

DISPUTATIONUM

ROBERT! BELLÀRMIM

POLITIAM S. .1.

S. H. E. CUIOISALIS

DE CONTROVERSIIS

CHRISTIANAE FIDEI

ADVERSUS HUIUS TEMPORIS HAERETICOS

TOMUS TERTIUS

Editio prima ncapolitana iuvt.i Venetam anni 'inccixr

miXE.VTISS. CAWU.XALI

3839© &3&Î&1© 88>©S3^

UîCIIH.PIiCOI'O .V.AI'OLITAAO

DICATA

NEAPOLI

APUD JOSEPH!M GIULIAAO

j;ð i r o ñ l. 1

1858

P R A E F A T I O

I.X SCHOLIS HABITA,

DE HAERETICORUM LEVITATE

I> RE SACRAMENTARIA

Haereticos homines, ul esapud Isaiam propheetam cap. 19. spiritu vertiginis agitari, et tamquam Babylonicae luriis aedificatores, sic inter se linguis et moribus esse divisos, ul alius alium non agnoscat, nulla re magis, quam disputatione sacramentaria comprobatur. Etenim cum de sacramentis agitur, sive nomen, sive natura, sive numerus, sive efficacitas, sive quid aliud in controversiam adducatur, non modo inter se acerbissimis contentionibus altercantur, sed etiam Ha inepte, atque absurde plerumque disputant, ul de stultitiae palma contendere, vel de gloria imperitiae dimicare velle videantur. Et quoniam praefationem a nobis solito plenior, ac jucundior novum hujus gymnasii amplitudo, nova studiorum auspicia, novi auditorum concursus, ipsae propemodum sedes, ac parietes postulare videntur, non mediocriter laetior, hoc se mihi hodierna die ad dispalandum argumentum obtulisse. Disserendum est enim de haereticorum hujus temporis vanitate et levitate, idque in re sacramentaria, idest. summis gravissimisque nostrae fidei controversiis. Quae sane disputatio nec jucunditate vacua esse poterit, cum spectaculum furiosorum inter se, et cum sanis concertantium exhibeat, nec sua etiam utilitate privabitur, cum hoc exemplo luculenter ostendat, in quas errorum tenebras incidant, quaeque ad praecipitia absurdissimarum haereseon ruant, qui semel a praeclarissima, munilissimaque catholicae veritatis arce recesserint.

Principio igitur cum sacramenti vocabulum in quaestionem apud haereticos nostros venisset, et Marlinus Luihcrus in Babylone sua eam vocem haud mullum sibi probari significasse! . continuo discipuli ejus, qui Lutherum , non ul hominem quondam vulgarem, sed ut novum prophetam de

coelo lapsum, suscipiebant, ejusque non sententias lanium, sed etiam nulus tamquam oracula observabant. sacramenti nomen aperle improbare, ac repudiare coeperunt. Itaque Andreas Carolstadius in lib. de imaginibus et sacramentis, sacramenti nomen palam oppugnavit. Philippus Melanchlhon in locis primum editis, capite de signis: Quae. inquit. *alii Sacramenta nos signa appellamus, quod si signi nomen displicet, Σφραγίδα appelles*, Zwinglius in lib. de vera et falsa religione: *Vocem istam, inquit. sacramenti, magnopere cupcrem Germanis numquam fuisse receptam.* Calvinus, ul caeteris gravior et sapienrior videatur. cisi nomen hoc parum probet lib. 4. Institui. cap. 14. non lam existimat opcraprcclium, de nomine litigare. Non diu post exoria inter Lutherum et Sacramentarios gravissima simultate. cum animadverlerci Luihcrus sacramenti nomen vehementer Sacramentariis improbari; probare ipse coepit, acerrimeque tueri ac propugnare, ut ex eo libro cognosci polest, quem contra Andream Carolstadium scripsit : quem quidem Andream, aureum aliquando amicum suum , in Absaloncm et Judam poslea conversum miserere deplorat.

Lutherum opinione mulala , sacramenti vocabulum defendentem, sequulus esi ejus Achales . Philippus Melanchlhon, qui in locis posterius editis , sacramenti nomine passim utitur ; Sequuli etiam caeteri, qui proprie Lutherani dici, atque a Sacramentariis distingui volunt, Brenlius, Tihnannus , Kemnitius et alii.

Sed audite, si placet, quibus argumentis sacramenti nomen vel oppugnet Carolstadius , vel defendat Luihcrus: *Non placet*, inquit ille, *vox ista; neque enim Deus in sacris Hieris usquam imperavit, ul ejusmodi voce uteremur; nec licet in*

rebits divinis usurpare nomina, quae lleus non jussertl usurpari. Contra, i.uthcrus: Immo vero , inquit, placet vox ista: nec enim lleus in sacris literis usquam prohibuit, ne ejusmodi voce uteremur: cl quis tandem es. Carolsladi, ut te ponas loro llei, cl nobis prohibeas, quod ille non prohibuit? Uter ineptior, auditores? Nam si non licet in rebus divinis his vocibus uti. quas Deus in sacris literis non instituit, indicet nobis Carolslndius, tibinam legerit in Scripturis Trinitatem, essentiam, personas, &«ύσιον, aliaque id genus , quae trita sunt, cl pervulgata, non magis apud catholicos , quam apud ipsos haereticos Sacramcnlarios ? et si non licet baptismum et eucharistiam vocare sacramenta, quod Deus non jussertl ita vocari, cur ipsi Baptismum et Eucharistiam signa, symbola, tesseras, Σφραγιδα; appellant? Neque enim locum indicare poterunt in evangelio, vel in Apostolo, ubi ejusmodi vocibus, vel Baptismus, vel Eucharistia nominetur. Sed nec Lulhcric ratiocinatio multo plus habet ponderis, aut soliditatis. Etenim si prohibere non licet ea vocabula, quae Deus in sacris literis non prohibuit: non igitur prohibeantur Ariani Filium Dei dicere , Patri: sinantur, Macedoniani Spiritum saucium vocare creaturam: liceat Michaeli Servelo Verbum aeternum definire, ideam rationem Christum hominem repraesentantem: liberum sit Valentino Gentili Deum Patrem esseulatioem. Deum Filium csscualum nominare; concedatur denique, ut alia praeternittam, novis Somosalcnis, ul vocent imagines Trinitatis. Cerbcros tricipites . et tricorpores Gcriones; siquidem nihil horum in sacris literis Deus prohibuisse legilur.

Quanto gravius, maturius, sapientius Ecclesia catholica nomen sacramenti rclincl. quod eam vocem aptissime quadrare inlelligal in Baptismum cl Eucharistiam, aliaqua ejusdem generis sacra mysteria; quodque eadem voce usos esse videal Tertullianum, Cyprianum. Ladani uni. Ambrosium, Hieronymum. Augustinum. cl quotquot jam inde ab iiiiūo Christiani nommis. de sacris nostrae fidei rebus latine scripserunt? Sed de nomine salis multa. Ad Sacramenti naturam , atque vim accedamus.

Scriptores catholici lania consensione docent, ac semper docuerunt, novae legis sacramenta instrumenta quaedam esse nostrae justificationis, ul id etiam Adversariorum nostrorum testimonio comprobetur. Sic enim Calvinus loquitur lib. 4. Institut, cap. 11. §1 t. *Uagno consensu sophisticae scholae tradiderunt, sacramenta novae legis justificare, et conferre gratiam. modo non ponamus obicem peccati mortalis. Quae sententia dici non potest quam sil exitialis et pestilens.coque magis, quod nullis ante sacculis magna Ecclesiae jacturo, in bona orbis parte obtinuit.* Haec ille; qui. ul videtis, licet pro suo more catholicos, sophisias d Ecclesiae fidem, pestem ac perniciem vocet: taimm negare non potuit magnum esse v 1er catholicos omnes consensum, ac sententiam nostrum nullis jam saeculis in bona orbis terrarum parle viguisse: cum de ipsis contra rectissime, venssimcqu : dicamus, nihil apud cos antiquum, ni-

hil certum, nihil fere ab omnibus communi consensione receptum, sed omnia nova, incerta omnia eaque brevissimis, atque angustissimis finibus circumscripta. Nam etsi permulti, ac pene innumerales hoc tempore longe, laleque grassantur Haeretici tamen in tot minutissimas sectas sunt ipsi divisi, atque dissecti, ut nullum ferme sil eorum dogma, quod admodum late pateat, quodque non aliqua certa regione definiatur. Sane Marlinus Kemnilius in secunda parte examinis tridentini concilii de sacramenti natura, et potestate disputans, summam inter suos, idcsl, Lullicri posteros ac discipulos, discordiam esse ingenuo confitetur. Et vero nimium impudens fuisset, si quod esi solis luce clarius, inficiari voluisset. Numerantur enim apud adversarios, ipso etiam consentiente Kemnilio. ut minimum sex diversae, atque absurdissimae, cl inter se pugnantes opiniones, dum aliud somniat Lutherus, aliud sibi fingit Carolsladius. aliud delirant Anabaplistae , aliud Zvvinglius, aliud Calvinus, aliud alii comminiscuntur inspiciamus paulisper, ac leviter discutiamus ineptias singulorum.

Princeps Lulherus, cum in Babylone. lum in assertione Articulorum, nihil aliud sacramentum esse voluit, nisi divinum testimonium ad excitandam. vel nutriendam fidem, institutum, quod instar miraculi confirmet, el instar sigilli obsignet promissionem gratiae. Quocirca sacramenta fere conferre solet cum vellere Gcdconis. cum signo quod Isaias obtulit regi Achaz, cum aliis ejusmodi miraculis, atque prodigiis, quibus ad faciendam fidem prophetae cl apostoli utebantur.

Sed haec sententia tam osl absurda, ul nihil fere cogitari possit absurdius. Nam signa, atque prodigia ad confirmandam praedicationem merito adhibentur. cum sint ex se nola cl illustria, neque a praedicatione ulla ralionc dcpndcanl: contra autem sacramenta nullam ex se vim habent, ac ne sacramenta quidem esse inlelliguntur, nisi testimonio verbi confirmentur. Itaque qui a praedicatore divini verbi vel morbos rcpencil curari, vel daemones verbo pelli, vel caecos illuminari, vel ab interis mortuos revocari conspicioni, ipsa miraculi vi tamquam fulgore quodam ita percelluntur, ac prosternuntur. ul vel inviti verbis lanii viri fidem habere coganliir. Qui vero aquis hominem ablui, quod in Baptismo facimus, vident, nihil mirantur, neque facile credunt in ea lotione aliquid sublimius latere, nisi verbo Dei ante crediderint. Quod si non ante sacramenta suspicere incipimus, quam verbo Dei lidcin habeamus: quo pacto, quaeso, fieri potest, ul sacramentis divina eloquia confirmentur? An non ridiculus esset, qui ethnico diceret; Ul credas vera esse quae dico, amphoram istam aquae super caput tuum effundam? Egregia sane probatio: nisi enim ex Dei verbo disceremus lotionem illam, el illam unctionem ad purgandos animos valere, quis id crederet? quis non rideret? Nec (luc enim id habet aquae natura, ut morbos animi curet, cl cordis maculas cluat; sed quidquid in hoc genere potest, ex institutione divina potest, divinam autem institutionem divina eloquia patefaciunt.

Porro comparatio illa, qua verbum diplomati, si-
cramcnlum sigillo ab adversariis passim confertur,
tam est inepta, ul nihil ineptius lingi queat: mul-
loque rectius verbum Dei. sigillum .sacramenti,
quam sacramentum, verbi Dei sigillum dici possit.
Nam ul sigillum, etiam sine diplomate vim suam
habet, nique agnoscitur el honoratur: diploma si-
ne sigillo non agnoscitur esse diploma, nec vim
ullam habet: sic etiam verbum Dei sine testimonio
sacramenti, suam, camque summam habet aucto-
ritatem: sacramentum vero sine verbi testimonio,
nullam. Aon igitur sacramentum, ul illi volunt, si-
gillum verbi, sed verbum, sigillum sacramenti no-
minari debuisset.

Deimi!- <i sacramentum, ul Lutheran! volunt, ni-
hil est aliud, nisi excitandae, vel alendae fidei in-
strumentum, quorsum infantes, amentes, dormien-
tes interdum in Ecclesia baptizantur? Num ea vis
in sacramentis, ul iis etiam qui usum rationis non
habent, lidcin persuadeant? An potius recte docent
Anabaplistae solis adultis, sanis ac vigilantibus sa-
cramenta prodesse? *Minirne roro.* inquit. Luth-
eran!. *quin potius graviter errant Anabaplistae.*
homines fanatici ac furiosi, dum infantes bapti-
-.ari prohibent. Nam etsi parvuli alio tempore
judicio rationis carent, tamen dum baptizantur,
sic in earum mentibus operatur Deus , ul et ver-
bum Dei audiant, el Deum etiam agnoscant, ac
diligant; quemadmodum olim s. Joannes in u-
fero matris. Christi praesentiam sensit . et prae
gaudio exaltavit. En vobis qno se miseri pracci-
pilan!:nec est omnino locus alius.quo se recipiant:
urgent enim vehementer Anabaplistae, el sic un-
dique Lulheranos clausos tenent. ut vel capi de-
beant. vel in hujus novi erroris foveam sponte ca-
dere. Sed neque ita effugiunt: nam in ista ipsa fo-
vea armato dilemmnte obruuntur, atque conficiun-
tur Lulherani. Vidistis, opinor . aliquando, infan-
tes dum baptizantur, quam refugiant, ejulent,oblu-
dentur? Quaero igitur, vel inlellignnt quid agant,
vel non inlelliguiil.Si non inlellignnt.nec credunt:
si non credunt, perperam baptizantur; el vicerunt
Anabaplistae. Si inlelligunl. sacrilegi sunt, qui sic
pervicaciter sacramenta recusant.nec tam purgan-
tur. quam maculantur. Non igitur baptizentur : et
vicerunt Anabaplistae. Quid? quod has ineptias
jam olim in epist. ad Dardanum risit Augustinus,el
ad exemplum s. Joannis. qui singulari miraculo i:i
uicro exullavil, argute respondit; aliquando etiam
asinam Balaam sapienter esse loquulam,nec tamen
ol> id admonitos esso homines in deliberationibus
suis asinina expectoro consilia.

Sed Lulheruui dimittam, si unum ab eo quae-
siero. in quonam evangelio, vel apostolo, vel pro-
pheta legerit, sacramenta novae legis esso testimo-
nia. vel sigilla verbi Dei? Nos quidem passim legi-
mus Joannis 3.Actor.22. I.ad Corinth.6. ad Ephes.
1. ad Titum 3. 1. Petri 3. Baptismo renasci, ablui,
purgari sanctificari, renovari, salvari fideles: obsi-
gnari promissiones nusquam legimus, nisi forte in
evangelio secundum Lulhcrum. Neque potest Lu-
thcrus hoc argumentum contemnere . cum in lib.
adversus Joanncm Cochlaeum scriptum reliquerit,
m rebus sacris vchcinenlissimum et robustissimum

locum esse, argumentum ducere ab auctoritate
negative. Vel igitur locum indicet in verbo Dei,ubi
sacramenta novae legis, testimonia nominentur :
vel certe argumento vehementis-mno el robustis-
simo sententiam suam nos refutare fateatur.

Venio nunc ad Zvvmglium. Is in lib. de vera ct
falsa religione, ubi Lulhcri sententiam, aliasque
nonnull is salis acriter oppugnavit, aperit mentem
suam ac docel. sacramenta nihil esse aliud, nisi
quondam oppignerationem.ac veluti jusjurandum,
quo se homines Christo, et ejus Ecclesiae fideles
fore publice profitentur; ex quo illud sequitur, in
sacramentorum celebratione nihil Christum agere,
cl non modo non purgare peccata, neque homines
renovare, ut volunt catholici, sed ne attestari qui-
dem nostrae justificationi . ul «locent Lotherani.
Quae sententia lanium abest, ut ullo Scripturae
testimonio confirmari queat.nl cum universis Scri-
pturis apertissime pugnet. Nam si Baptismus mea
tantum est oppigneralio . non autem Christi actio,
quid est quod ail Joannes: *Hic est qui baptizat ?*
quid est illud, quod ait Apostolus: *Christus dile-*
xit Ecclesiam. el tradidit semelipsum]ro ea .
mundans eam lavacro aquae in verbo vitae? el si
Baptismus non purgat peccata . sed testimonium
solum praebet futurae fidelitatis.cur Paulo Ananias
dixit: *Daplizare. et ablue peccata tua?* Cur ipse
Paulos Baptismum definivit lavacrum regeneratio-
nis? ct quid sibi vult illud, quoti jam citavimus .
Mundans eam lavacro aquae in verbo vitae? De-
nique ul alia multa praeteream . res est in Eccle-
sia explorata ac certa, el insis etiam foeminis ac
pueris nola, sacramenta Christiana ex Christi pas-
sione ac meritis vim habere: atque in ejus rei si-
gnum sanguinem, el aquam ex Chrisii latere pro-
fluxisse. *Tunc,* inquit s. Leo epist. ». cap. G. *re-*
generationis potentiam sanxit, quando de latere
ejus prothierunl sanguis redemptionisel aqua ct
baptismatis. Quod idem Ambrosius in Lucam. Au-
gustinus. Chrysostomus. Cyrillus. Theophylctus
in Joanncm. annotarunt. Atque hinc apostolus Pau-
lus duo illa conjunxit.· *Tradidit semelipsum pro*
ea: el. *Mundans cam lav ero aquae:* quia videli-
cet nihil esset aqua, nisi aqua, nisi vim quandam
mirificam ex illius sanguine traheret , qui tradidit
semelipsum in montem, ul exhiberet ipse sibi glo-
riosam Ecclesiam. Hinc denique el Joannes cla-
maUfinc *est qui venit per aquam el sanguinem:*
el! rursum repetii: *Non in qua solum:* nimirum ul
quondam Joannes Baplisln:Sed *in aqua cl sangui-*
ne, idest, in aqua admixta sanguini, atque ob eum
sanguinem ad omnia eluenda peccata efileacissima.
Sed si vera est nova theologia Zwinglii,errat Joannes,
fallitur Paulus.hnilucinantur Paires universi.inanis
est confessio populorum ac gentium.Christus ipse
frustra latus suum aperiri, el sanguinem el aquam
inde manare voluit. Quid enim opus fuit Christi
passione, ac morte ad sacramenta insililuejida, si
nihil sacrum, nihil divinum habent, nihil possuul.
nihil efficiunt, nec sunt aliud nisi testimonia, vel
pignora quaedam humana?

Jam vero Joannes Calvinus mira calliditate,cum
Lulhcrum simul ac. Zwingliuin amplecli velle videat-
ur, ab utroque dissentit, atque utroque rejecto,

suum ac proprium dogma constituit. Ilis enim verbis aflirmat in *L lib. Institut*, cap. **II** § 1. veram propriam, simplicem definitionem sacramenti contineri: *Sacramentum, exterum est symbolum, quo benevolentiae erga nos suae promissiones conscientiis nostris Dominus obsignat, ad sustinendam fidei nostrae imbecillitatem, et nos vicissim pietatem erga cum nostram tam coram eo et angelis. quam apud homines testamur. Qois non juraret, Calvini sententiam ex Luiheri. Zwingliquo sententia esse conflata? Quod enim Calvinus ait: Sacramento promissionem benevolentiae a Domino obsignari ad sustinendam fidei imbecillitatem, ex Luiheri sumptum videri potest: quod vero addit, eodem nos sacramento testari nostram erga Dominum pietatem, ad Zwinglii sententiam perlinet. Sed non tanta erat vel in Calvino modestia, vel in Luiheri auctoritas, ut horum ille discipulus aut esse, aut haberi se pateretur. Itaque licet Zwinglio Calvinus concedat, sacramenta esse quandam veluti professionem nostrae erga Deum fidelitatis: in eo tamen ab eo dissentit, quod negat hunc esse vel solum, vel primum sacramentorum usum, et ea de causa, nomine Zwinglii praelermissio. ejus sententiam loco notato palam oppugnat, omniaque ipsius argumenta sigillatim diluit. Inter Luiherum autem, ei Calvinum hoc interest quod cum uterque sacramenta faciat testimonia, vel sigilla divinae promissionis, eam promissionem esse vult Luiherus justificationis praesentis, Calvinus electionis aeternae.*

Quamobrem in Antidoto Concilii, sessione sexta, capite quinto. infantes baptizari dicit, non ut in adoptionem filiorum a Deo recipiantur, sed ut obsignetur promissio vitae, quae ad eos per gratiam praedestinationis jam ante pertinebat. Et sessione septima, canone septimo ad cum finem sacramenta referenda esse aflirmat, ut certos nos reddant perpetuae adoptionis et gratiae, ad quam videlicet ante mundi constitutionem praedestinati sumus.

Sed haec sententia nullis nominibus falsa, absurda, perniciosa, impia est. Nam et cum Scripturis aperte pugnat, et inultis regnum coelorum claudit, et sacramentum falsum, ministros sacrilegos, Deum mendacem et quasi perjurum facit. Si falsum, non est. sacramenta solum ad praeteritum, id est, ad gratiam electionis referri: cur Ananias in present! dicit: *Exurge et baptizare, et ablue peccata luv?* Cur Baptismum Paulus vocat lavacrum regenerationis? Cur eundem Baptismum Petrus accipi dicit in remissionem peccatorum? Et quae tandem est ista temeritas, vel furor potius, et animia. provocare catholicos ad Scripturas, et tamen quid Scripturae omnes clament nolle audire, ul vero obstinate asserere. ac tueri, quod nusquam in divinis literis ostendi queat?

Ab absurdam vero sententiam esse. per sacramenta obsignari conscientiis promissiones, fieri potest ex parvulorum Baptismo planissimum. Siquidem rite, atque utiliter parvulos baptizari, Calvinus contra Anabaptistas nullis in locis docet, cum tamen parvuli in usu rationis, ita etiam conscientia careant; quod ne ipse quidem Calvinus negare ausus fuit in *Institui*. cap. 16. Et vero si promissio diplo-

ma quoddam est, sacramentum sigillum, et conscientia cera, vel charta, ul Calvinus significat; egregium sane miraculum Calvinislae faciunt, cum parvulos baptizant: nam et diploma scribunt sine charta, et sigillum imprimunt sine cera.

Esse autem eandem sententiam iniquitatis ac potissimum parvulis perniciosam, dubitari certe non potest. Nam cum sacramenta Calvinus, filiis praesertim hominum fidelium, quos justos ac sanctos nasci docet, ad accipiendam Christi gratiam minime necessaria esse, nullis persuaserit, id consequum est. ut non pauci eadem sacramenta contempserint, atque indies magis contemnant, atque inierim nullorum animae parvulorum, quae sanctae a Calvino esse figuntur, non expiatae salutaribus aquis, in aeternis sordibus perseverent.

Sed illud gravissimum, quod ista Calvini sententia sacramentum, ul dixi, falsum, ministerium sacrilegum. Deum mendacem facit. Etenim si sacramentum divinum est iuramentum, atque sigillum, quo electionis aeternae promissio obsignatur, quoties contingit (contingit autem frequentissime), ul reprobi baptizentur toties item contingit, ul sacramentalia verba sint falsa, et ore ministri mentiatur Deus. Eingile animis adesse jam hoc loco Philippum diaconum, qui magnum Simonem baptizet: certe cum Philippus aquam aspergit, ac dicit; Ego te baptizo, eodem ipso memento, si Calvino credimus, cl Deus dicit: Ego Deus aeternus testor ac juro, et sigillo meo divino confirmo, te Simonem a me jam inde ab aeternitate electum, et ad regnum coelorum irrevocabiliter praedestinatum. Atqui falsum iuramentum, fallax sigillum fuisse, nemo est qui nesciat, cum Simon ille impius, haeresiarcha, et magnus tandem perierit. Neque vero salis sibi cavet Calvinus, cum ait Deum, quod ad se allinet, verum sigillum ac testimonium oltere. Nam non offert solum, sed etiam reipsa praebet, cum reipsa homines baptizantur neque enim sacramentum oblatio, sed justificatio est divinae benevolentiae, ul idem ipse docet Calvinus in *Catechismo* breviori. Itaque tum oltere testimonium, tum oltere sacramentum: cum autem sacramentum praebet, ac dicit: Ego te baptizo, non offert, sed praebet testimonium. et quidem falsum et fallax, cum reprobi baptizantur.

Tres adhuc supersunt excutiendae opiniones; sed cas. quia magna pars hora praelcriisse videtur. breviter leviterque attingam. Igitur Andreas Carolsladius, ul ipse quoque dux novi agminis haberi posset, novum dogma exegilavit. nimirum asseruit. nihil esse aliud sacramenta Christiana, quam symbola quaedam. ac tesseras, quibus internoscuntur Christiana Judaeis. Mahumelanis, Paganis: quales erant olim apud Romanos togae, pallia apud philosophos, cl nunc apud Christianos vestimenta varia monachorum. Neque nullum ab hac sententia discrepat, quod Anabaptistas de sacramentis disputant. Siquidem sacramenta esse volunt allegorias, ul ipsi loquuntur, operum bonorum non enim alia de causa homines baptizari. et corpus Domini sumere, nisi ut admoneantur ea caeremonia, sibi crucem cl mortem pro Christo; si res tulerit, forti animo esse tolerandam.

Sed non est quod nullum laboremus In his sententiis refellendis, cum eas Lutherus, Philippus, Zwinglius, Calvinus, Kemnilius, atque alii ex Adversariis ita confutari et exploderent, ut pene etiam extinxerint; ac sepelierint. Et sane si non est alia sacramentorum utilitas, nisi ut Ecclesiam ab aliis hominum coetibus dividant. vel operum bonorum fideles admoneant, adeo parum valent, ut pene supervacanea dici possint. Habemus enim alia symbola multo quam sacramenta sint; illustriora, et efficaciora. Quid an non confessio fidei melior tessera est, quam baptismus, cum confessio verae fidei catholicorum propria sit. Baptismus autem communem cum haereticis habeamus? An non etiam longe efficacius movent ad opera bona exhortationes et exempla, quam caeremoniae illae sacramentalis? Et quid opus erat, ut sacramenta ex Christi latere perfosso manarent, si nihil majus effectura erant, quam allegoriae quaedam, vel quam Romanorum togae. vel pallia philosophorum?

Unus restat Synchfeldius. qui ut uno verbo contentiones omnes dirimeret, et nova dogmata cuedendo haeresiarcha jure salutari posset, omnia simul christiana sacramenta repudiavit: quippe homo supra modum spiritalis, atque angelicus, solo spiritu vivendum putat. Nec mirum si sacramenta ei corporalia sordeant, qui Scripturarum etiam divinarum literas, et verba contemnit. Illud magis admiror, cur non tacita mentis cogitatione contentus, verbis et literis corporalibus dogmata sua explicanda putaverit: non enim decet virum tam spiritalem, pulmonem ac palatum: linguae ac dentibus sapientiae suae arcana committere. Huc videlicet Aud. Sathan spectabat. huc tendebat longo illo ambitu haereticarum variarum, ut fontes illos salutes, thesauros illos charismatum divinarum, pharmaca illa coelestia Christi sanguine comparata omnino Christianis eriperet. Sed si non plane isti spirituales homines hominem exuissent, inלבגערנל pifecto, nihil magis appositum a divina providentia institui potuisse, quam ut homines, qui spiritu et corpore constant, per corporalia signa ad dona spiritalia pervenirent. Si tu, inquit s. Joannes chrysostomus hom. 83. in Mallh. *incorporeus esse, nuda (ibi Deus, et incorporea dona tradidisset: sed quoniam corpori adjunctum spiritum habes, in rebus corporalibus spiritalia tibi traduntur.* Quid? quod ipsa etiam sacramenta non omnino corporalia, sed magna ex parte spiritalia sunt? Corporale est elementum. corporale etiam verbum; sed mirifica illa virtus et potestas qua sit. ut aqua corpus tangat, et cor abluat. ut sanctus loquitur Augustinus, plane spiritalis est. Itaque Dominus Nicodemus, non ex aqua solum, sed ex aqua et spiritu renascendum esse pronuntiavit, nimirum, ut Gregorius Nazianzenus in oratione de Baptismo annotavit, ideo ex aqua et spiritu, quia medicamentum partim corporale, partim spiritale, aptissime convenit in eos aegrotos, quorum natura corpore et spiritu continetur.

Diximus And. de nomine, diximus etiam de natura et efficacia sacramenti. Quod si jam de numero sacramentorum, haereticorum sententias connumerare vellemus: bene etiam facile demonstrarem,

quanta eorum vanitas et stultitia sit: cum unus Lutherus modo unum, modo duo, modo tria, modo etiam septem sacramenta numeraverit. Si vero etiam ritus, ac caeremonias eorum explicare aggrederer, tum vero maxime. quamvis in re seria, rideretis: Tot enim ferme apud eos exstant formae sacramentorum administrandorum, ut numerari vix queant et quod summis pontificibus tribui posse negant, ut ritum aliquem in Ecclesia statuunt, id sibi apud eos quivis homuncio passim assumit. Quod si postremo quid de sacramentis singulis haeretici sentiant, explicandum susciperem, nullum unquam exitum reperirer. Quamobrem unum tantum et tam nullis seligemus, coque breviter pertractato, praetermissis caeteris, finem disserendi faciemus.

Laborant totis viribus cum Lutherani, tum Calvinistae, ut veram Christi carnem in sacramento nobis communicari doceant; et tamen Ecclesiae catholicae sententiam de conversione panis in carnem pervicacibus animis rejiciunt. Itaque Calvinus adeo implicatam, obscuram, mirabilem, incredibilem, rationem excogitavit, qua Christi vera caro per nescio quas fistulas, et canales ad nos de coelo derivari, et quasi distillari possit; ut ego sane etiamsi Judaeus, vel Paganus essem, multo facilius capere et credere me posse confiderem conversionem panis in carnem, quam docet Ecclesia, quam calvinisticum, illud, sine auctoritate, et sine ratione fabricatum figmentum.

Lutherani autem aliud monstrum longe etiam tetrius Ecclesiae pepererunt. Nara ut facile eis esset veram Cbrisli carnem in sacramento habere, praesentem, eandem carnem ab ipsa sua conceptione ubique luisse. ac semper, omniaque omnino loca, eo modo quo Deus facit, replere docuerunt. Quod portentum (neque enim dogma, vel sententia. vel opinio, vel simplex etiam haeresis nominari debet) Scripturis repugnat, adversatur Patribus, evertit, symbolum. Christi naturas cum Eulvchele confundit; et ipsum denique quod mirandum videtur. sacramentum destruit, pro quo astruendo fabricatum est. Nam si Cbrisli corpus ab ipsa sua conceptione semper ubique fuit, mentitur certe qui illud alicubi aliquando non fuisse affirmat: ergo mentitur angelus, cum apud Marcum ait: *Surrexil non est hic*: quomodo enim hic non est. qui ubique est? Dominus ipse mentitur cum ait: *Lazarus mortuus est, et gaudeo propter vos, ut credatis, quia non eram ibi*: quomodo enim Domine ibi non eras, qui ubique eras? Porro s. Augustinus, ut de caeteris taceam, in epist. ad Dardanum ex proposito hoc tractans, copiose docet, esse Christum. ut ipse loquitur, per id quod Deus est, ubique; per id quod homo est. non ubique.

Jam vero symbolum Huius monstruosa ista Ubiquitas (hoc enim barbaro vocabulo barbarus error nominari meruit), ita corrumpit, atque depravat, ut Christi conceptionem, ortum, passionem, obitum, sepulturam, descensionem ad inferos, reversionem ad inferis, ascensionem in coelum, reversionem a coelo, non vera et propria, sed melaphorica, ac pene phantastica cum Marcione et Manichaeo nobis efficiat. Id enim habet de Cbrisli conceptione symbolum rectae fidei, in solius beatissimae Vir-

ginis nlcro Christi corpus novem illis mensibus fuisse: Atqui idem illud corpus in uteris omnium foeminarum, immo etiam et virorum fuit, si ubique semper fuit. De ortu vero id symbolum docet, Christi corpus non exacto mense vere, cl proprie ex utero prodiissc; cl eo modo vere, et proprie natum esse. At si vera somniant Ubiquis lac, ante nonum mensem erat extra uterum, cl post nonum mensem adhuc erat in utero; neque inde unquam vere prodiit, aut prodire potest, cum id, quod vere ubique est. nulla ratione vere moveri queat. Quemadmodum igitur Deus cum apparet alicubi, non eo venisse proprie, sed metaphorice dicitur, quia ubique cum sil, non venit ubi non erat, sed apparet ubi non videbatur: sic etiam Christi oriens, non verus ac proprius, sed apparens, ac mclaphoricus dicendus erit; cum non venerit illa caro ubi non erat, nec locum deseruerit, ubi erat, sed cerni tantum coeperit, ubi antea minime cernebatur. Quod idem de passione, de morte, de sepultura, de caeteris fidei capitibus intelligi debet. Qui enim semper ubique fuit, non vere et proprie, sed metaphorice solum transiit de coenaculo ad hortum, de horto ad concilium Judaeorum, de concilio ad praetorium, de praetorio ad calvarium, de calvario ad crucem, de cruce ad scpulchrum. de sepulchro ad montem, de monte ad coelum. Nec potuit vere in morte corpus ab anima separari: et cum utrumque ubique fuerit. id efficitur, quod est absurdissimum, ut fuerit Christo mortuo, corpus cum anima in inferno, et anima cum corpore in sepulchro.

Quid jam de ipsa humana Christi natura, deque illo summo, atque angelis adorando incarnationis mysterio dicam? Nam si humana Christi natura non modo ubique est, sed (ut adversam docent) illam ipsam habet divinam immensitatem: quam Deus linbel, ut infinita spatia replere queat, erit ipsa vere cl absolute immensa et infinita; et cum mole corporea non sil infinita, quippe quae lota ubique <*>l, cril sine dubio infinita virtute; virtus autem infinita naturum sequitur infinitam: igitur Christi caro natura est infinita. Quare vel duae jam erunt infinitae naturae, quod fieri nequit, vel quod solum restat, humana in divinam transeunto natura, et naturarum confusio, et lotius mysterii labefactio conscquclur. En nobis quam facile haeresis hacresim pant, cl eo tandem errando venit,

ut ipsa prima fidei fundamenta radicitus evertantur.

Quid, quod portentosa ista Ubiquilas, sacramentum ipsum, nl dicebam, tollit, pro quo asserendo fabricata est? Nam si ipsa privata domo in pane, in vino, in pomis, in piscibus, in oleribus, in omni ciborum genere, in ipso acrequem attrahimus, Chnsti carnem vere sumimus, quid necesse est in Ecclesiam convenire? quid panem frangere et vinum miscere? quid verba illa sacra prounciare? Quid habet sacra eocna prae vulgari prandio? Quid panis Eucharistiae prae pane pistoris? quid altare prae mensa.

Atque ut magis adhuc Lulheranonim sapientiam admiremini, novum hoc monstrum intra paucos annos, in una eademque provincia. iisdem auctoribus Lulheranis prodiit, periit, revixit; siquidem ab ipso Lulhero. ul ex nullis ejus testimoniis Brontius probat, excogitatum eodem regnante Luthero feliciter in Saxonia floruit. Luthero deinde mortuo, ac rerum poliente Mclanchlhone. paulatim languescere ac deficere coepit: donec tandem in ipsa Saxonia in Drcsdensi Luiheranorum concilio, quod ante annos trcdecim habitum est, publico decreto damnatum. explosum. exterminatum esi: sed his proximis annis Slolanchlhonico everso imperio, atque imperante in Saxonia Schmidelino, rursus ab inferis revocata, et in suam sedem restituta magno cum honore Lbiquilas est. Ita videlicet est constantia lidci Lulheranae. ut nunc sacrosancta fidei dogmata esse debeant, quae ante annos trcdecim pestilentissimae hacreses erant.

Sed linis sil, nolo enim in ejusmodi nugis percensendis orationem ponere longiorem. Quae tamen, si ut vere sunt, sic ab omnibus hominibus haberentur pro nugis. labore nos atque negotio magno levarent. Sed quoniam tanta est Satanae verusutia. tanta haereticorum fallacia, tanta populorum ad res novas propensio, ut permultis jam. non inquam hominibus, sed populis, provinciis, regnis, cum summa Ecclesiae catholicae jactura, cl honoris Dei. Chrislique meritorum obscuracione persuasae sint: idcirco nobis tolis viribus enitendum est. ut in haec ipsa studia, ita diligenter incumbamus, ut aliquando haereticorum fraudes delegere. Christi gloriam amplificare Ecclesiam propagare, damna resarcire, Salanam confundere Christo duce, et adjutore valeamus.

INDEX LIBRORUM

TERTII TOMI

1. CONTROVERSIAE GENERALIS

De Sacramentis in (/encre

- LIBER I. De natura cl caussis sacramentorum.
II. De effectu, numero cl caeremoniis sacramentorum.

II. CONTROVERSIAE GENERALIS

De Baptismo et Confirmatione

- LIBER I. De sacramento Baptismi.
II. De sacramento Confirmationis.

III. CONTROVERSIAE GENERALIS

De sacramento Eucaristiae

- LIBER I. D° qđ'1. praesentia Christi Domini in sacramento Eucharistiae , ex Verbo Dei.
• II. I)c ventate corporis Domini in Eucharistia ex testimoniis Patrum.
III. De veritate corporis Domini in Eucha-

ristia, cl dc modo existentiae in eadem.

- LIBER IV. De sacramento Eucharistiae.
V. De Eucharistia:qui esi primus de sacrificio missae.
VI. De Eucharistia:qui csl secundus de sacrificio missae.

IV. CONTROVERSIAE GENERALIS

Dc sacramento Poenitentiae

- LIBER I. De genere, cl partibus sacramenti poenitentiae.
II. De contritione.
III. De confessione.
IV. De satisfactione.

V. CONTROVERSIAE GENERALIS

De extrema Unctione, Ordine cl Matrimonii»

- LIBER I. De sacramento extremae unctionis.
II. Dc sacramento Ordinis.
HI. De sacramento Matrimonii-

PRIMA COATROVERSIÆ GEIVEIUS

DE SACRAMENTIS

IN GENERE

DUOBUS LIBRIS EXPLICATA.

IN I) E X

LIBRORUI ET CAPITUM

PRAEFATIO

DE HAERETICORUM LEVITATE 15 RE SACRAMENTARIA

LIBER PRIMUS

ni I EST DE NATURA ET CAUSSIS SACRAMENTORUM

- CAP. I. De *erroribus*.
» II. De *mendaciis, et calumniis adversariorum*.
» III. *Mendacia Philippi*.
u IV. *Mendacia Calvini*.
η V. *Mendacia Kcmnitii*.
a VI. *Mendacia Tilmanni Jleshusii*.
a VII. *Silne utendum nomine sacramenti*.
» VIII. De *etymologia et notione mysterii et sacramenti*.
) IX. *Quid requiratur ad sacramentum novae legis constituendum*.
» X. *Possilne sacramentum proprie de/t-niri*.
η XI. *Quae sit definitio sacramenti*.
» XII. *An definitio sacramenti univoce conveniat sacramentis legis veteris et novae*.
» XIII. *Solvuntur argumenta Kcmnitii*.
» XIV. *Refellitur definitio Lutheranorum*.
λ XV. *Refelluntur definitiones Anabaplislarum et Zwiiglianorum*.
η XVI. *Refellitur definitio Calvini*.
a XVII. *Refelluntur argumenta adversariorum*.

- CAP.XVIII. *Sacramenta componi ex rebus et verbis, ut materia et forma*.
» XIX. *Verbum quod cum elemento sacramentum facit, non esse contionale, sed consecratorium*.
a XX. *Solvuntur objectiones*.
a XXI. *Res et verba sacramentorum ita determinata esse, ut nihil addere, minuere, aut imitare liceat*.
η XXII. *De fine et necessitate sacramentorum*.
η XXIII. *Auctorem sacramentorum solum esse Christum*.
» XXIV. *Ministrum sacramentorum ordinarium, non esse quemlibet hominem, etiam baplizalum*.
η XXV. *Solvuntur argumenta Lulheri*.
a XXVI. *Non requiri fidem, aut probitatem ministri, ut sacramenta efficacia esse possint*.
» XXVII. *Requiri intentionem faciendi quod Ecclesia facit*.
a XXVIII. *Solvuntur argumenta*.

LIBER SECUNDUS

DE EFFECTU, NUMERO ET CAEREMONIIS SACRAMENTORUM

PARTITIO HUIUS LIBRI

CAP.	I.	<i>Quis sit status quaestionis de efficacia sacramentorum.</i>	CAP.	XV.	<i>Idem probatur ex Patribus.</i>
	II.	<i>Sententia haereticorum de efficacia sacramentorum.</i>	b	XVI.	<i>Idem probatur rationibus in Scriptura fundatis.</i>
»	III.	<i>Quod sacramenta ex opere operato conferant gratiam. Prima classis testimoniorum ex novo Testamento.</i>	»	XVII.	<i>Solvuntur objectiones.</i>
,	IV.	<i>Secunda classis testimoniorum: vaticinia prophetarum.</i>	¶	XVIII.	<i>De characterē.</i>
i	V.	<i>Tertia classis argumentorum ex conciliis.</i>	»	XIX.	<i>De characterē, sententia catholicorum.</i>
›	VI.	<i>Quarta classis, ex Patribus graecis.</i>	»	XX.	<i>Probatur character ex Scripturis.</i>
j	VII.	<i>Idem probatur ex Latinis.</i>	»	XXI.	<i>Idem probatur ex Patribus.</i>
h	VIII.	<i>Sexta classis ex ratione.</i>	»	XXII.	<i>Idem ostenditur ratione.</i>
i	IX.	<i>Solvuntur objectiones ex Scripturis depromptae.</i>	»	XXIII.	<i>Quid haeretici sentiant de numero sacramentorum.</i>
	X.	<i>Solvuntur objectiones ex Patribus.</i>	l	XXIV.	<i>Ex Scripturis et Patribus probatur veritas catholica, de numero septenario sacramentorum.</i>
i	XI.	<i>Solvuntur objectiones ex ratione depromptae.</i>	»	XXV.	<i>Septem esse sacramenta, probatur ex posterioribus conciliis et doctoribus.</i>
b	XII.	<i>Explicatur controversia de differentia sacramentorum legis novae et veteris.</i>	b	XXVI.	<i>Idem probatur ex congruentiis.</i>
»	XIII.	<i>Explicantur sententiae catholicorum.</i>	b	XXVII.	<i>Solvuntur objectiones.</i>
	XIV.	<i>Probatur nullum sacramentum legis naturae, aut scriptae, justificasse ex opere operato.</i>	»	XXVIII.	<i>De ordine et comparatione sacramentorum novae legis inter se.</i>
			)	XXIX.	<i>De nomine, definitione et partitione caeremoniarum.</i>
			b	XXX.	<i>De statu causae.</i>
			»	XXXI.	<i>Explicatur et defenditur veritas.</i>
			›	XXXII.	<i>Solvuntur objectiones contra caeremonias.</i>

DE SACRAMENTIS IN GENERE

LIBER PRIMUS

QU EST DE MATERIA ET CAUSIS SACRAMENTI

De sacramentis bipartita disputati» est. *Primum* enim generatim de omnibus. *Deinde* seorsim de singulis explicandum erit. Ac generalis quidem disputatio duo habebit quasi prolegomena. *Unum* de erroribus circa sacramenta. *Alterum* de mendaciis et calumniis recentium haereticorum. Deinde sex continebit principales controversias. *Unam* de nomine et significatione sacramenti. *Alteram* de natura et definitione. *Tertiam* de causis tum intrinsicis, tum extrinsecis. *Quartam* de effectis, idest, gratia et caractere. *Quintam* de numero: *Sextam* de caeremoniis.

Scripserunt de hoc argumento plurimi, sed praecipui inter haereticos mihi videntur Lulkerus in lib. de captivitate Babylonica, et in assertione ar-

ticulorum: Philippus in locis, et in Apologia Confessionis Augustanae: Joannes Calvinus lib. 4. Instit. cap. 14. et seq. Martinus Kemnitius tom. 2. Examinis concilii tridentini.

Ex nostris praeter Scholasticos in 4. Sententiarum Thomas Waldensis tom. 2. toto; Gulielmus Parisiensis in lib. de Sacramentis; Joannes Eckius in homilite de sacramentis; Joannes Roffensis in refutatione articulorum Lutheri; Hosius cardinalis in Confessione polonica; Ruardus Tapper in explicatione articulorum Lovaniensium: Jodocus Tilelanus in refutatione examinis Kicinnilii: Gulielmus Alanus in lib. de Sacramentis in genere; Gulielmus Lindanus in Panoplia lib. 4. Petrus Solo, de Institut. sacerdotum.

CAPUT PRIMUM

De erroribus

Antiqui errores de sacramentis ad quatuor capita revocari possunt. Primum enim quidam omnia sacramenta de medio tollere conati sunt. Ii fuerunt quos Epiphanius haeresei 40. Archonlicos, Theodorclus lib. 1. de haereticorum fabulis cum Archonlicos, tum etiam Ascodrilos, seu Ascodrupilas appellat. Isti enim auctore quodam Petro Anachoreta Syro, Baptismum et Eucharistiam exccrabanlur, Epiphanio teste, nec non (ut addit Theodorcli») omnia alia signa sensibilia et corporalia, ac solum in cognitione ejus quod est, veram redemptionem constituebant.

Huc etiam perlinet error Fraliccllorum, seu Benignorum, qui sacramenta ecclesiastica despiciebant, ut testatur Joannes papa XXII. in Extravagant), Sancta Romana, de religiosis domibus.

Huc denique pertinent Pauciliuni, qui teste Euthymio in 2. par. Panopliae, lit. 21. tollebant de medio omnem sacramentorum materiam; aquam vinum, panem, oleum, et solum verbis quibusdam loco sacramentorum ulcbantur: ul, exempli gratia, Baptismum esse dicebant illa verba. · Ego sum *aqua viva*.

Secunda haeresis est eorum, qui sacramenta omnia non quidem exccrabanlur, nec tollebant, sed virtute et cllicicnlia spoliabant. Hi Messaliani, qui et Euchitac ab oratione dicti sunt. Scribunt de hac haeresei Epiphanius haeresei 80. Augustinus haeresei 57. et Theodorclus lib. 4. de haereticis fabulis, sed, fusius et ex libris ipsorum decerptis erroribus, Joan. Damascenus in lib. de haeresibus ubi testatur, dogma Messalianorum esse, peccata non purgari divinis sacramentis, sed solis precibus, quae ab ipsis recto funduntur. Itaque sino Baptismo, sine Eucharistia, sine sacerdotum absolutione profitebantur, se Statilii suis precibus homines posse justificare: tametsi etiam sacramenta illa admitterent.

Eandem fere haeresei in tribuit Guido in sua Summa Annonis, et quibusdam rccenlioribus Catharis; si quidem eos negare dicit, sacramenta novae legis gratiam conferre.

Tertia haeresis eorum fuit, qui aliqua sacramenta de medio tollebant. Mulli enim Baptismum rejecerunt, ut ii, quorum haeresim Gajanam appellat Tertullianus initio libri de Baptismo: item Manichaei, teste Augustino haeresei 4G. et Seleuciani apud eundem Augustinum haeresei 59. et alii, de quibus postea.

Rursus quidam rejecerant sacramentum Confirmationis, ul Novationi, Theodorelo teste, lib. 3. de fabulis haereticorum.

Alii sacramentum Eucharistiae nullum esse dixerunt. Scribit enim Petrus Cluniacensis in lib. contra Pelrobrusianos, unum ex erroribus Pelrobrusianorum fuisse, corpus Christi ex pane semel lanium facium esse, ea videlicet node, qua Dominus traditus est: deinceps autem nec factum esse nec fieri posse. Scribit etiam Eulhymius in Panoplin par. 2. lit. 23. unum ex erroribus Bogomilum fuisse, Eucharistiam nihil esse aliud, quam Pater noster.

Alii sacramentum Poenitentiae sustulerunt, ul Novoliani, teste Epiphanio haeresei 59. et Augustino haeresei 38- Alii sacramentum Ordinis nihil omnino esse dixerunt. ut quidam Taudemi sedatores, ut refert is, qui Sigeberti Chronicum supplevit, ad annum Christi 124.

Alii Extremam unctionem detestati sunt; ut Albigenes, teste s. Antonino 4. part. til. II. cap. 7. § 5. summae theologiae; postea Flagellantes, ic sic Bernardo LuUemburgeusi in catalogo haereticorum.

Alii denique Matrimonium sustulerunt, ut En cratillae, teste Augustino haeres. 33. Manichaei, eundem Augustino teste haeres. 46. et alii permulti.

Quarta haeresis eorum fuit, qui certa sacramenta non quidem tollebant, tamen non rede intolligobant, vel administrabant. In iis erant Marcosii a Marco quodam, vetustissimi haeretici, qui Baptismum conferendum esso dicebant, non in nomine Trinitatis, sed in nomine ignoti Patris, in veritate matre omnium; in Jesu, qui descendit in unitate et redemptione, et potestatum communione: ila

referi Theodorus lib. I. de fabulis haeticorum. Hem Marcionitae, qui secundo et tertio Domini baptizabant: ut Epiphanius refert haeresi 42.

Sic etiam permulti circa Eucharistiam errarunt, volentes quidem sacramentum esse, sed non continere verum Domini corpus; ut quidam olim ipso fere tempore apostolorum, ut referunt Ignatius in epistola ad Smyrneses, et Theodorus in tertio Dialogo, circa medium; ac deinde Berengarius, teste Lanfranco in lib. adversus Berengarium: postea Joannes Wiclefus, teste concilio constantiensi sess. 8.

Quidam circa Poenitentiam errabant, etiam si eam non tollerent, ut Audiam. qui confessiones audiebant. et a peccatis absolvebant, sed poenitentiam non injungebant, ut Theodorus refert lib. 4. de fabulis haeticorum.

Quidam errabant circa Ordines, quos etiam foeminis conferebant, ut Pepurinae, teste Epiphanius sess. 49.

Haec generalim de erroribus veterum dicta sint. Similia nostro hoc saeculo vidimus. Nam in primis non defuerunt, qui omnia sacramenta sensibilia, et corporalia contemnerent, qui certe novi Archonlici nominari possent: id etiam de Swenckfeldianis testatur Fridericus Stapylus in lib. de concordia discipulorum Lutheri, et David Chytraeus praefatione Commentariorum in Apocalypsim.

Lutherani caeteri. et Calvinistae omnes, etsi sacramenta non tollunt omnia, omnia tamen virtute et efficacia spoliunt, ut olim faciebant Messaliani: ut enim illi orationi, ita isti fidei omnia tribuunt, sacramentis autem plane nihil, nisi ut sint nuda signa, quae non omnino necessaria. Sic enim scribit Lutherus in assertu. primi articuli. *Laetelice, sed usitata sententia est, sacramenta novae legis dare gratiam iis. qui non ponunt obicem. Scriptura enim dicit: Justus ex fide sua vivet, non dicit, ex sacramentis vivet.* Haec ille. Neque ab hac sententia ullus, quod sciam, ex haeticis hujus temporis dissentit.

Rursus non defuerunt hoc tempore, qui tollant e medio aliqua sacramenta, licet non omnia. Nam Swenckfeldianis exceptis, caeteri omnes duo sacramenta recipiunt. Baptismum et Eucharistiam; duo rejiciunt. Continuationem et Extremam unctionem: Matrimonium recipiunt quidem, sed non pro sacramento: de Poenitentia et Ordinatione inter se contendunt, ut postea explicabimus.

Denique non defuerunt etiam, qui certa sacramenta reciperent. sed erroribus admixtis. Nam Anabaptistae sacramentum Baptismi recipiunt, sed pro adultis, non pro infantibus. Zwingliani recipiunt sacramentum Eucharistiae, sed corpus Dominicum esse negant. Lutherus sacramentum Absolutionis non negat, sed nec integram confessionem, nec ullam satisfactionem requirit, aut admittit: nec verum ministrum sacramenti hujus agnoscit, ut patet ex assertionibus articulo, quinti, sexti, septimi, octavi, noni, decimi. Denique ordinationem ministrorum omnes admittunt, sed nec agnoscunt verum ministrum, nec verum ritum hujus sacramenti.

Ita videmus omnes quatuor haeticorum clas-

ses, quae variis temporibus per 1500. annos Ecclesiam catholicam vexaverunt, omnes simul hoc nostro saeculo contra eandem Ecclesiam conspirasse. Sed quo duce de veteribus illis catholica triumphabit: quandoquidem idem ille dux nec vires amittere potest, et Ecclesiae suae semper se adfuturum certa testificatione promisit.

CAPUT II.

De mendaciis et calumniis adversariorum.

Necessario prorsus annotanda sunt mendacia praecipuorum hostium Ecclesiae, quod hoc mullum valeat ad auctoritatem detrahendam, ipso teste Luthero, qui ita scripsit quondam in lib. contra Emserum: *Si semel deprehenderer, ita mentitus, falsus, et crasse stolidus, jam lota mea doctrina, et honor, et ides, et idelitas finem penitus haberent; unusquisque me pro nequam, et infami nebula, ut aequum est habiturus esset:* tum etiam quod hoc ipsum vilium catholicis tribuerit: impudentissime mendacio Lutherus non conturbuit. Sic enim scribit in libro adversus Cochlaeum: *Sed ego plane hoc tribuo divinis consiliis, ut papae, et papistae fere nullos habeant patronos nisi, qui vel insigni inscitia, vel mendaciis impudentibus semper suam auctoritatem traducant, ne quis amplius per abominationem romanam decipiatur.* Et infra: *Plorandam certe sortem papae, quod sui non nisi mendaciis protecti in arenam descendunt,* Ille ille: Quae verba in ipsum Lutherum aptissime conveniunt: ut enim Joannes Cochlaeus testatur in actis Lutheri anni 23. nullus fere catholicorum in Lutherum scripsit, quia cum mullorum mendaciorum coarguerit: e quibus unus Dielcmbergius et duobus Lutheri libellis supra octingenta collegit mendacia. Denique nulla re magis nocent illi Ecclesiae, quam cum suis mendaciis persuadet populis, nos aliter sentire et docere, quam revera sentiamus et doceamus. Proinde res utilissima est, eorum mendacia delegere. Nos igitur solum de sacramentis mendacia quaedam crassiora breviter annotabimus.

Igitur Lutherus in libro de captivitate Babylonica, cap. I. quod est de Eucharistia, primo mentitur. cum ait: *Non moror concilium constantiense, cujus auctoritas si valet, cur non valet et basilicensis, quod contra statuit. Bohemis licere utramque speciem sumere? Quod iste adulator ignorans adducit pro suo somnio,* Ille ibi. Et sane quod constantiense, et basilicense concilium inter se pugnent, quantum ad communionem sub una specie, mendacium impudentissimum est. Idcirco enim omnino statuunt concilium constantiense sess. 13. et basilicense, sess. 30. nimirum laicos non teneri divino jure ad utramque speciem sumendam, proinde servandam esse Ecclesiae legem, vel consuetudinem quibus decretis non repugnat, quod basilicense concilium concesserit Bohemis utriusque speciei usum modo faterentur id sibi concedi ab Ecclesia, non autem ad hoc teneri divino jure.

Itrn 1π'11.M Vol. III.

Tertio nobis tribuunt, quod dicamus non requiri lidcm. et quod incredulitatem non habeamus pro obice impediēte sacramentum: in quo ctiani apertissime menliunlur. Nam vel loquuntur de substantia sacramenli. vel de fructu sacramenli: si de substantia, nec nos. nec ipsi. requirimus fidem. Nam omnes catholici docent cum s. Augustino lib. 5. dc Baptismo, cap. 12. verum esse Baptismum . quem sine vera fide haeretici recipiunt. Eî idem docet Lutherus iu homilliis de Baptismo. el in lib. contra rebaptizantes: nec non etiam Calvinus lib. î. Instil, cap. 1i § tñ. Si vero loquuntur de fructu sacramenli. falsum est catholicos non habere pro obice incredulitatem: omnes enim catholici requirunt necessario in adultis actualem fidem , cl sine ea dicunt neminem justificari. Vide Magistrum lib. i. disl. i. el s. Thomam 3. par. qu. 68. art. 8. Item jus canonicum, quod Lutherus combussit, dc consecrat, disl. 4. permultos canones.

Occasio hujus frnndis fuit, quod catholici non requirant in sacramentis fidem illam specialem, quam adversarii solam esse putant veram fidem justificantem. Sed (ut omittam quod ista non est vera fides, sed opinio temeraria) si ideo vere nobis tribui posset, quod non requiramus fidem in sacramentis, quia non requirimus fidem illam specialem; nos etiam illis tribuere possemus. quod non requirant fidem in sacramentis, quia non requirunt eam fidem, quam nos solam docemus esse veram fidem.'

Caelorum si candide agendum sil, distinguendae sunt quaestiones. Aliud enim est quaerere. an in sacramentis requiratur vera fides, aliud autem, quaenam sit vera fides. Et quidem in priore quaestione convenimus, in posteriore dissidemus.

Porro de infantibus non potest esso quaestio. tum quia ipsi nec ponunt, nec possunt ponere obicem incredulitatis: incredulitas enim non est non credere, sed nolle credere: tum etiam quia infantes sicut peccaverunt aliena voluntate, et sunt aversi a Deo habilualiter. ita salis est. si credant aliena voluntate, et convertantur habilualiter per infusionem fidei, spei et charitatis. Undo Philipptis iu locis anni 41. cap. de usu sacramentorum dicit, de adultis solum esse intelligendum, quod oporteat eos actu credere.

Sexto mentitur in assertionem primi articuli, ubi Scotum facit auctorem illius sententiae, quod sacramenta conferant gratiam non ponenti obicem: quam sententiam ipse haeticam vocat. Sed mentitur apertissime. Nam Innocentius III. idem docuerat. cap. Majores, de Baptismo, et ejus effectu; longo tempore ante quam Scolus nasceretur: necnon s. Augustinus in episl. 23. ad Bonifacium, ubi posteaquam dixerat, parvulis prodesse Baptismum etiam in actu non credant; ita loquitur: *oc cui non credit, et fieri non posse arbitratur. profecto infidelis est. etiamsi habeat fidei sacramentum et longe melior est ille parvulus. qui etiamsi fidem nondum habeat in cogitatione, non tamen ei obicem contrariae cogitationis opponit: unde sacramentum ejus fideliter percipit.*

Septimo mentitur ibidem, cum ait. Scolislas non requirere in usu sacramenti fidem. nec bonum propositum, seu bonum motum cordis. Quod mendacium refellit Ilolfensis ex ipsis verbis Scoti, qui in ». disl. i. quaesi. 2. disertis verbis docet, requiri fidem et contritionem, seu attritionem. Vide etiam q. 5. in principio, et in responsione ad ultimum: item dist. 17. quaesi. I.

Octavo mentitur in liomil. ull. de Baptismo, ubi sic ait: *Huc impietatis ventum est. ut salis et aquae contra verbum, et mandatum sacratae. tanlun dem virtutis et energiae tribuerint, quantum venerabili Baptismi sacramento.* Ille sunt duo mendacia. Unum, quod nos contra Dei mandatum et verbum, consecremus salem et aquam; nullum enim verbum, seu mandatum exstat, quo id prohibeatur. Quid, quod ipse idem Luthcrus lib. de captivitat. Babylon, cap. de Extrema unctione, contrarium docet? Sic enim ait: *igitur, inquit, hoc unctionis extremae nostrum sacramentum non*

damno, sed hoc esse quod ab apostolo Jacobo praescribitur, constanter nego, cum nec forma, nec usus, nec virtus, nec finis ejus cum nostro consentiat. Numerabimus tamen ipsum interea sacramenta, quae nos constituimus, ut sunt salis et aquae consecratio et aspersio, neque enim negare possumus. creaturam quam libet per verbum Dei. et orationem sanctificari, quod apostolus Paulus nos docet. Haec ille.

Alterum mendacium est, quod eandem vim tribuamus aquae benedictae et Baptismo: id enim nullus unquam catholicorum docuit: alioqui non septem sacramenta, sed multo plura faceremus. Haec pauca ex Lutliero sufficiant.

CAPIT III.

Mendacia Philippi.

Primo in ipsa Confessione art. 13. damnat Scholasticos, quod non doceant requiri fidem in usu sacramentorum. Sed fusius et clarius exposuit mentem suam in Apologia ejusdem articuli, ubi sic ait: *Hic damnatus lotum populum Scholasticorum doctorum, qui docent, quod sacramenta non ponenti obicem, conferant gratiam ex opere operato, sine bono motu ulenlis. Illa. ee simpliciter Judaea opinio est senlire, quod per caeremoniam justificemur. sine bono motu cordis, hoc esi, sine fide; et tamen haec impia et superstitiosa opinio magna auctoritate docetur in lolo regno pontificio.* Haec ille.

Hoc mendacium est longe impudentius mendaciis Lutheri. Nam Lutlicrus non accusabat omnes, sed Scolislas Ianium, Philippus autem lotum populum Scholasticorum damnat; immo etiam totum regnum pontificium. Esse autem mendacium apertissimum. tam est manifestum, ut probatione non Ogenl. Nam ut supra diximus, omnes Scholastici eum Magistro lib. '«-.distinct, i. requirunt actualem fidem, quae sine motu cordis esse non potest; et ipse idem Philippus in Apologia articuli de Poenitentia, dicit, catholicos requirere contritionem vel attritionem. Et quid est contritio vel attritio, nisi motus cordis.

Secundo in ipsa etiam Confessione Augustana in articulo de missa: Falso, inquiunt. accusant in' /?cclcsiae nostrae. quod missam aboleant: *relinetur enim missa apud nos, et summa reverentia celebratur.*

Hoc esse mendacium, probare possumus ex articulis Smalchaldicis, qui non minoris sunt auctoritatis apud Lutheranos. quam ipsa Confessio: unde etiam unum siquid cum ipsa Confessione ponuntur in libro Concordiae. In illis igitur articulis sic legimus: *Caelorum draconis cauda ista (missam intelligo) peperit multiplices abominationes et idololatrias.* Et paulo ante: *Abroganda merito missa est.* Haec illi. Si igitur missa, ut cauda draconis abroganda est, cur eam

non abrogarunt? Aul, si abrogarunt, cur queruntur accusari se. quod missam aboleverint? Dicent fortasse se missam papislicam abolevisse. Christianum autem relinere, nimirum sacramenti (Intributionem el perceptionem hoc enim Philippus vocat missam in Apologia. At non accusantur a nobis Luihcrani, quod istum missum, idcsl. communionem aboleverint, sed veram missam, idcsl. oblationem, cl totum canonem sustulerint. Itaque si per missam inlcilhgunl. communionem, mendacium est, quod accusentur: sin autem inlcilligunt oblationem, mendacium est, quod falso accusentur.

Tertio mentitur in eodem articulo: *Veteres*, inquit, (.'of/. *Gregorium non faciunt mentionem privatae missae*. Idem repetit in Apologia ejusdem articuli.

Sed si per missam privatam inlcilligat missam, quae dicatur nomine privato, aut quae uni Ianium prosit, mentitur ejusmodi missam coepisse post Gregorii aetatem. Nulla enim est, nec fuit imquun missa privata ad istum modum: omnis enim missa publica est, cum celebretur a sacerdote, ut est publicus minister, cl pro communi et publica utilitate lotius Ecclesiae. Si vero per missam privatam inlcilligat missam, quae ab uno sacerdote dicatur sine distributione eucharistiae populo facta, mentitur ejusmodi missas non fuisse ante Gregorii tempora. Nam Augustinus lib. 22. de Civit. Dei cap. 8. meminit missae privatne: scribit enim unum ex suis presbyteris sacrificium corporis Domini obtulisse in domo rustica cujusdam nobilis viri, quae vexabatur infestatione malignorum spirituum. el continuo eam domum liberatam fuisse: *Perrexit*. inquit, *unus obtulit ibi sacrificium corporis Christi, orans quantum potuit, ut cessaret illa vexatio, Deoque protinus miserante cessavit*. Haec ille. Hic certe Augustinus, qui ducentis annis Gregorium praecessit, meminit missae dictae ab uno. in loco privato. sine distributione sacramenti populo facta: el ipiac Deo gratissima fuerit, ut eventus probavit.

Quarto mentitur in eadem Confessione Augustana, in arlic. de Confessione, ubi sic ait: *Ilifra immodice extollebantur satisfactiones, fidei vero, cl meriti Christi, ac justitiae fidei, nulla fiebat mentio*. Atque ita quidem loquitur in Confessione in Apologia autem ari. II. itarem exaggerat: *Nunc*, inquit, *de hac fide consequente remissionem peccatorum, nulla est syllaba in tanta mole Constitutionum. Glossarum. Summarum, Confession alium; nusquam ibi Christus legitur*. El infra in Apolog. ari. 15. *Exstant*, inquit, *imensi libri, immo bibliothecae totae. nullam syllabam de Christo, de fide in Christum etc.*

Haec tam magna sunt mendacia, ut mirum sil, si ea lota Germania capere possit. Nullus enim est liber catholicus, in quo de sacramento ullo agatur, quin in eo saepe Udes, el Christus nominentur. Certes. Thomas, qui minime obscurus est auctor 3. pari, quaest. 62. ari. 5. dicil cl probat, sacramenta omnia vim habere ex meritis Christi, cl ejusdem Christi merita per lidcm nobis applicari.

CAPIT IV.

Mendacia Calvini.

Venio nunc ad Calvinum, qm lib. i. Institui, cap. 1 § 15. sic nil: *Magno consensu Sophisticae scholae tradiderunt, sacramenta novae legis justificare el conferre gratiam. modo non ponamus obicem peccati mortalis. Quae sententia dici non potest, quam sil exitialis et pestilens, coque magis, quod multis ante saeculis magna Ecclesiae jactura in bona orbis parte obtinuit. Plane certe diabolica est: nam dum justitiam. citra fidem pollicetur, animas in exilium praecipites agit*. Hoc est mendacium primum, quod citra lidcm polliceamur justitiam in sacramentis: quod supra refutatum est. Inierim observanda sunt, quae Calvinus confitetur vera, nimirum magnum consensum esse inter catholicos, item nullis saeculis doctrinam nostram viguisse, denique in bona orbis parte receptam, cum de ipsis omnia sint contrariam imirum nullus est inter eos consensus: doctrina recens. el hoc sacculo nata: cl vix unam, aul allerain provinciam occupavit: elsi enim nulli sunt hoc tempore haeretici, nulla tamen una hacrcsis admodum late palet.

Secundum mendacium esi in eodem cap. § 17. *Interim*, inquit. *illud tollitur figmcnlum. quo justificationis caussa. viriusque Spiritus sancti elementis. ceu vasculis, ac plaustis includitur* Alov. vere figmentum est. quod nobis ('alvinus alUngil. Non enim catholici dicunt, caussam justificationis in sacramentis, ut in vasis includi, sed ipsa sacramenta caussas instrumentales justificationis faciunt. Sed nec virtutem Spiritus sancti, idcsl. vim illam, quam Deus tribuit ■acriimentis ad justificandum, ullus catholicus docet contineri in sacramentis. sicut in vasis: virtus enim illa est il. per quod sacramentum <q-craiur. S d forte Calvinus c\ eo mentiendi ansam accepit. quod interdum calholici gratiam in sacramentis. ul in vasis contineri dicunt. Gratia enim effectus est sacramenti, proinde in sacramento continetur. ul quilibet alius effectus in sua caussa: omne autem quod continet, saltem metaphorice, vas dici potest. Adde quod potest etiam vas accipi pro instrumento: qua significatione eleganter David psalm. 7. vocal sagittas, vasa mortis: et Ez.cch. cap. 9. vocal arma, vasa interitus. quia sagitta, caeleraque arma caussae instrumentales sunt mortis. Neque id negare pulesl Calvinus, cum in Antidoto concilii tridenlini sess. 7. can. i. cl 5. affirmat sacramenta esse caussas gratiae conferendae instrumentales.

Tertium mendacium est in eodem cap. §26. ubi sic ait: *Quidquid de opere operato nugatis sunt Sophistae, non modo falsum csl. sed pugnat cum sacramentorum natura, quae insliluil Deus, ut fideles vacui bonorum omnium el inopes, nihil praeter mendicitatem eo adferant. Unde sequitur, ea recipiendo nihil istos agere, unde laudem mereantur, vel in hac actione, quae eorum respectu mere passiva est, nullum illis posse opus adscribi*. Uov, mendacio testatur ignorantiam,

vel malitiam suam Calvinus: non enim opus operatum vult esse theologi opus aliquod meritorium ejus, qui sacramentum suscipit vel ministrat. ul Calvinus < iicil; id enim opus operantis appellamus. Quid autem si opus operatum, infra suo loco dicemus. Illud hoc loco notasse si illicial, opus operatum non pendere a bonitate ministri, meritum autem pendere.

Quartum est mendacium, cap. 17. § 43. ubi dicit in sacramento Eucharistiae primum, qui azymo pane uli coepit, fuisse Alexandrum romnium pontificem: *Primus, inquit, azymo pane delectatus est: qua id ratione. non video, nisi ut plebis oculos in novo spectaculo in admirationem traheret magis. quam ul animos proba religione institueret.* Hoc vero mendacium cum evangelio aperte pugnat. Scribunt enim Mattii, capite 26. Mare. 14. cl Lucas 22. Dominum coenam fecisse primo die azymorum, proinde non Alexander papa, sed Christum primus fuit, qui azymo pane in sacramento usus est.

Quintum est cap. 19. § 12. ubi sic ait: *Veteres dum proprie loquuntur: nusquam plura duobus sacramentis recensent.* Kefellil hoc mendacium s. Cyprianus (ul nunc cacleros omittam) qui lib. 2. episl. 1. non solum Baptismum et Eucharistiam, sed etiam Confirmationem vult esse proprie sacramentum. Nam de Confirmatione sic loquitur: *Tunc plene sanctificari. cl esse filii Dei possunt, si sacramento utroque nascantur.* Et s. Augustinus lib. 2. contra literas Peliliani, cap. 104. *Sacramentum Chrismatis, inquit, in genere visibillum signorum, sacrosanctum est, sicut ipse Baptismus.*

Sextum est ibidem, ubi Calvinus addit do ipsa Confirmatione: *De manuum impositione loquuntur veteres, sed an sacramentum vocant? Augustinus aperte affirmat, nihil aliud esse, quam orationem.* Befollunl hoc idem auctores verbis citatis.

Septimum est in eodem cap. 19. § 34. ubi sic ait: *Matrimonium, ut a Deo institutum, fatentur omnes, ita pro sacramento datum, nemo usque ad Gregorii tempora viderat.* Atqui s. Augustinus, qui 200. fere annis s. Gregorio vetustior fuit, lib. de bmo conjugali. cap. 18. sic ait: *Innoslarum nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quam foecunditas uteri.* 71 lib. 1. de nuptiis et concupiscentia, cap. 10. 1er Matrimonium sacramentis annumerat: ul eliam alibi passim.

Octavum est in Antidoto concilii, sess. 7. can. 13. ubi sic ait. *Conqueruntur. vel saltem gemunt, omnes pii pluris in Baptismo fieri Chrisma, cereum. salis saporem, sputum denique, quam aquae lavacrum, quo tota constat Baptismi perfectio.* Liem repetit in lib. de formula ministrandi sacramenta. Ille Calvinus Lulherum mentiundo superare studuit. Ille enim (ul supra notavimus in ultimo mendacio) solum dicebat, nos aequare has caeremonias Baptismo, iste autem dicit, nos antepondere. S d uterque mentitur. Nam catholici adeo non .ml' ponunt, vel aequant ista Baptismo, ul dicit mi < praeparationes ad Baptismum; item accidentale* caeremonias, si conferantur cum ipsa ablutione, in qua consistit substantia Baptismi. De-

nique fatentur omnes catholici, simplicem Baptismum sine cereo, sine sale, sine oleo aliisque rebus sufficere ad justificationem: res autem illas omnes non sufficere. Vide Magistrum et doctores cacleros in 4. disl. 6.

CAPUT V.

Mendacia Kemnilit.

Murtinus Kemnitius multa repellit ex mendaciis Lulhcri et Calvini: multa etiam addit propria. Sed quia longum esset omnia referre, solum pauca quaedam annotabo ex principio 2. par. Exam, ubi agit de sacramentis in genere.

Primo igitur in Examine edito anno 1566. in oclavo. pag. 11. sic mentitur: *Quomodo per Matrimonium. quod Syricius pontifex definit. esse secundum carnem virere. quod Deo placere non possit: quomodo. inquam, justitia fidei per Matrimonium, vel incipit, vel augetur, vel reparatur juxta ipsorum sacramenti descriptionem in decreto positam.* Desumptum est hoc mendacium ex episl. 1. Syricii. cap. 7. ubi sanctus ille pontifex probare volens, debere sacerdotes continere scotiam ab uxore, assumit pro argumento illa verba Rom. 8. *Qui in carne sunt. Deo placere non possunt.* Hinc igitur deducit Kemnitius. Matrimonium, auctore Syrieio, nihil esse aliud, quam vitam secundum carnem, quae Deo placere non potest.

Sed debuit Kemnitius advertere. Syricium non loqui de conjugio justo et legitimo, sed de conjugio sacerdotum, quod illegitimum est, cl solo nomine conjugium, re autem ipsa sacrilega impudicitia. Nam in eadem episl. cap. 4. jam ante dixerat. legitimas nuptias in Ecclesia per sacerdotem benedici: et certe non voluit dicere, benedici in Ecclesia vitam secundum carnem, quae Deo placere non potest, itaque legitimi conjuges possunt ita vivere, ul placeant Deo, et dicantur non esse in carne, sed in spiritu, si uxore sua legitime utantur: at sacerdotes, quibus nuptiae interdictae sunt, non possunt uxores ducere, aut illis uti. quin Deo displiceant, cl secundum carnem vivant: et hoc est. quod verissime scripsit Syricius.

Secundo mentitur pag. 39. ubi loquens de Ordinis et Matrimonii sacramentis, sic ait: *Etsi Richardus disputat etiam per istos ritus conferri gratiam gratum facientem: reliqui tamen agnoscunt hoc subsistere non posse.* Hoc mendacium impudentissimum est, cum omnes fere theologi idem dicant, quod Richardus dicit. Sufficiet hoc loco testimonium s. Thomae, qui 3. par. qu. 6. art. 1. docet, et probat. septem esse novae legis sacramenta: cl in responsione ad ultimum sic ait: *In quolibet sacramento novae legis gratia infunditur.* 1

Tertio mentitur pag. 40. ubi quaerens de aqua benedicta, rosa benedicta, ense benedicto, cl similibus rebus, cur non sint sacramenta, sic ait: *Aliquid quidem respondent Scholastici, alius aliud. sed tamen nec seipsos expediunt, nec lectoribus satisfaciunt, nisi quod Gabrielis ingenui-*

ins probatur, qui dicii aquam benedictam non ease sacramentum, quia desii divina institutio.

Duo sunt hic mendacia. Unum quod Scholastici mullum laborent, ul ostendant, cur aqua cl rosa, cl similia, cum in Ecclesia benedicuntur, non sini sucramcula. Al Scholastici adeo leviter hoc expediunt, ul nulli ne attingant quidem, ut per se notum., alii obilcr lanium cplícenl. Nihil enim horum csl signum cflicax gratiae justificantis, quod esi praecipuum in omnibus'sacramentis.

Allecum csl mendacium. Gabrielcm ingenue confiteri, nihil deessc aquae benedictae, quo minus sil sacramentum, nisi divinam institutionem. Esi, inquam, hoc verissimum mendacium, quia Gabriel in 4. disl. 1. quaesi. I. ari. I. ubi de hac re agil, dicii quidem, aquam benedictam non esse a Deo institutam, sed ab Ecclesia, cl ideo non esse sacramentum, sed non dicit, nihil aliud ei deesse, nisi divinam institutionem, immo aperte indicat, alia etiam mulla ei deesse. Nam non disputat eo loco proprie do aqua benedicta, sed explicat definitionem sacramenti: et quia dixerat, ad sacramenta requiri divinam inslilutionem, inde deducit a sacramenti definitione excludi aquam benedictam, lotionem balnei, et omnia signa naturalia. Quocirca sicut non licet colligere ex hac ejus disputatione nihil deesse ad lotionem balnei, quo minus sil sacramentum, nisi divinam institutionem, ita non licet colligere, nihil deesse ad aquam benedictam, nisi divinam institutionem, quo minus sit sacramentum.

Quario mentitur pag. 94. i 195. ubi tot sunl fere mendacia, quod verba: *Quidam, inquit, ut .1-lensis. Thomas, Durandus etc. senserunt ipsis externis sacramentorum clementis per verbum conferri quondam virtutem supernaturalem.* At non videtur legisse hos auctores: Siquidem Durandus contrarium docet, cl s. Thomatu Oppugnat in 4. disl. I. quaesi. 4.

Quinio mentitur ibidem, cum ait: *Addunt autem. ut oslendant.nec se.ncc alios, quod dicunt, intelligcrc. esse ens inuompletum (vim inditam sacramentis, quod perse, non sit in aliquo ex decem praedicamentis. Se.d* Keinnilium non inlcil ligere quid Scholastici dicant, facile credi potest. Illos autem ipsos non intelligcre motionem, hanc enim plerique vocant vim sacramentis inditam, esse ens incompletum, quod per se in nullo praedicamento sil: mendacium est manifestum. Non enim ullus csl vel mediocriter peritus physicae.aut etiam solius logicae . quin sciat motum esse ens incompletum et ad nullum praedicamentum per sc perlinere.

Sexto mentitur ibidem, cum ait: Cyprianum existimasse, Baptismum esse inutilem, qui conferebatur ab haereticis et malis ministris. Nam Cyprianus ubique distinguit malos ministros catholicos ab haereticis, et malos quidem affirmat utiliter baptizare, haereticos autem inutiliter. Male igiltir Kemnitius conjungit ex sententia Cypriani . quos Cyprianus ipse disjungit. Vide Augustinum explicantem Cypriani sententiam, lib. 4.de Baptismo, cap. 10. el lib. G.cap.12.et ipsum Cyprianum

in epistolis ad Jubajanum, ad Pompejum, ad Stcphnnurn cl ad Quirinum.

Septimo mentitur pag. 95.cum sic ait: *Illa vero opinio quod in ipsi* sacramentorum elementis gratia, essentialiter continetur . sicut medicina in pixide. ita ut virtus sacramentorum sii vel essentia, vel qualities haerens in, corporalibus sacramentorum elementis, etiam inter Scholasticos scriptores, non fuit omnibus probata. ul Ilona-venturae. Illichardo etc.* Ille salis prodit suam imperitiam Kemnitius. cl simul audaciam.cum ea reprehendit, quae non inlelhgil. Nam in primis confundit gratiam cum virtute sacramentorum., cum tamen sini res diversissimae. Gratia enim est effectus sacramenti, virtus autem id. per quod sacramentum operator. Quocirca gratiam contineri in sacramentis nullus catholicus negat, virtutem autem illam physicam non omnes admittunt. Deinde gratiam essentialiter, idesl. ipsam essentiam gratiae haerere in sacramentis, ul medicinam in pixide, nullus etiam catholicorum dicii: Ealeinu.r e-mrn omnes gratiam haerere in anima, non in sacramentis. Ponunt tamen, ul supra diximus, cam in sacramento . ul in vase, metaphorice accipiendo nomen vasis, quomodo dicuntur tela vasa mortuis, quia in cis mors continetur, ul cfeclus in caussa. - Mtyil

Octavo mentitur ibidem.cum ait-.Fucrunt *etiam, qui virtutem sacramentorum in ipso opere, quo sacramenta vel celebrantur, vel suscipiuntur . constituerunt: ita ut sacramenta dicerentur conferre gratiam ex dignitate, et merito operis.quod e.cercel vel is. qui celebrat, vel qui suscipit.* Hoc etiam mendacium testis est impenliaelxemnilianac quamquam non est ejus proprium, sed a Calvino illud accepit. Vide supra in tertio Calvini mendacio. Plurima sunl alia in Kemnilio , haec enim solum ex initio libri decerpta sunl.

CAPUT VI.

Mendacia Tilemanni Heshusii-

Tilemannus Heshusius. qui se episcopum sambiensem vocat, librum scripsit de sexcentis erroribus pontiliciorum: qui liber non habet vel unam micam salis:colligil enim errores latu inconsiderable. ut vel sint mera mendacia , vel contradictorii eorum sint haereses apud omnes butheranos.

Ic ul solum, caussa exempli. discutiamus locum 15. qui esi de sacramentis. tertius error, quem notat, csl desumptus ex catechismo romano m haec verba: *Virtutem, quae ex passione Christi manat, hoc est. gratiam . quam ille nobis in ara. crucis meruit, per sacramenta, quasi per (drum quondam in nos ipsos derivare oportet.* Haec ille. Ubi primum corrumpit verba calcchismi romani: siquidem ex alveo, quae vox est in catechismo. isle fecit alvum, ut sordidam et ridiculam faceret calcchismi sententiam. Deinde sententia calcchismi non potest damnari , quin damnentur etiam omnes Iulhcrani. Sume enim sententiam contradicentem, quae sine dubio haec erit; Chri

sins in cnice non meruit nobis gratiam, vel si momil, ci lanicn non derivatur ad nos per sacramenta, quasi per alveum. Al certe hanc sententiam Lulherani omnes damnant, quippe qui volunt gratiam ex Christi passione nobis per verba et sacramenta oitcerri cl applicari. Aequa refert quod ipsi non nominant alveum: nam nominant instrumetum idem causam. quod est longe amplius, quam alveus. Vide Kemnitium in 2. par. Examinis, pag. 97. et Calvinum in Antidoto concilii, sess. 7. can. 4.

Quintus error apud Tilemannum est. quod sacramenta veteris legis non impresserint characterem, qui est signum spirituale. Sume igitur contradicentem, nimirum, sacramenta veteris legis imprimebant characterem spiritualem; et quaere si vel ab uno ex Lulheranis approbetur. Lulherani enim non anteponunt usquam. licet fere aequant, sacramenta legis veteris sacramentis novae legis; et tamen summo consensu negant, sacramenta novae legis imprimere characterem. Id quod negat etiam ipse Meshusius ibidem in 7. errore.

Quartus error est. quod non requiratur bonus motus interior in suscipiente sacramentum. Hunc errorem tribuit Meshusius Gabrieli lib. 4. sent. dist. 1. quaesi. 3. Sed verba Gabrielis. quae ipse citat, detegunt fraudem. Nam Gabriel non dicit non requiri motum interiorem, cum aperte requirat fidem, et poenitentiam cum omnibus aliis conditionibus. sed dicit cum Scoto, non requiri motum interiorem, qui sit meritorius gratiae de congruo, vel de condigno. Scotus enim, et Gabriel, et multi alii docent, motus quosdam interiores esse meritorios de congruo justificationis, sed addunt, quod si aliquando isti motus non sint tam perfecti, ut merentur de congruo. tamen sufficere cum sacramento ad justificationem.

Decimus error est, quod sacramenta veteris legis non contulerint gratiam. neque ex opere operato. neque ex opere operantis, seu per modum meriti, etiam si in fide et charitate fierent. Haec ille. Sed accipe contradicentem propositionem, et dic: Sacramenta legis veteris contulerunt gratiam ex opere operato, vel ex opere operantis, seu per modum meriti. Atqui haec tota est haeretica omnibus Lulheranis. Nam omnes exeerant, quod dicimus de opere operato; et multo magis, quod dicimus de opere operantis. Sacramenta enim gratiam conferre ex opere operantis, est gratiam conferre ex dignitate et merito operis; ipsi autem nullum agnoscunt opus dignum aut meritorium, sed omnia esse volunt peccata mortalia, atque in primis idem Meshusius in eodem lib. lit. de justificatione, de lege, de operibus.

Undecimus error est ex concilio tridentino desumptus, sess. 7. can. 13. *Docent, inquit, sine externis papalibus ritibus, nec veritatem. nec dignitatem. nec efficaciam sacramentorum consistere.* Haec ille. At haec impudentissima impostura est. Concilium enim nihil ejusmodi docet. Haec enim sunt verba concilii, quae ibidem ponit Meshusius. ut nimirum non solum scilicet. sed etiam habeatur impostor: Si quis *dixerit receptos et approbatos Ecclesiae catholicae ritus insolemni admi-*

nistratione sacramentorum adhiberi consuetos. aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libilo omitti, aut in novos alios per quemcumque ecclesiarum pastorem mutari posse, anathema sit.

CONTROVERSIA PRIMA

De nomine sacramenti

CAPUT VII.

Silae utendum nomine sacramenti.

De nomine sacramenti duae sunt controversiae haeticorum, tum ipsorum inter se, tum nobismet. Una, sitne hoc nomen usurpandum. Altera, quid proprie significet haec vox sacramentum.

Quod allinet ad priorem, Marius Lulherus in libro novae suae praedicationis visus est ab hoc nomino non parum abhorrere. Nam in libro decalogi. Babylon, quem edidit anno 20. cap. de Matrimonio: *Non habet, inquit, universa Scriptura sancta hoc nomen sacramentum, in ea significatione, qua noster usus, sed in contraria. Ubique enim significat non signum rei sacrae. sed rem sacram, secretam et absconditam.* Deinde in libro de abroganda missa. quem edidit anno 21. Pio, inquit, *et fidelis conscientia merito et digno parere debet, ne hoc sacrificium appellet, aut credat, quod certissima est. apud Deum, et in Scripturis non dici sacrificium; et hoc solum appellet sacrificium, quod constat a Deo vocari sacrificium: Duae enim furientior est temeritas. quam sic os in coelum ponere, ut hoc sacrificium, et cultum Dei dicas, quod ille non dicit sacrificium et cultum Dei?* Haec ille. Cum igitur Lulherus affirmet, vocem sacramentum non esse in Scriptura in eo sensu, quo Ecclesia utitur sacramentis, et simul affirmet, furientem esse temeritatem uti nominibus in rebus Dei significandis, quibus Deus ipse in Scriptura non utatur: certe colligitur non ei placuisse, ut hoc noluisse ulcinur.

Quocirca Melancthon Lulherum sequutus in locis communibus editis anno 21. et 22. caput, in quo agit de sacramentis. inscribit de signis: et in medio ejus capitis: Quae *alii*. inquit, *sacramenta, nos signa* appellamus. Quin etiam tanta erat cupiditas istorum hominum omnia novandi, ut mallet gracca voce, et Latinis prorsus inaudita dici σφραγισμός. id est, sigilla, quam sacramenta.

Andreas item Carolstadius in lib. de imaginibus, et sacramentis, eundem Lulherum sequutus, ex professo agit contra nomen sacramenti.

Porro Zwinglius paler Sacramentariis in lib. de vera et falsa religione, edita anno 25. dicit quidem se nolle tumultuari ob hoc nomen, aperte tamen reprehendit. Sic enim habet in cap. de sacramentis: *Vocem istam, sacramentum, magnopere caperem Germanis numquam fuisse receptam.*

Sic etiam Calvinus lib. 4. Institut. cap. 14. § 13. dicit se nolle contendere de nomine sacramenti.

LIBER PRIMUS

cl tamen non obscure reprehendit, dum ila loquitur: *Abunde liquet* tolere, qui *sacramentorum nomeu signis indiderunt, minime respe.r.isse, qui» fuisset verbi hujus usus lalinis scriptoribus: sed novam hanc significationem pro suo commodo a/Jinxisse. qua simpliciter sacra signa designarent.* Haec ille.

Cacteruin Lutherus cum vidisset Carolstadium, et Zvvinglimn, cum quibus inimicitias gerebat, abhorre a voce sacramenti, mutavit cito sententiam, et nomen sacramenti approbare coepit. Sic enim scribit in lib. contra coelestes prophetas par. 2. *Dicit, inquit, Carolstadius, Christum et apostolos non appellasse coenam sacramentum, velle se habere nomen ex bibliis: Deum imponere suis creaturis nomina, nos qui homines sumus, non debere indere nomina rebus divinis.* Et mira: *Age animicida, tu et Spiritus peccati, fatemur quidem Deum non dixisse sacramentum, nec praecepissent sacramentum diceretur: sed hic nobis contra, ubi prohibuit sacramentum dici? Quis ergo libi dedit potestatem prohibendi quod Deus non prohibet? An non est verus animicida, qui se ponit loco Dei supernos, et aufert nostram libertatem?* Ac deinde asserit et probat, licere uti hoc nomine, mimo et oportere uti. Quae omnia non magis contra Carolsladium pugnant cl Zvviugliim, quam contra ipsum Lulhcrum, a quo illi didicerant, ut ostendimus.

Liithero autem sententiam mutante, mutarunt etiam caelcri Lulherani. Nam cl in Confessione Augustana recipiunt nomen sacramenti: et Philip-pus m locis anno 36. inscribit caput de sacramentis. quod antea inscripserat de signis. Brentius quoque in Confessione Wirlcmbergensi cap. tie sa< ramentis, idem nomen relinet. Ac demum Kc-mullius in 2. par. Examinis non procul ab milio, vocabulum hoc ἀγράφου, idesl. non scriptum in divinis literis esse dicit, cl tamen relinendum, et conservandum. Solum ergo controversia restai cum Sacramenlariis,. rt eum priore sententia Lulhcri.

Sed facile probare possumus, nomeu hoc esse usurpandum cl conservandum. Primo, quia reperiur in Scripturis. Suul autem duu notanda antequam hanc rationem explicemus. Primo quidem Scripturas sacras non latine, sed vel hebraice. vel graece, a prophetis et apostolis scriptas fuisse : proinde non esso demonstrandam ex Scripturis vocem laiinnm, sacramentum, sed graecam, quae illi respondet , nimirum μυστήριον, idem enim omnino est Latinis sacramentum, quod Graecis mysterium. Neque in hoc ulla dissensio est: fatentur enim adversarii idem esse sacramentum et mysterium. et ideo ulrumque vocabulum dicunt esse ἀγράφου in nostra significatione.

Secundo, aliter ex Scripturis probari posse nomen sacramenti apud catholicos, abler apud haereticos. Nam apud catholicos, qui latentur Matrimonium esse sacramentum proprie dictum, probamus nomen sacramenti esse in Scripturis, non solum m genere, sed etiam in specie, idesl, ut significat res illas septem, quas proprie sacramenta vocamus. Ait enim Apostolus ad Ephes. 5. *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, cl ad-*

haerebit uxori suae, et erunt duo in came una. Sacramentum, sive (ut habetur graece) mysterium hoc magnum esi, ego autem dico in Christo et in Ecclesia. Ubi Apostolus concilio Indent, teste, sess. 24. Sacramentum proprie dictum vocat Matrimonium, seu conjunctionem viri et foeminac; est enim ea conjunctio signum rei sacrae et arcanae, idesl conjunctionis Christi cum Ecclesia. Aeque obstat, quod Paulus videatur loqui de conjugio Adami cl Evae, quod quidem sacramentum novae legis non fuit. Nam Paulus etsi allegat verba Adami tamen ea accommodat ad conjugia sui temporis: omni enim conjugio convenit quod Adam dixit: *Erunt duo in carne una.* Unde non ait Paulus: Sacramentum hoc magnum fuit, sed. Sacramentum hoc magnum est.nimirum postquam a Christo addita est illi promissio gratiae.

Apud haereticos autem, qui Matrimonium non admittunt esse sacramentum proprie dictum, non possumus probare ex Scripturis nomen sacramenti: ut est nomen specificum, cl proprium nostrorum sacramentorum. Nusquam enim m Scriptura Baptismus, aut Eucharistia, aut Poenitentia, aut Ordo. aut etiam Confirmatio, aut Unctio , mysterium vel sacramentum appellatur. Possumus tamen ex Scripturis ostendere nomen sacramenti, ut est nomen genericum, cl commune ad nostra septem sacramenta. et alias res quasdam: nimirum ut significat signum rei sacrae, vel arcanae: quod quidem satis est. ut possimus hoc nomine uti etiam testimonio Scripturarum. Nomen enim genericum vere convenit rei. licet non soli illi conveniat.

Id igitur nomen m Scripturis haberi contra Lulhcrum demonstramus ex Daniele cap. 2. ubi saepissime vocatur mysterium, vel sacramentum statua Naiiuchodonosor. quia erat signum rei latentis, idesl, successionis qualum* regnorum , et regni Christi post ill.i exoritur. E\ quo colligimus, vocabulum ’T*7 hebraicum et XT’I Chaldaicum . nm) solum significare rem secretam, ut Isai. 24. *Secretum meum mihi:* Sed etiam signum rei secretae . ut hoc loco Laniciis ; quamquam etiam hoc loco non negaverim, aliquando significare rem secretam. Nam interdum Scriptura vocat mysterium ipsum somnium oblitum, cl proinde absconditum cl secretum: interdum ipsam statuae illius, quae per somnium apparuerat, significationem.

item probamus ex illo Apocalyp. 17. *Et in fronte ejus nomen scriptum mysterium.* Et infra:Eq.' *dicam libi sacramentum mulieris.* Hinc enim habemus mulierem illam forma meretricia . quam Joannes vidit, fuisse quoddasn sacramentum, idest. signum rei latentis, nimirum romani imperii, vel Anlichristi, ut alibi exposuimus. Non enim res ipsa latens, sed mulier, quae videbatur, appellatur mysterium et sacramentum, ob significationem, quam continebat, ut palet ex nomine scripto in Ironic,

idesl, idem probatur ex illo 2. Thcssal. 2. *Nam mysterium jam operatur iniquitatis.* Vocat enim Apostolus mysterium iniquitatis,pcrscquuliones Ecclesiae primitivae ab imperatoribus et haereticis excitatas, quia significabant pcrcscquuliones exci-

landas in novissimis diebus ab Anticbristo. Illa cernuntur exponunt cum locum Chrysostomus, Theophylactus, Ambrosius, et alii fere mimes.

Denique idem probatur efficacissime ex illo Ephesios 5. *Sacramentum hoc magnum est*. Tametsi enim Erasmus, et Calvinus mysterium a Paulo dici contendunt, non conjunctionem viri et foeminae, sed Christi et Ecclesiae, eo quod addat Apostolus: *Ego autem dico in Christo et in Ecclesia*, tamen apertissime falluntur. Quod enim Paulus sacramenti nomen non tribuat Christo, et Ecclesiae, sed conjunctioni viri et foeminae, patet ex relativo pronomine, *hoc*. Refert enim id, quod dictum fuerat, nimirum: *Enim duo in carne una*. Etiam quia per hoc nota ratio Apostoli. Vult enim probare, debere viros diligere suas uxores: id vero probat, quia illud: *Erunt duo in carne una*. Esi magnum sacramentum in Christo et in Ecclesia. Quod si notum hoc mysterium esi in conjunctione Christi et Ecclesiae, et ad conjugium nihil perlinet, quid, quaeso. Paulus probat? Vide commentarium Hieronymi. Chrysostomi. Oecumenii. et aliorum Patrum in hunc locum. Conjunctio igitur sensibilis, et externa viri et foeminae, sacramentum est, id est, signum rei sacrae spiritualis et latentis, id est, conjunctionis Christi et Ecclesiae. Quocirca Kemnilius his testimoniis persuasus, fatetur nomen sacramenti ut genericum est, scriptum esse, licet vel specificum, non solum scriptum.

Falsum igitur est, quod Luthcrus dicebat: Sacramentum in universa Scriptura significare rem sacramentalem, nusquam autem signum rei sacrae, secretae. Nec minus falsum esi, quod ibidem addidit catholicos ubicumque in Scriptura invenerunt nomen sacramenti, ex eo fecisse signum: non enim ubique dicimus, sacramenti nomine significari signum, sed solum quibusdam in locis, alibi autem significare rem secretam, vel Tob. 12. *Sacramentum regis abscondere bonum* esi. Et Ephes. 1. *Notum faceret nobis sacramentum voluntatis suae*. Et 1. Timoth. 3. vocat incarnationem magnum pietatis sacramentum. Neque id ignorarunt Scholastici, quin potius omnes cum Magistro indicant has acceptiones varias sacramenti secundum Scripturas. Vide in 4. dist. 1. et s. Thom. 3. p. q. (10. ur. i.

Quod si sacramentum dicatur a sacrande, et initiando, quod placet Zwinglio: vel postea dicemus, habetur in Scriptura Testamenti veteris vox hebraea i. nostrae Latinae voci respondens, nimirum קִדּוּשׁ seu *quidus*. id est, ritus consecrationis, Exod. 28. Levit. 8. et alibi.

Sed, unde ratio sumitur ex Patribus. Antiquissimi enim Patres hoc nomine usi sunt ad significandum Baptismum. Eucharistiam, et alia id genus sacra symbola. Tertullianus vetustissimus Latinorum, hb. de praescript. cap. 16. *Ipsus quoque*, inquit, *et sacramentorum divinorum, in idolorum mysteriis diabolus aemulatur. tingit et ipse quosdam. signat in frontibus milites suos etc.* Vide etiam lib. 1. Marcion ante medium s. Cyprianus lib. 2. cpisl. 1. de Baptismo et Confirmatione dicit: Si sacramento *utroque nascantur*. Lib. 2. cpisl. 3.

ad Caecilium: *Quo et ipso. inquit sacramento (Eucharistiae) populus noster ostenditur adunatum*. Et lib. 4. episl. 7. ad Magnum. *Neque, enim sic. in sacramento salutari delictorum contagia, ut in lavacro carnali, et saeculari sordes cutis et corporis abluuntur*. Eadem utuntur voce Lactantius lib. 1. cap. 17. Hilarius in illud psal. 121. *Et abundantia diligentibus levellitronychnus* in cap. 14. Ezech. et in cap. 1. Malach. Augustinus in cpisl. 118. et lib. 2. doctr. christ. cap. 3. et demum omnes posteriores.

Ex quibus Patrum sententiis colligimus, nomen hoc esse antiquissimum, et proinde relinendum, etiam si in Scripturis non haberetur: quomodo retinemus multa alia nomina, quae non sunt in Scripturis, ut Trinitatem, consubstantialitatem, personam etc. Periculosissima enim esi vocum novarum libertas in Ecclesia, cum paulatim ex novis vocibus, novae etiam res oriantur cum unicuique licet in rebus divinis nomina fingere. Unde et b. Paulus prohibet prophanas vocum novitates 1. Timoth. 6. et s. Augustinus lib. 10. de Civit. cap. 23. *Liberis, inquit vocibus loquuntur philosophi, nec in rebus ad intelligendum difficillimis offensionem religiosarum aurium perlimescunt. Nobis autem ad certam regulam loqui fas esi. ne verborum licentia, etiam de rebus, quae his significantur, impiam gignat opinionem.*

Rursus colligimus, nomen ex Scripturis, nomen ex Patribus citatis. Kemnilius falsa et pugnantia de hoc, nomine loqui. Nam pag. 28. sic ait: *Augustinus primus ferme, coepit vocabulum sacramenti, in hoc quidem materia extendere, et tutius usurpare, quam antiquitas fecerat. In epistola, enim quinta ad Marcellinum de signis loquens inquit: Quae cum ad res divinas perlinent, sacramenta appellantur. Vel igitur Augustino aliquid sit sacramentum, salis est. si rei alienius divinae, vel sacrae signum sit*. Haec ille. Al falsum esse primum Augustinum fuisse, qui extenderit hoc nomen ad alia sacra signa: quam ad Baptismum et Eucharistiam, patet ex omnibus Scripturis citatis, et ex Tertulliano, Cypriano ac Lactantio locis notatis: et praeterea patet ex ipso Kemnilio. qui paulo ante, id est, pagina 22. sic ait: *Conjunctio viri et uxoris in conjugio, esi sacramentum conjunctionis Christi et Ecclesiae* ad Ephes. 5. Et infra: *Omnes figuras et allegorias significantes aliquid Pares vocant sacramenta*. Tertullianus lib. 5. contra Marcionem vocat *Sacramenta figurarum, et allegorias sacramentorum, ubi de duobus Abraham filii loquitur. Adversus Judaeos vocat sacramentum ligni, disputans de securi Elisaei, et de ligno Adae*. Haec ille. Qui videt quam bene cohaereat. Augustinum anciolem illius rei facere. quae apud Tertullianum, aliosque velusos Pares, et apud ipsum apostolum Paulum invenitur.

Adde postremo, quod omnes linguae vulgares in latina Ecclesia hoc nomen reinuunt, vel Italica, Gallica. Hispanica, Germanica, et aliae; quod esi argumentum semper fuisse hoc nomen sacramentum, in Ecclesia, venerabile. Sed de hac prima Quaestione satis.

CAPUT. VIII.

*De etymologia, cl notione misterii
el sacramenti.*

Quia certum esi prius in Ecclesia fuisse voces haebraicas cl graecas, quam lalinam, sacramentum, cl latinos nihil aliud voluisse exprimere per sacramentum, nisi quod Hebraei et Graeci exprimebant per sua vocabula; Primum de hbraica: Dc inde dc gracca; Postremo de latina voce dicendum erit.

Hebraei 1res habent voces, quibus sacramenta sua significare solent. Primum enim omnes caeremonias. inter quas numerantur sacramenta, vocant tZ'pH vel npn. ul palet Exod.12. 28. et alibi. Sed hoc. nomen non tam ipsam caeremoniam, quam k-cacreremonialem significat: nam ppn statuere significatui pp'ΠΩ legislatorem. Unde in testamento novo semper caeremoniae Judaeorum dicuntur leges, ul Malth. II. *Lexel prophetae usque ad Joannem*, idesl, Figurae illae caerenmmarum. et vaticinia prophetarum usque ad Joannem. Et Gal. 1. 1. *Contestor omni circumcidentise, quod debitor est universae legis faciendae*, blest: qui admittit circumcisionem, debet eodem jure admittere omnes caeremonias.

Aliud vocabulum est ΠΝΪ7Ω ct ΠΝΪ7Ω quod consecrationem, seu initiationem significat, el liabelur Exod. 28. cl Levit.8. ubi agitur dc consecratione sacerdotis. Deducitur aulem hac vox a verbo 8!7-2 quod significat implere et perficere: quia qui sacramentum suscipit, perficitur, ut sil idoneus ad sacram functionem peragendam.

Tertia vox est ἱ'η el ἱ'η (piaie magis in usu est Chaldaeis, quam Hebraeis. Unde Hebraei norrdum invenerunt veram pjus radicem; sed ul supra diximus, satis aperte colligitur ex cap. 2. Danielis, ea voce significari. lum rem ipsam secretam, lum cliam signum rei secrclac.

Porro etymologiam mysterii explicans Clemens alexandrinus in oratione exhortatoria ad Gentes, cujus cliam meminit Eusebius in 2. dc praeparat. Evangelic» cap. 5. dicit μυστήριον dici a μύσσω ἡμιοῖ scelus, cl execrationem significat. Reprehendit Dominicus a Solo hanc etymologiam in Ldisl. I. q. I. art. I. quod μίσο per *iota* significet scelus ct odium μυστήριον aulem scribatur per *ipsilon*. Sed non erat opus. ut homo Latinus cum auctoribus gravissimis, atque Graecis, de graccae vocis etymologia contenderet. Nam etsi μίσο odium, μῆσο tamen scelus proprie significat: Porro Clemens a μῆσου deduxit μυστήριον, non a μισού, liccl posteriorem hanc vocem habeant aliqui lalini codices Euscbii. cx errore librariorum. Praeterea Clemens non voluit eo loco propriam, ac germanam etymologiam mysterii explicare, sed de industria posuit quandam minus propriam, sed valde aptam ad irridenda sacra gentilium, quod tum agebat. Itaque cum vellet sacra illa ridere ac detestari, dixit vel appellari μυστήρια ἀπό του μύσου, quod scelesti el exerranda essent, \ttl dicta esse μυστήρια, quasi μυΟήρια, idesl, fabulosa.

Bellahjiim Vol. III.

Alii deducunt μυστήριον a verbo μύω, qund est claudo, el στόμα, quod est os: quasi mysteria silentio honoranda sint: vel a μυσειν et τ;/p:ἴν. idesl, abscondere cl servare, quod sini occulte servandae res sacrae.

Posset diam non incple deduci a μυίω μύσω, quod est initio, seu sacris imbuo, unde est μύστε, idesl, sacrorum antistes, qui alios initiat.

Sunt aulem 1res hujus vocis significationes. Prima ac praecipua est. ut mysterium dicatur ea caeremonia. qua homines sacris initiantur. Quocirca a M. T. lib. 2. dc legibus dicuntur cliam initia: ct s. Ambrosius librum scripsit, de iis, qui mysteriis initiantur. El haec significatio respondet etymologiae. quam posuimus n verbo μυσέ'ω. ct huic voci in hac significatione respondet vox bebraea ΓΙΝΙ'ΤΩ idesl. consecratio. Quia vero mysteria gentilium noctu celebrabantur, cl secreta esse oportebat. inde nata est.

Secunda significatio, qua mysterium dicitur id omne, quod arcanum el secretum est. Hinc est illud Apostoli. 1. Corinth. 13. *Si noverim mysteria omnia*. Mallh. 13. *Vobis datum esi nosse mysteria regni Dei*: El respondet verbum hebraeum p in priorc significatione. vel cliam quo frequentius utuntur, idesl. secretum.

Tertia significatio ex secunda nata est, qua videlicet mysterium dicitur omne signum externum rei arcanae el latentis: qua significilione omnes fieurac Testamenti veleris dicuntur μῆσι τ'η. nec non parabolae, ct similitudines quae habentur vel in evangelio. vel in Apocalypsi, ul testimonia supra allata ostendunt. El huic respondet vox illa T'1 in posteriore significatione.

Jam \oro sacramenti etymologia notissima est: dicitur enim a sacro: sed significationes nullae sunt. Prima est, ul sacramentum dicatur pignus a litigantibus in loco sacro positum. Ul enim scribit Varro lib. L de lingua latina prope finem, mos e-ral apud Romanos, ul cum duo litigabant, tum qui affirmabat, lum qui negabat, deponeret quingenta aeris in loco sacro apud pontificem: finita vero lite. qui vicerat, depositum suum reciperet. qui vinceretur. perderet, ejusque depositum aerario cederet in poenam injustae litigationis. Illa ergo deposita sacramenta dicebantur, quod in loco sacro servarentur, Haec significatio praeler caeleras placuit Zwinglio. in lib. de vera el (alsa religione cap. dc sacramentis: *Sacramentum*, inquit, *nihil aliud est quam initiatio et oppigneralio. Sicut enim qui litigaturi erant, cerium pecuniae pondus deponebant: sic qui sacramentis iniliarfhir, sese obstringunt cl oppignerant.*

Secunda acceptio est, ut sacramentum idem sit. quod juramentum, quod quidem nisi per rem aliquam sacram fieri non potest, cum Deum ipsum testem citet omnis, qui jurat. Est aulem haec acceptio frequentissime in jure civili el canonico, ct in auctoribus tum Gentilibus,. lum cliam Christianis. Haec acceptio Calvino placuit lib. (.Instil, cap. I. . § 13 Si. I men. ut sacramentum non tam sil jurum'ntum, quo se homo obstringit Deo, quam quo se Deus obstringit homini. Inde Nicolaus Selneccrus in 2. part. Paedagogia© cap. de sacramen-

lis, dicit $\mu\iota\Omega^{\wedge}\iota\omicron\nu$, dici a $\mu\acute{\upsilon}\omega$, quod csl claudio, quia sacramenta quasi Üei sigilla claudunt, cl obstringunt divinas promissiones.

Tertia significatio esi, ul sacramentum idem sil, quod mysterium; et proinde significet tria illa, quae mysterii voce significari diximus; nimirum, rem screlam, cl signum rei secretae, el rem sacrantem cl initiantem.

Quae omnes acceptiones conveniunt nostris sacramentis, sed maxime propria esi ea. quam ultimo loco nominavimus. Nam illa Prima Varronis el Zwmglii non csl aliena a nostris sacramentis. Vere enim per sacramenta nos obsiringimus el oppigneramus Deo, tamen haec acceptio ncc invenitur in Scripturis, nec csl ila propria, ut solis sacramentis nostris conveniat. Nulla enim sunt alia praeter sacramenta, quibus nos oppigneramus Deo, ut omnia vola.

Secunda acceptio Calvini, quadrat etiam in nostra sacramenta, Nam in sacramentis ul nos Deo obstringimur ad obsequium, ila se nobis ille quodammodo obstringit ad protectionem. Sed neque haec habetur in Scripluris, neque est propria nostrorum sacramentorum, cum etiam sine sacramentis per simplicem promissionem sc Deus obstringere soleat.

Tertia el quarta acceptio, qua sacramentum dicitur quaecumque res sacra, arcana, vel signum rei sacrae et secretae, habentur in Scripluris, ul supra ostendimus el sacramentis nostris conveniunt. Nam omnia nostra sacramenta, cl sacra sunt, cum Dei sint; el arcana sunt, cum solis fidelibus nola suit, ncc debeant aliis facile prodi, ul docel Dionysius de eccles. lucrar. cap. I. cl Cyrillus lib. 1. in Julianum, extremo, el alii Patres passim, cl denique rem sacram, cl occultam significant, nimirum gratiam. Sed neque hae acceptiones sunt propriae nostris sacramentis, cum plurima sint alia signa sacra, arcana, cl quae res sacras el arcanas significant, ul omnes fere ligurae Testamenti veleris.

Quinta igitur acceptio, qua sacramentum significat caeremoniam initiantem cl consecrantem hominem Deo, sive (quod fere est idem) signum rei sacrae, non cujuscumqtie, sed rei sacrae sacrantis, el initiantis hominem, propriissima csl. Nam in prunis solis sacramentis convenit, ul postea fusius ostendemus.

Deinde respondet apertissime etymologiae mysterium cl sacramenti. Nam mysterium deduximus a $\mu\upsilon\acute{\epsilon}\omega$, quod csl milio; el sacramentum rectissime deducitur a sacando. Inde s. Augustinus lib. 15. ue Livit. cap. *Di' Inde*, inquit, *sacramenta manarunt, quibus credentes initiantur*: ubi dicit, initiari sacramentis novae legis. El episl. 23. dicil, sacramenta novae legis consecrare homines Deo. El Tertullianus lib. de praescriptionibus, ostendere volens quemadmodum diabolus Deum imitari studeat: *lingit*. inquit, *cl ipse quosdam, utique credentes, cl fideles suos; expiationem delictorum de lavacro repromittit, et sic etiam initiat Mithra*. Haec ille; ubi Baptismi sacramentum imitationem appellat. El s. Ambrosius librum, in quo de saci iinculis Baptismi cl Eucharistiae tractat,

inscribit, De iis, qui initiantur mysteriis. Item Magisler In 4. disl. 1. cl cum eo doctores plurimi dicunt, sacramentum dici a sacando. S. Thomas in I. 2. quaesi. 102. ari. 5. *Sacramenta*, inquit, *proprie dicuntur illa, quae adhibebantur Dei cultoribus ad quandam consecratioitem, per quam scilicet deputabantur quodammodo ad Cullum Dei*.

Denique sacramenta veleris legis numqum vocantur in Scriptura Testamenti veleris secreta, vel signa rei sacratae, idesl. $\cdot\iota\iota\omicron$ vel $\iota\iota$ sed semper appellabantur consecrationes el initiationes, idesl, $\Delta\iota\iota\omicron\upsilon$ vel caeremoniae, idesl $\omicron\psi\pi$ -

CONTROVERSIA II.

/)e definitione sacramenti.

CAPUT IX.

Quid requiratur ad sacramentum novae legis constituendum.

Diximus de nomine, nunc de re ipsa dicendum erit. Tres autem erunt partes disputationis de natura sacramenti. Primo enim exponendum erit, quid requiratur ex communi sententia omnium catholicorum ad sacramentum novae legis constituendum. Deinde disserendum erit de ipsa formali el artificiosa definitione sacramenti. Postremo examinandae cl refellendae variae haereticorum sententiae. cl depravationes circa naturam el definitionem sacramenti.

Quod igitur ad primum allinet, catholici doctores, etsi dissentiant in rebus quibusdam philosophicis et minutis, ul. An sacramentum sit unum per sc: An sil ens rationis etc. tamen in re theologica mirifice conveniunt; cum haeretici contra inter sc mirifice dissentiant, ut mox videbimus.

Igitur quae ad sacramentum novae legis constituendum necessario requiruntur. haec sunt. Primum ul signum, dicitur autem signum, ul s. Augustinus delinit lib. 2. cap. 1. doclr. christ. îles *praeter speciem, quam ingerit sensibus, aliud aliquando ex se faciens in cogitationem* venire. Quocirca debet signum esse res aliqua cognoscibilis. debet item ducere in cognitionem alterius. Et quia hoc secundum, ducere videlicet in cognitionem alterius: in signo est potissimum, ul idem Augustinus docel lib. I. cap. doclr. christ. ideo oportet signum, quatenus signum csl, imperfectius esse re illa, quam significat, cl magis illam, quam seipsum repraesentare. Quare non dicitur homo signum suae imaginis, licet ex cognitione hominis saepe cognoscantur imagines: sed contra imago dicilur signum hominis. Jam vero quod sacramentum signum quoddam sil, palel tum e\ Scriptura, cum Genes. 17. circumcisio dicilur signum foedatis, Roman. G. Baptismus dicilur signum sepulturae el resurrectionis. 1. Chorinlh. It. Eucharistia dicitur signum passionis cl mortis Christi. Eples. 5. Matrimonium dicitur signum conjunctionis

Clirisli cl Ecclesiae: turn ex Patribus; Nam Dionysius cap. 1. cedes, hierarch, cl alii Pairesgraeci, sacramenta vocant σύμβολα. idesl. signa, cl s. Augustinus, mine vocal signacula, ul de calechizandis rudibus cap. 2G. nunc verba visibilia, ul lib. 19. contra Faustum cap. 1G.

Secundum csl. ul hoc signum sensibile siUSunl enim signa quaedam etiam invisibilia, ul character animae impressus. Sed sacramenta visibilia, seu sensibilia signa esse debere, certissimum esi. Solum renue esi Gulielmus Okam. qui in 4. disl. 1. falelur quidem sacramenta esse signa sensibilia, sed non putat id esse de essentia, quia posset Deus instituere sacramentum in re spiritali. ul si statueret. ul orniio mentalis, aut meditatio passionis Christi conferret gratiam c.x opere operato. Al fallitur Okam, quia illa oratio, vel meditatio haberet quidem effectum sacramenti, sed sacramentum non esset. Sacramentum enim intrinsece, cl essentialiter esi caeremonia religionis: caeremonia autem est actus externus. Unde sancti Patres passim docent, sacramenta esse vestigia quaedam et manucliones ad spiritalia el invisibilia; ul paid i x Dionysio et Augustino locis notatis, nccnon ex Chrysoslomo hom. 83. in Mattii,

Tertium csl. ul hoc signum sil voluntarium, sive datum non naturale. Quaedam enim signa sunt naturalia, quae non pendent ex nova inslilutione, sed ex natura sua significant. ul csl fumus signum incendii, cl odor signum rei odoratae praesentis, cl aurora signum vicihi solis: alia signa sunt ex arbitrio insliluentis, ul nomina el verba omnia, vexilla militum, cl omnia insignia familiarum. Porro sacramenta signa esse posterioris generis, docet Augustinus lib. 2. doctrinae Christianae, cap. 3. el hb. 3. cap. 9. neque ullus contradicit. Res enim ipsa per se clamai.

Quartum est, ul hoc signum habeat cum re, quam significat . analogiam el similitudinem aliquam. Tria enim inveniuntur signorum genera. Quaedam enim tantam habeni cum re significata similitudinem; ul sine ulla inslilutione naturaliter significant: quomodo imago Chnsli. signum est Christi, cl vestigium in arena impressum, signum csl pedis.

Quaedam alia nullam habent cum re significata similitudinem, el ideo lota pendent ab inslilutione: hoc modo verba sunt signa rerum, cl sonus campanac signum senatus habendi.

Quaedam denique medio modo se habent. Nam habeni quidem aliquam analogiam cum re. sed tam indeterminatam, et confusam, ul magis apia sint ad significandum, quam actu significant, nisi determinantur ab aliquo: quo modo imago hominis non facia ad alicujus particularis hominis similitudinem, neminem in particulari significat, el tamen quemlibet significare potesl, si determinetur adscript nomine alicujus. aut addito vestimento, aut alio signo particularis hominis.

Hujus lenii generis sunt omnia sacramenta. Nam ncc perse significant actu, nisi determinantur, el tamen apta sunt significare, si determinantur. Id palet discurrendo per singula. Nam ablutio externa internae ablutionis similitudinem gerit: proinde

aptissima csl ad eam significandam, si ad id adhibeatur. hiem de Unctione, alimento corporis Domini. aliisque sacramentis dici potest.

Solum csl sacramentum Poenitentiae. quod cum in solis verbis consistat essentialiter, non videtur habere naturalem analogiam cum re significata sed habet tamen. Non enim illa verba. *Ego le absolvo*, sacramentum sunt, quatenus significant ex humana inslilutione. idesl. quatenus verba sunt: sed qualemis sunl veluli res quaedam a Deo institutae ad significandam cl efficiendam justificationem a peccatis. Habet aulem analogiam exterior absolutio, quae ore pronuntiatur, cum interna justificatione quae a Deo efficitur. Itaque absolutio significata per verba, sacramentum csl. non ul per verba significatur, sed ul significat ipsam absolutionem internam.

Inde s. Augustinus in epist. 23. ad Bonifacium: *Si sacramenta*, inquit, *quamdam similitudinem earum rerum, quarum sacramenta sunt, non habercnt. omnino sacramenta non essent*. El gracci Palre.s: passim sacramenta vocant αἵτιμα, quod vocabulum significat rem ita similem alteri. ut cum illa quasi ceilare videatur de formaiul si depicta imago ita probe, el quasi ad vivum rem exprimai, ul non imago, sed res ipsa videatur. Sic enim accipit hanc vocem Nazianzenus in 2. oratione de pascha, ubi noctem paschalem ob infinitam ardentium cereorum nmlitudinem. quibus illuminabatur. vocal antilypam firmamenti coelestis, ubi infinita stellarum lumina conspiciuntur. Sic etiam ante Gregorium s. Peirus in epistola priore, cap. 3. vocat Baptisma nostrum antilypum respectu arcae Noë, ubi noster interpres reple vertit, similis formae. Cum ergo Patres sacramenta vocant ovxfrjza earum rerum, quarum sacramenta sunl. nihil aliud sibi volunt, quam habere sacramenta maximam similitudinem cum his rebus, quarum sunl sacramenta.

Quintum esi, ut hoc. signum repraesentet rem aliquam sacram, non prophanum. Sunl enim sacramenta caeremoniae religionis: unde etiam illa violare, omnium consensu, sacrilegium est. kl quod etiam palet ex nomine: nam sacramentum a sacro dicitur. Denique s. Augustinus in epist. ad ilarcellinum dicit, signa cmn ad res divinas pertinent, sacramenta nominari.

Porro res illa sacra, quam sacramenta novae legis significant, triplex est: gratia justificans, quae ut praesens demonstratur: passio Christi, quae est causa gratiae, el ut praeterita commemoratur: et vita aeterna, (pia est effectus gratiae, el ut futura praefiguratur. Ha docet s. Thomas 3. pari, quae si. 60. ari. 3. el omnes alii doctores. Ac de Baptismo quidem et Eucharistia res notissima est. Nam Rom. G. quod Baptismus sit memoria passionis, ostendit Paulus cum ait: *Quicumque baptizali sumus in Christo, in morte ipsius baptizali sumus*. El infra de gratia justificationis: *Qui mortuus est, justificatus est a peccato*. VAI Consepulti enim sumus cum illo per Baptismum in morte, ul quomodo Christus resurrexit a mortuis, ita el nos in novitate vitae ambulemus. Denique de vita aeterna ibidem: *Si complantati sumus similitudini mortis ejus, simul el resurrectionis erimus*.

Part ratione do Eucharistia, Luc. 22. *Hoc facile in meam commemorationem*, idest. in memoriam passionis: nam ut exponit Paulus I.ad Corinthios. *Quotiescumque manducamus panem hunc, mortem Domini annuntiamus*. Item de gratia, Joan. G. *Qui manducat me, et ipse vivet propter me*. De gloria: *Si quis manducaverit ex hoc pane vivet in aeternum*. Unde Ecclesia canit: *O sacrum convivium, in quo Christus sumitur: Recolitur memoria passionis ejus: liens impletur gratia: Et futurae gloriae nobis pignus datur*.

De aliis sacramentis non est ita notum: tamen certum est, saltem implicito, illa omnia significare; quia cum omnia significant gratiam, consequenter etiam significant principium et finem ejusdem gratiae.

Est autem hoc loco notandum, id quod praecipue et essentialiter significatur per sacramentum novae legis, esse solam gratiam justificantem. Nam ut infra dicemus, sacramenta novae legis efficiunt quod significant, at non efficiunt passionem Christi, nec vitam beatam, sed solam justificationem: passionem enim praesupponunt. et vitam beatam promittunt justificationem autem proprie adierunt.

Praeterea sacramenta, ut mox dicemus, sunt instituta ad sanctificandum. At quo proprie, et formaliter sanctificamur, gratia est; passio Christi et vita beata extrinseca sunt.

Denique id proprie sacramenta significant, quod per verba exprimitur: verbis autem sacramentorum justificatio sola plerumque exprimitur. Id enim significat, Ego te abluo, Ego te confirmo, Ego te absolvo etc. Nequo obstat, quod verba Eucharistiae, *Hoc est corpus meum*, non videantur sonare sanctificationem, sed ipsum Domini corpus. Nam illud significant, ut cibum animarum, et spiritualem mentis refectionem, quae per internam gratiam fit.

Atque ex hoc capite nulla sacra signo excluduntur a ratione sacramenti, ut res creatae omnes, quae signa sunt potentiae et sapientiae Dei: nam: *Coeli enarrant gloriam Dei*, psal. 18, item omnes sacrae imagines Christi et sanctorum; sacrae litterae, signum crucis, et alia id genus, quae sunt quidem signa sacra et rerum sacrarum; sed non significant proprie gratiam sanctificantem animas.

Sextum csl. vel hoc signum non solum significet sanctificationem, sed etiam ita significet, vel quae tunc fiat, dum sacramentum adhibetur. Omnes enim theologi conveniunt, quod sacramenta novae legis significant sanctificationem, quae tunc fiat: id enim verba ipsa ostendunt. Ego te absolvo. Ego te abluo etc. et hinc nulla signa sacra sanctificationem significantia excluduntur a ratione sacramenti. Nam exempli causa, manna quod pluebat Israelitis, significabat spiritualem refectionem et dulcedinem, quam praebet Eucharistia: tamen sacramentum non erat, sed figura sacramenti, quia significabat eam refectionem, vel futuram, non vel quae tunc daretur. Sic etiam columba, quae super Christum apparuit in Baptismo, signum erat sanctificationis et innocentiae Christi, sed non quae tum inciperet vel cresceret: jam enim ab initio plenus fuerat gratia.

Septimum csl, in quo etiam omnes conveniunt, ut sacramenta novae legis, non solum significant sanctificationem, quae tunc fiat: sed etiam, quae fiat vi ipsius sacramenti, ita vel sacramentum sit causa instrumentalis sanctificationis: id quod postea probandum erit contra haereticos. Hinc autem excluduntur a ratione sacramenti linguae illae igneae, quae apparuerunt super apostolos in die pentecostes: significabant enim charitatem ardentissimam, quae cum apostolis infundebatur una cum sapientia et eloquentia plane divina, sed sacramentum non erant, quia non vi earum linguarum infundebatur illis charitas. Quaestio solum remanet, an dari gratiam ex vi sacramenti, vel proprium sacramentis novae legis, an vero conveniat sacramentis in genere. Sed de hoc postea agendum erit: nunc salis csl convenire omnes doctores, quod sacramenta novae legis id habeant.

Esi autem hic notandum, quod cum dicimus de ratione sacramenti esse vel sanctificationem significet et efficiat; id intelligitur non de actu, sed de naturali aptitudine. Potest enim fieri, ut dum infans baptizatur, nemo vel qui cogitet, quid sacramentum significet: quocirca nihil tunc actum significabit, tamen ex se aptum erit ad significandum. Potest etiam fieri vel sacramenti effectus impediatur. Nam cum quis accedit ad Baptismum, vel alia sacramenta cum animo perseverandi in peccato. is cede non sanctificatur actu: tamen sacramentum vere significare, immo etiam efficere sanctificationem dici potest, quia ex se id significat et officit: per accidens autem csl ex indispositione susipientis, vel non sequatur effectus.

Octavum ac postremum, quod ad rationem sacramenti pertinet, csl, vel vel caeremonia religionis stata, ac solemnis, quae hominem Deo consecret. Ita docet s. Thomas in 1. 2. quaest. 102. art. 5. et facile probari potest. Nam ult. August, docet lib. 19. contra Faustum, cap. 11. et lib. 4. de Baptismo contra Donatistas, cap. 22. Sine sacramentis religio esse non potest, proinde iamdiu durare debent sacramenta. quamdiu religio durat. Quocirca Exod. 12. et alibi, dicuntur sacramenta ejus temporis ritu perpetuo servanda, id est. numquam finem habitura. nisi in adventu Christi. quando vetus ipsum Testamentum finem habiturum erat. Sic etiam 1. Cor. II. de Eucharistiae sacramento Paulus dicit: *Quotiescumque manducabitis panem hunc, aut calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat*. Id est, durabit hic ritus, quo mortem Domini commemoramus, donec mundus ipse finiat. et Dominus ad judicandum veniat. Non igitur sacramenta sunt aliqua signa ad breve tempus ostensa, sed solae caeremoniae durabiles, solennes ac statae.

4

Atque hinc intelligimus, cur sacramentum non fuerit illud Christi verbum ad peccatricem: *Remittuntur tibi peccata tua*, Luc. 7. et illa insufflatio in apostolos Joan. 20. Nam ista Christus semel fecit. non autem inde caeremoniam in Ecclesia frequentandam instituit, et forte non adhibuit illa verba et illam insufflationem, tamquam instrumenta ad sanctificationem, sed solum expressit per nuda signa, quod volebat: forte etiam adhibuit ea, vel

insli'Uinonla, ul alias lulum ad ilhimhiandum cae- cum, el manus Impositionem ad curandos aegrotos: sed (ul dixi) adhiuil lime, quia ila ci placuit, qui polesl qualibet rc uli ad quidlibet faciendum, non lamen inde caeremoniam insliluil, proinde nec sacramentum. Haecsunl igilur, quae ad rationem sacramenti novae legis perlinent.

CAPUT X.

Possilne sacramentum proprie definiri.

Ilis ila conslilulis agendum csl de ipsa formali el artificiosa definitione sacramenti: ac tria breviler tractanda sunt. Primo: An sacramentum proprie definiri possil. Secundo: Quae sil propria definitio sacramenli. Terlio; An ea conveniat lanium sacramentis nostris, an omni sacramento in genere.

Igitur prima quaestio csl: An sacramentum vere, el proprie definiri, an solum crasso quodam modo describi possil. Kalio difficullalis esi, quia sacramentum vel csl aggregatum quoddam per accidens, cum constet ex rebus cl verbis: vel esi ens rationis, si consideretur formaliter; ut signum cx arbitraria inslilulione significans. Non possunt aulcm proprie definiri, nisi entia realia, el quae sunl unum per se,.

Tres sunl doctorum sententiae. fluidam exisli- mani, sacramentum proprie definiri non posse ob caussas jam didas. Ila Okam, Major, Kichardus in 4. dist. 1. Alii volunt, sacramentum esse quidem ens rationis, lamen unum per se : proinde definiri posse snllem imperfecte. Ila Sentus disk 1. quaesi. 2. cl Solos dist. 1. quaest. 1. ari. 2. Tametsi enim mulla sint in sacramentis, quae significant, lamen significatio una est ex variis illis rebus consurgens, quemadmodum una csl figura domus, licet mulla sint quae ad domum faciendam concurrunt. Alii denique volmil, sacramentum proprie definiri posse. Ila Marlinus l.cdesmms in Iraclalu de sacramentis in genere, quaest. 1. art. 2.

Ul autem breviler dicam quod sentio, bifariam considerari possunt sacramenta. I no modo, physice. Alio modo, moralilcr: quemadmodum cliam homo aliter consideratur a physico, aliter a politico.

Et quidem secunuu niphysicmn considerationem, quae non esi propria hujus loci, nec mullum ad theologum perlinet, longo probabilissimam esse arbitror sententiam primam. Primo, quia ad rationem el essentiam sacramenti non perlinet sola significatio, sed etiam res ipsa sensibilis, quae substantia quaedam csl, et cum adjuncta significatione ens per accidens constituit. Nam si in sola significatione consisteret essentia sacramenti, res ipsa sensibilis nihil esset nisi subjectum sacramenti. At longe aliud nos docet Ecclesia, cum in concilio llorenlino, el in scriptis omnium doctorum allir- mat, sacramenta constare ex rebus el verbis, el illas esse materiam, ista esse formam. Quomodo

enim ad essentiam sacramenti non perlinent ea, quae materia cl forma sacramenli dicuntur , sunl ?

Secundo: Sacramentum, ul sacramentum, non solum significat; sed etiam sanctificat; ul catholici omnes docent, de sacramentis novae legis. Al significare cl sanctificare, res sunt diversorum praedicamentorum, nimirum Relationis cl Actionis: non ergo unum per se facere possunt.

Adde, quod qui ponunt in sacramentis realcm (piandam, cl physicam qualitatem. necessario coguntur sacramenta componere cx enlc reali cl rationis. Significatio enim sacramenli. cum ex inslilulione arbitraria pendeat, non polesl non esse ens rationis. Quomodo aulcm esse polesl unum per se id. ad cuius essentiam pertinet ens rcale cl ens ralionis?

Al vero si sacramentum consideremus moralitcr, ul vere a theologo considerari debcl.cst ens reale, cl suo modo unum, atque eo modo definiri polesl. Ul enim apud morales philosophos definitur regnum. cl civitas, el familia, el de his omnibus passionibus demonstrantur, licet illa omnia sini entia per aggregationem, si physice considerentur: ila cliam theologi definiunt Ecclesiam, concilium, sacramentum, et alia id genus, liccl physice isla definiri nequeant.

Porro sacramentum moraliter ideo est unum, quia csl unum medium, sive instrumentum ad iustificandos homines. Etsi enim aqua el verba, agere cl significare, sint res in se diversissimae, limen ul faciunt unum instrumentum iustificationi*. unum sunt : atque hoc unum cx genere ei differentia componi dicitur . ul rursum ex materia el forma . ob similitudinem compositi metnphysici cl physici, (pam habet. Ut enim in composito melaphysico sunl duo praedicata. unum universalius et imperfectius, aliud minus commune el magis perfectum : sic etiam sacramentum duo praedicata habet . unum magis commune cl minus perfectum, nimirum, esse signum. Omne (iim sacramentum signum csl. sed non omne signum csl sacramentum: alterum minus commune cl magis perfectum, nimirum, sanctificans inslni- nienlaliler, cl per modum caeremoniae: id enim solis sacramentis convenit. Proinde signum, csl viduli genus; sanctificans, voluti differentia. Pari ratione ul in composito physico sunl duae paries: (piarum neutra praedicatur de loto, et una csl indeterminata. altera determinans; illa materia,haec forma dicitur: sic etiam in sacramentis sunl res. Yeluli materia; el verba, veiuli forma: quia res ipsa.ut caussa exempli, aqua, indifferens cx sc ad mulla significanda, tel cliam efficienda, per verba determinatur ad unum significandum cl efficiendum. Unde csl illud Augustini tract. 80. in Joannem : *Accedit verbum ad elementum, et fd sacramentum.*

Itaque non oportet nimis anxie discutere, an lota ratio, cl omnes proprietates generis, cl differentiae, malcriacque ac formae convenient partibus sacramenli : quia (ul diximus) non physice, sed moralilcr .sacramnla a theologo consideranda sunl.

CAPUT XI.

Quae sit definitio sacramenti.

Secunda difficultas est; quibus verbis concipi debeat definitio sacramenti. Sunt enim plures definitiones apud theologos, quae breviter proponendae et explicandae sunt. Una est: *Signum rei sacrae*. Altera, paulo explicatior. *Invisibilis gratiae visibilis forma*.

Haec definitiones colliguntur ex Augustino, ita scribente lib. 10. de Civitate Dei cap. 5. *Sacrificium visibile ^invisibilis sacrificii sacramentum*, id est sacrum signum est; et communes sunt apud catholicos, ut patet ex Ilugone lib. 1. par. 9. cap. 2. Bernardo in sermone de coena Domini, s. Thoma 3. par. quaesi. 1. artic. 1. et ex Thoma Waldensi torn. 2. cap. 20. Atque haec quidem definitiones si accipiantur, ut verba absolute sonant, imperfectae sunt. Nullo enim plura sunt signa rerum sacrarum, aut invisibilis gratiae. quam sunt sacramenta: tamen si accipiantur, ut sonant secundum sensum, et intentionem Ecclesiae, et doctorum bonae sunt et legitimae. Siquidem per signum, intelligunt signum sensibile, institutum, praedicatum, rei signatae similitudinem gerens: per rem sacram intelligunt gratiam justificantem. Quamquam (si recto monel Hugo loco notato) qui primus dixit sacramentum esse rei sacrae signum, non tam rem ipsam accurate definire, quam nominis interpretationem explicare voluisse videtur. Quocirca non recte faciunt, qui pro hac definitione defendenda nimium altercantur: praesertim cum s. Augustinus loco citato de sacramento loquatur, tam ampla significatione. ut etiam sacrificium comprehendat.

Tertia definitio est Ilugonis loco notato. qui sic definit: *Sacramentum est corporale vel materiale elementum, foris sensibiliter propositum. ex similitudine repraesentans. et ex institutione significans, et ex sanctificatione continens aliquam invisibilem et spiritualem gratiam*. Ubi duo notanda sunt. Primo, per elementum non de livre accipi elementa, sed rem quamlibet. ut a verbo distinguitur, juxta illud Augustini: *Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum*. Vocat autem Hugo, et quidam alii, elementum, materias omnium sacramentorum, quia in primo sacramento, id est, in Baptismo, verum elementum aquae, materia est: a materia enim primi sacramenti, materias omnium sacramentorum nominare voluerunt. Vel etiam quia elementum materiam aptissime significat, cum sit corpus imperfectum; et natura sua ordinatum ad componendum mixtum: unde etiam Aristoteles materiam primam elementum vocavit.

Secundo notandum est Ilugonem. cum ait, sacramentum ex sanctificatione vim habere conferendi gratiam, non intelligere per sanctificationem. ut perperam intellexit Kemnitius. pag. 94. aliquam benedictionem, vel consecrationem praecedentem, ut est illa, qua benedicuntur aquae (nam etiam sine ista benedictione sacramentum Baptismi conferri potest) sed verbum Dei quod est veluti forma perficiens Sacramentum: illis enim verbis dicitur elementum

sanctificari, quia per illam efficitur sacramentum. Porro haec definitio, etsi potuisset fortasse paucioribus verbis comprehendere, tamen salis integre complectitur totam naturam sacramenti.

Quarta definitio est Magistri Sententiarum lib. 4. dist. 1. ubi sic ait: *Sacramentum est invisibilis gratiae visibilis forma, ejusdem gratiae imaginem gerens, et causa existens*. Quae definitio, quod ad sensum allinet, nil differt a priore. Solum enim in hac definitione desiderari videtur explicatio signi. naturale ne. an ex Institutione sit: sed hoc manifeste colligitur ex illa particula, *causa existens*. Nullum enim signum sensibile potest esse causa gratiae, nec illam infallibiliter significare, nisi ex Dei institutione, ut notum est.

Quinta definitio est catechismi concilii tridentini: *Sacramentum est res sensibus subjecta, quae ex Dei institutione sanctitatis et justitiae tum significandae, tum efficiendae vim habet*. Quae definitio pulcherrima est, cum et brevissima sit, et tamen comprehendat omnia illa octo capita, quae ad naturam sacramenti pertinere diximus. Nam primo, quod sacramentum sit signum, patet ex illa particula, *significandae*. Secundo, quod sensibile, ex illa, *sensibus subjecta*. Tertio, quod voluntarium, ex illa, *ex Dei institutione*. Quarto, quod rei sacrae. ex illa, *sanctitatis et justitiae*. Quinto et sexto, quod sanctitatis, quae tunc habet vim ipsius sacramenti, ex illa, *vim habet*. Septimo, quod sit caeremonia sollemnis, ex eo colligitur, quod dicitur esse res sensibus subjecta, instituta ad sanctificandum. Octavo, quod similitudinem gerat rei significatae, non habetur expresse in hac definitione, tamen colligi potest ex illa particula. *significandae*, ex illa, *ex Dei institutione*. Deus enim qui suaviter omnia disponit, numquam instituisset rem unam ad aliam significandam, nisi cum ea analogiam aliquam haberet.

Exstat alia definitio apud Gratianum. 1. quaesi. 1. Can. Nulli saecularium: *Sacramentum est. per quod sub tegumento rerum visibilium, divina virtus secretius salutem operatur*. Haec definitio a Gratiano tribuitur Gregorio; a s. Thoma in 4. dist. 1. quaesi. 1. tribuitur Augustino. Sed nec hujus, nec illius est. sed Isidori: habetur enim iisdem verbis apud Isidorum lib. 6. etymologiarum, cap. 18. nisi forte Isidores illam acceperit ex libro aliquo nobis cognito Augustini, aut Gregorii. Sed cujuscumque sit, non est cur multum laboremus. eum salis constet ab Isidoro allatam. ad explicandam nominis significationem, non ad rem ipsam accurate definiendam.

CAPUT XII.

An definitio sacramenti univoce conveniat sacramentis legis veteris et novae.

Sequitur tertia et postrema quaestio; An definitiones positae convenient sacramento in genere, an sacramentis tantum novae legis. Duae sunt theologorum sententiae. Prima est Magistri in lib. 4. dist. 1. et ibidem Alberti, Thomae, Bonaventurae, et

liorum, qui docent nullam definitionem convenire univoce sacramentis novae et veleris legis, sed o*innes convenire proprie et perfecte sacramentis novae legis; easdem vero convenire sacramentis legis veleris analogice et imperfecte.

Fundamentum hujus sententiae est. quia existimant auctores citati, de ratione sacramenti, etiam in genere, non esse solum significare, sed etiam efficere sanctificationem; et rursus censent, sacramenta veteris legis non efilcere veram sanctificationem, sed solum sanctificationem quandam legalem, quae est figura verae sanctificationis. quam sola sacramenta novae legis cfilciunt. Ex his enim duobus recte concludunt, sacramentum dici analogice de sacramentis veleris cl novae legis, sicut ipsa sanctificatio, ad quam significandam, et faciendam sunl instituta, dicitur analogice de vera sanctificatione animae, et de sanctificatione typica et legali.

Altera sententia est sancti Thomae 3.par. quaesi. 60. art. 1. cl 2. (is enim satis aperte sententiam mutavit) nccnon Dominici a Solo, et Martini Ledesinii disl- 1. quaesi. 1. ai t. 1. el 2. Qui docent definitionem illam, *sacrae rei signum*. univoce convenire sacramentis novae legis et veleris: proinde esse illam definitionem sacramenti in genere.

Fundamentum eorum est, quia existimant ad rationem sacramenti in genere non requiri. ul sil causa sanctificationis. sed solum ul eam significet. Porro addunt. sacramenta legis veleris fuisse verissima signa verissimae sanctificationis, quia nimirum significabant graliam justificantem nobis dandam per Christum. Atque ex his recte concludunt, sacramenta legis veleris univoce convenire eum nostris in genere, licet in specie distinguantur . quia nostra efficiunt sanctificationem. vetera non efficiebant. Utraque sententia parlim placet. partim etiam displicet: pono igitur sequentes propositiones.

Prima propositio; *Ad rationem sacramenti in genere non salis est. ut significet, sed requiritur etiam, ut e/ficial sanctitatem, seu sancificationem: immo magis proprium est sacramenti sanctificare, quam significare*. Haec est pro prima sententia. Probatur pruno, quia (ut supra diximus) in Testamento veteri sacramenta raro dicuntur significare; frequentissime autem dicuntur consecrare et sanctificare, seu initiare, ut palet Exod. 28. et Levit. 8. In Testamento etiam novo Baptismus dicitur lavuerum regenerationis, ad Til. 3. Et certe regenerare magis efficere, quam significare est.

Secundo, ab etymologia: Nam omnia nomina similia sacramento, actionem significant, non signum : ul palet de nomine vestimenti, calceamenti, impedimenti, ornamenti, firmamenti, fundamenti, et caeleris ejusdem formae; sacramentum igitur a sacrando dicitur, non a significando.

Tertio, quia lola ratio, cur posterior sententia velit, sacramentum in genero nihil esse, nisi signum; est illa definitio: *Sacramentum est signum sacrae rei*: ubi non tribuitur sacramento efficere rem sacram, sed solum significare. At jam nos ostendimus istam definitionem non esse perfectam, cum ipse Augustinus, qui ejus est auclor. eam condemnet . quandoquidem vult eam convenire eiiam sacrificio.

Secunda propositio: *Sacramenta veteris legis non ideo sacramenta sunt, quia significant graliam justificantem, sed quia significant cl efficiunt sanctitatem legalem*. Haec est etiam pro prima sententia conira secundam. Et probatur primo ex praecedente conclusione. Si enim ad sacramentum in genere magis requiritur sanctificare, (pam significare, profecto sacramenta vetera . si ullo modo sacramenta erant, non solum significabant, sed etiam efficiebant.

Secundo, quia significare graliam aliis dandam, non est sacramenti, ul sacramentum est, sed ul figura et typus rOi futurae. Nam sacramentum, ul sacramentum, dicit ordinem ad eum, qui sacramento initiatur, non ad alios: ul recte docet s. Thomas 1. 2. quaesi. 101. ari. 4. cl quaest. 102. ari. 5. figura autem dicit ordinem ad futura. Et confirmatur: quia significare graliam dandam aliis, non erat proprium sacramentis veteribus, sed etiam sacrificiis, aliisque observantiis Hebraeorum, ut s. Augustinus demonstrat, lib. 19. contra Faustum, cap. 8. 9. 10. et 11. Nec solum illa, sed etiam serpens aeneus significabat curationem a peccatis, quam Christus allaturus erat. Joan. 3. Manna dulcedinem Eucharistiae, et transitus maris rubri, salutem per Baptismum. 1. Cor. 10. et tamen nec serpens ille, nec manna, nec arca sacramenta erant Testamenti veleris aut novi.

Tertia propositio: *Sacramentum est genus univocum ad sacramenta legis veleris et novae: proinde sacramenta vetera erant simpliciter, cl absolute sacramenta*. Haec est pro secunda opinione contra primam. Probatur primo. Sacramentum in genere nihil aliud requirit, nisi caeremoniam significantem et efficientem alicujus consecrationis. seu sanctificationis: non autem requirit, ul illa sanctificatio sit per graliam mundantem animam a peccatis, ista enim specialis sanctificatio constituit speciem quandam sacramenti, non ipsum genus absolute. Sacramenta autem veleris legis vere significabant, et efficiebant quandam consecrationem. Nam per circumcisionem initiabantur Judaei, et consecrabantur Deo. ut essent populus ejus peculiaris; per unctionem sacerdotalem vere, consecrabantur l>eo filii Aaron, ul fungerentur sacerdotio, atque idem de aliis eorum sacramentis dici potest: de quibus vide s. Thoinam, 1. 2. quaesi. 102. art. 5. Erant igitur illa vere, et proprie sacramenta.

Secundo. Nulla esse potest religio sine sacramentis. ut s. Augustinus docet, lib. 19. conira Faustum, cap. 11. Sed in Testamento veteri erat vera Ecclesia, vera religio, verum sacrificium, cur igitur non etiam vera sacramenta?

Neque obstat, quod omnia contingebant Judaeis in figura. I. Cor. 10. ac proinde sacrificia, sacramenta. ritus omnes, typi quidam erant nostri sacrificii. nostrorum sacramentorum ac rituum; unde videtur colligi , non fuisse illa sacrificia et sacramenta, nisi per analogiam ad nostra. Hoc, inquam. non obstat; siquidem sacramenta judaica erant quidem figura sacramentorum nostrorum, sed non solum figurae, verum etiam res per s... Itaque circumcisio non solum erat figura Baptismi,

sed etiam erat per se caeremonia iosliiula ad ini-
tiandos homines illius temporis, cl ad iungendos
populo Dei; quare erat imperfectius sacramen-
tum, quam sil Baptismus, tamen absolute cl proprie
sacramen- tum erat. Nam etiam bos esi animal im-
perfectius, quam sil homo, cl tamen bos absolute
cl proprie animal esi: sic etiam ordinatio Aaronica
non solum ligura erat ordinationis nostrae, sed
etiam per se caeremonia consecrans homines ad
sacrificia offerenda. Et ipsa quoque sacrificia non
solum figura erant sacrificii nostri, sed etiam per
se sacrificia, institute ad cultum Deo exhibendum,
ul summo rerum omnium principio cl fini. Deni-
que ipse etiam populus iudaicus figura erat populi
Christiani, I. Gor. 10. cl lamen quis ambigere po-
test, an non fuerit etiam per se verus quidam
populus?

linque non debent conferri res iudaicae cum
nostris, ut imago picta cum homine vivo, ubi nihil
est imago, nisi res alienus: sed ul filii parvuli
conferuntur cum viris perfectis, ul facit Apostolus,
Gal. 1. Est enim Filius imago Patris, cl lamen
etiam per se homo: cl ul comparantur certamina,
atque exercitationes pueriles cum certaminibus cl
exercitationibus virorum. Sunt enim certamina
puerilia imagines quaedam majorum certaminum;
lamen habent etiam suam oblectationem cl utili-
tatem illi lempori congruentem.

Quarta propositio: *Jlla definitio (sacrae rei
signum) convenit univoce sacramentis omnibus
tum veteribus, tum novis.* Ilacc esi pro secunda
opinionem contra primam. Notandum est autem tribus
modis posse exponi definitionem illam. Primo, ul
per signum intelligitur signum practicum; per rem
sacram, gratia iustificans. Ethoc modo non convenit
definitio proprie, nisi sacramentis novae legis; ve-
teribus autem solum secundum quid cl analogice:
quia videlicet illa erant signa practica munditiae
legalis, quae non est gratia iustificans, nisi typice,
ut imago hominis dicitur homo. Sed ista exposi-
tio non est ad mentem s. Augustini, ut supra di-
ximus.

Secundo potest sic exponi, ul per signum, intelli-
gitur signum practicum. per rem sacram, conse-
cratio in genere, non descendendo ad iustificatio-
nem internam, vel legalem: et hoc modo definitio
convenit univoce omnibus sacramentis. Sed neque
ilacc expositio est ad mentem s. Augustini: non e-
nim loquitur ipse de signo practico, ut s. Thomas
recte advertit.

Tertio potest sic exponi, ul per signum, intelli-
gamus nudum signum, per rem sacram, gratiam
iificantem: et hoc modo convenit univoce defi-
nitio illa omnibus sacramentis; et hoc dicimus in
conclusionem, sequenti b. Thomae. Cactorum ista de-
finitio, ul supra monuimus, non est perfecta, cum
conveniat chain sacrificio, eodem teste Augustino
loco citato.

Porro definitiones celerac, id est, Ilugonis, Ma-
gistri cl calechifimi romani. non conveniunt nisi
sacramentis novae legis: lamen facile possent ac-
commodari ad sacramen- tum in genere, si loco *in-
risibitis gratiae*, scu *justitiae*, poneretur, *conse-
crationis cujusdam*. hoc modo; sacramen- tum est

res sensibus subjecta, quae ex Dei inslilutione con-
secrationis cujusdam, lumen significandae, lumen cilli-
candae vim habet.

CAPUT XIII.

Solvuntur argumenta Kemnili.

Et his aulem, quae diximus, facile responderi
posset ad calumnias Kemnili. Is enim in 2. par.
Examin. cap. de numero sacramentorum, repre-
hendit omnes definitiones, quas attulimus, exce-
pta illa calechismi Iridenlini. cujus nullam facili
mentionem; et praeterea addit definitiones duas,
unam Scoti, alteram Gulielmi Okam, quas etiam
reprehendi!

Primum igitur. pag. 38. arguit definitionem Isi-
dori: *Quomodo. inquit. juxta hanc definitionem
Matrimonium erit sacramentum?* Respondeo: A-
piissime convenire hanc definitionem Matrimonio:
nam sub legumeto visibilium rerum, id est, con-
junctionis sponsi et sponsae significatur gratia in-
visibilis, per quam Deus cum anima jungitur: eani-
que iustificat, sive iustitiam infundat, sive infusam
augeat. Neque his repugnai, quod Apostolus dicit:
Matrimonium signum esse conjunctionis Christi
cum Ecclesia: siquidem idem sacramen- tum pluri-
um rerum signum esse potest.

Secundo, arguit definitiones Ilugonis, quod non
recte sacramen- tum dicatur, elementum corporale,
quindoquidem sacramen- tum Eucharistiae secun-
dum catholicos non sil subsimilia aliqua, sed sola
accidentia panis cl vini. Respondeo: Ncc ipsa sub-
similia panis cl vini est elementum proprie di-
ctum, id est, corpus simplex, sed mixtum. Sed, ul
supra ostendimus, elementum vocavit Hugo retri-
quamlibet sensibilem, quae adhibetur ad sacra-
menta perficienda.

Tertio. arguit definitionem Magistri Sententiarum,
quo non recte habeat, sacramen- tum esse formam
visibilem. Nam in Matrimonio catholici volunt ma-
teriam esse verba exprimentia consensum: verba
autem ncc visibilia sunt, ncc elementum dici pos-
sunt, juxta Ilugonem, si elementum distinguitur
contra verbum, juxta illud: *Accedit verbum ad e-
lemen- tum, et fit sacramen- tum.*

Respondeo. Non desunt catholici muli, quia ma-
teriam in sacramento Matrimonii esse volunt ipsas
personas contrahentes, verba autem solum esse
formam: proinde materiam visibilem, et quoc ele-
mentum dici possit, assignant. Vide Petrum Palu-
danum in 4. dist. 1. quaesi. 4. Quod si etiam sola
verba essent in sacramento Matrimonii, adhuc ni-
hil efficeret Kemnili argumentum. Nam verba quo-
que elementa dici possunt, quatenus materia lo-
cum habent: id enim elementum dicimus, cum de
sacramentis agimus, quod est ex se indetermi-
natum, et per certa verba, quasi per fornnum deter-
minatur. Ncc minus asserimus verba, visibilia dici
posse, cum visibile ad omnia sensibilia, et sensus
ipse videndi usitate ad omnem sensum transferatur.
11 enim docet Augustinus hb. 10. Confess, cap. 35
recte dicimus: Vide quomodo luceat, quomodo o-

leal, quomodo sapiat, quam sil durum, quam bene sonet, non lamen contra dicimus: Audi quomodo luceat, gusta quomodo splendeat, olfac (piam niteat, palpa quam Fulgeat.

Quarto, arguit easdem duas definitiones, quod non recte habeant, sacramentum esse signum invisibilis gratiae. si per gratiam intelligatur gratia gratum Faciens. Nam etiamsi Richardus disputet, in Matrimonio cl Ordinatione. ul in aliis sacramentis, •lari ejusmodi gratiam: *Reliqui lamen* . inquit Kcmnitius, *agnoscunt hoc subsistere non posse*. Sed hoc csl impudens mendacium, ul supra diximus cap. 2.

Quinto, arguit definitionem Scoti cl Okam: Sed immerito, cum nihil falsi illae contineant: cl solum verbis, non autem sententia discrepent a definitione communi.

Sexto, oppugnat omnes definitiones simul: *Si enim*, inquit, *sacramentum est signum significans efieclum Dei graluilum efficaciter; quomodo non erunt sacramenta, benedictio monachorum, aqua benedicta, rosa benedicta, ensis benedictus. Agnus Dei, benedictio herbarum, campanarum, imaginum, inunctio regalis, consecratio templi, coemeterii, altaris etc. Jlla enimsiunt certis consecrationibus, el finguntur habere spirituales effectus*. Sed haec omnia facile refelluntur ex duplici capite. Primo, quia ncc benedictio monachorum, nec alia enumerata significant. aut efficiunt gratiam justificantem, sed alios quosdam effectus, ul deletionem venialium, et protectionem contra daemonem, quos effectus praecipue habet aqua benedicta. Secundo, quia hos ipsos effectus non habent infallibiliter; non enim cx divina institutione, sed cx Ecclesiae praccibus vim Labent.

CAPUT XIV.

Refellitur definitio- Lutheranorum.

Accedamus nunc ad excutiendas cl refellendas adversariorum definitiones: sunt enim in haere valde discordes: quod csl manifestum signum eos recessisse a veniale, quae csl una. Certo Kemnilius. qui alioqui conatur tegere, vel conciliare discordias suorum, in 2. pari. Examinis, cap. de efficacia sacramentorum, pag. 9<>. enumerat quinque diversas sententias Lullterauoruin praeter suam, quae est sexta.

pjima igitur sententia Lulhcri est in lib. de captiviti. Babylon. cap. nil. ubi dicit, proprie sacramentum esse promissionem signo externo annexam. Eam recipiunt communiter Lutheran), sed paulo magis explicant. Sic enim delinit Apologia Confessionis Augustanae arlic. 13. *Sacramentum csl ritus. qui habet mandatum Dei. el cui esi addita promissio gratiae*. Similia habet Petrus Martyr, quamvis alioqui Calvinista in cap. 1. ad Boman, in cap. 10. cl 11. 1. ad Corinth, cl in explicatione symboli Italica, ari. 9. cl 10. Sed Marlines kcmnitius accuratissime conatur explicare omnia, quae ad naturam sacramenti perlinent.

El quia tum in Apologia, tum in locis Philippus

praefatur, se nominis interpretationem dare. et saepe variat verba suae definitionis, utilius erit ea proponere el excutere, (piae ad naturam sacramenti requiri Kernnilius docet. Primo ergo, vult sacramentum esse debere externum materiale, seu corporale cl visibile elementum, seu signum, quod certo externo ritu tractetur.

Secundo requirit, ut illud signum habeat expressum mandatum, scu institutionem divinam.

Tertio, ul illud mandatum sil in Testamento novo: quod idem docet Philippus in locis cap. de sacramentis, ubi dicit, sacramentum esse caeremoniam in evangelio institutam.

Quarto reqmnt, ut sacramentum non sit caeremonia temporaria, sed duratura usque ad mundi consummationem.

Quinto requirit dicit, promissionem de gratia, effectu. scu Fructu sacramenti.

Sexto dii it, eam promissionem debere esse annexam signo, el eo quasi vestitam, divina ordinatione.

Septimo addit, eam promissionem esse debere non de quocumque dono Dei, sed de reconciliatione peccatoris, cl peccati remissione: quam eliam pariem urgent valde Lulborus io captivit. Babylon, el Philippus in locis cap. de numero sacramentorum.

Octavo requirit, ul promissio. quae alioqui generalis est, per sacramentum applicetur el obsignetur in particulari singulis, qui cum fide uluniur sacramentis. Hanc particulam clarius explicant Lutherus cl Philippus, el ipse etiam Kcmnitius infra capite de efficacia sacramenti: volunt enim sacramenta esse testimonia infallibilia gratiae Dei, ad hoc instituta, ul excitent cl nutrant fidem, ad eum modum, quo miracula facere solent. Unde Philippus in locis anni 22. comparat sacramenta miraculis, quibus Deus olim fidem confirmabat: el in Apologia arlic. 13. dicit, sacramentum esse testimonium infallibile, ac si Deus novo miraculo de coelo promitteret, se velle ignoscere. El Lulbcrus in lib. contra Cochlaeum; *Vult*. inquit. *Petrus per Daptismum. ceu signum externum. fidem provocari et exerceri, quae salvet*: el in lib. de ctipliv. Babylon, cap. de Baptismo, confert sacramenta cum vellere Gedeonis, cum Iride, quam Noe in signum accepit, el cum signo quod Isaius obtulit regi \cha/. Isaiac 7. In ipsa eliam Confessione Augustana, articul. 13. *Sacramenta*, inquit, *sunt instituta, ul sint signa et testimonia voluntatis Dei erga nos. ad excitandam et confirmandam fidem, in his qui utuntur, proposita*. El Kenmilius luco citato pag. 102. dicit, verbum el sacramentum monstrare. ubi fides debeal quaerere, cl invenire Christum Mediatorem, et pag. 101 el 105. dicit: Sacramenta esse sigilla promissionis. Haec igitur est ipsorum sententia.

Excogitavit hanc definitionem Kernnilius. ul ostenderel solum Baptismum et Eucharistiam esse sacramenta proprie dicta: sed nondum obtinuit quod voluit. Aam facile demonstrare possumus. ne liis quidem duobus sacramentis eam definitionem convenire, et absolute malam esse.

Prima igitur particula vel accipit elementum visi-

bile et tractabile pro qualibet re sensibili, ut accipiunt catholici, et tum etiam Absolutio sacerdotalis erit sacramentum proprie dictum. Est enim Absolutio res sensibilis, cum auribus percipialur: vel accipit (vel revera occipit) elementum visibile, et tractabile pro re, quae sensu videndi et tangendi percipiat; et tum lingit sibi definitionem sine ullo testimonio Scripturae. Scriptura enim nusquam habet sacramentum non esse, nisi rem visibilem et palpabilem.

Neque alio modo probat Kemnilius hanc particulam nisi ex eo, quod Baptismus et Eucharistia, quae sunt vera sacramenta, signa sunt visibilia et tractabilia. Quae argumentatio aut assumit quod probandum est, et quod ex ipsa definitione postea idem Kemnilius probare conatur, nimirum Baptismus et Eucharistiam sola esse sacramenta: aut si hoc non assumit, nihil probat. Ut enim non sequitur: Homo et avis sunt bipedia, igitur omne animal est bipes: ita non sequitur, Baptismus et Eucharistia sunt signa visibilia et tractabilia, igitur omne sacramentum est signum visibile et tractabile. 'Salis est igitur ad sacramenti naturam, quatenus signum est sensibile, vel aliquo sensu percipiat; nec debet excludi sensus audiendi, cum excellentissima omnium signorum sint ea, quae hoc sensu percipiuntur, vel s. Augustinus docet hb. 2. de civ. christ, cap. 3.

Secunda particula, quae requirit expressum mandatum, seu institutionem divinam, aut requirit, vel hoc mandatum vel expressum in Scripturis, vel sutis est. si constet licum hoc mandatum dedisse, licet in sacris literis non habentur ita expresse. Si hoc secundum sufficiat, admittimus particulam, sed tunc probabimus omnia septem sacramenta. Licet enim nusquam scriptum vel, Deum mandasse, vel instituisse sacramentum Confirmationis. tamen quia legimus, Act. 8. per manus impositionem apostolorum datum fuisse baptizatis Spiritum sanctum, idque ordinarie, certo colligimus, a Deo id fuisse institutum: nec enim potest ulla creata potestas efficere, vel per impositionem manus, hominibus detur Spiritus sanctus. Quod idem probare possemus de aliis sacramentis, accedentem praesertim antiqua traditione et Ecclesiae declaratione.

Sed autem vult Kemnilius (vel revera se velle significat) requiri mandatum Dei expressum in divinis literis; facta est ea particula. Nam per accidens est ad mandatum, sive institutionem divinam, quod sit scripta, vel non scripta: nam alioqui non inveniuntur vera sacramenta, Baptismus et Eucharistia, quum Christus et apostoli dabant antequam scriberentur evangelia. Siquidem certum est non fuisse scriptum evangelium, quando Christus baptizabat, Joannis. 3. et quando Eucharistiam discipulis dedit. Matth. 26. nec etiam quando s. Petrus iussit baptizari tria millia hominum. Act. 2. quo etiam tempore coepit frequentari sacramentum Eucharistiae, vel ibidem indicat s. Lucas.

Tertia particula, vel haec institutio vel in Testamento novo, vera quidem est absolute, tamen destruit sententiam adversariorum. Ipsi enim communiter cunsensu contra communem consensum Ec-

clesiae catholicae, docent. Baptismus Joannis habuisse eandem vim et efficaciam cum Baptismo Christi; ac proinde Christum non tam instituisse Baptismi sacramentum, quam illud jam a Joanne institutum approbasse. Ita Calvinus docet lib. 4, Instit. cap. 11 § 7. Kemnilius in 2. part. Examinationis cap. de baptismo Joannis, Philippus in lucis, cap. de Baptismo Joannis et apostolorum.

At certe, si res ita se habet, non est Baptismi sacramentum in novo Testamento institutum: novi enim Testamenti auctor, et princeps Christus est, ut Apostolus ait ad Hebraeos 9. propter quod et Isai. 11. dicitur Paler futuri saeculi. Si igitur Baptismus, quo utimur, a Joanne coepit, qui ante Christum venit, et ejus praecursor et praenuntius fuit, sequitur ut hoc sacramentum nunquam vel in novo Testamento, sed in veteri institutum.

Quarta particula, quod sacramentum debeat esse caeremonia perpetua, idcirco, duratura quamdiu religio ipsa durat, inibi non displicet: nam etiam nos supra idem docuimus. Videat tamen Kemnilius quid Luthero respondeat, qui in lib. de captiv. Babylon, cap. de Baptismo, numerat inter sacramenta rorem cadentem in vellus Gedeonis, et umbram retrocedentem in horologio Achaz.

Quinta particula, quod ad sacramentum necessario requiratur promissio gratiae: duobus modis intelligi potest. Uno modo de promissione gratiae, quae vel effectus sacramenti, ita vel idem vel promissio gratiae in sacramentis, et institutio sacramenti: vel signi efficacia, seu instrumenti justificationis. Alio modo de promissione gratiae praecedente. quae sacramento tamquam sigillo obsignetur. Sicut enim aliud est promittere, sigillum aliquod fore efficax ad imprimendum; aliud promittere centum aureos, et syngrapham sigillo obsignare: ita aliud est promittere gratiam verbis, et deinde hanc promissionem signo externo confirmare; aliud vero promittere sacramentum fore instrumentum efficax ad justificandum.

Porro Kemnilius confundit haec duo. Nam in hac particula quinta dicit, requiri promissionem de gratia, seu in usu sacramenti, ubi videtur loqui de promissione efficaciae sacramenti; tamen infra, ubi cum ceteris Lutheranis dicit Sacramentum esse sigillum promissionis, loquitur de promissioni praecedente, de qua sine dubio loquuntur omnes Lutherani,

Et quidem promissio de efficacia sacramenti invenitur in Verbo Dei secundum catholicos. quantum ad omnia sacramenta: non autem secundum adversarios. Catholici enim agnoscunt pro Verbo Dei, etiam traditiones; adversarii autem, qui sidas scripturas recipiunt, non facile ostendent promissionem istam de gratia et fructu sacramenti, in omnibus sacramentis. Exemplo nobis vel Eucharistia; quae apud adversarios etiam est sacramentum proprie dictum. Nam habentur quidem mullae et insignes promissiones, Joan. 6. vel illa: *Quia manducat hunc panem, viret in aeternum*. Sed adversarii non admittunt in hoc 6. cap. Joan, agi de Eucharistia. Sic enim loquitur Lutherus lib. de captiv. Babylon, cap. de Eucharistia: *Primum*, inquit, cap. 6. Joan, in *talum est seponendum, vel*

quod nec syllaba qtiidem, de sacramento loquitur. Quod idem docent Calvinus, et alii haeretici hujus temporis in commentario ejus loci. Eo capite seposito, nullam invenient promissionem. Nam Malth. 26. Marc. 14. et Luc. 22. ubi habetur institutio sacramenti, non habetur ulla promissio: solum enim haec verba habentur: *Iloc esi corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hic est sanguis meus, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Ubi promissio de traditione corporis, et effusione sanguinis non refertur ad sacramentum, sed ad sacrificium, quod tunc Deo offerebatur in coena, et postea offerendum erat in cruce. Non enim Dominus dicit, corpus suum dari apostolis in remissionem peccatorum: sed dari pro illis, nimirum Deo, in remissionem peccatorum: et similiter non dicit sanguinem propinari apostolis, sed effundi pro illis in remissionem peccatorum.

Promissio autem précédons quae a sacramento inquam sigillo obsignatur, non est necessaria, nec in omnibus sacramentis invenitur: proinde falsa est ex hac parte definitio adversariorum. Nam in Baptismo, qui sacramentum est. omnium consensu, non facile invenietur ejusmodi promissio.

Lutherus in visitatione Saxonica, et Philippus in locis cap. de Baptismo, adierunt illam promissionem Mare. ult. *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Sed ista non est promissio praecedens, sed est explicatio efficaciae sacramenti. Et praeterea ista verba post resurrectionem a Domino dicta sunt: Baptismi autem sacramentum etiam ante passionem Christi institutum est. et in mores induci coeptum, ut patet Joan. 3. et I.

Dicent fortasse, haberi aliam promissionem Jo. 3. illis verbis: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Sed haec non tam promissio, quam comminatio est, ex qua colligitur quidem necessitas et virtus Baptismi: sed non promissio aliqua praecedens, quae Baptismo obsignetur. Adde quod etiam ante ista verba fuit Baptismus Joannis. quem adversarii volunt vim habuisse nostri Baptismi.

Eucharistiae quidem invenitur promissio quaedam (ut Lutherus notat in Saxonica visitatione) praecedens signum. Nam Luc. 22. et I. Corinth. 11. habemus Eucharistiam esse signum corporis Domini pro nobis traditi, et sanguinis pro nobis effusi. Sed eo loco non habemus, Eucharistiam esse signum lesificalivum et confirmativum promissionis, quale ipsi requirunt, ut patet ex ultima particula; sed signum coimncomoralivum tantum. Sic enim Dominus ait: *Iloc facile in meam commemorationem.*

Sexta particula, quod promissio debeat esse annexa signo divina ordinatione, falsa est. Nam verbum, quod divina ordinatione annectitur, et quasi vestitur signo, ut inde fiat sacramentum. numquam est promissorium. sed assertorium, vel deprecatorium. Cum enim aqua aspergitur in Baptismo, non dicitur: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit,* quam adversarii promissionem appellant; sed dicitur: *Ego te baptizo, in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti,* Matt. 28. quae verba

non sunt promissoria. Et Dominus, cum primo Eucharistiam fecit et dedit, non ait: *Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum,* aut aliquid ejusmodi, sed ait: *Accipite et comedite, hoc est corpus meum.* In sacramento autem Confirmationis et Extremae unctionis, olimur verbo deprecatorio. quia sic docent nos Acta apostolorum cap. 8. et Jacobus cap. 5. in sacramento Ordinis, imperatorio: *Accipe potestatem,* in reliquis, assertorio.

Quod si adversarii, antequam sacramenta ministrarent, verbum praedicant et remissionem peccatorum annuntiant. ac deinde sigillum adhibent sacramentorum. ut Calvinus praescribit in libello de formula sacramentorum ministrandorum: id faciunt ex capite suo. non autem (ut Kemnilius requirit) ex divina ordinatione. Nusquam enim exstat divina Ordinatio, qua jubeamur non dare Eucharistiam aut Baptismum, nisi post concionem. Nam nec Dominus, Matt. 26. nec Paulus I. Corinth. II. ubi tradunt ritum Eucharistiae administrandae, ducent, concionem praecedere debere: et certe in Baptismo infantium, frustra adhiberetur concio.

Septima particula, quod illa promissio debeat esse de remissione peccatorum, falsa diam est: et quidem Kemnilius hanc particulam addidit, ut excludat ordinationem a numero sacramentorum proprie dictorum. Nam quia in Scripturis invenitur signum externum, quo conferitur Ordinatio, nimirum impositio manus, et etiam collatio gratiae, cum Apostolus dicat I. Timoth. I. *Noli negligere gratiam, quae in te est. quae data est tibi per prophetiam cum impositione manuum praesbyteri.* non putavit Kemnilius posse excludi Ordinationem a sacramentis proprie dictis, nisi adderet, eam gratiam debere esse remissionem peccatorum. At si vera esset ista particula, excluderet etiam Eucharistiam a sacramentis proprie dictis: siquidem Eucharistia non est instituta proprie ad remittenda peccata, sed ut charitatem nutriendam et arguendam. Ille enim datur sub specie panis et vim, quae nutriunt vivos, non excitant mortuos, dicitur b. Paulus I. Corinth. II. jubet, ut homines probent se. nimirum an sint absque peccato, antequam ad eam mensam accedant: *Qui enim manducat indigne, judicium sibi manducat.*

Octava particula, quod sacramentum obsignet instar sigilli, et confirmet instar miraculi promissionem gratiae, ad excitandam et alendam fidem justificantem, aequae falsa est, et diligenter refutanda, tum quod sigillum praecipuum, tum etiam, quod eam ponat Calvinus quoque in sua definitione.

Primo: Si sacramenta confirmarent promissiones Dei instar miraculi, vel sigilli. essent notiora et claresciora ad fidem persuadendam, quam sint ipsa Dei verba: hoc autem falsum est, igitur et illa particula falsa est. Probatur propositio, tum quia frustra adhiberetur unum ad continuandum aliud, nisi esset eo nolitis et firmius: tum etiam, quia haec est vis sigilli et miraculi. Semper enim sigillum regum notius est et firmius, quam lilterae regis: sigillum enim omnes norunt discernere, lilteras non omnes discernunt; et sigillum sine lilteris auctoritatem habet, lilterae sine sigillo non habent.

Sic eliiirn miraculam notius csl clefficacius,quam praedicatio. Omnes enim qui vident caecum illuminiari, aul mortuum excitari intelligunt illud esse opus supernnturale el divinum, cl proinde moventur ad credendum id. quod tali testimonio confirmatur: non autem omnes, qui audiunt praedicantem. continuo intelligunt, illa esse verba Dei.

Gibi notandum est, miraculis, quae fiunt ad confirmandam fidem, non confirmari divinam auctoritatem. quasi magis credendum sil miraculo, quam Deo dicenti; omnes enipi sciunt, Deum non posse mentiri. cl nihil esse majus divina auctorilale: sed confirmari auctoritatem proponentis fidem. Magis enim movemur ad credendum vere esse a Deo revelato. quae praedicator proponit, si miracula videamus, quam si sola proponentis auctorilale nitamur. Inde Mare. ull. legimus: *Illi autem profecti, praedicaverunt ubique Domino coopérante, et sermonem confirmante sequentibus signis.* Ibi vides. Deum confirmare signis non suam ipsius auctoritatem, sed praedicatorum sermonem.

Probaturn jam assumptio argumenti, quod videlicet falsum sil sacramenta esse notiora cl ellicaciora ipso Dei verbo. Nam primo nihil fingi polesl majus cl ellicacius Dei verbo. Secundo experientia docet, facilius intelligi, si quid verbo dicatur, quatin si nutu significetur. Quid autem sunt sacramenta, si cum verbis comparentur, nisi nutus quidam? Pari ratione experientia docet, magis persuadere verba, quam muta signa, modo non sint miracula. Unde Lutherus ipse fatetur, mullo ellicaciora esse promissionis verba, quam sacramenta, quae sunt mulae conciones: *Verbum ipsum* i inquit in lib. contra Joannem Cochlacum) *quod longe praevaleret signo visibili, nullum tamen per sese justificat, nisi credentem.*

Respondet Calvinus lib. 4. Instil, cap. IL § 3. Sacramenta non confirmare promissiones ex parte Dei. sed ex parte nostra: quia licet ul a Deo sunl, certissimae sint, tamen ul a nobis recipiuntur, ob nostrae fidei imbecillitatem, non ita certo accipiuntur. nisi confirmentur testimonio sacramentorum.

Sed hoc facile rejicitur. Nam quod promissiones Dei ex parte nostra egeant confirmatione, vel lit, quia nescimus, quae sini Dei promissiones, idque ex sacramentis discimus, aul quia cum sciamus et illas promissiones Dei. el haec sacramenta esse; tamen magis credimus sacramentis, quam promissionibus. Atque hoc posterius jam refutatum est. Non enim solum credimus, sed etiam scimus evidentissime ratione, Deum non posse mentiri, proinde nihil esse certius promissionibus Dei: neque id adversarii negare possunt. Illud autem prius, aequae facile refutari potest: siquidem falsum csl, promissiones Dei disci ex sacramentis, cum contra poliu» sacramenta ex verbo Dei discantur. Jam vero, si sigillum regium esset ignotum, el solutupo-scl cognosci ex literis, quibus csl appensum: 5'd plane superfluum. Nam vel credunt homines lituras illas esse regis, secluso sigillo, vel non; si credunt, quid facit sigillum? si non credunt, certe neque credunt sigillum esse regium: mini igitur confert. Pari ralionc, cum sacramenta non scian-

tur esso Del sigilla, nisi quia Scriptura hoc dicit, si creditur verbo sine sacramentis, quorsum sacramenta? si non creditor, curte nec sacramenta creduntur esse sacramenta : proinde nihil operantur.

Ail hoc argumentum respondet Calvinus lib. 4. Institui, cap. I / § 5. in diplomatibus quoque nihil valere sigillum sine literis, ut patet si appendatur chartae, in qua nihil sil scriptum: cl tamen cum appenditur diplomati scripto, mullum valere ad illud confirmandum. El addit nihil esse mirandum, si promissiones sacramentis confirmentur, cum etiam interdum una promissio per aliam confirmetur.

Sed haec responsio non diluit orgumenlum. Nam ul incipiam a posteriore exemplo promissio promissionem confirmat, quia una non pendet ab alia. Confirmavit angelus. Lucae I. Promissionem conceptus Virginei, ex promissione conceptus, qui jam praecesserat in focmina anu et sterili. Non enim pendent invicem duo ista opera mirabilia: proinde unum, quod jam praecesserat, magnam vim habuit ad confirmandum alterum, quod nondum venerat. At sacramenta, ul diximus, simpliciter pendent ex verbo. Quod vero allinet ad similitudinem sigilli el diplomatis, nihil omnino csl. quod Calvinus dicit. Nam sigillum appensum chartae non scriptae, nihil quidem confirmat, tamen non ideo pendet a lilôris, aul nihil est. Immo hinc intelligimus, quam inepte adversarii sacramenta sigilla appellant, cum omnino contrariam habeant proprietatem. Nam diplomatum sigilla habent suam auctoritatem sine literis diplomatis, liturae autem non habent sine sigillo: contra vero in verbo el sacramentis, verbum Dei. etiam sine sacramentis, infallibilem habet auctoritatem; sacramenta sine verbo nullam habent. Quare verbum potius appellandum esset sigillum sacramenti, quam sacramentum, sigillum verbi.

Dicent fortasse; Esto, sacramenta non confirmant, promissiones more miraculi vel sigilli: tamen juvant cl confirmant saltem eo modo, quo actio externa juvat el confirmat orationem docentis. Negari enim non potest, quin aliquid conferat ad explicandum el persuadendum ipsa nclio, et moins manuum cl oculorum, licet primas paries teneat oratio. Erunt igitur sacramenta, quasi actio quaedam Dei, quae simul cum verbo, magis movebit ad fidem, quam solum verbum.

Respondeo: Ne id quidem concedi posse. Nam actio in hominibus ideo juvat orationem, quia oratio humana imperfecta csl, ul sunl omnes res creatae el etiam, qui actio non habet vim suam a verbo, sed a sc. Quocirca magis credebant Ethnici oraculis Apollinis, quae falsa putabant esse non posse, quamvis solis verbis ederentur, quam orationi cl actioni cujuslibet oratoris. Cum ergo verba Dei sint per se summae auctoritatis, et sacramenta umnem vim suam haeant a verbis, nihil addere possunt ipsi verbo.

Verum csl tamen, quod catholici dicunt, Deum voluisse dare gratiam suam per signa sensibilia, ul per ea instrueret homines, cl deduceret ad intelligenda spiritualia. Aliud enim csl docere spiritualia

I. IDEI PRIMUS

per similitudines rerum corporalium, aliud coidlrinare rem firmissimam per aliam minus firmam.

Secundum argumentum. Essentia el natura sacramentorum nun potest aliunde, melius colligi, quam ex verbis illius, qui ea instituit. Sed in Scripturis sanctis, quae sunt verba Dei auctoris sacramentorum, nusquam dicuntur sacramenta testimonia promissionum, sed ubique describuntur, ul instrumenta justificationis. Nam .Ioan. 3. dicimur nasci denuo per Baptismum, el similiter ad Eplies. 5. dicil Apostolus . Ecclesiam sanciiificalam cl inundatam lavacro aquae in verbo vitae, el ad Til. 3. vocat Apostolus Baptismum, lavacrum regenerationis cl renovationis. Sic etiam de Eucharistia Jo. 6. dicitur: *Qui manducat hunc panem, vivet in, aeternum*, atque idem dc aliis probare possemus. Non possunt autem nisi absurdissime istac sententiae ita exponi, ul sacramenta regenerare, mundare, dare vitam aeternam, nihil aliud sil quam testimonium dare divinarum promissionum. Quis enim ferrei cum. qui ita diceret: Baptismus regenerat, idesl, dat testimonium divinae voluntatis' vel ego te baptizo, idesl, ego testificor? Estque hoc argumentum contra Lulhcranos efficacissimum: siquidem Lutherus, quem caeleri in hac re libenter sequuntur, in lib. contra Cochlaeum. sic ait: *In rebus sacris vehementissimus et robustissimus locus est. arguere ab auctoritate negative*. Vel igilur proferant locum, ubi sacramenta dicantur testimonia promissionum, aul certe fateantur, vehementissimum cl robustissimum argumentum nos habere.

Tria Ianium loca proferre solent, quae speciem aliquam videantur habere. Unus csl Genes. 17. ubi circumcisio dicitur signum foederis. Aller Rom. 1. ubi circumcisio dicitur signaculum justitiae fidei. Tertius, I. Pelr. 3. ubi Petrus dicil, salvos facit Baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio, sive (ul ipsi reddunt) stipulatio, vel pactum eum Deo.

Sed in bis locis non nominatur promissio, vel testimonium, neque haec, loca ad rem faciunt, ut infra ostendemus in solutione argumentorum.

Tertium argumentum. Si solum essent sacramenta testimonia promissionis el gratiae, vel supervacanea, vel certe parum necessaria essent. Nam habemus alia testimonia longe cfllcaciora; siquidem bona opera sunt testimonia adeptae justitiae longe meliora, quam ablutio aquae vel sumptio Eucharistiae. Nam multi impii baptizantur ficto corde, cl Eucharistiam sumunt, qui proinde pejores sunt cl magis invisi Deo. quam antea. 2. Corinth. 1. *Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae*. 2. Petr. 1. *Satagite, ut per bona opera certam véslram vocationem et ciectionem faciatis,].* Ioan. 3. *Qui facit justitiam justus est, et qui natus est cm lleo, non peccat*.

Quartum argumentum. Si sacramenta solum essent testimonia promissionum, ad excitandam fidem instituta, frustra baptizarentur infantes el amentes quos certum est, non modo non credere, sed nec posse credere actu. Al Lulherani omnes pugnant pro Baptismo parvulorum contra Anabaptistas: non <gilur vero tradunt iidem Lulherani. quid sil sa-

cramentum. Hoc argumentum coegit Lutherum in lib. contra Cochlaeum. el Lulhcranos cacteros asserere. infanlcs ac lti credere dum baplizanl unquod tamen adeo esi absurdum, ul s. Augustinus in episl. 57. ad Dardanum scripserit, cos injuriam facere humanis sensibus, qui hoc dicunt. Videmus enim infantes ad contactum aquae sanctae plorare, refugere ac reniti, quantum possunt: quod certe si facerent usum rationis habentes, non modo non purgarentur ab originali peccato, sed adderent etiam proprium actuale.

Quintum argumentum. Si sacramenta essent testimonia gratiae, quae in particulari confertur alicui, saepenumero falsa essent, nimirum cum sacramentum ministratur homini, qui fingit se credere. cum revera non credat. I'roinde non liceret ullum baptizare, ne cogeremus Deum testificari falsum: de nullo enim certo scimus credalne vere, an tingat se credere.

Dicent fortasse: Sacramentum testimonium esse gratiae non absolute sed si is, qui suscipit sacramentum, credul promissioni.

.Sed contra, probo testimonium esse absolutum, non condilionalum. Primo. Lutherus in assert. I. art. dicil, eum qui non credit verbo ministri dicentis: Ego te baptizo, vel , Ego te absolvo, facere Deum mendacem, cujus illa verba sunt. At si illa verba mlelligcreniur cum conditione, si aller credat: non essent falsa, nec fieret Deus mendax.

Secundo: Si essent illa verba conditionala. rue-ret tides justificans Lutheranorum. N.im ipsi volunl hominem debere credere absolute sine ulla haesitatione, sc esse jiislum: non enim debet homo credere. nisi quod Deus testatur. El praeterea fides debet esse certa, ergo non debet pendere n conditione. si homo credat. Nam nemo certus est secundum Lnlhcnmi. de se an vere credat: sic enim scribit Lutherus in lib. contra rebaptizantes edito anno 1528. *Baptismus non est fundandus supra fidem baptizantis, vel baptizat, quia ulerque incertus est de fide. Et intm. Ita evenit, et solet fieri de fide, ulqui arbitratur se credere, nihil omnino credere saepe convincatur, et econtra . qui nihil se putat credere, is omnium maxime credat*.

Tertio. Adversarii ita de hac re loquuntur, ul o-muino absolutum esse testimonium Dei in sacramentis credere videantur. Sic enim loquitur Philippus in locis cap. de Baptismo: *Ego, inquit minister. mandato divino, el loco Christi baptizo te. idesl. hoc signo testificor ablui peccata tua, el te reconciliatum esse vero Deo etc.* ubi nullam facit mentionem conditionis. Atque haec dc definitione Lutheranorum.

CAPUT XV.

Refelluntur definitiones Anabaptistarum et Zwinglianorum.

Altera sententia de natura sacramenli est quorundam, quos Lutherus et Calvinus passim phanaticos vocant. Hi docent sacramenta nihil esse aliud

quam signa quaedam instituta ad discernendum populum Christianum a Judaeis et paganis, quomodo Romanis olim toga erat signum, quo discernabantur a Graecis, et quo modo nunc diversae formae et colores vestium distinguunt diversa genera monachorum. Auctorem hujus sententiae Andream Carolsladium facit Lutherus in serm. de verbis coenae. *Hoc est corpus meum*. Qui Andreas fuerat olim ex primis Lutheri discipulis et amicis: quare in secundo scripto contra regem Angliae vocal cum suum Absalonem et Judam, quod sicut Absalon Davidi patri, et Judas Christo praeceptor, illa Carolsladius sibi rebellis et infidelis fuerit.

Ab hac sententia non abhorruit initio Philippus Melancthon, ut patet ex locis anno 22. editis, ubi hanc sententiam probabilem putat cap. de signis, in fine: *Probabilis, inquit, et illi voluntatis, qui symbolis, seu tesseris militaribus haec signa comparaverunt, quod essent notae, tantum, quibus cognoscerentur, ad quos perlinerent promissiones divinae*. Tametsi postea eam oppugnaverit in Apologia Confess, art. 13. et in locis ultimo editis.

Ubi notandum est duas primas sententias, quas Kemnilius enumerat: Una videlicet, quod sacramenta sint signa, quibus distinguuntur Christiani a non Christianis; Altera, quod sint symbola quaedam Christianae societatis; rectius a Philippo locis notatis, unam sententiam fieri. Vult illi duo tantum agnoscunt sacramenta, Baptismus et coenam. Et Baptismus quidem symbolum faciunt; quo discernamur a non Christianis: coenam autem symbolum christianae inter nos societatis.

Illae sententiae pariter est vera, pariter etiam falsa. Etsi enim sacramenta illum usum habeant, quod distinguunt religionem veram a quibusdam falsis, tamen non est hic solus, vel praecipuus sacramentorum nostrorum usus. Nam primo in Scripturis nusquam legimus, Baptismus, Eucharistiam, aut alia sacramenta instituta esse, ut distinguant populum Christianum ab aliis populis: legimus autem frequenter in eis finem esse instituta, ut justificent homines, Marci ultimo: *Qui crediderit et baptizatur fuerit, salvus erit*. Non dixit, discernetur ab aliis, sed salvus erit, Actor. 2. Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi. in remissionem peccatorum vestrorum, et accipietis donum Spiritus sancti. Et Actor. 22. *Baptizare et ablui peccata tua invocato nomine ipsius*. Adde loca supra citata, quae idem docent, sacramenta videlicet instituta ad justificandum.

Secundo alia signa sunt meliora ad distinguendum populum Dei ab aliis populis, ut confessio fidei, quae solis convenit veris catholicis: cum Baptismus communis sit cum haeticis; ut etiam charitas mutua, quae in solis catholicis est, cum sacramenta munia sint communia cum schismaticis. Quare Dominus Jo. 13. non ait: *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis*, si Baptismus habueritis, aut Eucharistiam, sed si dilectionem habueritis ad invicem.

Terbo: Sacramenta omnia vim habent ex Christi passione, in cujus rei signum ex latere Domini perfosso manavit sanguis et aqua, Joan. 19. Aqua enim

Baptismus significavit, ut Ambrosius lib. 10. Luc. cap. 10. Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus in cap. 19. Joan. Leo epistol. 4. cap. G. Damasce-nus lib. 4. cap. 19. Hieronym. epistol. K3. ad Oceanum. et August. docent, tract. 120. in Joan, qui etiam tractat. 15. hoc idem probat ex illis verbis Pauli ad Ephes. 5. *Christus dilexit Ecclesiam, et tradidit semelipsum pro ea, mundans eam lavacro aquae in verbo vitae*, et lib. 15. de Civ. cap. 20. idem probat aliis testimoniis. At certe si solum distinguere debebant. quomodo togae distinguunt. non erat opus Christi passione, sed salis erat humanum beneplacitum.

Denique illa sententia longissime abest a sensu et verbis communium Patrum: quorum nomine unum Augustinum audiamus quaest. 84. in Levit. *Sine sanctificatione invisibilis gratiae, visibilia sacramenta quid prosunt?* et lib. 19. contra Faustum cap. 11. *Sacramentorum vis inenarrabiliter valet plurimum, et ideo contempta sacrilegos facit; Impie quippe contemnitur, sine quo non potest perfici pietas*.

Tertia definitio est Anabaptistarum qui docent: Sacramenta nihil esse aliud, quam allegorias et quasi signa quaedam bonorum operum et virtutum ac morum spiritualium. Volunt enim baptizari homines. ut significant debere Christianos sustinere adversa, et ipsam crucem pro Christo. Referunt hunc errorem Philippus in locis anni 36. et 41. cap. de sacramentis, Joannes Brennius hom. 23. in cap. 3. Lucae, et Kemnilius in 2. pari. Examinis pag. 96.

Sed nullo negotio haec sententia refelli potest. Nam etiamsi hanc utilitatem cum aliis habent sacramenta. ut admoneant homines bonorum operum et virtutum (nam certe negari non potest, quin inersio in Baptismo et immersio, admoneat mortis, qua mori debemus peccato. et resurrectionis, qua resurgere debemus ad novam vitam, cujus rei meminit etiam Apostolus Rom. 6. et Eucharistia admonet pacis et amicitiae, quae inter nos esse debet *Sumus enim unum corpus, qui de uno pane participamus*, 1. Corinth. 10.) tamen non est iste solus. nec praecipuus sacramentorum usus: proinde nec in eo posita est essentia et natura sacramenti.

Et probatur hoc iisdem argumentis, quibus adversus Carolsladium uti sumus. Primo, quia Scriptura dicit: Sacramenta instituta tui justificandum. 1. Corinth. 6. *Abluti estis. sanctificati estis*. Ephes. 5. *Mundans eam lavacro aquae in verbo vitae*. Secundo, si solum deberent esse allegoriae, non erat opus, ut manarent ex latere Christi: sufficere enim humanum beneplacitum. Tertio, quia non deerant aliae utiliores, et efficaciores admonitiones ad bene vivendum, ut exhortationes, et exempla Christi et sanctorum. Adde quarto, quod si ea sententia vera esset, sacramenta non essent signa nisi futurarum rerum. At sunt etiam signa rerum praeteritarum et praesentium; nam Eucharistia repraesentat Christi mortem, 1. Cor. 11. et Baptismus significat internam ablutionem, quae tunc perficitur, cum exterius baptizamur, juxta illud Ador. 22. *Baptizare et ablui peccata tua*.

Quarta definitio est aliorum, qui volunt, sacramenta esso signa gratiae, non quae tunc percipiatur, sed quae jam antea percepta fuerit. Hanc sine nomine auctoris referunt, et refellunt Zwiuglius in lib. de vera et falsa religione, cap. de sacramentis et Kemnilius loc. cit. in Examine pag. 96. Et facile refutari potest: quia Scriptura disertis verbis docet, sacramenta in praesenti gratiam adferre, Actor. 22. *Ablue peccata tua.*

Quinta definitio est Zwinglii et sectatorum ejus, excepto tamen Petro Martyre, vel supra diximus. Zwiuglius igitur in lib. de vera et falsa religione; cap. de sacramentis, postquam refutavit sententiam catholicorum et Lutherianorum, aperit mentem suam, ac docet, sacramenta nihil esse aliud, nisi initiationem quandam. et oppignorationem, qua videlicet homines se obligant Christo, et ejus militiae nomen dant. Ex quo deducit, sacramenta non esse testimonia justitiae, propriae ei qui sacramenta suscipit, vel Lutherani dicebant; sed esse testimonia publica toti Ecclesiae de obligatione et fidelitate, quam ille debet Christo, cui se consecravit. Eandem sententiam sequitur Martinus Bucer in Comment. 3. cap. Maith, et in praefat. secundae editionis eorundem commentariorum, tibi addit: *Quod si quis baptizantur sunt praedestinati. Iam sacramentum non solum est signum, quod illi dent nomen Christo, et recipiantur in externa Ecclesia, sed etiam adfert quandam consolationem: si vero non sunt praedestinati, tum sacramentum est nudum signum, quod illi recipiantur in externa Ecclesia, non autem a Deo.* Inde etiam deducit, infantibus non praedestinis, nihil prodesse Baptismum, sed perire eos, licet sint baptizati.

Haec sententia similis est superioribus, nam adferri quidem aliquid veri (neque enim negari potest, quod per sacramenta initiemur, et nomen Christo demus. et publice leslemur, nos esse membra Ecclesiae) sed in eo errat, quod non agnoscit alium finem sublimiorem institutionis sacramentorum: et proinde non recte explicat naturam sacramenti. Et probiri hoc primo ex sententia Zwinglii. Christus nihil agit, sed solum homo testator se, fore fidelem. At Joan. 1. dicitur: *Hic est qui baptizat,* et Ephes. 5. *Mundans eam etc.*

Secundo: Quia Zwiuglius requirit, ut homines antequam sacramenta recipiant, sint justificati, et conjuncti Christo interiori, et solum per sacramenta exteriori lesentur, et profiteantur se velle Christo militare, et Ecclesiae externae adjungi. At Scripturae testantur sacramenta esse instituta ad sanctificandum et mundandum hominem interiori. Id enim significat Apostolus, cum ait, Ephes. 1. *Mundans eam lavacro aquae in verbo vitae.* Ad quem locum respiciens s. Augustinus tractat. 80. in Joan, scripsit: *Unde haec tanta virtus aquae, ut corpus tangat et cor abluit?* Item Joan. 3. et ad Tit. 3. dicitur Baptismus lavacrum regenerationis et renovationis. Ex quibus locis habemus, per Baptismum hominem renasci, quod ad interiorem hominem pertinet, et non solum exteriori testari se esse fidelem. Huc etiam pertinent Scripturae citatae contra alios errores, Act. 2. et 22. 1. Cor. 0.

Tertio probatur hoc idem. Nam Apostolus Roman. 6. apertissime dicit: Baptismum significare mortem et resurrectionem Christi: et 1. Corinth. 12. dicit: Eucharistiam institutam in memoriam passionis Domini: Non igitur sacramenta significant solum hominem initiari Deo, vel conjungi cum Ecclesia.

CAPUT XVI.

Befellitur definitio Calvini.

Postrema definitio, ac sententia est Joannis Calvini, qui lib. 4. Instil, cap. 11. § 1. his verbis dicit, simplicem et propriam contineri definitionem sacramenti: *Sacramentum, externum est symbolum quo benevolentiae erga nos suae promissiones conscientis nostris Dominus obsignat, ad sustinendam fidei nostrae imbecillitatem: et nos vicissim pietatem erga eum nostram tam coram eo et angelis, quam apud homines testamur.*

Est autem observandum, Calvini sententiam compositam videri ex Lutheri et Zwinglii sententiis. Nam quod ait, symbolum obsignare promissiones ad sustinendam fidei imbecillitatem, ex Luthero sumptum est; quod addit in fine, eodem symbolo nos testari apud homines pietatem nostram erga Deum, ex Zwinglio est acceptum: tamen re ipsa plurimum dissentit Calvinus ab utroque. Nam etiam cum Zwinglio agnoscit, sacramento nos lesari hominibus pietatem nostram, tamen negat hunc esse solum, vel primum usum sacramenti, et acerrime pugnat. cap. 12. a § 5. usque ad 14. pro sententia Lutheri, et solvit omnia argumenta, quae Zwiuglius et Bucerus faciunt contra Lutherum. tametsi neminem eorum nominat. Pari ratione, licet cum Luthero affirmet sacramenta esse testimonia gratiae, et remissionis peccatorum: tamen id longe aliter intelligit, quam Lutherus. Hic enim semper loquitur de gratia, quae tunc datur homini, cum sacramenta percipit: At Calvinus loquitur de gratia praedestinationis, ac proinde vult sacramenta esse testimonia praedestinationis, ad eam fidem alendam instituta, qua homo certo credit se esse praedestinatum: ex quo sequitur id. quod Bucerus dicebat, sacramenta non esse vera signa, nec prodesse nisi praedestinis.

Fundamentum autem hujus rei est, quod existimet Calvinus (vel ipse fuse tractat lib. 3. Institui, cap. 2.) veram fidem semel habitam, numquam posse amitti: hinc enim sequitur veram fidem, sine qua sacramenta nihil prosunt, esse propriam praedestinatorum. nec eam ullo modo haberi posse a non praedestinis. Unde in Antidoto concilii sess. 6. cap. 5. dicit, Baptismum dari infantibus, quia censentur jam membra Ecclesiae, cum sint a Deo adoptati in filios, nimirum per gratiam praedestinationis: et ibidem sess. 7. canon. 7. de Baptismo dicit: Sacramentum reddere nos certos de perpetua adoptionis gratia: et clarissime in lib. de consensione inter Tigurinos et Genevenses in re sacramentali, sic ait Calvinus: *Sedulo docemus. Deum*

non promiscuo vim suam exercere in omnibus, qui sacramenta recipiunt; sed lanium in electis. Nam quemadmodum non alios ad finem illuminat quam quos praeordinavit ad vitam: ita arcana spiritus sui virtute efficit, ul percipiant electi. quae offerunt sacramenta.

His explicatis refellenda CSI haec definitio: Iota enim esi vitiosa, ul perspicuum erit, si percurramus singula verba. Primum verbum est: *Symbolum externum*. Quod quidem verum esi absolute, non tamen in eo sensu, quo accipitur a Calvino. Ille enim intelligit esse nudum symbolum, id est, symbolum quod solum significet, non autem operetur aliquid: Nam in Iota definitione non ponit alios effectus huius symboli. nisi obsignare Dei promissiones, et testificari pietatem nostram. Neque obstat, quod Calvinus dicat in Antidoto Concilii Trid. sess. 7. can. 5. Sacramenta esse instrumenta justificationis: nam intelligit esse instrumenta, quia excitant vel alunt (idem; idque non per aliquam efficientiam, sed mere objective. Id quod explicat clarissime Theodorus Beza in lib. de summa rei sacramentalis quae. 2. cum sic ait: *Unde efficacia illa sacramentorum? a Spiritu sancti operatione insolidum, non autem a signis, nisi quatenus externis illis objectis interiores sensus moventur*. Ille enim. Qua ratione certe signa etiam, quae in foribus publicorum hospitiorum pendent, instrumenta dici possunt coenationis, quia movent hominem, ul cogit in ea domo paratam esse mensam etc.

At Scripturae passim docent. Sacramenta esse res quasdam operantes, nimirum quae mundent, lavent, sanctificent, justificem, regenerent. Ioan. 3. 1. Corinth. 5. Ephes. 5. ad Tit. 3. Actor. 22. immo nusquam Scripturae dicunt, sacramenta esse testimonia promissionum Dei, et nostrae pietatis, aut certe non aliam expresse hoc dicunt. ul id quod nos asserimus, nimirum quod sine causae iustificationalis.

Alterum verbum est. *benevolentiae erga nos suae*. Quod verbum duplici nomino non recte ponitur in definitione sacramenti. Primo: Quia ex hoc verbo sequitur, semper sacramentum esse signum rei praeteritae, seu potius aeternae. Id quod ipse non potest negare, cum per benevolentiam iustitiae gratiam praedestinationis: et praeterea id aperte concedit in Antidoto sess. 6. cap. 5. *Non in Baptismo*. inquit, *initium habet eorum salus, sed quae iam in verbo fundata erat. Baptismo obsignatur*. Et ibidem: *Nisi enim iam ante aduentum perlineret vitae promissio. Baptismus prophanaret, quisquis deus daret*. Itaque concedit ipse, sacramentum esse sigillum praeteritae, immo aeternae Dei benevolentiae. Neque hoc pugnat cum eo quod ipse dicit in Antidoto, sess. 7. «-anon. 1. cl. >». sacramenta esse instrumenta justificationis. Nam vult quidem sacramenta, quatenus fidem sustentant et alunt, confirmare, vel augere justificationem (fides enim est, quae iustificat apud ipsos); tamen non vult sacramentum esse sigillum huius justificationis, quae habetur per fidem. sed gratiae praedestinationis; nec vult sacramentum adferre primam justificationem, sed

solum augmentum et confirmationem ul clarius ipse idem docet in parvo catechismo. Prima enim justificatio habetur per Iota conceptam ex concione praecedenti.

At hoc Iota repugnat apertissimis Scripturis, quae tribuunt sacramentis vim adferendi primam justificationem. Quid enim aliud est regenerare, quod tribuitur Baptismo Ioan. 3. et ad Tit. 3. quam ex homine mortuo in peccatis, facere hominem vivum vitae gratiae? Sed de hoc infra suo loco fusius.

Deinde non recte ponitur in definitione sacramenti illa promissio gratiae praedestinationis. Iota quia saepe contingeret, Deum falso testificari, tum quia nemo posset sine peccato alium baptizare. Nam Baptismus prophanus (ul Calvinus dicit in Antidoto sess. 6. cap. 5.), qui illud confert ei, ad quem non perlinet promissio: Nam cogit Deum testificari falsum, nimirum se eum diligere, quem revera non diligit. At nemo potest certus esse de alio, si ne praedestinatus, an non: ergo vel neminem debet ullus baptizare, vel temere et infideliter agit, cum se periculo exponat prophanandi Baptismus.

Ad hoc argumentum responderet Bucerus, ministros non habere intentionem baptizandi, nisi praedestinos: sic enim ipse dicit in praefatione commentariorum in Matthaeum.

At huc non satisfacit. Nam in primis hoc excusat minister, sed non Deum, nisi forte etiam Deus aliquando baptizet sine intentione baptizandi, quod esi ridiculum. Deinde ex sententia Lutheranoium et Calvinistarum omnium, sacramenta non pendent ab intentione ministri. Scribit enim Lutherus in lib. de captivitate Babylonica, de Baptismo; Baptismus esse verum et ratum, etiamsi minister intendat non baptizare, sed ludere. Nec dissentit Calvinus in Antidoto concilii sess. 7. can. 11.

Calvinus aliter respondet, lib. 4. Institui, cap. 15. § 16. et 17. Deum videlicet ex parte sua vere offerre promissionem, et sigillum promissionis omnibus, qui baptizantur. sive illi recipiant, sive non: proinde Deum semper esse veracem. Nec ministros etiam peccare diceret, si Baptismus conferant iis, qui profitentur se credere, si adulti sint, vel qui filii sint fidelium parentum. si sint infantes: Nam filios fidelium, sanctos nasci credit Calvinus, ex illa promissione Dei Genes. 17. *Em Deus tuus, et semini tui*. Ratio autem, cur non peccent ministri, est, quia habent probabilem rationem unde colligant illos, quos baptizant, esse praedestinos et sanctos.

Sed haec solutio non satisfacit. Nam in primis, si quis Baptismus praebet ei ad quem scit non perlinere divinas promissiones, prophanus Baptismus. ul ipse Calvinus dicit, quia falsum iustificatur: cur non prophanus Deus ipse Baptismus, et falsum testificatur cum illum praebet ei, quem scit se non praedestinasse? Non enim aliud agit hic Deus, aliud minister, sed unum est, quod agunt: Deus enim per minister agitur, ul patet Ioan. 1. *Ille esi, qui baptizat in Spiritu sancto*.

Praeterea sacramentum non solum offert, sed et

lain praebet testimonium benevolentiae: sic enim idem Calvinus ait in calecbismo parvo: *Sacramentum est divinae erga nos benevolentiae testificatio*. Praebet igitur Deus sigillum benevolentiae ei, qui baptizatur, etiamsi ipse non credat. Nam sine fide non percipitur quidem fructus, et res sacramenti, tamen percipitur verum sacramentum, ut Calvinus etiam docet lib. i. Instil, cap. 15. § 16. ubi contra Anabaptistas agnoscit verum sacramentum dari: et suscipi apud catholicos, ubi non putat ipse ullam esse veram fidem. Si igitur Deus revera praebet sigillum et testimonium benevolentiae ei, quem non diligit, quomodo non mentitur et sacramentum prophanal?

Praeterea, quod minister peccet, probatur. Nam etiamsi habeat probabilem rationem credendi, cum populi profitetur fidem, esse praedestinatum, tamen non habet certitudinem. Potest enim fieri, ut ille mentiatur se credere: potest etiam fieri (ut Calvinus fatetur lib. 3. Instil, cap. 2. § 10.), ut putet se credere, et tamen revera non credat. At ad testificandum nomine Dei aliquid, requiritur verissima certitudo, nec nullius probabilis opinio: ut patet in simili de juramento: non enim licet juramento, id est, Dei testimonio uti in re, quam opinamur veram, sed solum in re, quam certissimi sumus esse veram. Immo longe major adhuc requiri deberet certitudo in sacramento secundum adversarios, quam in juramento nostro. Nam sacramentum est, quasi juramentum Dei. Differt autem juramentum Dei a nostro, quod cum homo jurat, ipse etiam, qui asserit aliquid, licet Deum in testem advocet. Unde potest esse falsum juramentum nostrum, sine ulla Dei injuria, ut si (populi juret, quod putat se certo scire, et tamen re ipsa decipiatur: tunc enim Deus non dat testimonium, nec ille peccat, qui Deum in testem falsiliter citavit quia credebatur omnino se esse certum, ille forte vidit unum ab alio occidi, qui erat similis aliori; quem ipse nunquam viderat. At in sacramentis secundum adversarios, Deus ipse affirmat, et quodammodo jurat illum, qui sacramentum suscipit, esse electum et iustum. Deus autem non potest ullo errore decipi. Ergo gravissime peccat, qui sacramentum confert ei, quem non certo scit esse iustum et electum, quia cogit Deum mentiri.

Praeterea etiamsi minister certo sciret eum, qui profitetur fidem, vel est filius hominis fidelis, esse iustum et electum, tamen quid faciei si offeratur illi baptizandus infans, qui non filius Tureae aut Judaei et parentes ejus, licet infideles, libenter paliantur eum baptizari, et manere apud Christianos? Nam si cum baptizet, prophanal Baptismum, cum nullum habeat signum, quo intelligat illum esse praedestinatum: si vero non baptizet, facit contra usum totius Ecclesiae.

Standard obijciat fortassis aliquis pro Calvino, in iisdem angustiis versari catholicos, cum etiam ipsi sacramenta praebeant iis, quos nesciunt an sint dispositi, et tamen affirmant, esse signa gratiae divinitus instituta.

Hespondeo: Nullas patiuntur catholici angustias. Ipsi enim dicunt, sacramenta esse causas gratiae efficaces, nisi ponatur obex; et simul significare

eiusdem gratiae infusionem, quantum etiam ex parte ipsius sacramenti: denique esse eadem sacramenta signa ejus effectus, quem facit gratia, ubicumque abest. Et enim abluit corpus aqua Baptismi; ita abluit animam gratia Salvatoris: quod quidem perpetuum et infallibile est, neque a dispositione pendet. Dispositio enim juvat, ut gratiam quis recipiat, sed (propter gratiam, ubicumque etiam, abluat sordes animae, si quas inveniat, intrinsecum est illi et inseparabile.

Tertium verbum in definitione Calviniana erat, Promissione». Et quidem de promissione remissionis peccatorum disseruimus in refutatione definitionis Lutherianorum, sed Calvinus loquitur de promissione benevolentiae praedestinationis, quae longe facilius refutari potest. Nam nulla est talis ejusmodi promissio in tota Scriptura: omnes enim promissiones includunt conditionem aliquam, ut fidei, aut poenitentiae alterius virtutis, et in his omnibus conditionem perseverantiae, *Xam: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*. Matth. 24. Nemo autem est, qui sine speciali revelatione sibi promittere possit perseverantiam.

Atque hinc refutari possunt omnia plane testimonia quae illi adferunt. Primarium etiam illud Genes. 22. *Ergo ero Deus tuus, et semini tui post te*. Sed hoc etiam requirit conditionem fidei et perseverantiae: Nam, *Semen Abrahae* (ut exponit Apostolus Rom. 4. et 1.). *non sunt filii carnis, sed fidei*, id est, qui imitantur Abrahamum in fide, illi sunt ejus semen, cum quo intercedit pactum Dei. Et coram, ut quis incipit esse semen Abrahae, cum incipit credere, ita desinit esse, si desinat credere. Quis autem certo sibi potest persuadere, se nunquam a fide discessurum? praesertim cum et fides et perseverantia in fide, dona Dei sint.

Quartum verbum etiam, *Conscientiis nostris*, cum quo verbo jungi potest illud aliud, *adsuslinendam fidei imbecillitatem*. Haec verba non recte poni in definitione sacramenti, testatur Baptismus parvulorum, qui est verissimum sacramentum, etiam apud Calvinum, et tamen in parvulis non est conscientia, nec actualis fides, ad quam sustentandam sit necessarium sacramentum. Et sane si promissio est veluti diploma, et sacramentum veluti sigillum, conscientia erit veluti charta, vel cera: quomodo igitur, ubi nulla est charta, diploma scribi poterit, vel obsignari? Porro, quod Lutherani dicunt, parvulos actu credere, dum baptizantur, jam est supra refutatum, neque id Calvinus affirmare audeat. tametsi nec rejicere voluerit, ut patet ex lib. 4. Institut, cap. 16. § 111.

Respondet igitur Calvinus. Baptismus parvulorum operari in conscientiis parvulorum, cum primum illi usum rationis habere incipiunt, etiamsi antea collatus fuerit: recordantur enim postea Baptismi accepti, et eo signo nutriunt et sustentant fidem suam lib. 4. cap. 16. § 20. et 21. Quod etiam dicitur de illis, qui apud catholicos baptizati sunt, et postea fiunt Calvinistae lib. 4. cap. 15. § 17. At saltem recte probamus, non recte facere Calvinistas quod baptizent infantes: Nam longe utilius esset, eos baptizare adultos, quando fidei sunt capaces. Baptismi enim, quem in infantia accipimus, nullam

habemus notitiam, nisi ex narratione aliorum: proinde nec certitudinem habemus, nisi fidei humanae, quae fallere potest. Deinde etiamsi certissimi essemus, tamen magis motent res visae, quam audita: quare melius esset ad fidem alendam baptizari adultum, quam infantem. Sed alere Udem est primarius finis, et usus Baptismi. ut ex declaratione patet: male igitur illi baptizant infantes.

Nec possunt respondere: Baptizari infantes, ne forte pereant antequam adolescant, et eo modo decedant sine gratia Dei: Nam Calvinus in Antidoto sess. 6. cap. 5. et alibi, docet, parvulos praedestinos etiam sine Baptismo salvari, non praedestinos autem, etiam cum Baptismo perire.

Nihil igitur dicere potest, nisi baptizari infantes ea solum de causa, ut admittantur in externa Ecclesia, seu profiteantur se esse membra Ecclesiae externae. Al hoc etiam non solvit argumentum. Nam ex sententia Calvinii lib. 4. Instil. cap. 14. §5. et seq. finis principalis sacramentorum est. obsignare promissiones ad alendam fidem. finis minus principalis est. profiteri se esse membrum Ecclesiae externae. Non autem debet finis minus principalis impedire finem magis principalem; non igitur debent infantes baptizari apud Calvinistas; siquidem apud eos in Baptismo infantum ob finem minus principalem, impeditur finis magis principalis.

Quintum verbum est. *Obsignat*, de quo verbo nulla diximus in refutatione sententiae Lutheri; ut etiam de reliquis verbis supra diximus in refutatione sententiae Zwinglii. Superius igitur ut argumenta eorum refellamus.

CAPUT XVII.

Refelluntur argumenta adversariorum.

Argumenta, quibus cum Iulio Iheronimo Calvinus* utuntur, ut probent sacramenta esse sigilla promissionum, haec sunt. Primo loco adducit ('alvinus lib. 4. cap. 11. Instil. § 3. verba Apostoli ad Rom. 4. ubi circumcisionem vocat σφραγῖδα, id est, sigillum ejus pacti, cujus fide jam antea Abraham fuerat justificatus.

Respondeo Primo: Quae de sola circumcisione dicuntur, non possunt trahi recte ad omnia sacramenta. Recte enim argumentamur a genere ad speciem, non contra.

Secundo: Apostolus nullam facit mentionem promissionis. nui pacti, cum loquitur de sigillo circumcisionis: vocat enim eam sigillum justitiae fidei, non sigillum promissionis et patris. Vocatur autem sigillum justitiae fidei, vel quia (ut Origines in hunc locum scribit) circumcisio obsignabat. et clauderebat justitiam fidei, quae suo tempore patefacienda erat; id est. sub figura, et typo circumcisionis illius carnalis occulte significabatur, et proinde velabatur circumcisio cordis, quae et vera justificatio, quam Christus allaturus erat: vel

(ut Chrysostomus. et Theophylactus. et alii docent), vocatur sigillum justitiae fidei, quia fuit data Abrahamo in signum et testimonium justitiae, quam sibi acquisierat per fidem.

Tertio dico: Puisse hoc privilegium solius Abrahae, et non posse transferri ad alios, quasi circumcisio (ut haeretici volunt) in quocumque esset, testificatio esset justitiae illius. Nam privilegium Abrahae fuit, ut ipse esset pater omnium fidelium, tam praeputiatorum. quam circumcisorum. Et quia jam erat paler praeputiatorum fidelium, quia fidem habuerat adhuc praeputatus existens, ut patet Genes. 12. et ex hoc loco Pauli: *Accepit ipse primus omnium signum circumcisionis, ut hoc modo esset etiam paler omnium, circumcisorum.* Quia vero hoc privilegium habuit merito justitiae, quam acquisierat per fidem, ideo fuit illi signum circumcisionis sigillum justitiae fidei. Porro. caeteris Judaeis circumcisio etiam quidem signum quoddam, nimirum quod sint filii Abrahae, sed non etiam illis sigillum justitiae fidei, sicut non sunt omnes Judaei pares mulierum gentium.

Haec esse vera, patet Primo: Quia Paulus haec duo conjungit, cum ait: *Accepit signum circumcisionis signaculum justificationis fidei, ut sit paler omnium credentium.* Non igitur habent signaculum justitiae fidei omnes circumcisi, cum non omnes sint patres omnium fidelium.

Secundo: Quia Paulus distinguit signum a signaculo, seu sigillo. Nam cum ait: *Accepit signum circumcisionis signaculum justificationis fidei*, pro signo, in graeco est σημεῖον, quod signum in genere significat: pro signaculo et σφραγίς, quod proprie sigillum exprimit. Cur autem distinxit haec vocabula. nisi ut indicaret circumcisionem semper, et omnibus esse signum quoddam, non tamen omnibus, sed soli Abrahae fuisse sigillum justitiae.

Tertio: Scriptura, cum saepissime loquatur de circumcisione, nusquam tamen vocat sigillum, nisi hoc loco, ubi de Abrahamo agitur: quod etiam argumentum manifestum, soli Abrahamo fuisse circumcisionem sigillum. Ac certe cap. 3. ad Rom. cum Paulus quaereret: *Quae utilitas circumcisionis?* Et responderet *Mullum per omnem modum.* debuisset secundum adversarios primo loco ponere hanc primariam utilitatem, quod sit sigillum divinae promissionis: at hujus ne meminit quidem.

Secundum argumentum Calvinus ibidem § G. sumit ex Genes. 9. ubi arcus coelestis dicitur signum foederis inter Deum et Noë: et ex cap. 17. ubi circumcisio dicitur signum foederis inter Deum et Abraham, posterosque illius. Si enim Iris et circumcisio sigilla fuerunt confirmantia pactum ac promissionem Dei, cur non idem de Baptismo et Eucharistia dici possit. Et confirmat argumentum, quia inter homines quoque id usitatum est. ut pacta sanciantur signo externo, ut porca caesa, vel contactu dexterarum, quae signa nihil essent, nisi praecederent verba pacti.

Respondeo: Iris et circumcisio signa foederis veteris, sed ad memoriam juvandam, non ad fidem confirmandam: quemadmodum nos etiam supra

docuimus, Baptismum et Eucharistiam esse signa commemorativa passionis, et mortis Domini. Multum autem interest, inter signum commemorativum et confirmativum. Nam signum commemorativum esse potest id, quod oculis objicitur, etiam si lota ejus efficacia pendet a promissione: al signum confirmativum non potest esse, si omnino pendet a promissione. Fuisse autem signa commemorativa Ianium, Iridem et circumcisionem, patet. Nam ita pendebat a verbo Dei, ut si quis non crederet verbo Dei, aut non crederet illud esse verbum Dei, non etiam crederet illa esse signa: et contra, si quis crederet verbo, non egeret illis signis.

Adde quod s. Joannes Chrysostomus ita exposuit haec loca: scilicet enim ait de circumcisione homil. 39. in Genesim: *Dato, inquit, eis perpetuo memoriali inierit cum eis circumcisionis signum.* Et infra dicit, signum circumcisionis non esse datum a Deo, ut homines ei crederent, sed fuisse posulatum a Deo ab hominibus, quia Deus non crederet hominibus: *Quando, inquit, non habemus aliquibus/idem, curamus, ut ab ipsis signum. pignoris loco accipiamus: et similiter omnium Dominus sciens mentium inconstantiam. hoc ab eis signum petere voluit.* Haec ille. Porro de signo Iridis homil. 28. in Genesim, sic loquitur: *Quid dicis, inquit, o beate propheta? Recordabor, inquit, Testamenti mei, id est, pacti mei, promissionis, pollicitationis: non quia ipse opus habeat recordatione, sed ut nos ad illud signum respicientes nihil durum suspicemur, sed statim recordemur divinae promissionis, et roboremur, et confidamus.*

Sed objicies eundem Chrysostomum ibidem, qui sic ait: *Si sermo meus non sufficit, ecce et signum do etc.* ubi videtur velle Iridem fuisse signum confirmativum. Sed haec objectio paulo post diluatur.

Ad confirmationem ex humana consuetudine, respondeo: Multum interesset inter pacta Dei et hominum. Nam ab homine, quia non videmus ejus animum et limemus, ne forte nos decipiat, aut ostendit pacti, quaerimus signum externum, ut eo illum convincamus, si negaverit, aut oblitus fuerit: al Deum non posse fallere, vel oblivisci, certissimi sumus.

Tertium argumentum sumit Luthcrus in lib. de Babylonica captivitate cap. de Baptismo, et signis mirabilibus, quibus Deus confirmare solitus est promissiones suas: quale fuit signum in rore et vellero datum Gedeoni. Iudae. G. et in timbra horologii retrocedente datum Ezechiae, 3. Reg. 20.

Sed haec et similia non sunt ad rem. Nam miracula, quia non pendent a verbo, sed ex se vim habent, cum sine opera supra naturam: ideo recte adhibentur ad probandum. Deum esse, qui promissit, vel Deum revera aliquid promississe: sacramenta vero nullam vim habent (ut supra diximus) sine verbo. Atque hinc intelligimus, cur Chrysostomus putaverit Iridem esse signum non Ianium memoriale. sed etiam confirmativum. Existimavit enim ipse Iridem rem esse novo miraculo institutam; sic

culm ait: *Ete aquarum magna sit inundantia; neque sic metuendum. sed confidendum nobis ad miraculum respicientibus.* Haec ille. Quia tamen probabilius est, Iridem rem esse naturalem, ideo diximus, signum fuisse tantum memoriale.

Quartum argumentum sumunt Lutherani ex illis verbis prioris epistolae Petri cap. 3. *Quod et vos similis formae salvos facit Baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio in Deum.* Luthcrus enim in commentario hujus loci, graccam vocem ἐπερώτημα, quam noster interpres vertit interrogationem, vult significare pactum, et hoc modo exponit: *Baptismus salvos nos facit, non quatenus lavat corpus, sed quatenus obsignat pactum, quod habet anima cum Deo. dum fide accipit promissiones ejus.* Ex quo sequitur, Baptismum esse sigillum promissionis: Eodem fere modo exponit Calvinus, licet vocem ἐπερώτημα non pactum, sed responsionem, et testimonium significare velit.

Respondeo: Locus hic praesens admodum obscurus est. tamen nihil juvat causam adversariorum. Occumenius in commentario hujus loci, per interrogationem videtur intelligere pignus et arrabonem. Dicit enim Baptisma esse quasi pignus bonae conscientiae, id est, qui Deo inspirante conceperunt bonum desiderium, illi vitam immaculatam sectantur. camque ubique exquirunt, et de ea interrogant: unde cum audierint per Baptismum mundari animas, mox accurrunt ad Baptismum, ut purgentur sordes ipsorum, atque hac ratione est Baptisma pignus bonae conscientiae.

Haec expositio non favet haereticis, ut patet; tamen non videtur ad mentem s. Petri. Nam sanctus Petrus longe amplius tribuit Baptismo, quam ut sit pignus bonae conscientiae, cum ait, per Baptismum nos salvari.

Est alia expositio Lyrini. Gagnaei et Joannis a Lovanio, qui per interrogationem bonae conscientiae, intelligunt interrogationes et responsiones, quae fiunt ante Baptismum. Interrogat enim sacerdos catholice inquit *Credis in Deum; et respondet: Credo. Abrenuntias Sanae et pompis ejus? Abrenuntio* etc. Qm enim bona conscientia respondent his interrogationibus, illis prodest Baptismus; aliis non prodest.

Ita etiam non favet haereticis, sed non videtur liberalis; nec est Ambrosii. Basilii et Augustini. ut putavit Joannes a Lovanio. Nam b. Petrus antithesim facit, cum ait: *Non carnis depositio sordium. sed conscientiae bonae interrogatio.* Et sine dubio formalis antithesis haec erat litura; Non ablutio sordium carnis, sed ablutio sordium mentis: qua antithesi distinguitur Baptismus noster a Baptismo Judaeorum, qui erat exterior Ianium. Porro illa pars hujus antithesis (nimirum. ablutio sordium mentis) a b. Petro non est expressa propriis verbis, sed figuratis, ut omnes concedunt. Oportet igitur descriptam esse per causam, vel per effectum: si per effectum. Iam non habet locum expositio istorum. Nam interrogatio illa et responsio, de qua ipsi agunt. sive etiam fides et charitas, quae per illas interrogationes et responsiones deteguntur, praecedunt Baptismum, et proinde

ablutionem mentis, quam facit Baptismus: non igitur sunt effectus illius ablutionis. Ergo neesse est ut dicitur, illam ablutionem describi per causam, ac proinde interrogationem illam quae praecedit Baptismum. esse causam illius ablutionis. At hoc dici non potest. Nam tunc sacramentum haberet efficaciam ex opere operantis, non ex opere operato. tribueretur enim justificatio praecedenti fidei et dilectioni suscipientis: Baptismus, non ipsi ablutioni sacramentali: nec esset differentia inter Baptismus nostrum et iudaicum: nam Baptismus iudaicus, licet ex opere operato non justificaret, tamen ex fide et dilectione suscipientis justificare poterat, ut quodhabet opus meritorium.

Dicent fortasse, interrogationem, seu fidem praecedentem non esse causam efficientem ablutionis internae, sed esse dispositionem. At istud quidem recte dicitur, sed non quadrat verbis Apostoli: ipse enim tribuit efficientiam huic interrogationi bonae conscientiae, maiorem, quam ipsi ablutioni externae, quae tamen instrumentum est justificationis.

Est igitur alia expositio, quam puto esse sanctorum. Augustini tract. 80. in Joannem, et serm. 30. de verbis Domini et Basilii lib. de Spiritu sancto cap. 15. ut videlicet exprimatur a s. Petro ablutio mentis, quae per antithesim opponitur ablutioni carnis, non per causam, nisi volebat praecedens opinio. sed per effectum. Est enim usitatissima figura metonymiae. qua per effectum intelligimus causam. Vocat igitur Petrus ablutionem internam, interrogationem, seu responsionem bonae conscientiae in Deum, quia ex illa munditia oritur pax et quies conscientiae: et proinde responsio bonae conscientiae, et etiam interrogatio apud Deum. quia audet cum fiducia Deum accedere et interrogare. id est. cum eo colloqui, cumque rogare pro se et pro aliis.

Addo secundo: Locum hunc non favere adversariis. sed nobis, etiamsi per ἐπιρώτημα accipiatur testimonium, vel pactum. Nam in primis s. Petrus non loquitur de testimonio, vel pacto Dei. sed conscientiae nostrae. ipsi autem probare deberent, sacramentum esse sigillum testimonii. seu pacti Dei. Multum autem interest inter testimonium, seu pactum Dei, quod illi obsignari volunt sacramento, et testimonium seu pactum conscientiae nostrae. Illud enim est verbum Dei scriptum, quod praecedit sacramenti usum et fructum, id est, justificationem: testimonium autem conscientiae sequitur justificationem, et proinde sacramenti usum et fructum.

Secundo: S. Petrus non dicit. Baptismo obsignari pactum, seu testimonium; sed dicit, salvari animas et effici justificationem, ex qua oritur testimonium bonae conscientiae. Id quod probatur ex illo versu: *similis formae*. Vult enim Apostolus in eo modo nos salvari per aquas Baptismi, quomodo per aquas diluvii salvati sunt, qui erant in arca. Porro aquae diluvii non salvarunt arcam Noe, stilliciendo. vel obsignando promissiones, sed recipiendo. elevando arcam in sublime. ne obrueretur cum aedificiis huius mundi: sic igitur et Baptismus. non obsignando et testi-

ficando, sed reipsa justificando animam; unde sequitur. ut diximus, testimonium, sive interrogatio conscientiae bonae in Deum.

Quintum argumentum esse posset pro adversariis. testimonium sanctorum Patrum, qui non raro sacramenta vocant sigilla, seu signacula.

Respondeo: Longe alia significatione loquuntur Patres de signaculis sacramentorum. quam haeretici faciant. Patres enim nunquam sacramenta vocant signacula, vel sigilla promissionum Dei. ut haeretici volunt: sed aliquo horum trium modorum loquuntur de signaculis. Primo signacula vocant sacramenta. quia obsignant fideles, et tamquam nota quaedam eos separant ab illis, qui non sunt de grege, vel de exercitu Domini. Ita accipit hanc vocem Basilios in exhortatione ad Baptismum: item Hieronymus in cap. 4. ad Ephesios, et Augustinus lib. 18. contra Faustum cap. 11. et alibi passim. Ita quoque accipit Gregorius nazianzenus, oratione de Baptismo, non procul ab initio, ubi dicit, Baptismus vocari posse sigillum, quia ita conservat hominem baptizatum, ut notae regiae conservant res obsignatas. Nemo enim audet contingere eas, quae magni alicujus regis sigillum habent.

Secundo vocant sacramenta signacula, quia claudunt inira se rem sacram, id est. invisibilem gratiam. Id enim, quod clauditur, obsignari solet, juxta illud Apocal. 5. *Liber signatus sigillis septem*. Atque hac significatione vocat Augustinus sacramenta sacra signacula in lib. de consuecutionibus cap. 26. et Scholastici, sigillum Confessionis. Hoc etiam fere modo Gregorius nazianzenus, oratione de Baptismo, prope finem, vocat sigillum Baptisma, eo quod obsignet, et claudat nulla mysteria. quae solis fidelibus deteguntur: *Caetera, inquit, intus addisces, quae etiam ipsa apud te ipsum occulta. clausaque habebis, Baptismo obsignata, atque retenta.*

Tertio vocant Baptismus sigillum, vel obsignationem fidei, quia Baptismus est publica approbatio et testificatio fidei ejus, qui baptizatur. Sic enim utitur hac voce Tertullianus in lib. de Poenitentia; ubi dicit: *Calechum noster diu probari an erodant, et tandem ubi constiterit, eos vere, et constanter credere.* Baptismus illis dari in obsignationem et approbationem fidei. Quomodo etiam utitur eadem voce Basilios in 3. lib. contra Eunomium. ubi dicit, primum oportere credere, et deinde accipere sigillum fidei Baptismus. In libro quoque de Spiritu sancto cap. 12. vocat Baptismus sigillum fidei, quia is qui baptizatur, eo signo testificatur se credere.

Denique vocari potest etiam Baptismus sigillum fidei, quia perficit et absolvit quodammodo hominem fidelem: quomodo veteres vocabant mortem, seu occisionem pro Christo, signaculum martyrii, in Eusebius refert lib. 5. hist. cap. 3. Confessio enim martyrum. et supplicia pro Christo non habent perfectam laudem, dum periculum est inconstantiae et mutationis, sed tunc demum perfecta, et quasi sigillo quodam munita et obsignata censentur, quando morte pretiosa consummantur. Atque hactenus de definitione.

CONTROVERSIA III.

De caussis sacramenti.

CAPUT XVIII.

Sacramenta componi ex rebus et verbis, et materia et forma.

De caussis sacramenti disputaturus, Primum de intrinsecis caussis dicam. Deinde de extrinsecis. Ac de intrinsecis tres erunt quaestiones. Prima: An sacramenta constant ex rebus, et materia et verbis, et forma. Secunda; Quae sint illae res, et illa verba. Tertia: An res illae, et verba illa determinata sint, et nihil in eis mutari possit.

Prima quaestio; Utrum sacramenta constant rebus et verbis. tamquam materia et forma, etsi solum inter catholicos disputatur, non tam ob discordiam eorum, quam ut res explicetur: est tamen quaestio utilissima, vel etiam necessaria propter calumnias haereticorum, qui ex hoc dogmate catholicorum. quo requirimus res, et verba in sacramentis, conantur ostendere, nulla non esse sacramenta ex his, quae nos habemus pro sacramentis. Sunt igitur variae doctorum sententiae.

Prima est quonidam recentiorum, qui volunt proprie in sacramentis materiam et formam non esse res et verba, sed rem sensibilem esse materiam, sive res. sive verbum, sive utrumque, significationem autem esse formam. Quod vero communiter dicitur, rem in sacramento esse materiam, verbum esse formam. volunt explicandum esse de sacramento materialiter sumpto. Ita docet Dominicus a Solo in 4. dist. 1. quaesi. 1. art. 1. etc. 2. quod idem videtur dicere Cajetanus in 3. part. quaesi. 60. art. G. nisi quod Cajetanus affirmat. significationem sacramenti esse unam et simplicem, resultantem ex composito sensibili ex rebus et verbis: quod Solus non dicit.

Altera sententia est aliorum, qui docent, sacramentum ipsum, et non solum ejus partem materialem, constare ex rebus et materia, et verbis et forma, ita s. Thomas 3. par. quaest. 60. art. 6. ad secundum, et veteres theologi communiter.

Rursus quidam existimant. non omnia sacramenta constare rebus et verbis, sed solum quaedam. Ita Durandus in 4. dist. 1. q. 3. et Adrianus quaesi. 2. de Baptismo.

Alii docent omnia sacramenta novae legis, constare rebus et verbis. Ita Alexand. Alensis 4. par. summae quaesi. 8. memb. 3. art. 1. et 3. et theologi communiter in 4. dist. 1. vel 3.

Alii denique volunt omnia sacramenta constare rebus et verbis, si res et verba accipiantur largo modo pro iis signis, quae aut sunt verae res et vera verba, aut certe vicem eorum gerunt; si vero accipiantur in rigore, non constare omnia sacramenta rebus et verbis. Ita docet Dominicus a Solo in 4. dist. 1. quaesi. 1. art. 6. et alii quidam re-

centiores. Sed istae opiniones magna ex parte conciliari possunt.

Sil igitur Prima propositio: *Sacramenta veteris legis probabile est non habuisse res et verba, sed solas res.* Haec est s. Thomae 3. par. quaesi. 60. art. G. ad ultimum. Ratio est. quia in Scriptura veteri, ubi praescribuntur praecipui ritus sacramentorum. nulla fit mentio verborum, et patet Genes. 17. ubi praescribitur ritus circumcisionis. Exod. 12. ubi praescribitur ritus agni paschalis. Levit. X. ubi praescribitur ritus Ordinationis. Praeterea ratio postulare videbatur, et sacramenta nova ab ipso Christo instituta, signa essent clariora, quam vetera, quae Moyses, et Dei minister, instituit.

Posset objici, quod Levit. 4. ubi praescribuntur sacrificia pro peccato (quae erant etiam sacramenta Testamenti veteris, ac respondebant sacramento nostro Poenitentiae, et s. Thomas docet 1. 2. quaesi. 102. art. 1.) praescribitur etiam, ut oraret sacerdos pro iis, quorum esset sacrificium. Sed respondetur, orationem illam sacerdotis non fuisse de essentia sacrificii pro peccato, sed solum addidisse in usu. seu administratione sacramenti illius ad facilius impetrandum, id quod ex eo colligitur. quod, et ibidem habemus, in sacrificio pro peccato secedentibus nulla oratio adhibebatur, sed solum in sacrificio pro peccato aliorum depopulo. Illud autem quod habetur Num. 5. de verbi; praescriptis in caeremonia Zelotypiae, non est artem. Illa enim caeremonia non erat sacramentum, eum non esset instituta ad sanctificandum, sed ad investigandum et puniendum adulterium.

Secunda propositio: *In sacramentis omnibus novae legis inveniuntur res. et materia: et verba. et forma.* Haec propositio saltem quoad modum loquendi, negari non debet. Habetur enim expresse in concilio florentino, in instructione Annenorum. quae facta est. ipso approbante concilio, et ibidem legimus. Praeterea habemus in Scripturis, expresse res. et verbum in quatuor sacramentis, nimirum in Baptismo Matth. 28. *Baptizante* eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti.* In Eucharistia Matth. 26. ubi ponitur panis et verbum; *Hoc est corpus meum.* In Confirmatione I Cor. 8. ubi ponitur manus impositio et oratio, quae verbiis fit. In Extrema unctione. Jacobi 5. ubi ponitur unctio et oratio. Credibile igitur est alia etiam sacramenta constare rebus et verbis. Reel non habeantur illa expresse in Scripturis. Item est communis sententia veterum theologorum. uno Durando, vel aliis paucis exceptis, quorum loquendi modus corrigendus est. licet in re non nullum discrepent a caeteris.

Porro propositio: *Non solum quod est materiale in sacramento, sed ipsum totum sacramentum recte dicitur constare ex rebus, et materia; et verbis, et forma.* Haec est aliquo modo contra Cajetanum et Solum: quamvis quod ipsi dicunt, etiam aliquo modo sil verum.

Notandum igitur: Sacramentum proprie non esse compositum aliquod physicum, neque artificiosum, sed cum utroque habere similitudinem quaedam. Et quidem si conferatur cum composito artificioso, tum sine dubio furina ejus parum est si-

gnificatio, pariter virtus operativa; materia vero sunt res ipsae et verba, in quibus residet significatio et virtus illa operativa. Ut enim in composito artificioso tota substantia dicitur materia, forma vero est quoddam accidens: ita sacramentum, vel signum formaliter dicitur significationem: vel causa, dicitur vim operativam: reliqua omnia ad materiam, seu subjectum pertinent. Et hoc modo accipiendo sacramenta, recte dicunt Cajetanus et Solus.

Tamen potest etiam sacramentum considerari, vel est simile composito physico. Nam vel in composito physico materia praecedit: forma accedit, ita sacramento accedit verbum ad elementum. Item ut in composito physico materia est indeterminata, sed coarctatur a forma; ita in sacramento verbum determinat indifferentiam elementi. Denique, vel in composito physico materia est imperfecta, forma est perfecta et dat esse rei: ita in sacramento verba sunt rebus perfectiora, cum sine signa nullo clariora vel praesantiora.

Et hoc modo lotum verbum cum sua significatione est forma, vel lotum elementum eum sua significatione. et materia. Id quod probatur Primo, quia ita loquitur concilium florent, vel veteres theologici. Nam ipsi dicunt: Sacramentum constitui ex re vel verbo, vel ex materia et forma. At remota significatione, nulla est compositio ex re vel verbo; non enim et alia conjunctio rerum et verborum, nisi quatenus rei significatio indeterminata, determinatur per significationem verbi. Non igitur concilium et theologici volunt solum subjectum significationis constitui ex rebus vel verbis, sed lotum ipsum sacramentum etiam vel signum et formaliter.

Praeterea compositio ex re sensibili, et significatione, non est compositio ex materia vel forma, vel partibus essentialibus, sed est compositio ex subjecto et accidente. At concilium et theologici dicunt, sacramenta constare ex materia et forma. non ex subjecto et accidente: saepe etiam addunt, ideo non posse ab Ecclesia mutari materiam, vel formam sacramentorum, quia sunt de essentia, seu substantia.

Secundo probatur ratione. Nam significatio sacramenti, non est una significatio simplex, vel Cajetani docet, sed duae sunt partiales, ex quibus una totalis componitur. Ergo ipsa etiam significatio ex materia et forma constitui dici potest: proinde lotum sacramentum ex materia et forma componitur, vel ex partibus essentialibus.

Antecedetis probatur dupliciter. Primo: Antequam fiat conjunctio elementi et verbi, utrumque habet suam significationem: Sed ex conjunctione non perit ulla significatio: Non enim potest verbum tollere significationem elementi, quae est naturalis. sed solum eam determinare, nimirum, vel cum aqua, exempli causa, naturaliter significare (>0> vel quamlibet purgationem, determinetur a verbo ad significandam purgationem in peccatis. Manet igitur utraque significatio. sed junguntur inter se, ita ut ex duabus partialibus, fiat una integra et totalis.

Secundo: Tam verbum, quam elementum in sacramentis significat aliquid, vel omnes docent, et patet etiam ex s. Thoma 3. par. quaesi. 60. art. 6.

ad primum et secundum. Sed verbum non communicat elemento suam significationem, neque verbo elementum: duae sunt igitur, non una. Assumptio probatur. Quia elementi significatio naturalis est, vel ibidem ait s. Thomas, verbi autem voluntaria. Non igitur significatio elementi communicatur verbo, quia tum naturalis esset, non voluntaria verbi significatio: et contra, significatio verbi non communicatur elemento, quia tunc elementi significatio esset mere voluntaria, vel nullo modo naturalis.

Quarta propositio: *Ut sacramenta, constare dicantur rebus et verbis, non est necesse, vel res non sine verba, vel verba non sine res, sed saltem si aliquid fungatur vice rei. aliud vice verbi.* Illae propositio conciliat tres ultimas sententias. Nam vel Ledesmius recte monet, quaesi. 1. art. 6. non est quaestio inter Durandum, et alios, nisi de nomine.

Probatur propositio. Nam in sacramento Poenitentiae potest fieri, vel nulla sint alia signa praeter verba. Ex communi enim consensu theologorum, in sacramento Poenitentiae, forma est absolutio; materia remota sunt peccata: materia proxima sunt actus poenitentis, id est, contritio, confessio et satisfactio. quatenus signo externo produntur. Potest autem fieri, vel quis non habeat nisi peccata verbo commissae tunc materia remota erunt sola verba. Potest etiam fieri, vel non ostendat signa contritionis. confessionis et satisfactionis, nisi verbis. Non enim est de essentia sacramenti, vel poenitens ploret, suspiret, flectat genua etc. sed si tantum verbo dicat sua peccata, et dicat se esse contritum, et velle satisfacere, potest absolvi: quare materia etiam proxima tunc non erunt, nisi verba. Vere tamen dicuntur esse in eo sacramento res et verba, quia peccatum verbo commissum, non vel verbum, sed vel peccatum est materia confessionis: peccatum autem formaliter non est verbum, sed res a verbi ratione valde distincta. Sic etiam confessio non est proprie materia sacramenti, vel oratio quaedam, sed vel actio poenitentis. Nam ut eleganter docet s. Thomas in 4. dist. 17. quaesi. 1. art. 1. singulare est in hoc sacramento, vel actio suscipientis vel pars essentialis sacramenti. Vel enim inter corporalia medicamenta, quaedam sunt omnino extrinseca, vel emplastra, quae applicantur aegrotis, et non requirunt ejus actionem, vel partem medicamenti; quaedam alia pariter sunt extrinseca, vel quaedam poliones, quae requirunt ut pariem medicamenti, ambulationem: sic etiam quaedam sacramenta omni ex parte applicantur vel conferuntur a ministro. vel Baptismus, Eucharistia etc. sed sacramentum Poenitentiae pariter applicatur a ministro per absolutionem, pariter requirit ipsius aegroti actionem, nimirum confessionem etc.

Idem jam de forma ostendere possumus; nam in sacramento Matrimonii omnium consensu, loco verborum sufficiunt nutus, vel Hierae: modo sufficienter exprimitur consensus utriusque partis. Quod vero ait Nicolaus papa 27. quaest. can. Sufficiat; et Alexander papa, cap. *Cum locum*, de sponsalibus et matrimoniis, solum consensum efficere Matrimonium: non ita est accipiendum, quasi consensus interior sufficiat sine signo externo:

sigt fidem idem Alexander, cap. *Licol*, de sponsa duorum, docet necesse esse, ut consensus, verbis consuetis exprimatur. Haec illa particula: *Solius consensus dicitur efficere Matrimonium*: non excludit signum, quo exprimitur consensus, sed excludit consensum parentum, et sollemnem, clausulam. quae non sunt de essentia Matrimonii.

Quinta propositio: *Non est necesse, ut in omni sacramento res et vera haec conjungantur, ut partes essentielles ejusdem rei*. Notandum est hoc loco. sacramentum habere quondam similitudinem cum rebus naturalibus, quae ex materia et forma constant: tamen non esse revera compositum naturale. et idcirco non esse requirendas omnes proprietates materiae et formae, sed salis esse, si aliqua reponantur.

Probatur haec propositio ex Eucharistiae sacramento. Siquidem in Eucharistia omnium consensu inveniuntur res pro materia, id est. panis et vinum, et verba pro forma: *Hoc est corpus meum. Ille et sanguis meus*; et tamen numquam res istae, et verba ita conjunguntur, ut materia et forma in rebus naturalibus. Nam vel sacramentum Eucharistiae est solum res ipsa consecrata. id est. species panis et vini, ut continent corpus et sanguinem Christi: vel etiam consecratio, aut sumptio. ut quidam volunt, sacramenta dici possunt. Si consecratio dicatur sacramentum, tum verba habemus, sed rem non habemus, ex qua sacramentum componatur: tota enim consecratio in verbis consistit: nam panis et vinum non concurrunt, ut pars consecrationis, sed ut subjectum circa quod agit sacerdos; et in quo recipitur actio consecrantis. Cum vero sacramentum dicitur res ipsa consecrata, vel sumptio, tunc rem habemus, verba non habemus, ex quibus sacramentum componatur. Verba enim respectu rei consecratae, non sunt pars essentialis, sed principium productivum; pars enim essentialis manet cum ipsa re, verba autem non manent cum re consecrata, immo tunc primum incipit esse res consecrata, cum verba desinunt esse. Quocirca concilium florentinum in instructione Armenorum. non docet verba Eucharistiae esse formam. ex qua constat sacramentum: sed ex qua conficitur consecratio. Sic, enim ait. Forma hujus sacramenti sunt verba Salvatoris, quibus hoc conficitur sacramentum. Ex quo intelligimus, quando idem concilium docet, in omni sacramento esse res pro materia et verba pro forma. non debere hoc intelligi ita proprie, ut intelligimus in vero composito naturali.

Idem ostendi posset ex sacramento Confessionis. Nam non solum, ut diximus, in eo sacramento materia sunt verba, quae gerunt vicem rerum; sed etiam potest fieri, ut uno die fiat confessio, et altero die detur absolutio, ac proinde tum non simul sint materia et forma: quod in nullo composito vere physico reperitur. Quocirca tum concilium florentinum in instructione Armenorum, tum etiam Tridentinum sess. 14. can. 1. dicunt, in sacramento Confessionis actus poenitentis esse quasi materiam: nec audent absolute dicere esse materiam.

Ex quibus omnibus apertissime colligimus materiam et formam in sacramentis largo modo esse

accipiendam: atque hinc etiam facile solvuntur omnia quae contra objici solent.

CAPUT XIX.

Verbum. quod cum elemento sacramentum facit, non esse continentiale, sed consecratorium.

Diximus in sacramentis res et verba requiri, in quo cum adversariis convenimus. Neque dubitatio ulla superest de re. quid sit illud videlicet, quod in sacramentis adhibendum est, ut sensibile signum fatentur enim nobiscum in Baptismo aquam, in Eucharistia panem et vinum adhibendum. De malis aliorum sacramentorum non est opus hic disserere, quoniam ea non habentur ab adversariis pro sacramentis.

Unum hic addam, ridicule Brunnium in Confessione Wirtembergensi, cap. de Baptismo, excludere Chrisma ab usu sacramenti, quod dicat ad elementa mundi pertinere, et in usu fuisse Judaeis in caeremoniis Testamenti veteris. Nam si ea ratio quidquam valeret. excludere oporteret etiam aquam. Nam aqua magis pertinet ad elementa mundi, quam oleum, cum sit ipsa unum ex quatuor elementis mundi, oleum vero non inter elementa. sed intermixta numeretur. In caeremoniis quoque Judaeorum longe frequentiores erant ablutiones aquae, quam inunctiones olei.

Sed his omissis, de quibus alio loco dicendum erit, quaestio gravissima est de verbo, quod cum re conjunctum, sacramentum facit. Nam catholici omnes docent. verbum sacramenti esse pauca quaedam verba a Deo praescripta. quae super materiam a ministro pronuntianda sint: ut in Baptismo illa verba: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti*. In Eucharistia illa: *Hoc est enim corpus meum*; de caeteris ad eundem modum.

At Joannes Calvinus lib. 4. Institut. cap. 1. § 1. contendit verbum sacramentale nihil esse aliud, nisi concionem: sic enim loquitur: *Hoc est quod vulgo dicunt. constare sacramentum verbo, et elemento signo. Verbum enim intelligere debemus, non quod sine sensu fide insusurratum. solo strepitu velut magica incantatione consecrandi elementi vim habeat: sed quod praedicatum intelligere nos faciat, quid visibile signum sibi velit. Quod ergo sub papae tyrannide factitatum est. non carui ingenii mysteriorum prophanatione: putant enim satis esse, si sacerdos, populo sine intelligentia obstupente consecrationis formulam demurmuraret*. Et infra: *Ergo cum de verbo sacramentali fieri mentionem audimus. promissionem intelligamus, quae clara voce a ministro praedicata plebem eo manu ducat, quo signum tondit, ac nos dirigit*. Haec ille. Sed antequam vel probemus aliquid, vel refellamus, explicanda est diligenter Calvinus sententia.

Primo igitur annotandum est, Calvinum, caeteros adversarios nostros aliter sentire, loqui de Baptismo, aliter de Eucharistia. quae duo sola sunt apud eos propriissime sacramenta. Nam in Baptismo duo genera verborum requirunt, in Eu-

< harislin unum tantum: siquidem In Bnpillsmo Primo h»co requirunt verbum concionale: quo n ministro proponatur, el explicetur promissio divina. Deinde requiriul, ul dum aspergitur aqua, simul dicantur illa verba: *Ego te baptizo in nomine Patris. el Filii et Spiritus sancti* Ad quod palel lum ex Illudio Calvini de formula ministrandi sacramenta; tum e\ Melanchllione in locis, cap. de Baptismo; lum ex praxi ipsorum quotidiana: tum denique, quia non rebaptizantur apud catholicos ii. quos Eulhcrani cl CnlvinisInc baplizarunt: quod tamen esset faciendum, nisi illi veram formam sacramenti adhiberent dum baptizant.

Porro in sacramento Eucharistiae Calvinislae (ul c\ formula Calvini perpiscuum est) non requirunt aliud verbum, quam instructionis; jubent enim Pruno loco recitari institutionem sacramenti ex cap. II. prioris ad Corinthios, eo fere modo, quo nos in missa recitamus lectionem ex eadem epistola ad populi instructionem. Deinde adhibet conrionalor explicationem; tum domum sine ullo signo crucis, aut alio verbo, seu ritu sacro distribuunt panem cl vinum. Exstat alia formula Anglorum. qui Genevae degunt, in qua post lectionem epistolae ad Corinthios. cl concionem, sequitur gratiorum actio conceptis verbis, quam alta voce pronimcial minister, tum demum sine ullis verbis consecraloriis, distribuitur panis cl vinum.

Lullierani autem non eodem modo omnes agunt, sed alii recitant verba institutionis mere historice, alii recitant cum intentione consecrandi, alii nihil recitant: (piorum opiniones vide apud Kcmnillium in 2. par. Examinis, pag. 34(>.

Ex quibus sequitur habere adversarios verum Baptismum, sed non veram Eucharistiam, nisi forte admodum paucos, cos videlicet: qui adhibent verba, fuerunt iu Ecclesia ordinali sacerdotes.

Secundo notandum est, quod Calvinus dicit, verbum sacramentale esse concionem, duobus modis intclligi posse. I no modo, ul velit concionem esso partem sacramenti essentialem, ita ul sine concione non lit sacramentum. Allero modo, ul velit concionem non esse pariem sacramenti, sed tantum requiri, ul sacramentum fructuose percipiatur.

El quidem valde probabile est. Lulhcranos, qui praeter concionem adhibent verba consecrationis in omnibus sacramentis, non requirere concionem ad essentiam, sed ad fructum tantum sacramenti assequendum; proinde cum cis nulla erit hoc loco altercatio: iis tamen exceptis, qui verba ipsa sacramentalia non proferunt ad consecrandum, sed ad instruendum, aperte evangelii praedicationem vocant, ul facit Joannes Brenlius in Confessione A\irlemburgensi cap. de Eucharistia.

At Calvinus videtur quidem interdum Impii de verbo concionali. ut de re distincta a sacramento, ul cum ait lib. 4. cap. 11. § 3. Sacramentum esse quasi appendicem verbi: tamen saepius de eo loquitur. ut de parte essentiali sacramenti. Nam in verbis supra citatis dicit. Sacramentum constare duabus rebus, signo cl verbo. per verbum dicit se incllhgre concionem. Item ibidem explicat de verbo concionali. illud Augustini: *Accedit verbum ad elcm>:nlum, cl lit sacramentum*: ubi sine dubio

verbum ponitur do essentia sacramenti. Nam ibidem Augustinus, cl ex Augustino Calvinus, nil. Sim. verbo, *quid est aqua, nisi aqua?* idesl, aqua si ne verbo non est sacramentum, sed prophanum elementum. Praeterea si concionnlo verbum non esset do essentia sacramenti, in Eucharistia nullum esset verbum de essentia, apud Calvinislas: non enim aliud verbum in eo sacramento habent, nisi concionale. Praeterea in commentario cap. 5. ad Ephes, explicans Calvinus illud (Mundans eum lavacro aquae in verbo vitae) *Apparet, inquit, nullam in papalu legitimam esse signorum observationem. Nam verbum quidem per se habere jactant. sed quod, sil ineantationis vire: quia illud lingua incognita demurmurant, ita quasi demortuo elemento polius. quart) hominibus desinatum foret; nulla mysterii e.rplicalio ad populum; quae sola facit ul mortuum elementum incipiat esse sacramentum*. Nola ultima verba.

Denique Theodorus Beza omnem dubitationem tollit, cum ita scribit in libro, (piem inscripsit; Suinma doctrinae de re sacramentalia. Quae est caussa formalis sacramentorum? Ordinalio Dei in ipsius verbo comprehensa, el ab ipsius ministro explicata secundum ejus mandatum: non autem pronuntiatio ipsa illorum verborum, neque ulla vis in vocabulis latens. Haec ille. Ex quo intelliigimis verba illa Baptismi. *Baptizo te in nomine Palris, el Filii el Spiritus sancti*, recitari quidem a Calvinisla dum aspergitur aqua, sed non esse illa verba formam sacramenti apud eos: verum concionem praecedentem esse formam, illa autem verba ad ritum perlinere, ul paulo infra idem Theodorus indicat: cl illa ipsa non proferri, ut consecratur aqua, sed ul etiam inde instruatur populus.

Notandum est Tertio, tria esse, in quibus nos a Calvinisla dissentimus, quae sunt ordine demonstranda. Primum enim nos in omni sacramento docemus. necessarium esse verba quaedam a Deo instituta pronunciari in ipsa actione sacramenti: ilh solum in Baptismo id necessarium docent. Secundo nos docemus, ad essentiam sacramenti non requiri verbum concionale, illi allrmanl. requiri. Tertio nos docemus, ad essentiam sacramentorum requiri verba certa concepta, consecraloria, el haec esse, quae dicantur proprie verba sacramentalia; illi hoc lotum negant, et magicam incantationem vocant. Nam etiam verba Baptismi, ul dixi, non ideo récitant dum aspergunt aquam, ul consecratur aqua, sed ul instruatur populus, ul sint etiam illa verba pars quaedam concionis: in quo. ul dixi. Joannes Brenlius. el alii quidam ex Lulhcranis cum Galvinisla conveniunt. Et haec est ratio, cur illi lingua vulgari, nos latina utamur in sacramentis: illi enim populum docere volunt, qui non intclligit linguam lalinam. nos Deum invocamus ad sanctificandum elementum, Deus autem omnes linguas incllligit.

Sic igitur Prima propositio: *Non solum in Baptismo, sed etiam iu caeteris sacramentis requiruntur verba in ipsa celebratione mysterii*. Probatur. Nam in Eucharistia, Dominus dum panem benedixit, certa verba pronunciavit. nimirum: *hoc est corpus meum, quod pro vobis datur*, ac dcin-

de jussit, ul idem nos faceremus: *Hoe*, irmuit, *facile in ineam commemorationem*, Luc. 22. Debe-
mus igitur el uns certis verbis uti, si facere volu-
mus, quod ipso fecit, ul nobis imperavit.

Dicent fortasse. Christum imperasse, ul facere-
mus, quod ipse fecit. non nutem ul diceremus ver-
ba, (piae ipse dixit. Sed nos respondemus, illud
(Hoc facile) referri ad totam actionem Christi, ita
ul comprehendat etiam verba. 1<l quod (ul omit-
tam nunc alia argumenta) discimus ex traditione,
el usu catholicae Ecclesiae, quae traditio si non
recipiatur, in dubium revocabitur etiam forma Ba-
ptismi. Nam unde, quaeso, colligitur, dum aqua
aspergitur, dicenda esse illa verba: *Baptizo le in
nomine Patris, el Filii el Spirilus saucii?* certe
non aliunde (piam ex illis verbis Mattii, ult. *Doce-
te omnes geûtes. baplizanles eos in nomine Pa-
tris, el Filii el Spiritus sancti*. Al ex hoc loco id
non potest certe colligi, nisi recipiatur Ecclesiae
traditio. Non enim Dominus ait. Dicite: Baptizo te
in nomine Patris etc. salis igitur erit, si aspergen-
tes aquam dicamus. In nomine Patris, el Filii etc.

Praeterea non etiam dixit Dominus, Dicite; In
nomine Patris etc. sed solum ait. *Baptizantes eos,
in nomine Patris etc.* quae verba non cogunt, ul
dicamus. In nomine Palris etc. sed solum ut ba-
ptizemus auctoritate Dei. nimirum ut ejus mini-
stri. quod potest fieri, etiamsi nihil dicamus, id
quod ex aliis similibus locis demonstrari potest.
Nam Marci ullim. Dominus ait: *In nomine meo
daemonia ejicient, super aegros manus impo-
nent. et bene habebunt*. El tamen non erat opus,
ul Apostoli, cum aliquem curare volebant, dice-
rent voce, In nomine Domini, sed salis erat, si co-
gitationc:nmn Actor. I). Petrus excitavit Tabilham,
Cl Actor. 14. Paulus sanavit claudum sine ulla
mentionem nominis Christi. Sic etiam Maith. IS.
Dominus nil: *Ubi fuerint duo. vel 1res congregati
in nomine meo. illic sum in medio eorum*. El ta-
men non csl opus, ul qui volunt congregari in no-
mine Christi, dicant verbis: Congregamur in nomi-
ne Christi: sed salis est si convenient Christi au-
ctoritate. Sic denique Joan. Ū. Dominus ait: *Igo
veni in nomine Patris mei, et non recepistis me:
si alius venerii in nomine suo, illum recipietis*.
Ubi non significatur aliud per nomeu , nisi au-
ctoritas.

Quod igitur in Baptismo dicere debeamus. *Ba-
ptizo te in nomine Palris, el Filii et Spiritus
sancti*, non ex sola Scriptura certo colligi potest,
sed ex Scriptura, adjuncta Ecclesiae explicatione
et praxi. Quod si in Baptismo recipitur Ecclesiae
auctoritas, cur non etiam in Eucharistia, el caele-
ris sacramentis?

De aliis sacramentis idem probari potest quam-
quam non sil valde necessarium, cum ea ab adver-
sariis non recipiantur. In Confirmatione perspi-
cum csl, adhibenda esse verba ex cap. 8. Ador,
ubi Apostoli manus imponentes simul orabant.
Unde Cyprianus in epist. ad Jubajanum: *In impo-
sitione*, inquit, *manuum invocatur, cl infundit-
ur Spiritus saucius super baplizulos*. Idem ha-
bet Ambrosius lib. 3. de sacrament, cap. 2. *Post
fontem*. inquit, *superest, ul perfectio fiat, quan-*

*do ad invocationem sacerdotis Spiritus snnelus
infunditur*. Idem babel Hieronymus in lib. con-
tra Lucifcrianos; cl Augustinus lib. 3. de Baplis-
im>cap. 16.

In sacramento Poenitentiae requiri etiam verba,
palet ex illo Joan. 20. *Quorum remiseritis pecca-
ta, remittuntur*: nec enim id fieri polc?i inc ver-
bis. Unde Joannes Chrysostomus in commentario
ejus Im i. dicit, Deum uti. et manu, el lingua sa-
cerdotis ad absolvendum; el s. Leo in epist. 91. ad
Theodorum dicit, post Baptismum Deum sic ordi-
nasse remedium Poenitentiae, ut nisi supplicatio-
nibus sacerdotum venia nequeat obtineri.

In sacramento Ordinis requiri verba, docet Am-
brosius in cap. 4. prioris ad Timotheum: *Manus
■impositiones*, inquit, *verba sunl mystica, quibus
confirmatur ad opus electus, accipiens auctori-
tatem. teste conscientia sua. ul audeat vice Do-
mini sacrificium Beo offerre*. I.ein Hieronymus
in cap. 38. Isaiae, dicit ordinationem clericorum
fieri ad imprecationem voci> cl impositionem ma-
nuum.

in sacramento Unctionis aegrotorum, planum
csl requiri verba ex epistola Jacobi cap. 5. *Indu-
cat presbyteros Ecclesiae, el orent super cum un-
gentes cum oleo in nomine Domini etc.*

Denique in Matrimonio res esi perspicua, cum
non possit constare rnulua consensio, nisi verbis,
aut signis equivalentibus exprimatur. Itaque Cal-
vinus etiam in libro de forma ministrandi sacra-
menta, licet Matrimonium non habeat pro sacra-
mento, tamen vult in Ecclesia celebrari, cl prae-
scribi! certam formam verborum.

Secunda propositio: *Aon requiritur verbum
concionale ad essentiam ullius sacramenti*. Pro-
batur Primo: argumento ab auctoritate Scripturae
negative, quod ali adversariis inagniiicri solei, el
delict, eum nihil oporteat in rebus divinis facere
sine Dei verbo, el ipsi nullum Dei verbum agnoscant
nisi scriptum. Igilur iu Scripluris III mentio Bapu.—
mi: primum Joan. 3. .Visi *quis renatus fuerit etc.*
deinde Joan. 4. ubi habemus, Dominum per disci-
pulos baplizasse; dem Marci ult. Qui *crediderit,
el baplizalus luerit, salvus erili* ad Til. cap. 3.
δ'α/vos nos fecit per lavacrum. I. Pel. 3. *Uos sal-
vos facit Baptisma*. Sed in his locis nulla fil men-
tio verbi, nedum concionis.

Duo Ianium sunl loca, ubi fit mentio verborum.
I nus est a l Ephcs.3./*Mundatis cam lavacroaquyc
in verbo vilae*. Alter Mallh. ullim. *Docete omnes
gentes, baptizantes cos in nomine Palris, el Fi-
lii et Spiritus sancti*.

Prior)ocus explicari debet per poslcriorcmitum
quia haec sil regula generalis filiam ad adversariis
celebrata, ul cum id fieri potest, una Scriptura
per aliam explicetur: tum quia Chrysostomus.
Theodorelus, Theophylaclus, Anselmus, aliiqu< in-
terpretes ita docent; dicunt enim illud, *In verbo
vilae*, significare. *In nomine Patris, cl Filii cl
Spiritus sancti*. Unus csl Hieronymus. qui in com-
mentario huius loci per *verbum vilae*, intelligit
doctrinam. Sed observandum esi. Hieronymum o-
misssc litoralem expositionem, el solum exposu-
isse mystice, idesl, ut ipse dicit, tropologice. Non

DE SACRAMENTIS IN GENERE

nam per lavacrum intelligitur Baptismus, sed purgationem quamlibet, quae per doctrinam fieri potest. Omnes autem interpretes, qui ad Hieram exponunt, per lavacrum intelligunt Baptismus, et per verbum intelligunt invocationem Trinitatis.

Remanet ergo solus locus ille Matthaei ultimus. *Docete omnes gentes, baptizantes eos etc.* (pro loco non negamus juberi, ut instructio praecedat Baptismus: Hinc hoc ipsum nos docemus et facimus: non enim baptizamus illos adultos, nisi, prius diu in illis impii instructi fuerint. Sed negamus hoc loco praescribi concionem tamquam partem essentialem sacramenti, immo asserimus distinguere hoc loco aperte doctrinam a sacramento. Sic enim distinguit s. Hieronymus in commentario hujus loci: *Ordo, inquit, praecipuus, jussit apostolis. ne primum docerent omnes gentes: deinde /idei intingerent sacramento, et post [idem, ac] Baptisma, quae essent observanda praeciperent.*

Porro quod diximus de Baptismo, dici potest etiam de Eucharistia. Nam nec Dominus Matth. 26. nec Paulus 1. Corinth. 10. dicunt fieri debere concionem, eum celebratur coena dominica: nec ipse Dominus ullam habuit concionem, nec explicuit vim Eucharistiae (quod tamen Calvinus necessarium putat) in ipsa coenae celebratione. Habuit quidem postea longissimum sermonem, quem Johannes descripsit cap. 14. 15. et 16. sed is nihil ad coenam perlinebat, tum quod post coenam habitas, tum, ut clarius, quod nihil in eo de coena Dominus disseruerit. Viderit igitur Calvinus, ex quo evangelio didicerit, concionem esse formam sacramenti.

Secundo probatur, non esse concionem de essentia sacramenti. Nam si illa esset, non distinguerentur officia concinnandi et baptizandi. Quicumque enim condonaretur, hoc ipso baptizaret, quandoquidem ministraret formam Baptismi: et contra, qui baptizaret, concionem non daret, cum Baptismus formaliter nihil aliud sit, nisi concio. Ad contradicendum huic sententiae beatus Paulus, cum ait 1. Corinth. 10. *Veni me Christus baptizare, sed evangelizare.* In quem locum praeclare scribit commentarius, qui tribuitur Ambrosio: ostendit enim inulto mimis esse baptizare, quam praedicare ex eo quod qui baptizat, solum praebet unciali solemniter quaedam verba et aquam infundit, quod facillimum est. Lude etiam Petrus Actor. 10. postquam praedicaverat Cornelio, non ipse cum baptizavit, sed jussit a ministris inferioribus baptizari. VI secundum Calvinum Petrus ipse baptizasse dicendus esset, (pro forma adhibuit Baptismi.

tertio; Si forma Baptismi esset concio, varia essent Baptismi» pro varietate concionum: non enim omnes eodem modo concinnantur. Ad unum baptizandi esse, sicut unus est Deus, et unus Dominus. testatur apostolus ad Ephes. 4. et symbolum consilium imperatorum.

Quarto: Si forma Baptismi esset concio, falsum Baptismus haberent haeretici, ac, proinde rebaptizandi essent: non enim vera esse potest praedicatio haeticorum. At Ecclesia approbat Baptisma quorumlibet haeticorum, modo detur verbis praestititis: scilicet. *In nomine Patris. et Filii et*

Spiritus sancti, etiamsi addant ipsi perversissimam concionem et explicationem, ut docet s. Augustinus lib. 3. de Baptismo cap. 15. *Si evangelicis, inquit, verbis, In nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti Marcion Baptismus consecrabit, integrum erat sacramentum, quamvis ejus fides sub iisdem verbis aliud opinantis, quam catholica veritas docet, non, esset integra, sed fabulosis falsis libris inquinata. Nam sub eisdem verbis (ides, In nomine. Patris, et Filii et Spiritus sancti) non solum Marcion. aut Valentinus, aut Arius, aut Eunomius. sed ipsi carnales parvuli Ecclesiae, si possent singuli diligenter interrogari. tot diversitates opinionum fortassis, quot homines numerarentur. Animalis enim homo non percipit ea quae sunt Spiritus Dei. Numquid lamen. ideo integrum sacramentum accipiunt*

Quinto: Baptismus catholicorum datur sine ulla concione. Etsi enim praecedit catechismus. et Sermones, ac praedicationes permultae, lamen eo dic. quo fit Baptismus, ordinarie concio fieri non solet. Et lamen Calvinus non jubet rebaptizari catholicos. immo fatetur verum esse eorum Baptismus lib. 4. Instil, cap. 15. § 16. *Tales, inquit, hodie sunt Calabaptistae nostri, qui rite nos baptizatos pernegant, quod ab impiis et idololatriis in regno papali baptizati sumus. Itaque. 1. nabo Baptismus furiose urgent etc.* Quomodo ista cohaerent, ut concio sit forma Baptismi, et tamen sine concione verus Baptismus dari possit? Quomodo etiam verba ista ex libris Institutionum concordant cum verbis ejusdem Calvini supra citatis ex commentario 5. cap. ad Ephes, ubi ait. nullam esse apud Papistas legitimam signorum observationem. quod desit apud eos explicatio ad populum. quae sola facit ut mortuum elementum incipiat esse sacramentum?

Sexto; Si forma Baptismi esset concio, parvuli certe baptizandi non essent: non enim fieri debet concio, ubi non est, qui audiat et intelligat. Monet enim Sapiens Joveles. *32. Ibi non est auditus, non effundas sermonem.* Ad pueri nihil intelligunt. nec attendant, aut attendere possunt: igitur non est illis concio facienda: quare nec baptizari debent, aut possunt.

Vd hoc argumentum dupliciter responderi solet, aliqui enim, ut Lutherani, volunt parvulos percipere concionem. Sed hos supra refutavimus diluculante s. Augustini in Epist. ad Dardan. Aut usum rationis habent, aut non: si non habent, ergo non intelligunt; si habent, ergo sacrilegi sunt, qui sacramentum recusant, ut patet.

Alii, ut Calvinus lib. 4. Instil, cap. 16. § 20. dicunt, parvulus non percipere sacramentum utiliter pro eo tempore, tamen verum sacramentum percipere, quod postea utile sit futurum. Sed haec solutio non est sufficiens. Nam si verbi praedicatio est de essentia Baptismi, non minus, (quam aqua: certe debet percipi non minus, quam aqua, alioqui non modo inutile, sed etiam nullum erit sacramentum. Quod si aqua aspergeretur a ministro, infantem vero non attingeret. nemo diceret illum esse baptizatum; ergo si concio fiat, et non percipiatur ab infante, nemo dicere debet ex Cal-

viilslis, ilium esse baplizaluot. Concit» aulem non vere percipitjr, nisi cnm inlelllgilur: non cniin dicitur percipere concionem, quae proprii- instructio quaedam csl, qui non inslrmlur, etiamsi sonum quondam audiat. Non ergo inlanles percipiunt formam sacramenli. quare nec sacramentum. Aul i-gilur Calvinistae tinni Aiiabaplislac, aut desinanl concionem requirere ad essentiam sacramenli.

Tertia propositio: *Requiritur ad essentiam sacramenti certa forma verborum . qua non tam instruat circumstantes, quam consecret el sanctificet elementum.* Haec est non modo adversus Calvinum, sed cliam adversus Brentium ac caele-ros Eullicranos, quae verba ipsa consecrationis pronmiciari wlunlad instruendum populum, non ad materiam consecrandam; cl idcirco netas esse putant, si ea verba latine pronunoientur apud populum lalinae linguae imperitum.

Probatnr haec propositio Primo; Verba a Domino praescripta in Baptismo non habent formam instructionis, sed invocationis cl benedictionis. Id quod probatur cx ipsa forma loquendi Cliristi. Non enim ait: Doceto omnes gentes nomen Palris. et I ilii cl Spirilus sancti, sed: *Baptizantes eos in nomine Palris etc.* ubi verba illa, *In nomine Patris etc.* respiciunt actum baptizandi, non actum docendi: proinde sonant invocationem Trinitatis Super aquae aspersionem, non declarationem mysterii ad auditores. Deinde, si licet Scripturam exponere per Scripturam. perspicuum erit, *In nomine Palris etc.* sonare invocationem, non instructionem: sic enim accipitur ista forma loquendi in aliis locis. ul .Marci ull. *In nomine meo daemonia ejicient,* \clur. 3. *In nomine. Jesu Chrisli surge el ambula.* Mallh. 1. *Nonne in nomine, luo daemonia ejecimus?* el alibi passim. Deinde, si verba ista ad instructionem pertinerent, valde profecto imperfecta essent: non enim solum instrui debent de Trinitate qui baptizantur. sed etiam de incarnatione cl passione Domini, et praecipue dc promissione gratiae ob Christi meritum; (piarum rerum nulla iu his verbis mentio sil.

Secundo; Verba, «piae dicuntor in mysterio Eucharistiae ab Apostolo, dicuntur verba benedictionis, quod certe non instructionem, sed consecrationem sonat. I. Corinth. 10. *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Chrisli esi?* Idem argumentum duci posset ab aliis sacramentis, si ea reciperent adversarii. Vide lamen quao diximus in conlirmatione primae propositionis.

Tertio probatur ex illis Apostoli verbis I. Corinth. I. *Numquid Paulus pro vobis crucifixus esi. aul in nomine. Pauli baptizali estis?* ubi Apostolus demonstrare vult, sacramentorum auctores non esse eos homines, qui illa ministrant, sed Deum: nique inde probat, quia non dantur in nomine ministrorum, sed in noinin Dei. idesl, Patris, el Filii cl Spirilus sancti. Nomen igitur in \i i'»is sacramentorum, invocationem signilical, cx qua colligitur auctoritas. I nde Chrysoslomus liom. 3. in priorem ad Corinthios: *Noli,* inquit, *mihi dicere . quis liaplizavil, sed iu cuius nomine; neque qui baplizat, sed quem in baptismate invocamus, re-*

quiritur. \idc de huc loco, cl dc hoc. argumento Optatum .Milcvitanum, lib. S. contra Parmenia-1111111.

Quarto idem probatur ex traditione conciliorum. Nam concilium nicenum eau. 'H), jubet rebaptizari Paulianistas: quod idem slaluil concilium laudicenum can. S. dc Cataphrygibus. Al conira concilium 1. an lutense eodem tempore celebratum can. 8. cl Syrii m> episl. I. cap. I. jubent, Arianos non rebaptizari. cujus diBereiliiai! caussa non potest reddi nisi illa, quam reddit Innocentius I. in episl. 22. cap. 5. quia videlicet Paulianislae el Calaphryges non solum non credebant Trinitatem, sed nec baplizabanl cum invocatione Trinitatis: al A nani liccl non crederent Trinilalcu unius Essentiae. lamen baplizabanl in nomine Palris, el Filii cl Spirilus sancti. Al ceric quantum ad instruclionem el explicationem, tam errabant circa Trinitatem Ariani, quam Paulianislae el Cataphryges: non igitur instructio, sed invocatio Baptismum perficit.

Quinio probatur cx Patribus, qui cum de verbis sacramentorum loquuntur, non instructionis, sed invocationis el consecrationis mentionem faciunt. Dionysius areopagila in lib. de eeclcsiasl. hierar. cap. ull. vocal verba sacramentorum τὰ τῆλεστιγὰ ἐπιζήσει . idesl . conscrcatorias invocationes. Justinus in Apologia ad Antonium Pium: *Super eo. inquit, qui renascendum sibi esse statuerit, parentis rerum omnium, et Domini Dei nomen nominatur, atque id ipsum solum lavaturum istum ad lavacrum ducentes invocamus.* El infra. *In nomine etiam Jesu Chrisli crucifixi. atque iu nomine Spirilus sancti abluitur is. qui illuminatur.* Basihus libro de Spirilu sancio, cap. If. *Tri-bus. inquit, mersionibtis, ac lolidem nomenclaturis . sive invocationibus magnum Baptismatis mysterium perficitur.* Cyrillus catechesi 5. .k/ua simplex . inquil. *per sancti Spirilus, Chrisli. cl Palris invocationem. sanctitatem consequitur.*

Athanasius scr. 3. contra Arianos, circa medium: *Cur, inquil. dum inliamur Baptismate, una cum Paire . I' ilii quoque nomen recensetur? nam ul Paler fit insufficiens. nefaria vox est etc.* ubi docet. 1res personas nominari in Baplismo, non quod una non sufficiat sanctificare hominem, sed quia inseparabiles sunl ob naturae unitatem. Quocirca vult verba illa Baplismi non dici ad instruendum populum . ut haeretici somniant, sed ad invocandum Deum, qui per Baptismum nos sanlilical.

Gregorius nissenus in lib. de Baplismo: *Omitte,* inquil, *?necum conffligere, el oppone le. si poles. Domini vocibus, quae, invocationem el cognominationem Baptismatis hominibus instituerunt. El quae sunl verba Dominici praecepti? Baptizantes eos in nomine Palris. el Filii el Spiritus sancti.* El infra: *Submittimus nos Patri, ul sanctificemur etc.*

Cyprianus, vel quicumque fuit auctor, in serm. dc Baplismo Chrisli, prope initium: *Verborum. inquit, solcmnilas. el sacri invocatio nominis, ct : i; jna institutionibus aposlolicis sacerdotum ministerii attributu, visibile celebrant sacramentum: rem vero ipsam Spiritus sanctus format el efficit,*

ct consecrationis visibilibus invisibiliter maninn totius bonitatis auctor apponit.

Imbrosius lib. 2. de sacramentis, cap. 5. *Venit*, inquit. *sacerdos. precem dicit ad fontem. invocans Patris nomen. praesentiam Filii et Spiritus sancti, utitur verbis coelestibus. Coelestia verba, quae Christi sunt, quod baptizemus in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti. Si eruo ad hominis sermonem ad invocationem sancti, aderat praesentia Trinitatis. quanto magis ibi adest, ubi sermo operatur aeternus?* Similia dicit de verbis Eucharistiae lib. 4. de sacramentis, cap. 4.

Augustinus lib. 3. de Baptismo contra Donalistas. cap. 10. *Aon est. inquit, aqua prophana et adultera, super quam nomen Dei invocatur, etiamsi a prophanis et adulteris invocetur, quia nec ipsa creatura, nec ipsum nomen adulterum est. Baptismus vero Christi verbis evangelicis consecratus, et per adulteros et in adulteris sanctus est, quamvis illi sint impudici et immundi, quia ipsa ejus sanctitas pollui non potest, et sacramento suo (Urina virtus assistit. El lib. cap. 20. Si ergo ad hoc ratet, quod dictum est in evangelicis, Deus peccatorem non audit, ut per peccatorem sacramenta non celebrentur, quomodo exaudit homicidam deprecantem. vel supra aquam Baptismi, vel super Oleum, vel super Eucharistium. vel super capita eorum, quibus manus imponitur? Quae omnia lumen, et fiunt, et valent etiam per homicidas.*

CAPUT XX.

Solvuntur objectiones.

Solvendae supersunt objectiones Calvinii. qui primo loco profert testimonium s. Augustini ex Racial. 80. in Ioan, ubi s. Augustinus, postquam dixerat: *Unde tanta virtus aquae, ut corpus tangat, et cor abluit?* adjungit: *At si faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur. Nam et in ipso verbo videtur est sonus transiens, aliud virtus manens. hoc est verbum fidei, quod praedicamus. Unde in Actis apostolorum; Fide mundans corda eorum. Et Petrus apostolus: Sic nos Baptisma salvos facit, non depositio sordium carnis, sed conscientiae bonae interrogatio. Hoc est. verbum fidei, quod praedicamus.* Haec ille.

Respondeo: Locus hic mire torquere solet nonnullos, cum tamen non usque adeo obscurus esse possit, cum scilicet pars quaedam concionis ad populum habitae, nisi forte credimus s. Augustinum per aenigmata praedicare solitum, ut Oedipo opus esset ad eum intelligendum. Referam igitur, quid alii sentiant, et refellam ea, quae non videntur recte dicta.

Primum igitur Calvinus contendit. Idem hunc locum de concione intelligendum. Sed fallitur acrissime. Primo, quoniam Augustinus ait: *Detrahe verbum, quid est aqua, nisi aqua?* At detracto verbo concionis, ad huc aqua Baptismi non est pura aqua, sed aqua sacra et sacramentalis.

Nam apud nos nulla est concio in Baptismo, et tamen Baptismus nostrum verum sacramentum Calvinus esse fatetur, lib. 4. Instil, cap. 1a. § 1G.

Secundo, Augustinus ait: *Accedit verbum ad elementum, et est sacramentum.* At concio non accedit ad elementum, sed praecedat. ut ipse idem Calvinus docet, lib. 4. c. 11. § 3. Oportuisset ergo, ut diceret: *Accedit ad verbum elementum et est sacramentum.*

Tertio, Augustinus ait: *Unde tanta virtus aquae, ut corpus tangat, et cor abluit, nisi faciente verbo?* Et infra: *Mundatio nequaquam luxu et labili tribueretur elemento, nisi adderetur in verbo.* Ibi fatetur Augustinus, ipsam etiam aquam vim habere mundandi, sed eam non ex se habere, sed a verbo. At concio nihil tribuit aquae; lota enim refertur ad instruendos auditores, non ad sanctificandam aquam, limbo id nobis objicit Calvinus in commentario, cap. a. ad Ephesios, tamquam valde absurdum, quod in sacramentis interdum verba referamus ad ipsum elementum consecrandum, et non ad populum instruendum.

Quarto. Augustinus ait: *Hoc verbo, ut mundare possit, consecratur et Baptismus.* At idem Augustinus docet verbum, quo Baptismus consecratur, esse illam invocationem: *In nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti.* Sic enim loquitur, lib. 3. de Baptismo, contra Donalistas; cap. 15. *Quamobrem si evangelicis verbis. In nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti Marcion Baptismus consecratur, integrum erat sacramentum.* Id ipsum repetit in infinitis locis.

Quinto Augustinus ait: *Hoc verbum fidei tantum valet in Ecclesia Dei. ut per ipsam credentem, offerentem, benedicientem, tingentem etiam tantillum mundet infantem. quamvis nondum valentem corde credere ad justitiam, et oro confiteri ad salutem.* At verbum concionalis nihil prodest, nisi actu credatur, ut notum est: non igitur Augustinus de concionali verbo loquitur.

Rejecta igitur Calvinii sententia, quidam ex catholicis docent, Augustinum loqui de verbo non concionis, nec consecrationis, sed institutionis sacramenti: illud enim suo modo elicit sacramentum. consecrat aquas, mundat infantem etc.

Sed neque haec explicatio admitti potest. Primo, quoniam non tollit difficultatem, quam adversarius nobis objecit, ex illis verbis: *Non quia dicitur, sed quia creditur.* Et ex illis: *Hoc est verbum fidei, quod praedicamus.*, quae verba iterum repetuntur hoc loco ab Augustino.

Nihil enim horum quadrat in verba institutionis sacramenti. Nam verba institutionis non ideo vim habent, quia creduntur, sed quia dicta sunt a Domino, qui solus potuit ex elementis facere sacramenta. Neque verba institutionis sunt proprie verbum fidei, quod praedicamus: nam ibidem explicat Augustinus, quod hoc verbum fidei, cum ait: *Quia si confessus fueris in ore tuo, quia Dominus est Jesus, credideris in corde tuo, quia Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris.*

Secundo. Augustinus praeter verbum, de quo hic loquitur, non agnoscit in sacramento aliud verbum: sed nudum ac solum elementum, ut patet

cx illis verbis. *Delrahe verbuni, quid est aqua nisi aqua?* El: *Accedit verbum ad elementum el fit sacramentum.* El: *Unde tanta virtus aquae, cl ut corpus tangat, et cor abluat, nisi faciente verbo?* Non igilur hoc verbum esl verbum institutionis, cum cerium sil praeter verbum institutionis, sacramenta constare ex verbis, cl clementis el non esse nuda elementa.

Aliam item chalicorum sententia est, Augustinum loqui solum dc verbo caeremouiali. seu consecratorio. Quae sententia melior esl caeleris duabus: tamen habet hoc unum incommodum, quod non polesl reddere caussam, cur Augustinus allegaverit cx c. 10. cpisl. ad Romanos illa verba: *Hoc est verbum fidei, quod praedicamus. Quia si confitearis in corde luo etc.* El rursus cur paulo infra allegaverit illa ex cap. 15. Auctorum: *Fide mundans corda eorum.* El ex 1. Pel. 3. illa: *Non carnis depositio sordium, sed conscientia bonae interrogatio.* El denique illa ex cap. 15. Ioan. *Jam vos mundi estis propter sermonem, quem loquulus sum vobis, ftiim* nihil horum trahi polesl, ad verba consecrationis, nisi per summam vim cl nisi ex concione populari, ul supra dixi, aenigmata faciamus.

Dico igilur: Augustinum hoc loco non semper loqui de eodem verbo, sed nunc de sacramentali. nunc de concionali, ut cx argumentis jam facilis planum factum est.

Dices: ergo Augustinus in perpetua acquivocatione versatur, cum iisdem sententiis tam differenter accipial nomen verbi, exempli caussa, cum dixisset: *inde tanta virtus aquae, ul corpus tangat el cor abluat, nisi faciente verbo?* Subjungit: *Non quia dicitur, sed quia creditur,* ubi aperte loquitur de verbo concionali: proinde aut cliam antea loquebatur de concionali, aut vitiosam acquivocationem committit.

Praeterea ad probandum, aquam habere vim cx verbo, profert testimonium b. Pauli, ex c. 10. ad Rom. *Hoc est verbum fidei, quod praedicamus. Quia si confitearis etc.* El illud Actor. 15. *Fido mundans corda eorum.* El illud, 1. Pel. 3. *Non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio.* El addit: *Hoc est verbum fulci quod praedicamus.* Sed quid, quaeso, probat Augustinus, si aequivoc de verbo loquitur?

Denique in extrema concione cum dixisset, aqua per verbum mundari infantem, subjungit continuo: *Hoc totum fit per verbum, dc quo Dominus ait: Jam vos mundi estis propter verbum. quod loquutus sum vobis,* quae verba de concione Domini sunt intelligenda necessario. Quare vel cliam superiora intelligi debent dc concionali verbo, cl non dc sacramentali. ul nos paulo ante dicebamus; vel erit in his verbis intolerabilis acquivocalio.

Respondeo: Nullam esse in verbis Augustini aequivocationem. Siquidem ipse explicanda suscepit illa verba Domini, Ioan. 15. *Jam vos mundi estis propter verbum, quod loquulus sum vobis.* Dum aulem illa verba explicaret, proposuit sibi ipsi quaestionem: cur non dixerit potius Christus: *Jam vos mundi estis propter Baptismum, quo loti estis.* Nam etiamsi verbum Domini praedicatum

mundat, quatenus gignit fidem, quae est Initium justificationis, tamen etiam Baptismus mundat, cum stalim abluat sordes omnium peccatorum.

Ad hanc quaestionem respondet: Christum dixisse: *Vos mundi estis, propter verbum,* el non dixisse, *Mundi estis propter Baptismum,* quia in omni mundiitione sive ea liat in sacramento, sive extra sacramentum, semper vis mundandi oritur ex verbo. Nam si fit mundatio extra sacramentum, necessario fit per actualem fidem: fides aulem ex auditu, auditus aulem per verbum Chrisii, Horn. 10. Si vero mundatio filin sacramento: elementum quidem esl: quod inundat. sed ul mundare possit, adjungitur el verbum consecrationis. Semper igitur mundatio oritur cx verbo. Quocirca s. Augustinus illa verba Domini: *Vos mundi estis propter verbum, quod loquulus sum vobis. non* restringit ad verbum concionis, sed generatim accipit, cl in lolo reliquo sermone id unum probare conatur, omnem mundationem fieri per verbum. Idcirco promiscue adfert argumenta et testimonia, nunc de verbo sacramentali. nunc de concionali, quia illi perinde esl, modo demonstretur verbum esse, quod mundat.

Ex hoc fundamento facile explicabuntur Iria illa loca, ubi videbatur esse vitiosa acquivocalio. Primus locus erat: *Unde tanta virtus aquae, ul corpus tangat el cor abluat, nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur?* Haec verba a nonnullis intelliguntur ideo esse dicla, quia nisi adsii fides vel propria in adullis. vel aliena in parvulis. sacramentum nihil efficit. Sed hoc non recte dicilur. Quia licet fides in adullis requiratur. ul dispositio quaedam ad sacramentum fructuose recipiendum, tamen non esl fides, quae dat virtutem mundandi elemento: non enim ideo aqua habet vim mundandi, quia ego credo, sed quia est sacramentum a Deo institutum.

Id aulem quaerit Augustinus, unde sil virtus aquae, non cui prosit aqua. Illud ergo: *Non quia dicitur, sed quia creditur,* significat, verbum sacramentale non dare vim aquae, ul esl res quae darn naturalis, idesl, aer percussus; sic enim nihilo melius est verbum elemento: sed ul esl res spiritualis, el sola fide cognoscibilis, nimirum, ul continet invocationem Trinitatis (quomodo etiam signum crucis, el nomen Jesus, honorabile esl. cl vim habet operandi miracula, ac daemones coercendi: non ul est res naturalis el sensu corporco percipibilis, sed ul repraesentat rem divinam) ita ul sensus sil: *Verbum non quia dicitur, sed quia creditur,* idesl. non quatenus auribus sentitur. sed quatenus fide percipitur.

Esse aulem hunc sensum verum hujus loci, paret ex sequentibus verbis: Num, inquit, *et in ipso verbo aliud esl sonus transiens, aliud virtus manens;* ubi id vocal sonum transeuntem, quod vocaverat, Verbum quia dicitur; id vocat virtutem manentem, quod vocaverat, verbum quia creditur.

Praeterea illud: *Quia cred(lit, vel significat, quia creditur actu, vel quia esl objectum lidci, cl proinde res fide percipibilis non aulem potest significare, ipia creditur actu; nulla enim actualis fides est in rigore necessaria ad Baptismum.* Nam non reauriri-

in rebus actualis suscipientis Baptismum, ut patet in parvulis, quos Augustinus hoc loco «licit Verissime per verbum in sacramento mundari, etiamsi non valeant corde credere, et ore confiteri. Nec requiritur tunc ministri, aut parentum, aut quorumlibet offerentium et susceptorum, ut idem Augustinus probat in epistola. 23. ad Bonifacium. ubi dicit. «ere mundari parvulos etiamsi baptizentur, vel offerantur ab infidelibus. Cujus igitur fides actualis impediuntur, si non suscipientis, nec dantis, nec offerentis?

Dices, requiritur fides Ecclesiarum. Sed quid si nullus in Ecclesia actum fidei exerceret, dum infans ab infideli baptizatur? quid si per impossibile Ecclesia tota periret, et tamen Turea quispiam. qui nosse res nostras, infantem baptizaret cum intentione faciendi quod Christus instituit, et Ecclesia faciebat? certe ille esset baptizatus. Verum est tamen. quod Augustinus et alii dicunt, infantes baptizari in fide parentum. vel Ecclesiarum, «per de facto, si nullus esset fidelis, certe nullus moveretur ad baptizandum infantes: sed non ideo tunc actualis ita requiritur, ut sine illa Baptismus infructuosus esset.

Est autem hic diligenter notandum, non negari ab Augustino, verbum ipsum, ut dicitur, et ut etiam res sensibilis, habere virtutem: nam si aqua ipsa habet virtutem mundandi, quanto magis verbum, etiam ut sensibile? sed negari virtutem illam esse a verbo, ut est res sensibilis. Itaque totum sacramentum habet virtutem, scilicet habet a verbo, ut verbum etiam res spiritualis, etiam fide cognoscibilis.

Alter locus difficilis erat, ubi Augustinus allegat Scripturas, Ieronimus. 10. Actuum. 13. et I. Petri. 3. Sed respondeo: Illa loca non allegari ad probandum, vim mundandi esse in aqua a verbo; sed ad probandum in genere, verbum habere vim mundandi: ille enim est Augustini scopus, ut diximus. Et quia id jam probaverat ex eo, quod verbum sacramentale de vini mundandi elemento: idem probat testimoniis illarum Scripturarum. Nam illa loca demonstrant fide purgari corda hominum, fidem autem nasci ex verbo praedicationis: ex quibus sequitur, verbum vim habere mundandi.

Tertius locus difficilis oritur in fine, sermonis, ubi postquam dixerat. «verbo sacramentali mundari infantes addidit: Tofum /io c /it /urrerbum. de quo />uminus *ait: Jam vos mundi estis propter verbum, quod loquutus sum vobis.* Sed jam responsum est, ista verba Domini ab Augustino non restringi ad sermonem, quem Dominus loquutus fuerat post ultimum coenam. sed intelligi de verbo generaliter, ut sensus sit: Vos mundi estis, propter verbum meum, sive quod me concionante audistis et credidistis. sive quo in Baptismo sancti illicati estis. Atque haec de isto loco Augustini, ac de praecipuo argumento Calvinii.

Utera objectio est! Calvinii. Brenlii, Kemnlii, et aliorum, quod sit species quaedam magicae incantationis demurmurare certa verba super aquam, vel panem, aut aliud ejusmodi mulum elementum.

Sed haec non tam objectio, quam horribilis hiasphiciuia est. Nam in primis duae sunt, quae damnan-

tur in incantationibus magicis. Inum, quod aliqui putent in certis figuris, aut verbis esse naturalem virtutem aliquid efficiendi, atque haec quidem superstitio est: cum certo constet, non esse figuras, non verba vim naturalem ullam habere aliquid efficiendi. Alterum quod alii existiment, figuras, aut verba nihil ex se habere virtutis. tamen ex pacto cum diabolo inito adhiberi ad res certas efficiendas: et haec proprie magica est incantatio, et peccatum maximum.

Porro verba sacramentalia omnes fatemur nullam vim naturalem; ideo enim dicimus requiri divinam institutionem, ut lex Dei institutione efficiant, quod ex se facere non poterant. Et quae mera calumnia Calvinii, lib. 4. cap. 15. § 4. quod solo strepitu verborum sine sensu et fide, utamur ad elementum consecrandum; et Kemnlii in Examine, parte 2. pag. 101. «per dicit. nos vim ponere in syllabis et characteribus. neglecto sensu verborum. Ista enim sunt mera mendacia: nam nos nec in characteribus, nec in sono, aut numero syllabarum, sed in sensu et significatione vim ponimus, idque ex Christi institutione.

Siquidem fatentur omnes catholici, quavis lingua utamur, vere perfici sacramentum. modo sensus sit ille: tamen autem eadem verba, si diversis linguis efferantur, vel scribantur, diversos habere characteres. diversum sonum; diversum numerum syllabarum. Sequitur igitur, ut existimemus, ut vere existimamus, ea ex pacto et promissione Christi vim habere: quae si magia est, quid aliud sequitur, quam ut Christus sit diabolus? Nam cum omnis magia pendeat ex pacto diaboli, vis autem sacramentalium verborum pendeat ex pacto Christi: manifeste sequitur, aut nullam in sacramentis nostris esse magiam, aut Christum esse diabolum. Ad hanc igitur horribilem impietatem adversarii nostri deveniunt, ut ex Christo diabolum faciant.

Dicunt: Se non facere Christum diabolum, quia Christus non instituit ejusmodi verborum pronuntiationem super multa elementa. Sed jam salis probavimus. Christum instituisse. Cuiusmodi quaero ab eis. an credant Christum potuisse instituere ejusmodi signa, quae vim haberent ex pacto ipsius aliquid operandi. Non opinor, negabunt, nisi Christum negent esse Deum.

Nam Deus, num. 3. instituit verba quaedam. quae dicerentur super aquas, ac voluit eam esse vim illorum verborum, ut virtutem tribuerent aquis continuo interficiendi mulieres adulteras, si ab eis biberentur. Item num. 21. instituit, ut «per aspicerent aeneum serpentem. continuo curarentur a morsu serpentium ignitorum. Et Christus ipse, nonne verbis, aut manus impositione, aut etiam lulo et sputo pellebat morbos? Potuit igitur Christus hoc instituere, ut verba sacramentalia vim habeant ex pacto ipsius.

Rursus autem quaero, an si id Christus instituisset, quod eum facere potuisse constitit, esset magia. necne? Si dicant magiam futuram fuisse, aperte fatentur Christum esse diabolum: si negant futuram fuisse magiam, non possunt ulla ratione nos magos appellare, id enim solum facimus, quod Christum instituisse credimus. Si autem Christus

id non instituisset, falleremur simpliciter, sed nulla ex parte magiae crimen nos allingere.

Denique verba et signa magica, non habent ullam vim; neque enim diabolus dure potest rebus virtutes, sed solus diabolus operatur ad eorum praesentiam. At verba, et signa sacramentalia vim habent a Deo operandi quod significant: quare longe mirabilius et sublimius agunt, quam ullae incantationes possint.

Tertia objectio Calvinii sumitur ab auctoritate Christi, apostolorum, primitivae Ecclesiae, et ipsius Dei: Aon csl, inquit lib. 4. cap. 14. § 4. *quod in hac probatione laboremus . quod tunc minime obscurum est, quid Christus fecerit. quid nobis facere mandaverit, quid sequuli sint apostoli. quid purior Ecclesia observaverit, Immo ab initio usque mundi notum est. quoties signum aliquod obtulit Deus a veteribus Patribus. inseparabilem fuisse doctrinae copulam, sine qua attoniti nudo aspectu sensus nostri redderentur. Ergo cum de verbo sacramentali fieri mentionem audimus, promissionem intelligamus . quae clara voce a ministro praedicata, plebem eo manu ducat. quo signum tendit, ac nos dirigit.*

Sed nihil csl etiam quo nos in responsione laboremus. Nam minime obscurum est. Christum nullam praemisisse concionem. cum Eucharistiam primus consecravisset, et ut deinceps idem faceremus, mandavit. Vide Matth. 26. Lucae 22. et 1. Corinth. 11. Nolunt enim etiam quid apostoli. et veteres Patres sequuli sint, ex his testimoniis, quae nos paulo ante filavimus. Calvinus enim nullum aliud testimonium. praeter unum Augustini . quod jam a nobis csl explicatum. Denique non negamus, et Deum cum signa dedit Patrius, eorum vim explicuisse, et nobis idem esse faciendum . dum catechumenos instruimus: sed non recte inde colligit Calvinus . verbum sacramentale nihil esse, nisi concionem. Aliud enim est concionari, aliud sacramenti celebrare: utriusque licet debet, sed non idcirco distinguenda non sunt, et tempora et officia.

CAPUT XXI.

Ille et verba sacramentorum ita determinata esse, ut nihil addere, minuere aut mutare liceat.

Sequitur quaestio de causis intrinsicis. utrum res et verba sacramentorum ita sint certa et determinata, ut nihil in eis mutari possit. Et quidem apud catholicos nulla fere dissensio est, magisque explicatione, quam altercatione res indiget.

Apud haereticos veteres non deerant, qui res et verba sacramentorum inverterent, ac praecipue apud Lutheros. de quibus vide Irenaeum, lib. 1. cap. 9. et 18. Et Epiphanius haer. 26. Inierim immo omnes, qui sacramentalis utebantur, res et verba determinata habere volebant, et ut plurimum non recedebant a verbis in evangelio praescri-

ptis. Sic enim ait Augustinus. lib. 7. de Baptismo contra Donatistas. c. 25. *Facilius inveniuntur haeretici, qui omnino non baptizent, quam qui non illis verbis baptizent.*

At nostro tempore Martinus Lutherus haereticorum omnium audacissimus, novam haereseos excogitavit. videlicet non requiri certa verba in sacramentis. Sic enim loquitur in libro de captivitate Babylonica, cap. de Baptismo: *Quocumque modo tradatur Baptismus. modo non in nomine hominis. sed in nomine Domini Iradatur. tunc saluum facit, homo non dubitem, ut quis in nomine Domini suscipiat, etiamsi impius minister non det in nomine Domini, vere baptizatum esse in nomine Domini.* Haec ille. Itaque secundum Lutherum si quis dicat: Ego te baptizo in nomine Patris et Catharinae uxoris ejus, vel etiam in nomine diaboli, erit verus Baptismus, modo qui suscipit. accipiat in nomine Domini.

Retractavit postea Lutherus hunc errorem. Vnde in 1. homilia de Baptismo. habita anno 1535. ille loquitur: *Clare exprimit Christus. quas Caeremontas velit, et formam ipse praescribit, ut illa ipsa signa, neque alia, illa ipsa verba, neque alia hic adhibeantur.* Et infra: *St infantem intingeres aqua, neque adderes verba Baptismi. sed pronuntiares orationem dominicam, aut alia quaedam verba ex sacris literis, non esset reus Baptismus.* Et infra: *St quis pane et vino proposito pronuntiaret non ipsa verba sacramenti. sed aut decalogum, aut symbolum apostolorum, aut sententiam aliquam sacram, vel psalmum, non esset verum corpus et sanguis Christi.* Similia habet in tertia homilia de Baptismo, habita anno 1540.

Licet autem retractaverit Lutherus errorem suum, tamen Joannes Bucer magis probasse videtur priorem Lutheri sententiam. Siquidem in catechismo suo. cap. de Baptismo, non nullum curat praescriptam formam Baptismi a Christo: ut etiam Zwinglius in lib. de vera et falsa religione, cap. de Baptismo, de qua re dicemus etiam lib. 2. sacramentalis, cap. 3. Et sane prior Lutheri sententia. ut manifeste repugnat veniali, illa magis convenit principiis Lutheranorum theologiae. quam posterior. Si enim sacramenta ideo potissimum instituta sunt, ut (idem excitent et suscitant: nihil interest, quibus verbis aut rebus utamur. modo illi tides excitari ac sustentari possint. Igitur tum ad hunc errorem destruendum, tum ad rem ipsam declarandam statuam aliquot propositiones.

Prima propositio: *fides certae, et determinatae ab ipso Deo in sacramentis esse debent.* Haec propositio quantum ad sacramenta novae legis, nec ab haereticis negatur, et apud catholicos certissima est. Sed aliter ab illis, aliter a nobis probatur. Illi probant ex generali suo principio, quod nullus cultus Deo placeat, nisi quem ipse instituit: caetera ad ἐκ τῆς ὁμοιοῦς, et Iraditiones hominum pertineant. Quod argumentum infirmum est. ut nos alibi saepe ostendimus. Catholici probant ex alio principio. Quia sacramenta novae legis summissa gratiae, et justificationis. I. Cor. 6. *Abluti estis, sanctificati estis.* Ephes. 5. *Undans eum*

lavacro aquae in verbo vitae. Al nemo potest gratiam dare nisi Dens: solus igitur potuit Deus ea determinare, quae ad essentiam sacramentorum perlinent.

De sacramentis legis Mosaicae, et legis naturae nonnulli dubitare videntur: tamen si vere sacramenta erant, vel revera erant, omnino sentiendum est, fuisse a Deo determinatas res eorum sacramentorum. Nam in primis de facto constat, omnia fere sacramenta, quae ad notitiam nostram venerunt, a Deo fuisse determinata. Nam circumcisio sacramentum fuit legis naturae, et constat ab ipso Deo determinatum, quid, quomodo, et quo tempore faciendum esset. Gen. 17. Agnus paschalis sacramentum erat legis scriptae, et a Deo determinatum eum ritum novimus, ex cap. 12. Exod. Idcirco de nullis aliis probare possemus. Deinde sacramenta vclera erant figurae, ac typi sacramentorum nostrorum. At determinare certas res, quae infallibiliter significant aliquid futurum, non potest convenire nisi Deo qui certe novit illas res futuras. Denique: Etiam si sacramenta vclera non efficiebant gratiam justificantem, tamen efficiebant legalem munditiam, et introducebant in populum Dei: at nemo potest determinare aliquid ad legalem munditiam efficiendam, aut ad introducendum in certam rempublicam, nisi qui auctor est illius legis et reipublicae.

Est autem hic notandum cum s. Thoma, 3. par. quae. 1. artic. 5. ad 3. in omni lege fuisse materiam sacramenti determinatam a Deo. sed non semper eodem modo. Nam in lege naturae, quia lex non scribebatur in tabulis, nec promulgabatur per homines, aut angelos, sed dictabatur interius, atque inspirabatur cordibus hominum: ita quoque et sacramenta inspirabantur praecipuis patriarchis, vel Adae, Noe, Abrahae, qui alios deinde docebant. Quia vero lex Mosaica promulgata est per Moysem, et publice scripta in tabulis: ita etiam sacramenta illius temporis, a Deo per Moysem tradita, et literis mandata etiam fuerunt. Denique, quia legis novae auctor est Verbum incarnatum, ideo etiam ab ipso sacramenta nostra determinata fuerunt.

Secunda propositio: Aon solum res, sed etiam verba in sacramentis novae legis a Deo determinata sunt. vel non liceat quidquam immutare. Haec propositio explicanda est, vel recte intelligatur. Notandum est igitur. Primo, sex modis contingere posse formae variationem; nimirum per additionem alicujus vocis; deductionem alicujus vocis; mutationem, vel si una ponatur loco alienus; corruptionem alicujus vocis, detrahendo, vel mutando aliquam syllabam: transpositionem, id est, ordinis dictionum variationem; denique per interruptionem. vel pronuntiando unam partem formae, ac deinde quiescendo per aliquod spatium, vel loquendo aliquid impertinens, et tum demum perficiendo formae pronuntiationem.

Secundo notandum est, duplicem esse sacramentalis formae integritatem, unam substantialem: aliam accidentalem. Substantialis consistit in solo sensu, seu significatione verborum, non autem in sono vel numero syllabarum. Quare utcumque va-

rientur verba, addendo, detrahendo, mutando, transponendo, corrumpendo, interrumpendo, sensus per manet integritas substantialis, dum manet idem sensus: et contra minima etiam variatio destruit integritatem substantialem, si pereat sensus: vel si quis una sola littera mutata dicat; Ego te baptizo in nomine Matris, et Filii et Spiritus sancti, non habet substantialem formam. Accidentalis integritas consistit in caeteris omnibus, idcirco, in integro sono, ordine et numero syllabarum.

Tertio nota, iudicium de his mutationibus, sine substantiales, an accidentales, non debere esse mathematicum, sed morale, ita vel tunc judicandum sit. sensum verborum conservari, quando audientes intelligent, et iudicant illud significari, quod per integra verba significari solet, etiam si alioqui verba pronuntientur valde corrupte. Exemplo esse potest, id quod refert Zacharias pontifex in epistola ad Bonifacium, et habetur etiam apud Gratianum, can. Retulerunt, de consecrat, distinct. 4. Quidam enim ex nimia imperitia linguae latinae baptizabant his verbis: Ego te baptizo in nomine Patria, et Filia et Spiritus sancta. Quae verba si proprie accipiantur, non significant Patrem, et Filium et Spiritum sanctum, et praesertim si scorsim pronuntiarentur: iudicavit tamen summus pontifex prudentissime, substantiam formae non esse mutatam. quia facile poterat intelligi, quid ille vellet dicere, tum ex ipsa actione baptizandi, tum etiam ex conjunctione cum verbo in nomine; Non enim ait: In nomine Patriae et Filiae, quod ratio grammaticae exigebat, si is de industria formam mutare voluisset; sed, in nomine Patria et Filia: quae cum ex se nihil significant, signum est illum voluisse dicere, quod alii dicunt, cum adiungit; In nomine Patris et Filii etc.

Pari ratione iudicandum est de interruptione: Si enim quis diceret in consecranda Eucharistia: *Hoc est corpus meum*, ac deinde recitaret unum psalmum, vel quiesceret ad spatium notabile, et tum demum adderet. *corpus meum*, sine dubio iudicio prudentium non censeretur dixisse: *Hoc est corpus meum*. Si vero ubi dixit: *Hoc est corpus meum*, pateretur brevem aliquam evagationem mentis, et non nihil etiam interquiesceret, antequam adderet, *corpus meum*, non censeretur sensus formae perire.

Notandum est quarto, non esse licitum, ut in conclusione dicimus, ullo modo verborum formam immutare. sive peream immutationem tollatur substantialis formae integritas, sive solum accidentalis. Sed hoc interest, quod cum forma mutatur substantialiter, sacramentum non perficitur; et ideo ea integritas dicitur necessaria, necessitate sacramenti: cum autem mutatur solum accidentaliter, sacramentum perficitur, sed peccat qui ita mutat: et ideo dicitur haec integritas necessaria solum necessitate praecepti.

Nota quinto, ex parte formae verborum nunquam sacramentum irritum reddi, nisi revera desit integritas substantialis: tamen aliunde posse contingere, vel cum sola corruptione accidentali non perficiatur sacramentum, nimirum si is, qui accidentaliter mutat formam, velit introducere novum ritum, vel docet Zacharias, can. Retulerunt, de con-

secral. distinct. 4. cl post cum s. Thomas 3. pari, quacsl. G0. nrlic. 7. ad tedium, cl arlic. 8. in corpore articuli. Quorum auctorum verba non rcclle ab omnibus explicantur.

Ideo animadvertendum esi. utrum is, qui intendit introducere novum ritum, intendat introducere novum essentialem ritum respectu totius Ecclesiae Chrisli, in universum, idesl . qui non fuerit antea in ipsa vera, el universali Ecclesia: an intendat novum ritum introducere respectu alicujus Ecclesiae, quam ipse putet falsam.

Si intendit introducere novum absolute, tunc non perficitur sacramentum, non quia desit forma, sed quia dccsl intentio. Convincitur enim ille non velle facere, quod facit vera Ecclesia, quandoquidem vult introducere ritum, qui numquam fuit in Ecclesia universali, el vera. El hoc esi, quod docet sanctus Thomas locis edatis: semper enim reddit rationem cur non perficiat sacramentum. qui intendit introducere novum ritum, quia non habet intentionem Ecclesiae.

Si vero intendit introducere novum ritum, non absolute sed solum respectu alicujus Ecclesiae, quam ipse pulal falsam, cl inierim intendat facere quod facit vera Ecclesia; tunc perficitur sacramentum, etiamsi ipse fallatur in vera Ecclesia interno-scenda. Ul exempli caussa, si Graecus aliquis dum baplizal illis verbis : Baptizetur servus Chrisli in nomine Patris, el Filii el Spiritus sancti, intendat introducere ritum substantialem el necessarium contra ritum romance Ecclesiae, ita ut velit persuadere, non perfici sacramentum, si quis dicat , Ego le baptizo in nomine Patris, el Filii cl Spiritus sancti, el tamen intendat facere, quod facit Ecclesia vera, quaecumque illa sil; is vere baptizabit, non obstante ipsius errore. Nam in eo Baptismo invenitur forma substantialis, el intentio verae Ecclesiae in genere, quae omnium consensu sufficit: error enim illius circa sacramentum. aut Ecclesiam, non irritat sacramentum. ut omnes catholici docent, qui docent sacramenta ab haereticis tradita esso valida. Non enim tenetur minister sacramenti intendere id facere, quod facit Ecclesia romana: alioqui nullus haereticus vere baptizaret: sed solum id quod facit Ecclesia Chrisli vera, in qua tamen intentione virtualilclr includitur, ul intendat id, quod romana Ecclesia intendit, quia illa sola est vera Ecclesia.

Itaque quod Paludanus ail in 4. distinet. 3. quaesl. 1. arlic. 3. non semper irritari sacramentum, cum quis intendit introducere novum ritum, esi verum, sed non contra s. Tomum, ul ille forlasse putavit. Immo s. Tornas ideo non dixit: Cum quis vull inducere novum ritum, non perficitur sacramentum, scd non videtur perfici sacramentum, quia nimirum posset fieri, ut perficeretur sacramentum, sed praesumitur non perfici, quia praesumitur non adesse intentionem debitam.

Quod vero Dominicus a Solo ait, quaesl. 1. art. 8. Graecos vere baptizare illis verbis : Baptizetur servus Chrisli etc. quia Ecclesia romana tolerat eum rilum; scd si Ecclesia romana cum ritum detestaretur, tunc fore ul ipsi non vere baptizarent ; non esi verum absolute, Nam si Ecclesia romana

cum ritum deleslarclor, ul corruptionem formao accidentalem, illi peccarent quidern, scd tamen vere baptizarent: si vero Ecclesia romana cum ritum detestaretur, ul corruptionem substantialem, tunc illi non vere baptizarent, sed caussa non esset, ut Solus dicit, quia dcessel intentio, sed quia dcessel forma substantialis.

Illis ita explicatis, probatur nostra propositio adversus Lulheri, et Breniii temeritatem. Primo: Sacramenta a Deo sunl instituta ul adversarii concedunt; ergo pars sacramenti praecipua, nimirum forma verborum a Deo instituta est; ergo qui eam mutat, peccat contra Deum, et saepe non perficit sacramentum, nimirum cum substantialiter mutat. Si enim sacramentum a Dei institutione pendet, certe non erit sacramentum, cum non facimus, quod ipse instituit.

Secundo. Mulare sacramentorum materiam. grave sacrilegium esset, npc perficeretur sacramentum, ul adversarii concedunt; cur igitur non sil eadem ratio deforma, quae in verbis consistit?

Tertio, Addere ad verba Scripturae, vel ea mulare nullo pacto licet: igilur nec verba sacramentorum mutari ullo modo debent, aut possunt: praesertim cum verba Scripturae solum ad significandum, verba sacramentorum ad significandum, el sanctificandum instituta sint.

Quarto. Idem probatur testimoniis Pilrum. Irenaeus lib. Leap. 18. reprehendit haereticos quosdam, quod mutarent formam verborum a Christo praescriptam in sacramento Baptismi. Tertullianus. in libro de Baptismo: *Lex, inquit, tingendi imposita est, et forma praescripta: Ita, inquit, ad omnes gentes, tingentes cos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti.* Cyprianus in episl. ad Jubajanum idem habet. Item Athanasius semi. 3. contra Arianos. Rasilius hotnil. in sanctum Baptisma, et caeleri, qui scribunt adversus Arianos. hoc argumento probant trium personarum divinitatem, quod jussi simus in Baptismo tres personas exprimere. Item Rasilius lib. de Spiritu saucio, cap. 12. dicil. eum a gralia excidere, qui detrahit, aut addit nd verba praescripta in sacramento Baptismi. Didymus in lib. 2. de Spiritu sancto: *Qui unum inquil. de praeceptis nominibus praelermillil. neque perfectionem sacramenti attingit, nec a peccatis hominem liberal.* Augustinus lib. G. contra Donalistas, cap. 25. *Certa sunt, inquit. rerbu evangelica. sine quibus non potest consecrari Paptismus.* Damascenus lib. L de fide, cap. 1G. *Quae forma verborum in Haptismo adhibenda sit, Dominus exposuit, dicens: IJaptizanles cos etc.* Accedat concilium arelalensc I. can. 8. quod examinari jubet, qua forma verborum Ariani baptizent,

CAPUT XXII.

De fine et necessitate sacramentorum.

Tria explicanda erunt circa finalem caussam sacramentorum. Primum, de ipso line dicendumeril. Secundo, de necessitate, quae ex fine cogno-

scitur. Tertio defendenda csl snnlonlin Ecclesiae contra mendacia, cl calumnias haereliconnn. Quod ail primum allinet, duo quaeri possunt, cum quae-ritur qui; fluis sil sacramentorum. Primuin, ad quem l'ncm assequendum Deus instituerit sacramenta. Secundo, cur ad cum finem assequendum talia media insililueril. cum polueril per alia media, cl etiam sine ullis mediis ad eum lincrl per-veniri.

Prior quaesito jam explicata est in disputatione de dclnilioie sacramenli: jamenim ostendimus, sncnimonla instituta esse ad justificandos homi-nes, atque ut sini signa, cl caussae instrumentales gratiae Dei.

Posterior quaestio facilis csl. nec de ea ulla csl controversia. El quidem anciores multis rationes colliguni lum cx parte Dei, tum ex pirlc hominis, tum ex parle sacramentorum ipsorum, cur utile fneril sacramenta, idesl. sensibilia signa insililue-rc ad jiisificandos homines. Sed hac sunt prae- cipuae caussae.

Prima, quia id congruit naturae humanae, quae c\ corpore, cl spiritu constat. Sic enimail s.Chry- sostomushomil.60.avi populum, et S3, in Mal- liacum: Si *incorporeus* esses, *nuda el incorpo- rea tibi dedisset dona, sed quoniam anima cor- pori inserta est. in sensibilibus intelligibilia tibi praebet*. Similia docent Gregorius nazianzenus, cl Gregorius uissenus. in sermone de Baptismo.

Secunda, ul clarius appareret gratiam, quae da- tur per sacramenta, a solo Deo esse. Si enim da- lelurper acliones aliquas spiriluales. suspicari poluissent homines, vi propria illius actionis ho- mines justificari: nunc autem cum per res corpo- rales. el abjectas delur tam excellens donum, nul- lius relinquitur locus ejusmodi suspicioni. Quo et- iam de caussa Dominus Joan. 9. caecum illumina- vit sputo el luto, non aliquo prelioso unguento: el mundum sibi subicere voluit per homines pau- peres el obscuros.

Terlia. ul simul essent instrumenta justificatio- nis, cl signa, quibus discernerentur fideles, ab in- fidelibus. el quibus colligeretur populus Dei, cl quibus etiam, ul sacris caeremoniis coleretur Deus. Nec enim poterant esse signa ad discernen- dos alios ab aliis, neque etiam caeremoniae reli- gionis, nisi essent externa el sensibilia. Vide nullas ejusmodi rationes apud Ilugoiicm. lib. 1. de sacramonlis. par. 9. cap. 3. el Magistrum ac «loclores. lib. L sent. disl. 1. eis. Thomam. lib. i. contra Genies, cap. 56. el cx rcccnlioribus Gu- elmum Alanum, lib. de sacramentis in genere, cap. 24.

Quantum ad secundum, de necessitate, duplex csl necessitas. Eno dicitur necessitas praecepti. Altera necessitas medii. El quamquam interdum lue duae necessitates conjunctae sinlinam hoc ip- so quod aliquid csl medium ad salutem necessa- rium, simul etiam csl praeceptum naturale. si in nostra potestate silum sil: tamen hoc interest, quod cum quis cx ignorantia invincibili, aul alia jusla dc caussa non inq lci praeceptum, is nihil detri- menti accipit: at si quis non accipiat medium ne- cessarium. ic magnum detrimentum capit, quia

non assequitur finem, licet ex ignorantia invinci- bili id ei accadat. Verbi gratia, sacramentum Con- firmationis csl praeceptum, sed non medium ad salutem simpliciter necessarium, ideo qui negligil accipere ejusmodi sacramentum, peccal. sed si cx legitima caussa non accipiat, ner. peccal, nec im- peditur a saJulc. Quia vero Baptismus in re, vel in volo est praeceptum, el medium; ideo qui non baptizatur; aul eerie non desiderat Baptismum, non salvatur, licet ex ignorantia, vel impotentia id accadat.

Rursus necessitas medii; Aul csl necessitas simpliciter quomodo alae necessariae sunl ad vo- landum. Aut ad bene es?e. quomodo equus neces- sarius esi ad iler faciendum. Denique utroque ne- cessitas; Aul csl absoluta cl naturalis, ul in exem- plis posilis; Aul ex insililulione cl arbitrato alte- rius: quomodo in ludis attingere metam, csl me- dium necessarium ad bravium; Aul csl parlim cx insililulione, parlim ex naiurali congruentia, ul cum imperator concedit mililibifs urbem aliquam diripiendam, si eam vi coeperint. Ex his facile po- terii inlcelligi, quae sil necessitas sacramento- rum.

Sil igitur prima propositio: *Ahil/a sacramenta habent absolutam necessitatem. sed ovinis eorum necessitas pendet ex praecepto, el insililulione di- vina, adjuncta naturali congruentia*. Certum csl enim potuisse Deum sine ullis sacramentis homi- nes justificare. Neque dc hoc ulla controversia csl.

Secunda propositio: *Omnia sacramenta neces- saria sunt necessitate praecepti, licet non singu- lis*. Do hac propositione non est conirovcrsia cum haereticis.

Terlia propositio: *Baptismus el Poenitentia ne- cessaria sunt, posita institutione divina, 'necessi- tate medii simpliciter: Baptismus quidem omni- bus, Poenitentia iis qui post Baptismum laelhali- ter delinquunt* An hac non convenimus. Nam adver- sarii falenlur quidem sacramenta esse necessaria, quia praecepta, el etiam necessaria ul inedia uti- lia: non tamen agnoscunt ullum sacramentum ne- cessarium simpliciter ul medium. El ratio est, qui? cum sola fides justificet, sacramenta solum adhi- bentur. ul fidem excitent, aut nutriant. Alqui sine sacramentis per solum verbum potest fides gigni, nutriri, augeri: non igilur sunl ulla sacramenta simpliciter necessaria. Sed haec conirovcrsia tra- ctanda csl in disputatione de Baptismo el Poeniten- tia: nunc sufficient duo loca Scripturae apertissi- ma. Joan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua el Spiritu sancio, non potest intrare in regnum Dei*. Luc. 13. *Nisi Poenitentiam habueritis, o- innes similiter peribitis*.

Quaria propositio: *Eucharistia. Confirmatio fl Extrema unctio, necessaria sunt necessitate me- dii ad bene esse posita divina institutione*. In hac non convenimus, quatenus numeramus Confirma- tionem el Uctionem inter sacramenta: sed de hoc alibi. Quantum ad Eucharistiam, convenimus. quod sil in praecepto: sed quod sil necessaria ad bene esse, ul medium, videmur convenire, sed re ipsa non convenimus. Nam dicunt quidem Calvinus In Antidoto, el Kcmnilius in Examine, sacramenti

esse necessaria, ul media a Christo instituta, sed inter explicandum ita extenuant hanc necessitatem, ul eam fere tollant. Volunt enim sacramenta solum esse utilia ad alendam Udem, quia repraesentant oculis id. quod offert auribus. Iude Apologia Cofessionis, ari. 13. comparat sacramenta picturae: sicut ergo picturae non possunt dici necessariae ad salutem, nisi forte hominibus valde rudibus; ita nec sacramenta secundum ipsum sententiam. Conatur Kcmnilius loco citato refellere hanc similitudinem de pictura, et ostendere nescio quam maiorem necessitatem. Sed non potest negare similitudinem illam esse in Apologia, quia in sc in omnibus sequi profitetur. Et praeterea aliis verbis idem dicit: nihil enim vult sacramenta esse aliud, nisi ritus, in quibus visibiliter repraesentetur promissio, sicut a visibiliter, ul sic loquar, repraesentatur in verbo. Illaque revera non agnoscunt necessitatem, licet manifeste agnoscere, sed solum tenuem (piendam utilitatem sacramentorum.

Quinta propositio : *Ordo necessarius est. non singulis hominibus, sed ipsi Ecclesiae in universum, necessitate medii simpliciter. posita divina institutione.*

Sexta propositio: *Matrimonium necessarium est ad bene esse, non singulis hominibus, sed Ecclesiae in universum.* De his non est controversia. Vide s. Thomam 3° par. quaesi. 60. ari. 1.

Quantum ad tertium, refellenda sunt mendacia et calumniae Calvini et Kemnili, contra concilium I. sess. 7. concilii tridentini, ubi de necessitate sacramentorum agitur. Verba concilii ita habent : Si (fuis dixerit, sacramenta novae legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua, et sine eis, aut eorum voto per solam fidem homines a Deo gratiam justificationis adipisci, licet omnia singulis necessaria non sint, anathema sit. Quo canone concilium tria definit. Primo : Sacramenta non esse superflua ad salutem, sed necessaria : id quod definitum est contra Anabaptistas et Zwinglianos, (pii (ul supra in disputatione de definitione vidimus) sacramenta utilia esse volebant ad discernendos fideles ab infidelibus, non aulent ad salutem consequendam. Alque hanc partem definitionis libenter admittunt, et probant Calvinus, et Kemnilius. Secundo : Sacramenta quaedam adeo esse necessaria, ul sine ipsis, vel eorum voto non possit salus contingere. Hoc autem est contra Lutheranos et Calvinistas. qui soli fidei tribuunt ejusmodi necessitatem. Tertio non omnia sacramenta esse singulis necessaria: id quod asseritur propter Ordinem et Matrimonium. In qua parte definitionis illud solum reprehendunt, quod haec inter sacramenta numeremus: sed de hoc alibi dicendum est. Veniamus nunc ad mendacia.

Hunc, concilium ita Calvinus calumniatur in Antidoto: *Hic boni Patres pro sua crassitie. non animadvertunt. quidquid nobis gratiae per sacramenta confertur, nihilominus fidei imputandum. Qui enim a sacramentis fidem separat. perinde facit, ac si animam a corpore tolleret. Ergo quemadmodum evangelii doctrinam non excludimus, cum dici, :us, nos sola fide Christi*

gratiam adipisci, ita nec sacramenta; quorum eadem est ratio, cum evangelii sint sigilla, ille.

Quibus verbis reprehendit illam partem canonis, ubi concilium damnat eos, qui dicunt, homines justificari sola fide sine sacramentis. Ideo autem reprehendit, quia putat a concilio damnari sententiam Lutherani non intellectam. Nam etsi fatentur Lutherani solam fidem justificare, et proinde sacramenta non justificare eo modo, quo fides justificat. tamen admittunt etiam sacramenta alio modo justificare; quomodo non negant. Deum justificare, et Christi passionem justificare, et concionem etiam suo quodam modo justificare. Nam Deus justificare dicitur, ex auctoritate peccati remittens, et in gratiam nos recipiens: Christus justificare dicitur meritorie, quia meruit nobis gratiam et remissionem peccatorum : verbum et sacramentum justificant instrumentaliter. quatenus excitant, vel imbuunt fidem, quae justificationem apprehendit: fides autem justificat, quia immediate voluti quaedam spiritualis manus, justificationem apprehendit : quomodo justificandi fides comitem nullum habet. Illaque inepte concilium ex Calvinii sententia colligit Lutheranos excludere sacramenta a justificatione, quia doceant solam fidem justificare.

Similem calumniam habet Kemnilius. pag. 50. *Quod. inquit, praecipue observandum est. necessitatem sacramentorum opponant justitiae lioni per solam fidem, atque ea, quae ad salutem necessaria sunt. distinguenda sunt, ul Christus promerens, Pater donans, organa, seu instrumenta verbi et sacramentorum, per quae Spiritus Sanctus beneficia illa novi testamenti offert, applicat, obsignat, auget et confirmat. in credentibus, et demum fides. quae beneficia illa apprehendit et accipit. Singula haec suo modo, et in suo gradu ad salutem nostram ordinata sunt. Et sicut non sequitur, sacramenta ad salutem sunt necessaria, ergo non solus Christus suo merito nobis eam acquisivit: ita etiam non sequitur sacramenta ad salutem sunt necessaria, ergo non solam fidem gratiam justificationis accipimus.* Haec ille.

Atqui haec est calumnia et mendacium manifestum. Concilium enim recte intellexit eorum sententiam, et id ipsum proprie damnavit, quod illi docent. Nam non damnat eos concilium. quod excludant sacramenta a justificatione quovis modo, sed (pud excludant ab immediata acceptione et applicatione justificationis, quam ipsi soli fidei tribuunt. Fides enim calholtra non admittit sola fide immediato apprehendi. et applicari hominibus gratiam justificatiortis, sed vult ad id necessario requiri etiam sacramenta. adeo ul si fides in aliquo existat, quamvis maxima. non tamen justificet, nisi ; Isii etiam sacramentum in re, vel in voto: Immo magis requiritur sacramentum, (piam fides. Nam sine sacramento in re, vel in voto, nemo justificatur. neque parvulus, neque adultus; sine fide autem aliqui justificantur, ul parvuli, qui fidem propriam nullam habent, qua recipiant justificationem, et tamen per sacramentum fidei justificantur.

l'nde eliam rcfellitur. quod ait Calvinus, quidquid nobis gratiae per sacramenta confertur, id fidei imputandum. Id enim falsum est. Gratia enim quae per sacramenta confertur, imputanda est virtuti ipsorum sacramentorum, et Christi institutioni. non fidei: fides enim non tribuit vim sacramentis, sed solum disponit subjectum, ut supra diximus.

Jam vero Murtinus Kemnilius in 2. par. Examinationis, pag. 79. et sequentibus, dicit in singulis dictionibus hujus canonis latere insidias: delegit autem ipse quinq; insidias: quae tamen revera non sunt latentes insidiae concilii, sed patentes calumniae Kemnitii. Primo sic ait: *Principio artificium compositionis in hoc canone considerandum est. In singulis enim ferme dictionibus peculiare latent insidiae.* Et infra: *Reliquos, inquit, ritus, ut Confirmationis, Extremae unctionis, auricularis Confessionis, Satisfactionis etc. volunt simpliciter esse sacramenta ad salutem necessaria.*

Hoc esse mendacium perspicuum est, tum ex eo, quod concilium non addidit vocem illam (simpliciter) tum etiam quia communis sententia theologorum, a qua concilium numquam recedit, solum tria sacramenta docet esse necessaria simpliciter; Baptismum omnibus; et Poenitentiam omnibus, qui peccant post Baptismum; et Ordinem Ipsi Ecclesiae in universum. Sine reliquis posse homines salvari, modo absit negligentia et contemptus. Vides. Thomam 3. parte, quaesi. 6.7. arti. 4.

Secundo sic ait idem Kemnilius: *Neque enim quisquam sanus justificationem per solam fidem ita unquam intellexit, quasi a justificatione excludatur gratia Dei, meritum Christi, et ministerium verbi et sacramentorum.*

Hoc est alterum mendacium. Nam etiamsi Kemnilius et Calvinus doceant, solam fidem non debere opponi sacramentis in negotio justificationis, sicut non opponitur gratiae Dei et merito Christi; tamen Luthcrus, quem sanum fuisse Kemnilius numquam negaret, nullis in locis opposuit solam fidem sacramentis, ac disertis verbis docuit, ita sola fide homines justificari, ut nulla pars justificationis ad sacramenta pertineat. In lib. de capt. B. byl. cap. de Baptismo: *Baptismus, inquit, neminem justificat, nec ulli prodest, sed fides in verbum promissionis.* Et in assert. I. arti. *Nos divinus, inquit, nec novi, nec veteris testamenti sacramenta, sed solam fidem justificasse:* Et in lib. contra Joannem Cochlaeum. *Non potest, inquit, ulla pars justificationis tribui Baptismo.* Haec ille. Qui certe non dixisset, gratia Dei, aut meritum Christi non justificant, nec ullis prosunt; et nulla pars justificationis tribui potest gratiae Dei, aut merito Christi. Luthcrus igitur opposuit justificationem per solam fidem sacramentis, quam tamen non opposuisset gratiae Dei, aut merito Christi. Sic etiam Philippus Melancthon. quem insanum fuisse h-mnitius numquam diceret, in locis editis, anno 1522. *Non justificant, inquit, signa, ut Apostolus ait, circumcisio nihil est: ita Baptismus nihil est, participatio mensae Domini nihil est.* Hier ille. Sed quaeso, an dixisset Melancthon,

gratia Dei non justificat, et gratia Dei nihil est? Ingilur opponebant velut Luthcrani solam fidem sacramentis, quam non opposuissent gratiae, et merito Christi. Porro concilium simul damnavit et has prophanas voces veterum Luthcranorum, et sententiam, quam sequuntur Calvinus et Kemnilius, licet a verbis abstineant.

Tertio, sic ait ibidem Kemnilius. *Neque necessitatem sacramentorum, eo lautum referunt, quod sint causae instrumentales, per quas a Deo nobis offeratur, et exhibeatur gratia justificationis, sed loquuntur de adipiscenda, seu accipienda gratia, justificationis. Et hoc nolunt soli fidei tribui, sed adjungunt necessitatem sacramentorum: hoc est, intelligunt nostrum opus, quod in susceptione sacramentorum facimus, ita ut fides non sola, sed una cum dignitate, seu merito illius nostri operis accipiat gratiam justificationis.*

Hic vero impudenter mentitur Kemnilius. Nullus enim catholicorum justificationem, quam in sacramentis accipimus. Tribuit dignitati, aut meritis operis nostri, sed institutioni divinae, et operi Christi. Nec enim Baptismus, aut alia sacramenta sunt opera nostra, aut pendent ex nostra dignitate, aut merito; alioqui sacramenta ab impiis collata non essent utilia, cujus contrarium, tum catholici, tum etiam Luthcrani defendunt contra Donatistas.

Quarto addit Kemnilius: *Ei propterea nominant sacramenta novae legis. ut sit mutua relatio legis et nostrorum operum in ipso etiam sacramentorum usu.*

Hic etiam leviter calumniatur. Non enim per legem intelligit concilium praeceptum, quo opus imperatur, sed testamentum novum: idem enim significant sacramentum novae legis, et sacramentum a Christo institutum, qui est auctor novi Testamenti, seu legis.

Quinto adjungit ineptissime: *Ideo etiam volum nominant, hoc est, pollicitationem certi operis ad accipiendam justificationis gratiam.*

Quis uollet miretur imperitiam, vel impudentiam hujus censoris? Nam vel ignoravit, volum in verbis concilii non pollicitationem, sed desiderium significare, vel de industria cavillari voluit. Certe concilium, cum ait, sacramenta esse necessaria, vel eorum votum, per volum voluntatem accepit. Nam ut s. Augustinus, lib. 4. contra Donatistas. cap. 23. docet, sine Baptismo, latro salvatus est, quia non ejus accipiendi voluntas defuit, sed non accipiendi necessitas adfuit. Aliqui haec de nugis Kemnilianis et de causa finali sacramentorum.

CAPUT XXIII.

Auctorem sacramentorum solum esse Christum.

De causa efficiente sacramentorum, quatuor sunt controversiae; quot sunt etiam canones de hac re in concilio tridentino sess. 7. Ut autem haec facilius intelligantur, observandum est triplicem causam efficientem in sacramentis a theologis considerari. Iam principalem, et omnino independentem, in qua dicunt esse potestatem auctoritatis.

Alleram inslrumentalem, sed Instrumenti conjuncti, in qua dicunt esse potestatem excellentiae. Tertiam inslrumentalem , sed instrumenti separati ; in qua dicunt esse potestatem ministeria» lem.

Prima caussa omnium consensu csl Deus, ipso enim solus ex auctoritate gratiam dare potest, el proinde sacramenta instituere, quae gratiam olli* ciunt. ani eliam infallibiliter significant. Secunda caussa est Christus ul homotChristi enim humanitas est instrumentum conjunctum divinitati hypo- statice, el ideo Christo ul homini tribuitur quaedam potestas ministerialis quidem, quia derivata est a divinitate, tamen excellentiae potestas dicitur quin soli Christo convenit. Tertia caussa csl quilibet altus minister sacramentorum. De 1. caussa nulla est quaestio, dc 2. una controversia est, dc 3. 1res.

Prima igitur quaestio csl; An auctor sacramentorum novae legis sil solus Christus. Adversarii duo quaedam docent. Primo: Sacramenta, quae sola ipsi vera sacramenta putant, a solo Christo esso instituta , nimirum Baptismum cl Eucharistiam , caetera non a Christo instituta. Ita docent Calvinus in Antidoto concilii, sess. 7. can. 1. cl Kemnilius in 2. pari.Examinis, pag. 13. Citat autem Kemnilius Cyprianum, in sermone de ablutione pedum; item Ilugonem. lib. 2. de sacramentis, par. 15. cap. 2. cl Petrum Lombardum.lib.1. disl.23.qui negant omnia sacramenta a Christo instituta fuisse. Poterat addere Alexandrum Alcnsem. (pii 4. pari.quaesi. 24. membro 1. dicit, sacramentum Confirmationis post mortem apostolorum institutum esse ab Ecclesia in concilio mehiensi. Idem senlire videtur s. Bonaventura, in 4. disl. 7. ari. 1. quaesi. 1. Praeterea idem Alexander: quaesi. 59. memb. 3. e*Bonaventura disl. 17. art. 1. quaesi. 3. cl Marsilius in 4. quaesi. It. dicunt, sacramentum Poenitentiae non fuisse a Christo institutum, sed ab apostolis.

Adversus errorem hunc posuit concilium Indent, sess. 7. cauonein 1. qui talis est : Si *quis dixerit, sacramenta novae legis, non esse omnia a Jesu Christo Domino nostro instilula.anathema* sil.Qui canon non debet ita inlclligi. quasi concilium velit sacramenta instituta esse a Christo immediate, vel mediale; sed solum immediate: nam alloqui concilium frustra canonem istum posuisset: cum nemo unquam dubitaverit, quin saltem modiale sacramenta a Deo sint instituta.Praeterea idem concilium.sess. 14. can. 1. agens de sacramento Unctionis extremae. soipsum explicat, hiii nil : Sacramentum illud ab ipso Chi isto institutum fuisse , sed a b. Jacobo apostolo promulgatum. Denique, si tantum mediale Christus sacramenta instituisset, idem dici posset dc sacramentis, et de aliis omnibus caeremoniis ecclesiasticis : omnes enim sunt a Christo mediale institutae,quia nimirum dedit Ecclesiae potestatem instituendi, et inspiravit, ut institueret, et ne, erraret in instituendo; cl tamen idem concilium non eodem modo loquitur de sacramentis, et de aliis caeremoniis. Nam sess. 21. cap. 2. dicit. Ecclesiam habere potestatem mutandi, cl instituendi circa sacramnla, salva tamen eorum substantia.

Haec igitur verissima concili sententia confirmari

potest his rationibus. Primo, in Scripturis apostoli non vocantur nisi dispensatores, el ministri mysteriorum Dei.ut 1. Corinth.4. Sic nos *existimet /io- nio, ul ministros Christi, el dispensatores mysteriorum Dei.* Non igitur instituerunt ipsi, sed solum promulgarunt, el ministrarunt sacramnla a Christo instituta.

Secundo : Sacramenta legis veteris a Deo immediate sunt instituta, a .Moyse autem solum promulgata. ut palet ex libris Exodi el Levitici. ubi semper eum aliquid novi instituitur.legimus: I.oquuln.s est Dominus ad Moysem: mullo igitur magis parerai.ul sacramnla novae legis praestantiora ab ipso Deo instituerentur.

Tertio, id Paires affirmant. Cyprianus, sive quicumque csl auclor.in sermone dc ablutione pedum: *Ipse.* inquit, *summus sacerdos sui est sacramenti institutor el auctor:in caeleris homines Spiritum sanctum habuere doctorem.* Ibi vides non sacramenta (ul Kemnilius falso cila bal),sed quosdam alios ritus ah hominibus institutos, auctore Cypriano.Ambrosius lib. 4. de sacramentis cap. 4. .luctor, inquit. *sacramentorum quis est, nisi Dominus Jesus?* Augustinus lib. 3. doctrin.christ, cap. 9. dicit primo ipsum Dominum . deinde \postolicam disciplinam tradidisse Ecclesiis sacramenta. Idem in cpisl. 118. cap. 1. sacramentorum auctorem Deum facit.

Ad testimonia vero, quae allegat Kemnilius, Respondemus : Cyprianum contrarium habere, ul supra ostendimus, Nugonem autem el Lombardum per institutionem intelligere voluisse promulgationem: quomodo eliam lex vetus dicitur lex Moysis, cum tamen eam Moyses non instituerit proprie, sed lanium promulgaverit, hiem responderi potest ad eorum testimonia, qui dicunt, sacramentum Poenitentiae ab apostolis institutum. Nam iidem dicent. Christum instituisse Absolutionem, cl insinuasae Confessionem: quocirca non tam relinquunt apostolis institutionem. quam declarationem, licet ipsi eam vocent institutionem. Porro quod ajunl Alexander et Bonavcnlura do sacramento Confirmationis . defendi non potest. Constat enim testimonio Fabiani papae, Dionysii areopagilae. Cypriani, Tertulliani. et aliorum velorum, sacramentum Confirmationis fuisse diu ante concilii meldensis tempora. Vide Dionysium dc ecclesiastica hiérarchie, cap. de Baptismo. Tertullianum lib. de resurrect, camis. Fabianum in cpisl. ad orientales.Cyprianum lib. 2. cpisl. 1. el in serm. de Chrismate. Sed neque concilium illud aliud statuit. nisi ul qui ad sacramentum Confirmationis accedunt, jejuni sint, ut palet ex Gratiano, can. Fl cpiçcopi. de consccr. dist. 5. neo enim aliud cxlat ex hoc concilio. Dc hac tola quaestione plura dicentur, cum de singulis sacramentis agetur.

CAPUT XXIV.

Ministrum sacramentorum ordinarium non esse quemlibet hominem eliam baptizalum.

Altera quaestio est de caussa ministerial) in sacramentis conficiendis cl ministrandis, quis proprie

in Ecclesia sit minister sacramentorum. Adversari mullum inter se, et nobiscum in hac quaestione dissentiunt.

Martini Lutherus duo dicit falsa, et inter se pugnantia. Primum, omnes omnino esse ministros. non solum homines, sed etiam daemones. Sic enim ait in lib. de missa privata, et unctione sacerdotum, e lito anno 1523. *Eno non dicam, quod Papistae dicunt, nullum angelorum, nec Mariam quidem ipsam consecrare posse. Sed e contra dico, si diabolus ipse veniret, et ego postea resciscerem diabolus sic irrepsisse in officium pastoris Ecclesiae, in specie hominis vocatum ad praedicandum. et publicae in Ecclesia docuisse, baptizasse. celebrasse missam, et absolvisse a peccatis, et tali munere functum esse juxta institutionem Christi. tunc cogemur fateri, sacramenta ideo non esse inefficacia, sed verum Ilaplismum, verum evangelium, veram Absolutionem, verum sacramentum corporis et sanguinis Christi nos accepisse.* Haec illae.

Primum autem, tum quia fides nostra, dignitas et efficacitas sacramentorum, non nititur qualitate personae, sed Christi verbo et ordinatione. Sive igitur bona sit. sive mala, sive uncta, sive non uncta, sive vocata legitime, sive non sic vocata, sive Salhan. sive angelus, idem efficacit, modo servet Christi ordinationem : tum etiam quia Judas, qui erat membrum diaboli, non mimis praedicabat, et baptizabat, quam ceteri apostoli. Cur igitur non possit diabolus, quod possunt membra ejus?

Alterum, quod Lutherus dicit. scilicet. omnes et solos homines baptizatos habere potestatem omnia sacramenta ministrandi*, tametsi ad tollendam confusionem, non oporteat omnes uti hae potestate, sed tantum eos, qui legitime sunt vocati, exceptis tribus casibus. Primo, «quando quis est in loco privato vel domi suae. Secundo, quando nemo alius adest, et necessitas urget. Tertio, quando alius adest, sed non tam bene ministrat, vel ego facerem, juxta illud 1. Corinth. 14. *Si alteri revelatum fuerit. prior taceat.*

Hanc esse ejus sententiam patet ex sequentibus. In lib. de captivitate Babylonica, cap. de Ordine: *Esto, inquit, certus, et te ipsum agnoscat quicumque se Christianum esse cognoverit. omnes nos aequaliter esse sacerdotes. hoc est. eandem in verbo, et Sacramento quocumque habere potestatem: verum non licere, quemquam hac ipsa uti. nisi consensu communitali. vel vocalione majoris.* A paulo ante: *Quod si cogere admittitur, nos omnes esse aequaliter sacerdotes. quotquot baptizati sumus. sicut revera sumus etc.* Item in articulis a Leone X. damnatis, art. 13. *Ubi. inquit, non est sacerdos, argue potest quilibet Christianus, etiamsi mulier aut puer esset.* Et in assertione ejusdem articuli rationem reddens, ait: *Qui enim baptizatus est, Spiritum Christi habet: ubi autem Spiritus Christi, ibi omnium potestas et libertas.* Haec ibi. Item in libro, quem edidit contra eandem bullam Leonis, anno 20. Assero, inquit, *et amplector fiducia tota spiritus mei articulos, per eam damnatos, assequendosque pronuntio omnibus Christianis: sub poena aeternae damnationis.* Et infra in line

libri: *Ilis. Inquit, scriptis lesor, me omnia damnata per bullam istam execrabilem confiteri pro catholicis dogmatibus.* Et infra: *Ultimum quod habeo exponam, nempe hanc animam et hunc sanguinem. Melius enim est me. nihil occidi, quam tamen syllabam damnatorum articulorum revocare.* Haec ibi.

Ubi est obiter notandum, revocasse postea Lutherum aliquos ex iisdem articulis, ac nominatim 36. de libero arbitrio, quem in assertione primum. et fundamentum totius doctrinae suae ipse appellat. Nam in articulo isto 36. dicit. liberum arbitrium esse rem de solo titulo: et in assertione explicat, id ita intelligendum esse, vel juxta doctrinam Widei omnia de necessitate absoluta eveniant. Quod quidem apertissime revocavit in visitatione saxonica. ubi docet, hominem esse liberi arbitrii in operibus civilibus, nec omnia necessario evenire.

Ad haec in lib. de abroganda missa. edito anno 21. ex proposito docet, et probat omnes Christianos habere eandem potestatem in verbo, et sacramentis ministrandis: *Invidis, inquit, Scripturis firmabimus legitimum illud. clunicum verbi ministerium esse commune omnibus Christianis, sicut et sacerdotium et sacrificium.* Et infra probat aliquot exemplis Scripturae, licere etiam foeminis concionari, item in lib. ad Pragenses, de instituendis ministris Ecclesiae, quem edidit anno 1523. *Sacerdos. inquit, in novo praesertim Testamento non fit. sed nascitur. non ordinatur, sed creatur: nascitur autem in Ilaplismo: suntque prorsus omnes Christiani sacerdotes.* Et ibidem prolixè probat omnes Christianos ex Baptismo habere, vel possint concionari, baptizare, consecrare et absolvere ac ligare. Et de eadem habet haec verba: *Cessent, inquit, hominum mendacia. Claves sunt totius Ecclesiae et cujuslibet membri ejus, tam jure, quam usu, et omnibus modis.* Haec ille. Infra tamen monet, non licere unicuique uti hoc jure, nisi in necessitate, sed expectandam esse vocationem et electionem multitudinis.

Ex quibus duo corollaria deducit. Unum, quod publici ministri non differant a caeteris potestate, vel dignitate aliqua, sed solo usu potestatis. Alterum. quod ex proximo sequitur, posse ministrum fieri laicum. vel ex laicis fiunt ministri. Porro argumenta ejus infra ponentur, cum solvenda erunt. Haec igitur est Lutheri sententia.

Joannes Calvinus in alio extremo versatur. Nam non solum non concedit diabolus, aut foeminas. aut quoslibet Christianos posse condonari et sacramenta ministrare, sed ita severe defendit, solum quosdam legitime vocatos habere hanc potestatem, vel ne in necessitate quidem concedat laicis. ac praesertim foeminis vel baptizent. Sic enim scribit in Antidoto ad canon. 10. sess. 7. *Nemo sanus Christianos omnes in verbi, sacramentorumque administratione pares facit: non solum quia decenter, et ordine gerere omnia in Ecclesia decet, sed etiam quod singulari Christi mandato ad eam rem ordinantur ministri.* Et infra: *Porro munus baptizandi, ubi mulierculis inunctum reperitur, quemadmodum illis permittunt.* Idem fuse

docel in Institut, lib. 4. cap. 3. § 10. et cap. 15. ni (inc. Ilaquo cum Calvino nulla nobis hoc loco controversia est. Nani quod negat laicos et foeninas non posse in necessitatis nrliculo baptizare, in disputatione de Baptismo refutandum erit.

Marlinus Iveninilms more suo rem totam involvens, non salis aperit quid scilicet. Nam discussions 10. can. sess. 7. concilii tridentini, qui sic babel; *Siquis dixerit, Christianos omnes. in verbo, et omnibus sacramentis administrandis habere potestatem, anathema sit.* Tria dicil. Queritur Primum, canonem esse positum ad damnandam Lutheri sententiam, sed mutilatam et depravatam: *Non enim Lutherus unquam sentit,* inquit Kemnilius pag. 138. *quemvis Christianum promiscue sine legitima vocatione, vel posse, vel debere sibi arrogare, vel usurpare ministerium verbi, et administrationem sacramentorum in Ecclesia.*

At debuisset distinguere Kemnilius poleslalem ab excommunicatione. Nam si loquitur desola excommunicatione, verum est. Lutherum non sensisse, posse vel debere quemvis sibi arrogare hoc ministerium sine legitima vocatione. Sed neque concilium id in Luthero damnavit: id enim omnes fatemur esse verum. Si vero loquitur de poleslale, falsum est Lutherum non ita sensisse: loca a nobis prolata demonstrant. Atque id est. quod damnavit concilium. Neque potest dici Lutheri sententia a concilio mutilata, vel depravata. Aon enim concilium debuit totum librum Lutheri describere, aut referre ea. quae ab illo bene scripta sunt: sed salis fuit ea referre, quae damnanda erant.

Deinde addit Kemnilius, concilium fraudulenter loqui: *Oblique,* inquit, pag. 140. *et quasi aliud agentes hoc axioma petunt, Neminem, etiam si legitime juxta praescriptum verbi Dei ab Ecclesia electus, et vocatus sit. nisi ab episcopo aliquo unctus et rasus sit habere ullam poleslalem in verbo, et sacramentorum administratione: et sacramenta ab illis administrata non esse vera, et efficacia. Eas insidias lector intelligat occultas in hoc canone.*

Sed canon apertissimus est. et Ivennilius potius simplici ejus intelligendi insidias tendit. Num concilium non dicil, non habere ullam potestatem in sacramentis ministrandis eos, qui non sunt ab episcopo uncti et rasi. Nam concilium non ignorabat ad sacramenta Baptismi et Matrimonii non requiri necessario ordinationem, sed dicil non habere poleslalem in omnibus sacramentis; ut reprobet Lutheri sententiam. quae in omnibus sacramentis, etiam Eucharistiae et Poenitentiae tribuit laicis poleslalem. Deinde concilium non nominat unctos et rastos: unctio enim et rasura caeremoniae sunt accidentales, sine quibus essentia Ordinationis consistere polesl. Itaque Kemnilius insidias in suis verbis occultat.

Tertio, dicil sententiam canonis. nl verba sonant, esse veram, sed tamen eam non recte exponit: *Quod vero,* inquit. *ad ipsam sententiam decimi hujus canonis, sicut verba posita sunt, allinet, plane et clare respondeo: Si qui existimant cuivis Christiano promiscue sine peculiari et legitima vocatione permissam esse poleslalem usurpandi,*

et exercendi ministerium verbi, et sacramentorum in Ecclesia, eos jure et merito damnari.

At non recte exponit concilium Kemnilius. Non enim concilium damnat eos, qui dicunt, licere unicuique sine vocatione usurpare ministerium; id enim nemo dicil, proinde non fuisset opus canone: sed damnat eos, qui dicunt, omnes Christianos habere poleslatem, verbum et sacramenta omnia ministrandi, quod Lutherus dixit, et Kemnilius sentire videtur licet aperte confiteri non audeat. Proponenda est igitur, et probanda Ecclesiae doctrina, et per duobus propositionibus comprehendi potest.

Prima propositio: *Minister sacramentorum homo esse debet, non autem angelus, sive bonus. sive malus.* Ille est adversus Lutherum, et communis apud theologos.

Esi laicum observandum, quod si forte angelus bonus sacramentum aliquod ministraret, illud habendum esset ratum, quia certum esset id factum esse divina dispensatione extraordinaria. Quocirca referi Niccphorus lib. II. cap. 20. s. Amphilochem ab angelis ordinatum episcopum: idque ratum habitum ab episcopis ejus provinciae. At si diabolus idem faceret. iterandum esset sacramentum: quia diabolus nec habet ex se poleslalem. nec peculiari Dei dispensatione acciperet, sed sibi usurparet, ut falleret.

Probat haec propositio. Primo: Ad essentiam sacramentorum, ut requiritur verum et naturale elementum, ita verum et naturale verbum. Scilicet si solus homo vere et naturaliter loquitur: loqui enim est actio corporis viventis per instrumentum linguae et palati; non igitur angelus bonus vel malus sacramenta conficere polesl. Nam, ut recte docet S. Thomas I. par. qu. 51. art. 3. ad 4. angeli etiam per corpus assumptum non possunt proprie loqui.

Secundo: Etiam si vera elementa, veraque verba angeli adhibere possent, tamen non propter illa verum sacramentum efficerent. Nam sacramentum est signum, et causa infallibilis gratiae: non autem id habent elementa, et verba naturaliter, sed solum a Deo assumuntur. ut instrumenta justificationis. Ergo non sunt vera sacramenta cuma quocumque adhibentur, sed cum adhibentur ab eo. cui Deus id committit: quomodo etiam verba, quibus miracula faciebant Christus et apostoli, non a quocumque prolata fuissent, eandem vim habuissent. Si enim etiam dicat claudus: *Surge et ambula,* nihil efficiet. nisi a Deo assumatur, ut instrumentum ad miraculum faciendum: non igitur vera sacramenta conficere polesl. nisi qui a Deo habet auctoritatem. Sed Deus hanc auctoritatem solis hominibus dedit, non angelis bonis vel malis. Nam Matth. 28. hominibus dixit: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, etc.* Item Luc. 22. solus hominibus dixit: *Hoc facite in meam commemorationem.* Joan. 20. solis hominibus dixit: *Quorum remiseritis peccata etc.* Ad haec Ephes. 4. *Christus ascendens in alium captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus;* ubi per domini intelligit varia ministeria, quae sunt in Ecclesia: nam antea dixerat: *Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi,*

sic»/ *scriptum est: Ascendens in altum etc.* El infra. *El ipse dedit quosdam quidem apostolos, alios prophetas, alios evangelistas. alios pastores cl doctores etc.* Denique Hebr. 5. *Omnis pontifex c.r hominibus assumptus pro hominibus constituitur etc.* Quare Clirysoslomos lib. 3. de sacerdotio. aperte testatur, angelis non esse concessum, quod est concessum hominibus, ul sacramenta ministrent: cl idem habet homil. 85. in Joan, prope fin.

Tertio, confirmatur ex doctrina Lutheri; Nam ipse vult fundamentum potestatis in verbum, ct sacramenta, esse Baptismum, ul palet ex locis citatis: at hoc fundamento carent angeli tum boni, tum mali, liem in homil. de Baptismo, et alibi, docet, non sufficere verba cl elementa, sed requiri Dei mandatum; al Deus nusquam mandavit angelis, ut sacramenta conficerent; igitur etc.

Neque argumenta Lutheri pro diabolo facta concludunt. Ad Primum concedimus, sacramentorum cllicacia in non pendere a qualitate ministri quacumque. Non enim pendet a qualitate accidentali, ul csl bonitas: tamen pendet a qualitate essentiali, sine qua non esset verus minister; talis autem in primis est, ul sil homo.

Ad secundum, fatemur Judam. et membrum diaboli fuisse, el vera sacramenta ministrasse: negamus autem idem convenire diabolo. Nam Judas, non ul inembrum diaboli, sed ut minister Christi sacramentum administravit, fuit autem Judas Christi minister, quia verus homo erat, et a Christo acceperat potestatem baptizandi, quorum neutrum diaboli convenit.

Secunda propositio: *Verus minister sacramentorum (Baptismo el Matrimonio exceptis) non est quilibet homo etiam baptizatus, sed is solum, qui rite in Ecclesia ordinatus csl.*

Nola, excipi Baptismum, quia propter summam ejus sacramenti necessitatem, semper Ecclesia intellexit posse a quolibet homine conferri; ile quare dicemus in materia de Baptismo. Item excipi Matrimonium, quoniam cum Matrimonium consistat in contractu mutuo duorum, non poterat aliter fieri, quam ul ipsi contrahentes essent ministri.

Probatur haec propositio adversus Lutheranos. Primo, ex Scripturis, quae docent, in Ecclesia esse diversa officia, nec omnia omnibus convenire; ul Roman. 12. 1. Corinth. 12. cl Ephes. 4. *Alios posuit apostolos, alios prophetas etc. El numquid omnes apostoli, numquid omnes prophetae etc.* Idem ergo dici potest de pastoribus cl doctores, qui ibidem nominantur. Nec responderi polcsi hic agi de usu, ul Lutheran! dicunt, non de poleslate. Nam certe apostoli non habebant potestatem apostolicam, antequam illam a Christo acciperent: non igitur acceperunt usum lanium, sed ipsam potestatem.

Secundo, cx illo Hcbr. 5. *Nemo assumit sibi honorem, nisi qui vocatur a Deo tamquam Aaron.* Non igitur omnes, qui sunt de populo Dei, sunt hoc ipso sacerdotes. Neque potcsi hic locus intelligi de exercitio tantum: nam Aaron antequam vocaretur a Deo ad sacerdotium, non habebat neque usum, neque potestatem. Praeterea assumere ho-

norem, non est exequi potestatem, sed accipere eam; quod etiam confirmatur ex sequentibus: *Sic cl Christus non semetipsum clarificavit, ul pontifex lieret.* Igitur assumere honorem csl fieri pontificem, non autem exercere pontificatum.

Tertio: Apostoli baptizati sunt et baptizabant ante Christi passionem. Nam quod baptizarent, habetur Joan. 4. quod baptizati fuerint, docet Augustinus in epist. 108. ad Seleicianum: nec est credibile, cos a Christo jussos baptizare, antequam ipsi baptizarentur. Al potestatem consecrandi Eucharistiam acceperunt postea Luc. 22. cum audierunt; *Iloc facile in meam commemorationem.* Similiter el absolvendi potestatem acceperunt postea Joan. 20. *Quorum remiseritis.* Non igitur acceperant in Baptismo.

Quarto; Si omnes Christiani acciperent in Baptismo hanc potestatem, ideo acciperent, quia tunc, ul ait Lutherus, unguntur gratia Spiritus sancti, ct proinde liuntur spirituales sacerdotes. Al id falsum est; nam sequeretur cos. qui dum baptizantur, non recipiunt gratiam. ct eos. qui postea cam perdunt, non vero conferre sacramenta. quod tamen Lutherus recte negat contra Anabaptistes. Nec polcsi responderi sullicere characterem, nam Lutherani non agnoscunt ullum characterem.

Quinto: Si omnes Christiani haberent hanc potestatem: nemo posset privari usu ejus, nisi in poenam magni criminis: atqui apud Lutheranos nulli privantur usu hujus potestatis sine ulla sua culpa. Neque obstat quod illi objiciunt de confusione, quae nasceretur in Ecclesia, si omnes uterentur hac potestate. Nam possent per vices fungi hoc ministerio: aut certe non deberet posse repelli, qui vellet ministrare, quando pauci sunt ministri, etiamsi non esset vocatus a magistratu. Al ipsi repellunt non vocatos; ergo vel injuriam eis faciunt, vel fateri debent, eos non habere potestatem.

Sexto; In lege veteri, ubi erant sacramenta imperfectiora, non tamen omnes poterant ea ministrare, sed soli sacerdotes. Nec valet solutio, si dicas Christianos esse factos in Baptismo spirituales sacerdotes: nam etiam illi fiebant in circumcissione spirituales sacerdotes, cl poterant omnes offerre spirituales hostias. Immo quod dixit b. Petrus de omnibus Christianis: *Vos autem genus electum regale sacerdotium*, 1. Pct. 2. idem antea dixerat Moyses de omnibus Israëhlis Exod. 19. cl tamen Ozias rex lepra punitus fuit, quia fungi voluit munere sacerdotali 2. Paralipom. 26.

CAPUT XXV.

Solvuntur argumenta Lutheri.

Ex his ad argumenta Lutheri facile erit respondere. Ac Primum in libro de abroganda missa proponit sex Scripturas, quibus probet omnes Christianos aeque esse sacerdotes. Prima est 1. Pel. 2. *Tamquam vici lapides supraedificamini in sacerdotium sanctum.* Secunda ibidem; *Vos autem genus electum, regale sacerdotium.* Tertia ibidem:

Ut virtutes annuntietis ejus, qui vos vocavit de tenebris in admirabile lumen suum. L'bi Christiani dicuntur ad hoc vocali, ut annunciant, id est, praedicant virtutem Christi: igitur omnes Christiani possunt ac debent praedicare, quod est praecipuum munus sacerdotis. Quarta Apocal. 5. *Fecisti 7ios Deo nostro regnum, et sacerdotium.* Quinta Apocal. 20. *Erunt sacerdotes Dei. et Christi ejus.* Sexta 2. Cor. 3. *Qui idoneos nos fecit ministros novi Testamenti.*

Addit praelerea quaedam loca, ut probet mulieres posse concionari, Joëlis 2. *Prophetabunt filii vestri et filiae.* Actor. 21. *Erant Philippo quatuor filiae virgines prophetantes.* Exod. 15. Maria prophetavit. Judic. 4. Debora docuit Barach. 4. Reg. 22. Oda consilium dedit regi Josiae. Luc. 1. Virgo Anna prophetavit. 1. Corinth. 11. *Mulier, velato capite, oret, et prophetet.* Ex quo loco explicari putat alium ejusdem Apostoli 1. Corinth. 14. *Mulieres in Ecclesia taceant.* Nam in primo loco loquitur absolute, in posteriori prohibet, ne loquantur mulieres viris praesentibus, et loqui volentibus, et valentibus.

Rursus in lib. de instituendis ministris ad Praegenses, probat hoc ipsum dupliciter. Primo, hac ratione: Christus est sacerdos. Psal. 109. *Tu es sacerdos in aeternum.* Omnes Christiani sunt fratres Christi. Ps. 21. *Narrabo nomen tuum fratribus meis,* et psalm. 44. *Unxit te Deus oleo laetitiae prae consortibus tuis.* Igitur omnes Christiani sunt sacerdotes.

Secundo probat ex officiis sacerdotum, quae sunt concionari, baptizare, consecrare, absolvere, sacrificare, orare pro aliis, et judicare de doctrinis. Quod enim omnes possint concionari, probat tribus Scripturis. Primo ex illo 1. Petr. 2.1/1 *virtutes annuntietis.* Secundo ex illo 1. Cor. 11. *Quotiescumque manducabitis panem hunc, mortem Domini annuntiabitis.* Annunciare enim mortem Domini, praedicare est. Tertio ex illo 1. Cor. 14. *Unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet, potestis omnes per singulos prophetare.* Propter quae loca ita Lutherus triumphat: *Quare salis his locis robustissime et clarissime firmatum sit, ministerium verbi potissimum in Ecclesia esse prorsus unicum, et commune omnibus Christianis, non modo jure, sed etiam praecepto. Quare et sacerdotium non nisi unicum, et commune erit, ut nihil valeant adversus haec divina fulmina, infiniti Patres, innumera concilia, aeterna consuetudo. et universa mundi multitudo, quibus stipulis rasae larvae nituntur sacerdotium suum stabilire.* Haec ille.

Quod omnes possint baptizare, probat ex usu nostrae Ecclesiae, (pia concedit etiam mulierculis ut baptizent: et proinde ut ministrent verbum: nec enim Baptismus sine verbo constat.

Quod omnes possint consecrare Eucharistiam, probat Primo, quia Lucae 22. Christus in aeterna omnibus dixit: *Hoc facile in meam commemorationem.* Item Secundo, quia Paulus 1. Cor. 11. totam Ecclesiam alloquitur, cum ait: *Ego enim accepi a Domino. quod et tradidi vobis.* Denique Tertio probat; quia majus est baptizare, et concio-

nari, quam consecrare. Nam ex concione. et Baptismo datur remissio peccatorum, ex consecratione nihil sequitur. nisi stupor sacerdotis super sua potestate et dignitate.

Quod omnes possint absolvere, probat ex illo M. dth. 18. *Quaecumque alligaveritis super terram etc.*

Quod omnes possint sacrificare, probat. quia nullum est sacrificium in Ecclesia, nisi illud, quo juxta Paulum Horn. 12. *Sacrificamus corpora nostra per mortificationem vitiorum.* Id autem commune est omnibus.

Quod omnes possint orare pro diis, probat, quia oratio dominica est communis; et in ea pro aliis etiam oratur.

Quod omnes possint judicare. et discernere dogmata, probat dupliciter. Primo ex illis Scripturis, quae jubent, ut fugiamus falsos prophetas. Joan. 10. *Oves meae vocem meam audiunt, vocem alienorum non audiunt.* Mallii. 7. *Attendite a falsis prophetia.* Secundo ex illis verbis Pauli 1. Cor. 14. *Si sedenti revelatum fuerit, prior taceat.* Hic vefo triumphat Lutherus, ac vult licere unicuique judicare Ecclesiam romanam. licet ipsa sedeat, ut mater. et magistra Ecclesiarum. Haec sunt argumenta ex bb. de instituendis ministris. Accedat ultimo argumentum, quod facit in assertione 13. ari. *Qui. inquit, baptizatus est. spiritum Christi habet: ubi autem spiritus Christi est. ibi omnium potestas et libertas.*

Responsio. Ad Primum. Secundum. Quartum et Quintum locum respondeo. hinc illa intelligi de sacerdotio spirituali, quo oderimus hostias spirituales. id est. opera bona, ac praecipue laudes et preces; quod quidem sacerdotium commune est omnibus piis hominibus. Sed praeter hoc sacerdotium est aliud proprie dictum, quo offertur sacrificium proprie dictum, et ad cujus officium perlinet ministrare verbum et sacramenta populis.

Id illa esse patet. Primo ex ipsis locis. Nam 1. Petri 2. habetur: *Offerentes spirituales hostias.* Addidit enim spirituales ad distinctionem hostiarum, quae non spiritaliter et mystice, sed proprie sacrificantur. Sic etiam in cap. 5. et 20. Apocalypsis agitur de sacerdotio beatorum in coelo, quod certum est non esse nisi ad offerendas laudes.

Secundo idem probatur: quia verba b. Petri sumpta sunt ex cap. 19. Exodi, ubi illud idem dicitur de Hebraeis, quod b. Petrus tribuit Christianis. At in Testamento veteri non erant omnes proprie dicti sacerdotes, sed solum filii et posterii Aarō. et tamen erant omnes sacerdotes spirituales.

Tertio: quia tam Petrus in epistola, quam Joannes in Apocalypsi conjungunt regnum cum sacerdotio. Sic igitur sunt omnes christiani sacerdotes, quo modo sunt omnes reges.

Quarto: haec loca solum intelliguntur de sanctis et piis Christianis, non de peccatoribus, qui non sunt gens sancta, ut cos Petrus vocat: al sacerdotium. seu ministerium externum convenit etiam peccatoribus, ex sententia tum catholicorum. tum Lullieranorum.

Ad tertium locum: *Ut virtutes annuntietis etc.* Responsio. Non imperat s. Petrus, ut omnes Chri-

stiani publice praedicent verbum Dei, sed ul gratias agant Deo, cumque laudent ob ejus beneficia. Nam ul recte exponit Reda, alludit Petrus ad canticum Hebraeorum (*Cantemus Domino gloriose etc.* Exod. 15.) quod cantaverunt liberali ex Aegypto post transitum maris rubri. Vult enim eodem modo Christianos liberatos de diabolica servitute per aquas Baptismi cantare canticum actionis gratiarum, et assidue laudare potentiam Redemptoris. Nec male addit Oecumenius, velle etiam b. Petrum, ul omnes Christiani non tam verbis, quam bonis operibus annunciant Dei virtutem, ita ul eorum vila sit quasi quaedam concio gentilibus, iuxta illud Mallii. 5. *Ubi videant opera vestra bona, et glorificent Patrem etc.* Quomodo etiam intolliguntur nulla alia loca, ul psal. 18. *Coeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiant firmamentum.* I. Tim. 2. *Sicut decet mulieres promittentes.* Graece ἐπαγγελλομένοι, annunciantes. *pietatem per opera bona.* Et infra: *Mulierum docere non permitto.* Ubi vides mulieribus imperari, ul annunciant pietatem: ac ne forte Lullherana interpretatione deceptae putarent sibi licere etiam concionari, addit: *Per opera bona, et; Mulierum docere non permitto.*

Ad Sextum. *Idoneos nos fecit ministros etc.* Responsio. Non loquitur de omnibus Christianis, sed de se ipsis, et caeteris collegis suis apostolis. Nam confert se cum Moyse, qui minister fuit testamenti veteris, ac dicit, illum ministrasse litteras in lapidibus insculptas, se autem, et collegas suos ministrare spiritum etc. Al constat in testamento veteri non fuisse omnes ministros, et promulgatores legis, sed solum Moysem. Praeterea loto capite praecedenti loquitur de se ipso, et similiter initio cap. 3. cum ait: *Incipimus iterum nosmetipsos commendare? aut egemus, sicut quidam commendati litteris ad vos aut ex vobis?*

Ad loca illa pro focminis, Respondeo: Aliud est prophetare, id est, futura praedicere, aliud prophetare, id est, concionari. sive Scripturas interpretari. Primum non est proprie munus sacerdotis, seu praesulis ecclesiastici, sed est gratia gratis data, quae etiam laicis viris et focminis convenire potest. Certe David, Elias, Eliseus, Isaias, et alii permulti, sacerdotes non erant, et tamen prophetabant, et de hoc genere prophetandi intelliguntur fere omnia loca allegata. Alterum genus est proprium sacerdotis, neque convenit focminis, tamen foeminarum est subesse, non praeesse. Et hanc rationem adfert b. Paulus 1. Corinth. *Mulierum taceant in Ecclesia, non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse.* Nec tamen propterea prohibetur Deus, quin possit extraordinarie focminis concedere, ul doceant viros, ul quondam contigit Debrae, et antea annos ducentos sanctae Citharinae senensi. Sed haec privilegia non faciunt legem.

Ad argumentum, ex eo quod Christus est sacerdos, et mimes Christiani sunt fratres ejus. Respondeo: Nihil concludit hoc argumentum. Primo, quia Christus non est sacerdos Aaronicus, sed secundum ordinem Melchisedech. In sacerdotio Aaroni-

eo id habebat locum, ul omnes fratres essent sacerdotes: al in sacerdotio secundum ordinem Melchisedech solus primogenitus erat sacerdos.

Praeterea etiam in sacerdotio Aaronico soli fratres naturales erant sacerdotes, non autem adoptivi: porro Christiani sunt fratres Christi adoptivi, non naturales.

Denique, si omnia, quae Christo conveniunt, nobis etiam omnibus convenirent, cur non omnes faceremus miracula, praediceremus futura? etc.

Ad argumentum ex primo officio sacerdotis, Respondeo: Tria illa loca nihil probant. Nam illud I. Petr. 2. *1. virtutes annuntietis*, intelligitur de laude privata, non de concione, ul diximus. Illud I. Corinth. 1. *Mortem Domini annuntiabitis*, intelligitur de commemoratione passionis dominicae, quam facimus non concinnando, sed sumendo Eucharistiam: alioqui deberent omnes, qui sumunt Eucharistiam, concionari, quod est impossibile. Illud 1. Corinth. 14. *Polletis omnes prophetare, ul omnes discant, et omnes exhortantur*; non intelligitur de omnibus Christianis, sed de omnibus, qui habebant ea dona: ait enim: *Unusquisque vestrum psalmum habet, linguam habet etc.* Al eorum non habebant omnes donum linguarum, cum idem Paulus dicat I. Cor. 12. *Divisiones gratiarum sunt etc.* et: *Numquid omnes linguis loquuntur?* et hoc tempore nulli sunt, qui habeant ejusmodi donum. Vult ergo Paulus dicere: Unusquisque vestrum, qui gloriamini ob ejusmodi dona, utimini illis ordinate, et ad aedificationem. Adde secundo, quod non loquitur de concione publica, quae est propria sacerdotum, sed de piis collationibus et exhortationibus quibus utebantur, cum simul conveniebant, ul paulo post dicam. Itaque imine rito Lullherus ob haec tria loca male intellecta, contemnit innotos Patres, innumera concilia, aeternam consuetudinem, et universam mundi multitudinem.

Ad alterum ex secundo officio, Respondeo: Mulieres apud nos baptizare in casu necessitatis, et ex permissione, non ex officio: quomodo etiam permittitur Judaeis, et Turcis ob summam ejus sacramenti necessitatem. Sicut ergo non sequitur. Turca potest baptizare, ergo potest omnia sacramenta ministrare, vel, ergo est verus sacerdos: ita non sequitur, focmina potest baptizare, ergo potest omnia sacramenta ministrare, vel, ergo est sacerdos. Neque est verum neminem baptizare, quia concionetur; verbum enim, quod in Baptismo profertur, non est concinnate, ul supra demonstravimus, sed conscratum.

Ad argumentum ex tertio officio. Respondeo: Illud, *Hoc facile*, non est dictum omnibus; alioquin tenerentur foeminae, et pueri consecrare Eucharistiam: pari ratione illud, *Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis*, non significat omnibus traditam potestatem consecrandi, sed omnibus traditam, id est, dictum, explicatum et declaratum, quod Dominus instituerat. Denique potentia consecrandi major est, quam baptizandi, sicut per Baptismum datur remissio peccatorum, illa et per Eucharistiam: Joann. 6. Qui *manducat hunc*

panem. vivet in aeternum. El praeterea per consecrationem illi conversio panis, etiam si Luihcrus nolit. quae non fit per Baptismum.

Ad argumentum ex quarto officio. Illa verba Quaecumque/ue *alligaveritis super terram etc.* in- to lliguntur dicta Ecclesiae, de qua ibidem: *Die Ecclesiae*; cl. Si *Ecclcsiam non audierit etc.* Ul enim ostenderet Dominus non esse contemnendum Ecclesiae iudicium, addidit illam promissionem: Quaecumque/ue *alligaveritis.* Porro Ecclesia ligat, il solvit, sed per suos praesules, non per quoscumque, sicut corpus loquitur, sed per linguam. non per manum; et universitas determinat propositiones, sed per doctores. non per Scholasticos. Id autem ostendit apertissime praxis Ecclesiae omnium aetatum.

Ad argumentum ex quinto officio, Negamus non esse in Ecclesia aliud sacrificium, quam mortificationis vitiorum. Nam ad hoc sacrificium non requiritur altare: csl autem in Ecclesia altare, ul palet a. l. Hebr. 13. *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt.* Sed de hoc alibi.

Ad argumcnclum ex sexto officio. Respondeo; Non est sacerdotis orare quomodocumque, sed orare publice, cl tamquam publicam personam intercedere pro universo populo, ul Chrysostomus docet lib. 6. de sacerdotio.

Ad argumentum ex septimo officio. Respondeo: Illa loca: *Oves meae vocem meam audiunt: non audiunt vocem alienorum, el: Attendite a falsis prophetis:* docent debere omnes homines iudicare de dogmatibus. non quidem examinando illa ad regulam Scripturae, ul haeretici volunt illi enim id omnes facere possent, non esset opus pastoribus et doctoribus in Ecclesia, sed examinando illa ad doctrinam antea traditam, cl ad doctrinam aliorum pastorum. Facile enim possunt omnes iudicare, an doctrina sit nova, et tunc eam suspectam habere debent. Praeterea Dominus alienos, et falsos prophetas non vocal ordinarios pastores, sed extraordinarios, qui per se veniunt, ul venerunt omnes haeretici.

Illud autem: *Si sedenti revolutum fuerit, prior taceat,* in quo Luihcrus triumphat, non intelligitur, nisi in collationibus quibusdam, de quibus eo loco Paulus agit, non de publica concione pastoris. et multo minus de publico iudicio concilii, aut summi pontificis. Dl quod palet primo, usu Ecclesiae. Numquam enim csl auditum, ul dum fit publica concio, permissum sit alicui alteri loqui, cl multo minus permissum est unquam privatis hominibus reluctari iudicio totius Ecclesiae.

Secundo, quia non tenemur credere unicuique dicenti sibi esse revelatum aliquid, praesertim in re gravi, cl maxime si illa revelatio sit contraria doctrinae ordinariorum pastorum: alioqui polerel aditus omnibus haeresibus. Nullus est enim haeresiarcha, qui non jactet sua dogmata, ut verissimam Dei revelationem.

Tertio palet ex illis verbis prophetae, *Duo aut tres dicant, et caeteri dijudicent.* Non enim conveniret, ul duo aut tres condonarentur, sed bene conveniebat, ul in collatione spirituali duo aut tres

dicerent. Adde quod Justinus in secunda \pologia prope extrema, explicans morem primae Ecclesiae, distinguit concionem, quam soli praepositio tribuit, a collatione spirituali, quam ibidem post concionem, et sacramenta inter se habere soliti erant.

VI illud argumentum postremum; Qui baptizatus est. habet spiritum Christi: ubi autem Spiritus Christi csl. ibi omnium potestas et libertas. Respondeo primo: Major propositio non csl vera universaliter. Multi enim baptizantur, qui non recipiunt spiritum Christi, quia sine fide aut poenitentia baptizantur: multi recipiunt, qui postea amittunt, et tamen non amittunt Baptismum. Secundo: Minor etiam propositio falsa csl. Nam plurimi habent spiritum Christi. qui tamen non habent omnium rerum potestatem, cum nec possint loqui variis linguis, neque futura praedicere, neque curare morbos, neque excitare mortuos.

CAPUT XXVI.

Aon requiri fidem, aut probitatem ministri, ut sacramenta efficaciter esse possint.

Sequitur tertia quaestio de qualitatibus ministri sacramentorum, utrum requiratur necessario fides, aut charitas, ita ul haeretici, infideles, schismatici, improbi catholici non possint sacramenta conferre. Non quaerimus autem, an peccent sacramenta conferendo: ista enim est quaestio proprie Scholastica: sed tantum an sit irritum, quidquid faciunt infideles, aut improbi homines, etiamsi a- loqui legitime ordinali sint presbyteri aut episcopi, et nihil omittant eorum, qui ad substantiam sacramentorum perlinent.

Porro controversia de hac re nulla, aut pene nulla hoc tempore esse videtur. Nam etsi Luihcrus aliquoties dicat, spiritum Christi, qui recipitur in Baptismo esse fundamentum potestatis conferendorum sacramentorum, ex quo sequitur, solos bonos, qui spiritum Christi habent, efficaciter sacramenta conferre: tamen ipse idem postea docuit, adeo non requiri fidem, aut probitatem ministrum, ul etiam diabolus efficaciter sacramenta ministrare possit, ul supra diximus. Confessio quoque Augustana. art. 8. fatetur sacramenta esse efficaciter, licet ab hypocritis, et malis hominibus ministrantur. Quod idem habet Calvinus lib. 4. Instil, cap. 15. § 16. Unde in Antidoto concilii tridentini ad can. 12. sess. 7. ubi dicitur anathema his, qui negant sacramenta esse efficaciter, si a malis ministrantur, nihil aliud scribit, nisi hanc vocem. *Arnen.* Demum que Kemnilius in 2. parte Examinis pag. 155. affirmat canonem concilii 12. sibi non displicere.

Tribui solet Illustis, et Anabaptistis ea sententia, quod sacramenta non sint efficaciter, nisi a probis et fidelibus ministrantur. Sed mirum est si Illustis ita sentiant, cum ordinationes sacerdotum suorum ab romano pontifice petere consueverint, cum tamen romanum pontificem, et omnes episcopos catholicos pro haeticis haberent, et

habeant. El ceric si Hussilac ratas habent ordin* liones corum, quos haereticos putant, multo facilius nilum haberent Baptismum ab eis collatum: Id paid ex lib. Lulheri ad senatum Pragensem, ubi dehortatur Bohemos Hussilas. ne petant ordinationes a romanis, cum d ipsi romanis, et romani ipsis sint haeretici. Quod ergo Joannes Hus in articulis, qui damnantur in concilio conslanliensi, sess. 14. dicit: Praelatum malum, aut praescitum osc acquivoce pastorem: d nullum esse episcopum, dum est in peccato mortali: aut intelligitur solum, quoad jurisdictionem: nul certo non sequuntur in line parte Hussilao magistrum suum.

Anabaptislibis tribuit hunc errorem Kemnitiu loco citato, sed quia doctrina eorum est in nullis occulta, et non publice evulgata, non scimus quibus fundamentis nitantur. Quare satis erit hoc loco primum indicare qui fuerint olim errores de hac re. Deinde a quibus Patribus, d quibus rationibus confutati. Postremo quomodo eorum objectiones dissolvantur.

Quoad Primum: ante annos 1300. in Asia el Africa coepit error exoriri, non esse rata sacramenta, quae ab haereticis el schismaticis dabantur post separationem eorum ab imitate catholica. De Asiaticis id refert Eusebius lib. 7. hislor. cap. (». ex episl. Dionysii alexamlrini. De Africanis constat, tum ex eodem Eusebio lib. 7. cap. 2. tum ex Augustino lib. 2. de Baptismo, cap. 7. ubi etiam indicat primum auctorem hujus erroris fuisse Agrippinum episcopum carlhagincnsem. s. Cypriani praedecessorem: Quod clarius testatur Vincentius Iirinensis in commonitorio, ubi dicit Agrippinum primum omnium mortalium rebaptizandum consuisse.

Scquulus est praedecessorem suum s. Cyprianus cum multis Africae episcopis . sic tamen, ut non propterea se ab Ecclesiae unitate separaret, ul paret ex epistolis ad Quintum, ad Pompejum el ad Jubajanum: quocirca numquam haereticis habitus est. NccdeSunl. qui asserunt. eum postea revocasse sententiam, ul s. Augustinus testatur in episl. 18. ad 4'incenlium: quemadmodum cliam episcopos caderos, qui cum Cypriano cum errorem deflnerantl, revocasse sententiam suam, permotos auctoritate Slepliaiii romani pontificis scribit s. Hieronymus in Dialogo contra Luciferianos.

Sequuli sunt paulo post haeretici i)onalislac: qui pertinaciter eundem errorem tenuerunt, el auxerunt. Nam in primis. Agrippinus cl Cyprianus non habebant pro haereticis, (pii contrarium sentiebant: unde nec rebaptizabant baplizalos a catholicis etiam sibi in ea opinione contrariis. Donalistac autem rebaptizabant cliam catholicos, quos haereticos putabant: Sic enim ait Augustinus in libro de unico Baptismo, cap. i3. conferens Donatistns cum Agrippino el Cypriano : *Rebaptizare haereticos, quod illi fecisse dicuntur, tunc fuit humani erroris: rebaptizare autem catholicos . quod adhuc isti faciunt . semper est diabolicae praesumptionis.*

Secundo. Donalistac errorem defendebant post Ecclesiae definitionem in concilio generali . qnod t b melicorum proprium. Agrippinus cl Cypria-

nus non viderunt ullam absolutam Ecclesiae definitionem, ul Augustinus testatur lib. 2. de Baptismo. cap. 7. d 9.

Tertio, Cyprianus lanium improbat sacramenta tradita ab haereticis el schismaticis , idcsi, ab iis. qui essent extra Ecclesiam : at non improbat sacramenta tradita a malis ministris intra ipsam Ecclesiam: ul Augustinus demonstrat lib. 4. de Baplisimi, cap. 2. lib. 3. contra epistolam Parmeniani. cap. 2. Al Donalistarum alii, omnes peccatores manifestos excludebant a sacramentorum administratione, ul Augustinus Icslalur, lib. 2. contra episi. Parmeniani. cap. 10. alii, omnes omnino homines malos, cliam occultos, ul idem Augustinus refert lib. 2. conl. Creseonium, cap. 28.

Post Donalistas eundem errorem saltem ex parte docuerunt Luciferiani. Nam lesle s. Hieronymo in Dialogo contra Lucifcianos, admittebant illi Baptisma collatum ab haereticis, sed non Ordinationem: qu unquam Hilarius quidam diaconus, ul ibidem ait Hieronymus, ne Baptisma quidem admitteret.

Euenini deinde alii tempore s. Bernardi, qui dicebantur aposlolici. qui negabant homines malos posse elllcaciter sacramenta ministrare, ul ipse testatur serm. fili, in cantica. Quod idem postea etiam docuerunt Albigenses . ul referi s. Antoninus in summa theologica, par. 4. lit. 11. cap. 7. § 5.

Iuter utrosque autem exstiterunt AValdenses, qui bonis laicis concedebant ministeria sacramentorum. atque illa eadem malis sacerdotibus detrahebant. teste s. Antonino, par. 4. til. II. cap. 7. § 2. Atque huc respexit s. Thomas lib. 4. conl. Gentes, cap. 77. cum ait esse quemadam errorem, quod onines boni. el nulli mali possint esse idonei sacramentorum niinistrhquod idem omnino est cum eo, quod Lulhenis initio dicebat, eos omnes el solos esse sacerdotes, qui habent Spiritum Christi.

Denique post hos omnes exstitit Joannes AViclef, (pii hanc haeresim non parum locupletavit. NatW non solum peccatores, sive occultos, sive manifestos. sed etiam bonos in praesenti, sed malos aliquando futuros, idesi. praescitos . negant sacramenta posse conficere. Vide de hoc errore concilium coiistanliensc sess. 8. cl Thomam Waldensetn tomo 2. cap. 14. j

Quantum ad Secundum: Refutarunt hanc haeresim nulli sancti ac veteres summi pontifices: Ac primum in ipso ejus exortu s. Slcphnnus papa cl martyr, ul referi Eusebius lib. 7. hislor. cap. 2. et s. q. Deinde Syricius in episl. 1. ad Himerium, Innocentius I. in episl. 22. ad Macedoniae episcopos, Leo episl. 77. ad Nicelam. Anaslasius II. in episl. ad Anastasium imperatorem, et alii.

Secundo damnarunt eandem haeresim concilia. Primo concilium nicacnum generale. Id enim frequentissime testatur s. Augustinus lib. 2. de Baptismo. cap. 3. 4. 5. 7. 9. el alibi, sed quia nusquam Augustinus vocat illud concilium nicacnum . nulli dubitant de quo concilio loquatur. At milia csl causa dubilandi. iiam vocat concilium plenarium orbis terrae. Nullum autem novit Augustinus orbis terrae concilium, nisi Nicaenum. Nam quatuor lanium facta sunl Augustini tempore concilia generalia, ni-

caenum, sennicense . constnnlinopolitanum I. et ephesmuin I. Sed ex liis ephesinum I. indicium fuit paulo anle mortem Augustini, el post mortem ejus celebratum; ex epistola Africanorum ad imperialorem Theodosium juniorem. Concilium constanlinopolilatum de hac quaestione non tractavit.

Adde quod Augustinus lib. 2. de Baptismo, cap. 9. testatur concilium plenarium, in quo haec veritas definita est. ante celebratum fuisse, quam ipse nasceretur. Constat autem solum nicacnum celebratum esse ante Augustini nativitatem. Nam concilium nicacnum actum est anno 327. Augustinus natus csl anno 377. concilium constantinopolilatum actum est anno 383. Vide Chronicum Euscbii cum additione. Prosperi. Concilium sardicense nec de ista quaestione tractavit, nec notum fuit Augustino, ul ostendimus in disputatione de jure appellationis, et VI. concilio carlhagincnsi.

Praeterea in concilio nicaeno canon. 19. jubentur Paulianislac rebaptizari, ex quo aperte deducitur caeterorum haereticorum Baptisma approbatum a concilio fuisse.

Denique (quod unum sufficere deberel) s. Hieronymus in Dialogo contra Lucifrianos extremo, sic ait: *Synodus quoque nicaena omnes haereticos suscipit. exceptis Pauli Samnsateni discipulis.* Haec ille. Ubi apertissime dicit, a synodo nicaena approbatum Baptisma haereticorum omnium (de hac enim re loquebatur) exceptis quibusdam, qui nimirum non utebantur forma legitima.

Non diu post damnavit eundem errorem concilium cartilagineuse I. can. I. praesidente Grato episcopo, temporibus Constantini imperatoris . cujus concilii meminit etiam s. Augustinus, lib. 2. cap. 2. de Baptismo contra Donalislac. Item arelatense I. canon. 8. eodem tempore: ac diu postea concilium constanliense sess. 8. et Iridenlinum sess. 7. can. 12.

Tertio, refutarunt doctores permulti ac praecipue Augustinus in omnibus libris contra Donalislac. Optatus in libris contra Parmeniamim. Illyeronym. in Dialogo contra Lucifrianos . Nazianzenus in oral, de Baptismo, s. Thomas lib. 4. contra Gentes cap. 77. cl Thomas Waldensis torn. 2. ab initio per mulla capita, ubi cliam mullorum mulla profert testimonia.

Porro argumenta praecipua, quibus utuntur, tria sunt. Primo adferunt traditionem, el consuetudinem antiquissimam ab apostolorum tempore. Hoc enim argumento proeeipue usum sanctum Slephanum papam leslalur s. Cyprius in epis. ad Pompejum. Eodem argiimeilo miiur passim s. Augustinus lib. 2. de Baptismo, cap. 9. *Consuetudinis*, inquit, *robore tenebatur orbis terrarum, el haec sola opponebatur inducere volentibus novitatem.* Vincentius autem Lirincnsis in commonitorio, dicit ilanium valuisse apud Ecclesiam catholicam hoc argumentum ductum a traditione el consuetudine Ecclesiae, ul hoc tmo superata fuerit caussa s. Cypriani, (pii summa eloquentia, el frquenlissimo sanctorum episcoporum concilio, el mullis divinae Scripturae leslimoniis contra veritatem pugnabat.

Ex quo inlciligimns Luiherutn cum suis, contra rium spiritum habere ei, quem habuit velus, el ve

ra Chrisli Ecclesia. Lutherus enim propter unum Scripturae testimonium perperam intellectum. ennlemnit aeternam consuetudinem . ul ipse meloquitur io lib. de abroganda missa et in lib. de instituendis ministris ad Pragen>es. At vetus Ecclesia ex consuetudine ducentorum, vel trccmlerem annorum explicabat omnia testimonia, quae, Cyprianus cum suis ndferebat: el merito: Nmi cum certum sil. consuetudinem universae Ecclesiae perpetuam non posse cum verbo Dei pugnare, el clarior sil consuetudo, quam ipsum verbum: recte judicabant illi, ex consuetudine verbum Dei esse interpretandum non ob verbum Dei obscurum clambiguum, consuetudinem abolendam, ul I. ullierani hoc tempore faciendum esse contendunt.

Secundo adferebant rationem in verbo Dei fundatam. quae potest hoc syllogismo concludi. Minister sacramentorum operatur virtute, el auctoritate divina. Deus autem non aufert a ministro datam ei potestatem ob ejus peccatum, aul infidelitatem: ergo etc.

Probalur Major: nam Scripturae passim hoc docent. Joan. I. *Hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* Praecipuus ergo auctor in Baptismo Christus est. non minister, ul fuse hinc deducit Augustinus tract. 5. in Joan. 1. Corinth. 3. *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Praeterea si ministri sua virtute baptizarent. essent diversa Baptismata, alia aliis meliora pro diversitate meritorum . el excellentiae baptizantium. At unum csl Baptisma, ad Ephes. 4. Item apostoli numquam appellarunt Baptismum, suum, (piem aliis conferebant, cum tamen aliquando appellarent evangelium suum, quod praedicabud. Rom. IG. el 2. Timol. 2. *Juxta evangelium meum.* Ergo in Baptismo nihil suum agnoscebant, nisi nudum ministerium. Denique aequum fuit, ul sacramenta non penderent ab humana virtute, ne homines in hominibus confidere assuescerent . cum scriptum sil: *Maledictus homo qui confidit in homine.*

Probalur jam minor propositio. Nam auctoritas conferendi sacramenta, non csl gralia gratum flectens. sed gratis data: non ergo ita pugnatur cum improbitate vitae. ul simul cum ea esse non possit. Gonst. it enim ejusmodi gratias in peccatoribus esse passe, ul palet de Caipha, qui prophetavit . cum lumen esset pessimus. Joan. II. .71. item de illis, qui Maith. 7. 22. dicunt: *Yonne in nomine tuo daemonia ejecimus? etc.*

Secundo: Auctoritas conferendi sacramenta. non datur io ulilitalcm habentis . sed aliorum: igilur non erat conveniens, ul auferretur propter peccatum habentis: sic enim unus puniretur ob culpam alterius.

Tertio: Deus non aufert ob peccata potestatem jurisdictionis, ul patet I. Pclr. 2. ubi jubet Apostolus. ul Christiani obedient dominis suis, non tantum bonis el modestis, sed cliam discolis: el ibidem jubet obediri regibus, aliisquo magistralibus gentilium, qui infideles erant; igilur mullo minus aufert potestatem ordinis. Nam si potestas auferretur ad puniendum eum. (pii illam habet, magis deberel auferri potestas jurisdictionis, quam or

•linis: quia illa magis amatur, et proinde magis punitor, cui illa tollitur, et praeterea magis dependet potestas jurisdictionis a probitate vitae ejus, in quo est. quam potestas ordinis. Nam magis dominatur passionibus in imperando. quam in sacramentis ministrandis, ut patet experientia.

Quarto; Non aufert Deus hominibus ob peccata naturales potentias ad opera naturalia. ut notum est: igitur nec auferre debet supernaturalis potestatem ad opera supernaturalia, in quibus non consistit meritum operantis. Nam non minus Deus providit bono totius Ecclesiae, quam bono mundi hujus.

Quinto: Judas peccator erat et reprobus, et tamen baptizabat, ut colligit Augustinus, tract. 5. in Joan., ex illo Joan. 4. *Ipse non baptizabat, sed discipuli ejus*. Et quod efficaciter Judas baptizaverit, docet idem Augustinus ex eo, quod non legimus rebaptizatos, quos ille baptizaverat.

Tertium argumentum sumitur a similibus rebus. Nam in primis apud Judaeos circumcisi a Samaritanis, qui haeretici erant Hebraeis, non circumdebantur iterum, sed addebantur, ut rite circumcisi, ut Augustinus docet lib. 1. contra Cresconium, cap. 31. Deinde, verbum Dei efficaciter praedicatur ob improbis, ut colligit Augustinus lib. 4. de Baptismo, cap. 11. ex Matth. 23. *Quae dicunt, facite; quae faciunt, nolite facere*, et ad 1. Thimotheum. 1. *Quidam ex contentione Christum annuntiant non sincere. existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim? dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo*. Praeterea nihil refert ad efficaciam sementis et plantationis, ut idem Augustinus ratio-cinatur lib. 3. in Cresconium. cap. 8. an ipsis manibus. an sordidis id fiat, modo bonum sit semen, et terra fertilis, nec desit calor solis, et pluvia de coelo, item ut Nuzianzenus docet in oral., de Baptismo. non minus recte imprimit imaginem regis sigillum ferreum, quam sigillum aureum. Item ut item Augustinus docet lib. 3. de Baptismo, cap. 10. lumen solis. vel etiam lampadum non inquinatur. etiamsi per lulum transeat, et loca coenosa. Denique, ut idem Augustinus tract. 5. in Joan., parum refert, utrum aqua ad areolas irrigandas per canalem lapideum, an per argenteum transeat.

Quoad Tertium; Argumenta haereticorum refelluntur ab Augustino diligentissime in libris septem contra Donatistas. Praecipua erant haec. Primum: A quo datur, quod non habet. Haeretici et impii non habent remissionem peccatorum; igitur non dant: quare non efficaciter sacramenta ministrant.

Respondeo ad Minorem: Haeticos non habere remissionem peccatorum formaliter. tamen habere instrumentaliter. quomodo famulus, qui saepe non habet unum obolum, tamen defert mullos aureos a domino suo ad alium aliquem. Et in rebus naturalibus et artificialibus, effectus non debet esse similis instrumento. sed causae principali. Non habet enim forma substantialem ignis, nec habet dolabra formam cathedrae: et tamen eas efficiunt instrumentaliter.

Adde praeterea distinguendum esse ipsum sacramentum ab effectu ipsius; et inter effectus distinguendum esse characterem a gratia: haec enim omnia separari possunt ab invicem. Poterit igitur fieri, ut haeticus baptizet, et characterem, ac gratiam conferat, ut si baptizet infantem. Item ut gratiam non conferat, quia is qui baptizatur ponit obicem infidelitatis credens haetico: sed non ideo inanis est Baptismus; nam characterem. Item ut nec characterem, nec gratiam conferat, ut si det extremam unctionem aegroto haetico: tamen adhuc etiam tunc verum sacramentum, et sacramentum efficax ministrat, licet in suscipiente nihil operetur ob ejus indispositionem. Ubi Notandum cum Augustino lib. 6. de Baptismo cap. 1. hanc fuisse praecipuam causam erroris Cypriani, et aliorum, qui non distinguebant inter sacramenta, et eorum usum et effectum.

Secundum argumentum contra solutionem praecedentis: Qui non habet Spiritum sanctum, non potest remittere peccata: dictum est enim Joan. 20. *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*. At haeretici et impii non habent Spiritum sanctum; ergo etc.

Respondeo: Negando minorem. Siquidem per Spiritum sanctum eo loco intelligimus potestatem remittendi peccata, ut intelligunt Chrysostomus et Cyrillus in eum locum. Potest autem et potestas esse sine gratia gratum faciente. Quod autem nomine Spiritus sancti intelligi possint quaelibet ejus dona, licet non faciant hominem sanctum, patet ex 1. Corinthios. 12. *Unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem, alii datur per spiritum sermo sapientiae etc.* Et 1. Corinthios. 14. *Spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt*. Ubi spiritum vocat donum prophetandi a Spiritu sancto datam.

Posset etiam dici, voluisse Dominum significare illis verbis: *Accipite Spiritum sanctum etc.* effectum sacramentorum praecipue pendere a virtute Spiritus sancti: proinde necessarium esse, ut saltem assistat Spiritus, et sic accipiat saltem ut assistens, et operans in sacramentis, licet non operetur in ipso ministro. Assistit autem Spiritus sanctus sacramentis suis semper (ut Augustinus recte docet lib. 3. de Baptismo cap. 10.) etiamsi minister sit adulter vel homicida; quia sacramentum nunquam est adulterum.

Denique, quia non desunt qui hoc loco per Spiritum sanctum intelligant Spiritum, ut gratiam et chantant largitur, ac diffundit in cordibus nostris, ut Ambrosius serm. 10. in psalm. 118. et Augustinus in commentario cap. 20. Joannis: ideo possumus addere. gratiam quidem Spiritus sancti dari per sacram Ordinationem cum potestate remittendi peccata: sed non inde colligi posse, eum, qui gratiam non habet, non posse peccata remittere. Non enim gratia illa idem est cum potestate remittendi peccata, neque cum illa ita conjuncta, ut separari nequeat: nam non datur, ut qui eam habet, possit peccata remittere, sed ut non offendant Deum in tam saucio ministerio, si ipse inimicus Dei permanens alios Deo reconciliare praesumat.

Tertium argumentum: Sacramenta sunt solius Ecclesiae catholicae, quam Christus condidit; al

hnerclici sunt extra Ecclesiam in synagoga Sathanae.

Respondeo : Sacramenta semper esse Ecclesiae, etiamsi interdum extra Ecclesiam reponantur. Quocirca cum veniunt ad Ecclesiam baptizari ab haereticis, agnoscendum est quod est Ecclesiae, id est Baptisma, et relinendum, corrigendus vero error. Alioqui etiam evangelium, et alia multa bona, et vera repudianda essent, quae interdum apud haereticos inveniuntur.

Possent Ultimo adferri quaedam loca Patrum, vel Allianasii serm. 3. contra Arianos: ubi dicit, omnes haereticos habere inutilem aquam. Item Ambrosii lib. de iis, qui mysteriis initiantur cap. 4. ubi dicit: *Non sanat Baptismus perfidorum*, Et Leonis epistol. 77. vel Nicelam cap. ult. ubi dicit. nullum haereticum posse dare per sacramenta sanctificationem.

Respondeo : Athanasius duo dicit. Primum sic ait: *Ariani autem veniunt in periculum, ne amittant integritatem mysterii, loquor autem de Baptismate*. Secundo absolute negat Baptismum Arianorum, aut aliorum haereticorum mundare : *Non enim*, inquit, *qui simpliciter ait, Domine, es est, qui donat legitimum Baptisma, sed qui nomen exprimit, et fidem rectam habet*. Priori loco agitur de ipsa substantia sacramenti. et ideo non dicit, absolute Baptismum Arianorum non esse integrum, sed ait periculum esse, nec aliquando non sit integrum, quia nimirum facile erat, vel corrumpere formam, et nomine Palris. et Filii dicerent factorem et facturam, vel ipse ibidem ait. Posteriori loco non agit de substantia. sed de utilitate sacramenti : et ideo absolute haereticos, quia carent recta fide, non sanctificare eos, quos baptizant, quod intelligitur de illis, qui eis in haeresi consentiunt. Et eodem modo loquuntur Ambrosius et Leo. et alii. Unde numquam dicunt isti Patres, Baptismum haereticorum esse iterandum, quod certe dicerent, si de substantia loquerentur.

CAPUT XXVII.

Bequiri intentionem faciendi quod Ecclesia facit.

Restat Postrema quaestio de causa ministeriali; Situe intentio ministri necessaria ad sacramenti perfectionem. Quatuor erunt paries huius quaestionis. Primo, explicanda erit sententia haereticorum. Secundo, sententia catholicorum simul explicanda ei vindicanda a mendaciis adversariorum. Tertio, confirmanda veritas. Quarto, solvendae objectiones.

Quantum ad Primum, nova haecesis nostro tempore exorta est, non requiri intentionem in ministro sacramenti; sed sacramentum omnino perfici, si res et verba adsint, etiamsi minister joco, aut irrisorie, aut fecte et mendaciter actionem illam peragat. Primus auctor videtur fuisse Lutherus. sic enim scribit in lib. de captivitate Babylonica cap. de Baptismo: *Non dubitem*, inquit, *si quis iu*

nomine Domini suscipiat, etiamsi impius minister non det in nomine Domini, vere baptizatum esse in nomine Domini. Non enim in conferentis tantum, quantum, in susipientis fide, vel usu sita est virtus Baptismi, sicut legitur exemplum de quodam mimo per jocum baptizato. Et in art. 12. eorum, quos Leo papa damnavit. Si sacerdos. inquit, *non serio, sed joco absolveret: si tamen credat se esse absolutum, verissime est absolutus*. Et in assertionem id ipsum confirmat: necnon in lib. de missa privata, anno 34. edito: idem probat tribus argumentis, quae postea solvantur.

Joannes Calvinus Lutherum sequulus in Antidoto concilii Tridentini sess. 7 canon II. *Quod*, inquit, *de intentione consecrandi garriunt, a sophistis nulla probabili ratione fuit proditum*. Et infra : *Ego vero sacrosanctae Christi institutioni tantum defero, at si Epicureus quispiam intus lotum a clionem subsannans, mihi coenam ex Christi mandato, et secundum regulam ab eo datam. rituque legitimo administret, non dubitarem panem, et calicem illius manu porrecta vera mihi esse corporis et sanguinis Christi pignora*. Idem docet Tilmannus Heshusius in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum, loco 15.

Idem etiam Marlinus Kemnilius in 2. par. Examinis pag. III. et seq. ubi fuse de hac retractat. Et quamquam pag. 146. docet. actionem sacramentalem non debere esse mimicam subsannationem, aut ridiculum lusum, in quo videtur nobiscum convenire: tamen intelligit hoc de exteriori actione tantum, non de intentione interna. Nam postea pag. 154. docet, sacramentum esse verum, licet minister animo irrisorio sacramentum administret: et lota disputatione id contendit, non pendere sacramenti efficaciam ullo modo ab intentione ministri. Et infra pag. 1045. ubi agit de Absolutione: *Nec sollicita*, inquit, *esse debet conscientia de intentione ministri, sed si vox evangelic annuntiatur, fide eam apprehendens, statuatur se coram Deo absolutum: quidquid sit de sacerdotis animo*.

Ad hanc haereticorum sententiam proxime accessisse videtur Ambrosius Calharinus, qui in opusculo de intentione ministri sacramentorum distinguit duplicem intentionem: unam, faciendi simpliciter actum externum, quem facit Ecclesia: aliam faciendi actum externum non simpliciter, sed vel sacramentalem, sive animo celebrandi mysterium. quod Christus instituit. et Ecclesia celebrat. Et quidem priorem intentionem ait requiri, posteriorem negat. Itaque si quis dum puerum baptizat, intentat fundere aquam super puerum, et dicere : Ego te baptizo, secundum Calharinum etiam verum sacramentum, etiamsi ille intendat aquam fundere, et illa verba dicere solum ad lavandum corpus pueri a sordibus, vel ad ludendum eo modo. Quae opinio non video quid differat a sententia Kemnili, et aliorum haereticorum, nisi quod Calharinus in fine opusculi subjicit se apostolicae sedi, et concilio; illi autem rident utrumque.

Quantum ad Secundum, sententia catholicorum est. requiri intentionem faciendi quod facit Ecclesia. Haec enim expresse habent concilium tridenti-

num scss. 7. can. 11, cl concilium fiorcntinmn in instructione Armenorum.

Sunt aulem hoc loco quaedam notanda. Primo . non i(a requiri, ul minister habeat intentionem generalem laciendi, quod facil Ecclesia, ul non possit habere particularem: immo melius est habere particularem, idesl. conferendi sacramentum Baptismi, Absolutionis. Confirmationis, consecrandi Eucharistiam etc. Sed qui non nosscl nostra mysteria. satis esset, si in generali intenderet facere. quod facit Ecclesia: ct hoc docent concilia.

Secundo non esl opus intendere, quod facil Ecclesia romana, sed quod facil vera Ecclesia, quaecumque illa sit. vel quod Christus instituit, vel quod faciunt Christiani: ista enim in idem re-cidunt.

Petes, quid si quis intendat facere. quod facil Ecclesia aliqua particularis. ol falsa, quam ipse putat veram, ul Genevensis, el intendat non facere, quod facil Ecclesia romana? Respondeo: Eliam id sulli-cerc. Nam qui intendit lavere, quod facit Ecclesia genevensis, intendit facere. quod facil Ecclesia imi-versnslis. Ideo enim illa intendit facere, quod facil talis Ecclesia, quia putat illam esse membrum Ecclesiae verae universalis: liocl lallatur in cognitione verae. Ecclesiae. Non aulem tollit efficaciam sacramenti error ministri circa Ecclesiam, sed defectus intentionis. Atque hinc est quod in Ecclesia catholica non rebaptizantur baplizali a Genevensibus, (pii tamen dum baptizant, mlcnduill facere quod facil Ecclesia genevensis, el non quod facil Ecclesia romana. Adde quod cum Ecclesia vera romana, el Ecclesia falsa genevensis non dissentiant. quoad substantiam Baptismi, sed solum quoad accidentarias caeremonias: si quis alioqui catholicus intenden t baptizare, «pio modo ministri genevenses ministrant, el non quo modo sacerdotes catholici, is intenderet verum Baptismum quoad substantiam, sed absque caeremoniis ascidenlariis. Proinde verum sacramentum conferret, quamvis peccaret cl tamquam de haeresi suspectus. jure puniri posset.

Tertio, non requiritur necessario actualis inlcntio, nec sufficit habitualis. sed virtualis requiritur, cl sufficit, quamvis danda sil opera, ut actualis habeatur. Actualis dicitur, quando minister actu habet talem intentionem: quae quidem actualis intentio non requirit, ut quidam scrupulosi faciunt, ul dicamus ore aut corde illa formalia verba, Intendo hoc facere, aut volo hoc facere, sed tantum requirit, ul homo sit praesens ammo, cl attente faciat. quod la il. Ista enim dicitur intentio in actu exercito, ul loquitur Cajelanus, et ul diximus, non necessario exigitur; quia non est in nostra pole-stale, quin distrahatur aliquando nostra cogitatio, cliam dum res sanctissimas agimus. Habitualis dicitur inclinatio quaedam, seu prompliludo cx habitu infuso, vel acquisito, qualis cliam in dormiente messe polesl: el haec sine dubio non sufficit. Nam aclus inde procedens, non esl humanus el deliberatus*, alioqui baptizatus diceretur, si quis a dormiente, vel ebrio baptizatus esset. Virtualis dicitur cum actualis intentio in praesenti non adest idem dicit, quod alii dicunt, sed aliis verbis. Idila

oh aliquam evagationem mentis, tamen paulo onto adfuit, cl in virtute illius Ill operatio: cl haec omnium consensu requiritur, si actualis non adsit ct sufficit. Neque repugnat huic doctrinae s. Thomas, licet 3. par. q. 65. ari. 8. dicat, sufficere habitua-lem inlentimiem. Nam (nl ipse sc explicat) per habitua-lem intelligil virluulem, ipse enim solum me-minuit intentionis actualis ct habitualis. Sdolusau-tem et Gabriel, el alii posteriores, majoris clarita-tis gratia fecerunt trimembrem distinctionem, cl viriualom appellarunt, quam s. Thomas vocal ha-bitua-lem. el addiderunt aliam habitua-lem, quam S. Thomas omisit.

Ultimo notandum esl, in hac tota doctrina miri-fice convenire catholicos doctores, nuo Catharine excepto: kl quod patebit ex refutatione mendacio-rum Tilmanni el Kemuitii. x

Pruno; Llerque auctor locis notatis dicit, concilium Iridcnlinum definivisse, non esse ratum sacra-mentum, nisi minister intendat non solum actum, sed cliam finem sacramenti, idesl, intendat illud, propicr quod sacramentum est institutum: quod ccrclc mullum distat a nostra sententia.

Sed hoc merum mendacium est, concilium enim in loto can. 11. non nominat finem sacramenti, ne-que dicit concilium, ul illi videntur accepisse, o-porlcrc ministrum intendere id facere, quod Ec-clesia intendit, sed quod Ecclesia facil. Porro, quod Ecclesia facil, non finem, sed actionem significat. Denique ex praxi id constat. Nam ne-que vetus Ecclesia rebaptizabat baptizatos par-vulos a Pelagianis, neque nos rebapliza-mus ha-plizalos a Zwinglianis el Calvinisllis, ct tamen scimus omnes istos baptizare sine intentione veri finis, qui est tollere peccatum originale. Neque tamen volumus a concilio definitum id, quod vult Cilhannus. et quod Kemnitius vellet, nimi-rum. ul solum intendat minister facere actum ex-ternum. (piem Ecclesia facil: id enim non orato-pus definire. cum nemine unquam negatum fuis-set. nec posset negari. Deinde qui intendit fa-cere externum actum. sed non serio, is non in-tendit facere, quod facit Ecclesia. sed intendit si-mulare. ipiod facil Ecclesia. Quomodo milites illi, qui genu flexo, dicebant Christo: Ave *rex Judac-orum*, vere intendebant fiectere genua, cl dicere illa verba, tamen quia non scrio, sed joco id faci-ebant. nemo diceret cos intendisse facere, quod faciunt qui adorant suos reges, sed intendisse si-mulare adorationem. I

Secundo Kemnitius dicit, Scholasticos inter se dissentire, quod magister Sententiarum, el Inno-centius papa IV. velint sufficere intentionem faci-endi. quod Christus instituit. Alexander aulem a-lensis, et Gabriel velint requiri cliam intcntionein finis sacramenti. a

Sed non vere dissentiunt Scholastici, si recte intelligantur: omnes enim in 4. seni. disl. 6. (lo-cent idipsum, quod Magister docet. Neque exci-piendi sunt Alexander et Gabriel. Nam Alexander in 4. par. summae quaesi. 13. memb. 1. ari. 2. dicit quidem requiri in ministro intentionem finis sacramenti, sed per intentionem finis intelligil in-tentionem actionis integrae, cl completae, el sic

esse, patet ex eodem loco, ubi duplicem finem distinguit; unum intrinsecum operi, qui nihil est aliud, nisi terminus, et complementum actionis: alterum extrinsecum, qui est fructus, et utilitas rei. Verbi gratia, in sacramento, finis intrinsecus est completa caeremonia per res, et verba rite conjuncta; finis extrinsecus est remissio peccatorum. Affirmat autem Alexander intentionem prioris finis necessario requiri, non autem posterioris.

Porro Gabriel in 4. dist. 6. quaesi. 1. conclus. 3. dicit, requiri intentionem ministri, non solum respectu actus baptizandi, vel objecti, sed etiam respectu effectus, ut finis. Accipit autem Gabriel haec omnia a Scolo in 4. dist. 6. quaesi. 5. Uterque autem, vel ipsi se explicant, intelligunt per actum. vel objectum, ipsum actum externum, qualem etiam intendere possunt, qui joco baptizare vellet: quam intentionem etiam nos diximus non sufficere. Per effectum autem, vel finem, intelligunt finem quondam generalem vel remotum, non particularem vel proximum. Non enim volunt requiri, vel minister intendat effectum gratiae, vel salutis, sed solum ut in eadem id facere in baptizato, quod faciunt Christiani in iis, quos baptizant; sic enim Scolo explicat. Ille autem nihil est aliud, quam dicere requiri intentionem respectu operis, non vel est opus quoddam naturale, vel quod joco fieri potest, sed vel est opus sacrum, seu vel est caeremonia, quam Christus instituit. sive qua Christiani utuntur. Atque ita recidit haec sententia in id, quod omnes catholici dicunt.

Quantum ad Tertium, probanda est sententia Ecclesiae. Prima ratio; Sicut certa forma verborum requiritur necessario, vel determinetur indifferentia materiae; illa requiritur aliquid, «pro determinetur indifferentia formae. Nam illa verba; Ego te baptizo, et similia, possunt habere varias significationes. Nam baptizare est lingere aquis, lingit autem aquis, qui lavat sordes corporis, qui refrigerat, qui lavando medetur etc. At nihil fingi potest, quo determinetur haec indifferentia formae; nisi intentio ministri, qui illa verba profert, et cujus est tota actio; ergo etc. Dicunt fortasse determinari ab intentione suscipientis; at falsum est. Nam hic agimus de actione ministri, non de actione suscipientis; non potest autem actio unius determinari ab intentione alterius. Praeterea quid fieret, cum baptizantur, «pii nihil intendere possunt, vel infantes? Num dicent determinari ab institutione Christi? Sed contra: nam si Christi institutio illi faceret, vel illa verba id significarent, modo proferantur externius, sine ullo ordine ad intentionem dicentis, quare non esset verum sacramentum. si ea verba a psittaco proferrentur?

Secunda ratio sumitur ex genere ministerii. Nam ministri sacramentorum sunt instrumenta Dei, sed instrumenta animata, et ratione utentia. Ubi notandum est, nullis modis posse unum hominem esse instrumentum alicujus agentis.

Primo, secundum sola membra corporalia, nisi si quis utatur manu alterius ad aliquid capiendum, vel si cogat cum ferre onera, id quod potest fieri sine ulla ejus voluntate.

Secundo, per membra corporalia, et potentias sentientes, vel si quis jubeat servum legere aliquid, aut alicui aliquid significare, aut excubare, et respicere aliquid, vel renunciarum quid videat: vel ad hoc non requiritur voluntas servi, nisi qua velit actum externum facere. Nam etiamsi non intendat legere significanter, tamen si velit ea verba proferre, satisfacit muneri suo: quia non utitur dominus pro instrumento, nisi ejus lingua et oculis etc.

Tertio, per membra corporalia, potentias sentientes. et etiam rationem: vel cum rex constituit praesides, vel iudices in urbibus, qui nomine suo jus dicant, et gubernent populos: in hujusmodi enim non solum corpus et sensus, sed etiam prudentia et voluntas sunt instrumenta. Non enim rex determinat actiones particulares, sed relinquit in arbitrio instrumenti. Quare in talibus requiritur necessario non solum potestas, sed etiam voluntas, et proinde intentio exercendi actiones. Nec est absolutus, quem iudex absolvit sine intentione, licet exterius videatur absolutus. Ministros autem sacramentorum esse hujus tertii generis, patet ex Scripturis. Nam Malachi. 24. dicitur: *Quis est fidelis servus. et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam?* ubi fidelitas et prudentia indicant talium esse hunc servum, ut in ejus arbitrio sit facere vel non facere: ad hoc enim requiritur fidelitas et prudentia. Praeterea ideo vocantur praepositi, ad Bernardum. 12. *Qui praees in sollicitudine.* et Hieronymus. 13. *Obedite praepositis.* Denique non determinavit Christus particulares actiones, sed ait: *Quorum remiseritis peccata. remittuntur eis*, Joan. 20. ubi manifeste relinquit in eorum arbitrio, ut solvant, vel ligent. Et haec ratio plane convincit. Nam cum ejusmodi instrumenta potissimum sint instrumenta per voluntatem et intentionem; si haec tollantur desinunt esse instrumenta.

Tertia ratio sumitur ex discrimine inter verba speculativa et practica. Nam verba speculativa, quia totam efficaciam suam habent in significando, a quocumque dicantur; eandem vim habent: idem enim significant verba, sive dicantur ab homine sobrio, sive ab ebrio, sive etiam a psittaco, vel ab asina Balaam, modo non sit ambigua significatio, quia tunc, vel diximus, deberet determinari ex intentione dicentis. At verba practica, quae praeter significationem habent efficientiam, non sunt efficacia, nisi dicantur ab eo, qui habet potestatem et voluntatem faciendi quod verba significant. Id patet inductione. Nam imperia regum et iudicum sunt efficacia, non imperia privatorum. Similiter qui habent donum miraculorum, efficaciter imperant morbis et daemonibus, non autem alii, etiamsi iisdem verbis utantur. Et ratio est, quia cum verba per se. et naturaliter non sint operative, necessarium est ut tunc solum sint efficacia, cum ab eo dicuntur, qui habet potestatem. Idem de voluntate probari potest, nam potestas numquam exit in actum, nisi velit, qui eam habet. Quare de potestate prophetandi dicit Apostolus I. Corinthi. 14. *Spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt.* Et idem patet experientia; nam si rex sine

intentione, ut somniando, jubet aliquem occidi, imperium non solet mandari executioni, quia non constat, an velit, licet possit rex illud jubere. Sed constat verba sacramentorum esse verba practice, cum sint instrumenta justificationis; ergo requirunt potestatem et voluntatem, ac proinde intentionem.

Si quis Objiciat, verba sacramentorum habere in se virtutem operativam ex Christi institutione; proinde non pendere eorum efficaciam ab intentione, vel potestate ministri.

Responderi debet: Duas esse theologorum sententias. Aliqui enim, ut Cajelanus 3. par. quaest. 61. art. 1. et Solus 5. dist. 1. quaest. 5. art. 1. et Ledesmius ibidem, volunt in ipso etiam ministro esse virtutem operativam efficienter, et instrumentaliter, ut est in sacramento, et secundum hanc sententiam facilis est solutio. Nam in verbis sacramentalibus etiam virtus operative, sed dependenter a ministro. Tunc enim solum illa verba habent virtutem, dum conjunguntur cum virtute, quae est in ministro.

Alii tamen sentiunt ministrum non habere in se vim ullam efficientem respectu justificationis, sed tamen solum esse in sacramento: ministrum autem solum concurrere, applicando sacramenta; quomodo qui plantat, et qui rigat (quibus comparat Apostolus ministros Ecclesiae, 1. Corinth. 3.) non producunt efficienter, et physice fructus arborum, sed applicant agentia. Illa videtur quibusdam sentire. Thomas 3. par. quaest. 61. art. 1. ad primum. Neque inferri debet: Ergo ministri secundum hanc sententiam non vere et proprie consecrant, absolvent, lavant, reconciliant etc. Nam hoc interest inter agentia voluntaria, et res caelestias, quod res caelestiae non dicuntur proprie agere, quando solum applicant agentia: non enim dicitur proprie felis incendisse domum, si ignem applicuit, sed dicitur domus illa casu combusta. At agentia voluntaria quando de industria applicant agentia, dicuntur propriissime agere. Nam et medicus proprie curat aegrotum, cum adbibet medicinam salutarem: et proprie illum occidit, cum de industria pro medicina porrigit venenum. Et secundum hanc sententiam respondendum est ad objectionem positam, verba sacramentalia non habere virtutem, et proinde non esse sacramentalia, nisi quando moventur a Deo vel instrumenta; non autem moventur a Deo vel instrumenta, nisi quando pronuntiantur ab eo, cui ipse commisit. Quare semper aliquo modo pendunt verba sacramentalia a ministro potestate, et voluntate. Quamvis igitur prior sententia probabilior videatur: tamen secundum utramque recte solvitur argumentum.

Quarta ratio ex absurdis, quae alioqui sequerentur, vel bene notat Hugo de sancto Victore lib. 2. de sacramentis par. 6. cap. 13. Nam Primo, si parens aliquis duceret filium ad balneum, et dum puerum immergit, more Christiano signaret cum cruce, et diceret: Lavo te in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, nimirum invocans Deum, vel bene cedat illa solutio, et nihil de Baptismo cogitans; tunc ille puer debet diei baptizatus, si non requiritur intentio baptizandi, sed sufficiat materia, et for-

ma quomodocumque prolata. Hoc tamen plane indiducibile est.

Secundo: Si sacerdos in mensa legeret evangelium, ut fieri solet in mensa praelatorum, et religiosorum; et inter legendum pronunciar et illa verba: *Hoc est corpus meum*. Et: *Hic est sanguis meus*: jam totus panis, et totum vinum illius mensae esse consecratum, si non requiritur intentio.

Terlio, si cum aliquis ancillam conducit, diceret: Accipio te in meam (intelligens, sed non ex primis ancillam) et illa diceret: Accipio te in meum (intelligens herum, sed non exprimens) jam illi essent conjugali.

CAPUT XXVIII.

Solvuntur argumenta

Supponuntur argumenta solvere. Primo Lullieri. Secundo Calvinii. Terlio Kemnitii. Quarto Catliarini.

Primum argumentum Lulleri ex assertionem articuli 12. Verbum Dei. quacumque intentione dicuntur. excitat fidem in audiente. Sed fides est quae justificat: ergo verbum sacramentale, quacumque intentione proferatur, efficax est, et confirmat. Quia Philip. 1. Apostolus gaudet praedicari verbum quacumque intentione, etiamsi aliqui praedicarent, vel invidiam Paulo conflarent, quia nimirum etiam eo modo poterat verbum esse fructuosum: igitur eodem modo verbum in sacramentis, licet joco prolatum, utile erit.

Secundo confirmari idem Lutherus in libro de missa privata, ex eo quod Alexander episcopus alexandrinus ratum habuisse legitur Baptismum, quem Athanasius puer aliis pueris per jocos contulerat. Item ex eo, quod legitur in aliis historiis de quibusdam Gentilibus parasitis, qui unum ex suis baptizaverunt. vel riderent Christianos, et ille tamen continue conversus est, ubi aqua cum attigit, ex quo intelligimus fuisse illum verum Baptismum.

Respondeo: Primum argumentum recte probare apud eos, qui sentiunt cum Lutheris sacramenta tantum esse instituta ad excitandam fidem, et solum fidem justificare: aliter apud nos nihil concludit. Nam etiamsi concedamus verbum quacumque intentione prolatum, posse excitare fidem, non tamen concedimus verbum quacumque intentione prolatum habere posse effectum sacramentalem. Ratio discriminis est. quia ad excitandam fidem non requiritur ulla efficientia, sed sufficit significatio, vel notum est.

Alii Confirmationem dico, aliud esse intendere non concionari. aliud intendere concionari. secundum ob malum finem. Paulus de hoc posteriore loquitur: et hoc modo concedimus Baptismum esse verum, et efficacem cum minister intendit vere baptizare, licet ob malum finem. Dices etiam, qui intendit non concionari serio, si tamen verba concionis proferat, fructum facere poterit: Ergo etc. Respondeo: Non esse eandem rationem verbi concio-

iulis, et sacramentalis. Nam verba concionum sunt verba, ut sic, dicam, speculativa, quae non pendent ab intentione; verba sacramentalia sunt practica, quae, ut probavimus, pendent ab intentione.

Quamvis autem argumenta haec concludant in vin Lutheri, lumen non esse rectam viam, patet ex istis iisdem argumentis. Nam concluditur sola verba sufficere sine aqua, vel alio elemento, item concludunt sacramenta posse conferri ab ebrio, immo clivino a pica.

Ad Secundam confirmationem respondeo, duobus modis posse per jocum sacramenta conferri (ut explicat lingo lib. 2. de sacramentis par. 6. cnp. 13.) primo modo, ut qui ludunt, intendant vere sacramenta conferre, sed ob finem recreandi animum eo modo: quo modo possent alii vera intendere sacramenta conferre, sed ob finem lucranda pecuniae. Et hic ludus non impedit veritatem sacramentali actioni. Alio modo. ut qui ludunt. intendant non vere sacramenta conferre, sed illudere, et decipere quomodo qui Christum purpura induebant eum dicebant: *Are rex Iudaeorum*, non intendebant cum regem facere, sed ei illudere. Et hic ludus impedit veritatem sacramenti, quia hic jocus est intrinsecus actioni.

Dico igitur ludum Alhanasii fuisse prioris generis: nam vere voluit baptizare, sed accepit eam actionem pro materia ludi, et oblectationis. Id illi colligitur ex ipsa historia. quam scribunt Huius lib. 10. hist. cap. 14. Sozomenus lib. 2. rap. 16. et Nicephorus lib. 8. cap. 40. Scribunt enim hi auctores ab Alhanasio solos Catechumenos baptizatos, idque omnibus Ecclesiae caeremoniis adhibitis: tum etiam ex eo, quod solent pueri serio facere res ludicras. Nam, verbi gratia, cum fingunt unum esse regem, alios famulos, vel fingunt oppugnationem alicujus loci, vere intendit rex eorum jubere, et illi intendunt obedire; et serio oppugnant locum aliquem, et alii serio defendunt: dicuntur lamen haec ludicra, quia sunt puerilia, et quia gratia oblectationis suscipiuntur. Similem historiam suo tempore accidisse scribit idem Nicephorus lib. 3. cap. ult.

Ad illud de mimo, Respondeo: Nihil in historia illa esse contra nos. Nam primus, qui historiam scripsit. fuit (quod sciam) Ado Ircvircnsis in martyrologio S. kalend. septembris. Ab eo acceperunt posteriores Vincenlius, speculo historiali lib. 12. cap. 112. et alii. Antoninus 1. par. lit. 8. cap. 1. § 1). summae historialis. Porro Ado scribit, mimum illum nomine Genesium, coram imperatore Diocletiano gratia irridendi mysteria Christiana, se aegrotum linxisse, ac Baptismum postulasse; tum jussu imperatoris accersitum presbyterum et exorcistam, qui cum baptizarent. Verum cum a presbytero interrogaretur. quid peteret, illum repente conversum, non fictum. sed serio respondisse, gratiam Christi se petere, atque illa baptizatum vere et serio, cum et presbyter baptizare intenderet, et ille intenderet suscipere Baptismum; licet imperator adhuc crederet cum fingere. Vide Suriura, tom. I. in vita s. Genesii.

Secundum argumentum est Calvinii in Antidoto, et Kemnili in 2. par. Examinis. loco citato, qui inde argumentum sumunt, quod si ab intentione ministri penderet efficacia sacramentali, periret certitudo, quam homo debet habere de intellectu sacramentali, et consolatio spiritualis, quia nemo potest certus esse de intentione alterius.

Respondeo: Non debere hominem in hoc mundo quaerere certitudinem de sua salute, vel justificatione infallibilem, qualis est certitudo fidei divinae. Haec enim non convenit huic statui, de quo dicit Apostolus. 1. Corinth. 10. *Qui stat, videat, ne cadat*. Et Philip. 2. *Cum Umore et tremore salutem vestram operamini*. De qua re vide Augustinum lib. 2. de bono persever. cap. 13. eide correpi, ut gratia cap. 43. Certitudinem autem humanam et moralem, quae sufficiat, ut homo quiescat, ex sacramentis habemus, etiamsi pendeant ab intentione alterius. Nam cum habere intentionem sit facilitum. nulla est causa dubitandi, an minister habuerit intentionem, nisi aliquo signo exteriori id prodal: et hoc sufficit. ut homo non quaerat iterum baptizari, sed acquiescat in accepto Baptismo.

Et nota, Luthcranos cogi id ipsum confiteri etiamsi nolint. Nam ipsi baptizantur adhuc infantes more catholicorum; quocirca cum adoleverint non possunt recordari, nec scire an habuerint Baptismum, nisi credere velint parentibus. Itaque parentibus credunt, qui tamen decipere possunt, et in eo acquiescunt. Quanto magis poterit acquiescere in Baptismo is, qui videt se baptizari. et intelligit verba, nec habet ullam conjecturam contrariae intentionis ministris is acquiescit, qui lamen credit parentibus vel amicis dicentibus, eum esse baptizatum?

Tertium argumentum est Kemnili ex auctoritate S. Augustini lib. 7. de Baptismo cap. 33. ubi non audet definire, an Baptismus collatus per jocum teneat, sed dicit expellendam Dei revelationem. Addunt quidam alii alium locum Augustini ex tractat. 5. in Joannem, ubi videtur dicere, Baptismum ab ebrio collatum, esse ratum: cum lamen constet, ebrios non habere intentionem.

Addit etiam Kemnilius Innocentium papam IV. qui teste Angelo in sua summa, sensit ad veritatem sacramentali non requiri, ut minister gerat in mente facere, quod facit Ecclesia, immo, si contrarium gerat in mente, id est. non facere, quod facit Ecclesia, si lamen appareat, quod vehi illud facere, salis esse.

Respondeo: Locum Augustini esse contra adversarios. Nam in primis ibidem Augustinus dicit. se de ea re dubitasse, quia in nullo concilio res definita fuerat: *Sed nobis*. inquit. *tutum est in ea non progredi aliqua temeritate sententiae, quae nullo in catholico regionali concilio coepta, nullo plenario concilio terminata sunt. Id autem sit cura securae vocis asserere. quod in gubernatione Domini Dei nostri, et Salvatoris Jesu Christi universalis Ecclesiae consensione roboratum est*. Aone autem res definita est in duobus generalibus conciliis, Ilorenlino et Iridculino. Neque refert, quod non recipiuntur a Luthcranis: nam neque, Nicenum recipiebatur a Donalisticis in causa A-

nabaptismi: et lamen Augustinus ubique ailirmat, rem esse certam, et definitam ob illius concilii auctoritatem. Deinde ibidem Augustinus cum dicit, pclendam esse Dei revelationem, an Baptismus joco traditus, sine vera intentione conferendi sit ratus, aperte testatur non esse certum ex Scripturis, ul adversarii jactant, sacramenta non requirere intentionem ministri. Praeterea sine dubio nos longe melius facimus secundum Augustini sententiam baptizando cos, qui sunt baptizati sine intentione, quam Lutheran! non baptizando. Nam in re dubia praestat repetere Baptismum, saltem sub conditione, quam exponere se periculo amittendi Baptismum. Ad alium locum Augustini facilis est responsio: nam non dicit ebrii, sed ebriosi Baptismum esse ratum.

Ad auctoritatem Innocentii Respondeo: Kemnilius more suo non fideliter recitasse ejus sententiam. Innocentius enim in cap. *Si quis puerum*, extra de Baptismo ole. postquam dixerat, sacramentum esse ratum, etiamsi minister gerat in mente non facere, quod facit Ecclesia, addidit: *Dummodo intendat baptizare*, quae verba omisit Kemnilius. Nec vero semel, sed iterum repetiit Innocentius, Baptismum non esse ratum, si minister intendat non baptizare, sed tantum lavare corpus.

Inde illa verba Innocentii: *Etiam si gerat in mente non facere. quod facit Ecclesia*, duobus modis possunt intelligi; uno modo, de eo, quod laici Ecclesia, quantum ad substantiam actionis; altero modo, quantum ad effectum illius actionis. Posteriori modo intellexit Innocentius, elest sensus: Etiam si minister non gerat in mente facere, quod facit Ecclesia, id est, justificare hominem a peccatis, quia nimirum pulat non habere talem virtutem illam caeremoniam: lamen si laici vere facere caeremoniam, quam facit Ecclesia, salis est. Priori modo accepit Kemnilius, sed perperam, quia contradictorium iterum ibidem habet Innocentius. Quare illud etiam Kernnilius falso imponit Innocentio, quod dixerit, sacramentum esse ratum, si laici apparcat. ministrum voluisse baptizare, etiamsi revera id non intenderit. Id enim Innocentius non dicit, sed ex verbis colligi potest.

Quartum argumentum est Calharini ex auctoritatibus Thomae, Chrysostomi et Nicolai papae. S. Thomas 3. parti, quaesi. 64. art. 8. ad 1. dicit, ad perfectionem sacramenti salis esse intentionem Ecclesiae, quae exprimitur in ipsa forma verborum, nec aliud requiri ex parte ministri. Quod clarius habet in 1. dist. 6. quaesi. 1. art. 2. ubi dicit, non requiri mentalem intentionem ministri, sed solummodo expressionem verborum. in qua continetur intentio Ecclesiae. Chrysostomus homil. 85. in Joan. *Sacerdos, inquit, linguam, et manus praebet; neque enim justum est propter alterius malitiam ad salutem nostram accedentes offendi*. Nicolaus papa ad consulta Bulgarorum interrogatus, an baptizati a Judaeo, essent rebaptizandi; respondit, non esse, si in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti baptizati essent ubi nulla fit mentio intentionis.

Denique addit rationem Calharinus, quia nimis durum videtur, ut Deus in arbitrio impii ministri posuerit salutem hominum, et quia redditur incer-

ta nostra justificatio. Quod tamen argumentum jam est solutum. Sed potest addi aliud ejus loco; quia inter homines, cum dominus per servum contrahit cum alio, vel mittit munus alteri, non requiritur, qua intentione servus id faciat.

Respondeo ad s. Thoinam: Eum docere, requiri intentionem internam ministri. Nam 3. parti. quaesi. 64. art. 8. in corpore articuli, dicit, determinari debere ea, quae in sacramentis fiunt, quia ad multos usus fieri possunt per intentionem ministri. Item in respons. ad 1. dicit, ministrum, quia est instrumentum animatum, debere seipsum applicare ad opus per intentionem, qua intendat facere, quod facit Christus et Ecclesia, item in responsione ad tertium dicit, non esse necessariam actualem intentionem, sed solummodo habituales; et explicat, tunc esse habituales. quando initio operis, actu intendebat facere. quod facit Ecclesia. Item in art. 9. ad 1. dicit, verum esse sacramentum, etiamsi minister non credat sacramentum aliquid valere, modo intendat facere, quod facit Ecclesia. Denique in art. 10. clarissime dicit, requiri in ministro intentionem sacramentum conferendi, non autem ludendi. vel jocandi et sine ea intentione non perfici sacramentum. Neque obstat, quod addit s. Thomas: *Praecipue quando suam intentionem exterius manifestat*. Nam vult dicere; Quando minister habet intentionem. non conferendi sacramentum; sed jocandi, sed eam manifestat, tum sacramentum esse nullum. sed magis esse nullum, si intentionem manifestet. quia primo modo est nullum coram Deo. secundo modo est nullum coram Deo, et coram hominibus.

Ad locum objectum a Catharino ex respons. ad 2. art. 8. Respondeo cum Cajetano et Solo, s. Thomam, cum dicit, non requiri mentalem intentionem ad perfectionem sacramenti, sed sufficere externam prolationem verborum, non loqui de perfectione sacramenti simpliciter, sed de perfectione coram hominibus, quae sufficit ad humanam certitudinem, et mentem pacandam, ut non requirat aliud. Id quod probatur dupliciter. Primo, quia in argumento 2. s. Thomas hoc objecerat, si requiratur intentio mentalis, nullum posse esse certum se accepisse sacramentum. Responsio igitur debet intelligi de sacramenti perfectione. quoad certitudinem, non absolute. Secundo, quia in hac solutione addit s. Thomas. sufficere externam prolationem formae, nisi exprimatur contraria intentio ministri, vel suscipientis, quae additio optime se habet, si agatur de certitudine, ut patet: falsa autem est, si agatur de perfectione sacramenti absolute, ut vult Calharinus. Nam si non requireretur interna ministri intentio, nisi pronunciandi illa verba. tum certe verum esset sacramentum. si minister exprimeret contrariam intentionem. hoc modo; Ego non intendo baptizare, sed irridere sacramentum, et ideo volo dicere, haec verba; Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti: immo etiam si externo gestu irrisum exprimeret, et ironice illa verba diceret. adhuc esset sacramentum. At s. Thomas contrarium docet, ut patuit.

Ad locum Chrysostomi, Respondeo: Chrysostomum loqui de probitate ministrorum, ac velle dico-

rc, non pendere eflicaciam sacramentorum a bonitate ministrorum, sed a bonitate Dei solius. Unde cum ait : *Sacerdos manus, et linguam praebebat*, excludit virtutes, non intentionem ministri. Nam vult dicere: Minister est instrumentum Dei, non principale agens; ex hoc autem, quod minister est instrumentum, sequitur, ut non agat in virtute propria; et proinde, ut non requiratur fides, spes, caritas, aut alia ejus virtus: lamen non scquitur, ut non requiratur intentio, immo potius contra sequitur, ut requiratur, cum homo sit instrumentum animalium et rationale; et proinde debeat moveri a Deo secundum naturam suam, id est, mediante propria electione et intentione.

Dices; At ratio quam adducit Chrysostomus nimirum: Quia non est justum, ut alterius malitia, alteri noceat, concludit etiam non debere pendere sacramenta ab intentione ministri; quia tunc nocere posset ministri malitia suscipientibus sacramenta, si nimirum ille occulte subtraheret intentionem.

Respondeo: Rationem illam concludere de probitate, non autem de intentione, ob duas causas. Primo, quia si sacramenta penderent a probitate, saepissime nocerei unius malitia alteri, quia plurimi sunt mali, et non possent sacramenta esse rata, quae ab infidelibus, vel haereticis, vel publicis peccatoribus aliquando urgente necessitate traduntur. At si pendeant ab intentione, rarissime nocebit malitia ministri suscipientibus: nam intentionem

omnes habere possunt, nec est ratio cur nolint. Secundo, quia justum est: ut non pendeant sacramenta ab ea qualitate ministri, quae non est omnino necessaria ipsi ministerio, qualis est probitas; at non erat aeque justum, ut non pendeant ab ea qualitate, sine qua minister non esset minister, qualis est intentio. Adde, quod si haec ratio probaret, sacramenta non pendere ab intentione serio tradendi sacramenta, probaret etiam ea non pendere ab intentione laciendi actum illum externum, quam solam admittunt Catharini et haeretici. Nam etiam hoc modo potest fieri, ut malitia ministri noceat suscipienti, ut si quis nolit dicere verba, aut infundere aquam eo tempore, quo non inveniatur alius, qui possit, aut velit hoc facere.

Et per hoc solvitur etiam illa ratio Catharini, quod sit nimis durum, salutem hominum esse in arbitrio impii ministri: nam cogitur ipse quoque in aliquo casu id fateri. Neque debet videri durum, quod Deus permittit, ne destruat naturam hominis, alioqui etiam videretur durum, quod Deus reliquerit in arbitrio tyranni vitas multorum innocentium.

Ad auctoritatem Nicolai papae, Dico, eum non fuisse sollicitum de intentione, tum quia ea ordinarie adest, tum quia Ecclesia non judicat de internis.

Ad ultimum argumentum ex more humano, patet solutio ex nostra tertia ratione.

DE EFFECTU, NUMERO ET CAEREMONIIS SACRAMENTORUM

LIBER SECUNDUS

QUARTA CONTROVERSIA DE EFFECTU SACRAMENTORUM

Partitio hujus controversiae

Tres sunt hujus controversiae partes. *Prima* : An sacramenta novae legis sint verae caussae justificationis ex opere operato. *Secunda*. An id sit proprium sacramentis novae legis, an vero commune cum sacramentis legis veteris. *Tertia*. An sacra-

menta novae legis imprimant animae characterem.

Prima quaestio in quatuor capita dividetur. *Pri-*
mi. explicabilur status quaestionis. Secundo. ad-
ferentur sententiae haereticorum. *Tertio*: confirma-
bitur veritas. *Quarto*: solventur objectiones.

•••••[.*»' | 'J 1 Γ I' / ■ τ

H

i

CAPUT PRIMUM

Quis sil slalus quaestionis de efficacia sacramentorum.

Quod ad Primum allinet,explicandum esi, quid, sil, quod quaeritur, cum dispulatur dc cfiicacia sacramentorum ex opere operato. Nam id adversarii, ul odiosam reddant catholicorum sententiam,perperam exponunt.

Sunt igitur hic Notanda quatuor. Primo , statum quaestionis non esse cum,quem ponit Calvinus lib. 4. Instil, cap. 14. § Π. his verbis: *Tantum hic quaeritur, propriane,el intrinseca,ut loquuntur, virtute operetur Deus, an externis symbolis resignet vices* suas. Haec ille. At nemo unquam istam quaestionem disputavit : id enim esset petere , an sacramenta sint caussae primariae, quod nulli unquam venire in mentem potuit, nisi furioso. Id igitur solum quaerimus,an sint instrumenta Dei.idcst, an Deus per sacramenta nos justificet, non autem an sacramnla sine Deo. Sicut nemo unquam quae-sivit, an faber operetur, an serrae vices suas resignet; cum conslel, serram sine fabro nihil agere.

Ex quo sequitur esse mendacium, el calumniam vanissimam haereticorum, qui dicunt, nos abstrahere homines a Christo, cl ab ejus passione, cl alligare signis, quia dqccmus sacramnla esse causas justificationis. Nam contra potius hoc ipso trahimus Immines ad Christum, et ejus passionem, quod dicimus sacramnla esse Christi instrumenta, quibus ille nobis applicat meritum passionis suae; nisi forte reirahere dicatur homines ab igne, qui dicit calorem esse instrumentum, quo ignis calefacit. El tamen sic loquitur Calvinus ibidem lib. 4. cap. 14. § 1 *i.Qui justitiae caussam a sacramentis ducit. miseras hominum mentes in terram, suaple sponte plus salis inclinatos hac supersli-*

lione alligat, ut in spectaculo rei corporeae potius, quam in Deo ipso acquiescant. El similia Lulhcrus habet, et alii.

Secundo notandum, non esse controversiam de modo quo sacramnla sint caussae, idest. an physice attingendo effectum, an moralitcr lanium, et rursum si physice, an per aliquam qualitatem inhaerentem, an per solam Dei motionem: ista enim ad quaestionem fidei non pertinent, sed solum generaliin.an sacramenta sint verac, ct propriae caussae instrumentales justificationis, ul vere ex co, quod quis baptizatur, sequatur,ul justificetur. Nam in hoc conveniunt omnes catholici, ul Lutberus ipse fatetur in lib. de capliv. Babyl. cap. de Baptismo: *Arbitrati*, inquit. *sunt quamplurimi esse aliquam virtutem occultam spiritualem in verbo, el aqua, quae operetur in anima recipientis gratiam Dei. Dis alii contradicentes statuunt. nihil esse virtutis in sacramentis, sed gratiam a solo Deo dari, quia assistit cx pacto sacramentis a se institutis: omnes tamen in hoc concedunt sacramenta esse efficacia signa gratiae.* Haec ille.

Et hoc. sulllcil ad fidem, ct ad legitimum usum sacramentorum; quomodo in miraculis Christi non requirebatur, ul homines, qui curandi essent, scirent in quo genere caussae fimbria Christi sanaret, satis erat, ul scirent: el crederent, lactum illius fimbriae adferre sanitatem: neque opus erat,ut ipsi apostoli, qui manus imponendo curabant, scirent, quomodo id fieret. Ita quoque non est necesse, ut vel ministri, vel qui suscipiunt sacramenta, sciant, quomodo sacramenta sint caussae justificationis.

Adde quod hoc est commune multis mysteriis fidei, ul tanlum habeamus cx Scripturis, esse ali-

quid, et tamen ignoremus modum, ut Deum esse trinum et unum: Christum esse Deum et hominem: resurgere corpora eadem numero: Christum lotum esse in Eucharistia etc. ita quoque in hac re salis est, probari posse ex tunc Scripturarum, sacramenta esse causas gratiae: quomodo id fiat, difficillimum est intelligere, nedum explicare. Neque id mirum est. Nam si de rebus naturalibus, quas Deus fecit, quamquam sub sensum cadunt, non potest homo reddere rationem, ut ait Salomon. Eccles. 8. quanto magis exacta ratio reddi non potest de rebus supernaturalibus? Disputant tamen Scholastici de his rebus non inutiliter, ut ostendant variis modis posse defendi id, quod tunc docet, et probabiliter nulla dicunt; caelorum ea ad fidem nun perlinent.

Quare non recte adversarii, ac potissimum Kemnilius in secunda parte Examinis cap. de efficacia sacramenti, et cap. de opere operato: et Ileshusius in lib. de 100. erroribus Pontificiorum lit. 15. qui est de sacramentis, Scholasticorum opiniones de modo efficiendi sacramentorum ita reprehendunt, atque oppugnant, quasi eas ad fidem catholicae Ecclesiae pertinere credamus.

Tertio notandum est, quid sit conferre gratiam ex opere operato. Nam adversarii reprehendunt nomen. vel novum, et ipsam sententiam perperam exponunt. Calvinus in Antidoto concilii Tridentini sess. 7. can. 8. vocal monstra verborum, conferre gratiam ex opere operato. Kemnilius in 2. par. Examinis pag. 115. dicit non servasse concilium cum hoc verbum protulit, formam sanorum verborum, quam teneri jubet Paulus, 2. Tim. 1.

Sed non est cur de nomine magna contentio fiat. Nulla enim hic est novitas, nisi quod contra regulam grammaticae, operari, passive accipitur. Sed neque hoc est novum. Nam etiam in epis. ad Hebr. cap. 13. contra regulam grammaticae passive accipitur (promeretur) cum legimus: *Talibus enim hostiis promeretur Deus*. Et s. Augustinus in psalm. 138. maluit dicere ossum ossi, quam os ossis, vel facilius intelligeretur: *Melius est, inquit, vel nos reprehendant grammatici, quam vel non intelligant populi*.

Quod ad rem allinet, duo dicunt nos intelligere, per opus operatum, quae tamen, et falsa sunt, et inter se pugnantia. Primo affirmant opus operatum significare opus meritorium, seu dignitatem operis ex parte ministri, vel recipientis. Primus Lutherus ita perperam exposuit in captivitate Babylonica cap. de Baptismo, ubi dicit, Papislas ex sacramento fecisse praeceptum, et ex tunc opus. Quasi dicat, Papislae putant, sacramenta dare gratiam, quia qui suscipit sacramentum, facit opus bonum a Deo praeceptum. Deinde Calvinus lib. 1. Instil, cap. 16. § 26. *Quidquid, inquit, de opere operato negati sunt Sophistae, non modo falsum est, sed pugnat cum sacramentorum natura, quae instituit Deus, ut fideles vacui bonorum omnium, et inopes, nihil praeter mendicitatem eo adferant. Inde sequitur ea recipiendo nihil istos agere, unde laudem mercantur, vel in hac actione, quae eorum conspectu mere passiva est, nullum illis posse opus adscribitur*. idem habet in Antidoto sess. 7. can. 8.

ubi non aliter refellit, sacramenta conferre gratiam ex opere operato, nisi quia absurdum est ex meritis hominum pendere efficaciam sacramenti. Tandem Kemnilius in 2. par. Examinis pag. 95. *Fuerunt, inquit, qui virtutem sacramentorum in ipso opere, quo sacramenta, vel celebrantur, vel suscipiuntur, constituerunt; Hanc sacramenta dicerentur conferre gratiam ex dignitate, et merito operis, quod exercet, vel is, qui celebrat, vel qui suscipit*.

Hanc esse falsam expositionem, et testem ignorantiae, vel malitiae ipsorum patet ex eo, quod omnes catholici opponunt opus operatum operantis, et per opus operantis intelligunt opus bonum, seu meritorium ipsius operantis. Deinde cum tam catholici, quotum Lutherani doceant contra Donatistas, sacramentorum efficaciam non pendere a bonitate ministri, quomodo potuit cadere in mentem alicujus, vel catholici crederent, sacramenta conferre gratiam ex dignitate, et merito ministri? Neque enim dubitari potest, quin bonum opus, et meritum pendeat a bonitate operantis, nam: *Non potest arbor mala bonos fructus facere*, Matth. 7. Pari ratione cum omnes catholici doceant sacramenta conferre gratiam et saepe primam gratiam, ita vel hominem ex impio justum faciant, quomodo potest fieri, vel credant sacramenta conferre gratiam ex dignitate, et merito susipientis? Nam si is, qui suscipit sacramentum, posset bona opera, et meritoria facere ante susceptionem sacramenti, non esset impius, sed justus.

Secunda expositio falsa, est, quod conferre gratiam ex opere operato sit conferre gratiam peccatori sine fide, et bono motu cordis ejusdem peccatoris, ita ut vis operis operati sit excogitata ad excludendam fidem, et poenitentiam internam in negotio justificationis. Lutherus in Babylone cap. de Baptismo, *Hinc, inquit, impulsus sunt tantum tribuere sacramentis novae legis, vel ea statuerent prodesse etiam iis, qui in peccatis mortalibus sunt, nec requiri fidem, aut gratiam*. Calvinus in Antidoto sess. 7. can. 5. *Fingunt, inquit, subesse vim magicam sacramentis, quae vel extra fidem efficax*. Et canon. 8. *Si, inquit, conceditur illis, quod postulant, opere operato comparari gratiam in sacramentis, separatur a fide pars meriti. ut per se valeat sacramenti usus ad salutem*. Kemnilius in 2. par. Examinis pag. 125. *Ontificii, inquit, defendunt opinionem operis operati, quod scilicet per sacramenta ita conferatur utentibus gratia, ut non requiratur bonus motus interior in suscipiente*. Similia habent Philippus in Confessione Augustana art. 13. et Apologia ejusdem, et Ileshusius in libro de sexcentis erroribus Pontificiorum lit. 15.

At haec expositio pugnat cum superiore. Nam si opus operatum est opus meritorium susipientis, quomodo potest fieri, vel opus operatum excludat fidem, cum sine fide nullum bonum meritum possit intelligi? nam *sine, fide impossibile est placere Deo*, Ilaebr. 11. Est Praeterea expositio falsa, et mera calumnia, ac mendacium. Nam ipsum concilium Tridentinum sess. 6. cap. 7. diserte docet, initium justificationis fieri a fide, et poenitentia, et

idem omnes theologi docent. supra cap. 2. ostendimus in refutatione mendaciorum.

Igitur ut intelligamus, quid sit opus operatum; Notandum est, in justificatione, quam recipit aliquis, dum percipit sacramenta, nulla concurrere; nimirum ex parte Dei, voluntatem utendi illa re sensibili; ex parte Christi, passionem eius; ex parte ministri, potestatem, voluntatem, probitatem; ex parte suscipientis, voluntatem, fidem et poenitentiam; denique ex parte sacramenti. ipsam actionem externam, quae consurgit ex debita applicatione formae et materiae. Caelorum ex his omnibus id, quod active, et proxime, atque instrumentaliiter ciliis gratiam justificationis, est sola actio illa externa, quae sacramentum dicitur, et haec vocatur opus operatum, accipiendo passive (operatum) ita ut idem sit sacramentum conferre gratiam ex opere operato, quod conferre gratiam ex vi ipsius actionis sacramentalis, a Deo ad hoc institutae, non ex merito agentis, vel suscipientis: quod s. Augustinus lib. 4. de Baptismo cap. 24. expressit illis verbis: *Ipsam per se ipsam sacramentum multum valet*. Nam voluntas Dei, quae sacramento ulitur, concurrat quidem active, sed est causa principalis. Passio Christi concurrat, sed est causa meritoria. non autem effectiva, cum non sit actu, sed praeterierit, licet maneat objective in mente Dei. Potestas, et voluntas ministri concurrunt necessario, sed sunt causae remotae: requiruntur enim ad efficiendam ipsam actionem sacramentalem. quae postea immediate operatur. Probitas ministri requiritur, ut ipse minister non peccet sacramenta ministrando, non tamen ipsa est causa gratiae in suscipiente, nec juvat suscipientem per modum sacramenti, sed solum per modum impetrationis et exempli. Voluntas, fides et poenitentia in suscipiente adulto necessario requiruntur, ut dispositiones ex parte subjecti. non ut causae activae: non enim fides et poenitentia efficiunt gratiam sacramentalem. neque dant efficaciam sacramentis, sed solum tollunt obstacula, quae impedirent, ne sacramenta suam efficaciam exercere possent; nude in pueris, ubi non requiritur dispositio, sine his rebus fit justificatio.

Exemplum esse potest in re naturali. Si ad ligna comburenda, primum exsiccarentur ligna, deinde excuteretur ignis ex silice, tum applicaretur ignis ligno, et sic tandem fieret combustio; nemo diceret, causam immediatam combustionis esse siccitatem, aut excussionem ignis ex silice. aut applicationem ignis ad ligna, sed solum ignem, ut causam primariam, et solum calorem, seu calefactionem. ut causam instrumentalem.

Quarto, notanda est fraus et imperitia Kemnili: Nam in 2. par. Examinis cap. de opere operato, fatetur quosdam ex catholicis, ut Gropperum et Alphonsum recte exponere, quod sit opus operatum; sed addit, non ita sensisse reliquos catholicos, neque ipsum concilium Tridentinum, et ideo adhuc remanere integram controversiam. At miser Kemniti neque hos, neque illos intelligere potuit, aut certe intelligere noluit: *Fingunt*, inquit, *nimirum Gropperum et Alphonsum, injuriam fieri doctoribus Scholasticis, quasi opinione operis operati docue-*

rin, sacramenta alicui conferre gratiam sine fide gratiam accipiente, sed dicunt, nihil aliud ipsos disputatione de opere operato voluisse. quam sacramentorum veritatem non esse ex ministris operantis dignitate, seu merito aestimandam, sed ex Dei auctoris institutione, potentia et operatione. Et infra: *Si hoc vellent Pontificii. quando de opere operato disputant, quia sententia vera est, nulla esset controversia. Sed nec olim Scholastici omnes hoc senserunt, et ne nunc quidem Pontificii hoc volunt, quando pro opinione operis operati dimicant, sed longe aliud monstrum sub exoticis illis verbis alitur. et Ecclesia obtruditur.* Haec ille; In cuius verbis Iria sunt falsa.

Primum, quod ait, Gropperum et Alphonsum fingere fieri Scholasticis injuriam etc. non enim id fingunt, sed verissime dicunt, ut saepe probavimus, et probabimus iterum paulo post.

Secundum, quod ait. nullam fore controversiam, si omnes catholici idem dicerent, quod Gropperus et Alphonsus. Nam revera idem dicimus omnes, et tamen controversia manet. Nam illi duo auctores non solum dicunt: sacramenta non sumere efficaciam a dignitate ministri, et non excludere fidem, quod placet Kemnilio et nobis, sed etiam dicunt: Sacramenta habere veram efficaciam, seu efficientiam ad producendam gratiam ex institutione divina, quod Kemnilio placere non potest, cum ipse (ulmo videbimus) nullam tribuat sacramentis efficientiam. nisi ad alendam fidem per modum objecti repraesentantis divinam promissionem.

Tertium, quod ait, neque olim Scholasticos, neque nunc Pontificios intelligere opus operatum, quomodo exponunt Gropperi et Alphonsus. nimirum ut non excludat fidem. Hoc autem esse mendacium, planum licet ex refutatione argumentorum ejus.

Primum ergo id probat, quia Scholastici omnes dicunt: Sacramenta novae legis dare gratiam ex opere operato: legis autem veteris dedisse ex opere operantis: At si opus operatum excluderet dignitatem ministris etiam circumcisio dedisset gratiam ex opere operato: nihil enim nocebat circumcidentis malitia ministris. Non igitur ex sententia Scholasticorum opus operatum excludit tantum dignitatem ministris. sed etiam fidem, et motum internum suscipientis, quae pertinet ad opus operantis, et erant necessaria in lege veteri.

Respondedo primum: Aliquos Scholasticos, ut Gabrielem (quem paulo post citat Kenuilius) cum dicunt: Sacramenta vetera non contulisse gratiam opere operato, excipere circumcisionem: proinde apud eos nihil valeret Kemnili argumentum.

Secundo dico: Opus operatum non solum excludere dignitatem ministris. sed etiam fidem, et motum internum ab efficientia gratiae sacramentalis. Nam, ut diximus, etiamsi ista requiruntur in adultis, tamen non sunt ista, quae efficiunt gratiam, sed ipsum sacramentum, ut instrumentum Dei. In sacramentis autem legis veteris, non ipsum sacramentum proprie operabatur gratiam, sed vel fides, et devotio suscipientis, vel lotius synagogae, vel quid aliud, ut postea dicemus. Itaque argumentum Kemnili prohat, opus operatum ex scilicet

tenlia Scholasticorum excludere (Idem et motum internum ab efficientia gratiae sacramentalis, non tamen probat, quod eral probandum excludere simpliciter fidem et motum internum, illa ut sacramenta (ut ipsi calumniantur) conferant gratiam accipientibus ea sine fide, et sine interna conversione cordis.

Secundo probat ex Gabriele, qui in 4. disl. 1. q. 3. dicit, tunc esse opus operatum, cum non requiritur motus internus.

Respondeo: Corrupte citat Gabriel: nam mox subiungit Gabriel, quo motu de congruo, vel de condigno mereatur gratiam. Non igitur Gabriel excludit motum internum disponentem ad gratiam, sed meritorium gratiae. Nam etiamsi illa dispositio potest esse meritoria gratiae de congruo, vel etiam augmenti gratiae de condigno, si sit actus ex claritate procedens: tamen alia est gratia, quae datur ob dispositionem, alia, quae datur ex vi sacramenti, ut idem auctor explicat in 4. disl. 4. quaesi. 2. conclus. 4. ad primum.

Tertio probat ex Paludano, qui in 4. disl. 1. qu. 1. conclus. 2. probat. 4. dicit, non requiri in sacramentis, ut homo se disponat, sed dispositionem effici ab ipso sacramento, ut hoc esse causare gratiam ex opere operato.

Respondeo: Non intellexit Kemnitius Paludarium. Non enim loquitur Paludanus de dispositione, quae est motus internus susipientis, ut fides et poenitentia, quos motus expresse dicit requiri in sacramentis idem Paludanus disl. 4. quaesi. 5. sed loquitur de quadam dispositione ultima, ad quam putat ipse continuo sequi gratiam, et eam dispositionem esse dicit characterem in ipsis sacramentis, in aliis ornatum quendam animae. Cum enim non posset Paludanus intelligere, quomodo sacramentum efficeret gratiam, excogitavit illam sententiam, quod efficiat quondam dispositionem, ad quam continuo sequeretur gratia. De qua re ad Scholasticos perlinet disputare.

Quarto probat ex Marsilio in 4. sentent, quaesi. 2. artic. 2. et Masingero in 6. cap. Joannis, qui distinguunt opus operatum contra devotionem internam operantis.

Respondeo: Distinguunt, non ut excludant omnino, sed ut excludant ab efficientia, ut diximus.

Quinto probat ex s. Thoma, Paludano et Gabriele, qui dicunt, missam prodesse etiam illis ex opere operato, qui non habent in corde poenitentiam.

Respondeo: Loquuntur de sacrificio, non de sacramento. Porro sacrificium prodest impenitentibus per modum impetrationis, quia impetrat illis conversionem et poenitentiam: quomodo etiam orationes nostrae, licet non tam efficaciter, id faciunt.

Sexto probat ex eo, quod nulli catholicorum probant, sacramenta efficere gratiam ex opere operato. quia Baptismus prodest parvulis, non habentibus fidem, aut ullum internum motum. Ergo eodem modo in adultis excludunt Udem et motum interiorem: nam etiam in adultis volunt, sacramenta vim habere ex opere operato.

Respondeo: Catholici efficacissime probant exemplo parvulorum, sacramentorum efficaciam non pendere ab ulla qualitate susipientis. Nec tamen ideo sequitur, eos excludere in adultis fidem et poenitentiam: nam haec exquiruntur in adultis, ut dispositiones, quibus dispositionibus non egent parvuli, ut suo loco demonstrabitur.

Probat deinde Liemnilius, concilium trident. per opus operatum excludere voluisse fidem, et motum internum. Primo; Quia cum Scholastici varie exponant opus operatum, et alii excludi velint motum internum, alii nolint: Concilium canon. 8. simpliciter admittens opus operatum, et non restringens ad hanc potius, quam ad illam expositionem, censetur omnes approbasse. Respondeo: Falsum est ab Scholasticis ullis per opus operatum excludi motum internum. Deinde si ita esset, concilium nullam approbasset, sed solum in genere definivisset, sacramenta conferre gratiam ex opere operato.

Secundo; Quia concilium canon. 12. definit, sacramenta non pendere ex dignitate ministri. Igitur in hoc canon. 8. per opus operatum non intelligit, sacramentum non pendere a dignitate ministri, quomodo opus operatum exponit Groppcrus; sed aliquid aliud nimirum non requiri fidem susipientis. Respondeo: Sacramenta conferre gratiam ex opere operato, proprie non significare negationem, id est, non pendere a dignitate ministri, sed significare affirmationem, id est, sacramenta vi sua efficere gratiam, ex qua sequitur negatio, id est, non pendere a dignitate ministrantis, vel susipientis. Itaque concilium canon. 8. definivit illam affirmationem contra Lutheranos: deinde canon. 12. definivit negationem contra Donatistas et Anabaptistas.

Tertio probat: Quia concilium in isto canon. 8. opponit opus operatum fidei: ergo intelligit excludi fidem per opus operatum. Respondeo: Si esset verum Antecedens, negari posse Consequentiam, Nam si concilium opponeret opus operatum fidei, intelligeret excludi fidem ab efficientia gratiae sacramentalis. non autem excludi simpliciter. Sed tamen falsum est Antecedens, quia concilium non opponit opus operatum fidei, sed soli fidei. Quod paulo infra annotavit etiam Kemnitius.

Praeter haec argumenta addit Kemnitius duo expressa mendacia, quibus claudit suam disputationem de opere operato. Nam non solum imposuit theologis absurdam expositionem operis operati, sed etiam lingit, jam theologos ab ipsis convictos, non audere amplius eam opinionem defendere: *Ipsi*, inquit. *Pontificii scriptores jam tergiversantur. nec manifeste audent suscipere defensionem hujus axiomatis, in uod usus sacramentorum sine fide salvet susipientes.* Aliqui hoc, ut ostendimus, non fuit unquam axioma Pontificiorum, sed mendacium Lutheranorum. Deinde ut homo solers, investigat etiam causas, cur in tam absurdum errorem Scholastici inciderint: et ponit duas causas. Unam, quod eum legerint apud Augustinum lib. 3. de Baptismo cap. 14. non interesse ad integritatem sacramenti, quia licet sit imbutus, qui recipit sacramentum, et non adverterint,

Augustinum loqui de substantia sacramentorum, non de utilitate et fructu inde putaverint, non requiri lidem vel sacramenta prosint. Aliter, quod cum legerint apud eundem Augustinum in epistola 23. parvulos sine lide actuali salubriter percipere sacramentum, quia non ponunt obicem contrariae cogitationis; putaverint, eundem esse rationem parvulorum et adultorum.

Sed Frivolae, imo etiam Falsae sunt istae causae. Nam omnes theologi in 4. dist. 4. distinguunt sacramentum a re sacramenti; et docent, sacramentum etiam sine lide et poenitentia posse recipi, non autem re sacramenti, id est, gratiam. Praeterea concilium tridentinum sess. 7. can. 13. de Baptismo, docet, Baptismum parvulis prodesse sine actuali ipsorum lide; et tamen sess. 6. cap. 1. et sess. 14. cap. 4. et alibi, docet, in adultis necessario requiri Fidem et poenitentiam, vel justificari possint; et semper Ecclesiam catholicam haec sensisse.

CAPUT II.

Sententia haereticorum de efficacia sacramentorum.

Quantum ad secundum, antiqua foetitia haeres Messalianorum, ante annos 1100. qui docebant, sacramentis Baptismi. Eucharistiae, et aliis non justificari homines, sed solis precibus. Illa refert Joannes Damascenus in lib. de haeres. *Baptismum*, inquit, *hominem non perficere, nec divina sacramenta accepta animi sordes expiare, sed solas preces, quae ab illis recte recitantur.* Argument quoque, et novi quidam Calhari, si Guidoni credimus, negabant, sacramenta gratiam conferre.

Sed his omissis. Lutherani de hac re interdum illa scribunt, vel videantur a catholicis non dissentire, interdum autem apertissime scribunt contraria. Semper tamen in eadem sententia manent, quae civiliter, sacramenta non habere immediate ullam efficientiam respectu gratiae. sed esse nuda signa: tamen mediale aliquid efficere, quatenus videlicet excitant, vel alunt lidem. quae homines justificat; quod tamen ipsum, id est, excitare fidem, non faciunt nisi repraesentando. Volunt enim eodem modo concurrere ad justificationem sacramenta, quo praedicatio verbi, nisi quod praedicatio adhibetur auribus, et per auditum excitat fidem, sacramenta adhibentur oculis, et per visum excitant etiam fidem.

Hanc sententiam initio Lutherus et Philippus nude proponebant, atque aperte dicebant quod sentiebant, nimirum sacramenta nihil efficere. Sunt autem loca notanda contra Kemnium. qui impudentissime in 2. par. Exam. pagina 111. (licet, Lutherum serio et semper improbasse in Sacramentalibus prophanam illam sententiam: *Quod sacramenta non sint organa, et causae instrumentales gratiae, sed solum instar picturae commonefaciant, et excitent fidem.* lineo ille.

Audiamus nunc Lutherum. Anno 1520. in lib. de captivitate. Babylon, cap. de Baptismo. *Baptismus*. inquit, *neminem justificat, nec ulli prodest, sed fides in verbum promissionis, cui additur Baptismus; haec enim justificat.* Ei ibidem: *Idem Deus, qui nunc per Baptismum, et panem salvat, salvavit Abel per sacrificium, Noë per arcam, Abraham per circumcisionem, et alios omnes per sua signa.* Et paulo infra numeral inter sacramenta veteris legis, quae non vult esse inferiora sacramentis novae legis, quoad efficaciam, signum datum Gedeoni in rore et vellere, et signum datum Manue in sacrificio; et signum oblatum Achaz ab Isaia cap. 7. et concludit: *Nostra et Patrum signa, seu sacramenta habent annexum verbum promissionis, quod fidem exigit. et nullo opere alio impleri potest; ideo sunt signa. seu sacramenta justificationis, quia sunt sacramenta justificantis fidei, et non operis: unde et tota eorum efficacia est ipsa fides, non operatio. Qui enim iis credit, is implet ea. etiamsi nihil operetur.* Et infra: *Verum esse potest, sacramenti inesse vim efficacem justificationis, seu esse ea signa efficacia gratiae: haec enim omnia dicuntur in jacturam fidei.* Item anno 1521. in assert. 1. articuli ita scripsit: *Nos dicimus, nec novi, nec veteris Testamenti sacramenta, sed solum fidem justificasse.* Item anno 1523. in lib. contra Cochlacum. *Non potest ulla pars justificationis tribui Baptismo: alioqui si ulli parlarer justificaret, non liceret negare, Baptismum sine fide justificare: cum autem ei denegetur, soli fidei recte relinquitur.*

Philippus Melancthon in locis editis anno 1522. cap. de signis. horrendum esse dicit errorem Scholasticorum. quod sacramentaificent: et addit: *Nonificant signa. ut Apostolus ait. circumcisio nihil est: ita Baptismus nihil est. participatio mensae Domini nihil est; sed testes sunt.* καὶ σφραγίδες *divinae voluntatis erga te.* Idem etiam in Apologia anno 1530. edita, ad art. 13. dicit: Sacramentum esse signum promissionis, ac veluti picturam verbi: et in libro contra Anabaptistas: *Sicut voluntas Dei ostenditur in verbo, seu promissione, ita etiam ostenditur in signo, tamquam in pictura.* Et infra: *Prodest et hoc moneri, sacramenta non justificare.* Ubi vides illam ipsam similitudinem picturae, quam tantopere excratur Kemnitus, et tamen profitetur se Apologiae hujus sectatorem in ipso principio 2. part. Exam.

Lutherum et Philippum sequuli sunt sacramentalarii, ex quibus Calvinus lib. 4. Institui, cap. 14. § 6. utitur eadem similitudine picturae, et § 17. *Fixum*. inquit, *maneant. non esse alias sacramentorum, quam verbi Dei partes: quae sunt offerre nobis, ac proponere Christum, et in eo coelestis gratiae thesauros.* Et infra: *Cavendum praeterea, inquit, ne in errorem nos abducant. quae ad amplificandam sacramentorum dignitatem paulo magnificentius a veteribus scripta sunt: vel scilicet arbitremur. latentem aliquam virtutem sacramentis annexam. affixamque esse. quo ipsa per se Spiritus sancti gratiam nobis conferant, cum hoc tantum illis divinitus injectum sit munus,*

feticari ac sancira Dei in nos benevolentiam. Ei infra: *Sacramenta id sunt nobis a Deo. quod ab hominibus rerum laetarum nuncii. vel arrhae in pactis sancicndis: utpote quae non a se quidem largiantur aliquid gratiae, sed renuntient. et obtendant. atque (ut sunt arrhae et tesseræ) rata apud nos faciant, quae divina largitate nobis donata sunt.* Et § 18. utitur exemplo Iridis et velleris Gedeonis, atque aliis, quibus utebatur Lutherus.

Porro idem Lutherus in libris posterioribus conviciis (ut verisimile est) argumenlis catholicorum, longe aliter scripsit. Nam in horn. I. de Baptismo, (pam anno edidit, circa principium 2. par. ita habet: *id hoc institutus est Baptismus, ut nobis serviat, nobis prosit, nobis donet, non aliquid carnale, vel corporale, sed aeternam gratiam, aeternam munditiam et sanctitatem, aeternam vitam.* Et in boni. 2. de Baptismo. quam habuit anno 1540. *Non poles', inquit, non id operari Baptismi, ad quod institutus est, videlicet regenerationem, et renovationem Spiritus sancti.* Et infra: *Tantum virtutem et energiam habet Baptismus, ut homo, qui in peccatis conceptus et natus est. regeneretur coram Deo, et qui ante ad mortem erat damnatus, jam sit filius Dei. Quis hanc gloriam, et virtutem sacrosancti Baptismi sensibus. cogitatione, intellectu humano assequi et percipere potest?* Et infra: *Voluit Joannes his verbis significare Baptismum tam efficacem. ac tantae virtutis esso, ut peccata abluere, mortem submergere et suffocare, et omnia vilia et sordes sanare et mundare posset.*

Illum modum loquendi imitantur recentiores Lutherani, atque in primis Kernilius. Nam in 2. par. Exam. pag. 98. ubi etiam aliquot Scripturas pro efficacia sacramentorum contra Anabaptistes. et Sacramentalios, ita subjungit: *Haec manifestissima testimonia, quae sacramentis efficaciam tribuunt. et qualis ea sit, explicant. non sunt per tropos pervertenda a simplici et genuina significatione, quam propria vocabulorum significatio praebet: et ita veteres haec testimonia simpliciter, sicut sonant, intellexerunt.* Et pag. 101. *Sacramenta sunt causae instrumentales, ita quod per illa media, seu organa Deus vult gratiam suam exhibere, donare, applicare: Filii meritum suum communicare credentibus: Spiritus sanctus efficaciam suam exercere ad salutem omni credenti.* Haec ille: qui recte catholicissime loqui videtur. Calvinus quoque non raro illi loquitur, ut loquuntur catholici. Nam in Anl. cono. sess. 7. can. 5. sic ait: *Semper memoria repetendum est. sacramenta nihil quam instrumentales esse conferendae nobis gratiae causas.* Et can. 6. *Si qui sint, qui negent, sacramentis contineri gratiam, quam figurant, illos improbamus.*

Vtrumque nec Lutherus, nec Calvinus, nec Kernilius recedi*, a prima illa sententia, quae nihil revera tribuit « sacramentis efficientiae. Nam cum dicunt, sacramenta esse causas instrumentales, et conferre gratiam, et esse efficacia, semper intelligunt, mediante fide, ita ut ipsa nihil aliud a-

gant. nisi excitare, vel nutrire Udem, quae sola justificat.

Nam idem Calvinus ibidem can. 5. explicat, quomodo sacramenta sint causae instrumentales gratiae, ac dicit. tunc demum sacramenta suum effectum habere, si fidei serviant. Et canon. 8. dicit, eodem modo efficere in nobis gratiam sacramenta, quo officii verbum Dei praedicatum. At ceterum est, verbum non efficere, nisi excitando, vel nutriendo fidem. Denique Theodorus Beza (ut supra notavimus) in lib. de summa rei sacramentariae q. 2. ita explicat Calvini praeceptoris sui sententiam: *Unde efficacia, inquit, illa sacramentorum? a Spiritus sancti operatione in solidum, non autem a signis, nisi quatenus externis illis objectis interiores sensus moventur.*

Kernilius quoque pagina 401. Et scq. explicans accurate, quemadmodum sint efficacia sacramenta, tandem concludit esse efficaciam, eo modo, quo ipsa promissio, seu promissionis verbum. Et pagina 102. *Idem inquit, sacramenta monstrant nobis ubi fides debeat quaerere. et ubi possit invenire Christum mediatorem. Patrem et Spiritum sanctum:* Et pag. 105. explicans, quomodo fides in sacramentis justificet: *Non est sensus, inquit, quod fides gratiam accipiat sine medio aut organo verbi et sacramentorum: objectum enim fidei est verbum et sacramenta. immo in verbo et sacramentis verum fidei objectum est Christi meritum, gratia Dei. et efficacia Spiritus: et fides ideo justificat, quia illa in verbo et sacramentis apprehendit et accipit: et hoc sensu sicut fides verbi. Haec etiam fides sacramenta, dicitur justificare.* Haec ille.

Denique quibuscumque verbis catholicorum imitantur Lutherani, non possunt tamen ullo modo sentire, quod nos sentimus, sacramenta esse veras et immediatas causas justificationis, nisi recedant a primo illo suo principio, sola fides justificat, quod hactenus non fecerunt.

CAPUT III.

Quod sacramenta in opere operato conferant gratiam, ex Scripturis probatur.

Probandum jam superest. sacramenta esse veras causas instrumentales gratiae: ac ne frustra laboremus, demonstrandum est simul, aliter esse causam sacramenta, quam concionem. Nam ad omnia testimonia nostra respondere solent, sacramenta esse veras causas gratiae, sed excitando fidem, quomodo etiam verbum evangelii (Ilicitura Paulo Roman. 1. *Virtus Dei in salutem omni credenti.*

Adferemus sex argumentorum classes. Prima erit ex Scripturis Testamenti novi, ubi expresse id habetur. Secunda ex vaticiniis prophetarum, et ex figuris Testamenti veteris. Tertia ex conciliis. Quarta ex Patribus graecis. Quinta ex Latinis. Sexta ex ratione.

Prima claes is leelwnoiilionwn *cx novo Testamento.*

Primum testimonium est Matthaei 3. Marcii. Lucae 3. Joannis 1. ubi Joannes Baptista loquitur: *Ego baptizo dos aqua, ille dos baptizabit Spiritu saucio.* Quibus verbis non est dubium, tantum discrimen poni inter efilcaciani Baptismi Joannis, et Baptismi Christi, quantum csl inter aquam et Spiritum. At Baptismus Joannis clllcax erat ad alendam fidem, non minus quam Baptismus Christi; Aam in Baptismo Joannis erat externa ablutio, ei verbum promissionis. Nam praedicabat Baptismum poenitentiae m remissionem peccatorum, Lue. 3. et praedicabat simul Udem mediatoris, dicens, ul crederent m cum, qui venturus erat, Actor. 19.

Ad hoc argumentum Calvinus in cap. 3. Mallii. Respondet, eandem inisse cilicaciam Baptismi Joannis et Christi: discrimen autem, quod ponit Joannes in aqua et Spiritu, dicil in eo consistere, quod Joannes erat minister externi ritus. Christus autem erat auctor internae sanctificationis. Al si ita est, non debuit Joannes dicere: Ego baptizo, ille baptizabit, sed; *Ego baptizo, ille baptizat.* Praeterea si erat eadem vis ulnusque Baptismi, cur Actor. 19. Paulus jussit baptizari Christi Balismo cos, quos audivit jam fuisse baplizalos Baptismo Joannis.

Respondet Calvinus in commentar. Aci. 19. non fuisse illos iterum baplizalos; sed tantum accepisse visibiliter donum Spiritus sancti, et hoc significari illis verbis: *His auditis, baplizali sunt in nomine Domini Jesu.* At praeterquam quod ista esset vitiosa aequivocalio, cum in lota ea narratione accipiatur nomen Baptismi pro Baptismo aquae, et quoti licebit, omnes Scripturas pervertere, si licet verba tam aperta alio torquere, ibidem mox adjungit Lucas: *El cum, imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos. et loquebatur linqis, et prophetabant.* Non igitur illud, *Baplizali sunl,* signifient, Acceperunt donum Spiritus sancti visibiliter.

Respondet Calvinus, ista posteriora verba esse explicationem priorum. At non diceret Lucas: *Baplizati sunl: El cum imposuisset manus etc.* sed *Baplizali sunt:* Aam cum imposuisset manus etc. vel certe. *Baplizali sunl,* et imposuit illis manus etc. sic enun lien solent explicationes. Illa autem phrasis. *Ilis auditis. baplizali sunt in nomine Domini Jesu, et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus;* evidenter ostendit. duas fmsso actiones, et diverso tempore laetas, Baptismum, et manus impositionem. Denique conferatur hic locus cum alio ejusdem auctoris, nimirum Aci. N. ubi similiter habetur Baptismus in nomine Domini Jesu, et impositio manuum, et erit luce clarius per Baptismum in utroque loco intclligi verum Baptismum.

Secundum testimonium Mare. ull. *Qui crediderit, et baplizatus fuerit, salvus erit.* Hic tribuitur Baptismo vis salvandi, at non salvat nisi justificando. et abluendo sordes peccatorum.

Aequae potest responderi, quod salvet excitando lidcin. Aam in primis hoc loco tides praecedit. In-

eptum autem est dicere, primo poni effectum, deinde causam. Sicut enim absurdum esset dicere: Qui curatus fuerit, et acceperit medicinam: ita absurdum esset dicere: *Qui crediderit. et baplizatus fuerit,* si Baptismus est causa fidei. Unde quia audire verbum Dei est vere causa lidei, semper in Scriptura praecedit, ul Joan. 5. *Qui audit verbum, et credit, habet vitam aeternam.* Et Joan. G. *Omnis qui audivit, et didicit, venit ad me.* Non ergo tides est effectus Baptismi, cum eum praecedat, sed potius dispositio ad illum.

Praeterea ad hominem: Christus hoc loco non conjungit sacramentum cum concione, ul adversarii faciunt: non enim dicil: Qui audierit verbum, et baplizatus fuerit, sed conjungit cum fide, quae est effectus verbi. Sicut ergo fides apud adversarios immediate justificat applicando merita Christi, non autem excitando aliquam aliam causam; cur non eodem modo fateantur Baptismum immediate justificare applicando Christi menta, cum Christus eodem modo loquatur de lide, et de Baptismo?

Tertium testimonium Joan. 3. Al. si quis *renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Ille locus aperte facit Baptismum aquae causam novae nativitatis: id enim significat praepositio. *Ex,* ul palet in omnibus similibus loquutionibus.

Neque potest dici, quod renasci ex aqua sit renasci ex lide, quam excitat aqua. Nam Primo, debuisse! potius Christus dicere: Nisi quis rcnalus fuerit ex verbo et Spiritu sancio, quam, *Ex aqua et Spiritu sancio;* cum principalior causa excitandae fidei, sil verbum, quam aqua. Secundo. quia fuisset Christi sermo omnino inintelligibilis. Nam cum nihil dixcrit anlea de fide, quis divinare posset, cum modo lradere rationem excitandae fidei? Tertio, esset falsa propositio: *Atsi quis renatus fuerit etc.* Nam si fides sola justificat, impertinens est ad salutem, unde fides excitetur, sive ex aqua, sive ex vino. sive ex alia re. Et constat nullis modis. fidem cxcilari posse sine baptismo aquae: concio enim abunde suflicit ad excitandam fidem.

Ad hunc locum non potuit aliter Calvinus respondere, nisi negando, hic agi deBaplismo, quod etiam ante illum negarunt Zvvinglius et Bucerus. Itaque Calvinus iu comment, et lib. i. Institui, cap. IG. § 25. negat, intclligi debere de sacramento Baptismi, sed de sola interna revocatione. Quocirca per aquam vult intclligi Spiritum sanctum. et hunc esse sensum: Nisi quis rcnalus fuerit ex nqua. idesl, ex Spiritu sancio, qui instar aquae inundat etc.

Al primum: Omnes scriptores hactenus hunc locum intellexerunt de Baptismo: ul Justinus Apologia 2. Tertullianus in lib. de Baptismo. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum cap. 25. Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancio cap. IV. Hieronymus in cap. IG. Ezcchiclis, item Basilios. Gregorius nazianzenus, Gregorius nissenus in serm. de Baptismo; denique omnes interpretes hujus loci. Origenes, Chrysoslomus, Augustinus. Cyrillus, Beda, Theophylactus, Eulhymius. et alii.

Secundo; Si ita liceret ludere in Scripturis, possemus negare Baptismum aquae. Aam ubique in-

intelligemus nomine aquae Spiritum sanctum, et eodem modo licebit pervertere omnia alia mysteria.

Tertio; Negari non potest, quin si coacta, et absurda, et scriptoris inusitata loquutio. Nec valet exemplum, quod Calvinus profert ex Mallii. 3. *Ille ros baptizabit in Spiritu sancto et igni*. Ubi vult per ignem intelligi eundem Spiritum sanctum, vel habet similitudinem cum igne. Nam per ignem rectissime potest intelligi externus ignis, qui descendit visibiliter super apostolos in die pentecostes, vel ignis tribulationis, vel ignis purgatorii: quas expositiones attingit Beda in commentar. Lue. 3. Praeterea in hoc loco, ignis postponitur Spiritui sancto, et non est ita absurdum, post unum vocabulum poni alterum, quo illud declaratur. At aquam Joan. 3. Dominus praeposuit Spiritui sancto; absurdissimum autem est, prius poni declarationem, deinde id quod declarandum est. Neque negari potest, quin aqua si accipitur pro Spiritu sancto, ponatur ad declarandum effectum Spiritus sancti, qui est mundare.

Quarto: Si aqua hoc loco non poneretur, nisi ad explicandum effectum Spiritus sancti, male conjungeretur cum verbo renascendi; aqua enim, si tantum inspiciatur ejus significatio, non gignit, sed lavat et refrigerat. Itaque vel dicere debuisset Dominus: Nisi quis mundatus fuerit aqua et Spiritu sancto, vel: Nisi quis renatus fuerit ex semine et Spiritu sancto. Non igitur aqua solum huc loco declarat effectum Spiritus sancti, sed proprie significat aquam, vel concurrat sacramentaliter ad spiritualem regenerationem.

Quintum testimonium Act. 2. *Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum*. Cui simile est illud Actor. 22. *Et nunc quid moraris; baptizare, et ablui peccata tua, invocato nomine ipsius*. In his locis Invenitur Baptismo remissio peccatorum: nec potest dici id fieri, quod Baptismus excitet fidem. Nam quos Petrus alloquitur Act. 2. jam crediderant, vel Lucas ibidem indicat. Audita enim Petri concione, compuncti sunt corde, et dixerunt: *Quid faciemus viri fratres*; Petrus autem non ait: Oportet credere, vel magis credere, sed: *Poenitentiam agite etc.* Pari ratione Paulus, cui dixit Ananias Actor. 22. *Baptizare, et ablui peccata tua*, jam crediderat, et poenitentiam egerat triduo jejunans.

Respondet Calvinus, tum in commentario Adorum, tum lib. 4. Instil. cap. 15. § 18. baptizari in remissionem peccatorum, seu ablui peccata Baptismo, nihil esse aliud, nisi accipere testimonium. seu sigillum acceptae justificationis, idque ad fidem roborandam et confirmandam.

Sed (vel omittam, quod antea demonstravimus, sacramenta non posse esse sigilla, vel certe esse falsa sigilla, cum non sciamus minister, an illo cui applicat sigillum divinum, sit vero justificatus) quis non miretur novum istum tropum. non ablui peccata, significat, accipere sigillum justificationis acceptae? Inauditum est enim, vel actio significata possit ad significandum signum: vel quod actio futura ponatur ad significandam praeteritam. Exempla esse possunt, si quis diceret; *Bibe vi-*

num, absurde id diceret, si significare vellet; *Inspice hederam, quae in hospitio pendet*. Pari ratione, si imperatori revertenti cum victoria, diceretur: *Vince hostes*, idque diceretur ad significandum: *Accipe triumphum in signum praeteritae victoriae*. absurdissima esset loquutio. Non enim recte dicitur: *Vince hostes*, ei, qui jam pugnavit et vicit.

Quintum testimonium Act. 8. *Cum vidisset Simon, quia per impositionem manuum apostolorum daretur Spiritus sanctus*: cui loco similis est ille 2. Timothei. 2. *Admoneo te, ut resuscites gratiam, quae est in te per impositionem manuum mearum*. Etsi enim haec loca intelliguntur de sacramentis Confirmationis et Ordinationis quae apud multos adversariorum non sunt proprie sacramenta: tamen si sacramenta, ut ipsi volunt, improprie dicta sunt verae causae gratiae, quanto magis sacramenta proprie dicta? Porro in his locis apertissime impositio manuum asseritur causa gratiae, vel patet ex illa particula, *Per*. Nec potest dici manuum impositionem esse causam gratiae, excitando fidem: Nam omnes isti, qui per impositionem manuum acceperunt gratiam Spiritus sancti, jam crediderant et baptizati erant.

Sextum testimonium, I. Corinth. 10. *Unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus*. Ubi participare de uno pane ponitur pro causa unius corporis. Quod in graeco est clarius; *Οἱ ἅπαντες ἐξ τοῦ ἐνὸς ἄρτου ἰΧ3τέχομεν* Omnes enim ex uno pane participamus. Quomodo autem sumus unum corpus, quia de uno pane participamus, nisi quia panis ille alit, et auget vitam hujus corporis? Nam in rebus corporalibus, quia idem cibus alit omnia membra ejusdem corporis, ideo rectissime probamus, aliqua membra esse membra ejusdem corporis. si ab eodem cibo alantur. Quare si tollas a sacramento altaris veram causalitatem gratiae, non poterit probari, quod simus unum corpus, quia eandem Eucharistiam participamus. Similis est huic loco ille, I. Corinth. 12. *Etenim omnes nos in uno Spiritu in unum corpus baptizati sumus*. Ubi Paulus probat, nos esse unum corpus. quia per Baptismum accepimus unum Spiritum. Quod argumentum nihil efficit, si Baptismus non confert Spiritum

Septimum testimonium Ephes. *Christus dilexit Ecclesiam, et tradidit semelipsum pro ea. inundans eam lavacro aquae in verbo vitae*. Cui similis est locus ille Tit. 3. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*. Ubi apertissime dicimur mundari, et salvari lavacro aquae, et per lavacrum: utrumque autem causam instrumentalem significat.

Respondet Calvinus in commentario horum locorum, Baptismum proprie dici lavacrum animae, et esse symbolum efficax: quin Deus, dum hoc signum ostendit, simul etiam operatur, quod per illud significat.

At per accidens hoc modo conjungitur justificationi, quam solus Deus facit cum Baptismo: proinde non magis proprie dicimur mundari et salvari per Baptismum, quam per quamlibet aliam actionem, quae tunc simul fiat. Nec potest vere dici

Baptismus lavacrum regenerationis, si per illum Deus non laval nos. licet eodem tempore lavat nos. Si dicat, Deum' nos mundare per Baplismum, quia ostendens illud symbolum, provocat fidem, quae mundat: etiam dicere posset, homines inebriari per hederam, (piae pendet in hospitii; quia illa liederam provocat ad emendum vinum, quod vinum postea inebriat.

Octavum, testimonium est, I. Petr. 3. *Quod non similis formae, salvos facit Baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio in Deum.* Hic habemus prunum. Baptismo non salvos Heri. Deinde, salvos lici i simili quodam modo, quo olim tempore Aonii pauci quidam salvi facti sunt per aquam. Atqui aqua illa vere et ellicienler salvavit eos. qui erant in arcu, videlicet arcam in sublime attollens.

Denique, habemus discrimen inter baptismata Judaeorum, et nostrum: quod illa tollerent sordes carnis, nostrum purificet conscientiam. Sicut igitur baptismata Judaeorum vere tollebant sordes carnis, non tantum significando, sed etiam efficiendo; ita et nostrum Baptisma vere laval conscientiam. non tantum significando, sed etiam efficiendo.

CAPUT IV.

Secunda classis testimoniorum, vaticinia prophetarum

Primo. Isaïas cap. I. ubi dixerat. *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicil Dominus? Plenus sum. Holocausta arietum, et adipem pinguum, et sanguinem vitulorum. et agnorum. et hircorum nolui.* Subjungit; *Lavamini. mundi estote.* Quae verba s. Hieronymus et s. Cyrilhis in commentar, et Gyrillus hierosolimitanus in 1. catechesi, et Theodoretus in psal. 50. et Basii, orat. 13. quae esi de Baptismo, exponunt ad lileram de Baptismo, qui succedit expiationibus illis veteribus. Quod autem Baptismus vim habeat mundandi, patet ex illis verbis; *Lavamini, mundi estote.* Est enim ac si diceret; Baptizamini, et eo modo mundi critis. Unde s. Hieronymus hunc locum ita enarrat: *Pro superioribus victimis et holocaustis euangelii mihi placet religio ul baptizemini in sanguine meo per lavacrum regenerationis, quod solum potest peccata dimittere.* Haec ille: ubi illud *Solum*, non excludit Deum. Christi meritum, licet, et alia id genus, sed sacrificia et caeremonias iudaicas.

Secundo, Ezechielis cap. 36. *Effundam, inquit. super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, et dabo vobis cor novum etc.* Hunc locum de Baptismo intelligunt Hieronymus et Theodoretus in commentar. et Cyprianus lib. I. epist. ult. et lib. 4. epist. 7. ubi notat s. Hieronymus, per aquae Baptismi aspersionem non solum mundari peccata, sed etiam dari cor novum et spiritum novum.

BELLAIanni Vol. III.

Terlio, Michaeas cap. 7. *De Baptismi gratia*, inquit Hieronymus in epist. 83. ad Oceanum, *vaticinatur; Projiciet in profundum maris omnia peccata nostra.* Quomodo etiam hunc locum exponit Huperlus in comment. et Augustinus in comment, psal. 113. At quod in mare mergitur, non solum significatur exlingui, sed re ipsa vi aquarum extinguitur.-

Quarto Zacharias cap. 13. *In die illa erit fons patens domui David. et habitantibus Hierusalem in ablutionem peccatoris et menstruatae.* Hunc etiam locum Hieronymus et Huperlus in commentario exponunt de Baptismo, qui vim habet purgandi peccata.

Quinto. David psal. 50. *Asperges me Domine hyssopo etc.* Sed de hoc paulo infra dicemus, in explicatione sextae figurae.

Figurae sacramentorum.

Prima est Genes, i. *Spiritus Domini ferebatur super aquas.* Ia hebraeo exprimitur, quorsum ferretur super aquas, nimirum ul eas focundas redderei: nam inde procreandi erant pisces, et aves, ul infra habetur: $\Pi\Omega\text{P}\text{I}\Omega$ incubabat, more gallinae nidum suum fovendis et ova calore animantis, inquit Hieronymus in quaesi, in Genes. Fuisse aulem banc figuram Baptismi, qui constat ex aqua et Spirilu sancio, docent Tertullianus in lib. de Baptismo. Hieronymus in epist. 83. ad Oceanum. Ul igitur aqua initio mundi a Spirilu sancto vitalem quandam vim accepit, ul animalia procrearet: sic et Baptismus a Spirilu sancto vim accepit procreandi novos homines: *Ne mirum sit*, inquit Tertullianus, *in Baptismo, si aquae animare possunt.* Et ibidem Christianos vocat pisciculos. quod nascentur ex aquis. Qua etiam de causa hierae capitales versuum sybillinorum faciunt $\text{ix}\theta\upsilon$, id est . piscis . et significant *Jesus Christus Dei Filius Salvator.* Quod annotavit Augustinus lib. 18. de Civ. Dei cap. 23. et Prosper lib. 2. de praedictionibus cap. 29. et ante ulrumque riptides milevilanus lib. 3. contra Parmenianum: *Hinc*, inquit, esi piscis, *qui in Baptismate per invocationem fontalibus undis inseritur. ul quae aqua fuerat, a pisce etiam piscina vocitetur, cujus piscis nomen secundum appellationem graecam in uno nomine per singulas Hieras turbam sanctorum nominum continet.* $\text{ix}\theta\upsilon$. quod esi *Inline Jesus Christus Dei Filius Salvator.* Et huc alludens s. Hieronymus in epist. 43. *Bonus*, inquit, *tanquam Filius aquosa petit.*

' Secunda figura est Genes. 7. de diluvio salvante Aoe, et reliquos. qui orant in arca, quam explicat s. Petrus epist. I. cap. 3. ut paulo ante diximus.

Tertia figura est Genes. 17. de circumcissione, de qua b. Paulus Coloss. 2. sic ait: *Circumcisi estis circumcissione non manufacta. in expoliatione corporis carnis, sed circumcissione Christi conspului ei in Baptismo.* At circumcisio vere et ellicienler carnem abscindebat, non aulem erat solum testimonium abscissionis etc.

Quarta figura csl Exod. 17. submersio Aegyptiorum in mari rubro, et transitus Iliorum Israël; de qua sic loquitur b. Paulus 1. Corinlh. 10. *Omnes*, inquit, *in J/di/sc baptizati sumus in nube et in mari*. Et infra dicit. *Haec omnia contingebant diis in figuram*, Raue mare rubrum figura fuit Baptismi; nubes autem obumbrans, figura Spiritus sancti; et sicut mare rubrum vere demersit Aegyptios, et liberavit Israëlites: ita Baptismus vere, dclcl peccata, et salvat animas. Vide Cyprianum lib. 1. epistol. 7. Augustinum tractat. 11. et 13. in Joannem, et Hieronymum in epistol. 83. ad Oceanum.

Quinta figura esi Exodi 17. de manna plente e, coelo, et aqua scaturiente ex petra: quae figurae erant Eucharistiae corporis et sanguinis Domini, eodem Paulo ibidem 1. Corinlh. 10. explicante. Al manna et aqua illa vere reficiebat, et recreabat corpora Israëlitarum. et non erant testimonia vel sigilla. Igitur Eucharistia vere reficit animas; alioqui erit melior figura, quam res figurata.

Sexta est Numeri 19. de aqua lustrationis, quae admixtam habebat cinerem vaccae rufae, quam fuisse Baptismi figuram, scribit Augustinus in quaestionibus super Numeros cap. 33. Ubi notandum ex eodem Augustino, tria fuisse necessaria in hac expiatione; cinerem vaccae, rufae, aquam et hyssopum. quo aqua aspergebatur: et quidem cinis vaccae Christi mortem et merita significat: aqua vero Baptismus, qui Christi merita applicat: hyssopus herba humilis, radices habens in petra, fidem significat, sine qua Baptismus adultis non datur, et si tunc datur, non eis prodest. Sicul ergo in illa expiatione hyssopus non mundabat, sed aqua vim habens ex cinere vaccae et hyssopo aspersa: sic in Baptismo non csl fides, quae proprie in Baptismo purgat peccata, sed aqua vim habens ex Christi passione, et fide suscepta. Ad has expiationes tum figurantem, tum figuratam respexit David. cum diceret psal. 50. *Asperges me, Domine, hyssopo. et mundabor, lavabis me. et super niuem dealabor*. Pelii enim eam purgationem, quam noverat figuratam, per expiationem aquae, quae hyssopo aspergebatur, vel exponit ThcodOrclus in commentario hujus loci.

Septima figura csl Josue 4. de transitu filiorum Israel per Jordanem ad terram promissionis, duce Jostic: quam fuisse figuram Baptismi, docent Ambrosius in illud Luc. 1. *Ipse praeibit in spirituel virtute Eliae*, et Augustinus in illud psal. 113. *Et tu Jordanis conversus es retrorsum*. Neque ullus dixerit per aquas Jordanis non transivisse filios Israël ad terram promissionis sed obsignatam promissionem transeundi.

Octava csl 4. Reg. 5. de Naaman Syro curato n lepr. i, lavacro Jordanis; de qua vult Ambrosium io i c; it Luc. et lib. 2. de sacramentis cap. 4. *Et Jordanis*. "pia Jordanis, quae vere curavit Syrum idmn. non fuit Sigillum promissionis.

Nm est Joan. 5. de probatica piscina, quae figur i manifestissima e-l. et a Patribus multis celebr itxi. ut Tertulliano in lib. de Baptismo. Ambrosio bb. 1. de Spiritu sancio cap. 7. Chrysoslomo. C\ n lu i Thcopliylaclo in hunc locum Jonnnis.

Et quidem Chrysoslomo pulcherrime hanc figuram explicat, et addit: Deum voluisse variis figuris efficaciam Baptismi demonstrare, ne incredibilis videretur: *Futurum*, inquit, *erat Baptisma plenum maximae potestatis et graliae, purgaturum peccata pro mortuo vivum effecturum etc*. Et sane nisi ita esset, vel «licet Chrysoslomo, praesentior fuisset figura et ipsa figurata.

Decima est Joannis 9. de caeco nato, quem Dominus illuminavit per aquam Siloë, de qua vide Ambrosium epistol. 75. ad Bellicium, et Augustinum tract. 4. in Joannem.

Sunt autem duo notanda ad haec Joca Scripturae. Primum, quod cum tam saepe Scriptura, et vaticiniis, et figuris, et expressis verbis loquatur de sacramentis, tamen ne semel quidem dicat, vim sacramentorum consistere in excitanda, vel alenda fide: sed semper explicet consistere in purgandis peccatis, et mundanda anima. Ex quo revera, si res serio perpendatur, evidenter colligitur, falsissimam esse haereticorum sententiam. Nam quomodo credibile est, finem immediatum, et praecipuum sacramentorum numquam in Scriptura haberi, cum finis medius tam saepe inculcetur?

Secundo nota, quod si licet negare, sacramenta vere et immediate sanctificare, cum tam aperte Scripturae hoc doceant, eadem ratione negari poterit. fidem justificare, quod tamen adversarii passim affirmant. Nam nihil Scripturae tribuunt fidei, quod non tribuant etiam sacramentis: v. gr. Lucae cap. 7. vers. ult. dicitur: *Fides tua te salvam fecit*. Et in 1. epistol. Pétri cap. 3. dicitur: *Vos salvos facit Baptisma*. Item de fide Joannis 5. *Qui credit ei, qui me misit, habet vitam aeternam*. De sacramentis Joannes 6. *Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum*. De fide Act: 15. *Fide purificans corda, eorum*. De sacramentis Ephes. 5. *Undans eam lavacro aquae in verbo vitae*. De fide ad Roman. 3. *Arbitramur hominem justificari per fidem*. De sacramentis ad Tit. 1. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*. De fide ad Roman. 5. *Justificati ergo ex fide*. De sacramentis. Joan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto etc*.

CAPUT V.

Tertia classis argumentorum ex conciliis.

Concilium nienenunj. quod nuper e graeco versum. editum est ab Alphonse Pisano in caput, quod inscribitur διατύπωσι, doctrina de Baptismo, ante 8. canonem: *Baptisma nostrum, inquit, non oculis corporis considerandum est. sed. mentis oculis: aquam vides. considera virtutem Dcti in aquis absconditam*. Et infra: *Descendit, quidem is, qui baptizabatur, peccatis obnoxius, servitutis corruptione detentus, ascendit autem ab ea servitute et peccatis liber, filius Dei, et haeres, et cohaeres Christi*.

Concilium conslanlinnopolitanum 1. in symbolo: *Credimus unum Baptisma in remissionem peccatorum*.

Concilium milcvilanum cap. 2. *Parvuli. qui nihil peccatorum in semelipsis adhuc committere potuerunt. ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizantur, ut in eis regeneratione munda- detur, quod generatione traxerunt.* Al certe in parvulis Baptismus non potest esse causa remissionis peccatorum excitando fidem.

Concilium arausicanum II. canone 23. *Illoc etiam secundum fidem catholicam credimus, quod accepta per Baptismum gratia, omnes baptizati, Christo adjuvante et coopérante, quae ad salutem pertinent, possint et debent, si fideliter laborare voluerint, adimplere.* Nola, non posse id exponi de excitatione fidei. Nam paulo infra idem concilium dicit, a Deo prius eidem inspirari, ut Baptismi sacramenta fideliter requiramus. Praeterea etiamsi fides, secundum adversarios, justificet a peccatis, tamen non dat gratiam bene operandi. Al Baptismus ex hoc concilio dat gratiam bene operandi.

CAPUT VI.

Quarta classis, de Putribus graccis.

Jam ex Patribus graecis; Justinus in Apologia ad Antoninum: *Demissionem ante commissorum peccatorum consequimur in aqua etc.* Et antea dixerat, neminem adduci ad Baptismum. nisi antea crediderit. Similia habet in dialogo cum Triphon.

Clemens alexandrinus lib. 1. Prodigiorum cap. 1. *Multis, inquit, modis vocatur hoc opus, gratia, illuminatio, perfectum et lavacrum: lavacrum quidem, per quod peccata abstergimus; gratia autem, qua remittantur poenae, quae peccatis debentur; illuminatio autem, per quam sanctam illam, et salutarem lucem intuemur; perfectum autem dicimus, cui nihil deest. Quid enim ei desit, qui Deum novit etc.*

Origenes hom. 14. in cap. 2. Lucae: *Parvuli, inquit, baptizantur in remissionem peccatorum.* Et infra: *Et quia per Baptismi sacramentum nativitatis sordes deponuntur, propterea baptizantur et parvuli.*

Cyrillus catechesi 3. *Mortuus, inquit, in peccatis descendisti. et ascendis vivificatus injustitia.* Ole. Vide Iohannem catechizantem. Et in praefatio. catechizantis: *Magnum est sane propositum hoc Baptisma; captivitatis liberatio, peccatorum remissio, animae regeneratio, cursus ad coelum etc.*

Rasilius lib. de Spiritu sancto cap. 15. ponit objectionem haereticorum: Si ideo Spiritus sanctus aequalis est Patri et Filio, quia in ipso baptizamur, etiam aqua erit aequalis Patri et Filio. quia in ipsa baptizamur. Respondet: Si *quae est in aqua gratia, non ex aquae natura est, sed ex praesentia Spiritus etc.*

Secundum adversarios dicere debemus, aquam nihil facere, et sic saltem objectionem solvis. Al Basilicus fatetur, in aqua esse virtutem. sed ait. eam non inesse aquae ex aquae natura, sed ex vi Spiritus sancti. A idem etiam hum. 13. quae est oratio ad Baptismum, ubi clarissime idem habetur.

Vide etiam Gregorium nazianzenum orat, in sancta lumina, et urat, in sanctum lavacrum.

Gregorius nyssenus in lib. de Baptismo: *Baptisma, inquit, peccatorum expiatio est. remissio delictorum. renovationis et regenerationis causa.* Et infra explicans, quomodo id fiat, nulla exempla adducit, earum rerum, per quas Deus miracula fecit. ut virgam Aaron, et alia: et sicut. itque *haec omnia cum materiae sint inanimatae, atque sensus expertes, posteaquam vim Dei accepissent magnis miraculis, media intercesserunt.* Ac *simili consequentia rationum etiam aqua cum nihil aliud sit, nisi aqua, superna gratia benediciente ei. in eam, quae mente percipitur; hominem renovat regenerationem. Quod si quis mihi rursus dubitando, et ambigendo negotium exhibeat interrogans qua ratione aqua regeneret: dicam optimo jure ad eum: Ostende mihi modum nativitatis, quae fit secundum carnem; dices fortasse: Semen causa hominis effectrix est. Audi igitur contra a nobis, quod aqua, quae benedicitur. purgat et illuminat hominem.*

Ubi notandum est, non esse Gregorii sententiam trahi ad id, quod haeretici dicunt. sacramenta operari, quia obiective movent ad fidem. Nam Primo, comparat aquam Baptismi virgae Aaronis, quae miracula faciebat efficienter. Secundo, comparat semini, quod est causa hominis efficiens, ut ipse dicit. Tertio, negat aquam aliquid efficere, nisi recipiat vim quandam supernaturalis: **Et** ut moveat obiective per modum signi, non requiritur ulla virtus supernaturalis. Denique quaestio, quam proponit: Quomodo possit aqua regenerare, nulla esset, si lanium obiective operaretur.

Chrysostomus hom. 39. in Genes, extrema: *Nam, id, inquit, quod illic operatur circumcisio in depositione carnis: id agit hic Baptismus in depositione peccatorum,* item hom. 21. in Joan, prolixè docet, esse credendum verbis Christi asserentis, aquam vim habere regenerandi. licet modus superet rationem. Et homil. 25. *Quod, inquit, est matrix embrioni. hoc est fidei aqua. Siquidem in aqua fingitur et formatur. A iam primum dictum est: Producant aquae reptile animae viventis: ex quo autem Jordanis alveum ingressus est Christus, non amplius reptilia animarum viventium. sed animas rationales et spirituales aqua producit.* Vide eundem hom. 35. in Joan, hom. I. in Acta. hom. ad Neophytos. ubi enumerat decem effectus Baptismi, quos etiam in parvulis operatur, et inter tot effectus non venit illi in mentem, ut poneret, Excitare eundem: quem solum agnoscunt adversarii.

Cyrillus alexandrinus lib. 2. in Joannem cap. 12. *Quemadmodum, inquit. viribus ignis intensius aqua calefacta, non aliter urit. quam ipse ignis: sic Spiritus sancti operatione aqua. qua baptizati corpus aspergitur, reformatur ad divinam virtutem et potentiam.* Haec ille. Ubi vides, sic esse instrumentum Dei aquam in Baptismo, ut est calor in aqua calefacta instrumentum ignis ad calefaciendum.

Theodorus in cap. 10. ad Hebraeos, in illud: *Aspersi corda a conscientia mala: In lege, inquit,*

utebatur aspersionibus, et corpus frequenter lavabant: qui autem ex novo Testamento vitamini. per sanctissimum Baptismum animam expurgant, et a prioribus maculis liberam reddunt conscientiam. Vide eundem Theodorum in Epistole divinorum decret. cap. de Baptismo; Damascenum lib. 4. de fide cap. 10. Theophylactum in 3. cl 5. cap. Joannis, et Oecumenium in cap. 10. ad Hebraeos.

CAPUT VII.

Idem probatur ex Latinis.

Jam ex Latinis Tertullianus in lib. de Baptismo : *Prius, inquit, liquor, quo viveret, dedit, idcirco, aqua produxit animantia, ut in Baptismo mirum non sit. si aquae animare noverunt.* Idem lib. de resurrect. carnis probat, corpus resurrecturum, quia sacramenta corpori adhibentur, ut ad animam transeat eorum effectus: *Caro, inquit, abluitur, ut anima emaculetur; caro ungitur, ut anima consecratur: caro signatur, ut anima muniatur; caro manus impositione adumbratur, ut anima Spiritu illuminetur, caro corpore Christi et sanguine vescitur, ut anima de Deo saginetur.* Ubi cum innumeral varios effectus sacramentorum: proinde non putat solum excitare fidem sacramenta.

Cyprianus lib. 2. epistol. 2. ad Donatum, scribit. se, antequam baptizaretur, vix potuisse adduci ut crederet, quod a Christianis de Baptismi virtute praedicabatur, quod videlicet repente hominem mutet, peccata absterget. virtutes infundat, sed postea id verum esse experientia sua didicisse : *Difficile, inquit, ac durum pro illis tunc moribus opinabar, quod in salutem mihi divina indulgentia pollicebatur. ut quis renasci denuo posset, utque in novam vitam lavacro aquae salutaris animatus, quod prius fuerat exponeret, corporis licet manente compage, hominem animo ac mente mutaret : Qui possibilis, aiebam, est tanta conversio? Et infra: Sed postquam undaegenitalis auxilio superioris aevi labe deteresa in expiatum pectus, ac purum desuper se lumen infudit: postquam coelitus Spiritu hausto in novum me hominem nativitas secunda reparavit, mirum in modum etc.* In quibus verbis duo notanda sunt. Primo; Si sacramenta tantum objective moverent mentem ad credendum, ut adversarii dicunt non fuisset ulla causa, cur Cyprianus difficulter crederet effectum Baptismi: non enim citius hic effectus magis difficilis, quam sit, quod verbum Dei praedicatum valeat ad excitandam fidem. Nota secundo; Cyprianum dicere. Baptismum repetitum esse perniciosum operari, et renovare hominem. Al hoc non diverti, si crederetur, Baptismum movere mentem solum objective: Nant uno non repetitur, nec ordinarie haberet suum effectum. Aliqui enim ex eodem signo, ut etiam ex iisdem verbis, celerius moventur, aliqui tardius. aliqui numquam.

Dem in h. 3. epistol. 8. ad Fidum. docet, infantes baptizandos, etiam ante octavum diem (nimi-

rum si vitae periculum immineat) ut poenitentia remissionem accipiant. Quod idem jubet Syricius papa in epistol. 1. cap. 2. Al si Baptisma solum excitat fidem, et prodest infantibus tantum ea ratione, quia cum adoleverint. recordabuntur etc. quorsum infantes morituros baptizari vult Cyprianus? Item in epistol. 7. lib. 4. ad Magnum, dicit, quomodo venenum scorpionis et serpentis in aqua exlinguitur; ita diabolum oblutari et resistere Exorcistis ante Baptismum: At in Baptismo amittere omnem virtutem. Quae certe omnia ridicula essent, si tantum objective sacramenta operarentur. Vide etiam sermones de Baptismo Christi, de coena Domini, et de unctione Chrismatis. Similia habet Gaudentius in 1. tract. de Exodo.

Lactantius lib. 7. de divino praemio cap. 3. *Cum homo coelesti lavacro purificatus exponit infantiam cum omni labe vitae prioris, et incremento divini vigoris accepto, fit homo perfectus ac plenus.*

Sylvester papa (ut refert Nicephorus lib. 7. c. 33.) cum Constantinum baptizaret, ita loquutus est : *Haec aqua, divina virtute per invocationem Trinitatis concepta, sicut extra corpus hominis abluit, ita animum intra a sorde et inquinolione mundans, splendidiorem radiis solaribus efficit.*

Ambrosius lib. 2. de poenit. cap. 2. *Impossibile, inquit, videbatur, ut peccatum ablueret aqua. Et Naman syrus lepram suam mundari per aquam posse non credidit: sed quod impossibile erat, Deus fecit possibile esse, qui tantam nobis donavit gratiam.* Vide etiam librum 1. de sacrament. cap. 4. et 5. librum 2. cap. 1. et 5. librum 3. cap. 1. et librum de iis. qui initiantur mysteriis cap. 3. et 9. et lib. 9. super Lucam cap. 3. et lib. 3. de Spiritu sancto cap. 11.

Hieronymus in epistol. 83. ad Oceanum: *Quantam vim, inquit, habeat Baptisma, et aqua in Christo sanctificato, gratiam, paulo post docebo.* Et infra, ubi plurima sunt testimonia et figuras : *Dies, inquit, me deficiet, si cuncta, quae ad potentiam Baptismi perlinent, de Scripturis sanctis voluero digerere.* Vide eundem in Dialogo, contra Luciferianos, et lib. 3. contra Pelagianos c. 19.

Optatus lib. 3. contra Parmenianum, initio: *Baptisma, inquit. Christianorum Trinitate confectum, confert gratiam: si repetatur, facit vitae iacturam.* Haec ille. Ubi primum vides, aperit asserti, sacramentum conferre gratiam. Deinde, quod hic auctor ait, Baptismum repetitum detrimentum adferre, clare demonstrat, non operari tantum objective excitando fidem: nam eo modo utiliter repetitur. Vide ibidem multa de virtute sacramentorum.

Augustinus lib. 4. de Baptismo, cap. 22. *Invenio, inquit, tantum passionem pro nomine Christi id. quod ex Baptismo deerat, posse supplere, sed etiam fidem, conversionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium Baptismi in angustiis temporum succurri non potest.* Haec ille. Si ergo aliquando martyrium, aliquando tides cum cordis conversione supplet vicem Baptismi, manifeste sequitur, non justificare excitando fidem,

sed immediate applicando Christi merita.atque immediate justificando. El ibidem cap. 24. probat, sacramentum Baptismi mullum parvulis prodesse, etiamsi illi careant fide; ex circumcissione.quae datur octavo die: *Cur ergo, inquit. el praeceptum est, ut omnem deinceps infantem masculum octavo die circumcideret. qui nondum poterant corde credere, ut ei deputaretur ad justitiam, nisi quia, et ipsum per se ipsum sacramentum mullum valeret* PObi Augustinus docet, sacramentum non operari excitando Udem, sed vi sua efficiendo. Idem Augustinus lib. 19. contra Faustum, cap. 11. *Sacramentorum, inquit, vis inenarrabiliter valet plurimum, el ideo contempta, sacrilegos facit. Impie quippe contemnitur, sine qua non potest perfici pietas.* Haec ille. At si lanium excitarent lidem objective, non modo non inenarrabiliter valerent plurimum, sed vix aliquid valerent. Nam de concione nemo diceret, eam inenarrabiliter plurimum valere, cum saepissime nullis concionibus vix aliqui moveantur: el lamen iilelur Lulherus in libro contra Joannem Cochlaeum. mullo efficaciorum esse concionem Baptismo. Quod verissimum est. si agatur de efficacitate provocandi fidem. Idem Augustinus tract. 80. in Jo. *Unde tanta virtus aquae, ut corpus tangat, et cur abluat?* Et infra: *Mundatio nequaquam fluxo. el labili tribueretur elemento, nisi adderetur in verbo.*

Leo papa in serm. 4. de Natali Domini: *Omni homini renoscenti aqua Baptismatis. instar celi uteri virginalis, eodem Spiritu replente fontem, quireplevit el Virginem, ut peccatum, quod ibi vacuavit sacra conceptio, hic mystica tollat ablutio.* El serm. 5. *Originem, quam sumpsit in utero Virginis, posuit in fonte Baptismatis: dedit aquae, quod dedit Matri. Virtus enim Allissimi, el obumbratio Spiritus sancti, quae fecit, ut Maria pareret Salvatorem, eadem fecit, ut regeneret. el unda credentem.* Haec ille.

Auctor homiline de sacramento corporis Domini, quae habetur inter Eusebii Emisseni humilias, el in 9. Ioin. s. Hieronymi: *Ergo, inquit. ut ad nutum praecipientis Domini, repente ex nihilo substituerunt excelsa coelorum, profunda luctuum, vasta terrarum: illa parem potentiam in spiritualibus sacramentis verbis praebet virtus, et rei servit effectus* elc. El ibidem ex vi sacramenti Baptismatis, quo repente hominem mutat, ac renovat quoad animam, probat, non debere videri incredibile, si verba sacramentalia mutant substantiam punis in carnem Christi. Ubi sine dubio nullum habet locum operatio illa objectiva ad provocandam fidem: neque enim in consecratione Eucharistiae verba illa mutant panem excitando in eo fidem. Similem autem vim ponit hic auctor in consecratione respectu panis, el in Baptismo respectu animae.

Gregorius lib. 9. cpisl. 39. ad Theodistam Patriarcham, docet, in Baptismo omnia peccata ita vere dimitti, ut in mari rubro vere Aegyptii mortui sunt: *Qui ergo, inquit. dicit, peccata in Baptismate funditus non dimitti, dicat in mari rubro, legylios non veraciter mortuos.*

Denique s. Bernardus (ul recenliorcs omittam) in serm. de coena Domini: *Duo, inquit, operatur*

in nobis sacramentum Domini corporis. ut videlicet el senium minuat in minimis, el in gravioribus peccatis tollat omnino consensum. Si quis vestrum non tam saepe modo, non tam acerbos sentit iracundiae motus, invidiae, luxuriae, aut caclerorum huiusmodi, gratias agat corpori el sanguini Domini: quoniam virtus sacramenti operatur in eo. Haec ille: cujus verba non possum lrahi ad effectum nutriendae fidei. Non enim s. Bernardus solum dicit, per sacramenta remitti peccata, quoad Lulherani fieri volunt, per fidem apprehendentem Christi justitiam, el Dei benevolentiam: sed eliam dicit, vim sacramenti operari in r.obis. ut non consentiamus peccatis, quod persolam fidem nec poles fieri, neque adversarii fieri dicunt.

Ad hoc argumentum ex Patribus varie respondent haeretici: Philippus in Apologia, art. 13. audacter sane illa loquitur: *Aequa ulla Utera ex veteribus scriptoribus proferri potest, quae patrocinetur in hac re Scholasticis.*

Lulherus in lib. contra Cochlaeum. agnoscit loca Augustini, quae citaverat Cochlaeus. el aliorum Patrum. sed more suo contemnit: *Quod si qui sunt. inquit, ex Patribus, qui senserunt, sacramenta sua virtute justificare, esto eliam Augustinus, ut Cochlaeus contendit. nihil moror, hominum sunt dicta. sibi ipsis saepius pugnantium. pleraque humano sensu extra Scripturas docentium.* Haec ille. At certe credibilius est, tot sanctos Patres Scripturam intellexisse, quam unum Lullierum: quod ipse quoque concederet, nisi cum plane superbiae spiritus excaecasset.

Calvinus respondet lib. I. Institut. c. ip. il. §. till. Patres hyperbolice loqui: *Forte, inquit. miseros istos sophistas deceperunt immodica illa sacramentorum encomia, quae de signis nostris apud veteres leguntur: quale est illud Augustini. quod veteris legis sacramenta Salvatorem tantum promittebant. nostra, vero dent salutem. Has et similes dicendi figuras. cum non adverterent hyperbolicas esse. et ipsi hyperbolica sua dogmata promulgarunt.* Haec ille. \l hoc nimis ruinosum est effugium. Nam citati Patres, ut plurimum referunt ad omnipotentiam Dei hos mirabiles effectus: nulla autem est opus omnipotentia, ubi non veri ac proprii. sed hyperbolici sermones sunt. Praeterea Patres ipsi aliquando monent, se non loqui hyperbolice. ut Chrysostomus Inmil. I. ad baptizandos, ubi cum dixisset. Baptismo perfecte lavari. el mundari animas, monet se non ea dicere ambitionis gralia. id est. amplificandi. et eloquentiae ostendendae studio. El Augustinus in cpisl. 23. circa finem, dicit. eos qui non credunt, posse fieri, ut parvuli eliam sine fide actuali per ipsum sacramentum salventur. infideles esse. Ex quo intelligimus. eum non hyperbolice encomia. sed dogmata fidei tradere. Denique si diceret Calvinus, unum, aut allectum ex Patribus hyperbole, usum in oratione laudatoria. posset tolerari. At quod omnes Graeci el Latini. non modo in concionibus, sed eliam in libris dogmaticis. vel epistolis, vel commentariis Scripturarum hyperbolice loquantur, nullo modo credibile est.

Kemnitius in 2. par. Examinis, png. 98. dicll. Scripturam nperlc tribuere vim justificandi sacramentis: ncc esse ea loca per tropos detorquenda in alium sensum, cl sic a Patribus esse intellecta: tamen postea exponit omnia de efficientia per excitationem fidei, quod jam refutavimus.

CAPUT VIII.

Sexta classis ex ratione.

Est aulem observandum, ul facilius inlcillgalur efficacia rationum, duplicia esse verba, cl signa caetera. Quaedam enim sunl non ad alium finem instituta, quam ad significandum, quae quidem tlieorica signa dici possunt. Alia sunt instituta ad significandum, cl efficiendum aliquid, quae ob id praclica dici possunt. Differunt aulem quod priora nihil immediate, el vi sua operentur, sed solum repraesentant objectum,ct si forte sequitur effectus aliquis, non sequitur cx vi illius signi, sed aliunde: posteriora immediate operantur, cl sua quadam virtute: v. gr. cum quis monet alium, adesse hostem, ille continuo fugit: caelerum illius fugae non esl caussa immediata illa admonitio.sed apprehensio rei noxae: proinde admonitio signum fuit primis generis. Pari ratione. qui viso signo hospitii currit ad hospitium, non movetur ab eo signo immediate, sed ub apprehensione rerum, quibus indiget, el quas illud signum repraesentat: proinde illud etiam non esl proprie signum practicum, ut hic accipimus. Nam aliquando solemus vocare signa praclica omnia illa.quae referuntur ad opus, sive mediale, sive immediate; quomodo accipiebatur in disputatione de intentione ministri: Tunc enim vocabamus praclica omnia verba imperativa: ul hic ista vocamus thcorica; praclica autem dicimus, quae pracler significationem habent efficientiam, quomodo sigillum esl vere signum praclicum, quia non lanium repraesentat imaginem, sed cliam eam imprimit in ccra.

Cognoscuntur aulem haec varia signa ex alio discrimine. Nam verba cl signa thcorica non adhibentur nisi inllegenlibus: cum enim non operentur, nisi repraesentando aliquid mcnli, stultum esset ea signa adhibere, ubi non esl usus mentis. Al verba, el signa praclica possunt adhiberi cliam rebus inanimis, ct non modo non inllegenlibus, sed ne sentientibus quidem: quomodo in Scripturis Josue imperavit soli el binae. Jos. 10.*Sol contra Gaboon ne movearis, el luna contra vallem Ilaialol.* Mnllh. 8.Dominus imperabat mari el ventis. Mitlh. 9. Luc. 7. el Joan. 11. imperavit mortuis; et Pelius Ador. 9. *Tabita*, inquit, surge. Mitlh. 17.*Si habueritis fidem.sicut granum sinapis. dicetis montis huic: Transi hinc etc.* Sic el i.un quod allinet ad alia signa. Moyses percussit petram, ul daret aquas, Exod. 17. ei Dominus misil digitos in auriculam surdi el muli, el tetigit el lum linguam ejus, ul cum curaret.

Conlfoversia igitur esl inter nos cl haereticos,

quod Illi faciunt sacramenta,signa prioris generis, dum affirmant ea non justificare, nisi excitando fidem: nos facimus generis posterioris. Quare si u-sienderc poterimus, sacramenta esse signa posterioris generis, obtinuimus caussam.

Sil ergo prima ratio. Sacramenta rccto adhibentur non inllegenlibus; ergo sunl signa posterioris generis, el vere justificant non excitando fidem more concionis.sed immediate efficiendo sanctitatem. Consequentia manifesta esl ex dictis. Antecedens probatur, quia baptizantur rite infantes, surdi, amenles, dormientes. Exemplum insigne est apud Augustinum, lib. 4. confess, cap. 4. de quodam baptizato, dum vi morbi extra se positus esset, el omnino ignoraret, quid erga se fieret: cui tamen sacramentum utilissimum fuit. Adde quod concilium cartilagineuse IV. can. 7<>. arausicanum J. can. 12. Augustinus lib. 1. de adulterinis coniugiis, cap. 26. el 28. el Leo* cpisl. 91. ad Theodorum, docent, sacramenta Baptismi cl Absolutionis. posse conferri etiam iis. qui in periculo vitae sunt, licet ipsi vi morbi oppressi non habeant usum rationis, vel sensuum: modo constet eos antea desiderasse ejusmodi sacramenta. Al certe istis non nisi ineptissime fieret concio, aut signa adhiberentur ad excitandam fidem.

Secunda ratio.Verba ct signa sacramentalia pendent ex divina institutione. neque ab hominibus propria auctoritate institui potuerunt: ergo non sunl mera signa.nl verba concionis.sed signa praclica. ct vim habentia aliquid supernalurale efficiendi. Antecedens conceditur ab adversariis, ul supra est demonstratum. Probatur consequentia: quia si verba, el signa sacramentalia essent nuda signa ad excitandam mentem instituta, potuissent ab hominibus facillime institui, el eandem vim habuissent. Non enim refert ad nudam significationem,quis illa instituerit, modo repraesentent idem objectum. Quid enim refert . quis posuerit signa in hospitiiis? el numquid non eodem modo significant verba hcbraica a Deo scripta in tabulis, ct verba graeca. vel latina scripta ab lioininibus?Nonne cliam modo eodem incitabant ad bellum tubae, quas Deus fieri jussenal, Ntimer. 10. cl tubae prophanae Ethnicorum? Eodem igitur modo.si Petrus aut Paulus, aut quivis alius instituisset Baptismum et Eucharistiam , eandem vim haberent illa signa, quam modo habent.Quod certe non polesl dici secundum catholicorum sententiam, qui volunt haec, sacramenta non solum significare, sed cliam efficere id, quod cx se non potuissent.

Tertia ratio. Sacramenta non solum pendent n Deo in institutione, sed cliam in ipso usu: ipsecnim est. qui per ministros suos baptizat,consecrat, absolvit etc. ergo non sunl nuda signa ndexcitandam fidem instituta.ul conciones:sed aliquid praeterea efficiunt. Antecedens conceditur ab adversariis.ct probatum esl supra in quaestione de caussa efficiente sacramentorum, cx illo Joan. 1. *Nicest, qui baptizat*, ex Chrysoslomo homil. 83. m Matthaeum. cl Augustino tract. 5. in Joan, el ex ahis. Probatur consequentia. Nam ul verba.el signa caetera solum significant, el animum excitent repraesentando, nihil reicri a quo procedant. Sive enim

dominus, sive servus loquatur, idem semper verba cadem significant; nec magis excitat signum tubae ml bellum. si tuba infletur ab imperatore, quam a tubicini. Ergo si signa sacramentalia necessario pendent a Deo ul causa principali, quae per ministros operetur: faleri cogimur, ea non solum significare, sed etiam aliquid efficere.

Quarta ratio: Sacramenta non solum pendent a Deo, ul institutore, cl principali agente, sed etiam a Chrisii passione cl morte, ut supra probavimus in principio quaestionis de causa efficiente sacramentorum: propior quod Pares communi consensu docent, sacramenta fluxisse a Chrisii latere perfosso. Unde etiam muli velorum docent, Christum baptizari voluisse, ul tactu suae mundissimae carnis daret aquis vim mundandi, ul Ambrosius lib. 2. in Lucam, cap. 12. Nazianzenus orat, in saucia lumina. Chrysostomus bomil. 25. in Joannem. Bcda in cap. 3. Lucae, el alii, el ipse etiam Lutherus in bomiliis de Baptismo idem latetur. Ergo non operantur sacramenta solum repraesentando objectum, more concionis, sed vere efficiendo: nam alioqui non eguissent Chrisii meritis, nec ullam eis viriulem Christus dedisset. El sicut concio non recte diceretur manasse ex Cbrisli latere, nec dicitur Christus dedisse ullam viriulem concioni ad significandum, quia id ex se habent verba: iln non recte diceremus, sacramenta prodiisse ex Cbrisli latere, vel Christum eis vim ullam dedisse.

Quinta ratio, sacramenta instituta sunt, ul nos cerios reddant remissionis peccatorum, el gratiae Dei: ergo non solum operantur objective repraesentando more concionis, sed efficiendo reipsa quod significant. Antecedens admittitur ab omnibus, sed maxime ab adversariis. Catholici enim docent. ex sacramentis gigni in nobis moralem quondam certitudinem remissionis peccatorum, non tamen infallibilem. Tametsi enim sacramenta ex se infalhibiiter efficacia sint, tamen poles fieri, ut nobis non sint efficacia ob nostram indispositionem. Al adversarii volunt absolutam certitudinem gigni ex sacramentis: cl nos reprehendunt. quasi jubeamus homines dubitare de efficacia sacramenti; ul palel ex Lulhero. in lib. de caplivil. Babylon, cap. de Baptismo, ex Kemnilio in 2. par. Examinis, cap. de intentione ministri; el ex aliis. Probat consequentia; nam si sacramenta solum operarentur significando, el excitando fidem, nullam adferrent enundinem. Penderet enim tunc sacramentum a nostra fide, non a Christi institutione; quod esl tollere veram certitudinem efficaciae sacramenti, ul Lutherus fatetur in lib. contra Anabaptistas, edito anno 1528. ubi fuse persequitur, sacramentum non debere pendere a fide dantis vel accipientis, sed a sola Dei institutione, ne incerta reddatur ejus eilioaia.

Nec poles responderi, sacramenta adferre certitudinem infallibilem, quia infallibiliter excitent fidem; quae infallibiliter justificat: siquidem experimento contrarium didicimus. Quot enim sunl. qui baptizantur, cl tamen non credunt? el si concio, ([liai! est efficacior sacramentis, ipso etiam teste Lulhero in libro contra Cocblacum, non excitat fi-

dem infallibiliter, ul experimur; quanto minus sacramenta infallibiliter fidem excitabunt? Ergo si ullam certitudinem sacramenta adierunt. id esl, quia ex opere operato efficiunt quod significant.

Sexta ratio, sacramenta contrario modo se habent ad fidem, ac verbum: non igilur eodem modo operantur. Probat antecedens. Nam verbum Dei praecedit fidem, sacramenta aulem sequuntur. siquidem: *Fides ex auditu*. Bom. 10. unde verbum praedicatur infidelibus, cl haereticis quibuscumque, ul incipiant credere. At sacramenta requirunt fidem saltem in adullis, nec possunt recte conferri. nisi iis, qui prius credunt. Unde Actor. 8. cum Eunuchus diceret: *Ecce aqua, quis prohibet me baptizari?* respondit Philippus: Si *credis ex toto corde, licet*. El semper in Ecclesia consuetudo foil, ul qui Christiani esse vellent, primum fierent catechumeni, el satis diu instruerentur, el non nisi instructi el firmi ac stabiles in fide baptizarentur. Justinus in Apolog. ad Antoninum explicans mores Ecclesiae: *Quicumque. inquit. perstasis fuerint, et crediderint vera esse, quae a nobis traduntur, el dicuntur, ac vivere se ita posse receperint, orare jejunantes, et petere a Deo priorum peccatorum remissionem jubentur, nobis cum eis una el orantibus el jejunantibus: deinde adducuntur a nobis, ubi aqua esl. atque eo regenerationis modo, quo ipsi regenerati sumus. regenerantur*, Haec illo. Ex quo sequilur, non modo falsam, sed etiam ineptissimam esse haereticorum sententiam.

Septima ratio, sacramenta non minus sunt efficacia, si dentur lingua graeca aut Julina, quam non intelligal, qui sacramentum suscipit, quam si dentur lingua vulgari, quam omnes intelligant; Ergo non operantur more concionis, sed habent effectum suum praeter fidei excitationem. Consequentia palet, quia si operarentur more concionis, nihil efficerent, nisi darentur lingua vulgari. Antecedens probatur; quia Lutheran! el Calvinistae admittunt nostrum Baptisma, quod semper datur lingua Latina; non enim rebaptizant a nobis baptizalos.

Octava ratio, si sacramenta operarentur excitando fidem, non esset ulla causa cur adhiberentur hominibus doctis, qui legere possunt Scripturas. vel etiam imperitis, qui audiunt conciones: mullo enim melius excitat fidem Scriptura, cl concio. quam Baptismus. vel Eucharistia. Itaque praestaret loco Baptismi legere unum caput ex Bibliis. Adde, quod etiam imago Baptismi in tabula depicta posset idem facere, quod facil Baptismus; nam lacii visibilem promissionem, el excitat fidem: el hoc praestat Baptismo, quod manet semper, cum Baptismus semel fiat, et transeat.

Nona ratio, sacramenta non prosunt nisi .suscipientibus. etiamsi muli alii praesenles sini, et audiant, el videant ipiae geruntur: alioqui non esset opus, ut singuli baptizarentur, el communicarent corpori Domini, sed salis esset. ul unus baptizaretur; cl communicaret coram tota multitudine; ergo non operantur more concionis, excitando fidem. Consequentia palet. Nam si operarentur more concionis, prodessent omnibus audientibus: o-

innes enim excilari possunt ad fidem, qui adsunt, dum pronuncialur promissio Dei. et signo visibili ante oculos ponitur. Aequè referi, quod sacramentum solum dirigi videtur ad unum. Nam etiam concio potest dirigi ad unum, cl tamen omnes audientes excitaret.

Praeterea dum minister baptizat, ac dicit: *Ego te baptizo*, non vult dicere: *Ego te abluo a peccatis* (secundum Lulhcranos) sed, *Ego testificor tibi remitti peccata*, ut Melanchlon exponit in locis, cap. de Baptismo, et Calvinus lib. 4. Inslit. cap. 15. § 15. et omnes alii exponere coguntur. Porro haec testificatio non prodest ei. qui baptizatur. nisi quia inierim cogitat el credit, Deum sibi esse propitium per Christum, ul ipsimcl fatentur. Possunt autem omnes qui adsunt, idem cogitare cl credere: siquidem promissio csl communis, cl quod uni dicitur, omnibus convenit. Non enim ideo illi, qui baptizalur, Deus est propilius, quia baptizatur (ex Ltilheranorum sententia), sed ideo vera csl testificatio Baptismi, quia Deus illi esi propilius, modo per fidem apprehendat hanc Dei benevolentiam.

Decima ratio. si sacramenta solum operarentur significando, nihil inlresset inter nostra sacramenta, Pt sacramenta veleris legis: nam etiam illa significabant Christi gratiam, cl remissionem peccatorum, el excitare poterant fidem. Id autem esse falsum in sequenti quaestione demonstrabimus.

CAPUT IX.

Solvuntur objectiones ex Scripluris depromptae.

Solvenda sunl argumenta Lulheri. Philippi, Calvini. Kemnili el aliorum: quae quidem partira sumuntur a Scripluris, parlim a Patribus, parlim a ratione.

Ul igilur a prima classe argumentorum incipiamus. Primum argumentum sumitur ex Habacuch 2. et Roman. I. cl llebr. 10. *Iustus ex fide vivit*, inquil Scriptura, non aulem dicit. Iustus ex sacramentis vivit; igilur sacramenta non justificant, nisi excitando fidem. Confirmatur ex similibus locis, ul Roman. V. *Credidit Abraham Deo, el reputatum est Uti ad justitiam*. El Roman. 10. *Corde creditur ad justitiam, el non addidit Paulus: Et corpore suscipitur sacramentum ad justitiam*. Ita Lulherus in Babylone, cap. de Baptismo, el in asseri. primi arlic.

Respondeo Primo: non dicil Scriptura: Iustus ex sola fide vivit, proinde relinquitur suus locus sacramentis. Alioqui non solum sacramenta, sed etiam Deus, cl Chrisli meritum, cl alia excluderentur. quae neque ipsi Lullicrani excludi volunt; mm enim ait Scriptura: Juslus ex Deo vivit aut ex Christi merito vivit.

Secundo, elsi his verbis Scriptura non dicit, iustum ex sacramentis vivere: lamcn idem dicil aliis verbis. Nam cum ait, hominem per Baptismum re-

generari, Joan. 3. cl Tit. 3. quid aliud dicit, nisi Baptismum dare vitam?

Tertio, verba illa prophetica: *Juslus ex fide vivit*, non significant ad lileram. Iustum liominein fieri, aul reputari ex fide, ul Lullicrani volunt: sed significant, Iustum ex fide quam habet, constanter exspectare, quae Deus promisit, cl non frangi, aul deficere, etiamsi promissiones tardari videantur. Hunc esse verum sensum non dubitabit, qui expendet locum llabacuc, el Pauli ad llebr. ulerque enim tractat de patientia, cl longanimitate. Si *moram fecerit*, inquil propheta, et ex eo Apostolus, *exspecta cum. quia veniens veniet, et non tardabit. Ecce qui incredulus est, non erit redanimata anima ejus in semetipso: Juslus autem ex fide vivit*. Ad Confirmationem respondeo eodem modo. Nam Paulus tribuit justificationem fidei, sed non soli. El praeterea idem tribuit Scriptura in aliis locis sacramento, ul Actor. 2. *Baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum*. FA Actor. 22. *Baptizare, et ablue peccata tua invocato nomine ipsius*.

Secundum argumentum ex Marc. ull. *Qui crediderit, el baptizalus fuerit, salvus erit. qui vero non crediderit, condemnabitur*. Lutheras locis citatis in primo argumento dupliciter ex hoc testimonio argumentatur. Primo sic: Qui credit cl baptizalur, salvus est. qui non credit, damnatur, etiamsi baptizaretur. Igilur non Baptismus, sed fides salval. Secundo, sic: Dominus ait: *Qui non crediderit, condemnabitur*; cl non ait: Qui non fuerit baptizalus, condemnabitur. igilur fides sola salval, non baptismus.

Ad Primum respondeo: Malam esse consequentiam. Solum cijim cx illo antecedente colligi potest: Ergo non solus Baptismus salval: non autem, Ergo Baptismus non salval. Alioqui exeo, quod Paulus dicil, 1. Corinlh. 13. *Edcm nihil prodesset sine charitalc, possemus colligere: Ergo fides nihil prodest*. Ad secundum dico, Dominum non dixisse: Qui non fuerit baptizalus, condemnabitur: non quia hoc non sil verissimum, cum idem Dominus dixerit, Joan. 3. *Nisi quis renatus fuerit cx aqua el Spiritu sancio, non potest intrare in regnum Dei*; sed quia non erat opus hoc dicere, cum per sc intelligeretur cx eo, quod dictum erat: *Qui non crediderit, condemnabitur*. Qui enim non credit, consequenter non vult baptizari. el etiamsi vellet, nihil ei prodesset. At in affirmatione oportuit addere Baptismum fidei, quia non omnis qui credit, baptizalur. Similia sunl argumenta a genere ad speciem. Negativo enim valet: nnn est animal, igilur ncc homo; affirmative non valet: Est animal, igilur est homo.

Tertium argumentum sumitur cx Paulo, Rom. sic enim ail Philippus in Apologia, ari. 13. *Vanius reclamatur* (nimirum contra Scholasticos, docentes sacramenta ex opere operato justificare) et negat Abrahamum justificatum cx circumcisione, sed circumcisionem dicil esse signum propositum ad exercendam fidem nostram. Igilur eodem modo sacramenta Christiana non justificant, nisi excitando fidem.

Respondeo Primo: Non dicil Paulus circumcisi-

oncm fuisse signum propositum ad exercendam fidem, sed fuisse datam Abraliamo ul signaculum justitiae fidei, idesl, factum hoc privilegium Abrahamo, ul ipse primus haberet sacramentum circumcisionis; quia id meruerat ejus obediencia, et tides. Fuit enim hoc testimonium justitiae lidci ipsius, ul supra monuimus, cap. 17. linque hie locus nihil facit ad rem. Nam circumcisio soli Abrahamae fuit signaculum justitiae fidei; et illi non fuit signaculum excitans fidem, sed testimonium fidei jam ante habitae.

Secundo, non csl eadem ratio circumcisionis. et Baptismi. Nam de circumcisione Paulus dicil: *Circumcisio nihil est*, 1. Corinlh. 7. de Baptismo autem ad Tit. 3. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*. Sed de hoc postea.

Quartum argumentum csl Zvvinglii. in libro de vera cl falsa religione, qui adferl illud Luc. 5. *Quis polesl dimittere peccata, nisi solus Deus? Pharisei*. inquit Zvvinglius. *intellexerunt, solum Deum, non autem sacramenta, posse justificare*; juxta illud Isa. 43. *Ego sum, qui deleo iniquitates*.

Respondeo: Miram esse bnerelicorum caecitatem, qui malunt phariseis credere, quam Christo. Nam si pharisei dixerunt: *Quis polesl dimittere peccata. nisi solus Deus?* Christus ibidem paralyticum sanavit, ul ostenderet. se etiam ul hominem posse peccata dimittere: *It autem sciatis*, inquit. *quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata; tunc ait paralytico: Tolle, lectum tuum clc*. El praeterea nqne Christus hominibus dixil Joan. 20. *Quorum remisistis peccata. remittuntur eis?* Nec tamen ob id falsa erunt verba. Isaiac. Ipse enim loquitur de eo, qui propria auctoritate peccata dimittit, qui sine dubio solus Deus csl. *

Quintum argumentum est Kemnili, ex cap. 5. ad Ephes, ubi Apostolus ait: *Mundans eam lavacro aquae in verbo vitae*: ubi lolam vinj Bplismi tribuit Paulus verbo. Verbum autem operatur excitando fidem: nam. *Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi*, Horn. 10. Addit etiam Keinnilius illud. 1. Pelr. 3. *Vos salvos facit Baptisma. non camis depositio sordium. sed conscientiae bonae interrogatio in Deum per resurrectionem Je. su Christi*: ubi Baptisma dicilur salvare per resurrectionem, idesl, per iidem resurrectionis.

Respondeo: Ad Ephes. 5. per verbum vitae, non intelligi concionem, cujus effectus est fides, sed formam sacramenti, idesl, verbum consecrationis ul practicum. non concionale: Ita enim exponunt omnes interpretes, ul supra ostendimus in quaestione de forma sacramenti. Porro, s. Pelius non dicil, Baptisma salvare per iidem resurrectionis, sed per resurrectionem, idesl. ul Reda in hunc locum exponit, quia cum baptizamur, repraesentamus Christi resurrectionem, emergendo ex aquis: el quia Baptismus facit justificando nos, ul in novitate vitae ambulemus, quomodo Christus per resurrectionem novam vitam vivere coepit, sicut etiam Paulus dicil, Roman. 6. Similis phrasis est Roman. 4. ubi Paulus dicil: *Christus traditus est*

htLivr.'iim Vol. III.

propter delicta nostra, el resurrexit propter justificationem nostram: quod idem est, ac m diceret, per Christi passionem morimur peccato, per Christi resurrectionem justitiae Vila vivere incipimus: ubi sine dubio praepositio, per, non significat causam meritoriam. sed causam exemplarem. Non enim Christus rneruil resurgendo, cum fuerit extra viam el stalum merendi.

CAPITULUM X.

Solvuntur objectiones ex Patribus.

Primo objiciunt Augustinum, qui ait. non sacramentum, sed fidem sacramenti justificare. Hanc sententiam sine nomine Augustini, vit proverbium vulgare, citat Marlinus Lutherus in lib. de caplivil. Babylonica, cap. de Baptismo, el in asseri, arlic. 1. sed in lib. contra Cochlaeum citat nomine Augustini. Quod eliam facit Philippus in Apologia, ari. 13. ubi postquam dixerat, non posse produci ullam lileram ex veteribus pro sententia Scholasticorum: addit: *Immo in contrarium ad Augustinus, quod fides sacramenti, non sacramentum justificet*.

Respondeo: Augustinum nihil ejusmodi dicere expressis verbis, sed contrarium potius. Nam m epist. 23. ad Bonifacium dicil Augustinus, parvulos esse fideles, et salvari, si moriuntur post Baptismum, quia etiamsi non habent fidem, habent tamen fidei sacramentum; quod est idem, ac si diceret: Parvulos non salva fides, sed sacramentum fidei. Fortasse Lutherus collegit eam sententiam ex tract. 80. in Joan, ubi Augustinus ait, aqua Bplismi mundari cor. id faciente verbo non quia viellir. sed quia creditur. Sed jam supra ostendimus in quaestione de forma sacramenti, illud (quia creditur) non significare actum fidei. sed obiectum. Quod si alicubi inveniretur diserlis verbis ea sententia, sine dubio exponenda esset pro eo solo tempore, quo quis non polesl habere sacramentum: in ejusmodi enim necessitate sufficit fides sacramenti cum volo ejusdem, ul Augustinus dicil. lib. 4. de Baptismo, cap. 22. sicut etiam e contrario: n parvulis, qui non possunt habere fidem actuale, sullicil fidei sacramentum; ul ex epist. 23. Augustini jam probavimus.

Secundo proferunt illa verba Augustini ex lib. quaestionum veleris el novi Testamenti, qualesi. 59. *Qui Baptismum putat carnali ratione consistere. hic non est spiritualis: nec donum coeleste poterit consequi, qui se per aquam, non per fidem commutari credit*.

Ilcspondeo Primo; Librum citatum non esse Augustini. sed alicujus haeretici, qui mulla docet, et contra lidem. el contra Augustinum, ul quod mulier non sil creata ad imaginem Dei. qualesi 21. quod Melchisedech fuerit Spiritus sanctus, q. 109. el quod Adam non habucil Spiritum sanctum, q. 123.

Secundo dico: Testimonium allatum non esse

contra nos, sed pro nobis. Nam auctor hic loquitur de causa formali. non de efficiente justificationis. ac dicit hominem immutari, et renovari non per externam lotionem, quasi nihil sit Baptismus nosier, nisi mundatio carnis, vel olim Baptismata Judaeorum; sed per fidem, quae cum et perfecta ei viva, fornicat mundat et justificat, juxta illud Petri, Actor. 15. *Fide purificans corda eorum.* Hanc autem fidem, ideo formalem justificationem hic auctor dicit dari in Baptismo: *Aqua, inquit, cernitur. sed qui non videtur, Spiritus operatur. vel (Idem in ipso sit. libi non potest loqui de fide imperfecta et inchoata, quae secundum nos disponit ad justificationem, et quae secundum Lutheranos, apprehendit justificationem; ista enim praecedere debet Baptismus. Loquitur igitur de fide perfecta, quae infunditur in Baptismo, et quae justificat formaliter. Quod idem definitur concilium trident, sess. G. cap. 7.*

Tertio profert Calvinus, lib. 4. Instil, c. 15. alium locum Augustini, ex lib. 3. quaesi, in Levitic. qu. 84. ubi Augustinus duo dicit. Primo, ministrum hominem solum praebere sacramentum visibile, Deum autem praebere invisibilem gratiam. Secundo, ita separari haec duo, vel in quibusdam sit sacramentum sensibile sine gratia invisibili, vel in Simone mago a Philippo baptizato; in quibusdam invisibilem gratiam sine sacramento visibili, ut in bono latrone.

Ad Primum respondeo: Duobus modis hominem ministrare sacramenta. Uno modo faciendo quod potest ex naturali sua virtute. Alio modo applicando sacramenta vel instrumenta a Deo mola, et elevata ad actionem supernaturalem faciendam. Primo modo vere dicimus, hominem non justificare: sed solum lavare corpus, aut aliquid hujusmodi; et sic loquitur Augustinus. Alio modo vere dicimus, hominem justificare sed non alia actione, quam illa, qua Deus ipse utitur ad justificandum. Atque ad hunc modum exponendum est. quod ait S. Hieronymus in cap. i. Isaiae. ubi dicit: *Ipse aquam praebet. Deus vero Spiritum sanctum.* Ad secundum dico, illa posse separari; non quod Sacramentum sensibile non sit causa invisibilis gratiae, sed quod possit impedi ei effectus per obicem, vel indispositionem subjecti, et quod possit Deus sine sacramento etiam dare gratiam suam.

Quarto solet adferri ex Augustino alius locus ex lib. 15. Trinil. cap. 20. ubi dicit, solum Deum posse dare Spiritum sanctum, et ideo Apostolos non dedisse Spiritum sanctum, quibus manus imponebant. sed orasse, vel descenderet.

Respondendo: Aliud esse dona Spiritus sancti, aliud ipsum Spiritum sanctum. Dona Spiritus sancti dant sacramenta; ipsum Spiritum sanctum non potest proprie dare, nisi is, a quo ille procedit. Item etiam dici. Spiritum sanctum ex auctoritate non dari, nisi a Deo. a quo procedit, tamen instrumentaliter dari etiam ab hominibus. Nam Act. 8. tegimus. per manus apostolorum datum fuisse Spiritum sanctum, quod etiam ibidem fatetur Augustinus.

Quinto proferunt ex Augustino. lib. 19. contra

Faustum, cap. 16. illa verba: *Quid sunt, quaeque corporalia sacramenta, nisi quaedam verba visibilia?* Hinc enim colligi putant, sacramenta non justificare, nisi more concionis, aut plurae quae solum repraesentando agit.

Hespondeo: Augustinum eo loco assignare unum sacramenti ellocutionem, id est, significationem, sed non propterea negare sacros, quos alibi saepe posuit. Cur autem eo loco solum de significatione agat: causa fuit. quia disputabat de sacramentis in genere. id est, de sacramentis uliusque Testamenti: proinde ponere debuit effectum communem omnibus sacramentis. Cur autem appellaverit sacramenta visibilia verba, illa fuit causa, quia disputabat contra Manichaeos, qui reprehendebant mutationem sacramentorum veterum in nova: ac dixerat necessario mutanda fuisse verba post Christi adventum; nam cum veteres dicerent. Christus venit. morietur, resurget: nos dicere debemus: Venit. mortuus est, resurrexit. Inde collegit etiam sacramenta mutanda fuisse, ne jam falso significarent. Vel autem similitudo aptissima demonstraretur. dixit: *Quid sunt sacramenta* (nimirum quoad significationem) *nisi visibilia verba?*

Sexto profert Kemnilius alium locum Augustini, ex lib. 21. de Civit. Dei, cap. 25. ubi b. Augustinus reprehendit eos. qui sentiebant non posse damnari eos, qui sacramenta percipiunt Baptismi, et coenae Domini, licet nec fidem, nec bonam vitam teneant. Isti enim videntur omnino sensisse sacramenta justificare ex opere operato, ita ut vi sua justificarent, non per fidem.

Despondeo: Augustinus merito illos reprehendit, quia illi non solum credebant, sacramenta justificare ex opere operato, sed credebant non posse amitti gratiam, et salutem semel acceptam in sacramento per quaecumque peccata postea accidentia: quae sententia non est nostra, sed potius Martini Lutheri. qui in lit), de captivitate. Babylon, cap. de Baptismo, ait: *Vides quam dives sit homo Christianus. seu baptizatus. qui etiam volens, non potest perdere, salutem suam quantiscumque peccatis, nisi nolit credere?*

Septimo solet objici Bernardus, qui in senn. de coena Domini sic ait: *Sicut investitur canonicus per librum, abbas per baculum, episcopus per anulum, sic divisiones gratiarum diversis sunt traditae sacramentis.*

Bospondeo: Non comparat Bernardus sacramenta cum fibro, baculo et annulo, ratione efficientiae, sed solum ratione diversitatis sacramentorum. Nam alioqui ibidem docet, sacramenta conferre gratiam, vel supra citavimus.

Ultimo proferunt Tertullianum, qui in lib. de Poenitentia vocat Baptismus fidei ob signationem: quomodo etiam loquitur Basilius. lib. 3. in Etinorium. et lib. de Spiritu sancto, cap. 12.

Sed ad haec respondimus supra cap. 17. ubi ostendimus. Baptismus vocari sigillum fidei, non quia excitet fidem, sed quia per Baptismus testatur is. qui baptizatur, se credere, et etiam Ecclesia baptizans dat illi publicum testimonium ipsius fidei. Sed quamquam Patres id vere tribuam Baptismo, non tamen negant habere etiam alios ef-

feclus prueslanliores; iouno cliam cos asserunt, ul supra ostendi.

CAPUT XI.

Solvuntur objectiones ex ratione depromptae.

Prima ratio csl Lulheri in Babyl. cap.ile Baplis-
mo, el Philippi in Apologia, ari. 13. el aliorum.
In omni sacramento requiritur verbum promissio-
nis: ubi est promissio, ibi necessario exigitur ti-
des, (piaae promissionem accipiat : ergo fides esi,
(piaae immediate operatur el justificat. Confirmai
Lullierus, quia nulli per fidem salvantur sine sa-
cramento, ut qui non habent a quo baptizentur: et
contra, qui sacramentum habent sine fide, dam-
nantur. Igilur in sacramento fides csl, quae justi-
ficat, non sacramentum.

Respondeo: Tribus modis peccare hoc argumen-
tum,quod tamen csl communissimum apud adver-
sarios. Primum enim, verbum promissionis requi-
ritur quidem in isilulione sacramenti, at non re-
quiritur in ipso usu sacramenti: id quod palet.
Nam qui baptizant non dicunt: *Qui ciediderit, el
baplizatus fuerit, salvus erit*, quae est promissio;
sed dicunt: *Ego te baptizo in nomine Patris etc.*
El qui consecrant Eucharistiam, non dicunt: *Qui
manducat hunc panem, vivet in aeternum*: sed:
Hoc est corpus meum. El qui absolvunt, non di-
cunt: *Quorum remisistis peccata*; sed: *Ego te
absolve*. Porro hic agimus de usu sacramenti, non
de institutione: agimus enim de cliēclu sacramen-
ti: operatur autem sacramentum, dum eo utimur.
Quare argumentum non est ad propositum, el lal-
sum assumit. Secundo, etiamsi in usu requirere-
tur semper promissio, et consequenter fides, non
inde posset concludi, fidem esse, quae immediate
justilical: diceremus enim, fidem requiri ut condi-
tionem, el ul quae applicaret homini sacramen-
tum. Sicut autem medico offerente pharmacum: el
promiltcnle sanitatem, requiritur iu aegroto fidps,
quae accipiat serio illam promissionem, el medi-
co assentialur; non tamen est ea fides, quae sa-
nat aegrotum, sed pharmacum,licet sine fide phar-
macum acceptum non fuisset: ita quoque etc. Ter-
tio, etiamsi el promissio requireretur, el fides in
sacramento justificaret: non tamen inde concludi
posset, quod illi concludunt, solam lidcm agere,
sacramentum autem nihil efficere: sed concludere-
tur. utrumque esse necessarium, el unum sine al-
tero mm sullicere.

Ad confirmationem Respondeo: Eidem cl sacra-
mentum paria in hac re videri posse. Nam sicut
in necessitatis articulo potest salvari aliquis sino
sacramento in rc. modo habeat volum ejus el fi-
dem. ac poenitentiam: ita c contrario salvantur
parvuli sine fide actuali per solum sacramentum.
Et sicut in adultis, qui habet sacramentum, cl non
vult credere, damnatur: ita qui habet fidem, el
non vult sacramentum percipere, damnatur. Ex
quo inlciligimus utrumque requiri, cum haberi

potest, cl utrumque justificare, sed diverso modo.
Nam sacramentum active justificat, ul instrumen-
tum Dei: (ides cl poenitentia justificant, ul dispo-
sitiones, el secundum aliquos, ul caussae merito-
riae dc congruo. Neque est eadem gralia (ul supra
diximus) quae datur vi sacramenti, cl (piaae datur
sine sacramento ob dispositionem, vel meritum dc
congruo fidei, cl poenitentiae.

Secunda ratio Csl Zwinglii in libro de veraci
falsa religione, cap. de sacramentis. Solus Deus
novit corda hominum: igilur solus ipse potest ea
mundare: non ergo sacramenta justificant. Confir-
matur, quia si sacramenta ex opere operato justi-
ficarent, Deus esset obligatus sacramentis, quippe,
qui non posset non justificare cum , qui sacramen-
tum percipit.

Respondeo: Argumentum probal, sacramcnla
non esse caussas principales: non autem non esse
instrumentales. Non enim est necessc ul sacra-
mentum noverit cor. vel conscientiam, sed satis
est, si Deus noverit, qui per sacramentum ope-
ratur.

Ad confirmationem dico: Deum non esse alliga-
tum sacramentis, sed contra sacramenta esse alli-
gata Deo: nam Deus potest sine sacramentis justi-
ficare, sacramenta sine Deo non possunt. Quod a-
ulem Deus non possit non justificare eum, (pii ac-
cipit fideliter sacramenta, non ideo fit. quia sit
alligatus sacramentis, sed quia est alligatus (si sic
loqui licet) veritati suae, non enim potest non es-
se fidelis in promissis suis. Adde, quod haec u-
mnia argumenta, si quid concluderent, conclude-
rent eliam Christi sanguine, vel fide in Christum,
non posse homines justificari. Nam Christi san-
guis non scrutatur corda, nec penetrat ad animam
magis quam sacramenta: el sicut absurdum vide-
tur adversariis Deum alligari aliquo modo sacra-
mentis. ila absurdum videri debet alligari Christi
sanguini, aul nostrae fidei. El tamen adversarii ni-
hil saepius docent, quam nos Christi sanguine, el
fide in ipsum justificari.

Tertia ratio Calvinii lib. 5. Institul. cap. 11.§ 15.
qui dicunt sacramenta justificare, abstrahunt ho-
mines a Deo, el faciunt ut in spectaculo rei corpo-
reae acquiescant, non in ipso Deo.

Respondeo Primo: Si argumentum aliquid vale-
ret, probaret non debuisse Deum in Testamento
veteri proponere serpentem aeneum, quem qui as-
picerent sanarentur; iimno m-c debuisse Deum in-
carnari, ne iu spectaculo rei corporeae homines
acquiescerent.

Secundo respondeo: Contrarium sequi ex no-
stra doctrina. Nam cum dicamus, sacramcnla ex
se non habere virtutem, sed Deum esse, qui per
illa operatur,hoc ipso trahimus homines ad Deum:
quomodo qui a Christo curabantur, vel per lactum
fimbriae, vel eliam per sputum, el lulum non ac-
quiescebant in fimbria, el sputo ac lulo, sed agno-
scebant, et laudabant Christi virtutem.

Quarta ratio csl Kernnilii loco citato in 2. parte
Examinis,cap. dc efficacia sacramenti; Eodem mo-
do justificant verbum Dei el sacramcnla: sed ver-
bum justificat solum excitando fidem, igilur el sa-
cramenta suum justificant ixcikmdo fidem. Majo-

rem propositionem probat Primo, quia Scriptura, ſcſctH tlicit ſacramenta iuſtificare, ſic etiam dicit verbum iuſtificare, Boman. I. *Evangelium virſus Dei eſt in ſalutem omni credenti*. Secundo probat, quia in iuſtificatione per ſacramenta concurrunt duae quaſi manus, una eſt Dei offerentis gratiam, altera cſl hominis illam accipientis: manus Dei eſt verbum el ſacramentum; manus hominis eſt fides. Ergo nec verbum. nec ſacramentum quidquam prodeſt, niſi fide accipiat, cl ſi quid prodeſt, ideo prodeſt, quia fide accipitur. Ilcbr. 4. *Non proficit illis ſermo auditus, non admixtus fidei*.

Ileſpondco: Faluſum eſſe, verbum el ſacramentum eodem modo iuſtificare: immo, ul ſupra diximus, ila diverſo modo iuſtificant, ul unum, idcſl, verbum praecedat fidem: alterum, idcſl, ſacramentum, ſequatur fidem.

Ad primam probationem reſpondeo Primo, per evangclium eo loco intelligi poſſe non concionem, ſed myſteria ipſa cvangchi. ul incarnationem, paſſionem, ſacramenta etc. Secundo, ſi accipiat e- vangclium pro concione, dico ibidem explicari, quomodo evangclium ſalvet. Nam ſubjungit Apoſtolus: *Juſtitia enim Dei revelatur in eo ex fide in fidem*. Al nuſquam Scriptura ita expoſuit modum ſalvandi ſacramentorum. Tcrllo dico: Scripturam, et verbo. el ſacramento Iribuerc vim iuſtificandi, ſed nuſquam dicere eodem modo iuſtificare; neque licet ex eo quod legimus, verbum. el ſacramentum iuſtificare, continuo colligere, ergo eodem modo iuſtificant: Alioqui liceret etiam concludere, eodem modo iuſtificare verbum. quo iuſtificat Deus, vel fides, vel Chriſti paſſio; haec enim omnia dicuntur in Scripturis iuſtificare: et tamen non admitteret Kemnitius. iſta eodem modo iuſtificare.

Ad ſecundam reſpondeo: Verbum cl ſacramenta dici poſſe iminum Dei. per quam ad nos venii gratia cl juſtitia: ſed non eodem modo. Manus enim multa (illicia habere poeſt; nam cl porrigit aliquid, el etiam operatur. Porro verbum dici polcſl manus, quia offert ſalutem, non aulem quia reipſa opt retor, vel applicet; contra vero ſacramentum dicitur manus, quin applicat reipſa Chriſti meritum. cl operatur gratiam. Cuius differentiae ſignum evidens eſt, quod verbum non praedicatur, niſi in- (•lligentibus, nec prodeſt, niſi intelligatur cl credatur: al ſacramentum exhibetur, el prodeſt cl iam non Intelligenſibus, ul infantibus cl amentibus. Pari ratione fides dici poeſt manus noſtra, non. ul vult Kemnitius, quia apprehendat promiſſionem, el ipſa ſola hoc modo iuſtified; ſed quia removet obſtacula, el diſponit animam, ubi cſl neceſſaria t diſpoſilio. Alioqui non ſolum non prodeſſet Baptiſmus infantibus cl amentibus . ſed nec adultis et ſanis . ſi in ipſo momento Baptiſmi paululum diſtraherentur animo. tunc enim fides non apprehendit promiſſiones.

Argum. nſum poſtremum Zwinglii cſl: Fieri non polo'. , ul ſamimenta, quae ſunt res crassae el malen des, ad animam penetrent, igitur non purgant ſordes peccati, quae in anima reſident.

Confirmari polcſl hoc argumentum, Primo: Quia -i ullo modo ſacramenta poſſent operari in animam, id fieri deberet per actionem, quam habent

in corpora, ul Auguſtinus dicii de aqua, quae corpus tangit, cl cor abluit: at ſaepe ſacramenta nt ipſum quidem corpus attingunt. Nam cum quis abſolvitur, non eſt nccceſſe, ut ſonus verborum, aut manus ſacerdotis pertingat ad poenitentem. Pari ratione Matrimonium poeſt fieri ſolis nutibus, vel inter abſentes. Denique non eſt nccceſſe, ul verba conſecrationis rcaliter panem conſecrandum attingant: poſſunt enim ea verba dici tam ſubmiſſe, cl in tanta diſtantia, ul aer. motus non perveniat ad panem. Denique de ipſo Baptiſmo idem probari poeſt; nam virſus debet eſſe in verbis.

Secundo: Juſtificatione cſl opus nobilius cl difficilius, quam ſil creatio mundi, ul Auguſtinus docet tract. 72. in Joan. El palet, quia in iuſtificatione reſcribitur creatio gratiae, quae eſt res quaedam divina cl ſupernatandis: at nulla creatura poeſt eſſe iſtrumentum creationis, ul ſ. Thomas docet, 1. par. quaesi. 45. ari. 5. .

Tertio: Juſtificatione ſil in momento: Sacramenta in momento operari non poſſunt; ergo non poſſunt iuſtificare. Probalur Minor. Nam non poeſt operari aliqua cauſa, niſi quando eſt: aſcio aulem ſacramentalis, cum ſit ſucceſſiva, in iſtanti eſſe non poeſt. Explico: res ſucceſſivae non habent eſſe, niſi dum fiunt, conſiſtunt enim in quodam ſu. Quare non eſt assignare ullum iſtans, in quo ſit res ſucceſſiva, vel cl iam ulla pars ejus, ſed tantum cſl assignare iſtans in quo eſt quiddam indiviſibile continnalivum rei ſucceſſivae, quod quidem continuo livum non cſl res ſucceſſiva, nec pars ejus: res enim ſucceſſivae, eſſentialiter requirunt extensionem quondam. Igitur intelligi nequii rem ſucceſſivam agere; niſi ſucceſſive, et proinde in tempore, cum ipſa in nullo iſtanti ſil, cl non poſſit id quod non cſl. vel quando non eſt, agere.

Quarto: Vel eſt in ſaormenſis aliqua virtus ſuperaddita divinitus, vel non. Si non eſt, ergo non poſſunt attingere effectum ſupernaturalcm: eſt enim inintelligibile, quod aliqua res maneat proruſus. ſicut antea erat. el nihil accipiat. el tamen poſſit facere, quod antea non poterat. Si eſt, vel eſt virtus corporalis, vel ſpiritualis. Si corporalis, non poeſt eſſe rem ſpiritualem, neque agere in rem ſpiritualem, proinde nihil proderit; nam ideo virſus ſuperaddita requiritur, quia ſacramentum non poeſt agere in animam, quae eſt ſpiritus, ncc polcſl producere gratiam, quae eſt ſpiritualis. Si aulem virſus ſpiritualis cſl. non igitur poeſt eſſe in ſacramento corporali. Non enim accidens ſpirituale el indiviſibile in ſubjecto corporali el extenſo recipi poeſt: omne enim, quod recipitur, per modum recipientis recipitur.

Praeterea Quinto: Iſta virſus vel eſſet tota in qualibet parte ſacramenti, vel pars ejus in una parte ſacramenti, et pars in alia. Non primum, quia tunc ſequeretur illam non pendere a ſubjecto in eſſe, ncc proprie inhaerere; quare eſſet ſubſtantia. non uccidens. Item cl iam prolato quovis verbo, ſilam produceretur effectus, quod nemo concedit. Non cl iam ſecundum, quia lune eſſet corporea, cl praeterea prolato primo verbo pcrirel pars virtutis, prolato ſecundo pcrirel alia pars: cl ſic virtus illa, vel tota, vel maxima ex parte pcrirel, antequam

effectus inciperet produci. Quare supervacanea erat illa virtus in partibus sacramenti praecedentibus c(Tectum.

Sexto: Vel ista virtus est in verbis tantum, aut in elemento tantum, aut in ulroque. Si in verbis tantum, quomodo Eucharistia sumpta justificat? Si in elemento tantum, quomodo verba consecrationis Eucharistiae operantur? Si in ulroque. vel in eadem virtus, et hoc non potest esse, cum non possit unum accidens esse in duobus subjectis: videntur duae virtutes, et tunc erunt in uno sacramento duae virtutes, quod videtur absurdum. Si ditas: Erunt duae partiales. Contra, quia tunc deberent concurrere simul ad opus; at aliquando accidit, ut una pars sacramenti longo tempore adhibeatur post aliam, ut cum unus hodie confitetur, et cras absolvitur.

Denique inintelligibile est (ut Kemnitius dicit) quid sit ista virtus, quando adveniat, quando designat esse etc.

Ad haec argumenta possum tripliciter responderi. Primo possum, si quis vellet confiteri ignorantiam circa huiusmodi nodos, et tamen satisfacere haereticis, immo etiam ora illorum obstruere. Nam tenemur quidem rationem reddere ejus, quae in nobis est spei, I. Petri. 3. sed id facere tenemur ex principiis fidei, non ex metaphysicis. Nam s. Augustinus, lib. 3. de peccatorum meritis, et remissis, cap. *Ego*, inquit. loquens de argumentis contra modum translationis peccati originalis. *etiamsi istorum argumenta solvere non valeam, video tamen inhaerendum esse divinis literis etc.* Et in epistola. 29. ad Hieronymum, dicit se. cum interrogatur quomodo peccatum Adae propagetur in posterum, respondere solitum: //oc, ut alia nulla, *me ignorare confiteor*. Et tamen non propterea deerat defensionem fidei: immo acerrime eam propugnabat, ostendens credendum esse, peccatum originale propagari in posterum, licet modum ignoremus, quia id Scriptura docet, et traditio, atque usus Ecclesiae.

Secundo possum quis respondere, sacramenta esse veras causas justificationis. sed morales, non physicas: quomodo vera causa est homicidii, qui illud fieri jubet, licet ipse hominem, qui occiditur, non attingat. Sed quamquam haec responsio salva fide defendi potest, (pauca luentur ex recentioribus Lodesmius in 4. dist. 1. quaesi. 3. art. 1. et Canus in resolutione de sacramentis; et idem sensisse videntur antiqui Scholastici multi, ut Bonaventura. Scolus. Durandus, Kicliardus. Ukam. Marsilius, Gabriel, in 4, dist. 1. vel 2. qui ducunt, sacramenta vere justificare, etiam si volunt solum Deum producere gratiam ad praesentiam sacramentorum, illa ut non sint sacramenta causae physicae, nisi, sine quibus non fieret effectus: tamen paulo longe probabilior, et tutior sententia, quae dat sacramentis veram efficientiam; quia Patres passim docent, sacramenta non agere, nisi prius a Deo virtutem, seu benedictionem, seu sanctificationem accipiant; et referunt etiam Teclum sacramenti ad omnipotentiam Dei: et conferunt cum veris causis efficientibus. ut supra vidimus. Secundo, quia non esset differentia inter modum agendi sacramentorum, et signorum magicorum. Tertio,

quia lune non esset homo Dei minister in ipsa actione sacramentali, sed homo praeberet signum actione sua, et Deus alia actione, viso eo signo infunderet gratiam, ut cum unus ostendit syngrapham mercatori, et ille dat pecunias. At Scripturae, ducunt. Deum esse, qui baptizat per hominem, ut supra ostendimus.

Tertio igitur responderi potest, cum s. Thomas 3. par. quaesi. 62. art. 4. quod sacramenta sint causae efficientes, etiam physicae, sed instrumentales, valde autem divinus inditus non sit aliqua nova ipsa inhaerens spiritualis, vel corporalis, sed sit solum motus, sive usus Dei. Per hoc enim quod Deus utitur hac actione sacramentali ad gratiam producendam, elevat eam, et facit eam alligere effectum supernaturalem, quem non possum attingere, si a quocumque alio moveretur.

Ad cuius rei intelligentiam nolanda sunt quatuor. I. Timus est, nullum interesse inter instrumenta quibus utitur Deus, et quibus utuntur homines. Sunt autem quinque differentiae. Prima est. quod homo eget duplici applicatione; una. qua se applicat instrumentum, ut accipiendo securim in manu; altera. qua applicet instrumentum operi: prior motus est in ipso homine, posterior est in instrumento. Deus autem non eget priori applicatione; est enim immutabilis, et praesentissimus omnibus rebus, proinde etiam applicatus. Quare molio illa, (pauca Deus movet sacramenta, est sola applicatio sacramenti ad opus, et est in ipso sacramento, non in Deo.

Secunda est. quod homo eget instrumentum naturaliter apto ad illud opus; non enim possum homo secare lignum serra, nisi illa ferrea, et acula esset. Deus autem non indiget ista aptitudinem instrumenti: non enim ipse juvatur instrumento, cum possit se solo omnia facere, sed utitur instrumentum. quia placet illi, vel honorare creaturam, vel certe in eo potentiam suam ostendere: ut si quis de industria scribere vellet calamo parum idoneo. Ex quo sequitur non esse necessarium, ponere in sacramentis aliquam inhaerentem qualitatem, quae illud formaliter perficiat, sed salis est. si Deus sacramento uti velit; non enim ipse indiget instrumento apto.

Tertia est. quod quando homo utitur instrumento. necesse est, ut praeter motionem ipsius hominis. ipsa instrumentum movetur, ipsum etiam instrumentum per naturalem suam virtutem concurrat. et operetur id. quod sibi proprium est. Verbi gratia. cum utitur faber securi ad faciendam cathedram. non salis est moveri securim artificiose. sed necesse etiam est, ut securis scindat: et cum utitur natura calore ad nutritionem, requiritur ut calor calefaciat, quod est sibi proprium; mediante enim illa actione, natura utitur calore ad convertendum cibum in carnem. At cum Deus utitur aliquo instrumentum, non est necesse, ut instrumentum per naturalem suam virtutem aliquid operetur in subjecto; et si forte operatur, illa operatio non est causa effectus divini, ut talis operatio, sed solum ut res, quam Deus ad hoc faciendum adhibere voluit. Hinc videmus in usu non tantum sacramentorum non reperiri ullam actionem propriam et naturalem eorum, ut patet de Absolutione, de Matrimonio,

monio, de consecratione Eucharistiae. In aliis repositur actio propria, ut lolio, aut unctio, sed, ut dixi, illa quatenus naturalis actio, non est causa, sed ut res quaedam. Ex quo sequitur, ut molio, seu usus Dei in sacramentis non solum sit virtus agentis instrumento impressa, sed sit tota virtus et ratio, per quam agunt. Id enim, quod est in securi acies, et vis agentis illi impressa, id totum est in sacramentis sola molio Dei.

Quarta differentia sequitur ex his duabus, quod homo non potest uti qualibet re pro instrumento sui operis: Deus autem potest, et revera utitur rebus diversissimis ad rem eandem producendam.

Quinta differentia sequitur etiam ex praecedentibus, quod homo non potest uti instrumento, nisi quod tangat rem. in qua est producendus effectus. Quia instrumentum debet operari circa subjectum suam propriam et corporalem actionem: actio autem corporalis non (est) sine contactu. Deus autem potest etiam per id, quod est in uno loco, agere in aliam rem ab eo loco remotissimam. quandoquidem non eget operatione propria illius rei.

Secundo notandum est. omnes concedere posse Deum uti quibuslibet instrumentis, quamvis ineptis, modo tamen illa instrumenta prius ipse faciat apta. Aliter certe id non est necesse, sed potest Deus instrumento inepto, manente inepto, perficere quidquid voluerit, quomodo potest optimus scriba calamo inepto illa dextre uti. ut per eum rectissime formentur lillerae. Exemplum habemus Joan. 5. ubi Angelo descendente, et movente aquam, per eam aquam ita motam curabantur omnes languores. Puisse autem hanc figuram Baptismi, supra docuimus. Quare Patres imitati hunc modum loquendi, saepe dicunt, sacramenta non operari, nisi prius in ea descendat Spiritus sanctus. Vide Tertullianum in lib. de Baptismo. Ambrosium lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 7. et Chrysostomum in cap. 3. Joannis, et ibidem Theophylactum. et Theophilum alexandrinum lib. 1. Paschali. Pari ratione cum Deus voluit mundum converti per evangelii praedicationem, poterat eligere homines eloquentes, aut certe homines rudes, continuo eloquentissimos reddere: sed noluit hoc in modo uti. sed elegit homines rudes, et qui simpliciter, impolite et inornate loquerentur, et per eos mundum convertit.

Tertio notandum est virtutem sacramentalium aliquando esse in elemento, aliquando in verbo, aliquando in utroque. Nam actio sacramentalis proprie est actio ministri dantis sacramentum. non actio susipientis, susceptio enim est opus nostrum.

sacramentum autem non est opus nostrum, sed Dei. Itaque actio ministri est illa. qua Deus utitur tamquam instrumento ad iustificandum. Quando ergo minister utitur rebus et verbis, ut in Baptismo. Confirmatione et Unctione extrema, tunc etiam Deus utitur rebus et verbis, et proinde virtus Dei est in utrisque: et oportet illa duo simul concurrere, alioqui nihil fieret. Aliter cum minister non utitur, nisi verbis, materia autem sacramentalis tenet ex parte susipientis, aut certe non adhibetur a ministro ad agendum: tunc virtus non est nisi in verbis. Illi sit in sacramento Absolutionis

et Matrimonii, et in consecratione Eucharistiae; non enim adhibet minister peccata poenitentis ad eum absolvendum, nec panem ad aliquid consecrandum, sed verba ad consecrandum panem. Et hinc est quod non repugnat sacramento Poenitentiae. ut uno die dicantur peccata, et alio die absolvatur poenitens, viras enim operativa non est in peccatis, sed in sola absolutione. In consecratione lamen Eucharistiae requiritur praesentia panis, non quod in pane sit virtus operativa: sed quia nisi esset panis praesens, non esset materia, in qua tingitur sacramentum: in Absolutione enim etiamsi non sit Confessio. quia jam praeteriit, est lamen homo, in quem cadit Absolutio. Denique aliquando minister utitur solo elemento, ut cum porrigit Eucharistiam, et tunc virtus est in solo elemento.

Quarto notandum est, gratiam justificantem non proprie creari, nec lamen educi de potentia naturali animae, sed educi de potentia obedientiuli, seu capacitate naturali: proinde sicut Thornam non pugnare secum, cum dicit, non posse creaturam insimul concurrere ad creationem, et tamen sacramenta concurrere ad productionem gratiae in anima. Explico; illud dicitur proprie creari, quod fit independenter a subjecto: illud contra dicitur educi, quod dependet a subjecto, in fieri, ut esse et operari. Itaque anima rationalis vere creatur. licet fiat in corpore, quia non pendet a corpore necessario, ut patet, quia separata esse, et operari potest, et prius natura est in se ipsa subsistens quam corpori infundatur. At gratia est quilibet quaedam spiritalis, quae pendet omnibus modis a subjecto, ut patet; quare educitur. Sed non educitur de potentia naturali, quia non est in homine talis potentia alioqui gratia esset res naturalis: ubi enim est potentia naturalis, ibi est actus naturalis. Neque obstat, quod gratia non possit fieri, nisi a Deo, iam anima non potest creari nisi a Deo, et lamen est res naturalis, quia materia est in potentia naturali ad animam, itaque gratia non dat esse naturale, sed supernaturale homini. Est tamen in homine capacitas naturalis ad gratiam: naturaliter enim convenit homini posse recipere gratiam, ut Augustinus docet de praedestinatione sanctorum, cap. 3. et potest ea capacitas dici iam potentia obedientialis. quia licet non sit talis, ut naturaliter possit concurrere etiam passive ad productionem gratiae (tunc enim est potentia naturalis), tamen est talis, ut ex ea possit fieri quidquid Deus voluerit, et hanc dicitur potentiam obedientialem.

Neque repugnat hanc educio gratiae de potentia obedientiali ei. quod dicunt theologi, et ipsum concilium iridenlinum sess. 6. cap. 7. gratiam infundere infusio enim opponitur acquisitioni, non educationi. Sic enim distinguitur scientia infusa et acquisita, non quod non utraque educatur, de potentia intellectus, sed quod una acquiratur proprio labore, altera a solo Deo sine labore donetur. Et si recte dicitur infusa scientia rerum naturalium, quam Deus donavit Adamo et Salomoni sine labore ipsorum, licet educta fuerit de potentia naturali: quanto rectius dicatur gratia infundi, quae a solo

Deo datur , cl non respondet et potentia naturalis?

Ia bis ad argumentum Zwinglii Despondeo: Negando consequentiam. Nam res corporea cl crassa potest agere in animam non ex natura sua, sed ex virtuti* Dei. Augustinus tract. SO. in Joan, non limiil dicere: /Iqua *corpus tangit el cor abluit*. Et ignis verus el corporeus, animas el daemones tenere el cruciare polesl: immo etiam experimur corporis affectionibus, miro modo allici animos nostros, (pii lamen spiritus sunl.Et quomodo hacc ipsa nostra corpora animas relinent tamquam in carere; nec enim pulcst anima, cum voluerit, a corpore recedere, el lamen corpus, corpus csl, cl anima spirilus csl.

Ad primam confirmationem jam responsum csl: Non egere contactu id quod non agit per actionem suam propriam cl naturalem.

Ad secundam dico primo: Locum Augustini non esse ad rem. Nam Augustinus cum dicit, majus esse justificare impium, quam creare coelum et lcr-ram. non vull dicere,esse difficilius infundere gratiae habitum in anima, (piam creare coelum: sed vull dicere (ul ipse ibidem se explica!) esse opus majoris misericordiae julsillicarc impium , quam creare coelum: el cliam esse opus nobilius, quia coelum cl terra transibunt, salus electorum non transibit. Idcirco ibidem dicit, fideles cooperari Deo iu justificatione sua, proinde fideles concurrere ad opus majus, quam sil creare coelum el terram. Secundo, non csl improbable posse creaturam concurrere, ul merum instrumentum Dei ad veram creationem. Saucius autem Thomas loco notato id negat dc creatura, quae concurrat disponendo subjectum per propriam actionem. Terlio , jam oslendi gratiam proprie non creari.

Ad tertiam confirmationem posset dici non dari ultimum ullo modo intrinsecum in successivis : ct ideo justificationem lien in ultima parte sensibili. non in ultima simpliciter, quae nulla est. Vel (licendum, justificationem fieri in instanti illo . in quo linitur actio sacramentalis. Tametsi enim actio desinat negative, quoad suas partes, idesl, per primum non esse, tamen desinit affirmative , idesl , per ultimum sui esse, quantum ad terminum suum. Ut enim iu linea non potest assignari ultima pars, polesl lamen assignari ultimum punctum, quo terminatur linea: ila in tempore el inolu.Al (inquiunt) lunc non csl actio sacramentalis. Despondeo time maxime esse, eo modo, quo res successiva esse polesl. Des enim successive numquam est per suas partes in re existentes, sed semper habet quiddam indivisibile, quod vel csl initium, vel linis, vel contimiativum rei succssivac:el per illud dicitur esse; cl tunc perfecte dicitur esse, quando illud indivisibile, terminat actionem. Id patet in tempore: non enim dicitur esse una hora, nisi quando linitur. Idem palet in oratione,quae perlecte significat cum profertur ejus terminus.

Ad quartam jam dixi: Virtutem illam esse corporalem, quia est molus rei corporalis , licet dici possil spiritalis, ratione caussae cl effectus.

Ad quintam dico: Virtutem illam esse purtim in una parle sacramenti, parlim in alia: proinde pau-

lalim perire, prout percuni paries sacramenli.Nec lamen supervacaneae fuerunt. Nam illa particula opcralur in virtute omnium praecedentium.Sicnl etiam oratio perfecte significat, cum profertur ultima vox; quae tamen nihil efficeret, nisi aliae praecessissent: cl terminus motus requiritur per ultimum multatum esse, quod lamen nihil posset, nisi eaelera praecucurrissent.

Ad sextam jam respondit: Viglulem nunc esse in verbis, nunc in elemento, nunc in utroque etc.

Ad ultimam dico: Dem illis difficilem videri,quia imaginantur spiritualem qualitatem in rc corporali debere constitui: sed qui sentiunt, non esse necessariam ejusmodi qualitatem, nullas in hac re patiuntur angustias.

CAPUT XII.

Explicatur controversia de differentia sacramentorum legis novae elveteris.

Sequitur altera quaestio de effectu sacramenli : utrum videlicet justificare ex opere operato sil proprium sacramentis novae legis, an commune cum sacramentis legis veleris. Quatuor erunt paries hujus quaestionis. Exponemus enim primo senleuleuliam haereticorum. Secundo sententiam catholicorum. Terlio probabimus venialem. Quarto solvemus objectiones.

Quantum ad primum, convenit inter omnes catholicos el haereticos, sex ul minimum esse differentias inter sacramenta legis novae et veleris. Prima, quod nunc, sint alii ritus externi, quam tunc erant, ul notum est. Secunda, quod nunc sint pauciora sacramenta, quam lunc erant.Tertia.quod sint nostra faciliora, ul palet de circumcissione et Baplismo. el aliis. Quarta, quod nostra sint nobiliora saltem ratione auctoris, quia nostra ab ipso Christo immediate instituta et promulgata. Mosai ea vero a Moyse, si non instituto, certe promulgata sunl.Quintii.quod illa fuerint figurae nostrorum. Sexta, quod illa essent data ad tempus.idesl,usque ad adventum Messiae: nostra duratura sint, quamdiu mundus durabit. Colliguntur haec omnia ex Augustino in epist. 118. ad Januarium, lib. 3. de doclr. Christiana, cap. 9. el lib. 19. contra Faustum, cap. 13. in psalm. 73.

Quaestio autem est. utrum praeter has differentias discrimen sil in effectu principali, qui est justificare a peccato. Haeretici hujus temporis nullum fere ponunt discrimen.quamquam inter se non salis conveniunt.

Ac primum Anabaplislac, Carolsladiani cl Zwmgliani, qui (ul supra ostendimus) nihil tribuunt sacramentis nostris, nisi ut discernant fideles, ah infidelibus, vel sini quasi professio fidelitatis, vel admoneant bonorum operum , coguntur plus tribuere sacramentis veteribus , quam nostris. .Melius enim discernit Judaeum a non Judaeo circumcisio, quae semper manet, el cerni potest, quam Baptismus, qui semel exhibetur, et transit. El eadem ratione melius admonet fidelitatis, et bono-

rum operum circumcisio, quam Baptismus, cum illa sit permanens, crassior et sensibilior etc.

Lutherus nutem, qui vult sacramenta nostra excitare fidem, idem tribuit sacramentis veteribus. Unde sic ait in lib. de Babylonica captivitate, cap. de Baptismo: *Error est sacramenta novae legis differre a sacramentis veteris legis. penes efficaciam significationis, idest, quod nostra efficaciter significant faciendo, quod figurant, non illa.* Et idem repetit in assert. I. articuli.

Est autem notandum. Lutherum distinguere duo genera signorum veterum in libro de Babyl. captivitate. cap. de Baptismo: Quaedam enim fuisse dicit, «pia haberent annexum verbum promissionis, ac proinde exigent fidem, vel signum iridis datum Noë, signum roris in vellere Gedeonis, signum in reversione solis datum ab Isaia regi Ezechiae, et alia. Atque haec dicit fuisse vera sacramenta, et aequalia nostris; quoad efficaciam. Alia vero fuisse dicit, quae non haberent annexam promissionem, vel omnes illas caeremonias legales, quibus explebantur homines, vestes, aedes etc. atque has «licit non fuisse proprie sacramenta, et esse longe inferiora nostris sacramentis. Unde in hom. I. de Baptismo non procul ab initio 2. partis graviter invehitur in Anabaptistas, qui non plus tribuerent nostro Baptismo, «piam lotionibus iudaicis; quasi ipse nullum tribuat Baptismo, qui iridem illi aequare non veretur. Porro ex hac distinctione Lutheri colligitur alius error; vel potius paradoxum ipsius, qui non vult esse sacramenta ea, quae ab omnibus veteribus dicuntur sacramenta. vel lotiones iudaicas, agnum paschalem, sacrificia et similia; et contra, ea vult esse sacramenta, quae a nullo, ne per somnium quidem, vocata sunt sacramenta. vel iridem. vellum Gedeonis, umbram horologii Achaz. et similia.

Jam Calvinus convenit cum Lutherum, quod sacramenta veteris legis eodem modo justificarent, «pro nostra, nimirum alendo fidem. Nam lib. 4. Institui. cap. II. § 23. *Iloc dogma, inquit. Scholasticum, quo tam longum discrimen inter veteris ac novae legis sacramenta notatur. perinde ac si illa non aliud, quam Dei gratiam adumbraverint, haec vero praesentem conferant, penitus reprobandum est;* et similia habet in Antidoto concilii Tridentini, sess. 1. can. 2. Dissentit tamen a Lutero Calvinus in duobus. Primo, quod existimat sacramenta novae legis uberiores gratiam dare quam vetera, quia nimirum clarius excitant litem. et proinde major fides magis justificat. *Sequitur tamen* negamus. inquit in Antidoto, loco citato *quin uberior sub Christi regno percipiatur gratia.* Luterus autem omnino aequat sacramenta illa nostris. Secundo, Lutherus (vel ostendimus) non omnes caeremonias iudaicas, sed tantum eas, «piae habent annexas promissiones. vult esse sacramenta. et nostris aequalia. At Calvinus omnes illas caeremonias habet pro sacramentis, quae darent gratiam, licet non ita copiosam, vel nostram. Nam hb. I. Instil. cap. II. § 21. purificationes Iudeorum numeral inter sacramenta: et § 26. idem prolixius docet. Et licet uterque erret, minus absurde Calvinus docet, «piam Lutherus.

Kemnitius in Examine concilii Tridentini, partem Calvinum sequitur. Nam pag. 61). et 70. admittit Lutheri distinctionem de duplici genere signorum veterum: pag. autem 74. admittit cum Calvinum uberiores gratiam «lari in sacramentis novis, quam in veteribus: cum utroque autem convenit in damnanda Ecclesiae doctrina. Atque haec de sententia haereticorum.

CAPUT XIII.

Explicantur sententiae catholicorum.

Quantum ad secundum, catholici omnes conveniunt. sacramenta veteris legis; quae proprie Moisaica dicuntur, non contulisse gratiam ex opere operato. Id enim docent omnes theologi in I. disk I. et idem definivit concilium florentinum in instruct. Armenorum; et concilium Tridentinum, quamvis brevius et obscurius, quia non erat necesse, cum jam res esset definita, sess. 7. can. 2.

Est autem hic notandum, ista concilia non definivisse (vel calumniatur et mentitur Kemnitius in 2. parte Examinis, pag. 58. et 59.) veteres Patres non habuisse gratiam Dei ex merito Christi, aut eam habuisse sine ullo organo, seu medio applicante Christi merita. Concilia enim nihil horum dicunt, sed tantum asserunt, hoc esse discrimen inter sacramenta legis veteris et novae, quod nostra conferunt gratiam, illa solum eam significabant. Non est autem consequens, veteres Patres non habuisse gratiam, aut habuisse sine organo applicante Christi merita. Nam etiamsi non habuerunt eam per sacramenta. tamen habuerunt per litem, vel etiam nunc adulti per litem, et contritionem veram justificantur, antequam ipsa ad sacramentum accedant.

Etsi autem catholici in hoc principio conveniant inter se, et discrepent ab haereticis hujus temporis; tamen sunt etiam apud eos duae quaestiones, de quibus breviter dicam, quae sint opiniones, cum id sit necessarium, partim ad controversiam propositam explicandam, partim ad refellendas haereticorum calumnias.

Una igitur quaestio est de sacramentis veteribus circumcisione excepta, an saltem justificarent ex opere operantis. Duae sunt autem opiniones. Prima Magistri in 4. «list. 1. qui id negat: ait enim sacramenta illa non justificasse, etiamsi in lide et charitale susciperentur, quia data erant, vel essent oneri, non vel justificarent. Secunda est communis theologorum, justificasse omnia illa sacramenta ex opere operantis, idest, ex lide et devotione suscipientis: et haec sententia est verissima. Nam est generaliter vera sententia Apostoli ad Rom. 2. *Factores legis justificabuntur.* Quamquam ista justificatio non est proprie sacramentalis, sed est communis omnibus bonis operibus, quae in charitale fiunt: nec est justificatio prima, sed secunda. Quod autem Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 58. vociferatur. hanc sententiam directe, et quasi adver-

sa ironie pugnare cum Paulo, qui Itum. 4. cx professo docet, Abrahamum non esse jusiicalum cx operibus, cx mera imperitia nascitur. Nam Paulus loquitur de operibus, quae Hunt ex solis viribus liberi arbitrii, quibus operibus et nos fatemur, neminem justificari. Theologi autem cum dicunt, sacramenta vetera justificasse cx opere opcranlis; loquuntur de opere, quod oritur cx gratia Dei. Vocant enim opus operantis (idem, cliarilalcm, obedientiam, quae sunt omnia Dei dona, cum sine speciali Dei auxilio non habeantur: de qualibus operibus Paulus Rom. 2. *Factores legis justificabuntur*. Et Jacobus cap. 2. *Abraham nonne cx operibus justificatus est?*

Altera quaestio est de circumcissione, quae non est proprie sacramentum Mosaicum, sed legis naturae: unde Joan. 7. *Circumcisio non est cx Moyse, sed ex Patribus*. Porro de circumcissione duae sunt opiniones. Prima opinio est Alexandri pari. 4. quaesi. 7. memb. 7. ari. 4. Bonaventurae, Scoti et Gabrielis, in 4. distinct. 1. qui admittunt circumcisionem cx opere 'operato' contulisse justificationem: Pugnant autem cum hac sententia nulla argumenta. Primo Scripturae, quae cum dicunt, sacramenta vetera fuisse egena elementa, non excludunt circumcisionem. immo de illa maxime loquuntur, ut pulchra videbimus. Secundo concilia, florentinum et Tridentinum, quo solis sacramentis nostris tribuunt vim justificandi. Neque valet, quod quidam dicunt, concilia ista cum negant, sacramenta veteris legis justificasse, loqui lanium de sacramentis Mosaicis, id est, a Moyse promulgatis, non autem de circumcissione, quae erat sacramentum legis naturae datum Abrahae, non Moysi, hoc, inquam, non valet. Nam concilia intendunt explicare excellentiam sacramentorum novae legis: quae quidem excellentia non minus obscuratur, si sacramenta legis naturae sint nostris aequalia, quam si id tribuatur sacramentis legis scriptae. Praeterea cum Deus in lege gradatim processerit, et legem imperfectiorem dederit in statu naturae, quam in statu legis scriptae; et in huc statu imperfectiorem, quam in statu evangelii: idem sine dubio fecit in sacramentis: proinde si sacramenta Mosaica non justificabant, nullo minus sacramenta legis naturae.

Hic tamen est hoc Annotandum, hanc sententiam primam non favere haereticis hujus temporis, licet aliquod sacramentum antiquum cum nostris aequaverit. Nam haeretici cum paria faciunt sacramenta vetera nostris, non vetera extollunt. sed nostra deprimunt, ac dejiciunt; haec autem prima sententia non dejicit nosira, sed extollit antiqua.

Secunda sententia est s. Thomae 3. par. quaesi. 70. ari. 4. et discipulorum s. Thomae, Capreoli, Soli, Ledesmi, et aliorum, in 4. disl. 1. vel 2. qui docent: Circumcisionem vi sua non justificasse, sed justificasse tamen, quatenus fidei protestatio erat, et fidem applicabat. Itaque volunt ii auctores. justificatos fuisse veteres ex merito passionis Christi, ut nos justificamur, sed hoc meritum nobis applicari per sacramenta, Hebraeis autem per solam fidem; quae tamen fides requirebat ut conditionem, sine qua non operabatur, sacramentum

circumcisionis. Haec sententia sine dubio probabilior est: sed quia non est nobis propositum, nisi fidem adversus haereticos propugnare, his omis- sis, ad tertium caput transeamus.

CAPUT XIV.

Probatur nullum sacramentum legis naturae, aut scriptae, justificasse ex opere operato.

Nunc probanda est veritas. Probabimus autem, nullum sacramentum legis naturae, aut scriptae justificasse ex opere operato, sive eo modo, quo justificat sacramentum novae legis, contra omnes haereticos hujus temporis, et aliquo modo etiam contra eos, qui circumcissioni tribuunt justificationem cx opere operato.

Ac primum quidem argumentum sumitur ex divinis literis: nam et prophetae et apostoli miro consensu docent. sacramenta vetera non justificasse, cum de nostris contrarium asserant.

Primus locus ex prophetis, psalm. 39. *Sacrificium et oblationem nolui, aures autem perfecisti mihi. Holocaustum et pro peccato non postulasti*. Ubi Scriptura non negat. Deum velle sacrificia, cum ipse ea fieri jussit, sed negat ea velle ad expiandum peccatum. Secundus locus psal. 106. *Si voluisses sacrificium* (nimirum ad peccatum expiandum) *dedissem utique, holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus etc.* Ubi Scriptura opponit sacrificium contritioni; et de uno negat, quod de altero affirmat, quod non faceret, si ulrumque concurrere ad justificationem: neque enim recte diceretur nunc, Deus non vult Baptismum, sed contritionem. Tertius locus Isaiae 1. *Quo mihi multitudo victimarum vestrarum? quis quaesivit haec de manibus vestris?* Quartus locus Ilicrm. 11. *Sumquid carnes sanctae auferent a te malitias luas, in quibus gloriata es?* ubi de sacrificio pro peccato loquitur. Et certe de Baptismo non dicere; Numquid Baptismus auferet a te malitias? Quintus locus Amos 5. *Quod si obtuleritis mihi holocausta. et munera vestra, non suscipiam. et vola pinguum non respiciam*. Porro si sacrificia non justificabant, nullo minus justificabant aliae caeremoniae: nullae enim caeremoniae habent clariores promissiones de remissione peccatorum, quam sacrificia.

Jam ex verbis apostolorum idem probari potest. Primus locus est Rom. 3. *Quid ergo amplius Judaeo est, aut quae utilitas circumcisionis? multum quidem per omnem modum. Primum, quia credita sunt illis eloquia Dei:* ubi illud, *Primum* (etiam Calvino et Petro martyre testibus, in commentario) non est nola ordinis, quasi vellet Paulus nullas utilitates circumcisionis adferre; sed significat potissimum, seu praeipuum; non enim adfert alias utilitates. Solum ergo, auctore Paulo, Judaei circumcisi praestabant gentibus incircumcisis. quod illi habuerint Dei legem et oracula; non ergo cir-

cutncisio justificabat. Nam alioqui praestitissent Judaei gentibus etiam justitia, quod praecipue Paulus refutare intendit; unde paulo post subjungit: *Quid ergo praecellimus eos? nequaquam. Causali enim sumus* (idesl, causam attulimus, et ostendimus), *Judaeos et Graecos omnes sub peccato esse*. Ubi Paulus etiam si dixerat, Judaeos praestare gentibus ob circumcisionem, quia fuerant illis credita eloquia Dei: tamen nunc negat, Judaeos praestare Gentilibus, quia non praestant, quod allinet ad justificationem, de qua agebatur; omnes enim tam circumcisi, quam incircumcisi peccatores sunt. Quibus verbis clarissime docet, circumcisionem non justificasse. Non enim vult dicere, nullum fuisse justum ante Christi adventum, cum constet patriarchas et prophetas, et multos gentiles fuisse justos, ut Melchisedech, Job et alios. Sed vult dicere, non fuisse justos ex eo, quod essent circumcisi, vel incircumcisi, sed ex eo, quod in Christum ventorum crederent. Ibidem addit Apostolus: *Ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo*. Quis autem neget, circumcisionem fuisse opus legis? Ibidem Mn *Judaeorum*. inquit, *Deus tantum? nonne et gentium? immo et gentium, quoniam unus est Deus, qui justis/lcal circumcisionem ex fide, et praeputium per fidem*; Quasi dicat, Deus est omnium Deus, quomodo igitur credibile est, cum dedisse remedium contra peccatum solis Judaeis? Nossumus nos hinc etiam aliter argumentari: An masculorum Deus Ianium? nonne et foeminarum? Quis ergo credat, Deum dedisse remedium, quod solis masculis prodesset?

Secundus locus est Horn. 4. ubi Apostolus ex professo probat, Abrahamum non in circumcisione, sed in praeputio fuisse iustilicalum nil inde admoneat, circumcisionem non esse datam, ut justificaret. Si enim is, cui primo data est, non fuit ex eo justificatus, quanto minus alii ex ea justificandi erunt?

Tertius locus 1. Corinth. 7. *Circumcisio nihil est. et praeputium nihil est*; ubi ita Paulus circumcisionem vel praeputium despicit, cum agitur de justificatione.

Quartus locus est Galat. 4. *Quomodo iterum convertimini ad infirma, et egena elementa. quibus iterum servire vultis?* Quorum elementorum nomine intelligit circumcisionem, de qua praecipue loquitur in ea epistola, et simul etiam alias caeremonias legales: et sane non dicerentur infirma et egena, si justificarent. Ibidem dicit, Judaeos tamquam parvulos sub clementis hujus mundi servientes fuissetis autem viros esse perfectos: quae sane differentia non esset vera, si sacramenta nostra non haberent aliam vim, quam illa Judaeorum.

Quintus locus Gal. G. Veq«c *circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed nova creatura*. Ubi videmus opponi novam creaturam tam circumcisioni, quam praeputio; quod esset ineptum, si circumcisio efficeret novam creaturam.

Sextus locus Philip. 3 ubi Paulus dicit, se arbitrari detrimentum, justitiam quae est ex lege, et hoc aliquoties repetit: quo) certe non diceret, si ex ulla legali caeremonia justificatus fuisset. Inde

ibidem circumcisionem per contemptum concisionem vocat: *Videte*, inquit, *concisionem*. Nam (ut exponit Chrysostomus) circumciditur, quod aperte expolitur resecatis superlinis; conciditur, quod temere et praeter artem scinditur in frusta. Ibidem Apostolus ait, se non habere fiduciam in carne, et per fiduciam in carne, exponit ipse, fiduciam in circumcisione, aliisque id genus rebus.

Septimus locus Coloss. 2. ubi omnia sacramenta vetera dicuntur umbra futurorum, corpus autem Christi. Quod si nostra eandem vim haberent, adhuc essemus in umbra. Ibidem: *Circumcisi, inquit, eslis circumcisione non manu facta, in expoliatione corporis carnis, sed circumcisione Christi consepulli ei in Baptismo*. Ubi Paulus circumcisionem vocat manu faciam, et proinde Baptismum non manu facium, quia principalis baptizans est Deus. Item nihil tribuit circumcisioni, nisi carnem expoliare, et eam Baptismo opponit: Notandum autem est, in textu graeco haberi: *In expoliatione corporis peccatorum carnis*; et proinde conjungendam hanc partem (/n *expoliatione etc.*) cum illa (*circumcisi eslis*) non cum illa (*circumcisione manu facta*) ut sensus sit: circumcisi eslis in expoliatione corporis peccatorum, non circumcisione manu facta, sed circumcisione Christi spiritali consepulli ei in Baptismo. Ex quo textu sumitur idem argumentum, sed alio modo. Nam (ut exponunt Graeci, Chrysostomus, Theodorus, Theophylactus) Paulus docet Circumcisionem judaicam fuisse denudationem unius pelliculae, nostra autem circumcisio est expolialio totius corporis peccatorum.

Octavus est Hebr. 7. *Beprobatio*, inquit. Apostol. *fit praecedentis mandati propter infirmitatem et inutilitatem*. Loquitur autem de mandatis caeremonialibus, quorum praecipuum erat de circumcisione.

Nonus locus Hebr. 9. ubi caeremonias veteres dicit fuisse justitias carnis, et sanctificasse quidem inquinatos, sed solum ad emundationem carnis.

Decimus locus Hebr. 19. ubi dicit legem umbram habuisse, non ipsam imaginem rerum. nec potuisse accedere perfectos facere: nec potuisse auferre peccata, et mundare conscientiam: et Deum hostias et oblationes noluisse, nec ei placuisse: quod intelligi debet in ordine ad justificationem ex opere operato, nam alioqui negari non potest, quin ei placuerint, ex obedientia et devotione offerentis. Nam vocantur odor suavissimus Domino. Levit. 1. Sed videamus, quid ad haec loca adversarii respondeant. Lulhertis et Lulhcrani respondent. Scripturas cum negant, sacramenta vetera justificare, debere intelligi de illis, quae non habent annexam promissionem.

Ad loca a nobis adducta, loquuntur expresse de circumcisione, quam omnes concedunt habuisse annexam promissionem. Deinde nullae caeremoniae judaeae habuerunt promissionem magis expressam, quam sacrificia et ablutiones. Nam Levit. 4. S. et G. promittitur remissio peccatorum offerenti sacrificium. Et rursus Levit. 20. 21. et 22. promittitur sanctificatio iis, qui abluuntur aqua. ut lex praecipit. Ubi tamen Apostolus Hebr. 10. describit ver-

bis dici impossibile esse sacrificiis et ablutionibus iudaicis remitti peccata.

Kemnitius in Exam.2.par.pag.G3.post solutionem Lutheri,proponit aliam,quae est etiam Calvini lib.4. Instil, cap. 14. § 23. et 25. et Martyris in cap. 7. 1. ad Cor. quod videlicet Scriptura cum reprehendit tamquam inutilia sacramenta vetera, non loquatur de illis secundum se. sed ut perperam intelligebantur a Iudaeis, id est, de nudis caeremoniis, remota promissione, et Christo in Christum. Verissimum enim est, sacramenta illa nihil valuisse accipientibus ea sine fide.

At contra; nam primo, non est quaestio inter nos et haereticos, an sacramenta illa ex fide prodesse. Id enim fatemur omnes, et hoc est quod Scholastici dicunt, et illi male reprehendunt, sacramenta vetera fuisse utilia ex opere operantis. Sed quaestio est, an praeterea ex divina institutione fuerint utilia, ut sacramenta. Illa enim utilitas ex opere operantis, non est proprie sacramentorum, sed communis omni bono operi.

Secundo: Sacramenta sine promissione et fide nihil prodesse, non tantum convenit sacramentis veteribus, sed etiam novis, ut ipsi adversarii docent: et tamen Paulus illa distinguit nova a veteribus ut dicat, nosira salvare, regenerare, mundare, justificare, Ephes. 5. Tit. 3. 1. Cor. 1. vetera autem esse elementa egena, nihil valere, et nihil esse, 1. Cor. 7. Gal. 5. Hebr. 10. et alibi.

Tertio Apostolus in his locis dicit, illas caeremonias fuisse inutiles ad justificandum, ubi dicit, fuisse umbras et figuras rerum nostrarum, Coloss. 2. I. Cor. 10. Hebr. 10. Ergo Apostolus vult, sacramenta illa fuisse inutilia ad justificandum, non solum ut falso exponerentur a Iudaeis, sed etiam secundum se, et ut erant sacramenta a Deo instituta. Non enim ut exponeremur perperam a Iudaeis, figurae dici poterant, sed solum ut erant sacramenta a Deo instituta. Non enim illis figurae erant, qui nihil de Christo cogitabant, sed solum illo ritu acquiescebant.

Denique, si Paulus solum dicere vellet: Sacramenta vetera sine fide nihil prodesse: non conferret cum praepotio, nec diceret: *Circumcisio nihil est, et praepotium nihil est.* 1. Cor. 7. et Gal. 6. *Neque circumcisio aliquid valet, neque praepotium.* Praepotium enim non solum sine fide nihil est, et nihil valet, sed absolute nihil est et nihil valet.

Calvinus praeter hanc solutionem adhibet alias tres. Una est lib. 4. Instil, cap. 14. § 22. quod Paulus loquatur de sacramentis veteribus, non absolute sed comparative; ac praesertim Coloss. 2. ubi vocantur umbrae illa sacramenta. Dicit enim Calvinus, Paulum non voluisse extenuare efficaciam illorum sacramentorum, sed magnificare efficaciam nostrorum, quae dant uberiores gratiam, quam illa.

At contra; nam si solum differrent nostra a veteribus, quod nosira darent maiorem gratiam, illa minorem, Paulus non recte diceret, illa nihil esse et nihil valere; nec conferret cum praepotio circumcisionem quae etiam distingueret illa ut umbram a corpore. Umbra enim non est corpus mi-

nus, sed nullum; nec habet aliud, nisi similitudinem corporis. Immo Hebr. 10. illa extenuat ea sacramenta, ut dicat, non fuisse imagines, sed umbras. Nam imago habet positivam et realem corporis similitudinem: umbra autem habet similitudinem privativam, et quae revera nihil est.

Altera solutio Calvini est ibidem § 24. quod Paulus loquatur de sacramentis veteris legis pro eo tempore, quo iam erant per Christum abrogata.

At contra. Nam Rom. 2. Paulus dicit: *Circumcisio quidem prodest, si legem observes.* Ubi indicat se loqui de eo, quod conveniebat circumcisioni, cum adhuc vigeret. Nam post abrogationem non prodest, sed obest, ut idem Paulus dicit Gal. 3. Vult ergo Paulus dicere, circumcisionem, quando vigeat, fuisse utilem, non quidem quod ipsa justificaret, sed quia circumcisi habebant legem Dei, et poterant facilius quam alii nosse Dei voluntatem, ut idem Paulus explicat cap. 3. *Quae utilitas circumcisionis? nullum per omnem modum etc.* Item 1. Corinth. 7. ubi dicit: circumcisionem, nihil esse loquitur pro tempore, quo vigeat; nam paulo ante dixerat: *Circumciscus vocatus est? non adducat praepotium. In praepotio vocatus est? non circumcidatur.* Et est sensus perinde esse, utrum quis ex iudaismo ad fidem Christi veniat, an ex gentilismo. Itaque loquitur de illis, qui fuerant circumcisi vigente lege et postea ad fidem Christi venerant, et illos monet ne gloriantur praeter caeteros, ob circumcisionem olim acceptam, quia nihil est. Praeterea Gal. 4. dicit, antiquos Patres sub clementis mundi huius fuisse servientes. Item Philip. 3. dicit, se non habere fiduciam in carne, id est, non magnificare (ut ibidem exponit) quod fuerit circumciscus octavo die; ac proinde contemnit circumcisionem, quam acceperat, cum ea vigeret. Item Coloss. 2. et Hebr. 10. vocat umbras et figuras. Non autem erant umbrae et figurae, nisi ante abrogationem. Item Hebr. 7. dicit, abrogata illa fuisse ob infirmitatem et inutilitatem. Denique Hebr. 10. ex professo docet, impossibile fuisse, ut sacrificiis et lotionibus illis expiarentur peccata, et propterea Christum veissent, ut perficeret quod illa non poterant.

Tertia solutio est ejusdem ibidem. § 25. ubi dicit, caeremonias legis vocari umbratiles, non quod nihil habeant solidi, sed quia earum complementum usque ad Christum quodammodo suspensum erat. Addit etiam, quod vocantur umbrae non esse accipiendum de efficacia, sed de modo significandi: quia nimirum significabant res futuras, nosira significant res praeteritas.

At contra. Primo, ista solutio plane destruit textum. Nam Paulus non solum umbratiles facit ea, caeremonias, sed ipsam umbram appellat. Secundo, si ideo solum fuissent umbratiles, quia complementum erat suspensum usque ad Christum, id est, quia repraesentabant aliquid, quod nondum aderat; nostra etiam umbratilia dici possent. Nam repraesentant resurrectionem et gloriam futuram. Tertio, impudentissime asseritur, Paulum non agere de efficacia, sed solum de modo significandi. Nam illa verba: *Nihil est, nihil valet, elementa egen-*

na, *infirma, inutilia, non posse expiare peccata*, et similia, non possunt nisi de efficacia exponi. Denique, Apostoli quaestio cum Iudaeis de efficacia erat, et de justificatione, non de modo significandi. Neque enim tam stulti erant Hebraei, ut non intelligerent, sacramenta vetera significasse res futuras, si Messiam venturum credebant. Atque haec de primo argumento.

CAPUT XV.

Idem probatur ex Patribus

Probandum est hoc discrimen etiam ex Patribus, tum ut res sit magis confirmata, tum quia Kemnilius in 2. par. Examinis pag. 56. et sequentibus usque ad 60. conatur ostendere, unum tantum locum nos habere, cumque ex Augustino, quem tamen ipsum eripere nobis conatur. Proferemus igitur auctores veteres, Hebraeos, Graecos, Latinos viginti, praeter Augustinum.

I. Philo in lib. de circumcisione, exponens omnes causas circumcisionis, quas a maioribus se accepisse fatetur, neque clare dici, neque obscure insinuai, eam institutam fuisse in remedium peccati,

II. Iosephus lib. 1. antiq. cap. 12. non aliam causam circumcisionis reddit, nisi ut posteritas Abrahae ab aliis gentibus discerneretur. Et tamen si quis nosse potuit, quorsum esset instituta circumcisio, isti maxime, qui Hebraei erant, et doctissimi, ut vixerant etiam eo tempore quo adhuc lex vigeat.

III. Justinus in dialogo cum Triphon. ante medium: *Quin etiam, inquit, ex eo, quod non possunt foeminae circumcidi. intelligitur signi causa datam esse circumcisionem, non pro opere justitiae*. Et toto fere dialogo hoc probat: Circumcisionem non justificasse, sed datam solum, ut discernere eam Iudaei ab aliis.

IV. Dionysius areopagita in lib. de Hierarchia ecclesiastica, cap. 5. par. I. docet Ecclesiam esse mediam inter synagogam et coelestem patriam; quod synagoga carnalia sacramenta, et umbras, ac figuras habuerit; coelestis Hierusalem habeat nudam veritatem sine ullis signis corporalibus: Ecclesia nostra cum utraque communicet, quod habeat signa corporalia, et simul spiritualia dona.

V. Irenaeus lib. 4. cap. 30. *Circumcisionem, inquit, non quasi justitiae consummalricem, sed in signo eam dedit Deus, ut cognoscibile perseveret gemis Abrahae*. Et infra: *Et quia non per haec justificabatur homo, sed in signo data sunt populo, ostendit, quod ipse Abraham sine circumcisione credidit Deo. et reputatum est illi ad justitiam*. Vide eundem in eodem libro c. 28. 29. 32. et 34.

VI. Origenes lib. 2. contra Celsum dicit: Christianos merito dimisisse circumcisionem, sabbatha et similia, quod res carnales, et corporales essent, ut transisset ad legem Dei spiritalem. Item homil.

3. in Genes, ubi explicat circumcisionis praeceptum, opponit carnalem illam circumcisionem Iudaeorum, circumcisioni spirituali Christianorum: proinde vult tantum interesse inter sacramenta illorum, ut nostra, quantum interest inter carnem et spiritum.

VII. Eusebius Caesariensis lib. I. de monstris evangelicae, cap. 10. et lib. 1. hist. cap. 1. pulchre docet, cur data fuerint primis illis parentibus sacramenta carnalia, et sacrificia, tamquam elementa quaedam, ut adumbrationes rerum spiritualium.

VIII. Eusebius Emisenus, sive quicumque est auctor illarum homiliarum, Homil. in sabbathi post primam dominicam quadragesimae in illud: *Faciamus hic tria tabernacula. Primum, inquit, tabernaculum est synagoga; secundum Ecclesia; tertium coelum. Primum in umbra fuit, et figura; secundum in figura et veritate; tertium in sola veritate. In primo via ostenditur; in secundo invenitur; in tertio possidetur. Non enim sacramenta Ecclesiae. sicut sacramenta synagogae medicinam lanium docent, et ostendunt, sed ipsa potius sunt medicina, et remissio peccatorum*.

IX. Athanasius orat, in illud: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*, circa finem, fuse docet circumcisionem nihil fuisse aliud nisi umbram, et figuram Baptismi, qui est vera, et spiritualis circumcisio.

X. Epiphanius haer. 8. quae est Epicureorum: *Illic, inquit, circumcisio fuit carnalis, quae deservit tempori usque ad magnam circumcisionem, hoc est, Haplistum, qui circumcidit nos a peccatis*.

XI. Rasilus lib. de Spirilu sancio, cap. 14. *Qui veritatem, inquit, umbrae comparans, cumque figuris conferens ea, quae figuris significantur, universam pariter evangelicam dispensationem elevare aggreditur*. Et infra: *Quid, inquit, confers lavacra cum lavacris, quae solam nominis appellationem habent communem, rerum vero tanta est differentia, quanta est inter somnia, et veritatem, inter umbras, et imagines, et inter ea, quae revera sunt*.

XII. Joannes chrysostomus hom. 27. in Gen. Alende, inquit, quod Deus *circumcisionem pro lege statui voluit, non quod ad animae salutem efficere hoc possit aliquid, sed ut Iudaei pueri hoc gratiludinis indicium circumferrent, quasi signum et sigillum, et ne liceret eis commisceri gentium commistionibus. Hinc b. Paulus signum hoc vocat dicens: Et signum dedit circumcisionis sigillum; nam ad justitiam ipsa circumcisio nihil conducit*. Vide eundem hom. 39. et 40. in Genes. hom. de prodicione Imlae, hom. 7. in epist. ad Rom. et hom. 14 in epist. ad Hcbr.

Idem docet XIII. Cyrillus lib. 10. in Julianum ultra medium. XIV. Theodoretus; quae si. 67. in Gen. et lib. 7. ad Graecos. XV. Damascenus lib. 4. de fide, cap. 10. 14. et 26. XVI. Theophylactus in cap. 2. ad Rom. XVII. Oecumenius in cap. 4. ad Rom.

Jam ex Latinis XVIII. Tertullianus in lib. contra Iudaeos, cap. I. Si *circumcisio, inquit, purgat hominem, Deus Adam incircumcisus cum faceret*

cur eum non circumcidit, vel postea quia xian deliquit, si purgat circumcisio? Et infra: *Providens Deus, quod hanc circumcisionem in signum, non in salutem esset daturus.* Ibidem probat ex prophetis, sacrificio et sacramenta Judaeorum non iustificasse, ubi etiam illa vocat carnalia, et nostra spiritualia.

XIX. S. Cyprianus lib. 1. contra Judaeos, cap. 8. opponit carnalem circumcisionem Judaeorum, spirituali circumcisioni Christianorum, et addit Adamum, Henoch, Noe et Melchisedech iustos fuisse sine circumcisione: *Quia, inquit, signaculum seminis nihil proficit.* Idem lib. 3. epist. 8. ad Fidum, dicit carnalem circumcisionem, adveniente spirituali, iamquam umbram luce adveniente evanuisse.

XX. S. Ambrosius in epist. 72. ad Irenaeum: *Signum, inquit, circumcisio corporalis, veritas circumcisio spiritualis: illa membrum amputat, ista peccatum.* Idem: *Si tamen idem, in cap. 4. ad Rom. Non ergo, inquit, circumcisio aliquid habet dignitatis, sed signum est tantum; quod signum ideo accipiebant filii Abrahae, ut scirentur ejus filii esse, qui credens Deo hoc signum acceperat, ut aemuli essent paternae fidei.* Vide eundem lib. 1. de Abraham, cap. 4. ubi ex professo agit de circumcisione, et lib. 1. de sacramentis, cap. 4. et lib. de iis, qui initiantur mysteriis, cap. 8. et 9.

XXI. S. Hieronymus in cap. 3. ad Gal. reddit causam cur fuerit circumcisio instituta, et ne verbulo quidem indicat. fuisse in remedium peccati: *Quia, inquit, ex semine Abrahae erat Christus oriundus, et ab Abraham, usque ad Christum multa erant saecula transitura, providens Deus, ne soboles dillecti Abrahae caeteris nationibus misceretur. et paulatim familia ejus fieret incerta, gregem israeliticum quodam circumcisionis cauterio denotavit. Denique per quadraginta annos in circuncisio nullus est circumcisus: soli quippe sine genibus alterius commissione vivebant. Scilicet ut Jordanis ripam transgressum est populus. circumcisio necessario futuro ex commissione gentium providit errori. Quod autem a Jesu duce secundo scribitur populus circumcisus, significat in eremo cessare circumcisionem, quatenus in Aegypto rationabiliter exercebatur; et a Domino nostro Jesu Christo spirituali circumcisione credentes esse mundandos.* Idem in cap. 1. Isaias dicit: Deum respicere caeremonias judaicas. et placere ei lavacrum Baptismi: *Quod solum, inquit, potest purgare peccata.*

Denique S. Augustinus in psal. 73. *Sacramenta, inquit, non sunt eadem. quia alia sunt sacramenta dantia salutem, alia promittentia Salvatorem: sacramenta novi Testamenti dant salutem, sacramenta veteris Testamenti promiserunt Salvatorem.*

Ad hunc solum locum respondent Kemnilius et Calvinus. Kemnilius in Exam. pag. 59. et G0. respondet Augustinum loqui de sacramentis veteribus, quae non habebant annexam promissionem, sed erant mera signa, juxta Lutheri distinctionem.

Non valet solutio, quia Augustinus loquitur in ge-

nere de sacramentis veteribus, et maxime de sacrificiis, et dicit omnia esse mulata, quia non dabant salutem. Præterea cum Augustinus dicit, illa sacramenta fuisse promittentia Salutem, videtur maxime loqui de illis, quae habent annexam promissionem, si prominebant Salvatorem?

Secundo: Respondet cum Calvino lib. 4. cap. 15. § 26. Instil. Augustinum non loqui de efficacia sacramentorum. sed de significatione: et hoc solum velle interesse inter illa et ista, quod illa significabant Christum venturum, ista significant curo jam exhibitum et datum.

At contra; nam Augustinus non dicit, nostra significare Salvatorem, sed dare salutem. Praeterea ibidem ait: *Mutata sunt sacramenta. facta sunt facilliora, paxiora, salubriora. feliciora.* At haec ad efficaciam, non ad significationem pertinent. Denique idem Augustinus in aliis locis aperie ponit discrimen quoad efficaciam. Epist. 19. ad Hieronymum: *Cur non dicam, inquit, praecepta illa veterum sacramentorum. xxi. bona fuisse, quia eis non iustificanti homines? Umbrae enim sunt praenuntiantes gratiam, qua iustificamur.* Haec ille. Quid clarius? Nonne idem prorsus dicit Augustinus, quod postea definivit concilium florentinum? lib. 19. contra Faustum, cap. 13. *Instituta sunt, inquit, alia sacramenta virtute majora, utilitate meliora.* Haec ille. Igitur nostra excellunt antiquis, utilitate et virtute; non sola significatione, tract. 11. in Joan. *In sacrificiis, inquit, non erat expiatio peccatorum. sed umbra futurorum, quæsi. 25. in lib. Num. Si, inquit. perse attendantur sacramenta vetera, nullo pacto possunt mederi: si autem res ipsae, quarum haec sacramenta sunt, inquirantur, in eis inveniri poterit purgatio peccatorum.* Haec de testimoniis Patrum.

CAPUT XVI.

Idem probatur rationibus in Scriptura fundatis.

Prima ratio. Sacramentum, ut iustificare possit. debet habere annexam promissionem absolutam gratiae. Nullum tale erat in lege veteri; igitur nullum eorum iustificabat. Major propositio etiam certissima apud adversarios. Nam id asserit Lutherus in assert. 1. art. Philippus in locis anni 58. lit. de sacramentis, Calvinus lib. 4. Instil. cap. 14. § 3. denique Kemnilius in 2. par. Examinis pag. 42. ponit in ipsa definitione sacramenti, quod habeat promissionem gratiae, et gratiae non cujuscumque, sed remissionis peccatorum. Denique cogitur hoc admittere, cum velint sacramenta iustificare excitando fidem: fides enim apud eos non iustificat, nisi apprehendendo promissionem indulgentiae.

Minor propositio probatur primo, ex Apostolo Hebr. 8. *Melius, inquit, sortitus est ministerium quanto et melioris Testamenti mediator est. quod in melioribus re promissionibus sancitum est.* Et

mira, explicans quae sint istae promissiones meliores novi Testamenti, profert illud Hiercm. 31. *Propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum eorum non recordabor amplius.*

Secundo, ex Augustino trad, in psal. 72. ubi dicit, promissiones Testamenti veleris, et novi esse diversas, ul ipsa etiam sacramenta sunt diversa: tunc enim promittebantur res terrenae, nunc autem coelestes.

Tertio, probatur ex ipso Luthcro. Nam in lib. de capi. Babyl. cap. de Eucharistia, ita loquitur: *Fetus Testamentum per Moysem datum promissio erat, non remissionis peccatorum, seu rerum aeternarum, sed temporalium. nempe terrae Chanaan. per quam nemo renovabatur spiritu, unde et irrationabilem pecudem in figura Christi, oportuit occidi, in cujus sanguine idem Testamentum confirmabatur, ul qualis sanguis, tale Testamentum; qualis hostia, talis promissio.* Haec ille: ubi praebet nobis contra se argumentum plane insolubile. Nec potest responderi, loqui eum de sacramentis, quae non habent annexam promissionem; nam expresse meminit promissionis. Et praeterea paulo post ponit exempla in iride, vellere Gedeonis, horologio Achaz, et similibus, ac dicit, ista signa habuisse tantum promissiones terrenas, et tamen in sequenti capite, quod est de Baptismo, haec ipsa signa vult esse proprie sacramenta, et nostris aequalia.

Porro Calvinus negat hanc minorem propositionem. Nam lib. 4. Instil, cap. 16. § 4. dicit, unam esse, et eandem promissionem sacramentorum veterum et novorum. Probatur igitur haec minor. Quarto ex singulis, quae apud illos dicuntur sacramenta. Lutherus enim sacramenta vocat, sacrificium Abel, iridem, vellus Gedeonis, horologium Achaz. At nullum eorum habet promissionem remissionis peccatorum. Nam de sacrificio Abel nihil legimus, nisi placuisse Deo, postquam facium fuerat. Iris habuit promissionem solius temporalis salutis: unde Genes. 9. dicitur, data in foedus non tantum hominibus, sed etiam bestiis terrae, et omni reptili. Similiter in vellere Gedeonis, et in horologio Achaz, facta sunt signa ad confirmandam promissionem victoriae contra hostes temporales. De aliis sacramentis, ul de circumcisione, de sacrificiis pro peccato, de manna, mari rubro, et caeteris idem ostendamus in solutione argumentorum.

Secunda ratio. Lex ipsa vetus lata in hoc distinguitur a nova, quod illa non justificat, haec justificat: ergo fieri non potest, ul sacramenta vetera, quae erant pars quaedam illius legis, justificarent. Probatur antecedens. Nam primo dicitur, Joan. 1. *Lex per Moysem data est. gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Quomodo hoc est verum, si sacramenta Mosaeica gratiam conferebant? Secundo. 2. Cor. 3. illa vocatur littera occidens, nova, spiritus vivificans. At cur non erat, etiam illa spiritus vivificans, si ejus sacramenta justificabant? Tertio. Gal. V. dicitur illa in servitutem generasse, nostra libertatem attulisse; At cur hoc, si etiam illa gratiam conferebat, quae liberat a servitute peccati? Quarto, denique illud dicitur vetus Testamentum, quia ad velum hominem perlinet,

nec renovare novum; nostrum dicitur novum, quia renovat, ul docet August, lib. 3. contra duas epistolas? Pelagian, cap. 1. unde et Apostolus in Tit. 3. vocat Baptismum lavacrum renovationis, Neque tamen hinc sequitur, non fuisse justificationem a peccatis in sanctis hominibus Testamento veleris: erat enim, sed non per Testamentum votum, aut per ejus sacramenta, sed per Testamentum novum, ad quod illi perlinebant, et ad cujus participationem lide ac desiderio pertinebant.

Tertia ratio. Promissio in sacramentis, quae sunt instituta ad justificandum, non potest impleri nisi fide recipiatur, ul adversarii dicunt. At promissiones annexae sacramentis veteribus implebantur, etiam si homines non crederent; non igitur sacramenta illa erant instituta ad justificandum. Probatur minor. Nam promissio Dei annexa arcui coelesti, qui Luthcro est verum sacramentum, fuit de non dissipanda unquam amplius terra aquis diluvii. Quae promissio impletur, et implebitur etiam si homines non credant. Sic etiam promissio annen circumcissioni fuit, ul fieri Abraham paler mularum gentium, et darei posteris ejus terram promissionis, ul patet Genes. 17. et Rom. 4. quae sine dubio implenda erant, etiam si Hebraei non crederent. Ita quoque omnia sacrificia habebant annexam promissionem de Christi morte futura pro expiatione peccatorum: id enim significabant omnes illae mactationes; quae promissio implenda fuit, sive crederent homines, sive non crederent. Unde Apostolus Rom. 3. *Numquid, inquit, incredulitas illorum fidem Dei evacuabit?* Absit. *Esi autem Deus verax, omnis aulein homo mendax.*

Quarta ratio. Nosra sacramenta dicuntur in Scripturis salvare, regenerare, justificare, ul supra probavimus. Nihil tale usquam legitur de sacramentis veteribus, ul patebit ex solutione argumentorum: igitur temere asseruntur paria, quoad efficaciam.

CAPUT XVII.

Solvuntur objectiones.

Argumenta adversariorum sunt quinque. Primum est ex cap. 17. Genes, ubi Deus sic loquitur de circumcisione: *Masculus, cujus praeputii caro circumcisa non fuerit. delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit.* Ex hoc loco sumunt argumentum tam catholici, qui putant circumcisionem justificasse ex opere operato, quam haeretici, qui non agnoscunt discrimen inter sacramenta novi ac veleris Testamenti.

Ac primum catholici Augustinum sequuti in lib. IG. de Civil. Dei, cap. 17. illa argumentantur: Deus minatur omni masculo Hebraeorum, etiam infanti, perpetuum interitum, nisi fuerit circumcissus; ergo per circumcisionem liberabantur masculi ab aeterna morte.

Calvinus autem lib. 4. Instil, cap. IG. § 3. et 4.

ita argumentatur. In circumcisione eadem est promissio, quae in baptismo, nimirum remissionis peccatorum et vitae aeternae: igitur non differunt nisi externo ritu, seu signo. Probat antecedens. Nam Genes. 17. ubi instituitur circumcisio, dixit Deus Abrahae: *Ego ero Deus tuus, et seminis tui post te. Quibus verbis*, inquit Calvinus, *vitalis aeternae promissio continetur: quemadmodum interpretatur Christus, qui resurrectionem inde probavit, Matthaei 22. quod dicatur Deus, Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Jacob: non est enim Deus mortuorum, sed viventium. Idem est dicere. Ero Deus tuus, et dabo tibi vitam aeternam. Sed primus ingressus ad Deum est per remissionem peccatorum: ergo promisit Deus etiam remissionem peccatorum, cum ait: Ero Deus tuus et seminis tui.* Confirmat argumentum Calvinus ex eo, quod Apostolus ad Ephe. 2. dicit: Gentiles, qui erant incircumcisi, fuisse sine Deo, sine Christo, sine spe. et alienos a promissionibus. Ergo ista omnia consequiebantur homines per circumcisionem.

Respondeo ad argumentum catholicorum: Vim totam illius argumenti pendere ex duabus vocibus, quae habentur in editione graeca, qua utebatur s. Augustinus. Graeci enim sic legunt locum citatum. *Elincircumciscus masculus, cujus non circumcidetur caro praeputii in die octavo, peribit anima illa de populo suo; ubi* illa verba: *In die octavo*, sunt addita a Graecis: nun enim habentur in codicibus hebraicis, nec in paraphrasi Chaldaica, nec in latina vulgata editione. Porro ob illa duo verba: *In die octavo*, s. Augustinus coactus est hunc locum exponere de parvulis, ac dicere, Deum minari poenam parvulis carentibus circumcisione. et hinc ulterius conclus est verba sequentia: Quia *pactum meum irritum fecerunt*, exponere de peccato originali, et de pacto facto cum Adamo de non comedendo ligno scientiae boni et mali, quod solum parvuli praevericari potuerunt: et hinc ultimo coactus est illa verba: *Peribit anima illa*, exponere de morte aeterna, quae debetur peccato originali. Vide Augustinum lib. 16. de Civit. Dei cap. 27. lib. 2. de peccato originali, cap. 30. et 31. et lib. 2. de nuptiis et concupiscentia, cap. H. At si removeamus a textu duo illa verba (*In die octavo*) ut vere removenda sunt, totum argumentum concidet. Nam non cogemur exponere hunc locum de parvulis, immo cogemur exponere solum de adultis, vel hic scilicet sensus: Masculus hebraeus, qui noluerit circumcidi, aut lilius suum circumcidere noluerit, peribit de populo suo. quia inobediens fuit praecepto a me dato de circumcisione. Ex qua sententia non magis sequitur, circumcisionem justificare, quam quodeumque legis praeceptum; millies enim Deus minatur mortem non servantibus praecepta.

Esse autem illum sensum ejus loci, ostenditur tribus modis. Primo, ex illis verbis: Quia *pactum meum irritum fecit*. Nam etiamsi s. Augustinus hoc exposuerit de pacto facto cum Adamo, tamen luce clarius est hoc debere exponi de pacto facto cum Abraham de circumcidendis masculis. Nam in illo capite odies nominatur pactum Dei, et semper

accipitur pro pacto circumcisionis. Et quid clarius illa expositione ipsius Dei in eodem capite: *Hoc est pactum meum, quod observabitis: circumcidetur ex vobis omne masculinum*. Unde causa comminationis hoc loco non est peccatum originale, sed peccatum actuale, id est, transgressio praecepti de circumcisione, cujus peccati soli adulti capaces sunt.

Secundo, idem probatur ex illa poena, *Peribit anima ejus de populo suo*. Non enim ista verba significant mortem aeternam, seu gehennam, sed poenam aliquam temporalem. Nam id significat illud: *De populo suo*: non enim dicitur, peribit absolute, sed peribit de populo, id est, separabitur a populo suo, seu per mortem corporalem, seu per quandam veluti excommunicationem. Vox enim hebraica $\Gamma\text{Π}2$ proprie excindere significat. Et ponitur haec poena in Scriptura passim contra omnes, qui aliquam caeremoniam omisissent, vel patet Exodus 12. et 31. Levit. 7. 17. 18. 19. 20. et 23. 8. folio. 15. et 19. in quo ultimo loco dicitur, peritura anima illius de populo suo, qui tetigerit cadaver, et se aqua non abluerit, quae certe omissio non videtur crimen dignum aeterna morte.

Tertio, probatur ex cap. 4. Exodus, ubi Dominus Moysem occidere voluit, quia filium suum non circumciderat. Ubi clare videmus, poenam illam esse mortem corporalem, et in eum latam, qui adultus sit, et capax peccati actualis, non in infantes. Et quamquam s. Augustinus quaesi. 11. in Exodum, et lib. 4. de Baptismo, cap. 24. conatur ostendere lilius Moysis non ipsum Moysem in periculo fuisse ob incircumcisionem; tamen res clarissima est. Nam si Deus minaretur mortem parvulo, si non circumcidatur octavo die: quid profuisset filio Moysis circumcisio illa facta post octavum diem? Deimh; textus apertissimus est: *Cumque esset, inquit, in itinere in diversorio Moyses occurrit ei Dominus et volebat occidere eum.* Quem cum? nisi Moysem, de quo loquebatur in proximis verbis. Praelerea sequitur: *7. ubi ergo Scaphora acutissimam petram et circumcidit praeputium filii sui.* Si illud: *Voluit occidere eum*, de filio Moysis intelligeretur, dixisset Scriptura: Circumcidit praeputium ejus, non autem filii sui. Praeterea addit Septuaginta, et dixit Moysi: *Sponsus sanguinum tu mihi es*, id est, jam le sponsum meum amissura eram. nisi le sanguine filii mei redemissem. Quare s. Hieronymus in comment. cap. 5. ad Galat. non dubitat, quin Moyses in periculo fuerit hoc loco, non filius ejus.

Ad argumentum Calvinum; nego circumcisioni fuisse annexam promissionem remissionis peccatorum, et vitae aeternae. Id enim repugnat. Primo Apostolo et Augustino, qui, vel supra vidimus, docent meliores esse promissiones Testamenti novi, quam veleris. Secundo, repugnat primae institutioni circumcisionis. Nam primum imperata est ipsi Abrahae, et ei primo facta est promissio: ipse autem justissimus erat ante circumcisionem, vel patet ex Genes. cap. 12. et sequentibus, ex Paulo Rom. 4. Non ergo promissio erat de remissione peccatorum. Tertio, repugnat isti ipsi cap. 17. Genes. ubi solum legimus, Deum promisisse Abraham, quando illi injunxit circumcisionem, propa-

galionem poscrlatis.ei lccram Paleslinae:*Ponam*, inquit, *foedus meum inter me et te, et multiplicabo te vehementer nimis*, cl paulo posl: *Ego sum, ct ponam pactum meum lecum,erisque pater multarum gentium*. El infra: *Daboque (ibi.el semini tuo terram peregrinationis tuae, omnem terram Chanaan*. El idem docel Apostolus Rom. 4. Verum quidem csl, promissionem hanc lerrcnam,figuram fuisse promissionis spiritualis el coelestis. quae danda erat iis, qui non carne sed corde circumciderentur: cl hoc eliam intelligebant patriarchae cl prophetae, el alii viri perfccli illius temporis, ul dicit Apostolus ad Hebr. 11. et Tob. senior- 2. Job 13. Iamcn ad lileram,promissio lerrcna cral annexa carnali circumcisiioni, cl haec sola ad vetus Testamentum perlinebat; ct contrarium asserere, quod facil Calvinus,nihil est aliud, quam ex lege evangelium faccre,ct omnia confundere.

Ad probationem Calvini ex illo: *Ero Deus lulis*, Respondeo: His verbis non significari promissionem vilae aeternae, vel remissionis peccatorum, sed, lanium, ul exponit Chrysosl. in commenl.huius loci, promissionem cujusdam peculiaris protectionis: qualis debetur populo peculiari, qualis fuit israëlilicus.ut in Deuteronomio passim repetitur. Hoc autem modo Deus non lanium erat Deus bonorum, sed eliam malorum, modo essent dc populo Israël.Proinde non significant promissionem remissionis peccatorum illa verba: alioqui Deus non fuisset Deus, nisi justorum. Adde, quod isla verba non tam sonant promissionem Dei. quam obligationem populi.Idem enim *esl:Ero Deus tuus ct seminis tui*. ac si dixisset; Non habebitis alium Deum quam me: juxta illud Hiercm. 24. *Ego ero Ulis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum*. El illud Gen. 29. *Si fuerit Dominus mecum,el dederit mihi panem ad manducandum, erit mihi Dominus in Deum*.

At, inquit Calvinus. *Deus non est mortuorum Deus, sed viventium; ul Christus ait; Ergo. Ero Deus tuus,signi/icatpromissionem vitae aeternae*. Respondeo: Christi verba nihil aliud significare, nisi Deum non esse Deum eorum.qui non sunt, sed emum. qui sunt. sive sini boni, sive mali; sive beati, sive damnati. Nam probare volebat contra errorem Sadducacorum. animas mortuorum hominum esse immortales, cl ideo nou extmgui cum corpore, sed revera permanere, ct vivere: id vero probavit optime cx verbis Dei ad Moysem Exod. 4. *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, el Deus Jacob*. Cum enim illi jam mortui essent,quantum ad corpus, nisi viverent, quantum ad animam, non diceretur, Deus esse Deus eorum: non enim Deus est Deus eorum, qui nihil sunt.

Ad illud ex episl. ad Ephes.Itcspondco:Gentiles fuisse sine Deo. sine Clirislo.sinc spe cl sine promissionibus, non quia carebant circumcisiione.sed quia carebant vera fide, el notitia veri Dei.el idola pio Deo colebant. Alioqui enim eliam inter Gentiles, qui Deum verum agnoscebant, ul olim Job,cl postea Cornelius Cgnlurio, et alii nonnulli, non erant sine Deo, sine Christo, el sine spe. etiamsi circumcisi non essent.

Argumentum secundum sumitur cx Levit, cap. 4. 5. el 6. ubi sic legimus: *Anima quae peccati rit, el contempto Domino,negaverit proximo suo depositum, quod fidei ejus creditum fuerat, tel vi aliquid extorserit, aut calumniam fecerit.site rem perditam invenerit.el inficiens eliam pejeraverit,el quodlibet aliud ex pluribus fecerit,in quibus solent peccare homines, convicia delicti reddet omnia, quae per fraudem voluit oblinereintegra, el quintam insuper pariem domino, cui damnum intulerat; pro peccato autem suo offeret arietem immaculatum de grege, et dabit eum sacerdotijuxta aestimationem mensuramque delicti, qui rogabit pro eo coram Domino, el dimittetur ei pro singulis, quae faciendo peccavit*. Hic aperte videmus promilli remissionem cujuscunque peccati, eliam perjurii, quod inter gravissima numeratur, offerendi sacrificium. El confirmatur argumentum.Nam si hacc caeremonia a Deo instituta cum tam insigni promissione remissionis peccatorum non justificat.inepte catholici colligunt ci episl. Jacobi cap. 5. Extremam unctionem justificare. Nam eodem modo loquitur JacobusIn/innatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, nugenles eum oleo in nomine Domini, el oratio fidei salvabil infirmum, el alleviabil eum Dominus, el si in peccatis sil, remittentur ei.

Respondeo: Sacrificia vetera valuisse ad expiationem peccati.quoad poenam temporalem.et quoad immunditiam legalem, non quoad culpam, et poenam gehennae, nisi quatenus signa quaedam erant prolesianlia fidem in Christum, ul eloquent communiter theologi in 4. sent- distinct. 1. els. Thomas in 1.2. quaesi. 103. articul.2. el Alphonsus Toslalus in cap. 1. Levit, quaesi. 19.

Potest autem id probari nullis modis. Primo, quia Scriptura non instituit sacrificia pro omnibus peccatis, sed solum pro peccatis ignorantiae,praesertim contra caeremonias legis, ut palet Levit. 1. ct 5. el etiam pro peccatis circa damnum proximi, in rebus externis,el pro perjurio ex cupiditate habendi res alienas prolalo, ut palet Levilic. 6. Pro aliis peccatis gravioribus, ul pro blasphcmia, homicidio, adulterio, idololatria.nullum invenitur sacrificium. Neque obstat, quod Levilic. 6. dicitur, sacrificio arielis expiari omne id peccatum, quo peccare soient homines. Nam loquitur de omni peccato circa ablationem rei alienae, non dc omni peccato simpliciter, alioqui frustra capitibus superioribus ponerentur varia sacrificia pro variis peccatis. Igilur si sacrificia non expiabant omnia peccata, sed solum quaedam, sine dubio non expiabant quoad culpam, sed solum quoad penam leporalcm.vel immunditiam legalem.Nam Deus num(piam remillii unum peccatum quoad culpam el poenam aeternam, quin remittat omnia; el hinc eliam apparet differentia inter promissiones istas veleris Testamenti,el promissiones sacramenti Extremae unctionis. Jacobus enim absolute de omnibus dicit : *Si in peccatis fuerit, remittentur ei*. ■

Secundo id probatur, quia sacrificia volera, ul nolal s. Thomas loco citato,non placebant Deo ex

so, sed ex devotione et obedientia offerentium; non palet: Quia Proverb. 15. victimae impiorum dicuntur abominabiles Domino: Eccles. 31. *Dona iniquorum non probat Albissimus, nec respicit iu oblationes iniquorum.* Isaiae 1. Libi Dominus dixerat se nolle sacrificia Israëlitarum; subiungit: *Manus enim vestrae sanguine plenae sunt.* Malucli. 2. dicit Deus malis sacerdotibus: *Maledicam benedictionibus vestris.* Et I. Reg. 15. *Aiumquid vult Deus sacrificium, et non, potius, ut obediat voci Domini? Denique Gens A. Ilespexit Deus ad Abel et ad munera ejus: ad Cain, et ad munera ejus non respexit:* Unde Gregorius lib. 22. moral. cap. 12. *Iram iudicis placare nescit oblatio, nisi ex munditia placeat offerentis.* Et infra: *Idcirco non Abel ex muneribus, sed ex Abel munera oblata placuerunt.* Hinc ergo colligimus sacrificia non valuisse ad expiationem peccati. Nam vel qui offerri jubebat, justus erat, vel injustus: si justus, non egebat remissione peccatorum: si injustus, nihil valebat ejus sacrificium, ut jam ostendimus. Dices, valere poterat injusto ex merito sacerdotis offerentis. At non possunt merita unius conferre alteri primam gratiam certo, et infallibiliter. Ille autem ponitur promissio absoluta de remissione peccatorum; ergo oportet intelligere de remissione, quoad poenam temporalem tantum.

Tertio. Ezechielis cap. 18. cum de remissione peccatorum agitur, nusquam illi mentio sacrificiorum. In libro prophetiae caelestis. et Paulus disertè docet. non posse sacrificiis expiari culpas animorum. Ne igitur Scripturae inter se pugnent, cogimur fateri, in Levitico non agi, nisi de expiatione legalis immunditiae, vel remissione temporalis poenae.

Argumentum tertium sumitur ex 1. Corinth. 10. ubi Apostolus loquens de manna Hebraeorum, et de aqua scaturiente ex petra, sic ait: *Eandem escam spiritualem manducaverunt. et eundem potum spiritualem biberunt.* Illoc argumentum magni facit Calvinus lib. 4. Instit. cap. 14. § 23. *Nihil splendidius de illis, inquit, loquitur Apostolus, quam de his: cum docet, Patres eandem nobiscum escam spiritualem manducasse, et escam illam Christum interpretatur. Quis inane ausil [acere signum illud. quod veram Christi communionem Judaeis exhibebat? Et infra: à v. o. inquit, primum in sacramentis pater nobis facit, nec ullam praerogativae particulam nobis relinquit.* Idem argumentum urgent Petrus martyr in Comment. 1. Corinth. 10. et Kemnilius in 2. part. Exam. pag. 67.

Porro argumentum hoc quatuor habet difficultates. Nam primo, urgent particulam (*Eundem.*) Si enim eandem escam Judaei veteres manducaverunt in manna, quam nos in Eucharistia, certe ejusdem erunt virtutis manna et Eucharistia. Secundo, urgent particulam (*Spiritualem.*) Si enim esca illa, et ille polus spiritualia erant, certe spirituales effectus habebant. proinde non erant nuda signa corporalia. Tertio, urgent statum causae. Nam (ut ipsi dicunt) Apostolus volebat admonere Christianos, ne nimium confiderent in perceptione sacramentorum, et ut non crederent, sibi esse omnia

salva, quia Baptismus et Eucharistia perciperent, nisi etiam perseverarent in nobis operibus: id vero Apostolus facit exemplis antiquorum, quibus parum profuerunt similia sacramenta, cum non abstinuerint se a peccatis. Oportet igitur sacramenta illorum et nostra ejusdem esse dignitatis et efficaciae, si Pauli argumentum aliquid valere debet. Quarto, confirmant ex Augustino, qui de isto Joco Pauli disputans tract. 26. in Joannem. dicit: Sacramenta Judaeorum et nostra fuisse in signis diversa; in re quae significatur, paria: diversa specie visibili, paria virtute spirituali.

Respondet Calvinus et Kemnilius secum apertissime pugnare. Nam in primis Calvinus et Kemnilius loco notato volunt, manna et aquam de petra scaturientem. In itinere et transitum maris rubri, sacramenta fuisse apud Judaeos, et sacramenta justificantia, ut apud nos Baptismus et Eucharistia. At ipsi idem supra negarunt, ista esse sacramenta. Nam Calvinus lib. 4. Institut. cap. 14. § 19. dicit: Sacramenta, de quibus agimus, esse caeremonias ordinarias, non aliquid quod semel, aut iterum factum est. Et Kemnilius in Examine 2. par. pag. 41. posuit in definitionem sacramenti. ut sit caeremonia quae duret, quamdiu religio durat. Constat autem, tales non fuisse manna, aquam de petra, et transitum maris: illa enim nec caeremoniae fuerunt. nec nisi ad breve tempus durarunt. Deinde Calvinus hoc loco dicit, ita esse paria sacramenta vetera nostris, ut nulla praerogativae particula nostris relinquatur, et tamén supra eodem cap. 14. § 22. dixerat, nos ita esse excellentiora, eo quod uberiores gratias conferant. Porro Kemnilius in alia re graviore secum pugnat. Nam hoc loco admittit cum Calvino. Eucharistiam nihilo esse praestantiorém. quam fuerit manna Judaeorum; et non advertit, Calvinus ista arguménta proferre ad probandum, in Eucharistia non esse corpus Domini, nisi tropice, quomodo fuit in manna. cujus contrarium docet Lutherus, et ipse Kemnilius in hac ipsa 2. part. Exam. pag. 332.

Sed his omissis, ad primam partem argumenti respondeo; cum Scriptura dicit: *Eandem escam manducaverunt:* non velle dicere, eandem esse escam nostram et illorum, sed eandem illorum omnium: cui enim sensus: Omnes Judaei eandem escam manducaverunt, et tamen non omnes placuerunt Deo. Id quod probatur: nam primo, illa non erant sacramenta, nostra sunt sacramenta, ut jam ostendimus. Secundo, illa erant communia etiam bestiis: nam etiam bestiae biberunt ex aqua scaturiente ex petra, et transierunt mare rubrum: et canes, et gallinae, et similia animantia domestica, manna in cibum sumpserunt: et id non casu aliquo, aut malitia alicujus, quomodo etiam fieri posset. ut signa Eucharistiae a bestiis vorarentur: sed ex instituto et voluntate Dei. Deus enim aquam de petra eduxit, ut biberent homines et jumenta: et mare aperuit, et pluit manna, ut transirent, et viverent homines et jumenta. Tertio, quia nulla legitur promissio facta comedenti manna, aut bibenti aquam illam, aut transeunti per mare rubrum: nos ita autem sacramenta habent amplissimas promissiones. Hic plane in angustius rediguntur.

Petrus martyr in comment. 1. Corinth. IO. cona-
liir extricare se; el postquam petiit, ubi nam sint
promissiones annexae mari rubro et mannae, ita
respondet: *Existimo ea esse, quae in Exodo et in
Numeris legimus. In Exodo quippe admoneban-
tur, ut attenderent visuri magnalia Dei. Idemque
invenies de manna scriptum, si omnia diligen-
ter percurreris.* Haec ille. At ista testimonia sunt
inopine cl miseriae adversariorum. Si enim aliquid
haberent, notarent locum Scripturae, non nobis
injungerent, ul quaeramus. Porro diligenter quae-
sivi. el non inveni, nisi lias promissiones. Exod.
14. liliis Israël transitoris mare rubrum dicitur a
Moyse: *State, et videte magnalia Dei. Aegyptios
enim, quos nunc ridetis, non videbitis ultra in
sempiternum. Dominus pugnabit pro vobis, et vos
tacebitis.* Haec autem promissio temporalis est, el
continuo impleta occisis in mari rubro Aegyptiis,
ol ibidem legimus. Rursus Exod. 16. exhibetur
manna populo, el conlurnices, nec ullam promissio
additur, nisi illa dicatur promissio: *Vespere
comedetis carnes, el mane saturabimini panibus.*
Denique Exodi 17. et Num. 20. educitur aqua
de pelra: sed nulla csl ibi promissio, nisi ista: Cum
eduxeris *aquam de petra, bibet omnis multitudo
et jumenta ejus.*

Vidit Petrus martyr, has esse lcrenas promissio-
nes; el idcirco nc penitus causa cecidisse videat-
ur, ex istis ipsis promissionibus elicere conatur
promissionem remissionis peccatorum. Ulilur au-
tem hac ratiocinatione; Extremum malorum, el ra-
dix omnium aliorum csl peccatum; igitur cum pe-
timus ab aliquo malo liberari, quqdcumque illud
sil. tacito sensu petimus a peccato liberari. Igitur
eodem modo. quaccumque bona De.us promittit aul
exhibet, innituntur reconciliationi cum eo, el gra-
tiae ac favori ejus. At certe facilius esset, ex petra
elicere aquam, quam cx his locis Scripturae eli-
cere promissionem reconciliationis. Nam etiamsi
peccatum Adae fuit occasio omnium malorum, ta-
men non surit ita connexae afflictiones hujus vitae
cum peccatis, ul non possint esse separatae. Sae-
pe enim peccant homines. cl lamen non puniuntur
in hac vita: saepe non peccant; cl affliguntur, ut
palet de s. Job el Tobia, el aliis, qui non propicr
peccata, sed ad exercitium virtutis affligebantur.
El contra in rebus bonis, saepe Deus dat affluen-
tiam rerum temporalium iis, quibus non csl daturus
gratiam suam, el vitam aeternam, vel ul remun-
neret eorum bona opera moralia, vel aliis de caus-
sis; el non dat bona temporalia iis, quibus daturus
csl vitam aeternam, ul patet Luc. 16. exemplo di-
vitis cl mendici; et in Scripturis passim de Nabu-
chodonosor. de Cyro, cl aliis, quibds Deus subje-
cit orbem terrae, cum tamen ejus amici non es-
sent. Vide Augustinum lib. 5. de Civil. Dei cap.
12. el 13. Itaque errat Martyr apertissime, cum di-
cit. quaelibet bona quae Deus dat. inniti reconci-
liationi cum Deo, el gratiae ipsius. Nec sequitur;
Dt us promisit populo Judaeorum victoriam de ho-
stibus, vel abundantiam cibi et polus; ergo promi-
sit remissionem peccatorum, et vitam aeternam.
Vide Basilhim lib. de Spiritu sancio cap. 14. ubi
probat, nullam fuisse spiritali promissionem in

transitu maris rubri, mannae, aquae etc. ac dicit,
cos universam cvangelicam dispensationem exte-
nuare, qui signa illa nostris aequant: Quae. inquit,
*peccatorum remissio, quae vitae renovatio (n
mari? quod donum spirituale datum est per Moï-
sen? quae illic peccati mortificatio?*

Ad secundam partem argumenti dico: Manna el
aquam de petra scaturientem vocari cibum et po-
lum spiritualem, non propicr clTeclum, sed pro-
pter caussam, el propter significationem. Propter
caussam quidem, quia utrumque productum erat
per miraculum opera angelorum; ul indicant hoc
loco Chrysoslomos et Thcophylactus. Unde psalm.
77. manna dicitur panis angeiorum: *Paneni ange-
lorum manducavit homo.* El corie non dicitur pa-
nis angelorum, quia eo vescantur angeli, sed quia
eum fecerunt angeli. El de aqua explicat idem Apo-
stolus, cur diceretur potus spiritualis: *Bibebant,*
inquit, *de spiritali consequente eos pelra. pelra
autem erat Christus.* Ubi non ipsam aquam quam
bibebant, vocat spiritualem: sed petram, quae erat
caussa illius aquae; el monet, veram caussam illius
aquae non fuisse petram corporalem cl visibilem,
quae fixa humi jacebat, sed quondam aliam invisi-
bilem petram, idcsl, Christi Dei providentiam,
quae cos numquam deserebat. Quare cum dicit
Apostolus: *Bibebant de spiritali petra,* non est
sensus (ut putat Calvinus) quod biberent spiritua-
lem petram, idcsl. Christum, sed quod biberent a-
quam cx petra spiritali, idcsl. Christo, tamquam
cx causa effleiente profluentem. Quocirca non com-
parat Apostolus aquam cum Christo, sed petram,
quae erat causa aquae. Confirmatur hacc tota expo-
silio ex Joan. 6. *Patres vestri manducaverunt
manna in deserto, el mortui sunt. Qui mandu-
cat hunc panem, vivet in aeternum.* Ubi Domi-
nus apertissime docet, non fuisse manna Judaeo-
rum cibum spiritualem, quoad clTeclum. ul est
Eucharistia: qui enim manna manducarunt, mortui
sunt.

Respondent Calvinus lib. 4. Instil. cap. 14.
§ 25. cl Martyr loco citato, Christum se accom-
modasse crassae Judaeorum opinioni, qui man-
na nihil aliud nisi cibum ventris esse cogita-
bant. Itaque Christum non asseruisse, se da-
turum meliorem cibum, quam fuerat manna re-
vera, sed quam fuerat manna secundum crassam
Judaeorum opinionem. At contra. Nam vel Judaei
recte sentiebant, manna fuisse cibum corporalem
tantum, vel non recte: si recte, igitur nostra Eucha-
ristia est longe melior, cum sil cibus spiritalis: si
non recte, igitur Dominus approbavit illorum erro-
rem, el non sincere, immo ncc vere locus est.
Siquidem eliam ipse asserit, cibum illum fuisse
corporalem tantum, cum ait: *Patres vestri mandu-
caverunt manna, et mortui sunt.* El darius pau-
lo ante: nam cum gloriarentur, patres suos man-
ducasse manna in deserto, el hunc panem quasi
coelestem jactarent, Christus dixi. U. *Yon Moyses de-
dit vohis panem de coelo. sed pater incus dat vo-
bis panem de coelo verum;* idcsl (ut recte expo-
nit Cyrillus lib. 3. in Joan. cap. 34. el Chrysoslo-
mus hoiu. 44. in Joan.), manna non erat revera p-
nis coelestis, sed terrenus, licet de coelo, idcsl. ex

aere descenderit; panis autem vere coelestis est iste, quem nunc Pater dat vobis.

Adde quod Chrysostomus hom. 45. in Joan. nobiscum sentit: *Animadvertite*, inquit, *quam faciat hujus panis et mannae differentiam, ab uliusque scilicet fine: quod enim manna nihil magnum praeberet, addit: Patres nostri manducaverunt etc.* Hem Cyrillus lib. 4. in Joan. cap. 11. de manna Judaeorum, ita Christum loquentem in* ducit: *Ego sum panis vivus; ille figura, imago, umbraque solummodo fuit.*

Ad tertiam partem argumenti respondco: Scopum Apostoli non esse ostendere, non esse nimium confidendum in sacramentis, sed potius non esse abutendum sacramentis. Nam si vellet ostendere, non esse nimium confidendum in sacramentis, idque exemplo Judaeorum, accepisset in exemplum vera sacramenta Judaeorum, ul circumcisionem, el agnum paschalem, cl similia. Ipse autem accepit alia quaedam, quae sunt quidem figurae sacramentorum nostrorum, non tamen sunt ipsa sacramenta, ul supra ostendimus. Praeterea id patet ex ipso contextu. Nam c. 8. hortabatur Christianos, ne manducarent idolothyta; ne eo modo offenderent infirmos: deinde cap. 9. ostendit exemplo suo, ut porlerc non offendere infirmos: turn cap. 10. redit ad quaestionem de idolothytis, et probat non esse ea comedenda, quia nimis turpe sil, a mensa Domini transire ad mensam daemoniorum; id enim est signum magnae ingratitudinis in Christum, el magnae irreverentiae erga sacramenta ipsius. Ad hoc igitur ostendendum profert exempla Judaeorum. Proinde non requiritur (ul vult Calvinus) ul parem vim tribuamus mari rubro el Baptismo, mannae et Eucharistiae. Nam quo sunt illa inferiora, eo argumentum Pauli est fortius. Si enim Judaei puniti sunt, quod contempserint figuras sacramentorum nostrorum, et ingrati fuerint Deo, a quo illa beneficia acceperant; quanto justius puniendi sunt Christiani, qui contemnunt sacramenta ipsa, el ingrati sunt Deo, a quo acceperunt beneficia longe majora?

Ad quartam paricm argumenti respondeo: S. Augustinum nusquam dicere sacramenta nostra, el vetera esse paria, quoad efficaciam, sed lanium quoad significationem, scu rem significatam, quia nimium eundem Christian omnia significant. Vide Augustinum non solum tract. 26. et 15. in Joannem, quae loca adversarii citant; sed etiam in psalm. 72. et 77. et tract. 11. in Joannem, el hom. 27. ex lib. 50. homiliarum aibique enim hoc repetit. diversa fuisse signa, sed unam rem significatam, id est, Christum. Illa autem verba, quae Calvinus citat ex tractat. 2G. in Joannem: *Diversa sunt specie visibili, paria virtute spirituali*: non integre cl bona fide adducta sunt. Sic enim Augustinus loquitur: *Aliud illi, aliud nos, sed specie visibili quidem, tamen hoc idem significante virtute spirituali*, id est, diversa erant signa, lamen quoad vim spiritualem significandi, eadem erant, quia idem significabant: quod clarius paulo ante dixerat his verbis: *In signis diversa sunt, sed in re, quae significatur, paria sunt.* Nec poterat Augustinus ullo modo dicere, quod ei Calvinus tu-

buit. sacramenta vetera nostris aequalia esse, quoad efficaciam, cum in psalm. 72. dixerit noslra esse salubriora el feliciora, et lib. 19. contra Faustum cap. 13. noslra dixerit esse virtute majora, utilitate meliora.

Unum csl hic observandum, Augustini expositionem, qui per eandem escam spiritualem 1. Corinth. 10. intelligit significari, eadem esse sacramenta vetera cl nova, quoad vim significandi, et inde illam escam dictam esse spiritualem, non esse quidem contra nos, ul jam ostendimus: lamen non esse necessario sequendam. Nam si per escam spiritualem intelligeremus escam spiritualiter intellectam. ul vult Augustinus, tunc soli justii eam manducassent. Id quod fatetur Augustinus, et ideo notat Paulum dixisse: *Patres nostri eandem escam spiritalem manducaverunt*; non autem Patres vestri, quia loquebatur solum de justis, qui sunt nobis similes. Christum autem Juannis G. dixisse: *Patres vestri manducaverunt manna*, non. Patres nostri; quia loquebatur Dominus de malis Judaeis, qui non manducaverunt illam escam spiritualiter. At hoc repugnat Apostoli verbis, qui ait: *Patres nostri omnes eandem escam spiritualem manducaverunt*, et per. *Omnes*, intelligit non omnes justos tantum, sed omnes absolute tam bonos, quam malos, qui in deserto illo fuerunt. Nam subjungit: *Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo*: et paulo ante dixerat: *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, el omnes mare transierunt*. At certe non tantum boni, sed etiam mali sub nube fuerunt, el mare transierunt. Verior igitur est Chrysostomi el Cyrilli expositio, el uliorum interpretum, quo supra sequuli sumus. Nec mirum esse debet, si anteponimus in hujus loci explicatione Chrysostomum Augustino. Nam ille scripsit commentaria ex professo in epistolam hanc b. Pauli: hic autem obiter explicuit hunc locum in commentariis in Joannem.

Argumentum quartum sumit Kernnilius ex Paulo Coloss. 2. *Circumcisi estis circumcisione non, manufacta. in expoliatione corporis carnis. Paulus*, inquit Kernnilius pag. 66. *permutatis vocabulis circumcisionis et Baptismi, significat nos, qui in novo Testamento per Baptismum habemus expoliationem corporis peccatorum carnis, accepisse cl habere idem, quod circumcisi in veteri Testamento per circumcisionem acceperunt.*

Ilcspondeo: Hoc argumentum nihil concludere. Nam etiamsi Paulus Baptismum vocat circumcisionem. quia circumcisiip fuit figura Baptismi; lamen non inde sequitur, eundem fuisse effectum utriusque. immo sequitur non esse eundem, cum non possit esse vis eadem figurae. el rei figuratae. Unde idem Apostolus circumcisionem judaicam vocat manu faciam, nostram autem negat esse manu factam, quia qui principaliter baptizat, Deus est, non homo. Neque tribuit Paulus effectum circumcisionis Baptismo. Nam expoliare a corpore peccatorum, id est, a loto corpore obnoxio peccatis, el reddere bominem plene spiritualem tribuit Paulus soli circumcisioni christianae, id est, Baptismo. Circumcisio enim Judaica non lotum corpus, sed unam particulam circumcidebat.

Argumentum quintum est Kemnitii pagina G7. ex Paulo ad Hebr. 13. *Christus Iesus heri et hodie, ipse et in saecula.*

Respondeo: Argumentum si quid concludit, tantum com ludere sacramenta vetera idem significare. quod nostra significant, nimirum Christum, qui erat in Testamento veteri latens in figuris et vaticiniis. At nec hoc quidem concludit. Nam Apostolus loquitur de fide et doctrina, non de sacramentis: vult enim credi, Christum esse aeternum, non temporalem, ut somniabant haeretici.

C A P U T XVIII.

De characterē.

Sequitur tertia quaestio de characterē sacramentorum, quae est de characterē; An scilicet sacramenta aliqua imprimantur in anima indelebilem characterem. Tria dicemus. Primo, quid adversarii sentiant de characterē. Secundo, quae sit sententia ac doctrina catholicorum de characterē. Tertio, demonstrabimus ex Scriptura, Patribus, et rationibus hunc veritatem. Ex quibus argumenta adversariorum evanescent.

Quoad primum Joannes Wielcfus lib. 1. Dialogi, cap. 15. (teste Thoma Waldensis torn. 2. de sacramentis, tap. 109.) characterem sacramentalem alicui nec Scriptura, nec ratione posse probari. Idem hoc tempore docent omnes haeretici, ac in primis Joannes Calvinus in antidoto concilii sess. 7. can. 9. et Martinus Kemnitius in 2. part. Exam, pagina 129. et sequenti. Tihmannus Ihesus in lib. de erroribus pontificiorum lit. 5.

Argumenta sunt tria, quibus utitur Kemnitius. Primum, quod in Scripturis, et Patribus de characterē islo mirum silentium sit. Quod argumentum etiam Calvinus et ex his, quae dicemus, perspicue corrumpitur.

Secundum est, quod inter ipsos etiam Scholasticos nihil sit certum; id quod ex Gabriele probatur. Et hoc etiam argumentum paulo post evanescet.

Tertium, quoti primus auctor, sive excogitator characteris fuerit Innocentius III. papa; qui multa mala parliti decrevit, parliti etiam fecit, ac inter alia Othonem imperatorem creari curavit, ac postea eundem excommunicavit, ac deposuit. In quo argumento duo sunt mendacia. Unum, ipse Innocentius III. excogitaverit primus characterem; quod mendacium est. Nam idem Innocentius cap. 1. titulos, extra de Baptismo, referi opinionem quorundam dicentium, eos, qui inviti baptizantur, recipere tantum characterem, ut illi, qui baptizantur liciti. Non ergo ipse primus excogitavit characterem. Alterum, quod idem pontifex malus fuerit: fuit enim unus ex laudatissimis pontificibus. Nam ut oimittam opera ejus, libros de contemptu mundi, sermones et epistolas, quae pietatem spirant: laudatur ab omnibus historicis, ut optimus, et doctissimus. Ac ut oimittam Italicos, Blondum. Platinum, et aliorum suum audiamus testimonium duorum Germanorum (Ortlo).

Albertus Kranzius homo germanus, et qui ante Lutheranas contentiones scripsit, proinde nec odio. nec amore ducebatur lib. 9. Metropolis cap. 1. *Laudabilia*, inquit, *mulla scripsit, mulla constituit*, et lib. 12. cap. 2. *Praefuit*, inquit, *Innocentius III. pontifex, cui parem multa doctrina, rerum magnificentia aetas illa non habuit*. Idem lib. 7. Saxoniae, cap. 37. scribit, Othonem imperatorem rebellem Ecclesiae fuisse, et ideo nihil ei prosperum successisse, et tandem in morte summum dolorem, et contritionem ob id peccatum habuisse, adeo, ut etiam jubere ab intimis famulis domus suae in signum poenitentiae collum sibi pedibus conculcari: quae certe poenitentia non papam, sed imperatorem errasse docet.

Abbas Urspergensis, item germanus, et qui tempore Innocentii vixit, et non bene erga cum affectus fuit, quod studeret Philippo imperatori, cui papa adversabatur; et denique quem solum Kemnitius citat contra Innocentium, iste, inquam, auctor rectissime de illo sensit. Nam ubi scribit de Philippo imperatore, dicit, non esse credendum, quod papa voluntatem suam Deo praeferre voluerit, licet Philippo adversaretur, quod est dicere papam non malo animo, sed ex aliqua falsa informatione non favisse Philippo. Et infra loquens de excommunicatione Othonis dicit: Othonem contra juramentum Domino papae factum invasisse hostiliter, et sibi usurpare voluisse terras s. Petri. Item addit papam pro bono pacis omnes injurias tolerare voluisse, et tamen ne sic quidem potuisse flecti Othonis obstinationem. Ibidem dicit pupam ut fortem virum, et in Domino confidentem tria ardua negotia peregissee, nimirum Othonis depositionem; expeditionem pro auxilio terrae sanctae, et concilium generale maximum, et Ecclesiae utilissimum.

CAPUT XIX.

De characterē sententia catholicorum.

Quantum ad secundum, sententiam catholicorum aliquot propositionibus complectemur: quibus comprehendam solutiones omnium quaestionum; ipsas Kemnitius attingit, et de quibus dicit nihil esse certum.

Prima: *Signum aliquod spirituale animae imprimitur in quibusdam sacramentis. quod character appellatur.* ille est omnium catholicorum in 4. disl. G. et habetur expresse in conciliis generalibus, florentino in Instructione Armenorum, et in sessione 7. canon. 9. Est autem notandum, theologos aliquos, ut Durandum in 4. disl. 4. quae 1. et Senium disl. G. quae 9. et Gabrielem ibidem quae 2. admittere quidem characterem, sed quaedam docere, quae videntur facere pro Keinulio. Primo Durandus dicit characterem non esse aliquid reale distinctum ab anima, sed esse solum respectum rationis: tamen ibidem dicit, characterem non esse debere negari, et hoc omnes theologos dicere. Igilur Durandi dubitatio non est de

characlero an sil, sed quid sil. Porro cacteri omnes fatentur characterem esse aliquid reale distinctum ab anima. Scotiis dubitat de ratione probandi characterem, ac dicit non posse probari ex aliquo manifesto Scripturae testimonio, vel etiam ex Patribus: tamen ob Ecclesiae auctoritatem non dubitat esse certissimum dari characterem. Gabriel dubitat etiam, an Ecclesia id definierit, tamen dicit, esse praesumpluosum negare characterem: his enim verbis utitur in fine primi dubii. Cacteri omnes non solum Ecclesiae auctoritate, sed etiam Scripturis et Patribus, docent characterem probari posse. Nulla ergo fuit inter Scholasticos quaestio, nisi de modo probandi characterem.

Nomen aulem characteris acceperunt Scholastici ab Augustino, qui hoc nomine passim utitur: alii enim veteres ante Augustinum signum, aut signaculum vocant, non characterem: res tamen eadem est. Character enim graeca vox est, et forma significat, seu figuram, et habetur in codice graeco hoc nomen in Scripturis Ilcbr. 1. et in codice latino Apocalyp. 13. licet non de sacramentis sed de aliis rebus in his locis agatur.

Secunda propositio: *Character non est relatio, sed absoluta qualitas*. Haec est communis, Scolo et Durando exceptis. Durandus loco citato, docet characterem esse ens rationis. id est. respectum advenientem ex deputatione ad certum officium. qualis est relatio in doctoribus, praetoribus etc. Quae sententia vix distinguitur ab hacresi hujus temporis, et videtur expresse damnata in conciliis, quae si Durandus videre potuisset, sine dubio aliter docuisset. Haeretici enim non negant, neque negare possunt, quin sit aliqua relatio rationis in ministris, quae non est in aliis, qui non sunt deputati ad ministrandum. Proinde concilium tridentinum cum dicit anathema negantibus characterem, et in eundem errorem aliquem damnare, sine dubio damna eos, qui negant realem characterem. Scola vult esse realem relationem: sed cur vix id defendi possit. Nam character omnium consensu producitur per actionem sacramentalium: relationes aulem non producuntur, sed consurgunt ad productionem fundamenti proximi. Praeterea quod esset fundamentum hujus relationis? num anima? At tunc in omnibus hominibus esset character. Num fides, aut gratia? At sine his character esse possit. Scio Scola quoddam genus relationis constituere, ad quod actio esse possit. Sed non est mihi propositum ista latius disputare; neque desunt, qui sententiam illam Scoti accurate refutaverint. Certe nomen ipsum characteris, nonne aliud, (quam relationem significat? Denique modus loquendi Patrum, qui dicunt characterem imprimi, et infigi, coque nos consecrari et consignari, absolutam rem nominant. Est igitur character qualitas absoluta, ex qua tamen consurgit relatio similitudinis ad Christum, cui configuramur per characterem.

Tertia propositio: *Character tria habet officia, aptum facere ad cultum divinum, configurare Christo, et distinguere ab aliis*. Explico: Primum officium est aptum facere. Est enim character potestas quaedam spiritualis et supernaturalis, partialis activa, partialis passiva. Nam tria sola sacra-

menta imprimunt characterem, Baptismus, Confirmatio, Ordo. Character Baptismatis est passiva potestas: facilis enim hominem aptum ad suscipienda omnia alia sacramenta, et sine ipso nulla sacramentorum aliorum susceptio est rata. Character Ordinis est activa potestas ad ministranda aliiis sacramenta. Character Confirmationis habet utrumque: Nam et facilis aptum ad alia sacramenta suscipienda, et facit etiam aptum ad profitendam fidem. Videtur igitur magis principaliter esse activus, quam passivus, character iste Confirmationis. Nam sine isto caractere lenius reliqua sacramenta, quod non esset, si iste character esset principaliter passivus, sicut character Baptismi. Est tamen hic notandum, istam potentiam non videri physicam, sed moralem. Non enim character aliius effectum, sed tantum operari dicitur, quia ubicumque est talis character, Deus ex pacto adesi, et concurrat ad effectum supernaturalem producendum, quod non facit, ubi non est talis character.

Secundum officium oritur ex primo. Quia enim ista potentia derivatur a Christo, et est quaedam quasi participatio potestatis Christi. qui, vel summus sacerdos, habet omnem potestatem in sacramentis. ideo character configurat nos Christo, et similiores illi facit, quam sint alii, qui non habent characterem.

Tertium officium oritur ex secundo. Quia enim per characterem Christo configuramur speciali quadam ratione, inde, fit ut distinguantur isti ab aliis, vel sacerdotes a laicis, et laici confirmati a non confirmatis. et baptizati a non baptizatis. Atque hinc intelligitur cur theologi dicant, characterem esse sacramentum, et rem sacramenti, cum signum externum sit sacramentum tantum, gratia autem sit res tantum. Nam character est effectus sacramenti sensibilis, et sic dicitur res: et simul est signum, quod homo sit consecratus Deo. et Christi miles etc. immo etiam gratiae, quae vel adest, vel adesset. nisi poneretur obex.

Quarta propositio: *Character sacramentalis in sola anima est. tamquam in subjecto*. Nola, convenire omnes characterem esse in anima inhaesive. Accidens enim non inhaeret in accidente, sed in substantia: tamen potest accidens unum esse in alio duobus modis. Primo, quia mediante illo est in substantia: quomodo accidentia corporalia sunt in quantitate. Secundo, quia perficit operationem in cuius alterius accidentis, quomodo fides dicitur esse in intellectu, spes et charitas in voluntate. Hoc modo characterem aliqui ponunt in intellectu, vel necessarium ad exercendos actus intellectus. Alii ponunt in voluntate: quia putant disponere ad charitatem. quae est in voluntate. Alii ponunt simpliciter in substantia animae, et hoc videtur verius quia non est habitus, vel potentia operative. Unde concilia florentinum, et tridentinum dicunt, imprimi in anima.

Quinta propositio: *Character indelebilis est*. Haec habetur in conciliis notatis, et ab omnibus conceditur. Ratio a posteriori est, quia constat, sacramenta quae imprimunt characterem non posse repeti. A priori nullae rationes adducuntur. sed potissima est, quia character non habet contrarium,

et est in subjecto incorruptibili. Aon enim est sicut habitus fidei, aliarumque virtutum, cui per fluctus contrarios tolluntur: sed est sicut potenti» secundum quosdam, vel sicut forma, seu figura secundum alios. Accedit quod character est quaedam consecratio animae: consecratio autem in laudem durat. quamdiu durat res consecrata.

Sexta propositio: *Tria solum sacramenta imprimunt characterem. Baptismus, Confirmatio, Ordo.* Haec etiam habetur in conciliis praedictis, et ab omnibus conceditur; et ratio a posteriori eadem est. quae superioris conclusionis. A priori difficile est, ei minime necessarium, reddere rationem. Illa potissimum adduci solei, quod in his tribus accipit homo novam potestatem, ac deputatur novo ministerio per novam consecrationem, et quodammodo statum mutatur; et proinde accipit novum signaculum. Nam in Baptismo transit homo a diabolo ad Christum, et adscribitur in ejus familiam, et accipit potestatem participandi sacramenta, a Haec bona Ecclesiae Christi. In Confirmatione adscribitur ad militiam Christi, et gerit vexillum ejus in fronte, et accipit robur et potentiam. ut lex officio pugnet contra daemones. In sacramento Ordinis adscribitur in numerum ducum, et praepositorum hujus militiae, et accipit potestatem distribuendi aliis bona Domini sui. In aliis sacramentis non fit mutatio status, nec deputatur homo novo ministerio, nec accipit novam potestatem; sed vel alitur spiritaliter, ut in Eucharistia. vel accipit medicamentum contra morbos et vulnera peccatorum, ut in sacramento Poenitentiae, vel accipit antidotum contra reliquias peccatorum, ut in Extrema unctione, vel denique accipit remedium contra concupiscentiam, ut in Matrimonio.

Septima propositio: *Nec circumcisio, nec ullum sacramentum veteris legis imprimebat characterem in anima,* id est s. Thomas 3. part. quae. 103. artic. 1. Contrarium sentit Scolus de circumcissione in 1. dist. 6. quae. 9. ad 1. sed verior est sententia s. Thomae. Nam circumcisio imprimebat in corpore characterem, et eo modo figura erat Baptismi, qui characterem in anima impressurus erat. Praeterea character nobis imprimitur ad suscipiendam vel ministranda opera supernaturalia: nulla autem opera sacramentorum legis veteris erant supernaturalia. Denique Scolus quia docuerat. circumcisionem ex opere operato conferre gratiam. non sine causa tribuit etiam impressionem characteris circumcissioni. At nos, qui docemus circumcisionem nullam vim habuisse ex se, nisi ad praecedendam carnem: debemus etiam consequenter negare vim imprimendi spiritualem characterem.

Octava propositio: *Nullus in Christo character fuit creatus.* Est enim s. Thomae 3. part. quae. 103. artic. 5. Et ratio est, quia character est quaedam participatio sacerdotii Christi. igitur suum est in illis, qui habent hoc sacerdotium per participationem. Item signari characterem, est ovium, servorum. militum. denique subditorum. qui recipiuntur ab aliquo majore ad aliquot ministerium. Christus autem est pastor. dux, Dominus. Item Christus non accepit ulla sacramenta novae legis prae se Eucharistiam, ergo nec eorum characteres.

Denique nos egemus characterem, ut Deus nobiscum quasi ex pacto concurrat ad actiones sacramentales; At Christus non eget, ut ullus cum eo ex pacto concurrat, cum sit ipse causa principalis ut Deus, et instrumentalis conjuncta ut homo. Non enim facit ullus pactum secum, aut cum suo brachio de concursu.

CAPUT XX.

Probatur character ex Scripturis.

Quantum ad Tertium, probandum est ex divinis libris, characterem esse. Ubi inierim observandum est. non esse mirandum, si non inveniantur loca testimonia. et iam expressa de characterem, ut inveniantur de gratia. Nam gratia est effectus principalis, character secundarius: item gratia est effectus omnium sacramentorum, character aliquorum tantum; proinde vera ratio sacramenti potest sine characterem consistere. Denique notitia gratiae magis necessaria est, quam characteris. Non desunt tamen loca Scripturae, ex quibus character colligi possit, praesertim adjuncta explicatione Patrum, et Ecclesiae, sine qua nullum dogma ecclesiasticum omnino coram statui potest.

Primum testimonium est 2. Corinth. 1. *Qui unxit nos Deus, et signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.* Hic tres effectus ponuntur sacramenti Confirmationis, in quo proprie unguimur et signamur etiam exterius. Item inieritis. Primo unctio, quae sine dubio fit per gratiam gratulam facientem. Ut enim oleum sanat morbos, reddit robusta membra, illustrat. consolatur etc. ita gratia justificans facit. Secundo est signum, seu obsignatio quaedam, qua consecramur Deo. et deponamur ad ejus cultum, et per hanc intelligimus characterem. quem Patres passim signum et sigillum vocant. Tertio pignus spiritus, id est, testimonium bonae conscientiae, quod sequitur justificationem, et est quasi arrhabo-figurae gloriae. Nihil enim in hoc mundo jucundius testimonio bonae conscientiae: haec est enim pax, quae exuperat omnem sensum. Neque potest responderi per hoc signum intelligi ipsum sacramentum externum, quo obsignantur promissiones, ut adversarii volunt; item quia Paulus loquitur de obsignatione cordis, non corporis, ut etiam de unctione interna, et testimonio interno; item etiam quia Paulus dicit nos obsignari, non promissiones. Alioqui etiam oporteret dicere inungi promissiones: nam eodem modo loquitur Paulus de signo, et de unctione. Vide Ambrosium lib. 1. de Spiritu sancto cap. 6. Ilaymonem et Theodorem in hunc locum.

Secundus locus est Ephes. 1. *In quo et credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis.* Ubi nota illud (credentes) in graeco esse temporis praeteriti πρὸ ἐπιστάντε, id est, postquam credidistis. Quocirca loquitur de Baptismale, quod datur post fidem: ac dicit in Baptismale obsignari obsignationem virtutis Spiritus sancti. Et ita

exponunt ille signaculo, quod accipitor in Baptismo gracci el laliui , Chrysoslomus, Thcophyhicliis , Hieronymus, Ilaymo, Beda, Ansclmus, cl alii. Nec possumus dicere hic agi de obsignatione promissionum ad excitandam lidcm, quandoquidem haec signatio datur post lidcm.

Tertius locus est Ephes. 4. *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis*; ubi per *diem redemptionis*, intelligit diem regenerationis per Baptismum, ut Ilaymo el Oecumerius annotarunt. Neque obstat particula illa, *in diem*, quia Apostolos solet usurpare praepositionem ei , quae conjungitur accusativo, pro praepositione iv. quae conjungitur dativo apud Graecos, el ablativo apud Latinos: ul 2. Tim. oil. *Salvabit me in regnum suum coeleste*, idest, in regno suo coelesti.

Haec omnia loca Calvinus in commentario exponit de obsignatione promissionum, quam Deus in cordibus facit, ul Udes magis confirmetur. Sed repugnat modus loquendi Apostoli . qui semper dicit , non obsignari . esset enim nimis impropria , el inusitata loquutio, obsignari hominem, pro eo quod csl.obsignari promissiones homini factas.

His accedant figura,cl vaticinium Testamenti veteris.Nam circumcisio fuit figura Baptismi oniniqu consem-u Circumcisio autem non solum praecedebat carnem, quo significabatur justificatio a peccato. sed etiam relinquebat in corpore quoddam velati cauterium, quo discernebantur Judaei a non Judaeis. Quod cauterium si quid significabat.eerie significabat, characterem , quem in anima gerunt Christiani, quo discernemur in aeternum a non Christianis. Vaticinium habetur Isai GG.ubi loquens Dominus de vocatione gentium: *Omnes gentes*, inquit,et *linguae venient,el ridebunt gloriam meam el ponam in eis signum etc.* Quamvis enim per hoc signum possit intelligi signum crucis, aut aliquid aliud, tamen nihil repugnat . si dicamus intelligi clariter:praeserlim cum videamus Paulum loqui de signo quodam spirituali interno, el oporteat Scripturam exponere per Scripturam.cum id lien polcsl.

Aliqui addunt aliam figuram cx Exod. 12. ubi signantur postes, et superliminaria sanguine atrni. el vaticinium Ezech. 9. *Signa Than in frontibus gementium et dolentium*. Sed haec loca non sunt ad rem. Nam exponuntur a Patribus de signo crucis, quod inscribitur in fronte, cl recte: nam Ezechiel nominat frontem , cl idem significat superliminare, quod est in porta domus id,quod est frons in homine. Unde etiam Apoc. 7. ubi habetur similis obsignatio, etiam nominatur frons,donec signemus servos Dei nostri in frontibus eorum. Et praeterea in utroque loco dicuntur salvari omnes signati, et nulli non signati salvari:quod certe non convenit characteri; multi enim cum characterе damnantur. el multi sine characterе salvabuntur. At omnes salvantur, qui signantur Chrisli cruce sanguine, idest, quibus applicatur meritum crucifixi , cujus figura csl signum crucis ; cl nulli salvantur quibus hoc meritum non applicatur. Vide de his lucis Cyprianum tract.contra Demetrianum. Hiero-

nimum in cap. 9. Ezechiel. Gaudentium tract. .». in Exodum.

CAPUT XXI.

Idem probatur ex Patribus.

Dionysius areopagila lib. de Eccles, bicrarch. c. 2. pari. i. dicit Baptismum formare hominem ad alia suscipienda sacramenta. Illam formationem vocamus nos characterem. Idem par. 3. de eo qui baptizatur, ille loquitur: *Hunc*, inquit, *divina Majestas in sui consortium intus admittit, eique lucem suam perinde ac signum aliquod tradit.*

Cyrillus Hierosolymitanus in praefatione catecheseon. describens.Baptismum per effectus ejus, vocat regenerationem, remissionem peccatorum . signaculum sanctum et indelebile. Hem catechesi 4. *Spiritus sanctus* , inquit, *tempore Baptismi animam tuam obsignat*; et catechesi 16. *Hic*. inquit. *ad hodiernam usque diem obsignat animas in Baptismo*. Vide etiam catechesim 17.

Basilios orat. 13. quae est exhortatio ad Baptismum: *Deus*, inquit, *sub se militantibus dat tesseras etc.* El infra: *Quomodo vindicabit te angelus tibi, quomodo eripiet ex hostibus , si non agnovit signaculum?* El infra: *Thesaurus non obsignatus facile diripitur a furibus: ovis non signatus. citra periculum insidiis appetitur*; el infra definiens Baptismum per suos effectus, vocat signaculum inviolabile.

Gregorius nazianzenus orat.in sanctum lavacrum simili phrasi dicit Baptismum esse sigillum , quo conservantur fideles, el quo tamquam signo cognoscimur esse Dei possessio.

Chrysoslomus homil. 2.in cpisl. ad Ephes. *Porro idem*. inquit, *characterе Spiritus sancti nos insignivit*. El infra: *Signati sunt etiam Israelitae. sed circumcisionis nola . ul pecora : nos autem ut filii signati sumus Spiritu sancio*. El homil. II. nos dicit esse signatos, ul gregem Dominicum.

Epiphanius hacr. 8. quae est Epicureorum postquam dixerat circumcisionem fuisse carnalem abscissionem, cl carnale signaculum , subjungit de Baptismo: *Circumcidit nos a peccatis,el obsignat in nomen Dei*, cl hacresi 30. vocat Baptismum signaculum Christi.

Ambrosius lib. 1. de Spiritu sancio, cap. 6.*Spiritu*. inquit, *signamur, ul splendorem, atque imaginem ejus, el gratiam tenere possimus:quod est ulique spiritale signaculum*. Idem de iis,qui initiantur mysteriis, cap. 7. *Ilepele*, inquit , *quia accepisti signaculum spiritale*.

Augustinus lib. G. de Baptismo, cap. I. dicit in generali concilio hoc approbatum: *Salis*, inquit. *eluxit pastoribus Ecclesiae catholicae loto orbe diffusae, per quos postea plenarii concilii auctoritate , originalis consuetudo firmata est, et ovem, quae foris errabat, et dominicum characterem a fallacibus depraedatoribus suis foris*

acceperat. venientem ad Christianae unitatis salutem ab errore corrigi, a captivitate liberari, a vulnere sanari, characterem tamen dominicum iti ea agnosci potius, quam improbari. Vide eundem epist. 23. 50. cl 205. tract. 5. el fi. in Joan. lib. 2. contra epist. Parmen, cap. 13. lib. 2. contra litcras Pctiliani, cap. till. lib. 1. contra Cresconium, cap. 30. tract. 5. in episl. Joan. Similia vide apud Thcodorelimi in cap. 1. 2. ad Corinth, Ilaymonern, Primasium, Anselmum, Theophylacum, Occuraenium in 1. cl 4. ad Ephes. Damascenum lib. 4. dc fide, cap. 10.

Ad haec loea solum responderi posset, a Patribus non vocari characterem, seu signaculum id, quod noS dicimus sed externum symbolum. Xam Augusiinus in serm. de gestis cum Emerito tria dicil, quae videntur valde favere huic solutioni. Primo dicil, exterius characterem cognosci, cl agnitum approbari. Secundo dicil, quod si Donatus in nomine Donati baptizaretur, Donati characterem infigeret. **A**lcerle Donati character in anima infixus nullus esse polesl. Tertio dicil, characterem esse ipsam invocationem Trinitatis, quae sit in Baptismo: *Attendo, inquil, fidem in nomine Patris, et Filii el Spiritus sancti: iste esi character imperatoris mei: de isto characterе militibus suis, vel potius comitibus suis, ul hunc imprimerent eis, quos congregabant castris ejus, praecepit, dicens: ite. baptizate gentes in nomine Palris, el Filii et Spiritus sancti.*

Respondeo: characterem apud Augustinum, el alios Patres, non posse esse externum symbolum, seu sacramentum. Nam primo Patres dicunt, hoc signaculum esse in anima, non in corpore, ul Cyrillus; vel esse spirituale, ul Ambrosius, vel opponunt cauterio circumcisionis, quod erat in corpore, ul Epiphanius el Chrysoslomus; vel denique esse quondam consecrationem, ul Augustinus lib. 2. contra episl. Parmenian. cap. 13. El certe anima consecratur proprie, non corpus, juxta illud Tertulliani hb. de resurrectione carni-. *Caro inungitur, ul anima consecratur.* Secundo dicunt, haerere, el manere, qiod non qonvencil symbolo externo, quod non mansit. nisi dum fieret. Augustinus lib. 2. contra epistol. Parmenian. cap. 13. *Aon minas, inquil, haerent sacramenta Christiana, quam nota corporalis, cum videamus nec apostolus carere illis, quae propterea illis resipiscentibus non restituuntur. quia amitti non potuerunt.* Idcmque habent alii Patres, qm dicunt esse sigillum indelebile, ul Cyrillus, Nazianzenus, el alii. Quo etiam spectant allatae Augustini loquutiones lucis citatis. ubi dicil characterem infigi, imprimi, portari, el alia, quae non possunt quadrare in actionem transeuntem. Tertio, si symbolum externum diceretur a Patribus char. icler. vel signaculum, omnia sacramenta imprimerent characterem: omnia enim sunt externa symbola obsignantia promissionem, ul ipsi dicunt. Cur ergo nullus unquam Patrum per Eucharistiam dixit imprimi characterem?

Ad loca autem Augustini contra allata; Respondeo: Characterem posse exterius videri, et cognosci, non in se, sed in sua caussa. Cum enim cogno-

scimus aliquem rite baplizalum, simul cognoscemus illi infixum characterem, quia hic est effectus, qui semper, el necessario sequitur illam caussam. El quod hoc salis sil, palet: nam etiam actum eternum non videmus, postquam transiit: quare nec de externo symbolo Augustinus recte dicere potui» set, illud videri, el agnosci, quando veniunt ad Ecclesiam, qui fuerant ab haereticis baptizati.

Ad illud de characterе Donati dico: Augustinus Joqui ex hypolhesi, non absolute: vult enim «licere: Si Donatus in nomine suo posset sacramenta conferre, characterem suum imprimeret. Alioqui non ignorabat Augustinus. Baptismum in nomine Donati collatum non modo non imprimere characterem in anima, sed neque esse sacramentum externum.

Ad ultimum dico: Invocationem Trinitatis, el ipsum totum externum symbolum dici posse characterem. non impressum, sed imprimentem. Cl enim eadem imago csl in sigillo, el in cera, sed imago sigilli csl character imprimens, in cera est character impressus: ita sacramentum externum, ac praecipue forma sacramenti est character imprimens, cum ad ejus collationem mox sequatur character in anima, cl ex vi, cl impressione sacramenti sequatur.

CAPÜT XXII.

Idem ostenditur ratione.

Prima ratio sumitur ex divina liberalitate cl consuetudine. Deus enim in hoc dilTerlab hominibus, quod homines cum hominibus injungunt aliquod officium, non tribuunt eis aliquid internum, quo fiant apti ad illud ollicium. Cl cum diligunt aliquem non faciunt bonum el pulchrum, sed diligunt, quia talis csl; cl cum voloni se ab aliis diligere, aut sibi credi, aul in se sperari, non tribuunt eis vim aliquam internam, qua diligant, sperent, aul credant. Deus autem cum diligit, diligendo fecit bonum el pulchrum, infundendo gratiam: et cum vult sibi credi, in se sperari, se diligere, infundit habitum fidei, spei cl charitatis. Igilur eodem modo credibile csl, cum Deus aliquem deputat el consecrat ad sacramenta, vel danda, vel recipienda, vel alia ministeria, id non faciat per simplicem deputationem, ul homines facere solent, sed infundendo certas qualitates, quibus illi liant apti cl idonei ad talia officia, vel ministeria; cl eas qualitates vocamus characteres.

Secunda ratio. Baptismus ex communi sententia. exceptis Anabaptistis, aliquid sacramentale confert, etiamsi detur, el percipiatur sine lide; Eucharistia el Absolutio nihil conferunt, igitur aliquem effectum sacramentalem habet Baptismus, praeter gratiam. El idem argumenlum fieri posset de Confirmatione cl Ordine. Probatur antecedens; Nam qui baptizatur ab infidelibus, et communicat cum eis in infidelitate, dicilur vere el proprie baptizatus, si servatus sil debitus ritus el forma verborum

non intentione; neque id negant Lutherani et Calvinislae: At qui non absolvitur sine fide, non vere est absolutus; et qui sumit Eucharistiam sine fide, non vere communicat corpori Domini, secundum Calvinum: et secundum catholicos sumit quidem ore verum corpus Domini, sed nihil recipit in anima nisi peccatum. Manet igitur ex Baptismo effectus aliquis sacramentalis, qui non est gratia. cum gratia sine fide non datur, nec est ipsa actio exterior, quia illa reperitur etiam in Eucharistia et Absolutione; est igitur aliquid aliud permanens in anima, et hoc vocamus characterem. Alioqui reddant adversarii rationem, cur sine fide homo vere baptizetur, et non vere absolvatur, aut communicet corpori Domini. Et haec fuit antiqua quaestio Donatistarum, qui non putabant Baptismum habere alium effectum, (piam dare gratiam, et ideo inanem putabant esse, cum sine fide percipiebatur.

Tertia ratio. Baptismus non potest repeti, si fuerit semel rite collatus, ut etiam Confirmatio et Ordo: caetera possunt repeti, ut notum est de Eucharistia et Absolutione. Sed vera causa non potest assignari huius discriminis, nisi character: igitur necesse est fateri imprimi per sacramenta quaedam characterem. Major propositio est recepta ab omnibus, etiam haereticis huius temporis, exceptis Anabaptistis. Minor probatur: Nam in primis si ponitur character, perspicua erit ratio discriminis. Ideo enim quaedam sacramenta non possunt repeti, quia semel data semper manent in suo effectum: alia repetuntur, quia non manent nec in se, nec in suo effectu; gratia enim, quae est effectus solus aliorum sacramentorum, facile potest amitti, et saepe amittitur. Praeterea etiamsi aliquando non amittatur, tamen augeri potest, et sic sacramentum potest repeti, ut gratia augeatur. At character non potest augeri per iterationem sacramenti ejusdem. Adde, quod gratia non est sacramentum, sed effectus sacramenti tantum: character autem sacramentum est. et sacramenti effectus. Haec igitur ratio recte ostendit, cur sacramenta illa non repetantur, et alia repetantur, ut concilium florentinum et tridentinum docent. Si autem haec ratio non admittatur, nulla alia sufficiens reddi potest, quod ostendo ex refutatione eorum, quae adferuntur a Calvino et Kemnilio.

Calvinus lib. 1. Institui, cap. 18. § 19. dicit: Baptismum non posse repeti, quia est ingressus in Ecclesiam, et initiatio quaedam fidei: unde sicut unus est Deus, in quem credimus, et una Ecclesia, in quam ingredimur; ita unus Baptismus.

linea ratio non est solida. Primo, quia qui baptizantur ab haereticis, et cis credunt, non intrant in Ecclesiam, nec initiantur ad fidem, ut patet, cum apud haereticos, neque est Ecclesia, neque Udes: ergo possent isti iterum baptizari. Secundo, qui in Ecclesia catholica baptizantur, et postea per haeresim, aut apostasiam ab illa discedunt, iterum debent, si salvi esse velint, intrare in Ecclesiam, et initiari ad fidem; cur ergo non possunt iterum baptizari? Quare ratio Calvinis solum aliquid probaret, si homo baptizatus non posset exire extra Ecclesiam: nec perdere fidem: quae tamen falsa esse constat. Tertio, non minus miramus in Ecclesiam, et initiari ad fidem per verbum, (piam per Bap-

tismum, sed verbum repoli potest, ut magis confirmemur in fide. et Ecclesiae fortius adhaereamus, cur ergo non poterit etiam repeti Baptismus? Quarto. Ordinatio non est initiatio fidei, neque ingressus in Ecclesiam, et tamen repeti non potest, ut Augustinus docet lib. 1. de Baptismo cap. 1.

Jam vero Kemnilios in 2. par. Exam. pag. 133. ponit unam rationem non suo nomine, sed Gabrielis, quod videlicet divina institutio sit causa, cur quaedam sacramenta iterari possint, quaedam non possint. At haec ratio parum valet: non enim sine magna ratione Deus prohiberet rem tam utilem repeti. Qui ergo non possunt ullam causam assignare, cur Deus prohibuerit, temere dicunt Deum prohibuisse. Unde enim ipsi sciunt Deum id prohibuisse? nam Scripturae id non aperte dicunt. Quod si confugas ad Patrum, et conciliorum traditionem: illa utcumque simul docent, nimirum Deum id voluisse, quia sacramenta quaedam imprimunt characterem. alia non imprimunt.

Ipse autem Kemnilius pag. 136. remittit nos ad alium locum, ubi pollicetur se ex divinis literis solidissimas rationes redditurum. Id vero praestare postea pag. 238. 239. et 241. examinans canonem 11. de Baptismo. Ibi autem ponit quatuor rationes, quas fatetur non esse adeo solidas: deinde alius quatuor solidissimas.

Prima igitur ex non solidis est, quia Baptismus significat Christi mortem: Christus autem semel tantum mortuus est. Haec non valet; nam Eucharistia etiam significat Christi mortem, 1. Corinth. 11. et tamen repeti potest: et sacrificia Judaeorum significabant omnia Christi mortem, et tamen frequentissime repetebantur. Dicent, non esse haec similia. Nam per Baptismum nos ipsi commorimur Christo: morimur enim peccato, ut ille mortuus est corporaliter. Contra; nam vel vis rationis Kemnili sumitur ex eo, quod Christi mors, quae una fuit, per Baptismum repraesentatur, vel quia nos ipsi morimur peccato. Si primum dixerint, ratio nihil concludit, quia quod semel est, potest saepius repraesentari. ut putet in comoediis, ubi repraesentantur res semel gestae: et quantum ad hoc, per accidens, est, quod nos etiam morimur in Baptismo. Si dicant secundum, tunc etiam ratio illa nihil concludit, quia potest idem homo saepius commori Christo; si nimirum saepius peccet, et saepius eum poenitentia peccatorum. Praeterea Ordinatio non est repraesentatio mortis Christi, etiam lamini repeli non potest. Non igitur vera causa prohibens repetitionem, est repraesentatio mortis Christi.

Secunda ratio ex non solidis, quia Joan. 13. dicitur: *Qui lotus est, non indiget nisi xil pedes lavet: sed est mundus totus.* Haec non valet, quia loquitur de eo, qui revera est mundus. Unde qui post Baptisma iterum factus est immundus, non prohibetur ex hoc testimonio iterum baptizari.

Tertia ratio ex non solidis est, quia in Hebr. (> dicitur: *Impossibile est eos. qui semel sunt illuminati, renovari iterum ad poenitentiam,* ubi per illuminationem intelligitur Baptisma. Haec non valet, quia loquitur Paulus de illis, qui semel sunt illuminati et renovati, id est, justificati, ut putei ex illis verbis: *Herum renovari.* Quare possent isti sal-

lem secundo baptizari, qui in primo Baptismo non fuerunt iustificati.

Quarta ratio non solida est, quia Ephes. 4. dicitur: *Unum Baptisma*. Haec non est solida, quia unum Baptisma dicitur, quia solum Christi Baptisma salutare est, idque uno certo ritu celebratur. Nam alioqui etiam dicitur una fides ibidem; cfr. I. Corinth. 12. unus panis dicitur Eucharistia: et tamen repetimus fidei confessionem; et Eucharistiae sumptionem. Et si quis fidem amittat, potest et debet eam iterum acquirere, cfr. tamen non potest Baptismum iterum accipere.

Prima ratio solidissima est, quia pactum Dei nobiscum in Baptismo inilum, perpetuum est. Non enim sequitur illam vulgarem regulam Deus: *Fragilis fides, fides frangatur eidem*. Sed semper ipse servat pactum suum etiamsi nos infideles simus. Rom. 3. *Numquid infidelitas illorum, fidem Dei evacuabit? absit*. Quare cum peccamus post Baptismum, non est opus novo pacto, sed salis est recurrere ad illud primum iam inilum semel in Baptismo.

Haec ratio minus est solida, quam superiores. Nam Primo, Iacobus Cyprianus negat posse hominem peccantem post Baptismum redire ad pactum Baptismi. Ideo enim non ait; Impossibile est iterum baptizari, sed: *Impossibile est iterum renovari*, id est, non potest homo amplius ea facilitate redire ad amicitiam Dei, et remissionem totius culpae et poenae, ut quondam in Baptismo, sed ergo iam laboriosa poenitentia. Iacobus Junius, lacrymis etc. proinde ergo alio pacto Dei multo magis severo, quam esset illud primum.

Secundo, cum quis sine fide baptizatur, non facit Deus pactum cum illo ullum: pactum enim est inter duos consentientes. Unde etiam Kemnitius dicit, per Baptismum non solum offerri, sed etiam exhiberi, applicari cfr. dari gratiam. Aliter non applicatur, nec datur ei, qui non credit: igitur saltem possent rebaptizari secundum istam rationem illi, qui sine fide Baptismum acceperunt, quod falsum esse ipsi quoque concedunt:

Terlio. sicut Baptismus est pactum, ita etiam verbum Dei, ac praesertim secundum adversarios. qui dicunt eodem prorsus modo se habere in justificatione verbum et sacramentum. At verbum quotidie repetitur.

Quarto, Eucharistia non minus continet pactum Dei, quam Baptismus, cfr. lamen repeti potest.

Denique falsum est, pactum Dei esse perpetuum illi, qui Deo iudem frangit. ita ut promissio servanda sit, qualemcumque se praebeat is, cui promissio facta est. Nam promissiones Dei sunt conditionales: promittit enim se fore patrem et sponsum in Baptismo, si nos perseveremus esse filii. et sponsae, alioqui dicitur idem Deus. Hierem. 18. *Uterque loquar adversus gentem et adversus regnum, ut eradicem, et destruiam, et disperdam illud. Si poenitentiam egerit gens illa a malo suo, agam ut ego poenitentiam. quod cogitavi, ut facerem ei. cfr. subito loquar de gente. et de regno, ut aedificem, cfr. plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis, poenitentiam agam super bono. quod loquutus sum. ut facerem ei.* Quod aulem Kemnitius

adducit ex Rom. *II. Numquid infidelitas eorum fidem Dei evacuabit?* intelligitur de promissionibus absolutis, qualis erat de Messin mittendo: sed non talis est promissio in Baptismo. Nam, ut minimum, pendet ex fide recipientis, ut ipsi docent, proinde non est absoluta.

Secunda ratio solidissima, Kemnitius est, quia de Baptismo nusquam scriptum est, ut repetatur: de aliis scriptum est, ut de Eucharistia, I. Corinth. *II. Quotiescumque feceritis*. Et de Poenitentia, Mallii. 18. *Non dico tibi septies, sed septuagies septies*. At neque haec ratio nullum valet. Nam ut omittam, quod locus Mallii non intelligitur de sacramento Poenitentiae, sed de condonatione iniuriarum. possumus Kemnitio respondere, quod respondit Lutherus Carolstadio, in lib. contra coelestes prophetas, de nomine sacramenti non esse quidem scriptum, ut Baptismus repetatur, sed neque esse scriptum, ut non recipiatur. Et sicut Augustinus lib. 7. Trinil. cap. 4. dicit de nomine triura personarum. *Dicimus in Deo tres personas, non quia Scriptura dicit, sed quia non contradidit*; ita et nos possemus rebaptizare, non quia Scriptura dicit, sed quia non contradicit, et res est bona, et utilissima Baptismus, si non est periculum sacrilegii ob characterem iam impressum.

Tertia ratio solidissima est, quia non habemus exemplum in Scripturis Anabaptismi; et praeterea circumcisio, quae est figura Baptismi, tantum semel recipitur. At haec est similis superiori. In Scriptura non habemus etiam exemplum alicuius. qui fuerit prohibitus baptizari; immo secundum adversarios habemus exemplum Anabaptismi. Nam Act. 19. Paulus iussit baptizari eos, qui fuerant a Joanne Baptista baptizati: cfr. secundum Lutheranos omnes, cfr. ipsum Kemnitium, eadem oralis et efficacia Baptismi Christi cfr. Joannis. Si igitur solum exempla Scripturae quaeramus, oporteret omnino rebaptizare. Deberent itaque adversarii aperire oculos, et intelligere post Baptisma Joannis potuisse rebaptizari, quia illud non habuit effectum in anima indelebilem, ut habet Christi Baptisma. Si respiciamus exempla Patrum, deberent Lutherani omnino rebaptizare. Nam Cyprianus, et alii Africani, necnon plurimi in Asia rebaptizabant: resistebat aulem illis romana Ecclesia, quae volebat rebaptizari, ut patet ex Eusebio lib. 7. hist. Quare adversarii non sequuntur potius Africanos, cfr. Asiaticos Patres in hac re, quam romanam Ecclesiam; ut in aliis omnibus rebus facere solent? Quod aulem de circumcisione Kemnitius profert, pro nobis est. Nam ideo circumcisio non repetebatur, quia imprimebat in carne indelebilem characterem.

Quarta ratio solidissima est, quia per Baptismum nascimur spiritaliter. Una autem tantum est nativitas spiritualis, ut una est nativitas corporalis. Unde Nicodemus, Joan. *Quomodo potest, inquit, homo nasci. cum sit senex?* Et redo iudicabat de nativitate corporali. Hanc rationem Kemnitius furatus est catholicis: eam enim habet s. Thomas 3. par. q. 6. art. 9. Sed hoc interest inter catholicos, et Kemnitium. quod catholici ea utuntur, ut congruentia quadam: et simul nolant veram causam, quae est impressio characteris. Quam solam, ut veram

el soliduru posuil concilium llorenlinurn el tridenlinutn, supra citatum. Al Kemnitius explosa vera caussa, amplectitur istam congruentiam, ul solidissimam rationem.

Ostendam igilur cl hanc rationem non esse solidam. Nam in primis homo non solum per Baplistum, sed etiam per fidem, cl verbum Dei generatur spirilualiler, ul adversarii concedunt, et palel cx Paulo, 1. Corinth. 4. *Per evangclium ego vos genui*; cl tamen fidei actus cl conciones saepe repetunlur. Praclerca Secundo, etiamsi generatio corporalis una lanium sit naturaliter, tamen supernaluraliler polcsl repeti, immo reipsa repetetur in resurrectione, quam Dominus vocat regenerationem, Mallii. 19. Cum ergo Baptismus sit generatio supernaluralis, quid prohibet eum repeti? Tertio, etiamsi generatio corporalis nullo modo possel repeti, tamen non eadem est ralis spiritualis generationis. Nam ut mors corporalis una tantum est, ila nativitas corporalis. At mors spiritualis multiplex est, ul palet: cur igitur non possit cliam multiplex esse spiritualis generatio? Quarto. Ordinatio non est generatio, cl tamen non potest repeti. Denique, qui sine fide baptizantur, revera non regenerantur, et tamen rebaptizari non possunt: et contra, qui sunl regenerati ante Baptismum per fidem, el contritionem, ct desiderium Baptismi, nihilominus postea baptizantur, ul patet dc Cornelio, Aclor. 10. Non igilur illa csl ralis.

CONTROVERSIA V.

De numero el ordine sacramentorum.

Controversia V. quae est de numero sacramentorum, quatuor habebit partes, iiam Primo exponemus haereticorum sententias. Secundo probabimus Ecclesiae catholicae veritatem. Tertio refellemus argumenta adversariorum. Quarto addemus per modum appendicis aliquid de ordine sacramentorum.

CAPUT XXIII.

Quid haeretici sentiant de numero sacramentorum.

Quo ad primum, adversarii inler se mullum disentiunt de numero sacramentorum, quibus omnibus viam stravil Luthcrus in lib. de capliv. Babyl. Nam in eo libello anno 20. edito, mulla docuit. Inilio libri dicit, umirn tantum osse sacramentum, si secundum usum Scripturae loquendum sil. Ibi leni tamen dicit, neganda esse septem sacramenta, el lria pro tempore ponenda, Baptismum, Panem cl Poenitentiam. In lino libri dicit, si rigido loqui velimus, duo esse sacramenta, Baplistum et Panem.

In medio libri cap. de Confirmatione dicit, senon damnare septem sacramenta, sed lanium negare ea ex Scripturis probari posse. Al non bene hoc cohaeret cum initio libri, ubi dicit, neganda esse septem. el tria ponenda: non enim aliud est damnare, aliud negare septem sacramenta. Ex hac inconstantia Lutheri nalae sunt variae Lulheranorum atque aliorum haerelicorum sententiae, quas breviter enumerabo.

Prima igilur esi, unum tantum esse sacramentum, quamvis plura sint saeramentalia signa. Ila Luthcrus loco citato. Sed non habuit in hac opinione sectatores: omnes enim alii plura ponunl, cl secundum usum Scripturae ea ponere se putant.

Secunda opinio csl eorum, qui tantum duo numerant sacramenta proprie dicta, Baplistum et Eucharistiam. Hanc, ul dixi, Luthcrus indicavit, in lib. dccapt. Babyl. Idem sensit Philippus in locis anni 21. ct 22. cap. dc signis, ubi solum isla duo agnoscit. Item Illyricus in Confessione Anluerpiensi, cap. II. de sacramentis, eleap. 18. dc Absolutione. Nicolaus Seineceerus in 2. par. suae paedagogiac. cap. de sacramentis, cl Kemnitius in 2. par. Examinis, cap. de numero sacramentorum, pag. 12. ct sequentibus.

Tertia opinio csl eorum, qui tria sacramenta numerant. Baptismum. Eucharistiam el Poenitentiam. Haec csl communior, ct magis recepta apud Lulheranos. Nam in primis Lulherus etiamsi rigide duo tantum esse voluerit, in lib. de capi. Babyl. tamen cliam tria esse dixit ibidem, el hoc semper postea repetivit, ul anno 23. in lib. ad Prognoses de instituendis ministris, cl anno 34. in lib. dc missa privata, el denique anno 15. qui fuit penultimus vitae ipsius, in assertionibus contra Lovanienses. Sic enim habet asserlio 35. *Poenitentiam cum virtute clavium absolventium sacramentum libenter confitemur: habet enim promissionem et fidem remissionis peccatorum propter Christum.* Idem habent fere omnes calcchismi Lulbcranorum, ut calcchismus Philippi. Brenii, el aliorum. Item libri rituales, seu agenda ipsorum, et denique apologia Confessionis Augustanae, ari. 13.

Ubi notandum est, Illyricum cl Kemnilium non posse defendi a perjurio, el defectione a Confessione Augustana. Nam ul refert Tihnannus lleshusius in lib. dc praesentia corporis Christi in cocna, jurant omnes apud Lulheranos in verba Confess, ct apologiae, qui promoventur ad gradus, vel pasloralum. Sed respondent Illyricus in apologia Confessionis Antuerpicnsis. cap. 18. et Kemnitius in 2. par. Examinis, pag. 44. el 903. apologiam Confessionis largo modo appellasse Poenitentiam sacramentum. non quod sil vere et proprie sacramentum. At solutio non valet: nam apologia habet haec verba: *Si sacramenta vocamus ritus, qui habent Dei mandatum, el quibus csl addita promissio gratiae, facile est judicare, quae sint proprie, sacramenta.* VA paulo post applicans definitionem: *vere igitur, inquit, sunt sacramenta, Baptismus, cocna Domini, Absolutio, quae csl sacramentum Poenitentiae: nam hi ritus habent mandatum Dei, ct promissionem gratiae.* Haec ibi. Praeterea ideo solum Kemnitius non vult Absolutionem esse

proprie sacramentum, quia non habet rilum a Dco praeceptum. Al apologia profitetur Absolutionem liabcre rilum a Deo praeceptum: igitur ex sententia apologiac Absoluti? est verissimum sacramentum.

Quarta opinio est Zwinglii in lib. de vera el falsa religione. Nam cap. de sacramentis, duo esse docet sacramenta, Baptismum el Coenam, lamen cap. de Matrimonio, addit etiam Matrimonium. Verum est quidem non libenter a Zwinglio Matrimonium vocari sacramentum, sed caussa non csl, quod putet, sacramenli definitionem non convenire. Matrimonio, sed quia limei, ne sacramenli vocabulo obscuretur, el inquinetur dignitas Matrimonii: dicit enim esse vocabulum inulto illustrius Matrimonii. seu conjugii, quam sacramenli.

Quinta opimo csl Calvini, qui tria sacramenta numeral, sed non eadem cum Lulhcro cl Zwinglio: vull enim sacramenta esse Baptismum, Coenam Domini ct Ordinationem. Etsi enim lib. 4. instil, c. 18. § 19. cl 20. duo tantum esse dicat sacramenta, Baptismum et Coenam, tamen paulo post, cap. 19. § 31. sicut cl antea, cap. 14. § 20. etiam Ordinationem inter vera sacramenta numerat, ac monet, se. cum tantum duo esse dicit, loqui dc sacramentis ordinariis, el loti Ecclesiae communibus. Hinc etiam in antidoto concilii tridentini, sess. 7. can. 1. quatuor lanium sacramenta rejicit a numero sacramentorum; Conlirmalioncin, Poenitentiam, Uctionem extremam cl Matrimonium. Proinde tria reliqua admittit.

Sexta opinio composita cx Lutheranismo cl Calvinismo. est aliorum, qui quatuor sacramenta recipiunt. Baptismum, Coenam, Poenitentiam ct Ordinationem. Hacc est Philippi, qui licet cum Lulhcro primo posuerit, duo tantum sacramenta, et postea tria: lamen in locis editis, anno 36. cl 52. cl 58. quae fuil ultima editio, habet hacc verba in cap. de numero sacramentorum: *Mihi maxima placet aliam addi Ordinationem, ul vocant, idesl, vocationem ad ministerium euangelii; quia haec etiam mandato evangelico praecipitur, el addita csl promissio etc.* ac loto cap. luse probat ordinationem esse sacramentum, ac proinde quatuor esse sacramenta. Eandem sententiam babel Lucas Lossius in ealeebistno, edito anno 57. nam in co, quern edidorul anno 51. tantum tria posuerat.

Septima opinio composita ex Lutheranismo, Calvinismo el Zwmgloism. Gon aperte, sed obscure tint Philippi. Nani in locis ultimo editis, anno 58. lici t quatuor tantum facial sacramenta, lamen propendebat maxime ad quintum addendum, idesl, Mairie ouium cum Zwinglio: fatetur enim. Matrimonium esse signum rei sacrae, et habere mandatum divinum, el habere annexam promissionem. Unum tantum dicit ci deesso, quod fuerit ante Christum. At huc non debuit cum impedire, quo minus Matrimonium faceret sacramentum; nam Baptismus Joannis ex sententia ipsius fuit verissimum sacramentum, cl idem cum nostro Baptismo, cl i unen fuil ante Christum. Sicut igitur Baptismum vull esse sacramentum, quia a Christo icicptum. il confirmatum, cur non eadem ratione cl Matrimonium?

Octava opinio csl, sex esse sacramenta. Banc tribuit Lindanus in tabulis analylicis Guliclmo l'ostello in sua Panlhcnosia: qui tamen vir postea catholico obiit.

Nona opinio est, septem esse sacramenta. Licet enim lidc catholica nos teneamus septem esse sacramenta: illis lamen haec sententia, opinio, nun fides esse polesl: qui enim in uno articulo haereticus csl, lidc simpliciter caret. Est igitur opimo haec aliquorum Lullicranorum, quibus placuit, quod Lulherus initio dixerat, se non damnare septem sacramenta; licet ibidem etiam dixerit, se negare septem sacramenta. Scribit Joannes Sleidanus, lib. 20. hist. biennio post obitum Lulhcrici, idesl, anno 48. in quodam Lipsensi Conciliabulo, determinatum fuisse, Confirmationem et Extremam unctionem esse ritus conferentes gratiam, atque adeo septem sacramenta recipienda esse. In quo conciliabulo interfuisse theologos multos Willenbergenses ac Lipsenses, el cum iis Philippum Mclanchlbonem; ac tum primum coepisse hos, molles Lulhernnos appellari scribit Surius in sua historia anni 48. Unde Matthias Illyricus in libro cui inscribitur. Adhortatio Illyrici, ad constantiam in agnita Jcsu Christi religione, el Augustana Confessione; queritur; quod in Lipsensi Inierim (sic enim appellatur) septem Papislarum sacramenli restituantur. El praefatione septimae centuriae. Haeresiarchas appellare non dubital principes mollium, seu politicorum Lutlicranorum.

Ex his colligere licet primo, miram fuisse inconstantiam Lulhcrici, cl Philippi praecipuorum patrum Lulicranorum, idque in re gravissima. Secundo, non posse apud adversarios veram Ecclesiam esse. Nam nola praecipua verae Ecclesiae apud cos est consensus in doctrina sacramentorum. Ila enim habet Lulherus in lib. dc nolis Ecclesiae, cl Confessione Augustana, cl apologia ari. 7. Ipsi aulcm ila conveniunt, ul adhuc non potuerint sacramenta communi consensu enumerare. Quod si quisque eorum ad sc solum trahat Ecclesiam, mirum. si non pudeat cum suae paucitatis. Hinc cliam Terlio, colligitur, non posse diu durare ejusmodi hacrcscs. Nam omne regnum in seipsnm divisum, desolabitur. Unde Lulherus ipse hoc annotavit in psalm. 5. *Nulli. inquil. haeretici victi sunl vi, nui astu, sed mutua dissensione; nec aliter cum cis pugnat Christus. quam misso inter cos spiritu vertiginis et dissensionis. sicut, inter Sichimitas. Jud. 9. el inter Babylonicae turris operarios, Genes. 11. el in nova lege, inter Vrianos, Donatistas et Pelaginnos.* Haec ille. Quod idem mullo ante scripsit Hilarius, lib. 7. de Trinilale.

CAPUT XXIV.

E.c Scripturis, el Patribus probatur veritas catholica de numero septenario sacramentorum.

Quantum ad Secundum, sententia catholicorum una esi, ac semper fuil. septem esse proprie dicta sacramenta, quae probanda csl tripliciter. Primo,

ex testimoniis Scriplirac, cl Patrum, quae quidem non numerant sacramenta, lamen reipsa omnia isla scplcin sacramenta vein, el propria esse testantur. Secundo, ex testimoniis aliis conciliorum el doctorum, quae praeciso numerum istum septenarium ponunt. Tertio, rationibus seu congruentiis quibuijduin.

Oiiantum ad Primum genus testimoniorum, notanda sunt Iria. Primo . non debere adversarios petere, ul ostendamus in Scripturis, aul Patribus nomen septenarii numeri sacramentorum. Nam nec ipsi ostendere possunt nomen binarii , vel ternarii , vel quaternarii : Scriptura enim, el Patres non scripserunt catechismuin , ul modo facimus propter haeresum multitudinem , sed lanium tradunt res ipsas variis in locis. Neque csl hoc proprium sacramentis, sed commune aliis nullis rebus. Nam Scriptura referi Chrisli miracula. cl numquam numeral quosini : tradit articulos fidei, el nusquam dicit, quot sint. Apostoli postea ediderunt symbolum duodecim articulorum certis de causis. Sic etiam ex Scriptura non potest sciri , quot sint libri canonici: sed concilia postea ediderunt canonem, el certum numerum, quem ex traditione didicerant.

Secundo notandum, non debere etiam adversaries pclere, ul ostendamus in Scripturis nomen sacramenti attributum Confessionis, aul Ordinationi, el similibus. Nam non disputamus de nomine, sed de re: el nec ipsi ostendent hoc nomen tributum Baptismo, aul Eucharistiae, sed soli Matrimonio, quod tamen fere omnes haeretici negant esse verum sacramentum. El contra invenimus nomen sacramenti in Scripturis tribui nullis rebus , quae omnium consensu non sunt sacramenta , de quolibus nunc agimus ; ul Ephcs. t. propositum vocandi Gentiles ad fidem , dicitur sacramentum voluntatis Dei. El 1. Timoth. 3. sacramentum pietatis dicitur incarnatio Verbi. El Apocalyp. 17. dicitur : Sacramentum mulieris , signum quoddam impressum in fronte mulieris, quae Babyloniam rcprjesenlabat.

Tertio notandum, id omnino sufficere, si ostendamus ex Scripturis , et Patribus definitionem sacramenti convenire ritibus non paucioribus, nec pluribus , quam septem. Licet autem non conveniamus in explicanda definitione sacramenti (ul supra fuse ostendimus lib. I. in secunda controversia) tamen convenimus in definitione quaedam generali, nimirum quod sacramenta sint ritus, seu signa externa , cl sensibilia , quae ex divina institutione annexam habeant promissionem gratiae justificantis. His notatis accedamus ad probationem.

Quod Baptismus sil sacramentum.

Ac primum de Baptismo nulla quaestio est. Esi enim ritus expressus: *Lavacrum aquae iu verbo vitae*, Ephes. 5. cl institutio, ac mandatum. Joan. 3. Nisi *quis renatus*. Et Marci ult. *Baptizantes eos*. El promissio gratiae, Matth. ult. *Qui crediderit, cl baptizatus fuerit, salvus erit*. Et Tit. 3,

Salvos nos fecit per lavacrum. Uem docent omnes Patres supra citati in quaestione de effectu sacramentorum.

Quod Eucharistia sil sacramentum.

De Eucharistia etiam nulla quaestio potest, habetur enim ritus, -Matth. 26. el 1. Corinth. II. *Accipit panem . gratias agens, fregit etc.* El insinulio . ac mandatum ibidem: *Hoc facile*, el Joan. 6. Nisi *manducaveritis etc.* El promissio gratiae, Joan. 6. Qui *manducat hunc panem. vivet in aeternum*. Idem etiam Patres docent. Augustinus epist. 118. cap. 1. ubi cum dixisset. Christum instituisse sacramenta numero paucissima, significatione plenissantissima, observatione facillima , ponit lucum exempli Baptismum et Eucharistiam.

Quod Confirmatio sil sacramentum.

De Confirmatione habemus ritum externum . manuum impositionem, Act. 8. el 19. Habemus effectum gratiae ibidem. Nam per manus Apostolorum dabatur Spiritus sanctus, eadem phrasi quae dictum est, Tit. 3. de Baptismo: *per lavacrum regenerationis salvos nos fecit*. Insinulio el mandatum non habetur expresse in Scriptura; lamen colligitur evidenter ex locis citatis. Numquam enim Apostoli ita confidenter. cl ordinarie imposuissent manus ad gratiam' Spiritus sancti communicandam, nisi Dominus id praecepisset. Non enim ignorabant non posse ullum hominem instituere caeremoniam, ad quam sequeretur gratia Spiritus sancti. Nam etiam Kernilius in 2. pari. Exam. pag. 13. el apologia Confessionis Augustanae art. 13. cl Calvinus lih. 4. Insin. cap. 19. § 2. affirmant , non posse ullum hominem efficere, ul externum symbolum contineat certam promissionem gratiae. Proinde oportet vel apostolos fuisse temerarios . quod nemo diceret, vel habuisse Chrisli mandatum. Fuisse autem caeremoniam illam ordinariam el necessariam . et non salis fuisse uti Deum pro adventu Spiritus sancti. ex eo colligitur. quod apostoli primarii Petrus el Johannes tantum laboris, el ilincris suscepunt. ncl irent ex Hierosolyma Samariam , ad imponendas manus iis, quos Philippus diaconus baptizaverat. Nam orare poterant pro illis manentes Hierosolymac.

Esi autem Notandum , impositionem manuum conjunctam fuisse cum unctione el signo crucis : simul enim haec fiunt dum crucis signum Chrismate pingitur in fronte confirmandorum, idque ministerio manus episcopalis. Unde Dionysius lih. de Ecclesiis!. hierarch, cap. 2. part. 3. el cap. 4. pari. 3. meminit aperio Chrismatis in hoc sacramento. El Tertullianus lih. de resurrect. carnis, ubi ponit Confirmationem in eodem ordine, cum Baptismo cl Eucharistia: Caro ab/uitur. inquit, *ul anima emaculetur; caro ungitur. ul anima consecratur etc.* Et de praescriptionibus haereticorum, docens diabolum imitari sacramenta Christiana, ponit exemplum in his duobus: *Tingit*, inquit, *el ipse quosdam utique*

credentes, et fideles suos; signat illic in fronte milites suos. Et in lib. de Baptismo: *Dehinc, inquit, manus imponitur per benedictionem, provocans et invitans Spiritum sanctum.* Ubi vides Tertullianum antiquissimum auctorem omnia tria ponere, unctionem, signum crucis in fronte, et manus impositionem.

Item Cyprianus lib. 1. epist. 12. et lib. 2. epist. 1. modo vocat unctionem, modo manus impositionem, et praeterea vocat aperte sacramentum. Nam sic ait lib. 2. cpisl. 1. de Baptismo et Confirmatione loquens: *Tunc plene sanctificari, et esse Filii Dei possunt, si sacramento utroque nascantur.* Augustinus lib. 2. contra literas Peliliani cap. 104. *Sacramentum, inquit, Chrismatis in genere visibilium signaculorum sacrosanctum est, sicut ipse Dapismus.*

De Poenitentia.

Joan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt.* Illic habemus, Primo ritum, nimirum externum, et judicalem absolutionem, quae est signum interius, quae est a Deo per verbum externum, tamquam instrumentum. Secundo habemus promissionem gratiae: *Remittuntur eis.* Tertio habemus mandatum ibidem: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.* Unde Apostolus, 2. Cor. 5. *Deus, inquit, dedit nobis ministerium reconciliationis.* Et infra: *Pro Christo legatione fungimur.*

Ambrosius lib. 1. de Poenitentia cap. 7. *Quid interest utrum per Poenitentiam, an per lavacrum hoc jus sibi datum sacerdotes vendicent? unum in utroque ministerium est. Sed dices, quia in lavacro operatur mysteriorum gratia. Quid in Poenitentia? nonne Dei nomen operatur?*

Cyrillus lib. 12. in Ioannem cap. 6. comparat reconciliationem peccantium cum Baptismo.

Augustinus lib. 5. de Baptismo c. 20. numerat cum Baptismo. Eucharistia et Confirmatione, etiam Reconciliationem, per manus impositionem, et in ps. HG. in illud: *Qui alligat contritiones eorum, dissolis verbis sacramentum appellat reconciliationem peccantium: Quae sunt, inquit, ista alligamenta? temporalia sacramenta. Alligamenta medicinalia sunt contritionis nostrae. Sacramenta inierim temporalia, quibus habemus consolationem.* Et infra: Haec sacramenta esse dicit Eucharistiam, et manus impositionem praepositi in Poenitentiam, quae in coelo non erunt.

De Extrema unctione.

Jacobi 5. habemus ritum: *Orent super eum. ungentes eum oleo in nomine Domini,* licet promissionem: *Et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis fuerit, dimittentur ei.* Denique mandatum colligitur evidenter ex eo, quod Apostolus non auderet illa absolute promittere laicis, nisi a Domino id accepisset. ul supra ostendimus etiam testimonio apologiarum, Calvinii et Kermithii.

Ex Patribus. Innocentius I. in epist. 1. ad Decentium cap. 8. loquens de Oleo sancio infirmorum. *Poenitentibus, inquit, istud infundi non potest. quia genus est sacramenti. Item quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo unum genus putatur posse concedi?*

Bernardus in vita s. Malachiae, scribit cum vocatum, ut foeminam morituram inungeret, sed dum differtur Unctio, illam expirasse; Malachiam autem vehementer dolebat, quod sine gratia sacramenti hujus obiisset; itaque tandin orasse, ac flevisse, donec eam a moribus revocavit, et tum demum eam unxisse, et eam omnino convaluisse: *Unxit eam, inquit, sciens in hoc sacramento remitti peccata.*

De Ordinis sacramento.

Habemus ritum externum, manus impositionem, 1. Timoli. 4. Hec promissionem gratiae ibidem: *Noli negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyteri.* Et 2. Tim. 1. *Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum.* Denique institutio, et mandatum, Epistolae. 4. ipse dedit quosdam quidem apostolos, alios evangelistas, alios pastores et doctores etc. Et praeterea, notandum sciebat Apostolus datam esse Timotheo gratiam per impositionem manuum, si a Deo non didicerat, eo signo conferri gratiam?

Augustinus lib. 2. contra Parmenianum cap. 13. loquens de Baptismo et Ordinatione: *Utrumque, inquit, sacramentum est, et quadam consecratione utrumque homini datur, illud cum baptizatur, istud cum ordinatur. Itaque in catholica Ecclesia, utrumque non licet reiterare.* Similia habet lib. 1. de Baptismo cap. 1.

De Matrimonio.

Habemus nomen ipsum sacramenti, Ephes. 5. *Sacramentum hoc magnum est.* Item ritum externum, id est, contractum visibilem inter virum et foeminam: de hoc enim Apostolus dicit, quod est magnum sacramentum, ul exponit Chrysostomus, et Hieronymus in hunc locum, qui etiam Nazianzenus citat, et omnes alii. Habemus etiam institutionem divinam, Matth. 19. *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Denique gratiam annexam colligimus ex hoc ipso loco Pauli. Nam conjunctio viri et foeminae, significat conjunctionem Christi cum Ecclesia. Illa autem conjunctio duplex est; una per naturae conformitatem, quae facta est in incarnatione, et haec Christum conjungit non solum cum Ecclesia, sed etiam cum toto genere humano: altera est per gratiam et charitatem. et haec est, cum sola Ecclesia; et ratione hujus dicitur Christus sponsus, et Ecclesia sponsa, juxta illud 2. Cor. 10. *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Igitur Matrimonium viri et foeminae, ul possit significare utramque unionem

Christi eum Ecclesia, oportet ut non solum sit inter conjuges unio quaedam naturalis et carnalis, qualis etiam inter Gentiles reperitur, sed etiam unio spiritualis ex gratia et charitale proveniens. Proinde sacramentum hoc gratiam istam confert. ut significatio sit perfecta. Quare Paulus Ephes. 5. saepe monet viros, ut diligant uxores, sicut Christus Ecclesiam et foeminas monet, ut viris subjectae sint, sicut Ecclesia subjecta est Christo: cui rationem reddit, quia haec connata conjunctio, sacramentum est Christi et Ecclesiae.

Jam ex Patribus, Augustinus passim hoc docet, lib. de bono conjugali, cap. 18. *In nos frorm. in quod. nupliis plus valet sanctitas sacramenti. quam fecunditas uteri.* Et cap. 24. *Bonum nuptiarum per omnes gentes, et omnes homines in causa generandi est. et in fide, castitatis: quod autem ad populum Dei allinet, etiam in sanctitate sacramenti, per quam nefas est etiam intercedente repudio alteri nubere.* Atque haec hoc loco sufficiant: nam in disputatione de singulis sacramentis plura adferemus.

Lotionem pedum non esse sacramentum.

Nunc superest demonstrare. non esse plura sacramenta, quam scriptum praedicta. Et quidem multa dicuntur a veteribus sacramenta, praeter ista septem. Nam Alexander I. papa in epist. 1. vocat aquam benedictam sacramentum. Augustinus lib. 19. contra Faustum cap. 14. et in psalm. 111. signum crucis vocat sacramentum, et in psal. 65. ad lib. 4. de symbolo cap. 1. vocat sacramenta caeremonias, quae fiunt ante Baptismum, ut exorcismos, et similia, et lib. 2. de peccatorum meritis et remissis, cap. 26. vocat sacramentum panem quondam benedictum, qui dabatur Catechumenis. Denique Ambrosius lib. 3. de sacramentis cap. 1. et Cyprianus in serm. de ablutione pedum, et Bernardus in serm. de cornu Domini contendunt ablutionem pedum, quam Dominus instituit. Joan. 13. Sacramentum esse. Sed ex his omnibus nihil est. quod habent difficultatem, praeter ultimum. Nam in primis nec aqua benedicta, nec signum crucis, nec panis benedictus, nec exorcismi, et aliae caeremoniae Baptismum praecedentes in Scripturis inveniuntur: proinde non possunt adversarii ea pro sacramentis habere. Deinde illa omnia dantur etiam ante Baptismum, ut ex iisdem locis Augustini constat: Al Baptismus omnium consensu est omnium sacramentorum primum, et quasi janua. Denique nihil eorum habet promissionem gratiae gratum facientis, neque constat an a Christo instituta sint, an ab apostolis, cum tamen vera sacramenta a solo Christo instituta potuerint.

De lotionem pedum videtur major difficultas. Nam habemus Joan. 13. ritum externum, ipsam pedum lotionem: item promissionem gratiae: *Si non laveris te, non habebis partem mecum.* Item mandatum Dei: *Exemplum dedi vobis.* Item: *Et vos debetis alter alterius lavare pedes.* Item esse mysterium, indicant illa verba: *Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea.* Denique testimo-

nia illa Palhim, Ambrosii, Cypriani, Bernardi cuius testimonium adducit Kemnitiu pag. 32. ad probandum sacramenta esse plura, quam septem, si testimoniis Patrum standum sit.

Despondeo tamen: Lotionem illam pedum, nihil habuisse commune cum sacramentis proprie dictis, et solum posse dici sacramentum largo modo, quemadmodum sacramenta dicuntur omnia, quae mysticum sensum habent, et figurae sunt, ac typi aliarum rerum. Nam fuit revera solutio illa signum Christi humilitatis et charitatis. Item fuit signum puritatis, qua debent homines ad Eucharistiam accedere: ideo enim immediate ante Eucharistiae institutionem Christus hoc fecit. Denique fuit etiam signum, et figura quaedam purgationis, quam eramus habituri per Christi passionem et Cyrillus hoc loco exponit.

Non fuisse autem sacramentum proprie dictum, patet Primo, quia non habemus promissionem gratiae justificantis: illud enim: *Nisi laveris te. non habebis partem mecum.* ad Hieram non proin illi gratiam, sed minatur poenam ob inobedientiam. ut exponunt hoc loco Chrysostomus et Cyrillus et Basilios lib. 1. de Baptismo cap. 2. Si enim Petrus obstinate recusasset illam lotionem, perisset in aeternum: non quia illi deerat solutio pedum, sed quia peccaverat contra Christum, et deest illi obedientia. Mystice tamen significare potest, ut exponit hoc loco Augustinus, etiam justos indicare, ut Christus eos quotidie lavet a peccatis venialibus, quae sunt voluti sordes, quae, pedibus adhaerent ob humanam conversationem. Sed hoc non sufficit ad sacramentum efficiendum, quia hic agitur de lotionem peccatorum venialium, quae non eget nova gratia gratum faciente. Unde Dominus dicit: *Qui lotus est. non eget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus,* id est. mundus est simpliciter et absolute. cum sit justus: tamen adhuc eget lotionem a peccatis venialibus. item praeterea non habemus ex hoc loco ipsam lotionem pedum reipsa tollere peccata venialia, alioqui deberemus quotidie lavare pedes: sed solum lotionem illam unam, quam Dominus pedes lavit discipulorum fuisse figuram internae lotionis, quam accepimus a Christo. Non igitur ipsa pedum solutio est sacramentum proprie dictum.

Secundo non habemus mandatum, seu institutionem hujus ritus frequentandi, quod requiritur in omni sacramento: alioqui peccarent fere omnes homines, qui non utuntur ista caeremonia. Et licet fuerit haec caeremonia usitata olim in quibusdam Ecclesiis statim post Baptismum, tamen non fuit unquam ab omnibus recepta, nec ab ipsa romana Ecclesia, ut testatur Ambrosius loco citato. Neque obstat illud mandatum: *Exemplum dedi vobis. Item: Et vos debetis alter alterius lavare pedes.* Et: *Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea.* Nam hoc mandatum praecipit humilitatem et charitatem. ut exponunt Chrysostomus et Cyrillus. non autem ipsam materialem lotionem pedum, ut patet ex praxi Ecclesiae: numquam enim Christiani putarunt se habere speciale mandatum de lotionem pedum.

Ad loca illa Patrum facile est respondere. Nam

Ambrosius vocal sacramentum, et mysterium, quia in ipsius Ecclesia servabatur, ut sacra caeremonia. et ut aliquid sacramentale: tamen non putabat ipse esse hanc lotionem proprie dictum sacramentum, ut patet tum ex eo, quod fatetur non remitti peccata leuialia per eam lotionem, sed quasdam reliquias peccati originalis: tum etiam quia dicit se non reprehendere Ecclesiam romanam, ubi haec caeremonia non erat in usu; quod cedere non diccret, si putaret esse verum sacramentum. Porro Cyprianus et Bernardus, si aliquid legantur, non dicunt ipsam lotionem pedum materiale, esse sacramentum quo immines sanctificantur: sed solum dicunt illam unicam lotionem pedum apostolorum a Christo faciam, fuisse sacramentum; quia per eam significabatur aliquid sacrum, quoti in nobis quotidie fieri debet, idcirco, expiatio peccatorum venialium, quae sit in nobis quotidie a Christo per orationem, jejunia, humilitatem cetera exercitia pietatis erga proximos, quibus vacamus. Et sane si putarent lotionem pedum esse sacramentum. oporteret nos quotidie ex eorum sententia lavare invicem pedes: id enim ipsi dicunt, hoc sacramentum esse quotidianarum culparum expiationem.

CAPUT XXV.

Septem esse sacramenta, probatur ex posterioribus conciliis et doctoribus.

Secunda probatio sumitur ex testimoniis quae praecise ponunt numerum septenarium, quae testimonia tria sunt. Primum est omnium theologorum, et proinde lotius Ecclesiae ab annis vel minimum 1000. Nam Magister Sententiarum, lib. i. dist. 2. et omnes inde theologi septem sacramenta esse tradiderunt. Aequè vero Magister aliquid novum scripsit, sed quod invenit in usu Ecclesiae; quod argumentum maximi ponderis esse debet. Nam si falsum esset, quod dicimus, errasset tota Ecclesia per annos 1000. perniciosissime. Nam si sacramenta essent pauciora, magna impietas fuisset, et superstitio. et magna deceptio animarum, habuisse tamdiu pro sacramentis ea, quae sacramenta non erant. Si vero essent plura, fuisset magna impietas tamdiu contempsisse vera Dei sacramenta, et magnum detrimentum animarum. Secundo, magis perniciosus est error circa sacramenta, quam circa alta dogmata: nam reliqua fero speculativa sunt, et earum ignoratio nullos simplices excusat. At sacramentorum cognitio ad praxim perlinet, et ad praxim singulorum hominum. Terlio, sincerus sacramentorum usus ad notas Ecclesiae pertinet ex sententia omnium haeticorum hujus temporis. Quare si in 1000. annis erratum esset in sacramentis, non graviter, consequenter dicere debent. Ecclesiam periisse de orbe terrarum: non enim invenient facile qui aliter senserint hoc tempore de sacramentis. Nam ipsi etiam Hussilae et Waldenses, qui fere soli erant haetici, cum Lu-

thcrus apparuit, septem sacramenta recipiebant. De Hussilis patet in cone, constant, sess. 15. an. 8. de Waldensibus, id testatur Lutherus in lib. ad eos scripto.

Secundum testimonium est concilii florentini in institutione Armenorum, ubi septem sacramenta asseruntur, et explicantur. Ubi Notanda sunt duo mendacia Kemnili. Is enim in 2. par. Exam. pag. 35. dicit, septenarium numerum sacramentorum apud graecos lentatum, Arniciis vero obtrusum fuisse: et addit, Arniciis a sancto Bartholomaeo apostolo ad lidem conversos, post mille, et eo amplius annos septenarium numerum sacramentorum a romano pontifice tandem accepisse. Ibi mentitur. In primis cum dicit, hunc numerum lentatum a concilio apud Graecos, quasi dicere velit, conatos fuisse Patres id persuadere Graecis, sed non potuisse. At in toto concilio, nihil omnino de numero sacramentorum cum Graecis actum est, ex ipso concilio, quod exstat graece et latine, perspicuum est. Immo instructio haec Arniciis data est toto approbato concilio, paulo ante ejus dissolutionem, ut ibidem legimus in decreto Eugenii IV. ubi licet ipsa institutio habetur. Ex quo intelligimus. Graecos idem omnino cum Latinis semper sensisse de numero sacramentorum: alioqui Graeci non tam facile sine ulla quaestione instructionem approbassent. Quod etiam confirmari potest testimonio Hieremiae patriarchae constantinopolitani, qui in ea censura quam edidit ad errores Lutherianorum, septem sacramenta ab ipsis etiam, Graecis numerari recipique testatur. Sic enim loquitur cap. 7. in ea item catholica Ecclesia septem divina sacramenta esse, Baptismum, Sacri unguenti unctionem, sive Communionem, Ordinem, Matrimonium, Poenitentiam, Extremam unctionem.

Secundo mentitur Kemnitius, cum dicit, obtrusum fuisse Arniciis hunc numerum sacramentorum, cum eum ignorassem per annos mille, et amplius. Nam (ut in decreto Eugenii legimus) ante unionem Armenorum cum Latinis, collationes factae sunt inter eos de fide Trinitatis, et Incarnationis. et sacramentorum, et inspecti libri utriusque nationis, et tunc demum praescripta formula instructionis: Quare non obtrusa fuit, sed post maturam discussionem, ab eis accepta: et sane non tum facile accepissent, nisi vidissent conformem esse antiquis libris, et ritibus Ecclesiae suae. Adde quod in eadem instructione traditur Anthonis doctrina de tribus personis divinis, et de duabus Christi naturis. Ut igitur Kemnitius dicit, obtrusum illis numerum septem sacramentorum. cur non dicit etiam obtrusum numerum personarum divinarum, et naturarum Christi?

Tertium testimonium est concilii iridentini sess. 7. canon, I. ubi additur anathema negantibus septem esse vera et propria sacramenta; quod testimonium etiamsi nullum haberemus aliud, deberet sufficere. Nam si tollamus auctoritatem praesentis Ecclesiae, et praesentis concilii, in dubium revocari poterunt omnium aliorum conciliorum decreta, et tota fides Christiana. Semper enim haec fuit consuetudo apud Christianos, ut exortas controversias definirent episcopi, qui tunc vivebant. Et pra-

terca omnium conciliorum veterum, et omnium dogmatum firmitas pendet ab auctoritate praesentis Ecclesiae. Non enim habemus testimonium infallibile, quod concilia illa fuerint et legitima fuerint, et hoc aut illud definierint, nisi quia Ecclesia, quae nunc est, et errare non potest, illa sentit et docet. Quot enim historici quidam meminerint eorum conciliorum, non potest parere iudicem, nisi humanam, cui potest subesse falsum.

CAPUT XXVI.

Hec probatur ex congruentiis.

Catholici doctores confirmare solent septenarium sacramentorum numerum variis congruentiis. Prima est a similitudine vitae spiritualis et corporalis. Siquidem in vita corporali quaedam requiruntur ex parte hominum singulorum, quaedam ex parte loci publicae. Ex parte hominum singulorum requiruntur tria per se, generatio, augmentatio et nutritio: et duo per accidens, remedium contra morbos, si contingat hominem aegrotare, et remedium contra reliquias morbi, ut perfecte convalescat. Ex parte publicae requiruntur duo. Primo pariter, qui propagent vitam corporalem hominum. Secundo principes et magistratus, qui eam ordinent et regant. Eodem igitur modo in vita spirituali. Primo, requiritur regeneratio, quae est per Baptismum. Secundo, augmentatio, per Confirmationem. Tertio, nutritio, per Eucharistiam. Quarto, remedium contra morbos, si contingat regeneratum peccare, per Poenitentiam. Quinto, remedium contra reliquias peccatorum, per Unctionem extremam. Sexto, ex parte publicae. Matrimonium, quo propagentur homines ad cultum Dei deputandi. Septimo, Ordo sacer, quo regantur et gubernentur.

Secunda ratio ex numero peccatorum, et vulnere. Nam Baptismus est praecipue contra originale, Poenitentia contra actuale mortale, Unctio extremo contra reliquias peccatorum, Confirmatio contra infirmitatem, Eucharistia contra malitiam, Matrimonium contra concupiscentiam, Ordo contra ignorantiam.

Tertia ratio ex numero virtutum. Baptismus respondet fidei. Confirmatio spei, Eucharistia charitatis, Poenitentia iustitiae, Unctio extrema fortitudini, Ordo prudentiae, et Matrimonium temperantiae.

Quarta ratio ex celebritate numeri septenarii in expiationibus. Vide Exod. 29. Lev. 4. et 8. 13. 14. 15. 16. 23. Num. 19. Deut. 13. 2. Paralip. 29. Job. 1. ubi semper videbis in expiatione offerri septem animalia, vel septem diebus, vel septies aspergi sanguinem etc. Unde etiam 4. Reg. 5. Naaman septies jussus est lavari ad purgandam lepram. Vide etiam Thomam in 4. dist. 2. quaesi. 1. 3. par. quaesi. 65. art. 1. et contra Gentes lib. 4. cap. 58.

Sed Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 16. 17. et 18. ita dicit de his rationibus. Primo affirmat, esse fundamenta principalia, et demonstrationes nostrae sententiae: *Haec sunt, inquit, demonstrationes,*

haec fundamenta, quibus septenarius numerus sacramentorum in Ecclesiam inductus creceptus fuit a scriptoribus Scholasticis. Secundo dicit, has demonstrationes nihil valere, quia alioqui probarem etiam septem fuisse sacramenta in lege veteri: nam etiam tunc erant virtutes, et peccata, et vita spiritualis, et corporalis. Tertio dicit, si ex numeris celebratis in Scriptura numerus sacramentorum desumi debeat, posse probari ita esse sacramenta, vel etiam duodecim. aut plura, quia multi sunt numeri celebres, et sacri in Scripturis.

Sed haec levia sunt. Nam in primis nullus theologorum dixit. ita esse fundamenta, et demonstrationes sed solum congruentias supposita lide. Id enim Scholastici facere solent, ut ea, quae ex lide habemus, ostendant etiam non repugnare rationi, sed illi potius esse conformia. Nec tamen argumentum Kemnitii concludit, oportuisse nimirum etiam in veteri lege esse sacramenta septem. Nam sacramenta vetera (ut supra ostendimus) non erant instituta ad perficiendum hominem in vita spirituali, nec ad remedium peccati, excepta circumcisione: sed solum ad significanda mysteria Christiana, et alios quosdam fines: nostra autem sunt instituta in remedium peccati, et ad justificandum, et perficiendum hominem in vita spirituali, ut ex Scripturis apertissime deducitur. Itaque congruentiae illae rectissime se habent. si applicentur nostris sacramentis. non autem si applicentur veteribus. Denique illa ratio Kemnitii de variis numeris in Scriptura celebribus, nihil concludit. Nam ratio catholicorum sumitur ex numeris, quae significabant expiationem peccatorum, non autem ex quibuscumque numeris. Porro in Scriptura, illa frequens est numerus septenarius in expiationibus, ut loca Scriptura clamare videantur, futurum aliquando fuisse tempus, quo septem insignia et efficacissime remedia darentur a Deo in expiationem peccatorum.

CAPUT XXVII.

Solvuntur objectiones.

Restat ut objectiones adversariorum diluamus, quae sunt pariter ex Scriptura, pariter ex Patribus, pariter ex ratione. Primum igitur ex Scriptura tria proferunt argumenta. Primum negativum, quia Scripturae nusquam tradunt septem esse sacramenta. Secundum affirmativum, quia Scripturae duo tantum sacramenta esse docent. Nam Joan. 19. ex latere Christi fluxerunt sanguis et aqua, id est (ut exponunt Chrysostomus, Cyrillus et Theophylactus eum locum, et Damascenus lib. 4. de fide cap. 10. et Augustinus lib. 2. de symbolo cap. 6. et tract. 9. in Joannem, et alii). Eucharistia et Baptismus. Tertium, quia Scripturae non solum non ponunt septem, et ponunt tantum duo, sed etiam negant esse septem. Nam Apoc. 17. Angelus vocat sacramentum bestiam, quae septem capita habebat; ex quo significari videtur septenarium numerum sacramentorum ad Antichristum pertinere,

qui pereant bestiam designatur. Haec sunt argumenta Kemnili cx Scriptura, quae ipse habet in 2. par. Exam. pag. 18. el 50. Sed liacc levia sunt.

Ad Primum supra respondimus: Scripturam neque septem, neque «iuo, neque tria, usquam expresse numerare.

Ad Secundum: Locus ille Joannis non male ita exponi polesl, ul significantur per sanguinem el aquam, Eucharistia el Baptismus, ut exponunt fere Graeci omnes. sed non propterea excluduntur caetera sacramenia. Solum enim duo posita sunt, quia suul illa mugis communia, el magis principalia. < t ex illis polecat idem iudicium de caeteris fieri. Sicut eliam llebr. G. Paulus duo lanium ponit sacramenia, Baptisma, el manuum impositionem. idest. Confirmationem: Aon *rursum jacentes fundamentum poenitentiae ab operibus mortuis, cl fidei ad Deum, Daptismatum doctrinae, impositionis quoque manuum*. Ubi per manuum impositionem intelligunt Chrysostomus, Theodorus Thcophylactus, Oecumenius, cl alii Confirmationem, quae datur posl Baptismum, nec meminil Eucharistiae, quae simul datur (ul eliam modo datur cum baptizantur adulti) cum Baptismo cl Confirmatione.

Dico tamen Secundo: Non esse necessarium sequi illam expositionem Graecorum de sanguine cl aqua. Alii enim aequae magni expositores aliter exponunt. Cyrillus, Catechesi 3. cl Hieronymus in episl. 83. ad Oceanum, intelligunt per sanguinem cl aquam, significata esse duo Baptismata, unum in sanguine, idest, martyrium, aliud in aqua. Ambrosius lib. 10. in Lucam cap. 105. el Leo episl. i. et Augustinus ac Beda in cap. 19. Joannis. intelligunt per sanguinem, redemptionis pretium, per aquam, Baptismum. El haec videtur maxime lilcralis expositio, ul nimirum intelligamus ex Chrisli latere fluxisse, Baptismum. qui omnem suam vim habet ex Chrisli sanguine. Nam ideo non dixit: Exivit aqua el sanguis, ul ordo postulabat, si ageretur de Baptismo ct Eucharistia, cum Baptismus praeceat Eucharistiam; sed dixit: *Exivit sanguis el aqua*, idest, pretium el applicatio illius pretii. Quod eliam confirmatur cx illo Joan. 3. *Ille est, qui venit per aquam el sanguinem, Jésus Christus*. non in. *aqua solum, sed in aqua el sanguine*. Ubi videtur ipsemcl Joannes explicare mysterium. quod posuerat, Joan. 19. el simul ostendere differentiam inter Baptismum Christi el Joannis, quod Joannes veneni in aqua solum, idest, Baptismum attulerit non efficacem. At Christus attulerit Baptismum cflicacissimum, cum aquam dederit sanguini suo admistam.

Ad Tertium respondeo: Blasphemum esse Kemnitium. cum sacramenta Chrisli capita bestiae esse dicil. Nam cogitur, velit nolit, ea etiam sacramenia numerare inter capita bestiae, quae ipse habet pro veris sacramentis, nimirum Baptismum cl Eucharistiam. nec enim sunt ex numero illorum septem. Adde, quod Joannes non dicit septem illa capita omnia septem sacramenia, sed unum sacramentum: proinde (si licet nugari), id magis quadraret in Lutherum qui unum sacramentum esse dixit, el plura signa sdcrainentalia. Denique Ipsemcl Joannes

septem illa capita scplem reges inicrprclatur. Ex quo ruit lotum aedificium blasphemiae Kemniliac.

Jam cx Patribus. Primo, Calvinus lib. 1. Instil, cap. 19. § 3. dicil, veteres cum loquuntur proprie dc sacramentis, duobus contentos esse, Baptismo el Eucharistia. Id probat ex Augustino lib. 3. doctrin. chrislianae cap. 9. el episl. 118. Addit Calvinus probationem. Nam Augustinus solei, ul plurimum quaerere mysteria in numeris: mmo. inquit, Calvinus, *in observandis numeris curiosior esse solet, quam necesse foret: et tamen de isto numero septenario sacramentorum nihil unquam scripsit*.

Kemnilius in 2. par. Exam. pag. 23. cl sequentibus. Iria asserit ex Patribus. Primo, si proprie loquamur de sacramentis, vetustissimos Patres non agnovisse nisi duo, Baptismum el Eucharistiam. Id probat ex Justino, Apologia 2. cx Irenaeo. cx Tertulliano lib. 1. el 4. in Marcionem, el dc corona militis, item ex Cyrillo in Catechesibus, ex Ambrosio, in lib. de sacramentis, cl de iis, qui initiantur mysteriis; qui duo auctores ex professo tractant de sacramentis, el tamen non ponunt nisi duo.

■Secundo: Aflicinal Patres receniores ponere plura sacramenta, quam duo, sed pauciora, quam scplem, proprie loquendo de sacramentis. Id probat ex Dionysio, quem dicit a nobis lingi esse Areopagitam, qui in ecclesiastica hierarchia, quatuor tantum sacramenta exponit, Baptismum, Eucharistiam, Confirmationem cl Ordinem Item cx Gregorio can. nulli saecularium l. q. 1. apud Gratianum, qui tria ponit. Baptismum, Chrisma, Eucharistiam. Item cx Rabano et Paschasio dc cocna Domini. Denique cx incerto auctore, qui sub nomine Cypriani, scripsit de operibus cardinalibus Chrisli. Is enim in sermonibus de cocna Domini, de ablutione pedum, cl dc Chrismate, pauciora poni, quam scplem.

Tertio allinunt, Paires, cum largo modo de sacramentis loquuntur, plura numerare, quam solem; el probat ex vanis locis Augustini. Ex quibus omnibus colligitur, neque proprie, neque improprie loquendo sacramenia esse scplem apud veteres, sed vel pauciora, vel plura.

Respondeo primum ad haec omnia: Nullum cx Patribus scripsisse unquam sacramenta non esse scplem: nul esse tantum duo, vel Iria, sed solum ad suum propositum mentionem fecisse aliquorum sacramentorum, de aliis nihil dixisse. Non aulem pugnant cum theologis. qui septem usserunt sacramenta, ii qui neque septem esse negant, neque dicunt lanium scplem duo, vel tria. Adde quod iidem Patres in nullis locis unius tantum sacramenti mentionem faciunt: in aliis locis nullius. Quare secundum Kemnili dialecticam, oporteret colligere unum esse sacramentum, aut etiam nullum. Salis igitur esse debet, quod Patres in variis locis, aut ceu: vani Patres ejusdem aetatis omnium scplem sacramentorum alicubi meminerint, ul nos supra ostendimus. Ilac solutione praemissa respondeo eliam ad singulos Putres.

Ac primum ad Augustini testimonia a Calvino citata, dico, Augustinum in illis duobus locis non dicere esse lanium duo. sed ponere duo, loco exem-

LIBER SECLADUS

pli. Id quod palet cx iisdem locis. Nam lib. 3. doctrinae Christianae, cap. 9. sic habci Augustinus: *Baucapro mullis, cademque faclu facillima, ni intellectu augustissima. et observatione castissima ipse Dominus, el apostolica tradidit disciplina, siculi csl Baptismi sacramentum, el celebratio corporis et sanguinis Domini.* I bi vides particulam (*siculi*) aperte indicare ista esso exempla. Sic eliam iu episl. 118. ubi Augustinus dixit, nos habere sacramenia numero paucissima, significatione praestantissime. observatione facillima, subiungit : *Siculi est Baptismus. el communicatio corporis Domini, etsi quid aliud in divinis literis commendatur.* Ubi eliam vides exempla esse, el indicari eliam plura osse, quam duo; quod clarius repclil in ps. 103. concione I. in illa verba: *Qui tegit aquis superiora ejus. Despice,* inquil, *aci munera ipsius Ecclesiae, munus sacramentorum in Baptismo, in Eucharistia. in caeleris sanctis sacramentis* El in episl. 119. ad eundem Januarium. cap.7. *Ad celebrationem,* inquil, *sacramentorum utimur de sensibilibus rebus, aqua, frumento. vino et oleo.* Ubi vides numerari materias omnium sacramentorum, excepta Poenitentia et Matrimonio, quae duo non habent ullam materiam consecratam.

Adde quod Augustinus etsi in quibusdam locis non meminerit, nisi duorum, tamen alibi expresse ponit plura: cl praesertim de Confirmatione el de Ordine aflirmal illa esse sacramenia. sicut est Baptismus, lib. 2. contra lilcras Peliliani, cap. I(K. el lib. 2. contra epist. Parmeuiani, cap. 13. Mentitur igilur Calvinus impudenter, cum dicit, Augustinum duobus tantum sacramentis esse contentum.

Ad Confirmationem retorqueo argumentum in auclorcm. Nam si s. Augustinus Ianium duo sacramenta esse credidit, et erat curiosior, quam deberet in mysteriis numerorum; cur non indicavit, quae mysteria lateant in binario numero sacramentorum? Praeterea non est verum, s. Augustinum tam curiosum fuisse, ul dicil Calvinus, iu mysteriis numerorum. Non enim ignorabat esse duodecim articulos fidei, tres virtutes lheologibas, decem praeccpa decalogi, cl alia id genus multa, de quorum tamen numerorum mysteriis, nihil Augustinus scripsit. Sic igilur neque scripsit de mysteriis septenarii numeri sacramentorum, ne Calvinus nimis eum curiosum in his rebus appellaret.

Venio ad loca citata a Kemnilio. Ad locum Justini Respondeo: Justinum in apologia illa Ianium meminisse duorum sacramentorum. quia id requirebat argumentum illius operis: respondet enim iis, quae objiciebantur a Gentilibus. Gentiles aulem duo quaedam objiciebant. Primo. quod Christiani essent athei, quia non colebant Deos. Secundo, quod in suis conventiculis mulla turpia el scelerata agerent. ac praecipue, quod humanas carnes vorarent. cl ideo ad suam synaxim non admitterent nilos praeler suos. De quibus calumniis vide etiam Tertullianum in Apologetico, Alhcnagoram in \pologia, ei Minulium in Octavio. Justinus igilur ad illa duo respondet, cl ideo in maxima parte apologiae tractat dc lido, ac docet, Christianos non

esse atheos, cum colant tres divinas personas, el praeterea venerentur angelos etc. Deinde iu altera parte tractat de synaxi. cl obiter meminit Baptismi. ul doceat solis baptizatis licere intéressé synaxi; et hrevilcr exponit quid Christiani agant singulis dominicis diebus in sua synaxi, ubi necessario disserere debuit de Eucharistia, quia hoc mysterium praecipuum est in synaxi, eide hoc potissimum male audiebant Christiani: putabantur enim vesci carnibus alicujus pueruli. De alus sacramentis non fuit opus, ul quidquam diceret. quia illa partim erant ignota Gentilibus, partial sine calumnia exercebantur.

Ad Ircnaeum Respondeo: Ircnaeum numquam instituisse disputationem de sacramentis, sed pro locorum opportunitate modo meminisse unius, modo alterius. Nam lib. I. cap. 9. (racial de Eucharistia, refellens deliramenta Marci cujusdam circa Eucharistiam, c. 18. tractat de Baptismo refellens deliramenti aliorum ejus tempons haereticorum circa Baptismum. Rursus lib. 4. cap. 32. 33. cl 34. Iraclat de sacrificiis legis veleris et novae, ct ideo simul agit eliam de Eucharistia. Item lib. 1. cap. 2. tractai de poenitentia, et hb. 3. cap. 4. meminit confessionis. Neque obstat, quod non vocet Poenitentiam sacramentum: nam nec Baplis-mum, aut Eucharistiam vocat sacramenta.

Ad Tertullianum idem dici posset: non enim instituit usquam disputationem de sacramentis: sed praeterea perspicue distinguit in libro dc resurrectione carnis quatuor diversa. Baplis-mum Chrisma, Eucharistiam. Ordinationem. Neque valet glossa Kemnilii. quod Tertullianus Chrisma, el manus impositionem non faciat nova sacramenta, sed velit esse caeremonias Baptismo annexas. Nam Tertullianus distinguit illa quatuor; el tribuit singulis proprios effectus. El praeterea, si de caeremoniis Baptismi ageret, non poneret manus impositionem 'post Eucharistiam.

Sed videamus loca a Kemnilio adducta. Primo, adferl librum primum in Marcionem. Sed locus ille pro nobis est: non enim dicil in eo libro usquam duo esse sacramenia. sed dicil in sacramentis Deum uti voluisse aqua, pane et oleo; quae sunt materiae, quae consecrantur in quinque sacramentis. Nec meminit Tertullianus aliorum duorum. quia solum volebat ostendere. Deum nostrum esse verum creatorem elementorum, el aliarum rerum sensibillum, contra Marcionis errorem, qui id negabat. Id aulem probal egregie: quia si res istas creasset alius Deus, non eis uteretur Deus noster in sacramentis suis.

Secundo: Adducit librum quartum contra Marcionem. ubi iu margine ad num. 31. est annotatio b. Rhenani: *Baptismus cl Eucharistia, duo sacramenta primitivae Ecclesiae.* Quae annotatio Keinnilium decipit: non enim eo loco Tertullianus dicit tantum esse duo ista sacramenia, sed reprehendit Marcionem, quod ad haec sacramenta non admitteret. nisi eos. qui damnabant conjugium

Tertio: Xdducil lihruin de corona militis, ubi etiam non nominantur. nisi Baptismus el Eucharistia. Sed non advertit Kemnilius in e, < libro non agi de sacramentis, sed dc caeremoniis Ecclesiae, quae

non habentur ex Scriptura, sed ex Iraditione. Unde ibi enumerat varias traditiones circa liacc sacramenta: et ne putaremus non esse alia sacramenta, vel alias caeremonias, addit: *Harum et aliarum ejusmodi disciplinarum, si legem postulas Scripturarum, nullam invenies: traditio libi obtenditur auctrix, consuetudo confirmatrix, et fides observatrix.*

Ad Cyrillum et Ambrosium dico duo. Primo. Falsum esse eos duo tantum sacramenta agnoscere: uterque enim in libris a Kemnilio citatis, meminit Chrismatis, tamquam sacramenti a Baptismo, et Eucharistia distincti; ut patet ex Cyrillo Galoches. 3. et ex Ambrosio, lii). 3. de sacramentis, cap. 2. et de iis qui mysteriis initiantur, cap. 7.

Secundo: Bico non esse mirum, si isti auctores in iis libris de Iribus tantum sacramentis tractant: scribunt enim ex professo ad Catechumenos, et eos instruunt de his rebus, quae fiunt tempore Baptismi. Porro cum baptizantur adulti, tria sacramenta eodem die illis ministrantur, Baptismus, Confirmatio et Eucharistia: id quod certum est, tum ex praxi, quae hodie csl in Ecclesia, tum ex libris citatis Ambrosii, ubi lotum ordinem Baptismi, et rerum consequentium describit. Unde Amphilochius in vita s. Basilii. ita de illius Baptismo scribit: *Ilaptizavit. inquit, episcopus Maximinus Ilasilium et Eubulum. algue ungens eos sancio Chrismate, tradidit eis vivificam communionem.*

Ad Dionysium areopagitam dico: Eum lanium disserere in eo libro de Hierarchy ecclesiastica, ut ipsum nomen indicat, ac de solemnibus actionibus hierarchiac. id est, episcopi. Itaque tractat de Baptismo et Eucharistia, quae solemniter ritu episcopus administrare solei. Item de consecratione olei, de Ordinatione clericorum, quae a solis episcopis fieri possunt: caetera Iria omisit. Piam extrema unctio, privatim a presbytero confertur: Matrimonium non eget, quoad essentiam suam, ministerio sacerdotum, tametsi praesentia parochi ex decreto concilii Iridenlini omnino requiratur: et benedictio, quam novis nuptis dare solet Ecclesia, a presbytero privatim celebretur. Denique Poenitentiam solemnius quidem olim episcopi imponebant. et deinde in sancta hebdomada pocnilenles absolvebant: sed videtur id coepisse post apostolorum mortem, cum peccata multiplicari coepta essent* Quare hoc polios csl argumentum antiquitatis horum librorum. Nec lumen ignoravit Dionysius sacramentum Poenitentiae, cum ejus meminit in cpisl. ad Demophilum.

Ad Gregorium dico: Verba illius canonis non videri Gregorii. nec enim in ejus operibus inveniuntur: exstant autem apud Isidorum, lib. G. etymologiarum. cap. 19. sed cujuscumque sini, non ponit ille auctor, nisi exempla quaedam.

Rabanus in libris de inslilutione clericorum. tractat de sacramentis omnibus, quae conveniunt clericis, lib. I. cap. G. de Ordine, ibidem, cap. 21. de Baptismo, Confirmatione et Eucharistia, lib. 2. cap. 29. de Poenitentia, ibidem, cap. II. de Exlrc-
111 unctione. Matrimonium solum omisit, quia ad clericos non perlinet.

Pascbasius in libro de coena Domini, quid mi-

rum, si non tractet nisi de Eucharistia, cum hoc solum requirat argumentum illius libri? Denique Cyprianus, seu quicumque sit auctor sermonum de operibus cardinalibus Christi, non meminit omnium sacramentorum: quia solum explicat mysteria, quae Ecclesia recolat, vel celebrat in die coenae Domini: quae sunt Eucharistia, ablutio pedum, reconciliatio pocnilenlium et confectio Chrismatis. Vide sermones de coena Domini, de ablutione pedum et de Chrismate. Ad alia loca Kemnili nihil opus est respondere: falemur enim sacramenta largo modo sumpta esse plura quam septem.

Ultimo loco Kemnilius argumentatur ex ratione, ac probat duo tantum esse sacramenta, quia duobus lanium convenit definitio sacramentali. Sed ut hoc possit cfllicere, fingit sibi novam definitionem, eamque longissimam: lot enim particulas in ea posuit, quot sufficere videbantur ad excludenda quinque sacramenta. Sed hanc definitionem nos supra diligenter refutavimus in disputatione de definitione sacramentali.

CAPUT XXVIII.

De ordine et comparatione sacramentorum novae legis inter se.

Unum hoc superest ad finem quaestionis denu-mero sacramentorum, ut eorum etiam ordinem ostendamus. Est enim unus ex Lutheranonnn erroribus, non osse unum sacramentum alio praestantius: ita enim loquitur Lutherus in lib. de instituendis ministris ad Pragenses: *l'nuni sacramentum altero dignius esse non potesl. cum eodem verbo Dei omnia constent.* Quod idem majori ratione dicere coguntur Calvinislae, qui cum in Eucharistia non ponant Christi corpus, nisi tropice, non csl ulla ratio, cur eam Baptismo anteponant. Sed neo Lutherani rationem liabent, cur Eucharistiam anteponant Baptismo. Etsi enim fatentur in pane esse verum Christi corpus, tamen idem corpus Christi coguntur eodem modo ponere in aqua Baptismi, cum ubique illud ponant. Sicut etiam non csl ratio. cum eundem effectum ulrique sacramento tribuant. nimirum obsignare promissiones ad alendam fidem.

Contra hunc errorem posuit concilium tridentinum sess. 7. can. 3. in quo dicitur anathema iis, qui septem sacramenta novae legis paria faciunt. Circa quetn canonem, et lotam hanc rem. pauca quaedam notanda sunt. Primum csl. Calvinum in Antidoto, et Kemnilium in Examine 2. par. pag. 75. et sequentibus, omnino dissimulasse slalum quaestionis praesentis, et rem lotam a cl jocom et calumnias vertisse. Nam ulerque dicil hunc canonem a se maxime servari. cum ipsi non faciant paria septem sacramenta, immo lanium discrimen ponant inter Baptismum et Eucharistiam ab una parte, et caetera quinque ab altera, ut priora duo Christi institutionem esse dicant. reliqua vero hominum inventa. Sed hoc (ut dixi) est dissimulare slalum quaestionis. Concilium enim eum dicil analhe-

inn iis, qui seplem sacramenta faciunt paria, non vim facit in numero septenario, sed in ratione sacramenti: hic enim csl sensus canonis: Si quis sacramenta novae legis, quae in I. can. septem esse diximus, paria facit, ita ul non sil unum alio dignius, anathema sil. Esse autem hunc sensum patet. Ium quia concilium suis canonibus Lulhcrano-rum errores damnai: error autem Lulheranorum non csl. quod parem faciant Baptismo Confirmatio-nem, aut aliud ejusdem generis eorum, quae ipsi non habent pro sacramentis, sed quod inter Baptis-mum cl Eucharistiam discrimen dignitatis non ponant; tum etiam id palet cx ipso concilio. Nam infra sess. 13. cap. 3. asserit Eucharistiam excel-lere omnibus aliis sacramentis, quam comparatio-nem non facit concilium in aliis.

Nola secundo. Kemnilium dissimulata vera caus-sa hujus canonis, alias quasdam ponere, nimirum quod concilium renovare voluerit antiquam contumeliam, quod scilicet Chrisma praestet Baptismo. Item quod Ordinis sacramentum antecellat caeleris, quia seciim adfcrl pingues praebendas. Denique quod Ordinis sacramentum tanto sil excellentius conjugio, ul simul cum eo manere non possit. Sed ista omnia merae calumniae, ac merae nugae sunl auctoribus suis dignissimae. Nam concilium. ul dixi, praecipue intendit damnare errorem Lulherano-rum dc paritate Baptismi et Eucharistiae: atque ad hoc respondere debuissent isti censores. Neque dicimus sacrameqlum Ordinis pugnare cum .Matri-monii sacramento, sed actum Matrimonii habere aliquid indecens in sacerdote. Nam si laici continere debent ab uxore ad tempus caussa orationis 1. Corinth. 7. certe actus conjugii impedit orationem, el mullo magis sacrificium. Alioqui veros conjuges, sed continentes, ordinamus sacerdotes.

Nota Ierlio: Sacramenta septem, licet sint ejusdem generis, cl proinde omnia vere el proprie sacramenta: tamen dilfefre specie, et secundum varias rationes nullum esse, quod alicui alteri non praestet. Nam Baptismus excellit omnibus, quoad effectum remittendi peccata: nam reinillil peccatum originale, quod nullo alio sacramento remittitur: item remittit omnia actualia, cl omnem poenam cis debitam, quod non faciunt sacramenta caetera.

Confirmatio excellit omnibus, cl ipsi eliam Baptismo (etiamsi nolint Lulherani) quoad elTccclum graliae ad bene operandum. Nam in eo sacramento confertur plenitudo Spiritus sancti, ct csl confirmatio quaedam perfectio, cl consummatio Baptismi: praesupponit enim totum effectum Baptismi. ct superaddit gratiam copiosiore. Unde apostolis dicitur Luc. ull. *Sedete in civitate, donec induamini virtute ex alto*. El ante Confirmationis effectum, quam acceperunt in die pentecostes, licet baplizali essent, timidissimi erant, ita ul omnes in passione fugerent: postea vero accepto Spiritu sancio, facti sunl robustissimi. Quare Cyprianus lib. 2. cpistol. 1. cl Cornelius in episl. ad Fabium apud Eusebium lib. G. hist. cap. 33. non timuerunt dicere non esse pleno sancilicalos, nec perfectos Christianos, qui carent sacramento Chris-

malis; etiamsi hanc vocent Calvinus cl Kemnilius veterem contumeliam.

Eucharistia excellit omnibus, quoad ipsam substantiam sacramenli. Nam caetera constant ex re sensibili, cl virtute quadam agendi sibi a Deo comunicata per motum: at Eucharistia non solum virtutem (piandam operativam, sed ipsum Christum auctorem illius virtutis vere continet.

Poenitentia excellit caeleris necessitate, solo Baptismo excepto, cum quo est illi haec excellentia communis.

Extrema unctio aliquo modo excellit Poenitentiae. quoad effectum graliae. sicut Confirmatio Baptismo. Nam praesupponit lotum effectum poenitentiae. cl superaddit gratiam copiosiore, quae non solum posset delere omnia peccata si adessent. sed eliam tollit reliquias peccatorum.

Ordo excellit omnibus, excepta Confirmatione, ratione ministri: nam solum ab episcopo conferri potest. Immo etiam videtur excellere in hac re Confirmationi. Nam Corfirmatio aliquando ex dispensatione confertur a simplici sacerdote: Ordines autem sacri, ac praesertim sacerdotium, numquam nisi ab episcopis conferuntur. Praeterea Ordo caeleris praestat, quoad aliquid sibi proprium, quia constituit homines in gradu sublimiore, quam sint caeleri Christiani, non (ul nugatur Kemnilius) quia praebendas pingues scum adfcrl.

Denique .Matrimonium excellit significatione: significat enim Clirisli unionem cum Ecclesia; Unde ab Apostolo magnum sacramentum appellatur Ephes. 3.

Nola quarto, simpliciter Eucharistiam omnibus excellere: nam ejus excellentia csl in ipsa sacramenti substantia. El praeterea est hoc sacramentum consummatio omnium sacramentorum unde eliam post singula conferri solet, quando ea tradentur adultis: dc qua re alibi dicendum erit.

Nota quinio, ordinem, quem servat concilium in sacramentis numerandis, non esse ordinem dignitatis, sed primo poni quinque, quae ad omnes perlinent, deinde duo, quae non ad omnes: el quidem in primis quinque servari ordinem temporis, quo ex natura sua sumi deberent. Primo enim datur Baptismus. Secundo Confirmatio. Tertio Eucharistia: hic cnim ordo servatur cum baptizantur adulti, et est ordo naturalis. Quarto datur Poenitentia, si contingat peccare post Baptismum. Quinto Extrema unctio in fine vitae. Post ista quinque, quae sunl omnibus communia, ponuntur alia duo. quae non conveniunt omnibus, Ordo cl Matrimonium; cl quidem prius Ordo, quam Matrimonium, quia Ordo est excellentior: hic enim non debuit haberi ratio temporis, cum non jungantur haec duo sacramenta in uno homine, nisi per accidens.

CONTROVERSIA VI.

De caeremoniis sacramentorum in genere.

De ritibus singulorum sacramentorum suis locis agemus; hic lanium dc ritibus in genere dis-

putandum est. Quam postremam controversiam disputare instituimus, Him quia res dignissima est, quae sciatur, tum etiam ut nullus sit canon cui tridentini de sacramentis in genere, quem non defenderimus; hactenus enim omnes defendimus, praeter ultimum, qui dicit anathema iis qui caeremonias Ecclesiae. vel contemnunt. rei sine peccato praetermitti posse putant.

Erunt autem quatuor partes hujus quaestionis. Prima de nomine. definitione et partitione caeremoniarum. Secunda de statu causae, et haereticorum erroribus et mendaciis. Tertia de explicatione et probatione veritatis. Quarta de objectionibus adversariorum.

CAPIT. XXIX.

De nomine, definitione et partitione caeremoniarum.

Quod ad primum allinet, notanda sunt quaedam pro statu causae intelligendo. Primum est, quid sit caeremonia. Est autem caeremonia actus externus religionis, qui non aliunde habet laudem, nisi quia habet ad Dei honorem. Religio enim, quae est nobilissima moralium virtutum. tres habet actus, ut quae laevis alia virtus. Primo, actus internus elicitus, qui est velle Deo debitum honorem et cultum dare. Secundo, actus externus interno respondentem, qui est quaelibet externa actio, (pote non aliunde est bona et laudabilis, nisi quia habet Deum colendum, ut sacrificium. genuflexio et similia, ieiunium, actus imperatum. id est, actus cuiusvis virtutis, qui a religione ordinatur ad Dei honorem. Hoc modo jejunia, eleemosynae, et alia id genus dici possunt actus religionis, quando fiunt ad colendum Deum, licet alioqui sint etiam actus aliarum virtutum. De hoc ieiunio actu dixit s. Jacobus cap. I. religionem esse visitare pupillos, et immaculatum se custodire ab hoc saeculo: et s. Augustinus in Enchirid. cap. 3. dixit, Deum colere, et spe, et iudicialiter. Ex his tribus actibus, primus nullo modo est caeremonia: ideoque non est etiam caeremonia, nisi quatenus imperatur a religione, secundus est proprie, et simpliciter caeremonia, et de eo tractamus hoc loco.

Quod autem ad nomen allinet: Caeremoniae apud Hebraeos dicuntur *Q'p'n* quod nomen proprie significat non tam ipsam externam actionem, quam legem, seu statutum. quo actio illa praecipitur. Vnde etiam in novo Testamento caeremoniae iudaicae nomine legis appellari solent, ut Malachi. 11, *Lex et prophetiae usque ad Joannem*. Galat. 5. *Testificor omni homini circumcidenti se quoniam debitor est universae legis faciendae* Eam vocem Graeci reddunt ubique per *δικαιώ-ια* id est, justificationes, quia erant nunc ad hominem justificandum, et purgandum institutae. Latinus interpretatus (ere semper vocem caeremoniam in Testamento veteri vocem hebraicam *D'p'n* Aonien au-

tem hoc latinum vel dictum est ab oppido Caere, ut volunt Livius lib. 5. et Valerius Maximus lib. 1. cap. I. quod in eo oppido sacra romana servata sunt, quo tempore Galli Romam diripuerunt; vel forte rectius dictum est a carento, ut sit carentia, quasi caeremonia, ut vult s. Augustinus lib. 2. retractat, cap. 37. et Gellius lib. 4. cap. 9. et Macrobius lib. 2. Saturnal. cap. 3. eo quod quaedam caeremoniae in abstinendo, et carento positae sunt, ipsas oral apud Iudaeos carere usu carnis suillae, et omnia fere velle Diazaraeorum, et aliorum. qui vini, et aliarum mularum rerum usu et velle carebant.

Sed ad partitionem veniamus. Quinque sunt partitiones caeremoniarum. Prima partitio sumitur a fine seu effectu. Quaedam enim instituuntur adiustificandum, ut sacramenta, et de his modo navigamus: quaedam ad alios quosdam effectus spirituales, ut ad daemones coercendos, ut exorcismi, a quo benedicta etc. quaedam ad solum ornatum et significationem. ut vestis alba neophytorum, lumina cereorum etc. et de his agimus.

Secunda partitio sumitur a causa efficiente, id est, ab institutore. Quaedam enim sunt ab ipsa natura quodammodo institutae. quae naturales dici possunt: (pote est respicere in coelum, tollere manus, flectere genua, tundere pectus cum Deum oramus: ista enim natura ipsa docet, unde etiam communes sunt etiam Gentilibus, et quibusdam (pie seculis. Quaedam sunt a Deo institutae, et multae in Testamento veteri, et sacramenta quaedam in novo; atque hae divinae caeremoniae appellantur. Quaedam denique sunt ab apostolis, vel eorum successoribus institutae, quae dicuntur Ecclesiasticae. Et similis est partitio verborum; sunt enim caeremoniae quaedam verba Visibilia. Videmus enim quasdam voces esse naturales, ut sunt eae, quibus varios effectus exprimimus; nam omnes eodem modo plorant, suspirant, rident etc. alias a Deo institutas, ut Genes. I. nomen coeli, terrae, maris, et alibi nomina aliquorum magnorum virorum; denique alias ab hominibus institutas, ut Genes. 2. Adam imposuit nomina animalibus.

Tertia partitio sumitur a causa formali. Quaedam enim caeremoniae sunt immediate cultus Dei, ut sacrificium, oratio, adoratio etc. quaedam disponunt ad colendum Deum, ut jejunia. coelibatus, vitae asperitas etc. quaedam sunt instrumenta divini cultus, ut templa, arae, calices etc.

Quarta partitio a causa materiali, scilicet ab objecto materiali. Quaedam enim caeremoniae versantur circa personas; ut exorcismi, infusiones. aspersio cineris etc. quaedam circa locum, ut consecratio templi: quaedam circa tempus, ut dies festi, vigiliae. quadragesima, et sic etiam sunt tempora determinata sacramentorum celebrationi: quaedam circa modum, ut quod in sacramento ministrantur; denique quaedam circa res ipsas, ut benedictiones aquae, olei, vestium. palmarum etc.

Quinta partitio sumitur ab accidentibus, ut quod aliae sint universales, aliae particulares, ut jejuniis sabbati temporibus s. Augustini servabatur Romae, non Mediolani; et contra Iulio pedum post

Baptisms, scribnur Mediolani, non Romne. Vide Augustinum cpisl. 418. cl Ambrosium lib. de sacramentis 3. c. 1. Item aliae temporales, ul abstinentia a sanguine el suffocato, Actor. 15. aliae pcrpeluae. ul ritus sacramentorum. Denique aliae m praeceptu, aliae liberae; de quifms vide Augustinum cpisl. 118.

CAPUT XXX.

De slatu caussae.

Jam ul statum caussae iulclligamus, observanda sunl tria. Primo non pauca esse, in quibus adversarii nobiscum conveniunt. Primo enim falenlur aliquas caeremonias necessarias esse ad sacramentorum adminislracionem. praeter caeremonias, quibus conlinclur sacramentorum essentia. Secundo eas caeremonias esse adhibendas, quae habent in Scriptura mandatum, vel exemplum, ul orationes, gratiarum actiones, exhortationes, psalmodiam: ista enim luisse in usu apostolorum. palet ex I. Corinth. 14. el I. Tunolli/2. Tertio falenlur posse Ecclesiam statuere de iis caeremoniis, quae habentur in Scripturis, certum ordinem cl modum. quo servari debent, ne sil confusio. Ita Lulherus in lib. de piis caeremoniis, el in lib. de formula missae. Calvinus lib. 4. Institui, cap. 10. §14. Kernnilius m Examine. 2. par. pag. 171. Denique idem probant lot agendae, quas singulae lere Ecclesiae ipsorum ediderunt:

Secundo observandum csl, nulla ab adversariis reprehendi in doctrina de caeremoniis catholicorum, sed omnia esse ipsorum mendacia, non dogmata noslra: quocirca sunt haec omnia notanda el separanda, ul verus caussae st. dus appareat.

Igitur Kernnilius in 2. par. Examin. pag. 157, ct sequentibus, haec omnia nobis tribuit. Pruno. quod concilium Iridenlinum approbaverit qioscumque nlus ab hominibus excogitatos. licet absurdissimos, Idem liabel Calyrnus m Antidoto hujus canonis. At falsum csl: nam concilium non approbat, nisi rilus receptos ah Ecclesia universali, quos eliam ila approbat Augustinus cpisl. 118. ul dicat contra eos disputare esse insolentis tmae insaniae.

Secundo, quod asseramus relinendos rilus. qui pugnant cum Dei verbo- Tertio, quod papa possit immutare Christi iisililuta. Quarto, quod sit peccatum mortale, el anathemate dignum, mulare vel minimum m his caeremoniis. Idem habet Calvinus m Antidoto. Quinio, quod anteponamus humanas caeremonias divinis praeceptis. Idem liabel Calvinus lib. 4. Institui, cap. 10. el Confessio in apolog. August, arlic. 15. el ull. Sexto, quod putemus sine his ritibus humanis non habere sacramenta veritatem el efficaciam. Quod sane esi mendacium impudens: el idem tamen mendacium est apud Tilmanmim Hcshusium lib. de G00. erroribus Pontificiorum, lil. 15. errore 13. Septimo, quod singulis caeremoniis tribuamus vim aliquam spiritualement. Octavo, quod aliquibus caeremoniis

tribuamus efficaciam sacramentorum, ul cereo paschali. Simile quid habet Lulherus in ull. homil. de Baptismo, ubi dicil catholicos putare aquam benedictam, el similes res consecratas. esse sacramenta: quamvis contrarium idem Lulherus dicat in hb. de caplivil. Babylon, cap. ile rdinc. Nonno, (piod praeferamus caeremonias nostras ipsis Christi sacramentis. Idem habet Calvinus in Anlidolo, ubi impudentissime mcnlihir. nos antepondere salem, et oleum, el sputum aquae Baptismi. Decimo. quod Tertullianus el Cyprianus ex ermre Monlanihlarum docuerint, exorcismos el unctionem habere spirituales effectus. At nihil tale docuisse Monlanistas usquam legimus: sed in Patribus omnibus passim id legimus. Undecimo, quod Cyprianus el Cornelms tribuerint Unctioni effectum Baptismi, cl quod postea, teste Magistro Sententiarum, correctae fuerint istae opiniones, cl nunc tamen a concilio tridenlino ileriim renoventur. Sed isla omnia mendacia sunt. Nam Cornelius el Cyprianus non loquuntur de caeremoniis ecclesiasticis, sed de sacramento Confirmationis: ct ei Iribuunt non effectum Baptismi, sed alium proprium. Neque apud Magiarum exstat ullum verbum de correctione hujus sententiae: solum enim corrigitur error Cypriam de Anabaptisme lib. 4. sentent. distinet. 6.

Illis addunt alii quod sentiamus praecipuum Dei cullum in lus caeremoniis consistere. Ila Calvinus lib. 4. institui, cap. 10. § 9. el 12. item Confessio Augustana ari. 26. qui est de discrimine ciborum, liem per has caeremonias homines justificari. el m Chrisu locum quodammodo successisse, lia Calvinus loco citato § 15. cl Apologia Confess, arlic. 15. Sed haec omnia mendacia sun(, cl ad statum quaestionis non perlinent. r. iteinur enim omnes catholici caeremonias ecclesiasticas non esso praecipuum cullum: nec ab iis pendere essentiam el efficaciam sacrameiilorum: nec habere vim justificandi, ul habent sacramenta, proinde inferiora esse sacramentis, nec esse approbandos rilus qui pugnant cum verbo Dei: nec esse nimis multiplicandas, ila ut sua mulliludine obruant quodammodo religionem, cui sarvirc debent. IT enim agricolae cupiunt m vilibus prqelcr uvas eliam pampinos, quibus ornentur. el adjuventur uvae: sed si nimum pampini crescant, el impedianl potius. quam juvent, eos rcsccanUila faciendum esse in ejusmodi ritibus., docet Augustinus cpisl. 119. cap. 19. In his ergo cum adversariis convenimus.

Nola Ierlio, lotam controversiam consistere in sex capitibus. Primum esi. an sini aliquae caeremoniae a Christo, u l apostolis inslilulae, quae non habeantur in Scriptura, sed ex traditione sola cognoscantur. Secundum esi. an caeremoniae. quae non sunt sacramenta. habeant vim aliquam spiritualement, ul coercendi daemones. Tertium csl, an Ecclesia possit instituere novas caeremonias. Quartum, an possit eas ila inslituere. nl teneantur lideles. in conscientia eas servare, eliam cilra scandalum. Quintum, au ejusmodi caeremoniae sini res bonae, et meritoriae, ct pars aliqua divini cultus. Sextum, mi lingua latina sacramenta celebranda, et ministranda sint.

Ad haec omnia catholici respondent affirmative, ad eadem capta, soto excepto Icriio, omnes fere Lutheran! ei Calvinislae responderi negative: de tertio inier sc non conveniunt. Lulherus enim in iib.de formula missae.et in libro de piis caeremoniis, c. Confessio Augustana arlic. 1.>. et 26. cl Philippus in locis titulo de caeremoniis,et Illyricus in apologia pro Confessione Antuerpicensi.cap. 10. el communiter Lulherani.falcnlur posse Ecclesiam instituere aliquas caeremonias ad eruditionem, el splendorem, el ordinem Ecclesiae; modo absit obligatio, c« opinio cultus. At Calvinus lib. 4. Institui, cap. 10. § 'I. contendit id non licere ullo modo, e, idem semirc videtur Brnlius in Confessione Wirtembergensi, cap. de caeremoniis. Dicil enim, posse Ecclesiam instituere dispositionem concionum. lectionum, festorum el aliarum rerum, quae secundum mandata,vel exempla Scripturarum (Iclcbranlur:sed non licere comminisci novos rilus ad adumbrandam veritatem,jam in evangelio patefaciam; quales sunl interdio accendere cereos, uti vexillis, seu crucibus, ad significandam victoriam Christi etc. Idem denique salis aperte docet Kemnilius. pagin. 1GG. Nam posleaquam dixit arduam quaestionem esse, an hominibus permissum sil, aliquos rilus quocumque consilio superaddere iis, quos Dei Filius instituit: subjungit. divinae institutioni nihil addendum, aut detrahendum esse:et eos qt.i addunt, id videri facere, quasi caeremoniae a Christo institutae, non sini salis idoneae el sufficientes.

CAPUT XXXI.

Explicatur cl defenditur veritas.

Nunc ul veritas explicetur el probetur, adferemus aliquot propositiones. Prima: *Caeremonias aliquas Christus, vel apostoli instituerunt. quas C® nulla Scriplura. sed ex sola'Iraditione, habemus.* Haec probanda esl fusius, cum de singulis agetur; nunc breviter probatur cx eo. quod sacramentum Chrismatis sacrosanctum esl, sicut Baptismi sacranmulum.nl Augustinus affirmat lib.2.cap. 104. contra hieras Petiliam: at sacramenta solus Deus instituere polesl;igilursacramentum Chrismatis Christus instituit: el tamen nusquam habemus in Scriplura mentionem Chrismatis. Item 1. Cor. 11. Apostolus ait:Caetera cum *venero.disponam.* El tamen nihil poslea scripsit de rilu sacramenti Eucharistiae, de quo ibi agebat: neque credibile esl eum non praestitisse, quod promiserat.aul ejus leges postea intenisse. Quare b. Augustinus affirmat cpisl. 118. inter alias apostolorum leges unam fuisse, ul Eucharistiam jejuni susciperemus;idque cum alus ritibus, quos Ecclesia servat Apostolum promississe, cum ail: *Caetera cum venero, disponam.* Rasilius libro de Spiritu sancio, cap.27.mulla enumerat, ac primo loco signum crucis.quac ab apostolis instituta ad nos sola traditione non scripta venerunt. Pari ratione aquam vino miscendam

in Eucharistia Cbrislmn ipsum instituisse asserit Cyprianus lib. 2. opisl. 3. cl ex eo Augustinus lib. 3. doct. Christian, cap. 21. cl tamen non habetur hoc expresse in ulla Scriplura. Sed de his alias.

Secunda proposiPo: *Aliquae caeremoniae nui habent spiriluaCcm.* De hac eam alibi dicendum esl: inierim probatur dc signo crucis. Nam omnes Patres passim affirmant frontem armandam el munendam contra omnes insidias daemonum; cl miram ejus esse virlulem. Vide Tertullianum inilb Scorpiaci. Origenem liomil. G. in cap. 15. Exod. Cyprianum lib. 4. cpisl. G. Lactantium lib. 4. cap. 2G. cl 27. Naziancnum oral. I. in Jupiinmii. Nysenum in vita Gregorii Ihaumalurgi. Epiphanium haeres. 30. Chrysoslomum homil. quod Christus sil Deus. Ephrcm in lib.de armatura spiriluali.IM-ladiurn in hist. Lausiacnvcap. 2. el 54. Hieronymum in vita Hilarionis. Sulpilium in vita s. Martini. Augustinum lib. 22. de Civit. Dei. cap. 8. Prodentium in hymno ante somnum. Paulinmn Natali 8. Sed nomine aliorum audiamus Alhanasinin lib. de Incarnai.et salutari adventu Domini: *Signo crucis, inquil. omnia magica compescuntur, el veneficia inefficacia fiunt.* El infra: *Veniat, qui istorum dictorum experimentum capere velit, cl in ipsis praestigiis daemonum, el imposturis reliciniorum, el in miraculis magiae utatur signo crucis ab ipsis deriso, nomenque Chrisii invocet, cl videbit,quomodo ejus rei metu daemones fugiant, vaticinia conquiescant, magiae el venciicio jaceant.*

Esl aulem Observandum, Iribus modis operari signum crucis in daemonibus terrendis. Primo « apprehensione ipsorum daemonum. Secundo, et devotione hominis. Tertio, idque potissimum ex instituto Dei, atque adeo cx opere operato.Ac primum dubium esse non potest, quin daemon, cum signum crucis Heri videt.recordetur se Chrisii cruce devictum, ac proinde horreat illud signum suae calamitatis, cl fugiat, quomodo canes fugiunt.cum baculos aut lapides vident. Deinde viin habel hoc signum cx devotione hominis sc signantis,eo modo, quo vim habel oratio vocalis.Esl enim signum crucis quaedaih invocatio meritorum Chrisii crucifixi signo expressa; loquimur enim corde, ore el nutibus. Itaque opponere diabolo, cl cuivis malo signum crucis,est opponere Christi passionem,idesl, invocare Deum per Chrisii merita. Quocirca tunc effectus magis procedit ex interna (idc el devotione, quam ex ipsa figura crucis, sicut cum oramus voce, et impetramus.impetratio non tribuitur sono vocis, sed fidei et devotioni.Praeter hos duos modos est etiam tertius ex Dei institutione,cl ex opere operato. Nam saepe homines Judaei vel Ethnici, sine vera fide, aul devotione signo crucis adju-ti sunl, ul palet de Juliano apostata apud Nazianzenum oral. 1. in Julianmn:et de Josepho hebraco apud Epiphanimn haeres. 30. cl dc alio Hebraeo apud Gregorium lib. 3. Dialog, c. 3. Quare s. Augustinus lib. 83. qq. quaesi. 70. .*Vec'niirum.* inquit, *quod haec signa valent, cum a bonis Christianis adhibentur, quando etiam cum usurpantur ab extraneis, qui omnino suum nomen ad istam militiam non dederunt, propter honorem*

laïfñ excellentissimi imperatoris valent. (htm aulem 71071 cedunt his signis hujusmodi potcalatos, Deus ipse. prohibet occultis modis, cum id justum. atque, utile judicat. Nam nullo modo ulli spiritus audent haec sirpia contemnere, contremiscunt haec ubicumque illa prospexerint. Ilace ille.

Tertia propositio: *Potest Ecclesia instituere novas caeremonias, non quidem ad justificandum impium, sed ad alios effectus spirituales.* Nota pro explicatione, caeremonias ab Ecclesia institutas Iribus modis posse esse utiles. Primo, ad orandum, cl repraesentandum aliquod mysterium religionis, el eo modo juvandos rudiorfts:etdc hoc inter catholicos nulla potest esse dubitatio. Secundo, ad morbos curandos, el daemones pollendos, cl peccata venialia purganda, el alia id genus, idque per modum impetrationis, ul cum Ecclesia benedicit candelas, palmas, agros clc. Ista enim valent ad effectos illos, ad quos instiluuniur ex vi orationum Ecclesiae, quae sine dubio exaudiuntur; eide hoc cliam non esl quaestio apud catholicos. Tertio modo probabile esl, posse Ecclesiam instituere ejusmodi caeremonias ad eosdem effectus per applicationem Chrisii meritorum rila ul ex opere operato illos effectus producant. quomodo sacramenta cx opere operato justificant. Christus enim sine dubio meruit Ecclesiae suae non solum gratiam cl gloriam, sed etiam omnia alia beneficia, quae dii utilia esse possunt. Et quidem ad gratiam cl justificationem impii consequendam instituit ipse sacramenta. quibus applicentur ipsius merita; ncc liccl jam alia signa instituere ad effectum illum principalem: ad alia beneficia minora reliquit Ecclesiae potestatem, ul instituat signa, quibus applicentur ipsius merita. Ita quidam disputant, sed non esl hoc usque adeo certum, praesertim cum videamus non habere signa ista infallibilem effectum. Quamquam posset dici habere effectum infallibilem, si id sil utile hominibus, non aulem absolute, quia saepe non expedit nobis ea beneficia consequi : quomodo de extrema unctione dicere solemus , quoad effectum sanitatis corporalis.

Sed quidquid dc hoc sit: nostra propositio solum assent contra haereticos, licere Ecclesiae instituere novas caeremonias, non ad justificandum a peccatis mortalibus, sed ad alios lines. Probaturno primo exemplis synagogae, vel hominum privatorum in Testamento veteri. Non est enim ulla ratio, cur non possit Ecclesia Christi id, quod sine Dei mandato expresso, quamquam non sine Dei inspiratione. aliqui privati homines vel synagoga poterat. Genes. 28. Jacob cum nondum patriarcha esset, sed privatus homo, Deo quidem, ul videtur, impellente non tamen expresse mandante, novam caeremoniam excogitavit. Erexit enim lapidem in titulum, fundens oleum desuper, el vocavit nomen loci illius Bellici in memoriam visionis, quam in eo loco habuerat. Item synagoga Judaeorum auctore Mardocheao addidit novum festum diem solemnem omnibus celebrandum, quem Deus non instituerat in lege, ut habemus Esther 9. Idem factum esl tempore Judith in additione alterius festi; sic

enim legimus cap. nil. *Dies autem victoriae hujus festivitatis ab Hebraeis in numero sanctorum dierum accipitur, el colitur a Judaeis exilio tempore, usque in praesentem diem.* Neque (distat. quod hunc librum haeretici non reeipiunt. satis enim esl nobis, si fidem illi habeant, quam habent Livio, aul Salustio; non enim hic agitur de aliquo abstruso dogmate, sed de historia rei gestae. Simile habemus in Machabaeis lih. I. cap.-î. ubi instituitur novum festum dedicationis altari^, ad quod festum celebrandum, etiam Dominus ipse in Ilerijsalem ascendit. Joan. IO.

Secundo probatur ex apostolorum exemplo. Apostoli enim Actor. 15. congregati in concilio, novam caeremoniam instituerunt, nimirum ul Gentiles abstinerent a sanguine cl suffocato: quod certe nusquam Deus jussit. nisi Judaeis, cl praeterea jam erat evacuata, el abrogata lex illa judaica per Christi morlem. Unde fuit vere nova caeremonia illa apostolorum instituta ad alium finem, quam olim judaica: unde vocatur dogma apostolorum Actor. IG. Et praeterea jam supra probavimus nulla alia apostolos instituisse, licet in Scripturis non habeantur. Nulla aulem esl ratio. cur non possit modo Ecclesia, quod tunc poterat. Non enim apostoli id fecerunt ex aliqua nova revelatione sibi concessa, sed ex potestate ordinaria gubernandi Ecclesiam; ul patet ex eo. quod concilium coegerunt. et collutis sententiis statuerunt, quod utile esse judicarunt.

Tertio; Si Ecclesia non posset id facere, vel repugnantia esset ex parte Ecclesiae, vel ex parte caeremoniarum, vel ex pnrlic novitatis, idesl, vel non posset, quia non habet auctoritatem aliquid statuendi, vel quia caeremoniae (ul dicit Brenlius) sunt propriae Testamenti veleris, proinde non conveniunt Testamento novo. vel quia non licet aliquid addere caeremoniis a Christo institutis: tñ nihil horum dici polesl: nam Ecclesiam posse aliquid statuere, manifeste palet, vel ex eo, quod ab initio fidei singulis aetatibus, concilia célébrai. sunt. quae semper canones ediderunt: damnare autem omnia concilia, manifesta insania esset: ul interim omittam argumenta plurimn. quibus hoc ipsum alibi demonstravimus. Non repugnare aulcm caeremonias novae legi, palet ex sacramentis a Christo institutis, quae sunt verissimae caeremoniae, ul etiam adversarii concedunt. Denique non repugnare ipsam novitatem, palet. quia nusquam Dominus prohibuit, ne adderemus caeremonias ad sacramenta ipsius commodius cl utilius administranda. Immo cum Dominus paucissimas caeremonias instituerit. ncc. tradiderit modum, quo ministrari deberent. id reliquit sine dubio providentiae pastorum ipsius Ecclesiae, ul recte docet Augustinus cpisl. 118. cap. G.

Quarta propositio: *Caeremoniae ab Ecclesia institutae non possunt omitti sine peccato. etiam citra scandalum Alnee.* pendet ab alia quaestione. An leges ecclesiasticae obligent in conscientia; quam disputavimus lib. 4. de pontifice, cap. 15. et sequentibus. Hanc praecipua est ex Paulo Roman. 13. *Aon est potestas nisi a Deo: quae autem a Dea sunt, ordinata sunt, itaque qui resistit potestati,*

Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Et infra: *bicoque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Quae sententia etiamsi ab Apostolo applicetur in particulari temporalibus principibus, cum subjungit: *Si male egeris, lime: non enim sine causa gladium portat:* tamen sententia est generalis de omnibus habentibus potestatem, ul Calvinus concedit lib. 4. Instil, cap. 10. § 5. cl patet ex illis verbis: *Non est potestas, nisi a Deo.* Ista enim propositio aequivalet huic: Omnis potestas a Deo est. Esse autem in Ecclesia potestatem quandam praepositorum supra caeteros. negari non potest, cum id Scriptura passim doceat, ul Rom. 12. *Qui praees, in sollicitudine.* 2. Cor. 13. *Hacc absens scripsi, ul non praesens durius agam secundum potestatem, quam dedit mihi Dominus.* Hebr. 13. *Obedite praepositis vestris.* Efficitur igitur, ul qui leges Ecclesiae non servant, peccent in conscientia. Et enim significant illa omnia: *Dei ordinationi resistunt:* et ipsi *sibi damnationem acquirunt:* et, *necessitate subditi estote:* et, *non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Vide plura loco citato.

Sed in particulari, quod caeremoniae non sint omnes liberae observationis, probatur ex eo. quod propter caeremonias natae sunt in Ecclesia gravissimae dissensiones, et sub poenis gravissimis impositae sunt leges de caeremoniis, et tandem haeretici habili sunt, qui non obediebant. Quae omnia sunt argumenta manifesta, quod istam non esse liberam: non enim de rebus liberis nascuntur dissensiones.

Prima dissensio in Ecclesia fuit ob caeremonias legales, quae dissensio sopita est ab apostolis Act. 15. Ubi cum dicunt: *Visum est Spiritui sancio et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, praeter haec necessaria, ul abstineatis vos a sanguine, etc.* non vocarent onus legem caeremonialem: neque rem necessariam. nisi obligaret in conscientia.

Secunda dissensio fuit de die paschalis. hoc est, de alia caeremonia. Et tanti fecit Ecclesia hanc caeremoniam, ul Victor papa 1. totam Asiam separare voluerit ab unitate fidelium. quod nollent asiatici in ea re parere. Testis est Eusebius lib. 5. histor. cap. 25. Deinde vero concilium nicaenum propter istam quaestionem potissimum convenit, ul scribunt Epiphanius haeres. 70. et Constantinus in epist. sua apud Eusebium lib. 3. de vita Constantini: et Athanasius in epist. de synodis Arimini et Seleucia: ubi etiam addit concilium nicaenum disertis verbis imperasse. ul omnes obedire. Et concilium anliochem paulo post celebratum, excommunicat can. 1. eos. qui legem concilii nicaeni de paschale non servant. Denique a Patribus habili sunt haeretici, qui eam caeremoniam diversu modo servare volebant, ul patet ex Epiphaniae haeres. 50. Augustino haeres. 29. et Theodoro lib. 3. «te fabulis haeticorum.

tertia dissensio fuit de ritu Baptismi, an haetici i v. re baptizarent. Quae etiam dissensio nullum exercuit Ecclesiam, cl nulla inde concilia facta

sunt. et tandem habili sunt haeretici Donatistae quod non obtemperarent definitioni concilii generalis. Vide Eusebium lib. 6. hist. cap. 3. cl Augustinum in magna parte tomi 7.

Aliae fuerunt postea dissensiones de delectu ciborum, de temporibus juniorum. de diebus festis, peregrinationibus, vigiliis, cereis, aliisque caeremoniis, ob quas numerali sunt inter haeticos Encratitae apud Epiphanius haeres. 46. et Augustinus haeres. 23. Deinde Manichaei, qui plurimas caeremonias Ecclesiae rejiciebant apud Augustinum lib. 20. contra Faustum, cap. 3. cl 4. Deinde Eulaliani apud Socratem lib. 2. cap. 33. tum Arianii apud Epiphanius haeres. 75. et Augustinus haeres. 53. tum Vigilantius apud Hieronymum in lib. contra Vigilantium. Inde Claudius Iamensis apud Jonam in libris tribus de sacris imaginibus. Inde Pelagrusiani apud Bernardum in epist. 210. Inde Waldenses apud Guidonem in summa de haeticis: et Thaburilac apud Aeneam Sylvium lib. de origine Boliemorum, cap. 35. Denique Joannes Aviculus apud Thomam Waldensem, tom. 3. de caerementalibus.

Ultimo probatur haec propositio: quia si libera esset caeremoniarum observatio, nullo modo fieri posset, ul aliquis ordo, et uniformitas in Ecclesia servaretur. Si enim nunc vix servatur uniformitas in rebus quibusdam praecipuis, cum iam severe id praecipitur, quid fieri si esset res libera? Et tamen jubet Apostolus 1. Corinth. 14. ul omnia honeste, cl secundum ordinem fiant. Quae ratio Calvinum movit, ul caeremonias suas voluerit lege sanciri. Nam lib. 4. Instil, cap. 10. § 27. dicit, dissolvi suis nervis, cl deformari ac dissipari Ecclesiam, si unicuique liceat mutare caeremonias, cl § 31. dicit, libera quidem conscientia debere servari caeremonias, sic iam. ul non compliri habeantur, nec supina negligentia praecreantur: et infra dicit non esse crimen si per imprudentiam, ani oblivionem aliquid omittatur; ubi indicat esse crimen si per contemptum, vel crassam negligentiam omittuntur. Al nihil aliud Ecclesia de suis caeremoniis docet.

Quinta propositio: *Caeremoniae non sunt res indifferentes, sed sunt res utiles, meritoriae et pars quaedam cultus divini.* Probanda sunt hacc omnia per paries. Ac primum. quod caeremoniae sint utiles, probatur his rationibus. Primo: Caeremoniae. ut oriuntur ex interna pia allectione. et devotione, ita etiam illam conservant, nulriunt. Aug. ul Augustinus docet lib. de cura pro mortuis, c. 5. et epist. 119. cap. 11. et lib. 9. Confess. cap. 6. et 7. Et nos ipsi hoc experimur, cum intramus Basilicas ornatas, et mundas, cl crucibus. ac sacris imaginibus, et aris instructas. et accensis lampadibus, devotionem facillime concipimus: contra autem cum ingredimur templa haeticorum, ubi nihil est. nisi sedes ad concionandum vel mensa lignea ad coenam faciendam, videmur ingredi profanam aulam, non domum Dei.

Secunda utilitas est, quo i non solum affectum, sed etiam intelligentiam juvant caeremoniae, ut Augustinus docet eadem epist. 119. c. 7. et praesertim rudibus sunt caeremoniae loco Scripturae,

rei picturae. Adde quod aliquando ex vetustis caeremoniis melius persuadentur aliqua dogmata, quam nullis testimoniis. Certe s. Augustinus lib. 1. de peccatorum merit, et remiss, c. 34. et lib 6. in Julianum cap. 2. apertissime se probare putavit, peccatum originale esse in parvulis ante Baptismum, quia secundum usum Ecclesiae exorcizantur, et insullantur, et jubentur per ora gestantium abrenunciare diabolo, et operibus ejus.

Tertia utilitas csl, quod juvant memoriam. Nisi enim quotannis repraesentaremus variis caeremoniis Domini ortum, apparitionem, passionem, aliaque mysteria redemptionis, facile mandarentur oblivioni tam insignia beneficicia.

Quarta est exercitum fidei. Valde enim fidem exercemus cum contra diabolum armamur signo crucis, vel aqua benedicta, vel similibus rebus. Protestamur enim ea caeremonia nos certo credere, tantam esse potentiam crucifixi, ut ad ejus solam imaginem daemones fugiant.

Quinta csl conservatio religionis. Id enim caeremoniae praestant, ne religio vilescat, et contemnatur, et sic paulatim pereat. Nam excellentia religionis nostrae praecipua, quia spiritualis csl, non facile perspicitur a nobis, qui corporei sumus. Ideo non proponuntur nuda mysteria, sed vestiuntur, et ornantur, ut externam quandam majestatem sensibus objiciant, et per eam majori cum reverentia ab ipsa mente percipiantur. Itaque id sunt caeremoniae religioni, quod sal carnibus, et cortex medullae. Quocirca recte Augustinus lib. 19. contra Faustum, c. 11. affirmat nullam religionem, neque veram, neque falsam sine caeremoniis posse consistere. Atque hinc apud veteres, theologum esse, nihil aliud, nisi scire quae numina, quibus caeremoniis colerentur, ut ex Platone intelligi potest in Dialogo de regno. Et apud Judaeos summum quid fuisse, scire caeremonias, patet ex cap. 18. Exod. ubi Jehro monet Moysem, ut judicia civilia committat aliis, ipse autem doceat populum caeremonias, et ritum colendi. Apud Christianos quoque fuisse etiam in magno pretio cognitionem caeremoniarum, vel una quaestio de paschale, abunde demonstrat. Quod idem colligitur ex Basilio, epist. 63. Leone epist. 4. Innocentio epist. 1. ad Decentium, qui reprehendunt episcopos, qui caeremonias ignorant.

Sexta csl distinctio catholicorum ab haereticis. Nam sacramenta sunt quidem symbola, quaedam, quibus discernimur ab infidelibus, lamcn ab haereticis vix per sacramenta distinguimus, sed per caeremonias optime distinguimur. Hoc cni in tempore signum crucis, abstinencia a carnibus fena sexta, et similia sunt optima signa distinctio catholicos ab haereticis. Hac de causa initio Ecclesiae mutarunt apostoli sabbatum in dominicam, ne videremur judaizare: et Epiphanius in fine librorum contra omnes haereses. recensuit caeremonias Ecclesiae, ut indicaret quasdam voluti nolas, quibus Ecclesia ab omnibus seclis discernitur. Hinc etiam sancti viri semper maluerunt mori, quam cogi ad aliquam caeremoniam dimittendam, cum intelligerent non abjicere signum militiae, nisi militiae desertores. Testis csl s. E-

leazarus lib. 2. Machab. cap. 6. qui maluit occidi, quam simulare se comedis carnem suillam, nec eo modo videretur religionem suam deseruisse: quem postea sequuli sunt septem fratres. Machabaei lib. 2. cap. 7. Testis est etiam ille, qui Tertulliano auctore in lib. de corona militis, mori maluit, quam cum caeteris militibus laurea coronari: quoniam apud Christianos tum caeremonia etiam non facere.

Jam vero, quod sint meritoriae, ac Deo placeant. Probatur, quia omnia opera virtutum Deo placeant, et apud Deum praemium merentur, si fiant ut oportet, id est, cum fide et charitate. Sunt autem caeremoniae opera virtutum. Nam ut minimum sunt actus religionis. saepe etiam sunt actus simul religionis, et alicujus alterius virtutis, et denique cum sunt imperatae, sunt etiam actus obedientiae. Secundo, confessio fidei exterior Deo placet, ut patet Mat. 23. Qui *me confessus fuerit* etc. et Roman. 10. *Ore confessio fit ad salutem*. Sed caeremoniis profiteamur fidem, ut patet; quia non minus cognoscet Turca me esse Christianum, si videat me venerari Crucem, quam si dicam me esse Christianum. Unde etiam adversarii fatentur, per sacramenta nos protestari fidem. Tertio, Deo placet fides, spes, charitas, devotio, et omnis interior actus bonus: ergo etiam placebunt actus exteriores, qui partim sunt effectus interiorum, partim illos ipsos (ut diximus) augent et conservant. Unde Exod. 17. cum Moyses oraret elevatis manibus, populus Dei vincebat, cum dimitteret manus, vincebatur.

Quod autem dici possint pars cultus divini, probatur; Nam ipsa naturalis ratio docet hominem, qui constat animo et corpore, debere Deum honorare et colere, et animo per actus interiores, et corpore per exteriores. Unde Cyprianus in serm. de orat. dominica: *Cogitemus*. inquit, nos *sub conspectu Dei stare: placendum est divinis oculis. et habitu corporis, et modo vocis*. Secundo, omnes aliae virtutes, licet in animo consistant principaliter, tamen consummantur per actus exteriores, ut patet de temperantia, fortitudine et caeteris; cur ergo non idem dicamus de religione? Et confirmatur, quia si oratio vocalis omnium consensu est cultus Dei, cur non etiam adoratio corporalis? Ut enim oratio vocalis est cultus, quia est signum mentalis; ita adoratio erit cultus, quia est signum internae adorationis. Tertio natura docet, Deum esse colendum summo modo, cum sit summum esse. Al magis colit qui corpore et animo. quam qui animo tantum; igitur corporalibus caeremoniis Deus potest coli. Quarto, Deus vere offenditur. et ignominia afficitur non solum actu interno, sed etiam externo; igitur honorandus est non solum actu interno, sed etiam externo.

Sed ad haec omnia responderent adversarii, non negare se. quin aliquibus caeremoniis Deus coli possit, et debeat, sed id negare de caeremoniis ab omnibus inventis. Deo enim non placet ullus cultus. quem ipse non instituit, aut certe, cui non dederit testimonium verbo suo.

At contra: Nam aut requiritur, ut in particulari, et

expresse Deus approbaverit cullum, aul suilicet, si ni genere el m viriute probaverit. Non polcsl di- i prmium, Deo videlicet non placere cullum, qu m ipse in particulari expresse non probaverit. Nam sine dubio placuit illi cultus Abel qui obtulit de adipibus gregis sui, Gen. 4. et llebr. 11. et lameri hoc Deus non praeceperat: el similiter placuit cultus Jacob, qui erexit lapidem in titulum Genes. 28. elcullus b. Virginis quae vovil perpetuam virginitatem, quam Deus nusquam imperaverat: ergo salis erit, si iu genere Deus aliquid commendaverit. Et hoc fatetur Calvinus. Nam lib. 4. Inst. cap. 10. § .IO.probare volens geniculationem n oratione esse bonam, imino ct divinam, adfert illud testimonium Apostoli, 1. Corinlh. 14. *Omnia honeste, et secundum ordinem fiunt in vobis*, ac dicil geniculationem esse bonam el divinam. quia in genere indicatur a Paulo iu illo decoro, quod praescribit in oratione. At hoc modo omnes nosirac caeremoniae sunt bonae cl divinae: nam indicantur in genere a Deo, el probantur nullis modis. Primo in hoc ipso testimonio Pauli non magis includitur geniculatio, quam cereorum accensio, el sacrae vestes, ct alia id genus. Secundo, cum Deus jubet obediri praepositis iu genere jubet servari omnes leges ecclesiasticas, quarum non paucae sunt de caeremoniis. Denique, Deus est auctor omnium virtutum; Nam Sap. 8. dicitur de divina Sapientia: *Sobrietatem, cl prudentiam docet, el iustitiam, et virtutem, quibus nihil est in vila utilius hominibus*; ubi enumerantur quatuor virtutes cardinales, ad quas omnes aliae reducuntur. Deus ergo docet, el commendat religionem, quae est pars iustitiae, el proinde cullum externum, qui csl pars quaedam religionis.

Sexta propositio: *Sapientissime institutum est, ul in Ecclesia latina, latine sacramenta ministrantur*. Nota Pruno: Cum de lingua, qua sacramenta ministrari debent, agitur, debere excipi Matrimonium. Quia enim Matrimonium consistit in consensu mutuo, necessario requiruntur verba, vel nutus, qui ab ulraquo parle intelligantur. El similiter confessio peccatorum debet Ocri lingua utrique nola: licet Confessio non lam sil sacramentum. quam sacramenti materia.

Nola Secundo: Non esse de iuro divino, qua lingua sacramenta ministrantur. ueque id ad essentiam sacramentorum pertinere; lam enim valebit Baptismus. si ministretur latine, quam si ilalice, vel alia lingua : tamen ob inultas, casque gravissimas caussas, visum esi Ecclesiae, el ipsi Spiritui sancto , qui eam regit . ul sacramenta non ministrantur lingua vulgari, nisi forte in casu necessitatis.

Nola Ierlio: Nos loqui de Ecclesia latina: nam in Eclesia graeca recte faciunt, cuin graeca lingua utuntur, et in Ecclesiis Syriae, cum utuntur lingua « halddica. N ini requiritur ad ministerium sacramentorum lingua non vulgaris, sed quae tamen non sil omnino incognita, saltem doctis, ulioqui non invenirentur pastores, cl ministri necessarii. Tales autem sunt lingua graeca, cbiddaica el latina: nulla cmm esi vulgaris, cl tamen quaelibet csl cointuu-

nis, cl nola peritis in suis regionibus. Idem fere dici polcsl de arabica, quae nunc esi communis multis orientalibus provinciis, el in ea celebrantur oilia divina, sed alia esi arabica vulgaris, alia arabica. qua utuntur in sacris.

Probatur haec propositio Primo, cx Ecclesiae antiqua consuetudine. Ecclesia latina semper latine sacramenta ministravit, licet jamduduin desierit lingua latina esse vulgaris. Id palet ex Isidoro, Alcuino, Amalario. Rabano, Strabone, Micrologo, Ruperlo, Thoma Waldensi , qui scripserunt de divinis oiliis in Hispania, Gallia, Germania, Italia, Anglia, quo tempore lingua latina nusquam erat vulgaris, et apertissime docent, lingua latina sacramenta ministrari solita. Describunt enim latine lotum ritum, cl formalia verba. quibus uli oportet. Praeterea in sacramentis ministrandis semper leguntur aliquae paries divinae Scripturae, et maxime apud adversarios: at non cxlabant tunc Scripturae, nisi hebraice, graecc et latine, ul palet cx Reda lib. 1. hislor. Gentis suae, cap. 1. ubi dicil, in Anglia sua aetate fuisse quatuor linguas vulgares. sed latinam luisse communem omnibus ratione Scripturarum. Rabanus quoque lib.3. de Instil, clericorum, cap. 8. dicit, non exstisse sua aetate, nisi in his Iribus linguis divinas lileras. Denique non proferent adversarii editionem Germanicam, vel Gallicam, vel eliam Hispanicam, aul Italicam Scripturarum, nisi a paucis annis factam. Possent objicere editionem Gothicam, quam Ulphilas episcopus Gothorum fecisse dicitur in Tripartita historia lib. 8. cap. 13. el apud Socralem lib. 4. cap. 27. Sed episcopus ille non prius id fecit , quam Avianus cum lolo suo populo esse coepit. Adde ultimo duo exempla, quae aperte indicant olim non fuisse usum linguae vulgaris in sacramentorum celebratione. Unum esi Moravorum. qui uleslapud Aeneam Sylviutn de origine Bohemorum, cap. 13. impetrarunt a pontifice romano , ul possent officia divina celebrare, lingua sclavonica. Alterum Bohemorum. quibus idem petentibus, negavit Gregorius Septimus, ul esi in 7. libro epistolarum c. ius. Al si fuisset usus communis tunc linguae vulgaris, non pelliissent hanc licentiam.

Secundo probatur ratione. Nam nulla csl necessitas. quae cogat lingua vulgari sacramenta ministrari. el contra nulla sunt incommoda, si id liat. Non esse ullam necessitatem probatur. Nam si ulla esset necessitas, ea maxime, ut intelligent id quod dicitur, qui sacramenta percipiunt: al haec non csl vera necessitas. Nam verba sacramentorum , aul diriguntur ad elementa, ul consecratio Eucharistiae, benedictio aquae cl olei : elementa autem nullam linguam intelligunt, aul diriguntur ad Deum, ut formae verborum deprecatoriae (pialis csl in exirema unctione. Deus autem omnes linguas intelligit; aul diriguntur ad personas: sed consecrandas vel absolvendas, non autem instruendas el docendas. ul in Baptismo el Absolutione, cl proinde per accidens csl, si persona intelligat. Cujus signum est. quia verissime el effluacissime baptizantur, el reconciliantur eliam ii, qui non ullum ratione, ul palet in Baptismo infantium , cl in reconciliatione aegrotorum, qui sunt sensibus alio-

nati: quos posse reconciliari, ul ellam baptizari. m Baptismo careant, docet Augustinus lib. I. de adulterinis conjugiiis, cap. 26. el28. cl concilium quartum cartilagineuse can. 76. el Leo I. Cpsl.91. ul Theodorum. Adde, quod nulli fere sum in Ecclesia latina adulti iam rudes, qui nun intelligent verba sacramentorum, licet laliua, aul certe non inllligont in genere per ea verba sibi laie, aul tale sacramentum ministrari.

Esse aulein incommodum, si utamur lingua vulgari palel Primo, quia impeditur commercium Ecclesiarum; non eninj poterunt convenire in Ecclesiis Germanorum. Anglormn, Polonorum, Itali . Galli. Hispani, neque conlra. Quod inultum nocet unitati el communicationi, quae deberent esse inter membra unius corporis. El praeterea cogentur Christiani exlia suas regiones carcrc divinis ulliciis.

Secundo: Sacramenta requirunt majestatem, cl reverentiam quandam, quae certe melius conservatur, si utamur lingua non vulgari cl communi. Quomodo enim aequum esi ul in sacramentis ministrandis utamur aha domo, aliis vestibus , aliis instrumentis, quam ordinariis cl quotidianis; ila par esse videtur, ululamur alia lingua. Nec tamen somniamus, ul putat Iveinnilius, linguam lalinam esse magis sacram, quant sini caelerac , sed hoc ipso dicimus eam habere plus venerationis , quod non csl vulgaris.

Tertio expedit, ul verba sacramentorum conceptis verbis, cl eodem modo ab omnibus proferantur, ul periculum caveatur mutationis, vel depravationis. Id aulein facillime servabitur , si eadem lingua omnes ulantur: difficillime. si diversis.

Quarto, si lingua vulgari sacramenta ministrentur, aperietur porta latissima ignorantiae: conlcnli enim crunt ministri, si sciant legere. Itaque paulalim obliviscenlur linguam lalinam, atque ila non legent Patres, el proinde non intelligent Scripturas.

CAPUT XXXII,

Solvuntur objectiones contra caeremonias.

Joannes Calvinus lib. 1. Institut. cap. 11). nulla objicit contra caeremonias, quae ordine refellenda sunt. Primum argumentum, § 2. *Apostolus* 1. *Corinth. 1. Ne una quidem in re laqueum injicere ausus est: neque id nulla caussa. Prospiciebat enim quantum vulnus infligeretur conscientiiis, si earum necessitas illi imponeretur , quarum relictas esset a Domino libertas.*

Respondeo: Agil Apostolus eo loco de continentia virginali; quam Dominus non imperaverat, sed consuleral; cl sane aequum fuerat, ul Apostolos non faceret praeceptum, quod Dominus consilium esse voluit. Al non eadem est ratio aliarum rerum. cl quibus Dominus nihil in particulari praescripsit. Illa enim possunt ab Ecclesia vel imperari, vel consuli, prout res ipsae requirunt. Unde idem Apostolus, qui continentiam imperare noluit , nulla alia

imperavit, el praeter caclera 2. Tbessal. till. sic ait: *Quod si quis non obedit verbo nostro per epistolam. hunc notale. et ne commisceamini cum illo, ul confundatur.* El Apostoli Ador. 15. imposuerunt gentibus onus abstinendi a sanguine cl suffocato, cl necessarium id esse dicunt : el tamen Dominus liberum id reliquerat.

Secundum argumentum, § 8. *Apostolus in epistola ud Coloss. docet, non esse de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinam: quia Dominus fideliter nos, el ad plenum instituit, qualiter sit colendus. Quo hoc demonstret: primo capite dicit in evangelio contineri omnem sapientiam, qua perfectus reddatur homo Dei in Christo: initio secundi capitis dicit. omnes thesauros sapientiae, el scientiae in Christo esse absconditos: inde postea concludit: caveant fideles, ne per inanem philosophiam abducantur a grege Chrisli secundum constitutiones hominum. In fine autem capitis majore adhuc fiducia damnat omnes τζζ/λ - Ξφησζεια; hoc est fictilios cultus, quos homines sibi ipsis comminiscuntur, vel ab aliis accipiunt: el quaecumque de cultu Dei tradere praecepta ex se audent.*

Hespondeo Primum: Epistolam illam ad Colossenses, nihil habere contra ecclesiasticas leges cle caeremoniis. Nam ul ex Chrysoslomo, Ambrosio , Theodorcto, Theophylacto el Occumenio constat, scripta esi contra Simonem magum, el alios ejus temporis haereticos cl impostores, qui persuadebant hominibus. per angelos quosdam oportere accedere ad summum Deum, nec sufficere Christum; cl praeterea obtrudebant Christianis caeremonias, parlim judaens, parlim ethnicas. Hinc igilur in 1. cap. fuse tractat dc excellentia Chrisli . ac dicit. cum esse caput omnium, et super omnia . cl angelos ab ipso, ul auctore, pendere. Deinde in 2. cap. monet, ne decipiantur per philosophiam, videlicet Platonis el similium, qua utebantur Sitoniani cl Gnoslici, el simul arguit cos . quod sabbalba el neomenias servent, quae judnica sunt, ct evacuata per Chrislunr. el quod abstinerent a cibis quibusdam, ul immundis: et quod in religione angelorum ambularent putantes per eos lanium ascendi posse ad Deum; quae omnia sunt falsa el superstitiosa.

Deinde Respondeo ad singulas propositiones Calvini. Prima csl: *Christus ad plenum nos instruxit de vero Dei cultu.* Respondeo: Ad verum esse de instructione generali, non autem de particulari, ut ipse eliam Calvinus fatetur infra, § 30. ubi agit dc geniculatione.

Secunda csl: *Apostolus docet non esse petendam ab hominibus doctrinam de vero cultu.* Respondeo: docet non esse petendam ab hominibus , qui contraria Christo doceant; ut erant philosophi cl Simoniani. sed Lene osse petendam ab hominibus, tpri super Christum acdilleant, el secundum ejus regulam ol doctrinam docent in particulari, quod ille, solum in genere indicavit. Ipse enim ait, Luc. 10. *Qui vos audit, me audit.*

Tertia est: *Apostolus damnat omnem cultum humanum et voluntarium.* Respondeo: Vocari cultum humanum ct voluntarium apud Paulum

eum. qui est mere humanus, et proprio ingenio inventus, idcirco, qui non est conformis illi et principiis doctrinae Christi: quae aulem ab Ecclesia docentur, non sunt mere humana, cum Deo inspirante instituantur. Unde I. Cor. 14. posteaquam instituerat Paulus varios ritus in Ecclesia de ordine prophetandi et loquendi, et ut mulieres taceant, de quibus Dominus nihil expresse mandaverat, subiungit Apostolus: *Si quis propheta, aut spiritalis est, cognoscat quae scribo vobis, quia Domini sunt mandata*, ubi vocat mandata Domini; quia ejus inspiratione data erant, ideo vult a spiritalibus cognosci. Si enim fuissent expressa Domini praecepta, non fuisset opus spiritu ad ea cognoscenda.

Argumentum Tertium, § 9. *Apostolus Galat. 5. non patitur ullo modo, ut fidelium conscientiae in servitutem redigantur. Aon ergo licet instituere caeremonias, quae obligent in conscientia.*

Respondeo: Loquitur Paulus de servitute judaica, qua servierant illi sub antiqua lege, non aulem de quavis obedientia legis. Nam alioqui idem Apostolus, Roman. 13. docet, obediendum potestati: *Non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Ubi notandum est, legem veterem dici jugum servitutis, non quia obligabat in conscientia; (id enim est commune omni Veteri Legi) sed quia difficillima et laboriosissima erat, et non habebat secum annexam gratiam, qua impleri posset amore justitiae: unde vel non implebatur, vel implebatur umore poenae (si qui enim amore justitiae illam implebant, quales patriarchae et prophetae, et multos alios fuisse negari non potest; id non ex lege, sed ex gratia novi Testamenti habebant) cetero modo premebat, et gravabat more gravissimi jugi. Atque ab hoc jugo deterret Apostolus Galatas. Illi enim cum circumcidi vellent, excidebant a gratia Christi, et simul obligabant se ad omnem legem servandam: quod erat prorsus redire ad statum veteris testamenti. Itaque Calvinus pessima fide Scripturas tractat, dum eas detorquet a vero sensu ad suam huiusmodi comprobendam.

Argumentum Quartum, § 10. et 15. *Dominus Ieremias. 13. reprehendit traditiones hominum, et idem facit Isaias 29. Frustra volunt me mandatis hominum.*

Respondeo: in hoc paragrapho decimo sunt multa impudentissima mendacia, quae toto sapone Genevensi numquam clui possent: ut, quod catholici interdicerent conjugium, et concedant scoria: quod gravius iudicent, si quis die vinctus modico carnis gustu linguam infecerit. quam si omnibus diebus lotum corpus scortando foedaverit etc. Ad loca Scripturae, quae etiam passim afferuntur a Philippo Brenio, Kemnitio et aliis, dico Dominum tria reprehendere solitum in caeremoniis judaicis. Primo, quod quaedam pugnent cum mandatis Dei; ut erant illi Ieremias. 15. et Mare. 7. et filii donarent sacerdotibus, quae necessaria fuissent parentibus. Secundo, quod nullae ex judaicis traditionibus Pharisaeorum inanes essent et inutiles prorsus, ut lavare toties manus Atque haec duo genera caeremoniarum Dominus vocat mandata hominum

quod nihil haberent nisi humanum. Tertio, quod quasdam alias bonas et utiles servarent, sed petere carent in modo, constituentes in eis summam religionis, et pluris istas facientes, quam divina mandata; et de his loquitur Dominus, Malachi. 23. nec vocat eas humanas traditiones, sed dicit: *Non est velle facere et illa non omittere.* Caeremoniae aulem Christianae ab Ecclesia approbatae, non sunt primi, aut secundi generis: nec adversarii adhuc prolulerunt argumenta, sed sola mendacia, ad probandum contrarium. Quod si qui sunt inter catholicos rudiores, qui pluris faciant caeremonias, quam graviora mandata, eos corrigendos putamus. Non enim probamus, quidquid homines faciunt, alioqui nulla peccata approbaremus: sed id, quod facere debent secundum sanam doctrinam Ecclesiae.

Quintum argumentum. § 12. *Romanenses pariter ex gentium deliriis sibi desumpserunt exemplum, pariter simiarum more temere imitantur veteres judaicos ritus. qui nihilo magis a nos perlinebant, quam pecudum victimae.* Respondeo Primum: Idem argumentum fecisse olim Manichaeos apud Augustinum; lib. 20. contra Faust, cap. 4. et Vigilantium apud Hieronymum in lib. contra Vigilantinos, quod ad gentium imitationem allinet. Itaque agnoscere debet Calvinus, a quibus majoribus descenderit. Secundo dico, si argumentum aliquid valeret, deberet etiam tolli Baptismus et coena Domini; nam etiam gentiles utebantur Baptismo, cum initiarent suos Mithrae sacris; et sacramentum etiam panis celebrabant, ut Tertullianus referi in lib. de praescriptionibus. Iudaei quoque frequentissime utebantur expiationibus per aquam, nec eis deerant panes propositionis. Dico tertio, non debere mirum videri, si nostrae caeremoniae habent aliquam similitudinem cum judaicis; nam erant illae figurae rerum nostrarum, ut I. Corinth. 10. legimus. Eadem ratione non debet esse mirum si interdum nostrae similes sunt ritibus gentium. Diabolus enim, qui semper simia Dei esse voluit, imitari conatus est judaicos ritus a Deo institutos, ut loco citato Tertullianus notat, quos rerum nostrarum figuras fuisse diximus. Dico quarto, licet in externo symbolo sit aliqua similitudo inter nostros ritus, et ritus gentium, et Iudaeorum; absolute tamen maximum esse discrimen. Nam a fine et intentione sumuntur externae actiones speciem suam. Ritus gentium fiebant ad cultum daemoniorum: nostri fiunt ad colendum verum Deum; ideo tantum interest inter illos et nostros, quantum inter sacrum et sacrilegium; quantum inter pietatem et impietatem; et quantum inter Deum et diabolum. Nam etiam sacrificia erant eadem Gentium et Iudaeorum, et tamen erant illa idololatrica. ista pia et religiosa. Et hoc modo respondent Hieronymus Vigilantio. et Augustinus Manichaeis, locis citatis. Ritus aulem judaici boni erant, sed Christum venturum praenunciabant; nostri item sunt boni, sed ab illis diversi, quia pariter sunt in memoriam rerum praeteritarum, pariter ad significandam gloriam futuram.

Sextum argumentum, § 13. sumitur ex epistola

Augustini BO. cap. 19. qui conqueritur, quod multitudine caeremoniarum ila aliqui Ecclesiam oneraverint, ul tolerabilior sil conditio Judaeorum. Kespomlco, Augustinus loquitur dc caeremoniis, quas privati homines, ct maxime mulierculae sibi ipsis imponunt. Nam idem Augustinus ibidem loquens de caeremoniis supervacaneis, sic all: *Omnia talia; quae neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, neque in conciliis episcoporum statuta inveniuntur, neque consuetudine Ecclesiae universae roborata sunl, sed diversorum locorum, diversis moribus innumerabiliter variantur resecanda existimo.*

Septimum argumentum § 14. *Deus hoc discrimen esse voluit inter nos el Judaeos quod illos, ut pueros docuit per signa sensibilia. nos ul viros simplicius, sine talibus signis. Id palet ex cup. 4. Joannis, ubi Dominus ait: Venit hora, qua veri adoratores in spiritu, el veritate adorabunt Patrem. Et Galat. 4. Apostolus comparat Judaeos parvulis sub paedagogo degentibus.* Idem argumentum facit Kemnitius. pag. 166. ubi dicit, umbras el figuras esse proprias Testamenti veleis, nos aulem in nova lege lucc verbi Dei admoneri, nun umbris. Similia cliam habel Brenlius in confessione Wirtembergensi, cap. nil. quod est de caeremoniis. Respondeo: Discrimen inter Judaeos el Christianos quod ad caeremonias allinet. duobus modis intelligi posse. Uno. ul illi solas habuerint caeremonias externas, nos autem ' solum lucem verbi, el spiritualem, ac simplicem veritatem. El hoc. videntur sonare verba adversariorum, ac praesertim Kemnili. sed id manifeste falsum est. Nam Judaei praeter caeremonias habuerunt cliam lucem verbi; unde csl illud psalm. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Nec solum ab cis Deus cultum externum, sed etiam internum requirebat. Nam Isai. 29. Judaeos reprehendit Deus, cum ait: *Populus hic labiis me honorat, cor aulem eorum longe esi a me.* El contra Christiani, praeter lucem verbi habent etiam sacramenta sensibilia, quae sunl umbrae cl figurae rerum praeteritorum, el futurarum. El sicut non repugnant novo testamento sacramenta externa cl sensibilia, ut notum csl; ila non repugnant aliae caeremoniae. Ecclesia enim Christiana, licet versetur in magna lucc respectu synagogae, tamen versatur etiam in umbra respectu coelestis Hierusalem. Nam per fidem, quae obscura est, ambulamus, el non per speciem. Allero modo potest intelligi discrimen illud, quod cultus judaicus, quatenus judaicus, idest, veleris Testamenti. erat principaliter externus el corporalis; cultus Christianus, idcsl, novi Testamenti, csl principaliter internus el spiritualis. El hoc est verissimum. Nam cultus internus el spiritualis a spiritu fidei el charllatis procedit, qui spiritus csl ipsa gratia novi Testamenti, el cx lege veteri nullo modo haberi polcsl. I nde Paulus 2. Corinth. 3. vetus Testamentum vocat lilcraim, novum vocat spiritum. El Joan. 1. illud dicitur lex. hoc gratia. Denique Joann. 4. illud *In spiritu et veritate*, significat

(ut exponunt Chrysostomus, Cyrillus cl Eulhymius) cultum chrislianum esse in spiritu, ut opponitur judaico, qui cral corporalis, cl esse in veritate, ul opponitur eidem judaico; qui in umbris ct figuris consistebat. Quamvis non male etiam Theophylactus, et b. Thomas in commentario ejusdem loci illud: *In spiritu*, opponant judaico cultui, qui cral corporalis, illud: *In veritate*, opponant cultui Samaritanorum, qui erat falsilali cl errori admixtus. Unde paulo ante Dominus dixerat: *Neque in monte hoc*, idcsl, Garizim, ubi Samaritani adorabant: *Neque in Hierosolymis adorabilis Palrem*, ac si diceret: Non coletis Deum deinceps cultu Samaritanorum falso, neque cultu judaico, praecipue corporali, sed culiu Christiano, qui erit in spiritu ct veritate, idest spiritualis cl purus ab omni errore.

Est tamen observandum, licel cultus judaicus, ul veleris Testamenti, fuerit corporalis, tamen non placuisse Deo sine spirituali, el ideo Deum ab eis quaesivisse cultum etiam spiritualem. ul ostendimus ex Isaiae 29. Sed qui eum praestabant, id non ex veteri Testamento. sed cx novo habebant; ad quod jam tunc perlinere incipiebant. Sicut etiam notum est, timorem esse veleris Testamenti proprium, el amorem novi: el tamen Deus a Judaeis petebat, ul ex toto corde diligerent. el vere id sancti illius temporis praestabant, non ex vi Testamenti veleris, sed ex gratia novi. Pari ratione, licet cultus Christianus sil principaliter spiritualis. tamen sine corporali esse non polcsl in hac peregrinatione. el ideo sacramenta, el caeremonias alias admillil, quae cultui spirituali deserviant.

Octavum argumentum, § 15. *Quidquid commendationis habent opera, id totum habent obedientiae intuitu, quam solam Deus respicit, ut testatur per prophetam: Non praecepi de sacrificiis el victimis, sed tantum^ ul audiendo audiatis vocem meam.* Jerem. 1. et I. Reg. It. *Numquid vult Deus sacrificium, el non potius, ut obedialur voci Domini? Non ergo caeremoniae, quas Deus non instituit, ipsi placere. aul meritoriae esse possunt.* Confirmat ibidem argumentum suum, quia caeremoniae nostrae non solum non sunl meritoriae, sed nec utiles, cum vix ab ullo intelligantur. Respondeo: Antecedens falsum esse, cl contra apertissimas Scripturas. Nam Deo placuit sacrificium Abel, llebr. II. quod tamen Deus non imperaverat. El 1. Corinth. 7. *Qui non nubit, melius facit.* El ibidem de vidua: *Beatior erit. si sic permanserit*: el tamen ibidem asserit non esse praeceptum, non nubere, etiam secundo. Et 1. Corinth. 9. contendit sibi fuisse licitum vivere de bonis eorum. quibus praedicabat, el tamen se maluisse vivere cx proprio labore, ul majorem incedem haberet; id enim significant illa verba: *Melius est mihi mori, quam ut gloriam meam quis evacuet.* Porro Scripturae illae anteponunt obedientiam sacrificiis. Sed non ideo licel concludere; Ergo sacrificia non imperata nihil merebantur, modo cum fide el devotione offerrentur: cum constet ex Scripturis contrarium, ut

jam ostendimus. Ad confirmationem Respondeo: Caeremonias Ecclesiae facillime intelligi salicini in genere, ul palei, si quis discurrat per caeremonias a persona, a loco. a tempore, a rebus sumptas. Quod si aliquae caeremoniae. non ab omnibus intelligantur. i: l esi multitudo vestium ii: missa. cl signorum, lumen non carent utilitate diam apud rudissimos, cum sine dubio concilient venerationem rebus sacris. Certe Judaei parum admodum intelligebant, el tamen non frustra eas acceperunt.

Nonum argumentum, § 17. *In nc.n illa semel Ecclesiae dicta lex aeterna, manet? Quoti praeceptio tibi. hoc observabis. ul facias. Non addes quidquam, nec detrahes.* El Proverb. 30. *Jon addas ad verbum Domini. neque minuas ex eo, ne te forte arguat. inveniariisque mendae.* Respondeo: Non prohibet Dominus iu his locis quamlibet additionem. Nam sive per verbum mcllbgantur libri sacri, sive praecepta moralia, sut judicialia, aul caeremoniaha, semper invenimus factam fuisse additionem. Nam post Deuteronomium. ubi habetur illa prohibitio additionis ad verba Domini. scripti sunl omnes alii libri sacri, tum historici, lum prophetales. el lotum novum Testamentum. Hem mulla sunl moralia praecepta in prophetis. el in libris Salomonis, quae videntur addita Pentateucho: el David addidit iudiciale praeceptum, ul aequaliter dividerent praedam in bello, qui pugnabant, el qui sarcinas custodiebant, I. Reg. 30. Addiderim! etiam posteriores Judaei caeremoniales leges de novis festis diebus, Esther 9. Judith nil. el I. Machab. 4. Prohibet igilur Dominus additionem corrumpentem; el idem esi: *Non addes ac minuas.* ac si diceret, Integre cl perfecte observa, quod ego praeceptio. Id patet ex ratione. quae redditur. Proverb. 30. *Ne forte arguat te.. et inveniariis mendax.* Non enim poles dici mendax el falsarius, qui instituit novam caeremoniam, modo illa nihil official caeremoniis Dei: sed ille dicitur mendax el falsarius, qui corrumpit Dei verba, aut praecepta. Poles aulem duobus modis fieri ista corruptio. Uno modo, si quis ipsis Dei verbis, uul praeceptis aliquid addat, vel minuat, quo illa corrumpantur. ul si quis in sacrificiis Christi offerret panem sine vino, aul panem, el vinum, < l mei. Alio modo, si quis vendicaret pro Dei verbo librum non canonicum, aut pro sacramento aliquam caeremoniam a se inventam; aul contra librum vere canonicum, aul verum sacramentum detraheret de numero librorum sacrorum, ani sacramentorum; quod peccatum Haeretici committunt. c iiii mullos sacros libros negant esse canonicos, el quinque sacramenta tollunt dc numero ramentorum. Idem videmus in monelarum corruptione: illi enim dicuntur falsarii, qui vel ipsas monelas corrumpunt, addendo stannum argento, aul minuendo ipsum argentum; vel qui monelas a sc cusas obtrudunt pro monela principis. Nihil autem horum invenient in caeremoniis Ecclesiae.

Decimum argumentum, § 23. sumit Calvinus a

Iribus exemplis divinae Scripturae, 4. Reg. li, Qui incolebant Samariam a feris discerpti dicuntur, quod illi novis caeremoniis Deum colerem, quas Deus non instituerat, 4. Reg. 1G. Reprehenditur Achaz, quod novum altare posuerit in templo, quod quidem ad ornatum templi videri potest: *El tamen videmus,* inquit Calvinus, *ul spiritus audaciam illam deteslelur. non alia dcaussa. nisi quod hominum inventa in Dei culti, impurae sunl corruptelae.* 4. Reg. 21. *Aggravatur,* inquit Calvinus, *hac circumstantia crime, i Manasse, quod altare novum exstruxerit in Hierusalem.*

Respondeo in his omnibus exemplis more s Calvinum mala fide uti. Nam 4. Reg. 17. non arguuntur Samaritani illi. quod novis caeremoniis Deum colerent, sed quod initio non timerent Dominum, neque colerent, quippe Gentiles erant; nec sciebant legem Dei: deinde aulem edocti legem Dei, simul Deum colere incepissent, el m» idola. El 4. Reg. 1G. Achaz reprehenditur, non quod novum altare in templo exstruxerit. s«4 quod jussit fieri in templo Domini altare novum ad similitudinem altaris idolorum, quoti erat io Damasco, cl removerit allare Domini de loco suo. ul in optimo loco constitueret allare illud idololatricum. Denique 4. Reg. 21. Menasses non solum novum allare in templo posuit, sed allare, ubi sacrificaretur idolis. Sic enim Scriptura loquitur: *Exstruxit altaria universae militiae coeli in duobus atriis templi Domini.* El infra: *Posuit quoque idolum luci, quem fecerat in templo Domini.* Alioqui enim novum allare erigere in templo Domini, nullum crimen fuisset. Nam. 3. Reg. K legimus, Salomonem jussisse mediam pariem atrii sanctificari ad holocausta offerenda, quoniam allare aeneum, in quo offerri debuissent, non erat capax laetae multitudinis victimarum: obtulit enim lum Salomon viginli duo millia boum. el centum vjginli millia ovium. Atque haec ex Calvino. Simili fide Scripturas tractat Mclanehlhon. Nam in tpologia Confess. Augustanae, arlic 15. praeter alia, profert haec argumenta. Primo Ezech. 20. *In praeceptis patrum vestrorum «olite incedere: Ergo non licet instituere novos cultio sine Dei mandato.* Al loquitur Ezcchiel de. patribus idololalris: nam alioqui Scriptura dicit, Proverb. 22. *Ne transgrediaris terminos, quos posuerunt patres lui.* Hem Secundo argum. naliir Philippus: *Si licet hominibus instituere cultus: jmn omnium gentium cultus erunt approbandi,* < l *illi etiam quos instituit Jeroboam.* Egregie sane, quasi vero liceat condere legem injustam, si licet condere legem novam. Tertio addit. Dan. cap. II. *Significat novos cultus humanos ipsam formam Antichristi fore. Sic enim inquit. Deum .Unosiri in loco suo colet, cl Deum, quem non noverunt Patres eorum.* El hoc praeclarum esi arguendum, quasi idem sil colere Deum verum novo cullu, cl colere novum Deum, idesl, falsum cl ũclilium Deum.

I inis librorum dc sacramentis in genere.

SEOTIIA CONTROVERSIA GENERALIS

DE BAPTISMO ET CONFIRMA TIONE

DUOBUS LIBRIS EXPLICATA

INDEX

LIBBÜBL.H ET CAPITUM

IJBEN I'tililS

DE SACRAMENTO BAPTISM!

*

Argumentum el partitio dispulalionis de Baptismo

- CAP. I. De nomine, definitione el partibus Baptismi.
- » II. De materia Baptismi.
- i III. De forma Baptismi.
- » IV. De necessitate et institutione Baptismi.
- i V. Quo tempore coeperit Baptismus esse necessarius.
- u VI. De Baptismo sanguinis el flaminis.
- VII. De ministro Baptismi.
- VIII. De Baptismo infantium, contra Anabaptistas.
- IX. Solvuntur objectiones Anabaplislarum.
- X. Quid sentiant adversarii de fide, quae requiritur in Baptismo parvulorum.
- XI. Declaratur quae fides requiratur in Baptismo parvulorum, et refelluntur errores adversariorum.
- XII. Qui sint veri, aut falsi cfledus Baptismi.
- XIII. Quod Baptismus vere tollat peccatum.
- XIV. Quod Baptismus non facit homines impeccabiles.
- XV. Der Baptismus non liberari homines a servanda lege Dei.

- CAP. XVI. Per Baptismum non liberari homines ab obligatione legis ecclesiasticae.
- XVII. Per Baptismum non fleri irrita omnia vota.
- XVIII. Sola memoria Baptismi non posse dimitti peccata, quae fiunt post Baptismum.
- XIX. De Baptismo Joannis, qui fuerint errores.
- XX. Baptismus Joannis non fuisse sacramentum idem cum Baptismo Christi.
- XXL Baptismus Joannis non habuisse eandem vim et efficaciam, quam habet Baptismus Christi.
- XXII. Quod post Baptismum Joannis necessario percipiendus erat Christi Baptismus.
-) XXIII. Solvuntur objectiones.
- o XXIV. De caeremoniis Baptismi.
- » XXV. Caeremoniae ante Baptismum sunt duodecim.
- XXVI. De caeremoniis, quae Baptismum comitantur.
- XXVII. De caeremoniis, quae sequuntur Baptismum.

INDEX

LIBEft SECI.VDLS

DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS

CAP.	i. <i>Dc erroribus el mendaciis circa sa- cramentum Confirmationis.</i>		<i>etiam argumenta ipsorum contra veritatem.</i>
	II. <i>Probatur ex Scriptura sacramen- tum Confirmationis.</i>	CAP.	VIII. <i>De materia sacramenti Confirmatio- nis.</i>
n	III. <i>Probatur veritas testimoniis sum- morum pontificum.</i>	d	IX. <i>Solvuntur objectiones contra mate- riam Confirmationis.</i>
;	IV. <i>Idem probatur ex conciliis.</i>	»	X. <i>De forma sacramenti Confirmatio- nis.</i>
»	V. <i>Idem probatur ex Patribus graecis.</i>	»	XI. <i>Dc effectu hujus sacramenti.</i>
	VI. <i>Idem probatur cx Latinis.</i>	»	XII. <i>De ministro hujus sacramenti.</i>
	VII. <i>Diluuntur solutiones adversariorum ad Patrum testimonia, quae sunl</i>	u	XIII. <i>Dc caeremoniis Confirmationis.</i>

LIBELLUM

DE

SACRAMENTO BAPTISMI

/Irfjumcnlumel *partitio disputationis de Baptismo*

De Baptismo, quae disputari solent, ad novem capita revocari possunt. Primum est de nomine et definitione. *Secundum*, de materia. *Tertium*, de forma. *Quartum*, de necessitate. *Quintum*, de ministro. *Seotum*, de suscipientibus. *Septimum*, de effectibus. Octavum, de comparatione Baptismi Christi et Joannis: praecipua enim comparatio circa effecta versatur. *Nonum*, de ritu et caeremoniis. In

quibus omnibus controversiis explicandis, duos praecipue lines intuebimur. *Unum*, ut canones concilii tridentini de Baptismo, qui habentur in septima sessione, defendamus contra Calvinii Antidotum, et Examen Komnili. *Alterum*, ut praecipuorum hujus temporis haereticorum sententias, et argumenta bene intelligamus, et cillcaciter, Deo adjuvante, refellamus.

CAPUT PRIME»

De nomine definitione et de partibus Baptismi.

>

*

f

De nomine Baptismi nulla dissensio csl: utuntur enim omnes hac voce, quod in Scripturis passim habeatur. Significat autem Βαπτισμα proprie immersionem. Ordinarie enim Baptismus fit per immersionem, idque ad Chrsii sepulturam repraesentandam, juxta illud Coloss. 2. *Consepulli ei per Baptismum*. Habet autem apud Patres alia nulla nomina, de quibus vide praecipue Clementem lib. I. Paedagogi, cap. G. Nazianzenum oral. de Baptismo, et Chrysostomum. homil. ad baptizandos: qui vocant Baptismum illuminationem, gratiam. donum, sigillum, mysterium, expurgationem, et alia quaedam: sed praecipuum nomen, et communissimum csl φωτισμός, id est, illuminatio: hoc enim praeter tres citatos Patres, utuntur omnes alii Graeci posteriores, et ante eos Dionysius arcopagita de eccles. hierarch, cap. 2. immo et ipse Apostolus. Itebr. G. cum ait: *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati etc.* Et cap. 10. *Benemoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum*. Unde etiam Cyrillus hierosolymitanus Catecheses suas de Baptismo, vocal Catecheses illuminatorum. Dicitur autem Baptismus illuminatio, quia in eo infunditur habitus fidei.

Quod autem allinet ad definitionem, s. Thomas 3. par. quaesi. 6G. art. 1. aliquot definitiones adfert. Sed ex Scripturis catechismus romanus aptissime illa definivit: *Baptismus est sacramentum regenerationis per aquam in verbo vitae*. Quae definitio parlim sumitur ex Ioan. 3. parlim ex Paulo ad Ephes. 5. Et quidem primo loco ponitur, *Sacramentum*, quod est csl genus. Deinde additur, *regenerationis*, quae differentia csl contrahens genus, et distinguens a sacramentis veteris legis. Tertio additur, per *aquam*. quae est alia differentia, adhuc

magis contrahens, et distinguens ab aliis sacramentis novae legis. Etsi enim caetera non dicuntur proprie regenerare, tamen justificant impium, ac praesertim Poenitentia: justificatio autem impii, praesertim haeretici, aut apostatae, parum aut nihil differat a regeneratione. Unde Galat. 4. Paulus, *Filioli mei. quos iterum parturio*. Sed cum additur. *per aquam*, jam perspicua differentia est. Non enim reconciliatio poenitendum est regenerationis per aquam, sed reformatio quaedam, et quasi revocatio ab iniuriis.

Ubi et illud observandum est, sacramentum Baptismi non esse ipsam aquam, quae est res permanens. sed ablutionem, quae est res transiens. Itaque Baptismus est sacramentum regenerationis per aquam, id est, signum externum sanctificans per aquae aspersionem. Denique additur, *in verbo vitae*, ut exprimat etiam forma sacramenti, quae est praecipua pars essentiae.

Philippus in locis, anni 58. lib. 1. «le sacrificio, illa definit Baptismum: *Baptismus signum est quo Deus nobiscum agit, et recipit nos in gratiam*. Sed haec definitio convenit omni sacramento, immo etiam ipsi verbo, quod iam non est sacramentum.

Calvinus lib. 4. Institui, cap. 15. § I. illa definit: *Baptismus est signum initiationis, quo in Ecclesiae rooplamur societatem, ut Christo insili inter filios Dei censeamur*. Quae definitio nulla habet villia. Nam neque est essentialis, cum non alligat ullam pariem essentiae Baptismi: neque explicat effectum, seu finem principalem hujus sacramenti. Nam finis principalis secundum catholicos, immo secundum Scripturas est justificare et regenerare; secundum Calvinum (ut ibidem ipse subjungit) est alere fidem more diplomatis signati, qui

cetero finis in ea definitione non explicatur, sed solum finis quidam secundarius, qui est testari fidelitatem, quam Deo et Ecclesiae debemus, et sic agnosci ac numerari inter filios Dei.

Adde, quod ista definitio convenit etiam circumcissioni. Aam circumcisio erat signum initiationis, quo Judaei cooptabantur in Ecclesiae societatem, et Christo inferebantur. Nam etiamsi Judaeorum coctus dicatur synagoga, quando distinguitur contra Ecclesiam; tamen absolute Ecclesia erat. et Ecclesia Dei veri, antequam Christum negaret. Ipse etiam Christus, licet non fuerit homo tempore synagogae. nisi in ultimis diebus, tamen ut Deus, semper fuit caput totius Ecclesiae. Immo etiam ut homo venturus et passurus, jam tum erat caput, cui per fidem Hebraei conjungebantur, etque insemebantur. Unde I. Corinth. 10. Judaei dicuntur in deserto lentasse Christum. Et Apoc. 13. dicitur: Agnus occisus ab origine mundi. Eadem etiam definitio verbo Dei praedicato convenire videtur etiam per verbum Dei initiamur, et cooptamur in Ecclesiam et Christo inserimur.

CAPUT II.

De malicia Baptismi.

De malicia nulla fere dissensio est, tametsi non pauci errores de hac re aliquando exstiterint. vel etiam existant. Primus fuit error Manichaeorum, qui teste Augustino, lib. de haeres, cap. 46. Baptismum in aqua non putabant adhibendum, quod videlicet aquam, vel res coderas corporales, non Deus, sed diabolus procreasset. Magis verecundi fuerunt Marcionis. qui etsi crederent aquam esse opus mali principii, id est, diaboli, non Dei boni: tamen eam adhibebant in Baptismo ob Christi praeceptum. Beatus Theodorus, lib. I. fabul. haeretic. se vidisse senem quendam Marcionis, qui fatebatur in mysterio aquam adhibendam, et tamen illam odere. vel faciem suam mallet proprio spulo, quam aqua abluere, ne videlicet creatore indigere videretur.

Secundus error fuit Seleuci et Hermine, qui aquam ex Baptismo excludebant, id quo ob auctoritatem Scripturarum, quae ubicumque comparant Baptismum Joannis cum Christi Baptismo. semper affirmant Joannem baptizasse in aqua, Christum baptizatum Spiritu sancto et igne, Matth. 3. Luc. 3. Joan. 1. Marc. 1. Actor. 1. Beferunt hunc errorem Philastrius in lib. de haeresibus, et Augustinus de haeresibus, cap. 39.

Tertius error ex eodem fundamento fuit Jacobitarum, qui loco aquae Baptismatis ferro candente imprimebant in frontibus crucis figuram. Testis est Bernardus Iulzemburgensis in catalogo haereticorum.

Quartus est Paulicianorum, qui teste Eulhymio in 2. par. Panopliae. lit. 21. pro elemento aquae in Baptismo illa verba substituunt: *Ego sum aqua viva*.

Quintus error Luthcri est. qui in symposiacis colloquiis, cap. 17. interrogatus, num deficiente

aqua, liceat baptizare in lacio, aut corvisia, primum respondit: iudicio divino id esso committendum; deinde addit, quidquid balnei nomine nuncupari potest, illud esse aptum ad baptizandum. At certe balnea vini et lacis, nedum crevisiae fieri posse, nemo dubitavit unquam.

Adversus haec omnia deliramenta statuit concilium tridentinum sess. 7. can. 2. aquam veram et naturalem requiri ad Baptismum. Ex quo intelligimus duo. Primo nullum liquorem esse materiam Baptismi: qui non sit vera et naturalis aqua. Secundo, omnem veram et naturalem aquam, quantumvis accidentaliter alteram et mutam, esse materiam idoneam ad Baptismum. Id vero patet ex apertissimis Scripturis. Nam Joan. 3. dicitur: *Ex aqua et Spiritu sancto*.

Item ibidem orta est aemulatio discipulorum Joannis, quia videbant Christum baptizare per discipulos suos in aqua, vel etiam ipse Joannes baptizabat. Act. 8. *Ecce aqua, quis prohibet me baptizari?* Ephes. 5. *Lavacro aquae in verbo vitae*, I. Cor. 10. Paulus comparat Baptismum mari rubro, I. Pet. 3. comparat Petrus eundem Baptismum diluvio. Denique etiam prophetae expresse praedixerunt Baptismum aquae, vel Ezechiel cap. 36. *Effundam super vos aquam mundam*. Cur autem aquam Deus elegerit potius, quam aliud elementum, causas reddunt auctores, adferentes varias aquae proprietates: quas vide apud s. Thomam 3. part. quaesi. 66. artic. 3. et Gulielmum Parisiensem in lib. de sacramentis cap. de Baptismo.

Neque testimonia a Seleucianis allata concludunt. Nam non docent discrimen esse inter Baptisma Joannis et Christi, quod unum esset in sola aqua, alterum in solo Spiritu, vel igne; sed quod unum esset in sola aqua, alterum non in sola aqua, sed in aqua et Spiritu, vel dicitur Joan. 3. Unde I. Joan. 3. *Ille est, qui venit per aquam et sanguinem. non in aqua solum, sed in aqua et sanguine*. Quod autem additur de igne Matth. 3. et Luc. 3. non significat ignem aliquem elementalem, vel stulte putarunt Jacobitae. sed ignem quendam ecclesiam et divinum ideo conjungitur cum Spiritu sancto. Potest autem ille ignis, vel significare linguas igneas, quae descenderunt in apostolos in die pentecostes, vel ignem purgatorii, vel Hieronymus docet in cap. 3. Matth. et Beda in cap. 3. Luc. vel etiam ignem divini iudicii, vel exponit Hilarius can. 2. in Matth. vel denique ignem tribulationis in hac vita, qui nulli baptizato desit. vel exponit auctor operis imperfecti in cap. 3. Matth.

Komnilius in hunc canonem nihil aliud notat, nisi non esse necessarium, vel aqua exorcizetur et benedicatur.* si aqua vera et naturalis sufficit. Sed male id colligit: nam etiamsi ad substantiam sacramentali non requiratur benedictio aquae, tamen recte et instituta, vel infra dicemus.

CAPITULUM III.

De forma Baptismi.

Formam Baptismi etsi hoc tempore fere omnes admittant, quod ad praxim allinet, quae et singu-

laris hei providentia, no innumerabiles infantes peicanl, tamen fuerunt, cl sunl non leves de hac re errores. Primus fuil quorundam, qui ipso lenipore apostolorum baptizabant in nomine Inum principio carentium, idesl, trium Patrum, vel in nomine trium Ililiorum, ml trium Paracletorum. Qui error referlur, el damnatur can. 48. alias 49. aposlolorum.

Secundus fuil Gnoslicorum, qui tqste Ircnneô lib. I. cap. 18. baptizabant in nomine Ignoti Pairis, in veritate Matris omnium, cl in nomine dcsecedentis Jesu.

Tertius fuil Calaphrygum, el Paulianislaium. qui non baptizabant in nomine Pairis. cl Filii et Spiritus sancti, ul Innocentius 1. testatur in episl. 22. cap. 5. cl ideo iterum baplizali jubentur in concilio uicaeno can. 19. el laod.icensi'can. 8.

Quartus fuil aliquorum Ariuiorum. qui baptizabant in nomine Pati is per Filium in Spu ito sancio. Befcrl Niceph.hb. 13. cap. 35. ita baplizare voluisse quemdam episcopum arianum nomine Deutcriunr.sed divino miraculo ci/nlinuo aquam evanuisse. Alios hem Arianos non servasse veram Baptismi formam palet ex concilio I. arelalensi can. 8. ubi jubentur interrogari Ariani. cum ad Eccle-iam redeunt, sub qua forma verborum a suis baplizali sint: non enim eodem modo omnes baptizabant. Mulli quoque eorum catholicos rebaptizabant, ul Augustinus leslatur lib. de haeres. cap. 49.

Quinius error fuil quorundam Ennomianorum, qui non baptizabant in nomine trium personarum, sed in Domini morlem, ul refert Socrates, lib. 5. cap. 23.

Sextus fuil Graecorum, qui aliquando ila.adhaerebam suae formae. qua dicunt, Baptizetur N. servus Christi, in nomine Pairis. el Filii el Spirilus sancti. ul rebaptizare aiideronl Latinos baplizalos, illis verbis; *Ego lc baptizo* etc. Befcrl el damnai hunc errorem concilium Inlcranensc sub Innocehlio 111. cap. 4. ûbi non damnatur forma baptizandi Graecorum, quac non dilTerl a noslra, quoad subsianliim.Mil in concilio fiorenlinio sess. ull. declaratum est. sed damnatur Graecorum error, qui nostram formam damnare audebanl sine ulla ratione, vel caussa.

Septimus error csl Lulheri Zwinglii cl Brcllii, qui licet forma usitata utendum esse doceant; tamen id non putant necessarium ad Baptismi substantiam.Lutherus in libro de captivitate Babylonica cap. dcBaplisino.uffirmaiil Baptismum esse ratum, quibusctimquo verbis collatum,modo non in nomine hominis, sed in nomine Domini detur. Immo nddil, etiamsi impius minister non dei in nuiuinc Domini, tamen esse ratum.si suscipiatur in nomine Domini. Zvvinghus in lib. dc vera cl falsa religione cap. de Baplisimo sub finem, aperte docet, non esse necessariam ullam certam verborum formam in Baplisimo: licet dicat sc non velare, quo minus utamur sacris verbis jam receptis.Unde Zvvinghani quidam, ul referi Joannes Eckius hom. IO.dc Baplisimo, baptizabant in nominibus Pairis. et Filii el Spirilus sancti; qui csl manifestus arianismus. Nomen enim, potestatem cl auctoritatem significat in Scriptura, Marci ull. *In nomine meo daemonia*

ejicient. Joan. 5. *Ego veni in nomine Patris mei.* Ut autem csl una deitas trium personarum. ita unum nomen. una virtus, una auctoritas. Unde Ambrosius lib. 2. de sacrameniis cap. 7. el Hieronymus in cap. 4. ml Ephes, notant in Baplisimo Iri-
nam fieri mersionem, el bmien non dici, In nominibus. sod in nomine Patris,cl Filii el Spirilus sancti. Joannes Brclniius in suo calechismo cap. dc Baptismo srribi.l, verum esse Baptismum, si minister post recitatum a catechumeno symbolum lidei, ila diceret: *Audivi jam ex te confessionem fidei tuae, quod credas in Deum Patrem, Filium et Spiritum sanctum: in hanc, igitur confessionem intingo te in aquam, ul hoc signaculo corius sis te esse insertum Christo; vade in pace.* Monel tamen, ul forma Ecclesiae usitata servetur. Quod quidem bene monuit, alioqui non esset ratus Baptismus.

Praeter hos errores est opinio quaedam incommoda mullorum catholicorum, qui putarunt sufficere ad Baptismum, invocationem unius personae divinae tantum, ac praesertim Christi. Ilia videntur senlire s. Ambrosius lib, i. de Spiritu sancio cap. 3. Beda in cap. 10. Actor, qui ipsa verba Ambrosii citat. Bernardus episl. 340. ad Ilcnricum, qui docv4. ratum sibi vi ieri Baptismum, quem quidam contulit ex imperitia. In nomine Dei. ac sanctae el verae crucis, liem Hugo de s. Viclore lib. 2. de sacramentis par. G. cap. 2. ct Magister lib. 4.sent, disl. 3. el denique Nicolaus papa in episl. od Bulgaros. ul habetur can. An quodam Judaeo, de consecrat. dist. 4. qui nihil quidem definit, sed profert Ambrosii auctoritatem, cl eam approbare videtur.

Fundamenta horum auctorum sunl duo.Primum, auctoritas aposlolorum. qui baptizabant in nomine Christi, ul habetur Adorum 8. el 10. et 19.Secundum. quia in qualibet persona divina implicite continentur omnes 1res. Qui enim dicil Patrum, simul dicil Filium et Spiritum oris ejus; qui dicil Christum. dicil ungentem, idesl. Patrem. unctum, idesl. Filium cl unctionem, idesl. Spiritum sanctum: qui dicil Spiritum sanctum, dicil Patrem cl Filium, a quibus ille spiratur. Sed fundamentum praecipuum omnium auctorum posl Ambrosium, csl ipsius Ambrosii auclorilas: quare si forle Ambrosius non illud voluerit dicere, quod verba ejus sonare videntur, ruil fundamentum praecipuum illius opinionis.

Sed quidquid de hoc sit. cerium est,Baptismum, aul absolute, aul sub conditione repetendum, si detur in nomine Christi, aul alterius cujusvis personae. sine expressione aliarum, ut recte docent theologi omnes graviores in 4. disl. 3.

Est igitur haec vera forma Baptismi: *Ego te baptizo in nomine Pairis.el Filii et Spirilus sancti.* Ubi non est de essentia, illa particula. *Ego*, et licol ea non debeat orniHi cum praescribatur ab Ecclesia. tamen si omitteretur. Baptismus esset integer. quia salis exprimitur persona ministri in verbo. *Baptizo.*

Porro hanc esse veram el necessariam formam Baptismi, colligitur cx evangeho. sed non evidenter ex solo evangelio. sed cogimur recurrere ad

traditionem, et Ecclesiae declarationem. Quod est Notandum contra Calvinum, et alios haereticos. qui eandem formam praescribunt in ritu Baptismi, et eadem utuntur, cum tamen nolint traditionem, sed solam Scripturam admittere. In evangelio nihil habemus nisi unum testimonium. Matth. 28. *Euntes, docete omnes Gentes. baptizantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti*. Ex quibus verbis. si sola considerentur, non cogimur dicere; *Ego te baptizo*, sicut non cogimur dicere cum praedicamus, *Ego vos doceo*; sed videmur satisfacere, si baptizemus et doceamus, etiamsi non exprimamus verbis nos id facere. Pari ratione non colligitur evidenter ex hoc solo loco, oportere dicere; *In nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti*: posset enim exponi hic locus, vel de fide Trinitatis, ut baptizemus in fide Trinitatis: vel etiam de auctoritate, id est, ut baptizemus auctoritate a Deo accepta quemadmodum cum Marci nil. legimus: *in nomine meo daemones, ejicientur etc.* Si tamen adjungamus ad hunc locum evangelii, Ecclesiae auctoritatem, constabit certissime, omnia illa verba ad formam Baptismi pertinere.

Nam in primis esse dicendum: *Ego baptizo*, vel aliquid ejusmodi, quo exprimatur actio ministri, docet concilium florentinum in instructione Armenorum: docet etiam Alexander papa III. extra de Baptismo, et ejus effectu cap. Si quis puerum: docent omnes catechismi, et rituales libri, etiam antiquissimi. Denique etiam ratio id docet. Nam sola illa verba: *In nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti*, etiam cum ipsa lotione externa, non determinate significant id, quod hoc sacramento significari debet. Nam posset fieri solutio illa ad refrigerandum. aut curandum ab aliquo morbo, et ad id etiam recte invocaretur auxilium sanctae Trinitatis. Itaque addendum est verbum: *Baptizo. quo* ex usu ecclesiastico significatur ablutio a sordibus non carnis, quam spiritus.

Deinde esse exprimendam aliam personam a ministro diversam: quod facimus per pronomen (*Te*) ac proinde non posse ullum baptizare seipsum: docet praeter testimonia jam allata, disertis verbis Innocentius III. extra de Baptismo, et ejus effectu cap. *Debitum*.

Denique esse exprimendas tres divinas personas praeter allata testimonia. docent duo summi pontifices, Pelagius canon. Si revera, et canon. Multi sunt, et Zacharias canon. In synodo, de consecrat. disk 4. qui affirmant. Baptismum non esse ratum. si detur in nomine Domini aut in nomine Christi, nisi diserte exprimantur tres personae. Idem confirmat traditio omnium Patrum. qui affirmant. Baptismum dari debere in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti. Vide canon. 19. apostolorum. Dionysium de ecclesiastica hier. cap. 2. Justinum in apologia 2. Origene in rap. 1. ad Rom. in illud: *Quicumque in Christo baptizati sumus*. Ubi etiam dicit, non haberi ratum baptismum in nomine solius Christi, nisi addantur aliae personae. Idem Athanasius serm. 3. contra Arianos. parum a medio: ubi dicit, non esse perfectam initiationem, nisi in nomine trium personarum: quod idem habent Basilii libro de Spiritu sancto cap. 12. et Didymus

lib. 2. de Spiritu sancto. non procul ab initio. Vide etiam Nyssenum in libro de Baptismo ante medium. Chrysostomum in cap. 5. ad Ephesios, in illud: *Mundans eam lavacro*. Nazianzenum oratione in sanctum lavacrum prope finem. Damascenum lib. 4. cap. 10. et Theophylactum in cap. ult. Joh. Ilici. Praeterea ex Latinis Tertullianum lib. contra Praxenum. et lib. de corona militis. Cyprianum in epist. ad Iubajaniim. Hilarium lib. de synodis in fine. Ambrosium lib. 2. de sacramentis cap. 1. et 7. de iis. qui initiantur mysteriis cap. 5. Hieronymum in cap. 4. ad Ephesios. Siricium in epist. 1. Innocentium epist. 22. Augustinum lih. G. de Baptismo cap. 2. Leonem in epist. 4. Fulgentium de incarnatione, et gratia Christi cap. 11. Gregorium lib. 9. epist. 61.

Neque illa argumenta quae posuimus pro eorum opinione, qui putabant Baptismum esse ratum, si in nomine solius Christi daretur. aliquid concludunt. Ad Primum de exemplo apostolorum, aliqui Scholasticorum respondent, Apostolos id fecisse ex quatuor peculiari Dei dispensatione. Sed, cum neque in Scriptura, neque in ullo concilio, neque in Patribus legatur talis dispensatio, solidus respondent. qui negant Apostolos baptizasse, nisi in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti: id quod etiam confirmatur ex cap. 19. Act. Nam cum quidam Paulo dixissent: *Seque, si Spiritus sanctus est. audivimus*: subjunxit Paulus: *In quo ergo baptizati estis?* Quibus verbis indicat etiam suo tempore in ipsa forma Baptismi, nominari solitum Spiritum sanctum. Eleum certum scilicet. numquam datum esse in nomine solius Spiritus sancti, sequitur ut datus sit in nomine trium personarum. Adde, quod cum in canonibus apostolorum damnentur, qui aliter baptizant, quam in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, et antiquissimi Patres, qui vel apostolos viderunt, vel eorum discipulos, ut Dionysius et Justinus. eandem formam Baptismi praescribant. non est ullo modo credibile apostolos aliter baptizasse.

Quod autem Lucas dicit in Actis c. 2. ut 10- et 19. baptizasse apostolos, in nomine Domini Jesu: potest intelligi multis modis, nimirum, ut baptizassent dicantur in fide Domini Jesu, vel auctoritate Rumi Jesu. vel Baptismo a Christo instituto, vel denique in nomine Domini Jesu. sed non solius, verum adjuncto Patre et Spiritu sancto. Fortasse enim ad magis commendandum nomen Christi. 11. dicebant: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti*.

Et hoc modo videntur illi intellexisse haec loca. Hilarius. Basilii et Fulgentius. Nam Hilarius in libro de synodis prope finem, enumerat varia loca Scripturae, quae videntur inter se pugnare, nisi recte intelligantur. et inter alia ponit haec loca. quod apostoli Matthaei ultimo jussi sint baptizare. in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, et tamen in Actis apostolorum referantur baptizari in nomine Christi. Et quamvis non explicet Hilarius quomodo haec intelligenda sint, tamen ex modo loquendi ipsius, et ex aliis similibus locis in speciem pugnantibus, colligitur eum sensisse apostolos baptizasse in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti: alioqui. ut ipse dicit, in crimine

fuissenl, tamquam praevaricatores regulae divinae sibi datae; sed Lucum in Actis id ipsum brevissime significasse, exprimendo nomen Christi. et non negando nomina aliarum personarum. Fulgentius de incarnatione, el gratia Christi cap. 11. apertissime dicit: Apostolos haptizasse. in nomine Patris, el Filii cl Spiritus sancti, el hoc ipsum esse baptizare in nomine Domini Jesu, ut dicitur Actor.2. vel in morte Christi, ut dicitur Itoman. 6. Basilics in libro de Spiritu sancio cap. 12. scribit in nomine Filii, intelligi omnes personas , cum Scriptura dicil:Aposlolos baplizassc in nomine Chrisli:proinde apostolos revera in nomine Patris, el Filii el Spiritus sancti baplizassc, non in nomine solius Christi. I bi vult s. Basilius in una persona intelligi omnes, quod allinet ad verba s. Lucae in Actis.non autem quod allinet ad ipsam formam Baptismi. El hoc etiam modo aliqui volunt loquutum esse Ambrosium, el ex eo Bedam. Nam Ambrosius videtur sequi Basilium, cum eadem testimonia adducit, et de eadem re loquatur, el frequentissime soleat Basilii sententias suas facere: certe catechismus i<> manus cap. de Baptismo, conjungit in hac re Ambrosium cum Basilio.

Ad Secundum argumentum respondeo: Non sufficere in Baptismo implicitam mentionem trium personarum, tum quia Dominus in evangelio, el omnes Patres explicitant tradunt, tum etiam quia sacramenta sunt signa externa,el sensibilia: proinde oportet invocationem trium personarum exterius, et sensibiliter sonare , nec sufficit . si unius personae invocatio exterius sonel. aliarum autem sola mente concipiatur, quod sil, quando implicate solum invocantur.

CAPUT IV.

De necessitate el institutione Baptismi.

Diximus de caussa materiali el formali, nunc de necessitate dicendum quae ad caussam finalem pertinere videtur. Ac primum nulla quaestio est , quin Baptismus Sil necessarius nd salutem ex divino Christi mandato. Id enim etiam Calvinus fate-tur in Antidoto concilii sess. 7. canon. 5. Sed controversia est.an sil necessarius,ul medium ad salutem.ila ut si quis non baptizetur.pereat,etiamsi forte ob ignorantiam excusetur u prevaricaione praecepti. Ac praecipue habet locum controversia in parvulis, qui non sunt capaces praecepti. Tres autem sunt quaestiones. Prima, an Baptismus sil necessarius. Secunda, quando coeperit esse necessarius. Tertia, an possit suppleri per martyrium, aut poenitentiam, quae dicuntur Baptismata, illud sanguinis. hoc flaminis.

De Prima quaestione fuit olim hacrcsis Pelagianorum.Baptismum non esse necessarium ad remissionem peccati originalis,sed solum ad assequulioncm regni coelorum, teste Augustino lib. de hacresibus cap. 69,

Sed nostri haeretici Pelagianis multo audaciorcs.

non solum ad remissionem peccati, sed etiam ad regnum coelorum negant Baptismum esse necessarium. Id in primis negavit Joan. Wiclef. ul testatur Thomas Waldensis toni. 2. cap. 96. Deinde Zwinglius libro de vera el falsa religione satis aperte negat, Baptismum esse necessarium ad salutem; quod nihil sit nisi externum symbolum. Martinus Bucerus in cap. 3. Maith, idem docet, sed ex alio fundamento, nimirum, quia pueri praedestinati cliarn sine Baptismo salvantur,non praedestinati autem. etiam cum Baptismo damnantur.Joannes Calvinus in Antidoto concilii ad 6. sess. cap. o.cllib. 4. Institui, cap. IG. § 24. el 25. docet, parvulos fidelium etiam sine Baptismo esse sanctos el membra Ecclesiae,, el si moriantur salvari. Fundamentum ejus est. quia putat filiis fidelium non imputari peccatum originis, idque ex vi feederis Dei facti cum Abraham. Genes. 17. *Ero Deus tuus, t’l seminis tui.* Nos enim successimus per Christum in Abrahae posteritatem. Idem habet Petrus martyr in cap. 7. I. ad Corinth, m illa verba: *Alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.* Ubi aperte dicit, filios fidelium salvari sine Baptismo, et profert eadem argumenta,quae Calvinus. Idem quoque habet Henricus Bulhngerus Zwinglii successor in Tigurina synagoga in eundem locum. 1. Corinth. 7. Hoc tamen videtur intéresse inter Bullingerum el ÇalviriuinrquodCalvinus solos cos facit sanctos, ante Baptismum, qui nascuntur ex parentibus fidelibus: Btillingcrus autem in lib. de Testamento . seu foedere Dei unico el aeterno, docet, salis esse, si parentes aliquando fuerint fideles, licet tunc non sint, quando filii eis nascuntur. Immo diam videtur dicere, salis esse, si majores fuerint fideles, licet immediati parentes non sint fideles. Ex quo "equitur secundum opinionem hujus hominis salvari fere omnes pueros: rari enim sunt, qui non habuerint aliquem ex majoribus suis fidelem.

Contra hos errores posuit concilium tridenlinum sess. 7. can. 2. *Si quis dixerit, Baptismum non, esse necessarium ad salutem, anathema sil.* Probat^{ur} haec ventas. Primo cx Dei verbo expresso, Joan. 3. .*Visi quis renatus fuerit ex aqua el Spirilu sancto, non potest introirein regnum Dei.* Quae verba non sonant praeceptum, sed medium, ul Augustinus demonstrat lib. 1. do peccatorum meritis el remiss, cap. 30. ubi hunc locum accurate expendit. El patet etiam ex ratione, quae redditur: Quod *natum est ex carne, caro est,* el, *o- porlel vos nasci denuo.* Indicat enim Dominus homines nasci carnales el peccatores , atque adeo servos peccati; cl proinde necessarium esse remedium contra haec mala, quod remedium deinceps erit Baptismus. Idem apertissime convincitur ex figura aenei serpentis, quam ibidem Dominus ponit. Vult enim ila esse remedium contra mortem aeternam renasci per fidem, el Baptismum suum, ut olim fuit serpens aeneus remedium unicum contra morsum serpentium.Itaque illud: Nisi *quis renatus fuerit etc.* simile est. ac si quis dicerel:Nisi comedas, non vives. Vel nisi pharmacum sumas, non convalesces. Ista enim non tam praeceptum, quam medium necessarium significant. Neque de

hoc adversarii disputant; sed nituntur variis expositionibus ita depravare hunc locum. ut non possit ex eo colligi aquam necessariam esse.

Calvinus in Antidoto loco notato duo dicit. Primo, secundum aliquos Patres aquam accipi pro mortificatione: quod idem habet Kemnilius in Examine. can. 2. sess. 7. et nominal Basilium. qui per aquam intelligit mortificationem. Ad hoc vanum est. Nam Basilius libro de Spiritu sancto cap. 15. non explicat quid ad litteram significet aquae vocabulum. Joan. 3. sed praesupponens significare veram, et naturalem aquam, quaerit cur aqua adiungatur Spiritui in Baptismo, et causam reddit, ut aqua significet mortificationem peccatorum, spiritus autem resurrectionem virtutum.

Secundo Calvinus dicit. aquam hoc loco esse epithetum Spiritus, et sensum esse. Oportere nasci ex Spiritu, qui purgat ad modum aquae. Sed hanc expositionem refutavimus supra lib. 2. de sacramentis cap. 3. ubi attulimus quindecim testimonia Patrum, qui hunc locum intelligunt de aqua Baptismi: et praeterea idem confirmavimus aliquot rationibus.

Petrus Martyr in cap. 7. I. ad Corinth, praeferat hanc Calvinus explicationem, quam non improbat, adferat aliam, quod videlicet non sit vis facienda in illa copulativa: *Ex aqua et Spiritu*. Salis enim est, si ex Spiritu homines renascantur, quomodo Rom. 10. dicitur: *Corde creditur ab iustitiam, et ore confessio sit ad salutem*. Ubi habetur eadem copulativa particula, et. et tamen non est ejusdem necessitatis lides cordis et confessio oris. At hoc etiam miserum est et Tutium. Nam in primis confessio oris et lides cordis non referuntur ad eundem finem. seu enectum; fides enim cordis necessaria est ad iustitiam acquirendam: confessio oris ad salutem non amittendam. At in Baptismo, Spiritus et aqua ad eandem regenerationem perlinent: quare loca illa non sunt similia. Praeterea si non est vis facienda in copulativa, certe aequivalebil disjunctivae: inde autem sequetur salis esse renasci ex aqua sine Spiritu, quod absurdissimum est. Quod enim Martyr dicit, Christum velle, ut renascamur ex Spiritu, gratis dicit. Si enim particula, et. copulative accipitur, utrumque est necessarium; sine disjunctiva, alterutrum sufficit, quodcumque illud sit. *

Zwinglius in cap. I. Mare. exponit per Baptismum concionem. Joan. Brennius in cap. 3. Mallii, totum locum evangelii: *Nisi quis renatus fuerit*; exponit de poenitentia, ut sensus sit: *Nisi quis poenitentiam egerit, non intrabit in regnum coelorum*. Denique Joannes Wiclif, teste Thoma Waldensi torn. 2. cap. 101. per aquam in loco evangelii Joan. 3. intelligit aquam illam, quae fluxit ex Christi latere, ut sensus sit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua. quae fluat ex in eo latere, id est, ex passione mentis etc.*

Sed haec et similia somnia facile refutantur. Primo. ex communi consensu Patrum supra citatorum. Cum enim hic locus tam varie exponatur ab hominibus hujus, et superioris aetatis, nihil reclinis facile possunt homines prudentes, etiamsi Christiani non essent, quam appellare ad iudicium anti-

quorum, qui ante nostras lites hunc locum exposuerunt. *

Secundo, refelluntur ex communi axioma lito-logorum, quo docemur Scripturam intelligere secundum verborum proprietatem, ubi non cogimur evidenti absurdo; alloqui possemus depravare omnia loca, etiam clarissima, si licent pro arbitrio fingere novos sensus. Pono adversarii nullum absurdum ostendunt, quod sequatur, si hoc loco per aquam intelligamus aquam, nisi quia hinc refellitur ipsorum haeresis.

Tertio, quia si hoc loco per aquam non intelligimus aquam, difficile erit statuere, sacramentum Baptismi constare ex aqua: quod tamen alii in hoc tempore omnes sunt catholici, tum haeretici, Nam caetera loca Scripturae, ubi fit mentio aquae in Baptismo, ut Ador. 8. et Ephes. 5. probant quidem posse homines baptizari aqua, sed non probant non posse Baptizari aliis etiam liquoribus. Et praeterea poterunt ea loca detorqueri ad metaphoras, non minus, quam iste. Recte igitur concilium Iridniinum sess. 7. canon. 2. anathema dicitur in his, qui hunc locum evangelii detorquent ad metaphoras, et non intelligunt de vera et naturali aqua, ut verba sonant.

Secundo, probatur eadem veritas ex traditione Ecclesiae et Patrum; semper enim Ecclesia credit, infantes perire, si absque Baptismo de hac vita procedant. Ac Primum habemus testimonia conciliorum carthaginensis et mileviani apud Augustinum epistol. 91. et 92. in quibus ex professo damnatur sententia eorum, qui putant parvulos salvari sine Baptismo. Quibus consonat Iridniinum concilium sess. 6. can. 3. et sess. 7. can. 6.

Secundo, habemus testimonia pontificum. Siricii in epistol. I. ad Ilimericum cap. 2. et Innocentii. epistol. 26. ad concilium milvianum. qui docent parvulos omnino perire, si absque Baptismo decedant. Item Leonis I. epistol. 80. alias 78. ad episcopos Campaniae. ubi dicit. in periculo vitae quocumque tempore esse homines baptizandos, ne careant necessaria liberatione.

Tertio. habemus testimonia omnium fere Patrum, qui idem docent, ut Irenaei lib. 3. cap. 19. Originis in cap. 11. ad Rom. Nazianzeni orat. in sanctum lavacrum. Basilius orat. 13. de exhortatione Baptismi. item Cypriani lib. 3. epistol. 8. ad Fidum. Ambrosii lib. 2. de Abraham cap. 11. Hieronymi lib. 3. contra Pelagianos. Augustini lib. 1. de peccatorum meritis, et remissis, cap. 11. et 23. 24. et 27. et epistol. 28. lib. 2. de origine animae cap. 12. et lib. 3. cap. 9. Prosperi lib. 2. de vocatione Gentium cap. 8. Fulgentii lib. de fide ad Petrum cap. 30. Bernardi serm. 66. in Confite. et Petri cluniacensis in epistol. contra Petrobrusianos. qui ex professo hoc (racial. Sed audiamus unum, aut alterum Augustini testimonium nomine aliorum lib. 3. de origine animae cap. 9. *Noli, inquit, credere, noli dicere. noli docere. infantes antequam baptizentur morte praeventos. pervenire posse ad originalium indulgentiam peccatorum, sciri esse catholicus*. Et in epistol. 20. ad Hieronymum. *Quisquis dixerit, quod in Christo vivificabuntur etiam parvuli. qui sine sacramenti ejus participatione de vita ex-*

toil, /tic profecto, et contra apostolicam praedicationem venit, el lotam condemnat Ecclesiam: ubi prbpterea, cum baptizandis parentis festinatur at curritur . quia sine, dubio creditur aliter eos in Christo omnino vivificari non posse.

Tertio, probatur ratione deprompta cx fundamentis adversariorum. Nam fundamentum ipsorum est, quia filii Christi innoxii nascuntur liberi a reatu peccati originalis, non quidem, quod non habeant peccatum, sed quia eis non imputatur, cum sint filii sanctorum. Hoc enim fundamentum facile polesl everti. Primo, quia Jacob el Esau . filii erant optimi patris Isaac, et tamen Deus Jacob dilexit, Esau aulem odio habuit, antequam aliquid boni vel mali egissent. Bum. 8. Non ergo filii sanctorum nascuntur sancti.

Respondet Pelrus martyr in commentario 1. Corinthih. 7. filios sanctorum nasci sanctos, quando sunt praedestinati: quia tamen nos ignoramus, qui sint praedestinati, ideo bene speramus «le omnibus filiis sanctorum. donec illi per mala opera non prodant suam reprobationem. Inepta responsio; Nam si res ita se habet. impertinens erit nasci ex fidei vel infidei. el bene sperandum erit de omnibus infantibus; saepissime enim contingit, ul 'filii fidelium sint reprobi, el filii infidelium praedestinati. Praeterea si filii fidelium non praedestinati. non nascuntur sancti, male allegat Pelrus martyr Calvinum. sequulus illam promissionem Genes. 17. *Ero Deus tuus el seminis tui.*

Respondet Martyr. illam promissionem non esse universalem, sed solum habere locum in praedestinis. At hoc gratis dicitur: Verba enim Scripturae absoluta sunt, neque ulla lit in loto illo capite mentio praedestinationis. El denique promissio illa inanis redditur. si adjungenda csl conditio praedestinationis: nullam enim consolationem inde capere possunt, vel parentes, vel filii, cum ignorent an sint praedestinati. Simile est si rex diceret alicui: Do tibi hanc urbem pro te et posions, si tamen mihi placuerit posteris tuis illam concedere.

Secundo: David erat filius hominis fidelis, el tamen psalm. 50. dioebat: *in iniquitatibus conceptus sum, el in peccatis concepit me mater mea.* El Apostolus erili filius sanctorum, ul ipse affirmat 2. Corinthih. 12. cl tamen ail Ephes. 2. *Eramus ct nos natura filii irae.*

Respondent: Il. iec dici de corruptione naturae, el tie peccato quod revera incsl. non de reatu, qui non est in liliis fidelium, eum eis peccatum non imputetur. Sed certe, esse filium irae, apertissime sonat reatum. Filius enim irae non est. nisi qiii csl obnoxius poenae et vindictae. Non autem est obnoxius poenae, cui peccatum non imputatur. Inde Paulus non ait: Sumus filii irae, sed: *Eramus.* et tamen secundum adversarios, peccatum semper manet etiam post Baplismum.

Tertio, loca apostoli Pauli dc peccato originali generalia sunt. Rom. *li. In quo omnes peccaverunt.* El 1. Corinth. 15. *Christus pro omnibus mortuus esi, ergo omnes mortui sunt.* Nec possunt haec, loca exponi dc vitio naturae, non de reatu: alloqui nemo haberet reatum. Nec polesl dici, filios fidelium contrahere peccatum originale, sed mox di-

mitti eis. antequam nascantur. Nam si filii fidelium ideo sanctificantur. quia sunt filii fidelium, eodem momento incipient sancti esse, quo incipiunt esse filii fidelium; at eodem momento incipiunt esse filii fidelium, quo incipiunt esse simpliciter: ergo numquam habent peccatum originale, quod est contra Paulum, el contra ipsos adversarios. qui admittunt peccatum originale, et non advertunt se pugnancia dicere.

Quarto, fundamentum adversariorum, pugnant cum axiornate omnium Patrum, immo eliam omnium Christianorum, quod est. Christianos non nasci, sed fieri: ut Hieronymus ait episl. 7. ad Laetam. Tertullianus in Apologetico cap. 17. in tine, et alii passim. Jam enim secundum Calvinum, cl Martyrem Christiani nascuntur. non fiunt.

Sed argumenta ipsorum videamus. Primo objiciunt illud Genes. 17. *Ero Deus tuus, el seminis tui post te.* Quod quidem dictum csl Abrahae. ct ejus poslorilalhsed nos per Christum successimus. in posteritate Abrahae. Christus enim solvit maceriam. quae nos separabat a populo Dei.

Respondeo: Promissionem illam. ut supra ostendimus in quaestione de differentia sacramentorum novae cl veteris legis, ad literam non fuisse promissionem remissionis peer, itornin. sed peculiaris protectionis ei gubernationis, cl terrenae hlicitatis: tamen sensu quodam mystico. fuisse cl iain spirituales promissiones, cl remissionis peccatorum, ac vitae aeternae, et ad nos pertinere: sed ad nos descendere non por carnalem generationem parentum . sed per spiritualem regenerationem Chrisli. Nam Apostolus Rom. 1. el 9. el Gnlal. 3. el 4. aperte docet eos osse veros Abrahae filios, non qui sunt filii carnis, sed qui sunt filii fidei, idesl. qui imitantur fidem Abrahae. Tunc ergo incipimus secundum Apostololuln esse filii Abrahae. cum incipimus esse fideles: quod parvuli non faciunt, nisi cum baptizantur: illis enim baptizari est credere, ul dicil Augustinus lib. 1. dc peccatorum meritis, el remiss, cap. 27. Et praeterea ratio idem docet. Nam per carnalem generationem non possumus fieri filii Abrahae. cum parentes nostri ab Abraham non descendant. sed quia Christus vere fuit filius Abrahae; tunc el nos incipimus esse filii Abrahae, cum incipimus esse Chrisli filii, vel fratres. l«1 autem certum est non fieri nisi per Baplismum. Unde Joan. 1. *Qui non ex sanguinibus. neque e. v voluntate carnis. neque ex voluntate viri. sed e. r Deo nuit sunt.* El Joan. 3. *Oportet vos nasci denuo.* Vide Augustinum epist. 2(H). ad ASellicum.

Secundo objiciunt illud Apostoli 1. Corinthih. 7. *Eilii vestri immundi essent, nunc aulem sancti sunt?*

Respondeo cum Augustino lib. 3. de peccatorum merit, el remiss, cap. 12. quidquid significetur per hanc filiorum sanctitatem. non posse ullo modo intelligi, quod adversarii volunt, filios flerl sanctos sine Baptismo. Nam ibidem Paulus dicil. sanctificari conjugem infidelem per fidelem. cl tamen stultissimum esset credere, conjugem infidelem, sine conversione ad Deum, et Baptismo Chrisli posse, pervenire ad remissionem peccatorum hoc solo , quod adhaeret cotijugi fidei.

Porro tres sunt hujus loci Patrum expositiones. Ibi enim sanctos hic vocari filios sanctitate quadam civili, quod videlicet legitimi, non spurii sint. II in commentariis, qui tribuitur Ambrosio, et sancti Thoma. III Anselmus in hunc locum.

Iste filius Martyr hanc expositionem, quia filii essent legitimi, etiamsi uterque conjunx esset infidelis: et tamen Apostolus dicit, filios nasci sanctos ex uno conjugio fidei. aliter infidelis: quia sanctificatur infidelis per fidelem: aliqua igitur alia sanctitas hoc loco agnoscenda est. Sed male reprehenditur haec expositio. Nam alia ratio est conjugii inter duos infideles, alia inter fidelem et infidelem. Nam cum uterque conjunx est infidelis, conjugium sine dubio est legitimum, vel civilis quidam contractus; neque de eo dubitari poterat: vel etiam non potest dubitari cum uterque civilis fidelis. At cum alter fidelis est, aliter infidelis dubitari poterat, an conjugium esset legitimum propter religionis disparitatem: videtur enim fidelis pollui per cohabitationem cum infideli. Ideo Apostolus monet Christianos. etiam tum Matrimonium esse legitimum, neque pollui fidelem ob cohabitationem cum infideli, sed e contrario sanctificari infidelem per fidelem: major enim vis est fidei, quam infidelitatis. Esse autem etiam in tali disparitate religionis, legitimum conjugium, probat ex eo, quod filii eorum non censentur immundi, id est, infames vel spurii, sed sancti, id est, legitimi vel liberi a civili ignominia.

Altera expositio est. filios horum conjugum dici sanctos, quia consecrantur Deo ab altero conjugio fidei, et per Baptismum Christiani fiunt, et in Dei timore educantur. Hortatur enim Apostolus conjuges Christianos, ut non discedant a coniugibus infidelibus, si ipsi infideles velint cum fidelibus permanere; et rationi non reddit, quia sanctificatur infidelis per fidelem, id est, vel convertitur ad fidem, vel certe est candidatus fidei, cum non abhorreat a consuetudine conjugis fidelis: inde autem sequitur, vel filii sancti sint, id est, Christiani fiant. Quod certe non fieret, si nollet infidelis cum fidele habitare, vel non sanctificaretur infidelis per fidelem; tunc enim filii sequerentur parentem infidelem, et proinde immundi et infideles essent. Haec exposuit Tertullianus lib. 2. ad uxorem. et ex eo sancti Hieronymus lib. 1. in Jovinianum. et in epistolam. 153. ad Paulinum. et Augustinus lib. 2. de peccatorum meritis et remissione, cap. 26. et lib. 3. cap. 12. et lib. 1. de sermone Domini in monte cap. 27.

Carpit etiam hanc expositionem Petrus Martyr. ubi suam haeresim ex hoc loco Apostoli stabilire possit. Nam saepe accidit, vel qui ex scortatione filios suscepit, eos Christianos fieri curet. et in timore Dei enutrit, ut Augustinus ipse fecit cum filio suo Adeodato. et tamen nemo inde probaret scortum tam esse conjunctionem cum scorto. Paulus animi probat sanctum esse conjugium etiam infidelium et fidei, quia inde nascuntur filii sancti. Aliter immerito reprehendit Martyr hanc expositionem. Nunc conjunctio cum scorto, res est per se mala. et ideo non potest fieri sancta per conjunctionem fidelis, nec potest fieri laudabilis, et retinenda, etiamsi inde nascantur filii, qui Christiani fiant.

Nam non sunt facienda mala, vel veniant bona, Rom. 3. At conjugium etiam infidelium res civilis bona, et ideo potest fieri melior, si alter eorum convertatur ad fidem, et potest commendari et suaderi perseverantia in tali conjugio, ob bonum, quod inde sequitur. ut filii Christiani fiant.

Tertia expositio est aliorum, vel referunt Augustinus et Anselmus locis citatis, qui dicebant, sanctificari conjugem infidelem per iudicium, qui discit servare leges conjugii, et non abuti Matrimonio. Infideles enim qui ignorant Deum, etiamsi legitime conjuncti sint, tamen saepe abutuntur Matrimonio, neque abinent se a copula conjugali tempore menstrui, neque semper naturalem modum servant: inde autem polluitur conjugium, et filii nascuntur immundi: a qua pollutione liberantur et parentes et filii, per hoc quod infidelis consentit habitare cum fidele, et proinde servare leges casti conjugii.

Tertium argumentum Calvini: Prophanatur Baptismus cum datur ei, qui ad Christum non pertinet. quomodo prophanatur sigillum regium, cum eo gignatur falsum diploma.

Respondeo: Baptismus non prophanari, cum datur immundis, sed contra potius sanctificare, et purgare immundos. Non enim est sigillum, vel Calvinus somniat, acceptae gratiae, sed civilis instrumentum conferens gratiam, et signum gratiae, quae tunc datur.

Quartum argumentum: Infantes Judaeorum, qui ante octavum diem moriebantur, non poterant circumcidi, et tamen non civilis verisimile eos perisse; igitur sine circumcisione salvabantur. At eadem ratio civilis Baptismi apud Christianos, et circumcisionis apud Judaeos.

Respondeo: Totum argumentum constare ex rebus incertis. Nam in primis nulli veterum (vel supra diximus) negant circumcisionem datam in remedium contra peccatum. Deinde non scimus an ante octavum diem haberent infantes Judaeorum aliquod remedium, et quod illud esset. Denique non est eadem ratio Christianorum et Judaeorum. Nunc enim determinatum est Christo certum remedium et quidem communissimum, et facillimum, praeter quod non licet tingere aliud; tunc autem quid fleturi. certo sciri non potest, cum Scriptura nihil dicat. Illud unum certo scimus ex divinis literis. omnes homines nasci peccatores, nec salvari, nisi per Christi passionem certis mediis applicatam. vel Augustinus fuse docet in tribus libris de peccatorum meritis et remissione, et libris quatuor de originatione animae.

Quintum argumentum: Si Baptismus civilis necessarius, peribunt sine sua culpa infiniti infantes, quod alienum videtur a Dei misericordia. Hoc argumentum Petri Martyris, fuit etiam quorundam catholicorum, vel Cajetani. Gabrielis, et aliorum, qui non quidem docent, filios Christianorum nasci sanctos, sed tamen conantur invenire alia remedia pro parvulis, praeter Baptismum.

Sed respondemus cum Augustino lib. 2. de bono perseverantiae cap. 12. et Prospero lib. 2. de vocatione Gentium cap. 8. Dei judicia esse occulta, cur sui parvulos perire velint; in eis tamen esse justis-

sima. Nam etiamsi parvuli sine sua culpa uon baptizantur, non tamen simi sua culpa pereunt, cum habeant originale peccatum. Qui autem lingunt ahud remedium praeter Baptismum. apertissime pugnant cum evangelio, conciliis. Patribus, atque Ecclesiae universae consensu. Nam ul Augustinus ait episl. 28. non alia de caussa in Ecclesia festinatur, el curritur cum infantibus periclitantibus ad Baptismum, nisi quia constat nullum esse aliud remedium. Videntur autem, qui ista fingunt, non cogitare curam infantium magis ad Deum, quam ad se perlinerent Christum cum Baptismum necessarium asseruit, Joan. 3. bene scivisse, mullos eo remedio sine sua culpa privandos, el facillimum esse Deo, si vellet, providere infantibus omnibus Baptismum, sicut reipsa providet omnibus electis. Quod enim Bucerus. cl Martyr dicunt, infantes praedestinos etiam sine Baptismo salvari. ineptissime dicitur, ul Augustinus ostendit lib. 3. de origine animae cap. 10. Quos enim Deus praedestnavit, iis remedia ad salutem efficacissime providit. Proinde omnes, qui in infantia moriuulur. si praedestinati sint, sine dubio baptizantur, cl conliasi reprobi suit, non baptizantur.

CAPUT V.

*Quo tempore coeperit Baptismus osse
necessarius.*

Quo tempore coeperit Baptismus esse necessarius, quaestio est inter theologos. Sed quia non csl controversia cum haereticis, exponam solum paucis propositionibus, quae mihi esse probabilior sententia videatur.

Prima propositio: *Baptismus ante passionem Domini institutus esi.* Nuta negari non posse. quin aliquem Baptismum Christus in usu habuerit ante passionem. Nam Joan. 3. cl 4. dicitur Christus baptizasse per discipulos suos. Sed dubium esse potest, an ille Baptismus fuerit sacramentum illud, quod nunc habemus, cl de quo lit mentio Molili, ult. an vero fuerit praeparatio quaedam ad Baptismi sacramentum postea instituendum, ul erat Baptismus Joannis. El quidem Chrysoslomus homil. 28. in Joan, el Theophylaclus in cap. 3. Joan, aperte docent Baptismum illum, quo discipuli Christi baptizabunt Joan. 3. non remisisse peccatum, el fuisse in aqua tanlum sine Spiritu; nec ullam fuisse differentiam inter Baptismum discipulorum Christi el Joannis, sed utruinque fuisse praeparationem ad Udem: el ideo Christum non baptizasse per se, sed per discipulos, quia non decebat eum baptizare sine Spiritu. Idem videtur sentire s. Leo episl. 4. ad episcopos Siciliae cap. 3. *Ipsa.* inquit, *operis qualitas docet celebrandae generaliter gratiae eum esse legitimum diem,* idest, diem resurrectionis, *in quo orta esi el virtus muneris, el species actionis. Ad cujus rei confirmationem plurimum valet, quod ipse Dominus Jesus Chri-*

stus. posleaquam resurrexil a morluft. discipulis silis, in quibus omnes Ecclesiarum praesules docebantur, et formam, el potestatem tradidit baptizandi, dicens: Euntes ergo nunc docete onines gentes, baptizantes cos in nomine Patris, el Filii el Spiritus sancti. De quo utique, cos etiam ante passionem potuisset instrui re, nisi proprie voluisset intelligi, regenerationis gratiam ex sua resurrectione coepisse. Haec ille. Probabilius tamen est, quod nos diximus. Quod ex professo docent Cyrillus lib. 2. in Joan. cap. 57. cl sequentibus, ct Augustinus tractat 13. el 15. in Joan, cl episl. 108. ad Selcucianum, et Hugo de s. Victore lib. 2. de sacramentis pari. 6. cap. 4.

Est haec communior theologorum sententia. cum Magistro in 4. disl. 3. El ratio csl. Primo, quia Joan. 3. dicitur Christus baptizasse. cum tamen non ipse baptizaret, sed discipuli ejus. ul ibidem adjungit evangellsta. Ergo ille baptismus erat proprie Christi Baptismus, ul distinguitur a Baptismo Joannis; alioqui non ipse, sed Joannes diceretur baptizasse eos. quos discipuli Christi baptizabunt. Si autem cral proprie Christi Baptismus, necessario erat in aqua cl spiritu, non in sola aqua. Semper enim Scriptura ponit hoc discrimen inter Christum cl Joannem. quod iste in aqua, ille non in sola aqua, sed eliam in Spiritu baptizaret. Nec decebat ul Christus institueret inanem caeremoniam, aui munus Joannis sibi usurparet, nimirum baptizandi in sola aqua. Adde, quod Joan. 1. dicitnr de Christo in praesenti: *Hic est, qui baptizat in Spiritu sancio.*

Secundo probatur hoc idem, quia Actor. 19. legimus rebaptizalos, quos Joannes baptizaverat. At nusquam legimus rebaptizalos, quos discipuli Christi ante passionem ejusdem baptizaverant. Immo probabilissimum esl (ul Augustin, docet in episl. 108.) apostolos non fuisse baptizalos, nisi ante Christi passionem.

Terlio Patres communi consensu docent, Christum. cum baptizarelur in Jordane, dedisse aquis vim sanctificandi, ul palel ex Tertulliano libro contra Judaeos cap. de passione: ex Ililario canon. 2. in Mallh. Ambrosio lib. 2. in Luc. cap. 12. Hieronymo in dialogo contra Luciferianost Nazianzeno in oratione in saucia Lumina; Beda in cap. 3. Luc. el ex aliis. Al certe non habuerunt aquae vim sanctificandi. nisi ab eo lemporc. quo coeperunt esse materia Baptismi.

Denique fundamentum contrariae sententiae non est solidum. Solum enim adferunt Chijsostomum el Theophylaclum in illud Joannis *~i. Nondum erat Spiritus datus, quia nondum Jesus erat glorificabis.* Al hic locus mtelligilur de plenitudine Spiritus sancti, quae dari coepit visibiliter in penlecoste; alioqui enim omnes sancti habuerunt Spiritum sanctum, eliam ante Christi passionem.

Secunda propositio: *Baptismus Christi institutus est, quando Dominus ipse in Jordane a Joanne baptizalus est.* Nola de hac re, idest. quo puncto temporis Christus Baptismum instituerit, esse plurimas opiniones Scholasticorum, sed communioem el probabiliorem esse, quam nus sequimur, quam eliam amplectitur cateclismus eoa-

cilii Iridcnlini, cl Magister cum s. Tboma, el aliis IU». 4. disl. 3.

Nola praeterea, non velle nos dicere. Christum in dic sui Baptismi verbis docuisse materiam, aul formam Baptismi; id enim falsum csl, sed lum primum statuisset, ac decrevisse, quod postea declaravit Jonn. 3. Nicodeno. el alio tempore suis discipulis; ul aqua esset materia Baptismi, et ul forma esset invocatio trium divinarum personarum. Determinavit enim aquas, ad Baptismi materiam, cum eas tactu mundissimae carnis suae, consecrare cl illustrare dignatus est, ul docent Paties citati. El simul determinavit formam, cum in ejus Baptismate tota Trinitas sensibiliter apparuit, ul palet Matth. 3. Christo enim baptizato aperti sunt coeli, el vox Patris inlonuiccl Spiritus apparuit in specie columbae. cl Filius ipse Dei in came assumpta praesens erat; ubi etiam simul (Iilario teste loco citato) declai alus esi effectus Baptismi a Christo instituti, nimirum. quod baptizatis aperitur coelum, cl a Patre. in filios adoptantur, el Spiritu sancto replentur clc.

Tertia propositio: *Baplismus Christi non fuit neoessarius. nécessitaie medii, aul praecepti ante Christi mortem.* Probat, quia usque ad Christi mortem lex antiqua vim suam retinuit, ul palet, quia Christus eam servavit usque ad mortem. Nam pridie quam pateretur, servavit caeremoniam agni paschalis, el Mallii. 23. monebat homines, ut servarent el facerent, quae scribae el pharisaei docebant cx cathedra Moysis; ergo etiam circumcisio, si in remedium peccati data fuerat, usque ad Christi mortem vigeat. Non igilur loto eo tempore Baplismus Christi necessarius erat ul medium ad salutem, quandoquidem sine eo poterant homines, etiam parvuli, justificari. Quare illud Christi verbum Joan. 3. *Nisi quis renatus fuerit etc.* non significat ab en die. quo Dominus cum Nicodeno loquebatur. fuisse Baptismum necessarium. sed significat necessarium futurum fuisse in luge mna. postquam cessarent caeremoniae legales, ul recte exponit Bernardus episl. 77. ad Ittigoncm. El eodem modo exponendum est. quod ait Fulgentius lib. ile tide ad Petrum, cap. 3. ex quo tempore dictum csl: *Nisi quis renatus fuerit*, neminem sine Baptismo posse salvari. Accipit enim nomine temporis, non illum diem, quo ea dicebantur, sed tempus legis novae. Denique illud etiam Lue. 10. *Lex, et prophetae usque ad Joannem:* non significat tunc legem cessasse, quoad vim, aul obligationem, sed quoad praediciitionem: Joannes enim fuit ultimus prophetarum. Lude subjungit. *Eæ eo regnum Dei evangelizatur.* Praeterea in morte Christi cessavit efficacia caeremoniarum, el lotius legis veleris; ergo cessavit etiam vis circumcisionis; ergo usque ad illud tempus vim habuit lex vetus. Porro in morte Christi cessasse vim legis, palet cx evangelio Mallii. 27. *Scissum esse velum.* El Joan. 19. *Consummatum est.* Hem ex Aposlolo Rom. 7. *J/orli/icali estis legi per corpus Christi.* Item omnes fere caeremoniae legis figurae erant Christi. Coloss. 2. cl Illebr. 10. Christus aulem in moric complevit opus redemptionis.

Quarta propositio: *Baplismus Christi coepit esse*

necessarius necessitate medii, et praecepta iit pentecostes. Nola, legem veterem simpliciter cessasse in morte Christi, quia tunc cessavit universaliter ratio legis: tamen ob ignorantiam bujusrei adhuc obligasse Judaeos, usque ad publicam promitigationem evangelii: el contra legem cvoogelicam cl sacramenta Christiana condita fuisse, cl multum profuisse etiam ante Christi mortem, tamen non habuisse vim praecepti. nisi post promulgationem solenmem. ul concilium Iridcnlinuin sess. G. cap. i. dicil dc Baptismo. Et ratio csl, quia promulgatio est de essentia legis, ut s. Thomas docti par. 2. quae si. 90. art. J. Promulgatio aulem solennis novae legis factu est in die pentecostes. Quod probatur Primo, quia, ut diximus, lex vetus vigit usque ad Christi mortem: ab eo aulem lernporc usque ad penlecoclem, neque Christus, neque apostoli publice ad populum loquuli sunl. Secundo, non debuit promulgari solemniler lex nova, nisi completis omnibus mysteriis redemptionis, mysteria autem completa sunt in ascensione Chrisli-Terlio, lex vetus solemniler promulgata fuit in monte Synn dic quinquagesimo post primum pascha Judaeorum; ergo lex nova promulgari debuit die quinquagesimo post primum pascha Christianorum. Fuisse enim illam legis promulgationem, figuram promulgationis evangelii, docent Augustinus episl. 119. Leo semi. I. dc pentecoste, el alii. Quarto, concioni primae, quam habuit s- Petrus Actor- 2. ipso die pentecostes, conveniunt omnes conditiones promulgationis solennis. Nam habita est in urbe regia Hierosolymorum, praesentibus omnibus hominibus omnium nationum, ul Lucas testatur, a summo praecone evangelii, qui erat apostolus Petrus, et in ea concione comprehensa sunt praecipua capita lotius doctrinae cvangelicac. Denique continuo etiam coepit usus sacramentorum.

CAPUT VI.

De Baptismo sanguinis el flaminis.

Quod attinet ad postremam pariem disputationis de necessitate Baptismi, quaestio est. an Baptismus aquae suppleri possit per martyrrium, tam in parvulis, quam in adultis; el per veram cordis conversionem in adultis.

Mariions Kcmnilius in 2. par. Exam. pag. 90. 91. 0192. adiniltit haec tria Baptismata, ac dicil, ab antiquis venuste distincta esse tria Baptismata, sanguinis, flaminis el fluminis. Sed dissentit a catholicis in modo explicandi: non enim vult martyrrium aul Poenitentiam remittere peccata, ul facit Baplismus aquae, sed solam fidem, quae tempore martyrii el Poenitentiae, apprehendit Christum. esse eam quae justificat- Illyricus quoque Cenlur. S. cap. 4. coi. 317. dicil. Prosperum contra verbum Dei, el cum magna injuria Baptismi aequasse martyrrium Baptismo. Sed Illyricus non adfert argumnta: Kcmnilius aulem probat, quia martyrrium el Poenitentia sunl opera nostra; absurdum autem el impium csl, opera nostra aequare sanguini Christi el virlu-

ti Baptismi. Confirmai ex Augustino, qui lib.4.contra Donalistas cap. 22. dicil, bonum latronem. qui rmn Christo pendebat in cruce, mm passione sua Obtinuisse remissionem peccatorum, sed ex tide apprehendenti! Christum. cujus contrarium docuerat Cyprianus, sed eum Augustinus loco notato refutavit.

Haec sententia Kemnitii non solum est falsa, sed diam secum ipsa pugnat, et mendaciis suis non caret. Nam cum idem Kemnitius passim doceat eum Magistro suo Iulhero. in ipso etiam Baptismo aquae solam lidem justificare; an non aperte serum pugnat cum dicil: Martyrium el Poenitentiam non remittere peccatum, eo modo, quo Bhplismus, quia in eis sola fides justificat? Mendacia vero duo sunl in hac sententia Kemnitii. Primum, cum ait Augustinum asserere bonum latronem sola fide Christum apprehendente justificatum. Non enim hoc Augustinus dicil: sed bonum latronem ille el conversione cordis ad Deum justifie. dum esse. Secundum, cum ait, ab Augustino refutari Cyprianum, qui crediderat martyrium justificare, eo modo, quo facit Baplismus. Id enim est impudens mendacium. Augustinus enim non modo non refutat, sed etiam laudat Cypriani sententiam. Sic enim ait: *Baptismi sane vicem aliquando implere passionem. de latrone illo cui non baptizato dictum est: Hodie mecum eris in paradiso, non lere documentum idemb. Cyprianus assumit.* Haec ille. Docel quidem paulo infra Augustinus, latronem illum non posse dici martyrem, nec salvatum Baptismo sanguinis, sed Baptismo flaminis. sed hoc dicil ad confirmandam Cypriani sententiam: si enim Baplismus flaminis justificat, nullo mugis Baplismus sanguinis. ul Cyprianus dixerat, IT amem res lota explicetur, ponant aliquot propositiones.

Prima propositio: *Martyrium rcclle dicilur. cl csl quoddam Baptisma.* Probatur haec propositio duplici ratione. Primo, quia Scriptura divina, el sanefi Paires martyrium Baptisma nominare solent, Marci 10. *Potestis bibere calicem, quem ego bibi- turns sum: aul Baptismo, quo ego baptizor, baptizari? Et quomodo coarctor. donec perficiam illud?* Idem etiam Patres passim docent. Tertullianus in lib. de Baptismo, dc martyrio loqnens: *Hic, inquil, csl Baplismus qui lavacrum regenerationis non acceptum referi, vel perditum reddit:* Prosper in epigrammatis:

*Et quidquid sacri feri mystica forma lavacri.
Id lotum implevit gloria martyrii.*

Cyprianus praefatione lib. de exhortatione martyrii, dicil martyrium esse Baptismum, el quidem Baptismo aquae prncslanliorem. Ambrosius in psalm. 118. serin. 3. tria Baptismata distinguit, timim aqmic. alterum sanguinis, tertium purgatorii in alia vita. Hieronymus in cap. 5. ad Ephes, in illud: *Inum Baptisma*, distinguit Baptismum aquae, a Baptismo martyrii. Augustinus lib. 13. de Civil. Dei tap. 7. epist. 108. ad Selcucianum lib. I. de origine animae cap. !). lib. 4. de Baptismo cap. 21. cl22. Cyriilus catechesi 3. ponit etiam duo ista Baptismata, ul faciunt quoque Naziairzemis. orat. in

Btti tnnixi Vol. III.

sancta lumina. Damascenus lib.4.cap. 10. Bernardus in episl. 77. cl Hugo dc sancio Victore lib. 2. dc, sacramenlis pari. 0. cap. 7.

Altera raliio esi, quia martyrium convenit cum Baptismo aquae in tribus effeclibus: nimirim. quod Primo configurai hominem Christi passioni eimorli. Secundo rcmiilii peccatum originale, cl reliqua omnia, si quae sini admissa. Tcrlio, quod rcmiilii omnem poenam peccato debitam, tam aeternam, (pam iemporalem: quod inter sacramenta proprium est solius Baptismi.

Hic tamen Observandum est. non esse haec omoia aequae certa. Ac Primum certum esi, quod martyrium sii configuratio muriis Domini, ul notum est. el configuratio nobilior, quam Baptismi aquae: quin illa csi-reali>, haec sacramcntniis. liem cerium csl apud omnes, quod remittat omnem poenam, ila ul martyres continuo perveniant ad corinam. Id quod palet vel ex eo. quod Ecclesia nufnqnam orat pro aniihabus martyrum, sed illis potius se commendat: *Injurium*, inquil Augustinus serin. 17. de verbis Apostoli, et Innocentius cap. cum Marthae. extra. de celebratione missarum, *facit martyri, qui orat pro martyre.* Unde Cyprianis lib. i. epist. 2. ad Antonianam conferens martyre. cum aliis Christianis monentibus: *Aliud, inquil. est ad veniam stare. aliud ad gloriam pervenire, aliud missum in carcerem non exire inde donec solvat novissimum quadrantem, aliud slatim fidei el viriatis accipere merccdem. aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emendari el purgari diu igne. aliud peccata omnia passione purgasse. aliud denique pendere die iudicii ad sententiam Domini, aliud slatim a Domino coronari.*

Dc Secundo effectu Csl major difficultas. Nam non desuni theologi, ul Dominicus a Solo, et Marlmus Ledesmius in 4. disl. 3. quaesi, un. ari. II. qui docent, martyrium non dare gratiam ex opere operato, sed lanium ex opere operantis, nec dare ullum gradum gratiae, praeter eum, qui respondet mento charilalis ipsius martyris. Martyrium enim sine charilale susceptum nihil prodest, ul Pauluail I. Corinlh. 13. Qui aulem est in charilale. sine dubio est in gralia. Unde eliom credimus, omnes veros martyres habuisse veram, iinmo etiam .summam charitalem. antequam martyrium subirent, juxta illud Joan. 15. *Majorem charitalem nemo habet. quam ut quis ponat animam suam pro amicis suis.*

Probabilior senlenlia est martyrium ex opere operato conferre primam gratiam, ila ut si quis mi martyrium accedat adhuc in peccatis existons, tamen sine allectu ad aliquod peccatum, et cum tide el dilectione inchoalc. cl poenitentia saltem imperfecta. qualis requiritur etiam unie Baptismum aquae, is virtiile martyrii ex opere operato justificabitur el salvabitur, ila docel expresse s. Thomas in 4. disl. 4. quaesi. 3. ari. 3. nd 1. cl quaesi. 4. tot i. et Joannes major, Gabr. cl alii eadem disl. 4. lib. 4. el probatur Primo cx martyrio infantium: constat enim infantes pro Christo occisos non solum salvari. sed etiam haberi ab Ecclesia in numero martyrum, ul palet de festo sanctorum Innocentium,

cujus meminit Bernardus in scrm. de Innocent!)), et mie cum Augustinus lib. 3. de libero nr bil.cnp. 23. ct episl 28. nd Hieronymum, et mile Augustinum. Origenes liom. 3. in diversos evngclii locos. el Cyprianus lib. i- episl. 6. ad Tibnrilanos-. Al parvuli nihil operari possunt,el peccatores sunl antequam baptizentur Baptismo aquae. vel sanguinis.

Respondent quidam, cos Innocentes fuisse circumcisos. proinde ante martyrium justificatos.Sed hoc nihil est. Nam incertum esl.au fuerint illi omnes circumcisi; immo probabilissimum est. el fere certum non fuisse omnes circumcisos.Nam occidit Herodes omnes pueros, qui erant in Bethlehem et finibus ejus, nec jussit filios Ianium Judaeorum, sed omnes omnino occidi:forlasse nutem non pauci erani Gentiles inter eos. Praeterea jussit occidi a firmatu cl infra omnes infantes; proinde eos etiam. qui nondum pervenerant ad octavum diem, quo solo poterant circumcidi. Denique non est de fide, circumcisionem justificasse, ct tamen Ecclesia absolute omnes illos infantes certo credit esse salvos. Praeterea Ecclesia eos innocentes non solum ut salvos, sed etiam ut martyres honorat; ergo passio pro Christo suscepta aliquid eis contulit ex opere operato. Neque valet quod Solus respondet, esse hoc. privilegium parvulorum : id enim sine ullo fundamento asseritur. Si enim martyrium ex opere operato infantibus prodest, cur non adultis? certe non minus est martyrium , nec minus potens ct efficax adultorum , quam infantium , sed contra potius , nobilius el elimacius.

Secundo probatur ratione s. Thomae. Nam gratia,quae datur martyri.remissioni' omnium poenarum. non potest esse ex opere operantis, nam vel Cssel cx ipsa tolerantia poenae: vel ex fervore chnritalis. Non tolerantia poenae, quia multi martyres fuerunt antea homines scelestissimi , qui millies mortem promeriti fuerant, el sine dubio non erat stilliciens satisfactio nmrsquaedain levissima.ut per capitis abscissionem:el tamen si vere sint martyres dimittuntur eis omnes poenae.Multi eliam Confessores. plura saepe poliuntur. quam inarlyres.et tamen imo semper eis dimittitur lola poena.Non etiam id potest tribui merito charilalis: nulli eliam sancti confessores majorem habuerunt chatilalem nulli martyribus, el tamen non habuerunt indui gentium omnium poenarum:Martyres autem etiam si non haberent nisi unum gradum charilalis. tamen hoc ipso quod sunt martyres, habent indulgentiam omnium poenarum. Fatendum est igitur . martyrium cx opere operato . idesl, ex pacto ct institutione Christi conferre gralam. Quod si martyrium ex opere operatu confert grati.im. certe poterit etiam primum gratiam conferre: id enim solum obstare videbatur, quod non haberet ymex opere operato.

Terlio Ecclesia, ul aliquem colat ut e. Martyrem numquam examinat, an anlea (nent in gratia, sed indifferenter omnes honorat.quos constat pruChri-'lo occisos in confessione verne fidei.et unitate Er, ch sloe. Haeretici enim, el schismatici martyres esse non possunt.cum ponant obicem gratiae Dei per

premium infidelitatis cl schismatis, in quo actu perseverant.

Quarto, si martyrium non conferret primam gratiam ex opere operato, sed tantum cx fervorccharitatis operaretur, non vere distingueretur Baptismus sanguinis a Baptismo flaminis, sed utrumque esset Baptisma flaminis, cum utrumque consistere: in interna conversione cl molione animi in Deum. Al revera Baptismus sanguinis distinguitur a Baptismo flaminis.quia ipsa sanguinis effusio supplet Baptismum in niarlyrio;in Baptismo autem flaminis sola interna conversio el aspiratio Spiritus sancti.

Quinto sil aliquis, qui comprehensus in persecutione malit mori, quam Christum negare,et rdpsa moriatur; cl tamen non habuerit ante ipsum martyrium veram contritionem, sed solum attritionem (piandam suorum peccatorum: ct denique non habuerit majorem dispositionem, quam eam, qii-c necessaria esi ad Baptismum aquae. Aut justificabitur iste, el salvabitur. aut non: si sic, ergo martyrium ex opere operato dat primam gralam;neque enim iste aliquid mereri potuit ante ipsum martyrium, cum non esset justus: si non; ergo Baptismus sanguinis non supplet Baptismum aquae: iste enim vere baptizatur in suo sanguine, el vere martyr est. cum pro vera fide moriatur ; fatendum est igitur cum ex opere operato justificari.

Sexto et ultimo videtur omnino hacc sententia Patrum. Cyprianus in episl. ad Jubajanum: xAum-*quid potest. inquil. vis Baptismi esse major, nulpolior, quam confessio, quam passio?* Hem Augustinus lib. 13. de Civilal. Dei cap. 7. *Quicumque eliam non percepto regenerationis lavacro pro Christi confessione moriuntur,Ianium cis ru-let ad dimittenda peccata.quantum si abluerentur sacro fonte Baptismatis.* Haec illi. Al falsa haec erunl. si Baptismus primam gratiam conferl. et peccata eliam quoad culpam dimittit; martyrium nutem neutrum facere polesl: sic enim eril longe major virtus Baptismi aquae, quam Baptismi sanguinis: cujus contrarium Patres docent.

Ad argumentum, quod contra flori sold, ev l. Corinlh. 13. *Si tradidero corpus meum.itu ul ardeam. charilatem autem non habuero nihil mihi prodest.* El Joan. 15. *Majorem charilatem nemo habet. quam ut animam suam ponat quis proamicis suis.* Respondeo: Haec loca non concludere, oportere martyrem ante ipsum martyrium haberi veram charitalem, el proinde esse iustilicalmn..Nam prior locus non requirit, ul chantas praecedat,sed ul comitetur reliqua bona; sine charilate enim nihil sullleil ad salutem. El hoc est verissimum: naai etiam martyrium nihil prodessel, si martyr dc hac vita decederet sine charilate. Sed non polesl decedere sim* charilate. cum vi ipsius martyrii, ex paclo el privilegio Dei infundatur gratia, el proinde cbnrilas.Quod autem non sil necesse propter hunc locum Pauli, charitalem praecedere, saltem tempore. ipsum martyrium, palet . quia ibidem Paulus dicit, sine charilate non prodesse lidem et scientiam: el lamcn ordinarie prior est fides , el saepe et un scientia in homine, quam charilas: el lamen si tides et scientia semper maneant sine charilate non salvant hominem,ul recte Apostolus dixil. Ad-

de, quod id, quod dicil Apostolus de martyrio, dicere possumus eliam de Baptismo: qui enim habet Baptismum. si non habeat charilatem, non salvatur; el tamen nemo negat Baptismum dare primam gratiam.

Alter locus docet: Summam esse charilatem ex parte operis, ponere vitam pro amico, quia non habet aliquid majus homo, quod det pro amico, quam vitam: tamen non docet hic locus, omnem qui dat vitam pro amico, habere summam charilatem quoad habitum, vel actum internum, ul notum est; cum nulli qui non dederunt vilain, habuerint majorem charilatem iis, qui dederunt, ul palet de b. Virgine, de s. Joanne evangclisla. el aliis. Praeterea etiamsi qui vitam ponit pro Christi amore. habet sine dubio magnam el veram charilatem. ut hic locus evangelii docet, cl tales videntur fuisse martyres plurimi: lamen polesl eliam fieri: ul aliquis nondum plene justificatus, raptus ad martyrium, vitam ponere decreverit, non tam propter Dei charilatem, quam nondum habet. quam metu gehennae vel spe coelestis praemii: certe de tali non polesl dici, quod habeat veram charilatem; el lamen bene facit ponendo vitam in confessione Christi, el martyr csl, idesl, testis veritatis. Ac de ejusmodi dicimus, remilli illis peccala, el infundi gralam ex opere operato martyrii.

Secunda propositio: *Perfecta conversio ac Poenitentia recte Baptismus flaminis dicitur el Baptismus aquae saltem in necessitate supplet.* Sota, Baplismum fluminis non dici. quamlibet conversionem, sed perfectam, quae includit veram contritionem, cl charilatem, cl simul eliam desiderium, seu votum Baptismi.

Nota secundo: Non fuisse apud vcleres lain certam hanc propositionem, ul erat superior. Nam de martyrio nullus veterum, quod sciam, negavit eo suppleri Baplismum aquae: al de conversione et poenitentia, non desunt, qui id negaverint. Nam liber, qui inscribitur de ecclesiasticis dogmatibus, qui falso tribuitur Augustino, cap. 74. aperte dicil: Catechumenum non salvari, etiamsi in bonis operibus vixerit. nisi baptismo aquae. aut sanguinis purgatus fuerit. Tempore eliam s. Bernardi fuisse, qui idem sentirent, 'palet ex epistola ejus 77.

Ai sme dubio credendum est, veram conversionem supplere Baplismum aquae, cum non ex contemptu, sed ex necessitate sine Baptismo aquae aliqui decedunt, id enim expresse habetur Ezech. 18. *Si impius egerit poenitentiam a peccatis suis, iniquitalum ejus non recordabor amplius.* Idem aperte docet Ambrosius oratione de obitu Valentin, junioris: *Quem eram, inquil. regeneraturus, amisi: sed ille gratiam, quam speraverat, non amisit.* Idem Augustinus lib. 4. de Baptismo, cap. 22. cl Bernardus episl. 77. cl post cos Innocentius 111. cap. *Apostolicam*, de presbytero non baptizato. Unde eliam concilium trident, sess. 6. cap. 4. Baplismum dicil esse necessarium in re vel in volo. Denique vera conversio convenit cum martyrio et cum Baptismo aquae, m nomine Baptismi, el in effectibus duobus; ergo credibile csl convenire etiam in alio effectu, qui est dimittere culpam, et justificare hominem, cl eo modo supplere Baplismum

aquae. Antecedens probalur. Ac primum de nomine Baptismi, legimus Mare. 1. et Luc. 3. *Praedicans Baplismum poenitentiae in remissionem peccatorum.* El 1. Corinlh. 1.7. *Quid facient qui baptizantur pro mortuis? Si mortui non resurgunt ul quid baptizantur pro illis?* Non enim ulla dari polesl huic loco aplior expositio, quam si per Baptismum intelligamus opera penitentie, cl afflictionis, quae viventes suscipiunt pro animabus defunctorum. Praeterea poenitentia configurat hominem Christi passioni, ut facit martyrium, licet non lam perfecte, quam facit martyrium: dimittit eliam lotam poenam perfecta conversio, ul fuit in conversione Alariae Magdalenae. boni latronis, el aliorum. Neque enim dicilur Baptismus flaminis absolute el simpliciter, interna conversio, nisi quando est ila perfecta, el scrvens, ul omnem rubiginem peccati tollat. Alioqui enim, si non tollat totam poenam, ul plerumque sil, non est Baptismus, nisi imperfecte.

Tertia propositio: Tam *martyrium, quam Poenitentia peccala remittunt: non autem sola fides. qua martyres, aut Poenitentes Christum apprehendunt.* Haec est conl-a Kemniliu, el probatur Scripturis, Patribus el ratione. Primo Scripturae ipsi passioni el poenitentiae tribuunt remissionem peccatorum, Mallh. 10. el 10. *Qui perdiderit animam suam propter me. inveniet eam.* Mare. 8. et Luc. 9. *Qui perdiderit animam suam propter me, salvam faciet eam.* Ezech. 18. *Cum avertit se impius ab impietate sua. el fecerit justitiam ipse animam suam vivificabit.* Et Lue. 7. Magdalenae dicitur: *Remittuntur ei peccala mulla, quoniam dilexit multum.* Secundo, Patres supra citati numquam soli fidei, sed ipsi passioni, aut poenitentiae. et desiderio Baptismi tribuunt justificationem. Terlio, si sola fuies operaretur in martyrio et Poenitentia, non essent Iria Baptismata, sed duo, vel potius unum lanium: proinde non recte dicerei Kemnilius Iria Baptismata venuste a Patribus distincta. Quod si dicat esse Iria Baptismata, quia sunt tria instrumenta excitandae fidei; dicam ego esse mullo plura, quia mullo plura sunt instrumenta excitandae fidei, ul palet.

Neque argumentum Kemnili concludit. Nam non aequamus opera nosira virtuti Baptismi, aut Christi sanguini, cum dicimus, per martyrium et Poenitentiam remilli peccala. et suppleri Baplismum: sed aequamus Dei gralam. Dei graliae, et Christi pactum et institutionem, Christi pacto et institutioni. Nam ul in Baptismo aquae, quod praecipuo operatur, est institutio divina el gratia; ila eliam in martyrio cl Poenitentia: non enim passio martyrum ex se vim habet justificandi, sed ex pacto et promissione Christi. Similiter poenitentia el conversio, csl solum dispositio quaedam, ad quam ex pactu et promissione Dei sequitur justificatio. Adde, quod nec ipsa dispositio est praecipuum opus nostrum, sed Dei. qui primo inspirat poenitentiam cl amorem martyrii, et postea juvat ad perficiendum.

Quarla propositio: *Martyrium, et conversio ad Deum, licet Baptismata quaedam sint, non sunt lamen sacramenta.* Probalur primo, quia non ha-

bent essentiam sacramenti: Nam in martyrio non est ulla forma verborum de essentia: in conversione, neque est forma verborum, neque signum externum sensibile, quod necessario requiratur. Secundo: Sacramenta sunt remedia contra peccatum ordinaria, et omni tempore convenientia. Alii martyrium non est ordinarium remedium, nec omni tempore potest haberi. Tertio: Sacramenta sunt causa gratiae, vel actiones Dei per suos ministros: alii martyris occisio non est actio Dei per suum ministrum, sed actio diaboli per suum satellitem, vel autem est passio concurrat ad justificationem dispositiva tantum, ut etiam conversio in Baptismo flaminis: atque illa diverso modo justificat ex opere operato sacramenta et martyrium. Ibi enim opus operatum est causa activa instrumentalis gratiae, hic solum est dispositio.

CAPUT VII.

De ministro Baptismi.

Sequitur quinta controversia de causa efficiente ministeriali; de qua re, una solum quaestio est, utrum scilicet laici possint baptizare. Novam enim liaeresim Calvinus excogitavit, lib. 4. Institutio, cap. 15. § 20. 21. et 22. ubi docet, nec in extrema quidem necessitate licere baptizare iis, qui non sunt ordinarii Ecclesiae ministri ad hoc ipsum vocati et ordinati: quod etiam repetit in Antidoto concilii Tridentini, sess. 7. can. 10. de sacramentis in genere. Virum autem existimet Baptismum non esse ratum, si a laico detur, an illud non licere sine peccato laicis baptizare, non satis aperte explicat.

Porro catholici doctores communi consensu, sex pronuntiata affirmant. Primo, jus baptizandi ex officio ordinario convenire solis sacerdotibus, id est, episcopis et presbyteris, sic tamen, vel presbyteris conveniat cum subordinatione et dependentia ab episcopis. Quemadmodum enim potestas absolvendi vel peccatis datur presbyteris, in sua ordinatione, et tamen, quia absolvere a peccatis est actus jurisdictionis, quae est episcoporum propria, ideo presbyteri non possunt uti ea potestate, nisi quantum eis episcopi concedunt: ita quoque de potestate baptizandi sentiendum est. Hinc conciliari possunt testimonia quaedam auctorum, quae alioqui contraria videri possunt. Quidam enim simpliciter affirmant officium baptizandi ad presbyteros pertinere, ut Isidorus lib. 2. de officio divinorum, cap. 24. Alii dicunt presbyteros baptizare non posse sine episcopi facultate, ut Tertullianus lib. de Baptismo, et Hieronymus in dialogo contra Luciferianos.

Secundo docent: Diaconis quoque ex officio convenire baptizare, sed in absentia sacerdotum, aut eorum jussu. Illi docent iidem auctores, Tertullianus et Hieronymus. Neque, his repugnant Ignatius in epistola ad Heronem, et Epiphanius libro 79. qui negant diaconis convenire munus baptizandi, et proprium id esse dicunt sacerdotum. Nam loquuntur Epiphanius et Ignatius de ordinario officio,

Tertullianus et Hieronymus de extraordinario, et utriusque recte dicunt: ordinarie siquidem solos sacerdotes perlinet baptizare, extraordinarie etiam ad diaconos. Quod etiam habet Gelasius in epistola. I. cap. 9. et exprimitur in ipsa ordinatione diaconorum.

Tertio catholici docent, numquam licere laicis solemniter baptizare, neque etiam privatim praesente sacerdote aut diacono, aut iis etiam absentibus, extra casum necessitatis. Docet hoc Augustinus lib. 2. contra epistolam Parmenianum, cap. 13. et rationem reddit, quia nemini licet usurpare alterius officium.

Quarto docent, laicis baptizatis licere in extrema necessitatis baptizare. De hoc enim numquam in Ecclesia dubitatum invenio; unde nova est, et inaudita Calvinus haeresis.

Quinto docent etiam, non baptizatis in casu necessitatis licere Baptismum dare, si sciant ritum. De hoc tamen veteres dubii videntur. Nam Tertullianus in lib. de Baptismo reddit causam, cur liceat laicis baptizare. *Quia*, inquit, *quodæ aequo ab omnibus accipitur, et aequo ab omnibus clari poles*. Et Hieronymus in dialogo contra Luciferianos, Tertullianum imitatus, inquit, Scimus, *etiam licere laicis, vel enim accipit quis, illa et clare poles*. Et concilium elibertinum, can. 38. dicit, laicos posse baptizare modo sint ipsi baptizati, et non bigami. Augustinus similiter dubius fuit. Nam lib. 2. contra epistolam Parmeniani cap. 13. proponit quaestionem. an non baptizatus possit baptizare, et dicit se non audere rem determinare, cum in nullo generali concilio res definita sit. Idem etiam habet lib. 7. de Baptismo cap. 53. Denique Gregorius II. in epistola ad Bonifacium, et habetur capitulum apud Gratianum can. Quos a paganis, de consecratione. 4. jubet rebaptizari a paganis baptizatos.

Caelorum res jam definita est in concilio generali, vel Augustinus cupiebat. Nam in florentino concilio habetur, in casu necessitatis licere laico, seu viro, seu foeminae, seu Christiano, seu pagano baptizare, modo adsint materia, forma et intentio debita. Quod idem multo antea statuerat Nicolaus papa, vel habetur can. A quodam Iudaeo, de consecratione, dist. 4. et idem habetur ibidem, can. Romanus. Et ratio idem suadet. Nam cum non requiratur in ministro Baptismi fides, aut probitas, aut ordinatio, vel notum est. nulla est ratio, cur non sit verum Baptisma, quod a Pagano aut Iudaeo confertur, si adsint ea, quae necessaria sunt ad Baptismi essentiam.

Adde, quod nullum testimoniorum contra prolatorum convincit, non licere Baptismum a non baptizato accipere. Nam Gregorius II. non tam eruditur jussisse rebaptizari a pagano baptizatos propter vitium ministerii. quam propter vitium formae sacramentalis, quam illi pagani, et imperiti forte non tenebant. Augustinus autem etsi dubius fuit, tamen paratus erat generati concilio acquiescere. Et praeterea lib. 7. de Baptismo cap. 53. aperte dicit, si sententia ipsius quaeratur. se responsurum, Baptismum esso ratum a quocumque, et ubicumque traditum, modo verbis evangelicis conse-

cratum. Eliberlinum concilium iissoruil, quod oral cerium, laicuni buplizalum licite bnpllztiro: non a* iilcm negavit expressi; conlrarinm. sed reliquit sub dubio. Denique Terlullhinus cl Hieronymus id solum Forte dicere voluerunt Baptisma ab o-uimbiis pusse dari, ul ab omnibus accipitur. idest, quia est sacramentum omnibus necessarium, ideo ab omnibus posso accipi, el similiter ab omnibus posse dari, non quod oporteat eum, qui dat prius accepisse. Id mihi persuadeo, lum quia verba hunc sensum Ferre possunt, lum quia si alium sensum Faciant, absurdam rationem continent. Non enim est bonum argumentum: Hic habet baptismum. ergo polesl dare; alioqui posset etiam presbyter ordinare presbyteros, el diaconus diaconos, quia habet ille presbyterium, el hic diaconatum. Neque est bonum argumentum, si negative raliocinemui: Non habet iste Baptismum, ergo non potest dare: alioqui non posset minister impius, per verba ct sacramenta alios justificare, quia nimirum caret ipse justitia cl pietate. Non igitur requiritur, ul habeat in se Baplismmn formaliter. qui est Futurus minister, sed salis esi. si habeat viriualiter el mini.sierialitcr. quomodo omnes habent, qui habent usum rationis . linguae cl manuum, ut possint ex intentione verba proferre el aquam spargere.

Sexto docent, non modo viros, sed elia in foeminns in extrema necessitate posse baptizare. Id habet expresse concilium florenlinum . item concilium cartilagineuse IV. can. 100. ul infra citabimus. et Urbanus II. in epistol. ad Vitalem, el habetur 30. q. 3. can. Super his. el denique idem habet consuetudo Ecclesiae, et ralis manifesta, quae supra Facta est pro non baptizatis.

Ilis ergo ita constitutis, supercsl solum, ul contra Calvinum probemus, licere in casu necessitatis baptizare iis, qui ministri ecclesiastici non sunt. Probatur igitur primo, exemplo Testamenti veteris. Nam Exod. 4. Sephora uxor Moysis liliu suum circumcidit, el eo modo virum suum a mortis periculo liberavit. At circumcisio figura erat Baptismi, el secundum Calvinum idem omnino efficiebat, quod nunc facit Baptismus: igitur licebit clia in casu necessitatis mulieribus baptizare.

Calvino, loco notato, lib. 4. cap. 15. § 22. movit hoc exemplum bilem velieincnlissimam; dicit enim Sephoram stultam mulierem el temerariam Fuisse: /nscile. inquit, *ad imitationem trahitur. quod egit stulta mulier.* El infra: *Lectores attendere velim. nihil minus Sephorac fuisse propositum, quam ul Deo ministerium, praestaret. Filium periclitari videns, fremit, obmurmurat, nec sine indignatione praeputium in terram projicit, marito sic, conviciatur, ut Deo quoque succenseat. Denique hoc totum ab animi impotentia profectum esse palam est : quia. Deo cl marito obstrepit, quod lillii sanguinem fundere, cogitur. Adde, quod si in aliis omnibus probe se gessisset. haec tamen csl inexcusabilis temeritas. quod praesente marito circumcidit /ilium, non privato quopiam homine, sed Moyse primario Dei propheta, quo nullus unquam major in Israele sur-*

re. i it. quod nihilo magis ci licebat, quam hodie mulieribus sub episcopi oculis. Haec ille.

Sed Calvinus, qui arguit Sephoram temeritatis el impotentiae animi non advertit se ex mera impotentia animi cl libidine detrahendi incredibili lèmerilale id facere. Nam ut ab ultimo incipiam: non peccavit Sephora, quod praesente viro filium circumciderit: id enim Fecit coacta ab ipso Moyse, vol potins a Deo. Licet enim Moyses, esset praesens. tamen non poterat ipse per se id facere, cum esset in angustiis maximis et pene exanimatus. Quod enim scriptura dicit: *Occurrit ei Dominus, el volebat occidere eum.* vel significat. ut non male exponit Rabbi Abenezra. immissum fuisse Moyse divinitus gravissimum morbum, vel. ut nostri exponunt, apparuisse ei angelum nudato gladio, qui eum continuo vexavit cl quiescere non permisit. donec Sephora filium circumcidit: tunc enim demum angelus Moysem dimisit. Itaque non potest dubitari, quin Moyses, si potuisset, filium ipse circumcidisset: sed quia non poterat, significavit uxori ul ipsa id faceret. Id quod ipse clia Calvinus nesciens quid loqualur. el secum pugnans. indicavit, cum ait: *Deo el marito obstrepit: quod filii sanguinem fundere cogitur.* Nam si coacta est a Deo el a marito, non igitur temere id sibi sumpsit, ul praesente Moyse filium circumcideret. Ubi est ergo temeritas Sephorac. quam Calvinus inexcusabilem esse dicit?

Quod autem Calvinus dicit. Sephoram circumcidisse filium sine proposito obsequendi Deo. et projecisse praeputium in terram, et obmurmurasse contra Deum, el contra mantum, sunt, mera mendacia sine ullo fun lamento, et cx mera libidine detrahendi profecta: Scriptura enim nihil tali; dicit. I num est verbum. quod torte Calvinum decepit adjuncta Lyrani expositione. Quod enim Scriptura dicit: *Et dimisit eum.* postquam dixerat: Sponsus *sanguinum lu mihi es.* Lyranus ita exponit quasi Sephora dimiserit Moysem, el recesserit ab eo indignata ub lillii circumcisionem.

Sed fallitur Lyranus. el quicumque ila exponit. Illa enim verba: *El dimisit eum.* non possunt referri ad Sephoram. sed ad angelum, qui dimisit Moysem, idest, destitit eum vexare, quando Sephora peracta circumcisione dixit: Sponsus *sanguinum lu mihi es.* Nam vox hebraea est mnsuiilini generis . proinde non polesl convenire Sephorac . nec significat HSH diinillere proprie. quomodo cum unus ab alio recedit, sed significat lenem esse, seu remissum, idest. non amplius persequi . el vexare quod proprie convenit angelo, qui placatus ob circumcisionem, destitit a Moyse vexando, I udi; graec. a editio addit nomen angeli. καὶ ἄρ. ἡ αὐτοῦ ὁ ἄγγελος -Ex quo etiam colligitur. Sephorac factum Deo placuisse: proinde fuisse rectum el bonum, quandoquidem eo continuo placatus est.

Sed respondet Calvinus ad hanc nostram consequentiam: *Quod placatus, inquit, fuit Dei angelus postquam illa arrepto lapide (ilium circumcidit. inde perperam colligitur facium illius probatum fuisse Deo. Alioqui dicendum esset,*

placuisse Deo, quem Genies ab Assyria traductae erexerant cultum. Haec ille. Sed quae est inter ista similitudo? Nam Gentes illae ab Assyria traductae, quia falsum cultum instituerunt, discerpebantur a Iconibus, 4. Ileg. 17. Septiora aulem circumcidendo (ilium, liberavit Moysem a mortis periculo. Si forte respondeat Calvinus, non se loqui de eo tempore, quo colebant idola sua Gentes illae, et a Iconibus discerpebantur: scii de tempore posteriore, quo Deum simul cum idolis cadebant, et a Iconibus immunes erant: contra obijciam, Gentes illas a Iconibus liberatas, quia Deum verum vero ritu colebant, edoctae nimirum a sacerdote israelita. ut eodem loco dicitur: non aulem quia idola simul colebant, vel quia ritu obliquo a se excogitato utebantur. Licet enim Gentes illae Deo non placerent, nec apud Deum aliquid mereri possent. cum Deum simul et idola colerent: Deus tamen indicare voluit, quantum interossei inter cultum a se institutum, et impias Gentium superstitiones; et ideo leones immisit in eas Gentes quando idola Ianum colebant et leones repressit, quando Deum verum vero cultu honorare coeperunt.

Secundo, probatur eadem veritas ex eo loco unde Calvinus sumit praecipuum argumentum, nimirum. Mallii, ull. *Euntes docete omnes Gentes, baptizantes eos etc. Haec dicuntur solis apostolis, qui a Christo instituti sunt ministri Verbi et sacramentorum? Non ergo licet aliis id munus usurpare.* Ita Calvinus. Sed ex hoc ipso nos argumentamur, licet ministerium Verbi sit proprium apostolorum et episcoporum, quis eis succedunt, laicis omnibus licet immo omnes tenentur in articulo necessitatis docere et instruere ignorantes, praesertim in periculo aeternae salutis. Exemplum habemus, Actor. 18. de Aquila, et uxore ejus Priscilla, qui videntes Appollinem quendam praedicare, cum non bene teneret fidem Doctrinam, miserunt eum diligenter.

Ergo eodem modo, licet munus baptizandi sit proprium sacerdotum, tamen in necessitate licebit etiam laicis et foeminis baptizare: immo majori ratione id licebit, cum sit magis proprium apostolorum et episcoporum praedicare, quam baptizare: Aon *misit me Dominus*, inquit Paulus. I. Corinth. I. *baptizare, sed praedicare.*

Tertio probatur exemplis Scripturae, Act. 8. Philippus diaconus baptizavit. Qui quid sit licet non fuerit laicus, tamen non erat apostolus, nec episcopus, aut sacerdos: et tamen secundum Calvinum soli apostoli acceperunt a Christo baptizandi potestatem, sic enim loquitur, § 20. *Neque enim aut mulieribus, aut hominibus quibuslibet mandavit Christus, ut baptizarent, sed quos apostulas constituerat, iis mandatum hoc dedit.* Praeterea, Act. (). Ananias Paulum baptizat; qui neque apostolus, neque etiam diaconus erat, sed plane laicus. Id enim factum est primo anno a passionis Domini, quo tempore nondum erant ordinati ulli episcopi, nulli sacerdotes, praeter apostolos neque erant ulli diaconi, praeter septem, liem Velor. IO. Petrus Cornelium, et ejus familiam baptizari jussit a fratribus, qui secum vene-

rank quos certe fratres probabilissimum est non fuisse apostolos, nec diaconos, sed simplices discipulos. Denique Ador. 2. antequam ulli ordinerentur episcopi, presbyteri, aut diaconi, ipso die primo pentecostes baptizati sunt tria hominum millia; quod certe non potuit commodè fieri per solos apostolos; oportuit igitur, ut etiam alii baptizarent, qui laici erant. Nam etiam 72. discipuli eo tempore laici erant: non enim Dominus sacerdotes ordinavit, nisi in ultima coena, ubi soli erant apostoli.

Quarto, probatur testimoniis, et exemplis Patrum. Tertullianus lib. de Baptismo, ubi dixerat jus baptizandi proprie convenire episcopis et presbyteris, necnon etiam diaconis, si episcopus jubeat, subjungit: *Alioqui et laicis jus est baptizandi. Quod enim exaequo accipitur, exaequo dari solet.* Alexander episcopus alexandrinus, cum universa sua Ecclesia ratum habuit Baptismum: quem Athanasius adime puer, et laicus aliis pueris contulerat, teste Kullino lib. II. hist. cap. 14. Concilium nicaenum. teste Hieronymo in lib. contra Luciferianos. statuit Baptisma haereticorum esse ratum, modo detur secundum formam Ecclesiae. Quod antea definierat Stephanus papa et martyr. ut Cyprianus refert in epistola ad Pompejum. Al non poterant ignorare Stephanus et Patres concilii nicaeni apud aliquas haereses non esse verum sacerdotium, proinde laicos esse, qui baptizarent, licet fortasse dicerentur sacerdotes. Concilium eibertinum, circa hoc idem tempus celebratum can. 38. docet fideles laicos posse baptizare, cum Ecclesia procul abest, et aliquis Catechumenus vicinus est morti. Ambrosius, seu auctor Commentariorum in epistolas Pauli, quae Ambrosio tribuuntur in cap. 4. ad Ephes. dicit, in primitiva Ecclesia omnibus licuisse praedicare et baptizare, ob ministrorum paucitatem; nunc autem rebus ecclesiasticis suo ordine constitutis, non licere clericis, et laicis praedicare, vel baptizare. At certe, quod licet in primitiva Ecclesia ob ministrorum paucitatem, eadem ratione licere debet quocumque tempore in extrema necessitate. Hieronymus in dialogo contra Luciferianos: *Baptizare*. inquit, *si necessitas cogat, scimus etiam liceri laicis.* Augustinus lib. 2. contra epistol. Parmeniani cap. 13. idem habet et concilium carthaginense IV. cui Augustinus interfuit, can. 100. *Inlier*, inquit, *baptizare non praesumat, nisi necessitate cogente.* Quamvis enim non habeatur in tomis conciliorum illa exceptio: *Nisi necessitate cogente*, tamen ita canonem hunc citat Petrus Lombardus lib. 4. sententiar. dist. 6. et Gratianus can. Mulier, de consec. dist. 4. Denique idem docet de laicis baptizantibus, Gelasius epistol. 1. Isidorus lib. 2. de officiis divin. cap. 24. Et Magister cum universa Schola lib. 4. distinct. G. et postremo florentinum concilium.

Ad hoc argumentum more suo ita Calvinus respondet Quod *aulem multis ab hinc saeculis adcoque ab ipso fere Ecclesiae exordio usu receptum fuit, ut in periculo mortis laici baptizarent, si minister in tempore non adesset, non video quam iurina ratione defendi queat.* nacc j||e> ,t

hincipsn esl gravissima ratio; si quidem in rébus huju-modi, qūid majus habere possumus lotius Ecclesiae consensu, eoque antiquissimo atque adeoal) ipso exordio Ecclesiae ad nos dedncloTScd videamus nunc quid ille conira adierat.

Primo, objicit Chrisii mandatum. Mattii, ultim. *E*unies docete etc. Quod quidem ad solos apostolos perlinet. Respondeo primum, non esse certum, an liacc dicta sint solis apostolis. Licelenim Matthaeus mentionem faciat lanium undecim aposlolorum; la- men probabile esl. fuisse tunc praesentes mullo phires. Videntur enim dicta illa verba in die ascensionis, quo die aderant cum apostolis quingenti fratres, ul Apostolus testatur, 1. Corinth. 15. Deinde secundo responderi polesl, aposlolica facta mandatum istud exposuisse. Cum enim apostoli ratum habuerint, ul Slephanus, qui non eral apostolus, concinnaretur: Philippus, qui cliam non erat apostolus, cmic. iomiretur el baptizaret; el idem nulli alii facerent. qui neque apostoli, neque diaconi erani, ul Ananias, el alii aperte declararunt, urgente necessitate licere omnibus, id quod alioqui ad qiiorundam speciale officium pertinet. Ul aulem tunc urgebat necessitas propagandae Ecclesiae, cum paucissimi essent ministri ad hoc ordinalicita nunc aliquando urget necessitas, cum quis esl in periculo vitae absentibus sacerdotibus.

Secundo objicit: Quod ipsis etiam veteribus non constabat, an recte fieret, ul laici in necessitate baptizarent, licet hunc morem ipsi quoque tenerent. vel pcniillere. nl. El probal ex Augustino. qui sic Impiuiur lib. 2. contra episl. Parmen, cap. 13. *El si laicus necessitate compulsus Baptismum dederit, nescio an pie quisquam dixerit, Baptismum esse repetendum. Nulla enim cogente necessitate si liat, alieni muneris usurpatio est. si aulem. necessitas urgeat, aul nullum, aul veniale delictum esl.* Respondeo: Nullam hic esse Augustini dubitationem. Nam priora verba continent quidem oratorium phrasim, sed plane assvrtivam. Idem enim esl dicere: Nescio an aliquis pie hoc dixerit, ac: Nonnisi impie id affirmari potest. Posteriora verba significant peccatum esse veniale, cum laici non adhibent omnem diligentiam, ul sacerdotem inveniant, qui baptizet: nullum aulem esse peccatum, cum adhibita diligentia el sacerdote minime invenio, ipsi baptizant.

Tertio: Objicit concilium IV. cartilagineuse. can. 1(10. ubi prohibentur mulieres baptizare. Respondeo, ipsum concilium excipii casum necessitatis, ul cx Petro Lombardo, el Gratiano supra demonstravimus. Praeterea liccl concilium non expresse exciperet, oporteret tamen intelligerc eum casum esse exccptum: quemadmodiim cum Apostolus prohibet mulierem loqui, 1. Cor. 11. cl 1. Tini. 2. intelligitur exceptus cosus necessitatis. Quod aulem Calvinus hic respondet, nullam esse Baptismi necessitatem, jam superiore controversia refutatum esl.

Quarto. objicit Tertullianum cl Epiphaiiium. quorum ille m lib. de Virginibus velandis: *Non permittitur.* inquit, *mulieri in Ecclesia loqui, sed nec docere, nec tingere, nec offerre clcl* in lib. de Baptismo: *Petulans,* inquit, *mulier, quae usur-*

pavit docere, non utique et tingendijus sibi pariet. Epiphanius aulem haeres. 42. quae esl Marcionis: *Permittit,* inquit. cliam *mulieribus, ul dent Baptisma etc.* cl haeres. 79. dicil. ne ipsi quidem sanctissimae Christi matri datum c-^se ut baptizaret. alioqui ipsa potius, quam Joannes Christum baplizassel. Respondeo: Loquuntur isti Patres de publico ministerio, non de privato in casu necessitatis. Nam Tertullianus dicit, in Ecclesia non licere mulieri loqui, docere, lingere, etc. et praeterea conjungit officium dandi Baptismi, cum officio sacrificandi: sacrificium aulem semper est publicum. Sicut igilur non liccl mulierj sacrificare. quia id munus publicum esl, ita nec liccl publice baptizare. Epiphanius quoque aperte indicat se loqui de ordinario el publico ministerio, quia haeres. 79. ubi died, mulieri non licere Baptismum dare, ibidem dicil. idipsum cliam diaconis non licere: cl tamen constat ex Scripturis id diaconis licere, saltem extraordinarie.

Nec valet Calvini responsio, quod Epiphanius ludibrium esse pronunciavcril dare foeminis licentiam baptizandi: neque ullum casum exceperit. Nam hoc ipso, quod vocal ludibrium. indicat se loqui de publico ministerio. Id enim vere ludibrium cl probrum essel. si in templo viris praesentibus mulier baptizaret. Nec mirum si non addidil exceptionem tier. cssiliilis: Nam nec addidil, cum negavit, diaconos posse baptizare, quia certum eral, earn per se inlelligi potuisse.

CAPUT VIII.

Ve Baptismo infantium, contra Anabaptistas.

Sequitur controversia sexta de suscipientibus Baptismum: tota aulem quaesito esl de Baptismo infantium. Tametsi enim jam probaverimus contra Calvinum, Baptismum infantibus necessarium esse, si salvari debeant, supersunt tamen adhuc duae quaestiones. I na. cum Anabaplislis, utrum infantes capaces sini Baptismi, sive, an liceat infantes baptizare. Altera, cum Lulheranis cl Calvmislis. quae Udes necessaria in Baptismo parvulorum.

Quantum ad primam quaestionem haeresis fuit tempore s. Bernardi, quae docebat non licere infantes baptizare. Refert eam, el refellit s. Bernardus sermon. G6. in Cani, el cpislol. 240. Eadem esl hujus temporis Anabaplislarum, non licere Baptismum tradere, nisi adullis, qui Baptismum per se flagitant. In hoc errore convenire omnes Anabaptistas, liccl alioqui in nullis rebus inter se dissideant. lesintur Calvinus in instructione conira Anabaptistas. Idem etiam Calvinus lib. 4. Institut, cap. IG. § 29. leslalur Michaëlem Scrveium, el quosdam alios Anabaplislarum magistros contendero Baptismum suscipi non debere, nisi anno 30. qua aetate Christus Baptismum suscepit. Exorta esl haec haeresis anno Christi 1527. ul Joannes Cochlacus refert in actis Lutheri. Princeps videtur

fuisse Balthasar Pacimonlanus. qui postea Viennae crematus fuit. Sic enim eum vocat Cochlacus in actis I. ulbcri. anni 1528. ubi dicii contra tum Lullierum scripsisse eodem anno, quamquam ex Lulheri scriptis hunc errorem Balthasar se collegisse falelurrquod cl verissimum esse, in sequenti quaestione demonstrabimus.

Ministri Iransylvnnl. qui anno 1567. duos libros ediderunt contra Trinitatem el Incarnationem Domini. ad finem eorum librorum addiderunt 3G. argumenta contra Baplismum parvulorum, in quo apparet maxima Satanae, rabies, contra genus humanum. qui non contentus per Lulheranos el Sacramenturios perdidisse innumerabiles animas hominum adultorum, voluit etiam animas infantum perdere per Anabaptistes.

Praeter hos haereticos duo auctores oblique idipsum docuisse videntur. Erasmus praefatione paraphrasis in Matthaeum, docuit, homines in infantia baptizatos, ubi adoleverint, interrogandos cssc. an habeant ratum, quod ipsorum nomine in Baptismo promissum est: el si ratum non habeant, esse liberos dimittendos. I. udovicus Vives annotat. in cap. 27. lib. 1. de Civit. Dei. dicit, olim neminem consuevisse baptizari, nisi adulta aetate, el qui perse peteret Baptismum, el intelligere quid sil baptizari.

Porro calholica Ecclesia semper docuit infantes baptizandos; quod etiam concilium tridentinum sess. 7. can. 12. 13. cl 14. de Baptismo, ilerum cum analhemalis dcnunciatione definivit. Probalur haec veritas Iribus argumentorum generibus. Primum sumitur a scripturis, habemus aulem in Scripturis tria argumenta. Primum, sumitur a figura Testamenti veleris. Nam circumcisio figura erat Baptismi, adeo manifesta. ut Baptismus a Paulo dicatur circumcisio, Colosseos. 2. At circumcisio dabatur infantibus, Genes. 17. Cur igitur non etiam Baptismus? Hoc argumentum Anabaplistae facile possunt eludere, cum a Lulheranis el Calvinistis proponitur. Lulhrrani enim el Calvinistae formam Baptismi esse volunt concionem, ul 1 bro superiore ostendimus, quod de circumcisione dicere non possunt. Inde autem sequitur, ul infantes circumcidi potuerint, non aulem baptizari. At cum a nobis proponitur, qui ad Baptismi essentiam non requirimus verba concionalia, sed consccratoria, certe cludi argumentum non potest.

Secundum argumentum colligitur ex duobus locis evangehi, simul junctis. Joan. 3. Nisi quis *renatus fuerit ex aqua etc.* Ille locus probat infantes sine Baptismo in aeternum perire. Iesl enim generalis Domini comminatio. Sed nondum habemus, posse infantes baptizari: dicent enim Anabaplistae parvulos perire, quia unici remedii capaces non sint. Al quod parvuli non pereant, Dominus docet, Mallii. 19. Marc. 10. et Luc. 18. *Sinite parvulos venire ad me: lalium est enim regnum coelorum.* Ubi etiam Marcus dicii, Dominum complexum fuisse parvulos, eisque benedixisse. At quomodo parvulorum est regnum coelorum, quomodo Dominus eos complectitur, eisque benedicit, si salvi esse non possunt?

VI hunc locum duae dari possunt responsiones.

I nn. Anabaplistarum, quod Dominus in personis; parvulorum non benedixerit parvulos innocentia. el humilitate. non aetate; non enim dixit: *Illorum est regnum coelorum*, sed: *Talium*. Unde etiam Augustinus lib. I. Confess. cap. 19. *Ilumilialis. uulw. signum in sintura, pueri commendasti rc. noster. cum aisli: Talium est enim regnum coelorum.* Altera, quod evangelia non loquantur de infantibus, sed de pueris, qui jam usu rationali utuntur. Ul e. mm Tertullianus notat. libro de Baptismo, prope finem. ideo Dominus ait: *Sinite parvulo venire ad me*; Non enim veniunt nisi grandiores: infantes enim portari possunt, venire non possunt.

Sed neutra solida responsio est. Nam etiamsi Dominus in statura pueri commendare voluerit humilitatem el innocentiam, ul Augustinus recte docet, tamen simul etiam indicavit infantilem aetatem non esse alienam a regno cl salute. Nam cum Dominus ait: *Sinite parvulos venire ad me*. ad Ille-ram cl historice loquitur de veris parvulis, quos, ul tres evangelistae testantur, nulli offerebant, ul eis Dominus benediceret. Ul apostoli prohibere conabantur. ne illi accederent. Quare etiam illa ratio: *Talium est enim regnum coelorum*, debet convenire veris parvulis. El praeterea ille complexus, cl benedictio veris parvulis data, aperte significat eos perlinere posse ad Christi societatem el regnum. Itaque sicut Isaac et Ismael sunt allegorice duo Testamenta apud Paulum, Galat. 4. cl tamen historice duo veri homines fuerunt: sic etiam acias infantilis typus est humilitatis, cl tamen reipsa idonea est ad regnum coelorum.

Altera solutio non est etiam solida. Nam verba evangelistarum parvulos el infantes significant. Matthaeus, el Marcus habent $\pi\alpha' \delta\iota\alpha$, id est, parvulos. Locas habet $\beta\pi\delta$ (·/·), id est, infantes. El ibidem Lucas dicii. eos portatos fuisse, non suis pedibus venisse $\dot{\upsilon}\rho\sigma\sigma\dot{\iota}\rho\Gamma\upsilon \delta\acute{\epsilon} \acute{\alpha}\upsilon\tau\upsilon\omega\nu \upsilon\kappa\alpha\iota \tau\acute{\alpha} \beta\rho\Xi\phi\eta$. id est, *Afferebant, autem ad ipsum et infantes*. Igitur illa vox, *venire*, accipitur largo modo pro eo, quod est accedere el appropinquare. Porro hoc argumentum, quod per se. el revera solidum est, infirmum tamen est, cum a Calvinistis producit. Nam Calvinistae nolunt intelligi debere de Baptismo locum illum Joan. 3. *Nisi quis renatus fuerit*. Sublato aulem illo loco, posterior locus, quo solo Calvinus utitur, non convincit, nam posset responderi ab Anabaplistis, secundum Calvini principia, parvulos ad Christum perlinere, quia nascuntur saucii, vel quia praedestinati sunt. Viderit igitur Calvinus, quam solide resisteret possit Anabaplistis.

Terlium argumentum colligitur ex locis illis, ubi dicuntur baptizati in lege familiae, ul Actor. 16. dicitur Lydia baptizata, el domus ejus. El ibidem de custode carceris: *Baptizatus est ipse. el omnis domus ejus continuo*. 1. Corinth. 1. *Baptizavit*. inquit Paulus, *Slephanae domum*. At certe in integris domibus rarum est. ut non sint infantes aliqui. Hoc argumento utitur etiam Calvinus, sed argumentum est probabile lanium, non aulem aperte convincens. Haec igitur ex divinis literis.

Secunda classis argumentorum continet testimonia Ecclesiae, quae tamquam traditionem apo-

solorum id semper et docuit et servavit. Utitur hoc argumento etiam Philippus in locis, litui, de Baptismo parvulorum idque tamquam firmissimum in prima acie posuit; sed merito ridetur ab Anabaptistis. Nam si in hac re valere debet traditio, et antiquae Ecclesiae testimonium: cur non etiam valeat in aliis articulis? ut in asserendo purgatorio, invocatione sanctorum etc. Nostrum igitur est hoc agere, non adversariorum.

Ac primum habemus testimonium Dionysii areopagitae, qui lib. ecclesiast. hierar. cap. ult. part. ult. ab apostolis traditum affirmat, ut iurantes baptizentur. Idem docet Justinus, seu quicumque est auctor carum quaestionum, quod ubi dicitur, parvulos baptizatos salvari, alios non item. Irenaeus lib. 2. cap. 39. dicit, salvari omnes, qui renascuntur in Christo, infantes, pueros, juvenes et senes. Origenes lib. 5. in cap. G. ad Romanos: *Ecclesia*, inquit, *ab apostolis traditionem accepit, etiam parvulis dare Baptismum*. Cyprianus lib. 3. epist. 8. ad Fidum scribit, non solum sibi, sed etiam integro concilio visum esse, parvulos baptizari posse, etiam ante diem octavum. Hieronymus lib. 3. contra Pelagianos extremo. infantes baptizari dicit, eum omni peccato carere. Nazianzenus or. 11. in sanctum lavacrum. Basilios oratione exhortatoria ad Baptismum, Chrysostomus hom. 1. ad neophytos. Augustinus lib. 10. de Genes, cap. 23. Consuetudo, inquit, *matris Ecclesiae in baptizandis parvulis nequaquam spernenda est. nec ullo modo superflua deputanda. nec omnino credenda, nisi apostolica esset traditio*. Idem Augustinus lib. 4. de Baptismo, cap. 24. iterum repetit, apostolicam esse traditionem, parvulos baptizandos, et lib. 1. de peccatorum mentis, et remiss, cap. 26. dicit: Pelagianos auctores non fuisse negare Baptismum parvulorum, quoti viderent nimis aperte pugnandum fuisse cum tota Ecclesia. si id negarent. Vide etiam Prosperum lib. 2. de vocatione Gentium cap. 8. qui (vel etiam Hieronymus et Augustinus) hoc potissimum argumento contra Pelagianos probant, dari peccatum originale, quod infantes baptizentur, cum nullum habeant actuale peccatum.

Jam vero concilium milcvilanum inter alios canones secundum edidit his *verbis: Placuit, ut quicumque, parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, anathema sit*. Concilium item gerundense, ante annos 1000. celebratum can. statuit, etiam ipso die quo nascuntur. posse infantes baptizari, si periculum mortis imminere videatur. Concilium II. bracaraense canon. 7. probat etiam infantium Baptismum. Vel etiam concilium Viennense generale, vel habemus in Clementina 1. de summa Trinitate. et fide catholica.

His accedant expressa etiam sanctorum pontificum decreta de re eadem. Clementis I. lib. 1. consil. Apostolicum. cap. 15. Syricii epist. 1. ad Ilimerium, cap. 2. Innocentii I. epist. 2. (> ad concilium milcvilanum: Leonis I. epist. ad episcopum aquilejensem 84. alias 86. Gregorii I. lib. 3. epist. 9. ad Joan. Caralitanum; Innocentii III. in epist. ad episcopum arclalensem, et habetur cap. *Majores*, de Baptismo, et ejus effectu. Ex his colligitur quam

falsum sit quod ait Ludovicus Vives, neminem olim admotum sacro Baptismo, nisi in aetate adulta.

Tertia classis argumentorum, constat ex rationibus. Prima ratio. Parvuli salvi esse possunt. sed extra Ecclesiam non est salus: igitur inirent Ecclesiam necesse est. Prima propositio probatur tum ex Scriptura citata. Matth. 19. *Tantum est enim regnum coelorum; bene* exemplo sanctorum Innocentium. quos salvos esse semper Ecclesia docuit, vel supra probatum est, cap. 11. tum etiam quia si possunt parvuli participes esse peccati Adami, cur non etiam gratiae Christi? Alioqui plus posset culpa capiam gratia, cujus contrarium docet Apostolus Rom. 5. Secunda propositio certissima est. Nam Matth. 12. dicitur: *Qui non est mecum. contra me est*; et ideo in symbolo conjungimus cum Ecclesia. remissionem peccatorum: *Credo sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum*. Ideo etiam comparatur Ecclesia cum arca Noe; quia sicut regnante diluvio perierit, qui in arca non fuit; ita et nunc pereunt, qui in Ecclesia non sunt, vel ait Hieronymus in epist. ad Damasum de nomine hypostasis. Idem testatur celebre illud Cypriani dictum. lib. de unitate Ecclesiae: *Aon habet Deum patrem, qui non habet Ecclesiam matrem*. Vide etiam Augustinum lib. 4. de Baptismo, cap. 1. Denique concilium lateranense sub Innocentio III. cap. 1. inquit, est *fidelium universalis Ecclesia, extra quam nemo salvatur*.

Habemus igitur. oportere infantes intrare Ecclesiam. At id facere non possunt nisi per Baptismum: igitur baptizentur necesse est. Assumptio probari potest. Primum ex illo Pauli ad Rom. 8. *Quos praedestinavit, hos et vocavit; quos vocavit, hos et justificavit: quos justificavit, hos et magnificavit*. Hinc enim habemus. omnem praedestinatum vocari. justificari, glorificari, et contrario nullum glorificari. nisi ante justificatum; nullum justificari, nisi ante vocatum; nullum vocari, secundum propositum. nisi ante praedestinatum. At in parvulis non potest lingi ulla vocatio, nisi per Baptismum. Tunc enim recte dicuntur vocari. cum in numerum vocatorum adscribantur. Praeterea Auctor. 2. dicitur: *Qui receperunt verbum, baptizati sunt. et appositae sunt in die illa animae circiter tria milia*. Ubi videmus, baptizari nihil esse aliud, quam Ecclesiam intrare. Unde Patres communi consensu distinguunt catechumenos a fidelibus, ac docent illos, quod Baptismo caecant, nondum esse intra Ecclesiam, nec dici posse fideles. Vide Nazianzenum orat. in sanctum lavacrum. Chrysostomum hom. 24. in Joan. Cyrillum lib. 12. in Joan. cap. 50. Augustinum tract. 4. in Joan, et concilium Horeninum in instructione Arinenorum. Denique non potest homo Ecclesiam, vel Christo conjungi, nisi lide lanium, nui sacramento tantum, aut utroque. Sed parvuli consentientibus Anabaptistis, non possunt lide ad Christum vel Ecclesiam adjungi; ergo per sacramentum adjungi debent.

Secunda ratio. Si non possent infantes baptizari, vel impedimentum esset ex parte prohibitionis alicujus divinae, aut ex parte sacramenti, aut ex parte ministri, vel ex parte ipsius susipientis, aut

denique ex parte Ecclesiae, quae per Baptismum acquirit jus in homines, quod non videtur posse Heri sine propria ipsorum voluntate. Nihil aulem horum dici polesl. Nam nulla exstat divina prohibitio. Sacramentum autem non pendet nisi a divina institutione; alioqui non esset certum, nec adferret solidam consolationem; itaque ex se semper est efficax, et idem operatur, sive adulto, sive infanti dclur. Minister autem aeque potest infantem aspergere, et verba sacra super cum proferre, ac super adultum. Ex parte suscipientis requiritur quidem in adultis dispositio quaedam per actualem fidem et conversionem in Deum: At haec non requiritur in infante. Nam in adultis duplici de causa requiritur illa dispositio. Primo, propter peccata actualia, quae illi originali addiderunt. Peccatum enim, quod committitur per actualem aversionem propriae voluntatis a Deo, requirit, si remitti debeat, actualem conversionem propriae voluntatis in Deum. Secundo, quia Deus agit cum rebus secundum carum naturas, et ideo, qui habet usum liberi arbitrii, non justificatur a Deo, nisi etiam ipse concurrat per assensum liberi sui arbitrii. At neutra causa in parvulis reperitur. Illi enim nec habent usum liberi arbitrii, nec peccaverunt per aversionem actualem propriae voluntatis a Deo: solum enim habent aversionem habitualem, quae potest tolli per habitum charitatis infusum. et peccaverunt aliena voluntate. Unde aequum est, ut et eis etiam prosit aliena voluntas.

Denique non obstat obligatio, quae nascitur ex Baptismo. Nam in primis non obligatur nisi ad ea, ad quae alioqui obligatus, vel obligandus erat. Nam ad legem divinam servandam, ad abrenunciandum diabolo et pompis ejus, omnes tenentur etiam sine Baptismo. Rursus omnes tenentur suscipere Baptismum. idque divino mandato, et proinde omnes tenentur se subicere Ecclesiae, et ejus praeceptis. Hoc solum inter adultos et infirmos interest, quod illi, quia sui juris sunt, debent propria voluntate se Ecclesiae subicere; et nisi faciant, peccant: isti, quia non sunt juris sui, sed parentum, possunt eorum voluntate Ecclesiae subici. Itaque est illis aliena voluntas loco rectae rationis. quam habere deberent si essent adulti: proinde nulla eis fit injuria, sed ingens beneficium, cum baptizantur, licet inde consequatur obligatio obediendi Ecclesiae. Sed neque infantes illi, qui carent parentibus et tutoribus, et ab aliquo extraneo baptizantur, queri postea possunt. Nam qui illos baptizant, agunt eorum causam; sicut si quis incideret in hominem a latrone vulneratum, qui usu linguae et rationis careret, cumque in domum aliquam portari, et a medicis curari juberet, certe non posset ille postea queri de isto homine. quod cum obligasset ad solvendam medicis mercedem: et si quereretur ac solvere nollet, ab omni justo judicio damnaretur.

CAPUT IX.

Solvuntur objectiones Anabaptistarum.

Sed operae pretium erit solvere argumenta illa triginta et sex, quae pro se adducunt ministri Transylvaniae.

Primum argumentum: *In sacris nullibi invenitur Paedobaptismus. et nullum de eo mandatum, vel exemplum habemus; ergo rejiciendus.* Ille respondeo: Argumentum hoc adversus Lutheranos magnas vires habet, quippe qui eo principio passim utuntur. At apud catholicos nihil unquam valet. Licet enim non inveniamus expresse mandatum. vel baptizemus infantes; tamen id et colligitur salis aperte ex Scripturis, et supra ostendimus; et praeterea non minoris auctoritatis est apud nos apostolorum traditio, quam Scriptura: eodem enim spiritu apostoli loquebantur, quo scribebant. Esse autem hanc apostolicam traditionem, inde scimus, nude scimus Scripturam apostolicam esse Scripturam apostolicam, nimirum ex testimoniis antiquae Ecclesiae.

Secundum argumentum: *Mandatum est. ut prius doceamus, postea baptizemus; prius etiam docendi infantes, quam baptizentur: Ille. docete omnes gentes baptizantes.* Maith. 28. Respondeo: Ponit eo loco Dominus ordinem, quem servare debeant apostoli in conversione gentium, vel prius instruerent eos. deinde baptizarent, postremo monerent, non solum fidei, et Baptisma, nisi etiam adderent postea legis obedientiam, et opera bona. Ideo enim subjungit: *Docentes eos servare omnia, quaecumque praecepi vobis.* Qui quidem ordo servandus est, eum fieri potest, vel etiam ab Ecclesia diligenter servatur, cum adulti ad fidem veniunt. At si vel propter incapacitatem hominum, vel propter defectum aquae. non possint servari omnia, vel non eodem ordine, certe praesint aliquid servare, quam nihil. Si quis enim in deserto esset cum homine gentili jam moriente. ubi non esset aqua. posset illum docere et instruere. vel credere nec peccaret contra praeceptum Domini: *Docete baptizantes.* quia id intelligitur, cum fieri potest. Quin igitur infantes non sunt capaces doctrinae, et capaces sunt Baptismi, mulatur in eis ordo: vel prius baptizentur, ne forte pereant sine hoc unico praesidio. ac deinde cum adoleverint. doceantur. Quemadmodum si adultus ad fidem veniat, et justa de causa dilatorius sit Baptismus, tamen docendus erit et monendus, ut Dei legem observet. Et stultus sane esset, qui diceret, non debere catechumenos legem Dei servare, et bene vivere, quia Dominus post Baptisma posuit, ut moneantur de obedientia legis praestanda.

Tertium argumentum: *Gloriatur Paulus, et (rationis agit Deo. quod neminem baptizaverit praeter Cajum et Crispum, et Stephanac domum.* I. Corinth. I. Quam igitur necessarius sit Paedobaptismus, illinc collige. Et quod praeterea Christus ne quidem adultum baptizari unquam, vel Joannes Baptista infantem. Respondeo: Quod Christus, Joannes et Paulus non baptizarent infantes: adversarii dicunt, sed non probant, immo contrarium est probabilius, saltem de Paulo et Joanne. Nam in domo Stephanac. quam Paulus baptizavit. probabile est fuisse aliquem infanlem. Porro ad Joannem exibat, omnis Hierusalem, immo et omnis Judaea, ut baptizaretur ab eo, Matth. 3. et Marc. 1. Quis aulem asserat, inter omnes non fuisse ullum, qui adduceret liliu suum? Christus autem non bapti-

zabal quidem ordinarie per se. sed per discipulos, Jo. 4. lamen aliquem, vel aliquos sine dubio baptizavil, ul haberet baptizalos. per quos alios baptizaret, ul scribit Augustinus in cpisl. 108. ad Seleucianum. et Evodius apostoli Petri successor, in anlioclicno episcopatu scribit, b. Virginem el s. Petrum ab ipso Christo baptizatos, ul referi Nicephorus lib. 2. hislor. cap. 3. el Eulhymius in cap. 3. Joan. Sed cslo ila sil, ut illi dicunt, a Christo. Joanne et Paulo nullum infantem baptizalum. num ideo non sum infantes baptizandi? aul num ideo antiquis temporibus non baptizabantur? Joannes enim forte nullum infantem biqilizavil. quia ejus Baptisma non erat infantibus necessarium: Christus el Paulus majoribus rebus intenti, baptizandi (dlicium aliis mittebant: ul palet de Christo, Joan. 4. et de Paulo. Aci. 19.

Quartum argumentum: Beprobz?ion swil *baptizandi: 11 ulli ex infantibus sunt reprobvergo abstinentum*, 7)C *prophanelur sacramentum per nostram ignorantiam*, Respondeo primo: Eodem argumento probarent, neque adultos esse baptizandus. Secundo, Recte probat hoc argumentum contra Calvinum cl Bucerum, cl similes, qui volunt Baptisma esse sigillum aeternae benevolentiae Dei. At apud nos nihil probat. Nam etiamsi parvulus forte sil reprobus, lamen dum baptizatur, vere justificatur, el proinde sacramentum non prophanelur, cum sil aequae in illo, atque in quovis electo signum gratiae verum cl efficax.

Quintum argumentum: *Qui non credit, a Baptismo arcendus* est, Aci. 8. Si *eredis licet. Infantes non credunt*, Deuteron. 1. IVgc sciunt *malum, nec bonum*. Respondeo: Hoc argumentum demonstratio csl contra Lulheranos, qui existimant, sacramenta nihil esse aliud, nisi instrumenta alendae fidei: sed quid illi de hac rc sentiant, sequenti capite explicabimus, ubi eliam hoc argumentum solvemus. Inierim dico, sufficere infanti fidem alienam sicut ei obfuit peccatum alienum.

Sextum argumentum: *Cogi homines ad Baptismum, est plus tribuere sacramento, quam par sil, el papae opinionem stabilire, qui docet neminem sine Baptismo posse salvari*. Respondeo: Argumentum verissime concludit; sed contra Calvinum, non contra catholicos.

Septimum argumentum: *Conjungenda est aqua cum Spiritu*. Joan. 3. *voluti fides cum Baptismo*, Marci ull. *Qui crediderit el baptizatus fuerit*. 11 *infantes spiritu oblusi sunl, cl credere non possunl*. Respondeo: Quod ad Spiritum allinet, locus Joannis non docet baptizalum debere sentire motionem Spiritus sancti, ul Anabaplistae credunt, sed solum vim aquae in Baptismo esse a Spiritu sancio; cl sicut aqua lavat exterius, ila Spiritum lavare interius, quod potest fieri etiam in dormiente cl non sentiente. Eit cuim illa lolio cl renovatio interior per infusionem habituum. qui sine ullo nostro actu infundi possunl. Quod aulem ad fidem attinet, locus Marci ull. intelligitur sine dubio dc adultis. Nam praecedit: *Praedicate euangelium omni creaturae: Qui crediderit etc.* At infantibus stultum esset praedicare. Adde quod hoc ipsum faleri coguntur Anabaplistae, si sibi constare vulunl.

Nam docent infantes salvari sine fide, cl sine Baptismo, ul Melanclithon testatur in locis, lit. de Baptismo parvulorum. Adde denique non deesse fidem illis necessariam, ul supra diximus, cl infra dicemus.

Octavum argumentum: *Ad fidei articulos tantum credendos Ecclesia obligatur; ergo cogi ad Paedobaptismum non debet, cum non sil articulus fidei*. Respondeo: Ad fidem perlinere infantes posse baptizari. Nam etiamsi non haberetur expresse in Scripturis; habetur lamen in traditione apostolica. Praeterea deducitur evidenter cx Scripturis, ul diximus. Argumentum lamen recte concludit contra Zwinglium cl Calvinum, qui non admittunt traditionem, el putant, Baptismum non esse necessarium; el locum evangelii Joan. 3. Visi *quis renatus fuerit etc.* detorquent ad metaphoras.

Nonum argumentum: Si *infantes baptizandi sunt. ergo et communicandi; ul ostendit vetustas, quae ejusmodi inanes lotiones, et coenas pueris obtrudere coacta fuit*. Respondeo: Non esse parem rationem Baptismi el Communionis. Nam Baptismus necessarius parvulis csl. quia ahoqui pereunt in aeternum. sine Baptismo de hac vita decedant: Communio vero, ul eliam sacramenta caetera, non sunl necessaria. nisi adultis, post Baptismum. Id quod ex ipsorum natura, el effectis patet. Eucharistia enim (uldc ea solum loquamur) instituta est, ul viiam spiritualem in Baptismo acquisitam conservet ac nutriat, quod facit in rebus corporalibus cibis corporalis, qui vitam animalem cnserval. Sicut igilur sine cibo potest aliquandiu vivi, nimirum donec naturalis calor non coeperit humorem vitalem consumere: ita quoque sine Eucharistia conservari polesl vita spiritualis, donec concupiscentiae calor non coeperit humorem gratiae, cl virilulum depasci: quod ccrle non accidit in infanlia. scd in adulta solum aetate. Quare ipse eliam Dominus, ul indicaret Eucharistiam non esse pro infantibus institutam. noluit eam in lacte constituere, quod est unicum infantium alimentum, sed in pane cl vino, quae ad solos adultos proprie perlinent. Porro veteres aliqui certis de caussis in infantium ora infundebant eo modo quo poterant Eucharistiam, sed neque eae caussae modo locum habenl, cl aliis de caussis magis urgentibus Ecclesia id non facil. Verum de hac re alibi plura dicenda sunl.

Decimum argumentum: *Non datur Baptismus absque poenitentia*. Actor. 2. et Mare. 1. 11 *infantes poenitere nesciunt*. Respondeo: Poenitentiam necessariam esse in Baptismo adultorum, de quo tractatur in illis locis oh peccata actualia. quae adulti commiserunt: originale enim peccatum non csl materia poenitentiae. Non enim recte poenitentiam agit ejus peccati. quod ipse non commisit, el quod in ejus potestate non fuit: originale aulem peccatum non ipsi committimus, sed trahimus ab Adamo per naturalem propagationem. Unde Roman. 9. dicitur dc infantibus: *Cum nihil boni, vel mali egissent*.

Undecimum argumentum: *Nazianzenus in sermone de. Baptismate optat differri Baptismum, donec, pueri de fide sua aliquid possint respondere*. Augustinus lib. 4. Baptismo contra Do-

n.distas: *Parvulorum Baptismum scribit non fuisse a conciliis stabilitum, incoepisse autem Origenis tempore*. Addunt testimonium Trismegisti, Sybillarum cl Musculi. Respondeo: Nazianzenus optabat quidem Baptismum differri usque ad triennium, ul pueri aliquo modo respondere possent; excipit tamen periculum mortis. Vult enim, si periculum conspiciatur, baptizari quocumque tempore: el probat ex circumcissione, aliisque argumentis. itaque duo habet Nazianzenus contra Anabaptistes. L'num.posse infantes baptizari quocumque tempore. Alterum, numquam esse differendum ultra triennium Baptismum infantum. At certe pueri trium annorum nondum utuntur ratione, neque possunt credere, aul poenitere, aul alia praestare, quae cupiunt Anabaptistae. Adde, quod Nazianzenus consilium non est probatum aliis Patribus: utilitas enim illa perexigua est, cl periculum ingens incurrere possent ejusmodi infantes, ob inopinatos casus. Idem dici debet ad Tertullianum, qui in lib. de Baptismo prope finem, idem consilium dedit, quod postea Nazianzenus. Jam vero Augustinus perperam, el mendaciter citatur ab Anabaptistis. Non enim negat a conciliis stabilitum Paedobaptismum Augustinus, quod cum infirmari velit. sed ul ostendat antiquiorem esse omnibus conciliis. Sic enim loquitur lib. 4. de Baptismo infantum: *Quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur*. Ex quibus verbis refellitur etiam mendacium de invento Paedobaptismo Origenis tempore: nam Augustinus neque dicit inventum Paedobaptismum Origenis tempore, neque dicere potest, cum affirmet descendere ex apostolica traditione. Porro testimonium Musculi Lutherani non pluris facimus, quam ipsorum Anabaptistarum testimonia. Trismegistus et Sybillae non loquuntur de Christi Baptismo. sed de aliqua ethnica lotione, quae nihil ad nos.

Duodecimum argumentum: *Corde creditur ad justitiam, ore confessio/it ad salutem*, Rom. 10. *Id parvuli non possunt*. Respondeo cum Augustino loco citato, lib. 4. de Baptismo, cap. 24. hoc esse, quod apostoli tradiderunt, infantes salvari per Baptismum, etiamsi corde non credant, nec ore confiteantur. Etsi enim fidem actuaalem non habent, habent tamen fidei sacramentum, quomodo e contrario bonus latro non habuit licet sacramentum, el salvus fuit per ipsam fidem el conversionem ad Deum. Itaque in necessitate supplet fides el votum, sacramenti defectum; cl contra supplet sacramentum. fidei actualis cl propriae defectum.

Decimmlertium argumentum: *Perfecta sacramenta eum sint, perfectos requirunt. Infantes admodum imperfecli: ergo etc.* Respondeui Res perfectae si comparentur ad causam agentem, non conveniunt nisi perfectis: non enim possunt perfecta opera licet nisi perfecti artifices. XI si comparentur ad causam patientem, id est, ad materiam seu subjectum. tum conveniunt imperfectis, non perfectis: earum enim munus est perficere res imperfectas. Hujus generis est Baptismus respectu hominum: esi enim perfectum sacramentum, quod perficit

homines imperfectos. Simile est de medicina corporali: perfecta enim medicina non datur perfectis in sanitate, sed valde imperfectis, id est, valde aegrotis. Inde Apostolus, I Cor. 6. dicit, imperfectorum esse baptizari: *Intermittentes inchoationem Christi sermonem, ad perfectionem feramur. non iterum jacentes fundamentum poenitentiae Baptismatum etc.*

Decimumquarum argumentum: *Coena Domini requirit externam fidei confessionem, cl propterea ab ea arcentur parvuli. At Baptismus quoque requirit externam confessionem, cum nihil aliud, nisi /idei protestatio*. Respondeo: Tamen coena Domini, quam Baptismus sunt fidei externae professiones; el ideo per eorum susceptionem profitemur fidem, etiamsi nihil omnino verbis dicemus. Quare etiam parvuli dum baptizantur, profitentur fidem; cl idem facerent, si communicarent: non enim ista est causa cur arceantur a communione.

Decimumquintum argumentum: *Christi symbola ad ipsius commemorationem, el praedicationem sunt ordinata. Nihil horum possunt parvuli facere*. Respondeo; Qui suscipiunt Christi symbola; licet ipso quod ea suscipiunt, commemorant cl praedicant Christum: quare etiam parvuli id faciunt. Dum enim merguntur in aquarii, commemorant Christi mortem cl sepulturam; dum elevantur ab aqua, commemorant Christi resurrectionem. Neque aliud requirit Apostolus Roman. (».

Decimumsexlum argumentum: *Fides ex auditu: auditus per verbum Dei. Si dixeris infantes fidem habere, novam novae fidei revelationem in illis demonstrabis, quod ex verbo Dei probare numquam poteris*. Respondeo: Argumentum concludit contra Lutheranos, qui fidem actuaalem ponunt in infantibus.

Decimumseptimum argumentum: *Christus annorum triginta baptizatur*. Respondet Nazianzenus oratione in sanctum lavacrum, non omnia quae Christus fecit, a nobis eodem modo licet posse, vel debere. Jejuna vit ille sine omni cibo, idque mox a Baptismo; nos id facimus alio modo, el alio tempore. Eucharistiam dedit ille in coenaculo, post coenam el ante passionem: nos in templis ante coenam, post resurrectionem. Adde praeterea Christum distulisse Baptismum ad annum trigesimum, tum quia non egebat ipse Baptismo, tum quia non erat ei periculum ne morte praeveniretur; tum quia decreverat in aetate perfecta auspiciari praedicationem suam. el ostensionem suam ad homines: in Baptismo autem agnosci coepit ob miracula, quae tunc acciderunt. Nos autem egere Baptismo incipimus continuo ac nati sumus; nec sumus certi de tempore vitae nostrae: el denique non baptizamur, ul mundo innotescamus. sed ne in aeternum pereamus. Adde, quod Christus circumcisisus est in infantia: quod autem Judaeis erat circumcisio, nobis est Baptismus.

Decimuooctavum: *Quicumque baptizantur, Christum induunt; an infantes Christum induant; expende*. Respondeo: Induunt infantes Christum, quandoquidem per habitum gratiae illis infusum, evolvunt veterem hominem cl induunt novum. Posse

atilonj id fieri sine proprio mentis actu, docet apostolus Roman. *Sicul. inquit. per unius inobedientiam peccatores constituti sunt multi; ila el per unius obedientiam justii consilientur nulli.* Itaque sicul hoc ipso, quod aliquis nascitur ex \-<lm, communicatur ei peccatum Adae. etiamsi u-
sui mentis non habeat; ila hoc ipso quod aliquis renascitur ex Christo per Baptismum. communica-
tur ei Christi iustitia, el ila Christum induit, licet per aetatem non habent usum rationis.

Decimimnonum: A'ori *Testamenti sacramenta sunt spiritualia: infantes loti carnales.* Respon-
deo: Ideo recipiunt sacramenta spiritalia, ul fiant
etiam ipsi spirituales: (piales vere fiunt per habi-
tum. non per actum.

Vigesimum: *Apostoli hominum piscatores sunt non infantium.* Respondeo: Quasi vero infantes
non sint homines. Quamquam piscari proprio non
est baptizare, sed praedicare; el fatemur infanti-
bus nun esso praedicandum.

Yigesimumprimum: *Qui accedunt ad sacramenta, probare se ipsos debent* I. Corinth. \ *Infantes id non possunt: error etc.* Respondeo: Id so-
lum Apostolus dixit de Eucharistia, quae requiritur.
ul homo sine conscientia peccati accedat. alioqui
indigne accedit, et ut discernat corpus Domini.
Quocirca recte Ecclesia non communicat infantes,
qui non possunt discernere corpus Domini. In Ba-
ptismo non requiritur talis probatio. Potest enim
quis accedere cum conscientia peccatorum. dum-
modo poeniteat eum peccasse, el propositum ha-
beat recte vivendi: est enim Baptisma institutum,
ul purget peccata. Quamvis autem requiratur in a-
duit ad Baptismum alia quaedam probatio. ut non
accedant licito animo, neque cum alTeclu peccati;
tamen in infamibus nulla probatio necessaria est,
cum obicem ponere non possint.

Vigesimumsecundum argumentum: *Qui Christianus fieri vult. induere debet novum hominem. ex-
uto veteri. Id non possunt infantes.* Respondeo:
Jam dixi, assumptum esse falsum. Quamquam nec
major propositio est absolute vera, cum Christia-
nus sit etiam is. qui est malus, modo Baptismum
perceperit, et Christi fidem profiteatur.

Vigesimumtercium: *Fidelis dispensator da' ci-
bum in tempore suo. el aspicit albas messes, non
virides et tenerimas.* Respondeo: Id optimo ser-
val Ecclesia, quae parvulis dat Baptismum, non
Communionem: quia Baptismi semper est tempus,
non autem Communionis. Porro regiones albae ad
messem, dicuntur homines dispositi. el idonei ad
recipiendam salutem: «piales semper sunt parvuli;
non autem semper laies sunt adulti, qui variis de-
sideriis el peccatis impediuntur.

Vigesimumquartum: *Illi vere dicuntur fratres,
(pii ex eodem poculo bibere, possunt. Infantes
non possunt: ergo etc.* Respondeo: Dicuntur fra-
tres «pii bibunt ex eodem poculo, sed majori ra-
tione dicuntur fratres, qui Baptismo eodem rena-
scuntur. Nam Baptismus facit nos Dei filios, el fra-
tres Christi, ac omnium aliorum similiter renato-
rum: bibere autem ex eodem poculo, solum est si-
gnum fraternitatis. Inde Apostolus utrumque dixit
de Baptismo, I. Corinth. 12. *Omnes vos in uno*

Spiritu in unum corpus baptizati estis. De Eu-
charistia, I. Corinth. 10. *Unus panis el unum
corpus multi sumus.* El contra, bibere ex diversis
poculis, ila ul alii bibant calicem Christi, alii cali-
cem daemoniorum. signum est diversitatis el schis-
matis. Quod si qui ex nullo calice bibant, quod
faciunt parvuli, non impedit fraternitatem, quae a-
liunde haberi potest. nimirum ex Baptismo, qui
vere nos fratres sub uno Patre, immo el membra
unius corporis facit. I. Corinth. 12. *Omnes vos in
uno Spiritu in unum corpus baptizati sumus.* Id
quod etiam in rebus carnalibus videmus; infantes
enim interdum fratres sunt hominum adultorum,
quia ex eodem patre geniti sunt. licet non ve-
scantur eodem pane, nec bibant ex eodem po-
culo.

Vigesimumquintum: *Qui sacramentorum ex-
ternam pariem tantum sumit, nihil sumit. Infan-
tes aqua sola linguntur. cum careant ratione;
ergo etc.* Respondeo: Falsa est assumptio. Licet
enim infantes careant rationis usu, non tamen ca-
rent anima rationali, ejusque potentiis, in quibus
Deus per gratiam habitare potest, et habitat, cum
baptizati sunt, ul Augustinus scribit in epist. 57. ad
Dardanum. Ibi dicit mirabile esse, el tamen verum,
quod in multis Deus non habitat, qui eum norunt,
ut in Philosophis, de quibus Rom. I. *Cum cogno-
vissent, non sicut Deum glorificaverunt:* est con-
tra in multis habitat, qui cum non norunt. ul in
parvulis baptizatis. El lib. I. de peccator. meritis,
el remissis, cap. 9. *Dat. inquit, sui Spiritus occul-
tissimam gratiam, quam etiam latenter infundit
est parvulis.*

Vigesimumsextum: *Non debet ad Christum vo-
cari. qui non potest a Joanne Baptista praepa-
rari.* Respondeo: Verum est. si egeat praeparatio-
ne, parvuli autem ea non egent. Quocirca Dominus
ait Matth. 19. *Sinite parvulos venire ad me: ne-
que jussit eos exspectare donec a Joanne praepa-
rentur.*

Vigesimumseptimum: *Baptismus est tinctio cum
doctrina, est manuum impositio.* I. Iebr. 6. Re-
spondeo: Non hoc dicit Apostolus; sic enim loqui-
tur: *In intermentes inchoationis Christi sermonem,
ad perfectionem feramur, non rursus jacentes
fundamentum poenitentiae ab operibus mortuis,
et fidei ad Deum Baptismatum doctrinae, im-
positionis quoque manuum, ac resurrectionis mor-
tuum el judicii aeterni.* Ubi illud: *Baptisma-
tum doctrinae,* conjungendum est cum illis, *non
rursus jacentes fundamentum.* Et sensus est:
Non revertamur iterum ad fundamentum doctrinae
de Baptismo tradendae. el de impositione manuum,
id est. de Confirmatione: ista enim traduntur cate-
chumenis initio fidei, nunc ad alliora tendere nos
oportet. Ibi non delinitur Baptismus, tinctio cum
doctrina; sed asseritur, doctrinam de Baptismo ad
incipientes, non ad perfectos pertinere. quod est
contra Anabaptistes, qui Baptismum perfectorum
esse volunt.

Vigesimumoctavum: *Baptismus est mortificatio
el ablutio cum invocatione nominis Jesu.* Actor.
22. Respondeo: Etiam in parvulis Baptismus mor-
tificat peccatum. Porro invocatio illa non est de

substantia Baptismi, sed conveniens, et adhibenda cum Heri potest.

Vigesimumoonum: *Baptismus est ablui corpore aqua in certitudine fidei. depulsa mala conscientia.* Illebr. 10. Respondeo: Non definit Baptismus Apostolus, sed monet eum, qui vult ad Deum accedere, ut habeat plenam fidem et bonam conscientiam. et praeterea Baptismus. Sic enim ait: *Accedamus in recto corde, cum plenitudine fidei, aspersi corda a conscientia mala, et abluti corpus aqua munda.*

Trigesimum: *Baptismus est depositio sordium, et peccatorum, et sepeliri cum Christo.* Coloss. 2. Respondeo: Id etiam infantibus convenit, qui habent peccatum originale. Etsi enim id Anabaptistae negant, tamen Paulus affirmat Rom. 5. *In quo omnes peccaverunt.* Et Ephes. 2. *Eramus et nos natura filii irae.*

Trigesimumprimum: *Baptismus est stipulatio bonae conscientiae erga Deum,* 1. Petri. 4. Respondeo: Effectus est ille Baptismi, non ipsa Baptismi essentia. Porro eum effectum in infantibus Baptismus efficit fundamentaliter, ut sic loquamur, facturus deinde, cum ii adoleverint, etiam formaliter: abluit enim peccatum ex quo ablutione oritur postea testimonium bonae conscientiae.

Trigesimumsecundum: *Baptismus est lavacrum regenerationis, et renovationis Spiritus sancti,* 1. Petri. 3. et Joan. 3.

Trigesimumtertium: *Baptismus, qui a prophetis figuratus est,* Ezech. 36. Zach. 13. *nihil ad infantes perlinet.* Respondeo: Falsum assumunt ex eo, quod putant infantes non habere peccatum originale: hinc enim negant infantes regenerari, vel mundari debere.

Trigesimumquartum: *Sacramenta sunt cibi solidi. Infantes lacte indigent.* Respondeo: Sacramentum Eucharistiae est solidus cibus, ideoque sub specie panis institutum est, nec parvulis datur. At Baptismus non est cibus, sed regeneratio, «piae maxime convenit parvulis; parvuli enim nasci solent. Quare Apostolus Illebr. 6. Baptismus imperfectorum esse dicit.

Trigesimumquintum: *Prius nos esse oportet animales, deinde spirituales,* 1. Corinth. 15. *Sacramenta sunt instrumenta spiritualia; ergo infantes spiritu renasci non possunt.* Respondeo: Vis argumenti haec videtur esse. Sacramenta sunt spiritualia; ergo spiritualibus tantum conveniunt. Sed infantes non sunt spirituales, ut ex Apostolo colligitur, qui docet nos prius esse animales, et postea spirituales; igitur sacramenta infantibus noti conveniunt; Sed in hoc argumento mala est prima consequentia. Sacramenta enim sic sunt spiritualia, ut homines spirituales ex animalibus efficiant, cum vim habeant regenerandi et renovandi, Joan. 3. et Tit. 3.

Trigesimumsextum. Adultos caecos et surdos et imbecillos nemo unquam baptizare audebit; tanto minus infantes, qui nec ambulare possunt, nec audire. nec loqui. Respondet: Ejusmodi adulti, si indicare possint aliquo modo suam voluntatem, quae baptizari velint, aut certe antea indicaverint, quam

in cum morbum inciderint: omnino baptizari possunt ac debent, ut aperte tradit concilium 111. carthagin. cap. 34. et acauscanum I. can. 12. et Augustinus lib. 1. de adulterinis conjugiiis, cap. 26. de aegrotis, qui repente obmutescunt; Quod si sciri nequeat eorum voluntas, non baptizantur, quia in iis, qui rationis usum habent, requiritur eorum consensus, ut supra diximus; quod in infantibus non requiritur, ut quibus sufficit aliorum consensus. Item nescimus de adultis caecis, mulis et surdis, an non ponant obicem aliquem; quod de infantibus certe scimus.

CAPUT X.

Quid sentiant adversarii de fide, quae requiritur in Baptismo parvulorum.

Restat altera quaestio de fide, qua parvuli baptizantur. Sunt autem de hac re duae extremae sententiae haereticorum, inter quas inedia incedit sententia catholicae Ecclesiae.

Prima sententia Lutheranorum est. qui fidem adualem, aut aliquid simile actuali fidei parvulis tribuunt. Primus Lutherus anno 20. in lib. de captivitate Babyl. cap. de Baptismo, cum dixisset: *Omnia sacramenta ad fidem alendam instituta sunt.* Hem. *Sacramenta non justificant, nec ulli prosunt, sed sola fides.* Hem: *Sacramenta non implentur dum fiunt, sed dum creduntur,* vidit repugnare his sententiis parvulorum Baptismus, atque eum sibi ipse objecit: *Opponetur,* inquit, *foris iis, quae dicta sunt. Baptismus parvulorum, qui promissionem Dei non capiant, nec fidem Baptismi habere possint.* Respondet autem, ac duo dicit. Primo, infantes credere. Secundo, fidem acquirere, non vi sacramenti, sed per orationem Ecclesiae, et licet offerentium parvulum ad Baptismus: et sic exponit, quod dici solet, parvulis fide aliena succurri. Quod autem loquatur de fide actuali parvulorum, non de aliquo habitu, patet ex illis ejus verbis: *Sicut verbum Dei potens est, dum sonat, etiam impii cor immutare. quod non minus est surdum, quam incapax, quam ullus parvulus, ita per orationem Ecclesiae offerentis et credentis, cui omnia possible sunt, et parvulus fide infusa mutatur, mundatur et renovatur,* Ille autem ille. At certe impius cum ad vocem verbi Dei immutatur, ut vellet converti, actualiter immutatur, non habitualiter.

Hem Lutherus in lib. contra Cochlaeum anno 23. *Decimus,* inquit, *ad Baptismus infantes credere per vim verbi, quo exorcizantur, et per fidem Ecclesiae eos offerentis, ei cuius fidem orationibus suis impetrantis. Alioqui mera et intolerabilia essent mendacia quando baptizans a parvulo quaerit, an credat, non baptizalurus, nisi vice ejus respondeatur.* Credo. *Ut quid interrogat an credat, si certum est, eos non credere? ut Cochlaeus contendit. Esto,* et tunc

tins sic *aliquando dicat; scd Cochlaeo satis sit, esse sic ab homine dictum: nos volumus illos dictum divinis testimoniis probari. Quin asserimus parvulos prorsus non esse baptizandos, si verum csl, in Baptismo non credere, ne illudatur majestatis sacramentum elverbum. Debeamus aulem el hunc negatae in parvulis fidei errorem Sophistis etc.* Ubi apertissime loquitur de fide actuali, non de habituali: neque enim Cochlaeus, aul Augustinus, aul Scholastici, quos ille Sophistas vocat, fidem habitualement in parvulis negarunt. El praeterea vult Lutherus fidem esse in parvulis ante Baptismum, dum exorcizantur, cl interrogantur; illa aulem non potest esse fides nisi actualis, habitualis enim non infunditur ante Baptismum, scd in ipso Baptismo. Idem etiam scripsit in lib. ad Waldenses, ubi ait, praestare prorsus ommittere Baptismum in parvulis, quam baptizare cos sine fide. Nam si sine fide accipias sacramentum, magno tuo malo accipies. El probat ex illo Marc. ult. *Qui crediderit et baptizatus fuerit.* Qui locus de actuali fide intelligitur.

Ilacc sententia visa csl admodum dura omnibus aliis, et propter tres sectas diversas. Quidam enim negarunt parvulos baptizandos, cum omnino crederent sine fide Baptismum nihil prodesse, in Lutherus dixerat: el simul experimento certissimo tenerent, parvulos non credere, cum aperte renitentur, el ejulent cum baptizantur. Atque hi sunt Anabaptistae. de quibus supra diximus.

Alii non negarunt parvulos baptizandos, scd negarunt fidem in parvulis requiri; cl ii sunt Sacramentarii, de quibus mox dicemus, dum alteram sententiam referemus.

Denique alii neque fidem, neque Baptismum parvulorum negarunt, sed molliter conati sunt. et exponere Lutheri sententiam. Itaque anno 36. conveniunt Lutherani ad conciliabulum wirttembergense, cujus acta exstant apud Cochlaeum lib. 3. miscellaneorum tract. 8. cap. 2. In ea pseudosynodo haec pronunciata habentur. Primum, rejiciendum esse errorem illorum, qui imaginantur salvari infantes sine aliqua actione ipsorum. Secundum, etsi nos non intelligamus qualis sit illa actio parvulorum, tamen certum esse in eis fieri sanctos et novos motus, sicut in Joanne Baptista, quando exultavit in utero. Tertium, licet non sit imaginandum, quod infantes intelligent, tamen motus eorum, cl inclinationes ad credendum cl diligendum Deum, similes esse motibus fidei et dilectionis, el hoc esse intelligendum, cum dicuntur infantes credere.

Hanc mitigationem sententiae Lutheri, sequi videntur communiter Lutherani. Philippus in locis anni 58. lit. de Baptismo parvulorum: *De infantibus hoc satis est tenere: Spiritus sanctus per baptismum eis datur, qui efficit in eis novos motus, novas inclinationes ad Deum pro ipsorum modo.* Item habet Joannes Brennius in Apolog. pro Confess. Wirttemberg. cap. de Baptismo: cl David Chitraeus in suo catechismo loco 7. de Baptismo. Item Illyricus cum Conluratoriis ceniur. 2. cap. 4. coi. 63. et ceniur. 5. cap. 4. col. 517. reprehendit Justinum el Augustinum, quod velint infantes in Ba-

ptismo non credere fide propria, sed aliena. Denique (ul omittam caelcos) Marlinus Kemnilius in 2. par. Examini. tridentini concilii ad can. 13. 7. sess. pag. 258. cl scq. dicit quidem esse difficile intellectu, cl explicatu, quemadmodum infantes credant: *Tamen, inquit. quomodo hoc simplicissime possit intelligi, explicatur in formula concordiae inter theologos Saxoniae. el superioris Germaniae anno 1536. constituta etc.* El ponit breviter summam eorum, quae ex conventiculo wirttembergensi supra citavimus.

Est aulem hic observandum, Kemnilius mira fraude el artificio, immo aperto mendacio asserere, hanc sententiam conventiculi wirttembergensis concordare cum Lutheri sententiis supra citatis, el rursum Lutheri cum Augustino: cl contra synodum Tridentinam dissentire in hac re a synodo generali Viennensi, quod synodus Viennensis docuerit infantibus in Baptismo infundi habitus fidei, spei cl charitatis: Synodo aulem tridentinae ita sorduerit illud decretum. ut ne mentionem quidem ejus facere voluerit. Quae mendacia paulo post refellemus; atque haec de prima sententia.

Alter sententia in altero extremo: infantibus nullam fidem in Baptismo esse necessariam. Hanc videtur primus etiam Lutherus docuisse. Nam licet antequam Anabaptistae exorirentur, illa scripserit, quae supra citavimus: tamen postquam illi apparuerunt, scripsit librum contra eos. anno 1528. el ubi ad hoc argumentum venisset de fide infantum, dixit nihil interesse, sive credant. sive non credant. Baptismum enim non fundari super fidem adultis, aul recipientis, quae incertissima est, scd super Dei mandatum el institutionem. El similia habet in homiliis de Baptismo anno 37. el 40. babilis: Iam hoc principium Lutheri non est solidum. Nam etiamsi ex eo, quod sacramentum non pendet a fide nostra, sed a divina institutione, sequatur illud in se semper esse efficax, non tamen sequitur nobis esse utile el fructuosum, nisi cum fide accipiat; alioqui etiam, qui ficto animo accedunt, vel peccatum deserere nolunt, per Baptismum purgarentur. Ideo Sacramentarii sequuntur quidem Lutherum in eo. quod scribit non requiri fidem: scd ex alio fundamento id colligunt, nimirum ex promissione facta Abrahae cl semini ejus, vel certe ex divina praedestinatione.

Calvinus lib. 4. Institui, cap. 16. cupiebat primam Lutheri sententiam. quam supra explicavimus, defendere, scd non csl ausus. Unde sic loquitur § 18. *Non satis tutum fuerit hoc adimere Domino, ne sese illis quoquomodo exhibere cognoscendum queat:* cl § 19. *Von quod eadem esse fide praedictos temere affirmare velim, quam in nobis experimur. aut omnino habere notitiam fidei similem.* Ilacc ille. Vides quomodo rejicit decretum wirttembergense? Inde § 21. *Quos electione sua dignatus est Dominus, si accepto regenerationis signo praesenti vita ante demigrent, quam adoleverint: eos virtute sui Spiritus nobis incomprehensa renovat, quomodo expedire solus ipse providet.* Similia habet Theodorus Beza in sua confess. cap. i. art. 48. el Petrus martyr in cap. 1. el 7. prioris ad Corinthios, ubi aperte dicit, infantes non intellige-

re, neque credere, cl tamen recte baptizari, quia jam antea sanctificati sunt, cl membra Ecclesiae effecti per donum electionis divinae, el promissio- nem parentibus faciam. Inuno Wolfgangus Muscu- lus, qui interfuerat conciliabulo wirlcmbergensi, postea Sacramentarius factus, in locis communibus, lit. de Paedobapismo, dicit admodum inconsulte scripsisse Luthcrum. si constet parvulos non cre- dere. baptizandos non cssc:cl hanc fuisse occasio- nem Anabapismi.

Tertia sententia catholicorum est: infantes non habere fidem actualem, nec tamen omni fide care- re; sed habere fidem habitualem; cl praeterea cre- dere fide aliena, et ipsa Baptismi susceptione. Quae omnia, ut ordine probentur, ponam sequentes pro- positiones.

CAPUT XI.

Declaratur (piae fides requiratur in Baptismo parvulorum, el refelluntur errores adversa- riorum.

Prima propositio: hi/hnfes non *habent actualem fidem*. Haec est contra primam Lutheri sententiam. Probatnr Primo, quia Scriptura Deuteron. 1. el Jonae till. affirmat, infantes non cognoscere di- stantiam boni el mali; nec usquam excipit tempus Baptismi. Quare sine Scripturae testimonio id Lu- thcrus affirmat.

Secundo. Patres hanc sententiam rejiciunt, ut Nazianzenus, qui oratione in sancta lumina, dicit, infantes sine sensu sanctificationis sanctificari, et Augustinus, qui epist. 57. ad Dardanum ridet hanc Lutheri sententiam, ul quae injuriam faciat huma- nis sensibus: el rursus epist. 23. trad. 80. in Joan, lib. 4. de Baptismo, cap. 24. cl lib. I. de pecca- tor. meritis, el remiss, cap. 20. dicit, parvulos non habere fidem, quae est in cogitatione: item non ha- bere sensum fidei; denique non habere quod Pau- lus dicit: *Corde creditur ad justitiam*. Ex quibus intelligimur Kcmnitim pag. 258. omnino temere, el mendaciter scripsisse, eandem esse in hac re Augustini. cl Lutheri sententiam. Nom supra osten- dimus. a Luthcro fidem ipsam actualem tribui par- vulis; cujus contrarium tot in locis dicit Augusti- nus. Quid, quod Luthcrus in lib. contra Cochlaeum fatetur, contra se in hac quaestione habere Augu- stinum? cl tamen impudens Kemnilius, invitum Luthcrum, cum invito Augustino concordare suo mendacio voluit.

Tertio, est ratio. Nam fides non potest oriri in mente nisi ex divina revelatione: quae quidem aut immediate sit a solo Deo, aut per organum verbi Dei praedicati, aut ledi. Primo modo non dicit Lu- thcrus dari infantibus fidem, sed secundo, cum ait cos credere per vim verbi, quo exorcizantur adju- vantibus Ecclesiae precibus. El praeterea primus ille modus non est ordinarius, sed extraordinarius, cl rarissimus, ac solis forte prophetis et apostolis concessus: *Fides enim ex auditu*, inquit Paulus

Kom. 10. loquens de ordinario modo, quo gignitur fides. Al si omnibus infantibus fides immediate re- volaretur. jam esset modus ordinarius, el possem omnes infantes, dum baptizantur, dici prophetae. Quod autem Secundo modo non oriatur in infanti- bus. fides, palet manifesto experimento. Si enim verbum exorcismi gigneret fidem, certe audiretur et intelligeretur ab infantibus: proinde attente au- scultarent infantes: cujus contrarium videmus, bl- inde exorcismus non refertur ad fidem docendam, sed ad daemones coercendos. Denique hoc est po- nere novum miraculum in auribus. el mente infan- tium. Neque valet, quod Luthcrus adferat de oratio- nibus, cl fide offerentium. Nam aliquando contin- git, ul offerentes, et parentes, et ipsi baptizante» sint infideles, el tamen \erc el utiliter detur infan- tibus Baptismus, ut Augustinus docet, epist. 23. Neque ea vis est orationum, el fidei offerentium, ul infallibiliter miracula impetrent. Et denique si Deus miraculum facit in mente infantuli, ul corde credat ad justitiam, cur non facit etiam in lingua, ut ore confiteatur ad salutem? Fôrle hoc est impos- sibile Deo; aut orationibus, el fide impetrari ne- quit? At facillimum esse, testatur asina Balaam. quae Deo volente loquuta est sapienter. Num. 22.

Quarto, probatur ratione Augustini in epist. 57. quia cum constet infantes, cl vocis ejulatu, el mo- libus corporis reluctari, et obstrepere Baptismo, si vere intelligercnt (quod nccesse est, si credere debent) quid agatur, rei flerent ingeniis sacrilegii, nec abluerentur, sed magis sordidarentur.

Secunda propositio: Aon *habent infantes, dum baptizantur, ullos novos motus. el inclinatio- nes similes actibus fidei, el dilectionis*. Haec esi contra figmentum conciliabuli wirlcmbergensis. cl Philippi. Kemnili. el aliorum Lutheranorum. Pro- batnr Primo, quia repugnat verbo Dei. Isti enim volunt hos ipsos motus infantium sine cognitione esse, cl dici fidem, licet improprie, el eo modo in- fantes non justificari sine aliqua fide. At in Iota Scriptura nusquam habetur nomen fidei in ea si- gnificatione. ul designet motum quemdam sine sen- su, cl sine cognitione; sed potius in contraria, ul patet Roman. 10. *Fides ex auditu. Hebr. II. Fide intelligimus aplala esse saecula verbo Dei*, et sic de aliis locis.

Secundo, repugnat rationi. Nam aut illi motus, el inclinationes sunt in corpore, aut in animo. Si in corpore, non possunt esse similes actibus fidei, el dilectionis, qui sunt in animo; nec enim corpo- ralia dicuntur similia spiritualibus, nisi metapho- rice. el per quandam analogiam. El praeterea non polesl fleri, ul motus el inclinatio ad credendum Deo. cl diligendum Deum. sint corporales. cum Deus sil objectum spirituale el altissimum. quod vix men- te attingi aliquo modo potest. Si autem sint in ani- mo, csl implicatio contradictionis, quod sint abs- que cognitione. Quid enim csl motus intellectus, nisi intelligerc? non enim aliter moveri potest in- tellectus, nisi intelligendo; sicut nec oculus, nisi videndo; nec sensus audiendi, nisi audiendo. Et quomodo potest voluntas inclinari. nisi praecedente cognitione? cum objectu n voluntatis non sit aliud, nisi bonum cognitum.

Tertio, repugnat ipsi Lulhero.Kam Lulhcrus locis antea cilalis. illam fidem ponit it) parvulis, do qua sacpe dixerat, quod sola justified. Cerium autem csl, lidem justificantem non esse molum sine cognitione:alioqui cliam br.sline justificari possent. Voluit cliam Lulhcrus lidem in parvulis gigni ex auditu verborum exorcismi; proinde non sine cognilious posuit lidem. Praeterea Lulhcrus volebat, lidem in parvulis esse ante Bnplismuin, ul posset vere responderi ministro baplizaturu. parvulum credere: al auciorcs hujus sententiae dicunt, per Baptismum dari parvulis istos moins. Sic enim loquitur Philippus loco cil. *Spiritus sanctus per Baptismum ois datur,qui efficit in eis novos moins. cl inclinationes etc.* El similiter Kemnilius pag. 259. dicil, clTundi Spiritum regenerationis in infantes,dum baptizantur,el operari in illis sanctos motus clc. Quare falso affirmat pagina superiore idem Kemnilius, Lulherum idem sensisse, quod ipse sentit.

Quarto.répugnai doctrinae.cl principiis communibus omnium Lulhcranorum. Nihil enim csl apud eos certius, cl communius, quam sola fide justificari hominem; el sacramenta nihil esse aliud.ni-i instrumenta excitandae vel nutriendae fidei. At certe si motus illi infantium sino vera fide illis sufficiunt ad justificationem, el ad Baptismum utiliter suscipiendum; falsum csl sola fide hominem justificari. Neque dicere possunt.hos ipsos motus esso fidem. Nam quando loquuntur dc Ilde in materia justificationis, semper intelligunt per fidem apprehensionem divinae misericordiae, quae sine cognitione esse non potest.Praeterea cum isti motus immediate excitentur a Deo, ul ipsi volunt, el non per sacramenta, quae more concionis provocent Udem per externos sensus, certe ruil illud principium, sacramenta non justificare, nisi lidem excitando more concionis.Itaque si quis recte judicet, positis principiis de sola fide justificante, minus absurda csl Lulheri sententia, quae lidern parvulis tribuit, quam conciliabuli wirlcmbergensis. quod motum sine cognitione iisdem concedit. Lulhcrus enim novum miraculum falso excogitavit, sed eo posito, omnia illi constant : isti autem cl miraculum fingunt, cl eo posito destruunt sua ipsormn principia , ct cum aperta ratione pugnant.

Tertia propositio: *Infantes non justificantur sine, ulla fide.* Haec csl contra Sacramentarios: et probatur. Primo,quia Scriptura affirma! fidem esse medium ad salutem necessarium, Joan.3.Qui non *credit, jam judicatus* csl.Ex quo loco Augustinus probat, infantes baplizalos habere aliquam fidem, lib. 1. dc peccatorum meritis cl remiss, cap. 33. Nam eo loco Dominus non loquitur dc praecepto credendi, quo sine dubio non tenentur parvuli.sed dc medio ad salutem. Nam antea dixerat: *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ila exaltari oportet lilium hominis, ul omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.* Et subjunxit: Qui *credit in eum. non judicatur: (pii autem non credit, jam judicatus csl.* Sicut igitur aspicere aeneum serpentem, non tam fuit praeceptum, quam remedium unicum salutis: ita

cl fides in hoc loco evangelii asseritur necessaria, ul remedium, non ul praeceptum.

Secundo, probatur ex illo Hebr. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo.* Item Roman. 3. *ArbUramur hominem justificari per fidem;* quod passim repetit, cl inculcat Paulus. Quomodo igitur sine ulla tide justificari el placere Deo possunt infantes? At inquirunt Calvinus et Martyr: Si Deus praedestinavit infantes, et promisit se fore Deum ipsorum, sine dubio dabit illis Spiritum sanctum, eosque justificabit modo aliquo sibi noto, licet non per fidem. Respondeo: Praedestinationem non impleri, uisi per ea media, quae in Scripturis nobis sunt revelata. Porro Apostolus Roman.8. salis perspicue explicat media, cum ait:Quos *praedestinavit, hos cl vocavit: quos vocavit, hos el justificavit: quos justificavit, hos el maqnificavit.* Idem vero Apostolus in eadem epistola, cap. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. cl 10. nihil aliud contendit, nisi justificationem non contingere sine fide. Quare tribuere parvulis justificationem sine tide, el anlc vocationem. idcsl, ante Baptismum, quo solo vocari possunt infantes, quid est aliud, nisi contra verbum Dei fingere novam justificationem?

Quarta *proposilioiinfanlibus in Baptismo infunditur habitus fidei , spei el charilalis.* Haec in primis certa est catholicis ex auctoritate conciliorum. el doctorum.Nam licet aliquando disputatum fuerit.on infantes reciperent cum gratia justicum»· habitus harum virtutum, tamen semper fuit communior sententia: infundi parvulis per Baptismum hos habitus. Ila enim s. Thom. 3. par. quaesi. G9. art. G. item Scolus, Durandus, Gabriel, el caeteri fere omnes in 3. disl. 23.Quocirca concilium Viennense generale, ut habemus Clement. I. dc summa Trinitate el Ilde catholica, definit hanc sententiam esse probabiliorem, el magis conformem testimoniis tam veterum, quam recentium theologorum. Neque haec sententia sorduit tridcnlino concilio. ut audacter incniilur Kemnilius in 2. par. Exam. pag. 2G1. Nam licet concilium triduntinuni non fecerit mentionem concilii Viennensis: tamen illam ipsam sententiam recepit, ac definivit ut certam. Nam sess. 5. in decreto dc peccato originis, delinit infantes in Baptismo justificari.ila ul si moliantur in eo statu, nihil sit, quod eos ab ingressu coeli remorclur. Deinde sess. G. c. 7. definit concilium. in Baptismo infundi cum remissione peccatorum haec omnia dona, fidem , spem cl charitalem, eaque menti inhaerere.

Secundo, potest haec eadem sententia coHigi ex Scripturis, quibus supra probavimus,sine fide parvulos non salvari. Cum enim conslcl, lidern proprie non significare, nisi actum,vel habitum, el simul conslcl in parvulis actum fidei esse non posse; certe sequitur, ul in eis sit habitus. Item ex Scripturis supra probavimus, infantes recte baptizari, el per Baptismum justificari el salvari. Hem conslat ex Scripturis, justificationem nullam esse sine. li»lc: igitur constare etiam debet, infantes habere saltem habilualêin fidem.

Tertio, probalur ex Patribus, qui licet non memincriiil expresse horum habituum, tamen aliis verbis idem dicunt. Primum enim omnes Graeci et

multi Latini dicunt, Baptisma esse illuminationem, et qui baptizantur, illuminari. Unde etiam Augustinus, tractat. II in Ioan, dicit, caecum natum, cum a Christo fuit inunctus, factum esse quodammodo catechumenum; cum fuit illuminatus, fuisse quodammodo baptizatum. Id autem Patres sine dubio dicunt propter idcirco, quae in Baptismo recipitur, quae est lumen cordis, ut exponit sanctus Thomas 3. par. quae. 69. art. 5. Et idem colligitur ex illo Act. 15. *Fide purificans corda* eorum. Et denique, quia sola fides ad intellectum perducit virtutibus theologis. in quibus consistit justificatio, quae acquiritur in Baptismo. Aliter non recipitur in Baptismo licet actus. Actus enim praecedit in adultis, ut dispositio: in infantibus nullus est fidei actus: igitur Baptismus illuminat ratione habitus, qui in eo infunditur. Adde quod Augustinus lib. I. de peccatorum mentis, et remissione, cap. 26. in fine, affirmat infantulos per Baptismum non solum purgari, sed etiam illuminari, quod, ut dictum est, non nisi per fidem fieri potest.

Quarto, probatur ratione. Nam parvuli baptizati vere dicuntur, et sunt fideles, ut Augustinus docet, lib. 1. de peccatorum meritis, et remissis, cap. 33. et concilium Tridentinum. sess. 7. can. 13. de Baptismo. Aliter fideles non dicimur ab actu, sed ab habitu fidei: alioqui cum dormimus, aut etiam cum vigilamus, sed de fide non cogitamus, non essemus fideles. Unde Augustinus loco citato. cum dixisset parvulos esse fideles, addit: *Hoc enim eis acquiritur per virtutem sacramenti, et offerendum responsionem*. Ubi aperte significat parvulos illos fideles, tum ab habitu, qui infunditur virtute sacramenti, tum ab actu fidei alienae.

Item, Deus in nobis habitat per fidem et charitatem, Ephes. 3. *Christum habitare per fidem in cordibus vestris*. I. Ioan. 1. *Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo*. Aliter in parvulis baptizatis Deus habitat, ut Augustinus docet in epist. 57. ad Dardanum: igitur habent etiam parvuli baptizati haec dona saltem quoad habitum.

Denique, Deus infundit parvulis suis occultam gratiam. cum baptizantur, ut Augustinus docet, lib. 1. cap. 9. de peccatorum meritis, et remissis. Sed gratia justificationis infusa in cordibus, consensu omnium theologorum, aut est causa cum fide: aut certe causa quaedam alia qualitas, cum qua infallibiliter conjunctae sunt tres illae virtutes.

Quinta propositio: Parvuli actu credunt, pariter ipsa dum baptizantur, pariter aliena fide. Prior pars est Augustini lib. I. de peccatorum meritis et remissis, cap. 27. ubi dicit, infantibus ipsum baptizati esse credere, quia nimirum ipsa actio causa fidei professio. Similia habet epist. 23. Quemadmodum etiam de sanctis Innocentibus Ecclesia loquitur, cum ait. eos non loquendo, sed moriendo confessos esse. Neque de hac re ulla potest esse controversia. Posterior pars est contra temeritatem Illyrici, Kemniti, et aliorum, qui erroris papisticum esse volunt, baptizari parvulos in fide Ecclesiae. Sufficienter autem ad hanc assertionem probandam. consensus Patrum. Illa enim docet Justinus quae. 56. Dionysius de eccles. hierarch. cap. ult.

Ambrosius, vel quicumque est auctor, in cap. II, ad Hebr. Augustinus lib. 3. de libero arbitrio. cap. 23. ubi dicit. hanc esse sententiam Ecclesiae. Item epist. 23. 57. et 105. lib. 1. de Baptismo, cap. 21. et 25. et serm. 10. et 11. de verbis Apostoli. Prosper de vocatione Geni. lib. 2. cap. 8. et Bernardus serm. 66. in Cantica, et denique concilium Tridentinum sess. 7. can. 13.

Est nunc hoc loco observandum, duplicem fidem requiri in Baptismo. Actualem unam, quae praecedit Baptismum, ut dispositio quaedam; et ea est, quae exigitur a baptizandis, cum jubentur recitare symbolum, et interrogantur an credant. Quae quidem, ut plurimum, iudicio gravium doctorum. non est ex habitu fidei. sed ex auxilio speciali Dei. Unde catechumeni cum ista fide adhuc non dicuntur fideles a Patribus. Allera causa, quae sequitur Baptismum. quaeque est pars essentialis justificationis, et non causa actus, sed habitus; et hanc intelligunt baptizandi, cum interrogati, quid petant, respondenti: *vitam aeternam praestantem*, ut habemus in concilio Tridentino sess. 6. cap. 7. et in libris, qui tradunt de ritu Baptismi. Jam igitur, cum Patres dicunt, parvulos baptizari in fide parentum, aut Ecclesiae, non loquuntur de fide posteriore, sed de priore. Eleum dicimus parvulos baptizari in fide parentum. non est sensus, parvulos justificari formaliter, aut esse fideles aliena fide: ut perperam colligunt Kemniti et Illyrici locis citatis. ubi etiam perperam citant illud Iacob. 2. *Iustus ex fide sua vivit*. Non enim ullus catholicorum docuit unquam, parvulos vivere fide aliena, sed sua habituali. Roque etiam est sensus, ut exponit Lutherus, parvulis impetrari fidem quaificentur. a fide et precibus offerentium, et Ecclesiae. Eidem enim iustilicantem habent parvuli infusam ex opere operato sacramenti, non ex opere operantis ministris, aut Ecclesiae. Sed sensus est. fidem actualem, quae requiritur ut dispositio ad sacramentum. non haberi a parvulis propriam, sed alienam.

Dices: Quid prodest parvulo fides aliena? Respondeo: Mullum omnino prodest. Primum enim eos ad Baptismum adducit. Ut enim adulti, nisi credant, ad Baptismum non veniunt: sic etiam nisi pareilles, nulli alii, qui infantum curam gerunt. credant, non eos ad Baptismum deferent. Illaque sicut propria fides unicuique prodest, quia est causa proprii Baptismi: illa fides illi prodest infanti, quia causa, ut infans baptizetur. Et contra infidelitas patris mullum obest infanti, quia est causa ne ille baptizetur. Atque hanc utilitatem persequitur Prosper loco citato. Allera utilitas est. quod hoc modo Deum honorant. et collunt. dum fidem profitentur, et Satanae abrenunciant. et implent, quae ad ritum Baptismi pertinent. saltem per os alienum. Habet enim Deus ratum hoc obsequium per alios praestitum, eum ipsi per se non possint. Et hoc est, quod saepe inculcat Augustinus locis citatis.

Ex quibus omnibus colligitur, fidem alienam non esse illam necessariam, ut non sit Baptismus verus, aut fructuosus, si ea desit, quandoquidem non est de essentia justificationis, vel Baptismi;

tamen esse necessariam ad solcmnilalcm ritus, ac caeremoniae, cl saepe, ul diximus, ad ipsum Baptismum parvulis tradendum; quia si nemo huc rcl lidcm, nemo curaret parvulus baptizari. Su* peresi argumenta ipsorum solvere, quae pauca sunl et levia.

Argumentum Primum Lullicri csl conlra primam propositionem: *Si infantes non crederent, illuderetur sacramentis sacrilego mendacio, dum responderetur pro infante.* Credo. Respondeo: Nul lum esi ibi mendacium. Non enim qui respondet. *Credo*, significat infantem credere, proprio actu, sed alieno. Ut enim Augustinus loquitor serm. 10. dc verbis Apostoli: *Accommodat mater Ecclesia infantibus aliorum pedes, ul veniant: aliorum cor. ut credant: aliorum linguam, ul confiteantur.* Idque non injuria; cum peccato alieno prae-graventur, idest, ab alio contracto, licet sibi vere ct proprie inhaerente.

Secundum argumentum. *Hlalth. 18. Qui scandalizaverit unum de pusdlis istis, qui in me credunt. Igitur pusilli credunt.* Respondeo: Pusilli, de quibus loquitur cvangelium, non infantes, sed pueri gradiores erant. Nam vocavit cos Dominus ad se; cl scandalizari posse dixit; al venire suis pedibus, cl scandali capacem esse, infantibus non convenit.

Tcrliuin argumentum conlra secundam propositionem: *Joannes Baptisma cxullavit in utero, Luc. 2. Non igitur mirum, si habeant infantes novos motus.* Respondeo Primo, exemplum unum non facere regulam generalem, ul Augustinus dc hac ipsa re loquens, testatur episl. 57. Al quia Kemnitius dicit, hoc exemplo non se probare velle, id ita esse in omnibus infantibus, sed tantum esse posse. Respondeo Secundo. Joannem Baptistam non habuisse moluin sine cognitione, ul isti lingunt. Nam ul Ambrosius, cl Beda in commentario ejus loci, testantur, Joannes cognovit Domini praesentiam, cl inde cxullavit. Ipsum quoque cvangelium, dum ait, exultasse illum in gaudio, satis aperte doccl, illum non caruissse cognitione.

Quartum argumentum, conlra eandem propositionem: *Infantes salvari possunt, dicente Domino, Mare. 10. Nisi quis acceperit regnum coelorum, sicut parvulus, non intrabit in illud. /-gilur oportet infantes recipere Spiritum sanctuni, et proinde aliquam ejus operationem. Al non possunt recipere fidem cum cognitione: ergo novum motum sine cognitione.* Respondeo: Ultima consequentia nihil valet; possunt enim recipere, cl reipsa recipiunt infantes habitum fidei, qui neque csl fides cum cognitione, neque motus sine cognitione.

CAPUT XII.

Qui sini veri, aut falsi effectus Baptismi.

Sequitur Septima controversia dc effectu Baptismi. Duae sunl autem quaestiones dc hac re. Una dc

veris effectibus, quos agnoscunt catholici. Allera dc falsis effectibus, quos adversarii Baptismo tribuunt.

Veri effectus apud catholicos tres sunl. Primo enim Baptismus lollii, ac dclcl vere omnem culpam cl poenam. Secundo confert cx opere operato gralam cl dona divina, quibus vere el formali cr justificatur homo. Tcrlio imprimit indelebilem characterem, ob quoin reilcrari non polesl. Ad hos revocantur ilii, quos Paires enumerant, el maxime Nazianzeus oral, in sanctum lavacrum, el Chrysoslomus homil. 1. ad neophytos, ul quod facial animam pulchram, Deo dilectam, splendentem, quod eam obsignet regio sigillo, quod faciat haeredem Dei, quod aperiat regnum coelorum, el similia. Adversarii Primum effectum negant; dicunt enim peccata per Baptismum non vere lollii, sed lanium non imputari. Secundum etiam negant. Nolunt enim justificari hominem cx opere operato per sacramenta, sed solum per lidcm. Tertium absolute negant, cl idcirco non possunt sufficientem caussam reddere, cur Baptismus non repetatur. Sed de duobus effectibus posterioribus salis mulla diximus in disputatione de sacramentis in generer solum de primo hic agendum csl. Atque haec erit Prima quaeslio; An Baptismus vere lollal peccata.

Porro adversarii alios quinque effectus Baptismi enumerant. Primum, quod baplizalus non possit damnari, etiamsi velit, nisi nolil credere. Secundum quod Baptismus liberet ab obcdicntia divinae logis. Tertium, quod liberet ab humanarum legum observatione. Quartum, quod liberet ab omnibus votis. Quintum: quod sola memoria Baptismi justificet a peccatis, quae fiunt post Baptisma. Qui certe non lam sunl Buplismi effectus, quam Luilieranorum errores: ac merito damnantur a concilio tridentino sess. 7. totidem canonicibus, idest, 6. 7. 8. 9. cl 10. De his igitur effectibus erit allera quaestio.

CAPIT XIII.

Quod Baptismus vere tollat peccatum.

Quod igitur allinet ad Primam quaestionem, fuit haeresis antiquissima Origcnislarum. peccata non tolli per Baptismum, sed solum legi: tolli autem peccata tandem per mortem. Ila habet Proclus quidam Origcnisla apud Epiphanium haeresi 64. ubi eliam ponit refutationem hujus haeresis ex libro s. Methodii martyris de resurrectione. Similem hacrcsim postea excitarunt Messaliani, teste Thcodorelo lib. 4. de fabulis haerclicor. Item rursum alii quidam tempore s. Gregorii. ul ipse referi lib. 9. episl. 39. ad Thcoclistam Pairilium.

Hoc nostro sacculo idem docent omnes Lutherani». Nam Lutherus ipse ari. 2. ex iis, quos anno 20. Leo X. damnavit, sic ait: *In puero post Baptismum negare remanens esse peccatum, csl Paulum, el Christum simul conculcare.* Deinde in

..sserlione ejusdem articuli: *Aliud csl. inquit, omnia peccata remitti, aliud omnia lolli: Baptismiis omnia remittit, sod nullum penitus tollit, sed incipit tollere.* Similia habet Joannes Calvinus in Antidoto concilii Iridentini sess. ubi refellit decretum de peccato originis: *Manet, inquit. vere peccatum in nobis, neque per Baptismum stalim uno dic exlinquitur. sed quia, deletur reatus, imputatione nullum est.* idem habet lib. 4. Juslil. cap. 15. § 10. et II. idem eliam Philippus hi Apolog. 2. arlic. Confessionis Augustanae. Ubi notandum est insigne mendacium. Sic enim Philippus: *Augustinus ait; Peccatum in Baptismo remittitur^ non ul non sil. sed ul non imputetur.*

Uquc hoc idem dixerat Luiherus in asseri. 2. artic. cl Joannes Roflcnsis convicii cum mendacii, ostendens Augustinum non hoc dicere. Edilus est aulem liber Roflcnsis anno 1523. el tamen Philippus anno 1530. iterum idem mendacium protulit. Praclcrea testatur CochIncus in discussione Confessionis Augustanae, arlic. 2. ipsum Philippum ab Eckio convicium cl confessum esse, locum Augustini male esse citatum: cl lamen idem mendacium loties delectum cl confutatum, iterum scripserunt in lib.Concordiae Latino.pag.59. edito anno 1580. et semper repetunt, cum Apologiam illam imprimunt Denique Marlinus Kemnilius in Examine 5. sess. concilii Iridentini. pag. 430. cl equentib. idem defendit, quamvis magis caute. 1'alclur enim primo rcmilli in Baptismo omnia peccata, quin eliam lolii ac deleri, el solum testare reliquias» quasdam peccali originalis. Deinde tamen addil illas reliquias esse quiddam, quod malum sil. cl malum culpae, el secundum Scripturas pcccalum dicatur, el quod hominem damnare posscl, si Deus imputare illud vellet. Quod est dicere: Peccatum in Baptismo rcmilli, non tjua tollitur, sed quia non imputatur.

Contra hunc errorem gravissimum el perniciosissimum statuit concilium Iridcniinum, sess. 5. decretum, quo affirmat per Baptismum tolli reipsa id omne, quod habet in nomine rationem peccali.

Est aulem hic observandum, fundamentum adversariorum non esse aliud, nisi quia putant ipsam concupiscentiam, quam certum est manere eliam in baptizantis, usque ad mortem, esse vere et proprie pcccalum, licet ei non consentiamus, sed repugnemus. Quae quidem quaestio non est hujus Joci, sed tractari solet, cl a nobis tractata est in disputatione dc peccato originis. El quia ita conjuncta esl illa cum ista, ul una explicata, eliam altera terminetur: potuisset fortasse hoo loco ista quaestio praelcriri: tamen quia alia sunt argumenta, quibus probatur Baplismum tollere omnia peccata: el alia, quibus probatur concupiscentiam non esse peccatum, nisi improprie, ideo visum est tractare propositam quaestionem, licet, ut dixi, ex definitione unius consequatur eliam alterius definitio.

Primo igitur probatur cx Scripturis, Baptismo reipsa tolli omnia peccata, ita ul non solum imputetur. sed nec sil quod imputari possit ad culpam. El quia Scripturarum testimonia plurima sunt, reducam ea ad aliquot capita.

Primum csl cornui, quae habent vocabula mundandi. lavandi, tollendi, delendi, auferendi, cl similia. quae in primis pugnant cum modo loquendi adversariorum, ac praesertim Lulhcric; ct praeterea non possunt nisi ineptissime exponi per non hn-pulari. Non enim dicitur recte quis tollere ab alio ignorantiam, vel malitiam, quia ignoscit illi, quod aliquid ignoranter, aut malitioso fecerit. Loca haec sunt, psalm. 50. *Dele iniquitatem.* ,Impius lava me. Michacae 7. *Auferes iniquitatem.* .Ioan. 1. *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Ephes. 5. *Mundans eam lavacro,* licuinitins in Exam. pag. 501. respondet. Paulum non dixisse. Mundavit, sed *Mundans*, quia quolidioca mundat, donec exhibeat cam in dic judicii gloriosam. At non consideravit Kemnilius illud, quod sequitur. *Lavacro aquae in verbo vitae.* Mundatio enim per lavacrum aquae, idesl, per Baptismum non sit quotidie, nisi in diversis hominibus, qui veniunt ad Baplismum. Solum enim baptizatur quisque semel, el tum mundatur, ct efficitur sint macula cl ruga, quamvis Christus id quotidie faciat in diversis, ul in die judicii lotum corpus suum, idest, omnes cleclos exhibeat sine macula cl ruga. '

Secundum caput csl eorum locorum, qui dicunt tollit maculas, aut inquinamenta, aut iniquitatis. Nam secundum adversarios non tollitur per Baptismum peccatum, nisi quoad reatum, idesl, quoad obligationem ad poenam, manere aulem volunt ipsam peccali foeditatem, quae erat caussa illius reatus. Voces aulem, *Maculae inquinamenti, iniquitatis, cl similia non* significant reatum, idesl, obligationem illam, quae potest lolii per non imputationem, sed significant ipsam foeditatem, quam illi manere volunt. Cantic. 4. *Tota pulchra es amica mea. ct macula non csl in te.* Similis csl locus evangelii. Joan. 13. *Qui lotus est. non indiget. nisi, ul pedes lavet, sed csl mundus lolii.* Ponderat hunc locum Gregor, lib. 9. epist. 39. Non enim vere polesl dici mundus lotus, in quo aliquid relinquitur., quod maculae rationem habeat, Ezccb. 36. *Effundam super vos aquam mundam, ct mundabimini ab omnibus inquinamenti vestris.* Eplies. 1. *Eliqil nos. ul essemus sancti, el immaculati.* Coloss. 1. *Illeconciliaril ros in corpore carnis ejus per mortem, exhibere vos sanctos, cl immaculatos, el irreprehensibiles.* Ubi vides, non solum non habere maculam. sed noc aliquid, unde reprehendi possint. Quod intelligitur quantum attinet ad ipsam justificationem a Deo acceptam: nam postea bene possunt homines labi, el facere digna reprehensione. Ex quo tollitur evasio Kemnili; qui respondet, pag. 496. el scq. objiciendo alia loca: ubi jubemur emundari ab omni inquinamento carnis ct spiritus. 2. Cor. 7. cl exuere veterem hominem, cl induere novum. Ephes. 4. cl Coloss. 3. Sed haec et similia intelligunlur vel dc peccatis, quae postea fiunt, vel de morlificatione sensuum cl inclinationum, quae ad malum provocant, licet formaliter peccata non sint.

Tertium caput est cx figuris Baptismi. Nam multiplex figura praecessit. Una in circumcissione

Coloss. 2. Altera, in mare rubro, I. Cor. 10. Tcr-
lia. in Jordane sanante lepram, *i.* Beg.5. Qnnrla,
in siiHbcillioliic porcorum. Malli.. quam allegat
Aazianzcims oratione in sanctum lavacrum. Quin-
In. in probatica piscina. Joan. 5. Sexta, in loliono
el curatione eaeci nali. Joan. 9. quain explicat \-
ugustiniis, tract. 51. in Joan. Al in circumcissione
verc. non aulem persolam imputationem ubscindc-
lialur caro. In mari rubro, vere el proprie suffoca-
li sunt Aegyptii. quibus ante Hebraei serviebant.
Quare s. Gregorius, lib. 9. episl. 39. hunc locum
tractans: *Qui, inquil. dicil, peccatu in Baptisma-
le, non funditus dimilli, dicat in mari rubro
Aegyptios non veraciter mortuos.* Idem quoque
dcaliis dicendum est.

Quartum caput continet en loca, quae com-
parant mundationem justificationis rebus vere .
et proprie mundis. Ps. 50. *Lavabis me, cl su-
per nivem dealbabor.* Isaiae 1. *Si fuerim pec-
cata vestra . ul coccinum . sicut nix dealba-
buntur : cl si fuerint rubra ul vermiculus,
sicut lana alba erunt.* Isaiae *W.Delevi ul nubem
iniquitates tuas , el quasi nebulam peccata-* At
certe eum solaris radius dissolvit nebulas calore
suo. ita eas evanescere facit. ut nihH remaneat
tenebrarum, sed coelum vere serenum appareat.

Quintum continet similitudinem peccati origina-
lis, Iloman.a.Sicui *per unius inobedientiam pec-
c.alores constituti sunt nulli. ita per unius obe-
ilientiam justii constituentur multi.* At illi vere
constituuntur peccatores.el vere justitiam amittunt
non sola imputatione. Joan. 3. *Quod natum est ex
carne, caro est; quod natum est e.e spirilu. spiri-
tus csl.* illi vere sunt carnales: igitur isti vere spi-
rituales. Confirmatur ex illo. I. Cor. 15. *Sicut in
Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vi-
vificabuntur.* Illic locus intelligitur de vera morte
el vera resurrectione; igilur eliam loca supra cita-
ta de vero peccato, ct vera justificatione.

Sextum continet similitudinem mortis Christi ,
Itmnan. 6. *Consepullisumus cum Christo per Ba-
plismum in morte.* El ibidem: *Si mortui sumus,
quomodo vivemus in illo?* Idem repetitur, Coloss.
2. de quo loco Augustinus in Enchirid. cap. 52.sic
loquilur: *Quemadmodum in illo vera mors facia
est, sic in nobis vera remissio peccatorum: ct
quemadmodum in illo vera resurrectio , ita in-
nobis vera justificatio.* At Chrisli mors cl resur-
rectio verae fuerunt omnibus modis . non autem
verae, quoad aliquid, et quoad aliud falsae: igilur
cl remissio peccali vera mors csl peccali, non
quoad reatum tantum, sed quoad omnia,quae pec-
cati rationem habent.

Septimum continet ea, quae docent, Baptismo
nos renasci. Joan. A. *Nisi quis renatus fuerit ex
aqua cl Spirilu sancto.* Til. 3. *Salvos nos fecit
per lavacrum regenerationis.* Coloss. 2. *Cum es-
semus mortui propter delicia, convivificavit nos
Christo.* I.Pelr. 2. *Quasi modo genili infantes.*
At certe nova ista generatio et vita requirit veram
mortem peccatorum, el veram mutationem interio-
rem; non aulem solam imputationem. Quomodo e-
nim vere sumus vivificati cl regeniti, si adhuc
mors in nobis manet?

Octavum continet ea.quae docent, non posse si-
mul habitare locem et tenebras; pcccalum cl ju-
stitiam. I. Cor. 10. *Aon potestis mensae Domini
participes esse, cl mensae daemoniorum.* 2. Cor.
G. *Quae societas luci ad tenebras? quae partici-
patio justitiae cum iniquitate? quae conventio
Christi ad Belial? qui autem consensus templi
Domini cum idolo? Vos enim estis templum Dei
vivi.* *M* adversarii volunt simul et diabolum in no-
bis habitare per pcccalum, quod vere semper est
in nobis, cl Christum per justificationem. Respon-
det Ivemnilius. pag. 5(11. Paulum docere,non pos-
se esse peccatum mortale simul cum justitia fidei.
Papistas aulem perperam haec loca intelligerc, qui
inde deducunt non posse simul consislere vclusta-
tem el novitatem: carnem cl spiritum. At in i>-
lroque fallitur. Narn cum fatetur non posse esse
peccatum mortale cum justitia fidei, id intelligit de
mortali. non secundum naturam suam, sed cx mi-
sericordia Dei non imputante. Vult enim cum Ma-
gistro suo Lutbero semper esse in nobis peccatum
dignum ex se morte aeterna , sed in credentibus
fieri veniale, quia Deus non imputat. At hoc ipsum
est contra Paulum. Quia si vere csl m nobis post
Baplismum peccatum natura sua mortale: ergo est
in nobis iniquitas; ergo tenebrae; ergo Beliakcrgo
csl conventio luci ad lenebras,justitiae ad iniqui-
tatem. Christo ad Beliaknon enim iniquitas desinit
esse iniquitas, quia non punitur, ut notum csl.
Porro catholici non negant esse in homine vetusta-
tem carnis, cl novilalem spiritus.cum fateantur es-
se in nobis concupiscentiam, quae esi lex mem-
brorum pugnans cum lege mentis, ad Roman. I.
sed eam negant esse pcccalum, nisi quando libem
voluntate ejus desideriis consentimus.

Aonum caput continet ea loca, quae docent, Deo
odio esse peccata. Psalm. 5. *Odisti omnes, qui
operantur iniquitatem.* Psalm. *Dilexisli ju-
stitiam. el odisti iniquitatem.* Sap. 15. *Odio est
Deo impius, et impietas ejus.* Ex his enim loers
efficitur, aut Deus in justificatione petulus tollat
peccala. ila ul nihil sil: quod odio habere possit ;
aul certe nihil omnino remillat . ne obligationem
quidem ad poenam. Si enim pcccalum maneret .
Deus illud odisset: si odisset, punire vellet; si pu-
nire vellet, non ignosceret. Itaque dicere Deum
non imputare peccala. quae vere manent, atque ea
nolle punire, csl manifesta contradictio secundum
Scripturas sancias, quae Deum hostem cl vindi-
cem peccatorum severissimum ubique describunt.

Argumenta adversariorum non aliud probant nisi
concupiscentiam esso vere peccatum . licet ei non
consentiamus. Quae omnia soluta sunt a nobis iu
disputatione de peccato originis.

fAPliT XIV.

*Quod Baptismus non faciat homines
impeccabiles.*

Nunc ad effectus Baptismi, quos adversarii con-
fingunt, veniamus. Et quoniam ea fere omnia.quae

hic dicenda essent, nd alia loca proprie spectant , cl hic solum tractantur propter canones concilii Iridcnlini de Baptismo; solum brevissime rem attingemus , tot propositionibus constitutis , quoi sunt concilii canones.

Sil igitur prima propositio: *Baptismus non id efficit, ul baptizali non possint gralam Dei amittere, nisi nolint credere.* li.iec expresse habetur can. 6. concilii. Sunt autem quaedam breviter annotanda. Primum fuisse olim duos errores apud veteres: Unus fuit Joviniani, qui, ul referunt Hieronymus, lib. 2. contra Jovinianum, el Augustinus lib. de hacresibus. cap. 82. docuit, hominem vere baptizalum non posse amplius peccare, cl si forte peccat, non fuisse tinctam, nisi aqua. Argumentum praecipuum erant illa verba, 1. Joan. 3. *Omnis qui natus est ex Deo, Peccatum non facit, quia semen ipsius in eo manet, el non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.* El 1. Joan. 5. *Qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conservat eum.* Befcllil hunc errorem accuratos. Hieronymus loco notato; cl certe Scripturae divinae passim occurrunt, ul illa Boman. II. *Tu fide sis, noli alium sapore, sed lime etc.* El llebr. G. *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati etc.* El 2. Pclr. i. *Melius erat eis non cognoscere viam justitiae etc.* Denique. Aci. 8. aperte legimus: Simonem credidisse, el Baptismum suscepisse: el tamen ibidem legimus ejus ruinam. Porro testimonia ex epistola Joannis accipienda sunt in sensu composito, quemadmodum el illud, Mallh. 7. *Aon potest arbor bona malos fructus facere:* nimirum dum mansorii arbor bona. Solum enim vult Joannes ostendere, mm posse consistere veram justitiam, cl charitalem cum peccato mortali , proinde non esse justum, qui male agit. Ila exponunt Augustinus, tractat. 5. in episl. Joannis, cl Hieronymus, lib. 2. in Jovinianum.

Alter error quorundam fuit, qui, ul Augustinus refert lib. 21. de Civil. Dei. cap. 25. docebant. baptizalos non posse damnari, etiamsi perditissime viverent, modo ab Ecclesia catholica non recederent. Befcllil hunc errorem Augustinus ibidem ex clarissimis testimoniis Scripturarum: et praeterea librum integrum scripsit contra hunc errorem, qui inscribitur; De lide, cl operibus. Scripturae praecipuae sunt. Horn. 8. *Si secundum carnem nixenlis, moriemini.* 1. Cor. G. *A'olile errare: neque fornicarii, neque fures, neque adulteri etc. regnum Dei possidebunt.* VA similia habentur. Galat. 5. Ephcs. 5. I. Thcss. 4. 1. Timolh. G. cl alibi; quae omnia dicuntur baptizatis, ul ex iisdem locis patet.

Aula secundo, ulruinque errorem aliqua ex parte hoc nostro sacculo instauratum esse. Nam priorem errorem instauravit Joan. Calvinus, qui hominem semel vere justificatum docuit, non posse unquam im excidere a gratia cl salute. Nam in Antidoto concilii Iridcnlini. sess. 7. can. 7. de Baptismo li it: Baptismo tamquam Dei chirographo nos certiores reddi de perpetua adoptionis gralia: cl lib. 3. Instil, cap. 2. § 11, cl 12. doccl, veram fidem t-emel habitam amitti non posse , esseque «lonum •■lectorum proprium. Sed refutatio istius erroris ,

non est praesentis loci: non enim id ipse tribuit virtuti Baptismi, sed praedestinationi. Inierim repugnat Scripturis apertissime Calvinus sententia, cum Act. 8. Simon magus crediderit cl baptizalus fuerit, et paulo post a fide cl charitate exciderit. Et praeterea, si verum esset, quod vult Calvinus, nulli unquam fuissent apostatae, nec ulli ex catholicis haeretici fierent, quod non solum pugnat cum lotius orbis terrae consensu, sed etiam cum Scripturis Act. 20. *Ex vobis ipsis exurgent viri loquentes perversa, ul abducant discipulos post se.* I. Timolli. 1. *Quidam circa fidem naufragaverunt.* 1. Timolh. 4. *In novissimis temporibus discedent quidam a fide.* El cap. G. *Radix omnium malorum est cupiditas: quam quidam appelenies, erraverunt a fide.* Et 1. Joan. 2. *Ex nobis exierunt.*

Posteriorem errorem instauravit Lulhcrus in lib. de captivil. Babyl. cap. de Baptismo, ubi habet illa ipsa verba. quae concilium in suo canone G. damnavit. Nec ab ea. sententia discordant ejus discipuli, etsi modum loquendi non probent. Tribus enim modis potest intelligi illa propositio: *Non potest homo damnari, nisi nolit credere,* Primo, ul sensus sit, nullum esse peccatum vere, cl in se mortale, nisi incredulitatem. El hoc non docent adversarii, immo c contrario contendunt omnia opera, etiam optime facta esse peccata mortalia, si secundum rigorem justitiae judicentur a Deo. Unde Kemnilius in censura canonis G. concilii Iridcnlini, probat ex Scripturis, nulla peccata damnare posse hominem praeter incredulitatem.

Secundo, ul sensus sit, peccata omnia ila esso conjuncta cum infidelitate, cl contra, fidem ila conjunctam esse cum justificatione, ul non possit fides consistere cum ullo peccato mortali: prinde qui habet fidem nullum habere peccatum, nec posse perire, cl contra quicumque peccat, hoc ipso carere fide. Quod quidem simile est ei, quod catholici dicunt de charitate: Charitas enim revera non potest consistere cum peccato mortali; cl ideo nemo perit cum charitate, cl nemo salvatur sine charitate. Hunc sensum vult esse Kemnilius illius Lulheranac propositionis in 2. park Examinis pag. 213. cl sequentibus, unde licet, Lulherum numquam sensisse non amitti gratiam praesentem per quolibet peccatum mortale , sed id sensisse posse hominem per veram fidem saltem redire ad gratiam. Ut enim peccata destruunt fidem. ita fides reviviscens destruit omnia peccata.

Tertio modo potest intelligi ea propositio, ut sensus sit, posse hominem simul dum peccat relinquere fidem, cl per hoc non amittere Dei gratiam praesentem; quia licet peccata ex natura sua hominem reum facerent, el Dei inimicum, tamen fides permanens in corde facit, no imputentur, cl non damnent. Hunc sensum fatetur Kemnilius esse Epicuracum, et merito damnatam a concilio eam propositionem in hoc sensu, quod etiam fatetur Calvinus in Antidoto hujus canonis G. Hinc enim datur licentia hominibus baptizatis patrandi quaevis peccata, modo simul credant ea sibi non imputari. Sed nullo modo Kemnilius concedit hanc fuisse mentem Lutheri.

Nota Tertio, rectissime e concilio damnatam es-

so illam Lulliori senlenliam. Nam ot dicta csl a Lullicrn in sensu tertio, licet nolit KemniliismI prae-
 terea haeretica csl cliam in secundo sensu, quem
 liemnilius, el Calvinus ndmitlunI. Ac Primum
 fuisse illam mentem Lulliori, palet cx his locis.
 In lib. de Babyl. caplivil. cap. de Baptismo, post-
 quam dixerat hominem baplizalum non posedam-
 nari, nisi nolii erodere, subjungit: *Nulla peccata
 cum possunt damnare, nisi sola incredulitas:
 caelerea omnia si redeat, vel stet fides in pro-
 missionem divinam baptizato faciam, in mo-
 mento absorbentur per eandem fidem.* Haec ille.
 Ubi vides eum dicere, *si redeat vel stet fides.* Pu-
 tavit igitur Lulhcrcus posse slarc fidem, dum quis
 peccat. el per eam fidem, peccata non imputari,
 cliam dum fiunI: quamquam Kemnitius non bona
 lide hanc senlenliam referens, omisit illud: *vel
 stet fides*, liem in lib. de libertate Christiana: Non
facit, inquit, *personam bonam nisi fides, nec
 malam, nisi incredulitas.* Hem in quaestione:
 An opera faciant ad salutem. haec csl prima asser-
 lio: *Ul nihil justificat nisi fides, ita nihil peccat,
 nisi incredulitas.* Secunda assertio: *justificatio
 proprie est fides quarto modo*zel *peccatum incre-
 dultatis.* Item in lib. de volis monasticis: *Cre-
 dentis in Christum nulla sunt tam mala opera,
 quae possint illum accusare cl damnare.* Deni-
 que in 1. sermone super cvangelium feriae 2.pcn-
 lecoslcs stiper illud: *Sic Deus dilexit mundum.*
Ubi fidos, inquit, *csl. ibi nullum nocet peccatum.*
 Et addit: sic Deum nihil facere peccala credenti-
 um in se. quomodo paler nihil facit nugas luden-
 tium infantium. Ubi aperte loquitur de peccatis,
 quae actu fiunI, el vull ca non nocere, quia per
 lidem leguntur, vel excusantur.

Quod autem cliam in secundo sensu falsa sil
 ea propositio, patet, quia repugnai Paulo, I. Cor.
 13. *Si habuero omnem fidem, ila ut montes trans-
 feram, charitalem autem non habuero, nihil
 mihi prodest.* Ubi Paulus docet, posse lidem esse
 sine charitate. cl proinde hominem cum vera lide
 damnari. Respondet. Paulum loqui de fide mira-
 culorum. non de fido, justificante. Contra, quia fi-
 des m raculorum. nihil est aliud nisi excellens fi-
 des catholica, el justificans suo modo. Inde Pa-
 ulus infra de eadem fide loquens, annumerat eam
 aliis virtutibus theologicis: *Nunc*, inquit, *man-
 ci fides, spes, charitas.* El hoc loco dicit: *Si habue-
 ro omnem fidem.* Praeterea, secundum Lulhera-
 nos nulla csl ratio cur non possit fides ipsa justi-
 ficans manere cum peccato. Nam nihil est aliud,
 nisi fiducia divinae misericordiae, ul ipsi passim
 definiunt. Quid autem prohibet, quo minus possit
 aliquis dum furatur, vel moechatur. confidere. Deum
 non imputaturum eam actionem ad peccatum. De-
 si polesI cum fide manere peccatum facium, quod
 tamen vere peccatum est. el in iustificalis haeret,
 ut ipsi dicunt, cur non cliam peccatum, quod sil?
 Certe si peccatum non posset consistere cum fide,
 id non esset ratione temporis praeteriti. vel prae-
 sentis, sed ratione malitiae, cl foeditatis ipsius
 peccati. Al peccatum jam facium cum lota sua
 malitia, el focdilalc manet praesente lide: Ergo fi-
 eri etiam polesI praesente fide. Quare coguntur,

si principia sua destruere nolunt, admit' ire ter-
 tium illum sensum cum Lulhcro: quem tamen
 fatentur Epicuraeum esse ac merilo damnatum a
 concilio Iridcnino.

CAPUT XV.

*Per Baptismum non liberari homines a
 servanda lege Dei.*

Sequitur altera propositio de secundo elTccln
 Baptismi: *Baptismus non id cffidl. ul homo soli-
 us fidei debitor sil. non autem implendae univer-
 sae letjis Christi.* Haec habetur in 7. can. concilii
 trident. Esi. autem observandum primo duobus mo-
 dis inTclligi posse hominem baplizalum dici libe-
 rum a lege divina servanda. Uno modo, ul facere
 contra eam legem non sil injuslum. nec peccatum,
 quasi lex abrogata cssl. El hoc non docent ad-
 versarii. quippe qui volunt omnia opera juslorum esse
 peccala. quia numquam implent legem, ul oporte-
 ret. Ei in hoc sensu fatetur Kemnilius in 2. parle
 Exam. pag. 216. rccle positum esse concilii cano-
 ncm. cl contrariam sententiam esse blasphemum
 in ipsum Baptismum, linque de hoc sensu non esi
 controversia.

Allero modo inTclligi polesI. ul facere conira le-
 gem sil quidem pccalum, tamen non imputetur
 iis, qui fidem habent, nec pendeat justificatio. aul
 salus ab implclione legis, sed a sola -misericordia,
 quae per fidem apprehenditur. Eun hoc sensu Lu-
 lhcrcani omnes docent (licet alii Umidius, alii libe-
 rius loquantur) non obligari Christianos ad legem
 divinam, sed solum ad fidem; immo in hoc consli-
 lunI summam liberlalis evangelic. ie: ul palcl cx
 lib. Lutheri de volis monasticis, ubi in hoc dicit
 consistere libertatem cvangelii. quod pia conscien-
 tia sil libera ab omnibus operibus, non quidem fa-
 ciendis (volunt enim ca lien, ul fructus fidei) sed
 accusantibus, el defendentibus: quia nulla opera
 sunt Umi mala, quae credentem accusare valeant,
 el damnant*: nulla lain bona, quae cum queant de-
 fendere cl justificare. Hem in comment. 2. cap.
 ad Galal. instituit hunc dialogum. Si *conscientia
 dictat. Peccasti; responde, Peccavi. Urgo Deus
 puniet, et damnabit; non. Al lex Dei hoc dicit;
 sed nihil mihi cum lege. Qiiare? quia habeo liber-
 tatem.* Idem salis aperle docet Joan. Calvinus, lib.
 3. Institui, cap. 19. § 2. 4. el 7.

Nola secundo, quid adversarii de concilii cano-
 ne sentiant. Calvinus m Antidoto concilii agno-
 scit canonem 7. concilii, conira suam el suorum
 senlenliam esse posilum; el aperle contrarium pro-
 fitetur.

At Kemnilius in Examine ejusdem canonis frau-
 dulenter agens, more suo, praetermittit eum sen-
 sum. in cpio ipsi negare solent, obligari ad legem
 implendam: el perperam exponit tam concilii sen-
 lenliam: ut eam refellat, quam Lutheri, ul eam de-
 fendat. Itaque duo dicit. Primo: Lulhcrcum non do-
 cuisse Christianos liberos esse ab obcdienlia legis

lici, sed id solum, gratiam Baptismi., et justificationem non pendere a conditione observatae legis, quasi nemo justificetur, nisi qui anlea id meruerit per integram legis observationem: sed gratis dari per lidem. Secundo dicil: Concilium definire voluisse pendere justificationem, quae lit in Baptismo, a conditione legis impletae. El quia concilium id non aprcle dicil, colligit ipse hoc modo; concilium mutuatur ex cap. 5. ad Galal. illam phrasim: *Qui circumciditur, debitor est universae legis facienda*. Illa aulcm verba Paulus non dixil ex propria mente, sed cx menle, cl abusu pseudoapostolorum. qui pulabanl universam legem esse implendam. ad hoc ul circumcisi graliam Dei oblinerent. Ergo eliam Paires concilii idem sentiunt dc gralia Baptismi. nimirum quod pendeal a conditione impletae legis Christi. Deinde lingit eliam duo sophismata concilii pro isto dogmale, quae cl solvit. Primum est. quia rcnunciamus in Baptismo Satanae, el profitemur nos Deo servituros. Inde concilium colligit graliam Baptismi, non pendere a sola fide, sed eliam a conditione legis. Secundum, quia non baptizamur in Moysem, sed in Christum, idesl, non in legem, sed in evangclium. Concilii Patres pro nomine evangclii, legem posuerunt, ul indicarent pendere a legis obedientia graliam Baptismi.

Sed utcumque pronimcinlum Kemnitii mendacio plenum est. Ac primum Lulhcri sententia tam diserte ab ipsomcl Lulhero expressa esi. ul nullo modo excusari possit. Sic enim loquitur in lib. de libertate Christiana: *Nullo opere, nuUa lege, Christiano homini opus csl. cum per [idem liber sil ab omni lege]*, liem in argumento episl. ad Galal. *Summa*, inquit, *ars. el sapientia Christiana esi nescire legem, ignorare opera. et totam justitiam activam*. El infra: *Id novum hominem nihil perlinet lex*. Similia passim docel in commentario cpisl. ad Galal. in lib. de volis monasticis, el alibi. Denique coguntur, velint, nolint hoc dicere. Nam cum ipsi existiment legem esso impossibilem, cl omnia opera eliam sanctissimorum hominum esse peccata, certe si salus penderet a conditione servatae legis, nulli salvarentur omnino ex eorum sententia.

Quantumlibet igitur Kemnilius lrcrgiversclii. el mentiatur. confiteri cogitur, nisi Papista fieri velit, non ila obligari Christianos ad legem servandam, ul ab ejus observatione pendeal salus. Atque hoc ipsum esi. quod concilium damnat, cl anathcmaliz. il. Nam mendacium est (ul ad secundum dictum lxemnili veniamus) concilii sententiam esse, pendere graliam Baptismi a conditione legis servatae. Concilium enim hoc non dicil, nec ullo verbo insinuat. sed contrarium disertis verbis in infinitis locis asseruit, ac praesertim sess. 6. cap. 8. ubi dicit nulla nosira merita esse ante graliam justificationis. El in ipsu canone 7. de Baptismo perspicue concilium dicil. ab ipso Baptismo nasci debitum servandae Chrisli hgis: ex quo manifeste colligitur non requiri ad graliam Baptismi consequendam, i-onddioncm legis servatae, sed solutn propositum. ■•rvaii ie posl Baplismum. Qupd eliam mullo anle du' uer. it concilium II. arausic. intim. canon. 25.

A t < unieclur. oi) Kemnitii ex phrasi desumpta ex

epistola ad Galatas respondeo Primo: Concilium tridenlimim non citasse, nec nominasse cpislol. nn ad Galal. Secundo dico: In epistola ad Galalas. siu Paulus loquatur ex menle sua. sive ex menle aliorum: non haberi, ante circumcisionem scrvnfldam legem fuisse, sed post circumcisionem. id enim sonant illa verba: *Testificor omni homini c.ircwn cidenlise. quod debitor esi universae legis facienda*. Addo Ierlio, quod Kemnilius dicil. loqui Paulum ex abusu pseudoapostolorum; quod eliam Inbel Calvinus in Antidoto concilii ad hunc 7. canonem. esse manifestam ScripluniO depravationem. Nam Paulus serio testatur ila esse, ul dicil. *'Mificor*, inquit. *omni homini e/c*. Illaque si id falsum eral, ul Calvinus el Kemnilius volunt, falsus testis fuit apostolus Paulus.

Porro duo illa sophismata, quae nomine concilii Kemnilius sibi ipse objecit, somnia sunl delirantis. Si enim vigilans, cl sanus fuissel, saltem argumenta finxisset, quae haberent aliquam speciem argumenti. Illa aulcm nullam prorsus speciem habent. Ex eo enim, quod renueuamur in Baplbiuo Satanae, cl promittimus Deo nos deinceps servituros, nullo modo colligi polesl pendere graliam baptismi a conditione impletae legis; cum c contrario profiteamur illa abrenuncialionc. ct illa promissione. nos anle Baplismum servisse Satanae, cl non Deo. Legem aulem Christi non evangclium, concilium nominavit dedita opera, ut damnaret errorem Lutheranorum. qui evangclium solam promissionem graliae esse volunt. non etiam legis novae promulgationcmzcum lamen Christus ipse dixeril. Mal. lii. ultimo: *Docete omnes gentes, baptizantes, in nomine Patris, el Filii el Spiritus sancti. docentes eos servare omnia, quaecumque mandavi vobis*. Unde el Paulus Christi legem vocal. 1. Corinlh. 9. *Cum ego sine lege non essem, sed in lege c; sem Chrisli*. El Roman. 7. *.dente, servio legi Dei*.

Nola Ierlio. errorem, qui in 7. canone concilii damnatur, quod videlicet non sint Christiani ila debitores legis, ul ab ejus obedientia pendeal salus, refellendum esse in disputatione de justificatione, tamquam in proprio loco. Inierim tamen adferri posse apertissima Scripturarum testimonia. Nam Malh. 19. dicitur: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandala*. Roman. 8. *Debitorcs sumus non carni, ul secundum carnem rivamus. Si enim secundum carnem vixeritis moriemini: si aulcm spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis*. 2. Corinlh. 5. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi. ul referai unusquisque propina corporis, sicut gesserit, sive bonum, sive malum*. Galal. 6. *Nolite errare. Deus non irridetur; quae semina-verit homo, haec el metet*. Denique nihil saepius Scriptura clamai, quam Deum unicuique daturum secundum opera sua.

Sed insignis omnino Lulhcri responsio csl ad haec el similia loca in comment. 3. capilis ad Galatas: Cum *illaqueant*, inquit, *le argumentis c.v Scripturis pro defensione bonorum operum desumptis, simpliciter respondendum csl: Jlic merum est Christus, illic vola, eum, Scripturae, testimonia, pro operibus. Chritus autem Dominus < Scripturae, ht bonorum operum. Item respon-*

de simpliciter: Tu urges senion, idesl, Scripturam, quam relinquo tibi; ergo urgeo Dominum, (fili rex est Scripturae.

Egregia sane sohilio, quasi Christus, cl Scriplura contraria sint, cl nun potius Clirislus per Scripturam nos alloquatur. Ul omillam, quod hic ille csl Luihcrus, qui in lib. dc abroganda missa, clin omnibus fere scriptis suis, sola Scriptura frclus c.ontemnil omnes Patres, omnia concilia, omnem Ecclesiae, et lotius orbis terrae consuetudinem. Nimirum illud assequi voluil.nl ipso unus non solum pro omnibus Patribus cl conciliis, sed eliam pro omnibus divinis literis haberetur.

CAPUT XYI.

Per Baplismum non liberari homines ab obligatione legis ecclesiasticae.

Tertia propositio: Aon *liberat Baptismus homines ab obligatione ecclesiasticae legis*. Haec habetur in 8. canon, concilii, estque posita adversus Lulherum. qui in libro de captivitate Babylonica, cap. de Baptismo, cl alibi passim docel, non posse papam, aut ullum homitium unam syllabam sialucrc.qua obligentur conscientiae hominum baplizatorum.

Ubi illud' observandum, alio modo ab adversariis liberari fideles ab obedientia legum divinarum, ct alio modo ab obedientia legum humanarum.Nam divinas loges affirmant obligare in conscientia, ila ut sit peccatum eas violaretscl lamcn addunt fidelibus indulgeri ejusmodi praevaricationes,seu non imputari: ac per hoc idem esse, ac si liberi essent ab carum legum observatione. Al leges humanas, sive ecclesiasticas, sive politicas affirmant non obligarc in conscientia, nisi ratione scandalii, aut contemptus: quae sunl prohibita lege divina. Itaque transgredi legem humanam etiam studiose, non modo non imputatur ad peccatum, sed neque est ullum peccatum apud adversarios. Quare tam Kemnilius, quam Calvinus, ille in suo examina, iste in suo Antidoto canoncm istum 8. simpliciter rejiciunt, ac Lulhcri sententiam aperte defendunt.

Sed quoniam hunc errorem nos accurato refutavimus in disputatione dc summo pontifice, cl breviter in lib. 2. de sacramentis in genere, cap. 31. de caeremoniis, salis erit hoc loco ostendere obligationem legis humanae non pugnare cum Baptismo. Id quod fiet solvendo ipsorum objectionem, quae est hujusmodi: *Per Baplismum addicimur divinae servituti.ergo liberamur ab omnibus aliis vinculis . Atque hoc esi, quod Scripturae passim docent.* Mallh. ultimo: *Baptizantes eos in nomine. Patris, el Filii el Spiritus sancti, docentes eos servare, quaecumque mandavi vobis.* I. Corinth. 7. *Prelio empti estis, nolite fieri servi hominum.* Coloss. 2.*Si mortui estis cum Christo ab clementis hujus mundi,quid adhuc decretis num-*

di tenemini juxta mandata, cl doctrinas hominum? Czech. 20.*In praeceptis patrum vestrorum nolite, ambulare,* Mallii. 15. *I'ruslra colunt me mandatis hominum.FA* haec quidern profert Kemniliub: addit vero unum, quod solum Calvino salis fuit: *El unus est legislator,* inquit Jacobus cap. 4. *qui polesl perdere, cl salvare. Ibi hoc falsum esse,* inquit Calvinus, *demonslraverint.noh recusabimus, quin suis nos legibus adslringantl.*

At non opus csl demonstrare id esse falsum.quod Jacobus dicil, cum sil verissimum, sed ex illo vero non bene intellecto falsum aliquid cl perniciosum, cl verbo Dei repugnans a Calvino perperam esse collectum.Jacobus enim dc summo legislatore loquitur: qui ila feri aliis leges, ul nullas ab alio accipiat, quique ila polesl perdere cl salvare, quos damnaverit, aut absolvent.ut nullius ope indigeat, cl a nullo impediri queaUlalem autem legislatorem fatemur non esse papam, neque imperatorem, sed unum cl solum Deum. Sed non inde bene colligitur non esse eliam homines quosdam vere legislatores,liccl sub Deo summo legislatore constitutos; ila ul sicut inferioribus dant leges, ila etiam accipiant ipsi a superiore, idesl a Deo.

Esse aulcm cum sensum Jacobi palet, primo ex ipso contextu. Aam probare volebat Jacobus non debere homines aliis hominibus dclrahcre.Id probat, quia lex Dei id probibcl: Qui enim, inquit. *detrahit fratri, detrahit legi,* quasi lex bona non esset. Non esse autem detrahendum legi probal. quia: Qui *detrahit legi, judicat legem: qui autem judicat legem, non est factor legis, sed judex.* Nullum autem esse debere judicem legis divinae, probat. quia: *I nus est legislator,* idesl. unus solus est, qui dal omnibus legem.cl omnes omnino, illo uno excepto, subjecti sunl legi.Hoc argumentum s. Jacobi bene intellectum, nihil aliud probal, nisi nullum esse praeter Deum:talcm legislatorem, qui non ab alio legem accipiat. Secundo idem palet. quia Scriplurac, quae certe sccum non pugnant. non raro nomen legislatoris cl judicis tribuunt hominibus, ul Proverb. 8. *Per me reges regnant,el legum conditoresjusta decernunt.* Psalm. 2. *Erudimini qui judicatis terram.* El confirmatur ex similibus. Mailh. 23. *Unus est Pater vester, qui est in coelis.* Item: *Magister vester, unus csl Christus.* Et lamen Apostolus vocal sc Palrem 1. Cor. 't. el Magistrum. 2. Timol. 1.

Ad alia, quae sunl solius Kemnili. Respondeo: Per Baplismum nos Deo addici in servilulcm, ac proinde liberari a servitute contraria.Contraria aulcm servitus, non est obedientia, cl servitus, quae praestatur hominibus, sed servitus diaboli, ct peccati: illa enim sola impedii ne serviamus Deo. isla autem juvat potius, quam impedit. Unde Roman.fi. dicitur: *Liberati a peccato* non ab hominibus;*serti autem facti Deo.* El idem Apostolus passim imperat: ul obcdiant post Baptismum servi dominis, filii parentibus.privati magistralibus, tum politicis, lum eliam ecclesiasticis, Ephes. (. Coloss. 3. Roman. 13. Illebr. 13. cl alibi.

Ad primum locum cx Matthaei ultimo. Si Kemnilius nossel nationem argumenta conficiendi, ila argumentari dcberci: Dominus jubet, ul doceam

tur baptizali servare omnia ipsius praecepta. Sed unum ex ejus praeceptis est, ut observemus leges praelatorum. Eue. IO. *Qui vos audii me audit*: ergo pugnat cum verbo Domini, et cum professione Baptismi, nolle obligari ad leges ecclesiasticas observandas. Etsi enim Dominus Matth. ult. non expresse, et nominalim jussit servari leges Ecclesiae, tamen generatim, et implicite id mandavit.

Ad secundum ex 1. Corinlh. 7. Non prohibet Apostolus servitutem humanam absolute: nam eandem ibidem approbat tamquam utilem, ad humilitatem: sed solum quatenus contraria esset divino obsequio; quod fleret, si quis homini serviret in iis, quae sunt contra Deum, vel si homini serviret praecipue propter hominem, cum serviendum sit etiam homini propter Deum, cujus praecipue servimus. Quem sensum expressit Apostolus clarius Coloss. 3. ubi jubet servis, ut dominis suis serviant tamquam Christo, illa ut in homine cui serviunt, non tam hominem considerent, quam Christum, ob cujus amorem libenter subjiciuntur homini.

Ad alia loca respondimus in ultimo capite libri secundi de sacramentis in genere.

CAPUT XVII.

Per Baptismum non fieri irrita omnia vota.

Quarta propositio: *Per Baptismum non fiunt irrita omnia vota.* Haec habetur canon. 9. concilii trident. et contra Lutherum in libro de captivitate Babylon, cap. de Baptismo, et in lib. de votis monasticis, necnon Calvinum in Antidoto, et Keinnilium in Examine hujus canon. 9. qui docet, per Baptismum liberari hominem ab omnibus votis, non solum quae antea, sed etiam quae postea fecerit, excepto illo uno, quod sit in Baptismo, cum promittimus nos Dei legem servaturos.

Fundamenta ipsorum sunt. Primo: Quia Deus in Testamento veteri disposuit de votis, quomodo liceret, et quando, et de quibus rebus. At in Testamento novo Christus et apostoli nihil praescripserunt, nisi unicam promissionem, quae sit in Baptismo. Matth. ult. Secundo, quia vel vovere volumus res a Deo praeceptas, aut non praeceptas. Si praeceptas, frustra id facimus, cum in Baptismo voverimus omnia praecepta. Si non praeceptas jam pugnamus cum Baptismo, qui nos liberavit ab omnibus humanis inventionibus. Tertio, in Baptismo plus vovemus quam implere possimus: ergo stultus est, qui aliquid aliud vovet, et injuriam facit Baptismo, quasi votum in eo facium non sit solum.

Sed haec fundamenta debilia sunt. Nam vel ad primam respondeamus. etiamsi Christus et apostoli nihil de votis praescripsissent, mirum non esset, cum vota sint de jure naturae, vel potius ex voto patriarchae Jacob, Genes. 28. tamen falsum est, Apostolos nihil de votis tradidisse. cum I. Timol. 5. B. Paulus omnium interpretum consensu de voto continentiae loquatur, ubi dicit viduas quasdam.

si nubant, damnationem habere, quia primam fidem irritam fecerunt.

Ad secundum respondeo: Voveri posse etiam res praeceptas a Deo, tum etiam res non praeceptas, modo sint res bonae. Neque frustra voverunt res praeceptas, tum quia per votum homo magis ligatur, et ceterior redditur implendi, tum etiam quia quod silex praecepto, et ex voto, est actus duarum virtutum, et proinde excellentius quam id, quod (it ex solo praecepto. Vovere autem rem non praeceptam, non est contra professionem Baptismi, quia, ut supra diximus, Baptismus liberat a peccato, non ab iis rebus, quae juvant ad vitandi peccata, et quae magis Deo subjiciunt, et cum illo ligant; vel sunt vota. Neque dici possunt vota, humana inventa, cum habeant in Scriptura commendationem, psalm. 75. *Vovete et reddite*. VA. Eccles. 5. *Si quid vovisti Deo, non moreris reddere*. Neque potest responderi vota esse Testamenti veteris: nam liber psalmorum et Ecclesiastes, moralia documenta tradunt, quae omnibus conveniunt. Denique violatio votorum pugnat potius cum Baptismo. Nam profiteamur in Baptismo, nos servaturos omnia Dei mandata; unum autem est ex mandatis Dei. vel vota solvantur, vel patet ex locis citatis.

At tertium respondeo falsum, et blasphemum esse, quod adversarii assumunt, nos in Baptismo plus promittere, quam implere possimus; id enim, et pugnat cum verbis Christi, qui Matth. 11. vocat legem suam jugum suave, et onus suum leve: et cum verbis Pauli, qui dicit Roman. 8. Christum mortuum esse, vel justificatio legis impleatur in nobis: et cum concilio aransicano II. canon. 25. ubi definitur, posse hominem baptizatum servare omnia Dei mandata, et cum Basilio oratione in illud: *Attende lili, et cum aliis Patribus, qui dicunt blasphemum esse asserere*. Dei mandata esse impossibilia. Neque putamus promissionem in Baptismo faciam esse insufficientem. Est enim sufficiens ad suum finem. id est, ad salvandum hominem, licet addi aliquid possit, vel vel facilius, vel excellentius aliquis salvetur, quomodo non ideo Baptismus est insufficiens licet melius sit. baptizari et Eucharistiam sumere, etiam testimonio adversariorum. quam solum baptizari: neque verbum Dei est insufficiens, licet melius sit, verbum Dei audire et sacramenta suscipere, quam solum Dei verbum audire. Denique si Judaei in circumcissione pollicebantur se Dei legem servaturos, et tamen praeter ea vovere poterant multa alia, vel Keinnilius fatetur, neque dici poterat circumcisionis promissio insufficiens, cur non poterant Christiani vovere aliquid, etiamsi in Baptismo promiserint, se universam Dei legem servaturos? Aut cur dicitur Baptismi promissio insufficientis? Alque haec hoc loco sufficiant: nam de votis accurate disseruimus in disputis, de monachis.

CAPUT XVIII.

i

Sola memoria Baptismi non posse dimitti peccata, quae fiunt post Baptismum.

Quintii propositio: Aon potest fieri, vel sola memoria, et fide suscepti Baptismi peccata remittam

lur, quae post Haptismunifiunt, sed necessarium est Poenitentiae sacramentum. Haec habet in 10. canone concilii tridentini, et contra Lutherum lib. de copuliv. Babyl. cap. de Baptismo. Calvinum lib. *i.* Institui. cap. 15. § 3. et in Antidoto concilii, et Kcmnilius incensura hujus canon. 10.

Esi aulem primo notandum, quae sit ipsorum, et quae Ecclesiae sententia de hac re. Illi igitur primo docent. Baptismum non aliter justificare, nisi subjiciendo ante oculos promissionem, et eo modo excitando iidem, quae sola justificat. Secundo inde colligunt, cum quis peccat post Baptismum, posse per memoriam Baptismi iterum redire ad gratiam ipsam Baptismi. Nam sicut ipse Baptismus subjicit imple oculos promissionem, ita etiam laici memoria, et cogitatio Baptismi: proinde ipsa etiam memoria excitat iidem. et eodem modo justificat. Id quod etiam in aliis rebus videmus: nam si quis visa insigni imagine crucifixi, movetur ad amorem Christi crucifixi, certe etiam postea cum imaginem non videt, si mente recogitet, et recordetur eam speciem, movebitur. Tertio, inde rursum colligunt sacramentum Poenitentiae nihil esse aliud, nisi ipsum Baptismum memoria, et fide repraesentatum. Et sicut post Baptismum non remanent ulla satisfactio, nec sunt necessariae indulgentiae. nec purgatorium post hanc vitam; ita existimant post poenitentiam, id est, post memoriam Baptismi nullam superesse satisfactionem etc. Quarto. inde colligunt non recte dixisse Hieronymum in cap. 3. Isaiae. et in epistola ad Demetriadem, et ante cum Tertullianum in lib. de Poenitentia, Poenitentiam esse secundam tabulam post naufragium. Nam Baptismi navis numquam frangitur: sed qui peccant, ab illa navi excidunt; unde non est opus, cum resipiscunt, ut quaerant aliquam tabulam, sed redire possunt ad ipsam navim, quae integra et incolumis eos expectat. Haec est ipsorum sententia, et certe satis delicata et mollis, ut ne Epicuro quidem merito displicere queat.

At vero catholici longe aliter docent. Primum enim affirmant Baptismo remitti peccata ex opere operato, id est, vi sacramenti, ut antea ostendimus. Secundo, inde colligunt Baptismi efficaciam non se extendere ad futurum, sed solum ad praeteritum: remitti enim peccata antea commissa, et nondum dimissa, id est, ea quae invenit in homine, quando re ipsa suscipitur. Memoria aulem Baptismi utilis quidem est ad agendas Deo gratias, et ut sit quasi fraenum ad non peccandum, sed nullo modo sufficit ad justificationem. Tertio, inde colligunt amissam gratiam Baptismi, non posse iterum recuperari per Baptismum, sed quaerendum esse aliud remedium magis arduum et difficile, id est, sacramentum Poenitentiae, post quod remanet luenda temporalis poena pro satisfactione, et inde consequitur utilitas indulgentiarum, purgatorii locus etc. Quarto, inde colligunt rectissime dictum esse a Patribus, Poenitentiam post Baptismum esse secundam tabulam post naufragium, quia non redeunt, qui poenitentiam agunt, ad navim Baptismi, sed magno cum labore navigant, ut ii, qui arrepta tabula post naufragium, in ea vehuntur.

Nota secundo, Kcmnilius in Examine canon. ii). perperam exponere cum canonem et catholicorum sententiam. Nam pag. 229. dicit: Catholicos asserere, non posse hominem etiam per veram poenitentiam redire ad gratiam Baptismi, et foedus, quod Deus nobiscum in Baptismo pepigit. At non hoc catholici dicunt: Fatemur enim posse hominem redire per veram poenitentiam ad gratiam, ad foedus nobiscum initum in Baptismo, id est, ut iterum simus filii Dei per gratiam, sed negamus id fieri per eadem instrumenta foederis, id est, per Baptismum, aut ejus memoriam, sed per aliud sacramentum. Nam etiamsi, ut plurimum non illa deleantur peccata per sacramentum Poenitentiae, ut non remaneat aliqua poena temporalis luenda, tamen potest tanta esse poenitentia, ut plane deleat omnem poenam, et sic redilur ad gratiam omnino similem ei. quae in Baptismo habita est.

Ibidem Kcmnilius dicit: Catholicos, cum peccant post Baptismum, nihil propria contritione et satisfactione, ut redeant ad gratiam. Sed hoc etiam falso dictum est. Nitimur enim gratia Dei, Christi meritis et virtute, atque efficacia sacramenti. non propria contritione; licet contritionem, ut dispositionem requiramus: sicut etiam cum baptizamus, requirimus fidem et poenitentiam; et tamen non ipsis nitimur, ut causis justificationis, sed Dei gratia, Christi meritis et sacramenti efficacia.

Deinde pagina 235. et 236. Kcmnilius dicit Concilium non fuisse ausum expresse damnare Lutheri sententiam, quia metuebat iudicium piarum aurium in tanta luce evangelii, ideo cum depravasse, ac sic depravatam damnasce. Depravasse aulem ostendit. quia concilium anathema dicit illis, qui docent peccata, quae post Baptismum committuntur, sola recordatione suscepti Baptismi dimitti; hoc est. qui sine poenitentia in sceleribus perseverant, et pergunt: illis si tantum perfunctorie et historicè recordentur; sed aliquando baptizalos esso tali recordatione peccata dimitti: et addit hanc sententiam vere Epicuream etiam a suis sonora voce damnari. At bonus Kcmnilius dum vult ostendere a concilio depravatam sententiam Lutheri, depravat ipse concilii sententiam, et quidem tam manifeste mendacio, ut mirum sit. Nam concilium in illo ipso 10. canone, quem Kcmnilius iisdem verbis descripsit in suo Examine, non dicit, sola recordatione Baptismi, caque perfunctoria et historica dimitti peccata apud Lutheranos: sed dicit, sola memoria et fide Baptismi. Ubi concilium addit fidem (quam Kcmnilius semper omittit, cum canonem exagitat) et non addit historicam aut perfunctoriam. quae de suo Kcmnilius addidit. Itaque Kcmnilius parlim detrahendo, parlim addendo, depravavit canonem concilii. Concilium autem paucis verbis pro more aliorum canonum simpliciter comprehendit Lutheri sententiam, cumque diserte et aperte damnavit.

Nota Tertio probationem accuratam veritatis catholicae, et refutationem erroris Lutherani. non esse hujus loci, sed ad disputationem de Poenitentia spectare, hic vero solum brevissime probandum esso, non posse ad navim Baptismi redire eos, qui peccant post Baptismum, sed indigere alio reme-

DE SACHA.UEMO BAPTISMI

dio. Primum igitur id probalur ex Apostolo Hcbr.9. *Impossibile est nos qui sunl illuminait, iterum renovari ad poenitentiam.* Ibi Apostolus non vult iiicrc, non posse lapsos redire ad poenitentiam ullo modo: isle enim csl crrorNovalianorum.quem ncc adversarii probant: sed vult dicere, non posse renovari ad poenitentiam, quomodo renovantur . qui baptizantur. Illa enim exponunt Ambrosius, Chrysoslomos, et alii interpretes: ct eandem expositionem admittit Kernnilius in Examine sequentis canonis, pag. 2W. cl idem patet ex verbis . *Illuminati*, ct *renovati*, cl, *crucifigenti*, *filium Dei*, quae sunl propria Baptismi. in quo illuminamur , ct renovamur, cl Christi mortem imitmur.

Dicet aliquis fortasse pro Kcmnilio: Hic locus probat non posse iterari Baplismumfal non probat non posse hominem redire ad reconciliationem per memoriam Baptismi: immo vero hic locus id potissimum probat. Nam adversarii, etsi nolint repeti aspersionem aquae, lamen repeti volunt Baptismi efficaciam, ila ul vere per Baptismum rcmillanlur peccata poslea facia,ct rcmillanlur eadem facilitate, el eadem perfectione, ac plenitudine sicut antea, ut non sil ullo modo secunda reconciliatio laboriosior, quam prima. Al hoc ipsum est, quod Apostolus negat. Nam in primis ideo noluit dicere impossibile est ilerum baptizari, sed impossibile csl Herum renovari ad poenitentiam, scilicet Baplismalem. Praeterea propositum Apostoli est. deterere homines baplizalos a peccatis, quos ea ratione deterret, quia non poterunt amplius eadem facilitate reconciliari. At secundum Lulheranos eadem facilitas csl, immo eliam major in secunda reconciliatione, quam in prima: facilius enim est recordari cl cogitare Baptismum, quam reipsa baplizari.

Secundo idem probalur ex testimoniis Patrum, qui semper peccantibus post Baptismum, imposuerunt gravissimos labores, antequam cos reconciliarent, ul palet ex Cypriano in sermone, de lapsis, el ex aliis, quos nominare non csl opus , cum i' dvl nus lib. 3. Institut, cap. 4. § 38. dicat, omnes fere veteres, quorum libri extant, aul in hac parle lapsos, nui nimis aspero, et dure loqimlos. Ubi apt rlc confitetur veteres Paires, el quidem fere oinnrs non fuisse in ea sententia, ut esset aequae facilis reconciliatio in Baptismo , el post Baptismum.

Irrtio idem palcl ralionc. Nulla enim aequitas patitur, ut aequae facilem viam habeant ad gratiam Ilei, qui peccant ante Baptismum, ct qui post BiptiMiuim: cum illi Deum ignorarent, isti noscent: illi non haberent gr.iiiam. isti haberent. Nam etsi c ilcchumcni anle Baptismum Deum per (idem noverunt, saepe eliam chnrilato flagrant: tamen haec omnia ad gratiam Baptismi perlinent. Nam cl calechistni doctrina. dispositio ad Baptismum csl tl gratia illa, atque chantas quae interdum in catechumenis rcpcriur, ex voto Baptismi procedit. b<d diluamus eliam breviter ipsorum obiecla.

Primum argumentum Lulhcri sumilur cx illa . rc»Kçionc, Marci ultimo: *Qui crediderit, et ba-*

ptizalus fuerit, salvus erit. Haec enim promissi» semper manci, el semper esi vera. Quare,qui peccando a tide, et a Baptismi foedere recessit, si iterum incipiat credere, el amplecti foedus Baptismi sui. certe salvus erit. Confirmat Lulherus, quia hoc modo in Testamento veteri Judaei, quando redibant ad poenitentiam, ut reconciliarentur Deo , ad memoriam revocabant exitum de Aegypto.

Bespondco: Argumentum nihil concludere: quia licet veritas promissionis sil perpetua, tamen conditional» est. non absoluta. Alioqui omnes apostatae salvarentur: de illis enim verum est dicere: Crediderunt, el baplizati sunl. Itaque intelligilur conditio: Si permanserit in tide, el foedere baptismati. salvus eril: quod si non permanserit, non salvabitur hoc remedio . soil aliud quaerere debet. Qui enim semel excidit per peccatum mortale a foedere Baptismi, non potest iterum ad illud redire: non enim roditur ad foedus Baptismi per solam cogitationem, seu memoriam Baptismi. Reipsa aulem baptizari, quod esset vere redire ad foedus Baptismi, nullo modo licet. Et palet id exemplo fidei, cl aliarum rerum: non enim redire dicitur ad Udem, qui cogitat se aliquando credidisse, sed qui ilerum actu incipit credere. Continuatio aulein illa de exitu ab Aegypto, nihil eliam probat: non enim commemorabant exitum illum, quasi ea conimomoralione peccata purgarentur. sc«l ul commemorato tam insigni beneficio. arguerent ipsi suam erga Deum ingratitudinem, el eo modo se ad poenitendam provocarent: quod commodum nobis quoque adferre Baptismum non negamus. Adde quod si vera esset Lulhcri sententia, debuisscm Judaei commemorare potius circumcisionem quae oral illis pro Baptismo , quam c.xilum de Aegypto.

Secundum argumentum Kemnili csl. Scripturae cum de Baptismi effectu loquuntur, modo cum describunt per lempus praeteritum, modo per futurum. modo eliam per praesens : igitur Baptismus vim habet purgandi omnia peccata praeterita , praesentia el futura. Antecedens probat: Nam lit. 3. dicitur in praeterito: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis.* Mire. ull. dicilur in futuro: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* 1. Pelr. 3. dicitur in praesenti: *Salvos nos facit Baptisma.* Ephes. *Mundans eam lavacro aquae.* De quo loco Augustinus lib. 1. de nuptiis el concupiscentia, cap. 33. sic loquitur: *Quod Paulus ait: Mundans cum lavacro aquae, sic accipiendum est. ut eodem lavacro regenerationis. et verbo sanctificationis, omnia prorsus mala hominum regeneratorum mudentur, atque sanentur.non solum praeterita peccala.quae omnia nunc remittuntur in Baptismo. sed eliam, quae posterius humana ignorantia, rei infirmitate contrahuntur: non ut Baptismus. quoties peccatur, toties repetatur: sed quia ipso, quod semel datum est, fit, ut non solum antea, verum etiam postea quorumlibet peccatorum venia fidelibus impetretur.* Denique addit Kernnilius, id lolmn clarissime explicari. Boman. (>.

Respondeo: Nullum esse Scripturae locum, quo

probari possit, Baptismo deleri peccata futura; aul ellam praesentia, idesl, quae in praesenti committimus nos, qui jam dudum baplizati sumus, quae quidem respectu Baptismi, futura, dici possunt. Quod aulem objicitur ex Marci ullimozSalvus erit, rei accipitur de salute in re, idesl, de ipsa gloria sempiterna; el eam, non dubium esi futuram esse, sed ea non csl effectus, sed finis Baptismi. Nos autem de elfeclu disserimus, effectus enim Baptismi esi remissio peccatorum praeteritorum, linis auletn vita beata futura, juxta illud Apostoli Roman, *fi. Nunc vero liberali a peccato. servi autem facti* Beo. *habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam aeternam:* vel accipitur de salute in spe, idesl, de ipsa gralia juslificationis; cl eam certum csl mox conseqdi ad Baptismum; proinde esse quidem futuram respectu Baptismi, sed peccatorum praeteritorum, non futurorum. Quemadmodum qui dicit: Si tale pharmacum acceperis, curaberis: indicat curationem seculuram post medicinam, sed eam curationem esse morbi antea contradi, non poslea contrahendi.

Quod vero objicitur ex I.Pclr. 3. *Salvos facil Baptisma*, non est ad rem. nam Petrus cum loquitur de lempore praesenti.non comparat Baptismum eum peccatis, sed tempus Chrisli cum tempore Noe, ac dicit, quod sicut tempore Noe diluvium salvos fecit octo Immines per arcam, ita nunc tempore Chrisli salvat Baptismus credentes etc.

Quod objicitur ex cap. 5. ad Ephes. *Mundans cam*, facile explicatur. Nam illud (*mundans*) non refertur ad singulos Immines, sed ad vanos, qui unam constituunt Ecclesiam. Christus enim quotidie mundat Ecclesiam lavacro aquae, quia quotidie baptizantur aliqui: omnes lamen cum baptizantur. mundantur a peccatis praeieritis, non a laturis. Quod si quis referai ad singulos homines, lum dicendum esi, Baptismo purgari peccata futura, non immediate, sed mediale; quia videlicet, qui baptizatus est, per gratiam, quam in Baptismo accepit, impetrat veniam peccalorum venialium, quae postea facil, si eam pelai; et praeterea per Baptismi characterem jus habet ad sacramentum Poenitentiae, quo peccata eliam mortalia purgantur: quod sacramentum percipere non possunt, qui Baptismo carent. El hoc est, quod Augustinus dicit eo loco, quem citai Kernnilius. Solum enim Augustinus dicit: Baptismo peccata futura purgari aliquo modo, quia sine percepit Baptismo nihil prosunt caetera. quae fiunt ad peccatum purgandum. ut poenitentia, eleemosynae.jejunia *etc.* *Quid enim*, inquit, *prodesset.vel ante Baptismum Poenitentia, nisi Baptismus sequeretur, vel postea nisi praecederet?* Unde idem Augustinus eum loquitur de immediato el proprio effectu Baptismi, diserte contrarium scribit, ul in cpisl. 23. Ad Bonifacium: *Semel acceptam parvulus Chrisli gratiam, non amittit, nisi propria impietate, si aetatis accessu tam malus evaserit: tunc enim proprie, incipiet habere peccata, quae non regeneratione auferantur. sed alia curatione sanentur.*

Quod denique objicitur ex cap. G. ad Roman, nihil momenti habet. Nam Apostolus in eo cap. non docet quomodo remittantur peccata post Baptismum, sed quomodo caveri debeant: dicit enim per Baptismum hominem mori peccato, ul deinceps vivat Deo; proinde hominem semel renatum in Christo debere omni diligentia cavere, ne ilerum inquinetur el moriatur. Sed quid haec ad rem de qua agimus?

Tertium argumentum est ejusdem Kernnilii.Foedus Dei cum homine perpetuum est. Isaiac 51. *In misericordia sempiterna misertus sum tui.* Roman. 3. *N'umquid illorum incredulitas fidem Dei evacuavit?* 2. Tnnot. 2. *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest.* Hierem. 3. *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, lamen revertere ad me, dicit Dominus.* Ergo foedus nobisepm initum in Baptismo numquam ita frangitur, quin possimus ad illud redire, illudque renovare. El continuat.quia Paulus Galal. 3. cl 1. Cor. 12. lapsos post Baptismum revocat ad promissionem gratiae Baptismi. Denique addit, ipsam naturam ejus promissionis hoc ostendere. Nam promissio Baptismi csl: *Ut justificati gralia Christi haeredes simus vitae aelernae.* Tit. 3. Haec aulem est generalis ratio justificationis, post quemcumque lapsum: ergo semper justificamur per Baptismum.

Respondeo: Kernnilium sine ulla verecundia ludere in Scripturis, carumque testimoniis abuti.Nam locus Isaiac 51. continet promissionem absolutam, nimirum de fovenda perpetuo Ecclesia: ista enim promissio a nulla conditione pendet. Est enim Matrimonium inter Christum el Ecclesiam plane indissolubile. Similiter locus Roman. 3. continet absolutam promissionem de mittendo Messia in mundum. At promissio Baptismi non est absoluta, sed condicionala, ut patet, quia includit conditionem fidei, perseverantiae etc. Locus aulem 2. Timot. 2. pro nobis est. Cum enim Paulus dicit: *Si non credimus, ille fidelis permanet: negare seipsum non potest.*significat Deum ila esse fidelem, quia lacii quod promisit, dum justos praemio, impios poena afficit. Unde promisit: *Si sustinemus, cl convivemus: si negaverimus, ille negabit nos:* ubi vides promissionem conditionalam. Locus Hieram. 3. docet, Deum recipere homines ad gratiam si redeant, sed non docet recipere eodem modo, cl per eadem instrumenta, quibus antea recepit. Locus Gal. 3. nihil facil ad rem. Nam Paulus non eo loco.quomode justificentur impii lapsi post Baptismum. ul Kernnilius lingit, sed docet homines non justificari circumcisione aliisque operibus legis. sed per fidem Chrisli: id quod probat.quia qui baptizantur. Christum induunt. Locus aulem 1. Corinth. 12. ne ulla quidem specie ad rem praesentem facil. Solum enim Paulus dicit esse nos omnes unum corpus, quia in uno spiritu baplizati sumusmec aliquid addit de lapsis justificandis post Baptismum. Denique argumentum ex natura promissionis Baptismi, csl ineptum sophisma. Etsi enim Baptismus promittat salutem per Chrislum. el quicumque post quemcumque lapsum juslificatur, per Chrislum juellifieelur; non lamen inde sequi

lui. cos justificari per Baptismum, qui post Baptismum lapsi sunt. Nam latins patet justificari per Christum, quam justificari in Baptismo per Christum. Nam etiam sacramentum Poenitentiae et Eucharistiae, et cetera promittunt salutem per Christum.

Quartum argumentum est Calvini lib. 4. Institut, cap. 15. § 3. In Baptismo communicatur nobis Christi puritas. Sed ea semper viget, nec ullis maculis opprimitur: igitur semper manet virtus Baptismi nobis semel colluti, et semper ad eam redire possumus, et per eam justificari. Confirmat ex Patribus, qui reprehendunt eos, qui differunt Baptismum usque ad mortem. Nulli enim olim hoc errore decepti, quod Baptismus nun purget, nisi praeterita peccata, volebant baptizari, nisi in fine vitae, quando non amplius erant peccaturi. Sed Patres arguunt ejusmodi errorem; proinde credebant Baptismo purgari peccata omnia etiam futura.

Hespondeo: Argumentum Calvini nili falso fundamento, quod videlicet justificemur ipsa Christi justitia nobis imputata. Illa enim vere semper viget, nec ullis maculis opprimitur: sed falsum est, ea nos justificari formaliter. Nos enim justificamur propria, et nobis inherente justitia, quae plane non viget, et maculis obruitur et aboletur cum peccamus. Ad confirmationem respondeo, eam pro nobis facere. Nam si Patres credidissent id, quod credit Calvinus quando reprehendebant eos qui Baptismum differebant, istam causam reddidissent, quod Baptismus lavet etiam peccata futura: nihil enim potius adferri efficacius. At nullus veterum istam reddidit, sed alias quasdam, ut patet ex Basilio in oratione. 13. de exhortatione ad Baptismum et Nazianzeno oratione in sancunt lavacrum et Chrysostomo hom. 1. in Acta, qui hortantur ad non differendum Baptismum, tum ob periculum, et incertitudinem mortis, tum ob multa bona, quae secum adferunt Baptismus.

Quintum argumentum est Calvini ibidem, § 4. potestas clavium non potest separari a Baptismo; ergo qui post Baptismum lapsi, virtute clavium reconciliantur, per Baptismum reconciliantur. Antecedens probat; Nam potestas clavium non exercetur sine praedicatione evangelii, qua annunciamus impios mundari Christi sanguine: signum autem et testimonium sanguinis Christi effusi, est Baptismus; ergo potestas clavium non exercetur sine Baptismo.

Hespondeo: Si argumentum aliquid valeret, efficeret etiam nullum reconciliari, nisi per Eucharistiam. aut ejus memoriam: nam Eucharistia est etiam signum, et testimonium sanguinis Christi effusi. Sed argumentum nihil concludit, tum quia nihil est, clavium potestatem non exerceri nisi praedicatione evangelii. tum etiam quia latius patet mundari impios Christi sanguine, quam mundari per Baptismum. Siquidem Christi sanguis est, qui semper mundat, sed is per varia instrumenta applicatur; aliquando quidem per Baptismum. aliquando per alia sacramenta, aliquando sine sacramentis per fidem, et veram conversionem; aliquando per martyrium, ut supra dictum est.

CAPUT XIX.

De Baptismo Joannis, qui fuerint errores.

Sequitur controversia octava de comparatione Baptismi Christi cum Baptismo Joannis. de qua est primus canon concilii Tridentini. sess. 7. de Baptismo: *Si quis dixerit, Baptismum Joannis habuisse eandem vim cum Baptismo Christi. anathema sit.* Tres sunt paries hujus controversiae. Primo exponemus errores et opiniones. Secundo aperiemus, et confirmabimus veritatem. Tertio diluemus objectiones.

Quod ad primum attinet, fuit antiquus error Pelitiani Donatistae, unum esse Baptismum Christi, et Joannis. Distinguebat enim tres gradus ejusdem Baptismi; ac dicebat, Joannem baptizasse aqua, Christum spiritu, Paracletum igne; sed haec tria ad unum, et eundem Baptismum pertinere, referi, et refellit Augustinus lib. 2. contra Iulianas Pelitiani, cap. 32. 34. et 37.

Hoc nostro tempore Lutherus initio paedicalionis suae aperie distinguebat Baptismum Joannis a Baptismo Christi. Nam in disputatione de Baptismo legis, Joannis, et Christi edita anno 20. tria ponit discrimina inter haec Baptismata. Primum, quod Baptisma Joannis non sit sacramentum, Christi autem sit. Secundum, quod illud non remittat peccata, hoc autem remittat. Tertium, quod baptizati a Joanne iterum essent baptizandi, non autem baptizati Christi Baptismo.

Caelorum haec sententia, quia non bene cohaeret cum reliqua doctrina Lutheri de sacramentis. non placuit Lutheri discipulis; omnes enim contrarium docuerunt, nimirum Baptisma Joannis sacramentum fuisse, et peccata remisisse, et ab eo baptizatos non fuisse iterum baptizandos. Ita docet Melancthon in locis anni 58. litu), de Baptismo Joannis: *Etsi, inquit, differentia oral in hoc articulo, Joannes de passuro Christo, apostoli de passo, et resuscitato praedicant: tamen ministerium fuit idem, et effectus eisdem habuit in credentibus.* Ubi aperie rradit, quod scripserat in locis anni 22. litu). de Baptismo: ibi enim cum Lutherus docuerat Baptismum Joannis signum fuisse mortificationis, Christi vero Baptismum, signum justificationis; et propterea debuisse iterum baptizari, quos Joannes baptizaverat. Idem habent, idem Philippus, et Alesius, et Lossius Lutherani in cap. 1. Joannis. Item Marlinus Buccrus, et David Chytracus in cap. 3. Mallii. Joannes Brennius hom. 21. et 29. in Lucam. Idem etiam Cennurialorcs, Ceulur. 1. cap. 4. col. 156. et cap. 10. col. 361. Item Nicolaus Seinsckerus in 2. Paedagogiae litu). de Baptismo. Idem Zwinglius lib. de vera et falsa religione cap. de Baptismo, et Calvinus tum in Antidoto concilii, tum in Insti, lib. 4. cap. 15. § 7. et 8. Denique Marlinus Kemnitius in 2. part. Examinis, pag. 175. clare quolibet. convenit cum ceteris, quod Baptisma Joannis remittit peccata, et esset idem sacramentum cum Baptismo Christi, quoniam apostoli ministrabant, tamen non aude definire, an baptizati a Joanne essent iterum baptizandi.

ili Chrisli Baplismo. Nam proposita quaestione, cl rationibus pro utraque parte, tandem ila loquitur pag. 190. in line: *Relinquatur igilur haec, quaestio in medio, ut quae in utramque pariem rationes habet.* In quo valde caule, cl solerlcr egit. Nam hoc modo non aperie repugnavit, aul priori Luihcri el Philippi sententiae, aul posteriori el communi sententiae Lulhcranormn: el praeterea liberavit, se a molestissima quaestione, in qua solvenda alii inultum sudant, ncc tamen se expediunt, videlicet, quomodo Ador. 19. baptizari jubeantur Christi Baplismo, quos constabat a Joanne antea haplizatos.

inter catholicos fuerunt cliam duae opiniones de Baplismo Joannis; quarum allcra cconsclur erronea; allcra nullum improbabilis. Prior fuit Petri Lombardi, qui lib. 4. disl. 2. distinguit duo genera baptialorum a Joanne. Unum eorum, qui sic baptizabantur a Joanne, ul spem ponerent in eo Baptismo, et non haberent notitiam Spiritus sancti; ct hos fatetur baptizandos fuisse Chrisli Baptismo. Alterum eorum, qui baptizabantur a Joanne, sed non ponebant spem in eo Baplismo, cl habebant notitiam Spiritus sancti; cl hos dicit non fuisse necessarium baptizari Chrisli Baplismo. Ilacc sententia praeter argumenta, quae infra adferemus contra haereticos, refelli polcsl ex his, quae Magister ipse cl omnes catholici concedunt. Nam consensu oniniutn, Chrisli Baptismus post promulgationem suam omnes homines obligat. At Baptismus Joannis non cral Baptismus Chrisli. ul eadem distinctione docet Magister: igilur baplizali a Joanne, obligabantur acl Chrisli Baplismum suscipiendum. Quare s. Thomas 3. part, q, 38. art. ull. scribit hanc opinionem esse penitus irrationabilem.

Allcra opinio est, Baplismum Joannis fuisse sacramentum quoddam, qualia erant sacramenta veleris legis. Ila docuit Magister loco notato, cl nulli Scholasticorum, atque ipse cliam s. Thomas ibidem: sed mento postea idem s. Thomas contrarium docuit 3. part, qu. 38. ari. I. Nam sacramenta veleris legis coeperunt cum ipsa legct el duraverunt toto tempore quo lex ipsa (Juravit. Baptismus autem Joannis coepit in tine legis, cl non duravit nisi annum unum; aut paulo amplius. Unde recte ait s. Thomas Baptismum Joannis non pertinuisse ad legem veterem, sed potius ad novam, ulquandam praeparationem ad Chrisli Baptismum.

Dices: Baptismum Joannis non fuisse sacramentum legis veleris, ncc novae, sed medium inler utramque. At id fieri nequit. Non enim esse polcsl sacramentum medium inter sacramenta duarum legum, nisi cliam lex ipsa media sil. Lex aulem modia inter veterem ct novam nulla fui. Una enim abrogata, allcra continuo successit: quare si Baptismus Joannis sacramentum esset, esset omnino legis veleris aut novae. Neque sufficit ad rationem sacramenti (quod veteres illos fefellisse videtur) ul significet Chrisli Baplismum, vel etiam graliam dandam per Baplismum. Nam cliam diluvium I. Pelr. 3. ct mare rubrum I. Cor. 10. significarunt Baplismum cl manna Eucharistiam, el tamen non fuerunt sacramenta, sed solum figurae sacramentorum. Ilis ergo omissis veniamus ad veritatem

constituendam, cl probandam conlra haereticos.

CAPUT XX.

Baptismum Joannis non fuisse sacramentum idem cum Baptismo Chrisli.

Ad explicandam cl probandam veritatem. tres propositiones constituendae erunt. Prima propositio: *Baptismus Joannis non fuit sacramentum idem cum Baptismo Chrisli.* Ilacc csl contra Philip-pum. Calvinum, Keinnilium, cl cacleros. qui idem ministerium asserunt fuisse Joannis. el apostolorum. Probatur primo. Baptismus Joannis ab ipso Joanne institutus erat; non ergo cral sacramentum praesertim novae legis. Consequentia palet. quia nullus homo purus sacramenta instituere potest. praesertim novae logis. ul supra cx testimoniis cliam adversariorum probavimus. Antecedens probalur. quia in Scripturis passim vocatur Baptismus Joannis. ul Mallh. 3. *Videns Joannes mullos venientes ad Baptismum suum.* Mallh. 21. *Baptismus Joannis de coelo oral, an ex hominibus?* Similiter legimus Marc. II. Liic. 20. Ador. I. 18. et 19. Ista aulem denominatio non polcsl significaro Joanncm ministrum tantum fuisse ejus Baptismi, sed etiam aucloreiiKiillinqui Baptismus Christi potuisset etiam vocari. Baptismus Petri. Pauli. Philippi. cl aliorum: quod tamen Scriptura diligenter cavit, ne viderentur illi auctores Baptismi, ul Augustinus notavit lib. 5. de Baplismo. cap. 13. cl alibi.

Dices: At Baptismus Joannis a Deo. non ab ipso institutus videtur. Sic enim ipse ait. Joan. I. *Qui misit me baptizare, ille mihi dñr* LBcspondeo cum Augustino loco citato cap. 9. cl 13. ct cum Tertuliano libro de Baplismo. ubi tractat illam quaestionem a Christo propositam, an Baptismus Joannis esset de coelo, an cx hominibus: Baplismum Joannis a Deo fuisse institutum, sed mediante ipso Joanne. Deus enim solum in genere inspiravit, el inspiratione illa mandavit, ul baptizaret; sed ritum in particulari, quo baptizandum esset. ipse Joannes instituit, non a Deo praescriptum accepit. Unde merito dicitur proprius Joannis Baptismus.

Secundo: In Baplismo Chrisli non sola aqua csl de essentia ritus, seu sacramenti, sed etiam invocatio Trinitatis, ut supra probatum csl: nec dissentiunt adversarii, saltem in praxi, cum etiam ipsi ila baptizent. Al Baptismus Joannis non habuit invocationem Trinitatis; non igilur csl idem sacramentum cum Baplismo Chrisli. Assumptio probalur, quia licet Cccluri. ilores, Cccl. 1. lib. 2. cap. 0. col. 496. affirment Joanncm baplizasse in nomine. Patris, ct Filii el Spiritus sancti: tamen neque Scriptura, neque ulla Patrum traditio id docuit. Aon possumus aulem in ejusmodi rebus, nisi valde temere aliquid lingere sine testimonio Scripturae, aul traditionis. Fuerunt quidem, qui existimarent Joanncm in suo Baplismo usum forma quadam verborum, nimirum, In nomine venturi Mes-

xae, idque propter illa verba Pauli Actor. I'J. Joannes baptizavit Baptismo poenitentiae populum, dicens, In cum, qui venturus esset post ipsum, ut crederent. Ila enim docet Ambrosius. lib. I. de Spiritu sancio, cap. 3. Hieronymus in cap. 2. Joelis, et Hugo de s. Victore lib. i. de sacramentis par. (i. cap. (i. Sed isti ipsi, praesertim duo posteriores. monent Joannem non baptizasse in nomine I'alris, cl Filii el Spiritus sancti, el propterea non fuisse illud perfectum sacramentum. Adde, quod valde probabile est Joannem nulla omnino forma verborum uti consuevisse. Illa enim verba Pauli non udeniur significare Joannem baptizasse in nomine venturi, sed Ianium admonuisse populum ul crederent in venturum Messiam. Nam etiam Christum baptizavit Joannes co ritu, quo caelcros; et certe ridiculum fuisset, Christum baptizasse in nomine venturi.

Tertio; Baptismus Christi est sacramentum novi Testamenti, ergo institutura ab ipso auctore novi Testamenti. Neque id negare possunt adversarii; Nam Philippus in locis anni 58. titul. de numero sacramentorum, dicit Baptismum, cl coenam Domini, el Ablutionem esse sacramenta mslilula in praedicatione Christi, ac proinde esse sacramenta proprie dicta. El Kemnitius in definitione sacramenti proprie dicti, Ierliam conditionem posuit, ut in novo Testamento sil institutum cl mandatum. At Joannis Baptisma non foil in praedicatione Christi institutum, nec a Christo mandatum, sed a Joanne, antequam inciperet novi Testamenti auctor praedicare: non igitur esl sacramentum novi Testamenti, el inulto minus idem cum Baptismo Cbrisli.

Quarto; Baptismus Chrisii iterari non polesl, ul omnes hoc tempore calliolici, el haeretici docent, praeler Anabaptistes. Al baptizati a Joanne iterum ab apostolis jussi sunt baptizari: non igitur eral ille Christi Baptismus, quem Joannes ministrabat. Hujus argumenti assumptionem negant Calvinus, clalii, sed ea probalur in tertia propositione.

Cactorum Kemnitius negaret consequentiam admissa assumptione. Existimat enim ipse, ul supra diximus, potuisse baptizari Christi Baptismo eos, quos Joannes baptizaverat; quia licet ministerium -it idem, quoad substantiam, tamen dilierl quoad significationem. Distinguit enim Kemnitius tria, quae idem eQlcicbant sub diversa significatione, »ircumcisionem. Baptismum Joannis. el Baptismum Chrisii: quorum circumcisio significabat Messiam venturum, Baptismus Joannis Messiam jam esse in via, cl venire Baptismus Chrisii. Messiam venisse. Iude colligit, quod sicut circumcisi debuerunt veniente Joanne baptizari ejus Baptismate, ut profiterentur sc credere Messiam jam venire, licet o-ent justificati per circumcisionem: sic etiam li ipliati a Joanne debuerunt postea Baptismo Christi baptizari. ul prolilerclur se credere, Messiam venisse I>cel jam essent justificati Baplismo Joannis.

Al centra Iias Kemnitii argutias nos objicimus ui pi.-.i» Augustinum, qui lib. 5. de Baptismo, «i, J. c.-iu con-r pientiam facit, quam nos feci i < i quam Kemunius negat: *Baptizatus*, inqu l

Augustinus, a Paulo eos, qui jam Baplismo Joannis baptizalifuissent, lenimus in Actibus apostolorum. non ob aliud, nisi quia Baptismus Joannis non fuerit Christi Baptismus. Praeterea, si ratio Kemnillii valeret. probaremus etiam baptizatus ab apostolis .iule Christi passionem et resurrectionem, debuisse iterum baptizari post resurrectionem. Nam Baptismus Chrisii ante ejus passionem, significabat Chrisii passionem futuram. postea vero significare coepit Christi passionem praeteritam.

CAPUT XXI.

Baptismum Joannis non habuisse eandem vim el efficaciam, quam habel Baptismus Chrisii.

Secunda propositio: Baplisznus Joannis non habuit eandem vim el efficaciam quam habel Baptismus Christi. Nola, non esse quaestionem. an Baptismus Joannis potuerit remittere peccata ex devotione cl fide accedentium, vel etiam ex contritione, quam homines concipiebant ex concionibus, el Baplismo Joannis. Id enim facile fieri potuit; cl sic acceperunt illa verba Marci I. *Praedicans Baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum*; quidam Patrum. ul Basilius lib. 1. de Baplismo, cap. 2. el frater Basilii Gregorius nyssenus in oratione de laudibus Basilii, cl auctor quaestionum novi Testamenti, quaesi. 29. in Ioin. 4. operum s. Augustini. Ipse etiam Augustinus lib.5. de Baplismo, cap. 10. liccl existimet illa verba aliter accipienda, tamen non existimat contentiose resistendum iis, qui docent Baptismum Joannis aliquo modo remisisse peccata, modo fateantur magnum esse discrimen inter Baptismum Cbrisli cl Joannis. Tota igitur quaestio est: An Baptismus Joannis fuerit efficax, ul Chrisii Baptismus, ita ul si Baptismus Chrisii peccata remittat vi sua, seu CX opere operato (ul nos supra probavimus) idem cl iam tribuendum sil Baplismo Joannis.

Ac adversarii quidem eandem efficaciam, cl eundem effectum tribuunt ulriq; Baplismo. Concilium aulem Tridcniinum sess. 1. can. 1. de Baplismo, contrarium statuit. his verbis: Si quis *di.reril. Baptismum Joannis habuisse eandem vim cum Baptismo Christi, anathema sil*. Quae quidem ventas probalur primo ex Scriplura. Nam Marci I. Joan. Baptista distinguit suum Baptisma a Christi Baptismate, quod ip.-e baptizet in aqua, ille in Spiritu baptiziilurus sil: Eyo *baptizari ros in aqua*, ille ros *baptizabit Spiritu*, sancto.

Respondent ad hunc locum adversarii. Philippus, (.alvinus el Kemnitius locis notatis, Joannem Baptistam distinguere voluisse hoc loco ministerium externum, quod sibi conveniebat ab interno ministerio, quod est solius Christi. Ilaque dicunt in Baptismo Joannis datam fuisse remissionem. scit a Christo per ministerium Joannis. El adducit Kemnitius similem locum, ex priore ad Corinthios cap. 'i. Ego *plantavi*, .Apollo *riqavil. Deus aulem incrementum dedit*.

Stl facile refellitur haec solutio; quia Joannes de stio ministerio loquitur in praeterito tempore; de Christi operatione in futuro: *Ego baplizttvivos aqua, ille ros baplizabil Spirilu sancto*. Non igitur per ministerium Joannis Christus dedit remissionem; tunc enim dixisset, *Ego baptizari aqua, ille baplizavil Spirilu sancto*; sicut Paulus in loco ritualo a Kemnitio, non dixit. *Ego plantari. Apollo rigavit, Deus incrementum dabit*, sed, *Deus incrementum dedit*. Porro apud alios evangelistas, Matthaei cap. 3. et Lucae cap. 3. de sc Joannes dicit in pracsenli: *ù/o baptizo vos aqua*, de Christo semper in futuro: *Ille vos baplizabil Spirilu sancto, el igne*.

Hanc nostram solutionem conatur Kemnitius oppugnare duobus modis. Primo dicit, pag. 191. per Baptismum Chrisii in Spirilu sancto, el igni intelligi donorum visibilium effusionem, quae facta est in die pentecostes. Id probatur tum ex vocabulo ignis, tum ex testimonio Christi, el Petri, qui usurparunt eandem phrasim Joannis. Christus enim Act. 1. dixit apostolis: *Joannes quidem baptizavilaqua. vos aulem baptizabimini Spirilu sancto non post mullos hos dies*. El Petrus Actor. 11. *Recordatus sum*, inquit, *verbi Domini, sicut dixit; Joannes quidem baplizavil aqua, vos autem baptizabimini Spirilu sancto*. Non igitur opponitur Baptismus Joannis Baptismo Chrisii, sed Baptismus aquae, in quo non datur visibiliter Spiritus sanctus, opponitur illi effusioni donorum visibili. quae sine aqua fiebat in primitiva Ecclesia post Baptismum, cum apostoli manus imponebant.

Haec prima solutio non est sufficiens. Nam in primis vox ignis, non impedit, quo minus intelligantur verba Joannis: *Ille baptizabit in Spirilu sancio, et igni*, de Baptismi sacramento. Nam omnes fere interpretes ita intelligunt; ac dicunt additum esse vocabulum ignis, quia post Baptismum Chrisii sequitur ignis tribulationis, el ignis divini iudicii et ignis purgatorii; el in primitiva Ecclesia dabatur post Baptismum Spiritus sanctus in forma visibili ignis per impositionem manuum apostolorum. Vide Hilarium, Hieronymum et Chrysostomum in cap. 3. Matthaei, Ambrosium, et Bedam in cap. 3. Lucae. Quod aulem allinet ad verba Chrisii et Petri, non est certum eodem sensu illa verba dicta fuisse a Joanne Baptista, et non Christo. Potuit enim Dominus alludere ad verba Joannis. et tamen in alio sensu illa proferre, vel frequentissime, facilius. Bernardus in verbis Scripturae usurpandis, vel etiam s. Paulus verba Epimenidis ad Tit. 1. citavit in alio sensu, cum ait: *Cretenses semper mendaces; hoc testimonium verum est*. Quocirca Patres, videlicet, verba Joannis exponunt de sacramento Baptismi Chrisii, verba aulem Christi et Petri non possunt exponi nisi de missione Spiritus sancti.

Deinde, si admittamus, et Joannem, el Christum cum Petro, eodem sensu. verba illa prolulisse: Inm dicemus secundum Scripturas tria Baptismata distinguere. Unum, in aqua solum, et hoc erat Joannis, quod in Scriptura perpetuo ita dicitur in aqua, ut distinguatur contra Baptismum in Spirilu. Alterum, in Spirilu. et igni solo, id est, non in aqua, et hoc est visibilis missio Spiritus sancti, (pia est et igitur

non continet solum visibilem illam speciem linguarum ignearum, sed etiam internam charitalem, et gratiam a Spirilu sancto infusam, quae per illa externa symbola significabatur, vel etiam admittit Kemnitius, pag. 192. Unde Baptisma Joannis in sola aqua non solum distinguitur contra Baptismum ignis, id est, visibilis formae ignis, sed etiam contra Baptismum spiritus, id est, internae gratiae a Spirilu sancto infusae. Tertium Baptisma est in aqua et Spirilu simul; et hoc est sacramentum Baptismi Christi, quod Joannes 3. dicitur esse ex aqua et Spirilu sancto. Itaque videmus verba Joannis, quomodocumque intelligantur, semper distinguere a Baptismo Joannis tamquam externum et corporale tantum a Baptismo Chrisii, quod est spirituale et spirituale, cum constet. vel ex Spiritu et igni, vel ex aqua et Spirilu.

Est igitur altera solutio Kemnitii, qui cum vidisset priorem non esse sufficientem, redit pag. 193. ad communem solutionem, quod illud: *Ipse vos baplizabil in Spirilu sancio, digni*, referatur ad operationem Chrisii internam in ipso Joannis Baptismo. Et quia huic sensui videtur repugnare illud futurum (*Ipse vos baptizabit*) conantur ostendere Kemnitius. eandem Scripturam loqui de operatione Chrisii etiam in praesenti, immo et in praeterito tempore. Itaque citat illa loca Joann. 1. *Hic est qui baptizat in Spirilu sancto*. Ubi in praesenti dicitur, *Baptizat*, et tamen tunc non baplizabat per se, nec per discipulos: ergo per Joannem baplizabat. Item ibidem: *De plenitudine ejus omnes accepimus*. Ubi in praeterito dicitur, *Accepimus*: ergo operabatur Christus interna operatione, etiam antequam inciperet per discipulos baptizare. Denique Mat. 3. vel intelligeremus non esse sine efficacia Baptistae ministerium: apparuit eo baptizante Spiritus sanctus in forma columbae. Addit etiam verba angeli, Lucae 1. *In illos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum*. Ex quo perspicuum esse dicitur, non fuisse inefficax Joannis ministerium.

Sed haec nullo negotio refutantur. Nam in primis nunquam reddit causam Kemnitius. cur in futuro dixerint omnes evangelistae; *Ipse baptizabit*, si operabatur interius Christus illo ipso tempore, quo Joannes exterius.

Deinde loca allata non faciunt ad rem. Illud enim: *Hic est qui baptizat in Spirilu sancio*, non significat, quod tunc Christus baptizaret, cum Joannes ita loqueretur: scd significat. quod Christus, quando baptizat, in Spirilu sancio baptizat. non in sola aqua, vel Joannes. sicut recte exponit Augustinus tract. 13. in Joannem, et alibi. Similiter etiam. cum ibidem Joannes ait: *L'ccc agnus Dei. ecce qui tollit peccata mundi*, significabat, Christum sublaturum peccata mundi. cum instar agni immolaretur in cruce: non aulem. quod tunc ea tolleretur, cum Joannes loquebatur. Illud autem: (*De plenitudine ejus omnes accepimus*) significat gratiam qua praeditus erat Joannes, a Christo manasse; vel etiam gratiam omnium aliorum sanctorum. Sed quid hoc ad Baptisma Joannis? Nam etiamsi ob menta Chrisii praevisa dabatur gratia sanctis omnibus, non tamen dabatur per Baptismum Joannis.

scilicet alia via, et per alia instrumenta. Porro columba, quae apparuit, Joanne baptizante, non testatur efficaciam ministerii Joannis, vel imprudenter. Et per summam temeritatem scribit Kemnilius. Alioquin oporteret fateri in ipsum Christum fuisse efficacem Joannis ministerium: tunc enim solum columba apparuit, cum Christus baptizaretur. At hoc impium et blasphemum est. Aon enim equum efficacia Baptismi Joannis. Agnus ille innocens, qui tollit peccata mundi, teste eodem ipso Joanne. Significavit igitur columba illa Christi innocentiam, et puritatem, et quod ipse esset, qui sanctificaret, et purgaret aquas, et per aquas et spiritum homines regeneraret.

Denique verba angeli Lucae primo, non agunt de Baptismo, sed de concionibus Joannis. Nemo autem negat. quin Joannes efficacissime praedicaverit, et converterit plurimos ad Deum. Sed aliud est praedicatione verbi movere corda hominum, aliud per Baptismum ea purgare. De primo argumento salis.

Secundo probatur testimoniis Patrum. Origenes lib. 5. in epistol. ad Romanos, exponens cap. 6. docet. et probat aliquot argumentis Baptismum Joannis, non remisisse peccata. et in hoc distinguere a Christi Baptismo. Idem docent alii Graeci. Justinus q. 37. ad Orthodoxos. Gregorius nazianzenus oratione in sancta lumina. Joannes chrysostomus homil. 10. et 12. in Matthaeum, et homil. 16. in Joannem, et homil. 1. et 40. in Acta, item auctor homiliarum in Marcum, quae habentur in secundo tomo Chrysostomi homil. 1. Cyrillus alexandrinus lib. 2. in Joannem cap. 57. ubi ex professo hoc. Inquit, ac dicat, Spiritum saucium praevidissem futuros aliquando temerarios homines, qui non discernent Christi Baptisma, a Joannis Baptismo: ideoque impulisse ipsum Joannem. et aperte diceret; se solum in aqua baptizare. idem etiam habet Damascenus lib. 1. de fide. cap. 10. et Theophylactus in cap. 3. Luc. Denique s. Rasilus, etiam si lib. 1. de Baptismo dicat. Baptismum Joannis dedisse remissionem peccatorum, tamen ibidem sic loquitur: *Quanto praestantior est Spiritus sanctus aqua, tanto excedit. qui baptizat in Spiritu sancto, illi qui baptizat in aqua, et ipsum adeo Baptisma.* Et orat. 13. quae est exhortatio ad Baptismum, sic habet: Joannes *poenitentiae Baptismum praedicavit. Dominus autem adoptionis filiorum Baptismum longe, excellentius annuntiat, item initiatorium erat Joannis Baptisma, Christi autem perfectorium. Illud a peccato vocabatur, istud cum Deo coniungit, et familiarem reddit.* Haec ille. Ex quo intelligimus Basilium non tribuisse eandem efficaciam Baptismo Christi. et Joannis: immo Baptismo Joannis non tribuisse ullam vim justificandi. nisi ratione poenitentiae, et contritionis. Quomodo etiam intelligi debent verba Aysseni.

Jam ex Latinis Tertullianus in lib. de Baptismo: *Mhil.* inquit. *praestabat coeleste. Baptismus Joannis, sed coelestibus praeministrabat. poenitentiae videlicet praepositus.* Et infra: tui daret, inquit. *Spiritus sanctum, et remissionem delictorum, si coelestia casei.* Ubi Tertullianus contendit, nun fu-

isse coelestem, sed humanum Joannis Baptismum, quia non dabit Spiritum saucium. nec remissionem delictorum. Et infra: *Agebatur itaque Baptismus poenitentiae, quasi candidatus sanctificationis et remissionis in Christo subsequutur.* Ex quo intelligemus, quomodo sint acceptanda illa verba ejusdem auctoris, initio libri ejusdem: *Aequum quidem refert inter eos, quos Joannes in Jordane, et quos Petrus in, Tyberis tinxit.* Nam non loquitur de toto Baptismo, sed solum de materia, ac docet non referre, quia quis aqua baptizetur. Aon dissimiliter loquuntur ceteri Latini. Cyprianus in sermone de Baptismo Christi. Hilarius in cap. 3. Matthaei. Optatus lib. 5. contra Parmenianum. Ambrosius in cap. 3. Lucae, et idem Ambrosius in praefatione psalm. 37. Baptismum Christi vocat oculum gratiarum, quia dabit gratiam. Baptismum Joannis, oculum suppliciorum, quia tantum erat Baptisma poenitentiae. Hieronymus in dialogo contra Luciferianos similia habet, et in epistola 83. ad Oceanum. et in 2. caput Joelis. Idem habent Innocentius I. in epistol. 22. cap. 5. Leo epistol. 4. cap. 6. Gregorius homil. 7. et 20. super evangelia. Denique Augustinus epistola 48. et 163. Enchiridii cap. 11. lib. 2. contra Iulianum Pelagianum, cap. 37. et lib. 3. cap. 76. lib. 5. contra Donatistas cap. 9. 10. et 11. de unico Baptismo cap. 7. de unitate Ecclesiae cap. 18. tract. 5. in Joannem, et alibi.

Ad haec loca non aliter Calvinus respondet, nisi more suo ea contemnendo. Sic enim loquitur lib. 4. Institui, cap. 15. § 7. *Quare, nec minime perlibet. quod alterum (Baptisma) ab altero (Baptismo) discernere veteres contendunt: quorum non tantum esse nobis debet calculus, ut Scripturae certitudinem quatefaciat. Quis enim Chrysostomo potius auscultet. quam Lucae? Nec recipienda est illa Augustini argutia; in spe dimissa fuisse peccata Baptismo Joannis, Christi Baptismo reipsa dimitti.*

¶ Nos rectius dicere possumus: Quis Calvinus potius auscultet, quam Chrysostomus et Augustinus. et tot aliis antiquissimis et doctissimis Patribus? Aon enim quaestio est. an sit credendum Lucae. an Patribus. sed an Lucam melius intellexerit Calvinus, quam tot Patres.

Porro Kemnilius in Examine loco citato. Iota iere disputatione conatur ostendere, quaestionem istam non esse necessariam, et proinde parum referre, utrum hoc. aut illud Patres dixerint. At non ita dicunt ipsi Patres.

Nam Hieronymus in dialogo contra Luciferianos adeo non putat rem istam esse levem. vel dicat eos. qui confundunt haec Baptismata, in perversum dogma abire, et cum Baptismo servi plus tribuunt, quam par est. ipsum Baptismum Domini destruere. Augustinus lib. 2. contra Iulianum Petilianum, cap. 37. ubi dixerat. Baptismum Joannis non esse Baptismum Christi, neque ullam ejus partem aut gradum subiungit. eos. qui contrarium sentiunt, incidere in impiam et sacrilegam opinionem. Denique Cyrillus alexandrinus lib. 2. in Joannem, cap. 57. temerarios vocat, qui contra sentiunt.

Sed hic. omittis. Tertio probatur veritas ex ipsa persona, et officio Joannis. Erat enim Joannes prae-

cursor Domini, cl solum ad hoc vncral, ul pararet vias ejus. Id c.iiim praedixit angelus Luc. I. *Ipse praeibit ante ilium in spirilu, el virtute Hellae. ul convertat corda liliorum ad jxilres, parure Domino plebem perfectam.* Idem praedixit paller ejus: *Praeibis enim ante l'acim Domini parare vias ejus.* Luc. I. Idem denique ipse tcslalur adducens vaticin urn Isaiae. Joan. I. *Ego vox clamantis in deserto. parate viam Domini* eic. Al certe parare viam Salvatori non est dare salutem, et justificare. sed disponere ad recipiendum Salvatorem, el salutem: alioqui ipse Salvator, non praecursor Salvatoris fuisset. Inde paler ejus Zacharias Luc. I. proprie designans officium baptistae: *Ad dandam, inquit, scientiam salutis plebi ejus,* nun dixit: Ad dandam salutem, sed *scientiam salutis.* Docuit enim Joannes, quomodo esset inveniendae salus, nimirum credendo in Christum, cum illum digito ostendit, ct ail Joan. 1. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.*

CAPUT XXII.

Quod post *Baptismum Joannis necessario percipiendus erat Chrisli Baptismus.*

Tertia propositio: Posi *Baptismum Joannis necessario percipiendus erat Chrisli Baptismus.* Haec cslcontra Kemnitium, qui id in dubium revocat. el contra Calvinum, cl cactros. qui id apcrlc negant. Probatur primo ex verbis Joannis, Mallh. 3. Lucae 3. Marci 1. *Ego baptizo in aqua, ille vos baptizabit in Spiritu sancto, el igni.* Si enim hic liai collatio Baptismi Chrisli, cl Joannis, apcrlc videmus eosdem, quos Joannes baptizavcrat, dici baptizandos iterum a Christo. Fieri autem collationem duorum Baptismatum, csl communis interpretum sententia; ut Ambrosii, ct Bcdac in Lucam, Hilarii, Hieronymi, Clirysostomi in Matthaeum, cl aliorum Patrum citatorum.

Secundo probalnrcx historia evangelii cl Actorum. Nam ul legimus Marc. I. cl Mallh. 3. ac Lucae 3. ibant ad Joannem ul baptizarentur, lota Hierusalem, omnis Judaea, cl regiones omnes vicinae Jordani. Itaque rari admodum erant eo tempore non baptizati a Joanne. At post Domini ascensionem ipso primo die pentecostes, b. Petrus in Hierusalem praedicare coepit necessitatem Baptismi Chrisli omnibus hominibus: *Poenitentiam, inquit, agite, cl baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu;* cl baptizati sunt eo die tria millia, deinde paulo post quinque millia, praeter cos, quos postea baptizavit Philippus, ct alii discipuli in variis locis Judaeae, ct Samariae, ul habemus Aci. 2. I. 8. cl aliis. Igilur nccesse est, ul nulli a Joanne baptizati, iterum ab apostolis baptizati fuerint. Quomodo enim credibile csl, ul inter lot millia, quos apostoli in Hierusalem baptizarunt, nullus fuerit a Joanne antea baptizatus, si verum est, quod Marcus dixit cap. 1. universos Hierosolymitas a Joanne baptizatos?

Terllo probetur ex loco expresso Actor. 19. ubi Paulus jubet baptizari in nomine Domini duodecim viros, qui confessi fuerant, sc non habere nisi Joannis Baptismum.

Ad hunc locum incredibile csl. quot explicationes, el quam diversas adversarii excogitaverint: numerantur enim ul minimum decem apud eos diversae opiniones. Prima csl, quod in eo capite, semper Baptismus sumatur metaphorice, el cum agitur de Baplismo Joannis, cl cum agitur de Baptismo Chrisli.

Ita Zwiuglius, qui in lib. de vera cl falsa religione cap. de baplismo, Baptismum in capite Adorum, accipi vult pro doctrina, ut sensus sil. eos duodecim viros, qui antea solum instituti fuerant in doctrina Joannis, postea institui coepisse in doctrina Chrisli.

Secunda est, quod semper ibi accipiatu Baptismus inclaphoricc: sed primo loco pro doctrina. secundo loco pro donis Spiritus sancti, quae dabantur per manus impositionem. Ila Joannes Brenlius ct Lucas Lossius in cap. 19. Actor.

Hae duae expositiones hoc uno argumento satis refelluntur, quod verba historica, el apertissima sine ulla caussa detorquent ad impropriam significationem. Non enim licet, praesertim in historiis, lingere lropos pro arbitrio: alioqui nihil esset certum in ulla Scriptura.

Tertia expositio est. accipi Baptismum Joannis metaphorice pro doctrina: Baptismum Chnsli proprie: atque ila illos duodecim viros lanium semel baptizalos. idque a Paulo, non a Joanne. Ila Henricus Bullingenis in cap. 19. Actor.

Quarta est contraria superiori. Baptismum Joannis accipi proprie. Baptismum Chrisli improprie pro doctrina. Ita Kemnilius in 2. pari. Examinis, pag. 198. el 199. ubi eliam trahere conatur in hanc sententiam Ambrosium lib. I. de Spirilu sancio cap. 3. el glossam interlinentem. in cap. 19. Actor.

Quinta csl Calvini lib. 4. Institui, cap. 15. § 18. Baptismum Joannis accipi proprie. Baptismum Chrisli improprie. non pro doctrina, ul dicit Kemnilius, sed pro donis Spiritus sancti.

Haec tres expositiones, praeterquam quod fingunt lropos iu historia pro arbitrio, admittunt etiam foedam aequivocalionem in eodem capite intra paucas lineas. Neque verum est, quod Kemnilius dicit, esse hanc explicationem Ambrosii, aul glossae interlinealis. Nam Ambrosius in cap. 3. ad Galatas, el lib. I. de Spirilu sancto cap. 3. apcrlc dicit, illos duodecim viros jussu Pauli vere et proprie fuisse baptizalos. Quod eliam admittit Kemnilius pagina sequenti; qui proinde in duabus paginis, sccuin ipse pugnat in Ambrosio citando. Glossa autem inlcrlinealis, solum dicit non fuisse cos viros rebaptizatos. quod congruerent verba Pauli cum doctrina Joannis. Ubi non negat glossa fuisse eos viros jussu Pauli vere baptizalos; sed negat fuisse illum Anabaptisinum. Aiiabaptismus enim csl repetitio ejusdem Baptismi: illi autem non fuerunt eodem Baplismo bis lincti, sed diversissimis. Intellexerant enim ex verbis Pauli alium fuisse Baptismum Joannis, alium Chrisli, ct hoc ipsum docuisse eliam Joannem.

Sexta expositio est. quod in eo capite semper accipiat Baptismus proprie, sed non agatur nisi de Baptismo Joannis. Siquidem illa verba (*Illis auditis baptizati sunt in nomine Domini*) nolunt esse Lucae narrantis, quid egerint viri illi post verba Pauli audita. sed esse verba ejusdem Pauli narrantis, quid agere solerent discipuli Joannis, auditis verbis ejusdem Joannis praedicantis Christum venturum: nimirum, baptizabantur ab eodem Joanne in nomine Christi venturi.

Hanc explicationem recitat, et laudat, vel concinnam etiam Nicolaus Sincerus in 2. pari, suae Paedagogiae. Sed est quidem utcumque arguta, at minime pia, et probabilis. Nam Paulus primo dicit Joannem baptizasse populum, secundo addit eundem Joannem baptizando monuisse populum, ut crederent in Christum venturum. Si ergo verba sequentia (*His auditis baptizati sunt*) perlinent ad populum, cui loquebatur Joannes; sequetur eum populum bis baptizatum a Joanne, aut certe Paulum non bene rem illam narrasse: quorum utrumque absurdum est. Deinde, vel duodecim illi viri sunt jussu Pauli baptizati Baptismo Christi, vel non. Si sunt baptizati, est id quod nos concludimus: si non sunt baptizati, quorsum perlinet illa narratio Pauli? certe supervacanea videtur. Non enim alia de causa Paulus monuit eos, qui baptizati erant solo Baptismo Joannis, ipsum Joannem praedicasse Christum, nisi vel intelligerent esse necessarium praeterea Christi Baptismus.

Septima expositio est. nomen Baptismi accipi proprie in toto illo capite, et eos duodecim viros bis baptizatos; sed ideo factum esse, quod non habuissent illi verum Baptisma Joannis, sed corruptum et adulteratum, quoad formam. nimirum, sine nomine Spiritus sancti. Ita docent Centuriatores, Ceniur. 1. lib. 2. cap. G. coi. 496. et Bucerus in cap. 3. Matthaei. Favet aulem non parum Ambrosius huic sententiae. Nam in cap. 3. ad Galatas, est lib. 1. de Spiritu sancto cap. 3. dicitur eos, quos Paulus baptizari jussit Actor. 19. non fuisse baptizatos antea vero baptismo Joannis, sed Baptismo quodam qui Joannis diceretur, sed non esset.

Haec expositio nititur falso fundamento, quod nimirum Joannes baptizavit in nomine Trinitatis, aut certe in nomine Christi venturi, quod (vel supra diximus) non est verum. Porro Ambrosius dicit quidem illos duodecim viros non habuisse verum Joannis Baptismus, sed non dicit, si habuissent verum. non fuisse iterum baptizandos, quod adversarii contendunt: immo contrarium colligitur ex testimoniis ejus. Nam in cap. 3. Lucae aperte dicit, Baptismus Joannis fuisse in sola aqua, et poenitentiae, non gratiae, et diversum a Christi Baptismo, qui constat aqua, et spiritu, et gratiam confert.

Octava expositio est Baptismus illorum duodecim virorum fuisse corruptum, non ratione formae, sed ratione ipsorum accedentium, qui non accesserant recte instituti in doctrina Domini, cum ignorarent Spiritum sanctum, et ipsum Christi Baptisma, lia don't Otho Brunfelsius in Annotationibus ad cap. 19. Actor.

Refellitur haec expositio, quia ignorantia nun-

quamvis Baptismus. Et sane, ut non male dicit Calvinus hanc expositionem refellens lib. 4. cap. 15. { 18. Institui, non sufficerent flumina, si deberent novo Baptismo corrigi ejusmodi ignorantiae.

Nona est, viros illos duodecim fuisse revera rebaptizatos, sed male, et per errorem, idque antequam Paulus eo veniret. Ita Musculus in locis, lib. de Baptismo.

Sed haec expositio corrumpit textum. nihil enim in textu clarius, quam illos Paulo audito, ejusque jussu rebaptizatos.

Decima est Kemnilius in 2. part. Exam, pagina 196. est 202. ubi dicit, locum istum esse obscurissimum, cum tam varie a doctoribus exponatur: est prope circa quaecumque sit vera expositio. nihil certi inde posse colligi, non enim dogmata probanda sunt ex locis ambiguis.

At nos opponimus his omnibus depravationibus. Primo ipsum textum, qui si exponatur simpliciter et proprie, est sine praejudicio alicujus praconceptae opinionis, sine dubitatione cum sensum offeret. quem nos defendimus. Secundo, consensum unanimem Patrum supra citatorum, ac praesertim Augustini, qui locis citatis constanter docet, viros illos iterum rebaptizatos: quod idem habent omnes veteres expositores Adorum, vel Chrysostomus, Ilerda et Oecumenius. Neque potest dici locus ambiguus, quia haeretici non conveniunt in eo explicando; ista enim ambiguitas non oritur ex natura rei. id est, ex libri obscuritate, sed ex eorum pertinacia, in suis erroribus defendendis.

Alioqui etiam Patres non convenirent, si esset locus vere ambiguus; et si ambigua dicenda essent omnia loca, in quibus aliqui non conveniunt, nihil omnino ex Scripturis probari posset: nulla enim sunt loca, in quibus non possit unus ab alio dissentire, si velit pertinaciter agere.

CAPUT XXIII.

Solvuntur objectiones.

Argumentum primum est Calvinus in Antidoto, est in Institu, locis supra notatis. Eadem fuit doctrina, idem ritus, eadem gratiae oblatio in Baptismo Joannis, et Christi; igitur idem Baptismus erat, et ejusdem efficaciae. Antecedens probatur. Nam Joannes, quod attinet ad doctrinam, praedicavit Christum esse hostiam pro peccatis nostris, cum ait Joannis t. Ecce *agnus Dei, qui tollit peccata mundi*. quae certe est summa totius doctrinae Christianae. Quantum ad ritum, baptizavit in aqua, et in nomine Christi, vel patet Actor. 19. Denique quantum ad oblationem gratiae. nimirum in poenitentiam, utriusque in remissionem peccatorum rebaptizavit. vel patet de Baptismo Joannis, Lucae 3. de Baptismo Christi, Actor. 2.

Respondeo. Hoc argumentum est fundamentum praecipuum adversariorum, et eo utuntur etiam Kemnilius, et Philippus, et alii; sed larnen non difficulter solvi potest. Nam quod attinet ad doctrinam, in duobus errant adversarii, id est, in ante-

cedente, el consequentia argumenti. Siquidem non verum est eandem fuisse doctrinam Joanniscl Chrisii, nisi in eu sensu, quod nihil contrarium docuit Joannes Christo. Alloqui enim Joannes nihil docuit de rcsiifrecliono Chrisii. immo eliam neque expresse de passione. Nam quod vocavit illum agnum Dei, polliil referri ad innocentiam el mansuetudinem. etiamsi victima non fuisset. Deinde doctrina nihil facil ad sacramenli essentiam el veritatem; nlioqui hacrelici. qui habent falsum doctrinam, haberent falsu sacramenla, qui est error Donatistarum, cl a Calvino eliam, cl Lulheranis rcjiciliir. Sicul igitur diversitas doctrinae non facit diversum Baptisma; ita nec doctrinae similitudo facil Baptisma esse unum vel simile.

Quod allinet ad ritum, jam supra ostendimus, non fuisse similitudinem, nisi in materia.

Quantum ad oblationem graliae. falsum csl quod Calvinus dicil. *Ulriquein poenitentiam, ulrique tn remissionem peccatorum baplizarunt*. Nam Joannis Baptismus passim dicitur Baptismus penitentie, ut Matthaei 3. Marci 1. Luc. 3. Act. 13. el 19. At Baptismus Chrisii nusquam dicitur Baptismus poenitentiae, sed lavacrum regenerationis Titul. 3. Quod aulem objicitur ex Ador. 2. non convincit. Aam Peints non dicit Baptismum Christi esse Ilaplismum poenitentiae, idesl. quod ad poenitentiam provocet, ul faciebat Baptismus Joannis; sed dicil requiri poenitentiam, ut dispositionem anle ipsum Ilaplismum. Sic enim ail: *Poenitentiam agile, el baptizetur unusquisque vestrum*. liande poenitentia contrario modo se habet ad Baptismum Chrisii. cl Joannis: nam Bapli>mum Joannis sequitur poenitentia, ul pjus effectus; Baptismum Chrisii praecedit, ul ejus dispositio. Quod aulem allinet ad remissionem peccatorum, Illa tribuitur Baplismo Chrisii. ul immediatus ejus effectus Act. 2. *Baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatarum*. El Ephes. 5. *Mundans eam lavacro*. El Til. 3. *Salvos nos fecit per lavacrum etc*. At Baplismo Joannis nusquam Iribuilur remissio peccatorum, ul offectus immediatus, el proximus: solum enim proferre possunt adversarii illa verba Marci 1. cl Luc. 3. *Praedicans Ilaplismum poenitentiae in remissionem peccatorum*. Ibi aulem non tribuitur remissio peccatorum Baplismo, scd poenitentiae, ad quam provocabat Baptismus.

Esi enim sensus ejus loci, Joannes praedicabat Baptismum poenitentiae, idesl, quod incilabat el Invitabat ad poenitenciam; quam poenitentiam qui agerent, ut oporteret,consequerentur remissionem peccatorum. Atque ita exponunt, qui plurimum tribuunt Joannis Baplismo, ul Rasilius el Nyssenus supra citati. Nam alii, ul Tertullianus, in lib. de Baplismo. Augustinus lib. 5. contra Donatistas cap. It). Gregorius homil. 20. in evangel, el Beda in cap. 3. Lucae illa verba: *In remissionem peccatorum*. referunt ad Baptismum Chrisii. non Joannis: dicunt enim Joannem baptizasse in poenitenciam. cl simul praedicasse Baptismum Chrisii futurum in remissionem peccatorum.

Secundum argumentum Ivemnillii pagina 183. Apostolus Ephes. 'i. per gradationem ostendit in no-

vo Testamento, ubi unum csl corpus, unus spiritus, una spes vocationis, unus Dominus, unus Pater, una fides: ibi eliam unum esse Baptisma. Al illa omnia erant lempore praedicationis JoannisBaptistae: igitur idem luncerat Baplismo.

Respondeo: Si hoc argumentum valeret, probaret eliam lempore Moysis cl Davidis fuisse Chrisii Ilaplismum: nam lone eral idem unum corpus Ecclesiae. eadem spes, eadem Pules, idem Deus etc. Praelerea probaret hoc argumentum, apud haereticos non esse verum Chrisii Baptisma; non finim apud eos esi imum corpus, unus spirilus, una fides etc. Non igilur Apostolus probal idem esse Baplismo. ubi est idem Deus, eadem fides clc. scd probat debere Christianos servare cum omni dilligenlia unitatem spirilus in vinculo pacis; quia sunt unum corpus: el unum spiritum, unum Deum, unam Udem, unam spem, unum Baptismum habent.

Terliurn argumentum, quod maxime Kemniliurn movil, ibidem pag. 183. late csl. Quia ea esi suavissima consolatio omnium Christianorum, quod tinum cl idem Baptisma habeant cum suo capito Christo. Al haec tola consolatio perit, si non est idem Baplisma Joannis cum Chrisii Baplismo: Christus enim Joannis Baplismo baplizatus csl, nos autem baplismo Chrisii.

Respondeo: Non csl bona consolatio, quae vel gloriam Clirislo delrahit, vel eliam contumeliam el injuriam irrogat: Baplistnum aulem Chrisii ipsi Clirislo tribuere vix possumus sine ejus injuria. Nam cum sit lavacrum regenerationis, el adoptionis filiorum; si is Christo tribueretur. videretur indiguissc regeneratione, cl adoptione: quae certe est maxima in Christum blasphemia. cum sit ipse filius Dei naturalis, el ab ipsa conceptione sanctissimus semper,. cl plenus gratia fuerit, ita ul gratia crescere in eo non potuerit.

Dicel forlc cum Magistro suo Luthcro in cap. 3. ad Galal. el in homil. dc Baplismo. Christum fuisse quidem in se sanctum, tamen quia suscepit peccata nostra, fuisse etiam ratione eorum peccatorum. furem, latronem, homicidam, denique maximum peccatorem lotius mundi: el sic indiguissc Baplismo in remissionem peccatorum prae omnibus hominibus, quia propter omnes homines. Al ista omnia sunt morae blasphemiae in Christum. Nam etiamsi Chrislus suscepit in se onus peccatorum nostrorum, tamen non polesl vere ipse denominari fur. latro, homicida, peccator, ul impudenter cum vocal Lutherus sine ullo exemplo Scripturae. aul Patrum: non enim dicitur fur, qui solvit debitum, quod fur debebat, sed qui furatur rem alienam. Pari ratione peccata noslra Christus purgavi! operibus virtutum su irum. non vi alicujus sacramenti ab alio sibi ministrati.

Dices potuit Chrislus accipere suum Baplisma, non ad effectum regencralionis el adoptionis consequendum, sed: liqua alia dc caussa, quomodo accepit circumcisionem, qua non indigebat, cl Baptismum Joannis, quod fuil Baplisma poenitentiae, eum tamen ipse non egeret poenitentia: cl denique quomodo accepit Eucharistiam, qua similiter non indigebat.

Hespondeo: Quidquid de hoc **sil**, eerie magis gloriosum foit Christo, non accipere suum B. iptism. i, quam accipere. Dum enim Baptismum confert • i non accipit, imperatorem se, cl principem huius militiae ostendit, quippe qui characterem suum in aliis imprimit. At si acciperet, videretur etiam ipM* ad militiam adscribi. Denique major nobis consolatio esse debet, quod per Baptismum Christum induamus, cl similitudini mortis ejus configuremur, quam si cum illo simul ablueremur.

Quartum argumentum ibidem: Christus cum baptizaretur a Joanne, contactu carnis suae sanctificavit aquas; cl praeterea adesse voluit visibiliter praesentiam Spiritus sancti in specie columbae, el sonare vocem gratiae, el beneplaciti divini, quae invisibiliter adsunt in nostro Baptismo; non igitur diversa sunt Baptismata illud, ct nostrum.

Despondeo: Patres varias causas attulisse, cur Christus a Joanne baptizari voluerit. Prima csl, ad exemplum humilijalis, ul ipse ail, Mallii. 3. *Sine modo, sic enim deed nos implere omnem jusli-Ham*. De qua causa vide Augustinum in Enchirid. cap. 49. cl Bernurdum serro. 4. tie Epiphania. Secunda esi, ul confirmaret Baptismum Joannis tamquam bonum, cl Deo gruium, ul docet Hieronymus in cap. 3. Matlh, Tertia, ul ostenderet quanti facere debcant peccatores Baptismum Domini sui, quando ipse Dominus, cl justus tanti fecit Baptismum servi sui. Ita Augustinus tract. 4. el 13. in Joannem. Quarta, ul lavaret nostra crimina in Jordane: ut canit Ecclesia in die epiphaniae: el ul scribit Nazianzenus oratione in sancta lumina, ul veterem Adamum suffocaret in aquis, cl novum • mergere laceret. Quod quidem fecit, ul supra diximus, non vi Baptismi accepti, sed merito humilitatis suae. Quinta, ul ipse in sua persona figuraret Baptismum nostrum, cl gratiam*, quam in eo accipimus, ul docet Augustinus lib. 15. Trinit. tap. 27.

Sed praecipua fuit, ut Baptismum salutarem institueret, cl consecraret. In stilu il enim sanctificando aquas laclu carnis suae, ul supra ostendimus ex Ambrosio. cl Beda in cap. 3. Lucae; ex Cyrillus loco cl Hieronymo, in cap. 3. Matthaei. • I cx aliis nullis Patribus: el simul il generale oslen- «11 effectum Baptismi sui, dum coelum aperiri voluit, cl Spiritum sanctum descendere. el vocem audiri etc. ul patet ex Ililario in cap. 3. Mallii. Sed quid isla faciunt pro hemnilio? immo quomodo non pugnant cum hemnilio? Nam antequam Dominus baptizaretur, numquam apparuit columba. neque audita csl vox de cocio, neque sanctiticae sunt aquae; el tamen idem oral Baptismus Joannis, cum eo, qui postea fuit. Non igitur Baptismus. quem I. ibi Dominus a Joanne, idem oral cum nostro: Nun illud accepit, non instiluit; nostrum aulem instiluit. non accepit.

Qi udum argumentum pagina 119. Paulus dicit, I. Conolb. 12. Nos omnes effici unum corpus per Baptismum. Nl unum corpus efficiuntur non solum inter nos, sed etiam cum Christo; igitur idem Baptisma habemus cum Christo.

Despondeo: Hanc esse aliam contumeliam in

Christum, quasi ille eguerit Baptismo, ul fieret membrum Ecclesiae. Mirum csl. cur non addiderit cliam. debuisse Christum per fidem, el poenitentiam adipisci remissionem peccatorum. Respondeo igitur. Paulum loqui solum de corpore. non de capite, . Nos enim membra Christi, el proinde unum corpus Christi efficiuntur per Baptismum, quia hoc sacramento regeneramur, el annectimur Christo. Al ipse caput nostrum factum est, non per Baptismum sed per gratiam unionis hypostaticae. Quemadmodum etiam Iilii Adac. el quasi corpus ejus efficiuntur per carnalem generationem; ipse aulem non fuit factus caput omnium hominum per carnalem generationem, sed per creationem, el gratiam Dei singularem.

Sextum argumentum. 1. nuin corpus sumus, non solum nunc, inter nos, sed etiam cum illis, qui erant praedicante Joanne. el baptizante antequam Dominus baptizare inciperet. Atqui unum corpus efficiuntur per unum Baptisma.

Hespondeo: Semper Ecclesiam fuisse unum corpus mysticum, non tamen semper eodem sacramento adjugebantur homines huic corpori. sed aliquando per circumcisionem. quoad Judaeos, aut alio modo, quoad gentiles; nunc aulem post Christi tempora, per Baptismum. Itaque tempore Joannis erant Judaei unum corpus per circumcisionem, non per Baptismum Joannis, aut Christi, Paulus aulem loquitur de tempore suo.

Septimum argumentum contra solutionem praecedentis. Etiam tempore Pauli nulli erant unum corpus Christi, qui tamen non habuerant nisi Baptismum Joannis. Nam apostoli non sunt baptizati, nisi Baptismo Joannis, excepto Paulo. Similiter Apollo quidam Aci. 18. non noverat, nisi Baptisma Joannis, cl tamen non csl coactus rebaptizari. Denique ipse cliam Baptista non fuit a Christo, vel a discipulis ejus baptizatus.

Hespondeo: Apostolos baptizatos Christi baptismo scribunt, el probant Tertullianus in lib. ille Baptismo. et Augustinus epist. 108. ad Selcucianum, cl lib. 3. de origine animae cap. 9. Nam cum Dominus Joan. 3. iam aperte pronunciaverit, neminem salvandum sine Baptismo, non debet dubitari, quin illi omnes Baptismum Christi acceperint. quos post ea tempora vixisse, cl ad Ecclesiam Christi aggregatos constat, etiamsi id nusquam scriptum sit. Alioqui negabimus cliam Romanos. Galatas, Eptiesios, Philippenses, Timolhacum, Titum, Philemonem, cl alios ad quos Paulus scribit, fuisse baptizatos. quia nusquam scriplum legimus, quando el a quibus baptizati fuerint. Idem dici potest de Apollone, quem baptizatum fuisse Christi Baptismo affirmant Chrysostomus el Oecumenius in cap. 18. Ador. Denique de Joanne Baptista, sicut non scriptum est baptizatum a Christo, ila neque contrarium scriplum csl. El conjectura non levis csl. cum fuisse a Christo baptizatum: quoniam ait Matlh. 3. *E//0 a le debeo baptizari. Sed* quidquid de hoc sil, cerium esi eum a Christo saltem spiritu baptizatum, nl affirmant Nazianzenus oratione in sancta lumina cl Hieronymus, atque Auctor operis imperfecti apud Chrysostomum in cap. 3. Matlh. Quod si non fuit baptizatus aqua Joannes, non e, i mirum, quia

mortuus csl, onleqtiam lex de Baptismo Chrisli obligaret.

CAPUT XXIV.

Dc caeremoniis Baptismi.

De caeremoniis baptizandorum copiose scribit Thomns Walddensis. toni. 3. de Sacratnenlalibûs , lilol. 5. cap. 45. el scquenlib. septeni, contra Joan. Wiclctuin, qui omnes fere Ecclesiae catholicae ritus, el caeremonias circa Baptismum, rejiciebat. Easdem caeremonias fere tradunt, el explicant ordo roinaniis: Alcumus in lib. dc divinis olliciis, cap. de subbatlio sancto; Amalarius lib. 1. de officiis ecclesiasticis, el Babanus lib. 1. dc institutione clericorum: el ex veteribus Cynllus in caleçhcsi* bus, el Ambrosius in lib. de sacramentis.

Eosdem ritus, paucissimis exceptis damnant etiam haeretici hujus temporis, ac praesertim Joan. Calvinus lib. 4. Instil, cap. 15. § 19. et Illyricus Cent. 1. lib. 2. cap. G. el Cent. 2. cap. 6. qui lamen non aliud argumentum proferunt. nisi quod ritus isti non sini in divinis literis, neque praeceptu, neque exemplo commendati.

Nos aulem illis duo objicimus. Primo, quod ipsi cliam aliquid praescribant in adminisralione Baptismi, quod in sacris literis non invenerunt. Nam in libello de formula sacramentorum ministrandonim. praescribit Calvinus. Primo , ul infans adfemlur nd Baptismum die dominico , aut eerie alio dic, «pio populus in Ecclesia ad concionem conicniti ul curam populo liai Baptismus. Secundo , ul qui infantes udferunt, interrogemur, an spondeant, se infantes illos. cum adoleverint, instituturos in doctrina fidei, el morum: el sponsione facta pergatur in Baptismo. Tertio, ul nomen imponatur infanti baptizando. Quarto, ul forma sacramenti pronunrielur lingua patria. Quinio . ul rccitelur symbolum, cl oratio dominica, ahacque preces. Al niliil horum in Scriptura inveniet. Lulhcrani addunt etiam abrcnncialionem Satanae, el pompae ejus, ut palet ex agenda saxonica, el aliis sinilibus. Unde Illyricus etiam non audet rejicere abrcnncialionem, Cent. 1. lib. 2. cap. 6. eoi. 497. ct ipse cliam Kemnilius in 2. par. Exam. pag. 219. examinans canonem 7. dc Baptismo , fatetur inter baptizandum proponendam esse abrcnncialionem. Denique Lulhcrus in suo calcchismo voluit cliam pingi signum crucis in fronte el pectore Baptizandi. Ego vero optarem aliquid borum demonstrari testimoniis, vel exemplis divinarum lilerarum. Nam Scripturae recensent Baptismum mullorum milhum, Actor. 2. ct 4. Item eunuchi reginae Aelhioptn, Aci. 8- s. Pauli, Aci. 9. Cornelii Act. 10. Lydiae, cl custodis carectis, Ari. l(>. cl duodecim Asianorum. Ador. 19. sed nulla mentio lit diei dominicae, neque Ecclesiae, aut frequentiae populi, aut impositionis nominis, aut susceptorum. ct sponsonis, aut precationis dominicae el symboli apostolici, aut etiam signi crucis: quae omnia nolaveiijnl etiam Centuriatores, Cenlur. 1. lib. 2. cap. 6. col. 49G. cl 497. non haberi in Scripturis. Neque

his repugnat, quod oratio dominica sil in Scripturis, el symbolum, saltem quoad sdnsum. Nam iit Scriptura non habetur, ut recitentur ista in Baptismo: immo nulla precatio legitur facta in tot locis Scripturae. ubi narrantur Baptismata supra notata. Vel igitur adversarii rejiciant omnes oirnino caeremonias, el solum baptizent aspergendo aquam , el recitando verba: aut certe quaerant alia argumenta, quibus oppugnent ritus ab Ecclesia approbatos.

Secundo . illis objicimus testimonium veleris Ecclesiae. Omnes enim ritus, quibus nunc utimur, antiquissimi sunl. el vel ex apostolorum traditione manarunt, vel a sanctissimis Patribus instituti sunl, quorum auctoritas. praesertim tot sacculis jam confirmata. plus apud nos valere debet, quam novatorum clamores. cum ipsi nihil probare possint a nobis Heri contra sacras lileras. Hoc igitur solum praestandum erit a nobis, ul adieramus pro singulis rilibus testimonia anljqnilalis. Quod ul facilius fieri possit, distribuemus caeremonias Baptismi in tres classes. Aliae enim praecedunt Baptismum , aliae comitantur, aliae sequuntur.

CAPUT XXV.

Caeremoniae ante Baptismum, sunl duodecim.

Prima caeremonia csl. quod catechumeni, qui baptizari cupiunt, dant nomen suum, ct cx eo tempore dicuntur *compelentes*. seu *electi* cl recipiuntur ah Ecclesia, ul instruuntur, el praeparentur ad Baptismum. Hinc sunl duo genera catechumenorum (ul Babanus docet loco notato.) I num eorum, qui audiunt conciones, el volunt fieri Christiani, sed nondum petierunt Baplisinum, el ii dicuntur *auditores*, seu *audientes*. Alii pelunt Baptismum, el dicuntur *competentes*, seu *electi*. Nam s. Leo epist. 4. cap. 5. el (i. *elatos* vocat, ul etiam vocantur in ordine romano: sed Augustinus o dinarie *compelentes* vocat: sic. enim ait hbro dc cura pro mortuis cap. 12. *Pascha appropinquabat, dedit nomen inter alios* compétentes. Vide cliam lib. 9. Confess, cap. G. de fide, et operibus cap. G. el serm. de tempore l l G. qui est ad *competentes*. Eodem nomine utitur Hieronymus in epist. ad Pammachium , de erroribus Joan, hierosolymilani.

Secunda caeremonia est, scrutinium: quo nomine significatur proprie examen, el exploratio quaedam, an *compétentes* firmiter credant, cl sincere: tamen continet hoc nomen etiam colechismum el exorcismum, el omnes caeremonias, quae fiunt ab eo die, quo nomen dederunt, usque ad eum diem, quo baptizantur. Fiunt aulem seplem scrutinia, quorum principale est tertium, el fieri solet feriu quarta post dominicam quartam quadragesimae: tunc enim liunt fere omnes caeremoniae, de quibus mox dicemus, ul palet ex auctoribus supra citatis. Porro hac voce scrutinii, non solum utuntur

«mJo romanus, Aicuinus, Amalarius el Babanus, >cd eliam antiquiores, Iugustinus libro de fide, el operibus, cap. G. cl Léo in episl. 4. ad episcopos Siciliae cap. G.

Tertia csl, abreoucialio Salanac, el operum c-jus; quae saepe repetitur. Ium in scrutiniis, tum eliam postea paulo aide ipsum Baptismum, ac sine dubio de apostoliea iradilione descendit. Nam ejus meminit Clemens lib. 7. consil. cap. II. cl 42. ct Dionysius areopagita de ecclesiastica hier. caj). de Baptismo. Terliill. m lib. de spectaculis cap. I. cum inquil: .Iqimm *ingressi, Christianam fidem in suae legis verba profitemur; renuntiassse nos diabolo, el pompis ejus, cl angelis ejus ore nostro contestamur.* Similia habet in lib. de idololatria, cl in hb. de corona militis, ubi boc potissimum argumento probat, non debere Christianum *Heri militem* imperatoris gentilis, ne cogatur defendere daemonum templa, quibus in Baptismo renuntiavit.

Ejusdem caeremoniae aperte meminerunt Cyprianus. in hb. de duplici martyrio. Origenes hom. 12. in Numcr. Cyrillus, catechesi myslagogica 1. Basilius in lib. de Spiritu sancto cap. II. ct 27. Chrysosl. hom. 21. ad populum. Ambrosius lib. 1. «lc sacramentis cap. 2. cl lib. 2. cap. 7. Hieronymus in cap. G. Amos. August, lib. I. de symbolo ad catechumenos cap. I. el lib. 1. de peccaloruin meritis el remiss, cap. 34.

Quarta caeremonia est, lidei professio, quam saepius interrogati respondent , cl poslca eliam in ipso die Baptismi publice pronunciant recitantes symbolum. Meminit hujus caeremoniae Clemens, et Dionysius locis citatis. Item Origenes hom. 5. in Numcr. Cyprian, hb. 1. episl. 12. Cyrillus catechesi 1. Hilarius can. 15. in Matthaenum. Hieronymus in dialogo contra Luciferianos. Epiphan. in Anchoralo, cl Augusl. lib. de fide. el operibus cap. II. clhb. 8. Confess, cap. 2. Ubi referi historiam Viclorini baplizali. cui cum offerrent prcsbyteri. nl si vellet, fidei symbolum privalim recitaret; maluit ille publice cx edito luco de more fidem pronunciaro.

Quinta csl, signum crucis in frunie, el peclore: in singulis enim scrutiniis, vel a presbyteris, vel a clericis imprimitur illis signum crucis. Meminit hujus caeremonia: Dionysius loco citato. Basii, lib. de Spirilu sancio cap. 27. ubi ponit hanc caeremoniam inter apostolicas traditiones. ut etiam abrenunciationem, cl caetera, quae in Baptismo fiunt. Augustinus lib. de calechizandis rudibus cap. 2D. alloquens catechumenum prima die instruendum: *Crucis*, inquil. *signo in fronte hodie tamquam in poste signandus es.* Vide eundem in epist. 118. in psalin. 36. concione 2. tract. 3. ct 3G. kl Joannem, cl serin, i!), de sanctis.

Sexta caeremonia est, exorcismus, idest. adjurati· daemonum certis precibus facta, ul recedant ab homine baptizando. Hunc praeter coderas Calvinus ridet, ul inanem et Qcliliam lib. 4. institui. < >p. 19. § 24. Sed nos facile possumus ostendere ex libri* fere omnium veterum Patrum, omnia. quae eu i.n hoc tempore Ecclesia relinet de exorcismis.

Nam *In* primis accepisse Ecclesiam potestatem a Deo coercendi daemones per exorcismos, testai· Iur antiquissimi Patres, ul Justinus in dialogo cum Triphone: */Hi*, inquil. *per nomen Jesu Chrisli ad-jurati a nobis parent.* Idem habet Tertullianus in libro de corona militis, in libro ad Scapulam, in Apologelico cap. 32. el in lib. de spectaculis cap. ile munere. Cyprianus in lib. ad Demelriaiiun: 0. inquil. *si audire eos, el videre velles, quando a nobis adjurantur, el torquentur; spiritualibus flagris, el orationis flagellis exire coguntur.* Similia habent Minutius in Octavio. Lactant, lib. 2. cap. 16. ubi etiam dicit, interrogatos nomen ab exorcistis , daemones respondere, quo nomine appellemur. Cujus eliam rei meminit Beda in cap. 8. Lucae. Vide etiam eundem Lactantium lib. 4. cap. 27. el hb. 5. cap. 22. Augustinum lib. 10. de Civit. Dei cap. 22. Denique (ut omittam infinitos alios) eliam Prudentius ita cecinit in apotheosi contra Judaeos:

Torquetur Apollo

*Vomine percussus Christi, nec fulmina verbi
Ferre polesl. f
Intonat antistes Domini; Fuge, callide serpens,
Exue le membris, el spiras solve latentes,
Iias inter voces medius Cyllenius ardens
Ejulat, el notos suspirat Juppiter ignes*

Deinde esse in Ecclesia non solum donum sanctorum quorundam, sed eliam ordinarium oilcium exorcizandi, el coercendi daemones, testantur concilia antiqua, anlioclienun, canon. 10. cl carlhaginense IV. can. 7. cl laudicenum can. 29. et Patres vetustissimi, ul Cyprian, lib. 4. episl. 7. cl Cornei. in episl. ad Fabium anliochnum apud Eusebium lib. G. hist cap. 33.

Tertio: Exorcismos non fuisse quaslibet proces pro arbitrio exorcistae, sed certas cl praescriptas ab Ecclesia, quae proprie dicuntur exorcismi, pallel ex concilio carlhaginensi IV. can. 7. cl ex Joan. Micrologo lib. de observationibus ecclesiasticis cap. 7. ubi eliam monel exorcismos non concludi: *Per Christum Dominum nostrum*, ul alias pcccs, sed: *Per eum. qui venturus est judicare saeculumper ignem*, quia daemones maxime diem ultimi judicii liment.

Quarto, ante Baptismum praemitti exorcismos, lestalur Dionysius loco nolalo, el Nazianzenus oral. in saucium lavacrum: *Ne despuas*, inquil, *exorcismi curationem: est enim ct ipsa nativae sinceritatis etc.* Cyrillus catechesi I. *Suscipe coelestem thesaurum, et in exorcismis studiose versare.* Idem repetit pluribus in praefatione caleclescor. Vide eliam Cyprianum lib. 4. episl. 7. Ambros- lib. I. de sacramentis cap. 5. Optatum lib. 4. contra Parmenianiim. Augusl. lib. de fide ct operibus cap. G. lib. 2. de nuptiis, el concupiscencia cap. 18. ubi dicit, in Iota Ecclesia esse hanc ipsam consuetudinem. Coeleslinum I. episl. I. cap. 12. Denique Leonem I. episl. 4. cap. 7. ubi dicit, secundum uposlolicam regulam catechumenos exorcismis scrutandos esse.

Septima caeremonia est exsufflatio, quae quidem

nanecilur exorcismis. Nam cl verbis exorcismo-
rum pelluntur daemones, el caeremonia exsuffla-
tionis significatur eorum expulsio, ct simul signi-
ficatur allalio boni Spiritus, quem recipiunt homi-
nes, cum rcccdit spiritus malus.

Augustinus lib. 6. contra Julianum cap. 2. *Ec-
clesia*, inquit, *filios fidelium nec exorcizaret, nec
e.csuffllnrcl, si non cos de potestate tenebrarum,
cl a principe mortis erueret*. El infra: *Id lu com-
memorare timuisti, tamquam ipse ab orbe loto
exsufflandus esses, si huic exsufflationi, qua
princeps mundi a parvulis ejicitur/oras contra-
dicere voluisses*. Similia repetit lib. 2. de peccalo
originali, cap. 40. el lib. 2. de nuptiis. el concu-
piscencia cap. 17. el 18. cl lib. 5. Hypognoslici
prope finem.

Ambrosius lib. de iis, qui inilianl. mysler. cap.
I. *Odorem*, inquit. *vitae aeternae vobis inhala-
tum carpite*. Neque haec caeremonia rideri potest,
nisi Dominus ipse rideatur, qui Joan. 20. simili
caeremonia uli voluit, cum apostolis Spiritum san-
ctum dedit; nam insufflavit in cos. Ejusdem cae-
remoniae meminil concilium secundum generale
can. 7.

Octava caeremonia csl, gulus salis. Dalur enim
catechumenis gustandum sal, ul apparet cx Origc-
ne. hom 6. super Ezcch. cl concilio III. carlhagi-
nensi, can. 5. El forlc ad hunc salem allusit Augu-
stinus, cum dc sc puero ait lib. 1. Confess, cap.
II. *Signabat jam signo crucis ejus, el condiebar
ejussaie*. Dabatur etiam panis benedictus loco Eu-
charistiae, ul Augustinus testatur lib. 2. dc pec-
cat. meritis, cl remiss, cap. 26. Quamquam, cl ip-
sum salem datum eis loco Eucharistiae, constat cx
concilio carlhaginensi citato.

Nona csl, cum tanguntur saliva nares cl aures,
cl dicitur cis, *epheta*. idest, *adaperire*. Hanc val-
de miratur, cl conspuir Calvinus, sed eam probat,
cl explicat Ambrosius lib. 1. de sacramentis cap.
1. cl de iis, qui inilianl. mysler. cap. 1. ubi eliam
adfert exemplum Domini, qui Marci 7. sputo teti-
git linguam muti, ct aures surdi, ct dixit, *epheta*.
Ergo petenti Calvino cur eliam sputo tangamus na-
res el aures catechumenis, respondeamus, ul no-
bis dicat, cur Dominus sputo tetigit linguam et a-
ures muli et surdi, Marci 7. el oculos caeci nati,
Joan. 9. Ceric enim sine his caeremoniis potuit
Dominus utrumqnc curare.

Decima cacremonia est, impositio manuum ac
benedictio sacerdotalis. Hujus meminit Dionys. lo-
co notato, cl Clemens lib. 7. constitui, cap. 39. ct
concilium IV. carlhngincnse can. 85. Item Cypria-
nus referens neta concilii carlhaginensis in testi-
monio Vincenti! a Thibari, asserit manus imposi-
tionem cum exorcismis praecedere debere Baptis-
mi regenerationem. Augustinus lib. 2. dc peccat,
merit, cl remiss, cap. 26. *Catechumenos*, inquit,
*secundum quondam modum suum per signum
Christi. el orationem manus impositionis puto
sanctifleari*. Atque haec quidem cacremonia fre-
quenlissima est in divinis literis. Nam el Dominus,
Mallh. 19. manus imponebat parvulis, et apostoli
semper fere orationi super aliquos addebant ma-
nus impositionem, ut palel, Actor. 8. 9. 13. el alibi.

.Iti.i.i»101151. Vol. III.

Undecima est unctio. Unguntur enim catechu-
meni oleo benedicto ante Baptismum, in pectore
el scapulis, ungendi poslca Chrismate post Baptis-
mum. Meminil hujus unctionis Clemens lib. 3. re-
cognitionum (etsi enim liber iste incertae fidei sil,
(pioad dogmata, tamen antiquissimus csl) *Bapti-
zetur*, inquit, *unusquisque vestrum in aquis pe-
rennibus, nomine Irinae bealiludinis super se
invocato, perunctus primum oleo per orationem
sanctificato*. Chrysosiomus hom. 6. in cap. 2. e-
pisl. ad Coloss. *Inungitur baptizandus more at-
hletarum, qui stadium jam ingressuri sunt*. Ju-
stinus quaesi. 107. quaerit cur bis inungantur
Christiani, semel ante Baptismum, el ilerum post
Baptismum. Ambros. quoque ulriusqnc unctionis
meminil, prioris quidem lib. 1. dc sacramentis
cap. 2. posterioris autem lib. 2. cap. 7. Cyrillus
ulriusqnc eliam meminit, prioris calèches. 2. my-
slagog. posterioris catcches. 3. myslagog. Ulrius-
que eliam meminil Augustinus serm. 206. dc
tempore.

Duodecima csl, abstinencia vini ct carnum, el
eliam rei uxoriae, aliaque opera poenitentiae, non
quidem ad satisfactionem, sed ul paratiores acce-
derent ad sacramentum Baptismi, ul patet cx Cyril-
lo calèches. 1. Nazianzco orat, in sanctum lava-
crum, el Augustino lib. de fide, el operibus cap. 6.
cl concilio IV. carlhaginensi can. 85.

CAPUV XXVI.

Dc caeremoniis, quae Baptismum comi- tanlur.

In ipso autem Baptismo hac caerbmoniac adhi-
bentur. Primo imponitur nomen baptizato; ubi ri-
diculus sane fuit Illyricus, Cent. 1. lib. 2. cap. 6.
col. 497. qui cx eo probat apostolorum tempore
non fuisse in usu hanc caeremoniam, quia eunu-
chus reginae Candacis, Actor. 8. semper vocatur
Eunuchus, tam ante Baptismum, quam post: qua-
si Eunuchus sil nomen proprium personae, et non
potius designet vitium corporis, quod sane Baptis-
mo tolli non polesl. Sumpta videtur haec caere-
monia ex Testamento veteri. Nam in circumcisio-
ne imponebatur nomen parvulo, ut palet Luc. I.
dc Joanne; el Lue. 2. de Christo. Ejusdem apud
Christianos meminit Dionys. areopagila loco cita-
to. Velercs, qui quando baptizabantur vel in fine
vitae, vel certe valde adulti, non mutabant nomina
in Baptismo, ul palet de Saulo, Actor. O. etdc Cor-
nelio, Actor. 10. cl dc Ambrosio, Augustino, el a-
liis: tamen cum baptizabantur infantes, solebant
patres eorum imponere nomina sanctorum, ul mo-
do facimus. Id palel ex Dionysio alexandr. apud
Eusebium lib. 7. historiae, cap. 20. secundum
versionom Ghristophorsoni. Scribit enim is Diony-
sius, liliis Christianorum saepe imponi consuevis-
se nomina Petri, Pauli, Joannis cie. Idem eliam
palel cx ipsis nominibus mullorum veterum, ut
Petri alexandrini, et Petri fratris Basillii; Joannis

Cbrysostomi, cl Joannis Cassiani, et aliorum, qui nonüna hcbraica habuerunt, cum ipsi Graeci essent. Immo eliam de hac re exstat eliam canon. 30. inicr canones nicaeni concilii nuper ex arabico in lalinum conversos.el cdilos a Francisco Turriano; in quo jubentur Christiani in Baplismo nomina imponere liliis suis,non Gentilium, sed Cbri-slianorum.

Secunda caeremonia esl.ul habeant susceptores, a quibus desacro fonte leventur, cl postea diligentius in fide instituantur. Eos vocat Dionysius areopagila dc ecclesiastica hierarch, cap. ult. *Susceptores*; Terlull. in lib. dc Baplismo, sponsores appellat. De iisdem vide Augustinum serin. 11fi. de tempore, qui est tertius dc dominica palmarum, el lib. I. cap. 34. dc peccat, merit, cl remiss.

Tertia est, consecratio aquae, cujus meminit Dionysius cap. dc Baptismo: *Regenerationis aqua sacris invocationibus prius consecratur*Adem habent Cyprian, lib. 1. episl. ult. Ambros. lib. I.dc sacram, cap. 5. Basil, lib. de Spiritu sancio cap. 27. ubi dicil, hanc esse aposlolica in traditionem. Denique Augustinus lib fi. in Julianum cap. 8. et hom. 27. cx lib. 50. homiliarum, ct tract. 118. in Joannem in fine.

Quarla csl. Irina mersio. cujus meminit Clemens can. 49. apostolorum. Dionysius loco citato, Terlull. lib. dc corona militum, cl lib. contra Praeam. Cyrillus catcch. 2. Basilius dc Spiritu sancto cap. 27. Chrysostomus hom. 24. in Joan. Augustinus serm. 91. cl 201. de tempore. Observandum est aulem Arianos abuti coepisse hac caeremonia (ul Gregorius scribit lib. 1. epist. 41. ad Leandrum) ad suum errorem stabiliendum. Nam cum trina mersio fieret a catholicis ad significandas 1res personas divinas, cl triduum sepulturae Christi, ut Gregorius ibidem dicil: Ariani Irina mersione utebantur ad significandas 1res naturas trium personarum. Quare cl tunc Gregorio visum csl. ul in Hispania una mersio fieret; cl idem paulo post confirmavit concilium lolclanum IV. cap. 5. Nunc aulem pro regionum vandale, vel una.vel Irina mersio adhibciurmeulrmn enim est dc essentia sacramenti, ul Gregorius, cl dictum concilium locis citatis testantur.

Quinta csl, tempus paschale el pentecostes.Etsi enim quovis tempore dari possit Baplismus. si necessitas urgeat: tamen veteres diligentissime, servabant hanc caeremoniam, ut solum in sabbathis, paschae el pentecostes ordinarie baptizarent. Exsianl de hac re epistolae decretales Syricii I. cap. 2. cl Leonis I. episl. 4. cl epist. 80. el Gelasii episl- I. cap. 12.ubi severissime reprehendunt episcopos quosdam, qui audebant exlra casum necessitatis Baptismum conferre in epiphania, aul festis diebus martyrum, et jubent, ut servetur antiqua consuetudo, ul solum in paschale el pentecoste detur Baplismus. Esse item hanc antiquam el universalem consuetudinem, palet cx catechesibus Gyrilli, quae ideo in quadragesima habitae sunl, quia praeparabant ad Baptismum in paschale celebrandum, lictu cx Hieronymo in episl. ad Pammacloium. adversus errores Joannis hierosolymilani, el ex illis verbis Augustini lib. de cura pro mor-

tuis cap. 12. *Venit pascha, dedit nomen inlmtdios competentes*. Denique placuisse Deo hanc caeremoniam intelligi polesl ex miraculo, quod narrat Paschasinus episcopus in ('pistol, ad s.Leonem, quae habetur ante epist. 64. s. Leonis. Ubi dicil,in Sicilia suo tempore fuisse sacrum foulent, in quadam perexigua ecclesia, in quodam monte sila, qui toto anno aridus manebat, cl in sola paschalis vigilia (quo tempore datur Baplismusjriquis redundabat hora baptizandi, cum nulli canales, nullae foveae, numquam aqua vicina conspiceretur. Quod aulem Illyricus objicit ex Adis apostolorum, qui non servarunt haec tempore in baptizando Paulo, Cornelio, ct similibus; solvitur ab Ambrosio in cap. 4. ad Ephes. ubi dicil, initio Ecclesiae, ul populus Christianus facile propagaretur, concessum fuisse omnibus, ul omni tempore baptizarent: tamen paulo post Ecclesiis constitutis, ordinem statutum fuisse, ul solum quidam, idesl, presbyteri, cl certis diebus baptizarent.

CAPUT XXVII.

De caeremoniis, quae sequuntur Baptismum.

Caeremoniae, quae sequuntur Baptismum, sunl aliae quinque. Prima videtur fuisse osculum pacis, iu signum, quod baptizalus est frater noster. Meminit hujus caeremoniae Cyprianus lib. 3. episl. 8. ad Fidum: respondet enim quibusdam, qui existimabant non esse baptizandos infantes recens natos, el in argumentum adferebanl, quia oportet osculum dari baptizato; omnes autem horrent infantem recens natum osculari. Respondet autem Cyprianus,nihil esse cur horreat Christianus osculari eum. quem Deus ipse creavit.

Secunda est. unctio Chrismatis in vertice: quae quidem introducta videtur, quia non semper adest episcopus, qui possit continuo dare post Baptismum sacramentum Confirmationis. Ideo enim inierim ungitur a presbytero baptizalus.non quidem in fronte, sed in verlice, Chrismate ab episcopo consecrato. Meminit hujus caeremoniae Dnmasus in vita Sylvcstri. Innocentius I. episl. I. cap. 3. Ambros. lib. 3. de sacramentis cap.I. ct Hieronymus in dialogo contra Luciferianos. ubi dicil, presbyteris non licere sine Chrismate baptizare. Ubi aperte loquitur de unctione Chrismatis, quae datur a presbytero in verlice: nam ibidem paulo ante asseruit, sacramentum Confirmationis non dari, nisi ab episcopo.

Tertia caeremonia csl, cereus accensus, qui datur baptizato in signum fidei, el gratiae acceptae, cl quod sil translatus a potestate tenebrarum ad lumen el sortem sanctorum. Meminit hujus caeremoniae Gregorius nazianzenus in oratione in sanctum lavacrum, el Augustinus in psalm. 65. in illud: *Transivimus per ignem el aquam*,

Quarla est, vestis candida, quam ferre solebant a sabbatho sancto, usque ad dominicam in albis. Meminit hujus Dionysius dc ccclesiasl. hierarch.

cap. de Baptismo. Ambrosius lib. de iis, qui myst. itil. cap. 7- et Augustinus scrm. 157. de tempore, qui csl 1. In octava paschalis.

Quinta cncrcmonia olim fuit, delibatio lactis cl mellis, seu vini, quae tamen hoc tempore non csl in usu. Meminit hujus caeremoniae Terlull. lib. 1. conlra Marcioncm. cl Hieronym. in dialogo contra Lucifcrianos, ubi dicit, id fleri consuevisse in sipnum novae infantiae in Christo. Unde etiam in missa dominicae in albis legitur profiler ncophy-

los illud ex epistola Petri: *Quasi modo geniti infantes tac concupiscite*. Sed haec non videtur fuisse generalis, cum Ianium in occidente eam viguisse scribal Hieronymus, in cap. 55. Isaiae, in illud: *Emite vinum ellac*. Itaque non mirum, si praetermissa tandem fuit; sicut etiam illa, cujus meminit Ambrosius lib. 3. de sacramentis cap. 1. lavandi pedes neophytis mox a Baptismo particularis cral qnarundam Ecclesiarum, et idcirco facile exolevit.

LIBER SECUNDUS

DE

SACRAMENTO CONFIRMATIONIS

De sacramento confirmationis sex controversiae sunt. *Prima*, an sit verum et proprium sacramentum. *Secunda*, de materia. Tertia, de forma. Quarta, de effectibus. Quinta, de ministro. Sexta, de caeremoniis. Ac ut a *Prima* incipiamus, tres erunt

primae controversiae partes. In *Prima* referemus errores de Confirmationis sacramento. In *Secunda* confirmabimus veritatem. In *Tertia* solvemus objectiones.

CAPUT PRIMUM

De erroribus et mendaciis circa sacramentum Confirmationis.

i

Haeretici hujus temporis fere omnes Confirm:)* lionem de numéro sacramentorum auferunt. Etsi enim anno 1548. in conventu Lipsiensi, Iheologi lipsienses cl wirlembcrgenses receperint seplein sacramenta. el nominalim Confirmationem, ut sacramentum proprie dictum, et gratiam conferens; tamen non perstiterunt in ea Confessione. Siquidem omnes fere eorum doctores, el qui ante illud tempus, elqui postea scripserunt, sacramentum Confirmationis rejiciunt.

Quia tamen negare non possunt, fuisse in veteri Ecclesia ritum aliquem, qui diceretur Confirmatio, linxerunt ipsi, ritum illum non fuisse quidem sacramentum a Christo institutum, sed fuisse caeremoniam quandum utiliter ab Ecclesia introductam: quam in sex capita distinguit Kcmnilius in 2.part. Examinis pag. 320. Is enim accuratissime omnium describit ordinem Lulheranao Confirmationis. Primo dicit, parvulos in infantia baplizalos, cum perveniunt ad annos discretionis, debere institui in doctrina calccbismi, el ubi saltem principia didicerint, offerri debere episcopo, qui coram Ecclesia admoneat puerum de suo Baptismo, quid acceperit, quid promiserit etc. Secundo, debere ipsos parvulos publice recitare confessionem fidei el doctrinae, quam didicerunt. Tertio, debere interrogari de praecipuis doctrinae Christianae capitibus, atque ad ea respondere. Quarto, debere moneri, ut line professione fidei oslcndnul. se dissentire ab omnibus ethnicis, haereticis, fanaticis d prophanis opinionibus. Quinio, debere gravi exhortatione admoneri, ut in pacto Baptismi, cl fidei professione perseverent, cl proficiendo confirmentur. Sexto, fieri debere publicam precationem pro ilhs pueris, ut Deus Spiritu suo sancto illos gubernare cl confirmare dignetur in hac fi-

dei professione: cl simul addi posse manus impositionem.

Hanc sententiam breviter indicavit Lutherus in lib. de Babylon, caplivil. cap. de Confirmatione. Nam. el negat esse verum sacramentum: el addit posse recipi pro ecclesiastica caeremonia, qualis est, consecratio aquae, el aliarum rerum; non meminit autem Lutherus calechismi, aut examinis in ritu Confirmationis. Zwinglius in lib. de vera el falsa religione cap.de aliis sacramentis,negat Confirmationem esse sacramentum; el addit luisse ritum in Ecclesia institutum, el examen puerorum, qui iu infantia luerant baptizali. Quod idem postea docuit Philippus in locis cap. de Cunlirmalione; Calvinus lib. 4.Institut, cap. 19. § 4.Joannes Brentins in Confess, wirlembcrgensi cap. de Continualione, cl ahi.

Non sunt autem ipsi primi, qui hoc sacramentum rejecerunt. Nam Joan. Wiclcfus in 1. lib.trialogi cap. 14. etsi non omnino videatur hoc sacramentum respuere.tamen non vult posse probari ex Scripturis,el aperte reprehendit catholicorum sententiam. Imino dicit, quibusdam videri a diabolo introductam episcoporum Conliimulionem cum omnibus suis ritibus: nec reprehendit, sed potius indicat sibi placere sententiam ejusmodi. In alio etiam libro, qui forle jam non exstat, unctionem Chrismatis aperte rejicit, ut Thomas waldensis testatur torn. 2. de sacramentis cap. 113. Aule Wiclefum Waldenses haeretici idem hoc sacramentum rejecerunt, teste Aenea Sylvio in historia Bohémien cap. 35. et ante hos omnes Novaliani, de quibus sic loquitur Thcodorctus lib. 3. haeret.fab. *Λ'ουπλiαη† poenitentiam a suo conventu arcent penitus, et iis, qui ab ipsis tinguntur, sacrum Chrisma non praebent. Quocirca eos. qui ea hac*

haeresei corpori Ecclesiae conjunguntur, benedicti patres ungi jussunt. Cur autem Novationi rejecerint hoc sacramentum, causa non fuit aliqua ratio convincens aut Scripturae testimonium evidens: sed quia ipse Novatianus (ut scribit ex Cornelio papa Euseb.) lib. 6. hist. cap. 33.) in lecto decumbens baptizatus fuit sine consuetis Ecclesiae caeremoniis; nec postea adimpleri curavit, quae omissa fuerant, nec signaculo Spiritus sancti confirmatus fuit. Ob quae, cum male audiret apud omnes, hoc remedium excogitavit, ut negaret. Chrismate inungi oportere homines post Baptismum. Donatistas etiam contumeliosos fuisse in s. Chrisma scribit Optatus lib. 2. contra Parmenianum; sed non constat an Donatistas oderint hoc sacramentum absolute, an tantum, ut a catholicis dabatur. Probabile tamen est eos hoc sacramentum contempsisse, ut etiam Atianos, et alios multos haereticos, qui cum ad Ecclesiam veniebant, jubebantur sacro Chrismate inungi, ut infra dicemus.

Sed ad haereticos hujus temporis redeamus. Doctrinam suam illi tam crassis mendaciis, tantaque impudentia conviciorum, et blasphemiarum onerant, ut plane perspicuum fiat, eos, qui hoc sacramentum oppugnant, recipere mali spiritus plenitudinem; sicut e contrario, qui illi reverenter suscipiunt, sancti spiritus plenitudinem consequuntur.

Joannes Calvinus in Antidoto concilii sess. 7. can. 2. *Olei, inquit, qui faciat mentionem, nemo est ex veteribus: immo nec ex media illa aetate, quae jam nullis tiliis abundabat* Haec ille. Atqui meminerunt olei plurimi veterum, immo etiam vetustissimorum. Tertullianus lib. 1. contra Marcionem, loquens de sacramentis Christi: *Ille, inquit, neque aquam Creatoris respuit, qua suos abluit, neque oleum, quo suos ungit.* Et Augustinus lib. 5. contra Donatistas cap. 20. *Si ad hoc valet. quod dictum est in euangelio. Deus peccatorem non audit. ut per peccatorem sacramenta non celebrentur: quomodo exaudit homicidam deprecantem. ut super aquam Baptismi. vel super oleum, vel super Eucharistiam. vel super capita eorum, quibus manus imponitur?* Denique adeo clare et aperte meminerunt Chrismatis Tertullianus, Cyprianus et Cyrillus. ut Kemnilius hoc nomine istos Patres rejiciat, et per contemptum vocet Chrisma Cyrillum.

Idem Calvinus ibidem canon. 3. Iridicinos Patres. asinos et porcos vocal. cum tamen modestissimus videri velit. Porro in Institui, lib. 4. cap. 19 §8. Verbum, inquit, *unctorum est. nullam promissionem in Baptismo percepisse, qua in agnibus instruantur.* Haec ille. Atqui hoc nullus catholicorum docet. Nam quod citat Calvinus ex cypriani. s. M. Ichniadi- *in Baptismo regeneramur ad vitam, in Confirmatione armamur ad pugnam*, referendum est ad proprios effectus horum sacramentorum. Baptismus enim proprie ad vitam regenerat, quamvis gratia illa regenerationis, valeat etiam ad peccata vitanda: Confirmatio autem proprie datur ad augmentum roboris, et ad pugnandum pro fide.

Rursus § 10. aliud mendacium profert, cum ait: *Nonne, se Donatistas produnt, qui vim sacramenti a ministri dignitate aestimant?* quia nimirum dicimus, sacramentum Confirmationis non posse conferri ordinarie, nisi ab episcopo. At Calvinus non ignorabat, Donatistas de alia dignitate loqui consuevisse, nimirum de dignitate probitatis et innocentiae, non de dignitate ministerii ecclesiastici. Alioqui etiam Calvinus Donatista esset. cum velit Baptismum non posse tribui a laico, neque ut forma, sed solum a publico Ecclesiae ministro. Igitur contra mentem et conscientiam suam loquulus est. ac proinde mentitus.

Ibidem de Mdcbiude papa et martyre. cujus verba proxime citaverat, ita loquitur: *Os sacrilegum. tunc pinguedinem faetore, dumtaxat anhelitus lui. inquinatam, et verborum murmure incantatam, audes Christi sacramento opponere, et conferre, cum aqua verbo Dei sanctificata? Al parum hoc ipsum erat tuae improbitati, nisi etiam praeferes. Haec sunt sanctae sedis responsa: haec apostolorum tripodis oracula.* Ille. Poterant Calvinus impudentius blasphemare in sanctissimum virum? poteratne manifestius confiteri, nihil sibi esse commune cum antiqua Ecclesia? Siquidem s. Melehiadi omnis Ecclesia, quae tunc erat, communicavit; ac de eo sic loquitur, Augustinus in epist. 162. *Qualis, inquit, ipsius s. Melehiadis ultima est prolata sententia: quam innocens, quam integra, quam provida, atque pacifica?* Et infra: *O virum optimum, o filium Christianae pacis, o patrem Christianae plebis.*

Denique § 11. proferi aliud mendacium Calvinus: *Ecce, inquit, praeterita aqua, et nullo numero habita, unum oleum in Baptismo magnificiunt.* Haec ille. Confinxit autem hoc mendacium, occasione accepta ex verbis Magistri Sententiarum. perperam expositis. Nam Magister lib. 4. dist. 7. cap. 2. dicit, sacramentum Confirmationis esse nobilius sacramento Baptismi aliquo modo, ratione videlicet ministri, a quo datur. et ratione membri. in quo perficitur. Confirmationis non potest periculi nisi in fronte nobilissimo omnium membrorum. Haec ille accepit Calvinus, quasi Magister contulerit unctionem Confirmationis, quae sit in fronte, cum unctione Baptismi, quae sit in vertice, et proinde sacramentum Baptismi non constituerit in aqua, sed in solo oleo. Al noluit intelligere Calvinus verba Magistri, ille enim confert unctionem Confirmationis, non cum unctione Baptismi, sed eum ipso Baptismo, qui ex aqua, non ex oleo conficitur. Confed enim inter se sacramenta: non est autem sacramentum unctio in Baptismate, sed aspersio aquae. Al, inquit Calvinus, aspersio aquae (il etiam in fronte. Respondeo: Hoc interesset inter Baptismum et Confirmationem, quod Confirmatio non perficitur. nisi in fronte: aspersio autem aquae Baptismi, potest fieri in fronte, sed potest fieri etiam extra frontem; immo nunc ordinarie cum baptizantur infantes, solum vertici ipsorum infunditur aqua. Ut etiam Confirmatio a solo episcopo datur: Baptismus ab episcopo dari potest, sed dari etiam potest a presbytero: et idcirco iam ratione ministri, quam ratione subjecti praesint Confirma-

lio Baptismo, ut recte dicit Magister. Quare sine ulla causa mentitur Calvinus, catholicos nullo numero habere aquam Baptismi.

Ibidem Calvinus dicit, se ne unius quidem stercoreis facere oleum, sive in Baptismo, sive in Confirmatione. Atqui de utroque oleo, omnes sancti, et antiqui Patres honorificentissime semper loquuti sunt, ut supra ostendimus in disputatione de caeremoniis Baptismi, et infra ostendemus, cum agemus de materia Confirmationis.

Jam vero Murtinus Kemnitius multa similiter habet, et mendacia, et convicia; sed uno tantum loco ero contentus. Igilur in 2. par. Exam. pag. 298. tria simul mendacia conglutinat. Primum est, quod unctio Chrismatis ex schola Montani prodierit. Secundum, quod Tertullianus et Cyprianus in hac re Monlanisla fuerint. Tertium, quod Hieronymus hanc sententiam refutet in Dialogo contra Luciferianos.

At nullus unquam auctor prodidit hanc fuisse haeresim Montani. Scribunt de erroribus Montani, Tertullianus de praescriptis Epiphanius haer. 48. Eusebius lib. 4. histor. cap. 14. Clemens alexandrinus Strom. 4. Philastrius in catalogo. Hieronymus in epistola ad Marcellum de erroribus Montani. Augustinus haer. 26. Theodorclus lib. 3. de fabulis haeret. Damascenus in libro de centum haeresibus, in nullo aulem horum, ullum esse verbum de hac re. Sed colligit Kemnitius, ut ceteri solent, hunc fuisse errorem Montani, licet nemo id scripserit, quia Tertullianus fuit Monlanisla: et ipse ceteri, qui scribit, Spiritum sanctum dari baptizatis per Chrismatis unctionem. At non omnia, quae Tertullianus scribit, ad Montani errores perlinent, licet ille in ultima aetate Monlanisla fuerit. Alioqui Monlanislae haeres erunt, Christum esse Filium Dei, Baptismum in aqua celebrandum, Eucharistiam in pane et vino, et alia id genus multa, quae Tertullianus scribit.

Deinde quanta ceteri impudentia s. Cyprianum martyrem celeberrimum Monlanislae haereticum facere? Quid, quod ipse Kemnitius in hac ipsa re sibi non constat? nam pagin. 317. dicit, hunc errorem confictum ab antiquissimis Patribus, Tertulliano, Cornelio et Cypriano. At si isti confinxerunt; non ergo a Montano id acceperunt;

Denique, quod s. Hieronymus hunc errorem refellat in Dialogo contra Luciferianos, crassissimum ceteri mendacium. Nam in eo dialogo solum explicat s. Hieronymus, quomodo dari dicatur Spiritus sanctus per manus impositionem, cum etiam ante in Baptismo datus sit: sed neque Montanum ac Tertullianum, neque sanctos episcopos Cornelium et Cyprianum nominal; tantum abest, ut eos refellat, ut mentitur Kemnitius. Neque ex eo, quod Hieronymus dicit, in Baptismo dari Spiritum sanctum, sequitur refutari sententiam Tertulliani et Cypriani, qui dicunt dari in Confirmatione: alioqui Hieronymus refutasset etiam Lucam, qui ait, Act. 8. *Non dum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum.* At nullos refutat Hieronymus: non enim negant Lucas et alii, in Baptismo

dari Spiritum sanctum, nisi in illa plenitudine, quae datur in Confirmatione.

CAPUT II.

Probatur ex Scriptura sacramentum Confirmationis,

Quinque argumentis probandum est, Confirmationem esse sacramentum vere ac proprie dictum, ut concilium Tridentinum docet sess. 7. canon. 1. de Confirmatione. Primo, ex Scripturis. Secundo, ex traditione, et testimoniis summorum pontificum. Tertio, ex testimoniis conciliorum. Quarto, ex testimoniis Patrum graecorum. Quinto, ex testimoniis Latinorum.

Quod ad Primum attinet: Tria requiruntur ad essentiam sacramenti christiani proprie dicti. Primo, promissio gratiae. Secundo, signum sensibile cum verbo, quod sit medium, seu organum, quo applicetur promissio. Tertio, mandatum divinum, quo id jubeatur ministrari. Haec tria postulant sibi ostendi ex Scripturis in quaestione de Confirmatione, Calvinus lib. 4. Institut. cap. 19. § 5. et Kemnitius in 2. part. Exam. pag. 116. *In hac quaestione*, inquit Kemnitius, *quae sint illa media, per quae credendum sit Spiritum sanctum velle efficacem esse; ante omnia petimus ex verbo Dei nobis monstrari, expressum mandatum, et promissionem divinam: quando enim illa habemus, tunc scimus mediis illis, utpote divinitus institutis, reverenter esse utendum: scimus etiam quid illis tribuendum sit.* Ille ille, illaque nihil aliud requirunt; et merito: nam ad haec revocantur omnia; et omnium consensu sacramentum est proprie dictum, ubi haec tria inveniuntur.

Ac promissio quidem, cicccic amplissima habetur, Joan. 14. ubi Dominus promittit Spiritum paracletum, qui consoletur in omnibus adversis. Item cap. 15. ubi promittit eundem Spiritum sanctum, qui faciat discipulos fortes, atque intrepidus in lesificatione veritatis: Et cap. 16. ut argui mundum de peccato, de justitia et de judicio, id est, qui det robur apostolis ad arguendam infidelitatem hominum, et testificandam Christi justitiam, et annuntiandum principem hujus mundi jam esse judicatum. Item Lucae ult. *Sedete in civitate, donec induamini virtute ex alto.* Denique Act. 1. *Accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, et eritis mihi testes etc.* Hanc certe divinam esse promissionem, et in Scripturis haberi, et ea promitti hominibus jam baptizatis, et justis gratiam ampliorem Spiritus sancti, quae habet fortes in confessione fidei, nullo modo negari potest.

Jam vero medium, seu organum, sive signum sensibile constans ex rebus et verbis, quibus applicetur illa promissio, fuit manus impositio cum oratione. Nam apostoli quidem singulari miraculo et beneficio receperunt illam gratiam promissam sine ullo medio, scilicet sacramento in die pentecostae.

sics, ul notum est ex Aclor. 2. Al vtro caeleri recipiebant illam eumlem gralam ministerio apostolorum per illml medium, ul palet Aclor. 8. *Tunc, imponebant manus super illos. et accipiebant Spiritum sanctum*: el anlea dixerat illos venisse . ul orarent. Idem habetur Aclor. 19. El quod hoc medium sil medium . quo applicatur promissio facia de mittendo Spiritu sancio, palet ex effectu : nam cuicumque baptizato aposloli manus imponebant, veniebat supercum Spiritus sanctus. Denique quod istud donum. quod dabatur tunc omnibus baptizatis per manus impositionem . fuerit illud ipsuin, quod promissum foil apostolis , palet ex testimonio sancti Petri, qui Aclor. 2. coneionabatur populo, cl promittebat idem donum, quod ipse acceperat. si crederent, el baptizarentur, el allegab. it Joelem, qui praedixerat donum illml effundendum, non super apostolos Ianium, sed super omnem carnem. Idem eliam Petrus Aclor. 11. Is. lib. 11. nr, Cornelium, cl ejus comites accepisse idem donum, quod acceperunt aposloli in pentecostic: *Nihil*, inquil. *discrevit inter nos et illos*, el lamen Scriptura nusquam meminit alterius medii, seu signi sensibilis , quo daretur donum illud, nisi manus impositionis cum oratione.

Iles. 11. mandatum. Sed pro mandato damus illis mandati cxequulionem. Numquam enim apostoli ila ordinarie, et secure imposuissent omnibus baptizatis manus, ul veniret super eos Spiritus sanctus . nisi Dominus hoc cis mandasse!. Quemadmodum eliam hic in terris cum famulus aliquid agit. quod non polesi nisi jussu Domini, el non esi stultus , omnes intelligunt, eum habere mandatum, etiamsi is non dicat se habere mandatum : ul si lictores capiant magnum aliquem virum iu medio foro, ul si vi. illos indicunt senatoribus tali die habendum senatum clc. Fuisse autem ritum illum ordinarium, el communem omnibus baptizatis, palet ex cap. 8. el 19. Adorum. El cx epistola ad Hebraeos cap. 6. Itaque ipse eliam Calvinus cum lib. 4. Instil, cap. 19. § 5. poslulassel mandatum sibi ostendi, responde! ipse sibi nomine catholicorum § 6. *Tuentur*, inquil, *si quidem apostolorum exemplo quos nilul temero fecisse existimant*: ac respon-ionem admittens, nil : *Id sane recte: nec α nobis reprehenderentur, si se apostolorum imitatores ostenderent etc*,

Xunc videndum csl, quid ad hoc argumentum respondeant adversarii. Prima sohilio csl Calvini loco citato; quod illa manus impositio non fuerit . sacramentum, sed quaedam oblatio baplizatorum Deo: solebant enim per manus impositionem offerre Deo, quos baplizaverant.

Ut haec solutio facile refellitur. Nam in primis id (.alvinus Ianium dicil. sed nec probal, nec polesi probare ullo testimonio, nisi sua ipsius auctoritate. Sic enim ait: *Huic manus impositioni non al- t na subcase mysterium coqito. sed hujusmodi* < u < r > nioniuin *ab diis adhibitam interpretor, ul ipso yestu significarent se Deo commendaro el iclut o/ferre cum. cut munus imponebant*. Deinde Scriptura dicil, quod ad illam mantis impositionem. sequi batur continuo effusm doni mirabilis: mimo etiam assent Scripiur. per illam impositio-

nem manuum dalum Spiritum sanclum. Aclor. 8. sicut «licii Titum 3. per lavacrum regenerationis salvos nos Heri. Ul igitur lavacrum non csl simplex oblatio, sed mysterium conferens gralam; ila eliam impositio manuum. Praeterea offerre Deo baplizalum, non est aliquid majus, quam baptizare. praesertim secundum Calvinum, qui «licit nihil subesse mysterii in hac caeremonia. ergo poterant offerre illi ipsi, qui baplizaverant. Al Scriptura contrarium «locet. Nam Aclor 8. Philippus baptizat, et lamen non polesi imponere manus, sed veniunt ad hoc faciendum Petrus el Joannes. El Ador. 19. Paulo praesente baptizantur duodecim viri. el non exprimitur a quo, quia quilibet poterat id facere: al baptizatis Paulus ipse manus imponit. Denique quid opus erat nova oblatione, cum hoc ipso, quod quis baptizatur, offerat se Deo ejusque legibus, et obsequio se subjiciat?

Secunda sohilio esi ejusdem Calvini ibidem, cl Brentii in Confessione Wulembergensi cap. de Confirmatione, qui dicunt, Deum initio nascentis Ecclesiae per manus apostolorum dedisse fidelibus dona quaedam visibilia Spiritus sancti, ut donum linguarum, donum miraculorum, et similia; cx quo sequitur illam impositionem manuum non fuisse sacramentum, quia noti dabat gralam justificationis. El confirmant ex similibus; nam umbra Petri curabantur homines Aclor. 11. el per sudarium Pauli Ador. 19. cl tamen non facimus inde sacramenta.

Sed hacc eliam solutio facile rejici potest. Nam quod dicunt, illam impositionem manuum non dedisse nisi dona quaedam loquendi linguis, el miraculorum, falsum est. Xam in primis dona illa gratis dal. i non dicuntur in Scriptura simpliciter Spiritus sanctus, nec dicitur Spiritus sanctus habitare in eo, in «pio non sunt nisi illa domi: quin potius e contrario Spiritus sanctus effugiet licium, nec habitabit m corpore subdito peccatis. Sapient. 1. dona autem illa gratis data, eliam in peccatoribus interdum inveniuntur; ul palet Matlh. 7. Al per m mus impositionem apostolorum «l ibatur ipse Spiritus sanctus Aclor. 8. cl 19. nbn igitur solum du- ll i illa gratis data. Secundo; Id dabatur per ma- ims impositionem. quod promiserat Dominus Joan. 14. 15. IG. el Lucae ultimo, ul supra ostendimus. Al qno «l promisit Dominus, non oral donum linguarum. aut curationum (id enim fuit a. l diamentum quoddum) sed gratia roborans, el conlirmaos in fide. Terlio: Dona illa non erant communia omnibus. ul patet ex Bum. 12. et 1. Corinlh. 12. *Xumquid omnes prophetant? numquid omnes loquuntur linguis?* Al Spiritus saucius per manus impositionem dabatur omnibus, ul aperte colligitur ex locis notatis Aclor. 8. el 19. Quarto; Apostolus llebr. 6. numerat impositionem mums cum Baptismo, cum fide, eum poenitentia, cum li- liis rebus, «tuaer perlinent ad salutem: iimno etiam ad fundamenta religionis, ul ibidem Apostolus dicil. Al certe loqui linguis, el prophetare, non perlinet nd salutem, mullo minus ad fundamenta religionis. Quinto: Si nihil aliud conferebat Spiritus samlus «talus permanus impositionem, nisi dona illa miraculorum, cccrlc numquam aposloli pruna-

rii Petrus, cl Joannes cx Hierusalem in Samariam descendissent, ul manus imponent. Nam satis nulla miracula operabatur Philippus in Samaria, ul non essent ibi necessarii alii, qui miracula facerent. Sexto: Idem ostendunt exempla, quae, adversarii proferunt de umbra Petri, cl sudario Pauli; nusquam enim legimus per ea instrumenta datum esse Spiritum sanctum, sed solum temporalem sanitatem.

Tertia solutio csl ca. quam attingit quidem loco citato Calvinus, sed latius eam persequitur licninius pagina 290. In apostolis privilegium singulare fuit, ul Spiritum sanctum darent per manus impositionem: habuerunt enim illi peculiare mandatum, cl promissionem de hac re. Al nos non habemus ejusmodi mandatum, cl promissionem: Igitur temere imitari conamur. Confirmatur argumentum ex eventu. Nam ad eorum manus impositionem sequebatur efleclus: ad nostram nihil sequitur, etiamsi enim quis millies manum imponat, non descendunt linguae igneae. Cessavit igitur domini illud: proinde otiosa, ct inanis caeremonia remansit.

Haec quoque solutio facile rejici potest. Nam in primis non ostendent adversarii, ubi mandaverit Dominus apostolis, ul manus imponent ad Spiritum sanctum recipiendum. Legimus quidem Mare. ult. *Super aegros manus imponent, el bene habebunt*: sed illa dicuntur munitius fidelibus, non aulcm solis apostolis.· *Signa*, inquil. eos *qui crediderint, haec sequentur etc.* El praeterea ista csl impositio manus ad morbos pellendos, non ad Spiritum advocandum. Legimus item Ananiam Actorum 9. accepisse mandatum, ul Paulo manus imponeret; quem locum perperam Calvinus cxponit de manus impositione, de qua nunc agimus, cum in Antidoto concilii tridentini sess. 7. can. 3. de Confirmatione, tum in Institut, lib. 4. cap. 19. § 10. Sed is locus nihil facit ad rem. Nam illa impositio manus fuit curativa ad depellendam caecitatem corporalem, non ad dandum Spiritum sanctum: eliam ante Baptismum facta csl. Secundo. neque ostendent apostolis usquam factam esse promissionem, ut cui manus imponent, daretur Spiritus sanctus. Promisit quidem apostolis Dominus Spiritum sanctum, quem cl acceperunt in die pentecostes: al ul ipsi aliis darent, nusquam legimus; el lamen dabant, el quidem ordinarie. Non igitur requirebatur peculiaris promissio. Terlio, promissio generalis est non solis apostolis, sed loti Ecclesiae facta; igitur cl caeremonia, qua applicatur promissio, generalis esse debet cl perpetua. Probatur antecedens; Nam etiamsi Dominus apostolos alloquebatur, cum promittebat Spiritum sanctum, lamen in eis Ecclesiam totam alloquebatur, ul ait sanctus Leoserm. 9. de quadragesima: *Tota*, inquil, *Ecclesia salutare suum in iis qui tidcrant. universaliter audiebat.* Unde eliam Domini' ait Matlh. ultimo: *Vobiscum sum omnibus diebus, usque, ad mundi consummationem.* Ubi alloquitur eos, qui erant omnes murituri intra centoni annos, cl tamen dicit se cum eis semper futurum. quia nimirum, cl ipsi semper erunt in posteris suis. Hem ex eo, quod ait Lucae 22. *iloc*

facile, in meam commemorationem; quod eerie ad alios eliam perlinet, qui apostoli non erant. Unde b. Petrus, qui eas promissiones rectissime intelligebat Actor. 3. omnibus pollicebatur Spiritum sanctum, si crederent, el baptizarentur; el allegabat vaticinium Joelis: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem.* Accedit eliam ratio evidens. Nam caussa, cur Deus promisit, et dedit Spiritum sanctum, non minus locum habet in nobis, quam in apostolis: siquidem omni tempore egeni fideles virgule Spirilus sancti ad resistendum in persecutione el confitenda fue. Neque Dominus providere potuit, aut voluit Ecclesiae suae ad annos decem, aul viginli, et non perpetuo. quando illa auxilio indiget.

Sed respondet Kemnitius: Promissionem quidem esse generalem, sed organum, quo illa applicatur, non esse jam impositionem manus, sed alia instrumenta, nimirum Baptismum el Eucharistiam. Atqui hoc est temere, el pro arbitrio, iimno eliam contr. i verbum Dei lingere organa, quibus applicentur divinae promissiones. Nam si Baptismus, et Eucharistia applicant promissionem praedictam, cur apostoli utebantur manus imposdmne: deerant fortasse illis Baptismus el Eucharistia; Deinde apostoli ante Chrisli passionem baptizati fuerant el Eucharistiam sumpserant, el lamen post illa omnia promittitur cis Spiritus sanctus. Non igitur acceperant hoc donum. nimirum in ea plenitudine, quae danda erat in sacramento Confirmationis, per Baptismum et Eucharistiam. Praeterea Actorum 8. Samaritani baptizati erant, el lamen Lucas disertis verbis dicit. Spiritum non venisse in queinquam illorum, nisi post manus impositionem apostolorum. Denique cum ipsa Scriptura tam aperte doceat, medium ad recipiendum hoc donum esse manus impositionem; quanta temeritas csl huc medium rejicere, el alia confingere?

Al. inquiunt. cessavit efleclus ille, qui sequebatur ad impositionem manus. Respondeo; Cessavit quoad visibilia symbola, non quoad invisibilem gratiam. Nam posse dari etiam invisibiliter Spiritum sanctum, constat ex facto Domini. Joan. 20. ubi insufflavit, cl dixit. *tecipite Spiritum sanctum*: debuisset autem dari semper, saltem invisibiliter, paulo ante probatum csl. Euii autem caussa rationabilis, quare tunc daretur visibiliter, nunc solum invisibiliter; quia initio Ecclesiae ad lidem plantandam et nutriendam, ejusmodi miracula necessaria erant. Undo Augustinus lib. 3. de Baptismo cap. 16. *Seque enim temporalibus*, inquil, *et sensibilibus miraculis alteslanlibus per manus impositionem, modo datur Spiritus sanctus, sicut antea dabatur ad commendationem rudis /idei. el Ecclesiae primordia dilatanda. Quisnim nunc hoc exspectat. ul ii. quibus manus ad accipiendum Spiritum sanctum imponitur, repente incipiant loqui linyuis? Sed invisibiliter cl latenter intelligitur per vinculum pacis eorum cordibus divina chantas inspirari.* Denique idem palet ex similibus. Nam initio Ecclesiae, qui credebant, operabantur miracula juxta illud Marci ult. *Signa*, eos, *qui crediderunt, haec sequentur.*· *super aegros manus imponent, cl bene habebunt.* Nunc

(cassavit isle effectus fidei. Ncc lamen csl fides o-
liosa, cl inanis, quia liabel effectum suum princi-
palem, qui csl vivificare: *justus enim ex fide vivit*,
llebr IO. Vide Gregorium in homilia evangehi u-
scensionis. Pari ratione in principio Ecclesiae pu-
iiebmur peccatores visibilibus poenis, ul palel
de Anania el Saphyra, Aclor. 5. de Elima mago A-
lor. 13. de iis, qui indigne communicabant. 1. Co-
iinlh. II. Al num hoc tempore, quia non puniun-
tur ista peccata visibilibus poenis, ideo impunita
manebunt; cl non saltem invisibiliter punientur,
II hic, ct m alia vita? Ila igitur cl in bonis.

Quarta solutio csl Kemnili pag. 291. totum lo-
cum Actor. 8. cl 19. nihil pro nobis facere cum
nos impositionem manus rejecerimus, cl in ejus
locum unctionem Chrismatis subjecerimus.

Haec solutio nulla csl. Nam ul omittam quae
infra dc Chrismate dicenda sunt, falsum csl reje-
ctam esse manus impositionem. Ilis enim episco-
pus manus imponit confirmandis, ul cx pontificali
Romano incelligi polesl, semel cum super cos ma-
nus extendit, atque orat: el rursum cum signal in
Ironie, alque ungit; ipsa enim unctio, cl signatio
cum manu liat, manus impositio rectissime dicilur,
ul docet Hugo lib. 2. dc sacramentis pari. 7. cap.
2. Iude eliam .Mare. 7. cum postulassent quidam,
ul Dominus manus imponeret lunatico; ille id fe-
cit, nam digito leligil liuguain, cl aures ejus.

CAPUT III.

Probatur veritas testimoniis summorum pontificum.

Nunc secundo probanda csl veritas cx veterum,
cl sanctorum pontificum responsis. Adferemus au-
tem testimonia, quae non quidem disertis verbis
allirment, Confirmationem esse sacramentum (id
enim neque necessarium est. cl facile posset de-
torqueri ad significationem sacramenti largo modo
accepti) sed testimonia adferemus, quae rem ipsam
demonstrent; idesl, caeremoniam dantem gratiam,
cl a Baptismo distinctam.

Primus igitur sil s. Clemens romanus. Vide lib.
3. conslit. cap. 10. Hi. et 17. cl lib. 7. cap. 44.

Secundus sil s. Urbanus in epistola sua decre-
tali: (*hnnnes*, inquit, */ide/es per manuum im-
positionem episcoporum Spiritum sanctum post
Baptismum accipere debent, ut pleni Christiani
inveniantur.*

Tertius sil s. Cornelius papa cl martyr, in cpisl.
nd labium Antiochenum apud Eusebium lib. G.
hist. cap. 33. *Aonfuil*, inquit, *signaculo Chris-
mati.- consummatus, unde ncc Spiritum sanctum
potuit promereri.*

Quarius sil Melchiades papa ct martyr, in cpisl.
ad episcopos Hispaniae; interrogatus. utrum majus
-aeramentum esset Baptismus, an Confirmatio; re-
spondit his verbis: *Scitote ulrumque magnum
, jsc -aeramentum.* El addit, Confirmationem in
eo praestare Baptismo, quod solum a summis sa-

cerdotibus, idesl, episcopis confertur. Ubi apertis-
sime doccl, Confirmationem esse sacramentum ve-
re cl proprie dictum: quia confert cum Baptismo,
el aliquo modo eliam Baptismo antepontit: Baptis-
mum aulem omnes fatentur sacramentum esse ve-
re, ac proprio dictum.

Quinius sil sanctus Eusebius papa in cpislol. 3.
Manus. inquit. *impositionis sacramentum magna
veneratione tenendum est, quod ab aliis perfici
non potest, nisi a summis sacerdotibus.* Et
probat ex Actis apostolorum.

Sextus sil sanctus Innocentius I. in cpisl. 1. ad
Decentium cap. 3. *Presbyteris*, inquit. *Chrismate
baptizalos ungere licet, sed quod ab episcopo
fuerit consecratum; non tamen frontem ex eo-
dem. oleo signare, quod solis debetur episcopis
cum tradunt Spiritum sanctum Paracletum.* El
adducit exemplum apostolorum Actorum 8. ubi In-
nocentius aperte distinguit episcopalem Confirma-
tionem, qua tradi dicil Spiritum sanctum, ac proin-
de sacramentum esse, ab unctione, quae sit m Ba-
ptismo, quae non est sacramentum, sed quid sa-
cramentale; ct praeterea ab apostolorum duclrina
hoc descendere.

Septimus sit s. Damasus in cpisl. 4.

Octavus sit s. Leo cpisl. 86. alias 88.

Nonus sil s. Joannes III. in cpisl. ad episcopos
Germaniae. Hi tres pontifices declararunt non li-
cere chorepiscopis, sed solis episcopis dare Spi-
ritum sanctum per manus impositionem, el uncti-
onem Chrismatis in fronte. Ac Joannes III. citans
Damasum cl Leonem, caussam reddit cur tam ipse,
quam illi ila declaraverint; quia in Actis cap. 8.
soli apostoli dabant Spiritum sanctum per manus
impositionem: ubi videmus cos loqui de illa cae-
remonia, quae apostolis fuil in usu.

Decimus sil s. Gregorius, qui lib. 3. cpisl. 'J.
monet, ne presbyteri signare audeant Chrismate
baptizalos in fronte, cum ad episcopi munus id
pertineat. El in cap. I. Canlic. in illud: *in vineis
Engaddi*, inquit, *balsamum nascitur, quod cum
oleo pontificali benedictione Chrisma efficitur,
quo dona sancti Spiritus exprimuntur.* Adde Cl-
ium Innocentium 111. cap. *Cum venisset*, extra de
sacra unctione.

CAPUT IV.

Idem probatur ex conciliis.

Primum est eliberlinum concilium antiquissi-
mum canon. 38. Postquam enim dixerat posse lai-
cmii in necessitate baptizare, addit: Si *supervi-
xerit. ad episcopum eum perducatur, ul per ma-
nus impositionem perfici possit.* Idem ellam infra
can. 77. jubet diacono, si quos baplizaveril.

Secundum csl concilium arclatense I. tempore
s. Sylvcslri celebratum, quod can. 8. jubet haere-
ticis ad Ecclesiam redeuntibus, si baplizati fuerint
in nomine Patris, cl Edii el Spiritus saucii, non
ilerum Iradi Baptismum, sed manus ab episcopo
imponi, ul accipiant Spiritum sanctum: quia nimi-

rum haeretici illi Baptismum dare solebant, sed non Confirmationem.

Tertium est arclalcense IΓ. sub eodem Sylvestro, quod idem statuit can. 17. nisi quod exprimit cl- iim Chrisma cum manus impositione.

Quartum sil laodicenum eliam antiquissimum, ubi canon. 7. jubentur Novaliani sancio Chrismate inungi: cl canon. 48. *Oportet, inquit. baptizatos sacratissimum Chrisma percipere, cl coelestis regni participes fieri.*

Quintum sil aurcliancense concilium apud Gratianum de consecr. distinet. canon. Ul jejuni: *Ul jejuni, inquit. ad Confirmationem veniant perfectae aetatis, ul moneantur confessionem prius /acere, ul mundi donum Spirilus sancti valeant accipere.*

Sexlum sil meldense concilium apud eundem Gratianum eadem distinet, canon. Ul episcopi: *Ul episcopi, inquit. non nisi jejunii per impositionem manuum Spirilum sanctum tradant.*

Septimum sil concilium II. bispalcense canon. 7. ubi idem repetitur quod supra ex Leone I. citavimus.

Octavum sil concilium, quod celebravit sanctus Bonifacius episcopus cl martyr, quod cxslal in vita ipsius in tomo 3. Surii, ubi statutum est, ut episcopi circumirent dioeceses Confirmando.

Illis accedant concilia generalia, conslantianopolitanum III. canon. 7. fiorenlinum in instruct. Armenorum, el tridcnlinum sess. 7. canon. 1. de Confirmatione.

CAPUT V.

Idem probatur ex Patribus graecis.

Primus ex Patribus graecis sil Dionysius areopngila. Is de ecclesiastica liicrarchia, c. 2. par. 2. sic habet: *Baptizatum indutum alba rosie ad pontificem ducunt; ille divino, ac deifico prorsus unguento virum signat: cl pari. 3. Perficiens illa unctio facil perfectum; cl cap. 4. pari. 3. Sed elipsis, qui sacratissimo regenerationis mysterio consecrantur, adventum Spirilus sancti consummans unguenti inunctio elargitur.* Hic vides caeremoniam, et ejus clTeclum, ac proinde sacramenti proprie dicti rationem.

Secundo loco prodeat Clemens alexandrinus, qui leste Eusebio lib. 3. hist. cap. 17. secundum versionem Cbristophorsoni, refert historiam juvenis cujusdam a sancto Joanne apostolo commendati curae, ac diligentiae episcopi nuper creati, ac inter alia sic loquitur: *Qui (episcopus) cum Baptismi sacramento illuminavit, postea vero sigillo Domini tamquam perfecta, et tuta ejus animi custodia obsignavit.* Ubi aperte loquitur de sacramento Confirmationis, quod csl sigillum dominicum in fronte impressum, el custodiam praebens per gratiam quam confert.

III. Justinus quaesi. 137. Orthodoxorum, seribit peractis mysteriis Baptismi, consignari fideles sacro unguento.

IV. Origcncs homil. 8. in Levilicum prope finem:

Sic ergo, inquit, conversis a peccato purificatio quidem per illa omnia datur, quae superius diximus: donum aulem gratiae Spiritus per olei imaginem designatur, ul non solum purgationem consequi possit is, qui convertitur a peccato. sed et Spiritu sancio repleri. El hom. i), ultra medium: *Omnes, inquit, quicumque unguento sacri Chrismatis delibuti sunt, sacerdotes effecti sunt, sicut et Petrus ad omnem Ecclesiam dicit; Vos autem genus electum regale sacerdotium.*

V. Cyril his hlerosolymitanus ex quinque catechesibus myslagogicis, 1. cl 2. scripsit de Baptismo, 3. de sacramento Confirmationis. 4. el 5. de Eucharistia, quae sunt tria sacramenta, quae eodem die percipiuntur a neophytis. Unde apparet Cyrillum non lanium habuisse Confirmationem pro sacramento. sed eliam pro sacramento propriissime dicto, quandoquidem illud in numero ponit cum Baptismo el Eucharistia. Praeterea calcches. 3. jam citata, sic loquitur: *Quemadmodum panis Eucharistiae post sancti spiritus invocationem non amplius est panis communis. sed est corpus Chrisli; sic et saucium hoc unguentum, non amplius est unguentum nudum, postquam jam consecratum esi, sed est Chrisma Christi, quod adventu Spiritus sancti per ipsius divinitatem energiam habet. quo frons, el alii sensus sui symbolice inunguntur, et corpus quidem isto visibili unguento perungitur, anima vero sancio ac vivifico Spiritu sanctificatur:* Nola ad hunc locum primo conferri hic eliam Chrisma cum Eucharistia; quod csl argumentum ulrutnque esse aequae proprie sacramentum. Secundo nola, unguentum consecratum vim habere sanctificandi, quod esi proprium verorum sacramentorum, quae sunt instrumenta sanctificationis. Tertio, non solum vim habere sanctificandi, sed eliam reipsa vere, animam sancto Spiritu sanctificari, cum frons Chrismate perungitur. Quarto nola, hunc auctorem caule loquulum, cum ait. panem Eucharistiae post consecrationem esse corpus Chrisli: unguentum aulem post consecrationem non dixit esse Spirilum sanctum, ne putaremus a Cyrillo fingi similem Insnbslanlialionem unguenti, qualis fit in pane: sed dixit. non esse nudum unguentum, sed Chrisma Chrisli habens energiam sanctificandi a Spiritu sancio.

idem Cyrillus ibidem docet. quemadmodum Christus primo Baptismum accepit: secundo descendit in eum columba: tertio excepit eum lenlialio: ita nobiscum etiam fieri. qui primo baptizamur deinde per Chrisma recipimus Spirilum sanctum et sic tandem ad praelium descendimus cum diabolo. Ibidem etiam dicit. Christianum proprie denominari a Chrismate. Cum enim Christianus dicatur quasi unctus. non videtur dignus hoc nomine qui non csl unctus hoc unguento, quo Christiani perficiuntur. Denique ibidem eliam recte dicit, Joannem in sua cpisl. I. cap. 2. cum ait: *El vos unctionem, quam accepistis ab eo. in vobis maneat, et unctio docebit vos de omnibus. ml* hoc sanctum Chrisma alluisse per quod datur Spirilus sanctus <pii docet nos de omnibus,

VI. Gregorius nazianzenus oratione in saucium

lavacrum: *At si lu, inquit, per Baptismum le ipsum abfirmavcris, ac pracclarissimo, cl firmissimo auxilio libi in futurum caveris animum scilicet, el corpus unctione. cl Spiritu consignans. quemadmodum (dim Israel nocturno il'o primigenosque luenta cniore; quid libi accidet: et quod tibi praesidium comparatum erit? audi Salomonis paraemias: Si sederis. ait. intrepidus eris, si dormieris, suavis erit somnus lutis.*

VII. Amphilochius in vila s. Basilii. si lamen is ct verus anclor ejus libri: *Baplizavil, inquit. Maximinus episcopus Sasilium cl Eubulum. el vestivit albis, atque ungens cos sancto Chrismate, tradidit eis vivificam communionem.*

VIII. Theodorelus in commentar. Leap. Cantio. *Qui initiantur Baptismo post Satanae abnegationem, el confessionem fidei, veluli signo, ac nola regia spiritualis unguenti Chrismate inuncti, sub ea visibili unguenti specie invisibilem sanctissimi Spiritus gratiam percipiunt.*

IX. Joannes damasecnus lib. 4. de fide cap. IO. *Oleum, inquit. in Baptismate assumitur, unctionem significans, cl Christos nos efficiens. et misericordiam Dei nobis annuntians per Spiritum anctum.* Ubi apertissime loquitur dc sacramento Continuationis. quod datur post Baptisma. Nam paulo ante dixit, apostolis, in forma ignis datum Spiritum sanctum: el mox subjungit. nobis dari per oleum. Certe autem confirmatio apostolorum in d e pentecostes non respondet Baptismo, sed Confirmationi per Chrisma. Et paulo post idem auctor dicit, sicut columba attulit ramum olivae post diluvium; ita nobis post Baptismum, cujus Ilgura lu i diluvium, advenire Spiritum sanctum per oivoi», cujus Ilgura fuit illa columba cum ramo olivo*. Denique verba graeca. ὁ.τ. vi Βαπτισμα. προσλαμβάνεται. re< tins verterentur: *Oleum Baptismati succedit, quam. Oleum in Baptismale assumitur, ut Oecolampadius vertit. Nam in graeco mm est, in Baptismale: el verbum πρβαλαμβάνω proprio dicitur dc co, quod assumitur, ut alteri succedat.*

CAPUT VI.

Idem probatur ex Latinis.

I. Tertullianus in libr. de resurrectione carnis» videtur totum ritum brevissime comprehendero» idcsl, unctionem, signum crucis, et impositionem minus: *Caro, inquit, ungitur. ut anima consecratur. caro signatur, ut anima muniatur: caro manus impositione adumbratur, ut anima Spiritu illuminetur.* El ibidem conjungit hoc sacramentum cum Baptismo el Eucharistia: nam antea liverat: *Caro abluitur, ut anima emaculetur.* El P"-t illa omnia subjungit: *Caro corpore Christi il'itur. ut anima de Deo saginetur.* Idem in lib. I. contra Marcionem non procul a fine. iterum coniungit olei uuctionem cum aqua Baptismi, el pane Em linristho: el similiter in lib. de praescriptione l'rccticurui. Denique in lib. dc Baptismo, sic ait: *E rinde < gre si dc lai aero perungimur benedicta*

unctione. El paulo post: *In nobis carnaliter currit unctio, sed spirilualiter proficil.* El paulo post: *Dehinc manus imponitur per benedictionem advocans. et invitans Spiritum sanctum.*

II. Sanctus Cyprianus lib. 1. episi. till. *Ungi quoque necesse est eum. qui baplizalus sil, ut accepto Chrismate esse. uncius Dei. el habere in se Christi gratiam possit.* El lib. 2. episi. I. *Tuae demum plene sanctificari, et esse Filii Dei possunt, si sacramento utroque nascantur.* Vide, sacramentum vocari Confirmationem, el cum Baptismo conferri. Item in episi. ad Jubajaniim: *Nunc quoque apud nos geritur; ut qui in Ecclesia baptizantur. per praepositos Ecclesiae offerantur, el per nostram orationem, el manus impositionem Spiritum sanctum consequantur, el signaculo dominico consummentur.* Si quis objiciat, Cyprianum in his omnibus locis agere caussam Anabaptismi: Respondendum esi, id quidem esse verum, sed non ob id osse falsa, quae de ritu, ct effectu sacri Chrismatis ab eo dicuntur. Nam Ecclesia catholica semper notavit errorem Cypriani de Anabaptismo; numquam nolavit ut errorem id, quod ille scripsit de Conlirmulione: el sanctus Augustinus lib. ii. de Baptismo refellit argumenta Cypriani pro Anabaptismo. nec tamen unquam, vel uno verbulo damnat, quae Cyprianus dc hoc sacramento (ani magnifice scripsit.

III. Auctor sermonum de operibus cardinalibus Christi, quae habentur inter opera Cypriani, tamen si revera non est Cyprianus, est tamen antiquus ct doctus, el apertissime tribuit Chrismati consecrato vim sanctificandi eo modo, quo Cyrillmn loquentem audivimus. Sic enim loquitur in sermone de unctione Chrismatis: *Hodie in Ecclesia ad populum acquisitionis sane ificandum, in participatione dignitatis el nominis sacrum Chrisma conficitur. in quo mixtum oleo balsamum regiae, el sacerdotalis gloriae exprimit unitatem. quibus dignitatibus initiandis divinitus est unctio instituta.* El infra loquens de Chrismate: *Sanctificatis elementis jam non propria natura praebet effectum, sed virtus divina potentius operatur, et adesi veritas signo, et Spiritus sacramento.* El infra: *El hujus unctionis beneficio, el sapientia nobis, et intellectus divinitus datur: consilium. cl fortitudo caelitus Hiabitur: scientia el pietas, et limor inspirationibus superbis infunditur. Iloc oleo uncti cum spiritualibus nequitiis colluctamur.*

IV. Eusebius cniissenus. seu quicumque fuit anclor (nam sine dubio Latinus fuit, cl insignis) in serin, de peniecosie: *Quod, inquit, nunc in confirmandis neophytis manus impositio tribuit singulis, hoc tune Spiritus sancti descensio in credentium populo donavit universis.* El infra: *Ergo spiritus sanctus, qui. super aquas Baptismi salutifero descendit illapsu, in fronte plenitudinem tribuit ad innocentiam, in Confirmatione, augmentum praestat ad gratiam.*

V. Prudentius in φυγομαχία, eum pugnam luxuriae et sobrietalis describit, inquit:

Il ripla ouo frnnlis signacula, pur quae tiij/ucnluin rej/uta tlulum esi, ct Chri/ina pteenne.

El in liymino unie somnum:

*Cultor Dei memento.
Te fontis, cl lavacri
Harem subiisse sanctum.
Te Chrismate innotalum.*

VI. Padanus in lib. dc Baptising: *Lavacro, inquit, peccata purgantur. Chri-male sanctus Spiritus superinfunditur: utraque vero ista. manu dore unlislilis iihpelramus.* Item in I. episi. nd >yinpi'oiii;iiiuiii Novationum: *Si ergo el lavacri, cl Chrismatis potestas. majorum longe Charisma-tum ad episcopos inde {ex apostolorum forma} descendu; el ligandi quoque jus adfuit, atque solvendi.* Ubi vides, Chrisma non solum conjungi cum Baptismi cl Poenitentiae sacramento, sed el-laiu anteponi sacramento Poenitentiae: dicit enim esse potestatem majorumCbarismalum, posse Chri-smate inungere, quam solvere, vel ligare: cl inde probnl posse episcopum solvere, cl ligare, quia po-test baptizare, cl Chrismate consignare, quae sunt majora munera. Idem in episi. 2. *Vestrae plebi,* inquil. unde *Spiritus, quam non consignai uncus sacerdos?*

VII. Ambrosius lib. 3. de sacramentis, cap. 2. *Sequitur, inquil, spirituale signaculum, quia podfuntem sequitur ut perfectio fiat, quando ad invocationem sacerdotis Spiritus sanctus infunditur,* El lib. dc iis, qui initiantur myslcins. cap. 1. Repete, *quia accepisti signaculum spirituale.* El mira: *Serva quod accepisti. signavit te Deus Paler, confirmavit te Christus Dominus.*

VIII. Hieronymus in dialogo contra Lucifeiia-nos, posleaqiam dixerat, episcopos baptizat.s per impositionem manuum dare Spiritum sanctum sub-jungit: *Exigis, ubi scriptum silPhi Actibus apo-stolorum. Sed etiamsi Scripturae auctoritas non subcssel, lotius orbis in hanc partem consensus instar praecepti oblineret.*

IX. Augusliofls lib. 15. Trinil. cap. 2G.dicit.Ec-clesiam adhuc servare, quod fecerunt apostoli Act. 8. ut ejus praepositi manus imponant ad Spiritum sanctum accipiendum.Ibidem etiam meminit Chri-sinatis. Hem in praelatione 2. concionis in psalm. 26. dicit, hac unctione spirilualiter homines per-fici. Item lib. 3. dc Baptismo, cap. tG. el tract. G. in episi. Joan, dicit, nunc quidem non loqui lin-guis, quibus imponuntur manus post Baptismum, tamen revera accipere Spiritum sanctum, cl laten-ter. atque invisibiliter infundi chantaient. Sed praecipuus locus est lib. 2. contra lileras Pétil-lant, cap. 101. *In hoc unguento, inquil, sacramen-tum Chrismatis vult Pelilianus inlerprelari:quod quidem iu genere visibilium signaculorum sa-crosanctum est, sicut ipse Baptismus, sed potest esse in hominibus pessimis.* El infra: *Discerne i-ijihir visibile saucium sacramentum, quod esse el in bonis.el in malis potest: illis ad praemium, istis ad judicium, ub invisibili unctione charilu-lis, quae proprie bonorum est.*

Beda lib. G. in Lucam, exponens illa verba Lue. 22. *El egressus ibat secundum consuetudi-nem in montem olivarum. In montem, inquit, o-*

livarum discipulos educit, ut omnes in morte, sua baptizabis altissime sancti Spiritus Chri-8mate confirmandos esse designet.

His accedant qui dc hoc sacramento ex profes-so Irarlanl.

XI. Ilahaiius lib. I.de Institui.dericor. cap. 30.

XII. Amalarius lib. I.de oilicus eccles.asticis.

XIII. Hugo lib. 2. de sacramentis, pari. 7. el

XIV. Magister cum omni schola lib. 1. Sentent, distinct. 7.

Ilis accedant tria miracula ad hujus sacramenti confirmationum a Deo ostensa. Primum exstat a-pud Optatum lib. 2. ubi referi, ampullam s. Chri-smatis ab arianis per fenestram projectam angelica manu sustentatam collidi non potuisse. Alterum exstat in vila s.Remberli hremeiisis episcopi apud Surium loin. I. in mense februario, quae scripta esi ante annos 700. Ibi legimus s. Rembertum in-ter continuandum caecum illuminasse. Tertium exstat in vila s. Malachiae a s. Bernardo scripla: *Puerum, inquil Bernardus, mente captum.ex his lunaticos vocant, inter confirmandum sacra un-ctione curavit.* Loquitur autem de Malcho episco-po s. Malachiae praeceptore.

CAPUT VII.

Diluuntur solutiones adversariorum ad Patrum testimonia, quaesunt etiam argumenta ipso-rum contra veritatem.

Nunc quid adversarii ad tam mulla Patrum testi-monia respondeant, el quid nobis objiciant, vide-amus. Calvinus primo simpliciter rejicit Patres. Nam lib. 1. cap. IB. § I. Il eroiiymum ditiil in eu hallueinari. quod apostolicam obsci valiuiiem esse putaverit. lilum Coulirmaliouis. Et § 8. et H), ve-herentissime invehitur in s. Mt-Ichiadem. ul su-pra cap. I. notavimus. Denique § 12. ita loquilur: *Jam vero cum verbo Dei.el probabili ratione de-fici se vident, praetexunt. quod solent, vetustis-simam esse hanc observationem, et mullorum saeculorum consensu firmatam. Etiamsi id ve-rum esset, nihil lamen efficiunt. Aon e terra est sacramentum, sed e coelo, non ex hominibus, sed ab uno Deo.* Il ice ille. Quasi vero nos adiera-mus Patres, ut sacramentum ab iis institutum do-ceamus. Fatemur sacramenta esse de coelo, non de terra: sed lamen lesles sacramentorum homi-nes adhibemus. Quamquam neque teslimmum hoc de terra ilici debet, sed de coelo: non enim hoc testimonium ex capite suo ipsi confingunt, sed ex apostolorum doctrina, el traditione deducunt. Adde.quod nec admitli nus nos destitui verbo Dei, ut in 2. cap. ostendimus.

Secundo; Idem Calvinus ibidem negat Paires a-gnovissc hoc sacramentum; *Sed quid, inquil, ve-tustatem objectant, cum veteres dum proprie elo-qui volunt, nusquam plura duobus sacramentis recenseant? Si ab hominibus petendum esset no-strae fidei praesidium, habemus arcem inexpu-gnabilem, numquam veteribus agnita fuisse pro sacramentis, quae isti sacramenta ementiuntur.*

lie manuum impositione loquuntur veteres, sed an sacramentum vocant? Augustinus apcrlc affirmat lib. 3. de Baptismo, cap. 16. nihil aliud esse, quam orationem. Addit Kemnilius pag. 319. Gratiani auctoritatem, qui canon. Arianos I. quae- si. I. ex hoc loco Augustini colligit, manus impositionem, non esse sacramentum, quia repeti potest; cum nihil sit oratio quaedam'.

Haec secunda solutio duobus clarissimis mendaciis constat. Quod enim Calvinus ait, veteres non agnoscere nisi duo sacramenta proprie dicta, constat esse mendacium ex testimoniis citatis, et idem mendacium refutavimus cum ageremus de numero sacramentorum. Quod autem Calvinus negat, veteres sacramentum appellasse ritum Confirmationis, mendacium esse patet ex testimoniis Iulianis, et Eusebii. Cypriani, atque Augustini supra citatis. Ad locum ex Augustino citatum Respondeo, Augustinum loqui de simplici manus impositione; quae debet in reconciliatione poenitentium, non de manus impositione cum Chrismate, quae est proprie sacramentum Confirmationis.

At inquit Calvinus, atque ait: *Neque hic mihi putidis suis distinctionibus obganniant, non ad Confirmationem illud Augustinum retulisse, sed ad curatoriam. vel reconciliatoriam. Exstat Liber etc.* Ac probat hic agi de utraque simul, quia loquitur Augustinus de haereticis, qui ad Ecclesiam redeunt, qui quidem non rebaptizantur: tamen imponuntur eis manus, et eo modo datur eis Spiritus sanctus. Et confirmat hoc idem ex lib. 5. cap. 23. de Baptismo.

Respondeo: Haec omnia si quid probarent, probarent solum Confirmationem esse sacramentum iterabile; non autem probarent, non esse sacramentum proprie dictum, quod Calvino probandum erat. Nam sic loquitur Augustinus: *Munus autem impositio non sicut Baptismus repetitio potest: quid enim est aliud, nisi oratio super hominem?* ubi Augustinus ex eo quod manus impositio est oratio, non colligit non esse sacramentum, sed non esse sacramentum tale, ut repeti non possit. Alioquin sacramentum esse manifeste probatur. Nam hoc est materia sensibilis, impositio manuum: est forma, oratio: est effectus, gratia Spiritus sancti, ut ipse Calvinus contendit. Cur ergo non est sacramentum? At neque ex hoc probari potest Confirmationem esse sacramentum iterabile. Nam (ut dixi) non agitur hic ac Confirmatione, sed de reconciliatione poenitentium. Id quod probo his rationibus.

Primo: Augustinus passim docet Confirmationem esse ritum Chrismate, ut patet ex locis supra allegatis. Hic autem non solum non meminit Chrismatis, sed aperte indicat se loqui de impositione manuum sine Chrismate: alioquin non diceret: *Quid est aliud, nisi oratio?* posset enim responderi, est consecratio. et consignatio per Chrismatis unctionem.

Secundo: Sacramentum Confirmationis semel datum non potest repeti, ut ex concilio Iarracoenensi, et ex rescripto Gregorii II. testatur Gratianus distinct. 5. de consecr. il. canon. Dicitur est, et v. De homine. Elpraelerea idem aperte col-

ligitur ex Augustino lib. 2. contra Iulianum Petili- um. cap. 104. ubi dicit: *Sacramentum Confirmationis, sicut etiam Baptismi interdum in pessimis hominibus esse, et manere, licet ad iudicium. Quod si manet etiam in pessimis, non debet, nec potest dari, cum reconcilientur quia jam habent, nec amiserunt.* At hoc loco dicit, manus impositionem repeti posse: non igitur loquitur de manus impositione Confirmationis.

Tertio: Augustinus loquitur de reconciliatione haereticorum, ut Calvinus fatetur, et ex utroque loco citato perspicuum est. Sed manus impositio reconciliationis distincta erat, praesertim in Ecclesia occidentalia manus impositione Confirmationis; ergo non loquitur Augustinus de Confirmatione. Assumptio probatur turn ex Vigilio papa in epistol. 1. cap. 3. ubi hoc expresse testatur: turn ex Gregorio lib. 9. epistol. 61. ubi dicit, Arianos in Ecclesia orientali, consuevisse recipi per unctionem Chrismatis: in occidentali per solam impositionem manuum. Cujus diversitatis ratio assignari solet, quia Arianos orientales non confirmabantur per Chrisma in sua secula, occidentales autem confirmabantur; et ideo in oriente oportebat eos ungere, cum redibant ad Ecclesiam, quia hoc eis deerat. Unde etiam in concilio nicaeno ex arabico nuper translato canon. 31. jubentur Arianos inungi, cum ad Ecclesiam veniunt. Vel certe si etiam in occidente Arianos rejiciebant Confirmationem; tamen cum ad Ecclesiam redibant, non solum Chrismate ungebantur, sed postea per opportunitatem, ul modo facimus cum Lutheranis. Vel denique illa unctio in Ecclesia orientali non erat sacramentum, sed ritus quidam. Quidquid sit, Gregorius expresse dicit, in occidente non inungi, sed simpliciter reconciliari per impositionem manus. Quare. Augustinus, qui de Ecclesia occidentali erat, cum loquitur de reconciliatione haereticorum per impositionem manuum, non agit de Confirmatione, quae non fit sine unctione, sed de simplici reconciliatione.

At duo videntur obstare huic nostrae explicationi. Unum, quod Augustinus lib. 3. de Baptismo, cap. 16. idest, in illo ipso capite, ubi dicit, impositionem manuum nihil esse, nisi orationem, dicit etiam per eam manuum impositionem nunc non expectari, ut homines loquantur linguis, ut fiebat tempore apostolorum, sed salis esse si infundatur Spiritus sanctus invisibiliter: quem locum nos supra citavimus pro sacramento Confirmationis. Ergo Augustinus loquitur de manus impositione Confirmationis, vel certe aequivocum accipit in uno et eodem capite manus impositionem; quod videtur absurdum. Alterum est, quod lib. 5. de Baptismo, cap. 23. Augustinus dicat per manus impositionem reconciliatoriam dari Spiritum sanctum. At hic per nos est effectus Confirmationis; ergo eadem erat apud Augustinum impositio manus Confirmationis et reconciliationis.

Respondeo ad primum: Vario modo accipere Augustinum in eo capite manus impositionem, sed sine ullo vitio. Nam propositum ejus erat solvere argumentum s. Cypriani, qui ex eo, quod in sola Ecclesia catholica dari potest, et accipi Spiritus

sanctus, colligebat sacramenta liaorelicorui non esse vera cl rala. Ad hoc «rgumcnlum diluendum Augustinus initio capitis explicat, quid intelligi debeat per Spirillum sanctum, cum dicitur non posse diiri, vel accipi, nisi in Ecclesia catholica per inanus impositionem: ac dicil intelligi donum charilalis; hoc enim non possunt habere nisi boni, cl itlco non nisi in Ecclesia catholica; quia extra illam nulli sunl boni. Hoc aulem loco accipit Augustinus manus impositionem in genere. she sit confirmatoria, sive reconciliatoria, sive (ul sic loquar) ordinaloria: semper enim per earn dalur gratia el charilas, nisi ponatur obex. Deinde vult Augustinus ostendere per manus impositionem dan revera donum charilalis; cl declarat exemplo manus impositionis conlirinatoriae, cum dicit, nunc non expeclari, ul loquantur linguis, quibus manus imponitur, sed latenter eis infundi charilalem. Itaque ibi accipit manus impositionem magis stricte (i-dest, pro sola confirmatoria). nec tamen csl vitiosa acquivocatio; quia quod convenit loti generi, recte declaratur exemplo unius speciei. Postea redit ad argumentum Cypriani, el distinguit tria: Sacramentum, donum Spiritus sancti gratis datum, ul prophetiam; el donum gratum faciens, idest. cha-ntaent; ac dicil extra Ecclesiam, vel in malis hominibus esse posse duo priora, non lameii lerlium; cl idcirco debere ad Ecclesiam redire, ut in ea per manus impositionem reconciliatoriam illud accipiant. El quia poleral aliquis suspicari, non posse repeti hanc manus impositionem, sicut non polcsl repoli Baptismus, nec Confirmatio, nec Ordinatio. ideo Augustinus subiungit, posse repeti manus impositionem. idest, reconciliatoriam, quia nihil est aliud, nisi oratio super hominem, idest, non est consecratio aliqua: quae maneat, el characterem imprimat. unde repeti non possit, sed est lanium caeremonia adjuvans orationem.

Ad alterum argumentum respondeo, ul jam dixi, Spirillum sanctum dari, per omnem impositionem manum. sed ad varios elieclus. Nam per impositionem manuum confirmatoriam dalur ad roborandam animam in fidei confessione; per reconciliatoriam dalur ad remissionem peccatorum; per ordinaloriam dalur ad polcslalem ministrandi sacramenta.

Ad locum Gratiani a Kemnilio additum Respondeo: Gratianum velle dicere non esse sacramentum Ordinis, vel eliam Confirmationis, impositionem manuum, de qua loquitur Augustinus; id quod recte ille dicil, ac recte eliam probat cx eo, quod repeti potest. Non autem negat esse sacramentum reconciliationis; nam alioqui eliam Eucharistia repeti potest, el tamen csl verissimum sacramentum.

Tertia solutio est, quod apud veteres Confirmatio fuerit lanium catechesis puerorum, qui in in-riulia baptizati fuerant. Ita Calvinus ibidem § 4. cl 13. ubi citat Leonem cpisl. 35. cl 77. el Hieronymum conlra Luciferianos: quam eandem solutionem omnes alii amplectuntur. Al vanissima est: nam Primo nec Scriptura, nec ullus veterum meminit hujus catechesis. Scriptura Actor. 8. cl 19. dicil: Apostolos orasse, et imposuisse manus, cl eo modo dedisse Spiritum sanctum; examinis pue-

rorum nulla mentio. Similiter loquuntur Patres. ul supra ostendimus. Porro eliam s. Leo cpisl. 35. cl 77. nihil dicil de hac re; nam loquitur de reconciliatione haereticorum, non de exarninc puerili. Hieronymus quoque examen non nominal. Praeterea ista solutio num solum non csl conformis Pa-irum doctrinae, sed eliam ei repugnat. Paires enim dabant Confirmationem per unctionem, et manus impositionem eliam infantibus, ul expresse docent Innocentius I. cpisl. 1. el liber de ecclesiasticis dogmatibus, cap. 52. cl ordo romanus. Ei Praeterea id certissimum est, quia dabant olim infantibus eliam Eucharistiam, ut patet cx Cypriano in sermone de lapsis. el tamen Eucharistiam non dabant. nisi post Confirmationem, ul ex Dionysio, Ambrosio, cl aliis patet. At certe infantes non sunl capaces examinis, nec calcoholismi: neu adversarii volunt examen eliam infantium. sed puerorum jam adultorum: igitur evidens est, omnes Paires non loqui de ritu Confirmationis, quam sibi haeretici hoc leinpore confinxerunt. Denique, omnes fere Patres meminerunt Chrismatis, et signaculi crucis in fronte, el in hoc ponunt essentiam hujus sacramenti, ul cx eorum testimoniis constat.

Iam vero Kemnilius in 2. par. Examinis, pag. 297. cl deinceps disserit de sententiis Patrum, ac ad quinque capita revocat omnes suas solutiones. Primo dicil, multos auctores qui cilantur pro sacramento Confirmationis, esse apocryphos, cl suppositilios. Al id nihil csl. Nam etiamsi epistolae citatae Melchiadis, Eusebii cl Urbani, necnon hbc Dionysii arcopagilac, homiliac Eusebii emissent, el sermones Cypriani de operibus cardinalibus Christi. sint apud nonnullos dubiae Scripturae, vel etiam suppositililac: tamen mullos habemus alios certissimos, el probatissimos auctores; el isti ipsi sunl antiquissimi, el optimi, licet non sil certum, an sint illi, quorum nomina praeferunt.

Secundo Kemnilius addit: Alios auctores qui de Chrismate agunt, ccrios quidem esse, sed ex schola Montani prodisse, ul Tertullianum et Cyprianum. Sed hoc esse impudens mendacium, demonstravimus, cap. 1.

Tertio dicil, alios esse auctores certos, cl probatos, qui de unctione mentionem faciunt, sed eam vocare sacramentum improprie, et largo modo, quia est humana caeremonia quaedam in Baplismo adhiberi solita: sicque exponit loca Augustini a nobis citata cx lib. 15. Trinit. cap. 26. ct lib. 2. conlra Ileras Peliliani, cap. 104. Al mullum hic errat Kemnilius. Supra enim ostendimus, Patres fere omnes distinguere Confirmationem a Baplismo. ct effectum spiritualem ei tribuere, qui non conveni nisi vere ac proprie dictis sacramentis. Id quod etiam manifeste patet ea locis Augustini citatis, quae suu more Kemnilius truncata, el imperfecte citavit. Nam in priore loco dicil, praepositos Ecclesiae imponere manum, el Chrismate inungere ad hoc, ul detur Spiritus sanctus, ul olim foccrunt apostoli. Actor. 8. Al certe apostolorum actio non fuit humana caeremonia adjuncta Baplismo, sed alia, el quidem divina, el clicacissima. In posteriore loco Augustinus mullum laborat, ul oslendat veram Con-

DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS

firmationem posse dari, et accipi a malis, tamen ipsum etiam Baptismum. Al quid opus oral hoc probare de humana, et sterili caeremonia? quis enim de eo dubitare poterat? Deinde ibidem Augustinus dicit, malos accipere sacramentum Confirmationis visibile, sine invisibili gratia Spiritus sancti, idque ad iudicium. At eorum non distingueret sacramentum visibile ab invisibili gratia in malis, nisi crederet in bonis ista conjungi, et unum per alterum dari: neque ad iudicium sumitur caeremonia humana, etiamsi a nudis sumatur. Denique ibidem Augustinus dicit, sacramentum Chrismatis esse sacrosanctum, sicut est ipse Baptismus. At quanta blasphemium fuisset aequare humanam caeremoniam sacramento Baptismi.

Quarto Kemnitius dicit, etiamsi veteres varie loquantur de hac re, tamen nullum esse in puriori antiquitate Patrem, qui detrahat Baptismo suos effectus, vel eos tribuat Chrismati, vel modo faciunt Papislae. Et quia Cyrillus videbatur illi valde obstare, in dubium revocat, an sint ejus illae catecheses, et an ipse aliquando erraverit in iudicio: et laudem rejicit tamquam falsa, quae dicit Cyrillus. Sed haec omnia merae nugae sunt. Nam nec nos dicimus detrahendos esse Baptismo suos effectus, sed damus utrique sacramento effectus proprius. De catechesibus aulem Cyrilli nemo unquam dubitavit, neque profert Kemnitius ullam rationem, vel conjecturam, cur dubitandum sit. De iude autem, et probitate Cyrilli exstat egregium testimonium in epistola concilii constantinopolitani ad Damasum apud Theodorem lib. 5. cap. ubi locuta illa synodus oecumenica Cyrillum vehementer commendat. quod multa, et varia certamina cum Ariano ob Udem catholicam gesserit.

Quinto Kemnitius dicit: Patres loqui valde dissimiliter ab auctoribus recentioribus. Nam veteres inculcant manus impositionem, quae tamen nunc abolita est; item veteres nominant oleum, sed nullus probatus auctor addit mixtionem cum balsamo. ut modo faciunt omnes recentiores: veteres tribuunt Baptismo eos effectus. quos recentiores tribuunt Confirmationi, ut dare gratiam, dare Spiritum sanctum. perficere, armare contra diabolum etc. Denique veteres unctionem annectunt Baptismo, recentiores separant, ac si duo essent sacramenta. Al hic clarius valde hallucinatur Kemnitius. Nam in primis falsum est, esse abolitam manus impositionem, vel supra ostendimus, cap. 2. Deinde balsami cum oleo mixti expresse meminit Gregorius I. papa in cap. 1. canticorum. qui certe probatissimus auctor est: sed de hac re postea. Praeterea falsum est eosdem effectus tribui a Patribus Baptismo, quos nos tribuimus Confirmationi: etiamsi nomina effectuum saepe sint eadem. Nam Baptismus dat gratiam, et Spiritum sanctum, sed ad alios effectus, quoniam Confirmatio. Unde etiam in Hommibus Joan. 20. dedit apostolis Spiritum sanctum per insufflationem; et tamen eodem tempore promisit illis Spiritum sanctum. Ador. 1. ei dedit Actor. 2. sic etiam Baptismus armat, quia dat gratiam bene operandi. Sed Confirmatio addit peculiare robur ad profitendam Orthodoxiam. Unde dicitur pusillulis iam baptizatis Luc. 24. Sedete *incivitate*

te, donec induamini virtute ex alto. Denique Baptismus perficit in suo genere, quia facit virtuosos et integre justos, et Dei filios; et tamen Confirmatio adhuc perficit in alio genere: quomodo infans perfectus homo est, quoad essentiam, et tamen non est perfectus, quoad molem. Itaque iidem Patres, qui magnifice loquuntur de Baptismo, magnifice etiam loquuntur de Confirmatione, vel ex locis citatis patet.

Quod aulem Kemnitius objicit de conjunctione unctionis cum Baptismo. ostendit ejus imperitiam. Nam solebant veteres etiam Eucharistiam conjungere cum Baptismo. sive adultos, sive infantes baptizarent: et tamen nemo negat sacramenta esse distincta, Baptismus et Eucharistia. Hoc tempore cum baptizantur adulti. eodem die datur Baptismus, Confirmatio et Eucharistia, vel veteres faciebant: sed cum baptizantur infantes, differuntur alia duo sacramenta, donec ad usum rationis pervenerint, qui ea percepturi sunt; quia non sunt ea sacramenta infantibus necessaria, et majori cum fructu, et reverentia percipiuntur ab adultis. Neque in hoc a nobis Lutherani dissentiunt.

CAPUT VIII.

De materia sacramenti Confirmationis.

Sequitur altera quaestio de materia hujus sacramenti. de qua, etsi quaedam jam dicta sint in superiori quaestione, tamen accuratius res explicanda est. Igilur materiam hujus sacramenti remotum catholici communi consensu esse docent, oleum balsamo admixtum, atque ab episcopis consecratum: materiam vero proximam, quae proprie est altera pars sacramenti, unctionem ex praedicto oleo in fronte adhibitam ad formam, seu figuram crucis. Haeretici hoc lotum non modo rejiciunt. sed etiam rident, vel ex locis quaestione superiori indicatis intelligi vident; ubi pinguedinem per contumeliam vocant, et Kemnitius pag. 321. non putat impium, qui calceos in itinere lorrefactus. Chrismate isto inungat: et recipiat in Gallia Calvinistae dicuntur ocreas suas Chrismate inunxisse. Vel aulem commodius haec veritas probari possit. statuam sequentes propositiones.

Prima propositio: *Chrisma, sive Unctio, materia est sacramenti Confirmationis*. Ad hoc certissima est catholicis, ex concilio florentino in Instructione Armatorum, et concilio tridentino, session. 7. canon. 2. de Confirmatione. Probalur primo ex duobus locis Scripturae, ubi vel expresse fit mentio hujus unctionis, vel certe ad eam alluditur. Prior est, 2. Corinth. 1. Qui *confirmat nos Deus, et unxit nos, et signavit, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris*. Hunc locum exponunt de sacramento Confirmationis, Ambrosius libro de iis, qui initiantur mysteriis, cap. 7. et Anselmus, ac Theodorus in commentario, et verba ipsa salis aperte hoc significant. Nam in primis verbum (*Confirmat*) proprium est hujus sacramenti, in quo robur datur. Deinde (*Unxit* nos) vel refertur ad ipsam un-

clioncin externam, vel si referatur ad internam, sil allusiood externam; ideo enim interna illa illustratio, cl operatio Spiritus sancti dicitur unctio, quia per unctionem externam, dari et significari solet. Illud aulem (*Signavit nos*) referri potest lum ad internam obsignationem per characlerem, lum ad externum signaculum crucis, quod in hoc sacramento in fronte imprimitur. Denique illud (*Dedit pignus Spiritus in cordibus*) apertissime désignai elleelum principalem hujus sacramenti, qui est donum cliuntatis. Posterior locus est 1. Joan. 2. el ros unctionem, quam accepistis ab eo, maneat in vobis etc. Hunc locum dc hoc sacramento exponit Cyrillus catechesi 3. myslagogica, ct Augustinus tract. 3. in epistolam Joannis, ubi dicil, esse quoddam sacramentum unctionis, cujus lanium virtus invisibilis sil.

Secundo probalur, el quidem cfilcacius cx comuni consensu pontificum, conciliorum cl Patrum graccoruin ac lalmorum, quos supra citavimus. Tametsi enim Scripturae testimonia primum locum liahenl. quando perspicua sunl: tamen cum ea non sunl ita manifesta, plus momenti habet Ecclesiae auctoritas, quam ipsa Scriplura apertissime commendat.

Secunda propositio: *3la fcrz(i Confirmationis non esl oleum simplex, sed oleum mixtum balsamo.* Probalur Primo ex traditione majorum. Nam in primis Dionysius areopagita, etiamsi non nominat balsamum, tamen aperte describit ab cfieclu, seu proprietate: siquidem in ccclesiasl. hierarch, cap. i. part. 3. dicil, Chrisma componi ex variis rebus, cl odoriferum esse: *Discimus, inquit, unguenti compositionem esse collectionem suaviter spirantium materiarum.* Secundo Clemens lib. 7. Constitui. apuslol. cap. 44. in benedictione Chrismatis meimonem facil fragrantiae odoris. Tertio Fabianus papa el martyr in epist. 2. ad Orientales aperte dicil, Christum ipsum instituisse, ul Chrisma conficeretur cx oleo admixto balsamo. Quarlo Cyprianus, vel quicumque esl auctor, in sermon, dc unctione Chrismatis: *Hodie, inquit, in Ecclesia sacrum Chrisma conficitur, in quo mixtum oleo balsamum sacerdotalis. cl regiae gloriae exprimit unitatem.* Quinto Gregorius turomeus lib. de gloria martyrum, cap. 40. enarrans ingens miraculum, quod exstat cliam apud Prudentium in lib. contra Judaeos, pro eo. quod Prudentius dixeral: *Lotus el uncus* (sic enim requirebat ratio carminis) ille ail: *Huptismo lotus, cl balsamo unctus.* Ubi videmus, Gregorio interprété, lempore Prudentii in Chrismate inisse balsamum: immo cliam diu anlc Prudentii tempora. Is enim narrat historiam, quae lempore Ethnici imperatoris acciderat; qui cum victimarum intestina inspiceret, el inde per artes daemonum responsa quaereret, nihil cllicere potuit; quod daemones timuerint praesentiam adolcscntis, qui cum imperatore aderat, qui el Baptismo lotus, cl Chrismate in fronte delibutus fuerat. Sexto Gregorius papa, ul supra citavimus in l. cap. Confie. disertis verbis asserit. Chrisma cx oleo, el balsamo confici: neque aliquid novi instituit. sed solum referi, ipiod in usu Ecclesiae eral. Septimo concilium II. bracarncsc, can. 4. cele-

bratum paulo post Gregorii mortem, expresse etiam meminit balsami; ul etiam concilium ilorcnlinum in instructione Armonorum, cl omnes Scholastici ac recentiores auctores.

Cacteri Patres veteres, etiamsi non expresse balsamum nominent, tamen salis aperte idem significare videntur, cum non oleum, sed Chrisma appellant unctionem, quae datur in sacramento Confirmationis: nam ex Ecclesiae usu Chrisma non significat simplex oleum, sed unguentum confectum ex pluribus rebus. Id palel ex Innocentio III cap. *Pastoralis*, extra de sacramentis non iterandis; ubi referens quondam in sacramento Confirmationis per errorem unctum simplici oleo benedicto, non aulem unguento ex oleo el balsamo, ul esl consuetudo; scribit eum unctum fuisse simplici oleo benedicto, non Chrismate: ubi distinguit Chrisma ab oleo propter alterius liquoris admixtionem. Sic etiam concilium 11. carlhaginense, can. 3. el concilium 111. carlhaginense. can. 3G. dicunt, non licere presbytero Chrisma conficere. Quid aulem esl Chrisma conficere, nisi cx pluribus liquoribus unum unguentum facere?

Secundo accedit figura Testamenti veleris. Nam unguentum, quod Deus jussit fieri Exodi 30. quo ungeretur tabernaculum, el sacerdotes, figura eral Chrismatis, quo ungitur Ecclesia, quae esl verum Dei tabernaculum, ul docent Cyprianus sermone de unctione Chrismatis, cl Petrus Damianus serm. 1. de dedicatione. Illud aulem eral ex oleo olivarum cum admixtione odoriferorum succorum, quorum unum eral quod stacten, el cliam balsamum fuisse dicitur.

Denique accedit cliam congruentia, quam dum ridiculam videri vult Kemnitius, ipse sc ridiculum probal. Ratio theologorum, el ipsius etiam s. Thomae, 3. par. quaesi. 72. ari. 2. esl, quia debet materia sacramenti significare clTeclum sacramenti. Porro effectus hujus sacramenti praecipuus esl confirmatio in tide, quae duu requirit; puritatem, ct fervorem lidci in corde, cl constantem confessionem in ore: primum apertissime significatur oloco, quod liquor purissimus cl subtilis, lucidus el calidus est: secundum non minus aplc significatur balsamo, quod bonum odorem effundit ad alios.

Praeterea hujus sacramenti elTeclus significati sunl iu illis igneis linguis quae apparuerunt super apostolos in die pentecostes. Etsi enim apostoli sine sacramento confirmati sint illo die ab ipso Deo immediate: tamen non sine visibili symbolo effectum invisibilem significante. Illis ergo duobus symbolis, igni el linguis, seu potius uni cx duabus partibus constanti, idesl, linguis igneis respondent optime in sacramento nostro oleum el balsamum, seu Chrisma cx oleo, balsamoque confectum.

Hanc rationem his verbis Kemnitius irridei, pagina 28G. *Arrige aures, optime, lector, magnum enim, el insigne audies acumen.* El infra: *Miraberis scio, ubi audieris; Igni in pentecoste respondet in pontificia Confirmatione oleum. Qua ratione? quia oleum nutrit ignem. Sed idem facil etiam baculus quercineus, fumo bene induratus. Speciei linguarum respondet balsamum,*

quia est odoriferum. Sed quid linguae commune est cum odoribus? num lingua odoramur? Huc ille.

Al non mirum si absurdus homo, absurde intellexit, quae bene a doctis viris dicta, et scripta sunt. Non enim dicimus oleum respondere igni, quin nutriti ignem: sed quia sicut in Scripturis per ignem significatur sapientia, et charitas, et ipse Spiritus sanctus illustrans, et calefaciens corda, ut ignis illustrat, et accendit corpora: ita etiam in Scripturis oleum, sive unctio significet eandem charitatem et sapientiam. et ipsum Spiritum sanctum. Nam oleum res facit lucidas, et perspicuas, et simul fovet, emollit, pendrai etc. Itaque et igne legimus Lucae 12. *Ignem veni mittere in terram*, et ad Ihebr. 12. *Deus noster ignis consumens es*; et similiter de unctione legimus, Act. 10. *Unxit cum Spiritu sancto, et virtute*: et 1. Joan. 2. *Unctio docebit vos de omnibus*. Non inveniet autem Kcmenilius. ubi in Scripturis Spiritus sanctus baculo quercinco comparetur. Quod allinquit ad linguas et balsamum, in eo posita est similitudo, quod sicut per linguam communicatur vox, et eo modo foras prodit confessio Iudei. ita per balsamum communicatur odor, et eodem modo significatur exterior protestatio vere fidei. Sed de nugis Kcmenilianis salis.

Tertia propositio: *Chrisma, quod est materia sacramenti Confirmationis, prius consecratum, ac benedictum esse debet*. In hac etiam catholici omnes conveniunt. Et quia Calvinus, et Kcmenilius hanc benedictionem superstitiosam, et magicam vocant. ita ut Calvinus lib. 4. Instil. cap. 19. § 8. vocet Chrisma consecratum, oleum diaboli mendacium pollutum; et Kcmenilius pag. 287. dicat appellari debere Chrisma excantatum: probanda est haec veritas testimoniis veterum, sanctorum pontificum, conciliorum, Patrum.

Igitur probatur primo ex traditione ecclesiastica sanctorum pontificum. Clemens romanus salis fuse de ista consecratione tractat, quam etiam apostolis tribuit lib. 7. apostolorum constitui, cap. 42. et 1. ». Idem docet Fabianus papa et martyr, in opist. 2. supra notata, qui etiam addit singulis annis foris 5. in coena Domini novum Chrisma consecrandum. Damasus I. opist. 4. Innocentius I. epist. 1. cap. 3. Leo I. epist. 88. Gelasius I. epist. 1. Joannes III. in epist. unica. Gregorius I. in cap. 1. Canonic. et Innocentius III. cap. Cum venisset, extra de sacra unctione, disertis verbis docent, Chrisma esse consecrandum, idque a solo episcopo.

Secundo probatur ex conciliis. Concilium nicaeum canon. 09. secundum arabicum codicem in latinum nuper conversum, expresse meminit triplicis consecrationis, quae etiam nunc in Ecclesia viget. id est. olei catechumenorum, olei infirmorum. et Chrismatis. Concilium laodiceum canon. 18. sacratissimum Chrisma vocat: quo nomine non illud appellaret, nisi consecratum esset. Concilium romanum sub Sylvestro canon. 5. prohibet presbyteris, ne Chrisma faciant, quia nimirum id ad munus episcopi perlinet. Porro Chrisma facere non est solum miscere oleum cum balsamo, sed

etiam simul consecrare: nam alioqui etiam pharmacopolae Chrisma facere possent. Idem paulo post prohibuerunt concilia carthaginensia II. canon. 3. et III. canon. 36. concilium IV. cartlaginense canon. 36. jubet parochis. vel omni anno ante pascha petant Chrisma ab episcopo proprio, idque non per clericos juniores, sed per seipsos, aut per illum, qui sacrario praesit. Ibi videmus in hoc concilio, quod apud omnes est maximae auctoritatis, idem haberi de Chrismate singulis annis renovando, quod habetur in epistola Fabiani, quam nonnulli apochrypham esse volunt. Videmus praeterea quantam reverentiam huic sancto oleo concilium detulerit, cum prohibuerit deferri a clericis junioribus, sed expresse praeceperit, ut ipse, qui praesit paroeciae, aut certe qui praest sacrario, illud accipiat ab episcopo. Idem habet concilium vasese canon. 3. ubi etiam dicit, non decessit, vel summa infimis committantur et ideo non debere Chrisma deferre clericum ullum, nisi vel minimum vel subdiaconus. Concilium Iolitanum I. canon. 20. iterum declarat soli episcopo licere Chrisma consecrari, et ab eo petendum singulis annis paulo ante pascha. Concilium II. hispalense canon. 7. 1. bracarense canon. 37. Concilium sancti Bonifacii martyris, quod exstat in vita ipsius, et wonnaciense concilium canon. 2. et 8. ac denique florantinum in instruct. Armenorum idem habent.

Notandum autem est. haec concilia non solum antiquissima esse, praeter florantinum. sed in diversissimis provinciis celebrata. Nicaenum et laodiceum in Graecia, romanum et florantinum in Italia, carthaginensia in Africa, tolitanum et hispalense in Hispania, bracarense in Lusitania, vasese in Gallia, concilium s. Bonifacii et wormaciense in Germania. Ex quo intelligi potest omnino, totam veterem Ecclesiam conculcare haereticos hujus temporis, qui Chrismatis consecrationem vel rem magicam excrunt.

Tertio probatur ex Patribus. Dionysius areopagita libro 4. cap. hierarchiae ecclesiasticae de ista consecratione agit, quam etiam ab apostolis se didicisse affirmat. Theophilus Antiochenus episcopus ab apostolo Petro VI. in lib. I. ad Autolycom (qui habetur in 5. tomo bibliothecae sanctorum Patrum) vocat sanctum Chrisma divinum oleum; ubi etiam dicit Christianos ab hac unctione denominari. Quod etiam Notandum contra Kemnitium, qui pag. 303. arguit Cyrillum mendacii contra verbum Dei, quod dixerit non esse dignos nomine Christiani, qui non sunt uncti Chrismate: *Cum tamen Constet*, inquit Kcmenilius. *nomen Christianum ortum esse Antiochiae, teste Luca Act. 11*. Quasi vero non potuerit Antiochiae primum hoc nomen imponi. et tamen a Chrismate derivari. Certe melius noverat res antiochenas Theophilus Antiochenus, et proximus apostolicis temporibus, quam Kcmenilius Germanus, et qui paulo ante vivere coepit.

Tertullianus lib. de Baptismate: *Exinde*, inquit, *egressi de lavacro perungimur benedicta unctione*. Cyprianus lib. 1. epist. 12. *Oleum*, inquit, *in altari sanctificatur; sanctificare autem olei cre-*

furam *non poluil, qui nec allarc habuit, nec Ecclesiam. Unde nec unctio spiritualis apud haereticos esse potest, quando constet oleum sanctificari, el Eucharistiam fieri apud illos omnino non posse.* Aclor sermone de unclione Chrismatis, apud eundem Cyprianum : *Hodie* (idesl, ferla 5. in coena Domini), *unguentum ad sanctificationem paratur.* Basilius lib. de Spiritu sando, cap. 27. *Benedicimus, inquit, aquam Baptismatis el oleum Unctionis.* Cyrillus calèches. 3. myslagog. *Sanctum unguentum non amplius est unguentum nudum, posleaquam consecratum est, sed Christi Chrisma.* Optatus lib. 2. *Ul omnia, inquit, sacrosanctae episcopi vestri violarent, Eucharistiam juscrunt canibus infundi; el ampullam Chrismatis per fencslram, ut eam frangerent, projecerunt.* Alccrtc nec sacrosanctum Chrisma vocaretur, nec cum Eucharistia conferri posset, nisi consecratum. Augustinus lib. 5. de Baptismo, cap. 19. cl 20. Iracians argumentum Cypriani, quo ille probare volebat, haereticos non habere vera sacramenta, quia non possunt consecrare oleum . quo inunguntur baplizali, ul accipiant Spiritum sanctum: non ait (quod cerie dicere debuit secundum Calvinum et Kemnilim) non esse opus oleum consecrare, immo superstitionem, el incantationem esse olei consecrationem, sed respondet, posse haereticos oleum consecrare, quia nimirum potestas consecrandi non est in illis ab haeresi, sed ab ordinatione, quam veram, cl sanciam susceperunt. El probat a simili; nam si possunt sacerdotes homicidae et adulteri in Ecclesia, eliam Cypriano consentiente oleum consecrare, cur non haeretici, modo sint vere ordinali? *Cur, inquit, ad verba, quae procedunt ex ore homicidae, possit Deus oleum sanctificare, et in altari quod haeretici posuerunt, non possit, nescio.* Vide eliam trad. 118. in Joan, prope finem.

Ilis accedant Beda in cap. 8. Aclor Ruperitis lib. 5. de divin, offle. cap. 17. el 18. Isidoros lib. 1. de divin, ollie, cap. 28. Rabnnus lib. 2. de Institut, clericor. c. 26. Alcuinus lib. de divin, ollic. cap. de feria 5. in coena Domini, cl Amalarius lib. 1. de officiis ecclcsinst. cap. de eadem feria 5. cl Petrus Damianiscrm. 1. de dedicatione templi.

Quarta propositio: *Unctio Chrismatis ad crucis figuram in fronte hominis baplizali fieri debet, at sit vera, et proxima sacramenti hujus materia.* Haec sidis patet ex locis supra citatis. Expresse enim nominant signaculum in fronte ex pontificibus Damasus, Innocentius, Leo, Joannes III. cl Gregorius 1. Ex conciliis II. hispalense cl Ilorentinum, ex Patribus Tertullianus lib. de praescriptione: *Signat, inquit, in fronte milites suos:* Cyrillus catechesi 3. mystagogic. Prudentius in ψυχομαχία, Augustinus in psalm. **II.** in illa verba: *In tin hac. qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi;* ubi dic. il: Sacramenta varia, in variis partibus accipi, quaedam loto corpore, ul Baptismum, quaedam in orc, ul Eucharistiam, quaedam in ironic, signaculum crucis in Confirmatione. El cassam reddit, quia frons est locus pudoris: datur autem hoc signaculum, ul non erubescamus Dominum confiteri, eliam coram pcrscquuloribus. I-

dem habent Babanus, Petrus Damiani, el alii omnes.

CAPUT IX.

Solvuntur objectiones contra materiam Confirmationis.

Prima objectio Brcnlii in Confessione wirlembergensi, cap. de Baptismo. Usus Chrismatis ad elementa hujus mundi perlinet. et ad judaicas caeremonias. a quibus nos rcvocal Paulus Coloss. 2. *Si mortui estis cum Christo, ab elementis mundi hujus, quid adhuc his detinemini?* Respondeo: Si argumentum valeret, probarci eliam non esse utendum aqua in Baptismo, nec pane in Eucharistia, quia his rebus utebantur etiam Judaei, cum haberent aquam expiationis, el panes propositionis: quare sicut poluil aqua, cl panis deservire umbrae, cl veritati, sic potest etiam oleum. Paulus autem rcvocal nos a caeremoniis judaicis, quae vere elementa erant, et egenae, ul ipse alibi dicil, cum justificare non possent non autem a sacramentis Christianis, licet in eadem materia consistent.

Secunda objectio. Dionysius arcopogila non obscure significat ritum Chrismatis desumptum ab a-Ihlcicis unctionibus Ethnicorum, et partira ex lege mosaica. At Moyses Deuleronom. 12. *Cave, inquit. ne imiteris Gentes, el requiras caeremonias eorum etc.* Despondeo: Dionysium tribuere Chrismatis doctrinam apostolis Christi, non Ethnicis, aut Judaeis, ul supra osiendimus. Quo 1 autem ail de Judaeis, perlinet ad figuram hujus sacramenti. non ad ipsam essentiam, et veritatem. Quod vero de athletic dicit, non perlinet ad caeremoniam cl cultum, ul somniat Brcnlius. sed ad effectum sacramenti per similitudinem explicandum: ut c-nim athletae ungebantur, ul vincerem in certamine corporati, ita nos ungimur sancio Chrismale. nl vincamus in certamine spirituali. Qua similitudine illunior plurimi Patres, Chrysoslomus. Ambrosius, Augustinus, el alii. Non igitur facit ad rem testimonium Deuteronomii: non enim athletae unguntur. ul ea caeremonia Deum colant.

Tertia objectio. Acta conciliorum testantur Chrisma institutum esse a Sylvcslro; non igitur apostolis in usu esse potuit, ut Fabianus scribit. Respondeo. Acta conciliorum, seu potius Damasus in vita Sylvesiri, solum testatur, Sylvestrum praecepisse, ut presbyteri tangerent verticem baplizali Chrismate. quae unctio distincta esi a sacramento Confirmationis, quod in fronte ab episcopo datur, Aon potuisse autem Chrisma a Sylvcslro institui, evidenter palet ex Tertulliano, Theophilo Antiocheno, Cypriano, Cornelio, el aliis supra citatis, qui fuerunt ante Sylvcslrum, cl expresse Chrismatis minerunt.

Primum argumentum objicit Kcmnilius conira propositionem prunam ex Scripturis. Nam Aci. 2. el 10. datur Spiritus sanctus sine ullo Chrismate. Item Aclor. 8. et 19. fit mentio impositionis manuum, non autem Chrismatis.

Respondeo: Quod attinet ad cap. 2. et 10. Aclor.

non fuisse in his locis ministerio sacramentorum datum Spiritum sanctum, sed singulari privilegio datum a Deo clTeclum sacramenli sine sacramento.

Quod vero perlinet ad alia duo Joca, duae dari sident responsiones. Prior est aliquorum Scholasticorum. qui dicunt. Aposolos vario modo ministrasse hoc sacramentum, ac primis quidem temporibus, quia visibiliter descendebat Spirilus sanctus. non usos fuisse eos ulla mictione, sed simplici manus impositione: siquidem, effectum internum sutis testabatur externus ille ignis, qui divinitus apparebat. Al postea cum formae illae visibiles cessassent, lum adhibere cos coepisse unctionem. ut per eam significarent id, quod anlca visibili specie divinitus apparente significabatur. Si objicias non potuisse aposolos instituere materiam sacramenli: Bespondenl, cos non instituisse, scd a Christo id mandatum accepisse. ul modo uterentur manus impositione, modo Chrismate, prout opportunum esse judicarent, Ilacc solutio non csl omnino improbabilis, cl ab ca non abhorret sanctus Thomas, 3. par. quaesi. 72. ari. 2. cl fortasse possent huc trahi testimonia concilii floremini, cl Innocenlii cap. *Cum venisset*, extra desacra unctione, qui dicunt dari in Ecclesia sacramentum Confirmationis loco manus impositionis apostolicac.

Est tamen alia solutio, quae longe mihi probabilior videtur. Thomae Waldensis torn.2. de sacramentis. cap. 113. cl Ilugonis dc s. Victore lib. 2. de sacramentis, par. 7. cap. 2. qui dicunt idem esse unctionem Chrismatis. et munus impositionem; qui enim inungit. manus imponit: et idcirco utrumque significari, etiamsi alterum lanium exprimi videatur. Ilacc solutio probabilior est. Aam constat apostolos in Confirmatione usos esse Chrismate, eum id asserant Dionysius cl Clemens; cl praelerea unctionis meminerint antiquissimi auctores. Theophilus Antiochenus, Tertullianus, Cyprianus. Cornelius, Origcncs. el alii, ante quos non fuil ullum concilium oecumcnicum, in quo id institui potuerit. Constat etiam optandum esse, ut possit defendi. apostolos semper eadem materia usos, et non modo una. modo altera: id enim tutius, cl expeditius est. Al cur. quaeso, id non polesl defendi? Quia, inquiunt. *Lucas meminit impositionis manuum. el nonmeinil Chrismatis. Scd* nec, usquam Lucas, aut alia Scriptura, aut etiam ullus veterum dicit: Aposolos vario modo hoc sacramentum ministrasse. El praelerea in verbis Lucae posse intelligi eliam Chrisma, nullis modis probare po'sumus: Aposolos aulem mutasse materiam. ne 'Cio m ullo modo probari possit, nisi recentiorum auctoritate.

Primo igitur sic probo: Aposolos semper manus imponendo signasse Chrismate, ac proinde Lucam illum compendio perstrinxisse, cl cx una parte rem lotam intellexisse. Nam Patres, qui uno in l -eo dicunt per impositionem manus dari Spiritum sanctum. iidem in alio loco dicunt dari per unctionem Clirismatis. et aliquando utcumque simul coniungunt: ' \ quo apparet ulrumque ad ritum hunc, t -itinere, tl dhs période esse, sive unum. sive al-

terum exprimant. Tertullianus libro dc resurrectione carnis supra citato, tractans hunc ritum, dicit, carnem ungi, signari, el manus impositione obiimbrari: lamcn in libro dc praescriptionibus solum exprimit signari in fronte; el lib. l. in Jhr-cionem, solum exprimit unctionem; libro dc Baptismo exprimit unctionem, el manus impositionem. Ita videmus unum auctorem modo unam partem, modo duas, modo tres ejusdem ritus exprimere: et tamen semper rem eandem significare. Cyprianus lib. l. episl. ull. solum meminit unctionis; lib. 2. episl. 1. solum meminit manus impositionis, cum de una rc, el eadem loquatur; iu epistola vero ad Jubajanum, cum manus impositione addit signaculum dominicum, de quo nihil dixerat in prioribus duabus epistolis. Sic eliam concilium l. arclalense, cari. 8. tantum nominat manus impositionem: el tamen concilium ll. arclalense paulo post celebratum, cl eandem rem tracturis, canon. 17. nominat unctionem Chrismatis. Damasus, et Leo supra citati, dicunt non licere chorepiscopis ungere frontem baptizalorum Chrismate: cl tamen Joannes 111. hoc ipsum decretum citans, el nominalim allegans Damasum el Leonem, ne semel quidem meminit Chrismatis, aul frontis, sed perpetuo hunc ritum vocat manus impositionem: ac hujusmodi exempla plurima possent adferri. Quid igitur mirum si s. Lucas ex una parte lotum ritum sigriificari l.

Secundo idem probo alia ratione. Nam Patres, quando dicunt solos episcopos. per unctionem Chrismatis dare Spiritum sanctum, semper allegant verba Lucae Aci. 8. ul palcl ex Innocenlio episl. 1. Damaso episl. 4. Leone episl. 88. Cypriano ad Jubajanum, Augustino lib. 15. Trinital. cap. 26. et ex aliis supra citatis. Ergo aut apostoli Actor. 8. manus imponendo ungebant Chrismate, aul isti omnes Paires male argumentantur. Dices, Bene illi argumentantur, quia licet apostoli, Actor. 8. non uterentur Chrismate, liunc Chrisma successit in lorum manus impositionis, qua illi utebantur. Sed contra; nam si ita esset, saltem aliquis Patrum aliquando id significasscl, ul intelligercmus vim argumenti ipsorum.

Tertio idem probo ex aliis similibus Scripturae locis, ubi brevissime aliquid comprehenditur, el tamen necesse est plura intelligere. Exemplum esse potest, quod Paulus in epistolis ad Timotheum, et ad Titum semper ordinationem vocat manus impositionem. Exemplum adfcrl Augustinus lib. de fide cl operibus, cap. 9. ex cap. 8. Actor. Ibi enim legimus, Eunuchum a Philippo baptizatum. cum dixisset: *Credo Filium Dei esse Jesum*. Augustinus aulem rccllc notat Lucam per compendium rem attigisse, sed omnino credendum osse de nullis aliis interrogatum Eunuchum, cl nullas alias caeremonias adhibitas in illo Baptismo. Alterum exemplum esse polesl id. quod Luras ait. Aposolos baptizasse in nomine Christi. Artor. 8. 19. cl alibi. Nam ul supra ostendimus, apostoli baptizabant in nomine Patris, el Filii cl Spiritus sancti: scd Lucas id per compendium dicere maluit, sciens rem esse notissimam. Aliud exemplum esse polesl in eo, quoti Paulus ait ad Til. 3. no-

salvari per lavacrum regenerationis: ubi nihil dixit de verbo, et licet intellexit sine ullo dubio lavacrum cum verbo, ut ipse idem alibi expressit Ephes. 5. Et nulla sunt huiusmodi, quae longum esset recensere.

Una est hic difficultas, quod videtur haec nostra solutio repugnare Innocentio 111. cap. *Cum venisset*, extra de sacra unctione. et concilio Florentino in inslr. Arinenorum. Nam Innocentius dicit, per (routis Chrisin.ilionetn designari manus impositio* nem apostolorum: Concilium autem dicit loco illius manus impositionis dari nunc in Ecclesia Confirmationem.

Respondendo: In primis, non omnia quae libentur in decretis, aut conciliis ad idem pertinere, sed solum ea, quae declinuntur: hoc autem de quo agimus non delinitur, sed tantum obiter dicitur ad rem explicandam.

Dico tamen. Secundo et melius, ac Iulius. Innocentius, et concilium non velle dicere, Chrisma esse loco impositionis manuum, quasi apostoli non uterentur Chrismate, et nos non ulamur impositione manus: sed velle dicere, id ipsum quod apostoli faciebant, cum dicebantur imponere manus, facere nunc episcopos, cum dicuntur Confirmare, vel Chrismare. Distinguitur enim in his locis, non ritus a ritu, sed modus loquendi a modo loquendi; et personae a personis; et denique illa particularis impositio manuum ab ista, quae modo est: siquidem tunc communiter dicebatur hoc sacramentum impositio manus, nunc dicitur communiter Confinitio; praelerea illam dabant apostoli istam episcopi; denique illa erat clavicior, quia cum effectu in cruce dabat etiam externum, et cum gratia gratum faciente, dabat etiam dona gratis data linguarum, et miraculorum etc. Ille ergo ratione dici potest id, quod nunc it, esse loco ejus, quod tunc fiebat, licet sit idem, quoad substantiam. Et quod hic sit sensus eorum locorum, probatur dupliciter. Primo, quia concilium et Innocentius, non dicunt. Chrisma esse loco impositionis manuum, sed sacramentum Confirmationis esse loco impositionis manuum. At certe apostoli omnium consensu dabant sacramentum Confirmationis, sive adhibuerint Chrisma, sive non. Secundo, quia concilium et Innocentius ibidem dicunt episcopos esse in Ecclesia loco, seu vice apostolorum. At certe apostoli veri episcopi erant, licet aliquid etiam amplius haberent.

Secunda objectio Kemnitii contra eandem propositionem sumitur ex Patribus. Nam ut ipse dicit. Tertullianus in lib. de Baptismo dicit, hanc unctionem sumptam esse ex veteri disciplina, id est, ex Testamento veteri; proinde non a Christo institutam. Cyprianus in sermone de ablutione pedum, dicit has caeremonias non a Christo, sed ab hominibus institutas, et in sermone de Chrismate dicit, relictam esse hanc unctionem ex Testamento veteri. Basilii ait, nullam extare λόγον γεγραμμενὸν de unctione Chrismatis. Atque ex his auctoribus dicit Kemnilius salis aperte refelli mendacium Fabiani papae et martyris, qui asseruit hanc unctionem a Christo ipso apostolis traditam.

Respondendo: Tertullianum id solum asserere,

praecessisse in Testamento veteri figuras huius sacramenti; ex quo non sequitur non esse a Christo institutum: nam ibidem asserit diluvium fuisse figuram Baptismi, et tamen fatetur Kemnilius non negasse Tertullianum Baptismum a Christo institutum. Cyprianus in sermone de ablutione pedum non loquitur de sacramento Confirmationis, cum dicit caeremonias sacramentorum ab hominibus institutas, sed intelligit alios ritus, quos adhibemus: immo contrarium colligitur ex hoc auctore, nam in isto sermone de ablutione pedum, dicit Christum esse auctorem sui sacramenti. et sermone sequenti, qui est de Chrismate, dicit hanc unctionem esse divinitus institutam: et esse sacramentum: ex quo certe colligitur a Christo institutam. Neque obstat, quod asserat manasse ex Testamento veteri, quia id intelligit ratione figurarum, ut diximus de Tertulliano. Porro Basilii nihil affirmat contra nos, aut s. Fabianum: neque enim aut s. Fabianus, aut nos dicimus esse scriptam in divinis litteris institutionem Chrismatis: sed dicimus haberi ex traditione non scripta, et tamen certissima: et cui fides habenda est. ut ipsi verbo scripto, ut ibidem scribit Basilii, libro videlicet, de Spiritu sancto, cap. 27. Neque id repugnat iis, quae dicta sunt initio capitis superioris. Nam in epistolis Pauli et Joannis habetur mentio, non tamen institutio Chrismatis.

Terlia objectio Kemnitii contra secundam propositionem. Nativum balsamum una cum arboribus jam perisso constat. Scribit enim Plinius lib. 12. cap. 25. verum balsamum solum in duobus horiis Judaeae nasci solitum: qui horti jamdudum vastati sunt: *Perit igitur*, inquit Kemnilius. *materia Confirmationis, si ea necessario balsamum requirit: neque poles suppleri artificioso, et fictilio balsamo balsamum naturale: quemadmodum nec aqua Hapismi fictilia aqua, nec vinum Eucharistiae fictilio aliquo vino.* Illis addunt quidam catholici, non esse probabile Christum insiluore voluisse sacramentum aliquod in re iam incerta, rara, pretiosa, quae vix magno labore, et sumptibus obtineri potest.

Respondendo: Quaestionem esse inter theologos, utrum balsamum requiratur in Chrismate necessitate sacramenti, an solum necessitate praecepti. Et quidem veteres omnes theologii dist. 7. hb. t. sent. et jureconsulti in cap. *Pastoralis*, extra de sacramentis non iterandis: docent balsamum requiri necessitate sacramenti, ita ut balsamum initum sit, si absque balsamo detur. Tamen recentiores quidam. Cajetanus in 3. part, quaesi. 72. art. 2. Dominicus a Solo lib. 1. secul. dist. 7. quaesi. 1. art. 2. et Franciscus Victoria in summa de sacramento Confirmationis, putant balsamum non requiri ad essentiam sacramenti, sed necessario adhibendum ex divino praecepto. Ulrique nituntur quodam textu Juris canonici cap. *Pastoralis*, extra de sacramentis non iterandis; quem textum utraque opinio ad se trahit. Neutra opinio est de fide, vel contra idem; et fallitur Kemnilius pag. 309. ubi docet, concilium florentinum definivisse contra Scholasticos, balsamum requiri in Chrismate. Nam concilium non expressit, quo modo requiratur, sed

dixit materiam esse oleum cum balsamo, ul cliam in Eucharistia dixerat materiam esse vinum cum aqua : et tamen omnes fatentur aquam non esse ita de essentia,ul sine ea sil irritum sacramentum.

Ail argumentum aulem Kemnitii nego balsamum verum, cl nativum periisse. Nam etsi aliquando opinione Plinii lanium in duobus horlisJudaeae nascebatur balsamum,'tamen in ludiis nascitur,et inde adhuc advehitur.Neque referi si id Plinius ignoravikncc enim ille omnia scire potuit.Neque balsamum, quod affertur ex ludiis artificiosum, aul fictilium dici debet licet forte non sil idem specie cum eo,quod nascitur in Palaestina.Variae enim possunt esse species balsami,ul sunl variae species vinitet quaelibet idonea csl ad sacramentum conficiendum. Vide, Plinium id, quod referi de duobus horiis, referre dc lempore anliquotnam suo tempore fateatur multas fuisse arbores balsami in Palaestina, et Hieronymus, qui trecentis annis fuit post Plinium, in cap.27.Ezechielis,immo ct Gregorius qui ducentis annis post Hieronymum, et quingentis post Plinium, in cap. 1.canticorum, affirmant tempore suo in vineis Engaddi balsamum gigni solitum.Falsum igilur est balsamum nativum periisse. Ad confirmationem respondet praxis Ecclesiae. Licet enim rarum cl pretiosum sil balsamum: tamen adhuc numquam defuit Ecclesiae, neque cx penuria balsami praetermissa est aliquanto Confirmatio. Quod si per annos mille, et fere sexcentos Deus providit, certe non deerit deinceps.

Quarta objectio esi contra tertiam propositionem, quia videtur esse quaedam species magiae cl incantationis, ritus consecrandi Chrismatis. Sed de hoc argumento supra diximus in materia de sacramentis in genere, el dicemus eliam poslca cum agemus dc caeremoniis hujus sacramenti.

Quintam objectionem contra quartam propositionem sumit Kcmnilius cx Cyrillo el Ambrosio. Cyrillus enim catechesi 3. mystagogica dicit. Chrismate inungi omnes fere corporis sensus; Ambrosius aulem lib. de iis qui initiantur mysteriis. cap. 6. dicil. capul inungi, el inde unguentum ad barbam defluere. Non igilur cerium csl, quod nos diximus. Chrisma in fronte adhibendum esse. Respondeo: Cyrillum loco citato, praecipue velle frontem inungi, ul ipse expresse ait. deinde alios sensus; quod quidem non esi contra nos: siquidem id solum asserimus, nisi in Tronic adhibeatur Chrisma. sacramentum nullum esse; non tamen negamus.quin deinde possit juxta varios Ecclesiae mores inungi eliam alia aliqua corporis pars. Porro Ambrosius loco citato a Kemnilio.non agit de confirmatione, sed de unclione, quae sil in Baptismo, quam cliam nos (alemur im verlice capitis facientem: de Confirmatione aulem agit Ambrosius, cap. sequenti.

CAPUT X.

De forma sacramenti Confirmationis.

Forno hujus sacramenti sunl haec verba: Signo
b signo cruris, el *confirmo te Chrismate salutis*

in nomine Patris, el Filii el Spiritus sancti. .Uque dubitari potest, quin haec sit conveniens forma. cum aperte explicet, el causam principalem, quae est .sancta Trinitas, el causam ministerialem. quae csl ille, qui verba ipsa profert, cl denique effectum sacramenti, qui csl facere Christi militem insigniendo illum cruce, cl roborare, alque armare confirmando Chrisrnale.Ifabetur aulem haec forma disertis verbis in concilio florentine in pontificali romano,el apud s.Thorn. 3. par.quacsl. 72. ari. 4.

Apud antiquiores auctores non habentur haec omnia verba, el hoc ordine, tamen habetur idem sensus, el hoc sufficit. Nam vis formae sacramentalis posita est in sensu, non in sono, aul numero lilerarum: alioqui si quis graece, aul hcbraice. aul alio idiomale ista verba proferret, nihil efficeret. Igilur ordo romanus, qui csl antiquissimus liber, cum ab Alcuino cl Amalario citetur, qui fuerunt ante annos 800. in officio sabbalhi sancti describens ritum Confirmationis,dicil episcopum per modum orantis haec verba pronuneiare: *Signa eos, Domine, signo crucis;* ac deinde cum tangit pollice frontem, dicere: *Ego te confirmo, in nomine Patris, el Filii el Spiritus sancti.* Ubi videmus plane eundem sensum verborum. Neque refert, quod ibi dicatur: *Signa eum;* el nos dicamus: *Signo le:* nam semper significamus Deum cssc. qui signat principaliter, cl hominem qui signat ministerialiter: unde eliam forma Graecorum, qua ii Baptismo utuntur: *Baptizetur servus Christi,* censetur ab omnibus legitima, eliam si nos alio modo dicamus. Quod eliam in ordine romano non habetur (*Chrismate salutis*) non videtur nullum referre: nam includitur in verbo (*Confirmo*) clsalis ostendilur ipsa aelione, Chrismate illum confirmari; quomodo idem csscl si quis diceret, baptizo te, vel baptizo le aqua. Quare non videtur illa particula essentialis, licet omitti non debeat, quia Ecclesia praescribit, ul dicatur: quemadmodum in forma Baptismi: *Ego le baptizo etc.* illud (ego) non esi de essentia, cl in forma Eucharistiae: *Hoc csl enim corpus meum,* illud (*enim*) cl in forma calicis (*mysterium fidei*) el quaedam alia non sunt dc essentia.

Ex quo duo quaedam intelligimus. Primo Alcuinum in lib. de divinis officiis, cap. dc sabbalho sancio, ubi dicit, Romae pontificem, cum confirmat, solitum ungere frontem, el dicere: *In nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti,* non integram formam rclulissc, sed solum partem: nam citat ordinem romanum. in quo expresse habentur plura, ut jam dixi. Secundo intelligimus, falli quosdam, qui exislimnnl Ambrosium posuisse formam Confirmationis, cum ait: Venisti *ad sacerdotem: quid tibi dixit?* I)eus Pater omnipotens, qui te regeneravit ex aqua el Spiritu sancto, concessitque tibi peccata tua, ipse te ungat in vitam aeternam, lib. 2. de sacramentis, cap. 7. Nam haec verba, quae Ambrosius ponit, in ordine romano dicuntur a presbytero, cum linit verticem baptizali; posl quam caeremoniam sequitur poslca Confirmatio episcopalis. Unde eliam Amalarius lib. 1. dc officiis ecclesiasticis, cap, 27. dicil, ista ver-

In osse presbyteri, qui solum forma deprecatoria utitur. Episcopus enim non solum deprecatorie, sed etiam ex potestate sibi. quam a Deo accepit. •licii: *Ego te confirmo*. Porro ex Patribus Ambrosius salis aperte hujus formae meminit, cum ait in lih. de iis, qui initiant, mysteriis, cap. 7. *Serva quod accepisti prignavi te Deus Pater, confirmavit te Christus Dominus*. Dieque est mirum. quod quaedam omiserit: nam eo loco non referebat ipsam formam, sed tantum revocabat in memoriam Confirmatorum ipsum ritum, quo fuerant confirmati: ad id autem salis erat si principalia verba commemoraret.

Non debet autem mirum videri. si Patres non expresse ponunt hanc formam: nam neque ultorum sacramentorum formas describunt, tum quod res essent omnibus Christianis notae ob quotidianum usum, tum etiam nec gentibus, qui libros nostros videbunt, proderent ejusmodi mysteria sine necessitate. Itaque nullus fere ceteris veterum. qui disertis verbis scripserit formam Baptismi esse: *Ego te baptizo, in nomine Patris. et Filii et Spiritus sancti*, tantum dicunt Baptisma dari cum invocatione Trinitatis. Immo Dionysius, cap. nihil. hierarchiae ecclesiasticae dicit fas non esse literis impingere verba, quibus in administratione. sacramentorum utitur Ecclesia. Et Innocentius I. in epist. 1. cap. 3. de Confirmatione loquens: *Verba, inquit. dicere non possum, ne magis prodere videar, quam ad consultationem respondere*. Denique ipse etiam Magister sentent, lib. 4. dist. 7. noluit verba formae hujus sacramenti ponere: tantum ait, formam esse manifestam, nimirum verba, quibus episcopi ubique utuntur, cum hoc sacramentum administrant.

Sed objectiones haereticorum videamus.

Prima objectio Calvinii est lib. 4. Institui, cap. 19. § 7. ubi postquam recitaverat formam illam: *Signo te signo crucis etc. Pulchre*, inquit. *et venuste. sed ubi Dei verbum?* Respondeo: Dei verbum non scriptum, sed traditum, salis testari morem universae Ecclesiae catholicae. Nam neque aliorum sacramentorum formae expresse in Scripturis habentur: nusquam enim scriptum est. in Baptismo dicendum esse: *Ego te baptizo*. Et praeterea Calvinus fatetur Ordinationem ministrorum esse sacramentum in eodem cap. 19. lib. 4. Institui. § 31. et tamen nusquam inveniet verbum in Scriptura, quod cum elemento faciat sacramentum. vel ipse requirit de Confirmatione. Addo praeterea, nos in genere verbum habere Act. 8 ubi dicuntur apostoli orasse cum manus imponent. Nam formae sacramentorum passim a Patribus dicuntur procer mysticae, licet interdum proferantur per verbum indicantis: nam semper a Deo expellitur, et petitur principalis operatio in sacramentis. Denique 2. Cor. 1. alludens Paulus ad formam hujus sacramenti, expressit principalia verba, cum ait: *Qui nos confirmat Deus. et signavit etc.*

Secunda objectio, § 7. *Unde*, inquit. *vocant oleum salutis? qui eos in oleo salutem quaerere*

docuit? Et infra: *Illic vero non a me, sed a Domino. audacter pronuncio. qui oleum vocant oleum salutis. salutem, quae in Christo est, abjurant. Christum abnegant, pariem in regno Dei non habent. Oleum ventri, et venter oleo: ultimumque Dominus destruet*. Respondeo: Totum hoc argumentum nili Calvinii auctoritate. Nam verbum Dei non prolium. quamvis se ex Dei nomine loqui metuatur, ubi dicatur salutem. quae est in Christo, abjurare, qui oleum Confirmationis vocant oleum salutis. Et quidem si in oleo sine Christo salutem quaereremus aliquid Calvinus diceret, sed cum oleum faciamus instrumentum dumtaxat applicandae gratiae Christi: mirum est unde suspicari potuerit Calvinus. Christum negare. qui oleum vocat oleum salutis. Adde, quod ejusmodi phrases sunt in Scripturis frequentissimae. ut 4. Reg. 13. sagitta salutis» 2. Cor. 6. dies salutis. Act. 13. verbum salutis, Luc. 1. scientia salutis. Adde etiam. quod Calvi argumentum non minus valet contra aquam Baptismi. et panem Eucharistiae, quam contra oleum Confirmationis: nam et illa dicitur lavacrum regenerationis, et renovationis, Tit. 3. et panis Eucharistiae dicitur panis vitae. Joan. G. Respondet ibidem Calvinus in sacramentis duo spectanda esse, naturam elementorum, et eam esse corruptibilem, et salutem adferre non posse; et vim spiritalem a verbo Dei impressam, et ratione illius aquam in Baptismo. et panem ac vinum in Eucharistia salutem adferre. At cur, quaeso, non idem nos de oleo dicere possumus?

Tertia objectio est Kemnitii in 2. pari. Examinis, pag. 288. forma hujus sacramenti: *Signo te signo crucis etc.* non habetur in vetustis scripturis, nec in ipsis canonibus etc. Respondeo: Jam reddidi causam hujus rei.

Quarta objectio ibidem. In ipsis pontificalibus non est eadem forma. Nam Gabriel recitat quosdam pro *Chrismate salutis*. dicens: *Chrisma sanctificationis*: et Gerson habet formam: *Firmo te signo crucis, et Chrismate salutis*. Respondeo: Ista omnia in idem coincidunt cum nostra forma: semper enim est idem sensus, sive dicas *Salutis, sive sanctificationis*, sive *confirmo*. sive *firmo etc.* quamvis enim oporteat praescriptis verbis uti. et nihil mulare, et qui secus faciunt, peccant, tamen (ut saepe diximus) dum idem sensus manet, semper sacramentum conficitur: et potest facile fieri. vel in variis Ecclesiis sive aliqua variolas in vocibus, modo maneat sententia eadem: vel etiam patet in forma Baptismi Latinorum et Graecorum.

CAPI T NI.

De effectu hujus sacramenti.

Duplex est sacramenti hujus effectus. Unus, quod gratiam confert gratum facientem, et quidem majorem, quam ipse Baptismus, in ordine ad roborem in ordine ad remissionem peccati, quia non

remittit l' hunc poenam. ul facil gratia Baptismi. Neque est opus hic aliquid addere. cum id satis copiose probatum sit supra in prima Controversia: inde enim probavimus, Confirmationem esse sacramentum proprie dictum, quia Scripturae, et Patres omnes affirmant dari per hanc caeremoniam copiosissimam gratiam. aliquid adeo ipsum Spiritum saucium.

liter effectus est character, quo adseribimur in Christi militiam, sicut per Baptismum in Christi familiam. Probatur autem iste character Confirmationis. eo modo, quo character Baptismi, ex eo, quod non potest repeti Confirmatio. Nam supra ostendimus. rationem. cur sacramenta quaedam sint inalterabilia. nullam posse reddi sufficientem, praeter characterem: quocirca etiam ab effectu demonstratur evidenter character, cum ostendimus aliquod sacramentum esse inalterabile.

Esse autem inalterabilem Confirmationem. Primo expresso probatur ex Apostolo I Cor. vi. Aon iterum *iacientes fundamentum poenitentiae ab operibus mortuis. et fidei ad Deum, baptismatum doctrinae impositionis quoque manus* etc. ubi teste Chrysostomo. Theodoro. Theophylacto et aliis. Apostolus per impositionem manuum inchoat Confirmationem, quae datur statim post Baptismum: ac docet non liceat ei. qui bibitur post Baptismum et Confirmationem, iterum redire ad Baptismum et Confirmationem*, haec enim sunt fundamenta, quae non ieiuntur nisi semel. Secundo idem patet ex concilio Laterano VIII. can. 7. ubi aperte dicitur, Chrisma semel collatum recipi non posse, ul nec sacrum Ordinem. Item ex concilio Intraconensi. et ex decreto Gregorii II. apud Gratianum, distinct. 5. de Consecratione, can. Dictum est, et can. De homine: quibus adde concilium Ilorcentinum in instruct. Annonor., et iridentinum sess. 7. can. y. Tercio idem patet ex Patribus. Nam Cyprianus. seu quicumque fuit auctor, in sermone de absolutione pedum: *Baptismum. inquit. repeti ecclesiasticae prohibent regulae: nemo sacros Ordines semel datos iterum renovat: nemo sacro oleo lita iterum linit. aut consecrat: nemo impositioni manus. vel ministerio derogat sacerdotum: quid contumelia esset Spiritus sancti, si evacuari posset. quod ille sanctificat, vel aliena sanctificatio emendaret, quod ille semel statuit. et confirmat.* Augustinus lib. 2. contra Iulianas Peldiani. cap. 104. (ul supra notavimus) aperio docet, sacramentum Chrismatis semel datum, permanere etiam in pessimis, nec unquam aboleri: ex quo manifeste sequitur repeti non posse. Similia docet Rabais lib. 1. de Instruct. clericorum, cap. 30. Amalarius lib. 1. de officiis ecclesiasticis, cap. 7. et alii recentiores.

CAPUT XII.

De ministro huius sacramenti.

Sequitur controversia quinta. Utrum minister sacra-
(.rjji' nli Confirmationis sit solus episcopus. Et

quidem haeretici licet hunc ritum e numero sacramentorum auferant, lumen etiamsi sacramentum esset ipsorum quoque opinione, negant ad solos episcopos ejus ministerium ullo modo pertinere. Joannes Wiclif lib. 4. Trialogi cap. 14. apertè negat episcoporum proprium munus confirmare. Idem habet Calvinus lib. 4. Institut, cap. 19. § 10. Kemnitius in 2. pari. Examinis, pag. 324. et alii forte omnes, praesertim cum ipsi vix agnoscant differentiam inter episcopum et presbyterum, ul in lib. de clericis ostendimus.

Ex catholicis solus est Richardus Annacbanus. qui in lib. 11. Armenicarum qq. cap. 4. existimat, commune esse episcopis et presbyteris munus confirmandi, atque ab hoc Armeniano arbitratur Thomas Waldensis lib. 2. de sacramentis, cap. III. hausisse Wiclef suam haeresim: Fuit enim Armenianus paulo antiquior Wiclifo, quamvis eodem saeculo vixerint. Caeteri omnes communi consensu docent, solum episcopum esse proprium huius sacramenti ministrum.

Est quidem inter catholicos quaestio, an saltem ex dispensatione possit presbyter hoc sacramentum conferre. Nam s. Bonaventura. Durandus et Adrianus in 4. dist. 7. contendunt id nullo modo committi posse presbyteris: sed s. Thomas. 3. p. quaest. 72. art. 11. et omnes ejus discipuli, et inulti alii theologi in 4. dist. 7. ul Richardus. Paludanus, Marsilius, et alii, et omnes canonistae in 1. dist. 95. contrarium docent: et quidem longe verius est, quod ipsi posteriores affirmant. Nam Ambrosius in cap. 4. ad Ephes. testatur in Aegypto presbyteros confirmare in absentia episcoporum, neque reprehendit cum usum. Gregorius lib. 3. epistol. 2. apertissime permittit presbyteris Sardiniae, ul in absentia episcoporum confirmari: et quia corruptus est hic locus Gregorii, forte a fautoribus contrariae sententiae (nam dicit se permittere, ul *baptizandos ungant.* cum dicere deberet, *ul dñpli.* - (illos): cunferatur hic locus cum epistol. 9. ejusdem lib. 3. inde enim manifeste apparebit corruptio. Si quidem in epistol. 26. dicit se permittere, quod in epistol. 1. prohibuerat: prohibuerat autem, ne presbyteri ungerent in fronte baptizatos. Unde etiam Gratianus, et s. Thomas hunc locum ita citant, ul esse debet. non ul modo legitur in codicibus impressis. Praeterea concilium Arausicanum l. can. 1. et 2. et Toletanum l. can. 20. et Marinus Bracarenensis, cap. 52. graecorum synodorum, et Ilorcentinum in instr. Armenorum, idem habent. Denique concilium tridentinum sess. 7. can. 3. de Confirmatione, ideo ait. ordinarium ministrum esse episcopum. ul indicaret, posse extraordinaria potestate idem fieri etiam a presbytero. Ex quo apparet error Kemnitii, qui in suo Exam. pari. 2. pag. 225. dicit, concilium definivisse contra s. Thom. u alios quosdam doctores, immo et contra ipsum s. Gregorium. solum episcopum esse ministrum Confirmationis.

Sed ius omittis, probatur catholica veritas apertissimo Scripturae testimonio. Nam Actor. 8. missi sunt Petrus et Joannes, ul per impositionem manus darent Spiritum sanctum iis. quos Philippi in Samaria baptizaverat; et Actor. 11. Paulus ipse

apostolus manus imponit illis , quos alii baptizaverant. Al certo nulla videtur posse lingi causa, cur soli apostoli manus imponant: imino cur ad hoc ipsum veniant ex uno luco ad alium, nisi quia hoc munus proprie perlinet ad primum gradum ecclesiasticum, qui est sine controversia episcopalis.

Ad hoc Wiclèfus respondet, illos , quos Philippus baptizaverat, forte non fuisse legitime baptizatos, et ideo rursus fuisse baptizandos ab apostolis, ut acciperent Spiritum sanctum.

Sed haec solutio ineptissima est. Nam quis credat, Philippum diaconum post acceptum Spiritum sanctum non recte baptizasse? et deinde si erant rebaptizandi, quid opus oral, ut apostoli venirent ex Hierusalem? non poterant significare per litteras aut alium mittere, qui illos rite baptizaret? Denique apostoli cur tantum imposuerunt manus, et non etiam baptizarunt. si illi non erant rite baptizati? Neque obstat, quod dicantur baptizati in nomine Domini Jesu , et non in nomine Trinitatis. Nam (ut supra ostendimus) Lucas breviter describit ritum Baptismi , ex parte intelligi volens locum.

Calvinus loco citato respondet, quod apostoli fecerunt non posse tribui episcopis, aut certe non solis episcopis. Num episcopi non sunt apostoli: quod si tenent, quoad aliquid, locum apostolorum, eundem locum tenent etiam presbyteri. Nam alioqui non liceret presbyteris, sed solis episcopis communicare sub utraque specie: id enim soli apostoli in coena Domini fecerunt.

Hespondeo: Episcopos solos simpliciter, et absolute apostolis succedere. Observandum enim est in apostolica auctoritate contineri omnem ecclesiasticam potestatem. Erant enim apostoli Primum Christiani, et membra Ecclesiae. Secundo erant sacerdotes. Tertio summi sacerdotes. Quarto summi non uno in loco, sed in toto orbe terrarum, poterant enim ubique praedicare, baptizare, ordinare leges ferre, punire etc. Sed hoc ultimum in solo Petro fuit ordinarium munus, in caeteris extraordinarium, et quasi delegatum: et idcirco soli Petro succedi videmus, non autem ulli alteri apostolo in illa summa in locum orbem potestate. Caetera tria erant omnibus ordinaria. Quare licet omnes Christiani aliquo modo succedant apostolis, quatenus illi fuerunt primi Christiani: et omnes sacerdotes eisdem apostolis succedant, quatenus illi fuerunt primi sacerdotes: et omnes episcopi eisdem succedant, quatenus illi fuerunt primi summi sacerdotes: tamen soli isti simpliciter illis succedunt, quia succedunt in loca eorum ordinaria auctoritate, in qua sola succedi potest. Idque patet etiam ex praevis, et testimonio sanctorum. Nam si quis velit, quis successit apostolo Jacobo? omnes respondent: Episcopus Hierosolymitanus. Quis apostolo Joanni? Episcopus Ephesinus. Ad haec concilium nicocaesariense can. 13. Dumosus in epistola 4. de chorepiscopis. Hieronymus in epistola ad Marcellum de erroribus Montani. Leo epistola 88. Augustinus in psal. 44. in illud: *Pro Patribus nati sunt tibi filii*; et alii velut passim affirmant, episcopos apostolis succedere.

Sed Dices: Unde scimus apostolos manus imposuisse, Actor. 8. ut episcopos, et non ut presbyteros. vel ut apostolos per extraordinariam potestatem? Hespondeo: Quod non ut presbyteri, inde constat. Iam quia Scriptura nunquam tribuit hoc officium nisi ipsis apostolis, cum alia officia, ut praedicandi, et baptizandi tribuat etiam aliis inferioribus ministris: quod non ut apostoli per extraordinariam potestatem, colligitur iam ex eo, quod Hebr. 6. numeratur haec manus impositio cum reliquis ordinariis Ecclesiae ritibus; turn ex eo, quod semper in Ecclesia mansit ista consuetudo, ut episcopi manus imponerent baptizatis.

Secundo, probatur eadem veritas testimoniis, et traditione ecclesiastica. Nam concilia, pontifices et Patres citati in prima controversia, communi consensu docent, solos episcopos esse proprie sacramenti hujus ministros; idque probant ex cap. 8. Actor.

Tertio, probatur etiam ratione. Nam confirmatio est complementum, et perfectio Baptismi: proinde convenit, ut a primario ministro delur: sic enim in omnibus aliis rebus ultima forma imprimatur a primo agente. Praeterea in Confirmatione describimur ad Christi militiam; adscribere autem ad militiam. proprium est ducum et imperatorum.

Neque argumenta Calvinii, et Kemniti difficulter solvuntur. Argumentum Primum Calvinii: Error est Donatistarum. quod sacramentum pendet a dignitate ministrum. Respondeo: Si de dignitate monili agatur, verum est, si de ecclesiastica, falsissimum. Alioqui esset etiam error Donatistarum. quod soli presbyteri ministrent corpus Domini, immo et Baptismum. secundum Calvinum. Secundum argumentum: Presbyteri succedunt apostolis , ut patet de ministerio Eucharistiae . quod soli apostolis commissum fuerat. Respondeo: Apostolos in ultima coena presbyteros creatos fuisse, non autem episcopos; Episcopi enim post resurrectionem facti sunt, eum eis diceretur. Joan. 20. *Ecc. e ego mitto vos etc.* Itaque presbyteri in aliqua re apostolis succedunt, sed non in omnibus, neque absolute, ut diximus.

Tertium argumentum. I. Timoth. 4. Paulus ait: *Noli negligere gratiam, quae data est tibi per impositionem manuum presbyterii* ; et Ananias Actor. 9. imposuit manus Paulo, et lamen non erat episcopus. Respondeo ad hoc argumentum, quod est Armachani: Non tractari eo loco de Confirmatione, sed de Ordinatione Timothei: et praeterea per illam vocem (*Presbyterii*) intelligi clorum presbyterorum, id est, episcoporum, ut exponunt Chrysostomus. et alii: nulli enim episcopi, unum episcopum ordinant ; unus autem solus confirmat.

Ad illud de Anania, quod mutuo accepit Calvinus a Wiclèfo. ut ille ab Armachano dicit Ananiam imposuisse manum Paulo ad hoc, ut visum reciperet, ut ibidem legimus. Quare non fuit confirmatoria, sed curatoria illa impositio manus: unde facta est ante Baptismum, non postea, ut fieri debet Confirmatio : neque descendit tunc visibiliter Spiritus sanctus, sed ceciderunt tamquam squamae ab oculis ejus: *At*, inquiunt, *Ananias, cum in-*

uohck'1 manus. dicebat: Salve frater, Dominus Jesus misit me. ul videas, el implearis Spiritu sancto: igitur [inis illius impositionis manus l'ait dunum Spiritus sancti. Hespondeo: Ananin exposuisse simul finem proximum el remotum sui adventus. Finis enim proximus erat, curatio a caecitate. finis remotus, perfecta justificatio, ei infusio Spiritus sancti, quam paulo post consequulus < si Paulus per Baptismum. Unde paulo antea describitur visio Pauli, qua ante praevidit, quod futurum erat : *El vidit, inquit Lucas, virum introeuntem ad se, Anuniam nomine, el imponentem sibi manum, ul visum recipiat;* el cap. 22. Actor, ubi narrat ipse Paulus totam hanc historiam, nihil se accepisse dicit ab Anania. nisi depulsionem caecitatis. el postea Baptismum. Esi aulem valde probabile Paulum, ul caeteros apostolos, immediate a beo accepisse Confirmationem sine humana impositione manuum.

Argumentum Quartum: Si jure divino episcoporum csl proprium confirmare, quomodo id etiam presbyteris Gregorius concessisse legitur? Hespondeo: jure divino solos episcopos esse ordinarios ministros hujus sacramenti. At non inde sequitur, quin extraordinaria concessione id possit etiam presbyteris convenire: sicut etiam jure divino proprium csl episcoporum praedicare ; et tamen eorum concessione praedicant etiam presbyteri. deliquando etiam diaconi.

Sed instant quidam catholicorum: Confirmare , aut convenit episcopo ratione ordinis . aut ratione iurisdictionis. Si ratione ordinis, nullo modo potest id concedi iis, qui non habent cum ordinem, ul pa- id in similibus: nec enim potest ulla dispensatione fieri, ul diaconus consecret Eucharistiam. Si ratione iurisdictionis: ergo posset episcopus non consecratus confirmare: quia habet ipse ordinem presbyteralem. el iurisdictionem episcopalem. Hespondeo: Confirmare esse actum ordinis , et eum . ordinem esse etiam in presbytero, saltem inchoatum et imperfectum. Observandum csl enim characterem episcopalem, sive si alius a presbyterali, sive idem extensior, el major, esse potestatem absolutam. el perfectam . el independentem conferendi sacramenta Confirmationis el Ordinis, et ideo non solum posse episcopum sine alia dispensatione confirmare, et ordinare, sed etiam non posse impediri ab ulla superiori potestate, quin revera sacramenta ista conferat, si velit, licet peccet, si id laciatur, prohibente summo pontifice: characterem autem presbyteralem esse quidem potestatem absolutam, perfectam , et independentem , quoad sacramentum Baptismi et Eucharistiae: esse aulem potestatem inchoatam, imperfectam , et dependentem a voluntate superioris , quoad sacramentum Confirmationis. Quocirca nisi perficiatur per dispensationem superioris ea potestas. presbyter confirmando nihil ageret. at si perficiatur, jam tunc quo suo caractere confirmabit. Id quod minus mirum videbitur, si cogitemus , characterem non > ssi physicam aliquam potentiam, quae physice aliquid operetur (tunc enim difficile esset intelligere quomodo posset perfici per dispensationem pontificiam). Id esse signum divini cujusdam pacti ,

quo Deo concurrit ad effectum sacramentalium producendum cum eo, qui habet characterem, el non cum aliis: facile enim est intelligere, unum characterem esse signum pacti absoluti, alium aulem esse signum pacti conditionalis. Sed de his hactenus.

Quintum argumentum est Kemniti, loco citato. Scriptura ignorat differentiam episcopi et presbyteri. Hespondeo: Non Scriptura id ignorat, sed Kemniti Scripturam ignorat. Nam 1. Timoth. 5. cum dicitur: *Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus. aut tribus testibus*: apertissime lanius discrimen ponitur inter episcopum et presbyteros , quantum est inter principem, et ejus subditos. Quocirca Aeriani ob hoc ipsum haeretici dicuntur ab Epiphano haeres. *Ti.* el Augustino haeres. 53. quod negaverint hoc discrimen.

Sextum argumentum ejusdem Kemniti. Hieronymus in dialogo contra Luciferianos dicit, ob honorem sacerdotii fieri , ul soli episcopi manus imponant. non ob legis necessitatem. Hespondeo: Locum hunc pro nobis maxime facere. Nam Hieronymus non negat, solis episcopis licere Confirmationem dare post Baptisma; immo hoc affirmat, el infra id ipsum probat exemplo apostolorum, qui in Samariam profecti sunt, ul eos confirmarem, quos Philippus baptizaverat. El praeterea causam reddit, cur id voluerit Dominus? proprium esse episcoporum; quia id requirebat honor summi sacerdotii. Nam ul paulo post ipse idem magis explicat, accessit csl in singulis ecclesiis esse unum episcopum , ne si nulli sint pares, et non ad finem summa referatur, schismata fiant. Hinc igitur Dominus voluit , quaedam esse propria episcoporum , ul inde eorum eminentia supra ceteros appareret. Illud aulem (*non ob legis necessitatem*) non refertur ad legem ministrandi confirmationem , sed ad legem consequendae salutis: significat enim Hieronymus non esse necessarium ad salutem absolute, ul quis ab episcopo confirmetur; nam etiam sine tali Confirmatione per solum Baptisma salvari potest. Unde continuo subiungit, explicans quod dixerat: *Non ob legis necessitatem: alioqui lugendi essent, qui in vinculis a presbyteris, vel diaconis baptizati ante moriuntur, quam ab episcopis invisantur.* Quod si id non placeat, dici potest, loqui Hieronymum de lege, quae sumatur ex natura rei, ut sensus sit; id esse tributum solis episcopis, non ob legis necessitatem. id csl, non quod id necessario requirat natura rei, quasi aliter fieri non posset: sed quia voluit Dominus hac re honorare episcopalem dignitatem.

Septimum argumentum. A multis jam annis in Germania nulli fere episcopi confirmant, sed suffraganei quidam, qui sunt licet illi episcopi, el larvae episcoporum potius, quam episcopi. Hespondeo: Suffraganeos esse veros episcopos, quia et Ordinationem habent, el iurisdictionem, licet carcant possessione propriae Ecclesiae. Quocirca licet non possint extra suam Ecclesiam confirmare sua auctoritate, possunt tamen si ad id invitentur a proprio episcopo.

caput xiii.

De caeremoniis Confirmationis.

Duplices sunt caeremoniae in hoc sacramento. Primum enim mullae caeremoniae adhibentur in consecratione Chrismatis feria 5. in coena Domini. Deinde quaedam etiam adhibentur in ipsa collatione huius sacramenti.

Ac ut a Primo genere incipiamus, tractant de ritu consecrationis omnes, qui scribunt de divinis illiciis, cap. de feria 5. in coena Domini, ut Isidoros, Alcuinus, Amalarius, Babanus, Ruperlus et alii.

Fiunt autem quatuor caeremoniae. Primo benedictiones olei et balsami per orationes: et hoc reprehendi non potest, cum Apostolus, 1. Timoth. 4. dicat, omnia sanctificari per verbum Dei, et orationem.

Secundo fiunt etiam benedictiones ob id et balsami per signum crucis: ac ne id quidem reprehendi potest. cum sine hoc signo nihil consecrari possit, ut testantur omnes fere Patres. sed praecipue Chrysostomus homil. 55. in Matth. et in libro quod Christus sit Deus: et Augustinus, tract. 118. in Ioan., et sen 181. de tempore, cap. 3.

Tertio. habet episcopus aliquoties super ampullam Chrismatis. Et quidem haec caeremonia ridicula, et magica videtur haereticis: nam id aperte scribit Kemnilius. pag. 285. et Calvinus ad hunc caeremoniam respexit, cum ait lib. 4. Institui. cap. 19. § 10. Chrisma facilius anhelitu inquinari potest. antiquissima est. cum ejus meminerint auctores citati, Amalarius et alii; et praeterea ab exemplo Domini sumpta, qui in apostolos insufflavit. Ioan. 20. ut ea caeremonia demonstraret, Spiritum sanctum in eos descendere. Et sane cum vult Ecclesia descensum sancti Spiritus designare ad aliquid sanctificandum: quo meliori signo uti potest. quam eo. quo Christus ipse ad rem eandem designandam uti voluit? Quod si magica est haec caeremonia, Christum magiae doctorem faciemus, quod est impium et blasphemum. Neque magica dici potest ulla caeremonia, nisi cum effectus mirabilis experiatur a diabolo, cum quo foedus ineunt magnum autem effectum a diabolo nullum expecamus. sed a solo Deo, a quo id per orationes petimus, ut saepe dictum est.

Quarta caeremonia est, quod Chrisma jam consecratum, salutatur ab episcopo et presbyteris, his verbis: *ire sanctum Chrisma*. Atque hanc caeremoniam idololatricam esse dicunt adversarii. Tilmannus Ilcshusius. lib. de erroribus pontificiorum, lit. 22. num. 26. *Chrisma*, inquit. *tantum non adorandum: Siquidem haec verba dici iubent, Ave sanctum Chrisma*. Reprehendit etiam hanc caeremoniam Kemnilius. pag. 289. et Calvinus lib. 4. Institui, cap. 19. § 21. Sed inepte in primis ad idolatriam hoc referunt, cum aliud sit salutare, aliud adorare: alioqui etiam Dominus, qui Malli. ult. dixit mulieribus, Arcle, eas adorasse diceretur. Adhibetur quidem Chrismati consecrato reverentia, quia est res sacra, et vim habet ut Dei instrumentum sanctificandi: sed non adoratur ut Deus, alio-

qui etiam Hebraei idololatrae fuissent, qui arcam Domini ligneam adorabantque faciebant prophetam monente psalm. 98. *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est*. Dices: ridiculum videtur salutare rem inanimam. Respondeo: Id esse usitatissimum, in signum gratulationis etiam res inanimas salutare, ac si viverent et sentirent. Ita Nazianzenus oral, ad 150. Patres cum episcopatu se abdicaret, vale dicit cathedrae, templo, psalmodiae, aliisque id genus rebus. Hieronymus. in epist. de obitu Paulae, describit salutationem quarn b. Paula ad Bethlehem habuit, cum eam primum vidit. Immo et Aeneas apud Virgilium in 1. Aeneidos Italiam salutatur. cum eam primum ingreditur. Suntque ejusmodi exempla plane infinita.

Jam vero in ipsa Confirmatione praeter caeremoniam essentialem ungendi, et signandi frontem cruce; adhibentur etiam aliae octo caeremoniae. Prima ut susceptor adsit, sicut in Baptismo, qui confirmandum offerat episcopo. Et haec caeremonia antiquissima, ut patet ex decretis antiquorum pontificum et conciliorum, quae citantur a Gratiano, 30. quaesi. 1. can. Si quis: et de his; et quaesi. 4. can. Si quis ex uno; et de consecrat, dist. 4. can. in calcchismo.

Secunda, ut variae preces dicantur super confirmandos, et quidem cum manus impositione; quod ritum solum adversarii non reprehendunt.

Tertia, ut confirmato pax detur ab episcopo, in signum acceptae gratiae Spiritus sancti, cujus effectus est pax.

Quarta, ut confirmatum episcopus manu leviter cedat, ut is intelligat se contra ignominiam, et verba pro Christo ferenda, patientia praecipue armandum.

Quinta, ut fascia ligetur frons, tum ne Chrisma facile defluat, tum ut significet, acceptam gratiam diligenter conservandam, juxta illud 1. Ioan. 2. *Unctionem, quam accepistis, maneat in vobis*. Sed in hac re servanda est Ecclesiae consuetudo: alicubi enim ad septem dies frontis fascia conservatur. alicubi ad tres, alicubi continuo abluitur, et exsiccatur Chrisma a sacerdotibus, ut fascia opus non sit.

Sexta, ut ad septem dies non lavetur caput, seu frons. Cujus caeremoniae meminit Hugo lib. 2. de sacramentis par. 7. cap. 6. Tertullianus lib. de Baptismo scribit a die Baptismi per totam hebdomadam Christianos lavacro abstinere solitos: quod quidem faciebant non tantum ob Baptismum, sed etiam et fortasse praecipue ob Chrisma, quod eodem die dari solebat.

Septima, ut in sabbatho paschae et pentecostes detur Confirmatio. quia videlicet iis diebus dari debet Baptismus, ut supra diximus. Hoc tamen tempore. quia ut plurimum non dantur simul haec sacramenta, laudabilis est consuetudo multorum episcoporum. ut in festis pentecostes praecipue Confirmant. quia nimirum in eo festo data est prima Confirmatio a Deo sanctis apostolis.

Octava, ut a jejuniis detur, et accipiatur confirmatio; de (pia re extant canones conciliorum, apud Gratianum de consecrat, dist. 5. can. Ut jejuni, et can. Ut episcopi.

A<l linee omnia Kemnitius addit pag. 323.mirum esse cur Pontificii malini has suas caeremonias, quain examen puerorum, professionem fidei, el adhortationem: ac tragice queritur, n nobis islu o-mma rejici.nec pati nos velle ullam emendationem. Sed sunt isla omnia verba otiosa. Nos enim nihil horum rejicimus,sed volumus omnia fieri suo loco, el tempore; ncc patimur nobis eripi sacramentum n Christo institutum,el caeremonias a Patribus Ira-ditas praetextu examinis puerilis. Ac dc sacramen-to Confirmationis salis dictum csl.

Finis librorum dc Baptismo cl Confirmatione.
Ad honorem Dei.

TENTH COÏTHIOVEIISI.I GEXEILUJS

DE SACRAMENTO EUCHARISTIAE

SEX l.liniS EXPLICATA

INDEX

LIBRORUM ET CAPITUM

Ordo ac partitio totius operis

LIBER PRIMUS

DE REALI PRAESENTIA CHRISTI DOMINI IN SACRAMENTO EUCHARISTIAE
EX VERBO DEI

	I. <i>De haeresibus.</i>	CAP.	IX. <i>Proprie, non figurate explicanda esse illa verba: Hoc est corpus meum.</i>
j	II. <i>Explicatur sententia catholicae Ecclesiae.</i>		X. <i>Explicantur verba institutionis, et refelluntur haereticorum depravationes.</i>
d	III. <i>Ex liguris Testamenti veleris demonstratur praesentia corporis Domini in Eucharistia.</i>	»	XI. <i>Solvuntur argumenta. quibus probant adversarii. verba institutionis figurate accipienda.</i>
i	IV. <i>Refellitur solutio adversariorum ad argumentum nostrum.</i>	u	XII. <i>Probatur veritas corporis Domini in Eucharistia ex locis Scripturae, quae continent usum hujus sacramenti, ac primum ex capite 10. prioris ad Corinth.</i>
P	V. <i>Quod Joan. G. agatur de Eucharistia.</i>	n	XIII. <i>Idem probatur ex capite 11. ad Corinth.</i>
t	VI. <i>Probatur veritas corporis Domini in Eucharistia, ex capite G. Joannis.</i>		XIV. <i>Solvuntur argumenta adversariorum deprompta ex verbo Dei.</i>
j	VII. <i>Solvuntur objectiones adversariorum.</i>	»	
i	VIII. <i>Refcruntur variae expositiones verborum Domini. Hoc est corpus meum.</i>	»	

LIBER SECUNDUS

DE VERITATE CORPORIS DOMINI IN EUCHARISTIA.
EX TESTIMONIIS PATRUM

CAP.	I. <i>Prima aetas Ecclesiae ab anno Domini 1. usque ad C. Testimonium discipulorum s. Andrae apostoli.</i>	CAP.	II. <i>Testimonium Ignatii.</i>
	»	n	III. <i>Testimonium Dionysii areopagitae.</i>
	»		IV. <i>Secunda aetas Ecclesiae ab anno</i>

	<i>Domini C. ad C.C. Testimonium Justini.</i>		<i>ni, et synodi cphcsinac generalis.</i>
CAP.	V. <i>Testimonium Pii /. pupae.</i>	CAP.	XXVI. <i>Testimonium Procli episcopi constantinopolilani.</i>
»	VI. <i>Testimonium Irenaei.</i>		XXVII. <i>Testimonium Theodoreli el Gelasti.</i>
	VII. <i>Tertia, aetas Ecclesiae ah anno Domini CC. ad CGC. Testimonium Tertulliani.</i>	»	XXVIII. <i>Testimonium s. Leonis.</i>
I η	VIII. <i>Testimonium Origenis.</i>	D	XXIX. <i>Testimonium Hilarii papae.</i>
»	IX. <i>Testimonium s. Cypriani.</i>	»	XXX. <i>Testimonium Eusebii Emisscni, seu Fausti Bhegiensis.</i>
a	X. <i>Quarta aetas Ecclesiae ah anno Domini CCC.ad CD. Testimonium nicaeni concilii.</i>		XXXI. <i>Testimonia Patrum sextae aetatis, Bemigii el Primasii.</i>
a	XL <i>Testimonium s. Alhanasii.</i>	»	XXXII. <i>Testimonia Patrum septimae aetatis, s. Greyorii el Isichii.</i>
η	XII. <i>Testimonium s. JIHarii.</i>		XXX11I. <i>Testimonia Patrum octavae aetatis; Joannis Damasceni, el Epiphanii, ejus aequalis.</i>
	XIII. <i>Testimonium s. Cyrilii hierosolymilani.</i>		XXXIV. <i>Testimonia Patrum nonae aetatis. Theophylaccli cl Paschasii.</i>
.)	XIV. <i>Testimonium s. Ambrosii.</i>		XXXV. <i>Testimonia Patrum decimae aetatis, Stephani lleduensis el Fui-berli Carnolensis.</i>
»	XV. <i>Testimonium Basilii.</i>		XXXVI. <i>Testimonia Patrum undecimae aetatis, Anselmi et Oecumenii.</i>
s	XVI. <i>Testimonium Gregorii nissenii.</i>	λ	XXXVII. <i>Testimonia Patrum duodecimae aetatis, Euthymii cl sancti Bernardi.</i>
»	XVII. <i>Testimonium Optati milevitani.</i>		XXXVIII. <i>Testimonia aetatum reliquarum.</i>
	XVIII. <i>Testimonium Gregorii r.azianzeni.</i>		XXXIX. <i>Compendium argunienlonim, quacsumuntur ex Patribus.</i>
»	XIX. <i>Testimonium s. Ephrem.</i>		
η	XX. <i>Testimonium s. Epiphanii.</i>		
	XXI. <i>Quinta aetas Ecclesiae ah anno CD. ad 1). Testimonium Gaudentil.</i>		
a	XXII. <i>Testimonium Chrysostomi.</i>		
η	XXIII. <i>Testimonium \$. Hieronymi.</i>		
a	XXIV. <i>Testimonium Augustini.</i>		
	XXV. <i>Testimonium s. Cyrilii alcxandri-</i>		

LIBER TERTIUS

DE VERITATE CORPORIS DOMINI IN EUCHARISTIA, ET DE MODO
EXISTENTIAE IN EADEM

			/
C\P.	1. <i>Proponitur quaestio: An possit fieri ut corpus Christipraesens constitutatur in Eucharistia.</i>		<i>cisse, ul reipsa corpus Domini in Eucharistia praesens adesset.</i>
»	11. <i>Quae sil regula cognoscendi quid Deus possit.</i>	CAP.	IX. <i>Solvitur objectio deprompta ab inutilitate realis praesentiae.</i>
	III. <i>Posse unum corpus simul esse in pluribus locis.</i>	»	X. <i>Solvitur altera objectio, quae sumitur ab indignitate rei.</i>
»	IV. <i>Solvuntur objectiones, quibus adversarii probare conantur, implicare contradictionem, ul unum corpus sil in pluribus locis.</i>	»	XI. <i>De modo existentiae corporis Domini in Eucharistia. Recensentur variae de hac re sententiae.</i>
>	V. <i>Proponitur cl explicatur secunda difficultas, quae in eo posita est. quod corpus non occupet locum.</i>	i	XII. <i>Befellilur secundus error Berengarianorum.</i>
	VI. <i>Posse corpus alicubi essc.el locum non occupare.</i>	»	XIII. <i>Befellilur error Durandi.</i>
	VII. <i>Solvuntur objectiones adversariorum.</i>	»	XIV. <i>Refellitur quartus error.</i>
	VIII. <i>Ostenditur Drum voluisse, el fe-</i>	»	XV. <i>Befellilur error Buperli.</i>
		»	XVI. <i>Befellilur error Joannis parisien-sis.</i>
		»	XVII. <i>Befellilur error Thiquistarum.</i>
		n	XVIII. <i>Explicatur sententia Ecclesiae.</i>
			XIX. <i>Probatur ex verbo Dei transubslon-Halio.</i>

CAP.	XX.	<i>Transuhslanlialio probatur lesli-</i>	CAP.	XXIJ.	<i>Probatur eadem veritas ex conte-</i>
		<i>moniis Patrum.</i>			<i>nientia rationis.</i>
XXL		<i>Probatur idem ex definitione, et</i>	»	XXIII.	<i>Refelluntur Kemnitii objectiones.</i>
		<i>consensuEcclesiae ab annis quin-</i>	»	XXIV.	<i>Refelluntur objectiones Petri mar-</i>
		<i>gentis.</i>			<i>lyris.</i>

LIBELI QIABTIS

DE SACRAMENTO EUCHARISTIAE

CAP.	I.	<i>Quid sil proprie sacramentum Eu-</i>			<i>charistiae, el num extra usum</i>			<i>mam consecrationis Each ari-</i>
		<i>sit vere corpus Domini sub spe-</i>		CAP.	XV.	<i>Mendacia Kemnitii de forma sacra-</i>		<i>mententi Eucharistae.</i>
9	II.	<i>Probatur ex verbis institutionis</i>	»		XVI.	<i>De ministro sacramenti Eucharis-</i>		<i>tiae.</i>
		<i>dominicae,sacramentum Eucha-</i>	n		XVII.	<i>Dc effectu Eucharistiae,el de prae-</i>		<i>paratione ad Communionem :</i>
		<i>ristiae esse rem permanentem,el</i>				<i>sententiae haereticorum.</i>		
>	III.	<i>Probalnr ex dissimilitudine Ba-</i>			XVIIIL	<i>Indigne sumere Eucharistiam o-</i>		<i>mnes illos,qui accedunt cum con-</i>
		<i>ptismi el Eucharistiae, Eucha-</i>	»			<i>scientia peccati mortalis.</i>		
		<i>ristiam rem esse permanen-</i>			XIX.	<i>Solvuntur objectiones adversario-</i>		<i>rum.</i>
B	IV.	<i>Probatur eadem veritas testimoniis</i>	»		XX.	<i>Proponitur quaestio, el sententia</i>		<i>adversariorum de Communio-</i>
		<i>Patrum.</i>				<i>ne sub una , vel ulraque spe-</i>		<i>cie.</i>
u	V.	<i>Diluuntur responsiones adversa-</i>			XXL	<i>Totum esse Christum sub utraque</i>		<i>specie.</i>
9	VI.	<i>Explicatur quid proprie sil sacra-</i>	u		XXII.	<i>Totam sacramenti rationem in una</i>		<i>specie inveniri.</i>
		<i>mentum Eucharistiae.</i>			XXIII.	<i>Aon maiorem utilitatem sumi ex</i>		<i>Communione sub ulraque specie,</i>
A	VII.	<i>De materia Eucharistiae: sil ne</i>				<i>quam sub una.</i>		
		<i>azimo pane , an fermentato sa-</i>	»		XXIV.	<i>Non pugnare cum divinis literis,</i>		<i>seu cum Chrisli mandato. Com-</i>
1	VIII.	<i>Probatur Christum instituisse sa-</i>				<i>munionem sub una specie, pro</i>		<i>balur variis conjecturis.</i>
		<i>cramentum 14.die mensis secun-</i>	»		XXV.	<i>Solvuntur objectiones ex Scriptu-</i>		<i>ra petita.</i>
		<i>dum legem, el secundum morem</i>			XXVI.	<i>Refelluntur objectiones cx Patri-</i>		<i>bus.</i>
		<i>Hebraeorum.</i>			XXVII.	<i>Refelluntur objectiones ex ratione.</i>		
	IX.	<i>Solvuntur argumenta Graecorum,</i>	»		XXVIII.	<i>Ecclesiam justis de caussis praece-</i>		<i>pisse Communionem sub una</i>
		<i>cl aliorum,qui quocumque modo</i>				<i>specie.</i>		
		<i>cis favent.</i>			XXIX.	<i>De veneratione hujus sacramenti.</i>		
S	X.	<i>Dc vino temperando aqua in sacro</i>	»		XXX.	<i>Solvuntur objectiones.</i>		
		<i>calice.</i>						
D	XI.	<i>Solvuntur argumenta adversario-</i>	»					
		<i>rum.</i>						
»	XII.	<i>Quibus verbis fiat consecratio Eu-</i>	»					
		<i>charistiae.</i>	»					
	XIII.	<i>Solis Domini verbis fieri consecra-</i>						
		<i>tionem.</i>						
	XIV.	<i>Solvuntur objectiones Graecorum,</i>	»					
		<i>cl Lutheranorum contra for-</i>						

LIBER QUATIS

DE EUCHARISTIA: QI I EST PRIMES DE SACRIFICIO MISSAE

◁ IP.	I. De voce, Missa.		CAP.	XV. Probatur sacrificium missae ex traditione Patrum, ac primum ex vocibus sacrificii, oblationis, immolationis etc.
	II. De sacrificii definitione.			
	III. MorlcmChrisli sacrificium esse proprie dictum.			
	IV. De partitione sacrificii.	η		XVI. Probatur sacrificium proprie dictum ex ritu altarium.
	V. Explicatur status controversiae, et sententiae referuntur catholicorum el haereticorum.	u		XVII. Idem probalur ex nomine sacerdotis.
	VI. In missa verum sacrificium offerri, probalur ex primo testimonio Scripturae, el ex sacerdotio Meichiselech.	η		XVIII. Probalur sacrificium ex Lilurgiis.
		»		XIX. Idem probalur ex iis, pro quibus sacrificium missae offertur.
	MI. Probatur sacrificium missae ex figura agni paschalis.	η		XX. Probalur sacrificium missae cx conjunctione legis el sacrificii.
	VIII. Probalur sacrificium missae ex figuris variorum sacrificiorum Testamenti veteris.	»		XXI. Probalur sacrificium missae, cx comparatione legis Christianae, ad mosaicam.
	IX. Probalur sacrificium missae cx vaticiniis prophetarum.	»		XXII. Probaluridem ex di/ferentia sacramenti cl sacrificii.
	I. Probalur idem ex Jlalachia.	)		XXIII. Probatur idem cx consensu Ecclesiae.
	XI. Idem probalur cx capite 4. Joannis.	»		XXIV. Solvuntur objectiones Luthcri.
	nis.	η		XXV. Solvuntur argumenta Joannis Calvinii.
	XII. Probatur sacrificium missae ex verbis institutionis.	o		XXVI. Solvuntur objectiones Kemnili.
	XIII. Probalur sacrificium missae ex capite 13. Actorum.	›		XXVII. Solvitur xillima objectio, cl explicatur in qua parte missae proprie consistat essentia sacri/i-
	XIV. Probalur sacrificium missae ex capite 10. prioris ad Corinthios.			cii.

LIBER SEXTIS

DE EUCHARISTIA: QUI EST SECUNDUS DE SACRIFICIO MISSAE

◁ 4P.	I. Ponitur controversia: an missa sit propialorium sacrificium.		CAP.	VIII. Sacrificium missae recte celebrari pro sanctis.
	II. Probalur sacrificium missae, propitialorium esse.	»		IX. De missis privatis.
		»		X. Solvuntur argumenta contra missas privatas.
	III. Probatur idem sacrificium esse cl-iam fmpetralorium.	o		XI. De genere linguae.
	IV. Explicatur e/ficicnlia propria sacrifici missae.	n		XII. Aon esse omnia necessario in missa alta voce pronuntianda.
	I. Solvuntur objectiones adversariorum.	i		XIII. De caeremoniis missae quid haereliti sentiant.
	41 Sacrifictum missae omnibus viventibus prodeat.	n		XIV. Caeremonias, quae missam praecedunt, esse antiquas cl pias.
	MI. Sacrificium missae pro defunctis in purgatorio degentibus, rite offertur,			XV. De caeremoniis , quae fiunt in missa , et in actione consistunt

	XVI. <i>De iis, quae recitantur in missa catechumenorum.</i>	CAP.	XXIII. <i>De veritate tertiae orationis canonis.</i>
	XVII. <i>De offertorio et praefatione.</i>	»	XXIV. <i>De veritate quartae orationis canonis.</i>
	XVIII. <i>De nomine canonis.</i>		
j	XIX. <i>De auctore canonis.</i>	a	XXV. <i>De veritate quintae orationis canonis.</i>
	XX. <i>De antiquitate canonis.</i>		
	XIX. <i>De veritate primae orationis canonis.</i>	η	XXVI. <i>De sexta oratione canonis.</i>
	XXII. <i>De veritate secundae orationis canonis.</i>		XXVII. <i>De oratione dominica et sequentibus orationibus.</i>

DE SACRAMENTO EUCHARISTIAE

LIBER PRIMUS

Dr. R'AL.I PRAESEXITIA CIRISTI DOMLM 15 SACRÂMEXTO EICHUUSTIVE EX VERRRO DEI

Ordo ac partitio totius operis.

De sacramento Eucharistiae his omissis, quae catholici doctores inter se disputare salva fide et pace Christiana solent, quatuor hoc tempore inter catholicos et haereticos versantur controversiae principales: de quibus omnibus, Domino adjuvante, pro nostrarum virium tenuitate juxta instituti operis rationem disputare aggrediemur.

Prima igitur ac praecipua controversia est de vera, ac reall. et substantiali praesentia corporis et sanguinis Domini in hoc non minus admirabili, quam venerabili Eucharistiae sacramento. Sed quoniam ea controversia longissima necessario Futura est, vitandae confusionis causa, tribus modis tractabitur. ac si essent distinctae quaestiones. *Pri. ino* ex solo verbo Dei, *Secundo* ex solis Patribus antiquis. *Tertio* ex iudicio rationis.

Altera de modo ac ratione existentioniae Christi in

Eucharistia; si nec ratio existentioniae Christi in Eucharistia, conversio panis et vini in corpus et sanguinem Christi, quae ab Ecclesia catholica dicitur transubstantiatio; an potius assumptio panis et vini ad unionem hypostaticam corporis et sanguinis Domini; aut omni praesentia, sive ubiquitas, ut quidam loquuntur, humanitatis Christi, an aliquid aliud.

Tertia controversia principalis est de ipso sacramento, ubi primum de natura ipsius disputandum erit, si nec res aliqua permanens, an actio transiens; ex qua quaestione illud etiam manifestum Deditur utrum in Eucharistia sit corpus Domini solum in usu, an etiam extra usum; deinde de materia, Forma, fide, seu effectui, de ministro. de usu, id est. de communione sub una vel altera specie; et tandem de veneratione sacramenti disseremus.

Quarta et postrema de sacrificio.

CAPUT PRIMUM

De haeresibus

Antequam veniamus ad quaestiones propositas de praesentia corporis Domini in Eucharistia, explicandae erunt haereses contrariae, contra «pias pugnandum est. e4 sententia Ecclesiae, pro qua pugnandum. Primi qui negarunt. Christi corpus esse in Eucharistia, videntur fuisse illi ipsi, qui primi hacrsuin zizania in Ecclesia serere coeperunt. Simoniani. Menandriani et similes; dc bis loquens sanctus Ignatius in epistola ad Smyrnenses, sic ait: *Eucharistias, cl oblationes non admitlunl, co quod non confiteantur Eucharistiam esse carnem Salvatoris nostri Jesu Christi*, (piae sententia citatur a Thcodorelo in 3. Dialogo ex epistola ad Smyrnenses: ubi tamen nunc non habetur.

Ne autem glorienlur Calvinislae sententiam suam valde antiquam esse, illud est observandum, antiquissimos illos haereticos, non tam sacramentum Eucharistiae, quam mysterium incarnationis oppugnasse. Idcirco enim (ut Ignatius ibidem indicat) negabant Eucharistiam esse carnem Domini, quia negabant Dominum habere carnem. Quare nullus veterum, qui de hacresibus scripserit, hunc errorem in catalogo posuit. ut palet ex irenaeo. Tertulliano, PhilasIno, Epipbanio. Augustino. Theodorclo, Damasceno: neque ullus veterum disputat contra hunc errorem primis sexcentis annis. Illis igitur omissis. Primi, qui veritatem corporis Domini in Eucharistia in quaestionem vocarunt, fuerunt Iconomachi post annum Domini 700. in quodam suo concilinbulo conslnnlinopolilano, quod ipsi septimam synodum falso vocabant. Illi enim (ut refertur in septima synodo, actor. (>. torn. 3. in fine) dicebant unicam esse imaginem Christi ab ipso Christo institutam, nimirum panem, et vinum iu Eucharistia, quae repraesentant Christi corpus cl sanguinem. Quocirca ab eo tempore Graeci seri-

ptores saepe monent, Eucharistiam non esse figuram. sive imaginem corporis Domini, sed ipsum verum corpus, ut palet ex ipsa synodo septima loco citato, ex Damasceno lib. Lcap. 15. ex Theophylacto in cap. 26. Maith, cl in cap. 11. prions ad Corinthios.

Secundos auctor hujus erroris fuit Joan. Scolus. non ille doctor subtilis, sed alius antiquior, qui tempore Caroli Magni circa annum Domini 800. scripsit. Is enim primus in Ecclesia latina de hac re dubie scribere coepit, cujus librum dc Eucharistia damnatum fuisse in concilio Vercellensi, testatur Lanlfrancus in suo libro de veritate corporis et sanguinis Domini in Euchurislia.

fertius fuit Bcrlramus tempore Caroli Crassi, circa annum Domini 886. cujus liber adhuc exstat. Is rursus in controversiam vocare coepit, an esset vere in Eucharistia illud ipsum corpus Domini, quod dc Virgine natum orat. Confutavit hunc errorem doctissime Paschasius abbas corbejensis, qui illo ipso tempore floruit.

Quartus fuit Bcrengarius archidiaconus Ecclesiae andegavensis circa annum Domini 1050. qui anclor habetur hujus erroris, non quod primus eum invenerit, sed quod primus aperte defenderit, et propagare studuerit, et re ipsa propagaverit. Itelutarunt Berengarinni 1res insignes scriptores, qui simul cum Paschasio editi sunt, Lanlfrancus. Guilmundus et Algerus : de quibus ita consuit Petrus chiniacensis initio libri de sacrificio, ut diceret Lanlfrnnc. um scripsisse contra haeresim Bcrengarii bene, plene, perfecte; Guitmundurn melius, plenius. perfectius; Algorum optime, plenissime, perfectissime. Porro quatuor errores Bcrengarius docuit. per (pios parens videtur fuisse omnium sectarum; quae hoc sacculo vigeni. Primo docuit, par-

vulos non esse baptizandos, ul Guitmundus testatur lib. 1. contra Herengarium; atque hinc paler dici potest Anabaptistarum. Secundo docuit corpus Domini non esse in Eucharistia, nisi ul res significata est in suo signo, ul referunt Lanfrancus, Guitmundus, Algerus, auctores illius temporis: hinc vero paler est Sacramentarium: quod agnoscit Calvinus in ultima admonitione ad Joachimum Wessphalum. Tertio docuit, post alteram palinodiam (nam iter revocavit errores suos, ul infra dicemus) corpus Domini esse quidem vere in Eucharistia, sed simul cum pane et vino; unde parens est Lutherorum. fuisse autem hunc errorem Berengarii, colligitur ex lib. 1. Guilmundi. qui scribit nonnullos Berengarii discipulos, qui docebant, corpus Domini vere esse in Eucharistia, sed simul cum pane: dicere solilos hanc fuisse subtiliorem doctrinam Berengarii. Idem etiam colligitur ex concilio romano sub Gregorio VII. cujus concilii meminit Thomas "Waldensis torn. 2. de sacrament, cap. 43. Nam in eo concilio coactus est Berengarius confiteri non solum praesentiam realem corporis Domini in Eucharistia, ul antea coactus fuerat in concilio romano, sub Nicolao II. sed etiam transmutationem panis in corpus Domini. Quarto docuit idem Berengarius, teste eodem Guilmundo ibidem, legitima matrimonia posse dissolvi, in quo etiam paler fuit omnium hujus temporis haereticorum. Sed de hoc alias.

Quintus propugnator hujus erroris fuit Uenricus quidam cum Petro Bruis, circa annum Domini 1140. qui asserebat semel tantum, id est, in ipsa ultima Domini coena cum apostolis, Christi corpus creatum sub specie panis: deinceps autem meram esse deceptionem, quod sacerdotum ministerio dicitur aut creditur. Testis est, et refutator hujus erroris Petrus cluniacensis, qui eodem tempore floruit, in tractatu de sacrificio.

Sextus fuit auctor sectae Albigensium, circa annum Domini 1208. ii enim inter alios plurimos errores. hunc, etiam habuerunt, sacramentum Eucharistiae, nempe esse verum corpus Domini. Testis est Antoninus in summa theologica pari. 4. tit. 11. cap. 7. § 5.

Septimus fuit auctor sectae Flagellantium, circa annum Domini 1350. testis Bernardo Lutemburgensi, in catalogo haereticorum.

Octavus fuit Joannes Wiclef. circa annum Domini 1310. is enim rursus docere coepit non esse corpus Domini in Eucharistia, nisi ul in signo, ul patet ex 4. lib. Trialngi cap. 2. et sequentibus, usque ad 10. Hujus libri post annum Domini 1400. delati in Bohemiam, lotum illud regnum infece-runt. ul scribit Aeneas Sylvius lib. de origine Illoherorum cap. 35. et Thomas waldensis tom. II. doctrina 10. Tametsi enim Joan. Huss ab hoc errore semper abhorruit, ul ostendit Joan. Cochlaeus in historia Hussitarum. Iamen Jacobitae. et alii permolli in Bohemia hunc errorem cum caeteris ex libris Wiclefi libenter hauserunt. Contra Wiclefium scripsit Thomas Waldensis in 2. tomo de sacramentis.

Nonus patronus hujus haeresis jam nostro sacculo fuit Andreas Carolusladius archidiaconus Wir-

tembergensis, ne Lutheri discipulus primarius. Lutherus enim numquam aperie hanc haeresim docuit, quin potius acerrime illi restitit aliquando flamen sine dubio semina jecit hujus erroris. ul etiam Anabaptismi. de quo supra diximus; licet postea, lum Sacramentarios, lum Anabaptistes confutare conatus sit: siquidem nulla docuit, ex quibus ansam praebuit Saeramenariis hujus haeresis renovandae. Primum in epistola ad Argentinenses assent se valde propensum fuisse in eam sententiam, quae in Eucharistia nihil praeter panem agnoscit, et conatum lotis viribus hoc asserere, sed non potuisse Scripturis satisfacere, quae contra objiciebantur. Quid igitur mirum, si discipuli ejus id tentare ausi sunt, quod Magistro gratissimum fore putabam? Deinde lib. de captivitate Babylonica cap. de hylismo. asseruit sacramenta non justificare, sed esse nuda signa. Ex quo recte colligi videtur in Eucharistia non esse revera Christum: quorsum enim ibi esset, si nihil nobis conferre debebat? In eodem lib. cap. de Eucharistia, negaverat, caput G. Joannis, ad Eucharistiam perlinere. At haec fuit praecipua causa cur Sacramentarii negaverint realem praesentiam Christi in Eucharistia. Ibidem scripsit; verba evangelii; *Hoc est corpus meum*, hunc facere sensum: Hic panis est corpus meum. Quae sententia aut accipi debet tropice, ul panis sit corpus Christi significative; aut est plane absurda, et impossibilis: nec enim fieri potest, ul panis sit corpus Christi. Itaque maluerunt Lutheri discipuli recurrere ad tropum, quam admittere manifestam absurditatem.

Denique in libro de Eucharistia ad Waldenses, negat Eucharistiam adorandam, et in dubium revocat, an cum corpore sit etiam anima et divinitas in Eucharistia. Al certo ex his manifeste sequitur, non esse revera Christum in Eucharistia. Nam ubicumque revera est, adorandus est, nec potest ullo modo separari anima, et divinitas a Christi corpore ul notissimum est. Illis ergo Lutheri sententiis edoctus Carolusladius anno 1525. vel, ul alii volunt, 1524. librum edidit, in quo aperte negavit praesentiam corporis Domini in Eucharistia. Vide de Carolusladio Joan. Cochlaeum in actis Lutheri anno 1525.

Decimus patronus hujus erroris fuit Iludricus Zwinglius Tigurinus pastor, qui cum aliquot annis docuisset Lutheri haeresim. ac palam asseruisset, in Eucharistia vere esse corpus Christi, sed cum pane; tandem eodem anno, quo Carolusladius, librum edidit de vera et falsa religione: atque in eo retractat sententiam suam, ac novam quandam statuere nititur, nimirum, corpus Domini non esse in sacramento, nisi ul in signo. Non est autem praetereundum, quam egregie purget Zwinglius inconstantiam suam. Dicit enim se mullo antea agnovisse id. quod verum erat, sed tempori servivisse; et in hoc laudari se a Christo tamquam servum prudentem et fidelem, qui dat cibum familiae in tempore suo. Sed nimis frigida excusatio est: non enim laudat Christus eos, qui ul tempori serviant. mentiuntur in rebus tantum momenti. Immo Zwinglius non tam se purgat, quam inquinat huc sua defensione: irt enim ignorantiam legat, improbitatem prodit.

Zwinglio comes accessit Joannes Occolampadius apostata ex monacho birgillano, qui eodem tempore librum scripsit, de genuina expositione verborum: *Hoc est corpus meum*, ubi etsi in re conveniat cum Zwinglio, tamen commodius exponere conatus est verba coenae, ut infra dicemus. Zwinglium et Occolampadium sequuli sunt permulti eorum discipuli, ac praecipue Henricus Bullingerus Zwinglii successor, in sede Tigurina, qui scripsit apologiam pro Zwinglio contra Lutheros; et Bernardinus Ocllinus, qui scripsit etiam librum de coena Dominicontra Weslphalum. et est martyr, qui scripsit ingens volumen de Eucharistia contra Stephanum Gardinum, in quo refellit solutiones Gardineri ad 255. argumenta Sacramentariorum.

Undecimus patronus insignis erroris Berengariani fuit Joan. Calvinus. Is igitur anno Domini 1536. edidit primo suas institutiones, ut apparet ex epistola dedicatoria ad regem Gallorum Franciscum, quas postea iterum edidit auctas anno 1537. et tandem anno 1551. in libro mutata forma, et quatuor libris comprehensas edidit.

Edidit etiam anno 1540. librum de coena Domini gallice. quem post annos quinque Nicolaus Gallasius latinum fecit; in quo libro extremo aperte ac nominalim reprehendit tum Lutherum, tum Zwinglium, et se iudicem eorum constituit, ac novam opinionem introducit, quae lamen revera nihil differt a sententia Zwinglii.

Unde paulo post, id est, anno 1549. edidit libellum de consensu suo cum Tigurinis in re Sacramentaria. Nulla praeterea de linere scripsit in lib. de reformanda Ecclesia * in commentariis tum ad cap. 26. Matth. tum ad cap. 11. prioris ad Corinth., et in responsionibus ad Joachimum Weslphalum.

Calvinum sequitur Wilhelmus Kleblius. qui scripsit librum contra Iohannem Husium. quem inscripsit; Victoria veritatis, et ruina papae Saxonici: quando videlicet in ditione comitis palatini obtinuit Calvinismus. Item Petrus Boquinus, qui scripsit Examen libri Ihesu Christi de corpore Domini. in quo egregie Calvinum luetur. Denique Theodorus Beza qui adhuc superest, Calvini Genevae in cathedra pestilentiae successor, nulla scripsit pro errore Calviniano; ut summam doctrinae de re Sacramentaria; librum de coena Domini contra Weslphalum; Dialogum qui inscribitur κρυφαίαι, sive Cyclops contra Tilmannum Heselmium

Porro Calvini sententia breviter explicanda est. quia de industria obscuro ab illo proponitur. ut mysterii aliquid continere videatur. Primo igitur docet Calvinus cum suis, symbola coenae tantum esse in terra; corpus autem Christi tantum esse in coelo: proinde tanto intervallo abesse Christi corpus a pane et vino in coena. quanto abest terra a remotissimis coelis. Quod videlicet Christi corpus nusquam sit nisi in certo, ac determinato loco coeli; id libet disertis verbis in line consensus cum pastoribus Tigurinis; idem habet etiam disertis verbis Beza in summa doctrinae de re Sacramentaria quaesi. G.

Secundo docet, symbola, et corpus Christi, licet loco inter se plurimum distent, lamen conjuncta esse, non solum ratiunc signi, quia unum est

signum alterius, sed etiam quia cum signo Deus nobis vere exhibet ipsum verum Christi corpus et sanguinem, quo animae nostrae vere alantur in vitam aeternam. Id habet Calvinus in omnibus locis supra citatis. In cap. 26. Matth. sic loquitur: *Vere in coena datur nobis corpus Christi, ut sit animis nostris in cibum salutarem, hoc est, substantia corporis Christi pascuntur animae nostrae. ut vere unum efficiamur cum eo.* Et infra; *Non ergo vacuum et inane serpium nobis proponitur, sed vere carnis et sanguinis Domini fiamus participes. qui fide promissionem hanc recipiunt.* Et lib. 4. Institui, cap. 17. § 5. docet, comedere Christi carnem, non esse solum credere, sed vere participem heri carnis ejus; et ponit exemplum: *Quemadmodum, enim, inquit, non aspectus, sed ejus panis alimentum corporis sufficit: ita vere, ac penitus participem Christi animam fieri convenit.* Et § 32. *In sacra sua coena jubet me sub symbolis panis ac vini, corpus ac sanguinem suum sumere: nihil dubito, quin et ipse tere porrigat. et ego recipiam.* VA in libro de coena Domini, cap. 2. ponit exemplum de columba, in qua appareat Spiritus sanctus.

Ut enim illa columba dicta est Spiritus sanctus a Joanne Baptista. Joannis primo, quia certissimum signum erat praesentiae Spiritus sancti; ita panis per metonymiam dicitur corpus Christi. quia est certissimum signum praesentiae corporis Christi, quod nobis datur in coena.

Unde ibidem affirmat, Christum nobis in coena veram, propriamque carnis et sanguinis sui substantiam donare. Similia habet etiam Beza loco notato, de re Sacramentaria. quaesi. G. Unde etiam quaesi. 7. nemo illas propositiones Lutherianorum: Corpus Christi esse in pane, vel sub pane, vel juxta panem; si sano modo intelligantur. id est, quod significant simul cum pane vere donari nobis corpus Christi. Quia vero hoc secundum videtur pugnare cum primo (quomodo enim corpus Christi vere nobis datur cum pane, et est praesens in coena, si corpus Christi solum est in summo coelo, et panis tantum est in terra?) ideo ponit verbum dictum.

Tertio igitur dicit. non posse ingenio comprehendere, sed sola fide, quomodo fiat ista conjunctio rerum tam distantium. Sic loquitur lib. 4. Institui, cap. 17. § 7. *Nihil, inquit, resta). nisi ut in ejus mysterii admirationem prorumpam, cui uero mens plane cogitando, nec lingua explicando par esse potest.* Et § 10. *Etsi autem incredibile videatur in tanta locorum distantia penetrare ad nos Christi carnem ut nobis sit in cibum: meminimus, quantum supra sensus omnes nostros emineat arcana Spiritus sancti virtus. et quam stultum sit ejus immensitatem modo nostro velle metiri. Quod ergo mens nostra non comprehendit, concipiat fides. Spiritum vere unire, quae locis disjuncta sunt.* Et § 32. *Porro, inquit. de modo si quis me interroget, fateri non pudebit, sublimius esse arcanum, quam ut vel meo ingenio comprehendere. vel enarrari verbis queat.* Similia habet Beza de re Sacramentaria quaesi. 1. Sed inquit, *nihilominus fatemur incomprehensibile*

».'C *mysterium Dai; quo fil, ul quod csl, el manci in coelis, cl non alibi, nobis, qui nunc in terra sumus. et non alibi, vere communicetur.* Et infra: *Quo fil ul lota hae.c actio vaille proprie vocetur.* Scd quia inlclligcbal Calvinus hoc suum mysterium plane esse incredibile, el apertissimam repugnantiam involvere, ideo addit quartum.

Quarto dicit, non ipsum corpus Chrisii ad nos descendere, scd quondam vim substantialem cx Chrisii carne ad nos derivari per Spiritum ejus, tamquam per canalem quendam. I bi videtur dicere non substantiam, scd qualitatem quandain nobis dari. Sic enim loquitur lib 4. Institui, cap. 17. § 12. *Vinculum, inquit, istius conjunctionis csl Spirilus Chrisii, cujus nexu copulamur: el quidam veluli canalis, per quem quidquid Christus ipse ct est. el habet, ad nos derivatur. Nam si solem conspicimus radiis in terram emicantem ad generandos, fovendos, vegetandos ejus foetus. suam quodammodo substantiam ad eam trajicere; cur inferior Spirilus Chrisii esset irradiatio ad communionem carnis ct sanguinis ejus in nos traducendam?* El § 32. *Ingenue confiteor, mixturam carnis Christi cum anima nostra, vel transfusionem, qualis ab ipsis docetur, me repudiare; quia nobis sufficit. Christum e carnis substantia vitam inanimas nostras spirare, immo propriam in nos vitam di/fundere, quamvis in nos non ingrediatur ipsa Chrisii caro.* Quod ergo dixerat supra § 10. ad nos usque penetrare Christi carnem. licet tanto intervallo distantem, debet intclligi, non per ><, sed per virtutem suam. Quod tamen ipse vident. quam recte cohaereat cum iis, quae supra dixerat ea praesentia Chrisii in ooena; nisi eliam praesentiam inlclligal, secundum virtutem, non secundum substantiam.

Quia vero, si realis aliqua qualitas, cx Chrisii corpore ad nos descenderet, periculum esset. ne nimis mullum huic sacramento tribueremus, ideo addit: Quinio. Communicationem istam sive corporis Domini, sive virtutis ejus tantum fleri perfidum. Fides enim apprehendit Christum in coelo exi'i nlem, el eum nostrum facil, ul participare po'simus bona ipsius. Itaque nulla 111 realis convictio Christi nobiscum. sed solum per cogitationem. In quo certe nullum csl mysterium, nullum miraculum, nulla difficultas inlclligendi. Otiis enim non facillime capiat, lide apprehendi posse Christum. immo diam totam Trinitatem? Sic igitur habet Calvinus lib. i. Institui, cap. 17. § 13. *Inierim i »>o hanc non aliam esse, quam fidei manducationem, fatemur: ul nulla alia fingi polesl.* El § 31. *Chrislus. inquit, praesens illis non videtur esse, nisi ad nos descendat: quasi vero, si ad se nos evehat, non aequc poliamur ejus praesentia.* Ilacc ille.

I bi videtur corrigere, vel explicare, quod dixerat >l. § 10. Cirnem Christi magno miraculo ad nos ponelrarc: nunc enim sublato omni miraculo, <li>, n. no> lide ad ipsum ascendere. Item § 32. dicit. t; |. m e."-', quae pascitur Chrisii corpore: porro tide> non aliti r manducat. quam ciedendo, idem i Helii in alii libris; cl idem habet Ilcza in lib dc

summa doclr. m rc Sacrament. quaesi. 9. K). II, et 13. Neque moveri debemus quod Calvinus lib, 1. Instil, cap. 17. § el 11. negat, Christum sola cogitatione, vel inlclligcatia manducari, ac dicit, non esso omnino idem credere in Christum, cl manducare Christum.

Nam ibidem assent, manducare Christum non esse quidem ipsum credere, sed eliectmn lanicii c- jus esse: nam credendo manducamus; siquidem cx actu lidei sequitur, ul Chrislus sil in nobis, el sua bona communicet. Lude Beza in lib. de coena Domini contra Wcslphalum cap. 9. dicit, hoc intéresse inter lidcm el manducationem Chrisii, quod inter manum cl apprehensionem, quae manu lit, Quia vero non est in nobis Chrislus nisi per lidcm, ut perpetuo Calvinus el Beza dicunt; inde 111. ut non sil in nobis, nisi objccclivc. quomodo in nobis csl id omne, de quo actu cogitamus.

Porro ex hoc sequitur Sextum eorum pronuncialum. quo asserunt homines improbos non percipere corpus Christi, licet symbola percipiant. Nam (ul ait Beza in summa doclr. ile re Sacrament, quaesi. 13.) *Sicut symbola accipiuntur solo ore corporis, ita corpus Chrisii solo ore fidei: cum ergo non habeant impii os fidei, non percipiunt nisi symbola corporis Domini.* Docet hoc idem Calvinus lib. i. Distil, cap. 17. § 33. cl 34. Immo in libello de consensu cum Tigurinis, solos praedestinos dicit, percipere symbola externa cum re per symbolum significata, sicut soli praedestinati habent veram fidem.

Septimum ac postremum eorum prommcialum est: non esse eam vim in sacramento Eucharistiae, ul det ipsum corpus Christi, aul lidcm non habenti, scd solum ul leslelur, cl confirmet, jam haberi. Ita habet Calvinus bb. 1. Institui, cap. 17. § 2. *Magnum, inquit, fiduciae, el suavitatis fructum cx hoc sacramento colligere possunt piaae animae, quod testimonium habent, in unum corpus nos cum Christo coaluisse, ut quidquid ipsius csl, nostrum vocare licet.* El § 13. *Non. inquit, facil sacramentum, ul Chrislus panis vitae esse primum incipiat, sed in memoriam revocat panem vitae esse facium, quo assidue, vescamur.* FA infra: *Pollicetur enim nobis quidquid fecit, aul passus est Chrislus, id ad nos vivificandos facium esse.* El in lib. de coena Domini cap. 3. docet, ad praeparationem ad hoc sacramentum percipiendum requiri, ul quis antea fidem veram habeat, el per fidem sil factus Christi membrum, nique adeo Christum in se habeat. Denique nisi Calvinus diceret, Eucharistiam tantum esse testimonium acceptae graliae. cl veluli sigillum obsignans. el confirmans promissionem verbo factam. destrueret omnia, quae antea docuit de sacramentis.

Hinc aulem nos tria colligere debemus. Primum, falso jactasse Calvinum sententiam suam de Eucharistia esso difficillimam el incomprehensibilem humano ingenio, atque adeo summum mysterium. Non enim majus mysterium est. quod symbola panis. el vini revocent nobis in memorium, Christum pro nobis passum el mortuum esse, quam quod id facial imago crucifixi, praesertim si addatur haec in scriptio cx verbo Dei: *Ecce agnus Dei. qui*

lollil peccata mundi. Nam ejusmodi imago cum tali inscriptione idem omnino Tacit, quod Eucharistia Calvini, et sine ullo miraculo tam imago quam inscriptio naturaliter agit, dum memoriam passionis Domini pro nobis toleratae excitat.

Deinde, meras ludificationes esse illa omnia magnifica encomia Eucharistiae; cum videlicet tot in locis Calvinus dicit, nobis una cum symbolis dari ipsum verum, et reale Chrisii corpus, et eo nutrir animas nostras etc. nihil enim tandem nobis relinquit, nisi nudum symbolum rei jam habitae.

Denique, ex hac Calvini sententia sequi illud absurdum, ut porrigere coenam Domini, sit testificari, illum cui porrigitur, jam anlea sumpsisse coenam et Christi corpus comedis: Quod et est intolerabile. si respiciamus usum vocabulorum: et est saepissime falsum, cum plurimis porrigantur ista symbola, qui tamen non comedunt corpus Chrisii, secundum regulas Calvini, cum sitii impii. Quocirca falso testificantur ministri, illos comedis corpus Chrisii; et tamen ita nituntur ista sua testificatione, ut Calvinus lib. 4. cap. 17. § 2. dicat, ex hoc sacramento sibi secure promittere posse, regnum coelorum non magis sibi excidere posse, quam ipsi Christo. Sed de his hactenus.

CAPUT II.

Explicatur sententia catholicae Ecclesiae.

Jam vero explicandum erit, quid de hac re sentiat. ac senserit catholica Chrisii Ecclesia. Summa catholicae sententiae his verbis exprimitur in concilio Tridentino sess. 13. cap. 1. *Principio docet sancta synodus, et aperte ac simpliciter profetur in almo sanctae Eucharistiae sacramento, post panis et vini consecrationem Dominum nostrum Jesum Christum verum Deum, atque hominem, vere, realiter ac substantialiter sub specie illarum rerum sensibilium contineri.*

Singula verba hujus decreti aliquid continent, quo damnentur Ifoerclorum sententiae. Primum: Concilium docet, post sacramenti hujus confectio nem adesse corpus Chrisii. quod est contra Lutheranos Ubiquistas, qui etiam ante consecrationem adesse volunt corpus Dominum contra Calvinistas, qui dicunt. Eucharistiam esse signum conjunctionis cum Christo jam antea factae per fidem.

Secundo: Concilium dicit. sacramenti confectio nem esse consecrationem panis et vini, cujus vi. exhibetur nobis corpus Christi. Id quod est contra eosdem Ubiquistas, qui non vi consecrationis, sed vi omnipresen tiae corporis Christi. id licet contendent: est etiam contra Calvinistas. quia non ex consecratione. sed ex promissione evangelii iunctione explicata volunt effici sacramentum.

Tertio: Concilium docet, lotum Christum esse in hoc sacramento: id quod explicable clarius in I. canone ejusdem sess. ubi habemus, in sacramento esse corpus et sanguinem Christi. unum cum anima et divinitate. Quibus verbis indicatur, ex vi

sacramenti tantum adesse corpus sub specie panis, et sanguinem sub specie vini: id enim solum exprimitur in forma verborum: ac per naturalem concomitantium sub utraque specie esse lotum Christum. Ita enim ista conjuncta sunt in Christo, ut separari nequeant sine ejus dissolutione: ipse autem dissolvi, jam post resurrectionem, nullo modo potest. Porro est hoc adversus Lutherum, qui in dubium revocat istam concomitantium, in hunc ad Waldenses. de Eucharistia.

Quarto: Concilium dicit, Christum in sacramento esse vere. Id quod asseritur contra omnes Sacramentarios. qui volunt Christum adesse, vel in signo et figura. Figura enim veritati opponitur, vel colligitur ex pruno canone ejusdem sessionis. ubi postquam concilium dixit, Christum esse vere in Eucharistia, explicui per negantem particulam: *Non autem solum in signo, aut figura.*

Quinto dicit: *Realiter*, quod opponitur figmento Calvinistico. qui (vel supra ostendimus) vult adesse, vel licet apprehenditur. Quod etiam disertis verbis Zwinglius docet, in Confess. ad Carolum. quam citat Beza in lib. de coena Domini contra Wesphalum cap. 9. ait enim Zwinglius, se credere in coemi Domini verum Christi corpus adesse, hactenus quidem. vel licet contemplationi sibi veluti praesens, quod corporaliter est in coelis. Itaque Sacramentarii saepe dicunt. reale corpus Chrisii in coena adesse, sed realiter adesse numquam dicunt. quod legerim: nisi forte loquantur de coena, quae sibi in coelo, vel mox dicam, licet hinc sequuntur duae aliae differentiae inter nos et Sacramentarios: quod illi negant Christum in Eucharistia adorandum: aut sumi posse ab illis, qui non credunt, nos utrumque concedimus.

Sexto: Concilium addit. *Substantialiter*, tum contra Calvinistas, qui dicunt. corpus Chrisii, quoad substantiam. esse tantum in coelo: sed nescio. quam virtutem, seu vigorem inde ad nos manare: unde idem concilium can. 1. opponit illud. *Substantialiter*, virtuti; tum etiam, vel explicaret modum existendi Chrisii in sacramento. Nam, ut paulo infra idem concilium dicit. Chrisii corpus in coelo habet modum existendi naturalem, in sacramento autem non naturalem, sed sacramentalem. Porro modus existendi sacramentalis, et tamen simul verus et realis, non poterat melius explicari, quam illo adverbio, *Substantialiter*. Id enim significat, lotum Christum in sacramento existere ad modum substantiae, non quantitatis, id quo ea ratione, quia substantia panis convertitur in substantiam corporis Chrisii: caetera autem substantiam concomitantur, et ideo modum existendi substantiae habere debent. Porro substantia secundum se, neque ordinem habet ad locum, neque ad corpora circumstantia. Quare in Christo (vel est in sacramento) est in debita magnitudo praeter substantiam: sed per se non occupat locum, neque extenditur ad extensionem magnitudinis, sed est per modum substantiae. Pari ratione est in Christo sua figura, suus color, et tamen invisibilis est. vel in sacramento continetur. quoniam figura et color non habent modum qualitatis, sed substantiae, vel in sacramento sunt. Denique habet etiam Christus,

ul est in sacramento, certas qualitates, quibus tangi posset; cl lamen per se ac proprie tangi nequit, quia eae qualitates habent (ul saepe diximus) modum existendi substantiae, non qualitat. Vide s. Thom. lib. 4. contra Gentiles cap. 04. el 3. par. quaesi. 76. art. 5.

Septimo; Concilium dicit, corpus Domini sub illis speciebus sensibilibus contineri; quibus verbis explicatur adhuc clarius modus existendi Christi in Eucharistia. Christus enim non est in Eucharistia, ul in loco, vel ut in vase, aut quasi sub aliquo velo: sed est ad eum modum, quo erat substantia panis sub suis accidentibus, eo excepto, quod accidentia illa inhaerebant panis substantiae, Christi autem substantiae non inhaerent. Unde ex natura rei peracta consecratione tamdiu perseverat corpus Domini in Eucharistia, quandiu naturaliter mansisset substantia panis sub illis eisdem accidentibus: atque hoc csl Christi corpus sub speciebus panis contineri.

Ex qua sententia refutatur fraudulenta quaedam confessio Bezac. Nam (ul referL Claudius a Xantcs in respons. ad Apologiam Bezac) anno 1536. Theodorus Beza, ut Lulhcranos per dolum traheret ad Calvinismum, scripsit Confessionem in qua asseruit, Christi corpus verum, el naturale, vere ct rcaliler esse praesens in cocna, el communicantibus vere el rcaliler exhiberi; atque in eam confessionem consentire asseruit Ecclesias Helvetiorum el Genevensium. Verum cum inde Lulhcrani de Sacramentariis triumpharent, el Tigurini graviter in Betam invehi cepissent, respondit ille, se vera scripsisse, sed a Lulheranis non bene intellecta; neque enim se loquulum de cocna Domini. quae celebratur in terris, sed de illa, quae celebratur in coelis, ubi Christus vere, el rcaliler praesens csl. Sed concilium tridentinum praevenit ejusmodi fraudes, cum non ait in cocna corpus Domini praesens esse, sed sub speciebus panis et vini vere, ct rcaliler contineri. Atque haec de expositione decreti. Ex qua expositione deduci possunt aliquot regulae de modo loquendi in hac materia.

Prima regula. Nomina substantiva, quae dicuntur de Christo, sive ejus corpore extra sacramentum. dicuntur etiam de ipso, ut csl in sacramento. Ratio csl. quia nomina substantiva significant naturam rei. abstrahendo a modo: rei natura autem, ct essentia omnium, quae sunt in Christo, vere csl in sacramento. Itaque verissime dicimus, in sacramento esse corpus, carnem, sanguinem etc. cl carnem illam esse corpus, non spiritum.

Secunda regula. Nomina adjectiva, quae dicuntur ordinem ad corpora circumstantia. non dicuntur de Christi corpore, ut csl in Eucharistia, licet dicantur de co. ul esi in celo; alia vero dicuntur. Ratio est. quia corpus Christi propter modum existendi in Eucharistia peculiarem, non dicit ullum ordinem ad corpora circumstantia, ul diximus. Itaque dicemus quidem corpus Christi, ut csl in Eucharistia, esse verum, rcalc, naturale, animalum. quantum. coloratum etc. et carnem illam dicemus esse corporalem, non spiritualem: nisi nomen spirituale sumatur, sicut I. Cor. 15. *Seminahir corpus aiinalc, surgel spirituale*, idest, obediens spiri-

tui in omnibus. Al non dicemus corpus Christi in Eucharistia esse sensibile, visibile, tangibile, extensum, licet tale sil in coelo: quia ista nomina dicuntur ordinem ad corpora circumstantia, quem non habet corpus Christi in Eucharistia. Unde Augustinus, ul citatur a Gratiano de consecrat. dist. 2. can. Nos autem; invisibilem appellat Christi carnem in sacramento: A'os, inquit, *in specie panis el vini, quam videmus, res invisibiles, carnem el sanguinem honoramus*.

Tertia regula. Adverbia, quae dicuntur modum existendi corporalem, non dicuntur de Christo in Eucharistia, ticcl dicantur de ipso, ul in cocio residet: alia vero nihil prohibet dici. Ratio est, quia (ul saepe diximus) non habet Christus in Eucharistia modum existendi corporum, sed potius spirituum, cum sit totus in qualibet parte. Itaque dicemus. Christum esse in Eucharistia vere, rcaliler, substantialiter, ul concilium recte loquitur, sed non dicemus, corporaliter, idest, eo modo quo suapte natura existant corpora, nec sensibiliter, mobiliter etc. Itmo contra dici posset esse spiritualiter, ul Bernardus dicit in sermone de s. Martino, ubi affirmat in sacramento exhiberi nobis veram carnis substantiam, sed spiritaliter, non carnaliter: lamen non videtur haec vox multum frequentanda, quid periculum esset, ne traheretur ab adversariis, non tam ad modum, quam ad ipsam naturam significandam; propter quod item periculum non videtur valde usurpandum illud. non esse corporaliter, nisi addatur continuo explicatio.

Quarta regula. Verba quae significant praesentiam corporis Domini in Eucharistia, abstrahendo a modo existendi cum ordine ad alia, simpliciter affirmari possunt; reliqua non item. Quare recto dicemus: Corpus Domini est, continetur, manet, reperitur, sumitur, percipitur in Eucharistia: at mm recte diceremus. Corpus Christi in Eucharistia extensum est. occupat locum etc.

Quinta regula: Quia corpus Christi in Eucharistia per se non videatur, neu tangatur, nec moveatur; lamen ratione specierum, sive accidentium. quibus conjunctum csl. potest «lici, videri, tangi, moveri etc. Id palet, quia species illae vere videntur, tanguntur, moventur; el quod eis convenit, usitato etiam tribuitur ei. quod csl cum illis conjunctum. Nam huc modo angeli, qui sunt spiritus, dicebantur videri, el tangi corporeis oculis, quando videbantur, vel tangebantur corpora ab illis assumpta, Genes. 19. el in Ioto lib. Tobiao Scriptura passim vocal angelos, quos dicit visos, auditos, tactos. Immo Joan. 1. Spiritum sanctum dicit sc Joannes vidisse, cum columbam vidit. Hinc etiam Patres eodem modo loquuntur de corpore Domini in sacramento. Chrysostomus hom. 83. in Mallh. *Ipsium (Christum) vides, ipsum I ingis, ipsum comedis*: el homil. 21. in priorem ad Corinthios dicit: Regium corpus nobis intuendum, cl tangendum proponi, el Cyrillus lib. 12. in Joan, cap. 58. *Praebet, inquit. nobis carnem suam tangendam*. El Augustinus serm. 2. de verbis apostoli: Quod in sacramento *visibiliter sumitur. in ipsa veritate spiritaliter manducatur*. Denique in concilio romano sub Nicolao II. Compulsas est Bc-

rcngarius confiteri Christi corpus sensualilcr sacerdotum manibus tangi et frangi.

Sed existit hoc loco quormidain dubitatio; num ea, quae dicuntur de Christo ratione specierum, dicantur de ipso vere, et proprie, aut per aliquem tropum. Et quidem aliqui volunt, vere et proprie dici eo modo, quo dicerentur illa eadem vere et proprie de pane, si adesset: panis enim vere et proprie dicitur videri, tangi, frangi, ratione accidentium suorum. Ratio horum est, quia existimant unionem Christi cum accidentibus panis, vel esse liyposlalicDOh vel ei valde similem; atque idcirco fieri communicationem idiomalum inter Christum, et accidentia illa, itaque sicut vere dicitur Deus in Christo videri et tangi, immo etiam pati el mori. ratione naturae humanae assumplac:ila isli volunt, Christum in Eucharistia vere et proprie videri et tangi ratione accidentium panis. At sententia theologorum communis contrarium docet.

Ideo sit regula sexta ex Petro do Solo lecl.G. de sacramento Eucharistiae. Verba quae significant motum localem, vere et proprie dicuntur de corpore Christi in Eucharistia exislenle, ratione specierum: licet per accidens, non per se; caetera autem, quae significant alias mutationes, vel actiones, dicuntur quidem de corpore Christi ratione specierum, sed improprie et ligurale.

Prima pars hujus regulae certissima est, quia realis praesentia corporis Christi, id necessario requirit, ut molis speciebus vere moveatur corpus Christi, quamvis per accidens: quomodo anima nostra vere mutat locum, cum corpus mutat locum. Itaque vere et proprie dicemus, Christi corpus in Eucharistia, attolli, deponi, deferri, collocari in altari, vel in pixide, transferri a manu ad os, et ab ore ad stomachum.

Altera pars probatur, quia si quae conveniunt speciebus, excepto motu locali, deberent proprie convenire corpori Christi, oporteret vel recipi eas mutationes immediate in corpore Christi, quod omnes negant; vel mediantibus speciebus, et hoc vel quia species inhaereant corpori Christi, et id etiam omnes negant; vel ratione communicationis idiomalum ob unionem hypostaticam, vel similem: et hoc etiam non habet locum. Nam, ut opinillain ea, quae suo loco infra dicemus contra opinionem, sive errorem de hypostatica unione, si ista esset, causa, quatuor absurda sequerentur. Primum, quod Christus in Eucharistia deberet etiam dici albus, et rotundus ratione specierum: quod lamen omnes absurdum esse confitentur. Cur enim potius actiones, et passiones, quam ipsae qualitates de Christo dicantur, si est communicatio idiomalum? ccric in mysterio incarnationis, non solum dicitur Deus ambulasse, comedisse etc. sed etiam fuisse corporeus, humilis. trishs etc. Secundum, quod sicut dicunt Christum vere et proprie videri et tangi; ita possent dicere cum calefieri, aut frigeficri, immo et mucidum aulaciduin fieri, quando ista contingunt in speciebus, ante eorum corruptionem: quemadmodum Deus dictus est pati, vulnerari et rnorri in carne, At illa nemo plane concederet. Tertium, quod oporteret etiam speciebus tribuere Christi. attributa;

est enim mutua communicatio idiomalum. Alnumquain est auditium. ut accidentibus aliquid ejusmodi tribueretur. Quartum, quod non liceret dicere, carnem Christi videri aut tangi, sed solum ipsum Christum; Communicatio enim idiomalum tribuit soli supposito attributa uliusque naturae, non autem attributa unius naturae accomodat alteri; caro autem natura est, non suppositum. Et tamen Paires supra citati de carne ipsa loquuntur. Chrysosomus enim liomil. 47. in priorem ad Corinthios dicit, nos carni Christi dentes iniigere; et Cyrillus loco notato; *Carnem suam*, inquit, *gcndam praebet*.

CAPUT III.

Ex figuris Testamenti veteris demonstratur praesentia corporis Domini in Eucharistia.

Nunc, ut ad probationem accedamus, catholicam veritatem, quatuor argumentorum generibus confirmabimus, ac simul respondebimus ad ea, quae adversarii in unoquoque genere objiciunt. Ad primum genus argumentorum perlinent Scripturae testimonia: ad secundum, testimonia veterum Patrum; ad tertium, Ecclesiae consensus; ad quartum, variae rationes. Ex Scripturis quatuor argumenta peti possunt. Primum, ex figuris. Secundum, ex promissione. Tertium, ex insinuatione. Quartum, ex usu.

Ex figuris igitur Testamenti veteris sumitur hoc argumentum. Figurae necessario inferiores esse debent rebus figuratis. Figurae autem sacramenti Eucharistiae, vel sunt excellentiores, vel non inferiores simplici et naturali pane, significanto corpus Christi: igitur Eucharistia non est simplex et naturalis panis significans corpus Christi, sed est ipsum corpus Christi, panis vere coelestis et supersubstantialis.

Major propositio ex apostolo Paulo certissima est. qui Coloss. 2. comparat figuras Testamenti veteris umbris. implicationem autem corpori. Et Hebr. 10. comparat easdem figuras umbris, veritatem autem imagini. Umbra enim non est vera imago. sed vel est inanis similitudo imaginis, qualis efficitur, cum quis ambulat in solotvel certe adumbrata imago in tabula, nondum expressa et perfecta. Hieronymus in cap. I. ad Titum, ut in re clara non multiplicem testes: *Tantum*, inquit. *interest inter panes propositionis, et corpus Christi, quantum inter umbram et corpora, inter imaginem et veritatem, inter exemplaria futurorum et ea ipsa, quae per exemplaria figurabantur*. Sed etiam absque his testimoniis dubitari non potest. quin figura serviat veritati, et per eam impleatur ac perficiatur.

Minor propositio dupliciter probari potest. Primum, ex his figuris, quae sunt aequales panis. Deinde ex his, quae sunt praestantiores. Figurae aequales sunt illae, quae in pane silae erant. Pri-

num panis, quem prolulit Melchisedech, Genes. 14. cum enim fuisse figuram Eucharistiae docet Chrysostomus hom. 35. in Genes. *Vides. inquit, quomodo sacramentum nostrum insinuat, vidisti typum, cogila. oro, veritatem.* Idem habent alii Patres, Cyprianus lib. 2. epist. 3. Arnobius in psal. 109. Ambrosius lib. 5. Demonstrat, evangel. rap. 3. Damascenus lib. 4. cap. 14.1) cinde erat panis propositionis, qui solum a puris cl sancti acalis comedi poterat. Exod. 40. et 1. Regum 21. quem figuram Eucharistiae fuisse testantur Hieronymus in 1. cap. ad Titum. Damascenus loco notato, cl Cyrilhis caleches. 4. mystag. Item panis primitiarum Levit. 23. ad quem alludens Irenaeus lib. 4. c. 32. vocat Eucharistiam primitias divinarum munerum in novo Testamento. Denique panis ille angelicus. quo Elias roboratus 40. dierum spatio ambulavit. usque ad montem Dei Oreb. ubi cl Durn quodammodo vidit 3. Reg. 19.

Ex praestantioribus tres sunt praecipuae figurae, quae robustissima argumenta catholicis praebent. Prima, agnus paschalis. quem figuram Eucharistiae fuisse docent molli veterum, ul Terull. lib. 4. in Marcion. bichius in cap. 23. Levitic. Hieronymus in cap. 20. Matthaei. Chrysostomus hom. de proditione Judae. Cyprianus lib. de unit. Ecclesiae. Augustinus lib. 2. contra hieras Petiliam cap. 37. *Aliud est, inquit, pascha, quod Judaei de ove celebrant, aliud, quod nos incorpore el sanguine Domini accipimus.* Leo serm. 7. de passione Domini. Gregorius hom. 22. in evangelia. El ex ipso evang' Lo. Matth. 26. Luc. 22. manifeste colligitur: non enim aha de causa Dominus post agnum paschalem rilu judaico manducatum, continuo sacramentum Eucharistiae instituit, nisi cl significaret, ul ail Leo loco citato, antiquam observantiam novo sacramento adimpleri cl tolli. Denique constat agni paschalis caeremoniam non tam fuisse positam in immolatione, quam in manducatione, ul patet Exod. 12. igitur illi respondet in Testamento novo agnus ille, qui tollit peccata mundi, quatenus manducatur; quod certe non aliter fieri solet. quam in Eucharistia.

Jam vero agnum paschalem Judaeorum rem fuisse praestantiorcm Eucharistia nostra, si in ea non vere Christi corpus continetur nullo negotio demonstrari potest. Si enim consideremus agnum cl panem, ul res naturales, dubitari non potest, quin agnus excellat: Si vero ea consideremus ul sacramenta. id est. symbola externa, eo modo etiam agnus excellit. Nam caro Christi melius significatur carne agni, quam pane: item mors Christi melius significatur morte agni, quam fractione panis; Christi innocentia, mansuetudo, el aliae proprietates melius significantur per agnum illum electum, aniculum sine macula, qui in lege jubebatur immolari el manducari, quam pane, qui nihil horum habet: effectus etiam sacramenti. sive sit nutritio quaedam spiritualis, sive excitatio fidei, melius oblinetur per esum agni, quam esum panis. Magis enim caro nutrit, quam panis: cl id etiam (idem magis excitat. quod melius repraesentat Christi mortem. Quare dia verba Domini: 1. cor. 1. *corpus meum uni.* aptius per inclonymiam dici possunt de agno paschali, quam de pane Eucharistiae.

Altera figura est sanguis Testamenti. iXam Exod. 24. el llebr. 9. describitur Tcslnmenliirn velus. ubi legimus, .Moysem nomine Dei mandata legis proposuisse: deinde aspersisse sanguinem in populum. ac dixisse: // *tc est sanguis Testamenti, quem misit ad vos Deus.*

Impleta est aulem haec figura in inslilutione hujus sacramenti; quod facile probari potest: posset enim aliquis existimare, illam esse figuram passionis Christi, et non institutionis hujus sacramenti. Probatur igitur Primo, quia Lucae cap. 22. disertis verbis Dominus ait: *Ille calix novum Testamentum csl in meo sanguine:* igitur in ipsa cocna Testamentum institutum fuit. Secundo, quia videtur Dominiis de industria uti voluisse iisdem fere verbis, quibus usus luit Moyses: nam Mallh. cap. 26. ila scribit cum dixisse: *Ille est sanguis meus novum Testamenti.* El praeterea. Tertio. tunc Dominus proposuit etiam legem, ut antea fecerat Moyses. cum ait. Joan. 13. *Mandatum novum do vobis, ul diligatis invicem,* el aspersit sanguinem in pectora discipulorum: quorum neutrum in passione fidum legimus. Quarto, Testamentum fieri debet ab homine libero, ante mortem coram testibus, cl per aliquod publicum instrumentum, quod exstet nil memoriam. Haec omnia videmus adfuisse in ultima cocna, non aulem in passione. Nnm in ultima cocna Dominus adhuc liber erat, in passione autem, erat quodammodo juris alieni, cum vinctus esset in manibus Judaeorum. Item in ultima cocna testes aderant apostoli. el confectum est publicum instrumentum exstans ad mempriam, id est. sacramentum ipsum Eucharistiae. In passione nutem inimici aderant, non testes, excepto Joanne, neque ullum tunc instrumentum factum est. Denique in ultima cocna Dominus vivebat, in passione non tam vivebat, quom moriebatur. Unde Apostolus llebr. 9. dicit: Testamentum morte confirmari: non enim valet dum vivit, qui testatus est. quasi dicat, ante mortem fieri, sed morte consequente firmari.

Hoc ergo posito, sanguinem illum Testamenti veleris, figuram fuisse sanguinis. qui nobis datur in Eucharistia: iisdem argumentis probari posset, meliorem fuisse figuram re ipsa figurata, si ibi verus sanguis, hic tantum sil vinum, quibus probavimus agnum meliorem esse pane. Sanguis enim, et nobilior substantia est. quam vinum, et melius repraesentat Christi sanguinem, quam vinum.

Tertia figura est manna, quod Judaeis indesepto pluebat. Exod. 16. fuisse enim manna figuram Eucharistiae, patet ex verbis Domini, Joan. 6. *Paires veslri manducaverunt manna in deserto, cl mortui sunt; qui manducat hunc panem. vivet in aeternum.* Idem Praeterea colligitur ex Apostolo. qui 1. Corinlh. 10. mare rubrum comparat Baptismo. et manna Eucharistiae. Liem et Patres docent. Chrysostomus. Cyrilhis, Theophylactus. et Augustinus in cap. 6. Joannis. cl praeterea Ambrosius lib. 3. de sacrament. cap. 1. de iis. qui init, mysl. cap. 8. el O. Denique tanta esi inter manna el Eucharistiam similitudo. ul res ipsa clamet, illud hujus fuisse typum. Manna datum csl in deserto, dum filii Israel, transito mari rubro, ad terram promissionis pergerent: ila etiam (ul nol. il

Augustinus tract. 11. in Joannem) Eucharistia datur in hujus vitae deserto. duin post Daptismmn tendimus ad veram patriam, nostram, quae est vita aeterna. Deinde manna id habuit singulare, ut licet aliqui inultum, aliqui parum collegisse viderentur, omnes tamen eandem mensuram invenirent, Exod. 16. quod certe, aptissime quadrat in Eucharistiam, cum idem sit sacramentum, eadem virtus, idem fructus in magna parte signorum et in parva. Denique non caret mysterio, quod et manna clauqua ille petra, quibus utraque species sacramenti figuratur, contemptum, dubitationes et contradictiones passa sint, et propterea nulli inde perierint, unde refici debuissent. De manna psal. 77. *...panem poterit dare, aul parare mensam populo suo:* Et Numcr. 20. legimus aquam illam, aquam contradictionis appellatam. Et Aimer. 21. Anima nostra *nauseat nuper cibo isto levisimo*. Ibidem describitur strages occisorum propter hujusmodi murmurationes. Porro dubitationes, murmurationes, et contradictiones circa Eucharistiam hoc potissimum tempore notissimae sunt. Et ceteris si (ut Apostolus ait, 1. Corinlh. 11.) nulli dormiebant, id est moriebantur corporaliter olim, quia indigne sumebant Eucharistiam, nullo propterea credendum est mori in aeternum, propter contemptum, et blasphemias in laudem admirabile sacramentum.

Jam vero, quod manna res fuerit nullo praesertim. quam Eucharistia, si ea non vere continet corpus Domini, facile probari potest. Nam si consideremus manna et panem Eucharistiae, ut dona quaedam, abstrahendo a significatione: Manna libal manibus angelorum. unde dicitur panis angelorum, psal. 77. et Sapient. 16. Panis Eucharistiae sit manu pistorum. Manna pluebat ex coelo: panis iste prodii ex forno. Manna habuit omnem saporem, immo summo miraculo, cuique sapiebat. quod is desiderabat, Sapient. 16. panis, nihil nisi panem sapii. Quid igitur est. quod Christus Juan. G. ait: *Non Moyses dedit vobis panem de coelo, sed Pater meus dat vobis panem de coelo verum:* et alia quae ibidem subiungit, longe anteponebat Eucharistiam suam mannae Iudaeorum? Si vero considerentur ut symbolo externa, melius Christum significat manna quam panis, et quia illud oritur ex coelo, et quia habuit omnem saporem, et quin aequa mensura sumebatur ab omnibus, licet diversa esse videretur

CAPUT IV.

Refellitur solutio adversariorum ad argumentum nostrum.

Ad hoc argumentum respondet Petrus martyr in sua defensione de Eucharistia part. 3. pagina 692. ac duo docet. Primo jactat fundamentum quoddam. videlicet in sacramentis veteribus fuisse symbolum externum, et rem ipsam, sicut in nostris; et licet symbola nostra, et illorum sint diversa, tamen rem esse eandem. Et probat ex Apostolo

1. Corinlh. 10. qui dicit, Hebraeos eandem nobiscum escam manducasse; et ne quidquam de re dubitemus, eam ait disertis verbis fuisse Christum.

At in hac probatione bis Peccat Marlyr. Primo, (pius Paulus nusquam dicit Hebraeos eandem nobiscum escam manducasse. Illa enim particula (*nobiscum*) (piam saepe inculcat. Marlyr, et in qua lotum praesidium ponit, non habetur in Apostolo, et nos supra in disputatione de sacramentis in genere demonstravimus. Apostoli sensum esse, quod Hebraei eandem escam inter se comederint, non autem nobiscum. Secundo, quia Paulus nusquam dicit, escam, vel polum illi Hebraeorum, seu rem sacramentorum illorum fuisse Christum, quod tamen disertis verbis cum dicere, Martyr solita confidentia scripsit. Verba enim Apostoli haec sunt: *Itibehant aulem de spiritali, consequente eos petra: petra, aulem erat Christus*. Ubi Apostolus non dicit Christum fuisse aquam, quam illi bibeant. sed petram, unde illa aqua fluebat; et petram non illam materialem, ex qua visibiliter et quodammodo materialiter aqua fluebat, sed petram invisibilem, quae Hebraeos ubique comilabatur, id est, divinam Christi providentiam et virtutem, quae causa efficiens illius aquae, et omnium bonorum. Sed de hac re satis multa loco citato disputavimus.

Unicus restat scrupulus, quia apud Paulum (ut Marlyr ibidem annotavit) idem est edere, cibum aliquid, et de aliquo: Nam 1. Corinlh. 11. dicit. *Hibere calicem*, et. *bibere de calice*; et similiter, *edere panem*, et. de pane. At id verum est, cum agitur de re comestibili, vel potabili, ut in exemplis positus. Quia vero non recte dicimur bibere Petram: ideo cum legimus, *bibere de petra*. non potest exponi, quasi idem sit, quod bibere petram, sed (ut nos diximus) quod bibere aquam ex petra manantem. Quare quantumlibet se vertat in omnem pariem. Marlyr, non cunctis. ut Paulus dicat Hebraeos bibisse Christum.

Secundo igitur Petrus martyr jacto illo putrido fundamento. addit sacramenta nostra, quantum ad symbola externa, praestare antiquis sacramentis, quia sunt magis firma, nec amplius mutanda, usque ad finem saeculi; et quia ostendunt rem factam, non ut illa, futuram; et quia sunt simpliciora. et pertinent ad populum numerosiorem, et quia sunt clariora, non propter externam representationem. sed ex claritate verborum, quae ibi profertur: unde etiam sequitur, quod majorem fidem excitant, et sic uberiores fructum adierunt. Ac per istas praerogativas satisfieri potest argumento catholicorum.

Sed minime satisficit. Nam quod allinet ad sacramenta, ut signa; extrinsecas sunt illae praerogativae, quod nostra sint durabiliora, et quod significant rem praeteritam, et quod ad plures pertineant; id enim lotum pendet ex voluntate instituentis; et idcirco, aul nullam, aul fere nullam dignitatem addunt signis, ut signa sunt. Exempli gratia, immolatio agni ex se non minus durabilis esse posset. et ad multos pertinere, et rem praeteritam significare, quam fractio panis: quare per accidens est, quod Hebraei adhiberent immolationem agni ad rem fri-

luram signilh amlam, nos fractionem panis nd rem praeteritam, ul notum esl. El idem de caeleris dici polcsl. Adde, cum Dominus Eucharistiam instituit, mors ipsius, quae co sacramento significatur, futura erat, non praeleriladgilur Eucharislia illa, quam Dominus ipse celebravit, nihil habuit prae coena typica agni paschalis. Quorsum ergo Dominus iteravit coenam et Eucharistiam tunc dedit? Comparatio facienda est in ipsa significatione, si propria, et intrinseca dignitas signorum qiaerilur: illa enim sunt meliora, quae melius significant. Signa vetera melius significare, quantum ad externam repraesentationem. adversarius non negat, et nos in nostro argumento planissimum fecimus.

Solum ergo restat, quod nostra videantur excellere ratione verborum. Sed hoc adversarios nihil juvat: Nam ipsi nolunt verba esse de essentia signorum, ut catholici dicunt. Tria sunt enim genera verborum in sacramentis. Primo, sunt verba institutioni»; et haec communia sunt sacramentis veteribus, et novis, et non sunt proprie de essentia, cum ad causam efficientem pertineant. Secundo, sunt verba promissionis; el haec etiam sunt communia, cl non sunt de essentia: dislinguimur enim per adversarius verba, el sacramenta, sicut diploma. el sigillum: vel sicut foedus, el signum foederis. Inde Calvinus lib. 4. Institui, cap. 14. § 1. dicit sacramenta esse appendicem promissionum, el omnes adversarii dicunt sacramenta esse signa confirmantia promissiones. Quamvis igitur verba promissionis sint clariora in novo Testamento. quam in veteri, non tamen sequitur ideo sacramenta etiam esse clariora: potest enim fieri, ut diploma darius obsignetur sigillo obscuriore, et diploma obscurius sigillo clariore el meliore. El hoc admittere coguntur adversarii in materia sacramentorum, cum lateantur signa vetera fuisse clariora, quoad externam repraesentationem. Quare si major lides excilclur in perceptione sacramentorum novorum, quam veterum, ut Martyr dicit, id non esl ex vi signorum, sed ex vi verborum lanium, quae distinguuntur a signis essentialiter, ut diximus. Tertio, sunt verba censecraloria; et illa sunt de essentia apud catholicos, el ratione eorum sunt sacramenta nostra signa clariora: sed hoc genus verborum adversarii explodunt, tamquam incantationem. el magiam. Aihil ergo illis remanet, unde probent, signa nostra esse clariora veteribus.

Sed licet etiam id probare possent, adhuc remanet insolutum argumentum nostrum ex comparatione rerum inter se. omissa signiilcalione: el haec esl tmnparalio, quae lit in Scripturis, et apud Patres. Aon enim Scripturae, cl Patres dicunt, nostra sacramenta excellere veteribus, quia melius significant. sed quia illa erani figurae. et isla res figurata. cl proinde res ipsae considerandae sunt. Si autem res ipsae considerentur. quis dubitet meliorem esse agnum pano, el manna etiam de coelo, quam panem ex forno? El haec est comparatio, quam Christus facil Joan. 6. ubi non meminit significationis, sed dicit: Manna non fuisse panem vere de coelo, si cum pane Eucharistiae conferatur. Pari r tione Paires, non dicunt, Eucharistiam esse prae-. tantiore, quam manna, quia melius significat.

sed quia continet corpus Christi, quod est incomparabiliter nobilius, quam manna: unde numquaten comparant manna cum pane, ut facere debuissent, si de significatione ageretur, sed cimi ipso corpore Domini. Loca Patrum multa ad hoc propositum attulit Gardmerus in eo libro, cui respondet Martyr, ut Origenem homil. 7. in Numeros. Cyprianum scrm. de coena Domini. Ambrosium de iis, nui init, myslcr. c. 9. Hieronymum in I. cup. ad Tit. Chrysostornum hom. 83. in Mallh. Cyrillum lib. 4. in Joan. cap. tG. Ilesychium lib. G. in Levit, cap. 22.

Explicationes autem, quas ad ea loca Martyr adhibet, adeo sunt absurdae, ut magis confirment argumentum nostrum. Tres autem sunt ejus solutiones. Prima esl ad locum Cypriani; sic aulcin loquitur Cyprianus in scrm. de coena Domini: *Coena disposita inter sacramentales epulas obviaverunt sibi instituta antiqua, el nova, el consumpto agno, quem antiqua traditio proponebat, inconsumplibilem cibum Magister apponit discipulis.* Hoc loco Cyprianus aperte comparat agnum paschalem non cum pane, qui non minus consumitur in cena, quam agnus, sed cum corpore Christi; quod ila sumitur in coena, ut semper integrum maneat. Itespondcl .Martyr, agnum dici consumptibilem, quia caeremonia illa cessare debebat; panem Eucharistiae dici inconsumptibilem cibum, quia sacramentum Eucharistiae usque ad finem saeculi durabit. Quid magis, quae so, hac explicatione extortum? Pium non loquitur Cyprianus de caeremonia ipsa in genere, quae tunc abroganda erat, sed de illo agno particulari, quem tunc apostoli cum Domino comederant: *Agno, inquit, consumpto, quem antiqua traditio proponebat. Sicut* igitur ille agnus proprie per comestionem copsumplus fuerat. ita econlrario, si antithesis valet, cibus inconsumptibilis, non esl caeremonia novi sacramenti in genere, sed esl res aliqua particularis, quae dum comeditur, non absumitur, quae certe non esl panis, sed corpus Christi. Praeterea, eliam si sacramentum Eucharistiae durabil usque ad mundi linem, tamen cessabit tandem: quare non recte dici potest inconsumptibilis cibus, nisi ratione rei contentae, quae est absolute inconsumptibilis; alioqui posset omnis panis, cl quilibet alius cibus dici inconsumptibilis^ quia durabil in specie usque ad mundi finem.

Adhibet Deinde aliam solutionem, quae eliam convenit testimonio Ambrosii, ac dicit posse inconsumplibilem cibum vocari ipsum Domini corpus; sed quia idem corpus, el eodem modo (idest, per fidem), percipiebant veteres in agno, quod nos in pane juxta adversarios, ideo Martyr dicit, Cyprianum opponere agnum illum irrationalem non panem, ul par erat, sed corpori Domini, quia agnus ille obscurius significabat corpus Domini, quam noslcr panis, el res lunc futura erat, quae jam facla esl. Poterant enim veteres propter illam obscuritatem per quondam Iropum dici non habuisse corpus Christi.

At quis non misereatur hujus hominis in tantis angustiis positi? Nam el falsum esl, ul oslendiitos, agno illo obscurius significatum esse Christum,

quam pane, cum politis mullo clarius illo significaretur: cl falsum est eliam saltem dc Eucharislia, quam Domitius ipse discipulis dislribuit.quod rem praeteritum significaverit. Significabat Christi mortem, quae futura erat, non praeterita. El praeterea quis ferat Iropum illum, quo dicantur non habuisse Christum veteres, et nos dicamur habere, cum eundem Christum, et eodem modo, tdcsl. per solam fidem habeamus? ^cl hunc enim modum habendi, parm n aut nihil interest, utrum Christus venturus fuerit, an venerit, sicut non magis reficit memoria praeteriti cibi, quam exspectatio futuri. Neque referi etiam utrum habeamus per signa clariora, vel obscuriora. Ac, ul similitudine rem illustremus: Si quis dimitteret debitori debitum centum aureorum iu gratiam amici, qui donaturus est ei mille aureos post annum, el faceret ei syngrapham donationis, el obsignaret sigillo paulo rudiori; deinde post duos annos dimitteret alteri debitum, item centum aureorum in gratiam ejusdem amici, qui ei donavit mille aureos ante unum annum. cl daret huic eliam syngrapham donationis, cl obsignaret pulcherrimo sigillo: quaero, num propter sigilli, el temporis diversitatem posset dici priori debitori datam obsignatam syngrapham, posteriori autem vere debitum remissum? nullus certe sanae mentis homo ita loqueretur, el hoc modo tamen loquitur Martyr.

Alter locus erat Ambrosii, qui ita loquitur dc manna, sicut Cyprianus de agno paschali:sic enim ail dc his, qui initiantur mysteriis, cap. 9. *Considera nunc, uter praeslanlior sit. panis angelorum, au caro Chrisli, quae utique corpus esl vitae. Manna illud de coelo, hoc supra coelum: illud coeli, hoc Domini coelorum; illud corruptioni obnoxium, si in alterum diem servaretur.hoc alienum ab omni corruptione.* Ad hunc locum non respondet Martyr, sed remittit nos ad solutionem jam datam ad locum Cypriani: et nos cum remittamus ad superiorem confutationem.

Ad alia testimonia Hieronymi, Origenis, Clirysostonii, Hesychii (nam a Cyrillo fatetur se dissentire) respondet illos tribuere Hebraeis Ianium symbola, nobis autem rem ipsam: quia non inlciligeant nulli Hebraeorum,quid symbola significarent, et proinde non habebant nisi externa symbola. At solutio non satisfacit, lum quia Hieronymus, et alii comparant inter se res ipsas,non autem habentes: tum quia eliam Christiani, qui non inlciligunt quid symbola significant, non habent nisi symbola secundum adversarios.

CAPUT V.

Quod .Ioan. 6. agatur de Eucharislia.

Jam ul ad Secundum argumentum ex Scripturis veniamus, probanda esl eadem veritas ex promisslone Domini, (piaae habetur apud Joannem cap.6. Tria autem dc hoc argumento tractanda erunt.Primo disputandum est, an Jonn. G. loquatur Dominus de Eucharislia. Secundo, deducendum inde

argumentum pro veritate corporis Domini. Terlio, solvenda argumenta adversariorum, qui putant Joan. G. non agi de Eucharislia.

Quantum ad Primum, non esl controversia, an in loto capite agalur dc Eucharislia: constat enim non ila esse. Nam cl de miraculo panum, et de fide, el de incarnatione agitur in magna parte capitulis. Solum igitur quaestio est dc illis vcrbis:*Panw quem ego dabo, caro mea esl pro mundi vita;* el dc sequentibus fere ad linem capitulis.

Ac haeretici quidem hujus temporis fere omnes negant haec verba ad sacramentum Eucharistiae pertinere. Lulherus in libro de captivitate Babylo-nica. cap. 1. dicil cap. G. Joannis in lotum sepouendum esse.ul quod nihil ad hanc rem pertineat. Idem habet Zwinglius in lib. de vera el falsa religione, cap. de Eucharistia, idem Oecolampadius in lib. dc verbis Domini: *Iloc esl corpus meum.* Idem Marlinus Kcmmliis iu 2. par. Examinis.pag. G.»7. ad cap. 1. sess. 21. concilii tridentini. Joannes Calvinus videtur quidem nonnullis in aha esse sententia. Nam lib. I. Institui, cap. 17. § I. el 5. el deinceps tractans de hoc sacramento, citat.cap. G. Joannis: tamen § .33. aperte sententiam suam aperit. Nam cum cil.issel illa verba. *Quisquis ede-rit carnem meam.el biberit sanguinem meum,in, me manet, et ego in* eo.Ita subjungit: *Excipiunt, illic non agi de sacrumcntali esu.quod ego fateor.* Non igitur voluit Calvinus inlcelligi debere sextum caput Joannis de sacramentah manducatione: citavit tamen verba hujus capitulis,cum de sacramento ageret, quia existimat in hoc capite tractari dc spiritali Chrisli manducatione, cui postea Dominus addidit externa symbola.Id quod clarissime exposuit Petrus martyr in lib. conira Gardincrum par. I. ad solutionem .32. objecti: *De sexto capite, inquit,Joannis an ad Eucharistiam pertineat nos ita respondemus. sermonem ibi de sacramento coenae non institui.* El infra: *Quoniam tamen res ipsa.idesl, corporis el sanguinis Chrisli, spiritalis manducatio. et polus ibi luculenter (raditur, ad quam postea cvangelislae ad linem historiae suae declarant. Christum adjunxisse, symbola externa panis et vini, idcirco nos caput illud a sacramento Eucharistiae non putamus esse alienum.* Atque haec do haeticorum senlenlia.

Porro catholici ferc omnes inlcelligi volunt hujus capitulis verba de sacramento ipso Eucharistiae,sive «le sacramentali manducatione, corporis Domini in Eucharislia. Sunt tamen pauci quidam, qui ul facilius responderent Ilussitis.vcl Luiheranis cx hoc capite probantibus communionem sub ulraquo specie, docuerunt non agi in hoc capite dc sacramentali manducatione el potu.corporis, et sanguinis Domini. In hoc numero sunt Gabriel led. XL super canon, missae. Nicolaus Cosanus cpisl.T.ad Bohemos. Thomas Cajelanus in .3.pari. qmiest.SD. art. nil. Iluardus Tapper in explie, ortie. I.T.I.ova-iiie.nsiu. Joannes Hessclius in lib.de Communionem sub una specie, el Cornelius Jansenius cap.59. Concordiae. Mullum autem interest inter catholicos cl haeticos, licet in senlenlia eadem convenire videantur; quod catholici id senserunt opii-

ma intentione, ut videlicet facilius defenderent veritatem: haeretici autem, ut eandem facilius oppugnarent. Deinde catholici subjiciunt se, ac sua censurae conciliorum, ac pontificum quod haeretici non faciunt.

Porro caeteri scriptores catholici, quos in maximo numero citat Nicolaus Sanderus in libro de sexto capite Joannis, summo consensu docent in hoc capite agi de manducatione sacramentali: quod sine dubio verissimum esse probari potest qualuor argumentis. Primo ex hoc, ipso loco Serplumo. Secundo ex testimonio Ecclesiae. Tertio ex Patribus. Quarto ex absurdis, quae sequuntur ex adversariorum sententia.

Quantum ad primum, ex ipso textu sumuntur haec argumenta. Primum. Dominus loquitur de futuro, cum ait: *Panis, quem ego dabo, caro mea est.* At si panis eo loco significaret Christum ut fide percipitur sine ulla relatione ad species sacramentales, non diceret in futuro. Manducatio enim illa per fidem res est omnium temporum: nam etiam Patres veteris Testamenti ita Christum manducaverant. Et confirmatur ex textu graeco, quem haeretici latino anteponere solent, sic enim habetur: *Panis, quem ego dabo, caro mea, est, quam ego dabo pro mundi vita.* Ibi illud secundum, *est*, non potest exponi, nisi pro re vere, et proprie futura; ergo et primum, *Dabo*, ita exponi debet. Promisit igitur Dominus carnem suam, non absolute, sed in sacramento sumendam. quod promissum implevit in ultima cena. Confirmatur secundo ex distinctione, quam facit Dominus inter donum Patris, et donum suum. Nam de Patre dicit in praesenti: *Pater meus dat vobis panem de coelo verum*: de se autem in futuro: *Panis, quem ego dabo*, quia nimirum donum Patris jam aderat, tunc est. Filius ejus incarnatus: donum Filii, id est, caro in sacramento, futurum erat.

Secundum argumentum sumitur ex collatione horum verborum, cum verbis cognoscitur: tanta enim est similitudo, ut plane clamare videatur divina Scriptura, ibi reddi, quod hic fuit promissum: Hic enim dicitur: *Panis, quem ego dabo, caro mea est, quam dabo pro mundi vita.* Ibi autem: *Accipite et manducate, hoc est enim corpus meum, quod pro vobis datur in remissionem peccatorum.*

Tertium argumentum ex sequentibus verbis: *Litigabant ergo Judaei ad invicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* et ex illis discipulorum paulo infra: *Durus est hic sermo. et quis potest eum audire?* Ex bis enim colligitur tam Judaeos caecos, quam discipulos ipsos intellexisse, nihil novum. et mirandum proponi a Christo. Dominus autem non correxit eorum sententiam, sed iterum incutit: *Avii: Amen manducat veram carnem Filii hominis* etc. Quis credat rem facillimam, qualis est credere in Christum, voluisse Dominum cum tanto offendiculo discipulorum involvere tot obscurissimis metaphoris, cum potuisset uno verbo rem totam declarare? Illi confirmatur, quia solebat Dominus, ut quid per parabolas obscurè proponeret, postea discipulis explicare, ut patet Matth. 13. de parabolis

seminantis, et zizaniorum, et Joan. 3. cum dixisset: *Oportet vos nasci denuo*, et Nicodemus non intellexisset, explicuit paulo post id fieri crux et Spiritu sancio, et Joan. 10. explicuit parabolam de pastore, ovibus, ostio etc. Idem fecit et Joan. 10. de illis verbis: *Modicum, et videbitis me, et iterum modicum et non videbitis me.* Hic autem non explicuit aliter, sed dixit illis, qui non recesserant: *Vultis et vos abire?* quasi diceret, Non habeo aliud quod faciam, insinuavi mysterium, fide hic opus est. qui non vult acquiescere, abeat.

Quartum argumentum, ex illis verbis: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis; qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam, et, Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus etc.* Ista enim distinctio tam frequens carnis, et sanguinis, et cibi, ac potus, aperio indicat Christum loqui de communicatione sui sub speciebus panis, et vini: alioqui enim quorsum ista distinctio toties praesertim repetita? Spiritualis enim perceptio Christi per fidem, non eget ista distinctione, cum uno modo fiat: idem enim est manducare, et bibere in sumptione per seculam fidem. Adde, quod illa expressio: *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus*, significat diversum modum sumendi carnem, et sanguinem Christi, qui plane peni, si tollas species sacramentales.

Quintum est in illis verbis: *Non sicut manducaverunt Patres vestri manna etc.* Siquidem comparatio non est inter manna, et corpus Christi, ut sumitur sola fide, sed ut sumitur in sacramento, id quod perspicuum est, tum ex Apostolo I. Corinth. 10. ubi comparat transitum maris rubri cum Baptismo, et manna cum Eucharistia: tum etiam, quia corpus Domini, ut sumitur sola fide, non deluit veteribus; immo illud in manna ita sumebant opinione adversariorum, ut nos sumimus in Eucharistia.

Sextum ex miraculo panum. Adjunxit enim Dominus hanc disputationem illi miraculo, quia multiplicatio illa panum fuit insignis figura hujus sacramenti.

Septimum ex verbis manducandi carnem, et bibendi sanguinem tam saepe repetitis, et cum juramento» *Amen, amen*, confirmatis. Illa enim verba non possunt figurate accipi, sed proprie; tum quia semper propria significatio sequenda est. nisi evidenter probetur contrarium: tum quia valde absurdum esset Dominum non semel, sed saepius juramento confirmasse, oportere manducari ipsius carnem. si hoc non nisi figurate faciendum esset: neque enim juramento confirmare licet, nisi sententias apertissimas, et certissimas, et quae non possint in alium sensum torqueri. ne detur occasio perjurii. At proprie caro significat carnem, et manducare significat corporalem actionem, qua cibus trajicitor ab ore ad stomachum. Id autem non fit quando creditur in Christum, sed tantum quando sumitur in Eucharistia; loquitur ergo Dominus de sacramento Eucharistiae.

Octavum ex collatione hujus capitis cum filio. cap. ejusdem evangelii. Sicut enim cap. 3. Dominus ut

Baptismum insinuaret, dixit Nicodemus, et aliquoties repetivit. *Oportet vos nasci denuo*, et, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto*: ita hoc loco, ut insinuaret alterum sacramentum, nimirum Eucharistiae, dixit, et repetivit saepius: *Hic manducaveritis carnem Filii hominis, et, Qui manducat meam carnem etc.* Et sicut eo loco mirabatur Nicodemus, neque poterat capere, quomodo illi deberet illa regeneratio, sic etiam hoc loco mirantur discipuli, quomodo possit hic isla manducatio.

Probatur secundo ex testimonio Ecclesiae: Nam concilium alexandrinum, quod approbatum fuit in III. synodo generali, in epistola ad Nestorium exponit illud: *Nisi manducaveritis*; de sacramenti huius perceptione. Idem facit VII. synodus anni 6. in I. tertii tomi. Similiter concilium Trideninum sess. 13. cap. 2. exponit de hoc eodem sacramento illa verba: *Qui manducat me, et ipse vivet propter me.* Itaque licet isla concilia non condiderint decretum aliquod de hac re: tamen salis apparet, quid senserint omnes episcopi trium generalium conciliorum, et proinde omnis Ecclesia, quam illi repraesentabant. Adde, quod in die festo venerabilis sacramenti, evangelica lectio proponitur ab Ecclesia ex cap. 6. Joannis. Adde ultimo, quod Romanus catholice, qui omnibus pastoribus communis esse debet, adducit testimonia ex hoc capite, cum de sacramento Eucharistiae tractat; quae argumenta ex Ecclesiae praesentis testimonio, licet ab haereticis contemnantur, tamen catholicis maxima esse debent.

Probatur tertio ex Patribus. Ac primum, qui commentaria scripserunt in Joannem. summo consensu haec loca de sacramento Eucharistiae exponunt nimirum Chrysostomus. Augustinus. Cyrillus, Theophylactus, Euthymius, Rupertus. s. Thomas, Nicolaus Lyranus et Dionysius Carthusianus. Praeter hos interpretes, qui ex proposito evangelium explicant. Origenes lib. 7. in Num. Athanasius lib. 1. in illud: *Qui dixerit verbum in Filium hominis*, et in synopsi Basilii lib. 1. de Baptismo cap. 3. et in regulis moralibus, cap. 21. Cyrillus hierosolymitanus catechesi 4. mystagogica. Theophilus alexandrinus lib. 2. Paschali; Epiphanius haeres. 55. Theodoretus lib. 4. hist. cap. 11. Damascenus lib. 4. de fide cap. 1. Ex Latinis Cyprianus serm. de oratione dominica, et lib. 1. contra Iudaeos cap. 21. et in sermone de coena Domini. Hilarius lib. 8. de Trinitate. Ambrosius lib. 6. de sacramentis, cap. 1. et de iis qui initiantur mysteriis cap. 8. et lib. 4. de fide cap. 5. Ilesychius lib. 6. in Leviticum cap. 22. Eusebius lib. 5. de paschale. Elsi enim Ilesychius, et Eusebius videntur Graeci homines fuisse, tamen latine scripserunt. Hieronymus in epistola ad Iledibiam, quaesi. 2. et in I. cap. ad Ephesios. Augustinus, serm. 2. de verbis Apostoli quaesi. 57. in Leviticum. iu ps. 33. concion. 1. de consensu evangelistarum lib. 3. cap. 1. et alibi. Leo sermon. 6. de jejunio 7. mensis. Cassiodorus in ps. 104. Ilaymo. Sedulius et Priinasius in cap. 10. et II. ad Corinthios. Gregorius lib. 7. moral. cap. 1. Isidorus lib. 1. de officiis divinis cap. 18. Bernardus serm. 1. in vigilia nativitatis et serm. 1. de pascha.

Ad haec loca respondent Ruardus et Jansenius Patres in homiliis ad populum praesertim, accommodasse verba Joannis 6. ad sacramentum Eucharistiae. Al major pars auctorum allegatorum. scripsit commentaria, vel disputationes, in quibus literalis sensus exponim debet, non sensus mystici, et accommodaciones. Et sane si licet hoc dicere de isto capite, cur non licebit idem dicere de cap. 3. Joannis, nimirum Patres accommodasse cum locum ad Baptismum? Adde. quod adversarii ne unum quidem proferre possunt, qui docuerit hunc locum Joannis intelligi debere solum de spirituali manducatione. et nullo modo de sacramentali.

Praeter hos Patres notandi sunt alii posteriores doctores, nec quis putet recentiores catholicos contrarium sensisse, exceptis illis paucissimis, quos supra nominavi. Ita igitur exposuerunt, qui scripserunt olim contra Joannem Scotum, vel Berengarium, ut Paschasius lib. de sacramentis cap. 14. Adelmanus in epistola ad Berengarium, Guilmundus lib. 3. Algerus lib. 1. cap. 10. 12. et 17. Ita etiam Scholastici qui postea sequuti sunt cum Magistro lib. 4. et lib. 10. Ha quoque Thomas Waldensis contra Wiclefum torn. 2. de sacramentis cap. 92. et 94. et Joannes Gerson contra Hussitas in lib. de Communione laicorum. Denique nosiro tempore contra Lutheranos plurimi, sed praeter alios Nicolaus Sanderus. librum integrum scripsit de hac re.

Probatur quarto haec eadem veritas ex absurdis, quae sequerentur. Primo, sequeretur Joannem nihil plane scripsisse de hoc sacramento: Nam nusquam attigit hanc materiam nisi hoc loco. At certe valde absurdum esset, evangelium primum. et diligentissimum in summis mysteriis explicandis, nihil de hoc summo sacramento scriptum reliquisse, praesertim cum tam multa scripserit de Baptismo. Quare Augustinus lib. 3. de consensu evangelistarum cap. 1. monet. Joannem nihil scripsisse de coena Domini in proprio loco, ut caeteri fecerunt, quia plurima de ea re ante scripserat. Secundo sequeretur, Christum numquam explicuisse fructum, aut excellentiam huius sacramenti. cum id tam saepe fecerit de Baptismo: nam in ultima coena solum instituit, scilicet nihil addidit ad ejus explicationem. Et confirmatur. quia (ut Chrysostomus annotavit in comment. cap. 26. Matthaei.) apostoli sine dubio commoti fuissent et turbati, cum audiebant: *Accipite, et comedite, hoc est enim corpus meum.* nisi antea instructi fuissent. Tertio, sequeretur nullum exstare praeceptum divinum de hoc sacramento percipiendo. Nam apud alios evangelistas solum exstat institutio. et quoties sacramentum Sumitur, id fiat in memoriam dominicae passionis. Argumenta in contrarium solventur infra cap. 7.

CAPUT VI.

Probatur veritas corporis Domini in Eucharistia ex cap. 6. Joannis.

Nunc jacto fundamento solidissimo, possumus inde sumere aequae solidum argumentum ad pro-

bandam veram praesentiam corporis Domini in Eucharistia. Dominus enim loquens de pane, quem daturus erat in cocna, diserte dixit: *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.*

Posset aulem dupliciter hoc argumentum refutari. Primo, si quis diceret (quod revera dicunt haeretici) per panem hoc loco intelligi Christum absolute, non autem ut est in sacramento sub speciebus. Sed haec solutio profligata jam est omnibus argumentis, (piae fecimus capite superiori.

Secundo, si quis admitteret, per panem intelligi Eucharistiam, sed diceret, panem illum Eucharisticum dici carnem Chrisii, non proprie sed ligurate, sive tropus sit in verbo (est) sive in nomine (caro).

Haec aulem solutio refutanda est fusius in explicatione verborum illorum: *Hoc est corpus meum*; nunc aulem refutari potest ex verbis hujus ipsius loci multipliciter, et quidem solidissime. Primo, ex comparatione panum miraculo multiplicatorum, et mannae, quod pluit in deserto, Dominus enim contendit panem hunc suum, quem daturum se pollicebatur, praeslantiores esse utrisque. At certe simplex panis ob solam significationem corporis Chrisii non praestat panibus illis miraculo creatis, et multo minus ipsi mannae, quod etiam Christum significabat, ut supra ostendimus. Praeterea illi signum petebant a Christo, objicientes illi manna, quod non sine magno miraculo placebat Patribus in deserto; Christus aulem respondet se daturum panem de coelo verum. Nullum autem est miraculum in pane communi significante corpus Christi: neque etiam in apprehensione, et manducatione Christi per fidem. Denique Dominus aliquid promisit, quod Patres non habuissent: sicut illi habuerunt manna, quod nos non habemus. At carnem Chrisii per figuram, sed significative etiam Patres habuerunt.

Secundo, ex dubitatione Capharnaitarum, qui sine dubio intellexerunt veram carnem a Christo promissam; et similiter ex offensione discipulorum qui eodem modo verba Chrisii intellexerant: quorum opinionem Dominus non correxit; sed arguit eorum dubitationem. Al quis credat, Dominum, qui tantopere sitiebat hominum salutem, passurum fuisse, ut tot discipuli ab ipso discederent, si potuisset uno verbo eos revocare, dicendo scilicet figurale loqui: et rem facillimam ceteris scilicet proposuisse?

Tertio ex illis verbis: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem.* Nam in apprehensione Chrisii per fidem, non solum non est vera manducatio, sed nulla potest linguae distinctio inter cibum, et polum, ut supra diximus; ergo hic promittitur vera caro, et verus sanguis, qui manducari et bibi possunt.

Quarto, ex illis verbis: *Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis filium hominis ascendentem ubi erat prius?* Ista enim dupliciter exponi solent, et utraque expositio confirmari nostram sententiam. In prima expositio est. ipse voluerit Dominus rem tantam mirabilem alia mirabiliore, vel aequae mirabili confirmare. Sicut enim cum dubitabant Judaei, quod Christus [Missel] remittere peccata, id ipse probavit, satiando paralyticum, Matthaei 9. et idem

saepe alibi fecit, ut Joann. 1. cum Ninnihanaelo, et Joann. 3. cum Nicodemus. Ex qua expositio sequitur veritas nostrae sententiae: si enim Dominus non promisisset veram carnem suam scilicet daturum in sacramento, non fuisset opus probare potentiam suam exemplo ascensionis.

Altera expositio est, quam indicare mihi videtur Chrysostomus in commentario, et sane valde Hieralis, quod Dominus reprehendat increduli talem discipulorum, ac doceat, majorem occasionem eos habituros dubitandi in Christi absentia, si in ejus praesentia dubitant, quasi dicat: Hoc vos scandalizat, quod carnem meam vobis edendam dare velim? quid ergo facietis, quando in coelum ascendero, et tam procul a vobis abierit corpus meum? Quomodo tunc poteritis credere idem corpus vobis in Eucharistia praesens exhiberi? Porro haec etiam expositio mirifice confirmari catholicam veritatem. Nam si Dominus solum promisisset corpus suum fide percipiendum, non fuisset difficilius, sed facilius ita illud sumere iis, qui vidissent ascensionem Chrisii: Ascensio enim conspecta roboravit apostolos in fide; non ergo Dominus diceret: *Quid ergo si videritis filium hominis ascendentem?*

CAPUT VII.

Solvuntur objectiones adversariorum.

Ad hoc nostrum secundum argumentum ex cap. 6. Joann. nihil in ab eo, quod objiciant, nisi caput illud, ad sacramentum non pertinere. Solvenda igitur sunt eorum argumenta.

Primum argumentum est, quo utitur etiam Kemnitius, et alii. Cocna Domini instituta fuit pridie passionis Chrisii. Sermo aulem ille, qui describitur Joann. 6. habitus est integro anno ante Chrisii passionem; non igitur in eo de cocna agitur. Confirmari Kemnitius, quia si ideo Papias reformare volunt Communionem, quia Joann. 6. dicitur: *Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum*; oportebit etiam dicere in cocna solam aquam adhibendam, quia Joann. 4. dicitur: *Qui biberit ex aqua hac, non sitiet in internum.*

Respondeo: Non negamus coenam Domini institutam fuisse pridie passionis, et non uno anno ante; dicimus tamen uno anno ante promissam a Christo. et de ejus cocnae futurae eximiis fructibus ab eodem disputatum. Id quod in aliis etiam multis rebus Dominus fecit. Nam claves regni coelorum Petro promisit, Matthaei 16. et explicuit quam vim essent habiturae; quas tamen non tradidit, nisi post resurrectionem. Joann. 21. Ad confirmationem Respondeo: Catholicos non reformare Communionem traditam, Matthaei 26. ex cap. 6. Joann., ut Kemnitius mentitur: non enim deformatur Communio. Matthaei 26. ut reformatione indigeat. Dicimus tamen recte explicari unum locum per alium. et quia Joann. 6. dicitur: *Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum*: recte colligimus, sub una specie sumptum sacramentum ita sufficere, ut non necessario

requirantur duae ad fructum Communionis percipiendum. Magna est aulem dissimilitudo inter aquatui, de qua loquitur Dominus .Ioan. 1. Cl panem de quo loquitur idem Dominus Ioan. 6. Nain omnes interpretes posteriorem locum exponunt de Eucharistia, ul supra demonstravimus.priorem aulem nullus omnino. Deinde Joannes ipse exposuit per aquam gratiam Spiritus sancti. Ioan. 7. *Hoc aulem ducit*, inquit, *de spirilu*, que/n accepturi erant credentes *in eum* ; panem autem Ioan. 6. Christus ipse dixit, esse carnem suam, cum ait : */unis quem ego dabo, caro mea est*.

Secundum argumentum ejusdem Lulheri, Ioan. 6. disserit Dominus de illa manducatione coelestis panis, (piae dat vitam. Sed sola manducatio spiritalis per fidem dat vitam: ergode illa sola agitur.

Respondeo: Falsum assumi; nam etiam sacramentalis manducatio dat vitam; sicut in Baptismo non sola interna ablutio, sed etiam externa mundat animas, illa furnaliler, ista enfilci ter, atque insinimeilalilcr: el sicut scriptum est Actor. 15.*Fide purificans corda eorum* nla scriptum est:*Mundans omni lavacro aquae in verbo vitae*, Ephes. 5. Neque obstat, quod manducatio sacramentalis non det vitam sine fide: nam id provenit ex indispositione accedentis, non ex ipso sacramento, quod ex se semper est efficax.

Tertium argumentum ejusdem Lulheri, cl Martyris in defensione contra Gardinum par. 1. ad objectum 13. pag. 94. Dominus Ioan. 6. non solum dicit, manducationem hujus panis dare vitam, sed etiam dicit sine hac manducatione neminem posse vivere: *Nisi manducaveritis* eic. At hoc praeceptum tam arcium non potest intelligi de manducatione sacramentali: alioqui perirent omnes infantes, qui manducare nihil possunt, sed solum lac sugere: perirent etiam omnes, qui non communicarent. impediti aliqua necessaria causa, etiamsi alioqui baptizati cl iustilicali essent.

Respondeo: Communem esse diiducallcm, quomodocumque hic locus intelligitur. Nam si velint adversarii intelligi de manducatione spiritali per fidem: quomodo, quaeso, infantes manducabunt, qui nullum habent usum spiritus, nec fidem actualement ullam? Immo facilius esset infantibus instillare aliquid sacramenti, quam cfiicere. ul credant. Dico igitur hunc locum ad solos adultos pertinere, qui quidem, aul re ipsa si possunt, aul saltem desiderio, tenentur hoc sacramentum aliquando percipere. Id ita esse patet, quia hoc sacramentum non est institutum ad vitam dandam iis, qui non habent, sicut Baptismus; sed ad conservandam iis, qui habent. Et sic intelligitur illud: *Non habebitis vitam in vobis*, idest, non poteritis retinere, sed eam amittetis, sicut dicitur 1. Ioan. 3. *Omnis homicida non habet vitam in se manentem*. Non enim sensus est, non acquirit vitam; sed non relinet, amittit, moritur: hinc enim non regeneratio, sed manducatio dicitur. Porro ista conservatio non est necessaria, nisi iis, in quibus vita jam acquisita minui, aul perdi potest. quales non sunt infantes. Unde Dominus non ait: Nisi quis manducaverit, sicut dixit de Baptismo: *Nisi quis renatus fuerit*; sed, *A'tsi manducaveritis*; ubi alloquitur cir-

cumstantes, cl eorum similes, qui capaces sunt huius praecepti. Et praeterea cum loquitur de manducatione panis, idest, cum carnem suam panem vocat, salis aperte indicat, se non loqui de infantibus, qui non vescuntur pane, sed lacte. Denique vel haec verba: *Nisi manducaveritis*, sonant praeceptum vel medium ad salutem necessarium. Si praeceptum, aul ad infantes non pertinet, cum ejus non sint capaces, aul certe excusantur cum non possint illud implere; id enim est commune omni praecepto. Si medium ad salutem necessarium; certe solum est medium iis, qui vitam antellere possunt, quales non sunt, qui usu rationis carent.

Quartum argumentum ejusdem. Augustinus lib. 2. contra Julian. docet, infantes manducare carnem Chrisii, quatenus fidei communicant; igitur hic locus de manducatione per se intelligitur. flue addi possunt alia loca Patrum, quae a Martyre, cl ab aliis adferuntur. Nam idem Augustinus tract. 25. in Ioan. cap. 6. Ioan, adeo spiritaliter exponit ut dicat: *Crede el manducasti*, el tract. 26. *Credere in eum, hoc est, manducare panem* vivum. Idem etiam de doctr. Christiana lib. 3. cap. 16. dicit illa verba: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis*, nihil aliud significare, nisi passioni Domini communicandum, cl mente suaviter cogitandum. Chrisii carnem pro nobis fuisse crucifixam. Praeterea Clemens alexandrinus lib. 1. Paedagogi, cap. 6. exponit hoc loco per carnem, cl sanguinem Christi, verbum Dei. quo spiritaliter alimur, el inebriamur. Item Basilius epist. 111. exponit per carnem cl sanguinem doctrinam Chrisii, et mysticum ejus adventum. Hieronymus quoque in psalm. 147. per carnem cl sanguinem Domini Scripturas intelligit. Denique s. Bernardus in 3. versiculum psalm. 90. *Qui habitai*, dicit manducare Chrisii carnem, esse passioni Domini communicare. ejusque vitam imitari.

Respondeo ad locum Augustini allatum a Lulhero. qui habetur lib. 1. in Julianum, non lib. 2. ut ipse citat. Ac Primo observandum est, Augustinum non raro dicere infantes debere edere corpus Domini, si salvi futuri sint, caelerum non intelligit id fieri debere necessario reipsa. Nam idem Augustinus ibidem, cl lib. 3. de peccator, meritis, et remiss. cap. 7. cl in serm. ad infantes, quem citat Beda in commentar. 1. Cor. 10. scribit infantes in ipso Baptismo communicare corpori Christi, el per susceptionem Baptismi implere etiam praeceptum de sumptione Eucharistiae.

Notandum Secundo: Infantes non solum non obligari ad Communionem reipsa, sed nec in voto explicite, cujus non sunt ullo modo capaces, sed tantum in voto implicito, quod votum infantes habent dum baptizantur: tunc enim infantes jus accipiunt ad Eucharistiam percipiendam. Elquia omnisqui nascitur, naturaliter appetit cibum; ideo etiam illi hoc ipso, quod renascuntur in Christo, appetunt cibum renatorum, suo tamen loco. et tempore percipiendum. Itaque infantes non communicant spiritaliter, nec sacramentaliter in re, sed sacramentaliter in voto implicito; ex quo sequitur, ut non sit omnino idem illis baptizari, el communicare, licet simul fiant, cum unum sequa-

tur ex altero. Haec s. Augustinus, licet locis notatis. dicitur infantes manducare Domini carnem in Baptismo, tamen alibi aperte distinguit baptizari, et comedere Christi carnem: *Aliud* (inquit serm. 11. de verbis Domini) *est nasci de spiritu, aliud pasci de spiritu, sicut aliud est nasci de carne, quod fit cum parit mater, et aliud pasci de carne, quod, fit cum laciatur infans.* et lib. 1. de peccator. meritis, c. remiss, cap. 20. aperte demonstrat hoc praeceptum: *Atque si manducaveritis*, distinguere a praecepto Baptismi, etiam in infantibus.

Ad argumentum ergo Respondemus: Augustinum exponere hunc locum Joan. 6. de manducatione sacramentali. sed eam tamen manducationem tribuere infantibus, non in re, sed in voto implicito, quod per Baptismum habetur, vel diximus.

Ad alia duo loca Augustini ex tract. 2.º. et 26. in Joan. Respondeo: *Illud: 1º quid paras dentem, et ventrem? crede, et manducasti*, et illud: *(.roderet in eum. ; hoc est manducare carnem ejus;* dicta esse ab Augustino, non de sacramento, sed de lide incarnationis: nondum enim pervenerat ad locum evangelii, ubi agitur de sacramento. Illud autem: *Qui manducat corde, non qui premit* (fente, dixit Augustinus cum de sacramento loqueretur, non vel excluderet sacramentalem esum, sed vel significaret, finem sacramenti huius esse, alere animam. non corpus, licet per instrumentum corporis sumatur. Vere enim reficitur hoc cibo, qui manducat corde, non qui premit dente, nimirum solo: non enim excludit corporalem esum, cum ibidem dicat Judaei comedisse solo corpore: sed solum anteponit spirituales manducationem corporali: quod illa sine ista prosit, ista sine illa non prosit. sed obsit. Similis locus est Osae (> *miserecordiam volo, non sacrificium;* non enim Dominus respuit sacrificia, sed non vult illa, si absque misericordia sint.

Ad alios Patres Respondeo: Eos exposuisse mystice, non ad litteram: sed non negasse usquam debere ista verba accipi ad litteram de sacramentali manducatione Immo contra citavimus nos supra pro nostra sententia. Basilium, Hieronymum et Bernardum: non enim pugnant sensus litteralis et mysticus.

Ad ultimum Augustini ex lib. 3. de doctrina Christiana. Respondemus: Figuram ponere Augustinum in his verbis, ratione modi sumendi carnem Christi, non ratione substantiae ipsius rei. Non enim vult dicere, carnem Christi tropice dictam manducari, id est. panem, quo significatur caro: nec veram carnem tropice manducari. si essentiam manducationis speciemus, quae solum requirit, ut verus cibus ab ore trajiciatur ad stomachum per instrumenta vitalia: sed vult dicere tropice manducari, quoad modum: nam ordinarius et proprius modus manducandi carnem est, vel ea visibiliter sceler in partes, et particulatim sumatur, et cocta, non cruda etc. Caro autem Christi sumitur integra et invisibiliter, et sine ulla sui laesion*: quare non proprie, sed lanium figurate Christi caro occiditur et laceratur in hac manducatione; repraesentamus enim Christi passionem et tugulum id voluisse, perspicuum est ex duobus

Primo, quia dicit tropice id exponendum, ne scelus aliquod, vel flagitium praecipere videatur. Porro scelus esset, Christi carnem occidere, et secare in parlesmon autem spiritaliquodaten modo ipsam veram carnem, sine ulla sui laesione in sacramento sumere. Secundo, quia ipse idem explicat, quis sit litteralis sensus, qui scelus sonare videatur, videlicet is, in quo verba Christi acceperunt Capharnadai. qui putarunt Christi carnem laniandam, sicut in macello fieri videmus, et cuique particulam dandam. Vide tract. 27. in Joan, et in psalm. 98, Cum igitur Augustinus dicit, hoc praeceptum: *Atque si manducaveritis*, mandari. vel communicemus Christi passioni, et eam recolamus, ac mente revolvamus; id ipsum significat, quod Apostolus ait I. Corinth. 11. sumendam Christi carnem in sacramento in memoriam passionis, et mortis Domini.

Quintum argumentum Zwinglii est, in libro de vera et falsa religione: Cibus, de quo disseritur in cap. 6. Joan. est fides: nam cum Dominus dixisset: *Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet*, dixerunt Judaei: Quid faciemus, vel operemur opera Dei? Respondit Dominus: *Hoc est opus Dei. vel credatis in eum, quem misit ille.*

Respondeo: In eo capite nulla tractari: fit enim mentio triplicis panis, et ab uno transilire ad alterum occasione data inter loquendum. Primum narratur de pane illo materiali, quem Dominus multiplicavit. Deinde, quia Judaei cum solum panem quaerebant, monuit eos Dominus, vel alium panem operarentur, id est, parare, et habere satagerent. Atque hunc secundum panem dicit seipsum esse, qui de coelo descendit, per incarnationem. De hoc pane dicit: *Ego sum panis vivus. qui de coelo descendi;* et. *Pater meus dabit vobis panem de coelo verum.* Hunc autem panem, id est, Christum incarnatum lide apprehendere debemus. vel nos reficiat: et hoc est, quod Dominus ait: *Hoc est opus Dei, vel credulis in eum, quem misit ille.* Ubi cibus, qui parandus est, non est fides, vel Zwinglius dicit, Sed Christus ipse; Fides autem est operatio; qua panis iste acquiritur. Denique tertio, inde transitum fecit Dominus ad panem Eucharisticum. cum ait: *Pater, quem ego dabo, caro mea est, etc.*

Argumentum sextum ejusdem Zwinglii, Christus ait: *Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum.* At id non est verum, nisi de spirituali manducatione: multi enim sacramentaliter manducando, non solum non vivunt, sed manducando moriuntur: *Qui enim manducant indigne, judicium sibi manducant*, 1. Corinth. 11.

Respondet: Verba Domini intelligi cum conditione, si rite manducetur. Panis enim ille, quod ad se allinet, semper vivificat, et hoc significant verba Domini: potest tamen impediri et (Tectus aliunde, nimirum ex indispositione accedentis. Id quod commune est promissionibus similibus, fere omnibus Luc. 11. Omnis *qui petit, accipit*, et tamen nulli non accipiunt. quia (ut exposuit Jacobus cap. i.) non bene petunt. Joci. 2. *Quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Et tamen dicitur Proverb. 1. Tunc *invocabunt me. et non exaudiam, eo quod exosam habuerint disciplinam.* Mare, ult. *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus e-*

rit. El tntncn Aclor.8. Simon post (idem, et Baptismum, periit. Denique Apostolus 1. Corinth. 10. *Unus panis clunum corpus inulti sumus, qui de uno pane participamus*, omnium consensu de sacramento loquitur; cl tamen multi dc uno pane participant, qui non sunl nobisemn unus panis, et unum corpus, ul omnes haeretici, cl schismatici, qui ritum hujus sacramenti integre celebrant.

Septimum argumentum Petri innrlyris in sua defensione contra Gardinerum par. I. objecto 13. Si illa verba: *Panis,quem ego dabo*,ad symbola coenae Domini pertinent. cur panem abjiciunt Papistae? nec enim accidentia sola panis dici possunt.

Respondeo: Panis vocabulum in illis verbis:*Panis, quem ego dabo*, non significat panem triticeum, neque cliam corpus Christi absolute, el sine rcspectu ad symbola, ul Martyr existimat, sed significat cibum gcneralim. Id enim frequens csl apml Hebraeos, ul nomine panis inlelligalur omnis cibus: unde in islo ipso cap. G. Joan. Manna dicitur panis; el in psal. 71. *Panem de coelo dedit cis. panem angelorum manducavit homo*. Est igilur sensus: Panis, idesl. cibus, quem ego dabo, est ipsiinel caro, quae crucifigenda, el occidenda csl. pro salute humani generis.

Octavum ejusdem Martyris,objecto 32. Dominus Joan. 6. nullam mentionem facit panis materialis, nec calicis, neque gratiarum aclionis, neque fractionis, neque distributionis,neque Testamenti.neque memoriae, neque annuncialionis mortis Christi,non igilur loquitur dc sacramento coenae.quod sine symbolis illis esse non potest.

Respondeo: Argumcnlum hoc recte probat, non fuisse hoc sacramentum institutum. Juan. G. sed non fuisse promissum, non probat: salis enim ad promissionem est, quod expresserit Dominus id. quod est praecipuum, idesl. carnem suam.el sanguinem. Adde.quod cliam symbola futura insinnavit. cum tam saepe distinxit carnem a sanguine.el illam cibum, hunc polum appellavit: el forlassc ideo carnem suam aliquoties panem appellavit, ul indicaret sub specie panis nobis edendam.

Nonmn argumcnlum csl quorundam catholicorum. Dominus ail Joan. G. *Ego sum panis vitae; qui venit ad me non esuriet, el qui credit in me. non sitiet in aeternum*: ergo panis, de quo ngilur Joan. G. credendo manducatur,el bibitur. Expressit enim Dominus credere esse bibere: el sine dubio idem esi venire ad Christum.et credere in Christum. Nam de Ilde loquitur, cum ait ibidem: *Nemo potest ad me venire.nisi Pater traxerit eum*.-ergo illud: *Qui venit ad me. non esuriet*, signiflcal:Qui xenii ad me per lidem, seu, qui tide manducat me, non esuriet.

Respondeo: Verba, quae citantur, non perlinent ad sacramentum proprie, sed ml lidem incarnationis, ul supra diximus:quae vero sequuntur poslca, ad sacramentum perlinent.

Decimum argumentum, el fere solum, quo persuasi sunl quidam catholici, est, quoniam aegro videtur posse defendi usum Ecclesiae dc Communionc sub una specie, si ad lilcram dc sacramento inlelligamus illa verba: *Nisi manducaveritis car-*

nem Filii hominis, cl biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.

Hespondeo Primo: Non oportere ob rei difficultatem deserere cognitam veritatem. Secundo, facile solvi posse hunc nodum.si dicamus (quae csl communis solutio) vim praecepti non consistere in modo sumendi, sed in ipsa re, quae sumenda csl. Verba quidem praecepti sonant, ul sumam carnem sub specie panis per modum cibi, el sanguinem sub specie vini per modum potus: tamen mens legislatoris, ex qua lex ipsa explicanda csl, non cral obligare, nisi ad res ipsas sumendas, idesl. veram carnem,el verum sanguinem;quac res tam sumuntur integre sub una specie,quam sub duabus.Probatur aulem eam esse mentem legislatoris, tum quia fructus hujus perceptionis oritur ex ipsis rebus perceptis, non cx modo sumendi; sicut cliam medicina corporalis non prodest, quia sumitur per modum cibi, aut polus.scd quia ipsa vim habet sanandi: tum cliam quia idem Christus explicans quod dixerat, ail ibidem: *Qui manducat me, vivet propter me*; ubi videmus idem esse manducare carnem, cl bibere sanguinem, quod Christum ipsum lotum manducare.

CAPUT VIII.

Referuntur variae expositiones verborum Domini: Hoc esi corpus meum.

Sequitur argumentum tertium cx ipsa institutione sacramenti, quae habetur Matlh. 2G. .Marci II. Luc. 22. et I. Cor. II.de qua institutione, quae sane praecipuum fundamentum est lotius controversiae. atque adeo lotius hujus altissimi mysterii, tria dicemus. Primo, referemus expositiones praecipuas horum verborum: *Hoc est corpus meum*. Secundo, confirmabimus eam.quae est vera, et refellemus falsas. Tertio solvemus argumenta adversariorum.

Quantum ad Primum expositiones adversariorum plurimae sunl,ila ul fere numerari non possint.Lulherus in libro, quod verba coenae adhuc firmiter stent, scribit decem ferme suo tempore fuisse Sacramenlariorum opiniones, ac secias. Nuper cliam anno 1577. prodiit libellus.in quo ducentae numerantur haeticorum vel expositiones, vel depravationes horum paucorum verborum: *Iloc csl corpus meum*, tamen praecipuae sunt solum decem: quarum quatuor fundantur in pronomine *Iloc*; duae in verbo *Est*: tres in nomine *Corpus*; una in pronomine *Meum*.

Prima igilur csl Andrcac Carolsladii . qui intclligi voluit adverbium, ex pronomine, idesl, 'lic.cx hoc, ul sil haec sententia verborum: *Iloc est corpus meum*; idesl. Hic sedel corpus meum, Ac nc dubitarem de hac expositione, asseruit in libro cdilo Basilcac anno 1321. se ex revelatione Patris coelestis didicisse hanc expositionem.Quare Lulherus librum contra Carolsladium inscripsit, contra coelcslcs prophetas.

Secunda est Buceri in retractionibus suis, et Iribuitor etiam Joanni a Lasko . qui voluit pronomen *Hoc*. significare totam actionem coenae, vel sensus est: Haec actio corpus Christi repraesentat : sive in hac actione exhibetur corpus Christi.

Tertia est Joannis Langi. in annotatione, ad 2. Apologiam Justini, qui per *Hoc*, intelligit panem, sed panem exponit metaphorice hoc modo: // hoc est corpus *meum*, idest, corpus meum est hoc. nimirum panis, quia nutrit animas, et reficit instar panis.

Quarta est communior apud haereticos, quod per *Hoc*. intelligatur hic panis.

Quinta est Zwinglii, qui in libro de vera et falsa religione, cap. de Eucharistia, scribit, verba ista accipienda esse tropice , sed tropum non esse in pronome *Hoc*. sed in verbo *Esi*, quod accipi debet pro *Significat*. Et sicut Cornelius a Lapide, vel fides faceret, coelestis Patris revelationem, illa hic spiritus cujusdam per quietem apparitionem protulit. Nam in libro, quem edidit anno 1525. et Subsidium de Eucharistia inscripsit; refert se bi duo disputasse in senatu Tigurino contra missam et Eucharistiam, nec tamen fidem facere potuisse (resistente sibi scriba quodam) est accipi pro significat: sed tandem nocte sequenti dormienti sibi astitisse nescio quem (*ater autem*, inquit, *an albus fuerit nihil* memini) qui moneret, ut cum locum Exod. 12. arriperet: *Esi enim phase, idest, transitus Domini*, ubi. *est*, accipitur pro significat. Itaque die sequenti de eo loco verba fecisse ad populum , et quod volebat, obtinuisse. Sequuntur Zwinglii expositionem Bernardinus Ochinus in defensione verae doctrinae de coena Domini contra Wicelphalum, et alii.

Sexta est Petri Boquini . qui in examine libri Ihesu Christi non procul ab initio, contendit recte dici panem esse corpus Christi, propter idiomatum communicationem, sicut propter eandem recte dicimus in Christo. Ille homo est Deus: in qua expositione verborum, est, accipiendum est, pro dicitur, hoc modo: *Hoc est corpus meum*, idest, hic panis dicitur corpus meum. propter idiomatum communicationem. Ubi notat Boquinus tres uniones, ex quibus resultat idiomatum communicatio. Unam naturalem. qualis est animae et corporis. Alteram hypostaticam. qualis est Dei et hominis in Christo. Tertiam sacramentalem, qualis est inter panem et corpus Christi in sacramento. Simile quid habet Lutherus in lib. de Babylon, cap. 1. ubi dicit, ita verum esse. Hic panis est corpus Christi, sicut est verum, Hic homo est Deus. Hoc tamen interest inter Lutherum et Boquinum, quod Lutherus ponit veram et realem conjunctionem panis cum corpore Christi, ex qua vult oriri illam idiomatum communicationem: al Boquinus. qui Sacramentaliter est, non ponit unionem . nisi sacramentalem. quae uniuntur res distantissimae, idest. panis? qui est in terra, et corpus Christi, quod est in coelo.

Septima expositio est Joannis Oecolampadii. qui tripliciter non agnoscit in pronome *Hoc*, neque in verbo *est*. sed in nomine corpus. Vult enim panem dici corpus per figuram inonymiae, qua no-

men rei significatae tribuitur signo, ut sensus est: *Hoc est corpus meum*, idest. hic panis est figura corporis mei. Ita habet in libro de genuina expositione horum verborum.

Octava est Joannis Calvini, qui lib. 4. Institui, cap. 17. § 21. admittit, cum Oecolampadio, tropum inonymiae esse in nomine *corpus*: sed addit non esse panem Eucharistiae nudam figuram corporis Christi, sed esse figuram, quae rem ipsam exhibeat: ac propterea Christum non dixisse, Hic panis est figura corporis, sed corpus ipsum. In idem recidit, quod habet Petrus martyr in lib. de utraque natura Christi, ubi per *corpus*, intelligit sacramentum corporis. Nam ipso idem in defensione contra Gardiicorum in fine tertiae partis dicit. Clinsium noluisse dicere: Hic panis est figura, vel signum, vel sacramentum corporis . sed corpus, vel exprimeret signum esse efficax, et eum quo res ipsa exhiberetur, etc.

Nona est quorundam Calvinistarum. quorum sententiam sine nomine citat Cornelius Jansenius, in comment, cap. 59. concord, in illa verba: Nisi *manducaveritis*. Illi docent vocabulum corpus, accipi pro corpore mystico, idest pro Ecclesia, vel sensus: *Accipite et manducate, Hoc est enim corpus meum*, idest, quin vos discipuli estis corpus meum.

Decima est in pronome meum, quam per hoc excogitavit Lutherus anno 1527. in lib. Quod verba Domini firmiter stent. Vel enim irrideat Sacramentarios, dicit se posse adferre pulchriorem expositionem in eorum gratiam. vel hic sensus: *Hoc est corpus meum*, idest, Hic panis est corpus a me factum et creatum. Quod autem joco Lutherus protulit, serio accepit, ac defendit Joannes Campanus, vel testatur Lutherus in sua brevi confess, edita anno 1544.

Cum his omnibus pugnat Ecclesiae catholicae sententia, quae haec verba simpliciter, et proprie docet esse accipienda, ut sensus est: Hoc, idest, quod his speciebus continetur, est vere, et proprie corpus ipsum meum verum, et naturale.

CAPUT IX.

Proprie, non figurate explicanda esse illa verba Hoc est corpus meum.

Nunc, ut veram sententiam comprobemus. Primo in universum demonstrabimus, non esse probabile. Dominum figurate loqui voluisse. Deinde expendemus singula verba institutionis, ac simul refellemus haereticorum opiniones. Primum igitur non esse probabile. Dominum loqui voluisse figurate, probamus argumentis ductis a materia, de qua agitur. Deinde a personis, cum quibus Dominus loquebatur, a loco et tempore, in quo loquebatur. Tertio ex consensu Patrum. Quarto ex regula interpretandi Scripturas.

Primum igitur argumentum sumitur a materia. Est autem materia de qua hic agitur, pactum, sacramentum, Testamentum, lex et dogma: quae o-

ninia requirunt propriam, non figuratam loquutionem, sacramentum esse, de quo hic agitur, nemo negat. Sacramenta autem solere a Deo institui propriis verbis, vel in eorum usu non erretur, perspicuum est ex institutione sacramentorum omnium veteris, et novae legis. Certe Genes. 17. ubi instituitur circumcisio, vel Exod. 12. ubi instituitur ritus paschalis, vel in loto Levitico, ubi tot sacrificia, vel expiationes instituuntur, vix unquam occurrit ulla aliqua vox figurata: sic etiam Matth. 23. ubi Marci ultimum. et Joan. 3. ubi de Baptismi institutione, vel potius promulgatione, vel praecepto agitur, omnia propriis vocibus explicantur. Neque obstat, quod Joan. 3. Dominus utitur voce renascendi, quae videtur metaphorica: nam ibidem explicatur vox illa per adjuncta: *Ex aqua vel Spiritu sancto*. Et praeterea non pertinet vox illa ad sacramenti essentiam, sed ad enectum significandum. Quis ergo credat Christum in instituendo sacramento primario nostrae religionis, illa figurate, et ambigue loqui voluisse, et ne ipsi quidem doctores legis divinae inter se convenire possint, quid scilicet hoc sacramentum, panisne an corpus Domini?

Deinde Testamentum novum fuisse simul a Domino institutum, patet ex illis verbis: *Ille, cui sanguis meus novi Testamenti*. Matth. 26. vel vel habet Luc. 22. *Hic est calix novum Testamentum in meo sanguine*. Jam vero nihil solet magis proprie, simpliciter vel exquisitè explicari, quam Testamentum vel institui, omnia propriissimis et apertissimis vocibus, explicari: sic enim refert illam institutionem Apostolus, Hebr. 9. *Lecto, inquit, omni mandato legis a Moyse universo populo, accipiens sanguinem vitulorum, et hircorum cum aqua, et lana coccinea, et hyssopo: ipsum quoque librum, et omnem populum aspersit, dicens: Ille est sanguis Testamenti, quem misit ad vos Deus*. Sic etiam in testamentis hominum fieri videmus: nam Genes. 49. Jacob, ubi inter vaticinandum variis liguris usus fuisset, ad ipsum Testamentum veniens, clarissimis verbis ulitur: *Ego congregor ad populum meum, sepelite me cum patribus meis, in spelunca duplici, quae, est in agro Ephron Jethae contra Membram in terra Chanaan. quam emit Abraham, illa quoque et rex David 3. Begum 2. et Tobias cap. 5. et Matth. 23. lib. 1. Machab. cap. 2. testamenta sua verbis simplicissimis composuerunt*. Quidni igitur etiam Christus Testamentum suum tanti momenti, quo de aeterna haereditate agitur, verbis propriis, et apertis composuerit? nisi forte deceat, vel Testamentum vetus, quod figura erat vel umbra, propius ac perspicuis vocibus proponatur; Testamentum autem novum figuratis, et typicis loquutionibus obscuratur? Confirmatur ex humano more, a quo etiam Apostolus argumentum sumpsit, Galat. 3. ubi dicit, testamentum hominis illa esse ratum, ut nemo audeat aliquid addere, vel demere. Jam ergo testamenta humana in proprio sensu verborum intelligenda esse, jubent humanae leges, Item de legat. 3. leg. non aliter, et ideo si testamento relinquatur domus, vel ager, vel vellet aliquis cavillari,

non esse relidam domum veram, sed depictam, vel exponeret, relinquo domum, id est signum domus; apud nullum iudicem oblineret. Quanto igitur minus oblinere debent adversarii, qui testamentum ipsum Christi contra morem omnium testamentorum, detorquere audent ad metonymias?

Porro, patet, seu foedera sunt etiam ex eo genere rerum, quae exquisitissimis, vel propriis verbis explicantur, ne locus ullus relinquatur cavillis. Testamentum autem Christi simul Testamentum, vel parum fuit; nam est Testamentum conditionale. Id patet patet ex veteri Testamento, cui novum respondet, vel res figurata suae figurae. Idcirco enim a Moyse vocatur pactum, Exod. 24. et a Paulo Testamentum, Hebr. 9. quia utrumque simul erat, continebat enim donationem haereditabilis, sed cum eo pacto et conditione, si perseverarent in cultu, et religione unius veri Dei.

Sequitur lex, seu praeceptum. Esse enim in hac institutione praeceptum aliquod divinum, nemo negat; et patet ex illis verbis: *Accipite, edite, inquit, hoc facile*. Etsi enim, vel supra dixi, non est in his verbis praeceptum, quo obligentur omnes ad Eucharistiam sumendam: tamen praeceptum est scilicet, quo jubebantur apostoli tunc illam accipere, vel etiam praeceptum est, vel quando sumimus, hoc modo, aut illo sumamus. Verba autem legum perspicua, et propria debent, ne detur occasio praevaricationi: unde omnia praecepta non solum decalogi, sed etiam alia, quibus certi ritus instituantur, in lege veteri propriis verbis explicantur. Dicit aliquis: Verba, in quibus lex posita est, propria sunt, nimirum: *Accipite, edite, facite*. Respondet: Non satis est, nisi etiam proprie, et non per se significetur quivi scilicet, quod est accipiendum, edendum, faciendum: longe enim adest accipiendum vel fructum panis, aliter Christi corpus.

Denique, dogmata praecipua non nisi propriis verius tradi solent in divinis litteris. Tropi enim locum habent, vel in prophetiis ad rem obscurandam, vel in laudationibus ad rem ornandam, vel denique in cohortationibus ad rem amplificandam, non autem in dogmatibus, quae praecise credi, vel servari debent. Unum autem ex praecipuis dogmatibus Christianae religionis in illis verbis: *Ille est corpus meum*, contineri, nemo hactenus negavit.

Id hoc argumentum respondet Petrus martyr in line tertiae partis defensionis suae, contra Gurdigum non dresse in Scriptura sacramenta, dogmata vel praecepta tropis explicata. Et quidem exempla praeceptorum ponit illa Matth. 7. *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium*. Et Matth. 23. *Attendite a fermento Phariseorum*. Et Ephes. 4. *Nolite contristare Spiritum sanctum*. Et Matth. 6. *Nolite cogitare de crastino, sufficit enim dici malitia sua: et crastinus sollicitus erit sibi ipsi*. Exempla dogmatum ponit illud: *Deus noster ignis consumens est*. Et illud: *Nos omnes unus panis sumus*; et illa, ubi Christus dicitur lapis, leo, vilis etc. Denique exempla sacramentorum ponit: *Petra erat Christus, vel agnus erat Pascha, vel circumcisio*

est foedus : et denique calix est Testamentum novum.

Respondeo: Nihil adversarium dixisse ad argumentum nostrum depromptum ex vocibus Testamenti. cl pacti. Deinde, quod ad praecepta allinet, distinguenda sunt praecepta peculiaria, et proprie dicta a cohortationibus, licet etiam ipsae praecepta quaedam continere videantur. Nam praecepta peculiaria, et proprie dicta sunt efferenda propriis vocibus, ne sil locus tergiversationi: al in cohortationibus, quae non continent peculiaria praecepta, sed tantum persuadent facienda, vel non facienda ea, «piae alioqui notissima sunt. aptissime admiscuntur tropi: et ejusmodi sunt allata exempla. Nam esse cavendum a falsis prophetis, omnes norunt. etiam si non praecipitur : ideo Dominus , non tam id praecipit, quam hortatur ad id faciendum adhibita similitudine ovium et luporum. Sic etiam cavendum ab hypocrisi cl falsa doctrina, quis nescii? ideo Dominus, ut non tam id praeciperet, quam excitarer ad faciendum, utitur tropo fermenti. Non esse aliquid agendum, quod displiceat Deo, nullus ignorat: idcirco Apostolus non simpliciter id scripsit. sed ut magis permoveret, uti voluit tropo contristandi Spiritum sanctum. Denique esse vitandas supervacaneas curas, cl sollicitudines, omnes norunt; ideo Dominus adhibuit lropos.

Quod allinet ad dogmata, observandum esi, non vocari dogmata quaslibet dc Deo senlenbias , sed solum eas, quae habent peculiarem difficultatem . sive ad credendum , sive ad operandum . quales sunl articuli fidei, et canones conciliorum: caetera autem quae ex illis apertissime consequuntur, non dicuntur dogmati). Verbi gratia, Deus est unus , Deus esi Irinus , Deus esi infinitus : Christus esi Deus el homo, cl similia, dogmata sunl. Al Deus esi ignis consumens, Christus esi vilis , lapis, leo etc. non dicuntur dogmata, sed explicationes proprietatum notissimarum Dei et Christi.

Rursus tum de praeceptis, tum de dogmatibus. Notandum est, cum dicimus dogmata cl praecepta delicie propriis verbis efferri, sic esse intelligendum. ul vel tantum propriis verbis efferantur; vel si uno in loco tropicis, in alio propriis: nihil enim prohibet, quoti habetur expresse cl proprie in uno loco, i. libi obscurius haberi. Quod notavit Augustinus lib. 2. doclr. christ, cap. G. el 9. *Nihil est*, inquit, obscure *dictum in Scripturis, quod spectet ad (idem, vel mores, quod non planissime dictum sil tn aliis locis*, ita videmus , quod de fermento Dominus (fixerai obscurius . paulo ppsl dare explicuisse. Nam Mallh. IG. addidit se loquitum de doctrina, non de leunculo panum, el Lue. 12. *Attendite*, inquit, *a fermento Phariseorum quod est hypocrisis*. Sic etiam illud: *Christus est lupis angularis*. sine lropo habetur in infinitis locis apud Paulum; el illud: *Unus panis sumus*, habetur proprie frequentissime, ubi dicimur unus pi iulus, una Ecclesia, una familia Dei. Sic illud Jo. rn. 2. *Solvite templum hoc*. explicuil evangelists esse intelligendum de corpore Domini, el illud Joan. 7. *Flumina de venire ejus (luent aquae*, vivae, explicuit intelligendum de Spiritu sancio . cl Joan. uli. Illud, *Alius cinget te. el ducet quo*

tu non vis, explicuil dc morte Petri accipiendum. Al hoc dogma el praeceptum peculiare, el praecipuum dc Eucharistia nusquam habetur aliis verbis in Scriptura: nusquam enim legimus panem Eucharistiae significare, aul esse figuram corporis Domini. Quare cogimur proprie accipere id, quod legimus: *Iloc est corpus meum*.

Jam quod attinet ad sacramenta , ostendemus paulo pusi non esse tropum in exemplis allatis. Id solum nunc csl obiter Adnolamlum, in exemplo: *Petra erat Christus*. 1. Corinth. 10. tria esse peccata Petri martyris. Primo enim dicit, petram illam, ex qua fluxit aqua in deserto, sacramentum fuisse, Al id nullo modo verum esse potest, cum fucril res temporaria, el non caeremonia religionis, quae frequentanda esset in populo Dei. Secundo dicil petram illam, ul eliam manna, conferri cum Baptismo, I. Corinth. 10. Al Apostolus transitum nuns confert eum Baptismo; manna autem, cl aquam de petra cum Eucharistia, ul omnes exponunt: ne: tamen ita confert, quasi sacramenta cum sacramentis, sed quasi figuras sacramentorum cum ipsis sacramentis. Tertio dicil, exemplum tropi in sacramentis esse in illis verbis : *Petra erat Christus*, Al sacramentum erat (per adversarium) petra illa materialis; Paulus autem non dc illa loquitur, sed ile alia invisibili. quae revera erat Christus, ul lleus. Sic enim *ad: Bibebant de spiritali consequente eos petra ; petra autem erat Christus*. Ubi est quidem tropus in eo, quod Christus vocatur petra; sed hoc nihil ad propositum: non enim Clirislus cl sacramentum, sed petra illa visibilis per adversarios. Hic autem non petra visibilis dicitur Christus: sed Christus dicitur petra; sicut alibi dicitur leo, vel agnus, vel vilis; unde nullum ducitur exemplum tropi in sacramentis.

Argumentum secundum sumitur a personis cum quibus Dominus loquebatur, cum diceret: *Iloc esi corpus meum*., nam loquebatur cum solis apostolis. Dominus enim, etiamsi Phariseis mulla obscure dicebat, quia indigni erant cognitione tam sublimium mysteriorum; tamen apostolis, qui rudes, ac simplices erant , cl instituebantur, ul magistri futuri tutius Immani generis, omnia vel clarissime proponebat, vel obscurius dicta, continuo exponebat. Praeterea loquebatur eo loco, el tempore, quo minime oportebat obscure loqui, nimirum cum apostoli essent primi participes tanti sacramenti futuri. Nam ul cum debita reverentia sacramentum perciperent, neccssc erat, ul plane intelligereol, quid eis daretur.

Quod autem Dominus in cocna non explicuerit tropum, manifeste colligitur ex duobus. Primo ex eo, quod nullum exstat vestigium explicationis, ul in omnibus aliis locis. Verbi gratia. Mallh. 13. Dominus parabolice loquulurus. aii: *Simile est regnum coelorum*, el Joan. 13. ubi dixerat: *Ego sum vilis, el vos palmites*. subjungit explicans: Si *quis* in ine *non manserit, sicut palmes etc*. At hic nihil tale.

Secundo ex eo, quod omnes scriptores hujus historiae iisdem verbis utantur. Sident enim evangelistae, se invicem supplere, vel explicare , ul quod unus obscurius dixit, alius dicat clarius. Ille nutem omnes iisdem verbis utuntur, cmn tamen

sial scriplores, quatuor, Matthaeus, Marcus. Lucas, Paulus, cl scripserint diversis in locis, cl temporibus; quod argumentum est, Dominum nihil aliud dixisse.

Tertio, probatur ex consensu interpretum. Nullus enim unquam ita exposuit, ut tropice hunc locum intelligendum esse diceret: cum tamen scripserint in Matthaeum Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Beda, Anselmus! in Lucam Ambrosius, Theophylactus, Beda; in Paulum innumera- biles. Immo contra nulli expresse monent, non esse accipiendum tropice, sed proprie. Vide Chrysostomum cl Theophylactum in hunc locum, Cyrillum hicrosolymlanum calech. 4. myslagoga. Ambrosium lib. 4. de sacramentis, cap. 5. Cyrillum alexandrinum cpisl. ad Calosirium. Eusebium Emis- senum homil. 5. de paschale, Epiphanium in An- coralo, qui omnes docent, hic opus esse fidei, ul credatur res, quae absurdissima sensibus esse vi- detur. Al certe, si tropice hic locus intelligendus esset, nulla esset difficultas fidei. Quae enim diffi- cultas, si solum credendum pane significari cor- pus Christi?

Ultimo, probatur ex communi regula explican- dae Scripturae, quae est ul numquam dimittamus proprium verborum sensum, nisi cogamur ab ali- qua alia Scriptura, vel ab aliquo articulo fidei, aut certe a communi lotius Ecclesiae explicatione: alio- qui enim peribit fides, cl remanebit sola opinio de rebus divinis, cl aperietur porta infinitis erro- ribus. Id probari polesi exemplo adversariorum, qui non habent fidem, sed meram opinionem de hoc sacramento: nam eorum sententia non nititur expressu verbo Dei, cum verba expressa non sint, Hoc significat, sed: *Hoc est corpus meum*. Neque nituntur alio verbo Dei: nusquam enim inveniunt in Scripturis, //oc csl corpus meum, debere exponi tropice. Etsi enim proferunt quaedam loca, ubi ver- bum, *Esi*, putant debere exponi per. *Significat*; tamen fatentur non ubique. *Esi*, exponi debere per *Significat*. Proinde non possunt ex verbo Dei soli- de concludere, haec verba accipienda esse tropico nisi proferant locum, ubi expresse dicatur in par- ticulari, haec verba exponenda esse tropice: (pia- lem locum nusquam inveniunt.

Nec habent articulum fidei, cui propria acceptio horum verborum expresse repugnet. Solent illi ur- gere articulum ascensionis: sed illi non repugnare hanc veritatem, palet; quia nos utrumque credi- mus, cl Christum verc ascendisse, et esse in coelo, cl simul esse in Eucharistia. Neque probabile esi inter tot catholicos, qui sunt, et fuerunt a tot an- norum centuriis, non fuisse ullum, qui videret i- slam repugnantiam: praesertim eum doctores scho- lastici longe melius norint regulas contradictio- num, quam omnes Lutheran!, qui contemnunt subtilitatem disputationum. Idem apertissime pa- let ex eo, quod Dominus cum primum hoc sa- cramentum praebuit discipulis non in coelo erat, sed in terra, noedum enim ascenderat in coe- lum: tunc igitur non repugnavit haec veritas ar- ticulo ascensionis. Non igitur cogimur accipere haec verba tropice. Denique non magis repugnat haec veritas articulo ascensionis, quam repugnat

veritas Trinitatis, articulo unitatis divinae. Sicut illi colligunt, Christus est in coelo; ergo non in terra; ita possent colligere, Deus csl unus, ergo non Irinus: neutrum enim intelligimus, ta- men illrumque fatemur, quia utrumque legimus in divinis hieris, nec esi evidens repugnantia.

Sed nec saltem possunt proferre communem a- liquam expositionem ecclesiasticam, cum inter se non convenient. Nituntur igitur solum auctoritate unius, aut aller us doutons, el levibus conjecturis, (piae certe non fidem divinam, sed opinionem fa- ciunt. Praeterea experimur eliam, quot sectae na- tae sini his paucis annis, el nascentur indies pro- pter hanc solam caussam, quod relicto sensu pro- prio Scripturae, tropos temere consedentur.

CAPUT X.

Explicantur verba institutionis, cl refelluntur haereticorum depravationes.

Veniamus nunc ad verba institutionis. Ac pri- mum narrant evangelistae, Dominum accepto pane gratias egisse Deo, el panem benedixisse. Ubi ob- servandum csl, evangelistas varie usurpasse has voces εὐλογεῖν. idest. benedicere; cl εὐχοφί εἶν, idest, gralias agere. Nam Marcus, cum de pane lo- quitur, utitur verbo εὐλογεῖν; cum de calice, εὐ/οφί ἦσα; Lucas cl Paulus uluntur in ulroque loco voce εὐχαρι ἦσα. Matthaeus in lalinis codi- cibus. el in graeco Complulensi, el in syriaco ha- bel: *Benedixit*, in nullis lamen Graecis babel: *Gralias agens*.

Ilinc nonnulli catholicorum conlendunt, ulrum- que verbum in Scriptura idem significare, cl ejus significationem esse, Benedicere aliquid, non Gra- tias agere alicui. Haeretici conira volunt, utrum* que verbum poni pro Gralias agere, scu Benedi- cere Deo, ita ul non referatur ad panem benedi- ctio. de qua hic agitur. Optime autem yidelur Jan- senius in commentario hujus loci in sua Concor- dia observare, ulrumque verbum servare suam si- gnificationem. sed in una actione intelligi eliam alleram, quia simul fiunt gratiarum actio, el ora- tio. Id salis probatur ex eo. quod unus cvangelista dicat: *Benedixit*; alius: *Gralias egit*; hinc enim colligimus utrumque esse factum. sed evangelistas ex uno intelligi voluisse eliam alterum. Idem illu- strat Jansenius appposito exemplo: ait enim Apo- stolus, 1. Timoth. *'i. Nihil rejicendum. quod cum gratiarum actione percipitur: sanctificatur enim per verbum Dei el oratione*. I bi per gratiarum ac- tiouctn intelligit etiam orationem sanctificantem cibos; clare enim dicit: ἀγιάζεται γὰρ διὰ λόγου (·>εῖν, καὶ ἐντεῦ εἰς. Oportet igitur, vel εὐχαρι εἶν, non significare Gralias agere, sed solum Benedi- cere. quod est valde durum, vel significare quidem Gralias agere, sed in ea actione intelligi etiam ali- am. quae ordinarie conjungi solet, nimirum ora- tionem, seu benedictionem. Quocirca recte Eccle- sia in canone missae, uliunque exprimit: *Accepit panem, cl elevatis oculis ad te Deum Patrem su- um omnipotentem, libi gratias agens, benedixit, fregit etc.*

Quod aulcm Dominus ipsum panem benedixit. evidenter probatur conlra adversarios. Nam I. Corinth. 10. Paulus ait: *Calix, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Chrisli esi?* ubi in graeco est. 2 εὐλογοῦμε. idest, *quem benedicimus*. Neque dubium esse potest, qm̄n Apostolus ritum servaverit, quem antea noverat a Christo ipso fuisse servatum. Item Luc. 9. narrans miraculum de panibus, dicit, εὐλόγη/σεν αὐτοῦ, idest. *Benedixit eos*. Denique modus loquendi evangclistarum », ac praecipue Marci cap. 14. idem aperte indicat. Nam cum dicit: *Accepto pane, benedixit, /regii, dedilque discipulis*, dubitari non potest, quin sicut *fregit, el dedit*, refertur ad materiam, quae erat in manibus. Haec etiam, *benedixit*. ad eandem referatur. Adde, quod Justinus in 2. Apologia verbum ipsum εὐχαρι ἶω retulit ad panem, quem voravit τροφήν εὐχαρι η̄εῖσαν, cibum Eucharislizatum (ul sic loquamur) idest, panem sanctilicatum, el benedictum. Denique omnes lilurgiae Jacobi. Basillii, Cbrysoslomi cl aliorum habent lum in consecratione panis. tum vini, el *gratias agens*, ct *sanctificavit*. seu *benedixit*: el Cyprianus lib. 2. episl. 3. ad Caecilium, dicit a Domino calicem benedictum, quod tamen expresse nullus evangelist» posuerat.

Hinc igitur argumentum sumitor pro veritate corporis Domini in sacramento. Nam Dominus non consueverat gratias agere, nisi cum aliquid magnum. ct mirabile facturum esset: solum enim legitur gratias egisse, cum quinque panes multiplicare vellet, Joan. 6. rursus eum septem panes, Matth. 15. el cum Lazarum excitaturus esset ab inferis. Joan. 11. cl denique in institutione hujus sacramenti. Pari ratione non consuevit benedicere res insensibiles, nisi cum in eis aliquid mirabile operaturus esset: tanlum enim legitur hoc fecisse, i tnn benedixit panes multiplicandos, Luc. 9. el Marc. 8. el in Eucharistia: sicut conlra cum maledixit licui, eam continuo arefecit. Nam benedicere Dei. esi benefacere: benedictio enim Dei non est imprecatio (ul nostra) sed el Teclio. nl patet Genes. 1. cum benedixit animantibus: tribuit enim eis ea benedictione foecundilalcm. Adde etiam, quod nusquam legitur Christus benedixisse aquam, quam

bolum Baptismi esse volebat, sicut benedixit panem, in quo Eucharistiam instituebat, quia nimirum nulla mutatio llebal in substantia aquae. Adde ultimo. quod Patres ex hoc loco colligunt argumentum ad probandum idem, quod nos probare contendimus. Ambrosius (ul unum exempli gralia proferamus) libro de his. qui initiantur mysteriis, 1. ip. 9. *Quantis, inquit, utimur exemplis. ut prob'-mi/s hoc non esse. quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit; majore inque esse i »m b<n edictionis. quam naturae? quia benedictione. . . / ipsa natura mutatur*. Expndamns nunc »nguh verba institutionis, cl refutemus novem supra citatas opiniones haereticorum.

II O C

Prima vox csl pronomen //oc. quod quidem qia- ipli rer exponitur ab adversariis. Alii volunt si-

gnificare, *Hic*, ut Carolsladius, quae fuit Prima opinio. Alii, *haec tota actio*, quae fuit Secunda opinio. Alii volunt esse demonstrativum panis, sed ita ut panis sit praedicatum, hoc modo: *Hoc est corpus meum*, idest, corpus meum est hoc, nimirum panis: quam supra diximus esse Tertiam opinionem. Alii denique volunt ea particula demonstrari panem, sed ita ul panis sit subjectum hoc modo, *Hoc*, idest. hic panis: cl est communior sententia adversariorum, et minus absurda, quam caelerac.

Sed Prima explicatio ridicula est, el ridetur ab ipsis eliam haereticis. Nam frustra Dominus diceret, Hic sedet corpus meum, cum *id* apostoli oculis cernerent, neque admonitione egerent. Deinde male cohaerent ista verba cum superioribus. Illud enim: *Hoc enim est etc.* reddit rationem, cur debeant accipere et edere: quae autem ratio est. Edite, quia hic sedeo?

Secunda explicatio refellitur aequae facile. Nam (ul omittam, quod est inauditum tropus, *Hoc*. idest, haec actio, cum Dominus panem ostenderet, cum ait: *Hoc est corpus*) verba quae dicuntur a Luca. el Paulo in consecratione calicis, convincunt apertissime hunc errorem; ajunt enim: *Hic calix*. Certo autem, *Hic calix, non* potest lotam actionem significare: est enim calix res quaedam una, el certa.

Porro quarta explicatio facile etiam refelli potest. Nam, vel illud *Hoc*, accipitur adjective, vel substantive; si adjective, debet concordare cum substantivo; quaro non potest demonstrare panem, sed corpus. Nam panis est generis masculini lam latine. quam graeco: at in neutro genere habetur τοῦτο graece et latine //oc, quod convenit cum corpore. quod latine et graece est neutri generis. Similiter in altera specie, vinum graece csl generis masculini, et sanguis neutri: Dominus aulein non dixit outhic. sed τοῦτο. Latine autem e contrario, vinum est neutri, el sanguis masculini, cl tamen omnes legunt: *Hic est sanguis*, non *Hoc*, vinum scilicet, est sanguis. Si accipitur substantive, tunc sensus erit: *Hoc*. idest, haec res est corpus meum. Si aulcm illud *Hoc*, sive Haec res, de pane dicatur, absurdissima propositio erit: non enim potest dici. *Hoc*. de re quae cernitur. el aperte cognoscitur. nisi sit generis neutri res illa. Nemo enim demonstrato fratre suo diceret, *Hoc* csl frater meus; vel demonstrata imagine Caesaris, diceret. *Hoc* est Caesar: ergo nec de pane, quem discipuli videbant, dici recte potuit: *Hoc esi corpus meum*. Ratio est, quia cum semper subjectum debeat esse notius praedicato: cum subjectum est notum audientibus in particulari, nnn debet efferri per nomen universale, sed tunc solum efferri debet per nomen universale, cum non est notum, nisi in universali. Verbi gralia, vident aliqui longe ncsco quid, sed non discernunt quid sit, arbor ne. an lapis. an homo. ego aulein video esse hominem. quare dicam caeleris, illud est homo; non autem, ille csl homo; al si videant esse hominem, sed non discernant quis sit, Petrus, an Paulus, an quis alius; non dicam. Illud csl Petrus, quia jam sciunt esse hominem, sed dicam, Ille est Petrus. Cum ergo discipuli panem viderent. el panem esse non ignorent, absurdissima fuisset loqmilio, si de illo pa-

ne Dominus dixisset: *Hoc csl corpus mourn*, cum debuisset dicere: Hic panis est corpus meum. Non igitur polcsl fieri, ul illud *Hoc*, demonstret panem tamquuni subjectum propositionis.

Sed addo argumentum robustissimum cx Scriptura. Yun si *Huc*, demonstraret panem: ila eliam in consecratione vini, *Hic*, sive Hoc, graecc, demonstraret vinum: quod quidem illi concedunt, sed aperte repugnat Lucas cap. 22. qui sic ait: τοῦτο τὸ ζῶτήριον ἡ ζαὶνὴ οἶαβηζ^ ἐν τῷ αἵματι μου τῷ πέρ ὤμων ἐζχυνιμενον, idest, *Hic calix novum Testamentum m sanguine meo, qui pro vobis effunditur*, ubi. *qui effunditur*, non conjungitur cum illis verbis, *In sanguine meo*, sed cum illis, *Hic calix*, ul palet ex graecis verbis. Dicil ergo Locas calicem effundi pro nobis: non aulein vas aut vinum effusum est pro nobis, sed verus sanguis: calix igitur non significat calicem vini, sed calicem sanguinis. Ad hoc argumentum non potuit Beza respondere, nisi negando textum evangclii esse integrum. Nam cum in hunc locum scribit, fatetur ila legi in omnibus libris, etiam vetustissimis: tamen quia destruit hic locus ejus senlcnliam: aude dicere, locum esse corruptum m omnibus codicibus; ani cx margine irrepsisse in textum. Quod si recipitur nulla caussa csl, cur non liceat lotam Scripturam negare.

Tertia explicatio, quae habet eliam suos auctores, ul supra ostendimus, refellitur hac ratione. Dominus ex sententia adversariorum non dedit apostolis corpus suum, sed panem, cum ait: *Accipite et manducate*; ergo debuit explicare vim, cl efficaciam illius panis, non corporis sui; ergo non debuit dicere: Corpus meum csl hoc, nimirum panis. quia reficit instar panis: sed dicere debuit: Panis est hoc. idest, corpus meum. quia relicil significatio, vel repraesentando corpus meum. Quemadmodum si quis daret panem edendum, inepte diceret; Sume, comede istum panem: nam castaneae sunl panis, idest. reficiunt instar panis: recte aulein loqueretur, si castaneas daret, ac diceret: Comede has castaneas: nam sunl cl ipsae quidam panis.

Dicent, Dominum dedisse apostolis corpus suum spifilualilcr manducandum per lidcm, ac dc illo dicere potuisse: Corpus meum csl hoc, idest. panis. Contra: nam disputatio nostra est de verbis Domini. Cum aulem Dominus dixit: *Accipite et manducate*. non obtulit per ea verba corpus suum fidei, sed panem manibus, cl ori corporali apostolorum, ul palet cx illis verbis: *Accepit panem, et cum gratias egisset, fregit, deditque eis dicens* dc. Itaque panem obtulit manducandum, sive (ul adversarii volunt) panem verum el naturale imvel, ut volunt catholici. panem conversum in suam carnem. manentibus tamen accidentibus, et specie exteriore panis. Cum ergo panem dederit; ineptissima est illa ratio, Accipite, edite hunc panem: quia corpus meum nutrit instar panis.

Praeterea nititur haec sententia baculo arundineo: probat enim cam Langus, quia sic tradidit praeceptor linguae graecae, Valentinus Cratoaldus; el quia apud Graecos articulus csl signum subjecti in propositione; in hac autem senlenlia τοῦτο ἐ

σῶμα μου, articulus adjungitur corpori, non pro nomini. Al stultum csl in rc tanta, dimissis omnibus sauciis Patribus, cl tot conciliis Ecclesiae catholicae, audire quid unus ludimagisler in suo angulo mussitet. Neque est universalis lex illa grammaticae graecae de articulo: saepissime enim ponitur articulus in praedicato ad rem demonstrandam el definiendam, sive energiae caussa. ul Malih. 23. Vos estis sal terrae, υμεῖς ἐστε τὸ ἅλα : el ibidem: Vos estis lux mundi, ὑμεῖς ἐστε ἡ φω . el cap. 21. // ἡ αἵα est haeres, el alibi. Quid. quod P. iulus I. Corinth. 11. mm ait τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου, sed ad confundendum haereticum dixit τοῦτο μου ἐστὶ τὸ σῶμα?

Ileslat igitur, ul vera sil Catholicorum senlenlia, qui illud, *Hoc*, demonstrare voloni, non panem, sed rem contentam sui) speciebus panis: quae etsi antea fuerat panis, tamen tunc jam erat Chrisli corpus. Ex quo sequitur, ul eliam ex hac particula probetur veritas corporis Domini in Eucharistia.

E S T

Secundo consideranda csl particule *Est*, circa quam refutandae sunl duae haereticorum sententiae, Quinta. el Sexta. Igitur eam particulam Zvvinglius contendit accipiendam esse, pro Significat, quod etiam Calvinus, cl Petrus martyr, cl Beza iu lib. de coena Domini, cap. 5. aliquando dicunt: licet aptius putent, si tropus ponatur in nomine. *Corpus*, quam in verbo, *Esi*. At vero catholici proprie accipi volunt, ila ul, *Est*, nihil significet, nisi *Esi*. Quod autem Calvinus scribil hb. 4. Institutionum, cap. 17. § 20. catholicos accipere. *Est*, pro Transubstantiatione, qui est tropus omnibus gentibus inauditus, mera calumnia csl. Catholici enim dicunt quidem colligi ex hac voce Transubstantiationem. ul infra contra Iulherum demonstrabimus, sed non dicunt, *Esi*. poni pro Transubstantiatione; nec solum hoc non dicunt, sed ne verisimiliter quidem id potest eis aflingi. cum ipsi contendant pronomen. *Hoc*, non demonstrare panem. qui solus (eorum senlenlia) mutatur in corpus Chrisli.

Quod igitur verbum. *Est*, hoc loco significet, *Est*, probatur primo, quia hoc verbum non potest ullo modo accipi in aha significatione. quam in sua propria. Nam in primis habet simplicissimam . i. communissimam significationem ; ila ul omnia alia verba resolvantur in hoc, el aliquid aliud: sic enim resolvimus. Homo ambulat, idest, csl ambulans; ridet. idest, esi ridens clc. ergo hoc verbum non polcsl trahi ad significationem allerius verbi; quia tunc posset, ac deberet resolvi iu sc, el aliud, quod nullo modo fieri potest, cum sil omnium simplicissimum. Praeterea hoc verbum est copula omnium propositionum, conjungens praedicatum cum subjecto; ergo csl in omni propositione necessarium; ergo numquam polcsl dimittere suam significationem, ut induat aliam. Praeterea tropi non ponuntur in verbis, nisi ratione peculiaris allicujusrei, seu naturae, quae in uno verbo implicatur, cl non in allero; ul verbi gralia, ridere sumitur tropice propter risum, quem significat, cl sic

de caderis. Al hoc verbum, *Esi*, nihil significat, nisi conjunctionem unius cum allero, aut ipsum esse commune cum omnibus rebus: unde dicitur substantivum, cl alia adjectiva. Quare fieri non potest, ul in eo sil aliquis tropus. Denique nullus unquam rhetor scripsit, tropum lingi posse in verbo, *Est*. Opinio igitur Zwinglii . el sectatorum ejus. ex mera imperitia nata est; ac propterea prudenciorcs Sacramentarii. non in verbo, *Esi*, sed in nomine *Corpus*, tropum posuerunt.

Dices, in explicatione vocabulorum, *Esi*, accipitur ordinarie pro Significat, ut. Amare est diligere, id est. significat diligere. Respondeo: Id verum est, cl lamen non est hic ullus tropus. Nam quia in ejusmodi sententiis praedicalur signum de signo . ideo explicatur, *Esi*, per Signified: essentia enim signi est significatio. Itaque etiam in his sententiis, *Est*. significat Esse, sed quia ipsum esse, est significare, in vocibus, ideo, *Esi*. explicatur per Significat; al in aliis sententiis , ubi quod praedicalur, non est signum formaliter, non potest, *Esi*, explicari per Significat.

Sequitur explicatio Boquini, quae erat Sexta opinio. Is, ul diximus, vult illud. *Esi*, significare communicationem idiomatum nascentem ex unione sacramentali panis cl corporis Christi: sed toto coelo aberrat, licet nullum sibi placeat cum isto suo novo figmento. Nam communicatio idiomatum non oritur ex qualibet unione, sed solum ex hypostatica, ubi est unum suppositum in duabus naturis. Id vero patet exemplo unionis naturalis. quae est inter animam, cl corpus in homine. Elsi enim ex hac unione potest Boquinus nasci communicationem idiomatum, quia idem homo dicitur corporalis, cl mortalis ratione corporis, cl spiritualis, cl immortalis ratione animae: lamen aperie fallitur. Nam in rigore, id est. vere et proprie homo non dicitur spiritualis el immortalis, sicut vere el proprie dicitur corporalis el mortalis. Nam post mortem homo non est amplius homo, proinde non est homo immortalis, sed solus spiritus ejus : ergo nullo minus ex unione sacramentali, quae est minor quam naturalis, orietur communicatio idiomatum.

Secundo, Communicatio idiomatum non est inter naturas unitas, sed in solo supposito communi: non enim dicimus , deitas est humanitas, vel contra; sed Verbum dicitur Deus el homo; el in exemplo hominis dicitur homo secundum Boquinum corporalis cl spiritualis : at non corpus esse spiritus. vel contra spiritus corpus. Ergo non potest dici vi istius Communicationis; Ille panis est corpus, sed solum, Hoc sacramentum est panis el corpus. Nam ul ipse Boquinus explicat sacramentum est id, in quo fit unio sacramentalis. sicut Christus est id, in quo (il unio hypostatica; cl homo est id. in quo ill unio naturalis.

Tertio, Communicatio idiomatum est nulla: at ex unione sacramentali non oritur mutua communicatio. Nam tametsi signum accipit interdum nomen signati, lamen non contra: imago Caesaris dicitur Caesar, sed Caesar non dicitur imago; hedera est signum vini, el posset aliquo modo dici vinum, nimirum representative: al vinum nullo modo di-

citur hedera: illa igitur licet panis posset dici sacramentaliter corpus, quia illud significat; lamen Christus non potest dici sacramentaliter panis. Non ergo exponi possunt verba Domini sacramentalia. per communicationem idiomatum.

Quarto , Communicatio idiomatum non solum communicat nomina naturarum, sed etiam proprietatum ipsarum. De Christo enim dicimus; Hic homo est aeternus, omnipotens etc. ethic Deus; sursum, solum, mortuus est etc. al non licet tribuere panis, corporis Domini proprietates, neque contra proprietates panis corpori: nemo enim ferret, si quis dicere vellet; Panis est animatus, unitus divinitati etc. el nullo minus , si quis diceret, Corpus Domini est rotundum , triticeum , expers vitae et sensus. Quare ineptum est Boquini timentum.

CORPUS

Sequitur alia particula, nimirum, *Corpus*, quam tribus modis adversarii exponunt. Alii enim significari volunt ea voce corpus Christi mysticum; Alii signum corporis Christi; Alii signum quidem, sed efficax, quae sunt tres opiniones ex illis, quas supra recitavimus, nimirum, Septima, Octava el Nona.

Sed Prima expositio ineptissima est, nec ullo nititur fundamento, cl aperte repugnat sequentibus verbis: Quod pro vobis *datur*; nec enim corpus mysticum datum est pro nobis, sed corpus verum. Magis autem repugnat verbis , quae dicuntur in consecratione calicis: non enim Ecclesia, seu corpus mysticum Christi, dici potest calix sanguinis, vel Testamenti; nec pro nobis effunditur in remissionem peccatorum.

Secunda autem expositio refellitur bis argumentis. Primo, quia nusquam in Scriptura, accipitur corpus Christi, nisi vel pro corpore vero el naturali ipsius, vel pro corpore mystico: pro signo, vel figura corporis nusquam ; ergo expositio illa est plane temeraria, cl sine exemplo ullo Scripturae introducta. El confirmatur, quia Scriptura cum accipit improprie corpus Christi, id est, pro Ecclesia, continuo id ipsum explicat: ut Coloss. *1. Adimpleo quae desunt passionibus Christi pro corpore ejus, quod, est Ecclesia*. Al hoc loco nullus evangelista. neque Paulus explicuit corpus accipi improprie: relinquitur igitur, ul proprie accipi debeat.

Secundo idem probatur ex dictis de pronome, 7/oc: Nam si pronomen. *Hoc*, non demonstrat panem, ul clarissime antea ostendimus , certe ruit fundamentum adversariorum: nec enim habent, de quo praedicent , *signum corporis*, nisi velint ipsu in verum, et naturale corpus esse signum sui ipsius.

Tertio probatur ex sequentibus verbis : Quod *pro vobis datur*. Est autem Observandum , paulo aliter legi in graecis el latinis codicibus. Math. 26. cl Marc. 11. cl Luc. 22. Graece habetur, de sanguine ἐκχυνόμενον, id est, effunditur, latine effundetur. Luc. 22. de pane dicitur διδόμενα , cl latine

tlihir, I. Corinth. 11. κλώμῃ/ov, idcsl, frangitur, latine *tradetur*.

Quae verba dupliciter exponi possunt. Ijno modo ul haec omnia dicantur de corpore cl sanguine, ul csl in Eucharistia, non autem ul fuit postea in cruce. ul sensus sil: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis dalur*. idcsl, offertur cl donatur Deo Palri in sacrificium. Neque obstat-vocabulum frangitur : nam juxIn morem Seriphirae. frangere, csl dare , Isaiae58. *Frangere esurienti panem tuum*. Unde Lucas posuit, *quod dalur*. pro eo,quod habet Paulus, Frangitur. verborum autem calicis hunc esse volunl sensum. *Hic csl sanguis meus, qui pro vobis e/]'unditur*. idcsl, qui libalur , cl offertur Deo in sacrificium pro salute vestra. Porro haec explicatio si rccipialur, plane everlil haereticorum sententiam de corpore Domini Iropice intelligendo. Neque enim corpus tropice acceptum, idcsl, panis, datus esi pro nobis, sed datus csl nobis , neque vinum sanguinem significans effusus est in iuslilutione coenae.sed infususpolius;ncque id pro nobis, sed nobis;neque in remissionem peccatorum.quod proprie convenire vero sanguini omnes fatentur.

Altera lamen expositio, quae referi haec omnia ad passionem, cl crucem Domini, ct quam recipit Petrus martyr in commentar, cap. 11. primae ad Corinth, el Calvinus alque alii in cap. 27. .Mallh. csl etiam vera, el non pugnat cum superiore, ut in 1, lib. de sacrificio, cap. 10. demonsiramus. Quod autem haec etiam expositio , quam adversarii recipiunt, ostendat corpus proprie, non Iropice accipiendum, probatur hoc modo. Isla addilio: *Quod pro vobis datur.non* vidclur apposita alia dc causa, quam ul distingueretur corpus Christi . quod dabatur discipulis, ah alio , quod cis non dabalur. Sicut enim addidit: *Meum*, ul distingueret corpus suum a corporibus non suis; ita adjecil (*quod pro vobis tradetur*) ad distinguendum corpus verum, cl naturale suum ab alio corpore suo, sed non naturali, quale csl. corpus mysticum Ecclesiae.Quod etiam salis aperti' indicat articulus appositus nomini graece τοῦτο ἐ ἵ το σώμα etc, Nam ul Cyrillus docet lib. 1. in .Ioan. cap. 4. articulus facit, ul nomen accipiat in una certa , determinata, el propria significatione. Itaque sicilicum dicimus; Hic esi ille Petrus, qui accepit claves regni, distinguimus cum ab aliis ejusdem nominis; ila cum Dominus ait: Hoc est illud corpus (hanc enim vim habel articulus) quod pro vobis tradetur, intelligimus Dominum distinguere corpus suum verum ah ornnialio, cl determinate loqui de illo solo. Jam igitur si Dominus apostolis tradidi! verum corpus proprie dictum, optime se habel illa addilio: dedil enim eis comedendum corpus suum naturale, non mysticum: si autem (ul adversarii volunl) dedil eis panem, qui ossei .signum corporis; falsa csl additio. Panis enim, ul symbolum corporis Dominici , ulrumque corpus significat, el mysticum, et naturale: quocirca male addita fuisset illa distinctio. Quod enim panis Eucharistiae utrumque corpus Christi significare debeat, et verum, el mysticum, dubitari non polcsl: inde enim 1. Corinth. 10. dicitur: *Imus panis, ct unum corpus nulli sumus, qui de uno pane participamus* : el Augustinus

Iracl. 26. in Joan, dicil, ideo in specie Panis, el vini consecrari Eucharistiam, nl significetur unitas corporis mystici. Ut enim panis cx nullis granis efficitur, el vinum ex nullis racemis confluit; ila Ecclesiae corpus, ex nullis fidelibus componitur. Praelerea corpus in crucem Iradilum, el sanguis in cruce effusus vere sunt corpus, cl sanguis Chrisli proprie, non significative.

Diccnl: Panis est signum, seu figura veri corporis, cl sanguinis pro nobis traditi, el effusi. Conira; nam illae voces in recto positae δισόμενον, el ἐζυ- vδμχον debent conjungi cum substantivo in redo, non in obliquo; ergo junguntur cum eo. quod dicitur corpus el sanguis, non cum vocibus in obliquo positis, idcsl, corporis cl sanguinis. Ergo aul verum corpus cl sanguis sunt in Eucharistia , aul corpus, el sanguis significative, idcsl panis, cl vinum, Ira lita sunt pro nobis ad crucem cl mortem, quo nihil absurdius fingi polcsl.

Sequitur tertia explicatio, quae, ut diximus Calvinus est, qui existimat panem Eucharistiae non appellari signum corporis, sed ipsum corpus , quia csl signum cfflcacissimum. Quod idem admittit Petrus martyr in lib. conira Gardinerum in fine tertiae partis: ubi dicil, Chrislum non dixisse, Illoc significat, vel hoc esi signum, sed hoc csl ipsum corpus meum, ul distingueret hoc signum ab aliis signis inanibus cl sterilibus : dum enim panem islum Eucharistiae ore sumimus, vere simul ipsum Chrisli corpus spirilu manducamus.

Est autem hic revocandum ad memoriam , quod supra diximus in 1. cap. non existimare Calvinum nobis cum pane dari reipsa ipsum Chrisli corpus , ita ut Chrisli corpus dici possit esse lunc . el in cocio, el nobiscum, sed solum dari per quandam communicationem ipsius, cl omnium bonorum cjus, (piae non rcquiril localem praesentiam . quomodo dantur aliquando regna , cl civitates, vel praedia absentibus.Id autem fieri existimat per instrumentum lidci:dum enim credimus inChrislum, fit ipse noslcr cum omnibus bonis suis. Vide quae supra diximus loco citato.

Haec opinio, seu potius figmentum, duplici argumento refutari potest. Primo ex principio quodam ipsius Calvinus. Credere in Christum, non csl vere manducare Chrislum: nec diceretur panis Eucharistiae corpus Chrisli, si credere cssel manducare. \l ex sententia Calvinus aperio sequitur, nihil esse aliud manducare Chrislum, nisi credere in ipsum; ergo cx sententia Calvinus non vere manducalur in Eucharistia corpus Chrisli, nec dici polcsl panis ille corpus Chrisli.Major propositio esi ipsius Calvinus lib. 4. Institui. cap. 17. § 5. *Sunt*. inquil, qui *manducare Chrisli carnem, et sanguinem ejus bibere, uno verbo definiant.nihil esse aliud, quam in Christum ipsum credere: sed mihi expressius quiddam. ac sublimius videtur voluisse Christus in praeclara illa concione , ubi carnis suae manducationem nobis commendat.El infra: Quemadmodum enim non aspectus, sed esus panis corpqri alimentum sufficit:ila vere ac penitus participem Chrisli animam fieri convenu , ul ipsius virtute in vitam spiritualem vegetetur*. Ubi comparai actum credendi,cum aclu viueudi cibum,

ut significet ila credere non esse manducare, sicut videre cibum non est manducare, qualia eliam repetii, § ! I.

Probalur nunc minor propositio. Nam manducatio csl actio quaedam, et actio manducantis, non cibi manducati, ul notissimum est. /Al in manducatione corporis Domini secundum Calvinistes, nulla csl actio hominis manducantis, nisi ipsum credere; ergo ipsum credere csl manducare secundum Calvinum. Probatur minor. Nam illa unio corporis Domini nobiscum, quae sequitur post actum fidei, non csl aliqua actio, sed relatio sequens apprehensionem fidei, vel si actio est, non est nostra, sed Christi: ila enim ipsi docent, ex hoc quod quis credit, sequi ul Christus scilicet lotum ei donet, ei communicet: vel explicent ipsi, post actum fidei, quam aliam actionem exerceat homo in conjunctione cum Christo facienda. Et confirmatur exemplo corporalis manducationis: in hac enim manducare csl apprehendere cibum, ei trahere ab ore ad stomachum, non aulem unio cibi, et hominis; ergo eodem modo in spirituali manducatione, manducare erit apprehendere Christum, qui est nelus fidei, non aulem unio Christi nobiscum, quae non est actio. sed actionis effectus. Confirmatur etiam ex loco Pauli, quem Calvinus adducit ad illustrandam sententiam suam. Cum Paulus ait Ephes. 3. Christum habitare in nobis per fidem, non intelligimus idem esse credere, et habitare Christum in nobis, sed unum ex altero sequi: ila eliam cum dicimus, corpus Domini manducari per fidem. Al habitare Christum in homine, non est actio aliqua hominis distincta ab actione fidei: ergo eodem modo unio Christi nobiscum, per manducationem spiritualem Eucharistiae, non est actio distincta ab actione fidei igitur; manducare nihil est aliud nisi credere.

Secundo omissa ista inepta Calvini metaphysica, probo, non posse panem dici corpus, quia si signum efficax. Nam eandem efficaciam habent sacramenta vetera. novae legis, Baptismus. verbum Dei. et imago depicta, vel sculpta crucifixi. Alineplus esset qui diceret, Imago crucifixi non csl nuda imago, sed csl vere ipse Christus, qui pro nobis passus est: ei eodem modo esset ineptus, qui diceret, sacrificia ei sacramenta vetera, vel Baptismus nosler. aul verbum Dei, sunt ipse Christus, non ejus lanium symbola, ergo ineptus csl eliam qui dicit, panis Eucharistiae est ipsum corpus Domini, non nudum symbolum, si vera est sententia Calvini. Probalur major propositio. Nam (ul supra ostendimus in I. cap.) nihil aliud tribuit Calvinus Eucharistiae, nisi ut si symbolum revocans ad memoriam Christi passionem, et ea ratione fidem excitans, ul patet ex lib. 4. Institut. cap. 17. § 2. et 13. ei alibi. \I hoc idem faciunt sacramenta vetera. ei Baptismus, ei verbum Dei, et imago crucifixi. Omnia enim haec repraesentant Christi mortem. ei proinde fidem excitant: immo multo melius in ortem Christi repraesentat imago depicta. vel sculpta crucifixi, quam panis fractio. Et idem dici potest de sacrificiis vitulorum, et agnorum apud veteres: ei maxime de verbo Dei expresse proponente Christi mortem.

Ad hoc argumentum ex parte aliqua respondere conatur Petrus marlyr, in lib. contra Gerdinerum par. I. objecto 95. dicit enim sacramenta vetera non fuisse appellata corpus Christi, sicut appellatur panis Eucharistiae, licet illa etiam fuerit signa efficacia hujus rei; quia nondum peracta erat Christi passio; nunc aulem peracta est.

Al vanissima est solutio. Nam quando Christus dixit: *Hoc est corpus meum*, nondum peracta est passio. Et praeterea, quod signa repraesentent praeteritam vel futuram. ad hoc, ul accipere possint nomen rei significatae, csl omnino per accidens, et imperlinens. Nam si cum Deus revelavit aliquem nasciturum, sicut revelavit de Cyro Joanne Baptista, et aliis depicta fuisset imago illius, non minus illa imago dici potuisset Cyrus, vel Joannes, quam illae, quae modo pinguntur.

Deinde esto, solutio aliquid valeat, quantum ad sacramenta vetera: certe nihil responderi potest ad instantiam de Baptismo, in quo repraesentamus Christi mortem jam praeteritam, teste Paulo Homan. G. et de imagine crucifixi, et de verbo Dei. et tamen rideretur qui diceret verbum, aul Baptismus esse ipsum corpus Christi, et imaginem depictam non esse nudum signum, sed ipsum Christum, qui pro nobis mortuus est.

MEUM

Sequitur ultima particula *Meum*, ad quam pertinet Ultima opinio haereticorum, et ea quidem ineptissima. eorum videlicet, qui dicunt vocari panem corpus Christi. quia ab ipso creatus. Id enim facillime refellitur ex sequentibus verbis: *Quod pro vobis datur: ei clarius de sanguine: Qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum*. Panis enim. et vinum, quamvis, sint res a Christo creatae: tamen non sunt daturae. aut effusae pro nobis in remissionem peccatorum.

CAPUT XI.

Solvuntur argumenta, quibus probant adversarii

I verba institutionis figurate accipienda.

Videamus nunc quibus argumentis probent adversarii verba institutionis figurate accipienda. Obijciunt illi primo argumentum, quod olim objiciebat Berengarius teste Guitmundo lib. 2. Particula (*Hoc*) csl demonstrativa. Dominus aulem cum ait: *Hoc est corpus meum*, panem solum in manibus habuit, quem demonstraret: ex sententia enim catholicorum, non fuit corpus Domini in sacramentis, cum diceretur (*Illoc*), sed peracta demum consecratione. Secundo, augetur difficultas ex illis verbis Matth. 26. *Bibite ex hoc omnes*, illud enim (*ex hoc*) non potest referri nisi ad vinum. Quare jussit Dominus, ul vinum biberent. proinde vinum, non sanguinem biberunt, nisi figurate: videlicet si repente mutavit vinum in sanguinem, praestigiis usus videbitur, quippe qui vinum obtulerit, et dum es-

seni bibiliiri, illud e medio sustulerit. Tertio Lucas, el Paulus dixerunt τοῦτο "ὁ ποτήριον, iic *calix*; ergo pronomen dcifionslral calicem, non sanguinem. At eadem ratio csl panis el calicis. ergo illud: *Hoc est corpus*, significat, Ilis panis esi corpus. Quarto esi argumentum Luthcri cap. 1. de Bnbyl. capliv. Hebraei non habcnl genus neutrum; ergo Dominus non dixit: *Hoc est corpus meum*, sed, Iliecsl corpus meum: ergo demonstravit panem, non corpus. Quinio csl argumentum Calvinii, cl aliorum. Quod accepit Dominus, ac benedixit, cl fregit, id discipulis dedil; nam omnia verba. *Accipit. benedixit, fregit, dedil*, rcgunl eundem accusativum. Sed acccpil, ei benedixit, ac fregit panem; ergo, el panem dedil; ergo illud (*Hoc*) panem demonstrat.

It solvantur objectiones, el lola res aperiatur. Notandum csl secundum graecos codices. pronomen *viito*, accipi posse substantive el adjective: praeterquam Luc. 22. el 1. Cor. II. ubi dicilur -, οὗτο τὸ ποτήριον. *hic calix*: tamen in latinis codicibus, non polesl accipi substantive, nisi in illis verbis: *Hoc csl corpus*. Nam in consecratione calicis omnes habent, *Illic csl sanguis*, aut *Hic calix*, quae non possunt exponi substantive. Est quidem in quibusdam codicibus Cypriani lib. 2. episl. 3. *Hoc est sanguis*: sed correcllorcs Mamili. Morelli, Pamelii habcnl. *Hic est sanguis*, ul eliam habetur in omnibus lilurgiis latinis. Quare ul omnia convenient: praestat exponere ubique illu l pronomen adjective. ul hic sil sensus: *Hoc csl corpus meum*, idesl *Hoc edulium csl corpus meum*: *Hic esisanguis*, idesl. *Hic politis csl sanguis meus*: *Illic esi calix sanguinis mei*. idesl, *Hic calix est calix sanguinis mei*.

Nola Secundo catholicos clsi convenient in re, lamcn non convenire in modo explicandi. quid proprie demonstret illud pronomen. *Hoc* vel /uc. Sunt autem duae celebriores sententiae. Una, quod pronomen *Hoc*. demonstret corpus, cl pronomen. *Hic*, demonstret sanguinem. El ad argumentum adversariorum respondent, in huiusmodi propositionibus, quae significant id. quod tunc lit, cum dicilur, pronomina demonstrativa non demonstrare id quod csl, sed id quod erit: cl ponunt exempla, ut si quis dum pingit lineam, aul circulum, dicat, haec est linea, hic est circulus: quomodo eliam exponi dcbel pronomen in illis verbis Domini Joan. 15. *Hoc csl praeceptum meum*. El rursus: *Haec mando vobis*. El Luc 22. *Haec sunt verba, i/uac loquulus sum ad vos; quoniam necesse csl impleri omnia etc.* et sic accipiuntur illa exordia prophetarum: *Haec dicil Dominus*.

Ilaec explicatio non videtur plene satisfacere, propter duas caussas. Primo, quia clsi pronomen demonstrativum demonstret rem futuram, quando nihil est praesens, quod dcmonsrlrctur. nl in exemplis allatis; tamen si quis digito aliquid ostendat, dum pronomen efferi, valde absurdum videtur dicere pronomine illo non demonstrari rem praesentem. Alqu Dominus accepit panem, cl illum porrigens ait: *Accipite, edite, hoc est corpus meum*: videtur igitur demonstravisse panem. Neque oblat, quod propositio non significat, nisi in fine lo-

tius prolotionis. Nam etsi ila csl dc propositione, quae csl oratio quaedam: tamen demonstrativa pronomina mox indicant cerium aliquid. eliam antequam sequantur cacterae voces. El sane in illis verbis: *Bibile ex hoc omnes*, valde durum est non demonstrari id, quod erat, sed id tantum, quod futurum erat.

Secundo xerba sacramcnialia secundum catholicos, non sunl speculativa, sed praclica: cfilciunt enim quod significant: unde etiam a Patribus operatoria dicuntur, ul poslca videbimus. Al si pronomen demonstrat solum corpus, verba erunt speculativa, non praclica. Semper enim veram est demonstrato Chrisli corpore, dicere: *Hoc est corpus Chrisli*, sive id dicatur ante consecrationem, sive postea; sive a laico. sive a sacerdote. Al verba sacramenialia. quia operatoria non sunl vera, nisi dicantur ab eo. qui csl legitimus minister; neque sunl vera antequam sacramentum efficiatur.

Est igitur Altera senlcnlia sancti Thomae 3. pari, quaesi. 78. art. 2. et Ū. cl in cap. 11. prioris ad Corinlh. nccnon aliorum mullorum, qui eum sequuntur, quod pronomen, *Hoc*. non demonstret praecise panem, nec corpus. sed in communi substantiam, quae est sub illis speciebus: sic tamen ul demonstratio proprie ad specie[^] pertineat; non quidem, ul sensus sil: *Hoc*, idesl. hae species sunt corpus meum; sed in obliquo, hoc modo: *Hoc est corpus meum*, idesl, sub his speciebus est corpus meum. Quomodo etiam exposuit olim Guitmundus lib. 2. qui hunc vult esse sensum eorum verborum: *Hoc esi corpus meum*. idesl, hoc hactenus panis, nunc csl corpus meum: atque hoc modo omnia optime cohaerent. Nam quia sacramenta significant quod cfilciunt. el non effiicilur in hoc sacramento, ul corpus Chrisli. sil corpus Christi, id enim semper fuit, neque efficitur, ut panis sit corpus Chrisli. id enim fieri nequit, sed effiicilur. ut sub speciebus illis sil corpus Chrisli, sub quibus antea erat substantia panis: ideo illud. *Hoc*, non demonstrat panem, nec corpus Chrisli, sed conlenium sub speciebus.

Hinc argumentum optime solvitur. Nam cum ajuul. *Hoc*. demonstrat panem; ergo panis est corpus Chrisli: proprie aulem id esse non polesl, ergo figurate. Respondeo illud. *Hoc*. non demonstrare panem praecise, sed contentum sub illis speciebus; quod quidem licet fuerit panis ante consecrationem, lamcn vi illorum verborum incipit esse corpus Domini.

Idem dico ad illud, *Bibile ex hoc oinnes*: illud enim, *ex hoc*, non significat cx hoc xino. sed cx eo quod in calice sub speciebus vini continetur: quod quidem licel vinum fuerit ante consecrationem, tamen finitis verbis consecrationis, non vinum. sed sanguis erat, ul Dominus testatur subiiciens: *Hinc enim est sanguis meus*. Quare non iussit Dominus (sicul adversarii mentiuntur) ul apostoli in sacra cocna vinum biberent; nec fuerunt ullae praestigiae: id enim luit vere, quod Dominus dixit, nimirum sanguis ejus. Praestigiatores enim unum pollicentur, cl aliud praestant: immo conirarium Dominus fecit ejus, quod praestigiatores faciunt: illi enim dicunt so aliquid dure

rt non dant vere, sed apparenter: Dominus autem dedit vere, quod dicebat sed dare, licet non appareret ita esse.

Illud quod objiciebatur ex verbis Lucae et Pauli, *Hic calix*, pro nobis facit. Nam nomino calicis, intelligitur ex communi usu loquendi non ipsum vas. sed quod in vase continetur: rectissime igitur exponitur, *Hic calix*, id est. quod in hoc calice continetur. Aequae est eadem ratio panis, et calicis: nam panis non potest significare nisi panem, calix autem significat generaliter. quidquid in calice continetur, sive sit vinum, sive sanguis. sive quid aliud.

Ad argumentum Lutheri respondeo Primo: Sicut Hebraei non habent genus neutrum in pronomine, ita nec habere in nominibus: quocirca etiam corpus hebraice est generis masculini, et demonstrari potuit per pronomen masculinum. Secundo verba Domini hebraica dico rectius exposita a Marco et Luca, et ab eo, qui Matthaeum graecum fecit qui sine dubio antiquissimus auctor fuit, quam ab ullo alio exponi possint: porro hi auctores cum panem nominassent ὁτον generis masculini, pronomen posuerunt in genere neutro τοῦτο.

Ad ultimum Respondeo: Dominum accepisse, ac benedixisse Panem: sed dedisse panem non vulgarem, vel acceperat, sed benedictum, et benedictione mutatum. Intercedit enim inter, *accepit, et dedit*. verbum, *benedixit*, quod facit, ne omnia verba regant eundem accusativum eodem modo se habentem. Neque est hoc inusitatum: nam si quis dicat: Percussit quidam Petrum, occidit, et sepelivit; non intelligitur Petrum fuisse vivum sepultum. tametsi vivus fuerit percussus. Adde quod etiam illi hoc modo coguntur solvere hoc argumentum: nam volunt Dominum accepisse panem vulgarem, et idcirco dedisse panem sacramentalem.

Objiciunt contra hanc solutionem Calvinus, et Petrus martyr. Calvinus lib. 4. Institut. cap. 17. § 20. *Aliud absurdus*. inquit, *quam ad speciem transferre, quod de pane praedicatur*. Respexit nimirum Calvinus ad verba s. Thomae 3. par. quaesi. 78. art. 2. ubi dicit pronomen, *Hoc*, demonstrare species sensibiles panis, (piae solae manent in illa mutatione panis in corpus Christi).

Sed s. Thomas explicuit se in art. 2. ubi dicit pronomen, *Hoc*. non demonstrare accidentia. quae esset sensus. *Hoc*. id est. haec accidentia sunt corpus Christi (id enim vere absurdissimum esset, ut Calvinus dicit. qui videtur in hoc sensu accepisse verba s. Thomae) sed demonstrare substantiam sub illis accidentibus contentam. quae antea erat panis, et nunc est corpus Christi: ita ut hic sit sensus: *Hoc*. id est. substantia sub his accidentibus contenta. est corpus Christi. Et hic sensus non modo non est absurdus. sed est necessarius: quandoquidem (vel supra ostendimus) illud. *Hoc*, non potest demonstrare punctum, neque etiam corpus Christi praecise: vel esset aptum exemplum. si Dominus quando mutavit aquam in vinum, obtendisset hydrias aquae, ac dixisset: *Hoc est vinum*, et illis verbis mulasset aquam in vinum. Neque enim possemus illa exponere illam conversionem. *Hoc est vinum*, id est, haec aqua est vinum* id enim falsum esset; neque ita, *Hoc*. id est.

hoc vinum, sive haec res demonstrando vinum, est vinum: nam falsa fuisset demonstratio, non enim aderat vinum, cum diceretur, *Hoc*; sed hic esset sensus. *Hoc est vinum*, id est, in hoc vase est vinum.

Petrus martyr in lib. contra Gardinerm part. I. objectio 13. ei H. ridet hanc solutionem; et qui dicimus demonstrari subsimilium sub speciebus contentam, quae videtur esse quoddam individuum vagum; ait ipse individuum vagum mente posse concipi, demonstrari autem plane non posse: Dominum autem demonstrasse quod in manibus habebat, id est, rem certam et determinatum. Et ut se in Scholasticis versatum ostenderet; addit Solum fuisse parentem hujus individui vagi in explicatione horum verborum.

Sed in ulroque fallitur. Nam in primis Solum 4. dist. 8. quaesi. 2. ubi fuse de hac re agit, neque nominat individuum vagum, neque ita exponit hunc locum, ut pronomen. *Hoc*, demonstrat aliquid incertum seu vagum, sed dicit, *Hoc* significare locum ens; illud autem. *Hoc ens*, supponere pro Christi corpore: proinde esse propositionem illam singularem. et determinatam. quam sententiam supra refutavimus. Porro individui vagi meminit Dominicus a Solo in explicatione sententiae s. Thomae in 4. distinct. II. quaesi. I. art. 5. Quamvis autem simile sit in individuo vago substantia sub speciebus panis contenta: et ex se non magis possit supponere pro pane, quam pro corpore Christi, et pro qualibet alia re. quae sub iisdem speciebus inaneat: tamen in hac propositione: *Hoc est corpus meum*, substantia illa determinatur vi verbi. *Est*, ad supponendum pro corpore Christi; atque illa propositio est singularis et determinata.

Ad id vero, quod ille ait. individuum vagum non posse demonstrari: Respondeo formaliter in hac propositione demonstrari species, quae sunt certae, et determinatae, quamvis. vel dixi, in obliquo, non in recto. Quocirca non dicimus, *Hoc*. id est. haec substantia, vel hoc ens cum Solo, sed. *Hoc*, id est, substantia sub his speciebus, vel pronomen demonstrativum teneat se ex parte speciei, non ex parte substantiae: interest autem inter illa duo *Hoc*. id est. haec substantia, et illic, id est, substantia sub his speciebus. Quod si dicas, *Hoc*. id est. haec substantia. necesse est. vel substantia illa tunc sit praesens, quando dicitur, *Hoc*, et tamen tunc non est praesens substantia corporis Christi. et falsa redditur demonstratio. Aliter si dicas, *Hoc*. id est, substantia sub his speciebus. non est necesse, ut illa substantia tunc sit praesens, sed satis est, si praesentes sint species, quae demonstrantur pronomine. *Hoc*. Id quod clarius erit, si tacita substantia dicas: *Hoc est corpus meum*, id est, sub his speciebus est corpus meum: Sed de his salis.

Secundum argumentum sumitur ex particula. *Est*. Ducet Petrus martyr in lib. contra Gardinerum, par. 3. pag. G. 78. cogit papistas. vel verbum, *Est*. accipiant tropice pro Eil, vel Iransubstantialiter. Nam alioqui esset falsa propositio: *Hoc est corpus meum*, prius enim debet esse res, quam pronuncietur canis esse; vera enim est propositio. si res illa se habeat. non contra, ac praesertim secundum catholicos. qui

vultum Imcc vclia esse causam conversionis panis in corpus Chrisli: semper enim caussa csl prior suo effeetu. Sed corpus Domini non csl in Eucharistia. antequam dicatur, *Esi*, ergo falso dicitur. Esi, nisi sumatur pro Fit. Praeterea isla oratio csl operatoria ex sententia Papistarum, sicut illa, *Fiai lux*; ergo verbum, *Esi*, debet sumi pro Fit.

Respondeo cum s. Thoma. 3. par. quaesi. 78. art. 2. et 5. (unde videtur Petrus martyr accepisse liac argumenta) verba illa consccratoria (ul quamvis aliam sententiam) non habere perfectam significationem, nisi in ultimo instanti, quo profertur ultima vox: pendet enim intellectus. donec ad finem veniatur, in eodem aulem ultimo instanti ponitur effectus verborum in esse, idest. conversio panis in corpus Christi. Aequè obstat, quod verba non videantur habere ultimum instans positivum, cum finiuntur per motum. Nam etsi non datur ultima pars motus, et proinde verborum: tamen datur ultimum mutatum esse, et proinde ultimum instans innominativum verborum, quomodo in linea non datur ultima pars, datur tamen ultimum punctum. Quare simul tempore sunt completa significatio verborum, et conversio panis in corpus Chrisli: ordine tamen naturae invicem se praecedunt, et sequuntur haec duo. Nam verba illa, quatenus caussa sunt illius conversionis. praecedunt conversionem: et contra, quatenus veritas propositionis pendet a rei essentia, conversio praecedit significationem.

Ad illam confirmationem Respondeo: Verba esse operatoria, etiamsi nun ponatur, *Esi*, pro Fiat, quia cum Deus, qui mentiri non potest, dicit aliquid esse, necesse est, ut illud sit; et ideo si antequam non fuerit, necesse est, ut tunc fiat. Cur autem dixerit olim Deus, *Fiai lux*, et Christus non dixerit. Fiat corpus, sed csl corpus, rationem reddit s. Thomas, quia verba Dei in principio creationis operantur solum efficienter, non autem sacramentaliter: verba autem Chrisli operantur utroque modo; et ideo debent significare suum effectum in facio esse: quod fit per verbum substantivum indicativi modi, et temporis praesentis. Sed etiamsi ista caussa non esset: quis posuit Christo legem, ut semper eodem modo loqueretur cum aliquid faciebat? nonne in evangelio legimus dictum Lucae 13. *Illius dimissa es ab infirmitate tua?* et Joan. 4. *Vade. Filius tuus vivit?* Et certe non minus his verbis curavit hos aegrotos, quam alium illis verbis: *Tolle grabatum, tuum et ambula.* Joan. 5.

Objiciunt Zwingliani quaedam exempla Scripturae. in quibus, *Esi*. accipi videtur pro Significat, ut: *Semen esi verbum Dei, Petra erui Christus.* Sed de his dicemus in sequenti disputatione: nam communia sunt etiam Oecolampadio et Calvino, et aliis. Perinde enim est. si dicas: *Semen est*, idest, significat verbum, et *Semen csl verbum Dei*, idest, csl signum verbi Dei: quomodo etiam possunt exponi omnes similes loquutiones.

Tertium argumentum, sicut et quatuor proxime sequentia, ex particula, Corpus, desumitur. Igilur Calvinus et Martyr, et caeteri saepe hoc argumentum repetunt. Illa sententia: *Illoc est corpus meum*, est sacramentalis; ergo sacramentaliter exponenda;

ergo significat, panem esse corpus Chrisli sacramentaliter: seu significative. Illoc argumentum tanti fecit Calvinus, ut in ultima admonitione ad Wesphalum de hoc argumento dixerit: *Illic murus aheneus esto.*

Respondeo: Sacramentalcm propositionem sumi posse duobus modis. Primo, ut dicatur sacramentalis. quin explicat sacramentum. sive ejus significationem. qualis est Apocal. 17. *Septem capita, septem colles sunt etc.* Nam ostenderit in visione Deus Joanni mulierem sedentem super bestiam septem capitum, quae significabat Romani, quae sita est in septem montibus: ait ergo angelus: *Ego dicam tibi sacramentum mulieris; septem capita septem montes sunt. super quos mulier sedet.* Tales sunt etiam illae Matth. 13. *Semen esi verbum Dei.* Et Genes. 11. *Septem boves septem anni sunt.* Atque in hoc genere propositionum accipiuntur semper praedicata tropice, non proprie.

Secundo, potest dici sacramentalis propositio, quia per eam sacramentum instituitur. vel declaratur aut conficitur: ut cum de materia Baptismi dicitur Joan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto.* Et cum de forma dicitur Matth. 28. *Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti*, aut cum nos baptizantes dicimus: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti.* Et in hoc genere proprie accipiuntur vocabula, quae designant materiam, et formam sacramenti. Neque enim licet dicere. non oportere assumere aquam proprie dictam in Baptismo, sed aliquid per eam significatur. aut non esse invocandam propriis verbis Trinitatem, sed aliquem tropum in illis verbis subesse: alioqui nihil certi haberemus de sacramentis.

Tota igilur quaestio est, utrum illa verba: *Illoc est corpus meum*, dicantur ad explicandum sacramentum. an ad instituendum. vel conficiendum: vel potius non est quaestio, sed certum est dici ad instituendum, et conficiendum sacramentum. Nam apud catholicos haec verba sunt de essentia sacramenti. et sunt operatoria. ut Ambrosius testatur lib. i. de sacramentis, cap. 4. Apud haereticos aulem etiamsi haec verba non proprie dicantur forma sacramenti, nec censeantur operatoria: tamen sunt necessaria ad sacramenti confectionem, quia continent promissionem, sine qua nullum sacramentum constare potest. Et qui in sacramentum secundum Calvinum est posterius verbo promissionis, tamquam sigillum ejus, et appendix, ut ipse loquitur lib. i. Institut, cap. 14. § 2. inde fit. ut panis non fuerit sacramentum, nisi post ea verba recitata. Non ergo fuit illa explicatio sacramenti, cum sacramentum nondum esset. sed institutio et confectio. Deinde, cur omnes haeretici ista verba praemittunt in suae mensae celebratione. nisi quia putant sine his verbis nullum esse sacramentum? Denique ubicumque in Scripturis est explicatio mysterii, praecedit ipsum mysterium. et indicat Scriptura esse declarandum per sequentia verba. Id patet in omnibus parabolis, somniis, et visionibus, quae declarantur in Scriptura, illoc autem loco nullum narratum est mysterium, nec ulla indicatur sequutura declaratio; constat igilur illa

verba nd inslitionem el confectionem sacramenti, non ad declarationem significationis ejus perline-re. ita murus ahencus invetitus esl luleus.

Argumentum quartum ejusdem Calvini lib. 4. Institut, cap. 17. §23. Nisi apostolis venisset in mentem, Corpus, figurate accipi debere, turbati fuissent de re tam prodigiosa. Atqui tranquille, et quiete leguntur participasse sacram illam carnem.

Respondeo: Cur apostoli mirati, ac turbati non fuerint duplex est cmssa; una, quia fuerant jam antea instructi, el praemoniti. Joan. 6. ut Chrysoslo-mus docet homil. 83. in Mattii. Altera, quia idem Christus, qui mysteria tradebat, mentem eorum fi-de illustrabat, ut simpliciter crederent. Nam nulla alia mirabilia sine turbatione audierant, cl credi-derant; quale oral in primis hominem illum, quem videbant comedere, bibere, dormire, fatigari, esse verum Dcum; cl jam tunc esse in coelo cum loque-retur in lerris Joan. 3. *Nemo ascendit in coelum, nisi qui descendit de coelo, Filius hominis, qui esl in coelo*. Denique cur hodie tot millia simpli-cium catholicorum non turbantur, cum primum audiunt in Eucharistia esse Iolum, el integrum Christum? nisi quia Hile illustrante persuasi sunt Christum, qui hoc dixit, Deum esse, qui mentiri non potest.

Quintum argumentum Klebilii in libro de victo-ria veritatis par. I. argum. 8. el aliorum. Christus de corpore suo ailzAccipit cl *manducate*. At cor-pus Chrisli non polesl proprie manducari. eum non possit dentibus teri: ergo vel accipitur corpus 11-gurate, vel, certe ipsum manducare, ul vel sensus sil: Manducate panem, qui signum esl corporis mei; vel, manducate corde, non corpore; fide, non ore, ipsum verum corpus meum.

Respondeo: Corpus Chrisli vere ac proprie man-ducari eliam corpore in Eucharistia. Nam ad ratio-nem manducationis non esl necessaria attritio, sed satis est sumptio, el transmissio ab ore ad stoma-chum, per instrumenta humana el naturalia, idest, linguam et palatum. Alioqui senes el pueri eden-tuli nihil unquam comederent; el nos, cum deglu-tunus integros aliquos cibos, vel ipsas hostias non consecratas, non diceremur comedere. Addo prae-terea. si de ratione manducationis esset attritio dentibus facta; corpus Christi proprie manducari in Eucharistia, non iropice. Non enim dicimus cor-pus Chrisli absolute manducari, sed manducari sub specie panis; quae sententia significat ipsas spe-cies manducari visibiliter, ac sensibiliter, ac pro-inde ipsas dentibus nlleri: sed sub illis invisibili-ter sumi eliam, el transmitti ad stomachum corpus Chrisli. Nam etiam panis ipse verus non atteritur dentibus, nisi ratione accidentium suorum: sub-stantia enim cujuslibet rei non esl per se divisibi-lis. Hoc tamen mlercsit inter substantiam panis, el corpus Chrisli sub speciebus panis; quod illa ex-tenditur ad extensionem quanlilalis, qua vere in-formatur: hoc iulem non extenditur, nec informa-tur, sed esl Iolum sub qualibet particula. Ideo pa-nis absoluto manducatur, corpus Chrisli non abso-lute, sed sub specio panis.

Sextum argumentum sumunt ex variis locis Scri-ⁱ i irae, ubi vel. Esl, accipitur pro Significal, vel

certe praedicatum accipitur figurate. Calvinus hb. 4. Insiilul cap. 17. § 21. et § 22. exempla probri Genes. 17. *Circumcisio esl foedus*. Exod. 2. *An-gelus dicitur Deus. Agnus est phase, idest, trans-itus*. Levit. 16. *Sacrificia sunt expiationes*. Nsotm. 81. *Arca esl Deus*. Blatlh. 3. *Columba dicitur Spi-ritus sanctus*. Joan. 1. *Nondum erat Spiritus*, ubi, *Est*, non polfcst accipi substantive, alioqui non c-set aeternus Spiritus sanctus. 1. Corinth. 10. *Petra eral Christus*. Et ibidem: *Danis est communicatio corporis Christi*. I. Corinth. 12. *Ecclesia est Chri-stus*. Tit. 3. *Baptismus esl lavacrum regenerati-onis*. Si illud, *Esl*, acciperetur substantive, omnes, qui baptizantur, regenerarentur, nullis tamen sci-mus inutilem esse Baptismum. Alii adferunt alis, ul: *Septem boves sunt septeni anni*. Gen. 41. *Se-men esl verbum Dei*. Mallh. 13. *Ego sum Ostium*. Joan. 10. et alia id genus. Confirmant argumen-tum; quia multae haereses ortae sunt ex Scriptura proprie, cl lileraliter intellecta, ul anthropomor-philarum, el aliorum. Exempla nulla enumerat Calvinus lib. 4. Insiilul. cap. 17. § 23. el Klebili-us de victoria veritatis par. I. argum. 16.

Respondeo: Hoc argumentum nullis modis defi-cere. N-un in primis non polesl colligi ex aliquot exemplis, sic ubique accipi verbum, *Esl*, aut prae-dicatum propositionis, nos enim proferre possu-mus multa plura loca, in quibus, *Esl*, significat, *Esl*, el praedicatum proprie accipitur.

Refellit hanc solutionem Klebilius in lib. de victo-ria veritatis, par. Largum. 16. dicit enim simili mo-do argumentari adversarios suos, qui inde probant locum Evangclikf/oc *esl corpus meum*, accipiendum sine tropo, quia nulla loca in Scripturis accipiun-tur sine tropo. Al mentitur in caput suum; nos e-nim generali regula utimur, ac dicimus ubique servandam esse verborum proprietatem, nisi evi-denter doceatur alicubi esse tropum; cx illa uni-versali regula probamus hunc locum accipiendum sine tropo. Idem dico ad confirmationem; non re-cte probari ubique cavendum sensum litoralem, quia aliqui inde occasionem errandi sumpserunt. Nam hoc modo probaremus eliam numquid se-quendum sensum mysticum, quia inde occasionem errandi sumpserunt Chiliastae, Origenislae, Dona-lislae, el alii: immo cavendum esset ab ipsa Ioin Scriptura, quia errores nulli, ac fere omnes cx ip-sa malo intellecta orti sunt.

Secundo peccat argumentum adversariorum, quia nullum exemplum simile attulerunt. Nam in exemplis allatis, seinper praedicatur de disparato disparatum, ul palel ex illis; Boves sunt anni, Se-men est verbum, Christus esl vilis elc. in his e-nim cum nullo modo possit fieri, ul illa proprie sini vera, cogimur necessario recurrere ad tropos. Al in hac sententia: *Iloc est corpus*, non praedica-tur disparatum de disparato, saltem verbis disertis. Quid enim illud, *Iloc*, referat, in quaestione est, ct non debet assumi tamquam certum, quod referat panem. cum expresse Scriptura id non habeat. De-berent igitur adferro exemplum, ubi de pronomi-ne, *Hoc*, praedicaretur aliquid tropice.

Klebilius duo exempla ponit. Unum argum. 16. Exod. 24. *Hoc est Testamentum*: ubi, *Iloc*, san-

guinein refert. Alterum in line libri ex confessione ducis Wirlemburgensis, Excchlel. 5. *Isla esl Jérusalem*. ubi demonstratur imago Hierosolymae depicta in latere, ul patet ex cap. 4. At illud, *Illoc est Testamentum*, non legitur. Exod. 24. sed, *Illic tñ sanguis Testamenti*", illud autem: *Isla esl Jerusalem*, non intelligitur de imagine Hierosolymae, sed de ipsa vera Hierosolyma, ul ex ipso textu, et Hieronymi commentario palet. Nam etiamsi cap. 4. jussus fuerit Ezechiel dipingere illam urbem: tamen cap. 5. non loquitur amplius de illa imagine. Addo, quod non ait Ezchiel, Hoc est Hierusalem, ostensa imagine, sed, *Isla esl Hierusalem*, Dominus autem dixit: *Hoc esl corpus*, non iste est corpus, quod dicere debuit si panem ostendere volebat. Itaque non sunt illa similia.

Tertio peccat argumentum, quod nulla falsa admiscet. Nam. Quaedam falso citantur: ul verbi gratia: *Sacrificia sunt expiationes*", citant Calvinus, cl Klebilius ex Levitic. 16. nec tamen habetur talis sententia eo loco, aut alibi. Item citat Calvinus ps. St. vers. 8. ut probet arcam dici Deum. At non hoc ibi habetur: illa enim verba, ad quae Calvinus respexit: *Videbitur Deus Deorum in Sion*; exponuntur ab Augustino, Hieronymo. Theodorelo, cl aliis, non de arca, sed de ipso Deo vero, qui in coelesti Sion in se videbitur: el in terrena Sion visus est cum carnem induisset. Adde quod etiamsi de arca intelligeretur hic locus, non propterea dici posset: Haec arca esl Deus, sed perficiant arcam videtur Deus, ul per locum Deo sacrum, in quo responsa dabantur. Sic etiam citat, cl valde urgei Calvinus ex 1. Cor. 12. *Ecclesia esl Chrislus*. At non hoc Paulus dicit, sed hoc: *Haec arca esl Chrislus*. Ubi vocat Christum, ipsum Dominum cum suo corpore mystico; sed non propterea licet dicere, Ecclesia esl Chrislus; sicut nec dicimus. Corpus esl caput, vel regnum esl rex. licet aliquando nomine regis intelligamus ipsum regem cum suo regno. Illud etiam: *Nondum erat Spiritus sanctus*. Joan. 7. aliter habetur in textibus correctionibus, nimirum *Nondum erat Spiritus datus*. Sic enim legit Didymus hb. 2. de Spiritu sancio. Augustinus traclulu 52. in Joan. Leo scrm. 2. de pentecoste, et alii: El praeterea etsi legeretur: *Nondum erat Spiritus*, non propterea esl ibi ullus tropus, sed intelligemus non fuisse Spiritum in apostolis, ul legil Hieronymus quaest. 9. ad Hcdibiam.

Quaedam citantur recte, sed male exponuntur, iiiiilnd: *Agnus esl pascha, idesl, transitus*. Nam agnus paschalis non dicebatur pascha tropice, quia significaret transitum; nulla enim erat similitudo inter agni occisionem, el transitum Domini; sed dicebatur proprie pascha, sicut etiam festus dies dicebatur pascha, nomine derivato ab illo transitu Domini, quia agnus immolabatur, el dies festus agebatur in memoriam et honorem illius transitus, tnde in evangelic absolute agnus paschalis dicitur pascha: *Ubi vis libi paremus comedere pascha? el: Necesse erat occidi pascha*, .Mare. 14. Luc. 22.

Illic etiam 1. Corinth. 10. *Petra erat Chrislus*: secundum Chrysostorai, Theophilacii, Theodoretii et Ambrosii expositionem veriolem, cl litoralem, non accipitur de petra materiali, quae significaret

Christum; illa enim non sequebatur Hebraeos: sed de petra invisibili spirituali, quae Judaeis omnia necessaria providebat, quae petra vere et proprie erat Chrislus, ul Deus. Etsi enim est tropus in eo. quod Chrislus vocatur petra, tamen per additionem, spiritualis explicatur tropus, et derivatur illa vox ad Christum significandum; cl proinde ipsa propositio: *Spiritualis petra erat Chrislus*, proprie, non figurate accipitur.

Calvinus, etsi institutione loco notato per petram intelligat saxum, tamen in ultima admonitione ad Weslphalmen, intelligit aquam nomine peirae per raelonymiam: aqua enim facile sequi poterat Hebraeos per rivulos fluens. At hoc commentum refutavit olim Tlicodorctus in hunc locum, cl Petrus etiam martyr non ei pepercit in commentario hujus loci. Nam repugnat .Scripturae illa expositio: siquidem paulo post indiguerunt rursus aqua, ut paid Num. 20. el 21. qua certe non eguissent, si aqua de petra eos sequula fuisset.

Martyr duas expositiones adfert. Unam, quod illud: *Consequente eos petra*, significet. Obsequente. cl ministrante eis petra. Quia tamen graeci Patres, qui optime noverant vim graecar vocis ἄκολου-ετοῦση, constanter explicant, *Comitante*, non Obsequente, ul etiam Erasmus, cui adversarii multum tribuunt: ideo ponit Alleram, quod illud *Comitante*. referatur ad Christum, non ad petram, ul nos diximus. Sed non advertit hac sua expositione, quam prae caeteris probare videtur, se destruere id. quod supra dixerat. Nam lioc modo non poles habere tropum io sacramentis. Nam si petra comitans non erat petra materialis, sed Chrislus petra invisibilis: certe non poles exponere: *Petra erat Christus*. idest. petra significabat Christum; quod tamen ille maxime contendit.

Esl tamen hic Observandum. non negari a nobis, quin petra illa materialis figura Chrisli fuerit, et aqua inde manans figura fuerit sanguinis Chrisli: sicut etiam non negamus species panis signa esse corporis Chrisli: sed negamus per illa verba, *Petra erat Chrislus*, explicari illam figuram, sicut negamus per illa verba: *Hoc esl corpus meum*, explicari significationem spccicrum panis.

Illud etiam: *Antes esl communicatio*, 1. Corinth. 10. non recte exponitur, cum ajunt: *Panis esl communicatio, idest, significal communicationem*: sed sensus esl: Communicatio panis consecrati in coena Domini, nonne communicatio corporis Domini est? Ubi non esl tropus ullus tollens veritatem rei, aut obscurans sententiam: nara accipitur usitate panis, pro panis usu. cl communicatione. Neque est tropus in voce panis, quia loquitur de pane consecrato, qui vere esl corpus Domini, ul in sequenti capite ostendemus.

Denique illud: *Baptismus esl lavacrum regenerationis*, male exponitur per illa verba, Baptismus significat lavacrum: nam non significat solum, sed vere etiam lavat animas a peccatis, quod ad se attinet. licet impediri possit effectus per nostram indispositionem.

Quarto peccat argumentum, quod in omnibus locis adductis, ubi esl vel tropus, vei aliquid obscurum; semper additur explicatio, ul Genes. 17. ubi

circumcisio vocatur foedus; ibidem dicitur etiam signum foederis. Exod. 12. ubi agnus dicitur phase: ibidem dicitur victima transitus Domini I. Cor. 10. *Petra erat Christus*: ibidem explicatur de spiritali consequente eos petra: denique in omnibus parabolis, et visionibus, seu somniis, semper indicatur parabolam esse, vel visionem mysticam.

Ubi praelerea est Adnotandum in ejusmodi locis parolarum, similitudinum, visionum etc. sine ullo iropo posse accipi, *Est*, pro Significat; quia essentia talium rerum tota posita est in significando, sicut supra diximus in explicatione vocabulorum. In i verbi gratia cum dicitur (Irenaeus, in I. *Septem boves sunt septem anni*, non est sensus, quod boves significant annos, sed quod boves in visione ostensi sunt ad significandos annos. Haec autem sententia. *Hoc est corpus meum*, vel saepe diximus, non est explicatio signi vel parabolae, sed assertio rei. Quocirca Calvinus lib. 4. Institutio, cap. 17. § 21. allaturus exemplum troporum, praefatur se nolle adire exempla ex parabolis, nimirum advertebat illa non esse ad rem.

Septimum argumentum est Calvinus lib. 4. Institutio, cap. 17. § 23. Si corpus in illa sententia: *Hoc est corpus meum*, accipitur proprie, vel significat solum corpus, vel totum Christum. Si solum corpus; ergo cum alicubi corpus Domini sine anima, sanguine vel deitate. Si totum Christum: ergo erit confusa ballo-logia: *Hoc est corpus*, et. *Hic est sanguis*, idem enim ista significabunt et poterit dici de pane: *Hic est sanguis*, et de calice: *Hoc est corpus*. Confirmatur. quia si totum Christum significat vox, *Corpus*, cum tropus, qui dicitur, intellectio: Non ergo possumus tropos fugere in hac sententia, nisi impie distrahamus corpus Domini a sanguine ipsius.

Respondeo: Verba proprie significare; et nomine corporis solum corpus intelligi, nomine sanguinis solum sanguinem: nec tamen distrahitur corpus a sanguine, quia conjuncta sunt illa ob necessariam concomitantium, licet ista conjunctio non significetur illis vocibus: sicut neque negatur. Quemadmodum si quis demonstrato corpore Petri, dicat: Ille est corpus Petri; is proprie solum corpus significat, nec tamen sequitur corpus illud carere anima, quia non ait ille: Ille est corpus sine anima, sed simpliciter: Ille est corpus, quod est verum, sive ibi sit anima, sive non sit: quare neque ulla est hic ballo-logia, neque intellectio. Quamquam si cogermur intellectionem admittere. non grave est (aceremus, quia magnum est discrimen inter intellectionem, et metaphoram, ac metonymiam: illa enim non tollit rei veritatem, istae tollunt. Unde in illis verbis. Verbum caro facium est, catholici intellectionem. qua ex parte intelligimus totum. omnes admittunt, metonymiam nulli, sicut neque metaphoram, nisi haeretici, qui negant veram carnem in Christo.

Octavum argumentum Calvinus § 20. et Martyris in cap. 11. 1. Corinth, et aliorum, ex illis verbis, *Hic est sanguis* «c. Hic enim duplex tropus necessario est admittendus. Primus in voce, *Calix*, accipitur communium consensu continens pro re contenta, qui

tropus dicitur melonymia. Secundus in voce Testamenti: neque enim vinum, vel sanguis est proprie Testamentum, sed signum Testamenti. Quod probant Primo, quia alioqui singulis diebus renovaretur Testamentum Christi, et praecedens antiquaretur. Secundo, necesse esset saepe Christum mori: Testamentum enim non valet, nisi moriatur qui testatus est. Irenaeus. 9. Praelerea Tertio Matthaeus ait: *Hic est sanguis meus novi Testamenti*; ergo sanguis erat Testamentum. at quod erat in calice erat Testamentum, teste Luca; ergo in calice non erat sanguis. Quarto Lucas, et Paulus dicunt, calicem esse Testamentum in sanguine; ergo quod erat in calice, non erat sanguis: esset enim sensus: Ille sanguis est Testamentum in sanguine, quod est absurdum et impossibile. Nam quando unus est in alio, non possunt illa esse unum et idem: nisi dicamus idem esse in seipso. Ex his colligit Calvinus exponi debere verba Matthaei, et Marci perverti Lucae et Pauli, quia illa sunt pauciora, ista plura. Itaque illud: *Hic est sanguis meus*. quod Matthaeus et Marcus dixerunt, sic debet exponi: Hoc est Testamentum in sanguine meo confirmati; et similiter illud: *Hoc est corpus meum*, exponi debet: Ille est Testamentum in corpore meo. Non solum enim sanguis, sed etiam corpus Christi Testamentum novum stabilivit: non ergo proprie accipi potest vocabulum corporis, nisi idem esse velimus corpus, et Testamentum in corpore. Atque hic videtur esse Achilles Calvinus in hac materia.

Respondeo: Non negamus in verbo, *Calix*, tropum esse; sed tropum ibidem clarissime explicatum; quod de tropo, quem adversarii ponunt in voce, *Corpus* dici non possunt. Dominus enim ait: *Bibite, bibite, hic est calix*: al certe non bibitur vas, sed liquor in eo contentus. Item (ut supra diximus) Lucas addit de calice: *Qui pro vobis effunditur*; non vas non effunditur, sed liquor. Denique, quod Lucas et Paulus dicunt: *Hic est calix*; Matthaeus et Marcus dixerunt: *Hic est sanguis*. Oportet autem exponere obscura verba per clariora, et figurata per propria. Certe si idem homo de eodem vase diceret: Bibite ex hoc poculo, et adderet: Bibite ex hoc vino, nemo dubitaret illo poculo contineri vinum, et cum hominem explicare veluisse, quid in poculo contineretur: cum ergo idem Spiritus sanctus de eadem re dicat per duos scriptores sanctos. *Hic est sanguis*, per alios duos: *Hic est calix*, dubitari non debet eo calice sanguinem contineri. Demonstrant adversarii explicari in clare in Scripturis tropum, quem lingunt in vocabulo corporis, et vicerunt. Omitto quod accipere calicem pro re contenta in calice, est tropus tam usitatus et vulgaris, ut non minus apertus sit, quam voces ipsae propriae.

Quantum ad alterum tropum, quem ponunt in voce, *Testamenti*, dico nullum esse ibi tropum. Observandum enim est duo esse, quae nomine Testamenti appellari solent. Primo, ipsa voluntas testatoris, quae de haereditate disponit, sive sit absoluta, sive conditionem requirat, et pactum etiam dici possit. Sic accipitur Exod. 24. *Hic est sanguis foederis*; seu (ut citat Apostolus Hebr. II. in *Hic est sanguis Testamenti*; est enim sensus: Ille

csi sanguis, quosancilur, et confirmatur voluntas . pactum, promissio Dei. Sic accipitur ciliiff Genes. 17. ubi circumcisio dicitur signum foederis, et Galai. I. Hebr- 8. et Hierem. 31. ubi distinguantur duo Testamenta.

Secundo: Vocatum est Tcslamcnlum aulh'enlicum inslrnmn'enhim, quo continetur voluntas testatoris, et per quod acquirit haeres jus ad liaercdilhtcm. Et hoc modo non improprie vocamus Tcslamcnlum velus et novum, sacra Biblia, in quibus continetur voluntas Dei de bonis temporalibus dandis populo Hebraeorum, et de bonis aeternis dandis populo Christianorum : necnon sacramenta, quae sunt instrumenta aulhentica, quibus applicatur nobis jus ad hiiercdilalenr. immo etiam ipsa hacrcdilas saltem ex parte. Hacrcdilas. enim est gratia, et gloria: datur aulem nobis per sacramenta in praesenti gratia, et jus ad gloriam. Unde circumcisio, quae erat sacramentum Testamenti veleris, et per quod dabatur Hebraeis jus ad terram promissionis. Testamentum vocatur Eccles. 4. *In came ejus stare lccii Tcslamcnlum*. Eadem etiam dicitur signum foederis, et ipsum foedus, Genes. 17. et ulrumque proprie. Nam erat ipsa signum foederis, vel foedus accipitur pro divina promissione: et simul erat foedus, vel foedus accipitur pro instrumento, quo explicatur illa promissio. Inter omnia autem sacramenta dicitur Testamentum praecipue ipsa Eucharistia, quia non solum est instrumentum conferendae liaercditalls, sed etiam continet apertissimam repraesentationem effusionis sanguinis Domini, a quo vim suam habet Testamentum novum.

Ex his ad omnes objectiones respondemus. Ad primam nego quotidie fieri novum Testamentum, et antiquari praecedens. Nam celebratio Eucharistiae non est nova institutio Testamenti, sed repetitio ejusdem; vel cum describitur saepius idem Testamentum, quae repelilio fit ad applicandam hacredhalem variis haeredibus, qui subinde exoriuntur; sicut etiam circumcisio repetebatur saepissime, nec tamen antiquabatur praecedens.

Ad secundum nego, debere Christum quotidie mori. Nam mors ejus non fuit Testamentum, sed confirmatio Testamenti: sufficit aulem una ejus mors ad confirmandum Tcslamcnlum ipsius. etiam si infinities repetatur.

Ad tertiam dico, in Mallhaei verbis: *Ille esi sanguis Testamenti*, accipi vocem Testamenti primo modo, idest. pro divina promissione: in verbis autem Lucae: *Illic calix Testamentum fuit*, accipi secundo modo, idest, pro instrumento illius promissionis. Itaque ulrumque est vere ac proprie dictum.

Ad quartam dico, non esso absurdam loquutionem: *Illic calix Tcslamcnlum est in meo sanguine*, etiam illud: *Illic calix*, significet, sanguis in calice continetur. Nam sanguis accipitur diverso modo in his duobus locis. Cum enim dicitur: *Illic calix*, sumitur sanguis in eo continetur. vel csi sub speciebus vini, et csi sacramentum, ac proinde Tcslamentum; cum autem dicitur. *in sanguine in eo*, sumitur pro ipso sanguine visibiliter in cruce et Tuso, vel hic sit sensus, Hic calix, idest, res contenta in hoc calice rub speciebus vini, csi novum Tcslamentum

mentum dedicatum, et sancitum, in sanguine meo.

Ad illud quod objiciunt, necessario distinguere ea, quorum unum csi in alio: Respondeo: illud (in) hoc loco non significare continentiam. sed causam instrumentalem est enim positum *in* loco (*per*) ut sit sensus, Testamentum novum in sanguine Christi sanciri, idest, per Chrisii sanguinem. Quomodo dicitur Roman. 3. Christus propitiator in sanguine suo. Et Rom. 5. dicimur justificati in sanguine Christi. Et Ephes. 2. Qui *eramus longe, et adsumus prope in sanguine ejus*.

Denique ad consequentias illas Calvinii, dico non debere exponi Matthaeum per Lucam, neque contra; quia uterque proprie loquitur, et salis aperte: lamen si tropus esset in illis verbis: *Hic calix Testamentum* est, deberet exponi per verba Mallhaei, quae sunt clariora. *Hic esi sanguis novi Testamenti*. Potest lamen concedi Calvino, licere dicere: *Illic* est sanguis Testamenti. idest. *Illic calix Testamentum est in meo sanguine*. Et etiam. *Hoc est corpus meum*, idest. Testamentum in corpore meo. Neque sequitur corpus accipi figurate: quia, vel diximus, verum corpus, et sanguis Domini sub speciebus panis et vini, vere et proprie Testamentum sunt.

Nonum argumentum ex illis verbis: *Hoc facite in meam commemorationem*. Nam memoria est rerum absentium; ergo panis et vinum non sunt corpus et sanguis, nec in ea mutantur. sed sunt mora symbola rei absentis; ergo corpus et sanguis figurate accipiuntur pro signo corporis, et sanguinis. Confirmatur, quia commemoratio mortis Domini csi proprius finis symbolorum illorum Eucharistiae: ipsius autem veri corporis alius est finis sublimior. Al Dominus in inslilulione sacramenti solum meminit commemorationis; ergo corpus lligurale accipitur pro symbolo corporis.

Respondeo: Quid sit, in *mei memoriam*, explicatum esse a Paulo 1. Corinth. 11. illis verbis. *Mortem Domini annuntiabitis donec veniat*. Haec jubemur sumere Eucharistiam in memoriam dominicae passionis, et mortis, quae non praesens, sed absens est, immo non est, sed fuit. Ad confirmationem, Respondeo, Dominum meminisse ulriusque finis. Aam cum nil: *Loc est corpus meum. quod pro vobis datur*. Et: *Illic csi sanguis, qui pro vobis t'lfundetur in remissionem peccatorum*, aperte significat finem hujus sacramenti esse peccatorum remissionem.

Adde, quod de fructu sacramenti hujus multa dixerat Dominus Joan. 6. vel necesse non fuerit hic plura adjungere.

Decimum argumentum ex illis verbis: Non *bibam amodo ex hoc genimine vilis, donec illud bibam novum in regno Dei*. Haec dicuntur post consecrationem; ergo etiam post consecrationem vinum fuit, quod erat in calice; ergo non fuit sanguis, nisi figurate.

Respondeo: Ex Luca aperte colligi verba ista perlinere ad calicem vini, quem dedit apostolis Dominus post esum agni paschalis ante consecrationem mysteriorum; ac proinde alios duos evangelistas, non narrasse hoc suo loco. Nam in primis

Lucas meminit duorum calicum, unius ante consecrationem panis. alterius post consecrationem panis; et de priore non dicit: *Ilic csl sanguis*. vel *Testamentum in sanguine*. sicut dicit de posteriore: de eodem autem priore dicit: Aon *bibam de hoc genimine vilis*. Praeterea conjungit Lucas ista verba: Aon *bibam de genimine vilis*, cum illis: *Non manducabo ex hoc*. nimirum paschale, *donec impleatur in regno Dei*. At certum csl pascha ibi vocari agnum paschalem, quo nomine ulunlur in hac significatione omnes tres evangelistae; ergo perlinent illa verba, *Non bibam de genimine vilis*, ad vinum, quod biberunt, cum agnum paschalem comederent.

Dices. Matthaeus cap. 26. non facit mentionem, nisi unius calicis, nimirum Eucharistiae; ergo cum ait: *Non bibam de hoc genimine vilis*, illud, *Iloc*, refertur ad calicem Eucharistiae, non ad alium: videtur enim valde absurdum. nl demonstrat calicem alterum, de quo nihil omnino dixerat. Respondeo: Matthaeum non demonstrasse ullum calicem ex duobus, sed simpliciter demonstrasse vinum, quod erat in mensa, vel quod biberant in coena: tamen ex Luca colligimus, Dominum non solum respexisse ad vinum, quod biberant, sed etiam ad certum quoddam poculum, quod ipse apostolis porrexit in fmc cocnae judaeae, dum imposeret linem legalibus, quod Matthaeus, ul nulla alia praetermisit.

Si rursus objicias Augustinum, qui lib. 3. de consensu evangelistarum, cap. 1. dicit, Lucam non narrasse historiam suo ordine, sed per anticipationem narrasse id, quod suo loco Matthaeus cl Marcus narrarunt. Respondeo: Augustinum. non expendisse hunc locum diligenter, ul cx eo palet, quod brevissime se expedivit ab hac difficultate. Porro Hieronymus in cap. 26. Matthaei, Bcda, el Theophylactus in cap. 22. Lucae, apcrlc duo pocula distinguunt in coena Domini, cl de priore, quod erat judaicum. intelligunt illa verba: *Non bibam de genimine vilis*. Addo, quod mullo probabilius csl (si nulla alia esset ratio) Matthaeum cl Marcum non narrasse suo loco rem parvi momenti. quatenus Lucam non narrasse recto ordine summum mysterium. Denique, si convinceremur, verba illa Domini: *Non bibam de hoc genimine vitis*, dicta esse post consecrationem calicis; adhuc nihil adversarii obtinerent. Possent enim ac deberent ea verba referri, non ad calicem consecratum, sed antea potatum; ul ea referi Anselmus in eodem loco Matthaei: non enim voluit Dominus dicere, se non amplius celebraturum Eucharistiam, sed non se bibilurum more humano ad reficiendas vires.

CAPIT XII.

Probatur veritas corporis Domini in Eucharistia per locis Scripturae, quae continent usum huius sacramenti, ac primum ex cap. 10. prioris ad Corinthios.

Quartum argumentum ex Scripluris sumi diximus ex his lucis, quae declarant usum Eucharistiae tempore apostolorum. Sunt autem duo loca praecipua, quae ad propositum Jaciunt. Inus habe-

tur 1. Corinth. 10. in illis verbis: *Calix benedictionis. cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? el panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est?*

Ex hoc loco plura sumuntur argumenta ad veritatem catholicam comprobendam. Primum, ex illis verbis: *Calix benedictionis, cui benedicimus*. gnifileatur enim his verbis, consecrationem necessariam esse ad hoc sacramentum conficiendum: quae tamen necessaria non esset, si lautum contineret hoc sacramentum figuram, seu repraesentationem sanguinis Domini: ad hoc enim sulliceret prima institutio, et voluntas Christi declarata in Scripturis. Nam manna, cl aqua de petra, el agnus paschalis erant etiam figurae, el signa corporis Christi, iminn cl sacramenta secundum adversarios ejusdem generis cum nostra Eucharistia, cl tamen nulla erat necessaria consecratio ad hoc, ul manna. cl agnus paschalis essent figurae, vel sacramenta.

Atque hinc refellitur expositio Calvini, cl Martyris iu commentario hujus loci qui dicunt benedictionem calicis esso consecrationem, qua cflicilnr. ut vinum commune sil sacramentum. Nam si ita esset, vel quia sacramentum est signum ad placitum. vel quia habet analogiam quondam ad rem signatam ex natura rei. Non primum, quia ad illud sulllcit prima institutio. Non secundum, quia illa analogia cum sil naturalis, csl in re ante omnem consecrationem: quod enim panis cl vinum alant corpora, sicut Christi corpus el sanguis animas, non habent ex consecratione, sed cx natura. Denique cur in aqua Baptismi nulla est necessaria benedictio, ut Baptismus sil sacramentum? cur diam in manna, cl aqua de petra, el agno paschali? Neque dicere possunt, hanc benedictionem calicis esse similem illi, quam adhibemus in mensa communi ad benedicendos cibos. Nam illa adhibenda est. ne videamur ingrati creatori, cl est utilis, non autem plane necessaria: nam etiam sine benedictione cibi sapiunt et nutriunt. At hic fatentur etiam adversarii necessariam esse consecrationem, ul vinum liat sacramentum.

Secundum argumentum sumitur cx illis verbis: *Panis quem frangimus*. Nam in mysterio Eucharistiae fractio idem csl, quod immolatio, sive oblatio: ul palet ex illis verbis Pauli, 1. Corinth. 11. *Iloc est corpus meum, quod pro vobis frangitur*. Nam cl Calvinus el Martyr, el mulli ex catholicis referunt hoc ad passionem. el Calvinus disertis verbis dicit: Frangi, in eo loco idem esse, quod immolari. Ergo etiam hoc loco fractio erit immolatio: est enim verbum ejusdem auctoris, in eadem epistola, el de re eadem tractantis. El confirmatur quia Paulus calicem descripsit per verba consecrationis, non per verba distributionis: non enim dixit, calix, quem propinamus, sed, cui *benedicimus*; ergo etiam panem describere debuit per verba consecrationis, non distributionis. Ergo illud *frangimus*, non significat distribuimus, sed offerimus cl immolamus Deo. quod fit per verba consecrationis. Si autem frangere est immolare, sequitur necessario, ul vox illa, panis, non significet panem triticeum, sed ipsum Christi corpus,

quod esi panis supersubstantialis cl coelestis. 'Neque enim panem triticeum immolamus; sicut etiam paulo infra, cum dicitur: *Unus panis, unum corpus nullisumus*, non occipitur nomen panis pro pane triticeo, sed pro corpore Christi: non enim sumus nos panis triticeus, sed panis quidam mysticus, idesl, (ut Apostolus exponit) unum corpus Christi. Hinc nutem evidenter probatur, Christi corpus vere esse praesens in coena. Nam non immolamus panem (ut diximus) triticeum, sed corpus Christi; neque corpus Christi, ul est in coelo; ergo ul est in ipsa mensa sub specie panis. Ad hoc argumentum responderi non potest, nisi admittendo duplicem aequivocalionem; unam in verbo, *frangimus*, alteram in nomine, *panis*; quare id saltem obtinebimus, ul nostra explicatio sil censenda aptior, cum non admittat aequivocaliones, cl Paulum per Paulum exponat.

Tertium argumentum sumitur ex illis verbis: *Communicatio sanguinis Domini*. El: *Communicatio corporis Domini, est. Ubi* notandum est vocem κοινωνία tripliciter accipi in Scriptura. Aliquando enim significat distributionem, ul Roman. 12. *Necessitatibus sanctorum communicantes*. Et hoc modo exponendum esse hunc locum negant aliqui Sacramentarii. ul Klebilius in solui, i. arg. ne cogantur admittere, distribui cum specie panis ipsum Christi corpus. Sed Martyr, el alii, etsi ipsi quoque Sacramentarii sint, nun rejiciunt hanc expositionem. Nam salis putant se praesidii habere in suo tropo contra omnia argumenta: dicunt enim distribui quidem corpus Christ* cum specie panis, sed significative, et spiritualité! tantum. Aliquando κοινωνία significat societatem. seu confoederationem, ul Galat. 2. *Dederunt mihi. el Barnabae desieras societatis*. Et hanc significationem videntur Calvinus cl Martyr anteponeere caeleris, ul sensus sil, calicis sacri polum signum esse societatis, quae est omnibus fidelibus, qui eodem sanguine redempti sunt, atque eodem etiam spiritaliter hausto nutriuntur. Denique aliquando significat participationem ejusdem rei. ul Ephes. 1. *Tribulationi meae communicantes*, idesl. participes effecti. El hanc significationem sequitur ex adversariis Klebilius loco citato, cl ul ipse dicit. etiam Melancthon. Sed certe omnes videntur probabiles, cl in idem recidere: sive enim sil distributio, sive confoederatio, sive participatio, omnium consensu, Paulus docet sumi in sacramento corpus Domini.

Sed tota difficultas est. an corporaliter realiter, proprie sumatur sanguis, cl caro. an solum significativo el spiritaliter. Quod autem corporaliter et proprie, probari posset omnibus argumentis, quibus supra probavimus proprie esse intelligenda illa verba institutionis: *Iloc est corpus meum*; sed illis omissis, tripliciter id probamus. Primo, quia sensus proprius cl litoralis semper est eligendus, nisi evidenter probetur contrarium. Neque debent a nobis petere adversarii, cur sequamur proprium sensum verborum: simile enim id esset, ac si quis peteret ab iis, qui sunt in itinere, cur sequantur viam communem cl tritam: nemo enim sanus id quaerit: vel cur ingrediamur per portam, non per fencslram.

Secundo, quia sic exposuerunt velares saneji, ac praesertim Chrysostomus. quem alii sequuntur. Nam in commentario hujus loci, idesl, hom. 2. in priorem ad Corinth. exponens ista verba: *Calix benedictionis etc. Horum*, inquit, *verborum haec sententia est: quod est in calice. idesl. quod a latere fluxit, el illius sumus participes*. El addit: Paulum noluisse dicere μετοχῇ, idesl. participationem. sed κοινωνίᾳ, idesl, communicationem, ut indicaret per hoc sacramentum ita participari corpus el sanguinem Domini, ut fiant unum participans, el res participata, intima quadam et vera conjunctione, quomodo vere conjuncta sunt per incarnationem verbum Dei et caro.

Certe Dei verbum, el cato non sunt conjuncta ligurale. aut per fidem tantum, sed vere el realiter. Cyrillus quoque lib. 10. in Joan. cap. 13. ex hoc loco probat. Cbrisum per Eucharistiam nobis uniri non solum per charitatem, sed etiam vere el corporaliter.

Tertio, probatur ex intentione, el proposito Apostoli. quod oral avertere Connihios a sacrificiis gentilium, el ab esu carnum immolatarum, ul paulatim ex loco contextu, avertit aulem illos ostendendo mensam, el sacrificium longe praestantius. quo frui possunt. Illustrat aulem rem loquitur Chrysostomus insigni similitudine. Sicut enim amans quispian, cum videt personam a se amatam desiderare vestes. aut aliud aliquid alieujus alterius, continuo offert ipse sua illis meliora el praeslantiora: ita etiam Apostolus, cum videret Corinthios desiderare sanguinem sacrificiorum, el esum carnum immolatarum, ul eos revocaret, ostendit illis mensam Domini, in qua sanguinem, el carnem habent sine comparatione praeslantiorum. Sed si vera esset sententia adversariorum, nihil Apostolus obtinisset. Si enim vera caro. et verus sanguis non esset in altari, sed tantum figura cl signum, non magis movebit oratio Apostoli. quam moveret qui personae amatae offerret vestem sericam depictam, ul eam averteret a veste serica vera concupiscenda.

CAPUT XIII.

Idem probatur ex cap. 11. prioris ad Corinthios.

Uter locus ad usum sacramenti perlinens habetur cap. 11. prioris ad Corinthios, ubi praeter verba institutionis, quae supra tractata sunt. habentur illa verba: Qui *manducat. el bibit indigne, judicium sibi manducat cl bibit, non dijudicans corpus Domini*. Et supra: *Heus erit corporis, el sanguinis Domini*. Hinc cum conficitur hoc argumentum. Reprehenduntur quidam, quod indigne recipiant corpus Christi, cl inde dicuntur non vitam. sed judicium haurire. At isti non recipiunt spiritu el tunc corpus Christi, quia utiliter* recipeant, si ita reciperent: ergo recipiunt solo corpore; ergo corpus Christi vere praesens est in Eucharistia, neque enim ore corporali sumi potest corpus Christi, ul esi in coelo.

Adversarii duobus modis eludere conantur hunc Jocum: dicunt enim eos, qui indigne accedunt, duplici de causa reos fieri corporis Domini, et iudicium sibi manducare. *Primo*, quia non recipiunt vere corpus Domini . quod eis in illis symbolis Deus offert, quod idem est, ac si illud in terram abjicerent, et conculcarent. Secundo, quia injuria afflicti sunt symbola corporis Domini: injuria autem symboli, seu imaginis refertur ad ipsum, cujus est symbolum, vel imago. Ultramque causam breviter attingit Calvinus lib. I. Instil, cap. 17. § 33. fusiuse autem Petrus martyr in commentar, hujus loci, ubi ponit exemplum statuæ principis, et Petrus Boquinus in lib. coni. Ileshusimn png. Hit. ubi etiam adfert exemplum Theodosii, qui gravissimo punivit eos, qui uxoris suae imaginem affecerant contumelia.

Sed nequa causa solida est. Ac, ut a posteriore incipiamus, miranda est inconstantia Calvinistarum. In causa enim imaginum non pulant se peccare in Christum et sanctos, cum eorum imagines demoliuntur; et rident catholicos, cum illis objiciunt, honorem et contumelias imaginum referri ad exemplar: nunc autem summum sacrilegium esse volunt indigne sumere figuram corporis Christi. quod ea injuria in Christum ipsum redundet.

Porro Klebiliu* iam est sine mente, ut in eadem pagina in solui. 7. argument, invehatur in eos, qui imagines Christi et sanctorum non demoliuntur, in qua dixerat peccare eos. qui indigne sumunt symbola corporis Domini; quia in regem peccat. qui sigillo ejus injuriam facit, quia nimirum in sigillo inest regis imago.

Praeterea non censetur fieri injuria imagini, nisi (piando eo animo quis imaginem violat, ut illi injuriam faciat: si enim alia de causa imago discerpatur. conculcetur, maculetur, ut saepissime usu venit in imaginibus, vel humi depictis . vel in vasis, vaseslibus, aliisque ejusmodi rebus existentibus nemo dicit violatum esse cum. cujus illae imagines sunt. Atqui sacramentum Eucharistiae percipiunt cum conscientia peccati laelbalis, rei fiunt corporis Domini, et iudicium sibi manducant, etiamsi non accesserint animo Eucharistiam violandi: non igitur illa causa est hujus peccati, quod Eucharistia sit figura corporis Christi.

Adhaec, si ideo peccarent, qui indigne sumunt Eucharistiam. quia illa Christus repraesentat, non lucret homini peccatori aspicere, vel tractare imaginem Christi depictam: neque verbum Dei audire. Nam ista dicit Christus repraesentant, et offerunt: immo opinione adversariorum . melius verbi Dei praedicatio Christus nobis signifient et offert, quam ullum sacramentum. Et cur quaeso, manna et aquam de petra sumebant promiscue boni et mali: digni et indigni, et lumen non dicebantur ulli rei corporis Domini, neque iudicium sibi manducabant. licet illa dicit Christus repraesentarent, et tfferrent eo modo, quo Eucharistia adversariorum sententia.

Si objicias non licuisse in Testamentis veteri homini pullulo edere de carnibus sacrificii, I. Levilic. 7. nec de panibus propositionis. I. Reg. 21. Respondeo: Id pro nobis facere. Illa enim, quia erant

typi quidam, et figurae sacramenti Eucharistiae, exigebant munditiam quondam corporalem, ut inde intelligeremus spiritualem munditiam, quam exigii res figurata.

Si rursus Objicias, in Baptismo esse aquam rerum et naturalem, et non Spiritum sanctum sub speciebus aquae: et tamen, qui aquam illam sine debita dispositione sumit in Baptismo, sine dubitatione peccat in sacramentum Dei. et proinde etiam in ipsum Deum. Respondeo: Id quidem esse verum, peccare, qui sacramentum quodeumque indigne, et sine dispositione sumunt, quia ponunt obicem gratiae Dei, non autem quia materia illa significat, vel repraesentat aliquid sacrum. Alio Eucharistia sumenda praeter dispositionem, ne in vacuum sacramentum recipiatur, requiritur etiam singularis quaedam, et specialis revcreptia, et puritas. ipiod palet tum ex verbis Pauli: *Ileus enim corporis Domini: Iudicium sibi manducat*: nihil enim tale de ullo alio sacramento usquam legimus, nec ullus diceret reum esse Spiritus sancti, qui aquam Baptismi indigne tractat; tum ex poena, qua puniebantur olim . qui sacramentum Eucharistiae indigne percipiebant; nam vel aegrotabant, vel moriebantur, ut Apostolus testatur: *Ideo inter vos nulli infirmi, et dormiunt nulli*: et exempla aliqua referi Cyprianus in serm. de lapsis, qualia de Baptismo nusquam inveniuntur: tum denique, quod semper in Ecclesia diligentissime caverim, ne ulla particula Eucharistiae in terrain caderet. Tertullianus de coronat, milii. *Calicis, aut panis nostri aliquid decuti in terram. anxie patimur*: non aquam Baptismi ipsi projicimus, dum baphiamus. Quare non ideo solum honoranda est Eucharistia, quia est sacramenti, vel figura, vel signum corporis Domini, sed ob aliam longe maiorem causam: nulla autem fingi potest, nisi quia ipsum Dominum vere continet, nam caetera communia sunt aliis sacramentis et figuris.

Jam altera causa, quam adierunt adversarii, cur Paulus reprehendat indigne sumentes Eucharistiam. quod videlicet illi non recipiant vere corpus Domini, quod sacra symbola illis offerunt; nihil habet probabilitatis. Nam Apostolus non dicit eos peccari. quod non recipiant, sed quod recipiant indigne: ubi crimen ponit in ipsa sumptione, non in omissione sumptionis.

Praeterea illa verba: *Iudicium sibi manducat, et bibit*, aperte indicant, ipsum quod sumitur ab indignis, adferre illis mortem, cum aliis adierat salutem: hoc enim est manducare iudicium, sumere aliquid, quod sumptum noceat.

Præterea illa verba: *non dijudicans corpus Domini*. quid aliud significare possunt, nisi non discernens corpus Domini; sed illa sumens, ac si non esset corpus Domini? ubi certe non negatur manducatio veri corporis, sed asseritur maxime.

Praeterea, si nollent impii sumere corpus Christi. non accederent ad Communionem: ergo eum accedunt, non in eo peccant, quod nolunt corpus Domini, sed in eo, quod illud volunt, cum sint eo indigni.

Denique omnes interpretes, atque omnes veteres illa hunc locum semper intellexerunt. Basilii lib

2. do Baptismo cap. 3. Chrysostomus hom. 24. in priorem ad Corinth. prope finem bomil. R3. in Mallh. elhom. 45. in Joan. Origenes homil. 2. in psal. 37. Ilesichius lib. fi. in Levitic. cap. 27. Hieronymus in I. cap. Malach. Theophylactus, Occumenius. Ambrosius el Theodorclaus in cap. 11. primae ad Corinth. in eo ponunt peccatum . de quo loquitur Apostolus, quod immundi, ac sordidi purissimum Domini corpus sumere audeamus. El Chrysostomus quidem addit exemplum de eo, qui purpuram regiam in lulum abjicit, qui non minus peccare censetur, quam si eam scinderet. Theophylactus ponit exemplum de luce solis, quae oculis aegris nocet. non quia nnn videtur, sed quia nimia lux offendit debiles el infirmos oculos. Occumenius comparat indigne communicantes cum iis. qui Christum crucifixerunt: qui certe non solum peccarunt. quia Christum ut Deum non receperunt, sed quia eundem injuria gravissima affecerunt. Cyprianus serm. de coena Domini: *Ubi sacrum cibum mens perfida tetigit. et in sceleratum os panis sanctificatus intravit etc.*

Denique Augustinus lib. 5. do Baptismo cap. R. Sicul. inquit. *Judas, cui bucellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed male accipiendo. locum in se diabolo praebeuit: si indigne quisque sumens Dominicum sacramentum non efficit, ut quia ipse malus est. malum sil. aut quia non ad salutem accipit, nihil acceperit: corpus enim Domini, el sanguis Domini. nihilominus etiam illis, quibus dicebat Apostolus: Qui manducat indigne. iudicium sibi manducat.* el lib. I. con. Crescon. cap. 25. probare volens usum malum rerum bonarum nocere: *Quid, inquit. de ipso corpore, et sanguine Domini. unico sacrificio pro salute nostra, quamvis ipse Dominus dirai: Nisi quis manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam; nonne idem Apostolus dicit. etiam hoc perniciosum male utentibus fieri cum ait: Quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini?* Quo loco Augustinus apertissime dicit. indignos peccare, quin sumunt ipsum corpus Domini. unicum sacrificium salutis nostrae: certe autem unicum sacrificium salutis non est solum panis, sed ipsum verum Domini corpus. Idem Augustinus in epist. 120. ad Honoratum; cap. 27. loqueas de superbis, qui indigne communicant: *Et ipsi, inquit, adducti sunt ad mensam Christi, et accipiunt de corpore, et sanguine ejus; sed adorant tantum, non etiam saturantur, quia non imitantur.* Ubi dicit, superbos licet sine fructu communicent, tamen percipere cornu Domini: et ne putemus eum loqui de corpore figurate, id est, de pane, qui est signum corporis, dicit eos adorare id. quod sumunt. sed inde non saturari. Denique in epist. 102. ultro medium: *Tolerat, inquit. ipse Dominus. Iudam diabolum, furem, el venditorem suum: sinit accipere inter innocentes discipulos, quod fideles noverunt. pretium nostrum.* Alerte non est pretium nostrum, frustum panis, sed vera Christi caro.

Sed objicit Calvinus lib. 4. Instil. cap. 17. § 34.

quaedam loca Augustini, ubi videtur sanctus ille doctor negare sumi ab impiis corpus Christi. Tractat 2. in Joan, distinguit Augustinus visibile sacramentum a virtute, seu re sacramenti: ac dicit ab impiis sumi tantum visibile sacramentum, non virtutem. aut rem sacramenti: el sacramentum quidem proponi omnibus, sive ad vitam, sive ad exitum: rem vero ipsam omnibus ad vitam, nulli ad exitum. Quod autem per virtutem et rem sacramenti non solum intelligatur gratia justificans, sed etiam corpus Christi, probat Calvinus ex anaphora inter visibile el invisibile. Nam corpus Christi non est visibile in Eucharistia, ergo non comprehenditur nomino sacramenti visibilis. quod a bonis et malis sumitur: sed nomine rei invisibilis, quae sumitur solum a bonis.

Respondeo: S. Augustinus per virtutem seu rem sacramenti, non intelligit corpus Christi absolute, sed gratiam justificantem, id est. effectum carnis Christi spiritaliter reficientis. Idem patet ex eo, quod ibidem dicit. Patres Testamento veteris in manna de coelo pluvie sumpsisse virtutem. et rem sacramenti, quam nos in Eucharistia suscipimus: Patres autem non sumunt ipsam carnem Christi. quae nondum erat. sed sumebant effectum ejus, id est. gratiam, quae dabatur ex merito passionis Christi futurae: lum ex eo. quod ibidem cum asserit impios non sumere carnem Christi. addit vocem. *Spiritualiter: Ac per hoc. inquit, qui non manet in Christo, et in quo non manet Christus, proculdubio non manducat spiritaliter carnem ejus, nec bibit sanguinem, licet carnaliter. et visibiliter premit dentibus signum corporis el sanguinis.* Haec illo. Porro, corpus ipsum Christi sine effecti) suo. id est, sine spiritali nutrimento animae, non distinguit Augustinus a visibili sacramento, sed simul cum illo comprehendit, licet non sit visibile ipsum corpus nisi in specie panis. Ratio. cur non distinguat corpus a signo visibili, est. quia non majorem fructum percipiunt ex Communionem, qui sic accipiunt corpus Christi, quam si nihil perciperent. nisi solum signum. Ac ne miretur Calvinus, nos dicere comprehendere corpus Christi nomino signi visibilis, cogitet Scholasticos omnes dicere solitos Christi corpus sumi ab impiis sacramentaliter tantum: cum tamen constet, a Scholasticis non negari sumi ab impiis vere ipsum Christi corpus. 1. laqueum sacramentaliter tantum. sive quod Augustinus dicit. in signo visibili tantum non excludit corpus Christi, sed effectum corporis Christi.

Sed objicit alium locum ex tract. 59. in Joan. ubi Augustinus dicit, apostoli caelos manducasse panem Dominum. Judam manducasse panem Domini. el serm. 2. do verb. Apostoli. *Tunc erit, inquit Augustinus, unicuique corpus. et sanguis Christi. si quod in sacramento sumitur. in ipsa veritate spiritaliter manducetur, spiritaliter bibatur.* Objicit etiam alia loca, sed in eandem sententiam.

Respondeo: Apud Augustinum saepissime illud solum dici tale, el vere tale, quod habet effectum suum conjunctum: ros enim ex fructu aestimatur. Itaque illos dici vere comedere corpus Christi. qui utiliter comedunt: quomodo etiam nos vulgo

dicimus aliquem nihil comedisse, qui in parum coinedil, in non sufficiat ad ejus vitam sustentandam: aut corie, quod comedit. non relinet, sed continuo cici. Idem etiam Augustinus lib. 4. in Julianum, cap. 3. cum dixisset, opera viriulum sine lidc esse mala, et vitiosa, explicui, se illud solum appellare verum bonum, quod ad aeternam salutem ducit. Et lib. II. contra Faustum, cap. 7. ostendit in Scripturis illa saepe accipi vocabula, ut non substantiam rei, sed qualitatem, vel effectum significant: ut I. Cor. 15. dicuntur corpora post resurrectionem futura spiritualia; quia talia erunt quoad cūclum. non quoad substantiam: et ibidem dicitur: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt.* ubi caro accipitur pro carnis corruptione; et 2. Corinth. 5. *Si novimus Christum secundum carnem, jam non novimus,* ubi etiam caro non substantiam carnis significat, sed mortalitatem. Sic igitur dicuntur impii non comedere corpus Christi, licet sumant sacramentum Eucharistiae, quia nihil eis prodest, nec inde nutriuntur, aut roborantur. Denique in serrn. 2. de verbis Apostoli a Calvino citato, Augustinus dicit: *Illud manducare, rejici es: illud bibere, quid es nisi vivere?* cum ergo manducare apud illum eo loco sit relictum, quid mirum, si dicat eos non vere manducare, qui non reficiuntur?

Sed urget Calvinus alium locum ex lib. 12. civil. cap. 25. ubi Augustinus refert quorundam opinionem. qui putabant impios quoscumque salvandos esse, modo non in sacramento solum, sed re ipsa comedissent corpus Christi: refellit autem eam opinionem, atque affirmat, impios non posse dici vere comedere corpus Christi, sed solum sacramento tenus.

Respondeo: Eo loco per corpus Christi accipit Augustinus corpus Christi mysticum, cujus etiam sacramentum est Eucharistia, ut ipse ibidem dicit. Nani opimo, quam refutat, illa accipiebat corpus Christi: dicebant enim illi non posse perire eos, qui sacramentum percepissent, in vera Ecclesia constituti. quia eo modo non solum sacramentum sumebant unitatis fidelium, sed etiam comedebant corpus Christi, id est, incorporali erant illi unitati. Augustinus autem refellit ac dicit; neque etiam eo modo impios comedere corpus Christi, quia non possunt esse membra Christi, cum sint membra meretricis: ubi tamen non negat impios esse de corpore Christi, quod est Ecclesia, sed negat esse membra viva ejus corporis. Itaque argumentum Calvinianum in manifesta acquivocalione versatur. Sed de his hactenus.

CAPUT XIV.

Solvuntur argumenta adversariorum deprompta ex verbo Dei.

Nunc tandem solvenda sunt argumenta, quae adversarii ex verbo Dei proferunt, ut probent Christi corpus non esse revera in Eucharistia. Proponam autem argumenta secundum ordinem librorum Scripturae sacrae, memoriae causa.

Primum argumentum sumunt ex illis verbis ps.

113. *Deus autem noster in coelo.* Et Isai. C6. C. «*lum mihi sedes est.* Ex his locis hoc argumentum insiluit Petrus martyr in lib. contra Gardinum, par. 1. in 8. objecto: *Christus vel homo post resurrectionem est in eadem sede cum Patre, quin sedet ad dexteram Dei, ergo sicut Deus Pater in coelo sedem habet, ibique quaerendus est, non in templo, vel pixide, illa etiam Christus; nistelimus, sedem Dei et coelum in pixide contineri.*

Respondeo: Argumentum hoc nihil omnino probare, vel potius contrarium probare ejus, quod auctor intendit. Nam licet sedes Dei dicatur coelum, quia in eo loco Deus manifestat gloriam regni sui; tamen etiam extra cum locum Deus invenitur, cum sit ubique, et falsum est Deum non esse quaerendum, nisi in coelo, cum Actor. 17. Paulus dicat, ubique posse quaeri, et inveniri Deum, quia non longe est ab unoquoque nostrum: in ipso enim vivimus, movemur et sumus. Eodem igitur modo Christus homo, licet sit in coelo, et ibi sedet in throno regni, manifestans angelis et beatis gloriam suam: tamen etiam extra coelum esse potest, ubi ipse voluerit: non ergo dicimus coelum esse in pixide, sed Christum in coelo, et extra coelum esse posse.

Sed urget Martyr in solutione objecti 48. hoc sophisma: *Christi corpus est in coelo, Christi corpus est in sacramento, ergo sacramentum est in coelo.* Et quia responderat Gardinerus vitiosum esse argumentum, cum constet quatuor terminis, iterum Martyr affirmat, non esse nisi tres terminos, videlicet Christi corpus, existens in coelo, existens in sacramento: et duobus aliis argumentis contendit omnino sequi, ut sacramentum sit in coelo, si corpus Christi est in coelo, ut Scriptura dicat, et alium in sacramento, ut nos dicimus. Secundum igitur argumentum est: *Esse idem corpus eodem tempore cum sacramento, et non cum sacramento, contradictio est manifesta; ergo Christi corpus in coelo erit etiam cum sacramento, proinde sacramentum erit in coelo: nam si sit in coelo sine sacramento, erit eodem tempore cum sacramento, et non cum sacramento.* Tertium est in prima figura: *Omne Christi corpus, vel quidquid est Christi corpus, est in coelo. Sed sacramentum Eucharistiae est Christi corpus, ergo sacramentum Eucharistiae est in coelo.*

Respondeo: In primo argumento vere sunt quatuor termini, ut Gardinerus dixit. Nam in conclusione: *Ergo sacramentum est in coelo,* non accipitur, existens in sacramento, qui fuit tertius terminus in praemissis. sed ipsum sacramentum, qui est quartus terminus: aliud enim est esse in sacramento, aliud esse sacramentum. Itaque, vel argumentum est omnino vitiosum, vel ita concludi debuisset. Christi corpus est in coelo, Christi corpus est in sacramento; ergo quod est in sacramento, est in coelo: sive; ergo res existens in sacramento, est res existens in coelo. Et hoc est verum. sed non inde sequitur: ergo sacramentum est in coelo, eum aliud sit sacramentum, aliud res existens in sacramento.

Secundum argumentum nihil concludit: quia ex eo, quod Christi corpus est in coelo, ubi non est

sacramentum, non sequitur Christi corpus esse cum sacramenlo,el non esse cmn sacramento: sed lanium sequitur Christi corpus esse in sacramenlo, dextra sacramentum; vclcsse cum sacramenlo , el esse sine sacramento , vel esso non cum sacramento· Quae omnia sunl vera, el nullo modo contradicendo, cum omnia sint affirmantia: contradicentiuni enim altera negare,altera affirmare debet. Idem videmus in similibus. Nam ex co, quod idem Deus eodem tempore csl in coelo , cl in lerra; cl m coelo non csl Deus cum terra, nec in lerra csl rum coelo: non colligimus; ergo Deus csl in cocio, ei non est in coelo; vel csl cum coelo , cl non csl cmn coelo: sed solum colligimus; ergo Deus esi in coelo, cl extra coelum; csl cum cocio, el sine coelo. Idem apparet inanima, quae simul csl in capite,el pedibus; cum tamen nec pedes sini in capite, nec caput in pedibus.

Tertium argumentum csl quidem in prima figura si accipiatur corpus Christi pro corpore Christi naturali, el mystico, sed tunc est falsa propositio : *Omne corpus Chrisli est in coelor*Nam Ecclesia militans csl corpus Clirisli, cl non csl in coelo. Si vero accipiatur corpus Christi pro solo naturali corpore; tunc vera est propositio, sed non est universalis,, neque argumcnlum esse potest in prima iigura. Non enim propositio est universalis , si signum illud (Omne) addatur ad terminum singularem: idem enim csl; Pelrus , cl, Omnis Pcirus, si dc uno lanium loquaris. Praeterea etiam assumptio cslfalsa. Non enim sacramentum Eucharistiae csl corpus Christi, sed continet corpus Christi: Sacramentum enim csl signum sensibile.

Secundus locus csl Math. 15. *Omne quod intrat in os, in ventrem vadit,et in secessum emitlilur.Sed corpus Christi non emittitur in secessum, sed solus panis ; ergo non intrat corpus Christi in os, sed solus panis.* Argumcnlum esi Petri martyris in lib. contra Gardincrum I. par. objeci.88.

Hespondeo cum Algero initio secundi libri, ad similia objecta oportuisse quidem aures obturaro , el nihil respondere:tamen ob haereticorum importunitatem, ac ne pusilli scandalizentur,breviter argumento satisfaciendum. Dico igilur. apud catholicos quaestionem esse physicam, quid fiai dc speciebus corruptis in stomacio.de qua nos hoc loco non disputamus: de corpore nutem Christi, dc quo solo disputationem instituimus, nullam esse quaestionem, sed certum esse Christi corpus intrare per os communicantium, cl tamen non emitti in secessum, sed corruptis in stomacho speciebus sine ulla sui laesione desinere ibi esse: sicut unie consecrationem panis, sine ullo detrimento suo ibi non erat. Solum igilur quaestio manet dc verbis Domini, quomodo cum illis cohaereat, quod dicimus; aliquid per os intrare, cl in secessum non cniilli: Sed solutio apertissima est. Loquitur enim Dominus dc cibus, qui sumuntur ad alendum corpus: illi enim ordinarie eum cursum tenent, quem Dominus describit. Quare ipse Dominus post resurrectionem vero comedit, ct bibit , ul testantur omnes evangclislae in ull. cap. evangclii. el Pelrus Actor. 10.cl tamen non emisit cibos in secessum, quia non comedit ad nutriendum corpus, sed

ul exactione illa vitalis manducationis probaret se verum el vivum corpus habere. Sic igilur corpus Christi, quod a iidehbus manducatur, non ad corpus nutriendum, sed ad animam sustentandam. ut Ambrosius dicil lib. I. de sacramentis cap. 4. non csl nccesse ul corporaliter digeratur, vel in secessum einitlatur.

Excipii Pelrus martyr , exemplum allatum dc Christo comedente post resurrectioneiii. non esse rem. quia Dominus loquebatur Math. 15. dc hominibus mortalibus comedentibus, non dc immortalibus. Al sicut ipse restringit verba Domini ad manducantes mortales: ila nos restringere possemus ad cibum corruptibilem, quale non esi corpus Chrisli,quod in sacramento sumimus. El praeterea exemplum nostrum maxime csl ad rem. Nam Dominus si lanium loquebatur de mortalium manducatione,ideo de eis tantum loquebatur, quia illi soli comedunt, ul nutriantur: quocirca per se loquebatur dc omnibus, qui comedunt ul nutriantur . per accidens aulem loquebatur lanium dc mortalibus. Nam si immortales indigerent nulritione, certe etiam ipsi posl comestionem digererent cibum, el egererent excrementa: sicut econlrario cum aliquis mortalis comedit, el inde non nulrilur, sed evomit quod comederat,quod intravit per os, in secessum non vadit.Exemplum igilur Chrisli comedentis posl resurrectionem.apertissimum esi ad demonstrandum cum solum cibum intrare per os, el in secessum emitti, qui sumitur ad corpus nutriendum.

Tertius locus csl .Math. 24. Si *dixerint vobis, Ecce hic, aut illic csl Chrislus, nolite credere.Non igilur credendum esl.cum dicunt (Papislae)Ecce in illo altari, aut in illa pixide est Chrislus.* Argumentum csl ejusdem Petri martyris in lib.contra Gardincrum I. par. objeci. 9.

Respondeo: Monel Chrislus, ul caveamus impostores, qui se nomine Chrisli venditabunt: subjungit enim: *Surgenl pseudochrisli etc.* Sed duabus conditionibus describit hos impostores.quae omnino repugnant Eucharistiae, ut nulla probabilitate trahi possit hic locus ad Eucharistiam.Primo dicit, cos impostores clanculum venturos, non aperte, et manifeste: ul palet ex illis verbis: *Ecce in deserto est. ecce in penetralibus.* Unde cliam opponit his clanculariis pseudochrislis adventum suum toti orbi terrarum conspicuum . quem comparat fulgori solis; nemo enim dicil: Illic est sol, aul ibi csl sol: nam vix apparuit supra horizonlem , cum totum hemispherium splendore implevit.ul non sil opus indicare ubi sil. Secundo dicil. eos venturos visibiliter, el more humano loquentes, el tractantes cum hominibus, licet in angulis, cl penetralibus: Nam dicil fore homines, qui verbis,el falsis prodigiis decipiant. Utraque conditio deesl Eucharistiae. Nam In primis non in deserto aul penetralibus, sed in mediis urbibus, in frcquoolissimis templis, in editis, cl conspicuis altaribus consecratur, el asservatur. El praeterea licet ila publice in loto mundo Eucharistia habeatur cl honoretur. tamen Christus non visibiliter, nec more humano ibi adest, neque praedicat, aul miracula facit. sed ila est ibi, ac si non esset, quod allinet ad iudicium exteriorum sensuum.

Sed insist Petrus martyr: *Licet Chrislus non loquatur eo loco de Eucharistia, tamen recte adfertur iste locus contra Papistas errantes circa Eucharistiam, Nam Christi mens eo loco fuit, admonere fideles, ne temere credendo decipiantur, et pro vero Christo recipiant impostores: at non minus periculum imminet, si Christum in pane esse credant, et creaturam pro creatore adorent.* At probare debuit, non assumere, idem esse periculum. Siquidem magnum imminet periculum, si credamus alicui homini praedicanti in deserto se esse Christum: cum Dominus aperte monuerit, se non venturum more praedicatoris, aut prophetae clancularii, sed solum in ore iudicis, idque in nubibus coeli manifestissime. Nusquam autem Chrislus monuit, se non futurum invisibiliter in sacramento: immo contrarium dixit. tum perse, cum ait: *Hoc est corpus meum*: tum per Ecclesiam, cui ut obediremus, imperavit.

Quartus locus est .Mallh. 26. *Pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis.* Urgent hunc locum vehementer Calvinus lib. 4. Instil, cap. 17. § 26. et Martyr contra Gardincrum in 2. objecto: *Nam si vere Chrislus est in Eucharistia, inquit Martyr, contraria sententia erit vera, nimirum: Pauperes non semper habebitis, me autem semper habebitis. Nam post resurrectionem non habebimus pauperes, sed in hac vita tantum, atque illa non semper habebimus; Christum autem, et hic in omnibus templis, et in alia cetera in coelo semper habebimus.* Et quia catholici forte respondere possent, hic agi de praesentia Christi pauperis, et egentis hominum obsequiis, qualis nunc non habetur a nobis: contra illi probant, Chrislum . hoc loco se a pauperibus distinxisse, cum *in V. Pauperes semper habebitis, me autem non semper*; Nec loqui cum de obsequio utili; sed de cultu, et honore: nam ideo apostoli murmurabant, quia viderant subtractum praedium pauperum necessitatibus, et effusum in cultum, et honorem quondam, quo Chrislus non egebat. neque eom requirebat. At ejusmodi cultum adhuc possemus exhibere Christo praesenti, si in Eucharistia adesset. Quare necesse esse concludunt, ut vel non sit Chrislus in Eucharistia. vel falsa sint illa verba: *Me autem non semper habebitis*, idest, ita praesentem, ut rebus pretiosis corpus meum honorare possitis. Addit Martyr Christum his verbis aperte, notasse idololatram, qui Eucharistiam honorant auro, argento, suffitu, aliisque rebus pretiosis. Denique tum Calvinus, tum .Martyr confirmant expositionem suam ex Augustino qui tract. 50. in Joan, conferens hunc locum: *Me autem non semper habebitis*, cum illo: *Vobiscum sum omnibus diebus*; dicit. priorem locum intelligi de praesentia carnis, posteriorem de praesentia maiestatis.

Respondeo: Loquitur Dominus de praesentia sua corporali, ac visibili, et secundum eum statum in quo aliquid utilitatis corporalis ab hominibus recipere poterat. Id petet, quia loquitur de obsequio a Maria sibi praestito in illa unctione. ac dicit non semper se ita fore praesentem ut tale obsequium recipere possit. Porro Magdalena unxit certam par-

tem corporis, quam videbat, et tangebatur: proinde more humano cum ea versabatur Dominus. Praeterea loquitur Dominus de praesentia, qua bibemus nobiscum pauperes: id enim requirit antithesis: *Pauperes semper habebitis, me autem non semper.* idest, eo modo, quo habetis pauperes, idest. visibiliter. et more humano conversantem. Neque illud .Magdalenae obsequium, fuit solius honoris, sed etiam commodi, et utilitatis; sive respiciamus intentionem Mariae, sive intentionem Spiritus sancti illam moventis. Illa enim sine dubio id fecit, ut refocillando Christi membra ex laboribus fatigata. Spiritus sanctus autem intendebat etiam per hoc .Mariae ministerium significare Christi mortem, et sepulturam imminere; sic enim Dominus ait: *Praevenit ungere corpus meum in sepulturam.* Unctio autem corporum non est tantum honoris. sed etiam utilitatis, quia conservat, et odorem tribuit. Secundum praesentiam igitur talem, idest, visibilem, et obsequio indigentem, non habemus nunc Christum: nec tamen carentia hujus praesentiae repugnare praesentiae ejusdem Christi in Eucharistia, quae est invisibilis, et nullo indigens obsequio. Nam si Dominus Lucae ult. dixit: *Haec locus sum vobis. cum adhuc essem vobiscum*, ubi significavit, se non esse jam cum illis, quia non versabatur amplius cum eis more humano, licet vere, et visibiliter adesset: quanto magis nos dicere possumus. Chrislum non esse jam nobiscum juxta illud: *et autem non semper habebitis*: cum non modo non versetur nobiscum more humano, sed ne adsit quidem visibiliter?

Ex his ruunt omnia-objecta adversariorum. Nam in primis non sunt contrariae sententiae, ut Martyr objiciebat: *Pauperes semper habebitis, me autem non semper*: et, Pauperes non semper habebitis, me autem semper. Nam si intelligantur de diversi modo praesentiae, ambae sunt verae.

Deinde falsum est, quod illi assumebant, posse Christo exhiberi obsequium tale in Eucharistia, quale exhibuit Maria, Nam (ut paulo ante ostendi) illud obsequium fuit non solius honoris, sed etiam utilitatis; qualis obsequii nunc Dominus capax non est. Et praeterea illa obsequium praestitit Christi visibiliter praesenti. et unxit certa membra, quod nos facere non possumus: immo si quid valeret obiectum adversariorum, sequeretur Chrislum. ne in coelo quidem nunc esse. Nam etiam in coelo existens possumus honorare, auro, argento, suffitu, ac similibus rebus, ut honoramus in Eucharistia. Nec enim suffitum adhibemus, ut oblectemus nares Christi, vel aurum, ut oblectemus ejus oculos corporales, sed adhibemus ista extrinsecus ad species illas panis, et vini, ut lessemur pietum affectum erga ipsum; sicut etiam facimus, cum ornamus templa, cruces, imagines, et alia vel loca, vel instrumenta, etiam absente Eucharistia.

Quod autem Martyr dicebat, notari a Christo Papistarum idololatram, qui auro honorant Eucharistiam: nullo nos melius retorquamus in ipsum. Dominus enim dum factum Mariae laudavit, salis aperte docuit cultum sui corporis anteponendum esse aliquando eleemosynis in pauperes. Et Theopbylaclus in cap. 14. Marci scribit, eos Judae Iscr

riolis socios esso, cl cum co a Domino reprehendi, qui discum aurcuni. in quo jaccrc solei Christi corpus in sacra mensa, dant pauperibus, el in viliori vase illud reponunt. Quod lamed inlelhgi-lur, quando non ea urgcl calainilas pauperum, ul aliter providorc non possit eorum necessitati.

Denique ad locum Augustini respodeo: Per carnis praesentiam intelligere Augustinum praesentiam visibilem Christi, in ore humano inter homines conversantis: ila enim ipse se explicat: *Aon semper habebitis, inquit, me vobiscum. Quare? quoniam conversatus esl secundum corporis praesentiam quadraginta diebus cum discipulis, el cis deducitibus videndo. non sequendo, ascendit in coelum.* Et infra: *Habuit illum Ecclesia secundum praesentiam carnis paucis diebus: modo lide tenet, oculis non videt.* Haec ille. Ubi indicat praesentiam carnis vocari, quando Chrislus oculis videbatur, quam certe modo non habemus: Nam Christum in Eucharistia lide tenemus, oculis non videmus.

Adde, quod Augustinus ibidem non tacuit praesentiam Domini in Eucharistia. Dixit enim nunc adesse tribus modis, per majestatem, per providentiam, cl per ineffabilem atque invisibilem gratiam: sub quo ultimo membro, etiam Calvino teste, includitur praesentia Domini per Eucharistiam. Sed inlelligit ipse more suo non de reali praesentia, sed per signum, aul fidei apprehensionem. Verum id repugnat eidem Augustino, qui superius in eodem tractatu scribit, Chrislum nunc esse praesentem per fidem, per signum Christi, idesl, per signum crucis, per Baptismum, cl per Eucharistiam: ubi distinguit Eucharistiam a signo, el apprehensione fidei.

Ubi etiam notandum csl, lidcm. signum crucis, ct Baptismum non requirere realem praesentiam Christi, ul requirit Eucharistia. Nam tide apprehendimus etiam absentia; signum crucis repraesentare polesl Clum absentia: in Baptismo adesi Chrislus ul regenerans: polesl autem regenerare, etiamsi lorporc absit, quemadmodum sol manens in coelo, gignit herbas in terra. Al in Eucharistia Christus adest. nt cibus relliciens, dum manducatur: non polesl aulcm cibus manducari, cl reficere. nisi reipsa sit praesens.

Quintus locus csl Marci uII. /fssumplus *csl iu coelum, et sedet ad dexteram Dei.* Item Aci. I. *Videntibus illis elevatus est etc.* Et Act. 3. *Oportet illum coelum suscipere usque ad tempus re-lilulionis omnium.* Philip. 3. *Conversatio nostra in codis csl, unde etiam Salvatorem exportamus.* Hinc ila argumentatur Calvinus lib. i. cap. li. § 27. *Scriptura testatur Christum, quod allinet ad naturam humanam ascendisse in coelum: ibique mansurum usque ad diem iudicii; et tunc demum, et non ante ad inferiora haec loca reditum: non igitur verum est lum saepe descendere, ul sit in Eucharistia, ut Papistae volunt.*

Hespondeo: Hoc argumentum. quod videtur adversariis insolubile (unde perpeluo clamant nos destruere unum articulum symboli) nullam revera ilificiillalein habet. Nos enim fatemur Chrislum, quoad naturam humanam ascendisse in coelum.

ibique nunc esse, ct futurum usque ad diem iudicii, neque ante descensurum. At negamus consequentiam: *Ergo non esl vere in Eucharistia.* Aon enim ul sil in Eucharistia, dcbel coelum deserere, aut descendere motu locali: sicut eliam. ul appareret Paulo Act. 9. el Peiro cum ei dixit: *Vado Hornam Herum, crucifigi,* el aliis sanctis frequenter: non coelum deseruit, sed solum se constituit, ubi voluit, et quomodo voluit. Non igilur de articulo ascensionis ulla quaestio esl: sed potius de articulo omnipotentiae, utrum scilicet Chrislus possit se in pluribus locis constituere, et sil vere omnipotens, an id non possit: de qua re suo loco disseremus.

Λζ inquit Calvinus, *e coelo illum expectore jubemur. non igitur in terris quaerere.* Hespondeo: Expeclare jubemur, ul veniat cum gloria reformaturus corpora nostra, mundum iudicaturus etc. cum qua cxpeclalionc non pugnat invisibilis praesentia ad nos interim reficiendos.

Sextus locus est Luc. 24. *Palpate, el videte, quia Spiritus carnem, et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Calvinus lib. 4. cap. 17. § 29. ita argumentatur: Venias carnis, *Christo lesle. probatur aspectu, et contactu. Al in Eucharistia nihil videtur, aul tangitur, nisi panis: non igilur ibi caro, sed panis csl.* Petrus martyr in lib. contra Gardinerum objeclo 123. alio modo consequentiam deducit: *Si posset fieri, ut sensus falleretur. el aliquid panis videretur, el esset caro. Christi argumentum infirmum fuisset, cum probavit se carnem habere, quia videri, cl tangi poterat: potuisset enim responderi, videri quidem sensuum iudicio esse carnem, sed tamen aliud quidpiam esse.*

Respondeo ad Calvinum: Aliud esso affirmative colligere: Hoc palpatur el videtur, ergo corpus esl; aliud negative: Hoc non pulpat nec videtur, ergo non esl corpus. Prior consequentia optima esl. (piam Dominus facit: siquidem nullo modo lieri potest, ul res incorporalis videatur, aut tangatur sensibus corporalibus, nec sensus falluntur circa proprium objectum. Itaque necessario quod videtur cl tangitur, corporale esl. Posterior consequentia, quam Dominus nequaquam facit, sed Calvinus facit, mala esl. Potest enim fieri, ul verum corpus sil praesens, el non langatur. nec vidual. quia lectum esl alio corpore: vel quia Deus impedit, ne species sensibiles ad sensus transmittat: quomodo Lucae 4. ipse transiens per medium illorum ibat, qui eum de monte praecipitare volebant. Et de sancio Gregorio thaumaturge scribit Nysse-mis in ejus vita: el de S. Felice nolano Paullinis in natalibus ejus, ila interdum eos persequuloribus occultatos, ul nulla re interposita praesentes non viderentur, aul sentirentur. Addo etiam. posse divina virtute fieri, ul corpus existat more spirituum indivisibiliter, ul videri ac tangi nullo modo possit: cum tamen lieri nequeat. ul spiritus existat mure corporum divisibilitate!-. Sed de hoc infra dicemus: nunc satis esl ostendisse non esse bonam consequentiam: Non vitietur, aul tangitur, ergo non esl corpus; licet optima sil, Videtur el tangitur. ergo corpus esl.

Jam ad Petrum martyrem respondeo; Sensus

corporales falli non posse circa proprium objectum; falli tamen posse circa id quod latet sub objecto sensuum: quod tamen magis convenit sensui interno, quam externo. Saepe enim accidit . ul pictores decipiant oculos, vel imaginationem influentium. cum aliquid ad vivum exprimunt: quod de illo refertur, qui ita scite uvas depinxit, ul ad illas, aves accurrent. quasi verae essent uvae. Et in Scripturis, qui videbant et tangebant assumpta ab angelis corpora, Genes. 18. et 19. non fallebantur, cum se corpus videre cl tangere credebant: fallebantur lamen, cum se corpus humanum tangere el videre existimabant. Sic etiam in Eucharistia, non falluntur sensus nostri, cum nos album quid, rotundum, solidum sentire arbitramur: fallimur tamen cum nobis substantiam panis, sub illis accidentibus latere denunciant. Al non propterea inlrumi fuit argumentum Domini, sed efficacissimum. Solum enim probare voluit Dominus, se non esse inane spectrum, aut umbram, seu phantasma, ul apostoli suspicabantur, sed verum corpus: id vero ex testimonio sensus tangendi optime probavit: illud autem corpus esse humanum, vivum, idem quod antea fuerat, non probavit Dominus hoc solo argumento ex tangendi sensu deprompto. quod sine dubio non erat suliciens : sed multis aliis modis . loquendo, manducando, testimonio angelorum, miraculo piscium, allegatione Scripturarum etc.

Septimus locus est Joan. (. *Spiritus est. qui vi vijical. carô non prodest quidquam.* Iloc est potissimum fundamentum Zvumgii. in lib. de vera . et falsa religione cap. de Eucharistia; hunc enim locum vocal murum ahneum. el adamantem infractum. Petrus etiam Martyr in lib. contra Gardinerum objecto 3'. eodem hoc loco utitur, atque ita argumentum deducit : *Capharuaillae putabant Chi isti carnem corporaliter manducandam. ul nunc arbitrantur Papislae. Jt Christus errorem illorum reprehendit. cum ait: ('aro non prodest quidquam : significat igitur i- minus carnem Miam non corporaliter manducandum, sed sola lude spiritualiter.*

Respondeo: Murum istum non modo non alienum . nui adamantinum, sed vix luteum dici posse. Von iu primis etiamsi Christus loqueretur de carne sua, cl eam diceret nihil prodesse : non tamen recte colligeremus, non esse veram carnem in sacramento, idque propter duas causas. Pruno, quia eodem modo concludi posset. non esse panem in sacramento: nam si can- Christi non prodest, multo minus panis triticeos proderit. Secundo , quia si de carne sua hoc Dommu< dixisset, certe non intellexisset eam absolute non prodesse, sed non prodesse, si sol i sil, idest. absque spiritu eam vivih nite, ul exponunt Augustinus el Cyrillus: al- Imqui enim si caro Christi non prodesset manducantibus eam. quomodo in eodem capite Dominus dixisset. *Oui manducat meam carnem, habet vitam aeternam* ' et. . *Visi manducaveritis. non habebitis vitam in vobis* ? Et Denique summa impietate, est negare Christi carnem divinitati unitam nihil prodesse, cui totam nostram salutem b. Paulus kibuit, dmn Coloss. l. dicit, nos Deo reconciliatos p T carnem Clirisli. Cum igitur in sacramento nos

esse credamus non nudam carnem, sed unitam divinitati. el per spiritum Dei vivam, el vivificantem: nihil facil contra nos *illud: Caro non prodest quidquam.*

Sed practerea csl alia solutio. Nam verus et literalis sensus eorum verborum, non csl, quodearo Christi, sive substantia carnis non prosit, sed quod carnalis intelligentia non prosit: ul exponunt Clirp solumus, Theophylactus et Eulhymius in hunc locum: necnon Origenes in lib. 3. in episl. ad Romanos. explicans illa verba cap. 3. *Ex operibus legis non justificabitur omnis caro.* Et Cypricam in sermone de coena Domini, el alii. Vocalur enim eo loco nomine carnis, humana cl carnalis cogitatio, ul distinguitur a cogitatione spirituali ct cx fide. atque inspiratione coelesti excitata.

Id probatur Primo, quia caro in Scripturis fere ubicumque distinguitur contra spiritum, vel contra aliquid sublimius; non significat substantiam carnis. sed vel infirmitatem. vel corruptionem, vel (et dixi) humanam el carnalem cogitationem ; quod omnia in idem fere incidunt: si quidem ex corruptione est, ul homo humano suo sensu de rebus divinis judicare velit. Genes. 6. *Non proutnebil spiritus meus in homine, quia, caro sunt,* idest, carnales, infirmi. Mallh. 1(. *Caro, el sanguis noster, revelavit libi, sed Pater meus.* Roro. 8. *Qui secundum carnem ambulant . cl non secundum spiritum.* Et. *Qui in carne sunt. Deo placere non possunt:* et, *Prudentia carnis mors est, prudentia spiritus, vita et pax.* Galat. 1. *Non acquievi cani el sanguini,* Iloc ergo modo caro non prodest! quidquam, idest, cogitare cl intelligere manducationem camis Christi humano , el carnali modo, quasi scindenda esset in partes, cl coquenda, ac masticanda, el convertenda in propriam substantiam per actionem caloris naturalis.

Secundo idem probatur ex occasione, quam libuit Dominus, ul diceret ista verba. Occasio cmoe fuit error Capharnailarum, qui non solum cogitabant, quod Martyr dicit, veram carnem Christi nobis promitti, quod csl verissimum, sed cogitabant eam manducandam eo modo, quem illis suggererat proprium iudicium, el humanum experimentum. ul Augustinus, cl alii exponunt, nimirum quomodo comeduntur aliae carnes. Huic enim errori aptissime respondet haec Domini sententia: idem enim est ac si dixisset: Animalis homo non assequitur divina mysteria.

Tertio probatur ex verbis sequentibus: subjungi enim immediate: *Verba quae ego loquutus sum vobis, spiritus, et vita sunt,* idest, sunt verba explicantia, cl tradentia res divinas, spirituales, vitam aeternam adferentes, propterea non debent humilino sensu accipi, sed fide, cl intelligentia a Deo inspirata, quasi dicat Dominus: Non mirum est si vos non intelligitis, quia vos humana cogitatis, elego loquor divina. Quomodo etiam . Joan. 3. cum Dominus loqueretur de mysterio regenerationis, et Nicodemus cogitaret carnalem quandntn nativitatem ex utero matris, reprehendit eum illis verbis: *Qui de terra est, de terra loquitur: qui de coelo venit, nil, super omnes csl,* idest. tu homo terrenus, terrena cogitas, et loqueris; ego qui de coelo veni,

lcMjuor ca, quae superant captum omnium hominum: et itleo fido divina, non humano iudicio hic opus est. hiem eliam colligitur ex aliis sequentibus verbis: *Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt.* Ista enim verba nullo modo cohaerent cum illa explicatione: *Caro non prodesl quidquam*, idest, non prodesl manducare carnem iu sacramento. Quae enim est ista connexio: Non prodesl manducare carnem in sacramento; sed sunt ex vobis qui non credunt? Al cum nostra explicatione aptissime cohaerent. Idim enim est, ac si dicercr: *Caro non prodesl ad credendum*, sed spiritus fidei: ideo quidam ex vobis non credunt, quia non habent spiritum, sed loti sunl caro, el carnali iudicio res divinas metiuntur. Unde etiam consequenter adjungit: *Proplcrea dixi vobis, quia nemo potest ad me venire, nisi Pater meus traxerit illum.* Ubi videmus Dominum semper loqui de intelligentia spirituali, quae datura Deo iis, qui credunt verbis ipsius, el opponitur humanae cogitationi, cl sapientiae.

Ubi etiam illud est observandum, istam sententiam: *Caro non prodesl quidquam.* ideo adferri ulinurum aheneum contra sacramentum ab haereticis, quia vere caro sunt ipsi, el caro non modo non prodesl quidquam. sed etiam plurimum obesi: csl enim radix, et quasi parvus omnium haereticus. Ideo enim haeretici sunt haeretici, quia nolunt subicere iudicium suum verbo Dei, sed humana sua ratione omnia metiri volunt; el praesertim Sacramentarii. Causa enim praecipua cur non credant, est, quia humana ratio. qua sola dicuntur, non assequitur arcana Dei, el ipsi nihil volunt credere, nisi quod intelligunt. Praetexunt quidem Scripturas, sed tota quaestio est de sensu Scripturae in quo assequendo nolunt illi Ecclesiae acquiescere. ad quam nos Scripturae apertissime mittunt, sed iudicio suo nili volunt. Itaque Apostolus Galat. 5. inter opera carnis, haereses numeravit.

Octavus locus csl Joan. 12. *Ubi sum ego. illic el minister meus erit. At sancti non sunl in l. ucharistia, igitur neque Christus ibi est.* Illoc argumentum salis indicat inopiam solidarum rationum, qua laborant adversarii: neque enim ad has ineptias descenderent, si aliquid solidi proferre possent.

Sed tamen respondeo. Primo, Christum non dixisse: Ubi sum ego, sed: *Ubi ego sum. illic el minister meus erit.* Salis igitur est si sancti allicubi sint cum Christo, etiamsi non sint ubicumque csl ipse: alioqui etiam in cruce cum ipso o-innos esse debuissent. Secundo, certum est Christum illis verbis promisisse consortium regni, el gloriae: sic enim ait clarius Joan. 17. *Pater volo ul ubi sum ego, el isti sini mecum, ul videant clarilalem meam.*

Sed instat Petrus martyr contra hanc solutionem in lib. contra Gardinerum objecto .37. *Vel Christus in Eucharistia est in gloria Patris. vel non: Si non csl. impie faciunt, qui eum a gloria Dei Patris ad haec inferiora devocant.*

Respondeo: Sophistice argumentari pseudomartyrem istum: siquidem Christum in Eucharistia esse in gloria Patris, dupliciter intelligi potest, luo

modo, ul dum est in Eucharistia, videat Deum sancta illa anima. et proinde sil etiam in gloria Patris; cl hoc modo Christus in Eucharistia csl in gloria; nec enim unquam, aut usquam gloria privatur. Allero modo, ul esse in Eucharistia, sil illi gloria, el beatitudo; el hoc modo in Eucharistia non csl in gloria: nec enim species illae sunt gloria Dei Patris; non igitur opus est. ul sancti sint in Eucharistia, ul sint cum Christo in gloria. Addo autem secundum sanctorum Patrum doctrinam, Christo in Eucharistia existent) adesse semper choros angelorum, ul aperte testatur Chrysostomus lib. G. de sacerdotio, cl homil. GS. ad populum Antiochenum; cl Ambrosius in cap. I. Lucae, in illa verba: */Ip-paruil illi angelus:* cl Gregorius lib. 4. dialogor. cap. 58.

Nonus locus est Joan. 14. *Relinquo mundum, el vado ad Patrem.* Ac ne foytc respondeamus Dominum reliquisse mundum visibiliter, sed mansisse tamen in mundo invisibiliter. occurrit Martyr libro contra Gardinerum objecto 3. el Calvinus lib. 4. Institutionum cap. 17. § 2G. ac probat id non recle posse responderi. quia Dominus in eodem loco promittit alium Paracletum. idest. Spiritum sanctum, qui suppleat absentiae suae defectum. Non autem vere suppleret defectum absentiae Christi Spiritus sanctus, nisi is vere saltem ut homo. abesset: si enim lotus Christus, el ul Deus, et ul homo adest, quorsum eger vicario? Denique notat Calvinus, antitheta esse Christi ascensum. et descensum Spiritus sancti: quocirca necesse esse, ul vere ex mundo Christus abierit quoad carnem, si succedere debuit Spiritus sanctus.

Respondeo: Christum reliquisse mundum. quoad conversationem humanam: non enim post mortem suam versatus csl in mundo more aliorum hominum: haec tamen absentia non repugnat praesentiae alterius generis, ul supra diximus, et probavimus cx eo loco Lue. 24. *Haec loquulus sum vobiscunPesse me vobiscum.*

Porro, argumentum de adventu Spiritus sancti. aut ego nihil video, aut juvat causam nostram. Nam Spiritus sanctus non promillcbitur. nl suppleret omnem Christi praesertim: ipse enim ibidem dicit: *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos.* El .Mallh. ult. *Vobiscum sum usque ad mundi consummationem.* El Joan. I. *In mundo erat.* Solum ergo supplere debuit praesentiam Christi inter homines humano more conversantis. Quia enim apostoli carituri erant conspectu Christi, el concionibus, atque exemplis ejus: egebant majori gratia interna. quae suppleret externam illam consolationem. Ct auxilia: atque hoc est. quo l eis Christus promisit. cum alium Paracletum promisit. Quod corte nihil facit contra praesentiam Christi in Eucharistia: sic enim ibi praesens est Christus, ul eum nec videamus, nec audiamus; neque nobiscum humano moro conversetur.

Denique illa antithesis ascensus Christi, el descensus Spiritus sancti, videtur etiam contra Calvinum. Nam sicut Spiritus sanctus vere descendit, et tamen in coelo etiam mansit: ita Christus vere ascendit, cl tamen vere etiam mansit nobiscui, non solum ul Deus (quomodo ubique est) sed cl-

lam ul homo in Eucharistia, sed modo spirituali ct invisibili.

Decimus locus est Joan. 20. *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Urget hunc locum Calvinus lib. f. cap. 17. § 29. *Dominus.* inquit, *ipse non oculos tantum, sed omnes sensus nostros e terra subducere voluit, se tangi a mulieribus vetans, donec ascendisset ad Patrem. Cum pio reverentiae studio Mariam videat prope-rare ad osculandos pedes, cur tactum hunc improbet, ac prohibeat, donec in coelum receptus fuerit, nulla caussa est, nisi quia nusquam alibi vult quaeri.*

Respondeo: Tanlum abest, ul nulla sil alia caussa, nisi ista; ut ista non sil vera caussa, cl multae aliae reddi possint. Istam enim veram caussam non esse, perspicuum esi cx eo, quod paulo post permisit Dominus sc tangi, non modo a Mggdalena, sed etiam ab alus mulieribus, ul Matthaeus habet < np. 28. et Augustinus nolavil tract. 121. in Joan. Sicul ergo Calvinus ex prohibitione probat, Christum nolle quaeri, aul tangi, nisi in coelo : ita cx permissione nos probamus velle quaeri, et tangi etiam in terra. Deinde si Christus noluisset quaeri, nisi iu coelo, non debuisset se ostendere nisi de coelo; al in terra saepissime apparuit, -turn ante ascensionem, lum eliam postea.

Mullas aulcm caussas illius prohibitionis reddi posse non dubitabit, qui Patres legerit. Chrysostomus bom. 85. in Joan, cl Theopbylaclus in hunc locum dicunt. Mariam voluisse solito sibi more familiariter ad Dominum accedere, cumque complecti: Dominum autem id prohibuisse, ul indu >rci corpus suum jam gloriosum el immortale, majori reverentia tractandum, quam antea: el hoc significant illa verita: *Nondum ascendi, sed vade etc.* idest, nondum quidem ascendi, sed paulo posl ascensurus sum: jam enim corpus habeo gloriosum. et dignum coelesti mansionem. Unde cum ipsa cum aliis mulieribus paulo post adoraret, cl pedes reverenter oscularetur, non logilur cas prohibuisse.

Augustinus tract. 121. in Joannem, el Leo serin. 2. de ascensione dicunt: Muriam typum gessisse EccleMae gentilium. et quia Christus non se ostensus erui videndum, ct tangendum Ecclesiae gentium. sed tanlum tide, per apostolorum praedicationem posl ascensionem, ideo dixisse: *Noli me tangere, nondum enim ascendi etc.*

Idem Augustinus ibidem, cl Grcyorius lib. 26. Moral, rap. 26. dicunt. per illum contactum significari contactum fidei: el quia Maria nondum credebatur Christum esse Patri aequalem, ideo Christum nolmsM. ab ea tangi: et hoc significari illis verbis: *Aondum enim ascendi:* idest, in corde luo nondum a'i.<'hdi. opinione tua non sum cum Patre.

Cyril 'lib. 12. cap. 50. in Jnannem scribit Christum voluisse lu* verbis significare carnem in Eu- (liai i'ii. i non «ichere longi, him ab hominibus pn-ii'. ei qm jam acceperint Spirillum sanctum. El ipiia .Mhi. i typum gerebat peccatorum quatenus tangere eum voluit, antequam per adventum Spiritus 'ancti plane purgata fuisset, ideo dictum esse: *Noli me tangere.*

Bernardus serm. 28. in Cantica, dicil hunc esse sensnm: iYo/i me *tangere.* idest, noli iudicio sensum probare meam resurrectionem, sed exspecta ascensionem, el adventum Spiritus sancti: tunc enim roborata in fide, ipsa fide longe melius, cl lulus cognosces me resurrexisse, quam nunc possis Un-gendo.

Addi potest alia explicatio, quae mihi videtur simplicissima, el litoralis maxime: non prohibitori contactum, sed cohibitam festinationem tangendi, ut hic sil sensus; *Noli me (tingere; nondum enim ascendi ad Patrem meum, sed vade ad fratra meos, et dic eis etc.* hoc est: Noli ila festinare al me (angendum, adhuc salis temporis habebisaion-dum enim recessi a vobistvade prius ad apostolos, nuncio me resurrexisse. el tunc commodius poteris una cum aliis me videre el (angere. Ista expositio, ideo videtur optima, quia cohaeret aptissime cum illa caussa: *Nondum enim ascendi,* cl eliam cum eo, quod Dominus sc tangi permisit a mulieribus, ct aposlolis: iinmo ipse invitaverit cos, dicens: *Pûl-pate el videte.* Luc. 21. el Thomae: *Tange latus meum.* Joan. 20. Denique ista explicatio lotum Calvini fundamentum evertit.

Undecimus locus csl Actor. 7. el 17. *Deus* nox *in manufacilis templis habitat: non igilur inclusus Christus, cum sil Deus, in singulis templis.* Utitur hoc argumento Petrus martyr in hb. conlra Gardinerum objecto 8. sed quia viderat L-cile solvi posse, dicil hanc esse vim hujus argumenti. cl hoc modo a suis proponi solere: *Dcusd suam immensitatem non potest ullo templo concludi quia csl major omni templo; ergo neque corpus Chrisli, quod justam hominis staturum habet, poterit includi in pixide, quia majus est pixide.*

Respondeo: Loca illa intelligunlur proprie de divinitate, quae licet sil ubique, el peculiari modo in templis, dicitur tamen verissime non habitare in templis manufacilis: quia habitare significat indigentiam loci: illi enim proprie habitant in domo, qui nisi ibi essent, male essent; significa! eliam comprehensionem, cl conclusionem in loco. Itrunique répugnai Deo vero, el tamen utrumque comeniebni idolis gentilium: idcirco Paulus Ador. 17. hoc dicil. Deum non habitare in templis, ul distinguet cum ab idolis. Quamvis autem haec loca proprie de divinitate intelliganlur; tamen conveniunt suo modo eliam corpori Chrisli in Eucharistia existent!. Etsi enim esi ibi vere Christus, tamen non proprie habitare ibi dicendus est, cum non indigeat ipse ledο, aul domo ulla, nec concludatur ila uno in loco, ul non sil etiam extra eum locum.

Jam ad argumentum Martyris Respondeo: Si recte accommodetur proportio, argumentum essepro nobis, non conlra nos. Nam sicul Deus ub suam immensitatem non concluditur templo, tamen ibi revera totus . *us est: ila eli im empos Chrisli, ob omnipotentiam ip.'ius Christ' eluditur in pixide, aul speciebus panis, tumeo :. jium ibi revera est. Quomodo autem possit corpus humanum non occupare locum, el proinde sub specie modici panis contineri, in alia quaestione explicabitur:

hie enim solum ex verbo Dei agitur. Verbum autem Dei non habet, non posse magnum corpus esse in parvo loco: sed contrarium potius, cum Matth. 7. legamus posse Deum facere, vel transeat camelus per foramen acus.

Duodecimus locus est I. Corinth. 10. *Patres nostri eandem escam spiritualem manducaverunt, et eundem potum spiritualem biberunt. At illi non manducarunt carnem Chrisli, nec biberunt ore corporali, vel notum est, sed fide tantum igitur etiam nos fide tantum manducamus, vel bibimus.* Hoc argumentum urget Petrus martyr lib. contra Gardinerum, par. I. objecto 82.

Sed facilis solutio csl. Nam In primis demonstravimus in disputatione de sacramentis in genere, non velle Paulum dicere eandem escam nos vel Hebraeos comedis, sed eandem escam comedis omnes illos, qui tunc vivebant, tum boni, tum mali.

Quia vero citat Augustinum Petrus martyr, qui in psalm. 77. vel tract. 26. in Joannem dicit, eandem escam nos vel Hebraeos comedis ex hoc loco Pauli: ideo ad Augustinum duo quaedam respondeo. Primo, Augustinum non exposuisse hunc locum in commentario aliquo proprio, sicut fecerunt Chrysostomus, Theopylactus, vel alii: sed solum adduxisse ad suum propositum aliquid ex hac Pauli sententia. propterea non mirum videri debere, si anteponimus in hac parte, in sensus litoralis investigatione Chrysostomum, vel alios, qui ex proposito hunc locum exposuerunt. Augustino tractanti luce verba in alienis locis. Certe Paulus apertissime ad litorum loquitur de esca eadem inter omnes illos, non autem nobiscum. Nam secundum Augustinum, vel etiam adversarios, non omnes Hebraei, sed boni dumtaxat, qui symbola intelligebant, eandem nobiscum escam manducarunt. Al Paulus significat bonos vel malos eandem manducasse: subiungit enim: *Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo*: omnes ergo manducarunt, et tamen plurimi eorum non placuerunt Deo, quia nimirum multi mali cum bonis illam escam manducabant. Et sicut dicit: *Omnes eandem escam spiritualem manducarunt*; ita etiam dicit: *Omnes mare, transierunt.* Al certe mare transierunt omnes, vel mali vel boni.

Dico Secundo, veram esse Augustini sententiam, licet Pauli loco ad Hieram non conveniat: nec tamen nobis ullo modo adversarii. Nam dicit ipse, eandem nobiscum escam manducasse Hebraeos; sed explicat quomodo eandem, nimirum significatione: quia idem significant sacramenta illa, vel nostra. Sic enim ait tract. 26. in Joan. *Sacramenta illa fuerunt, in signis diversa sunt, in re, quae significatur pariter sunt.* Et praeterea eadem sunt significatione, quia nostra continent, quod illa significant, ut aperte Augustinus ait in psalm. 73. ubi dicit: *Sacramenta vetera promississe Salvatorem. nostra dare salutem, vel in psalm. 75. Idem,* inquit, *in mysterio cibus, vel potus illorum, et non der; sed significatione idem, non specie; quia idem ipse Christus illis in petra figuratus, nobis in carne manifestatus.* Ubi vides, Judaeis tribui Christum in petra, nobis in carne, quam nimirum

petra illa figurabat. Denique lib. 2. contra Iulianum Peliliani cap. 27. *Aliud, inquit, est pascha, quod, Judaei de ovis celebrant, aliud quod nos in corpore, vel sanguine Domini accipimus.* Ubi vides, pro ovis, quam habebant Judaei, nobis non tribui panem, sed corpus vel sanguinem Domini, quae ovis illa significabantur. Non igitur apud Augustinum eadem erat esca Judaeorum vel Christianorum, quoad rem ipsam, sed solum quoad significationem: quomodo dicuntur idem esse figura et figuratum, quia unum csl vere, quod alterum csl typice.

Decimus locus est I. Corinth. 10. vel I i. *Ubi aliquoties Eucharistia vocatur panis, etiam post consecrationem: nihil igitur aliud est Eucharistia. nisi panis reipsa significatione autem corpus Chrisli.* Utitur hoc argumento, quod csl commune, adversariorum, Petrus martyr lib. contra Gardinerum. objecto 19.

Respondent nonnulli. Eucharistiam vocari panem per tropum, quia licet ex pane, sive quia antea fuit panis: vel adferunt nulla exempla Scripturae, vel quod Genes. 3. Eva dicitur os Adami: Exodi 7. virgae conversae in dracones, adhuc vocentur virgae: quod Matth. 11. dicantur caeci videre, claudi ambulare: quod Matth. 21. dicantur publicani vel meretrices praecedere in regnum coelorum. Sed haec solutio non videtur solidissima: possent enim adversarii dicere, non ideo, quia alicubi res denominatur ab eo, unde facta csl. ubique illa accipienda esse vocabula. Secundo igitur diei potest. Scripturam vocare ordinarie res vel ex alio apparent; sic enim serpentem aeneum vocat serpentem: Angelos, qui apparebant in forma humana, vocat viros; boves aeneos, malagranata aurea, et similia ornamenta templi simpliciter vocat boves, malagranata etc. Quoniam igitur Eucharistia forma exteriori nihil differt a vero pane, quid mirum si vocatur panis? Tertio dici potest, vel (meo iudicio) optime, vocari panem phrasi hebraica, quia nomine panis intelligitur generalim omnis cibus. Et denique Quarto vocari panem, quia non solum csl cibus. sed est cibus solidus, praecipuus, substantialis. qualis est panis triticeus inter cibos corporales. Ac vel videas argumentum adversariorum nihil efficere, illud perpende, in 6. cap. Joannis, corpus Domini frequenter vocari panem, vel tamen adversarii contendunt in eo capite non tractari de Eucharistia, ac proinde coguntur per panem non intelligere panem materiale, sed cibum coelestem.

Duodecimus locus est Philip. 3. *Salvatorem expectamus, qui reformabit corpus humilitatis nostrae, configuratum corpori claritatis suae.* Hinc tale argumentum facit Calvinus lib. 4. Institut. cap. 17. § 29. *Corpora nostra post resurrectionem habebunt eas vires, quas nunc habet corpus Chrisli. At stultum esset expectare, vel nostra corpora esse possint in pluribus locis, vel sub modica panis specie.*

Respondeo: Quod Chrisli corpus esse possit in multis locis, aut sub modica specie panis, non oritur ex aliqua dote corporis gloriosi, sed ex infinita Dei potentia. Nam etiam ante Chrisli resurrectionem credimus, Christi corpus fuisse in Eucharistia;

nihil igitur ad rem facit gloria corporis , quam expectamus.

Decimusq; in locus est Coloss. 3. *Quae sursum sunt quaerite. ubi Christus est in dextera Dei sedens.* Ex hoc loco Calvinus colligit hb. I. In sil. cap. 17. § 30. *Christum non* esse quaerendum in pano Eucharistiae: et addit, non sine causa, in antiqua Ecclesia fuisse institutum, ul ante mysteriorum celebrationem diceretur : *Sursum corda.*

Respondeo: Si timeremus hoc argumentum. jam dudum valere jussissemus illam praefationem: *Sursum corda;* quam laici nos diligenter frequentamus, el adversarii, negligunt. Tametsi enim in libro de ritu sacramentorum ministrandorum jubet Calvinus, ul condonator inter condonandum moneat. rursum cor esse habendum ; tamen non vult praescriptis verbis recitari praefationem illam cum suis responsionibus, ul veteres faciebant, teste Cypriano in serm. do orat Domin. el Augustino lib. de bono persever. cap. 13. cl omnibus graccis lilurgiis, Jacobi, Basili, Chrysostomi, ct omnibus latinis; id quod citam hoc tempore nos facimus.

Respondeo igitur: *Sursum corda,* non significare elevationem ad locum corporalem : alioquin sirologi piissimi essent omnium hominum, qui semper versantur animo, ct oculis inter sydera: sed elevationem a rebus terrenis, el curis hujus vitae ad Deum, cl res aeternas cl divinas. Unde, sacerdoti dicenti: *Sursum corda,* non respondemus. Ille libet ad Firmamentum, sed, *Habemus ad Dominum.* El clericus, qui in hoc mundo Christum quaerebant, vel in praesepe, ut tres magi, vel in templo, ul ipsa Virgo Mater, vel in sepulchro, ul Magdalena; sursum cor habebant; quia illum quaerebant, qui est super omnia Deus benedictus in saecula. Et potest Heri, ul quis dum Iorram intuitur ct cogitat, cor habeat sursum; el contra, dum quis coelum intuetur el cogitat, cor habent deorsum ; si nimirum ille in terra cogitet Dei potentiam, quae ibi relucet: hic autem in coelo nihil cogitet, nisi naturam ct qualitates coeli. Sic igitur qui in Eucharistia Christum quaerunt, cl venerantur, sursum cor habent, si de ipso Christo, non de negotiis hujus vitae, inierim cogitent.

LIBER SECUNDES

DE VERITATE CORPORIS DOMINI IN EUCHARISTIA

EX TESTIMONIIS PATRUM

Hactenus ex verbo Dei controversiam disputavimus de praesentia corporis Domini in Eucharistia: nunc ex testimoniis veterum Patrum, qui ante hanc hiem exortam floruerunt, eandem controversiam disputare aggredimur. Nam etsi adversarii, Patres contemnere soleant, cum cos sibi adversari non dubitent; in hac tamen quaestione aliquid eis tribuere videntur: cerlc laborant, quantum possunt, ul eos ad se pertrahant. Joannes Calvinus in ultima admonitione ad Wcslphalum: *Constat*, inquit, *vetustos omnes scriplores, qui lotis quinque socculis post apostolos uiæerunt, uno ore nobis patrocinari*. Petrus martyr in praefatione suae defensionis contra Gardincrum ad reginam Angliac, jactat se defendere sententiam Patrum graccorum cl latinorum veterum de Eucharistia. Petrus Boquinus initio libri de cocna Domini conira Ileshusium dicit, nullam esse rationem certiolem, cl breviorcm inveniendae veritatis, in hac, de qua agimus, controversia, quam insistendo vestigiis antiquorum Patrum.

Nos igitur, ul apertissime cl brevissime (quantum rei magnitudo patietur) inlciligamus, quid Patres senserint, singulos seorsim excutiemus ordi-

ne aetatis, quo in Ecclesia floruerunt: ac in singulis quatuor considerabimus. *Primo*, quid ipsi doceant pro catholica veritate. *Secundo*, quid ad ea respondeant adversarii. *Tertio*, quid ex iisdem contra nos illi adierant. *Quarto*, quid ad ea sil respondendum.

Est autem illud *observandum*, testimonia Patrum. non quidem aequari per se Scripturarum testimoniis: lamen ex iis aperte cognosci, quae fuerit sententia, ct tides ejus Ecclesiae, quam omnes fatemur veram Chrisli Ecclesiam fuisse, el veram de sacramentis fidem ac doctrinam habuisse: quocirca c\ illis colligitur argumentum firmissimum, ct infallibile pro veritate. Unde .tuqustinas lib. 3. de peccatorum meritis cl remiss, cap. 7. cum attulisset Patrum testimonia quaedam, ul Cypriani el Hieronymi pro peccato originali: *Haec*, inquit, *non ideo commemoravi. quod disputatorum quorumlibet sentiis tamquam canonica auctoritate nitamur: sed ul appareat ab initio, usque ad praesens tempus, quo novitas ista orta est, hoc apud Ecclesiae fidem tanta constantia custoditum, ul ole.*

CAPUT PRIMUM

Prima acias Ecclesiae ab anno Domini i. usque ad 100

Jeslimoniinn *discipulorum s. Andreae apostoli*

Primo igilur excutienda sunt testimonia eorum, qui apostolos viderunt et audierunt, quae fuit prima aetas Ecclesiae. Ac Primum occurrit liber passionis s.Amlrcae apostoli scriptus ab ejus discipulis, qui passioni interfuerunt. Hunc librum legitimum esse salis conslat:lum,quia nulli (quod sciam) adime in quaestionem ejus auctoritatem vocarunt; tum. quia revera nihil conlincl. quod novitatem redeleat; tum. quia genus passionis s. Andreac, et illa ejus verba: *Salve sancta crux.* in tota Ecclesia celeberrima.ex hoc libro sine dubitatione sumpta sunt: tum quia Petrus Damianus in serm. 2.de s. Andrea de hac historia sie loquitur. Aon immerito in singularem auctoritatis arcem suscepta est. qu?m qui viderunt, scripserunt orbi . cl ministri luere sermonis: lum denique , quia Joannes a Lovanio in sua censura de passionibus sanctorum , quae habetur in mnrlyndogio .Alolani. hunc librum omnibus modis legendum censet: et idem indicavit vir gravissimus Aloysius Lipomannus , qui ex probatis ancioribus vitas sanctorum descripsit; ut omittam quod in breviario romano, nuper recognito ac repurgato . suum locum habet passio s. Andreae ex hoc libro.

lo eo igilur libro habentur haec verba apostoli Andreac: *Ego omnipotenti Deo immaculatum a<jmim quotidie sacrifico.* Et infra: *Qui cum silvere sacrificialus.el vere a populo carnes ejus manducatae. integerperseverat, et rivus.* In quibus verbis, illud (lere *manductae*) excludit manducalionem in solo signo aut spiritu. Ac praeterea paulo infra, cum Aegeas miraretur . ac peteret , sibi <xplicari. quomodo posset lieri.ut agnus vere manducatus. integeret vivus maneret, et s. Andreas recusaret homini ethnico mysterium explicare: ct

illo instaret, ac per tormenta cogere vellet Apostolum; tandem Apostolus subjunxit, fieri non posse ullo modo, ut sine fide in Christum, ad hujus niy .sierii notitiam perveniret. At certe si nihil est Eucharistia, nisi panis significans Christum, non erat difficile etiam sine fide inlelhgere , quomodo Christus in signo manducatus, integer perseveret.Nam si in pane imprimatur imago principis alicujus ; certe sine ulla sua laesione, comedi potent princeps ille in sua imagine: nec ulla difficultas est in hac re inlelligenda. Ad hunc locum non vidi ullam responsionem haereticorum.

CAPUT II.

Testimonium s. Ignatii.

Secundus auctor apostolorum tempore est s. Ignatius, de cujus epistolis dubitari non potest, cum eae citentur ab Eusebio. Alhannsio. Hieronymo, Thcodorelo, cl aliis veteribus frequentissime. Is ergo in episl. ad Smyrncnses (ut citat Theodorelus dialog. 3.) sic ait: *Eucharistias et oblationes non admittunt, quod, non confiteantur Eucharistiam esse carnem Salvatoris,(piae pro peccatis nostris passa est, quam Pater sua benignitate suscitavit.*

Ad hunc locum Beza respondet in dialogo Cyclops, fateri se veram carnem Christi nobis dari tidede manducandam. Al Ignatius non dicit, carnem Chrisli nobis dari quocumque modo , sed dicit Eucli ristinm esse carnem Chrisli.Petrus Boquinus

in lib. ile cocna Domini. respondet Ignatius dis-serere contra eos, qui negabant Christum Imbuisse veram carnem: et ex Eucharistia argumentum duxisse. quia si Christus non habuisset veram carnem. non potest Eucharistia esse caro vera, id est. signum, seu symbolum verae Carnis.

11 contra; nam Ignatius dicit, haereticos illos. contra quos agit, omnino repudiasset Eucharistiam, ne faleri cogerentur. Christum habuisse veram carnem, si Eucharistiam, quae est ipsa caro Christi. admisissent. Observandum enim est, haereticos illos (ulex ipsa epistola ad Smyrnenses patet) docuisse Christum putative natum, passum. mortuum resurrexisse: ac per hoc non negasse Christum habuisse carnem aliquam visibilem et apparentem, sed negasse habuisse cum veram carnem humanam. Ex quo sequitur, ut non debuerint repudiare imagines, et figuras carnis Christi. sed solum ipsam veram carnem. Nam corpora humana apparentia depingi possunt, et figuris exprimi, licet vere humana non sint, ut patet de imaginibus angelorum. Ergo haeretici illi non negabant Eucharistiam significare posse carnem Christi. sed negabant esse carnem Christi (ut Ignatius diserte dicit) ut videlicet cogerentur admittere, Christum habuisse veram carnem. Reprehenduntur autem ab Ignatio; igitur Ignatius contrarium sentiebat, nempe Eucharistiam esse vere et proprio Christi carnem. Ille ibi et alia loca in epistola ad Romanos, et in cypriensi, ad Ephesos, sed facilius eludi possunt.

Porro ex Ignatio objicit Petrus martyr in lib. contra bardineros I. pari, obiecto II), illa verba ex epistola ad Philadelphenses: *Iloco vos, ut insinuat uni fidei. uni praedicationi. una Eucharistia utentes: una est caro Domini Jesu, et unus ejus sanguis, et ut pro nobis effusus est: unus et vim panis pro omnibus confractus, et unus calix lotus Ecclesiae.* Notat enim Petrus martyr Ignatium distinguere, panem et calicem, a carne et sanguine Christi, cum dicat: *Una caro, unus sanguis: unus etiam panis, unus calix.* Ex quo sequi videtur, ut in sacramento non sit nisi panis et vinum, quae habent carnem et sanguinem, quae sunt res sacramenti, significant. Addit etiam argumentum ex numine panis, et fractionis: quae non conveniunt proprie, nisi vero panis.

Respondeo; Quod allinet ad nomina panis et fractionis. non esse faciendam novam quaestionem, cum sint ista ipsa vocabula Pauli. I. Corinth. 10. *Panis quem frangimus etc.* de quibus supra diximus. Quod autem pertinet ad illam distinctionem carnis, et sanguinis a pane, et calice, dico Ignatium distinguere carnem. ut in cruce passam. et sanguinem. ut in cruce (ulsum a sacramento Eucharistiae: et rectissime. Sacramentum enim Eucharistiae. sive contineat vere (ut nos credimus) Christi carnem, sive non contineat, est signum repraesentans carnem Christi, ut in cruce. et sanguinem. ut in cruce effusum, et proinde, distinguitur ab illis. Vult autem eo loco Ignatius hortari ad unitatem et consensum consecretandam, et ad schismata, et haereses fugiendas. Itaque monet ut in una fide maneant, eidem praedicationi dent operam, et una utantur Eucharistia, id est, simul

communicent, non faciant schismata, non erigant contraria altaria. Probant item debere eos simul communicare. quia unum est sacramentum Ecclesiae, unum autem sacramentum esse, probat, quia una est caro Christi. et unus sanguis. Quae probatio civilis esset. etiamsi hoc sacramentum significaret tantum carnem Christi. ut adversarii volunt: sed est efficacior, si sacramentum non solum significet, sed etiam vere contineat Christi carnem.

CAPUT II.

Testimonium s. Dionysii areopagitae.

Dionysium areopagitam apostolorum tempore floruisse nemo dubitat: libros qui ei ascribuntur, negant haeretici illius Dionysii esse, et nos alibi probavimus esse. Sed hoc loco supersedendum est hoc labore, quia Petrus martyr non solum admittit. eos libros esse alicuius antiqui Patris, sed etiam argumentum inde petere amici pro suo errore. Et praeterea cum citetur hic auctor tamquam antiquus, ei venerabilis Pater s. Gregorio hom. 31. in evangelia: necesse est omnino vixisse illum in primis quinque saeculis, quae a Calvino recipiuntur. Nam si a Gregorio, qui ante annos mille floruit, fuit hic auctor antiquus, et venerabilis Pater. quid erit nobis?

liber igitur nudor in lib. de hierarchia ecclesiae, I. cap. 3. part. 3. praeter alia multa, quae de hoc sacramento dicuntur. ille ipsum alloquitur: *O divinisimum. et sacrosanctum sacramentum, obducto (ibi significantium signorum opera) lignum aperit, et perspicue nobis fac appareas; invisirosque spirituales oculos, singulari, et aperi tuae lucis fulgore imple.* Haec ille. Ad ejusmodi invocatio siultissima. et impie referretur ad sacramentum, si solum esset panis triticeus, non autem panis coelestis vivus et divinus.

Respondet Petrus martyr in lib. contra Gaudiflorum, par. 1. obiecto 150. Dionysium apostrophent fecisse ad rem significatam, id est. ad ipsum Christum. qui per symbola panis et vim repraesentatur: *Quemadmodum in templis Papisbirum,* inquit ipse. *videas procumbere homines ante signa. et statuas, et ad illas, exclamare, quasi autem b. Virgo, aut Petrus et Paulus praesens esset.*

Ad bis peccat in hac responsione pseudomartyr. Primo, quia se ipse damnat cum caeteris Sacramentariis. qui acerrime reprehendere solent, et idololatrie accusare catholicos, quod orent ante imagines. aut venerabile sacramentum: nunc enim usum istum ipse defendit, dum eum sanctissimum. Patrum tribuit. Secundo peccat, quod non advertit aliud esse ante imagines invocare Christum, vel saucios, quos imagines repraesentant, quod catholici recte faciunt: aliud invocare ipsas imagines, quod catholici non faciunt, nec potest nisi stultum et impie fieri. Dionysius autem ipsum invocatum sacramentum, atque ab ipso petit. quae a solo illo peti possunt: existimavit igitur in sacramento

vere Christum ipsum Deum, et hominem continere, ipsum Clirislum una cum externis symbolis sacramentum esse.

Idem Dionysius ibidem, sed paulo inferius:*Pontifex*, inquit, *quod hostiam salvatorem. quae supra ipsum est. litet. se excusai ad ipsam exclamans: Tu dixisti, lloc facite etc.* Al certe purus panis non supra non csl; neque esset opus ulla euusalione. si merum panem Inudare debemus, etiamsi is Clirislum significaret:alioqui debuissent cliam Aaronici sacerdotes se excusare, quod indigni essent, qui tangerent oves et boves illos,quod ridiculum est.

Audiamus nunc quid ipse pro se adferat ex Dionysio.Ailferl igitur illa verba ex eodem cap. 3.par. 3. *Pontifex operiam panem el individuum aperit, cl in frusta concidit.*

Hespondeo; Miram esse adversariorum importunitatem. qui si in uno. vel altero Patre legant Eucharistiam vocari panem, slalim clamant. Eucharistiam nihil esse.nisi panem proprie dictunr.el cum in omnibus Patribus m infinitis locis legant Eucharistiam esse corpus Chrisli, tamen non volunt admittere corpus ullo in loco proprie accipi. Dico igitur panem vocari Eucharistiam. sed panem coelestem el divinum, non triticeum: nam paulo ante (uldivinius) idem Dionysius scribit eum panem esse hostiam ipso pontifice longe digniorem,ila ul excusatione illi opus sit, quod rem tam eximiam lrdciare audeat.

CAPUT IV.

Secunda actas Ecclesiae ab mmo Domini 100. ad 200.

Tcsliiiimtuni s. *Justini.*

Post apnslolorum discipulos in Secunda aetate Ecclesiae tres habemus testes insignes et indubitatos, Justinum martyrum, Pium 1. pontificem, el Irenaeiini. Jusimus igitur martyr in apologia 2. ad Anlonimim imperatorem, sic loquitur de Eucharistia. Οὐ γάρ ὡς ἄρτον. ουδέ χορὸν πόμα ταυτα λαμβάνιμεν, ἀλλὰ ὡς τρόπον διὰ λόγου θεοῦ σαρχοποιηται; Γησοῦ Κρι ὁ; σωτήρ ἡμῶν χαῖ σάρκα. και ἄ.μα ὕσεφ σωτηρία ἡμῶν ἔσκεν: οὕτω και τήν δι εὐ/ή λόγου τοῦ θεοῦ παρ αὐτοῦ εὐχαρι η&εῖσαν τροφήν, ἐ ἡ αἷμα και σάρκα κατὰ μεταβολήν τρέφονται ἡμῶν . εκείνου τοῦ σαρκοποιη&εντο Ἰησοῦ, καί σάρκα, και αἷμα ἰδιδάχομεν εἶναι.Aon *enim ul communem panem.neque communem polum haec sumimus.sed quemadmodum per verbum Dei incarnatus Jesus Christus Salvator noster. cl carnem el sanguinem pro salute, nostra habuil:sicetiampreces verbi b"i ul) ipso Eucharistiam factum cibum . ex quo sanguis,cl carnes nostrae per mutationem aluntur.illius incarnati .lesu.el carnem,et sanguinem essi: edocti* sumas.Haec ad verbum ex graeco interpretatus sum: quia queri solent haeretici sucpeniicio le interpretationibus catholicorum.Solum am-

bigi posset de illa voce: *Eucharisliani factum:* nam graeca vox. Εὐχαρι η-εισᾶν, significare potest, super quem gratiae aciae sunt, vel barbaro vocabulo. *cucharislizatum.*'b\ (ut nos reddidimus) *Eucharistiam factum:* sed non referi quidquam hoc ad rem propositam.

Ex hoc igitur loco duobus modis colligitur sensisse Justinum, veram Christi carnem proprie in Eueliari-ti.i contingi. Primo ex eo, quod simpliciter assent panem Eucharistiae non esse communem panem,sed carnem Chrisli: neque ullam mentionem facit tropi, aut figurae alicujus.Aam si Eucharistia esset significative caro Chrisli. cl non realiter, id Justinus omnino dicere debuisset: scribel) it enim Apologiam pro Christianis, quibus praetor alia crimina objiciebatur manducatio carnum humanarum in sacris, ut paid ex Tertulliano in apologetico cap. 7. el ex Minutio Felice in O-el.ivio: d quo l maximu n esi, ex Athenagora, qui in apologia ad eundem Antoninum Irin crimina refellit lalso Christianis objecta: quod Deum non esse crederent: quod humanis carnibus vescerentur: quod promiscuo concubitu uterentur. Cede enim ad hoc abolendum crimen omnino dicendum fuit Chrisli carnem a Christianis non comedi, nisi significative. El etiamsi ul crimen non fuisset Chrislianis objectum, stultus fuisset Justinus, si absque ulla necessitate mysteria religionis facillima ipse incredibilia suis verbis fecisset, ad ethnicum imperatorem scribens.

Secundo, id colligimus cx comparatione Eucharistiae, quam facit Justinus cum mysterio incarnationis. l'l enim doceret non temere Christianos credere panem fieri carnem, adducit in medium aliud mysterium aeque difficile: qua enim potentia fieri potuit, ul Deus incarnaretur, eadem fieri potuisse dicit,ul panis fieret caro. l bi nisi reipsa velit affirmare, panem lieri carnem, sed solum significative. frustra adducit exemplum incarnationis: nullum enim est miraculum facere, ul panis significet corpus Christi.

Itnimque argumentum solvere nititur Petrus marlyr. el contrarium etiam colligere ex hoc loco Justini in lib. conlra Cardiuermii. objecto 13. el

Ad Primum nostrum respondet.Justinum non dixisse panem Eucharistiae esse figuram corporis Chrisli, sed dixisse esse ipsum corpus.quia ila inler se loqui solebant Christiani eo tempore, nec fuisse periculum, no ethnici putarent ims ver.* el proprie comedere carnem Chrisli. lum <piia dixerat Justinus, panem et vinum propmu in sacra mensa: lum quia poterant facile gentiles colligere, verba illa Chi isti: *lloc csl corpus meum*, a Justino citata, esse inlelligenda sacramentaliler: lum denique quia Justinus dicebat, non enjusvis hominis carnem a Christianis manducari. sed solius Christi, qui jam resurrexerat, el in coelum ascendoral.

Al Petrus marlyr mulla dicendo, nihil dicit. Aain etiamsi Christiani ita inler se loquerentur, tamen delinit defensor Christianorum imperatori ethnico, et imperito rerum nostrarum, explicare tropum in illis verbis constitutum: alioqui non tollebat, sed augebat suspicionem criminis. Christianis objecti.

Deinde, etiamsi Justinus dixerit, panem et vinum proponi in sacra mensa; tamen addidit, post mysticas preces non esse amplius panem et vinum commune, sed ipsam carnem et sanguinem Christi. Et ridiculum est debuisse, vel potuisse imperatorem ethnicum perse intelligere verba Christi esse accipienda sacramentaria: unde enim id colligeret homo gentilis, qui neque an sacramenta essent. audiverat? Opinatur fortasse Petrus martyr imperatorem illum versatum fuisse in schola Calvimslarum. vel saltem ad Iropos omnia revocaret. Denique, quod additur de Christi resurrectione, non tam explicat, quam implicat magis difficultatem, et sine ulla causa reddit lidem nostram homini gentili prorsus incredibilem, itaque insolubile manet hoc dilemma; Aut poterat Justinus vere dicere carnem Christi a Christianis solum in signo manducari, aut non poterat: si poterat, praevaricator fore causae christianae: nam odiosissimam reddidit lidem, et auxit criminum suspicionem, cum posset uno verbo et lidem probabilem facere, et crimen diluere: si non poterat, certe ideo non poterat. quia vere, et non in signo lanium datur nobis comedenda Christi caro.

Ad Secundum nostrum argumentum respondet Martyr, Justinum ideo explicuisse Eucharistiam exemplo incarnationis, vel ostenderet contra haereticos Marcionistas nos veram Christi carnem per fidem accipere. Nam si Christus non assumpsisset per incarnationem veram carnem, sed simulatam vel fictam, vel Marcioniticae vel Valentiniani haeretici dicebant, non esset Eucharistia signum verae carnis. neque nos veram carnem participaremus.

Al non probat hoc loco Justinus incarnationem ex Eucharistia, sed e contrario, Eucharistiam ex incarnatione. Praeterea Justinus hoc loco non scribit contra haereticos, nec mentionem eorum facit, sed persuadere vult imperatori non esse impossibile mysterium Eucharistiae apud eos, qui credunt mysterium incarnationis. Adde, quod imperatores, et caeteri ethnici tantum aberant ab opinione Marcionitica. ut nihil dubitarent Christum habuisse veram carnem, cum id perpetuo Christianis objicerent. Christum a Pilato vere crucifixum et necatum fuisse; nulli ergo fuit causa, cur Justinus exemplum incarnationis adduceret ad probandum Christum habuisse veram carnem. Praeterea, si Eucharistia nihil esset nisi panis significans carnem Christi, nihil inde concluderetur contra Marcionem: nam liceret ille Christum habuisse carnem phantasticam et apparentem, et eam significari per Eucharistiam; ideo veteres non probant ex signo isto Eucharistiae, Christum habuisse veram carnem. sed probant eam communi sententia, et fide Ecclesiae, quae erant. Eucharistiam esse vere carnem Salvatoris. Quocirca (vel dicit Ignatius) haeretici illi impliciter repudiabant Eucharistiam. Denique Justinus comparat Eucharistiam cum incarnatione. quoad modum, quo utrumque factum est: in illo enim eo modo per preces verbi Dei panem fieri Eucharistiam, et hunc esse carnem Christi; quomodo per verbum Dei. in Iesu, per virum seu imperium Dei. Incarnatio facta est. At si Eucharistia non esset corpus Christi, nisi significative

non esset opus ulla prece consecratoris, sed salis esset prima institutio Christi: unde etiam Catharistae nullam adhibent consecrationem. Ergo Justinus, qui scribit panem Eucharistiae esse corpus Christi per preces verbi Dei, credebat Eucharistiam non esse solam figuram, sed reipsa corpus Christi.

Quod autem Martyr cavillatur, consecrationem apud nos non fieri prece, sed verbis illis: *Hoc est corpus meum*, nimis leve est. quia (ut supra saepe ostendimus) sancti Patres vocant mysticas preces omnium sacramentorum formas, etiamsi non videantur habere formam precum; quia omnes illae formae, quocumque modo pronuntiantur, continent invocationem Dei. cujus virtute sacramenta, et connot effectus producuntur.

Videamus nunc quid Pilius pseudomartyr adiecit pro suo errore ex velo martyris Justini. Duo igitur argumenta profert. Unum, ex hoc ipso loco a nobis citato, quod Justinus dicat, panem Eucharistiae alia corpora nostra: hinc enim colligit verum esse panem in Eucharistia. non autem corpus Christi. nisi significatiue, non enim corpore Christi alia corpora nostra, sed animi tantum. Eandem objectionem facit Boetius in libro de coena Domini. Sed Petrus martyr proponit alterum ex dialogo cum Triphonem, ubi Eucharistiam vocat Justinus panem, et poculum.

Sed hoc posterius jam supra refutatum est. Vel illud prius respondeo dupliciter. Primo illa verba: *Ecce quo carnes nostrae. per mutationem aluntur*, e-ise periphrasim *panis*, ex quo conficitor Eucharistia, vel sit sensus, cibus ille. ex quo carnes nostrae aluntur. cum prece, mystica consecratur, efficitur corpus Christi. Neque obstat, quod Justinus prius meminerit consecrationis. quam dicat ex eo cibo alia carnes nostras: nam non dicit ipse, ex pane consecrato alia carnes nostras, vel adversarias contendit, sed dicit. per consecrationem cibum illum, ex quo carnes nostrae aluntur. fieri corpus Christi.

Secundo respondeo: Non esse novum apud veteres. ac praesertim Irenaeum. Iulianum. Nyssenum, Cyrillum. et alios, vel Eucharistia dici alere corpora nostra. Sed non intelligunt Patres, cum hoc dicunt, Eucharistia nutriri. vel augeri mortalem substantiam corporis nostri; sic enim facerent Eucharistiam cibum ventris, non mentis, quo nihil absurdius fingi potest: sed intelligunt, vel postea videbimus, per Eucharistiam alia corpora nostra ad immortalitatem, id est. suscipere ex contactu carnis Christi vim quandam, seu dispositionem ad gloriosam resurrectionem et vitam aeternam. de qua: id quod ex verbis illis deducunt. Joan. 6. Qui *manducat meam carnem. et bibit meum sanguinem. habet vitam aeternam, ei ego resuscitabo cum in novissimo die*, Sed de Justino hactenus.

CAPUT V.

Testimonium s. Pii Papae.

Emi vero Pius papa 1. qui eodem tempore sedit in pontificatu «papa Julius Iulianus», statuit po-

nani salis gravem in cos, quorum negligencia aliquid Dominici sanguinis in terrain, vel etiam super alture decideret: itissilque, locum lambi, radi de. ul paid ex Gratiano de consecratione distinct. 2. canon. Si per negligoniam, cl ex lib. 1. decreti bonis, el lib. 1. Burckardi. Quamvis autem non habeamus nunc epistolam ipsam pontificis, tamen salis probabile reddit hoc testimonium, tum auctoritas Ivonis, Burckordi el Gratiani; tum etiam, quod legamus in Tertulliano, Origeue, Cyrille, ci aliis, qui proximi fuerunt iis temporibus, summam diligentiam adhiberi solitam in Ecclesia, ne quid sacramenti hujus ullo modo in lenam decideret. Testimonia Tertulliani, Origenis el Cyrilli, infra suo locu ponentur.

Porro isla cautio argumentum est evidens fidei antiquorum. Si enim panis Eucharistiae non esset corpus Chrisli. nisi representative; non esset adhibenda major diligentia. ne caderet in terram, quam ea sil, quam adhibemus, ne sacra Biblia in torrum cadunt, aut imago aliqua Chrisli. aut aqua Baptismi, aut quam adhibebant Hebraei in conservando manna. aut agno paschali. Quis autem audivit unquam debere lambi, aut radi terram, ubi cecidisset codex evangelii. aut imago, aut manna, aut aqua Baptismi? Ad hoc testimonium, non legi adversariorum responsum.

CAPUT VI.

Tes'timonium sancit Irenaei.

Sequitur Irenaeus. qui eodem sacculo floruit. quo Justinus, licet paulo posterius. Is igitur in lib. 1. contra haereses. cap. 31. disputans contra haereticos, qui negabant Christum esse Filium creatoris cl creatorem mundi hujus, ila loquitur: *Quomodo aulem constabit eis. eum panem, in quo grallae acine sini, corpus esse Domini sui, el calicem sanguinis ejus, si non ipsum fabricatoris mundi l'illum dicant. idest, Verbum ejus. per quod lignum fructificat, defluunt fontes. dat primum quidem l'oenum, post deinde spicam-, deinde plenum trilicum in spica?* Ex hoc loco nos tale arguincilum facimus. Irenaeus probat Christum esse irratorem. cx eo, quod panis per consecrationem tll corpus Chrisli: igitur credebatur reipsa. et non sola significatione mulari panem in corpus Chrisli; natu inulatio realis requirit plane omnipotentiam creatoris, non autem impositio novae significationis.

Ile. pomel ad lme argumentum Petrus innrlyr. libro contra Gardinerum. objecto 02. et 137. Irenacuini non probare Christum esse Filium creatoris vel creatorem ex trnnsinulatioie panis in corpus simin. sed ex eo, quod utitur pane ad corpus suum 'ignilleanduini, et quia Patii gratias agit, cum pano illo ililiir: non cniiu decebat, ul Filius illius Dei, qui esl contrarius creaturi, ulerelur rebus adversarii sui, el ile illis Patri suo gratias ageret.

At coutij: nam iu primis argumentum ex usu

rerum creatoris fecerat Irenaeus in proximis verbis superioribus: dixerat enim solam Ecclesiam recte offerre Deo oblationem cum gratiarum actione cx creatura ejus; haereticos autem offerre non posse, cum non agnoscant cum esse creatorem. Quid ergo opus erat. ul rursus idem argumentum repeteret? Adde. quod illa verba: *Quomodo autem constabit eis clc.* indicant novum argumentum inchoari: alioqui dixisset: Quomodo enim, si haec ratio ad argumentum praecedens perlineret. Deinde, Irenaeus hoc loco ex Eucharistia probat Christum non solum esse Filium creatoris, sed etiam ipsum creatorem, cum ait. non posse constare panem Eucharistiae esse corpus Domini sui. nisi fateantur ipsum esse verbum illud, per quod lignum fructificat. defluunt fontes etc. Ad hoc argumentum nihil concludit, nisi ponamus veram el realcm mutationem in pane fieri. Posset enim Chrislus uti pane ad corpus suum significandum, etiamsi non esset creator illius panis; quemadmodum nos utimur hedera, quam mm creavimus, ad vinum designandum. Immo nec probat hoc argumentum Christum esse Filium creatoris: polesl enim uti rebus creatoris etiam is. qui non est Filius creatoris. Si quid aulem probat, id solum est, Christum non esse adversarium creatoris: nec enim ulerelur rebus ndversarii sui. Al Irenaeus Filium creatoris et creatorem affirmat esse Christum ex hac mutatione panis in corpus suum.

Secundum testimonium est in eodem cap. in illis verbis: *Quomodo autem rursus dicunt, carnem in corruptionem devenire, ei non percipere vitam. quae a corpore Domini et sanguine alitur?* Et paulo infra: *Quemadmodum enim qui esl a terra panis percipiens vocationem Dei. jam non communis panis est. sed Eucharistia ea? duabus rebus constans. terrena cl coelesti: sic et corpora nostra percipientia Eucharistiam, jam non sunt corruptibilia, spem resurrectionis habentia.*

Ex his verbis tria argumenta colligimus. Primum esl: Corpora nosira incorruptibilia fiunt. quia aluntur corpore Chrisli: ergo corpus Chrisli non solum animis percipitur, sed etiam corpore ex Irenaci sententia. At corpus non potest in coelum conscendere, ul ibi gustet Chrisli carnem: ergo vero praesens est in Eucharistia ipsa Chrisli caro. Secundum est: Panis lerrenus post invocationem Dei. seu mysticas preces. non esl amplius communis panis, sed esl cibus constans duabus rebus, una terrena, altera coelesti. Non potest autem res illa coelestis esse, nisi corpus Chrisli: igitur vere esl in Eucharistia corpus Chrisli. Terlium: lia panis mulatur cx terreno in coelestem per invocationem Dei. sicut corpora nosira mutabuntur per Eucharistiam ex mortalibus in immortalia. Sed corpora nosira reipsa lien immortalia. non aulem sola significatione: igitur panis lerrenus reipsa lil corpus Chrisli. non sola significatione.

Ad omnia respondere conantur haeretici. Ad primum Bcza respondet in Cyclope, per Eucharistiam corpora liftri immortalia. quia per cam (Ide conjungimur ipsissimo corpori Chrisli, ex <ju«i tam animus quam corpus vivificatur. Paulo planius id

explicat Petrus martyr, libro contra Gardinerum, objecto 151. ubi dicit, per Eucharistiam corpora nostra fieri immortalia. quia per eam fide apprehendimus Christum: ex ea lide renovatur anima; ea renovatio redundat in corpus. illudque facile patet ille aptum instrumentum Dei, et vitae aeternae capax.

U contra. Aam Irenaeus (vel adversarii fatentur) contendit probare haereticis sui temporis veram carnis nostrae resurrectionem aliquando futuram; idque probat, quia ipsa caro nostra per Eucharistiam coniungitur immortalitati, et vivificatur Christi carni. Al si esset vera adversariorum sententia, Irenaei argumentum vel nihil concluderet. vel certo esset supervacaneum. Nam qui negant resurrectionem carnis, non admittunt illam redundantiam gratiae ex anima in corpus, in qua ponit Petrus martyr totam vim argumenti Irenaei. necque admittunt. quod dicit Beza, Christi corpus animo apprehensum. animam et corpus vivificare. immo dicunt inde sequi, corpus non vivificari, sed solam animam, cum illa sola Christum apprehendat. Deinde. quid est opus urgere tantopere Eucharistiam ad probandam resurrectionem, quod Irenaeus facit, tum hoc loco, tum lib. 5. et alibi? Nam satis erat dicere, Christum per fidem apprehensum vivificaturum animas, et corpora nostra: imperlinens aulem est. unde excitetur illa fides, utrum sumptione Eucharistiae, aut Baptismi. aut solo Dei veritu», aut aliquo miraculo: ista enim omnia nihil sunt apud adversarios. nisi instrumenta excitandae fidei.

Ad secundum respondet Martyr, lib. contra Gardinerum, objecto 152. et 153. Eucharistiam vocari panem non communem, quia est sacramentum ipso, proinde panem sacrum non vulgarem «licet debere. Constare autem, ait. re terrena et coelesti. id est, symbolo, et re significata: licet res significata procul absit, sive, panis. et sanctificatione. Est enim panis res terrena. sanctificatio aulem, quando panis sacramentum efficitur, res est coelestis.

Utraque absurda est explicatio: ac primum rem terrenam esse symbola, rem coelestem esse rem significatam, sed absentem, nullo modo fieri potest. Nam nihil constare dicitur ex eo, quod in ipso est: Eucharistiam autem constare dicit Irenaeus ex dualibus rebus, terrena una. altera coelestis: vult ergo utramque rem esse in ipsa Eucharistia.

Item respondet Martyr, omni no constare posse aliquid ex eo. quod in ipso non est: *nam sermo noster*. inquit. constat eam coelestem, et re significatam: *et lamen res significata saepe longissime abest a voce. Praeterea Paulus dicit. sacramenta veteris Testamenti constituisse ex symbolis et corpore Christi. manducant enim eandem escam nobiscum.* I. Corinth. 10. *et corpus Christi in pro-cui uberat, ut ne natum quidem esset.*

Illic vero prodit suam imperitiam Petrus martyr. Ovis enim unquam dixit, sermonem constare ex voce et re significata? nonne relative opponuntur? ita ut res significata? quomodo igitur potest. aliquid ex oppositis constare? fefellit eum fortasse,

quod dici solet, sermonem constare ex voce et significatione. Sed significatio in ipsa voce est, et relatio in suo subjecto; ac proinde non potest ex ea probare Petrus martyr aliquid constare ex eo, quod in ipso non est. Quod vero addit de sacramentis veteribus ex Paulo, impudens mendacium est. Nusquam enim Paulus dixit sacramenta vetera constituisse ex symbolis. et corpore Christi: nec dixit Patres veteris Testamenti manducasse eandem escam nobiscum, vel supra saepius demonstravimus.

Jam vero illa Altera expositio, qua per rem coelestem intelligunt consecrationem, sive sanctificationem, aequae facile refelli potest. Nam nullam ipsi agnoscunt veram consecrationem panis: quoniam enim nos adhibemus, incantationem vocant: sed solum illis consecratio est panem deputari a Deo ad sacramentali usum, id est, vel repraesentet corpus Christi: (pia consecratio nihil rei ponit in pane, sed merum respectum rationis. Porro Irenaeus de rebus loquitur, non de entibus rationis, cum dicit Eucharistiam constare duabus rebus, una terrena, altera coelesti. Et confirmatur argumentum ex ipso adversariorum testimonio. Nam cum quaeritur. quid sit res terrena, et nos dicimus esse accidentia panis sensibilia: illi clamant, rem terrenam debere esse substantiam. non sola accidentia. Si ergo res terrena, vel vere dici possit res, debet esse substantia: res coelestis, vel res vere dici possit, nonne debet esse etiam substantia? quomodo igitur exponunt per rem coelestem. consecrationem. quae in re nihil est? Praeterea nemo ita loquitur de aliis sacramentis, vel dicat aquam Baptismi constare duabus rebus, una terrena, altera coelesti; vel tamen aqua Baptismi, symbolum est sacramentali, vel panis Eucharistiae. Denique consecratio non habet eam vim. quam tribuit Irenaeus rei coelesti in Eucharistia: ipse enim vult Eucharistiam. quia rei coelesti constat, facere corpora nostra immortalia ex mortalibus. At non habet sola consecratio istam virtutem, vel praesertim secundum adversarios, qui nullam vim tribuunt sacramentis. nisi ad fidem excitandam repraesentando. Veni igitur expositio est, rem terrenam esse id, quod sensu percipitur in Eucharistia (illud enim etsi revera substantia non sit. lamen vera res, et vere terrena est, alioqui sensibus corporalibus apprehendi non posset) rem coelestem esse id. quod creditur, nimirum Christi corpus gloriosum et immortale.

Ad Tertium nostrum argumentum respondet Petrus martyr, lib. 1. contra Gardinerum, objecto 152. et verbis Irenaei colligi contrarium ejus, quod nos volumus. Ille enim dicit, sic mulari panem per consecrationem, et ex communi fieri sacrum coelestem. quomodo per ipsam Eucharistiam corpora nostra limit immortalia ex mortalibus. Vel nostra corpora non mutantur substantialiter, sed accidentaliter tantum: ergo et panis ille non mutatur nisi accidentaliter; quia nimirum ille sacramentum religionis. cum antea cibus esset tantum vulgaris.

Ille respondeo dupliciter. Primo, quae adferuntur similia, debere esse similia in re. de qua disputatur, non aulem in omnibus. Volebat aulem

Irenaeus ostendere, corpora noslra vere resurgere cl liti'i ex mortalibus immortalia: id oslondil hac siinililiidine: Sicut panis communis el proinde corruptibilis per consecrationem lit panis coelestis cl incorruptibilis, ila corpora noslra corruptibilia per Eucharistiae perceptionem tinni incorruptibilia. In qua similitudine id requiritur et sufllcil, ul sicut corpora noslra vere mutantur ct limit incorruptibilia ex corruplibilibns: ila panis ille communis vere mutetur el lini incorruptibilis: utrum auloin id liai per mutationem substantiae, aul accidantium^ imperlinens est. ul palet.

Secundo lamen respondeo cum .Ioann, a I.ovanioin lib. de Eucharistia. Ircnacum loqui de mutatione substantiali, lam panis, quam etiam corporum nostrorum. Nam loquitur de mutatione, quae liet m resurrectione, quando pulveres, seu cineres corporum nostrorum mutabuntur in corpora humana gloriosa et immortalia: id enim apertissime Irciineus demonstrat lib. 5. cap. 2. Ibi enim cum dixisset non posse fieri. quin caro noslra resurgat immortalis, cum nutriatur corpore el sanguine Chrisii. rebus nimirum immortalibus; ita subiungit: *El quemadmodum lignum vilis depositum in terra suo fructificat lempore. el granum trilici decidens in terram. ct dissolutum, multiplex surgit per Spiritum Dei. qui continet omnia, quae deinde per sapientium in usum hominibus veniunt, el percipientia verbum Dei fiunt Eucharistia, quod est corpus, cl sanguis Christi: sic el noslra corpora cx ea nutrita, el reposita in terram, cl resolulain ea. resurgent in suo tempore Verbo Dei resurrectionem eis donante, in gloriam Dei Pairis.* Ul pulchre Irenaeus comparat corpora nostra cum grano trilici, quod in (erra dissolvitur el corrumpitur: virtutem aulem Eucharistiae cum spiritu illo, seu genitale virtute, quae corruptum granum resurgere facil. Nam quemadmodum granum frumenti, etiamsi mutatum fuerit in putredinem; lamen propter illam vim genitalem. quam habet, resurgit in spicam: ila corpora noslra. quamvis in pulverem resolvantur; tamen propter virtuticui receptam a communicatione carnis el sanguinis Domini resurgunt gloriosa cl immortalia. El hoc csl etinin, quod Irenaeus significat, cum ait. corpora noslra consistere. cl augeri cx corpore el sanguine Christi: quia nimirum Eucharistia facil, ul corpora non solum non pereant. sed etiam ul resurgant aucta pluribus donis, quam antea haberent: sicut etiam granum non resurgit simpliciter in granum, scd in spicam, idesl, multiplicatum el aurium.

Unum argumentum ex Ircnaeo pro se adducit Petrus martyr in lib. conira Gardinerum objecto 151. I5G. 157. Nam Irenaeus scribit, ipsum panem esse corpus Chrisii, quod non polesl esse verum, nisi tropice accipiendo corpus Chrisii. lib. 1. cap. 32. *Eum.* inquit Irenaeus. *qui est cx creatura. panem accepit, el gratias egit, dicens: Hoc esi corpus meum: et calicem similiter, qui esi ex ea creatura, quae est secundum nos, suum sanguinem confessus csl.* El libro eodem, cap. 34. *Quomodo constabit eum panem, in quo gratiae actae sunt, esse corpus Domini etc.* El libro eo-

dem, cap. 57. *Accipiens panem, suum corpus confitebatur.*

Respondeo: Irenaeus non significat panem simpliciter esse coipus Chrisii, scd panem m quo gratiae actae sunl, idesl, panem sanctificalum. el factum Eucharistiam, ul Justinus loquebatur.

ἸΥ/.Ι.Υ.΄^ὐ.Π.Ι. Credibile enim omnino est. Irenaeimi eadem voce gracca usum, quam interprez non potuit reddere unica voce, sed per eircumloquulioncrn expressit. Porro. pa»is factus Eucharistia. vere el proprie est corpus Christi. Similis loquulto esset, si quis diceret: Virga .Moysis versa in draconem ambulabat cl comedebat: cl aqua a Chrislo in vinum conversa, colorem cl saporem vini habebat.

Profert etiam aliud argumentum Petrus martyr ex eo, quod Irenaeus dicil, corpore Christi ali, ct augeri corpora noslra. Sed hoc jam csl solutum.

CAPUT VII.

Terlia actas Ecclesiae ab anno Domini
200. ad 300.

Testimonium Tertulliani.

In terlia aetate habemus tres testes, Tertullianum, Origenem. Cyprianum. Tertullianus ad initium anni 200. floruit, el quamvis haereticus fuerit Monlanista in extrema aetate sua, lamen a nullo veterum Patrum reprehenditur hoc nomine, quod erraverit circa sacramentum Dominici corporis. Ilaque polesl ad testimonium dicendum, tamquam auctor antiquissimus cl doctus. admitti, ul etiam eum admittunt haeretici hujus temporis.

Is igitur in lib. 2. ad uxorem. cum hortaretur foemmas Christianas, ul non nuberent gentilibus maritis, praeter alia argumenti., quibus id persuadere nititur, unum suunt ab Eucharistiae communicatione. Nam aul oportebit clam marito sumere Eucharistiam. cl boc vix fieri poterit: aul illo sciente, cl lum exponetur sacramentum contemptui: *Λοη sciet, inquit. Dianius quid secreto ante omnem cibum gustes: et si sciverit, panem, non illum credit esse qui dicitur.* Haec. ille. Ibi Tertullianus salis aperio indicat Eucharistiam non esse panem materialem, licet id videatur esse gentilibus, scd esse Christum.

Respondet Petrus martyr in lib. contra Gardinerum. objecto 1G0. velle Tertullianum dicere, gentiles non scire Eucharistiam esse sacramentum, sed prophanum panem solummodo credere.

Al repugnat ratio grammaticae. Nam Tertullianus ail: *El si sciverit. panem, non illum credit esse, qui dicilur:* non aulem ail: Non illud credit esse, quod dicilur: ccrlo sacramentum esi generis neutri, non masculini. Denique nulla dillicillas eral, vel foeminae Christianae significandi panem illum esse sacrum, quod repraesentaret Christum; ve) viro gentili id credendi. Tertullianus aulem loquitur de re, quam maritus gentilis non facile credere posset, nec luto illi explicanda esset.

Idem Terullinnus in lib. de coron;) mililis,inter alios Christianos ritus ponit summam cautionem . quam adhibebant Christiani, ne aliquid Eucharistiae in terram caderet: *Culicis*, inquit, *aut panis etiam nostri aliquid decuti in terram anxie patimur*. Haec ille: de quo argumento supra diximus in testimonio s. Pii papae.

Idem Tertullianus in lib. de resurrect, carnis probat, vere carnem resurrecturam, cl non solani animam salvandam, ex eo, quod omnia sacramenta per corpus transeunt ad animam: *Caro*, inquit, *abluatur, ut anima emaculetur: caro inungitur, ut anima consecratur; caro corpore, et sanguine Christi vescitur, ut anima de Deo saginetur*.

Respondent Petrus martyr loco citato . el Beza in Cyclope, et Boquinus in libro de coena Domini, a Terulliano vocari corpus Christi, ipsum sacramentum corporis . quia repraesentat per modum signi ipsum verum corpus Christi.

At si ila csl, argumentum Tertulliani concidit. Dicent enim haeretici, qui negabant veram resurrectionem, quod sicut sola anima verum corpus Christi percipit, caro aulem non ipsum corpus, sed ejus figuram: ila solam animam vere cl proprie resurgere, carnem aulem non vere el proprie, sed metaphorice.

Idem denique in libro de idololatria reprehendens quosdam, qui artifices idolorum ad sacerdotium. vel T.erte diaconatum promovebant: *Proh scelus*. inquit, *semel Judaei Christo manus intulerant. isti quotidie corpus ejus laccessunt. o manus praecidendae* eic. Ac eerie non conferret Tertullianus crimen eorum . qui indigne tractant hoc sacramentum, cum Christi crucifixione. nec manus illas praecidendas diceret, si lanium putaret esse in sacramento corporis Christi liguram. Nam etiam si injuria imaginis refertur (ul supra diximus) ad exemplar; lamcn quando non ill ea intentione, ul laedatur exemplar, non csl crimen ullo modo conterendum cum injuria quae lit ipsi exemplari in se. Tertullianus aulem non loquitur de illis . qui dedila opera, cl ul Christum injuria afficerent, sacramentum ejus violabant: sed de illis , qui cum peccatores essent, audebant corpus Domini tractare et porrigere communicaturis.

Sed videamus quid illi ex Tertulliano ndferant. Tria igitur testimonia ex illo producant. Primum est lib. 1. contra Marcionem, paulo ante medium: Sed ille, inquit, *usque nunc nec aquam reprobat creatoris, qua suos abluit, nec oleum, quo suos ungit, nec mellis et lactis societatem, quo suos infantat, nec panem, in quo ipsum corpus suum repraesentat*.

Respondeo: Verbum Repraesentandi ambiguum c-t: ignilcat enim praesentem rem aliquam facere. sive reip>a. sive in signo aliquo, vel imagine. V. ul omittam testimonia Ciceronis, el etiam sanctorum Patrum, qui frequenter utuntur hac voce ad significandum rem aliquam vere et proprie prir-1-nP'm exhiberi: Tertullianus ipse utriusque sgnilii-itionis exempla praeberet potest, lib. 4. in Marclonem. circa uu-dium: *Itaque*, inquit, *jam re-j>ra> ii/i.n eum: Ille est Filius meus etc.* ubi dic-t Deum Patrem, qui aliquando promiserat Filium,

eundem repraesentasse, cum ali in monte Tliabor *Ille est Filius* meus; ubi apertissime vocat repru-scnlare, exhibere reipsa: el in libro conlm |»n-xcam vocat Filium Patris repraesentatorem, qui. revera Pater est in Filio. Sed ipse idem in lib. (l, pocnilent. distinguit minitemini. reipsa continu-sum. ab adulterio per concupiscentiam in nieni repraesentatum : ubi repraesentare est exhiben non reipsa: sed in imagine.

Cum ergo vox ambigua sit, non potest recte ull modo colligi. Tertullianum loqui de repraesentatione in signo, el non in re; imino contra potius, quia magis proprie dicitur repraesentari, quod r- psa exhibetur, quam quod solum in signo: proba bilius colligetur Tertullianum loqui dc repraesentatione, qua reipsa corpus Domini exhibetur.

Quare Petrus martyr lib. conira Gardin. objeci l<>. tractans hunc locum Tertulliani, fatetur noi posse ex hoc solo loco aliquid certi concludi, oportere ex aliis locis, venari mentem Tertulliani, cl remittit nos ad alium locum, quem nos paul-post excutiemus.

Secundo testimonium proferunt ex lib. 3. con Ira Marcionem. cl ex libro contra Judaeos: namca dem verba in utroque libro habentur. Sic er^ . Tertullianus in libro conira Judaeos, ail: *Dclw ligno Deus per Ilieremiam insinuat, quod esseti. dicturi, Venite mittamus lignum in panem ejio Utique in corpus ejus lignum missum est: sic enim Christus revelavit. panem corpus suum appellans. cujus retro corpus in panem propheto nuntiavit*. El rursus sic ait lib. 3. in .Marcionem: *Iloc lignum, et Jlieremias tibi insinuat dicturi praedicans Judaeis: Venite mittamus lignum in panem ejus, utique in corpus. Sic enim Deus h evangelio quoque vestro revelavit, panem corpus suum appellans, ut el hinc jam cum intolligas corporis sui figuram panis dedisse, cnju.' retro corpus in panem prophetes figuravit*.

Respondeo: Hic locus catholicis favet, non hae relicis, si sententia Tertulliani diligenter considerclur. Nam scribit ipse apud Hicremiam in per panem intelligi corpus Christi; quod in ligno crucis alixurn fuit: atque addit Christum ipsum ila explicuisse prophetiam Illicrmiae, cum dc pane Eucharistiae dixit: *Hoc est corpus meum, quod pro ro bis (radetur*.

Ubi nccessc est per panem apud Ilieremiam non accipere panem materiale, qui significet corpus Christi (ul haeretici loquuntur dc pane Eucharistiae) sequeretur enim panem luisse crucilixum, non aulem ipsum Christum, si ita acciperemus eo lneo panem: sed accipere cogimur per panem, ipsum verum Christi corpus, quod est panis vitae, linque Jlieremias loquitur quidem ligurale. sed Iropu* non est in eo, quod panis dicatur corpus, quia sil corporis signum: sed in eo, quod corpus dicatur panis, quia nutrii animas nostras instar panis: ut etiam recte exposuit Laclanlius lib. 4. divin. Institut. cap. 18. ul l dicil corpus Domini voenri panem a Iliercmia, quia est cibus, - et vita hominum, qui credunt in cum. Sed Christus per Terullianum declaravit prophetiam Illicrmiae, cum ait d? pane: *Hoc est corpus meum*: ergo Christus non

pane materiali dixit: *Hoc est corpus meum*; sed de pane coelestis, qui est verus corpus ejus. Nam si Dominus de pane materiali dixisset: *Hoc est corpus meum*, sequeretur, panem materiale inisse pro nobis crucifixum: de illo enim pane dixit: *Hoc est corpus meum*, secundum Tertullianum, de quo dixit Hieremias: *Mittamus lignum in panem ejus*. Quare ex sententia Tertulliani, illud pronomen, *Hoc*, demonstrat quidem panem; sed panem coelestem, vel certe demonstret panem terrenum, non qui maneat; sed qui mutetur in corpus Christi, ut sensus sit eorum verborum (secundum Tertullianum) *Iloc est corpus meum*, id est. Hic panis, quem vobis porrigo, non est panis communis, sed est ipsum corpus meum: vel. Hoc, quod hactenus fuit panis communis, jam est corpus meum.

Porro illa verba obscurissima Tertulliani ex lib. 3. contra Marcionem: *Hinc intelliges corpori sui figuram panis dedisse*, non significant Christum dedisse apostolis figuram corporis sui, non ipsum corpus: alioqui non diceret corporis figuram panis, sed figuram corporis panem dedisse. Significat igitur Christum dedisse, id est, explicuisse, sive impleuisse figuram corporis sui, quam in pane Hieremias posuerat. Itaque sic ordinanda sunt illa verba; Hinc intelliges corporis sui figuram; figuram, inquam, panis, id est, in panis vocabulo latentem, Christum aperuisse; unde subjungit; *Cujus retro corpus in panem propheta figuravit*. Esi enim antithesis quaedam in his verbis notanda: nam sicut Hieremias panem dixit, cum significare vellet corpus Domini; sic e contrario Dominus corpus suum esse dixit, cum 'panem vitae discipulis daret.

Sequitur Tertius locus cx lib. 4. contra Marcionem, ubi sic legimus: *Acceplum panem, et distributum discipulis, corpus suum illum fecit; Hoc est, corpus meum dicendo, idesl, figura corporis mei. Figura mitem non fuisset. nisi veritatis esset corpus.*' '

Respondeo: Priora verba hujus testimonii. quod omnes Sacramentarii tamquam Achillem quandmi in primo acie constituunt: pro nobis maxime faciunt: posteriory aulem nihil obsunt caussae nostrae. Illud enim: *Acceplum panem corpus suum* 1° cil dicendo: *Hoc est corpus meum*, aperte indicat panis rcalem mutationem in corpus Christi ; illud autem: *Illoc est figura corporis mei*. non significat (ul Sacramentarii ci edunt) panem Euihari-tiae esse figuram corporis Domini. sed quod fuit ilim figura in Testamento veteri, nunc, in corporis venialem osse mutatum. Conjungitur enim illud, *Figura corporis mei*. non cum voce proxime praecedente. *corpus meum*, sed cum pronomine, *Hoc*. ul sit hic sensus; Acceplum panem corpus suum fecit, dicendo. Illoc, idesl. panis, qui oliin fuit figura corporis mei, nunc csl corpus meum: ubi pro-nomen, *Illoc*, demonstrat panem, non qui manet, sed qui mutatur, ul supra diximus.

Id aulem ita esse probatur Primo ex illis verbis sequentibus: *Figura aulem non fuisset, nisi veritatis esset corpus*. Si enim per figuram intelligeret Eucharistiam, non diceret, *non fuisset*, sed , non esset: loquitur igitur de figura Testamenti vel

leris, quae sine dubio vora figura non fuisset, nisi corpus veterum ei responderet.

Secundo idem patet ex verbis paulo infra sequentibus: *Cur. inquit. panem corpus suum appellat. cl non magis peponem, quem Marcion cordis loco habuit, non intelligens veterem fuisse islam figuram corporis Christi, dicentis pcrHicremiam: Venite conjiciamus lignum in panem ejus. scilicet crucem in corpus ejus? Hague illuminator antiquitatum quid tunc voluerit significasse panem. salis declarant, corpus suum vocans panem. Ubi Tertullianus dicil. Christum vocasse corpus suum panem, non peponem, aul aliquem alium cilmrn. ul impleret figuram llicrmiae. qui nomine panis significaverat Christi corpus: non ergo Christus instituit in Eucharistia figuram corporis sui. ul adversarii volunt, sed implevit figuram veterem cx pane conficiendo corpus suum.*

Tertio ex verbis aliis sequentibus, ubi explicans prophetiam Jacob, Genes. 49. *Lavabit in vino stolam suam: et in sanguine uvae pallium suum. Stola*, inquit. *carnem demonstret*, et *vinum sanguinem. Haec et nunc sanguinem suum in vino consecravit: qui tunc vinum in sanguine figuravit*. Ubi notandum, quod sicut apud Hieremiam panis significabat corpus, quia corpus Domini est cibus fidelium, ut supra diximus: ita vinum apud Jacobum patriarcham significat sanguinem Domini, quia sanguis Domini est potus fidelium. Christus autem ut explicaret istas figuras, seu vaticinia, corpus sub specie panis, et sanguinem sub specie vini nobis tradidit: et sane si non verum corpus et sanguinem reipsa dedisset, non recte explicuisset, vel impleisset vaticinia. Nam ita Hieremias per panem verum corpus, quam Jacob per vinum verum sanguinem praenunciavit, ut Tertullianus dicit. Illa autem verba Tertulliani: *Qui tunc vinum in sanguine figuravit*, referuntur ad illa verba Jacobi, *in sanguine uvae pallium suum*. Vult enim dicere per sanguinem uvae, intelligi vinum, sed per vinum intelligi sanguinem Domini, ut ipse explicat, cum ait per stolam carnem, per vinum sanguinem demonstrans.

Quarto lienique idem palet ex progressu lotius libri. Nam propositum ejus cral ostendere Christum in evangelio non destruxisse Testamentum xelus . sed illud implesse. Itaque percurrit Tertullianus plurima Christi opera, ac demonslral Christum in munibus illis dedisse operam, nl impleret figuras logis: igilur hoc etiam loco non inducit figura n institutam in Testamento novo, sed impleiio- nein tantum veterum figurarum.

CAPUT VIII.

Teslimonium Origenis.

Origenes, qui Tertulliano non multo posterior fuit, nullis in locis de sacramento Eucharistiae loquitur: ac Primum homil. 13. in Exod.exponens cap. 25. ejus libri, cum hortari vellet populum , ul non contemnere! verbum Dei,adducit exemplum

ddigenllac omnium Cliristinnonnn in conservando Chrisii corpore: Volo. inquit, vos *admonere religionis vestrae exemplis: nostis . qui divinis mysteriis intéresse consuevistis, quomodo cum suscipitis corpus Domini, cum omni cautela, el veneratione servalis.no. ex eo parum quid decidat, ne consecrati muneris aliquid dilabatur : reos enim ros creditis, el recte creditis. si quid inde, per negligentiam decidat.* Ilacc ille. Porro adversarii, neque corpus Domini servant, cum non agnoscanlsacramentum, nisi in usu. neque consecrant. neque reos se putant, si quid illius panis, mi vini in terram cadat. El merito non putant.quia nihil nisi panem habent: at si vere corpus Domini haberent, aul habere se'crederent, ccrle vel diligentissime conservarent . ul semper Ecclesia ferit, aul se aperle impios el sacrilegos testarentur. Vd hoc testimonium, ut cliam ad sequens, non vidi responsionem adversariorum.

Alterum testimonium Origcnis est in homil.* a. in diversa loca ovnngeii, in qua tractat de puero Centurionis: *Quando sanctum cibum , illudque incorruptum accipis epulum.quando vitae pane, et poculo [rueris. manducas el bibis corpus el sanguinem Domini, tunc Dominus sub lccium tuum ingreditur. El lu ergo humilians temetipsum. imitare hunc Centurionem, el dicito: Domine non sum dignus, ut inires sub levium meum.d bi enim indigne ingreditur, ibi ad iudicium ingreditur accipienti.* Haec ille. Sane ista non possunt recto dici nisi de vero corpore Domini. quod vere oro corporis accipiat. Nam si loqueretur Origenes de corpore Domini per melonymiam, idesl, dc pane significante corpus Christi , non vocaret cum panem incorruptum epulum, nec ei dici vellet: *Domine non sum dignus etc.* Si vero loqueretur do ipso Christo per panem significato. qui per fidem accipitur, non diceret: *Ubi indigne ingreditur, ibi ad iudicium ingreditur accipienti.* Nam secundum adversarios Christus per fidem non polesl accipi nisi a piis, et ad vitam ; quod enim indigno accipitur ab impiis , non esi nisi externum symbolum, secundum adversarios. Al Origenes illi, qui ingreditur ad pios cl impios, viill dici: *Domine non sum dignus*, ergo vel vull adorari cl invocari panem , quod esl absurdissimum; vel vull sub illis speciebus vere Christum ipsum contineri.

Tertius locus esl homil.7.in libro Numcri:Trtnc, inquit, *in aenigmate, est manna cibus, nunc autem in specie caro Verbi Dei, el verus cibus, sicut tpse dicit.quia caro mea vere esl cibus.*Ilacc ille. Al ccrle species cum aenigmati opponitur,idem significat, quod veritas collala figurae. Si aulem Eucharistia esset corpus Chrisii solum tropice: non in specie, sed in aenigmate dici deberet caro Domini: nam etiam manna eral corpus Domini tropice. idest. significative.El confirmatur argumentum ex verbis praecedentibus, ubi Origenes dicil Hebraeos habuisse Baptismum in aenigmate , dum lmsirenl m ire rubrum, nobis aulem in specie per Baptismum conferri regenerationem. Al vera regeneratio nobis datur in Baplismo.quam non dabat, sed adumbrabat solum transitus maris rubri :

ergn eodem modo vora caro nobis datur in Eudiarislia.quan) non dabat, sed in aenigmate significabat Manna Judaeorum.

Ad hunc locum respondent adversarii, oc maxime Petrus martyr in libro contra Gardinerutn part. I. Origcnem loqui dc modo loquendi, non de existcnlia rerum, idesl. asserere Judaeus habuisse corpus Chrisii in aenigmate,quia non declarabatur eis, quid significaret manna: nobis aulem dari ia specie, quia aperte nobis dicitur, quid significet panis Eucharistiae.

Sed fallitur, aul fallit Petrus martyr. Nam Origenes utrumque dicil, cl Deum loquulum oliin in aenigmate, nunc aulem aperle loqui: el Deum dedisse in aenigmate, quod nunc in specie dat. S enim ail: *Verumlamcn Moyses. priusquam rictiperel Aethiopissam, non esl scriptum . r/uiaiu specie loquulus sil ei Deus, et non in aenigmate: sed ubi accepit Aethiopissam , tunc dicit de tu Deus, quia os ad os loquar ad eum. in specie. cl non in aenigmate. Modo enim cum Moyses renit ad nos, el conjunctus esl huic, nostrae Aethiopsae, lex Dei. jam non in figuris, et imaginibm. sicut prius, sed in ipsa specie veritatis agnoitur: et quae prius in aenigmate designabantur, nunc in specie, el veritate complentur.* Ilacc ille, Vides hic non solum Deum clarius loqui .sedetiam reipsa praestare , quae in aenigmate designabal? Eucharistia igitur veram carnem continet, quam in aenigmate manna designabat.

Videamus nunc quid illi conira nos adierant el Origenes. Profert Petrus martyr loca se\ Origcnis in libro contra Gardincrum . objecto 1G2. et sequentibus, quae tamen, aul nihil concludunt, aul nobis magis, quam adversariis favent. Primus locus esl ex homil. 1G. in Numeros: *Bibere*, inquit, *dicimur sanguinem Chrisii non solum sacramentorum ritu, sed etiam cum sermone, ejus recipimus.* Haec ille. Hinc adversarii probare nituntur in sacramentis non bibi sanguinem Christi. nisi spirilualiter, sicut non nisi spirilualiter bibitur in concione.

Al contrarium polins sequitur. Non enim dicil Origenes eodem modo bibi Christi sanguinem in sacramentis, quo bibitur in concione ; immo cum distinguat hos duos modos,indicat esse modos diversos; cl per hoc bibi in concione spirilualiter, in sacramentis autem reipsa.

Secundus locus esl ex commentario Origcnis in cap. 2G. Matthaei, ubi sic. legimus: *Panis iste, quem Deus Verbum corpus suum esse. [aletur, verbum esl nutritorium animarum.* Notat Martyr panem ipsum vocari corpus Chrisii : proinde panem materiale esse in Eucharistia.Deinde addit: cum panem dici verbum . quia sacramenta sunl verba visibilia. Addit denique non posse panem dici verbum nutritorium, si per transubstantialmentem evanescat: id enim quod nihil est, nun potest aliquid nutrire.

Respondeo: Origenes praetermisso literal! sensu omnibus nolo, exponil mystice lotum hunc locum. Nec per panem intelligil panem materiale, qui sil verlm visibile : sed intelligil sermones Chrisii, sen verba Dei non visibilia, sed audibili;

dicil enim hoc verbum esse verbum <le Doo Verbo procedens, cl panem do pane coelesti, idesl, esse sermonem quern loquitur Christus, qui esl Deus Verbum. cl panis coelestis. Vide lotum locum tract. 35. in Matthaeum, el nihil dubitabis, quin my-Slica sil, non lileralis Origcnis expositio.

Tertius locus esl in homil. 7. Levilicum , ubi postquam dixerat Origenes, carnem Chrisii esse verbum Dei, subiungit: Si *enim* secundum file-ram sequaris fioc, *quod dictum esl: Msimandu-meritis carnem meam, el biberitis sanguinem meum, occidit haec Utera*. Ubi videtur non admit-tere ullum ulium sensum. nisi mysticum.

Respondeo Primum: Si quid probal hoc testimo-nium, solum probal non agi de Eucharistia in G. cap. Joan, non aulem probal in Eucharistia non esse verum Christi corpus. Nam etiam adversarii duceni Joan. G. non agi de Eucharistia: et tamen non concederent, carnem Christi non manducari , nisi audiendo concionem: hoc enim esset plane tollere sacramentum Eucharistiae.

Dico Secundo, illa verba : Nisi *manducaveritis carnem filii hominis*, Iribus modis exponi posse. Ino modo prorsus mystice el figurate, cl hoc mo-do exponit hoc loco Origenes. dum per carnem Domini intelligit sermones divinos. Altero modo prorsus ad Hieram, idesl , sine ulla adjunctione inyslerir.ct hoc modo acceperunt Capharmiilae.qui putarunt edendam Chrisii carnem.quomodo come-duntur caclcrne carnes, idesl, eam lacerando et consumendo: et de hoc sensu recte dicil hoc loco Origenes: *J.ilera occidit*: el Augustinus lib. 3,do-clrinae christianae, cap. IG. dicil, verba Domini ila ad lileram accepta , scelus quoddam sonare. Tertio modo non omnino ad lileram. nec omnino figurate, sed ad lileram quoad substantiam rei, el manducationis,figurate autem,quoad modum man-ducationis, ul videlicet sensus sil manducandam vere Cbrisli carnem, sed sine ulla sui laesione, ul supra diximus in explicatione sententiae s. Augu-stini dc bis verbis: atque hunc sensum hoc, loco O-rigenes non attingit, sed non rejicit; el homil. 7. in Numeros,eundem aperle recipit cum de Eucha-ristia ad lileram exponit illa verba: *Caro mea vere esl cibus*.

Quartus locus esl homil. 9. in Levilicum prope finem: Aon *haereas in sanguine carnis,sed disce potius sanguinem Verbi, et audi ipsum Ubi di-centem, quia hic sanguis meus est, qui pro vobis Qfuiue.lur in remissionem peccatorum*. Hic Pe-trus martyr doceri contendit. ul non existimemus in sacramento esse verum sanguinem carnis Domi-nicae: sed erigamus mentem ad significationem Verbi. Si enim revera sanguis Domini esset in Eu-charistia. oporteret illi inhaerere, ul preliu nostro illudque submisso adorare.

Respondeo: Toto coelo hoc loco aberrat Petrus martyr cum aliis Calvinistis.dum existimat sangui-nem Verbi esse praedicationem, seu significatio-nem verborum Domini. Vocat enim Origenes san-guinem Verbi, sanguinem verum et corporalem Dei Verbi, idesl. Christi: ac monet ul non inhae-reamus in eo sanguine, tamquam in sanguine car-nis, ac si nihil esset, nisi sanguis quidum huma-

nus:sed consideremus cum esse sanguinem ipsius Dei. quo redempti sumus. Vel (quod videtur pro-babilius) monet, ul non haereamus in sanguine carnis , idesl, in sanguine vitulorum el hircorum, do quo loquitur Moyses in eo loco Levilici; sed eo dimisso ascendamus ad sanguinem Dei Verbi, qui per sanguinem illum vitulorum el hircorum signi-ficabatur. Inelligerc aulem Origenem per sangui-nem Verbi ipsum verum ct corporalem Chrisii sanguinem, patet, quia de hoc sanguine Verbi di-cil Origenes. eo nos esse redemptos.At non sumus redempti significatione verborum, sed veri sangui-nis effusione,liem dicil de hoc sanguine, scriptum esse: *Ille esl sanguis meus, qui pro vobis effun-detur*. At haec verba verba non possunt intelligi de concione, sed dc vero sanguine, ut palet. De-nique addit ibidem Origenes haec verba: *Novii qui mysteriis imbutus esl. cl carnem el sangui-nem Verbi Deirnon ergo immoramur in his,quae el scientibus nola sunl. el ignorantibus patere non possunt*.I bi Origenes dicil fideles salis nosse, quid sil caro, cl sanguinis Verbi Dei; infideles au-lem ncc scire, nec discere posse, nisi prius ad fi-dem veniant. At quid sil concio, quid passio Chri-sti praedicata, etiam infideles noriml: omnibus c-nim in commune praedicatur evangelium; non igi-lur loquitur de concione, sed de mysterio ollis-simo Eucharistiae, ipiod infideles non noriml, nec discere possunt. Vides quomodo testimonium Ori-genis contra nos allatum maxime nobis faveat?

Quintum testimonium sumunt ex commentario in cap. 15. Matthaei,ubi Origenes tractans illa ver-ba Domini: *Quod intrat per os, non. coinquinat hominem*; quaedam dicil de hoc sacramento, quae Petrus martyr el alii Calvinislae pro sua sententia adducunt. Primo dicil. corporalem esum Eucha-ristiae rem esse indifferentem, idesl, ncc bonum, nec malum: *Quod, inquit.ad esum per se attinet, neque ex hoc. quod non edimus de pane, verbo Dei ct per obsecrationem sanctificato.fraudamur aliquo bono: neque ex edendo abundamus ali-quo bono: siquidem caussa defectus est malitia, peccataque.: ct abundantiae caussa est justitia, el reda facia*. Ilacc ille. Al si esset in Eucharistia reipsa Domini corpus, recte prodesset vi sua, el non solum ex bonitate sumentis. Secundo dicil, in Eucharistia esse materiam panis.quae in seces-sum emittitur: *Et ille cibus, inquit, qui sanctifi-catur per verbum Dei. el orationem, juxta id. quod habet materiale, in venirem abit, cl in se-cessum emittitur*. El mira: Aec *materia panis,sed super illum dictus sermo est, qui prodest non in-digne Domino comedenti illum*. Tertio.vocal Eu-charistiam corpus typicum el symbolicum. el di-stinguit illud a vero Christi corpore: *El haec q'ti-dem. inquit , de typico symbolicoque corpore. Mulla porro ct de ipso Verbo dici possent, quod facium esl caro, verusque cibus etc*. Quarto dicil. corpus Chrisii non posse manducari a peccatori-bus: Si *fieri posset, inquit, ul quis malus adhuc perseveret. edat Verbum factum carnem, cum sil Verbum, ct panis rivus . nequaquam scriptum esset: Quisquis ederit panem hunc,vivet in aeter-num*. Ob haec loca ila triumphat Pelius martyr.

ni dical lib. 1. contra Gardincrum , objecto IGD. *Locum hunc nuniquom nobis excutiet: verba ita sunl perspicua, ut nullis ambagibus, aul commentis possint mitigari.*

Ad hacc loca quidam respondent, commentario .sta non esse integrae fidei, neque omnino constare, an sint Origenis: modus enim loquendi (quidquid sil de re) non parum dissonat ab bis locis , quae nos supra citavimus cx veris libris Origenis.

Alii respondent, Origcnem hoc loco non loqui de Eucharistia, sed de pane quodam sanctificato , qui dabatur catechumenis loco Eucharistiae, de quo scribit etiam Augustinus lib.2. de peccatorum meritis, cl remissione cap. 26. qui panis recte dici poterat corpus Domini symbolicum . quia repraesentabat Eucharistiam, cmn ejus loco daretur. I - nom obstat huic explicationi , quod Origencs de isto pane indigne, manducato inlcillical Apostolum 1. Corinth. 11. ubi ait: *Propter hoc multi inter ros imbecilles, et dormiunt nulli.* Nisi forte Origencs extendere voluerit verba illa Pauli, quae proprie ad Eucharistiam perlinent, ad panem illum catechumenorum; nam suo modo , idesl , servata proportione, peccat etiam , qui contemnit panem illum sanclificatum, licet mullo minus , quam qui despicit Eucharistiam.

Sed his omissis, respondeo illa omnia, quae Origenes dicil, posse, recte intelligi de sacramento Eucharistiae. Ad Primum igilur respondeo, loqui Origcnem praecise de esu corporali Eucharistiae, abstrahendo a bonitate, vel malitia sumentis; cl hoc modo verum est. esum illum non prodesse , si adsit; nec obesse, si absit. Nihil enim prodest comedere corporaliter Eucharistiam, nisi adsit etiam spiritualis manducatio: quia hic cibus mentis est, non ventris: neque obesi non manducare, si non ex contemptu. sed aliqua jusla de caussa omitatur sacramentalis manducatio. Neque ex hoc colligi debet. Eucharistiam esso rem indifferentem, et non habere vim sanctificandi , nisi ex fide sumentis. Nam non dicil Origencs, eam non habere vim cx se, sed dicil non exercere eam vim in eos , qui indigne sumunt; quod est verissimum.

At. inquires, *comparai Eucharistiam Origencs cum cibis communibus, qui sunl vere indifferenles.* Hespondeo: Non comparat, quoad omnia, sed solum quoad effectum: alioqni idem ipse dixerat, panem illum saucium vim habere sanctificandi cx verbo Dei, quo consecratus esi.

Al Secundum respondeo: Materiale, good in setosum abii, appellari ab Origene accidentia visibilia. Neque obstat, quod ait Pelrus martyr, illa jccitl' otia ad toruiam potius perlinere , quam ad materiam, cum sint qualitates quaedam, idesl. ac. idt ul?li s formae. Nam hoc loco non vocatur aliquid materiale, respectu formae naturalis, sed respectu siiiicliiiealiums el significationis. El praeterea i X accidentibus Eucharistiae principale est m.igmltudo , in qua fundantur omnia aha: magnitudo aulem ad materiam potius , quam ad formam pertinet.

Ad Terliuui respondeo : Symbola panis olvim recte dici corpus typicum ct symbolicum , modo

sane cl catholice inlcillicalir: omnes enim calholici Eucharistiam sacramentum esse dicunt, signum seu symbolum rei sacrae , idesl, corporis Chrisli, Sed quaestio est inter nos cl Sacramentarios, ulrum hacc symbola sint rei absentis, an praesentis: nos enim dicimus sub illis symbolis vere contineri corpus Dominicum, illi negant. El praelern ipsum verum corpus, ul est in Eucharistia, est typus ac symbolum sui ipsius, ul fuit in cruce, elui est nunc in coelo. Nam non solum per Eucharistiam commemoramus passionem Domini, sed etiam accipimus pignus aeternae gloriae. Ab lioc igitur corpore symbolico cl simul vero, distinguit!) - rigenes Verbum incarnatum, ul extra sacramentum fide accipitur.

Ad Quartum respomlcoiOrigenem loqui de manducatione corporis Chrisli extra sacramentum, cum dicil non posse ab impiis manducari. El hoc etiam verissimum e>l: nam extra sacramentum manducatur solum spirilualiler. Loqui aulem Origencimk manducatione extra sacramentum. palet, lumquu distinguit hanc manducationem a manducaliuoe panis sanctificari per verbum Dei, qui csl Eucharistiae sacramentum; tum etiam, quia allegat illa verba Joan. G. *Oui manducat hunc panem, rivet in aeternum;* quae verba non inlcilgunlur dt Eucharistia, sed de ipsa Chrisli incarnatione. Distinguantur enim eo loco a Domino duo panes. Lnus, qui jam tunc praesens emi. cl lidc comedendus erat, idesl. Verbum incarnatum; cl de hoc dicil: *Ego sum panis rivus, qui de coelo descendi: qui manducat hunc panem . rivet in aciernum.* Alter futurus, in sacramento videlicet, eide hoc subjungit: *El panis, quem ego dabo, can mea csl pro mundi vita.* Denique mirum csl, cor tantam vim faciant in hoc loco adversarii, cum nihil esse putent in G. cap. Joan, quod ad manducationem sacramentalcm pertineat.

Ultimum testimonium Origenis sumunt cxlib.8. contra Celsum, paulo ante medium ; ubi sic ait: Vos, *qui rerum omnium conditori placere studemus, cum precibus el gratiarum actione pro beneficiis acceptis, oblatos panes edimus.* Ibi Eucharistiam panem vocat.

Respondeo: Hic locus maxime nobis favet. Nam non ait Origencs, nos panes simpliciter edere. sed pones imitatos in corpus Christi; sic cmm ait: *Oblatos panes edimus corpus sanctum quoddam per prcws effectos. el sanctificans eos . qui cum sancio proposito ipso utuntur.* Quibus verbis non solum dicit Origencs, panes mulari iu corpus, sed etiam offerri Deo. cl sanctificare homines: quorum utiunique negant adversarii.

At instat Pelrus martyr libro contra Gardincrum objecto 1G8. Origcnem non dixisse, mulari panes in corpus sanctum Christi, sed in corpus quoddam sanctum, illud cmm, *quoddam.* est diminui mini, ul cum dicimus: Ille est quidam Iridorus, lachrytne sunl quidam sanguis.

Respondeo: Si Origencs dixisset. panes mulari in quoddam corpus Christi, haberet locum adversarii objectio: significari enim posset panes mutari in corpus non verum, sed repraesentativum. At non it i dixit, sed mulan in sanctum quoddam corpus:

ubi illud, *quoddam*, non csl dimimilivum, sed de-
clornlivum in confuso veri corporis Domini. Noluit
riiiii Origens ethnico palum dicere, panes mulari
in corpus Chrisli, no daret illi occasionem magis
irridendi mysteria. quae non intclligcbal: sed dixit
obscurius, mulari in sanctum quoddam corpus ;
quod corpus notant fideles cujusnam esscl.

CAPUT IX.

Testimonium s, Cypriani.

Tertius leslis in eadem Tcrlia aetate. csl s. Cy-
prianus, qui passus csl anno Domini 259, vel cir-
citer. Is igilur in serm. 5. qui csl de lapsis, repre-
bendens eos, qui posl negatum Chrislum ad sacra-
mentum Eucharistiae accedebant, non prius per
debitam poenitentiam purgati: Vis, inquit, *infer-
tur corpori ejus el sanguini: el plus modo in
Dominum manibus atque ore delinquunt, quam
cum Dominum negaverunt*. Haec ille. Al profe-
cto incredibile videtur Cyprianum sensisse, majus
esse peccatum indignis manibus tangere signum
aliquod, scu figuram Chrislum repraesentantem ,
quam Christum ipsum negare. Quis enim ila desi-
percl, ul diceret.gravius peccare, cmn.qui langerei
librum evangelii, aul imaginem crucifixi cum con-
scientia pccali. quam cmn, qui Chrislum coram
perscquulorc ncgorelVVull igilur Cyprianus dicere,
cos. qui indigne sumunt Eucharistiam.ipsam Chri-
sli personam in se. el immediate injuria allicere,
cl propterca gravissime peccare, el gravius (sal-
tern ex bac parle) quam ii faciant, qui Chrislum
negando, in fidem cl honorem ejus peccant. Ibi-
dem narraisanclus Cyprianus quatuor miracula,
quae facta fuerant in cos . qui indignis manibus
corpus Domini Iraclarc voluerant,quae salis abun-
de arguunt non esso Eucharistiam signum Ianium
Dominici corporis, cum nulla ejusmodi miracula
legantur in cos edita, qui alia signa indigne tracta-
runt, praesertim cum illi , de quibus loquitur Cy-
prianus, non ex contemptu, vel odio Chrisli ad sa-
cramentum accederent.

Exslat inter opera Cypriani sermo dc cocna Do-
mini, qui etsi Cypriani episcopi carlbaginensis. de
quo nunc agimus, esse non videatur: lumen csl o-
mnino antiqui alicujuS, el doctissimi, ac sanctissi-
mi Patris, ul adversarii latentur. Inde igilur pel-
miissub nomine Cypriani duo, vel tria clarissima
testimonia.Primum est in principio sermonis: (*oe-
lia disposita in 1er*sacramentales, epulas obvia-
verunt sibi inslilula antiqua et nova : et con-
sumpto agno, quem antiqua traditio propone-
bat, inconsumptilnlem cibum magister apponit
discipulis*. Do. hoc loco supra disseruimus, ubi e-
gimus de figuris .sacramenti hujus, atque ostendi-
mus conlra Petrum martyrem per cibum incon-
sumplibilcm non posse inlelligi panem . qui non
minus consumitur, quam agnus : neque corpus
Chrisli. ul sola fide mandueaiur. quia eo modo ha-
buissent eundem cibum Judaei in agno paschali .

qticm nos in Eucharistia, ct propterca non recle
opponeret Cyprianus cibum consumplibilem datum
Judaeis, cibo inconsumplibili, qui datur Chrislia-
nis.

Secundum testimonium habetur paulo inferius :
Panis isle., inquit, *quem Dominus discipulis por-
rigebat, -non effigie, sed natura mutatus, omni-
potentia Verbi factus est caro, et sicut in perso-
na Chrisli humanitas apparebat, et latebat divi-
nitas: ita sacramento visibili ineffabiliter divina
se infudit essentia*. Hoc testimonium nullam ad-
mittit solutionem.etiamsi adversarii saepe ad illud
respondero conati sunl.

Despondet igilur Pelrus martyr in 2. par. libri
conlra Gardincrum prope finem, cl rursum in 4.
parle libri ejusdem, panem mulari, quia cx pro-
phano lil sacer, cl ex non sacramento sacramen-
lum. Dicit aulem mulari non elligic , sed natura ,
quia nova illa significatio sacramentalis non acce-
dit accidentibus panis, quae a Cypriano dicuntur
effigies, sed ipsi naturae cl substantiae panis. A-
nalogia enim esi inter panem el corpus Chrisli ,
quod sicut panis nulril corpora , ila caro Chrisli
nutrii animas: porro nuiure ad substantiam perti-
net,non ad accidenlia. Addit vero (nc decipiamur)
substantiam, seu naturam panis mulari, non quod
ipsa desinat esse quod oral, sed quod acquirat a-
liquid. quod non habebat: quemadmodum mulari
dicilur homo, cum ex non grammatico iit gram-
maticus. el ex privato princeps.

Sed facile refellitur hacc solutio cx omnibus fere
vocibus, quibus utitur Cyprianus. Primo ex illa ,
non effigie. Nam si mutatio isla nihil esi aliud.nisi
additio significationis, non solum natura panis,sed
cliam cfiigies mutatur; immo magis effigies, quam
natura: siquidem id, quod proprie significat, csl a-
liquid signum sensibile, qualia sunl accidenlia pa-
nis: cur ergo Cyprianus ail: *non effigie, sed na-
tura mutatus?*

Respondet Mnrtyr:Subslanliam panis sensibilem
esse per accidenlia sua. el ipsi proprie convenire
analogiam illam nulrilionis.

Al licet substantia sensibilis sit per accidenlia .
tamen, signum osse, magis convenit accidentibus,
quam substantiae: signum enim esi id , quod per
se. el immediate sensibus percipilur.Neque verum
esi, analogiam illam nulrilionis esse in substantia,
cl non in accidenlibustlum quia substantia sine ac-
cidentibus non nulril: tum vero maxime ul aliquid
sil signum nulrilionis spiritualis, non requiritur,
ul vere nutrire possit corporaliter, sed requiritur ,
ul repraesentet externa specie eam rem . quae nu-
trire solet. Nam serpens aeneus fuit vera ligura
Christi crucifixi, ob analogiam inter serpentem, el
Christum: et tamen serpens ille aeneus non habuit
substantiam veram, sed solum figuram serpentis.
Et linguae igneae . quae super apostolos oppo-
lnerunt . rectissime significabant donum eloquen-
tiae divinitus datum apostolis, oh analogiam in-
ter linguam el illud donum: cl tamen linguae illae
non habuerunt substantiam . sed solam figuram
linguae. Denique in omnibus visionibus prophe-
tarum, et in somniis divinitus immissis, Pliaraoni,
Nabuchodonosor, ct aliis, clin lota Apocalypsi de-

scribuntur plurima signa rerum aliarum . ob analogiam inter res naturales et divinas: et lumen signa illa non habebant substantiam rerum naturalium. sed figuram externam tantum. Sic igitur accidentia panis proprie signa sunt corporis Domini, ob analogiam inter panem et Christum: per accidens autem essentiae vel sui illis accidentibus substantia panis, vel non substantia: nulla igitur causa reddi potest, cur Cyprianus dixerit, non esse. sed natura mutari panem: si imitari est acquirere novam significationem.

Secundo refellitur ex illa voce, *sed natura*. Nam non dixit Cyprianus, naturam panis mutari, vel Martyr videtur accepisse, sed. panem, natura mutari: panem autem natura mutari. essentia panem naturaliter. idest. substantialiter mutari: naturam enim eo loco pro substantia accipi fatetur adversarius. Ad acquirere significationem novam, non essentia mutari substantialiter, sed accidentaliter tantum, mimo ne accidentaliter quidem, nisi secundum rationem, cum sit illa significatio relatio rationis.

Sed. inquit Petrus martyr, non solum *mutatur panis, quia acquirit novam significationem*; sed etiam *quia afficitur instrumentum Dei ad movendos animos nostros*. Ad si pictas, quomodo sine sacramenta instrumenta Dei ad movendos animos, nihil respondere poterit, nisi significando, repraesentando: nec enim tribuunt ipsi sacramentis ullam efficientiam veram, vel supra demonstravimus.

Tertio refellitur ex illis *verbis Omnipotentia Verbi*. Nam quae omnipotentia requiritur ad faciendum nihil? Sed ait Petrus martyr, requiri omnipotentiam, quia solus Deus potest instituire sacramenta. Contra: nam omnipotentia requiritur in eo, qui instituit sacramenta, vel vere perficiat, quod sacramenta significant, idest, iustificet hominem. Ad non requiritur ulla omnipotentia ad faciendum, vel res aliqua significet: id enim etiam homines facere possunt. Porro Cyprianus non ponit omnipotentiam Dei in efficiendo. quod sacramenta significant; sed in mutatione panis in carnem: sic enim ait: *Omnipotentia Verbi factus esset caro*.

Quarto ex illa similitudine. *Sicut in persona Christi humanitas apparebat, latebat divinitas: da sacramento visibili ineffabiliter divina se infudit essentia*. Ubi Cyprianus non dicit. quod adversarii ex hoc loco colligunt, in sacramento esse «luas naturas, vel sunt in Christo: ac. proinde manere naturam panis; sed dicit illa latere sub specie visibili panis Deum verum: vel latebat sub specie visibili carnis Christi, dum is in terris convertebatur. Et ne quis dicat in sacramento latere Deum per solam repraesentationem, addit adverbium, *ineffabiliter*, quo declaratur mysterium hic subesse maximum vel difficillimum: nulla autem difficultas nisi eo casu. quod panis significet Christum.

Tertium testimonium casu in eodem sermone; *.Vota est hujus sacramenti doctrina, vel scholae evangelicorum hoc primum magisterium protendit. ita ductore Christo primum haec mundo innotuit disciplina, vel biberent sanguinem Christiani. cujus esum legis antiquae auctoritas dicitur. sime interdicit: lex quippe esum sanguinis prohibet. contra angelum praecipit vel bibatur*.

Haec Ille. Ubi nisi proprie de sanguine loquatur, nihil prorsus dicit: non enim lex vel proinde sanguinem figurato sumptum; immo Hebraei in potu aquae de petra scaturientis, Christi sanguinem bibebant figurate: vel modo Sacramentarii Latere se dicunt in Eucharistia.

Sed jam adferenda sunt testimonia, quae ex Cypriano adferuntur Pelagii martyr in lib. contra Gerdnerm. objecto 170. et sequentibus novem: collegit enim ipse omnia loca, quae ab aliis citari solent. Primum ergo ex isto ipso sermone dicitur Domini profert illa verba: *Usque hodie hoc veracissimum et sanctissimum corpus suum creat, et sanctificat, et benedicit, et pie sumentibus dividit*. Quo loco pro se adversarii arripiunt illud *Creavit, sanctificat. benedicit, dividit*; haec enim omnia panem conveniunt, non ipsi corpori vero Christi.

Hespondeo: Cyprianum alludere voluisse ad rationem missae, ubi post consecrationem panis, dicitur: *Per quem omnia semper nobis bona creas, sanctificas, benedixis, et praestas nobis*. Porro tam in verbis canonicis, quam in verbis Cypriani, illa: *Creas, sanctificas, et benedixis*. referuntur ad materiam unde conficitur corpus Christi: agimus enim Deo gratias, quod per Christum nobis panem primum creet, deinde per eundem sanctificet et benedicat, convertendo in corpus suum, et sic nobis praebeat. Itaque similis casu illa sententia: Christus corpus suum creat, sanctificat, dividit: ac si quis de pane diceret, hic panis primo seminatur, deinde metitur. tum molitur. coquitur, et tandem comeditur. Non enim sensus esset, panem sub forma panis, seminari, meli, moli etc. sed quoad materiam melle. lit, primo seminari, deinde meli, etc. Quod autem loquatur Cyprianus de vero corpore, non de signo corporis, quod nobis dividi, idest, distribui dicit, postea quidem panis creatus. et sane. illic casu esset, potest ex illo adjuncto. *veracissimum*: neque enim dici potest veracissimum. quod non nisi figurate corpus est.

Secundum testimonium ex eodem sermone: *Panis iste, communis in carnem, et sanguinem mulieris procreat vitam, et incrementum corporibus: ideoque eum consueto rerum effectum fidei nostrae adjuncta infirmitas sensibili argumento edocta casu, visibilibus sacramentis inesse vitae aeternae effectum*. Haec ille. Hinc deducit Petrus martyr, panem Eucharistiae, etiam post mutationem sacramentalem nutrire nostra corpora, et esse verum panem, et ex illa analogia nutrimentum vocari corpus Christi etc.

Hespondeo: Errat hoc loco locutione Petrus martyr. Neque enim Cyprianus loquitur de pane Eucharistiae, cum dicit. *mutari in carnem*, et alere corpora nostra: sed rationem reddidit. cur ex pane communi fiat Eucharistia, et cur aliquando corpus Christi dicatur panis. Rationem autem esse dicit, quia sicut panis communis, idest. vere materialis et triticeus, dum mutatur in carnem et sanguinem nostrum per naturalem actionem caloris naturalis, nutrit nos et auget: ita corpus Christi spiritaliter nos nutrit et auget. Itaque non loquitur de nutritione sacramentali, cum dicit: *l'a-*

nie communis *in carnem el sanguinem mutatus*, secl de naturali mutatione, quae illi in nobis, dum rilm nutrimur.

Tertium testimonium ex line ejusdem sermonis: *Hate (/Holies agimus.non denies ad mordendum acuiumus, sod fide sincera panem, sanctum fran-gimus.*

Refcpondco: Déclarai his verbis Cyprianus fructum sacramenti non consistere in corpore nostro deluctando, vel saginando, sed in animo nutriendo et reficiendo. Non ennn acuere dicuntur «lentes ilnicuini]uc aliquid sumere volunt per oris instrumentum: sed qui avide sumere, cupiunt, ul palatum delectent. Certe qui medicamentum amarum comedere jubentur, non dicuntur acuere dentes, ipii.i non sumunt, ul delectemur eo cibo, vel inviti accipiunt, ut sanentur.

Quartum testimonium csl ex eodem sermone, ubi legimus: *Solus quippe Filius patri consubstantialis esl. ner. divisibilis esl, nec paritabitis substantia Trinilalis: nostra vero el ipsius conjunctio ne.c miscet personas,nec, unit substantias, sed o/feclus consociat, el confoederat voluntates.* Haec ille. Ex quo loco Petrus martyr colligit, nullam esse inter nos, el Chrislum corporalem unionem, sed sohim spiritualem; proinde non corpore, sed spiritu solo Christi corpus a nobis manducari.

Respondeo: Loquitur Cyprianus de illa unione, quae esl proprius. et principalis linis Eucharistiae: ac negat per Eucharistiam ita nobis uniri Chrislum. ul efficiamur cum illo una persona, sicut fit in mysterio incarnationis: vcl ul eillciamur una natura. Ille. i, quomodo unum est Pater cum filio in arcano Trinitatis: el solum affirmat uniri nos Christo per affectus, el voluntatis confoederationem. Porro corporalem unionem, qualis est inter nos el Christi corpus per Eucharistiam. Cyprianus neque negat, quia revera lit, neque asserit, quia non csl illa linio linis Eucharistiae. sed potius medium. Nam etiam in impiis illa unio inveniri polesl: el obesi, non prodest, cmn non perducit ad spiritualem unionem, quae est verus linis hujus sacramenti.

Quintum testimonium ex eodem sermone: t/t sci-renuis, inquit. *quod mansio nostra in ipso, sil manducatio.* El infra: *Esus igilur hujus carnis, quaedam aviditas esl. el desiderium manendi* in ipso. El infra: *Quod esl esca carni, hoc animae esl fides.*

Respondeo: Cyprianus bis verbis de sacramenti effectui loquitur; id enim esl comedere Christi carnem, quantum ad effectum, cl fructum manere in ipso per fidem el charitatem. Illoc tamen testimonium non Petrus marlyr, sed alii quidam adferre solent.

Sextum testimonium sumit Petrus marlyr ex sermone de unctione Chrismatis: *Dedit, inquit. Dominus noster in mensa, in qua ultimum cum apostoliis participavit convivium. panem et vinum. in cruce vero manibus militum corpus tradidit vulnerandum: ul in apostolis secretius impressa sincera veritas, ct vera sinceritas, exponeret gentibus: quomodo vinum cl panis caro esset d sail-gui. qel quibus rationibus caussae effectibus convenirent: cl diversa nominat'd species ad unam*

reducerentur essentiam: et significantia. et significata iisdem vocabulis censerentur. Ex hoc loeo colligit adversarius panem lanium el vinum, ul opponuntur vero corpori in cnice mortio esse in Eucharistia. ct ideo panem vocari corpus cl vinum sanguinem, quia illa significant, ista significantur.

Hespondeo: Verba Cypriani non carent obscuritate: tamen recte expensa, catholicis, non haereticis favent. Primum igitur cmn Cyprianus ait Chrislum in mensa dedisse apostolis panem edendum, militibus autem in cruce dedisse corpus vulnerandum: non opponit panem corpori, sed corpus sub specie panis eidem corpori in specie sua: sivç corpus ul cibum, eidem corpori ul victimae. Id palet Primum, quia idem iste auctor in superiore sermone disertis verbis docuit, panem natura mulari el fieri carnem omnipotentia Verbi. Deinde idem palet, quia in loto co sermone tractat hic anetor de excellentia religionis Christianae supra Judaeam, conferens hinc inde sacramenta: al cerlc nihil ad hanc excellentiam pertinet, quod habeamus merum panem in sacramento.

Praeterea explicat continuo Cyprianus, cur dederit Dominus panem el vinum in coena: ratio autem ejus non bene cohaeret, nisi per panem el vinum inlellignmus corpus el sanguinem sub specie panis cl vini. Ratio quam subjungit, habet quatuor membra: dicil enim Dominum dedisse panem cl vinum, ul apostoli secreto edocti sinceram veritatem. possent aliis omnibus explicare ista quatuor. Primo, quomodo panis cl vinum caro sil cl sanguis. Secundo, quomoilo caussae effectibus conveniant. Tertio, quomodo diversa nomina, vel species ad unam reducantur essentiam. Quarto, quomodo ct significantia, et significata iisdem vocabulis censeantur.

Primum membrum a nobis reclissirne exponitur. Dicimus enim apostolos facile intellexisse, el aliis explicare potuisse, quomodo panis esset cam: qnia vere panis ille sanctilicalus. qui exterius panis videbatur communis, el usitatus. caro Domini oral dicente, ipso: *Hoc esl corpus meum.*

Secundum etiam membrum nos recte exponimus. Intellexisse enim apostolos dicimus ex eo. qio «l acceperunt corpus sub specie panis quomodo caussae cum effectibus conveniam, id est, quomodo caro Domini vero nutriat cl reficiat animas fideliter earn manducantium: id enim intellexerunt ex analogia panis, sub cujus specie carnem Domini sibi dari videbant.

Tertium quoque membrum rccllc exponimus. Dicimus enim apostolos intellexisse, quomodo nomina ac. species diversae ad unam reducantur essentiam: quia videlicet per consecrationem Eucharistiae ex pane fit caro Domini, el unica tantum essentia remanet, carnis videlicet: quae tamen diversa nomina recipit; nam el dicilur caro. quia talis csl per substantiam, cl dicilur panis, quia talis csl per effectum.

Denique Quartum membrum rccllc a nobis exponiliir. quomodo scilicet el significantia cl significata iisdem vocabulis censeantur, id est. cur panis Eucharistiae dicatur caro, ct cur caro Domini di-

catur panis. Nam caro Domini, quae csl res significato, polcsl dici panis, quia dalur sub specie panis; cl polcsl ille panis, qui exteriore specie sua corpus Domini signilical, dici caro, quia revera quoad subslantiaiu csl caro, Itaque omnia cohaerent in noslra interpretatione. Al adversarius non ila facile se expedire polcsl, cl pracsorliiq quoad lerlimn membrum illius rationis. Quomodo enim, quaesio, ad miam essentiam reducuntur diversae species, idcsl, panis el caro, si nulla iil realis mutatio?

Ilcspondet Petrus mnrlyr reduci ad unam essentiam, quin Hunt unum sacramentum: Sacramentum enim Eucharistiae integrum constat ex signo el re significato. Al absurdissimum csl quod dicil. Cum enim signum cl res significata sini opposita relative. quomodo polcsl unum aliquid ex signo el re significata constare? Aon enim vult ipse dicere. quod catholici dicunt, sacramentum constare materialiter ex signo el re significata rcipsa praesente, cl cum signo conjuncta; sed formaliter constare ex signo et re signata, quorum unum lanium abest ab allero, quantum coelum a terra; signum enim est tantum in terra, cl res signata lanium in coelo.

Septimum testimonium sumit ex episl. 6. lib. I. ad Magnum, ubi scribit Cyprianus, corpus Domini panem vocari ex mullorum granorum adunatione congestum, cl sanguinem vinum ex botris pluribus expressum.

Sed nulla csl hic nova difficultas; explicat enim Cyprianus, cur Dominus ex pane et vino hoc sacramentum conficere voluerit, cl non ex aliqua alia re: rationem aulcm esse dicil propter analogiam, quae csl inter panem cl vinum, cl Ecclesiam Domini, quae per sacramentum illud significatur.

Sed urget adversarius illa verba: *Panem vacavit corpus*; alque inde colligit. er. qo *panis esi corpus: non est aulem proprie; ergo tropice*. Despondeo: Panem ex Cypriani sententia vocatum esse n Domino corpus, cum dictum csl in coemi: //oc est *corpus meum*. Quare panis vocatus csl corpus, sed ipsa vocatione factus csl vere corpus; el ideo non sequitur. panem, dum est panis. esse corpus, sed qui fuerat panis, jam esset corpus. Quemadmodum cum exercitus privatum aliquem militem appellabat imperatorem, ipsa appellatione liebat ille imperator: nec poterat dici, liotuo privatus est imperatur, sed qui fuerat paulo ante privatus, nunc esi imperator.

Oclavuin testimonium proferunt ex lib. 2. cpisl. 3. ad Cccilium. ubi sic legimus: *Nec potest videri sanguis ejus, quo redempti sumus. esse in calice, quando vinum desit calici, <pio Christi sanguis ostenditur*. El infra: fidemus *in qua populum infelligi. in vino vere oslendi sanguinem Chrisli*. Et infra: Sic tero calix *Domini non esi aqua sola, aul nnum solum, nisi utrumque sibi misceatur: quomodo nec corpus Domini polcsl <«se farina sohi, aul aqua sola, nisi utrumque adunatum fuerit, ct copulatum, el panis unius compage sol'dutum*. Ila hoc loco deducunt adversarii Primo, vinum necessario debere esse in calice, eliam post <hiscirabonem. Nam post consecrationem, vinum est vndil sanguinem Domini; quod autem non est,

nihil polcsl ostendere. Secundo, eo vino sanguinem Domini oslendi, idcsl, significari, ac proinde non esse in calice Domini, nisi figurate. Tertio, eo vino non ostendi sanguinem praesentem. cl in calice rcipsa existentem, sed absentem. Nam eo modo per vinum ostenditur sanguis, quo per aquam populi: populi aulem non sunt in calice, nisi si- gillatim. Iloc argumetum urget Petrus martyr, Petrus Hpqiuiiis, Deza. cl alii.

Respondeo: Locum hunc Cyprianus. quo Petrus mnrlyr lib. contra Gardinerum. objecto 17. in fine. gloriatur, ila perspicue asseri suam sententiam, ul ex nullo alio possit asseri clarius, nihil omnino pugnare cum sententia catholicorum, sed aperte destrui. sententiam haereticorum.

Observandum est enim, mullum interesse inter has duas propositiones: Vinum est sanguis Domini, el sanguis Domini csl vinum. Aqn prior propositio docet vinum esse sanguinem per similitudinem; rcipsa aulcm, el proprie esse vinum, non sanguinem: posterior contra docet, sanguinem esse vinum per similitudinem: rcipsa aulcm, cl proprie esse sanguinem, non vinum. Mec enim proprie esso polcsl. aul vinum sanguis, aul sanguis vinum, cum res illae sini specie diversae, el (ul loquuntur) termini disparati. Hinc fil. ut prior propositio, si apud Cyprianum vel alium Palrem inveniatur, non sit pro nobis, neque contra nos: posterior aulem sil aperte pro nobis contra adversarios. Nam illi propositio: Vinum csl sanguis Chrisli significative, solum requirit, ul in Eucharistia sil vinum, quantum ad id, quod significat, idcsl. quantum ad accidentia exteriora: nam, ul supra ostendimus, ratione accidentium lanium vinum signilical. Vere aulem in Eucharistia remanet vinum, quantum ad accidentia significantia sanguinem Chrisli. Lirina aulem cum accidentibus illis sil in Eucharistia substantia vini, aul ipse Chrisli sanguis; illa propositio nihil dicil. alque ita neque csl contra nos, neque pro nobis. Altera aulem propositio, nimirum: Sanguis Chrisli csl vinum per similitudinem. esi omnino pro nobis: nam requirit necessario ul in calice sil sanguis proprie, qui tamen habeat cum vino similitudinem. Neque possunt dicere, sanguinem Domini esse alicubi: quoad accidentia, non quoad subslantiaiu, ul nos dicimus de vino. Nam non est impium separare accidentia vini ab ipsa ejus. sub- similia: impium autem esset separare accidentia realia Chrisli ab ejus substantia, id enim esset Christum vere perimere. M]

Jam igilur adversarii in Cypriano priorem lanium propositionem videro potuerunt, quae, ut oslendi, non csl contra noscal posteriorem olinm illis in eodem loco Cypriani oslendemus, quae est apertissime contra eos. Sic enim loquitur in illae- pislola non procul a principio: *Λ'αυι cum dicat Christus: Ego sum vilis rera. sanguis Chrisli non aqua est utique, sed vinum. Nec potest videri sanguis ejus, quo redempti sumus, esse in calice, quando vinum desit calici. quo Chrisli sanguis ostenditur*. Haec ille. Ibi sicut «licii. Christum esse vilem, non vilem esse Christum; ita dicil. sanguinem ejus esse vinum, non vinum esse sanguinem: cl eum sanguinem, quo redempti sumus, dicil esse

in calice, sed demonstrari debere per vinum, quia sanguis esi similis vino, non aquae. El infra cihil illud Genes. V.l. *Lavabit in vino stolam suam, ct in sanguine uvae amictum suum.* Et illud Isai. 63. *Quare rubicunda sunt vestimenta tua, et indumenta tua valut a calcatione torcularis?* ul probel sanguinem Domini dici vinum, non vinum dici sanguinem. Non enim Dominus juvit stolam suoin (idest, carnem suam in passione) vino significante sanguinem: sed voro sanguine . qui habet cum vino similitudinem. Habemus ergo in Cypriano posteriorem illam sententiam, quam ostendere volebamus.

Jam ad illa tria.quae ex Cypriano colligebant adversarii, nullo negotio responderi potest. Ad Primum tlico, vinum debere esse in calice . saltem quoad accidentia, ul diximus, quia per ea sanguinem ostendit. Ad secundum dico, sanguinem Domini vino significari, sed praesentem in calice.non absentem. Nam ul ex Cypriano audivimus, quod est in calice, vinum dicitur per similitudinem.sanguis aulein csl per proprietatem . el is sanguis, quo redempti sumus. Ad Tertium dico . comparationes non in omnibus rebus convenire debere. Quare licet dical Cyprianus per vinum significari sanguinem, per aquam populos: non tamen inde, colligi debet, in omnibus pares esse populos, el sanguinem Domini, ul si sanguis vere in calice sil, ibi eliam populos esse oporteat. Nam alioqui sanguis Domini significatur ul pretium. el ul polus, populi aulem non itu significantur : el denique principaliter in Eucharistia re praesentatur corpus el sanguis Domini, secundario aulem populi.Ac de Cypriano hactenus.

CAPUT X.

Quarta actas Ecclesiae ab anno Domini 300. ad 500.

Testimonium nicaeni concilii.

Sequitur nunc aetas Ecclesiae Quarta, in qua habemus insignia testimonia, videlicet nicaeni I. concilii, Athanasii, Ililarii, Cyrilii hierosolymilani. Ambrosii, Basilii, Optati, Gregorii nysseni. Gregoni nazianzcnii, Ephrem cl Epiphanii. Ac Primum exstat testimonium nicaeni concilii I.in Actis ejusdem concilii in valicana bibliotheca his verbis: */tem eliam hic in divina mensa ne humiliter intendimus ad propositum panem el calicem, sed attollentes mentem /ide intelligamus silum in sacra illa mensa agnum illum DeiJollenlem peccata mundi, incruente a sacerdotibus immolatum . cl pretiosum ipsius corpus et sanguinem vere nos sumentes credere haec esse nostrae resurrectionis symbola: propter hoc enim neque mullum accipimus, sed parum . ut sciamus non adsatielalem, sed ad sanctificationem sumi.*

Hoc testimonium agnoscunt eliam adversarii,ul

Joannes Occolampadius in dialogo ciiin Nalhanaele, Joannes Calvinus lib. 4. Instil. cap. 17. § 36. Petrus Boquinus in lib. de cocm Domini conlra Ileshusium, Wilhclmus Klebitius in lib. de victor, venialis in solutione tertii argumenti : ac nituntur ipsi gravissimum hoc testimonium ad suam haeresim stabiliendam trahere, quasi concilium admoneat, ul non quaeramus Chrisli corpus in sacra mensa sub speciebus panis, sed in coelum mente conscendamus, alque ibi fide Chrisli corpus comedamus. Sed falluntur apertissime. Jubel enim concilium, ul non haereamus in speciebus panis cl vini quasi nihil ibi sit,nisi quod oculi nobis renunciantl, sed lide intelligamus ibi vere esse corpus Christi, liccl corporalibus oculis non videatur.

Hanc esse concilii sententiam,ila probari potest. Primo, quoniam concilium , postquam dixerat non humiliter haerendum esse in pane cl vino, sed mentem attollendam; adjungit, tide conspiciendum agnum Dei situm in sacra mensa. Debuisset autem secundum adversarios dicere, fide conspiciendum esse Christum in coelo ad dexteram Patris. Vull igitur concilium, ut ad ipsam mensam attendamus, sed in ipsa non tam symbola externa, quam quod sub ipsis latet consideremus. Klebitius per sacram mensam inlcelligit coelum: dicil enim , concilium velle, ut in coelesti mensa, non in altari lapideo agnum Dei quaeramus. Al fallitur apertissime.Nam concilium in eadem divina, ct sacra mensa ponit symbola panis cl vini, in qua ponit agnum Dei, ut palet ex'primis verbis: *Ille in divina mensa ne humiliter intenti simus ad propositum panem.* Atqui symbola panis non sunl in coelo, sed in altari lapideo: ergo divina mensa non est coelum , sed altare in terris.Ac ne forte dicant in altari esse corpus Christi significative, cl concilium velle, ut non attendamus ad symbola, quatenus sunl res materiales, sed quatenus Christum repraesentant : addidit concilium illam particulam, *silum*. Cum enim dicil agnum Dei silum esse in sacra mensa , ct eundem agnum opponit symbolis, manifeste declarat, agnum Dei vere cl proprie ae rcipsa esse in mensa.cl non solum qualenus per symbola repraesentatur.

Secundo idem probatur cx eo, quod concilium dicil, agnum Dei in sacra mensa a sacerdotibus immolari; nam per agnum omnes inlcelligunl ipsum Christum, ul distinguitur conlra symbola, quem adversarii solum in coelo esse dicunt.Al non polcsl manibus sacerdotum immolari,si lanium est m coelo; neque enim lam longas manus habent sacerdotes. ul ad coelum pertingant.

Tertio probolur ex illis verbis: *Pretiosum corpus ejus nos vere sumentes.* Quorsum enim illud. vere, nisi ut opponatur figurae? *At.* inquiunt, nos vere sumimus corpus Domini, sed corde, non corpore. Sed repugnant verba sequentia, ubi symbola resurrectionis nostrae dicuntur corpus cl sanguis Domini. Quia enim mortalia corpora nostra . cum immortal corpore Domini vere conjunguntur, inde aptissime significatur futura corporum nostrorum resurrectio: si aulem sola esset conjunctio animorum cum corpore Domini, solus animus resurrecturus significaretur.

CAPITULUM XL

Testimonium s. Athanasii.

Sonclaus Athanasius, qui ipso tempore niraeni concilii floruit (quippe qui eidem concilio interfuit) citatur a Theodonto in 2. dialogo in haec verba: Corpus esi, cui *dicil: Se.de. a dextris meis: cujus diam fuit inimicus diabolus cum malis potestatibus, cl Judaei, el Graeci, per quad corpus ponlifer, el apostolus fuit, ct dictus est per id. quod nobis tradidit, mysterium dicens: Hoc csl corpus meum, quod pro vobis frangitur.et sanguis novi Testamenti, non veleris,qui pro vobis effunditur. Divinitas autem, neque corpus habet, neque, sanguinem.* H.iec citantur ex oratione, de fide, quae etsi fortasse nunc non extet, tamen sufficit Theodoreli testimonium, ut non dubitemus haec verba esso s. Athanasii. Porro in hoc loco probare vult Athanasius, Christum verum corpus habuisse, et non solam in eo fuisse, veram divinitatem, sed veram etiam carnem. Id autem probat, quia Christo dicitur a Patre: *Sedr a dextris meis:* sedere, autem in certo loco. non divinitati, sed corpori convenit. Item probat ex eo. quod Christus ut pontifex et sacerdos corpus suum obtulit el tradidit nobis, cum ait: *Iloc est corpus vicum.* Ubi si non verum, • I proprie dictum corpus intelligeret Athanasius, haereticis faveret, quos oppugnabat: illi enim fatebantur Christum habuisse corpus quiddam apparens, atque adeo lignum corporis. sed negabant verum corpus humanum habuisse.

Sed objiciunt adversarii alium locum ex Athanasio. Nain in tractatu super illa verba: *Quicumque dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei etc.* Sic ait: *Quoi hominibus corpus ejus suffecisset ad cibum. ul universi mundi alimonia fieret? Sed propterea ascensionis sime in, coelum mentionem fecit. ul eos a corporali intellectu, abstraheret, ac deinde carnem suam (de qua toquulus erat) cibum c supernis coelestem ct spiritualem alimoniam. el ab ipso donandam intelligere illi. Quae enim loquulus sum vobis, inquit. spiritus, et vita sunt: quod perinde est, ac ei diceret. Corpus meum, quod ostenditur, ct dalur iro mundo, in cibum dabitur, ut spiritaliter unicuique tribuatur. el fiat singulis tutamen, praeservatioque ad resurrectionem vitae act. rnae.* Haec. ille. Be hoc loco ila triumphat Petrus martyr in lib. emilra Cardinerum, objeci. ISO. uldicat: *Hoc argumento vir puto ullum alutd firmitus esse, aul magis invidum ex his, quae sumuntur ex Patribus.*

Respondeo: In tribus modis consistit vis argumenti adversariorum. Primum in eo, quod Athanasius dicat manducationem corporis Homini non debere accipi carnaliter, quia non sufficeret caro Christi tam nullis, qui eam manducaturi sunt, si carnaliter sumi deberet. Atqui hoc non pugnat contra sententiam nostram, sed contra Capharnailas, qui putabant debere dividi carnem Christi in partes. ul i-, i Isic. distribui manducantibus: hoc enim nudo vere uon sufficere tam nullis sine novo a-

liquo miraculo. Nos autem dicimus ita sumi carnem Christi, ul indivisibiliter ab omnibus sumatur tota.

Deinde in eo quod Athanasius dicat carnem Christi esse alimoniam spiritualem, et spiritaliter distribui. Sed neque hoc pugnat cum sententia nostra. Vocatur enim caro Christi rectissime alimonia spiritualis, quia dalur in cibum spiritalis. non corporis, el distribuitur spiritaliter, non corporaliter, quin non dividitur in partes, sed dalur tota simul, ul diximus, indivisibiliter. Unde etiam s. Bernardus in sermone, de s. Martino dicat: carnem Christi spiritaliter dari, el manducari, et tamen ibidem dicit in sacramento adesse veram carnis substantiam.

Ultimo in eo. quod Athanasius dicit. Christum cum loqueretur de manducatione carnis suae meminisse ascensionis in coelum, ul auditores abstraheret a corporali intellectu. Sed neque hoc offit causae nostrae. Dominus enim meminit ascensionis, ul slenderet carnem suam non manducandam in ore aliarum carnium, qui erat corporalis intellectus Capharnaitarum, sed spiritali quodam modo si enim Dominus dedisset carnem suam in particulas discipulis. ut Capharnailae suspicabantur esse dandam, eere in coelum ascendere non potuisset cum illi carne. Cum ergo discimus, Christum ascendisse in coelum cum immortalis, el gloriosa carne: si illi discimus carnem illam non manducari carnaliter, ila ul laceretur, el consumatur.

Nihil igitur ex loco illo Athanasii colligitur contra catholicorum sententiam, sed contra polias aliquid pro ea colligitur. Nam quod ait ibidem Athanasius, illud ipsum corpus, quod ostensum est mundo, cl datum ad mortem pro mundi vila, dari nunc nobis in cibum, salis aperte indicat verum corpus nobis dari, non corpus symbolicum; none enim corpus symbolicum datum fuit ad mortem pro mundi vila. istud autem verum corpus dari nobis non solum per apprehensionem fidei, sed etiam per apprehensionem oris corporalis, indicant illa verba Athanasii: *Visit nobis tutamen, el praeservatio ad resurrectionem.* Nam (ul supra diximus) veteres Patres probare solebant corporum resurrectionem. ex conjunctione corporis nostri mortalis cum corpore Christi immortalis in sacramento Eucharistiae.

CAPITULUM XII.

JJ

Testimonium s. Hilarii.

Beatus Hilarius aequalis Athanasii fuit. hos enim duos eximios doctores simul Dominus excitavit, ul tamen contra Arianos detenderent. ille in oriente, hic in occidente. Is igitur sic ait in 8. lib. de Trinitate. Si enim vere Verbum caro facium est. d nns vere, Verbum carnem cibo Dominico sumimus. quomodo non naturaliter manere in nobis existimandum est? Et infra: De veritate carnis, d sanguinis non csl relictus ambigendi locus. uon enim, el ipsius Domini professione. et fide noslr vere caro est, el vere sanguis est clc.

AJ hacc duobiTs modis adversarii respondent: neque habent ipsi praeterea locum ullum, (piemex Hilario proferant. Calvinus in ultima admonitione ad Weslphalum, contendit Hilarium hyperbolice loqui. Sed refellitur facillime ex ipso Hilario, qui quasi praevidisset, quod Calvinus dicturus erat, in eodem ipso loco ullrimal se loqui proprie, cl simpliciter: sic enim ait: *Non esi humano, aut saeculi sensu in Dei rebus loquendum, neque per violentiam, aut impudentem praedicationem coelestium (lictorum sanitati, alienae, atque impiae intelUgenliae extorquenda perversitas est. Quae scripta sunt legamus, et quae legimus intelligamus. el tunc perfectae fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis ChrisQ veritate, quae dicimus. nisi ab eo discimus, stulte atque impie, dicimus; ipse enim ait: Caro mea vere est esca* (ilc.Vitles ul Hilarius dicat.se nihil asserere humano aul saeculi sensu, sed solum id, quod Scriptura ipsa recte intellecta docet. Praeterea cum Hilarius disputet adversus Arianos. cl ex naturali unione Chrisli nobiscum per sacramentum Eucharistiae, concludat naturalem unionem inter Deum Patrem el Deum I ilium, si hyperbolice loquitur de naturali unione Chrisli nobiscum, oportebit etiam ul loquatur hyperbolice de unione Patris el Filii, ex quo sequetur cum aul Arianum fuisse, aul certe imperite caussam fidei defendisse: neque enim Ariani negassem naturalem unionem inter Patrem cl Filium hyperbolice.

Petrus marlyr in lib. conira Gardincrum. par. 4. Theodorus Bez.a in dialogo Cyclope conira Hcsbusium, el Petrus Boquinus in lib. de coena Domini conira eundem, respondent, Hilarium, cum is nil nos vere sumere in Eucharistia carnem Domini, intelligerc de sumptione spirituali. quae fit per fidem; cum autem ait, naturaliter Chrislum nobis* cum uniri, melligero de unione, quae, facta est in incarnatione. Christus enim nobiscum naturaliter unitus csl, quia naturam nostrae carnis assumpsit.

Addit Petrus martyr, naturalem unionem apud Hilarium non esse realem commixtionem naturalium, sed esse unionem aliquam majorem, quam sil unio voluntatum, opponit enim ille unionem naturalem unioni per consensum solius voluntatis, quam Aviani in Patre et Filio ponebant. Hanc nitem unionem naruralcm. idest, majorem.(piam solius voluntatis cum Christo habemus, ex sententia Petri martyris, tum quia, ul diximus. Christus naturam nostram assumpsit; tum quia nos per fidem in sacramento carnem ejus vero sumimus. Probat vero idem Petrus martyr, Hilarium non loqui de reali naturalium commixtione, cum dicil. Chrislum nobiscum uniri naturaliter per Eucharistiam. quia Hilarius quinque uniones ponit naturales. Primo enim dicil. omnes fideles esse unum naturaliter, quia per lidem sunt unum. Secundo dicil. nos esse unum naturaliter, quia sumus unum per regenerationem. Tertio dicil, nos esse unum naturaliter, quia sumus unum per sacramentum Baptismi. Quarto dicit, non esse unum cum Patre cl Filio per honorem nobis a Christo communicatum. Quinio dicil, nos esse unum cum Christo naturaliter per Eucharistiam. Sicut ergo uniones illae per fidem.

per regenerationem, per Baptismum, per honorem dicuntur naturales, quia includunt aliquid praeter consensum voluntatis, liccl non includant naturalium commixtionem: ila etiam unio qua Christo jungimur, dum per fidem carnem ejus apprehendimus. dici potest naturalis, licet non includat realem unionem carnis Domini cum nostra. Haec illi.

At refelli possunt hacc adversariorum figmenta ex ipso Hilario multis modis. Primo ex illis verbis: *Nos vere Verbum carnem cibo Dominico sumimus.* Quod enim ait (*cibo Dominico*) cogit ul intelliganms de manducatione corporali, non de sola spirituali, ul ipsi volunl; nam cibus Dominicus omnium consensu, est Eucharistia. Vult igitur Hilarius nos, dum Eucharistiam percipimus, in illa, cl per illam, vere carnem Domini sumere.

Secundo exiliis verbis: *De naturali in nobis Chrisli veritate, quae dicimus, nisi ab eo discimus, stulte, atque impie dicimus.* Hacc enim verba indicant, mysterium Eucharistiae tale esse, ul paradoxum stultissimum videri possit, nisi a Deo proponeretur. Al Chrislum sola fide manducari, et esse in nobis eo tantum modo, quo sunl caelem, quae animo apprehenduntur; neque paradoxum, neque stultum aliquid videri potest, etiamsi id non diceretur a Deo. Vere autem stulti haberi possemus. si absque Dei verbo crederemus, veram Chrisli carnem ore corporali manducari: nam id semper infideles stultissimum paradoxum aestimarunt, ul notum est de Averroe. cl dc aliis.

Tertio ex illis verbis: *De veritate carnis el sanguinis non csl rclclus ambigendi locus: nunc enim et ipsius Domini professione, el /ide nostra vere caro est. cl vere sanguis est.* El mox. *In hoc veritas non csl? contingat plane his verum non esse, qui Christum Jesum verum esse Deum negant.* Haec verba non possunt accipi, nisi uno ex his Iribus modis. Aul enim vult Hilarius dicere. veram carnem Christum assumpsisse: aut veram carnem fide manducari in sacramento: aul veram carnem rcipsa cl ore corporis sumi, cum sumitur Eucharistia. Prima intelligentin. quam amplectuntur Beza cl Boquinus. el forte Petrus marlyr. non csl ad mentem Hilarii. Nam non disserit eo loco de incarnatione, sed de Eucharistia: neque disputat contra Manichaeos, qui negabant Chrislum habere veram carnem, sed conira Arianos. qui negabant divinitatem Chrisli, non carnem. Praeterea paulo ante dixerat de veritate Chrisli in nobis, nisi *ab eo discimus etc.* cl attulerat illam Scripturam: *Caro mea vere est cibus*, ul probarci Chrisli carnem nobis naturaliter uniri: post illa autem verba immediate subjungit. *De veritate carnis el sanguinis non est rclclus ambigendi locus: el* quae sequuntur. Loquitur igitur de veritate carnis nobis communiealae. non veritate carnis assumptae. Denique illa probatio, qua probat Hilarius non posse ambigi de veritate carnis Domini, quia Christus, quj dixit: *Caro mea vere est cibus.* vere Deus est; apertissime indicat eum loqui de veritate carnis in Eucharistia. non de indarnalione. Nam non recte probatur. Chrislum habere veram carnem, quia idem Christus Deus est, vel quia dixit: *Caro mea vel csl*

cibus. Al rectissime probatur in Eucharistia esso veram carnem Domini, quia Christus Deus est, qui dixit, carnem suam esse cibum nostrum: cum enim Deus sil. poluil praestare quod dicebat. Secunda intelligcnlia coincidit cum prima. Nihil enim aliud esi veram carnem tide manducare, nisi erodere Christum habere veram carnem, cl in ea carne vere esse mortuum pro nobis. Neque ad hoc probandum oportebat adducere argumentum ex divinitate Christi id asserentis: non enim difficile i sl (posito mysterio incarnationis) veram carnem lide manducari. Remanet igitur Tertia inlcclligcnlin, quae sine dubitatione est ad mentem Hilarii.

Quarto, probatur ex eo, quod Hilarius saepissime repetit. Christum naturaliter esse in nobis per sumptionem Eucharistiae. Nam apud Hilarium, uuum esse in alio naturaliter, est natur: in unius vere in allero esse, ut patet ex nullis locis, sed maxime ex diis verbis, quae habentur in eadem pagina: *Cur gradum quondam, atque ordinem consumendae unitatis exposuit, nisi ut cum ille in Patre per naturam divinitatis esset, nos contra in eo per corporalem ejus nativitatem, et ille rursus in nobis per sacramentorum inesse mysterium crederetur?* Ubi docet, Filium esse in Patre naturaliter, quia natura Filii vere est in Patre, <um sit una ulriusque natura: item nos esse in Christo naturaliter, quin vere naturam nostram sibi Dens univit per mysterium incarnationis. Denique Christum naturaliter esse in nobis, quando sumimus Eucharistiam, quia naturam carnis suae nobis unit. Sicut igitur vere, et proprie natura Filii est in Patre, cl natura nostra est in Christo; ita necesse est vere, cl proprie natura carnis Christi sil in nobis, quando Eucharistiam sumimus.

Quinto, probatur ex illis aliis verbis ejus, ubi explicans illud: *Sicut misit me vivens Pater, et ego vito propter Patrem, et qui manducat meam carnem, et ipse vivet propter me*; sic ait: *Haec rero vitae nostrae caussa est. quod in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus. victuris nobis per cum ea conditione, qua vivit ille per Patrem. Si ergo nos naturaliter. secundum carnem per eum vivimus, idcirco, naturam carnis suae adepti, quomodo non naturaliter secundum Spiritum in se Patrem habeat, cum vivat ipse per Patrem?* Et infra: *Dicit Filium Dei carnaliter in nobis manere per Eucharistiam*. Quid poluil. quaeso, clarius dici, quam in nobis carnalibus Christum per carnem suam carnaliter mauerc? Si enim fide lanium, et non corporis instrumento Chrisli carnem manducaremus, non esset in nobis carnalibus, idcirco. in nobis, quatenus carne constamus, sed esset in mente, et animo nostro tantum; neque esset in nobis-per carnem. sed per (idem et spiritum, neque esset carnaliter. sed spiritaliter. Praeterea comparatio Hilarii aperte convincit. Ipse enim dicit, Filium secundum spiritum vivere propter Patrem, quia vita Patris, quae spiritus est. vere tribuitur Filio: et eodem modo nos vivere propter Christum secundum carnem, quia vero curo ejus nobis in sacramento communicatur.

Neque objectio Petri marlyris concludit, quam

ex Hdario ille adferebat: quod videlicet eo modo sumus naturaliter unum cum Christo per Eucharistiam, sicut sumus inter nos unum per lidem, per regenerationem, et per baptismum; et sicut sumus unum cum Christo per honorem. Sunt ouden tria observanda pro hujus argumenti solutione.

Primo: Notandus est scopus Hilarii, et occasio lotius disputationis. Objecerat ille Arianis cum locum *Ego et Pater unum sumus*, Joan. 10. sed responderant Ariani intelligi ea verba de unitate voluntatis et consensus, non de unitate naturae; cl attulerant in exemplum illa Scripturae loca: *In unitate credentium erat cor unum, et anima una*, Actor. 4. Et: *Qui plantat, et qui rigat unus sunt* I. Corinth. 3. Et: *Ei ipsi unum sint in nobis*. Joan. 11. Hilarius igitur. ut nulla in re cedat haereticis, existis ipsis locis ab Arionis allatis, probat Patrem cl Filium esse unum naturaliter, cl non sola concordia voluntatum: *Evehis*, inquit, *ipsis, quibus utuntur, refellendi sunt*. Ac Primum docet, fideles inter se esse unum cor cl unam animam, non solo consensu. sed naturaliter; quia sunt unum per fidem et per regenerationem, et per Baptismum ac proinde sunt unum per eandem fidei naturam et per eandem naturam novae regenerationis cl Baptismi: omnes enim sunt fideles, omnes Filii Dei, omnes baptizati, etiamsi forte inter se non noverint, nec sciat unus quid aller velit: *Quomodo*, inquit, *non naturalem in his intelligis unitatem, qui per naturam unius fidei unum sunt?* Et idem dicit de regeneratione et Baptismo, quod de fide dixit. Deinde docet illud: *Qui plantat, et qui rigat, unum sunt*, i. Corinth. 3. indicare etiam naturalem unitatem: sunt enim illi unum, quia sunt ministri ejusdem Chrisli, et proinde unum sunt per naturam ejusdem ministri. *Itaque*, inquit, *qui per rem eandem idem sunt, natura diam unum sunt, non tantum voluntate: quia et ipsi re eadem effecti sunt. cl ejusdem rei atque officii sunt ministri*. Denique venit ad Tertium locum et Joan. 17. *Ut et illi unum sint in nobis*; et docet nos esse unum cum Christo naturaliter. quia per Eucharistiae participationem unitur nobis cum Christi natura, et hic habet illa omnia, quae supponimus.

Nota Secundo: Aliud esse apud Hilarium, aliqua esse unum naturaliter: aliud autem, unum esse in alio naturaliter. Nam ut aliqua sint unum naturaliter. salis est, si vere participant naturam ipsius rei. in qua sunt unum: et hoc modo dicit ipse, omnes fideles esse unum naturaliter per lidem. per regenerationem et per Baptismum. quin participant naturam ejusdem fidei, ejusdem regenerationis et Baptismi: et similiter dicit omnes ministros esso unum naturaliter per ministerium, quia participant ejusdem ministerii naturam. Sed ut unum sil in alio naturaliter non salis est, ut participant quomodocumque eandem naturam, sed necesse est, ut natura unius vere, sil in alio; et hoc modo dicit Filium esse in Patre per (hvitilalo. ni naturaliter, quia natura divina Filii, vere est in Patre: cl similiter dicit. Christum esse in nobis per carnem naturaliter, qui natura carnis ejus nobis vere unitur per Eucharis-

sliam. Alque ex liis solvilur fere lola objectio Petri martyris cl Bcza cl aliorum. Non enim eodem modo loquitur Hilarius (ul illi falso assumebant) de unione per fidem, seu regenerationem, vel Baptismum: cl de unione per Eucharistiam. Nam non dicit. Christum esse in nobis per fidem . vel per Baptismum, sicut dicit esse per Eucharistiam, neque dicit ex fidelibus unum esse in alio per fidem; sed omnes esse unum per fidem.

Nola Tertio: Unitatem per honorem apud Hilarium eandem esse cum unitate per Eucharistiam. Kam explicans illud ejusdem capituli 17. Joannis: *Ego claritatem, quam dedisti milii, dedi eis*; dicit honorem, quem Filius habet a Patre , dedisse eundem Filium nobis, quia fecit ut essemus unum cum illo, sicut ipse est unum cum Patre; ut autem unum essemus cum illo, dicit eum fecisse per mysterium Eucharistiae, per quod ipse in nobis per carnem suam vere manet. Atque ita solvitur lola objectio adversariorum: non enim ipsi intellexerunt, quid esset apud Hilarium, fieri unum per honorem. Ac de Hilario hactenus.

CAPUT XIII.

Testimonium s. Cyrilli hierosolymilani.

Sanctus Cyrillus Hierosolymitanus . cujus laus est in 11. synodo generali, eodem tempore floruit, quos. Hilarius, ut patet ex epistola ejus ad Constantium imperatorem. Ac tie sacramento Eucharistiae tam proprie et perspicue loquitur, ut non magis aperte loqui potuerit, si vixisset temporibus nostris. Quocirca nihil habent haeretici, quod ex illo nobis objiciant: nos vero nulla cl firmissima testimonia contra illos habemus.

Itemum igitur initio catechesis 4. mystagogicae. et in tota fere catechesi, hortatur ad non dubitandum de veritate corporis Domini in Eucharistia : quod certe supervacaneum esset, si Eucharistia esset solum signum corporis Domini ; nemo enim dubitare solet de ejusmodi rebus, quae nullam habent difficultatem. Sic ergo loquitur: *Hoc b. Pauli doctrina, satis potest convincere vos certissimos de divinis mysteriis etc.* Et infra: *Cum Christus ipse sic affirmet atque dicat deponere: Haec est corpus meum; quis deinceps audeat dubitare? ac eodem quoque confirmante et dicente: Hic est sanguis meus; quis, inquam, dubitet, et dicat non esse illius sanguinem ?* Quod autem dicit de pane, Christum affirmasse illum esse suum corpus, non significat panem materiale esse corpus Domini, sed panem consecratum, qui figura externa panis materialis est . sed quoad substantiam panis coelestis est; illuni, inquam, panem, corpus Domini esse confirmat.

Secundo: In eadem catechesi aperto ponit Cyrillus transmutationem panis in corpus Domini, cl solas panis species remanere post eam transmutationem: *.Ique, inquit, aliquando mutavit in vinum, quod est sanguini propinquum , in Cana*

Galileae sola voluntate; et non erit dignus cui credamus, quod vinum in sanguinem transmutavit? Quare omni cum certitudine corpus, et sanguinem Christi sumamus: nam sub specie panis datur tibi corpus . et sub specie vini datur sanguis. lineae sunt tam perspicuae, ut omnino nesciam, quid fingi possit ad eorum perversionem.

Tertio ibidem dicit: Chrisli corpus . non solum animis nostris. sed etiam corporibus vere conjungi per Eucharistiam. Sic. inquit. *Chrislophori erimus, id est. Christum ferentes. cum ejus corpus et sanguinem in membra nostra receperimus, atque ut b. Petrus dicit, divinae naturae consortes efficiemur.* Haec ille. Neque potest intellegi hic locus de corpore symbolico, quasi solum panem in membra nostra recipiamus: nam de illo corpore loquitur, de quo immediate antea dixerat. corpus Domini sub specie panis sumi, ubi distinguitur corpus a pane.

Quarto monet ibidem: Sensus nostros falli circa Eucharistiam, neque esse illis obtemperandum: *ile ergo consideres tamquam nudum panem, et nudum vinum: corpus enim est. et sanguis Chrisli. secundum ipsius Domini verba. Quamvis enim sensus hoc tibi suggerit: tamen (ides te confirmet, ne ex gustu rem judices. Et infra: Hoc sciens, cippo certissimo habens. panem hunc, qui videtur a nobis non esse panem, etiamsi gustus panem esse sentiat : sed esse corpus Chrisli : et vinum quod a nobis conspicitur, tametsi sensui gustus vinum esse videatur: non tamen vinum. sed sanguinem Chrisli esse.* Quid clarius dici potest.

Neque enim potest responderi: Non vocari nudum panem, quia habet adjunctam significationem, et sensus in eo falli, quod nudum panem esse judicant. Nam sensus non judicant, utrum panis significet. vel non significet: sed judicant rem eam esse, quae solet naturaliter esse sub accidentibus, quae sentiuntur. Et praeterea Cyrillus non dicit falli sensus, quia non judicant esse corpus Christi sub specie panis, sed quia judicant rem illum , quam sentiunt, esse panem. cum non sit. Al revera panis esset, si solum adderetur significatio: non igitur sensus fallerentur, ut Cyrillus dicit. Denique in sequenti catechesi prope finem, monet coitunicantes. ut summa diligentia provideant, ne mica ulla Eucharistiae cadat, neve amittatur: quod, ut supra diximus, magnum est argumentum veritatis: et ibidem jubet, ut flexo genu, et in adorantium inorem accedant ad Eucharistiam.

Sed objiciet aliquis quod idem Cyrillus calcch. 3. mystagogica de sancio Chrismate «licet, non esse limium unguentum post consecrationem; sicut ibidem dicit, panem Eucharistiae non esse nudum panem post consecrationem. Atqui id confirmat sententiam nostram: nam Cyrillus non eodem modo loquitur de Chrismate et de Eucharistia. De Eucharistia enim dicit , post consecrationem non esse panem communem, sed corpus Chrisli: de Chrismate autem dicit quidem non esse commune unguentum, sed non addit essu Spiritum sanctum, vel corpus Chrisli, sed esse Chrisma Chrisli, seu sanctilicaluni oleum.

Haec de Cyrillo, cujus Icsiinionium vel solum sullicrc ileberel: csl enim hominis saucii, el antiquissimi, el ex opere ejus indubitato, el clarissimum, atque apertissimum, ul nullo modo perverti possit, cl csl ex catechesi, in qua soient omnia proprie cl simpliciter explicari: el denique nemo unquam reprehendit Cyrillum erroris alicujus circa Eucharistiam.

CAPUT XIV.

Testimonium s. Ambrosii.

Sanctus Ambrosius reple adjungitur Cyrillo, quia el eodem tempore floruit, el similes catecheses conscripsit, nimirum libros de sacramentis, de iis, qui inilianliir mysteriis, et non minus aperle loquitur, quam Cyrillus. ul videamus eodem tempore, eandem fuisse orientis cl occidentis sententiam de Eucharistia.

Primo igitur Ambrosius in lib. de mysteriis initiandis, cap. 9. cl lib. 4. de sacramentis, cap. 3. 4, cl. 1. fuse docet longe excellentiorem escam nobis dari in Eucharistia, quam olito in manna Judaei habuerint, cum illis Christi corpus in figura. nobis detur in veritate: de quo argumento supra diximus, cum ageremus de figuris hujus sacramenti.

Secundo: Idem Ambrosius in iisdem locis dicit, mulari panem el vinum in corpus el sanguinem Christi; et non esse amplius panem el vinum, sed corpus el sanguinem.

Ad quod argumentum dupliciter adversarii respondent. Primo revocant in dubium, sin Ine Ambrosii libri, qui inscribuntur de sacramentis. Secundo dicunt mutationem, de qua loquitur Ambrosius, non esse realem, sed sacramentalem. ila ut panis el vinum, ex communibus cl prophanis rebus adjuncto nova significatione, llanl sacramenta religionis. Vide Petrum martyrem lib. contra Gardinerum par. 1. objeci. 190. cl seq. el par. 4. in explicatione verborum Ambrosii.

Sed prior solutio timide ab illis proponitur, el merito. Nam cilanlur hi libri sub nomine Ambrosii a l. mllranco, Guitmundo el aliis. qui ante annos 500. floruerunt. Deinde constat, librum do mvslenis iniliandis esse Ambrosii: nam in praefatione dicit, se tractasse moralia quaedam ex vitiis patriarcharum, cl cx Salomone; quae opera nemo neg.ivil unquam esse Ambrosii. Libros autem de sacramentalis ejusdem auctoris esse. cujus csl liber d. mysler. nui. res ipsa per se clama. lania est styli, el sententiarum similitudo. Denique, etiamsi m. u essent Ambrosii, essent tamen antiqui alicujus auctoris. Sed slullum esi ambigere de auctore horum librorum, cum nullum adversarii argumentum adferant. cur ambigere debeamus.

Posterior solutio refellitur cx ipsis Ambrosii verbis. Nam in lib. 4. de sacram, cap. 4. Tu, inquit, forlc i/tei. s meus *panis est usilatus: sed panis iste, panis est ante verba, sacramentorum: ubi accesserit consecratio, de pane lit caro Christi.* Haec ille. Al si panis tantum mutaretur sacramentali-

ter. non desineret esse panis post consecrationem. Ibidem probat nullis miraculorum exemplis, Christi verba esse operatoria; et ejusmodi, ul naturalas vere mutare possint, quae omnia sine causis adducuntur, si nulla realis mutatio ill in pane Eucharistiae. Sed adferemus Icsiinionium ad idem probandum ex lib. indubitato de mysler. init. cap. 9. *Forte, inquit. dicas: Aliud video, quomodo lu mihi asseris, quod Christi corpus, accipiam? Et hoc nobis adhuc superes. ut probemus, Qikuli- igitur utimur exemplis, ut probemus, non hoc esse, quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit? majoremque vim esse benedictionis, quam naturae, quia benedictione eliam nalun ipsa mutatur? virgam tenebat Moyses. projecit eam, el facta est serpens.* Haec ille; Qui posteaquam multa alia miracula narravit. Moysis, Blitei Elisaei, concludit: *Quod si tantum valuit humana benedictio, ul naturam converteret, quid dicimus de ipsa consecratione divina, ubi verba ipsa Domini Salvatoris operantur? Nam sacramentum istud, quod accipis, Christi sermone conficitur. Quod si lanium valuit sermo Eliae, ul ignem de cocio deponeret, non valebit Christi sermo, ut species mutet elementorum? De totius mundi operibus legisti: Quia ipse dixit, il facta sunt. Sermo ergo Christi, qui potuit ex nihilo facere, quod non erat; non potest ea, quae sunt, in id mulare, quod non erant? non enim minus esi ntivas rebus dare, quam mulare naturas.* Haec ille: ubi tam aperle loquitur de reali mutatione, ul nimia impudentia sil id negare. Ibidem paulo infra idem probates mysterio incarnationis: *Liquet, inquit, quod praeter naturae ordinem Virgo generavit: cl lu/ quod, conficimus, corpus, ex Virgine, est. Quid hic quaeris naturae ordinem in Christi corpore, cum praeter naturam sil ipse Dominus Jesus partus e. c Virgine?* Haec ille. Quam inepte ista omnia dicerentur. si nulla fleret realis mulatio? Quid enim opus oral probare, non posse naturaliter fieri ex pane corpus Christi, quemadmodum nec ul Virgo pariat; si non rcipsa, sed solum significative panis fit corpus Christi?

Tertium testimonium csl in eodem lib. 4. de sacrament. cap. 5. ubi probat, non esse dubitandum de veritate corporis Domini. Quae probatio supervacanea csl; si verum csl. quod adversarii sentiunt: nomo enim dubitare solet, utrum panis possit esse corpus Christi significative: *Deinde, inquit, ipse Dominus Jesus testificatur nobis, quod corpus suum accipiamus. et sanguinem: numquid debemus de ejus ide, et testificatione dubitare:* el ibidem paulo infra: *Dicit libi sacerdos, corpus Christi. et tu dicis. Amen: hoc est, verum. Quod confitetur lingua, teneat affectus.* Hmcerle loquitur d. cn, quod offertur manibus sacerdotis, quod quidem nisi verc sil corpus Christi, decipit nos Ambrosius, qui vult nos id, el confiteri lingua, el allectu sentire. El lib. G. cap. I. *Sicut verus csl Dei Filius, Dominus noster Jesus Christus: non quemadmodum homines per gratiam, sed quasi Filius et substantia l- atris; ita vera caro sicut ipse dixit, quam accipimus.*

Quartum testimonium ex lib. 1. in Lucam . ubi exponens illa verba cap. 1. *Apparuit illi angelus: Son dubites. inquit, assistere angelum , quando Christus assistit, Christus immolatur.* Al eerie non assisteret angelus, si sola figura corporis Domini, non ipse Christus in altari adesset.

Quintum testimonium est lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 12. ubi tractans illud psalm. 98. *Adorate scabellum pedum ejus. Haque, inquit, per scabellum terra iulelligitur, per terrain autem caro Christi; quam hodie quoque in mysteriis adoramus, el quam apostoli in Domino Jesu, ut supra diximus, adorarunt.* Ille locus nullam admittit solutionem: nam cl liber csl indubitatus el sermo csl de adoratione lalriac:et aperle Ambrosius dicil. carnem Christi verbo unitam adorari a nobis m mysteriis, idest. in Eucharistia.

'Diluamus nunc breviter, quae Petrus martyr ex Ambrosio profert, libro contra Gardinerum. objecto ISS. et seq. Primo igitur objicit ex commentario in II. cap. 1. ad Corinth. quod Ambrosius in mysteriis dicat significari carnem el sanguinem . quae oblata sunt pro nobis, cl mysticum calicem typum esse sanguinis Domini.

Respondeo: Neque ea commentaria sunl Ambrosii, neque quidquam habent conlra nos ; fatemur enim, immo el docemus, Eucharistiam signum ac typum esse mortis Christi, seu carnis el sanguinis, ul visibiliter in cruce illa suffixa, ille effusus csl.

Secundo objicit ex lib. 3. de sacram, cap. 4. illa Ambrosii verba: *Iloc igitur astruamus. quomodo potest, qui panis est. esse corpus Christi? consecratione.* Hinc ita Peirus martyr argumentatur : *Qui panis csl. corpus eliam Christi csl per consecrationem .Al panis nonpotesl esse corpus proprie; ergo solum significative.* Idem confirmat ex illis verbis, quae ibidem habentur : Si *tanta vis csl in sermone Domini. ut ea incipiant esse.quae non erant. quanto magis operatorius est. ut sint, quae erant, el in aliud commutentur ?* ubi videmus sic mutari panem in corpus,ut tamen maneat panis.

Ad priorem locum Respondeo: Aon dicere Ambrosium panem manere post consecrationem . sed potius non manere: illa cniin verba: *Quomodo potest qui panis csl. esse corpus Christi ?* hunc sensum faciunt; Quomodo potest, qui nunc csl panis . paulo post esse corpus Christi? el respondet: *Consecratione;* consecratio enim facit, ul qui panis est mile consecrationem, corpus sil post consecrationem. Istum esse sensum patet ex illis verbis lib. de mysler. init. cap. 9. *Probemus. non hoc esse quod natura formavit, sed quod benedictio consecrarilmbi vides non esse panem post consecrationem.* Imino in ipso lib. 5. de sacram, cap. *i.* nonne Ambrosius ait: *Panis iste panis est unie verba consecrationis: ubi accesserit consecratio, de pane, fit caro Christi.*

Ad Alterum locum respondit olim Lanlfrancus m libro conlra Berengarium, dupliciter. Primo , in alii» codicibus Ambrosii non haberi illa verba : *Ulsinl quae, eranl;sed* hoc modo logi:Quatilo *magis operatorius est ul quae, erant, in aliud commutentur?* Quae lectio verior, esse videtur, quin

est conformior lib. de mysler. init. cap. 9. ubi sic. legimus: *Sermo ergo Christi: Qui potuit ex nihilo facere, quod non erat, non potest ea quae sunt, in id mulare, quod non erant?* Secundo respondet illa verba: *Ulsinl quae erant .* hunc sensum facere:!/ *sint quae erant,* nimirum quoad speciem exteriorem, et tamen vere mutantur, quoad interiorem substantiam. Posset eliam responderi, Ambrosium voluisse dicere: Si potuit Christus cx nihilo aliquid facere, cur non poterit cx aliquo aliquid facere, non annihilando id. quod antea erat . sed in melius commutando? unde non dixit:!/ *sini id, quod erant:* tunc enim panis manere deberet, sed: *Ut sint quae erant,* idest, non annihilentur , sed maneant, quamvis mutata.

Tertio objicit ex lib. 4. de sacram, cap. 5. el dc his, qui init. mysl.cap.8. cl de benedict.patriarch, cap. 9. ubi Ambrosius dicil, corpus Domini accipientibus fieri peccatorum remissionem. Atque inde colligit non sumi corpus Domini ab impiis, ac per hoc non sumi corporali instrumento, quod est commune cum impiis, sed ore tantum spirituali , quo impii carent.

Sed haec saepius jam dissoluta sunl : corpus enim Domini, quod ad sc attinet, omnibus adferl peccatorum remissionem, licet in quibusdam ob eorum indispositionem id non fiat.

Quarto objicit ex lib. de mysler. init.cap. 9. illa verba: .in/e *benedictionem verborum coelestium alia species nominatur:post consecrationem corpus Christi significatur.* El lib. 4.de sacram.cap. 4. dicil. nos bibere similitudinem pretiosi sanguinis, cl cap. dicit, oblationem altaris esse figuram corporis Christi. El lib. 1. do officiis cap. 48. dicit, umbram fuisse in lege, imaginem in evangelio, veritatem in coelestibus.

Respondeo in primis verbis citatis illud *significatur.* idem valet, *appellatur,* seu *dicitur.* Non enim loquitur de significatione rerum, sed vocum: nec docet quid Eucharistia significet. sed quomodo appellelur.Ilaque sensus est: .bile *benedictionem alia species nominatur,* idest. panis vocatur id. quod est m altari: *Post consecrationem corpus Christi significatur,* idest. non amplius panem esse significamus, seu dicimus, si quis nos interroget. quid sil in altari, sed corpus Domini esse significamus. seu dicimus. Unde ibidem: *Ante consecrationem,* inquit. *aliud dicitur, post consecrationem sanguis nuncupatur.* Ad alia verba lateor nos bibere similitudinem eruoris, sed sub qua veritas contineatur. Docel enim Ambrosius, nos non in specie sanguinis sanguinem sumere, ne ul ipse ibidem dicit, horror esset eruoris; sed in similitudine sanguinis, idest. specie vini, quod habet sanguinis similitudinem: ipsum sanguinem bibere. \d illud de figura corporis, quamvis non esset absurdum. sacramentum Eucharistiae vocare figuram corporis ratione spectorum externarum, tamen eo loco Ambrosius loquitur do pane ante consecrationem, ulex ejus verbis palet. Neque est absurdum. panem vocari figuram corporis Domini ante consecrationem, licet nondum .sil sacramentum : narn panis naturalem habet analogiam ad corpus Christi, el praeterea ex eo, quod ponitur super al-

Lire, ul consccrclur. incipit repraesentare ipsum Domini corpus, licol nondum habeat sacramentalcm significationem. Ad aliud cx libro dc oliiciis, Ambrosius distinguit imaginem a veritate, non quoad substantiam, seu praesentiam rei,scd quoad notitiam: nunc enim habemus Christum,scd signis ct imagine velatum; in coelo videbimus sine ullo signo lacie ad faciem. Id palet ex verbis ejus, quibus explicat, quod dixerat: *Hic ergo. inquit, in imagine ambulamus, in imagine videmus: illic facie ad faciem, ubi plena perfectio, quia perfectio omnis in veritate csl.* Unde etiam paulo ante distinguens umbram ab imagine: *Ante. inquit, agnus offerebatur, offerebatur vitulus: nunc Christus offertur, sed offertur quasi homo recipiens passionem.*

Quinio objicit illud cx lib. de sacram, cap. 4. *Aon iste panis est, qui vadit in corpus. sed ille panis vitae aeternae, qui animae nostrae substantiam fulcit. Ex his verbis, inquit Petrus martyr, vel caecus videre polesl Ambrosium non him crasse sensisse de corpore Chrisii, ul pulaveril illud ingredi, et recipi in corpus nostrum.*

Despondeo: Non uegal Ambrosius corpus Christi ingredi in corpus nostrum, sed negat illud converti in substantiam corporis nostri more ciborum corporalium. Id patet manifeste ex adversativa: *Sed animae substantiam fulcit.* Est enim sensus; iste panis non vadit m corpus, idesl. non transii in corpus per nutrilionem. scd animam reficit. Alioqui enim quomodo negaret Ambrosius corpus Chrisii iu corpus nostrum ingredi, cum dicat in serin. do s. Agncle: *Jam corpus ejus corpori meo sociatum est?* et cum lam aperte docuerit in tot locis a nobis citatis, id quod sumimus,dum sumimus Eucharistiam, veram esse carnem Domini? Ilacc dc Ambrosio.

CAPUT XV.

Testimonium s. Basilii.

Sanctos Basilus eodem tempore.quo Ambrosius floruit: cl in 2. lib. dc Baplismo cap. 2. sic loquitur: *ST tales minae adversus eos positae sunl. qui (emere ad ea sacra acccdwnl.quac ab hominibus sanctificantur: quid dicendum est de eo, qui in tantum ac tale mysterium temerarius est? Quanto enim majus aliquid is est templo secundum Domini vocem, tante gravius, cl terribilius est in animae impuritate constitutum corpus Christi temere contingere, quam sit accedere ad arietes. t cl tauros etc.* Hoc loco Basilus affirmat tanto gravius peccare, qui indigne sumunt corpus Christi, quam cos, qui indigne sumebant arietes, cl lauros Deo immolatos, quanto Christus major est. non -olum arietibus et lauris, sed eliam ipso templo Domini: quae certe sententia vera esse non polesl. nisi in Eucharistia sil vere corpus Domini praesens. Xirn inter Christum el arietes ab Hebraeis immolari solitos, distantia est plane infinita: inter pa-

nem aulem Eucharistiae secundum adversarios, et illos arietes pene nulla distantia: vel si distantia est notabilis,arietes excellebant, non panis Eucharistiae, ut nos supra demonstravimus. Basilusanlem affirmat tanto gravius peccare,qui indigne Ir cianl Eucharistiam, quaffl ii. qui indigne tractabar/, sacrificia illa vetera. quanto Chrislus major csl nwi solum sacrificiis, sed eliam templo.

Petrus martyrio lib. contra Gardiner, par. 4. respondere conatur, sed sc ipse involvit, ac secum turpiter pugnat m eadem pagina. Dicit enim Primum. Basilium ila conferre Eucharistiam cum sacramentis veterum, ul ab una parte ponat nul. symbola, idesl, in sacramentis veterum, ab alien ponat rem ipsam, nulla facta symboli mentione, ide.sl. in Eucharistia noslra. flaque vult corpus Christi in illa collatione Basilii significare corpus Chrisii proprie dielum: illud enim csl per eum res, el veritas sacramenli, ul opponitur symbolo externo. Scd quia Basilus dicit. illud Christi corpus sumi ab indignis; indigni aulem non sumunt rem sacramenti, scd nuda symbola secundum adversarios; ideo Petrus martyr paulo post addit Basilium loqui dc symbolis Eucharistiae, quae sola sumuntur ab impiis, cl ea conferre cum symbolis veteribus.

Haec aulem aperte inter se pugnant. cl unum destruit aliud; cl praelerea ulrumque dictum esi falsum. Quod pugnent, sic ostendo. Cum Basilus nominat corpus Christi in illa collatione cum sacrificiis veterum, vel intelligit corpus Chrisii verum, vel symbolicum. Si corpus Chrisii verum; ergo falsum csl posterius dictum. quo asseruit Petrus martyr Basilium loqui de symbolis, quae sola sumuntur ab impiis: si corpus symbolicum; ergo falsum csl prius dictum ejusdem, quo asseruit Basilium conferre rem ipsam, idesl, corpus Christi. cum symbolis veteribus. Quod aulem sit falsum eliam absolute ulrumque dictum Petri martyris, sic demonstro. Nam Basilus non confert cum sacrificiis icterum solum corpus Chrisii verum, quod erat primum dictum Petri marlyristnam impii non sumunt corpus Chrisii verum secundum adversarios: neque sumunt illud corpus extra symbola secundum catholicos. Al Basilus illud ipsum dicit sumi ab impiis; ergo non loquitur dc solo corpore Christi vero. Adde, quod non debuit Basilus, ncc potuit ili comparare sacramenta vetera cum Eucharistia, ul in illis tantum poneret nudum signum, in hac. verum corpus, cum utraque sacramenta eodem modo contineant corpus Christi secundum adversarios: immo melius vetera, quam nova, quia melius repraesentabant. Sod dc huc alibi diximus.

Neque vero confert Basilus cum sacrificiis veterum solum symbolum Eucharistiae, quod erat Secundum dictum Petri martyris: nam symbola soh Eucharistiae non praestant sacrificiis veterum, scd sunl illis inferiora, ul alibi ostendimus: cl lamen Basilus hoc loco constituit infinitam distantiam inicr corpus Christi, cl sacrificia veterum. Sequitur igitur necessario, ul Basilus loquatur de corpore Christi vero, ul continetur sub specie panis vere elrealilcr: sic enim omnia cohaerent. Nam hoc corpus vere excellit sacrificiis veterum in

ilnta distantia,el vere sumitur ab impiis corporali instrumento.El confirmatur hoc lotum argumentum ex sequentibus verbis ejusdem Basillii in eo loco : monet enim ul sumpturi Eucharistiam diligentissime purgemur a sordibus peccatorum, ne incidamus in peccatum eorum, qui Christum occiderunt. Istn enim comparatio indigne Communicantium cum illis, qui Christum occiderunt, cogit omnino ulinlelligainus vere,et renliler Christi corpus contineri in Eucharistia. Nam ideo comparantur inter scista peccata, quia ulrumq; attingit Christum in scipso; ct Christum , non ul csl in coelo, sed ul csl in Eucharistia: quia impii non possunt Christum attingere, ul csl in coelo, sed solum ul csl in Eucharistia.

Alterum testimonium Basillii est in lib. dc Spiritu sancio cap. 27. ubi sic ait: *Yerba invocationis cum ostenditur panis Eucharistiae, quis sanctorum in scripto nobis reliquit?* \\'nc cnitn habemus morem fuisse in Ecclesia veteri . ut posl consecrationem ostenderetur populo Eucharistia , quod etiam nunc fieri videmus; cl conceptis verbis invocaretur,quae verba quidam suspicantur fuisse, *Kyrie eleison*. Sed certe cx invocatione manifeste colligitur veritas Christi in Eucharistia : neque cnim panem invocare possumus quanlumlibcl significet, vel repraesentet corpus Christi. Ibidem Basilius dc mysteriis his loquens, dicit, nec intueri fas esse ista non initiatis. At certe nulla reddi potest caussa, cur Eucharistiam ne videri quidem permitterent infidelibus, vel eliam catechumenis , si nihil csl nisi signum.Nam rem significatam,idesl, Christi passionem publice praedicabant.cl signum eliam manifestissimum ejusdem passionis catechumenis quotidie fere imprimebant: dtim eos signo crucis signabant.Qui igitur signa clarissima concedebant; cur negasseni signum obscurius?

Porro ex Basilio objiciunl adversarii.quod in sua liturgia Eucharistiam appellet $\alpha\upsilon\tau\iota\tau\upsilon\pi\alpha$. idesl. figuram corporis Chrisii, dc qua re nulla scribit Petrus martyr in lib. conira Gardinerum objecto 183.

Ad hoc argumentum tres dari solent solutiones, sed duae priores mihi non videntur solidae. Prima est. vocem illam $\alpha\upsilon\tau\iota\tau\upsilon\pi\alpha$ non semper accipi pro figura, sed aliquando sumi pro exemplari : cujus significationis proferunt exemplum cx 1. episl.Petri cap. 3. ubi Baptismus vocatur anlilypon diluvii, cum lamen diluvium figura fuerit Baptismi . non Baptismus diluvii. Itaque hac acceptione contendunt quidam a Basilio Eucharistiam dici anlilypon, quod sit exemplar veterum figurarum.

Sed haec opinio facile rejici polesl. Nam vox anlilypon (ul eliam notavimus in 1. lib. dc sacramentis in genere) numquam accipitur pro exemplari. sed pro imagine, quae e regione respondet exemplari: ct ila illud imitatur,ut fere cum eo contendere videatur. Quomodo valde proprie vocatur anlilypon imago, quae resultat in speculo . dum quis in illud intuetur: etenim in ea imago ila ad vnurn repraesentat, ul cum ipso homine de forma ipsius hominis certare videatur. El hoc modo accipitur haec vox ab Apostolo llebr. 9. et ab auctoribus passim: neque aliter accipitur 1. Petri 3. Nam

Baptismus aliquo modo est exemplar, aliquo modo imago diluvii, el ut imago, non ul exemplar,dicilur a sancto Petro anlilypon diluvii. Nam si consideremus significationem ad placitum, seu divinam ordinationem, diluvium figura fuil Baptismi,non contra. Baptismus diluvii: neque enim Deus instituit Baptismum, ul repraesentaret diluvium; sed e contrario, diluvium Deus induxit in mundum, lum ob alias caussas, lum etiam ul esset figura Baptismi. Al si consideremus naturalem similitudinem,Baptismus est potius imago diluvii, quam diluvium Baptismi: siquidem magis proprie, et vere diluvium sufibcavit homines impios, quam Baptismus peccata suffocet, illa enim vera el propria, haec metaphorica suffocatio est. Quia lamen valde similis est effectus Baptismi, idesl, suffocatio iniquitatum, effectui diluvii, idesl, suffocationi hominum impiorum: ideo s. Petrus Baptismum anlilypon diluvii appellavit. Sed praelerea licet anlilypon pro exemplari accipi posset, non tamen id nobis prodesset. Nam Basilius non dicil, Eucharistiam esse anlilypon sacramentorum veterum,sed corporis Domini: quare certum est a Basilio non accipi hanc vocem pro exemplari, sed pro imagine imitante ipsum cxcmplar.

Altera solutio est aliorum, vocari a s. Basilio panem Eucharistiae anlilypon corporis Domini , sed ante consecrationem, non postea. Ita respondit olim Joan, damasecnus lib. 4. de fide cap. 14. el Epiphanias in VII. synodo act. G. torn. 3.

Sed haec solutio multas habet dilficullates.Nam in liturgia Basillii invenimus panem Eucharistiae vocari anlilypon corporis Domini post recitationem verborum ilorum*J/oc est corpus* meum. Quocirca oporteret Damascenum, et Epiphanium existimasse, non consecrari Eucharistiam illis verbis: *Hoc csl corpusineum*; sed aliis, quae infra ponuntur : quod minus adhuc probabile est: de qua re disputabimus in 4. lib. in coniroversia dc verbis.quibus sacramentum Eucharistiae conficitur. Adde, quod licet Basilius non vocaret Eucharistiam anlilypon corporis Domini post consecrationennlamen Theodorus apertissime ila cam vocal in 1. dialogo, nccnon Macharius Aegyptius hom. 27. immo et Dionys. cap. 3. cedes, hierarch, cl Naziazen. oral, in Gorgoniam.

Esi igitur Terlia solutio . Eucharistiam etiam posl consecrationem rede dici anlilypon corporis et sanguinis, non solum quia species panis cl vim sunl signa corporis el sanguinis :bi revera exislet»-tium; scd etiam quia ipsum corpus el sanguis Domini, ul sunl sub illis speciebus . signa sum ejusdem corporis Cl sanguinis, ul fuerunt in cruce; repraesentat enim Eucharistia passionem Christi. Et ideo fortasse Basilius. cl alii Paires non vocant Eucharistiam figuram, seu typum, sed anlilypon; quia, ul diximus,anlilypa non dicuntur quaelibet figurae, sed illae lanium, quae nihil fere differunt a veritate. Porro panis cl vinum , remoto corpore Domini, non ila ad vivum repraesentant corpus cl sanguinem, ut dici possint anlilypa: melius enim repraesentabat agnus paschalis, el lamen non dicebatur anlilypon, sed typus. At si sub specie panis sit vere corpus Chrisii, tum vere Eueba-

rislia erit anlilypon corporis in cruce immolati. Unde Chrysostomus homil. 17. in epist. ad Hebraeos dicil, Eucharistiam cs.se typum, seu figuram sacrificii crucis; cl tamen ibidem asserit, nunc eundem Christum offerri, qui tunc oblatus fuit. Simile esset. si rex aliquis gravissimo bello confecto idem ipsum bellum ad oblectandum populo in scena repraesentari vellet, el ipse idem, qui verc pugnaverat, in scena seipsum repraesentaret: esset enim ipse vere anlilypon sui ipsius. Similia habemus in aliis Chrisli repraesentationibus: nani cum tribus diebus latuit, el tandem tertia die inventus est in templo, significaro voluit, teste Ambrosio in cap. 2. I urae, se triduo futurum in sepulcbro absconditum. cl tandem lertia die resurrecturum. El Matlh. 17. cum transfiguratus csl io monte coram prophetis ei apostolis, significare voluit, se eo modo videndum in gloria coelesti ab omnibus sanctis veteris el novi Testamenti. Ipse igitur non semel fuit typus cl figura sui ipsius.

CAPUT XVI.

Testimonium s. Gregorii nysseni.

S. Gregorius nyssenus s. Basilii frater, insigne testimonium nobis praebet: ex quo etiam intelligi posset, quid Basilius sensisset, si do ea re ulla dubitatio oriretur. Constat enim Nyssenum in iis, quae ad fidem perlinent, nulla in re a Basilio dissensisse. Igitur in lib. de vita Moysis, ubi disputat de manna Judaeorum, et eum cibum cum Eucharistia confert, sic loquitur dn Eucharistia: *Panis est absque semine, absque aratione, absque ullo humano opere nobis paratus. /s desuper defluens invenitur in terris, i' anis enim qui de coelo descendit, quiverus cibus est, qui acnigmatice hac historia significatur, non incorporea quaedam res est: quo enim pacto res incorporea corpori cibus fiet? res autem quae incorporea non est, corpus omnino est.* Hacc ille. Hic duo habemus, quae excludunt omnes, quae fingi possent ab adversariis, expositiones. Nam Primo Gregorius dicil: Panem Eucharistiae sine semine, sine aratione, sine opere humano fieri; quod cede non convenit pani triticeo: loquitur igilur dc vero corpore Chrisli. cui illa omnia conveniunt.

Secundo dicit: Eundem panem corpore manducari: non ergo loquitur de corpore Domini, ul csl in coelo, cl sola fide sumitur, sed de vero corpore, ul est in Eucharistia.

Hem Gregorius in oratione calccholica cap. 36. pt 37. nulla habet expresse de veritate huius sacramenti. el citatur hic locus ab Eulhymio in Panoplii. i pari. 2. litui. 21. et a Bessarione in lib. dc verbis consecrationis. Inter alia dicil, cl saepius repetit, corpus Chrisli immodale conjungi per Eucharistiam cmn nostro mortali corpore, el illud sibi simile reddere, idesl, cficerc. ul gloriosum el immortale aliquando resurgal: *Quemadmodum*, inquit, *parum fermenti lotam massam sibi simi-*

lem reddit: sic cl corpus illud, quod a Deo lactum est immortale. in noslrurn corpus ingredient lotum in se transfert; atque commutat. Aam. ut *pestiferum cum salubri commistum illud efivrii perniciosum; sic el corpus immortale redditum illud, in quo susceptum csl, naturae simile immortal.* El infra: *Fidelium corporibus conjungitur, ul ca conjunctione cum immortal, homo etiam immortalitatis particeps fiat.* Haec ille.

Secundo quaerit: Quomodo possit unum corpus loti mundo communicari, ct tamen semper integrum maneat: quae quidem quaestio absurdissima esset, si tantum in signo corpus Chrisli manducaretur; nulla enim difficultas in ea re fingi posset: *Considerandum est*, inquit, *quomodo fieri queat, ul cum unum illud corpus assidue per lotum orbem terrarum lot fidelium millibus impertiatur, totum cujusque per pariem evadat, et in seipso totum permaneat.* Haec ille.

Tertio, respondet ad quaestionem, ac ilicil panem qui ponitur in altari, converti in carnem Christi, el eo modo omnes, qui eo pane vescuntur, vere sumere Chrisli carnem sine ullo ejus detrimento: quae sane csl acutissima, el verissima responsio. Nam vult dicere, ul habeamus cl comedamus veram Chrisli carnem, non esse opus, ul Chrislus de coelo descendet, sed manente illo salvo el incolumi in coelo, verti quotidie panem in corpus ejus, el eo modo a multis manducari.

Quod aulem non loqualur de mutatione panis in carnem per solam significationem, ul adversarii dicere solent, sed de vera et reali mutatione. pa- id Primo, cx ipsa quaestione, quae (ul dixi) inepta esset, si de mutatione significationis ageretur. Secundo, palet ex ipsa ejus explicatione. dicit enim ila mulari nunc panem in carnem Domini virtute verborum ipsius, quemadmodum cum ipsa in terris viveret, mutabatur panis, quo ipse vescabatur in carnem ipsius. Tertio palet, quia dicil hanc mutationem fieri divina virtute, seu virult divinae benedictionis: nulla autem virtus requirebalur ad mutandam significationem, cum sil res mere voluntaria. Hacc aulem sunt verba ejus: *Divinum illud corpus panis nutrimentum accipiens, idem quodammodo eral cum illo cibo (ul dirimus) in ejus corporis naturam immutato.* El infra: *Quamobrem recte cl iam nunc Dei verbo sanctificatum panem in Dei Verbi corpus credimus immutari.* El infra: *Haec autem tribuit virtute benedictionis in illud (corpus Domini) rerum quae videntur (idesl) panis ct vini, naturam mutans.* Haec ille. Quae lam perspicua sunt, ul non fuerit ausus ullus adversariorum, quod sciam, vel ad haec loca respondere, vel aliquid cx hoc auctor nobis objicere.

CAPUT XVII.

Testimonium beali Optati milevitani.

Optatos milevilanus floruit eodem tempore, quo Ambrosius el Basilius, ul palet cx lib. 2. contra Parmenianum, ubi scribit se vixisse tempore Siri-

cii papac, qui Damaso successoral. Is igilur in G. lib. conlra Parnieniuniun, sic ail : *Quid enim est him sacrilegum. quam altaria Dei, in quibus a-liquamlo ct vos obtulistis frangere, rudere. removere? in quibus vota populi, el membra Christi portula sunl: quo Deus omnipotens invocatus sil, quo postulatus descendit Spiritus sanctus, unde a multis pignus salutis aeternae, cl tutela fidei, et spes resurrectionis accepta est.* El infra: *Quid est tiliare, nisi sedes corporis el sanguinis Christi?* El infra: *Quid vos offenderat Christus cujus illic per certa momenta corpus, et sanguis habitabat?* El infra: *Hoc tamen immane facinus geminatum e>l dum fregistis etiam calices Chrisli sanguinis portatores.* Hacc ille.

Quod aulem per corpus Chrisli, quod lain saepe repetii Oplalus in allari manere solitum, non inel- ligalur corpus significative, sed vere, idesl , non solus panis, qui Chrisli corpus repraesentet. sed ipsum verum, et proprie dictum corpus , nullis modis probari polesl ex hoc ipso loco. Primo ex eo quod cum lolics id répétai, ne semel quidem dixeril. signum corporis in allari manere, vel offerri, sed perpetuo corpus Chrisli, aul membra Chrisli.

Secundo, ex eo, quod dicil, invocari super allare Deum omnipotentem, et descendere super idem allare Spiritum sanctum, quod sine dubio referendum esi ad consecrationem: videmus enim in omnibus liturgiis anliquis invocari Spiritum sanctum, ul descendat. el transmutet panem in corpus Chrislipieque polesl reddi alia raliio hujus descensus Spiritus sancti, nisi ad sacramentum conficiendum. Al quorsum isle descensus , quorsum invocatio omnipotentis, si nihil mirabile, el supernaturale fieri dcbere.

Tertio cx eo, quod Eucharistiam vocat Oplalus , pignus salutis, tutelam fidei, et spem resurrectionis: alludit enim ad id. quod veteres, Irenaeus, Hilarius, Cyrillus, Nyssenus, cl alii dicere solcnl, ideo conjungi cum corpore noslro corpus Christi , ut cx illo lralial vim quandom ad beatam immortalitatem assequendam.

Quarto cx co, quod dicil per certa momenta habitare corpus Christi in allari. Si enim loqueretur de signo corporis, non diceret: *Per certa momenta*, sed semper; semper enim in allari manere solet crux, ut Chrysoslomus testatur in orat, quod Chrislus sit Deus; immo cliam (ul ipse ibidem ait) in culminibus, in parietibus, in vasis etc. Crux aulem signum est Chrisli crucifixi; el ipsum cliam allare figura quaedam csl, cl signum Chrisli, ul fatetur Petrus martyr libro conlra Gnrdin. objecto 38. alio igilur modo, quam per significationem , Eucharistia corpus Chrisli est.

comede corpus el sanguinem bibe , si saltem vitae desiderio teneris, neque sermonibus, qui de carne habentur , fidem deneges , neque ob passionem offenderis ; constans esto , firmus , et stabilis , in nulla re propter adversariorum sermones . fluctues. Haec ille. Ubi horiatur ad fidem erga lautum mysterium, etiamsi adversarii . idesl, philosophi gentiles nos irrideant, quod dicamus nos carnem Chrisli manducare: haec aulem cohortatio supervacanea esset, si lanium in signo Chrisli carnem manducaremus.

Respondet Pelrus martyr: Gregoriurn loqui de fide passionis Chrisli. atque hortari Christianos , ul certa fida credant Chrislum habuisse veram carnem, ct vere esse mortuum, el hoc modo spirilualiter manducenl carnem Chrisli. At non disputabat eo loco Gregorius de passione, sed de Eucharistia, cujus figura fuit manducalio agni paschalis ; explical enim eo loco varios ritus , quibus manducabant Judaei paschalem agnum , el accomodal illos ad manducationem Eucharistiae. Et quoniam inter alios ritus Judaeorum unus erat, ul baculis nixi manducarent, dicil eo baculo significari , ul cliam nos firmi cl stabiles , et sine ullo dubio manducemus carnem el bibamus sanguinem.

Aliud testimonium exstat in orat, dc obilu Gorgoniac sororis suae, ubi referi, Gorgoniam morbo incurabili affectam. nocte quadam sese in templum proripuisse, ac procumbentem anle allare coram venerabili sacramento ila orasse, ul slalim convalluerit: .Id *allare* , inquit, *cum fide procumbit, cumque qui super illud colitur , magno cum clamore obteslans. etc.* Quid aulem super allare colatur, dubium esse non polesl, cum nihil ibi ponatur a Christianis, nisi panis cl vinum mutanda in corpus et sanguinem Chrisli: unde Oplalus paulo ante citalus , vocabat allare sedem corporis Christi.

Petrum martyrem valde ussil, pupugilque hic locus, ul apparet ex lib. ejus conlra Gardincrum . objecto 38. Nam Primum conatur se expedire, ac dicil. super allare coli quidem Chrislum, sed coli in symbolo, sicut in symbolo significatur. Al haec responsio nihil cum juvare polesl. Nam si colitur in symbolo, vel esi ipse revera in eo symbolo, vel non csl. Si est: errant Saeramenlarii, qui id negant: si non est; ergo licet saltem coronam symbolis procumbere. cl ibi Chrislum licet absentem adorare: ergo licet Eucharistiam, el imagines Chrisli venerari, neque esi idololatria, ul ipsi passim clamant.

Sed hac solutione non contentus Pelrus martyr, paulo infra aperit mentem suam, ac dicil . mulierculam illam parum in Christiana religione fuisse. inslniclam; cl abusum, ac superstitionem esse, quod illa fecit, cum nec ullum sil allare Christianis. nec ullus sacramenti usus esse debeat, ifisi ad sacram coenam. Al illam sanciam foeminam salis defendit ab istius impii apostatae petulantia tum sancti Gregarii auctoritas, qui illam non solum praedicat, ul sanctissimam et nplimam; sed etiam testatur fuisse doctissimam in literis utriusque Testamenti ; lum evidens miraculum, quod illa ipsa nocte acci-

CAPUT XVIII.

Testimonium s. Grcgorii nazianzeni.

Sanctus Gregorius nazianzenus, qui eodem tempore floruit quo superiores Patres, in nral. de paschale ila loquitur: *Absque confusione el dubio*

dit, siquidem continuo curata est ab incurabili morbo. Quis aulem credat abusum el superstitionem tanti miraculi caussam esse potuisse? Adde, quod si imperitia, et superstitione esl. mensam Domini vocare altare, cl Christum in Eucharistia colere. non sola Gorgonia, sed etiam ipse Gregorius accusandus erit imperitiae et superstitionis. Nam ipse est, qui mensam vocat altare, et qui Christum in Eucharistia coli dicit: ipsius enim Gregorii, non Gorgoniae verba sunt illa : *Ad altare cum fide procubuit, eum, qui super illud colitur, magna voce oblcstans ole.*

CAPUT XIX.

Testimonium s. Ephrem.

Sanctus Ephrem, aequalis superiorum Patrum fuit, quippe sancio Basilio familiaris, ac tantae auctoritatis, ul ejus scripta publice post divinas Scripturas in Ecclesia legerentur, ul testatur s. Micron. in calai, scriptor. Is ergo in lib. de natura Dei minime scrutanda, cap. 5. *Quid scrutaris, inquit, inscrutabilia? si ista curiose rimaris, non jam fidelis vocaberis, sed curiosus. Esto fidelis, atque innocens, participa, de immaculato corpore Domini lui, fide plenissima, certus quod agnum ipsum integrum comedis. Ignis immortalis sunt mysteria Christi, noli temere ea perscrutari. ne in ipsorum perscrutatione comburaris.* Haec ille. El infra: *Illoc sane excedit omnem admirationem, omnem mentem, omnemque sermonem. quod fecit nobis unigenitus Filius Christus Salvator noster. Ignem, el spiritum manducandum, ac bibendum praestitit nobis, corpus scilicet cl sanguinem suum.* Haec ille.

Ad hoc testimonium neque respondent adversarii, neque respondere aliquid possunt. Nam diilicullas ad credendum, mysterii inscrutabililos, et miraculum superans omnem mentem (quae Iria in hoc sacramento praedicat s. Ephrem) clarissime testantur, non esse Eucharistiam panem materialem. qui Ianium significet corpus Domini, sed esse ipsum verum Domini corpus. Adde, quod Ephrein facit anlilicsim quondam: dicit enim mirabile fuisse, quod angeli, qui sunt incorporei, in corpore assumpto manducarinl cibos corporeos: sed mirabilius esse, quod nos homines corporei, et lutei comedamus ignem, et spiritum, idest, corpus coeleste Chrisli. At nulla esset admirationis < mssa, si tantum in signo corpus Chrisli manducaremus, immo mirabilior mullo fuisset illa angelorum manducatio, quam nosira sil.

CAPUT XX.

Testimonium s. Epiphani.

Sanctus Epiphanius omnium superiorum aequalis (nain etiam Athaoso familiaris fuit, licet omnibus supervixerit) in Ancorulo, circa medium, cum docere vellet, hominem vere esse facium ad

imaginem Dei, licet non facile appareat, in quo consistat similitudo inter Deum et hominem, cum homo sil corporalis, linitus, inutabilis: Dcns incorporalis, immensus, immutabilis, dicit, inulta esse ejusmodi, quae aliud sunt, aliud videntur esse, el ponit exemplum de Eucharistia. quae vere est corpus Christi, cl tamen nihil minus esse videtur; cum id. quod apparet exterius, sil rotundum el insensibile, el proinde valde dissimile corpori Chrisli. *Videmus, inquit, quod accepit Salvator in manus suas, vcluli evangelisla habel, quod surrexit a coena, el accepit haec, et cum gratias egisset, dixit; Hoc meum est, Hoc et Illoc. Et videmus quod non aequale esl, neque simile, non imagini in came, non, invisibili Deitati, non lineamentis membrorum: hoc enim esl rotundor, formae, cl insensibile, quantum ad potentiam. Et voluit per gratiam dicere: Illoc meum est. Illoc cl Illoc: et nemo non (idem habel sermoni: qui enim non credit esse ipsum verum, excidit a gratia, et salute.* Haec ille.

Hic sane locus omnino convincit. Nam quod dicit Epiphanius oportere credere esse ipsum verum. excludit tropos, cl praesertim cum addat excidere a salute, qui id non credunt. Quod eliam addii esse id credendum, licet sensus repugnent, apertissnne testatur non loqui eum de significatione, sed de re ipsa: nam sensus non modo non repugnant, sed eliam juvant, ul credamus sacramentum significare.

Respondent adversarii, ac praecipue Petrus martyr in lib. contra Gardinerum, objecto 186. Epiphanium loqui de reprcsentalione corporis Domini, ac velle dicere, credendum esse panem Eucharistiae vere esse corpus Chrisli representative, licet nulla appareat in pane similitudo cum corpore Chrisli. Id vero cx eo potissimum colligit, quod Epiphanius panem dicit esso corpus Chrisli: affirmat enim id, quod Dominus accepit in manus, quodque ait rotundum, cl insensibile esse; illud, inquam. ipsum vocatum a Christo per gratiam corpus ipsius. Panis aulem rotundus et insensibilis, idest, panis verus ac materiolis non potest esse corpus Domini, nisi repraesentative.

Sed haec solutio facile refelli potest duplici ratione. Primo, quia Epiphanius non sine causa mutavit conclusionem in comparatione Eucharistiae cum homine. Nam cum dixisset hominem esse imaginem Dei, licet non apparcal similitudo inter Deum el hominem: dubiusscl dicere consequenter, panem Eucharistiae osse imaginem corporis Domini. licet non apparcal similitudo inter panem et corpus Domini; id enim requirere videbatur ratio exempli allati. At non ita dixit, sed ait panem Eucharistiae esse ipsum verum corpus Domini. El certe non dixisset de homine, esse ipsum verum Deum, sicut dixit de Eucharistia, esse ipsum verum corpus; el tamen non minus homo est verus Deus repraesentative, cum sil ejus imago, quam sil per adversarios Eucharistia verum corpus repracsentalive. Quorsum igitur haec mutatio, nisi ul intelligcremus, non conferri Eucharistiam, ul imaginem cum homine: sed Eucharistiam, quatenus in ea vere continetur corpus Domini?

Secundo: Refellitur solutio adversariorum, quia si Epiphanius vellet solum dicere panem Eucharistiae esse corpus Domini repraesentative, exemplum ipsius nihil valeret. Num sacramenta signa quidem sunt repraesentantia rem aliquam, sed non repraesentant ratione figurae, aut formae, aut colorum, quemadmodum repraesentant imagines depictae, vel sculptae: sed repraesentant partialiter vel signa ad placitum, pariter ob analogiam naturalem inter ciicctns ipsorum signorum, et rei significatae, quemadmodum etiam verba sunt signa rerum, et hedera signum est vini. Quare nihil est novum, vel mirum, quod sacramentum Eucharistiae repraesentet Christum, licet non sit illi simile, vel aequale, quoad figuram et formam: non enim repraesentat vel imago. Et quemadmodum stultus esset, qui miraretur, quomodo voces possint esse signa rerum, cum non sint illis in figura, vel colore similes, vel magnitudine aequales: sic etiam stultus esset, qui miraretur quomodo panis Eucharistiae possit Christum repraesentare, cum non sit Christo aequalis, nec habeat lineamenta corporis Christi. Atqui Epiphanius adducit in medium, ut rem mirabilem, et sola fide comprehensibilem, quod panis Eucharistiae dicatur vere esse corpus Christi, cum non sit illi similis, nec aequalis, nec referat ulla corporis illius lineamenta; non igitur Epiphanius loquitur de pane repraesentante corpus Domini, sed de ipso vero corpore, quod vere adest in illa sacra hostia, quam oculis videamus, et manibus tangimus, licet sensus omnes reclamant.

Ad argumentum autem Petri martyris, Respondeo: Epiphanius numquam dixisse panem materiale esse corpus Christi: sed tantum dixisse, Dominum accepto pane, gratias egisse, atque Eucharistiam fecisse, et dixisse: *Ille est corpus meum*. Ubi pronomen. *Hoc*, non demonstrat panem, sed id quod in manibus Domini erat, sive quod sub speciebus illis continebatur, vel supra diximus: quod quidem antea fuerat panis, sed prolatis illis verbis, corpus Domini erat.

At, inquit Petrus martyr, de ea re, quam vocat rotundam et insensibilem, de eadem pronunciat, quod sit corpus Domini. Illa autem res panis sine dubio est. Respondeo: Res illa rotunda et insensibilis non est panis eo loco, sed aliquid speciem panis prae se ferens: vult enim Epiphanius dicere, sacramentum Eucharistiae vere esse corpus Domini, licet exteriori forma ac specie rotunda et insensibilis sit, vel panis merus videatur. Immo in hoc consistit (ut diximus) tota sententia Epiphanius, quod videlicet credere debeamus, verum Domini corpus nos in sacramento Eucharistiae percipere, cum tamen nihil videamus, nisi panis materialis accidentia.

CAPUT XXI.

Quinta actas Ecclesiae ab anno Domini 400. ad 1500.

Testimonium s. Gaudendi.

Beatus episcopus Gaudentius ad initium Quinti saeculi floruit, ut patet ex scriptis. ipsius de dedica-

tione basilicae concilii martyrum. Ubi dicit, se accepisse reliquias quasdam a duobus neptibus s. Basilii; et ante paucos annos refert inventa fuisse corpora sanctorum Gervasii et Prothasii a s. Ambrosio. Hic igitur insignis auctor, tract. 2. de Exodo, dicit, in veteri Testamento agnum paschalem non fuisse eundem omnium Iudaeorum, sed multos: siquidem unaquaeque familia suum occidebat et manducabat: ille enim agnus figura erat, non veritas. At in nostra veritate unum, et eundem in omnibus Ecclesiis immolari et manducari affirmat. Quae comparatio manifeste indicat in nostro sacramento verum Christi corpus in seipso, non in solo symbolo adesse: alioqui etiam Iudaei, unum et eundem agnum habuissent, cum omnes illi eorum agni unum Christum significarent.

Deinde idem auctor sic loquitur: *Ipse naturaliter ex calor et Dominus, qui producit de terra panem. de pone rursus (quia et potest, et promissit,) efficit proprium corpus: et qui de aqua vinum fecit, et devint) sanguinem suum*. Et infra: *O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei. Pascha est Domini, hoc est transitus Domini*. Ac terrenum putes, quod coeleste effectum est. per eum qui transiit in illud, et fecit illud suum corpus et sanguinem. Et infra: Quod annuntiatum est credas, quia quod accipis, corpus est illius panis coelestis, et sanguis est illius sacrae viliis. Nam cum panem consecratum, et vinum discipulis suis porrigeret, sic ait: Ille est corpus meum. Hic est sanguis meus. *Credamus cui credidimus: non scilicet mendacium veritas*. Et infra: *Non infringamus os illud solidissimum: Ille est corpus meum. Ille est sanguis meum. Si quid autem superfuerit etiam nunc in uniuscujusque sensu. quod expositione ista non coeperit, ardore fidei concremetur*. Ad haec loca adversam non responderunt, nec respondere possent.

CAPUT XXII.

Testimonium s. Chrysostomi

Ad initium anni 400. floruit etiam s. Joannes chrysostomus. qui multis modis testatus est, quid sentiret de sacramento corporis Domini. Primum testimonium ejus habetur hom. 60. ad populum Antiocheo. et hom. 83. in Malth. *Credamus, inquit, ubique Deo, nec repugnemus ei. etiamsi sensui, et cogitationi nostrae absurdum esse videatur, quod dicit. Superet et sensum, et rationem nostram sermo, quaeso, ipsius: quod in omnibus rebus, sed praecipue in mysteriis faciamus, non illa, quae ante nos jacent solummodo aspicientes, sed verba quoque ejus tenentes: nam verbis illius defraudari non possumus, sensus vero noster deceptu facillimus est. Quoniam ergo ille dixit: Ille est corpus meum; nulla dubitatione teneamur, sed credamus etc.* Et homil. 31. in Malth. Qui, inquit, *majus, id est, animam suam, pro te posuit, quare dedignabitur suum tibi tradere*

corpus? Audiamus igitur tamen sacerdotes, quam alii, quam magna, quam admirabilis res nobis concessa est, audiamus, oro, et perhorrescamus, carnes suas nobis tradidit, seipsum immolatum proposuit. Sane non potuisset Chrysostomus clarius loqui. si Calvinus aliquem ante se habuisset, quem hortari non inde voluisset.

Secundum testimonium habetur in iisdem duobus locis: *O, quot modo dicunt, vellem formam, et speciem ejus, vellem vestimenta ipsa, vellem calceamenta videre; ipsum igitur vides, ipsum tangis, ipsum comedis.*

Ad hunc locum respondet Petrus martyr, Boetius, et alii, Chrysostomum tribuere nomen rei significatae symbolis ipsis, et hyperboice loqui. Et probant eum loqui de symbolis, non de ipso vero corpore, quia dici videri Christum, et tangi in sacramento. cum tamen sola symbola tangantur, et videntur: de ipso autem vero corpore supra dixi, oculis mentis per fidem esse videndum; et infra dicit, in rebus sensibilibus donum insensibile nobis dari. Quod nutem insensibile est, non tangi, nec videri potest: non igitur de ipso vero Christo loquitur, sed de pane, cum ait: *Ipsum vides, ipsum tangis, ipsum comedis.*

Ad solutio ista facile refellitur: Chrysost. cum dicit, Christum ipsum videri, et tangi, intelligit ipsum verum Christum videri, et tangi, sed in specie aliena, non in sua, idest, vere adesse et recipi sub illis speciebus, (piae proprie videntur, et tanguntur. licet in propria specie Christus in sacramento non videatur, nisi oculis fidei, neque sensibilis scilicet in sacramento est. Exemplum habemus in angelis. Nam vere dicebantur videre, tangere, et hospitio excipere angelos, qui illos recipiebant in corpore assumpto, ut Abraham, Loth, Tobias et alii. Id autem velle Chrysostomum, patet ex eo, quod dici multos cupere videre vestimenta, et calceamenta, et in sacramento plus habere, (piae cupiant, cum ipsum Christum habeant, illi enim qui cupiunt vestimenta, vera vestimenta cupiunt, non imaginem vestimentorum. Et sane optabilius esset videre, vel habere vera Christi indumenta. quam imaginem corporis ejus: non ergo vere dicit Chrysostomus. illos habere plus quam optent, nisi ipsum verum Christum vere habeant.

Praeterea ibidem dicit Chrysost. nullum unquam pastorem pavisse oves carne, et sanguine suo, ut Christus facit, et multas matres dedisse alios aliis nutriendos, at Christum carne sua nos alere. Quae comparationes omnino frangebunt, si tantum in symbolo carne sua nos nutrit.

Addo, quod homil. 24. in priorem ad Corinth, dicit: Magis hoc ipsum corpus adorasse in praesepe: nos autem aliquid amplius habere. quam habuerint magi: nam illi habuerunt in praesepe, nos in altari: illi in ulnis mulieris, nos in manibus sacerdotis; illi simplex corpus videtur, nos et corpus idem videmus, et scimus ejus potentiam et virtutem, etc. Ad si tantum in signo Christum habemus. non modo non sumus magis superiores, sed tanto inferiores, quanto inferior est imago Christi ipso vero Christo.

Ibidem dicit: Amantes consuevisse personis a-

mantibus donare vestes, pecunias, et alia id genus: aliam carnem suam non posse dare: Christum autem rationem invenisse per hoc mirabile sacramentum; quo se nobis vere donaret habendum. Sed falsum erit, quod Chrysostomus dicit, si tantum in symbolo se nobis Christus donat: possunt enim etiam homines se donare, et reipsa donant amicis in symbolo, cum imagines suas illis donant.

Hem homil. 51. in Matth. *Adeamus, inquit. Cum singuli aegrotantes magna cum fide. Sane si qui fimbriam vestimenti ejus tunc legerint recte omnes convaluerunt: quanto magis corroborabimur. si totum in nobis habebimus!* Illi non loquitur Chrysostomus de Christo habito tantum in symbolis: non enim major est virtus imaginis Christi. quam Umbrae illius, quam qui tangebant, corabantur omnes.

Item homil. 3. in epistolam ad Ephes, dicit: Eucharistiam nihil prorsus differre ab illo corpore. quod in coelo ab angelis adoratur: *De corpore, inquit, nobis sermo est, et eo, quod, nihil ab illo distat. Quot istius corporis efficitur participi? quot ejus sanguinem gustamus? Recolito, quia illius corpus et sanguis est, qui supra coelos residet, qui ab angelis suppliciter adoratur.*

Denique homil. 3. de incomprehensibili nomine Dei prope finem, reprehendit acerrime populum, quod ad ejus concionem frequentissime occiderent. multi sacrum autem rarior: *Me, inquit, vehementer coepit suspirium, quod cum ego discipuli vester conservus. studium adhibetis et ingratum, contenditis animum, aller alterum impellit. et jaculat, ut ipse propius adsit, frequentes ad finem usque dicendi patientissimi perveratis: cum autem ipse Christus communismium magister, et Dominus in sacris ministris se ostensurus est. vacua Ecclesia redditur. Proh fidem hominum Christianorum?* Ille ille. Quae sane comparatio, et exclamatio ineptissima esset, si nihil in Eucharistia praeter signum haberemus: potuissent enim illi respondero, so domi satis multas habere imagines Christi, in quibus cum videre possent.

Tertium testimonium habetur in iisdem locis, homil. videlicet 60. ad populum. et 83. in Matth. ubi Chrysostomus sic ait: *Non sufficit ipsi, hominem fieri, flagellis interim caedi: sed nos secum unam (ut ille dicam) massam reducit, neque id fide solum, sed reipsa nos corpus suum effecit.* Et homil. 61. ad populum. et homil. 46. in Joannem, addit non sola charitas, sed reipsa nobis committere carnem ipsius per hoc sacramentum. Et homil. 24. in priorem ad Corinth, dicit, sic, nos participari corpori Christi per Eucharistiam, quemadmodum corpus illud unitum est Verbo per incarnationem, idest, vere et realiter. Et ibidem dicit, amantes aliquando prae nimio amore morsu appetere eos, quos diligunt, ut eo modo indicent, ruperunt se. si possent fieri, intime uniri, et fieri unum cum illis: Chrysostomus autem hoc mirabili modo per Eucharistiam olfecisse, ut verum corpori ejus intime uniremur. Quae omnia frigidissima, et ridiculissima, si tantum in signo Christi corpus acciperemus.

Respondet Pelrus marlyr: Duplicem esse unionem fidelium cum Christo ; unam per fidem cl cliurilolem; alleram, quae ex isla sequitur, quae sumus membra Chrisli, el ipscccupui nostrum; cl dc hac posteriore loqui Chrysoslomum , cum dicit, nos reipsa uniri Christo, el non sola fide aut cho-riiste.

Sed contra. Nam ista unio membrorum cum capite, qua edicimur unum corpus mysticum Christi, proprie oblinetur per Baplismum , cl necessario praecedere dcbel sumptionem Eucharistiae; qui e-mm non csl membrum Chrisli, non nisi indigne ad hoc sacramentum accedit. Al Chrysost. dicit, per Eucharistiam nos conjungi Christo nova quadam cl vera unione. Praeterea, quod ail Chrysoslomus, reipsa nobis conjungi corpus Chrisli: non minus opponitur conjunctioni mysticae membro-rum cum capite , quum conjunctioni per (idem, cl dilectionem cumque enim illa magis rcalis csl, quam isla. Denique illa exempla incarnationis, el aman-tium, satis refellunt figmenta isla adversariorum.

Quartum testimonium est in his locis, ubi miraculo tribuit Chrysoslomus, quod Chrisli corpus simul sil in coelo, et in alturi lib. 3. de sacerdotio: Omtruculum, o Dei benignitatem, *qui cum Patre summi sedet in illo temporis articulo omnium manibus perlaclatur. ac se ipse tradit volentibus illum excipere, el amplecti.* Hem homil. 2. ad populum Antiochenum in line: *Elias inelutem discipulo reliquit: Filius aulem Dei ascendens suam carnem dismit: sed Llias quidem exutus, Christus aulem, cl nobis reliquit, cl ipsam habens ascendit.*

Ad hunc locum respondet Beza in Cyclope. Christi carnem in coelo esso proprie, in terra symbolice. El probat, quia ibidem Chrysost. dicit. El iam simul fuisse sursum cl dcorsum upiia nimirum sursum erat in sua persono, el deorsum erat, quia requieverat spiritus ejus in Elisaeo: cl sic in alio cral deorsum, non in se. Adducit etiam Beza eundem Chrysoslomum hom. 24. in priorem ad Corinth, ubi dicii, per hoc mysterium fieri, ul lerra nobis sil coelum, et hortatur, ul nicnlc conscendamus in coelum, ubi Christum habeamus.

Sed nihil Beia dicit. Nam etiamsi Elias non erat proprie sursum el deorsum, lamen alia ratio est de Chrisli carne, quam Chrysoslomus non confert cum Elia, sed cum ejus melote.

Quod aulem proprie, carnem Domini Chrysost. intellexerit in terra nobis relidam, et simul in coelo, palet, tum ex loco citato ex lib. 3. de sacerdotio . ubi miraculum in hac rc ugnoscl. Chrysost. neque enim miraculum esset, si lanium in symbolo carnem Domini haberemus: turn cx hoc ipso loco, de quo agimus. Dicii enim Chrysost. rem nobis longe majorem a Christo relidam, quam ea fuerat, quam Elias Elisaeo reliquit: quia Elias vestem, Christus i irnem reliquit. Al certe non est res major caro m symbolo, quam vestis proprie dictu.

Denique locus alius a Beza productus ex hom. 24. in priorem ad Corinth, vel solus sullicrel ad cum convellendum ad veram fidem, nisi in sua haeres! plane obduruisset. Nam non dicit Chrysost. ul mente in coelum ascendamus , ul ibi lanium

Christum habeamus , sed ul videamus , nihil esse in coelo praestantius Christo, cl ideo terram per huc sacramentum fieri coelum, quia verc habemus in terris id, quod est in coelo praesianlissimum. Verba ejus haec . sunl hom. 24. m priorem ad Corinth. m fine: *Dum in hac vita sumus, ul terra nobis coelum sil, facit hoc. mysterium. Ascende, i-gilur ad coeli portas, et diligenter attende, immo non coeli coelorum, cl tunc quod dicimus intueberis. Etenim quod summo honore dignum est, id libi in terra ostendam; nam quemadmodum in regiis non parietes, non lectum aureum . sed regium corpus in throno sedens, omnium prae-stantissimum esl. ila quoque in coelis regium corpus. quod nunc in lerra ridendum libi proponitur: neque enim angelos, neque archangclos. non coelos, non coelos coelorum, sed ipsum horum o-mnium Dominum libi ostendo.* Quo loco Chrysost. si solum in signo Clirislum m lerra esse vellet , plane deciperei auditores; nec anteponeret eum angelis cl archangels. Quis enim non malit veros angelos videre, quam solam Chrisli imaginem? Adde, quod ibidem rursus ail Chrysost. Si *puer regius purpura, et diademate ornatus Ubi ferendus traderetur, nonne omnibus rebus humi abjectis eum exciperes? Verum nunc cum non hominis regium puerum, sed unigenitum Dei Filium accipias . non horrescis, cl omnem saccularium rerum amorem abjicis?* Haec ille. Ubi si dc Chrisli signo, non de ipso Christo loqueretur, nullo modo eum cum regio puero , sed cum imagine pueri regii conferret; aul certe ineptissimus esset.

Quintum testimonium, est in his locis. ubi Chrysosl. dicit, Christum in Eucharistia, non modo ab hominibus, sed etiam ab angelis adorari. Horn. 41. in priorem ad Corinth. *Non frustra memoriam mortuorum inter sacra mysteria celebramus. aul accedimus, pro islis agnum illum jacentem . el peccata mundi tollentem deprecantes.* Haec ille. Ubi apertissime dicit invocari (quae species est summae adorationis) agnum in altari jacentem ; cl forte alludit ud illa verba: *Agnus Dei, qui loliis peccata mundi, dona eis requiem.*

Idem iu oral, de s. Philogonio . loquens do magis, qui ad Christum adorandum ex Perside venerunt, sic ait: *Si cum fide accesserimus, proculdubio videbimus cum in praesepti jacentem. Nam haec mensa vicem explet praeseptis: siquidem et hio ponitur coipus Dominicum, non quidem fasciis involutum, sicut tunc, sed unde quiaque Spiritu sancto convestitum, zlc magi quidem nihil aliud quid adorarunt: tibi vero si cum pura accesseris conscientia, permittemus ut sumas, et sumpto domum abeas. libi* indicat nos non tantum adorare posse, quod magi fecerunt, sed etiam sumere.

Idem homil. CO. ad populum Antiochenum : *Cogitata quali sie insignitus honoro, qua mensa fruaris. Quod angeli videntes horrescunt, neque libere audent intueri, propter emicantem inde splendorem, hoc nos pascimur, huic nos unimur.* Et homil. 61. *Huic et supernae potestates assistunt, quoniam el illo, nobis manifestius propositorum virtutem speculantur, el inaccessibiles ad-*

mirantur splendorum. El liomil. 3. in episl. ad Ephes. *El lu ad salutarem hanc hostiam accessurus, quam angeli ipsi cuni tremore suspiciunt.* EA Jib. 6. nd sacrdol. *Per id tempus, inquit, el angeli sacerdoti assident, el coelestium potestatum universus ordo clamores excitat, et locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur. angelorum choris plenus est: id quod credere abunde licet. vel ex tanto illo sacrificio, quod tunc peragitur. Ego vero, et commemorantem quondam audivi, cum diceret senem quondam, virum admirabilem. ac cui revelationum mysteria nulla divinitus fuissent detecta, sibi narrasse, se tali olim visione dignum habitum a Deo fuisse: ac per illud quidem tempus derepente angelorum multitudinem conspexisse (quatenus aspectus humanus ferre poterat) fulgentibus vestibibus indutorum, altare ipsum circumdantium: denique sic capite inclinatum, ut si quis milites praesente rege stantes videat.* liomil. 21. in acia : *Quid dicis? hostia in manibus est, adsunt angeli, adsunt archangeli, adest Filius Dei: cum lanio horrore astant omnes etc.* Denique liomil. dc Eucharistia ni encaeniis: *Agnus Dei immolatur: seraphim aslant sex alis faciem tegentia etc.*

Ad baeo adversarii neque respondent, neque respondere possunt. Si enim angeli ad altare aslant capitibus inclinatis, el cum timore, ac tremore, vix audent libere intueri propter splendorem inde emicantem: quis negare potest ibi aliud esse, quam panem? el si angeli adorant, quis homines reprehendere potest si el ipsi adorent?

Sextum testimonium est in his locis . ubi Chrysost. dicit mulari panem liomil. 83. in Mnlh. cl homil. («>. ad populum: *Non sunt humanae virtutis opera proposita: nos ministrorum locum tenemus, qui vero sanctificat ea, el immutat, ipse est.* Ei infra: *Qui dixit. Iloc est corpus meum, el verbo facium confirmavit.* El in hom. dc prodicione Judae dicit ista verba: *Iloc est corpus meum,* similia esse illis: *Crescite et multiplicamini.* El hom. dc Euchurisl. in encaeniis: *Num vides panem? num rinum? Innum sicut reliqui cibi in secessum vadunt? absil. ne sic cogites. Quemadmodum enim siccra igni adhibita illi assimilatur, nihil superfluit: sic el hic puta mysteria consumi corporis substantia.*

Ad hunc ultimum locum respondet Petrus martyr m lib. contra Gnrincrum par. i. Chrysostomum nun negare in Eucharistia esse verum panem; sed modo illo loquendi signiicare velle, non esse attendendum ad panem, sed ad id, quod per eum significetur: neque substantiam panis proprie velle consumi ah ipso Domini corpore superveniente, sicut ceram ab igne; sed istum esse tropum, quo indicetur oportere nos mentem abstrahere a pane el vino, el in rebus significatis eam ponere. Id autem prival. quia Chrysostomus non solum substantiam panis. sed etiam accidentia consumi dicit, cum ait mysteria consumi, el cum ait nihil superfluere, el cum adhibet cerae similitudinem. quae tota omnino perit in igne, lum quoad substantiam, lum quoad accidentia. Atqui accidentia panis non consumuntur vere cl proprie, cum adhuc sensibus

percipiuntur; ergo neque substantia vere cl proprie consumitur. Secundo idem probat, quia ibidem Chrysostomus dicit: *Ne putetis quod accipietis divinum corpus ex homine, sed ex ipsius seraphin forcipe ignem.* Quae certe verba proprie accipienda non sunt, quia falsa essent: codeto igitur modi, cum idem auctor dicit, non esse panem et vinum, el consumi mysteria, intelligenda sunt omnia improprie.

Sed haec solutio nullo negotio refelli potest. Nam si Chrysostomus non negaret reipsa panem, adesse, el tantum vellet, non adesse quoad cogitationem nostram; non diceret Eucharistiam non emitti in secessum, sicut alios cibos: ista enim nihil ad cogitationem, sed ad rem ipsam perlinent. Unde Petrus martyr, quamvis multa dixerit de hoc loco, numquam tamen respondit ad istam sententiam, sed eam semper, quasi scopulum quondam infestum evitavit. Praeterea valde absurda esset similis illa de cera ab igne consumpta, si non reipsa panis consumeretur.

Ad argumentum ejus Primum respondeo: Chrysostomum non dicere consumi accidentia panis: immo disertis verbis expressit ille substantiam discedere adveniente alia substantia. Unde cum ait mysteria consumi, intelligit quoad substantiam, de qua loquebatur; cl cum ait, nihil superfluere, nihil substantiae remanere significat. Et denique cum cera, quae tota consumitur, solam substantiam panis comparat, non quidquid in pane est.

Ad Secundum dico, non esso similes illas locutiones: *Ne putes divinum corpus ex homine te accipere;* cl, *Num panem vides? num vinum?* Nam in priore manifesti sunt tropi, dum sacerdotem vocal angelum seraphicum, cl corpus Domini ignem, cl manum sacerdotalem forcipem. neque negat accipi corpus Domini a sacerdote, sed negat illum tempore gerere, ul hominem, sed potius angelico ministerio illum uti confirmat. At in posteriore omnes circumstantiae clamant non esse ibi tropum, cum dicat, cum panem non ire in secessum, el totam substantiam consumi.

Septimum testimonium est in his locis, ubi dicit in Eucharistia esse veritatem sanguinis, cupi figura praecesserat in Testamento veteri. Homini ad Neophytos disputans de sanguine agni, quo linebantur postes liliorum Israel in Aegypto, ul ab angelo perculione liberarentur: Sicut, inquit. *Kignantium statuae, nonnumquam ad se confugientibus hominibus subvenire consueverunt. non quia sunt aere confectae, sed quia relinquent trinitatem principalem: ita cl sanguis ille liberavit, non quia sanguis fuit, sed quia hujus sanguinis ostendebat adventum. Nunc ergo si viderit inimicus, non postibus impositum sanguinem typi. sed fidelium ore lucentem sanguinem veniat, mullo magis se subtrahet. Si enim angelus cessit exemplo, quanto magis terrebitur inimicus, si ipsam perspexerit rerifalem.* Similiter repetit hom. 45. in Joan, el liomil. 61. ad populum Antiochenum. Ad quae loca nihil omnino responderi potest nam sanguinis veritatem ponit Chrysostomus, non solum in animo, sed etiam in ore fidelium.

Jam contra catholicam veritatem ex Chrysostomo

mo novem testimonia Pclrus martyr adducit in lib. conira Gardinerum object. 11)7. el sequentibus, sed sex ex illis, nullam habent dilllcullalem. I num sumil ex hom. 83. in Maith, ubi Chrisoslomus Eucharistiam vocat symbola passionis Christi. Quod quidem et nos fatemur, ul supra saepe diximus.

Alterum, sumil ex eadem bomiha, ubi dicil Israellilas agnum paschalem comedisse habitu viatorum, quia in Palaestinam profecturi erant; nos aulem in coelum profecturos esse: ex quo loco deducit Pclrus martyr nos, dum manducamus {Eucharistiam, debere in coelum mente conscendere, cl ibi Chrislum quacrcrc, non in sacramento. Atqui isla mira csl vel stupiditas, vel perlinacia. Nam non docet Chrysoslomus. ul dum sumimus Eucharistiam, ascendamus in coelum, sed ul sumamus Eucharistiam tamquam cibum cl viaticum, quo robooremur in hac vita, dum proficiscimur ad patriam coelestem, ad quam post mortem perveniemus. Id quod cxallala comparatione perspicuum est: neque enim Israëllilae dum comederent agnum, ibant in Palaestinam, ut ibi quaererent agnum: sed comedebant agnum quem praesentem habebant, habitu tamen viatorum, quia paulo post iter facturierant ad terram promissionis.

Tertium testimonium sumil ex liomil. 24. in priorem ad Corinthios, ubi Chrysoslomus aiu Quid est panis? *corpus Christi: Ergo*, inquit Petrus martyr, *panis est corpus Christi; ergo verus panis manci in Eucharistia*. Respondeo: Chrvsostomus non de pane materiali, sed ile pane consecrato praedicat corpus Christi: verissime aulem panis cooseeralus non csl panis communis, sed panis vitae, idesl. corpus Christi. Unde ibidem Chrysoslomus discrlis verbis dicil, in calice sacro illud esse, quod ex latere Christi fluxit, idesl, sanguinem ejus.

Quartum testimonium sumil cx eadem homil. ubi Chrysoslomus dicil, Eucharistiam esse cibum aquilarum, juxta illa verba Domini: *Ubi fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilae*. Proinde more aquilarum debere nos in alium evehi, cl ad Chrislum accedere. Hinc aulem nititur ostendere Pclrus martyr, Chrislum non esse quaerendum in altari. Sed frustra nililur. Chrysoslomus enim sequitur dc ascensione non in coelum corporale. sed in Deum, ac res aeternas el spirituales, neglectis terrenis curis. quod sane facit, qui Chrislum quaerit. cique adhaeret, ubicumque tandem is sil.

Quintum testimonium sumil ex homil. 27. in priorem ad Corinthios, ubi panem el calicem vocal Eucharistiam. Sod ad hoc jam saepe responsum csl: utitur enim Chrysoslomus verbis Pauli.

Sextum testimonium csl in hom. 20. in posteriorem ad Corinthios, ubi Chrysoslomus dicil. nun solum Eucharistiam esse corpus Domini, sed etiam pauperes esse corpus Domini, de quibus Dominus mi; *Quod uni ex minimis istis fecistis. mihi fecistis*. At pauperes non sunl corpus Christi nisi representative: ergo el Eucharistia solum representative corpus esi Christi. Respondeo: Non dicil Chrysoslomus eodem modo corpus Christi esse pauperes, quo csl Eucharistia: el ex aliis ejus locis infinitis satis jam probatum csl, Eucharisti-

ani esse ipsum verum Christi corpus, quale cerium est non esse pauperes.

Septimum testimonium smnilex comment, psal. 22. Sic enim Ibi legimus: *Ul quotidie in similitudinem corporis el sanguinis Christi, panem et vinum secundum ordinem Melchisedcch nobis ostenderent in sacramento*.

Illespondeo: Commentarium in cum psalmum, sine dubio non esse Chrysoslomi, irnmo neque Graeci alicujus; phrasis enim latina est. cl cum res, lum verba longissime absunt a scriptis Chrysoslomi: potest tamen responderi (cujuscumque sil illa sententia), panem el vinum in sacramento ostendi quoad externam speciem. Nam ut supra diximus. etiam more Scripturarum res denominantur ab exteriori specie: quomodo serpens aeneus vocatur serpens, el angeli qui apparebant in forma humana, passim dicuntur in Scriptura homines. Neque negamus panem Eucharistiae similitudinem gerere corporis Domini, quoniam ejus sacramentum est. licet simul etiam doceamus, praesens Domini corpus, non absens, eo sacramento significari. Porro ille auctor panem el vinum appellare voluit Eucharistiam, non corpus el sanguinem, quia exponebat illa verba Salomonis: *Venite comedite panes meos, el bibile vinum, quod miscui vobis*.

Octavum testimonium sumil ex libro, sive epistola ad Ctiesarium monachum, ubi legimus, panem post consecrationem non vocari amplius panem, licet natura panis in ipso permaneat.

Illespondeo: Nihil ejusmodi unquam scripsisse Chrysostomum: neque enim in toto Chrysoslomi opere ullus csl liber, vel epistola ad Causarium. Verba anlom hujus auctoris (quicumque ille fuerit) eandem prorsus sententiam habent cum sententia Theodoreli ct Gelasii; ideo, quod postea ad illos respondebimus, idem et huic responderi poterit: nolo enim cum Chrysoslomo miscere leslimonia incerta, cl nullius auctoritatis.

Nonum testimonium sumil ex hom. II. in Matlh. ubi sic legimus: *Si ergo haec vasa sanctificate. ad privatos usus transferre sic periculosum est. in quibus non verum corpus Christi, sed mysterium corporis ejus continetur: quanto magis vasa corporis nostri, quae sibi Deus ad habitaculum praeparavit, non debemus locum dare diabolo agendi in cis quod vult*.

Respondeo: Non dubium csl, opus hoiniliarum imperfectum, undo sumptum est ab adversariis testimonium. non esse Chrysoslomi: nec minus certum csl. opus illud variis erroribus scatere. Id annotavit Erasmus in praefatione: idem fatetur Reims martyr: el omnes, qui legerint, facile judicabunt. Porro verba illa: *In quibus non est verum corpus Domini, sed corporis ejus mysterium continetur*: ab aliquo Bercngarii discipulo inserta illi homiliac esse videntur. Nam non sunt in omnibus exemplaribus, ul ibidem ad marginem annotatur: el praeterea ad rem non faciunt. Nam loquebatur auctor homiliac <lc vasis sacris templi Salomonis, quae Balthasar transtulit ad prophanum usum, el propterea regnum cl vitam perdidit. In illis aulem vasis, non solum non cral verum corpus Domini, sed nec mysterium ejus. Denique constat opus illud

mullis modis corruptum a variis haereticis, el varia hinc inde inserta habere. Id quod recte probal Sixtus senensis lib. I. Bibliothecae sanctae pag. 413. tribus argumentis. Primo, quia in quibusdam antiquissimis exemplaribus non inveniuntur hi errores. Secundo, quia si auferantur, nihil perii de sensu cl contextu verborum. Tertio, quia non solum sunl in hoc libro errores diversissimorum haereticorum, ut Montani, Donati. Manichaei. Arii, Pelagii. Berengarii; sed cliam inveniuntur contrariae sententiae, el plane catholicae, cl praesertim adversus Arianos: id enim argumentum esl manifestum, non esse illa omnia ejusdem auctoris. Habemus igilur, nihil solidi ex vero Chrysoslomo ab haereticis adferri potuisse, cum tamen nos tam multa cx indubitatis ejus libris attulerimus pro catholica veritate.

CAPUT XXIII,

Testimonium sancti Hieronymi.

S. Hieronymus aequalis Chrysoslorni fuit, licet ei aliquandiu supervixerit: obiit enim anno Domini 422. cum obiisset Chrysostomus anno 409. Ex hoc igilur auctore quaedam testimonia produci possunt. Primum esl in comment. Maith, cap. 26. ubi sic legimus: *Poslr/uoxiη typicum pascha /iterat impletum, el agni carnes cum apostolis comederat, assumit panem, qui confortat cor hominis, cl ad verum paschae transgreditur sacramentum: ul quomodo in praefiguratione ejus Melchisedech, summi Dei sacerdos panem el vinum offerens fecerat: ipse quoque veritatem sui corporis el sanguinis repraesentaret.*

Hunc locum diam haeretici pro sc adducunt, ul Petrus martyr lib. contra Gardmcrum objecto 210. propior illum ultimam voculam, repraesentaret; sed locus plane noster est lotus. Nam repraesentare apud Hieronymum, exhibere reipsa significat, ul supra diximus in testimoniis Tertulliani: qua significatione ulilur etiam Ambrosius lib. I. de officiis cap. 31». cum ait: *Inlellige prius. quae habentur in ferculis dapes, et tunc mitte manum, ul quae legis, vel accipis a Deo, tu operibus excipiaris, et collatum in te gratiam officii repraesentes:* ubi pro eodem accipit, cxcqui cl repraesentare.

Sic accepisse Hieronymum, palel Primo cx eo, quod opponit typicum pascha Judaeorum vero sacramento paschalis Christianorum. Nam si Eucharistia solum repraesentaret corpus Christi in symbolo. cl non reipsa: nulla esset caussa cur diceretur verum sacramentum, cl cur opponeretur typico: nam etiam pascha Judaeorum repraesentabat in symbolo corpus Christi. Secundo palet ex eo, quod dicil Melchisedechuin offerendo panem cl vinum praefigurasse; Chrislum aulem instituendo Eucharistiam repraesentasse corporis venialem; ubi utjlilh'sis requirit, ul Christus exhibuerit cor-

poris veritatem, cujus figura in Melchisedechi oblatone praecesserat. Quod ipse idem clarius ovpowi in comment, psal. 109. *Quomodo*, inquit, *,1/eldiisedech rex Salem obtulit panem el vinum, sit q tu offeres corpus et sanguinem luum, verwnpi. nem el verum vinum. Iste Melchisedech mluwj. storia. quae habemus, tradidit nobis, ipse *-l. qui dixit: Qui manducat meam carnem, eltiw meum sanguinem etc.* Hic videmus aperle opponi pani el vino Melchisedechi corpus, el sanguinem Chrisii. quae dicuntur verus panis cl vena vinum, non ratione naturae, sed ralionc effectus; quomodo idem Dominus ait: *Ego sum vilis vero.* Num alioqui cliam panis Melchisedechi fuit verissimus panis, si naturam spccclcs.

Secundum testimonium esl in cpisl. ad Dedibiam. quae si. 2. Jos. inquit, *audiamus*, panem, *quem fregit Dominus, deditque discipulis.* e.-y *corpus Domini Salvatoris.* El infra: *Acc J/ojpa dedit nobis panem verum. sed Dominus Jcsusipse conviva, cl convivium, ipse comedens, el qui comeditur.*

Hunc etiam locum pro sc Petrus marlyradducit, quia nomen panis in hoc testimonio legit: sed la cum esse pro nobis, dubium esse non potest, lun quia declarat Hieronymus panem illum non panem materiale, sed ipsum Domini corpus; tu-², quia non vere diceret, Moysem non dedisse panem verum, idesl. Christi corpus. si Eucharistia non esset corpus Christi, nisi significative.

Tertium testimonium esl in comment. 1. cap. cl Ephes. *Dupliciter*, inquit, caro *Christi, el sanguis intelligitur. vel spiritualis illa, atque divina, dt qua ipse dixit: Caro mea vere esl cibus, cl senpais meus vere esl potus: vel caro et sanjuu. quae crucifixa est. el qui militis effusus esl lancea. Juxta hanc divisionem et in sanctis ejus diversitas sanguinis, el carnis accipitur.* ul oli: *sil caro, quae visura est salutare Dei. alia carol sanguis. quae regnum Dei non queant possidere.* Haec ille. Ubi distinguit carnem, quae eslin Eucharistia, ab illa, quae fuil crucifixa. solum quo ad accidentia. nimirum quod in cruce fuit caro passibilis: in Eucharistia sil impassibilis, cl spiritali ac divino quodam modo se habens: quemadmodum distinguitur caro nostra mortalis, ab ipsa nostra carne immortalis, qualis erit post resurrectionem. Ncc polesl responderi, carnem spiritualem, ipiae esl in Eucharistia, solum esse in signo, cl non reipsa: Nam si ila acciperet, destrueret id, ipiod astruere volebat, veram carnem resurrectionis. contra Originistas. Deinde caro Christi, ut in Eucharistia significatur, non polesl distingui ab ea, quae fuit in cruce, nec vocari divina: Eucharistia enim esl sacramentum, sive symbolum passionis Chrisii: non ergo Hieronymus distingueret unam ab alia, si de symbolo tantum loqueretur. Sequae eliam respondere possunt, adversarii, Hieronymum non loqui de Eucharistia, sed de spiritali manducatione carnis Domini, de qua intelligunt ipsi verba Domini ab Hieronymo citata. Hoc. inquam. respondere non possunt: nam verba Domini secundum adversarios intelliguntur de carne Domini, ul fuil in cruce, quae per fidem manduca-

for spirilualiter, cui manducationi adjunxit postea Dominus, ut ipsi dicunt, symbola externa. Al Hieronymus distinguit carnem Domini, quao vere esl cibus, el quam manducamus, a carne crucili\va: ergo non loquitur de mandocnliono per fidem, sed de vera el reali, ut diximus.

nuiirlmn testimonium esl in commentar, cap. I. cpisl. mi Titum, ubi cum dixisset, oportere ab ollicio conjugali eos abstinere, qui corpus Domini suscipere volunt, cl attulisset exemplum Achiineloch. qui noluit Davidi panes propositio- nis dare manducandos, nisi prius audivisset, eum ab uxore se aliquandiu continuisse, sub- jungit: *Tantum interest inter panes propositio- nis. el corpus Chrisii, quantum inter imaginem cl veritatem: inter exemplaria verorum, el ea ipso, (piae, per exemplaria praefigurabantur.* Hic sane locus apertissimus est. Nam si in Eucha- ristia esl ipsa veritas, quae per panes propositio- nis figurabatur; ccrle non esl in Eucharistia panis materialis significans corpus Chrisii, sed ipsum verum corpus: id enim omnium consensu esl veri- tas per illos panes adumbrata. Quod aulem Petrus martyr dicit. Eucharistiam vocari ipsam veritatem, quiaesl symbolum clarius, quam fuerim panes propositionis; supra refutatum esl, cum ageremus de liguris.

Porro ex Hieronymo quaedam loca adducit Pe- trus martyr in lib. conl. Gardinermn. objecto 207. 208. cl 209. in quibus videtur Hieronymus dicere, non manducari corpus Chrisii ab impiis. Sed nihil ea loca concludunt, nam loquitur de manducatio- ne utili cl Fructuosa, idesl, quae revera spiriua- liter nutriat ac reficiat. Loca.«piae ipsi citant.sunt in comment, in cap. GG. Isaiae in cap. 22. Hierc- miae, cl in cap. 8. Oseae. quibus locis opponi de- bclcomment, in I. cap. Malach. ubi disertis ver- bis Hieronymus dicit.ab impiis pollui mensam Do- mini. dum immundi ipsi mundissimum sanguinem bibunt.

CAPUT XXIV.

Testimonium s. Augustini.

S. Augustinus proxime s.Hieronymum sequitur, quippe qui ejus amicissimus fuit. el annos circiter decem illi supervixit: obiit enim teste Prospero in Chronico Augustinus anno Domini 433. cum oluis- set Hieronymus, eodem Prospero ancione anno 122. Innec aulem Patrem Calvinus lotum suum es- se mentitur lib. 4. Instil, cap. 17. § 28. Eundem Petrus martyr, el caelet i Calxinistao praeter eae- teros otnncs citant, ac suum esso jaciant, ul etiam olim llercngarius, lesic Guil mundo lib. 2. solum Augustinum non respuebat. Proferam igilur ad hanc eorum jactantiam comprimendam, testimonia ex omnibus omnino tomis operum Augustini.

Ac primum ex primo loino testimonium habemus in lib. 9. confess, cap. 13. *Tantummodo.* inquit, *memoriam sui ad altare tuum fieri desideravit,*

unde sciret dispensari victimam sanctam, qua deletum eslchyrographum,quod eral contrarium nobis. El infra: *Ad cujus pretii nostri sacramen- tum ligavit ancilla tua animam suam vinculo fidei,* Ilaec. ille. Qui per victimam,qua deletum esl chyrographum contrarium nobis, non polesl inlcl- ligere. nisi veram Cbrisli carnem, quae pro nobis immolata foit in cruce; neque enim panis esl ejus- modi victima: el cum dicit eam victimam dispen- sari ex altari, apertissime indicat, carnem Chrisii non lautum tide, sed eliam manibus, el ore susci- pi. Denique cum dicit sanciam Monicam alligasse animam suam vinculo fidei, ad sacramentum cor- poris Domini, manifeste significat in eo sacramento non esse nudum signum, sed ipsum eliam verum Domini corpus: neque enim alligassel mulier sa- pienlissima animam suam pani.ul per eum segura esset.

In secundo tomo in cpisl. 44. ad Maximum,cum Maximus homo gentilis objecissel Augustino, quod Christiani in abditis locis Deum suum se videre credant: nihil omnino rcspondit. Nam neque ne- gare poleral Chrislum videri in sacramento altaris, cum ipse idem dicat lib.3. Trinil. cap. It), in spe- cie panis Dominum oculis apparere mortalium: ne- que tamen lutum, aul aequum putavit homini gen- tili explicare hoc mysterium. Al ccrle si nonnisi in signo Christus in Eucharistia adesset, poluisset, cl debuisset objectionem illam refellere.

Exstat testimonium in cpisl. 8G. ad Casulanum, ubi reprchendit Augustinus quendam Urbicum. qui dixerat, ila mutatum esse Testamentum vetus in novum, ul cederet pecus pani, el sanguis poculo: *Dicit,* inquit, cessisse *pani pecus. tamquam nesciens, el tunc in Domini mensa panes propo- sitionis poni solere, el nunc se de agni immacu- lati corpore partem sumere; dicit* cessisse *poculo sanguinem, non cogitans etiam nunc se accipere in poculo sanguinem.* El infra: *Quanto ergo me- lius, et congruentius vetera transisse. el nova in Christo facta esse sic diceret, ul cederet altare al- tari. gladius gladio, ignis igni.panis pani, pecus pecori, sanguis sanguini?* Ilacc ille. Al cede si vera esset adversariorum sententia, Urbicus ille rectissime dixisset: nam vere cessisset pecus pani, el sanguis poculo. Quod enim ad signum allinet, in pecore illo non minus fuisset Christus, quam in nostro pane: cl sanguis Domini non minus fuisset in sanguine illo, quam in nostro vino. Quocirca hinc habuissent Chrislum in pccore.quem nos ha- bemus in pane; el sanguinem in sanguine, quem nos habemus in vino: ac per hoc cessisset pecus pani, non pecus pecori; el sanguis poculo, non sanguis sanguini. Vult igilur Augustinus ila esse omnia mutata.ul pro pane propositionis panem coe- lestem habeamus; pro pecore irrationali, agnum Dei: pro sanguine brutorum animantium, sangui- nem Chrisii.

Idem in cpisl. 118. cap. 3. dicit: Eucharistiae deberi singularem venerationem: cl ibidem com- parat eos. qui ex devotione accedunt quotidie ad hoc. sacramentum, vel ex devotione eliam aliquan- do non occedunt, cum Zachaoo cl Centurione,quo- rum allcr Dominum excepit in domum suam gau-

dens, alter <)ixit: *Domine non sum dignus*, quae <*on)paratio frigida el inepta esset, si nihil nisi signum corporis Domini sumeremus.

In epist. 120. ad Honoratum cap. 27. idem Augustinus exponens illud psal. 1 *I. Manducaverunt, el adoraverunt omnes divites plebis. Lt ipsi, inquil. adducti sunl admensam Christi. el accipiunt de corpora cl sanguine ejus, sed adorant lanium non eliam saturantur, quia non imitantur: manducantes enim pauperem, dedignantur esse pauperes.* Illoc loco Augustinus aperte dicil, homines superbos accipere de mensa Domini, corpus Domini, cl adoraro, sed non saturari. Ex quo sequitur, ul per corpus Domini non iulelligal signum corporis, idest, panem, quia panis non adoratur: nec intelligat corpus Domini. ul csl in cocio, sed ul csl in altari; quia dicil sumi cx mensa Domini, cl sumi ab impiis. Vide etiam episl. 1G2. el 1G3.

In tertio tomo sunt duo alia testimonia. Unum esl lib.3. dc Trmil. cap. 4. ubi cum dixisset aliter significari Chrislum per linguam , cl voces scriptas, aliter per .sacramentum corporis et sanguinis, subjungit: *Ycc linguam quippe, nec membranas, nec alramenlum . neo significantes sonos lingua cdilos, nec signa, litterarum conscripta pelliculis, corpus Christi et sanguinem dicimus, sed illud lanium, quod eu; frudibus terrae acceptum, cl prece mystica consecratum , rile sumimus ad salutem spiritualem in memoriam pro nobis Dominicae passionis.* Haec ille. Al certe si Eucharistia tantum esset corpus Christi significativo, cur non possent corpus Domini vocari verba ipsa, seu scripta, seu pronunciala, quae clarissime idem corpus significant?

Sed paulo post idem Augustinus subjnnngil: *QuO(i cum per manus hominum ad illam visibilem speciem perducitur, non sancti/icalur , ul sil lain magnum sacramentum. nisi operante invisibiliter spiritu Dei: cum haec omnia.(piaae per corporales motus in illo opere mail, Deus operetur etc.* I bi dupliciter asseritur ab Augustino veritas corporis Domini. Primo, quia dicil, operante invisibiliter Spiritu saucio fieri hoc .sacramentum: nec enim illa operatio necessaria esset. si lanium .significative ossct Eucharistia corpus Domini. Secundo, quia numeral hanc operationem inter miracula: ibi enim de miraculis agit, ac multa profert exempla , utile pluvia ab Elia impelrala. de lomlrui in monte Syra. dc qua mutatu in vinum a Christo, dc virga Aaron quae floruit, ct dc virga Moysis versa in draconem. Quae porru mirabilis operatio in confectioe hujus sacramenti esse polesl, si nihil omnino III?

Ex his refelli polesl solutio Petri martyris, quam ad hunc locum adhibet in lib. contra Gardincruin, part. f. dicil enim operari invisibiliter Spiritum sanctum in hoc sacramento; tum quia sacramenta a solo Deo instituuntur. tum quia efficacia sacramenti, qua mentes nostrae excitantur, a Spiritu sancio csl. Sed suut haec mera effugia. Nam sacramenti institutio, el eliam confectio, si nihil sil nisi signum, nullam requirit invisibilem operationem Spin lus sancti: operatio aulcm, qua menles nostrae

excitantur ad fidem, in mentibus nostris est, non in sacramento.

Alterum testimonium esl lib. 3. Triait, cap. 10. ubi sic ait: *Illas eliam nubes, vel ignes quomodo fecerint, vel asstnnpserint angeli ad significandum quod annuntiabant, etiamsi Dominus, ul Spiritits sanctus illis formis ostendebatur; quonovit hominum? sicut infantes non norenmi. quod in altari ponitur, el peracta pietatis cetebral.ione consumitur, unde vel quomodo cwili-datur. unde in usum religionis assumatur. I-si nusquam discant experimento vel suo, rei o-liorum. el numquam illamspeciem rerum videurd nisi inter celebralionem sacramentorum , m offertur, el datur , dicalurque illis auctoritate gravissima, cujus corpus el sanguis sil, nihiliud credent. nisi omnino in illa specie Dominum oculis apparuisse mortalium. el de latere luli percusso liquorem illuni omnino /luxisse.* Haec ille. Ubi disputat de formis, in quibus angeli, vel Deus apparuerunt in Testamento veleri. Acutostendal nos ignorare, quomodo illae formae ficbe sint, el tamen corlocrede.ro. in illis Deum vel angelos apparuisse; assumit similitudinem ab Eucharistia: ignorant enim infantes cum sacris intersunt, quomodo fiat illa forma, in qua consecratur Eucharistia. el tamen certo credunt in illa forma apparuisse Dominum, el in calice sanguinem Domini esse, quia dicilur eis, Chrislum in cvnngelio hoc docuisse, cum ait: *Iloce sl corpus meum, Hic ed sanguis meus.*

Habemus nutem hinc argumentum firmissimum contra adversarios. Nam infantes, quibus dicilur anclorilale gravissima, in illa forma visibili esse corpus Christi, ct liquorem qui est in calice, esse sanguinem. non credunt illa esse corpus cl sanguinem significative, sed vere cl proprie: non enim valent ipsi perso intelligere istos tropos, sed credunt simpliciter id. quod cis dicilur. Unde Augustinus ait: *A7/QI aliud credent , nisi Dominum oculis apparuisse mortalium in illa, specie, cl liquorem illum de latere Christi omnino /luxisse.* Neque dicendum est hos infantes falsam fidem habere: tum quia Augustinus dieil. illos id credere, quia dicitur eis auctoritate gravissima ; tum eliam quia si falsa esset ista fides, debuissent instrui cl admoneri, praesertim cum etiam ipsi eo tempore ad communionem admitterentur. Praeterea comparat Augustinus Eucharistiam cum formis, in quibus angeli apparebant: sed in illis formis angeli rec et proprie aderant praesentes. Igitur etiam in forma pants vere el proprie praesens adest corpus Christi: alioqui nihil valebit comparatio , cl tot» Augustini disputatio corruet. Vide praeterea eundem Augustinum lib. 4. Trinil. cap. 14. el in Enchiridio. cap. 100.

In tomo quarto habemus testimonium in lib. 3. super I. evilic. quae si. 57. *Quid sibi vult, inquil, qyod α sanguine sacrificiorum. quae pro peccatis. offerebantur, tantopere populus prohibetur, si illis sacrificiis unum hoc sacrificium significabatur. in quo vera sil remissio peccatorum: o cujus tamen sacrificii sanguine in alimentum sumendo, non solUm nemo prohibetur, sed rulld-*

bendum potius omnes exhortantur, qui volunt habere vitam? Haec illc. Al certe quaestio isUi non modo supervacanea, sed eliam ineptissima esset, si tantum in signo, el spirilualiler sanguinem Domini sumeremus: non enim prohibebantur Judaei sanguinem bibere spirilualiler per lidcm, sed corporaliter. Quare Cyprianus, vel quicumque fuit auctor, in serm. dc coena Domini, recte dixit. novam esse el inauditam hanc doctrinam. quae jubet sanguinem bibi, cum lex vetus esum sanguinis districtissime prohiberet.

Ia quinio tomo exstat testimonium lib. 17. do Civil. Dei cap. 20. in linee verba : *In alio libro qui dicilur Ecclesiastes, ubi ail: Non est bonum homini, nisi quod manducabit, el bibet ; quid credibilius dicere intelligitur, quam quod ad participationem mensae hujus pertinet, quam xwcrdos ipse mediator Testamenti novi exhibet secundum ordinem Melchisedech de corpore el sanguino? Id enim sacrificium successii omnibus illis sacrificiis veteris Testamenti, quae infmotabantur in umbra futuri. Propter quod etiam vocem illam in psal. 39. ejusdem mediatoris per prophetiam agnoscimus: Sacrificium ct oblationem noluisti, corpus aulcm aptasti mihi: quia pro illis omnibus sacrificiis el oblationibus corpus ejus offertur, et participantibus ministratur.* Haec ille. Quo loco non polesl Augustinus loqui de signo corporis, sed de ipso vero corpore, cum dicil offerri el ministrari illud corpus, quod successii sacrificiis antiquis : nam etiam illa erant signa corporis Domini. Ac praeterea illud corpus offerri, el ministrari dicil Augustin, de quo .scriptum csl in psalm. 39. *Corpus autem aptasti mihi:* quod quidem verum cl naturale corpus fuisse, nemo negat. Neque possunt adversarii respondere, loqui Augustinum de vero corpore, sed quod lide tantum percipiatur: nam cum ail : *Offertur cl ministratur,* apertissime loquitur dc corporali tractatione corporis Domitii. Vido elium dc hac re expositionem ejusdem Augustini in psal. 39. ubi vocat corpus, quod norunt fideles, et quod sumunt in Eucharistia, completivum omnium veterum sacrificiorum.

In sexto tomo lib. 12. contra Faustum cap. 1D. dicil, fideles eum sanguinem ore percipere . quo redempti sunl. Heap. 2D. dicil, nunc bibi, quod cx Intere Christi manavit, el lib. 2. contra adversarium legis, ct prophetarum cap. 9. *Mediatorem.* inquil, *Dei el hominum hominem Christum Jesum carnem suam nobis manducandam. bibendumquesanguinem dantem fideli corde, atque ore suscipimus:quamvis horribilius videatur humanam carnem manducare, quam perimere, cl humanum sanguinem, polare, quam fundere..* lbice ille. Ubi notandum csl, quod dicil, non solum corde, sed etiam ore sumi a nobis carnem Domini.

In septimo tomo lib. 2. contra Jilcras Petiliani, cap. 27. *Aliud est pascha, quod adhuc illi de ove celebrant: aliud autem quod nos in corpore ct sanguine Domini accipimus.* Haec ille. Ubi opponit agno paschali corpus Domini, quod sumimus in Eucharistia: quod eerie non faceret, si de signo

corporis, non de vero corpore loqueretur: nam etiam ille agnus erat corpus Domini significativo, cl expressius, quam panis. Vide eliam lib. 1. contra Cresconium cap.15. et lib. 1. de peccator, meritis cap. 24.

In octavo tomo sunl apertissima testimonia. In psalm. 33. cone. 1. explicans Augustinus titulum psalmi, in qno scriptum oral: *El ferebatur in manibus suis: Hoc.* inquil, *quomodo posset fieri in homine quis intelligat? quis enim portatur manibus suis?Manibus aliorum polesl portari homo; manibus suis nemo portatur. Quomodo intelligatur, in ipso David secundum Hieram non invenimus, in Christo autem invenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum, ail: Hoc est corpus meum, ferebat enim illud corpus in manibus suis.*

Ad hunc locum dignatus esl Calvinus respondere hb. i. Instil, cap. 17. § 28. qui lam multa testimonia omnium Patrum, et ipsius Augustini alto silentio praeteriit. Dicit igitur, Christum, seipsum manibus suis tulisse, sed improprie ac figurate, quia nimirum sacramentum corporis sui ferebat. Id autem probat, quia Augustinus conc. 2. in eundem psalmum rem eandem repetens, addil particulam: *Quodam modo* sic enim ait: *Quomodo ferebatur in manibus suis? quia cum commendaret ipsum corpus suum, et sanguinem. accepit in manus suas. quod norunt fideles. ct ipse se portabat quodammodo, cum diceret: lloc esl corpus meum.* Eandem etiam solutionem adhibet ad hunc locum Petrus marlyr.

Sed facile refelluntur. Nam Augustinus non solum dicil Christum suis ipsius manibus portatum . sed addil rem istam esse difficillimam el impossibilem nliis hominibus : sic enim ail: *Quomodo posset lieri in homine, quis hoc inelligat?* cl rursus: *Manibus aliorum portari potest homo: manibus suis nemo portatur.* At quam facile esl. ut quis seipsum in signo portel? certe cum princeps monetam suam in saeculo potiat, seipsum portat in signo, cum in ea monela iinago ipsius inveniatur impressa, el unusquisque nostrum cum lileras ad sc datus legil. ubi nomen suum scriptum habet, nonne seipsum in signo portal? Cum igitur tam frequenter, cl usitate hoc fiat, cur diccrcl Augustinus id non posse fieri, el vix eliam inlclligi, si de signo lanium loqueretur?

Sed inquil Petrus marlyr: *Nemo potest se portare. quomodo Chrislus se portabat, quia nemo potest sacramentum instituere, el eo modo seipsum in sacramento portare.* Al respondeo-. Nemo potest sacramentum instituere . quatenus sacramentum est instrumentum gratiae conferendae, vel infallibile signum ejusdem gratiae: sed bene polesl instituere, quatenus esl simplex alicujus rei signum. Christus aulcm si portare sc ipse dicebatur. quia sacramentum portabat; ideo dicebatur sc portare. quin sacramentum illud erat signum ipsius: non quia erat instrumentum gratiae, ut eliam ipsi fatentur, qui dicunt sacramentum corporis Domini vocari corpus Domini, qma nomen rei signatae aliquando tribuitur signo. Quicumqutf ergo portat

imaginem suam a se depictam, ille non minus se ipse portai, quam se Christus portaret, si vera est sententia adversariorum.

Addit Petrus martyr: *Velint, nolint. Papistae, non potest ullo modo fieri. ul corpus suum Christus portaverit proprie, quia duo corpora tunc fuissent.* Hoc nimirum csl. quod illi dolebal, mysterium esse sublimius, quam ut ipse illud capere posset. Sed si Arianus quispiam illi diceret. non posse fieri, ul ima natura sil in duabus personis distinctis roipstt, nisi natura illa geminetur; quid, quaeso, respondebit, nisi fide opus esse ad ista intelligenda, quae humanam rationem siiperant? idem ergo sciat a nobis responderi de hoc mysterio. Vel si Ariano ipse respondeat, divinam essentiam ob suam infinitatem posse esse in pluribus personis re distinctis: el nos ei dicemus. corpus Christi ob omnipotentiam Christi posse simul statui in diversis locis. Sed de hoc in sequenti libro disseremus.

Ad illud igitur objectum ex particula *Quodammodo*, respondeo, illam particulam significare Christum non se portasse in propria specie, sed in aliena, nec sc portasse quomodo ordinarie portantur corpora humana, nimirum magno labore in humeris, vel alio simili modo, sed mystice el sacramentaliter. sic tamen, ul vere sub eo mysterio corpus ejus contineretur. Ac breviter quidquid illud *quodammodo*, significet, id nobis hoc loco Sufficit, non significare, *in signo*, vel *figurate*, ut ostendimus.

Alius insignis locus csl in comment, psalm. 98. ubi explicans illud: *Adorate scabellum pedum ejus.* dicil, scabellum pedum Domini esse terram juxta illud Isai *MVTerra autem scabellum pedum meorum. el* quaerit quomodo liceat terram adorare sim. impietate: *Fluctuans*, inquit, *converto me ad Christum, quia ipsum, quaero hic, cl invenio quomodo sine impietate adoretur terra, adoretur scabellum pedum ejus: suscepit enim de terra terram. quia caro de terra est. et de carne Mariae carnem accepit. El quia in ipsa carne hic anibulavit, cl ipsam carnem manducandam nobis ad salutem dedit: nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit: inventum est. quemdammodum adoretur tale scabellum pedum Domini, ul non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando.* Haec ille.

Respondet Petrus martyr in lib. contra Gardincrum par. 4. loqui s. Augustinum de vera, cl proprie dicta carne Domini, quam spiritualiter ore fidei manducamus, el quam in coelo existentem adoramus: atque ibidem obiter notat, impios secundum Augustinum non manducare carnem Domini, quia impii non adorant Christi carnem; el secundum Augustinum nemo eam carnem comedit, nisi prius adoraverit.

At falsus isle Martyr, non bene legit Augustinum. et ideo audacter colligit ex Augustino omnino contraria iis, quae Augustinus scripsit. Nam in l. 21. conc. t. de divitibus superbis elimpiis, inquit Augustinus; *Manducaverunt corpus humilitatis Domini sui etiam divites, non sicut pauperes saturati sunt usque ad imitationem, sed*

tamen adoraverunt. El in episl. 120. supra citat; *Et ipsi*, inquit, *adducti sunt ad mensam Domini, el accipiunt de corpore et sanguine ejus. w adorant tantum, non etiam saturantur. quia w m imitantur.* Haec ille. Vides igitur secundum Augustinum impios adorare et manducare carnem licet de ipsa mensa, idest, de altari acceptam. Et illis igitur locis hunc locum explicamus, ac ex ipso Augustino docemus loqui ipsum de ipsa manducatione carnis Domini per corporale instrumentum. quandoquidem etiam impii eam carnem manducant.

Praeterea si tantum vellet Augustinus dicere terram sine impietate adorari, quia caro Christi nl csl in coelo, adoratur; sine causa dixisset, eam carnem nobis manducandam datam esse. Quorsum enim Eucharistiae meminit, si non in ipsa Eucharistia carnem Domini praesentem adoramus? Voluit igitur Augustinus ostendere. carnem ipsam Domini adorari, cl quia non habemus aliud argumentum illustrius, quam ex quotidiano usu adorandae Eucharistiae. ideo illius meminit: nam praeter istam adorationem non facile potest discerni, an quis adoret carnem Domini, au solam divinitatem.

Denique probabile est Augustinum totum hunc locum desumpsisse ex Ambrosio, qui ul supra citavimus, aperle dicit carnem Domini nobis in mysteriis adorari, ul eam apostoli in propria specie adorarunt: et hoc esse adorare scabellum pedum Domini. Vide praeterea in psalm. 33. 65. 93. 94. cl 100.

In nono tomo tract. 11. in Joannem explica» illud: *Jesus autem non se credebatur eis*, dicil istud convenire catechumenis, quibus non sc praebebat Dominus per Eucharistiam: Si *dixerimus*, inquit. *catechumeno*, Credis in Christo? *responde!*. Credo; *et signat se cruce Christi, portat in fronte. a non erubescit de cruce Domini sui. Ecce credi in nomine ejus. Interrogemus eum, manducat carnem filii hominis, el bibit sanguinem filii hominis? nescii quid dicimus, quia Jesus non credidit ei.* El infra: *Quo perducit credentes, et baptizalos? ad manna, ecce dico manna. Aotum est quid acceperint Judaei, populus Israel: natum est quid illis pluisset Dominus de coelo: et nesciunt catechumeni, quid accipiant Christiani? Erubescant ergo, quia nesciunt, transeant per mare rubrum, manducant manna, ut quomodo crediderunt in nomine Jesu. sic sc ipsis creti;* Jesus. Haec ille. Qui etiam lib. 2. de peccator. meritis el remissione cap. 20. dicil: Catechumenis dari solitum panem saucium, qui non esset quidem corpus Christi, tamen sanctus esset, et sancti Uacret. el sacramentum etiam dici posset, ac proinde sacrae rei signum. Ex his habemus argumentum insigne. Nam primo, si non esset in Eucharistia rerum Christi corpus, el si non manducaretur Christi caro, nisi in symbolo, el per fidem, non esset verum. Christum non se credere catechumenis; nam el illi habent Christum in signo, el manducant eum fide; nam cl signant se signo crucis, el credunt in Christum. Secundo, nulla esset ratio cur non daretur eis Eucharistia, cum dentur illis alia signa clariora, ul sunt verba Dei scripta. Terlio, potuis-

set eliam ille panis sanctus dici corpus Domini, ul paid, cum tamen id Augustinus constanter neget.

Idem anclor. tract. 20. in Joan, explicans illud: *Panis quem ego dabo, caro mea est; Hoc, inquit, quando caperet caro. quod dixit panem carnem, vocatur caro; quod non capit caro etc.* At profecto facillime caperet caro, panem esse carnem significative. Vide eliam Iracl. 27. cl 31. in Joan.

In lomo decimo serm. 2. dc verbis Aposlolû *Audicimus veracem Magistrum; divinum Bedemplorem, humanum Salvatorem commendantem nobis pretium nostrum sanguinem suum: loquulus est enim de corpore et sanguine suo, quod corpus dixit escam, cl sanguinem potum. Sacramentum fidelium agnoscunt /ideles.* Haec ille. Ubi sane loquitur de sanguine suo, non de figura sanguinis: ucc enim figura csl pretium nostrum: atque hunc sanguinem polum esse dicil, sicut eliam corpus escam. Ac ne dicerent adversarii . polum cl escam ista sola fide, ac mente sumi, adjunxit, sacramentum esse fidelium, quod norunt fideles: ubi indicat, esse mysterium solis fidelibus notum, quomodo corpus Christi, el sanguis sini esca cl polus. Quam phrasim, *norunt /ideles.* in infinitis locis in Augustino ruperimus, ul lib. IO. de Civil. Dei cap. G. in psal. 39. in psai. 109. lib. 5°. horn. 42. cl alibi. Al profecto non csl arcanum solis fidelibus notum, quod Christi corpus, cl sanguis fido percipiatur: id cniiu publice praedicatur etiam gentilibus, et notissimum erat non solum fidelibus, sed diam catechumenis. Inelligil igitur Augustinus id, quod Ecclesia catholico inelligil, urcqum esse verc mirabile in Eucharistia, quod nec debet aperiri infidelibus , ucc sine tide inlclligi potest.

Iu serm. ad Ncophitos, ul testatur tvo carnolensis episcopus in episl. ad Hymericum, cl Paschasiiis m episl. ad l'rudegardum: *Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce: hoc accipite in calice, quod manavit de Christi latere.* Libr. oO. hoin. 2G. monel, ul summa diligentia, caveant, ne aliqua paiticula Eucharistiae in terram cadat. Serm. 2. dc tempore: *Invitati sumus ad mensam, ubi non invenitur cibus hominum, sed panis ponitur angelorum.* Denique cilal eliam Gratianus cx Augustino in hb. sententiarum Prosperi apertissimas sententias. Vide disl. 2. de consecratione ran. Nos autem, ct can. Illoc csl quod dicimus. E. isdem cilal Algerus lib. I. cap. 5. Curo. inquit Augustinus. *ejus est. quam forma panis operiam in sacramento accipimus, el sanguis ejus, quem sub vini specie el sapore potamus.* Verba tamen illa, Hoc csl, quod dicimus clc. videntur potius esse Lanlfranci quam Augustini, vel Prosperi: habentur enim in lib. Lanlfranci cl ejus nomine citantur ab Ivonc par. 2. cap. 9.

Objectiones cx Augustino

VTdenmus nunc quid adversarii objiciant cx Augustino. ac eodem ordine per tomos ejus progrediamur.

Ex secundo lomo (nam ex primo nihil objiciunt) proferunt duo loca. Unum ex epistol. 23. ad Bonifacium. Alterum cx episl. 37. ad Dardanum. In epislola 23. loquitur Augustinus in haec verba: *Si sacramenta quondam similitudinem earum rerum. quarum sacramenta sunl, non haberent, omnino sacramenta non essent: ex hac aulem similitudine plerumque eliam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quondam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est. sacramentum sanguinis Christi. sanguis Christi est: ita sacramentum fidei, fides est.*

Producunt hunc locum Calvinus, Petrus martyr, cl omnes alii, sed ante eos olim protulit eliam Bcrengarius, el responsum ci fuit: quare ul adversarii repetunt argumenta suorum majorum, cl nos repetemus solutiones majorum nostrorum. Pruno igitur Paschasius in episl. ad t'rudegariium. el Lanlfrancus in lib. contra Bcrengarium, respondent, sacramentum corporis Domini vocari quodammodo corpus Domini: quia licet in sacramento Eucharistiae sil verum corpus Domini, quoad substantiam, non tamen csl ibi eo modo, quo fuit in cruce, nisi per similitudinem: loquitur cmm ibi Augustinus de passione et morte Christi, quae in sacrificio altaris repraesentatur. Idem itaque csl, ac si dixisset, Celebratio mysteriorum altans csl quodammodo passio Cbrisli: non enun est vere, sed lautum repraesentative passio Christi: vel si dixisset, corpus Domini, ul est sub specie panis, est quodammodo corpus in cruce pendens: non est enim vere. sed repraesentative corpus in cruce pendens. El illustrat Lanlfrancus rem lotam insigni similitudine. Lucae ull. Dominus linxit se longius ire: quod exponit Augustinus lib. contra mendae, cap. 13. ubi dicil, Christum ea fictione signiificasse. se supra omnes coelos ascensurum. Idem igitur Christus sui ipsius figura fuit, et dici rectissime posset, Christus fingens se longius ire, cl quodammodo Christus in coelum ascendens.

Guilmundus lib. 2. adhibet duas alias solutiones. Unam, quod loquatur de sacramentis veteribus, ut de manna, vel de pane Melchiscdech. quae secundum quendam modum erant corpus Domini, quia sacramenta, idest, signa el figurae corporis Domini. Alleram, quod loquatur de Eucharistia, quatenus signum esL corporis Christi mystici: nam ipse idem Augustinus tract. 2G. in Joan, dicil Eucharistiam esse fidelium societatem, qcia est signum, seu sacramentum ejus societatis.

Porro Algerus lib. 1. cap. 5. de sacramento Eucharistiae exponit aliter, nec minus recte hunc locum Augustini. Vult euiin loqui Augustinum dc speciebus panis el vini, quaesunt maxime proprie sacramentum corporis el sanguinis Domini, idest, signa sensibilia repraesentantia corpus el sanguinem Domini. ac de iis rectissime dictum esse. sacramentum corporis Christi est quodammodo corpus Christi. neque enim illae species sunl corpus Christi, nisi quodam modo, idest, representative. Dices: Aon solemus ita loqui, ul dicamus species illas esse corpus Domini. Respondeo; Nec solemus eliam dicere Baptismum esse fidem: cl tamen Augustinus hoc

loco ait, sacramentum fulci, idest, Baptismum quodammodo esse fidem. Sicut igilur Augustinus dicil posse Baptismum vocari licet, quia est sacramentum fidei: licet revera non sic loqui soleant homines ordinarie; ita etiam dicil. sacramentum Eucharistiae quodammodo esse corpus Domini, quia etiam sacramentum corporis Domini, licet non ita loqui soleamus.

Aliter locus, quem Calvinus et Petrus martyr, et alii passim objiciunt. est in epistola. 57. ad Dardanum: *Spatia, (olae corporibus, et nusquam erunt. et quia nusquam erunt, nec erunt, tolle corpora qualitatibus corporum: non erit ubi sint, et ideo necesse est, ut non sint.* Hinc probare nituntur, neque esse posse corpus Christi indivisibiliter in sacramento, ut nos dicimus, neque accidentia panis et vini sine proprio subjecto.

Respondeo; Loquitur Augustinus de rebus secundum naturae cursum, non secundum omnipotentiam Creatoris. fatemur autem naturaliter non posse intra coelum corpus non occupare locum, neque accidentia posse sine subjecto existere: sive (quod idem est) loquitur de corporibus quae modum existendi corporalem relinunt; utrum autem possit aliquod corpus per omnipotentiam Dei accipere modum existendi spirituum, et proinde non occupare locum, non disputat eo loco Augustinus. Sed de loco illic argumento tractabimus infra suo loco.

Ex tertio tomo objiciunt primo cap. 9. lib. 3. de doctrina Christiana, ubi dicil Augustinus, Christum instituisse pauca quaedam signa, ut Baptismum et Eucharistiam. Sed locus non est ad rem, quia non negamus Eucharistiam esse sacramentum, et proinde signum. Sed negamus nihil esse nisi signum.

Secundo objiciunt cap. 18. lib. 3. de doctrina Christiana ubi dicit, figurate accipiendam manducationem carnis Christi. Sed hoc explicatum est supra, ubi tractavimus cap. 17. Joan.

Tertio proferunt cap. 19. libri de fide ad Pelagium, ubi vocatur Eucharistia sacramentum panis et vini. Sed nulla etiam in hac re difficultas: siquidem a materia rectissime potest eo modo Eucharistia nominari.

Quarto proferunt cap. 4, lib. 3. de Trinitate. ubi sic legimus: *potuit significando praedicare Dominum Jesum, aliter per linguam, aliter per epistolam, aliter per sacramentum corporis et sanguinis ejus.* Atqui hic etiam nulla difficultas est. Numquam enim catholici non asseruerunt per sacramentum corporis Domini significari ipsum corpus Domini; sed praesens, non absens: id quod Augustinus ibidem aperte asseruit, cum ait, aliter significari per hoc sacramentum, aliter per sonos et literas; ista enim sunt nuda signa rei absentis, illud etiam signum rei praesentis. Unde ibidem dicil, nec literas. nec sonos dici corpus Christi, licet illud significant, sed tantum panem consecratum, corpus Christi dici.

Quinto proferunt cap. 10. ejusdem lib. 3. de Trinitate. ubi Augustinus dicil. panem in altari positum peracta pietatis celebratione consumi: *Al corpus Christi verum, inquit, non consumitur: igilur in cruce panis est, qui sumitur, cum Eucharistia sumitur.*

Respondeo; Panis, qui in altari ponitur, peracta celebratione consumitur; nam consumitur quod interiore substantiam peracta consecratione; quoad externam vero formam consumitur, dum manducatur. Nec enim dubium est. quin Augustinus loquatur de symbolo tantum visibili: nam loquitur de corporalibus formis, in quibus Deus, ut angeli apparebant, et cum eis comparat symbola Eucharistiae.

Ex quarto tomo nihil habent. Profert quidem Petrus martyr unum locum ex libro de catechizandis rudibus. cap. 20. ubi sacramenta dicuntur signacula visibilia rerum invisibilium. Sed neque constat an loquatur eo loco Augustinus de Eucharistia, an de Baptismo, an de pane benedicto, qui dabatur catechumenis. et praeterea numquam negavimus sacramentum Eucharistiae signaculum esse visibile rei invisibilis, sed praesentis tamen.

Ex quinto tomo nihil etiam habent solidi. Profert illud libro. 10. de Civitate Dei. cap. 5. *Sacrificium visibile invisibilis sacrificii sacramentum. idest, sacrum signum est.* Al locus iste non facit ad rem, quia loquitur Augustinus de sacrificiis Testamenti veteris. Hinc illud libro. 21. cap. 25. ubi Augustinus dicil impios non comedere corpus Christi. Sed loquitur de corpore mystico, ut supra ostendimus, cum explicaremus locum Pauli 1. Corinth. 11.

Ex tomo sexto producant Calvinus, Petrus martyr, et alii locum illum ex libro contra Adimantum, cap. 12. *Non dubitavit Dominus dicere: Hoc est corpus meum; cum signum daret corporis sui.*

Ad hunc locum respondent nostri in multis modis. Dicunt aliqui, nec male, Augustinum loqui ex Manichaeorum sententia, ut eos ex propriis ipsorum sententiis refellat, ipsi enim cum Christo non tribuerent corpus verum, sed externa tantum specie et apparentia; et quidquid Christus passus est, dicant. in signo et apparentia passum: illa etiam verba: *Hoc est corpus meum, in eo sensu accipiebant, ac si dictum esset: Hoc est signum et apparentia corporis mei.* Consuevisse autem Augustinum disputare cum Manichaeis ex eorum principiis. constat ex libro. 2. de bono perseverantiae, cap. 11. et 12. Ubi cum Augustino objiceretur, quod scripsisset in libris de libero arbitrio, naturalem esse ignorantiam et difficultatem, cum qua nascimur; cum ipse contra Pelagianos contrarium assereret, nimirum non esse naturalem, sed ex peccato primi parentis ortam: respondit se loquutum in libris de libero arbitrio ex mente Manichaeorum. ut eorum errorem redargueret ex ipsa ipsorum sententia.

Alia solutio est. Augustinum hoc loco per signum intelligere non nudum signum, sed cum quo re ipsa conjuncta sit res significata. Nam explicat illi verba Deuteronomio. 12. *Sanguis est anima;* ac docet, sanguinem dici animam, non quia sit anima, sed quia signum sit animae: et ad hoc illustrandum addfert illam sententiam, Eucharistiam appellari corpus Domini, quia est signum corporis Domini. Porro sanguis non est signum animae absentis, sed praesentis: longe enim aliter sanguis animam demonstrat, quam statua principem. Quare idem Augustinus quae. 57. in libro de illicum, explicans, quo-

modo sanguis dicatur anima, docet animam dici, quia continet animam. Sic igitur sanguis unumnam significat, ut simul eam contineat, ut cum ea recipiatur conjunctus sit: eodem autem modo Eucharistia in signum esse corporis Domini, omnes catholici fatentur.

Tertia solutio est, loqui Augustinum designo corporis, ut in cruce immolati: quomodo panis Eucharistiae, de quo Dominus ait: *Hoc est corpus meum*, et est vere corpus Domini, et signum ejusdem corporis. Sic respondet ad alium similem locum Guilielmus lib. 2. Vide quae supra diximus ad testimonium ex epistola. 23. nam eadem est, meo iudicio, sententia utriusque loci.

Et hinc etiam solvitur quod proferunt ex libro. 20. contra Faustum. cap. 21. ubi sic ait Augustinus: *Hujus sacrificii caro, et sanguis ante adveniunt Christi per vidimus similitudinum prominebatur: in passione Christi per ipsam veritatem reddebatur: post ascensum Christi per sacramentum memoriae celebratur*. Haec ille. Videmus autem hoc loco Augustinum manifeste loqui de memoria passionis, et mortis Domini.

Denique ex eodem loco sexto profert Petrus martyr. ut alii testimonium Augustini lib. 3. contra Maximinum cap. 22. ubi dicitur, sacramenta signa esse rerum, aliud existantia, aliud significantia. Sed quid hoc ad rem? quis enim catholicorum id non semper docuit de sacramentis in genere, de quibus ibi loquitur Augustinus?

Ex tomo septimo nihil habent. Ex tomo octavo duo testimonia producant. Primum ex comment. in psalm. 3. Christus *adhibuit Judam ad convivium. in quo corporis sui figuram discipulis commendavit*. Respondemus, quod ad superiora respondimus, loqui Augustinum de figura corporis in cruce suspensi, id est de repraesentatione dominicae passionis. eodem enim modo Augustinus Eucharistiam figuram corporis vocavit, quo veteres Graeci antitypa, de qua voce diximus in testimoniis Basilii.

Alterum locum proferunt ex comment. in psalm. 98. *Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis, ut bibaturi illi sanguinem, quem fusi sunt, qui me crucifigunt. Sacramentum aliquod commendavi vobis* etc. Respondit olim Lanfrancus lib. contra Berengarium. voluisse Augustinum dicere, non idem corpus manducandum, id est, non eodem modo. Nam corpus in specie mortali, et visibili aderat tunc praesens; comedendum autem erat in alia specie, ut impassibiliter. ac invisibiliter scilicet habens. Itaque idem erat (ut nil Lanfrancus) et non erat idem: idem quoad substantiam. non idem quoad modum, speciem et qualitatem. Nam et Apostolus I. Corinth. 15. *Non corpus, inquit, quod futurum est. seminas, sed nudum granum*. Ubi similiter intelligitur, non idem corpus humanum mori ut seminari in sepulchro, quod postea resurrecturum est: non quod non sit idem corpus numero futurum, quoad substantiam (idem enim maxime probare volebat) sed quia non erit idem, quoad qualitates; seminatur enim, ut ipse explicat, corruptibile. ei surget incorruptibile. Et hunc modum loquendi notavit Augustinus in epistola. 14. G. Et Ambrosius lib. 2. de Poenitentia cap. 10, referi quen-

dam recte dixisse: *Ego non sum ego, quia mutaverat vitam et mores*. Et Hieronymus in cap. 1. ad Ephesios, dicit aliam esse carnem in Eucharistia, aliam fuisse in cruce; cum tamen evidenter probatum sit, cum in Eucharistia ponere veram carnem, et eandem cum illa, quae fuit in cruce, quoad substantiam, licet non qualitate. Denique Dominus ipse Luc. 24. distinguit se ipse a se. cum ait: *Haec loquutus sum vobis, cum adhuc essem vobiscum*. Porro hanc fuisse mentem Augustini, ex illo ipso loco colligimus. Nam verum corpus Domini sumi in Eucharistia, ibidem docet. cum ait. esse ipsam carnem, in qua Dominus ambulavit, et a nemine manducari, nisi prius adoretur. Quomodo autem non idem corpus manducetur. explicat ibidem eum ait, putasse Capharnaïtas scindendam in particulas Christi carnem. et sic manducandam: ad hanc enim absurdum cogitationem respondet Dominus, cum ait: *Non hoc corpus, quod videtis etc.*

Sed objicit Petrus martyr in lib. contra Gardinorum objecto 220. unum dilemma: Cum *Dominus in ultima cocina corpus suum discipulis dedit, vel erat mortale illud corpus, vel immortale. Si mortale. non ergo differebat qualitate ab eo, quod tunc videbatur: nec poterat recte dici: Aon hoc corpus, quod videtis etc. Si immortale, quomodo paulo post mortuum est?*

Respondeo: In ultima cocina corpus datum discipulis, fuisse mortale, sed datum illis modo immortalis et impassibilis; ut enim erat sub specie panis, laedi non poterat, licet alioqui in propria forma palli, et mori posset.

Ex tomo nono nulla proferunt testimonia, sed vel levissima, vel alibi explicata. Primo illud tractatu 25. in Joan. *Quid paras dentem et ventrem? crede ut manducasti*. Ad hunc locum supra respondimus in explicatione cap. 6. Joannis, loqui Augustinum de manducatione Christi spirituali per hunc incarnationis, non autem de Eucharistia.

Secundo addunt illud tract. 20. in Joan, quod manducavit Hebraei eandem escam nobiscum. Ad hoc respondimus supra in explicatione figurarum Testamenti veteris, quod manducavit eandem significatione, non recipere.

Tertio proferunt illud tractat. 30. in Joan. corpus Christi *in quo resurrexit, uno in loco esse potest: veritas ejus ubique diffusa est*. Sed non negat hoc loco Augustinus, corpus Domini, pluribus in locis esse posse, sed negat ejus veritatem posse restringi ad unum locum, cum sit ubique diffusa: quod verissimum est. Quale etiam esset, si quis diceret. Christi humanitas uno in loco esse potest, divinitas non potest.

Quarto proferunt illud tract. 50. in Joan, ubi dicitur, nunc non adesse Christum secundum praesentiam carnis. Ad hunc locum respondimus, cum tractaremus locum illum: *Je autem non semper habebitis*; ac diximus loqui Augustinum de praesentia visibili.

Quinto proferunt illud tract. 59. *Illi manducabant panem Dominum, Judas autem panem Domini*. Ad quem locum respondimus, cum tracta-

monstravimus corpus Domini ab impiis etiam manducari.

Sexto proferunt illud tract. 10. in cpisl. Ioan, nbi Augustinus dicit corpus Chrisli naturale esse in coelo, quod in terra per ascensionem: in terra autem relictum esse corpus Christi mysticum, id est, Ecclesiam. Al ipse se explicat Augustinus; Nam sic ait: *him non invenis loqui Chrislum in terra*, et ibidem: *Ascensurus divil verba novissima: post ipsa verba non est loquulus in terra*. Ille apud loquitur de praesentia Chrisli visibili, et morte illius (aut) cum hominibus conversantibus: hoc enim modo non est in terra, nisi in corpore suo mystico.

Ex decimo loco. Primo profert Petri marlyr, et etiam Calvinus ex sermone de verbis Apostoli, quod impii non vere sumant corpus Domini. Sed ad hoc respondimus supra, cum exponeremus cap. II prioris ad Corinthios, ubi diximus, impios dici non manducare, quia non nutriuntur spiritualiter: nam ibidem ait Augustinus: *Illud manducare refici esi, illud bibere, quid est. nisi tuiere?* Ex eodem fundamento soviuntur quod Petrus marlyr citat ex Augustino in sententiis Prosperi, ubi legimus non manducare panem Domini, nec bibere ejus sanguinem, qui ab illo discordat, licet sacramentum ejus accipiat.

Secundo profert ex lib. 50. homil. serm. 20. quod Augustinus dicat, aequale esse peccatum, si corpus Domini in terram cadere sinat, etsi quis verbum Dei sibi ex corde permittat effluere. Quae comparatio non videtur vera, si corpus Domini verum est naturale. sed in Eucharistia: majus enim peccatum esset sinere corpus Domini in terram cadere, quam verbum Chrisli ex corde perire.

Despondeo: Non comparat Augustinus verbum Chrisli ratione soni, aut characterem cum corpore Clifisti, sed ratione veritatis divinae, quae illis sonis et characteribus significatur. Unde non dicit verbum Dei ex auribus effluere, sed ex corde: neque dicit idem esse peccatum, si quis Eucharistiam, etsi quis Biblium in terram cadere sinat. Si enim hoc Augustinus dixisset, tum vere Petri martyris argumentum aliquid valeret. Porro veritas divini verbi in multis similis est aequalis est corpori Chrisli. Nam vel illud est immortale, impassibile; Deo univocum: illa venias verbi Chrisli est aeterna, immutabilis, divina. Et sic illud corpus datur nobis in specie rerum visibilium ac terrenarum: illa haec veritas datur nobis in signis externis litterarum et sonorum. Quare ista collatio Augustini nobis maxime favet. Nam hinc sequitur, vere esse peccatum, et grave peccatum, sinere Eucharistiam in terram cadere. sicut est peccatum, et grave peccatum, conceptam in corde veritatem extinguere: non autem est peccatum, aquam Baptismi in terram projicere. quae lamen apud adversarios non minus saucia est, quam Eucliaristia.

Ultimo proferunt sermonem ad infantes, cujus fragmentum: recitat Beda in cap. 10. prioris ad Corinthios: Quod *vidistis* inquit. *panis est. et calix, quod nobis etiam oculis nunciantur: quod autem* ; dicitur: *scilicet instruenda panis est corpus*

Chrisli, et calix est sanguis. Et infra, cum dixisset Chrislum esse in coelo, quaerit: *Quomodo dicitur panis corpus ejus? et calix, vel quod habet cillum. quomodo est sanguis ejus?* deinde, respondit: «*ut scilicet raires ideo dicuntur sacramenta, quia in illis aliud videtur, aliud intelligitur: quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur, virtutem habet spiritualem. Corpus ergo Chrisli, quod vis intelligere, audi Apostolum dicentem: Iosephus corpus Chrisli dicitur.*

Respondeo: Tota vis hujus testimonii in doctis posita est. Primum in eo, quod Augustinus dicat, panem esse id, quod est in altari, ut oculi ipsi renunciant. Secundo quod ad ipsam rem. Quomodo panis est corpus Chrisli. si Christus est in coelo non responderit Augustinus per transmutationem: aut aliquid ejusmodi, sed dixerit, sacramentum est; signa quaedam visibilia et corporalia rerum spiritualium et intelligibilium.

Ad Primum facile, est respondere. Augustinus enim declarat, quid scilicet quod est in altari, accipit, panem esse, quoad speciem externam, vel oculi recte judicant: quoad internam substantiam, esse corpus Christi, ut tunc recte judicat. Nam si Augustinus vellet dicere in altari esse panem tantum quoad substantiam, et id probaret testimonio oculorum, vel verba ejus prima fronte sonare videntur, repugnaret apertissime Cyrille». Ambrosio. Nyseno. Epiphanio. Oaudenio. Chrysostomo. qui disertis verbis dicunt sensus falli, et non osso judicandum ex gustu, sed denique non osse panem. Quis nutem credat Augustinum in re tam magna tot Patribus repugnasse? et praeterea si repugnasset, quomodo nec ipse unquam eos reprehendisset. nec ipse ab aliis reprehensus fuisset? Quoniam cum verba ejus dupliciter exponi possint, sed uno modo repugnare Patribus caeteris, alio modo cum consensu nani. quis non videt nunc sensus praefendus sit? Adde quod non solum aliis Patribus, sed etiam sibi ipse repugnaret, si sensuum judicio in hoc mysterio locum dare vellet, et patet ex tot locis a nobis citatis.

Ad Secundum respondeo Augustinum ad quaesitum. Quomodo panis scilicet corpus Chrisli? noluisse directe respondere, quia non orant auditores. ceterum homilia enim illa habebatur ad pueros recens baptizatos: ideo monuisse, ut simpliter credent. panem illum esse corpus Chrisli. dicerent, ut essent ipsi corpus Christi per fidem et opera bona. quia postea ubi crevisset et profecisset in via Dei. mysteria ista eis aperirentur. Id illa esse patet, quia cum esset propositum de corpore Chrisli naturali. quod est in coelo, quomodo scilicet in Eucharistia; ipse omisso corpore. Ceterum naturali. transiit ad corpus mysticum, ac dixit. Eucharistiam esse signum societatis fidelium. et nos esse corpus Chrisli, et nos manducare quod sumus, et mysterium nostrum esse in mensa, et alia id genus: numquam autem dixit, panem esse signum corporis Chrisli naturalis, aut corpus naturale non esse in altari. aut esse symbolice, quae etiam dicere debuit, si directe ad quaestionem respondere voluisset, et in haeresi Calixtarum fuisset. Sicut ergo illi a nobis quaerunt, quare Au-

jusimus non sois it quaestionem dicendo panem
 *se corpus per Iransiibsl.iiilialioncm? sic el nos
 :ib illis quaerimus, quare mm solvit quaestionem
 dicendo, esse corpus Chrisli repracsntalivc? cl
 pro iilrtsqtie respondemus, Augustinum dedita o-
 l».T; dissimulasse quhesimnein, ct ad moralem co-
 hurlalionem digressum. Ac de Augustino hacte-
 nus.

c a p i; i' XXV.

'hdiuumium s. ib/rtl/i ale.candnni, el synodi
 ephesinae. generalis.

Sanctus Cyrillus episcopus alexandrinus , qui paulo post Augustini tempora tlorud. mulla nobis testimonia praebet. Sed Primo loco poni debet testimonium, quod a III. synodo generali . cui ipse praesedit, ac deinde in IV. et V. approbatum fuit. Exstat epistola s. Cyrilli ad Nestorinm cum duodecim anallcismatims, quae ut dixi, ab cphesina synodo, cl ab aliis duabus approbata fuit: in ea sic legimus: Sic etiam, *ad mysticus benedictiones accedimus, cl sanctificamur participes sancti corporis, el pretiosi sanguinis Chrisli. omnium nostrum redemptoris elfeeti: non ul communem carnem percipientes, quod absit: nec ul viri sanclificati* etc. sed *ipsius Verbi, propriam faciam.*

Ad liunc locum respondet Petrus marlyr in libro contra Gardincium extremo , Cyrillnm loqui de participatione verae carnis Chrisli, sed quae Ul in animo, el lidc, non ore corporali.

Verum falsam esse istam inlcrprclalimicm facile probari potest, tum cx hoc ipso loco, lum cx aliis testimoniis ejusdem Cyrilli: nullus enim interpres melior ipso auctore inveniri potest. El quidem hoc loco aperle loquitur de Eucharistia, ad qinm accedimus communicaturi, quam ille vocat sacram benedictionem, el illam ipsam dicil esse carnem verbi Hei. Sed videamus alia ejus loca adhuc elatiora. Lib. I. in Joannem, cap. 3. explicans illud: *Quomodo polcsl hic nubis carnem suam dare ad miuulucaudum. Firmam,* inquil./idem *mysteriis udhibentes, numquam in tam sublimibus rebus, illud (quomodo?) aul cogitemus, aul proferamus.* Haec ille. Deinde ostendit. Deo nihil esse impossibile, ct probat, potuisse nubis dare carnem mam ad manducandum, quia mulla ulia mirabilia fecit, ul cum virgam in serpentem, el aquas in sanguinem mutavit; cum divisit mare; cum ex petra scaturire fecit aquas etc. quae omnia iueplissime dicerentur, si nihil esset Eucharistia, nisi signum corporis Domini. Eodem lib. i. cap. 11. docet mm Milum animam per Spiritum sanctum in beatam vitam ascendere, sed etiam corpus nostrum corruptibile per contactum, el inanducalioiiem carnis Christi incorruptibilis, immortale fieri: el cap. 15. nlipsum repolit. atque illustrai similitudine insigni: *Sicut enim scintilla ignis in foe, num, aul paleam minissa lotum inflamat; sic Verbum hei per Eucharistiam naturae nostrae corruptibili con-*

junctum lotam resurgere faciei immortalem el gloriosam: cl cap. Ili. dicil, nos membra Clmsli o-e quia per Eucharistiam ipsum Dei Filium suscipimus, cl cap. 17. dicil, rem istam c>se arduam. el sola lidc comprehensam, et rursum illustrat alia similitudine de cera liquefacta el alteri cerae admixta. Idem Cjnlhis lib. 10. in Joan. cap. 13. .Von *negamus.* inquil. *recta nos fide, charilaleque sincera Chrisiospirilualiter conjungi. sed. nullam nobis conjunctionis rationem secundum carnem eam dio ose. id profecto pernegamur . idqtie a divinis Scripturis omnino alienum dicimus.*

Elipia negatur Petrus marlyr loqui Cyrilluin de conjunctione, corporali, quae nobis csl cum Christo per incarnationem. quia natura nostra in Christo esi; audi quomodo Cyrillus ipse se exponat: is enim paulo infra exponens, quae sil ista conjunctio, sic. ail: In *furiabis putat ignotam nobis mysticae benedictionis virtutem esse? quae cum iu nobis sil. nonne corporaliter quoque, facit communicatione. carnis Christi Chrislum in nobis ha hilare?* El infra: *Unde considerandum tsl . -non habitudine solum, quae per charilalem intclligitur. Chrislum in nobis esse, verum etiam participatione naturali.* Et infra: *Aon poterat enim abler corruptibilis haec natura corporis, ad incoiruptibililalem. et vitam traduci . nisi naturalia vitae corpus e.i conjungeretur. Ron credis mih> haec dicenti, Christo, obsecro le. fidem praebe.* Similia fuse repeti! lib. 11. cap. 2G. Denique citari solei passim episi. s. Cyrilli ad Culosyrium. in qua iria dicil. Primo, lirmiter esse credendum verbis Domini'.iïoc *esi corpus meum.* Secundo. in Eucharistia esse corpus Domini, etiam extra usum manducationis. Terito, transmutari panem in veritatem carnis Chrisli. Vide hunc locum apud Joannem Garczium.

Jam ex Cyrillo contra veritatem mulla adversarii colligere comti sunt. sed plane frustra. Primo prolerunt cx lib. ad Evoplum in explicat. 11. auatheatismi. ubi Cyrillus dicil in sacramento Euchaiisli. ie, nun contineri hominis manducationem . id enim esse ad crassas cogitationes credentium mentes deducere. Addit Petrus martyr in lib. contra Gardincrum. objecto 211. id ipsum haberi inconcilio ephesino. sive in episi. Cyrilli a concilio app' ob il.1. *Inter caetera,* inquil Petrus marlyr. *ad Eucharistiam nostram non esse comestionem nudi <1 puri hominis : quod non est aliud, quam mutatis verbis negare à'Æpwûαç αὐτῶν.* Haec illo.

Sed excaecavil eos malitia eorum. Nam Cyrillus in utroque loco negat Eucharistiam esse manducalioiiem pm i hominis, ul Ncslorius existimabat. el allirniat esse manducationem hominis Dei: el id vorat i r isMin et humanam cogitationem, si quis existimet in Eucharistia esse carnem pnri hominis, quae nihil revera esscl. nisi caro, idcsl, res terrena rl corruptibilis, quae vitam adferre non posset. Legatur tantum ulerque locus, el nulla remanebit quaestio.

Secundo profert Peints marlyr quaedam loca , obi Cyrillus dicil, carnem Chrisli adferre vitam, ul lib, i. in Joan. cap. 10. Ii. cl 17. cl in cpisl. ad

Calosyrium: cl inde concludit, carneni Chrisli non manducari ab implis; proinde non manducari ore corporali.

Sed haec inanissima sunt, el saepe refutata. Non enim sequitur, impios non manducare carnem Chrisli, etiamsi vitam inde non accipiant: caro enim Chrisli ex se virtutem habet vivificandi, sed ob indispositionem accidentium aliquando mortem adfert. non vitam, quomodo sol sanos oculos illustrat, infirmos laedit.

Tertio profert idem Peirus martyr testimonium ex eadem epistola ad Calosyrium, ubi Cyrillus dicil. in pane cl vino sumi carnem el sanguinem Domini. Item aliud ex lib. 4. in Joan. cap. 24. ubi Cyrillus dicil, Christum dedisse apostolis fragmenta panis, cum ait: *Accipite cl manducate, hoc est corpus meum.*

Respondeo: Cyrillus panem, seu fragmenta panis vocat Eucharistiam, quia in specie panis datur: nam alioqui in eadem epistola ad Calosyrium disertis verbis Cyrillus ait, panem mutari in veritatem carnis Chrisli.

Quarto profert Petrus martyr testimonium ex lib. fi. in Joan. cap. 11. ubi legimus Christum praesentiam corporis sui hinc subduxisse, tamen divinitatis maiestate semper adesse.

Ilie vero prodit pseudomartyr negligenciam, cl impudentiam suam. Nam sextus ille liber non est Cyrilli, sed Jodoci Clichtovei, ul etiam inscriptio librorum indicat; perierunt enim ex duodecim libris Cyrilli in Joannem quatuor intermedii, sed eos supplevit Clichtoveus. Cum autem Clichtoveus ante paucos annos vixerit, el scripserit contra Oecolampadium de Eucharistia, et apertissime hostis Sacramentaliorum fuerit, dubitari non potest, quin illa ejus verba non repugnent veritati Eucharistiae. Atque hinc discimus non esso mirandum, si Augustinus, Theodorclus, cl alii veteres, quaedam dixerint. quae in speciem videantur favere haereticis, cum cliam Jodoco quaedam exciderint. quae ab adversariis trahantur ad suam causam. Voluit igitur dicere. Christum secundum praesentiam carnis, non ubique, nec semper nobis adesse, secundum divinitatem autem ubique et semper.

CAPUT XXVI.

Testimonium Procli episcopi constantinopolitani.

Theodorus eodem tempore episcopus erat constantinopolis, quo Cyrillus Alexandrine. Exstat ejus testimonium brevissimum el robustissimum in lib. ile traditione divinae liturgiae. Nam postquam nulla dixerat de mirifico allectu apostolorum, atque aliorum Patrum antiquissimorum, erga sacramentum Eucharistiae, el quod semper in mente habebant illa verba: *Iloc est corpus meum*, cl longissimas preces, cl psalmodias inter sacra mysteria peragebant: ita subjunxit: *Per has preces Spiritus sancti adventum expectabamus. Ilesus divina praesentia propositum in sacrificio panem, el*

vinum aqua permistum, ipsum illud corpus. et sanguinem Salvatoris nostri Jesu Chrisli (flueret). lineae ille. Ilis enim verbis tam aperte docti iste auctor mulari panem cl vinum in corpus el sanguinem supernali virtute Spiritus sancti, ut nullum hic locum habeant solutiones adversariorum de mutatione sacramentali per additionem solius significationis: ad islam enim mutationem non exiit sci opus invocare praesentiam Spiritus sancti.

CAPUT XXVII.

Testimonium Theodorci et Gelasii.

Theodorclus aequalis Cyrilli fuit, el ei etiam supervixit, ul patet ex epist. Theodorci ad Joannem Antiochenum de obitu Cyrilli, quae legitur in 1. synodo.

Duo loca proferuntur ex Theodoro, lum a catholicis, tum ab haereticis. Prior est in primo dialogo: Servator, inquit, *noster nomina commutavit. cl corpori quidem id, quod erat symbolum, ac signi nomen imposuit: symbolum autem quod erat corporis.* Haec ille. Quae verba pro se accipiunt adversarii. Sed paulo post ita subjungit, reddens causam mutationis nominum: *Volebat enim, inquit, eos, qui sunt mysteriorum participes, non attendere naturam totum, quae videntur, sed propter nominum permutationem mutationi, quae fit ex gratia, credere.* Haec ille; ubi dicil, panem vocatum esse corpus, ul ex nominis mutatione intelligeremus, d crederemus rei mutationem. Non ergo vult Theodorus (ul adversarii dicunt) Eucharistiam vocari corpus, solum, quia repraesentat externa specie corpus Domini: sed quia revera interius mutatus est panis in corpus.

Posterior locus est in secundo dialogo: *Accipite enim, inquit, signa mystica post sanclicationem recedunt a sua natura, manent enim in priori substantia, cl figura, el forma, el videri, cl tangi possunt. sicut prius: intelliguntur* autem ea esse, quae facta sunt, cl creduntur, cl adorantur, ul quae illa sint, quae creduntur, lineae ille. Hujus loci priorem partem arripiunt haeretici, posteriorem catholici.

Sed observandum est locum istum in specie quidem juvare non nihil causam Lutheri, qui putavit cum pane vero conjunctum esse corpus Chrisli verum: at causam Calvini et Petri martyris, et aliorum Sacramentaliorum penitus destruere. Non apertissime asserit hoc loco Theodorclus praesentiam corporis Domini in Eucharistia, cum dicil, intelligi, credi et adorari corpus Domini in Eucharistia, el ideo intelligi, credi el adorari, quia panis Eucharistiae, id est, panis consecratus, est vero id quod intelligitur. creditur el adoratur. Adde, quod ibidem volebat Theodorclus aperte loqui, metuens ne adesset inter auditores aliquis non initiatus: *Aon oportet, inquit, aperte dicere; est enim verisimile adesse aliquos non initiatos.* At de Eucha-

riblici, ul jam intelligent Calvinislac, potuisset quibusvis infidelibus apertissime loqui, cum nihil in ista mirabile, nihil arduum sit. Denique probare vult Theodorclaus in illis omnibus dialogis, in Christo vere esse duas naturas, idque exemplo Eucharistiae, ubi vere credimus cum symbolis panis esse corpus Christi. Al si negasset veram praesentiam corporis Domini in Eucharistia, contra scipsum pro adversariis pugnasset.

Sed nec Lutheri causam adjuvat, si diligenter consideretur Theodorclaus. Nam cum dicit, substantiam symbolorum remanere, cl non mulari, non loquitur de substantia, quae distinguitur contra accidentia, cl quam in prima categoriae locum sinit Aristoteles, sed de essentia, cl natura accipitur. Quam quae ipse perpetuo symbola appellat, quoniam alii auctores graeci cl latini passim accipiunt vocabulum substantiae: sed maxime graecae voces φύσις cl οὐσία, quibus Theodorclaus usus est. omnem essentiam et naturam amplectuntur. Nec solum Graeci, sed Latini etiam interdum per substantiam intelligunt naturam accidentium. Petrus cluniacensis in libro de sacrificio, cl transubstantialionem: *Annon tenus*, inquit, *praeter glaciale duritiam, praeter lapideam firmitatem (quantum ad speciem, vel perspicuitatem jam dicti elementi perlinet) nihil utique substantiae detractum?* ubi per substantiam intelligit naturam externae figurae et perspicuitatis. quae manent, quando mutatur glacies in chrysalium.

Iloc igitur Theodorclaus docet, naturam symbolorum, id est, accidentium sensibilibus, quae sunt in Eucharistia, fuisse etiam ante consecrationem. Eum ita loqui palet. Primo, quia in dialogo secundo haereticus ex communi fide urgebat mutationem panis in corpus Christi, ut inde probaret suum errorem de mutatione unius naturae in alteram in mysterio incarnationis. Catholicus autem non negat mutationem aliquam panis in corpus Christi licet, quod certe facere debuisset, si esset vera sententia Lutherianorum. Immo ipse potius debuisset ex Eucharistia argumentari contra Eutychianum. Si enim verum esset, quod Lutherani dicunt, manere in Eucharistia panem et corpus sine ulla reali mutatione panis, exemplum Eucharistiae nihil omnino, ne quod speciem quidem, Eutychianos juvisset. Catholicus ergo in dialogo Theodorcli, quia non poterat negare mutationem essentiae panis, confugit ad symbola externa, ac dixit, naturam symbolorum non mutari, et eo modo esse in Eucharistia duas naturas impermixtas. Secundo, quia ita se ipse explicat. Nam ubi dixisset naturam symbolorum manere, probat, quia videmus, et tangimus eundem colorem, eandem figuram et formam, quam antea videbamus et tangebamus. Tertio, quia alioqui pugnaret secum. Nam ipse dicit mulari et non mulari symbola; et videri quidem ac tangi symbola, tamen intelligi et credi corpus Domini: quae non cohaerent, nisi dicamus mulari, quoad internam substantiam panis, non mulari quoad exteriorem naturam et proprietates accidentium. Quarto, quia non est ullo modo credibile, Theodorclum tam aperte repugnare voluisse Chrysostomo, Ambrosio, Cyrillo et aliis,

qui negant panem manere in Eucharistia: hos enim auctores in illis dialogis frequentissime citat, cl praecipue Chrysostomo Theodorclaus addictissimus fuit.

Eadem prorsus ratio est de sententia Gelasii in libro de duabus naturis. Nam quicumque fuerit is Gelasius (neque enim salis constat, quis ille fuerit) idem prorsus docet, quod Theodorclaus, et ad eandem rem confirmandam: dicit enim manere naturam panis in Eucharistia, cl iam ibidem dicit mutari Spiritu sancto perficiente in divinam substantiam, et esse Eucharistiam rem divinam, ita ut ejus perceptione efficiamur divinae consortes naturae.

Ebi obiter est notandum, Gelasium istum non fuisse romanum pontificem, ut adversarii impudenter jacent. Nam Kaimilius 2. par. Examinis tridentini concilii sess. 13. cap. 4. mirabiliter triumphat ex hoc testimonio, tamquam romani pontificis. Al non esse romani pontificis, argumento certissimo esse potest, quod cum dicat se velle referre testimonia omnium Patrum, nullam mentionem facit Hieronymi, Augustini. Leonis, et similium, qui Gelasio papae notissimi erant. Praeterea quod nulla testimonia adierat isle Gelasius ex Eusebio Caesariensi; quod numquam Gelasius papa fecisset, cum Eusebii libros reprobaverit in suo decreto de libris authenticis et apochryphis. Adde, quod videtur isle Gelasius scripsisse ante concilium chalcedonense. et is ipse esse, quem Theodoretus citat in 3. dialogo, cl cujus meminit Hieronymus in liti, de scriptor. Eccles., nimirum Gelasius episcopus Caesariensis, qui non potuit nisi valde senex esse, cum librum istum scripsit contra Eutychianos. Sed quicumque tandem fuerit, non discrepat ab aliis catholicis scriptoribus, ut jam ostendimus.

CAPUT XXVIII.

Testimonium s. Leonis.

Sanctus Leo, licet junior Theodoro esset, eodem tamen saeculo floruit. ut patet ex epist. Theodorcli ad Leonem, et ex altera Leonis ad Theodoretum.

Quatuor testimonia ex Leone citari solent. Primum est serm. 7. de passione Domini, ubi sic ait: *Ut ergo umbrae cederent corpori, et cessarent imagines sub praesentia veritatis, antiqua observantia novo tollitur sacramento, hostia in hostiam transit, sanguinem sanguis excludit, et legalis festivitas, dum mutatur, impletur.* Haec ille. Secundum est serm. 11. de passione Domini: *Quodsum, inquit, per omnia et spiritu, et carne gustemus.* Tertium est serm. 6. de jejuniis septimi mensis: *Sic sacrae mensae communicare debetis, ut nihil prorsus de veritate corporis Christi, et sanguinis ambigatis. Hoc enim ore sumitur, quod fide creditur, et frustra ab illis, Arnen respondetur, a quibus contra id, quod accipitur, dispu-*

Inlur. Quarluin csl iu cpisl. 23. ad clcrutu, el populum consimilipolilanum: /n *Ecclesia Dei. in omnium ore lam consonum est, ul nec ab infantium linguis veritas corporis cl sanguinis Christi inter communis sacramenta fidei taceatur.*

Io duobus postremis locis probare nititor s. Leo Christum habuisse veram carnem contra errorem tunc exortum Eulychclis; id vero probat ex Eucharistia. Aequae enim acciperemus veram carnem, si Christus non haberet veram carnem.

Respondet Petrus martyr, argumentum Leonis in eo consistere, quod non esset Eucharistia symbolum corporis Domini, si Christus non haberet corpus. Sed fallitur, nam adhuc esset symbolum corporis, quale ponebant Eulychiaui, nimirum apparentis: possunt enim etiam corpora apparentia signo aliquo repraesentari. Praeterea Leo dicitur idipsum ore sumi, quod tunc creditur. Al tunc credimus Christum habere veram carnem: verum igitur carnem ore sumimus. Et qui respondet, *Arnen*, dum suscipit sacramentum, non confirmat confessione sua, id quod accipit, esse symbolum, sed esse corpus: sacerdos enim non dicit, Accipe symbolum, sed, Accipe corpus, ul etiam ex Ambrosio supra notavimus. Denique dicitur linguas infantium non tacere corporis Domini veritatem in sacramentorum celebratione: infantes autem simpliciter loqui solent, non figurate cl symbolice.

CAPUT XXIX.

Testimonium Hilarii papae.

Hilarius papa sancio Leoni successit. Ex ipsius decretis proferuntur adversarii unum testimonium, quod plane pro nobis, non pro illis facit. Testimonium exstat apud Gratianum de consecrat, dist. 2. can. Corpus, in haec verbo: *Corpus Chrisii. quod sumitur de altari. figura est. dum panis et vinum extra videntur: veritas autem. dum corpus et sanguis Christi in veritate interior creditur.* Illi ille. Sententia hujus testimonii ista est; Si species sacramentum Eucharistiae. quoad ea. quae exterius videntur figura est. immo et panis est; aliter consulere, quid iustus laeal, et quid ibi tunc videat, corpus et sanguis in venialem est.

CAPUT XXX.

Testimonium Eusebii emisseni, seu fausti rhegiensis, seu Caesarii arelensis.

Postremus in hoc aetate quinta sit nobis Eusebius emissenus, seu quicumque fuit auctor ejus celeberrimi sermonis de corpore Domini, qui incipit: *Magnitudo coelestium beneficiorum.* Cuius quidem hic sermo nomine Eusebii emisseni a Paschalio corbicensi, qui ante annos ferme 800. Illo tempore: tamen certum est, non esse illius Eusebii e-

misseni graeci. cuius meminit Hieronymus in catalogo virorum illustrium. Meminit enim in incip. so sermone ham-sis Pelaginnae, quae exorta est post mortem Eusebii illius emisseni graeci. Et praeterea auctor hujus sermonis sine dubitatione illius fuit non graecus: et ul ex ejus libellis ad nicomichos. et ex humilia de s. Maximo, colligitur, abbas lini monasterii lirinensis. Quare nonnulli non sine causa suspicantur auctorem omnium illarum homiliarum esse Faustum gallum, qui les. Geimadio, ex abbate lirinensi episcopus rliegionensis factus est. et floruit ad finem IV. saeculi. Alii tamen existimant eas humilias esse b. Caesarii, qui teste Tnthemio ex abbate lirinensi episcopus arelensis factus est.

Quicumque tandem fuerit, insignis auctor est etiam adversariorum testimonio: ac de Eucharistia haec docet. Primo nihil esse ambigendum de veritate corporis Domini in Eucharistia: Recedat. inquit. *omne infidelitatis ambiguum, quandoquidem qui auctor est muneris, ipse testis est venialis.* Et infra: *Ad cognoscendum, et percipiendam sacrificium veri corporis, ipsa le robore potentia consecrantis.*

Secundo docet, non esse credendum sensibus: Vere, inquit, *unica, et perfecta hostia fide aestimanda. non specie. nec exteriori censendi visu, sed interiori affectu.*

Tertio docet, vero, et realiter mulari panem in carnem: *Invisibilis*, inquit, *sacerdos visibilis creaturas in substantiam corporis. et sanguinis verbo suo secreta potestate commutat*, Ille ille. Ac deinde probat, id esse credendum exemplis rerum similium, quia eodem iubente Deo repente ex nihilo substiterunt excelsa coelorum, profunda fluctuum. vasta terrarum etc.

Quarto docet, corpus Chrisii lotum esse in qualibet parte «-aeramenti: *Quod corpus*, inquit, *sacerdote dispensante tantum est in exiguo, quantum esse, constat in toto. quod cum Ecclesia fidelium sumit, sicut plenum in universis: illa integrum esse probatur in singulis.* Haec ille. Ubi si loqueretur de pane, non diceret. in nimis esse in exiguo, quantum in magno, sive in toto: et si loqueretur de corpore Christi, ul est in coelo, et tunc solum a fidelibus mentibus apprehenditur, non diceret, dispensari a sacerdote.

Quinto docet, post consecrationem non esse amplius panem: *Quando*, ait. *benedicendae verbis coelestibus creaturae sacris altaribus impo-*
nuntur. antequam invocatione summi numinis consecrentur, substantia illic est panis et tunc:
post verba autem Chrisii. corpus et sanguis <> Chrisii; quid mirum autem si ea. quae rerum creare potuit. possit creata convertere? Immo jam minoris ridetur esse miraculi, si id quoti-
c. r. nihilo agnoscitur condidisse, jam conditum in melius valent commutare. Require quid ei possit esse difficile, cui facile fuit visibilia, et invisibilia voluntatis imperio suscitare.

Porro ex hoc auctore imum proferuntur testimonium adversarii. Confert enim hic auctor mulatio-
uini panis in corpus ('luisti, cum ea mutatione, quae in nobis per justificationem: quae sane

mulatto non est substantialis, sed accidentalis, ut omnes fatentur.

Atqui hoc ipsum nobis maximo favet. Is enim auctor non praeibit mutationem substantialem fieri in Eucharistia ex alia substantiali mutatione, sed prohat non esse impossibilem mutationem substantialem in Eucharistia ex alia mutatione, accidentali ipsius, sed vera et reali, et magis difficili ac mirabili. quam si mutatio substantialis panis in corpus Gloriosi. Justificatio eorum impiorum. et vera actualis mutatio est animae a peccato ad gloriam: et mirabilior est. quoniam ipsa creatio coeli et terrae. et Augustinus lesatur tract. 72. in Ioan. Et simul ostendit non esse mirum, si dicamus panem mulari, cum nulla exieritis apparent imitatio: nam etiam in nobis nulla mutatio apparet exterius. cum tamen interior in anima maxima mutatio fiat. Sed verba Eusebii audiamus: *Ubi libi* 7101mm. *et irrimpossibile non debeat videri, quod in Christi substantiam terrenam et mortalia commutantur. seipsum. qui jam in Clivulo es regeneratus. interroga. Ductum alienum a vita, peregrinus a misericordia, a salutis via intrinsecus mortuus est. regnum, subdo initiatus Christi legibus, et salutaribus mysteriis innovatus in corpus Ecclesiae non vivendo. sed creatio transisti, et de filio perditionis adoptivus Dei filius fieri occulta puritate meruisti. in mensura visibili permanens, major factus es in ipso invisibiliter etc.*

CAPIT XXXI.

*Testimonia Patrum VI. auctoris Uemigii
et Primasii.*

Hactenus expendimus testimonia Patrum. qui prae quinque saeculis floruerunt, quos sibi favere Calvinus jactaverat. Nunc breviter annotabimus sequentium aetatum pauca testimonia, tum propter audaciam Petri martyris, qui posteriores etiam. ut Theoplylaelum et Bernardum pro suo errore citare non dubitavit: tum etiam. ut appareat continuatio doctrinae catholicae ad nostram aetatem a temporariis apostolicis, quod diversari de suis doctrinis demonstrare nullo modo possunt. Igitur ex aetate sexte duo testimonia proferemus, unum Remigii. alterum Primasii.

Bemigius floruit in Gallia tempore Clodovici regis ad milium anni Domini 300. et in haec verba scripsit in commentar, cap. 10. prioris ad Corinth. Panes, inquit, *quem frangimus in altari, nonne participatio corporis Domini est? Utique primum consecratur, et benedicitur a sacerdotibus, et a Spiritu sancio. et deinde frangitur, cum jam licet panis videatur, in creatura. corpus Christi est.* Et infra: *Caro quam verbum Dei Patris assumpsit in utero virginali, in unitate suae personae, et panis, et ipse constituitur in Ecclesia. unum corpus sunt: sicut enim illa caro, corpus Christi. est. ita isle panis transiit in corpus Christi, nec sunt duo corpora, sed unum corpus.*

Primasius floruit tempore V. synodi. circa annum hominis 450. et patet ex ipsa V. synodo collari. 2. Scripsit autem in cap. 10. epistolae ad Hebraeos. in haec verba: *Est unum corpus Christi cum illo, quod suscepit de utero virginali: non nulla corpora etc.* ubi contendit hoc interesse inter sacrificia vetera, et sacrificium Christianorum, quod illa quotidie mutabantur: nec enim idem agnus bis immolabatur, sed hodie unus, cras alios: alii Christiani in diversis altaribus et temporibus. semper idem Christi corpus sacrificant. Quid certe non potest intelligi de pane malitiae: is enim quotidie mulatur: nec de pane ut significat corpus Christi: nam hoc modo etiam Hebraei idem corpus semper immolassent, quippe qui omnibus suis victimis eundem Christum repraesentabant: nec potest intelligi de corpore, ut est in coelo, et fide apprehenditur: nam Primasius dicit immolari a sacerdotibus in altari: cogimur ergo intelligere ipsum venim Christi corpus. quod utique unum est. vere in altari adesse. et sub specie panis et vini, non sacerdotibus immolari. Ex quo testimonio apertissimo illud etiam colligitur, scilicet Augustinum nihil aliud sensisse, quam catholici sentiunt. Fuit enim Primasius Augustini doctrinae addictissimus.

CAPIT XXXII.

*Testimonia Patrum VII. auctoris s. Gregorii
et Isidori.*

Sanctus Gregorius, qui ad initium septimi saeculi, id est. anno 601. Romae sedebat in cathedra sancti Petri, ita loquitur, homil. 22. in evangelia: *Quid sit sanguis agni. non jam audiendo. sed bibendo didicis is: qui sanguis super utrumque postem ponitur. quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur:* et lib. 4. dialog, cap. 38. *Quis fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem coelos aperiri, in illo Jesu Christi mysterio angelorum chorus adesse, summis imaginibus sociari, terrena coelestibus jungi, unum quid ea: visibilibus, atque, invisibilibus fieri?* Itaque, ille. Lbi satis aperte descripsit praesentiam veram et realem corporis Christi coelestis, summi et invisibilis, in specie panis terreni, imi et visibilis.

Idem quoque Gregorius insigni miraculo probavit. vere panem in carnem Domini converti, ut testantur Joannes diaconus lib. 2. vitae sancti Gregorii, cap. 41. et Paulo diaconus in vita ejusdem Gregorii. Addit vero Paulus diaconus patrato miraculo ita Gregorium fuisse loquutum ad mulierem, vix de veritate corporis Domini in Eucharistia dubitaverat: *Disce veritati, vel modo etiam contenti credere: Panis, quem ego dabo, caro mea est. et sanguis meus vere est potus. Sed praescius conditor nostrae infirmitatis, ea potestate, qua cujuscumque fecit ex nihilo, et corpus sibi esse: carne sempiterni ligni operante Spiritu sancio fabricavit. panem et vinum aqua mistum, manente pro-*

pria specie in carnem et sanguinem suum, ad catholicam precem ob reparationem nostram Spiritus sui sanctificatione convertit. Haec ille.

Isichius Ilicrosolymac presbyter, ac deinde episcopus, sancti Gregorii aequalis fuit: falluntur enim, qui eum Hieronymi et Augustini temporibus floruisse dicunt. Nam episcopus fuit Ilicrosolymac, ut Glossa ordinaria in Levitic. testatur: nullus autem fuit Ilicrosolymac episcopus, qui Isichius diceretur, nisi ille ad quem scribit sanctus Gregorius libro 9. Registri epistol. 40. Et praeterea exponit hic auctor in comment. in Levitic. versionem Hieronymi, tamquam communem et receptam in Ecclesia, cum satis constet, eam non fuisse ita communiter receptam, nisi longo tempore post ipsius Hieronymi obitum.

Igitur Isichius lib. 2. in Levitic. cap. 8. *Est, inquit, locus sanctus altare: ibi enim sanctus sanctorum requiescit: et infra, explicans ritum, quo igni tradebatur quicquid ex agno paschali homines comedere non potuerant, dicit eo ritu significari, ut quod non possumus capere in mysterio Eucharistiae, id omnipotentiae Dei relinquamus: ergo, inquit, hoc. quod igitur sensibilibus, significatio cujusdam intelligibilis rei eis, qui intendunt, provenit; ut quando ad comestitionem sacrificii deficiamus, et comedere illud integre non possumus, mente forsitan lucente, sive deficiente, utrum ea quae videntur, corpus oporteat intelligi Domini, in quod oculis nec angeli possunt prospicere. non relinquere, sed etiam tradi ea igni oportet Spiritus, ut ea comedat, quae nobis sunt ex infirmitate inestimabilia. Quomodo autem comedat? cum cogitaverimus virtuti Spiritus esse possibilis ea, quae nobis impossibilia videntur. Et lib. 6. cap. 22. Per ignorantiam, inquit, percipit, qui virtutem ejus et dignitatem ignorat, qui nescit, quia corpus hoc et sanguis est secundum veritatem. Et infra: Sanctificationem, inquit, mystici sacrificii, et a sensibilibus ad intelligibilia translationem, sive commutationem, ei qui verus est sacerdos, videlicet Christo oportet dari, id est, ipsi de cetero miraculum caedere, et imputare: quia per ejus virtutem, et prolatum ab eo verbum, quae videntur. tam sanctificata sunt, quam cunctum carnis excedunt sensum.*

Sed objicit Petrus martyr in lib. contra Gardinorum, objecto 187. illa verba Isichii ex lib. 2. in Levitic. cap. 8. *Propterea carnes cum panibus comedi praecipiens, ut nos intelligeremus, illud ab eo mysterium dici, quod simul panis et caro est. At hoc testimonium si quos haereticorum juvaret, Lutheranos juvaret. qui in sacramento verum panem, et verum Christi corpus agnoscunt, non autem Zwinglianos et Calvinistas, qui tanto intervallo separant panem a corpore Christi, quanto summum coelum abest ab ima terra. Sed nec Lutheranos juvat, quia ibidem Isichius dicit, Eucharistiam esse panem et carnem, quia corpus Christi quod in Eucharislia sumimus, est panis vitae, qui de cocco descendit.*

Sed instat Petrus martyr: *Sed per panem hoc loco intelligere debemus non panem triticeum, sed panem coelestem, id est, carnem Christi: ergo*

*cum Isichius ait, mysterium Eucharistiae esse panem, et carnem, sensus erit, esse carnem et carnem: quod sane per absurdum videtur, respondet: Objectionem istam non nobis, sed ipsi Isichio fieri debere. Ipse enim sententiam suam ita exposuit, ut per panem, non panem triticeum, sed panem coelestem intelligendum diceret. Nulla autem est in ejus verbis absurditas: id enim dicere voluit, Eucharistiam ejusmodi cibum esse, ut carnis, et panis appellationem mereatur ob varios suos effectus, quemadmodum etiam Dominus Joannes G. ait: *Panis, quem ego dabo, caro mea est.* Sed de his satis.*

4

*

CAPUT XXXIII.

Testimonia Patrum VIII. aetatis Joannis damasceni et Epiphani, ejus aequalis.

Joannes damascenus tempore Leonis Iconomachi floruit circa annum Domini 740. Scripsit vero de Eucharislia lib. 4. de fide, cap. 14. pro instituto suo plenissime et apertissime. Nam cum aliquot argumentis probasset. nihil esse Deo impossibile, ita subjungit: *Quemadmodum omnia, quaecumque fecit Deus, Spiritu sancto cooperante fecit, sicci nunc Spiritus sancti operatione haec super naturam operatur, quae non potest cupere nisi sola fides.* Et infra: *Panis, vinumque et aqua per invocationem Spiritus sancti supernaturaliter transmutatur in corpus et sanguinem Christi: et non sunt duo, sed unum et idem. Non est figura panis et vinum corporis, et sanguinis Christi; absit enim hoc, sed est ipsum corpus Domini deificatum.*

Epiphanius Damasceni aequalis et doctissimus, in disputatione cum Gregorio. quae habetur in VII. synodo act. 6. tom. 3. multis verbis probat, Eucharistiam non esse figuram corporis et sanguinis. sed ipsum verum corpus et sanguinem Domini: *Numquam invenies, inquit, neque Dominum, neque apostolos, neque Patres incruentum illud sacrificium. quod a sacerdote offertur, imaginem dixisse: verum ipsum corpus et ipsum sanguinem.*

CAPUT XXXIV.

Testimonia Patrum IX. aetatis Theophylacti et Paschasii.

Theophylactus post annum Domini 800. omnium consensu illorum, ac de veritate corporis Domini Chrysostomum imitatus apertissime et copiosissime scripsit. In cap. 26. Malth. *Porro dicens, Hoc est corpus meum, ostendit quod ipsum corpus est panis, qui sanctificatur in altari, et non respondens figura. Non enim dixit: Hoc est figura,*

sed, //loc esl corpus: ineffabili enim operatione transformalur, eliamsi vobis videatur panis. Vi- de dium eundem in cap. 14. Marci, el in cup. (i. Joan, el in cap. IO. cl II. prioris ad Corinth. in quo ultimo loco explicans illa verba: /N071 *dijudi- cans corpus Domini.Sic* nil: *Si certiores essemus, quisnam, el quantus sil ille, qui nobis in con- spectu adjacet, nulla ferme rei alterius ope indi- geremus, sed solus ille, et continentiam nobis, cl vigilantiam compararet.*

Sed invenerunt in Thcophylacto unum verbum, quod pro se arriperent adversarii. Nam in cap. 11, Marci, dicit Thcophylactus, panem Iransmulari in virtutem carnis Chrisli: cx quo exponi volunt.quod idem habel in cap. 20. Malth. cl in cap. 6. Joan- nis. panem Iransmulari in carnem Domini. Itaque sensum esse volunt omnium istorum locorum, pa- nem per mutationem sacramentalem Ocri instru- mentum divinae virtutis,quo nimirum animi nostri excitentur ad lidem. lia Petrus martyr disputat li- bro conlra Gardinerum, objecto 13.

Al nimia impudentia esl dc Theophylacti lesli- moniis disputare, cum ipse in cap. (j.Joan. disci to dicat. non esse panem post consecrationem, licet oculis videatunet transformari ineffabili operatione (nulla aulem ineffabilis operatio requiritur ut sil in- strumentum excitandae lidei) cl non esse figuram, sed ipsum corpus: el ita verti panem in carnem Christi per consecrationem, ut vertebatur olim per nutrilioncm, cum Dominus hic in terris viveret: et denique oportere in Eucharislia sumenda simplici- ter credere. el non dicere. Quomodo polesl id fie- ri? clc. Quod ergo Thcophylactus dicil mulari Sub- stantiam panis in virtutem carnis Christi.significent mulari in essentiam carnis Chrisli. quae vim habel nutriendi animos, ul substantia panis vim habet nutriendi corpora: idem enim esl. ac si dixisset , sub speciebus panis antea erat vis quaedam nu- triendi corpora, nimirum substantia panis . nunc esl vis quaedam nutriendi animos, nimirum sub- stantia carnis Chrisli. Adde, quod si Theophyl- ctus dicere voluisset panem fieri instrumentum di- vinae virtutis, non dixisset mulari in virtutem car- nis Chrisli, sed in viriulcm Spiritus sancti: nam Spiritus sanctus est (ul idem ait Petrus martyr) qui in sacra functione utitur sacramcnlo tamquam in- strumento; immo nec dixisset. Iransclcmcntari . sed fleri. Quis enim tam absurde loqueretur , ut si dicere vellcl, calamum aptari oportlcrc: ut fiat in- strumentum scribae, diceret calamum Iransele- mentlari in viriulcm scriptoris ?

Eodem saeculo floruit Paschasius abbas corbe- jensis, qui librum accuratissimum scripsit dc cor- pore Domini ducentis ferme annis, antequam Bc- rengariana haeresis nasccrclur. Ineo sic ail cap. I. *Omnia quaecumque voluit Dominus fecil in cocio, cl in terra, el quia voluit, licet figu- ra panis, el vini hic sil, tamen omnino nihil aliud, quam caro Christi, el sanguis post con- secrationem credenda, sunt,* et infra prolixo id probat. Idem in episl. ad Frudcgardum cx profes- so idem probat: cl rursus in libello de institutione sacramenti: dec. inquit, *ita dixit cum fregit, el ilcdil cis panem. Haec esl, vel in hoc mysterio*

esl quaedam virlus. vel Unum , *aa non flete, lloc esl corpus meum.^t* , *esl quod dixit, non quod quisque liny,* ,

CAPUT XXXV.

Testimonia Patrum X. aetatis Slephani heduensis cl Fulberti carnolcnsis.

Stephaniis episcopus heduensis, qui floruit cir- ea annum Domini 950. (ul Joannes Garctms testa- tur) sic ail in lib. dc sacramento allaris, cap. 15. (Exstat hic liber torn, 4. Bibliothecae sanctorum Patrum) *Itaque fides nosira esl, cl vere creden- dum est, quod sacerdote proferente, haec verba: lloc esl corpus meum, jam non esl panis terre- nus, sed ille panis. qui dc coelo descendit, me- diator Dei, cl hominum Jesus Chrislus.*

I ulbcrlus episcopus carnolcnsis vir sanctissi- mus, cl doctissimus floruit ad finem hujus deci- mae aetatis. Nam Adchnnnnus episcopus brixinen- sis in epistola ad Bcrengarium indicat, se cl Be- rengarium discipulos olim in adolescentia fuisse sancti senis b. Fulberti, quem suum Socratem ap- pellant. Si igitur Bercngario adolesccnliilo Fulber- tus senex eral. necesse est Fulbcrum floruisse ante annum Domini 1000. Siquidem constat Ce- rengarium circa annum Domini 1010. cum sua hacrcsi apparere coepisse.

Illic igitur sanctissimos vir in epistola ad Adeo- dalum, quae excudi solet cum libris Pasrhasii, sic loquitur: *Quia corpus suum, quod semel pro no- bis offerebat in pretium, paulo post a nostris vi- sibus sublaturus eral in coelum: ne sublati cor- poris fraudaremur praesenti munimine, corpo- ris nihilominus, cl sanguinis sui pignus saluta- re nobis reliquit, non inanis mysterii symbolum sed compaginante Spiritu sancio corpus Chrisli verum, quod quotidiana veneratione sub visibi- lis creaturae forma invisibililt r virtus secreta iu sacris solemnis operatur.* El infra: *Dubitari ne- fas esl. ul ad cujus nutum cunela subito cx ni- hilo substiterunt; si pari potentia in spiritali- bus sacramentis terrena materies panis, cl vini naturam, cl meritum generis sui transcendens, in Chrisli substantia coimnutclur. cum ipse. di- cat: lloc est corpus meum; Illic esl sanguis meus.*

CAPUT XXXVI.

Testimonia Patrum XI. aelalis Anselmi. el Oecumenii.

Jam vero aelate XI. exorta baeresi Bcrengaria- na plurimi cx professo scripserunt de veritate cor- poris Domini in Eucharislia.ul s. Anselmus, I.anl- francus, Guilmundus, Vdehnannus, Algcrcus, lin- go lingoncnscs, el alii, qui floruerunt ab anno 1000. ad 1100. Eodem sacco scripsisse creditur Occumcnius graecus. Salis vero hoc loco erit s.

Αη pl.ni nui <ar',llalc» cl eruditione praeter cae-
kros Xnũ(–Seoimcnii leslimonia poncro.

I iinr s -llsc,nlus *n caP. 1*. Priniec ad Corin-
.. ((. ('Jmens illud: //oc est corpus mcum;Man-
,^r, inquit, quorf tribuO, quia hoc csl corpus
'j ' . 'ii. *Sensibus quidem exterioribus ridetur
vsc panis, sed sensibus cofjnuscile mentis, quia
hoc csl corpus meum, non aliud, sed idem sub-
stantialiter, quod pro vobis redimendis tradetur
ad mortem.*

Oecumcnus in cap. 11. prioris ad Corinth. Cum
saepe, inquit, *corpus, el sanguinem memoret,
indicat, nequaquam exilem esse hominem, qui
sacrificatur, immo ipsum Dominum omnium
creatorem.* El infra: *Si sciremus quantus sil, qui
oppositus csl (in allari) nullo alio indigeremus,
i erum hoc ipsum sobrios nos redderet.*

CAPUT XXXVII.

Testimonia Patrum XII. aetatis Eulhymii et s. Bernardi.

In aetate XII. plurimi quoque dc hac re apertis-
sime, el fusissime scripserunt, ul Pelrus chinin-
censis. Pelrus lombardes , Hugo cl Ilichardus dc
s. Victore, Eulhymius Zigabcnus, s. Bernardus cl
alii. Nobis aulem salis erit duo testimonia ponere,
unum s. Bernardi pro Latinis, ullorum Eulhymii
pro Graecis.

S. Bernardus in vita s. Malachine: *Fuit, inquit.
quidam clericus, probabilis, ul ferlur, vitae, sed
fidei non ila: is sciolus in oculis suis praesum-
psit dicere, in Eucharistia esse tantummodo sa-
cramentum, el non rem sacramenti, idesl,solam
sanctificationem, c.Inon corporis veritatem Aloe*
ille. Ubi subnectit insigne miraculum, quo ille a
b. Malochia coactus est, vel invitus veritatem tan-
dem amplecti el confiteri.

Eulhymius in cap. 26. Mallh. Aon *dixil, inquit,
Haec sunl signa corporis mei. el sanguinis mei,
sed. Hacc sunt corpus cl sanguis meus.* El infra:
*Quemadmodum supcrnaluraliler assumptam
carnem deificari!, si ita loqui liceat: ila et haec
inc/fabiliter transmutat in ipsum vivificum cor-
pus suum.* Vide etiam Panopliain ejusdem Ul. 21.
ubi ex Patribus Nysseno cl Damasceno fuse probat,
transmutationem panis in carnem Domini.

Audet tamen Pelrus martyr leslimonia ex Ber-
nardo proferre in lib. contra Gardincrum, objeci.
252. 253. cl 251. Scribit enim Bernardus sermon.
33. in Canlic. *Habeo et ego Verbum, sed in car-
ne: el mihi apponitur veritas, sed in sacramen-
lo. Angelus ex adipe frumenti saginatur, cl nu-
do satiatur grano. .Ue. oportet inierim quodam
sacramenti cortice, esse contentum, carnis furfu-
re. Hierae palea, velamine fidei.* El infra: *Al
quanlalibel sane abundantia, pinguescant ista:
non pari omnino jucunditate sumitur cortex sa-
cramenti el adeps frumenti: fides el opes: me-
moriam cl praesentia: aeternitas el tempus: vul-
tus ct speculum: imago Dei el forma servi.* Idem

quoque Bernardus in serni.de cocna Domini,com-
parai sacramenta annulo el baculo, quibus tam-
quam signis confertur dignitas aliqua, vel pos-
sessio.

Haec illi proferunt, cx quibus nos nullum om-
nino lucramur. Nam dubitari non polesl dc sca-
tentia s. Bernardi, tum cx testimonio a nobis pau-
lo ante citato; cl ex aliis plurimis, quae adiern
possent, tum quin constat eum fuisse conjunctis-
simum romanac sedi, quae multis conciliis dam-
naverat haeresim Berengarii: necuon amicissimum
Ilugoni dc sancio Victore ct Petro cluniacensi.qui
ex professo scripserant de sacramento conlra hae-
resim paulo ante exortam; tum denique, quia Pe-
trus martyr in line objecti 252. dicit, Ilcnnarduin
non recte dc hoc negotio sensisse, quod illa tem-
pora tenebris essent mirabiliter obfuscata. Quae
cum ita sint, necessc est, verba ejus, quae abad-
versariis citantur,catholicum sensum habere,quid-
quid tandem significant.

Ex quo inlciligimus, non debere videri mirum,
si antiquiores Patres, Ambrosius, Hieronymus,Au-
gustinus, cl alii, ante exortam haeresim quaedam
scripserint, quae possent trahi in malam pariem,
cmn videamus Bcnnardiim post haeresim exortam
cl damnatam, quaedam scribere. quae ab adver-
sariis ad suam haeresim stabiliendam rapiuntur:
quare oportet cx verbis apertis, et perspicuis san-
ctorum Patrum exponere ea, quae videntur obscu-
ra cl <Jubia in ulits Patribus, cum conslcl coso-
mnes idem sensisse.

Ul igitur ad locum Bernardi cx Canticis respon-
deam, confert Bernardus modum, quo angeli frn-
tinlur Verbo aeterno in coelo, cum eo, quo nos
eodem fruimur in terris, ac dicil,angelos esse lon-
ge feliciores, quod illud aperte, cl perspicuo vi-
deant: nos autem habeamus velatum, el occulta-
tum in cortice sacramentorum, in furfure carnis,
/h palea lilcrae, in velamine fidei. Quibus verbis
non dicil nos habere solum corticem, furfurem,
paleam ct velamen; sed habere ipsum cliam Ver-
bum, sed occultatum in his quasi involucris:unde
nihil ista pugnant conlra veritatem corporis Domi-
ni in Eucharistia.

Quod vero paulo infra adjungit, angelos habere
praesentiam, nos memoriam; quod maxime urget
Pelrus martyr,facillime solvitur. Nam per praesen-
tiam mtelligil conspectum; id enim appellat prae-
sens, quod cernitur,id absens, quod non cernitur.
Id vero inde patet, quia non loquitur dc praesen-
tia carnis Domini, sed dc praesentia Verbi aeter-
ni. *Illud* enim dicil esse angelis praesens, quia
lacie ad faciem ab illis cernilur: nobis vero dieil
esse absens, el in memoria, non in praesentia,
quia non cernimus illud ul esi, sed lanium cum
eo cogitatione versaimir;liccl alioqui Verbum Dei,
cum Deus sil, ubique sil. Neque csl hic modus lo-
quendi alienus a Scripluris;Scriplurae enim Deum
ubique esse testantur, el hortantur tamen, ut eum
quaeramus, dum inveniri potest. Si ubique est,
certe praesens est; cl tamen si quaerendus esi, a-
liquo modo absens est.

Eodem modo inlciligimus quod ibidem Bernar-
dus dicil, nos habere corticem, angelos adipem:

significat enim angelos friii ipsa adipo, quia facie od faciem intuenlurVcrbum,nos uuloin in conspectu non habere nisi corticem sacramenti. Nec c-niin videmus aliud, quam species panis cl vini: sed tamen intra eum corticem, lalcrc cliam adipem. supra dixerat Bernardos. Denique id sufficere deberet,quod (ul ante dixi) non loquitur de carne Christi, dc (pia nostra quaestio est cum adversariis; sed dc praesentia, seu fruitione Verbi aeterni.

In sermone aulem de cocna Domini, non dicil Bernardus per sacramenlum Eucharistiae dari carnem Chrisli, tamquam per signum, ut datur dignitas aliqua per baculum cl annulum, sed dicil gratiam Dei, dari per sacramenta ul per signa: sic onim loquitur: *In hunc modum approprians passioni Dominus, de gralia sua curavit investire suos: ul invisibilis gralia signo aliquo visibili praestaretur.* Hacc ille. Quomodo autem sacramenta non sint nuda signa, sed cliam causae instrumentales gratiae, explicuimus in disputatione de sacramentis in genere, ubi cliam hunc locum sancti Bernardi tractavimus.

CAPUT XXXVIII.

Testimonia aelalum reliquarum.

In aetate XIII. praeter plurima testimonia insignium theologorum Alexandri alcnsis, Alberti.sancti ThomoO, sancti Bonaventurac, cl aliorum, exstat testimonium concilii generalis laleranensis snb Innoccnlio 111. in ipso primo cap. decretorum ejus concilii; ubi sic legimus: *Chrisli corpus el sanguis in sacramento ollaris, sub speciebus panis el vini veraciter continetur etc.*

In aetate XIV. praeter plurima doctorum testimonia, ul Scoti, llenrici, Durandi, el aliorum, exstat decretum concilii generalis viennensis sub Clemente V. de festo corporis Domini, ubi expressa testimonia permulta leguntur de veritate corporis Domini in Eucharistia. Vide Clemenlinam unie, de reliquiis el venerat, sancior. Exstat cliam decretum dc adoratione hujus sacramenti conlra errores Begardorum. Vide Clemenlinam *Ad nostrum* do haeret.

In aetate XV. exstant testimonia duorum generalium conciliorum, conslanliensis sess. 13. el llorenlini, tum in decreto do unione cum Graecis, tum in instructione Annonor. Quo cliam tempore non solum multi Latinorum de hac re scripserunt, ut Thomas vvaldens. Joannes Gerson, ct alii; seul cliam mulli Graeci scriptores, ul Samonas episcopus Gazae. Nicolaus Melhonensis. Nicolaus Cabilas, Marcus Ephesius el Bessarion cardinalis,qui (Himes diserte asserunt veram ac realcin transmutationem panis in corpus Chrisli. Vide tomum 4. Bibliothecae sanctorum Patrum.

In ae.talc denique XVI. exstat testimonium concilii generalis Iridcnlini sess. 13. Exstat etiam Graecorum perspicuum testimonium, in censura, quam ante paucos annos ediderunt ad confessio-

nem Lulhcranorum. Nam cap. 10. ejus censurae disertis verbis allirmant. panem per consecrationem verc converti in ipsum verum Chrisli corpus. Habemus igilur continuationem catholicae doctrinae per omnes aetates Ecclesiae,non solum in occidente, sed cliam in oriente.

CAPUT XXXIX.

Compendium argumentorum, quae sumuntur ex Patribus.

Si quis velit ad clssses redneere argumenta omnia, ex quibus probamus, quid Paires locis jam antea a notiis citatis, de hoc sacramento senserint, poterit ad sex classes omnia revocare.

Prima erit ex modo loquenli Patrum de hoc sacramento. IlunInr enim veteres Patres vocabulis quibusdam, a quibus Sacramcnlarii nosiri valde abhorrent; quod certe non facerent, si cum Patribus in sententia convenirent. Nam Sacramcnlarii vix unquam aliter Eucharistiam appellant, quam symbola corporis el sanguinis Domini. Al veteres omnes passim appellant, corpus el sanguinem Domini. quod non faciunt, cum de aliis signis loquuntur. Praeterea vocant pretiosum corpus,tremenda mysteria, pignus salutis, pretium nostrum. Vide Optatum.Chrysoslomum, Ephrem, Augustinum, el alios. Denique Damascenus, Theophylaelus,Eulhymius. Pasehasius et alii, disertis verbis dicunt non figuram esse, sed ipsum verum corpus.

Secunda erit cx comparatione hujus sacramenti cum aliis relms.ac Primo cum sacramentis Hebraeorum. Patres enim palam affirmare non limeni. differre hoc sacramentum a manna, agno paschali. pane propositionis, el similibus rebus; ul veritatem a liguris, el corpus ab umbra, et rem coelestem, divinam, ct inconsumplibilem a re terrena, et consumplibili. Vide Origenem. Cyprianum, Ambrosium. Hieronymum. Chrysoslomum, Augustinum. Cyrillum nlexaudrinum. Secundo comparant cum mysterio incarnationis, ut Justinus, Ambrosius. Chrysoslomus, Theodorelus, Gelasius Bemigius. Damascenus. Tertio comparat Chrysoslomus Chrislum. ut est in allari per Eucharistiam cum eodem Christo in praesepti. el cum Christo in coelo. Quarto comparat Auguslinus Chrislum in Eucharistia, eum angelis apparentibus in forma corporali. Quinio comparant Tertullianus. Cyprianus. Basilius. el alii, indigne tractantes Eucharistiam eum illis qui Christum occiderunt.

Tertia classis sumitur ex mutatione panis; nam indicam Patres realcm mutationem fieri mullis modis. Primo, quia dicunt, non remanere panem post mutationem, ul Cyrillus Hierosolymitanus. Ambrosius. Gaudentius. Chrysoslomus. Gregorius nysscnus,Emissenus. Secundo dicunt, sensus falli in hac re: ul iide.m nurtures,el praeterea Hilarius, et Epiphanius. Tertio dicunt, sic mulari panem in carnem, ul mutabatur per nulrilionem Christo comedente, ul Nyssemis, Damascenus et Theopbylacius. Quarto comparant cum reatibus mutationi-

bus aquae in vinum, virgarum iu serpentes, cl similibus. Vide Ambrosium, Cyrillum Hierosolymitanum, Cyrillum alexandrinum, Augustinum, Eusebium. Damascenum. Quinto dicunt, ad islam mutationem requiri omnipotentiam Dei: Justinus, Irenaeus, Cyprianus, Hilarius, Ambrosius, Nyssenus, Gaudentius, Proclus et alii.

Quarta classis sumitur ex mysterio altissimo, quod Patres in Eucharistia agnoscebant. Nam Primo dicunt, non posse intelligi sine lide, ul Andreas apostolus, Ephrem, Gaudentius, Augustinus, Damascenus. Secundo hortabantur saepe ad fidem certam, et ad non dubitandum de veritate hujus mysterii; ul Hilarius, Cyrillus hierosolymitanus, Ambrosius, Nazianzenus, Epiphanius, Ephrem, Gaudendus. Chrysostomus, Eusebius. Cyrillus alexandrinus. Tertio dicebant, miraculum esse superans humanum captum; Ephrem, Chrysostomus, Augustinus, Gaudentius, Isidorus. Quarto non loquebantur de eo coram ethnicis et catechumenis, nisi lecte, ul illis verbis: *Noruni fideles*. Vide Tertullianum, Origenem, Chrysostomum, Augustinum, Theodorctum. Quinto interrogantes. Quomodo potest fieri? remittebant ad omnipotentiam: ul Cyrillus alexandrinus, Eulhymius, Theophylactus, et alii.

Quinta classis sumitur ex veneratione. Nam Primo adorabant Eucharistiam. Vide Cyrillum Hierosolymitanum, Ambrosium, Nazianzenum, Chrysostomum, Augustinum, Theodorctum. Secundo invo-

cabant, vel invocandam dicebant. Vide Dionysium areopagitam, Origenem, Nazianzenum et Chrysostomum. Tertio diligentissime cavebant ne caderet in terram. Vide Pium papam, Tertullianum, Origenem, Cyrillum Hierosolymitanum, Augustinum. Quarto non permittunt videri ab infidelibus, vel catechumenis. Vide Basilium et Augustinum. Quinto asserebant, angelos astare prope altare dum peragitur sacrificium, Ambrosius, Chrysostomus, Gregorius papa: ex quibus Chrysostomus aperit dicendum, angelos capite inclinato astare coram Eucharistia.

Sexta classis sumitur ex effectu, quem tribuunt Eucharistiae. Nam Primo dicunt nobis per eam uniri Cliristum corporaliter; Hilarius, Nyssenus, Chrysostomus, Cyrillus hierosolymitanus et Cyrillus alexandrinus. Secundo dicunt, nostra corpora resurrectura, quia uniuntur cum Christi corpore; Concilium nicenum, Irenaeus, Hilarius, Ambrosius, Optatus, Nyssenus, Gaudentius, Chrysostomus, Cyrillus. Tertio dicit Chrysostomus, donare Christum sc nobis per Eucharistiam, ul cum vere habeamus intra nos, quomodo cupiunt, et non possunt donare sc homines iis, quos amant. Quarto dicunt, Chrysostomus et Cyrillus alexandrinus et alii, conjungi Christum nobiscum, non solum per fidem et charitatem, sed etiam reipsa, cum in Eucharistia percipimus. Quinto dicunt; per huius sacramenti perceptionem, nos fieri divinae consortes naturae, ul Cyrillus hierosolymitanus, et alii.

LIBEII TENTHS

DE VBRITATE CORPORIS DOMINI IN EUCHARISTIA

CAPUT PRIMUM.

Proponitur quaestio : An possit fieri, ut corpus Christi praesens constituatur in Eucharistia.

Ex Verbo Dei, et velorum Patrum sentiis disputavimus hactenus controversiam de veritate corporis Domini in sacramento allaris: nunc ad plenam quaestionis hujus gravissimae explicationem lingemus, non posse ex solo verbo Dei, aut Patrum sententiis quidquam certi colligi (tametsi contrarium duobus superioribus libris apertissime docuerimus) ac investigabimus ratione adjuncta variis principiis fidei, quid tandem de hac re sentiendum sit homini sapienti et pio. Secabitur aulem quaestio tota in partes duas. Primum enim quaeremus, an potuerit Deus reipsa praesens exhibere corpus et sanguinem Domini in specie panis et vini. Deinde an voluerit.

De prima quaestione Joannes wiclcfus apud Thomam vvaldcnscm, torn. 2. cap. 72. et 73. et ejus discipulus Joannes Calvinus aperie negant id posse liceri. Aam etiamsi ad invidiam declinandam Calvinus sic loquitur lib. 4. Institui, cap. 17. § 21. Aon quaeritur quid Deus potuerit, sed quid voluerit. Iamen, paulo infra sic ait: *Cur (inquiunt) non faciat Deus, ut eodem loco plura . diversaque occupet loca, ut nullo loco contineatur: ut modo. et specie careat/ Insane, quid a Dei potentia postulas, ut carnem faciat simul esse, et non esse carnem/* Et infra, § 20. respondet ad argumenta, qui-

bus catholici probant liceri posse, ut unum corpus sit in duobus locis, vel non occupet locum. Similia habet Petrus martyr libro contra Gardinerum, objeci. 10. II. et 12. et IRI». et Theodorus Beta in libro de coena Domini contra Weslphalum. Catholici contra certo credunt, id fieri potuisse.

Tres aulem sunt difficultates, in quibus ab adversariis dissentimus. Una. an possit unum corpus poni simul in diversis locis. Altera, an possit corpus alicubi esse non occupando locum: et hac sunt nobis cum solis Sacramentalibus . non aulem cum Iulhcranis. Tertia est etiam cum Iulhcranis de modo, quo corpus Domini incipiat esse in Eucharistia, ubi de transubstantiatione tractabitur.

Ut igitur quaestionem de potentia Dei in hoc mysterio contra Sacramentalios disputemus, et ordine rem totam explicemus. Primo investigabimus, quae sit certa regula cognoscendi quid Deus possit. Secundo probabimus posse Deum facere, ut unum corpus simul sit in diversis locis. Tertio solvemus objectiones adversariorum. Quarto probabimus posse Deum facere, ut unum corpus indivisibiliter maneat, ita ut locum non repleat. Quinto solvemus objectiones.

CAPUT II.

Quae sit regula cognoscendi quid Deus possit.

Regula cognoscendi quid Deus possit, vel sumi potest ab ipso Deo, de cujus potentia agitur, vel ab homine, qui eum cognoscere debet, vel a rebus ipsis, quae per eam potentiam fiunt.

A Deo regulam quondam sumunt Joannes Calvinus in calcchismo brevi, ubi explicat primum articulum symboli, et in Instilul. cap. G. § 27. et Petrus Roquimus in libro de coena Domini prope finem, ubi de omnipotentia disputant. Dicunt ii homines potentiam Dei non esse separandam a voluntate, et operatione: id enim Deum posse facere, quod reipsa vult facere, et facit: nullam autem esse in Deo potentiam, qua possit facere id, quod non decrevit facere.

Haec regula falsa est, et inutilis. Falsa est, quia Scripturae apertissime docent. Deum posse facere nulla, quae numquam faciet. Mattii. 3. et Lucae 3. *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae.* In quem locum Chrysostomus, Ambrosius et Hieronymus, dicunt, posse Deum ex veris lapidibus homines formare: quod tamen numquam fecit, et probabile est numquam facturum. Idem Matth. 26. *Possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum.* V. A. Marci 14. *Omnia tibiabilia sunt; transfer calicem hunc a me.* Ubi salis aperte indicat Dominus potuisse reparari mundum sine morte sua; et potuisse impediri passionem suam per divinam potentiam, et tamen scimus hoc non esse facium. Quod etiam notavit Gregorius nazianzenus in epist. 1. ad Chelidonium: qui rursus lib. 4. de theologia dicit, posse Deum facere. ut camelus transeat per foramen acus; et ut senex iterum redeat in uterum matris suae, et renascatur; quae tamen numquam fecit. Quare Augustinus in Enchiridio cap. 95. recte scribit nulla Deum posse, quae non velit, nihil autem velit, quod non possit; et lib. de spiritu et lilera, cap. 1. docet, nulla esse possibilia Deo, quae numquam fient, et ponit exemplum de camelo transeunto per foramen acus. Sed quamvis ista regula vera esset, est tamen inutilis, quia non magis notum est nobis, quid Deus velit facere quam quid possit facere.

Si quis aulem dicat regulam cognoscendae divinae potentiae esse ejus voluntatem, vel intellectum, in hoc sensu; quod id omne possit Deus facere, quod potest velle facere, vel quod intelligit esse facibile; regulam verissimam daret, sed inutilem. Verissimam quidem, quia in hoc differt Deus a creaturis, quod creaturae nulla possunt animo concipere, vel facibilia, et etiam velle facere, quae tamen non possunt reipsa facere: ac Deus quidquid potest velle, vel intelligere ut facibile, id totum potest facere, et nihil potest facere, quod non potest velle, aul quod non intelligit esse facibile. Sed regula est inutilis, quia non minus obscurum est nobis, quid Deus possit velle, aul intelligere, ut facibile, quam quid possit facere.

Ex parte hominis posset accipi haec regula: Id omne posse Deum facere, quod potest homo concipere. Nam cum objectum mentis nostrae, sit ipsum ens, et verum id universum, id quod potest concipi, sive intelligi, revera existere potest; quod aulem non potest concipi. nihil erit: proinde omnia poterit facere, qui poterit id totum, quod homo potest concipere.

Sed haec regula parlim est vera, parlim falsa. Vera quidem est, quatenus affirmat posse Deum

facere, quidquid potest homo intelligere esse facibile: al quatenus negat posse Deum facere, quod homo non potest intelligere, fallax est, et contraria divinis literis. Nam etiamsi totum ens esset scilicet intelligibile, et id solum, quod non est, non potest intelligi: tamen mens nostra ob suam imbecillitatem, nisi divinitus adjuvetur, saepe fallitur in rebus intelligendis, et nulla putat non posse existere, et proinde nec esse intelligibilia, nec factibilia, quae tamen intelligi, fieri, et existere possunt. Hinc dicit Joannes: *Major est Deus corde nostro,* I. Joan. 3. et Apostolus Ephes. 3. dicit. Deum quod operari supra quam petimus, aut intelligimus. Et s. Augustinus, lib. 21. de Civ. Dei. cap. 5. 6. et 7. ostendit nulla esse vera, quae tamen homines intelligere non possunt. Et similiter Hilarius, lib. 3. de Trinitate et alii Patres. Et sane nulla nostrae fidei mysteria ethnici philosophi prorsus impossibilia esse judicabant, quae tamen fideles homines non minus, quam illi periti naturalium scientiarum verissima esse credunt. Et si potest unus homo interdum ea facere, quae alii homines non capiunt, et nisi facta viderent, crederent nullo modo fieri potuisse, qualia sunt, quae de Archimede narrantur a Plutarcho in vita Marcelli: quanto magis poterit Deus nulla facere supra captum omnium hominum? Atque hoc ipsum verbis fatentur etiam adversarii, ut Calvinus lib. 4. Instil, cap. 17. § 10. et 24. et Petrus Boquinus in lib. de coena Domini, ubi mysterium Eucharistiae dicunt sublimius esse, quam ut a nobis plene intelligi possit: tamen reipsa salis indicant se nihil velle credere, nisi quod capiunt, cum passim assererent non posse fieri, id quod orbis terrarum credit non modo fieri potuisse, sed etiam facium esse; et mysterium quod ipsi dicunt, superare humanum captum, nullam habeat difficultatem, vel supra ostendimus.

Restat igitur, ut regula sumatur a rebus ipsis. Posset aulem dupliciter sumi regula a rebus. Uno modo, si diceremus, Deum habere tantum activae potentiae in omnibus rebus, sive in tota natura. Et hoc modo Deum omnipotentem philosophi ethnici fortasse facerent; al Christiani majorem aliquam potentiam Deo tribuere debent, cum fateantur Deum ex nihilo mundum procreasse: qui enim ex nihilo aliquid facit, non pendet a potentia passiva subjecti.

Alio igitur modo regula sumetur a rebus. si dicamus Deum posse facere omnia, quae ullo modo existere possunt, juxta illud verbum angeli Gabrielis; Lucae 1. Aon erit *impossibile apud Deum omne verbum.* Et illud Salvatoris Marci 1. *Omnia tibiabilia sunt.* Id aulem omne existere potest, quod in sua ratione non dicitur, non esse, sed lautum esse. Et hoc est, quod scribit s. Thomas 1. par. quaesi. 24. artic. 3. ei omnes theologi. Deum dici omnipotentem, quia potest id omne, quod notum implicat contradictionem: quod enim implicat contradictionem. non est possibile ullo modo, qui ponit esse, et non esse simul, et proinde si illud fleret, fleret aliquid, cujus esse esset non posse. Solum aulem non esse, non potest a Deo fieri, quia omne quod licet, debet esse aliquo modo simile ei. Aquofili: Deo aulem, qui est ipsum esse, omne

quod esl, simile est, cl solum non ens, non est ci ullomodo simile. Praeterea facere quod non esl facere, sod dellccrc, cl proinde ad illud non potentia, sed impotentia requiritur. El hinc dicimus, Deum non posse mori, non posse peccare, non posse dclerc. quia mors. peccatum, defectus formaliter sunt non entia, cl illa posse non est potentiae, sed impotentiae. Denique esl primum principium in lumine naturae; Omne est, aut non esl : quo sublato tollitur omnis cognitio, itaque ciam adversarii in hoc conveniunt, id non posse fieri, quod implicat contradictionem. El siquidem in particulari evidenter constaret, quae sil essentia umscujusque rei. simul ciam constaret quid implicet. el quid non implied contradictionem; et quaestio omnis finita esset; sed quia id non salis constat. ideo laborandum esl nobis, ul ostendamus quod volumus.

CAPUT III.

*Posse unum corpus simul esse
in pluribus locis.*

Accedamus nunc ad singula capita mysterii Eucharistiae, quae adversarii contendunt implicare contradictionem, atque ideo esso impossibilia. Ac ul incipiamus ab eo, quod esl omnium difficillimum, probabimus non implicare contradictionem, cl proinde possibile esse, ul unum corpus sil in pluribus locis.

Primum argumentum suinitur a Scriplura, quae testatur Deo nihil esse impossibile, Mallii. 19. *Apud Deum omnia possibilia sunt.* Explicabunt adversarii, omnia praeter ea, quae implicant contradictionem. quale esl, unum corpus esse in duobus locis. Al refelli polesi haec explicatio nullis modis, eliam ex eorum principiis.

Primo, principium eorum est, nihil esse credendum sine verbo Dei. Al verbum Dei nusquam excipit n Dei omnipotentia, unum corpus esse in duobus locis. Excipii quidem alicubi, mentiri Deum, Ilacbraeor. G. *Impossibile esl mentiri Deum.* El a libi: *Negare seipsum non polesi.* 1. Timolh. 2. Ex quibus rcclle colligitur, Deum illa lautum non posse, quae facere, non est facere, sed dclerc. Sed unum corpus in duobus locis esse, non polesi clare ad ista reduci; proinde excipi non debuit.

Secundo, principium eorum esl, eam esse veram doctrinam, quae Deum exaltat, cl hominem deprimat: el contra falsam esse, quae hominem exaltat, cl deprimat Deum. Atqui dicit, inter ea, quae potest Deus, esse eliam, ponere unum corpus in pluribus locis, hic Deum exaltat, cl hominem deprimat. cum fatentur plura posse facere, quam nos intelligamus: qui aulem id negat, Deum deprimat, cl hominem exaltat, cum dicat, Deum non posse lucere, quod homo non polesi capere.

Tertio, illa implicant contradictionem, quae pugnant cum essentia rei, ita ul dicatur res esse, cl non esse. At esse in loco, non est de essentia cor-

poris, sed quid exlrinsecum, cl accidentariummam ultimum coelum est venin) corpus, cl non esl in loco; ergo non repugnat essenliac corporis esse in uno. vel pluribus locis, cum sint omnia exlrinseca, et posteriora ipsa corporis essentia.

Secundum argumentum ducitur ab exemplo Scripturae divinae. Christus cum apostolo Paulo apparuit, Actor. 9. cl 22. fuit simul in summo coelo, cl in terra, sive in aërc lccrae vicino; igitur unum corpus in pluribus simul locis esse potest. Chrislum fuisse tunc in coelo adversarii non negant, cl probari polesi ex illo Actor. 3. *Quem oportet coelum suscipere usque ad tempus restitutionis omnium.*

Ad hoc argumentum duplex solutio dari potest. Una. quod Paulus non viderit reipsa Chrislum in propria persona, sed in specie aliqua sibi apparente, el audierit vocem non ex ipso Chrisii ore, sed vocem quandam divinitus faciam, qualis fuil vox Dei Patris super ipsum Christum in Baptismo. el in monte Thabor. Ila videtur lotum hunc locum intellexisse Calvinus in cap. 9. Actorum.

Altera, quod Paulus viderit quidem. cl audierit Chrislum, sed in coelo existentem, ila ul divina virtute factum fuerit, ul oculi cl aures Pauli penetrarent coelos. El hoc modo respondit ad argumentum propositum Calvinus lib. i. Institutionum, cap. 17. § 29. Cui sane commodum esset objicere, quod ipse idem scribit hb. 3. Institut. cap. 20. § 21. ubi ridet sanctorum invocationem: *Quis. inquit, eousque longas esse illis aures revelavit. quae ad voces nostras porrigantur? oculos etiam tam perspicaces, qui necessitatibus nostris advigilent?* lineae ille. Quid igilur, si illi objiciamus non habuisse Paulum tam longas aures, nec oculos tam perspicaces, ul in coelum usque penetrarent. el ibi Chrislum viderent, cl audirent? quid, quaeso, responderet, nisi divina virtute id fieri potuisse? Al si divina virtute fieri potest, ul oculi carnei, el aures carnae in coelum penetrent: non poterit eadem virtute lieri. ut oculi, et aures spirituales animarum gloriocalaruni in terram usque penetrarent?

Sed his omissis probandum nobis est, a Paulo ipsum Christum vere, cl proprie visum fuisse oculis corporalibus; idque iu terra, non in coelo. Ac Primum quidem non modo certissimum, sed eliam evidentissimum esl. Nam Actor. 9. cum dicit Lucas de comitibus Pauli: *Viri aulem illi, qui comitabantur, cum eo stabant stupefacti; vocem quidem audientes, neminem autem videntes.* Ponit anthesim inter Paulum, el comites ejus, quasi dicat; Comitcs ejus audiebant vocem loquentis, sed non videbant quis loqueretur; Paulus autem, el vocem audiebat, cl videbat cum, qui loquebatur. Ibidem narrabat Barnabas apostolis, quemadmodum Paulus vidisset Dominum. Et cap. 22. Ananias dicit ad Paulum de visione illa, quam habuerat in via: *Deus Patrum nostrorum praeordinavit te, ul cognosceres voluntatem ejus, et videres justum, el vocem audires ex ore ejus.* Haec ibi. Vidit igitur tunc Paulus Christum, et vocem audivit, non ex aliqua nube, aul angelorum ministerio formatam in nère. sed ex ore Christi. El cap. 26. ipse, Christus Paulo dicit: *Ad hoc apparui tibi, ul constituam*

te ministrum, et lesicm eorum, quae vidisti. Ubi inert illum Apostolum. et testem oculatum resurrectionis: non aulem fuisset verus testis, nisi ipsum corpus vidisset, quod resurrexerat, idque oculis corporalibus. Praeterea. I. Corinth. 9. idem Paulus probaturus apostolorum suum: Iohanne. inquit, *Dominum nostrum vidi:* Et I. Corinth. 13. enumerans testes oculos resurrectionis Christi, posteaquam posuerat Petrum, Iacobum et alios, tandem ait: *Senissime tamquam abortivo visus es et mihi:* quae probatio mini valeret, nisi vidisset ipse, vel alii viderant. Itaque dubitari non potest, quin vere oculis corporalibus corpus ipsum Christi viderit.

Jam vero quod Christum viderit, non in coelo. sed in terra, vel in aere propinquo terrae. probatur; quin tanta lux ejus, qui illi apparuerat, Paulum circumfulsit. ut cum plane excaecaverit. non palet Actor. 9. non aulem laedere potuisset ejus oculos lux illa corporis Domini, nisi propinqua fuisset. Deinde lumen quoddam etiam condies ejus viderunt, et sonum quoque vocis audierunt. Actor. 9. et 22. quod est argumentum certissimum, in terra, vel in aere proximo Christum apparuisse: nec enim comites Pauli summum coelum oculis et auribus penetrare potuissent. Ad haec licet comites Pauli audierint vocem. Actor. 9. tamen non distincte intellexerunt, quid Dominus dixerit, Actor. 22. Quare propinquior Paulo Dominus fuit. quam aliis, et quasi in aurem ei loquutus est. Si aulem de coelo vox facia fuisset, omnes aequae audivissent. Praeterea illa interrogatio: *Quis es Domine?* et illa responsio: *Ego sum Jesus, quem tu persequeris,* aperio indicant praesentiam Domini. Si enim vidisset Paulus Christum in summo coelo, vel cum vidit Stephanus, non dubitasset quisnam esset: sed quia repente vidit coram se hominem quondam supra lucem solis rutilantem, ideo dixit: *Quis es Domine?* Denique si solum in coelo Paulus Christum vidisset, non lisset idoneus testis resurrectionis: potuissent enim facile homines calumniari ejus testimonium, ac dicere cum deceptum fuisse, aut sola imaginatione vidisse.

Confirmatur argumentum ex aliis Christi apparitionibus. Nam in primis Petro apostolo Christum apparuisse in terra, et cum eo collocutum testantur gravissimi auctores, vel Ambrosius in oratione contra Auxilianum. Egesippus lib. 3. de excidio urbis Hierosolym. cap. 2. Et Athanasius, licet paulo obscurius, in apologia pro fuga sua. Deinde Christum apparuisse s. Antonio, posteaquam a daemonibus gravissime caesus fuerat; et ad Christi praesentiam daemones fugisse, et plagas Antonii repente curatas, testatur Athanasius in vita ejus. S. Gregorius lib. 1. dialogorum, cap. 16. affirmat ipsum Christum vere apparuisse s. Tharsillae amicae suae paulo ante obitum: et ralem, non imaginariam fuisse visionem probat ex immensa odoris fragrantia, quae in cubiculo relictam est. Et ipsi Gregorio Dominum humana specie vere apparuisse. Et Joannes diaconus, lib. 2. vitae ipsius, cap. 22. abaque id genus nulla ex probatis auctoribus adduci possent: quae si quis velit omnia negare, merito impudentiae, ac temeritatis argui pos-

set. Sed praeter coderas apparitiones legatum, quam fuse narrat s. Paulinus in epistola ad Malearum. quae sola abunde sufficit testatissimum efficere id quod volumus. Illoc argumentum adversus haereticos hujus temporis, qui contendunt, Christum non descensurum e coelo nec priviilegiis, nec publice usque ad diem judicii, efficacissimum esse: absolute aulem non convincit, quia non est improbabile Christum priviilegiis et ad breve tempus descendisse de coelo post ascensionem.

Tertium argumentum sumitur ex testimoniis Patrum. qui rem unam in pluribus simul locis, esse posse docent. Ac primum Chrysostomus lib. 3. de sacerdotibus. (vel supra citavimus) disertis verbis affirmat, eundem Christum eodem temporis articulo, et sursum in coelo, cum Patre sedere, et in terra multis communicantium manibus pertractari: et non loqui eum, de pertractatione solum in symbolo, palet, quia tribuit id miraculo. Idem etiam Chrysostomus, et cum eo Primasius et Anselmus, et commentarius Ambrosii adscribitur in cap. 10. ad Hebraeos. idem corpus Domini in multis altaribus simul offerri dicunt, nec loquuntur de signo corporis. sed de vero corpore (vel supra ostendi lib. 2. cap. 31. Item Cyrillus lib. 12. in Joannem. cap. 32. et Theophylactus in cap. 19. Joannis, disertis verbis docent, Christum per carnem suam in Eucharistia perceptam sanctificare animas, et corpora omnium communicantium in loco inundo, esse in omnibus totum et imparabilem. Augustinus lib. de cura pro mortuis, cap. 16. proponit quaestionem, utrum cum in diversis locis simul, fiant miracula ad memorias alicujus martyris, si ipse martyr praesens uno tempore tam multis locis, an ista fiant ministerio angelorum, respondet. quaestionem esse supra ingenii vires.

Ex quo intelligimus, non existimasse Augustinum impossibile esse, vel una res si in diversis locis; alloqui non dubitasset, sed aperte dixisset (vel Calvinus dicunt) implicare contradictionem, vel si unum aliquid in diversis locis simul. Praeterea cap. 17. referi historiam quondam s. Joannis monachi, qui cum ex monasterio suo non discessisset. apparuit tamen adhuc vivens in somnis cuidam alteri longe posito: ac deinde dicit dubium esse, an spiritus ejus revera fuisset in utroque loco. an id esset facium alio modo: Si *ipse.*, inquit. *interluit somnianti, mirabili gratia utique vel potuit, non natura; et Dei munere, non propria facultate etc.* Ac denique dicit se, si cum sancto illo monacho loqui potuisset, ab eo quaesitum fuisse solutionem utriusque quaestionis, et verbis ejus crediturum.

Si quis objiciat, aliam esse rationem corporum, aliam spirituum, Augustinum autem spiritibus concedere, vel possint esse in pluribus locis simul, non corporibus: is facile refelli poterit. Nam ratio, cur corpora non videantur posse esse in pluribus locis, non tam est moles, quam unitas. Non enim quaestio est, an possit corpus occupare duo loca: nam corpus Christi, non occupat nisi unum locum ordinarie: in sacramento enim non est localiter, nisi ratione dimensionum panis. Et licet enim localiter arbitramur posse unum corpus esse in plu-

rlbus locis, cl id probant exempla allata in secundo argumento; tamen ad mysterium Eucharistiae defendendum, non requiritur, ul unum corpus possit occupare, seu replere plura loca, sed salis est, si possit quocumque modo esse in pluribus locis.

Ideo aulem non videtur posse esse, quia non potest divelli a seipso. el videtur necessario debere divelli. ac distrahi a se, si ponatur in variis locis. Quocirca Petrus martyr cum negat idem corpus posse esse in duobus locis, rationem reddit, quia geminaretur. Porro isla repugnantia, quae sumitur ab unitate rei, non minus invenitur in spiritu, quam in corpore, utruinque enim csl unum, et a se dividi non potest; quare perinde csl ul in hac quaestione sive de corpore, sive de spirilu probetur.

Quartum argnncnclum sumitur ab exemplis Dei, cl animae rationalis. Deus enim cum sil res una, et simplicissima, atque indivisibilis; lamcn est simul in infinitis locis rest enim praesens totus Deus omnibus rebus creatis; Quod cerlc superat captum hominum: nec enim possumus cogitare rem unam in diversis locis, nisi cogitemus; aut loca illa fieri unum locum, nut rem unam dividi in plures. Inde Augustinus in episl. 3. ad Volusianum de hac xlstenlia Dei in lot locis simul, sic ait: J/ira-lur lwc mens *humana, el quia non capit, foriasc non credit*. Pari raliione anima rationalis tota est in qualibet parte corporis; alioqui enim si extenderetur ad extensionem corporis, esset malcralis. cl a corpore penderet, proinde non esse immortalis, quod cum fido catholica pugnat.

Ad hoc argumentum nihil responderi polcst. nisi, Deum, cl animam non esse in diversis locis, sed m uno: replet enim Deus lotum mundum, quasi unum locum, cl anima lotum corpus, cujus rei signum csl, quod si separclur unum membrum a corpore humano, in eo desinit esse anima. quia membrum illud incipit esse corpus aliud perse existens. Al non magno negotio id refellitur. Nam etsi non possit naturaliter anima esse in membro abscisso, tamen nulla prorsus ratio fingi potest, cur non possit Deus in brachio abscisso conservare animam, ut anle abscissionem erat. Denique posset Deus alium mundum creare, qui istum, qui nunc csl. nulla ex parte contingeret; cl in eo etiam esset Deus, sicut in isto, ac proinde esset in locis dissilis, ac distantibus. Constat igitur nullam esse implicationem, ul res sil in pluribus locis.

Quintum argumentum sumitur a mysteriis nostrae fidei, vel difficilioribus, vel neque difficilibus, atque hoc csl de quo agimus. Primum mysterium Trinitatis csl. quod etiam Lutherani el Caliliris lae admittunt, in quo unam naturam in Iribus personis reipsa verissime distinctis credimus, quod sane mirabilius csl, quam ut corpus unum sil in pluribus locis. Nam sicut hic csl rcnclis distinctio locorum, ita ibi personarum: sicut hic csl unitas corporis, ita ibi unitas naturae; sed mirabilius est mysterium Trinitatis. quia natura in Trinitate identilicatur rcalilcr. et formalilcr cum singulis personis. corpus autem non identiificatur ullo modo cmn locis. Si ergo potest una numero natura non distrahi a seipsa, licet identilicclur cum persorys rcalit-

ter distinctis, cur non facilius poterit unum corpus conjungi extrinsecus cum distinctis locis, cl lamcn non distrahi a seipso?

Secundum est mysterium incarnationis, in quo unam byposlasim in duabus naturis perfectis. et dissimillimis confitemur. El quia longe major unio est inter hyposlasim, el naturam, quam inter locatum et locum, cum illa intrinseca el substantialis, haec extrinseca cl accideniaria sil: profecto recte inspicienti mirabilius videbitur unam esse liypo-slasim in duabus naturis, quum unum corpus in duobus locis. Adde, quod illa hypostasis identilicatur prorsus rcalilcr et formalilcr cum altera naturarum, idesl, cum natura divina, et tamen unitur intime cum natura humana, quae rcalilcr. cl formaliter differt a natura divina. Ex quo sequitur, ul sil plane incomprehensibile, quomodo in illa unionione, vel non confundantur naturae, vel non dividatur hypostasis.

Tertium est mysterium resurrectionis mortuorum, quod ul semper philosophis impossibile visum est, ita semper a fidelibus certa fide creditum csl, el nunc etiam a Lutheranis, cl Calvinistis creditur. si lamcn credilur. Porro in hoc mysterio id maxime difficile, el mirabile est. ul unum individuum bis liat. Si enim bis fit, quomodo non duplici actione? si duplici actione, quomodo non sunl duo? nam effectus per se ab actione dependet, ut ejus terminus. Atque id maxime cernitur in accidentibus. quae penitus perierunt, cl lumen eadem numero restituuntur a Deo.

Quartum est creatio, el annihilatio, quae ab omnibus fidelibus divinae potentiae conceduntur, licet a philosophis rideantur, el contradictionem implicare credantur. Nam qui dicil ex nihilo aliquid*! fieri, quod est creari, vel ex aliquo nihil fieri, quod csl annihilari, videtur diccre, nihil esse aliquid, vel aliquid esse nihil. El sane superat humanam cogitationem, quod aliqua res nunc existat, quae paulo ante nihil omnino erat. Quis enim concipiat, unde venerit? unde extracta sil? unde processerit in lucem, si nusquam latebat, nisi ipsum nusquam aliquid sil? Pari raliione quis ioleliigat *·χ aliquo nihil lieri, nisi ipsum nihil sit aliquid? JT tamen ista credunt, aut credere se dicunt, qui nolunt credere ea. quae sunl facilliora; ul unum corpus posse a Deo poni in pluribus locis.

Quintum mysterium aeternitas est. Difficilius enim videtur, ul unum instans Jurationis simul sil in diversis temporibus, sive coexistat diversis temporibus, quam ul unum corpus simul sil in diversis locis. Tempora enim fluunt, cl impossibile est simul manere praeteritum cl futurum; el loca simul permanent, licet distincta, et separata ab invicem. Jam aeternitas est unum instans duralionis non fluens. cl proinde coexistens toti tempore praeterito cl futuro; el tamen nec ipsum instans dividitur, nec tempora confunduntur, qirod superat plane humanum captum.

Sextum argumentum sumitur a simili. Nam potest unus locus capere duo corpora sibi adaequata simul, el tamen, neque locus ille dividitur in duo loca, neque corpora illa confunduntur in unum corpus; ergo poterit etiam unum corpus replere duo

loca, etiamsi nec ipsum corpus dividatur in duo corpora, nec loca illa convenient in unum locum.

Consequentia videtur optima, quia illa se habet locatum ad locum, sicut locus ad locatum. Antecedens vero certum est exemplis divinae Scripturae de egressu Corporis Christi ex clauso sepulchro. et aliis, quae in sequenti difficultate tractabuntur.

Quidam tamen catholici, atque in eis s. Thomas in 4. dist. II. quaest. 2. art. 2. quaesi. 3. existimant non posse unum corpus esse in duobus locis localiter, sed tantum sacramentaliter: et ideo negant consequentiam argumenti adducti. Et rationem hanc reddunt, quia unum est illud, quod est indivisum in se, et divisum a quocumque alio: ex quibus conditionibus, prior. nimirum indivisum esse in se, essentialis est, et inseparabilis: posterior autem non, nimirum divisum osse a quocumque alio, accidentaliter est, et separabilis. Cum autem duo corpora sunt in uno loco, tollitur tantum posterior conditio unitatis, ac proinde non destruitur unitatis essentia: cum vero unum corpus ponitur in diversis locis, tollitur prior conditio, ac destruitur tota essentia unitatis.

Sed haec ratio, pace tanti docturis, non videtur solida. Nam duplex est divisio in se, et divisio ab aliis. Una respectu loci, quae extrinseca est, et plane accidentaliter. Altera respectu rei ipsius, quae intrinseca est, et vel est de essentia, vel certe proprietates quaedam unitatis. Jam igitur, quando duo corpora sunt in uno loco, non tollitur divisio a se, nec divisio ab aliis intrinseca, sed extrinseca solum, quae est respectu loci. Nam licet se penetrant duo corpora, sunt tamen duo diversa, et distincta, quoad omnia principia essentialia, immo etiam, quoad accidentalia, excepto situ. Sic etiam, cum unum corpus est in diversis locis, non tollitur divisio intrinseca, sed solum extrinseca respectu loci: nam non dividuntur principia intrinseca, quae corpus constituunt, sed solum dividuntur situs, sive ubi illius corporis.

Adde, quod si non posset esse unum corpus localiter in duobus locis, quia divideretur a seipso: profecto nec esse posset sacramentaliter, eadem ratione. Licet enim esse alicubi sacramentaliter. non dicat esse per loci occupationem: tamen dicitur esse per realem. et veram praesentiam in pluribus hostiis, sive altaribus, quae reals praesentia in tot altaribus, et non in locis intermediis, non minus tollere videretur indivisionem rei, quam repletio plurium locorum. Sed jam ad solutionem objectionum veniamus.

CAPUT IV.

Solvuntur objectiones, quibus adversarii probare conantur implicare contradictionem, ut unum corpus sit in pluribus locis.

Adversarii nulla argumenta proponunt, ac Primum ex Scriptura, et Patribus duo argumenta proferunt. Primo Calvinus in ult. admonit. ad Wes-

phahim, urget illam consequentiam angeli, Malch. ult. *Non est hic, surrexit enim*; quae consequentia infirma esset, si posset idem corpus esse in pluribus locis: posset enim discedere, et remanere.

Secundo, proferunt ea loca, ubi Deo tamquam proprium tribuitur, ut non circumscribatur loco, sed ubique sit: Coelum, *et terram cuncta impleo*, Ilicum. 23. Et confirmant ex Patribus, qui probant Spiritum sanctum esse Deum, quia ubique est. juxta illud psal. 138. *Quo ibo a Spiritu tuo?* Vide Ambrosium primo libro de Spiritu sancto, cap. 7. Hieronymum et Cassiodorum in psalmum citatum. Augustinum tertio libro contra Maximinum. cap. 21. Basilium lib. de Spiritu sancto, cap. 22. Didymum lib. I. de Spiritu sancto. Cyrillum lib. 7. dialog. de Trinit. At si corpus Christi posset esse in multis locis, eadem ratione posset esse in omnibus, et tamen non esset Deus: ergo ratio Patrum nihil concluderet. Praeterea Patres, qui scripserunt contra Eulicheum. probant humanam Christi naturam non esse confusam cum divina, quia divina est ubique, humana autem etiam post resurrectionem certo loco circumscribitur, Vide Theodorem dialog. 2. et 3. Vigilium lib. I. et 4. contra Eulicheum, et Fulgentium lib. 2. ad Trasymundum. cap. 17.

Addit Welfelfapud Waldensem torn. 2. c. 72. alium locum ex Augustino in epistol. 3. ad Volusianum, ubi Augustinus dicit, nullum corpus posse esse ubique totum. Posset denique addi alius locus ex lib. 20. contra Faustum cap. 11. ubi sic loquitur Augustinus de Christo secundum praesentiam corporalem: *Simul et in sole, et luna, et in cruce esse non posset.*

Respondeo ad locum Scripturae: Aon est hic, *surrexit enim*, duobus modis. Primo, consequentia illa angeli optima est, sed si applicetur (vel applicanda est) ad mentem illarum sanctarum mulierum, cum quibus angelus loquebatur: illae enim quaerebant corpus Domini mortuum in sepulchro. vel illud ungerent. Quare cum angelus ait: Aon est hic. sensus est: Non jacet mortuus in sepulchro, vel vos creditis. Et id probat, cum addit: *Surrexit enim*; nec enim polecat mortuus jacere si resurrexerat.

Secundo, consequentia illa optima est etiam absolute, sed moraliter loquendo, vel angelus loquebatur, non metaphysice. Nam moraliter loquendo, qui resurgit a morte non remanet in sepulchro. sed egreditur: sepulchrum enim est locus mortuorum, non viventium: tamen fieri etiam potest, vel aliquis vivens in sepulchro jaceat, si velit. Itaque moraliter verissime dixit angelus: Aon est hic, *surrexit enim*: quamquam absolute potuisset ibi esse Christus, licet surrexisset. Simile est si quis dicat: Talis homo non sedet ad mensam, cognatus enim est.

Ad alias Scripturas, et testimonia Patrum dico duas esse differendas inter Deum et corpus Christi, quod perlinet ad existentiam in loco. Prima est quod Deus reipsa. ac de facto est ubique; corpus Christi. reipsa, ac de facto non est ubique. neque unquam erit, sed uno in loco est localiter, ni-

mirum in coelo; in nullis, sacramentaliter; in multis aliis nullo modo. Et hoc sufficit ad salvanda arripimur de Pairuin de Spiritus sancti divinitate. Et de Jilferencia naturarum in Christo. Nam si solus Dens de lacto est ubique: contra Spiritus sanctus convincitur Deus esse, quia est ubique et Christi humanitas convincitur non esse confusa cum divinitate, quia non est ubique. Secunda differentia est; quod divinitas non solum est ubique, sed etiam non potest constringi ad unum locum, innuendo non potest non esse ubique cum sit intrinsece. et essentialiter immensa. At Christi corpus licet possit esse, et sit per Dei potentiam in multis locis, tamen potest continui redigi ad unum solum locum, quemadmodum ante sacramenti institutionem in uno solo loco erat; et post mundi consummationem in uno solo loco erit. Et bene habemus argumentum propositum optime concludere contra Ubiquistas, sed nihil contra catholicos. Nam Ubiquistae docent, Christi corpus per unionem ad verbum semper recipere. et de facto esse ubique, nec posse redigi ad unum locum. Et hoc est, quod ex professo oppugnant. Theodorici, Vigilius, et alii, qui scribunt contra Eulyciclem.

Ad locum autem ex epistola ad Vohisianum, respondendo, loqui Augustinum de corpore existente in loco naturaliter, id est. secundum modum naturae suae convenientem. Omne enim corpus quantum est, et quia quantum, etiam extensum est. ita ut major pars maiorem locum, et minor minorem occupet: et implicat plane contradictionem, ut corpus extensum maneat, et lamen sit lotum in qualibet parte. Eodem modo in lib. 20. contra Faustum, loquitur Augustinus de corpore Christi: Manichaei enim, non arbitrabantur Christum esse unum hominem, sed lucem quandam expansam per solem, lunam, et omnia alia loca, ut ibidem Augustinus testatur: illum autem, qui in forma humana crucifixus fuit a Pilato, dicebant phantasma fuisse, non verum hominem. Quare Augustinus utitur hoc dilemma: Si Christus est Spiritus seu phantasma, crucifigi non potuit; si autem est corpus expansum per solem, lunam, et alia loca, non potuit lotus simul esse in sole, et in luna, et in cruce, quia corpus expansum per loca loca non potest lotum esse in singulis locis. Quod si Augustinus loqueretur de corpore Christi, ut est revera, et non secundum sententiam Manichaeorum; respondere possemus, eum loqui de corpore, secundum ordinarium cursum naturae; et non secundum id, quod potest in illo facere omnipotentia creatoris. Nam ibidem dicit, spiritalium nullo modo pati posset in cruce; quod necessario intelligi debet, secundum ordinarium cursum naturae, alioqui Augustinus pugnaret secum; quippe qui lib. 21. de Civit. Dei, c. 10. scribit, spiritalium posse ab igne corporeo per divinum potentiam. Et certe si potest alligari spiritus igni corporeo, ut ab eo recipiat poenam miris, sed veris modis, ut Augustinus loquitur, cur non posset alligari cruci, et ab ea poenam recipere miris, sed veris modis? sed de hoc argumento salis.

Secundo, adierunt etiam philosophicas rationes. Iam Primum Joannes Wiclifus illo argumento ute-

batur; Non potest aliquid simul esse in duobus temporibus; ergo nec in duobus locis.

Secundo, Calvinus et Petrus marlyr argumentantur ab unitate rei: Si unum corpus sit in diversis locis simul, erit unum, et nulla. Nam non continuatur corpus ut est in altari. cum eodem, ut est in coelo; ergo divisum est; ergo non unum; et lamen ponitur esse unum, ergo unum, et non unum.

Coniirmatur Primo. quia si ponatur corpus unum in pluribus locis, erit in loco, et non in loco: nam erit in loco, immo in locis, ut ipsi ponimus, et lamen non erit in loco: quia omne, quod est in loco. aut circumscribitur loco, aut saltem illa continetur. ut non sit alibi, quod Iherologus vocant esse in loco definitive. At corpus Christi non illa est in coelo, aut in altari aliquo, ut non sit etiam alibi; non igitur est in loco.

Secundo, quod incipit esse alicubi, ubi antea non erat, aut venit eo per motum localem, aut ibi generatum est. Sed corpus Christi non venit de coelo ad altare per motum localem quia quod movetur localiter, deserit unum locum, ut acquirat alium; Christus autem numquam deserit coelum, neque generator in altari; non enim potest id, quod est, fieri: non ergo potest fieri, ut sit Christus simul in coelo, et in altari.

Tertio, sequuntur nullae contradictories, si idem corpus sit in pluribus locis. Nam poterit esse sursum et deorsum, proinde remotum, et non remotum ab eodem loco: item moveri et quiescere, accedere ad unum locum, et simul ab eo recedere: item poterit uno in loco summe calefieri, in altero summe (rigefieri: vel etiam uno in loco vulnerari. et occidi, in altero bene valere: quae sunt aperissime repugnantia.

Respondendo: De his argumentis rectissime dici potest. quod ait Augustinus lib. 22. de Civit. Dei, cap. 11. *Ecce qualibus argumentis omnipotentiae Dei humana contradicit infirmitas, quam possidet vanitas* Jam quod una res non possit esse in duobus temporibus non nascitur ex ipsa re, sed ex temporibus, quae non possunt esse simul, cum semper fluant: unde non est simile in locis, quae permanent. Ad illud autem de unitate, iam antea responsum est. unitatem essentialem rei non pendere ab unitate loci. cum prius sit rem esse unam, quoniam esse in uno loco, sed pendere ab internis suis principiis, Itaque imaginatio quidem non potest concipere unum corpus in diversis locis, sed ratio lamen judicare potest. si sana sit. falli imaginationem, sicut fallitur, dum Deum, vel animam non potest cogitare in diversis locis, vel duo corpora in uno loco.

Ad illud de continuatione dico, corpus Christi. ut sit in altari. non continuari cum corpore, ut sit in coelo, nec lamen esse discontinuum, vel divisum ab illo. Nam continuari et dividi, est eorum, quae multa sunt. sive sine loca quonedam, sive partes ejusdem. Corpus autem, ut in coelo, et in altari. non sunt duo tota, nec partes ejusdem, sed idem omnino lotum.

At. inquires, *intercedunt nulla corpora inter corpus Christi, ut in coelo, et ut in altari est; er-*

i/o discontinuum, et divisum esta scipso. Ille .pondco: Hoc argumento recte probari, loca ipsa esse discontinua, nimirum coelum et terram, et per hoc etiam corpus Christi divisum esse a se respectu loci, sed non respectu propriae substantiae, sive quantitatis, ul supra dictum est.

Ad primam confirmationem responderet s. Thomas: Corpus Christi esse in coelo circumscriptive, in sacramento, autem non esse in loco, nee circumscriptive, nec definitive secundum se. tamen ratione dimensionum panis esse circumscriptive in omnibus locis, ubi sunt hostiae consecratae.

At quia nos existimamus, posse corpus Christi esse in pluribus locis etiam localiter, et visibiliter, ideo dicimus corpus idem posse esse circumscriptive, et etiam definitive in pluribus locis. Nam ut corpus sit circumscriptive in aliquo loco, tantum requiritur, ut commensuratur illi loco: ito ul termini loci et locali simul: non autem requiritur ut non sit alibi, tamquam in alio loco: et hoc scribitur in praesenti. Nam corpus Christi in coelo commensurator loco suo, quem ibi habet; et quando simul erat in terra, cum videlicet apparuit Paulo, commensurabatur loco suo, quem in terra, vel in acre habebat. itaque in utroque erat circumscriptive.

Dices, si corpus aliquod commensuratur loco trium cubitorum, et ponatur in duobus, vel tribus locis aequalibus, nonne occupabit spatium sex, vel novem cubitorum? Quomodo ergo commensuratur, et circumscribitur loco trium cubitorum?

Respondeo: Dupliciter potest intelligi, ul corpus trium cubitorum, occupet spatium novem cubitorum. In primo modo, quia magnitudo talis corporis commensuretur tali loco, et hoc modo fieri non potest, ul corpus trium cubitorum, occupet spatium novem cubitorum.

Alio modo, ul magnitudo talis corporis non commensuretur. nisi loco trium cubitorum, tamen .idem magnitudo, bis, aut ter ponatur in loco: et hoc fieri posse contendimus. Idem dici potest de modo existendi definitive. Nam, ul aliquid sit definitive in loco. talis est si definiatur certe quodam spatio, ita ut in toto illo sit, et non in majori: sive sit in alio loco etiam definitive, sive non: et hoc modo corpus Domini in qualibet hostia potest dici esse definitive, quia est in tanto spatio, quantum occupat hostia consecrata, et non in majori. Quod si quis contendat esse in loco tam circumscriptive, quam definitive, id requirere, ul res nullo modo sit alibi: dicere possumus dari locum modum existendi in loco, nimirum per solam praesentiam, quomodo Deus est in loco: et hoc modo esse in loco ea corpora. quae per divinam potentiam simul sunt in varis locis.

Ad secundam confirmationem dico. Domini corpus incipere esse in altari, ubi antea non erat; non per generationem, nec per motum localem, sed per convulsionem panis in ipsum. Nec desunt exempla similia. Nam cum homo per nutritionem .inititur. anima rationalis incipit esse in materia nova addita, ubi antea non erat, et tamen non produritur anima nova, nec movetur localiter, sed solum incipit informare materiam sibi adjunctam,

quam non informabat. Et contra, cum membrum aliquod abscinditur, anima desinit ibi esse, et tamen non perit. nec recedit localiter: sic etiam Deus cum aliquid in mundo nascitur, incipit in ea re esse, et cum illud perit, desinit ibi esse, et tamen nec generatur, aut corrumpitur Deus, nec localiter accedit, nui recedit.

Ad tertiam confirmationem varie theologi respondent. Alii enim existimant ex positione unius corporis in diversis locis, multiplicari respectus, non autem absoluta; Ut verbi gratia, dicunt idem corpus in coelo, et in terra existens, habiturum varias relationes, ita ul dicatur esse propinquum terrae, ul est hic, quam relationem non habebit, ut est in coelo, et contra. At si hic calefiat, etiam ibi erit calidum etc. Alii putant etiam absoluta multiplicari, et eoque progrediuntur, ul dicant posse eundem hominem uno in loco ebrium esse, in alio silire; immo in uno mori, in altero vivere.

Sed media via tutissima esse videtur, pro qua intelligendum, Notandum est, unum corpus in pluribus locis positum, habere unum esse substantiale, sed multa esse localia. Ex quo fit, ul illa omnia multiplicari debent, quae consequuntur esse locale: illa autem non multiplicentur, quae aliunde proveniunt, quam ex esse locali.

Ac primum, relationes ad loca necessario multiplicabuntur: quia cum sit corpus vere in pluribus locis; et relatio terminetur ad ipsa loca, quae plura sunt, non potest ipsa relatio non multiplicari. Itaque erit idem corpus sursum et deorsum; remotum et propinquum; poterit moveri ad locum, et quiescere in alio loco. Neque absurdum est in eodem subjecto esse contrarias relationes, cum insint in eo subjecto per diversa fundamenta, aut diversas fundandi rationes. Nec tamen implicatur hic ulla contradictio.

Nam etsi possit dici propinquum et remotum; et etiam remotum et non remotum: sed sub diversa ratione, ul nimirum est in diversis locis; illae enim dicuntur contradicentia, quae conveniunt uni respectu ejusdem, eodem tempore, loco, modo etc. Ac ne mirum id esse videatur, exemplum addere possumus animae humanae, quae cum in loco corpore, et in quolibet membro sit tota, certe ul est in capite, est remota a terra, ul est in pedibus, non est remota: et si quis unam manum moveat, altera quiescente: nonne etiam anima simul movebitur et quiescet? Haec igitur de relationibus ita se habent.

Idem porro iudicium esse videtur de actionibus, quae terminantur ad loca, ut si verbi gratia, una facula ponatur in multis locis, omnia illa simul illustrabit. et si applicentur in omnibus locis combustibilia, omnia comburentur. Haec posset fieri per divinam potentiam, ul una facula lotum mundum illustraret, si poneretur in pluribus locis. Nam causa cur una facula posita in uno loco non illuminet ea. quae procul absunt, est. quia illa non sunt intra sphaeram activitatis illius faculae.

At si facula ponatur in pluribus locis, jam erunt illa omnia intra sphaeram activitatis ejus, nec propterea tamen sequetur, faculam illam esse soli ac-

qualem, nul agere ultra suam virlutem; nam ipsa sua virtute non illuminai, nisi modicum sibi porlionalum, sol aulem sua viruluc illuminai lolum orbem: sed ox positione in nullis locis id illi faculae accedit, ul multas habeal sphaeras activitatis, omnes tamen exiguas, el sibi proporliomilas. El simile csl omnino dc corpore trium cubitorum, quod (ul supra diximus) occupare polcsl spatium sex. el novem cubitorum, non unica extensione sua. sed quia saepius illa extensio ponitur in loco. Atque haec dicta sunt de actionibus corporis locali, quae recipiuntur in ipsis locis, vel aliis cxlrinsecis corporibus.

Contrarium porro iudicium esse debet de his, quae recipiuntur in corpore localo: quae enim recipiuntur in corpore, sive sint acliones, sive qualitates, sive quaecumque alia, non multiplicantur, quia corpus unum est, non multa. Illaque si corpus uno in loco calefiat, cliam in alio criei calidum, el si uno in loco sil prope ignem, in allero prope glaciem: nec summe calefiat, nec summe frigeliat, sed eodem modo alterabitur, atque alteraretur, si in eodem loco applicarentur ei contraria illa agentia: cl si uno in ioco vulneretur, aut occidatur; in allero etiam vulneratum apparebit, ct morietur: cl si uno in loco comedat, in allero non esuriet, cliatnsi non comedet, quia idem csl corpus. Sed de his salis nulla dicta sunt.

CAPUT V.

Proponitur. cl explicatur Secunda difficultas, quae in eo posita csl, quod corpus non occupet locum.

Antequam ad probationem Secundi pronunciati veniamus, duo sunt observanda. Primus csl. duas opiniones particulares falsas, cl crroncas excogitatas fuisse in scholis, ob hujus mysterii magnitudinem quae etiam nonnullam occasionem dederunt haereticis hujus temporis, argumenta subtiliora contra veritatem fidei objiciendi. Una fuit Durandi in 4. •list. 1(1. quaesi. 2. qui probabile esse putavit in Eucharistia substantiam corporis Chrisli esse absque magnitudine: cl argumenta fecit ad hoc probandum. quae nunc etiam a Sacramcnlariis fiunt, ut quod dc essentia magnitudinis sil occupare locum, cl alia, quae postea adferemus. Altera sententia veterum quorundam, quam sine nomine refert, cl refellit Albertus in 4. dist. 13. ari. 10. cl quam postea sequutus videtur Okam in 4. q. 4. qui dicunt esse quidem in Eucharistia magnitudinem corporis Chrisli, quam ipsi a substantia distinguunt ipsa non putant, sed addunt, ita penetrari singulis paries cum omnibus aliis, ul nulla figura sil in corpore Chrisli, nec distinctio, cl ordo partium corporis.

At sententia communis scholarum, cl Ecclesiae est, in Eucharistia lolum Christum exislere cum magnitudine, el omnibus accidentibus, excepta re-

latione ad locum coelestem, quam habet, ul est in coelo, cl iis, quae ad exislentiam in eo loco consequuntur: cl contra in coelo lolum Christum exislere cum magnitudine, cl omnibus accidentibus, excepta relatione ad species panis, quam habet, ut est in Eucharistia: ut praeterea corporis Chrisli partes, cl membra non se penetrare, sed ita distincta esse cl disposita inter se, ul figuram, el ordinem habeant corpori humano convenientem. Ita docent Albertus, s. Thomas, Bonaventura. Richardus, Scolus, cl alii in 4. distinct. 10. vel 13. el Alexandr. 4. pari, summae quaesi. 10. mysl. 7. ari. 3. el alii. El hanc esse doctrinam Ecclesiae dubitari non potest. Nam Ecclesia universa, ut palet ex concilio trident. session. 13. can. 1. non solum corpus cl sanguinem, sed etiam animam ct divinitatem, atque adeo lotum Christum in Eucharistia esse docet. Certum autem est animam, ct divinitatem non esse in Eucharistia ex vi consecrationis, sed ex naturali concomitantia; quia ubi est unum, ibi esse nccesse csl quidquid cum illo csl unum. At magnitudo cl figura, unila sunl corpori Chrisli, ct quidem naturaliter, cl inseparabiliter; igilur ct illa adsunt.

Praeterea cum Dominus ait: *Accipite. el comedite. hoc est corpus meum. quod pro vobis tradetur*, idem corpus manducandum dedit. quod ad mortem tradendum fuerat sequenti die: ad inortem aulem non fuerat tradendum corpus sine magnitudine cl figura, ct aliis accidentibus, quae in ipsa magnitudine fundantur.

Adhacc. in Eucharistia sub specie panis caro Domini proprie continetur, juxta illud Joan. fi. Panis, quem ego dabo, curo mea est. El rursus: *Caro meaverere csl cibus*. El illud Ecclesiasticum: Verbum caro *panem verum verbo carnem officii*. Al certe substantia sine quantitate, cl complexione quadam accidentium caro dici non potest.

Denique in Eucharistia non sola caro, sed cliam anima continetur, ul supra ex concilio tridentino probatum est. Atqui anima in corpore esse nequit, nisi dispositio, cl organizalo: sine qu intitule nulla esse polcsl dispositio, nulla organizatio: non igilur fieri potest, ul Durandi opinio cum Ecclesiae doctrina facile concilietur. Sed haec fusius tractanda Scholasticis relinquimus.

Secundo, observandum csl, ul Ecclesiae sententia planius intelligalur, magnitudini tria quaedam convenire, quorum unum ex allero sequitur. Primum csl. extensam esse in se. cl partem habere extra pariem, ac proinde silum quondam intrinsecum, el ordinem, ac dispositionem partium: cl hoc primum omnino essenziale magnitudini csl. Quid enim csl linea, nisi extensio in longitudinem? quid superficies, nisi extensio in longitudinem el latitudinem? quid corpus, nisi extensio in longitudinem, latitudinem cl profunditalom? Si tollas itaque extensionem el partes, tolles pariler magnitudinem. Alterum est, coextendi loco, seu commensurari loco, cl habere silum cxlrinsecum in ordine ad locum, atque hoc posterius est, cl ex primo sequitur, cl ideo separari potest ab illo. Nam supremum coelum revera extensum est in seipso, el tamen nullum occupat locum, cum a nullo corpore ambi-

hir. Tertium esi, extrudere aliud corpus ex loco, seu non pati secum aliam magnitudinem in loco sil» adaequato: et hoc est posterius secundo, et ex illo sequitur. Ideo enim corpus unum non patitur alterum secum, quia replet locum. Quia lumen semper posterius per Dei potentiam separari potest a priore. ita ut maneat prius sine posteriore; non contra, quia non pendet prius a posteriore: inde csl, quod secundum catholicos, potest unum corpus occupare locum, et tamen non expellere aliud; quae dicitur proprie penetratio corporum.

Illis notatis, catholicorum communis sententia csl, in sacramento Eucharistiae vere adesse locum magnitudinem corporis Christi. sed habere primam conditionem, quae (ul diximus) essentialis est, non autem secundam et tertiam, quae separabiles sunt. *Et* quamvis in sacramento, nulla sit proprie corporum penetratio, cum desit secunda conditio: tamen existimamus posse etiam per Dei potentiam dari penetrationem, ita ut corpus aliquod habeat primam et secundam conditionem sine tertia. Quae quia adversariis impossibilia videntur, nunc ea probare aggrediemur duplici argumentorum genere.

Quorum alterum sumitur ab omnipotentia Dei, quam Scripturae praedicant. Alterum ab exemplis, tum a Scriptura, tum aliunde petitis.

CAPUT VI.

Posse corpus alicubi esse, et locum non occupare.

Primum igitur argumentum sumitur ab illis Scripturis. quae dicunt esse apud Deum omnia possibilia, Matth. 19. Mare. 14. Luc. i. Porro inter illa omnia esse etiam id, de quo nunc agimus, probari potest ex principiis adversariorum, ul supra fecimus in probando alio catholicorum pronuntiato. Vide caput tertium.

Sed praeter ea probatur ex ipsa rei natura. Convenit enim inter nos, non debere excipi ab eorum numero, quae Deus potest facere, nisi ea, quae implicant contradictionem. Corpus autem esse alicubi, et non occupare locum, vel occupare, et non expellere alterum. nullam implicat contradictionem. Fiam, id est implicare, repugnare essentiae: non autem repugnat essentiae magnitudinis, non occupare locum, aut non expellere alterum corpus. Id quod probatur primo, quia occupare locum, csl quid postcrius ipsa magnitudine; prius enim res in se magna est. et apta replere locum, deinde replere locum. Nihil autem posterius csl de essentia prioris: essentiae enim in indivisibili consistunt. Secundo, potest magnitudo intelligi, atque etiam definiri sine loco, sive repletionem loci; nemo hactenus in definitione magnitudinis posuit locum. Illud quod majus est, potest esse sine loco, ut patet de ultima sphaera, et de corporibus, quae sine dubio in Deo collocari possent supra convexum ultimae sphaerae: non igitur de essentia magnitudinis csl occupare locum. Tertio, officium, seu fun-

ctio non est de essentia ullius rei creatae: solum enim in Deo, qui infinitus, et simplicissimus est, idem csl esse, et agere. Ad replere locum, et expellere alia corpora, est officium magnitudinis, et functio quaedam externa: non igitur ad essentiam perlinet. Quarto, ita se habet moles, seu extensio ad magnitudinem, ul se habet gravitas ad corpus grave. Nam ul magnitudo sua mole replet locum, et aliud corpus extrudit: ita corpus grave, sua gravitate ponderat, et alia corpora deprimit. Ad non csl de essentia gravis ponderare, ul patet, quia in priori regione aqua et aer non ponderat: igitur neque csl de essentia magnitudinis replere.

Alterum argumentum sumitur ab exemplis divinae Scripturae. Primum exemplum est Matth. 10. Marci 10. Lucae 18. *Facilius csl camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum coelorum.* Et cum apostoli dicerent: Quis ergo poterit salvus fieri? Respondit Dominus: *Iloc apud homines impossibile est, apud Deum omnia possibilia sunt.* Ubi Dominus, eum dicit, possibile esse Deo, id quod difficilius est, significat esse etiam possibile id, quod facilius est: facilius autem esse dicit, ul transeat camelus per foramen acus: igitur hoc Deo possibile esse voluit. At non potest camelus transire per foramen acus, nisi locum non occupando: alioqui majus esset minus suo minore.

Et praelerea quomodocumque hoc fiat, Certe non minus repugnare videtur rationi, ul camelus intret per foramen acus, quam ul corpus Christi contineatur in parva specie panis: immo minor est proportio foraminis acus ad camelum, quam hostiae consecratae ad corpus Domini, nisi quis dicat per camelum non intelligi magnum illud animal, quod camelum vocamus, sed funem nauticum, ul quosdam sensisse testatur Theophyl. in cap. 19. Matth. Sed tum erit quidem minor proportio corporis Domini ad hostiam consecratam, quam cameli ad foramen acus: tamen etiam hoc erit hominibus impossibile, ul Dominus dicit, cuius experientia docet. Quis enim intelligat, qua ratione possit crassissimus funis, quales nautici sunt, per foramen acus transire.

Adde, quod expositio communis Patrum animal gibbosum, non funem nauticum intelligit. Vide Origenem. Hieronymum, Hilarium et Chrysostomum in Matthaeum: Ambrosium in Lucam, et Augustinum hb. 2. quae si, evangelic. quae si. 7. Adde etiam, quod funis nauticus graecis scribitur per jobi χάρμιλο, ul csl apud Suidam, in evangelio autem scribitur per ita ζάρμηλο, qua voce non funem, sed animal Graeci intelligunt.

Quod autem quidam dicunt, per foramen acus intelligi portam quandam augustam Ierosolymae, per quam cameli intrare non poterant onusti, nisi magno labore genua necterent (quam sententiam Cajetanus etiam approbavit), non solum fabulosum est, et sine ullo fundamento assertum; nec solum Patribus omnibus repugnat, sed etiam verbis Domini adversatur, dicentis Lucae 18. *Quae impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum.* Quomodo enim ista impossibilia sunt apud homines, si poterat arte humana heri, ul cameli genua ficerent et intrarent?

Ex eodem refellitur, quod Pelagiani dicebant apud Augustinum epistol. 89. quael. 4. verba Domini esse intelligent!» in sensu diviso, non in sensu composito; ita ut impossibile sit divitem, si maneat dives, ingredi in regnum coelorum, non nutem si abjectis divitiis desinat esse dives: et eodem modo impossibile sit camelum, si maneat camelus, transire per foramen acus, non autem si extenuetur ad lili subtilitatem. Haec inquam refelluntur ex eodem fundamento. Nam non est impossibile apud homines, ut camelus transeat per foramen acus, si desinat esse camelus, et convertatur in subtilissimum filum. Quare Augustinus epistol. 89. quael. 4. recte docet, posse hominem divitem, etiamsi non desinat esse dives, per Dei gratiam et potentiam ingredi in regnum coelorum; licet sine gratia Dei solis viribus naturae non solum impossibile sit, sed etiam valde impossibile: omnibus enim hominibus impossibile est sine gratia Dei salvari, sed multo magis divitibus, quam pauperibus. Idem etiam Augustinus lib. de spiritu, et littera cap. I. aperte dicit. posse camelum per Dei potentiam transire per foramen acus, licet id numquam sit facium, et numquam furiasse fulurum. Quod idem affirmat Gregorius nazianzenus lib. 4. de theologia, et Origenes in cap. 19. Malthe. ubi dicit, quomodo id fieri possit, soli Deo esse notum.

Alterum exemplum Scripturae est Joan. 20. ubi Evangelista scribit, Christum venisse ad discipulos, cum fores essent clausae: et rursus post dies octid iterum ad eos intrasse januis clausis. Ex quo necesse est, ut corpus Christi, vel non occupaverit locum, cum transivit per januas clausas, vel se cum alio corpore penetraverit: quorum utrumque est impossibile viribus creatis, et intelligentiam nostram superat.

Hunc, tamen locum depravare semper haeretici conati sunt. Nam et Berengariani, teste Guilmundo lib. 3. negabant, Christum intrasse januis clausis: et nostro tempore Joan. Oecolampadius Christum intrasse voluit per fenestram, aut alium aditum, cum fores essent clausae. nec eas penetrare posse, quod accepisse videtur a Durando in 4. dist. 44. quael. 6. qui satis temere singulares suas opiniones in medium adducit. Joan. Calvinus lib. 4. Instit. cap. 17. § 29. dicit, Christum divina virtute sibi aditum patefecisse: atque id ipsum clarius explicari in ultima admonitione. ad Walsingham dicit, Christum intrasse januis clausis secundum evangelium, quin non expeclavit. donec apostoli aperirent, sed ipse sua virtute ostium aperuit, vel etiam in nihilum redegit, et continuo restituit. Petrus autem martyr lib. cont. Gardinerum object. II. et 12. dicit, Christum intrasse per aditum patefactum, sive rarefecerit Dominus portas illas, sive etiam cedere jussit.

At haec sunt merae corruptelae, et depravationes evangelii. Nam in primis evangelista Joannes miraculorum Domini diligentissimus enarrator, et qui alloqui non solet verba sine causa multiplicare, magno studio addere curavit: *Januis clausis*, idque non semel, sed bis. **At** si per fenestram intravit Dominus, aut aditu quocumque modo patefacto, nullum erit miraculum intrare januis clausis.

Deinde Lucas cap. 24. eandem apparitionem narrans, dicit, Dominum repente constitisse in medio apostolorum, et propterea spiritum esse putatum: quae eerie indicant, Dominum nullo strepitu facto, sed inota domo immola manente comparuisse.

Praeterea, Patres communi consensu agnoscunt miraculum in eo, quod Dominus corpus suum solidum per aliud solidum introduxerit. Vide Chrysostomum, Cyrillum, Augustinum. Eulbium, Theophylactum, in hunc locum Joannis. Et praeterea Justinum quael. 117. ad Orthodoxos. Ambrosium in cap. ult. Lucae. Amphilochem apud Theodoretum in secundo dialogo. Epiphanium haeres. 64. Hieronymum in epistol. ad Parmenium de erroribus Joan. hierosolymitani. Leonem epistol. 10. ad Flavianum. Gregorium hom. 26. in evangelia. Bernardum ser. 1. de resurrect. et praeter caeteros Hilarium lib. 3. de Trinitate. ubi videtur praevideisse impudentiam nostri temporis haereticorum: *Integra. inquit. sunt omnia, et observata, sed ecce assistit medius, cui per virtutem suam universa sunt pervia. Mhil caedit ex solido, neque per naturam suam aliquid tamquam lapsu insensibili, ligna et lapides amittunt. Corpus Domini a sese non deficit. ut sese resumat ex nihilo; et unde qui assistit, in medio est? Caedit ad haec et sensus. et sermo, et extra rationem humanam est veritas facti. Idcirco ergo, ut de nativitate Domini fallimur, ita et de ingressu Domini mentiamur: dicamus facium non fuisse, quia intelligentiam foeti non apprehendimus. et cessante sensu nostro. facti ipsius cesset effectus. Sed mendacium nostrum facti ipsius fides vincit. Assistit Dominus clausa domo in medio discipulorum, et Filius est natus ex Patre.*

Adde, quod Patres maximam habuerunt occasionem negandi, Christum intrasse per januas clausas. Nam Marcionistae, Valentiniani, Origenistae, et alii, qui negabant veram corporis resurrectionem, ex hoc loco argumentabantur; ut patet ex Cyrillo. Epiphanio, Hieronymo locis citatis: non videtur enim verum corpus esse posse, quod januis clausis intrare potest. Huic autem objectioni facillime occurrere possent Patres, si dixissent. Christum, intrasse per fenestras, aut per januam a se antea patefactam, vel annihilalam: et tamen nulli unquam ante Berengarii tempora ista solutio venit in mentem; immo contra potius, ex hoc principio tamquam certissimo et explorato probabant alia dogmata. Nam Hilarius loco notato probat, non esse impossibile Deum Filium ex Patre generari sine ulla substantiae paternae diminutione. quandoquidem corpus Christi potuit ingredi per clausas januas sine ulla laesione, vel sua, vel januae.

Tertium exemplum est de Domini nativitate: Existit enim Dominum de utero Matris clauso, inviolata videlicet manente integritate carnis, colligitur ex Verbo Dei, et a Patribus disertis verbis asseritur. Nam b. Mariae virginitas in partu, babelur in symbolo apostolico: *Natus ex. Varia* Virginitas. Symbolum autem apostolorum, verbum Dei esse non scriptum catholici omnes fatentur, et haeretici nostri temporis non solent aperte symbolum illud rejicere. Et haec veritas symboli ex illa Scriptura

colligitur Isai. 7. Ecco *virgo concipiet. et pariet Filium*, ubi dicitur non solum Virgo conceptura, sed etiam Virgo parilura. EIEzcch. 44. describitur porta quaedam clausa, per quam solus Dominus intrat, quam portam, uterum semper clausum Virginis Deiparae esse docent. Ambrosius lib. de Instil. Virg. cap. 7. et Hieronymus in comment. huius loci. Praeterea Jovinianus hoc nomine inter haereticos ponitur a Siricio, et Ambrosio in epistolis, quae sunt apud Ambrosium 80. et 81. et Augustinum lib. de haeres, cap. 82. quod asseruerit, b. Mariam puriendo fuisse corruptam.

Idem Augustinus lib. 22. de Civitate Dei, cap. 8. hoc ipsum probat alio simili miraculo, quod tempore ipsius occidit: scribit enim foeminam quondam nobilissimam nomine Petroniam accepisse a quodam Iudaeo anulum in quo esset lapis quidam utilis ad sanandum morbum nescio quem, quo illa vexabatur; fuisse aulcum annutum illum capillario vinculo involutum, ac diligentissime alligatum: sed cum illa freta ad memoriam s. Stephani primi martyris, apud quem vere curanda erat, ne tribueretur virtus miraculi alligaturae iudaicae. repente anulum illi antepedes mulieris astitisse illaesium, illaeso etiam vinculo, et undique diligentissime clauso. De hoc miraculo sic loquitur Augustinus: *Non credunt hoc. qui etiam Dominum Jesum per integra virginalia Matris enixum, et ad discipulos suos januis clausis ingressum fuisse non credunt. Sed hoc certe quaerant, et si verum invenerint, illa credant. Clarissima foemina est, nobiliter nata, nobiliter nupta, Carthagine habitat, ampla civitas, ampla persona. rem quaerentes latere non sinunt. Martyr certe, quo impetrante illa sanata est, in filium permanentis Virginis credidit, in eum. qui ostiis clausis ad discipulos ingressus est, credidit.* Idem b. Augustinus in epist. 3. ad Volusianum de utroque isto miraculo disserens, idest, de ingressu in mundum per non reseratum Matris uterum. et ingressu ad discipulos ostiis clausis, dicit in huiusmodi operibus totam rationem facti, esse potentiam facientis. Idem communi consensu docent alii Patres, qui etiam conjungunt haec duo miracula, vel Gregorius nazianzenus in tragoedia, Christus patiens. Theodoretus dialogo 2. Hieronymus in apolog. pro libris contra Jovinianum. Maximus hom. 2. de natali Domini. Gregorius hom. 26. in evangel. Fulgentius in serm. de laudibus b. Mariae, et Bernardus serm. 1. de resurrect. Domini.

Pudet jam referre quid ad haec Durandus. vel Beza respondeant. Ille enim in 4. dist. 14. quaesi. 6. dicit, integra quidem fuisse claustra pudoris. sed tamen dilatatos in Deo fuisse naturales meatus. et per eos libere Christus exivisse. Iste autem in libro de omnipraesentia carnis Christi contra Irenaeum ultra medium, audent dicere. Virginis uterum revulsum, et apertum Christo cogerentem. sed continuo divina virtute coaluisse partes uteri, vel etiam post partum Virgo dici posset.

At quaero primum, unde nam ista didicerint? nec enim Scripturam, aut Patrem ullum proferent. Deinde, si dilatati sunt meatus, non potest Virgo sine dolore: dolor enim parturientium in sola illa

dilatatione consistit. Immo (si verum diceret Beza) supra omnes mulieres b. Virgo dolorem experta esset: gravius enim sentitur carnis revulsio, quam dilatatio. At ne Mahometan! quidem admitterem, b. Virginem cum dolore potest. Praeterea. si ita esset, ut isti dicunt, b. Maria non fuisset virgo in partu, quia virginem esse in partu, nihil aliud significare potest, quam in ipsa actione pariendi inviolatum. id est uterum permanere. At hoc negant isti, vel olim negabat Jovinianus. Nam quod Durandus ait, inviolatam mansisse carnis integritatem, et solum meatus dilatatos: juxta doctrinam perillissimorum medicorum, implicat contradictionem. Nam, ut Joannes Fernclius docet, in 1. lib. de partium corporis humani descript, cap. 7. integritatis virginalis amissio non in fractione membranae alicujus consistit, sed in sola dilatatione partium conjunctarum, seu contiguarum. Verum nec post partum Virgo mansisset. Nam virginitas carnis semel amissa reparari nequit, vel recte ait Hieronymus in epistola ad Euslochium de custodia virginitatis. Nam etiamsi possint iterum conjungi paries revulsae, tamen fieri nequit, quin revulsae fuerint, si revulsae fuerunt. Atqui esse virginem, est numquam fuisse corruptum.

Sed objicit Beza Ambrosium, et alios quosdam Patres, qui dicunt. Christum aperuisse uterum Matris cum natus est. Sic enim scripsit Ambrosius lib. 2. in Luc. cap. 7. *Qui vulvam sanctificavit alienam, ut nasceretur propheta, hic est, qui aperuit matris suae vulvam, vel immaculatus exiit:* Similia habet Origens, hom. 14. in Lucam, et Tertullianus in lib. de carne Christi.

Ac de Tertulliano quidem ambiguum est, quid sibi voluerit, nec magni facienda est ejus auctoritas, cum contradicit aliis Patribus, cum constet eum (vel Hieronymus loquitur) hominem Ecclesiae non fuisse. De Origene et Ambrosio, facilis solutio est: id enim solum docent, Christum sua virtute, non auxilio obstetricum, vel alia humana opera de utero egressum, sed ipsum sibi aperuisse aditum. Porro aperuisse sibi aditum per clausum uterum, non cum dividendo, sed mirabiliter penetrando, docet idem Ambrosius locis supra citatis. Sic enim ait in lib. de Instil. Virgin, cap. 7. *Quae est haec porta, nisi Maria, ideo clausa, quia virgo? Porta igitur Maria, per quam Christus intrauit in hunc mundum, quando virginali fusus est partu, et genitalia virginitatis claustra non solvit. Mansit intemeratum septum pudoris, et inviolata integritatis duravere signacula.* cum *exiit ex Virgine, cujus altitudinem mundus sustinere non potest.* Et cap. 8. *Haec porta clausa erit, et non aperietur: bona parla Maria, quae clausa oral, et non aperiebatur: transivit per eam Christus. sed non aperuit.* Origens quoque tract. 26. in Matth. asserit, b. Mariam etiam post partum virginem fuisse.

Quartum exemplum est de egressu Domini ex clauso monumento. Nam vel colligitur ex Matth. cap. 28. et Marco cap. 16. lapidem ab ostio monumenti non revolvit Christus, cum resurrexit; sed post resurrectionem angelus de coelo descendit, et revolvit lapidem, vel ostenderet sanctis mulieribus, qui

Chrislum ungere volebant, monumentum vacuum esse. Undes. Hieronymus in episl. ad Iledibiam , quaes. 6. doccl. nulli hominum nolam esse horam, qua Dominus resurrexit, cmn lamcn ex evangelic satis conslel, qua hora fueril lapis revolutus 4 monumento,.

Ad hoo argumentum Calvinus lib. 4. InsliLcap. 11. § 29. Petrus marlyr in lib. contra Gardinerum, object. JI. Theodorus Bezn in lib. de omiiiprac-scnlia carnis Cbrisli supra citato,non négant Chrislum surrexisse, ulque exivisse de monumento antequam lapis amoveretur per angelum*, licel existiment probabilius esse, amotum prius fuisse lapidem: sed inore suo respondent eodem modo, quoad superiora, nimirum divina viriule lapidem cecississe, vel annibilalum, el continuo restitutum.

Sed isla non possunt ipsi probare, nisi propria auctoritate; cui nos objicimus testimonia Patrum, qui in eo ponunt miraculum, quod per clausum sepulclirum verum corpus exivcril.Justinus quaes. 117. Naziaozenns in iragoedia , Chrislus patiens, Chrysoslonms homil. dc sancio .Ioanne Bapli-sla, Ioni.3. Hieronymus in episl. ad Iledibiam, quaes. 6. Augustinus serm. 138. dc tempore, qui esl lenius de rcsurreciionc. Beda hom. in vigilia paschae. Eulhymius in cap. 28. Mallh. Bernardus serm. 1. dc resurrectione.

Quinlum exemplum esl de ascensione Christi, el beatorum in coelum. Nam fide certissima tene-mus Chrislum ascendisse super omnes coelos, E-plies. 4. el simii11er corpora beatorum post resurrectionem ascensura. Nulla aulcm csl in coelo janua. nulla fenestra, nulla rima, per quam supra coelum ascendi possit; el ul dicilur Job. 37. *Solidissimi quasi acre fusi sunt coeli.* Accessee igilur esl, ul possint plura corpora esse in eodem loco.

Ad hoc argumentum id solum responderi posse videtur, quod respondet Durandus in 4., distinet. 44. quaes. li. divina viriule coelum dividi, quando corpora beatorum illuc ascendunt.

At si coelum natura sua solidum esl. cl incorruptibile, ut fere, omnes hoc tempore theologi, cl philosophi docent, certe probabile non esl. Iol foramina in coelo esse facienda, quoi corpora beatorum ascendent, praescrlim cum illa plurima sini fulura. Sed quidquid de hoc sil. de corpore Christi non nisi lemere dici polesl, coelos omnes disruptos fuisse . cum ipse ad Patrem ascenderet. Nam primo, Scriptura nusquam id habet; immo contrarium insinuat, llebracor. 4. cum dicit Christum penetrasse coelos. El sane tam novum el inauditum miraculum sine Scripturae testimonio affirmare, mirum est, si non insignis temeritas judicetur, praescrlim apud cos, qui nihil credere volunt. nisi quod in divinis literis continetur. Secundo, si corpus Christi clausis januis in cocnnculum intravit, ul cx Scriptura ante probavimus cum tamen facillime potuisset eas aperire; quanto credibilis csl non disrupto coelo, quod natura sua disrupti nequii, idem illud corpus supra sydera collocatum.

Aequc his repugnat quod in Scriptura saepe legimus apertum, vel divisum esse coelum, ul Mai-th. 3. Joan. 1. Actor. 7. cl 10. cl Apocal. 19. Nam

Ihiiiiinixi Vol. lit.

Scriptura in his locis, loquitur de apertione coeli secundum apparentiam, ac metaphorice: significat enim speciem quondam in coelo apparuisse, ac si divideretur. Non fuisse aulcm reales coeli divisiones, vel cx eo colligi polesl: quod eodem modo loquitur Scriptura de apertione coeli, quae facta est in sola imaginatione el intelligent!»,qualis esl illa, quae describitur Ador. 10. el Apocal. 19. eide ea, quae facia est in oculis corporalibus. Mallh. 3. Joan. 1. et Aclor. 7. constat aulcm illam priorem non fuisse realcm. Deinde, nulla fml caussa, cur coelum dividi deberet. Nam Mallh. 3. dicilur divisum coelum.cum dc coelo Spiritus sanctus descendit in forma columbae: al neque Spiritus sanctus egebat coeli apertione, ut descenderet, cum sit ubique: neque ea columba de coelo proprie dicio missa esl, sed in aëre, el ex aërc producta fuit:lamen ul intelhgercni homines, rem illam fuisse divinam, ila apparuit, quasi e summo coelo missa fuisset. Joan. 1. dicil aperiri coelum ob descensum angelorum. Angeli aulcm cum spiritus sini, omnium consensu, per quaelibet corpora penetrare possunt. Aclor. 7. aperitur coelum, ul s. Stephaniis videat Chrislum in dextera Patris. Al neque lum ulla ratio fuit, cur coelum scindi deberet. Nam nul oculis corporis, aul oculis mentis vidit Slephanus Chrislum, coelum autem cum sil perspicuum, aul diaphanum, neutram visionem impedire poterat. Ilaque vocata esl eo loco apertio coeli. non scissio corporis coclclis, sed nova quaedam illustratio, qua facium esl. ul oculis martyr is appareret, quod antea non apparebal: quemadmodum Lucae ull. dicuntur aperti oculi duorum discipulorum, quando Dominum agnoverunt; non quod antea clausos oculos habuerim, sed quia tunc nghoverunt, quem ante cognoscere non potuerant.

Sextum exemplum est de poenis damnatorum; sunt enim in his poenis mulla miracula dillicilio-ra, vel neque difficilia, alque est hoc. de quo agimus. Ac primum quod corpora damnatorum ab igne corporali comburantur, el vere . ac realiter torqueantur, el lamcn non dissolvantur.nnm dolor corporalis ad dissolutionem corporis tendit!. Si esl igilur iu illis poenis verus dolor corporalis, quomodo numquam dissolvitur corpus? si nulla dissolutio, unde dolpr? Itaque ethnici haec ridebant, ul impossibilia, cl lamcn catholici non proplerca voluerunt unquam spirilualiler, vel metaphorice interpretari illa supplicia, cerio persuasi Deum posse facere supra id, quod cogitare possumus,vel intelligere.

Deinde, non minus difficile videtur. ut spiritus teneatur, cl impediatur a corpore,ne Iranseal quocumque vohieril, quam ut corpus non teneatur, nec impediatur a corpore, sed libere Iranseal per solida corpora, ac si nulla cssent!non enim minus convenit naturae spiritali non posse impediri, quam corporali posse impediri. Al divina potentia ailigal spiritus hominum, ct etiam daemonum in gehenna certis locis cl corporibus, quasi carceribus.ul nullo modo egredi valcant!.El quid opus csl in gehennam descendere.ul hoc miraculum videamus? an non polest Unusquisque in seipso id ccr-

nere? Siquidem animus nosier spirilus esi per so existons, cl a corpore indepeudens cl lamen (am mirabili artificio esi inclusus a Deo in corpore mortis hujus, quasi in carccrc, ul non possil inde egredi, nisi prius corporis constitutio dissolvatur.

Denique illud esl supra modum mirabile in poenis damnatorum, ul non solum animae, ae daemones teneantur ab igne corporali. sed etiam affligantur el torqueantur: quod tam difficile est, ul adime nemo invenitis sil. qui rationem hujus rei. in qua alii acquiescerent. reddere potuerit. Nam si ignis incendium non affligit, nisi (ut diximus) dissolvendo continuum: quomodo polcsl intelligi. ul affligat indivisibilem spiritum? Vide de hoc loto argumento Augustinum lib. 21. de Civil. Dei cap. 2. 3. 4. 5. G. el ID. vide cliam epistol. 49- ad Deo gralias, quaesi, fi. ubi Augustinus quosdam reprehendit, qm quaedam miracula chrisliamie religionis credebant, quaedam credere nolebant Id enim rcclissime m Sacramentarios convenit: deberent enim, nul omnia credere, quae ex divinis hieris Ecclesia proponi!. aul omnia negare.

Septimum exemplum sumiltira nullis rebus similibus. Nam non magis convenit corpori quanto occupare locum, quain gravi ponderare, colorato videri, lucido lucere, calide calefacere. Sed polcsl Deus efficere, ul grave non ponderci, ul coloratum non videatur, eliamsi sil in Imuine, el medium sil <linphanum, cl oculi aslanlium sint aperti el intenti: ul lucidum non luceat, cl calidum non calefaciat: cur igilur facere non poleril, ut corpus quantum non occupel locum?

Assumptio perspicua esl in divinis lilcris. Nam Mallh. 14. Cbrislus, el Petrus cum adhuc corpora mortalia haberent, super aquas ambularunt: el Josue 3. aquae Jordanis non modo non descendebant, sed cliam ascendebant, el inslar montis elevabantur. dum transiret populus Dei: el simile miraculum scribitur a s. Hieronymo m vita b. Ilii. i. rioms. Christus item non semel invisibilem se fecit, ita ul a vicinis hominibus non videretur: cmn tamen ibi esset. neque colorem amisisset, neque aliquid inler se, et illos opposuisset Luc. 4. /pse *aulem transiens per medium diorum ibat*-Et Joan. S. abscoitdil se. ne lapidarelur mon autem se abscondit in aliquo angulo, quod m e decebat eum, ncc poterat commode lien, cum esset in media turba, ct omnium oculi in eum coniecti. El Luc. ull. cmn evanuit cx oculis eorum. Ex quibus locis Marcionil. ie probare nitebantur. Chrisli corpus non verum, sed phantasticum fuisse, ut b. Hieronymus refert m episl. ad Pammachinm de erroribus Joonis lierosolymilani. quibus ipse b. Hieronymus respondet: verum fuisse corpus Domini, sed divina virtute se invisibile facere potuisse, qua cliam per januas clausas potuit penetrare. Idem etiam Dumiui corpus post resurrectionem sole isto coelesti lucidius est. ul Paulus testatur Actor. 26, qui et ex ejus aspectu excacc ilus fuil: el lamen saepius apparuit apostolis. et cum cis familiarissime convc-alus 'ine ullo insolito splendore. Potuit ergo id efficere. ul corpus luridum non luceret: et sicut dc corpore suo fecit, ila prorsus de sole isto coelesti fjcetc posset, si vellet. Denique ignem divina

virtute non calefacientem habemus Daniel. 3. el saepe idem legimus in historiis sanctorum. Qm ergo potuit tam nulla aeque difficilia, cur non poterit hoc linum de quo disserimus?

Respondet Pelrus marlyr ad hoc argumentum m lib. conl. Gardinerum objecto 12. ac dicit, non esse similia exempla, quae adducimus: siquidem facile Iliil Deo suspendere gravitatem corporis. ne mergeretur in aquis, et actionem ignis, ne calefaceret: non enim propterea destrui naturam corporis, aul ignis: sed ut corpus sit praesens, et non occupet locum, non posse fieri sine destructione corporis.

At nostrum argumentum, non est nostrum, sd Patrum. qui illam ipsam consequutionem probant, qmnn Pelrus marlyr improbat. Nam Justinus quaesi. 117. ad Orthodoxos. Hieronymus in epistola de erroribus Joannis hierosolyinilani, el incpisl. de obitu Paulae: Augustinus in lib. de Agone Christiano. cap. 24. et Cyrillus lib. 12. in Juan. câp. 53. qui objicientibus haereticis non potuisse Chrisli corpus inlrarc per clausas januas, objecerunt c-xemplum de ambulatione Chrisli. et Petri suptr aquas, el Augustinus lib. 13. de Civitate Dei. cap. 18. el lib. 22. cap. 4. el II. multum laborat, ut respondeat gentilibus, qui putabant, lien nullum modo posse, ut corpora lemma. idest. humana, post resurrectionem supra aërem ascenderent. cuin ipsa graviora sint aere.

Praeterea ratio plane convincit, exempla esse similia. Nam tota ratio cur possil divina potentia lien, ul grave non pondorel, lucidum non luceat. calidum non calefaciat, coloratum non videatur, est. quia causa est prior effectu. el proinde ab eo non pendet, el sine illo esse polcsl. Al eadem ratio valet in magnitudine, quae. est causa, cl occupatione loci, rpiac est effectus. Neque nullum interest. situe causa formalis, an efficiens, quod ad rem praesentem perlinet. Nam etiamsi effectus fui malis a sua propria causa separari nequeat, cl id eo non possil n Deo suppleri, possil aulem effectus efficientium caussarum: lamen causa ipsi quarcuinque. etiam formalis, sine suo effectu c-s potest, cmn nulla causa ab effectu pendeat. Adde, quod gravitas in eodem genere caussae dat corpori gravi ponderare, in quo moles dat quanlo replere: el tamen latetur Pelrus marlyr posse. Delimitcere, ut corpus grave cliam exira regionem suam non ponderci.

Quod aulem videatur destrui naturo corporis (ul dicit Pelrus martyr) si non occupet locum, idem etiam videtur in exemplis allatis. Nam si lapis ingens marmoreus. Deo impediante gravitatis officium, duobus digitis allidit posset. el inslar plumae huc atque illuc jactari, quis non diceret, illud videri marmor. sed non esse? El si ignis ardens. Deo impediante actionis calorem, manibus tractari posset sine, ullo sensu caloris, quis non diceret depictum illum esse, non verum igne? El si nivem candidissimam manibus tractaremus, el lamen videre non possemus, quis non arbitraretur se deludi. Denique si solem in medio coelo conspiceremus nmi lucentem. el nihil lamen interpositum esse videremus, quis non assereret naturam solis

niulalam esse? Si igilur fleri possunl isla omnia bine destructione niffurac , ul Pelrus martyr affirmat, licet ignorantibus miraculum. videatur omnin» destrui natura in ejusmodi suspensione cuusalikihun: cur non idem licri poterit iu magnitudine locum non occupante?

CAPUT VII.

Sulrmiliir *objectiones adversariorum.*

Duo sunl adversariorum argumenta praecipua. Vnum ex Augustino iu cpistol. 57. ad Dardanum , quod eia Calvino, et a Peiro martyre millies repetitur: sic enim Augustinus loquitur: *!Von pohiil oblinere quantitas corporis. quod poluit qualitas; num ila distantibus partibus, quae simul esse non possunl. quoniam sua quaeque spatia locorum tenent.minores minora, el majora majores.* non pohiil esse *in singulis quibusque partibus* lofa, tel lania. *sed amplior est quantitas in amplioribiis partibus, brevior in brevioribus , el in nullu parle lania, quanta per totum.* El infra: *Spatia locorum tolle corporibus, el nusquam erunt. et ipiia nusquam erunt, nec erunt.* El supra jam (fixerai,destrui naturam humanam Chrisli: si nondelur ei cerium spatium, quo more aliarum reran) corporalarum contineatur.

!lespondeo: Augustinus in ea epistola quaedam dicit de corpore Chrisli, quaedam de corporibus gncralim, quae non sunl confundenda. De corpore Chrisli docet, illud non esso ubique diffusum . ila ul forma, cl figura humami caroakid enim esset naturam ejus destruere. Sic enim loquitur initio cpistolae: *Hinc fortasse intelligendum dicis. Paradisum quasi in aliqua coeli parte compositum: aul quia ubique Deus sil. hominem quoque il lum. qui in Deo sil, ubique esse diffusum.* El infra hoc ipsum refellens: Sic *venturus est, inquit. illa angelica voce testante , quemadmodum iris esi in coelum.idest.in eadem carnis forma., atque substantia ; cui profecto immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Secundum hanc furinam non csl putandus ubique diffusus: carendum est enim, ne ila divinitatem astruamus hominis, ut veritatem corporis auferamus, Non est autem consequens, ul quod est in Deo. ila sil ubique ul Deus,* linee ille: ncc aha dicii de corpore Chrisli in particulari.

!lacc aulem directe pugnant cum sententia !biqtiislarum !uthoranorum. qui per unionem hypnoticam, ila Chrisli corpus ubique, diffusum esse volunt, ul nusquam servet figuram, formam, el silum humano corpori convenientem: quod esi (ul Augustinus dicii) destruere naturam humanam Chrisli. At nos fatemur Christi corpus non esse, u- hique dillusimi; at ubicumque csl . habere suam formam, el figuram humanam, ct partium silum ac dispositionem; quamvis haec figura,forma, dispositio partium in coelo conqpicialur, ubi locum

replet, iu sacramento aulem sit quidem, sed non repleat locum, nec videri a nobis possil: quemadmodum cliam,ul supra diximus, non caruii figura , cl forma Christus,cum se non semel invisibilem fecit: neque carne, el ossibus caruii, quando super aquas ambulavit, el per clausas portas miravit.

Jam vero de corpore gencratim duo dicit Augustinus. Primo corpora magnitudinem habentia extensa esse, el habere certum ordinem partium, et proinde non posse fieri ul tanta sil magnitudo unius partis, quanta lolius;vel tanta in parvo corpore, quanta in magno: cujus contrarium videmus non solum in rebus spiritualibus.sed etiam in qualitatibus corporalibus. Nam eadem anima, el iota polcsl esse in parle corporis, el in lolo corpore ; cl similiter in parvo corpore, el im magno; el polcsl licri. ul lanius sil candor, vel calor in parle corporis, quantus in lolo. immo etiam ul major sil candor, vel calor in parvo corpore , quam in magno.

Quae omnia verissima sunl . el nihil pugnant cum sententia noslra de Eucharistia; quia solum requirit Augustinus. ul omne verum corpus sil extensum iu se. non aulem. ut necessario coextendalur loco. Quod si in verbis Augustini primo loco allegatis ab haereticis, fil mentio loci , id lit. quia < posteriori probat Augustinus corpus in se extensum esse ex eo. quod occupai certum spatium luci.sed non inde sequitur non posse extensum esse in se. nisi occupet loemn. Ac per haec explicata manent prima verba Augustini supra citata: .Non *potuit obtinere quantitas etc.*

Secundo Augustinus dicit: Corpora ila esse in loco, ul pendeant a loco, cum cconlrano Deus ila sil in loco, ul non pendeat a loco.sed polius locus pendent a Deo. Sed hoc diclum iulclligendum esi de corporilms. quae sunl infra coelum, cl quatenus nalmaliler exisluul: nam alioqui falsum esset. Siquidem, ul saepe diximus, ullimum coelum non est in spatio, vel loco aliquo, sed est in scipso, el in Deo;el sicul ullimum coelum non eget ullo spatio in quo sil. ila posSCI sine dubio Deus conservare alia corpora sine spatio, tomelsi naturaliter egeant spatio.

Neque mirum, aul durum videri debet diclum Augustioi non esse verum absolute,sed solum cum duabus illis limilationibus: id enim abunde sufficit proposilo ipsius; solum enim docere volebat,Deuui itu esse in loco, ul non pendeat a loco. Ul aulem ostenderet, quid sil esse in loco, cl non pendere a loco, explicuit per contrarium.quod esi nobis notitis. id esi. per exempla corporum, quae ila sunl in loco, ul pendeanta loco: ad hujus aulem exempli veritatem salis csl.si quaedam corpora non possint naturaliter exister®, nisi in loco sini. Alque hinc explicata manent illa alia verba: *Spatia locorum tolle corporibus etc.*

!llera objectio philosophica est: nituntur enim ostendere destrui essentiam quantitatis, si alicubi ponatur, ct lamen non occupet locum. Sic enim (!.alvinus argumentatur lib. 4. Instil, cap. 17. § 29. *Haec est propria corporis veritas, ul spatio contineatur. ut suis dimension Unis constet, ul suam faciem habeat: facessat iqilur stultum illud com-*

mailum, quod in mentes hominum. quam Christum panem affigit. Secundo Petrus martyr in libro contra Garditlerum objecto 71. probat. quaedam esse illam intrinsecam rei, ut licet sint posteriora, tamen separari nequeant ullo modo: *Αἰνῶν facultas intelligendi est posterior ipsa hominis essentia, cum illa qualitas, ista substantia sit, et tamen non potest separari ab homine facultas intelligendi, neque enim homo erit, si ratione careat. Similiter quantitas est posterior corporata substantia. et tamen separari nequeunt, sine interitu substantiae. Sed occupare locum. est quaedam intrinseca proprietas quantitativa: ergo separari non poterit a quantitate, licet posterior sit.* Tertio idem ibidem argumentatur: *A non potest separari quaternarius a modo quaternarii. illa vel esset per modum unitatis; ergo nec poterit linea, aut alia quantitas continua separari a modo suo. illa vel existat non extense, sed indivisibiliter.* Huc pertinet aliorum etiam argumentum, quod sit quartum: *A non potest substantia existere nisi substantialiter; ergo nec quantitas, nisi quantitativa:* et aliud quod sit quintum: *Non potest ullo modo spiritus indivisibilis existere per modum corporis divisibiliter, et extense; ergo nec potest corpus divisibile existere ullo modo per modum spiritus indivisibiliter.* Sextum: *Videtur implicare contradictionem vel corpus trium cubitorum continetur sub dimensionibus frustuli panis unius digiti: nam si illa fiat, erit idem corpus majus et minus: et proinde majus et non majus respectu, ejusdem.* Septimum: *Si corpus Domini suam habet in Eucharistia figuram, et partium distinctionem et ordinem; ergo distant pedes magis quam pedes a capite. At distantia major et minor sine relatione ad locum intelligi nequit: illa enim magis distant inter se, in qua majus intervallum interjectum est.* Octavum. - *De essentia quantitatis esse habere partem extra partem: ergo ubi est una pars, non est alia: non igitur tota quantitas corporis Domini in eadem hostiae particula esse potest.*

Sed haec omnia solvi possunt ex Aristotelis jactis cap. 5. Ad primum igitur Calvinii argumentum, illi spoiliat illud admiscuisse vera falsis. vel aliquid dicere videretur. Nam quod ait ad corporis veritatem requiri, ut suos dimensiones, et suam faciem habeat, verum est: neque nos dicimus. Christi corpus in Eucharistia dimensionibus, aut facie carere. Quod vero addit, requiri etiam, ut spatio continetur, f. d. si in eis, vel supra ostendimus. Et sane si in hac aula, in qua nunc sumus, Deus locum non auferret, nec alium ingredi pateretur. nos omnes relinqueremus dimensiones nostras et facies, et tamen nec spatio contineremur, nec ullus alterius faciem videret.

VI secundum Petri martyris dici posset in primis illa non esse similia, quae ipse vel similia adducit. Nam replere locum est actus quidam, non potentia, at facultas intelligendi est potentia, non actus: et magis absurdum est, rem carere potentia, quam actione. Unde nos qui dicimus quantitatem aliquando divino miraculo non replere locum: tamen simul dicimus, illam ex se aptam esse re-

plere locum, et repleturam, si suae naturae relinquitur.

Deinde etiam respondeo facultatem intelligendi per divinam potentiam tolli posse nec tamen inde sequi, vel homo desinat esse homo, sed tantum, vel desinat exercere, quae hominis sunt, quia instrumentis actionum humanarum careat: quemadmodum infantes, ac moriones homines sunt, quia rationabilem animum possident, licet non minus careant usu intelligendi, quam si facultatem illam penitus non haberent. Quod idem dico de substantia. et quantitate: licet enim naturaliter se jungi nequeant, tamen nullam involvit contradictionem, ut unum sine altero sit.

Ad tertium ejusdem respondeo quaternarium non posse separari a modo quaternarii essentiali, sed posse ab accidentario, id est, non potest fieri, ut quaternarius redigatur ad modum unitatis, illa vel quatuor homines sint unus homo: sed potest fieri, ut redigatur ad locum unitatis, ita vel quatuor homines occupent locum unius hominis. Et eodem modo non potest linea, vel corpus separari a modo suo essentiali, illa vel fiat in se indivisibile, sed potest tamen separari a modo accidentario, illa vel non occupet locum divisibilem.

Ad quartum de substantia. quae non videtur posse existere, nisi substantialiter, respondeo eodem modo, substantiam non posse separari a modo suo essentiali, quod fieret, si inhaereret in subjecto more accidentium: tamen posse separari a modo suo intrinseco, et proprio, sed non essentiali, qui est per se existere. Nam substantia humanitatis Christi, ab isto modo separata est, cum existat in verbo, et non habeat propriam subsistentiam: sic igitur, et quantitas non potest existere nisi quantitativa. quantum ad essentialem modum, quia non potest existere sine extensione, et partium distinctione in se; tamen bene potest existere non quantitativa in ordine ad locum, ut saepe diximus.

Ad quintum de spiritu et corpore, respondeo eodem principio colligi posse, cur non possit spiritus extendi in loco, et possit corpus non extendi. Nam extendi in loco est effectus formalis extensionis in se: ideo enim potest aliquid extendi in loco, quia in se est extensum, non contrario. Potest autem causa formalis ab effectu separari, non contra, effectus a causa; quia causa prior est, effectus posterior. Hinc igitur potest corpus in se extensum non extendi in loco, quia per hoc separari tantum causa ab effectu: non autem potest spiritus in se indivisibilis extendi in loco, quia per hoc poneretur effectus formalis sine causa, et posterior sine priore: quod fieri nequit.

Ad sextum respondeo: Si consideremus dimensiones corporis Christi scorsim. et dimensiones hostiae consecratae, majores multo esse illas, quam istas: tamen si consideremus easdem corporis Domini dimensiones, vel sub specie panis ineffabiliter continentur, non esse majores, nec minores, quia non commensurantur illae istis, sed existunt sine ordine ad locum, eo modo fere, quo anima est in corpore, quae nec minor, nec major corpore dici potest.

Ad septimum respondeo: Distantiam, quae est

inter membra corporis, quatenus in se cōlensimi cōl, non esse distantiam localem, sed alterius cuiusdam generis: dicuntur enim ea distare inter se, quae non sunt immediate conjuncta; et ea magis distare, inter quae plura sunt interjecta, cōl non intervalla, sed membra. Quod perspicue cernitur in corpore humano, quod supra coelum collocatum esse cogitare possemus: in eo siquidem distarent pedes a capite, non per spatium locale, quod ibi nullum cōl, sed per interjectionem pectoris, aliorumque membrorum.

Ad octavum, quod omnium videtur esse difficultimum ob ingenii Immani imbecillitatem, respondeo: Corpus quantum habere partem extra partem, si illud (extra) dicat habitudinem ad subjectum, non autem si dicat habitudinem ad locum. Et similiter cum in argumento colligunt; Ergo ubi est una pars, non est alia; dico recte colligi, si illud (ubi) dicat solum internum partium in subjecto, non autem si dicat solum in loco; cōl hoc modo intelligitur quod ait philosophus in praedicamento quantitatis quondam speciem quantitatis consistere ex partibus habentibus positionem: loquitur enim de positione in toto, sive subjecto, non de positione in loco.

Sed contra solutionem quidam acute insulant; Corpus quantum habet partem extra partem in ordine ad locum seu subjectum, ergo et in ordine ad locum. Probatur consequentia. Nam pars corporis cōlensimiliter parti loci: vel ergo eidem parti loci cōlensimiliter alia pars corporis: vel non; si non, ergo etiam in loco habet corpus illud partem extra partem, et proinde non cōlensimiliter in qualibet parte: si coexistit, ergo etiam inter se partes corporis coexistent. At hoc fieri nequit, cum inter se distent, cōl una sit extra aliam, vel dictum cōl.

Respondeo; Nego primam illam consequentiam, Ergo et in ordine ad locum habet partem extra partem. Ad probationem dico, duas partes corporis, cōlensimiliter eidem parti loci. Cum infertur: Ergo coexistent etiam inter se; dico coexistere etiam inter se in loco, non tamen in subjecto; cujus ratio cōlensimiliter reddita, quia videlicet extensio cōl distinctio partium in subjecto non impeditur, nec impediri potest, cum sit essentialis; extensio et distinctio quoad locum impediri possit, et ipsa imediatur a Deo, cum corpus Domini in sacramento manet. Sed de his salis.

CAPUT VIII.

Ostenditur licum voluisse, cōl fecisse, ut reipsa corpus Domini in Eucharistia praesens adesset.

Demonstravimus hactenus non esse impossibile Deo corpus Domini in Eucharistiae sacramento vere ac recte constitui: sequitur videamus, an voluerit id facere. Et Sacramentalii quidem uno ore Deum noluisse dicunt, quidquid tandem de potentia sit: id vero nun aliter probant, nisi quia

non videtur id neque utile, neque decens. At nos habemus omissis Scripturis et Patribus, testimonia credibilia nimis, clad quae nihil omnino responderi possit ab eis, qui christianae fidei nomen dederunt.

Ac primum quidem argumentum sumitur a natura, cōl conditione haeresis. Illa enim tam aperte quadrat in opinione Sacramentaliorum, vel nulla sit in mundo haeresis, si illa non est haeresis. Quod si illa cōl haeresis, contraria erit veritas fidei. proinde veritas a Deo revelata: aliquid illa constabit Deum hoc voluisse, et fecisse.

Conditio primaria haeresis est novitas doctrinae, vel veritatis catholicae antiquitas. Porro novitas his conjecturis convincitur, si nolari possint auctor, locus, tempus. si incipiat cum paucis scolaribus, si cum admiratione, et perturbatione fidelium appareat; et si ei contradicatur, ad iudicium cōl examen adducatur. et tandem a concilio episcoporum, cōl consequenter a populis fidelibus condemnetur. Id enim in omnibus haeresibus gravioribus invenitur, ut in Ariana, Nestoriana, Eutychiana, Pelagiana. cōl similibus.

Jam sententia Sacramentaliorum habet auctorem suum cerium, Berengarium Iurionensem natione, et andegavensem archidiaconum. Id patet ex Paschasio, qui in lib. de verbis Institui, sacramenti, affirmat suo tempore non defuisse aliquos, qui quaestiones moverent de veritate corporis. Donnai in Eucharistia (fuerant enim Joannes Scolus et Bertratus) limen nullum fuisse, qui aperte negaret: *Et ideo, inquit. quamvis ex hoc quidem de ignorantia errent, nemo tamen est adhuc in aperto, qui hoc illa esse contradicat. quod totas orbis credit. et con/itetur.* Hanc ille. Itaque tempore Paschasii adhuc nullus fuerat, qui aperte profiteri ausus esset, non esse vere, cōl recte Christi corpus in Eucharistia. Post Paschasii autem tempora nullus fuit ante Berengarium. qui aperte vel obscure de hac re scripserit; sed ipse primus se doctorum novi dogmatis venditare ausus est. Quare Adelmannus episcopus brixmensis. et Hugo episcopus lingonensis in epistolis ad Berengarium, ad eum scribunt tamquam primum assertorem ejus haeresis, cōl serio monent. ne Ecclesiam perturbet, cōl vel meminerit, quem exitum habuerint Haeresiarum. qui ante cum fuerunt. Denique Guilmundus lib. 3. non procul a line: *Notissimum, inquit. est, hoc tempore, priusquam Berengarius insanisset, huiusmodi vesanias nusquam fuisse.* Itaque auctor notissimus est.

Tempus aequale notum; quippe ab historicis et chronologis, aliisque scriptoribus eorum temporum annotatum. Scribit Sigebertus in Chronico, anno 1051. coepisse Berengarium novo suo dogmate Gallias perturbare; quod idem indicant Lanfrancus, et Guilmundus, et alii. inter quos praecipue legendus cōl Gulielmus bibliothecarius, Malines beriensis lib. 3. de gestis Anglorum, qui illo ipso tempore floruit.

Locus item notissimus; Nam in Gallia coepit suam haeresim praedicare, vel omnes citati auctores scribunt.

Paucitas sectatorum initio describitur a Guil-

i. mdo lib. I. ubi dicit. berengarium coepisse au-
•hri a pauperibus scholaribus quibusdam, quos ille
d. in stipe od se Jlnm-bal: Adminlio el périurba-
in» Ecclesiae, quae csl evidens indicium novitatis,
describitur nh iisdem ancioribus, cl praesertim ab
A iclmannoin cpislofonrnd Berengarium. cl a Laut-
fmco initio libri contra Berengarium. ubi dicit lo.
» i. i. i. fuisse in concilio roma im sub Leone IX. epi-
slnl. Iterengani sc; in qua epistola cum scriplum
p. inetu cl vinum Eucharistiae esse lanliim-
nnido sacramentum . mimes episcopos miratos es-
, >e, quod illa verba adversarentur usitatissimae fi-
de» c. ilholicne Ecclesiae.

liroiqne coiilradiclio, examen, iudicium el, con-
demnatio habentur ibidem. Sic entm scribil Lant-
fraicus: *Tempore s. Leonia papae delata est hae-
resis inn ad aposloUoàm sedem. Qui cum synodo
praesideret, ac resideret secUm non parva inulti-
ludo episcoporum, abbatum , diversique ordinis
a diversis regionibus religiosarumpersnnarum .
jussum csl in omnium audientia recitari, quas
mihi dc corpore el sanguine Domini Hieras trans-
misisti.* El infra: *Intellecto . quod communi de.
Eucharistia fidei adversa sentires . promulgata
est in te damnationis sententia, privans te com-
munionem sanctae Ecclesiae. quam tii privare san-
cta ejus communione satagebas.* Haec ille.

v ideinns igilur omnia signa novitalis in npininne
lb-ieng. irii reperiri: quorum ne unum quidem in
simteniia nostra reperilur. Neque enim baclemis
nilus haereticorum dicere, polnil. quis auclor fuc-
ni nostra». senieniiae; unde cliam Berengarius vo-
tabat c. im sententiam vulgi ul ibidem Lanlfrancus
testatur. Neque tempus, at illocmn. mil paucitatem
prunorum sectatorum, aul admirationem populo-
rum, aul denique ullum publicum iudicium contra
eam proferre unquam potuerunt adversarii.

El sane non esse inventum Papislarum fut ad-
versarii nos vocant) sententiam nostrum do Eucha-
ristia, sed rem antiquissimam . palet evidenier ex
consensu Graecorum. Graeci enim n romanis pon-
lllicibus a longissimo tempore dissidere coeperunt,
et proinde eorum nova dogmata non facile rece-
pissent: cl tamen in hac. re numqnm a Latinis
dissenserunt, neque hoc tempore dissentiunt, ut
cx censura orientalium ad confessionem Lulhera-
norum pilet. Confirmatur hoc totum argumentum
i facilitate senieniiae adversariorum, et dilllrnlla-
le. nostrae sententiae. Nam cum sententia adversa-
riorum sil facillima, el Immanis sensibus accoin-
modula, ficile potuisset occulte irrepere, et a plu-
rimis continuo admitti, ita ul laterent signa illa
n miniis. U sententia nostra, quae difficillima csl,
cl repugnat scnstbus. nc superat rationem, non po-
tuit occulte irrepere nec potuit facile tantae mul-
titudini persuaderi. Cum ergo videamus in senten-
tia nostra nulla apparere signa novitatis, quae ta-
in . n non potuit ullo modo occulte subintrare: et
« unir» inveniamus omnia signa novitatis in senten-
tia . adversariorum, quae tamen facile potuisset oc-
idle insinuari: evidenter sane ostenditur nostram
» ■■ antiquissimam, ct proinde veram: contrariam
vero novam, ct proinde falsam et haeticam.

Uterum argumentum veritatis fidei nostrae, csl

consensus Ecclesiae. Nani habemus consensum
Ecclesiae lotius lalmae. graecae. barbarae. Scribit
enim Pasehasius in lib. de Instil, sacramenti. ubi
explicat verbo Domini: *Iloc esi corpus meum*, nul-
lum omnino fuisse, qui se Christianum diceret, qui
negare auderet carnem Domini vere esse in Euclia-
risiia. Lanlfraicus aulem de suo tempore sic scri-
bit in extremo lib. contra Berengarium: *Inlerroqii
universos, qui lalinae linguae, noslrariinice li-
terarum noliliam perceperunt. interroga Graeco».
Armenios, seu cujuslibet nationis quoscumque
Christianos, uno ore hanc, fidem se testabuntur
habere.* Nostro autem tempore tantus consensusc-
ral in nostro orbe terrarum, antequam Carolsladi-
us, ct Zwinglius apparere coepissent. ulZwioghus
scribat in commentario de vera et falsa religione,
cap. de Eucharistia, se valde occulte initio egisse,
el cum paucis amicis contulisse negotium istud
novi dogmatis proponendi: metuebat enim, neo-
innes offenderet, cum nullum omnino sciret esse
ejus sententiae, quam ipse invehere in Ecclesiam
cogitabat.

Iloc, igitur consensu posito, necessario sequitur,
ul vel nostra sit vera tides de Eucliarislia: vel iini-
quam fuerit Ecclesia in mundo, vel fuerit, sed pe-
rierit. vd manserit in solis Berengariamsivel simul
maneant Ecclesia Dei. cl summum uc publicum sa-
crilegium, suiiirnaque el publica idololatria. Al Ec-
clesiam nuinquam luisse in mundo, pugnat cum
Scripturis, el cmn symbolo, et a nullo unquam vel
baerelicismo id fuit assertum. Ecclesiam fuisse,
sed periissc omnino pugnat cum apertissimis [im-
missionibus Dei. Lucae I. *Regni ejus non erit li-
nis.* Matlh. Hi. *Portae inferi non praevalerunt
adversus eam.* Matlh. ult. *El ecce ego vubiscum
sum usque ad consummationem saeculi.* Mansis-
se in solis Berengarianis dici non polesl, quin tunc,
ante Berengarium non fuisset. Nam saltem per na-
nos ducentos ante Berengarium constat cx testi-
monio Paschasii, ct omnibus historiis, lotam Ec-
clesiam credidisse id, quod nos credimus. Deinde
Bcrenguriani paucissimi fuerunt, el vix alibi, quam
in Gallia, cl brevi tempore ad nihilum redacti. Et
licet post annos circiter 300. a Joanne wiclefo, re-
novata fuerit haeresis Borengariana, tamen extra
Angliam cl Bohemiam pedem non posuit; el in il-
lis etiam locis, ila e. xlincla fuit, ul annis circiter
centum ante Zvvinglium nusquam fuerit. At Eccle-
sia semper vivit, semper conspicua est, nec polesl
(ul ista haeresis fecit) modo interire, modo rena-
sci. nisi falsae sint promissiones supra citatae. De-
nique Ecclesiam esse, el simul in summo error»,
sacrilegio et idololatria versari, nullo modo fieri
potest: nam alioqui nulli haeretici essent extra Ec-
clesiam, et falso Paulus diceret I. Tini. 3. Eccle-
siam esse columnam el firmamentum veritatis.

Videtur Petrol martyr in sua precatone ad De-
um. qua concludit librum suum contra Stephanum
Gardincrum, existimasse Ecclesiam veram esse
posse, ubi haeresis el idololatria regnent: sed ila
adversus cum pugnat illa ipsius precatio, nimi-
rum sil ipsius cliam non id animadvertisse. Sic e-
nim alloquitur Chrislum: Si *desperatu*, inquit, est
plaga, neque veritati tuae in tua Ecclesia am-

pius *fulurus csl publicus, el apertus locus, ad exercendum iudicium qiuimprtmun* reniio.llaec. Ille: qua quidem precatone nullam unquam stulti* nrem legi. Nam si per veritatem intclligil sententiam Zwinglii. quam in loto eo libro asserere conatus est: faleri cogitur apud nos esse veram Ecclesiam Christi.el proinde se esse extra Ecclesiam: nostra enim Ecclesia est. in qua non permittitur locus sententiae Zwinglii. Si vero suum coelum vocat Ecclesiam Christi, tum faleri cogitur.sententiam nostram de. Eucharistia esse veritatem Dei: nam sententia nostra est. cui non datur locus in <0>tu Zwinglitmorum.Quare quocumque se vertat, Mio.sc gladio ferit: ul omittam, nimiam esse stupiditatem. dicere in Ecclesia Dei non dari locum veritati Hei. Ibi enim erit veritas Dei. si in Ecclesia Dei non est? Sed justo iudicio Dei. qui Ecclesiam Ilei perdidit, jam nec qualis illa sit. videro possunt.

Tertium argumcnlum sumi polesl a diligentia, quam Ecclesia adhibuit in praesenti controversia examinanda, et a constantia in veritate relinenda. Si enim Ecclesia quaestionem discutere noluisse, aut leviter discussisset: possent haeretici aliquem colorem Obtendere, cum dicunt Ecclesiam in errore versari. Al nulla unquam quaestio saepius, ac diligentius examinata csl.

Primum discussa fuit in concilio roimmo sub Leone IX. et damnata haeresis Berengarii. Secundo in vcrccllensi. eodem Leone praesente ac praesidente, eadem quaestio discussa el eodem modo explicata: quo etiam Berengarius vocatus est, el cum accedere noluisse, cum ejus confoederatis, qui se Berengarii legatos nominabant, disputatum est. Tertio mortuo sancto Leone iterum in concilio furonensi praesidentibus legatis Victoris papae, qt.i Leoni successerat, cum ipso Bercngario acerrime disputatum, coquo convicto el haeresim abjurante. eadem fides confirmata est. Quarto cum Bcrengafius ad vomitum rediisscl. iterum Romae in generali concilio Nicolao II. praesidente, el Berengario praesente. eadem quaestio proposita el discussa diligentissime fuii.el tum secundo Berenguriis abjuravit, el librum ipse suum coram o-innilms cremavit. Atque horum quatuor conciliorum meminit Lanlfrancus in libro contra Berengarium, qui omnibus interfuit. Quinio cum Bcrenganus iterum secunda abjurationn contempta, ad suam haeresim rediisset.coactum est quintum concilium Hornae a Gregorio papa VII. el rursus quaestio discussa diligenter, el haeresis dnmnala luit: ubi etiam Berengarius tertio abjuravit, neque amplius defecit.Hujus concilii non meminerunt Lanlfrancus cl Guitmundus, quia nondum celebratum erat, rum illi scriberenUsqd meminit Thomas vvaldensis torn. 2. de sacramentis, cap. 43. Sexto in concilio amplissimo lotius orbis sub InnocnlioIII. Hornae celebrato, iterum eadem haeresis dnmnala est. Septimo eadem veritas explicata est in concilio generali viennensi. anno Domini 1311. unde <0>tal Clementina unica do reliquiis el veneratione sanctorum. Octavo idem est factum in concilio generali rômano sub Joanne XX111. anno Domini 1113. ul testatur Joannes Coclilanus lib. 1. histo-

riae llussilarum. Nono idipsum actum est- in concilio conslantiensi propter haeresim eandem a Joanne xviclefo renovatam.Decimo in concilio Indention nostris diebus propter Zvvinglianos el C.ilvinistas: ut omittam concilium llorenlinum. et plurima alia, in quibus obiter idem est definitum.

Quae cum ila sint, quis potent sibi persuadere. Deum permissurum fuisse, ul Ecclesia in ha· re erraret? Quid enim facere debuit, ct non fecil?congregavit homines doctos, rem cxcu.-sil. Deum invocavit nique non semel, m-c bis. sed saepius. Qu«d si dubitare possumus an hac in re erraverit Ecclesia,dc omnibus alus definitionibus contra varias haereses dubitare poterimus: imino etiam, an Deus sil. sive an res nostras curet dubitare poterimus·, quid enim curat, si ista non curat?

Huc accedit quod Ecclesia catholica semper in eadem sententia mansit, neque deterrita est ob argumenta varia, el difficilia, quae vel Bercngariani. vel postea AViclcfislac, vel Zwmgliani excogitaverunt: in omnibu' enim citatis conciliis eadem sententia invenitur. Contra voro adversarii, nec ulla concilia episcoporum habuerunt, nec inter se unquam convenerunt.Scribunt enim Guitmundus lib. I.elAlgerus in prologo librorum de corpore el sanguine Domini, slatim in ipso initio Berengariae liaereseos ortas esse sex diversas opiniones, ac sectas, quas ipsi enumerant. Nostro aulem tempore (ul supra diximus) mullo pluies existunt. praesertim si jungamus errores Lulhcranoruin cum erroribus Zwinghanoruin.

Quintum argumentum sumi polesl a patronis sententiae nostrae. Nam sententia nostra nb eo tempore, quo propter Berengarium clarissime explicata est. idesl, ab anno Domini 1051. patronos habuit plurimos viros tam claros vitae sanctitate el miraculis, ul etiam ab haeticis huius temporis sancti habeantur el nominentur. In hoc numero sunt sanctus Anselmus. s. Bernardus, s. .Ililachias. s. Dominicus, s. Franciscus, s. Antonius de Padua, s. Pelrus martyr, s. Thomas, s. Bonaventura. s. Nicolaus lolcnlinas, s. Lndovicus rex. s. Bernanlinus, s. Vmceniius, s. Antoninus, s. Franciscus paulanus. el alii plurcs. Isii vere sancti ct amici Dei fuerunt, el eum Christo nunc in coelis regnant: nam praeter commune Ecclesiae testimonium. omnes miraculis claruerunt.cl aliqui eorum pluribus el certioribus, quam ulli fere veterum, ul Bernardus, cujus miracula prae multitudini' numerari non possunt: ul Vmceniius. in cujus canonizatione dicuntur certis testibus probata plusquam octingenta miracula; ul Franciscus. cujus etiam prope innumerabilia, et maxima narramur a s. Bonaventura. Sunt aulem haec miracula certiora. quam veterum.sanctorum, quia Ecclesia his posterioribus saeculis non solet referre in numerum sanctorum aliquos, nisi miracula certissimis testibus comprobentur quod olim non liebal. El denique aliquos horum, ul Bcmardum . Franciscum. Dominicum sanctos esse fatentur etiam adversarii. Lullmrus in lib. de capliv. Babylon, cap. de Eucharistia.Tbomam aqilimilem vocat sanctum, el cap. de Baptismo, saucios vocat Bcmardum.Dominicum cl Franciscum. Philippus Mcloncbthon

in apologia Confess, ari. 4. cto. et 27. sanctos vocal Antonium, Bernanlum, Dominicum, Franciscum. El Petrus martyr in comment. 3. cap. 1. ad Corinth, in illud: *Dies enim Domini declarabit*, salvatos affirmat eosdem. Calvinus in Instil, cap. IO. et 17. Bernardum pium scriptorem vocat. Illos aulem in nosira sententia de Eucharistia fuisse tmn cx libris eorum constat, lum ex eo, quod omnes romanis pontificibus adhaeserunt; tum denique quia romana Ecclesia numquam cos in sanctorum catalogum retulisset, si in tanta re ab illa dissensissent.

Adbacc extra controversiam esl, sanctos cl amicos Dei esse non posse, qui vera tide carent; cum sine fide impossibile sil placere Deo, Illehr. 11. cl cum justus ex fide vivat Ilcbr. 10. El denique non esl ullo modo credibile, Dcurn, qui sanctis istis dedit spiritum prophetiae, cl revelavit plurima etiam non necessaria, tamquam amicis, noluisse saltern alicui eorum revelare veritatem hujus rei lam necessariam.

Neque potest dici sanctos istos excusari posse, licet erraverint, quod in re parvi momenli, aul in re nondum explicata cl definita, aul ccrle non pertinaciter, sed simpliciter, cl ex ignorantia lapsi fuerint. Nam in primis res gravissima esl, et in qua vel summa pictas cl religio, vel summa impietas, idololatria et sacrilegium continetur. Deinde res tractata, discussa cl definita jam erat in mullis conciliis, ul diximus, cl inter haereticos jam numerabantur, qui aliter sentiebant. Denique ipsi homines sancti non simpliciter hoc asseruerunt, sed fere omnes contra haereticos propugnarunt, vel libris, vel concionibus, vel eliam disputationibus cum haereticis habilis. Quare necesse esl omnino aul veram esse scnlncliam nostram, aul homines illos haereticos, cl inimicos Dei fuisse: neque adversarii nostri unquam inter se conciliabunt isto duo. viros illos sanctos fuisse et in errore gravissimo versatos, atque ideo idololatrias cl sacrilegos lota vita sua fuisse.

Quintum argumentum sumitur ab auctoribus, cl patronis contrariae sententiae: tales enim fuerunt, ul nullo modo probabile sil, Deum per laies homines Ecclesiam suam corrigere, vel reformare voluisse. Etsi enim Deus eligere solei aliquando homines simplices, ignobiles, imperitos, ut per cos magnalia sua operetur; tamen ipse cos instruit divina sapientia, charitalc, dono miraculorum, cl similibus ornamentis, ul homines caclcri lulo credere possint illos a Deo missos. Tales fucrunt patriarchae, prophetae, apostoli, institutores ordinum religiosorum, el alii similes.

Inspiciamus nunc qualis fuerit Bercngarius, quem parentem suum agnoscit Calvinus, in ultima .idtnoniliono ad Wcslplialum, ubi dicid se non aegre ferre, qilod scnlncliam suam olim in Berengario damnaverit Nicolaus papa in concilio romano. cl Gregorius VU. in concilio Vercellensi, sed contra polius snspccclam sibi futuram fuisse, si romani pontifices illam approbassent.

Iste igilur Bercngarius multis modis insignis fuit. Primo praevisus fuit divinitus. Nam ul scribit Gulielmus bibliolbccarius in lib. 3. dc gestis An-

glorum, s. Fulcrlus episcopus carnotensis In extremis agens, cum inter alios, qui illi moricnli aderant, Bercngariuin tunc adolescentem, el nondum haeresiarcham vidisset, jussit eum expelli, protestatus videre se immanem daemonem prope illum, qui eliam blando anhelitu multos ad eum allicere videbatur. Quae sane visio aperio significavit llerengarium opera diaboli plurimos per novam haeresim seducturum. In quo Bercngarius aequalis Anpò dici potest, nam Ani futuram haeresim s. Anionio Deus praemonstravit, ul in ejus vita testis esl Athanasius. Solei enim Deus gravissima mala ut justissimo judicio suo interdum permittere, ila eliam cx magna sua misericordia praesignificare, ut homines sibi caveant, el minus inde laedantur.

Secundo excellit Bercngarius in perjuriis, et inconstantia. Nam (ul supra diximus) 1er diversis temporibus haeresim abjuravit, ac proinde bis perjurus fuit; ideo enim 1er abjurare coactus esl, quia post primam abjurationem bis perjurus fuit, cum in hicsim relapsus esset: tandem tamen catholicus obiit, ul idem Gulielmus ibidem refert.

Fuil praeterea Bercngarius, ut patet cx I. lib. Guilmundi. qui ejus vitam breviter describit) supra modum superbus cl arrogans, cl cx ipsa superbia occasionem accepit novi dogmatis promulgandi. Nam prima illi controversia cum Lantfranco fuilde rebus ad dialecticam perlinentibus; sed cum ab eo superari, et ab auditoribus quotidie magis ac magis deseri se videret, ignominiam illam non ferens, dialectica omissa ad theologiam se transtulit: et quia malebal (ul ait Guitrnundus) cum aliqua hominum admiratione esse haereticus, quam in oculis Dei occulte catholicus vivere, ca diligentissime sedabatur, quae nova cl inaudita caeleris cssent. Inde ergo initium haeresis.

Accedit adhacc, quod praeter hanc sententiam de Eucharistia, duas alias promulgavit, quas ne ipse quidem Calvinus negarcl hacrescs esse. Docuil enim, ut ibidem Guitrnundus testatur, legitima Matrimonia destrui posse, ac licere omnibus foeminis uti, cl non esse infantes baptizandos; quae duo in Anabaptistis hujus temporis Calvinus cl Lulhcrcs damnant. Quis igilur credat voluisse Deum per hominem ila erroneum, adversariorum eliam judicio: atque adeo manifeste haereticum. Ecclesiam illustrare cl reformare?

De sectatoribus Bercngarii scribit ibidem Guilmundus, homines sceleratos ad cum concurrere solitos, qui lactabantur se magno metu liberatos, cum inlciligercnt Eucharistiam non esse rem lam divinam, ul propter ejus perceptionem a sceleribus el Ilagiliis se conlinere deberent.

Jam dc AViclefo, de Carolsladio, Zwinglio, Calvinio. Petro martyre, el aliis hujus haeresis patronis, nimis longum csset, quales fuerint, explicare. Illud constat, neminem ipsorum ullum unquam miraculum edere, aul signum ullum sui apostolatus ostendere potuisse.

Postremum argumentum sumitur a miraculis, quae in confirmatione hujus veritatis facia sunt. qualia haeretici pro suo errore, neque a Deo, neque a daemone extorquere potuerunt. Nam nec Deus testis mendacii esse potest, nec permisit hactenus liae-

relicis, ulsaltern opera diaboli, si non vera, sal-
icin apparendo miracula facerent. Nulla referuntur
miracula eirea sacramentum Eucharistiae a Joanne
Garetio in lib. dc vera praesentia corporis Do-
mini, et a Tihnanno Bredembachio toto lib. 1. sa-
crarum collationum. Septeni milii videntur ad rem
nostram maxime facere.

Primum est m vita b. Grcgorii a Paulo diacono
scripta, cl in lib. 2. cap. 11. vitae ejusdem Grc-
porii per Joannem diaconum scriptae. Summa hi-
storiae haec esl. cum s. Gregorius Eucharistiam
populo distribueret, venit ad mulierem, quae forte
panem, qui in altari fuerat consecrandus, suis ma-
nibus fecerat. Cum ergo illi s. Gregorius diceret :
*Corpus Domini nostri Jesu Chrisli c.ustodfq̃t ani-
mam luant*: illa disbolo lentante subrisit, cl pon-
tifex manum retraxit, et particulam in altari repo-
suit. Deinde completis solemniis interrogavit mu-
lierem coram populo, cur in lam tremenda actione
rississet. Illa diu mussitans tandem respondit, re-
cognovisse se panem, quem suis inanibus fecerat.
atque inde credere non potuisse corpus Domini
revera esse. Tum s. Gregorius a Deo petiit < I im-
petravit, ul eliam specie externa panis, in carnem
mutaretur, quo facto, lam illam ad lidem reduxit .
quam totum populum confirmavit.

Alterum miraculum cxlal apud Paschasiiiui in
lib. dc corpore Domini cap. 15. ubi relert presby-
terum quondam valde pium cl sanctum, optasse
aliquando videre corporalibus oculis speciem ejus,
quem certa fide credebat sub speciebus panis cl
vini latere: el tandem quod petebat obtinuisse, ac
vidisse Chrisli corpus in forma humana, sed pue-
rili,quod eliam ipse petierat.Ul enim eo loco idem
Pascliasius refert, duplici de caussa Deus haec mi-
racula facere solet, vel ad dubitantes in tide confir-
mandos, vel ad consolandos eos, a quibus arden-
ter amatur.

Tertium esis. Malacbiae, quod referi Bernardus
in ejus vita. Cum enim clericus quidam aliquando
dicere praesumpsisset, in Eucharistia solum esse
sacramentum.non corporis verilalem. S. Malachias
secreto, ac saepe cum convenit el admonuit non
resipiscentem adducit in conventum clericorum .
ibique dala facultate pro suo errore dicendi, cum
illo disseruit, cumque apertissime confutavit. Non-
dum ad mentem redire volentem, coram omni po-
pulo publice arguit, liacrelicumque denuncia. cl
cum aliis episcopis, qui forlc aderant, anathemate
feril. Sed cum adhuc ille furens eliceret, omnes fa-
vere homini, sc aulem solum non accipere perso-
nas, ncc deserere verilalem , s. Malachias dixit:
*Dominus faciat te verilalem faleri, vel ex neces-
sitate*: Cui ille respondit, *Arnen*. Sed ccce dic eo-
dem corripitur gravissimo ac leliali morbo, redii
ad mentem, reconciliatur Ecclesiae, expirai. Pote-
rat ne clarius Deus ostendere a qua parte sil ve-
ritas?

Quartum esl ipsius Bernardi. Nam ul scribitur
in ejus vita lib. 2. cap. 3.Mediolani praesente po-
pulo innumerabili inter sacramentorum celebratio-
nem curavit daemoniacam, cujus sanitas desperata
jam videbatur. Siquidem mullos annos diabolus
eam possederat, cl oculorum, aurium, ac linguae

usum illi eripucrakipsam eliam linguam in morem
promuscidis elephantinae illi extenderat. ul mon-
strum horribile, non mulier videretur. Igitur sa-
cram hostiam patenae. impositam super caput dae-
moniacae tenens, atque in hunc modum loquen- .
diabolum expulit: *Adesi, inique spiritus , judex
tuus, adesi summa potestas:jam resiste, si poles;
adest ille, qui pro nosira salute passurus. Nunc,
inqiil.princ.eps hujus mundi ejicietur foras, lloc
illud Corpus, quod de corpore Virginis sumplum
est. quod in stipite crucis extensum est, quod in
tumulo jacuit, quod de morte surrcxil. quod vi-
dentibus discipulis ascendit in coelum. In hujus
ergo majestatis terribili polestaledibi spiritus ma-
nque praecipio, ut ab hac ancilla ejus egrediens
contingere eam deinceps non praesumas.* Haec
ille. Ubi sicut fides veniatis a Deo exaudiri meruit:
ila prorsus deceptionis, cl erroris auctor dici pos-
set (quod absit) Deus, si falsum csscl quod S. Ber-
nardos dixit. cl tota Ecclesia credit.

Quintum est s. Antonii de Padua, quod insigne
esl, nec tamen a Joanne Garc.tio . vel Tilmanno
Bredembachio annotatum. Describitur in ejus vita
apud Surium, torn. 3. cl a s. Antonino in summa
historiali par. 3. lit. 24. cap. 3. § 2. Disputantes.
Antonio de veritate corporis Domini iu Eucharistia
cum haeretico quodam in partibus Tolosanis (si-
quidem co tempore Albigenses vexabant Ecclesiam
qui cum aliis plurimis hoc eliam errore infecti c-
ranl) petiit haeticus ab Antonio, quem noverat
dono miraculorum praeditum esso . ejusmodi si-
gnum. *Habeo, inquit, jumentum . cui per inte-
grum triduum cibum non dabo. Exacto triduo
adsis lu cum sacramento.cgo adero cum jumen-
to, atque ante illum hordeum effundam : si ju-
mentum hordeo derelicto ad sacramenti venera-
tionem accesserit. credam.* Factum est ul ille vo-
luit. el triduo exactu s. Antonius, turbis fidelium
comitatus, el venerabile sacramentum manu te-
nens, sic ad jumentum loquulus est: *In virtute et
nomine crcaldris tui, quem in manibus. licet in-
dignus, veraciter teneo. tibi dico animal.et prae-
cipio. ul confeslim venias humiliter modo tuo, et
ci reverentiam .cxhibeasnit ex hoc cognoscat hae-
retica pravitas, quod omnis creatura suo subdi-
tur creatori, quem sacerdotalis dignitas jugiter
tractat in altari. Illis verbis prolatis, jumentum
hordei ante se effusi, el famis oblitum ad sanctum
accurrit, el capite inclinato, ac genibus, curvatis,
eo modo quo potuit. Dominum adoravit cl haere-
ticum confutavit.*

Sextum narrat Thomas Waldensis testis ocula-
tus torn. 2. cap. 63. Scribit enim sartorem quon-
dam haeticum publice in Ecclesia s.Pauli londi-
ni in judicio coram nrvhicpiscopo cl aliis praelatis
constitutum. dixisse, digniorem esse araneam cul-
tu ac reverentia, quam Eucharistiam; el continuo
dc alto lecti culmine horribilem araneam directo
filo ad os ejus properasse, ac vix mullorum mani-
bus prohibitam. ne ingrederetur.

Septimum narrat Tilmannus Brdcmbachius lib,
7. sacrarum collationum cap. G0. quod quidem in
illis partibus, ubi contigit, dicit esse notissimum
cl celeberrimum.ac non solum soluta oratione,sed

cliam carmine conscriptum. Ejus haec est sumina. Anno Domini 1561. die 8. aprilis, feria 2. paschae Iribus lions ante meridiem. Noviomagi. quod oppidum est in Geldna, parochus quidam nomine Antonius Worstius. completis missarum solemnibus, venerabile sacramentum ad foeminam aegrotam de more catholico deferebat. Casu accidit, ut tempore eodem ad januam tabernae, juxta quam parochus transeundum cum Iuio juvenes consisterent, Noviomagensis unus, alter Trajectensis, qui ova paschalia in manibus habentes, inter se contendebant, uter celerius ovum degluteret. Interca parochus propinquavit. Trajectepsis blasphemus. cum irrisor tanti mysterii, et ut apparet, haereticus Calvinus, sodali suo dixit, se inulto citius ovum suum devoraturum, quam mulierculam Deasrum illum: et continuo ovum in os injecit. Sed ovum in medio gutture constitit, cum ille suffocari se sentiens, undique circumspiceret, vidit candelam sebecam ex pancte dependentem, eaque arrepta, atque in os injecta, ut ovum detruderet, illa haesit totum saevum in ovo. ut nudum filum, seu stamen candelae miser extraxerit; tum denique concidit, et in Aclbiopuni nigredinem mutato vultu, elisoque gutture exspiravit. Repertum est autem postea ovum instar tuberis in altera parte colli, non in gutture, ut par oral. Illa nimirum Christus, non Deasrum, sed verum Deum se esse demonstravit. Sed de his hinc lenus.

Ad hoc argumentum ex miraculis Petrus martyr breviter respondet in libro contra Gardinerum, objecto 158. esse meras praestigias ista. quae a nobis dicuntur miracula. Id vero probat, quia Irenaeus lib. I. cap. 9. testatur. Marcum heresiarcham, et magum praestigiis quibusdam solitum fuisse in sua Eucharistia efficere. ut in calice erueret appareret.

At quoniam est ista consequentia? Marcus haeresiarcha, cum magus praestigiis cruorem in calice apparere faciebat; ergo b. Gregorius vir sanctissimus. s. Bernardus, s. Antonius, et alii, quos sanctos fuisse cliam haeretici confitentur. non nisi praestigiis miracula circa Eucharistiam fecerunt. Sane si illa liceat argumentari. poterimus cliam hoc modo colligere: Magi Pharaonius per incantationes convertabant virgas in dracones, et aquam in sanguinem; ergo cum Moyses cum similia taceret, per incantationes faciebat: cum breviter omnia miracula Cbrisli, cum apostolorum calumniari possemus.

Dico Secundo: Responsionem Petri martyris utcumque optari posse ad miracula, quae fiunt, cum exterius in Eucharistia appareat caro, vel aliquid ejusmodi; ut nullo modo aptari posse ad ea miracula. quae consistunt in interitu hominum, vel tertium cum septimum a nobis recitatum: illae enim verae mortes fuerunt, non simulatae, ac fictae.

Dico postremo in hoc mysterio maxime locum habere dilemma Augustini lib. 22. de Civitate Dei cap. 5. Nain omnia facta sunt miracula ad hunc mysterium confirmandum, aut non sunt facta. Si facta sunt, credamus igitur. quod tot miraculis confirmatum non sunt facta, hoc ipsum est summum miraculum. quod sine miraculis res tam difficile non credi potuerit a loquacibus philosophis, atque ad-

eo a toto orbe terrarum. Nam sententia adversariorum. quae facillima est. non est mirum, si absque ullis miraculis admittatur: nostram autem sententiam. quae non modo cum sensibus, sed etiam cum ratione pugnare videtur, quis credat tantae multitudini, sine ulla, magnisque miraculis persuaderi potuisse, nisi, ut dixi. hoc ipsum summum miraculum esse dicatur?

CAPUT IX.

Solutio objectio deprompta ab inutilitate realis praesentiae.

Duae sunt. ut supra diximus, objectiones adversariorum. Prima est ejusmodi: Deus nihil frustra facere solet. At frustra poneretur in Eucharistia vera corporis Domini praesentia, cum satis scilicet si eam illic habeamus in signo. Primo, quia finis, ac fructus Eucharistiae est, nutrire animas. Non minus autem nutrit animas Christus in symbolo existens, quam in re ipsa delitescens in pane. Animae enim nutriuntur fide et caritate: fides autem cum caritas tam bene possunt complecti Christum in coelo, quam in Eucharistia. Calvinus lib. 4. Institui. cap. 17. § 32. Fidem, inquit, nos ista, quam enarravimus, corporis participatione non minus tunc, affluenterque pascimus, quam qui ipsum Christum ex cocto detrahunt. Similia habet Petrus martyr lib. contra Gardinerum, objecto 52. cum 60. ubi etiam addit Scripturae testimonium. Nam Joan. 16. Dominus ait apostolis. Expedii vobis, ut ego vadam: Si enim non abiero, Paracletus non remanet ad vos. Non erat igitur utilis apostolis corporalis Christi praesentia, alioqui expedivisset ipsum manere cum eis, non autem ab eis recedere. At non potest esse utilior corporalis Christi praesentia in Eucharistia, quam esse illa eadem cum apostolis manifesta cum visibilis: igitur si illa inutilis oral post certum quoddam tempus, quanto magis ista inutilis erit?

Secundo: Baptismus confert gratiam, regenerat animam, ac proinde vitam spiritualem confert. licet non transmutetur aqua in Christum, vel Spiritum sanctum, sed vera cum sola aqua maneat, ut antea erat: cur ergo imminere poterit Eucharistia conferre gratiam, cum vitam jam acceptam conservare cum augere. etiamsi non mutetur panis in carnem, sed verus et solus panis maneat, ut antea erat?

Tertio: Ista praesentia Christi invisibilis est, immo nullo sensu, ac ne ipsa quidem mente perceptibilis. nisi per Udem. At fides non egebat ista praesentia, ut Christum apprehendere posset: nihil igitur confert praesentia ista Christi in Eucharistia.

Quarto: Qui sola fide in symbolo Christum recipiunt. fructum passionis Domini sine dubio consequuntur: qui Christum reipsa in Eucharistia sine fide percipiunt; nullum fructum consequuntur.

Quinto: Argumentatur Calvinus conira Wesphaluin:/sfa *praesentia realis plus incommodi quam commodi adferl: nam facil, ul corpus Chrisii sil commune piis el impiis. quod certe incommodum esl non level: ! praeterea. brevissimo lempore no bisudcsl, nimirum quamdiu species illa conser-vatur, quod exiguum commodum csl; igilur mu-tilis esl ea praesentia.*

liespondeo; Ista argumenta levissima sunl. Ad primum negari polesl consequentia elantecedens. Consequentia omni illa si quid probat, solum probal. non inisse necessarium absolute, ul in sacramento reipsa corpus Domini poneretur, sed non probal non fuisse utile, vel frustra poni. Id enim omne utile est, cl non frustra lit . per quod nobis aliquid boni confertur, licet illud ipsum alia via conferri potuisset. 1«! voro manifesto, colligitur e\ nullis similibus. Nam eodem modo argumentari possemus in mysterio incarnationis: Poterat Deus sine incarnatione Filii nos liberare: frustra igilur Deus homo factus esl. item poterat Christus homo, per quodeumque opus bonum nobis reconciliatio-nem apud Patrem mereri: frustra igilur labores cl dolores sustinuit. Item poterat una sanguinis gutta nos redimere. quorsum igilur tot ludibria, verbera. vulnera el sanguinis totius eiTusio? liem poteratsine descensu ad inferos sanctos Patres inde eruere. daemones alligare, aliaque ul genus operari solo imperio: quorsum igilur illa descensio? Denique poterant aegroti sola Ode, in Chrislum sanari. sine conl.ictu manuum . vel fimbriae eius: quorsum igitur Dominus manus imponebat? quorsum illi lano studio ad fimbriam accurrebant? Atque id genus infinita exempla possem adferre. Sic. igilur non sequitur frustra corpus Domini reipsa in Eucharistia exhiberi, etiamsi eundem fructum cx solo symbola per fidem recipere possemus.

Deinde nego euudcin fructum recipi cx solo symbolo per lidcm. Nam Primum magis excitatur fides, clmritas, devotio, pielas. reverentia , cum cogitamus reipsa nobiscum uniri Chrislum. quam si solum in coelo eum sedere, credamus.El hoc experimentum ipsum abunde testatur:longe enim nli- tcraftllquatur pii lIdeleserga venerabile sacramentum.quam erga imagines Salvatoris.quae, sunl mera Chrisii symbola. Deinde Christus ipse dum nobis reipsa coniungitur, nulla nobis largitur, quae non largiretur sine istn conjunctione, etiamsi posset. Quemadmodum omnes, quotquot tangebant eum. curabat ab omnibus languoribus, quos ccrle non curassel. nisi eum tetigissent: ul infinitus alios, qui eum non tangebant, non curabat, e.l tamen quis negat potuisse eum sine illo contactu omnes cunirc? Saepe etiam principes, si carceres invisant. mullos liberant.quos alioqui non libérassent, tametsi possent solo imperio omnes liberare sine illa carccris visitatione.

Ad locum ovangelii dantur a Patribus duae expositiones: neutra nobis adversatur. Una esl Augustini tract, Di. in Joan, el Bernardi serm. 3. de ascensione Domini, qui dicunt apostolos allectos dulcissima Chrisii consuetudine amasse illum Im- uiino quodam amore, dum is in terris degereksed oportuisse cos abstrahi, cl qua.si ablactari ab hu-

mana illa consolatione, ul ad amorem spiritualem Cbrisli proveherentur. Quae expositio nostrae sententiae non adversatur, quia praesentia Christi in Eucharistia cum sit invisibilis, non conciliat amorem humanum (nec. enim illum videmus aul audimus. aul cum co versamur, ul apostoli faciebant) sed plane, divinum, e.l spiritualem: quare praesentia ista solum prodesse.non aulem obesse ullo modo potest.

Altera expositio est Graecorum. Cyrilli lib. 10. in Joan. cap. 32. et Theophylacii in cap. 16. Joan, qui dicunt expedivisse, ul Christus recederet, non quia praesentia ejus corporalis unquam possit esse inutilis, sed quia utilior craL apostolis et nobis omnibus, ejus recessus per mortem el ascensionem in coelum, quam conversatio illa in lccris. Deus enim constituerat non mittere Spiritum sanctum. nisi prius sacrificium crucis perageretur, el nisi dispensatio Cbrisli per ejus ascensionem compleretur. Itaque non impediabat adventum Spiritus sancti praesentia corporalis Chrisii. sed impediabat decretum illud Dei. quo statuerat, ul mors, el ascensio Chrisii praecederent.

Ad Secundum argumentum concedo potuisse Deum, per sacramentum Eucharistiae eliam sine reali praesentia corporis Domini conservare el angere in nobis vitam spirilualenv.in Baplismo acquisitam: sed non ideo inutilis esl ea praesentia.Nam eliam potuisset Deus sine symbolis aquae cl panis. idesl. sine sacramentis sensibilibus. Baptismi el Eucharistiae eandem nobis gratiam conferre, (pam por ea symbola confcrUel tamen non dicunt adversarii inutilia esse symbola externa aquae el panis.

Adde, quod non esl eadem ratio Baptismi cl Eucharistiae. Nam Baptismus nihil esl aliud, nisi sacramentum regenerationis: Eucharistia autem non esl solum sacramentum refectionis, seu mutationis, sed praeterea esl memoriale omnium miraculorum. el quasi compendium vitae.passionis el resurrectionis Domini, juxta illud psalm. 110. *liemariam fecit mirabilium suorum misericors, et miserator Dominus, escam dedit timentibus se.* Quare debuit esse res plena miraculo, non culem simplex aliquod symbolum, ul non essel inferior sed superior mannae Judaeorum, quod similiter fuit memoriale mirabilium,quae in deserto Hebraeis i... .

Deinde esl testimonium, ct quasi pignus amoris Chrisii erga sponsam suam Ecclesiam: el ideo sicut amor ille esl infinitus.el potentia ipsius Christi esl infinita, ila debuit hoc pignus supra modum esse mirabile. De qua re multa praecleara extant apud Chrysoslomum homil. 21. in priorem ad Corinth, cl alibi. Tertio esl caussa, el quasi semen resurrectionis corporum nostrorum, idque per contactum: cl conjunctionem corporis gloriosi cum corporibus nostris mortalibus.vel supra ex Irenaeo. Ildario, Cyrillo aliisque Patribus demonstravimus. Denique esl sacrificium religionis Christianae (velint nolint haeretici) et quia sacrificium Christianorum implelivuin esse debuit figurarum veterum, el proinde praestantius sacrificiis omnibus Hebraeorum, non potuit in solo pane el vino constitui , quae sunl longe inferiora vi-

tulis et arietibus. sed necesse fuit ipsum verum
Domini corpus *in* hoc sacrificio contineri, ut co-
modo ventas imagini, et exemplar figurae, et cor-
pus umbrae, quam aptissime responderet.

Ad Tertium nego, corpus Domini in Eucharistia
non percipi, nisi fide. Nam etiamsi in propria spe-
cie, et immediate non allingitur ab ullo sensu. nec
ab ipsa mente, nisi per fidem: lamen in specie a-
licna. et medi. de allingitur oculis, manibus. lingua,
et ipso etiam pectore. Quomodo etiam in cridum
saluberrima pharmaca illa involuta dantur aegrotis
in variis integumentis, ut nullo sensu immediate
percipiantur, et lamen quia ipsa revera ad stoma-
chum penetrant, utilissima sunt.

Ad Quartum concedo, sola licet sine reali prae-
sentia corpus Domini apprehensum prodesse; et
contra solo corpore per realem praesentiam acce-
ptum nihil prodesse: sed nego inde sequi, realem
praesentiam, et corporalem perceptionem inutilem
esse. Nam etiamsi ista sine fide non prosunt: et fi-
des sine istis prodest: magis lamen prodest fides,
cum istis, quam sine istis. Quemadmodum opera
bona sine licet non prosunt; fides autem sine ope-
ribus prodest, cum quis videlicet ab operibus legi-
time impeditur. Et lamen plus prosunt opera bona
cum licet, (quam sola Udes: et b. Mariae nihil pro-
fuisset Christum corpore concipere et parere. nisi
etiam mente per licet et charitatem eundem con-
cepisset: et contra nullum profuisset sola mente
concupere, licet eundem corpore non concepisset.
Et lamen quis dicere auderet, non magis ei profu-
isse mente et corpore clarissimum, quam sola mente
concupere?

Ad Ultimum dico: Nullum incommodum, sed
maximum commodum consequi ex reali praesentia:
nam non laeditur corpus Domini ex eo, quod im-
piis communicatur; et in eo demonstratur summa
Dei claritas. Quamvis aulem brevi tempore inier
nos Dominum habeamus, tamen brevi illo tempo-
re maxima dona nobis largitur; alioqui etiam brevi
tempore Lingebant fimbriam Christi nulli aegroti,
qui lamen ex eo contactu curabantur.

CAPUT X.

Solvitur altera obiectio, quae sumitur ab indignitate rei.

Nulla, eaque postrema haereticorum obiectio
b indignitate rei sumitur. Scribit enim Calvinus
lib. 4. Institut, cap. 17. § 32. absurda oportere
rejicere, quae coelesti Christi maiestate indigna
sunt. Quae autem illa sint absurda, ipse eo loco
uon dicit: si et ab aliis ista fere enumerari solent,
quod oportebit concedere Christum in terram ca-
dere. dentibus alteri, in ventrem, et in secessum
ire. a muribus corrodi, vel etiam devorari, pol-
M ere et lacrescere, denique etiam cremati. Quae
omni. i, et nunc ab haereticis objiciuntur, et olim

a Berengari. inis objiciebantur, ut patet ex Guil-
mundo lib. 2. et ex Algero lib. 2. cap. 1.

Sed respondemus, quod ad similia objecta vete-
res Patres majores nostri responderunt. Neque e-
nim solum hoc mysterium, sed omnia fere alia Ju-
dae. pagani, haeretici tamquam indigna et stulta
irriserunt: de quibus Augustinus in 1-pistol. 49. ad
Deo gratias quaesi. 6. *In ipsum*, inquit. *Christum
non crederemus, si /idos crisliana, cachinum
metueret paganorum.*

Et Primi in apud Judaeos Saducaci ipsi Christo
quaestionem ridiculam proponere ausi sunt contra
resurrectionem, ut ex absurditate, quae inde se-
(piebatur. concluderent, nullam futuram esse cor-
porum resurrectionem. Videtur enim sequi, ut si
mulier aliqua hic habuerit septem viros per mor-
tem sibi invicem succedentes, in altera vita, aut
pro uxore litigent, aut una sit uxor septem virorum
simul. Eodem modo Marcionis lac apud Tertullia-
num in lib. de resurrect, eam. et Origenis lac apud
Hieronymum in epistol. ad Pammachium contra er-
rores Joan, bierosolymil. ut resurrectionem carnis
exploderent, argumenta petebant ab absurdis: quia
si erunt tunc sexus distincti, etiam etiam procreatio,
erunt nutrices et obstetrices; si venter et palatum,
erunt etiam cibi, erunt egestionem, erunt latrinae
etc. Dominus aulem respondit: *Erratis, nescien-
tes Scripturam . et virtutem Dei: in resurrecti-
one enim, neque nubent, neque nubentur*, Mal-
lii. 22. quod idem nos haereticis dicere possumus:
Erratis, ignorantes Scripturam, et virtutem Dei.
Christus enim vere in sacramento existit, sed nullo
modo laedi potest; proinde non cadit in terram,
non teritur, non roditur, non putrescit, non crema-
tur: ista enim in speciebus illis recipiuntur, sed
clarissimum non affligitur, licet conjunctae sint spe-
cies illae cum Christo. Ipsa quoque divinitas non-
ne ubique est praesens, et tamen nec sordescit in
sordibus, nec crematur in flammis, nec putrescit
in putrescentibus rebus.

Dices: Si vere corpus Domini in Eucharistia est.
cadente Eucharistia in terram, non cadit corpus
Domini: ergo separatur in illo casu corpus Domi-
ni ab Eucharistia, et unum manet in terra, alte-
rum in altari, vel in manibus ejus, cui cecidit Eu-
charistia.

Respondeo: Corpus Domini non separatur ab Eu-
charistia, donec species illae integrae manent, et
ideo, si Eucharistia cadat in terram, corpus Domi-
ni in terra etiam, sed non dicetur cecidisse; id enim
proprie cadit quod corpus est, et corporaliter exi-
sit. ne movetur. Quare cadente homine, corpus
cadit, anima non cadit, licet per accidens movea-
tur: sic etiam corpus Domini, quod indivisibiliter
manet in Eucharistia, locum mutat cadente hostia,
sed non proprie cadit.

Secundo: Nulli philosophi, ut praesertim Epi-
curaei, negabant providentiam Dei respectu rerum
carum, quae sunt infra lunam, quod dicerent, in-
dignum Deo, ut ad res lae viles procurandas se
dejiciat. Sed Christiani ex Scripturis didicerunt,
non esse Deo indignum, immo dignissimum, ut
absque ullo suo labore et incommodo erga passe-
res, fenum et res omnes, quamvis minutissimas

benevolentiam suam ostendat. Quod idem nos haeretice dicere possumus, non enim indignum est, sed dignissimum Christo, sine ulla sui laesione illa se nobis praebere, vel summum erga nos amorem ostendat.

Tertio: Qui negabant incarnationem, nulla fere argumenta fortiora sibi videbantur objicere, quam ab indignitate. Hinc Marcionis lac apud Tertullianum in libro de carne Christi, objiciebant indignum esse Deo in ulero foeminae includi, poni in praesepe, et alia id genus. Et Nestorius apud Theodoretum, lib. 1. haeret, fabular, et Evagrium lib. 1. histor. cap. 2. nihil fortius adferebat, quum, indignum esse, si Deus diciatur bimestris vel bicubitus; quae lamen dici posse videntur, si vere infans aliquando fuit Christus, et simul Deus. Porro Judaei et Pagani nihil magis horrebant, et ridebant in Christiana religione, quam indignitatem illam, quod dicerentur Christiani credere in hominem suspensum, vel spem habere in homine inter latrones crucifixo, vel videre eum apud Justinum in dialogo cura Triphone, et Minulium Felicem in Octavio. Sed contempsit Ecclesia illorum irrisiones evidens ab Apostolo, 1. Corinth. 1. mysterium crucis Judaeis quidem scandalum. gentibus autem stultitiam esse, sed ipsis electis, Dei virtutem, et Dei sapientiam. Neque enim ex omnibus Christi passionibus, divinitas laedi ullo modo potuit, vel lamen inde ingens Deo gloria, et summa hominibus utilitas nata est. Idem nos, vel nullo majore ratione Sacramentariis possumus respondere. Nam major indignitas videtur Christum Deum, vel hominem in propria specie, quam in specie panis laedi potuisse. Et praeterea Christus homo in specie panis, nihil omnino patitur: al in specie propria, vere passus est verbera, vulnera, et ipsam mortem, cumque cum summa ignominia in patibulo, atque inter latrones.

Quarto. Ariani. vel oppugnarent Christi divinitatem, semper objiciebant, id requirere honorem Dei Patris, ut ex Hilario colligitur lib. 12. de Trinitate. et in lib. contra Constantium. Novationi quoque (vel Ambrosius referi lib. 1. de Poenitentia. cap. 2.) vel negarent Ecclesiae populum absolvendi peccatores, dicebant, indignum esse, si id hominibus tribuatur, quod est proprium Dei. Sed responderunt Patres, a nullis magis Deum Patrem affici conlumentia, quam ab illis, qui non crederent verbis ejus: *Hic est Filius meus*. Et: Quaecumque *soltetilis super terrain*. Idem vel nos Sacramentariis respondemus; non enim clarius dixit illa Deus, quam Christus dixerit: *Iloc est corpus meum*. Non amat Deus ejusmodi patronos, qui nesciant honorem, et dignitatem ipsius lucrum, nisi verba ejus corrumpant, vel mendacem (quantum in se est) efficiant.

Denique, quia nonnulli vix ferre possunt. Christum quocumque modo posse includi in parva paxide, cadere in terram, comburi, rodi a bestia; ab ipsis ego libenter discerem an non credant Christum infantulum inclusum vere fuisse primum in angustissimo, vel obscuro foeminae ulero, deinde fasciis ac pannis involutum? eundem non modo cadere in terram potuisse, sed etiam humi saepe

jacuisse? eundem infantulum remolo miraculo, et comburi, et a bestia morderi potuisse? Si igitur illa pati potuit in propria specie, vel cum laesione, cur mirum videri debet, si similia in specie aliena, et sine ulla laesione, eidem accidere posse dicamus? Dixi autem in aliena specie, quoniam absolute non concedimus, Christi corpus in Eucharistia posse comburi, vel corrodi. ne in propria specie Christum haec pati posse significare videamur.

CAPUT XI.

De modo existentiae corporis Domini in Eucharistia, sententiae variae referuntur.

Gravissima controversia de reali praesentia Dominici corporis expedita, sequitur alia de ratione vel modo, quo corpus Domini in Eucharistia adesse incipit. Et quidem catholica Ecclesia semper docuit per conversionem substantiae panis vel vini in corpus et sanguinem Domini. quae conversio postmodum transubstantiata appellata est. fieri, ut corpus et sanguis Domini, vere ac realiter in sacramento Eucharistiae praesentia sint. Sed praeter hanc sententiam, quae sola est antiquissima. et verissima, septem omnino exstiterunt errantium opiniones.

Prima Berengarii, et discipulorum ejus fuit. vel ex lib. 1. et 3. Guilmundi colligitur. Illi enim convicii fidelium argumetis. cum defendere non possent, Eucharistiam nihil esse aliud. nisi signum corporis Domini ab isto quidem errore recesserunt, sed ad veritatem non pervenerunt: docuerunt enim verum panem et vinum, simul cum vero corpore et sanguine Domini in Eucharistia consistere. Et licet impanationem Christi rem istam Guilmundus appellet, non tamen aperio declarari, an panis hypostatice a Verbo assumeretur ex illorum sententia an nomimmo illa illos impugnat, ac si solum docuissent. misceri simpliciter Christi corpus panis.

Altera sententia aliorum fuit, qui, vel ibidem Guilmundus ait, panem asserebant parlim mulari: in corpus Domini. parlim non mulari: id quod ea de causa asserebant. quia putabant omnino improbabile, vel verum corpus Domini ab impiis sumetur. Itaque volebant eam panis partem, quae a piis sumenda erat. verti per consecrationem in corpus Domini, eam vero, quae ab impiis oral accipienda, non converti. Cujus sententiae auctores. Guilmundus dicit. Berengarii hostes fuisse. et lamen iisdem fere argumentis ad suum dogma stabiliendum uti consuevisse.

Huc referri possunt duae aliae sententiae isti similes. Nam vel isti docebant, partem integrantem panis converti, et partem non converti: ita Durandus docuit, partem unam essentialem, id est, formam panis converti, partem alteram, id est, materiam non converti. Existimat enim Durandus in 4. dist. 11. quae sit. 3. converti panem in corpus Domini per consecrationem, sed illa. vel forma panis recedente, materia panis maneat informata Christi

anima omnino ac cum modum quo cibus convertitur in carnem nostram per incarnationem.

Alii nutem (ul nullus error deesset) e contrario docuerunt. materiam panis mulari in corpus Christi. sed formam panis substantialem remanere eandem. Ille fert hunc errorem sine nomine auctoris, sanctus Thomas 3. par. quaesi. 75. arti. 6.

Quinta sententia est Bertrami abbatis tiliensis, qui circiter 40. annis Guilfredo posterior fuit. Itupertus igitur docuit, panem Eucharistiae hypostatice assumi a verbo, eo prorsus modo, quo natura humana ab eodem Verbo assumpta est. Id patet ex h. 6. in Joan, ubi exponens illa verba: *Panis qui pro nobis dabo, caro mea est*, dicit Verbum aeternum per incarnationem factum hominem non destruendo, vel mutando. sed assumendo personaliter humanitatem, et eodem modo per consecrationem Eucharistiae, idem Verbum fieri panem non destruendo, vel mutando, sed assumendo personaliter panem. Ibi aperte fatetur, Christum dei, et esse panem facta consecratione, sicut dicitur, et erat homo, per incarnationem. Idem auctor in 2. lib. de divinis officiis, cap. 2. fuse id ipsum docet: ubi declarat. id ipsum panem fieri corpus Christi, non quia vertatur in carnem Domini. sed quia assumatur a Verbo. Ex quo sequitur panem esse corpus Christi, sed corpus non humanum, neque carneum. sed spirituale: et longe diversum ab illo, quod de Virgine sumptum est. Ibidem docet, haec duo corpora posse dici unum, quia unum est suppositum utriusque, sive unus est Christus. qui utrumque assumpsit: et diversis verbis dicit, illa corpora. spirituale et carneum, esse unum, quia idem Christus sursum, id est. in cocto, est in carne, deorsum, id est. in altari, et in pane. Denique in eodem h. 2. cap. 9. nulla similia docet, et addit impios in communione sacra nihil accipere, nisi corpus spirituale: pios autem accipere utrumque corpus. Nam quia idem Dominus sursum est in carne. deorsum in pane, ideo solum in pane sumitur ore corporali, quod est commune piis, et impiis; in carne autem, quae est sursum, non sumitur nisi ore spirituali, quo carent impii.

Hunc errorem notavit, et refutavit Algerus, lib. 1. de sacramentis, cap. 6. ubi dicit, hanc esse novam haeresim et absurdissimam: Algerus enim vixit eodem tempore. quo Rupertus. Siquidem Rupertus vivebat anno 1121. teste Trithemio; Algerus autem vixit, et obiit tempore Pelri cluniacensis, et idem testatur in epistola ad Albionem episcopum Londoniensem: Pelrus autem cluniacensis aequalis sancti Bernardi fuit. qui floruit circa annum 1141. Et nolat ibidem Petrus., Algerum refutasse acerrime modernorum quorundam errorem de corpore Domini.

Illic refelli potest communis quidem error, quo hoc tempore plurimi tenentur do auctore hujus haeresis. Nam in ul testatur Thomas Waldensis. lib. 2. de sacramentis, cap. 47. (et 93. exstabat olim indam liber de divinis officiis sine nomine auctoris, quo Joannes Viclefus mirabiliter triumphabat, contra idololatrias vexabat. nunc Ambrosii. nunc Isidori, nunc Eulgenii nomine eum librum venditans, quod a iherosolymis diu quaesierunt auctorem verum e-

jus libri, et tandem cerioprehenderunt eum auctorem, vixisse tempore sancti Anselmi; et ab ipso Anselmo refutatum: et nescio quibus conjecturis suspicati sunt auctorem illum fuisse Walramum, seu Valerium, ad quem exstant duo opuscula sancti Anselmi, unum de azymo, alterum de diversitate sacramentorum. Hinc Dominicus a Solo. Claudius Sanctius. Gilbertus Alanus. et alii, qui ista de Eucharistia, primum auctorem impanationis faciunt Valerium. Sed nec ille fuit primus. cum praecesserint Berengariani: nec fuit Valerius sed Rupertus tiliensis, ex cuius libris eruenda est ejus sententia, quam sane perperam exponit Dominicus a Solo in 4. dist. 9. quaesi. 2. arti. 2.

Esse autem Rupertum auctorem illorum librorum de officiis divinis, in quibus isti errores continentur, dubitari nullo modo potest. Nam sententiae omnes, quas citabat Viclefus apud Waldensem inveniuntur ad verbum in secundo libro Ruperti de officiis, cap. 9. Initium quoque librorum de officiis apud Waldensem est: *Ea quae per annos circulum*; et id ipsum est initium librorum Ruperti. Denique conveniunt isti errores librorum de officiis divinis cum aliis ejusdem Ruperti in comment. in Exodum, et in Joannem. Unde non sine causa libri isti Ruperti sine honore et titulo jactantur annis ferme 400. nam auctor nostrae primae lucem libere aspexerunt. Neque dubium est. an libri isti de officiis divinis ejusdem Ruperti sint. cujus sunt omnia alia opera. quae eidem adscribuntur: nam in prologo horum librorum de officiis divinis enumerat ipse omnia alia sua opera.

Sexta opinio, seu politis bneresis est cuiusdam Joannis parisiensis, qui (ul refert Thomas Waldensis. torn. 2. de sacramentis, cap. 65.) palam oppugnavit haeresim praecedentem, et aliam excogitavit: docuit enim panem assumi a verbo, sed mediante corpore parole. id est. mediante corpore Christi, ul corpus accipitur pro parte hominis, non ul accipitur pro toto homine. Dixit autem mediante parole hominis, non mediante toto, ne admittere cogere, Deum esse panem. Quomodo enim Aethiops non dicitur albus absolute, quia non est candor in toto ipsius corpore, sed solum in dentibus: ita et Christus absolute Deum non debere dici panem absolute, quia non conjungitur Deo panis, nisi mediante parole humanitatis ejus.

Septima opinio, seu haeresis Lutheranorum est, quae quatuor capitibus continetur. Lutherus in h. de capitulis. Babylonica cap. de Eucharistia, duo dicit. Primum, non esse articulum fidei. utrum panis maneat, vel non maneat cum corpore Domini in Eucharistia, sed utrumque posse defendi sine periculo haeresis. Et in hoc valde distinguunt Lutherani a Calvinistis. Calvinisme enim dicunt. Intransubstantiationem. sceleratam esse haeresim, et rem prorsus impossibilem: Lutherani dicunt, esse possibilem, et non pugnare aperte cum fide. Unde etiam Brunellus in confess. Wirtemberg. cap. de Eucharistia, et Calvinus in 2. parti. Exam. concilii Tridentini. sess. 13. cap. magis reprehendunt catholicos, quod Intransubstantiationem faciant articulum fidei, quam quod eam defendant. Secundo di-

cil, videri sibi probabilius, cl conformius Scripturis, cl hoc cliuin receperunt omnes Lulherani, ul pñnis maneat. Tertio, ftddit veram esse propositionem. Panis csl corpus Chrisii; propior unionem panis cum corpore, sicut est vera, Chrislus homo 1'SlDeus: ubi insinuat impanalioncm Iluperli, vel Jn.ui. parisicnsis: lamen non aperlius id explicat. El Mariions Kcmnilius in 2. par. Exam, ml cap. 4. 'css. 13. concilii Iridenl. discrlis verbis dicil, Lulhenuios non ponere unionem personalem Chrisii cum pane: unde eliam cacleri Lulherani magis adhaerent primo errori ex citatis, quam quinio . vel sexto. Quarto idem Lutherus in serin, de sacrament, coenae Domin.cl in libro *Quod verba Chrisii: Iloc csl corpus vicum, adhuc firmiter stent.* El in libro qui inscribitur: *Confessio Mart. Lulheri, de coena Domini*, explical modum seu rationem . quo corpus Domini cum pane cohjungilnr.ac «licii, corpus Domini per unionem ad Verbum id assecutum esse, ul sil ubicumque esi Verbum, idesl. ubique: quod si ubique csl, eerie eliam in pane coenae Domini erat.

Atque hanc Lulheri senlenliam scquuli sunl poslca Joan. Bromius in apologia pro Confess. Wirtemlicrg. in tractatu dc coena Domini, et in hb.de duabus naturis Christi, el ascensione el sessione a dcvlris.clin libro dc majestate Chrisii hominis. Manillas Illyricus in lib. de ascensione Domini. Jacobus Schiilidelinus in thesibus de majestate Chrisii hominis. Martinos Kcmnilius in libro de duabus Chrisii naturis Joan.wigandiis in libro de commun. idiom. Joan, lilmannus in libro quem vocat Farraginem sententiarum. Denique fero omnes Lulherani, ul apparet cx libro Concordiae nuper edilo.Itaque Lulherani boc lempore maxima ex parte sequunlur quartum hoc dictum Lulheri de Ibiquilalc. Si qui lamen sunt qui ab eo abhorreant, ii sequunlur tria priora, ct proinde primum errorem supra citnlum Berengarianorum: el in lioc miniaro videtur Kcmnilius in Exam. sess. 13. cap.4. ubi dicil fundamentum praesentiae corporis Domini, non esse ubiquilalc: tametsi ibi idem in libro dc duabus noturis salis aperte ubiquilalc m luentur.

CAPUT XII.

Refellitur Skcimh s error Berengarianorum.

Antequam ad senlenliam Ecclesiae confirmandam veniamus,refellendi sunt errores delirantium: idque quam brevissime lien poterii: quod errores illi, excepto primo el postremo, exlincli ac sepulii join sint: postremus aulem. qui est de Ubiquilalc. a nobis alio loco diligenter fuerit confutatus; primus autem iisdem argumentis confutandus sil,quo sententia vera confirmanda.

Igilur Secundus error (Primum enim differe-mus in alium locum) facile rcfulari potest. Primo, quia (ut Guilmundus scribit lib. 3.) fundamentum hujus erroris erat, ne daretur indignis corpus Domini. At hoc fundamentum pugnat cum Apostolo, t.C irinlh. II. *Qui manducat indigne, judicium*

sibi manducat etc. quem locum supra lib. 1. exposuimus, ubi eliam ostendimus consensum Patrum in eandem doctrinam, cl respondimus testimoniis Augustini, quae contra a Calvino adfcrruntur. cl olim ab auctoribus hujus secandi erroris adferebunlur.

Secundo: Cum sacerdos solus communicaturus est, ut saepe accidit, si is forte indignus sit. vel consecrabitur panis, el convertetur in carnem Domini ipso impio sacerdote agente, vel non. Si consecrabitur: ergo impius sumet corpus Domini: si non consecrabitur:ergo pendet consecratio a bonitate. et malitia ministri, quae csl antiqua hacresis Donalistarum. jamduduin explosa a catholica Christi Ecclesia.

Tertio: Si cssel vera ea sententia, numquam sciremus an aliqua hostia sit vere consecrata:nec posset sacerdos, nisi temere, dicere: Corpus Domini Jesu Chrisii: nec liceret ullam hostiam venerari. Nam nemo scit, qui sini juset, qui peccatores: cl secundum hanc sententiam non csl hostia vere consecrata, nisi quam justii accipiunt.

Quarto, oporteret novum cl continuum miraculum Dei in consecratione, cl distributione Eucharistiae adesse, quo fieret, ut sacerdote consecrante, vel nulla pars consecraretur, si omnes communicaturi essent indigni, vel tolum consecraretur, si omnes essent digni: vel parlim consecraretur . el parlim non conseerarelur.si pars communicantium digna esset,pars indigna: cl rursum in dislnhulione opus esset novo miraculo, quo fieret, ul sacerdos non erraret in distributione.licet ignoraret quae sint paries vere consecratae, el qui sint homines vere digni. Al ejusmodi miracula sine ullo fundamento Scripturae, conciliorum. Patrum asserere . mera stultitia est. Sed dc his salis.

CAPUT XIII.

Refellitur error Durandi.

Tertius error eorum, qui volunl solam materiam panis remanere, pugnat in primis expresse cum tridentino concilio sess. 13. cap.L.el canon. 2.ubi legimus, mutationem fieri totius substantiae panis in corpus Domini: el cum concilio conslnnliensi sess. 8. ubi reprobatur secundus error Wn Jefi,qui erat, accidentia non manere sine subjecto. Nam ex sententia Durandi, si materia panis manet, manent eliam accidentia omnia in suo subjecto: subjectum enim accidentium materia est, ex sententia meliorum philosophorum. Immo etiam cum concilio lateranensi pugnare videtur haec Durandi sententia. Neque enim concilium illud transubslantiari dixisset panem in carnem, nisi totam panis substantiam mulari, significare voluisset: illa aulem mulatio . quam Durandus inducit, non lransnhslinliatiu. sed transformatio dici polesl. Itaque sententia Durandi haeretica est, licet ipse non sil dicendus haeticus, cum pñralus fuerit Ecclesiae judicio acquiescere.

Secundo: Befellilur haec sententia. Nam vel in-

formaretur materia panis sola Chrisli anima, vel iota Chrisli humanitate. Utrumque nutem esi aper-tissime falsum. Aon enim ullo' paclo dici polcsl in-formari materiam illam lota Christi humanitalc:ncc enim tingi potest, quomodo materia informetur a materia; materia enim potentiam habet ad furinam, non ad materiam. Sed neque hoc Durandus dicil, qui vult conversionem panis similem esse nutritium. \l nec polcsl dici, materiam panis a sola Chrisli iinimii informari: nam illud compositum ex materia panis ct anima Chrisli. non esset caro, aut ccrle non esset illa caro.quae de Virgine sumpta est. cl m cruce suspensa. Scriptura vero disertis verbis affirmat. Euchnfisliam esse carnem illam.quae cru-cifixa csl. Joannis 6. *Panis quem ego dabo, caro mea esl.quam ego dabo pro mundi vita.* l'A Malth. 26.//OC est corpus meum.quod pro vobis tradetur.

Dicet aliquis pro Durando: Per concomilanliarn cril in sacramento cliam caro illa, quae de Virgine sumpta csl. Sed hoc non sufficit ad Scripturae ve-ritati m: Scriptura enim testatur id.quod ex vi sa-cramenti est in Eucharistia, esse corpus illud,quod pro nobis ad mortem traditum est: debet igilur non per concomilanliarn. sed cx vi sacramenti esse in Eucharistia caro illa Domini,quae de Virgine sumpta csl.

Tertio: Vel materia panis acccdil reliquo corpori Chrisli, ct in eo manet; vel accedit,sed non manet; vel non acccdil. Si accedit el manet, ergo quotidie augetur, cl crescit corpns Domini, cl jam in im-mensam molem excrevit: si acccdil, cl postea re-credit, ergo quotidie crescit el decrescit, quod sa-ne quis ferat? si non acccdil, ergo Iria sunt Chrisli corpora re ipsa distincta; unum de Virgine sum-plum, alterum conflatum cx materia panis el Chri-sli anima; tertium cx materia vim cl forma sangui-nis Domini. Eccc qualia figmenta Patribus omni-bus contraria Durandi temeritas admittere cogitur.

Quarto, si materia manet,el Christi anima infor-matur: ergo dimensiones panis, dimensiones Chri-sti erunt: ergo extense,cl corporaliter corpus Chri-sli in loco erit; ergo vere, el proprie dividi, calc-lien, corrumpi poterit. Dices; Non polcrl, quia gloriosum csl.el incorruptibile. At hoc ipsum pro-bat argumentum, corpus illud non esse gloriosum el incorruptibile.aut ceric corpus gloriosum cl in-corrupibile laedi cl corrumpi posse: experimur enim consecratum panem, qui per Durandum est materia panis, Christi anima informata, dividi, al-terari. corrumpi.

Sed videamus, quid pro se Durandus ndfcral. Ille salis apposite ad persuadendum probat. Pri-mo, sententiam contrariam esse impossibilem. Se-cundo, suam esse possibilem. Terlio, suam re ip-sa esse veram.

Primum hoc paclo probal: *Conversio fieri ne-quii. nisi manente materia.seu subjecto in utro-<]U>' termino conversionis. Hoc enim interest in-ter creationem . annihilalionem cl conversio-nem; quod in creatione fit, quod non erat: in anndulalionc ilesiuii esse id. quod erat: in con-versione transii aliquid dc uno esse ad aliud: oportet igitur, ul remaneat id. quod transit.*

Ile-pondeo: Huc argumentum tolerabile csscl,

si ab ethnico philosopho fieret. Vere enim natura-liter fieri nequit conversio, nisi manente materia: nec enim possunt agentia naturalia materiam ip-sam producere. \t Christiani, qui certa fide tenent Deum ex nihilo fecisse materiam, el eam in nihi-lum posse redigere: mirum profecto csl, sinon credant ab eodem omnipotente Deo posse mulari materiam, cl quodlibet in quodlibct, ex creatis re-bus videlicet: nam in Deum nihil verti polcsl, nec ipse in aliud, siquidem repugnat actui puro omnis putentia passiva. Ad argumentum ergo dico, con-versionem posse fieri lotius in lotmmdislingui au-tem eam ab annihilalione cl creatione, quia per conversionem una cl eadem actione ex uno fila-limi, cum per creationem cx nihilo liat aliquid,per annihilalionem cx aliquo nihil.

Secundum probal Durandus hoc modo: *Christus post resurrectionem vere manducavit*, Luc. ult. *ei proinde vero nutritus est: ergo polcsl rerli in corpus ejus gloriosum panis per modum nu-tritionis.*

Respondeo: Christum post resurrectionem vere comedisse, quia vero palato, verisque dentibus,el lingua verum cibum sumpsit,cl ad stomachum tra-jecit. Sed poluil non inde nutriri, sed cum cibum in aerem convertere; id quod indicare videtur Be-da in comment, cap. ultimi Lucae, ubi ponit hanc similitudinem inter manducationem nostram, qui cx indigentia manducamus, cl illam Christi, quae ex potestate facta est: *Sicut*, inquit, *aliter aquam terra sitiens absorbet, aliter solis radius can-dens: sic cliam aliter nos manducamus, alifer ille manducavit.* Porro terra vere sibi adjungit a-quam, el ea juvatur, el pinguescit: solis autem ra-dius non sibi adjungit aquam, quam absorbet, sed eam in auram cl vapores dissolvit. Posset etiam dici cum Joanne a Luvanio, in lib. de corpore Do-mini, Christum vere nutritum eo cibo post resur-rectionem. sed sine ullo accessione, vel mutatione sua: poluil enim lolum cum cibum vertere in car-nem suam praeexistentem, ita ul nec materia, nec forma panis remaneret. Sed prior solutio facili-or csl.

Tertium probat Durandus cx Damasceno lib. I. de fide, cap. 1L cui possumus addere Gregonum nyssenum in orat, calech. cap. 37. el Theopbyla-clum in cap. fi. Joannis, qui dicunt eo modo mu-tari nunc panem in carnem Chrisli per consecra-tionem, quo mutabatur olim, dum ipse in terris viveret, per nulrilioncm.

Ad Patres illi similitudine nulrilionis utuntur,ul veram cl realcm mutationem ostendunt, non au-lem, ul in omnibus similia esse velint consecrati-onem el nulrilioncm; neque exempla ct similitu-dines id unquam exigunt, ul in omnibus omnino conveniant.

CAPUT XIV.

Refellitur qv utris error.

Jam vero Quartus error dc forma panis, ineptis-simus est, nec alio fundamento nititur, nisi impe-

ritiae. Existimabant enim auctores ejus erroris, panem rem esse more artificiosam, quia manibus, el arte hominum lit, cl proinde formam panis nihil esse, nisi ilguram illam externam, el acciden-
lariani.quam in sacramento remanere videmus. At panis non est res mere artificiosa, nec sola arte humana lien polcsl. ul limit scamna, vestes, aedificiatsed res esi naturalisât actione naturali agentium naturalium ab hominibus applicatorum conficitur. Quemadmodum cliam ranae, scorpiones, apes, calx, vitrum, el alia nonnulla humana arte lieri possunt, quae tamen naturalia sunl, el formam substantialem habent, eo quod ad ea producenda adhibeantur agentia , seu caussae naturales.

Porro formam substantialem panis, quam esse in pane praeter figuram externam, jam oslendimu>. in sacramento Eucharistiae non remanere, facile probari potest.Nam aut cum materia sua maneret, aut sine illa; etsi absque üla. aut informaret materiam corporis Domini, aut sine informatione, el separata a materia omni maneret. Si primum, tunc nulla fieret conversio, el coinciderci haec sententia cum prima. Si Secundum.tunc non panis fieret corpus Domini, sed e contrario corpus bomini fieret panis, el Eucharistia formaliler esset panis, non corpus, el Dorniuus non dixisset accepto pane: *Hoc csl corpus meum*. sed ostenso corpore dixisset, *Hic Csl panis meus*: a forma enim res unaquaeque accipit esse, el nomen. Si TertiumJruslra fleret miraculum hactenus inauditum, ul forma essentialis,el tamen corporalis sine materia maneret. Quorsum eninrslud miraculum? Nam accidentia quidem externa utiliter manent in Eucharistia ad velandum corpus Dominiial ista forma invisibilis sine ulla caussa maneret.

CAPUT XV.

Refellitur error Ruperli.

Quinius error, quem Ruperli esse diximus, refellitur Primo, quia repugnat apertissimis verbis Domini. Dominus enim ail Joan. G. *Panis quemc- /)0 dabo, caro mea csl*. At panis ille assumptus a Verbo, est quidem corpus Christi, sed non cpro Christi; neque enim per assumptionem illam speciem suam mutat: panis nutem corpus csl. caro non est. Rursus Dominas ait Malth. 26. *Hoc csl corpus meum, quod pro vobis Iradelur*. At corpus illud panaceum non fuit pro nobis traditum; corpus igilur datum apostolis a Christo manducandum in ultima cocnn, non fuit panaceum. sed carneum. Vel si contendas corpus panaceum datum discipulis; oportebit etiam faleri corpus panaceum pro nobis fuisse crucifixum, ul facete deducit Ter-
lulhamis lib. 4. contra Marcioncm.

Responderi posset dc corpore panaceo propior unionem hypostaticam praedicari corpus carneum; ac proinde dici potuisse; Hic panis esi corpus illud, quod pro vobis iradelur, el hic panis csl caro mea pro mundi vita; sicut dicimus; Hic homo est Deus, el hic Deus csl homo.

Al non polcsl ita responderi. Nam praedicatio diversarum naturarum propter unionem hypostaticam non valet nisi in iis, quae significantur ul lota quaedam, el Integra supposita. Unde non dicimus, Corpus est anima, vel homo csl anima: neque dicimus. Hic Deus (Christus) esi corpus Chrisli. vel anima Christi, sed tantum, est homo. Eodem igilur modo posita assumptione hypostatica panis a verbo. liceret dicere. Hic panis est Deus, vel est Christus, vel csl homo: non tamen posset dici. Hic panis csl caro Chrisli, vel hic panis est corpus carneum Chrisli: caro enim, seu corpus carneum significantur, ul paries nalurae humanae, non ut integra supposita. Nec potest dici, carnem el corpus Joan. 6. cl Malth. 26. accipi pro supposito.seu pro re totali, saltem per figuram intellectionis, quomodo legimus : *Omnis caro corruperat viam, suam*. Gen. («. cl Verbum caro *facium esi*, Joan. I. Nam pronomina addita in utroque loco cogunt, ul accipiamus carnem cl corpus pro parle,non pro toto. Sic enim Dominus ait: *Panis, quem ego dabo, caro mea csl*: el *Hoc csl corpus meum*, ubi. mea cl nicmn, non permittunt ul dia accipiantur pro toto, seu supposito.

Posset quis rursus pro Ruperlo respondere, corpus Chrisli carneum per concomilanliarn naturalem esse in Eucharistia simul cum corpore Chrisli panaceo. quandoquidem unita sunl illa corpora in eodem supposito: et ideo vere dici potuisse de Eucharistia: *Hoc csl corpus meum, quod pro vobis Iradelur*.

At neque haec responsio solida est. Nam unio hypostatica non trahit segura concomilanliam umus naturae cum altera; alioqui ubicumque est Verbum cum sua. divinitate, ibi cliam esset humanitas Chrisli per naturalem concomilanliam: quod falsum est docent omnes catholici contra Ubiqu-
slas. Adde, quod Ruperlus ipse non admitti', istam concomilanliam: nam lib. 2. de ofiiciis divinis, cap. 2. dicil, eundem Christum sursum, idesl. in coelo esse in carne: deorsum, idesl, in altari,esse in pane.

Secundo posset hic error refutari omnibus ferme testimoniis Patrum, quae supra toto lib. 2. adducta sunl: omnes enim una voce clamant, nobis in Eucharistia dari corpus Chrisli carneum de Virgine sumptum, et in ligno crucis extensum etc.

Tertio ratione refelli potest. Nam nulla omnino caussa reddi potest, cur panem hypostatice Christus assumere voluerit: cur enim hominem assumpserit. lota caussa fuit, ul hominem liberaret.Ideo enim nequi: angelum.neque naturam aliam assumpsit, quia res caelerae aut non egebant liberatione, aut non poterant liberari: solus homo capax, et indigens liberationis erat. Quorsum igitur panem assumeret, qui nulla liberatione egebat.

Adde: Improbabile esse omnino, ul unio.hypostatica Dei cum creatura quotidie fiat, cl quotidie destruat: nihil enim majus, cl mirabilius Deus creaturis donavit, quam suam ipsius personalitatem, cum Verbum caro factum csl. At quis ferat, donum lam singulare quotidie cum pane communicari, el iterum paulo post auferri?

Adde Ultimo: Quod haec opinio fidem nostram

mo c caussa facit odiosam,cl ridiculam infidelibus, et dal ans im cum fundamento blasphemandi. Warn absurda, quae haeretici falso colligunt, cum dicunt, Christum in Eucharistia posse cadere in terram rodi a muribus, Ire m secessum, comburi etc. secundum hanc sententiam verissima essent. Si e-mm panis materialis per unionem hypostaticam est corpus Christi, atque adeo Christus ipse: quomodo negari posset. Cliristum.sive ejus corpus cadere, rudi, putrescere, ire in secessum, cremari, cum panis ille cadit, roditur, putrescit, in secessum abit, crematur?

Sed pro hac sententia adduci posse vidchur quaedam Patrum testimonia. Nam Cyprianus in senn. de coena Domini comparans Eucharistiam cum incarnatione, sic ait: *Sicut in persona Christi humanitas videbatur, cl latebat, divinitas, ita sacramento visibili divina sese infudit essentia.* Hemigius Remensis in cap. 10. prioris ad Corinth. Curo, inquil. *quam Verbum Dei Patris assumpsit in utero virginali in unitate suae personae, cl panis, qui consecratur in Ecclesia.unum corpus sunl. Divinitatis enim plenitudo, quae fuit m illa, replet el istum panem.* Similia habent llaymo in comment, ejusdem locitet Damascenus lib. 4. c. 14. Huc eliam trahi possent testimonia Theodoreti m i. et 2. dialogo; el Gclasii in libro de duabus naturis Christi, qui videntur ila velle panem cl corpus Domini uniri in sacramento, quomodo uniuntur in Christo divinitas el humanitas.

Sed haec omnia facile solvi possunt.Nam Cyprianus. Rcmigius el Damascenus cum dicunt, pani se infundere divinitatem, intelligunl ila se infundere, ul convertat panem in corpus Domini omnipotentia sua, non aulem,ul hypostatice sibi conjungat.Nam Cyprianus dicil ibidem aperte panem mutari, quoad naturam, et sic lien carnem omnipotentia Verbi.Hemigius quoque (quem llaymo secutus esi) dicil esse idem corpus panem consecratum,elcorpus ex Virgine,quin panis in corpus vertitur. Sic eliam Damascenus nullis verbis conversionem panis in carnem docetel probat.Porro Theodoretus el Gclasius comparant Eucharistiam cmn incarnatione propter quandam similitudinem, nor. quod in omnibus paria sinl:simililudo aulem in eo sila csl,quod sicut m Eucharistia sunl species panis,cl eliam esi caro Christi, cl non confunduntur isla. nec permiscuntur: ila in Christo sunl duae naturae inconfusae el impermistae. Quod aulem allinet ad substantiam pauis, mulari illam non negant. Nam etiam ipsi ibidem (ul supra docuimus) aperte meminerunt mutationis terreni panis m rem coelestem, idesl . carnem Christi gloriosam. At Ruperliis contraria via ingreditur, quippe qm in cap. 6. Joannis aper tissime docet, a Christo panem Heri corpus, non mutando vel destruendo panem,sed assumendo ad personum suam,

CAPUT XVI.

Refellitur en or Joannis parisiensis.

Sextus error Joanm* parisiensis iisdem argumenta refellitur, quibus error praecedens Iluperti: el

praeterea Imbel aliud majus incommodum , quod vult panem immediato assumi a corpore Domini. Mulli enim non sine caussa dubitant an possit fieri, ul creatura creaturam hypostatice asstiinal.El praeterea corpus Domini m Christo caret proprii personalitate: quomodo igitur poterit aliis communicare, quod jn se non habet?

Sed nec obtinet iste error, quod cupilpiiiiirutu, ut possit dici yere: *Panis est corpus*, cl nun cogamur admittere , panem esse Deum. Aam adhuc posita illa assumptione panis a Verbo mediante corpore Christi, non est vera propositio. Panis ed *corpus*: siquidem corpus, ul tnc sumitur, est pars quaedam naturae humanae, cl proinde imn potest praedicari, vel de loto, vel de altera pario eoasumpta. Sicut enim non dicimus: Deus Csl corpus Christi, nec divinitas csl corpus Christi.sed salum Deus est homo: ita non posset dici, *panis esi corpus Christi*, vel essentia panis esi corpus Christi; licet in eodem supposito subsisterent. Quomodo eliam non dicimus, Digitus est manus, vel annu itis est digitus; licet digitus mediante munuin corpore subsistat, et annutus mediqnle digito st in manu. El praeterea posita illa assumptione, potent omnino vere dici: *Panis esi Deus cl Densest panis*; quod csl'alterum incommodum, quod Joannes ille vitare cupiebat.Nam licet panis a verbo assumatur mediante solo corpore Christi: tamen quia Verbum indivisibile est, a loto Verbo assumitur, el in loto Verbo subsistit ille panis,perinde plane, ac, si mediante lota humanitate Christi assumere-tur; quare vere dicetur Deus Verbum esse panis. Neo similitudo Aethiopis repugnat: nam si candor, qui est in dentibus Aethiopis, mediantibus dentibus in loto corpore cxislercl. lotus Aethiops diceretur candidus. Vide plura apud Durandum in i. (list. to. quaesi. 1.

CAPUT XVII.

Refellitur error Ubiquistarum.

De errore Ubiquistarum fuse tractavimus in libris de Christo,ad quem locum lectorem remittendum putavimus. Hic aulem contenti erimus firmissime demonstrare, per figmentum Ubiquilalis.non modo non explicari vel confirmari . sed plane obscurari. et everti sacramentum cocnae Domini.

Primo igilur exi biquitate sequitur,Eucharistiam non esse sacramentum. Sacramenta enim novi Testamenti a Christi institutione pendent, et a ritu, el verbis Christi non pendel, si vera esi Ubiquislarum doctrina: non igilur Eucharistia sacramentum Christi esi. Proposito conceditur ab omnibus, et supra a nobis m lib.de sacramentis iu genere probata est, nullo ex adversariis dissentiente. Assumptio aulem est ipsius l.ulheri m lib. quod verbi Domini, Woccsl corpus meum,adhuc lii initer stent. Ibi enim alllriuai ex eo.qiiod Christus scdel ad dexteram Dei, evidenter sequi ul ejus corpus sil in pane, etiamsi illa verba, *Illoc est corpus* meum.

neque a Chrislo dida fuissent. neque scripta essent. El quamquam id Lutherus non diceret, lanienaperle sequeretur ex ejus sententia. Si enim ex uno hypostatica Chrisii corpus est ubique, certe full in pane ante sacramenti institutionem, neque b ea ullo modo pendet praesentia isla Christi in coena.

Dicent fortasse: Sacramentum coenae pendere institutione, el verbis Christi quantum ad symbola panis Calvini, quae non essent symbola, nisi, Domino ml hoc instituta fuissent. Sed hoc. csl infidere in sententiam Sacramentaliorum. ob quam avendam. inventa erat Ubiquitas. Noni sacramenta ficorum efficacia cl veritas integre peidet ab inlililimic el verbis Christi. Si ergo ab institutione el verbis coenae non pendent, nisi symbola illa. rteorum significatio; ergo sacramentum coenae nihil omnino est. nisi symbolum externum significans corpus Christi: et proinde illa verba. *Hoc* isl corpus meum, quibus hoc sacramentum conficitur, exponenda erunt, ul Sacramentalii faciunt, per illa, Illic panis signifient corpus meum, vel est signum corporis mei.

Secundo, ex Ubiquitate sequitur, Christi corpus non posse vere manducari ore corporali, sed solum nrc spirituali per fidem el gratiam, seu energiam clectum, el consequenter non posse manducari, nisi a piis. At haec est ipsissima haeresis Sacramentaliorum, ob quam destruendam Ubiquitas in mundo apparuit. Quod id sequatur, sic oslindo. Quod csl ubique. non potest moveri, nec transue de loco ad locum: ergo licet corpus Christi sil in pane, lamcn non manducatur, cum panis manducatur, quia uun movetur, nec transii cum pane c manu ad os, et ab ore ad stomachum: nam eliam antea crut m ore cl iu stomacho, priusquam panis eo veniret. El explicatur exemplo Dei. Deus ubique est, el quia ubique non movetur cum rebus, in quibus csl, pec per se. nec per accidens: el ideo licet sil in pane, non lamen manducatur cum pane: et licet in aerc, non lamen alirahiliir cum aere intra pectus, neque ejicitur cum respiramus. El confirmatur. Aam si corpus Domini. quin est in pane, cum pane manducatur, ergo quia in terra ralur; el quin csl in ligno, eum ligno comburitur, el quia est in saliva, cmn saliva expulur. Al haec cl similia, falsa esse constat. Quod si Christi corpus re ipsa el ore corporali non snmilur. sequi luraul esse inanem coenam Domini, aut saltem spiritaliter sumi per energiam el per fidem, el Miluma piis. qui habent fidem, cl hoc csl quod volunt Calvinislac.

fclio, etiamsi posset sumi corpus Chrisii ore corporali. cogentur nihilominus fateri, nullum esse frutum coenae Domini, nisi energiam quandam, nldicunt Calvinislac. Nam si Christi corpus est ubique, non egemus coena Domini. ul Christi corpus hebeamus, neque opus csl ad Ecclesiam ire, ani, irarfcsead communionem, aut institutionem anire, sed possumus domi nostrae in pane, el vino, cl m quolibet cibo, immo el m aere quem inspiramus, Christi corpus habere. Quorsum igilur coena Domini? quid illa pobls prodest?

Lutheriis hoc argumentum sibi ipse objecit, in

lib. quod verba Domini flnnilcr sleul: ac respondit, Christi corpus esse ubique, sed non posse ubique capi, sed solum in ea re. quam ipse ad hoc instituit. El ponit exemplum de radiis solaribus. q. i. ti ed undique nos circumdant d impleant. cum in sole consistimus, l. i. neu non possumus ex eis cistam implere, el nobisenm deferre. Sirnilia dicil in serin, de Eucharistia, ubi docet Christi corpus esse ubique, sed non debere quaeri. vel accipi citra verbum ejus: vnrbum aulem non dicil Chrisii corpus debere quaeri, vel accipi, nisi in pane coenae Domini. Aam eliam in laqueo (islis enim exemplis novus propheta mirifice delectatur) est. cl lamcn non debeo collum in laqueum injicere, el longam lilcrum facere: quia verbum Dei hoc non dicil.

Al haec omnia frustra dicuntur. Nam aul vult Lutherus Corpus Domini, quod ubique esi. non n-bique posse uliliter haberi, aul simpliciter non posse ubique haberi. Hoc aulem. quod posleriu* dixi. nulla ratione defendi polest. Nam quod ubique est. impossibile esi non ubique haberi: implicat enim contradictionem ul habeam panem, cl non habeam in illo corpus Domini. si ubique esi corpus Domini. Neque exemplum de radiis solaribus ad rem facil: radii enim illi non sunt ubique. Neque valet quidquam illa ratio de verbo Dei. Nam aul verbum Dei doccl. Chrisii corpus esse ubique ve) non: si non id doccl. ergo temere Lutherani docent l biquilalem: si vero id doccl. ergo non citra verbum, sed plane duce verbo ubique Chrislum habemus, el sumimus. Sed verisimile est l. ulbcrum id intellexisse, quod primo loco posuimas. nimirum. non ubique. sed solum in coena. Christi corpus haberi uliliter. el efficaciter. nam ila exponit Brennius in lib. de duabus naturis. el ascensionem* Christi. Dicil enim corpus Domini esse ubique, personaliter. sed in coena esse eliam definitive, ides., ex definitione, cl decreto Dei: qui modus essendi addit solum efficaciam, nam in coena Domini sumitur efficaciter, el nusquam alibi. Al quid csl l o* aliud, nisi Calvinismum inducere, dum oppugnare conaris? Nam hoc, modo nihil habemus in coena. quod non habemus extra coenam, nisi efficaciam quandam: cl proinde vi coenae non sumi corpus. sed energiam ejus, quae csl Calvini sententia.

Quarto, dogma csl a Lutheranis omnibus receptum. corpus Domini non esse in Eucharistia exim iHuui. idesl. non esse nisi dum sumitur: cl ea de causa non servant species consecratas, neque deferunt ad aegrotos. Al Ubiquitas destruit istud dogma: si enim corpus Domini ubique est, cril eliam ante usum in pane.

Ridicula autem responsio Sinidolini est in libro adversus Albertein Spcrlinginn, ubi dicil: Quod *ajunt Lutherani, corpus Domini non ossein Eucharistia extra usum. non intelligi de praesentia, sed de distributione, quia nimirum non distribuitur extra usum.* Al vel Smidelinus loquitur de quocumque usu in genere, vel de usu coenae Domini, idesl. de ritu illo, quo uthnurin consecratione. el distributione Eucharistiae. Si de quocumque usu. idem esi dicere non distribui exira usum: el non disiribui. nisi cum distribuitur. quod csl certum, sed numquain fuil in controversia. Si de usu,

cl/ ritu coennc Domini,falsum est non distribui corpus Domini extra illum usum. Nam quidquid porrigimus, seu distribuimus in quocumque loco, in eo distribuimus corpus Domini, si corpus Domini ita est ubique, ut tamen distribui possit. Nam (ul supra demonstravi) quod csl ubique, non potest distribui, cum necessario sil immobile.

Quinio, accedat confessio ipsorum Ubiquislarum. qui etsi valde urgeant Ubiquilalem. tamen salis aperle indicant, se coaclos inopia rationum ad eam confugisse. .Vim Urentius in libro qui inscribitur, Illecognilio Brenlii; aperle falclur, non posse Lulheranos eradere quin cogantur admittere consecrationcm Papislarum, nisi ponatur ista 1'biquilas. Itaque videmus. Ubiquilalem non per sc placere. sed solum quia non habent quod dicant. quando ab eis petitur, unde fiat, ul corpus Domini sil in Eucharistia. si rejicitur consecratio.

Illyricus aulem in libro de myslica. sacramcnlali et externa praesentia corporis Domini in coemi, dicil oporlcrc adrnillere Cbrisli praesentiam in Ecclesia, eliam hic in terris secundum humanam naturam, quia alloqui Ecclesia careret. capite, cl cogetetur admittere ejus vicarium, idest. papam. Quare 1'biquilas ista, non ideo placuit Illyrico, quia sit m se valde speciosa, sed quia videtur conferre aliquid conlra papam.

Kcmmtius quoque in 2. parte exam. cap. i. sess. 13, el liher Concordiae in praefal. monent, fundamentum praesentiae corporis Domini in Eucharistia non esse ponendum in Obiquilale, sed in verbis Domini: *Iloc est corpus meum*, el tamen postea cum ad rem venit, quia non possunt reddere ullam rationem illius praesentiae, cum rejecerint consecrationem, ad Ubiquilalem confugiunt, eamque tutius viribus luentur. Sed de his salis.

CAPUT XVIII.

Explicatur sententia Ecclesiae.

Erroribus confutatis, explicanda cl confirmanda rst veritas Ecclesiae igitur sententia csl, rationem proximam, cl propriam cur sit in Eucharistia verum Domini corpus, non esse assumptionem panis ad personam Verbi. neque lbiquilalem. neque simplicem, el quasi localem unionem panis cum corpore. neque mutationem partialem panis in corpus, sed totalem conversionem substantiae panis el vini m corpus el sanguinem Domini. Et quamvis in hoc theologi convenient ob conciliorum, cl Ecclesiae uclorilalem. tamen in modo explicandi nonnihil discrepant. Sequar aulem in hoc mysterio explicando communionem, cl tutiorem viam s. Thomae, ũlque aliorum graviorum theologorum.

Igitur tria sunl observanda. Primum est, ad veram conversionem quatuor conditiones requiri. Prima, ul aliquid desinat esse: non enim est intelligibilc, ni unum convertatur in aliud, nisi id quod c. murlilur dcsinal esse, quod antea cral. Ilinc Au-

gustinus lib. 18. de Civil. Dei, cap. 18. docel, non fuisse veras conversiones illas, quas gentiles jactabant factas a suis magis, vel diis, ul Arcadum in lupos, sociorum Diomedis in aves, sociorum Ulysis in varias bestias. Iphigeniae in cervam, et aliis similes. Nam cum Iphigenia inventa esset alibi viva. post conversionem in cervam, intelligi potuit non eam vere conversam fuisse. sed daemonis arte subito inde abductam, el in ejus locum cervam substitutam.

Si objicias. in conversione uxoris Loth in slalinm salis, nulla pars substantiae illius foeinmae periit, sed lanium translata est annia in alium locum, ct in materia ejus inlrudiicla csl forma salis: cltamen ea verissima conversio fuit, Ilcspondeo: Conversio non requirit ul desinat esse, nisi id, quod convertitur. Quare si id quod convertitur, sil aliquid compositum, satis csl si desinat esso ipsum compositum: etiamsi forte pars aliqua, vel eliam omnes, post dissolutionem compositi maneant. Ita igitur vera conversio fuit uxoris Loth, quia illud compositum, idest, illud corpus carneum, el illud animal rationale, vere desiit esse: quomodo etiam philosophi vere dicunt, converti aquam in aerem, licet materia remaneat: quia quod convertitur est aqua, non materia, el vere post conversionem non remanet aliquid, quod sil aqua, vel quod fuerit aqua. At si id quod convertitur, non solum lu compositum. sed eliam paries ejus, tunc eliam parles debent simpliciter desinere esse; el hoc iit in Eucharistia. Nam ideo concilium trident, dixit, conversionem fieri lotius substantiae panis, idest, tam formae, quam materiae.

Secunda conditio est, ul nliquid succedat in locum ejus, quod desinit csse; alioqui non esset conversio, sed corruptio, vel annihilatio, si terminos illius actionis esset non esse rei. Atque hoc significamus cum dicimus, unum converti in alterum, sive quod fuit unum, nunc esse alterum: indicamus enim his sententiis unum alteri successe.

Hjnc intelligimus inanem, el supervacaneam inisse Cajelani subtilitatem, in comment, s. Thomae 3. par. quaesi. 75. nrlic. 4. ubi concedit quidem nullam pariem substantiae panis remanere posl consecrationem, el tamen docel rcmanc.ro id quod fuit panis, nimirum ul vere dici possit; Quod fail panis, nunc csl corpus Christi. SeB non oral opu> ista speculatione: verc enim dici potest: Quod foil panis, est corpus Christi; licet nihil omnino maneat. quod prius fuerit panis. Nam illae sententiae ex communi modo loquendi, significant solum id quod convertitur, non desinere in nihil, sed in aliquid, quod ei succedit, Iloc enim modo, sine ullo mysterio, dicunt dc naturalibus mutationibus philosophi: Quod fuit lignum, nunc csl ignis, el qtlod fml aqua, nunc csl aer: el lamen nihil manet, quod prius fuerit lignum, vel aqua; materia enim quae manci, numquam fuil lignum, vel aqua.

Tertia conditio csl. ul sit connexio quaedam et dependentia inter desilionem unios, cl successionem alterius, ita ul unum desinat, ul alterum succedat, el vi desilionis fiai successio. Nam si isb

non essent connexa, non esset una actio, quae dicitur et passet conversio, sed essent duae actiones per accidens se concomitantes, quarum una annihilatio. altera creatio diceretur. IT exempli gratia; Si Deus annihilet uxorem Lolli, et deinde ubi illa fuerat, creasset statum salis, nulla esset ibi conversio. At conversio fuit; quia illa ipsa actio, per quam desinit esse uxor Lolli, introduxit in ejus locum statum salis.

Atque hinc intelligi potest, cur panis in Eucharistia revera non annihilatur, licet nihil ejus remaneat post consecrationem, quia nimirum actio per quam panis desinit esse, non terminatur, ad nihil, sed ad aliquid, nimirum ad corpus Domini; annihilatio autem est actio, quae terminatur ad nihil. Id quod etiam cernimus in naturali transmutatione. Nam cum aqua vertitur in aerem, nihil prorsus remanet formae aquae, et tamen ea forma non annihilatur; quia actio, qua illa destruitur, non terminatur ad non esse illius formae, sed ad esse formae aëris: nam ab eodem agente, eadem actione, et iisdem dispositionibus una pellitur, et alia introducitur. immo ideo una pellitur, vel alia introducatur. Quod enim quidam dicunt, non annihilari formam aquae, quia remanet in potentia materiae. inane est. Siquidem in potentia materiae manet quidem forma aquae in universum, sed non illa singularis forma quae tunc corrumpitur; cum generatur aër: illa enim nusquam manet, nisi in potentia Dei objectiva. Sed hoc non impeditur annihilationem. alioqui nihil annihilari posset.

Quarta conditio est. vel tam terminus a quo, quam terminus ad quem, sit vere positivus. In hoc enim distinguitur perfecta conversio, non solum a creatione, et annihilatione, sed etiam a naturalium conversione; nam licet ex uno fiat aliud. vel ex aqua aër, et proinde sit aliquo modo uterque terminus positivus: tamen quia non introducitur forma aeris in materiam aquae, nisi prius ea disposita sit per certas qualitates; inde est quod praecedit privatio formae aeris in materia aquae, ipsam introductionem formae aeris: tunc enim materia dicitur privata, cum habet dispositionem ad formam. Itaque terminus a quo in tali conversione, non tam est aqua, quam privatio aëris. et proinde terminus a quo non est positivus, sed privativus proprie loquendo. At in conversionibus simpliciter naturalibus, qualis fuit uxoris Lolli in statum salis, vel aquae in vinum in Cana Galilaeae, et virgae in draconem tempore Moysis, uterque terminus proprie positivus erat. Von enim Deus disposuit materiam uxoris Lolli, ad formam salis recipiendam, nunc aquae materiam ad formam vini, et virgae ad formam draconis, sed in momento effecit, vel unum desineret in ordine ad alterius successionem: atque ita non fuit facta statua illa, nunc vinum, nunc draco ex materia habente privationem, sed ex materia habente formam contrariam.

Ex quo intelligimus conversionem panis in corpus Domini esse perfectissimam conversionem, et distingui ab omnibus aliis mutationibus, sed similem tamen esse conversionibus supernaturalibus. j. v. m. didis, quam ullis aliis: solum enim in duobus ab his distinguitur. Primo, quod in illis con-

versionibus probabile est materiam primam mansisse sub utroque termino, in hac autem cerium esse non manere. Secundo, quod non illis accidentia, nunc omnia, aut aliqua materia sunt cum forma substantiali, in hac autem omnia accidentia remanent, quae prius erant, sola substantia materia. Haec igitur dicenda sunt de conditionibus, et natura conversionis.

Secundo notandum est. Ad veram conversionem non requiri, vel id. in quod aliquid convertitur, de novo producat, sed salis esse si unum alteri succedat (vel diximus) sive id tunc producat, sive aliunde adducatur, sive alio modo id fiat. Tribus enim modis licet potest conversio. Nam si terminus ad quem non existat, vi conversionis, necessario producat, et inde vocatur a quibusdam ea conversio productiva: qualis fuit conversio aquae in vinum in Cana Galilaeae, et aliae permultae. Si vero terminus ad quem existat, sed non in eo loco. ubi est terminus a quo, tunc vi conversionis adducatur ad eum locum, et inde vocatur ea conversio adductiva. talis fere est conversio cibi in hominem per nutritionem. quod attinet ad introductionem animae: quamvis enim caro, quae fit ex cibo, vere producat, tamen anima non producit, sed tantum per nutritionem fit, vel incipiat esse in ea materia, ubi antea erat forma cibi. Si denique terminus ad quem existat, et in ipso loco eodem, ubi est terminus a quo. vel verbi gratia, si duo corpora aequalia se penetrent, et unum divina virtute totaliter vertatur in aliud. tunc vi conversionis non producat, neque adducatur terminus ad quem, sed solum conservabitur, et inde dicitur ea conversio conservativa: nam cum non possint naturaliter duo corpora simul esse, si Deus unum interimeret, non alterum naturaliter ibi servaret, diceretur unum in alterum converti, ex eo quod unum desineret esse, vel alterum permaneret in esse.

Ex his colligimus conversionem panis in corpus Domini non esse productivam, nec conservativam, sed adductivam. Nam corpus Domini praeexistit ante conversionem, sed non sub speciebus panis: conversio igitur non facit, vel corpus Christi simpliciter esse incipiat, sed vel incipiat esse sub speciebus panis. Porro adductivam vocamus islam conversionem, non quia corpus Christi per hanc, additionem deserat suum locum in coelo, vel quia per motum localem huc de coelo adducatur, sed solum quia per eam fit. vel corpus Christi, quod antea solum erat in coelo, jam etiam sit sub speciebus panis, et non solum sub illis sit per simplicem praesentiam, sive coexistenciam. sed etiam per unionem quandam. qualis erat idem substantia panis, et accidentia panis, excepta, tamen inhaerentia: de qua re plura infra dicemus.

Sed objiciet aliquis. Si per conversionem islam non producat corpus Christi, sed tantum fit praesens; ergo terminus ad quem non est substantia, sed accidens: ergo conversio ista non substantialis. sed accidentalis est.

Respondeo: Etiam terminus ad quem, est substantia. Non enim per conversionem istam fit praesentia (relationes enim non fiunt, sed consequun-

lur) sed lit, ul corpus Chrisli succedat pani: proinde subslanlia in substantiam transit, et substantia substantiae succedit; non enim panis convertitur in praesentiam corporis Domini, sed in ipsum corpus Domini.

Tcrllo notandum esl. Subjectum in quo recipitur actio divina Imjus conversionis, parlim esse panem, parlim corpus Christi. Nam illa actio, ut conversio, in pane recipiur: panis enim esl, qui converlilnr. proinde panis solus mutatur substantialiter. Al illa eadem actio, ut addmliva corporis Chrisli, in ipso Christi corpore, recipitur: illud enim esl, quod adducitur, idest, acquirit esse sub speciebus panjs, quod antea non habebat.

Quod aulcm s. Thomas, el alii dicunt, corpus Chrisli incipere esse in sacramento, non per mutationem sui. sed per mutationem panis in ipsum, rerum csl, sed inlciligi debet de mutatione deperdiliva; non aulcm de omni mutatione. Nam vere corpus Chrisli quod esl in coelo, non inulal, nec substantiam, nec ulla accidentia, nec ipsum eliam Jocum: lamcn acquirit aliquid quod non habebat, nimirum esse sacramentalc, quod sine aliqua mutatione inlciligi nequit. Nam si absque conversione ulla in ipsum, idem corpus Domini in coelo manens, ponerclur a Deo eliam in terra, quod fieri posse nos supra docuimus: inmo el factum esse probavimus cx apparitionibus Domini post ascensionem: certe negari non posset, quin actio Dei. qua illud corpus in terra poneretur, in ipso corpore, tamquam in subjecto reciperetur, et proinde ipsum corpus aliquo modo mutaretur. Eodem igilur modo, cum per conversionem panis, idem corpus iu sacra hostia ponitur, actio illa in corpore Domini recipitur, non quidem ul conversio, sed ul adductio csl. Praeterea corpus Domini per illam conversionem acquirit novam, cl realem relationem praesentiae, ad species panis, et ad altare: requiritur igitur aliquod fundamentum illius relationis. quod sane aliud fingi non potest praeter mutationem aliquam. Denique conversio. quatenus panem destruit, non lam est actio, (pam negatio actionis: Deus enim destruit panem, dum desinit cum conservare. Al per negationem nihil positive cl rcaliter fieri polesl; ergo positio corporis Domini sub illis speciebus, quae csl quid positivum, non lit ab illa conversione, ul ea csl in pane, sed ul csl. cl recipitur in corpore Christi.

Dices; Si panis desini lur per negationem actionis, cl corpus Domini ponitur in Eucharistia per actionem positivam; ergo transubslanlialip non csl una actio, sed continet duo quaedam, nimirum negationem actionis, cl actionem. Hespondeo: Transubslanliallo csl una actio, quia csl quaedam voluntas, seu volilio Dei, qua ipse vult non conservare panem, ul in ejus lucum ponatur corpus Domini.

CAPUT XIX.

Probalur cx verbo Dei transubslanlialio.

Nunc tandem confirmanda esl sententia calholicae Ecclesiae, quae docet, panem converti in cor-

pus Domini, et eam conversionem esse propriari rationem praesentiae corporis Domini in Eucliaristia: ex quo simul confutabitur prima scnlentia Bcrengirionim, quam eliam Lulherani sequuntur de simplici conjunctione panis cum corpore Domini in hoc sacramento.

Primum autem argumentum ducitur ex illis Domini verbis: *Accipite el manducate, hoc est erum corpus meum.* Mattii, 20. Haec enim verba nenss; rio inferunt, aut veram mutationem panis, ul voloni catholici, aut mutationem melaplrmieam. nlvolunt Calvinislae. nullo autem modo sententiam Lulheranormn admillunt: nam Dominus accepit in manibus panem, cumque benedixit el dedit discipolis. el de eo ait: *Hoc est corpus meum.* Itaque panem awpii, panem benedixit, panem dedit. el do pane dixit: *Hoc csl corpus meum.* Vel igitur benedicendo mutavit in corpus reip-a vere el proprie, vel miilnd improprie et figuratae, addendo significationem, quam non habebat; vel nullo modo mutavit. Si mutavit reipsa, vere et proprie; ergo panem mutatum dedit, el de pane mulalo verissimedi\il: *Hoc est corpus meum.* Idesl, quod sub specie panis conlinetur. non esl amplius panis, sed corpus. cl hoc csl quod dicunt catholici. Si vero quis dicat. panem mutnlun esse figurate, lamcn datus erit apostolis panis, qui figurate erit corpus Domini, cl illa verba: *Hoc csl corpus meum,* hunc sensum habebunt. Ille panis esl figura corporis mei. Haec autem esl sententia Sacramentaliorum, quam el nos. el Lulhernni communi consensu rejicimus. Si quis denique dicat nullam fieri mutationem, is cogetur dicere, panem non mulahim datum esse apostolis, el de illo esse dictum: *Hoc est corpus meum,* idesl. Ille panis verus ac triticeus, vere el proprie esl corpus meum. Atqui hoc nullo modo admitti polesl. sive ngamiis de reipsa, sive de propositione: nec enim ullo modo fieri polesl. ul una res non mutetur, el lamcn fiai alia; esset enim ipsa el non esset ipsa. In propositione aulem affirmativa, necesse esl, ul pro eodem supponant subjectum ol praedicatum; alioqui esset falsa praedicatio. Non igilur polesl fieri, ul vera sil propositio. in qua subjectum supponit pro pane, praedicatum aulem pro corpore Christi: pnnis enim el corpus Domini res diversissimae sunl.

Ad hoc argumentum respondit Lulherus in lib. de Babyl. caplivil. cap. de Eucharistia, non oportere Aristotelem judicem facere rerum lam sublimium. Deinde addit. si propter islam regulam philosophicam. nprnlcpnnemtransubslnlinri. opprle. bil eliam pmpter eandem transaccidnnlnri: alioqui dicemus, Hoc album. d hoc rotundum est corpus Chrisli. Denique ponit exemplum. in quo apparet posse praedicari diversum de diverso sine. lnnsubslanlialione: dicimus enim in Christo, Hic homo esl Dcns, elllm Deus esl homo: ct tamen nulla lil transubslanlialio hominis in Deum, vel contra. Ex his ila conclndil: *Tu o sane. si non possum consequi, f/uomodo p i-nis sil corpus Chrisli. captivabo lamcn intellectum meum in obsequium Chrisli. cl verbis ejus simpliciter inhaerens credo /irinitcr, non modo corpus Christi esse in pane, sed. panem esse corpus Chrisli.*

Sed hacv nullo negotio refelluntur. Nam quod

Hoc primum allinet, si Aristoteles in iudicem vocatur in quaestione dialectica, seu philosophica, qualis est haec de natura enunciationis allirmali-A.»e, non deberet Lutherus id tantopere aegre (erre. Sed non hic opus habemus Aristotele, cum sensus communis sulllciot. Nam si liceat affirmare disparatu de disparatis, licebit codent jure alii mare de nihilo aliquid, de aliquo nihil. de luce tenebras, de tenebris lucem, de Christo Belial et de Belial Christum neque Udes nostra ad id nos obligat. ul ea de lndatnus, quae evidenter implicant contradictionem. Adde. quod nusquam Dominus disertis verbis dixit: Ille panis est corpus meum; ut opus sit in ea re ita captivare intellectum, ul non obstante evidentia contradictionis, cogamur credere panem triticeum esse corpus Christi.

Quod vero Lutherus Secundo loco adferat de lras-accidentatione, levissimum est. Non enim admittimus illas propositiones: Hoc album, vel hoc rotundum est corpus Christi: neque cogimur eas admittere, licet lateamur panis accidentia in Eucharistia remanere. Nam illud: *Hoc est corpus vicum*, non significat. Ille panis est corpus meum: pronomen enim. Hoc, 'non supponit pro accidente, sed pro substantia, linque non cogimur dicere, Hoc album est corpus inuicem. sed nec possumus admittere. Nam Hoc album ante consecrationem supponit pro pane; post consecrationem non supponit pro patie, quin panis ibi non est; nec pro corpore Christi. quia corpus Christi non est subjectum illorum accidentium, sed supponit pro quantitate remanente, quae est subjectum accidentium reliquorum. poiro quantitas illa alba et rotunda non est corpus Christi, ul palea.

Vide de ista quaestione. An hoc album sit corpus Christi, miras fraudes NVicleli apud Tliomam Waldensium, lom. 2. cap. 52. Ille enim jubebat uno verbo responderi, an hoc album est rotundum (demonstrata sacra hostia) sit corpus Christi. Si enim concederetur, inferebat: Ergo corpus Christi est album est rotundum etc. Si negaretur. turbantur simplices Ildelci. qui putabant negari veritatem corporis Domini in Eucharistia. Sed respondendum fuit: Hoc album non est corpus Christi, sed est quantitas quaodiu rotundae figurae est albi coloris; tamen sub hoc albo et rotundo, vere est realiter corpus Christi latet.

Denique illud exemplum de incarnatione non est ad rem. Nam in Christo propter unionem hypostaticam verissimae sunt illae propositiones: Hic Deus est homo, est hic homo est Ieus; quia in utroque lain subjectum, quam praedicatum. pro eadem persona supponit. Al in ista propositione, Hic panis est corpus Domini, pro diversis supponunt subjectum. et praedicatum, ul supra (lictum est.

Porro Marlinus Kemnitius in 2. par. Exam. sess. 13. cap. 4. ad idem nostrum argumentum respondere coatiit. Ac primum respondet, panem in Eucharistia mulari, quia ul dicit Irenaeus; ex pane comtrumi Iii Eucharistia, duabus rebus constans, Mia 'terrena, altera coelesti. Atque hoc dicit sufflere, ul rrele et vere dicamus. Panis est corpus Christi; lret panis non convertatur in corpus, sed simul cum illo maneat.

Deinde paulo infra repetitis Lutheri nugis de philosophia Aristotelis, dicit secundum morem Scripturae sanctae illa invicem praedicari. quae divina ordinatione peculiari modo uniuntur. hee in ejusmodi positiones non quadret regula Aristotelis. Ad veritatem autem harum propositionum dicit requirerelanium, ut significetur unio, et praesentia unius rei cum altera.

Exempla vero haec adferat. Primum de Christo, in quo recte dicimus. Hic homo est Deus; tametsi ad regulas praedicabilium non congruat ea propositio. Ubi tamen monet se non ponere unionem personalem inter panem et corpus Christi. sed lanium uti similitudine incarnationis. ul ea usi sunt nonnulli veterum in eadem causa. Secundum exemplum Joan. 20. Dominus in sulci ivit, est dixit: *Accipite Spiritum sanctum*, ubi ipsum corporis Halum, Spiritum sanctum vocavit. ul significaret cum eo flatu dari Spiritum sanctum. Tertium exemplum Mallh. 3. Columba vocatur Spiritus sanctus. cum dicitur Joannes Spiritum vidisse, qui tamen non viderat, nisi columbam. Quartum exemplum dicit esse posse illas visibiles spectes. in quibus angeli, vel Deus olim ostendebantur: nemo enim ausus fuit articulum inde facere, quod species illae fuerint accidentia sine subjecto. Quintum exemplum: Progre dicie arca dicebat Moyses: *E. Tiirgal Dominus*, nec tamen opus fuit transubstantiari lignum. vel aurum arcae. Sextum exemplum in vulgari loquutione. Nam de dolio et vino, dicimus. Hoc est vinum; de marsupio est pecuniis dicimus, Hae sunt pecuniae; de fasciis et infante dicimus. Hic est infans uteri mei. His exemplis jactat Kemnitius gladio Spiritus se feliciter dissolvisse. vel praecidisse telam nostri argumenti.

Sed profecto nos non egemus gladio, ul telam solutionis ejus destruimus: est enim ea telae arnearum simillima, quae levi statu dissipari queat: nam nulla dicit, sed nihil ad rem. Ad illud igitur de mutatione ex pane, communi in Eucharistiam duabus rebus constantem; dico illam mutationem secundum veram Irenaci sententiam (ut nos lib. 2. cap. ũ ostendimus) substantialem mutationem esse panis in carnem Christi manentibus accidentibus, et proinde rem terrenam esse accidentibus panis sensibilia. rem coelestem, carnem Christi gloriosam: est hoc modo vere praedicari corpus Christi de pane Eucharistiae, quia panis ille non est panis communis, id est. triticeus, sed panis coelestis. Al secundum Luthcranos. qui per rem terrenam exponunt panem, per rem coelestem intelhgunt corpus Christi. nulla est ibi vera mutatio panis, sed sola adjunctio corporis Domini ad panem, quae non est salis, ul possit vere dici, Panis est corpus Christi: alioqui etiam vere dicere possemus in homine, Anima est corpus: est in Christo, Humanitas est divinitas; et in ferro ignito (quod est exemplum Lutheri loco supra citato ad illustrandam conjunctionem panis cum corpore Christi in Eucharistia), Ferrum est ignis, vel ignis est ferrum: quoc tamen nemo concederet.

Ad illud quod subjungit Kemnitius de more et usu Scripturae, dico falsum esse in Scripturis ulla 'ales propositiones inveniri quales ipse fingit. Ac

in Primo quidem exemplo bis peccat Kemnitiuſ. Primo , quia dicit illam propositionem, Hic homo est Deus, non esse veram secundum regulas Aristotelis: in quo satis ostendit, se non legisse, vel quod est credibilius, non intellexisse regulas Aristotelis. Posita enim assumptione humanae naturae ad personam Verbi. illa propositio verissima est secundum omne» regulas philosophiae, cum pro eodem »upposito supponant tam *hic homo*, quam *hic Deus*. Nisi forte Kemnitiuſ non agnoscat in Christo veram est hypostasice unionem duarum naturarum ; quod sane insinuat, cum ait ejusmodi propositiones tantum significare unionem est praesentiam unius rei cum altera. Sed si hoc velit, aperle se Nestorianis (avere significat: illi enim volebant inter hominem : est Deum in Christo, esse tantum unionem et praesentiam quondam mutuam.

Secundo: Quia dicit inter panem est corpus Domini non esse personalem unionem; est lamen contendit. illa esse veram istam, Hic panis est corpus Christi , ut est illa. Ille homo est Deus. Nam aut vult non esse etiam personalem unionem inter Deum est hominem in Christo, quod est aperte Nestorianum; aut certe nescit quid loquatur, cum similitudinem ponat, est inierim tollat fundamentum similitudinis. Tota enim ratio cur illa sit vera. Hic homo est Deus, est unitus personalis. Cum igitur haec unitas ponatur in Christo, et non ponatur in sacramento Eucharistiae, nullo modo fieri potest, ut sint aequae verae, illa; Hic homo est Deus, est illa; Hic panis est corpus Christi.

Secundum exemplum non est ad rem. Non enim Dominus dixit, Haec insufflatio est Spiritus sanctus; sed insufflando dixit: *Accipite Spiritum sanctum*: ubi solum ostendit, se signo exteriori repraesentare id . quod interna est invisibili operatione faciebat. Unde illa verba: Accipite *Spiritum sanctum* non faciunt hunc sensum; Accipite hanc insufflationem, quae est Spiritus sanctus . sed hunc; Accipite in hac insufflatione, seu per hanc insufflationem, ut per signum est causam instrumentalem, donum Spiritus sancti.

Tertium exemplum simile est superiori. Nusquam enim expresse legimus, Columba est Spiritus sanctus; sed solum legimus, visum a Joanne Spiritum sanctum descendentem. sicut columbam: nam omnes evangelistae, Matth. cap. 3. Marc. cap. 1. Luc. cap. 3. Joan. cap. 1. addiderunt particulam similitudinis. vel tamquam. vel sicut, vel quasi. Ex quo intelligimus, columbam signum dumtaxat Spiritus sancti fuisse, est Spiritum sanctum in columba, ut in signo visum.

Quartum exemplum, est merum parergum. Nec enim disputamus nunc . an accidentia panis maneat sine subjecto, sed an sit vera propositio in proprio sensu: Hic panis est corpus Christi: nusquam autem inveniet Kemnitiuſ hanc propositionem in tolis Bibitis, corpus ab angelo assumptum est ipse angelus.

Quintum exemplum simile est secundo. Cum enim elevabatur arca. dicebat Moyses: *Exurgat Dominus* non quod arcam appellaret Dominum, sed quia simul cum arca Dominus procedebat cum filius Israel, est viam demonstrabat.

Sextum exemplum indicat sapientiam Kemniti, Nam antea dixerat cum Lulhero, ejusmodi propositiones non convenire cum regulis philosophiae, est esse Scripturarum proprias, est oportere intellectum captivare, si eae credendae sint; nunc autem vult esse adeo vulgares, tritas est faciles. ut in communi sermone quotidie usurpentur. Istud nimirum est sapere. Sed nec in istis vulgaribus exemplis aliquid simile nostrae propositioni invenire potuit. Nam etsi dolium vino plenum, est lansupium plenum pecuniis, est infantem fasciis circumligatum, simpliciter vinum, pecunias est infantem nominamus: tamen nemo diceret , Dolium est vinum, marsupium est pecunia, fascia est infans: ut ipsi vere dici volunt. Panis est corpus Christi.

Sed licet adversarii evidentissime convincantur ex eo. quod volunt illud pronomen, *Hoc*, significare, Hic panis; posset tamen aliquis dicere, in Eucharistia manere quidem panem cum corpore Domini, sed illa verba: *Hoc est corpus meum*, dicta esse solum de corpore Domini. illa ut pronomen, *Hoc*, supponat in confuso pro eo, quod continetur sub speciebus (ut nos supra diximus) est lamen virtute praedicati determinetur ad corpus Domini, et nulla mentio fiat substantiae panis, licet ibi maneat. Nam abstrahentium non est mendacium: est exempla esse possunt illa, quae attulit Kemnitiuſ. Nam de dolio vini, recte dicimus. Hoc est vinum ; cum tamen sint ibi duae substantiae , una vini, altera dolii: est similiter de marsupio est pecuniis dici potest, Hae sunt pecuniae.

Itaque respondeo: Absolute ex verbis Domini colligi transubstantiationem. Nam in propositionibus de re continente, est contenta pronomen, *Hoc*, potest quidem demonstrare alterutrum, id est, tam rem continentem, quam rem contentam: recte enim dicimus de dolio vini. Hoc est dolium, est etiam, Hoc est vinum. Al cum demonstratur res contenta, demonstratur una res tantum, est excluduntur omnes aliae, quae ibi contineri possent, est proinde ex modo communi loquendi falsa est demonstratio . si plura contineantur. Verbi gratia, si quis de dolio, ubi sit vinum est oleum, dicat, Hoc est vinum. fraudator censetur: Illud enim (Hoc est vinum), ex inuendo communi loquendi significat. In hoc dolio nihil est, nisi vinum. Pari ratione . si quis de marsupio pleno parlim auro, parlim argento; dicat: Hoc est aurum; vel de saeco pleno parlim tritico , parlim arena, diceret: Accipe est utere, hoc enim est triticum; deceptor jure haberetur. Eodem igitur modo illa verba: *Hoc est corpus meum*. ex modo communi loquendi, quidquid sit de metaphysicis subtilitatibus, significant sub illis speciebus non fuisse aliud quam corpus Domini; si enim fuisset etiam panis, debuisset Dominus dicere: Hic, id est, in hoc pane, est corpus meum, aut certe , hoc non tantum est panis, sed etiam corpus meum.

Sed dicit aliquis; Totus panis est res continens res naturae corporis Domini; ergo etc. sicut de dolio vini dicimus, Hoc est vinum, licet dolium sit substantia, est sicut de angelo apparente in forma humana, dici posset: Hic est angelus Raphaël, licet illa forma corporalis esset etiam substantia.

Respondeo: In Eucharistia sola accidentia lo-

cutn Imbcnl rci continentis; substantia nulem pa-
ins. mil ibi non csl (ul calholici credunt) aul si ibi
csl, ul volunl Lulherani , csl res contenta simul
cum corpore Chrisli, el proinde falsa csl proposi-
tio; Hoc est corpus . si ibi sini duae subslanliae.
Quod nulem sola accidentia sini res continens ,
iieo palet. quod corpus Chrisli non csl in pane ,
ul in vase, aul in loco, sed csl ul substantia sub ac-
cidentibus. Nam inde csl. quod cx nature rci, po-
sita consecratione, nd motum illorum accidentium
murelur corpus Christi, clad illorum elevationem
elevatur, ad illorum depressionem deprimitur, cl
ad illorum corruptionem desinit ibi esse corpus
Chrisli, quomodo desineret substantia panis, si ibi
luisset. Quod non videmus in exemplis allatis de
uno clangelo, quia illa non manent ul substantiae
sub accidentibus ; sed ul it s in vase, vel in loco :
non enim ad motum corporis assumpti . movetur
angelus necessario, cl ex natura rei , sed posset
non moveri, cl quando movetur, voluntarie move-
tur, immo ipse esi. qui movcl illud corpusiel (pian-
do dissolvitur illud corpus, non necessario ange-
lus desinit esse in eo loco, sed polcsl manere, si
velit.

Adde, quod licel in verbis Domini cssel aliqua
obscuritas, vcl ambiguitas, ea lamen sublata esi,
per mulla concilia catholicae Ecclesiae, el Patrum
consensum,

CAPIT XX.

*Transubstantialio probatur testimoniis
Patrum.*

Jam testimoniis veterum Patrum res eadem csl
demonstranda, id quod necessario faciendum est:
siquidem adversarii jactant, Iraiisubslanlialioncm,
non fuisse cognitam ante annum Domini 1200 id-
csl, usque ad concilium laleraucnse sub Innocen-
lioIII.

Lullierus in lib. de captivil. Babyl. cap. I. non
semelailinnal.Iransubstanlialioncm esse inventum
s. Thomae, et opinionem Thomislarum. cl ibidem
indicat eam opinionem probatam fuisse a papa, in
cap. *firmiter*, quod capul depromptum csl ex con-
cilio l.dcrailcnsi sub Innoccnlio III. ubi l.lutherus
turpiter labilpr in historia : siquidem s. Thomas,
nondum natus erat, cum ederetur cap. *Firmiter*,
el concilium illud celebraretur. Constat enim con-
cilium celebratum anno 1215. Sanclum vero Tho-
maui natum postea anno 1221. Petrus marlyr in li-
bro contra Slephanum Gardinerum objecto 128.
Innocentium III. cum concilio lalcrancnsi facil au-
ctorem primum Iransubstantialionis . lum quoad
nomen , lum etiam quoad reni. Joan.Calvinus lib.
5. Institut, cap. 17. § 15. eodem respexit. cum ait,
tempore s. Bernardi nondum innotuisse orbi Iran-
Mibslanlialionem. Idem quuq; signiical .Mariions
Kemnitius in 2. par. exam. cone, trident, sess. 13.

Btuuuni. Vol III.

cap. 1. ubi dicil, tempore Petri Lombardi nihil ccrli
dc hac re fuisse in Ecclesia.

Igilur ad hoc mendacium refellendum, adducen-
da erunt testimonia Patrum ab apostolorum tem-
pore, usque ad lempora Innocenlii 111. sive ad an-
num Domini 1200. Prima aelate pObl apostolos ab
anno Domini 100. ad 200. fioruernal Justinus el
Irenaeus. Justinus io Apologia 2. prope extrema,
dicil, eum cibum cx quo carnes noslr.ic alunlur .
idesl, panem prece verbi Dei sancti(lentum . esse
carnem Domini. Irenaeus lib. I. cap. 31. *Quomo-
do'*, inquil, *constabit eis cum panem.in quo gra-
tiae aclaesu.nl. esse corpus Demini sui etc.* Uler-
que igilur vull hanc propositionem esse veram.pa-
nis consecratus csl corpus Domini. Atqui haec ve-
ra esse non polcsl, sine mutatione panis iu corpus
Domini: neque enim.panis manens panis,esse po-
lcsl corpus Domini, ul supra ostendimus : igilur
mulatto ill, eo modo panis mulaius, vere esi corpus
Domini.

Ab anno 200. ad 300. floruerunt Tertullianus .
el Cyprianus. Tertullianus lib. 1. in Murcionem :
Acceptum panem, inquil. *corpus suum facil, di-
cendo: Hoc est corpus meum.* Al quomodo poluil
panis fieri corpus . sine sui mulaliom ? Cyprianus
in serm. dc cocna Domini: *Panis isle, quem Do-
minus discipulis porrigebat, non effigie, sed na-
tura mutatus omnipotentia Verbi factus est caro.*
Ilie plane vides, panem mulari quoad naturam seu
substantiam, el lamen effigiem, idesl. accidentia
remanere: el hoc esi, quod vocamus iransubslau-
liationcm.

Ab anno 300. ad 100. floruerunt Cyrillus. hiero-
solymlanus. Ambrosius, Gregorius nyssenus, el
Gaudentius.Cyrillus catechesi l.myslagog. *Aquam*
inquil, *aliquando mutavit in vinum, cl non eri!
dignus, cui credamus, quod vinum in sanguinem
transmutaril?* En realem imitationem.Paulo infra:
*Sub specie panis dalur libi corpus, et sub specie
vini dalur libi sanguis.* En accidentia panis.quae
remanent. El infra: *Hoc sciens . ct pro certissimo
habens, panem hunc, qui videtur a nobis . non
esse panem, etiamsi gustus panem esse sentiat.*
En absentiam substantiae panis . manente colore
el sapore, el proinde integram Irausubslanlialio-
nem.

Ambrosius lib. de iis, qui initiantur mysteriis,
c. 0. *Quantis utimur exemplis, ul probemus, non
hoc esse, quod natura formavit, sed quod bene-
dictio consecravit? majoremque vim esse benedi-
ctionis, quam naturae, quia benedictione etiam
natura ipsa mulalur?* Ecce non manci panis. quem
nalura formavit, el tamen accidcniiia manent, ul
experimento cunslal; ergo substantia mutata csl .
accidentibus non mutatis.

Gregorius nyssenus in oral, magna calcchelica.
cap. 37. *Keele Dei Verbo sanclificalum panem in
Dei Verbi corpus credimus immutari.* Et infra;
*Haec culem tribuit virtute benedictionis in illud
(corpus Domini) rerum quae videntur (panis el
vini) naturam mutans.* El hic vides naturam panis
mulari, manente specie exteriore: nam ideo dicil
mulari naturam rerum, quae videntur.

Gaudentius tract. 2. de Exodo: /pse *naturarum*

creator el Dominus, qui produci' de terra panem de pane rursus, quia et polesl, el promisit. efficit proprium corpus, et qui de aqua vinum fecit, de vino sanguinem suam facit.

U» anno 400. ad 500. floruerunt Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus alexandrinus, et Eusebius emilianus, Joannes chrysostomus homil. 83. in Mallb. *Aon sunt humanae virtutis opera proposita: nos ministrorum locum tenemus: qui vero sanctificat ea, immutat, ipse est.* El homil. de Eucharistia in Enchaenii; *Num vides panem? num vinum? num sicut reliqui cibi in secessum vadunt? absit: ne sic cogites. Sicut enim si cera igni adhibita, illi assimilatur, nihil substantiae remanet, nihil superfluit:* sic *el hic puta mysteria consumi corporis substantia. Ille etiam videmus totam substantiam mysteriorum, idest, panis consecrati, consumi nam adveniente substantia corporis Domini, vel ceram ab igne: al tamen manere exteriorem speciem panis, vel sensus ipsi lesantur.*

Augustinus in serm. quem citat Beda in cap. 10. primum ad Corinth. *Non omnis panis, sed accipiens benedictionem Christi. fit corpus Christi.* Adverte, non dixisse Augustinum, Panis est corpus Christi, vel Iulianus loqui solet, sed. *Fit corpus Christi.* Quae verba mutationem significant panis in corpus; vel quidem Zwingliani utrumque respondere possent, mutatione significationis ex pane fieri corpus: al Lutheran! quid respondere possint, nescio. Nam ipsi volunt realiter corpus Domini adesse in coena: Augustinus autem dicit. panem fieri corpus, proinde fieri debent ex Augustini sententia, panem reipsa converti in corpus. Hinc serm. 28. de verbis Domini: *Dixi vobis quod ante verba Christi, quod offertur panis dicitur Christi verba deprompta fuerint, jam non panis dicitur, sed corpus appellatur. Quare ergo in oratione Dominica ait, Panem nostrum? panem quidem dixit, sed ita ut foveret. hoc est, supersubstantialem: non iste panis, qui vadit in coquis, sed ille panis vilae aeternae. qui animae nostrae substantiam fulcit.* Thomas waldensis torn. 2. cap. 81 citat alium locum ex lib. Augustini de corpore Domini, quem dicit se transcripsisse ex antiquissimo libro, antiqua valde manu descripto: *Nec credendum est, inquit, quod substantia panis. vel vini remaneat; sed panis in corpus Christi, et vinum in sanguinem vertitur, solummodo qualitatibus remanentibus.* Suspicio eum librum non Augustini, sed Alcuini esse: nobis tamen salis est antiqui auctoris fuisse.

Cyrillus alexandrinus in epist. ad Calosyrium: *Ac horremus carnem et sanguinem appositam sacris altaribus, condescendens Deus nostris fragilitatibus influit oblatis vim vilae. convertens eam in veritatem propriae carnis. ut corpus vilae quasi quoddam semen inveniatur in nobis.*

Eusebius emilianus seu quicumque auctor fuit, serm. de corp. Domini: *Quando benedicendae verba coelestibus creaturae sacris altaribus imponuntur. antequam invocatione summi Numini consecrentur, substantia illic est panis et vini post verba autem Christi, corpus et sanguis*

est Christi. Quid mirum est autem. si ea quot verbo creare potuit, possit creata convertere?

Ab anno 500. ad 600 floruit s. Remigius remensis, qui in cap. 10. prioris m. Corinth. sic loquitur; *Caro, quam Verbum Dei Patris assumpsit in utero virginali, in unitate suae personae et panis, qui consecratur in altari, unum corpus Christi sunt: sicut enim illa caro corpus Christi. Haec panis transit in corpus Christi, nec sunt duo corpora. sed unum corpus.*

Post annum Domini 600. Gregorius papa I. teste Paulo diacono in ejus vita, ille coram populo loquutus est: *Praescius conditor nostrae infirmitulis. ea polestale, qua cuncta fecit ex nihilo, ipse enim et vinum aqua mixtum manente propria spece, in carnem et sanguinem suum spiritus sui sanctificatione convertit.*

Post annum Domini 700. Beda in serm. de Epiphania: *Panis et vini creatura in sacramentum carnis et sanguinis ejus, ineffabili Spiritus sanctificatione transfertur.* Nola, per sacramentum intelligi ipsum corpus sub specie panis existens: nam alioqui non opus esset ineffabili Spiritus sanctificatione. si sola significatione panis mutaretur Praeterea idem Beda in lib. de mysteriis missae, quem citat Thomas waldensis torn. 2. cap. 82. *Ibi inquit, forma panis videtur, ubi Substantia panis non est: nec est ibi panis alius, quam panis, qui de coelo descendit.*

Joannes damascenus in 4. lib. de fide, cap. 11. *Panis, vinumque et aqua per invocationem, transmutantur in corpus et sanguinem Christi. ita non sunt duo. sed unum et idem.*

Post annum Domini 800. multi scripserunt. Theophylactus in cap. 6. Joannis: *Transformatur arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem et accessionem sancti Spiritus in carnem Domini.*

Strabus auctor Glossae ordinariae in Glossa cap. 11. primum ad Corinth. Nos, inquit, *incerta relinquimus. quod ex auctoritatibus certum est. profitemur, scilicet substantiam panis et vini, in substantiam corporis et sanguinis Domini converti: modum vero conversionis nos ignorare non erubescimus fieri. Quae, autem rationem de priori substantia accidentia, scilicet color, sapor, forma, pondus, nec ipsum corpus Christi aliter. nec in eo fundantur.*

Alcuinus, qui floruit circa annum Domini 800. in lib. de divinis officiis, cap. de missa, exponens illa verba canonis: *Balan. rationabilem etc. Panis.* inquit, *per se irrationabilis est, sed orat sacerdos. vel ab omnipotente Deo consecratus, rationabilis fiat transeundo in corpus Filii sui.* El infra: *Coalescens Deus infirmitati nostrae, qui non solemus carnes crudas manducare, et sanguinem bibere. facit ut in pristina remaneant forma duo illa munera: et est in veritate corpus Christi et sanguis.*

Remigius Allisiodorensis in psal. 21. *Panis et vinum a Christiana veritate dicuntur, non quod naturam panis et vini post consecrationem in se retineant. nisi quantum ad speciem et saporem.*

tlodorcin: *illi namque, qui carnem in utero Virginis assumptam Verbo suo personaliter et ineffabiliter unire potuit qui etiam mortalia corpora nostra imperiis in potentia faciet immortalia. panis fit in materiam in sui corporis et sanguinis naturam transferre possibile est.*

Amalarius trevirensis lib. de ecclesiasticis officiis. «p. 21. *Ille credimus naturam simplicem panis et vini mixti verti in naturam rationabilem, scilicet corporis et sanguinis Christi.*

Paschasius corbejensis in lib. de corpore et sanguine Domini. cap. I. *Licet figura panis et vini hic sit, omnino nihil aliud, quam caro Christi, et sanguis post consecrationem credenda sunt.* Si nihil aliud; non igitur substantia panis et vini.

Sed omittenda non est elegantissima et acutissima responsio Kemniti ad hunc locum. Nam in line disputationis de transubstantiatione, in 2. par. eum. concil. trident. sess. 13. cap. 4. volens exemplum quodam ostendere, quid sit respondendum ad loca Patrum, objecit sibi hunc locum. tamquam Ambrosii (cum tamen non Ambrosii, sed Paschusii sit) ac respondet, nihil aliud credendum esse in Eucharistia, quam carnem et sanguinem Domini: non quod panis ibi non sit, sed quia panis non creditur, sed videtur; corpus autem Domini sola fide apprehenditur. At si id voluit tunc Paschasius; ergo ante consecrationem panis non videbatur, sed credebatur: ipse enim dicit, post consecrationem non credi, nisi corpus. Et cur. obsecro, idem auctor praemisit. Deum omnia posse converti et mutare pro arbitrio?

Post annum Domini 900. floruit s. Fulbertus carnolensis. qui in epist. ad Adalardum: *Dubitari*, inquit, *nefas est. ut ad cuius nutum cuncta subito ex nihilo substituerent. si pari potentia in spiritualibus suarum terrenarum materiarum et meritum generis sui transcendens, in Christi substantiam commutetur, cum ipse dicat: Hoc est corpus meum: et paulo post: Ille est sanguis meus. Si Deum omnia posse credis, et hoc consequitur ut credas: nec humanis disputationibus discernere curiosius insistas, si creaturas quas de nihilo potuit creare. has ipsas nullo magis valeat in excelsioris naturae dignitatem convertere, et in sui corporis substantiam transfundere.*

Atque hactenus de Patribus, qui floruerunt primis mille annis, antequam haeresis Berengarii oriretur: nunc subiiciemus eadem brevitate eorum testimonia, qui scripserunt duobus posterioribus saeculis, qui omnes vel manifestam haeresim refellunt, remanentiam panis et vini in Eucharistia. Igitur ab anno 10(H). ad 1100. hi scripserunt. Lanfrancus in lib. de corpore et sanguine Domini: *Ecclesia Christi.* inquit, *panem in carnem. vinum converti credit in sanguinem.* Et infra: *Confitetur Ecclesia toto terrarum orbe diffusa, panem et vinum ad sacrandum proponi in altari, sed inter sacrandum incomprehensibiliter et ineffabiliter in substantiam carnis et sanguinis commutari.*

Adehnannus in epist. ad Berengarium: *Qui dixit in principio: Fiat lux, et facta est lux de nihilo: non potuit dicendo de pane: Hoc est corpus*

meum; ille fieri efficere? Et qui lacrima virtute aquam convertit in vinum: non efficacius poterat (si quid tamen efficacius de Deo dici d'jet) sonante velociter eadem virtute, vinum ipsum in sanguinem suum transferre?

Hugo Imgonensis in epist. ad Berengarium: *Sicut non capis quomodo Verbum caro factum est; sic non potes iterum capere, quomodo panis iste mutetur in carnem et vinum in sanguinem transformetur. nisi te docuerit omnipotentiae fides.*

Guitrondus aversanus lib. 3. cont. Berengarium: Vunc. inquit, *contra illos habenda est ratio, qui Ecclesiae rationibus expugnati. iam quidem negare nequeunt, substantiam corporis Christi cibo inesse Dominico: panem tamen et vinum per verba Salvatoris in carnem ejus. et sanguinem verti nequaquam credentes, sed Christum panem et vinum commiscentes, tanquam subtiliori ratione haeresim alleram condiderunt.* Videsne haeresim appellari eam sententiam, quam nunc Lutherini defendunt, et tamen nondum natus erat Innocentius III.

Anselmus canluariensis in lib. de corpore Domini apud Joannem Garelum (nec enim librum ipsum Anselmi adhuc videre potui): Contra omnem *saecularis philosophiae rationem. et intellectum mutata panis substantia in aliam substantiam ad quoddam mysterii obsequium quaedam accidentia. quae illi inhaerebant, sic transtulit non mulat. ut corpus Domini (licet adsit albedo) non faciat album, nec rotunditas rotundum.*

Ad annum Domini 1100. ad 1200. sequentes auctores floruerunt, Algerus lib. 1. de corp. Domini cap. 7. sic in titulo posuit: *Quod remanentibus qualitatibus suis substantia panis et vini in verum corpus Christi, mutetur.* Et ibidem, et cap. 8. fuse docet, cur Deus noluerit substantiam panis manere, et cur voluerit accidentia manere. Petrus cluniacensis in lib. de sacrificio et transubstantiatione contra Henricum et Petrum Bruts: *Hoc sacrum, et salutare sacramentum aliud esse videtur, et aliud est: per virtutem Verbi divini substantia (vel jam saepe dictum est) mutata, specie reservata.* Ubi etiam fuse docet, omnino esse credendum, per consecrationem mulari substantiam panis, et accidentia remanere, exemplis plurimis in medium adductis, quibus probat id non esse impossibile. Hugo Victorius lib. 2. de sacrament. par. 8. cap. 7. *Videtur, inquit, species panis et vini, et substantia panis et vini non creditur: exeditur autem substantia corporis et sanguinis Christi, et tamen species non cernitur.* Et cap. 9. *Per verba sanctificationis vera panis, et vera vini substantia. in verum corpus et sanguinem Christi convertitur: sola specie panis et vini remanente, et substantia in substantiam transeunto. Conversio autem ipsa non secundum unionem.* (Nota contra Lutheranos) *Sed secundum transitionem credenda est.* Petrus Lombardus lib. 4. sentent. dist. 11. lit. D. *Post consecrationem.* inquit, *non est substantia panis vel vini, licet species remaneant.* Euliyminus Zigabenus in cap. 26. Malth. *Panem, inquit. et vinum ineffabiliter transmutat in ipsum corpus et sanguinem suum.*

Habemus Irginla duos probatissimos testes. quorum postremi quinque tempore s. Bernardi, omnes nutem ante Innocentium III. floruerunt. Ex quibus colligimus. Primo, verissimum esse quod ait concilium trident, sess. 13. cap. 4. Ecclesiae catholicae semper fuisse persuasum, illa transmutari panem in corpus Domini, ut substantia panis recedente, sola maneret Christi caro sub accidentibus panis. Secundo, mendacia esse impudentissimum Lullien. turn Lulheranorum, qui hanc mutationem excogitatam esse volunt, vel ab Innocentio III. vel a s. Thoma. Tertio, mentiri Calvinum, eum lib. 4. Instil, cap. 17. § 14. de hac Iransubstantiatione sic loquitur: *Vetustatis patrocinio, quod evidenti Dei Verbo saepe opponere audent, incorporeando isto dogmate destitui palam est. Nec enim illa pridem excogitatum fuit. ignoratum quidem non melioribus illis saeculis modo. quibus purior adhuc vigeat religionis doctrina; sed cum jam admodum inquinata esset illa puritas. Nemo igitur veterum, qui sacra cocnae symbola non fateatur disertis verbis panem et vinum esse. etsi (vel dictum est) variis epithetis illa interdum insigniunt ad commendandam mysterii dignitatem.* Ille ille: cui salis fuit dixisse; nam probare quod dicebat, vel vel unum ex Patribus testem adducere, indignum erat gravitate lanii haeresiarchae.

CAPITULUM XXII

Probatum idem ex definitione et consensu Ecclesiae ab annis quingentis.

Nono probanda est eadem veritas ex definitione et consensu totius Ecclesiae, saltem ab annis quingentis. Quae probatio duabus de causis adhibenda est. Primo, quia adversarii, etsi fidei illi a tempore Innocentii III. invectam esse opinionem transubstantiationis in Ecclesiam, Iacobi Kemnilius loco citato contendit, non fuisse definitam sub anathemate, nisi hoc nostro saeculo in concilio Tridentino noluerunt huic dogmati assensum. et Latini cum eis, non obstante ea discordia, eorum illi sunt. Petrus etiam Martyr in lib. contra Iudaeos, tit. 81. dicit, Graecos semper a transubstantiatione abhorruisse, et ex eodem concilio florentino id probat. Nos igitur Deo volente. licet illi demum habemus in sex conciliis ante hoc nostrum sacculum fuisse sub anathemate definitam veritatem transubstantiationis; quorum duo ante octavo quingentos celebrata sunt. Ex quo sequitur, ab annis quingentis, id est a tempore haec habet illud concilium. hoc dogma transubstantiationis sub anathemate stabilitum, et ipsos etiam Graecos cum Latini, in hac re semper mirifice consensisse.

Secundo: Adhibenda est haec probatio. quia hoc fundamentum positum, duae rationes colligi poterunt, utrum de hac veritate dubitari non debeat. Primum

enim fieri nequit, ut Ecclesia universa tot saeculorum gravissimo errore versata sit. Deinde huc ipso tempore. quo haec veritas tamquam certissimum dogma, atque adeo vel fidei articulus colebatur, floruerunt in Ecclesia plurimi sanctissimi viri, viri innocentia, miraculis, aliisque divinis donis dirisimi, quos nulla ratio admittit, ut vel de sanctissimis fuerint, vel simul in fide graviter erraverint.

Primum igitur generale concilium romanum. sub Nicolao II. quod celebratum est circa annum 1059. Berengarium abjurare coegit illis verbis: *Ego Berengarius anathematizo eam hanc. de qua hactenus infamatus sum, quae astruere conatur, panem et vinum. quae tamen allari ponuntur, post consecrationem solummodo sacramentum. et non verum corpus, et sanguinem Domini nostri Jesu Christi esse.* Haec abjuratio vel anathematizatio apertissime significat rem a concilio definitam sub anathemate fuisse: nec enim coguntur ulli abjurare vel anathematizare sententias dubias, sed casus laetum, quae damnantur ab Ecclesia, tamquam haereses exploratae. Quod autem concilium hoc generale, cum iussit credi panem post consecrationem esse corpus Domini, intellexerit non esse corpus, manendo panem. sed desinendo esse panem per mutationem in corpus: ac proinde definierit Iransubstantiari panem in corpus, testantur tres optimi viri, qui illis temporibus vixerunt. Lanfrancus, Guilmundus, Anselmus. quorum unus ipsi concilio interfuit, vel fortasse etiam duo interfuerunt.

Lanfrancus igitur, qui concilio interfuit, in lib. de corp. Domini sic alloquitur Berengarium: *Woe laus papa comparans te docere, panem et vinumque altaris post consecrationem sine materiali mutatione in pristinis essentiis remanere, concessa tibi respondendi licentia., cum non audeas pro tuae partis defensione aliquid respondere, pietate motus ad preces tuas praecepit tradere Scripturam tibi. Ejus principium est: Ego Berengarius etc.* Itaque voluit concilium (vel Lanfrancus affirmare) illa confessione destruere haeresim, quae asserit, panem non mutatum in sacramento remanere.

Guilmundus, qui eidem concilio videtur interfuisse, sic de eodem concilio loquitur lib. 3. de corpor. Domini. *Panem et vinum altaris Domini in corpus et sanguinem Christi substantialiter converti, non sicut delirat Berengarius. corporis et sanguinis Domini figuras tantum esse, et unum. aut intra se latentem Christum legere, universis Ecclesiae consensione roboratum est.* Et ibidem ulitur hoc argumento: Si quod universa Ecclesia lenet, non solum concilium esset. etiam si nullis vel munitum conciliis: quanto magis illud non solum concilium esset, quod universa Ecclesia lenet. vel conciliis roboratum est?

Denique s. Anselmus. qui etiam eodem tempore vixit. in epistola de corpore Domini, sic ait: *totius substantium post Domini corporis consecrationem in allari superasse semper abhorruit pictas Christiana, nuperque damnavit in illo via luronensi ejusque sequacibus.* Vides igitur.

LIBEII TEITULS

Ecclesia apcrlc definitum ipso tempore Berengarii, idest, ante annos quingentos, non remanere substantiam panis in Eucharistia, ac proinde definitam trnnsbslanliationcm. ul catholicam veritalem.

Secundum concilium fuit romanum. sub Gregorio Mi. celebratum anno Domini 1079. mense februario. ut referi Thomas vvaldensis, tomo 2. de Sacrament, cap. 13.in quo alia fidei professio clarior éditá est propter fraudes varias,quibus Boren-goriani priorem illam professionem editam sub Nicolao II. depravare solebant. Sic igilur habet posterior liiei confessio:*Ego llercngarius,corde credo. ct ore con/ilcor. panem ct vinum. quae ponunlur in altari, per mysterium sacrae orationi:; ct verba nostri fledcmploris substantialiter converti in veram. ac propriam.e! vivi/icatricem ranicin et sanguinem Domini nostri Jcsu Chri-sii etc.* Nihil igilur novi, si de re ipsa agatur, statuit concilium lateranensc, cl multo minus tridentinnin.

Tertium csl concilium generale laleranensp.siib Innocenlio 111. celebratum anno Domini 1215. in quo non negant adversarii hoc nostrum dogma etiam sub nomine Iransnbslantiationis confirmatum: sed negant aliqui eorum, ul Kemnilius, cl quidam alii, delinilum sub anathemate, atque ul decretum de fide, a quo non liceat dissentire sine periculo baercscos. Al hoc nullo negotio demonstrari potest. Nam initium capitis 1. ejus concilii sic incipit: *Firmiter credimus,Cl simpliciter con/ilcmur.* Ac deinde subnectitur integra confessio fidei de Trinitate, de creatione mundi, dc incarnatione Verbi, de Ecclesia el sacramentis; et deinde cap. 3. ile praedicta confessione sic loquitur idem concilium: *Excommunicamus, cl anathematizamus omnem hacrcsim extollentem sc, adversus hanc sanctam, orthodoxam. catholicam (idem, quam superius exposuimus.* Ecce igilur anathema,quod Kemnilius requirebat. Quid quod Lulhcrcus ipse in lib. de captivi!. Babyl. cap. 1. agnoscit in cap. Firmiter.qiiod ex hoc concilio sumptum esl.Iransiibbslanlinlioncm , ul articulum fidei definitam? Quae cum ila sint. Kemnitii mendacium, cl temeritas non modo cum ipso nostro concilio, sed eliam eum suo propheta ct apostolo pugnat.

Oiiarlum concilium est romanum generale, celebratum anno Domini 1113. in quo dnmnti sunl tamquam haeretici articuli Joann, wiclefl, quorum Prunus est: *Substantia panis materialis, ct similiter substantia vini materialis manet in sacramento altans.* Secundus est: *Accidentia panis non manent sine subjecto in eodem sacramento.* Hujus concilii meminit, cl decretum ipsum recitat lu.mncs Cochlaeus hb. 4. hlslor. Hussitarum.

Quintum concilium est constanliensc generale, celebratum anno Domini 1i 11. in cujus sess. 8. confirmatur senlenlia romani concilii, cl rursus noinalim: cl sub anathemate damnantur articuli Joan, wicleii. Pl damnatio ipsa in line concilii iterum approbatur a Martino \. vero,ac legitimo summo pontifice.

Sexiimi denique concilium est fiorcnlinum generale, in cujus sessione ultima celebrata anno

Domini U39. consentiente universo concilio Lati-rorum el Graecorum, data csl islrucilio Armenis de fide el sacramentis: in ea instructione sic haherniis de Eucharistia: *Substantia panis in corpus Chrisli. el tini in sanguinem convertuntur.* Ex his ergo evidenter apparet, quam aperié, cl impudenter Kemnilius mentiatur.

Quod aulem Petrus martyr, el idem Kemnilius objiciunt de Graecis, aliud est mendacium, el impostura plane digna iis hominibus, qui auctorem illum sequuntur, qui paler mendacii ab ipsa veritate nominatur. Nam ul ex ipsius concilii actis cognosci potest,numquam foil quaestio inter Latinos cl Graecos, an panis vere cl substantialiter mutaretur in corpus Domini, sed quaestio fuit, el adhuc est de. verbis, quibus sil illa ineffabilis inutatio. Latini enim sentiebant, ul eliam semper sentient. solis Christi verbis fleri illam mutationem; Graeci conlra sentire videbantur, non solis Chrisli verbis, sed quibusdam aliis precibus ab hominibus compositis mutationem illam fieri. Il inc autem solam fuisse quaestionem patet, tum ex ipso concilio prope finem, tum ex auctoribus Graecis, qui de hac ipsa quaestione illo tempore scripserunt, qui sunl Bessarion cardin. Nicaenus, .Nicolaus Cabasilas, Marcus ephesius.

Quod aulem Graeci numquam abhorruerint a iransubstanliatione (ul pseudomartyr audacter mentituri colligitur Primo ex antiquis auctoribus supra citatis . Cyrillo hierosolymitano, Gregorio nysscno . Joanne chrysoslomo . Cyrillo alexandrnio , Joan. Damasceno. Theophylaclo clEuthymio.

Secundo, ex auctoribus reccnlioribus, Nicolao mclbonensi . Samona gazensi . Nicolao Cabasila, Marco ephesio cl Bessarione , «piorum opusciila exstant nuper impressa, qui omnes apertissime confitentur mutationem istam, de qua loquimur.

Tertio, ex concilio latcranensi. sub Innocenlio III. supra cilato:siquidein interfuerunt Graecorum eliam patriarchae, el cap. 4. ejus concilii indicat Innocentius eo tempore Graecos ad obedientiam romanae Ecclesiae rediisse.

Quarto, ex concilio florentine. Nam in instructione Arincnorutn disertis verbis ponitur haec mutatio substantiae panis in corpus Chrisli. Consensus aulem in eam instructionem eliam Graecos, patet ex initio, et fine, illius instructionis: initio enim dicitur facta sacro approbante concilio, el in fine dicitur «lata in publica synodnli sessione.Quod autem quidam dicunt, Graecos discessisse ex civitate florentin», antequam Armenii advenirent, falsum est. ut patet ex ultimis verbis concilii, quae sic habent: Dum aulem haec gerebantur. Armeniorum patriarchae legali ad synodum ipsam venerunt: el infra: una cum Graecis Florentia discesserunt.

Quinto, patet ex eo. quod cum Graeci tempore Leonis IX. et deinceps mulla objecerint Latinis,ob quae ab illis dissentire se dicerent: numquam la-men hoc objecerunt de mutatione panis in corpus Christi, quam ab Ecclesia latina doceri, ul dogma fidei, ignorare non poterant.

Sexto, denique palet cx censura orientalium ad tuguslunam confessionem: divina enim provideo-

lia facium esi, ul Lulberani ad suam ipsorum sem-piternam confusionem, judices facerent controversiarum. quas nobiscum habent, inimicos nostros, linque miserunt Augustanam confessionem ad patriarcham constanliopolitanutn, qui censuram remisit pro approbatione, el cum in aliis articulis eos reprehendit lum potissimum in ari.10. qui est de coena Domini. Sic enim habetur in ea censura, cap. 10. *Mulla in hac parle de vobis* (Lntheranis Confessionis) *rcferunlur:quaenobis nullopaclo probari possunl. Ecclesiae igilur sanctae illud iudicium csl. In sacra coena post consecrationem el benedictionem , panem in illud ipsum corpus Jesu Christi, vinum aulem in illum sanguinem viriule Spirilus sancti transire ac immutari.* El paulo infra dicunt: Corpus Chrisli non descendere. dc coelo, ul in Eucharistia praesens adsit . sed fleri praesens per transmutationem el transitionem panis in corpus.El paulo post dicunt: Sub speciebus panis verum corpus Domini contineri. Desual igilur pseudomarlyr dicere , Graecos semper a lrahsbslanlialione abhorruisse: desinat etiam Kemnilius mentiri,Graecos in concilio florentino admittere noluisse mutationem istam panis in corpus Domini. Ecce enim inimici nostri sunl judices; ipsi sunl, qui cl Calvmistas reprehendunt , quod solum signum corporis Domini in Eucharistia agnoscant, el simul Confessionistas arguunt, quod verum corpus Domini, sed sine panis mutatione in eodem sacramento confiteantur.

CAPUT XXII.

Probalur eadem veritas æ convenientia rationis.

Nunc ultimo probandacs l eadem veritas ex congruentia secundum rationem. Nam posito quod Deos voluerit, corpus Chrisli vere ac realiter communicari fidelibus manducandum , ut Lulberani (cum quibus disputamus) concedunl:ratio profecto indicat omnino conveniens fuisse, ul non solum in pane ct vino, qui est cibus el polus communissimus cl optimus, id fleret, sed etiam ul substantia panis recederet, el accidentia remanerent.

te Primum congruum fuisse.ul substantia panis abesset. Probalur his rationibus. Prima ratio csl , quia corpus Domini, ul supra diximus, manci sub accidentibus panis, non ul in vase, aul in loco . sed plane ad eum modum, quo substantia panis maud sub accidentibus suis.excepta informalimu*: n.im ideo cx natura rei movetur ad modum accidentium, cl desinil esse sacramntaliler ad accidentium illorum desitioncm. Quod si cum corpore Domini maneret bsbslantia panis, time duae substantiae haberent ordinem ad eadem accidentia, el .ib iisdem accidentibus, tamquam externis signis dcmonstrarenlur.El quia bsbslantia panis informaretur illis accidentibus, non aulem corpus Chrisli: primarius ordo ad illa accidentia esset substantiae

panis, secundarius aulem corporis Chrisli, eleon sequentur ipsa accidentia per se primo demonstrarent et significarent panem,secundario aulem corpus Chrisli. quod sane absurdum esset. Nam si quis peteret, quid sil quod esi in altari, oporteret respondere: Esi panis Inliceus, el cliam corpus Chrisli: el si quis quaereret, quid significant ilh accidentia? respondendum esset, bsbslantlum panis illic esse, el simul corpus Chrisli; el si alius inlerrogaret: Quid frangit sacerdos, el communicantibus lauta religione distribuit? diceremus, pj-nem triticeum, el simul corpus Chrisli. Protecto igilliir mullo convenientius foil, ul solum Christi corpus ad illa accidentia ordinem haberet, et ilh soli Chrisli corpori deservirent.

Secunda ratio esi ob venerationem sacramenti. Nam si una cum corpore Domini substantia panis sub iisdem accidentibus contineretur. periculum esset. ne simpliciores adorarent panem : illi enim non distinguunt, sed simpliciter adorant,quod sub illis specicbiis continetur.

Terlia ratio est ob dignitatem: quia non videtur rationi consentaneum,ul simul maueanl cibus ventris el cibus mentis, panis terrenus cl pinis cueleslis.

Quarta ratio csl,quia si panis substantia adesset, non posset corpus Domini sumi, quin solveretur jejunium: cx quo sequeretur, ul nemo posset eodem die saepius communicare; siquidem ex decreto apostolorum, teste Augustino in episl. ILS. cap. G. non nisi a jejunis corpus Domini rile sumi potest. El lamen constat ante 1000. annos fuisse in Ecclesia morem, ul saccrdoles 1er sacra celebrarem in die natalis Domini, ul palet cx Gregorio, homil. 8. in evangelia.el praclerea extra eum diem certis de caussis pccrniiiunl canones, ul unus presbyter saepius eodem die sacrum facial, el corpus Domini sumal.

Jam vero congruum fuisse,immo eliam nccessarium. ul panis accidentia maueanl, multis rationibus probari polcsl: quae notandae sunl, quoniam cl LuUterus,el Pelrus marlyr, el Kemnilius, el alii miranlur. cur sicut dicimus,panem iransbslaoiari, non cliam dicamus lransaccidcniari.

Prima igilur ratio esi, quia si eliam accidentia abessent, nullum esset in Eucharistia signum sensibilc;proindt: nullum esset sacramentum.Secunda quia non posset ullo modo vera esse Domini sententia: *Iloc est corpus meum*, si ila mularchir lulum in lolum.nl nihil in utroque termino commune remaneret. Terlia. quia hoc modo majus csl mentium fidei. Quarta, quia horror esset humanam carnem in propria specie manducare.

Quam rationem oppugnandam sumpsit Pelrus marlyr in lib. conlra Gardinerum nullis in locis, sed maxime par. 3. Primo, quoniam clsi Chrisli caro vclalur speciebus panis, lamen non propterea assatur, sed adhuc remanet cruda; ac per hoc non tollitur horror. Secundo . quia major csl horror mentis, quam oculorum: horrei enim qui scii se occidendum, cliamsi oculis non videal gladium. El certe magis horrerei quis.si deberet comedere arlocrcam, quam scirel ex carne humana confectam, cliamsi non videret, nisi panaccum illud legmen ;

quam si juberetur comedere verum panem, sed ad humani corporis similitudinem conformatum. Terno, quia Deus non solet parcere sensibus, quando aliquid nobis utile est: unde proponit fidelibus suis calicem passionis et mortis, horroris plenum. Sed haec facile solvi possunt.

Ad Primum respondeo, per illas species panis Christi, carnem non assari, neque ullo modo coqui: lamen magis tolli horrorem, quam si assaretur. Nam causa horrores in carne humana comedenda est laesio ipsius carnis: horrei enim naturaliter homo vesci et nutrirī carne humana, quia horrei laceraro, et destruere carnem suae speciei. Alsi quis posset amicum suum totum et integrum sine ulla ejus laesione intra pectus suum recipere, libentissime faceret. Nam ex vehementi amore hoc desiderari. testantur amplexus arctissimi eorum, qui se valde diligunt: et in hoc modo comedendi magis horrei animus assam carnem, quam crudam et vivam recipere: siquidem novit sine laesione assari non posse. Jam igitur. quia in specie panis sumitur Christus integer et vivus, et sine ulla ejus laesione, elmsba summa cum utilitate, inde fit, ut animus non horreat.

Ad Secundum dico: Majorem esse horrorem mentis, quam sensum sed per species panis, et doctrinam fidei, tolli ulrumque horrorem in Eucharistia sumenda.

Ad Tertium dico: Deum non parcere sensibus. quando agitur de sola poena; parcere autem quando horror sensuum cum scelero conjungitur: scelus autem esset, Christi carnem in propria specie sumere, quia deberet necessario lacerari et destrui. Deinde in hoc sacramento Deus consolari suos cupit. non affligere: unde debuit in hac re tollere horrorem, etiamsi in aliis rebus aliquando non tollat.

Adde, quod haec ratio sumpta ab horrore, non est solius s. Thomae, et Scholasticorum, sed multorum veterum Patrum; Ambros. lib. 4. de Sacramento. cap. 4. et lib. G. cap. 1. Cyrilli in epist. ad Calosyrium: Gregorii apud Paulum diaconum in ejus vita; Damasceni lib. 4. cap. 14. Theophylacti in c. G. Joan. et Augustini apud Gratianum. de consecrat. dist. 2. can. Unim.

CAPUT XXIII.

Refelluntur Kemnili objectiones.

Superest, ut ad ea respondeamus, quae adversarii contra Iransubstantiationem objiciunt. Ac Primum solvam argumenta Kemnili: ipse enim Omnia collegii, quae Lutherus in lib. de captivitate Babilonica. cap. 1. et Calvinus in lib. 4. Instit. cap. II § 13. 14. et 15. contra transubstantiationem scripserunt. Deinde solvam argumenta Petri martyris, qui nulla nova addidit ad superiora.

Igitur Kemnilius Lutherum et Calvinum sequutus, Pruno loco proponit argumentum a nomine Iransubstantiationis,

quod nomen peregrinum et barbarum transubstantiationis, concilium hoc invenit. quod signum est novae, peregrinae et barbarae sententiae.

Despondeo Primo: Stultum esse, cum de re consilii. litigare de nomine: de re autem illa constat, ut non possit magis constare. Nam Patres, ut supra vidimus, dixerunt panem substantialiter converti in carnem Christi, manentibus tamen accidentibus panis: et Hugo dixit, substantiam in substantiam ire; et Guitmundus, Algerus, Pelrus cluniacensis ante hoc concilium ex professo disputarunt. mulari substantiam panis, accidentibus non mutatis, quae actio non potest uno verbo significari, nisi dicamus Iransubstantiari.

Secundo: Licuit concilio nicaeno in ipso symbolo ponere nomen ἰσοούσιον. et concilio ephesino nomen Θεοτόκο: majori igitur ratione licuit concilio lateranensi in confessione fidei nomen Iransubstantiationis ponere. Nam in concilio nicacno 318. episcopi fuerunt, in ephesino 200. et in lateranensi episcopi supra 400. et Pares in universum plusquam 1000. Deinde ante nicacnum et ephesinum concilium pauca testimonia veterum exstabant de re ipsa: ante lateranensem innumerabilia. Neque obstat, quod nomen ὁμοούσιον, non fuerit primo inventum in concilio nicacno. ut nos ostendimus in 2. lib. de Christo, cap. 1. nam salis est. quod in eodem concilio fuerit publice ab Ecclesia receptum. et stabilitum, ut Augustinus affirmat lib. 3. contra Maximinum, cap. 14. Praeterea, ante nicacnum concilium non exstabat unum aliquod nomen aequivalens nomini ὁμοούσιον: ante concilium lateranensem exstabant nulla nomina aequivalentia nomini Iransubstantiationis. Nam Patres passim vocant conversionem, et transmutationem, et Theophylactus in cap. 14. Marci vocat Iransubstantiationem, quae certe vox nihil minus significat. quam transubstantiatio: nam transclementiatio significat mutationem totius rei usque ad prima elementa, id est. usque ad ipsam materiam. quae ab Aristotele elementum vocatur. Denique si mutatio solius formae recte dicitur a Graecis μεταμόρφωσις, et a Latinis transformatio, et mutatio externae figurae, dicitur Iransubstantiatio etiam in evangelio, cur mutatio substantiae non poterit recte dici transubstantiatio?

Deinde proponit argumentum negativum hoc modo: Verissimum est *tdud axioma. nihil pro articulo fidei Ecclesiae proponendum esse. quod non ex manifestis, certis. et firmis Scripturae testimoniis aperte ostendi et probari potest. Sed transubstantialia ab Andradio* (uno videlicet ex catholicis ductoribus) *collocatur inter illas res, quae nullis Scripturae sacrae testimoniis aperte definitae. et explicatae sunt. Solutus item Cameracensis. et alii diserte fatentur, nec verbis Scripturae. nec symbolis fidei. nec veterum sententiis cogi nos ad dogma transubstantiationis.*

Respondeo: Ad singulas partes argumenti. Axioma Kemnili falsissimum est: Nam si nihil pro articulo fidei proponendum est, quod non ex manifestis Scripturis probari possit, certe pro articulo fidei proponi non poterit, quod libri evangelii

rum, et epistolae Pauli sine Scripturae divinae: id enim ex nulla Scriptura, sed ex traditione sola probatur. Remoto autem ab articulis fidei, quod libri illi sine Scripturae divinae simul concident omnes alii articuli, qui ex Scripturis illis probantur. Axioma igitur Kemnitii universam fidem destruit.

Quod autem ex Amiradio et Scolo, atque Cameracensi Kemnilius referi, mala fide, vel ei solemne est, refertur. Nam Andradius in lib. de coena Domini, non dicit absolute transubstantiationem in his rebus numerari, quae ex Scripturis probari nequeunt, sed ex hypothese loquitur, ac dicit: *Etiam si transubstantiatio iis manifestis Scripturis. vel lu.* inquit. *arbitraris, probari non posset, tamen furor esset in iis rebus, quae ex certis locis Scripturarum, nec probari, nec refelli possent, velle suo iudicio potius, quam loti Ecclesiae credere*, Illaque Kemnilius ex hypothetica Andradii sententia, absolutam fecit, vel calumniandi occasionem haberet: qua ratione posset etiam dicere Christum esse mendacem, idque probare ex ipsius Christi testimonio, qui dixit. Joan. 8. *Si dixerō, quia non novi eum, ero similis vobis, mendax.*

Ibi etiam obiter Notanda est alia impostura Kemnilius contra eundem Andradium. Sic enim Kemnitius loquitur Joco *Andradius meus textit tale argumentum: Scriptura affirmat non esse apud Deum impossibile omne verbum; ergo credenda est transubstantiatio, etsi naturae vires, ac modum superet; ac* deinde argumentum ineptum facile eludit. Sed numquam Andradii veni in mentem, vel tale argumentum faceret; nec enim ex omnipotentia probatur transubstantiationem fieri, sed non esse impossibilem. Legatur locus Andradii, et per se mendacium cadet.

Non dissimili arte in Scolo et Cameracensi Kemnilius ludit: Sentus enim in 4. disc. 11. quaesit. 3. quem sequitur Cameracensis, Iria dicit. Primo, prohibere Deum cllicere, vel in sacramento xere adesset corpus Christi cum pane: et si hoc fecisset, mysterium futurum fuisset facilius, et minus miraculorum in se continens. Quod quidem aliqui negant, alii concedunt: sed res ad idem non perlinet, neque de eo est nobis cum haereticis controversia.

Secundo dicitur. nimis extare locum ullum Scripturae tam expressum, vel sine Ecclesiae declaratione evidenter cogit transubstantiationem admittere. Atque id non est omnino improbabile. Nam etiam si Scriptura, quam nos supra adduximus, videatur nobis late clara, vel possit cogere hominem non protervum: tamen an ita sit. merito dubitari potest cum homines doctissimi et oculissimi, qualis in prunis Scotiis fuit, contrarium sentiant.

Tertio addit, quia Ecclesia catholica in generali concilio Scripturam declaravit. ex Scriptura sic dicitur. •. nata manifeste probari transubstantiationem. Non enim potest non esse verus Scripturae sensus, quem illi adit. qui Scripturam condidit: idem autem Spiritus sanctus est, qui et Scripturam dictavit apostolis et prophetis, et qui eam per Ecclesiam declaravit. Etenim modum istum loquendi Scoti Kemnilius. ei caeteri Lullcrani imitarentur, nulla enim controversia remaneret.

Idem tamen addit Scolo, quod minime pro-

bandum est: ante lalcranense concilium non dogma fidei transubstantiationem: id enim ille dixit. quia non logerai concilium rom. niuii sub Gregorio VII. neque consensum illum Patrum, quem nos supra adduximus.

Ad argumentum igitur Kemnitii Respondeo: Dogma transubstantiationis ad idem catholicam pertinere, quia colligitur ex Scriptura divina. m. eundem explicationem communem Patrum, quae juxta declarationem Ecclesiae in conciliis generalibus.

Tertium argumentum sumit Kemnilius ex illis Scripturis, quae Eucharistiam panem appellantia: quidem ante benedictionem vocatur panis, Malth. 26. Accipite panem, et de ipso quod accepit, ait: *Hoc est corpus meum*. Et ut dubium esse posset, an particula demonstrativa denotaret id, quod accipere Dominus: Lucas et Paulus id expresserunt in altera specie: siquidem dicunt Accipite poculum, *benedixit, dedit illis, et ait: Hoc poculum* etc. ergo simplex historia cogit, vel dicamus panem esse corpus Domini, et poculum vini esse poculum sanguinis. At quomodo potest panis esse corpus si nullus sit ibi panis? et vinum esse sanguis, si nullum sit ibi vinum? Deinde post benedictionem in ipso usu Paulus Eucharistiam 1. Corinth. 10. et 11. quinquies panem appellat: *Panis quem frangimus. De uno pane participamus. Quoties manducabitis panem hunc. Qui manducaverit hunc panem indigne. Propter seipsum homo, et sic dicitur illo edat*. Ergo verus panis est in Eucharistia, non autem spectrum panis, id est. accidentia sine substantia: *Haec argumenta*, inquit Kemnilius, *sunt perspicua, firma et valde urgentia.*

Respondeo: Quod pronomen, *Hoc*, non demonstrat rei panem materiale, salis aperte demonstravimus in 1. lib. cap. 10 et 11. neque opus est illa repetere. quia quod pronomen, *Hoc*, deinde illud panem materiale, utile est Calxinistis, contra quos lunc disseruimus, Lullcranis autem non modo nihil prodest, sed vehementer obest. Quaravale miror Lullheri, Kemnitii. et aliorum imprudentiam. qui tantopere urgent, panem demonstrari pronome illo: quanto enim fortius id probant, tanto seipsos fortius ligant et impediunt. Nam (ut supra deduxi) si Dominus ait: Hic panis est corpus meum, necessario sequitur, vel aut falsa sit Donum sententia, si nimirum proprie panis materialis dicitur esse corpus Domini, quod aperte implicat contradictionem: aut panis sit corpus non proprie, sed figurale, quod volunt Calvinistae: aut denique panis non manens panis, sed benedictione nihil aliud sit in corpus Domini, quae est sententia Ecclesiae catholicae, et verissima.

Ad illas ergo argutias: *Si panis est corpus Domini, ergo panis manet*. Respondet: Falsum esse, panem esse corpus Domini, nisi addas, aut certe subintelligas, mutatum. Panis enim mutatus vel est corpus Domini: sed lunc non sequitur, debere manere panem: nam panis mutatus non est, sed fuit panis. Simile est. si dicas: Homo occisus, est cadaver: neque enim inde colligi potest: Ergo homo manet, sed potius colligitur non manere, quia homo occisus non est homo.

Quotl allinet a«J alteram parlem argumenti do nomine panis post benedictionem, respondi cliam lib. I. cap. nil. si quidem e» loca a Calvinislib. ob- jiciebantur : nunc breviter Respondeo: Apud Pau- lum panem vocari post consecrationem non spe- clruni, nee accidenda sine subjecto, sed verum cibum supersubstantialem qui panis dicitur. vel quia cx pane tactus est, vel quia figuram externam panis relinet, vel quia habet effectus cl propieta- tes panis; vel quia more bebraico omnis cibus di- citur panis: siquidem manna vocatur panis in Scri- ptura frequentissime, Exod. 16. Sap. 16.psal. 77. Joan. 6.

Sed solutio ista Kemnilio non snlislacip.dicilcnifn esse valde absurdum in Scripturis ita ludere.ul in eudem capitulo modo panis accipiat proprie , modo metaphorice. Cum ergo 1. Corinth. 11.panis omnium consensu accipiat proprie pro pane tri- ticeo, quando Paulus ait: *Accepit panem.el gratias agens etc.* oportet cliam paulo intra proprie acci- pere, quando idem ait: *Quotiescumque manduca- bitis panem hunc etc.*

Respondeo: Non est ita absurdum, ul Kcmnilius putat in eodem cap.varie accipere aliquam vocem, quando analogia aliqua, cl similitudo inter eas res invenitur. Nam exod. 7. Virga Aaron vocatur virga, antequam verteretur in colubruir.cl rursum in eo- dem capitulo vocatur virgo.cum esset colubcr.non virga : *Devoravit*, inquit Scriptura, *virga Aaron virgas magorum.*

At instat Kcmnilius; nam Exod. 7. aperte decla- rata est conversio virgarum in colubros: ea autem declaratione facta, non csl absurdum idem nomen tribui rei ante cl post conversionem. Paulus vero non declaravit Iransubslanliationem. I. Corinth. 11. quare sine fundamento assentur, panis nomen ac- cipi variis modis apud Paulum.

Respondeo : Aliud exemplum Cx ipso Paulo ad- duci polcsl, ubi nulla notatur conversio, el tamen idem nomen varie accipitur. 1. Corinth. 10. cum dicitur : *Panis quem frangimus*, de pane triticeo Punitis loquitur secundum jvcinnilium: el do pane coelesti, idesl, de corpore Chrisli naturali secun- dum catholicos: el tamen ibidem Paulus ait: *Inus panis multi sumus*, ubi non de pane Irilicco, nec decorpore Christi naturali, sed de Ecclesia loqui- tur. Adde, quod Apostolus 1. Corinth. 11. satis a- perle declaravit variam panis significationem. cx mutatione facta in pane. Nam ante consecrationem absolute nominavit panem. dicensMccepit *panem*; pDsl consecrationem autem semper addidit pronomen. quo indicaretur sermonem esse de pane con- secrato cl mutato: ait *QU\m:Quotiescumque man- ducabitis panem hunc*, idesl. panem sic benedi- ctum el consecratum,et proinde mutatum in aliam substantiam. Adde, quod de pane non mutato fal- sum esset, (pmd Paulus dieil:Qui *manducat indi- gne* , *judicium sihi manducat*, cl. *reus exit cor- poris*, et. non. *dijudicans corpus Domini.*

Quartum argumentum Kcmnilius sumit a ratione sacramenti. Nam secundum Scripturas Eucharistia sacramentum est sicut Baptismus. At si desit sub- stantia panis , tollitur ratio sacramenti; ergo non est Scripturis conformis ista transubslanliilio. As- litititnitxi Vol. III.

sumptio probator. Primo , in sacramento requiri- tur, ul sini duae res. materia ct forma; res terre- na cl coelestis: verbum enim accedens ad elemen- tum, non annihilat elementum,sed facit sacramen- tum. At Irnnsubslanliatio lullil materiam el rem terrenam, cl annihilai elementum.

Secundo sacramenta sunl instituta ad confirman- dam lidem rerum invisibilium per signa visibilia: ideo enim abluimur in Baptismo, ul credamus nos ita vere, el certo interius lavari per gratiam.ul ex- ieritis lavamur per aquam, cl eodem modo panem manducamus in Eucharistia, ut credamus nos ita vere, el certo accipere corpus Domini, ul accipi- mus panem externum. Sed si ille non est panis, sed spectrum panis, cl ludificamur, ac decipimur in symbolo externo: quomodo fides rerum coele- stium confirmabitur?

Tertio debet esse analogia inter sacramenta, cl rem. cujus sacramenta sunl. juxta Augustinum in episl. 23. Duplex autem analogia csl in sacramen- to Eucharistiae. Una.quod sicut panis materialis a- lil. cl sustentat corpus animale: ita corpus Christi csl cibus nutriens, el sustentans. novum cl inler- num hominem. Allera. quod sicut panis triticeus csl quaedam substantia ex mullis granis coackr.il.i unum corpus efficiuntur, qui do uno illo pane Eu- charistiae participant. Quae significationes omnes intercidunt, si substantia panis tollitur.

Respondeo: Substantia panis non pcriinci ullo modo ad rationem sacramenli Eucharistiae, sed sola accidentia externa, ut supra ostendimus lib. 2. cap. 9. sacramentum enim est signum sensibi- le. cui per accidens est.ul habent substantiam an- nexam. vel non habeat.

Ad Primam probationem dico, rern terrenam in Eucharistia esse species illas sensibiles, quae ter- renis sensibus percipiuntur: materiam autem, cx qua sacramentum conficitur, dico esse verum pa- nem triticeum. qui in sacramento jam confecto re- manet. quatenus opus est. idesl, remanet quan- tum ad id. quo sacramentum, idcsl. signum sen- sibile csl. Porro verbum ad elementum accedens, non annihilai elementum,-sed tamen mutat eo mo- do. quo opus est. ni fiai hoc magnum, el mirabile sacramentum. Quod autem nulla sil in hac muta- tione annihilatio. ct supra breviter docuimus, el infra iterum docebimus in solutione nrgumeulo- rum Petri martyris.

Ad secundam probationem dico: Ad fidem con- firmandam rerum invisibilium, salis esse si exter- num signum vere percipiatur, etiamsi non sequa- tur effectus ejus signi, ul csl res naturalis. Expli- co: in Baptismo aspergimur aqua, ad significan- dam internum lotionem animae, el tamen non est opus, ut rcipsa sordes corporis aqua illa purgen- tur, sed satis est si leviter ab illa aqua continga- mur. Non enim aspergimur,ut lavemus corpus,sed solum gratia significationis, el ideo satis csl si ita ab aqua attingamur, ul est signum internae abluti- onis. Sic igilur in Eucharistia, quia non sumimus cibum corporalem, ul caro inde nutriatur el pin- giescal: sed solum gratia significandae internae refectionis, ideo salis est, si vere corporali ore su- mamus panem, quatenus significare potest. Sigm-

fient autem panis ratione occidentium, quae sola sunt signa sensibilia: itaque salis est. si panis sumitur. quoad accidentia. Neque est hic ulla ludilicatio. quia norunt fideles se non sumere panem illum, nisi causa signi; signum autem verissimum, et verissime suum. Adde, quod etiam adversarii id fallere coguntur. Nam si forte detur alicui ab ipso tam exigua particula panis consecrati, vel non sufficiat ad hominem alendum corporaliter: vel detur magna quidem portio, sed homo qui recipit, et virium debilitate. et gravi morbo nutrirī nequeat. Non propterea negabunt verum sacramentum ab illo fuisse acceptum. non igitur est opus ut cibus ille nutrit, sed tantum ut sit nutritionis signum. Adde ultimo, quod etiam species sacramenti nutrent, si in magna copia sumerentur: sicut enim divino miraculo nani sine subjecto, illa etiam nutriunt, vel theologi docent.

Ad tertiam probationem dico: Analogiam inter panem, et Christum non requirere, vel panis vere nutrit, et ex nullis granis constet, sed salis esse si naturaliter repraesentet eam rem, quae vere nutrit, et ex nullis granis constat. Nam Spiritus sanctus apparuit in specie columbae ob analogiam inter columbam et Spiritum sanctum; et lamen non fuit opus, vel illa columba esset vera columba, quoad substantiam, sed salis fuit. vel speciem exteriorum columbae haberet. Et serpens aeneus Christum repraesentavit ob analogiam inter serpentem et Christum; et tamen non fuit ille verus serpens, quoad substantiam.

In illo ex Patribus nulla collegit Kemitius contra Iransubstantiationem. sed ea omnia explicata sunt a nobis in 2. libro. illa eadem adferebantur etiam a Calvinistis contra veritatem corporis Domini in Eucharistia. Vide quae diximus de testimoniis Irenaei, Ambrosii, Theodori, Gelasii et Isidori. Horum enim dumtaxat testimonia adducit, ut cum nihil novi adferat, frustra in eorum confutatione immoremur.

CAPIT. XXIV.

Interfelleuntur objectiones Petri martyris.

Petrus martyr in lib. contra Slepianum Gardinerum nulla argumenta, vel proponit, vel ab aliis antea proposita confirmat contra transubstantiationem: sed ex illis multa, quae ex verbo Dei. vel ex Patribus sumuntur, supra a nobis refutata sunt. Nunc, iis omissis, reliqua prosequemur.

Primum argumentum habetur objectione 13. cui argumento ad marginem libri hoc elogium adscriptum: Aot'i *utili' argumentum*. Sic igitur argumentatur *>i'ut Dominus Joan. 6. de se dixit, Ego sum panis. et illa illud. 2C. de pane dixit. Hoc est corpus meum. Sed cum ait. Ego sum panis: non se mutavit in panem: ergo <uni ait, Hoc est corpus meum: non mutavit panem in corpus suum.*

Respondeo: Non sunt omnino similes illae duae

sententiae. Nam cum Dominus ait *Ego sum panis* non loquebatur de pane triticeo, sed de pane coarctati; numquam enim dixit absolute: *Ego sum panis*. sed. *Ego sum panis vivus*, aut *panis vitae*, aut aliud huiusmodi. Quare non fuit opus ulla mutatione, vel illae sententiae verae essent, cum pro eodem Christo supponerent, lain pronomen, ego, quam nomen *panis*. At cum idem Dominus ait: *Hoc est corpus meum*: ex adversariorum sententia. illud, *Hoc*. demonstrat panem triticeum; ex sententia autem catholicorum demonstrabat id. quod continebatur sub triticeo panis speciebus. Ithaque ex sententia adversariorum, sensus erat, Ille panis triticeus est corpus meum; quae sententia non potest esse vera. nisi panis mutetur in corpus Domini, ut supra ostendimus. Ex sententia etiam catholicorum non potest esse verum illud Domini pronunciatum. nisi fiat mutatio panis in corpus; non enim ante mutationem, id quod sub speciebus illis continetur, est corpus Domini, sed panis triticeo substantia. Quare in illo utili argumento major propositio est falsa, si illud, *sicut*, dicat multum in se continere propositionum: si nitem illa occipiat illud. *sicut*, vel solum significet ejusdem Christi esse utramque sententiam: tunc major propositio est vera, sed consequentia est mala, quia in alio sensu Domini unum dixit. et in alio sensu aliud.

Secundum argumentum in objecto **Ii.** *Trinisubstantiatio aperit fenestram Marcioni. Valentino. Eutycheli, aliisque haereticis, qui Christi corpus phantasticum esse dicebant: nam si subsimilia corporis ejus invisibiliter volitat per innumera loca, et modo hic incipit esse, modo illic, quis non suspicetur esse phantasma?*

Tertium argumentum est ibidem: *Non potest panis totaliter desinere esse, quin annihiletur. et quod annihilatur, non potest converti, vel transire in aliam substantiam, et proinde nec Iransubstantiari. nisi vocabulis abuti velimus: ergo est impossibilis transubstantiatio. qualis < catholicis ponitur*. Probat Primam propositionem: nam panis erat aliquid, et jam est nihil: ergo est annihilatus. Quod autem sit nihil probat, quia nusquam est. nullus est. nulla pars ejus remanet. Nec potest responderi non annihilari, quia succedit ei res nobilior, nam quando cibus in stomacho vertitur in carnem humanam, succedit ei res nobilior, et lamen dicitur simpliciter corrumpi. Probat nunc Secundam propositionem, quia converti, vel transire unum in aliud significat, si proprie loquendum sit. unum et idem manere sub utroque termino, alioqui non transit, sed resilit, vel recedit unum ab alio, si uno veniente alteri cedit. Et quia hoc argumentum videtur Petro martyri insolubile. illa loquitur nobiscum: Si *ageretis cum belluis non deberetis audere tam absurda. et monstrosa loqui. Gratia sit Deo. qui fani manifeste perdit sapientiam sapientium et intelligitiam intelligentium rejicit. Ipse novit cogitationes hominum quoniam vanae sunt. Hoc quoque tempore ad nostram institutionem non dedignatur comprehendere sapientes in astutia ipsorum*. Ille ille.

Culvinus quoque lib. 4. Institui. cap. 17. § 14. contendit, catholicos non ponere veram conversionem. sed unanihilationem per inis. Quod idem asserunt Kemnitius loco notato: cum uniti eos Joannes Wiclefus apud Thomam Waldensem, libro 2. cap. 68. ubi dicit deducit Christum esse Deum in malum Manichaeorum, si verum sit transsubstantialia, quia ambigibilis res bonas a Deo citalas.

Respondeo; Argumentum de phantasmate Murcionistarum, verum phantasma mihi esse videtur: habet enim faciem quandam argumenti, sed verum argumentum non est, cum nihil concludat pro adversario. Nam phantasma, seu phantastica corpora. quale esse putabant Christi corpus Marcionis, Manichaei, Eulychiani, videntur esse vera corpora, si externis oculis considerentur. et lamen reipsa non sunt vera. Al corpus Christi in Eucharistia ex catholicorum sententia non videtur oculis Mernis esse verum corpus, et lamen reipsa est. linque habet corpus Christi in Eucharistia contrarias conditiones istas, quae conveniunt corpori phantastico. Quare argumentum adversarii concludit contrarium ejus, quod ipse volebat.

Ad Alteram ex istis, quae supra diximus cap. 18. patet solutio: sed ne Martyr nimium gloriatur, respondebo ad singulas partes argumenti ipsius. Nego igitur panem annihilari, atque assero verissime converti. Ad illam probationem: *Panis aliquid est, et nunc nihil est, nullus est, nusquam est, etc.* Respondeo, non propterea esse annihilationem. Nam etiamsi panis nihil sit. lamen id in quod ipse conversus est. non est nihil, nec nullum, nec nusquam. Non enim dicitur annihilari quod maneat nihil in se. sed quod terminatur in nihil, illa vel terminus actionis. qua ipsum desinit esse, nihil sit: alioqui aqua, quae a Domino versa est in vinum, annihilata fuisset; nam post conversionem nihil fuit. nulla fuit. et nusquam fuit. Neque obsint quod forte materia manserit; nam materia non est aqua; et praeterea si dicitur forma substantialis aquae, et nulla ejus accidentium annihilata fuissent, quia nihil omnino eorum mansit.

Ad exemplum de cibo, qui in stomacho corrumpi dicit etiamsi succedat ei res alia nobilior. Respondeo proprie loquendo, cum succedit res nobilior, ista illa actio generatio dicitur, non corruptio, sicut est contrarium, eum succedit res ignobilior corruptio dicitur, non generatio. Quia lamen revera ubicumque est generatio unius, ibi est corruptio alterius, admitto cibum vere corrumpi, vel caro humana generetur, et eodem modo admittam panem per consecrationem interire, vel ei succedat corpus Christi: sed aliud est corrumpi et interire, aliud annihilari. Corrumpitur enim sive interit, quidquid desinit esse: al non annihilatur. nisi quod illi desinit esse, vel nihil ei succedat, illa vel ejus desinitio terminetur ad nihil. Itaque cibus corrumpitur quidem, quia desinit esse*, sed non annihilatur, quia non desinit in nihil, sed in carnem humanam.

Quantum autem ad Alteram propositionem argumenti Petri martyris. Respondeo: Aliud esse transire de uno ad aliud, aliud transire unum in aliud. Cum enim dicimus transivisse aliquid de uno ad

aliud, tunc significamus permanenciam ejusdem rei in utroque termino: et hoc modo quando unum sic cedit alteri convenienti, vel migret ad aliud, dicitur resilire, seu recedere, et transire ab illo, cui cedit, non autem in illud transire. Al vero, cum dicimus, unum transire in aliud, tunc non significamus permanenciam ejusdem rei in utroque termino, sed significamus debitionem unius rei. et inchoationem alterius. Sic dicimus usitatissime noctem converti, seu transire in diem per ortum solis. et diem in noctem per solis occasum; ligna in ignem per combustionem; cibum in hominem per nutritionem; et elementa in invicem per mutuam conflictum; et alque hoc modo dicimus panem converti. seu transire in corpus Christi; non autem aliquid tertium de pane transire ad corpus Christi. Hinc igitur patet quam inepta, et frigida fuerit pseudomartyris gloriatio.

Quartum argumentum habetur objectione 59. ubi ex confessione Berengarii, quae habetur canon. *liengarius*, de consecral. distinct. 2. argumentum sumit. Nam in ea confessione. quae a concilio romano approbata fuit, habetur panem et vinum. quae in altari ponuntur, post consecrationem esse non solum sacramentum, sed etiam verum corpus et sanguinem Domini, et sensualiter. et in veritate sacerdotum manibus tractari et frangi, et fidelium dentibus alteri. Ex qua confessione aperte colligitur, panem verum esse in Eucharistia, et eum sensualiter tractari, frangi, alteri: neque enim ista de Christi carne dici possunt sine ingenti blasphemia.

Idem argumentum antea fecerat Joan, videlicet apud Thomam Waldensem torn. 2. cap. 42. et 43. objiciebat enim Wiclefus. Ecclesiam tempore Innocentii III. defecisse ab Ecclesia, quae fuit tempore Nicolai II. quod illa negaverit substantiam panis manere in Eucharistia, cujus contrarium posuerat ista in abjuratione Berengarii. Calvinus etiam lib. 4. instil, cap. 17. § 12. et alii sunt Lutherani. sunt Calvinistae istam confessionem Berengarii. aut contra nos objiciunt, aut eam vel monstrosam irridendi. Et denique primus omnium liengarius (teste Lanfranco in libro de corpore Domini) post illam abjurationem perjurus coepit objicere lidehims, ex illa confessione colligi posse verum panem esse in Eucharistia: Sicut enim qui *dicit. Christus est lapis angularis. Christum non tollit. sed punit; illa etiam (dicebat ipse) qui ait. Panis est corpus Christi, panem non tollit, sed ponit.*

Despondeo: Confessio illa romani concilii. quod ad verba allinet. ima desumpta est ex antiquis sanctis Patribus, et ideo non potest rejici, vel irrideri. quin simul veleres sancti. Patres rejiciantur et irrideantur. Quod nutem allinet ad rem ipsam, nihil continet falsum; aut contrarium fidei, quam et antea, et postea catholica Christi Ecclesia tenuit.

Qualuorsunt partes ejus confessionis. Prima est. panem post consecrationem esse sacramentum: et hoc nullus negat adversariorum, et habetur expresse apud Augustinum lib. 20. contra Faustum cap. 13. ubi dicit. panem et calicem coram consecratione fieri mysticum, nulloque esse alimentum refectum uis, non sacramentum religionis.

Secund.) pars csl,eundem panem post consecrationem esse verum el naturale Christi corpus: quod intelligitur de pane mutato substantialiter viriute consecrationis ul supra cap. 21. probavimus ex lantfranco,Guiluiundo cl Anselmo. Haque panis consecratus, quoad species externas, esi sacramentum. quoad internam substantiam, est verum el naturale Clirisli corpus. El hoc non solum esi verum quoad sensum,sed eliam conforme senlenliis Patrum supra citatis cap. 20. ac praesertim s. Augustini in liomil. ad infantes apud Redam in comment. I. Corinth. 10. ubi dicit: *Paniscslcorpus, ct vinum est sanguis.*

Ad argumentum aulem Bercngarii, Wiclefi, Petri martyris, el aliorum, qui dicunt, Si post consecrationem panis csl corpus Domirii;ergo post consecraliuiiein manet panis: respondit optime Lanlfrancus, omnino manere panem post consecrationem, sed panem coelestem non Irilicoum: panis enim post consecrationem esi panis mutatus substantialiter m carnem Domini , ut saepe diximus.

Tertia pars est. corpus Domini sensatialiler manibus tractari, frangi el alteri dentibus: qui modus loquendi invenitur apertissime in Patribus. Clirysoslomos liomil. 83. in Mallh. *Ipsum, inquit, rôles, ipsum langis. ipsum comedis.* El liomil. i 3. in Jdan. Aon se *lautum videri permittit desiderantibus. sed cl lungi el manducari, el dentes carni suae infigi.* Et liomil. 2f. in priorem ad Corinth. *Quod in cruce passum non csl. id in oblatione patitur, cl propter te frangi sustinet, ut o-iiii's salici.* Haec ille. Itaque Clirysoslomos assemt. corpus Domini in Eucharistia, videri. tangi, frangi el dentes in illud inliguqualia eliam leguntur apud Cyrillum lib. 12. in .Ioan.,cap. 58. et alios Patres. Sensus autem horum verborum est, Christi corpus videri, (angi, frangi cl lori mediantibus speciebus panis.quae solae fonnaliler videntur. Innguntur, franguntur, teruntur. Quomodo Lue. 8. dicebat Dominus: Quw me *tetigit?* El rursus: *Tetigit me aliquis.* El tamen nemo ipsum, sive ejus corpus immediate tetigerat, sed solum mediante fimbria vestis: el nos usitate dicimus: Pluvia me lotum madefecit cl humoclavil. etiamsi forte solum pallium aspersum fuerit aqua.Denique m Scripturis frequentissime dicebantur angeli videri. it tangi cum in corporibus assumptis viderentur cl tangerentur.

Quarta pars est,contactum istum sensualem carnis Elirisli non esse tantum in sacramento, idest. m symbolo, sed etiam in rei veritate: quae particula addita est ob fraudes haereticorum. Nam duobus modis potest Christi caro sensmililer videri, cl tangi, mediantibus speciebus panis. Uno modo mediantibus speciebus, ul signis quibusdam; qoomodo qui imaginem Christi depictam.vel sculptam videt .I tangit : dicere ppleslse seiisualiler vidisse ct loligisse Christum mediante illo signo : et hoc modo lanium Christum videri et tangi in Eucharislii, negat confessio illa romani concilii. Altero modo mediantibus illis speciebus , ul reipsa legentibus praesentem Christi carnem; el hoc vult il]j confessio, cl ad hoc faciunt exempla allata de

lactii Clirisli mediante, veste, el de tactu angelorum mediante corpore assumpto; atque liuncmodum loquendi habet eliam Clirysoslomos lioin.X1. in .Mallh. ubi sic. ait: *Oquol modo dicunt, Vellem speciem ejus, el formam videre.* El subdit: /pjm *igitur vides, ipsum langis ole.* Ubi opponit praesentiam Christi in Eucharistia, praesentiae ejus nj imagine, el forma ad vivum expressa ; quod cirle non faceret, si in Eucharistia non haberemus Christum nisi in signo.

Quintum argumentum habetur objectione <13. (>t. 121. 122. 123. 129. Sensus falli non possunt circa sensibilem subslanliam:at illi judicant m Eucharistia esse paneui. Hem Patres probant. Christum fuisse verum hominem, conlra Marcionem. Maniehaeuin. el similes haereticos,quia manducabat, bibebat, dormiebat, fatigabatur : ergo eodem modo probare possumus in Eucharistia esse verum panem, quia ibi est color, sapor, odor, figura veri panis. Vel si hic sensus falluiitur, ct licet nobis dicere: Non est panis, licet videatur omnibus sensibus, cur non licebit Marcionilis dicere, Christus non fuil homo. licet omnibus sensibus videretur esse homo? ergo ista Iransubstantiate praedudent fidei, cl favet haereticis etc. Haec csl summa illarum objectionum. Similia habet eliam Joannes wiclefus npud Thomam waldensem lom.2.cap. 45. et 4G. ubi argumentatur, in Eucharistia esso verum panem, quia ita judicant mures.

Potest addi argumentum paulo gravius ex Scolo qui el proponit, el solvit. Est aulem hujusmodi: *In sacramento veritatis nihil decet esse, falsum. At si substantia panis desit, erit falsilus in accidentibus: accidentia enim externa. sunl naturalia signa internae substantiae, unde etiam per ea. a posteriori indagatur a philosophis substantia.*

Respondeo ad Primum: illa sententia philosophorum, sensum non falli circa suum objectum , vera est. sed eget nullis limitationibus, quae notandae sunl. nt videamus, quam debile fuindninentum habeant adversarii. Primo, vora est de objeci) per se. idest. de accidentibus, non de substantia, quao csl objectum sensum per accidens. Videmus enim circa substantias eliam sensibiles , homines falli frequentissime, cum ex sola apprehensione sensum judicant, ul patet iirglacic, quae videtur chryslalimn.in aurichalco.quod non discernitur ali auro, et sic de aliis: et hoc. sulliccret ad argumentum solvendum. Fatemur enim sensus non falli in accidentibus panis, quaesunt objecta perse, sed in substantia tantum, quae est objectum per accidens. Allatum est ad nos Romam anno 1585. a quibusdam ex Syria, fragmen ligni conversum in lapidem, manentibus accidentibus quibusdam ligni, ul figura, colore, asperitate etc. quod quidem ita verum lignum videbatur iudicio oculorum, ul sane qui reni non nosscl. juraturus fuisset illud esse lignum, cum lamen non lignum, sed verissimus lapis esset.

FIB

Secundo, vera est ea sententia de objecto proprio. non de objecto communi. Unde videmus homines passim decipi in iudicanda magnitudine stellarum, ul figura baculi in aqua existenlis, iu

motu et quiete cum navigamus: putamus enim lil-
lora recedere, et navim quiescere.

Tertio, vera est de objecto proprio, si sint orga-
num, et medium bene dispositum: nam alioqui etiam
circa proprium objectum Falli possumus; saepe e-
nim per virida perspicilla colorem album putamus
esse viridem; et gustus infectus dulcia judicat esse
amara.

Quarto, vera est de objectu proprio in generali;
nam in particulari videtur posse contingere error,
et in organo, et medio recte dispositis, vera est
(impia) de objecto in genere, quia sensus viden-
di non errat unquam in eo, quod apprehendit co-
lorem. vel lumen: nullo enim modo fieri potest, ut
apprehendat saporem et odorem. aut aliquid non
lumen, excepto colore et lumine. Quomodo etiam in-
tellectus non errat in eo, quod apprehendit ens in
genere: al in particulari videtur posse contingere
error, nimirum, ut apprehendat unum pro alio.
Nam in iride judicant oculi verissimos esse colores,
qui lumen non sunt, nisi lumen reflexum. Cum igitur
haec ita sint, mento Patres reprehendunt eos, qui
ex apprehensione sensuum de hoc sacramento,
et aliis rebus licet judicare volunt. Vide Cyrillum
catechesi quarta mystagogica. Chrysostomum ho-
mily. 83. in Matth. et Augustinum serm. 33. de ver-
bis Domini.

Ad Secundum respondeo contra Marcionem. Ma-
nichaeum, et similes, probari a Patribus. Christi
corpus verum et solidum non autem phantasticum
fuisse experimento sensuum. idque rectissime pro-
pter duas causas. quarum utraque deest argumen-
to adversariorum circa panem Eucharistici. Prima
causa est, quia disputabatur cum illis haereticis
de objecto proprio sensuum, id est, de soliditate
corporis: phantasma enim tangi nequit. Unde etiam
Dominus Luc. 24. probavit se non esse spiritum seu
phantasma, sed corpus solidum ex tactu: *Pulpate
et videte. quia spiritus carnem et ossa non ha-
bet, sicut me videtis habere.* Nos autem cum Lu-
theranis disputamus de substantia panis, quae non
est objedum sensuum. nec proprium, nec commu-
ne. nisi per accidens, et in quo saepe erratur.

Secunda causa est, quia Scriptura nusquam di-
cit. Christum non habere verum corpus, immo con-
trarium allinunt, et similiter Ecclesia in conciliis
idem semper docuit. Posito autem hoc fundamento
licet verbo Dei per Ecclesiam explicato, recte
adhibentur omnia argumenta alia, quae idem con-
tinuare possunt: licet alioqui non possint certitu-
dinem fidei catholicae elucere. Al in causa Luther-
anorum, verbum Dei per Ecclesiam catholicam in
mellis conciliis declaratum affirmat, in Eucharistia
unum esse panem: proinde argumenta ex experimen-
to sensuum, quae (ut ostendi) in se fallacia sunt,
in hac re fallacissima judicanda sunt.

Ad argumentum Scoti, dico nihil esse falsi in si-
gno sensibili Eucharistici: quia accidentia illa si-
gnificant naturaliter sub illa specie latere substan-
tiam panis, et ideo, nisi praeter cursum, ordinem-
que naturae Deus aliquid faciat, per illa accidentia
venit in cognitionem substantiae. In Eucharistia
autem non naturaliter, sed supra ordinem naturae
fit, ut sub dictis accidentibus desit substantia panis.

linque in ipsis signis nulla est falsitas, cum id so-
lum significant, naturaliter sub illa specie latere
substantiam panis. Quod si imaginatio hominum
fallitur in hac re, id nascitur ex ipsorum vitio: nam
vel sunt fideles, vel infideles. Si fideles non fallun-
tur. quoniam sciunt testimonio Dei. et Ecclesiae ibi es-
se accidentia sine substantia. Si infideles, falluntur,
vel quia credere nolunt Deo et Ecclesiae, vel si
forte non audierunt quidquam de hoc mysterio,
falluntur simpliciter ex ignorantia mysterii, non ex
falsitate. quae sit in re. Et hoc nullum est absur-
dum: nam hoc modo fallebantur etiam sancti viri,
Abraham. Loth. Tobias, Manne, Gedeon et alii, qui
angelos in specie humana sibi apparentes, veros
homines esse credebant, et ut homines tractabant:
et duo discipuli fallebantur, qui Dominum pere-
grinum aliquem esse existimabant: et Magdalena,
quae eundem hortulanum esse putabat.

Argumentum Sextum est apud eundem objectio-
ne 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. *Panis Eucha-
ristiae. mutationes varias recipit, quae nullo mo-
do fieri possunt sine substantia panis. quae si
subjectum illarum mutationum: ergo substantia
panis, et non sola accidentia in Eucharistia re-
periuntur. Antecedens probatur. quia panis Eu-
charistiae potest alterari, ut calefieri, immo et-
iam veneno infici: constat enim Victorem III: pa-
pam. et Henricum VIII. imperatorem veneno pe-
risse. quod in Eucharistia positum fuerat, licet
panis Eucharistiae aliquando corrumpitur. et in-
de aliud generatur: nam cum eo homines nutrir
constat, et terminatur inde procreari, et illum etiam
posse comburi: et vinum Eucharistiae verti ali-
quando in acetum.*

Despondeo: Tractantur haec omnia accurate a
Scholasticis: sed quod attinet ad argumentum ad ver-
sariorum, facile solvi possunt. Nam vel mutatio in
panem Eucharistiae est sola accidentalis. vel est corru-
ptio. Si sola accidentalis. vel calefactio, condensatio
etc. turn non requiritur materia, seu substantia;
nam accidentia omnia pro subjecto habent quanti-
tatem. quae in sacramento manet. Unde hostia con-
secrata dicitur alba, sapida. rotunda, parva etc.
haec enim omnia dominant quantitatem, alioquin
non posset fieri ista denominatio: non enim acci-
dentia de seipsis dicuntur in concreto, sed solum
de subjecto, exceptum quantitate, quae et dicitur
quantitas. et quanta. Et sicut fieri potest. ut maneant
qualitates in quantitate separata a materia. sic et-
iam potest fieri, ut introducantur novae qualitates
in eandem quantitatem a materia separatam. Si
vero sit corruptio specierum. ut in nutrimento hu-
mano, combustionem etc. tum requiritur quidem ma-
teria. sed ea substituitur a Deo in illo ipso instan-
ti, quo desinunt esse illae species, et in quo aliud
generatur; et hoc sine miraculo. Sicut enim cum
disposita est materia corporis humani sufficienter.
Deus unum creat et infundit, et hoc non dicitur
miraculum, quia hoc exigit ordo rerum a Deo in-
stitutus: ita etiam quando per aliam rationem speciem
panis eo venit. ut adsint dispositiones requi-
sitae ad aliquam formam introducendam, exigente
ordine rerum, Deus materiam substituit, et in illo
ipso instanti ab agente naturali, mediantibus illis-

positionibus praemissis, introducitor formo substantialis. Atque hacc est simplicissima et tutissima explicatio hujus rcksicemm omnia cohaerent. Nam nec dicimus, fieri generationem et corruptionem sine materia, nec multiplicamus miracula, nec dicimus ab agente naturali fieri materiam. aut certe nihil ab eo fieri, sed lotum a solo Deo: et simul ostendimus nihil materiae mundo deperire ex tot panum consecratione.

Sed objicit Pelrus martyr objectione 67. argumentum suo judicio insolubile, re aukem vera prorsus ineptum et indignum vel mediocri philosopho: *Nam si disponuntur, inquit ipse, illae species ad materiam recipiendam, vel id /it manente Christi corpore in Eucharistia, vel post ejus abscessum. Manente Christi corpore id fieri nequii, quia numquam simul esse debent materia panis, et corpus Christi; essent aulem simul si dispositio fieret manente Chrisli corpore: non simul est ultima dispositio et introductio ejus, ad quod fiebat dispositio. Abscedente autem corpore Christi, species pereunt. nec usquam sunl, ul omnes theologi docent, qui volunt corpus Chrisli manere, donec species manent. Al quod perit, non polesl disponi; igitur fictilia est illa dispositio.*

Respondeo: Dispositiones non Hunt ad materiam recipiendam, ul imperite Martyr dicil, sed ad formam: sed quia forma introduci non posset, nisi adesset materia, ideo (ul dixi) materiam Deus substituitur. Porro dispositiones illae inchoantur manente Christi corpore: ultima aulem dispositio, cum qua simul et materia substituitur u Deo, et forma ab agente naturali introducitur, fit in illo instanti, quod est primum esso rei genitae.

Sed, inquit Martyr: 7'unc species non sunl. Respondeo: Non sunl in sua natura, sed sunt tamen in natura aliarum qualitatum introductarum: neque est hoc novum, aut singulare, sed commune non esse corporis Domini in Eucharistia, et primum et ordinarium in omni generatione et corruptione.

Ad ilhid aulem de veneno in Eucharistia propinato. Respondeo: Quidquid sil de veritate historiae (neque enim desunt, qui eas historias falsas esse contendunt) vel venenum consistebat in sola qualitate aspersa vino Eucharistiae, vel in substantia aliqua admista illi vino ante vel post consecrationem. Si in sola qualitate, luten nullum sequitur absurdum, si dicamus in ipsa specie consecrata posse manere, vel introduci istam qualitatem, ul possunt aliae, quae se compatiuntur cum accidentibus panis et vini. Si vero sit aliqua substantia venenata, ul aliquis liquor, in illo corpus Domini non cril, licet in eodem calice sit ille liquor cum nno consecrato: nihil enim verti polesl iu corpus et sanguinem Domini, nisi quod ipse Dominus instituit, idesl, panis et vinum.

Argumentum Septimum est in objectione 10G. *De accidentium ratione. et essentia csl, ut inhaereant in subjecto. Sed in pane Eucharistiae accidentia panis inveniuntur: ergo et subjectum rorum, quod est substantia.* Probat majorem propositionem. Primo, quia accidentis esse csl inesse, ul colligitur ex lib. 5. Mcclaph. tex. 35. Unde acci-

dens non tam dicitur ens. quam entis, idesl, aliquid entis, sive aliquid in ente existens.

Secundo. Aristoteles Philonem reprehendit, quod posuit ideas a materia separatas. Quod si formae substantiales, quales ideae sunl, a inolcrin separari nequeunt, quanto minus poterunt separari lurniae accidentales?

Tertio, sicut accidenti convenit inhaerere in alio, ita substantiae non inhaerere: Sed nullo modo. Heri polesl. ul substantia inhaereat in alio; irw neque ul accidentia non inhaereant.

Quarto, ista accidentia vel sunl in se, vel in alio. Si in se; ergo subsistunt per se. et proinde substantiae sunt, non accidentia. Si in alio; ergo inhaerent: ergo non manent sine subjecto.

Quinio. Augustinus in epist. 57. ad Dardanum: *Tolle, inquit. ipsa corpora qualitatibus corporum non erit ubi sint: et ideo necesse est, ut non sinl.* Alium locum huic similem adducit Joannes wiclefus ex lib. 2. Soliloquiorum cap. 12. ubi sic loquitur Augustinus: *Cui fieri posse videatur. ul id, quod in subjecto est, maneant. ipso intereunti subjecto?*

Respondeo: Ealsum esse ad accidentis essentiam pertinere inhaerentium in subjecto: id ciliim negant non suum veteres Patres, et omnes theologi ac philosophi christiani. sed etiam multi et Ethnicis. Ex Patribus Basilius, non solum credit, accidens sine subjecto esse posse, sed etiam reipsa fuisse initio creationis rerum. Nam lionil. 2. de operibus sex dierum, et clarius homil. G. docet lucem solis creatam fuisse primo die. et mansisse absque sede. et vehiculo tribus diebus. et tandem die quarta creatum fuisse corpus solare, et in eo, ut iu subjecto positam fuisse lucem illam, quae fuerat prima die creatu. Et ne quis dicat, per lucem non intelligi a Basilio veram, et solam qualitatem. sed substantiam aliquam lucidam: ipse se clarissime explicat. Dicit enim aliud esse albedinem, aliud esse corpus, quod per eam lit album: et eodem modo aliud esse lucem, aliud corpus lucidum: et quamvis nos separare non possimus unum ab alio, nisi sola cogitatione, tamen posse a Deo reipsi separari, quae nos mente et cogitatione separamus. Nec potest etiam dici Basilium forte confundere lucem eum lumine, et solum velle dicere primis illis tribus diebus fuisse lumen in mundo sine sole, ita tamen, ut non defuerit subjectum (lumen enim in nere et aqua. ut in subjecto oral) sed defuerit causa secundum se efficiens, idesl, corpus lucidum; a quo illuminatio illa fleret, illoc. inquam, dici non potest. Nam homil. 2. distinguit Basilius lucem primigeniam, quam postea in corpore solari collocatam dicil, a lumine quod per aquam et nrem diffundebatur: enim lucem illam per emissionem radiorum, et rursus per eorundem contractionem effecisse diem et noctem; dum enim lux illa emitteret radios: munia corpora diaphana illi sirabaniur. dum radios contraheret, eadem corpora obscurabantur. Similia habet Joannes danijsrenus Basilius sequulus lib. 2. de ille Orthodoxa cap. 7.

Porro Thomas xvildensis tomo 2. cap. 7G. profert multa testimonia verum philosophorum, qui

docebant posse accidentia existere sine subjecto, Aristoteles aulem id quidem non concedit, quia non potest naturaliter fieri: tamen apertum docet non esse essentialiter de essentia accidentis; quod nobis hoc loco sufficit ad refutandam Petri martyris vanitatem. Nam Aristoteles lib. 3. de anima lex. 9. dicit: *Illud est magnitudo, aliud magnitudinis*. Quod si ipsum esse, id est existens, accidentis distinguitur ab eius essentia, certe nullo modo inhaerentia distinguitur, quoniam est modus quidam essentialis. Rursus lib. 4. phys. lex. 5. R. quaerit Aristoteles, an spatium censendum esset vacuum, ubi solus esset color, aut sonus: quae sane quaestio inanis esse omnino, si inhaerentia esset de essentiali* qui enim diceret colorem . necessario includeret etiam subjectum, et proinde corpus.

Id Primus igitur probationem dico illam sententiam. Accidentis esse est esse; et. Accidentis non ens, sed ens: nihil significare aliud, nisi accidentis naturam esse imperfectam, et habere ordinem quondam ad substantiam, ob cuius gratiam existit.

Sciendum enim est, accidentia habere propriam essentiam, ut patet: nam accidentia habent sua genera et species distinctas plane a substantiae generibus et speciebus; sunt enim diversa praedicamenta. Rursum negari non potest, quin habeant accidentia propriam existentiam distinctam ab essentiali subjecti, seu substantiae. ut patet, quia terminant actiones reales; nam aliorum proprie qualitatem producit, et augmentum quantitatem: tamen habent accidentia triplicem ordinem ad substantiam. Primus est essentialis, quia, ut dixi, sunt entia essentialiter imperfecta, et ideo essentialiter respiciunt substantiam. Ille aulem ordo non est relatio proprie dicta. sed est ipsa natura imperfecta. et ratione hujus dicitur esse non tam ens. quam entis, et ejus esse dicitur inesse. quia ordinatur ad inhaerendum in subjecto. Secundus ordo est quaedam potentia. secundum aptitudinem ad inhaerendum: et hic ordo non est de essentia. sed est proprietas quaedam accidentis. quae oritur ex natura illa imperfecta, ut diximus. Tertius ordo est actualis inhaerentia, qui est quasi actus quidam et officium accidentis, et proinde quid posterius ipso accidente. Non enim accidens, verbi gratia. candor talis est. quia facit parietem candidum, sed contra, ideo facit parietem candidum, quia ipse in se est candor. Nulla igitur repugnantia admittitur. si divina potentia separaretur accidens ab eo. quod nec est de essentia ejus, et a (pro) ipsum non pendet, cum sit prius.

Ad Secundam probationem dico: Merito reprehendi ab Aristotele eos, qui ponebant formas substantives separatas: illi enim existimabant, hanc esse naturam rerum, ut formae separatae sint. Sed haec reprehensio ad nos non perlinet, qui fatemur naturaliter non solum non existere, sed etiam non posse existere formas separatas.

Ad Tertiam respondeo: Fallaciam latere in argumento: nam cum dicit Petrus martyr; Sicut accidenti convenit inhaerere, illa substantiae non inhaerere: comparat actum accidentis, non cum

actu substantiae, ut debuit, si recte comparare voluit; sed cum negatione actus accidentis. At si recte comparasset hoc modo; Sicut accidenti convenit inhaerere, ita substantiae convenit subsistere: vel negative; Sicut accidenti convenit non subsistere, illa substantiae non inhaerere, vidisset argumentum suum nihil valere, immo pro nobis esse. Nam sicut substantiae convenit naturaliter subsistere, et tamen supernaturaliter potest separari a sua subsistentia. ut patet in mysterio incarnationis, ubi natura humana est substantia, et tamen non subsistit, id est, non per se existit, sed a Verbo sustentatur: illa accidenti convenit naturaliter inhaerere, et tamen fieri potest divinitus, ut non inhaereat. Sic etiam, sicut substantia nullo modo potest inhaerere, illa accidens nullo modo potest subsistere per se: nam in sacramento licet non sint accidentia in subjecto. tamen non per se subsistunt more substantiae, sed a Deo sustentantur modo supernaturali. Ratio aulem cur non possit subsimilia inhaerere. vel accidens per se existere, in promptu est: quia non potest effectus formalis separari a causa sua, a qua intrinsece pendet, licet e contrario possit causa separari ab effectu, quin prius non pendet a posteriori. Porro inhaerere est effectus formalis accidentis. sicut subsistere, substantiae: inde ergo non potest ullo modo illa res inhaerere, quae non est accidens, neque illa subsistere. quae non est substantia.

Ad Quartam, quod erat ejusmodi: *Accidentia ista, vel sunt in se. vel in alio. Si in se, ergo subsistunt: in alio, ergo inhaerent*. Respondeo: Esse in se. et non subsistere: quia sicut in se negative, non positive. Nam ideo dicuntur esse in se, quia non sunt in aliquo supposito, et tamen revera non subsistunt per actum positivum, qualis manat ex naturis substantialibus; sic enim dico esse in alio, et non inhaerere. quia sunt in alio. ut in conservante, non ut in subjecto.

Ad Quintam probationem ex Augustino. Respondeo: Eum loqui de eo, quod potest fieri naturaliter.

Argumentum Octavum habetur in objectionem 125. et 426. *Transubstantiatio, vel fit ante verba consecrationis. vel post. vel simul. Si ante: ergo non fit virtute verborum illorum: si post; ergo verba illa sunt falsa: Ille est corpus meum: si simul; ergo transubstantiatio fit successive, non aulem in instanti, ut omnes theologi docent*.

Respondeo: Fit simul: et ut argumentum in contrarium, dico fieri non toto tempore quo durat pronuntiatio, sed in ultimo instanti terminalivo illius prolationis. Etsi enim non detur ultima pars illius motus, quo proferuntur verba, neque etiam temporis ei respondentis: datur tamen ultimum mutatum esse terminalivum illius motus, et ultimum instans terminalivum illius temporis.

Quod aulem Petrus martyr objicit, sequi ex hac solutione totam vim consecrationis consistere in illo ultimo (um) quod videtur esse ridiculum, leve est. Nam illud (um) non operatur virtute sua sola, quippe quod per se nihil significat, sed virtute totius sententiae, quae tunc habet esse completum cum finitur tota prolatio.

Sed posset aliquis objicere; Sicut corpus Domini incipit esse in sacramento in instanti, sic etiam panis desinit esse in instanti: non enim corrumpitur paulatim per dispositiones praevias, sed per simplicem actionem divinam desinit esse. At ea, quae desinunt in instanti, desinunt per ultimum esse, sicut ea quae incipiunt in instanti, incipiunt per primam Sui esse: ergo dandum est inslans arônnaiivum tam desitionis panis, quam successionis corporis Domini. Rursus, aut est idem instans desitionis et successionis; aut diversum, ubi idem ergo simul erunt sub illis speciebus, panis et corpus Domini: si diversum: ergo in tempore intermedio (nec enim dantur duo instantia immediata) erunt species illae sine substantia panis, et sine corpore Domini.

Respondco: Licet panis desinat in instanti, tamen illud inslans non potest assignari, vel notari, nisi negative, illa vel scilicet primum non esse panis, non aulem ultimum esse panis. Cujus ratio est, quia panis desinit ad desitionem verborum, in quorum virtute licet illa conversio: verba autem non habent ultimum esse, sed primum non esse, [itaque illud inslans lenninalivum prolationis verborum, est primum non esse verborum, et consequenter substantiae panis: et similiter scilicet primum esse corporis Domini sub illis speciebus. Quod idem cernimus in naturali transmutatione. Nam subsimilia quae corrumpitur, in instanti desinit esse, non enim sunt gradus in substantia, sicut in qualitatibus; et tamen, quia desinit ad desitionem dispositionum, non habet ultimum esse, sed primum non esse: dispositiones enim per motum successivum desinunt.

Argumentum Nonum habetur objective 108. et sequentibus usque ad 111. *Posita transubstantiatione*. sequitur e. «pane fieri corpus Chrisii: al hoc nullis nominibus scilicet absurdum: igitur transubstantialia admittenda non scilicet. Probatur assumptio. Primo, si ex pane fit corpus Chrisii; ergo generatur corpus Chrisii: mutatio enim ad substantiam nulla est. nisi generatio. At absurdum est quotidie Christum generari. Secundo, in Eucharistia est Christus Deus et homo; ergo, si quod est in Eucharistia, fit a sacerdote per consecrationem; ergo Deus et homo fit a sacerdote. Tertio, corpus Christi, quod fuit in cruce, et in utero matris, non fuit factum ex pane, sed ex carne Virginis. At quod est in Eucharistia, fit ex pane: ergo corpus Domini quod scilicet in Eucharistia, non est illud, quod fuit in cruce, et in utero matris. Illoc argumentum saepius, ac saepius repetitur. et in vanus turmas syllogismorum redigit, vel nullus cavillis relinqui possit locus.

Respondco: Non scilicet ullum absurdum ex pane bene corpus Chrisii: illa enim loquitur Ambrosius hb. I. de Sacram, cap. 4. Gaudentius tract. 2. in Exod. et alii Pares.

Ad Primam probationem miror imperitiam, vel audaciam Petri inarilyris, qui solies inculcat, corpus Chrisii necessario dicendum esse generari, si conversio ista terminatur ad substantiam. Nam cum una generatio recto distinguatur a philosophis ab alteratione, augmentatione et latione; quia ge-

neratio terminatur ad substantiam, al cratio ad qualitatem. augmentatio ad quantitatem, et latio ad ubi. sive ad lucum: tamen quis Christianorum ignorat generationem distinguere a creatione, licet utraque scilicet ad substantiam? et rursus, conversionis miraculo [scilicet aquae in vinum, et uxoris Loti in saluam salis, terminatas fuisse ad substantiam, et tamen non esse, proprie generationes? Dico igitur iraii substantiationem terminari ad substantiam, et tamen non esse generationem, sed conversionem supernaturali. per quam (vel supra ostendi) corpus Christi non producit, sed succedit substantiae panis.

Ad Secundam nego, Chrisii corpus, vel ipsum Christum Deum, et hominem absolute a sacerdotibus fieri. Aliud enim est Chrisii corpus, et pane conficere, quod sacerdotes faciunt, aliud absolute Christi corpus elicere: ex pane enim Christi corpus elicere, non est ipsum producere, sed in ipsum praeexistens panis substantiam commutare. Quamquam si de modo loquendi agatur, non dubitavit Hieronymus in epistola ad Heliodorum, et in altera ad Evagrum dicere sacerdotes Chrisii corpus si ergo conficere.

Ad Tertiam dico: Corpus Christi ex pane fieri, non tamquam ex materia, quomodo factum scilicet carne sauciae Virginis, et quomodo ex ligno lit sedes, ex auro et argento vasa pretiosa; sed tamquam ex termino a quo. quomodo ex nihilo fit coelum, ex deo licet nox. et etiam ex aqua factum est vinum. Neque enim aqua mansit, vel materia vmi, licet manserit materia prima, quae aqua dici non potest. Porro ista varia effectio, non mutat rei naturam. Nam si quis a Deo ex nihilo produceretur, non osset diversae naturae ab illis hominibus, qui ex materia praeexistente fiunt, neque vinum fictum ex aqua in Cana Galileae fuit diversae naturae a vino, quod erat ex uvis. Quamvis aulem nunquam mutetur species, tamen novum individuum producit distinctum ab omnibus aliis. quantitas conversio est productiva: in praesenti aulem negotio conversio non scilicet productiva, vel supra ostendimus. Panis enim convertitur in ipsum corpus Christi praeexistens: et ideo corpus ex carne Virginis facium, et ex pane facium, non sunt diversa, sed unum et idem omnino.

Ad argumentum aulem Petri inarilyris comprehensum syllogismo expository. in quo licet tantopere confidit, respondeo in forma. Argumentum hoc est: *Illoc corpus (demonstrando corpus crucifixum non est facium ex pane. Hoc corpus (demonstrando corpus Domini in Eucharistia) est facium ex pane: ergo hoc non est illud*, respondco: Si per factum ex pane intelligatur productum: concedi propositione, negatur assumptio: non enim corpus Domini in Eucharistia producit, sed solum succedit panis. Si vero per factum ex pane, intelligatur successisse panis in ipsum converso et in alio; tunc assumptione concessa. negatur propositio. Nam vere corpus illud quod fuit crucifixum, factum fuit ex pane: Illud enim est, in quod panis per consecrationem conversus fuit in Christo ipso dicente: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur*. Atque hactenus de iransubstantiatione.

LIBELL QI ABTI S

DE SIGILLAEJITO EUFILLI 18 T1.1E

CAPUT PIUMUM

Quid sit proprie sacramentum Eucharistiae, cl
num extra usum sit tere corpus Domini sub
specie consocruti panis.

Hactenus de veritate corporis Domini in Eucha-
ristia disseruimus, quod oral fundamentum contro-
versiarum omnium de sacramento Eucharistiae»
Nunc de sacramento ipso disseremus, atque eas
controversias explicabimus, quae de ipsa natura
sacramenti, deque ejus caussis cl partibus, idesl,
cl materia, forma, tine cl efflicicnle,el denique de
usu ejus exislunt.

Prima igilur quaestio esi, quid sil proprie sacra-
mcntum Eucharistiae, consecratione panis el vini,
an res ipsa consecrata. an potius sumptio el man-
ductio, cx qua quaestione pendet alia quaestio;
Num corpus Domini sil in Eucharistia solum, dum
sumitur, an vero permanent in ea, dum servantur
species illae consecratae. Nam cum Domini corpus
non sil in specie panis, nisi quatenus illhc nd sa-
cramentum perlinent, si forte sida sumptio sacra-
mentum sil, non cni corpus Domini in illis speci-
ebus, quando servantur in pixide, vel quando de-
ferantur ad aegrotos etc. ex qua quaestione rursus
pendent aliquo modo aliae controversiae dc adora-
tione Eucharistiae, cl do sacrificio, ul nolum csl,
lloc aulem ordine prncsonlem controversiam ex-
plicabo. Primo,referam adversariorum senlenliam.
.Secundo, eam refutabo, el respondebo ad eorum

objectiones. Tertio, explicabo senlenliam catholi-
corum.

Quod ad Primum allincl, Lulherani el Calvini-
slae. alique hujus temporis haeretici in en sunlo-
pinlone. ul existiment, sacramentum Eucharistiae
non esse rem permanentem, sed actionem transe-
untem: cum e contrario catholici omnes sentiant,
sacramentum Eucharistiae proprie rem pertnanen-
lem osse, nimirum hostiam conserrniam. Auctor
primus sententiall adversariorum .Murtinus Bucerus
foil: nam (ul scribit Joannes Cochlaeu* lib. 3. Mi-
scellaneous Iracl. K.) anno Domini 153th 23. die
maji. persuasit Ludicro Bucerus, corpus Domini
non esse iu Eucharistia, nisi dum smnilur. el pro-
inde ipsam sumptionem proprie sacramentum es-
so. Excogitavit hanc senlenliam Bucerus, ul per
eam conciliaret inter se Lulhcranos el Zwinglia-
nos: videbatur enim temperamentum quoddam, el
quasi medium quid inter extremas iliorum senten-
tias. Sed quamvis concordia non successerit, 'a-
men hanc senlenliam libonier arripuerunt, tum
Lulherani, lum Zvvingliani, quod viderent peream
destrui adorationem Eucliarislioc, el alia nonnulla
quae in usu erant apud catholicos. Itaque Philip-
pus Mehmchlhon ex Lulheranis eam luetur in locis
communibus.loco de coena Domini. Joannes Bren-
lius in Confession. Wirlemburgens. cap.de Eucha-
ristia. Malliins Illyricus in apologia pro Confess,
antuerpiensi cap. de coena Domini, el Marlinus
Keinnitius, qui verbosissime de hac rc tradat in
2. pari. Examinis tridcnlini concilii sess. 13. cap.
3. CII-. Ex Zwinglianis, Joannes Calvinus lib. 1.
Institui, cap. Is- § 37. el 39. el Petrus martyr iu

hb. contra Ganlinerum, objecto 88. cl 132. el alibi.

Soil Observandum est. non eodem modo usum istum sacramnli explicari. Nani Calvinus el .Martyr. el Illyricus contendunt lunc solum panem el vinum esse sacramenlum, dum comeditur et bibitur, sicut aqua Baptismi lunc solum esi sacramentum. cum abluil: unde negant manere sacramentum. si deferatur nd aegrotos. Al Kcmnilius, ul e- lmlal testimonia 1'alrum, docet in lota actione coenae Domini sacramenlum, el corpus Domini manere. idesl. dum panis benedicitur, frangitur, distribuitur. el eliam dum ex ipsa coena immediate defertur aJ aegrotos, vel ad absentes, ul illum comedant, non ul servant. Quidam eliam eo usque progressi sunl. ul dicerent loto triduo posse servari Eucharistiam propter aegroios,cl loto illo spatio temporis esse sacramenlum.el in ea reipsa manere corpus Domini, ul ex Lindano refert Claudius Sancies, repetitione I. de Eucharistia cap. 12. extremo. Sed profecto qui concedunt triduum.mirum csl. cur non eliam quatrduum, et oclidimm, et eadem ratione integrum mensem, vel annum concedant.

Porro fundamenta adversariorum Iria sunl. Primum institutio Domini, qui ail: *Accipite, cdile*. Secundum similitudo Baptismi, el aliorum sacramentorum, quae omnia in actione consistunt. Tertium testimonia quaedam veterum, qui jubebant reliquias coenae Domini, vel comburi, vel dari puerulis edendas, ne quid superesset.

CAPUT II.

Probatur ex verbis institutionis dominicae, sacramenlum Eucharistiae esse rem permanentem, cl in co corpus Domini permanenter existiere.

Jam vero catholici omnes conveniunt, panem rile consecratum, sive corpus Domini sub specie panis contentum vero, el proprio esse sacramentum. sive sumatur.sive servetur in pixide. Id quod expresse habetur in concilio tridcnlino, sess. 13. cap. 3. cl G. et can. 4. cl 7.

Esse aulem hoc verissimum, probatur Primo cx verbis Domini in institutione sacramnli prolatis. Verba Domini (Hoc est corpus. Hic esi sanguis) prius dicla sunl. quam l'ierel actio manducandi cl bibendi; ergo ante illam actionem fuit corpus Domini praesens in coena, el proinde eliam sacramentum Eucharistiae confertum. Consequentia probatur dupliciter. Primo, quia juxta Augustinum Iract.il. 8D. in Joun. Accedit verbum *ad* elcmenilitn, el /it sacramenlum. Sed ante actionem comedendi cl bibendi.verbuin ad elementum accessit; ergo ante actionem comedendi el bibendi factum est sacramenlum. Secundo, verba Domini uiux atque prolata fuerunt, vera fuerunt. Sed pro-

lala sunl ante illam actionem manducandi cl bibendi: ergo ante illam vera fuerunt; ergo fuit igrc corpus Domini, cl proinde sacramenlum, anlc illam actionem.

Ad hoc argumentum Illyricus, Calvinus elRp- mnilius respondent. Illyricus negatanlcccdensidicil enim Dominum loquulum esse, de pane in actu existlcnlc, idesl. dum comedebatur. El posset id confirmari ex verbis Domini: nam cvangclislaedicunt, panem datum discipulis, cl postea dictum esso: *Hoc esi corpus meum*. Aam Mallii. 26. sic legimus : *Accepit Jesus panem cl benedixit at fregil dcdilque discipulis suis, cl ait Accipite, el comedite, hoc est corpus incum*. Itaque videmus simul concurrisse prolationem verborum Domini, et actionem manducandi: nam sicut post panis distributionem immediate sequuta est prolatio verborum. ita etiam post eandem distributionem immediato sequuta csl manducatio.

Despondeo: Non oportet attendere in haere, quae verba evaigelislao, prius posuerint, el qu c posteriorius: illi enim coriis de caussis sibi nolis aliquando mutant ordinem verborum. Nam Murcus rap. 11. sic ait de calice: *El accepto calice gratias agens dedit eis: el biberunt ex illo omnes,el ait illis: Ilie esi sanguis meus novi Testamenti*. Ubi si attendamus ordinem verborum cvangclislae. colligemus verba illa (*Ilie csl sanguis*) dicla esse posl actionem bibendi: quod nemo admittit: quia lunc nihil demonstraret pronomen (*Hic*) cl verbi essent falsa, vel oporteret post actionem bibendi remansisse pariem aliquam vini consecrati, clde ea dictum osse: *Hic esi sanguis*; quod aprle pugnaret cum sententia adversariorum. Oportet igitur colligere cx verborum sensu et signification», non cx ordine, quo sunl scripta,quid prius,clquid posterius in sacra coena facium sil.

Porro sensus verborum cogit, ul dicamus prius fuisse a Domino prolata illa verba:Hoc cslcorpus, cl. Hic est sanguis,'quam dederit discipulis cibum illum el polum. Nam illa verba: *Hoc csl* corpus, continent rationem, cur debuerit comedi ille cibus: el similiter illa verba: *Hic est sanguis*. continent rationem.cur debuerit bibi ille polus. Unde Mallii.20. ponitur particula caussalis, cum dicitur: *Hic csl enim sanguis etc*. Prius aulem debuit illi a Domino explicari, el etiam percipi ab audientibus. quam eis daretur panis ille comedendus, nimirum ul scirent.quid acciperent. Praeterea si invitantur ad bibendum, quia est snnguis:ergo prius fuit sanguis, quam illi biberent. Ad haec I.uc.is cap. 22. el Paulus I. Corinth. **It.** scribunt: *lhc esi calix novum Testamentum in sanguine meo*. Ergo in calice fuit sanguis, et non solum in o.t.sumentium; cl sane prius in calice, quam m nrcsumentium: nam ex calice ad os pervenit.non contra. Adde verba Pauli 1. Corinth. 10. *Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Domini est? el calix cui benedicimus, nonne contintnicatio sanguinis Domini est?* Ilie enim aperte Paulus indicat, panem prius consecrari cl mulari in corpus Domini, quam frangatur cl distribuatur: dicil enim id, quod frangitur, non esse futurum, sed jam esse corpus Domini. Unde Chrysoslomos

incoiiniienlario ejus loci: *Quid est, inquit, in eu-lice.i/uod ear latere Chrisii fluxit?* Huc eliam perlinent illa capilis II. Aim *dijudicans corpus Domini*: ubi dum arguit Corinthios, quod non discernent corpus Domini ab aliis cibis, qui iu mensa ponebantur, significat potuisse discerni, et proinde ibi fuisse ante manducationem. Denique, in omnibus liturgiis eliam unliquissiipis, Jacobi. Basilii et Chrysoslomi, et in nostra latina, quae. Petri et Clementis esse censetur, verba Domini: *Iloc esi corpus. Hic csl sanguis.* mullo ante pronunciantur, quam panis sanctillicatus distribuatur el mnducetur.

Alia solutio (si lamcn alia) csl Joannis Calvini lib. I. Instil, cap. 17. § 37. ubi non disputat, quid Dominus prius pronunciaverit. sed contendit verba Domini: *J/oc est corpus meum*, non ante impleri et vorificari, quam ipsa manducatio reipsa exerceatur. Id vero probat, quia Dominus simul conjunxit praeceptum et promissionem; praeceptum enim fuit: *Accipite, et comedite*: promissio aulem: *Hoc est corpus meum*, non debet aulem promissio impleri, nisi praeceptum impleatur. Itaque accipientibus et manducantibus, juxta Domini mandatum, panis ille il corpus Christi: sed extra illum usum non (it. quia non csl annexa promissio, nisi tali mandato. Illustrat rem Lotam Calvinus similitudine: *Mandatum.* inquit. *dedit Deus, cum diceret: Invoca me: promissionem addidit. Exaudiam te. Si quis invocato Petro aut Paulo, hac promissione gloriatur. nonne omnes clamabunt eum perperam facere?*

Haec Calvini solutio non magno negotio refutari potest. Nara in primis, si verba illa, *Iloc est corpus.* promissionem continerent. certe per verbum luturi temporis expressa fuissent, ul factum videmus in similibus promissionibus: sic enim de Baptismo legimus Ilarci ull. *Qui crediderit, et baptizalus fuerit. salvus erit.* Et in exemplo Calvini: *Invoca me. et exaudiam te.* Iloc aulem loco non dixit Christus, *Hoc erit*, sed, *Iloc csl corpus meum.*

Deinde, si ista verba promissionem praecepto annexam continerent, impletio ejus promissionis non comitaretur, sed sequeretur actionem manducationis: proinde non haberent fideles sacramentum, ei ipsum corpus Domini, dum manducarent, sed solum posteaquam manducassent; alque illa non manducarent corpus Domini, no in sacramento quidem, quod est absurdissimum. et ipsis eliam Cahinislis repugnans. Id aulem sequi probatur, quia id videmus in omnibus similibus promissionibus: semper enim actio praecedit, quae imperata fuit, et tandem sequitur impletio promissionis. Et ratio eliam reddi potest hujus ordinis, quia impletio promissionis esi effectus actionis imperatae, csl omper caussa esi prior suo elleclu, saltem natura. Itaque sicut prior csl Baptismus, quam remissio peccatorum, et prior csl invocatio, quam exauditio: illa prior erit rnnnducatio, quam praesentia corporis Domini, sive in re. sive in sacramento. Quod aulem hoc sil absurdum, eliam ex Calvini sententia, probatur. Aam cum tractatui de comunione impiorum, de quibus Apostolus ait I.Co-

rinlli. 11. Qui *manducat indigne, judicium sibi manducat.* Calvinus dicit, hoc interesse inter pios et impios, quod pii. dum sumunt ore corporali sacramentum. simul sumunt ore fidei ipsum verum Domini corpus: impii autem sic sumunt ore corporali sacramentum, ut non sumant ore fidei corpus Domini. Vide Calvinum lib. 4. Institut. cap. 17. § 34. Omnes igitur, qui communicant, sacramentum manducant ore corporali: al quomodo manducant, si mm prius incipit esse sacramentum, <quam absoluta sil manducatio?

Terlio: Scriptura, et Patres corpus Domini non solum in ore fidelium, sed eliam in altari, et vasis sacris agnoscunt; ergo verba illa extra manducationem verificantur. et non in sola manducatione sacramentum consistit. Antecedens probatur ex illis Pauli locis: *Panis grem frangimus*, et; *calix benedictionis.* et; *Ilic calix novum Testamentum est.* et; *Aon dijudicans corpus Domini*, 1. Corinth. IO. et II. Concilium nicaenum dicit, in sacra mensa agnum Dei silum esse: quem canonem nicaeni concilii esse falclur Calvinus lib. 4. Institut, cap. 17. § 3G. Optatus milevitanus lib. G. contra Parmeninum, vocat allare sedem corporis Chrisii. et calices, Christi sanguinis portatores. Chrysoslomos hom. 24 in priorem ad Corinthios. dicit eundem Chrislum nunc in altari consistere. qui aliquando iu praesciri a magis fuit adoratus. Cyprianus in sermone de lapsis dicit. corpus Domini fuisse in arra. Cynllus Hierosolymitanus catechesi quinta mystagogica, jubet accipi dextera manu. Augustinus concione prima et secunda, in psal. 33. dicit, Chrislum portasse in inanibus corpus suum, quando de eo. quod in manibus habebat, dixit: *Hoc csl corpus meum.* Sive aulem portaverit corpus suum verum et naturale, ut nos credimus, sive in sacramento lanium, ul Calvinis lac volunt, nihil interest ad id, quod nunc tractamus: semper enim concludimus, Sacramentum ante manducationem confectum fuisse, et proinde falsum esse, quod ait Calvinus, verba illa: *Iloc csl corpus meum*, non adimpleri, nisi dum panis manducatur. Et quia ejusmodi lesimouia passim occurrunt, non modo in Patribus. sed eliam in ipsis haereticorum scriptis, manifeste colligimus Calvini sententiam improbabilissimam esse, et cum ipso suo auctore pugnantem.

Ille. il Kemnitii responsio. Is animadvertens. non posse ullo modo defendi, quod majores sui responderant, in sola sumptione sacramentum consistere: alia via sibi ingrediendum esse consuit. itaque docuit quod nullo Lutherani dicunt. sacramentum hoc in solo usu consistere, non debere restringi ad solum usum manducationis. sed ad omnem usum. sive, omnem actionem, quae excreetur in coemi. In coena aulem quinque actiones fuisse, acceptionem panis in manibus, benedictionem, fractionem, distributionem. manducationem; et de his omnibus intelligi posse, illud: *Iloc est corpus meum*, ul >il sensus: Iloc quod accepi, quod benedixi, quod Iregi, quod distribui. quod manducatis. est corpus meum. Ia <pio deducit sacramentum Eucharistiae, et ipsum corpus Domini fuisse ante manducationem in sacra mensa, tamen non fuisse ante omnem a

cūouoni cocnac; ncc superesse posi owncm aelio-
nnci cocnac , cl co modo in sola actione consi-
slerc.

Al liacc responsio csl omnium absurdissima.
Aanr aul voit Kenmilius in is lis quinque actionibus
simul sumptis consistere hoc sacramentum, aul in
.ingulis seorsim.Si in omnibus simul sumptis.tunc
redit opinio Calvin! cl illirici : Nam non erit per-
icclum el integrum sacramentum , nisi peracta
manducatione, atque ila falsum cril, quod dicil
Kemnitius. ante manducationem esse corpus Do-
mini in mensa. Si in singulis seorsim; ergo quin-
que erunt sacramenta Eucharistiae,eaue diversis-
sima.

Praeterea: Vel ila est in singulis, ul sit formalil-
ler quaelibet illarum actionum, aul ul tantum coe-
xistai singulis. Aon polesl esse formaliler quaelibet
illarum actionum, ipiod sic probo. Actio accipien-
di,«piae csl ominum prima.non polesl esse forma-
liler sacramentum Eucharistiae: Nam quod esl for-
maliter acceptio , non cxislil, nisi dum accipitur.
U boc sacramentum cxislil post acceptionem.dum
frangitur, distribuitur, manducatur: ergo etc. Bur-
sus, actio manducandi, quae esl ultima,non polesl
esse formaliler hoc sacramentum , quia tunc non
cxisterel, nisi dum manducatur; cxislil aulcm ante
manducationem, dum accipitur. frangitur etc. De-
nique, actiones intermediae, benedicito, fractio,di-
stributio , non possunt esse formaliler lioc sacra-
mentum, quia tunc non cxislcrel, nisi dum illae a-
iTioncs limit.

Atqui cxislil ante illas el post illas; ergo non
i st aliqua illarum, sed tantum coexist)! illis: ergo
esl res permanens: nam quod csl aliquid, el non
esl actio transiens, necessario esl res permanens.

Tertio probo: Sacramentum hoc necessario esse
rem permanentem cx doctrina Kemnilii,ac per hoc
probo doctrinam ipsius seipsum destruere. Sacra-
mentum Eucharistiae , el praesentia corporis Do-
mini durant loto tempore, quo III sacra cocna.Sed
inter unam actionem, el aliam,saepe intercedit,aul
certe intercedere polesl tempus (quis enim prohi-
bet quo minus minister post fractionem panis ali-
quantulum quiescat.antequam illum distribuere in-
npiat?vel qui sacramentum de manu ministri acce-
pit, aliqnandiii retineat, antequam manducare ag-
grediatur?) Quaero igilur . utrum illum tempore
mlerp-clo inter dims ac.iiuncs.sacramentum elcor-
pus Domini perseverent, an non. Dici non polesl
non perseverare . nam lune non in loto tempore
coenac sicranienlm. el corpus Domini adessent,
quod esl contra adversarium: el praeterea oportet
Chrisli corpus tempore e.oenae saepius accede-
re el recedere, quod esl omnino ridiculum. Quis
enim credat Chrisli corpus adesse, dum panis ac-
cipitur in manibus, cl slaliui evanescere, deinde
iterum adesse, dum panis frangitur, cl finita fra-
ctione evanescere: tum iterum redire, duui distri-
buitur panis, cl rursus continuo abire? Ergo ne-
tes-- t-i contiieri sDcramenlum, el corpus Domi-
ni praesens adesse tempore illo interjecto inter
duas actiones, el] loiude rem esso permanentem:
qiind cmui iiiaiivl omni aelione cessante, non po-
u >t d»ct res transiens, sed manens»

Quarto, ex posito fundamento in argumento su-
periori,probo eliam post omnem actionem cocnac,
sacramentum el corpus Domini perseverare Ine.i
parte sacramenti, quae non fuerit a communican-
tibus consumpta. Nam perseverat sacramentum ct
corpus Domini in co tempore . quod csl interje-
cluni inter distributionem el manducationem. <
quis velit (ut diximus) aliquantulum haerere, el
quiescere ante manducationem: ergo perseveraret
eliam, si quis differret manducationem illoni in al-
terum diem, vel mensem. Si enim perseverare po-
test per quadrantem horae, cur non per. integram
horam? el si per horam, cur non per diem? etsi
per diem, cur non per mensem? el \$i per mensem,
cur non per annum? el tandem semper dum spe-
cies illae non consumuntur.

Ex his solvitur argumentum primum adversa-
riorum. quod ex Scriptura petilum huiusmodi esl:
Saoramenlu *pendent a divina institutione*, ilam
sacramenta non sint,si non servetur in illis con-
/iciendis ritus, et institutio Domini. .11 JJominu
jussit panem benedici, franx/i. distribui, jimiulu-
cari, non aulem jussit servari in pixide. gesturi
in supplicatione, exhiberi adorandum in Ecck
sin: ergo non est sacramentum, cum servaiurin
pixide, gestatur. adoratur, sed solum cum be-
nedicatur. frangitur, distribuitur, manducatur.

Hespondeo dupliciter. Primo, negando conse-
quentiam, quia asscrvalio in pixide. gestatio eia-
doralio non repugnant ullo modo divinae instituti-
oni. Dominus enim jussit panem benedici etman-
dticari:sed non jussit continuo post benedictionem
manducari, praesertim lotum, el ab omnibus:un-
de non repugnat institutioni dilatio manducationi-
mndo ad cum linctu benedictio, seu consecratio
ordinetur.

Atque hoc fecit Ecclesia: semper enim conse-
crat Eucharistiam in ordine ad manducationem,
sed conservat aliquam partem sacramenti, non ut
non manducetur, sed ul tempore opportuno num-
ducetur, nimirum, ul deferatur ad aegrotos, qnan-
documque neccsse fuerit. Oportet enim ob varios,
el maxime repentinos casus Eucharistiam semper
esse paratam: eo aulem tempore.quo conservatur,
nihil impedit, quo minus possit vel gestari, vt-lo-
slendi ad devotionem populi excitandam.

Secundo dico, si quis legitimus sacerdos exi-
stons Eucharistiam consecraret, iis servatis, qua-
ad sacramenti essentiam requiruntur, non tamen
iu ordine ad manducationem, sed ad. quemvis ali-
um linem is quidem male faceret, tamen verum
sacramentum conticeret,el perseveraret sacramen-
tum diu l. quaiudiu species illae panis persevera-
rent. Ballo esl, quia institutio Domini non comple-
ctitur solum essentiam sacramenti hujus,sed eliam
.sacramenti nsum: benedictio eniiu, seu consecra-
lio ad sacramentum faciendum perlinet: distribu-
tio el manducatio ad usum. Porro res non pendet
quoad esse suum, ab usu. Sicut ergo, si quis la-
mii sedem.cupis sedendo usus csl.el tamen nemo
unquam ibi sedeat, non pnqderea desinet essese-
d< s: mimo eliam si quis facial sedem, non nl ibi
sedeatur, sed ul in spectaculo exhibentur, adhuc
cril verissima sedestsic eliam sacrosanctum sacri-

mentum non desinit esse sacramentum. licet nemo illu utatur ad id. ad quod csl institutum.

CAPUT III.

Probatu r. dissimilitudine Baptismi el Eucharistiae, Eucharistiam rent esse permanentem.

Nunc jam expendemus alterum adversariorum faiilainenlmn, el sicut ipsi cx similitudine sacramentorum probare nituntur, Eucharistiam in solo usu consistere: ita nos ex dissimilitudine contrarium ostendemus. Sil igilur haec raliu. In Baptismo non csl aliqua res permanens, scii sola aelio.-quac dicatur cl sil Baptismum; in Eucharislia econtrariu. non esl aliqua aelio, sed sola res permanens, quite dicatur cl sil Eucharislia , sive corpus Domini, sive sacramentum corporis Domini: ergo sacramenta isla dissimilia sunl. el unum in aclione, aliorum in re permanente consistit.

Probalur antecedens. Ac primum de Baptismo, notum esl. aquam, «piae esl res permanens, non dici Baptismum, nec sacramentum Baptismi, sed ablutionem, quae esl aelio. dici cl Baptismum ct sacramentum Baptismi. B. Paulus Baptismum \fleat lavacrum aquae in verbo vitae. Eplies. 3. el lavacrum régénérationis Iit. 3. Si aulem de re ipsa agatur, certum esl. aquam, ul esl res permanens, non esse sacramentum Baptismi: Nam sacramenta, ni Augustinus dicil lib. 20. contra Faustum cap. 13. non nascuntur, sed Hunt per mysticam precem. aqua aulem non til per mysticam precem, sed oliu a Deo creata fuit. Neque obslal quod in Ecclesia benedici solet: Nam illa benedictio non csl <lc essentia sacramenti: possent enim in aqua fluminis, aul maris sine ulla praecedente benedictione aquae, homines vere baptizari. El similiter certum est, sacramenti detinilionem uptime convenire ablutionihilla enim csl signum el caussa inslrunnmlalis invisibilis gratiae, el a Deo per ministrum efflcilur. El denique verba, quibus efficitur Baptismus, non dirigimini. ad aquam, sed ad hominem qui Baptismum recipit. Dicimus enim: *Ego I. baptizo in nomine. Patris, et Filii ct Spiritus sancti.* Inde baptizare non esl aquam consecrare, sed hominem abluero.

Atque hinc apparet ineptissime ratiocinari Ixcmnilium in 2. par. Exam. Irideni. concilii sess. 13. cap. 3. cum ail: Si quis verbi institutionis Baptismi pronunciet super aquam, cl nemo adsil qui baptizetur. nullum lien sacramentum. Nam verba iliplismi: *Ego te baptizo etc.* non possunt nisi a sluljo aliquo pronunciari super aquam, cmn non alaquam, sed ad hominem reterantur. Al alia rallo csl de verbis Em liarisiac, ul mox dicemus. Itaque de Baptismo milium esl dubium, quin propriem aclione consistat.

Al in Eucharistia omnia aliter se habent. Nam in prunis, si agamus de modo loquendi, nemo unquam vucavil Eucharistiam, vel corpus Domini Ira-

elionem vel consecrationem, vel distributionem, vel manducationem, vel aliam actionem, sed rem permanentem. idesl, panem sancilicalum. Sic Justinus in Apolog. 2. *Hic cibus*, inquil . *a nobis Eucharislia. appellatur.* Irenaeus lib. V. cap. 31. dicil, panem communem post acceptam benedic, hominem non esse amplius panem communem, sed Eucharistiam constantem cx re terrena . el coelesti. Sic Tertullianus in hb. de resurrect, carnis: *Caro.* inquil, corpore el *sanguine Domini vescitur.* Ibi corpus Domini non appellatur aelio vescendi, sed cibus ipse quo vescimur. Sic Augustinus hb. 20. contra Faustum, cap. 13. panem consecratum ap-pelai sacramentum religionis. Optatus lib. 2. queritur ile furore Donalistarum. qui Eucharistiam canibus dederunt: el Victor Uticensis lib. 1. hislor. cap. 3. narrai Arianos Eucharistiam in terram abjecisse. el pedibus conculcasse. Al quomodo poluerunt isla Heri, si Eucharislia non esl res permanens? liem Justinus, Ambrosius. Euscb us emissenus. Theodorus. Gehisiiis. et alii passim conferunt Eucharistiam cum Verbo incarnalo: quia sicut in Christo duae sunl naturae, ila in huc sacramento duae sunl naturae, nimirum corpus Christi cl accideulia panis. Denique Paires passim dicunt. Eucharistiam, seu corpus Domini offerri, confici, portari, manducari, quae nullo modo conveniunt actioni, sed rei permanenti.

Quod nutem ad rem allinet. sacramentum Eucharistiae non consistere in aclione. sed in re permanente, probalur. Ac Primum, quod non in aclione consistat, patet: quia nulla esl aelio. cui conveniat tota ratio sacramenti. Praecipua aelio per adversarios csl man< lucalio: al haec nullo modo polesl esso, sacramentum. Nam isla esl actio solus suscipientis. non Dei. aul minisiri: nec enim Deus aul minister manducat, sed suscipiens manducat. \l sacramenta non sunl actiones suscipientis, alloqui cssenl opera noslra: unde in Baptismo sacramentum est ablatio, ul a Deo per ministrum datur. Praeterea verba sacramentalia. sine quibus sacramentum non Ht. non dicuntur a manducante, neque ad manducantem, sed a ministro super panem: illa emm verba: //ac *esl corpus*, ad panem perlinent, non ad manducantem. Et hinc esl. quod non dicilur Eucharistiae saVramenlum facere, qui manducat, sed potius illud consumere: el tamen revera dici posset sacramentum facere, si in illa aclione consilerel: sicut dicilur baptizare. qui abluit. Idem probari polesl de actione frangendi el distribuendi panem sancilicalum. Illae enim actiones non sunl sacrnmeiia: nam non significant gratiam invisibilem: nec dicilur sacramentum facere . qui frangit nul distribuit. Host d sola consecratio, quam a Iversarii praeler caeleras negligunt. sed necesl ipsa proprie s'crainenlum Eucharistiae. Nam consecratio non esl signum, neque caussa proxima invisibilis gratiae quae duo requiruntur ad rationem sacramenti novae logis. Consecralto enim. ut verba ipsa sonant. suum significat, ol cilicii corpus Domini c.v pane: proinde sacramentum efficit , mm esl ipsa sacramentum.

Quod aulem rei permanenti, idesl, pani consecrato conveniat lota deliuiilio sacramenti , perspi-

cum est. Nam ille panis csl signum sensibile, et causa interna atque invisibilis nutritivus spiritalis. Praeterea filius a Deo per ministrum, idque ritus et caeremonia a Deo instituta. Denique elementum et verbum concurrunt in hoc sacramentum, vel ad omnia alia. Neque obstat, quod non maneat in hoc sacramento jam confecto elementum, id est, panis triticeus, neque verbum. Nam elementum, et verbum requiruntur ad sacramenti effectum et ideo in his sacramentis quae in actione consistunt, et quorum idem est fieri et esse, elementum et verbum sunt principia. Tum affectionis, tum essentiae ipsius sacramenti. At in hoc sacramento, in quo aliud est fieri, aliud esse, principia illa concurrunt proprie ad sacramenti effectum: in ipsa autem re effecta manent, sed alio modo. Nam elementum manet, quoad externas species et verbum manet, quoad virtutem; sicut etiam in mixtione elementorum manent elementa, sed altera, et secundum multos manent solum quoad virtutes, non quoad substantiam.

Ex his solvitur argumentum Secundum adversariorum. quod hujusmodi csl: *Sacramentum Baptismi in actione consistit: ergo et sacramentum Eucharistiae. Probatur antecedens; nam sacramenta novae legis ejusdem generis sunt. Et praeterea, si sacramentum Baptismi in actione consistit, quia Dominus dixit; Baptizate omnes gentes. Muti, ult. quanto magis Eucharistia in actione consistet, cum Domini in ejus institutione non nno verbo, vel in Baptismo, sed nullis actionem declaraverit, dicens: Accipite, manducate, bibite, hoc facite etc.*

Respondeo: Sacramenta novae legis sunt ejusdem generis, sed non ejusdem speciei: et quamvis ejusdem speciei essent, adhuc posset unum in actione, alterum in re permanente consistere: ista enim differentia materialis est, et ad rationem formalem sacramenti non pertinet. Verba autem Scripturae citata, usum sacramenti continent, non essentiam, nisi per accidens. quando usus ab essentia non distinguitur, vel in Baptismo.

CAPUT IV.

Probatur eadem veritas testimoniis Patrum.

Ultimo loco probanda est eadem veritas testimoniis Patrum: semper enim in Ecclesia ista fides viguit. Ac Primum ipso tempore apostolorum. Clemens romanus lib. 8. consil. cap. 13. in alia editione, cap. 21). jubet peracta communione, quod superes de corpore Domini, reponi a diaconis cum debita reverentia in pastophorio. Quid autem sit pastophorium, explicat Hieronymus in comment. 22. i. uae. ubi dicit, pastophorium significare libram maculam, seu thalamum, ubi templi praepositus habitat. Hinc igitur apostoli vas illud, in quo sacramentum asservandum recondebatur, pastophoron dixerunt, quod in eo sacramento vere Christus sit, qui est verus templi praepositus. O-

pera autem Clementis, etsi non ab omnibus recipiantur, tamen Kemnitius repudiare non potest. quippe qui (vel infra videbimus) utitur ejusdem Clementis testimonio contra catholicos.

Post annum Domini 100. primo saeculo post apostolos. Justinus in apologia 2. prope finem. ^{TM}. ubi post sacra peracta in Ecclesia, dari consuevisse Eucharistiam diaconis deferendam ad absentes fratres, qui aliqua de causa impediti fuerant, non interessent celebrationi mysteriorum. Quo loco dubitari non potest. quin diaconi non ante discederent ex conventu Ecclesiae, quam locuta actio finiretur: ex quo apertissime «equitur. post ipsam actionem locuta, fuisse in Eucharistia verum sacramentum, ac verum Christi corpus. Nam illic qui quorsum ille labor deferendi Eucharistiam ad absentes?

Eodem saeculo Irenaeus in epistola ad Victorem panem, quam referi Eusebius lib. 7. histor. cap. 21. lesit morem fuisse illius temporis, ut papa Eucharistiam mitteret in signum pacis, et communionis ad alios episcopos. Al quid, quaeso, respondet, si Eucharistia non est, nisi dum manducatur, vel dum peragitur sacra coena?

Post annum Domini 200. Tertullianus in lib. 2. ad uxorem, testatur consuevisse suo tempore deferre Christianos Eucharistiam ad suas domos, ut ibi eam opportuno tempore sumerent: *Aon sci»-l. inquit, maritus, quid in occulto ante omnem cibum sumas?*

Eodem saeculo Cyprianus in sermone de lapsis: *Mulier quaedam, inquit. cum arcam suam, in qua sanctum Domini fuerat, indignis inanibus tentassel aperire, igne inde surgente deterrita* csl. Al quid, obsecro in illa arca includi potuit, si Eucharistia (de ea enim loquitur) extra actionem reponatur. neque corpus Domini est, neque sacramentum?

Eodem saeculo Dionysius alexandrinus in epistola ad Fabium, quam refert idem Eusebius lib. 7. histor. cap. 36. scribit, Serapionem quondam in ceteris agentem misisse puerum ad presbyterum, vel ad quem veniret cum sacramento Eucharistiae: sed presbyterorum forte tunc aegrotantem non potuisse perire accedere, sed misisse per eundem puerum particulam Eucharistiae. Ex quo loco apertissime patet, morem fuisse asservandi Eucharistiam propior aegrotos: neque enim presbyter ille uno sacramentum coenam celebravit, quippe qui aegrotabal, et forte hora inlempens erat.

Eodem saeculo s. Tharsicius martyr (ut scribitur in vita s. Stephani I. papae, et apud Redam in martyrologio die 13. augusti) cum Eucharistiam deferret, et paganis quaerentibus, quid illud osset, noluisse aperire, ab illis continuo necatus est. et lamen divino miraculo illa sacramentum disparuit, vel numquam sacrilegi illi invenire illud putarent.

Post annum Domini 300. exstat insigne testimonium concilii I. nicaeni, canon, 15. alias 18. ollas 20. ubi jubet synodus, vel in absentia presbyterorum, diaconi Eucharistiam porrigant. Ex quo evidenter colligitur. Em hanc servari solitam in Ecclesia, vel distribui posset quovis tempore, etiam

quando cocna non celebratur. Nam loqui concilium «le tempore, quo sacra cocna non celebratur, perspicuum est, quia cocna sine presbyteris celebrari non potest: Diaconis enim non est data auctoritas offerendi, ut in eodem canone legimus. Est item hic Observandum. Item pariem canonis non haberi in omnibus editionibus. Item haberi expresse apud Eusebium lib. 10. hist. cap. 27. canones autem, quos Iulianus descripsit. esse ipsos veros et authenticos nicaeni concilii canones, testatur Irenaeus. Cyrillus in epist. ad concilium cartaginense, quae exstant in Irenaei. 1. conciliorum in actis concilii atheniensis: quod est observandum propter Remanum, qui in dubium revocare istum canonem contendit.

In eodem canonem exstat canon. 13. et quidem in omnibus editionibus, in quo Patres iubent, ut secundum antiquam regulam in mortis articulo nemini denegetur sacra communio: qui canon saepe postea renovatus fuit in conciliis posterioribus. Certum autem est. aegrotos in articulo mortis existentes ad Ecclesiam venire non potuisse: corium enim etiam non potuisse celebrari in cubiculis singulorum aegrotantium totam actionem coenae, et praesertim secundum opinionem adversariorum. qui damnant missas privatas; ergo necesse est. ut Eucharistia servaretur consecrata pro aegrotis, vel certo extra actionem publicae coenae, quam solum pro vera cocna agnoscunt adversarii, Eucharistia aegrotis praeberetur.

Eodem sacculo Rutilius in epist. ad Caesariani palatium, testatur, anachoretas qui non poterant commode saepius Ecclesias frequentare, consuevisse Eucharistiam secum in eremum deferre: quod epist. licet non habeatur in omnibus exemplaribus. Item passim citatur etiam ab ipso Irenaeo.

Eodem sacculo Gregorius Nazianzenus in orat. in Gorgoniam testatur, sanctam illam focinam nocturno tempore in Ecclesia ad altare procubuisse, et pariem Eucharistiae, quam forte servaverat de more illius temporis, in conspectu habuisse. Quod etiam testimonium clarissimum est; neque enim tunc sancta coena celebrabatur, cum et nolunt tempus esset, et ipsa sola in templum ad orandum se recepisset.

Eodem saeculo Ambrosius in orat. de obitu Satyri fratris sui, cap. 1. scribit, eum in oratorio involutam Eucharistiae particulam suspendisse ad colum suum in periculo naufragii, et eo auxilio fretum se deiecit in mare, ac liberum ad littus evasisse.

De hoc exemplo nulla garrii Petrus martyr in lib. contra Iovinianum, objecto 88. Primo dicit, hanc esse fabulam ab Ambrosio, non tam ut episcopo, aut theologo, quam ut rhetore narratam. Sed refellitur mendacium istud ab ipso Ambrosio, qui eam historiam narrat. unde religionem Satyri demonstret, et ut rem verissimam, et multis notam refert.

Secundo: Reprehendit Ambrosium, ac dicit, eum excusari non posse, quod facium illud Satyri laudaverit. Sed ad Ambrosii defensionem satis est illud esse Ambrosium, istum esse infelicem apostatam.

Tertio dicitur de refulari huius temporis superstitiones. Nunc enim Eucharistia sub clavibus asservatur, nec sine pompa et luminibus producitur; tunc omnibus etiam catechumenis, qualis erat Satyrus. permillebatur. At nunc sub clavibus servatur propter abusus, qui paulatim exorti sunt: tunc autem. cum simpliciores essent Christiani, nec dum coepissent ad magias abuti sacramentis. facilius mittebantur, nec item etiam tunc licebat catechumenis Eucharistiam sumere, aut etiam videre. Unde ibidem Ambrosius dicit, Satyrum non fuisse ausum Eucharistiam videre, et multo minus ore percipere, sed ne omni praesidio careret, iussit sibi a fidelibus, qui in eadem nave erant, et Eucharistiam secum habebant, particulam involutam orario sibi tradi. Quod autem creverit honor externus sanctissimi sacramenti, praesertim devotione intenta decrescente. nemini displicere potest, nisi hostibus Christi et religionis.

Quarto dicit: Crimen idololatriae Satyrum commisisse, dum spem in Eucharistia posuit: et item ibidem continuo addit, fortasse Deum ornare voluisse reliquias illas Eucharistiae. miraculo, ut quondam ossa Elisei. et pallium Eliae. At quomodo ista cohaerent, ut Deus miraculo ornaverit Eucharistiam in gratiam idololatriae? num Deo fortasse placet idololatria, ut etiam miraculis confirmare voluerit?

Quinto dicit: Satyrum forte alicunde sulfuratum illam particulam Eucharistiae, At Ambrosius dicit, cum accepisse a Christianis, qui erant in nave.

Sexto dicit: Illas reliquias non fuisse sacramentum. sed tantum reliquias quasdam panis, quae extra usum coenae sacramenta dici non possunt. At Ambrosius disertis verbis vocat sacramentum: *Quos inquit. initiates esse cognoverat. ab his divinum illud / id est sacramentum poposcit.*

Post annum 300. s. Joannes Chrysostomus in epistola priore ad Innocentium papam, quae exstat inter opera ejusdem Chrysostomi. tom. 5. lum. apud Nicephorum lib. 13. cap. 19. scribit, milites quosdam ad vesperam magni sabbathi sanctuarium ingressos tantum excitasse tumultum, ut etiam sacratissimus Domini sanguis, qui in sanctuario erat, in eorum vestes effunderetur. Quod autem id gestum non fuerit, dum sacra cocna celebraretur, sed extra illam actionem. patet ex eodem Irenaeo: ibi enim Chrysostomus dicit, hoc facium esse, cum mulieres jam praepararentur ad Baptismum. Itaque lum imminabat Baptismus. qui in sabbato paschali celebrari solet, constat autem mysterium Eucharistiae semper celebrari post Baptismum. non ante, vel simul cum Baptismo, nimirum, ut Neophyti tunc primum sancio illi mysterio intersint, et Eucharistiam percipiant. Quare sanguis ille Dominicus, qui in sanctuario erat, non tunc consecratur, aut distribuebatur, sed aliquo alio die consecratus fuerat.

Eodem saeculo s. Hieronymus in epist. ad Rusticum, laudat s. Exuperium Tholosae episcopum, quod ob inopiam voluntariam cogeretur Christi corpus in canistro portare.

Eodem saeculo s. Cyrillus in epist. ad Calosyrium, insanire dicit eos, qui asserunt, Eucharis-

¶ I am, si in allcrum dim servetur, vim smun annlierc: ubi apertissime errorem istum nostrorum adversariorum reprehendit.

Post annum Domini 500. s. Benedictus , ul in · jii" vit;i scribit s. Gregorius, lib. 2. dialogorum cap. 21.com defunctus quidam monachus sepeliri nequiret,misit aliquos,qui Eucharistiam super pectus mortui ponerent, el eu f.clo sepeliri pohiil. El sane delatio Eucharistiae cum supra mortui pectus poneretur, non fuil ulla «dio coenae Domini-cae; neque s. Benedicius Eucharistiam tunc consticravil, quippe qui sacerdos non cral, sed habebat in Ecclesia sua asservatam, de more lotius Ecclesiae. I bi cliam nutandum csl mendacium Petri marljns m lib. conlra Gardinerum objeci. 38.quo iu loco, ul hoc exemplum odiosum faciat, scn bil jussu Benedicti, Eucharistiam in os mortui fuisse ngeclam: Benedicit», inquit pseudomartyr, *jussit Eucharistiam in os inseri defunctae mulierculae;* quod cslapertum mendacium. Nam haec sunl verba .>. Uemulicli, referente s. Gregorio: *Ile, el hoc Dominicum corpus supra pectus ejus cum mayiia reverentia ponite.* Aequc credendum csl,relictum Dmnmicum corpus m sepulchru cum homine mortuo, sed tantum po-ilum supra pcclus ejus, dum cnllloearelnr m tumulo, ne, deinde continuo ablatum. Nisi forte loquatur Pelrus martyr de co,quod scribit Gregorius cap. superiore tie duabus sanclicalibz: sed in eo eliam meulirelur iste miserlimih pswidomnrlyr; non enim Benedicius jussit iuscri Elicliurislram iu os carum defunclarum mulierum. sed pro illis Domino immolari.

Eodem saeculo monachi quidam sancti Gregorii a Omslanlmopuli Hornam navigantes. in navi secum Em liarislinm deferebant, ul m periculo naufragii non sine communione discederent. Referi Joannes diaconus in vila s. Gregorii lib. 2. cap. 33.

Post annum Domini 600. in synodo, quae dicitur *Quinise.c(a* can. 52. slaluunl Paires illi, ul in quadragesima solum die sabbalhi el die dominico consecratio ficrcl, aliis diebus communicarent cx pr.iesaucililicalis. Itaque servabant. Eucharisliam consecratam, ul minimum sex diebus, idest a dic dominico usque ad sequentem feriam sextam.

Atque haec cx Patribz salis esse possunl: Nam tempora posteriora ab adversariis plane conlcmnuniur: El praeterea exstant mulla decreta conciliorum de hac re.ulTuronensis, Worinaliensis.Aurclimensis. quae, vide apud lJurckardum lib. 5.de«reti, el lvonem par. 2. decreti, ct Gratianum de consecratione disl. 2.

CAPIT V.

Diluuntur responsiones adversariorum, ad testimonia Patrum.

Ad haec, cl hujusmodi testimonia Joan. Calvinos uno verbi» respondens, hb. 4. Institut. cap. 17. § 39. *Sed enim, inquit, qui sic faciunt, ha-lenit i ■(-rw Ecclesiae < cemplum. Fateor.* Verum

in rc tanta, et iu qua non sine manno periculo erratur, nihil lalius est, quam veritatem sequi. Haec ille. Sed non fuil unquam quaestio, tuliusne sil sequi veritatem, an falsilulcm, sed quaestio esi a qua parle slcl vurilas: cl sane nisi plane decipimus, tutius csl in rc lania, cl in qua non sine magno periculo erratur, vclerem Ecccles|aa consue-ludinem el doctrinam, quam novas adinvcllionej sequi.

Pelrus marlyr a Calvino in bac parle non dissentil, nisi quod impudentius, cl nominalim,nunc .Ambrosius, nunc Naziauzenum, nunc Bernardum, nunc Damascenum, nunc alius reprehendit.

Unus csl Jlarlinus Kemnilius,qui sic omniaconfundil. ul nescias, utrum Paires sequi, an ab ei? dissentire, cuualilucnl. Duac Lamcn colliguntur ei ejus verbosissima disputatione responsiones. Prima est, illa testimonia simpliciter aduillondj.qijs? habcni ab ipsa aelione coenae missam fuisse Eucharisliam ad absentes, vel ad aegrotos, ul eata continuo sumerent: cxislimal enim lolo illo lemporc perseverare actionem, sive usum coenae.

Hic aulem nullis modis delicii responsio Kentnili. Primo, quia haec responsio non polcsl aptari manifeste, nisi unico testimonio s. Justini; reliqua enim asservationein indicant Eucharistiae,non delationem ab ipsa coenae actione.

Secundo, quia si verum csl, quod loties Kemnitius repetii, non esse sacramentum. nisi dum lil. quod Christus expresse fccil, aul fieri jussil. quo modo cril sacramentum in illa delatione ad absentes? neque enim Chrislus detulit ad absentes, aut deferri jussit.

Tcrlio, supervacanea csl isla delalio. secundum principia l.ulhcranorum; ergo a Kemnilio non fuil admillenda.Niin (ul recte Calvinus colligit ex comuni l.iilhcrimorum doctrina, quam eliam agooscii, cl rocipil Kemnilius iu line disputationis in G. cap. sess. 13. concil. Iridenl.) vel qui deferebam Eucharisliam ad absentes aut aegrotos,in domibz eorum erant recitaturi inslilulionem , ac cocnarilum repetituri, aul non. Si recilaluri inslilulionem, ac coenae rilum repetituri erani, quid oporalain longe panem asporlarc? nonne ex illa ipsa domo panem accipere potuissent? El praclernasi illa delalio inlra aclionem coenae concluditur, cl ideo persévérail in ea corpus Domini . ul ibidem Kemnilius docet,quid opus est nova consccralionei Si autem non erant inslilulionem repcliluri, nihil utilitatis absentibus illis attulissent:non enim symbola externa sine verbo quidquam prosunt, nec sacramenta dici possunl, nisi adhibeantur ad con-Urinandum verbum.

Ailde quarto, cerium esse illos, qui lemporc Justinii deferebant Eucharisliam ad absentes, non consuevisse in domibz eorum rilum coenae celebrare, cl eo modo Eucharisliam consecrare: nam diaconi erant, non sacerdotes, ul Justinus, clarissimis verbis leslalur. Diaconis aulem nuinquan licuisse Eucharisliam consecrare,certissimum esi. lum cx concilio nicacno supra citato, el ex Hieronymo in episl. ad Evagrium. aliisque Patribz,tua ex perpetua lotius Ecclesiae praxi. Quare lierez, csl, ut Kemnilius, aul rejiciat testimonium Jusloio.

aul fateatur, non esse opus repcicre consecratio-
nem Eucharistiae in domibus eorum, ad quos de-
fertur, cujus tomen contrarium ipse affirmari loco
notato.

Altera responsio Kemnillii complectitur alia te-
stimonia Patrum, qui in hac re errasse videntur ;
quae nutem de iis dicit, ad quatuor capita revocari
possunt omnia^ Primum igitur dicit , posse illis i-
gnosci, quia simpliciter erraverunt , ul Cyprianus
dicit, de iis, qui ex ignorantia in calice dominico
solam aquam ponebant lib. 2. epist. 3. Secundo
dicit, non defuisse alios antiquos Patres , qui con-
trarium sentirent, et proinde non fuisse universa-
lem consuetudinem asservandi Eucharistiam. Et
citatur Clementem, Origenem, Isichium, Nicephorum,
concilium matisconense II. Humbertum et Gabrie-
lein. Tertio dicit, consuetudinem, quae alicubi fuit
asservandi Eucharistiam, fuisse abrogatam postea,
quia nimirum advertit tandem Ecclesia , pugnare
cum institutione Christi illam asservationem: citatur
autem pro hac abrogatione concilium letanum ,
et cacsaraugustanum. Denique quarto dicit, vete-
res, qui Eucharistiam asservabant, sine supersti-
tione id fecisse. quia asservabant. manducaretur:
nunc a catholicis asservari superstitiose, quia non
manducationem, sed ad pompam, et gestatio-
nem, et adorationem, et alios ejusmodi fines alie-
nos o Christi institutione, asservatur. Et haec est
summa verbosissimae et confusissimae disputa-
tionis Kemnillianae.

Ad primam pariem hujus responsionis dico. val-
de dissimilem esse causam illam, de qua Cypria-
nus loquitur, ab hac nostra. Nam Cyprianus loqui-
tur de paucis quibusdam sacerdotibus. qui ex sim-
plicitate contrarium morem servabant in sacrificio
celebrando ab eo. qui in tota servatur Ecclesia:
quocirca merito illos reprehendit, et lamen ignosci
vult eorum simplicitati. Ad doctrinam et consuetudo
asservandae Eucharistiae, non a paucis, nec pauco
tempore servata est, sed a Patribus omnium aetatum,
et ipso nunc concilio, et ab omni omnino Ec-
clesia. Quis autem ferat, ut post annos 1500. iis
minister Brunsulcensis dicat se ignorare concilio
nunc. plurimis Patribus, et toti Ecclesiae Chri-
sti simpliciter erranti?

Ad secundam nego ulla esse testimonia contra-
ria nostrae sententiae. Clemens romanus primo lo-
co adducitur, qui in 2. epist. jubet, ut loci ponantur
in altari holocausta, quot populo Sufficere posse
videntur: si quid nutem supersit post communio-
nem, non servetur in crastinum, sed a clericis ab-
sumatur. Respondeo: Intelligi debere hunc locum
de his partibus, quae servandae erant pro
communione infirmorum: non enim nimis mul-
tum Eucharistiae conservari. Porro ex ipso Cle-
mente manifestum probo partem Eucharistiae asser-
vari debuisse: nam in illa secunda epistola non
procul ab initio sic ait: *Tribus gradibus commissa,
sunt sacramenta divinorum secretorum, presby-
tero, diacono et ministre qui cum timore et fre-
more reliquias fragmentorum corporis Domini
custodire debent, ne qua. putredo in sacrario in-
veniatur. ne cum negligenter agitur , portio
corporis Domini gravis inferatur injuria.* Haec

I. n. i. iii. M. Vol. III.

ille. Ad quae custodia adhibenda esset, et quodnam
periculum putredinis timeri potuisset, si nihil ser-
vandum fuisset? Idem etiam Clemens lib. 5. Con-
siti. cap. 13. alias 20. jubet peracta communione ,
quod stipendium corporis Domini, a diaconis in pa-
stophorium inferri, vel supra citavimus. Adde, quod
Ivo carnotensis par. 2. decreti, et Burchardus hb.
3. decreti inseruerunt decretum istud Clementis
de consumendis reliquiis, in medio variorum de-
cretorum, in quibus expresse jubetur Eucharistia
asservari pro aegrotis: quod certe non fecissent, si
decretum istud adversaretur asservationi hujus sa-
cramenti.

Secundo loco profertur Origenes, seu Cyrillus. in
cap. 7. Levitic. hom. 5. ubi sic ait: *Dominus panem,
quem discipulis dabat non distulit . nec differri
jussit in crastinum.* Respondeo: Verum est Do-
minum non jussisse Eucharistiam a se consecra-
tam differri in crastinum; sed non potest inde col-
ligi, non debuisse unquam postea Eucharistiam
conservari: nulla enim Dominus per se non jussit,
quae postea per apostolos jussit, etiam circa sacra-
mentum Eucharistiae, ut Augustinus lesatur in e-
pist. 118. Neque Origenes hoc agere. vel probaret
non posse Eucharistiam conservari, sed cum docere
vellet, placere Deo sacrificium laudis recens, et
novum ac spirituale, non aulem vetus; usus est
exemplo Domini, qui Eucharistiam a se consecra-
tam. continuo manducari jussit: et illo etiam testi-
monio evangelii. ubi Dominus prohibet portare pa-
nem in via, et alio testimonio ex lib. Josue, ubi
Gabaonitae reprehenduntur. quod panes veteres at-
tulissent, vel deciperent Israelitas. Et sane non vult
Origenes ostendere. non licere mine deferre panes
in via. aut uti pane vcleri: sed simpliciter utitur
illis exemplis, quatenus aliquo modo propositum
ipsius adjuvant.

Tertio loco profertur Isichius lib. 2. in Levit,
cap. 8. ubi dicit, morem esse Ecclesiae combu-
rendi id. quod stipendium ex sacramento Eucharistiae.
Sed ibidem est solutio. Nam Isichius addit, non
prohiberi asservationem sacramenti per unum, vel
duos, vel plures dies. sed comburi debere id, quod
vel ob temporis diuturnitatem, vel alia de causa
per manducationem consumi nequit: id quod ex-
presse etiam cautum est in concilio aurelianensi .
testibus Ivone et Burchardo locis supra citatis ;
statuit enim concilium, vel species corruptae dum-
taxat comburerentur, non aulem id quod per man-
ducationem absumi potest. Vide Guitinundum hb.
2. et Algorum lib. 2. cap. 1. qui docent. tunc so-
lere absumi species sacramentales igni . quando
aliquid accidit, unde horror sit eas manducare : i-
gnis enim est vlcmen eorum omnium purissimum.

Quarto profertur Nicephorus lib. 17. hist. cap.
23. ubi refertur morem fuisse in Ecclesia graecii.
ut reliquiae Eucharistiae darentur pueris innocen-
tibus manducandam quod idem antea scripserant
Evagrius lib. 4. hist. cap. 33. et Gregorius Iuroni-
cus lib. 1. de gloria martyrum cap. 10. Sed et hic
nulla est difficultas: loquuntur ii auctores de reli-
quiis, quae nimirum superabundabant. Nam (ut
supra diximus) non debent nimis nullae particulae
sacramenti conservari, sed quot pro agnolitur

necessitalibus requiruntur. Quare non quotidie habetur illa reliquiarum consumptio. sed solum feria quarta, vel sexta, quando videlicet renovabatur sacramentum in pixide. Et eadem responsio adhibenda est ad concilium II. malisconense can. 6. ibi expressum statuit, ut feria quarto et sexta advocentur innocentes parvuli, et indicio eis jejunio, detur ipsis si quid ex sacramenti particulis consumendum est.

Quinto profertur Humbertus in lib. contra Hicetum, qui reprehendit morem Graecorum. qui in quadragesima, ut supra diximus, ex concilio trulcano, vel inlurpracsanclificatis quotidie, excepto sabbato et dominica. Verum Humbertus non reprehendit sacramenti asservationem. sed quod Graeci sacrificium missae cum illis praesentificatis celebrarent: sacrificium enim vere fieri nequii. nisi panis consecratur et consumatur.

Sexto profertur Gabriel Biel, qui led. 36. in canonem missae sic ait: *quod corpus suum consecravit, non bislebat in consecratione. Iteque dedit discipulis. vel ipsum honorifice conservarent, sed dedit in sui usum, dicens: Accipite, et manducate.* Respondeo: Ille vere est impudenter tractare scripta catholicorum auctorum, et velle per fas et nefas haereticos facere eos, qui semper hucresibus fortissime restiterunt. Gabriel enim in isto ipso opere, fortissime defendit, sacrificium, et adorationem Eucharistiae, et transubstantiationem, et alia id genus: ad quae refellenda adversarii excogitarunt istam sententiam de praesentia Christi solum in usu coenae. Praeterea exstant tres sermones ejusdem Gabrielis habili in fessio corporis Domini. in quo agitur celeberrima illa gestatio corporis Domini in publica supplicatione. In loco autem citato Gabriel disputat de primario fructu et usu Eucharistiae, ac docet, nullo amplius prodesse Eucharistiam, dum reipsa manducatur, quam dum in pixide conservatur. Id quod verissimum est. et probatur a Gabriele ex verbis Domini, in quibus non fit mentio asservationis honorificae, sed solius manducationis: inde enim manifeste colligitur, primum fructum non consistere in asservatione, sed in manducatione.

Ad tertiam partem responsionis, nego fuisse unquam in Ecclesia catholica abrogatam consuetudinem asservandi Eucharistiam. Concilium autem Lateranense I. can. 14. et coenae canonum can. 3. non prohibent asservari in Ecclesia Eucharistiam, sed jubent fidelibus communicantibus. ut in Ecclesia communicent, et non secum asportent venerabile sacramentum, ut aliquando fiebat. Ratio autem hujus prohibitionis redditur in concilio Lateranensi sub Innocentio III. cap. 20. ne videlicet abutantur aliqui tanto sacramento ad veneficia, et alia hujusmodi scelera. Ex quo sequitur prohibitionem istam nihil facere contra sententiam nostram. sed eam potius mirifice confirmare. Nam si extra usum coenae non esset sacramentum, neque corpus Domini, posset permitti cuicumque panis ille sanctificatus: neque enim periculum esset ullius sacrilegii. si extra usum coenae nihil esset, nisi merus panis. Concilia igitur, quae tam severe propter pericula sacrilegiorum prohibent sacramenti asportationem,

manifeste indicant etiam extra usum coenae verissimum permanere, ipsum corpus Domini, turn etiam sacramentum.

Ad quartam pariem responsionis brevissime respondeo, falsum esse, apud veteres non fuisse alium sacramenti usum, quam ad manducantium: id quod patet ex testimoniis supra allatis. Nam Gorgonia soror Nuziatizeni. ipso Nuzianzeno teste in oratione de obitu Gorgoniae, sacramento Eucharistiae usa est ad impetrandam a Deo corporalem sanitatem, Christi corpus in sacramento adorando, invocando. oculis applicando. Satyrus Ambrosii frater tandem teste Ambrosio in oratione de obitu Satyri, eodem sacramento ad collum appenso, usus est ad naufragium evitandum. Cyrillus hierosolimitanus catechesi quinta mystagogica, monet communicantes. vel post communionem digito tangant labia sanctificat» contactu corporis et sanguinis Domini. et deinde eodem digito sanctificent per contactum oculos, frontem et alia membra. Augustinus lib. 22. de Civili Dei cap. 8. scribit a suis presbyteris oblatum fuisse Deo sacrificium Dominici corporis ad curandum domum quandam a daemonum ventione.

Denique antiquissimus ille usus mittendi Eucharistiam episcopis peregrinis in signum pacisci communionis, cuius meminit Irenaeus apud Eusebium lib. 5. bislor. cap. 24. aperte indicat, Eucharistiae usum non fuisse solam manducationem: nulla enim necessitas oral, qua cogeret episcopos illos, vel in itinere communicare Dominico corpori, vel mox atque in urbem venissent.

Deinde, falsum est etiam, quod Kemnilius dicit, apud nos non servari Eucharistiam ad manducationem, sed ad alios fines alienos ab institutione ipsam, vel supra diximus, primarius finis servandi Ecclesiam semper fuit, et est, manducatio: servatur enim potissimum ob viaticum Infirmorum. Interim autem dum non consumitur, nihil prohibet sumere cum eo alias utilitates. ut Patres fecerunt.

Denique quidquid de hoc sit, tota ista quarta pars responsionis extra propositum adducta est. Nam ad quaestionem quam tractamus. videlicet extra usum manducationis, Eucharistia sit sacramentum et corpus Domini. imperlinens est, in quem usum hoc sacramentum conservetur. Quidquid enim sit de isto usu, evidenter probatur cum consensu veterum, Siicrainentum permanere extra usum coenae. quoniam quidem illud conservabant.

CAPUT VI.

Explicatur quid proprie sit sacramentum Eucharistiae.

Errore sectariorum confutato, nunc breviter explicabimus. quid sit sacramentum Eucharistiae. Est mitem observandum. Primum sacramentum ipsis modis accipi posse. Primo, amplissimo vocabulo sacramenti accepto pro omni signo rei sacrae. Se-

eundo, paulo strictius pro signo rei sacrae sanctificantis animam. Tertio, proprie et strictissime pro signo non solum significante. sed etiam animae sanctitatem: quomodo vox sacramentis novae legis proprie dictis.

Secundo observandum est. in sacramento Eucharistiae inulta considerari posse, nimirum consecrationem, sumptionem, species panis et vini, corpus et sanguinem Christi: et denique ipsam Eucharistiam considerari posse, vel ut sacramentum religionis, vel ut alimentum spirituale, vel ut pignus amoris divini, vel ut victimam et sacrificium novae legis. Illis autem fundamentis positis, res tota paucis propositionibus explicatur.

Prima propositio: *Consecratio Eucharistiae sacramentum dici potest primo modo, non autem tertio et quarto.* Nam signum est rei sacrae, nimirum corporis Domini, non tamen est signum, neque causa gratiae sanctificantis animam.

Secunda propositio: *Sumptio Eucharistiae sacramentum dici potest secundo modo, non autem tertio.* Nam significat quidem illa externa manducatio internam manducationem et refecionem. sed non est causa internae illius refecionis: causa enim internae refecionis, sive gratiae interius nos reficientis, non potest esse actio nostra, sed esse debet actio Dei per ministrum ecclesiasticum. Itaque illa sumptio concurrit, ut conditio sine qua non applicaretur nobis, neque in nos ageret divini huius alimentum; non autem ut causa proprie dicta.

Tertia propositio: *Solae species panis et vini, non habent integram sacramenti rationem.* Probatur: nam species illae significant quidem cibum spirituales, sed non sunt ipsae cibis spiritualis: et proinde non reficiunt, nec sustentant animam, atque adeo non sunt causa gratiae. Dominus enim Joan. 6. non de speciebus, sed carne et sanguine dixit: *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Deinde sacramentum Eucharistiae excellit omnibus sacramentis, et adoratur cultu laicali, juxta illud hymni ecclesiastici: *Tantum ergo sacramentum veneremur cernui.* Atque species illae neque excellunt aliis sacramentis, immo sunt inferiores omnibus, cum sint pura accidentia, neque adorari possunt.

Denique ss. Patres ita loquuntur de hoc sacramento, ut aperio indicent, se per hoc sacramentum non intelligere solas species. Irenaeus lib. 4. cap. 34. dicit, Eucharistiam constare ex re terrena et coelesti. Augustinus lib. 1. de peccatorum meritis. et remissis, cap. 24. dicit, sacramentum Eucharistiae recte lingua puniri dici vitam, quia est panis vivus qui de coelo descendit.

Quarta propositio: *Corpus Domini, et sanguis sine ordine ad species. non habet rationem sacramenti.* Probatur: Nam sacramentum est signum externum ac sensibile; non est autem ejusmodi corpus Domini, et sanguis sine ordine ad species.

Quinta propositio: *Etsi tam species panis et vini, quam corpus et sanguis Domini ad essentiam sacramenti Eucharistiae perlinquant; ratio tamen sacramenti magis convenit speciebus, ut con-*

tinent corpus quam corporis Christi, ut est sub speciebus.

Hujus conclusionis intelligendae gratia, observandum est. hoc interessé inter sacramenta caetera, et Eucharistiam, quod alia constant ex elemento externo, et virtute divina illi impressa, ut possint esse signa et causae. Eucharistia constat ex elemento, seu speciebus externis, et corpore, et sanguine Domini quae sunt loco impressae illius virtutis; et hinc apparet singularis hujus sacramenti excellentia, quod pro virtute eaque transeunt. quae est in caeteris, hic est permixta Christo ipse, qui est ipsa virtus et potentia Dei. Hinc igitur habemus illa omnia esse de essentia: sed de modo loquendi dicimus sacramentum Eucharistiae debere potius dici species, ut continent corpus Domini, quam corpus, ut est sub speciebus. Nam ita loquitur concilium Tridentinum sess. 13. cap. 3. dicit enim hoc esse commune Eucharistiae cum aliis sacramentis, ut sit symbolum externum. et visibile forma invisibilis gratiae. At certe visibilem esse, formam magis convenit speciebus quam corpori Christi. Deinde in aliis sacramentis, licet concurrant signum externum et virtus operativa, tamen nemo unquam dixit, sacramentum esse virtutem operativam, ut est in signo, sed e contrario signum. ut est operativum; et ratio est. quia in definitione sacramenti signum est tamquam genus, vicius operativa. ut differentia: semper autem genus ponitur primo loco, deinde differentia; in instrumentis etiam naturalibus, nemo dicat gladium vim scindendi in ferro existentem. sed esse ferrum habens scindendi virtutem. Ita igitur sacramentum Eucharistiae sunt species corpus Domini continentes. non corpus Domini sub speciebus, si proprie loqui velimus.

Sexta propositio: *Ratio sacrificii, necnon pignoris et alimenti divini magis convenit corpori Domini, ut est sub speciebus. quam speciebus. ut continent corpus Domini.* Ratio perspicua est: Nam quod offertur Deo Patri, non sunt species panis. sed id quod in cruce fuerat oblatum: et similiter pignus amoris. et alimentum non in significatione. sed in re ipsa consistunt.

CAPUT VII.

De materia Eucharistiae, sive azymo pane, an fermentato sacramentum conficiendum.

Sequitur nunc, ut materiam sacramenti hujus explicemus, de qua sensus constat inter nos. et adversarios, panis triticeum et vinum ex vile ad materiam assumendum esse, sive duae stant controversiae. Una circa panem; Altera circa vinum.

Prior controversia est, utrum panis azymus, an fermentatus esse debeat quae sane controversia circa annum Domini 1053. est exorta, ut Leo papa IX. testatur in epistola ad Miriam episcopum consilium in Constantinopoli. cap. 1. tunc enim primum Graeci

rrprchndcre coepcrunt Latinos, quod azymum panem in sacramento Eucharistiae assumerent, unde etiam azymilas nos vocare ausi sunt: in qua sententia ad hanc usque diem perseverant. Siquidem in censura, quam nuper edidit Hieronymus Constantinopolitanus patriarcha ad Confessionem Lulheranorum cap. 10. quod est de cocna Domini, affirmat Clirislum fermentatum panem consecrasse, nec posse in azymo hoc sacramentum confici, quod azymus non sit verus panis, quodque azyma ad iudaismi figuras pertineant.

Haeretici autem Lulherani et Zwingliani non disputant de necessitate fermenti (quippe res etiam longe graviores pro adiaphoris habent) tamen. et verbis et factis Graecorum consuetudinem Latinorum consuetudini anteponunt, atque fermentatum panem aptiorem esse censent ad sacramentum conficiendum, quam azymum. Nam in primis Illyricus cum suis collegis conveniunt. 11. cap. 8. describit schisma Graecorum et Latinorum propter quaestionem de azymo, sed illa describit, ut salis aperte victoriam Graecis tribuat. Deinde Joannes Calvinus lib. i. Instituit, cap. 17. § 43. tria dicit. Primo, non nullum referre azymonem, an fermentatum utamur. Secundo, addit ex historiis constare, usque ad tempora Alexandri papae totam Ecclesiam pane fermentato usam. Tertio, dicit Alexandrum papam instituisse, ut in azymo sacramentum conficeretur, id quo eum fecisse, non alia ratione, nisi ut novo illo spectaculo populum in admirationem traheret; ubi salis aperte usum azymorum reprehendit. Martinus Kemnilius in 2. par. Examinis concilii tridentini sess. 22. cap. 7. Calvino assentitur. perinde esse uti azymo, vel fermentato, sicut perinde est uti vino albo, vel rubro. Denique Calvinus illic, fermentato pane utuntur Graecorum more, quod certo non facerent, nisi morem illum meliorem esse iudicaret.

Quia vero praecipuum fundamentum, tum Latinorum. tum Graecorum est factum Christi (neque enim dubitari potest, quin illud sit melius, et laudandum, quod Christus fecit) ideo ista quaestio ab alia pendet, utrum Dominus sacramentum instituerit primo die azymorum, quando fermentum inveniri non poterat in omnibus finibus Israel, an ex eo ante eum diem. Si enim Dominus sacramentum instituit in primo die azymorum, certum erit, azymo pane usum fuisse in ejusmodi institutione. Nam Exodus 12. et 13. praecipitur sub poena mortis. ne fermentatus panis inveniat in domibus, aut in ullo alio loco filiorum Israel. Si alio tempore instituit, res non erit omnino certa.

S. Thomas in 4. dist. 11. quaesi. 2. art. 2. quae-
st. 3. scribit, quocumque tempore Christus sacramentum instituerit, semper posse convinci in azymo sacramentum institutum fuisse. Nam ante sacramenti institutionem pascha manducavit, ut omnia evangelia testantur: Pascha autem sine azymis manducari non poterat, ut patet ex cap. 12. Exodus.

Et quidem S. Thomas redo iudicavit, ab immolatione paschae incipere usum azymorum, sed tamen Graeci nonnulli ex doctioribus contra sentiunt potuisse antevertere immolationem paschae. licet

usus azymorum in reliquo victu non anteverteretur. Itaque Euthymius in comment, cap. 26. Matth. et post cum Nicophorus lib. 1. hist. cap. 28. dicunt. Christum comedisse suum pascha legale ante primum diem azymorum, et ideo manducasse agnum paschalem eo ritu, quem lex praescribebat, id est, cum azymis et caeteris rebus necessariis: tamen ea cocna legali fluita, dimissis azymis rediisse ad panem communem, quo vesci licebat, quia nondum advenerant dies azymorum, et proinde in pane communi, id est, fermentato sacramentum instituisse. Duo enim praecepta distincta de azymo inveniuntur. Unum, ut agnus paschalis, cum azymis comedatur. Alterum, ut septem diebus sola azyma edantur in quovis convivio. Dominus igitur ex Graecorum sententia servavit primum praeceptum. quia ad illud obligabatur, cum agnum manducare vellet: secundum non servavit, quia nondum venerat tempus, quo illud obligare inciperet. Quare necessario quaestio ista disputanda est de tempore, quo Christus sacramentum instituit, ut omnino Graecis effugium relinquatur.

Sunt igitur de praesenti quaestione sententiae quatuor. Prima est Graecorum, qui affirmant Dominum manducasse suum pascha, et sacramentum instituisse die 13. seu luna 13. mensis primi: sequenti autem die post Christi mortem ad occasum solis, incepisse tempus paschale Iudaeorum, et fermenti abjectionem. Ita docent Euthymius et Nicophorus supra citati.

Est enim observandum apud Hebraeos menses omnes numerari a novilunio, et idem esse apud eos primam lunam, secundam lunam, etc. et primum diem mensis, secundum diem mensis etc. Porro secundum legem Exodus 12. die 14. primi mensis, id est, die 14. a novilunio, post solis occasum. incipiebant dies azymorum, et durabant septem diebus, id est, usque ad diem 21. inclusive. Qui omnes dies erant paschales, et azymorum dies vocabantur, tamen primus et ultimus, id est, 15. et 21. soli erant solemnes et festivi, illa ut non liceret in eis opera servilia facere, ut patet Levitic. 23. Dicunt ergo Graeci foras illi. in cocna Domini fuisse diem 13. mensis apud Hebraeos; et proinde nondum incepisse tempus azymorum: foras autem G. in qua Dominus mortuus est, dicunt fuisse prophanum. non festivum: sed illo ipso die post occasum solis incepisse tempus azymorum, quia ille erat dies 14. et postea die sabbati fuisse 15. diem, et solemniissimum.

Secunda sententia est Buperli in commentario Levitic. cap. 23. et Matth. cap. 26. ubi docet Hebraeos, ex quatuor traditione Patrum suorum, numquam solitos fuisse celebrare duos dies festos continuos, et ideo quando festum azymorum occurrebat feria sexta. ex illa traditione differri solitum in sabbatum sequens. sic tamen, ut celebratio paschae numquam mutaretur. Ex quo colligit eo anno, quo Dominus mortuus est. die jovis fuisse quidem 14. lunam, contra Graecorum opinionem, et illo ipso die. ad vesperam, tamen Dominum. tum Hebraeos comedisse suum pascha: diem autem veneris non fuisse festum azymorum, sed diem prophanum, ut etiam Graeci volunt: sed prophanum fuisse, quia scun-

dum praedictam traditionem dilatum fuerit illud leslum in diem sabbalhi.

Haec senlenlia Iluperli non sohim falsa mihi videtur, sed eliam non respondei ad potissimum Graecorum fundamentum. Nam si dies azymorum incipiebant die sabbalhi; ergo die jovis ad vesperam post agnum paschalem manducatum cum pane azymo licebat ex sententia Graecorum . redire ad ferraenlalum, cl illo uti loto sequenti dic: non ergo convinci potest sacramentum in azymo pane institutum secundum Iluperli sententiam, nisi prius osclndalur cum immolatione agni quandocumque illa fieret, coepisse usum azymorum per septem dies continuandum.

Tertia senlenlia csl Pauli burgensis in additione adLyraniu in commentario cap. 26. Mallh. quem auctorem multi recniiiores sequuntur. El in iis est Calvinus, qui in illud .Matthaei 26. Scitis *quia post* (/iduum *etc.* ila hanc sententiam defendit, ul dicat nullo cavillo posse eludi ejus argumenta. Haec senlenlia non differl a senlenlia Iluperli.nisi in eo, quod Ilupcrlus dicebat ex traditione majorum differri festum azymorum aliquando in diem sequentem, celebrationem aulem paschae numquam mulari. Burgensis aulcm dicil utrumque differri, el inde colligit co anno, quo Dominus mortuus est . Hebraeos manducasse suum pascha die veneris ad vesperam. Christum aulem dic jovis ad vesperam.

Caelcrum haec eliam senlenlia non probalur.Sciendumcsl enim mutationem illam dierum apud Hebraeos ex traditione Patrum, quae a nullis annis vigit, cl modo viget, non sic esse intelligendam. quasi dies 15. lunae, seu mensis aliquando occurrat dio veneris,el ipsi tunc transferant festum in diem 16. idcsl, in sabbalhurn: id enim falsum est cl absurdissimum. Sed qui kalendariis praesunt apud Hebraeos, ila accomodant novilunia , praeserlim initio anni, ut numquam accidal diem primum, cl consequenter diem 15. primi mensis esse foria 2. vel 1. vel 6. et hoc csl quod ipsi vulgo dicunt, idcsl, non contingit pascha dic 2. 4. ct 6. Neque videtur mala ista consuetudo: neque pugnat apcrlc cum lege praecipiente festum azymorum celebrari dic 15. mensis. Neque enim lex loquitur de dic 15. secundum calculum astronomicum, paucissimis notum, sed secundum coinpulum communem elvulgarem kalendriorum lotius populi : secundum computum nuntem vulgarem communium kalendariorum. semper illud servatur, ul festum azymorum agatur die 15. mensis. Neque absimilis esi apud nos consuetudo, qui pro termino paschali habemus lunam II. post aequinoctium venum, et lamen in iioquinpclio, el in ipsa luna 14. inveniendis, non observamus motum verum,solis cl lunae, sed observamus dies in kalendario nolalos , qui non raro nonnihil discrepant a vero niolir.scd aliter lien non polcsl,si certa aliqua regula tenenda esl.Immo ante correctionem kalendarji Gregorii XIII.jussu faciam, distabat dies aequinoctii in kalendario positus ab aequinoctio vero lotis decem diebus, cl novilunia in kalendano notais distabant quinque diebus a veris noviluniis. cl lamen melius cral knlcndarium illud quamvis incorrectum sequi, quam nullam habere communem

regulam festorum inveniendorum. Ex quo sequitur,quod si tempore Chrisli fuisset tale kalendarium, quale modo Hebraei habent, non fuisset licitum. nec liberum ulli aliter festos dies celebrare, nec etiam praetextu errantis kalendarii: alioqui debuisset quisque sibi suum kalendarium fabricare el suo modo numerare dies mensium, quod intolerabile fuisset, et aperte malum cl illicitum.

Quare posita hac senlenlia, necessario dicendum esset Christum manducasse agnum paschalem dic 13. mensis, ut dicunt Graeci, idque fecisse, non ut mutaret ordinem festorum, sed ut quoquo modo (licet exlra tempus) manducaret agnum paschalem, quia sequenti die erat moriturus , cl non poterat cum caeleris agnum comedere: proinde non tenebatur ad usum azymorum (nisi in comestione agni paschalis) quia nondum venerant dies azymorum,el idcirco potuisse in fermentato sacramentum instituere. Vides igilur ex hac senlenlia fundamentum Ecclesiae latinae funditus tolli.

Quarta sententia est communis theologorum in 4. disl. 11. Christum sacramentum instituisse illo ipso tempore, quo secundum legem, el secundum Hebraeorum (qui tunc vivebant) consuetudinem abjiciebatur fermentum ex loto Israele, ita ut non licuerit ullo modo eo uti. qui erat dies mensis primi 14.illo enim die ad vesperam inchoabantur dies azymorum, et sequens dies 15. erat dies solemnis azymorum. Quae senlenlia verissima est. el sola Graecos evidenter convincit: quocirca breviter probanda est, ct simul omnes aliae refellendae.

CAPUT VIII.

Probatnr Christum instituisse sacramentum 14. die mensis secundum legem, et secundum morem Hebraeorum.

Igilur probatur ex textu omnium quatuor evangelistarum. Matthaeus cap. 26. sic ait : *Prima die azymorum, accesserunt discipuli ad Jesum. dicentes: I bi vis paremus tibi comedere pascha ?* Marcus cap. 15. *Prima autem die azymorum, quando pascha immolabant.* Luens cap.22. *Venit dis azymorum,in qua necesse erat occidi pascha.* Haec loca refellunt 1res superiores sententias.

Ac prunus Graecorum error manifeste refellitur: nusquam enim in tota Scriptura dies primus azymorum dicitur dies 13. mensis, sed solum 14. vel 15. ul palet ex libro Exod. cap. 12. el 13. el Levit. cap. 23. ex Num. cap. 28.

Respondent Graeci aliqui, referente s. Thoma in 4. dist. 11. quaesi. 2. ari. 2. quaesi. 3. 1res evangelislus errasse, el a Joanne correctos fuisse. Al haec ingens blasphemia esl.El deinde si evangelislae inter se non convenirent.quod lainen fieri nequit. cur potius uni crederemus, quam tribus?

Euthymius el alii modestiores respondent, evangelislas loqui dc die azymorum, non qui jam

aderat, sed qui proximus erat: id enim volunt significare illud Lucae: *Venii dies azymorum*, id est, imminet, seu propinquat. Refellitur haec expositio. Primo, quia si ita esset. Christus praevaricatus esset legem, et potuisset iuste accusari, et certe Hebraei > i hoc illi objicere poluissent, non tantum laborassent in quaerendis falsis testibus.

Respondet Euthymius legem non prohibuisse anticipari, sed solum postponi diem paschae. Sed qui praescribit, ut diquid certo die fiat, simul praescribit, ut non fiat ante, neque post. Praescripsit autem lex, et saepissime repetivit, ut die 14. non vesperam fieri pascha; non ergo licuit id facere die 13. alioqui etiam licuisset die 10. vel etiam 1. Adde, quod lex permisit pascha celebrari post terminum mensem, modo servaretur idem dies 14. ut patet ex cap. 9. Numeri. Anticipari posse diem, aut mensem paschae, nullo neque praecepto, neque exemplo probari potest.

Dicent fortasse quod ait Joannes Henlenius in praefatione* Euthymii, et alii qui sequuntur Burgenium, Christum egisse suum pascha illo secreto, ut nemo sciverit praeter apostolos, et plurimum familias, in cujus domo pascha fiebat: atque ille non fuisse periculum, ut accusaretur. Aliter numquid Judas proditor, qui coenae interfuit, et mox a coena cucurrit ad principes sacerdotum, non potuisset id Judaeis indicare? Verum igitur est, quod ait Chrysostomus homil. 85. in Matthaeum, Christum usque ad mortem servasse legem Moysis, et pascha suo tempore legitime celebrasse. Neque juvat Euthymium quod Lucas dixerit: *Venii dies*. Nam refellitur liam falsa expositio ex Matthaeo et Marco, qui non dicunt, Venit dies azymorum; sed ajunt, primo die azymorum apostolos Christo dixisse: *Ubi vis paremus tibi comedere pascha?*

Accedit quod omnes ferme Patres, et maxime Graeci dicunt, Christum 14. die pascha celebrasse, Origenes tract. 35. in Malth. ubi aperte dicit, luna 14. Christum fuisse captum. Chrysostomus homil. 85, in Malth. dicit, Christum comedisse illo die, quem lex praecipiebat. Idem habet etiam Theophylactus, Theophilus alexandrinus apud Redam libro de ratione temporum, cap. 57. et 59. et Theodoretus quaesit. 24. in Exod. et ex Latinis Tertullianus lib. contra Judaeos. Cyprianus in sermone de coena Domini, Ambrosius in epist. 83. Hieronymus in cap. 20. Malth. Augustinus in epistol. 80. ad Casulanum, et Reda lib. de temporum ratione, cap. 61.

Praeter hoc argumentum ex tribus evangelis, et lot Patrum sententiis, habemus aliud argumentum ex Joanne, quem Graeci se profitentur sequi. Nam

Jo. in fine affirmat diem passionis Christi, id est, sextam feriam fuisse illo anno solemnem, ac festam, ex quo necessario sequitur, ut die praecedente lignum comederint. Joan. 13. *Anno diem festum ciens Jesus quia venit hora* etc. Hoc dixit Christus > ut > pridie passionis; ergo dies passionis, erat dies 14. sius. Sed quia possent Graeci tergiversari, ut fallunt, ac dicere loqui eum de festo futuro die sabbato, ac dicere loqui eum de festo futuro die sabbato, non de festo immediate consequente eam, quod paucos noctem feriae quintae, in qua Domines dicitur: *Quod facite, fac citius*; ille exivit continuo

cum jam nox esset: et apostoli pularunt. Idcirco ille esse, ut emeret, quae necessaria erant ad diem festum. At quomodo suspicari poterant tanta festinatione opus esse in parandis ad festum necessariis, si adhuc supererat lotus dies sequens ante festi solemnitatem?

Praeterea Joan. 18. Hebraei dicunt Pilato: *Nobis non licet interficere quemquam*; quod significat nemo licuisse id eis ob festum, quod lunc ngebatur. ut exponunt Chrysostomus homil. 82. in Joann, et homil. 86. in Malth. Cyillus Id). 12. in Joan. cap. 6. Augustinus tract. 114. in Joan. Reda in cap. 18. Joan, et alii. Nam alioqui licuisse eis alio tempore blasphemias occidere, patet ex Actor. 7. ubi Sapphira in concilio judicatum publice lapidavit: et Actor 24. conqueruntur apud Felicem praesidem Syriae, quod volentibus Paulum secundum Miam legem interficere, tribunus Lysias violenter eum eripuerit de manibus ipsorum.

Quod aulem Jansenius dicit, et quidam alii, punisse Hebraeos occidere reos mortis secundum legem suam, sed non potuisse crucifigere, nimis improbabile est. Nam nec Hebraei solliciti crucifigere de cruce, sed de morte Christi in genere. unde eundem aliquando praecipitare, aliquando lapidare voluerunt: nec est ulla ratio, cur eis licuerit occidere, et tamen non licuit crucifigere.

Adde, quod illa verba subjuncta (*ut sermo Jesu impleretur*) non quadrant nisi in nostram expositionem; nam Dominus praedixerat se a gentilibus crucifigendum: quae vera et mirabilis prophetia fuit, si Hebraeis etiam occidere licebat. Nam si eis id non licebat, facile erat praedicere se non occidendum, nisi a gentilibus, et illo supplicio, quod erat apud gentes frequentissimum.

Denique Joan. 18. Pilatus ait: *Est aulem consuetudo vobis, ut unum dimittam vobis in pascha: vultis ergo dimittam vobis regem Judaeorum?* Hinc ergo apparet, jam lunc agi coepisse dies paschales: et clarius Malth. 27. vocatur idem dies solemnis. et Marci 15. et Lue. 23. vocatur perle dies festus.

Accedunt ad haec testimonia Patrum, qui dicunt Christum occisum fuisse ipso die sollemnium Hebraeorum. Vide Tertullianum in lib. contra Judaeos. Origenem homil. 23. in Numer. Clementem romanum lib. 5. constitui, cap. 14. alias 16. Epiphaniam haeresi 70. Theophylactum alexandrinum in epist. ad Theodosium nupud Dedam de ratione temporum cap. 57. Cyrillum hierosolymitanum catechesi 13. Chrysostomum homil. 86. in Malth. Augustinum trad. 10. in Joan. Socratem lib. 5. hist. cup. 21. Leonem sermone 7. de paschale. Reda in rap. t. S. Jonnein Anselmum in cap. 26. Malth. et Vietorem antiochenum nuper versum ex graeco in cap. 14. Marc, ubi dicit Hebraeos libenter diem festum, qui occurrebat illo anno feria sexti, fuisse translato in alium diem, si per legem id eis licuisset.

Jam Secunda opinio, quae Rupertus erat ex iisdem Scripturae testimoniis confutatur. Nam si die jovi, in quo Dominus sacramentum instituit, erat primus dies azymorum, ut evangelistae tres disertis verbis affirmant, necessario sequitur, ut festum azymorum

.orum ruerit illo unno dic veneris , non dic sab-
bolhi.

Esi enim observandum aliter dies festos , aliter
Dies naturales apud Hebraeos considerari. Nam
Dies festi incipiunt ab occaso solis, cl desinunt in
nccasuni solis, ul paid Levit. 23. proinde fcslus
dits azymorum continetur nocte sequente dicm l
ei die luto arliliciali l.l. Dies aulem naturalis, cl
ordinarius incipit ab oriu solis . cl desinit in ortu
solis.prointje continet diem ct noctem aririicalem,
non nutem noctem ct diem artificialem. Id palet cx
principio Genescos; illud enim: *Facium csl re-
spire el mane dies primus*, ul exponunt Ambro-
sius cl Rasilius, cl alii in cum locum, significat cx
die arliliciali, qui terminatur in vesperam . el cx
nocte sequente, quae terminatur in inane, factum
esse primum diem.Ex quo facile conciliari possunt
verba trium praedictorum eviingelislaram. qui vo-
cant primum diem azymorum diem 14. incusis,
cum verbis Moysis in Exudo, Levitico cl Numeris,
qui semper primum diem azymorum vocal diem
15. mensis. Nam cum dies primus azymorum qua-
tenus festivus, ul diximus, contineatur posteriore
parle diei 14. el priori parte dici 15. nccipieodo
dies modo ordinario, seu naturali, potest dies azy-
morum ul festivus, per intellectionis figuram voca-
ri lain 14. ul cvangelislae faciunt,quam 15. ul Moy-
ses facii.

Elbis aulem refellitur opinio Ruperli. Nam si
dies l4.nl cvangelislae dicunl,eral primus azymo-
rum,nimirum ex parte,necesse esl.ul cliam 15.dies
esset prunus azymorum pro alia parte. Ergo non
poluil transferri in diem 16.ut ipse vult: nisi forte
velit (quod est absurdissimum) mediam pariem so-
lum illius dici solenmis translatam fuisse.

Adde praeterea rationem cur debeat fieri illa
translatio, quam Rupcrus reddit, esse prorsus va-
nam. Affirmai enim ipse transferri diem primum
azymorum in sabbalhum,quando occurrit feria se-
xta. ne sint duo festa continua, nimirum primus
azymorum el sabbalhum: el non advertit, in diem
incommodum se incidere cx ista ipsa translatione.
Nam dies'septimus azymorum est aequae solenmis
ac primus, ul palet Levit. 23. Si autem dies pri-
mus ponatur in sabbulho, ulipse vult. lunc septi-
mus ponetur feria sexta, atque ila erunt duo dies
festi continui,septimus azymorum et dies sabbalhi.

Denique contra Ituperti sententiam pugnant o-
mnia testimonia Scripturae el Patrum, qui dicunl,
diem mortis Chrisli luisse festum,cl solemncin illo
anno apud Hebraeos.

Restat sententia Burgonsis refellenda ex iisdem
erangelii locis, el quidem facile refellitur. Nam
cum dicunl cvangelislae primo die azymorum Chri-
stum comedisse pascha, vel loquuntur de primo
die azymorum secundum ordinariam consuetudi-
nem, el kalendaria synagogae, vel non. Si dclur
trimum, tum refutata manci Burgonsis opmio:ncc
enim verum erit, quod ipso ail, alio die Christum,
alio die populum Hebraeorum pascha comedisse.
Si autem detur secundum, repugnabit Marcus.qui
ait: *Prima dic azymorum, quando pascha im-
motabant*: id enim significat Hebraeos eo die pa-
scha immolare.

Sed respondent qui Burgensem sequuntur, illud
(*immolabant*) vel referendum esse ad inorem le-
gitimum. ul sensus stl. quando pascha secundum
legem immolari debebal , vel cliam ad aliquos
paucos perfectiores . qui rnipsn immolabant in
die legitimo, non curantes Pharisacorum traditio-
nem.

At neutrum liorum rccle dici potest. Primo,quia
etiamsi facta esset illa mutatio, debuissent omnes
cliam optimi viri illam mutationem sequi. Nam ul
supra ostendi, non eral contra legem Dei. sed e-
ral accommodatio quaedam kalendarii prudenter
facta; nude merito ul schismatici, cl ut inobedien-
tes synagogae puniri potuissent, qui secus fecis-
sent.

Secundo, falsum est tempore Christi fuisse illam
traditionem in usu.ul numquam festum azymorum
celebraretur die 2. 4. vel 6. csl enim traditio illa
mu llo rccenlior. Atque hoc est. quod decepit plu-
rimos scriptores modernos, alioqui eruditissimos:
crodiderunl enim omnes Birgensi tamquam in sua
arte perito; nam cl ipse rabbinus ilchraeoium fue-
rat. Esse autem falsum, traditionem illam tempore
Chrisli in usu luisse, probo. In primis rabbi Abe-
nezra in commentario Levitici. cap. 23. disertis
verius affirmat hanc traditionem non solum non
fuisse nb initio secundi templi, ul nulli fabulan-
tur. sed nec fuisse eo tempore. quo fiebat Tlial-
mud. Nam el in Misna el in Thalmud, ul ipse di-
cit. invenitur pascha in , id csl. dic 2. 4.
ei 6. constat nutem Thalmud confectum fuisse
aliquot annorum centuriis post pas>ionem Chri-
sli.

Praeterea s. Epiphanius. qui etiam Hebraeus
fuerat, el optime noverat linguam.el ritus Hebrae-
orum, haeresi 30. Ehiomtaruin. el haeresi 31. A-
logorum, dicil festum azymorum apud Hebraeos
incidere in quamlibet diem hebdomadae, etiam in
2. 3. el 4. Neque diei potest.Epiphaniam loqui de
festo azymorum secundum legem, et non secun-
dum consuetudinem, quae erat tempore suo. aut
tempore Chrisli. Nam loquitur dc consuetudine,
quae eral tempore Chrisli:explicat enim illud Lue.
G. *Factum esi in sabbatho secundo primo, et a-
postoli ibant per sata, ct vellebant spicas etc.* ac
dicil, sabbalhum secundo primum, non vocari se-
ptimam diem, quae est sabbalhum naturale, sed
festum azymomm, in quo dies erant solemnes el
sabbalhft vocabantur, nimirum primus dies azy-
morum, qui dicitur sabbalhum primum, el 7. dies a-
zymorum, qui dicitur sabbalhum secundum, seu
secundo primum, qui est aequalis primo, ut apud
nos dies octavus in festis quae habent octavam,
quin esi solemnis sicut primus, vocari posset dies
festus secundo primus. Dicil igilur Epiphanius.
diem illum, in quo apostoli vellebant spicas, non
fuisse sabbalhum naturale, sed alium diem heb-
domadae, nimirum 2. 3. ct 4. aul quemvis alium,
in quem forte inciderat illo anno 7. dies azy-
morum.

Praeterea est aliud argumentum omnino convin-
cens, quod hoc syllogismo comprehendi polcsl.
Ecclesiae nsialicae initio nascentis fidei celebra-
bant pascha eodem die, quo Hebraei sui temporis.

Enodem Ecclesiae celebrabant pascha luna 11. primi mensis, quacumque die hebdomadae luna illa incidisset, idque sine ullo dierum discrimine, vel exceptione; ergo eliam Hebraei illius temporis pascha celebrabant quolibet hebdomadae die sine ulla exceptione. Ergo festum azymorum incidere poterat in diem 2. 4. cl G. ct proinde nondum coeperat eo tempore illa traditio iudaica, neque adhuc fuerat auditum illud «5 ΠΠ3 igitur tempore Christi non fuit illa traditio. Propositio hujus argumenti certissima est, habetur enim expresse in epistola nicaeni concilii, quam refert Theodoretus lib. liislor. I. cap. 9. el m epistola Constantini ex eodem concilio ad Ecclesias missa, quae exstat apud Eusebium lib. 3. de vita Constantini, cap. 17. Idem fatetur Polycrates apud Eusebium lib. 5. Instor, cap. 23. Tertullianus in lib. de praescriptionibus haeret. Athanasius in epistola de synodis Arimini et Seleucia, Epiphanius h icsesi 50. Tessaescdecillarum, ct 79. quae est Amlianorum, ubi saepius repetit. Asianos illos celebrasse pascha quando Judaei célébrai) ml,ila ul non computarent ipsi dies cl menses, sed Ianium observarent tempus quo Judaei sui temporis, azyma incipiebant. Denique idem habet Augustinus lib. de haeresibus. cap. 29. Assumptio ejusdem argumenti non minus est certa. Nam Eusebius lib. 5. hist. cap. 22. dicil Asianos pascha celebrare solitos quolibet die hebdomadae. Augustinus libro de haeresibus. cap. 29. addit, quolibet septem dierum. Philaslrus in hb. de haeresibus, cap. de haeresi de festo paschae, adhuc expressius dicil,cos pascha ecelebrare solitos eliam die 2. vel 4. vel G. quibus diebus non fuisset celebratum, si esset vera Burgensis opinio.

Praelerea csl argumentum huic non dissimile. Epiphanius haer. 70. Amlianorum, Theophilus in episl. ad Theodosium apud Bedam de ratione temporum. cap. 57. Ambrosius epistola 83. ad episcopos Aemiliae, et Beda de ratione temporum, cap. 59. ponunt aliud discrimen inter pascha Christianorum el Judaeorum ac Judaizantium, quod pascli.i Christianorum non solum non lit luna 14. si ill i venerit extra dominicam, sed neque si venerit in dominica. Quando enim id accidit, ul luna 14. venerit in dominica, tunc exspectamus sequentem dominicam, el pascha celebramus luna 21. At Judaei el Judaizantes in ipsa 14. luna celebrabant etiam si esset dominica. quare aliquando fiebat (ul notat Beda) ut per integram hebdomadam distarent psebata. cl Christiani eo die inciperent, quo Judaei finiebant. Ex hac autem observatione manifeste sequitur, pascha Judaeorum tempore illorum Patrum aliquando incidisse in dominicum diem, el diem festum azymorum in diem lunae, ac per hoc nondum coepisse traditionem illam iudaicam, quae cavit, ne die lunae, mercurii el veneris festum azymorum celebrare liceret.

A lde lus omina testimonia Scripturae el Patrum supri citata, quibus probavimus id die passionis Domini fuisse Hebraeis diem festum ac solem-

lum Christus, lum Hebraei pascha ccelebravc-

CAPUT IX.

Solvuntur argumenta Graecorum, cl (iliorum, qui quocumque modo cis lavent.

Restat nunc, ut argumenta Graecorum, cl eorum qui eis favent, breviter diluamus. Argumenta ducunt Primum ex Scripturis. Deinde ex Patribus. Postremo cx ratione.

Primum testimonium Scripturae, Mali. 26. Ditebant autem: *Non in die festo, ne forte lumulluj fieret in populo.* Respondeo: Unit illa quorundim sententia in eo concilio, sed non obtinuit: praeiulit enim eorum sententia, qui judicarunt non ess>: negligemlam occasionem Christum necandi quocumque lempore.

Secundum testimonium Murci 15. Joseph merulus est syndonem, et Luc. 23. mulieres paraverunt aromata. Ibidem Judaei egerunt caussam criminalem contra Christum, cl eum comprehenderunt, examinarunt etc. Duae sane in dic festo licita non erant: nam Levit. 26. in festo azymorum prohibentur omnia opera servilia. Respondeo: In festo prohibentur opera servilia, sed non opera pietatis el charilalis, cl maxime necessaria. Sepelire aulem mortuos, opus charilalis est, non opus servile: et proinde eliam aromata parare, el syndonememere ad corpus sepeliendum, non potuit esse probitum, praesertim cum opus illud differri non posset, imminente jam sabbalho. In sabbatho enim major quies praecipiebatur, quam in ullo alio festo. Unde in sabbalho neque ignis accendi poterat, neque cibi praeparari: quae licita erant in aliis festis, etiam in paschale, ut palet cap. 12. Exodi. Quod ultern attinet ad Judaeos, qui caussam criminale: egerunt, non erani illi tam delicatae conscientiae, ul putarent id fleri non posse: salis existimabant sc detulisse honoris diei festo, quod non suis manibus Christum lapidarunt.

Tertium testimonium Joan. 13. *Ante diem festum paschae.* Respondeo: Loquitur de die artificiali. ut supra diximus. Etsi enim in illa node, ia qua Dominus loquebatur, festum paschae inciperet. tamen dies festus erat is. qui sequebatur eam noctem, non qui praecesserat: quemadmodum et nos solemus in vespera sabbalhi sancti dicere: Cras erit festum paschac: licet jam coeperit festum celebrari in officio ecclesiastico.

Quartum testimonium Joan. 18. *Ipsi non introierunt in praetorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha.* Respondeo: Omissis aliis solutionibus, pascha vocatur eo loco non agnus paschalis, qui solum 11. die ad vesperam immolabatur. sed victimae paschales. quae ex ovibus, et bobus quotidie in diebus paschae immolabantur. Deuteron. 19. *Immolabis Phase Domino bcv tuo de ovibus el bobus in loco, quem elegerit Dominus.* 2. Paralipom. 33. *Dederunt sacerdotibus ad faciendum Phase pecora duo millia, cl boves sexcentos.* Josephus lib. 3. antiquil. cap. i. i. referens id quod . habetur Num. 28. de immolalibue duorum vitulorum, arietis et hirci, cl séptema-

LIBER QUARTUS

i IS

jioriini, quae fiebat singulis diebus paschae: dicil vitulos, arietem cl agnos holocausta fuisse, sed hircum fuisse sacrificium pro peccato, el cx eo quotidie parari solitum epulum sacerdotibus. Illa igitur victima paschalis, (piaedenda a sacerdotibus orat, csl illud pascha, de quo loquitur s. Joannes. cum ait: *Ipsi*, nimirum pontifices, non *introierunt, ul non contaminarentur. sed ul mandurarent pascha.* Nam non licuisse sacerdotibus, nisi purificatis . edere sacrificia, palet Levit. 22.

Quintum testimonium Joan. 19. *Erat aulem parasccre paschae hora quasi sexla.* Respondeo: Parnscevc non eral apud llebraeos, nisi propter sabbathum. siquidem ante sabbathmn necessaria eral parasceve, idesl, praeparatio ciborum, quia in sabbalho cibi parari non poterant. Quare Joan. 19. sic legimus: *Propter parasceven Judaeorum, ul non remanerent in cruce corpora sabbatho: eral enim magnus dies ille sabbalhi.* Ubi vides, parasceven fuisse non ad pascha, sed ad sabbathuni, quod illo anno celebrius erat, el magnum sabbathmn dicebatur, quia incidebat intra hebdomadam paschalem, quae lota solemniss eral, licet primus cl ultimus dies solemniores essent. Hinc eliam Marcus cap. 15. ila illud idem expressit: *E-rnt pnrnsceve, quod est ante sabbathum.* el Lucas cap. 23. inquit, *Eral aulem parasceve. et sabbulhuni illucescebat.* Illud igitur parnscevc paschae non significat parasceven ad pascha. scii parasceven in paschale occurrentem: quomodo si nos diceremus, Eral ferla G. paschae.

Ultimo, proferebant olim Graeci teste Anselmo illud Amos. 4. *Sacrificate de fermentato laudem,* vel ul vertit Aquila: *Sacrificale de fermentato Eucharistiam.* Respondeo: Testimonium hoc. testimonium est imperitiae. vel impudentiae Graecorum. Nam propheta illa dicit irridendo el reprehendendo llebraeos, qui pro Deo idola colebant, cl pro azymis fermentum offerebant. Sic enim praecedit: *Venite ad Bethel, el impie agile: ad Galgalam. et multiplicare praevaricationem etc.* Vide Hieronymum el Iluperlum in hunc locum prophetae. Atque haec sunl quae ex Scripturis proferre solent.

Jam cx Patribus nonnulli proferuntur, quorum testimonia breviter explicanda sunl. Primo s. Irenaeus lib. 4. cap. 23. dicil, Moysem Deutcronom. 16. praedixisse Chrisii passionem, quoad locum, corn ait, immolandum esse agnum paschalem in loco. quem elegerit Dominus, idesl. in Hierusalem, quoad diem, cum nominavit diem paschae: cl quoad horam, cum dixit ad vesperam esse immolandum. Ex his nonnulli colligunt. Christum occisum esse secundum Irenaei sententiam luna 14. quando agnus immolari Solebat, et proinde coenam Domini celebratam luna 13.

Respondeo: Quae dicil Irenaeus verissima sunt, sed nihil faciunt pro adversariis: nam Chrislus occisus csl in Illicrusn!cm: ilcm in die paschae quamvis luna 15. non 14. Nam (ul supra diximus) primus dies paschae incipiebat in vespera diei 14. el durabat usque ad vesperam dici 13. Denique occisus est ad vesperam, quia obiit hora nona, (piaed est hora vespertina. Adde, quod Irenaeus per vc-

Retur vixi. Vol. Ul.

speram, non tam intellexit vesperam dici, quam vesperam mundkdicil enim per vesperam significasse Moysem temporum extremitatem; ad quem modum exposuerunt illud, *ad vesperam*, eliam Cyprianus lib. 2. episl. 3. el Ambrosius episl. 3.

Secundo objicitur Tertullianus, qui in lib. contra Judaeos sic ait: *Iloc enim cl Moyses initio primi mensis novorum [acturos ros propheta-vit, cum omne vulgus filiorum Israel ad vesperam agnum esset immolaturum.* Ubi loquitur de Chrisii passione, ac dicit, praedictum fuisse, ul Christum occideretur illo lempore, quo agnus immolabatur: constat aulem agnum immolari solitum luna 14. ad vesperam.

Respondeo: Significat Tertullianus illa ipsa die, qua agnus immolabatur, Christum immolandum, cl hoc impletum csl: nam (ul supra diximus) dies prima paschae extendebatur usque ad vesperam feriae sextae. Non aulem significat eadem hora praecise fuisse immolandum Christum, qua agnus immolabatur: id enim fieri non poterat. Nam agnus immolabatur post occasum solis, cl Christus immolandus erat in meridie. El praeterea si die veneris ad vesperam fuisset agnus immolandus, ul adversarii dicunt, tunc non fuisset Chrislus occisus in paschale: nam ipse occisus luit ante occasum solis: pascha aulem incipiebat posl occasum solis. Denique occisionem Chrisii non peractam, nisi die 15. apertissime ibidem Tertullianus doccl. cum ait, fuisse diem illum Hebraeis festivum; cl de illo exponit verba Amos 8. *Occidet sol in meridie, ct convertam diem festum vestrum in lucium etc.*

Tertio objicitur Epiphanius, qui hacrcsi 50. sic ait: *Oportebat Christum in decimaquarta die immolari secundum legem.* Quod si dies passionis Cbrisli fuil 14. certe sequitur (ul Graeci volunt) diem coenac Domini fuisse 13.

Respondeo: Loquitur Epiphanius de immolatione Christi non in sc. sed in typo et figura, ac si clarius dixisset, oportuisse agnum. qui figura Christi erui, immolari luna 14. ad vesperam. Nom idcirco addidit, *secundum legem*: reprehendit enim eo loco Epiphanius quarladecimaus judaizantes, ac dicil. eos mullum detrimenti accipere ex eo, quod celebrant pascha decimaquarta die cum Judaeis, et non potius die dominico cum Christianis: cl rationem reddit, quia immolatio Christi, typica nimirum, quae flebat secundum legem dic 11. significabat synagogam lumen suum amissuram Chrislo veniente. Nam dies 14. est ultima incrementi ipsius hinne; peracta aulem dic 14. incipit lunae lumen deficere, nimirum in dic 15. Ilaque Judaei cum agnum immolabant luna 14. ad vesperam, obscurationem suam prophetabant: cujus obscurat-ionis participes fiunt quotquot eos in paschae celebratione imitari malunt. quam Ecclesiam Christi, Ilacc. est eo loco sententia Epiphanii, cujus auctoris apertissima testimonia pro nobis supra retulimus.

Quarto objiciunt Chrysoslomum homil. 82. in Joan, ubi duo dicit. Primum csl, Christum comedisse suum pascha pridie, quam illud comederint Judaei. Alterum, Christum praevenisse unum diem in coena manducanda, ul reservaret mortem suam

p. irascevae, quando cliam olim iuil pascha. Ex quibus colligitur secundum Chrysoslomum diem parasceves, in quo Dominus necalus iuil, fuisse lunam 11. in qua pascha secundum legem celebrari debuit. Similia omnino scribit Thcophylactus in cap. 15. Joan.

Respondeo: Ille locus Chrysoslomi et Theophylacti explicandus est per alium eorumdem auctorum. Nam Chrysoslomo homil. 85. in Malbaceum, et Thcophylactus in cap. 26. Malh. scribunt principes sacerdotum tota nocte occupatos fuisse in negotio mortis Christi procurandae, et ideo non potuisse cum caeteris debito tempore pascha manducare, nimirum in nocte feriae quintae, sed distulisse coenam illam agni paschalis in sequentem diem. Ubi etiam addunt ii auctores in hac re praevaricatos esse legem Dei, principes illos sacerdotum. quod pascha non egerint tempore debito, et hoc modo exponunt locum illum: *Ipsi non introierunt. ul non contaminarentur, sed ul manducarent pascha*, Joan. 18. Hinc ergo intelligendum est in testimonio nobis objecto, cum Chrysoslomo et Thcophylactus dicunt, Christum comedisse pascha pridie, quam illud ipsi comederint, non significare, *Pridie*, quam populus Iudaeorum, sed solum pridie, quam sacerdotes illi, qui in nocte Christi tuta nocte occupati fuerant. Illaque Dominus manducavit illa nocte, qua omnes alii communiter manducabant.

Deinde quod Chrysoslomo et Thcophylactus addunt, Christum praevenisse unum diem, ul servaret mortem suam in parasceven, quando cliam olim pascha fuerat, duobus modis exponi potest. Primum, ul illud (*quando etiam ulim pascha fuerat*) non referatur ad parasceven, sed ad praecedentem diem; ul sensus si Christus praevenit uno die principes Iudaeorum in pascha edendo, ul caedem suam servaret in parasceven. Ipse enim pascha manducavit pridie parasceves. id est. luna 11. quando etiam olim pascha fuit: et secundum hanc expositionem nulla remanet difficultas.

Secundo dici potest illud (*quando etiam olim*) referri ad parasceven: sed Chrysoslomo non loqui de pascha, ul pascha significat immolationem agni, ul falso Graeci existimant, sed ul significat festum paschae. Quare hic est eorum verborum sensus: Christus in manducando agno paschali praevenit uno die principes illos sacerdotum, et proinde manducavit die jovis. qui fuit 14. lunae, ul servaret in ordine suam in ipsum paschae festum, id est. in diem 15. lunae, quando cliam olim pascha, id est, paschae festum erat. Quod aulem hic sit verus sensus, et non velit Chrysoslomo dicere, feria illa sexta fuisse diem 14. et tempus legitimum immolationis agni paschalis, ex duobus manifeste colligitur. Primum, quia si illa esset. pontifices illi non fuissent praevaricati legem. dum distulerunt manducationem agni in feriam sextam. At Chrysoslomo disertis verbis praevaricatos illos fuisse docet. Deinde. quia idem Chrysoslomo homil. 86. et 87. in Malh. affirmat. ipsum diem occisionis Christi fuisse festum, et solemnem Hebraeis.

Quinto objicitur Augustinus, et cum eo venerabilis Beda. Nam Augustinus lib. 3. de consensu e-

vangelistarum, cap. 13. referi quosdam dixisse, pascha Iudaeorum eo anno, quo Christus mortuus est, incoepisse in sequenti sabbato; et ideo sextam illam feriam dictam esse parasceven paschae. Sed cum id Augustinus non approbet, sed simpliciter referat, non est mirum de ea re laborandum. Approbat quidem Augustinus, quod illi iidem dixerant, praeparationem ad Christi immolationem coepisse ab hora nona noctis; et proinde horam tertiam dici fuisse horam sextam parasceves, paschae Christianorum, id est. Christi mortis: et hoc idem repetit tract. 117. in Joannem, et idem libellus Bedae in c. ip. 19. Joannis. Priorem autem illam sententiam de pascha Iudaeorum inchoante die sabbati: nusquam approbat Augustinus, vel Beda, vel alius bonus auctor ex veteribus.

Rursus objici solet, quod dicunt. Augustinus tractat. 120. in Joannem, et Beda in cap. 19. Joann. acceleratam fuisse Domini sepulturam propitius parasceven Iudaeorum, quia illa nocte coenam puram comesturi erant. Sed nulla hio difficultas est: non enim coena pura significat agni paschalis manducationem, sed coenam quondam solemnem. quam Iudaei sumunt in vespera feriae sextae, ad initium videlicet sabbati. Unde ab ea coena, ipsa etiam feria sexta dicebatur ab eis coena pura, ul patet c. Irenaeo lib. 1. cap. 10. et lib. 5. cap. 23. et ex Beda in cap. 23. Luc.

Sex'to objici potest Anselmus. qui in capitulo 27. Malh. dicit, se certa ratione comperisse Christum luna 14. esse occisum, et luna 13. praeter ordinem divinae legis celebrasse suum pascha. Sed dubium esse non potest, quin lotus iste locus ab aliquo Graecorum fautore fuerit insertus in lib. s. Anselmi. et quidem parum prudenter. Nam Anselmus apertissime contrarium docet in comment. cap. 26. in illa verba: *Prima aulem die azymorum*: ubi dicit, Christum 14. die comedis agnum, et 15. tunc fuisse crucifixum.

Septimo objiciebant Graeci can. 11. VI. synodi, in quo cavetur, ne clerici, aut laici comedant aiyra Iudaeorum. Respondeo: Prohibetur eo canone commercium cum Iudaeis, praecipue circa ritum religionis, illaque noluerunt Patres, ne Christiani celebrarent cum Hebraeis dies azymorum, aut alios ejusmodi ritus.

Octavo objiciunt Joannes Ilenius praefationes in Eulhymium. et Cornelius Jansnius in comment. Malh. cap. 26. testimonium historici cujusdam antiqui, qui hebraice scripsit librum *'J'd seder olam*, in quo asseritur, traditionem illam Hebraeorum, ne festum pascha celebretur feria 2. 4. aut 6. initium habuisse a templo reparato post reditum a captivitate. Babyl. ex quo sequitur, Christi tempore jam usu receptam fuisse illam traditionem.

Respondeo: In libro seder olam, Iain majore, quam minore, quem nuper Iain fecit Gilbertus Genibrardus, non invenitur ea traditio. Deinde etiamsi ibi inveniretur, cum auctor ille vixit. quinque annos scripserit, et nulla alia falsa tradidit, nihil mirum esset, si etiam in hoc mentitus esset. Certe falsum esse, Christi tempore eam traditionem in usu fuisse, supra evidentissime

demonstravimus etiam testimonio rabbi Ahcne-
irac.

Ultimo objicit Calvinus loco citato testimonia hi-
donorum, quae dicunt, ab Alexandro papa inslilii-
lumesse, ut ex pane azymo Eucharistia conficere-
tur, cum ante Alexandrum omnis Ecclesia fennen-
lalo uti consuevisset. Itaque, mos Graecorum fuit
m primitiva Ecclesia, et aposlolicus censendus ,
at merito relinendus videtur.

Hespondeo: Recte fecit Calvinus , quod nullius
historici nomen ndscripsit: nullus enim id tradit.
quod ipse dicil; nec verisimile csl ullo modo. Aam
loqui non polesl Calvinus dc Alexandro II. aul III.
aul aliis posterioribus: isli enim fuerunt omnes
post Leonem IX. qui acerrime defendit sententiam
lalinae Ecclesiae de Eucharistia in azymis confi-
cienda. Loquitur igitur de Alexandro I. qui sedit
circa annum Domini I IO. Ac ul omittam, a nemine
scriplum osse, quod hic Alexander azyma institue-
rit, non csl probabile primis illis annis, in quibus
Ecclesiae in plurimis judaizabant, el facium Domi-
ni adeo recens erat, ul aliqua Ecclesia fermentato
uli maluerit, quam azymis. Adde, quod Leo IX. in
epist. ad Michaëlem cap. 5. dicil. romanam Eccle-
siam a Petro. non ab Alexandro, ul Calvinus menti-
tur, didicisse qualiter divina mysteria celebrari de-
beant: cl per 1020. annos a passione Domini reti-
nuisse eundem morem; el cap. 25. dicil, sanctos
marbres primitivae Ecclesiae nostris azymis sagi-
natos. Alque hacc de testimoniis.

Restant argumenta ex ratione. El quidem Graeci
triplici ratione potissimum utebantur, quae sunl n-
pud Anselmum in libro dc azymo, ct verbosissime
referuntur a Cenluriatoribus Magdeburgensibiis.
ex libris Michaelis episcopi constanlinopolitain. cl
Nicolae Cent. II. cap. 8. el apud Eulliyrium in
cap. 26. Matlh. el nuper eliam repetitae sunl ab
Hieremia episcopo constanliiopolilano in censura
ad confessionem Augustanam, cap. ID.

Prima ratio est ejusmodi: *Dominus cum Eucha-
ristiam insliluil, panem acccpil. Al azymum non
esi panis. Panis enim fjraece dicilur* ἄρτο *a rerbo*
ἄρτω, *quod est attollo: non aulem attollitur fari-
na. seu conspersio. nisi per fermentum.*

Respondeo: Illoc argumcnlum , vel nihil probat,
vel pro nobis facil contra Graecosniam iu Scriptu-
ra nomen panis commune csl ad azymum ct fer-
mentatum. El quia de fermentato nemo dubitat :
pmbalur de azymo e.\ illo Lucae ult. *Accepit pa-
nem, benedixit elc.* El infra: *Quomodo cognove-
runt illuni iu fractione panis.* Illum enim fuisse
panem azymum, cerium csl, quia id factum est,
quod Lucas narrat, tertia dic azymorum, vel secun-
da dic secundum Graecos; quibus diebus non in-
veniebatur opud Hebraeos nisi azymus panis. Prae-
terea Lovilic. 7. dicuntur panes cum fermento, ct
panes absque fermento. Denique Theodoretus ,
Hraecus auctor in cap. ID. Danielis notat inscitiae
cos qui panem azymum, panem vocari posse ne-
gant.

Illoc ergo fundamento posito, colligimus Mallh.
26. illa verba: *Accepit panem. benedixit elc.* dc
azymo exponi posse, cum nomen sil commune; cl
praeterea non solum posse , sed cliam oportere ,

cum jam ostenderimus id facium primo die azymo-
rnorurn. Vel igitur panis azymus differt <pecio a
fermentato, vel non. Si differt , ul Graeci volunt;
ergo non polesl Eucharistia confici in fermcnlalo:
non enim confici polesl in alia specie. quam in ea,
quam Dominus insliluil. Si non differt, nivere La-
tmi affirmant; ergo polesl confici, lum in azymo ,
lum in fcrmenlalo: in azymo quidem, quia Dominus
sic fecit: in fermentato aulem, quia non differt spe-
cie ab azymo. Itaque vidcs-argtimcnlum , si quid
valet, contra Graecos valere. Sed revera nihil valet,
cum non differat essentialiter azymus el fermen-
tatus.

Porro illa etymologia vocis ἄρτο ab elevando ,
nul ab accidentali conditione sumpta est. ut in a-
liis mullis facium videmus: aul non dicilur ἄρτο ,
quia elevetur per fermentum, sed potius , qiiia c-
level naturam humanam nutriendo et augendo cor-
pora nostra, qui elfccclus communis est pani azymo
cum fermcnlalo.

Sed hinc nascitur argumentum Calvini loco su-
pra notato. Diam si accidenlaria differentia est inter
azymum et fermentatum, qualis esi eliam inter vi-
num album el rubrum, non oportet in sacramen-
to Eucharistiae majori cura quaerere panem azy-
mum. quam quaerimus vinum album; sed esset o-
mnibus permittendum . ul libere uterentur quovis
pane, ut libere utuntur quovis vino.

Respondeo: .Mullum interest inter differentiam
azymi et fermentati, el differentiam albi el rubri vi-
ni. Nam in primis constat Dominum usum esse a-
zymo: non aulem constat utrum vmo albo an rubro
usus sil: et idcirco constanter retinemus azymum
propter Domini exemplum: de vino non sumus
solliciti. quia non habemus simile exemplum. Dein-
de differentia azymi el fermentati Deus saepe usus
est ad varia mysteria significanda, ut palet ex toto
Lcvitico. ubi fere semper praescribuntur panes a-
zymi. ob significationem puritatis cl sinceritatis ;
nusquam autem Deus usus est differentia vini albi
aut rubri ad aliquid significandum: ideo Ecclesia
ob significationem relinet azymum , vinum autem
indifferenter adhibet seu album sit. seu rubrum.

Secunda ratio Graecorum est. quia azyma sunt
propria Judaeorum: ergo consecrare Eucharistiam
in azymo pane, est judaizare.

Respondeo: Non est judaizare, uli iisdem rebus,
quibus utebantur Judaei; sed uli eodem ritu el ad
eundem finem. Itaque uti azymis cum agno pascha-
li. et ad significandam Chrisli puritatem cl sinceri-
tatem futuram, cl ipsius passionem el mortem. est
plane judaizare: et illicitum: al uli azymis ad sa-
cramentum Eucharistiae conficiendum el ad signi-
ficandam Chrisli puritatem el sinceritatem, quae
fuit, et est; non est judaizare, sed implere judais-
ini figuras. Alioqui non deberemus uli aqua in Ba-
ptismo. quia illa utebantur eliam Judaei in suis
purificationibus: el denique Christus ipse non ju-
daizare docuisset, si hoc esset judaizare. Adde.
qUod Judaei in rebus sacris, non tantum uteban-
tur azymis, sevi eliam fermentato, ul palet Levilic.
7. ubi jubentur offerri panes, absque fermento; el
paulo post in alio sacrificio jubentur offerri cum
fermento, cl Levitic. 13. jubetur Phase fieri cum

azymis, cl ibidem praecipitur in festo hebdomadarum, idest, festo pentecostes, sacrificium cx simila fermentata. Quare si uti azymis non licet, ne iudaizemus, eadem de caussa nec fermento uti licebit.

Tertia ratio: *Immolatio agni paschalis figura fuit passionis Christi. Sed agnus immolabatur die 14. ergo et Dominus pali debuit die 14. ergo coenam instituit die 13.*

licet respondeo. Agnus paschalis, ut supra diximus, cum explicarem figuras Eucharistiae, figura fuit Christi, ul in sacramento nobis apponendus erat manducandus, cl ideo illa immolatio potius significabat immolationem Christi mysticam, quae fil in sacrificio missae, quam immolationem cruentam, quae in cruce peracta est: nam ideo ritus agni paschalis potius tradit modum manducandi, quam immolandi. Quia lamen agni immolatio erat etiam figura passionis Domini, debuit eodem die passio peragi, quo agnus immolabatur. Et sic factum est: nam illa vespera dici 11. in qua agnus immolabatur, ad diem sequentem perlinebat, ul dies ille festivus erat. Itaque institutio Eucharistiae, quae principaliter figurata fuerat per agnum paschalem, peracta est eodem die, cl eadem hora, qua agnus secundum legem immolabatur: Christi aulem passio, quae minus principaliter per eandem immolationem figurata fuerat, eodem die, licet non eadem hora, peracta fuit.

Quarta ratio addi posset, non parum difficilis. Nam secundum legem dies pentecostes celebratur die quinquagesimo a secundo die azymorum, ul palet Levitic. 23. Sed eo anno, quo Dominus mortuus est, dies pentecostes fuit in dominica die, ul ex traditione Ecclesiae patet; ergo etiam secundus dies azymorum fuit in dominica die. Nam si numerentur dies quinquaginta a secundo azymorum inclusive, ni lex praecipit, necessario fiet, ul in eodem die hebdomadae occurrat pentecostes, in quo occurrit dies secundus azymorum. At si dies dominica fuit secundus azymorum: ergo dies sabbathi fuit ante diem azymorum, et mullo magis dies coenae Domini: atque illa vera esse videtur Graecorum sententia.

Respondeo: De hoc argumento fuse tractavi in 3. lib. de Ecclesia triumphante, prope extremo. Summa responsionis est, dies pentecostes numerandos esse a primo die prophano post festum primae diei azymorum: et ideo si secundus dies azymorum sit prophanus, ul plerumque accidit, ab eo numerari debet dies pentecostes. Si aulem forte sit dies festus, ul si occurrat in sabbato dies secundus azymorum, tunc a tertio die azymorum numerandos esse dies pentecostes. Quia igitur eo anno, quo Dominus mortuus est, secundus dies azymorum fuit sabbatum, propterea illo anno a principio diei azymorum, qui fuit die dominico, qui apud Iudaeos prophanus est, numerari coeperunt dies pentecostes; et inde facium est, ul in diem dominicum incideret illo anno pentecostes.

Quia haec de tota ista disputatione dicta sunt, in qua negare non possum, quin nullum me iuverit egregium opus doctoris Marcelli Kranolini de bonis canonicis, in quo fusissime quaestionem

istam pertractat, cap. 51. cl seqq. Illud autem omnino miratus sum, quemadmodum in eadem solutionem inciderimus, circa difficultatem de tempore pentecostes, nam neque ego librum ejus videram, cum scriberem de festis in 3. libro de Ecclesia triumphante. neque ipse scripta mea viderat, cum librum suum conscriberet, ul idem mihi postea confirmavit.

CAPUT X.

De vino temperando aqua in sacro calice.

Altera controversia de materia Eucharistiae, est de mixtione vini cl aquae. Ac primum referendae sunt sententiae aliorum, seu potius errores. Deinde confirmanda veritas. Ac demum confutanda argumenta et mendacia adversariorum.

Quod ad Primum attinet, non defuerunt olim, qui praetextu sobrietatis solam aquam in calice offerendam dicerent: ul Ebionitae apud Epiphaniam, haeresi 30. et Tatiani apud eundem, haeresi 46. Aquarii apud Augustinum lib. de haeresibus, cap. 64. Sed ea opinio continuo a Patribus explosa fuit, quod salis constaret. Dominum non aquam solam, sed vinum etiam in sacro calice ponendum esse docuisse. Vide Cyprianum lib. 2. epistolae. 3. ad Caecilium, et Chrysostomum homil. 83. in Malch. qui ex institute disputant contra eam sententiam.

Ubi etiam non est omittenda impudencissima calumniam Magdeburgensium, qui Centur. 3. cap. 6. et 7. affirmant, errorem istum de sola aqua in calice Offerenda, ab episcopis romanis excogitatum esse. et a Cypriano refutatum in epistola ad Cornelium romanum pontificem; quod quidem sine ullo fundamento ex sola mentiendi libidine Centuriatores affirmant. Nam epistolae Cypriani non est ad Cornelium, ul ipsi mentiuntur, sed ad Caecilium, nec in ea ulla mentio fil episcoporum romanorum.

Non defuerunt rursus, qui solum vinum offerendum censerent: ii fuerunt Armeni. ul Patres imilani concilii affirmant, can. 32. Causam aulem, cur Armeni in eam sententiam descenderint, referi Nicephorus lib. 18. histor. cap. 33. ubi scribit Armenos non miscere aquam vino in sacrificio, non significare videantur unionem duarum naturarum in Christo, quam ipsi non credunt. Ejusdem erroris accusantur Graeci a Guidone carmelita in catalogo haeticorum, cl ab Innocentio III. lib. 4. de officio missae, cap. 32. Sed contrarium tamen colligimus ex ipsorum scriptis, tum veterum, tum recentiorum, ul infra ostendemus. Quare credibile est. Innocentium, cl fortasse etiam Guidonem per Graecos intellexisse quosvis orientales, non autem eos, qui proprie Graeci dicuntur.

Lutherani et Calvinistae Armenos imilanos absque aqua vino utuntur. In hoc in primo scripto contra regem Angliae. anno 1522. edito, fatuos cl stolidos vocat eos, qui peccatum esse putant si-

ne aqua celebrare; cl ibidem sic addit: *Ne eo sensu melius cl tutius foret. aquam non miscere vino, cum sil merum lignientum humanum, et sinistram, immo pessimam habeat significationem.* El in furiimla missae, seu communionis pro Ecclesia vviriciiibergensi anno 1523. (;dila: A'undum conditui, inquit, *mecum, miscendane esset aqua uno. quamquam huc inclino, ul merum vinum paretur absque aquae mixtura.* Marlinus Knmnitius in 2. par. Examinis concilii tridcnl. sess. 22. cap. 7. el can. 9. docet, rem esse omnino indifferentem, aquae mixtionem in calice: el nullis conatur ostendere non esse certum, quid Dominus fecerit, id est, an vino aquam admiscuerit: el praeterea non esse id necessarium, nec posse praecipi ab Ecclesia: cl laudem addit Ecclesias Lutherano-rcipsa. el /aciis ostendere voluisse banc libertatem. Tihmannus Ilesbusius in lib. de sexcentis erroribus pontificiorum, lil. 17. res errores Pontificiis odseribit. Unum, quod dicant aquam miscendam mo iu calice. Alterum, quod doceant sine peccato mortali non posse omini aquam. Terlium, quod velint apostolicam esse traditionem, misceri debere aquam vino.

Calvinis lac longius progrediuntur. Nam Petrus Nicheras Calviniste (referente Nicolao Villagngno libro I. contra articulos quosdam Calvinianos, cap. 73.) affirmat esse haereticos. blasphemos. sacrilegos. falsarios, qui vino coenae aquam admiscunt: quod ad puritatem evangelii adjiciant sua communia: et o Calvino sc haec omnia didicisse fatetur. Quare non est mirum, si Calvinus, nec in institutione, nec in catechismo. nec in formula sacramentorum ministrandorum ullam aquae mentionem facit in mysterio coenae Domini.

Porro Ecclesia catholica semper credidit illa necessarium esse aqua vinum misceri in calice, ul non possit id sine gravi peccato omitti. Utrum autem sine aqua sacramentum consistere possit. non est adeo certum: communis lamen opinio in partem affirmativam propendit. Quare falso Ivcmnitius catholicis in coiminc tribuit. quod asserant, aquam in Eucharistia esse de necessitate sacramentalium paucissimi id affirmant. Probalur Ecclesiae. sententia. Primum ex facio Clirisli. Dominus vinum aqua mixtum consecravit; igitur cl nos illa facere debemus.

Antecedens hujus argumenti Kemnitius falsetur esse probabile, sed non certum, el ideo incertam conclusionem ex eo colligi contendit. Deinde cl innsi certain asset imlecedens, infirmam esse vult consecutionem. Nam Dominus si aquam admiscuit, id fecit pro more illius regionis: in oriente enim vinum est fortius, quam in his partibus, el ideo ordinarie solet in illis locis nqua temperari. At si in hac regione nostra, vel in partibus frigidioribus Dominus fuisset, cum sacramentum instituit, pro more patriae aquam non miscuisset.

Caeterum nullum in utroque errat Kemnitius. Antecedens enim illud non minus certum est. quam quod Dominus vinum consecraverit, non siceram, nui aquam solum: quod sane nemo negat esse certissimum. Nam ex evangelic, el ex Paulo expresse non habetur, nisi calicem sanguinis apostolis pro-

pinalum, vini nulla mentio est, cum agitur de calice eucharistico. Legantur omnia loca Matth. 26. Marci 14. Luc. 22. Joan. G. 1. ad Corinth. 10. cl 11. non inveniatur mentio vini, nisi in illis verbis: *Amen dico vobis. non bibam de hoc yenimine vitis. donec illud bibam novum in regno Dei:* quae habentur in tribus locis citatis evangeliorum. Sed ea verba, ul lib. 1. cap. II. fuse docuimus, non pertinent ad calicem Eucharistiae, sed ad calicem (pii datus fuit post agni paschalis manducationem, ul ex Luca manifeste colligitur. Neque obslat. quod aliqui Patres ea verba de calice Eucharistiae exposuerint: nam alii, qui magis ex professo rem tractarunt. contrarium docuerunt. In luculentum: non possumus aulem ex Patrum sententiis aliquid certi colligere, quando inter se non conveniunt. Atque id potissimum locum habet in sententia Kemnitii. qui (ul supra vidimus in controversia de transubstantiatione) non vult argumenta efficacia posse dari a Scripturis, quae variis modis exponuntur. Quid ergo in calice fuerit ante consecrationem, an vinum purum, an vinum aqua mixtum, an sicera, an aqua sola, ex sola Scriptura expresse non habetur, sed necessario recurrendum est ad traditionem eorum, qui ab apostolis. et eorum discipulis haec mysteria didicerunt. Traditio aulem habet, fuisse vinum aqua mixtum; ergo illa certo credendum est, aut nihil certi de materia calicis habemus.

S. Jacobus in sua liturgia (cujus liturgiae mentionem laici concilium Trullanum, can. 32. ante annos nongentos) illa habet: *Similiter postquam coenavit. accipiens calicem, el permiscens ex aqua et vino, el benedicens dedit etc.* s. Clemens lib. 8. constitui. apostol. cap. 17. referi Dominum in coena vinum aqua miscuisse, antequam illud consecraret. S. Irenaeus lib. 4. cap. 57. *Dominus. inquit. temperamentum calicis sui sanguinem confirmavit.* S. Cyprianus lib. 2. epist. 3. *Admonitos. inquit, nos sciis, ut in calice Domini offerendo Dominica traditio servetur, neque aliud fiat a nobis, quam quod pro nobis prior fecit, ut calix. qui in commemorationem ejus offertur, mixtum vino offeratur.* S. Dasilius in sua liturgia dicit Christum acceptum calicem miscuisse. el postea dixisse: *Dic est calix etc.* Theodorclus dialog. I. ait Christum suum sanguinem fecisse id, quod in calice commixtum erat. Eusebius emissus in serm. 5. de paschale, qui est de corpore Domini. dicit Christum ipsum exemplo suo nos docuisse. ul calicem ex vino aqua mixto consecraverimus. Denique concilium III. cartilagineuse, can. 21. (in quo etiam Augustinus interfuit) s. ait: *1^a in sacramento corporis el sanguinis Domini nihil amplius offeratur, quam ipse Dominus tradidit, hoc est panis el vinum aqua mixtum.* II. iec testimonia certum argumentum faciunt, lum quia gravissimorum cl antiquissimorum auctorum sunt, quia nullus Patrum contrarium scripsit.

Quod aulem Kemnitius ait de consuetudine orientialium. non multum facit ad rem. Nam si illa esset potissima causa, cur Dominus calicem miscuisset, certe Patres vanorum locorum numquam

lanio consensu, et absolute dixissent, miscendam vino aquam in calice.

Habemus autem testimonia Patrum omnium regionum. Ac primum ex Syria habemus testimonia contra s. Jacobi et Theodori: uterque enim in Syria episcopus fuit. Et praeterea ex recentioribus idem docet Samonas episcopus Gazae in disputatione cum Adimeto saraceno, quae continetur in 1. torn. bibliothecae sanctorum Patrum.

Ex Italia habemus Justinum martyrem: is enim Romae scripsit apologias suas, et de romana Ecclesiae consuetudine loquitur in 2. apolog. prope finem, cum dicit offerri poculum vino et aqua temperatim. Habemus item Alexandrum I. in epistol. I. ubi omnino jubet, ut nec vinum solum, nec sola aqua, sed utrumque simul offeratur. Habemus quoque Julium I. apud Gratianum de consecrat. dist. 2. Habemus praeterea Ambrosium, qui in carta Italiae scripsit, ubi dicitur vina non sunt adeo fortia, et lamen lib. I. de sacrament. cap. 4. et lib. 5. cap. I. vinum et aquam in calice ponenda esse affirmat.

Ex Africa habemus loca contra s. Cyprianum, et concilii carthaginensis et potest addi testimonium Augustini tract. 120. in Joan.

Ex Gallia habemus s. Irenaeum episcopum Lugdunensem, qui lib. 5. cap. 1. *Quando, inquit, mixtus calix, et fructus panis percipit verbum Dei. Id est Eucharistia sanguinis et corporis Domini.* Eusebius quoque emissenus, cujus locum ante citavimus, in Gallia scripsit: fuit enim is auctor, ut alias diximus, abbas monasterii Ilerinensis. Adde etiam Bernardum epistol. 69.

Ex Hispania habemus s. Isidorum lib. 1. de officiis divinis, cap. 18. ubi salis copiose de hac re agit.

Ex Lusitania habemus concilium bracarense 111. can. 1. ubi idem habetur.

Ex Anglia habemus Redam in comment. cap. II. Marci, in illa verba: *Uic est calix sanguinis mei.* Item Anselmum episcopum canluoriensem in cap. 26. Matth. ubi ipsa Redae verba transcripsit.

Ex Germania habemus Amalarium Irevirensensem lib. 3. de officiis ecclesiarum. cap. 19. Rabanum lib. I. de institui, clericorum, cap. 31. Item tiburicense concilium ante annos 700. in media Germania celebratum, nimirum prope Alagoniam. can. 19. asserit a papa Alexandro 1. traditum, quod et ipse a Patribus suis, id est, ab apostolis acceperat. ut in calice vinum aquam misceretur, ut postea concilium illa subjungit: *Cujus rei veritatem in hac sancta synodo confitemur. credimus, et confirmamus. nec ullus sine commixtione vini, et aquae mysteria sacra perficiat.*

Denique ex Graecia habemus praeter Rasilium supra citatum testimonium Gregorii Nysseni in sermone calechelico. cap. 37. Joannis Chrysostomi in Missa liturgia. Item Procli episcopi constantinopolitani, qui paulo junior Chrysostomus fuit. in tractatu de traditione divinae liturgiae. Hem synodi trullanae, can. 32. et in capitulis graccarum synodorum. i. Martino bracarensi collectis, cap. 53. et praeterea s. Joannis damasceni lib. I. de fide, cap. IV. Theophylacti in cap. 19. Joannis, ubi reprehendit

Armenos hunc morem non servantes; eis. Germani episcopi constantinopolitani in theoria rerum ecclesiasticarum. Floruit autem s. Germanus eodem tempore, quo Damascenus circa annum Domini 700. Praeterea exstant testimonia etiam conciliorum Graecorum, ut Nicolai inelhonensis episcopi in lib. sive oratione de Eucharistia. Nicolai Cabasilae, in lib. de sacrificio altaris, cap. 8. Marci Ephesii in libro de verbis consecrationis, Nicophori lib. 18. hist. cap. 53. Ex quibus testimoniis apparet, falso imponi Graecis hunc errorem, quod solum vino utantur in sacrificio altaris.

Adde, quod concilium Florentinum, in quo Graeci et Latini aderant, in instruet. Armenorum. jubet Annonis, ut deinceps in calice vinum aqua temperent, quoniam omnes aliae Ecclesiae Latinorum, et Graecorum ita semper fecerunt.

Denique refelli potest Kemnilius vanitas ex rationibus, quas Patres reddunt hujus mixtionis vini et aquae: nullus enim somniavit unquam, nedum protulit, causam illam, quod in oriente vina sint fortia. Rationes igitur, quos Patres adierunt, sex sunt. Prima et potissima, quia Dominus illa fecit. Hanc reddunt plurimi Patres et concilia concilio- ra, florentinum et Irideninum.

Secunda ratio est. quia de latere Domini exivit sanguis et aqua. Joan. 19. Nos enim in calice repraesentamus Christi sanguinem, ut effusum, sicut in pane consecrato repraesentamus Christi corpus, ut mortuum. Quare Chrysostomus horn. 21. in priorem ad Corinth. *Quid est, inquit, in calice? quod ex latere fluxit,* et Augustinus lib. 3. de Trinil. c. II. dicit. de latere Domini percusso, illum fluxisse liquorem, qui est in calice. Quibus verbis significatur in calice esse verum Domini sanguinem, quoad substantiam, et esse eo modo, quo ex latere fluxit, id est, effusum, quoad repraesentationem. Quia igitur in calice repraesentamus id. quod ex latere fluxit; et quod ex latere fluxit, fuit sanguis et aqua: ideo non solo vino, sed etiam aqua rem illam repraesentamus. Atque hanc rationem attingunt Alexander papa. Ambrosius, Chrysostomus, Eusebius, Germanus, Rabanus et alii,

Tertia ratio est. quia in mysterio Eucharistiae significatur unio Christi cum Ecclesia: id autem aptissime fit. cum admiscetur aqua vino. Vinum enim Christum, aquae populos significant: ut etiam idem significatur ex admixtione farinae cum aqua in pane conficiendo. Hanc rationem habent Cyprianus, Julius papa. Eusebius, Isidorus, Rabanus et concilia bracarense et Iriburiense contra. Quare ea ratio. licet a Lutheris rideatur, magnos auctores et plurimos habet.

Quarta ratio est. quia calix Eucharistiae non solum figuratus fuit in Testamento veteri per vinum, quo utebantur Hebraei in variis sacrificiis, et in vino, quod cum pane protulit Melchisedech, Genes. II. sed etiam in aqua, quae fluxit ex petra, ut b. Paulus docet I. Corinth. 10. Atque hanc rationem attingunt Ambrosius et Eusebius locis notatis.

Quinta ratio est, quia Eucharistia est cibus ac potus spiritualis, et proinde dari debuit sub Specie cibi et potus corporalis. Porro corporalis potus maxime conveniens naturae humanae est vinum a-

qua admixtum, ul doccl Gregorius nyssenus in oratione calechclica apud Eulbymium, til. 21. Pano-pliae: el ante eurn Clemens alexandrimis lib.2.Pae-ilagogi, cap. 2.

Sexto ratio esse palest, quant ponit Nicephoros lit*. IS. cap. 53. ad significandam duarum naturarum in Christo conjunctionem.

CAPUT XI.

Solvuntur argumenta adversariorum.

Superesl nunc, ul ad nugas Lulhcri cl Kemnilii respondeamus. Prima objectio Liilheri cl Kemnilii loro cil. esl hujusmodi: *Vini cum aqua permixtio pessimam habel significationem. nam Isai. \. dicitur: Vinum tuum mixtum esl aqua: quod significat teste Hieronymo in eum locum Scripturae, cl verbi Dei sinceritatem corruptam fuisse <i Phariacis per admixtionem humanarum traditionum.*

Respondeo; In Scripturis una cl eadem ros alio el alio modo considerata, nunc bonam, nunc malam habel significationem. Leo prupter forliludinern Christum significat. Genes. 49. *Catulus leonis Juda,* el Apocal. 5. *Vicit leo de tribu Judu.* hiem lco propter crudelitatem diabolum significat, psalm. 90. *Conculcabis leonem et draconem* 1.1'elr. 5. *Tamquam leo rugiens circuit quaerens quem devoret.* Sic igilur mixtio vini cum aqua, si sumatur similitudo ab iis, qui vinum vendunt, signiflbal fraudem el corruptionem: decipitur enim qui pro vino mero emit vinum mixtum aqua. El de hac re agitur Isaiae 1. ubi Hieronymus legit: *Caupones tui miscent vino aquam.* Si aulem sumatur similitudo ab iis, qui bibunt, habel opiilmiin significationem illa mixtio: nam sobrietatem cl temperantiam significat. Unde Proverb. 9. *Bibile vinum. quod miscui vobis.* Quoniam igitur m calice vinum miscetur aqua. non ad vendendum, sed ad bibendum, optime lit, et optimam habel significationem.

Secundum argumentum Lulhcri cl Kemnilii esl contra rationem illam de sanguine, el aqua, quae profluxerunt cx latere Chrisii. *Ea ratio non probat, miscendam aquam in calice: El tamen, adducitur a catholicis. tamquam unum ex praecipuis fundamentis; igitur non solide probant caliolicis uam sententiam.* Propositionem probant adversarii. Primo, quia non fuil aqua illa mixta cum sanguine, sed scorsim per se linoxit: nam alioqui quomodo discerni potuisset? non ergo perlinet ad istam mixtionem aquae cum vino. Secundo, illa effusio sanguinis el aquae significabat duo sacramenta diversa, nimirum Ilaplismum el Eucharistiam,!!! Augustinus Iracl. 120. in Joan, el alii Patres dicunlmon igilur illa aqua ad Eucharistiam pertinet. Tertio, ex liguris el mysticis sensibus non sumitur solidum argumentum.

Respondeo: Primaria ralis, el vcruin, cl soli-

dum fundamentum nostrae sententiae est Chrisii exemplum, el Ecclesiae universae consuetudo: reliquae rationes ndfcriinlur ad confirmandum et declarandum id. quod jam credidimus esse faciendum. Sed lamen argumenta adversariorum nihil concludunt.

Ad Primum dico: Licet sanguinis cl aqua impermixta fuerint dum Ruerent, lamen si in vas aliquod recepta fuissent, non nisi permixta in illo vase exislcrnt. Nos aulem repraesentamus in calice id lotum, quod cx latere finxit, non autem modum, quod fluxit; el ideo vinum aqua mixtum ip calice ponimus.

Ad Secundum: Aliud esl repraesentari el significari: aliud repraesentare el significare: haec enim simi diversa, nec sc invicem impediunt. Nos igilur non dicimus. sanguinem el aquam significasse mixtionem vini et aquae in calice; sed e contrario significari el repraesentari per hanc mixtionem calicis, quidquid tandem significaverit illa effusio sanguinis cl aquae. Quare Augustinus el Thcopbylactus, qui dicunt. sanguinem cl aquam significare duo sacramnia. lideni affirmant, inde colligi, miscendam esse aquam in calice Eucharistiae.

Ad Tertium dico: Nullam hic esse figuram, aul mysticum sensum: nam (ul diximus) non attendimus. quid illa significaverint: sed ea nos repraesentamus. quae revera facta sunl.

Tertium argumentum eorundem, esl contra aliam rationem nostram de unione Ecclesiae cum Christo. Nam Primo. non commemoramus m Eucharistia unionem Cbrisli cum Ecclesia, sed passionem Christi lanlummodotergo frustra quaeritur illa significatio. Secundo, non unimur Christo. nisi post sanguinis ejus effusionem; illa enim effusio caussa fuil nostrae unionis: non ergo recte ante effusionem: immo ante consecrationem sanguinis Domini miscetur aqua vino ad significandam unionem. fertio. solus Cbrisli sanguis nos redemit sine permixtione cum nostro: non igilur in calice, in quo Cbrisli passio el nostra redemptio repraesentatur. oporteret aquam miscere, ne videamur velle conjungere nostra opera cum Chrisii laboribus, quasi illi non suffecissent. El hoc loco more suo Kemnitius calumniatur Ecclesiam catholicam, quasi hoc praecipue intendat in ista mixtione aquae, ut non solus Christus, sed cliam populus Deo Patri sistatur, cum sacrificium offertur.

Respondeo: Frustra conantur adversarii eam rationem concutere, quam tot sancti Patres plurimi fecerunt. Ad Primani probationem dico, lalsum esso non commemorari in sacramento Eucharistiae unionem Ecclesiae cum Christo: nam Paulus aperte dicil, 1. ad Corinth. 10. *Inus panis, el unum corpus nulli sumus, qui de uno pane, participamus.* Itaque principaliter quidem commemoratur in eo sacramento Christi passio: sed commemoratur eliam secundario effectus illius passionis, qui fuil. ul omnes unum corpus cum Chrisio efficemur.

Ad Secundam: Non ponitur aqua in calice anle consecrationem, ul tunc signifled unionem populi cum Christo, sed ul signifled suo lempore, mmi-

nam facta consecratione. Nam testimonio, et consensu adversariorum, et maxime Lutheri in sermone de Eucharistia, et Kemnili in 2. par. examinis concilii tridentini sess. 13. cap. 7. panis consecratus foetus est ex multis granis, ut inde significetur unio fidelium, qui de illo uno pane participant: et lamen panis est ex multis granis ante consecrationem, et non significat illam unionem nisi post consecrationem.

Ad Tertiam: Signa ad placitum, interpretanda sunt juxta mentem imponentis. Aqua igitur, quae in calice ponitur, varia significat in vanis actionibus. Nani quatenus offertur cum vino ante consecrationem, non significat populum, sed repraesentat aquam illam, quae ex latere Domini fluxit cum sanguine: quatenus autem aqua unitur cum vino, et illi incorporatur, significat unionem populi cum Christo, quae consequuta est ipsius passionem.

Adde, quod oblatio praecipua, quae fit in missa, non est vini, neque aquae, neque et ipsa, neque in signo (illa enim oblatio panis et vini cum aqua, quae lit unie consecrationem, non est proprie sacrificium missae, sed lantum oblatio rei consecrandae, et proinde praeparatio sacrificii), sed est oblatio veri corporis et veri sanguinis Domini. Id enim offertur, quod re ipsa est in calice, non autem quidquid est ibi significative: re ipsa autem non est in calice populus, sed solus Christi sanguis, non tamen a corpore separatus, et anima, et divinitate. Licet igitur aqua significet populum, non lamen offertur, vel ipsa, vel populus Deo Patri in redemptionem nostram, sed sola Chrisi passio. Ac ut intelligent adversarii, se sine caussa rejicere aquam ex sacramento; cogitent eandem rationem esse de pane mixto ex aqua et farina, quae est de calice mixto ex aqua et vino. Nam Cyprianus, cujus est ista rallo lib. 2. epist. 3. dicit, idem significari per farinam et aquam in pane, quod per vinum et aquam in calice. Si igitur aquam rejiciunt ex calice, ne populus cum Christo offerri Deo Patri videatur: rejiciant etiam aquam ex pane, ne idem incommodum consequatur. Vel si apud eos nulla fit oblatio, nullum sacrificium, sed sola communio corporis et sanguinis Domini, non timeant illud incommodum significationis, quod nullum est, ubi nulla oblatio est.

Praeter haec argumenta Kemnilius ex objectiones alias profert contra concilium tridentinum in iudicialia mixtionis aquae cum vino, quae non tam concilium premittit, quam ipsum Kemnitium. Primo, accusat concilium quod tam acriter pugnet pro aqua in calice, cum inierim totum calicem contra Dei mandatum populo abstulerit. Sed de hac re infra disputandum erit, inlerca id solum observamus, defuisse adversario, quod de re proposita diceret, et idcirco ad alia digressionem fecisse.

Secundo: Accusat concilium, quod falso insinuet Lutheranus, qui asserant, mixtionem aquae pugnare cum Christi institutione. At concilium non nominat Lutheranos, sed generalim damnat eos, qui id asserunt: non defuisse autem qui id assererent, supra ostendi ex Nicolao Villagagnonio.

Tertio: Accusat concilium, quod prupter rem

indifferentem, qualis est mixtio aquae cum vino, inritum nunciet eos, qui contrarium sentiunt. At concilium non analtheizal (ut patet ex can. 9.) nisi eos, qui negant eam mixtionem licet debere tamquam pugnantem cum institutione Chrisi, non est autem res indifferens, sed dogma necessarium et ad fidem pertinens, quod Ecclesia nihil doceat pugnans cum Christi institutione. Deinde, licet ponere aquam in calice, ex se forlasset res indifferens, quia sine illa sacramentum constare posset; tamen postquam expresse imperatum, vel a Deo immediate, vel per concilia et Ecclesiam, ut id licet, non est res indifferens, sed necessaria.

Quarto: Accusat concilium etiam Ecclesiam, quod istam mixtionem aquae faciant cum opinione falsa, quasi id esset necessarium et praeceptum, cum sit res libera. At jam diximus, non esse liberum, quod per Ecclesiam expresse praecipitur. Deus enim non reliquit liberum obedire, vel non obedire Ecclesiae, sed plane jussit, cum ait Luc. 10. *Qui vos audit, me audit.*

Quinto accusat Ecclesiam, quod existimet non posse esse calicem Domini, nisi aqua adsit, et hanc vocat falsam opinionem necessario laxandam. At opinio illa, quod attinet ad modum loquendi, s. Cypriani est lib. 2. epist. 3. Quod ad rem attinet, non est Ecclesiae catholicae, fortasse etiam nec s. Cypriani: nam, ut supra diximus, major pars tlicoio-goru in docet, non esse aquam de necessitate sacramenti.

Ultimo, accusat Ecclesiam, quod tribuat mixtionem aquae cum vino id quod erattribuendum communioni, nimirum unire fideles cum Christo. At Kemnilius nimis crassus luit, si intelligere non potuit unionem populi cum Christo fieri per mixtionem aquae cum vino, non re ipsa, sed solum quoad significationem. Sed de his hactenus.

CAPUT XII.

Quibus verbis fiat consecratio Eucharistiae.

De forma, quae est altera caussa sacramenti Eucharistiae, quinque sunt controversiae, sed ex iis aliis in locis explicatae sunt quatuor. Prima controversia est, utrum aliqua verba necessario requirantur ad Eucharistiam conficiendam. Secunda, utrum ea verba debeant esse consccraloria, an conditionalia, id est, utrum dici debeant ad populum instruendum, an potius ad materiam consecrandam. Tertia, utrum certa quaedam et determinata verba esse debeant. Ac tres istae salis accurate explicatae sunt in lib. de sacramentis in genere, cap. 19. 20. et 21. Quarta est, quatenam sint illa verba, sive utrum illa sola verba: *Hoc est enim corpus meum. Hic est enim calix etc.* perlineant ad formam in sacramento Eucharistiae. Atque ista sola quaestio hoc loco explicanda est: ex cujus explicatione manebunt etiam aliae tres explicabiles, ut nolum est. Si enim illa sola verba constituent formam sacra-

menti, eerie sequitur, verba aliqua requiri, quoti petebatur in prima quaestione: cl verba illa esse consccraloria.non concionali.a,quod secunda quae- stio postulabat; el verba esse certa cl determinata, ile quo erat quaestio tertia. Quinta quaestio esse posset de sensu illorum verborum: sed dc hac re fusissime egimus in pruno libro de Eucharistia,ubi singulas voces diligenter excussimus.

Est igitur quaestio hoc loco tractanda . utrum illa sola verba: *Iloc est enim corpus meum, ei.Ilic* csl enim *calix sanguinis elc.* ad formam sacra- menti hujus pertineant. El quidem Ecclesia calho- lica magno consensu doccl. illa sola verba ad for- mam perlinere. Ita enim habemus in concilio Flo- rentino in instructione Armcnorum, el in calcchis- mo concilii tridentini;el idem docent theologi cum magistro sententiarum lib. 4. disl. 8. cl jurecon- sulti apud Gratianum distinet. 2.dc consecratione; el super caput.*Cum Marl*hac. extra de celebratio- ne missarum. El si enim theologi disputent, nec inter se omnino convenient, utrum singulae voces, quae habentur in forma consecrationis calicis iu bimis missilibus. sint de essentia formae, tamen omnes conveniunt, omnes illas voces esse de inte- gritate formae, ila ul sine peccalo nulla earum o- inilti possit, cl consensus in hac re sufficit, ul ha- beamus aliquid certi in consecratione , el confe- ctione tanti sacramnli.

Habemus aulem contra hanc veritatem magnum numerum adversariorum. Graeci reccnliores con- tendunt, non solis istis verbis,sed quibusdam aliis precibus confici sacramentum. Ita ex professo do- cent. Marcus episcopus eplicsinus in lib.de verbis consecrationis,cl Nicolaus Cabasila in explicatione lilurgiao cap. 29. cl 30. ubi conatur Latinos con- vincere cx ipsa eliam latina liturgia.qua nos omnes utimur. Eandem sententiam breviter indicat Hic- rcnias patriarcha constanlinopolitanus in censura ad Augustanam Confessionem cap. 10.

Haeretici hujus temporis nihil adhuc ccrli statu- ere potuerunt, cum inter se valde dissentiant.el in hoc solo convenient, ul non integre admittant Ec- clesiae catholicae sententiam: releram igitur bre- viter opiniones. Pritna eorum csl. qui verba omni- no rejiciunt ab hujus sacramenti confectioe:qmim sententiam referunt Kemnitiu in 2. par. exam, concilii tridcnlini sess. 13. cap. 1. cl Joachimus wesplialus in lib. qui inscribitur, llecla Udes de coena. Videtur ea sententia Mai tinum Bucerum ha- bere auctorem: is enim in cap. 26. .Mallii, aperte scribit, non esse necessarium,ul recitentur verba, quod nulla Scriptura id doccal.Dominus enim jus- sit panem frangere el manducare, sed non jussit dici super panem: *Iloc csl corpus meum.*

Secundo sententia csl aliorum, qui verba qui- dem recitari volunt.sed per modum concionis, seu lectionis ad instruendam fidem.non ad elementum consecrandum. Ita Calvinus doccl lib. 4. Institui, cap. 17. § 39. Dominus enim non alloquebatur pa- nem, sed apostolos, cum nil: *Accipite cl mandu- cate. Hoc csl corpus meum elc.* Quocirca m for- mula sacramentorum ministrandorum praescribit Calvinus lectionem ex cap. 11. prioris ad Corinth, el concionem ministri, cl paucas quasdam pracfa-

liunciillas. Hanc sententiam Lutherani passim reji- ciunt. ac praesertim Kemnitiu loco notato, licet cam cx Lulhero hausisse Sacramentarii videantur, Ulhcrus enim in lib. de caplivit. Babyl. cap. de Baptismo, aperte scripsit, parum referre, quibus verbis sacramentum, conficiatur, modo adsit fides accipientis: Sacramenta enim consistere in pro- missione, (piaae non accipitur nisi fide.

Tertia est aliorum senlenlia, qui.quo ad modum loquendi, proxime accedunt ad veritatem, lamen reipsa parum dissentiunt a Calvino.el mullum dis- scnliunl ab Ecclesia. Hi dicunt,verba ceria requiri ad consecrationem, quae non historice lanium,si- ve ad instruendum, sed eliam ad consecrandum adhibeantur. Haec csl Kcmniliu senlenlia loco cita- to, quaein quatuor, ul ipse eam exponit, differt a senlenlia calholiconnn. Primo exislimal ipse, ad essentiam formae pertinere omnia verba, quae Do- minus in inslilutione loquulus esl,niinrum:.4cci]>i- (e el *manducate elc.* et inde catholicos reprehen- dit,quod formam consecrationis valde mutilaverint. In quo tamen, vel fallitur, vel menlilur: nos enim in missa eliam illa verba dicimus;.4ccipi e el *man- ducate elc.* licel ca distinguamus a verbis, quae sunl de essentia formae.Quare non mutilamus ver- ba Domini, sed lanium indicamus,quae in eis ver- bis ad essentiam fonnac pertineant.

Secundo diciuSola Christi verba debere pronun- ciari; cx quo arguit catholicos, quod quaedam ad- diderint, ul ex canone missae perspicuum est.Sed in hoc eliam fallitur, aul mentitur. Nam verba o- mnia quae dicimus. Christi sunt, licel non ex eo- dem loco habeantur, ul infra ostendemus: cl prae- terea verba illa, quae adduntur, ul. enim,in funna consecrationis corporis, et *mysterium fidei.ia* for- ma consecrationis sanguinis, non putamus ad es- sentiam formae perlinere.

Tertio affirmat: Verba consecrationis pronuncia- ri quidem a ministro, sed non pendere ullo modo a personae ipsius qualitate . ul consecratione, vel intentione. Et hinc distinguit suam sententiam a sententia catholicorum, quod nimirum ipse dicat, consecrationem fieri a Deo per os ministri; catho- lici aulem existiment, consecrationem esse opus hominis, el ideo considerent an sacerdos sit con- secratus. el an intentionem habeat etc. Sed in hoc tertio valde Kemnitiu aperte fallitur. Catholici e- nini non negant, consecralionem esse opus Dei per ministrum, sed dicunt Deum non uti ministe- rio humano in hac re.quomodo uteretur ministerio picae, aul asina# Balaam, sed uli ministerio homi- nis, ul homo est. quomodo utuntur principes mi- nisterio legatorum, aut judicum : el proinde non posse quemlibet esse ministrum, sed cum solum, qui a Deo ad hoc.ordinatus csl. Dc qua re dispu- tavimus fuse in libris dc sacramentis in genere.

Quarto dicii:Vcrbn sacramentalia non debere re- citari mere historice, ul nimirum Calvinislac faci- unt; nec eliam ita ul magicum quid sonare videan- tur. ul videlicet catholici faciunt: sed ila ul Deoo- lterante efficacia sint ad faciendum, ul panis sil.et dicatur corpus Christi, et vinum sil.el dicatur san- guis, quod ex natura sua illis non conveniebat.Est aulem hoc loeu diligenter Notandum, verba Kem-

min aliud sonare, aliud significari. Nam dedita opera obscure loquitur, quia facile non poleral a Cnlvinismo recedere,quin in sententiam catholico- rum veniret; neque contra, a sententia catholica recedere, quin in Calvinismum laboretur. Revera aulem in Calvinismum labilur. licet in modo loquendi ab eo alienissimus videatur.

Cum igitur dicil, ac saepius repetit, per verba sacraincnlalia panem fieri corpus . et vimini lien sanguinem,non idem affirmat quod similibus verbis catholici solent.Nam nos catholici dicimus verba siceramentalia ex divina institutione esse vera instrumenta consecrationis, ita ut vim habeant tamquam instrumenta Dei.convertendi panem in corpus Domini, et vinum in sanguinem Domini.et hoc illi impie et blaspheme magiam et incantationem vocant: ipse aulem vult verba esse efficacia, ut instrumenta Dei.non ad faciendam conversionem panis in carnem, sed ad significandam praesentiam corporis Chrisli cum pane. Aain quod hoc solum tribuni verbis sacranieniahbii.s.perspicuum est Primo.quia ipsi non credunt mutari panem in corpus Domini:ergo non tribuunt verbis efficaciam veram mutandi panem in corpus Domini. Secundo, sentiunt ipsi (ut supra ostendimus) corpus Chrisli esse ubique: ergo verba non faciunt, ut corpus Chrisli incipiat esse praesens. Tertio. Joannes Brenlius. a quo in hac re non dissentit Komnilus. aperte docet, verba consecrationis non facere, sed animciare solum praesentiam corporis Chrisli. Nam in libro contra Henricum Bullingerum . qui inscribitur Recognitio, illo argumento probat oportere. Lutheranos credere IJbiquiilem corporis Domini, quia alioqui non possent probare praesentium corporis Domini, nisi per efficaciam consecrationis Papislicae; atque illa cogerentur faleri, verbi Domini non solum annunciar praesentiam corporis Domini, sed etiam facere. Quarto.si Kemnilits veram efficaciam mutandi substantiam panis tribueret verbis sacramentalibus. sine dubio non objiceret notiis magicam incantationem , nisi etiam sibi eam communem esse vellet. Quinto denique , ipse ibidem Kemnitius cum explicat quomodo per verba illa panis liai corpus Christi. nihil aliud dicil. nisi nos cerlos reddi per ea verba, distribui in cocna Domini verum corpus et sanguinem Chrisli: ergo ex ejus sententia perverti. panis fit corpus, quia significator et annunciator praesentia corporis Domini, ut alii clarius dixerunt.

Ume habemus, kemnilium verbis quidem ad id quod verba Domini esse consecraloria. reipsa vicin imm agnoscere ullam veram consecrationem, sed solam instructionem fidei: quae sententia refutata esi in libris de sacramentis in genere. Nos igitur hoc loco probare conabimur, contra Graecos, et alios sive schismaticos, sive haereticos. verba Domini: *Hoc est enim corpus meum*, et sic esi enim, *calix sanguinis etc.* et necessario requiri, ut sola sufficere ad sacramentum Eucharistiae conficiendum: proinde reliqua, quae in liturgue actione pronunciantur, sive sini lectiones, sive preces, utiliter quidem adhiberi ad praeparandos animos ad tam magnum mysterium,non ta-

men in eis vim ullam messe sacramentum conficiendum.

CAPUT XIII.

Solis Domini verbis fieri consecrationem.

Primum igitur id probatur exemplo Domini, et apostolorum. Nam ut evangelisne referunt Titiliacus cap. 26. Marcus II. et Lucas 22. «† Paulus I. Corinth. II. Dominus cum sacramentum hoc xislituil. et primus confecit, imm solum nonjnsdi legi epistolam ad Corinthios, quae nondum wslabiit, sed nec ullam aliam lectionem, neque uliim habuit concionem. Pari ratione apostoli antequam scriberentur evangedia et epistolae.nihil legebant, m-i torte psalmos, vel ut s. Gregorius scribit lib. 7. epist. 63. solam orationem dominicam ad consecralionem addebant. Aequae b. Paulus I.Curiatii, II. jubet, ut illud caput: aut aliud ejusmodi deinceps legatur. Praeterea Dominus verba illa: *Hoc est corpus meum*. et *Ille est calix sanguinis* historice recitavit, sed significative, ut non Oiuin est. Calvinislae igitur. qui illa verba historice recilant. et tamquam essentiam sacramenti, lectionem et concionem adhibent, non sequuntur Domini inscriptionem, sed capitis sui somma et figmenta.

Ex eodem Domini exemplo.et Graeci refelli possunt. Dominus enim nec dixit, nec dici jussit illa? preces: *Fiat hic panis corpus Chrisli. et hoc vinum sanguis Chrisli*: sine quibus non existimant ipsi sacramentum rite confici posse.Aam si ea Dominus dixisset.aut dici jussisset. id haberemus in Scriptura, vel in traditione. In Scriptura imm habemus: solum enim evangelislae referunt. Dominum egisse gratias Patri, et panem benedixisse et dixisse: *Accipite. manducate. Hoc est corpus meum etc.* quibus verbis Dominus gratias egeni, limi constat. Nec possunt Graeci illa sua verba: *Fiat hic panis corpus Chrisli tui etc.* includere in illis verbis evangelii: *Gratias agens*, non enim ista verba sunt gratiarum actionis, sed petitionis cujiisdam. Benedictio aulem, aut illis verbis facta est: *Hoc est corpus meum* . et *Hic est sanguis meus*, ut catechismus romanus et theologi communius docent: aut certe in cvangelio non habetur quibus verbis Dominus benedixerit: nullus clidam veterum tradidit Dominum usum fuisse illis verbis: *Fiat hic panis corpus Christi etc.* Ergo neque ex Scriptura, neque ex traditione probari potest, Graecos id facere quod Dominus fecit, aut fieri jussit.

Neque, obstat. quod in litnrgin s. Jacobi, et aliorum Patrum habeantur illa verba: *Fiat hic panis corpus Chrisli tui*. Nam non omnia, quae in liturgie habentur, deprompta sunt ex Domini exemplo aut praecepto: constat enim multa esse addita ab aliis. Itaque, probare deberent Graeci aliquo testimonio. quod tamen non possunt, verba illa ex Domini verbis, aut factis manasse.

Jam vero ex eodem loco probemus, formam illam catholicae Ecclesiae ex Chrisli exemplo, d

praecepto rectissime defendi. \c Primum , quod Ihnilinus dixerit ea verbn. quae nos dicimus. dum Eucharistiam consecramus. evaiigdislae. et Paulus apostolus disertis verbis testantur. Sed probandum 14. quod Dominus illis verbis consecraverit. <¶ quod jussent ea a nobis dici . et tandem . quod illis verbis a nobis prolatis continuo liat consecratio.

Quod allinet ad Christi exemplum , .sententia communis non solum thculogorum recentlruin, sed eliam veterum Patrum <•>1. Chrislum consecrasset illis verbis: 1/oc est corpus meum. *Ille esi tunijpiis meus.* lia euimdoce.nl Tertullianus. Cyprianus, Chrysoslomus. Ambrosius et alii: quae Patrum testimonia paulo infra adferenius. Praeterea sinit urgenlissimae rationes. Aain si Dominus alia inudo coiisecrasset.alio nos consecrare vellet, uun dixisset: /lue/ licite.Deinde sacerdos in persona Chrisli consecrat; et ideo non dicit . *Hoc csl corpus Chrisli*, sed: //oc esi *corpus meum*, et nihil csl aliud nostra consecratio, quam repetitio illius primae, quae a Christo facta est. ul Chrysodomusscribit lioinil. 83. in Matthaeum. Al quomodo m persona Chrisli id facimus, et quomodo ista csl illius primae repetitio, si Christus sola voluntate, nos verbis consecramus? Deniquu conveni omnes. Dominum instituisse sacramentum Eucharistiae, cum ipse primus Eucharistiam consecravit; ergo oportuit eum non solum consociare, sed eliam consecrare ritu sacramenti. et illo q mi ritu, quo deinceps nos uti debebamus. Al consecrare sola voluntate, non est consecrare, ritu sacramenti, sed est miraculo quodam extraordinario effectum producere, sacramentalis consecrationis, sine sacramentali consecratione, quemadmodum cum idem Dominus. Magdalonain absolvit sola potestate, mm censetur sacramentum instituisse, quia id mm ferit ritu sacramentali.

Quod illa verba ex Domini praecepto a nobis dici debeant, quidquid dicat Bucerus . palet ex illis verbis. *Hoc facile:* illud epim jubet. ul lutam actionem Chrisli imitemur. Chiustus aulem non benedixit, et fregit panem sine ulla prolatione verborum, sed dicendo: *Hoc est corpus meum*. Aequae Obsint, quod non dixerit, Pronunciale haec verba: salis enim est. quod jusserit nos imitari ipsius actionem, praesertim cum accédai universae Ecclesiae perpétua consuetudo, quae numquam ista verba frequentasse! m actione missae, nisi in tellevissel hoc. esse, a Domino praeceptum. El esi simile de Baptismo. Nam nusquam dixit Dominus. Baptizate dicentes. Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii et Spirilus sancti: et lamen non solum Ecclesia, sed eliam Lulliernni et Calvinislae utuntur istis verbis in Baptismo, ac sentiunt ila Dominum praecepisse.

Quod aulem post illa verba recitata . slalim adsit corpus Domini et sanguis . et proinde vi illorum liat consecratio. proluitur: quia ahoqui verba essent falsa: si differretur praesentia corporis Domini, usque ad aliorum verborum recitationem, ul Graeci volunl; non enim Dominus dixit. Hoc enl, sed: *Hoc csl corpus meum*. Inde. eliam supra m disputatione de Iransubstitiniatiune ostendimus ,

illa verba Domini non posse defendi ul vera, nisi per illa liat transmutatio panis et vini in corpus et sanguinem Dqmini. I leni patet ex consuetudine Ecclesiae, quae csl.nl mox prolatis illis verbi' Domini. Eucharistia demonstretur populo et adorr-lur: qimd certe nullo modo fieri deberet, si nondum esset facta consecratio. Adde Ultimo , morem esse Graecorum, ul Bessarion cardinalis graecos referi, in libro de verbis consecrationis. ul verba Domini: *Huc csl corpus meum*, et *Hic est sanguis etc.* alta voce proferantur, et populus ad utroque respondeat. *Amen*. Et rursus, ul verbis illis prolatis continuo a diacono demonstretur populo oblata : qui duo ritus aperte declarant , etiam apud Graecos consecrari panem et vinum per sola verba Domini, licet contrarium sentiant aliqui ipsorum docture'. Nam. Ime» . est particula confirmantis : quomodo aulem Graeci populum docent.nl respondeat linen ad ilia verba: //oc *esi corpus meum* : si mm vere est corpus Domini, sed merus panis, dum dicitur .linen? et cur. quaeso. diaconus ostendit obi. ita post illa verba immediate, si revera nondum facta e>l transmutatio?

Secundo: Probatur haec veritas ex traditione Ecclesiae et Patrum. Ac Primum contra Luiheranus et Calvinislas, quod verba consecrationis Eucharistiae dicantur ad panem benedicendum et mutandum. non ad populum instruendum, perspicuum cslex omnibus lilurgiis eliam antiquissimis, ut Elementis, Jacobi. Basilii. Chrysosloioi, Ambrosii, et romana. quae s. Petri esse ceiiselur. et omnibus umnino. quae usquam exstant. Nam in omnibus verba Domini: *Hoc csl corpus meum* . et *Hic est sanguis*, recitantur seorsim, et non solum m lectione epistolae ad Corinthios, ul Calvinislae facium : et recitantur certo ritu, et admixtis precibus ante, et pusi, ul plane appareat fieri sacramentum, mm concionem. Quare ritus coenae Calvinislaruin n.m solum esi novus, sed plane inauditus in antiqua Ecclesia.

Deinde: Sancti Paires dicunt corpus Domini fieri mystica prece, aul invocatione divini nominis, aut solemni benedictione. aul gratiarum actione, aul certa consecratione; quae munia evidenter ostendunt: verba illa non dici ad instruendum populum, sed ad panem ipsum sacrandum. Justinus apolog. 2. dicil, prece, fieri Eucharistiam. Augustinus lib. 3. de Trimi, can. L dicil mystica prece. Idem Cyprianus lib. I. epistolae. ull. Cyrillus calech. 3. et 5. myslag. et Eusebius emissenus serm. .i. de paschate dicunl invocatione summi nominis Heri Eucharisti m. Cyrillus alexandrinus lib. 11, in Joan. cap. 21. et alii passim, dicunl benedictione Heri, immo ipse \postolus I. Corin. 10. *Calix benedictionis, cui benedicimus*. Irenaeus lib. 4. cap. 57. Quomodo. inquil. *constabit eis. eum panem . in quo graliae acta sunt*, esse *corpus Domini sui etc.* ubi vides gratiarum actione fieri corpus Domini. Denique tuguslinus lib. 20. contra Faustum, cap. 13. *Panis noster*, inquit, et *calix certa consecratione mi/slicus/il nobis, non nascitur: et quod non ila /it alimentum csl refeelionis, non sacramentum religionis*. Quare si ab Augustino quis quaereret, quid de cocna Calvini sentiret, respon-

«lerel, alimentum cssc refectionis, non socramentum religionis.

Atque haec pauca contra Lulheranos suficient : nunc contra Graecos adieramus testimonia Patrum graecorum et latinorum. Justinus in secunda apologia prope Unem dicit. panem fieri corpus Domini per preces verbi Dei. Quia cum aulem illae preces, ipse paulo post exponit, cum dicit, haberi in evangelio, et esse illa verba, quae Dominus dixit: *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus*. Irenaeus lib. 5. cap. 1. dicit. mixtum calicem, et panem percipere verbum Dei, et tunc fieri Eucharistiam. Non est aulem aliud verbum Dei in consecratione Eucharistiae, nisi: *Hoc est corpus* etc. nam illa verba, quae Graeci addunt, non sunt verba Dei, sed preces ab hominibus excogitatae.

Tertullianus lib. L in Marcionem disertis verbis ait, Christum acceptum panem corpus suum fecisse, dicendo: *Hoc est corpus meum*. Cyprianus non minus perspicue in sermone, de eoena Domini, et Christum his verbis consecrasset. et nos iisdem consecrare debere affirmat: *Hoc est, inquit, corpus meum. Manducaverant et biberant de eodem pane, secundum formam visibilem: sed ante verba illa, cibus ille communis tantum nutriendo corpori commodus erat. et vitae corporalis subsidium ministrabat. Sed ex quo a Domino dictum est. Hoc facile in meam commemorationem. haec est caro mea. et hic est sanguis meus: quotiescumque his verbis, et hac fide actum est. panis iste substantialis et calix benedictione sortemini sacratum, ad longius hominis vitam, salutemque proficit, simul medicamentum et holocaustum ad sanandas infirmitates et purgandas iniquitates existens*. Haec ille.

Gregorius nyssenus in oratione, catecholica apud Eulhemium in panoplia liturgi. 21. *Panis*. inquit, *transalim per verbum in corpus mutatur. et dictum est a Verbo, Hoc est corpus meum*. Et supra dixerat, panem verbo Dei sanctificatum. mutari in corpus Domini: non est aulem verbum Dei, oratio illa Graecorum. Ambrosius lib. 4. de sacramentis, cap. 4. Cum, inquit, *venitur, ut conficiatur venerabile sacramentum, jam non suis sermonibus sacerdos. sed utitur sermonibus Christi*. Et cap. 5. explicat quae sint verba Domini. quibus hoc sacramentum conficitur, et recitat illa: *Hoc est corpus meum* etc. et in libro de initiandis mysteriis cap. 1. Ipse clamat Dominus Jesus: *Hoc est corpus meum, ante benedictionem verborum coelestium alia species nominatur, post consecrationem corpus Christi est*.

Chrysostomus hom. 2. in 2. ad Thimotheum. Quemadmodum, inquit. *verba quae loquutus est Christus. eadem sunt quae sacerdotes nunc quoque pronuntiant. ita et oblatio eadem est: eadem quoque Baptismi ratio est*. Haec ille. Ubi illud est observandum Chrysostomum probare voluisse, nihil minus habere Eucharistiam quae conficitur a nido sacerdotis, ab ea. quae conficitur a bono, etiamsi ille sit beatus Petrus, aut Christus ipse. Id aulem probat. quia semper Eucharistia conficitur virtute eorundem Christi verborum: certum aulem est Christum non dixisse verba illa, quibus Gracci

utuntur: *Piat hic panis corpus Christi luidc*. Quare ex sententia Chrysostomi falsa est Graecorum recentiorum sententia. Idem Chrysostomus in sermone de produtione Iudae tom. 3. operum ipsius: *Hoc est. ait, corpus meum. Hoc verbo propositum consecrantur. Et sicut illa vox. quae dixit, Ite, scite et multiplicamini et replete terram, semel quidem dicta est. sed omni tempore sentit effectum ad generationem operante natura: illa a vox Haec semel dicta est. sed per omnes mensas Ecclesiae usque ad hodiernam diem. et usque ad ejus adventum praestat sacrificio firmitatem*.

Ad hunc locum respondere conati sunt Nicolaus Cabasilas, et post eum Marcus Ephesinus. Dicunt aulem sententiam Chrysostomi esse, verbo Domini consecrari panem, sed cooperante prece sacerdotis: sicut etiam illis verbis: *Crescite et multiplicamini*, producuntur animantia, sed non sine cooperatione naturalium causarum.

Hanc solutionem nullis verbis refellit Bessarion in suo libro de verbis consecrationis. Summa est, discrimen inter illa verba: *Crescite et multiplicamini*; et ista. *Hoc est corpus meum*, ex ipso Chrysostomo sumi debere. Ipse enim dicit, illa verba: *Crescite et multiplicamini*, cssc efficacia operante natura. quia nimirum Deus per illa verba nihil immediate produxit, sed tantum tribuit naturae fecunditatem, et instituit, ut quodcumque laici causarum existere, talis etiam sequeretur effectus. Isti aulem verba: *Hoc est corpus meum*, non dicit Chrysostomus. esse efficacia operante humana prece: sed simpliciter dicit, Christum per illa operari. Sicut enim in prima coena institutione, Christus per illa verba sua sine ullius humanae precis cooperatione corpus suum ex pane fecit: illa etiam nunc per illa eadem verba idem opus facit. Sed de Chrysostomo hactenus.

Augustinus serm. 28. de verbis Domini: *Dilecti vobis, quod, ante verba Christi, quod offertur in altari, panis dicitur: ubi verba Christi de prompta fuerint, jam non panis dicitur. sed corpus appellatur*. Et apud Gratianum de consecratione, dist. 2. canon. Illud. dicit Augustinus eandem cssc Eucharistiam a bono et malo consecratam, quia non merito procantis, sed verbo efficitur creatoris. Eusebius emissenus sermon. 5. de paschale. *Invisibilis sacerdos risibiles creaturas in substantiam corporis et sanguinis sui, verbo suo secretapostestate convertit. Haec dicens: Accipite et edite, hoc est corpus meum: et sanctificatione repetita, Accipite et bibite, Hic est sanguis meus*. Isidorus hb. 6. in Leviticum, cap. 22. Per ejus virtutem, et prolatum ali eo verbum, quae videntur, tamen sanctificate sunt, quam cunctum carnis sensum excedunt. Iohannes damascenus lib. 4. cap. H. de lide: *Dixit, inquit. Dominus. Hoc est corpus meum, et, hoc facile in meam commemorationem: et omnipotenti ejus praecepto efficitur donec veniat*. Ite schneus lib. de corpore Domini, cap. 12. *Virtute Spiritus sancti per verbum Christi, fit sanguis Domini*.

Denique idem habent Alcuinus lib. de divinis officii. cap. de missa; Amalarius hb. 3. de officio ecclesiasticum. cap. 25. Adhannus in epistola ad Be-

rcngariuin, el omnes Latini scriplores poslcrio-
res.

Atque haec quidem sunl testimonia conlra Graeco?. quibus addi possunl rationes. Prima esl hujusmodi. Eadem ratio est Baptismi ct Eucharistiae, ul Cltrjsosloinus docet in 2.episl. ad Timol. el Augustinus apud Gralianmn distinct. 2. de consecr. can. Ilrum. \I in Baptismo id qiiod sacramentum (ml. non sunl humanae preces cpjae praecedunt, tel sequuntur infusionem aquae, sed illa verba Dominum: *Baptizo te, in nomine Patris. el Filii el Spiritus sancti*, quae diconlurluni infunditur aqua, ut omnes latentur . el indo manifeste colligitur, quia si quis solis illis verbis baptizetur: *Ego te baptizo etc.* nulla adjuncta prece. censetur ab omnibus baplizalus, nec vel ab ipsis Graecis rebaplizarehir. Ergo in Euchnri-
stia id quod sacramentum facit, non sunl preces humanae . sed verbum Domini: *Hoc csl corpus meum, hic csl sanguis etc.* alioqui unum sacramentum verbo Domini conficeretur, aliud aulcm verbis hominum.

Secunda ratm esl. Sacramenti confectio debet esse certissima, sive a bono, sive a malo ministro liat: ergo non debet pendere, ab humana prece, nisi constet de pacto absoluto, el promissione laeta cjasmodi precibus a Deo. Nam sine, ejusmodi pacto preces humanae non necessario sunl impeiratoriac, praesertim si a malo ministro fiaul: non aulem constat tale aliquod pactum factum esse a Deo dc exaudienda oratione illa Graecorum.

Neque valet responsio Cabasilae. qui dicil: Sacramentum effectum esse certissimum, quia Drus promisit sc exauditurum: cl ponil exemplum de extrema Uctione, quae esl sacramentum, et lumen ejus forma sunl preces sacerdotis. Hoc. inquam. non valet, nam in extrema Uctione habemus promissionem Dei expressam in sacris literis Jacobi ull. el eodem modo sentiendum est de aliis formis sacramentorum, sive habeant formam precum, Sive non, modo constet ex verbo Dei. aul ex testimonio Ecclesiae, (alia verba osse formam sacramentum. Gracci aulem non possunl ostendere ex verbo Dei, neque ullo testimonio Ecclesiae illas suas preces esse formam sacramenti, aut illis anevain esse divinam promissionem. El confirmatur cx doctrina s. Augustini. Nam lib. 6. contra Donatistas. cap. 25. cmn objecissent quidam , precibus lincrelicorum non posse aquam sanctificari, et ideo Ilaplismum ab haereticis (latum non esse ratum : respondit Augustinus, quidquid sil dc precibus illis. quae .simul cum verbis cvangelicis in Baptismo diei solent. Deum adesse verbis evangelicis. quibus jussit Baptismum dari, el ideo si illa verba reilc prommciunlur, Baptismum ratum cssc: cliamsi preces adjunctae, non solum ab haeretico dicantur. sed eliam fortasse haereticae sint: quia nimirum promissio divina alligata est verbis evangelicis, non humanis precibus.

Tertia ratio est. Quia fatentur Graeci. Christum runsecras. se Eucharistiam verbis illis: *Hoc est corpus meum, sine aliis precibus*: id enim praeieran hquos, quorum testimonia citavimus , ipse eliam

Cabasilas fatetur in explicatione lilurgiae, cap. 30. el Latini eliam fere omnes. Tametsi cnun Innocentius 111. lib. 4. de mysteriis missae, cap. G. opinatus sil Christum nullis verbis consecrassc: id lamcn communiter refelli solei: cl ipse idem Innocentius in epistolis decretalibus cap. *Cum Marlhae*. dc celebratione missarum, admittit Dominum consecrasse illis verbis, quae in evangelio habcnlur. 1-gilliir videler evidenter sequi, eliam nos solis illis verbis consecrare; nam Dominus ait : *Hoc facile*, nimirum quod ego feci.

Quarta ratio. Omnium consensu, sacerdos consecrai in persona Chrisli. sive quod idem esl, Chrislus consecrat per os sacerdotis: ul saepe Chrysostomus dicil. ct habetur eliam in concilio florenlino in instructione Armenorum. Al illa sola verba: *Hoc csl corpus meum etc.* dicuntur a Christo per os sacerdotis; illa enim alia: *Fac panem istum pretiosum corpus Christi lui.* non dicuntur in persona Chrisli, sed plane in persona minisiri, ul minister esl a Christo distinctus, ul palel. Consecratio igitur non III aliis verbis, quam illis, quae a Chrislo initio prolata sunl.

Quinta ratio. Si esset vera Graecorum senlcnlia, simul flerent corpus cl sanguis Domini: nam ipsi una oratione ulramque speciem consecrant: Al Dominus seorsim. el diversis verbis consecravil. primo corpus, deinde sanguinem, ul cx evangehis aperlissime cunslal.

CAPUT XIV.

Solvuntur objectiones Graecorum el Latinorum conlra formam consecrationis Eucharistiae.

Nunc ad argumenta ipsorum veniamus. Ac Primum Graeci argumentum petunt cx lilurgia s. Clementis. quae habetur lib. 8. constitui, aposlol. cap. 12. alias 17. S. Jacobi, s. Basilii el s. Chrysostomi. in qua post verba Domini recitata: *Accipite, manducate, hoc esl corpus meum etc.* habetur illa oratio: *Fac Domine panem istum corpus Christi lui etc.* non enim panem appellarent saucii isli Paires, neque peterent mutari in corpus Domini, si id jam esset facium per verba Domini antea rccitala.

Hcspondco: Tres solutiones dari possunl ad liacc loca. Prima esl, fortasse mutulum esse ordinem isiarum liturgiarum, el hanc orationem : *Fac panem istum clc.* debere collocari ante verba Domini, non post ea. Ila sensisse aliquos tcsalatur Besarion in suo hb. de verbis consecrationis; el conjectura non levis esse polesl hujus mutationis, quod in lilurgia roinana habeatur sitoilis oratio ante verba Domini. Sic enim nos dicimus: *Quam oblationem tu Deus in omnibus. quaesumus, benedictam adscriplam. ratam, rationabilem. acceptabilem-que facere digneris, ul nobis corpus et sanguis fiat dilectissimi filii tui Domini nostri Jcsu Christi, qui pridie quam pateretur etc.* quo ordine isla

omnia recitat elinm Ambrosius lib. A. de sacramentis. cap. 5. Non est autem verisimile, Ambrosium et Iulianum, qui coetanei fuerunt, in diverso ordine liturgiam celebrare consuevisse.

Secunda solutio est, quam attingit Ussarius loco citato, oratione illa Graecorum non peti, ut verba sonare videntur, mutationem panis in corpus Domini, quippe quae jam facta est: sed peti confirmationem et stabilitatem rei jam factae. non quod sacerdos timeat, ne evanescat nimis jam consecratum, sed ut ostendat desiderium suum, ei amorem erga praesentiam Domini corporis. Similis loquutio est Mare. 16. ubi mulieri, quae sanata jam fuerat per contactum fimbriae Domini. Christus ait: *Fides tua te salvam facit. vade in pace, et esto sana a plaga tua.* Ibi illud: *Esta sana.* non significat, Volo ut saneris: jam enim sana es; sed idem est, ac si dixisset, Placet quod sanata sis: ratum habeo, quod factum est. Similis loquutio est Luc. 7. ubi primum dicitur de Magdalena: *Immittuntur ei pedes mulli, quoniam dilexit mullum:* et postea laque Dominus eidem dicit: *Ubi tibi peccata tua:* quasi tunc primum dimitterentur, cum tamen antea jam remissa fuissent.

Tertia solutio, caeterum omnium solidissima est. per ea verba non peti absolute, ut panis fiat corpus Domini, sed ut nobis fiat, id est. ut panis ille consecratus, qui revera jam est in se corpus Domini. Ont per effectum nutritionis spiritualis etiam nobis corpus Domini: Qui enim *indigne manducant*, ut Paulus ait I. Corinth. *II. iudicium sibi manducant.* Hanc esse veram intentionem illarum precum probari potest multis modis. Primo. quia in liturgia Clementis et Basilii. non dicitur: *Fac panem istum corpus Christi.* sed *Ostende panem istum corpus Christi etc.* Neque dubium est, quin Jacobi et Chrysostomi liturgiis. quae habent in Fac) idem significare voluerint: porro (*Ostende panem esse corpus Domini*) significat. Ostende per Christum salutarem in mentibus nostris, istum panem sacrificalem. non esse panem vulgarem sed coelestem.

Secundo idem patet ex similibus precibus, sed clarioribus, quae habentur in liturgia Iuliana. Nam ante consecrationem (ut supra notavimus) dicitur: *Fiat nobis corpus et sanguis:* non autem fiat simpliciter: et post consecrationem iterum petimus idem per illa verba: *Jube haec perferri per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum etc.* ubi id solum petimus, ut sacrificium nobis sit utile.

tertio denique idem patet ex confessione mullovin Graecorum. quae in ultima sess. concilii florentini) interrogati a summo pontifice Eugenio. cur post consecrationem Eucharistiae dicerent illas preces, quibus videtur peti consecratio. responderunt se nihil dubitare, quin consecratio fieret per verba illa: illas autem preces addi, ut peteretur a Deo nobis utilitas ex tanto sacrificio, eo modo, quo Latini idem petunt per illam orationem: *Jube haec perferri.*

Quae aliae solutiones ad idem argumentum sunt apud Basilium. et alios: sed eae minus solidae esse videntur.

Secundum argumentum sumunt ex Iuliano S. Dionysii neopagita. qui in lib. de ecclesiastica hierarchia. cap. 3. post illa verba: *hoc est corpus meum commemorationem.* ponit consecrationem Eucharistiae. At verba Domini: *Hoc est corpus meum, dicuntur ante illa: Hoc facile in meam commemorationem:* ergo ex Dionysii testimonio, consecratio non fit per verba Domini: *Hoc est corpus meum.*

Respondeo: Dionysius non explicat quid sit. hic fiat consecratio, neque quid ante illa verbi. *Hoc facile*, dicendum fuerit: neque etiam quid post illa: quare incertum est. quid sibi Dionysius voluit. Probabile autem est. in liturgia. qua utebatur Iulianus. bis fuisse illa verba: *Hoc facile.* semel in oratione quadam, qua se excusat sacerdos, quod laudeat tantum munus aggredi: quia Dominus ipse id jussit. dicens: *Hoc facile est.* (hujus orationis meminit eo loco Dionysius: et rursum postea in loco proprio peracta consecratione, ut in omnibus liturgiis habentur.

Tertium argumentum sumunt ex Joanne Damasceno. qui lib. A. cap. H. dicit, Basilium in liturgia vocare panem Eucharistiae, autem corpore Domini ante consecrationem. non autem post consecrationem: et idem habet Epiphanius ille, qui in VI. synodo, actio, (k tom. 3. disputat pro catholicis contra Iconomachos. Apud Ibasimum autem habetur illa vox: *ὁτλ-, ἡ-σ.* post verba Domini: *hoc est corpus meum. non* autem post illam orationem, qua Graeci recentiores existimant fieri consecrationem; ergo existimarunt Damascenus et Epiphanius. consecrationem non fieri per verba Domini sed per illam orationem, quae post verba Domini, recitatur.

Respondeo: Aliqui suspicantur tempore Damasceni et Epiphani), liturgiis in gratiam alium mutatum habuisse, quam modo lo habeat, et illa verbi. ubi panis Eucharistiae vocatur antitypum corpori Domini, et rogatur Deus, ut illum efficiat corpus Domini. fuisse posita ante recitationem illorum verborum Domini: *Hoc est corpus meum, c/c.* elide re. c. c. dixisse Damascenum et Epiphaniam. panem; vocari a Basilio antitypum ante consecrationem non postea. Sed haec solutio non videtur habere locum. Nam s. Germanus patriarcha Constantinopolitamis. qui fuit Damasceni et Epiphani) aequalis, in theoria rerum ecclesiasticarum exponens liturgiis. quae suo tempore erat in usu. aperte indicat Ibasisse etiam liturgiis illum ipsum ordinem, quem modo habet: quare si mutatio facta est. ut stipem diximus: improbable non esse, certe facta est ante tempora Damasceni.

Alia igitur solutio dari potest, juxta ea, quae diximus in 2. solutione ad primum argumentum Graecorum. Nam quemadmodum diximus verba illa: *Fac panem istum corpus Christi tui.* sonare quidem mutationem panis in corpus tamquam in unum (namque laque revera non significare nisi continuationem rei factae, ut ibi explicuimus: sic etiam dicendum est, vocem (antitypum) ex sententia Damasceni et Epiphani) non irripalam esse a Basilio eo loco. quia loquebatur de pane, ac si nondum consecratus esset, licet revera c. c. consecratus, et

non esset amplius nnlilypiim.scd ipsa veritas.Quod igitur Damascenus ul Epiphnnius diciinl. nnlilypa vocari ante consccrulinmnn.referendum est ad inn· Juin loquendi, non ad ipsam realem coiispcratio· nem; nam etiamsi luno facia esset consecratio. tamen quoad modum loquendi significabatur ul futura.

Quartum argumentum est Nicolai Ciibasihio. qui contundit ex nostra missa probari posse, cmise· crationein licit post verba Domini. Didi enim ilia verba: *Jube haec perferri per manus saucii angeli lui in sublime allure tuum . olc.* significare panem transferri per manus Chrisli. qm « st magni consilii angelus, m sublime altare , id csl, ut sil cornus Domini, etc.

Respondemus: Hanc esse depravationem . non expositionem canonis nostri: nullus enim unquam ili exposuit, sed omnes intelligent: orari illis precibus, ul sacrificium, quod visibiliter offertur manibus sacerdotis.olïeraltir in coelo invisibiliter per manusChrisli, el sit Deo acceptum ministerium el devotio nostra.

Quintum argumentum csf.Paires passim scribunt Eucharistiam precibus, et invocatione Dei consecrari.ul palet t x testimoniis citatis conlra Liilheranos. Sed illa verba: *Hoc esi corpus meum. hic est* sanguis, non habent formam precum, neque uivucalionis:ergo non consecratur illis verbis Eucharistia, sed prece consequente, ul Graeci volunt.

Respondeo duplici de caussa Patres cmise· crationcin vocanl preces, vel invocationes, vel eliam grallarum actionem,aul benedictionemzIma cmissn csl. quia per consecrationem interdum accipiunt lotam liturgiain. vel certi* lotam actionem . quam nns ennonem vocamus: el quia in ea actione sunl preces, gratiarum actiones.benedictiones, invocationes, etc. ideo Patres nunc ab una parte . nunc ab alia lotam actionem dominant. Quando autem indicare volunt, quorum verborum virtute liat consecratio. tunc separant verba Domini evangelica ab aliis verbis precum el invocationum, quae adhi· lienhir in missa, ul patet ex Ambrosio bb.4. de sacramentis. cap. 4. et ex Augustio lib. 6. contra Donnislilis. cap. 25. et alibi.Altera caussa esl, quia ipsa attain verba Domini: *Hoc csl corpus meum.* ul omnium aliorum sacramentorum formae, ut proferuntur a sacerdote cum intentione sacramentum icieiidi, continent implicate invocationem divinae virtutis, quae est caussa primaria effectus sacramentalis: intendit enim sacerdos per illa verba ut instrumenta Dei. consecrationem ellicorc.

."■xtuni argumentum pro Graecis. Possunt verba duobus modis dici, aul narrative ac recitative, aut Mgnilcalive. Ut exempli caussa, cum ex evangelio recitamus, dixisse Judueos de Christo:///c *blasphemiat.* illa verba (hic blasphema!) ii Judaeis dice· lmlur .significative. id enim significare volebant. Cliiislmn esse hlasphemnm : a nobis aulein non dicuntur significative, sed tanlum nitrnlivc. non l'ltm significare volumus Clirislum esse blasphemium.scd Judaeos hoc dixisse.Hac distinctione pot· .i. i 4 Ime argumentum. Verba illa: *Hoc csl corpus meum.* vel dh unior a sacerdotibus recitative, velidicalive. bed neutro modo possunt esse

forma sacrainenlkigitur non sunl ista verba forma sacramenti. Probatnr assumptio. Nam si verba ista dicerentur recitative. Primo, sequeretur per illud. *Hoc*,demonstrari panem qui fuit in inanibus Christi, non istum, qui est m inanibus sacerdotis, ac proinde non consecraretur panis, qui consecrandus proponitur in allari. Secundo.sequeretur non posse consecrari quidqmim Ins verbis. Nam verba consecranl, dum faciunt, quod sigiiiiican(:isla aulem nihil significant: ista aulem nihil significant, cum dicantur materialiter tanlum. el non significative. Si aulem dicerentur significative Primo illud: *Hoc est corpus meum*, demonstraret corpus sacerdotis, non Christi: ac dicere oporteret, Hoc est corpus Chrisli. Secundo, omnia verba prae· cedentia clainnnnt non dici significative, sed recitative. cum leg imus: *Accepit panem in sancias ac venerabiles manus etc.* El infra: *Uenedixil, fregit dedilque discipulis suis, dicens:Accipite.etc.*

Bespondeo: Verba illa dici utroque modo,et recitative el significative : m cujus rei gratiam Notanda sunt tria.Primum est,in actione hlurgine,sacerdotem aliquando agere personam suam,aliquando personam Chrisli. Nam quando conlildur peccua sua. quando orat, quando laudat Christum, agil sine dubio personam suam, non Chrisli: quando dicitJ/ oc *est corpus meum*,agil personam Christi. Quare vestes illae sacrae parlim significant Chrisli passionem, cujus personam sacerdos agit, parlim eliam virtutes sacerdoti necessarias.

Secundum esl:In hac actione longe aliter sacerdotem agere person, ni Chrisli. quam in aliis sacramentis. Nam in aliis agit quidem.ul Chrisli minister. lamen loquitur in persona sua. ul cum dicit: *Ego te baptizo. ego te absolvo*; quomodo eliam praetor, lice.l sil minister regis, tamen m persona sua propria loquitur, eum sententiam dicil pro tribunali. Al in consecratione Eucharistiae.sacerdos non solum agit, ut minister Chrisli, sed induit omnino Chrisli personam el loquitur . ac si ipse esset Christus: quomodo Exod. 3.Angelus dicil: *Ego sum Heus Patris tui.* El aliquando legati regum referentes personam principum suorum, admittunt honores, qm regibus ipsis debentur.

Tertium est: Sacerdotem m actione lilurgiac, usque ad illa verba: *qui pridie quam pateretur.* agere personam suam, non Chrisli, ul putet: quia eousqie orat, vel laudat: ab illis aulem verbis.usque ad finem consecralionis.agere personam suam el Christi, et ideo recitative simul et significative verba prununciare: intendit enim recitare, quivi Christus egerit et dixerit, el simul omnia imitari in persona Chrisli, ac si Christus per ipsius ministerium iterum omnia laceret el diceret, sicut revera invisibiliter ila lit. Et hinc est. quod cum dicit: *Accepit panem*, ipse simul accepit panem, cl cum ait: *Elevatis oculis in coelum*, el ipse elevat oculos in coelum, el cum ait: *Benedixit*, et ipse benedicit, el cum ait: *Hoc est corpus meum.* intendit. quod sicut Christus de pane illo,quem olim accepit, dixit: *Hoc csl corpus meum.* el dicendo fecit, ut esset; ita etiam de pane isto, qui nunc accipitur. idem Christus per os sacerdotis dical://oc *esi corpus meum*, cl dicendo efficiat. Quare longe

alia ratione dicuntur ista verba in canone missae, quam recitentur ab eodem sacerdote in epistola b. Pauli in fessio corporis Domini, vel in evangelii) in die palmarum: isti canone enim dicuntur significatice: alias autem solum narrative et historice. Atque hinc solvuntur omnia argumenta: nam priora probabant non diei solum recitative, posteriora probabant, non dici solum significative.

Septimum argumentum est Calvinii, loco supra citato. Dominus cum ait: *Accipite et manducate, Hoc est corpus meum*, non alloquebatur panem, sed apostolos: ergo verba illa non referuntur ad panem consecrandum, sed ad fidem instruendam. Addit, virtute verborum transmutari panem, speciem esse magicæ incantationis.

Sed ad hoc Ullimum saepe jam respondimus. Est sane intollerabilis blasphemia est vocare magiam id. quod Christi verbis ex ipsius Christi instituto fieri dicimus: est si haec magis esset, nullo magis magia dici deberet, cum Dominus Iesu Christo et sputo caecum sanavit. Sed his omissis, ad Primum respondeo, verba Domini dicta esse ad apostolos, sed de pane et super panem, et proinde circa panem efficacia fuisse, non circa apostolos. Simile est Luc. 7. Dominus «Illi ad Simonem de Magdalena: *Propter quod dico tibi, remittuntur ei peccata tua, quoniam dilexisti me*. Haec verba dicuntur ad Simonem, est tamen efficacia fuerunt circa Magdalenam, quae tunc liberata est a peccatis. Et Joan. 8. eum Domini ait Regulo: *Vade, filius tuus vult*; verba dicuntur ad Regulum, sed in filium eius. non in ipsum Regulum efficacia fuerunt.

Octavum argumentum Bucerii. Nusquam scriptum est debere sacerdotes dicere: *Iloc est corpus meum*; ergo sufficit panem benedicere, et frangere.

Respondeo: Jam supra ostendimus. Dominum praecepisse, ut illa verba dicerentur, cum ait *Ioc facile*.

Alium argumentum Kemnitii, est aliorum Lutherianorum. Oportet nihil addere, vel detrahere verbis Domini. At catholici nulla addunt est detractum: nam addiderunt ad verba calicis multa; item detraxerunt: *Accipite et manducate*. Et: *Quod pro vobis traditur*.

Respondeo: Ac dico duo. Primo, verba quae simpliciter necessaria sunt ad consecrationem, esse illa tantum: *Hoc est corpus meum*. Et: *Illi est sanguis meus*. vel. *Illi est calix sanguinis mei*, reliqua omnia, etsi dici debeant juxta canonem ab Ecclesia institutum. et sine peccato omitti non possint, tamen non esse illa necessaria, ut sine illis «consecratio non possit licite. Probatur hoc dupliciter. Primo, quia haec pauca verba sufficienter exprimunt effectum consecrationis: Neque est opus, ut expriment actionem ministri, ut in aliis sacramentis fit: nam alia sacramenta in actione consistunt; hoc autem in re permanente. Secundo, quia haec habentur in omnibus liturgiis, et apud Matthaeum. Marcum, Lucam et Paulum; reliqua autem variantur. Non est autem dubitandum, quin forma sacramenti hujus sufficienter expressa sit a quolibet evangelista: quod enim sequitur non habuit

se veram Eucharistiam eos, qui non habuerunt nisi unum evangelium.

Quod si quis «dicit: Evangelistas non voluit tradere integras formas sacramentorum. sed solum historiam brevem passionis Domini, formas autem haberi ex traditione: urgebimus argumentum ex liturgiis. Certum enim est in liturgiis poni integras formas, et simul certum est verum sacramentum habuisse eos, qui tunc benedicebantur liturgia, s. Clementis. s. Jacobi, s. Basilii, s. Ambrosii. s. Chrysostomi, et tamen istae omnes liturgiae variantur, et nulla est. quae habent illa omnia verba, quae habentur in nostra romana liturgia. Nam illa verba: *Novi et veteris Testamenti*. Et; *discipulorum fidei*, in nulla inveniuntur praeterquam in nostra. Hinc ergo licet respondemus. si quid additum, aut detractum est in forma sacramenti. id non perlinere ad essentiam ejusmodi formae.

Secundo respondeo: Non sine ratione elevero pro detractum esse, vel additum quidquid in nostra forma additum est. vel detractum. Quod si ostendo. Primo, calumniantur detracta esse ista: *Accipite et manducate*. Respondeo, illa non esse detracta pronuntiantur a nobis: «paranathesis a partibus formae essentialis, quia illa verba significant praeceptum datum de usu sacramenti, non autem perlinent ad panem sanctificandum; quare etiamsi absolute omittantur. tamen sacramentum fieret. Simile est in illis verbis Luc. 1. *Dico tibi, remittuntur ei peccata tua*. in quibus verbis, illud (*Dico tibi*) non facit quidquam de effectu remissionis peccatorum. Sic etiam Joan. 8. *Vade, filius tuus vivit*, illud (*Vade*) nihil operatur in sanitate pueri illius. Adde, quod Luc. 21. omittuntur illa verba: *Accipite et manducate*. 1. Corinth. 11. omittuntur illa: *Accipite et bibite* quare etiamsi apud nos omnino omittantur, reprehendi minime possemus.

Secundo: Calumniantur detracta illa verba et consecratione panis: Quod pro vobis traditur et frangitur. Respondeo, illa verba non haberi apud Matthaeum et Marcum: nec apud Justinum Apol. 2. Cyrillum caecilius. 4. mysticum. et Eusebium missenium horn. 5. de paschale, cum tamen isti omnes referant formam consecrationis. Et sicul hos auctores reprehendere non possumus, ita nec ministrum missam reprehendere ullus debere: praesertim cum antiquior sit liturgia nostra. si a s. Iero prodiit, ut s. Thomas docet. 3. par. quaest. 8. art. 2. ad 5. et ante eum, Leo IX. epistolam ad Alichem cap. 5. quam evangelium Lucae, et epistolam Pauli. qui addiderunt illa verba: Quod pro vobis frangitur.

Terlio. addita calumniantur illa: *Elevatis oculis in, coelum ad te Deum etc.* quae non habentur in ullo evangelio, nec apud Paulum. Respondeo, ista verba haberi in liturgia sancti Jacobi, est s. Clementis lib. 8. const. cap. 17. et apud Ambrosium. hb. 4. de sacramentis, cap. 5. omnes enim leguntur *Saspexit in coelum*. Et praelerea, ut argumentatur Innocentius III. Cum *Jarphae* de celebratione missarum, semper Dominus consuevit oculos in coelum tollere, cum Patri gratias ageret. ut patet Matth. 14. Marci 6. Luc. 9. Joan. 11. Quare dubium

esse non polesl, quin eliam in bac ultima gratiarum aclione oculos in coelum levaverit.

Quarto, calumniantur particulam (*enim*) additam ad formam consecrationis panis: el similiter ea verba: E.r eo omnes; cum dicilur: *Manducate, ex co omnes*. Non enim ista habentur m Scripturis. llespondeo. illas omnes particulas haberi in forma calicis, .Mallh. 26. *Bibile*, inquit,cjc eo omnes, *Illic csl enim sanguis etc. Ex* quo intelligimus illas particulas subintelligi in consecratione panis:eadem enim ratio csl utriusque formae.Quid autem absurdi est, si exprimatur perspicue id, quod alioqui subintelligenduin esset? Unde Ambrosius eliam hb. 4. de sacramentis cap. 5. illa omnia exprimit,ul m noslra liturgia exprimuntur.

Quinio,calumniantur addita illa in forma consecrationis calicis: Novi el *aelcrni Testamenti*. El: *Mysterium fidei*: Nam in evangelio non babelur, nisi (novi *Testamenti*.) Respondeo, islas particulas a s. Petro cx traditione haberi; proinde reprehendi non posse: praeterea verissimas esse, el cx Scripturis colligi.Aam Testamentum Cbrisli aeternum essead distinctionem Testamenti veleris,quod luit temporale, palet cx illo psalm. 109.Tu es sacerdos in aelernum.El cx Paulo ex professo hoc probante in episl. ad Hebraeos cap.7.Item mysterium fidei recte vocari calicem sanguinis Domini, dubium esse non potest, cum nulla in re alia magis cl frequentius exercenda sil Odes reclamantibus omnibus sensibus, quam in hac.

CAPUT XV.

.Vendacia *Kemnitii dc forma sacramenli Eucharistiae*.

Procter objectiones notanda sunl etiam aliquot mendacia Kemnitii in hac disputatione de forma consecrationis Eucharistiae in 2. pari, examinis trid. concilii sess. 13. cap.1.Primum est pag.336. cl 337.catholicos mullum inter se disputare, quae sint verba, quibus Eucharistia consecranda est: et concilium trldenlinum noluisse determinare, quae sint illa verba, cum a mullis id ab eo petilum esset. Sed mendacia esse ista crassissima, palet ex omnibus missalibus, ubi literis magnis et snepe rubeis adscribunlur verba consecraitionis.ul nemo illa ignorarc possit. Nec ullus id a concilio petiit, neque concilium id tractavit, quia sciebat rem esse notissimam, el jam antea sullicienler explicatam in concilio florentine. Non ignoro Soolum in 4.soni. disl. 8. qu. 2. ari. 2. quaestionem movisse, an solis illis verbis: *Illoc est corpus meum*, consecratio pcrilcinliir. Sed idem Scolus ailirmat, illa sola ad formae essentiam perlinerc:neque negat omnia , ct sola illa recitanda esse in mysterio Eucharistiae, quae in missalibus praescribuntur.

Secundum est eadem pag. 336. ubi dicil, quoslimiiuini. Vol. ill.

dam iheoiogos docuisse quatuor tantum vfrba esse, dc substantia formae in consecratione panis, nimirum illa: *Illoc est corpus meum*; sed s. Thomam existimasse aha quaedam esse necessaria.Al mentitur in caput suum: nam s. Thomas 3. par. quaesi. 78. ari. 2. .de forma consecrationis panis in nulla re dissentit ab aliis.

Tertium est pag. 337. ubi dicit: Colonienses in suo Anlididagmale, ct Lindanum publice scribere, panem ct vinum per sola Christi verba non consecrari; nisi adduntur reliquae preces canonis papiastic!. Hoc eliam esse mendacium palet ex ipsis auctoribus. Nam in Anlididagmalc. lit. An sine prece canonica Ecclesiae consecretur sacramentum: cl in panoplia Lindani hb. 4. cap. 41. solum docetur cos non vere consecrare,qui verba Domini solum recitant in lectione epistolae ad Corinthios. quod est verissimum,neque a Kemnitio negari solet.

Quartum csl ibidem, ubi dicil, apud catholicos dubitari, an ad consecrationem Eucharistiae sil necessarium altare sacrum, sacrae vestes, sacer minister, cl reliqua papalis missae panoplia. Scd catholici, numquam de his rebus dubitarunt. Omnes enim docent ad essentiam consecraitionis non requiri, nisi materiam, formam cl ministrum: reliqua adhibenda quidem esse, neque sine peccato omitti posse: lamen ad essentiam non perlinere.

Quintum csl pag. 339. ubi canoncrn missae cx corrupto ct integro,immo cx mullis corruptis consarcinatum mentitur. Scd debuisset, vel unum vcrbulum notare, quod corruptionem aliquam redoleret.

Sextum csl pag. 340. ubi dicil. Lindanum Basilio tribuere Eucharistiae consecrationem lien verbis. non scriptis. Al Lindanus h- c non dicit, ul ex loco notato palet: sed solum ail veteres Patres non fuisse conlenlos verbis consecrationis.quando sacra faciebant, scd addidisse alia non scripta, id quod vere cxlal apud Basilium lib.de Spiritu sancto cap. 27.

Septimum est pag. 346. ubi dicit: Catholicos existiniare per sola verba institutionis non posse fieri consecrationem, nisi adhibeantur eu, quae addita sunl in canone missae. Sed cl hoc merum mendacium est. Catholici enim requirunt quidem universum canonem, ut rite, cl sine peccato consecratio liat: fatentur lamen veram esse consecrationem, quae solis verbis institutionis fieret.

Octavum pag. 347. ubi dicil. Proclum quendam lingere aposlolos intra diem ascensionis el pentecostes composuisse canonem, ul esset forma consecrationis. Et s. Proeliis unus est cx antiquis et orthodoxis Patribus; quippe qui paulo post Clirysostomum, episcopus fuil constanlinopolitanus. Ejus exlal libellus de traditione divinae lilurgiue, in quo non dicit aposlolos canonem composuisse ante diem pentecostes, ul Kcmnilius menlilur. quod nec ullo modo verisimile est: scd dicit eos post ascensionem Domini, antequam dividerentur in varias regiones, lotos se ad orationem colligere solitos, el maxime ad sacrificium celebrandum, semper in memoriam habentes illud: *Illoc est corpus meum*,

Ullimum est ibidem,obi dicii: Culholicos tribue-
re consecrationem non solum recitationi verbo-
rum, sed variis sacrificuli gestibus, expansioni
manuum, elevationis, inclinationi cei vicis. cun-
ver-ioni corporis.libri transpositioni.Sed hae sont
merae nugae,nemo enim catholicorum in his ponit
essenti.iin consecrationis; etsi caeremonias ipsas
mento omnes venerantur.

CAPET XVI.

De ministro sacramenti Eucharistiae.

Explicatis caussis intrinsecis, sacramenti hujus
materia videlicet et forma: sequitur ul de extrinse-
i is, efficiente el line , sive effectu disputemus. Ac
de efficiente quidem primaria causa,nulla contro-
versia est, constat enim Christum esse, qui ct sa-
cramentum hoc insiliml.cl primus confecit,el nunc
etiam per ministros suos quotidie conficit. De ca-
ussa secundaria, idest, dc ministro, nulla dispu-
tata sunl m libro de sacramentis in genere, ul, an
requiratur fides in ministro, an bonitas, an inten-
tio, el alia id genus,quae sunl communia ministris
omnium sacramentorum: Iraclatum quoque fuil,an
nnnisIn sacramentorum quilibet Christiani sint.an
solum ii, qui certo ritu ad hoc, ministerium conse-
crati sunl. Quare hoc loco id solum tractandum est
in particulari; nom ad Eucharistiae consecratio-
nem. requiratur certa ministrorum ordinatio, an
vero non requiratur.

Et quidem Joannes wiclefus in dubium hoc re-
vocavit teste Thoma waldensi loin. 2,dc sacramen-
tis cap. 7. el 28. Videbatur illi valde mirum, si
possel malus sacerdos consecrare Eucharisliam.el
id non posset laicus bonustnon lamen omnino rem
definire voluit.

At l.ulberus audacior apertissime rem definivit:
Mqndem Lulheri sententia manifestissima est,
quemlibet Christianum cx Baplismo potestatem ha-
bere Eucharisliam consecrandi, licet officium su-
mere nemo debeat, nisi legitime vocatos, excepto
cisu nece—ilalH El habel Luthcrus in hb. de Ba-
bylonica cupiit. cap. de Ordine; in lib. de inslilu-
fiidis ministris ad senatum pragensem; in lib. dc
missa abroganda; in liti, de nolis Ecclesiae, et ali-
bi. Quare Luthcrus ordinationem ministrorum so-
lum necessariam putat ob disciplinam et ordinem
l etesiae: esset enim nimia confusio, si quilibet
sacramenta conticere vellet: non aulem, quod sa-
cramentum non esset verum, si ab aliquo non or-
dinato conficeretur; immo iu lib. de missa privata
l unctione, sacerdotum, edito anno 1534. eo us-
que progressus est,ul diceret, sacramentum verum
fuluruni. cliamsi u diabolo conficeretur.

Ab hac sententia Sacramentarii aperie rccesse-
runt. Etsi enim milio Zwinglius Liilherum seque-
rem. ul pilel ex hb. de vera el falsa religione
cap. d* aliis sacramentis. Calvinus lamen non so-
_m Eucharistiam, sed eliam Baptismum irritum

esse docet,si ab alio,quam a publico ministrocon-
liciatur.nl patet ex lib. 4. Inst. cap. 1.§22.elcip.

§ 10. cl cap. 15. § 22. el in antidoto cuneilli
sess. 7. canon. 10. ct idem habel llenricus Bullin-
genis dccadc 5. serm. 8. et 9. Quare nihil hoc lo-
co cum Sacramentariis negotii nobis erit.

Porro Mariions Kemnilius,cl alii rccenlioresLu-
theran! timide Liilherum scquiiilur:Nam ei.-i i.fem
sentiunt, quod ipse sensit, tamen istam quaestio-
nem, ul plurimum dissimulare solent. Nam ab una
parte vident argumenta catholicorum evidential-
ma, quae sine summa impudentia negari neque-
unt; ab allcra parte non possunt ad catholicos ar-
cedere, quin deserant non solum suum prophetam
Liilherum. sed etiam duo principia doctrinae lu-
theranac ab omnibus receptissima: ob quae valde
mirandum est.Sacramentarios dissentire in liam
a Lutheranis.

Principia communia haec sunt. Primum, sacra-
menta non operari, nisi excitando fidem: ex qm
principio (in quo omnes omnino conveniuitl in-
denter sequitur sacramentum non pendere ahull-
ministri qualitate. Verba enim saeramentatio, el si-
gna fidem excitare possunt a quocumque exhib-
anlur: idem enim verba significant, el significande
movent animum audientis, sive dicantur ah ordi-
nato, sive a non ordinato: immo sive ab homi-
ne, sive a daemone,sive eliam a psilaco vel corvo.

Unde Kemnilius in 2. par. cxtnn. concilii sess.
13. cap. I. in fine, catholicos reprehendit, quod
Eucharistiae consecrationem pendere velint nun s
sola verborum recitatione, sed cliam a consecrati-
one. sive ordinatione personae recitantis.

Secundum principium est. per ordinationem mi-
nistrorum non imprimi ullum characterem, neque
dari ullam novam spiritualem polcsiaetn. sed s-)
lum usum seu officium. Unde tam apud Liithera-
nos. quam apud Calvinistes potest unus cl idem
hodie esse minister, cras non minister, sive hodie
clericus, cras laicus:dimisso enim officio, nulla esi
inler eos clericorum a laicis distinctio.

Ex hoc eliam principio immifesle sequitur non
requiri ullam electionem, vel ordinationem mini-
strorum, ul verum sacramentum Eucharistiae con-
ficiatur; sed lanium ul ordo et disciplina servetur.
Quare Liilherani omnes, nisi doctrinam suum de-
struere ipsi velint,coguntur Lulheri sententiam s-)
qui de potestate consecrandae Eucharistiae omni-
bus Chrisli.mis communi.

At catholica Chrisli Ecclesia longe aliam ab a
pusiolis doctrinam accepit, cl m hanc usque diem
servat: semper enim in Ecclesia pro indubitato lia-
hilum csl. ila necessariam esse Ordinationem si-
ccidotalem ad Eucharisliam conficiendam. Utsinf
ea nullu modo confici possit.

Haec, aulem veritas probalur. Primum ex verbo
Dei. Nam illud Chrisli. *Illoc facite*. Lucae 22. non
esi dictum. nisi apostolis, qui eo mandato ordina-
li sunl primi sacerdotes novi Testamenti. Id aulem
probalur hoc modo: Illud, *Illoc. facile*, non signifi-
cat solutu *Manducate* el *bibite* quod convenit o-
ninibus Christianis, sed significat. *Consecrate.sn
mite et aliis distribuite, ut me facere vidistis*. I-
sta autem tria non possunt convenire omnibus:er-

ergo illud in aedaliis non est datum omnibus, sed solum illis quibusdam, qui ideo dicuntur sacerdotes: ergo caeteri nullo modo possunt Eucharistiam consecrare, et si id inuenerint, nihil faciunt. Nam sacramenta conficiuntur in persona Christi: quare cui Christus id non commisit, is nihil facere potest.

Probalur major propositio. Primo, ex ipso lextu Lucae. Lucas enim, qui solus inter evangelistas habet illa verba: *Hoc facile*. non dixit auctoritas, sed ipse. *nuinducate* enim; sed videtur dixisse: *Accipite, benedixit et dedit, dicens: Hoc calicem corpus meum*. Ergo non videtur Lucas illud *Hoc facile* ad actionem solum manducandi, cum ejus neminem quidem; sed videtur ad actionem benedicendi et distribuendi. quas expresserat, et simul ad actionem manducandi. quia Dominus etiam manducavit, et calicem communis sententia, licet in evangelio non exprimat. Secundo, quia nulla ratio, cur illud, *Hoc facile*, non debeat referri ad omnia, quae Dominus fecit. Tercio, quia nisi ad omnia referretur, non haberemus mandatum divinum in verbo Dei expressum de consecranda Eucharistia: et proinde non posset ab adversariis consecrari. Ipsi enim contendunt, non debere fieri nisi id, quod expressum est in divinis literis mandatum. Denique adversarii latentur illud: *Hoc facile*, referri ad omnes tres actiones, quas Christus fecit, videlicet benedicendi. distribuendi et sumendi. Lutherus ita docet in lib. de instituendis ministris ad pragenses, confessio Augustana. cap. de missa. Calvinus hb. 1. Inst. cap. 15. § 20. et Kemnilius in 2. par. exam. pag. 335. initio disputationis de Communionem sub utraque specie.

Deinde liquet: Videtur b. Paulus 1. Corin. 11. restringere illud: *Hoc facile*. ad actionem manducandi et bibendi; ait enim: *Hoc facile. quolibet cumque bibetis in meam commemorationem, ne* si dicitur. quotiescumque bibetis, bibite in memoriam passionis meae. Despondeo, non restringit Apostolus, sed exemplum ponit in actione una: quod etiam facere potuisset de aliis duabus; quare vera sunt verba Pauli, sed non pugnant cum verbis Lucae magis universalibus.

Probalur nunc minor propositio. Primo, si illud mandatum daretur omnibus, tenerentur omnes consecrare et distribuere: id autem non solum esset absurdissimum, sed etiam est contra consuetudinem omnium ecclesiarum catholicarum, et haereticarum. Secundo, quia illa semper intellexit hoc mandatum universa Ecclesia, et ex istis rationibus. quae jam adierimus. perspicuum erit. Aequum obstat. quod s. flumen 3. par. q. 81. art. 11. colligit ex hoc loco esse de jure divino, et omnes aliquando sumant Eucharistiam; ubi videtur intellexisse illud: *Hoc facile*, dictum esse omnibus. Nam s. Thomas non vult colligi immediato, sed mediate. Quia enim Dominus jubet apostolis. ut consecrent, sumant et distribuunt; consequenter jubet aliis, et accipiant et distribuunt manu sacerdotum distribuentium. Quibus enim tenerentur sacerdotes distribuere, si nulli funderentur accipere? Simile calicem illud Joan. ult. *Pasce oves* meas, ubi mandatur Petro, et pascat gregem, et consequenter mandatum gregi, et pastori obedi-

ent. Quare idem s. Thomas 3. par. q. 82. art. 1. docet. per illud: *Hoc facile*, iussu fuisse a Domino sacerdotibus.

Probalur etiam secundo eadem veritas ex traditione et consensu totius Ecclesiae. Ac primum habemus quatuor generalia concilia. nimirum 1. can. 15. Lateranense sub Innocentio III. can. 1. florentinum in Instruct. Armen. et Tridentinum sess. 22. cap. 1. et sess. 23. cap. 1. et 2.

Praeterea sanctos Patres. Nam Dionysius areopagita cap. ecclesiarum hierarchiarum par. 1. *Nec ipse*. inquit, *sacerdos erit, nisi pontificalibus officiis ad hoc fuerit promotus*. Ignatius in epist. ad Trallianos, dicit. esse infideli deteriore cum. qui audeat aliquid facere circa altaris ministerium, nisi fuerit episcopus aut presbyter. Clemens lib. 2. de apostolicam consuetudine, cap. 31. *Omnis laicus sine sacerdote aliquid attentans. frustra facit*. Et loquitur aperte de sacri quodam oblatione. Et hb. 8. cap. ult. dicit, Christum solis apostolis dixisse: *Hoc facite*. Et deinde per apostolos ad alios presbyteros, hanc potestatem derivatam esse. Justinus in apologia 2. prope finem, dicit solis apostolis dictum esse: *Hoc facite*. Tertullianus in hb. de praescriptionibus contra Marcionis. quod apud eos aliqui hodie sint clerici, cras, laici. et quod laicis sacerdotalia munia committantur. Quae sententia aperissime etiam Lutheranos nostros confutat. Nam apud eos ministri qui sunt. Volente magistratu, tamen laici. immo semper sunt laici. Neque enim veras habent ordinationes, sed solum injungitur eis officium praedicandi et sacramenta ministrandi sine vera ordinatione: et hoc calicem (ut Tertullianus dicit) laicis sacerdotibus munia committere.

Cyprianus lib. 1. epist. 2. et lib. 3. epistol. 15. non solum docet: non posse Eucharistiam conficere nisi sacerdotes: sed etiam inde colligebat, non esse apud haereticos veram Eucharistiam, cum non sit apud verum sacerdotium. Athanasius in 2. apologia contra Arianos referi epistolam synodi alexandrinae. in qua Patres probant quendam Iulianum Arianum non potuisse sacro calice uli. nec sacra celebrare, quod non esset ordinatus a vero episcopo, Basilios lib. 2. de Baptismo cap. 8. ex professo docet, esse quidem omnes Christianos sacerdotes, largo quodam modo: quia omnes offerre debent spirituales hostias operum bonorum: Alii proprie non esse nisi eos. qui ad hoc ordinali sunt etc. Epiphanius haeres. 79. Collyridianorum. docet solos apostolos a Christo ordinatorum ministros Eucharistiae; et deinde ab apostolis alios episcopos et presbyteros: caeteris autem laicis, et maxime foeminis. adeo hoc non licuisse unquam, ut non ipsi quidem b. Virgini fuerit concessum. Chrysostomus non raro scribit, ob hanc unam eximiam potestatem consecrandae Eucharistiae. angelos a sacerdotibus superari. Vide lib. 3. et G. de sacerdotio, et hom. 51. et 83. in Mattheum. et homil. 60. ad populum Antiochenum. Hieronymus frequenter hoc asserit, non posse nisi episcopos et presbyteros Eucharistiam conficere. In lib. contra Luciferianos docet, Hilarium quendam, quia solum diaconus erat, non potuisse Eucharistiam consecrare, neque clericos ordinate: et in epistola 1. ad Helm-

-lorum. cl ad Evagrium, illo putissimo argumento diaconorum quorndam superbiam compri- mit cl presbyteris longe inferiores esse demon- lira!. quod non habeant potestatem consecrandi Eucharistiam, quam presbyteri habent.

t)c Ambrosio scribit Tbeodorotus lib. 5. Instor, cap. 17. dixisse cum Theodosio: *Purpura impe- ratores fadJ, non sacerdotes*. Et in lib. de digni- tate sacerdotali cap. 2. anteposit idem Ambrosius sacerdotalem potestatem regiae. Quod etiam facit Nazianzcnus in oratione ad populum timore per- culsum, cl Chrysoslomus hom. *I.* in cap. G. Isaiae. Quod eliam reipsa docuit s. Jlarlinus cum in con- vivio imperatoris anteposuit presbyterum suum imperatori, ut in ejus vita scribit Sulpilius. At si sacerdotalis potestas communis esset omnibus Christianis, ul adversarii dicunt, cum regia non sil omnibus communis, mullo inferiores essent regi- bus sacerdotes. Vide eliam Paulimim cjuslol 4. ad Amandum, Isichimn lib. 2. in Levit, cap. 8. Deni- que Augustinum lib. 20. dc Civitate Dei cap. 10. ubi distinguit sacerdotes spirituales, cl improprie dictos ab episcopis cl presbyteris, qui proprie di- cuntur sacerdotes.

Illis accedit, quod nullum proferri polesl exem- [dum antiquitatis, quo probetur iu aliquo casu dia- conum, aul iaicuii consecrasse Eucharisliam. sicnl exempla non pauca proferuntur. quibus ostenditur m certis casibus diaconos, immo cl laicos baptizas- se. Constat enim ex cap. 8. Ador. Philippum dia- conum baplizasse: cx Ilulllno lib. 1. hist. cap. 1 i. condat ratum fuisse Baptismum, quem Athanasius laicus. cl puer contulerat. Aide Eucharislia nullum tale exemplum proferri potesUsed contra in summis etiam necessitatibus conslnl catholicoscaruissepo- tius Eucharislia, quam ul eam non sacerdos confice- re auderct. Scrihil Tlmodorelus lib. 4. hist. cap. 12. cum Valens imperator arianus omnes sacerdotes pas- sim e suis scđibus exturbaret, zelo Dei motum Euse- hium episcopum samosatenum. militari habitu pera- grasse illa omnia loca, el clam ordinasse in variis lo- i is presbyteros el diaconos, ul populi sacramentis non carerent, tuguslinus in episl. 180. ad Honora- tum scribit tempore belli non debere deseri plcbesa clericis, etiamsi periculum vilae immincalme de- sini, qui sacramenta ministrent, sine quibus none- utatur toors aeterna. Scribil quoque Epiphanius in episl. ad Joannem Hierosolymitanum, se necessitate «oinpulsum ordinasse presbyterum quendam in monasterio s. Hieronymi, quod duo presbyteri, qui m eo monasterio erant, ob nimiam humilitatem Eucharistiam conficere non auderent. Ex quibus exemplis manifeste colligitur f. ilsum esse, quod I. ulberus docet, posse in certis casibus quoscum- que homines consecrare Eucharistiam.

His adde antiquissimos Ecclesiae ritus. Nam pri- mo, imperabatur omnibus altaris ministris perpe- tua continentia, idque ex apostolorum doctrina, ul habel concilium 11. cartilagineuse can. 2.

.Secundo prohibebantur laici tangere, vel serva- re sacra vasa, ubi conficitur Eucharislia: ul prae- ter aha testimonia. paid cx epistola synodi alexan- drinac in apolog. 2. Albanasii contra Arianos, ubi probant calicem quendam non fuisso sacrum, quia

servabatur in domo laici hominis. El Naiinnzcmis in oratione contra Arianos, cl de seipso, mysterii vasa populo ad tangendum prohibita esse dicil.

CAPUT XVII.

Dc cffeclu Eucharistiae, et dc praeparatione ad Communionem; sententiae haereticorum.

Quaestio de dleclii Eucharistiae adeo conjuncta esl cum quaestione de praeparatione ad Cormnu- niouem. praesertim ex senlenlia adversariorum, ul nullo modo separari queant. Nos igilur primum fi- deliter referemus quid adversarii de ulraque que- stione sentiant. Deinde explicabimus, el prohabi- mus veritatem. Tertio solvemus eorum objectio- nes. Quarto addemus aliquid de praeparatione mi- nus principali.

Quod igilur ad primum nlliucil. Ltilherus novo- rum paradoxorum in perniciem mullorum millium animarum seminator, tria docuit. Primo, elTeclum primarium sacramenti Eucharistiae esse remissio- nem mortalium peccatorum. Secundo, non requiri ad dignam praeparationem Communionis, ulquis non sil sibi conscius peccati mortalis, immo quo plurium, el majorum sibi conscius esl, eo esse ap- tiorem. ad Eucharistiam. Tertio, ad praeparationem Eucharbliae non requiri, ul quis per confessionem et poenitentiam u peccatis justificetur, sed sali> esse lidem, qua certo credat sibi iu co sacramento omnia peccata esse remittenda.

Hanc, esse Lutheri scnleuliam palet cx nullis ejus testimoniis. In concione dc digna praeparati- one ad sacramentum Eucharistiae, habita anno IMS. *Optima*, impiit. *dispositio esl, non nisi ea, f/ua pessime esl dispositus, el econlrario. tunc pessime es dispositus, quando optime es dispwi- lus*. El probat, quia Chrislus etiam in hoc sacra- mento non venit vocare justos, sed peccalpfcs; cl ibidem suadet poenitentiam non agere aille Com- munionem. sed postea. Ibidem dicil esse pernicio- sum errorem, si quis accedat nixus ea fiducia, quod sil confessus, el quod non sil sibi conscius pecca- ti, el quod orationes et alia praemiserit. Hos enim omnes dicit, in iudicium accipere corpus Domini, quia his praeparationibus uon fiunt puri, sed magis polluuntur; fiunt aulem puri per lidem. quam dicil esse solam el summam dispositionem. Similia ba- bel m concione de confessione el Eucharislia, ha- bita anno 15111. ubi dicil, illum esso aptissimum ad Communionem, qui in foeda crimina prolapsus esl, quae male alliciunt animum. In lib. de capti- vi!, Babylonica cap. do Eucharislia, edito anfin 1320. *Concludimus*, inquit, *cx omnibus his qui- busnam missa parata sil. el qui dipne communi- cent, nempe soli illi. qui tristes, a/jlictas, pertur- batas, confusas el erroneas habent conscientias. Nam verbum divinae promissionis hujus sacra- menti cum exhibeat remissionem peccatorum.*

««uro *accedit, quicumque peccatorum ratorum* londiir, sive *morsu. nive titillatione*.

Esl aulem hic obiter Notandum. intra paucus li-
neas apertissimam contradictionem inveniri in ver-
bis Lulhcri: nam paulo infra, idesl, in ultimis ver-
bis illius capitis. sic habet: *Fides sola est pax*
conscientiae, infidelitas sola, turbatio conscien-
tiae. Haec ille. El tamen ibidem in medio senten-
tiarum allegatarum, horiatur Christianos, ut cum
tide iadubil.da accedant. Quae sane nullo modo co-
haerent. Nam si illi soli digne accedunt, qin ha-
bent turbatam conscientiam. el sola infidelitas lur-
balio conscientiae esUergo soli illi digne accedunt,
qui carent tide: qui enim (Idem habent, pacatam
iu! ipse dicil) conscientiam habent, non perturba-
tam. Viderit ergo ipse, quomodo et cum fide et
cūin infidelitate, cum pacata cl cum turbata con-
scientia accedendum sit.

In lib. de abroganda missa, edito anno 1521.
docet furorem esse praeparatoriis confessionibus
et orationibus se mundos reddere ante Communio-
nem, cum non debeant accedere, nisi qui egent
remissione peccatorum. In tractatu de Commun-
ne populi, edito anno 1523. docet non debere ad-
mitti ad Communionem nisi eos, qui dicunt se ac-
cedere. quia vexantur conscientia peccati mortalis,
duo testimonio l. ntherus b. Virginem, el omnes
apostolus post acceptum Spiritum sanctum excor-
niinivil: neque enim isti dicere poterant, se ve-
xariconsvienliii peccati mortalis. In sermone de
Eucharistia, habito anno 152G. dicil illum esse
aplistimmn ad communicandum qui ante el retro
esl peccatis contaminatissimus: el sine peccatis
mortalibus nullum debere accedere. Denique simi-
lia habet in lib. contra articulos Lovanienses. edi-
to anno 1545. Paulo ante vilae ipsius finem. Atque,
haec de l. ulheri senlenlia.

Martious Kemnitius in 2. par. examinis. <ess. 13.
cnp. 2. et 1. admittit el propugnat pro viribus pri-
mum l. ulheri pronnncialmn. effectum primarium
Eucharistiae esso remissionem peccatorum morta-
lium. Alia duo non solum non aperte liflirma l. sed
politis contrarium, saltem quoad modum loquendi
docet. Vult enim requiri ad dignam praeparatio-
nem Eiiclinrisliue poenitentiam, el propositum non
peccandi: cl addit eliam apud suos in more posi-
tum esse, ul prius examinentur el absolvantur,
qui accessuri sunt ad Communionem. Quod habe-
tur quoque in confessione Augustana cap. de con-
fessione, et cap. de missa, Ubi dicunt, neminem
se admittere ad Communionem, nisi antea discus-
sum et absolutum.

Sed (ul mox videbimus) doctrina isla Kcmnitii
ipsasecum pognatmee enim ullo modo lMlii cohae-
rere possunt, ut Eiichiirislia accipiatur ad remissio-
nem mortalium peccatorum. el tamen nemo accede-
re pcrinitlaliiiMiisi prius a peccatis fuerit absolutus.

Addit Kemnilius. se non negare nhos esse etiam
(fretus Eucharistiae, ul quod animam mitral: fo<
lmret, cl omnia Chrisli bona illi comnmcel; et
inde queritur de concilio Iridenlino, quod can. 5.
damnet l. ulberanos, quasi sentiant, nullum esse
.dium efieclum Communionis, nisi remissionem
peccatorum.

Sed immerito Kemnitius conqueritur. Nam con-
cilium canon. 5. neque l. tilheranos nominat: el
sub distinctione loquitur. Haec, enim sunt verba
cOho. Hii'. iSi qttii *dixerit, vel praecipuum fructum*
sanctissimae Eucharistiae esse remissionem pec-
catorum, vel cx ea non alios effectus provenire,
anathenla sit. Cum igilur Kemnitius solam prio-
rem purloin hujus canonis contra se esse fateatur,
accipiat quod suum esl. reliquum dimittat aliis.

Mulla praetereo pro more suo mendacia admi-
scet Kemnitius. quae hmgum csscl referre. Unum
tantum qmun brevissime annotabo, quod est. in
examine cap. 2. pag. 359. nhi dicit catholicos ila
dividere gratiam justificationis inter missae sacri-
ficiu et sumptionem Eucharistiae, ul missae sa-
crificio tribuant ex opere operalo remissionem
peccatorum mortalium sine ullo negotio vel peri-
culo peccatoris. cui (il illa rcmissio: somplioni Eu-
charistiae tribuant solum remissionem venialium,
el eam non sine magno periculo sumentis, qui ni-
si purus accesserit. in iudicium sumet. Atque hinc
fieri dicil, ut homines apud catholicos relrahanlnr
a Communionc, cl alliciuntur ad emendas niis«as.

Sed hoc impudentissimum esl mendacium. Nul-
lus enim catholicorum unquam scripsit. sacrificiu
missae ex opere operalo remittere peccata morta-
lia sine ullo negotio peccatoris, nec ulhis iu Ec-
clesia esl usus petendi. nedum emendi missas pro
remissione peccatorum. Immo multo amplius tri-
buimus sumptionis Eucharistiae. quam dicimus cx
opere operato conferre grali-jiu gratum facientem:
quam sacrificio missae, ul pro peccatore aliquo
offertur, quod solum docemus impetrare peccato-
ri aliquotjd speciale auxilium, quo is pnulalim ad
mentem redeat, el non sine ullo negotio, ut Kem-
nilius mentitur, sed per veram contritionem. con-
fessionem el satisfactionem ad remissionem pec-
catorum tandem perveniat.

Joannes Calvinus lib. 4. Inst. cap. 17. § 10. 41.
el 42. mulla dicil. quae videntur inter se omnino
pugnare, et oh quae non eodem modo ab omnibus
accipitur Calvini sententia. Nam § 10. sic ait: *Ci-*
bis hic spiritualis si in animam inciderit mali-
tia, nequitiaque pollutam, majore illam ruina
praecipitat. Haec ille. Ubi videtur negare, quod
l. uthcrani dicunt, per Eucharistiam remitti pecca-
ta mortalia, et requirere cum catholicis, ut homo
ante per poenitentiam justificetur, quam ad sacra-
mentum accedat. Praeterea § 12. dicil requiri fi-
dem et charilatein nd dignam sumptionem Eucha-
ristiae. et reprehendit quosdam. quod requirant fi-
dem et chanlateni nimis perrectam cl absolutam,
cui nihil addi potest: qtios dicil errare nun in re.
sed in modo. Itaque in his duobus locis videtur
Calvinus cum ciilliblicis senlire. Onos aulem re-
prehendit Calvinus, quod requirant perfectissimatu
lidem el charilatein. ii nnn sunt catholici sed A-
mibiipstisfae. Nam do Anabaplistis refert Augustinus
Marloratijs in expositione, quam ex varus scripto-
ribus collegit in cap. II. prioris ad Corinthios, cos
ante Comtnunioncài protestari, so habere tantam
charilatein, quantam habuit Chrislus in cruce pen-
dens.

Porro idem Calvinus . § 11. aperte catholicos

reprehendit, quod requirant ad dignam praeparationem. ul homo sil in statu gratiae: el in slalu gratiae esse definiant. purum ne purgatum esse ab omni peccato. Et § 42. apertissime leslaltir. Eucharistiam remittere peccata mortalia, el nisi peccata adsint, frustra sumi, ul Lulhcrus dicebat: .Vernfwmmus, inquit, *has nacras epulas aegrotis esse pharmacum, peccatoribus solalium. pauperibus largitionem: quae sanis. justis el divitibus, st qui reperiri possent, nullum adferent operae pretium.* El mfra: *Cum in vitam detur, intelligimus nos sine ipso in nobis plane mortuos esse.* Haec ille.

Quae duo Calvinii pronimeitata secundum veram theologiam inter se manifeste pugnant. Num animam non esse pollutam nequitia, el habere fidem et charitalcm; quae in primo pronuncialo Calvinus requirit, hominem sine dubio justum, vivum et sanum constituunt: el lamen in secundo pronunciato requirit idem Calvinus, ul homo non sil justus, sed peccator; non sanus, sed aegrotus; non vivus, sed inortmis; illoqui nihil ei prodesse dicil Eucharistiam. Sed quamvis haec inter se pugnent, secundum principia verae theologiae: lamen secundum principia Ipsius aliquo modo cohaerent. Nam cum dicit, animam non debere esse pollutam . sed fido ct churilate praeditam . significat, ul ipse se exponit. non debere habere propositum peccandi, scii perseverandi in peccato, sed desiderium potius bene vivendi. et fiduciam remissionis. Quare simul erit homo immundos et mortuus. quia revera peccata monella halml; cl erit tamen non immundus, quia non lmbcl alTeclum, nec propositum permanendi m illis.

Jam vero catholica Ecclesia in concilio tridentino, sess. 13. cap. 2. el 7. cl can. 5. et l l. duo docet. Primo, effectum Eucharistiae praecipuum non esse remissionem peccatorum mortalium, sed nutritionem animae cl praeservationem a peccatis, el alia quae sequuntur ex augmcnlo gratiae cl charitalis. quam scum adferl lioo sacramentum. Secundo docet, praeparationem ad Eucharistiam non esse solam lidem, sed veram poenitentiam, et confessionem peccatorum, si quis post Baptismum in peccata mortalia lapsus sil.

El quia de aliis effectibus Eucharistiae conveniunt nobiscum adversarii, ul Kemnilius latetur, lota quaestio ad hunc unum articulum revocatur; Utrum sacramentum Eucharistiae exhibeat remissionem peccatorum mortalium, quorum homo conscientiam habet: sivo (el est idem) Utrum ud digne communicandum requiratur, ul homo non habeat consulentium peccati mortalis. Catholici enim oinnes docent. Eucharistiam non remittere ejusmodi peccata. quorum homo conscientiam habet, et ideo requiri ul anted purgentur. Haeretici aulem coiliirariim sentiunt: nec possunt aliter sentire, si m qui velint principia suae doctrinae. Nam illi non agnoscunt aliam justificationem . quum remissionem peccatorum : non enim volunt infundi gratiam , quae hominem rcipsa justum coram fl l rei justiore officiat Volunt atiu-in menta omnia esse instrumenta justilicalirmis ; piare coguntur dicere , sacramenta omnia remit-

tere peccatu, emn queessc proprium illorum 4fectum.

CAPUT XVIII.

Indigne sumere Eucharistiam omnes illos. qđ accedunt cum conscientia peccati mortalis.

Esse aulem verissimam Ecclesiae caltdicac sententiam. probatur Primo ex cap 6. Joannis. Aninai eo capite etiamsi negent adversarii, tractari de saeromenio Eucharistiae, quod ad symbola allinet, tamen concedunt agi de spirituali mandicalione. el etiam de fructu seu cileclii Eucharistiae. Dicunt enim in eo capite tractari in genere de manducatione corporis Domini, quae, el in sacramento et extra sacramentum fieri polesl: sed postea Malth. 26. Dominum addidisse symbola. In hoc igilur rnpile nusquam docetur, Eucharistiam institutam esse ad peccata remittendi). sed lanium ad vitam spiritualem conservandam el augendam , ul patet cx cap. 6. Joan, ubi nusquam dicitur: Qui manducat hunc panem. resurget a peccatis, vel vivere incipiat: , <rd dicilur: . *lon esuriet. non morietur, vivet in aeternum, in me manet et ego in eo* , cl similia. Quare adversarii si verum faleri velint. id quod docent, non ideo docent, quia in verbo Dei liubealur, se«i quia necessario sequitur ex doctrina Lulheri.

Secundo probatur ex illis verbis ejusdem capiti»: *Caro mea verc est cibus, et sanguis meus vere e»l potus.* Ex quo loco discimus propriam rationem hujus Sacramenti esse. ul sil cibus spiritualis. Quid cliam aperte clamat lum externa species panis et vini: lum actio per quam nobis appllcalur. quae est manducatio ct potatio. At absurdissimum esLcibum et potum dare mortuis, cmn inde non magis nutriri possint, quam si Inpidos essent.

Quare inepte argumentatur Calvinus lib. 4. Instil. cap. 17. § 42. ubi probal Eucharistiam nullum adferre emolumentum sanis cl justis; quia est cibus quidam, cl sine cibo homines tabescunt ct deficiunt. Nam quod sine cibo homines tabescant noa id efficit, ut cibus non debeat dari nisi aegrotis, sed ut debeat dari sanis, ne aegrotent: sanis enim periculum imminet aegrotandi el tabescendi; alioqui homines corporaliter sani, non deberent corporaliter inariducuro. Denique etiamsi cibus nun daretur nisi aegrotis , tamen niimquam probabit Calviliu.-. debere dari mortuis: non igilur dari debet illis, qui sciuntur mortui esse Deo.

Tertio probatur ex liguris el similitudinibus divinae Scripturae. Nain in primis agnus paschalis, qui erat figura evidentissimn sacramenti hujus. nun poterat edi, nisi ab hominibus purificatis et mundis: el potius permittebat Deus. ut aliqui differrent in alterum mensem manducationem agni paschalis, quam ul non purificati manducarent, Num. 9. el 2. Paralip. 30. Deinde panes propositionis, qui eliam erant figura Eucharistiae . non nisi a mundis edi poterant, ul patet 1. Reg. 21. Denique quicuniqu' aliqua immunditia pollutus edebat de carne sacri-

fleiorum, pcribal anima anima ojus de populo suo, Levit 22.

Ueiulc in Testamento novo Joan. 13. Dominus lanipedes discipulorum, antequam cis sacramentum edendum porrigat, cl Mallh. 22. severissime punitur, qui ad convivium regium sine vest- nuptiali intrare praesumpsit. Denique Lucae 15. Filios prodigus, prius patri reconciliatur, cl vestimentis, cl annulo ornatur, el lum demum ad vitulum saginatum edendum admittitur.

Quarto probatur ex cap. 10. prioris ad Corinthios, ubi dicilur: *Unus panis et unum corpus* rtimtis, *qui de uno pane* paritcipamns. Ilinc enim intelligimus hoc sacramentum non prodesse nisi membris unitis cum capite et aliis membris, el de eodem spiritu viventibus, ul declarat Augustinus tract. 2G. in Joan, et hoc idem lestnlur externum symbolum panis cl vini, quae fiunt cx nullis granis. vel uvis iu imam rem coëuulibus. Al qui sunl m peccato mortali, ii non sunl membra viva Clin- slid Ecclesiae, neque vivunt de spiritu Chrisliiergo nibit cis sacramentum prodest: immo noeel potius, quia mentiuntur eo signo.se esse id. quod non sunl.

Quinto probatur cx verbis s. Pauli 1. Corinth. II. *1'rnbc seipsum homo, el sic de pane illo e- <lnl. Qui enim manducat et bibit indigne. judi- cium sibi manducat et bibit.* Hunc locum adversarii mire depravant. omnia enim referunt ad pro- dationem. num lidem habeamus.

Pelrus martyr in commentar, illius loci. facit tres gradus indigne accedentium. Primum eorum, qui plane sunl àfhot. el nihil credunt. Secundum eorum qui habent lidem historicam, sed nihil curant de poenilenlia el proposilo emendandae vitae : atque hos omnes, qui carent vera fide justificante, in iudicium aeternae morlis sumere sacramentum. Tertium eorum, qui sunl ornati vera tide, el tamen remissius el negligenti- us vivunt; el hos dicil uti- liter accipere, non in iudicium el damnationem aclernairt, sed lanium in iudicium temporalis ca- 'ligatmiis, dc quibus idem Apostolus dicil: *Dum judicamur autem a Domino corripimur. ul non lioc mundo damnemur.* Pari ratione Kemnilius et alii, omnia exponunt dc fide, seu fiducia erga promissiones.

Sed longe aberrant a scopo b. Pauli. Si quidem Apostolus non reprehendit Corinthios . quod nihil eicdrcni. mil quod lanium historicam fidem liabc- cul.aul quod non salis rideront promissis Dei, aut denique quod non haberent propositum vitae mu- tandae: nihil enim horum in loto illo capite inve- niri poterit. Sed reprehendit Corinllios. quod qui- dam ex eis ditiores adferrent in Ecclesiam sum- ptuosam coenam. quum sumerent post Communio- nem mysteriorum, el eam seorsim ab aliis, maxi- me pauperibus, absumerent: in quo nullis modis peccabunt. Nom el Christi corpus injuria afficio- bimi, dum cum illo miscerent alios cibos . ul no- la! Augustinus epistol. 118. cap. 3. el proximum offendebant, el Ecclesiam ipsam scandalizabant , dtim ipsi laute convivarentur , pauperibus videnti- bus el esurientibus: el denique peccabant intern- peidiilliae clcrapulae vitio. Id palet ex verbis A-

posloli, qui haec sola vilia reprehendit: Alios, in- quit, *esurit, alius ebrius csl; el, Numquid, domos non habetis ad manducandum cl bibendum ? aul Ecclesiam Dei contemnitis cl confunditis eos, qui non habent?* El in fine concludit: *Illaque fratres mei, cum convenitis, invicem expcclale ; si quis esurit, domi manducet, ut non in iudicium decidatis.* Cum ergo b. Paulus solum peccata quae- dam circa mores reprehenderit in Corinthiis, cum addit: *Probet scipsum homo , et sic de pane illo edat:* nihil aliud monere censendus est, nisi ut quisque videat, an habeat conscientiam ejusmodi , vel aliorum peccatorum: qui enim cum conscientia peccati accedit, iudicium sibi manducat cl bibit.

Deinde probalur hoc idem cx traditione cl con- sensu Patrum. Ac primum in graecis liturgiis cla- mai diaconus: *Sancta sanctis* : quibus verbis non arcentur soli catechumeni, ul perperam exponit Kemnilius in 2. par. exam. pag. 50G. sess. 13. cap. 7. sed omnes peccatores . ul recte exponit Chrysoslomus liom. Gl. ad populum Antiochenum. Jusimus in apolog. 2. prope, finem: *Porro, inquit, alimentum hoc apud nos appellatur Eucharistia, quod nulli alii participare licitum csl, quam ve- ram esse doctrinam nostram credenti, el lavacro propter remissionem peccatorum, el regenera- tionem ablulo. et ila ul Christus tradidit,* uivenli. Cyprianus lib. 3. epistol. 11. reprehendens quos- dam, qui admittebant ad Eucharistiam peccatores nondum absolutos: Nondum, inquit, *poenilenlia acla. nondum exomologesi, nondum manu eis ab episcopo el clero imposita, Eucharistia illis da- tur, cum scriplum sil: Qui ederit panem, aul bi- berit calicem Domini indigne: reus erit corporis el sanguinis Domini.* Similia habet in epistol. 15. cl IG. cl in loto lib. de lapsis; ubi el verbis ete- xemplis ostendit, quam perniciosum sil ad Eucha- ristiam accedere cum conscientia peccati lelhalis. Basiliius ex professo de hac re agiL lib. 2. de Baptis- mo cap. 3. cujus capituli titulus est: *Aa luium sil, si quis non repurgatus ab omni inquinamento carnis, el spiritus edat corpus Domini.* Ambro- sius hb. G. in Luc. cap. 37. exponens cap. 9. *Ubi- que.* inquit, *mysterii ordo servalur. ul prius per remissionem peccatorum vulneribus medicina tribuatur; postea alimonia mensae coelestis exu- beret.* El lib. 7. cap. GG. in comment, cap. 15. Lu- cae, exponens parabolam de lilio prodigo allirmal non debere ullum ad Eucharistiam accedere, nisi signaculum justitiae custodierit, vel receperit.

Deinde eliam facto idem probavit, cum Theodo- sium imperatorem non admisit post caedem quae- dam faciam Thessalonicae, ad Communionem, nisi publica poenilenlia peractu, el peccalo plane pur- gato. Cujus rei memmil ipse in epist. 28. ad Theo- dosium, ubi hortatur illum ad poenitentiam; et in oratione de obitu ejus, ubi ejus poenitentiam lau- dat. Scribit etiam lotam historiam Thcodoretus, lib. 5. cap. 17. et Sozoinenus lib. 7. cap. 21. et Pauliius in vita b. Ambrosii.

Hieronymus in comment, cap. I. ad Titum cx fi- gura panis propositionis , probat summam purita- tem requiri in his, qui ad Eucharistiam accedunt. Chrysoslomus nihil saepius repetii, quam puros ,

et purgatos esse debere, qui ad Eucharistiam accedat. idque nullis et argumentis et exemplis proli it: homil. 30. in Genes, homil. 83. in Maith, homil. 45. in Joan. horn. 24. in priorem ad Corinth, homil. 3. in epist. ad Ephesios, in quo ultimo loco fusissimo undique desumptis argumentis probat purissimam animam esse debere. quae ad sacramentum hoc accedat: *Cum tali, inquit, puritate accede semper, sine hac ne praesumas unquam. Regem utique non audeas osculari, siquidem os tuum olei graviter, et regem coelorum impudens oscularis anima tua vitii olente etc.* Augustinus tract. 26. in Joan. *Innocentiam, inquit, ad allure portale.*

Denique vide Leonem serm. 2. de resurrectione, Cyrillum lib. 4. in Joan. cap. 17. Isichium lib. 7. in Levit, cap. 16. Gregorium lib. 2. cap. 1. in Jib. 1. Regum, et Bernardum in sermone de coena Domini.

Postremo accedant etiam rationes. Prima ratio. Sacramentum Eucharistiae diversum est a sacramento Baptismi et a sacramentis caeteris; ergo finem proximum sive effectum proprium habere debet diversum a line, et effectum aliorum sacramentorum. Sed alia sacramenta habent pro fine seu effectum remissionem peccatorum; igitur Eucharistia alium finem seu effectum proprium habere debet, quam remissionem peccatorum.

Et quidem apud Lutheranos illos, qui tria sacramenta admittunt, Baptismum. Eucharistiam et Absolutionem, argumentum nostrum evidenter concludit. Fiam Baptismus habet pro fine proximo remissionem originalis peccati, et aliorum, quae cum illo adjuncta inveniuntur, unde regeneratio proprie vocatur et ablutio. Absolutio habet pro fine proximo remissionem peccatorum commissorum post Baptismum: quare Eucharistia, si sacramentum est, et ab illis duobus diversum, alium finem debet habere, quam remissionem peccatorum. Apud Calvinistas autem, et alios Lutheranos. qui non agnoscunt nisi duo sacramenta, idem argumentum paulo aliter lenius potest. Fiam ipsi loco sacramenti Absolutionis Baptismum substituunt; dicunt enim Baptismum sufficere ad peccata delenda usque ad finem vitae: per memoriam enim Baptismi semel accepti, omnia peccata deleri putant. Quod si ita est, quorsum opus fuit sacramentum Eucharistiae instituere ad peccata delenda?

Secunda ratio sumitur ex consuetudine Ecclesiae antiquissima, Eucharistiam dandi neophytis immediate post Baptismum, vel palet tum ex Ambrosio, in lib. de iis, qui initiantur mysteriis, et ex catechesibus mystagogicis Cyrilli hierosolymitani; tum ex ipso usu Ecclesiae, qui adhuc viget. Si enim per Eucharistiam homines haec abluuntur ab omnibus peccatis. vel sancti et immaculati dici possint, juxta illud Apostoli. I. Corinth. G. *Abluti estis, justificati estis, sanctificati estis*, certe Eucharistia immediate post Baptismum, non invertit peccata, quae tollat: non igitur est effectus cuius primarius remittere peccata.

Tertia ratio. Semper in Ecclesia consuetudo fuit arcendi a Communionem catechumenos, energumenos et poenitentem, id est, eos, qui poenitentiam

agunt, sed nondum absoluti et reconciliati sunt. Id patet tum ex Chrysostomo homil. 60. et Gl. et populum: tum ex usu Ecclesiae: tum ex antiquis conciliis, vel Ancyrano can. 4. 3. G. et 7. Nicaeno i. can. 11. et 12. Elibertino in singulis fere canonibus et aliis nullis: pleni enim sunt tomii conciliorum. ejusmodi decretis. At si Eucharistia nihil est aliud nisi pharmacum aegrotorum et solatium peccatorum (vel Calvinus dicit) et si ejus effectus primarius est (vel Lutherus et Kemmler vohinlremittere peccata; quare catechumeni et poenitentis isto pharmaco fraudantur? quare non datur eis dum aegrotant, sed suum, quando per Baptismum, vel reconciliationem sanati sunt?

Nec respondere possuim, catechumenos et poenitentes non esse idoneos ad Communionem, quod careant fide, vel proposito mutandae vitae, vel etiam poenitentia, quae sola adversarii requirunt. Nihil, nulli catechumeni et nulli poenitentes isto omnia habent: et non admittuntur ad Communionem nisi prius per Baptismum catechumeni et poenitentes per Absolutionem a peccatis solvantur. Effectus igitur Eucharistiae non est tollere peccata mortalia, ei vera praeparatio ad Eucharistiam, est a peccatis plane absolutum et purgatum esse.

Quarta ratio sumitur ex doctrina et consuetudine adversariorum. Nam omnes fatentur ante Communionem requiri fidem; et aliqui eorum requirunt etiam poenitentiam, et aliqui quoque Absolutionem, vel supra ostendimus. At tides etiam sola justificat apud Lutheranos; et nullo magis poenitentia rum. fide; et maxime omnium, Absolutio cum fide et poenitentia, quia tunc annunciator remissio peccatorum ex verbo Dei. et fide apprehenditur. Qui igitur faciet Eucharistia? certe peccata invenit sublata et purgata?

Ad hoc argumentum respondere conatur Eroulitis, sed quo magis se expedire nititur, eo semper impedit et involvit. Tres solutiones adhibet. Prima est in exam. cap. 2. pag. 361. ubi dicit remissionem peccatorum non esse in anima, sicut colorem in subjecto, ita ut haereat immobiliter, et ideo opus esse perpetuo et quotidiano exercitio fidei: immo nullum esse momentum, quo non oporteat per fidem apprehendere Christum, et remissionem peccatorum, sicam relinere volumus. Quare licet per fidem et poenitentiam acquiratur remissio peccatorum. tamen per fidem in usu sacramenti acquiri etiam remissionem peccatorum.

Haec solutio ineptissima est. Nam vel vult Kemniti remissionem peccatorum. non durare nisi quamdiu actus fidei durat: vel vult aliquantulum quidem permanere et haerere, sed non diu. Si dicat prunum. vel revera indicant ejus verba, nihil unquam dictum fore absurdius. Nam lunc sequeretur, eos. qui desinunt actu credere, sine ulla sua culpa iterum recidere in omnia sua peccata: et qui dormiunt. semper esse peccatores; et qui moriuntur sicut usu rationis, quod picrisque contingit, non posse ullo modo salvari. Deinde esto ita sit, quid opus est Eucharistia? nonne facilius actu fidei repetito retinebitur remissio peccatorum? Si vero dicat haerere aliquandiu, sed non longo tempore remissionem peccatorum, tunc argumentum nostrum manet in suo

roboro. Nam polcrlil contingor» , ul poet actum fidei, cl acceptam per cum justificationem, continuo sumatur Eucharistia. permanente adhuc remissione pecculorum accepta; non igilur lunu Eucharistia peccata remittet.

Secunda solutio liabclur ibidenr. dicil ftniin Kerniilliis in lenliillionibus fiacpe angi menlcm, ac <luhilare; tin sibi peccata reriüllaiiluræI quia promissio verbi Dei loquitur in gcncrc. non in pnriieulnri isli, aulilli. idcfl additur sacramentum Eucharistiae, quie in particulari applicat promissionem, cl eo modo fldem justificantem excitat.

Haec solutio pr-jor est. qunin superior. Nam In prunis si quid valeret, solum probaret Encharislinm remittere pètcula iis. qui cx sola promissione verbi Dei non potiicruut lidern concipere: aliis initem qui lidem ex promissione verbi Dei concipiunt, nihil prodesse. Deinde. st Eucbarislia non requiring, nisi ad applicandam in particulari proinissionit'iu. plane supervacanea est. Nam npplicatio ilia 111 ante Communionem per Absolutionem, quam Kcinnitius dicit laudabiliter servari in sua Ecclesia: cl praetereapotest flori facilius per memoriam Baptismi. Denique, nul lidem habent homines ante communionem, vel non habent. Si habent. ergo sunl justificati a peccatis omnibus: si neu habent, ergo indigne Accedunt, quia sine praeparatione iiccessiirui ucc,edunt. Quare quidquid dicnlur. Euchnrstia aul peccata non invenit, quae remittat: aut si invenit, ea non tollit, sed auget, cum indigne sumatur.

Tertia solutio habetur in examine, cap. 7. pag. 4911. dicit enim Eucharistiam dari in testificationem el ob signationem remissionis peccalorum. nl certiores efficiamur gratiae jam acceptae.

Sed haec solutio est tcsliiicatio victoriae catholicorum. Nam si Eucharistia solum ob signat remissionem peccatorum jam acceptam: ergo non illam exhibet, sed praestipponit: ergo non licet cum peccati conscientia ad sacramentum accedere.

CAPUT XIX.

Solvuntur objectiones adversariorum.

Nuncnrgumenla adversariorum dissolvenda sunl. Ac Primum Lulherus ilio argumento utitur, quod Christus dixerit: iVon reni *vocare justos, sed peccatores.* el quod dum hic in terris viveret, Sese hingendurn omnibus exhibuerit etiam peccatoribus.

Ilcspondco; Christos cum primum ad se vocat, peccatores vocat: nulli enim sine ipso iusti esse posSunt. At quos ad se vocavit, el per lidem et poenitentiam. ac Baptismum justificavit cl regeneravit, ac filios suos, seu potius membra sua fecit, lum demum illos cibo corporis sui alit. Itaque cum Dominus dicil se peccatores vocare, loquitur dc prima vocatione ad fidem el poenitentiam: non dc invitatione ad Eucharistiam. Quod aulem idem Dominos se tangi passus fuerit a peccatoribus, dum hic viveret, id faciebat. quia versabatur cum hominibus more humano, loquendo, audiendo, tractando, el ea conversatio utilis peccatoribus esse po-

terat. At in Eucharistia Dominus non ila exislit ut videatur, loquatnr, ct doceat more humano, sed existit per modum cibi, cl cibi utilis solum mcnlibus bene dispositis: quare peccatoribus nullum commodum adferrcl. Adde, quod si argumentum hoc aliquid concluderet, efficeret cliam dandam esse Eucharistiam ethnicis cl haereticis ct pueris: nam Dominus etiam cum talibus versabatur et ab eis tangi se permittebat.

Aliud nrgumenlum proponit Calvinus lib. 4. Institut, cap. 17. § **ii.** cl 42. Si ab omni peccato purgatum esse oportet, qui accessurus est ad communionem Eucharistiae, quotquot in terris unquam fuerunt, aut sunl homines, ab hoc sacramento arcebuntur. Respondeo: Non sequitur.

Probal ille hoc modo. Nam si hoc agitur, ut nostram a nobis dignitatem petamus actum dc nobis csl. Respondeo: Non hoc agitur, ul a nobis dignitas nosira petatur. sed a gratia Dei per Jcsum Christum Dominum nostrum: ipse enim reliquit in Ecclesia potestatem reconciliandi petentores per veram poenitentiam.

Sed contra objicit Calvinus: Etiam si quis contritione, confessione el satisfactione peccata sua expiare conetur. tamen numqnam certus cril. se esse sino pccalo: ergo si non nisi puri et purgati accedere possunt, nemo audere debet accedere.

Respondeo; Non requirit Deus. nt qui accedit ad sacramentum, certus sil se rion habere peccata, sed solum ul facial, quod Apostolus jubet 1. Corinth. 11. niniirutn, ul probel se ipsum cl faciat, quod in so est, ut peccatum purgetur. Illi enim indigne accedunt, qui mornliter faciunt, qnod In se est: non quidem dignitate aequalitatis, vel etiam menti, quasi mercantur tantum donum, ul Kemnitius mentitur nos dicere: cum potius fateamur in ipso accessu ad Communionem noslrahr indignitatem. dicentes cum pio illo Centurione: *Domine non sum dignus. etc.* sed digmInlc illa. quam Deus n nosira imbecillitate exigit, quae potius est non indignitas, qunm dignitas. Illi nutem indigne accedunt. non qui habeiit peccata, sed qui habent affectum vel conscientiam peccati nondum expiati. Quare beatus Thomas 3. par. qu. 79. ari. 3. docel eum. qui forlc habet peccatum mortale, sed non habet afleclum, neque conscientiam, quia post diligens examen non ci occurrit, el si occurreret, sine dubio daret operam, ul per sacramentum expiaretur: cl dolorem habet omnium peccatorum suorum, licet non sil is dolor perfecta contritio: cum, inquam, dicil s. Thomas non indigne, nec inutiliter accedere immo plane utiliter. Quia etsi hoc sacramentum non sil institutum ad peccata mortalia remittenda, tamen gratiam confert gratum facientem. et consequenter dclcl cliam peccata mortalia, si quae inveniat in eo, qui non indigne accedit: gratia enim cum peccato simul manere nullo modo potest.

Tertium argumentum Kemnitii csl in examine 2. cap. Filius Dei Eucharistiam vocat Testamentum novum. Luc. 22. Sed in novo Testamento includitur pactum de remissione peccatorum, ut palet ex Hicremia. cap. 31. El confirmatur argumentum, quia in ipsa institutione sacramenti lit aperta men-

lio remissionis peccatorum, dum dicitur: *Ille est sanguis, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.*

Respondco; Testamentum novum accipitur variis modis. Primo pro voluntate testatoris, et hoc modo Eucharistia non dicitur Testamentum. Secundo pro hereditate seu bonis a testatore legatis. et hoc etiam modo Eucharistia non est Testamentum. Tertio pro instrumento publico, quod simul sit, et signum voluntatis testatoris, et causa instrumentalis applicandae hereditatis: et hinc modo fatemur sacramenta, et maxime Eucharistiam dici posse Testamentum novum. Et quidem si Eucharistia dicatur Testamentum novum, quia est signum voluntatis testatoris, nulla est difficultas. Nam Eucharistia, quia est signum et representatio modis Christi, est etiam signum voluntatis testatoris et omnium bonorum nobis promissorum, atque adeo etiam remissionis peccatorum. Neque ullus nostrum negat in Eucharistia contineri remissionem peccatorum, quatenus per eam representatur effusio sanguinis Domini, per quam omnia peccata remittuntur. Et hinc solvitur confirmatio argumenti Kemniliani. Nam illa verba, quae dicuntur in institutione. *Qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* non significant, bibi sanguinem in remissionem peccatorum, sed effusum fuisse in remissionem peccatorum, et hoc per Eucharistiam representari. Si autem dicatur Eucharistia Testamentum. vel causa instrumentalis applicandae hereditatis, tum respondemus esse quidem Eucharistiam etiam hoc modo Testamentum, sed applicari per eam hereditatem alio modo, quam per alia sacramenta, et ideo applicari per Christi merita et gratiam Dei. quae est hereditas. non proprie ad peccata remittenda, sed ad animam nutriendam et praeservandam a peccatis. Id quod patet ex ipsa ratione sacramentorum. Nam in Baptismo applicantur Christi merita per modum lavacri, ad ablendas maculas; in sacramento Poenitentiae applicantur per modum emplastri, vel pharmaci ad curanda vulnera: in Eucharistia autem applicantur per modum cibi et potus ad reficiendum et nutriendum et praeservandum a morbis.

Posset etiam dici. Eucharistiam applicare hereditatem etiam quantum ad remissionem peccatorum, sed tum solum, cum ea est necessaria, nimirum. cum ii qui non indigne accedunt, habent aliqua peccata mortalia. quorum tamen conscientiam non habent.

Quartum argumentum ejusdem Kemnili ibidem: In omnibus liturgiis habentur preces, quibus oratur Deus, ut faciat sacramentum nobis esse in remissionem peccatorum.

Respondco; Nullis de causis oratur, ut sacramenti perceptio sit in remissionem peccatorum. Primum, quia prodesse ad delenda peccata mortalia, quorum non habemus conscientiam, ut supra diximus. Secundo, quia prodesse ad tollendam poenitentiam, quae remanet luenda etiam post culpam dimissam unde etiam pro peccatis defunctorum oramus in missa. Tertio. quia prodesse ad delenda peccata venialia et quotidiana, quae charitatem et vitam animae non extinguunt.

Sed contra hoc est argumentum Quintum ejusdem Kemnili in examine lum 2. cap. lum etiam 7. Si Eucharistia delet peccata venialia, cur non etiam mortalia delere, potest? num est tam exigua virtus sanguinis Domini in hoc sacramento, ut delere non possit peccata, nisi venialia? Deinde si potest homo accedere cum peccato veniali ad sacramentum, cur non etiam eum mortali?

Respondeo: Non negamus lautam esse virtutem sanctissimae Eucharistiae, ut peccata mortalia delere possit: nam cum gratiam conferat. eo ipso peccata delere potest. quaecumque invenerit, quae cum gratia pugnent. et aliquando etiam id facit. Sed dicimus ex propria ratione sacramenti, non ordinari ad peccata mortalia tollenda, sed ad vitam spiritualem conservandam; quia cibus est. non lavacrum. vel emplastrum: et ex eadem ratione convenit ei peccata venialia tollere. Nam peccata venialia debilitant quodammodo spiritum, et languorem quondam animi ac lassitudinem inducunt: cibus autem id proprium habet. ut vires reficiat et laetitiam, atque alacritatem adferat. Quare b. Ambrosius lib. 5. de sacramentis cap. 4. dicit: Sacramentum hoc dici panem quotidianum, quia medicina est contra peccata quotidiana. Ex eadem ratione intelligimus, cur liceat accedere cum peccatis venialibus et non cum mortalibus, quia nimirum homines debiles comedere solent, mortui non solent: et peccata mortalia occidunt animam, venialia non occidunt, licet, ut dixi, aliquo modo debilitent. Quare, beatus Augustinus tract. 26. in Joan. *Innocentiam*, inquit, *ad altare portale, peccata etsi sunt quotidiana, vel non sunt mortifera.*

Dicit aliquis: Si mortuis cibus non prodesse, ut ratio evidenter docet; non igitur Eucharistia, (piae cibus quidam est, proderit iis, qui sunt in peccato mortali, licet conscientiam ejus non habeant. Non enim magis prodest cibus iis, qui mortui esse nesciuntur, si vere mortui sint, quam iis, qui et sunt, et sciuntur esse mortui.

Respondco; Eucharistia ejusmodi cibus est, ut non solum nutriat viventes, sed etiam vim habeat mortuos excitandi, ut ex eo patet, quod gratiam gratum facientem confert, ut saepe diximus. Nec tamen ideo ad eam accedere debent, qui habent conscientiam peccati mortalis, quia tales indigne accedunt, et accedendo peccant, et proinde non prodesse. sed etiam nocet: indigne nutem accedunt, quia contra ordinem a Deo praescriptum accedunt. Deus enim instituit hoc sacramentum per modum cibi, ut non nisi a viventibus et amicis et liliis sumeretur: et pro remissione peccatorum mortalium alia remedia instituit.

CAPIT. XX.

Proponitur quaestio et sententia adversariorum de Communionem, sub una vel utraque specie.

Explicatis iis, (piae ad naturam et causas sacramenti hujus pertinebant, sequitur nunc, ut de

usu disputemus. Usus nulem primarius est ipsa communicatio seu participatio Eucharistiae: de qua una est controversia principalis: Utrum videlicet necessario participanda sit Eucharistia sub utraque Specie, an salis sit sub altera. Est autem haec quaestio diligenter explicanda quia haeretici nihil amplius nec aliquid magis invidiosum obijciunt, cum apud suos Romanam Ecclesiam accusant, quam quod contra expressum Dei mandatum privaverit populum usu calicis.

Erunt partes sex hujus controversiae. In Prima referemus haereticorum sententias, et qui de hoc argumento fuse scripserint. In Secunda tractabimus, utrum Iohannis Christus sit in quovis duarum specierum: nam haec est prima radix, cur necessaria rideri possit utraque species. In Tertia tractabimus, an tota ratio sacramentii in una specie reperitur. In Quarta an omnis fructus, qui ex utraque specie habetur, haberi possit etiam ex altera solum. In Quinta tractabimus, utrum divino praecepto aliquo praecipatur sumptio utriusque speciei. In Sexta tractabimus, utrum Ecclesia iustis de causis prohibuerit laicis usum calicis.

Quantum ad Primum. Controversia de Communionem sub utraque specie, exorta est Prague in Bohemia circa annum Domini 1412. auctoribus duobus Germanis, Petro dresdensi et Jacobello missinensi. Nani ut scribit Aeneas Sylvius in historia Bohemorum cap. 35. Petrus ille dresdensis cum incidisset in illa verba Domini: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Joan. 6. miratus est cur contra tam apertum praeceptum Domini. laici omnes fraudarentur usu calicis. Itaque monuit Jacobellum, qui tunc Prague concionator erat, atque illum impulit, ut pro concione populum instrueret, non posse eos salvari, nisi de calice Domini biberent. Placuit vehementer hic articulus omnibus haereticis, ut Aeneas testatur, quod se invenisse tandem aliquando viderent expressum locum evangelii contra usum calicis doctrinam Romanae Ecclesiae.

Successerunt deinde hoc nostro saeculo haeretici Lutherani, qui licet non existiment Joan. 6. tractari de sacramento Eucharistiae, et ideo nec, magni faciant fundamentum Itussitarum pro Communionem utriusque speciei: tamen in sententia cum illis fere conveniunt, et aliunde argumenta non pauca coarcent.

Ac Primum Lutherus varia scripsit de hoc articulo, ut patet ex Scipione Joannis Cocblaei cap. 2.1. et ex tabula Gasparis Quercymeri. ubi notantur 36. contradictiones de hoc uno articulo; sed tressant praecipue ejus mutationes, ex quibus apparet quomodo semper in pejus praevertitur. Nam in initio suae apostasiae scripsit deolutionem quandam in sermonem de Eucharistia a se habitum; ubi sic loquitur: *Aon dixi, inquit, neque consului. nec. est intentio mea. ut unus, aut aliquot episcopi propria auctoritate incipiant alicui utramque speciem porrigere, nisi ita institueretur. ac praeciperetur in aliquo generali concilio*. Deinde paulo post in Asseri, art. 16. ita manifestam sententiam: *Consultum mihi videtur nunc, ut non modo*

per concilium, sed per quamque dioecesim quilibet episcopus etiam invito papa. Chrislum sequutus in evangelio, rursum utramque speciem laicis dare. Sed Postremo in formula missae ita scripsit: *St quod concilium statueret. aut permetteret utramque speciem, nos nequaquam utraque uti vellemus, sed in despectum concilii, ejusque statuti aut una, aut neutra, ei minime utraque uti vellemus, maledicturi universos. qui ex polestico, aut statutu concilii utraque uterentur*.

Similem progressum Tacit, quod allinet ad ipsos communicantes laicos. Nam in sermone citato de Eucharistia aperte dicit, non esse necesse dari utramque speciem laicis. Postea tamen in lib. de captiv. Babyl. cap. 1. se probat, jure divino compelli sacerdotes, ut denique laicis utramque speciem, ut ipsi eam velint; tamen addit liberum esse laicis unam, vel utramque. vel etiam neutram sumere. Sed in Asseri, art. 16. dicit eos, qui non possunt impellere utramque speciem, si omittant saltem eam desiderare, impios esse, et Chrislum ab eis negari: et in libro de Saxonica visitatione, damnat plane Communionem sub una specie.

Joannes Ursinus in apologia pro confessione Wirtembergensi in 2. par. secundae pericopes, prolixè disputat pro usu necessario utriusque speciei; et idem facit Philippus in apologia confessionis Augustanae: sed fusissime omnium, quos viderim, Martinus Kemnitius in 2. par. concilii tridentini sess. 21. et Ilsemannus Ilsemannus in lib. de Communionem sub utraque specie: et ex Sacramentalibus Calvinus lib. 4. Institutio, cap. 17. § 47. 48. 49. et 50. et in Antidoto articulorum parisiensium art. 7.

Ex catholicis nulli copiose et docte scripserunt: et in his Ruardus Tapper in explicatione articuli 15.1. ovaniensium, Albertus Pighius in controversiis Ratisponensibus controversia 7. Joannes Eckius in homiliis de sacramentis. Cardinalis Hosius in dialogo de Communionem sub utraque specie. Joannes Rotensis in refutatione art. 16. Lutheri. Aeneas Sylvius in epistol. 130. Thomas Cajetanus in 3. par. sancti Thomae quaesi. 80. Dominicus a Solo in 4. sententia, dist. 12. quaesi, unica art. 12. Censura Coloniensium contra errores Monhemii art. 27. cui adjungi debet, qui eam censuram contra Ilemniliim eloquentissime propugnavit, Dieghus Papa in lib. 7. qui est de coena Domini. Joannes a Lovanio in lib. de Communionem sub utraque specie, ubi praecipue refellit librum cujusdam consultoris, qui sine nomine auctoris librum edidit de hac re, sed postea cognitum est, auctorem illum fuisse Georgium Cassandrum. Jodocus Tiletanus in apologia pro concilio tridentino. Scripserunt etiam nuper Cladius Sainctus in ultima repetitione de Eucharistia: et Wilhelmus Alamus lib. 1. de Eucharistia cap. 39. et sequentibus, usque ad finem libri.

CAPUT XXI.

Totum esse Chrislum sub utraque specie.

Ut igitur ad Primam quaestionem veniamus. Sacramentalarii aperte lidentur concomitantiam corpo-

ris Domini cum sanguine in calice, et concomitantiam sanguinis cum corpore in pane, seu punis specie. Vide Calvinum lib. 4. Institut. cap. 17. § 15. et 47. ubi oppugnat istam concomitantium: et Petrum martyrem in lib. de coena Domini contra Gardinerum iu defensione objecti 3G. Neque mirum est, si Sacramentarii concomitantium non admittant, cum corpus et sanguinem tantum in signo, non autem reipsa in sacramento Eucharistiae esse velint: signum enim corporis sine ulla Christi injuria, vel laesione, solum corpus significat et signum sanguinis solum sanguinem.

Lutherus varie admodum de hac re loquitur. Nam in Assertionem art. 1G. fateretur aperte totum Christum accipi sub qualibet specie: in informatione autem ad quendam amicum de Communionem sub utraque videtur concomitantium. In libro ad Waldenses de Eucharistia, dissimulat quaestionem, tamquam minus necessariam; dicit enim quosdam se torquere inanibus quaestionibus, quomodo anima Christi et divinitas sit in sacramento.

Lutherani autem tripliciter sunt divisi. Quidam cum Sacramentalis audacter concomitantium negant, cum tamen verum corpus et sanguinem in Eucharistia adesse contendunt. In his est Tilmanus Ilcshusius in libro de sexcentis erroribus Pontificiorum lib. 17. errore 4. et 18. numerat enim inter errores, quod totum Christum sub utroque specie contineri dicamus, Hermannus quoque Ilarmelmannus in libro de Communionem sub utraque specie, dicit concomitantiam esse diabolicum inventum. Illyricus in libro contra Sacramentalios parte 2. argumento 25. et par. 3. in solutione tertiae objectionis, aperte negat totum Christum esse sub qualibet specie.

Ahi contra, cum catholicis latentur totum plane Christum sumi sub qualibet specie, tunc Joannes Brennius in confessione Wirtembergensi artic. de Eucharistia, et Kemnitius in fine disputationis de utraque specie; et idem coguntur docere omnes, qui defendunt Ilbiquilalcm. Si enim Christus totus ubique est, certe totus in pane et totus in calice erit.

Alii denique prudentiores quaestionem istam dissimulant, vel saepius Ludicrus fecit, et in his est Philippus Melancthon in apologia art. 10. confessionis Augustanae. Nam cum catholici petissent explicari, an totum Christum sub qualibet specie confessio Augustana ponat: Philippus nihil ad hoc expresse, et in forma respondere voluit; sed in fine tantum illius apologiae dixit, se loqui de corpore vivo.

Caelum veritas est, quae necessario credenda. totum plane Christum in specie panis et totum in specie vini contineri: illa enim expresse definiunt tria generalia concilia, constantinenses sess. 13. illorentinum in instruet. Venerabilium, et tridentinum sess. 13. cap. 3. et sess. 21. cap. 3. Ac non esse istam veritatem inventum Scholasticorum, vel haeretici mentiuntur, probatur Primo ex verbo Dei. Secundo ex consensu Patrum.

Sed antequam fundamenta solida proferamus, breviter refellenda est opinio quorundam. Sunt enim qui existimant, ex verbis coenae Domini: *Hoc*

est *corpus meum, quod pro vobis tradetur*, colligi, sub specie panis esse integrum Christum. Dicunt enim voce corporis, eo loco significari corpus vivum, et proinde corpus cum anima et sanguine. Significari nutem corpus vivum probant. Dominus loquitur de corpore, quod habebat, cum illa diceret: *Itaque autem vivum corpus habebat, non mortuum.* Et praeterea, quia loquitur de corpore, quod tradendum erat, nimirum ad mortem: ergo de corpore morituro, et proinde tunc vivo loquebatur.

Sed haec sententia repugnat concilio tridentino sess. 13. cap. 3. ubi concilium docet, vi verborum non esse in specie panis, nisi corpus: animam autem et divinitatem et sanguinem, per concomitantium. Quod etiam docet s. Thomas in 3. pari, quaesi. 76. art. 1. ad primum et calechismus concilii tridentini: quamvis concomitantia animae sumatur ex vi naturalis unionis, concomitantia autem divinitatis, ex vi unionis hypostaticae. At si in verbis Domini, vox (*corpus*) significaret corpus vivum: vi verborum esset ibi corpus cum anima et sanguine. Deinde repugnat mysterio Eucharistiae. Eucharistia enim est repraesentatio mortis Domini, et proinde sub specie panis repraesentatur corpus a sanguine separatum, et sub specie vini sanguis separatus a corpore: ergo quod est sub specie panis, vi sacramentalium verborum, non est nisi corpus.

Neque argumenta illa concludunt. Nam etiam si Dominus vivus esset, cum dicebat: *Hoc est corpus meum*, et proinde loqueretur de corpore, quod tunc vivum erat, tamen per vocem (*corpus*) non significabat nisi corpus, id est, illam partem naturae humanae, quae cum anima componit hominem; illa enim pars corpus Domini erat, et quando vivebat et quando mortua erat.

Ille ergo opinione dimissa, solida fundamenta ex verbo Dei sunt tria. Primum est apud Joannem in epistol. 4. *Omnis spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est, et hic est Antichristus.* factum est, etsi loquebatur Joannes contra haeresim Ebionis, qui solvebat Jesum, quia negabat esse Deum et hominem: tamen sententia generalis est, et omnes illos damnat, qui quoquo modo solvunt hypostaticam unionem Dei et hominis, vel naturalem animae et carnis. Quare s. Patres ex hoc testimonio varios haereticos confutare solent, vel patet ex Irenaeo lib. 3. cap. 18. Augustino tract. 10. in epistol. Joannis. et Leone epistol. 10. Qui autem concomitantium negant, apertissime solvunt Jesum, cum ponant alicubi corpus sine anima, et sanguine, et deitate.

Alterum fundamentum Joan. G. habetur. Aam illud caput ad sacramentum Eucharistiae perlinere, probatum est in 1. libro de Eucharistia. Dominus igitur Joan. G. *Qui manducat me, inquit, viret propter me.* Al non manducatur Dominus; nisi in specie panis: ergo in specie panis, non est solum corpus, sed totus Christus; neque enim de solo corpore diceret: *Qui manducat me.* Ibidem: *Ego sum panis vivus: qui de coelo descendi.* Et infra: *Hic est panis, qui de coelo descendit.*

Tertium fundamentum pendet ex tribus princi-

piis fidei, quae evidenter in bonum in verbo Dei. I. Iñiqñ csl. corpus Domini vere est calicr esse in Eucharistia, propter illud lesimonim Nollh. 2G. *Hoc est corpus ineum*. De quo principio convenimus cum Lutheranis.

Secundum csl, Chrislum post resurrectionem mere, ore ullo modo amplius moriturum. juxta illici Rom. G. *Christus resurrexens ex mortuis. jam iam moritur. mors illi ultro non dominabitur*. Ex hoc secundo principio manifeste colligitur, in specie panis non esse corpus Chrisii sine anima rlsingue. Nam si exanimum est exangue esset, mortuum esse. Unl Christus jam non moritur. Neque nullum referi, utrum possit Deus de potentia absoluta cñicere. ul solum corpus Christi sine anima in specie panis existat, est proinde simul in coelo silvhus, in terra sil mortuus: nam non disputamus, quid Deus absolute posset facere si vellet, sed quid sil facturus, est quid reipsa faciat. Ille aulem non facit, nec est facturus in aeternam, ul Christi corpus alicubi repñfialur mortuunuid quod scimus, quia revelavit Spiritus ejus per manum Pauli loco notato.

Tertium principium est. Chrislum esse unam personam divinam in duabus noturis subsistentem, juxta illud Joan. 1. *Verbum caro factum est*. Ex hoc aulem principio manifeste colligitur, corpus Chrisii. ubicumque sil. non habere aliam. quam divinam subsistentiam Christi: est quia subsistentia idem est cum divina essentia, nec ullo modo ab ea separari potest, inde efficitur, ul ubi est corpus Christi, ibi sil etiam divinitas Chrisii. Habemus igitur ex principiis fidei, est ex verbo Dei manifeste probari, in specie panis cum corpore Chrisii esse etiam animam est sanguinem est divinitatem est similiter in calice.

Accedat nunc Patrum consensus. S. Andrens (ut invita ejus scribunt presbyteri Achajae, quam authenticam esse in 2. lib. probavimus) aperte dicit. in allari agnum immaculatum offerri est immolari, et a populo manducari, est tamen vivum est integrum permanere. Origenes in diversa loca evangelii bon. G. meminit ejus ritus. quo dicimus communicari: *Domine nunc sum dignus*. Cyprianus lib. 4. epist. G. dicit cos. qui corpus Domini sumunt. in ipso Dominum suum amplecti. Nicaena synodus in canone citato in 2. libro, quem canonem omnes etiam haeretici admittunt, dicunt in sacra mensa silum esse agnum Dei. qui tollit peccata mundi. Neque responderi potest ipsum agnum esse in allari. sed parlim in pano, parlim in vino. Nam qui illa scñlhmñ, non ponunt revera integrum agnum: non enim ponunt animam, sed corpus tantum est sanguinem: corpus aulem est sanguis sine anima non efficiunt agnum Dei, id est. Chrislum.

Hilarius lib. 8. de Trinitate, scribit, et saepius repetit, per manducationem Eucharistiae fieri, ut ipse Filius Dei in nobis sil. Cyrillus hierosolymitanus catechesi 4. mystagogica dicit. nos esse Christiferos, quando communicavimus. quia Chrislum ipsum in nobis habemus, 5. mystagogica dicit sub specie panis summum regem sumi, est ideo maxime reverentia sumendum est cavendum non in terram cadat. Ambrosius lib. de initiandis mysteriis cap. 9.

dicit Chrislum in sacramento illo esse, quia ibi corpus est Christi: colligit enim recte lotum esse Chrislum, ubi pars est una, a qua caeterae. divelli nequeunt. Rasilius in hurgia alloquitur Chrislum in Eucharistia latente. Qui *supra*. inquit. *cum Patre scdes. est hic invisibiliter nobiscum* es. Hieronymus in epist. ad Hedibiam quaesi. 2. *ipse*, inquit, *conviva est convivium. ipse cum edens est qui comeditur*. Et in apologia pro libris in Joviniantium, reprehendens illos, qui post actum conjugalem non audebant in Ecclesia sumere Eucharistiam, est lamen domi sumebant: An, inquit, *alius in publico. alius in domo Chrisii est*? Joannes Chrysostomus hom. 83. in Matthaeum: *Ipsum*. inquit, *vides, ipsum tangis, ipsum comedis*. Et homil. 24. in priorem ad Corinthios. Aon *regium puerum*, inquit, sed *ipsum unigenitum Dei Filium accipis etc.* est lib. G. de sacerdotio dicit, in illa hora communem omnium Dominum manibus tractari. Augustinus lib. 3. de Trinitate. cap. 10. dicit, infantes, cum sacram hostiam vident. nescire quomodo facta sil illa species, lamen recte credere Dominum in illa specie oculis apparuisse mortaliu. est tract. II. in Joan. de catechumenis, quia non communicant, dicit eos credere in Jesum. sed Jesum non se credere ipsis, est in psalm. 33. dicit, Christum se ipsum portasse manibus suis, quando dicebat: *Iloc est corpus meum*. Cyrillus alexandrinus lib. 10. in Joan. cap. 13. docet per sacram Eucharistiam Chrislum in nobis manere, est habitare non solum per affectum, sed etiam reipsa.

Denique communis est Christianorum sensus. ul in Eucharistia sub specie panis se accipere credant non aliquod cadaver, sed ipsum vivum atque integrum Chrislum. Apud haereticos aulem. qui concomitanliam negant, non solum sumitur cadaver ipsorum opinione, sed etiam ipsi eorum ministri quoties coenam faciunt. loties Chrislum reipsa occidunt, vel certe occidere se credunt: quae sane absurdissima sunt.

Accedit etiam ratio Scholasticorum. Nam quaecumque aliqua sunt. ei manent inter se conjuncta. nisi novum miraculum fiat, non potest unum alicubi esse, ubi non sil etiam alterum, manente illa conjunctione. Sed corpus Domini, anima, sanguis est divinitas inter se conjuncta sunt. nec potest jam solvi illa conjunctio; ergo ubi est corpus, ubi sunt reliqua est similiter, ubi est sanguis, ibi sunt reliqua.

Dices: Ista ratio non videtur solida: nam inde probaretur, ubicumque est divinitas. ibi etiam esse Chrisii corpus est sanguinem, quae est hacresis I hiquiislarum. Respondeo; Regula illa debet intelligi sano modo. Quae enim adaequate uniuntur, ita ul unum non pateat latius, quam alterum, in iis regula est simpliciter vera. Si vero unum latius pateat, tunc ubicumque est minus, ibi est etiam majus, non est contrario. Ul caussa exempli, quia gemma est annulus, sol est coelum, anima est oculus non adaequate uniuntur, inde est, quod ubicumque est gemma, ibi est annulus; est ubi est sol. ibi est coelum solis, ubi est oculus, ibi est anima; non contra. Quoniam igitur divinitas longe superat humanitatem, ubicumque est humanitas Christi, ibi

csl cum ea eliam divinitas; non aulem ubicumque csl divinitas, ibi esi humanitas.

Accedant miracula a Deo oslensa:nam ul credamus in specie panis esse corpus cum sanguine, non semel ex fractione panis, copiosus sanguis manavit. Exempla cxstanl in commentario Surii anni 15'10. cl 1556. Ilcm apud Vincentium in speculo historiali lib. 30. cap.24.et apud Alexandrum alcnsclm I. par. quaesi. 5'3. memb. I. el in nova editione quaesi II. memb. 2. art. 4. § 3.

Adde, quod argumenta haereticorum levissima sunt. Calvinus lib. 4. Institui. cap. 17. § 18.Quod *obtendunt*, inquil, *per concomitantiam in corpore esse sanguinem , et in sanguine vicissim corpus nimis sane frivolum est; cum symbola, quiqus includuntur, ita distincta sint.*

Respondeo;.Ximis sane frivola consequentia est, symbola sunl distincta; ergo el res ipsae sunl disjunctae alque ab invicem separatae. Solum enim sequitur diversa esse, quae symbolis illis significanlurduobus enim signis duo significata respondent: non tamen sequitur res illa significata respondent: non lamen sequitur res illas significatas a se invicem distare, cl unam esse sine alia.

Idem Calvinus § 35.*Primum* inquil.si *sua illa, quam obtendunt. concomitantia ipsis negetur, quid facient?quis sanus ct sobrius Clirisli corpus Christum esse sibi persuadeat?*

Respondeo: Si negetur concomitantia,negandae erunt Scripturae cl principia fidei certissima, cl Patrum omnium consensus.Neque sumus tam slui-li. ul dicamus per concomitantiam fieri, ul corpus Clirisli sil Christus.sed ul corpus Clirisli nusquam sil absque anima cl sanguine suoicl ideo ubi corpus Clirisli esi, ibi lotum Christum esse.

Idem denique § 74.*Dominus panem ostendens corpus suum esse dicil, calicem dum ostendit, sanguinem vocat, humanae rationis audacia contra reclamat, panem esse sanguinem, vinum esse corpus; ac si Dominus nulla caussa corpus suum a sanguine,el verbis,et signis distinxisset: ct unquam fando auditum esset, corpus Christi, aut sanguinem Deum el hominem appellari. Sane si designare se totum voluisset dicere poterat, Ego sum; non autem , Hoc est corpus meum.*

Respondeo; Nemo nostrum dicil, panem esso sanguinem el vinum esse corpus, sed sub specie panis esse corpus cum suo sanguine,el sub specie vini esse sanguinem m suo corpore. Porro Dominus non sine caussa distinxit verbis cl signis corpus cl sanguinem, quia ila oportebat passionem, cl morlem ejus repraesentari. Sed non ideo corpus cl sanguis rcipsa ab invicem divulsa sunt, quia verbis el signis distincta sunt: alioqui non posset pingi in una labella caput alicujus.et in alia pedes, nisi rcipsa caput a pedibus divelleretur. Etsi aulem fando non est auditum, corpus Domini esso Deum el hominem; quod neque nos dicimus: tamen qui sub specie illa panis lalcl, esse Deum ft hominem, omnes Patres dicunt, quos supra citavimus. Denique non dixit Dominus, *Ego sum*; sed. *Hoc est corpus*, quia id solum exprimere voluit. quod eo signo repraesentatur. Nam alioqui

Joan. 6. salis aperle dixil: *Qui manducat me. rivcl propter me.*

Ilclrmannus Hamclmannus.praeter Calvini argumenta, quae ipse etiam repetit, argumentatur κ illis rilhmis sancli 'Thomae: *Dogma datur Chrij. sliants, quod in carnem transii panis el vinum in sanguinem.* Nullum aulem datur dogma, quod in panem transii corpus el sanguis.El rursus proferi illud:*Caro cibus, sanguis potus.maue.l lamen Christus totus sub utraque specie.* Si enim sub utraque lotus: non ergo sub altera tantum.

Rcspondeo:llaec sunt testimonia verbi Dei,quae se habere jactant contra dogmata catholicae Ecclesiae, nisi enim s. Thomas rilhmum illum scripsisset, non liaberei Ilclrmannus ullum argumentum, quo reprobare! inventum diabolicum (ul ipse vocal) concomilanliac. Sed nimis stupidus csl. si existimat rilhmum s.Thomae pugnare cum doctrina ejusdem cl omnium catholicorum. Dico igitur, nullum esse dogma , quod corpus ct sanguis in panem transeant: neque eliam rilhmus habet: In panem transii corpus,sed:In *corpus transii panis.* Vere enim (ut sanctus Thomas dicil) panis m carnem cl vinum in sanguinem transit: non panis in carnem el sanguinem,neque vinum in sanguinem cl carnem: lamen quod non csl sub specie panis ex vi conversionis, csl cx vi concomilanliac naturalis;el quod non esi sub specie vini cx vi conversionis, esi ex vi similiter concomilanliac.

Quod aulem nugatur Ilclrmannus, lotum Christum esse sub ulraque specie, non aulem sub altera lanium; ex mera vel imperilia, vel impudentia nascitur. Dum enim sanctus Thomas dicil. lotum Chrislum esse sub ulraque.intelligil sub utraque disjunction cl seorsum: nam alioqui non poneret particulam adversativam (lamen) sed conjunctivam (et). El praelerca caro et sanguis non faciunt Chrislum lulum . nisi addantur anima el divinitas: non ergo significat saucius Thomas (ul Ilclrmannus somniat) luium Chrislum esse in Eucharistia,quia in pane csl caro cl sanguis in vino.

Habemus ergo principale fundamentum eorum qui communionem ulriusque speciei necessariam esse judicant, prorsus inutile el plane putridum esse. Unde concilium constanliense sess. 13. cl basileense sess. 30. cum definiunt alleram speciem salis esse, hoc argumento utuntur,quia Ιηϋκ Christus in altera, sicut in ulraque sumitur. Nunc ad alleruin fundamentum dc ralioue sacramenti accedamus.

CAPUT .XXII.

Totam sacramenti rationem in una specie inveniri.

Quaeritur igitur Secundo, num in una specie lota sacramenti ratio inveniatur. Hinc enim valde in catholicos haeretici invehuntur. quod sacra-

mentum Domini mutilent. ol sic mutilatum el imperfectum luicis porrigunt. Nam vel panis el calix sunl duo sacramenta, vel unum. Si dim; ergo populum integro sacramento fraudant, qui calicem ei negant. Si nnum; ergo dimidiatum sacramentum Dicis datur. El confirmatur argumentum. Nam Eurliarisliu est convivium spirituale: ad convivium item non sulDcil cibus, sed requiritur eliam potus; quare populum parum civiliter tradant, (pii ad sacras epulas cum invitant, cl solum cibus sine potu illi tribuunt.

Ul quaestio ista facile el perspicue explicetur, revocandum csl ad memoriam, Eucharistiam tribus modis considerari posse. Primo, ul sacrificium. Secundo, ul pignus divini amoris. Tertio, ul sacramentum. De singulis breviter explicabimus, ulnim m una lanium specie salvari possint. tametsi praecipua nostra quaestio dc sacramento sil.

Sil igitur Prima propositio: *Eucharistia ut est pignus amoris. potest optime in quavis specie conservari.* .Nam Eucharistia csl pignus, quatenus significat el exhibet Christum praesentem*, id aulem quaelibet species facil. Unde eliam Ecclesia catholica unam lanium speciem exhibet speclandani. extra sacrificium, cl in processione circumfert.

Secunda propositio: /n una *specie non habetur perfecte, el integre sacrificii ratio, sed, ulraque necessaria est.* Num Eucharistia, ul saeriicium, significat Christi passionem: esi enim quaedam inilatio sacrificii in cruce peracti. Sola aulem species panis non repraesentat exacle Chrislum. ul mortuum, nisi ab altera parle conspicialur sanguis, ul effusus. El similiter sola species vini non repraesentat sufficienter Chrislum. ul immolatum: non enim solus sanguis est victima. Praeterea in sacrificio missae debet esse reipsa, quo fuil in typo in sacrificio Melchisedech, cum sil Christus sacerdos secundum ordinem Melchisedech. psalm. 109. Melchisedech aulem obtulit panem et vinum, Genes. 11. Denique sacrificium proprie ordinatur ad remissionem peccatorum: undo dicitur propitiatorium: sine sanguinis aulem effusione, non fil remissio, llebr. 9. Necesse igitur fuil, ul perspicue repraesentaretur sanguinis effusio.

Idem colligitur ex Ecclesia consuetudine, quae numquam passa in ullo casu est sacrificium offerri sine ulraque specie, si ulraque species haberi possit. Nam in concilio tolet. VII. can. 2. statuitur, ul si sacerdos posl inchoatum sacrificium . idest, post consecratam imam speciem (ul communiter exponitur illud decretum) adeo acgrolare incipiat, ul prosequi nequeal, alius sacerdos succedat el perficiat sacrificium. Et s. Thomas 3. par. quaesi. 83. ârlc. G. addit, si sacerdos post consecratam unam speciem, recordetur se non esse jejunum, aut esse in peccato mortali, nul excommunicatum, aut alio vinculo impeditum, doleal corde cum proposito faciendi postea quod debet. el nullo modo imperfectum sacrificium relinquat. Itaque duarum ipeciernm necessitas, quod non advertunt adversarii, potissimum ad sacrificium perlinet.

Teilia proprtsitio: *In qualibet specie invenitur tota essentia, ac ratio sacramenti: ita ut hostia consecrato, ut conservatur in templis, et ut a fal-*

cis sumitur, sine specie vini, absolute, vere et proprie dici debeat sacramentum Eucharistiae, non sacramentum mutilatum aut dimidiatum. Quae sententia habetur expresse in concilio irideni. sess. 21. cap. 3. ubi definitur, sub una specie non solum lolum Chrislum sumi, sed eliam verum sacramentum.

Probalur jam haec senlcnlia. Nam in quolibet sacramento requiritur significatio cl causalilasiest enim sacramentum signum el caussa gratiae. Haec aulem reperiuntur in qualibet specie, idest. tam in specie panis, quam in specie vini seorsim sumptis. Siquidem significatio Eucharistiae, ul sacramentum, duplex est. juxta duplicem ejus effectum. Prior esi significatio internae refectionis. Posterior csl significatio unionis fidelium inter se el cum Christo. De priore dicitur Joan. 6. *Caro mea vere est cibus etc.* De posteriore 1. Corinth. 10. *Unus panis el unum corpus multi sumus, qui de uno pane participamus.*

Utraque autem significatio in qualibet specie rcpcrilur. Nam in specie panis significatur sufficienter refectio animae, etiamsi non adderetur species vini, el similiter in specie vini, etiamsi non adderetur species panis. Nam etiamsi species panis non significet refectionem spiritualem, nisi per modum cibi; el species vini non significet eandem refectionem, nisi per modum polus: lamen ul aliquid dici possit absolute cl vere sacramentum, salis est. si signifield refectionem aliquam spiritualem. el eandem revera efficiat. Quocirca duo illa signa, species videlicet panis cl species vini, non tam essentielles, quam intégrales partes hujus sacramenti esse videntur: cx quo sequitur, ul Eucharistia sub una specie fil verum cl integrum sacramentum essentialiter, licel eliam pars sacramenti dici possit, si partes materiales symboli externi considerentur. Dixi autem (ex parle symboli externi) nam cx parle rei significatae, idest, ex parte refectionis spiritualis, nihil deest ulli speciei; siquidem in spirituali refectione non distinguuntur cibus el potus, sed una el eadem res, et nutrit, quod esi cibi officium, el refrigerat, sive irrigat. el inebriat mentem, quod esi officium potus. Itaque in divinis literis justitia el sapientia, el similia dicuntur esuriri el sitiri ut cibus. et polus Mallh. 5. *Beati, qui esuriunt, el sitiunt justitiam quoniam ipsi saturabuntur.* Vides eandem justitiam, el cibus esse et polum. El Eccles. 2V. *Qui edunt me, adhuc esurient, el qui bibunt me, adhuc sitient.* El Cyprianus sermone de cocna Domini disertis verbis **dicil**, ad eandem rationem pertinere cibus cl polum spiritualem: el similia docel Augustinus in illud psalm. 103. *Panis cor hominis* con/irmel. Quare Joan. G. licet dicat Dominus: *Caro mea vere csl cibus, el sanguis meus vere est polus.* lamen ibidem ait: *Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum: cl qui manducat me, vivet propter me.*

Jam quod attinet ad aliam significalioncm: manifestum est in specie panis eliam sola, optime significari unionem fidelium cum Christo, el inter se. Nam panis quatenus constat ex nullis granis iu unum redactis, significat unionem lldeliunr. qua-

(■)mis constat ex farina et aqua, significat unionem Christi cum Ecclesia, ut Cyprianus testatur lib. 2. epist. 3. ad Caecilium. Quocirca beatus Paulus cum dixisset: (*num corpus sumus qui de uno pane participamus*, non putavit esse addendum. Et de uno calice bibimus; quia nimirum intelligebat ex sola panis specie sufficienter significari hanc unionem. Idem dici potest de specie vini. Vinum enim, quod ex multis mis conficitur, unionem fidelium inter se designat: quod aulcm in sacro calice aqua vino admisceatur, eodem Cypriano teste, unionem Christi cum Ecclesia repraesentat. Quod ergo ad hanc significationem allinet, nihil desiderari potest in qualibet specie ad verum et integrum sacramentum.

Jam vero quantum ad causalitatem, seu efficientiam, eadem reperitur in qualibet specie sacramenti hujus: nam in ea efficientia nascitur ex ipso Christo, qui sub illis speciebus continetur. ut supra diximus, cum de natura sacramenti Eucharistiae disputavimus. Christus autem idem et lotus est iam sub specie panis, quam sub specie vini, ut capite superiore demonstratum est: quare eadem efficientia est in specie panis. quae in specie vini; et eadem in singulis, quae in utrisque simul sumptis.

Huc accedit, quod quaelibet species habet propriam materiam, propriam formam, et quod est amplius, propria quadam actione et consecratione conficitur, nec ullo modo, ut sacramentum sit, una species pendet ab alia. Nam Dominus prius sub specie panis sacramentum confecit, et manducandum dedit, ac deinde manducatione absoluta, sub specie vini sacramentum confecit, et bibendum tradidit. Et Ecclesia catholica, non sine causa post speciem panis consecratam, sacramentum populo adorandum exhibet. antequam sub specie vini consecrare aggrediatur.

Accedit etiam communis fidelium consensus. immo enim hostiam consecratam videns, dicit esse partem sacramenti, aut sacramentum mutilum, sed sacramentum simpliciter omnes appellant.

Accedunt denique typi et figurae Testamenti veteris. Quae enim figurae erant Eucharistiae, ut sacramentum est, in sola specie manducabili consistebant, vel in sola specie polus; ut patet de pane propositionis, de agno paschali eide manna, quae sine potu data sunt in aqua de petra scaturiente quae sine cibo aliquo mystico data est. Nam etiamsi ipse apostolus coniungat, 1. Corinth. 10. cibum spiritualem. id est. Minna et polum spiritualem, id est, aqua. unde petra: tamen illae duae figurae sunt distinctae. et diversis temporibus datae. Manna enim datum est in deserto Syuai, Exod. 16. et postea a '03 in Ilaphimm, Exod. 17. Quare Dominus Ioan. 6. ubi comparat manna cum sacramento Eucharistiae, nullam mentionem facit aquae; et ibidem Dominus in signum ejusdem rei multiplicavit panes insigni miraculo, vinum vel aquam non multiplicavit.

Quarta propositio: *Duae species sacramenti cum simul sumuntur non sunt duo sacramenta, sed unum.* .Vot i duas species sacramenti duobus modis posse sumi. Primo, simul vel jam sumuntur a

sacerdotibus, in missa. Secundo, non simul, sed temporibus diversis. ut si quis hodie solam speciem panis sumeret: alio die solam speciem vini. Etsi quidem sumantur secundo modo, id est. temporibus diversis: tunc sine dubio sunt duo sacramenta numero distincta. Nam qualibet per se est integrum sacramentum. ut superiore propositione ostendimus: et sunt ibi duae diversae refectiones, non secus ac si quis sub specie panis duobus diversis temporibus communicaret. At si sumantur simul, vel sacerdotes faciunt, tunc non sunt duo sacramenta, sed unum, quia ad unam refectionem ordinantur, et unam rem significant, et unum effectum producant. Simile quid cernimus in conviviiis corporalibus: si quis enim iriat. vel quatuor, vel plura fercula eodem tempore ponat in mensa. illa omnia unum convivium faciunt: si vera tantum ponantur hodie, et cras reliqua, iam erunt duo convivia. Similiter in Baptismo, si quis eodem tempore iterum mergatur, unus erit Baptismus: si iterum diversis temporibus. eum trina repetitio formae, tria essent Baptismata. Et in sacramento altaris, si quis uno tempore sumat duas, vel plures particulas, unum sacramentum accipit; si autem diversis temporibus, plura sacramenta erunt. Licet enim quaelibet particula integrum sacramentum contineat, tamen cum adjungitur alteri, non multiplicatur sacramenta, sed solum augentur, quod est materiale in symbolo.

Ex his ad argumentum adversariorum initio factum respondemus, populo dari integrum sacramentum. non mutilum, vel dimidiatum; siquidem in qualibet specie seorsim invenitur veri atque integri sacramenti ratio.

Dices: Si est integrum quod accipit laicus; ergo sunt duo integra sacramenta, quae accipiuntur a sacerdote. Respondetur: Negatur consequentia. Nam si duae species simul sumptae non faciunt duo sacramenta; sicut nec duae particulae consecratae simul junctae, vel duo calices sanguinis in eodem altari existentes, nec tres mersiones sunt tria Baptismata.

Ad confirmationem respondeo: Populo datur fides spiritualis, qui est integra, et totalis reformatio, et virtualiter continet cibum et potum, ut supra ostendimus. Neque obstat, quod a sacerdotibus in ipso sacrificio distincte sumatur Eucharistia per modum cibi, et per modum polus: id enim fit potissimum ob sacrificii, non ob sacramenti integritatem. Neque inde aliquid populus perdit; nam id ipsum, quod sumit sacerdos sub duplici symbolo, sumit populus sub uno: quemadmodum si uni alicui darentur in una scheda 101). aurei a mercatore accipiendi. alteri darentur totidem aurei, sed in schedulis duabus.

CAPUT XXIII.

Non majorem, utilitatem sumi ex Communionem sub utraque specie, quam sui, una.

Sequitur quaestio Tertia de fructu, qui ex Communionem percipitur. Nam postquam lotum Christi

slum, cl integrum sacramentum in una specie sumi demonstravimus: id unum superest, ul videamus utrum aliquis fructus iis depercal, qui sub altera ionum specie Eucharistiam solum. El quoniam de fructu sacramentorum longe aliter disputant haeretici nostri temporis, atque catholici faciunt. juxta utrorumque sententiam de Eucharistiae fructu disseremus.

Ac ul a sententia haeticorum incipiamus, statuam hanc propositionem Primam : *Ejus [rudus . quem Lutherani omnes in sacramentis quaerunt non minus percipiunt, qui sub una specie communicant, quam qui sub duabus.* Probalur. Nam fructus quem Lutherani in sacramentis quaerunt, est excitatio fidei. cl confirmatio: dicunt enim sacramenta non aliter prodesse, (piam significatione sua, tamquam visibili verbo repraesentando promissiones Dei. Quam eorum sententiam copiose declaravimus, cl confutavimus in lib. 2. de sacramentis in genere, in disputatione de ecclesiae sacramentorum. Iste autem fructus melius obtinetur videndo Eucharistiam in mensa , quam eam manducando. Nam dum manducatur , continuo perii significatio, at dum cernitur. el allante cogitatur , semper repraesentat el significat promissiones Dei, etiamsi per integrum annum quis eam cernere vellet. Praeterea significatio melius apprehenditur per oculos, quam per gustandi sensum, cum sil ille longe spiritualior et aptior ad intelligentiam adjuvandam. Nihil ergo fructus perit communicantibus sub una, quia licet unam tantum ore sumant, tamen oculis utramque sumunt non minus, quam sacerdotes, el possunt, si volunt,, ex illo aspectu significationem percipere.

Sil jam Secunda propositio de fructu sacramenti secundum catholicos: *Ex qualibet specie percipitur tantum ejus [rudus. quem catholici in sacramento quaerunt, quantum necessarium est ad salutem.* Habetur haec propositio in concilio Tridentino sess. 21. can. 3. ubi concilium directe damnat haeticorum sententiam de necessitate utriusque speciei. Nam fructus quem catholici in sacramento quaerunt, est gratia Dei animae infusa per quam conservatur vita animae, ul per ciborum nutritionem conservantur corpora: sed quaelibet species confert gratiam, ul supra demonstravimus, cum sil verum sacramentum, cl quilibet gradus gratiae sufficit ad implenda mandata. immo ad pellenda etiam omnia peccata. El confirmatur ex Joan. 6. ubi Dominus pollicetur vitam sumenti unam speciem: *Qui manducat hunc panem vivet in aeternum.*

Tertia propositio: *Licet plus gratiae et [rudus ex utraque specie, quam ex una tantum caperetur, non propterea opus esset. vel expediret. ut omnes utramque speciem sumerent.* Probalur. Nara ex duobus malis semper est eligendum minus malum: est autem minus malum ul homines aliqui carcant aliquo bono non necessario. quam ul sacramentum Dei evidenti periculo irreverentiae exponatur Exponeretur autem evidenti periculo, si communiter populo daretur Eucharistia sub specie vini immo aliter enim fieri non posset, quin saepius effunderetur sanguis Domini. Et confirmatur haec ratio ab e-

xemplis similibus. Cerit sacerdotium gratiam confert, nec tamen expedit omnibus fieri sacerdotes. Parvulis Eucharistia gratiam conferret . cl tamen quia ea non indigeni necessario, nec sine irreverentia eis dare posset, non eis datur , neque a catholicis. neque ab haeticis.

Praeterea plus gratiae recipi potest ex frequenti Communione sub una specie, quam ex rara sub utraque. cum facili negotio compensari possit damnum, si quod sit. Nam si communicant jam singulis mensibus sub utraque: communicent decimoquinque, aut octavo quoque die sub una. el sine dubio multo amplius lucrabuntur.

Denique, posita ventate secundae conclusionis, quae certissima est. magis lucratur qui (ul Ecclesiae obediens) communicat sub una. quam qui sub duabus, sine illo ingenii obedientiae fructu.

Sil Ultima propositio: *Nihil spiritualis [rudus capitur ex duabus speciebus, quod non cupiatur ex una.* Ille propositio non est adeo certa. ul superior: de hac enim varie sentiunt theologi. neque concilium eam aperio definire videtur. Est tamen nostra sententia, atque assertio communis, el probabilissima. adeo ul simpliciter asseri . el c\ pulpito in concione ad populum proponi possit. Nam in primis concilium Tridentinum licet non apertissime hoc definierit, tamen salis indicat sess. 21. canon. 3. cum dicit. sub una specie sumi integrum Christum omnium gratiarum fontem: significat enim his verbis sub una specie sumi omnem gratiam. quae ex Eucharistia sumi potest. In concilio etiam basilensi ea conditione concessus fuit calix Boheimis. ul Ruardus testatur. ul crederent non plus fructus sumi ex duabus speciebus . quam ex una.

Praeterea, est haec sententia communis theologorum, tum veterum, ul s. Thomae opusc. 58. cap. 29. in line, cl 3. par. quaesi. 80. art. ult. s. Bonaventurae el Richardi in 4. (list. 11. tum etiam recentiorum, ul Gabrielis led. 81. in canonem missae, Joan. Roffensis, Cajetan , Dornin, a Solo . Ruardi, Joan, a Lovanio, el aliorum.

Inus est ex veteribus, qui contrarium sensit. Alexander nensis in 4. par. summae quaesi. 53. menib. I. Ex recentioribus autem Gaspar Cassalius in 2. lib. de cocna el calice capite 25. rem in dubium revocat. Et quamvis Ruardus videatur interdum in contrariam sententiam propendere . id facit, ul aliquo modo conciliet Alexandrum cum sententia communi: nulloqui enim plurimis in locis apertissime docet, nihil omnino plus utilitatis recipi ex duabus speciebus, quam ex una, quae loca diligenter notavit Joannes a Lovanio.

Probalur igitur propositio nostrae. Si sumptio utriusque speciei plus gratiae . aut fructus spiritualis confer), quam sumptio unius, id necessario oriretur vel ex symbolo continente, vel ex re contenta. Ex symbolo id nasci non potest. quia symbolum non operatur. nisi per virtutem sibi impressam; in Eucharistia autem loco virtutis impressae est ipse Christus, sive corpus ejus el sanguis igitur ex symbolo oritur major gratia.

Dices: Licet symbolum operetur per virtutem impressam, tamen id operatur, quod significat : ergo

quando symbolum cumulatus el plenius signiical, effectum eliam pleniorē cl majorem operatur. Al duae species cumulatus el plenius significant, quam una.

Respondeo: Symbolum efficit quod signiical, sed id non officii per significationem, sed per vim operativam: significatio enim non operatur, nisi in inenle, excitando affectum aliquem dum apprehenditur. Id ergo symbolum, quod signiical cumlatus el plenius, si significet plenius, id est, aliquid plenus cl melius; lunc sine dubio operatur eliam effectum pleniorē, quia virtus operative proportionalursignificationi. Si aulem significet plenius, id est, distinctius ct clarius, rem eandem non efficit meliorem vel majorem effectum: alioqui moneta melius impressa plus valeret, quam alia; ct iilcrae, quibus diplomata continentur, quo accuratius scriptae cssent, co majoris essent auctoritatis. Et ut exemplis propriis utamur, Baptismus Irina mersione collatus magis iustillcaret: et hostia sacra cum imagine crucifixi impressa in exteriorē superficie magis reficeret. Talis aulem significatio est duarum specierum, quia nimirum exactius el clarius significat Christum esse alimentum animorum, non lamen aliquid significat, quod ab altera specie. licet paulo obscurius, non significetur.

Omisso igitur symbolo ad rem contentam veniamus. Si ex re contenta major illa gratia oritur. id fit, vel quia res contentae in utraque specie sunt revera duae el diversae, el quaelibet operatur aliquid in animam suscipientis; el hoc dici non potest, cum unus el idem Christus in utraque specie sit: vel quia una res quidem cl eadem in utraque specie continetur, sed ea bis sumitur, cum sumitur utraque species, semel aulem tantum sumitur, cum una species sumitur. Al neque hoc dici potest. Nam non augetur gratia vel fructus, quando bis sumitur eodem tempore, quia sumitur per modum unius refectionis; alioqui qui duas tresve particulas sumeret. unam post alteram, in eadem participatione mysterii majorem gratiam acciperet, quam qui lamen tantum: nam in singulis particulis Christus est. El pari ratione cum sacerdos non uno haustu, sed duobus, aut tribus sumit sanguinem Domini, plus gratiae acciperet, quam qui uno haustu totum ebibit; quae sane absurdissima sunt omnium consensu.

Sed argumenta quaedam, quae contra objiciuntur. dissolvenda sunt. Primo. Calvinus objicit lib. 4. Institut, cap. 17. § 47. fraudari populum magna fidei confirmatione: nam nullo clarius nobis significant duae species, quam una, Christum esse cibum et polum animarum nostrarum.

Respondeo: Jam supra docui fructum ex utraque specie a populo capi posse. etiamsi utraque species non manducetur; nam videndo symbola melius percipit homo eorum significationem, quam comendo. Praeterea sententia ista Calvinī et Iheronimī. quod sacramentorum fructus consistat in confirmanda fide, absurdissima est. et proinde argumentum. quo probare voluit utriusque speciei necessitatem, falso nititur fundamento. Nam si fructus sacramentorum in eo consisteret, ut apprehensa significatione moveretur animus, homines ru-

des nihil fere utilitatis ex sacramentis perciperent; infantes aulem ex Baptismo nihil omnino lucrarentur: el denique quo quis esset ingeniosior, co majorem fructum perciperet: atque ila sacramentorum effectus magis penderet ex natura, quam ex gratia. Sed de hac re salis mulla diximus in lib. de sacramentis in genere.

Secundo, objicit Georgius Cassander apud Joannem a Iovano (nam librum ipsum Georgii non vidi) saucii Pares tribuunt peculiarem effectum sanguini Domini, qui ex calice sumitur. Sic cnira Ambrosius loquitur lib. 5. de sacramentis. cap. 3. *Quotiescumque bibis, remissionem accipis peccatorum, et inebriaris spiritu.* El Cyprianus lib. 1. epist. 2. *Quomodo (loquens, aul provocamus eos in confessione, nominis sanguinem suum fundere, si eis militaturi. Christi sanguinem denegamus?*

Respondeo: Sancti Patres non tribuunt peculiarem effectum sanguini Domini. ut distinguitur contra corpus ejusdem Domini, sed simpliciter Irinibni effectum quondam sanguini Domini. quia vere illi convenit, sed non negant eundem convenire eliam corpori Domini. quemadmodum saepe mulla tribuuntur Deo Patri, vel Filio. el lamen non negantur ea de Spiritu sancio, licet non exprimatur lunc Spiritus sanctus. Hoc aulem esse verum patet. quia iidem auctores in aliis locis eosdem effectus tribuunt corpori Domini. Ambrosius enī lib. 5. cap. 3. tribuit sanguini remissionem peccatorum. idem lib. 4. cap. 1. sic ait: *Qui manducaverit hoc corpus, fiet ei remissio peccatorum.* El Cyprianus in illa ipsa epistola, ubi dicit, martyres futuros confirmari, atque armari debere pol: sanguinis Domini; ibidem dicit muniri debere protectione corporis Domini. Inse quoque Apostolus cum de fructu passionis Domini loquitur, nunc tribuit omnia corpori, nunc sanguini, ut patet Coloss. 1. *Pacificans, inquit. per sanguinem* cruri? ejus. El infra: *Reconciliavit in corpore carnistius per mortem.* Adde quod Pares non tribuunt illum effectum speciebus vini, sed ipsi Dominico sanguini: sanguinem aulem accipiunt, qui sub uni specie communicant. licet vini speciem non accipiant.

Tertio, objicit idem argumenta quaedam Ruardi. qui ea proposuit, non ut probaret sententiam adversariorum, sed ut rei difficultatem ostenderet. Sil igitur hoc argumentum Tertium. Alius est effectus cibi, alius polus; cibus enim famem sedat, polus sitim cxtinguit. Sed Eucharistia sub specie panis est cibus, sub specie vini est polus: igitur Eucharistia sub utraque specie plurcs effectus prae ducit quam sub una.

Respondeo: Alius est effectus cibi, qui solum est cibus; el alius polus, qui solum est polus. Il non alius effectus est cibi, el polus, quando uter quo continet utrumque, qualis est in rebus, cnrpn talibus lac. quo infantes nutriuntur: est enim ille potus cibalis, qui et siliis et famem sedat: et panivino vel aqua maceralus, qui est cibus quidem, sed potus uni continens. Talis igitur est cibus el potus animarum, ut supra demonstravimus: una enim et eadem res, sive de utraque specie panis, sive sub

specie vini, sive uliusque, et famem et sitim animae sedat. Nec ulla differentia cerni potest. nisi in symbolis externis, quibus per quondam simili* Inductio et conclusio et proprietates alimenti spiritualis explicantur.

Quartum argumentum. Eucharistia sub specie panis, sacramentum est: ergo gratiam confert. Vel igitur superaddita sumptio calicis gratiam auget, vel non auget. Si primum, ergo major fructus capitur ex duplici specie, quam ex una. Si secundum ergo verum sacramentum non conferi gratiam; ergo frustra sumitur a sacerdotibus.

Respondeo: Idem argumentum fieri posset de duabus particulis consecrati panis, et de duobus haustibus vini consecrati, vel supra diximus: ex quo perspicuum est. hoc argumentum de duplici specie non concludere. Dico igitur sumptionem Eucharistiae sub specie panis gratiam conferre, sed eam gratiam in sumptionem uliusque speciei, vel utriusque unam causam esse referendam, quandoquidem ad unam refectionem utraque species conferi. Quod circa Eucharistia sub specie vini, quae paulo post sumitur, non novam aliquam gratiam tribuit, nisi forte majori aliquo ardore spiritus percipiatur.

Posset etiam dici. Eucharistiam sub specie panis non conferre gratiam. nisi sola sumptione Eucharistiae absoluta. Et quia cum sequitur utraque species, non censetur absoluta sumptio, nisi cum sumpta est utraque species; ideo Eucharistiam sub specie panis conferre quidem gratiam. sed non ante sumptionem alterius speciei. Tunc autem utramque simul gratiam conferre. sed eandem quam sola contulisset una species, si sola sumpta fuisset; sicut etiam in Baptismo, cum adhibetur trina inersio, non datur gratia, nisi ubi omnes tres absolvuntur, cum lamen post primam detur, cum adhibetur una sola.

Neque ideo frustra, aut inutiliter sumitur a sacerdotibus utraque species: non enim est inutile id quod aliquid facit, licet etiam sine eo id fieri potuisset. Id quod manifeste patet in miraculis Domini. Dominus enim aliquando sola voluntate operabatur miracula, vel eum aquam in vinum convertit: aliquando voluntate et verbo, vel cum Lazarum excitavit; aliquando voluntate, verbo et contactu, quod cum excitavit puellam mortuam; aliquando voluntate verbo, contactu et alio instrumento, vel sputo, ut cum caecum illuminavit, et alibi surdum et mutum curavit. In his omnibus nihil est inutile et superfluum, quia omnia operabatur. et tamen non erant omnia necessaria, neque majorem effectum producebant omnia simul, quam unum, vel duo tantum. Non enim melius revixit puella, quam Lazarus, etiamsi illam, et voco appellavit. et manu apprehendit, Lazarus autem solum vocavit. Praeterea sacerdotes, non solum non inutiliter sumunt utramque speciem, quin utraque species, vel dixi. operatur, sed etiam quia causa sumptio. licet non sint necessaria ex parte sacramenti. Nam quia sacramentum sub duplici specie institutum est, utraque species necessario ab aliquibus sumenda est; sed non necessario ab omnibus. Sed maxime omnium, ut supra diximus, necessaria est uliusque speciei sumptio ob sacrificii perfectionem.

Qui utrum argumentum est. Eucharistia sub specie vini instrumentum est conferendae gratiae, distinctum ab Eucharistia sub specie panis; ergo diversam ac distinctam gratiam operatur. Consequentia notissima est. Nam idem Deus per diversa sacramenta diversam gratiam confert; quia ubique instrumentis diversis. Antecedens probatur; nam in Eucharistia sub specie panis instrumentum conferendae gratiae est solum corpus Domini, non autem sanguis, aut anima, in Eucharistia autem sub specie vini instrumentum est solum sanguis Domini, non autem corpus, vel anima. Id quod si forte negetur, illa probabitur: In specie panis solum Domini est vi consecrationis, reliqua per concomitantium et plane per accidens: quod ad sacramentum perlinet; ergo solum corpus Domini est instrumentum conferendae gratiae in Eucharistia sub specie panis. Illud enim solum est instrumentum, quod per se ad sacramentum perlineat; anima autem et sanguis, licet non per accidens. sed per se convenient humani corpori viventi, lamen corpori, vel est in specie panis, non nisi per accidens. Nam si in triduo mortis Domini Eucharistiam Apostolus aliquis consecrasset, ea certe solum corpus sine anima et sanguine habuisset, et lamen ejusdem virtutis fuisset, aliquo modo est.

Respondeo: Corpus et sanguinem Domini etiam praecise sumpta non esse duo instrumenta formaliter. sed unum. Instrumenta enim formaliter differunt per diversam virtutem operativam: eadem enim virtus operativa est iam in corpore, quam in sanguine, sicut eadem est iam in verbis et in tactu. vel etiam in luto et spulo, cum Dominus illuminabat caecos. Et ideo idem et conclusio sequebatur ex verbis solis et ex verbis et tactu, et ex tactu. Et esse autem eandem virtutem in corpore et sanguine, ex eo patet, quod Scriptura tribuit utrique eisdem et Teclis, Coloss. 1. et alibi; et utriusque omnem suam vim habet ex conjunctione ad divinitatem. Corpus enim ideo operatur, quia est corpus Filii Dei, et sanguis ideo operatur, quia est sanguis Filii Dei. Falsum enim est. quod in argumento assumitur, divinitatem per accidens esse in sacramento. Nam etiamsi panis non convertitur in divinitatem, sed in solum corpus, et ideo divinitas est ibi per concomitantiam, lamen convertitur in corpus non quodeumque, sed Filii Dei: dixit enim Dominus: // hoc est corpus meum. Quare vi verborum est in specie panis corpus non quodlibet. sed Filii Dei, et proinde corpus subsistens divina Verbi subsistentia, et consequenter unitum divinitati. Inde Cyrillus lib. I. in Joannem. cap. 23. dicit, corpus Christi (de Eucharistia loquens) vivificare, quia non est corpus cujusvis hominis, sed vitae auctoris, et in quo habitat divinitatis plenitudo.

CAPUT XXIV.

Aon pugnare cum divinis Iulianis. sed cum Christi mandato Communionem sub una specie, probatur variis rationibus.

Quarta jam sequitur quaesitio; Utrum divino mandato praecipiat omnibus Communio sub utraque

specie. Jani cnim ostendimus ex natura rei nullam esse lalcu obligationem, idcirco quaerendam superesi. utrum sallem praecepto divino positivo c-
jusmodi obligatio in Ecclesia sil. Quamvis aulem Lutherus permissionem politis divinam , quam legem cogentem in pluribus locis agnoscat, ut supra citavimus: tamen Joan. Calvinus lib. 4. Institut, cap. 17. § 47. *Edictum*, inquit, *aeterni Dei csl, ul omnes bibant.El* Kcmnilius inilio disputationis dc ulraque specie,omnino contendit mandato Domini lencri omnes ad utramque speciem sumendam.

Porro in hac quaestione adversariorum esi probare. nostrum respondere: nos enim negamus, illi asserunt; probare aulem illi incumbit, qui aflir-
mat, non ei, qui negat. Ul lamen accuratior, ac plenior disputatio sil. Primum adferenius varias rationes, quibus omnino credibile fiat, nullum praeceptum a Christo datum de uiraque sumenda specie. Deinde respondebimus ad omnia argumen-
ta. quae illi proferunl.

Quod igitur ad Primum allinet. Prima ratio sumitur ex liguris. Pleraeque figurae Eucharistiae manducationem sub una specie significant.Aon est igitur ullo modo probabile, Christum imperaturum fuisse sumptionem ulriusque speciei: figuratum c-
nim figurae respondere debet. Unde evangclislac passim, cum describunt acta Chrisii, addunt (*ul Scriptura impleteretur*) Joan. 19. notais. Joannes ideo Deum non permisisse ul frangerentur crura Domino crucifixo , quia praecesserat illa figura agni paschalis, cujus ossa confringi non poterant. El Apostolus 1. Corinth. 10. *Omnia*, inquit, *con-*
tingebant illis in fujura

Prima figura fuit ligni vitae in medio paradisi (lenes. 2. el 3. quod sacramenti Eucharistiae figuram fuisse docet Paschasius lib. dc corpore Domini. cap. 7. Constat aulem nullum fuisse polum illi arbori adjunctum. Secunda fuil agni paschalis, Exod. 12. quae notissima est.

Neque obstat Kemnitii responsio,qui vult utriusque speciei figuram praecessisse in agno paschali, quia elearo manducabatur cl sanguis in postibus aspergcbatur;aspersioncm aulem sanguinis polum calicis significasse probat ex Gregorio homil. 22. Haec, inquam, responsio non valel.Nam Gregorius ponit duas explicationes. Unam minus probabilem
• t particularem, quod per sanguinem in postibus aspersum significetur potus sanguinis Domini. Nec tamen dicit polmn sanguinis,sub specie vini; de quo nos agimus, sed polum sanguinis absolute,ul pro Eucharistia accipitur: non enim distinguit eo loco Gregorius duas species. Deinde ponit Alleram
» onimuncm. quod per sanguinem in postibus significetur signum crucis in fronte, ul exponit etiam Augustinus lib. 12. contra Faustum, cap. 30. Hieronymus in cap. 60. Isaiae. Cyprianus m tractatu contra Demelrianuin. et Isidoros in cap. 12. Exod. El haec sine dubio est vera: sanguis enim ille non potest referri ad polum, cum nec bibere-
lur, nec daretur hominibus , cl prius linirentur ex eo postes, quam agnus manducaretur.

Terlia figura csl manna. Exod. 16. Quarto, panes propositionis, Exod. 25. in quibus nullus adm'scebalur polus. Quinta denique oral participatio

sacrificiorum. Nam etiamsi in sacrificiis esset caro et sanguis, el eliam libamina mulla, ut palet cx eodem cap. 23. Exod. lamen sola caro manducabatur,sanguis cl libamina effundebantur Dco.Vndc 1. Corinth. 10. inquit Apostolus: *Qui manducant hostias, participes sunl altaris* ; neque addidit quidquam dc potu.quia non consueverant Hebraei habere vinum libaminum.

Dices ex ista figura colligitur non debere sacerdotes bibere calicem Domini in altari, quandoquidem jiee sacerdotes Testamenti veleris bibebant libamina Deo oblata, scd solum victimas comedebant.

Respondeo: Quod sacerdotes nunc faciunt, dum manducant el bibunt sub specie panis el vini, corpus el sanguinem Domini, non respondet manducationi victimarum,scd consumptioni per ignem. Est enim Eucharistia aliquo modo holocaustum; aliquo modo hostia pacifica, aliquo modo hostia pro peccalo. El quia in holocausto omnia consumebantur. el viclimac el libamina,ideo eliam nunc a sacerdote, cujus esi consumere holocaustum, «
mniasumuntur. A populo autem, qui solum participai dc sacrificio, salis est manducari carnes agni immaculati.

Dices Secundo, etiamsi in istis figuris commendetur Communio sub specie cibi tantum: sunl tamen aliae, in quibus commendatur sub ulraque.Ut Genes. 14. ubi Molchisedech. obtulit panem el vinum. el ulrumque dedit sumendum Abrahae, cl iis. qui eum sequebantur , et I. Corinlh. 10. ubi dicunlur Hebraei manducasse cibum spiritualet, el bibisse polum spiritualet: quem locum Kemnilius magni facit.

RespondeorNon contendimus nos pro necessitate unius speciei, sicut adversarii pro necessitate duarum, cl ideo contra nos non est, si aliquae figurae pro duabus spccicbiis inveniantur,Sed plane conira adversarios facil. si inveniantur aliquae, ul revera inveniuntur plurimae, pro una specie.Deinde non constat . an Melchisedech dederit panem el vinum comedendum Abrahae.an solum Deo obtulerit. Scriptura enim id aperte non dicit. Quod enim Deo obtulerit, palet ex sequentibus verbis: (*Eral enim sacerdos Dei altissimi*) quod autem dederit manducandum, ex nullo verbo colligitur. De potu autem spirituali . idesl. de aqua cx pe-
lra jam supra diximus , figuram illam favere uni speciei. Aquu enim cum data csl populo in signum spiritualis polus, sola data esi, sine ullius cibi spiritualis adjunctione : quomodo eliam sanguis el aqua, quae ex latere Domini fluxerunt. duo sacramenta significant, Ilaplismum el Encharisliam . teste Augustino cl Thcophylacto in cap. 19. Joan, uhi sub limitantem specie Eucharistia designatur, ut inlelligamus unam sufficere.

Secundo ratio sumitur ex doctrina el exemplo Christi. Dominus enim cum Joan. 6. de fructu Eucharistiae loquitur, non semel, sed quater unam speciem sufficere docet ad salutem:*Qui manducat me. vivet propter me. Qui manducat hunc panem. vivet in aeternum. Si quis manducaverit cx hoc pane, vivet im aeternum. Illic est panis de coelo descendens, ul si quis exeo manducet,*

non *moriatur*. Non ergo iieri poles!, ul idem Dominus mandavit utramque speciem sumendam, lamquam necessariam ad salutem. Esse autem hoc caput Joan, de sacramento intelligendum. supra ostendimus in prima controversia de Eucharistia.

Ilursus exemplo suo Dominus idem comprobavit. Primum Joan. G. ubi multiplicavit panes. et iode saturavit turbam, remanentibus duodecim copinis: nec ullum potum multiplicavit, neque «ledil. Deinde Lucae cap. 24. cum in Emaus in coena cum duobus discipulis accepit panem, benedixit, fregit. dedit eis etc.

De hoc loco duae sunt catholicorum sententiae. Prima est Joan, a Lotanio et aliorum, qui contendunt sacramentum Eucharistiae datum fuisse a Christo duobus discipulis. et adducunt in hanc sententiam Augustinum lib. 3. de consensu evangel, cap. 25. Auctorem operis imperfecti in Mallh. homil. 17. Dedam et Theophylactum in cum locum Lucae. Hieronymum in epitaphio Paulae, et Isidorum hb. 2. in Leviticum. cap. 9.

Alia sententia est Cornelii Janssenii in expositione huius loci, qui docet panem a Domino benedictum in Emaus. non fuisse quidem Eucharistiam. sed fuisse lamen liguram Eucharistiae, et voluisse Dominum hoc, exemplo demonstrare fructum et utilitatem Eucharistiae in una specie. quoniam ex hoc loco non minus probari usum unius speciei, quam cum multiplicatione panum, Joan. G. Id autem probat, tum ex Augustino, Beda et Theophylacto locis citatis, qui locum istum docere videri possunt. nempe fuisse in illa panis benedictione mysterium quoddam, «pio significaretur utilitas Eucharistiae, quomodo etiam loquitur Innocentius III. lib. 6. de in syn. missae, cap. 7. et 9. tum etiam ex ipso textu. nam fuisse, hic aliquod mysterium, patet pariter ex benedictione, quam non legitur Dominus adhibuisse, nisi ad aliquid mirabile operandum; pariter ex effectu, nam per illum panem illuminati sunt.

Quamcumque autem sententiam ex his duabus amplexamini. ostendit hoc exemplum Christi. cum esse utile legi Eucharistiae in una specie, ut minime sit existimandum, fuisse imperatum omnibus illius usum in specie utraque.

Sed occurrit hoc loco Philippus Melancthon in apologia confessionis Augustanae, in articulo de utraque specie, ubi fatetur hoc exemplum ad Eucharistiam pertinere, sed dicit. non colligi ex eo usum unius speciei, quoniam in fractione panis per liguram intellectionis significatur totum sacramentum cum utraque specie. Al facile id refelli potest; historia enim evangelica illa coniungit distributionem panis benedicti cum Domini recessu, ul «ollum relinquat locum benedicendo. vel distribuendo colici. Sic, enim loquitur: *Et factum est, dum recumberet cum eis. accepit panem, et benedixit ne fregit, et porrigebat illis. Et aperti oculi eorum, et cognoverunt cum, et ipse evanuit ex oculis eorum.*

Instat Kemnilius, et probat ex Augustino tract. 2. in epis. Joannis, Christum dedisse duobus discipulis utramque speciem. Sic enim Augustinus

loquitur: *Et vere, qui non sibi iudicium manducat et bibit, in fractione panis Christum agnoscit.* Al argumentum est nimis longe petitum. Non enim Augustinos dicit, Christum dedisse utramque speciem, sed dicit in fractione panis Christum agnosci, ut illis discipulis contigit in Emaus; sed addit hunc fructum eos tantum consequi, qui non indigne sumunt, et allegat verba Pauli, sed alludit ad illa, ubi legimus, I. Cor. It. eos. qui indigne manducant et bibunt, iudicium sibi manducare et bibere; quod verissimum est, sive una species, sive utraque sumatur indigne.

Denique addit Kemnilius, Christum non addidisse: hoc *facite*, cum panem benedictum in Emaus dedit: ergo non tenemur eum in hoc imitari, si unum tantum speciem dedit. Sed neque nos dicimus teneri; sed tantum probamus hoc, exemplo licere. et utile esse communicare sub una.

Terlia ratio sumitur ex doctrina et usu apostolorum. Nam Actor. 2. ita describitur communicatio Eucharistiae: *Erant autem perseverantes in doctrina apostolorum, et communicatione fractionis panis et orationibus.* Quo loco negari non poles. quin agatur de Eucharistia. tum quod coniungatur fractio panis cum doctrina et oratione, tum etiam quod vituperatio potius quam laus fuisset de fidelibus commemorare. perseverantes eos fuisse in prandis et coenis corporalibus. Denique id fatetur Lutherus in sermone de Eucharistia et Calvinus lib. 4. Instil, cap. 17. § 35.

Neque Kemnilius negat illa hunc locum a veteribus explicatum: sed respondet per fractionem panis intelligi etiam calicem. per figuram videlicet intellectionis, «pia ex parte significamus totum. Id vero probat, quia apostoli alioqui sub una specie consecrassent, quod ne catholici quidem admillerent. Al haec ejus ratio nihil concludit. Non enim Lucas describit, quid apostoli, sed quid populi facerent, dum dicit, eos perseverantes fuisse in doctrina apostolorum et communicatione fractionis panis et oratione. Apostoli igitur in utraque specie Eucharistiam consecrabant, sed populi in una specie ministrabant.

Quod etiam ex eo confirmatur, quia plurimi in Hierusalem Christiani erant. qui in illis initiis servabant legalia Moysis, apostolis permittentibus, ul patet ex cap. 21. Actorum; et ex iis nonnulli usque ad certum tempus Nazaraci erant, non bibentes vinum, nec radentes capita, usque ad finem dierum voti sui. Hos autem neque credibile est contra votum suum bibisse de calice Domini; neque, probabile est abstinuisse omnino a Communione, cum Lucas dicat, omnes perseverantes fuisse. in doctrina et communicatione fractionis panis. Quare probabilissima conjectura est. ideo Lucam solum meminisse fractionis panis, quoti ab ea sola specie nulli abstinerent. Unde etiam beatus Paulus I. Corinth. 10. non sine causa de calice «licit: *Calix benedictionis. cui benedicimus;* «le pane autem: *in quo quem frangimus.* Calix enim semper benedicebatur, sed non semper distribuebatur. Inde etiam paulo infra dicit: *Inus panis et unum corpus sumus, qui de uno pane participamus.*

Et miranda est sane Kemniti sapientia, qui cum

ubique vulgalam editionem comlcmnal , hoc loco eam diligenter defendit. Scribit enim in sua disputatione pag. 600. m vulgata editione,quam tridentinum concilium nullo praetextu rejici posse decrevit, haberi I. Cor. 10. *Unus panis cl unum corpus sumus, qui dc uno pane cl dc uno calice participamus.* Sed concilium Iridenlinum non statuit recipiendam esse quamlibet lectionem vulgatae ediiionis. sed eam, quam constet esse lectionem vulgatae ediiionis, alioqui non jussisset idem concilium vulgatam editionem quam emendatissime imprimi. Porro illud (*el ex uno calice*) non habetur in bibliis correctioribus vulgatae editionis, sed solum in paucis quibusdam minus emendatis; in Graecis aulem nullis habetur.

Quarta ratio sumilur ex testimonio veleris Ecclesiae, quae cum vera Ecclesia fuerit. sine dubio contra expressum Chrisli mandatum nihil egisset. Tribus aulem modis vetus Ecclesia testatur Communionem sub una specie esse licitam. Primo, quia numquam eam reprehendit, aut damnavit, cum lamen non ignoraret eam saltem apud aliquos in usu fuisse. Nam (ul alia inierim omittam) .Manichaei numquam communicabant, nisi sub specie panis, ut Leo I. testatur senn. 4. dc quadragesima: arbitrabantur enim illi vinum esse fel draconis. El praeterea negabant Chrisli veram mortem: el ideo nec vinum; nec sub specie vini sanguinem Domini unquam sumebant. El lamen nec Epiphanius , nec Augustinus, nec alii, qui dc erroribus .Manichaeorum scripserunt, notarunt errorem illum , ipiod contra Domini mandatum sub una tantum specie Eucharisliam sumerent.

Deinde, testimonium Ecclesiae veleris haberi potest cx duobus illustribus exemplis haereticarum fraudum. Scribit Sozomenus lib. 8. hislor. cap. 5. el Nicephorus lib. 13. cap. 7. Foeminam quondam haereticum macedonianam, cum vellet legere suam haeresim. el so catholicam simulare; accepisse in manibus Chrysostomo sacris operante, panem Eucharistiae, tamquam paulo post illum manducaturam; sed clam dedisse illum ancillae, el ab ea sumpsisse panem prophanum, quem ex domo adferri jusscrat, ul illum palam comederet loco Eucharistiae: sed eum panem continuo in lapidem esse conversum. Ex hoc facto intelligimus, inorem fuisse, ul occiperent, qui vellent, Eucharisliam sub una tantum specie. Nam si omnes coacti fuissent bibere de calice Domini, mulier illa nullo modo simulare potuisset; non enim pro calice Domini aliquid aliud sumere potuisset ; siquidem calix non dabatur in manus, sed manu diaconi admovebatur ori communicantium.

Alterum exemplum est apud Leonem serm. 4. de quadragesima, ubi s. Leo dicit. Manichaeos, ul haeresim suam legerent, panem Eucharistiae sumere solitos esse cum catholicis, non tamen calicem bibere. Si aulem Romae non fuisset libera Communio sub utraque specie, sed omnes semper sumere debuissent sub ulraque , non potuissent ullo modo Manichaei latere, qui sanguinem Domini numquam sumebant. Unde sanctus Leo non jubet observari eos. qui aliquando sumebant, sed qui numquam omnino sumebant sanguinem: illud

enim eo tempore pro signo M.ichacismi haberi potuit. Tertio, ex variis ritibus . ex quibus aperte colligitur usus unius speciei: non enim vetus Ecclesia, quae adversariorum testimonio vera Ecclesia erat, contra Dei mandatum tam aperte pugnas- se!. Sunl aulein hi ritus, asservatio sacramenti, communicatio domestica. communicatio infantum, communicatio aegrotorum, communio laica, communio ex pracsanclificatis.

Ac Primum asservari solitum sacramentum Eucharistiae fuisse, supra probavimus nullis Patrum el conciliorum testimoniis. Quod aulem solum sub una specie asservarent, et proinde sub una specie sumerent, palet, quia aliquando ad longissimum tempus asservabant. Meminit enim Sophronius m Prato spirituali, cap. 79, aliquando per annum integrum servatum fuisse: immo Graeci ud hunc diem servant per integrum annum. Non aulem posset vinum in parva quantitate lamdiu conservari, quin acesceret et corrumperetur. Praeterea qui meminerunt asservationis, ul Cyprianus in serm. delàpsis, et Ambrosius in orat, dc obitu Satyri el Sophronius jam citatus, solius speciei panis meminerunt, quam involutam orario , vel linteo dicunt.

Kemnitus contra hunc ritum objicit, quod Gregorius nazianzenus dicat , Gorgomam reservasse symbola corporis et sanguinis; clquod Ambrosius dum de Satyro loquitur , meminerit haustionis el fusionis inviscera, quae ad potum potius, quaiu ad cibum perlinent.

Sed facile est illa refellere. Nam Gregorius sub disjunctione loquitur, ac dicit, Gorgoniam recondidisse quidpiam signorum corporis, aul sanguinis Domini: el loqui eum de specie panis , non vim. salis colligitur ex communi usu illius temporis. Quod aulem do Ambrosio Kemnilius dicit, est oinnino ridiculum. Nam Ambrosius loquitur dehau- stu cl transfusione ad viscera illitis speciei, quam involutam in orario Satyrus habebat. Quis aulem ambigat, quid illud fuerit? Neque vox hauriendi vel transfundendi, ita ad polum perlinet, ut non eliam ad cibum referri possit, quando aliquid integrum sumilur. Ambrosius aulem eo modo loquendi ulilur, quin loquebatur de rc signata , potius quam de signo : res aulem signata integra hauritur.

Secundus ritus cral Ecclesiae antiquae, ul Eucharisliam domum deferrent, el ibi tempore opportuno sumerent. quod certissimum csl ex Tertuliano lib; 2. ad uxorem, Clemente alexandrino lib. 1. stromatum non procul ab initio, Cypriano senn. de lapsis, Basilio in epist. ad Caesiuiam Palriliam, Hieronymo in apologia pro libris in Jovinianum . cl ex aliis. Domi autem sub una Ianium specie Christianos communicare solitos perspicuum est. turn ex eo, quod sola species panis dabatur m manus fidelium, sanguis aulem dabatur ex calice bibendus, ul Cyrillus demonstrat calech. 5. mystagog. lum eliam quia non erani in domibus laicorum ulli calices sacri, seu vasa, quibus contineri posset sanguis Domini. ul clarissime palet ex apologia secunda Athanasii contra Arianos.

Hoc loco falelur Kemnitus m domibus privatis

usum Fuisse unius lanium speciei: sed dicii, illos eosdem qui domi sumebant sub specie panis , in Ecclesia prius sumpsisse sub specie vini; cl proinde sub ulraque specie per intervalla temporum. Deinde addit sc non disputare dc eo, quod flebat m privatis domibus, sed de eo, quod fiebat in publica coenae adminislralionc.

Sed haec solutio eum ipso sim auctore pugnat. Nam si in Ecclesia in publica coenae administraliune sumebant panis speciem, sed eam servabant deferendum in domum, el alio tempore manducandam, solam aulem speciem vini, quam deferre non pulcranl, m Ecclesia bibebant: ergo in Ecclesia non communicabant, nisi sub una specie. nimirum vini. Non enim communicare csl sumere in manibus Eucharisliam, sed manducare et bibere.

Est praeterea advertendum, haustum sanguinis in Ecclesia, el manducationem corporis Domini in privatis aedibus, non potuisse haberi pro una Communionem, sed necessario fatendum esse fuisse diversas Communiones, clulramqne sub altera lanium specie, nculrain sub ulraque. Nam diversis diebus sumebantur illae species, non aulem eodem die: ideo enim domum deferebant, ul possent sequentibus diebus communicare , etiamsi templum non adirent. Unde Hieronymus in apologia pro libris conlra Jovinianum scribit, illis diebus consuevisse quosdam domi corpus Domini sumere, quibus ob actum conjugalem patratum non audebant ingredi Ecclesiam.

Neque obstat, quod illa consuetudo deferendae Eucharistiae in privatas aedes , fuerit postea abrogata : abrogata enim fuil ob irreverentiam, qua lanium sacramentum afficiebatur, non aulem quod Communio sub una specie non sil licila.

Tertius ritus erat, communicatio infantum. Communicabant enim veteres iliquando infantes, sed sub una lanium specie, nimirum instillando in os eorum aliquid sanguinis Domini , ut palet lum ex Cypriano m serm. de lapsis, lum ex manifesta ratione, quia non possunt infantes cibum aliquem solidum sumere.

Quarius erat, communicatio aegrotorum, quae ul plurimum fiebat sub una tantum specie. Scribit Eusebius hb. (i. hist. cap. 36. ex episl. Dionysii alexandrini, presbyterum dedisse puero particulam Eucharistiae deferendam Serapioni seni aegroto , ac jussisse, ut eam prius madefaceret, quam seni porrigeret. Cum enim servarent longo lempore Eucharistiam pro aegrotis, necessario flebat, ut duresceret species illa panis, ila ul non facile dcglutiri posset, praesertim a valde debilitatis. Paulinus in vila s. Ambrosii scribit, eum paulo unie mortem ab Honorato episcopo Vercellensi, sub una specie Eucharisliam accepisse: dicit enim, corpore Domini sumpto, ubi illud dcglutiverat, continuo animam Deo reddidisse. Amphilochius in vita s. Basilii scribit, eum in morte Eucharistiam accepisse in solii specie panis, quam longo tempore asservaverat. Denique Amalarius de offic. cedes, lib. 3. cap. 35. cl Micrologus de rebus ecclesias!, cap. 17. testantur, ex antiqua consuetudine in missa tres partes hostiae consecratae fieri solcre , ul una cum sanguine misceretur, altera sumeretur

a sacerdote ante sanguinis sumptionem, terlia servaretur pro aegrotis, quae viaticum morientium dicebatur.

Quinius ritus erat, usus Communionis laicae , quae m poenam gravis aiicufus delicti olim dabatur clericis, ablata eis communione clericali. Est aulem hujus Communionis laicae crebra mentio in decretis antiquissimorum pontificum el conciliorum. Vide Felicem III. qui sedit ante annos mille et centum, episl. f. cap. 2. el Siricium papam, Felice III. antiquorum annis circiter centum, in epist. 1. cap. 11. concilium praeterea eliberlinuin ante Siricii tempora celebratum, canon. 76. el sarlicense. cap. 2. el agathense. cap. 2. 5. et 50.

Sed hoc argumentum rident Philippus cl Kemnilius, ac mirantur inscitiam vel impudentiam Papislarum. Philippus in apologia confess. August, dicit Communionem laicam «lictam esse Communionem laicorum. non quod esset sub una specie lanium, sed quod esset eorum, qui non consecrabant : cl hanc fuisse poenam olim sacerdotibus infligi solitam . ul privati ministerio consecrandi Eucharisliam , contenti essent sola manducatione.

At si res ita sc haberet, ut Philippus dicit, haec poena non fuisset inflicta diaconis nliisqne inferioribus clericis . ad (juorum ministerium numquam spectavit Eucharisliam consecrare, sed solum presbyteris el episcopis. Decreta aulem supra citata fere omnia de diaconis loquuntur cl aliis clericis inferioribus: Falsa csl igilur Philippi interpretatio.

Kemnilius loco supra notato pag. 667. cl 668. dicit, Communionem laicam fuisse, quam sumebant clerici inler laicos. idest. in loco templi inferiore, et post clericos: ita ul Communio laica distinguatur a clericali solum tempore ct loco. quod videlicet clerici prius . laici posterius ; clerici inira sacrarium , laici extra cum locum communicarent.

Sed neque haec est vera expositio. Nam Felix papa III. loco citato, jubet ob delicta quaedam . clericis non dari, nisi in morte Communionem laicam. El concilium sardicense, cap. 2. ne in morte quidem laicam Communionem dari permittit ob crimina quaedam graviora. In morte aulem cum delur Communio soli aegroto, idque in privato cubiculo. nulla distinctio notari potest loci, aul temporis inler clericos el laicos. Laica igilur Communio dicitur ca, quae laicis mittebatur tangenda, cl etiam deferenda si vellent. Sola autem species panis «labatur in manus: ex calice aulem bibebant, qui volebant, in Ecclesia, sed non licebat laicis calicem tangere, nedum secum deferre. Vide Cyrillum Hierosolymitanum catechesi 5. myslagog. extrema, ubi describit modum communicandi. Eadem Communicatio dicitur cliam peregrina in concilio agathensi, can. 2. et 5. ex eo fortasse , quod olim mitteretur peregrinis adventantibus m signum communionis el pacis. Poena igilur inflicta clericis, erat, quod communicantibus aliis clericis sub ulraque specio, ipsi prohiberentur a calice Domini, et cogerentur unam lanium speciem sumere.

Scxclus ritus eral, Communio pmesanctificalorum, cujus usus aputl Graecos eral in tola quadragesima, excepto die dominico et sabbalho, in latina Ecclesia isle usos fuil, cl adhuc manet feria G.hebdomadae sanctae. Nam eo dic non lit consecratio, cl ipso eliam sacerdos in publica actione communicat sub una specie. Hujus consuetudinis . quod ad Graecos allinet, meminit laudicenum concilium can. 49, ct concilium trullanum can. 52. Quod allinet ad Latinos, meminit Innocentius I. in epist. L cap. 4. liber sacramentorum s. Gregorii m oflicio parasceves. ordo romanus antiquus in officio cjusdem diei. Rabanus lib. 2. de institui, clericorum, cap. 37. cIMicrologie in lib.de ecclesiasticis observationibus, cap. 19.

Quod in parasceve Communio fini solum sub specie panis, palel ex ordine romana citato; ibi e-mm non solum habetur, m parasceve non confici sacramenta. sed etiam communicari sacerdotem et populum sub specie panis tantum absque sanguine Domini: sanguinem etiam lotum consumi jubet feria 5. el solum corpus Domini conservari pro Communione sequentis diei, quo sacramenta non conficiuntur. Ex quo in cl ligimus in publico eliam coctu Ecclesiae usum fuisse unius speciei, idque ab annis plus mille.

Quinta ratio sumi polesl ex consensu el testimonio Ecclesiae posterioris. Nam constat ab annis plus octingentis fuisse usum in quibusdam Ecclesiis Communionis sub una specie, eliam in publico «•octu fidelium, el extra diem parasceves. El simul constat Graecos numquam hoc Latinis objecisse lamquam errorem, cum lamen alia nulla objecerint, in quibus a nobis dissidebant. Ex quo in cl ligimus lotam Ecclesiam tum latinam, tum graecam hunc usum ul licitum approbasse.

Fuisse aulem hunc usum longo lempore in Ecclesiis quibusdam, teslonlur concilia, conslanliensc. sess. 13. cl basileense, sess. 30.

Deinde s Thom. qui floruit ante annos 300.3. par. quaost. 80. art. 12. dicit ens ecclesias recte facere, quae non communicant populum nisi sub una specie.

S. Bernardus qui ante annos 400. vixit, in monastio suo sub una specie Communionem praebebat, ulaperto colligitur ex lib. I. cap. 11. vitae ipsius. Scribit enim Gulielmus abbas s. Bernardi aequalis, in celebri quadam solemnilate s. Bernardo Eucharistiam ministrante. accessisse inter alios monachum quondam, quem ob certam culpam, idem sanctus vir accedere prohibuerat: verum, quia resocculia erat, datam illi eliam Eucharistiam, sed divino miraculo non potuisse monachum illum Eucharistiam deglutire. Finitis aulem solemniis accessisse monachum ad abbatem, el aperio ore ostendisse, quid paleretur: el lum demum confesum cl absolutum, sacramenta Domini liberrime ad viscera trajecisse. Ex hoc exemplo manifeste apparet, solam speciem panis a sancio Bernardo dari solitam; nam speciem vini lamdiu in ore servare ille non poluissel.

Cardinalis llosius in dialogo de ulraque specie ex historiis cl monumentis polonicao Ecclesiae scribit, non posse colligi, fuisse unquam in Polo-

nia usum utriusque speciei in Communione populi. Iri: cl inde suspicatur non sine caussa Ecclesiam illam ab ipsa prima sua fundatione, idesl. ab annis plus minus quingentis, recepissee usum unius speciei.

Beda qui ante annos 800. floruit, non obscure indicat in Anglia ab initio praedicationis discipulorum s. Gregorii papae coepisse usum publicum iium speciei. Sic enim scribit lib. 2. hislor. cap. 13. <le regis cujusdain Christiani defundi paganis liliis: Cum. Inquit, *viderent pontificem celebratu missurum solemniis Eucharistiam populo dari*, dicebant: *Quare non el nobis porrigis panem nitidum, quem et patri nostro dabas, ct populo adhuc in Ecclesia dare non desistis?* Haec illi, qui cum saepitis id repeterent, numquam tanico ullam vini mentionem fecerunt.

Ordo romanus, qui ut minimum ante annos octingentos editus fuil. cum ab Alcuino Caroli magni praeceptore, qui anno 800. florebat, citetur, apertissime indicat in romana Ecclesia publicum usum fuisse unius tantum speciei. Nam iu capite de ordine celebrandi missam, significat in pano calice sanguinem Domini consecrari solitum: deinde pro Communione populi ex eo parvo calice effundi modicum sanguinis Domini in magnum calicem vinoel aqua plenum, atque cx eo magno calice consuevisse populum bibere post corpus Domini sumptum. Et quia calix unus, quantumvis magnus, non sufficere poterat laetae multitudini, verisimile esl (quamvis ibi id non legalur) saepius eundem calicem vino fuisse repletum. Porro calix ille magnus dicebatur calix sanguinis, quia consecratus eral contactu sanguinis Domini .non quod revera esset sanguis Domini: non enim ei contactu illo mulari potuit vinum in sanguinem.

Esl aulem conjectura valde magna, eliam in aliis ecclesiis, ubi dicebatur populus de calice bibere, non alium morem fuisse, quam Romae. Nam intelligi plane non polesl, quo pacto in ecclesiis valde numerosis potuerit dari Communio loti populo ex calice veri sanguinis Domini. Neque enim unquam fuil usus consecrandi simul mullos calices, ut pilei ex epistola Gregorii 111. ad Bonifacium episcopum moguntinum . ubi reprehendit quosdam, qui contra morem Ecclesiae plores calices in altari simul habebant. Neque fuil usus unquam consecrandi vinum in altari in calice aliquo vastissimo. qui tantum vini caperet. quantum populo universo sufficiat. Debuit enim calix non adeo magnus esse, ul posset a sacerdote elevari ei a diacono huc ct illuc ileferri. Neque inveniuntur ulli calices tam magni, cum lamen nulli in nullis ecclesiis antiquissimi inveniuntur: ergo necesse fuit, ul idem calix saepius repleretur inter ipsam coenao actionem, ut modo facimus in distribuendo vino ad ablu-tionem. Certum aulem est non potuisse in eadem actione repeti saepius consecrationem: vinum igitur. non stinguis Domini populis dabatur. Adversarii quidem non laborant in hac re. Cum enim mixtum nullam requiri consecrationem, sed lia. ipso corporis el sanguinis Domini symbola esse panem el vinum, quoti in mensa ponuntur el distribuuntur: facile possunt saepius pocula replere.

et hoc ipso sacramenta juxta suum errorem conficere. sed veritas catholica longe aliter se habet, ut ostendimus.

Sexta ratio sumi potest, ab incommodis, quae sequerentur ex necessitate utriusque speciei: ex quo colligitur Christum sapientissimum omnium legislatorum numquam fuisse ejusmodi praeceptum positurum.

Primum incommodum est, impossibilitas implendi legem istam in iis locis, ubi si populus valde numerosus, et unus tantum sacerdos, ut saepe accidit in frequentissimis pagis: de qua re paulo ante diximus.

Secundum incommodum est, irreverentia sanctissimi sacramenti. Semper enim Ecclesia diligentissime cavit, ne mica aliqua consecrati panis in terram caderet, ut supra probavimus ex Tertulliano, Origene, Cyrillo Hierosolymitano, Augustino et aliis: major est aulem irreverentia in effusione sanguinis, qui rursus colligi nequit, quam in casu panis, qui iterum colligi potest. Quare Joannes Chrysostomus in epistola 1. ad Innocentium, inter maxima mala numeral, quod ex quodam militari tumultu intra Ecclesiam facto, sanguis Domini in militum vestimenta effunderetur. Fieri aulem non potest, ut sanguis Domini ministretur laicis populorum turbis, quanta in paschale ad Communionem accedunt, quin saepius effundatur; praesertim cum multi sint senes, debiles, rustici, qui vix ad bibendum de manu alterius accommodare se norunt. In deportatione etiam ad aegrotos, facillimum esset, ut vel effunderetur, vel ex illa agitatione turbidum et ineptum ad bibendum fieret: quod non raro accidisse testantur exempla, quae referuntur ab Aeneae Sylvio in dialogo de Communione sub utraque specie, et in Actis inter legatos basileenses et legatos Bohemorum in Egra oppido Germaniae, ubi communi consensu convenerant.

Neque ad hoc incommodum satisfaciunt adversarii, cum dicunt. Christum ista omnia praevidissee et tamen non proplerea deterritum ab institutione Eucharistiae sub duplici specie; et Ecclesiam veterem ista eadem expertam esse, et tamen, iis non obstantibus, ministrasse Communionem sub utraque specie. Nam Christus instituit quidem sub duplici specie, sed non jussit dari omnibus sub duplici. Ecclesia aulem vetus ministrabat sub duplici specie, quando Christiani erant pauci, et praeterea non omnes accipiebant utramque speciem, ut supra ostendimus. Circoscilicet nutem multitudine magis, et magis appareat incommodum, et sic parlatim desinit usus sub utraque, ut paulo post dicemus.

Tertium incommodum est, quod nulli abhorrent a vino, et vel natura abstemii sunt, vel educatione, ut in calidis regionibus. Assuefiunt enim pueri et puellae etiam nobiles aquae potui, unde nulli postea etiam in matura aetate non possunt absque nausea vinum gustare. Quid ergo isti facturi sunt? abstinebunt a Communione perpetuo? at id non licet per divinas leges.

Joannes Brentius hoc incommodo adductus in apologia pro confessione Wirtembergensi in 2. par. secundae pericopes, admittit abstemios posse sub

Ihn. in iHi Vol. III.

una specie communicare, non obstante jure divino utramque speciem praecipiente. At ubi legit ipse a divino mandato generaliter posito excipi debere abstemios? vel si Ecclesia Brenlii jus habet interpretandi jus divinum, ac declarandi in eo mandato non comprehendere abstemios, cur Ecclesia catholica jus non habeat interpretandi idem jus divinum, ac declarandi in eo non comprehendere nisi sacerdotes sacrificantes?

Quartum incommodum est, penuria vini. Si quidem in mollis regionibus vinum non crescit, et quod aliunde adferatur, parlim summo prelio emittitur, parlim non diu conservatur: ex quo oportet plurimos, aut numquam, aut rarissime communicare. si non posset fieri Communion sub una specie. Certe in Japonia. adeo nulla est copia vini, ut vix ad sacra facienda commode haberi possit. Et scribit Volaterranus lib. 7. geographiae ab Innocentio VIII. concessum Norvegiis, ut sine vino sacrificarent, quod vinum in Norvegia non crescit, et aliunde importatum continuo acescat. Quod quidem pontifex ille concessit, si laici concessit, vel quod ejus sententiae esset. non esse de jure divino. ut sacrificium in utraque specie necessario confici debeat; quae sententia suos habet patronos, ut Gabriclem Icci. S. in ennonem missae, et Joannem majorem in 4. distinct. 13. quaesi. 3. et alios quosdam: vel quod judicaverit, jus divinum illa interpretandum esse ut excipiantur casus necessitatis. Etsi enim sacrificium est imperfectum sine utraque specie, laici praestat imperfectum habere, quam nullum: praesertim cum duae illae species, paries sacrificii sine integrantes potius, quam essentiales.

Denique hoc incommodum ipsis etiam adversariis adeo visum est magnum. ut Philippus Melancthon in lib. de usu integri sacramenti, scripserit Ruthenos ob vini inopiam recte facturos, si pro vino ulceniatur τοῦ ὕπομε'λιτο. id est, aqua mellita, seu medone. Sed quis dedit Philippo auctoritatem mutandi sacramentorum materiam?

Quanto sapientius Ecclesia catholica non mutat sacramentorum materias, sed incommodo illi medetur, unam speciem tantum populis ministrando; quod quidem Deo placere signis et prodigiis aliquando demonstratum est. Scribit Alexander Aleius in i. parte summae theologiae, quaesi. 11. inemb. 2. art. V. § 3. in nova editione, quosdam monachos aliquando, apud quos usus erat unius speciei, coepisse utramque speciem postulare: sed inierim accidisse, ut cum sacerdos inier sacrorum solemniam hostiam frangeret, lotum patenae concavum sanguine ex ipsa hostia profluculne repleretur. Quo significare voluit Deus frustra illos tumultuari pro calice sanguinis. cum omnia haberent in specie illa panis, quam de more solebant accipere.

CAPUT XXV.

Solvuntur objectiones ex Scriptura petilae.

Restat nunc, ut ad argumenta adversariorum respondendumus, quae illi parlim ex Scripturis, partito

cx P-ilribus. partim cx ratione desumunt. Primus Scripturae locus est Joan. 6. /Yist *manducaveritis carnem Filii hominis cl biberitis ejus sanguinem. non habebitis vitam in vobis.* Quem locum soli Bohemi objiciunt: Lullierani enim cl Calvinislae non existimant Joan. G.de sacramento Eucharistiae tractari.

Tres solutiones a catholicis datae sunt. Prima est communis, quam eliam in I. lib. attigi . dum locum Joannis exponerem: vim hujus praecepti in re, quae sumitur, non in modo sumendi consistere. Continent enim verba illa:Yfai *manducaveritis* non simplex praeceptum, sed medium, seu remedium conservandae vitae per Baptismum acceptae, cl consequenter praeceptum.quia tenemur conservare vitam. Unde non obligant ista verba catechumenos, quia nondum vitam per Baptismum acceperunt, quam conservare debeant: neque infantes baptizatos, quia non egent conservatione vitae , cum eam non possint amittere sine usu rationis. Porro remedium conservandae vitae non consistit in speciebus panis cl vini, neque in modo manducandi et bibendi, sed in sumptione corporis el sanguinis Domini: quocumque enim modo illa sumantur. modo vere sumantur, sumentem nutriunt gl reliciunt. Caro enim Domini vere est cibus, el sanguis vere est polus: ad solam igilur sumptionem illa verba obligant, non ad modum sumendi. Sumuntur aulem vere tam corpus, quam sanguis sub qualibet specie: igilur praecepto satisfaciunt. qui sub una specie sacramentum percipiunt. Accedit. quod ipse Dominus quod dixerat: *Nisi manducaveritis ut biberitis.* declaravit cum diceret: *Qui manducat me. vivet propter me.* Idem enim est manducare carnem Chrisli el bibere sanguinem ejus: el lotum Christum sumere: lotum aulem manducando sumimus, ul ipse fatetur.

Quod si adversarii omnino convincerent, quod lamen non faciunt. vim praecepti consistere in inodo manducandi et bibendi.cl plano sub praecepti obhgationem cadere sumptionem sub tali . vel tali specie, adhuc nihil oblinerent: tunc enim adhibenda esset Secunda solutio.quae ejusmodi est: In Scripturis saepenumero conjunctio, *cl.* accipitur pro disjunctiva; ul Actorum *3.Argentum et aurum non, est mihi.* Est enim sensus: Argentum , vel aurum non est mihi: sive, neque argentum . neque aurum est mihi: non enim aliter recte s. Petrus docuissot.se pecuniariam eleemosynam facere non potuisse. Joan. 15.*Si non venissem et loquutus fuisset eis. peccatum non, haberent.* Sensus est; Si neque venissem, neque loquutus fuisset : subintelligitur enim negatio praecedens, more hebraicae linguae, quam aliquando interpretes imitantur. Hebraei enim ul plurimum simplicem conjunctionem ponunt, cum lamen «ubintelligant negationem praecedentem: ut psalm. I. in hebraeo est: *Nonsurgent impii in judicio . et peccatores in concilio justorum.* Sed quia subintelligitur negatio. ideo recte Latini verterunt: *Non resurgunt impii in judicio, neque peccatores in concilio /usloium.* Caeterum. ut dixi, interpretes non raro imitantur phrasim hebraicam: el hoc modo verba Domitu liebraice vel syriace a Domino pronun-

Hala.Joannes quidem graeee scripsit,sed phrasin hebraicam servare poluli, ut hic sil sensus: Aim *manducaveritis carnem Filii hominis, el nisi biberitis ejus sanguinem,* idesl. si neque manducaveritis, neque biberitis etc. vel, si non manducaveritis. aul non biberitis. Esse nutem hoc modo ista verba intelligenda, probatur ex verbis sequentibus. A.un Dominus paulo post addit: *Qui manducat me vivet propter me.* El rursus ibidem : *Qui manducat hunc, panem, vivet in aeternum.* Quae sane falsa essent, si conjunctivo el non disjunctive inlelligerentur illa verba: *Nisi manducaveritis etc.*

Sed etiamsi adversarii has duas solutiones confutare possent, quod hactenus non fecerunt,cl ninnino convincerent,verba Domini intelligendaesse de modo manducandi et bibendi, et conjunctim non disjunctim:adhuc hftboremus praesidium Tertiae solutionis. Multa ennn praecepta sunt in Scripturis. quae dantur universae Ecclesiae . sed implenda per aliquos, non per singulos: quodobservandum esse monet b. Augustinus in explicatione Scripturarum, lib. 3. doctrinae Christianae , rap. 17. Tale est illud: *Crescite et multiplicamini:* id enim dicitur humano generi, sic lamen, ul salis sil. si per aliquos species humana propagetur, el non cogantur omnes liberis procreandis operam dare. In hunc igitur modum possunt haec verba explicari: *Nisi manducaveritis etc.* idesl.nisi sint in Ecclesia aliqui, qui hoc sacramentum sub utraque specie sumant, non habebitis vitam in vobis. Si enim nulli tales sint, consequenter nulli erunt, qui sacramentum confiofant, nulli qui ministrent: atque ila peribit lotus fructus saluberrimi sacramenti. Sed de hoc loco satis dictum est.

Secundus locus, qui est plane Achilles Lulheri, Buceri. Philippi, Calvini. Kemnili, lianieltnanni. el omnium aliorum . sunt illa verba Mallh. 26. *Bibile c.i: hoc omnes :* id enim edictum es\$e dicil Calvinus . aeterni Dei . quo omnes coguntur ad ulramqie speciem sacramenti percipiendam. i .«

Hespondeo: Haec verba dicuntur solis apostolis, qui tum ad mensam cum Christo sedebant. Mprobo hie ratione: Particula. *omnes,* non semper in Scriptura accipitur universalissime pro omnibus hominibus . sed saepe pro omnibus certi alicujus generis. Alioqui illud Pauli:0/nnc5 *quaerunt quae sua sunt.* includeret eliam sanctissimos quosque el illud: *Omnes peccaverunt ,* Chrislum quo-pm comprehendit; el illud: *Clamai erunt omnes . Crucifige cum:* et similia.in apoMolos homini convenirent.

Videndum igilur est. an illud : *Bibile cz* eooinnes.universalissime capiatur.an pro aliquo certo genere. Et quidem universalissime, idesl, pro oinnibus hominibus capi non polesl: nam sequeretur debere sacramentum dari Tureis, Judaeis. Ethnicis; et illi enim homines sunt. Oportet igitur pro certo genere hominum illud accipere: quaero igilur quod sit illud hominum genus. Si dixerint omnes viros, excludentur foeminae: si omnes fideles, includentur infantes, quos lamen eliam adversarii excludunt. Dicent, esse omnes fideles a-

dullos. Sed in primis gratis hoc dicent : nec enim ni facile probare poterunt. Deinde includentur abstemii , (pios tñmcn ipsi plerumque excipere solent Denique répugnai Marcus apertissime , qui sic oil cop. **II. Et biberunt ex e**» omnes; ista <-mm verba respondent ilhs. *Bibile cx co oilmen*. Quare codent modo accipitur, omnes , apud Mal-llbicuni. cl apud Marcum. Apud Murcum autem non intelliguulur per. *omnes* . omnes fidele* a- (liilli: nec enim verum esset: *Biberunt ex eo o*-mnesforgo nec. npud Matthaeum intelligi possunt omnes lideies adulti. Quod si forte dicant apud Marcum per. *omnes*, intelligi omnes fideles adultus, ipiin in apostolis biberunt omnes: colligemus jam non Obligari lideies ad calicem Domini bibendum, ipna mandatum jam impleverunt : jam enim biberunt, ul eis fuerat imperatum.

Restat igilur. ul mñnduliim solis apostolis datum fuerit. Id quod polesl eliam confirmari cx circumstantiis lotius illius loci cvangelistoe Matthaei, tliiucis enim clamant, haec verba solis apostolis dicta esse: *Coenantibus*, inquit, eis. Quid est. eis. nisi nposlohs? Sequitur: *Accepit Jesus panem. et benedixit*, ac *fregit* . deditguc *discipulis suis*. Quibus discipulis dedit, nonne illis qui cum illo crteiialnml? Sequitur: *El ait. Accipite el comedite, hoc* est corpus *meum*. Certe illis dixit: *Accipite. ct comedite*, quibus dedit comedendum: dedit aulem apostolis solis, ul jam ostendimus. Sequitur: *Et accipiens calicem . gratias egit el dedit illis*. Quibus illis? iisdem, quibus dederat panem, idesl. solis apostolis. Sequitur: Dicens . *Bibile ex hoc omnes*. Quibus hue, dixit, nisi illis quibus dedit culicem? nam dedit dicens. Dedit nutem solis aposlolisiergo solis apostolis dixit. Sequitur:/ ?! *hymno dicio exierunt in montem Oliveti, tunc dicil illis: Omnes ros scandalum patiemini in me etc*. Qui dixerunt hymnum i um Christo? qui external in montem Oliveti? qui erant omnes illi scandalum passuri in illa node? nonne soli apostoli? Clonssime igitur palet, verba illa ad solos uposlolus pertinere.

Sed videamus nunc quid adierant adve.rs.irii. ul nrobcnl illa dici ad omnes fideles. Liilheriis in lib.de captiv. Babyl. cap. de Eudiuristiu tribus argumentis probat, illud: *Bibile ex hoc omnes* . nun nd solos apostolos dictum esse.

Primum est. quin non sine mysterio Dominus non dixit. Manducate ex hoc omnqs : sicut dixit : *Bibile ex hoc* omnes:niminñn praevidebat futuros, qui dicerent, panem omnibus datum, calicem m>u lieni, hiem argumentum habet Calvinus m antido-ti) articulorum parisiensium, ari. 7.

Hespondeo: Negamus . Christum non dixisse: *Manducate e.r hoc omnes*.Tametsi enim id evange-Mae non scripserint, Ecclesia lamen ex aposloliea traditione edocia, m sacro canone missae disertis verbis ponit, Christum dixisse: *Manducate ex hoc omnes*. Quam partem canonis referi eliam s. Am brosius hh. i. de sacram, cap. 5. el post Paschu->ius in lib. de corpore Chrisli, cap. 13. sed quid si eliam certo constaret, a Christo dictum non fuisse: *Manducate ex hoc* omnes, ul ab eo dictum luisse constat: *Bibile ex hoc omnes*. «pmi mde ad-

versarii nostri lucrarentur? omnino nihikcaussn c-nim ejus adversitatis esset in promptu. Dominos (-niui panem fn-gil.cl unicuique partem suam dedit, non autem dedit panem integrum, quem inter se dividerent, ideo non fuisset necesse dicere: *Man-ducaie e.r hoc omnes*. Al calicem unum el eundem dedit, ul ex codern biberent omnes; dixit igitur. *Bibite ex hoc omnes*, ul intelligerel primus, non totum sibi exhaustiendum, sed tantum relinquendum, quod omnibus sufficeret.

Secundum argumentum.Iisdem dictum est: *Man-ducale*, quibus dictum esl: *Bi6ile*. Vel igilur Iulum sacramenlum datum est solis presbyteris, vel simul eliam laicis. Si laicis eliam, ergo omnibus dictum est: *Manducate et bibile*. Si solis presbyteri*. ergo non licel laicis dare ullam partem sacramenti, nec eis dictum erit. *Manducate*; non enim temere dandum est, cui Chrislus prima institutione non dedit. De hac ratione ila gloriatur Lutherus: *Ego*. inquil, *fateor, ista* me ratione *mihi invicta superatum, nec legisse, nec audivisse, nec inuenisse. quid contra dicam*.

hespondeo: Chrislus prima illa institutione, apostolis solis dedit lotum sacramenlum. ul unie probatum csl. Nec tamen valet illa Lulheri consequentia; Chrislus non dedit laicis, ergo non polesl dari a nobis. N m etsi non dedit, non lamen prohibuit dari: el alibi jussit eliam dari, cum ait: Hoc facile, de quo loco postea dicemus.

Tertium argumentum Christus dixil: Hic est sanguis meus, *qui pro vobis el pro multis effundetur*. Hic. clarissime vides.sanguinem dari omnibus, pro quorum peccatis fusus est. Quis autem audeat dicere pro laicis non esse fusum? ergo omnibus dalur.cl omnibus dicitur: *Bibile*. De hoc argumento sic Lulherus irinmohal: Hoc. inquit, *maxime omnium urget, penitusque me concludit*.

Respondeo: Argumentum hoc vere concludit non pro Lulhero.scd cuntrñ ipsum. Nam si sanguis Domini dandus vsj T omnibus, pro quibus fusus esi; dandus esset omnibus omnino hominibus, cliam fun is. Judaeis. Elnliicls.el quibuscumque impiis. Sanguis enim ille i ro omnibus fusus est. ul Scripturae passim tradunt,Culoss. 1.1. Cormih. 15. 1. Joan. 2. el alibi.

Philippus in confess. August, in arlic. de ulraqm< specie, probat illud: *Bibile* ej: hoc omnes, dictum esse non solum apostolis, sed cliam aliis, quia Ecclesia Corinthiorum a Paulo , qui a Domino edoctus fuerat, instituta, ulraque specie u-lebiilur.

Hespondeo: Argumentum csl nimis infirmum. Ecclesia enim Corinthiorum utebatur ulraque specie, quia Paulus, vel Domini exemplo, vel aliunde ostendit el tradidit , licilam esse Communionem sub ulraque specie. Sed nec Paulus cilavit illud mundatum: *Bihile cx hoc omnes*: nec ullo verbo docuit, esse necessariam omnibus Communionem sub ulraque specie.

Joannes Calvinus lib. I. Institui, cap. 17. § 48. ?>. el 50. antequam solutionem nostram refellat, itu praefatur: / Illeram, inquil. *effugium est. solos apostolos tn hujus coenar participationem a Christo admissos. quos jam in sacrificiorum or-*

dmem allej/eral el cooplaveral. Velim lumen Tzit/ti ad quinque postulata respondeant: quibus elabi non poterunt, quin facile cum suis mendaciis revincantur. Haec ille. Sed nec postulata illa quinque aliquid momenti habent ad refellendum id quod asserimus.

Primum postulatum est: *Quod oraculo revelata mT nobis ea solutio?* Respondeo: Oraculo Spiritus sancti per Scripturam Matthaei el Marci, ut supra ostendimus.

Secundum: *Cur meliore illo saeculo ab apostolis ad mille usque annos postea sine exceptione omnes fiebant utriusque symboli participes? Iqnorahalne vetus Ecclesia, quos Chrislus concieas ad cocnam suam admisisset?* Respondeo: Falsissimum est. quod Calvinus assumii: jam enim ostendimus in Communione domestica, cl aegrotorum, el laica clericorum, cl m ipso eliam publico coetu in templis sub una specie fuisse communicatum in antiquissima Ecclesia. Demdc si csscl verum, quod ipse assumit, non propterea sequeretur verba illa: *Bibite ex hoc omnes*; dicla esse aliis, quam apostolis. Want Ecclesia uti potuit utraque specie, quia Dominus id non prohibuit, etiam si non jusserit.

Tertium postulatum: *Cur de pane simpliciter dixit, ut ederent, de calice, ul omnes biberent?* Quartum: Si Dominus solis apostolis, ul sacerdotibus sacramentum dedit, quo jure dalur nunc, vel ex parte, laicis? Ad haec responsum esl paulo ante; sunt enim haec Lulheri argumenta, primum cl secundum.

I Innum postulatum: ?In *mentiebatur Paulus, cum dicebat Corinthiis se accepisse u Domino, quod illis tradiderat? Nam postea traditionem declarat, ut omnes promiscue utroque symbolo communicarent.* Respondeo: Apostolus nequaquam mentiebatur: sed plane mentitur Calvinus, dum ei tribuit. quod ipse non dicil. Aon enim Paulus ila déclarai traditionem Domini, ul dicat debere omnes divino mandato sub utraque specie communicare. Sed de loco Pauli infra plura dicemus; el jam aliquid diximus in solutione argumenti Philippi.

Marlinus Kemnilius loco cil. in exara, pag. 635. addil hoc argumentum, quod more suo verbosissime persequitur. Chrislus dixil: *Accipite, edite. bibite*; sed priora duo synodus Iridcntma vull nd laikes eliam perlinere; ergo cl tertium illud. *Bibite*, ad Lucos perlinet: nulla enim assignari polesl causa diversitatis.

Respondeo: Removeantur mendacia. cl argumentum per se cornici. Nusquam enim synodus Indention scriptum reliquit, illa verba: *Accipite, edite*, ad laicos perlinere; illud aulem. *Bibite*, non perlinere. Concilium id solum docet, non teneri cos, qui sacramentum non conficiunt, sive laici sint, sive sacerdotes, jure divino ad utramque speciem: cur aulem qui conficiunt ad utramque speciem teneantur, ratioesl, quia sacrificium integrum esse, el integre consumi debet.

Hermannus Hamelmannus in lib. de utraque specie par. 2. duo argumenta profert, praeter argumenta Lulheri. Primum est: Si solis apostolis di-

ctum esset: *ilibile ex hoc omnes*; ergo soli episcopi communicare deberent sub utraque; illi enim soh apostolis succedunt. Respondeo: Eliam sacerdotes succedunt apostolis quatenus ad illos eliam perlinet praeceptum conficiendae Eucharistiae, quod datum foil apostolis per illa verba: *Hoc facile in meam commemorationem.* Quare sacerdotes eliam, propior perfectionem sacramenti, lenentur sumere utramque speciem, cum cuncti unum Eucharistiam.

Secundum argumentum Hamelmanni. Dominus ait Marci. 13. *Quod vobis dico, omnibus dico*; ergo illud: *Bibite ex hoc.* dictum apostolis, omnibus dictum esse censendum est. Respondeo: Marcus non absolute el simpliciter posuit: *Quod vobis dico, omnibus dico*, sed addidit, *Vigilate.* Id ergo omnibus dictum est, ul vigilemus, et ad iudicium praeparemur, de quo in eo loco Dominus concionatus fuerat, cl nulla omnibus ulilia dixerat. Alioqui si omnia quae dicla sunt apostolis, ad omnes perlinerent, oporteret omnes irc per mundum univsum, el praedicare evangelium omni creaturae, cl alia id genus, quae nemo sanae mentis concederet. Atque haec de primario adversariorum fundamento.

Tertium testimonium Scripturae est illud Lucae: *Iloc facite*; jubet enim Dominus, ul faciant, quod ipse fecil. Ipse aulem Iria fecil. consecravil, sumpsit cl distribuit omnibus praesentibus utramque speciem: debent igilur apostoli, el qui cis succedunt. non tantum consecrare cl sumere, sed eliam omnibus praesentibus dare speciem utramque. Et confirmatur argumentum ex illa particula: *Similiter el calicem.* Nam. isla particula (ul Kemnitiu diligenter observari jubet pag. 533. el 535.) significat eandem esse rationem panis el calicis; cl sicut Dominus accepit et dedit panem, el dixil: *Iloc facile*; ita quoque similiter accepisse cl dedisse calicem, el dixisse, *Iloc facile.*

Respondeo: Mirabilis est providentia Dei in sanctis literis: nam ul non haberent haeretici justam excusationem, sustulit eis omnem tergiversandi occasionem. Nam Lucas illud, *Hoc facile*, posuit post datum sacramentum sub specie panis, post datum aulem calicem illud non repetivit, ul Intel ligeremus jussisse Dominum, ul sub specie panis omnibus distribueretur sacramentum; sub specie aulem vini non item.

Nec quidquam momenti habet illud, *similiter*. quod tantopere Kemnilius urget: nam non referi illud, similiter, nisi acceptionem: esl enim sensus. Similiter postquam coenavit, accepit calicem. Quod aulem non referat omnia. quae Chrislus fecil circa panem, ul vellet Kemnilius. patet, quia Chrislus panem non solum accepit, el benedixit, cl dedit, sed eliam fregit. el fractum divisit inter accumbentes: calicem aulem non fregit, nec divisit ipse discumbentibus. sed dedit integrum, ul unus alteri porrigeret. Praeterea Paulus I. Corinth. 11. cum habeat eandem particulam, *similiter*, non lanitii habet, *dedit*, sed solum, *accepit*. Non igilur illud. *similiter*, referri polesl ad verbum, *dedit*. Quod aulem non referat illud mandatum, *Iloc facite*. perspicuum est ex ipso conlextu; sic enim legimus:

Similiter el calicem, postquam coenauit, dicens: Hic calix etc. Ubi debet subintelligi verbum, cum quo bene coherens ille accusativus, *calicem*; iule autem verbum non est, *Illoc facite*. Quae enim esset liacc oratio, Similiter el calicem hoc facile? Sententia ergo illa est, quam Qiximus: *Similiter et calicem accepit dicens, etc.*

Quartum testimonium Scripturae est in verbis illis b. Pauli 1. Corinth. 11. *Ego accepi a Domino, quod ei tradidi vobis etc.* Traditio apostolica sine dubio omnes obligat: tradidit autem Paulus omnis inis ulramque speciem esse sumendam. Et praeterea Paulus tam post speciem panis quam post speciem vini repetit Domini mandatum: *Illoc facile*. AA denique postea adjungit: *De pane illo edat, et de calice bibat*. In hoc argumento mire sibi placent adversarii, Iulianus in lib. de consensu. Babylon, cap. de Eucharistia: *Ultimo, inquit, stat invictus Paulus, omnium obstruens ora etc.* Et infra: Von dicit. inquit. *permissi vobis*. Et infra: *Tradidisse est praecepisse*. Et in libro contra Angliae regem: *Illoc argumentum, inquit. dixit assertori sacramentorum, Noli me tangere*.

Respondeo: In ultimis verbis nulla est difficultas: illud enim: *De pane illo edat etc.* sequitur post ea verba: *Probet seipsum homo, et sic de pane illo, etc.* Quibus verbis non iubet Apostolus. ut lidelcs edant panem, vel calicem biboni absolute; sed modum praescribit, quo uti debent, si edere et bibere velint utiliter.

Porro illa verba: *Ego tradidi vobis* in nullo auctore significarunt unquam, Ego praecepi, seu imperavi. Et deinde, quam esset pulchra illa verborum Pauli connexio, si ita efferretur: Ego tradidi vobis, id est, mandavi, quoniam Dominus Jesus, in qua nocte tradebatur? Et illud 1. Corinth. 15. *Tradidi vobis, quoniam Christus mortuus est*, quam pulchre hoc modo interpretaremur: Praecepi vobis. quod Christus mortuus est? Addo, quod Kemniti in 2. par. examin. pag. 511. non est veritus prophetae Germanico Lulhero in faciem resistere. Scripsit enim illud *tradidi*, non significare *praecepi*, cujos tamen contrarium, ut supra citavimus, Lulherus dixerat.

Sed tamen alio modo ex eodem verbo Kemniti argumentatur, ut ut ipse dicit, pulcherrimum conficit argumentum. Paulus enim cum ait. *tradidi*, non *praecepit*; non enim ausus fuit in usu sacramentorum aliquid praecipere, sed Iradii Christi praeceptum. Et ne putemus cum tradere praeceptum solis presbyteris, qui enant Corinthi, in principio epistolae dicit se scribere omnibus qui erant Corinthi; immo etiam omnibus aliis Christianis. Nam addidit: *Cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi*.

Sed haec omnia falsa, frivola et ineptissima sunt; X. in primis falsum est, Paulum tradidisse praeceptum Christi «le utraque specie sumenda. Quid enim tradiderit, explicat, cum *ml. Quoniam Dominus Jesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem etc.* ubi videmus tradi historiam de institutione sacramenti, non aulem praeceptum de utraque specie sumenda.

Deinde falsum est, Paulum nihil fuisse ausum

praecipere circa usum tanti sacramenti; illud enim: *Probet seipsum homo*, praeceptum Pauli est, nec enim in evangelio legitur. Et illa: *Cum convenitis invicem exspectate*; et, *Qui esurit, domi manducet*. eiusdem Apostoli sunt: qui etiam plura se ordinaturum asserit, cum ait: *Caetera cum venero disponam*. Quare Augustinus epistol. 118. apostolorum praeceptum esse dicit, ut hoc sacramentum a jejunis sumatur.

Postremo falsum est. epistolam ad Corinthios scriptam esse ad omnes fideles, ita ut omnia quae ibi habentur, ad omnes pertineant. Itum enim ad omnes perlinet: *Auditur inter vos fornicatio, qualis nec inter gentes?* et; Atius dicit: *Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephae?* Porro illud in inscriptione: *Cum omnibus qui invocant nomen Domini*, non significat scribi epistolam ad omnes, sed significat scribi ad Corinthios, quibus Apostolus precatur pacem et gratiam cum omnibus, qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi. Nec tamen negamus, quin epistola illa aliquo modo ad omnes pertineat; doctrina enim, quae ibi traditur, communis est omnibus: sed non ideo omnia, quae ibi dicuntur, ad omnes perlinent, ac si ad omnes scripta esset.

Jam vero illud. *Hoc facile*, quod in hac epistola bis ponitur, nihil causae nostrae officit. Nam post panis consecrationem absolute ponitur: *Hoc facile in meam commemorationem*; post calicem aulem idem repetitur, sed cum conditione, *Hoc, inquit. facile quotiescumque bibetis*. Et ceric non sine causa Spiritus sanctus modum loquendi mutavit. Non significant igilur haec verba posteriora. ut calix debeal dari, vel sumi necessario, sed modum praescribunt, ut si id fiat, fiat in memoriam dominicae passionis.

Quotiescumque a doctoribus, quid proprie demonstret illud, *Illoc*, cum Dominus ait: *Hoc facilem* demonstrat id quod Dominus egit, id est, consecrationem et distributionem. an quod egerunt discipuli, id est, manducationem et bibitionem. an utrumque simul. Sed ad rem nostram id non referi, quando constet illud praeceptum non dari absolute, nisi de una specie.

Videtur tamen sententia Joannis a Lovanio valde probabilis, qui docet. verba Domini apud Lucam, ad omnia referri, id est. ad id. quod fecit Christus. et id quod egerunt apostoli, ut sensus sit; Id quod nunc agimus, ego dum consecro et porrigo, et vos dum accipitis et comeditis, frequentate deinceps usque ad mundi consummationem. Profert enim praedictus auctor veteres Patres. qui illa verba modo referunt ad Christi actionem, ut Cyprianum epistol. 3. lib. 2. et Damascenum lib. 4. de fide, c. 14. modo ad actionem discipulorum, ut Basilium lib. regularum moralium. l. c. 21. et Cyrillum alexandrinum lib. 12. in Joan. c. 58. Paulum autem idem nudor docet referre potissimum illa verba ad actionem discipulorum, id quod ex verbis sequentibus colligitur. *Quotiescumque, enim, inquit, manducabitis panem hunc et calicem bibetis. mortem Domini annuntiabitis*. Et praeterea idem planum fieri potest ex instituto et proposito b. Pauli. Nam postolus eo loco emendabat erro-

rem Corinthiorum. Corinthii aulem non errabant in consecratione, sed in sumptione. quin non debita cum reverentia sumebant: quare accomodal ea verba ad suum usum, ac docel. Chrislum praecepisse. ul alicio cocnae celebraretur in memoriam passionis, cl ideo attente cl reverenter sumenda esse tanta mysteria.

CAPUT XXVI.

Refelluntur objectiones ex Patribus.

Multa loca ex Patribus adversarii citant: quae duabus de causis parum, aut nihil eis prodesse possunt. Primo, quia iisdem Patribus (ul Joannes a Lovanio recte monuit) in rebus gravioribus nihil credunt. Major pars eorum Patrum apertissime docet transubstantiationem panis in carnem vi consecrationis. quam lamen adversarii magno consensu rejiciunt, cl cum citantur a nobis Patres, ipsi ad solum verbum Dei provocant, patribus omnibus contemptis. Secundo, quia revera Patres bene intellecti nihil eorum habent, quae ipsi illis tribuunt. Ace lamen mirandum esset, si aliquis eorum obscurius loqueretur. cum tempore ipsorum non fuerit ista quaestio introducta, situe utraque species necessario sumenda.

Percurramus Patres, quos illi citant, ordine temporum, quo floruerunt. Ignatius in epist. ad Philadelphios: *Unus est, inquit, panis omnibus confractus, unum poculum omnibus distributum.*

Respondeo Primum: In latinis codicibus, non habetur unus calix omnibus distributus, sed unus calix tutius Ecclesiae. Est enim communis calix, quia pro omnibus offertur Deo. Neque nullum fidentum est graecis codicibus. quos Kemnitius magni facit: nulli sunt enim in eis errores. ul quis facile animadverteret; qui conferret eos codices graecos, qui nunc exstant, cum testimoniis Ignatii, quae citantur ab Athanasio in epistol. ad Epictetum, cl a Theodorico in dialogis contra Eutychianos. Adde, quod ipsi Magdeburgenses. Cent. 2. cap. 4. ari. de Eucharistia, citant hunc locum Ignatii. ul nos habemus.

Secundo respondeo: Ignatium in illis verbis, etiam ul a Komnilio citantur, facere vim in unitate calicis, non in universalitate bibentium. Docel enim unum esse calicem, non aulem debere, vel cl iam solere ab omnibus sumi; ul hic sil sensus: Cum in Ecclesia aliqui sumunt Eucharistiam sub specie panis, omnes illi unum panem sumunt. non multos*, et cum aliqui sumunt sub specie vini, tunc calix omnibus illis distribuitur, mm nulli. Unde ibidem ait: *Una est caro, unus es sanguis, unus panis, unum poculum, unus Christus. unum Baptisma, una Ecclesia, etc.*

Tertio denique addere possumus, ad summum

quantumvis exprimantur ista verba. nihil aliud ex eis elici posse, nisi fuisse usum illo tempore, eum pauci orant Christiani, ut omnibus daretur peccatis calicis. Sed hoc exemplum est, non praeruptum.

Secundo loco Justinum proferunt: *Justinus, inquit Keinnilius, vetustissimus scriptor, cum descripsisset Communionem sub utraque specie. mox subjungit, apostoli in euangelis, illa tibi Christum praecepisse tradiderunt.*

Respondeo: Illa verba Justiniani. ubi communionem Christi praeceptum, non perlinent ad Communionem, sed ad consecrationem. Nam etiamsi de Communione aliquid dixerat Justinus antea, lamen immediate ante illa verba, quae adversarii citant. Justinus declarat, quid sil, el quomodo licet Eucharistia, ac dicit, panem per verbum Dei prelatum iri consecratione, fieri Eucharistiam. ctnoo esse amplius communem panem. sed ipsius J. -. carnem el sanguinem: lum ne videatur reni b. miram ex capite suo finxisse, subjungit: *Ap. W. loli enim in commentariis suis. quae euangelica dicuntur. ita praecepisse sibi Jesu. lrdalid. m. Quibus verbis significat apostolos tradidisse, sibi a Domino praeceptum. ul verbo Dei consecrarent panem, el ea consecratione ex p. n. lie facerent corpus ipsius. Idem patet ex sequentibus verbis: Justinus enim addere curavit verba illa evangelii, quibus Domini praeceptum continetur. atque, ait: *Eum enim pane accepto. cum gratias egisset, dixisse: Ille facite in meam recordationem: Im. c. l corpus meum: et similiter accepto calice dixisse. Illo, est sanguis meus,* ubi nulla licet menti» Communionis, sed solius institutionis.*

Tertius est Clemens alexandrinus. qui lib. 2. il. ardagogi. cap. 2. ait: *Bibere sanguinem Jesu. e. l. participem esse incorruptionis divinae.* Hinc vir colligunt adversarii. non posse participare incorruptionem, qui non bibit sanguinem.

Respondeo Primum: Non sequitur illa negativa ex affirmativa. Non enim quia polus sanguinis d. l. incorruptionem. ideo non habet incorruptionem. qui non bibit sanguinem; polus enim aliunde, nimirum ex corpore Domini, haberi eadem illo incorruptio, juxta illud Joan. G. *Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum.* Nam etiam in rebus corporalibus argumentum non valeret: Vimini nutrit, ergo (pii vinum non bibunt, nutriri non possunt. Non valet, quia non solum vinum, sed multa etiam alia nutriunt.

Secundo: Sanguis Domini non dat incorruptionem. quia bibendo sumitur, sed quia sumitur. V. enim in pso sanguine est, non in modo bibendi: sanguinem aulem vere sument. qui sub una specie communicant, ul supra diximus.

Eadem solutio valet ad locum Tertulliani. qui Quarius numerari potest. Ex libro de resurrectione citat Calvinus illud: *Caro corpore el sanguine Christi vescitur, ul anima de Deo saginetur.* Sed praeter communem solutionem, non est praetereundum Tertullianum dixisse, nos sanguine vesci, non bibere sanguinem; vescimur aulem sanguine. cum eum sumitur per modum cibi sub specie panis.

Quinto profmml ürigencm liomil. 10. in Nuner. Populus *chrislianus in usu liabel sanguinem bibere*.

Ilspomloo Primo: Hobel in usu, non in prae-ripio. Secundo ; IT cum usum habeat populus chrislinnus. non necesse est. nt singuli <l- populo bibant, sed salis est, si in Ecclesia aliqui sini, qui id faciant: nulla enim sunl in usu populi chnsliam. quae. tamen non a singulis fiunt.

Sextus est s. Cyprianus, ex quo tria loca producum. Primus est m episl. 2. lib. 1. ubi dicil sanguinem Domini dandum esse fidelibus , ul roborentur ad martyrium. Sed ad hunc locum respondimus supra cap. 22.

Urgent porro illa verba ejusdem epistolae: *Quomodo ad martyrii poculum idoneos facimus . si non cos prius ad bibendum in Ecclesia poculum Domini jure communicationis admittimus?* Hinc eniili colligi videtur, jus habere laicos ad sanguinem Domini petendum, ac proinde juste non posse eis denegari.

Despondeo: Hoc loco confirmatur polius, quam infirmatur senlcplia nostra. Cyprianus enim loquitur m ea epistola delapsis, quibus ab episcopis ablatum erat jus Communionis: ac hortatui Cornelium papam, ul lapsis imminente noVnp\$>equulione restituatur jus communicandi , si nimirum ad poenitentiam redierint, ne inermes ad praelium pro fide inveniantur. Jus ergo iaicorum ad communicandum a sacerdotibus datur, et a sacerdotibus tollitur: el sicut possunt praelati ob crimina tollere jus cummtinicandi, ila possunt ob alias justas caussas disponere el ordinare de modo communicandi sub una specie, vel altera. Praeterea si tempore Cypriani habuissent laicd jus petendi calicem, certe habuissent ex consuetudine illius temporis : ergo cum sil huc tempore contraria consuetudo introducta, el lex praeterea in generalibus conciliis promulgata, non habent amplius jus illud Inici, nisi forte probare possint, quod hactenus non fecerunt, expresso Dei mandato se jus illud habere.

Secundus locus csl in lib. 2. episl. 3. ubi sic loquitur Cyprianus: Quidam vel ignoranter, rei simplicilerm calice *Domini sanctificando . cl plebi ministrando non lioo faciunt, quod Christus fecit ct docuit*, lime colligunt Christum docuisse, ut calix plebi ministraretur. El auget difficultatem Kemnitius, nam si illi reprehenduntur , qui loco vini aquam ministrabant, cum tamen ct calicem et verba retine,reni. quanto magis reprehendendi sunt qm lotum calicem sustulerunt?

Respondeo: Non agit eo loco Cyprianus , oportcalne calicem populo pnu here, au non: sed tantum. ul si ministretur, ex vino mixto, non ex aqua sola constet. cl hoc dicil Dominum docuisse. ul calix Ixucharisliac ex vino mixto , non ex aqua sola constet.

Quod aulem Kemnitius addit, omnino absurdissimum est. nimirum gravius cl reprehensibilius isse non dare plebi culicem, quam dare in sola aqua consecratum. Nam qui dant in sola aqua consecratum, corrumpunt sacramentum Christi, quia mutant materiam; et populum decipiunt, cui pro

sanguine. Domini meram aquam tribuunt. quae gravissima sacrilegia esse, non dubium est: el denique pugnant cum Domini praecepto, quod semper urget Cyprianus, quia Dominus jussit fieri . quod ipse fecit, dum ail: *lioc facite* : ipse aulem calicem vini mixti consecravil, non calicem aquae. At praebere populo Eucharistiam sub una specie, nullum sacrilegium, nullam fraudem, nullius praecepti praevaricationem continet.

Elsane mirum est, adversarios tantopere urgere testimonium hujus epistolae, cum in disputatione de sacrificio, cl de miscenda aqua vino in calice . hanc epistolam contemnant : cl argumenta quae in ea habentur pro mixtione aquae , refutare non vereantur.

Tertius locus est in serm. de cocna Domini. ubi sic loquitur auctor: *Lex esum sanguinis prohibet, evangelium praecipit. ul bibatur*.

Respondeo Primum, non dicil auctor sermonis (nec enim Cyprianus csl, std aliquis posterior) evaiigclimn praecipere, ul bibatur sanguis ab omnibus. sed tantum ul bibalur. Illoc enitu ipso, quod Dominus instituit sacramentum hoc sub specie cibi el polus, jussit manducari cl bibi, sed ad hoc satis est, si ub aliquibus bibatur, ul in Ecclesia iit.

Deinde Cyprianus non facit vim in bibendo, sed in sumendo sanguinem: promiscue enim loquitur dc esu, vel potu sanguinis. Nam in loco citato: *Lex, inquil. pro/ubet esum sanguinis. cvangelium praecipit. ul bibatur*. Ubi cum opponat tamquam contraria, bibere sanguinem. el neu edere sanguinem, aperte significat se pro eodem accipere esum et potum. Ei in eodem sermone idem auctor paulo post dicil: *Potus el esus ad eandem pertinent rationem*. Accipiunt aulem catholici laicd vere sanguinem Domini cum corpore sub specie panis: id quod iste auctor non solum fatetur, sed eliam dicit propter eam caussam in sola specie panis esse cibum el polum. Sir, enim ait initio sermonis : *.11undueaveruni el biberant dc eodem pane secundum formam visibilem etc. .*

Seplimo proferunt Ambrosium ex lib. de initian- dis mysteriis, cap. 9. *Illis aqua fluxit e petra . libi sanguis e Christo*, liem citat Calvinus verba Ambrosii ad Theodosium teste Theodorcto lib. 5. hislor. cap. 18. *Qua audacia poculum sanguinis pretiosi. ore tuo participabis?* Sed haec, nihil ad rem faciunt. Fatemur enim datam aliquando ulramque speciem laicis. sed negamus id juro divino mandatum.

Octavo profert Calvinus Hieronymum in cap. 2. Malach. *Sacerdotes, qui Eucharistiam conficiunt cl sanguinem Domini populo distribuunt*. Respondeo: Nihil novi audimus.

Nono proferunt Chrysoslomum horni!. 18. in 2. ad Corinth. *Est autem, inquil, ubi nihil differt sacerdos a subdito, ul quando fruendum est horrendis mysteriis: similiter enim ul illa percipiamus, digni habemur*. .You sicut in veteri lege partem quidem sacerdos comedebat. partem vero populus: verum omnibus unum corpus proponitur et poculum unum. Respondeo : Vim facit in re, quae sumitur, non in speciebus , vel iu modo

sumendi; alioqui falsum esset discrimen . quod ipse ponit inter novam et veterem legem. Nam si agatur de speciebus, etiam nunc pariter sumit sacerdos. pariter populus: nemo enim sumit integrum panem. Hoc igitur est discrimen inter veteris et novi Testamenti sacrificium quod illud dividebatur per partes, nec poterat ab uno sumi totum; et inde fiebat, ut alii maiorem partem, alii minorem haberent; et sacerdos ordinarie oral pars potissima. Ad hoc nostrum totum et integrum datur singulis: nec plus habet sacerdos, quam laicus; licet symbola sint maiora vel plura in Communionem sacerdotum. Fuisse autem Cyrillus aetate. et in ipsa Cyrillus Ecclesia liberum communicare sub una specie, manifeste patet ex eo exemplo, quod supra citavimus ex Sozomeno et Nicephoro.

Decimo loco proferunt Augustinum. Ac Primum citant illud lib. quaestionum in Leviticum, quae sit. 57. *Ad bibendum sanguinem, omnes exhortantur qui volunt habere vitam.* Respondeo: Augustinus eodem modo loquitur de potu sanguinis, quo supra diximus loquutum esse Cyprianum, seu quisquis fuit auctor in serm. de coena Domini; non enim vim facit in modo bibendi, sed in ipsa sumptione sanguinis, qui idem edicunt, sive sumatur per modum cibi, sive per modum potus. Nam idem Augustinus ibidem, sicut ante Cyprianum, opponit ut contraria, non comedere sanguinem et bibere sanguinem: *A cuius, inquit, sacrificii sanguine in alimentum sumendo non solum nemo prohibetur, sed ad bibendum exhortantur omnes etc.*

Secundo proferunt ex eodem Augustino illa verba in serm. de sacramentis apud Redam in 10. cap. prioris ad Corinth. *Simul hoc sumimus, simul bibimus, quia simul vivimus.* Respondeo: Nulla concluditur hinc necessitas sumendi sanguinis Domini per modum potus. Nam etiamsi sanguis Domini sub specie vini sit signum. et causa vitae spiritualis. et ideo recte dicatur: *Simul bibimus, quia simul vivimus*, tamen non sequitur negativa, Non simul bibimus; ergo non simul vivimus. Nam possumus simul vivere comedendo: etiam enim cibus Eucharistiae eodem modo signum et causa vitae, quo etiam calix.

Tertio proferunt illud: *Nec caro sine sanguine, nec sanguis sine carne jure communicatur.* Quam sententiam ex Augustino citat Algerus lib. 2. cap. 8. Respondeo: Ea sententia non Augustini, sed Paschasii est. libro de corpore Domini, cap. 19. neque nobis ulla ratio adversatur. Non enim Paschasius loquitur de speciebus sacramenti, sed de re contenta, ac docet non posse sumi carnem exanguem. neque sanguinem, nisi cum suo corpore: et illum non jure communicare, qui sentit unum accipi sine altero. Eodem sensu dixit idem Paschasius cap. 17. *Non recte caro Christi sine divinitate sumitur, nec divinitas sine carne praestatur.*

Undecimo proferunt Gelasium, cujus ea verba recitantur a Gratiano, can. *Comperimus*, de consecrat. dist. 2. *Comperimus quod quidam sumpta tantummodo corporis sacri portione, a calice sa-*

cri eruaris abstineant. Qui procul dubio (quoniam nescio qua superstitione docentur obstringi) aut sacramenta integra percipiant, aut ab integris arceantur: quia divisio unius et ejusdem mysterii sine grandi sacrilegio non potest provenire.

Respondeo: Duplex ad hunc locum dari solet solutio. Una est, quod loquatur Gelasius de solis sacerdotibus sacrificantibus, qui nullo modo debent unam speciem sine altera sumere, cum ipsorum sit. holocaustum consumere. Haec solutio ex eo probabilis redditur, quod Gratianus, qui ex epistola Gelasii, quae modo fortasse non existat, capitulum illud desumpsit, hunc ei praefixit titulum: *Corpus Christi sine ejus sanguine sacerdos non debet accipere.*

Altera solutio est, Gelasium reprehendere illos dumtaxat. qui ex errore Manichaeorum a calice abstinebant, quales erant tunc ipsi Manichaei. tum Priscillianistae. Isii enim ideo a calice abstinebant tum quia abhorrebant a vino, tum quia existimabant Christum non habuisse verum sanguinem. Quare Gelasius non damnat eos, qui iuxta de causa a calice se abstinent, sed qui ex superstitione, ut verba ipsius indicant: *Quoniam*, inquit, *nescio qua superstitione docentur obstringi.* Isii enim magno sacrilegio sacramentum dividebant, quod solvebant Jesum opinione sua, et ideo recte jubebantur aut integra sacramenta, et quidem sub utraque specie sumere in signum correctionis erroris, aut simpliciter a sacramento arceri. Unde (ut supra diximus) s. Leo serm. 4. de quadragesima. ad Manichaeos detegendos jubebat observari, non eos, qui modo sub una, modo sub utraque specie communicabant; sed eos tantum, qui numquam sub utraque communicabant. Illud enim eo tempore signum erat Manichaeismi: errore autem illo sublato. ordinarie omnes sub una communicant, ut ex ordine romano supra ostendimus.

Duodecim proferunt Gregorium papam, qui lib. 4. dialog, cap. 58. dicit Christi sanguinem jam non in mariis infidelium, sed in ore fidelium fundi: et homil. 22. in evangel. dicit, ore corporis et ore cordis Christi sanguinem hauriendum esse.

Decimotertio proferunt Redam. qui similia verba habet in homilia festi Epiphaniae. Respondeo: Sancti isti Patres sumi dicunt Christi sanguinem ore corporis, quod nos non negamus esse faciendum; bibi autem debere ore corporis, aut sub specie vini sumi, ipsi non dicunt.

Decimoquarto proferunt Haymonem, qui inc. 10. I. ad Corinth. exponens illud: *Calix benedictionis. cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Domini est?* dicit cum calicem vocari participationem, seu communionem, quia omnes ex illo uno participiant. Respondeo: Loquitur iste auctor, ut supra loqui diximus Ignatium et Chrysostomum de unitate calicis: significat enim eos, qui sanguinem Domini sumunt, ex uno calice sumere.

Decimoquinto proferunt Theophylactum, qui sic ait in cap. 11. prioris ad Corinth. *Tremendus hic calix cunctis, pari conditione est traditus.* Respondeo: Loquitur Theophylactus de eo tempore,

quo scripta est episl. ad Corinth, edissoril enim Pauli senlcniham, ntquc id loquitur, quod Paulus in summa el brevissime dixerat. Paulus arguebat divites, qui in coenis illis, quae lunc llcbanl ni Ecclesia, non dignabantur communicare epulas suas lautiores cum pauperibus. Illos ergo arguit, quasi Pauli nomine Thoophylacins, el inter alia hoc argumentum adducit, non debere cos abhorre a pauperibus, quando calicem suum Christus ex aequo munibus dederit, idesl, tam pauperibus. quam divitibus. Illice nutem senlenlin etiamsi lunc maxime locum habuit, cum Communio sub utroque specie erat omnibus libera; tamen etiam nunc locum habet. Nam el nunc pari conditione calix iste cunelis, idest. lam divitibus. quam pauperibus convenit: sumunt enim ex calice cuncti sacerdotes, sive divites sint, sive pauperes; laici non sumunt, sive divites, sive pauperes sint.

decimosexto proferunt Paschasium. qui in lib. de corpore Chrisli. cap. 15. sic exponit illud: *bibite, cx hoc omnes; Idesl.* inquit, *tam ministri, quam reliqui credentes.* Respondeo: tria sont hic breviter observanda. Primum est, locum istum videri omnino corruptum . cl pro illa voce , *Bibite*, debere esse. *Edite*·, ut Joannes a Lovanio non sine caussa suspicatur. Nam haec verba praecedunt : *Hic solus est qui frangit hunc panem cl per manus ministrorum distribuit credentibus, dicens : Accipite et bibite cx hoc omnes etc.*

Secundo observandum est . non exponere P. isrlasium verba Domini, ut sunt apud Matthaeum: *Bibi e cx hoc omnes*, sed ul videntur dici a Christo. dum in Ecclesia distribuitur sacramentum. Nam ipse ait Christum lioc dicere, cum per manus ministrorum sacramentum distribuit credentibus : verba autem illa Domini Malth. 2(>. dicta sunt, cum Dominus per se. non per ministros, sacramentum distribueret. El praeterea verba illa , ul dicta sunt in prima institutione sacramenti. nullo modo admittunt illam explicationem. Bibite omnes, lam ministri. quam reliqui credentes; nulli enim lunc erant ministri a credentibus distincti iu mensa Domini.

Tertio observandum esi. verba P. ischasii. nl jam se habent, nostrae sententiae plurimum favere : Sfgnllcanl enim bibendum esse Domini sanguinem, sed in specie panis, non in specie vini: quomodo cliam Cyprianus semi, do coena Domini dixit, panem manducari el bibi. Vnde Tliomns waldensis, tomo 2. de sacrament, cap. 93. ex hoc loco Vdschasii colligit snnguincm bibi posse sub specie pnnfs.

Dccimoscptlmo proferunt Bcrnnrdum. qni serm. 3. in ramis palmarum . dicit alimoniam corporis el sanguinis Domini in prima coena Domini exhibitam. ac deinceps frequentari mandatam.

Respondeo: Sub specie panis integra alimonia est corporis el sanguinis Domini , ul supra ostendimus: quare, Dominus jussit frequentari istam alimoniam, sed non praecepit, an sui una, vel sub Wraque specio id Heri deberet.

Decimoochnvo proferunt concilium turonicum , quod Btircharo referente lib. 1. >. cap. 9. decrevit, dandam esse aegrotis Eucharistiam intinctam

sanguine Domini . ul presbylcr vere possit dicere : *Corpus et sanguis Domini nostri Jesu Chrisli.*

Responded: Locus hic nihil juvat adversarios : nam panem intinctum comedere, praesertim exsiccatum, et in pixide diu retentum, ul in eo concilio habetur. non csl bibere , ipsi aulem potmn requirunt. Deinde decretum illud emendatum foil: damnaliir enim illa intinctio panis in concilio bracarensi HI. can. 1. el recle. Nam intinctio vel fti ul habeatur sanguis Domini, vel ul habeatur per modum polus. Si ul habeatur, frustra intingitur panis, quia in specie panis non deest sanguis cum corpore. Si ul habeatur in specie polus, frustra cliam intingitur, quia (ul dixi) non bibitur ille panis sic intinctus, sed solum editur.

Decimonono proferunt concilium III. bracarensc, citatum can. I. sed ul plurimum nomine Julii papae, quomodo cilalur istud decretum etiam a Burchardo lib. 5. cap. 1. a Gratiano disl. 2. de consecrat. can. Cum omne, cl a micrologo de observationibus ecclesiasticis, cap. 19. Proferunt igilur tcslimonium hujus decrccli, ubi habetur non esse dandum populo panem intinctum in sanguine, quia Dominus legitur dedisse utramque speciem scorsim, idesl, primo speciem panis, postea speciem vini.

Respondeo: Concilium prohibet quidem recle illam intinctionem ex eo , quod Dominus non intinctum panem dedit, nec poterat probari illa intinctio ullo testimonio, vel exemplo Scripturarum, non tamen concilium addit, debere dari ulramque speciem. Praeterea si hoc etiam concilium diceret, responderemus concilium loqui de eo lempore . quo libera eral Communio sub utraque specio : lunc enim iis. qui ulramque speciem cupiebant , concilium jubet dari ulramque speciem, non aulem panem intinctum.

Vigesimo proferunt impudentissima tria mendacia sub nomine trium generalium conciliorum. Luthorns in disputatione contra concilium constanlionse dicit, concilium in haec verba loquulum in suo decreto: *Licet Christus instituerit, ul omnes communicent sub utraque, tamen hoc non obstante. nos volumus, ul omnes communicent sub una.* Ex quibus verbis habemus concilium agnovisse et docuisse veritatem . quod sil de jure divino Communio sub ulraque, licet idem concilium contrarium statuerit, l ude Lulherus ibidem dicit. concilium damnasse Chrisli doctrinam . cl ipsum Christum pro haeresiarcha habuisse. Sed est mendacium intolerabile; nam nihil ejusmodi habet concilium, immo c contrario delinit, non esse <lc jure divino sumere ulramque speciem. Verba aulem unde Lulherus mendacium fabricavit . sunt ista . in sess. 13. *Licet Christus instituerit el dederit sacramentum post coenam sub ulraque specie discipulis: hoc non obstante observanda est Ecclesiae consuetudo. ul non sumatur nisi a jejunis.* Ubi concilium non loquitur de ulraque specie . cum *mt. Hoc non obstante*; sed tantum de tempore communie indi. Neque dicit servandum Ecclesiae morem, non obstante Chrisli praecepto , sed non obstante Chrisli exemplo: ille enim dedit post eoe-

nam ex peculiari causa, quae modo non habet locum.

Quamvis autem hoc mendacium jamdudum in Luthero a catholicis delectum, et confutatum fuerit: Indien discipuli ejus semper illud urgent, ut apertissime indicent. se ex lectione et ex pura malitia mentiri velle. Idem enim mendacium non ante multos annos repetivit Illyricus in apologia pro confessione Anuerpiensi cap. 14. ubi expresse dicit, concilium agnovisse Christum instituisse, ut daretur sacramentum sub utraque. Kemnitus in 2. par. exam. pag. 570. temperat nonnihil hoc mendacium, lamen ipse quoque mentitor, illud *non obstante*, quam vocat sceleratam clausulam, referri ad Communionem sub utraque specie.

Secundo idem Lutherus in lib. de capitulis. Babyl. cap. de Eucharistia, dicit, concilium basilcense declarasse, licere Bohemis utramque speciem sumere contra id. quod ante statuerat concilium constantinense. Sed haec est mera impostura. Concilium enim basileense idem docet sess. 30. quod constantinense sess. 13. Neque usquam declaravit licere Bohemis Communionem sub utraque sine Ecclesiae dispensatione; sed concessit eam facultatem (teste Aenea Sylvio in historia Bohémien, cap. 52.) cum ea conditione, ut crederent Communionem sub una esse licitam, et proinde non esse contra jus divinum.

Tertio incredibili impudentia Illyricus in apologia confessionis Anuerpiensis. cap. 14. dicit, concilium Tridentinum convicium fulgoris verbi Dei, tandem agnovisse suum errorem, et permisisse Communionem sub utraque. Sed legantur sess. 21. et 22. concilii, et mendacium evanescet.

CAPUT XXVII.

Refelluntur objectiones e.c. ralone.

Praeter testimonia Scripturae et Patrum. objiciunt adversarii aliquot rationes ex Scripturis depromptas, quas breviter diluamus. Prima ratio a figura. Hebraei omnes in deserto biberunt aquam de petra. dicente Paulo 1. Corinth. 10. *Et omnes eundem potum spiritualem biberunt.* Ergo in deserto hujus vitae debent omnes bibere sanguinem Domini: illa enim in figura contigerunt illis.

Respondeo: Non biberunt illi aquam de petra simul cum cibo spirituali. ut supra ostendimus. sed diverso loco et tempore: quare tam cibus ille, quam potus signum fuit Eucharistiae sub una specie sumendae.

Secunda ratio ab institutione. Christus instituit coenam sub duplici specie: ergo sub duplici sumenda est, alioqui non erit coena Domini, sed pars ejus.

Respondeo: Si proprie et secundum evangelium loqui velimus, coena Domini non constat, nisi ex

una specie: nam Matth. 26. sic legimus: *Coenantes illis accepit Jesus panem etc.* Et Luc. 22. *Similiter et calicem postquam coenavit.* Et 1. Corinth. 11. *Similiter et calicem postquam coenavit.* Itaque in coena non dedit nisi Eucharistiam sub specie panis, quae proprie respondet coenae judaicae et agno paschali: post coenam autem dedit calicem. Unde etiam Cyprianus in senen. 5. de his. dicit. calicem offerri solere praesentibus potius christi soleinnia, id est, finita jam missa. Deinde etiamsi coena Domini utraque specie constaret: lamen quia quaelibet species continet rem utriusque speciei, tam ossei integra coena ex una specie, quam ex duabus: sola enim differentia esset in vasis, quibus inferuntur cibi. Perlinet lamen dicitur species ad sacrificii perfectionem, ut saepe diximus, sed non est necesse. ut sacrificium. quod omnia signa sumatur ab omnibus. salis enim est. si pro omnibus offeratur.

Tertia ratio ab exemplo Domini et apostolorum Dominus calicem omnibus praesentibus dedit: et apostoli quoque omnibus dabant. Unde 1. Cor. 10. *Von potestis bibere calicem Domini, et calicem daemoniorum.* Et 1. Cor. 12. *Omnes in uno Spiritu potati sumus.*

Respondeo: Exempla probant rem non esse illicitam jure divino, non autem esse praeceptam, ut necessariam: alioqui teneremur sumere Eucharistiam post alios cibos et noctu, et post lotionem pedum: haec omnia Dominus fecit, Locus autem ille: *Omnes in uno Spiritu potati sumus*, perperam adducitur, et saepissime inculcatur a Kemnito: non enim ibi agitur de potu sanguinis Domini, sed de potu Spiritus. quem haurimus in Baptismo.

Quarta ratio a Testamento. Christus proximo morti. Testamentum condidit, et eo legavit omnibus filiis suis corpus et sanguinem suum. ut patet Luc. 22. et 1. Cor. 11. Ergo Testamentum corrumpunt, et injuste filios Dei fraudant paternam haereditatem. qui laicis negant sanguinem Domini.

Respondeo: Haec dilatis nobis relictas, non est panis, neque vinum, sed corpus et sanguis Domini. quae duo dantur tam sub una, quam sub duplici specie; hoc solum interest, quod qui bibunt ex calice, accipiunt haereditatem in duabus tabulis: qui non bibunt, accipiunt illud idem in una tabula. Sed haec differentia nullius momenti est, quod allinet ad participandam haereditatem.

Quinta ratio a fine hujus sacramenti. Finis est sacramenti hujus, ut commemoremus Christi mortem. Sed non significatur Christi mors integre per unam speciem; ergo debent utramque sumere, qui volunt Christi mortem per hoc sacramentum commemorare. Tenentur autem omnes mortem Domini commemorare, dum sacramentum hoc percipiunt, teste Paulo 1. Cor. 11. ergo tenentur omnes utramque speciem sumere.

Respondeo: Dupliciter commemoratur in sacramento Christi mors. Uno modo per representationem et significationem. Altero modo per memoriam et narrationem. Aliter enim commemo-

1.1BLR QUARTUS

ratur aliqua victori» in comoedia, ubi omnia repraesentantur ad vivum; alio modo cum quis ejus victoriae recordatur, el aliis narrat, el inde laetatur. Priore modo commemoratio mortis Domini, non lit manducando el bibendo. sed consecrando d offerendo Deo Eucharistiam: imitatio enim mortis Domini est illa separatio corporis a sanguine insignis sensibilibus. Inde Gregorius lib. 4. dialog. cap. 58. et alii Patres passim in immolatione constituunt repraesentationem mortis Dominicae: atque ad hanc repraesentationem perfecte exprimendam fatemur requiri ulramque speciem. Posteriore modo commemoratio Heri potesi manducando el bibendo: qui enim participant de hoc socrifcio, recordari debent cum gratiarum actione mortis Domini, quae in eo sacrificio repraesentatur. Sed ad hoc non requiritur ut ulraque species sumatur. Qui enim unam speciem sumil. jam didicit ex consecratione et oblatione per eam repraesentari corpus ul mortuum; atque ili illam nuam sumendo, in memoriam revocare potest et debel Chrisii mortem. Quare Paulus I. Corinth. II. do ulraque specie seorsim dixil: *Iloc facile iu ineam commemorationem.*

Sexta ration fructu. Dicil enim Kemnitius dulcissimam consolationem sumi ex calice. qua necesse est privari eos. qui sub una tantum specie communicant. Respondeo: Non dubium est. quin in potu optimi vini valde dulciter palatum el gula oblectentur: sed catholici non quaerunt in sacramentis istam corporalem palati el gulae, consolationem. Si dicant se loqui de calice. ul invisibili clinsensibili modo sanguinem Domini continet; nos respondemus eundem sanguinem totum in specio panis contineri, el ideo non privari laicos dulcissima consolatione spiritus, quae ex Domini sanguine percipitur.

Septima ratio a simili. Si potest laicis tolli pars Eucharistiae, ergo el pars Baptismi vel Poenitentiae. Respondeo: Si agatur de partibus essentialibus, nulla pars sacramenti ullius tolli potest: non csl aulem pars essentialis species vini, sed materialis el integrals tantum Eucharistiae. Si agatur de integralibus, plano tolli potest pars aliqua, etiam in aliis sacramentis. Nom Baptismos olim fiebat per immersionem. nunc plerumque per aspersionem; el certe nullo minus abluil aspersione, quam wnmersio: immo Irina mersione aliquando utebantur fideles, aliquando una dumtaxat.

Octava ratio. Si potest tolli calix, ergo el panis; et ila poterunt laiei privari penitus sacramento. Respondeo: Potest tolli panis, si detur calix: utrumque aulem simul tolli nequii, quia tenemur sacramenlum Eucharistiae percipere.

Nona ratio a majori. Dalur laicis remissio peccatorum, ergo non polcsl eis negari signum illius remissionis: signum aulem calix est. Respondeo: Argumentum contrario modo valeret. Dalur signum remissionis, ergo remissio negari non potest, quia alioqui signum esset falsum. Al remissio cur non polcsl sine signo dari? Praelerca signum remissionis proprie non est culix, sed Baptismus el Absolutio: calix enim signum est pretii, quo peccata re-

missa sunl, el spiritualis potus, quo animae nostrae reficiuntur.

Decima ratio, item a majori. Dalur laicis sanguis Domini, ergo negari non debet symbolum ejus sanguinis, quod est longe vilius. Respondeo: Si habent ipsum Domini sanguinem. cur tantopere litigant pro signo? Certe qui pecunias per schedulam promissas jam accepit, non mullum laboral de schedula. Deinde negatur symbolum. quia tutius dalur res illa pretiosissima sub uno. quam sub duobus symbolis. El haec de ratiunculis Lutheri. el sectatorum ejus: cx quibus manifeste colligitur nihil eos habere justae caussae. cur tantopere de Ecclesia querantur ob calicis ablationem.

CAPUT XXVIII.

Ecclesiam justis de caussis praecepisse Communionem sub una specie.

DE COMMUNIONE

Sequitur jam illa quaestio: Utram juste Ecclesie praescripserit modum communicandi sub una tantum specie: quae sane quaestio, si vera sint quae hactenus diximus, facili negotio explicari potest. Demonstrabimus aulem Ecclesiam recte id fecisse, si breviter probaverimus Ecclesiam potuisse id facere, el justissimas caussas habuisse, cur id faceret.

Ac Primum quidem illud ila demonstratur. Ecclesia potest ordinare el praescribere ea, quae ad substantiam sacramentorum non perlinent, nec sunl jure divino ordinata. Sed ritus communicandi sub una, vel sub duabus speciebus ejusmodi esi: polcsl igilur ab Ecclesia ordinari el praescribi. Propositio certissima est, nam cum a Deo nulla regula data sil, aul nulla erit regula, nullus ordo, aul is ab Ecclesia statui debel. Praeterea palet exemplis. Nam aliquando Ecclesia jussit baptizari homines trina mersione. quando caussa id requirebat. ut palet ex can. 49. apostolorum, el Tertulliano lib. de corona militis: el lamen eadem Ecclesia. postulante certa caussa contrarium ritum, contrarium statuit, nimirum, ul lanium una mersione daretur Baptismus, ul palet ex concilio IV. iuleta-Inno. cap. 5. Denique id expresse docet Augustinus in epistola 118. el probat exilio I. Corinth. II. *Caetera cum venero. disponam.* Assumptio aulem probatur. Nam non esse jure divino mandalum Communionem sub ulraque, lota disputatione superiore probatum est: non pertinere aulem ad sacramenli substantiam, palet, quia i.sus rei numquam est «le essentia rei permanentis, cum sil rei ipsa posterior. Communio aulem est usus sacramenti. el sacramenti, ul supra probavimus, quod esi res permanens. non aclio transiens; non igitur est de essentia ejus.

Jam vero habuisse Ecclesiam legitimas caussas id praescribendi, probalur. Nam Primo movit Ecclesiam consuetudo jam recepta el approbata consensu gentium el populorum: non enim concilium

consecrationem primum instituit istum usum . sed prohibuit tolli ei abrogari.

Secundo movit Ecclesiam ad hunc usum stabilendum, et lege firmandum, quod videret ab haereticis , ei ex errore oppugnari. Nam primus, qui coepit oppugnare usum receptum Communionis sub una specie , fuit Petrus dresdensis , ut mirum docuimus ex Aenea Sylvio: ille aulem infectus erat lepra Waldensium.ei proinde erat Sacramentarius, vel ipso teste Luthero, qui librum de Eucharistia ad Waldenses scripsit. Sacramentarii aulem non credunt concomitantiam sanguinis Domini cum corpore in specie panis, unde etiam ii Lutheranorum maxime urgent utramque speciem . qui cum Sacramentariis rident concomitantiam. ul Illyricus, Hameimannus et Ilcsbusius. Cacteri aulem Lutherani. qui concomitantiam non negant, ex alio pernicioso errore petunt utramque speciem, quia nimirum existimant jure divino esse praeceptam, et propterea totam Ecclesiam a longo tempore in hac re turpiter errasse, quod nullo modo Heri potest. Cum igitur Ecclesia certa licet teneret in qualibet specie solum esse Christum. ei usum ejusdem Ecclesiae non posse esse erroneum, merito ob hujus gravissimi erroris detestationem non permisit abrogari consuetudinem unius speciei.

Tertio movit Ecclesiam uniformitas et concordia populi christiani in sacramento hoc percipiendo . quod est sacramentum pacis ei unitatis. Nam si in una specie detur Communio, in toto orbe terrarum potent esse idem usus, ut modo videmus in Ecclesia catholica toto orbe dispersa: alii si libera esset Communio, vel sub utraque specie imperaretur, non posset ullo modo servari uniformitas. Nam qui vinum non ferunt, ul abstemii, et qui vinum comparare non possunt. nisi difficulter. cogentur, aulem numquam , aut rarissime communicare, aulem unam speciem vel invitati accipere, cum inierim .dii sub utraque frequentissime communicarent, quae certe magna inaequalitas esset. Ex quo etiam nonnulli recte colligunt, quod si Dominus voluisset! Communionem sub utraque esse necessariam omnibus . non instituisset sacramentum in pane et vino, sed in pane ei aqua, ul esset materia facilis. et in promptu in qualibet regione. Nam alioqui possent Boréales provinciae, et aliae , ubi vinum non invenitur, existimare , se Christo curae non fuisse, aut non illa, ut alias provincias, quando sacramentum instituit.

Quarto movit ei quidem vehementer, irreverentia ei propbanniones tanti sacramenti , quae vix enlari possent in tanta fidelium multitudine, si omnibus daretur utraque species, ul supra demonstravimus.

CAPIT. XXIX.

De veneratione hujus sacramenti.

Postrema controversia restat de veneratione sancti Ilicinii sacramenti: quae quidem brevissime dis-

putabitur , quod magua ex parte dependeat ab his quae jam dicta sunt.

Quod igitur ad adorationem allinet, Sacramentarii omnes negant, sacramentum adorandum, et idololatriam appellant ejusmodi adorationem, ul palet ex Calvino lib. 3. Instil, cap. 17. §35. et alibi. Neque id mirum videri debet, cum ipsi non credant Christum reipsa osso praesentem, et panem Eucharistiae reipsa nihil esse, nisi panem ex forno. Quare Clebilius in lib. de victoria veritatis , et ruina papae saxonici 3. par. arg.9. docet ex Lutheranorum sententia, quod agnoscunt in Eucharistia verum Christi corpus, necesse sequi adorationem esse concedendam. Et ministri Tigurini in apologia , edita anno 1533. contra ultimam Lutheri confessionem , aperte fatentur, se cum catholicis fideliter adoratorios sacramentum, si crederent ibi esse verum Domini corpus.

Porro Lutherani distinguunt de adoratione, et tamen istam adorationem in usu coenae Domini. vel enim, ulcum defertur Eucharistia honoris gmlu per plateas cum facibus et hymnis. Et quidem extra usum , omnes fere clamant idololatriam esse illam adorationem. Unde Lutherus in lib. ad Waldenses vehementer agit contra processionem, quae lit in festo corporis Domini.

De adoratione aulem in usu. non eodem modo loquuntur omnes. Nam alii simpliciter damnant eam adorationem . etiamsi credant ibi esse corpus Domini vere, ul Lutherus in lib. de Eucharistia ad Waldenses , Philippus in judicio suo de coena Domini , quod edidit anno 1559, (piando jam Sacramentarius magna ex parte Ilicius erat. Item Illyricus in confessione Anversiensis et apologia ejusdem confessionis, cap. 14.

Alii lamen in usu coenae contendunt Christi corpus esse adorandum, ul idem Lutherus in formula missae; ei in lib. de verbis : *Hoc est corpus meum* . ei alibi. Bucerus iu actis colloquii Balisponensis, Joannes Brennius in apologia pro confessione Wirtembergensi pericope 2. Kemnitiens in 2. par. examin. tridentini concilii, sess. 13. cap. 5. ubi lamen more suo insigne mendacium admiscet . nullum esse , qui dubitet an Christi corpus in coena sit adorandum. nisi qui cum Sacramentariis aulem neget . aulem dicitur in coena vere Christum esse praesentem. Sed huc mendacium redarguit abunde Illyricus cum aliis, qui cum Sacramentarios acerrime oppugnent, negant lamen Christum in Eucharistia esse adorandum.

* -4M -

Tametsi aulem posteriores isti auctores concedant Christum in Eucharistia esse adorandum: ul lamen a catholicis, saltem in modo loquendi dissentient, negant sacramentum Eucharistiae esse adorandum, ei eo nomine catholicos reprehendunt. quasi οφτολατρείαν doceant, quia sacramentum ipsum absolute dicimus adorandum. Vide Kemnilius et Brennius, loco cit. et Tilmannus Ileshusius in lib. de erroribus Pontificiorum , lit. 17. errore 21. et 22.

Sed liacc mera calumnia est. Catholici enim cum negent panem in sacramento remanere, quo-

«mulo possenl asserere ἀρτολατρείαν, idcsl, panis ütlarñlionem? Neque ullus catholicus csl, qui doceat ipsa symbola externa per se , el proprie osse eduranda cultu hilriae, sed solum veneranda cultu quoduin minore . qui omnibus sacramentis convenit, cultu aulem lalriae dicimus per se, el proprie Christum esse adorandum.el eam adorationem ;d symbolo ctia in panis el vini pertinere, quatenus apprehenduntur ul quid unum cum ipso Christo. quem eonlincñl. Quemadmodum . qui Christum m terris vestitum adorabant . non ipsum solum. sed etiam vesles quodam modo ndombanl . noque enim jubebant eum vestibus nudari, antequam adorarent, aul animo el cogitatione separabant a vestibus, cum adorarenl: sed simpliciter Christum, ul tunc se habebat. adorabant : tametsi ratio adorandi non erani vestes , immo nec ipsa hunianihs, sed sola divinitas.

De modo aulem loquendi, fatemur sacramentum ipsum dici adorandum . ul concilium Indemnium loquitur: sed hoc exponitur dupliciter. Qui enim sentiunt sacramentum Eucharistiae formaliter esse corpus Chrisli. ul csl sub illis speciebus . concedunt eliam formaliter sacramentum dici adorandum: qui autem docent sacramentum Eucharistiae formaliter esse species panis el vini, ul Clirislum conlinvñl. illi duceni consequenter sacramentum Eucharistiae materialiter adorandum.Sed quidquid sil de modo loquendi. status quaestionis non esi, nisi an Christus in Eucharistia sil adorandos cultu lalriae.

Illis praemissis, probatur Clirislum in Eucliariſlia esse adorandum hoc argumento. Deo vero debetur adoratio lalriae , Deuteron. G. el Mallh. 4. *Dominum Deum tuum adorabis* . el *illi soli servies*. Christus aulem ut est m Eucharistia, sive m usu . sive extra, est Deus verus, ul omnes fatentur; Igilur adorandus esi cultu lalriae.

Ad hoc argumentum respondent Jutlierus, Illyricus el Calvinus. Primo, negando consequentiam: quia Christus adorandus quidem csl, sed ubi ipse, jubet se adorari, sive ubi est ut adoretur, nimirum in coelo. In Eucharistia autem non est ul adoreiur , sed ul manducetur : non enim ait: Accipite el adorete. Sed : decipite et *inanducate*.

Secundo respondent , Christum quidem esse aſlorandu in. sed non esse iu Eucharistia Christum , sed corpus Christi, nec esse idem corpus Chrisli, el Clirislum.

Sed ista frivola sunt. Nam in primis adoratio Dei non esi alligata certo loco , ul patet Joan. Used ubique Christus adorari polcsl el debet, quando cum eo Iraclare debemus : non enim convenit illi adoratio , quia in coelo esi , vel in alio Ineo, sed quia esi Deus. Praeterea non cral Christus quondam in praesepe . ul adoraretur . sed ul membra ejus requiescerent . et tamen magi illum in praesepe adorarunt . Mallh. 2. sic eliam cum ambularel in terris , non ambulabat ul adoraretur , sed ul doccrei . et lamen passim adorabatur, ul Mallh. 8. 9. **It.** IS. 20. Joan. 9. el alibi. El quando hic in terris principes aliquo proficiscuntur , non eunt ad eum finem , ut ab oc-

currentibus saluentur , el lamen nemo illis occurrerit, quin se eis prosternat. ac reverenter salutet. Quare adversarii pluris faciunt principem externum . immo quemlibet amicum suum , quam Clirislum , cum solum Clirislum sine ullo honore excipiant, ncc dignentur ei assurgere , nisi expresse id eis praecipiat. Adde . quod licet non sil primaria ratio institutionis sacramenti, ut Christie ibi adoretur . lamen eliam ista ratio quaedam fml . ul haberemus Christum magis praesentem , el ul praesentem honoraremus: unde Eusebius emissenis hom. 5. <le paschale, dicil insililulu n esso sacramentum hoc, ut coleretur Christus jugiter per mysterium.

Altera solutio plane csl impia et nesloriana.Nam etiamsi non esset nisi corpus Chrisli in Eucharistia. lamen adhuc adorari deberet nb iis , qui recipiunt mysterium incarnationis: illud enim corpus unitum esse divinitati hypostatice etiamsi ab anima el s inguine divolsum esset. ul fuit, quando jacuil in sepulchro. Adde, quod salis probavimus supra lolum Chrislum esse in quavis Eucharistiae specie.

Secunde. . probatur adoratio ex traditione Patrum. el quoniam loca plurima in 2. lib. adducta, el expensa sunl . hic salis erit loca ipsa annotare. Vide Dionysium de ecrb>«i.isl. hierarch. cap. 3. par. 3. Clementem lib. 2. constil. aposloi. cap. Gl. Or genein homil. 5. in diversa loca evangelii ; Cynllum hicrosolymilanum calech. 5. my slag. Ambrosium lib. 3. de Spirilu sancio cap. 12. Eusebium emissenum homil. 5. de paschale : Thcodorelum in 2. dialogo : Nazianienuin in oratione de sancta Gorgoma : sed duos pro omnibus audiamus. S. Joannes chrysoslomus homil. Gl. ad populum anliochem: 8'i pura *sunl vestimenta* , inquil. *adora el communica*. Vide eundem homil. 83. iu Mallh. homil. 2L in I. ad Corinlh. hom. 3. in cpisl. ad Ephes, el in hom. de enceniis , el in allera de s. Phiogonio. Augustinus in psalm. 98. Jei/io , inquil. *illam carnem manducat. nisi prius adoraverit*. Vide eundem cpisl I IS. cap. 3. epistol. 120. cap. 27. in psalm. 21. cone. 1.

CAPUT XXX.

Solvuntur objectiones.

Superest ul objectiones adversariorum diluamus. Primo , Lulherus in lib. ad AValdenses objicit , in sacramentis praecipue ad verba sacramentalin attendere oportere : el inde colligit , uou debere homines occupari circa adorationem . ne videlicet adorationi intenti obliviscantur verborum.

Respondeo: Nititur hoc argumentum fundamento illo putrido, quod sacramenta sint instituta ad instruendam animum el excitandam fidem, quod milites jam refutatum esi. Deinde adoratio cx verbis oritur: inde enim movemur ad adorandum.quia

audimus illud esse corpus Domini. Unde unum juvatur ex altero, lanium abest. ul unum alterum impediat.

Secundo, objicil idem. Adoratio ex lide procedere debet: tides aulem nititur Verbo Dei. Sed verbum Dei non dicil, Christum in Eucharistia esse adorandum.

Hespondeo: Verbum Dei satis rnoncl el praecipil, Chrislum adorari debere in Eucharistia, cum docet illum vere esse Deum.ct esse in Eucharistia: cl alibi jubet Deum adorari.

Tcrllo, objicil Calvinus. Apostoli cum primum communicarem, non leguntur prostrati in terram adorasse sacramentum.

Respondeo: Apostoli non debuerunt majorem honorem exhibere Christo in specie panis latenti, quam in forma humana visibiliter praesenti: non aulem poterant semper prostrati cum Christo agere, et praescrlim in cocna. quando recumbere cum eo illis neccsse erat. Illaque certis vicibus illum proni adorabant, alias aulem mente el animo venerabantur agnoscentes verum Dei Filium. Reliqua Calvini argumenta cx nicacna synodo, cl ex illa praefatione; *Sursum corda*, et ex aliis quibusdam locis supra soluta sunl in 2. lib.

Quarto, argumentantur alii. Si ideo sacramentum Eucharistiae adorandum esl. quia ibi Chrislus csl: igilur omnis creatura adoranda erit, quia in omni creatura Deus csl.

Respondeo: Longe aliter csl Chrislus in Eucharistia, et in aliis rebus Deus. Nam in Eucharistia unum tantum suppositum csl, idque divinum: caetera omnia ad illud perlinent, cl cum illo unum quid faciunl, liccl non eodem modo: ideo rcclctolum illud simul adoratur, ul anle diximus dc Christo vestito. Al in aliis rebus Deus quidem esl, sed non esl unum suppositum cum illis; neque dici possunl unum quid Deus cl crealura. in qua esl Deus.

Quinio: Isla adoratio exposita est manifesto periculo idololatriae; fieri enim polesl. ut impius sacerdos fingat se consecrare, nec lamcn reipsa consecret: igilur omittenda est.

Respondeo: Si argumentum valeret. omittenda esset non solum adoratio. sed eliam Communio. Nam Communio exposita csl periculo accipiendi metum panem pro corpore Christi. Sed nullum csl periculum idololatriae in eo. qui simpliciter el bona tide sacramentum adorat: adoratio enim ex intentione potissimum pendet. Quare sicut is, qui panem non consecratum injuria afficeret. putans consecratum esse, gravissime peccaret in Chrislum: sic eliam contra, qui panem eundem adoral. quod ccrlo crcdal non esse panem, sed Chrislum, is proprie cl formaliter Chrislum adorat, non panem.

Sexto, Honorius III. instituit. ul sacramentum adoraretur; cl paulo posl Urbanus IV. addidit festum diem cl solemnem processionem: ergo loliis isle ritus novus esl, el ab humano ingenio excogitatus.

Respondeo: Honorius, ul ex cap. Sane de celebratione missarum, inclligi polesl. non instituit primus sacramenti hujus adorationem, sed monuit

solum, ut praesides Ecclesiae operam durent. ne lanium sacramentum debito honore fraudaretur* Urbanus autem IV. instituit quidem priiaus (e)sitim corporis Domini, el solemnem illam processionem, elejus dccretutn confirmavit Clemens V. cum universo concilio viennensi, ul habetur in Clementina unica. de reliquiis el veneration# sanctorum; sed ea institutio nullo modo reprehendi potest. Nam aut reprehendenda esset, quii nova. el sine Dei mandato, vel quia sine justa causa introducta. Novitas non polesl reprehendi: o* innia enim festa aliquando fuerunt nova. ner. ul la inveniuntur in Tcslamenlo novo ab ipso Christo instituta, vel imperata. Exstant eliam exempla legis veleris. Nam fcsclum sortium a Nardocheo cl Esther sine ullo Dei mandato institutam fuit, el ab omni synagoga receptum, ul palel Esther 9. fcsclum item victoriae Judith. insilium fuit ab Hebraeis sine ullo Dei praeccplo. Jud. 16. Denique festum enceniorum, institutum i. Machabaeis. I. Machab. 4. ipse eliam Dominus celebrare do more Judaeorum voluit, Joan. 10. ul inclligeremus licere Ecclesiae nova festa introducere.

Fuisse aulem optimas rationes ejus festi introducendi, palel ex Clementina supra citato: sed duae videntur praecipue. Prima esl, ul' populus Christianus Deo gralias ageret, ob lanium el lain singulare beneficium nobis impensum: quae ratio esl omnium festorum, tum in veleri Tcslamenlo, lum in novo insilutoruin. Quare nisi quis negcl. in hoc sacramento singulare beneficium a Deo nobis praestitum, aul certe non putei. Deo pro beneficiis gralias esse agendas, non video qua ratione possit hoc festum reprehendere.

Allera caussa cst. nl populus instruatur circa mysteria fidei nostrae, cl eorum assidue recordetur, ac praescrlim. quando ea mysteria ab haereticis oppugnantur; facilius enim rudiores discunl. el relinent mysteria incarnationis Domini, passionis, resurrectionis, ascensionis cl similia, cx celebratione festorum, quae singulis annis recurrunt, quam ex libris, vel concionibus. Pari ratione melius discunt rudiores in Eucharistiae sacramento vere esse Chrislum praesentem, el proinde falsam esse haereticorum doctrinam, ex publica adoratione totius Ecclesiae. el honore illo eximio, qui huic sacramento exhibetur, quam cx nullis concionibus. Quare si hoc fcsclum nondum insilutam esset, expediret plane, ul hoc tempore inslihiere* tur, lum ul fideles instituerentur, tum eliam ul reipsa haeresim confulareni, el fidem veram furio protestarentur.

Septimo, objicil Kemnitiu argumentum (utipse putat) insolubile, conlra processionem ei circumgestionem venerabilis sacramenti. Nam t. II. leg. t. legimus, filios Israël bona quidem intentione. sed absque Dei mandato, adduxisse arcam Dei in castra, existimantes per eam arcae circumgestabonem se victoriam dc hostibus relaturos. Sed contra ancidil: nam el exercitus fusus est. et sacerdotes occisi, qui arcam adduxerant-, cl ipsa arca ab hostibus capta fuit.

Respondeo: Causa tot malorum non fuit ar-

cac adduolic ad cuslra , sed peccata praeterita Is-
niclilarinn, cl praecipue sacerdotum Opimi ct Phi-
neus liliiorum licit ; ul Deus ip,sc lclslalur. 1. Keg.
2. cl 3. Nam alloqui area oral in castris. quando
insignem victoriam retulit Saul, 1. Regum 14. et
rursus erat in castris, quando Joab superavit filios
Artimon. 2. Rogum 11. El cum IsraëlHac, Num. 14.
ab Amulecilis victi sunl, Scriptura monendum pu-
favit, non fuisse lune arcam Dei cum illis,qui proe-
liabantur.
Denique placuisse Deo, honorem arcae impen-
sum in solemni processione cl circumgcslatione,

sive ipse id mandassel, sive non, perspicuum est
ex variis Scripturae divinae testimoniis. Josue <>.
solemnis circumgestabo arcae septem diebus ce-
lebrata. elfccit, ul llierico sine sanguine Hebraeo-
rum caperetur: el illa quidem processio a Deo
mandata fuit. Sed 2. Reg. G. cl 7. cl 3. Reg. cap.
S. soiemuissimae , el Deo gratissimae leguntur
processiones, cum arca Domini rcferrclnr dc loco
in locum, quas lamcn Dominus minime fieri jusse-
ral. Atque haec de lola conlroversia pro instituti
brevitate sufficiant.

LIBEB QUATIS

I) E EU CII à IIIS TIA

QUI EST PRIMUS DE SACRIFICIO MISSAE

De sacrosancto ac divinissimo sacrificio MISSAE, adversus hujus temporis haereticos disputaturus. commodum esse duxi in tot controversias disputationem universam partiri : quot sunt de sacrificio eodem canones in concilio tridentino. *Prima* igitur controversia erit, silne missa sacrificium vere ac proprie dictum. *Secunda*, quale sacrificium sil, propiliatoriumne . an solum laudis cl gratiarum actionis. *Tertia*, quibus prosil.vivcn-tibus tantum, nn etiam mortuis. *Quarta*, liccatne jn sanctorum honorem et memoriam missas celebrare. *Quinta*, de modo ac ritu celebrandi, an licitae sint missae privatae. *Sexta*, an missa lingua vulgari celebranda sil. *Septima*, an quae leguntur

in missa, debeant omnia alta voce legi. Octava.de caeremoniis missae, quae in actione, aut rebus consistunt. .Tona, de veritate et antiquitate eorum omnium, quae legunlur in missa. Sed ante has omnes quaestiones duo quaedam praemittenda sunt. *Unum*, de vocabulo missae: *Alterum*. de voce, natura, dcGnilione et partitione sacrificii. Ilis enim explicatis, intelligelur status principalis quaestionis, silne missa verum sacrificium: quem statum adversarii, et Kcmnilius maxime, dedita opera perperam explicant. Auctores, qui de sacrificio tradant.habes in fine capitis quinti.

CAPUT PRIMUM

De voce Missa.

¶ Vigilur a vocibus incipiamus, de nomine missae, quatuor dicenda sunt, quae sit ejus antiquitas, quae etymologia, quae significationes, et quo sensu accipiatur a catholicis. (¶ uin dicunt missam esse sacrificium. Antiquissimam et usitatissimam in Ecclesia latina esse hanc vocem, dubitari non solet. Exstat enim apud Ambrosium hb. 5. epist. 31. ¶ o. inquit, mansi *in munere, missam /acere coepi. orare in oblatione Deum. ut subveniret.* Exshinpuð Augustinum serm. 91. de tempore: *hi lectione*, inquit, *quae nobis ad missas legenda est, audituri sumus etc.* Exstat idem vocabulum apud Victorem Uticensem lib. 2. hisl. de perscutione vandalica, apud Cassianum bb. 3. de canonico divinarum orationum et psalmorum online: apud Leonem epist. 81. ad Dioscorum. et 88. ad episcopos Germaniae et Galliae: apud Felicem IV. in epist. 1. apud s. Benedictum in regula cap 17. Apud Gregorium I. lib. I. epist. 12. et lib. 4. epist. 10. et alibi passim. Denique in antiquissimis conciliis, ut in romano, sub Sylvestro 1. in canih; -giniensi II. can. 3. in Carthaginensi IV. can. 84. in Ilerdensi can. 4. in Valentino can. I. in Agalbensi can. 47. in Aureliancensi I. can. 28. quae omnia testimonia nolo annos circiter mille, et eu amplius conscripta sunt.

¶ Quod vero attinet ad etymologiam, Lutherani solita impudentia deducunt a voce hebraica מַחְזִיזִים, quae habetur Dim. 11. ubi de Antichristo legimus: *Deum autem Mahuzim colet in loco suo.* Itaque volunt adversarii, atque in primis Kemniliis in 2. pari, c. v. am. concilii Iridenlini, in ipso principio disputationis de sacrificio missae, missam esse Deum, scilicet arcem et robur Antichristi Romani, id est, papae: id quo probant, quia divina providentia factum videtur, ut missa in voce congrueret cum Deo illo Antichristi.

Sed nos ex hoc ipso loco Danielis. probamus deum Mahuzim nihil habere commune cum missa, et esse potius idolum aliquod, si in divinis hieris ludere liceat, Lutheranorum. Nam in eodem cap. legimus, regem illum, qui colit deum Mahuzim, esse regem aquilonis, et contra eum in praelium venturum regem austri, et nominatim Romanos contra eundem illum regem pugnaturus: nam voces illas hebraicas מַחְזִיזִים et מַחְזִיזִים testatur s. Hieronymus in commentario. ab Hebraeis exponi Romanos et Italos. Quod si Australes, et nominatim Romani pugnant cum rege, qui colit deum Mahuzim; certe deus Mahuzim non est deus Romanorum, neque est missa, nisi velint jam missam a Romanis oppugnari. ab Aquilonaribus delendi.

¶ Praeterea rex illo, qui colit deum Mahuzim. ut in eodem capite legimus, non colit ullos alios deos, neque deos patrum suorum, sed contra universa numina consurgit. Porro Romanos adversarii asserunt colere deos innumerabiles et plurima idola, nimirum omnes sanctos et sanctas, et eorum reliquias atque imagines. Ipsi autem adversarii nostri contra imagines, reliquias, et ipsos etiam sanctos aperte consurgunt: deberent igitur, si consequenter loqui vellent, ingenuè confiteri, suum esse Deum Mahuzim. non autem Papislarum.

¶ Ad haec, si deus Mahuzim est Deus noster Antichristus fabricatus et erectus, et Antichristi natus est post annum Domini 601). ut communiter Lutherani docent, quomodo potest deus ille Mahuzim esse, missa, quao longe est antiquior. ut jam ostendimus ex Ambrosio, Augustino, aliisque Patribus vetustioribus.

¶ Denique deum Mahuzim non palam, sed clam Antichristi colet. Sic enim conciliantur verba ejusdem prophetae, (piae Inter se pugnare videntur, cum dicat ab Antichristu omnes deos contemnen-

dos, ul solus ipse, ul Apostolus déclarai ad Thesalonicenscs. habeatur Deus; cl lamen in eodem rapite mox adjungat: *Deum ilahuzim venerabitur in loco suo*. Nam haec verba ideo non pugnant inter se, quia Anlichristus palam Deos omnes oppugnat, sed clam in arce quadam munitissima (id enim significat proprie Mahuzim) diabolum pro Deo colet, cujus artibus ad illam potentiam deveniet. ut Deus credatur, el signa, et prodigia mendacia patrabit. Quare si deus Mabuzim solum in abditissimo loco, atque occulto colendus est, quis non videt, quam longe a veritate aberrant, qui de missa Daniclem interpretantur, cum missa in toto orbe terrarum, publice, in mediis templis, spectantibus populis celebretur?

His ergo nugis omissis, veniam ad sententias catholicorum. Plurimi conantur ostendere nomen missa esse hebraicum, el oblationem voluntariam significare; habetur enim Deutor. 10. vox *nōd* in ea significatione. Nec solum catholici, sed etiam Philippus Melancthon in apologia confessionis Augustinac in disputatione de vocabulo missae agnoscit etymologiam hanc et significationem, atque eam ad suum propositum detorquere conatur.

Sed non videtur apostolis in usu fuisse hoc vocabulum hebraicum. mulloque probabilior est eorum sententia, qui docent missam, vocem esse latinam. et a Latinis primum usurpatam in celebratione mysterii Eucharistiae. Nani si vox ista hebraica in usu apostolis fuisset, certe retinuissent eam etiam Graeci et Syri atque aliae nationes, ul retinuerunt alias similes voces, ul Arnen, *Amen*. *Sanctus*. *Osanna*, *Sedan*, *Sabbatum*. *Pascha*. Vocabula enim hebraica per Graecos ad nos deveniunt. cum ipsi etiam apostoli, el primi Ecclesiae doctores graeco scripserint. Pono apud Graecos, nulla est mentio huius vocis missa, sed pro eo λειτουργία dicunt. Est autem λειτουργία munus seu ministerium publicum; el quamvis a Patribus graecis vix aliter accipiat, quam pro ministerio sacrificii Eucharistiae offerendi: lamen vox ipsa ex se latius patet. Nam et Demosthenes in oratione contra Leptinein, frequentissime hanc vocem usurpat pro publico munere; el ipse etiam Apostolus Philip. 2. Epaphroditum vocat τὸν λειτουργόν necessitatis suae. Adde, quod Syri, ul Manonitae, qui chaldoica lingua celebrant divinum sacrificium, non habent missae vocabulum. sed pro eo dicunt *Qudsh*, idest. sanctum. seu sacrum. El tamen si hebraica vox apud illos conservari debuit, apud eos maxime, qui semper ea lingua, licet non nihil corrupta, usi sunt. Adde, quod viri docti linguae hebraicae, ul Origenes. Epiphanius. Justinus. Hieronymus hac voce numquam utuntur, quod mento admirandum videri posset, si ea vox esset hebraica. Adde ultimo, quod si vox illa esset hebraica. non missa, sed *Qudsh* dicendum esset: quo modo tomen nemo scribit, aut loquitur.

Qui latinam vocem esse volunt, non eodem modo omnes exponunt: alii enim missam dici volunt, quod oblatio et preces ad Deum mittuntur. Haec lingua de s. Victore hb. 2. de sacramentis part. 8. cap. 11. Alii minus probabiliter, quod angelus a iherusalem mittitur qui sacrificio assistat, et illud ad Deum

deferat, ul Magister in 4. dist. 13. el s. Thorn. 3. par. quaesi. 83. art. 4.

Alii, et ii ul plurimum haeretici, dictam esse volunt missam apud veteres a mittendis el conferendis in medium muneribus, quasi symbolis quibusdam, unde fieret sacra cocna, el epulum daretur pauperibus, unde etiam volunt idem fuisse missam, et quam Graeci dicunt *ἀγάπη*. Iam Joannes Calvinus breviter lib. 4. Instil, cap. 18. § 18. ul Petrus Martyr in cap. 1. prioris ad Corinthios, et fusius. Philippus Melancthon in apologia confess. Augustinae in disputatione de vocabulis missae. Quia expositio nullum babel ab antiquitate testimonium, et falsa est omnino, quatenus confundit missam cum *ἀγάπη*. Eram enim *ἀγάπη* convivium Christianorum ubi refrigerium pauperum potissimum excoctum, ul ex Tertulliani apologetico cap. 39. d Augustino lib. 20. contra Faustum cap. 21. colligitur, sobrium quidem el temperatum. sed lamen humanum et politicum. Per missam autem Ambrosius, Augustinus, Leo et ceteri omnes quos citavimus, semper accipiunt actionem sacramentalem mysticam, el in qua praecipua pars religionis nostrae consisteret.

Probabilissima est eorum sententia, qui missam dici volunt a missione, seu dimissione populi, ut idem sit missa, quod missio, sicut idem sunt lapu. veteres collecta, el collectio, et graecis συλλήνη et συλλεξις, el peccati remissa, el remissio; remissa, enim passim usurpat Cyprianus lib. 3. epistol. § 1. lib. de bono patientiae, in epistol. ad Iubnanum. d alibi. Haec sententia est fideri lib. 6. originum, Ilabani lib. 1. cap. 32. de instil, clericorum et Alcmni lib. de officiis ecclesiasticis cap. de celebratione missae. Hugo etiam loco notato, el alii reuolutores hanc etymologiam admittunt.

Quamvis autem a missione missa dicatur, nomen lamen eam solam significat, sed traductum est in de vocabulum ad alia significanda. Sunt igitur quinque missae acceptiones apud Scriptores ecclesiasticos.

Primo, accipitur simpliciter pro missione: ita accipitur in concilio Carthaginensi IV. canon. 81. *Episcopus nullum prohibeat usque ad missam relechumenorum. neque haeticum, neque iudocuni. neque gentilem Ecclesiam ingredi* et audi re verbum *Dei*. Quo loco missa non potest accipi: pro sacrificio. seu coena sncra: nam illa non emit, lechumenorum. sed fidelium lanium. Neque potest accipi pro evangelio et lectionibus, quae recitabantur praesentibus catechumenis: nam concilium vult ea ali infidelibus etiam audiri. Quare non potest test missa eo loco accipi, nisi pro missione catechumenorum. Eodem modo accipitur ea vox in concilio ilderdensi canon. 4. ubi prohibentur inconstitutosi permanere in Ecclesia, nisi usque ad iuxta missam catechumenorum. Sic Augustinus in coderensu senn. 237. de tempore (qui absque dubio est Augustini). *Ecce, inquit, post sermonem facta missa catechumenis, manebunt / idoles cie*. Lodei modo accipitur missa apud Cassianum lib. de canonico orationum et psalmorum modo cap. 7. et in titulo cap. 15. ubi missam orationis, vocat dimissionem finita oratione. El lib. 3. cap. 1. ubi io

cal missam congregationis, dimissionem c.ongro-
giitionis, el cap. K. vocat missam vigiliarum, di-
missionem post vigiliis. Quomodo cliam accipiun-
tur missae, quae jubentur licri a sancto Benedicto
m regula cap. 17. post singulos nocturnos. Deni-
que hoc modo accipitur in nostra liturgie, cum di-
citur a diacono: *Ile missa csl*, ul enim recte expo-
nit Alcuinus loco citato, sensus est; Jam dimissio
est congregationis; abire omnibus licet.

Secundo, accipitur missa pro divino officio le-
ctionum, precum et aliorum id genus, quod cele-
bratur in Ecclesia ante dimissionem catechumenor-
um. El sane illa verba concilii antiquissimi Valen-
tini, cap. I. *Hoc esse consumimus observandum*,
«t sacrosancta *evangelia ante munus illa-*
tionem in missa catechumenorum in ordine le-
ctionum post legantur etc. non possunt intelligi
de dimissione catechumenorum, sed de ofllcio di-
vino, cui ipsi intererant.

Tertio. accipiliir pro illa parte liturgiae, quae
csl ah offertorio usque ad finem, quae proprie dici-
tur missa fidelium, leste Alcuino, loco notato. Illa
accipitur missa ab Ambrosio lib. 5. episl. 33. *Ego*
mansi in munere, missam facere coepi. orare
in oblatione etc.

Quarto, accipitur pro tola celebratione divini
officii. in quo Eucharistia consecratur. ul com-
prehendit simul missam catechumenorum cl fide-
lium. Illi accipitur in locis citatis, Leonis, Gregorii,
Felicis IV. cl conciliorum agathensis el aurclia-
nensis: et haec est communissima acceptio apud
omnes posteriores auctores.

Quinio, accipitur pro ipsis collectis, seu preci-
bus, quae dicuntur in lilurgia: illa accipitur in con-
cilio milevilano can. 12.

Sed quarta significatio csl, in qua accipitur no-
men missae, cum quaerimus; Utrum missa sil sa-
crificium: esi enim sensus quaestionis: Utrum a-
clio illa sacra, in qua conficitur Eucharistia, nullis
praecedentibus cl sequentibus precibus cl caere-
moniis. sil sacrificium. Nec intelligimus quaestio-
nem esse, an singuli illi ritus sint de essentia sa-
crificii, sed solum, an inter illos ritus sil aliquis,
qui proprie sacrificium dici debeat, ad quem reli-
qui omnes referantur.

Ev quo refellitur impostura Kemnili. Nam in
2. par. examinis Iridenlini concilii pag. 717. pro-
ponit explicandum; Quid ilhid sil in missa, quod
Pontificii proprie intelligunt sacrificium. ac dicii
illud clarissimo explicari a Joan. Eckio lib. I. dc
sacrificio missae cap. 10. cl tandem citatis quibus-
dam verbis Eckii, illa concludit pag. 719. *Sacrifi-*
cium igilur missae, de quo Pontificii dimicant,
in eo consistit, quod sacrificulus certis ornamen-
tis cl instrumentis, super panem cl vinum Eu-
charistiae variis utitur gestibus, motibus et a-
clibus: ut saepius geniculari, inclinari, strictis
manibus, modo distendere, modo reducere bra-
chia, subinde se convertere, nunc esse clamosum,
nunc magno silentio quaedam demurmurare,
susplicere in altum, esse prunum, consistere uno
tn loco, nunc in dextram, nunc in levam altaris
partem commigrare etc.

Sed haec esi mira fraus novi islius evangelistae.

Nam Joannes Eckius vir doctissimus, el qui sem-
per de Lulhero, clejus sedatoribus triumphavit,
dicii quidein m missa repraesentari Chrisli passio-
nem variis actibus, gestibus, ornamentis, ritibus
ole. Sed non ail in ilbi repraesentatione el illis
gestibus consistere essentiam sacrificii. de quo dis-
putamus, ul Kemnilius impudenter mentitur, sed
docel. sacrificium proprie consistere in oblatione
corporis cl sanguinis Domini, quae a sacerdote
fn Deo. Nam in line illius capilis decimi a Kcmni-
lio citati, facit quadrimembrem divisionem. Este-
mm quaedam actio sacrificium el non repraesenta-
bo sacrificii: quaedam repraesentatio el non sacri-
ficiu. El haec duplex esi: nam alia esi simplex
repraesentatio, qualis esse solet cum aliquid cer-
nitur pictum, aul ex libro historia rccilalur: alia
csl repraesentatio ad vinum per varias actiones,
ul cum praelium, vel triumphus in scena ab ado-
ribus repraesentatur, ubi el personae, el vesles,
el arma, el ipsae actiones cernuntur, ct verba au-
diuntur. Quaedam denique sacrificium cl reprae-
sentatio sacrificii.

Ad Primum membrum perlinet mors Chrisli vera
in cruce: illa enim fuil sacrificium, el non reprae-
sentatio alicujus sacrificii. Ad Secundum mem-
brum pectinei manducatio Eucharistiae. Qui enim
id faciunt simpliciter. eommemorant Chrisli passio-
nem: sed ncc sacrificium proprie oficrunt. ncc cl-
inm sacrificium crucis ad vivum repraesentant. \d
Tedium membrum perlinet oflicium divinum, nuod
in Ecclesia agitur iu die parasceves: in illo enim
repraesentatur accurate passio Christi variis gesti-
bus, motibus, verbis, vestibus. instrumentis dc.
sed non est in lolo eo officio ulla actio. quae sil
proprie sacrificium. Ad Quartum membrum perti-
nel missa, in qua el repracsclialur variis gestibus
cl actionibus sacrificium crucis. el simul offertur
Deo verum el proprium sacrificium corporis Do-
mini.

Haec est Eckii doctrina, el omnium catholicor-
um. ex qua perspicue constat. sacrificium nou
consistere proprie in illis variis gestibus el moli-
bus: nam alioqui in die parasceves verum sacri-
ficiu offerretur, cum in ofllcio ejus dici plurimi
ejusmodi gestus el motus fiant. quod tamen E-
ckius disertis verbis negat.

Adde quod Eckius cum probare vult sacrificium
missae, in loto illo opere omnia sua argumenta di-
rigit ad probandum in missa fieri oblationem Deo:
non aulem ad probandum lien debere varios ge-
stus el molus. Non igilur ille per sacrificium in-
tellexit gesluscl molus. ul Kemnilius calumniatur,
sed oblationem corporis el sanguinis Domini.
Haec de primo.

CAPUT II.

Dc sacrificii definitione.

Explicuimus vocabulum missae: nunc explican-
da csl vox sacrificium, ul plane intelligatur status
controversiae: An missa sit sacrificium. Porro iu

voce sacrificium non esl quaerenda etymologia : aul vulgaris aliqua significatio . quae notissima Mint: sed quid proprie sit sacrificium . sive quae sil ejus natura el definitio: in hac enim re non pauci falluntur.

Ac Primum Philippus Jfelanchthon in apologia Confessionis in articulo de missa , ila sacrificium <Jcllnii:Snrn/îciu»i es/ *caeremonia vel opus,quod nos Deo reddimus. ul cum honore, afficiamus.* Deinde dividit sacrificium in duas species, in sacrificium videlicet propiliatorium el sacrificium év-χαρι ιζόν. Propiliatorium esse dicil, quod esl satisfactio pro peccatis, et Deum plaçai: év/αρι ιζόν esse vult, quod non reconciliat hominem Deo. sed esl gratiarum actio, quae a reconciliatis pro acceptis beneficiis exhibetur Deo: quo genere contineri dicil fidem, praedicationem evangelii, orationes, castigationes carnis, el breviter omnia bona , unde laus Deo consurgit. Atque ex his fundamentis colligit missam posse dici sacrificium hoc modo posteriore, quia sumptio Eucharistiae fieri polesl ad laudem Dei. sicut caetera opera bona . non tamen esse sacrificium prioris generis.

Ab hac. Philippi sentenlin non procul abesse videtur opinio doctoris cujusdam moderni, hominis ahqui valde eruditi el pii, qui in lib. de sacrificio cap. 5. docet, sacrificium proprie dictum esse omne opus bonum, quod fit. ul sancta societole inhaereamus Deo. sive ex se sil opus virtutis , sive non. ila ul non minus proprie sil sacrificium castigatio corporis propter Deum assumpta , quam sacrificium Eucharistiae. Dividit aulem eadem opinio sacrificia proprio dicta in duas species , in sacrificia videlicet typica el non typica. Typica vocat, quae fiunt ad aliud significandum, qualia erant sacrificia omnia veleris legis, el qualia sunl omnia sacramenta novae legis. Non typica . vocat opera virtutum, quae tametsi nihil significant, tamen Deo gratissima sunt.

Ilacc sententia falsa esl. ac nullis el perspicuis argumentis refutari polesl. Primum , Scriptura sacra opponit opera mullarum vidulum sacrificiis.ul cum ail Oscae G. *Misericordiam volo, non sacrificium*, El I. Regum 15. *Melior est obcdienlia . quum victimae.* El psalm. 50. *Si voluisses sacrificium, dedissem utique . holocaustis non deletaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, c.nr contritum et humilitatum Deus non despicies.* Al si omnia opera vidulum essent sacrificia: proprie dicta, ccrle cliam obedientiae, misericordiae. poenitentiae opere essent proprie sacrificia non igilur verae essent illae senlenliae Scripturarum supra citatae. Quomodo enim vull Deus mis-Ticordium, el non sacrificium, si ipsa misericordia esl verum ac proprie dictum sacrificium ? aut quomodo melior esl obcdienlia, quam victimae, si ipsa obcdienlia vere ac proprie victima est? quemadmodum autem non vull Deus sacrificium el l'locausla. sed cor contritum el huinihlalum si lior ipsum esl verissimum sacrificium?

Secundum argumenium. In omni sacrificio proprie dicto requiritur res aliqua sensibilis, quae offerilur. nec in sola actione sacrificium consistere polesl. Al si sacrificium esset quaelibet caeremo-

nia, vel opus ad honorem Dei facium . nihil obstarci quo minus in sola actione sacrificium consisterei: el qui voce psallit, nul genua flectit, out aliquivi ejusmodi facil. is proprie sacrificare diceretur: non igilur sacrificium esl quaelibet caeremonia, vel opus ad honorem Dei factum. Probalur major propositio, Genes. 22. Isaac ait patri: *Kece ignis el ligna, ubi esl victima holocausti? Ilcbr.* 8. Qmnts *pontifex ad offerendum munera rl hostias conslûiturrunde necesse est el hunc ha here aliquid, quod offerat.* Ubi Apostolus colligit ex ratione communi sacrificiorum, non poluis<: Chrislum vere dici pontificem, nisi habuisset victimam. quam offerret.

Tertium argumentum. Negari non polesl, quin sacrificare sil actus proprius el elicited religionis, ut praeler ductores Scholasticos docel s. Augudinus lib. 20. conira Faustum cap. 21. Non poted autem idem actus esse proprius el elicited diversarum viriulumngilnr opera propria misericordiae, temperantiae, aliarumque virtutum non possunt proprie sacrificia dici, sed solum per quondam participationem. Quamvis enim unus el idem acius non possit osse proprius el elicited diversi-nnn virtutum, polesl lamen ab una elici el ab alii imperari, el eo modo ad unam proprie perlinere ad allernm participative. Quemadmodum sobrie cibum sumere. est actus elicited temperantiae: tamen si imperelur a fortitudine, ul homo sil magis aptus ad pugnandum, participabit fortitudinem: si a justitia, ul nimirum habeat unde debitum reddat pecuniarium, participabit justitiam. Sic igilur opera quarumlibet virtutum, possunt imperari «religione, el participative sacrificia dici, non lamen absolute el proprte, cum a religione non elician-tur. Atque hinc est. quod in divinis literis operi virtutum non vocantur absolute sacrificia, sed cum addito, ut sacrificium laudis, hostiae spirituales, vituli labiorum, et de caeleris ad eundem modum: illa vero, quae sunl proprie sacrificia , simpliciter et absolute talia nominantur, ul in locis allegatis in primo argumento: *Misericordiam volo, non sacrificium etc.*

Quartum argumentum.Tn Ecclesia Chrisii unum est tantum verum ae. proprium sacrificium : non igitur sennl proprie sacrificia omnia sacramenta, vel omnia bona opera, quae flu it ad colendum Deum. Antecedens esl s. Augustini et omnium sanctorum scriptorum. Lib. 8. de Civitate Dei cap. ull. probare volens Augustinus non esse sacrificium epillas illas. quae nonebanlur a quibusdam super sepulchre martyrum, sic ait: *Ea non esee sacrificia martyrum novit, qui novit unum, quod Deo offerlur.sacrificlum Christianorum.* Idem quoque lib. 3. de Baplismo contra Donalislas cap. ull. el lib. I. conira adversar, legis el prophetarum cap. 20. dicit, omnibus sacrificiis veterum, successisse unicum el singulare Eucharistiae sacrificium: libro de spirilu et litera cap. 11. vocat Eucharistiae, sacrificium verissimum el singulare: el lib. t.contra Cresconium cap. 25. unicum appellat. S. Leo serm. 8. de passione Domini: Anne, inquit,*carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differentias hostiarum, una corporis el sanguinis*

lui implet oblatio. Sanctus etiam Joannes chryso* sloinus in psalm.9.'». .1/af/nus. inquit, *erat, et sine modo numerus sacrificiorum in lege.quae. omnia ηουα superveniens gratia uno complectitur sacrificio. unam et veram statuens hostiam.*

Quintum argumentum. Sacrificiū in el sacerdotium relativa sunt . ita ut sacrificio proprie dicto sacerdotium proprie dictum:el sacrificio improprie dicto sacerdotium improprie dictum respondeat.Al non sunt omnes, qui operantur bona opera ad honorem Dei sacerdotes proprie dicti non igitur sunt omnino talia opera sacrificio proprie dicta.

Major propositio certissima est. Nam sacerdotis, ut talis est proprium munus est offerre sacrificium, ut Apostolus docet. Ilcbr. 5. et Justinus martyr in dialogo cum Triphone ultra medium, ubi dicit, licum non uoiper sacrificium nisi a sacerdotibus. Augustinus quoque semper conjungit haec duo tamquam inseparabilia, sacrificiū in et sacerdotem. Vide epistol. 49. quaesi. 3. lib. 8. de Civitate Dei rjp. ullim. et lib. 22. cap. 10. Id etiam docent ipsa vocabula. Latine enim pro eodem accipiuntur sacerdos et sacrificus. Graece a θυειν . quod est sacrificare, sil θυσις sacrificiū in, et δῦτη sacerdos. et ab ἱερεῦειν, sacrificare , ἱερεῖον sacrificiū in, et ἱερεὺς sacerdos. Denique non alia de causa Lutherani non agnoscunt in Ecclesia verum, et proprie dictum sacerdotium, nisi quod non agnoscant verum et proprie dictum sacrificium.

Probalur nunc assumptio. Nam in Testamento veteri notissimum est non fuisse sacerdotes proprie dictos, nisi filios et nepotes, atque alios posteros Aaronis, ut regi Oziae sacerdotium usurpare volenti, dictum legimus ab Azaria pontifice 2. Paral. 26. et lamen omnes filii Israël bona opera facere debebant. In Ecclesia vero Chrisii, velint nolint Lutherani. numquam dicti, vel habili sunt sacerdotes proprie, nisi episcopi et presbyteri. Hos aulem hoc nomine appellant Dionysius areopagita lib. 1. de ecclesiastica hierarchia cap. 1.3. et Justinus in dialogo cum Triphone ultra medium. Tertullianus lib. de praescripto ultra medium , et de velandis virginibus ultra medium. Cyprianus lib. 1. epistol. 4. et omnes posteriores passim. Ipse etiam Apostolus Ilcbr. 5. de sacerdotio loquens : Vemo, inquit, *assumit sibi honorem nisi qui vocatur a deo, tamquam Aaron:* et hoc usque adeo verum est, ut ipsum etiam Christum dicat ibidem Paulus non sibi per se sacerdotium assumpsisse , sed a Patre illud accepisse. Denique (ut multa praeteream) concilium nicaenum cap. 14. et ridendum. quod a catholicis rejici non potest sess. 23. can. 1. et 7. aperte docent, in Ecclesia non omnes, sed certos quosdam sacerdotes esse. Quare id necessario sequitur. ut aut ceteri fideles bene operari non debeant. quod est absurdissimum; aut non sunt proprie sacerdotes omnes, qui bene operantur quod est verissimum.

Sextum argumentum. Altare et sacrificium relativa sunt: non est autem altare proprie dictum necessarium propior omne opus bonum, nec propter omnes caeremonias, quibus Deum colimus; non igitur est sacrificium proprie dictum omnis ejusmodi caeremonia, seu opus bonum. Propositio ma-

jor perspicua est. Nam in primis et hebraice et graece ab eadem radice deducitur sacrificium, et altare. A Π3T sacrificavit, fit Π3I sacrificium. et altare, et a verbo θυειν sacrificare . fil θυσις . sacrificium , et altare. Latini a forma et ritu nomen deducere maluerunt Dixerunt enim altare quasi altum , et aram quasi ansam, ut Varro in icrprelatur, quia sacerdos aram tenere consueverat, dum sacrificiū offerret. Unde est illud poetae:

Γυῖντι.» orantem dictis, arasque tenentem.

Deinde Genes. 8. ubi primum altare erectum legimus. sacrificii causa erectum fuisse legimus: et in omni gente et religione semper altaria ad sacrificia erigebantur. Et sic sacrificium soli Deo vero rite potest offerri, ita etiam altare soli Deo vero rite potest erigi, ut s. Augustinus docet lib. 20. contra Faustum c. ip. 21. Porro assumptio hujus argumenti nulla probatione eget. Quis enim non videt plurima bona opera, multasque caeremonias sine ulla ara fieri ad honorem Dei posse?

Non igitur verum est. quod Melanchthon scripsit. omnem caeremoniam, seu opus, quod nos Deo reddimus, ut cum honore afficiamus. esse sacrificium: Quare Joannes Calvinus hb. A. Insui, cap. 18. § 13. sine nomine auclon. eam definitionem aperte reprehendit his verbis: Qui *sacrificii vocabulum ad omnes caeremonias, et religiosas actiones extendunt. qua ratione id faciant, non video.*

Unum est argumentum in contrarium, ac praesertim catholici illius doctoris: testimonium videlicet s. Augustini; qui lib. 10. de Civil. Dei cap. 6. sic definit sacrificium: *Sacrificium, inquit. verum, est omne opus, quod agitur, ut sancta societate inhaereatur Deo, relatum ad illum finem. quo beati esse possimus.*

Sed facilis est responsio. Nam s. Augustinus non definit sacrificium in genere, nec sacrificium proprie dictum, sed solum sacrificiū in. ipso praecipuo est internum, et opponitur sacrificiis legalibus, et mere civilibus. Et vocal sacrificium verum ratione dignitatis et rationis effectus, non ratione finis et essentiae sacrificii proprie dicti. Non enim vult dicere sacrificia interna esse magis proprie dicta sacrificia. quam externa . cum oppositum sit verum, sed esse praeslantiora et Deo gratiora. et facilius Deum placare. Similis sententia est. Joan. 15. *Ego sum vitis vera.* Nec enim Dominus eo loco significare volebat se magis proprie esse vitem, quod allinei ad formam et essentiam vilis, quam sit illa, quae plantatur in vineis: sed solum esse vitem nobiliorem, et effectus excellentiores producere, ut Eilthymius in commentario hujus loci recte exponit.

Expendamus nunc Calvinii definitionem; reprehendit enim alios, sed nec ipse meliorem definitionem attulit. Sic aulem loquitur loco citato: *Jos perpetuo Scripturae usu sacrificium appellari scimus, quod Graeci nunc θυσιαν, nunc προσφοραν. nunc τελετην dicunt: quod generaliter acceptum complectitur quidquid omnino Deo offer-*

*iii*r. Haec ille: ubi aperte docet idem esse sacrificium quod oblationem Deo factam. Ac deinde partitur sacrificium in duas species, ad eum modum, quo Philippus fecit; nisi quod sacrificium non propitiatorium. contendit vocari posse non solum εὐχαριστικόν, ut Melanchthon vocabat, sed etiam λατρευτικόν, et σεβαστικόν, idest. sacrificium cultus et venerationis.

Sed omissa partitione, de qua non magna controversia est. definitio certe a Calvino allata admittere non potest. Nam licet secundum Scripturae usum, omne sacrificium oblatio quaedam sit. non tamen omnis oblatio est sacrificium. Sacrificium enim praeter oblationem requirit mutationem et consumptionem rei. quae offertur, quam non requirit simplex oblatio.

Id vero probatur Primum ex nomine sacrificii. Nam hebraica Π-Ι dicitur a ΠΙΙ quod est mactare: et graecum θυσία, vel dicitur a θύειν, idest mactare: unde est illud Mali. 22. Τάυροι καὶ βίτι ἁ τεθυμένα, lauri et altilia occisa; vel dicitur a nomine θυμιάσι, idest, exhalatio, ut Porphyrius contendit apud Eusebium lib. I. praeparat, evang. cap. 6. Vult enim sacrificia dicta esse ab exhalatione et fumo, qui ex combustionem, sacrificii ascendit. Unde etiam Chrysostomus et Theophylactus in cap. IO. epistolae ad Hebraeos. notant, differentia esse inter θυσίαν et προσφοράν, idest, sacrificium et oblationem, quod θυσία, dicitur de rebus illis, quae occiduntur, vel aliter consumuntur. Quo etiam pertinet, vox τελετή, dicitur enim ea vox a verbo τελέω, quod est consumo. Ex quibus colligitur. non recte Calvinum confudisse illa nomina: προσφοράν, quae significat simplicem oblationem, θυσίαν ac τελετήν, quae addunt consumptionem supra oblationem.

Secundo, probatur ex usu Scripturarum. Nam in Scripturis nulla dicuntur Deo offerri, quae nec secundum usum Scripturae divinae. nec iuxta communem loquendi modum dici possunt sacrificari. Exodi 25. et 35. offerenda Deo dicuntur aurum, argentum, aes. ligna, lapides pretiosi, byssus, cocculus. pili caprarum et similia, quae non nisi absurdissimo sacrificari dici possent. Numeri 8. Aaron offert levitas in munus Domino a filiis Israel, et tamen nec Scriptura dicit, homines illos sacrificatos fuisse, nec dici potest, nisi valde improprie, cum homines illi non sint occisi, sed solum ad ministerium deputari. Contra vero Isaac vere et proprie sacrificandus dicebatur a Patre, quando occidendus et cremandus Domino ducebatur. Genes. 22. Et omnia omnino, quae in Scriptura dicuntur sacrificia, necessario destruenda erant; si viventia, per occisionem: si inanimata solida, ut simila, et sal, et thus, per combustionem: si liquida. ut sanguis, vinum et aqua, per effusionem, Levit. I. et 2.

Neque his repugnat exemplum Melchisedechi. qui erat sacerdos Dei altissimi. et obtulit panem et vinum: nec tamen legitur illam oblationem consumpsisse, Genes. 14. Nam Scriptura non explicat modum illius sacrificii; sed ex aliis locis colligimus eum more solito sacrificasse, ita ut panem illum et vinum ad honorem Dei consumpserit.

Constat igitur sacrificium non esse quicquid offertur Deo, ut Calvinus dicit, nisi aliquid aliud addatur.

Denique Tertio, accedant argumenta ducta a sacerdotio et ab altari, quae paulo ante fecimus adversus Melanchthonem. Nam oblatio generatim sumpta. nec sacerdotium, nec altare requirit: vere enim ac proprie obtulit Deo vidua illa evangelica duo aera minuta, cum nec sacerdos ipsa esset, nec altare ullum haberet.

Venio nunc ad Murtinum Kemnilius: is initio disputationis de sacrificio missae in 2. par. exam, tridentini concilii pag. 712. et seq. primo loco adfert acceptiones hujus vocis, *sacrificium*, quas in genere tres esse dicit. Primo enim, accipi vult pro sacrificio externo et caeremoniali, quale dicitur in solo Testamento veteri: et in hoc genere numerat holocausta, hostias pacificas, hostias pro peccato, et «ionique sacrificium professionis, ut decimas et primitias. Secundo, accipi dicit pro morte Christi, quae dicitur sacrificium crucis. Tertio, pro sacrificio interiore, invisibili et spirituali fidelium; atque ad hoc genus reducit praedicationem evangelii, orationes, eleemosynas, laudes Dei. mortificationem, et similia opera bona. Addit paulo infra pag. 717. Quarto, acceptionem pro sacrificio commemorato, idest, pro ea re. quae fit in memoriam sacrificii crucis, quamvis fateatur non haberi in Scripturis hanc acceptionem. Ex his concludit namque tam varias acceptiones sacrificii. bene definitum esse sacrificium in genere a s. Augustino lib. IO. de Civitate Dei cap. 5. et 6. *Omne opus bonum, quod agitur, vel sancta societate inhaeremus Deo etc.*

Sed in hac doctrina Kemnilius plurima sunt errata. Primum, non recte numerantur decimae et primitiae cum sacrificiis veteris legis proprie dictis: nusquam enim in Scriptura dicuntur sacrificia, ejusmodi decimae et primitiae, nec eis nomen, aut ratio sacrificii convenit, vel supra ostendimus. Adde, quod sacrificium soli Deo offerri potest, ut omnes fatentur: decimae autem immediate sacerdotibus offerebantur et offeruntur, non Deo.

Deinde, quod Kemnilius dicit, sacrificia externa; et caeremonialia fuisse solum in lege veteri, et jam omnino desuisse, pugnat cum eo, quod idem Kemnilius dicit, omne opus bonum facium ad Dei honorem esse etiam hoc tempore sacrificium. Nam cerule Baptismi et Eucharistiae sacramenta conficere. dare, sumere, sunt opera bona, facta ad Dei honorem, et tamen sunt externa et caeremonialia. Immo idem Kemnilius paulo infra nullis modis probat Eucharistiae consecrationem et summptionem dici posse sacrificium: quam tamen externam et caeremonialem esse nemo negare potest.

Tertio, mirum est, cur Melchisedechi Kemnilius quartam sacrificii acceptionem, cum eam facile non posse colligi ex divinis literis, sed videtur eam admittere, ut possit eludere loca Patrum, in quibus missa dicitur sacrificium. Caeterum ea acceptio plane arbitraria et conficta est: nam nec Scriptura, nec Patres sacrificium appellant, id quod est solemnis figura, vel commemoratio sacrificii.

Denique, falso concludit Kemnilius ab Augusti-

lio definiri sacrificium in genere lib. 10. de Civit. Dei , cap. 10. Tantum enim abest , ut Augustinus definire voluerit eo loco sacrificium in genere , ut potius expresse excluserit a sua definitione omnia sacrificia veteris legis, quae in inaclatione ovium et boum sila erant , quae propriissime sacrificii nomen et rationem retinent. Quod Kemnilius , neque dividendo , neque definiendo id assequi potuit. quod cupiebat, ut quid sit proprium sacrificium explicaret.

Illis ergo rejectis, vera definitio sacrificii proprie dicti in genere haec esse potest: *Sacrificium est oblatio externa facta soli Deo, qua ad agnitionem humanae infirmitatis et professionem divini principis maiestatis a legitimo ministro res aliqua sensibilis et permanens ritu mystico consecratur et transmutatur.* Haec definitio paulo longior esse debuit, ut omnes conditiones sacrificii proprie dicti complecteretur.

Primo igitur dicimus esse oblationem, ut gemis sacrificii indicarem: hoc enim loco sacrificium accipimus pro actione sacrificandi; non pro ipsa victima, quae sacrificatur, tametsi ipsa etiam sacrificium dici solet. Sacrificium igitur pro actione acceptum. species est oblationis: id enim est sacrificium, quod proprii; et per se ad actionem sacerdotis perlinet. Porro sacerdotis proprium munus est offerre. Itebr. 5. *Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur, in his, quae sunt ad Deum, ut offerat dona* etc. Apud sacros et ecclesiasticos scriptores pro eodem accipitur offerre et sacrificare . Gen. 4. ubi primum fit mentio sacrificii, dicitur Abel obtulisse de primo genitis gregis sui : et Gen. 8. Noë obtulit holocausta ; et eodem modo Scriptura passim loquitur . Tertullianus inter patres in lib. de velandis virginibus , et in lib. de exhortatione castitatis , dicit tria esse munera sacerdotum novae legis ; tingere , offerre , docere, id est. baptizare. sacrificare, concionari. Denique idem indicat nomen , quo passim utuntur Graeci. cum de sacrificio loquuntur, nimirum πρόσφορον. id est, oblatio, quod etiam Calvinus notavit, ut supra vidimus.

Secundo dicimus, externam oblationem esse sacrificium. Duplex enim oblatio. et largo modo, duplex sacrificium distinguere potest, ut scilicet Augustinus distinguit lib. 10. de Civ. Dei cap. 10. invisibile, sive internum et visibile, sive externum. Invisibile est pia voluntas, quae divinae maiestati, se et sua omnia offert: visibile nutem est testificatio quaedam externa interni affectus. Quare ibidem Augustinus definiens visibile sacrificium, invisibilis sacrificii sacramentum, id est, sacrum signum esse dicit. Quamvis autem invisibilis oblatio sit nobilior et melior visibili; et placeat Deo invisibilis sine visibili: visibilis sine invisibili Deo non placeat: tamen nomen et ratio sacrificii proprie non convenit invisibili oblationi , sed solum visibili et externae, ut nos in definitione posuimus. Oblatio enim invisibilis, semper est occulta et privata; nomine autem sacrificii proprio omnes intelligunt publicum et manifestum honorem Deo exhibitum a communi et publico ministro. Itaque necessario

requiritur ad sacrificium proprie dictum, ut sit oblatio externa.

Tertio diximus in definitione: Facta soli Deo. Nam oblatio exlerua potest fieri etiam homini, vel homini et Deo, ut cum dantur eleemosynae pauperibus propter Deum; illae enim offeruntur hominibus, et simul etiam Deo, dicente Christo: Quod *uni ex minimis istis fecistis mihi fecistis*, Matth. 25. Sed non sunt sacrificia ejusmodi oblationes: sacrificium enim proprie perlinet ad cultum Iatriac, qui soli Deo exhiberi potest. Ut enim est interior quidam iustus, quem soli Deo exhibemus, cum eum agnoscimus primum et summum bonum, causam efficientem et finalem omnium rerum, et ut tali cor nostrum illi demississime prosternimus; sic etiam debuit esse externum aliquod signum quo protestaremur cultum istum soli Deo debitum. Tale autem signum non est, nisi sacrificium: nam omnis alia exlerua reverentia . quam exhibemus Deo, sive caput nudando, sive genua flectendo. sive corpus lulum prosternendo, sive etiam supplicando et invocando, soli etiam hominibus aliquando exhiberi. Unde Exod. 22. legimus: Qui *sacrificat Diis, occidetur: praeterquam Domino soli.* Neque id solum Scriptura docet, sed etiam id ipsum naturali lumine omnes gentes agnoverunt: Qui vero, inquit. s. Augustinus lib. 10. de Civ. Dei cap. 10. *Sacrificandum censuit. nisi ei, quem Deum, aut scivit, aut putavit. aut finxit?* Et lib. 1. contra advers. leg. c. 1. prophet, cap. 15. *Daemon sibi sacrificium non exigeret, nisi Deo vero deberi sciret.* Nam *obsequia caetera. quae divinitati exhibentur, ausi sunt sibi etiam superbiae fastu homines arrogare: rarissimi autem commemorantur. qui sibi ut sacrificaretur, cum regia potestate possent, ausi fuerint imperare. Quicumque tamen ausi sunt, per hoc se Deos haberi voluerunt.*

Quid igitur diximus, *Ad agnitionem humanae infirmitatis. et professionem divinae maiestatis.* Quoniam hic est linis generalis omnium sacrificiorum: sunt enim quasi tribula, quae Deo redduntur in recognitionem supremi dominii ipsius et nosirae subjectionis. Et haec est etiam ratio. unde laudem habet, et est opus virtutis actio sacrificandi. Nam ex se opera indifferentia sunt occidere, et cremare animalia et similia: sed eum illa tinni ad significandum, omnia a Deo procedere, et in ipsius honorem consumenda esse; jam sunt opera religionis, et proinde bona et laudabilia.

Quinto diximus: .1. *legitimo ministro*, Non enim est cujusque offerre sacrificium , sed publici et certi hominis, qui communi nomine id peragat. In lege quidem naturae, sacerdotes erant . vel capita familiarum, ut Noe. Abraham, vel ii, quibus Deus id inspirabat. In lege autem scripta, soli filii Aaron. In lege gratiae , soli episcopi et presbyteri rite ordinati , ut omnia concilia et omnes Patres . et omnium Ecclesiarum consuetudo docet. Atque hinc excluduntur a ratione sacrificii proprie dicti multae oblationes privatorum hominum . factae soli Deo , ut cum fideles candelas accendunt , et consumunt in templo ad honorem Dei.

Sexto diximus: *In aliqua sensibilis et permanentis*, ut nimirum excludantur a ratione sacrificii proprie dicti, actiones transeuntes, in honorem Dei fidei. quales sunt psalmodiae, primae. genuflexiones, et alia quae finni a sacerdotibus actu externo ad honorem Dei, etiam sacrificia proprie non dicuntur.

Septimo diximus: *Ritu mystico consecratur*. In delictis res illa, quae Deo offertur, ex prophana fieri sacra et Deo dicata: id enim significat sacrificium ire, sacrum facere, ut s. Thomas recte monet in 2. 2. quae. 1. a. 3. *Isa. 61. 1.* «consecratio et dedicatio semper fit in lege vel in certo ritu et caeremonia mysterium continens, ut in impositione manuum super victimam, vel elevatione oblationis in altum. Et in hoc distinguitur sacrificium a simplici oblatione. quae non requiritur; ex se ullam ejusmodi mysticam consecrationem.

Octavo diximus: *Et transmutatur*. Quia non verum sacrificium requiritur, ut id. quod offeritur Deo in sacrificium, plane destruat. id est, ita mutetur, ut desinat esse id, quod ante erat: et in hoc modo differt a simplici oblatione. quae interdum ritu mystico devotetur coram Deo, sed non destruitur. nisi quando vere sacrificabatur. De qua conditione plura diximus paulo superius in refutatione definitionis Joannis Calvinii. Ratio huius rei duplex esse videtur. Una ob significationem mortis Christi. Deus enim, qui primus sine dubio inspiravit Abeli, et aliis sanctis usum sacrificiorum, voluit per ea sacrificia sacrificium omnium sacrificiorum praesignificari: illud autem morte et destructione rei oblatae constabat. Altera ratio est, quia sacrificium est summa protestatio subiectionis nostrae ad Deum, et summus cultus externus. qui exhiberi possit. Summa autem ista protestatio requirit, non solum usus rei Deo offeratur, sed ipsa etiam substantia: et ideo non solum usus, sed substantia consumatur.

CAPUT III.

Mortem Christi sacrificium esse proprie dictum.

Sed una occurrit dubitatio circa sacrificii definitionem. Vnde sacrificium crucis. id est, Christi passio et mors, verissimum ac perfectissimum sacrificium (ut Augustinus docet lib. I. contra advers. leg. et prophet. cap. 18. et tamen non videtur ei convenire definitio assignata. Nam (ut alia*) ratio sacrificii a nobis descripta requirit. ut in actione virtutis. nisi religionis: ubi autem Christi actio fuit charitatis. patientiae, humilitatis, obedientiae. ut Apostolus raedicat Roman. 12. Philipp. 2. et al.

Respondet; Sacrificium crucis proprie actum religionis fuisse. Christus enim praecipue in mortem se obtulit, ut esset oblatio et sacrificium Deo pro expiatione peccatorum totius mundi, ut sacroscriptores passim docent. ac praecipue Apostolus Ephes. 5. et Hebr. 7. 8. 9. et 10. etiam nihil repugnat quo minus actus proprius religionis possit etiam participare nullas alias virtutes: siquidem actus omnium aliarum virtutum, ut respondimus, religionis rationem participant: et sacrificia suo quodam modo nominantur. Sicut enim si quis obedientiam superiori praestet ob Dei honorem, illa obedientia sacrificium erit: sic etiam si quis veram hostiam Deo offerat. quia id ei superior imperaverit, actio illa, obedientia dici poterit. Et quemadmodum eleemosyna pauperi propter Dei honorem data, sacrificium quoddam est; sic etiam sacrificium pro peccatore Deo oblatum, in ista est.

Dicit aliquis: Si res ista se habet, poterunt etiam multae passionibus vere et proprie sacrificia dici, licet ad charitatem et fortitudinem potissimum pertinere videantur.

Respondet: Martyrum passionibus sacrificia dici possunt largo modo, ut omnia alia bona operamur autem proprie et in rigore, ut Christi passio: differt enim passio Christi a passionibus martyrum quatuor modis, ratione videlicet personae, actus, formae et finis.

Ratione personae. quia Christus vere et proprie erat sacerdos psal. 109. *Tu es sacerdos in aeternum*. et sacerdos magnus, ut nil Apostolus Hebr. 10. immo plane summus et maximus, qui posset hostiam quamlibet rite offerre, et ideo etiam corpus suum. Sancti autem martyres vel sacerdotes non erant, vel certe non tales, qui possent eligere victimam lege praescriptam.

Ratione actus, quia Christus proprie seipsum sacrificavit, cum in ejus potestate fuerit mori et non mori. Isai. 53. *Oblatus est. quia ipse voluit*. Joan. 10. *Ego pono animam meam, nemo tollit eam a me. sed ego pono eam*. Joan. 11. *Et pro eis ego sanctifico meipsum*: id est. sacrificium offero meipsum, ut exponit Joannes chrysostomus homil. 81. in Joan. et Cyrilus lib. II. in Joan. cap. 25. Martyres autem nec poterant mori. quando videbant, nec etiam impedire passionem suam et mortem, quando volebant.

Ratione formae, quia Christus vere mystico ritu sacrificatus est: non enim casu. sed ex electione ipsius factum est. ut in die festo paschae, in altari crucis, et manibus extensis, et extra portam urbis Ierosolymae pateretur, ut s. Leo notat in epist. 83. ad monachos Palaestinos. Et Joannes evangelium scribit cap. 13. *Sciens Jesus, quia tunc hora ejus*. Et Paulus Hebr. 13. *Unum animalium inferitur sanguis pro peccato. horum corpora cremantur extra castra, illa et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est*. In mortibus martyrum nihil est. modi ruperimus.

Ratione finis, quia ille fuit proximus et principalis finis mortis Christi, placare Deum generi hu-

niuo, qui esl linis veri sacrificii, Coloss. I. *l'aciliensis pur sanguinem crucis* etc.el idem clamant minies Scripturae. Quare omnia sacrificia logis veteris, figurae erani , ac typi hujus verissimi. el funiine propilialorii sacrificii, ut Augustinus testatur lib. I. contra ailvers. leg. el prophet, c. 18. cl alibi. Finis aulem proprius mortis martyrum, non eral Deum placare, sed testimonium vcrilali praebere; clex genere suo mors martyris actus esl fortitudinis, quia magis eligit vitam perdere, quam lidem iiegare. Quare s. Leo episl. 83. supra citata. OiKiairis. inquil. *in conspectu Domini multorum fimetorum pretiosa mors fuerit , nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi. Accepere justitiae, non dedere coronas : et de forliludine fidelium exempla nata sunt patientiae. non dona justitiae ; singulares quippe m singulis mortes fuere , nec alterius quisquam debitum suo fine persolvit.* Ac de definitione hactenus.

CAPIT IV.

De partitione sacrificii.

l'uño de purlilione pauca dicenda sunt. Sacrificium igilur proprie dictum, duobus modis dividi solet, ratione materiae el ralionc formae el linis. Italionc nuileriae dividitur in tria genera, in victimas, seu hostias, immolationes el libamenta. Victimae, seu hostiae dicuntur sacrificia ex animalibus. videlicet ovibus, capris, bobus, columbus. passeribus et turturibus: nec enim ulla alia animal.nilia snrrdieari poterant. El quamvis haec nomina generalia sini, tamen apud Latinos derivata sinit ab iis sacrificiis, quae offerebantur post victoriam de hostibus reportatam. Victima enim a victoria, el hostio ab hostibus dicta esl , juxta illud 'hid. lib. I. Fusiorum:

*rii-lima quae cecidit dextra victrice vocatur,
Hostibus a viciis hostia nomen habel.*

Immolationes dicuntur sacrificia ex rebus inanimis. sed solidis, ul ex furina, pane , sale, thure : dicebantur autem immolationes a mola, sive a molendo. Quamvis deinde vocabulum immolandi ad omne genus sacrificii derivatum siliAam cl in Scripturis sanctis. el ui prophanis unctoribus sacrificare ct immolare pro eodem accipiuntur. Libamenta dicuntur sacrificia rerum liquidarum , ul vini cl aquae.

Ilalionc formae el finis dividitur in tria genera , in holocausta, hostias pro peccato, hostias pacificas. Holocausta offerebantur proprie in reverentiam divinae majestatis, ctideo tota cremabaniur, ul resoluta in vaporem lota sursum ascenderent , in signum quod quidquid habemus, l)ci esl. Hostiae pro peccato dicebantur eae, quae uffen bi«n-

lur pro expiatione peccaihel hae pariim wemabantur.parlim a sacerdotibus in ipso atrio sancto manducabantur. Erant autem multa genera hostiarum pro peccato , nam et variabantur pro varietate peccati, el pro varietate personarum. Aliud enim oli rebitor pro perjurio, aliud pro aids peccatis: cl simililer aliml pro pontifice,aliud pro rege,aliud pro synagoga.aliud pro privatis hominibus.Hostiae pucilicae pariim cremabaniur,pariim manducabantur a sacerdotibus, pariim ab iis. qui donaverant. Erant autem duae species pacificorum: quaedam enim ollerebnnjur pro beneficio accepto; quaedam pro beneficio accipiendo, quae in hoc solum differabant a superioribus, quod istae poterant etiam in crasino manducari, illae aulem debcbantl consumi ipso die sacrificii.

Ex quo recte colligit s.Tliotnas 1.2. quaesi.1Ô2.

artio. 3. ubi de lota bac materia egregie disputai, praestunlissimum sacrificium fuisse holocaustum, scconduih locum dignitatis obtinuisse sacrificium pro peccaio. tertium sacrificium pacificum pro beneficio accepto, postremum sacrificium pacificum pro beneficio accipiendo. Maxime enim obligamur Deo honorem deferre ob ipsius infinitam m.ieslatem: deinde secundo ob offeusam in ipsum commissam, tertio ob acceptum jam beneficium, postremo propter sperata beneficia.

Colligit secundo Iribus illis generibus sacrificiorum significari (res fidelium status. Nam holocaustum significal statum perfectorum.qui lolus se Dei obsequio dedicant. Sacrificium pacificum, slalum prolicientium,qui Deo grallas agunt pro accepta justificatione peccatorum,el petunt perseverantiam m bono : cl ideo ejus sacrificii frnnl lres partes, una erem.dur Deo, altera manducatur a sacerdote, tertia ab offerente; quin perseveruniia in bono aequirilurgralia Dei, ministerio suerdolum . el merito eliam proprio operum bonorum. Denique sacrificium pro peccato, significal slalum incipientium . seu poeiilenlium.qm quaerunt a Deo veniam peccatorum. El quia justificatio a peccatis non polesl acquiri propriis meritis . s...! sola Dei grotia per ministerium sacerdotum: idcirco ejus sacrificii una pais Deo offertur, altera sacerdoti, nulla ipsi offeri uti cedit.

CAPVT V.

Explicatur status controversiae, cl sententiae referuntur catholicorum cl haeticorum.

Explicatis vocibus missae et sacrificii, sequitur ul ipsa quaestio explicetur; Virum missa sil sacrificium. Porro quaestio principalis cum haeticis hujus temporis, non esl ile sacrificio spirituali, mi improprio. Faleniur enim Philippus in apologia confessionis kugrtslanae . cl Maitinus Kemnitiu iu examine Iridenimi concilii , cl Brenlius in confessione vvirtembcigensi, el alii, missam, sive ieram cocnam nullis modis sacrificium diei pos-

sc: sed de sacrificio extremo visibili vere ac proprie dicio; ac potissimum de ipso genere sacrificii proprie dicti, idest, de oblationi visibili Deo facia ministerio sacerdotum.

Haec status controversiae hic erit. Utrum in missa, sive in actione coenae homini, si rite celebretur. Eucharistia Deo offerri debeat. Hunc esse verum statum quaestionis, facile probari potest ex testimoniis adversariorum et nostris. Ac primum formulae ab ipsis editae, coenae Domini celebrandae, salis aperte indicant quid in nostra missa illis displiceat.

Formula missae pro Ecclesia Wirtembergeensi a Lulbcro edita anno 1523. admittit primo. Introitum eum psalmo. Secundo, Kyrie eleison cum hymno angelico: *Gloria in excelsis* Deo. Tertio. Collectam, scilicet orationem cum lectione sequente. Quarto, Graduale cum alleluia. Quinto, Prosas, seu Sequentias quasdam paucas, vel de Spiritu sancto, vel de natali Domini. Sexto, Evangelium. Septimo, Symbolum. Deinde illa subiungit. Octavo: *Sequitur Iota illa abominatio, cui servire coactum est quidquid in missa praecessit: unde et Offertorium vocatur; et ab hinc omnia /ere sonant ac olent oblationes.* Et infra: *Proinde omnibus illis repudiatis, quae, oblationem sonant cum universo Canone, retineamus, quae pura et sancta sunt:* Haec ille, qui deinde brevissime praescribit consecrationem Eucharistiae prolatis verbis Domini, et Communionem.

Formula Calvini sacramentorum ministrandorum pro Ecclesia genevensi, et omnes aliae, «pias videre potui, diligentissime cavent, ne ulla illi mentione oblationis.

Praeterea Luthcrus in omnibus libris, quos multos de hac ipsa quaestione scripsit, id unum agit, ut doceat in actione coenae, seu missa. nihil nos Deo offerri praeter orationes. sed contra potius offerri nobis a Deo sacramentum Eucharistiae in testimonium promissionis. Anno 1520. libellum edidit de captivitate Babylonica ubi cap. de Eucharistia prope finem capituli, hoc fuse tractat. Anno 1521. edidit librum de abroganda missa privata, ubi illud idem fusius et furiosius agit. Anno 1522. librum edidit contra regem Angliac, in quo idem repetit. Anno 1523. edidit librum contra Canonem missae. Anno 1527. in libro de verbis coenae contra Zwinglianos. idem habet. Similiter in confessione sua, quam edidit anno 1528. supra omnes abominationes dicit se habere missam, vel nihil magis dolore, quam quod per annos quindecim missas celebraverit more catholicorum. Anno 1531 librum edidit de missa privata et unctione sacerdotum: in quo non erubuit confiteri se a diabolo edoctum vel persuasum, missam esse summam abominationem, idque non per summum vel quietem, sed palam dum vigilaret.

Id ipsum docent omnes huius temporis haeretici. Aam et Philippus Melancthon in locis, tit. de sacrificio. Et Joannes Bromius in confessione Wirtembergensi, cap. de Eucharistia, et Matthias Illyricus in apologia pro confessione antuerpiensis cap. 15. Marius Kemnitius in 2. par. examinis, concilii tridentini. Et Joannes Calvinus lib. 4. In-

stitui. cap. 18. § 1. vel 2. vel sequentibus, vel Petrus martyr in comment, cap. 4. vel 10. prioris ad Corinth. et Theodorus Beta in sua confessione cap. 7. § 3. et alii negant Eucharistiam Deo offerri posse. aut debere.

E contra vero catholici scriptores, qui hoc nostro saeculo de sacrificio missae scripserunt, omnes in eo potissimum laborant, ut ostendant, inmissa offerri Deo vere ac proprie corpus ac sanguinem Domini, sub specie visibili panis et vini. Aude Joannem Erkenn in tribus libris de sacrificio missae; Jodocum Clivio in propugnaculo Ecclesiae lib. 1. Gasparem Schalzgerum, tract. de missae: Joannem Fabrum lib. 2. 4. vel 5. de missa et Eucharistia: Joannem Rollensem in lib. de visibili sacerdotio; Cajetanum tract. de sacrificio missae, qui est tract. 10. tomi 3. Martinum Pericium in lib. de traditionibus par. 3. considerat. 4. Joannem Driedonem lib. 1. de Scripturis vel dogmatibus ecclesiae. cap. 5. par. 4. Ambrosium Calharinum in lib. de veritate incruenti sacrificii novi et aeterni Testamenti; Dominicum a Soto in 4. sentent, distinct, 13. quaesi, 2. Jodocum Tiletunum in apologia pro concilio Tridentino contra Ivernitiis: Iuwardum Tappcrum in explicatione ari. 16. Lovaniensium; Alberum Pighium lib. 2. hierarch, ecclesiae. cap. 5. et contravers. 5. vel G. Antonium Democharem in lib. quatuor de sacrificio missae; Alphonsum de Castro in lib. 10. contra haeres, verbo .f. Gasparum Censium in libris tribus de sacrificio missae; Rosium cardinalem in confessione polonica cap. 41. Wilhelmum Lindanum lib. 4. Punopliae cap. 37. vel sequentibus: Melchiorum Canum lib. 12. de locis theologicis. cap. 13. A. Wilhelmum Alanum lib. 2. de Eucharistia; Gregorium de Valentia in tract, vel apologia de sacrificio missae.

Ex his colligimus Philippum vel Kemnilium perperam exposuisse statum huius quaestionis. Philippus enim in locis lit. de sacrificio, lum in apologia confessionis Augustanae cap. de missa, quia nec bene definit, nec bene dividit sacrificium, totam controversiam in eo ponit, utrum in missa offeratur sacrificium propitiatorium. Sed aliis contra prior, utrum vere ac proprie sacrificium offeratur: possunt enim verissima sacrificia esse, quae lamen non sint propitiatorium, vel supra ostendimus.

Kemnitius autem non modo imperite, sed etiam inverecunde vel impudenter in 2. par. examinis pagina 739. 74 4. 761. 766. vel 777. asserit, statum quaestionis esse, utrum illa repraesentatio per nos gestus et vestes, quae in missa catholicorum cernitur, sit sacrificium a Christo institutum. Eodem postremo loco a nobis notato dicere audeat. Propitiatum illam verborum, rituum, gestuum, actuum, ornamentorum, vestium, (piae postea accessit ad simplicem Christi institutionem, esso ipse nervos et substantiam missae pontificiae: cum lamen nullus catholicorum id unquam scripserit; omnes enim summo consensu docent, ista omnia quae accesserunt ad Christi institutionem, esse accidentaria ornamenta. Quod autem ille objicit ex lib. Eckii, jam supra in 1. cap. refutatum est.

CAPUT VJ.

In missa vcrtm *sacrificium offerri, probatur ec primo testimonio Scripturae, el cx sacerdotio Melchisedech.*

Nunc tandem ad argumenta pro veritate veniendum est. Ac primum adferemus testimonia Scripturarum. Tum veterum Patrum. Postremo rationes. Aoox divinis literis primum locum obtinebunt, figurae Testamenti veteris. Secundum, vaticinia prophetarum. Tertium. testimonia cx evangelio. Quartum, cx actis apostolorum. Quintum, cx epistulis b. Pauli.

Primum igilur testimonium Scripturae sil illud Genes. 14. *Melchisedech rex Salem protulit panem el vinum. erat enim sacerdos Dei altissimi.* Illum, locum ad Chrislum ila referunt David psul. 409. et Paulus Hebr. 7. ul non dicant Melchisedechum figuram Ianium Christi gessisse, quod etiam de Anroue dici potuisset, sed Chrislum sacerdotem fuisse secundum ordinem Moichrsedich. el non secundum ordinem Aaronis, ut aperte scribit Paulus.

Porro differentiae duae sunl inter duo illa sacerdotia. cx quibus duo argumenta peti possunt. Prima cl potissima differentia posita csl in externa specie sacrificii. Nam etiamsi omnia sacrificia veterum conveniebant in re. significata, cum eundem Chrislum crucifixum significarent: tamen in signis diversa erant: sacrificia enim Aaronica crnenlu erant, el sub specie animantium occisorum, Chrisii mortem repraesentabant: Melchisedechi sacrificium incruentum fuit, cl sub specie panis cl vini ejusdem Chrisii corpus cl sanguinem figuravit. Quare si Christus sacerdos est secundum ordinem Melchisedech. et non Aaronis, sacrificium instituere debuit incruentum, el sub specie panis cl vini, ut Ecclesia catholica recte canit iu vesperis festi corporis Domini: *Sacerdos in aeternum Christus Dominus secundum ordinem Melchisedech panem cl vinum obtulit.* Quod si cx vi sacerdotii secundum ordinem Melchisedechi non certo colligeretur, ut certo colligitur, Christum sacrificare debuisse hostiam in specie panis cl vini; id lamcn colligeretur ex vi typi cl figurae. Foil enim Melchisedech in illa caeremonia punis et vini, figura manifestissima, consensu Patrum, quem paulo post adferemus. Christi sacramentum Eucharistiae instituentis in pano el vino. Sed Melchisedech panem et vinum obtulit, ul sacerdos Dei altissimi. nc proinde, rcre sacrificavit, igilur cl Christus in institutione Eucharistiae, ul sacerdos egit, et vere sacrificavit, alloqui non exacte figuram illam implevisset.

Est etiam alia differentia inter sacerdotium Melchisedechi cl Aaronis; quod illud fuit unius tantum hominis, qui nec successit alteri, el cui non successit alter; istud nutem fuit multorum, qui per mortem sibi invicem succedebant. Quam differentiam Apostolus persequitur Hebr. 7. ubi dicit Melchisedechum fuisse sine patre, sine matre. sine genealogia, neque initium dierum neque finem vitae habentem: ct illa omnia ad Chrislum applicans di-

cit cum esse sacerdotem in aeternum, qui nimirum nulli successerit, cl cui nullus debeat succedere, cum semper vivat. el cum juraverit Deus. sacerdotium ipsius non esse mutandum aut transferendum in aliud, ul sacerdotio levitico contigit. Id enim Paulus probat ex illis verbis psal. 109. *Juravit Dominus cl non paenitebil eum. tu es sacerdos in aeternum etc.* Quod si sacerdotium Christi durat usque ad mundi consummationem (id enim Scriptura aeternum vocat hoc loco, ul exponunt Anselmiis el Theophylotus in cap. 5. ad Hebr.) certe. el sacrificii ritus durare debet nisi forte oliosum habet Christus sacerdotium. Al sacrificium crucis semel tantum peractum est, nec repeli amplius potest, cum Christus mori jam nequeat: ergo aliud sacrificium esse oportet, quod jugiter offeratur; nec enim sacerdos dici potest, qui nullum habet sacrificium quod offerat. Admittere igilur necessc est in Ecclesia veram sacrificandi actionem, quae Christo summo sacerdoti per ministros suos tribuantur: quoniam certe alio nulla erit, si missae sacrificium auferatur e medio.

Praeterea ante Chrisii incarnationem; quia Christus reipsa nondum erat sacerdos (sacerdotium enim Christo convenit, ut minor esi Paire, el proinde ul homo est. non ut Deus csl. ul Augustinus etiam notat in psal. 109. in illud: Tu es *sacerdos in aeternum*) non poterat per se sacrificium offerre: lamen ul etiam eo tempore sacerdos dici pnsset. ct esset, ipse unus ab initio mundi, usque a i finem summus sacerdos: eo modo quo poterat. sacrificium offerebat, nimirum per typos el figuras. Ut enim omnia sacrificieih vetera figurae erant sacrificii crucis, cl in omnibus illis victimis ipse immaculatus agnus typice mactabatur: unde in Apoc. il. cap. 13. dicitur agnus occisus ab origine mundi: sic omnes illis sacerdotes, typi quidam Chrisii erant. et in omnibus sacrificantibus ipse sacrificabat. Quod si propter sacerdotii aeternitatem, Christus etiam ante incarnationem eo modo, quo poterat, sacerdotio fungebatur, quanto magis post incarnationem, quando reipsa a Patre sacerdos appellatus est, ct sacerdos sine successore. non debet usque ad mundi consummationem ab officio sacrificandi cessare? quorsum enim sacerdotium illius manet si nunquam deinceps sacrificare debet?

Ad haec argumenta adversarii respondere conantur. Siquidem Calvinus lib. (. Institut, cap. t8. § 2. et Kemnitius in 2. par. exam. pag. 710. el 747. el alii in expositione, quam vocant, ecclesiasticam in Genesim. cl Petrus martyr in cap. 5. 1. ad Cor. admillunt Melchisedech sacerdotem fuisse, ct Christi typum gessisse: sed negant panem cl vinum ab eo iiii sacrificium Deo fuisse oblata. El inde colligunt, sacerdotium Christi non consistere in oblatione panis el vini, et tomen esse secundum ordinem Melchisedechi actum quoque ejusdem sacerdotii Christi, non in eo positam esse, quod usque ad mundi consummationem in Ecclesia sacrificium in specio panis ct vini Domino offeratur.

Quam solutionem ul accurate refellamus, nos primo expendemus textum Genescos. Secundo adducemus consensum Patrum, qui diserte scribunt Melchisedech obtulisse Deo panem ct vinum, cl in

eo ponunlaeternitatem sacerdotii Chrisli, elsimilitudinem ad sacerdotium .Melchisedeéh , quod in Ecclesia sacrificium offeratur iri specie panis cl vini. Tertio refellemus quae ipsi contra obji- ciunt.

Quod ad primum attinet, haec sunt verba Scri- pturae in editione vulgata: /11 vero jl/elc/iisedec/i *rer Salem proferens panem et vinum (erat e- nim sacerdos Dci allissiini benedixit ei clc.* Ge- nes. II. Hic prunum queritur Kcmnilius in vulgata editione legi: *Melchisedeéh obtulit panem ct vi- num*, cl addit editionem hebraeum, chaldaeam et graccam non habere verbum sacrificiorum. *obtu- lit*, sed verbum quod simpliciter significat educere vel depromere, nimirum, *protulit*, quomodo etiam lcgisscCyprianuin.At nos verius querimur dc Rem- ollo*. quod tam aperte de nosira editione mentia- tur. Aec enim in ulla editione latina legi unquam, *obtulit*, sed constanter video munes habere *profe- rens*. Quod tamen verbum licet ex se nihil aliud significet, nisi proferre, seu adducere . tamen pro loci exigentia saepe usurpatur pro adductione ho- stiae ad immolationem, ut Jud. 6. ubi bis habetur idem verbum . quod hoc loco in Genesi cernimus, cl aperte significat adductionem ho- stiae.

Quod idem videmus in verbo χ·'2Π, quod pro- prie adducere significat.et tamen passim in Scrip- tura restringitur ad sacrificium . ul idem sit quod offerre, ul palet Genes. 5. ubi describitur sacrifi- cium Cain cl Abe).

Sequitur m sententia citata: *Panem ct vinum*. Ille Calvinus ct Kcmnilius coitli ndunl . panem et Vinum prolata fuisse in refectionem Abrahac cl so- ciorum ejus, qui fatigati, revertebantur ex praelio. \t nos non negamus data illa in cibum Abrahac el sociis, sed dicimus prius fuisse Deo oblata el consecrata, cl tum dala hominibus, ul dc sacrificio participarent.

Anni in primis nulla erat caussa cur corporalem refectionem praeberet Melchisedeéh Abrahac.Aam ul Scriptura ibidem habet.rediit Abraham ex prae- lio rutu ingenti praeda.iu qua etiam erant ea,quae ad cibum pertinent, ul illic dicitur : immo in fine cnpilis additur, milites Abrahac cibum sumpsisse, antequam eis occurreret .Melchisedeéh. Quid igi- lur opus eral pane et vino iis, qui spoliis abunda- bant. el paulo ante comederant et biberant?

Praeterea cum Scriptura tot in locis describat nobis sacerdotium Melchisedeéh, ul distinctum ab taronico, el ul simillimum sacerdotio Chrisli. de- buit profecto alicubi tradere, quale fucril sacrifi- cium Melchisedeéh.

Siquidem ad sacrificium ordinatur sacerdotium, el sacrificio ignorato nccsse csl etiam sacerdo- tium ignorari. Nusquam autem fit mentio sacrificii, quod obtulerit Melchisedeéh, nisi hoc loco: opor- tet igilur per panem et vinum, non prophanos ci- bos. sed sunclicatos. ct Deo prius oblatos inclli- gere.

1) nique id probatur cllir ici-sime ex verbis se- quiu ilibus: subjungit enim Scriptura : *Erat enim sacerdos Dci allissiini*. Quae ratio nb ipso Spiritu melo ri-ddiia, cur Melchisedeéh panem et vinum

protulerit, omnino cogit, ul intelligamns panem, vinum prolata fuisse ad sacrificium.

Sed occurrit Kemnilius, et rursus editionem h- linam accusat, quod posuerit particulam causalem pro conjunctiva-,non enim in. hebraeo csl >2 cau- salis, sed 1 conjunctiva.Quare sic ipse vertit Cahl- nm sequulusJjml *autem sacerdos Dei altitdmi. ct benedixit ei* etc.Elsie distinguit actiones ipsius .Melchisedeéh regis el sacerdotis,ul adductio panis el vini ad munificentiam regis perlineat, benedi- ctio aulem ad sacerdotium.At frustra Kemnilius vul- gatam editionem lacerat.Licet enim ad verbum non sil in hebraeo: *Eral enim sacerdos*, sed;Et eral sa- cerdos: lumen illa particula conjunctiva uniid He- braeos frequentissime lucum oblinet causaliscsl verti debel per.eni»i,si sententia eleganter latina phrasi exprimenda sil. quod s. Hieronymus facere solei. Exempla sunt ad manus Genes. 20. *En morier< propter mulierem.quam tulisti.habet enhnrim:* In hebraeo erat *el ipsoluihrt ri- rum*. Genes. 30. *Experimento didici, quia ben? dixerit mihi Dominus*, In hebraeo csl copulativa. *Experimento didici, et benedixit mihi Dominus*. Isai. Gf.*Tu iratus es, el peccavimus*: idcsl., Tui- ratus es, quia pcccavimus:ubi apertissime ponilut 1 pro >3, copulativa pro causali.

Deinde perturbant adversarii lotam distinctionem orationis.ut ad suam sententiam verba Scripturae accomodcnl-.quod si liceret,possemus lotum Scrip- turam perperam interpretari.Nam in hebraeocodi- ce, post illa verba: *El eral sacerdos Dei allissiini*, invenitur accentus, quem Hebraei vocant \$0] *h pu- such*, qui indicat ibi terminari periodum. Quare non polcsl illud: *El erat sacerdos*, conjungi cum sequentibus, el *benedixit*, sed debel superioribus illis annecti: *Protulit panem el vinum*. E.indcin distinctionem invenimus in chnldaeo el graeco ti latino textu. Posita autem hac vera.el communi in- terpunctione, cl distinctione orationis:eliainsi nul- la adesset causalis particula,per se clamaret oratio, panem el vinum prolata fuisse ad sacrificium.Quor- sum enim cum illis verbis: *Protulit panem cl vi- num*. conjungerentur illa: *El oral sacerdos Dd*, nisi ut intelligcremus panem cl vinum a .Mobilise- dech sacerdote prolatum, ul Offeretur Deo.

Praeterea non recte adversarii dicunl, Mclchise- dcch ul sacerdotem.benedixisse Abrahac.ctproin- de male ila interpretantur Scripturam,cum sic red- durii: *Erat sacerdos cl benedixit ei*, vel (ul ha- bet Calvinus) *Cum sacerdos esset Dei, benedixit Abrahac*. Nairn etiam Abraham sacerdos eral,ut pa- let ex plurimis sacrificii, quae, obtulit: non igilur Melchisedeéh ul sacerdos, vel (juin sacerdos eral. benedixit Abrahac, sed quia maior sacerdos, vel quia absolute major erat, cum et rox et sacerdos esset. A'on enim est solius sacerdotis bcn&iljrere; sed omnia majoris. Nam Salomon rex, qui sacer- dos non erat.benedixit populo 3.1lcgum S.el idem fecit David 2. Ileg. G. el antea idem fecerat Josue cap. S. el 22. eum nec ipse sacerdos esset, sed princeps politicus. Et Jacob Gen.IS.precatur an- gelum. ut benedicat filii Joseph. Quare b. 1'anlus Hcbr.G. ex eo quod Melchisedeéh benedixit Abra- hae, non colligit, ul secundum Calvinum el K<-m-

nilium debuisset, Melchisedeēh sacerdotem fuisse, M'd Abraliamo majorem fuisse: minor enim. ul ipse ibidem dicit, sine controversia a majore benedicatur.

Accedat nunc, ul ad secundum veniamus, consensus veterum Patrum, qui certe vel solus sufficere deberet, ul confunderet novorum istorum interpretum lemcriticalcm. Ac Primum Iota Ecclesia in canone missae id testatur, cum ait: *Supra quae propitio, ac sereno vultu respicere digneris. el accepta habere.*, sicut *accepta habere dignatus es munera pueri Iui Iusti Abet, et sacrificium patriarchae. nostri Abrahac, et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedec sanctum sacrificiumjnimuculaUim hostiam.C.ujus* partis canonis meminit expresse Ambrosius lib. i. de sacramentis cap. G, ex quo perspicuum est, esse antiquissimam cl publicam totius Ecclesiae istam sententiam.

Sed praeterea adducemus testimonia singulorum Patrum graecorum el latinorum ordine temporis. Clemens alexandrinus lib. 5. stromatum, nun procul a Ime: *Melchisedeēh, inquit, rex Salem sacerdos Dei altissimi, qui vinum et panem sanclic/i-caluni dedit nutrimentum in typum Eucharistiae.* Observa hoc loco, panem non prophanum in refectionem ventris, ul adversarii volunt, sed sanclicicalura datum esse a Melchisedeēh. Adhae, vides panem cl vinum dari a Melchisedeēh, ul sacerdote Ilei altissimi, proinde oblatum antea fuisse Deo. cl co modo sanctifie, alum. Denique panem el vinum sacerdotis Melchisedeēh typum esse Eucharistiae: ex quo sequitur, sacerdotium Chrisli ideo vocari .secundum ordinem Melchisedeēh, quia in specie panis et vini consistit.

S. Cyprianus lib. 2. epistol. 3. ad Caecilium, postquam illa verba psalmi cilaverat: *7'n es sacerdos in aeternum scr. undtnn ordinem Melchisedeēh*, ila subjungit: *Qui ordo utique hic est de. sacrificio dio veniens, et inde descendens, quod Melchisedeck sacerdos Dei summi fuit , quod pahem cl niiiiju obtulit, quod Abraham benedixit. Nam quis magis sacerdos Dei summi, quam Dominus noster Iesus Christus? qui sacrificium Deo Patri obtulit hoc idem quod Melchisedeēh obtulerat. id csl. panem cl vinum, suum scilicet corpus et sanguinem?* Ille perspicue vides, Melchisedeēh obtulisse Deo panem el vinum in sacrificium, el propter hujus sacrificii imitationem. sacerdotium Chrisli el Christianorum, vocari secundum ordinem Melchisedeēh. Idem Cyprianus. vel quicumque fuit auctor. in serm. de coena Domini, non procul ab milio: *Significata, inquit, olim a tempore Mclchisedcch prodeunt sacramenta, et /iliis Abrahac, facientibus opera ejus summus sacerdos panem profert el vinum: Hoc csl. inquit, corpus meum.* El mira idem auctor aeternitatem sacerdotii Chrisli ponit m en, quod jugiter sacrificium Eucharistiae offertur: *Perpes. inquit. csl hoc sacrificium, el semper permanens holocaustum.* El superius dixerat interituram esse religionem, si corpus Domini in Euehiirislia manducando consumeretur, quia nulla Mipi ic.'sot victima, sine qua religio esse non potest.

Eusebius Caesariensis in 5. lib. demonslr. evan- gcl. cap. 3. *El sane, inquit, oraculi exitus admirabilis ei. qui contempletur. quemadmodum Salvator noster Iesus, qui est Christus Dci. ipsius Melchisedeēh. ritu, ea quae ad sacerdotium in hominibus gerendum spectant, per suos ministros perficiat. Nam quemadmodum ille, qui sacerdos gentium eral. nusquam videtur sacrificiis corporatibus fructus; sed vino solo el pane, dum ipsi Abraham benedixit: ita sane primus ipse Salvator ac Dominus noster , deinde qui ab eo profecti sunt sacerdotes. in omnibus gentibus spirituale secundum ecclesiasticas sanctiones sacerdotii munus obeuntes, et vino ae pane corporis illius, el salutaris sanguinis mysteria repraesentant: quae sane mysteria Melchisedeēh tanto ante Spiritu divino cognoverat. et rerum faturarum imaginibus usus fuerat.* Ei sic vides Melchisedeēh in sacrificio solo pane et vino usum. cl tum Christum, tum ejus ministros Ioto orbo terrarum in specie panis el vini sacrificium cl offerre, cl hoc modo perpetuari (ul sic loquar), sacerdotium Chrisli secundum ordinem Melchisedeēh.

S. Ambrosius lib. 3. de sacrament, cap. 1. *Cognovimus, inquit, sacramentorum istorum figuram Abrahac temporibus praecessisse. quando obtulit sacri/icium s. Melchisedeēh.* Et infra: *Dm-mus quod in altari constituatur calix et ponis; in calice mittitur vinum: et quid aliud? aqua. Sed tu mihi dicis; Quomodo ergo Melchisedeēh panem el vinum obtulit? quid tibi vult admixtio aquae?* Vide similia lib. i. de sacrament, cap. 3. et G, et de initiandis myster. cap. 8. idem sou quicumque fuit auctor, in **cap**. ad Ilcbr. exponens iilmkīu es *sacerdos in aeternum etc. Constat, inquit, pe-cudum victimas periisse. quae fuerunt in ordine. Aaron. sed manere Melchisedeēh inslitulum. quod toto orbe terrarum in sacramentorum, erogatione celebratur.*

S. Epiphanius liner. *'Mi. quae est Melchisedechianonim, docet sacerdotium Aaronicum translatum esse per Christum ad sacerdotium Melchisede< h: Quod sane. inquit, nunc viget in Ecclesia a Christo, el hucusque, dum non amplius semen secundum successionem eligitur, sed forma juxta virtutem quaeritur.*

S. Hieronymus in episl. ad Marcellam, ul migret Ih'tblehem: Becurre. inquit, nd *Genesim et Melchisedec regem Salem hujus principem invenies civitatis, qui jam lunc in typo Chrisli panem cl vinum obtulit, et mysterium Christianum in Salvatoris sanguine, et corpore dedicavit.* VA in episl. ad Evagrimn de Melchisedeēh, scribit ex sententia antiquissimorum Patrum. Irenaci. Hippolythi. Eusebii tum Caesariensis, tum emisseni. Apollinariii el Eustachii, ordinem Melchisedeēh in eo consistere quod ipse non immolaverit cruentas victimas, sed pane el vino simplici, puroque sacrificio Christi dedicaverit sacramentum. Idem in quaestionibus in Genesim, explicans cap. 11. *Mgsterium. inquit. nostrum in verbo ordinis significatur, nequaquam pej Aaron irrationalibus victimis immolandis, sed oblato pane el vino, idcsl. corpore cl sanguine Domini Iesu.* Idem in commentario

Mallh. 22. in fine dicit, Melchisedechum pro Abrahamo obtulisse panem et vinum, et cap. 26. dicit Melchisedechum sacerdotem Dei summi panem et vinum offerendo praefigurasse mysterium Eucharistiae.

S. Joannes Chrysostomus hom. 35. in Genes. Videntem typum, inquit, cogita, oro. et veritatem. Et hom. 36. Postquam, inquit, et Melchisedech rex Salem panem et vinum attulit (erat enim sacerdos Dei altissimi), ab illo Abraham accepit oblata.

S. Augustinus epist. 95. ad Innocentium papam, quam scribit nomine suo. et aliorum multorum episcoporum: Melchisedech, inquit, prolatum sacramento mensae Dominicae novit aeternum ejus sacerdotium figurare. Ille apertissimis et paucissimis verbis Augustinus docet oblationem Melchisedechi figuram fuisse Eucharistiae, et in Eucharistia offerenda consistere aeternitatem sacerdotii Chiriaci. Et lib. 16. de Civitate Dei cap. 22. loquens de oblatione Melchisedech: *Ibi*, inquit, *primum apparuit sacrificium, quod nunc a Christianis offertur Deo. toto orbe terrarum* etc. Et lib. 17. cap. 17. et lib. 18. cap. 35. et in ps. 109. clarissime dicit, sacerdotium Chiriaci perpetuum secundum ordinem Melchisedech esse, id quod nunc in Ecclesia viget in oblatione, quae ad altare lit. Quod idem fusius persequitur in lib. 1. contra advers. Iulianum et prophet. cap. 20. ubi inter alia sic loquitur: *Ibi quippe, et hoc dictum est: Juravit Dominus, et non poenitebit cum. tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Noverunt qui legunt, quid protulerit Melchisedech. quando benedixit Abraham; et jam sunt participes ejus: vident tale sacrificium nunc offerri Deo toto orbe terrarum. Dei aulem juratio, incredulorum est increpatio: et quod Deum non poenitebit, significatio est, quia hoc sacerdotium non mutabit, mutavit quippe sacerdotium secundum ordinem Aaron.* Denique semi. II. de sanctis, qui etiam quatuor de innocentibus, tractans de reliquiis martyrum, (pia sub altaribus requiescunt: Quid reverentius, inquit, quid honorabilius diei potest, quam sub illa ara requiescere. in qua Deo sacrificium celebratur, in qua offeruntur hostiae, in qua Dominus est sacerdos, sicut scriptum est: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech?

Theodorici in commentar. psal. 109. *Invenimus*, inquit, *Melchisedech sacerdotem et regem esse, et offerentem Deo non sacrificia ratione carentia, sed panem et vinum.* Et infra: *Sacerdos nunc etiam Christus non ipse aliquid offerens, sed vocatur caput eorum, qui offerunt, quandoquidem corpus suum Ecclesiam vocat:* Et supra jam dixerat Christum exorsum esse sacerdotium secundum ordinem Melchisedech in cocina novissima, quando panem et vinum consecravit. Vide eundem quaesi. 63. in Genes.

S. Leo I. serm. 2. de anniversario assumptionis suae ad pontificatum: *Tu es*, inquit, *sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. hoc est. non secundum ordinem Aaron, cujus sacerdotium per propaginem sui seminis currens temporalis ministerii fuit, et cum vellet Testamenti*

lege cessavit: sed secundum ordinem Melchisedech, in quo aeterni pontificis forma praeerit. Denique, cum hujus divini sacerdotii sacramentum etiam ad humanas pervenit functionem, per generationum tramitem currit, nec quod patet et sanguis creavit, eligitur; sed eessimie privilegio Patrum, et familiarum ordine praetermisso, eos rectores Ecclesia accipit, quos Spiritus sanctus praeparavit.

Eusebius emissenus. scilicet quicumque fuit auctor, serm. 5. de paschale: *Melchisedech*, inquit, oblatione panis *et vini hoc (nimirum quod in Eucharistia celebratur) Christi sacrificium figuravit.* Et antea dixerat, perpetuam esse futuram in Ecclesia hanc oblationem.

Arnobius in psal. 109. Christus, inquit, *pennylerium panis et vini factus est sacerdos in aeternum.*

Eucherius lib. 2. cap. 18. in Genes. *Melchisedech*. inquit, sacerdos *Dei summi, panem et vinum in sacrificium offerens.* VA infra: Sine alijne sacerdotali genealogia, Christus homo ex illis tribu hominibus, ultio non ex tribu Levi, sed ex tribu Juda; ex qua tribu nihil de sacerdotali precepto accepit: utique propter mysterium sacramenti, quod Christianis celebrare praeceptura est. ut non secundum Aaron pecudum victimam. sed oblationem panis et vini, id est, corporis et sanguinis ejus sacramentum in sacrificium offertur.

Primasius in comment. cap. 5. epistolae ad Hebraeos. Quare, secundum ordinem Melchisedech, et non secundum ordinem Aaron, dicatur existere sacerdotes, diversae causae existant: et prima quidem est, quia Melchisedech secundum legalia mandata non fuit sacerdos, sed secundum cuiusdam singularis sacerdotii dignitatem, panem (offerens Deo, non brutorum animalium sanguinem: in cujus ordine sacerdotii Christus factus est) sacerdos, non temporalis, sed aeternus: ne offerat victimas legales, sed instar illius panem et vinum, carnem videlicet et sanguinem saum. Et infra: Unde patet sacrificium pecudum perire, quod fuit ordinis Aaron, et illud manere. patet, quod fuit ordinis Melchisedech. quia Christus corroboravit, et Ecclesiam tenere docuit.

Cassiodorus in psal. 109. Quem ordinem, inquit, Melchisedech per mysticam similitudinem justissimus rex instituit, quando Domino panem et vini fructus obtulit. Constat enim pecudum rimas perire, quae fuerunt ordinis Aaron: et Melchisedech manere polius institutum, quod in toto orbe in sacramentorum erogatione celebratur.

Gregorius anlisiodorensis et Eulhymius Zigabennus in eundem psal. 109. non dissimilia scribunt.

Joannes damascenus lib. A. de fide cap. I. I. M. I. illa (Melchisedech) mysticam hanc adumbrabat. quatenus modum et sacerdos ille veri pontificis Christi figuram et imaginem praescerebat.

Oecumenius in comment. cap. 5. epistolae ad Hebraeos. Melchisedech, inquit, fuit primus, qui hostia sine sanguine, panem, inquam, et vinum obtulit. Et infra: Non ad ipsum, inquit, lanium, quod a Deo semel facta est, hostiam et oblationem di-

ril. in aeternum: sed ad nostri temporis sacerdotes, per quos Christus, et sacrificat et attriffl-calur. quique cis in mystico illo convivio, ac cocna sacerdotii hujus tradidit formulam.

TcopliylInclus in cap. ad llobr. explicans illud: 'I'» es sacerdos in aeternum etc. Apertissime, inquit. de Christo dictum id esse constat. Hic. e-iiim cl solus Melchisedech. in mortem illius pa-ir cl vino sacrificabat. Et infra: In aeternum dixit. quia quotidie offertur, in perpetuum offertur per Dei ministros oblatio, Christum Dominum et pontificem habens. et sacrificium, qui seipsum nostri ob gratiam sanctificat, frangit et tribuit.

Anselmus in cap. 5. ad Hebr. Tu es sacerdos, inquit, idest, sacra dans per te. cl per tuos, in nelernum. idest quandiu durabit saeculum quia tum transibit sacerdotium Christi, ul aliud succedat, sicut transivit leviticum.

Ad haec teslirtionia, quae mirum esi si non sufficiant ad novorum istorum horninum audaciam comprimendam, accedant eliam testimonia veterum Hebraeorum, quae recitantur in Bercscit R ibn. Nam inter alia habentur haec verba rabbi Samuel in cap. 14. Genes. Actus sacerdotii tradidit: 'Till enim ipse sacrificans panem cl vinum Deo sancio et benedicto. Ibidem rabbi Phineos in cap. 28. Num. Tempore Messiae omnia sacrificia cessabunt. sed sacrificium panis et vini non cessabit. sic dictum est Genes. 14. et Melchisedech rex Salem protulit panem et vinum. Melchisedech enim, idest. rex Messias excipiet a cessatione sacrificiorum sacrificium panis et vini. sicut dicitur psal. 10(>.7'u es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech.

Superest. ul videamus quid adversarii contra nostrum argumentum, et pro sua solutione objiciant. Primo igitur Calvinus lib. 4. Instil, cap. IS. § 2. objicit siv. Perperam trahunt ad panem et vinum illa verba; Et erat sacerdos Dei allissimi: quae Paulus ad benedictionem refert. Nam llebr. 7. colligi! ejus praestantiam, quia minor benedicilur a majore.

Respondeo: Falsum est illa verba: Et erat sacerdos Dei allissimi. a Paulo ad benedictionem referri: illa enim verba Paulus ne citat quidem, sed solum breviter, et verbis suis scribit. Melchisedech regem Salem sacerdotem Dei sumini occurrisse Abrahae revertenti a caede regum, eique benedixisse: quae verissima sunl, sed non inde sequitur, ilia verba: Et erat sacerdos Dei allissimi, in textu Moysis conjungenda esse cum sequentibus: Et benedixit; et non potius cum praecedentibus: Protulit panem et vinum. Quod aulem apostolus subjicit. minorem a majore benedici. non probat Melchisedech sacerdotem Dei fuisse, sed sacerdotem Abrahamo majorem, ut nos supra deduximus.

Secundo Calvinus ibidem objicit hoc modo: Quod si oblatio Melchisedech sacrificii missalis figura esset, an apostolus, obsecro, qui minima quaeque excutit, rem adeo seriam et gravem fuisset oblitus.

Ilcspondeo-. Causa cur Apostolus non meminerit sacrificii panis et vini, primoria notissima esl: quia

videlicet id ad propositum ejus non faciebat. Volebat enim Apostolus ex Melchisedech ostendere Christi excellentiam supra levilicos saccrdoleszllc-brael enim ad quos ipse scribit, valde se efferebant ob sacerdotium Aaronicum. linque b. Paulus adducit in medium, quod Melchisedech. secundum cujus ordinem Christus pontifex erat, benedixerit Abrahae, et in eo Varoni, cl proinde major fuerit Aarone. Item quod decimas acceperit ab Abrahamo, et in eo ab Aurone, qui tunc in lumbis Abrahae erat, et per hoc major fuerit Aaronc: summus enim pontifex ab inferioribus sacerdotibus decimas accipit.

Denique quod Melchisedech fuerit quodammodo aeternus, cum nec ortus, nec interitus ejus in Scripturis describatur. quae omnia ad excellentiam Christi periment. cl ideo commemoranda fuerunt. Quod aulem obtulerit panem et vinum, non perspicue ad excellentiam facit, neque Melcliiscdcch, neque ipsius Christi, cl idcirco non mirum, si fuerit omis-sum.

Accedit praeterea quod Apostolus dedita opera omisit oblationem panis et vini, ne cogeretur explicare mysterium Eucharistiae, quod allius erat. quam ut ab Hlis capi lunc posset. Sic enim ipse Paulus dicil cap. 'i. De quo (Melchisedech) grandis nobis sermo et ininterpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. Et sane cum Apostolus omnia plane exposuerit, quae de Melchisedech dicuntur in Genesi. excepta oblatione panis et vini, non videtur posse negari, fiuin per sermonem ininterpretabilem, cui non erant idonci Hebraei, inllligi debeat mysterium Eucharistiae.

Adde, quod veteres Graeci, ul Hieronymus refert in epistolis ad Evagrium. dicebant Paulum omisisse quoddam sacramentum Melchisedech. cl hoc vocasse sermonem ininterpretabilem, quin scribebat Judaeis infidelibus: constat autem sacramentum. quod non poterat infidelibus prodi, vix aliud fuisse quam Eucliarisliac.

Neque his repugnat quod Clirysoslomus et Thco-phylactus in argumento hujus <pistol. it; volunt. eam scriptam esse Judaeis fidelibus. Nam scripta fuit utrisque. vel certe ila scripta fuil infidelibus. nl ab illis communicari deberet eliam cum idolibus: nam idcirco in magno parte epistolae multum Apostolus laborat, ul probet Chrislum esse Filium Dei, et unicum orbis terrae doclorcm.

Kemnitius loo. cil. pag. 751). postquam ex textu hebraeo perperam clficere conatus est, Melchisedech li non obtulisse Deo sacrificium panis et vini, quae supra refutata sunt: nddit, etiamsi constaret Melchisedech obtulisse Deo sacrificium praedictum, lumen non posse inde effici. Christum obtulisse simile sacrificium. Id quod probat duplici argumento.

Primum est hujusmodi, quod erit ordine argumentorum tertium: Ex figuris non sunt fabricanda dogmata, nisi in Scripturis eae figurae clare explicentur. Porro David explicat quidem Melchisedech fuisse Christi figuram cum dicil psalm. 101). Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech; sed non explicat in quo Con-

sistat illa similitudo inter Melchisedech et Christum: .Apostolus aulem llebr. 5. et 1. explicat in quo consistat. et multa dicit sed non attinuit oblationem panis et vini. Non igitur u/firmandum est Melchisedech typum Christi gessisse, cum panem et vinum in sacrificium obtulit Deo.

Respondeo: Ex figuris dogmata fabricari possunt, quando ex Scripturis juxta communem Patrum consensum intellectis colligitur explicatio. Non enim necesse est, ut semper Scriptura aperissime loquatur, sed satis est. si illa loquatur, ut communem Patrum interpretationem sequuli, sententiam ejus assequamur: alioqui paucissima, ac fere nulla essent dogmata certa in Ecclesia. Jam vero Scriptura in psal. 109. vel secundum llebr. 110. constitatur Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, quod idem saepius repetit Apostolus ad Hebracos in quo autem consistat iste ordo Melchisedech, Scriptura aperte non explicat. Paulus enim, ut diximus, non fractus quis fuerit ordo Melchisedech. sed solum ostendit excellentiam Christi supra Aaronem. Sed licet Scriptura non aperte dicat in quo consistat ordo Melchisedech. et figura sacerdotii Christi, tamen illa insinuat et indicat, ut Patres omnes summo consensu in eandem expositionem incidunt. ut supra ostendimus.

Et praeterea ratio manifeste docet, eam esse veram expositionem. Nam si Christus est sacerdos secundum ordinem Melchisedech: Ergo debet in sacerdotio convenire cum Melchisedech. hoc est in eo. quod est proprium sacerdotii Melchisedech. nihil aulem est proprium illius sacerdotii, nisi formae talis sacrificii. Nam quod Melchisedech benedixit, et quod decimas acceperit, non est proprium illius sacerdotii, sed commune etiam cum sacerdotio levitico. Quod Melchisedech non fuerit unctus oleo sensibili, nec successerit alteri, nec ei alius successerit, non est proprium Melchisedech. sed commune cum Abel, et cum aliis nonnullis. Denique, quod non scribatur ejus genealogia, et inde sit typus aeternitatis sacerdotii Christi, praeterquam quod est quid extrinsecum ad sacerdotium, non est proprium Melchisedech, sed commune cum Job. Elia et aliis, qui et sacerdotes erant. et non descriptorum eorum genealogia, ut Epiphanius ostendit libris. 7. 7. Al panem et vinum offerre est proprium Melchisedech, et ad sacerdotium maxime pertinet. • non sit proprius ejus actus. Nulla igitur dubitatio remanet de explicatione hujus figurae: quamquam apud prudentes Christianos etiam sine hac ratiocinatione sullicere debuisset tot Patrum auctoritas, cum nullus contra proferri possit. qui id negat.

Quartum argumentum. quod est Secundum Irenaeum, contra hanc ipsam solutionem pugnat. Sic igitur ille loquitur: *Typus sacerdotii Melchisedech consistit in his, quae non communia habet cum sacerdotio Aaronico. sed in quibus discernuntur Melchisedech et Aaron. Sed sacrificium panis et vini quotidianum fuit in sacerdotio Aaronico, Exod. 29. Num. 28.*

Idem pomleo Irenaeum: In sacerdotio Aaronico erat quidem sacrificium panis et vini, sed ut pars quaedam. et quasi condimentum alterius sacrificii: non

aulem ut sacrificium principale: nam in iisdem locis Scripturae jubentur offerri agni, aut vituli, tum simul cum eis simila, et libamentum. Al Melchisedech. panem et vinum per se in sacrificium obtulit. Deinde panes, qui offerebantur in sacrificio Aaronico cum animalibus, ut diximus, semper coospergebantur oleo, et ut plurimum inde fiebant lagana, Al sacrificium Melchisedech erat simplex panis. Denique posset etiam dici, differentiam inter sacerdotia illa hanc, fuisse, quod Aaron offerebat sacrificia omnium generum, id est. tam cruenta quam incruenta. At Melchisedech utebatur solo Incruento, puro ac simplici sacrificio, ut ex Hieronymo, Eusebio et omnibus Patribus supra citatis docuimus.

Sed contra hanc solutionem est Quintum argumentum. Nam si Melchisedechi sacerdotium hoc differt ab Aaronico. quod in illo nihil cruenti sacrificabatur: sequitur Christum non posse dici sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, siquidem praecipuum Christi sacrificium cruentum fuit nimirum sacrificium crucis.

Respondeo: Sacrificium crucis, si per se consideretur. non est secundum ordinem Aaron, nec secundum ordinem Melchisedech. Quod non sit secundum ordinem Aaron, certissimum fidelibus esse debet: nam Christus non oral sacerdos secundum ordinem Aaron, ut Apostolus aperte docet ad Hebraeos 7. et patet etiam manifestissime, qui. non erat de tribu Levi, sed de tribu Juda. Quomodo ergo sacerdos non secundum ordinem Aaron, sacrificium Aaronicum obtulisset? Deinde sacrificium crucis est sacrificium omnium perfectissimum. et ipso etiam sacrificio missae praestantius, quatenus distinguuntur. At quis ferat, ut dicatur sacrificium Aaronicum praestantius omnibus sacrificiis. et ipsa etiam missa, quae est secundum ordinem Melchisedech? Praeterea Apostolus ad llebr. 7. disertis verbis docet, sacrificium, Aaronicum imperfectum fuisse, nec potuisse consummare sanctilicalos. Al crucis sacrificium perfectissimum fuit, et consummavit in perpetuum sanctilicalos, ut ibidem dicitur, non igitur sacrificium crucis ad ordinem Aaronis pertinere potest. Denique sacrificium Aaronicum (habet conditiones necessario requirit: aliam ut sit cruentum, aliam ut sit typicum, seu repraesentativum. Sacrificium aulem crucis, etsi cruentum fuit, tamen non fuit typicum: nec enim opus fuit typis, ubi ipsa veritas aderat.

Ex qua ratione colligitur etiam non fuisse sacrificium crucis, si per se consideretur, secundum ordinem Melchisedech. Nam sacrificium Melchisedechi fuit typicum. sed incruentum: unde convenit cum Aaronico. in eo, quod utrumque erat typicum: impii ejusdem rei typus, seu figura, id est. passionis Christi; sed differebant in specie typorum, quod typus Aaronicus erat cruentus, et in forma animalium. Melchisedechi autem erat incruentus et in forma panis. Ex quo sequitur ratione sacrificii crucis Christum non esse sacerdotem. nec secundum ordinem Melchisedech. nec secundum ordinem Aaron, quia non obtulit se in cruce sub forma panis, nec sub forma agni, aut vituli, sed sub ipsa sua humana forma. Ex quorum

sum sequitur, Clirislum non posso dici sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, ut tamen in Scripturis passim dicitur, nisi sacrificium instituerit, vel obtulerit sui) forma panis : quemadmodum non potest dici sacerdos secundum ordinem Aaron, quia non instituit sacrificium sui ipsius sub forma vituli, nui agni, aut nlicujus alterius typi cruenti secundum ritum Aaronicum. Nam agnum paschalem, ul dicemus, non obtulit secundum ritum Aaronieum ; neque ipse instituit , sed potius abrogavit.

Dices: Si Christus obtulit sacrificium cruentum, clinmsi non obtulerit illud juxta ordinem Melchisedech, lamen ipsum obtulisse tale sacrificium impedit. quo minus possit Christus appellari sacerdos secundum ordinem Melchisedech , cum proprium sil hujus ordinis non habere sacrificium ullum cruentum.

Respondeo: Christus dicitur sacerdos secundum ordinem Melchisedech, non quom odocumque. sed in aeternum, idest, respectu ejus sacrificii, quod in aeternum duraturum, idest. perpetuo frequentandum erat abrogatis sacrificiis legalibus:cl quod erat futurum proprium sacrificium chrislinnae religionis. Et quia Christus non instituit, neque obtulit sacrificium perpetuo celebrandum, cl proprium religionis suae, nisi incruentum, ideo vere ac proprie csl sacerdos secundum ordinem Melchisedech. I bi lamen illud est Observandum.quod licet Christus non fuerit sacerdos secundum ordinem Melchisedech ratione sacrificii crucis, sed solum ratione sacrificii Eucharistiae: tamen sacrificium crucis dici potest secundum ordinem Melchisedech ratione ipsius sacerdotis Christi, a quo offerebatur: ipse enim absolute sacerdos erat secundum ordinem Melchisedech. Quare Apostolus ad Hebr. 5. etiam in ipsa cruce Christum sacerdotem vocat secundum ordinem Melchisedech.

Sextum argumentum sumit .Matthias Illyricus in apologia confessionis Anluerpiensis.cap. 25. a dissimilitudine sacrificii Melchisedech . et nostrae missae. Melchisedech enim,si quid obtulit, panem cl vinum obtulit. Al in Eucharistia non manet panis, et vinum, sed sola accidentia,ul catholici ipsi docent.

Ilrespondco:Snrcilicium missae est vere secundum ordinem Melchisedech.tum quia csl incmenlumpd enim erat proprium sacri licii Melchisedech.lum etiam quin missa Christum repraesentat m specie panis cl vini, ul etiam illum repraesentabat sacrificium Melchisedech, atque ila in symbolo exteriori plane conveniunt. Qu od autem substantia interior sil diversa, non refert, quia, ut ostendimus supra, significatio, seu repraesentatio in accidentibus , non in substantia est. Addo, quod necessario substantia sacrificii missae, debuit esse diversa a sacrificio Melchisedech, cum illud praestantius ac divinius esse debuerit, in quo ipsa veritas eum symbolo, quam illud,in quo solum symbolum continetur.

Septimum argumentum sumunt ex Patribus.Nam Petrus mnrlyr m cap. 5. primae ad Corinthios, probat Melchisedech non obtulisse Deo panem el vinum, quia rabbi Salomon in cap. 14. Genes, cl

Ambrosius in libris de sacramentis, el Augustinus in quaestionibus veteris ac novi Testamenti, dicunt a Melchisedecho panem ct vinum datum esse Abrahamo. In eandem sententiam citat Kemnilius loco citato Joscphum cl Chrysostomnm.

Sed haec loca nihil omnino clliciunt. Nam in primis rabbi Salomon non modo hebraeus est. cl nullo modo conferendus cum tot sanctis Patribus, quos citavimus.sed etiam apertissimus hostis Christianae religionis. Praeterea ipse ibidem indicat. ul etiam Petrus mnrlyr fatetur, oblationem illam Melchisedech significasse futurum aliquando , ul in Hierusalem offerretur sacrificium panis el vini. \t quomodo sacrificium futurum significare poler.il oblatio illa, si erat lanium prophanum convivium, el non potius convivium sacrum, ex participatione nimirum rei Deo prius oblatae? Itaque rabbi Salomon, licet dicat panem cl vinum prolatum a Melchisedech in refectionem Abrahae el sociorum fuisse, non lamen negat , immo subindical prius Deo fuisse oblatum. Quod apertissime docent rabini antiquiores, uljam ostendimus.

Sanctus Ambrosius lotus est nosler.ul supra demonstratum est. cl ideo fortasse Petrus martyr, ul est in hujusmodi rebus cautus , certum librum el caput noluit annotare.

Locus ex Augustino citatus.neque Augustini est, neque pro adversariis facil. sed pro nobis. Auclor enim illarum quaestionum mullos habet errores . qui ab Augustino refelluntur, el in primis in illa ipsa quaestione 109. quam pro se marlyr adducit, contendit ille auclor Melchisedechum esse Spiritum sanctum, quem errorem ex professo refellit Hieronymus in epistola ad Evagrium de Melchisedech. Quod aulem ille auclor. quicumque fuerit . d * oblatione Melchisedech scribit, pro nobis facit contra adversarios : dicil enim .Melchisedechum obtulisse Abrahamo Eucharistiam corporis el sanguinis Domini.Ex quo inlclligimus.illi auctori non inisse commune el prophanum convivium, quod exhibuit Melchisedech Abrahae.sed sacrum typum Eucharistiae.quod nunc adversarii pertinaciter negant.

Porro Josephus quem citat Kemnilius. scribit , panem illum datum Abrahae. quod non negamus, sed non negat prius Deo fuisse oblatum, quod nos nfilrmoinus.

Denique Chrysoslomos nosicr csl, ul supra est demonslrntuin.

Octavum argumentum oppugnnt alleram pariem nostrae rationis . ductam ab aeternitate sacerdotii secundum ordinem Melchisedech. Est nutem argumentum lalo:IT Christus sil sacerdos in aeternum, non necesse habet quotidie per ministros ulToirβ , non igilur ratio illa concludit. Antecedens probat Kemnilius in 2. par. examinis, pag. 742. ubi demonstrat ex Apostolo Hebr. 7. el*). negative el affirmative.ul ipse loquitur, quemadmodum sil Christus. aul non sii sacerdos iu aeternum. Ac Primum dicit non esse sacerdotem in aeternum, quia saepius offerat soipsum: id enim expresse Paulus non semel repetii. Deinde addit ob quinque caussas dici Christum sacerdotem in aeternum. Prima est. quia vivat m aeternum. Secunda.quia virtus uncae

oblationis ejus in sempiternum durci,et ûflleax sil. Tertia, quia semper iu coelo intercedat pro nobis. Quarta, goia per ipsum ul sacerdotem habeamus accessum ad Pnireni. Quinta, quia in perpetuum salvare possilet sahel qui per ipsum ad Deum accedunt.

Hespondeo: Quod allinet ad pariem hujus argumenti negativam, cum Paulus dicit non luisse opus, ul Chrislus saepius se offerret; apertissime loquitur <lc cruenta oblatione, quae sullicieulissima. mimo infiniti pre’ii cl valoris fuit: caelerae oblationes repelebaniur el repetuntur, quia finiti sunl valoris.Quod autem ad aeternum sacerdotium Chrisli iiecesse sil, ut saepius offerat per se, vel per suos ministros, non quidem cruenie. sed aliquo alio modo, idem Paulus docei, llebr.8.ul s.Thomas in commentario praedare exponit. Cum enim Apostolus dixisset, Chrislum esse pontificem cl ministrum sanctorum el tabernaculi . quod lixii Dens el non homo, idesl. esse ponlificem Ecclesiae, non synagogae, subjungit: *Omnis pontifex ad Querendum munera cl hostias constituitur. unde necesse esi, el hunc habere uLguid . quod offerat.* Ibi vides Paulum per necessariam consequentium colligere, debere Chrislum, si vere est ponlilex , ludicre aliquid quod offerat, el consequenter debere offerre, quia omnis pontifex coiistiluilur ad offerendum. Quare secundum Pauli sententiam , Chrislus non est ponlilex in aeternum,nisi assidue aliqujd offerat, nec salis csl. quod semel cruenie obtulerit seipsum. Subjungil postea idem Apostolus, declarans victimam, quam nunc assidue Christus offert, r.on esse «liquid terrenum, ul oves el boves,sed aliquid coeleste, nimirum sacratissimam Eucharistiam: *Si ergo, inquil. esset super terram, nec esset sacerdos, cum essent qui o/ferrenlsependum legem munera: qui exemplari el um·hrac. deserviunt coelestium.* Quorum verborum haec est sententia: Si hostia immolanda esset super terram, idesl, si csscl aliquid terrenum el mortale, ut oves cl boves elc. Chrislus non esset sacerdos, quia nmi csscl ulla necessitas novi sacerdotii, cum salis multi sine ipso secundum legem ejusmodi munera terrena assidue offerant. Deinde pergit Paulus ac ostendit, Christum esse ponlificem melioris Testamenti . quam antiquum luerit, cx quo sequitur offerri nunc meliores hostias. «piam anliquao illae fuerint.

Atque hinc eliam perspicui poterii, quinque illas causas, quas attulit Ki mnilius , non sufficienter ostendere, cur Chrislus dicatur sacerdos in aeternum. Prima illa, quia vivit in aeternum, non csl sufficiens. Nam requiritur quidem vita aeterna in eo, qui debet sacerdotium aeternum habere, sed non suffit it: alioqui omnes levitici sacerdotes posl resurrectionem dicerentur sacerdotes in aeternum, (pna habuerunt sacerdotium.el vivent in aeternum. Hcquiritur igilur. ul vivens fungatur sacerdotio in .lelernuin. Quemadmodum non polesl aliquis recte dici luisse rex per triginta annos, si nec regnaverit. nec regnare potuerit, nisi per unum dicui.ld quod maxime locum habet in sententia adversariorum. qui existimant sacerdotium, seu ministerium ecclesiasticum, esse merum ollicium, Deni-

quo id apertissime b. Paulus requirit, ul osteinii-mus, cum ait, oportere Chrislum, si est ponlilex, habere aliquid quod offerat. Paulus aulem llebr.l. ubi ponit islam caussam heinnilii. cum ait: *Christus aulem. eo quod maneat in aeternum, perpetuum habet sacerdotium:* non probat ideo sulum Chrislum esse aeternum sacerdotem, quia manet m aeternum; sed probat ex eo, quod manet in aelernum. posse illum perpetuo iungi sacerdotio, nec esse opus, ul quis illi succedat ; sicut in sacordolio levilico opus erat continua successione, quia nullus eorum poterat perpetuo ministrare, cum morte prohiberentur permanere.

Secunda caussa . quod virtus oblationis crocis perpetua sil. non cliam est sufficiens. Illa enim obblendil, effectum sacrificii crucis esse perpetuum, el proinde improprie ipsum eliam sacriliciuin posse dici perpetuum. Proprio lamen non dicilur sacrificium aeternum, quod semel lactum est. nec dicitur aelernum sacerdotium, cum non jugiter sacrificatur: alioqui sacerdotium el sacrificium Noc, aeterna dici possent, quia (ul colligitur ex cap.8. Genes.) effectus sacrificii oblatis a Nuë post diluvium. semper manet el manebit: impetravit enim ue iterum diluvium aquae rediret super lerram.Pari ratione Chrisli nativitus ex matre, passio et mors, dici possent aeterna, el Chrislus dici posset semper nasci, pali el mori , quia effectus horum omniuin semper manet.

Tertia ratio, quod Chrislus in coelo seinper intercedat pro nobis, mil non probal illum esse sacerdotem, aul probat illum nunc per ministros offerre. Nam si volunt adversarii Christum intercedere per solam orationem, non habent inde illum esso proprio sacerdoieiu:Nam quilibet homo,quantum viS(l. icus. potest pro alio per orationem intercedere. Si vero contendant illum intercedere ut sacerdotem, idesl. mediante oblatione victimae: lum necesse est Christum seinper offerrem! proinde Eucharistiam esse sacrificium . quod a Christo per ministerium humanum Deo jugiter offeralur.

Dicet: Chrislum offerre seipsum in coelo . dum passionem suam assidue Patri repraesentat, el ner eam nos reconciliat. Hoc enim videtur sentire Calvinus lib. 4. Instil, cap. 18. § 2. ubi dicil. non esse amplius m terris ullum sacerdotium, cum sil translatum in coelum, Christo ibi in aeternum sacerdoie exislenlc.

Hespondeo: Aul volunt oblationem quae filin coelo, esse verum ac proprie dictum sacrificium: aut solum improprie et figurate. Si primum, plurima sequentur contra adversarios.cl aliqua eorum eliam conlra veritatem. Pruno . religionem ac legem Christianam non esse amplius in terris, sed translata esse in coelum: nani translato sacerdotio. neeesse esi ul eliam legis translatio liai. llebr. 7. Secundo, m coelo non esse nudam veritatem , sed umbras eliam el figuras a<; caeremonias: nam omnia sacrificia proprie dicta, debent esse repraesentlaiiva sacrificii crucis el caeremoniae quaedam religionis.Tertio, oportebit adversarios concederr. n-peti saepius oblationem Chrisli, qtiod illi nullo modo com.edc.ie volunt. Si secundum, lum neces-

seciil confiteri Christi verum sacrificium in terris offerri. quod nos contendimus, nul eerie Chrislum hoc esse verc ac proprie sacerdotem. quod est ibiunlissiinum, cl contra manifestas Scripturas. Id nutem sequi perspicuum est. quia mm potest esse verc ac proprie sacerdos, qui sacrilicium verum ac proprium offerre non polesl.

Quarta Ketnnilii ratio similis osl superiori: pe- rinde enim est Chrislum sacerdotem pro nobis in- tercedere, quae eral tertia ratio; ct nos per sacer- dotem Chrislum aditum habere ad Patrem, quae erat quarta.

Quinta ratio, quod salvare in perpetuum possil, probal cum Salvatorem esse, non aulem sacerdo- tem. Neque haec ratio dissimilis est seruminc ac. tertiae; proinde eodem modo refellitur. Quare non probavit Kemnilius Chrislum dici posse aelernum .sacerdotem sine oblatione victimae per Ecclesiae ministros. Est aulem hoc loco addendum, nos mi- nimo negare, quin sacerdotium Chrisli absolute sil futurum aelernum ratione effectus, quatenus virtus oblationis ejus consummat in aelernum sanctifica- los, ut ex Apostolo docet s. Thomas par.3. quaes. 22. ari. 5. El quia Chrislus in quo semper residet summa sacerdotalis dignitas, vere manci in aeter- nam, cl semper beo sacrilicium lamiis el gratia- rum actionis immolat: lamen ratione officii sacer- dotalis proprie dicti, et juxta vaticinium psalm. 1(19. Sacerdotium Chrisli dici existimamus aeler- num. non quia duraturum sit inlinilo tempore. sed quia nullum ei sacerdotium unquam succedet. Ne- que enim David solum ait. Tu es sacerdos in aeter- num, sed uddil. secundum ordinem Melchisedec!), idesl, ul cx l'alribus demonstravimus, Tu es sa- <i ulos in aelernum offerens per ministros tuos in Ecclesia tua sacrilicium corporis el sanguinis lui io specie panis cl vini. Sacrilicium aulem in specie panis el vini non durabil inlinilo tempore, el ta- men durabil in aelernum, (plia semper durabil. quamdiu sacrilicium proprie dictum necessarium ciil. idesl. usque ad mundi consummationem. Ju- ravit enim Dominus el non pocnilcbil eum. hoc est. non mutabit unquam hoc sacerdotium cum a- lio sacerdotio. sicut mulavil sacerdotium secundum ordinem Aaron cum sacerdotio secundum ordinem Jlolchiscdcch.

CAPUT VII.

Probatursacrificium missae eæ figura agni paschalis.

Alterum testimonium pro sacrificio missae su- mitur ex lib. Exod. cap. 12. cl similibus locis. ubi agitur de agno paschali. Esi aulem hoc argu- mentum: Celebratio agni paschalis figura oral ex- pressa celebrationis Eucharistiae. Sed illa immo- latio quaedam oral victimae Deo oblatae; ergo ce- lebratio Eucharistiae immolatio victimae Deo obla- tae esse debo, ul figura figurato respondeat. Quia

vero aliqui, ut Kemnilius, negant propositionem. aliqui assumptionem: ulraque probanda erit, ac deinde argumenta Kemnitii diluenda, quibus hanc rationem infirmare comitur.

Quod igilur celebratio agni paschalis fuerit figu- ra celebrationis Eucharistiae, probatur Primo cx Scripturis. I. Corinth. 5. *Etenim pascha nostrum immolatus est Chrislus: Hague epulemur in azy- mis sincerilalis el veritatis.* Ex hoc loco certo constituere possumus, agnum paschalem, qui et pascha dicitur m evangelio, figuram immolationis Christi fuisse: quando aulem fuerit impleta, non ita certo ex hoc solo loco constitui polesl.

Dicent enim adversarii: Apostolum loqui de im- molatione in cruce facta, cl de manducatione spi- rituali, (pine fit per lidem. Sed nos cx evangelio probabimus figuram illam proprie impletam fuisse in institutione cl celebratione Eucharistiae. Nam in primis ex evangelio constat, apostolos ante Chrisli passionem manducasse carnem Chrisli in novissi- ma coena, el proinde, manducasse verum agnum paschalem, ad cujus epulas nos hortatur Aposto- lus. cmn ait: *Ilaque epulemur in azymis since- rilalis ct veritatis.* Sed epulum sequitur immo- lationem: prius enim agnus immolatur, postea co- meditur non e contrario, prius comeditur et postea immolatur. Debut ergo praecedere immolatio Chri- sli illam manducationem coenae, quam fecerunt apostoli ante passionem Domini; non ergo sola passio esi imndalio de qua loquitur Paulus, sed etiam consecratio et oblatio Eucharistiae est im- molatio per agni paschalis immolationem figurata.

Praeterea, ut <x eodem evangelio constat. Do- minus posl caeremoniam agni paschalis continuo subjunxit celebrationem Eucharistiae; neque dis- tulit in aliud tempus, aul locum, ul aperte osten- deret se nova ista caeremonia finem imponere cae- remoniae veteri.

Deinde, si consideremus circumstantias utrius- que celebrationis. videbimus nullam figuram a Christo manifestius impletam, quam istam. Agnus naschalis II. dic primi mensis ad vesperam im- molari debuit, Exod. 12. cl fuit hacc circumstantia summe necessaria, ul ex mullis locis Scripturae probari posset, Eucharistiam Christus insliluil hoc ipso tempore, ul notum est. Secundo, agnus im- molabatur in memoriam transitus Domini, el libe- rationis populi de Aegypto: et Elicharistia celebra- tur in memoriam transitus Domini per passionem ex hoc mundo ad Patrem, el nostrae liberationis dc potestate Satanae, quae per ipsam Chrisli mor- tem facia esi. Tertio, agnus immolabatur, ut man- ducaretur. et esset quasi viaticum peregrinorum; nam ideo manducabatur a Judaeis, habitum pere- grinorum prae se ferentibus cum baculis cl cal- ceis etc. El Eucharistia quid esi aliud, nisi refe- ctio el viaticum pcregrinanlium ad veram ac coe- lestem patriam? Quarto agnus non poterat mandu- cari. nisi a circumcisis et mundis cl in Hierusa- lem; ila Eucharistia non polesl sumi, nisi a bapti- zatis ct mundis, el intra Ecclesiam catholicam exi- stentibus.

Adhacc. si non implevit Chrislus eam figuram in institutione Eucharistiae, dicant adversarii, quando

cam impleverit: nom cum. teste Paulo, figura fuerit. debuit necessario impleri.

Dicent furiasse impletam eam figuram a Christo, vel quando ipse manducavit agnum paschalem, vel certe quando fuit cruciflxusmcc enim aliud occurrit. quod verisimiliter dici possit.

Al illud Primum, nulla ratione defenditur. Cum enim Dominus agnum paschalem manducavit, legem observavit, quod semper faciebat dum in terris viveret, non figuram implevit. Siquidem implere figuram, non est illud ipsum, quod lex praescribit *agere, sed* aliquid aliud ei substituere excellentius, ad quod significandum figura illi priccesse-rit, quemadmodum figuram circumcisionis non implevit cum circumcisionem accepit, sed cum Baptismum ei substituit. Unde a Paulo Coloss. 2. Baptismus vocatur circumcisio Chrisli non manu- facta.

Illud aulem alterum de passione Domini, csl quidem aliquid, sed non ejusmodi, ut sufficiat. Nam immolatio agni paschalis polesl quidem dici figura passionis Christi. Nam si agnus ille figura est Eucharistiae, et Eucharistia csl repraesentatio passionis, quis neget eliam agnum illum, fuisse figuram el repraesentationem passionis? Quare Joan. 19. videmus evangelislam reddere caussam, cur non fucrui Chrisli crura in passione confracto, quia scriptum esl de agno paschali: Os *non comminuetis c@ co*; lamcn magis immediate el principaliter caeremonia agni paschalis figura fuit Eucharistiae, quam passionis, ul palel ex circumstantiis paulo ante explicatis. Passio enim non incidit in diem 1». nec in vesperam, sed in meridiem diei 15. Neque fuit Chrislus crucifixus in memoriam transitus alicujns, aul liberationis. Neque crucifigebatur ul manducaretur, nec fuil ullus tunc, qui eum sic immolatum manducaverit. Neque in domo, aut Hierusalem, sed extra portam in aperto campo immolatus fiiil. Denique non solum baplizali et mundi, sed etiam alii possunl ac debent Chrislum, ul in cruce immolatum, lide manducare: fides e- mm praecedat el Baptismum el justificationem.

Probalur nunc ex Patrum communi consensu. agnum paschalem Eucharistiae figuram fuisse. Tertullianus lib. i. in Marcionem non procul a line, exponit de Eucharistia illud Lucae 22. *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum. Professus. inquit. se concupiscentia concupisse edere pascha, ul suum (indignum enim ul quid alienum concupisceret Deus) acceptum panem*, corpus suum fecit clc. Fl paulo ante dixerat. Christum non concupisse vervecinam Judaeorum, cum ailsc desiderasse edere pascha. Quare Tertullianus de pascha inlclligil Eucharistiam, non agnum paschalem: mm aulem per pascha Eucharistiam inlclli- gercl. nisi Eucharistiam esse crederet per agnum illum paschalem figuratam.

Cyprianus lib. de unit. Eccles, probat non posse extra Ecclesiam manducari utiliter Eucharistiam. quia scriptum esl de agno paschali: *In domo una comedetur*. El serm. de cocna Domini: *Caena. inquit. disposita inter sacramenlales epulas obviai erunt sibi instituta antiqua el nova: (t consumpto agno, quem antiqua traditio pro-*

ponebat. inconsumpti!) dem cibum magister ap- ponit discipulis.

Ambrosius in cap. 1. Lucae: *Quando, inquit, sacrificamus, Christus adesi, Chrislus immolatur: etenim pascha nostrum immolatus est Chrislus.*

Gregorius nnzianzonus oral. 2. de pascha, exponens caeremonias agni paschalis, dicil imperasse Deum, ul ad vesperam agnus immolaretur, qtu. i Christus ad vesperam sacramentum corporis sui discipulis tradidit.

Gaudentius tract. 2. in Exodum, lotam celebrationem agni de Eucharistia exponit: *In umbra. inquit. illius legalis paschae. non unus agnus occidebatur, sed piores. Singuli enim occulebantur per domos, nam sufficere unus non poterat universis. El infra: Idem per singulos etesiarum domos in mysterio panis el vini reficil immolatus, vivificat creditus: consecrant*; sanctificat consecratus, haec agni caro, hic s«n- guis esl.*

Hieronymus in cap. 2G. Mallh. *Postquam, inquit. typicum pascha fuerat impletum, el agni canus cum apostolis comederat: assumit panem. qui confortat cor hominis. ct ad verum paschae transgrediCur sacramentum.*

Joannes chrysostomus homil. de prodicione Judae, tom. 3. *In ipsa mensa. inquit, ulrumqw: pascha, et typi, el veritatis celebratum est. El infra: Fuit quidem aliquando pascha judicum. sed exemplum el evacuatum est pascha spiritualis adventu, quod Christus tradidit. Nam cum manducarent cl biberent, accepit panem, el fregit, cl dixit: Illoc est corpus meum etc. El homil. 83. in Mallh. de institutione sacramenti loquens: Veritatem, inquit. figurae adjunxit. El paulopost: Si figura a servitute liberavit, mullo magis veritas orbem terrarum vindicabit.*

Augustinus lib 2. contra lilcras Pelii, c. 37. *Il- liud, inquit. est pascha quod illi de ove celebrant, aliud quod nos incorpore el sanguine Domini accipimus.*

Leo serm. 7. de passione. Domini, de pascha lo- quens: *It ergo, inquit, umbrae cederent corpori, el cessarent imagines sub praesentia veritatis: antiqua observantia novo tollitur sacramento, hostia in hostiam transit, sanguinem sanguis excludit. et legalis festivitas dum mutatur, iliqile- tur. El infra do sacramenti institutione loquens: Vetus, inquit. Testamentum consumabat, ct novum pascha condebat. Discumbentibus cnimse- cum discipulis etc.*

Isichius lib. 2. in Levilicum. cap. 8. *Prius. inquit. figuratam ovem cum apostolis coenans li- minus, postea suum obtulit sacrificium. Vide eliam lib. G. c. 23. Procopius Gazacus in cap. 12. E- xodi, idem habet.*

Gregorius homil. 22. in cvangelia. totam carre- moniam agni paschalis exponit accommodate ad Eucharistiam: *Quid, inquit, sil sanguis agni non jam audiendo, sed bibendo didicistis etc.*

Beda in cap. 22. Lucae, et ex illo Anselmus in c. 2G. Mallh. Finitis, inquit. *veleris Phase solem- niis, quae in commemoratione antiquae de lo-*

gyplo liberationis populi Dei agebantur, transit uii novum, quod in suae redemptionis memoriam Ecclesiam frequentare volebat, ul scilicet pro carne agni ae sanguine, sui corporis, sanguinisque sacramentum.

HuperLus lib. 2. in Exodum, cap. G. *Tandem, inqmi,quarladecima die ad vesperam, ubi illum itleris paschae agnum comedit cum discipulis suis,tunc ipse novi sacrificii agnus continuo capiendus ct ducendus ad immolandum , jam in angustia passionis agonizans.prius propriis manibus Deo Patri semclipsum immolavit,accipiens panem ct vinum et mira, alque ineffabili sandificalionis potentia transferens haec in corporis sui cl sanguinis sacramentum.*

Ex liis igilur propositio nostri argumenti salis confirmata videtur. Assumptio vero, celebrationem agni paschialis, sacrificium quoddam fuisse, minori adhuc negotio comprobabitur. Nam legimus Exodi 12. *hninolatePhase.El infra: Victima transitus Domini est.* Num. D.*Ecce, inquil. quidam immun-disuper anima hominis,qui nonpolarant facere Phase, in die illo accedentes ad Moysem et Aaron dixerunt:Immundi sumus super anima hominis, quare fraudamur. ut non valeamus oblationem offerre Domino in tempore suo inter filios Israel?* El infra: *Si quis mundus est, el in itinere non fuit cl tamen non fecit Phase, exterminabitur animii illa de populis suis, quia sacrificium Domino non obtulit tempore suo.* Ex bis habemus agnum paschalem vere cl proprie sacrificium fuisse, cum cl victima el sacrificium in Scripturis absolute dicatur; el praeterea offerri Domino per immolationem, quod esl veri sacrificii proprium, debuerit.

Addo, quod eodem modo loquitur cvangelium , JIarc. **II.***El primo die azymorum , quando pascha immolabant.*

Denique, quid clarius verbis Pauli **I.** Corinth.5. *Pascha nostrum immolatus est Chrislus?* neque enim negabunt Chrisli passionem verum sacrificium fuisse. Cur aulem Paulus sacrificium Chrisli pascha immolationem appellaret, si non fuisset verum sacrificium agni paschalis immolatio ? Neque obstat, quod non offerebatur a solis sacerdotibus, sed a nullis uun sacerdotibus.Nam hoc sacrificium fuit institutum,antequam familia Aaron determinaretur ad sacerdotium , et ideo quantum ad hoc sacrificium, mansit antiquiuni privilegium , ul omnes palresfamiliius sacerdotio fungerentur. Vide Philonem lib. 1. de vita Moysis.

Sed jam videamus, quid Kemnitius contra hoc nostrum argumciillum objiciat in secundo parle examinis, pag. 758. el 759. Primo, objicil testimonium Augustini, libro de unitate Ecclesiae, contra lileras Petiliam, cap. It». *Non ea colligant et commemorent, quae obscure, ambigue vel figurate dicta sunl. (/uac quisque sicut voluerit, interpretetur secundum sensum suum: talia enim recte inlclligi. e.rponique non possunt, nisi prius ea. quae apertissime posita sunt, firma fide teneantur. Sed aliquid proferte, quod non egeat interprete, nec unde convincamini, quod de alia re dictum sit.el vos aliud ad vestrum sensum detor-*

quere conemini. Et cap. 19. *Haec mystica sunt, operta sunt, figurata sunt; aliquid manifestum, quod interprete non, egeat flagitamus.*Hem:Quod si ambigue posita el pro nobis et pro robis possunt interpretari, nihil utique adjuvant causam vestram. sed plane talia malam caussam , vel moras faciendo sustentant.

Respondeo: Testimonia Scripturae figurata, quia possunt variis modis exponi, non faciunt fidem, nisi cx alio loco Scripturae certo constet, quemadmodum sini accipienda. Scriptura aulem Iribus modis solet figuram aliquam explicare. Primo , quando immediate el in particulari exponit propriis verbis, quod figurate dictum erat.Illinc ex parabolis Domini de piscibus bonis el malis in iisdem retibus: et de ovibus el hordis in eodem ovili, cl aliis similibus . catholici convicerunt Donalistas negantes in Ecclesia cssc bonos cl malos:quia Dominus ipse parabolas explicuit, applicans cas ad Ecclesiam Matthaei 13. ct 25. De qua re vide Augustinum in breviculo collationis Ierliae diei. Secundo, quando Scriptura immediate figuram non explicat, lamcn approbat Ecclesiae explicationem, dum ei apertissimis verbis testimonium perhibet , quod sil columna cl firmamentum veritatis , 1. Timolh.3. Augustinus lib. 1. contra Crescon. cap. 33. cl alibi passim tradit hanc formam argumentandi. Tertio, quando Scriptura docet . in verbis quibusdam figuram in Christo, vel a Christo implendam contineri: cl deinde manifesta ratione colligimus, quo tempore cl loco fuerit impleta, licet Scriptura id non explicaverit. Nam cum constat aliquam esse figuram, simul constat impleri debuisse: proinde si possimus ratiocinando concludere. aul tali tempore, cl loco fuisse impletam, aul absolute non fuisse impletam, firmissime quod volumus demonstramus.

Nostrum igilur argumentum ex figura agni paschalis, el ejusdem figurae explicatio, habet testimonium a Scriptura secundo el tertio modo. Nam in primis protulimus consensum veterum Patrum graeeorum et lalinorum, qui esl consensus ejus Ecclesiae, quam el nos cl adversarii veram Ecole siam essc.cl proinde juxta apostolorum columnam et firmamentum veritatis esse non dubitamus.Deinde, Scriplura tcslatur illam esse figuram in Christo implendam, ul cx eodem Paulo ostendimus, I. Corinth. 5. El nos cx manifestis circumstantiis evidcnli ratione conclusimus, aul numquam , aul in novissima cocna in institutione sacramenti fuisse impletam.

Porro Augustinus in locis a Kemnilio citatis. loquitur de liguris illis.quarum explicatio nullum habet a Scriplura testimonium : el ideo semper adjungit esse obscuras, operias, interprete indigentes. et quae possint pro arbitrio in varios sensus detorqueri. Non enim simpliciter rejicit argumentum ex figuris, sed cx figuris obscuris ct nondum explicatis, vel in alio Scripturae loco, vel ab Ecclesia. Nam alioqui in ipso libro eodem de unitate Ecclesiae, cap. 13. probal Augustinus Ecclesiam constare ex bonis el malis, cx parabolis zizaniorum et bonorum ac mulorum piscium, cl similibus figuratis loquuliombus. Solum igilur rejicit argu-

mentum ab illis figuris, quarum csl incerta interpretatio; quale illud cral ex canticis: *Ubi cubas in meridie*, quod semper Donalisan jactabant. ul probarent in sola Africa esse Ecclesiam; quibus Augustinus recte objicit illud psalm. 47. *Latera aquilonis civitas regis magni*; el similia aequae obscura.

Adde, quod Augustinus in eo libro, ideo petit a Donalislis le>iimonia Scripturae apertissima, nec libenter admittit obscura, quia habebat ipse proso apertissima lcslnrnonia. Nam agebatur de luco Ecclesiae. in esset Africa sula. au totus orbis lerra-rmn. El quia sunt plurima lcslnrnonia, quae sine ulla obscuritate «locent. Ecclesiam in loto orbe terrarum esse futuram; merito Augustinus requirit ab adversario similia lcslnrnonia: non enim debent aperla el propria, obscuris cl figuratis cedere. Al in aliis quaestionibus obscurioribus. qualis fuit eo tempore quaestio de Itaplisino, Augustinus non provocal ad aperla Scripturae testimonia, sed ad Ecclesiae auctoritatem, quae non polesl errare in Scriptura explicanda, ul palet ex loco citato contra Cresconium. Quare si Kcmnilius petal, caussam suam similem esse caussae Augustini, proferat apcrlum testimonium Scripturae, quod non egeat interprete, ubi legamus Eucharistiae celebrationem non esse sacrificium, ct tum jure polcrit cum Augustino rejicere argumenta ex figuris.

Secundo, Kcmnilius objicit, ex figura agni paschalis nulla sequi absurda, si ea ad Eucharistiam applicanda sil. Nam in primis non respondebit figura figurato, cum immolatio agni paschalis cruenti fuerit; Eucharistia sil incruenta. Deinde agnus paschalis non a sacerdotibus, ut Eucharistia, sed a multitudine immolabatur. El denique sacrificium agni paschalis non oral propitiatorium pro peccato, ul nos Eucharistiam esse dicimus, sed in memoriam fiebat liberationis de Aegypto.

Respondeo: Eucharistia non a solo agno paschali, sed etiam a sacrificio Melchisedech. ct a manna, el ab aliis rebus in Testamento veteri figurata fuit: ideo non omnia, quae in agno paschali fiebant, ad figuram Eucharistiae pertinent, sed illa lanium, quae non pugnant cum impletione aliarum figurarum. Itaque ex figura agni paschalis, habemus in Eucharistia veram carnem cl sanguinem Christi agni itnmaculati: sed modo incruento. cl in specie panis el vini, ul locum habeat alia figura sacrificii Melchisedech in pane el vino oblatis. Atque ila oblatio cl manducatio agni, ad figuram Eucharistiae pertinet, modus cruentae mactationis, ad hanc figuram non perlinet, quia pugnaret cum figura sacrificii Melchisedech, sicut c contrario forma seu species externa panis et vini in sacrificio Melchisedech, ad figuram Eucharistiae perlinet: substantia p inis el vini interior ad hanc figuram non perlinet, quia pugnaret cum figura agni paschalis, quae veram carnis substantiam requirit in figurato, ne sil figuratum sua figura vilius. Quod aulem modus illo cruentae mactationis non impediat, quo minus agnus paschalis figura fuerit Eucharistiae. pa id ex Augustino lib. 17. dc Civit. Dci capJO. clhb. l. « onlra ndrers. leg. et prophet. c. 18. el Leone serm. 8. de passione Domini, qui omnia sacrificia veteris

legis quantumvis cruenta, figuras fuisse docet - crilicii Eucharistiae.

Jam vero, quod nllincl ad alterum absurdum, nulla csl dilllcullas. Nam quod in Scriptura duitur, agnum paschalem debuisse a lota multitudine filiorum Israël immolari, non sic intelligitur, quasi ō Luerint singuli de populo agnum immolare: si d quod debuerit in singulis domibus ac lamihis immolari, pairefamilias proprie el per se immolanto, reliquis per illum immolantibus el voluntaln an participatione in sacrificium consentientibus. quod etiam in Ecclesia circa Eucharistiam observatur: presbyteri enim, qui in Christi familia patres sunt, proprie ac per sc immolant, populus autem pr illos immolat, cl simul voluntate el participatione in .sacrificium consentit.

Denique tertium absurdum, quod Kemniliis proferebat, nullius ponderis est. Nam Eucharistiae sacrificium, ut diximus, non solo agno paschali, sed multis aliis typis adumbratum fuit. El quidem agnus paschalis typus Eucharistiae fuit, non ul sacrificium propitiatorium, sed ul commeinorativnni liberationis, cl ul proprie Eucharistieum: sacrificia aulem, quae plurima in lege pro peccato libennl. ejusdem Eucharistiae. ul sacrificii propitiatorii. ly pi ac figurae fuerunt.

Tertio objicit Kemniliis. agnum paschalem figuram gessisse passionis Dominicae, id quod opere probare nititur ex Scripturis, el ex ipso diam Ecclesiastico testimonio, ex praefatione missae de prompto.

Sed argumentum jam ante solutum csl. Agnus enim paschalis ulriusque rei typus fuit, cl passionis el Eucharistiae: immo non potuit Eucharistiae typus esse, quin etiam passionis esset. cum Eucharistia repraesentatio cl commemoratio passionis sil. Neque id proprium est agni paschalis, sed commune omnibus sacrificiis legis veleris, ul simul ct passionis dominicae el Eucharistiae figurae fuerint.

CAPUT TIII.

Probatnr sacrificium missae er, figuris variorum sacrificiorum Testamenti veleris.

Tertium argumentum sumitur ex cap. 24. Exodi. ubi describitur dedicatio ac celebratio Testamenti veleris. Nam post datum legem in monte Syna. pepigit Deus foedus cum Hebraeis, ac promisit cis multa bona, el ipsi vicissim obedientiam mandatorum promiserunt Deo. Sancitum autem fuit hoc foedus solemnii sacrificio cl sanguinis aspersione, illis verbis: *Hic est sanguis Testamenti, quod mandavit ad vos Deus*, ul Apostolus recital, Ilcbr. 9. allegans verba Moysis, Exod. 24. Hanc figuram impletam esse in ultima coena. in institutione sacramenti Eucharistiae, nos probavimus supra in I. lib. de Eucharistia: nec videtur ullo modo negari posse. Nam lu primis expresse Lucas cap. 22, cl Paulus I. Cor. 11. dicunt: *Hic calix novum*

Testamentum est in sanguinem eo. Maith. cnp.2fi rI Marcus cap. II. dicunt: *Hic est sanguis meus novi Tcslamenli.*

Doinde Paires vcloros aperte docent . Christum in ulliia coena condidisse Tcslomenlum novum. Tertullianus lib. t. in Marcioncm: *In calicis mentione.* inquit, *Testamentum constituit sanguine >uo obsignatum.* Mem expresse docent Clirysotus el TlieOpliylaclus in loca allegata Matthaei <I Pauli: nccnon Ambrosius in Paulum et Bedii in Marcum cl Lucam, locis citatis.

Praeterea id Lulhernni negare non possunt, cum coruin praecipuum argumentum contra sacrificium missae hoc sil: *Missa est Testamentum Christi ; t on igilur csl sacrificium.* Illoc argumentum prae omnibus urget Luthcrus in libro de captivitate Bv bylonico, cap. I. cl in lib. de abroganda misso, et alibi urget idem argumentum Kcmnilius in 2. par. •Mininis, pagina 753. el 802. urgent eliam alii communiter. Quid momenti hoc argumentum habeat, postea videbimus: interim accipimus , quod dant, missam esse Testamentum Chrisli:inde enim manifeste sequitur, Christum in ultima coena condidisse suum Testamentum, et proinde implesse figuram Testamenti veleris.

Accedit postremo, quod si Testamentum Christi in coena factum non luisset, certe lactum fuisset in cruce, ut quidam suspicari videntur. A* omnes conditiones Testamenti in coenam quadrant, nullae in crucem. Primum qui testatur, vivere debet usque ad completum el obsignatum Testamentum. Christus in coena semper vixit, iu cruce mortuus csl. Quare recte b. Paulus Ilchr. 9. non ait Christi murie Testamentum novum facium fuisse , sed confirmatum: non enim testamentum valet . dum vivit, qui testatus est. Deinde qui testatur . sui juris esse debet. Christus in coena sui juris cral : in cruce non modo captus el victus , sed etiam damnatus, cl jam patibulo afllxus crut. Tertio qui testatur, semper aliquid mandat haeredibus. Christus in coena: *Hoc est,* inquit.*praeceptum meum, ul diligatis invicem.* El rursum: *Hoc facite.* In cruce nihil mandasse legitur. Quarto qui testatur, aliquid promittit, seu relinquit, idque nominatim exprimere solet, ul eliam personus, quibus relinquit. In coena Dominus expressit remissionem peccatorum, quae csl promissio propria Testamenti novi, Illicm. 31. et expressit etiam haeredes. cum ait: *Pro vobis cl pro multis.* Iu cruce nihil ejusmodi, excepta promissione soli latroni facta. Quinto qui testatur, testes adhibet. cl sicut Moyses, non testes quoscumque , sed ipsum populum convoenxit. cuin Testamentum vetus nomine-Dei sanciebat: sic etiam Cnrislus lestes, el non quoscumque, sed ipsam Ecclesiam convocaro debuit: id fecit in coena, aderant enim omnes apostoli, qui patriarchae luerunt, cl veri Patres lotius Christiani populi. Ad crocem ncc aderant, nec facile convocari potuissent. Sexto qui testatur, solet disertis verbis explicare Teslainenlnm se facere. In cruce Testamentum Christus ue nominavit quidem: at in coena expressit nomen Testamenti, el quidem illis fero xerbis, quibus olim Moyses; ul enim ille dixerat : *Hic csl sanguis Testamenti. quod mandavit ad tiriur.* aivi Vol. III.

ros *Deus;* ita ipse dixit: //tc *esi sanguis meus novi Testamenti.* Septimo qui testatur , instrumentum publicum conficit, quod perpetuo vim habeat applicandae baeroditatis. Id instrumentum Christus in coena confecit dum sacramentum instituit : in cruce nihil omnino ejusmodi. Maneat igitur ratum cl certum in coena Testamentum novum conditum, el proinde figuram Testamenti veleris impletam.

Ifoc fundamento posito, ita argumentamur: Sanguis Testamenti veteris apud Moysem, erat sanguis victimae jam immolatae, cl vere ac proprie sacrificatae. ut palet Exod.24. ergo sanguis Testamenti novi apud Christum, est sanguis victimae immolatae, ct vere ac proprie sacrificatae. Est aulem sanguis ille sanguis Christi, ut ipse dicit: *Hic est sanguis meus;* ergo ipse fuit victima in coena immolata ct sacrificata.

Neque responderi potest, sanguinem Christi in coena fuisse sanguinem victimae futurae in cruce. Nam in Exodo prius immolata csl victima, deinde sanguis aspersus in populum illis verbis : *Hic est sanguis etc.* ergo eliam Christus prius debuit se ipse victimam facere cl immolare: deinde de sanguine dicere: *Hic esi sanguis etc.* Praeterea, nulla ratio patitur, ul prius sanguis victimae hauriatur , deinde victima imoletur, cum c contrario cx immolatione sanguis sequatur. Denique, cum in figura Testamenti veleris, Exod. 24. Iria inveniantur. Primo, promulgatio legis coram populo. Secundo. immolatio victimae foedcralis . seu pacificae. Tertio, aspersio sanguinis cl manducatio victimae: et Christus impleverit primum . cum ait: *Hoc csl praeceptum meum* etc. El tertium . cum ait: *Comedite, hoc est corpus meum: Hibeat, hicesl sanguis meus:* quis credat praetermissum fuisse secundum, nimirum victimae immolationem? Ad hoc argumentum nullam legi, vel Kemnili. vcl aliorum confutationem.

Huc referri possunt omnia illa Scripturae divinae loca, ubi describuntur varia sacrificia veteris legis proprie dicta. Illa enim omnia fuerunt typi, ac figurae sacrificii Eucharistiae: ex quo sequitur ul eliam Eucharistia verum sacrificium esse debeat.

Respondet ad hoc argumentum Kcmnilius in 2. par. cxainin. pag.771. sacrifici i veleris Testamenti fuisse quidem figuras implendas in novo Testamento. sed impletas esse in unico sacrificio crucis; et nunc eliam impleri in sacrificiis spiritualibus operum bonorum.

Sed nos contra probamus, figuras fuisse sacrificia illa non solum crucis cl operum bonorum, sed eliam Eucharistiae dupliciter. Primo ex Patribus. Tertullianus in lib. conira Judaeos, cap. 1. aperte dicit, sacrificium Abel figuram fuisse sacrificii Eucharistiae. Justinus in Triphone: *Similae,* inquit. *oblatio, figura fuit Eucharistiae.* Chrysostomus in pj-ahn.fi>. *Omnia veterum sacrificia nova supervenions gratia uno complectitur sacrificio.* Augustinus lib. I7.de Civit.Dei cnp.20.J/ensa,q«a?n *sacerdos novi Testamenti exhibet, de corpore ac sanguine suo est; id est enim sacrificium, quod, successit omnibus sacrificiis , quae immolabantur in umbra futuri. Propter quod eliam agno.*

scimus vocem *illam in psalmo 39. ejusdem medialon*. corpus autem aptasti mihi: quia pro illis omnibus sacrificiis cl oblationibus corpus offertur, et participantibus ministratur.* Leo serm. x. de passione Donuni: *Nunc carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differentias hostiarum, una corporis et sanguinis tui implet oblatio: el sicut unum est pro omni victima sacrificium: ila nunc unum de omni gente fit regnum.* Vide etiam Isichium in Leviticum lib. 5. Isidorum lib. I. de ofliciis. cap. 17. et Damasce-num lib. I. de fide, cap. 14. Ex quibus lesirnoniis Patrum refellitur mendacium Kemnili, pagina 778. ubi sic ait: *Ignota est veteribus illa disputatio, quod abrogatione leviticorum sacrificiorum, praeter sacrificium Christi in cruce. aliud successisset caeremoniale sacrificium in novo Testamento.*

Secundo probalur, quia sacrificium crucis non fuit nnpelivum figurarum illarum, nisi quoad ipsam maclalionem et paucas alias caeremonias. Nullae aulem aliae caeremoniae sacrificiorum, quae sine dubio figuratos erant, vel quod in tabernaculo offerrentur, quod coram multitudine populi fidelis, quod manus imponerentur super victimam. quod victima immolata continuo manducaretur, et aliae similes, in cruce impleri non potuerunt: quare autem in Eucharistia implentur, aut simpliciter non implentur.

CAPUT IX.

Probatur sacrificium missae ex vaticiniis prophetarum.

Quarum argumentum principale, sumi potest vaticiniis prophetarum. Nam, vel recte ait Augustinus epistol. 49. quaesi. 3. *Nostrum sacrificium non solum evangelicis, sed etiam prophetis Ibris demonstratum est.* Sex testimonia propheta-hii adduci solent, sed postremum est praecipuum. vel ideo caetera breviter solum attingemus, ut in postremo diutius liceat immorari.

Primum testimonium habetur lib. I. Regum cap. 2. prope finem, ubi quidam propheta innominatus praedicat Ileri sacerdoti, futurum aliquando tempus, ut ceteri sacerdotium ipsius, et patrum suorum, et surgat novus sacerdos, qui ambulet coram Christo Dei, omnibus diebus. Quem locum exponunt de sacerdotio et sacrificio Christianorum, quod successit Aaronico. et manebit usque ad mundi consummationem: Cyprianus lib. i. contra Iudaeos, et ipse. 7. Augustinus lib. 17. de Civitate Dei cap. 26. Eusebius lib. 4. demonstrat, evangel. cap. 26. Gregorius. Beda et Eucherius in commentis, ejus loci.

Sed contra objici posset, videri impletum illud scripturicum in Samuele. vel in Sadoc. Nam Samuel accessit Ileri: et deinde Salomon ejecit Abiathar, qui descendebat de familia Ileri, et constituit pro eo Sadoc. et addit Scriptura, hab. 3. Reg. cap. 1. id

factum esse, vel impleretur verbum Domini contra Ileri in Silo.

Respondent ad hanc objectionem Augustinus loco citato, vaticinium illud impletum fuisse in Samuele, vel Sadoc. quatenus illi gerebant figuram Christianorum sacerdotum. Itaque ejectio Beli, erat figura ejectionis sacerdotii Aaronici, et assumptio Samuelis et Sadoc. fuit figura assumptione sacerdotii christianici: id quod probat Augustinus ex eo. quod Scriptura cum dicit, ejiciendum Ileri cum Patribus suis, aperie loquitur de Aarone, siquidem nominat eum, qui prius in exitu de Aegypto constitutus est a Deo sacerdos.

Secundum vaticinium sumitur ex cap. 9. Proverb. *Sapientia aedificavit sibi domum, immolavit victimas suas, miscuit vinum, et posuit mensam suam.* De hoc loco ita Cyprianus hab. 2. epistol. 3. *Per Salomonem Spiritus sanctus typum Domini sacrificii praemonstrat, immolatae hostiae cl penis et vini, sed et altaris et apostolorum faciem mentionem.* Vide etiam Augustinum lib. 17. de Civitate Dei cap. 20. ubi totum hunc locum de Euclian-sia exponit.

Tertium testimonium sumitur ex illo Isaiae cap. 19. *Cognoscent Aegyptii Dominum in die illa, et colent eum in hostiis et muneribus.* Eusebius lib. I. demonstrat, evangel. cap. 6. et Hieronymus in commentario ex hoc loco, probant, leger esse translatam. quandoquidem sacerdotium vel translatum, cum apud Aegyptios, id est. apud gentiles sacrificia Deo vero offerantur. Neque valet responsio Calvinii, lib. 1. Institutio, cap. 18. § 4. 1. saiam loqui de sacrificiis spiritualibus; quod Christianis omnibus offeruntur. Namin eodem In-eo sit mentio altaris Domini in loco visibili constituti: *In die illa, inquit, erit altare Domini in medio Aegypti.* Ad sacrificia aulem spiritualia nullo altare visibile necessarium est.

Quarum testimonium habetur Isaiae 66. *Elasumam ex eis sacerdotes et levitas, dicit Dominus.* Cui simile est illud Ilicrem. 33. *Non interibit de David vir, qui sedeat super thronum domni Israel, et de sacerdotibus et de levitis non interibit vir a facie mea, qui offerat holocaustum etc.* Haec loca Hieronymus in Isaiae et Theodoretus in Hieremiam, exponunt de sacerdotibus Christi. qui perpetuo permanebunt usque ad mundi consummationem. Nec possunt aliter exponi, cum apertissime uterque propheta loquatur de conversione gentium et aedificatione Ecclesiae.

Kemnilius in 2. par. exam. pag. 753. agnoscit ista loca debere exponi de novi Testamenti sacerdotibus: neque aliquid respondet, nisi ista vaticinia parlim impleta esse in Christo: qui fuit verus sacerdos, et successit sacerdotibus Testamenti veteris, parlim impleri in omnibus Christianis, quia sunt spirituales sacerdotes. At neutra expositio licet ad rem. Non de solo enim Christo possunt intelligi ea vaticinia, cum diserte in numero multitudinis ponant sacerdotes et levitas: neque deo in nimbus Christianis intelligi possunt, cum uterque propheta distinguat sacerdotes futuros a reliquo populo.

Dicet aliquis; Loquuntur vaticinia de ministris I-

Testamenti novi, qui successerunt ministris Testa* meoli veteris in ministerio doctrinae cl sacramentorum. licet non successerint in ministerio sacrificandi. At si ila esset. cur vocarentur sacerdotes ? ■irlhcreinias diceret, illos holocausta oblaturus? Succedere igilur debent veteribus illis veri sacerdotes, qui sacrificia vere cl proprie offerant.

Quintum testimonium esi Daniclis 8. cl 12. ubi .licilur Antichristus ablaturus iuge sacrificium : i]ucm locum de sacrificio missae exponit llyppoli-(us martyr in lib. de Anlichristo. Nec obslat. quod Daniel loqui videatur de Antiocho, loquitur enim i' Antiocho , ul figuram gerebat Anticbrisli, ul pilet ex collatione hujus loci, cum Apocalypsi cap. 13.

Respondet Kemnilius, pag. 733. locum intelligi ilicram dc Antiocho , el per allegoriam tantum de Anlichristo: cx allegoriis aulem non duci solida argumenta. Sed ex hac allegoria solidissimum argumentum sumi potest. .Nam explicata csl a Joanne in Apocalypsi, cap. 13. el a Paulo, 2. Thcssal. 2. immo ipse eliam Daniel eam explicat, cum dicit regem istum , qui auferet iuge sacrificium, contra omnes Deos pugnaturum, cl contra ipsum Deum palrum suorum. Non enim isla de Antiocho intelligi possunt, quem constat palam coluisse Deos palrum suorum, ul Hieronymus in commentario o-slcndit, sed in Anlichristum optime conveniunt . dc quo Paulus scribit, 2. Thcssal. 2. quod extollet sesuperomne quod dicitur Deus.

Respondet Secundo Kemnilius , posse intelligi locum istum Daniclis dc sacrificio spirituali, idest, dc praedicatione verbi cl sacramentorum administratione: immo conatur probare, ablatum esse iuge sacrificium ab Anlichristo, quia papa romanus. ul ipse dicii. sustulit puritatem verbi cl sacramentorum. Al isla omnia vanissima sunt. Nam In primis aliud est tollere, aliud corrumpere. Anlichristus non corrumpet, sed simpliciter auferet iuge sacrificium saltem ex publicis templis: unde , ul ibidem additur. manebit locus sacrificii desolatus. Deinde, in Scriptura nusquam appellatur sacrificium absolute, cl praesertim in numero singulari, nisi id. quod est vere ac propriu sacrificium. Denique, iuge sacrificium apud Hebraeos, non erat sacrificia spiritualia, sed sacrificium propriu dictum, idest. duo agni, qui offerebantur quotidie in holocaustum, unus mane, alter vesperi, ul palet Exod. 29. el Num. 28. Quare Daniel cum vocet sacrificium iuge, loquitur dc vero ac proprio sacrificio, cujus typus fuit iuge illud sacrificium llebraeum.

CAPUT X.

Probatur idem cx .Valachia.

Sed insigne testimonium pro sacrificio missae habetur Malachiae I. in illis verbis: *Aon est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam dc manu vestra: ab ortu*

enim solis. usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, el in omni loco sacrificatur el o/fertur nomini meo oblatio munda. quia magnum csl nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.

Hoc testimonium non potest intelligi de sacrificio crucis, quia illud non offertur in omni loco , sed semel tantum uno in loco oblatum fuit, nec de, sacrificio aliquo judaico. quia propheta dicit a gentibus offerendum, el aperte illud opponit sacrificiis Hebraeorum. Neque etiam dc sacrificiis gentilium piorum . qui erant in mundo ante Chrisli adventum. ul Melchisedech. Job el similia. Hi enim viri sandi inter gentes paucissimi erant, ac praeserlim temporibus prophetarum, quando idololatria mundum plane repleverat, iln ul David diceret: *Notus in Judaea Deus, in Israel magnum nomen ejus.* psal. 73. Malnchias aulem contrario modo vaticinatur: *Magnum csl nomen meum in gentibus. el ab ortu solis usque ad occasum etc.* Nec denique potest locus hic Malachiae intelligi , ul quidam suspicati sunt. de sacrificiis gentilium ulololalr. irum: non enim illa oblatio munda ullo modo dici posset, nec Deo vero offerebatur, sed Diis alienis : *Quae enim gentes immolant .* inquit Apostolus 1. Corinth. 10. daemoniis *immolant, el non Deo.*

Quare nullo modo admittenda est expositio Benedicti Ariac Montani in hunc locum: nam non tantum repugnat omnium Palrum, quos paulo post citabimus, sentiis , sed etiam ipsi Apostolo, et apertissimae veritati. Quorsum enim tot millia martyrum sanguinem profundere maluerunt, quam communicare in sacrificiis gentilium, si illa erant sacrificia munda el Deo grata?

At., inquit ille, *cognoverunt gentiles magnum quendam Deum ex molibus coelorum, et illi sacrificabant.* Hespondeo: Cognoverunt quidem illi Deum, sed non sicut Deum glorificantur el creaturae potius, quam creatori servierunt, ut Apostolus dicit Rom. 1. Itaque vel magno illi Deo non sacrificabant, vel paucissimi el rarissimi id fecerunt ; Malnchias nutem loquitur de sacrificiis, quae in omni loco offeruntur, qualia apud gentes non nisi idolis cl daemonibus offerebantur. Restat igilur quod nobiscum fatentur eliam adversarii, ul Malachies vaticinetur dc sacrificio Ecclesiae Christianae, quod el successit judaicis sacrificiis, cl Deo placet, ac mundum est. el in loto orbe terrarum a gentibus ad Deum verum conversis jugiter offertur. Neque obsint, quod Malnchias loquitur in praesenti, nou in futuro: id enim prophetae faciunt, quia res futuras ita certo norunt Deo cis indicante, au si praesentes intuerentur.

Tota controversia circa hunc locum est, an Malachias loquatur de sacrificio proprie dicto, quale in Ecclesia aul est Eucharistia, aut nullum omnino est: an vero de sacrificio improprie dicto, quales sunt orationes, laudes , bona opera , patientia in persequutionibus. el similia. Nam Philippus iu apolog. Confess, et Calvinus lib. 4. Instil, cap. 18. § 4. Kemnilius in 1. par. exam. pag. 700. el alii contendunt, Malachiam loqui de sacrificiis spiritualibus, ac improprie dictis.

Adducit aulcm Kemnilius Irio argument;) pro Mja opinione, quae facile solvi possunt. Primum esl: *Malachies non dicil. sacrificulum debere inimicis gestibus. rilibus cl actibus in pane el vino repraesentare passionem Christi, el illam actionem esse sacrificium Deo gratum pro vivis el mortuis etc.* Respondeo: *Hoc non* argumentum . sc<l impostura esl. Neque enim degeslihas cl rilihus. sed de subslaulia *rd, idest. de* oblatione sacrificii proprie di-di noslra quaestio esl: ac salis probamus , quod volumus, cnm ostendimus ex propbclae testimonio. esse in Ecclesia sacrificium proprio dictum.

Secundum argumentum: *Malachias in genere praedicat futurum in Ecclesia sacrificium mundum, non autem explicat, quale sacrificium. hi Testamento autem novo invenimus sacrificia fidelium esse sacrificia spiritalia;* I. Petri 2. Rom. II, Hebr. 12. Philipp. 2. *ergo loquitur propheta de sacrificio spiritali.* Respondeo: Si in novo fcslamenlo legeremus, nulla esse sacrificia fidelium, nisi spiritalia, argumentum Kemnilius recte concluderet. At nusquam id legimus. Non aulcm licet concludere ex eo. quod sunl in Ecclesia quapdam sacrificia spiritalia; nulla esse proprie dicta vel prophetam loqui de spiritalibus. Alioqui quoniam ia 'fcslamenlo veteri, nulla erant etiam sacrificia, liceret eodem modo concludere, non fuisse in Testamento veteri sacrificia proprie dicta ; cl cum .Malachias ait: Non *accipiam munus de manu vestra*, intelligercmus cum loqui de sacrificio spiritali, non de proprie dicto, quod aperte falsum esl.

Tertium argumentum sumit ex Patribus, quod posca discutiendum est.

Catholici contra bis argumentis probant verba hujus propbclae intelligenda esse de sacrificiis proprie dictis. Primo, ex voce qua utitur propheta, nam vocat absolute **nfljQ** mincha , ubi duo considerata sunl. Primo, Scripturam non solere nomen sacrificii absolute ponere, cum loquitur do sacrificio improprie dicto, sed cum adjuncto aliquo, ut sacrificium laudis, sacrificium justitiae. hostiam vociferationis etc. hoc autem loco absolute ponitur oblatio munda. Deinde ipsa vox hebrea **nnjQ** significat proprium certum genus sacrificii externi , quod ex simila, oleo cl thure conficiebatur, ul patid Levit. 2. cl (i. cl alibi passim.

Ad hoc primum argumentum respondent Calvinus el Kemnilius. Calvinus dicit , propheta uti vocabulo sacrificii, quoniam mos esl prophetarum cum de conversione gentium valicanantur, cultum spiritualem externo legis ritu designare: Sic, enim pro conversione ud Dominum, ascensum in Hierusalem. pro Dei adoratione, munerum omnis generis oblationem, pro ampliore ejus notitia . qua in regno Christi fideles donandi erant, somnia cl visiones ponunt.

Ik spondeo: Negari non potest, quin saepissime in Scripturis Testamenti veleris, describantur res luturae, per typos d ritus externos legis ul cum per Iherusalem intelligitur allegorice Ecclesia , per levitas clerici, per sacrificia ovium cl boum. s; t< ntii iim Eucharistiae, tamen id fieri solet, cum d< s. ribuntur res novae cl futurae, quae non erant

eo tempore in usu: ideo enim describuntur per figuras, seu per voces lune cognitos, quia non latuissent aliter intelligi. Ea vero, quae sunl communia omnibus temporibus cl locis . et quae non minus tunc in usu erant, quum modo sint, nulla caussa est, cur per figuras significari deberent. Porro sacrificia spiritalia, orationes, hymni, elemosynae cl similia, communia sunl omni luco et tempore, cl passim occurrunt in Scripturis, tum veleris. Ium novi Testamenti. Quare per vocem illam **III3O** non debet intelligi sacrificium spiritali. quod non erat novum nec futurum, nec ullo modo inusitatum, vel incognitum: sed verum aliquid sacrificium in Ecclesia eelcbranduin. cl luoc incognitum niquale revera est Eucharistia. Non eoim ita crasse intelligimus prophetam, ut existimemus oportere nunc offerri mincha proprium dictum. idest, simillam conspersam oleo cl thuri admixtam: sed intelligimus prophetam per vocem tunc cognitam descripsisse sacrificium novum cl verum, per illud antiquum adumbratum.

Falsum esl etiam, quod Calvinus dicit, pro adoratione Dei futura in Ecclesia, poni in Scripturis oblationes munerum omnis generis. Nam illis oblationibus debet respondere aliquid vere futurum el novum; adoratio aulcm semper fuit in usu.

Jam vero Kemnilius alia via ingreditur; scribit enim istam ipsam vocem **IIFOQ** accipi in Scripturis pro sacrificio spiritali (legimus enim in psal. 151. *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum*) cl nomen oblationis haberi Roraan. 15. cl Philipp. 2. pro conversione Gentium.

Respondeo: David propriissime, sacrificium vespertinum usurpavit pro vero, atque externo sacrificio, quod secundum legem quotidie offerebatur ad vesperam. Levit. (i. Neque enim dicere voluit, elevationem manuum suarum in oratione, esset sacrificium vespertinum: elevatio enim manuum omni tempore fieri potest. sed orat Deum ul gratum habeat orationem suam, sicut habere solet gratum sacrificium vespertinum. Sic enim ait : *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu luo; * levatio manuum mearum sacrificium vespertinum*: idest, dirigatur oralip sicut incensum elevatione manuum sil vclut quoddam sacrificium vespertinum. Quod etiam clarius posuit Daniel, eum ail cap. 3. *In animo contrito el in spiritu humilitatis suscipiamur. sicut in holocausto amelum ct laurorum, ct sicut in millibus agnorum pinguum.* Loca nutem illa, Roman. 15. ei Philipp. 2. ad rem non laciunt. Nam in utroque loco ponitur nomen sacrificii cl oblationis eum adjuncto, non autem absolute. vocal enim oblationem gentium . vel fidei. Manet igitur nostrum argumentum primum, ex nomine oblationis deprobatum.

Secundum argumentum sumitur ex illa voce: *Munda*: opponit enim propheta oblationem Ecclesiae mundam, oblationibus immundis sacerdotum Judaeorum. Quod argumentum duobus modis concludi potest. Primo, ex opinione adversariorum, opera bona, quae a nobis procedunt, omnia sunl immunda, coin sint peccata, cl quidem mortalia natura sua. Per oblationem igitur . (piam Spiritus

inclus mundam appellat, non debent Inlelligi opera nostra, idest, sacrificia improprie dicta, sed Meritum a Deo institutum, quod a ipso Deo, non a filiis vni suam habet.

Ille spomlel Kemnilius: Opera nostra . osse quidem immunda, ul pannum menstruatae, tamen in Scripturis aliquando vocari inunda, et Deo accepta. I. Petri 2. *Offerentes spirituales hostias acceptabiles Deo per Jesum Christum*, et fideles dicuntur elevare puras manus, 1. Tnnotli. 2. et omnia dicuntur inunda mundis, Tit. I.

Sed quaererem libenter a Kemnilio, quomodo in Scripturis dicantur munda et acceptabilia ista <pera. Nam vel sunt vere ac proprie munda, et tunc ruit eorum opinio de operum nostrorum bonitate: vel non sunt vere et proprie munda . sed dicuntur talia vel ob imputationem Dei, vel quacumque alia de causa: et tunc si Malachias loquitur de sacrificio spirituali, oportebit illa verba : *Offertur nomini meo oblatio munda*, sic exponere; Offertur nomini meo oblatio vere immunda. sed quam ego mundam esso reputo. Quae expositio absurdissima est: nam sententia Malachiae indicat oblationem istam Deo placere, quia est munda : non nutem esse mundam, quia Deus eum reputet talem.

Secundo propheta opponit sacrificium ita mundum ex se, et generaliter, ul non possit malitia ministrorum fieri immundum, ei sacrificio, quod facile pollui potest, et quod non est semper mundum. Id patet; nam de sacrificio iudaico dicit : *Offeritis panem pollutum*. Et: *Si offeratis caecum et claudum, nonne malum est etc.* ubi ostendit scilicet illa potuisse pollui. Neque credibile est, ita generaliter fuisse rejecta ratione pollutionis lanium ex parte, offerentium, quia eadem ratione et nostrum rejici posset. Et praeterea multi Hebraeorum bene offerebantur quare si ista esset causa rejectionis, rejecisset Deus in particulari ista . vel illa, non ita in genere omnia. Itaque rejecta sunt generaliter omnia, quia causa erat generalis, cum omnia pollutioni obnoxia essent.

quod vero illis opponat sacrificium mundum generaliter et non obnoxium pollutioni, patet. quia dicitur: *in omni loco offertur oblatio munda*. Nam si esset mundum ratione offerentium, non in omni loco offerri mundum diceretur, cum in plurimis locis multi ministri, quod est in se. sacrificium polluant: sed dicitur in omni loco offerri mundum, quia tale est in se, nec potest revera pollui ex malitia ministrorum. Et praeli ren, si causare pollutionis illorum sacrificiorum est obnoxia fuisse pollutioni, certe opponi debet illis oblatio non obnoxia pollutioni. At sacrificia spiritualia, cum ab opere nostro pendront, obnoxia sunt pollutioni, creipsa saepe polluuntur, non minus nunc a Christianis, quam olim polluerentur a Judaeis; ergo loquitur propheta de sacrificio Eucharistiae . quod unum et solum est vere mundum, et quod nullius ministri malitia pollui potest, cum praecipuus sacerdos sit Christus, et ipse idem sit sacrificium.

Tertium argumentum sumitur ex illis verbis: *offeram munus de manibus vestris etc.* Hinc e-

nim colligitur, oblationem Ecclesiae non solum esse mundani, sed etiam novam . et quae, antea non fuerit: nam oblatio ista munda . succedit oblationibus Judaeorum. quae occasione pollutionis reprobantur. Aon nutem succederet, si una cum illis in usu fuisset: debet igitur esse nova oblatio. Et praeterea distinguitur a propheta sacrificium gentilium, a sacrificio Judaeorum : proinde loquitur de sacrificio novo, et quod Judaeis in usu non fuerit. Constat nutem sacrificia spiritalia precum, psalmorum et similium rerum . omnia fuisse apud Judaeos; ergo non loquitur de sacrificio spirituali Malachias, sed de sacrificio proprie dicto, quale nullam est in Ecclesia, si Eucharistia non est sacrificium proprie dictum.

Quartum argumentum sumitur ex antithesi consilii et gloriae Dei. quae describitur hoc loco a propheta. Dicit enim s. Malachias per Hebraeos sacerdotes contemptum ac despectum fuisse nomen Dei: sed per oblationem gentilium glorificationem. Hebraici autem sacerdotes Deum offendeabant in publico et visibili sacrificio: ergo gloria Dei aptius gentes nasci debuit etiam ex publico et visibili sacrificio. Alioquin major fuisset contemptus illatus nomini Dei in sacrificio gentium: ille enim fuisset contemptus interior et exterior, et privatus et publicus; haec autem gloria esset solum privata et magna ex parte interior.

Quintum argumentum sumitur ex antithesi sacrificii et ceterorum. Opponit enim Malachias non omni populo, sed sacerdotibus tantum veleris legis, non omnes Christianos, sed certos homines, qui proprio sacerdotibus illis succedunt: ergo non loquitur de sacrificio spirituali, quod ab omnibus Christianis offerri sedit, sed de sacrificio proprie dicto, quod non solum veris sacerdotibus offerri potest. Et quidem quod loquatur de sacerdotibus tantum . non de omni populo, patet ex illis verbis: Ad vos, *o sacerdotes. qui despicitis nomen meum etc.* quod aliam illis opponat solos sacerdotes, non autem omnem populum patet ex eodem propheta. Nam postquam dixerat cap. 1. *Offertur nomini meo oblatio munda etc.* exponit cap. 3. a quibus offerenda sit ista munda oblatio: *Purgabit, inquit . filios Levi, et colabit eos . quasi aurum et quasi argentum. offerunt offerentes Domino sacrificium in iustitia etc.* ubi per filios Levi non possunt intelligi levitae Testamenti veteris. quia loquitur propheta aperte de sacrificio Ecclesiae Christianae. et sacerdotes leviticos iam reprobaverat. Et denique initium capituli legimus: *Ecce ego mitto angelum meum*. Quae verba exponit ipse Dominus de Joanne Baptista Matin. 11. et inde cogimur totum hunc, locum intelligere de adventu Domini et tempore Testamenti novi. Nec possunt intelligi per filios Levi omnes Christiani. quia filii Levi una tantum pars erat in populo Dei. non totus populus; (piare respondet eis pars quaedam populi Christiani. non lotus populus. Et confirmatur ex cap. 22. Isahie, ubi. ut paulo ante ostendimus, distinguuntur sacerdotes non populo christianum, cum dicitur: *Assumam ex vobis sacerdotes*. Non igitur omnes Christiani sunt proprie sacerdotes, sed certi quidam ex vobis assumpti, ac proinde sacrificium pro-

prie dictum esse <lebel. quod ab illis lanium el non ah omnibus offeratur.

Denique accédai consensus veterum Patrum, qui locum hunc Malachiae de sacrificio Eucharistiae semper intellexerunt, non de operibus bonis. quae ab omnibus fieri possunt. Justinus martyr in dialogo cum Tnphone, disertis verbis (Kcmnilio etiam teste) hunc locum exponit de sacrificio Eucharistiae, quod in specie panis et vini loto orbe terrarum Deo offertur: De *nostris*, inquit. *gentium*, *quae in omni loco offeruntur, sacrificiis, hoc esl pane Eucharistiae, et poculo similiter Eucharistiae, jam tum loquulus Malachias, praedixit nos quidem glorificare nomen ejus, vos autem prophanare.*

Kemnitius nititur hunc locum depravare, ex eo quod Justinus ibidem addit, Eucharistiam fieri in memoriam passionis Christi, et in gratiarum actionem Deo, qui mundum pro nobis condidit, et nos a peccatis liberavit. Hinc enim ipse colligit, sacrificium, de quo Malachias secundum Justinum loquitur, esse sacrificium spirituale, id est, memoriam passionis Domini, et gratiarum actionem Deo pro beneficio creationis et redemptionis.

Sed frustra laborat. Nam Justinus illis verbis explicat causam finalem sacrificii a Malachia praedicti, non ipsum sacrificium. Sacrificium enim esse dicil oblationem Eucharistiae ex pane et vino confectae; causam autem sacrificii esse dicil memoriam passionis Domini, et actionem gratiarum. Et sane si liceret hoc modo cavillari, probare possemus, nulla unquam fuisse, ne apud Judaeos quidem, sacrificia proprio dicta: Omnia enim fiebant in repraesentationem passionis Domini et gratiarum actionem, aut similem aliquam causam.

Irenaeus lib. 4. cap. 32. *Eum*. inquit, *qui est ex creatura, panem accepit et gratias egit, dicens: Hoc esl corpus meum, et calicem similiter, qui est ex creatura, quae est secundum nos, suum sanguinem confessus est. et novi Testamenti, novam docuit oblationem. Quam Ecclesia ab apostolis accipiens, offert Deo in universo mundo ei, qui alimenta nobis praestat, primitias suorum munerum: de quo et in duodecim prophetis Malachias sic praesignificavit: Non esl mihi voluntas in vobis etc.* Similia habet cap. 33. et 31.

Hunc etiam locum Kemnitius ad suam sententiam detorquere conatus est, sed usque adeo debilitate, ut vix ulla responsione sit opus. Dicil enim Irenaeum loqui de oblatione eleemosynarum, quae inter actionem coenae Domini fieri solebat: atque has eleemosynas sacrificium appellasse, quod Deo offerri dici possit, id quod propter Deum pauperibus offertur, juxta illud: *Qui miseretur pauperis, focneratur Deo*. Et illud: *Esurivi et dedistis mihi manducare*, quae duo loca Irenaeus allegat cap. 34.

Sed non advertit Kemnitius Irenaeum a simili ducere argumenium. Nam cum vellet ostendere, sacrificium Deo exhiberi, non quia ipse indigeat, sed quia nobis utile est gratitudinem erga illum ostendere: adferit in exemplum eleemosynam, quae Deo fieri dicitur, cum tamen non sit utilis Deo. sed nobis. Quod aulem Irenaeus intelligat Malachiam de sacrificio proprie dicto. non de eleemosynis, pa-

let ex illis verbis. quae habentur in fine capitis 32, JDnu/fesfe.iiiqiiil, *significans Malachias per haec: quoniam prior quidem populus cessabit Offerre Deo; omni autem loco sacrificium offertur ei. et hoc purum, nomen autem ejus glorificatur in gentibus.* Et ex illis, quae habentur cap. 31.

genus oblationum reprobatur esl: oblationes enim et illic, oblationes aulem et hic sacrificia in populo, sacrificia et in Ecclesia. Ubi Irenaeus dicit, sacrificium nostrum succedere illi, quod cessavit apud Hebraeos: et Deum nun reprobasse sacrificia absolute, sed genus quoddam sacrificiorum, nimirum judaeorum. Porro apud Judaeos non cessarunt eleemosynae et orationes, et aha improprie dicta sacrificia: sed cessarunt verae ac proprie dictae immolationes, quae non nisi in Hierusalem fieri poterant; ergo loquitur Irenaeus de sacrificio proprie dicto, et lale vult esse sacrificium Eucharistiae. Denique illa verba cap. 32. *Novi Testamenti novam docuit oblationem*, nonne clarissime quod volumus, ostendunt? non enim eleemosyna est nova oblatio, nec propria Testamenti novi, cum etiam apud Judaeos sit, et fuerit in usu.

Tertullianus lib. 3. contra Marcionem declarans sacrificium a Malachia praedictum: *In omni loco*, inquit, *offertur sacrificium nomini meo, et sacrificium purum, gloriae scilicet relatio et benedictio, et laus et hymni, quae omnia, cum in It quoque reprehendantur, et signaculum frontium, et Ecclesiarum sacramenta, et mundiliis sacrificiorum etc.*

Hunc locum ad se rapit Kemnitius, ob illas voces: *Gloriae relatio, laus et hymni*. Sed Tertullianus describit breviter. et more suo, paulo obscurius, lotum ritum sacrificii missae; siquidem in eo sacrificio, et ante et post consecrationem et oblationem sacrificii, laudatur Deus et oratur, et hymni canuntur, ut notum est. Vocat aulem Tertullianus benedictionem, ipsam consecrationem Eucharistiae; unde mox subjungit: *Ecclesiarum sacramenta et munditiem sacrificiorum*. Denique aludilTertullianus ad ipsam primam hujus sacrificii oblationem. Dominus enim in ultima coena primo gratias egit, deinde benedixit, et tandem hymnum cecinit: nam hymno dicto exiit in montem olivarum, ut in evangelio legimus. Quae omnia totidem fere verbis Tertullianus expressit, cum ait: *Gloriae relatio, benedictio, laus et hymni*.

Profert Kemnitius duo alia loca ex Tertulliano. Unum ex libro contra Judaeos, ubi dicil de sacrificiis spiritualibus loquutum esse Malachiam, non de terrenis. Alterum lib. 4. contra Marcionem, ubi legimus simplicem orationem de conscientia pura esse sacrificium, de quo loquitur Malachias.

Sed facile est respondere. Tertullianus enim non vocat Eucharistiam sacrificium spirituale, quia non sit vere ac proprie dictum sacrificium: sed tum quia a Spiritu sancio est, non ab humano et carnali sensu excogitatum; tum etiam quia non constat victima terrena, sed coelesti, nec carnali modo per gladium et ignem et sanguinis effusionem, sed modo spirituali per verborum benedictionem et consecrationem sacrificatur. Neque id durum ulli videbitur, qui cogitet ab eodem Tertulliano in eo-

dem loco, sacrificium Abolis vocari spirituale respectu sacrificii Cain, quin nimirum Abel Spiritu sancto duce, sacrificaverit, Cain aulem non tam spiritum, quam sensum carnis suae in sua oblatione ducem habuerit. Quod si sacrificium Abel. licet spirituale dicatur, non desinit esse verum, immo etiam cruentum sacrificium, quanto magis Eucharistiae poterit spirituale sacrificium appellari, et tamen veri sacrificii nomen et rationem relinere? Adde, quod ibidem Tertullianus dicit, sacrificium Abel fuisse figuram Eucharistiae, ex quo sequitur sic ab eo appellari Eucharistiam sacrificium spirituale, quomodo sacrificium Abel.

In altero loco Tertullianus non exponit testimonium Malachiae per orationem, ubi nominat sacrificium, sed ubi nominat incensum. Nam in hebraea et graeca editione sic legimus: /ncensum offeritur, nominimeo, *cl sacrificium mundum*. Ubi vocem illam incensum, Tertullianus interpretatur orationem, quod etiam ante eum fecit Irenaeus loco citato. et post eum Hieron. in comment. Malachiae: sed posteriorem vocem, sacrificium, communiter exponunt de Eucharistia.

Cyprianus lib. 1. contra Iudaeos, cap. 16. ponit in titulo capituli. quod sacrificium vetus evacuetur, et novum celebretur: ac deinde citat hunc locum Malachiae. Non est aulem novum sacrificium, nisi sacrificium Eucharistiae: illa enim spiritualia, quae haeretici commemorant, semper fuerunt.

Eusebius Caesariensis lib. 1. domini nostri evangelii, cap. ult. citato loco Malachiae. sic ait: *Sacrificamus igitur Deo altissimo sacrificium laudis, sacrificamus Deo plenum, et odorem adferens. et sacrosanctum sacrificium. sacrificamus novo more, secundum novum Testamentum. hostiam mundam*. Illis verbis apertissime describitur sacrificium in Eucharistiae; hoc enim solum est proprium Testamenti novi, et novo more offertur, et est Deo plenum et sacrosanctum: orationum et eleemosynarum sacrificia, nec sunt propria Testamenti novi, nec novo more offeruntur, nec sunt Deo plena etc.

Kemnitius citat ex eodem Eusebio lib. 1. demonstrat. evang. cap. 6. aliud testimonium. Scribit enim Eusebius Malachiae sacrificium significare, quod gentes in toto mundo orationis incensum et sacrificium mundum, non per cruores, sed per piety actiones essent oblaturae.

At non videtur intellexisse Eusebium Kemnitius; illa enim verba graeca Eusebii: Τὸ ἱεὺ εὐχὼν 9t»|ûz|w, non significant orationis incensum. quasi ipsa oratio sit incensum, seu sacrificium, de quo loquitur Malachias, sed incensum, seu sacrificium, quod per orationem, id est. per verba consecrationis perficitur. Solent enim Patres consecrationis verba, orationes, seu mysticas preces appellare. Deinde etiamsi per incensum intelligere debemus orationem: tamen sequentia verba ad Eucharistiam pertinent: ipsa enim est sacrificium mundum. quod non per cruorem. sed per piety et religiosas actiones, id est, per mysticas consecrationes offertur, itaque Eusebius utroque loco per sacrificium a Malachia praedictum intelligit Eucharistiam.

Joan. Chrysostomus In comment. psalm. 95. posteaquam verba Malachiae citaverat. subjungit: *Vide quam luculenter, atque dilucide mysticam interpretatus est mensam. quae est incruenta hostia. Thymiam autem purum vocal sacras preces. quae post hostiam offeruntur*. Ex quo loco exponi potest alius ejusdem Chrysostomi ex homil. 2. contra Iudaeos quem citat Kemnitius, ubi verba Malachiae intelligit de cultu spirituali, qui carnali collui Iudaeorum successit. Vocal enim cullum spirituale sacrificium Eucharistiae, quia, ut supra diximus. non carnali modo per gladium et sanguinis effusionem, sed per Spiritum sanctum, et per verba consecrationis efficitur. Unde ibidem Chrysostomus scribit, nostrum vocari sacrificium mundum, quod adeo excellenter est mundum, ut comparatione ejus omnia alia videantur immunda. Quod encomium certe non quadrat in opera nostra, et pia sunt sacrificia improprie dicta, sed in Eucharistiam optime convenit.

Hieronymus in comment. Malachiae, licet per incensum intelligat orationem (quem locum frustra urget Kemnitius) tamen per sacrificium intelligit Eucharistiae oblationem; dicit enim of Terri Deo hostiam mundam in caeremoniis Christianorum.

Augustinus lib. 1. contra advers. legis, et prophet. cap. 20. tractans hunc locum Malachiae: Ecclesia, inquit, *per successiones apostolorum immolat in corpore Christi sacrificium laudis*. Ubi quod loquatur de vero sacrificio, quod a solis sacerdotibus proprie dictis offerri potest. patet ex illis verbis: *Per successiones apostolorum*. Illi enim soli recte immolant sacrificium corporis Christi, qui legitime apostolis succedunt. qui primi a Christo sacerdotes instituti fuerunt. Quare frivolum est, quod Kemnitius ad hunc locum respondet, ideo non esse contra se, vel pro nobis, quod Augustinus non meminerit mimicae representationis. Nam. ut saepe diximus, non de illa representatione, sed de oblatione Eucharistiae Deo facta controversia est. Quod etiam Kemnitius addit. ab Augustino per incensum intelligi orationes, jam supra declaratum est.

Idem Augustinus de sacrificio corporis Domini in Eucharistia loquens, lib. 18. de Civil. Dei cap. 35. *Hoc sacrificium, inquit, per sacerdotes secundum ordinem Melchisedech cum in omni loco a solis ortu usque ad occasum Deo jam videant offerri, sacrificium Iudaeorum, de quibus dictum est: Non est milii voluntas in vobis. jam cessare, negare non possunt. aut alium Christum exspectant*. Vide eundem lib. 19. de Civil. Dei cap. 23. In oratione contra Iudaeos, cap. 9. et in psal. 106. in illa verba: *Posuit desertum in stagna aquarum*.

Theodorus in comment. Malachiae disertis verbis dicit, secundum Malachiae praedictionem. nunc immolari agnum immaculatum. loco victimarum irrationalium, quae erant in lege Iudaeorum.

Damascenus lib. 4. de fide, cap. 11. *Hoc, inquit, illud est purum et incruentum sacrificium, quod a solis ortu usque ad occasum Dominus oblatum*

iri per prophelam praedixit- Denique Rupertus in commentario apertissime de sacrificio Eucharistiae \alicinium exponit.

CAPUT XI.

Idem probatur ex cap. 4. Joannis.

Argumentum Quintum duci potest ex cap. 4. c-
vangfllii secundum Joannem, ubi Dominus ipse
talicmiom Jlalaciliae, de quo salis jam disserui-
mus, explicare videtur, cum sic ait: *Venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabilis Patrem.* A paulo post: *Venit hora, cl nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu cl veritate.* Ille enim loco per adorationem non intelligitur quaevis adoratio, sed sollemnis cl publica, per sacrificium proprie dictum. Id vero tribus argumentis comprobabimus, si primum breviter ostenderimus, in Scripturis nuti esse inusitatum, ul per adorationem intelligatur sacrificium.

Genes. 22. Abraham instructus gladio cl igne ad sacrificantium dixit famulis suis: *Expectate hic cum asino, ego el puer illuc usque properantes. postquam adoraverimus, revertemur ad vos.* Ille loco, *adorare* sacrificare significat: nam alio-
(pti ubique adorare potuisset, si lanium per adorationem incurvatio quaedam intelligeretur; sed jussente ei Dominus, ul iu monte sacrificaret cieo proficiscebatur, ul diximus, ad sacrificandum gladio atque igne instructus. Joan. 12. *Erant quidam yeniles, qui ascenderant, ul adorarent in die festo.* Act. 8. Eunuchus Aethiops venerat adorare in Hierusalem. In his cl similibus locis (adoratio) sacrificium significat: ideo enim ex longinquis regionibus homines in Hierusalem veniebant, quia non poterant in alio loco Deo vero sacrificia rite offerri: adoratio autem simplex, ut etiam preces. ubique fieri poterant.

Illis ergo praemissis. Primum argumentum, quo probamus illa verba Domini: Veri *adoratores adorabunt in spiritu cl veritate*, intelligenda esse de sacrificio, ducitur a principali scopo lotius illius loci. Quaestionem proposuerat Samaritana Domino de schismate Judaeorum cl Samaritanorum: *Domine.* inquit. video, quia *propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adoraverunt, cl vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, ubi adorare oportet.* Illa quaestio necessario de adoratione per sacrificium intelligenda est. Nam (ul ex Josepho intelligi potest, lib. 11. antiqui!, cap. 8.) schisma Judaeorum cl Samaritanorum exortum est ex eo, quod Samaritani templum aedificaverunt in monte Garizim. cl ibi sacrificandum esse contendebant: Judaei autem contra docebant, in solo templo Hierosolymitano legitime sacrificari posse. Hanc igitur quaestionem, quae lunc multos vexabat, Samaritana Christo ut prophetae proposuit.

Praeterea ipsa verba Samaritanae cogunt, ul per adorationem intelligimus sacrificium: nam loquitur de adoratione alligata certo loco, el quae ulibi non rite fini: Vos. inquit, *dicitis. quia Hierosolymis est locus, ubi adorare oportet;* ac si dixi., sel: Vos Judaei reprehenditis nos, quod extra Hierusalem adoremus juxta ritum Patrum nostrorum, neque alibi, quam in Hierusalem licitam esse adorationem asseritis. Al certo numquam fuit. Judaeos adoratio alligata certo loco, nisi ratione sacrificii: loquitur igitur Samaritana de adoratione per sacrificium. Quod si hoc illa se habet, necesse est, ut etiam Domini responsio de adoratione per sacrificium intelligatur, alioqui Dominus non multis quaestioni propositae. Ergo cum Dominus ait: *Mulier crede mihi, quia veniet hora, quando neque in monte hoc. neque in Hierosolymis adorabitis Patrem:* sensus erit: Veniet tempus quando non erit alligata adoratio per sacrificium. neque huic monti, neque Hierosolymis, sed in omni loco offeretur Domino sacrificium. El hoc est. quod praedixit Malaehias: *in omni loco offertur nomen meo oblatio munda.*

Verba autem sequentia: Veri *adoratores odorabunt Patrem in spiritu cl veritate*, hunc sensum faciunt; Veri adoratores, id est, qui verum Deum legitime colunt, nimirum Christiani, adorabunt Patrem, id est, Deo sacrificabunt: in spiritu el veritate, id est, sacrificio spirituali cl vero, non carnali et typico, ul Judaei faciebant. Opponitur enim spiritus carni el veritas figurae: erant enim sacrificii judaica carnalia, quia in mactatione carnis el sanguinis effusione consistebant, cl simul typi el umbrae erant futurorum. Al Eucharistia sacrificium est spirituale. quia (ul saepe diximus) per Spiritum sanctum el verba consecrationis efficitur, el simul est verum ac impletivum velorum figurarum. Nam etsi est etiam typicum respectu sacrificii crucis, tamen respectu sacrificiorum Judaicorum, non typicum, sed verum dicendum est. Illa exponunt haec particulas: *In spiritu el veritate*, Chrysostomus. Cyrillus. Euthymius in hunc locum. Possent lamque etiam illa distingui illae voces, ul Theophylactus. Thomas in commentario distinguunt, ul spiritualis cultus, opponatur cultui carnali Judaeorum: verus autem opponatur cultui falso Samaritanorum, qui revera non legitime, cl per Iam non vere Deum colebant sacrificiis suis.

Secundum argumentum ducitur ab illis verbis: *Venit hora el nunc est.* Haec enim verba manifeste significant Dominum loqui de adoratione nova quae antea non erat, cl quae initium haberet a Christo. Al adoratio simplex, el omnia sacrificii improprie dicta, ul hymni, preces, eleemosynae, semper in usu fuerunt. tum in lege, tum etiam ante legem: non ergo Dominus loquitur de adoratione simplici, sed de adoratione per sacrificium, cl per sacrificium non improprie dictum cl commune omni aetati, sed per sacrificium proprie dictum et proprium Testamento novo cl Ecclesiae Christianorum.

Tertium argumentum sumitur ex eo. quod sine dubio loquitur Dominus de adoratione externa, publica cl sollemni: non de interna et privata.

Nani el quaestio Samaritanae id postulai, cl prae-
terea Dominus apertissime loquitur de adoratione
apud Christianos, quae succedat illi, quae apud
Judaeos non fiebat legitime, nisi in templo Hiero-
solymitano; illa aulcin erat externa, publica cl so-
letnnis. Atqui adoratio simplex cl sacrificia improprie
dicto, possunt omnia privalim lieri, el saepe
sola mente; non ergo loquilur Dominus dc isla a-
doralione, neque de istis sacrificiis, sed dc vero
externo et publico sacrificio Ecclesiae, quod aul
nullum csl. aul Eucharistia esi.

Adde, quod Theodorelus ct Rupcrilus in com-
mentario Maluchiac hunc locum Joannis, volunt
omnino similem esse vaticinio Malachiae supra ex-
plicato, quod eliam arde cosasseruil Eusebius lib.
I. demonslral. evung. cap. 6. Quare si locus Ma-
lachiae de sacriflcio proprie dicio inleligilur.nl
salis jam demonstravimus, cerlc eliam locus hic
Joannis de sacrificio proprie dicio intelligendus
erit.

CAPUT XII.

Probatur *sacrificium missae ex verbis
institutionis.*

Sextum argumentum principale sumitur ab in-
stitutione. cl prima celcbralionc hujus mysterii,
quae habetur Mallh. 26. Mare. 14. Lucae 22. et I.
Cor. 11. Esi aulem argumentum hujusmodi: Chri-
stus in ultima coena se ipsum sub specie panis
cl vini lleo Patri obtulit, elidipsum jussit fieri ab
apostolis cl eorum successoribus usque ad mundi
consummationem. Sed hoc csl sacrificium vere ac
proprie dictum obtulisse,el offerendum instituisse:
ergo celebratio Eucharistiae est sacrificium proprie
diclum. Assumptio argumenti extra controversiam
est: sed propositionem adversarii pertinacissime
negant. Antequam aulem progrediamur ad eam
comprobandam, operae pretium cril, imposturam
adversariorum breviter refutare.

Joannes Calvinus in antidoto articulorum Pari-
siensium, fingit catholicos ila probare propositio-
nem nostri argumenti: *Christus dixit. Hoc facile.*
Sed facere, est sacrificare, juxta illud Virgilii,
Cum faciam vitula: ergo Dominus jussit sacri-
(icnrc.Deindc argumento a sc conficto, respondet,
hominum cum ait: *Hoc facile:* non esse loquulum
latine,ul locum habeat acceptio illa Virgiliana.scd
syriacc, sive hcbraicc, ubi non habcl locum illa
subtilitas grammaticalis: proinde argumentum ni-
hil concludere.Martinus eliam Kemnitius in 2.par.
exam, pag.746. catholicos ridet, quod utantur illo
argumento cx vocnbulo faciendi, quod apud Vir-
giliurn accipiatur pro eo, quod csl sacrificare.

Sed errant in duobus adversarii. Primum qtmd
non bona fide referant argumenta catholicorum;
non enim catholici tam inepte argumentantur. De-
inde, falsum csl. quod assmnunl, in lingua syria-

Βεῖιθηπῖ. Vol lit.

ea, vel hcbraica, verbum (facere) non posse acci-
pi pro sacrificare: nihil enim saepius occurrit iu
Scriptura, quam illud verbum in ea significatione.
Levil. 15. ver. 15. loquens Moyses dc duobus tur-
turibus in sacrificium offerendis: *Faciet*. inquil,
unum pro peccato, cl alterum in holocaustum,
ubi eliam in hebraeo est. verbum nUy fiuod PGŭ*
prie significat facere, JnCD DDK fWy 3. Reg.
18. ver. 23. dicil Elias prophetis Baal: *Denlurno-*
bis duo boves, cl illi eligant sibi bovem unum,
cl in frusta cedentes ponant super ligna, ignem
autem non supponant, et ego faciam bovem al-
terum *7ΠΧΠ 'I2Π ΠΧ rwytf 'JXI Oscae 2.
ver. 8. £<jo *dedi ei frumentum, vinum cl oleum*
el argentum multiplicavi ei, et aurum, quae fe-
cerunt Baal. bys!? M»y Vide similia Levit. 9. 14.
23. 24. Num. 6. 8. 14. 28. 3. Reg. 8. Ezcch. 46.
et alibi.

Sed his omissis, probabimus propositionem no-
stri argumenti, quod videlicet Dominus in coena
obtulerit Deo, cl jusserit offerri corpus suum in
specie panis et vini. El quidem, quod si ipse ob-
tulit. jussent etiam offerri, certum est ex illis ver-
bis Lucae 22. *Hoc facile in meam commemora-*
tionem: illud enim *Hoc.* demonslral, ul supra o-
siendimus, id quod Dominus fecil in coena.

Quod aulem Dominus in coena obtulerit corpus
suum Patri in Eucharistia, el non solum apostolis
manducandum porrexerit, in quo tola esi difficul-
tas. ul etiam Kemnitius ct alii faleniur. probalur
Primo ex didis in 1. 2. el 3. argumenio principali.
Non enim fuil vere sacerdos secundum ordinem
Melchisedech,neque implevit figuram agni pascha-
lis. neque fuil vere sanguis coenae. sanguis Te-
stamenti novi, nisi in coena se obtulerit in sacrifi-
cium. ul salis fuse demonstratum csl.

Praeler illa argumenta, habemus alia tria. Pri-
mum. Christus dixit: *Hoc est corpus meum,quod*
pro vobis dalur. Lucae 22. vel ut habcl Paulus
1. Corinth. II. *Quod pro vobis frangitur.* Item :
Hic esi calix novum Testamentum in sanguine
meo, qui pro vobis effunditur. Lue. 22. et addit
Matthaeus, cap. 26. *In remissionem peccatorum,*
Illa verba temporis praesentis, *datur, frangitur*.
funditur, non significant dari.vel effundi apostolis
ad manducandum el bibendum, sed dari el effundi
apostolis ad manducandum cl bibendum, sed dari
cl effundi Deo in sacrificium: nam non ait Domi-
nus, *Vobis dalur, frangitur, effunditur*, sed *pro*
vobis. El praeterea non dabatur, aul effundebatur
cibus ille, ct polus lunc nisi apostolis praesenti-
bus, ct tamen Dominus ail eliam: *Pro multis ef-*
funditur. Mallh. 26. sensus igilur csl, Pro vobis
cl pro multis dalur; cl libatur Deo in sacrificium
propilialorium, in remissionem videlicet peccato-
rum.

Ad hoc argumentum non polcsl responderi.
nisi id quod respondet Kemnitius in 2. par. exam.
pag.716. illa verba,*traditur,frangitur, effunditur.*
referri ad crucem, ul sensus sit, lloc est corpus
incuin, quod paulo post dabitur ad mortem, el hic
csl sanguis,qui paulo post in cruce fundendus csl:
quod enim paulo post futurum csl. non inusitate
dicitur jam lieri. El probat Kemnitius debere ac-

tipi hoc loco praesens pro futuro.his argumentis. Primo,quia in canone missae legimusE/jundcñtr. Secundo,quia si ipsa actione inlssnesanguis effunderetur. non csscl missa incruentum sacrificium. Tertio, Scriptura tradit Chrisli sanguinem fusum esse in cruce. Quarto, in Scriptura saepe accipitur praesens, vel eliam praeteritum pro futuro, ut in illis verbis: *Ego pono animam ineam. Puer natus esl nobis. Agnus occisus esl ab origine mundi.* Addit etiam Quinto, quod si isla verba, *Quod pro vobis datur.* essent substantialia verba sacrificii missae . magnum scelus impingeretur canoni missae, quod illa verba praetermiserit.

Sed isla Kcmnili argumenta parum valent. Ad primum, non solum canon missae, sed eliam vulgata editio Scripturae Lucae 22. et Cyprianus lib. 2. episl. 3. legunt in futuro: *Effundatur.* Sed istae lectiones non pugnant inter se, immo una inducit alleram: nam ex eo. quod Dominus in praesenti dixit, *funditur*, idest, offertur ac libatur Deo in repraesentationem effusionis futurae in cruce, sequitur effusionem in cruce fuisse futuram : el simul eliam sequitur,deinceps usque ad mundi consummationem fundendum sanguinem Christi.idest, offerendum cl libandum Deo in sacrificio missae , quod omnibus veteribus sacrificiis successit. Itaque omnes sunt verae lectiones , sive dicamus , Funditur,idest.nunc in coena,sive Fundetur, idest, in cruce,sive Fundetur,idesl,deinceps in sacrificio per Ecclesiam frequentando. Sed nulla negari deberet praesertim prima,cum evangelislae.cl Paulus scripserint in praesenti, *datur, effunditur*: el non «poricat negare proprium ct simplicem literae sensum sino urgentissime raliione.

Ad Secundum, non effunditur in coena sanguis in propria specie: sed in specie vini: dicitur enim sanguis in coena fundi. dum in specie liquida in calice collectus offertur Deo, ac deinde in eadem 'pecie funditur in ora sumentium. Sed haec effusio non facit sacrificium cruentum, cum sanguis reipsa dc corpore non egrediatur.

Ad Tertium, Scriptura verissime tradit Chrisli sanguinem fusum esse in cnice,sed non negat fusum ellam fuisse in coena , immo id apertissime docet, neque ista , ut diximus, inter se pugnant.

Ad Quartum, fateor in Scriptura saepe accipi praesens, aul praeteritum pro futuro: sed saepius praesens pro praesenti. quam profuturo accipiendum nemo, credo, inficiabilur. Probandum igitur esset Kcinnilio hoc loco.illud: *Datur cl effunditur* accipi pro futuro, non pro praesenti: ul inierim umillam quam ineptum sil illud exemplum a Kemnilio adductum : *Agnus occisus est ab origine mundi.* Si enim ul ipse jubet . exponas praeteritum pro futuro, hic erit sensus . agnus occidetur ab origine mundi, qui sensus quam repugnantiam includat, nemo non videt.

Ad Quintum illa verba: *Quod pro vobis datur*, non sunt verba substantialia sacrificii, quasi necessario requiratur eorum pronuncialio, ulsacrifl-« mm perficiatur: sunt tamen ejusmodi, ut manipule indicent sacrificium a Christo in coena fuisse oblatum.

Non igitur probavit Kemnilius quod volebat: nos vero conlra probamus, illa verba: *datur cl funditur.* debere referri ad actionem coenne, et in praesenti accipienda esse. Primo, quia id requiritprupria et simplex ejus loci sententia.

Secundo, quia Paulus I. Corinth.11.dixit: *Quod pro vobis frangitur*, frangi aulem non convenit Christi corpori, nisi in specie panis.Quare sJoanneschrysoslomus homil.24.in priorem ad Corinth, scribit Christum in sacramento» pali fractionem, quam in cruce pali noluit. Et quamvis utcumque possil fractio eliam ad passionem Chrisli in propria specie accommodari. propter confractionem culis, et nervorum ac venarum etc. lamcn vix dubium esse potest , quin Apostolus respexerit ad species panis, cum ait, *frangitur*: Scriptura enim proprie uti solet hac voce cum loquitur de pane,ut; *Frangere esurienti panem tuum.* Isaiae 58. *Panem quem frangimus*, 1. Corinth. 10. *Frangebant circa domos panem.* Actor. 2. Nec tamen possumus de solo pane, inlelligere illa verba: *Hoc est corptio meum, quod pro vobis frangitur*; non enim panis pro nobis frangitur, sed nobis. Oportet igitur inlelligere verba illa devoro corpore, sed sub specie panis, ut sensus sil; Hoc. esl corpus meum, quod nunc pro vobis in specie panis frangitur, idest. datur cl immolatur Deo.

Tertio, quia Lucas cap. 22. cum ait: *Hic est calix novum Testamentum in sanguine moo, qui pro vobis funditur*; illud, *funditur*, non conjunxit cum voce, *sanguine*, sed cum voce, *calix*, ulex graeco textu apparet,ubi habetnr.TooTO ἐζχυνόμενον. At certe si Lucas dicere voluisset, sanguinem fundendum in cruce tantummodo . dixisset: Hic esl calix novum Testamentum in sanguine meo. qui nimirum sanguis, funditur: nunc aulem dixit: Hic esl calix, qui funditur. Itaque indicavit sanguinem fundi, ul eral in calice,ct proinde fundi in coena.

Secundum argumentum principale ad probandam propositionem supradiclam, quod Chrislus in coena se obtulerit in sacrificium, sumilur ex vera praesentia corporis ct sanguinis Chrisli in coena, quam Lulherani concedunt el Calvinislae concederent, nisi cum apertissimis Scripturae verbis pugnare vellent. Nam Chrisli corpus ct sanguis in coena sumuntur, ul caro cl sanguis victimae pro nobis oblatae: ergo necessario in ipsa coeha prius immolantur cl offeruntur Deo, quam a nobis sumantur.

Sumi aulem Chrisli corpus et sanguinem, ul participationem victimae, Lulhernni non negant : et si negarent, facillime probarclur. Nam In primis ideo in coena seorsiin consecratur corpus etseorsim sanguis, ut inlelligamus, praesentiam corporis el sanguinis in coena esse ad modum occisi el mortui corporis. Deinde corpus el sanguis sunt in coena, ul cibus el potus. Al caro el sanguis, non sunt apta ad cibum, nisi prius animal moriatur ; Christus autem non moritur , nisi per immolationem. El hoc esl argumentum Gregorii nysseni in prima oratione de resurrect, ubi colligit in coetu Christum immolari, quia non possemus aliter carne ejus vesci. Hinc eliam Augustinus lib. 9 con-

LIBELL QUIMUS

E>s. cap. 13. dicil malrom suam omnibus diebus servisse ullari , unde sciret dispensari victimam sancldin.

Kemnilius in 2. par. exam. pag. 772. el 773. egregie sc ad hoc argumentuni respondisse putat. Dicil culm non sullicere praesentiam veram ct realem corporis Chrisli ad sacrificium: nam eliam in utero matris, cl poste» in praesepe, fuit vera elrcalis praesentia corporis Chrisli , ubi lamen nullum (ml sacrificium, Itaque vull quatuor conditiones requiri ad verum sacrificium. Primo , substantiam rei, quae immolatur, fecundo , certam offerendi actionem a Deo praescriptam. Tertio , certum personam a Deo depulalam ad offerendum. Quarto, ut liat ea intentione, cl ad eum finem. qui in verbo Dei praescriptus esl. Ex his autem conditionibus prunam dumtaxat haberi dicil in celebratione coenae, reliquas omnino deesse.

Respondeo primum: Quod Chrisli corpus in utero matris, vel m praesepe vere ac realiler fueril praesens, cl lamcn non fuerit sacrificium, ad rem milii facit.Nam non erat in utero,vel in praesepe.ut victima, sed ul vivens infantulus : in coena aulem esse ul viclimam . ipsi fatentur. Sic enim scribit ipse Kcninilius.nl alios inierim omittam.pag. 717. *Ibi* (incoenu) *dispensatur et sumitur victima , quae pro peccatis nostris semel iu cruce oblata* esl. Haec ille. Sic igitur nos argumentum instrui-mus: Christi corpus, ul in coena reipsa adest, victima quaedam <*sl;ergo aliqua praecedente immolatione victima factum est. Quaero, quae fueril ilia immolatio? dices. Immolatio crucis. At cum primum apostoli participarunt istam victimam, nondum Chrislus in cruce fuerat immolatus.Praeterea neque nunc victima, quae esl in altari, potest dici facia per immolationem crucis: nam illa immolatio semel tantum factu est. et victima per eam facta , paulo pusi desiit esse victima. Chrisli enim corpus post resurrectionem dum apparebat discipulis . et dum in coelum ascendebat. victima dici non poterat: cl multo minus nunc, ul in coelis vivit ac regnat, victima dici potest. Cum igilur victima per immolationem crucis facta, desierit esse victima , si iterum Chrisli corpus incipit esso victima, debet aha immolatione id fieri. Sed immolatio crucis non polesl repeti; alia igilur nova requiritur immolatio, quae victimam ponit in altari , seu in sacra coena, esl ipsa actio, celebratioque mysterii Eucnrisliac: aul nun esl iu sacra coena ulla victiina.

Quod vero allinet ad illas lres conditiones sacrificii, quas m Eucharislia desiderari Kemnilius putat, non facile possumus eas demonstrare. Nam in primis certae personae deputatae ad sacrificium . sunt apostoli, el qui eis succedunt; illis enim solis Dominus dixit://oc *facite*. Intentio et finis in verbo Dei praescriptus, habetur ibidem in illis verbis: *in* meam *commemorationem*. Nam ul finis eral sacrificiorum praecedentium, Christum repraesentare sacrificium crucis, ul futurum: sic finis esl sacrificii Eucharistiae commemorare cl repraesentare, sacrificium crucis, ul praeteritum. El sicut velera illa sacrificia non amittebant suam el veram cl propriam sacrificii rationem ex eo . quod c.-senl

repnicscnlaliva; ila eliam sacrificium Eucharistiae, non amittit suam, el veram, ac propriam sacrificii rationem, quia simul esl alterius sacrificii commemorativum.

Iteslat una conditio demonstranda , nimirum a-ctio offerendi, (piam quidem certo scimus adesse , etiamsi forte eam non facile possemus distinguere el separ.irc ab alus actionibus quae simul fiunt. Nam cx prima conditione, quam Kemnitius admittit, necessario infertur secunda, quam ipse negat ; Ubi enim esl victima , ibi necessario praecedere debet immolatio . cl proinde oblatio, cum victima non fiat, nisi per immolationem; sed satis manifesta esl actio immolationis el oblalionis in Eucharislia, nimirum ipsa consecratio. Neque enim petere debent adversarii, ul ostendamus ubi Dominus dixerit: Ego offero . vel sacrifico ; aul ubi jusseril , Offerte, vel sacrificale: sed salis esl. si actio ipsa offerendi et immolandi ostendatur. Nam iu Testamento veteri nusquam legimus dixisse sacerdotes: Ego offero vel sacrifico: sed hoc ipso, quod ad Dei honorem et ad significandam Chrisli mortem, animalia caesa super altare ponebant. offerre Deo. el sacrificare censebantur. Quemadmodum eliam Dominus in cruce non legitur dixisse: Ego me offero el sacrificorel tamen quis dubitet sponlqneam illam ascensionem crucis, veram oblationem fuisse? Ad eundem igitur modum illa actio.qua Chrisli corpus ad Dei honorem super mensam ponitur, ul consumatur,idque fit ad repraesentandam ejusdem Christi passionem.oblatio et immolatio dicenda est. Illa aulem actio consecratio esl. nam per consecrationem lit. ul Chrisli corpus vere el visibiliter adsit super mensam, el adsit apte ad repraesentandam passionem ct mortem ejusdem.

Tertium argumentum principale ad eandem probandam propositionem, sumitur ex Patribus, qui aperte dicunt, Christum in coena seipsum Deu Patri sub specie panis el vini obtulisse.

Irenaeus lib. I. cap. 32..*Vovi Testamenti novam docuit oblationem.* Cyprianus lib. 2. episl. 3.*quis munis sacerdos Dei summi, quam Dominus noster Jesus Chrislus:'. qui sacrificium Deo Patri obtulit, el obtulit hoc idem quod Jlelchisedc.ch obtulerat. panem scilicet et vinum, hoc est suum corpus el sanguinem.* Ambrosius in psalm. 38.in illa verba: *In imagine pertransit hom-): Vidimus, inquil, principem sacerdotum ad nos venientem; vidimus el audivimus offerentem pro nobis sanguinem suum. Sequamur, ut possumus, sacerdotes. ut offeramus pro populo sacrificium. Sum etsi infirmi merito, tamen honorabiles sacrificio: quia etsi nunc Chrislus non videtur offerre . tamen, ipse offertur in terris,quando Chrisli corpus offerlur:immo ipse offerre manifestatur iu nobis, cujus sermo sanctificat sacrificium quod offertur.* Gregorius uyssenus oral. I. de Resurrect. *Pro ineffabili arcanoque. et qui ab hominibus cerni nequit, sacrificii modo. sua dispositione praeoccupat impetum violentum, ac sese oblationem,ac victimam offert pro nobis sacerdos simul el agnus Dei.(hiando hoc accidit? cum suum corpus ad comedendum cl sanguinem ad bibendum familiaribus prucbuil.* Joann, chrysoslomiis homil.

21. in priorem ad Corinlhios.*/Vo *brutorum*,inquit, *cuede seipsum offerendum praecepit.* El homil. 2. in posteriorem ad Timotheum,prope finem: Sa-
cra *ipsa oblatio,sive illam Petrus.sive Paulus,sive alius cujusvis meritisacerdos offerat, eadem est, quam dedit Christus ipse discipulis,quamque sacerdotes modo quoque conficiunt:nihil habet ista, quam illa minus. Cur id? quia non hanc sanctificant homines, sed Christus, qui illam ante sa-craverat.* Augustinus in psal. 33. conc. 2. *Jpse de corpore el sanguine suo, sacrificium instituit secundum ordinem Mclchisedech.* Vide etiam lib.3. dc Bapismo conlra Donalistas, cap. 19. lib. 20. conlra Faustum, cap. 21. cpisl. 5. ad Marccllinum, lib. 17. dc Civil. Dei, cap. 20. cl lib. 83. quaesi, (il. Looser. 7. dc passione Domini: *Ul umbrae cederent corpori etc.* Isichius lib. 2. in Levit, cap. 8. *Prius figuratam ovem cum apostolis coenans Dominus, postea suum obtulit sacrificium,* Ilu-pcrlus lib. 2. in Exodum cap. C. *In angustia pas-sionis agonizans, prius propriis manibus Deo Patri semelipsum immolavit, accipiens panem etc.*

CAPUT XIII.

Probatur sacrificium missae ex cap. 13.
Actorum.

Septimum argumentum sumilur ex illis verbis , quae s. Lucas in Aciis ponit, ubi referi ordinatio-nem Pauli elBarnnbac: *Ministrantibus*, inquit,*illis Domino, ct jejunantibus, dixit Spiritus sanctus; Segregate mihi Saulum el Darnabam, in opus , ad quod assumpsi eos*, Aci. 13. Ministerium enim illud Domino exhibitum , non videtur aliud esse potuisse, quam sacrificium, ct sacrificium missae: aul enim hoc sacrificium est in Ecclesia, aul nul-lum.

Significari aulcm illa voco: *Ministrantibus*. sa-crificium,probatur Primo cx voce graeca λειτουργούντων. Nam in primis diam adversarii confitentur , el potissimum apologia confessionis Augustanae in articulo do missa, vocem illam λειτουργίω, non significare quodeumque ministerium , sed publi-cum. itaque hoc loco non signilical aliquid priva-tum et internum, sed publicum, el proinde exter-num. Aequc significare polcsl ministerium verbi , aul sacramenlorum:quia isla publica quidem sunt, sed non exhibentur Deo. Non enim condonamur Deo. ocque sacramenta Domino dispensamus, sed populo. Ille autem dicilurj/inwlrnlibus *illis Do-mino.*

Dices: Oui condonantur, nul sacramenta popu-lo praebent, Domino ministrare dici possunt.quia ad ejus honorem id faciunt. \l si ista esset caussa; cur Lucas scripserit. *Ministrantibus Domino*, non addidisset, *el jejunantibus*; nam diam jejunare , est eo modo Domino ministrare.Qm enim bene je-junant. ad honorem Dei jejunant: juxta illud Ho-

man. l i. *Qui manducat, Domino manducat, cl qui non manducat. Domino non manducat.*

Praeterea verbum illud λειτουργέω, licet possit accommodari ad sacra cl prophana ministeria, ta-men cum accommodatur ad sacra cl absolute poni-tur in Scripturis, ubique accipitur pro ministerio sacrificii, ul patet ex cap. I. Lucae, ct epistolaed Hebraeos, cap. 2. 8. 9. cl 10. Quare hoc loco E-rasmus, qui apud adversarios in pretio esse solet, verlere ausus est: *Sacrificantibus illis Domino;* cl hinc etiam factum csl, ul Graeci missae celebra-tionem λειτουργείαν appellent.

CAPUT XIV.

Probatur sacrificium missae ex cap. 10.
prioris ad, Corinthios.

Argumentum postremum cx his quae petuntur, Scripturis, csl apud Apostolum 1. Cor. 10. *Fugite-* inquit, *ab idolorum cultura. Ut prudentibus lo- quor: ros ipsi judicate quod dico. Calix bene-dictionis. cui benedicimus, nonne communica-tio sanguinis Domini est? el panis, quem frangi-mus, nonne participatio corporis Domini est? quoniam unus panis et unum corpus nulli su-mus qui dc uno pane parlicipamus.* Videte Israel *secundum carnem: nonne qui edunt hostias.par-ticipes sunt altaris? quid ergo? dico quod idolis immolatum sit aliquid, aut quod idolum sil ali-quid? Sed quae immolant gentes, daemoniis im-molant, el non Deo: nolo autem vos socios fieri daemoniorum. Aon potestis calicem Domini bi-bere el calicem daemoniorum: non potestis men-sae Domini participes esse et mensae daemonio-rum.* Haec ille.

Ex his verbis tria argumenta colliguntur. Unum cx comparatione mensae Domini, cum mensa gen-tilium el Judaeorum. Apertissime enim comparat Apostolus mensam Domini, unde sumimus Eucha-ristiam, cum allari gentilium, ubi immolabatur ido-lis; el cum altari Hebraeorum , ubi immolabantur sacrificia carnalia Deo vero. Inde aulcm sequitur mensam Domini esse eliam quoddam altare, cl proinde Eucharistiam esse sacrificium: numquam enim altare proprie dictum erigitur, nisi ad sacri-ficia proprie dicta. Existimant quidem aliqui, ul llaymo,cl alii nonnulli graves auctores non impro-babiliter mensam Domini expresse vocari altare, llebr. 13. in illis verbis: *Habemus altare, deqim edere non habent potestatem qui tabernaculo dc-serviunt:* tamen quia non desunt ex calholieis.qui eo loco per altare intelligent crucem, aul ipsuiu Christum; non urgeo ipsum locum.

Alterum argumentum sumilur cx comparatione Eucharistiae cum sacrificiis gcnlilium el Hebraeo-rum. Apostolus enim apertissimo dicil, ila nos fi-deles sumere de mensa Domini corpus cl sangui-nem Domini, ul sumunl Judaei hostias, cl gentiles idolothyta cx suis altaribus suu mensis.Quae coni-

pirillio inepta sit necesse est, et perperam ab Apostolo adducta, si Eucharistia non est sacrificium Deo immolatum, sicut cibi illi gentium sunt sacrificia Deo, vel idolis immolata.

Tertium argumentum sumitur ex comparatione societatis, quam habemus cum Deo per manducationem Eucharistiae, cum societate quam habebant gentiles cum idolis per manducationem idolothytorum. Paulus enim docet eos, qui manducant idolothyta illa conjungi cum idolis, ut censeantur veri idololatrae, ideo namque initio dixit: *Fugite ab idolorum cultura*. Utilitur igitur hoc argumento; Qui manducat idolothyta, fit particeps altaris idolorum: ergo consentit in sacrificium idolorum. immo sit socius immolantium idolis. Ergo est idololatra: sacrificium enim est proprius actus idolatriae. Quare si apta est Pauli comparatio, oportebit etiam circa Eucharistiam ita argumentari: Qui manducat Eucharistiam, fit particeps altaris Domini, ergo consentit in oblationem Eucharistiae Deo factam, immo sit socius eam offerentium; ergo Deum hac oblatione cultu idolatriae honorat.

Ad haec argumenta respondet Kemnilius in 2. parte examinis pag. 707. Ac Primum more suo impudenter admodum, et scurriliter in re tam sacra se gerit: *Ex ethnicorum, inquit. sacrificiis, quae daemoniis offeruntur. deploratae missae suae subsidium accersere non verentur: non dissimili ratione, sicut ille apud Virgilium, inquit:*

Vos mihi Manes
Este boni, quoniam superis aversa voluntas.

Haec ille: nec animadvertit impius haereticus, sed hoc modo Apostolum ipsum irridere, illique insultare. Si enim nos a Diis Manibus censemur subsidium petere, quia probamus sacrificium missae ex comparatione Eucharistiae ad sacrificia gentium: multo magis Paulus censebitur a Diis Manibus auxilium petisse, qui probavit non esse manducanda idolothyta ex eadem comparatione Eucharistiae ad sacrificia idolorum. Sed facessant impiae nugae vel blasphemiae potius: non enim a Diis Manibus, sed a verbis divinae Scripturae, et a comparatione in eadem Scriptura posita, subsidium liagilamus.

Deinde Kemnilius serio respondet, ac duo dicit. Primo, mensam gentium, cum qua Apostolus comparat mensam Domini, non esse altare idolorum, sed mensam communem, in qua convivari solebant. Id probat, quoniam non erat consuetudo gentium. nisi ad aras discumberent, sed ut de reliquiis interiorum domi suae convivium instruerent, et id illud amicos suos invitarent, loquitur autem I*. Paulus de mensa, in qua comedebantur idolothyta; ergo non loquitur de altari, sed de communi mensa. Praeterea non erat quaestio b. Pauli, an liceret Christianis apud aras gentium interesse ipsorum sacrificiis, et sacrificare daemoniis: id enim Christianis notissimum erat: sed an liceret ire ad convivium gentium, ubi edenda apponebantur idolothyta.

Haec Prima solutio Kemnili parum valet. Nam in primis falsum est non consuevisse gentiles ut

anis idolorum discumbere. Quid enim, quaeso, est quod ait Apostolus 1. Corinth. R. *Si quis viderit cum, qui habet scientiam, recumbentem in idolo?* quid onem est idolum nisi locus ubi est idolum? Aequè obstat quod idem Paulus dicit 1. Cor. 10. *Si quis vocat vos infidelium, et vultis ire, omne quod vobis apponitur, manducate: si quis dixerit. Hoc immolatum est, nolite manducare etc.* Nam utrumque est verum. solebant quippe gentiles, et ad aras idolorum discumbere, et etiam de reliquiis immolatorum domi suae convivium instruere. Quare male proponit Kemnilius quaestionem Apostoli. Nam etsi non erat quaestio, an liceret idolis sacrificare: tamen nec erat quaestio, an liceret in convivium gentium interesse: sed an liceret vesci idolothytis, et praesertim in idolo: et Paulus negat licere, quia hoc est socium fieri daemoniorum, et interpretative sacrificare daemonibus.

Deinde etiamsi non consuevisset gentiles ad aras idolorum discumbere, vel falso dicit Kemnilius, tamen mensa daemoniorum, cui comparatur mensa Domini, adhuc altare ipsum, non mensam communem significaret. Apostolus enim ubi mensam daemoniorum nominal, non loquitur de mensa, ubi comedebatur, sed de mensa, ubi immolabatur, et unde cibi immolati ad mensam communem deferbantur. vel manifeste patet ex collatione cum altari Judaeorum: Videte, inquit, *Israel secundum carnem. nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris?*

Deinde idem colligitur ex eo, quod Apostolus vocat mensam gentium mensam daemoniorum: vocat enim eam mensam daemoniorum, quia sacra erat daemoniis. Non enim vocaret mensam daemoniorum, mensam communem gentium. ad quam permittebat etiam fidelibus accedere. Praeterea non compararet mensae Domini si loqueretur de mensa communi et prophana, nisi vellet Kemnilius mensam Domini esse mensam communem et prophanam.

Adhaec Apostolus, cum dehortatura mensa daemoniorum. dicit causam esse, vel fugiant cillum idolorum: ergo loquitur de mensa, in qua immolabatur idolis, ex qua qui sumebant cibum, censebantur idololatrae.

Denique idem Paulus in eodem capite dicit, licitum esse ire ad mensas gentium, et ibi manducare idolothyta, si quis ignoret cibos illos esse immobilitates: et simul dicit: *Aon potestis mensae Domini participes esse et mensae daemoniorum:* ergo nisi secum ipse pugnei Apostolus, non potest per mensam daemoniorum intelligere mensam gentium. ubi solum materialiter comeduntur idolothyta. Quod autem Kemnilius dicit Apostolum scribere. liberum quidem esse, tamen non convenire, vel fideles simul mensae Domini, et mensae daemoniorum participes fiant, absurdissimum et falsissimum est. Non enim Apostolus dicit liberum esse, sed absolute dicit: *Aon potestis mensae Domini et mensae daemoniorum participes esse.* Et quid absurdius dici potest, quam vel liberum sit fidelibus mensae daemoniorum participare, et daemoniorum socios fieri?

Addo Ultimo, quod etiamsi non possemus convincere per mensam daemoniorum intelligi altare idolorum, lamen argumentum nostrum esset solidum ex comparatione mensae Domini cum allari Judaeorum, quod Apostolus expresse nominat.

Sed Kemnilius non fuit tam bebes, quin viderit hoc modo refelli posse solitionem suam; ideo ad finem addidit Secundam solutionem, ac dicit. eos qui sumunt Eucharistiam, participare de sacrificio peracto in cruce: sicut ii, qui manducabant idolothyta, participabant de sacrificio peracto in allari idolorum.

Al neque hac via evadere poterit. Nam Apostolus non comparat mensam daemoniorum cum cruce. sed cum mensa Eucharistiae, proinde vult esse mensam Eucharistiae verum allare ad sacrificandum erectum: et in hoc sola est comparatio; quod sicut gentiles manducabant immolata in allari, ita nos manducamus id quod immolatur in mensa Eucharistiae. Deinde, ut supra diximus, sacrificium ex immolatione facium in cruce fuit aliquando, et postea desiit esse. nec potest rursum fieri nisi per novam immolationem. Atque hactenus de testimoniis Scripturarum.

CAPUT XV.

Probaturn sacrificium missae ex traditione Patrum, ac primum ex vocibus sacrificii, oblationis, immolationis etc.

Hactenus ex divinis literis testimonia pro sacrificio missae deprompsimus: nunc ad Secundum locum accedimus, videlicet ad testimonia veterum Patrum. Recte enim Kemnilius dicit pag. 775. bonas mentes plurimum moveri consensu, et testimonio antiquitatis ejus potissimum, quae fuit purioribus. optimis et florentissimis Ecclesiae temporibus. Sed quia nimis longum osse singula testimonia seorsim excutere, ut fecimus in disputatione de veritate corporis Domini in Eucharistia: reducemus omnia ad aliquot capita, et simul refellemus responsiones adversariorum.

Primum igitur caput, sive argumentum sumi potest ex nominibus sacrificii, hostiae, victimae: et ex verbis, offerre, immolare, sacrificare, quibus Patres utuntur cum de celebratione coenae Domini verba faciunt: passim enim et Graeci, et Latini, non solum dicunt Eucharistiam esse sacrificium, seu oblationem, sed dicunt, offerri Deo, immolari et sacrificari. Neque opus est loca notare ubi ejusmodi voces habeantur: adversarii enim fatentur eas apud Patres esse frequentissimas: Aegarii non potest, inquit Kemnilius pag. 782. relevo. quando loquuntur de celebratione coenae Dominicae. usurpare vocabula, sacrificii, immolationis. oblationis, hostiae, victimae. item uli verbis, offerre, sacrificare, immolare. Haec ille.

Hic igitur modus loquendi satis indicat quid Patres senserint: si enim existimarent Eucharistiam

solum esse sacramentum, non etiam sacrificium. vel adversarii sentiunt. nulla esset causa cur aliter loquerentur de Eucharistia, quam de Baptismo. Nusquam autem Patres Baptismum vocant sacrificium. hostiam, victimam: ut dicunt baptizare esse sacrificare, vel immolare. Praeterea quae causa esset cur Patres de sacramento Eucharistiae aliter loquerentur. quam adversarii nostri loquuntur? quomodo enim credibile erit veteres Patres in modo loquendi nobiscum, in sententia cum adversariis convenisse?

Sed videamus quid illi respondeant. Lutherus in lib. de captivitate Babylon, cap. I. timide dicit, Patres fortasse vocare sacrificium, non ipsam Eucharistiam, sed orationes, quae in missa dicuntur. Quia vero videbat istam solutionem non esse sufficientem. cum Patres possint ipsam Eucharistiam sacrificium vocent, et offerri dicant Deo. Et sacerdotibus, vel paulo post ostendemus, audacter valet dicit Patribus: *Si nihil habetur*, inquit, quod dicatur, tutius est omnia negare, quam missum sacrificium. esse concedere. Et in lib. de abroganda missa, initio ita scribit: *Profiteor in primis adversus eos qui clamaturi sunt. quod contra ritum Ecclesiae, contra statuta Patrum docuerim, nihil horum me auditurum.* Et infra aperte dicit, se non curare quid Patres de missa dixerint, sed quid debuerint dicere. Similia habet in lib. contra regem Angliae: *Ultimo.* inquit, *dicta Patrum inducit rex pro missario sacrificio. et ridet meam stultitiam, quod solus velim sapore prae omnibus. Hoc est quod dixi. Thomisticos asinos habere nihil quod producant, nisi multitudinem hominum et usum antiquum.* Et paulo infra dicit. se nihil curare si mille Augustini, et mille Cypriani contra se stent. Denique in lib. de missa privata: *Hic non moramur*, inquit. si clamitent Papislae, Ecclesia. Ecclesia. Patres, Paires: quia, vel dixi, hominum dicta, aut facta, nihil in tam magnis causis curamus. Scimus enim ipsos prophetas lapsos esse, adeoque apostolos: verbo Chrisli judicamus Ecclesiam, apostolos, adeoque ipsos angelos.

Joannes Calvinus lib. 4. Institut, cap. 18. § 10. respondet initio sacramentum Eucharistiae a Patribus vocari sacrificium, quia est memoriale sacrificii crucis. Quam solutionem fusius persequitur Kemnilius, et ideo paulo infra cum Kymmlii solutionibus eam refellemus: praesertim cum Calvinus non nullum videatur in hac solutione confidere. Nam paulo post § 11. non solum fatetur veteres usos esse vocabulis, quae sacrificium significant, sed etiam agnoscit eos in modo actionis ad sacrificii rationem accessisse, et aperte eos reprehendit, quamvis inepte sensum eorum excusare nitatur: *Quia veteres quoque*, inquit, *video alio hanc memoriam detorsisse, quam institutioni Domini conveniebat (quod nescio quam repetitae, aut saltem renovatae. immolationis faciem eorum coena prae se ferebat) nihil tutius piis pectoribus fuerit, quam in pura, simplicique Dei ordinatione acquiescere, cujus etiam ideo vocatur coena. quoniam sola hic ejus auctoritas vigere debet.* Et § 12. *Et certe si cogitamus Do-*

iiii. *non hominum coenam esse, non est cur lia hominum auctoritate, vel annorum prae-aiptione patiamur nos ab illa vel latum un-ijuem dimoveri.* Haec ille.

Illaque Lulhcrus el Calvinus non sunl homines bonae mentis, iudice Kemnilio, cum non moveantur consensu el testimonio veleris ac verne cl Qoreniissimno Chrisli Ecclesiae. Ipse aulem Kcm-nilius.el se bonum mentem habere lectoribus per-liadcat. quatuor quaedam dicil dc testimoniis Patrum. Prunum, pag. 776. el sequentibus nulla nugatur dc slalu quaeslionis:scribit enim non posse probari cx Patribus histrionicum illam repraesentationem, quam Pontificii missam vocant, esse sacrificium. Sed jam supra respondimus, statum quaestionis non esse de caeremoniis el ritibus missae; de his cmm postea l»co proprio dissere-mus; sed de substantia sacrificii. Quare non lene-mur hoc loco probare ex Patritius rilus missae.sed solum Eucharistiam offerri Beo, el non solum di-stribui populo: id enim esi de quo nunc dispu-tamus.

Secundo, pag. 780. el scquenlib. disserit de vocibus inissuc cl sacrificii; ac tradit sex rationes explicandi loca Patrum. qui videntur asserere mis-sam esse sacrificium. Pruna esi. quod loquantur de eleemosyna, quae fiebat in missa. OiTerebal ἡ-πιοι populus panem ct vinum, cx quo pars quae-dam consecrabatur in Eucharistiam, pars cedebat m usum pauperum: Eleemosyna aulem esi genus quoddam sacrificii. Secunda, quod loquantur de precibus quae fiebant in celebratione cocnae: sunl enim preces sacrificia quaedam. Terlia, quod lo-quantur dc gratiarum actione, ad quam excitantur homines in celebratione cocnae,ex consideratione beneficiorum Dei: nam cl gratias agere ad laudis sacrilicium perlinet. Quarta, quod loquantur de praedicatione el amiuncialionc morlis Domini , qinc adjungi solebat celebrationi cocnae: Nam Paulus Horn. 15. ministerium cvangelii sacrificium vocat. Quinta, quod loquantur de variis exercitiis pietatis quae occurrunt in coena Domini, ut fidei, poenitentiae, spei, dilectionis: istae enim dicun-tur a b. Pcuro spirilunlcs hosliae. Sexta. quod lo-quantur dc oblatione fidelium. qui in actione eoe-nae sc ipsi Deo vovent el consecrant , hoc est, rorpus cl animam suam. Paulus enim Roman. 12. vocat hostiam Deo placentem exhibitionem corpo-ris ad obsequium ejus.

Sed istae omnes rationes nihil ad rem faciunt. Patres cmm cum dc oblatione Eucharistiae loquun-tur, aperte dicunl, solis sacerdotibus licitum esse nl sacrificium offerre Dcomlemnosynae autem, pre-ces, laudes cl caetera quae Kemnilius laboriose coacervavit, a loto populo nfferuniur. Tertullianus inlib.de velandis virginibus: Aon *permittitur*, inquil. *mulieri in Ecclesia loqui, nec docere, nec tingere, nec offerre.* Idem in lib.de exhortatione castitatis, dicil officium sacerdotis esse docere, ungere, offerre. Epiphnnius similiter liaercsi 79. nullis verbis contendit, non licere mulieribus of-ferre sacrificia, et ideo Christum ne ipsi quidem Matri suae permisisse ul sacrificaret, sed solis a-poslolis, quos sacerdotes ordinaverat. Concilium

nicaenum canone 14.cl Hieronymus in epistola ad Evagrium, cl alia concilia cl Patres passim do-cent, non habere diaconos potestatem offerendi sacrilicium , sed id munus sacerdotum esse. At quis unquam negavit licere diaconis, immo eliam laicis ei mulieribus offerre eleemosynas, oratio-nes , et alia sacrificia spiritualia, cl improprie dicta?

Praeterea Patres disertis verbis dicunl sacrifi-cium, quod in Ecclesia offertur a sacerdotibus.es-se ipsum Domini corpus cl sanguinem: proinde solutiones illae Kernmlii omnes sunl vanne: nisi forte velit inaudito aliquo tropo, per corpus Domi-ni intelligero eleemosynas, preces etc.

S. Andreas apostolus, ul scribunt presbyteri, ct diaconi Achajae in ejus passione, dixit Aegeae proconsuli: *Ego immaculatum agnum in altari offero, cujus carnes posteaquam omnis populus credentium manducaverit, agnus, qui immola-tus csl integer perseverat, cl vivus.* Ilyppolilus martyr in oratione de Anlichrislo.iuducil Chrislum ila loquentem ad sacerdotes: *Venite pontifices et sacerdotes qui pretiosum corpus el sanguinem meum quotidie immolastis.* Ambrosius in psal. 38. *Etsi nunc Chrislus non videatur offerre, ip-se tamen offertur in terris, cum corpus ejus of-fertur.* El in cap. I. Lucae: *Cum sacrificamus*, inquit. *Chrislus adest. Christus immolatur.* Gre-gorius nyssenus in orat, de resurrect, fiomintw, inquil, *praeoccupans impetum Judaeorum, seip-suui victimam offert idem simul sacerdos el a-gnus. Sed dices mihi, quando hoc accidit? tum cum suum corpus ad comedendum, cl sangui-nem ad bibendum familiaribus dedit.* Chrysosto-rnus hom. 24. in priorem nd Corinth. Pro *victima-rum . ct pecorum caede seipsum offerendum praecepit.* El homil. 17. in epistol. ad llebr./n *multis locis offertur, non plures Chrisli. sed ti-nus ubique Chrislus, hic et illis plenus existens. tinum corpus, non mulla corpora.* Quod idem scribit auctor Commentariorum, quae tribuuntur Ambrosio, in cap. 10. ad llebr. ct post eos Pri-masius in eundem locum.Augustinus lib.2.quaesi, evangel, quaesi. 3. reddens rationem, cur Do-minus jusscriil leproso, ut sacrificium pro sua c-mundatione offerret secundum rilum Moysis:Quia, inquit, *nondum institutum erat hoc sacrificium, sanctum sanctorum, quod corpus ejus est.* Idem lib. 4. de Trinitate cap. 14. *Quid gratius offerri, aut suscipi posset, quam caro sacrificii nostri, corpus effectum sacerdotis nostri?* Similia habet Cyrillus lib. de adoratione in spiritu el veritate. Leo serui. 8. de passione. Fulgentius lib. 2. ad Monynmm cap. 2. et alii Patres passim. Et ipsum nicaenum concilium in eo canone,quem Calvinus, et alii omnes recipiunt, aperte dicil in sacra men-sa silum esse agnum Dei incruente immolatum.

Quod cum non ignoraret Kemnilius, addidit ter-tium dictum pag. 788. et sequent. *Sed excipiunt.* inquil, *non illa, tantum pietatis exercitia, sed ipsam actionem cocnae Dominicae,ct quidem ip-sum corpus ct sanguinem in coena a veteribus vocari sacrificium, oblationem, hostiam, victi-mam; Ego vero non nego hoc elc.* Deinde ponit

tres modos explicandi loca Patrum, quae ipsam cocnae actionem, vel Clirisli corpus, saeriicium vocant: quos modos singillatim refellemus, omisso tertio, quod is ad ea loca Patrum solum pertineat, qui dicunt sacrificium altaris esse propilintorium, quae est altera controversia suo loco inferius explicanda.

Igitur primus modus est, ul sacrificium appellent actionem cocnae, quia consecratio el dispensatio Eucharistiae est quaedam sacra aclio, quae a Dionysio vocalur Graeci ἱερούργημα; ἡ ἱερατική enim sacrificare dixerunt, quod Graeci dicunt ἱερούργειν/. Id vero probal. Nam Paulus ad Horn. 15. describit per vocabula sacrificii el oblationis ministerium evangelii, quia est quaedam sacra aclio. El Augustinus epistol. 59. ad Paulinuin, vocat sancti altaris oblationem, quae offertur Deo, quando id, quod in mensa Domini csl, benedicitur, sanctificatur et ad distribuendum comminuitur el praeparatur. El Cyprianus lib. 2. episl. 3. ubi in principio lotius epistolae argumentum ponit dc calice Dominico sanctificando, cl plebi ministrando, subinde ingeminat vocabula sacrificii el oblationis, el quod Christus sumpsit calicem non sola aqua, sed vino cl aqua mixtum, iliumque benedixit cl distribuit discipulis, lloc Cyprianus ila effert: *Christus oblidit Deo Patri non aquam solafn, sed vinum aqua nrii.rtum in calice*. Non enim ista oblatio videtur posse esse ea, quam catholici docent; nam corpus el sanguinem, non vinum el aquam catholici Deo offerri dicunt. Vocat igitur Cyprianus oblationem Deo factam, ipsam consecrationem panis ct vim, quemadmodum Actor. 13. Lucas dixit, apostolos ministrasse Domino, cum, interprete Chrysostomo, loqueretur dc praedicatione evangelii. Unde eliam Augustinus epistol. 23. dicil Christum immolari nobis, ct in psalm. 79. dicit, immolari fidelibus: ubi immolationem vocat ipsam consecrationem faciam in usum fidelium. Denique Cyrillus in epistola ad Nestorium, vocal incruentum sacrificium, scu lalriam, quando id, quod confectum csl. nominamus corpus cl sanguinem Christi: quando accedimus ad mysticas benedictiones cl sanctificamur. participes effecti corporis el sanguinis omnium redemptoris Christi. Haec Kemnitius.

Ad hunc primum modum Respondeo: Kemnitium nulla dicendo nihil dicere, sed lanium mentibus simplicium rem involvendo nebulas offundere. Nam si ideo solum diceretur sacrificium aclio cocnae, quia csl quaedam sacra aclio, cur eodem modo non diccretur sacrificium, aclio Baptismi, cum el illa sil sacra aclio, cl ejusdem generis, cum actione coenae, cum ulraque sil tantum sacramentum secundum adversarios?

Deinde esto. quaevis sacra aclio possit vocari sacrificium. ob vocabulorum similitudinem, quia sacrificium sonal sacrum facere: lamen non quaelibet sacra aclio polesl dici oblatio, ul notum esi. Non enim quicumque sacram actionem facit, continuo aliquid offert alteri. Al Patres diserte dicunt in cocna offerri Deo sacrificium corporis Domini; non igitur possunt verba Patrum exponi de «oh consecratione panis ordinata ad communi-

cationem fidelium, cum illa non possit dici oblatio.

Praelcro a clsi vocabulum sacrificii ossei ambiguum cl posscl accipi pro quavis sacra actione: lamen (piando tribuitur ca vox rei permanenti, idest, cum vocalur sacrificium non ipsa aclio sacrificandi, sed res quae illa actione sacrificatur, tunc corie non polesl exponi, nomen sacrificii pro sacra actione. Al Paires ipsum corpus Christi, quod offertur, sacrificium vocant: Nam determinate dicunt in sacra cocna ofierri Deo sacrificium corporis Christi. Non igitur polesl exponi sententia Patrum dc sacra actione consecrandi ct dispensandi Eucharistiam: neque enim illa aclio csl, aut dici polesl ollo modo corpus Christi.

Adde ultimo, quod Kemnitius non bene probavit quod assumpsit, el in quo lotum robur suae solutionis constituit, nimirum idem esso Latinis sacrificium cl sacrificare quod Graecis ἱερούργημα cl ἱερούργειν/. Nam licet etymologia sacrificii sumatur a sacra actione, cum sil sacrificare sacrum facere: lamen non quaelibet sacra aclio csl sacrificium, sed ca sola, qua Deo res aliqua oiTerlur cmn certo quodam solemnii ritu el rcali illius rei consumptione, ul supra ostendimus. Quare Latini, erudili interpretes graecorum librorum, non reddunt per vocabulum sacrificii nisi graecam vocem θυσιάν, quae proprie significat sacrificium, aut cerlc vocem ἱερούργειάν, aut aliam similem ambiguum cl generalem, quando ex circumslanliis vident co loco positam esse pro vero sacrificio, l quod facile potest intelligi ex testimoniis a Kemnilio allatis. Nam apud Dionysium, vocem ἱερούργειν/, reddunt interpretes sacrum ministerium, non autem sacrificium: cl quod Dionysius crediderit in missa offerri Deo verum sacrificium, potet ex illiis verbis cap. 3. par. 3. de ecclesiastica hiérarchie: *Pontifex excusai sc, quod hostiam salutarem, quae supra seipsum est, litet*. Apud Paulum Hom. 15. vocem ἱερούργουόντα vcrtil inlerpres non sacrificantem, ul debuisset secundum Kemnitium. sed sanctificantem: vocem αὐτὴν προσφορὰν vertit rectissime oblationem: nomen sacrificii in toto eo capile non legitur.

Porro Augustinus altaris oblationem apertissime vocal corpus Domini, quod in altari, ul verum ne proprium sacrificium Deo offertur. Neque obslant verba a Kemnitio citata. Nam Augustinus non dicit, ul ille pessima fide citat, oblationem Deo fieri, cum quod est in mensa, ad distribuendum comminuitur: sed posteaquam dixerat, id quod csl in mensa benedici et comminui elc. nullis interpositis dicil, voveri Deo id omne quod ei offerlur. maxime aulem sancti altaris oblationem. Itaque Kemnilius conjunxit isla cum superioribus, ac si unam sententiam facerent, cum ad diversas sententias perlincant.

Jam vero Cyprianus cum in argumento epistolae ponit de calice sanctificando el plebi ministrando: per sanctificationem non intelligit simplicem consecrationem, consecrationem videlicet solum ordinatam ad communionem, sed intelligit consecrationem ordinatam ad sacrificium: nam ipse frequenter dicil offerri Deo sacrificium illudiam-

tie merilo Cypriaiiu-; ingeminat vocem sacrificii et uclimae. QUod autem pondéral Kemnitius Cyprin* num dixisse, oblatum il Christo panem et vinum, mm corpus el sanguinem : nihil Tacit adversus sententiam nostram. Loquitur enim Cyprianus de ublolutione panis et vini, quae sacrificium praecedit, l quae necessario requirit subsequens sacrificium: offerlur enim panis et vinum, ul ellam nunc m missa fieri videmus tamquam materia sacrificii iuluri a Deo benedicenda.

De loco Actorum supra disseruimus , atque o-slenilinnis probabiliorem esse illorum sententiam, qui per illa verba: *Minislrantibus illis Domino.* iilelligunt sacrificium missae. Sed etiamsi admit-teretur alin sententia, ut probabilis, quod Impiatur Lncas <lc ministerio condonandi: nihil inde lucra-retur Kemnitius. Nam verba Lucae sunt generalia, neque explicate continent certum aliquod ministe-rium: non enim dixit Lucas, Offerentibus illis Do-mino saeriicium corporis Christi. sed in genere: *linislrantibus illis in Domino.* Quamvis aulem non inepte possit, qui concionatur. dici, ministra-re Domino; el eodem modo possit qui Eucharisti-ae, vel Baptismi sacramentum dispensat, dici mi-nistrare Domino: non tamen polesl nisi valde du-re, inusitate el inepte dici is, qui baptizat offerre Domino aquam, vel is qui Eucharistiam dispensat, offerre corpus Christi Deo. Cum igitur Patres pas-sim dicant, in sacra coena offerri Deo corpus et sanguinem Clirisli in sacrificium: non possunt eo-rum verba ila depravari, ul Kemnitius vellet.

Ad loca Augustini, ubi dicitur Christus immolari nobis, vel populis, facile responderi polesl. Illud enim nobis, vel *populis.* significat in nostram uti-litatem saeriicium Deo offerri: nam etiam sacrifi-cium crucis, quod csl verissimum sacrificium Deo oblatum, polesl dici factum nobis, quia pro nobis oblatum csl. Immo Augustinus in posteriore loco, loquitur de sacrificio crucis: dicil enim tunc nobis Chrislum immolari, quando incipimus participare fructum mortis ejus: perinde enim nobis est. ac si tunc primum Christus in cruce oblatus fuisset.

Denique Cyrillus nihil habet conlra sententiam nostram. Vocat enim incruentam lalriam consecra-tionem el communionem Eucharistiae, quatenus per illas actiones offerimus Deo saeriicium el de-inde illud consummamus, vel inde participamus: nuo enim appellaret lalriam, nisi primarius linis illius actionis, esset Deum immediate colere cultu illi soli debito, quod Ill solum per saeriicium pro-prie dictum. Ilmc csl enim quod neque Cyrillus, neque alii Patres, qui vocant missam incruentam lalriam. inquam vocant incruentam lalriam baptis-mi celebrationem, quia nimirum Baptismus imme-diate refertur ad nostram sanctificationem, non ad cultum Deo soli debitum reddendum. Atque haec de primo modo.

Alter modus exponendi dicta Patrum csl, nl in-lelligamus coenam Domini vocari a Patribus sacri-ficium. oblationem, immolationem, quia est com-memoratio quaedam el repraesentatio veri sacrifi-cii, nimirum mortis Clirisli. El eodem modo Chri-stus dicitur m coena immolari, non quod revera in m; proprie imoletur, sed quod imoletur in sa-

eromenio, idest, in imagine et similitudine. Quam solutionem, ul supra indicavimus, accepit Kemni-tius a Calvino, camque probal ex Patribus, qui sae-pe dicunt, Chrislum semel tantum vere fuisse im-molatum: el Eucharistiam esse repraesentationem illius immolationis, lloc enim habet Augustinus in sententiis Prosperi, de fide ad Petrum, cap. IS. contra Faustum lib. 20. cap. IS. in episl. 23. cl in 120. el in psalm. 79. Ambrosius. Clirysoslomus et Theophylactus in cap. 10. episl. ad llehr.

Denique Longobardus lib. 4. dist. 12. quaerit, si quod gerit sacerdos dicatur proprie saeriicium. vel iuimolaiio: et respondet id quod offertur el con-secratur a sacerdote vocari saeriicium et oblatio-nem. cpiia memoria est: et repraesentatio veri sa-crificii el sanctae immolationis factae in ara cru-cis. Ubi notat Kemnitius concilium tridenlinum sess. 22. can. I. dixisse anathema huic sententiae Longobardi ex Patribus confirmatae. Nam Longo-bardos ex Patribus docel. saeriicium missae dici sacrificium, quia est memoria sacrificii, crucis, non quod in se sit proprie sacrificium; concilium aulem ait: Si quis dūoerit in *missa non offerri Deo verum et proprium* sacri/icium, *analhe-ma sil.*

Ad hunc Secundum modum respondeo, verissi-mum esse, quml Patres dicunt, Chrislum semel lanium immolatum fuisse, el illius immolationis memoriam el similitudinem esse actionem sacrae coenae: nam loquuntur de immolatione in propria specie, sive ile cruenta immolatione, quae semel tantum vere el proprie facta est: nunc autem non proprie, sed per repraesentationem agitur. Sed hoc non impedit, quo minus Patres existimaverint in missa offerri verum et proprium sacrificium.

Porro Longobardus, cum quaerit, an quod sa-cerdos gerit sil dicendum sacrificium el imtnola-lioiaceipil nomen sacrificii el immolationis pro oc-cisione, ac si apertius quaesivisset, an quod gerit sacerdos, sil dicenda Clirisli semel tantum vere immolatum, idest. occisum fuisse; nunc aulem non proprie immolari, idest. occidi, sed solum in sacramento el repraesentatione. An aulem sit quod sacerdos geni, saeriicium proprie dictum, sed in-cruentum, Longobardus non quaerit, sed praesup-poml, ul omnibus notum, ex ipsa celebratione quo-tidiana sacrificii. Ad quem modum eliam sanctus Thomas el alii Scholastici non fuerunt solliciti de eo, quod nunc est in controversia, sed solom (pia ratione sacrificium missae possit dici Christi im-molatio. idest occisio, et ideo fere respondere so-lent. dici immolationem, quia est repraesentatio immolationis, vel quia habet effectum similem cum ipsa vera el rcali Clirisli occisione. Quare conci-lium tridenlinum nihil contrarium docuit Longo-bardi, aut Sbcolasticorum doctrinae.

Quod aulem Patres senserint, saeriicium missae non esse solum cominemorativum, sed eliam ve-rum el proprium, probalur Primo, quia Augusti-nus in locis a Kcninilio citatis de fide ad Petrum, cap. 18. el lib. 20. conlra Faustum, cap. 18. sicut dicil actionem coenae esse commemorationem sa-crificii crucis jam peracti; ita dicil sacrificia vete-ris Testamenti fuisse commemorationem sacrificii

crucis postea futuri: cl tamen negari non polesl, quin sacrificia illa vetera fuerint in se vere el proprie dicla sacrificia.

Secundo, si Paires pulassent sacrificium Eucharistiae non esse sacrificium, nisi repraesentativum, nunquam dixissent in numero multitudinis, offerri Deo victimas, el sacrificia in allari. ut loquitur passim Cyprianus lib. I. episl. 2. lib. 2. episl. 3. lib. 3. episl. 2. 6. 25. in serin, de eleemosyna, el in alio de oratione dominica; sed solurp in singulari, sacrificium. Unum enim lanium esl, quod repraesentatur: el ideo non eni ejus non polesl. nisi in singulari efferri, Nam hac de caussa Calvinislae numquam dicunt mullos panes consecratos. esse nulla corpora Chrisli, quia unum corpus repraesentant: el nos de imaginibus dicimus quidem nos habere, aul vidisse nullas imagines Caesaris, sed non dicimus, nisi incipie, mullos Caesores.

Terlio, Bapti-miis esl sacramentum repraesentativum mortis Christi, ul Apostolus docet Roman, fi. Dum enim immergimur in aqua, Christo commorimur. et cum de aqua emergimus, cum Christo resurgimus: ei lamcn nulli veterum Baptismum sacrificium Deo oblatum unquam appellaverunt. Non igitur ista sola repraesentatio caussa esse potuit cor aelio coenae Domini sacrificium appelletur.

Quarto si celebratio Eucharistiae non esset oblatio nova rcalis cl vera, Deo facta, sed solum imagn quaedam ac repraesentatio oblationis in cruce peractae, non possemus vere Deo dicere: Offero libi hoc munus, seu. accipe Domine hoc sacrificium. Qui enim dicit alicui: Offero libi, seu Accipe, reipsa tunc aliquid porrigit, el non solum repraesentat oblationem. nisi forte irridere velit eum, quem honorare se simulat. Quare adversarii nostri. cum hoc. probe intelligunt. abstinent omnino ni suae coenae celebratione ab ejusmodi vocibus, el eas non nobis maxime icprehendunt. Al veteres Patres frequentissime ila loquuntur, ac praesertim Augustinus lib 8. de Civitate Dei cap. ull. Quis, inquit, *audivit aliquando fidelium, sacerdotem Ianiem ad alture, dicere in precibus, Offero tibi Petre aut Cypriane* etc. Adde quod Patres non solum dicunt, se offerre, sed eliam dicunt per hanc oblationem commemorari oblationem crucis; ubi ■ tuos distinguunt oblationes, unam repraesentativam cl unam repraesentatam, incruentam unam, lieram cruentam. Augustinus lib. 20. conl. Paulum cap. 18. *Christiani*, inquit. jam *peracti sacrificii memorem celebrant sacrosancta oblatione cl participatione corporis Chrisli*. Ibi illud liam esl obiler observandum, quod sieul participatio corporis Domini non desinit essa vera cl realis perlicipatio, licet sil commemorativa; ila eliam oblatio, quae simul lit cum illa participatione, non desinit cl vera cl reulis oblatio, licet sil alienus oblationis commemorativa.

Quinio, Paires ad nomen sacrificii saepe addunt epitheta, quae soli vero sacrificio conveniunt, el quae incipie dicerentur de sola repraesentatione. Cyprianus lib. 2. episl. 3. vocat plenum ac verum sacrificium. Chrysostomus homil. 60. ad populum, el umiliter, Graeci passim vocant sacrificium terribi-

le el plenum horroris. Augustinus lib. 10. de Civ. Dei cap. 20. vocat summum cl verissimum sacrificium lib. de spiritu el lilera cap. II. appellit verissimum el singulare sacrificium. Eusebius hb. 1. denionsir. evangel, cap. ull. vocat sacrificium Deo plenum.

Denique ultimo accedit quod Paires apertissime dicunt per hoc sacrificium, quod nunc ab Ecclesia toto orbe terrarum offertur Deo, exhiberi eidem Deo cultum latrine illi soli debitum, ut patet ex loco tuguslini jnr» citato, ubi inde probat, nos non habere sanctos pro Diis, quia nemo ad altare dicit: Offero libi Petre aul Cypriane: el ex Cyrillo, aliisque Graecis, qui, ipso eliam teste Kemnilio, vocant hoc sacrificium incruentam latrinam. Al si non esset hoc sacrificium nisi repraesentatio, et memoria sacrificii crucis, non esset cultus latrae: non enim commemorare sacrificium alterius, sed vere el proprie sacrificare, esl cultus latrae. Ila igitur confutatur secundus modus a Kemnilio cogitatus.

Ultimum Kemnili pronnncialum de testimoniis Patrum, habetur pagina 798. et 799. Nam post omnes datas solutiones, cum animadverteret non posse revera lectoribus satisfieri, ipse quoque cum magistris suis Lulhero et Calvino. Patribus valedicit, oblitus ejus, quod antea scripserat. bonas mentes semper plurimi fecisse consensum antiquitatis: Aequi/e. inquit *veterum qualcscumque sententiae, sed Scriptura canonica regula est, et norma iudicii in hac controversia*. El paulo infra, naevos appellat testimonia Patrum fandum reddi tres causas, cur malit ipse cum suis Eucharistiam vocare sacramentum, el non sacrificium, licet Patres omnes appellaverint sacrificium. Prima esl, quia Scriplura divina coenam Domini nusquam vocal sacrificium- Secunda, quia isla appellatio sacrificii, non parum obscurat veram doctrinam. et usum coenae Dominicae. Terlia. quia ex illa catechesi appellationis sacrificii, non dextere interpretata, exirucum esl theatricum pontificiae missae sacrificium. Haec ille.

Islac vero causae continent iu primis maximam Patrum reprehensionem: significant enim Patres non esse Joquulos secundum morem Scripturae. cl obscurasse veram doctrinam cl usum eorum Domini. el sua licentia cl improprietate loqui. maxima incommoda Ecclesiae attulisse. U quis id credat de illis doctissimis hominibus, qui floruerunt purioribus, ul Kemnitius loquitur, optimis et llorenlissimis Ecclesiae, temporibus?

Deinde prima caussa ineptissima est. ul nihil de secunda cl terlia, quae meras calumnias continent. dicamus. Nam si displicet nomen sacrificii, quin Scriptura eo non utitur, cur non eadem ratione displicet nomen sacramenti? neque enim credo. locum ostendent in divinis literis, ubi coena Domini sacramentum nominetur. Quid esl ergo quod Kemnitius loquiliir, cum ait: *liaec consideratio de naevis quorundam veterum ostendit, quare maluimus coenam Dominicam sacramentum potius, quam sacrificium appellari. Primo enim Scriplura . quae omnium rectissimas el commodissimas appellationes polesl rebus ip-*

jij *tribuere,nullibi coenam Dominicum vocal sacrificium?*
Vide,quod Scriplura disertis verbis coennm Domini vocal sacrificium npud Isaiam el Molachinm, ul supra ostendimus: Apud Paulum nulem him n-perle confert coennm Domini emu sacnlicii Hebraeorum cl gentilium . ul plane sil caecus . qui non vidcl cam ex Pauli sententia sacrificium esse.

CAPIT XVI.

Probalur sacrificium proprie dictum ou; ritu altarium.

Alterum capul. unde agnosci polesl sententia veterum Patrum, sumitur ex ritu altanum eligendorum ad hujus sacriliuii celebrationem. Nam altaria non consuevisse erigi nisi ad sacrilicia proprie dicta, adversarii non negant: Nam ideo Calvinus lib. 4. Institui, cap. 18. § 12. ila loquitur de differentia sacramenti Eucharistiae, el sacnlhii proprie dicti: *Mensam.* inquil. *nobis dedit, in qua epulemur, non altare. super quod offeratur victima.* Et Petrus marlyr lib. conl. Gardinerum pnr. 3. in responsione ad objectum 16. pag. 7 HI. scribit, nullum esse debere altare in Ecclesia. El denique non alia caussa esl. cur hoc tempore adversarii altaria ubique demoliantur, el pro altaribus mensas conviviales substituant, nisi quod inlelli-«anl altaria signa esse evidentissime sacrificii proprio dicti. Adde quae supra diximus cap.2. ubi ex Scriplura.el Patrilius.el ex ipso vocabulo liebraeo, graeco el Lilino id ipsum ostendimus. Quare si veteres Patres ad Eucharistiam celebrandam altaria semper habuisse demonstrare poterimus, demonstratum simul erit. Eucharistiam ex eorum sententia sacrificium esse vere ac proprie dictum.

Ac primum in canonibus apostolorum 3. el-i. ipcrla est mentio altaris ad Eucharistiam offerendam erecti, Dionysius quoque cap. 3. ecclesiasticae hierarchiae, altaris meminit. Tertullianus iu lib. de Poenitentia.inter alia signa humilitatis poenitentium numerat, presbyteris advolvi, aris Dei aggeniculari, et in lib. de oratione in ultimis verliis: Solemninr, inquit, erit statio tua. si el ad aram Dei steteris. Cyprianus lib. 1. episl. 9. jubet, ul non (dieratur saci illicium pro quodam chrislinno defuncto, qui reliquerat presbyterum rerum temporalium procuratorem et caussam reddit,quia non esl dignus ul pro illo sacrificetur, qui sacerdotem Dei ab ollari abstraxit. Eusebius lib. 1. deinonsir. mangel. cap. 6. mulla dicit de nllnr Ecclesiae. O-pialus mileviUmus lib.6. conlra Pnrmeninum:Quid csl. inquil, *tam sacrilegum. quam altaria Dei.in quibus aliquando ct vos obtulistis, frangere?* El ibidem altare cssc dicil sedem eorporisGlnsli.Ambrosius hb- episl. 33. *Cerlalim* , inquit, *militēs nuntiare el irreverentes in altaria osculo pacem sigiijficarc.* b. Antonius, ut m ejus vila

scribit Athanasius, cum praevidit futuram hacre-siin Arianara, videre sibi visus esl. feroces quosdam mulos calcibus evertentes Chrisli altaria. Gregorius nazianzenus oratione in Gorgoniam, scribit eam ad altare procubuisse, el invocasse illum, qui super altare. coli solei. Gregorius nyssenus in lib. de Baptismo dicil. altare esse lapidem natura sua, sed consecratione fleri sanctum ele. Chrysostomos hom. 53. ad populum: Si *quis,* inquil, *vellet hoc altare subruere, nonne illum lapidibus obrueretis?* El hom. 20. in posteriorem ad Corinlh. 7'u.inquit, *altare honoras quod accipit corpus Chrisli.* Hieronymus in lib. contra Vigilantium. Augustinus hb. 8. de Civit. Dei cap. ull. el lib. 22. cap. 8. cl alii Paires. cl eliam antiqua concilia frequentissime altarium meminerunt.

Sed forte objiciet aliquis Minulium Felicem, qui in dialogo, qui inscribitur, Octavius, indmil Caecilium ethnicum ila loquentem cum Octavio clirislano:Cur *nullas aras habent (Christiani) nulla templa, nulla simulacra?*

Sed facilis esl solutio: Nam Christiani illis temporibus duplici de caussa diligentissime cavebant; ne ulli ethnici intéressent sacris nostris. Primum, qnia non erant idonei ad lania mysteria intuenda. Deinde, ob melum perscquulorum, propter quam caussam eliam frequenter in cryptis, cl cavernis, vel certe in privatis domibus furlim rem divinam facere cogebantur: quare vulgo existimabantur Christiani plane athei, quod nullis Diis palam sacrificare cernerentur. Caelerum non solum tempore Minnlii Felicis, sed el'am mullo anle. habuisse Christianos altaria, perspicuum est ex locis citatis Tertulliani. Dionysii el Clementis, qui sunl omnes Minutio antiquiores, et ex Cypriano, qui fuit aequalis Minuti).

CAPUT XVII.

Idem probatur cx nomine sacerdotis.

Tertium caput sumitur ex vocabulo.sacerdos.Fa-tentur enim Calvinus et Martyr loco supra notato, sacerdotes proprie ordinari ad sacrificium: el ideo (onlemhinl non dedisse Chrislum Ecclesiae sacerdotes. sed ministros tantum verbi el sacramentorum.

Pono veteres Patres adeo frequenter hac voce utuntur, ul coactus sil Kemnitius confiteri in secunda parte examinis pag. **III**10.ubi de sacramento Ordinis disputat, invaluisse apud veteres usum vocandi ministros Ecclesiae sacerdotes, el eorum ministerium sacerdotium. licet in Scriplura Testamenti novi, ejusmodi vocabulum in hae significatione non invenialtir:quod quidem verissimum est. Nam non solum Augustinus lib. 20. de. Civit. Dei cap. 10. el Clirysoslomus in libris sex dc sacerdotio. quos Kemnitius citat, el omnes posteriores passim utuntur hac voce, sed eliam his anliquiores, ul Gaudentius tract. 2. dc Exodo: *Dominus,*

inquit, *discipulis fidelibus mandat. quos primos* />< le»iae Miae *constituit sacerdotes, ut indesinenter ista vitae aeternae mysteria exercerent, quae ncesse est a cunelis sacerdotibus per singulas lotius orbis Ecclesias celebrari*, hem Hieronymus m dialogo contra Luciferianus prope li item, Ambrosius in psal. 38. Eusebius lib. 5. demonslr. evangel, cap. 3. Cyprianus m singulis ferine epistolis. Tertullianus de praescriptione, eide velandis virginibus. Dionysius cap. 1. 3. el 5. ecclesiasticae hierarchise, el nlii omnes Ime voce utuntur. El quod amplius csl, ipsum s. Joannem n puslolum sacerdotio functum, cl laminam pontificalem geslassc scribit Polycrates apud Eusebium lib. 5. Iiisl. cap. 23.

Neque obstat, quod in noyo Testamento ministri ecclesiastici non dicantur sacerdotes; caussa enim in promptu csl. Quia enim tempore apostolorum adhuc vigeat sacerdotium judaiciu, cl sacrificia cruenta oflcrebanlur in templo lierosolymilano, aposioli (Domino inspirante) non utebantur nominibus sacerdotii. sacrificii, templi, altaris cl similitum rerum, ut facilius distinguerent Christiana sacra a judaicis, cl no putarentur, si iisdem uterentur vocibus, eosdem illos ritus innovare, aut confirmare. Sed paulo posl everso templo hierosolymilano, el cessantibus omnino sacrificiis Hebraeorum. libere coeperunt antiquissimi Patres uti nominibus templi, altaris, sacerdotis et sacrificii, ul res ipsa postulabat.

Quare manifeste fallitur, vel potius mentitur Calvinus lib. i. Institui, cap. 18. § 10. cum dicil. honorem sacerdotii sic uni Christo veteres vemlicussc, ul Antichrisli vocem fore affirmet Augustinus lib. 2. contra Parmenianum cap. 8. si quis episcopum inter Deum cl hominem intercessorem faciat. Nam Augustinus contra Parmenianum non loquitur de sacerdote, sed de mediatore, et non de quocunque mediatore, sed de mediatore per modum redemptionis. quae soli Christo propria csl. Nam per modum deprecationis mullos esse intercessores, et mediaturus passim fatentur Paires. Nam sic appellat saucios martyres Basilus in orat, in 40. martyres, cl Hieronymus in episl. ad Fabiolam de veste sacerdotali, appellat episcopos sequestres, idesl, mediatores inter Deum cl populum, per oblationem sacrificii altaris : quod cliam est apud Chrysoslomu in G. lib. de sacerdotio. Nec solum intercessores, sed nominalim sacerdotes Augustinus vocat episcopos ei presbyteros lib. 20. de Civit. Dei cap. 10. *Episcopi*, inquit, *et presbyteri proprie dicuntur sacerdotes*.

Neque valet responsio Kemnitii loco uolalo, ubi bitetur nomen sacerdotii esso apud veteres, sed non vult accipi pro ministerio sacrificandi, sed pro ministerio verbi cl snramenlurumiislud enim solum ministerium tribui contendit in Scriptura novi Testamenti illis hominibus, qui a Patribus sacerdotes appellari consueverunt. Haec, inquam, solutio non csl sufficiens. Nam iu primis sequeretur oinnes Patres graecos cl latinos, vel ignorasse vim hujus vocis, vel de industria illa abuti voluisse. Nam. ni ait Apostolus a. I. Hebr. 5. *Omnis pontifex constituitur in iis, quae sunl ad Deum, ul offerat*

dona el sacrificia. El cap. 8. *Omnis pontifex: ad offerendum munera et hostias constituitur*. El inde Probal idem Apostolus Christum non essesacerdotem. si nihil habeat quod offerat. Quis ergo credat doctissimos Patres nomen sacerdotis tribuisse iis. qui sohim docent populos, el iis sacramenta ministrant; sed Deo nullum offerunt sacnlicium? Praelerca docere el sacramenta ministrare, non solum convenit episcopis cl presbyteris, sed cliam diaconis, cl tamen diaconi a veteribus non dicuntur sacerdotes: ul palet ex Augustino lococilnlo lib. 20. de Civit. Dei cap. 10. ubi dicil episcopos el presbyteros proprie sacerdotes nominari: et ex concilio IV. carlhag. can. 4. ubi aperte dicitur diaconos non ad sacerdotium, sed ad ministerium ordinari.

Dices: Diaconi non poterant omnia snramenla ministrare, el ideo fortasse non dicebantur sacerdotes. At nec presbyteri omnia sacramenta ministrare poterant, ul palet de sacramento Ordinis el Confirmationis, cl tamen sacerdotes dicebantur. Illa igilur sola vera caussa est. quem reddit concilium nicaenum canon. 14. quia videlicet diaconi non habent potestatem sacrificia offerendi, sed solum in sacrificio sacerdotibus ministrandi.

CAPUT XVIII.

Probatnr sacrificium ex lilurgiis.

Quartum capul sumitur ex ritu celebrandi. Nim in primis ex omnibus antiquis lilurgiis quae extant. Jacobi, Clementis, Basilii, Clirysoslomi. clrv libro quinio et sexto de sacramentis Ambrosii, cl ex catechesi quarta et quinta myslagogica Cyrilli Hierosolymitani. qui magnam partem liltirgiae hponunt: clarissime patet, veteres Patres eo ritu celebrasse mysterium Eucharistiae, ul nihil dubitaverint. cam esse verissimum sacrificium: piem sunl enim nominum oblationis, sacrificii, victimae, signorum, benedictionum, elevationum, aliorumque ejusmodi rituum. Quare Lulherus (ul supra notavimus) in libro de formula missae, lolum canonem abstulit, quod non putaret eo incolumie xistenlc. posse defendi, missam non esse sacrificium. (binon aulem verbis non mullum mutati*, lotus ferme invenitur in lilurgiis cl in libris Ambrosii: cl Cyrilli jam citatis: illa certo inveniuntur omnia, quae Lulherum offendeabant, nimirum nomina oblationis cl sacrificii.

Calvinus lib. I. Institui cap. 18. § II. excusari j dicil non posse veteres, quin in actionis modo percaverint: *Imitati sunl enim*, inquit. *proprius judaicum sacrificandi morem, quam nui ordinaverat Christus, aul evaugclii ratio ferebat*. Scelli licet melius novit Calvinus. qui heri natus csl, quid ordinaverit Christus, quam Jacobus frater Domini, qui coenae Domini cum ipso Christo interfuit, aul Clemens . qui ab apostolo Petro didicit . aul Rasilius , Cyrillus , Ambrosius , Chrysostomus.

qui mille cl «iuentis annis Calvinum praecesserunt.

CAPUT XIX.

Idem probatur iis, pro quibus sacrificium missae offertur.

Illinium caput, unde Patrum sententiam adeo perspicue cognoscimus, ul nullus pateat adversariis exitus, nisi Patres omnino rejiciant, sumitur M iis, pro quibus sacrificium veteres offerebant. Nam si Eucharistia nihil esset aliud, nisi sacramentum, certe non prodesset nisi sumenti ct manducandi, quemadmodum Baptismus non aliis prodest, quam iis, qui baptizantur. Quod quidem adversarii non negant: immo Philippus, Calvinus, Kcmnilius, elabi lotam controversiam inter nos ct ipsos esse dicunt. An Eucharistia non solum debent distribui manducantibus, sed etiam offerri pro salute aliorum, lum livcntiuiPi tum mortuorum: id enim posterius ad verissimum sacrificium perlinere non dubitant.

Jam vero Patres non solum in lilurgiis citatis, offerunt Eucharistiam pro peccatis vivorum cl defunctorum. pro pace, pro incolumitate, pro omnibus denique necessitatibus, tum spiritualibus, tum temporalibus: sed etiam in aliis libris passim docent, id fieri debere: quae testimonia infra suo loco adducenda erunt, cum ad eam quaestionem venerimus, silne hoc sacrificium propialloriuin. Inierim aulem unus, ani aller ex patribus sufficient.

Joannes chrysostomus hom. 79. ad populum Antiochenum: *Altari, inquit, assistens sacerdos, pro terrarum orbe, episcopis, pro Ecclesia, pro f/ubermiibus Ecclesiam jubetur Deo offerre.* El homil. 72. in Malth. addit offerri cliam pro infirmis. pro sanis, pro lerrac fructibus. Homil. 21. in acta, cl lib. (i. dc sacerdotio, cl alibi addit cliam pro mortuis. Augustinus lib. 22. dc Civitate Dei cap. 8. scribit a suis presbyteris oblatum sacrificium Eucharistiae pro modo liberanda a daemonum vexatione, ct lib. 9. Confessionum cap. 12. scribit, sacrificium pro maire sua defuncta oblatum. El uc putemus meram esse caeremoniam pro defunctis offerre, ipse idem in Enchiridio cap. l IO. scribit, hostiam hanc pro non valde malis propiallionem esse. Sed de iis salis. Si quis aulem velit testimoniorum farraginem, legat Joannem Garelium.

CAPUT XX.

Probatur sacrificium missae cx conjunctione, legis el sacrificii.

Venio nunc ad argumenta, quae ex ipsa ratione .Scripturarum cl Patrum lectione instructa peti possunt, Prima ratio desumitur ex conjunctione, quae

est inter religionem, seu legem ei sacrificium: et hoc syllogismo concludi potest. Tanta conjunctio csl inter legem, seu religionem el sacrificium externum ac proprie dictum, ul omnino necesse sil, aul legem cl religionem vere cl proprie in Chrisli Ecclesia non reperiri: nul sacrificium quoque externum cl proprie dictum in Christi Ecclesia reperiri. Nullum aulem csl, si missam tollas: csl igitur missa sacrificium externum cl proprie dictum.

Propositio prima probatur. Primo ex co, quod fere omnis religio, sen vera, seu falsa, omni loco cl tempore, scrnpr ad cultum Dei sacrificia adhibuit. Hinc enim colligitur id prodire ex lumine el instinctu naturae, el esso primum quoddam principiuqi a Deo nobis ingenitum. Falsissimum enim est. quod dicil Kcmnilius, ul hoc argumentum eludat in 2. par. exam. pag. 743. hunc esse instinctum naturae corruptae, quae csl fons el radix o-innium supresiillionurn. Nam etsi natura corrupta revera fons csl, ac fuit idololatriae el aliarum omnium superstitionum: tamen cum omnes gentes in uno aliquo principio conveniunt. id sine dubio non cx corruptione naturae, sed ex bono naturae, idest, ex eo lumine prodii, quod Deus illi inseruit: quae enim cx corruptione prodeunt, non sunl eadem apuiLomnes. Itaque Deum esse, colendum esse. invocandum esse, illi sacrificia deferenda. cl similia, quae m genere apud omnes sunl. el semper fuerunt eadem, cx bono naturae sunl. Al Deos esse mullos, colenda idola, sacrificandos homines, cl alia quae multipliciter vanantur, cx corruptione sunt. Praeterea id quod cx corrugin natura prodii, non csl commune bonis el malis, ncc a Deo probatur. Al sacrificandum esse, mulli oplimi el sanctissimi viri consuerunt, ut Noe. Abraham, Job, Melcliisodcch, ol Deus ipse sacrificia approbavit et jussil cliam fieri: non igitur cx corruptione naturae oritur sacrificandi instinctus.

Probatur secundo eadem propositio. Sacrificium cum ipsa religione natum esl. el cum illa extinguitur; csl igitur inter ca conjunctio quaedam plane necessaria. Antecedens patet. Nam primi homines, qui Deum coluisse leguntur: Filii Adami fueronl Cain cl Abel: illi aulem sacrificia obtulisse leguntur Genes. 4. Deinde mundo per diluvium abolito, cum iterum renovaretur religio, simul renovata sunt sacrificia per Noë Genes. 8. cl deinde cum ob varias perscuuiones. religio vera in periculum adduceretur. nihil prophetae magis lamentabantur. quam sacrificiorum cessationem. 3. tleg. 19. iuquil Elias. *Dereliquerunt pactum tuum filii Israël, altaria tua destruxerunt cl prophetas occiderunt.* 2. Paralip. 15. iuquil Azanas: *Transibunt multi dies in Israel absque Deo vero el absque sacerdote. doctore el absque lege.* Daniclis 3. inquirunt tres sancti pueri: *Non csl in tempore hoc princeps et dux cl propheta, neque holocaustum. neque sacrificium, neque oblatio. neque incensum, neque locus primitiarum apud te. ut possimus invenire misericordiam tuam.* El Daniel. 12. dicitur Anlichrius ablaturus juge sacrificium, nimirum. ul religionem penitus lollal. Denique Apostolus. Ilcbr. 7. dicil, populum sub sacerdotio le-

vilico accepisse legem, et deinde addit Irbeslato sacerdotio necesse esse, ut et legis translatio fiat.

Probatur Tertio. Sacrificium proprie dictum est cultus proprius Dei. id est cui soli illi omnium consensu debetur. Nam alia omnia genera honorissimi aliquo modo communia cum creaturis, ut supra probatum est; ergo nulla esse potest religio sine sacrificio proprie dicto. Nam religio ad colendum Deum instituitur: non autem colit Deum, sed potius ignominia illum afficit, qui cultum illi soli debitum ei non adhibet. Certe inter homines si quis regi non tribueret titulum honoris, qui solis convenit regibus, maiestatem videlicet, etiamsi conservaret omnes inferiores titulos, non modo region non honorare, sed etiam contumelia allicere iudicaretur.

Probatur nunc assumptio primi syllogismi: sublatio videlicet sacrificio missae, nullum restare in Ecclesia Christi sacrificium proprie dictum. Nam si ullum assignari posset. id est sacrificium crucis: id enim unum adversarii assignant, atque id esse volunt unicum et verum christianae religionis sacrificium. Sed nos probabimus, sacrificium crucis quamvis verissimum sacrificium fuerit, non esse ejusmodi, quale requiritur ad legem, seu religionem constituendam et conservandam: qualem in terris, usque ad mundi consummationem Christus esse voluit. Uel ideo si alium aliud habeamus, plane sequi, ut nullam habeamus religionem.

Probatur igitur primo: Quia sacrificium veteris, non est proprium christianae religionis, sed commune omnibus veteris religionibus, quae ab initio mundi fuerunt. Nam. et in lege naturae et in lege scripta, omnia sacrificia in hoc unum respiciebant, et hoc unum profitebantur, et quotquot justi fuerunt ab initio mundi, ob hujus sacrificii participationem iusti fuerunt: non igitur distinguitur Christiana religio ab antiquis per sacrificium crucis.

Secundo: Sacrificium crucis semel peractum est, ac deinde desiit esse, neque mansit postea nisi per effectum et virtutem, ut notum est; immo nunquam fuit tempore christianae religionis; ea enim prius Christi mortem proprie coepit. At sacrificium proprium religionis debet ipsam perpetuo comitari. ut supra probatum est.

Tertio: Illa religio quaevis sacrificium externum ac visibili* requirit, ad quod homines illius religionis parandum convenient, et quod ab ipsis frequentari possit. Ut nihil huiusmodi in sacrificio crucis reperitur. Est enim respectu Christianorum invisibile. cum solo corde non oculis cernatur, unde nec ad illud conveniri potest a populis, nec etiam si cerneretur, a populo, vel sacerdotibus Christianis frequentari posset, non enim fas esset ut Christum Christiani toties interficerent.

Quarto: Sacrificium christianae religionis debet esse ritus quidam a Deo Christianis praeceptus, perlinens ad illum cultum, qui laus dicitur, ut recte Augustinus affirmat lib. 20 contra Faustum cap. 21. Ut Christi occisio. quae dicitur sacrificium crucis, neque ritus dici potest. cum luerit ipsa ventas. quam omnes ritus adumbrant; et nullo minus ritus Christiani praeceptus dici potest, nisi quis vehi nobis a Deo imperatum summum scelus,

Christi videlicet interfectionem et mortem. Itaque minime omnium cultus falsus dici potest, cum potius Christum occidere summum sacrilegium dici debeat.

Accedunt testimonia Patrum, quos supra citavimus in explicanda definitione sacrificii, qui dicunt sacrificium Eucharistiae esse unicum et singulare sacrificium Christianorum.

Accedat denique testimonium Cypriani in sermone de coena Domini, ubi dicit, si Eucharistia inadumcando consuueretur jure ut nullum nobis remaneret sacrificium, et per hoc tota religio interiret.

Dices: Cum ergo beatus Paulus ad Hebr. 7. cum dicit, translato sacerdotio debere etiam transferri legem; non dicit translatum esse sacerdotium Leviticum ab Aaron et successoribus in se. Petrum et successores; sed solum in Christum? Respondetur: Apostolus non dicit translatum esse Leviticum sacerdotium ab Aaron in Christum, sed translaturum esse sacerdotium Leviticum in sacerdotium secundum ordinem Melchisedech. quod sacerdotium aeternum esse, et in Ecclesia perpetuo vigere debet. Unde cum postea nominaliter Christum sacerdotem secundum ordinem Melchisedech. non ipsum considerat, ut praeciso obtulit sacrificium crucis, sed ut per ministros suos perpetuo sacrificat seipsum in Eucharistia: hoc enim solo modo, ut supra ostendimus, perpetuum habet sacerdotium.

CAPUT XXI.

Probatur sacrificium missae ex comparatione legis christianae ad mosaicam.

Altera ratio principalis ducitur a collatione Ecclesiae vel synagogae, sive legis novae et veteris: populi christiani et iudaici. Est autem haec ratio. In populo iudaico fuerunt sacrificia proprie dicta; ergo et in populo christiano esse debent.

Probatur consequentia; Nam antecedens extra controversiam est. Primo. Christus non omnino sustulit ea. quae Deus in veteri lege instituerat; nec enim contrarius erat Patri suo, aut sibi ipsi; sed aut perfecit, aut mutavit in meliora, ut patet in praeceptis et sacramentis. Nam praecepta non sustulit, sed explicuit Matth. 5. et consilia addidit: quae ad praeceptorum perfectam observationem conducunt. Pari ratione sacramenta circumcisionis, agni paschalis et similia non sustulit, sed mutavit in alia vere et proprie dicta sacramenta, sed ut Augustinus dicit epist. 118. pauciora, facilius et praestantiora; ergo eodem modo sacrificia non debuit omnino tollere de medio, sed mutare.

Secundo: Sacrificium est summus cultus, qui Deo tribui possit. Nam sine controversia res verba praestant; vel inter res, sacrae prophanis; et inter publicas, privatae; et inter publicas, earum. quarum ipsa substantia in Dei honorem consumitur. quam earum, quarum solus usus. Tale autem est sacrificium proprie dictum, ut notum est. Quare si

hoc genus cultus fuisset in veteri lege, et non in novo, fuisset Deus in veteri lege longe majori honore effectus quam in nova: et proinde Christus Patris sui, non gloriam, vel dicebat, sed ignominiam procurasset.

Tertio: Causa cur populus Hebraeorum sacrificia externa et proprie dicta habuerit, omnes inveniuntur etiam in populo christiano. Habuerunt illi Mercedem externa et visibilia, quin et ipsi populus israel externus et visibilis. nempe non ex solo spiritu. sed carne et spiritu constans. At populus etiam christianus externus et visibilis est, et carne et spiritu constat. Habuerunt illi sacrificia, vel Christi officium, quae et unicum prolium et unica salus nostra, saepe repraesentarent et commemorarent, cum eum praesentem intueri non possent.

Ubi nos etiam Christi mortem praesentem intueri nequimus; ergo egemus sacrificio, quo sacrificium illud crucis jugiter commemoremus. Habuerunt illi sacrificia, quibus Deum colerent honore summo, et soli illi debito. At nos etiam debemus Deum eoque honore summo, et soli illi debito. Habuerunt denique illi sacrificia vel Deum placarent, vel ab eo beneficium impetraret, vel pro impetratis gratias agerent. At iisdem de causis et nos sacrificiis indigemus; imo quo nos plura a Deo beneficia accepimus, eo magis ad sacrificandum obligamur. Quare recte Petrus cluniacensis scribit haereticos, qui sacrificium de Ecclesia tollere cupiunt, id lentare diabolo suggerente, vel gens illa Deo praeter ceteras vel ingrata, quae praeter ceteras pluribus et maioribus a Deo beneficiis ornata est.

Quarto: Ipsa Christiani retinent omnia alia genera honoris et cultus. quibus Hebraei Deum colebant, nimirum adorationem, invocationem, votorum nuncupationem, hymnos, psalmos, cantica, dies festos, jejunia, eleemosynas et similia. Quis igitur sibi persuadere possit, solum illud genus honoris. quod est proprium Dei, nobis a Christo prohibitum esse, cum munia alia sine ab eo permissa; praesertim cum Christus nihil ardentium procuraverit, quam Dei gloriam et honorem?

Neque satisfaciunt, qui dicunt, cultum internum esse nobiliorem externo: Christianos autem internum cultum Deo praestare. Nam etsi internus cultus nobilior externo sit, tamen utrique praestat internum cum externo conjunctus, sive internus cultus cum externa illius protestatione. Est autem signum et protestatio summi interni cultus, ipsum sacrificium. ut Augustinus saepe dicit in libro 10. de Civitate Dei. Unde et pueri Daniel 3. *In antro inquit. conlito et in spiritu humilitatis suscipiamur; sicut in holocausto arietum et taurorum, et sicut in millibus agnorum pinguum; sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie.* Operant enim sancti pueri in captivitate positi, vel internus eorum affectus si Deo placeat, quemadmodum placeret si eum ostendere et protestari possent, externo signo sacrificiorum.

Quinto: Sacrificia non sunt primum in lege Moysis instituta, sed ex lege naturae ortum habent, ut patet ex sacrificiis Abel, Noë, Melchisedech. Jubet aliorum: Ergo etiamsi Christus abrogare voluisset

omnia instituta legis mosaicae, non tamen sacrificia omnino abrogare debuisset.

CAPUT XXII.

Probatum idem ex differentia sacramenti et sacrificii.

Tertia ratio ex differentia, quae est inter sacramentum et sacrificium, sumi potest. Nam commune est omnibus sacramentis, vel ab alio dentur, ab alio accipiantur: neque ullus sibi ipse sacramentum administret. Ita videmus in Baptismo, aliisque sacramentis accidere; nemo enim seipsum baptizare sinitur, etiamsi extrema adsit necessitas. Pari ratione nemo seipsum confirmat, nemo se absolvit, nemo se sacris Ordinibus initiat, nemo se inungit. Eodem igitur modo si Eucharistia solummodo sacramentum esset, nemo sibi eam ministrare posset: cujus lamen contrarium semper fuit in usu quod attinet ad eos. qui Eucharistiam consecrant.

Deinde: Sacramenta omnia in actione consistunt, non in re aliqua permanentia. patet de Baptismo, et caeteris sacramentis. non enim aqua consecrata, sed ablutio est sacramentum Baptismi. Sola Eucharistia non in actione. sed in re permanente consistit, ut supra probatum est. cujus differentiae vix alia ratio reddi potest. nisi quia Eucharistia non solum sacramentum, sed etiam sacrificium esse debuit.

Denique: Nullum alius sacramentum continet reipsa corpus Christi, sed solum sunt signa visibilia, continentia virtutem gratiam sanctificationis, neque aliud requiritur ad rationem sacramenti. cum sacramenta nihil sunt aliud, nisi instrumenta sanctificationis. Quare etiam Eucharistia potuisset vere et proprie sacramentum esse, etiamsi Christi corpus reipsa non contineret. Quae igitur causa est cur debuerit necessario Eucharistia Christi corpus reipsa continere, nisi vel posset vere et proprie Deo Patri a nobis offerri, vel proinde sacrificium esse vere ac proprie dictum? Et sane mirum est. cur Lutherani concedant, corpus Christi vere et realiter praesens esse in sacramento Eucharistiae. et simul admittant victimam esse omnium. quae unquam fuerunt, praesentissimam; et tamen pertinacissime negent, posse aut debere offerri Deo, quasi non sit omnino exploratum et certum, debere Deo offerri id quod habemus optimum.

CAPUT XXIII.

Probatum idem ex consensu Ecclesiae.

Postrema ratio, eaque non eo quidem iudicio, efficacissima apud illos omnes, qui non nimium sibi placent, quosque superbiae sumus non omnino excacavimus. sumitur ex consensu et testimonio totius christianae Ecclesiae, graecae, latinae, barbarae,

quae ab annis mille floruit. Nam adversarii fatentur missam pontificiam ut nunc est, sacrificium esse. M habent expresse Lullertis in primo scripto contra regem Angliac. Calvinus lib. 3. Institui, cap. 18. § 1. et Kemnitius pag. 774. et alii. Missa autem, ut nunc est, tempore s. Gregorii papae 1. absoluta est, ut Kemnilius fatetur pag. 826. et 827. ubi de canone missae disputat: et constat a tempore s. Gregorii nihil ad canonem missae additum esse. Porro Gregorius ante annos circiter mille floruit; ergo testimonio adversariorum. Missa pro sacrificio haberi coepit in Ecclesia, ab annis ut minimum mille.

Fuisse autem hanc sententiam receptam non in sola urbe Hona, sed in toto orbe terrarum, fatentur etiam adversarii: nam ideo Luthcrus in lib. de captivitate Babyl. cap. 1. *Hissa*. inquit, *creditur passim esse sac. rilicium. quod offertur Deo. Accedunt his dicta sanctorum Patrum, tot exempla, tanlusque usus per orbem constanter observatus.* EA infra: *ffcc moveat*. inquit, *quod totus orbis contrarium ei sensum ei wum habet.* Et in principio libri de abroganda missa, seu potius in epistola dedicatoria ejus libri: *Maffnus est*, inquit. *certe tot saeculorum consuetudini: tantae multitudinis sensui, laniorumque auctoritati reluctari.* VA paulo infra aperte dicit se esse solum contra orbem terrarum: sic enim sibi ipse objicit: *Tu solus sapi? tolne errant universi? tanta saecula ignoraverunt?* Sic etiam Joan. Calvinus lib. 4. Institut. cap. 18. § 1. *Pestilentissimo*, inquit, *errore Satan lotum pene orbem obcaecavit. ni crederet missam sacrificium ei oblationem esse ad impetrandum remissionem peccatorum.* Et Paulo infra: *Congredi me lectores intelligant cum ea opinione, qua romanus antichristus. ei ejus prophetae totum orbem imbuerunt.* Et infra § 18. dicit. hunc sententiam, quod missa sit sacrificium; inebriasce omnes reges terrae, et populos a summo usque ad novissimum.

Et quamvis adversam id non decerent, res tamen certissima esset. Constat enim apud Latinos semper fuisse eandem missam, ex iis, qui diversis temporibus illam exposuerunt, Isidoro, Amalario, Walfndo, Illiperlo, Ihigone. Innocentio 111. Bonaventure et aliis: et similiter apud Graecos id clarissime constat, ex Maximo monacho. Germano consilii inopolitano, Simeone Thessalonicensi et Nicolao Cabasilajel nunc demum ex censura orientalium ad confessionem Augustanam cap. 13.

Ia hoc igitur principio certissimo, et ab adversariis concesso, nempe missam habitam esse pro sacrificio ab annis ut minimum mille, in toto orbe terrarum, sequitur necessario, si non est verum quod nos docemus, Primo Ecclesiam lotam perierisse, et Christum sponsam suam et haereticalem amisisse; non enim Ecclesia Christi esse potuit. qui palam idololatriae tot saeculis servivit. Secundo sequitur falsa esse vaticinia prophetarum Oscae 2. et aliorum. qui praedixerunt post Christi adventum idololatriam cessaturam. Tertio falsam Christi promissionem Matth. 16. *Portae inferi non praevalent adversus eam.* Et angeli Lucae 1. *Hegni "jus non erit finis.* Quarto falsam apostolis sen-

tentiam 1. Tim. 3. Ecclesiam esse columnam et firmamentum ventatis. Quinio sanctos omnes, qui plurimi bis postremis saeculis vita et miraculis floruerunt, idololatriis, impios et sacrilegos fuisse. Sexto Deum qui tam multa futura et minus necessaria illis revolavit, hoc lamen mysterium summe necessarium nulli omnino, quamvis sanctissimo viro, ante Lutherum revelasse. Quod si haec absurdissima sunt et nullo modo credibilia, certe sequitur, ut verum sit quod nos cum Ecclesia catholica docemus: quod sane etiam adversarii intelligerent, si non omnino in reprobum sensum dati essent. Islam enim consequentiam nulla ratione negare possunt; orbis terrae ab annis mille credidit missam esse sacrificium, ergo vel missa est sacrificium, vel ab annis mille desinit Christi fides esse in terris; perit Ecclesia; rediit idololatria; vana fuerunt prophetarum et Christi ipsius oracula.

CAPUT XXIV.

Solvuntur objectiones Lutheri.

Nunc demum solvendae sunt adversariorum objectiones, Lutheri, Calvini, Kemnili; nam reliqui vix aliquid novi adferunt. Primum igitur Lutherus in lib. de captivitate Babyl. et in lib. de abroganda missa, duo argumenta proponit, quae confidenter opponit omnibus omnium sanctorum testimoniis, et tutius orbis terrae, atque omnium saeculorum consensui. Primum argumentum sumitur a verbis. Secundum ab exemplo Christi.

Primum ejusmodi est: Cocna Domini est sacramentum ac Testamini Christi: sic enim ipse ait: *Ille calix novum Testamentum est in meo sanguine;* ergo sacrificium esse non potest. Nam sacrificii ratio cum ratione sacramenti et Testamenti omnino pugnat. Sacrificium enim est aliquid nos Deo offerimus: al sacramentum datur nobis a Deo. et similiter Testamentum continet promissionem haereticis nobis sanciam. Praeterea sacramenti et Testamenti promissio fide accipitur; sacrificium contra ex lege procedit. Sacramentum et Testamentum ad nos a Deo descendunt; sacrificium a nobis ad Deum ascendit. Item sicut non possunt idem esse oratio et quod oratione accipitur; ita non possunt idem esse Testamentum et sacrificium. Denique sicut ridiculum est dicere per Testamentum dari aliquid testatori ab haerede, cum e contrario detur aliquid haeredi a testatore: sic etiam ridiculum videri debet, si quis dicat per Eucharistiae sacramentum nos Deo aliquid offerre, cum ipse potius nobis aliquid promittat et donet. Hoc argumentum per multas paginas versat Lutlerus, ac fundamentum esse dicit totius doctrinae suae in hac materia: ac propter hujus rei ignorantiam, pronunciat idololatrias esse omnes sacerdotes et episcopos, cum omnibus suis majoribus.

Respondet: Tribus modis peccat argumentum Lutheri. Primo, quia assumit, sacrificium esse opus, quod nos Deo exhibemus, et illud opponit, ut no-

strain actionem , actioni Chrisli. Al nos non hoc dicimus, sed asserimus tam sacramenlum, seu Testamentum. quam sacrificium osse Chrisli opus el acliunein: idem enim Chrislum, qui nobis seipsum per Eucharisliam praebet in cibum. idem seipsum per Eucharistiam Patri oblidit. et quotidie per ministros suos se offert in sacrificium. Immo inler dia bona, quae nobis Christus morions Testamento suo reliquit, unum fini corpus ipsius cl sanguis, quo uteremur, lum ul illa Deo offerremus, lum ut inde animae nostrae reficerentur. Neque dissimile csl quod agunt homines pii, dum Tcslamencla sua condunt primum enim aliquid donant Deo iu usum Ecclesiarum, aul pauperum, deinde haercdilalem Ullis relinquunt.

Sed cliamsi hoc sacrificium essel omnino opus nostrum, adhuc argumentum Lulheri non concluderet: nam peccat Secundo, quod confundit promissionem cum signaculo promissionis. Siquidem in sacramento el Testamento Chrisli. distinguenda sunl in doctrina Lulheri promissio, quae consistit in verbis: *Accipite, manducate* elc. el signaculum, quod csl ipsum corpus Domini, cl sanguis sub specie panis cl-vini: ex his duobus promissio non csl sacrificium. El hoc probat, si quid proLat, argumentum Lulheri. Aliud enim csl promitti nobis aliquid u Deo. aliud, nos Deo aliquid offerre. Al signaculum promissionis, nulla est ratio cur sacrificium esse non possit: cur enim non possit Deus victimam sibi oblatam, instituto et mandato suo. assumere in signaculum-promissionis? immo rci-psa in lege veteri sic Deus fecit. Nam Tcslamenlum velus Exod. 21. obsignavit sanguine viclimac. lunc sibi immolatae, dicente Moyse: *Hic esi sanguis Testamenti, quod misit ad vos Deus.* Sic eliam omnia sacrificia legis veleris, el vera sacrificia erant, cl lamen signacula erani promissionis Chrisli venturi cl morituri. Quid igilur mirum, si sanguis Domini in allâri existons, per consecrationem simul sanguis sil victimae Deo oblatae el signaculum promissionis divinae.

Tcrlio pcccal argumentum Lulheri, quod non distinguat taliones formales sacramenti seu Testamenti cl sacrificii. Ila enim argumentum procedit, ac si nos diceremus, sacrificium, qua sacrificium csl, esse sacramenlum, vel Tcslamenlum, el contra; vel dare: idem esse quod accipere, peiore, idem quod promillerc. Al non ila sumus hebclcs, aul rudes, ut ista dicamus: sed quod dicimus, hoc csl; Eucharisliam sacramenlum esse, quatenus csl signum cxlernum el visibile invisibilis graliae cl refectionis, quae nobis confertur, dum Eucharisliam rile sumimus: enndem esse Tcslamenlum, quatenus csl instrumentum publicum el aulhcnlicuth divinae voluntatis et promissionis: eandem osse victimam cl sacrificium, quatenus Deo offertur. Neque repugnat, unum cl idem accipi cidari; neque valcl quidquam illa consequentia: Accipimus a Deo Eucharisliam, ergo non possumus eandem illi offerre. Nam nihil omnino habemus quod Deo offeramus, nisi quod ab eo accepimus: juxta illud Davidis in lib. I. Paralip. 29. *Tua sunl omnia, cl quae dc manu tua accepimus. dedimus libi.*

Secundum Lulheri argumentum sumilur ab excinplo Chrisli, qui in ultima coena legitur in mensa sedisse. cl sacramenlum discipulis distribuisse, non aulem illud Patri obtulisse.

Respondeo: Chrisli exemplum nobis maxime iavel. Nam etiamsi evangelislae non expresse dixerint, Chrislum se patri m coena obtulisse: tamen neque expresse dixerunt, non sc obtulisse. Et praeterea nos ex loci illius circumstantiis, ex figuris el vaticiniis prophetarum, ex testimonio expresso antiquissimorum Palrum scimus, Chrislum se Patri in cocna in sacrificium oblulisse; et hoc ipsum fieri mandasse, cum ait: *Hoc facite.* Neque <-sl id novum in mysteriis fidei. Nam nullus evangeiista scribit, in ultima cocna Chrislum immolasse agnum paschalem, cl eundem comedisse accinctis renibus, cl cum baculis in im.nu: inmo neque expresse scribunt cvangelistae, illum comedisse agnum paschalem: ct lamen nemo dubitat isla omnia facia esse, cum essel Dominus ob-icrvanlissimus legis, el pascha parari jussisset. Neque dicunt expresse cvangelistae. Chrislum in calice, quem sanguinis sui calicem appellavit, posuisse vinum: Nam illa verba: *Sion bibam ex hoc genimine viliis.* supra ostendimus dicta esse de calice, quem bibendum dedit Dominus post agni paschalis manducationem. non dc calice Eucharistiae: et tamen quis hoc lempore inliciarelur, in illo calice fuisse vinum? id enim omnes scriplores Iradunl. Quare si Luthcrus ab exemplo Chrisli probare cupii, misam non esse sacrificium; cerium aliquod testimonium adferat, ubi legamus Chrislum non se obtulisse in coena: nam illa argumcnla negativo; Non habetur expresse in Scriptura; ergo non csl facium jam ipsis cliam pueris ridicula sunl.

Procter haec argumcnla. habel idem Luthcrus insignem imposturam in principio libri dc abroganda missa privata, ubi dicit. papam ingressurum in epistolas decretales, pro fundamento citare illa verba Pauli: *Translato sacerdotio* necrsse est, *ul legis translatio fiat:* el inde deducere, post Chrisli ascensionem translalum fuisse sacerdotium a Christo in Petrum, deinde a Petro in papam, cl a papa in suos successores. Quam Lulheri imposturam iterum repolit Illyricus in apologia confessionis Anlucrpieusis, cap. de missa, ubi eliam addit papam loqui de saccrdolio secundum ordinem Melchisedech.

Sed hic tna sunl mendacia. Primum, quod papa isla dicat ingressurus in decretales epistolas, el pro fundamento jacial. Nam ille canon; *Translato sacerdotio*, non habclur in 1. lilulo, sed in 2. nec iu principio illius liluli: nam duo alii canones praecedunt.

Secundum mendacium csl. quod papa isla dicat. Nam in lolo illo canone, non csl nomen Chrisli, nec Petri, ncc papae, sed ponuntur ipsa verba Pauli cum quadam annotatiuncula s. Augustini, quae solum continet, legem el sacerdotium esse omnino connexu.

Tertium mendacium csl. quod in eo canone agalur dc sacerdotio Chrisli. vel Melchisedech. Nam expresse agitur dc saccrdolio levilico. ul glossa bis notai, flaque mera sunl Lulheri somnia, transla-

5fS

DE MISSA

lorn esse sacerdotium a Christo in Pelrnm vel a Petro m papam.

CAPUT XXV.

Solvuntur argumenta Joannis Calvini.

Joannes Calvinus lib. 4. Instil, cap. IS. § 1. quinque argumenta proponit, cum dicil sc verbo Dei d irissime demonstraturum sacrificium missae insigni contumelia Christum afficere; crucem ejus sepelire ct opprimere: mortem ejus in oblivionem tradere: fructum, qui ex ca nobis proveniebat.tol- lere: Sacramenlum, quo mortis memoria relicta eral, enervare el dissiparc:quae omnia argumenta exequatur m sequentibus sectionibus.

Primum igilur tale esl argumenium. Christus esl sacerdos in aeternum: ergo nulli substitui debent Christo successores, aul vicarii. Ergo nulli sunt modo sacerdotes in terris, proinde nec sacrificia: nam m veteri lege ideo multiplicabantur sacerdo- tes, quia morte prohibebantur permanere, ut Apo- stolus dicil ad llebr. cap. 7. Aequae responderi po- lesl, eos qui nunc ordinantur sacerdotes, non suc- cedere Christo, sed eos suffraganeos esse. Nam A- poslolus loco (itato non concedit ullorum sacerdo- tum multiplicationem, nisi propler mortem prae- cedentium. Christus aulem semper vivit el sacer- dos manet; ergo solus fungitur sacerdotio: vel si nulli sunl in lerris sacerdotes,Chrisii sacerdotium abrogatur.

despondeo: Nullus catholicorum affirmat, sa- cerdotes, qui sunl in Ecclesia, Christo succedere: quare non eral opus, ut id Calvinus refelleret: nam quod Lutherus el Illyricus mentiuntur, id ha- beri in epistolis decretalibus paulo ante refuta- tum est.

Quod autem attinet ad vicarios cl suffraganeos, vel potius ministros Christi in sacerdotio secun- dum ordinem Jlelchisedech, falsum est horum multiplicationem repugnare uniluli el aeternitati sacerdotii Chrisii. Nam Chrislus non solum esl sa- cerdos, sed cliam est unicus elaelernus magister noslcr, ul ipse dicit Nallh. 23. Immo etiam ad sa- cerdotium pcrImel docere, ul idem Calvinus fate- tur eodem lib. 4. Institui, cap. t. § 5. ct tamen quia Chrislus non docet nunc per se humano ino- re ei visibiliter, ul hominum nalura requirit, non répuugnai unitati et aeternitati ipsius, ul sint nulli homines, qui dicantur doctores ct magistri, cl in hac re vicarii, suffraganei cl ministri Chrisii, ul palel ex Paulo, qui I. Timolh. 2. cl 2. Timolh. I. vocat se doctorcm el magistrum, cl 1. Corinth. 3. vocal se ct alios nonnullos. Dei coadjutores.el mi- nistros. et 2. Corinth. 5. dicit: Pro *Christo lega- tione fungimur tamquam Deo exhortante per nos. Itaque obsecramus pro Christo, reconcilia- mini Deo*: quibus verbis se. el legalum, el vica- num Chrisii facil. idem dici polesl de ollicio pn- jcendi el sacramenta mmislrandi. Christus enim

esl pastor omnium ovium, cl ipse est, qui baptizat et sacramenta caetera confert, omnium consensu: el tamen quis unquam negavit, debere esse in Ec- clesia multos pastores cl sacramentorum mini- siros, qui loco Chrisii, el ut ministri Christi visi- biliter isla faciant? Nonne ipsi chain adversarii pa- stores el doclorcs el ministri dici volunt, cl quoti- die docenl el baptizant,ct tamen non putant se de- rogare unitati magisterii et pastoralus Chrisii? Eo- dem igilur modo,quia Chrislus non sacrificat nunc per se visibiliter et humano more in terris: non repugnat unitati ct aclernilali sacerdotii ejus, ul habeat in lerris sacerdotes ministros el vicarios, per quos id faciat. Immo ul supra demonstravi- mus, non polesl Christus alia ratione vere dici sa- cerdos in aeternum, nisi per ministros sacrificet, quandoquidem certum esl, cum per se proprie non sacrificare.

Ad locum autem Apostoli, qui videtur absolute excludere multiplicationem sacerdotum in Testa- mento novo, in promptu esl responsio. Apostolus enim excludit absolute multiplicationem saccrdo- lum in eadem dignitate ct poleslale;non autem sa- cerdotum inferiorum, et qui respectu Christi mini- stri sint, cl dicantur. Nam in lege veteri ob mor- tem Varonis, successit illi in eadem dignitate: cl potestate Eleazarns. Eleazaro Plimccs, et sic de aliis, el si numquam Aaron mortuus esset, nullus ei successisset; tamen vivente etiam Aarone nulli alii erant inferiores sacerdotes. Sic igilur Christo nemo succedit in eadem dignitate cl potestate. quia numquam moritur: lameû ipso vivente, mul- ti inferiores ordinantur, qui sint ejus vicarii, cl administri. Quod eliam videmus in regno tempo- rali, ubi regi, quamdiu vivit, numquam succedi- tur, licetis mullos habere soleat vel proroges. vel ministros. per quos in variis provinciisjus dical.

Secundum Calvini argumenium tale est.Non pn- lest erigi altare, quin evertatur crux Christi, net polesl offerri sacrificium missae, sine injuria sa- crificii crucis. Nam sacrificium crucis habet vim in- finitam cl aeternam: ergo non egemus alio sacri- ficio; ergo multiplicare lot sacrificia missae. nihil esl aliud, quam negare virlulem et sufficientiam sacrificii crucis. Neque valet effugium eorum, qui dicunl missae sacrificium idem esse cum sacrificio crucis. Nam si sacrificium crucis vere habet infi- nitam el aeternam vim. non solum non egemus alio sacrificio, sed neque alia repetitione ejusdem sacrificii. Neque illud aliorum effugium valet, qui dicunt, repetitionem hujus sacrificii ad id neces- sariam esse, ul applicetur singulis vis primae ob- lationis sacrificii crucis.Nam ad hanc applicationem satis esse possunt inedia a Christo instituta. prae- dicatio scilicet Verbi el sacrae coenae administra- tio. El confirmantur haec omnia ex Apostolo He- br.fi.el 10.ubi legimus Christum semel apparuisse per immolationem suam: item voluntate Dei nos snnelifleatos esse per oblationem corporis Jcsu Chrisii semel: item Christum una oblatione con- summasse in perpetuum sanetilicalos: deniqirt ac- quisita semel remissione peccalorum. nullam am- plius restare oblationem. Accedit ultimo Christi.

ωχ, Joan. 19. *Consummatum est* ; quibus verbis testatur Dominus uno suo sacrificio perfectum esse completum, quidquid in salutem nostram erat.

Respondeo: Quod Apostolus ait Roman. 3. de lege et illius *logemdesluimus perfidem? absit, sed legem statuimus*; idem nos de oruce el nissa tliore possumus; Numquid crucem evertimus per missam? absit, sed crucem statuimus. Quomodo enim missa crucem everteret, quae nihil ferme aliud, nisi continua commemoratio crucis? Sed ad argumentum, Fatemur sacrificium crucis vim infinitam et sempiternam habere ad sanctificandum, atque inde sequi concedimus, non esse opus alio sacrificio crucis, aut ejusdem sacrificii crucis repetitione; id est, non esse opus,* ul alius Christus niorialur pro nobis, aut ul idem Christus saepius moriatur. Negamus aulem inde, sequi, non posse sine crucis Christi injuria multiplicari sacrificia repraesentantia sacrificium crucis, et ejus fructum nobis applicantia. Nam si illa esset, non solum tollerentur missae de medio, sed etiam ediceremus omnia sacrificia Testamenti veleris fuisse perada in injuriam crucis Christi. Nam sacrificium crucis non suum vim habuit sanctificandi futuros homines, sed etiam praeteritis: unde enim dicitur, agnus occisus ab origine mundi. Apocalyp. 13. Illa igitur Calvinii consequentia: Sacrificium crucis est perfectissimum: ergo non potest erigi ollare, quin evertatur crux Christi: si quid valet contra altare Ecclesiae, valebit etiam euntia altare synagogae: negemus igitur cum illi nichil. is. ul Calvino pareamus, Testamentum vetus, quod lo altaria erexerit in contumeliam crucis.

Illud aulem, quod Calvinus addebat fructum crucis salis applicari per praedicationem Verbi et ad immissionem poenae Domini: proinde non esse opus sacrificio missae: nihil concludit. Nam in primis eodem argumento probarem supervacaneam esse coenam Domini, quia fructus crucis satis applicatur per Baptismum: immo et Baptismus supervacaneum esse, quod sola praedicatione Verbi possit excitari fides, per quam applicatur fructus crucis. Placuit igitur Deo varia media instruere, quibus facilius, suavius, plenius fructum crucis consequeremur, atque unum ex his. nos sacrificium missae esse contendimus: neque adversam contrarium adhuc ostendere potuerunt. Deinde etiamsi ad applicandum fructum crucis, non esset sacrificium missae necessarium, nec utile, non tamen sequeretur esse in injuriam crucis, quod Calutio probandum erat; immo nec sequeretur non esse necessarium. Nam adhuc necessarium esset ad religionem constituendam, quae sine externo sacrificio esse non potest; ad Deum cultu supremo, et illi soli debito honorandum, ad sacrificium crucis commemorandum; et ad alios fines, de quibus supra diximus.

Ad loca ex Paulo adducta facillime respondetur. • Vim verba illa capitis 9. Aequae *ut saepius se offerat etc.* apertissime omnium expositorum consensu de cruenta oblatione accipienda sunt; nam mox idem Paulus subjungit: *Illic ubi oportebat eum frequenter pali ubi origini mundi.* Senius

igitur est; Christus non intravit in coelum per primam sui oblationem, id est, per mortem suam, ut deinde exeat, et se offerendo et moriendo iterum intret; et hoc saepius repetat quemadmodum pontifex leviticus per victimam intrabat sanctuarium et exibat, et rursus iterum per aliam victimam intrabat et exibat: alioqui oportuisset Christum ab origine mundi pro singulis generationibus se offerre ac morlem pali; sed unica oblatione, id est, unica modo peccata totius mundi purgavit, et coeli aditum omnibus hominibus aperuit. Videmus igitur Apostolum non excludere quamlibet iterationem oblationis Christi, sed eam solam, quae mercedem ipsius requirit.

Ida quoque verba capitis 10. *Sanctificati sumus per oblationem corporis Christi semel.* Et illa: *L'ua oblatione consummavit in sempiternum* aulem icatus. similiter de cruenta oblatione intelligenda sunt. Sensus enim est; Per unam Christi mortem sanctificati sumus, immo etiam consummati sumus, adepli videlicet non solum remissionem peccatorum, sed etiam ornamenta justitiae, et ipsam bealitudinem; et hoc in sempiternum, id est, pro omni aetate et generatione, ul jam non egeamus alio Christo, qui morte sua nos redimat: vel ul idem Christus pro nobis, vel pro aliis saepius moriatur.

Illud aulem ex eodem capite: *Ubi est remissio peccatorum. jam non est oblatio* pro peccato, quod adversarii maxime urgent, si quid probaret, lanium probaret, non esse locum post sacrificium crucis, ulli sacrificio propiliatone, non aulem ulli sacrificio absolute: nam nulla sunt sacrificia vere et proprie dicta, quae non sunt propiliatoria. Quare param fideliter Calvinus ex Paulo citavit, nullam amplius restare oblationem, cum Paulus disertis verbis dixerit, nullam esse oblacionem pro peccato.

Sed neque admittimus ex hoc loco posse colligi. missam non esse sacrificium propiliatorium, seu oblationem pro peccato. Nam dim requiruntur ad remissionem peccatorum: Inum, ul inveniatur pretium liberationis, seu satisfactio juxta et debita divinae justitiae. Alterum, ul pretium in particulari applicetur hominibus. Quod allinet ad Primum, sacrificium crucis remisit omnia peccata, praeterita. praesentia et futura: siquidem pretium acquisitum sufficientissimum pro peccatis totius mundi: et ideo illo sacrificio peracto et peccatis remissis. restat ulla similis oblatio pro peccato. id est, pro acquirendo pretio ad remissionem peccatorum. Et hoc solum est. quod Apostolus eo loco scribit. Quantum ad Secundum, nondum facta est remissio peccatorum omnium: nam adhuc sunt et erunt usque, ad mundi consummationem, quibus applicandum sit pretium liberationis, et remittenda peccata. et ideo remanet hostia pro peccato, nimirum sacrificium missae.

Dices: Videtur Apostolus, cum ait: *Jam non est oblatio pro peccato*, respicere ad sacrificia judaeorum. quae pro peccato dicebantur; ac ducere illa sacrificia esse omnia abrogata, cum jam peracta sit remissio peccatorum non ergo solum excludit Paulus novum oblationem, qua acquiratur pretium, sed et

omnes alias oblationes pro peccato, etiamsi tantum repraesentativae et applicative sint sacrificii crucis.

Respondeo: Non cogimur dicere, Apostolum respexisse ad sacrificia judaica: sententia enim ejus hoc tantum postulavit, ut acquisito pretio remissionis peccatorum, non requiratur oblatio acquisitiva illius pretii. Potest tamen concedi Paulum respexisse ad illa sacrificia veteris legis, non ut erant propriae oblationes, et aliquo modo applicative sacrificii crucis, sed ut erant figurae et promissiones futuri sacrificii. Peracto enim sacrificio crucis, et pretio acquisito, frustra adhiberentur figurae promittentes id, quod jam habemus. Quod autem non excludat Paulus sacrificia propriae oblationis, et applicantia sacrificium crucis, manifestissime patet ex eo quod alioqui exclusisset etiam Baptismum, et coenam Domini. Quae sunt etiam sacramenta repraesentantia et applicantia fructum crucis; immo et verbum et fidem et orationem et omnia media, seu instrumenta, quibus applicatur fructus crucis. Nam sic argumentari possumus; Per crucem sunt remissa omnia peccata; ergo frustra sunt omnia instrumenta justificationis.

Denique illud, *Consummatum est*, perperam a Calvino adducitur. Non enim significat, ut ipse somniat, unica oblatione crucis consummata, et completa omnia, (pia in salutem nostram erant; quasi supervacanea fuerint caetera, doctrina, sacramenta. exempla et omnes labores ante crucem obili: sed significat, ut Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus, Theophylactus, et alii exponunt, consummatas fuisse poenas et afflictiones, quas in carne passurus erat, vel, quod in idem recidit, consummata fuisse prophetarum oracula, quae passionem ejus praedixerant.

Tertium argumentum Calvinii sumitur ex eo, quod sacrificium missae unam Christi mortem obliet, et ex hominum memoria excutiat. Nam Testamenti Christi confirmatio a morte testatoris pendet: ergo et Testamenti Christi confirmatio a morte Christi pendet. Sed missa est novum Testamentum: imino quot sunt missae, tot sunt Testamenta: ergo non rata sunt opera Christi toties mori, quoties dicitur missa, ergo unica illa Christi mors, et non creditur. et pro nihilo ducitur. Praeterea hostiam, quae obliet, occidi et maciari necessu est: ergo in fletibus singulis missis sacrificatur, eum singulis in omnibus mille in locis crudeliter interfici oportet. Neque valet si respondeant, sacrificium missae esse ἀναιματόν: nam non pendet ex arbitrio hominum, ut sacrificii naturam mutant; et apostolus ait: *Sine sanguinis effusione non (il remissio.*

Illo respondeo: Si catholici dicerent, in sacrificio in summi vire Christi mori, Calvinii argumentum aliquid vinum habere videretur: sed cum dicant omnia. Christus non inori nisi in sacramento, seu signo repraesentante vicem illam mortem, quam aliquando obliet tantum et, ut missa obliet Christi mortem. et potius claret. ne unquam obliet (erctur. >cd inquit Calvinus: *Etsi dicant Papi-fu* .< C/uu/um n<c velle, nec posse inlerfi- f*i"icn id ».< eorum dogmate, ar-*

gumenla nostra probant. Videamus igitur an illa sil.

Primum argumentum ex nomine Testamenti, nihil probat. Nam missa non est nova Testamenti Christi institutio, sed est repetitio illius ejusdem, quod Christus aliquando fecit, et sua morte confirmavit. Quemadmodum inter homines, cum testamentum morte confirmatum saepius in judicio exhibetur, et recitatur. et etiam describitur ad applicandam huic, et illi hereditatem, non est opus ut testator iterum moriatur: sed satis est, si constet testatorem esse mortuum, nec ante mortem revocasse, et immutasse suum testamentum.

Sed contra probare nititur Calvinus, singulas missas esse Testamenta nova, id est. diversa ab illo Testamento quod Christus mori fecit, et morte sua confirmavit: *Singulae missae*, inquit, novam peccatorum remissionem, novam justitiae acquisitionem promittunt: ergo tot sunt nova ac diversa Testamenta, quot missae.

Respondeo: Remissio peccatorum et justitiae acquisitio, quam missa promittit, respectu ejus cui promittitur. nova dici potest, quippe qui eam antea non habebat: sed respectu sacrificii crucis, de quo Calvinus loqui debet, non est nova, sed osti- la ipsa, quae per sacrificium crucis parta est, ut saepe diximus, sacrificium missae applicat fructum sacrificii crucis. Atque in hoc est lotus error adversariorum, quod sibi falso persuaserint, nos tribuere missae vim remittendi peccata sine ullo ordine ad sacrificium crucis.

Ad aliud argumentum ex occisione hostiae, quae offertur, Respondeo: Sacrificium missae esse verissimum sacrificium, et tamen non exigere veram hostiae occisionem. Solum enim occisio requiritur in oblatione rei viventis, et quae in forma rei viventis obliet, ut cum offeruntur agni, vituli, aves et similia, (piorum destructio in morte consistit. et cum forma sacrificii est rei inanimae, ut panis, vini. thuris et similia. non potest requiri occisio, sed solum consumptio rei illi conveniens. In missa igitur offertur quidem Christus, qui est res vivens. et offertur in forma rei viventis, quantum ad repraesentationem, ubi solum requiritur mors repraesentata, non autem mors reipsa: sed ut est sacrificium reale et proprie dictum obliet in forma panis et vini, juxta ordinem Melchisedech. et proinde in forma rei inanimae. Unde in canone ubi habentur verba oblationis potissimae post consecrationem, dicimus: *Offerimus panem vitae aeternae et calicem salutis perpetuae.* Quare consumptio hujus sacrificii non debet esse occisio, sed manducatio.

Ad illud: *Sine sanguinis effusione non fit remissio.* Respondeo: Apostolum loqui de sacrificiis legis veteris, in qua nullum erat sacrificium pro peccato sine sanguinis effusione. Sic enim »llllebr. 9. *Omnia pene in sanguine mundantur, secundum legem, et sine sanguinis effusione non fit remissio.*

Praeterea potest etiam absolute et generalim accipi Pauli sententia. non quod quotiescumque (it remissio, lum sanguinem fundi oporteat, sed quod remissio numquam fiat, nisi in virtute effusionis

sioguinis, sive ea nunc liat, sive facta, sive futura sit.

Denique in sacrificio missae rectissime potest dici sanguis Chrisii effundi, ul ipse Dominus loquitur, cum ait: *Hic est sanguis meus, qui pro mitis funditur*; sive consideremus mysticam sanguinis effusionem, sive realem offusionem, idesl. libationem, seu oblationem sanguinis Domini. Ul enim usitate secundum Scripturas, dicitur panis frangi cum distribuitur, etiamsi integri panes denlur: sic eliam vinum fundi dici potest cum distribuitur, licet plenae amphorae donentur, cl eodem modo corpus sub specie panis frangitur, el sanguis sub specie vini funditur, dum offertur el donatur Deo in sacrificium.

Quartum Calvini nrgumentiim ducitur a fructu mortis Chrisii; quem missa nobis praeripit, dum ne eum agnoscamus et cogilemus, facil. Quis enim cogitet, se morte Chrisii redemptum esse, nbi novam in missa redemptionem viderit? Qnis peccata sibi remissa confidat, ubi novam remissionem viderit?

Respondeo: Argumentum non est dissimile superioribus: nititur enim falso illo fundamento, quod missa catholicorum senlenlia, vim habeat expiandi peccata sine erucis sacrificio. Sic enim hoc diceremus, rectissime Calvinus colligeret, missam nobis praeripere, frudum mortis Christi: sed quia id nulli catholici docent, acrem verberat Calvinus.

Sed contra instat ille: *Neque evadet, inquit. qui dixerit, non alia caussa nos peccatorum remissionem in missa oblinere, nisi quia morte Christi jam acquisita est. Non enim aliud adfert, quam sijactet. nos ea lege a Christo redemptos esse, ut nos ipsi redimeremus: nl nihil jam passioni Christi relinquantur, nisi, ul sit exemplum redemptionis, quo discamus nostri esse redemptores.*

Illespondeo: Mira est hujus hominis caecitas, vel malitia, qui nondum potuit, aul corie noluit catholicorum sententiam intelligere. Nam in primis missa non csl opus nostrum, sed Christi: ipse enim est verus sacerdos, qui per ministros sacrificium offert, cl per illud purgat cl remittit peccata. Quare etiamsi missa haberet vim per se absque sacrificio crucis, non ideo lamen nos ipsi redimeremus, sed Christus nos redimeret. Deinde non ita comparamus, ul perperam facil Calvinus, passionem Christi cum sacrificio missae, ul dicamus ex passione Christi sumi lanium exemplum redemptionis. Dicimus enim passione Christi lotum pretium redemptionis acquisitum, el proplerea uos innes ea morte redemptos, quod allinet ad sufficientiam pretii pro omnibus persoluti: per sacrificium aulem missae applicari prolium illud, ut eliam applicatur per sacramenta, quamvis alio, ct alio modo, ul suo loeo infra dicemus. Sicul igilur, qui baptizat, non dicitur exemplum tantum sumere redemptionis a passione Chrisii, nec, proprie redimere, sed applicare dumtaxat pretium per passionem acquisitum: sic eliam de sacrificio missae cogitari debet.

Quintum argumentum jam csl solutum: nihil e-

nim adfert, praeter id. quod fulbenis dicebat, non posse idem accipi el donari. Haec sunl argumento ex libro Insilulionum. Alia duo addil in antidoto arlic. 6. Parsiensis, quae brevissime solvi possunt.

Primum csl illoc: *Institutio Christi sic habet: Accipite el manducate: non autem. Offerte; ergo sacrificium non ex instituto Chrisii est. sed palam cum eo pugnat*, illespondeo: Nusquam legimus Chrislum dixisse: Non offerre: quod si legeremus, lum vere pugnaret cum instituto Chrisii sacrificium missae. Quod si illud urgeat Calvinus, quod non dixerit Christus: Offerle, jam supra responsum csl. tum nihil colligi ex pura negatione; tum salis Chrislum aperte jussisse offerri, cum ait: *Hoc facile.*

Allecum argumentum esi: *Nemo usurpare debet honorem sacerdotii, nisi a Deo vocatus, teste Apostolo. Nemo autem praeter Chrislum vocatus legitur.* Respondeo: Cuin apostolos Christus ad honorem sacerdotii vocaverit illis verbis: *Illoc facile*, nemo polcsl dicere eos non esse a Deo vocatos. nisi qui Chrislum neget esse Deum. Qui aulem apostolis legitima ordinatione succedunt, non minus a Deo vocari censendi sunl, quam olim a Deo judicarentur vocari, qui Aaroni per carnalem propagationem substituebantur.

CAPUT XXVI.

Solvuntur objectiones Kcmnili.

Mhrlinus Kemnitius in 2. par. exam. pag. 800. ct seq. proponit argumenta sua sub hoc Ululo: *Argumenta ostendentia abominalionem missae pontificiae.* Sunl autem argumenta sex.

Primum iule esi: *Instituere cultum extra verbum. el sine verbo Dei, vanum esi. immo idololatria est, cum scriptum sit. Frustra colunt me mundulis el doctrinis hominum. Sed theatra repraesentatio per verba, ritus. gestus, sicul in pontificia missa fit. nullum habet verbi testimonium. immo nec exemplum Chrisii. aul apostolorum. Fatentur enim pontificii scriptores, apostolos sola dominica oratione usos in celebratione coenae. el nolunt qui romani pontifices, ct quo tempore singulos actus et scenas mystici dramatis invenerint: ergo elc.* Respondeo: De propositione hujus argumenti saepe jam in aliis dispuhilionibus disseruimus. Hoc aulem loco, etiamsi ca propositio verissima esset, nihil lamen argumentum concluderet: nam in assumptione eliam vitium est. Non enim, ul saepe diximus, quae stio nostra est, do caeremoniis missae, sed de substantia sacrificii: illam aulem a Christo institutum, supra demonstravimus testimoniis Scripturae ct Patrum cl totius Ecclesiae.

Secundum argumentum Kcmnili: *Sacramenta extra usum a Christo institutum in aliam actionem toto genere diversam transferre, ingens est piaculum. Christus autem sacramenti: el non sacrificii actionem in verbis institutionis praescii-*

psil: contumelia igitur coenae Dominicae csl, missa pontificia. Respondeo: Assumptio argumenti probanda fuerat: nam eum falsam esse, supra plurimis cl clarissimis argumentis demonstravimus.

Tertium argumentum: *Adminislracionem coenae Christus moriturus testamenti forma instituit: Magnum autem scelus est, vel hominis testamento, quando ratum et confirmatum est, aliquid superordinare: Manifestum igitur est. quid sil pontificia missa, quae Testamento Filii Dei aliquid superordinat.* Respondeo: Ultima particula probanda erat. Quod enim missa aliquid superordinet Testamento Filii Dei, falsum est, cum nihil sit aliud missa, nisi frequentatio ejus rei. quam Christus moriturus frequentari mandavit. Sed facile est adversariis, verba profundere, eliam cum mini habent, unde sua probare queant.

Quartum argumentum: *Missapontificia.pugnat cum sacrificio crucis etc.* Quintum: *Missa pugnat cum unico sacerdotio Chrisli etc.* Sextum: *Missa obscurat coenam Domini, el alia media a Christo instituta, ad applicandum frudum passionis Chrisli.* Respondeo: Haec omnia sumpta sunl ex inslilulione Calvinii, el a nobis paulo ante soluta.

CAPUT XXVII.

Solvitur ultima objectio, el explicatur in qua parte missae proprie consistat essentia sacrificii.

Postremo loco solvenda esi objectio quaedam, quum parlim haeretici faciunt ad missam oppugnandum: parlim eliam catholici ad rem melius explicandam. Si missa sacrificium ossei proprie dictum, certe in aliqua ejus parle inveniretur ratio sacrificii proprie dicti, el supra definitione explicati. nullo aulem ejusmodi pariem esse, sic ostenditur. Post missam catechumenorum, in qua cerium csl mm consistera sacrificii rationem, quinque partes inveniuntur. Pruna oblatio panis el vini. Secunda consecralio el transmutatio panis in corpus el vini in sanguinem Domini. Tertia oblatio corporis cl sanguinis per expressa verba. Quarta fractio el cmnmislio sacramenti. Quinta distributio el consumptio ejusdem. In oblatione punis cl vini sacrificium missae non consistere, extra controverl in csl: mm enim res terrenae esse possunt illud mukum sacrificium, quod in Ecclesia vigere pro omnibus veteribus sacrificiis Paires affirmant.

In consecratione, quae esi secunda pars, non apparet ulla oblatio, quae lamen de intrinseca ratione sacrificii est. Praeterea non fit in consecratione ulla sensibilis immutatio rei. quae offertur: quae mutatio ad rationem externi sacrificii omnino perlinere videtur.

Oblatio corporis el sanguinis, tertia videlicet, par>. quae sequitur ad consecrationem, ad essentiam inissae perlinere non potest; proinde neque in ea ratio sacrificii constitui debet. Nam Dominus

Christus. quem sacrificii hujus auctorem liabeinu». post consecrationem continuo sacramentum distribuit, ac manducari praecepit. Sic enim ait: *Accipe cl manducate. hoc esi corpus meum.* Nullum igitur fini tempus in quo Dominus consecratum panem Deo offerre potuerit. Deinde, si verum est. quod saucius Gregorius scnlm lib. 7. eplslol. 63. solummodo orationem dominicum apostolos addidisse ad verba consecrationis, certe nec ipsi faciebant illam oblationem, quam nos post consecrationem facimus: noti igitur illa oblatio ad essentiam sacrificii perlinet.

Porro fractio, quae quarta pars est. sine dubio non habet Dominum auctorem. Dominus enim fregit quidem panem, sed fregit vel ante consecrationem. ul multi volunt, vel slalim a consecratione, ul distrdiuerit eum discipulis. Al noslra fractio lit post consecrationem nullis aliis actionibus interjectis. el non fit ad distribuendum, sed ad certum mysterium significandum.

Denique manducatio. seu consumptio non videtur proprie sacrificium, cum non liat a solo sacerdote. El quamvis ad essentiam sacrificii perlineret, non potesl lamen in ea sola tola essentia sacrificii constitui: nam sine oblatione el dedicationi praecedente, sacrificium esse mm potest. Atque haec esi ratio cur apud catholicos feria sexta majoris hebdomadae non censeatur sacrificium missae proprie celebrari. licet vera hostia adsit et frangatur el consummetur : quia videlicet consecrabo et oblatio deest.

Respondeo: Ul rem lolam facile el breviter explicemus, duo operienda sunl. Primum, quid sil proprie sacrificium missae, accipiendo sacrificium pro re. quae sacrificahir. Deinde quid sil proprie sacrificium missae, accipiendo sacrificium pro actione sacrificandi. Ulrumque aulem ex sequentibus sententiis, seu propositionibus patebit.

Prima propositio: *Negari non debet, panem, et vinum aliquo modo in missa offerri, ei proinde pertinere ut rem, quae sacrificatur.* Haec patet Primum ex ipsa lilurgia. Nam cum ante consecralionem dicimus: *Suscipe sancte Pater hanc immaculatam hostiam*, certe pronomen *Hanc*, demonstrat ad sensum id. quod tunc manibus tenemus: id aulem panis est. El similes sunl in lilurgia non paucae sententiae quae panem offerri apertissime demonstrant.

Deinde veteres Patres passim idem tradunt. Irenaeus lib. 4. cap. 32. dicil. Ecclesiam offerre Do sacrificium ex creaturis, idest, ex pane et vino. Cyprianus lib. 2. cpisl. 3. dicil. Clirislum obtulisse Patri calicem vino cl aqua mixtum. cl in sermone de eleemosyna, reprehendens divites foeminas, quae non udfercbant panem consecrandum: *bienplex.* inquil. *d dives in Dominicum sine sacrificio venis, et partem, de sacrificio, quod pauper obtulit sumis:* ubi per sacrificium, panem inlelligit. qui per sacerdotes Deo sacrificandus erat. Sanolus Gregorios lib. 2. dialog, cap. 23. do s. Benedicto loquens: *Manu sua.* inquil, *oblationem dedit dicens: Ite. d hanc oblationem pro eis offerri Domino facile, et ulterius excommunicabit non erunt. Quae dum oblatio pro cis fuisset ini-*

mdalaelc. El lib. 4. cap. *Omnipotenti Deo,* inquit, pro me o//i»r ftunc *pancm.* Similes soiilen-line passim inveniantur.

Srrundn propositio: *Corpus ct sanguis Domini mnl id sacrificium, quod in missa proprie* offertur *cl sacrificatur.* Haec certissima est, el protela plurimis testimoniis.

Terlln propositio: *Panis et corpus Domini, vinum cl sanguis Domini, non sunl duo sairifiriu. sed unum.* Non enim offerimus Beo panem simpliciter sed panem consecrandum el transmudandum in corpus Domini: neque offerimus corpus Domini absolute: tunc enim aut cruentum lien deteret sacrilicium. uut revera sacrilicium nullum issel, sed offerimus corpus Domini in specie panis, el ex pane confectum. Iniquo sicut apud Hebraeos offerebatur ovis viva. cl offerebatur eliam marina, el licet specie differunt vivum el jnorlutua. si natura physice spectetur, tamen unum orni l'irrificium. non duo sacrificia: mnn ovis viva offerebnlr consecranda per mortem Deo, el deinde per ignem absumenda. Sic etiam. licet panis cl corpus Domini. res sini diversissimae, si eorum natura consideretur: unum lamen sacrificium faciunt, quod csl panis in corpus Domini tfansmulnlus. si ve corpus Domini in specie, panis Deo oblatum. At ipie hinc csl, quod in missa non offertur panis, ul saerilieiuai perfectum, sed ul sacrilicium inchoalum et perficiendum. ut palet e\ illis verbis: *Bc nedir hoc sacrificium luo sancio nomini prae-paratum.* El in secretis aliquoties legimus: *Sacrantium libi munus offerimus.* Unde rectissime Irenaeus lib. i. cap. 32. dixit: *Codicem, sangiti nem suum confessus csl. el novi Testamenti novam docuit oblationem.* Ubi oblalio novi Testamenti proprie vocatur vinum in sanguinem Domini coinmnlm.

Huc ficjnnl omnia loca Pnlrom qui docent, unicum esse Ecclesiae sacrificium. quod successit loti inulliludini veterum sacrificiorum: Leonis sermone S. de passione Domini: Joannis chrysoslomi in psalm. 95. el Augustini libro de spiritu et lileru <ap. II. lib. 3. contra Donalistas, de Bapismo capit. till. lib. 1. contra advers. leg. el prophet. cap. 20. lib. t. contra Cresconium, cap. 25. el lib. 8. do Civil. Det cap. till.

Hinc palet, improbabilem esse sententiam Gasparis Cnsnlii lib. 1. de sacrificio cap. 20. qui affirmat duo esse sacrificia Eucharistiae, unum panis et vini, aliorum corporis cl sanguinis Domini.

Qnarla propositio: *Oblatio panis cl vini consecrationem praecedens. ad integritatem cl plenitudinem sacrificii pertinet, non lamen ad essentiam.* Quod ad essentiam non pertineat, extra conlioversiam esse videtur. Nam oblalio vocalis, ut supra ostendimus, non est ad sacrificium necessaria: salis enim Deo se demonstrat aliquid offerre, qui reipsa offert. El quamvis oblalio aliqua ad essentiam snrilicii necessario requiratur, non lamen nccesse est. ul ea immolationem praecedat: ipsa enim immolatio, oblalio esse potest. Quod autem ad integritatem quandam pertineat, inde palet, quod in omnibus lilurgiis, quantumvis antiquis, seu graects, seu latinis, pars actionis est oblalio

rerum consecrandarum. Et quamvis Dominus non iisdem verbis panem consecrandum obtulerit, quo nos modo offerimus. lamen obtulisse aliquo modo, aperte scribit Cyprianus lib. 2. cpisl. 3. et colligitur ex illa caeremonia elevandi oculos in coelum, el gratias agendi, quam Dominum consecrationi praemisisse, parlim cvangelislac, parlim antiquissimae lilurgiae testantur.

Quinln propositio: *Oblalio quae sequitur consecrationem ad integritatem sacrificii similiter pertinet, non ad essentiam.* Quod non ad essentiam probalur, tum ex eo, quod Dominus eam oblationem non adhibuit: immo nec apostoli in principio. ul ex Gregorio demonstratum esl*, lum ex eo. tpiod verba hujus oblationis non dicuntur in persona Christi, sed in persona ipsius ministri, et Ecclesiae; ul palet ex illis verbis: *Unde el memores nas servi lui etc.* Sacrilicium aulem in persona Chrisli. principaliter offertur. Itaque isla oblalio consecrationem subsequens. est quaedam testificatio, quod loia Ecclesia consentiat in oblationem a Chiislo faciam, el simul cum illo offerat. Quod aulem ad integritatem pertineat, palet ex antiquissimis Lturgiis. (piaae sine dubio ab apostolis originem ducunt. Nam etsi apostoli inilio solam orationem Dominicam addidisse dicantur, tamen postea iidein ordinaverunt ritum celebrandi. el mulla alia addiderunt, ulex lilurgia Jacobi el clementis intelligi potest.

Sexta propositio: *Fractio sacramenti ad essentiam non perlinet. sed solum ad integritatem.* Quod non ad essentiam, perspicuum csl ex ipso usu Ecclesiae. Nam si fode dum cum ipso sacramento signum crucis .exprimitur super calicem, panis consecratus in calicem decidat, non solei frangi, sed relinquitur ita integrum. usque ad sumptionem: neo tamen sacrificium irritum, aul essentialiter immutari creditur. Adde, quod hac caeremonia Dominus non videtur esse usus. ul initio diximus. Perlinere aulem ad integritatem, perspicuum est ex omnibus lilurgiis graecis el latinis.

Septima propositio: *Sacramenti consumptio ul a populo fit. non esi pars sacrificii; ut autem fit a sacerdote sacrificante*, pars est *essentialis, sed non tota essentia.* Quod allinet ad populi sumptionem. res certissima est: qui enim edunt victimas. participes sunt alturis. ul Apostolus ait, 1. Cnrlnh. 10. el llebr. 13. Non est aulem idem, sacrificium offerre, el de altari participare. Consumptio aulem. quae lit a sacerdote sacrificante, non lum est comestio victimae, quam consummatio sacrificii; el proprie combustioni holocausti respondero ccnselyr. Itaque adeo necessaria semper iudicatu csl ul) Ecclesia, ut si forlc sacerdos ante consumptionem morialur. vel alio modo a consumptione impediatur, oporteat alium sacerdotem illi succedere, el sacrificium consummare. ul palet ex concilio tolelan. 12. can. 3. et ex regulis libri missalis.

Quod autem sit pars essentialis, inde probalur, quia in lota actione missae, ul mox ostendemus, nulla est alia realis destructio victimae praeter istam requiri autem reaiem destructionem, supra probatum est, cum definitionem constitueremus.

I ndc Abraham patriarcha,liccl filium jam colligas-
sel, cl super aram constituisset, ul manum ad ma-
ctandum sustulisset, quia tamen defuit realis oc-
cisio. non dicitur eum. nisi voluntate sacrificasse.
Neque obstat, quod ista consumptio non videatur
fieri in persona Christi, qui tamen esl primarius
sacerdos. Nam Christus quidem non se ipse man-
ducat, neque immediate consumit sacramentum:
tamen ipse dici potest consumere,quia ad consum-
mandum tradit. Quemadmodum etiam in sacrificio
crucis, Christus vere sc ipse sacrificavit, quia oc-
cidendum obtulit, licet non sc ipse occiderit. Nam
etiam in Testamento veteri de ratione holocausti
erat combustio, qnac tamen immediate non a sa-
cerdote, sed ab igne fiebat: sed vere dicebatur sa-
cerdos cremare victimam, quando ignem illi sub-
jiciebat.

Octava propositio:*Consecratio Eucharistiae ad
esscnliapi sacrificii pertinet.* Haec sententia ita
generalim proposita, mullos habet auctores. Nam
ex Graecis eam aperte docet Nicolaus Cabasilas in
explicatione sacrae lilurgiae cap. 32. et ex Latinis
Ituardus in defensione artic. 10. Lovaniensium,
JodQcus Tilelanus in responsione ad apologiam
Illyrici capite 13. Gaspar Casalius lib. 1. de sacri-
ficio cap. 20. Alnnus lib. 2. dc sacrificio cap. 13.
el alii; sed non omnes eodem modo illam expo-
nunt.

Aliqui existimant ideo in consecratione consiste-
re sacrificii essentiam, quia per consecrationem
lit vera, rcalisqnc mutatio panis in corpus Christi:
sacrificium autem verum requirit ejusmodi veram
cl realem mutationem, qua res desinat esse ad Dei
honorem.

Sed haec sententia habet contra se non levia ar-
gumenta. Nam in primis, si ea vera sil, sequetur
proprie solum panem triticeum sacrificari.Id enim
proprie sacrificari dicitur, quod realiter mutatur,
ita ul desinat esse: at solus panis mutatur. Id au-
tem absurdissimum esse, nemo negare polesl;quia
si ita esset, haberet Ecclesia sacrificium inanimum
el vilius mullo, quam habuerint olim Hebraei. De-
inde mutatio, quao ponitur quasi forma sacrificii
sensibilis cl externi, debcl esse externa cl sen-
sibilis. At mutatio panis in corpus Christi, est om-
nino interna, el nullo sensu, sed fide sola perce-
ptibilis. Tertio, non esset idem sacrificium Eccle-
siae. cl sacrificium crucis, quoad rem oblammec
esset verum, quod Patres dicunt.in sacrificio mis-
sae eundem esse sacrificium et sacerdotem; neque
illud, quod Cbrysoslomos, Ambrosius. Primasius,
el alii notant in cap. 10. epistolae ad ilebr. sacri-
ficia Hebraeorum fuisse multa, quia hodie unum
agnum, cras alium offerebant: nostrum autem esse
unum, quia semper eundem offerimus Christum;
nam et nos. si dc pane agamus, non semper eun-
dem offerimus.

Alii volunt ideo in consecratione sacrificii es-
sentiam consistere, quod per eam vere, licet my-
stice el incruente, imoletur Christus. Nam cum
vi verborum. *Hoc esl corpus meum*, solum Christi
corpus sine anima et sanguine incipiat esse in al-
tari el vi aliorum verborum, *Illic est sanguis*, inci-
piat sanguis solus,et seorsim a corpore esse in al-

tari: el ubi esl verum corpus a sanguine separa-
tum, ibi sil vera quaedam immolatio: certe sequi-
tur, vi lotius consecrationis, vere immolari Chri-
stum: et tamen incruenta esl immolatio,quia natu-
ralis concomitantia impedii, quo minus vere san-
guis aul anima a corpore separentur.

Haec sententia non videtur ita satisfacere, ul
omnino animus conquiescat. Nam in primis ve-
rum el reale sacrificium, veram el realem mor-
tem. aut desirucliuncin rei immolatae desiderat:
consecratio autem non veram el realem mortem;
sed mysticam tantum cilicii. Neque satis respon-
dere, videntur, qui dicunt consecrationem cx se
veram mortem adferre, sed per naturalem concn-
mitantiam fieri, ne mors revera sequatur. Nani si
naturalis concomitantia impedit mortem, hoc ipM>
impedit sacrificium. Cerie, si tempore veleris Te-
stamenti sacerdos immolaturus ovem, ictum adhi-
beret, qui ex sc mactare posset, sed aliquo impe-
dimento interveniente ovis non mactaretur, non
dicen-tur peracta reipsa mactatio, sed volunta-
te sola.

Praeterea, si per consecrationem vera el realis
immolatio fieret, ea tamen non fieret in altari, set
in coelo. Nam immolatio ibi fieri dicitur, ubi ani-
mal vivum occiditur; sive ubi divisio fit corporis
ab anima cl sanguine; pon o divisio corporis Cbr-
sii ab anima el sanguine, si qua fil per verba sa-
cramentalia, non fit in altari, sed in coelo. Ibi e-
nim fieri debet divisio, ubi praeexistit res ante di-
visionem: Christus autem ante divisionem istam,
in coelo, non in altari praeexistit.Itaque secundum
hanc sententiam immolatio non filin altari, sed
tantum partes rei immolatae post immolationem in
altari collocantur. At quis concederet immolatio-
nem, quae esl sacrificium Christianae religionis,
non in terra, sed in coelo tantummodo celebrari?

Denique vel in missa iit vera el realis Christi
mactatio el occisio, vel non fit. Si non fit, non
est verum ct reale sacrificium missa: sacrificium
enim verum cl reale, veram cl realem occisio-
nem exigit. quando in occisione ponitur csseilln
sacrificii. Si aulcm lit; ergo verum erit dicere, a
sacerdotibus Christianis vero et realiter Christum
occidi: at hoc sacrilegium, non sacrificium esse
videlur.

His igitur omissis, ita rem explicandam arbi-
tror. In consecratione Eucharistiae tria Hunt, in
quibus sacrificii veri cl realis ratio consistit. Pri-
mum, res prophana fit sacra: panis enim res alio-
qui terrena ct communis, per consecrationem ver-
titur in corpus Christi, rem videliccl omnium sa-
cratissimam.

Dices: Ex hoc sequi videlur, ul panis solus pro-
prie sacrificetur: quod esse absurdum supra dici-
mus. Nam quod 111 sacrum ex prophano,id proprie
sacrificatur; si ergo panis lit sacer ex prophano,
panis proprie sacrificabitur.

Respondeo: Quod ita lit sacrum cx prophano.nl
maneant, id sine dubio proprie sacrificatur: atque
ideo apud Hebraeos ovis sacrabatur, el eadem ovis
sacrificabatur,quia manebat eadem etiam post mor-
tem, saltem quoad partem materialem, el ovis tam
viva quam mortua dicebatur. At panis non manet

dum sacratur, sed in aliud vertitur: cl ideo non panis, sed id quod ex pane factum est, proprie sacrificatur.

Secundo: In consecratione res illa sacra ex prophana effecta, Deo offertur, dum in altari Dei collocatur. fiam, ul supra diximus, victimam in altari ponere, esl rcipns illam Deo offerre,ct quia vi cooperationis fit, ul corpus Christi, cl sanguis incipiat reipsa esse super altare mediante- φῖνϋ sacerdotis. ideo verbis consecrationis vera cl solcm-dis oblatio celebratur. Neque his répugnai, quod aliquando sine altari celebratum esl sacrificium.)jiii non disputamus hic dc altari lapideo: sed id omne vocamus altare.ubi recipitur victima per ver*ba consecrationis effecta. Neque obstat, quod videatur esse oblatio rei invisibilis; cum tamen externa el sensibilis victima requiratur in externo, el proprie dicto sacrificio. Nam corpus Christi non est victima in sacrificio missae, absolute, sed ut est in specie panis: in specie aulcm panis plene visibile esl.

Tertio: Per consecrationem, res quae offertur, ad veram, realem el externam mutationem cl destructionem ordinatur, quod erat necessarium ad rationem sacrificii. Nam per consecrationem, corpus Christi accipit formam cibi: cibus aulcm ad comestionem, el per hoc ad mutationem el destructionem ordinatur.Nequc obstat,quod corpus Christi nullam in.-se laesionem patiatur, neque esset suum naturale amittat, cum manducatur Eucharistia: nam amittit esse Sacramcnlalc, et proinde desinit realiter esse in altari, desinit esse cibus sensibilis.

Haec mihi s. Thomae sententia esse videtur,qui in 2. 2. quaesi. 85. ari. 3. cum doceret ad sacrificii rationem perlinere, ul circa rem oblatam aliquid fieret, ul cum animalia occidebantur, et cremabantur ad Dei honorem. non addidit, id quod fit in sacrificio missae, consistere in conversione panis in corpus Domini, sed in fractione, benedictione cl manducatione ponis.

Hac explicatione praemissa,probatur nostra propositio octava cl postrema. Primo,quia sacrificium

missae offertur in persona Christi: nihil aulcm facit sacerdos tam perspicue in persona Christi, quam consecrationem, in qua dicit://oc *esl corpiw meum elc.*

Secundo: Quia Christus ipse aut consecrando cl consumendo sacrificavit, aut nullo modo sacrificavit: nam ut ostendimus, non esl alia Christi actio, quae sacrificium dici possit, neque ante, neque post consecrationem.

Tcriio: Quia apostoli initio, si nihil addebant ad verba consecrationis praeter dominicam orationem: necesse esl, ul consecrando sacrificarent: neque enim oratio dominica sacrificium dici potest.

Quarto: Quia in consecratione consistit repraesentatio sacrificii crucis, ul s. Thomas docet, 3. par. quaesi. 80. ari. 12. ad 3. At simul esse debent sacrificium reale. cl sacrificium rcpraescnlativum:siquidem ipsum reale esl alterius repraesentativum.

Quinto:Quia haec esl sententia veterum Patrum. Nam Irenaeus lib. 4. cap. 32. dicit, Christum tunc docuisse oblationem novi Testamenti, quam Ecclesia per orbem lerrae frequentat, cum ait: *Hoc esl corpus meum.* Cyprianus in sermone de cocna Domini, dicit.cum verbis consecrationis panis benedicitur, tunc Eucharistiam fieri medicamentum simul cl holocaustum. Chrysoslomus homil. de proditione Judae, dicit verba Domini: *Hoc est corpus meum,usque* ad mundi consummationem praestare sacrificio firmitatem. Gregorius lib. 4. dialogorum, cap. 58. cum ait in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem angelorum choros adesse, coelum aperiri, ima summis conjungi.unum ex visibilibus el invisibilibus fieri, operte docet immolationem consecratione perfici. Illa enim est hora, qua ad sacerdotis vocem Christus vere in altari esso incipit suh specie panis: nam id esl ima summis conjungi, terrena coelestibus sociari, et unum quid cx visibilibus cl invisibilibus fieri;neque dubium est, quin ob Christi praesentiam, angeli dc coelo in terram veniant. Atque haec de prima controversia dicla sunt.

LIIIEII SEXTUS

DE E U G I I A I I S T I A

QUI EST SECUNDUS DE SACRIFICIO MISSAE

CAPUT PRIMUM

*Ponitur controversia; .in missa sil
propiliatorium sacrificium.*

Expedita primaria controversia, scquuhur ahae mullo, quidem cl breviores et faciliores, sed tamen in quibus mimis, quam in prima, cum adversariis convenimus. Est igitur Secunda conlroversia: Quale sacrificium missa sil. eucharisticum lanium et honorarium, an etiam propiliatorium et impelraloriura. Nam ut in principio libri superioris explicatum esl. tria sunt genera sacrificiorum; seu pulius quatuor, cum postremum ex Iribus in duo genera, dividatur. Unum est, quod in Scriptura dicitur bolocaustum; quod etiam λατρευτικόν, et honorarium dici potest. cujus linis est solus Dei cultus, atque honor. Alterum dicitur, in Scriptura sacrificium pro peccato, quod etiam propiliatorium ipellatur: cujus linis est praeter Dei callum, propilialio irati Dei cl peccatorum remissio. Tertium, in Scriptura nominatur pacificum, cl hoc est duplex; aliorum cucharisticum. idcsl, oblatum ad agendas gratias pro beneficio accepto: alterum quod communi vocabulo impelralorium dici potest, cujus linis est impetratio beneficii.

Adversarii facile concedunt missam esse sacrificium εὐχαριστικόν et λατρευτικόν, non quidem quod velint esse sacrificium proprie dictum, sed improprie et largo modo, ut supra demonstratum est. Nam ipsa Eucharistiae distributio et manducatio, ad honorem Dei fit, ei in gratiarum actionem pro beneficio accepto passionis Christi; ista enim convenire possent Eucharistiae, etiamsi non esset aliud, nisi sacramentum. At esse propiliatorium et impelralorium, praesertim aliis, quam ipsis sumentibus, nulla ratione admittunt, nec possunt admittere, nisi fateantur Eucharistiam non solum es-

se sacramentum, sed etiam sacrificium proprie dictum: non enim sacramenta prosuni aliis, quam sumentibus. Vide I. ulherum in libro de capliv. Babil. cap. I. apologiam confess. Augustanae, in ari. de missa. Confessionem Wirlemburgensem, cap. IG. quod est de Eucharistia. Calvinum lib. I. Institui, cap. 18. § 13. IV. IS. et IG. cl Kemnilium in 2. parte examinis trident, cone. sess. 22. cap. de missa.

Contrarium docet ac docuit semper catholica Christi Ecclesia; et synodus tridentina. ut rem lotam penitus declararet, sess. 22. canon. 2. aperie docuit, sacrificium missae non solum propiliatorium esse pro poenis, sed etiam pro culpis, nec solum pro culpis levibus, sed etiam pro gravibus, alque adeo mortalibus: id enim significat, cum ait: *Crimina cl peccata, cl etiam ingentia dimittit.* Praeterea nou solum impelralorium esse spirituum beneficiorum, sed etiam temporalium, cl idcirco offerri posse pro pecculis, pro poenis, et pro quihuscunqne aliis necessitatibus. Quam sententiam, ut ordine defendamus, et explicemus, probabimus Primum, sacrificium missae propiliatorium esse. Secundo, esse impelralorium. Tertio, ostendemus ulruimpie illi convenire cx opere operato, et breviter explicabimus, quae sil propria cficientia sacrificii. Quarto, solvemus objectiones haereticorum.

CAPUT II.

*Probatnr sacrificium missae,
propiliatorium esse.*

Igitur sacrificium missae propiliatorium esse probatur. Primum, tcsliinoniis veleris Testamenti. Scriptura enim Testamenti veleris aperte doccl,

fuisse in loge naturae. et *Moysis sacrificia* propiliatoria. Nam Job cap. I. *legimus* s. Job, qui in loge naturae vivebat, quotidie pro peccatis filiorum suorum sacrificasse Deo, et Job ull. Deum ipsum jussisso, ut amici Job sacrificarent pro peccato suo Levit. I. 5. et «i. describuntur varia sacrificia pro peccato.

Hacc. et similia testimonia dupliciter probant sacrificium missae esse propialorium. Primo, quia illa sacrificia erant typi ac figurae hujus nostri sacrificii, ul supra probatum est.

Secundo: Quia si sacrificium crucis, quod est singulariter propiliatorium, non impedit. quo minus illa vetera fuerint suo modo propialoria, nec impedire debet, quo minus sacrificium Ecclesiae sit propiliatorium. Nam sacrificium crucis vim habuit ab initio mundi, et habebit usque ad mundi consummationem; ad propter si impediret sacrificium nostrum, quo minus esset propiliatorium, impediret etiam illa; et contra, si illa non impedivit, nec nostrum impedire debet.

Tertio: Quia sacrificium nostrum csl, vere ac proprie dictum sacrificium, non minus quam vetera, ul libro superiore demonstratum est: csl etiam cominorativum passionis Domini, ul illa, immo expressius quam illa, denique continet hostiam Deo gratiorem, quam illa continerent; quae igitur causa esse potest, cur illa propialoria dici possent, hoc non possit?

Respondet Calvinus lib. 4. Institui, cap. 18. § 13. illa volera dici esse sacrificia propialoria, non quod vere expiarent peccata, Demove placarent, sed quod adumbrarent, ac significarent futurum aliquando sacrificium crucis, quo peccata vere purgarentur.

Al etiamsi sacrificia vetera nihil aliud, quam typi et umbrae, fuissent, adhuc solutio Calvinii non satisfacit: nam non solius sacrificii crucis, sed etiam sacrificii Eucharistiae typi et umbrae erant. Unde Augustinus quae. 57. in Leviticum: Illis, inquit. *sacrificiis unum hoc sacrificium significabatur, in quo vera fit remissio peccatorum, a cujus sacrificii sanguine in alimonium sumendo. non solum nemo prohibetur, sed ad bibendum potius omnes exhortantur.* Deinde, si illa sacrificia tantum significabant futuram purgationem. non etiam aliquo modo purgabant: falsa enim verba Scripturae. Levit. 4. quae saepe repetuntur: *Offerat sacrificium et orabit sacerdos pro peccato ejus, et dimittetur ei.* Et similiter falsum esset, quod legimus Job ull. Dominum placari voluisse iram suam sacrificiis. Illa igitur sacrificia non expiabant peccata quoad culpam coram Deo, quasi justificarent. et homines vere Dei amicos efficerent ex opere operato; recte enim Apostolus dicit, Illebr. 10. impossibile esse sanguine hircorum et vitulorum auferri peccata: sed lamen expiabant maculas laeales, et etiam Deum propitiabant, quoad poenas temporales, et etiam quoad culpas ex offerentium fide, cujus fidei protestationes erant sacrificia illa.

Secundum argumentum sumitur a verbis institutionis. Nam illa verba: *Hic est sanguis. qui pro vobis funditur in remissionem* />cccafuruui,apei-

lissime docent, Christum obtulisse in coena sacrificium pro peccatis apostolorum. Idem autem est sacrificium nostrum cum illo, quod in coena oblatum fuit; jussit enim Dominus apostolis, ul idem poslea frequentarent.

Praeterea, sacrificium missae est sacrificium applicans promissiones Testamenti novi: nam ideo etiam Luc. 22. Testamentum novum appellatur, ut supra exposuimus. At inter promissiones novi Testamenti una est de remissione peccatorum, ut patet Hier. 32. et Illebr. 8.

Denique falenitur Lutherani, vel potius contendunt. Eucharistiam institutam esse ad peccati remissionem: quare necesse est, ul peccata remittat, vel ut sacrificium, vel ul sacramentum. Elquidem ut sacramentum, non csl proprie instituta ad peccati remissionem, sed ad vitae spiritualis conservationem. Nam, ut sacramentum, non prodest nisi sumenti: sumens autem probare se anlea jubetur, nec potest cum conscientia peccata accedere, ubi iudicium sibi manducare velit et bibere, I. Corinlh. 11. Sequitur igitur ul ad remissionem peccati instituta sit Eucharistia, ul sacrificium est. Et sane adversarii non intelligunt quid loquantur, cum Eucharistiam ad peccati remissionem institutam volunt, et lamen sacramentum tantum, non etiam sacrificium illam esse contendunt.

Tertium argumentum sumitur ex Apostolo, qui Illebr. 5. sic ait: *Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in lui, quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccato;* ubi videmus praecipuum munus sacerdotis cujuslibet esse offerre pro peccato. Si ergo. ul in superiore libro demonstratum csl, habemus in Ecclesia sacerdotium et sacrificium: nec scilicet est. ul ad peccata purganda illa habeamus. Praeterea sicut Apostolus dicit, Illebr. 10. *Ubi ob horum remissio, jam non est oblatio pro peccato:* illa non e contrario dicere possumus; Ubi nondum facta est remissio, adhuc relinquitur hostia pro peccato. Al remissio perfectum nondum facta est. sed quotidie fit, et fiet usque ad mundi consummationem; ergo manet adhuc, et manebit usque ad mundi consummationem hostia pro peccato.

Secundo probatur testimoniis antiquorum Patrum. Jacobus in liturgia: *Offerimus*, inquit. libi *incruentum sacrificium pro peccatis nostris*, et *ignorantiis populi.* Justinus in dialogo cum Tryphone, dicit sacrificium vaccae, quod offerebatur pro elephantiacis, fuisse figuram Eucharistiae, quae offertur pro expiatione peccatorum. Origenes homin. 13. in Leviticum, cum adduxisset verba Domini. quibus jubemur mysterium Eucharistiae conficere in memoriam ejus: /sto est. inquit, commemoratio sola, quae *propitium facit Iteum* hominibus: Athanasius in sermone de defunctis, quem Damascenus citat in sermone, ejusdem argumenti *Incruenta*, inquit, *hostiae oblatio, propitiatio* est. Rasilus in liturgia non procul ab initio: *Dignos*. inquit, *efficit nos, qui puro corde stemus* coram Ite, fibique *ministremus, et offeramus sacrificium hoc reverendum ad abolenda delicia* nostra, et *pro piaculo populi lui etc.* Cyrillus calcchensi 5.

myslagogica, vocal Eucharistiam liosliam propitiationis, cl postea dicil: *Chrislum pro nobis peccalls maclalum offerimus, ul cl nobis, el Ulis eum, qui esi benignissimus, propilium reddamus.* Clirysoslomos lib. G. dc sacerdotio: *Sacerdos, inquit, pro universo orbe terrarum legatus intercedit. dcprecalorquc est apud Deum, ut hominum omnium non viventium modo, sed eliam defunctorum peccatis propitius fiat.* Idem in Ilurgia: *Idoneos, inquit, nos redde ad inferenda libi dona, et sacrificia pro peceùis nostris, ct populi ignorantis.* Idem liomil. 3. io episl. ad Ephes, saepe vocal sacrificium Eucliarisliac, liomiam salutarem. Denique Damascenus lib. 4. cap. II. dicil hoc sacrificio sordes peccatorum purgari.

Ev Latinis Cyprianus in sermone dc cocna Domini, dicil. Eucharistiam esse holocaustum ad purgandos iniquitates. Ambrosius lib. 1. de olliciis, cap. 48. de Eucharistia loquens: *Offert, inquit, Christus seipsum quasi sacerdos, ut peccata nostra dimillat.* El in exhortatione ad virgines in ultimis verbis, vocal sacrificium, quod in altari offertur, hostiam salutarem, per quam peccatum mundi hujus abolelur. Hieronymus in comment, cap. 1. episl. ad Titum: Si *laicis, inquit, imperatur, ul propter orationem abstineant se ab uxorem coitu: quid de episcopo senliendum esi, qui quotidie pro suis populi que peccatis illibatas Deo oblaturus csl victimas.* Vide eundem in episl. ad Damasmn de filio prodigo. El in episl. ad Fabiolim de veste sacerdotali. Augustinus quaesi. 57. in Levit. *In nullis, inquit, sacrificiis, quae pro peccatis offarebantur, unuin hoc nostrum sacrificium significatur. in quo vera fil remissio peccatorum.* El lib. 20. de Civil. Dei, cap. 25. scribit, sacrificium pro peccato offerri in Ecclesia usque ad diem iudicii, sed non ulterius, quia post cum •liem non erani, quibus peccata remitti possint, cl lib. I. conlra Cresconium, cap. 25. vocat sacrificium Eucliarisliac, unicum sacrificium pro salute nostra. Senn. II. de saeclis, qui est I. dc innocentibus. de altari loquens: *Ibi, inquit, pro peccatoribus Clirisli sanguis effunditur.* Gregorius lib. I. dialog, cap. 58. *Haec victima singulariter ab aelerno interitu animam salvat.* Vide eliam homil. 37. Beda lib. I. hislor. geniis suae. cap. 22. *Sacrificium, inquit, hoc salutare ad redemptionem valet animae cl corporis sempiternam.*

Accedat concilium bracarense 111. quod ante Bc die tempora celebratum fuisse constat, can. I. sic legimih: *Cum omne, crimen atque peccatum oblati Deo sacrificiis deleatur, quid de cactero pio delictorum expiatione Domino dabitur, quando in ipsa sacrificii oblatione erratur?*

Accedant denique omnia testimonia in sequenti conlrorcersia adducenda, quibus probabimus sn-crtlicium Eucliarisliac esso propiliatorium defunctis. Nam qui asserunt hoc sacrificium propitiatoriuin esse defunctis; necessario asserunt esse propiliatorium: quod nunc tantum demonstraliidim suscepimus. Haec de testimoniis Patrum.

CAPUT III.

Probalur idem sacrificium esse eliam impelralorium.

Jam vero non solum propiliatorium sacrificium esse, ac pro peccatorum remissione offerri posse corpus Dominicum, sed eliam esse impelralorium omnis generis beneficiorum, ac pro iis eliam rite offerri, facile probari polesl testimoniis Scriplurac cl Patrum.

Primo: In Testamento veleri erant hostiae non solum pro delicio, sed eliam pacificae, tum pro actione gratiarum, tum eliam votivae pro beneficio aliquo impetrando, ul palcl Levit. 7. el alibi passim: cl David 2. Reg. ult. oblulil pacifica pro peslc avertenda, el impelravil. Onias obtulil liosliam salutarem pru vila temporali Heliodori, quam eliam impetravit, 2. Machabaeor. 3. cl Hebraei I. Esdrae (i. immolabant hostias pro vila regis Darii, cl filiorum ejus. Quare. si verum csl. quod scribunt Ctiry-soslomos in psal. 95. Augustinus lib. 1. conlra advers. legis el prophet, cap. 20. cl Leo serm. 8. de passione Domini, omnes differentias hostiarum veterum una Eucharistiae oblatione conliieri: necessc esi. ul Eucharistiae offerri possit, eliam pro impetrandis ejusmodi beneficiis.

Secundo: Quod scribit Apostolos, 1. Titnol. 2. faciendas in Ecclesia obsecrationes, orationes. postulationes et gratiarum actiones, pro regibus ct omnibus, qui in sublimilale sunl, ut quietam el tranquillam vitam agamus, exponunt sancti Paires de publicis precibus, quae fiunt in missa: el volunl Apostolum hoc praecepisse, ul saeriicium eliam offerrelur pro temporali pace cl Iranquillilale Ecclesiae. Vide Augustinum in episl. 59. ad Paulinum. el commentaria Chrysoslomi. Theophylacti el Oeeumenii in hunc locum, cl Ambrosium lib. fi. de sacramentis, cap. ull.

Terlio: Lilurgiac omnes, Jacobi. Clementis. Basilii. Chrysoslomi. non semel inter offerendum. orandum praecipunt pro pace. pro copia fructuum, cl pro aliis id genus temporalibus beneficiis.

Quarto: Veteres scriptores idem passim testantur. Tertullianus in libro ad Scapulam: *Sacrificamus, inquit, pro salute imperatoris.* El in libro de corona militis scribit, oblationem pro nalaliliis lien solii ini. Cyrillus hierosolymitanus catechesi 5. myslagogica: *Postquam confectum est, inquit, illud spirituale sacrificium. et ille cultus incruentus, super ipsa propitiationis hoslia. obsecramus Deum pro communi Ecclesiarum pace. pro Iranquillilale mundi, pro regibus, pro militibus, pro sociis, pro aegrotis et afflictis, el in summa pro omnibus, qui egeni auxilio.* Chrysoslomos hom. 18. ci 21. in acia apostolorum, et alibi saepe docel. offerri sacrificium pro frudibus terrae. proque aliis necessitatibus. Augustinus lib. 22. de Civil. Dei, cap. 8. meminit sacrificii Eucharistiae oblali ad purgandam domum a daemonum vexatione. Prosper in libro de praedictionibus Dei. cap. fi. dimidii temporis scribit suo tempore sacrificium

missae oblalum pro daemoniaca, et rursus ea currunt in oblalum in gratiarum actionem. Gregorius homil. 37. in evangelio, et Beda 4. lib. hist. Angliae, cap. 22. tribunt diversis temporibus idem miraculum contigisse, ut cum sacrificium missae offerretur pro homine captivo in alia regione posito et ignorante quid *pro se* fieret, ejus vincula divinitus solverentur ipsa hora sacrificii.

Quinto et ultimo, ratio ipsa hoc docet: nam si oblatio Eucharistiae pro peccatis dimittendis valet, certe etiam pro aliis necessitatibus, quae ex peccato ortae sunt, valere debet. Et si Deus hoc *sacrificium placatus in* gratiam eum inimicis suis redit, quanto *in ciliis ob* idem sacrificium adducetur, ut amicis et reconciliatis bona temporalia tribuat) si id eis utile fuerit?

CAPUT IV.

Explicatur efficientia propria sacrificii missae.

Sequitur nunc, ut explicemus, num sacrificium missae ex opere operato vim habeat, et simul, ut promissimus, quae sit propria efficientia sacrificii. Sunt autem tria praemittenda, ut hoc recte intelligatur. Primum est, sacrificium missae a tribus offerri, a Christo, ab Ecclesia, a ministro; sed non eodem modo. Christus enim offert, ut primarius sacerdos, et offert per sacerdotem hominem, ut per suum proprium ministerium. Ecclesia non offert, ut sacerdos per ministerium, sed ut populus per sacerdotem. Itaque Christus per inferiorem offert, Ecclesia per superiorem: Sacerdos enim quatenus talis major est reliquo populo, quippe qui, ut mediator quidam, pro populo apud Deum intercedit. nec est proprie in ea re minister Ecclesiae, sed Christi principalis mediatoris. Ex quo etiam sequitur, ut Ecclesia non proprie sacrificet exercendo actum sacerdotalem, sed tantum offerat sacerdoti rem sacrificandam, aut curet fieri sacrificium, aut certe consentiat in sacrificium. et voluntate ac desiderio offerat, cum sacerdos offert.

Ubi etiam observandum, totam quidem Eccliam si offerre omnia sacrificia, quae a sacerdotibus munibus offeruntur, sed non eodem modo. Nam aliqui solum habitualiter offerunt, qui nimirum absunt, neque de sacrificio cogitant, sed tamen habitualiter cupiunt offerri: aliqui offerunt ut loquuntur. quid nimirum intersunt sacro et actuali desiderio offerunt: aliqui praeterea offerunt etiam causaliter, quia causa sunt, ut sacrificium fiat, sive hortando, sive rogando, sive jubendo. Denique minister ipse offert, ut sacerdos verus, sed ministerialis-

Secundo: Revocandum est ad memoriam, quod supra dictum est in disputatione de sacramentis in quo illud habere vim ex opere operantis, quod vim habet ex bonitate, vel devotione ejus, qui operatur: illa vel opus inultum, nullum parum, aut nihil vel, ita prout magna potestas, aut nulla est bonitas

et devotio operantis: qualis est valor precum et meritorum nostrorum. Illud vulgi habere vim ex opere operato, quod ex se valet, modo fiat sicut lex praescribit, quidquid sit de bonitate, vel malitia operantis ministri, illa vel opus scrupulose idem valeat, nec licet melius ex ministerii bonitate, neque pejus ex ministerii iniquitate. Talem esse valorem Baptismi, ne adversarii quidem hoc tempore negant, licet a vocabulo operis operali abhorreant: idem enim est Baptismus, et idem efficit, sive a bono, sive a malo ministro conferatur. Quare controversia est: Utrum sacrificium vim habeat ex ipso opere, qualem habent sacramenta, aut ex bonitate ministri, qualem habent nostrae preces.

Tertio: Considerandum est, valorem ex opere operato posse duobus modis in aliquo opere inveniri. Uno modo, si opus illud sit instrumentum quoddam efficienter, et immediate producens effectum, quasi per modum naturae, et hoc modo sacramenta vim habent ex opere operato, quia actio sacramentalis est instrumentum Dei, quod efficienter, et immediate justificat, nisi ponatur obex nec pendet virtus hujus instrumenti a bonitate ministri, sed a sola Dei institutione. Alio modo, si opus quidem quod fit, non sit instrumentum efficienter, et immediate producens effectum, sed tamen infallibiliter et independentiter a bonitate ministri, moveat Deum ad effectum producendum. Exemplum esse posset in rebus Immanis, si quis ignotus, vel etiam invisus principi aliquid ab eo peteret nomine alterius, cui princeps nihil negare posset: ista enim hujus hominis supplicatio infallibiliter impetrat, et tamen non habet vim ex opere operantis, id est, ex bona qualitate supplicantis, cum sit ipse ignotus, vel invisus principi.

Illis notatis, ponam aliquot propositiones, quibus res tota aperiatur. Prima propositio: *Sacrificium missae non habet vim solum, aut potissimum ex opere operantis, sed etiam ex opere operato.* Dicimus, *solum*, quia negari non potest, sacrificium habere vim etiam aliquam ex bonitate, et devotione ministerii sacrificantis. Si enim caetera opera virtutum Deo placent, quatenus ab amico aliquo suo. et ex charitate et devotione procedunt, cur non placeat, eadem ratione opus istud religionis praestantissimum? Sed negamus, hinc tantum, aut hinc potissimum vim habere sacrificium missae; atque usserimus vim habere praecipue ex opere operato.

Quae sententia communis apud theologos est, cum unus laicus, aut alter inveniat, qui dissentiat: et est etiam concilii tridentini, sess. 22. cap. 2. Ubi cum docet concilium per sacrificium hoc remitti peccata, reddit causam, quia eadem est hostia, et idem offerens, qui fuit in sacrificio concis: eadem autem est hostia, et idem offerens, qui fuit in cruce, sive minister sit bonus, sive malus. Quae ratio sine dubio est etiam omnium Patrum, immo et Scripturarum, ex quibus supra probato! est Christum esse, qui (vel sacerdos primarius et sempiternus) nunc offert seipsum per manus omnium ministrorum: quare non pendet effectus principalis hujus sacrificii ex bonitate ministri immediati.

Secunda propositio: Sacrificium *missae* non habet vim ex opere operato ad modum sacramentorum. Explico propositionem. Non operatur sacrificium efficienter cl immediate, neque csl proprie instrumentum Dei ad justificandum. Id quod docet concilium tridentinum, sess. 22. cap. 2. ubi dicit, per hoc sacrificium peccata cl iam ingentia dimitti, quia Deus hoc sacrificio placatus, gralam ct donum poenitentiae concedit. Non igilur sacrificium immediate justificat, ul Baptismus cl Absolutio faciunt; sed donum poenitentiae impetrat, per quod homo pccator ad sacramentum accedere velit. el per illud justificetur. Quod idem antea docuerat s. Thomas in 4. sentent, dist. 12. quaesi. 2. ari. 2. quaesi. 2. ad 4. ubi dicit, sacrificium justificare cos, pro quibus offertur, non ut caussam proximam, sed donum contritionis impetrando.

Quae sententia s. Thomae el concilii, Primo probatur, quia si sacrificium immediate justificaret, requireret necessario praeviam dispositionem in eo, pro quo sacrificium offerretur. Quod si verum csset, non liceret sacrificium offerre pro iis, quos scimus in peccato libenter manere, nec pro obduratis cl impenitentibus: quorum tamen contrarium certissimum est: peccarent cl iam, qui pro se sacrificium offerri peterent, nisi simul se ad gralam recipiendam praepararent; quod falsum esse, nemo dubitat.

Secundo pronatur ex sacrificio crucis. Non enim maiorem vim habere poles sacrificium missae, quam sacrificium crucis, cum sacrificium missae vim suam habeat a sacrificio crucis, .sacrificium autem crucis non cfticicnter el immediate justificavit, sed tantum impelraloric cl meritorie, alioqui omnes homines continuo iusti effecti essent, cum Dominiis pro omnibus hominibus se Deo in sacrificium obtulerit. Praeterea, quod non est in re, non poles eflicienter operari. Sacrificium crucis modo non csl in re, sed solum in mente Dei proinde non operator efficienter. Ut igilur sacrificium micis non justificavit immediate peccatores, sed placavit Deum el impetravit, ul per debita media peccatores ad salutem perducerentur: sic cl iam sacrificium missae non justificat homines immediate, sed impetrat, ul ex merito sacrificii crucis detur hominibus gratia el donum poenitentiae.

Tertio probatur: Quia ad peccatum immediate tollendum, instituta sunt sacramenta Baptismi cl Poenitentiae: illud pro infidelibus, hoc pro fidelibus; sive illud pro originali, hoc pro actuali diluendo: non igitur credibile csl ad eundem prorsus effectum institutum esse aliud medium, sive aliam caussam a Deo, qui omnia facil in numero, pondere et mensura.

Tertia propositio: *Sacrificium missae vim habet per modum impetralionis rei ejus propria efficientia est impetrare.* Probatur Primo, quia hacc csl efficientia sacrificii in genere, et proinde hujus eliam sacrificii: sacrificium enim proprie orantis, el supplicantis est, el ad orationem juvandam adhibetur. Ul enim pulchre explicat Gregorius nysenus in 2. orat. in orationem dominicain, idesl, oratio, dicilur ab εὐχή, idest, votum, quia solent praemitti vota, idesl, promissiones el obla-

tionones ante orationem, ul oratio facilius impetret, unde csl illud Virgilii:

Aenea cessai in vola, precesque?

Quare sicut oratio, licet possit esse meritoria, quatenus fit ab homine justo, el ex charitale, cl simul etiam satisfactoria, quatenus csl opus laboriosum; tamen ex se, el ex proprio officio impetratoria csl: sic cl iam sacrificium, quod est quaedam oratio, ul sic dicam, realis, non verbalis, proprie impeiratorium csl.

Secundo probatur: Quia sacrificium missae praecipuam vim habet, ul a Christo summo sacerdote offertur. Chrislus aulem nunc, nec mereri, nec satisfacere potest, sed solum impetrare: igilur impetratio, propria csl hujus sacrificii vis cl efficientia.

Atque hinc tria sequuntur, quae ad rem hanc illustrandam non parum faciunt. Primum csl, discrimen esse inter sacrificium missae el sacrificium crucis, quatenus a Christo ulrumque oblatum est. Nam sacrificium crucis fuit meritorium, satisfactorium ct impeiratorium verc el proprie. quia Chrislus tunc mortalis erat, ct mereri ac satisfacere poterat: sacrificium missae, ul dixi, proprie solum csl impeiratorium. quia Chrislus nunc immortalis, nec mereri, nec satisfacere polesl. Cum aulem dicilur propiliatorium vel satisfactorium. id esi intelligendum ratione rei quae impetratur. Dicitur enim propiliatorium, quia impeirat remissionem culpae; satisfactorium, quia impeirat remissionem poenae; meritorium, quia impeiral gratiam benefaciendi ac merita acquirendi. Quamquam non negaverim, dici cl iam satisfactorium, quod ex Chrisli institutione per sacrificium hoc applicetur ejusdem Chrisli passio ad poenas loljendas, seu viventium, seu mortuorum, quae post culpam remissam aliquando remanent, vel in hac vita, vel in purgatorio luendae.

Secundum est: Ad sacrificium missae, licet non sit necessaria bonitas ministri offerentis, lamen alicujus offerentis bonitatem necessario requiri. Sacrificium enim, cum ad impetrationem tendat, et simile sit orationi, sine dubio non polesl placere, nec impetrare, nisi offerens placeat: unde dicitur. Gen. 4. *Respexit Deus ad Abel, ct ad munera ejus.* Neque obstat, quod in sacrificio missae, res ipsa, quae offertur, ex se Deo gratissima est. Nam non res illa, sed rei illius oblatio proprie sacrificium csl: sacrificium enim csl actio, non res permanens. Porro licet res ipsa placeat ex se. tamen oblatio rei non placet, nisi offerens placeat, ac praesertim Deo, cujus sunt omnia, el qui nulla re indiget. Unde in evangelio plus placuit Deo oblatio duorum minutorum a sancta vidua facta, quam oblationes mullorum aureorum nummorum ab hypocritis ct superbis factae: quamvis caeleris paribus gratior sit oblatio rei practantioris, cl proinde gratissima oblatio corporis Domini, rei videlicet omnium practantissimae.

Tertium csl: Sacrificium missae, ut a Christo offertur, vim habere ex opere operantis, sed infallibiliter: quia placet ex bonitate offerentis Chrisli,

quae semper est eadem. et nec minui, nec crescere potest. Ut autem offeratur ab homine, vim habere ex opere operato; quia placet Deo, etiamsi homo, qui offert, Deo non placeat. Illaque quod est opus operantis respectu Christi: est opus operatum respectu ministri. Absolute tamen cum dicitur missa vim aliquam habere ex opere operantis, semper intelligitur de valore, quem habet ex bonitate ministri, quia ipse est, qui proprie operatur: Christus enim non operatur, nisi per ministrum.

Quarta propositio: *Valor sacrificii missae finitus* est. Haec est communis sententia theologorum, et probatur apertissime ex usu Ecclesiae. Nam si missae valor infinitus esset, frustra nullae missae, praesertim ad rem eandem impetrandam offerentur. Si enim una infinite valens est, certe ad omnia impetranda sufficiet; quorsum igitur aliae? Et confirmatur ex sacrificio crucis, quod non alia de causa unum tantum fuit, neque unquam repetitur, nisi, quia illud unum infiniti valoris fuit, et pretium acquisivit pro omnibus peccatis praeteritis et futuris remittendis.

Sed licet res ipsa certa sit. causa tamen non est adeo certa: mirum enim videtur, cur valor sacrificii hujus sit linitus, cum idem sic hoc sacrificium cum sacrificio crucis; et cum ipsa hostia, et offerens Christus, infinito modo sint Deo grata. Videntur mihi, salvo meliori iudicio, tres esse causae hujus rei. Prima sumitur ex parte hostiae, quae offeritur. Nam in sacrificio crucis destruebatur ad honorem Dei, ipsum esse naturale Christi in forma humana; in sacrificio missae destruitur tantum esse sacramentale: nobilius autem est; et magis pretiosum, esse Christi naturale, quam sacramentale. Caeterum haec ratio solum demonstrat majoris valoris fuisse sacrificium crucis, quam sacrificium missae, sed non reddit causam, cur hoc sit finitum, et illud fuerit infinitum. Non enim est infinita distantia inter esse Christi naturale et sacramentale: neque infiniti valoris fuit sacrificium crucis, quia in eo destruebatur esse naturale humanitatis Christi; sed quia eam destructionem sponte patiebatur, et in sacrificium offerretur Filius Dei, qui vere est infinite Deo gratus, cum et ipse sit verus Deus.

Secunda igitur ratio efficacior est, quae sumitur ex parte offerentis. Nam in sacrificio crucis, offerens est ipsa persona Filii Dei per se; at in sacrificio missae offerens est Filius Dei per ministrum. Mullum autem interest inter actionem Filii Dei per se et per ministrum: illa enim est actio immediate producta a divino supposito, ista ab humano. Quare licet mullo sit gravior actio ministri quatenus filius in persona Christi, quam si fieret in persona propria: tamen sine comparatione est gravior illa, quae fit immediate ab ipso Christo. Quemadmodum inter homines, mullo plus valet apud principem aliquem postulatio legati, nomine sui principis. quam nomine proprio: tamen mullo adhuc magis valeret postulatio ipsius principis, si ipse corpore suo aliquid peteret.

Tertia ratio sumitur ex ipsa Christi voluntate. etiamsi posset Christus per unam oblationem. sacrificii incruenti, sive per se, sive per ministrum

oblatus, quaelibet a Deo, et pro quibuscumque impetrare, tamen noluit petere, nec impetrare, nisi vel pro singulis oblationibus applicaretur certa mensura fructus passionis suae sive ad peccatorum remissionem, sive ad alia beneficia, quibus in hac vita indigemus. Cur autem id voluerit, non est nostrum curiosius inquirere. Videtur tamen id voluisse, tum ut hoc modo frequentaretur hoc sanctum sacrificium; sine quo religio consistere non potest: tum etiam, quia id requirebat ordo divinae providentiae. Quae est etiam causa, cur Christus assidue interpellet pro nobis in coelo, cum tamen videatur, unica interpellatione potuisse omnia statim impetrare: et similiter cur pretium infinitum, quod in cruce acquisivit. quo litiis mundus continuo salvari potuisset, non nisi quibusdam, et in certa mensura applicari voluerit: horum enim omnium causa est, quia voluit Christus omnia fieri secundum ordinem divinae providentiae.

CAPUT V.

Solvuntur objectiones adversariorum,

Nunc objectiones diluendae sunt, quae ab adversarii contra efficaciam sacrificii propitiatorii impetratorii fieri solent. Ac primum argumenti haereticorum praecipua, jam soluta sunt in libro superiore: illi enim omnia confundunt.

Unum superest Lutheri argumentum ex libro de captiv. Babyl. *Baptismus unius non prodest «Heri, nec potest unus pro alio baptizari: ergo nec sumptio Eucharistiae potest ab uno pro alio fieri. Non igitur missa est sacrificium propitiatorium, quia si illa esset, missa et communio unius, alteri prodesse.*

Respondeo: Mullum interest inter sacramenti susceptionem et sacrificii oblationem. Susceptio enim sacramenti ad sanctificandum suscipientem ordinatur, et ideo non sanctificat, nisi suscipientem tenuat oblatio sacrificii ordinatur ad impetrandum beneficia iis omnibus, pro quibus offeritur. Quare sacrificium, vel supra diximus, simile est orationi. quod allinet ad efficientiam: oratio enim non solum prodest oranti, sed etiam iis, pro quibus oratur. Ex his colligimus, manducationem Eucharistiae, quae fit a sacerdote, vel est sacramenti susceptio, soli sumenti prodesse: vel autem est sacrificii consummatio, prodesse illis omnibus, pro quibus oblatum est sacrificium.

Secundo obijciunt alii, atque inter eos Kemnitius in 2. par. examinis, pag. 405. et 861. Si missae *sacrificium propitiatorium esset*, ac peccato *remitteret: utile esset non accedere ad sacramenta pro remissione peccatorum percipienda*. A' autem *remissio peccatorum per unam missam ab alio didam sine ullo labore et periculo haberetur: per sacramenta autem non nisi cum labore et periculo haberi potest.*

Respondeo: Si missa immediate peccata remitteret, argumentum aliquid concluderet. Al non hoc

docemus, sed lanium per missae sacrificium impetriri donum poenitentiae, quo homines peccatores moveantur ad sacramenta desideranda, cl quae-
renda, in quibus jusli Ocenlur, ul supra diximus.

Tertio: Posset aliquis contra solutionem datam ab experimento argumentum ducere. Nam saepe dicuntur missae pro peccatoribus, qui tamen non recipiunt donum poenitentiae: non igilur missa praesertim cx opere operato, confert donum poenitentiae. El idem argumentum fieri potest contra um hujus sacrificii ad caetera beneficia oblinendo: non enim semper obtinentur ca, pro quibus missae sacrificium offertur.

Respondeo: Missae sacrificium cum pro peccatoribus offertur, infallibiliter impetrat novum ac cerium auxilium divinum, quo peccatores ad poenitentiam perducantur, sed illud auxilium varie operatur, pro varia hominum dispositione. Nam si is. pro quo missa offertur, dispositus est ad contritionem, efficietur in illo vi novi auxilii contritio, quae proprie donum poenitentiae est: et hoc csl, quod dicunt concilium tridentinum, el s. Thomas supra citati; si vero non sil dispositus, efficietur in illo homine nova quaedam dispositio, sed quae line suo frustrabitur, si ille ex arbitrii libertate vocationem Dei rejiciat. itaque non esi mirum, si peccatores non semper convertantur, pro quibus missae sacrificium offertur, cum tamen sine dubio semper juventur. Adde, quod non est necessarium, ul effectus sacrificii continuo existat: sed solum ul Deus auxilium el gratiam det, quando ipsi opportunum videbilur. Nam etiam sacrificium crucis non continua habuit suum effectum: el oratio s. Stephani, Pauli conversionem impetravit, sed futuram tempore a Deo determinato.

Quod aulem attinet ad temporalia beneficia. multae possunt esse caussae, cur non continuo obtineantur. licet infallibilis sil efficacia sacrificii. Nam vel ca Deus non largitur, quia non esse utilia ad salutem aeternam inlcelligit, vel differt, ut opportuniore tempore illa concedat, vel denique indigni sunl pro quibus sacrificium offertur, ut temporalia illa beneficia accipiant, el contra dignissimi, qui severissime castigentur. Nam etiamsi sacrificium offeratur ad Deum placandum etiam indignis, tamen aliquando majora sunl hominum demeritu, quam ul Deus uno vel allero sacrificio placari possit; siquidem, ul diximus, finitus ac limitatus csl missae valor.

CAPUT YI.

Sacrificium missae omnibus viventibus, prodest.

Tertia sequitur quaestio, pro quibus sacrificium missae offerri debeat, aul possit: Sunl autem sex hominum genera, de quibus dubitari posse videtur. Alii enim adhuc vivunt, alii mortui sunl: qui vivunt, aul sunt membra corporis viva aul mortua, aut nullo modo, idesl, nui sunt just, aut peccato'

ÜCLIUTIU. Vo i m.

res sed fideles, aul denique impii cl infideles: eorum qui mortui sunt, alii in purgatorio, alii in coelo jam degunt. ahi etiam apud inferos aeternis suppliciis nddicli sunl.

El de iis quidem, qui vivunt intra Ecclesiam, el de iis, «pii sunl in gehenna, idesl, dc primis cl ultimis. nulla controversia csl. Nam pro iis omnibus, qui sunl intra Ecclesiam, sive just, sive peccatores sint, catholici omnes docent. sacrificium offerri posse, immo cliam reipsa quotidie oiïerri: dicimus enim in canone, pro omnibus orthodoxis cl catholicae atque apostolicae fidei cultoribus nos offerre. Haeretici aulem nihil habent peculiare, quod de hac re dicant.

Pro iis aulem qui sunl in gehenna, certum est, sacrificium offerri non posse: neque id ulli aul haeretici aul catholici negant; nam damnatorum ad gehennam, el culpae et poenae sunl irremissibiles. Quare Augustinus ex professo docet, lib. 1. de origine animae, cap. 9. ct **il**. sacrificium offerri non posse pro dufunclis parvulis sine Baptismo, cl in Enchiridio, cap. 109. cl 110. dicil, nihil prodesse damnatis sacrificium, si pro eis offeratur. Sed de hac re plura diximus in 2. lib. de purgatorio. cap. ull.

De iis qui vivunt, el extra Ecclesiam sunl. facile res explicari polcsl. Nam in primis constat eis saltem indirecte sacrificium prodesse, cl pro cis etiam indirecte offerri posse. Dum enim offerimus sacrificium pro Ecclesia catholica propagandasnienda. purganda; quod certum est licere, simul indirecte offertur pro conversione infidelium, et haeticorum Praeterea in libris nostris missalibus exstat inissa propria ad tollendum schisma: ubi licet pro Ecclesiae pace sacrificium offeratur, tamen implicite offcriur pro schismaticis, ul videlicet convertantur. Denique in oblatione calicis, dum pro totius mundi salute orare jubemus, ccllc aliquo modo pro infidelibus etiam oramus.

Deinde certum csl. cliam cx natura rei, si nulla sil prohibitio Ecclesiae, licere offerre pro ejusmodi hominibus. Nam sacrificium crucis pro munibus fuit oblalu i KCur igilur non possit etiam inissa pro omnibus offerri? in antiqua Ecclesia offerebatur pro principibus ct regibus, qui tamen erant omnes infideles: quod enim apostolus ait, 1. Timolb. 2. *Ib/o igitur jieri orationes etc.* communiter a Patribus exponitur dc orationibus, quae fiunt in .sacrificio. Et Chrysostomus expresse homil. G. in hanc epistolam, dicil pro rege gentili esse offerendum. Et Tertullianus in libro ad Scapulam: *Sacrificamus*, inquit, pro *salute imperatoris*. Et in lego veteri, ut supra ostendimus, sacrificabatur pro vifa regis Darii ct filiorum, 1. Esdrac 6. cl in 2. lib. Machabaeor. cap. 3. pro salute Heliodori gentilis. Praeterea Clemens lib. 8. constitution, cap. 18. docet: Xposlolos obtulisse sacrificium Eucharistiae pro regis sui temporis, necnon pro catechumenis, el pro reductione eorum, qui versabantur in errore. El in lilurgia Jacobi 111 expressa oratio pro extirpatione haeresuin. Chrysostomus et Basilus in lilurgia similiter orant pro toto orbe terrarum, el nominatim pro errantibus, ul revocentur ab errore. Chrysostomus praetereo lib. 6. de sa-

cordolio, dicil sacerdotem sacrificantem orare pro pci-calis omnium hominum. ul (Ilis Deus propitius fill; cl iu homil. de Adam el Eva dicil, sacerdotes publice orare pro infidelibus, liaerelicis.Judaeis. · ilochumems etc. Iu ordine romaqo, ubi describitur scrutinium tertium, quod agitur fena 4. post quartam dominicam quadragesimae, instituitur missa proprii pro c.Hbecumenis. el infra aflionom iu iliis verbis: *Hanc igitur oblationem servitutis nostrae cie.* expresse additur eam offerri pro catechumenis. Non igitur dubitari potest, quin absolute liceat sacrificium offerre pro iis,qui sunl extra Ecclesiam.

Aeque his repugnat, quod ail Augustinus, lib. I. de orig. anima·, cap. il. *Quis offerat sacrificium corporis Christi. nisi pro iis, qui sunl membra Chrisli?* Nam ul recte respondit ad hanc objectionem s. fliomas iu distinet. 12. quaesi. 2. ari.2. quaesi. 2. ad 1. i<| intelligi debet de iis, qui sunl membra Chrisli, actu vel potentia: tunc enim offertur etiam pro membris Chrisli, quando offertur pro aliquibus. ul (ial membra Chrisli. Adde, quod Aaguslinus non loquitur eo loco, nisi de defunctis: cl quia defundi aul sunl membra Christi aclu, aul nullo modo, ideo absolute dicere poluil, non posse offerri pro defundis, nisi sini membra Chrisli.

Sed quamvis haec ila sc habeant, prohibuit tamen Ecclesia cap. A *nobis*, de sententia excommunicationis. publice orare pro excommunicatis, el consequenter pro haereticis,qui sunl omnes excommunicati: proinde eliam prohibuit.sacrificium pro eis directe et expresse offerri; sacrificium enirrii semper est publicum.

Sed quaeret allquistUtrum ubi rex infidelis esl, ut in Graecia, ubi Turea dominatur, et in India in lapone. apud Sinas, ubi ethnici regnant, liceat sacerdotibus, qui ibi sunl. expresse offerre pro rege. Hespondeo: Existimo licere.modo rex ille non sil excommunicabis, ul sunl reges haeretici : sed paganus, sive ethnicus. Nam haec traditio, immo cl constitutio aposlulica esl, ut paulo ante ostendimus; neque exstat, quod sciam, ulla Ecclesiae manifesta prohibitio.

Rursus aliquis petet: Utrum lierai hoc lempore sacrificium offerre pro haereticorum, sive infidelium aliorum conversione: ratio dubitandi est.quia tuta lilurgia lalinae Ecclesiae, quae nunc est in usu. refertur ad fideles, ul palel cx precibus oblationis , lutu extra , tum intra canonem. Respondeo: Existimo id licere, modo nihil -addatur ad missam,sed.solum per intentionem sacerdotis applicetur sacrificium conversioni infidelium, sive haereticorum; id enim mulli faciunt viri pii cl docti, quos reprehendere non possumus, neque exstat expressa Ecclesiae prohibitio. Tutissimum lamen esl. quod abi faciunt, qui intentionem suam ila moderootur. ul directe intendant, offerre pro augmento, unitate el paco illius Ecclesiae, quae inter bat reticos, vel ethnicos conversatur: qui enim Ha offerunt, eundem habent effectum, quem - periores. Aon enim polesl augeri el uniri, ac pieificari Ecclesia in illis locis; nisi convertantur mfidele-i aul haeretici: «i simul horum intentio

conformior est ecclesiastico ritui, quam superiorum.

CAPUT VII.

Sacrificium missae pro defundis in purgalniin (legentibus, rite offertur.

De mortuis duae sunl cum haereticis hujus Utu. ports controversiae. Una de iis, qui sunl in purgatorio. Allera de beatis.

Quod allinet ad priorem, haeretici omnes iu superiore controversia nominali, el iisdem in locis. maxime detestantur .sacrificia pro defunctis: nec tamen habent nisi levissimum argumentum, quod videlicet Christus dixerit: *Accipite cl mtni durale*, cmn de usu Eucharistiae loquerclur:n;;· tui aulem neque accipere, ueque edere valeant. Huc enirn argumentum, cl Calvinus m Antidoti ariiriiloniin Parlslenslum. el Kemnitius in 2. par. examinis concilii tridenlini in ultimo argumento, et alii passim objiciunt; quod tamen nihil concludit. Nam quod moi lui non manducent, probat etc non posse participare de carnibus sacrificii, non aulem probat non posse eos participare fructuo sacrificii: siquidem Job. pro absentibus filiis, ft Judaei pro rege Babylonis similiter absente, no.: inutiliter sacrificabant. El Dominus eum ail: *Accipile el manducate*, loquebatur iis, quibus sacramentum porrigebat, non nulem iis omnibus, pn quibus sacrificium offerebat: nam ibidem habemus. sanguinem Domini oblatum pro illis cl pro nullis.

Nos igitur certissimam veritatem confirmare agrediamir.Primo ex Testamenti veleris consueidine, el ex ipsa Scripturae auctoritati!. Nam in 2. lib. Maehab. cap. 12. Judas Machabaeus jussit oi ferri sacrificium pro peccatis mortuorum: cl Seriplura fioc facium lan iaril aperte dicit: *Samia i' salubris esl cogitatio pro defundis exorate*, n' *a peccatis solvantur.*

Scio quid adversarii respondere soleant.libror non esse canonicum, sed haec esl antiquacaniilf na, cl a nobis duobus in locis refutata, lib, I. verbo Dei. et lib. 1. d. purgatorio. Sed esto. n< esset liber canonicus, quis tamen negaverit Imbricum esse antiquissimum el bonae fidei.nonr. · nus quain Joseplium aul Sallustium " Quod igitu nrrr.it, de facto .Inda· et Hebraeorum consuetudine iu sacrificiis pro mortuis offerendis,nulla causa csl. cur potetur non esse verum; nam si idem Josephus narraret, nul quivis alius bonne fidei auctor. nemo non crederet. Habemus igitur,ul minimum. illam fuisse Ecclesiae antiquae consududinem. quam bonam el laudabilem fuisse vel exeo probalur, quod neque n Christo neque ab apostolis. neque ab ullo concilio, ullisvc ductoribus, nisi Ecclesiae hostibus, fuerit reprehensa. Adde, quod Augustinus, quem snne lotius sequimur, quam Calvinum, libro de cura pro mortuis, cap. 1. el lib. de origine animae, cap. 11. ex hoc loco probat, defunctis prodesse sacrificia pro cis oblata.

secundum argumentum sumimus ox copsuelu-
lm»† Ecclesiae «ollmlicac universae. Nam ul scri-
bit Epiphaius in compendiaria doctrina, cl Augu-
Mimi' lib. de cura pro morluis, cap. 1. el ull. cl
μ'ππ. .Ii. de verbis Apostoli; Ecclesia universa in
..iirilirio missae pro defundis orat.Id quod eliam
palet e\ omnibiis liturgus. Jacobi, Clementis, Ua-
'ilii, Clirysoslomi, Ambrosii cl caeletis. Ac deni-
que putet ex conciliis omnium provinciarum, in
quibus (it mentio sacrificii pro defunctis.tamquam
recepti et usitall. Vide pro linea concilium 111.
Carthaginiense.cap. 29. et IV. cap. 79. pro Hispa-
nia brararense 1. cap. 3'». cl 39. pro Gallia cabi-
hineisc. ul habel canon. Visum esl.de conseciat,
disl. 1. pro Germania, wermaliense cap. 10. pio
Italia concilium II. sub Symmacho, pro Graecia,
cap. (il>. capitulorum ex Graecis synodis collecto-
ruu a Marlino bracnrensi episcopo. Ex quo refel-
litur mendacium Kemnili; Kemnilius enini in 3.
par.oxammis tridenlini concilii in iraclalu de pur-
gatorio, scribit consuetudinem sacrificandi pro
mortuis, fuisse quidem alicubi, sed non in lota
Ecclesia.

Tertium argumentum sumitur ab aposlolica tra-
ditione. Nam conslal hunc, ritum sacrificandi pro
peccatis mortuorum. ab aposlolisad nos manasse:
nl enim aperte docet Kibauus lib. 2. de inslilul.
clericorum, cap. H. el ante eum Isidorus lib.I.ile
officiis divinis, cap. IS. cl aille Isidorum Chryso-
sломus lioiml. G9. ad populum antiochenum: .Von
tumere. inquil,/mec *ab apostolis sancita /'nerunt,*
ul in tremendis mysteriis defunctorum agatur
commemoratio: sciunt enim illis inde multum
contingere lucrum, mullam, utilitatem. Idem ha-
bet homil. 3. in episl. ad Philipp. Idem docent
Gregorius myssenus. et alii, quos citat Damasce-
nus in oratione pro defunctis. Idem aperte colligi-
tur ex lilurgia Jarobi, qui Apostolus liiil. ei Cle-
mentis. qui ca scripsit, quae ab ore apostolorum
accepit.

Denique idem probalur ex regula sancti Augustini
lib. 4. de Baptismo, cap. 24. quae esl. ul id cer-
tissime credatur ex aposlolica traditione descende-
re, quod in omni Ecclesia servatur, nec. in aliquo
concilio inslilulum, sed semper servatum clren
lum csl. Talem aulem esse hunc Tilum.negari non
potest. Nam in omni Ecclesia servari jam supra o-
slendirnus. in nullo aulem concilio inslilulum,se l
semper servatum fuisse, palel ex testimoniis anti-
quissimis Patrum eorum, qui omnia concilia prae-
cesserunt, ubi fit mentio de sacrificiis pro defun-
ctis. Primum cniin concilium, in «pio mentio liu-
jus rei habelur, csl cnrlbnginieqse 111. quod cele-
bratum esl circii annum Domini i 17. Al sacrificii
pro «kfunclis meminil Eusebius Caesariensis lib.
'..devita Constantini, qui fml centum annis anti-
quior concilio Carthaginiensi: meminil etiam Ter-
tullinnus m lib. de corona militum.qui fuit ducen-
tis annis eo concilio antiquior; meminil denique
Gleiiit'iis hb. S. constil. cap. 19. qui trecentis an-
nis idem concilium praecessit.

Ad hoc argumentum imiltimi laboret, ut respon-
deat kemnitius loco cd. ac Prunum fatetur Chrx-
snsломus dicere. hunc ritum ib aposluh « -e in

slilulum. Deinde falsam esse Clirysoslomi senten-
tiam conatur ostendere. Primo, quia in nulla divi-
na Scriptura reperilur isla aposlolica constitutio.
Secundo, quia Hieronymus el Gregorius dicunl so-
lam or. ionem Dominicam adhibuisse apostolos
a<l consecralioncm. Terlio, quia Tertullianus de
corona milllis. scribit hunc ritum ex consuetudi-
ne (luxisse.

¶l nos eiinm<i solum Chrysosломum haberemus,
mallemus dii. quam Kemnilio credere: plus enim
multo valid illius auctoritas, quam omnia hujus
argumenta. Nam quod dicil in Scripturis id non
reperiri, «piis negat? Neque enim nos ad Scriptu-
ram, sed ad traditionem non scriptam apostolorum
referimus hanc eorum constitutionem: el ad ejus-
modi traditiones certo investigandas, valet regula
s. Auguslini.

Quod ex Hieronymo cl Gregorio allegatur, par-
lim esl verum, parlim falsum el lotum imperli-
nens: verum esi Gregorium id dicere, sed falsum
quod a Hieronymo idem dicatur. Hieronymum hb.
3. conl. Pelagianos. dicil Chrislum apostolos do-
cuisse, ul in sacrificio Eucharistiae recitarem ora-
tionem Dominicam, sed non dicil eam solam. Esl
aulem totum imperlinens, lum quia poterant apo-
stoli primo tempore solam orationem Dominicam
adhibere post consecrationem, deinde alio tempore
addere alias preces: lum etiam quia sine ulla
cert i prece poterant oiTerre sacrificium pro «lefun-
clis: ad Ime enim sola interior mentis intentio ab-
unde sulTicil.

Quod denique addil Kemnitius de Tertulliano,
ex eodem auctore refellitur. Tertullianus enim
mm dicit hunc ritum sacrificandi pro morluis ex
consuetudine primum fluxisse, sed ex consuetudi-
ne retentum el confirmatum, quod ex aposlolica
Iradilionc descenderat : *Traditio.* inquil. esl au-
ctrix, consuetudo confirmatrice el /ides observa-
trix. Adde, qnod Tertullianus non loquitur de sa-
crificio pro defunctis absolute.sed de sacrificio an-
nuo. Quare potuit fieri.ul illud annum ex aliquo-
rum consuetudine manant: sed hoc ipsum esl ar-
gumentum. jam tunc usu receptum, ul pro defun-
ctis sacrificaretur. El quamvis non apcrle «lien
Tertullianus, traditionem hanc esse aposolicam,
tamen neque id negat: cl ex regula Auguslini col-
ligitur necessario esse aposolicam.

Quartum argumentum sumitur ab haeresi Aerii,
quae publice, in Ecclesia damnata fuit. Aerius enim
ducebat non esse pro mortuis sacrificium olTere.n-
dum; quam haerosim cum Ecclesia antiqua, quae
etiam adversariorum testimonio vera Ecclesia c-
rat. damnavit, simul omnes Lulherauvs el Calvinis-
tas damnavit.

Pupugit tioc argumentum valde Philippum, et
ikli > in apologia confessionis Augustanae in dispu-
tatione do vocabulis missae prope extrema, men-
ti icii medicamentum vulneri adbibendum cnravit:
Fiifso. inqnil, *citant adversarii conlra nos dam-*
nationem Aerii, quem dicunt propterea damna-
tum esse. quod negaverit in missa oblationem
lieri pro vivis ct mortuis. El infra: *Epiphanius*
testatur Aerium sensisse, quod orationes pro
morluis nil inutiles. id reprehendit: neque nos

Aerio patrocinaur, Haec ille; ubi duo insignia mendacia sunt.

I num quod Luiherani non patrocinentiir Aerio neganti orationes pro mortuis esse utiles. Nam quis, quaeso Lulberanonim non oppugnat purgatorium? quis non irridet orationem pro mortuis?

Alterum, quod Acrius negaverit orationes, non aulem oblationes pro defunctis; quod mendacium disertis verbis Epiphani, Augustini et Damasceni, trium sanctissimorum testium confutabitur. Epiphanius haeresi 75. subobscurè indicat Aerium negasse commemorationem mortuorum inter sacra mysteria, sed in alio libro qui inscribitur Anacaeplialaeosis, idesl, recapitulatio omnium haeresum, sic ait: *.(erius multa contra Ecclesiam docuit, fi-de quidem existons Arianus perfectissimus, verum aniplius docet, non oportere pro iis. qui ob dormierunt.* Auguslinus in lib. de haeresibns, cap. 53. dicil Acrium propria dogmata addidisse, ei inter ea primo loco numerat, orare, vel offerre pro mortuis oblationem non oportere. Damascenus in lib. de centum liacresibus: *Negat*, inquit, *.Aerius quidquam esse pro mortuis offerendum.*

Quintum argumentum sumitur a probatissimorum Patrum testimoniis Graecorum et Latinorum. Tertullianus in lib. de corona mililiim: Obbih'o;uw, inquit, pro *defundis. pro nataliliis annua die facimus.* Similia habet in lib. de monogamia, et in exhortatione castitatis, et in 2. lib. ad uivorem.

Cyprianus lib. I. epist. 9. *Episcopi*, inquit, *antececessores nostri, religiose considerantes, et satabriter providentes ccnsuerunt. ne quis frater excedens, ad tutelam vel curam clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, non Offerretur pro eo, nec pro dormitione ejus, sacrificium celebraretur.*

Eusebios Caesariensis lib. 4. de vita Constantini, cap. 71. c\ versione Chrislophorsoni, scribit Constantinum consecutum quod optaverat, ul sepeliretur in basilica apostolorum, et jam frui comunione orationum, quae ibi funduntur, et mystici sacrificii.

Cyrillus hierosolymilius caeth.'i. mystagogica: 'u.rimn. inquit, esse *credimus animarum iuvamen. 'pro quibus offertur obsecratio sancti illius et tremendi. quod in alteri positum est, sacrificii.*

Ambrosius in lib. 2. epist. 8. ad Eauslinntn de obitu sororis: *i(at/ue*, inquit, nort *tam deplorandam, quam prosequendam orationibus reor. ncc maestificandam lacrrymis tuis, sed oblationibus animam ejus Domino commendandam.* Vide orationes de obitu Theodosii. A'alenliniani et Satyri, in quibus omnibus se pro animabus eorum sacrilicaturum pollicetur.

Ephrem in testamento suo. quod exstat in 1. Ionio Sum. rogavit, sacrificium altaris pro anima sua oTerri. Epiphantias in compendiaria doctrina, ponit inter dogmata Ecclesiae, orate pro defunctis, et pro eisdem perficere divinum cultum et mysteriorum dispensalimiem. Cliry-oslomis jam supra nlatulus est. cujus sunt apertissima testimonia homil. 69. ad popul. et homil. 3. in epist. ad Philip.

tuguslinus in singulis fere tomis operum suo-

rum hujus ritus meminit, tomo I. lib. 9. confess, cap. 12. et 11, lorno 2. epist. 64. ad Aurelium, tomo 3 in enchiridio, cap. I IO. tomo 4. lib. de cum pro mortuis, cap. 18. tomo 5. lib. 20. de Cfril. Dei, cap. 9. tomo 6. lib. de sancta virginitate, cap. 15. tomo 7. libro de origine animae primo, cap. 9. et 11. tomo 9. tract. 84. in Joan, lomo 10. serin. 11. et 34. de verbis Apostoli.

Possiditis in vita b. Augustini scribit, pro ejus morte sacrificium Deo fuisse oblatum. Vide Gregor. lib. 4. dialog, cap. 55. et Thcopliylaclum in cap. 12. Lucae, et Damascenum in orat, pro defunctis, et Dedam lib. 4. histor. cap. 22. et lib. J. cap. 13.

Ex his testimoniis cognosci potest, quain sinlevia et inepta, quae adversarii ad Patrum testimonia respondere solent. Aliqui enim contendunt nos non habere nisi testimonia Gregorii et rectorum, ad probandum sacrificium pro defunctis: ita Mclanchtlipn in apologia confessionis Augustanae, in artic. de missa.

Alii concedunt nos habere testimonia etiam Augustini et Epiphani, sed non antiquiora: ita Kemnilins in 3. par. exam. loco cil. At nos citavimus plurimos Patres, non solum Gregorio, sed etiam Augustino et Epiphanio antiquiores, ul Ambrosium, Ephrem, Nyssenum, Cyrillum, Eusebium, Cyprianum, Tertullianum.

Alii contendunt Patres loqui de sacrificio precum, aut eleemosynarum, non de sacrificio corporis Domini, cum dicunt oTerre sacrificium pro definetis: ita exponit loca Tertulliani et Cypriani Kemnilius loco citato, et loca Augustini Georgius major in refutatione prophaiinlionis coonac. Allailuntur apertissime: Nam Cyprianus lib. I. epist. 9. citata, dicil sacrificium celebrari pro defunctis in altari. Auguslinus aulem distinguit tria, quae offeruntur pro defunctis, et omnia dicil prodesse, eleemosynas, preces et sacrificia, ul in enclirid. cap. 110. et serm. 34. de verbis Apostoli, et lib. de cura pro mortuis, c. 18. Item dicit oTerri pro mortuis sacrificium pretii nostri, lib. 9. confess, cap. 12. et sacrificium corporis et sanguinis Domini, lib. 1. de orig. animae, cap. 9. et 11. c. lsa-crifieium mediatoris, quaesi. 1. ad Diilciliuro: et sacrificium altaris, lib. de cura pro mortuis, cap. 18.

Sed Kemnilius occurrit, ac dicil, in celebratione quidem Eucharistiae consuevisse commemorari mortuos, sed non iu eum finem, ul oblatio Eucharistiae esset propitiatio pro peccatis mortuorum; verum ut eo tempore adhiberetur confessio et testificatio illius articuli: *Communione* sanctorum, ul nimirum profilcainiir ad corpus Chrisli, et Ecclesiae perlinere ium viventes, tum mortuos.

Al hoc est merum figmentum. Nam Cyrillus, Chrysoslomis, Ambrosius. Auguslinus et alii citati, dare dicunt, nullum prodesse animabus ilclunclorum ad refrigerium sacrificium Eucharistiae: fl Auguslinus iu enchirid. cap. 110. utitur voco propitiationis. cum ait: Pro non, *valde, malis.* propitiationis est. Et denique idem Auguslinus, ubicumque agit de hac re, semper distinguit sancies, praecipue martyres, ab aliis fidelibus defunctis, ac dicit utrosque in sacrificio altoris commemorari, sed

suiclos, ul ipsi pro nobis orcnl,alios nutem ul nos pro illis oremus. Al si solum ea commemoratio, tc-sliflcalio esset communionis ct societatis, eodem modo omnes commemorarentur. Vide loca Augustini tract. Hi. in Jonn. lib. de sancta virginitate, cjp. 15. cl serm. 17. de verbis Apostoli.

CAPUT VIII.

Sacrificium missae recte celebrari pro sanclis.

Ex iis, pro quibus sacrificium oiTerri potest, soli supersunt sancti, qui jam in coelo cum Christo regnant. El quoniam hdversarfi, cl Kcmnilius maxime, mira Fraude statum quaestionis involvunt, el nobis affingunt, quono numquam somniavimus. Primo explicanda erit diligenter Ecclesiae sententia; Claperiendus status quaestionis. Deinde probanda veritas. Ultimo respondendum ad objectiones.

Quod ad Primum allinet: Ecclesiae sententia his Iribus capitibus continetur. Primo: Sacrificia non prosunl sauciis ad culpae vel poenae remissionem, nec ad gratiae vel gloriae essentialis augmentum. Hoc certum csl apud catholicos, neque dn eo contentio est ulla cum haereticis. Quare saucius Augustinus tract. 81. in Joan, et serm. 17. de verbis Apostoli, el alibi, monet in sacrificio memoriam lieri sanctorum, sed non orari pro illis. El idcirco cum in nostra liturgia petimus, ul oblatio sanetis prosit ad gloriam. non tam oramus pro sanctis, quam pro nobis: petimus enim a Deo gratiam ita sancio, pie, devote, recte sacrificium ollcrendi. ul merito sancti inde gaudere possint, el gloria illis coram hominibus accedat. El similiter cum Cyprianus, Cyrillus, Epiphantias, Augustinus et Chrysosloinus, quos infra citabimus in probatione primae propositionis, dicunt sacrificium oiTerri pro apostolis cl martyribus, non inlelligunl offerri pro eorum salute, sed pro eorum honore.

Secundo: Sacrificium non offertur sauciis, el proinde neque templa, neque altaria eriguntur sanclis, licet iu eorum memoriam ista omnia fieri possint, ul mox dicemus. Hoc habetur expresse in concilio tridcnlino, sess. 22. cap. 3. cl apud Augustinum lib. 8. de Civil. Dei. cap. 2(5. ubi sic legimus: Nos *martyribus non constituimus torn-jiln. sacerdotia, sacra ct sacrificia*. Quae verba filat Kcmnilius. pag. SIS. el subjungit impudenti mendacio: *Atqui hoc in papalu, cl factum est, et adhuc defenditur*. Sed poterat eodem modo in Augustinum mentiri ac dicere. Atqui hoc tempore Augustini fiebat, et ab ipso defendebatur. Nam in quo sensu Augustinus negat altaria, templa cl sacrificia sanctis, et nos pariter negamus: et tamen In alio sensu cum eodem Augustino, templa, altaria et sacrificia sanctis attribuimus. Negat Augustinus, et nos cum illo, sacrificia offerri sanclis, cl proinde templa et altaria erigi, ut in iis sacrificetur sanclis: at coiccdil. cl nos cum eo pariter con-

cedimus, sacrificia offerri in memoriam sanctorum, el proinde templa el altaria erigi in sanctorum memoriam: unde eliam templa el altaria, in quibus soli Deo sacrificatur, passim ab Augustino dicuntur memoriae sanctorum.

Probantur haec omnia ex ipsius Augustini verbis; Nam loco citato a Kemnilio lib. 8. de Civit. Dei, cap. 27. ita Augustinus explicat quod dixerat sanclis non constitui templa cl sacrificia: *Quis audivit aliquando fidelium. stantem sacerdotem ad altare, dicere in precibus: Offero libi sacrificium Petre., vel Paule., vel Cypriane, cum apud memorias eorum beo offeratur?* El lib. 21). contra Faustum, cap. 21. *Áulli martyrum*, inquit, *quamvis in memorias martyrum, constituimus altaria. Quis enim antistitum in locis sanctorum corporum assistens altari, aliquando dixit: Offerimus hbi Petre, aut Paule, aut Cypriane? Sed quod offertur, beo offertur, qui martyres coronavit, apud memorias eorum, quos coronavit*. Porro templa dedicari sanclis in eo sensu, quem diximus, patet cx eodem Augustino lib. I. de Civitate Dei, cap. I. *Testantur*, inquit, *hoc martyrum loca el apostolorum basilicae*; el lib. de cura pro mortuis, cap. I. meminit basilicae s. Felicis. Vide testimonia plurima variorum Patrum de templis sanctorum in nostro hb. 3. de sanclis, cap. 1.

Tertio: Sacrificium missae non est per se institutum tamquam ad finem proprium el praecipuum ad sanctos honorandos, vel invocandus. Hoc asserimus contra calumnias Kemmlii. qui pag. 810. dicil. catholicos docere coenam Dominicam institutam esse, ul in ejus celebratione implorentur sancti etc. Nos enim filemur, sacrificium missae per se institutum ad Deum colendum cl propitiandum: el verum sacrificium Futurum, etiamsi nulla in eo fieret sanctorum memoria. Quare solum secundario, cl consequenter existimamus ad sacrificium pertinere sanctorum cultum cl invocationem: nam cx eo quod aguntur Deo gratiae in sacrificio pro victoriis sanctorum, consequitur honor sanctorum: el quia eos hoc modo honoramus, consequitur eliam xicissim, ul ipsi sini nostri memores in coelo, el pro nobis orient. Atque id vel cx ipsa nostra liturgia inlelligi potesP. Nam in ea nusquam directe sancti invocantur, nisi bis, aul ler in aliquo versiculo el in confessione, quae praemittitur ante missae introitum: alioqui ipsa oblatio expresse dirigitur ad solum Deum; similiter collectae tam publicae, quam secretae, el omnes canonis orationes diriguntur ad Deum, nullae ad sanctos. At si missa esset instituta per se ad cultum el invocationem sanctorum, certe directe sancti invocarentur in ipso canone, ul invocantur in litaniiis.

Non igilur est status quaestionis, quem proponit Kemnitius: An coena Domini sil instituta ad cultum et invocationem sanctorum: sed an repugnet institutioni coenae Domini, ul in ejus celebratione liat memoria sauciorum, el consequenter honorentur et invocentur sancti, sive directe. sive indirecte. El quidem catholici omnes affirmant utrumque, idcsl. non solum non repugnare institutioni, ul in sacrificio nominentur sancti cum honore, sed nec etiam ul invocentur. Quae duo tum ex

concilio Uidenlino, sess. 22. cap. 3. turn ex Ipsa hlurgia manifesta sunt. U Kemnilius illud primum .olinitil consuetum fuisse in anliquo Ecclesia. el utcumque tolerari posse: secundum aulem vull ad manifest,im pniph.inationem eoene Domini perlinere, el adversa ironie pugnare cum institutione Dominica, idque non lam «perle, quam palpi-bdder. Qoarc nos ulrumque breviter confirmabimus.

Quod igitur ad secundum attinet,slaluo lias propositiones.

Prim.i:Vmi *répugnai inslilulioni eoene Domini. ul in ea nominentur el honorentur sancti.* Probalur Primo ex Apostolo I. Timolli. 2. ubi jubel fieri orationes el gratiarum actiones in sacrificio missae (nam de hoc sacrificio locum illum exponunt veteres, ul suprj ostendi) pro omnibus, et maxime pro regibus; vull igitur Apostolus in missa non solum supplicari Deo pro accipiendis beneficiis, sed etiam agi gratias pro acceptis. Est autem benollicium singulare, quod fratribus nostris Deus cam gratiam contulerit, ul mundum et Silanam superaverint, et post eam victoriam gloria et honore eos coronaverit: quare licitum erit, vel potius dignum el justum, ul sacrificium offeramus ad agendas Deo gratias pro victoria et triumphis sanctorum, el per hoc eliaiq sanctos ipsos in sacrificio cum honore el exaltatione nominemus.

Secundo probatur testimonio omnium liturgiarum. Jacobi. Clementis, llastlii, Chrysostomi et aliorum; nam in omnibus nominantur sancti, idque non semel.

tertio probalur ex Patribus. Nam Cyprianus lib. 3, cpisl. G. petit annotari, et ad se scribi diem mortis martyrum singulorum, ut possit norninatim in ilie anniversarii) passionis eorum, pro eis sacrificium facere. Epipbanus haeres. 75. et Cyrillus catechesi 5. mystagog. aperte scribunt, in sacrificio numinari apostolos et martyres. Clirysoslomushomil. 21. in acta non solum nominari dicil, sed allirm il ingentem esse honorem sanctis, quod nominentur Domino praesente, dum horrendum illud sacrificium peragitur. Augustinus in libro de sancta virginitate, cap. 45. el alibi frequenter dicit sanctos nmnman in sacrificio:el praecipue lib.22. de Civit. Dei. c.ip. 10. *Ad quod sacrificium*, inquit. suo *loco el ordine nominantur.*

Quarto probatur ex ulilijale hujus instituti: prodest enim Primum ad protestandam communionem sanctorum. Nam sacrificium corporis Christi veri . nomine lotius corporis mystici offertur, el offerri debet: proinde sicut nominantur viventes pontifices. reges el muli alii; ita etiam mortui nominari debent, sive in purgatorio sint, sive in coelo; omnes emm ad idem corpus perlinent. Accedit quod ut Augustinus scribit lib. 10. de Civit. Dei, cap. G. el hb. 22. cap. 10. in sacrificio altaris significatur sacrificium generale, quo universum corpus Christi mysticum, idesl, lota redempta civia» offertur Deo per Christum sacerdotem magnum: el quia ad compagem hujus corporis periiieul etiam sancti, qui sunt in cocio; ideo etiam illi suo ordine in sacrificio altaris nominandi sunt.

ilu utilil is est, excitatio sanctae aemulationi:

quam utilitatem nllirigil s. Augustinus lib. 8, de Civil. Dei, cap. 27. Nam reddens rationem, cur in memoriam, et apud i. emorias sanctorqm dicantur sacra, sic ait: *Ut ea celebritate, cl Deo veru de illorum victoriis gias agamus, el nos ad imitationem talium coronarum, atque palmarum to-dem invocatio in aumilium eorum memoria renovatione adhortemur.*

Secundo propositio: *l'on repugnat inslilulioni eoene Domini, ul in ea invocentur sancti.* fj modo, quo db Ecclesia cathblca invocari *oltni. Explico; tribus modis sancti in sacrificio ruis'. invocari possunt. Uril modo per ipsum oblatuineiu. ita ul eis oblatio offeratur; ipsa enim oblatio licii quaedam, sed efilcacissima est invocatio; el hoc modo non invocant sanctos Ecclesia in missa, nec invocare posset sine peccato idololatriae, Ut diximus.

Secundo modo per precem ad eos directam. m cum dicimus: *Petre. ora pro me;* el liocinodj non invocantur saurii in missa, ut supra diximus, nisiobiler, in versiculis post lectionem: idquesolum in una vel altera missa: qui tamen mMns nihil habet absurdi. Nam si licet a viventibus petere, ut nos juveni orationibus suis, dum law sublimi fungimur ministriio. unde etiam dicimus m liturgia: *Orale fratres:* cur non liceat idem a sanctis petere? Sed non est opus nunc de ista re disputare, quia nec adversarii istos versiculos Oppugnant, qui canuntur in missa calechmiiconiin. quae non est proprie sacrificium in missa nutem lidolium, quae incipit ab oblatione. nutnqmiin it directe sancti invocantur.

Tertio modo per preces ad Deum directas, ui cum a Deo petimus, ul intercedentibus sanctis nn juvet; et hoc modo in missa tum in canone, tum extra invocantur sancti: atque hoc est quod reprehendunt adversarii, el ideo huc solum probandum esi.

Probalur Primo ex Patribus. Cyrillus cntecli. 5. myslagogica. explicans ritum sacrificii initie.: *Cum hoc sacrificium*, inquit, *offerimus, mentionem facimus eorum, qui ante nos obdormierunt: primum patriarcharum, prophetarum, apodohrum. ul Deus orationibus illorum, cl deprecationibus suscipiat preces nostras.* Rasilius in lilurgia post consecrationem, memoriam faciens patriarcharnrn, prophetarum, apostolorum, martyrum, sanctae Dei genitricis, el omnium sanctorum: *Ut.* inquit. assiduas *preces pro nobis libi offerant, coque memoriam illorum celebramus: ul quando nobis ipsi parum fidimus, memoria et legatione illorum protecti, per cos audeamus adb accedere, atque tremendo hoc. el sacro munm defungi* Chrysoslomus in liturgia: *Honorabilium.* inquit, *incorporalium super coelestium s. JOannb praecursoris el Haplistae, sanctorum gloriosorum apostolorum, sancti hujus, cujus memoriam agimus, et omnium sanctorum tuorum; quomn supplicationibus, respice nos Deus.* El infui: *Stabili* inquit, *nostros gressus precibus el suppliedlionibus sanctae Deiparae, ei semper virgini Mariae, el omnium sanctorum.* Atigiislirtus tract. Rl. in Ioan, /deo quippe, inquit, *ad ipsam* mcl

(din non sic cos (martyres) commemoramus , quemadmodum alios.qui in iuice requiescunt,ut tliain pro cis oremus; sed magis ul orent ipsi pro nobis. Idem babel serin. 17. de verbis Apo-
ÿjolj.

Secuinlo:Probatur ralionc. Norn sancli sine ullo dubio pro nobis in coelo orare possunt, cl orant, ergo bonum esi a Deo petere, turn ul sanctos pro nobis orare fucini, tum ul illos pro nobis orantes txaujiai, quae duo in missa petuntur. Consequen-
tia aperlissima et certissima esi. Nam si unum ex medus nostrae salutis est, sanctorum oratio, cur non liceat a Deo petere . ul per hoc medium nos adjuvet? El si licet petere, ul per bonos doctores cl pastores in len is nos dirigat, doceat. tueatur , cur non licel etiam petere, ul idem faciat per an-
gelorum el sauciorum suffragia? El Si licet Deum rogare, ul excilcl eos, qui hic vivunt ad orandum pro nobis, eosque exaudiat, cur non idem licel in sanctis?
J A

Antecedens autem hujus argumenti fuse proba-
tum esi a nobis m lib. de sauciis; nec adversarii inultum de hae re contendunt. Nam eliamsi perti-
nacissime negent invocandos esse a nobis sanctos, quia non creduni illos audire posse nostras preces; tamen illos m genere sollicitos esse pro Ecclesia, el orare posse, atque eliiin reipsa orare, fatentur
l'hilippusin apolog. confession. Augustanae, arti-
culo de invocatione sanctorum.Brçnlms in confe.—
sione llirlcinbergensi cap. de invocatione sancto-
rum, Kftnmhus, m3, pur. exam, concili tridenti
id, Calvinus quoque lib. 3. instil, cap. 20. § 21.cl
21. non repugnat huic sententiae, tametsi aegre ad
<ain admittendam adduci se patiatur. El sane id
negari non polesl, nisi negetur in primis Scriptu-
ra, quae 2. Jluhab. ull. testatur Uieremiam cl O-
niam defunctos orasse pro populo, el Apoc. 5. de-
scribuntur viginti quatuor seniores in coelo offerre
incensum, quo Joannes ipse exponit significari o-
ralioncs sanctorum: nisi etiam negetur unitas cor-
poris Ecclesiae, vel communio sanctorum, quam
in symbolo apostolico confitemur. Si enim unum
corpus sumus, el alii aliorum membra, certe invi-
cem solliciti esse debemus: ea enim est membro-
rum natura. ul Apostolus docet I. Cor.12. Denique
Augustinus quaesi. 108. in Exod. dicit martyrum
orationibus propitiari Deum peccatis populi sui, el
quaesi. 149. dicit, sanctorum meritis nos relevari
posse apud Deum, quando mala noslra merita nos
gravant.

Restai ul Kemnili objectionibus respondeamus.
Primo sic argumentatur pag. 810. *Christus dicit:
Hoc l'acné non in sanctorum,sed in mei comme-
morationem. El praeterea ideo corpus el san-
iiuincm suum nobis (radii in cojna. ul adituri
thronum gratiae, misericordiam consequamur
per mcrila unicae oblationis Christi: ergo pro-
phanalur cocna Domini cum a Deo petitur, ut
permerila cl preces sauciorum, in omnibus di-
vinae protectionis muniamur auxilio.*

Respondeo: Christus nusquam dixit: Hoc facile
non in sanctorum,sed in mei commemorationem:
neque dixit: Hoc facile in mei solius commemora-
tionem: quare non polesl rccllc colligi; Ergo repu-

goal inslilulioni eoenae, sanctorum commemora-
tio. Praeterea eliamsi Dominus dixisset. Hoc hciie
in mei solius commemorationem.* adhuc nihil ad-
versarii oblinerent: loquitur enim Dominus non de
qualibet commemoratione, sed de ea. qua per my-
sterium eoenae repraesentatur ipsius passio, cl
mors: quo genere commemorationis non solei,nec
polesl Ecclesia sanctorum memoriam in missa fa-
cere: non enim Eucharistia est symbolum passio-
nis sanctorum, sed Christi solius. Alia igitur est
memoria sanctorum, quam in sacrificio celebra-
mus: nimirum enim sanctos nominamus, ul pro
eorum viclona Deo sacrificium gratiarum actionis
offeramus, ut supra diximus.

Ad aliarn pariem argumenti respondemus, aliter
per Cliri-ti intercessionem et merita, el aliter per
sanctorum merita et preces nos a Deo misericor-
di uri exspectare ac p -tere. Nam per Christi me-
rita immediate a Deo misericordiam petimus: ipse
enim solus est immediatus intercessor noster apud
Deum. Per sanctorum anlcm merita el preces a
Deo misericordiam petimus, eodem ChriMo me-
diante: nam et ipsi cum pro nobis orant, per Chri-
stum orant.Itaque sicut noslra oratio pro nobis ad
Deum, mm ol supervacanea, nec injuriam Chri-
sto facit, licel ipse sit apud Deum advocatus no-
ster. qma nos per illum pro nobis Deum oramus:
ita sanctorum precc.es pro nobis non sunt vel su-
pervacanae,, vel in Chiisti injuriam, licet Chri-
stus sil noster advocatus, quia ipsi per Christum
petunt. El sicut sancli pro nobis Deum orare pos-
sunt. non obstante Christi inlerccssioneiil.i et nos
possumus ab eis petere, ul pro nobis orent, et a
Deo petere, ul illos ad orandum impellat, el oran-
tes exaudiat, non obstante Christi intercessione.

Secunda objectio ex Augustino, qui lib. 22. de
Civil. Dei, cap. 10. dicit, in admioistratione eoe-
nae Dominicae a sacerdote sanctos quidem nomi-
nari. nullo modo aulem a sacerdote invocari.

Re,spondeo: Verba Augustini Kemnilius si citas-
se!, fraudem suam etiam nobis tacentibus, omni-
bus patefecisset. Haec autem sunt illius verba:
*I ni Deo el martyrur, et nostro sacrificium im-
molamus: ad quod sacrificium, sicut homines
Dei. qui mundum in ejus confessione vicerunt,
suo loca, et ordine nominantur: non tamen a
sacerdote. qui sacrificat, invocantur. Deo quip-
pe, non ipsis sacrificat. quamvis in memoria
sacrificet eorum, quia Dei sacerdos esi, non il-
lorum.*

Vides hic Primo, Augustinum non diccre:/n ad-
ministratione cocnac Domini, sed in sacrificio
quod immolamus: ei his. torve repetere.sacerdo-
tem sacrificaro Deo sacrificium, non cocnam ad-
ministrare. Secundo vides, Augustinum apertissi-
me dicere., sacrificium fieri in memoriam sancto-
rum. el sanctos in eo nominari: quod non solum
esi contra horum sectariorum novitates.qui in sua
cocna nullam sanctorum mentionem faciunt, sed
est expresse contra Kemnilium. qui paulo ante
disputabat Christum dixisse:Hoc facile.non in san-
ctorum commemorationem. Tertio vides. Augusti-
num. cum is negat sanctos invocari. loqui de in-
vocatione per sacrificium . idest, de oblatione ,

quae ul supra diximus, eslefficacissime invocatio: nam formaliter loquitur. cum ait: Aon *tamen a sacerdote, qui sacrificat, invocantur*, ul *pa-*
id cx verbis sequentibus: *Deo quippe, non ipsis sacrificat, quia Dei sacerdos est, non ipso-*
rum.

Quod aulcm Augustinus non neget, posse ac debere sanctos invocari in missa, eo modo, quo facit Ecclesia catholica, patet ex Irac. 84. in Joannem a nobis supra citato, ubi dicit, sanctos ad mensam Domini commemorari, non ul nos pro cis oremus, sed ut ipsi oreni pro nobis. Ex his apparet. quam inaniter propter locum Augustini Kemnilius exultaverit, cl quam immerito cl procaciter synodum tridentinam Thaidem Babyloniam appellaverit.

Tertia objectio cx historia antiquitatis: colligit autem Kemnilius hoc modo progressum antiquitatis. Primo dicit, in primitive Ecclesia morem fuisse, ul annua memoria martyrum solemner celebraretur in ipsis locis, ubi corpora martyrum sepulta erant: idque probat ex epistola Ecclesiae smymensis apud Eusebium lib. 4. Instor, cap. 15. Secundo dicit, progressu temporis id accessisse, ul corpora sanctorum sub ipsis mensis ponerentur: el probat cx Ambrosio lib. 10. cpisl. 85. Tertio dicit, in orationibus Ecclesiae factam fuisse memoriam martyrum, quia Ecclesia orabat. ul aliquando consors fleret in vita aeterna ipsorum martyrum; id quod cx epistola supra citata Smyrnsium probat. Atque haec tria dicit esse secundum usum purioris Ecclesiae, cl Scripturae consentanea. Quarto dicit, tempore Augustini ortas esse opiniones peregrinas el vitiosas de singularibus martyrum promissis cultoribus intercessionibus, de meritis el operationibus martyrum. Quinto dicit, Augustinum has opiniones in medio reliquisse. tamquam nec veteres, nec certas: id quod probat cx libro 22. de Civil. Dei cap. 10. cl de cura pro mortuis, cap. 16. Sexto dicit. Augustinum paulatim coepisse aliquid iribuere his opinionibus; sed Hieronymum, Basilium, Nazianzenum audaciores fuisse in hac quaestione. Septimo dicit, postremis temporibus, fabricatum esse articulum fidei de patrocinio cl mentis sanctorum, cl quod horribilius esset ipsam actionem coenae Domini, eo detorqueri coeptam.

Ex hac longa narratione Kemnilius simplicioribus persuadere nititur, rem esse novam, cl a Patribus conficiam. de invocatione sanctorum in sacrificio missae. At si quis paulo attentius rem expendat, cx hac ipsa disputatione Kemnilius, el ejus sodales apertissime refelluntur. Nam prima illa tria capita, quae fatetur adversarius fuisse in puriore Ecclesia, el esso consentanea Scripturae, contra nos nihil faciunt, cum non contineant aliquid contrarium nostrae doctrinae: at contra adversarios maxime faciunt, cum sint omnino contraria scriptis cl factis ipsorum. Ipsi enim nec celebrant sauciorum memoriam apud sanctorum reliquias; nec martyrum corpora sub sacra mensa reponunt. sed ejiciunt potius; nec denique in precibus. tunc mysterio Eucharistiae ullam sanctorum mentionem faciunt; quare testimonio Kemnili, concludimus, Kemnili, cl ejus sodales recessis-

se ab usu primitivae purioris Ecclesiae, sacris] litteris consentaneo.

Quartum caput falsum est, et cx sexto refrili potest. Nani si Basilios, Nazianzenus el Hieronymus sequuntur eas opiniones de intercessionibus cl meritis sanctorum, ul habet cap. 6. non igitur coeperunt illae opiniones Augustini aetate, ullis* bel c. 4. nam aetas Augustini posterior est Iulio el Nazianzeni aetate. Adde, quod sententia Ecclesiae de invocatione sanctorum, non coepit etiam Basilii aetate, sed longe antiquior est. Nani Eusebins Basilio antiquior lib. 13. praeparat, evangel, cap. 7. *Yola*, inquit, *sanctis facimus, quorum intercessione apud Deum non parum juvari non profitemur*. El Irenaeus Eusebio antiquior lib. 5. contra haereses: *Ul virginis Evae*, inquit, *virgo Maria fieret advocata*.

Quintum caput continet manifestum mendacium cl imposturam. Nam Augustinus in locis a Koinnilio citatis, non relinquit in medio tamquam rtm incertam, an sancti nos juven', sinique nostri intercessores el advocati, cl ul laies a nobis invocandi: sed solum quomodo nos juveni, quando miracula apud eorum sepulchre Hunt. Ambigit enim Augustinus, an id sit opera angelorum, an per ipsos martyrum spiritus, an alio modo; atque hoc in medio relicto, asscribit rem esse indubitam, quod a sanctis juventur, qui illos invocant. Acl lib. 22. de Civil. Dei, cap. 8. probat hoc ipsum innumerabilibus ferme exemplis, quae certissii. esse affirmat.

Sextum caput non cogit alia refutatione; nesci enim quis non videat. quantum praepudicium causae suae Kemnilius fecerit, cum tam aperte reprehendere ausus esset quatuor illas Ecclesiae gnitas el lalmac columnas, Basilium, Nazianzenum, Hieronymum el Augustinum.

Septimum caput falsissimum esse palet ex testimoniis a nobis citatis. Cyrilli, Basilii, Chrysostomi cl Augustini, qui apertissime scribunt, in sacrificio altaris peti a Deo sauciorum intercessionem. Quan- In enim mendacio postremis temporibus fabricatum fuisse fingitur, quod ante annos 1200. in usu Ecclesiae catholicae luit?

CAPUT IX.

De missis privatis.

Sequitur controversia demissa privata, de qua post Iulianum scripserunt Brennius in confessione Wirtembergensi, cap. de Eucharistia, cl Kemnilius in 2. par. exam. pag. 858. cl seqq. cl Philippus tum in confess. Augustana, tum in apologia in ari. de missa. Quam controversiam ita tractabimus, ul primum doceamus sex modis posse missam dici privatam, et omnibus modis esse licitam. Deinde objectiones adversariorum refellamus.

Igitur Primo dici potest missa privata ratione loci; quae enim celebrantur in privato aliquo oratorio, seu sacello, dici possunt privatae, si comparantur ad eas, quae celebrantur in publico templo.

Aede his non esl mngnn controversia; nam etiamsi adversarii eas missas odiose traducant, ct angulares per contumeliam vocent: tamen habemus de his exempla manifestissima antiquitatis. Nam in primis Dominus primam missam instituit ac celebravit in privata domo: ct apostoli initio frangebant circa domos panem, Aci. 2. ac deinde sancti pontifices tempore persecuulionis. non in domibus tantum privatis, sed etiam in cryptis cl foraminibus terrae sacra faciebant: immo s. Lucianus in carcere sacrificavit, el suo ipsius pectore pro altari usus esl, cum jaceret onustus catenis, nec erigere seipsum posset. Ilcferl id Nicephoros lib. 8. histor. cap. 31.

Nec solum ob perscquutiones. sed etiam aliis de caussis aliquando veteres in privatis locis sacrificia offerebant. Gregorium naziancnum in exigua cellula extructo oratorio sacra fecisse ibidem Sozomenus testatur, lib. 7. histor. cap. 5. quem locum Kemnilius etiam citat. Sanctus Ambrosius, teste Paulino in vita ipsius, in domo clarissimae cujusdam ioeminae ab ea rogatus, sacrificium obtulit. Sanctus Augustinus lib. 22. de Civil. Dei, cap. 8. testatur quondam a suis presbyteris in domo rustica sacrificium corporis et sanguinis Domini obtulisse. Tlieodoretus in historia religiosa, cap. 21). scribit, se in cellula Maris anachoretae sacra mysteria celebrasse. Gregorius homil. 37. in evangelia, scribit, Cassium narniensem episcopum, virum sanctissimum, aliquando in episcopii oratorio missam celebrasse, quod videlicet ad Ecclesiam morbo impeditus descendere non valeret; ct lib. 5. cpistol. 43. ad Joanncm Syracusanum episcopum, jubet ul non proibeal in domo Venanlii palritii missas celebrari. S. Joannes clecmosynarius, ul in ejus vita scribit Leontius, cum populum de Ecclesia egredi videret, quo tempore sacra celebrabat, ad illos conversus ait: *E<jo filii propter ros ad Ecclesiam descendo, nam mihi ipse in episcopio missas facere poteram.* Denique (ul alia exempla praetermittam) Joannes damascenes in historia de Bnrllaam el Josaphat, scribit, b. Barham presbyterum fuisse, cl in sua cellula, solo praesente Josaphat, missae sacrificium offerre solitum.

Secundo: Missa privata dici potest a tempore; ul publica sil, quae festis diebus: privata, quae profestis celebratur. Et quamquam adversarii non nisi raro admodum, ac fere solum in dominicis, aut majoribus festis sacram coenam faciunt: tamen non aperte reprehendunt usum missae quotidianae: ct certe nullo modo reprehendi potest. Nam in primis, ideo juge sacrificium appellatur. Danie-ls 12. quia jugiter cl quotidie celebrari deberet.

Deinde negari non potest, quin olim singulis diebus m nullis locis missae celebrarentur. Nam Cassius singulis diebus missam celebrabat, toste Gregorio loco cil. homil. 37. Augustinus epist. 23. dicil, Christum semel in cruce immolatum, omni die in sacramento populis immolari. Chrysoslomushom. 3. in epist. ad Ephesios scribit,* quotidianam oblationem suo tempore fieri solitam. Hieronymus in cap. 1. ad Titum dicil, sacerdotes quotidie pro peccatis populi, ac suis sacrificare.

bttuuui.M. Yul. Iit.

Hyppolitus martyr in oratione de Anlichrislo scribit, Christum in dic judicii «licturum: *Venite pontifices, qui pretiosum corpus meum quotidie immolastis.* Denique s. Andreas, ul in ejus historia legimus, singulis diebus agnum immaculatum sacrificabat. Sed neque de hac rc jam adversarii nullum laborant.

Tertio: Dici potest missa privata a fine, quia nimirum pro aliquo particulari homine, vel negotio celebretur, ul pro hoc vel illo defundo; pro ista, vel illa necessitate. El quidem si missa aliqua uni soli applicaretur, excludendo omnes alios homines, tum vere privata dici posset: sed lalis nulla esl. aut fuit unquam in Ecclesia. Nam omnis missa offertur a ministro publico, el publico nomine pro lota Ecclesia, tum quae in terris, tum quae in coelis, vel in purgatorio esl: nam horum omnium in qualibet missa mentio habetur. Si aulcm missa applicetur uni peculiariter, sic tamen ut non excludantur caelcri; tum privata missa dici poterit, et erit, si comparetur ad alias, quae nulli particulari applicantur.

Neque dubium est. ejusmodi missas privatas fuisse in usu antiquae Ecclesiae, el licitas esse. Nam in Testamento veteri sacrificia flebant plurima pro particularibus. Levilici 4. el .7. praescribuntur sacrificia pro sacerdote, pro principe, pro quolibet privato, pro synagoga. Job 1. habemus sacrificium pro filiis Job: cl Job 42. sacrificium pro amicis Job: 2. Machabaeor. 3. pro Heliodoro.

In Testamento novo missae in natalities sanctorum, quas supra defendimus, omnes erant privatae hoc tertio modo: el habemus insigne exemplum, praeler ea quae supra allata sunl, apud Bedam lib. 4. histor. cap. 14. ubi sancti apostoli Petrus cl Paulus cuidam apparentes, jusserunt missas celebrari in dic sancti Osxvaldi regis, in memoriam ejusdem s. Oswaldi. cel visionem illam fuisse verissimam manifeste patuit cx mirabili eventu rcrum, quas iidem apostoli futuras praedixerant. Pari ratione missae pro defunctis, ul plurimum particulares erant cl privatae: sic enim scribit Augustinus dc obitu matris suae lib. 9. Confess. cap. 12. *Cum offerretur pro ea sacrificium pretii nostri Jam juxta sepulchrum posito cadavere etc.* Denique sacrificium illud a presbytero ejusdem Augustini oblatum pro liberatione domus a daemonum vexatione lib. 22. de Civil. Dei cap. 8. ct alia id genus, sine dubio privata erant, nec reprehendi possunt, nisi tota antiquitas reprehendatur.

Quarto: Missa privata dici potest a paucitate eorum qui intersunt: ul dicatur publica, quae fit coram populo, qualis esl missa quae dici solet parochialis, vel convcnlualis, quae non ccelebratur. nisi populus adsit: privata autem, ad quam non exspectatur populus, sed pro arbitrio sacerdotis habetur, sive nulli adsint, sive pauci, lias missas ita privatas adversarii non raro reprehendere solent. Certe Philippus in apolog. Confess, accrsit hinc inde argumenta, ul probet, non debere fleri nisi unam missam, nimirum eam cui populus intersit: tamen alii cx adversariis non volunt dc hac rc contendere. Nam Brenlius in confessione Wirlem-

bergensi cap. de Eucharistia, contentus est, ut missa celebraretur si duo vel minimum adsint, unus qui consecret et ministret saanuwmlum, et alter cui porrigatur. El hoc *ipsum probant* testimonia allata pro missis privatis ratione loci, et de his missis privatis loquitur s. Gregorius lib. 4. epistol. 43. ad Castorium. ubi prohibet in monasterio fieri missas publicas, ne. vel ipse dicit, in secessibus servorum *Dei* liant conventus populares: *Ex* quo loco colligitur missas publicas vocari, quibus interest populi multitudo; privatas autem. quae sine conventu *populi* intra monasteria, vel alibi celebrantur.

Quare fallitur apertissime Melanchthon in apologia confess, cum dicit, ante Gregorii tempora nullam fieri mentionem privatarum missarum. Warn si apud Gregorium privatae missae censentur, quae celebrantur absque populi conventu, vel ex hoc loco perspicuum est, missa privata erat, quae dicta est a presbytero Augustini in domo rustica, ipso teste lib. 22. de Civit. Dei cap. 8. et ab Ambrosio in domo cuiusdam matronae Romae, teste Paulino, et a Theodoro, in cellula s. Maris, et a Luciano in carcere; immo ab apostolis cum circa domos frangebant panem, vel supra citavimus: Et ab ipso Christo, qui non convocavit populum, sed tantum primarios discipulos duodecim.

Quinio: Missae privatae dici possunt. quae dicuntur in eodem templo, eodem die. praeter unam. Nam una tantum solet esse missa publica et solemnis. quae dicitur in summo altari; caeterae quae dicuntur in minoribus altaribus eodem die, vel privatae dici possunt, licet nulli interdum adsint auditores. Et quidem hanc multiplicationem missarum valde oderunt ac reprehendunt omnes adversarii Sed nos probamus licitam esse, Primum ex Testamento veteri, in quo plurima offerebantur sacrificia eodem die et loco.

Secundo: Multi erant in eadem Ecclesia sacerdotes. Nam tempore s. Cornelii papae Romae erant quadraginta presbyteri, ut ipse scribit ad Fabium, teste Eusebio lib. 6. hist. cap. 33. ac deinceps semper magis ac magis crevit sacerdotum multitudo. Nulli autem quotidie celebrabant: ergo vel omnes alii cessabant a sacrificio offerendo, vel multi eodem die et loco sacra faciebant. Fuisse autem, qui quotidie sacrificium offerrent, dubitari non potest; id enim perspicuum est ex testimoniis supra citatis, ubi egimus de missa privata ex parte temporis.

Tertio: Idem probat testimonium supra allatum ex Reda, lib. 4. histor. cap. 14. ibi enim apostoli praecipunt in die s. Oswaldi celebrari missas per omnia monasterii oratoria. Simile est quod scribit Eusebius lib. 4. cap. 45. de vita Constantini, episcopos invitatos ad templi dedicationem incruentis sacrificiis Deo oblatis, diem festum celebrasse.

Quarto: Idem probat antiquissima consuetudo, pia est in Ecclesia, vel in die natalis Domini singuli sacerdotes missae sacrificium vel offerant, cuius ritus meminit Gregorius in homilia de natali Domini, vel ante eum Theophorus in epistola decretali. Quod si potest unus sacerdos uno in loco

vel sacrificium eodem die offerre, cur non poterant multi singula offerre sacrificia?

Quinto: Idem probat altarium multitudo in eadem Ecclesia. Ambrosius epistol. 33. *Irruere in altaria etc.* et loquitur de una basilica. Gregorius lib. 5. epistol. 50. ad Palladium, scribit in una Ecclesia irrede fin altaria fuisse, et Guelmus abbas in vita s. Bernardi lib. 1. cap. 12. in Ecclesia iionaslirii s. Bernardi fuisse tria altaria, unum in memoriam b. Virginis, alterum s. Laurentii, tertium s. Benedicti. Vide etiam Petrum Damiani initio vitae s. l. k. m. in l. di. Quorsum autem tot altaria, si semel tantum in die sacrificium offerri poterat in una Ecclesia?

Denique: Prosper in libro de praedictionibus dimidii temporis, cap. 6. scribit, bis intra paucas horas uno in loco sacrificium oblatum. Leo epistol. 81. ad Dioscorum. monet ut Alexandrine servetur romanus ritus de iterando sacrificio eodem die.

Ultimo privata missa dici posse, in qua solus sacerdos communicat: vel haec vel missa privati, de qua potissimum adversarii altercantur, vel quam nullo modo admittunt. Sed eam licitam esse, probatur Primo ratione concilii Iridenlini, sess. 22. cap. 6. quae talis est: Missae, in quibus solus sacerdos communicat, etiamsi privatae dici possent, ratione communicantium sacramentaliter, lamen absolute non privatae, sed publicae vel communes sunt: ergo non debent vel privatae rejici et damnari. Antecedens probatur a concilio dupliciter. Primo, quia in ejusmodi missis saepe multi communicant spiritualiter, proinde fructus est publicus vel communis: vel per hoc. etiam missa vel ex hac parte publica vel communis. Secundo, quia sacerdos publicus est minister, vel pro tota Ecclesia sacrificium offert.

Hanc etiam rationem refellere conatus est Kemnilius pag. 868. vel sequentibus: sed non tam rationem concilii refutavit, quam se mendacem vel ineptum demonstravit. Primo, miratur cur concilium audeat vocare has missas communes, vel negare esse privatas, cum per multas annorum centurias sint a catholicis appellatae privatae, vel cum apud Gregorium in registro crebra fiat mentio privatae missae; vel cum glossa in canonem, vel hoc attendendum, de consecrat, dist. 1. eas privatas appellet.

Atqui hoc totum vel mendacium: nam apud Gregorium nusquam exstat vocabulum missae privatae. Exstat quidem semel vocabulum missae publicae lib. 4. epistol. 43. sed vel supra diximus, non vocat publicas Gregorius, in quibus communicatur, sed in quibus adest populi multitudo, vel iis opponit missas, in quibus non adest populus, sive iniis communicent aliqui, sive nulli. Eodem modo accipitor vocabulum missae publicae vel peculiaris, seu privatae in canone vel in glossa citata.

Secundo: Kemnilius oppugnat argumentum concilii ductum a spirituali communione; vel quia non poterat negare spirituales communionem, affigit novo mendacio ipsi concilio, quod affirmaverit per spirituales communionem satisfieri institutioni et praecepto Christi de sumenda Eucharistia.

Sed nihil ejusmodi in concilio reperitur: immo

sess. 13. can. 9. concilium docci teneri fideles ad-
dulos saltem semel in anno ad communionem sa-
ramenlalen. nimirum, ul co modo salisfciant
Chrisli institutioni cl praoceplo.

Terlio: Oppugnat alterum argumentum concilii ,
samlum ex eo quod sacerdos csl publicus mini-
ster, ao dicii argumentum non valere. quoniam mi-
nister verbi, csl eliam publicus minister, el ta-
men non polcsl concionari nisi populo praesen-
te; cl qui baptizat csl publicus minister , el lamen
non polcsl baptizare, nisi aliquis adsil baptizan-
dus.

Sed hae sunl merae ineptiae. Aliler enim esi
sacerdos minister publicus sacrificando. nliier con-
cionniilo et sacramenta ministrando. Nam sacrifi-
cando dirigil actionem suam ad Deum pro pupulo ;
condonando el sacramenta ministrando , dirigil a-
elionern suam ad populum propler Deum.

El hinc nascitor alia ralio cx natura sacrificiail;
Nam si adversarii concederent missam non solum
esse sacramentum, sod etiam sacrificium. fortasse
in hac re facile convenirent: siquidem ad sacrifi-
cium, ul sacrificium csl. nihil refert, si nulli vel
pauci, vel nulli intersint, aul communicent, cum
sacriticium offeratur Deo pro populo ; polesl enim
sacerdos pro populo offerre, etiamsi populus nec
adsil, ncc communicet. El confirmatur ex lege ve-
teri: mm enim sacrificia offerebantur pro peccato,
nihil inde manducabat is pro quo olferabatur , ul
palet Levit. 6. el 7. el tamen illi proderat. El con-
firmaturrursus a simili: nam sacrificium simile csl
orationi, ul supra diximus, immo esi quaedam rea-
lise! efilcoeissima oratio. Porro orationem prodes-
se ei. pro quoifll, etiamsi ille non adsil. nce sciat
quid agatur, cerium et exploratum csl.

Tertio: Probalur ex consuetudine veterum: Nam
etiamsi nusquam expresse legamus a veteribus ob-
latum sacrificium sine communionem alicujus, vel
aliquorum, praetor ipsum sacerdotem: lamen id
possumus ex conjecturis facile colligere. Prima
conjectum ex concilio nannelensi, cap. 30. quod
citatur ab Ivone in docrel. par. 3. cap. 70. ubi ju-
bentur presbyteri non celebrare soli missam, nisi
habeant saltem unum seeiim. qui respondeat. Ex
quo intelligliius quosdam plane solos celebrare so-
litos missae sacriticium: ct proinde sine communi-
cantibus. Item cx concilio lolctano XII. can. 5. ubi
graviter reprehenduntur quidam sacerdotes, qui
sacrillciiim offerentes non communicabant: Quale,
erit, inquit concilium, *illud sacrificium, cui nec
ipxn sacrificans participasse dignoscitur?* Quao
vrbn salis aperte indicunt, in ejusmodi sacrificio
nullum omnino fuisse , qui communicaret ; el la-
nam concilium non requirit, nisi ul sacerdos ipso
communicet: proinde admittit tamquam rata, el ul
apparet, usilala sacrificia, in quibus solus cornum
meat sacerdos. Est aulem hoc concilium ante an-
nos circiter 900. celebratum.

Secunda conjectura. Quidam initiabantur sacris
absque ulla cerla procuratione animarum, qui pro-
inde non poterant ulli sacramentum administrare,
el tamen sine dubio missas celebrabant. Exemplum
habemus in s. Paulino nolano, qui presbyter ordi-
natus fuit, ut ipse scribit episl. 6. ad Severum, in

sacerdotium Domini, sed nulli certae Ecclesiae al-
ligalus.

Terlia conjectura. Plurimi sacerdotes quotidie
celebrabant, ul supra ostendimus, el lamen popu-
lus iu multis locis raro admodum communicabat ,
ut vel ex illa querimonia Chrysostomi cognosci po-
test, quae habetur homil. 3. in epist. ad Ephcs.
Frustra, inquit, *habetur quotidiana oblatio, cum
nemosit. qui simut participet.* El homil. 17. in e-
pisi, ad Hcbr. scribil, plurimos lanium semel in
.moo ad sacramenti communionem accessisse. Am-
brosius eliam lib. 5. de sacramenl. cap. 4. **dicit**,
Graecos posl annum communicare solere.

Quarta conjectura. Multa sacra fiebant pro caussa
ila particulari, ul non sil ullo modo verisimile, mi-
nistratam fuisse communionem in ejusmodi sacris:
ul exempli caussa, cum scribil Augustinus libro 9.
confess, rap. 12. oblatum sacrificium pro matre
sua. cadavere juxta sepulchrum conslilolo; el cum
scribil lih. 22. de Civil. Dei cap. 8. unum c suis
presbyteris sacrificium obtulisse in domo rustica ,
ad eandem domum a malignorum spirituum vexa-
tione liberandam. Sed adversariorum argutneula
solvamus.

CAPUT X.

Solvuntur argumenta contra missas privatas.

*

Prima objectio Kemnili in 2. par. exam. pag.
862. (nam quae ipse fabulatur de origine missae
privatae, quia nullo argumento probavil. omilto)
sumilur ex illis verbis Luc. 22. *Hoc facile in meam
commemorationem.* Jubel enim Chnslus, ul facia-
mus quod ipse fecii ; ipse aulem non solum con-
secravil. sed eliam dedit sacramenlum iis. qui ade-
rant manducandum; quare consecrare, el non di-
stribuere. esi ipsam coenam Domini propbanare.

Respondco Jussil Dominus fieri quod ipse fecii,
sed pro loco, lempore, personis: ea enim esi vis
affirmativorum praeceptorum. El sine dubio non
jussit sacramenlum dispensari invitis aul indignis.
Quare si forle nulli sini, qui velint. aul possint
communicare, nou tonemur sacramenlum mini-
straro, ncc, lamen ideo prohibemur a celebratione
cessare.

Dices: Si licel dividere acliones, quas Dominus
exemplo suo conjunxit, el sacramenlum aliquando
consecrare el nemini ministrare : licebit eliam
consecrare vel ministrare, el non sumere.

Respondeo: Non esi eadem ralio omnium illa-
rum actionum. Nam consecratio et consummatio ,
de essentia sacrificii sunl. ideo nullo modo possunt
omitti: al dispensatio, nec esi dc cssenlia, nec do
integritate, sed solum affirmativo Domini praece-
pto necessaria: el ideo facienda quidem csl, sed
pro loco el tempore, ul diximus.

Secunda objectio. Apostolorum synaxis descri-
bitur Act. 2. per fractionem panis ; ergo distribu-

lio el dispensatio sacramnli fuil in usu primilivae Ecclesiae in celebratione coenae Domini.

Ilespondeo: Nihil verius dici polcsl; sed non inde sequitur non posse unquam sacrificium sine dispensatione offerri. Nam el apud nos in templis omnibus celebratur *synaxis cum* dispensatione sacramenti, ct tamen non ideo damnantur sacra . quae in privatis oratoriis, vel sacellis sine tali dispensatione celebrantur.

Tertia objectio. B. Paulus I. Corinlh. IO. describens ritum coenae Domini, aperle scribil, corpus Domini communicari cl disiribui fidelibus, cl fideles participes esse mensae Domini, non spectando unum manducantem, sed manducando.

Respondeo. Apostolus eo loco non describit ritum coenae Domini, ul dcclarci quid sil ipsa celebratio bujus mysterii, vel in quo praecipue consistat, sed lanium ul ostendat, cos qui Eucharistiam sumunt, participes esse mensae Domini, cl socios Chrisii lieri: quemadmodum fiunt socii daemoniorum, cl participes sunl altaris idolorum, qui scienter manducant idolothyta. Ex quo non sequitur, missam sine communione populi esse illicitam. vel cos, qui missae inlersunl el non communicant, nihil utililatis capere. Nam ista affirmans propositio verissima csl, elex Paulo colligitur, Qui reipsa Eucharistiam manducat, cum Chrisio conjungitur : isla aulem negans falsa est, nec habetur in Paulo , Qui non sumil reipsa Eucharistiam, sed solo volo ac desiderio, nullo modo cum Christo jungilur, aut frustra interest sacrificio.

Quarta objectio. Apostolus I. Corllh. 11. opponit inter se Dominicam coenam el privatam coenam ; ct quidem ila, ul confirmet, ubi privata coena agitur, ibi non posse Dominicam coenam celebrari. Definii aulem privatam coenam, ubi quis privalim, quod coenae Dominicae est, manducat el praeoccupat non simul participantibus aliis: ct dicil, non dissimile esse, ac si instrueretur lalis coena, ubi unus saturaretur, aller vero cogerclur esurire: *Hic certe locus tamquam fulmen*, inquil Kemnitius, *prostornil privatas pontificiorum missas. in quibus solus sacerdos celebrans sacramentaliler communicat: ct clarissima est Chrysoslomi sententia in illum Pauli locum: Quod Dominicum csl. privatum fecerunt: coena enim Domini debet esse communis etc.*

Bespondeo: Primum cum Paulus opponit coenam Domini coenae privalae, non loquilur de Eucharistia, sed de convivio, quod in Ecclesia olim in pauperum refrigerium lieri solebat, quod convivium vocat coenam Dominii ul Chrysoslomis interpretatur, quia fiebat ad repraesentandam coenam Domini ultimam cum discipulis; cl eliam quia flebat in loco sacro, el denique quia conjungebatur cum Eucharistiae communicatione. Quod aulem per coenam Domini inlcilugalur convivium illud , perspicuum esi cx illis verbis: Unus *esurit, alius aulem ebrius est*. Non enim m communicatione Eucharistiae poterat esuries aul cbrietas inveniri , cum illa sit cibU' mcnlis. non veniris. Deinde idem patet, cx proposilo Pauli. Vull enim ipse (Chrysostoino, cl omnibus aliis exponentibus) Coriullnos reprehendere, quod non amplius convivia illa fa-

ciant. sicut oportet. sed divites seorsim cl laute conviventur, pauperes aulem etiam seorsim, cl vix ad satietatem reficiantur: hunc aulem abusum *reprehendit* illis verbis: *Jam non est Dominicam coenam manducare; unusquisque enim suam coenam praesumit etc.* illoc est: Vestra isla convivia, ul nunc celebrantur, non repraesentant amplius coenam Dominicam. Dominus enim simul cum discipulis in eadem mensa accubuit, etiamsi ipse Dominus, illi servi essent; vos aulem fratres vestros, quod pauperes sint, a mensa vestra excluditis etc. Quae omnia ad convivia illa perlinent, non ad Eucharistiam: nam quod altinclud Eucharistiam, omnes aequae sobrie el aequae laute epulabantur, cum omnibus daretur corpus Dominicum in modica specie panis. Itaque totum argumentum Kcmnillii in aequivocatione laborat.

Secundo: Etiamsi b. Paulus de Eucharistia loqueretur, cum coenam communem privalae opponit, nl Theodorelus, el aliqui alii veterum probabiliter docent: nihil inde colligi posscl pro adversarii?. Paulus enim reprehendit coenam privatam, a qua excluduntur alii, non ad quam non coguntur. Porro missae nostrae non excludunt communicantes; immo ul concilium tridcnlinum affirmat sess. 22. can. (>. oplal Ecclesia, ul in singulis missis, qui adslanl, communicent: sed si nulli sunt qui communicare velint, nulla culpa csl sacerdotis, nec polcsl reprehendi , quasi solus participare vel, coenam Dominicam.

Quinta objectio. In veteri Ecclesia semper in actione coenae Domini fiebat distributio sacramenti, ul palet cx descriptione omnium lilurgiarum. quae apud Patres exstant.

Ilespondeo: Contrarium colligitur ex tam multis exemplis, quae nos supra attulimus. Porro in ilurgis fit mentio distributionis: quia nl diximus, semper fleri polcsl ac debet sacramnli distributio in missa eorum sacerdotum. qui curam animarum ex ollicio gerunt, si sint aliqui parali ad communicandum: Sed non ideo cessandum csl a sacrificio. si nulli sini, qui communicare velint.

Sexta objectio. Commentum, quod celebratio coenae Dominicae prosil illis, qui non communicant. sed tantum inlersunl el audiunt, cl cum devotione spcclanl quod sacerdos agit, non lanium ignotum esi antiquitati, sed serio et graviter a veteribus reprehenditur. Chrysoslomis hom. 3. in episl. ad Ephes. *Frustra*. inquil. *habetur oblilio quotidiana, cum nemo sil. qui simul participd.* El infra: *Quisquis mysteriorum consors wm esi. impudens cl improbus adslal.* El rursum : Si quis, inquit, *ad convivium vocatus*, manus quidem *laverit el accubuerit, el lamen nihd ciborum yuslaverit. nonne infert contumeliam* convivatori *a quo fuerat vocalus? un non satius fuerit, cum qui talis est. prorsus non comparaisse?* Audis, subjungit Kemnilius, non verba, sed *fulmina conira pontificiam persuasionem de spectaculo privatarum missarum.*

Ilespondeo: Veteribus non fuisse incognitum usum assistendi missae sacrificio, cl lamen in iis non communicandi sacramentaliler, perspicuum esi cx concilio agalhensi ante 1001). annos cole-

brato. Num can. 18. jubentur omnes laici saltem
ter in anno communicare, in natali, pascha et pen-
tecoste: et lamen can. 47. jubentur iidem laici sin-
gulis diebus dominicis missae interesse, idque us-
que ad sacerdotis benedictionem, quae datur in
line missae. Praeterea non dubitasse veteres, mis-
sam prodesse adslantibitis, licet non communica-
rent, certissimum est ex iis. quae supra diximus
de missis pro defunctis, et pro qualibet necessita-
te. Si enim missa prodest defunctis, ut omnes Pa-
tres uno ore fatentur, nec non viventibus, absen-
tibus, aegrotis, iter facientibus, immo etiam infi-
delibus et haereticis, quanto magis proderit fide-
libus praesentibus, et simul volo ac desiderio offe-
rentibus?

Ad locum Chrysostomi dico, illa verba: Frustra
filii oblatio quotidiana, non significare absolute ob-
latione frustra fieri. sed frustra quatenus ordina-
tur ad communionem. Nam cum celebratio missae
parlim ordinetur ad sacrificium Deo offerendum,
parlim ad populum sacro illo pane reficiendum:
cum nulli sunt, qui communicent, frustra lit, qua-
tenus ordinatur ad posteriorem finem, sed non ita
frustra quatenus ordinatur ad finem priorem. Ita-
que Chrysostomus, etiamsi dicat frustra fieri, non
lamen propterea omittebat quotidie sacrificare:
quod certe fecisset, si absolute frustra fieri existi-
tnassei.

Ad illud aulem quod Chrysostomus dicit, melius
esse non interesse sacrificio, quam interessé et
non communicare, dico Chrysostomum, ut quae-
dam alia. per excessum illa esse loquulum. cum so-
lum hortari cuperet homines ad frequenter et di-
gne communicandum. Nam quia videbat excusari
so homines a communione, quod se indignos et
imparatos dicerent, ipse animadvertens negligén-
tiam et desidiam totius illis damni causam esse,
vehementer illos arguit ac dicit, indignos etiam
esse, qui simul cum caeteris orent, immo dignos,
qui ab Ecclesia ejiciantur tempore sacrificii, quo-
modo ejiciuntur poenitentes et catechumeni: et
melius facturos si non venirent, et alia id genus;
quae cerium est, dicta esse amplificandi gratia.
Simile est. quod ait Apostolus 1. Corinth. (»). *Con-
temptibiles qui sunt in Ecclesia. hos constituite
adjudicandum.* Non enim revera jubet b. Paulus,
ut contemptibiles iudices constituentur: sed ita
loquitur, quia cuperet in Ecclesia nullas lites, aut
tam sapientes et bonos esse omnes Christianos,
ut etiam minimi sufficerent ad dijudicandas tem-
porales controversias.

Porro Chrysostomum non fuisse in ea sententia,
ut palaret nihil prodesse sacrificium iis, qui ad-
sunt et non communicant, dubitari non potest,
tum ex iam multis locis supra citatis, ubi scribit
sacrificium prodesse defunctis et viventibus ab-
sentibus; Immo etiam ex hom. 3. de incomprehen-
sibili natura Dei: ubi graviter reprehendit audito-
res suos, quod finita concione recederent et sa-
crificio non interessent. Ubi nihil de communione
dicit cum lamen sciret plurimos non communica-
re nisi rarissime; sed tantum hortatur ut maneat,
et simul orent ac spectent Christum, qui in my-
steriis se ostendit.

Septima objectio. In veteri Ecclesia prohibitas
fuisse missas privatas. in quibus solus sacerdos
communicat, testatur Chrysostomus hom. 18. in
2. ad Corinth, ubi scribit. in celebratione Euchari-
stiae non fieri, sicut fiebat in Testamento veteri,
ubi solus sacerdos quaedam comedebat.

Respondeo: Chrysostomiis eo loco in eo solum
ponit discrimen inter sacrificia Testamenti veteris
et novi, quod in illis, aut solus sacerdos edebat
victimas, aut ipse majorem partem. populus mino-
rem obtinebat ex immolatis: in his aulem totam
victimam sacerdos, et totam populus edit, idem
videlicet et integrum Christi corpus et sanguinem.
Sed nihil hoc facit contra missas privatas: quod
enim nunc saepe sacerdos solus victimam edat,
non est culpa sacerdotum aut natura sacrificii,
sed populi negligentia.

Octava objectio. Canon decimus apostolorum
jubet excommunicari eos; qui non permanent in
Ecclesia usque dum missa peragitur, et non acci-
piunt sanctam communionem: atque hic canon re-
novatur in concilio anliocheno cap. 2. et exstat
etiam decretum Anacleli in epistol. 1. apud Gra-
tianum, can. Peracta, de consecr. dist. 2. *Peracta
consecratione omnes communicent. qui noluerunt
ecclesiasticis carere liminibus: sic enim et apo-
stoli statuerunt, et s. romana tenet Ecclesia.* Er-
go prohibita lunc erant missae privatae.

Respondeo: Primum isti canones jubent. ut fi-
deles communicent in missa; sed non prohibent
sacerdotii sacrificare, si populus non adsit, aut
communicare nolit. Deinde canon apostolorum illa
explicatur in concilio anliocheno, ut intelligamus
non damnari eos. qui absolute non communicant,
sed eos, qui certa de causa, nimirum ob aliquam
superstitionem. aut pravam opinionem adversantur
sacram communionem. Decretum aulem Anacleli,
si epistola ejus consulatur, et non solum fragmen-
tum, quod 0:4 apud Gratianum, solos obligat cleri-
cos episcopo in diebus solemnibus sacrificanti so-
lemniter ministrantes: quocirca si die aliquo non
solemni, aut sine aliorum clericorum solemnium mi-
nisterio quis sacrificet, non cogitur ex hoc decreto
communionem dare. Denique cerium est. decreta
ista, quae sine dubio non divini, sed humani juris
erant, si ad populum perlinebant progressu tempo-
ris abrogata fuisse; constat enim tempore Ambrosii
et Chrysostomi, ut supra citavimus, Graecos non
nisi post annum communicare solitos esse.

Nona objectio. Ilumbrus contra Nicelam scri-
bit. imperfectam esse missam. in qua non simul lit
consecratio, fractio, seu distributio et communica-
tio; et Walfridus in libro de rebus ecclesiasticis;
cap. 22. similiter docet illam esse legitimam mis-
sam, in qua adsunt sacerdos, respondens, offeren-
tes et communicantes. Ad idem citantur duo de-
creta, unum Soleris papae apud Gratianum, can.
Hoc quoque, de consecrat, dist. 1. alterum concilii
nannelensis apud Ivonem par. 3. decreti cap. 70.

Respondeo. Si missa praecise accipiatur pro sa-
crificio, perfectam et legitimam esse constat, et-
iam sine communicantibus, modo sacrificium a
sacerdote consumatur: quia lamen, ut diximus,
missae celebratio non solum ad sacrificium Deo of-

ferendum, sed etiam ad populum nutriendum spiritali pabulo ordinatur, propterea ex hac parte negari non potest, quin si magis perfecta est legitima missa, ubi communicantes adsunt, quam ubi desunt, et hoc solum volunt auctores citati. Porro decreta illa papae Soleris et concilii nannelensis ad rem non pertinent: non enim jubent, ut adsint qui communicent: « id tantum ut adsint, qui sacerdoti respondeant. Ubi obiter Notandum est mendacium Kemnili: scribit enim Kemnitius, comitum illud ridiculum judicasse, muris et parietibus a sacerdote insusurrari, quae ad populum perlinent. At concilium non meminit populi, sed jubet, ut saltem unus adsit, qui respondeat in missa, ne videatur sacerdos parietibus dicere: *Dominus vobiscum*; et *Orale fratres*.

Decima objectio. Ludibria sunt, quod in missa, in qua nulli communicant, dicat sacerdos: *Quotquot ex hac altaris participatione sumpsimus, et sacramenta, quae sumpsimus*. Item, quod hostia frangatur: fractio enim ad distribuendum ordinatur, ut Augustinus docet in epist. 59. ad Paulinum.

Respondeo: Illa verba dicuntur in numero multitudinis, tum propter praesentes communicantes, si qui adsint; tum etiam propter eos, qui alibi communicant: cum enim unum corpus simus, non solum praesentes, sed etiam absentes pro omnibus oramus. Simile est in oratione Dominica, quam quisque potest etiam solus in suo cubiculo recitare. et lamen illa composita est, ac si dicenda esset solum a multitudine congregata.

Quod allinet ad fractionem, ea non solum ad distribuendum, sed etiam ad significandum ordinatur. Nam in missa Chrysostomi fit confractio in quatuor partes in modum crucis, et una ex illis particulis in calicem immittitur cum certa verborum recitatione: ut etiam Latini faciunt. Quare Kemnitius cum caeremoniam fractionis ludibrium appellat, et aperle irridet. antiquam et veram Ecclesiam. graecam et latinam irridet. Atque hactenus de objectionibus Kemnili.

Undecima objectio, est Joan. Brenlii in confess. Wirtembergensi cap. de Eucharistia: ubi praeter ea, quae illi sunt communia cum Kemnilio, facit hoc argumentum: *Cum instituit coenam suam, non ut esset privata actio sacrificii. sed communis totius Ecclesiae; non igitur licitae sunt privatae illae missae, in quibus sacerdos sibi soli legit verba coenae et Eucharistiam consecrat*.

Respondeo: Missa catholicorum numquam est privata actio sacerdotis, sed semper est communis totius Ecclesiae, quia non communi ministro pro communi omnium utilitate offertur, proinde semper est in missa communio Ecclesiae, si per communionem inter se fructum communem sacrificii. Quod si per communionem intelligas Eucharistiae manducationem: fatemur Christum instituisse coenam, ut esset simul et sacrificium et communio. sed non iussisse ut illa duo numquam separarentur, quasi non possit Deo sacrificium offerri, quando nulli adsunt, qui communicare velint.

Duodecima objectio est Philippi in apologia con-

fess. Augustanae in articulo de missa. ubi producit epistolam quondam sancti Francisci ad omnes fratres suos, in qua jubet unam tantum missam uno in loco celebrari, etiamsi plurimi adsint sacerdotes.

Respondet Joannes Eckius in enchiridio, epistolam illum non agnoscere a fratribus ordinis minorum. pro vera sancti Francisci epistola. Addit praeferea. auctorem illius epistolae loqui solum de fratre 5. in coemeterio Domini, non de aliis diebus; et Sano si epistola illa de quovis die loqueretur, falsam apertissime contineret. Scribit enim auctor epistolae. secundum usum Romanae Ecclesiae unicam missam dumtaxat uno in loco celebrari. Al Honorius papa III. qui sedit Romae in temporibus sancti Francisci. cap. *Cum creatura*, de celebrat. missarum, jubet non omitti anniversaria sacra pro defunctis, ob festum vel feriam occurrentem, sed utraque sacra eodem die celebrari.

Ultima objectio est aliorum. quam recitat Eikis ex Basilio in psal. I Io. prope finem. ubi dicit: *in latebris dililescens sacrificabo, sed publicum exhibebo tibi sacrificium*. Et infra dicit, unum esse altare Ecclesiae. Et confirmatur ex Hieronymo in cap. 3. Amos, ubi dicit unum esse altare in Ecclesia.

Respondet recte Ekins. B-niliurn per sacrificium occultum intelligere re sacrificium schismaticorum, qui se ab Ecclesia segregant, et in suis conventibus sacrificia offerre praesumunt, et idcirco unum altare agnoscere, id est, unum sacerdotium, unum ritum etc. Nam subjungit ibidem Basilius: *Audite qui Ecclesiam relinquitis, et in publicis domibus versati, miseras facitis corporis preliod scissuras*. Et infra: *Tu aram erigis contra altare altaris tibi a Patribus constitua*. Quemadmodum etiam Augustinus, Optatus, Cyprianus, et alii passim schismaticos describunt, cum dicunt, quosdam erigere altare contra altare. Hieronymus quoque distinguit unum altare Ecclesiae a multis altaribus haereticorum. quia ut ipse dicit. tot habent altaria, quot schismata. Alioqui nulla fuisset in Ecclesia altaria materialia, supra ostendimus ex Ambrosio, Gregorio et aliis: unde Tertullianus in libro de poenitentia, ponit inter alias poenitentiarum caeremonias, aris Dei negligenter.

CAPUT XI.

De genere linguae.

Sequitur controversia de genere linguae, non scilicet necessarium si missam vulgari lingua recitari: id enim contendunt adversarii, et maxime Kemnitius in 2. pnr. exam. pag. 883. et sequentibus, sed istam quaestionem maxima ex parte tractavimus parlim libro 2. et verbo Dei, extremo, parlim lib. 2. de sacramentis in genere, extremo, fiam tria quaedam ad missam perlinent. Primo: Lectio

Scripturarum, cl publica oratio. Secundo : Sacramenti Eucharistiae consecratio cl dispensatio, ferlio: Sacrificii oblatio. De lectione el orationi) disseruimus in lib. de verbo Dei, loco citato: De sacramenti consecratione el dispensatione tractatum esl in libris dc sacramentis in genere, ul jam diximus: solum igilur supcresl disputatio dc ipsa sicut sacrificii oblatione.

Sed en facillima esl: Nam in primis sacrificii oblatio magis in re. quam in verbis consistit. Nam ul supra diximus, illa actio. qua corpus Domini super altare ponitur ad Dei honorem, vera ac realis oblatio esl, etiamsi verbis non dicatur. Offero, vel offerimus. Porro illa actio verba quidem aliqua necessario requirit, nimirum verba consecrationis : sed illa verba non diriguntur ad instruendos auditores. sed ad elementum consecrandum, ut notum esl. Elementum aulem nullam linguam intelligit : quare impertinens est ad realem oblationem, ita ut missa dicatur lingua vulgari vel non vulgari.

Secunda: Licet oblatio ipsa necessario verbis exprimenda esset, uljam reipsa in missa exprimitur, lamen adhuc impertinens esset, qua lingua id illel : siquidem oblationis verba diriguntur ad Deum. non ad populum; Dcus aulem omnes linguas intelligit.

Tertio: Verba oblationis submissa voce pronunciantur, ul iu sequenti capite demonstrabimus: non igilur necesse esl, ul ea lingua recitentur. quam intelligit populus. Quid enim prodesi nosse quid verba significant, si sonum vocis exaudire non valeas ?

Quarto: Sacrificium non offertur ad populum instruendum, si dc primario cl pio pio flue ngatur. sed nd Deum colendum, el ad impetranda populo beneficia: non igitur id requiritur, ut populus intelligat id quod dicitur, sed satis est si Deus intelligat.

Quinto: Si lingua vulgari sacrificium offerendum esset, duo gravissima incommoda sequerentur, primum. quod oporteret frequenter mulare verba sacrificii, cum vocabula, quae uno tempore sunt vulgaria, non diu post desinant esse vulgaria. Alterum, quod tolleretur communicatio Ecclesiarum: nec enim posset sacerdos ille in Gallia, neque in Italia: neque ille in Germania, neque germanus in Italia, aul Gallia sacrificium offerre; quod idem de Hispania, Anglia, Polonia aliisque regionibus intelligendum est.

Sexta: Accedit antiquissima Ecclesiae consuetudo. Nam in toto oriente non inveniuntur antiquae liturgiae, nisi graeco aul caldaicis; in toto aulem occidente antiquae liturgiae nullae sunt nisi latinae; el tamen a nullis jam saeculis desierunt omnes istae linguae esse vulgares. immo Germanis, Francis, Anglis, Polonis, numquam fuit lingua Latina vulgaris: recte igitur concilium Tridentinum in sess. 22. can. ull. statuit missam non esse lingua vulgari celebrandam. Argumenta quae adversarii contra objiciunt, sunt a nobis omnia refutata in duobus locis paulo ante notatis. Quare non putavi operae pretium esse illa replicare: praesertim cum non pugnet contra sacrificii actionem.

CAPUT XII.

Aon esse omnia *necessario in missa alia voce pronuntianda.*

Alia quaestio est superiori non nullum absimilis, de modo vocis. Accusant enim adversarii Ecclesiam latinant. quod pleraque in missa submissa voce pronunciari jubent: de qua re exstat canon 9. in sess. 22. concilii Tridentini. Ibi illud initio est Observandum, non esse quaestionem. an sit per se illicitum lotam missam alta voce celebrare; nec enim ignoramus modum vocis non pertinere ad substantiam sacrificii, et posse ista omnia ad arbitrium Ecclesiae immutari. Tota igilur quaestio in eo sila est: utrum consuetudo Latinae Ecclesiae, quaedam submissa voce pronunciandi, repugnet Christi institutioni, ac proinde sil mala el necessario corrigenda.

El quidem Kemnitius in 2. par. exam. pag. 890. contendit contra Christi institutionem esse, ut quaedam submissa voce legantur in missa: Concilium autem contra definit. Concilii vero sententiam verissimam esse hae rationes ostendunt. Primo. utile est ad reverentiam tanti mysterii, ul non omnia alia voce dicantur: nam ut sanctus Basilius recte docet libro de Spiritu sancio cao. 27. nullum confert ad dignitatem el reverentiam conservandam mysteriorum, ul non assuescant homines eadem saepius audire, vel politis, ut non efferantur ad aures vulgi. Qualia enim mysteria sunt quae ad omnium aures perferuntur?

Secundo: Habemus exemplum antiquae liturgiae, luto graecae, luto Latinae. Liturgiae Basilii el Chrysostomi. quod etiam Kemnitius notavit, quaedam praescribunt dicenda sub silentio, el concludenda alia voce: quod idem nos servamus. cum secretas orationes concludimus, vocem attollendo in illis verbis: *Per omnia saecula saeculorum.* Neque valet Kemnitii responsio, qui illud ila interpretatur, ac si liturgiae illae praescriberent, quaedam pronunciari moderata voce, sic tamen ul ab omnibus audiantur, concludi aulem cum clamore el cantu. Nam in liturgia Chrysostomi, ubi legimus: *Sacerdos orat secreto*, vox graeca $\mu\upsilon\ \iota\chi\omega$, non significat voce moderata; sed plane secreto, nec enim dicuntur mysteria, quae moderata voce publicantur, sed quae omnino celantur. El praeterea ibidem monetur sacerdos illas preces secreto recitare, dum diaconus alia voce canit litaniam, vel dum canlores alia quaedam concinunt: proinde non potest populus iis allendere. quae dicit sacerdos, alquo ideo vere el proprie secreta sunt.

De latina aulem liturgia habemus testimonium Innocentii I. in epistola I. ad episcopum Eugubini. cap. I. ubi interrogatus de tempore. quo in mysterio missae pax danda est, aperle indicat, praecipuam pariem missae esse secretam; nec audet aperire quae sint illa, quae recitantur antequam pax detur. At si lotus populus illa omnia audire consuevisset, certe nihil fuisset secretum, nihil arcanum el facile potuissent hieris committi, quae erant vulgo omnibus nota.

Tertio: Habemus exempla sacriilciorm veteris legis. Aam (ut omittam quod in sacrificiis plerumque sola mente orabant, sine ullis verbis) Levit. 1G. describitur solemne sacrificium incensi, ac jubetur solus sacerdos intra velum ingredi et sacrificare atque orare pro se et populo, omnibus aliis foris expectantibus, et non modo non audientibus, sed nec videntibus sacerdotem: quo etiam ritu sacrificasse Zachariam patrem praecursoris, legimus Luc. I.

Quarto: Chrislus ipse in sacrificio crucis, quod exemplar fuit omnium sacrificiorum, in silentio oblationem peregit, nec trium horarum spatio loquutus est audientibus circumstantibus, nisi septem brevissimas sententias: quot sunt etiam sententiae, quae in canone nostrae liturgiae alta voce pronunciantur.

Sed videamus quid pro sua sententia Kemnilius adierat. Primo objicit Christi institutionem, qui in sua coena jussit sui memoriam fieri. non per silentium, sed, ut Paulus explicat, per annunciationem. Et posset argumentum confirmari Chrisli ipsius exemplo qui verba consecrationis alta voce pronunciavit, ut omnes qui aderant, audire potuerint.

Hespondeo: Chrisli memoria et annuntiatio non tam verbis, quam reipsa fieri debet; sic enim scribit Augustinus lib. 20. contra Faustum cap. 18. *Christiani, inquit, jam peracti sacrificii memoriam celebrant sacrosancta oblatione et participatione corporis Christi etc.* Neque posset alio modo impleri quod Paulus praecipit. ut omnes annuncient mortem Domini: qualis enim confusio fieret, si omnis populus in Ecclesia mortem Domini verbis annunciare deberet?

Quod attinet ad Chrisli exemplum, sciendum est, Chrislum non solum ea verba pronunciasset ut consecraret, sed etiam ut apostolos doceret ritum consecrandi: quocirca oportuit cum ita loqui, ut ab apostolis audiretur. Quod etiam hoc tempore episcopi servant, cum inter missarum solemnia ordinant sacerdotes; sic enim pronunciant verba consecrationis, ut omnes illi novi sacerdotes audire possint. Alia aulem ratio est eorum, qui ad populum missas celebrant.

Secunda objectio. Christus non illa sacramenta instituit, ut actio quidem esset visibilis et publica. verbum vero, quae est praecipua pars sacramentorum, occultetur et sepeliatur.

Hespondeo: Alia ratio sacramenti, alia sacrificii est: nunc enim de sacrificio proprie agimus. Sacrificium aulem non in verbis, sed in oblatione rei consistit: verba vero in sacrificio missae requiruntur, non ut sint ipsa sacrificium, vel pars sacrificii, sed solum ut victimae praesentiam nobis exhibeant. Verbis enim consecrationis, ut supra ostendimus, id efficitur, ut corpus Chrisli vere adsit in altari: quare sacrificium est vere externum et sensibile, clamant verba quibus id efficitur, sentire non possint. Adde, quod in sacramentis quoque, ad quorum essentiam verba potissimum pertinent, non est necesse, ut verba ab iis percipiantur, qui sacramenta suscipiunt, modo percipiantur ab iis, qui ea ministrant: alioqui Baptismus infan-

tibus, amentibus, surdis collatus, irritus esset, quod ne Kemnilius quidem admitteret. Ad argumentum igitur respondemus, Christum non quidem instituisse, ut verba occultentur et sepeliuntur. sed neque instituisse ita pronunciari. ut ab omnibus qui adsunt audiantur, sed solum instituisse, ut reipsa adhibeantur, libertate retinenda Ecclesiae, ut modum recitandi constituat. Id quod non solum catholici docent, sed etiam Kemnili praeparator et propheta Luthcrus in lib. de formula missae, ubi liberum permittit, ut verba coenae, alta vel submissa voce pronuncientur.

Tertia objectio. Apostolus 1. Corinth. II. dicitur distinguere haec duo: In Ecclesia loqui de iis scilicet, quae ad publicum ministerium pertinent; et privalem sibi ipsi et Deo loqui.

Hespondeo: In Ecclesia loqui beato Paulo est et hortari et instruere Ecclesiam; sibi et Deo loqui, est orare, vel laudare Deum: *In Ecclesia, inquit, volo quinque verba in sensu meo loqui, ut duos instruam.* Et rursus: *Si non fuerit interpret.* *(aceat in Ecclesia, sibi autem loquatur et Deo.* Itaque distinguit concionem ab oratione. Ad neutrum aulem proprie pertinet sacrificium: sacrificium enim non est loqui, sed facere; vel si quo modo loqui est, non est in Ecclesia, vel Ecclesiae loqui sed Deo. Qui enim sacrificium Deo offert, cum agit, non cum hominibus, licet non privalem, sed publice agat, quia non pro se tantum, sed pro Ecclesia universa agit.

Quarta objectio. In antiqua Ecclesia dimissis qui non poterant interesse mysteriis, alta voce pronuntiabantur preces, gratiarum actiones, et ipsa etiam verba consecrationis. Quod quidem de verbi consecrationis tradit Bessarion cardinalis in libro de verbis coenae, et idem patet ex ritu antiquo respondendi, *Arnen*, ad verba consecrationis: cuius ritu meminerunt Dionysius alexandrinus apud Eusebium lib. 7. histor. cap. 9. et Augustinus in libro ad Orosium quae sit. 49. Idem patet ex Chrysostomo hom. 18. in posteriorem ad Corinthios, ubi legimus preces et gratiarum actiones in celebratione Eucharistiae populo cum sacerdote fuisse commune? Denique idem colligitur ex novella constitutione 123. Justiniani. ubi severe praecipitur sacerdotibus, ut quae in oblationis celebratione recitanda sunt, alta voce pronuncient. ut populus exaudire possit.

Hespondeo: Verba consecrationis in Ecclesia orientalium alta voce recitari consuevisse, non negamus, cum id apertissime constet ex liturgia Chrysostomi. Neque nos id reprehendimus: non enim contendimus necessario ea verba submissa voce recitanda esse, sed liberum esse Ecclesiae statuere de eo ritu, et proinde neque Graecorum, neque hereticorum ritum reprehendi posse, aut debere. Sed quamquam verba consecrationis apud Graecos alta voce et in Terris, laqueum alia quaedam submissa voce ac plane secreto pronuntiata apud eos fuisse, ex eadem Chrysostomi liturgia evidenter ostendimus. Ad testimonium igitur Bessarionis et Dionysii alexandrini, nihil opus est respondere.

Ad locum Augustini Hespondeo: Nec librum illum esse Augustini, ut eruditi fatentur nec ad rem facere: non enim loquitur ille auctor de consecra-

lione, sed de dispensatione sacramenti : id enim solum dicil, cos, *Amen* , respondere solitos: qui accipiunt sanguinem Homini, dicente videlicet Sacerdote: *Sanquis Domini nostri Jo.su Christi*. Cujus rilus meminit eliam Ambrosius lib. 4. dc sacramentis, cap. 5.

Ad locum Chrysoslomi respondeo: Chrysosioniumid potissimum velle, ut populus non otielur m templo, sed oret pro iis rebus , pro quibus et sacerdos orat: id quod polesl fieri, etiamsi lum sacerdos, lum populus in silentio oreI.Immo Cyprianus in tractatu de oratione dominica , scribit tempore sucrifleii imitandam esse Annam matrem Samuelis, quae ita orabat, ul labia moverentur, sed vox penitus non audiretur. 1. Reg. I. et eam ty-pum Ecclesiae gessisse dicit, dum in silentio orabat.In nosira quoque lilurgia tunc dicitur populo: *Orate fratres*, cum secreto csl orandum. Adde, quod Chrysoslomis non dicil omnes preces esse communes populo cum sacerdote: qunre etiamsi loqueretur de communione earundein ômnino precum, nihil lamen adversarii oblinerent. Nam in lilurgia Chrysoslomi aperte distinguuntur, quae ab omnibus, et quae a solo sacerdote, cl quidem secreto dicenda sunl.

Ad Novellam Justiniani responderi posset in primis non ad imperatorem perlinere de rilu sacrificandi leges ferre: proinde non mullum referre quid ille sanxerit. Sed illud etiam respondemus, non esse legem illam sententiae nostrae contrariam: solum enim ille jubet, ul quae in Ecclesiis orienlalius ulla voce dici solebant,ab omnibus alta voce dicerentur. Erant enim quidam, ut cx illa ipsa Novella colligitur, qui submissa voce pronunciabant ea.quae ex recepta consuetudine alta voce pronuncianda erant.ut eo modo ignorantiam suam legerent: qui quidem jure reprehenduntur, tum quod conlra inorem Ecclesiae facerent, lum quod ex imperitia legendi id facerent.

Citima objectio. Fatentur Pontificii,usum istum non esse antiquum. Scribunt enim Honorius et Rellet olim alta voce verba consecrationis pronunciari consuevisse: sed postea imperatum fuisse.ul sub silentio dicerentur, hac de caussa. Gum verba illa ab omnibus audirentur, a mullis eliam laicis memoria tenebantur: inde fartum est, ul quidam pastores in agro super panem el vinum ea verba pronunciavcrinl. Continuo autem panis in corpus el vinum in sanguinem conversa stinl:cl pastores illi divinitus percussi interierunt.Ex qua historia colligilur.usuin recitandi verbum consecrationis sub silentio. non esso antiquum, et cx opinione superstitiosa natum, quasi verba illa magica essent.

Respondeo: .Miraculum, cujus in hoc argumento mentio lit, vere accidit, sed aliter . el antiquiore tempore, quam a Keinnitio narretur. Scribit enim Sophronius in Prato spiritali . cap. !.>«». suo tempore hoc miraculum accidisse: Floruit aulem Sophronius ante tempora VII. synodi, et Joannis dnmasceni; nam citaiur ejus liber, idesl, Pratum spirituale a VII. synodo actione i. cl a Damasceno in 3. oratione dc cultu imaginum. Proinde continil hoc miraculum ante annos plus minus 900. quod cliam breviter commemoratur ab Alcuino in

BELunnixi Aoi. 111.

libro dc divinis officiis,cap.de celebratione missae. Floruit autem Alcuinus ante annos 800. Porro miraculum illud non convertit panem in carnem, nec pastores illos interfecit, ul Kemnilius ex obscuris ac rcceniioribus auctoribus colligit : sed igne de coelo demisso, panem el vinum el lapidem, super quem illa sila erant, absumpsit, et pastores illos obstupefecit, ut ad longum tempus vix loqui possent.Neque scribit Sophronius istam esse caussam, cur verba illa secreto nunc dicantur: quamquam si ista esset caussa,non video quid contra objici posset. Certe usus iste antiquissimus esset , etiamsi non ante coepisset,quam post miraculum illud divinitus mundo ostensum.

CAPUT XIII.

De caeremoniis missae quid haeretici sentiant.

Dc caeremoniis in genre disputatum esi in 2. lib. extremo de sacramentis: nunc ea solum tractanda sunl. quae propriic ad missae caeremonias perlinent. Duo potissimum hoc loco explicanda sunl. Primo aperiendum crii quid adversarii sentiant dc caeremoniis missae, et quid in controversia sil. Secundo probanda erit veritas, el simul refellendae objectiones.

Scribunt aulem de caeremoniis et patribus missae mulli auclorcs. Primus videtur fuisse Gelasius, cujus librum dc missarum solemniis coarclavit Gregorius 1. ul scribit Joannes diaconus lib. 2. vitae Grcgorii, cap. 17. el ipse ejusdem libri meminit lib. 7. epist. 63. Secundus fuit Isidorus post annum Domini 600. cujus libri duo extant dc divinis officiis. Tertius fuit auctor ordinis romani, qui floruisse videtur postlxinnum Domini 700. Quartus fuit Alcuinus eodem saeculo, cujus exstet liber de officiis ecclesiasticis. Quinius Amalarius eodem saeculo, cujus eliam libri extant ejusdem tituli.Sextus fuit Babanus .Maurus post annum Domini 800. Septimus eodem saeculo Waifridus Strabo.Octavus post annum fortasse 900.Solitanus in lib. de gemina animae. Nonus Micrologus post annum 1000. Decimus Ruperlus Tuitiensis post annum 1100.Undecimus Hugo de s. Victore eodem saeculo. Duodecimus Innocentius III. post annum 1200. Decimusclrius Bonaventnra, eodem saeculo. Decimusquarius Guiliclmus Durandus post annum 1300. Decimusqmnlus Thomas Waldensis post annum l iOO.Decimusscxlus Couradus Bruuus post annum 1500. quo saeculo scripsit etiam Rapsodiam Gcorgius Cnssander, el nonnulla beatus Rhenanus in annotationibus ad librum Tertulliani de corona inililis: qui lumen auclor caute legendus csl; superior aulem, etiamsi haereticus fuerit , nihil tamen dc suo addidisse videlur.Ferunlur etiam mulla collegisse de lilurgia Joann. Garelius et Jacobus Pamelius : sed eorum libros nondum videre potui.

His praemissis, ad illa, quae proposuimus arcedamus. Quod ad Primum almiel. Calvinis lac omnes fere caeremonias missae execrantur, et abrogandas censent: Nam nec illis utuntur in sua poenae Domini administratione: et Calvinus generaliter ens reprehendit in hb. i. Instil, cap. 17. § 43. ubi admittit antiquissimas esse, immo scribit non longe ab aetate apostolorum coepisse: sed eas robiginem coenae Domini appellat, et ait natas esse ex procacitate humanae confidentiae, quae se continere non potest, quin in Dei mysteriis ludat et lasciviat.

Al Lulherus et Lulherani non omnino caeremonias rejiciunt. Nam. et in suis ecclesiis aliqua servant, et Philippus in apologia Confess. art. de missa in principio, dicit apud suos servari in missa caeremonias consuetas: quod est verum de quibusdam, non de omnibus.

Porro Lulherus in lib. de captivil. Babylon. cap. de Eucharistia; Iria de caeremoniis scribit. Primo, missam eo esse magis Christianam, quo est simplicior et similior missae Christi, in qua nulla fuit vestium, gestuum, cantuum, aliarumque caeremoniarum pompa; quibus verbis oblique caeremonias reprehendit.

Secundo addit esse propterea calumniandam universam Ecclesiam, quae nullis aliis ritibus et caeremoniis missam ornavit et ampliavit: et in libro de formula missae, per mille lumina et incensum. et aliqua alia ejusmodi. Sed hoc dictum secundum non valde cohaeret eum primo. Nam si pompa caeremoniarum faceret missam minus Christianam, vel habet primum dictum merito Ecclesia, quae pompam illam invexit, reprehendi posset ac deberet, cujus contrarium assent hoc secundum dictum.

Tertio dicit: Caeremonias sine fide esse irritabula impietatis potius, quam officia pietatis. Quod si Lulherus de fide catholica loqueretur qua credimus in Eucharistia vere esse praesens corpus Domini, et vere in sacrificium Deo offerri pro peccatis vivorum et mortuorum, non male dixisset. caeremonias sine fide esse irritabula impietatis: sed quia loquitur de fide quadam speciali, qua vult nos certo credere remissa esse peccata. ideo dictum illud ejus jure damnatur in concilio tridentino. sess. 22. cun. ult. Caeremoniae enim devotioni et reverentiae excitandae serviunt, etiam in iis. qui non certo credunt sibi remissa esse peccata; sed ut hac fide aliter diluerendum est.

Jam vero Kemnilius in 2. par. exam. pag. 852. ponit quadrimembrem partitionem caeremoniarum missae. Quasdam enim esse dicit, quae habeant mandatam divinum, et exempla Scripturae, et quae substantiales sint, vel accipere panem, benedicere, manducare, mortem Domini nunciare. Quasdam, quae licet non habeant expressum mandatum, neque omnino necessariae sint, tamen pias et bonas esse, si ad aedificationem usurpentur, vel psalmos, lectiones, preces, confessionem fidei per symboli recitationem. Quasdam per se superfluas et impias, vel oblationem pro vivis et mortuis, invocationem sanctorum, satisfactionem pro animabus purgatorii, missam privatam, consecrationem salis,

benedictionem aquae. Alius denique ad alia*. vel vestes, vasa. ornamenta caetera, quae verbo Dei non repugnant. Ex his docet eas, quae sunt primi generis, omnino servandas: quae sunt tertii, omnino abrogandas; quae sunt secundi et quarti relinendas esse, sed cum libertate, ac vel minime necessarias.

Nos cum Kemnitio in primo genere convenimus, in tertio ab illo dissentimus: in secundo et quarto pariter convenimus, pariter dissentimus. Sed non sunt ista omnia hujus loci: nam non disputamus hoc loco de quibusvis caeremoniis, sed solum de illis, quae sunt extra essentiam sacrificii. de quibus, concilium tridentinum loquitur, quare non disputamus de primo genere. Deinde disputamus de caeremoniis proprie dictis, non de omnibus partibus. vel causis, vel effectis missae; porro psalmi, lectiones, preces, non sunt proprie caeremoniae, et per hoc non agimus de secundo genere. Per rationem oblatio pro vivis et mortuis, invocatio sanctorum, satisfactio, missa privata et similia, non sunt caeremoniae. neque de illis nunc disputamus. Solum ergo de quarto genere nunc quaestio est. adjuncta aqua benedicta, quam in tertio genere Kemnilius posuerat.

Porro de isto quarto genere. in tribus dissentit a Kemnitio et caeteris Lutheranis. Primo. quod illi paucissimas, nos plures caeremonias in iis adhibemus. Secundo, quod illi nullo modo admittunt caeremonias esse necessarias, vel posse iterari ab Ecclesia: nos etsi fateamur non esse ut se necessarias, tamen judicamus imperari posse et hoc praecepto posito, non posse sine peccato omitti. Tertio, quod illi nullam vim tribuunt illi caeremoniae, et irridunt consecrationes aquae. salis: thuris, cereorum etc. nos quibusdam caeremoniam vim quandam tribuimus ex consecratione et precibus Ecclesiae. Sed de his duobus postrema quaestionibus salis nulla diximus in 2. lib. de sacramentis in genere, et in aliis locis. In hoc loco ostendendum erit. non solum paucas illas caeremonias, quas Lulherani admittunt. sed et omnes alias. quibus Ecclesia catholica in missa utitur, esse antiquas et pias.

Sed antequam ad caeremonias nostras veniamus. refellenda sunt mendacia. quibus plane scabi Kemnitii disputatio. Primo pag. 853. dicit, concilium tridentinum sess. 22. cap. 5. sine distinctione omnes caeremonias approbare, sive pias sive superstitiosae sint. At concilium non loquitur nisi de illis caeremoniis, quas Ecclesia instituit, ut ex ipso textu concilii patet, et quae ad quartum genus. Kemnitio positum, pertinent; quoniam idem Kemnitius fatetur non esse superstitiosas.

Secundo ibidem dicit: A concilio definiri, omnes caeremonias quae in missa adhibentur. esse ex Institutione apostolica: et probat ipse hoc esso falsum, quia Dominus in ultima coena. eas non adhibuit, neque earum meminit Paulus, cum describit synagoga apostolicam t. Corinth. 11. At concilium non dicit omnes, sed multas esse ex apostolica traditione: et probatio Kemnitii ineptissima est. Nara traditio apostolica coepit post ascensionem Domini. et ideo non mirum si in ultima coena Domini

caeremoniae non fuerint adhibitae: quia videlicet nondum eas apostoli instituerant. Porro Paulus I. Cor. II. nun refert totam synaxim apostolicam, sed solum narrat quid a Domino acceperit.

Tertio dicitur. Pontificios veterum caeremonias cumulasse nullis admixtis otiosis et superstitionis ritibus. Al hoc falsissimum esse patet ex liturgia Graecorum, et ex ambrosiana, quas non instituerant Pontificii, et tamen plures caeremonias habent quam nostra romana, quae communis Pontificiam vorat.

Quarto dicitur: Apud catholicos illa necessaria existimari caeremoniarum observantiam. ut pronocium mortaliter peccare, qui aliquid in illis neglexerim. Al hoc etiam mendacium est non enim apud nos quaelibet negligentia peccatum est mortale, sed contemptus, aut notabilis negligentia in rebus gravibus.

Quinto dicitur: Pontificios vix credere recte celebrari coenam Domini, si non adhibeatur totus ille caeremoniarum apparatus. At si per illud, recte, intelligi rectitudinem essentialem, ut videtur intelligi, mendacium est apertissimum: constanter enim catholici docent, totam essentiam huius sacrificii a Christo institutam, et proinde sine his caeremoniis, quas postea Ecclesia addidit, nemo dubitat sacrificium celebratum esse verum et reale. Si autem communis per illud, recte, intelligi rectitudinem accidentariam, nihil dicitur: nam quis dubitet non recte fieri id. in quo faciendo aliqua omittuntur, quae omittenda non erant?

Sexto dicitur: Caeremoniis illis, et ritibus per se et absolute, tribui a catholicis peculiari, Emerita. Al hoc impudentissimum est mendacium: catholici eum sine fide et charitate nulla merita agnoscunt, neque ullus nisi plane insipiens diceret. attollere manus, vel curvare genua, et alia id genus, esse per se et absolute meritoria.

CAPUT XIV.

Caeremonias, quae missum praecedunt, esse antiquas et pias.

Hunc ut facilius missae caeremonias defendamus, ad quaedam capita omnes revocabimus. Quaedam enim sumuntur a persona, quaedam a loco, aliae a tempore, et hae in rebus consistunt, et praerquiruntur ad sacrificium. Aliae consistunt in actione, et adhibentur inter sacrificandum, pariter erga Deum, pariter erga populum, pariter erga ipsum sacrificium. Ex parte personae requiruntur vestes sacrae, ex parte loci requiruntur templa, altaria, vasa sacra, ut calix, discus, corporalia, id est lumina. Ex parte temporis requiruntur, ut licet praecipue dominicis diebus, ut ante meridiem, ut ante omnem cibum. De his igitur singulis brevissime dicamus.

De vestibus sacris

Ac Primum de vestibus sacris habemus exemplum Testamenti veteris, in quo sacerdos sacrificium oblaturus, certis vestibus a Deo praescriptis induebatur: fuisse autem eas vestes, typos ac figuras vestium sacrarum. quibus nunc induuntur sacerdotes christiani, ostendunt auctores quos jam citabo, qui singillatim demonstrant. quae ex nostris vestibus cui ex iudaicis respondeant.

Habemus Deinde usum Ecclesiae antiquissimum: nam omnia indumenta, quibus nunc utimur in missa. enumerant et significationes eorum explicant, nulli antiqui scriptores, ut Innocentius III. lib. 1. de mysteriis missae. Rupertus lib. I. de divinis officiis. Bonaventura in libro de explicatione missae. Wulfrius Strabo in lib. de rebus ecclesiasticis cap. 24. Hugo de s. Victore lib. 2. de sacramentis par. 4. Malarius lib. 2. de officiis ecclesiasticis. Rabanus libro 1. de institutione clericorum, et Alcuinus in libro de officiis ecclesiasticis cap. de vestibus sacerdotum. Floruerunt autem hi auctores, alii ante annos 300. ut Innocentius et Bonaventura: alii ante annos 400. ut Rupertus et Hugo: alii ante annos 700. ut Wulfrius et Ilbanns; denique Anselmus et Alcuinus ante annos 800.

Praeter his auctores. qui omnia indumenta ordine enumerant, nec dicunt suo tempore incepisse, sed quod a maioribus acceperant, tradunt; non desunt alii antiquiores, qui breviter aliquid attingant de ejusmodi vestibus. Nam Julianus Pomerius, qui ante annos 1000. floruit, in vita s. Hieronymi, quae exstat apud Surium tom. 1. scribit ubi ipsa sanctissima Virgo de cocio allatam vestem sacerdotalem. ac s. Hieronymus donatam, qua utebatur in missa.

Gregorius papa ante annos circiter 1000. misit in Britanniam ad novam illam Ecclesiam praeter sacra vasa et reliquias sanctorum ac altarium ornamenta, etiam vestimenta sacerdotalia et clericalia, ut scribit Joannes diaconus lib. 2. vitae beati Gregorii cap. 37. et Beda lib. 1. hist. cap. 29.

Hieronymus lib. 1. contra Pelagianos, ultra medium, scribit, episcopos et presbyteros et omnem clerum in sacrificii administratione candidis vestibus uti: Quod idem habet Chrysostomus hom. 83. in Malthe. qui etiam initio liturgiae describit orationes, quae dicuntur, dum sacerdos induit sacras vestes. Idem etiam Hieronymus in epistola ad Heliodorum de obitu Nepotiani. scribit sibi a Nepotiano presbytero mortuo, relictam fuisse tunicam, qua utebatur in ministerio Christi: floruit autem uterque ante annos 1100.

Concilium carthaginense IV. tempore Augustini celebratum, prohibet canon. 40 ne diaconi utantur alba, nisi in sacro ministerio.

Auctor quaestionum veteris ac novi Testamenti, quae habentur lom. 4. operum Augustini quaesi. 40. scribit diaconos uti solere de malicis: vixit autem hic auctor ante Augustinum, ut patet ex quaesi. 44.

Sylvester ante annos 1200. ut in ejus vita relictus, constituit ut diaconi in Ecclesia de-

malicis ulercnlur, cl palla linoſlhpa laevam coo-
perirent.
Denique liuc referri polesl, quod ſcribil Poly-
crates an le annos 1 !00. apud Eusebium libro 5.
hiſlor. cap. 21. ipſum eliam ſanclum Joannem
ſacerdotale pelalon geſlaſſc.
Accedit etiam manifeſta ratio. Nam ul reges ac
magiſtratus in publicis actionibus non vulgari u-
luntur veſtitu, ſed alio auguſtiore, el certis inſi-
gnibus, quo el reverentia ipſis concilietur cl ſi-
mul imperium ipſorum cl poteſtas repraeſente-
tur: ſic eliam omnino conveniebat, ul in hac pu-
blica totius Eccleſiae actione, ſacerdos ſacro, ac
peculiari babilu uteretur; tum ad reverentiam my-
ſterii, tum ad ipſam Cbrisli paſſionem repraeſen-
tandam idoneo.

De templis el aris

Jam vero dc templis cl aris multa diſputavimus
in lib. 3. dc Eccleſia triumphante cup. 1. et ſe-
quentibus: cl plena ſunl ſcripta veterum, tum Pa-
trum, tum conciliorum, ubi fit mentio templi ct
nitaris; cl nos libro ſuperiore cap. 14. non pauca
teſtimonia adduximus. El quia adverſarii non tam
rejiciunt templa cl altaria, quam myſticas conſe-
crationes cum templi, tum altaris; vide antiquiſſi-
ma teſtimonia ejusmodi conſecrationis in concilio
V. carlbaginienſi can. 6. el agathenſi can. 11. el
inſcriptis Patrum, Eusebii lib. 4.dc vila Conſtan-
tini; Alhanasii in apologia ad Conſtantium: Baſilii
in pſalm. 114. Gregorii nyſſeni in libro dc Baptis-
mo; Ambroſii lib. 1. epistol. 5. ad Felicem ; Gau-
denlii in tract, de dedicatione ; Auguſtini ſerm.
251. el ſequentibus dc leinporc : Gelasii I. episl.
1. cl Felicis IV. in episl. decretali de eccleſiarum
cl altarium conſecratione, qui pontifex atavus ſan-
cti Gregorii fuit, et non modo eccleſias cl altaria
conſecrari debere confirmat, ſed eliam, quod cſl
hujus loci proprium , leſialur antiquis canonibus
prohibitum,ne ſacra miſſarum ſolemnia alibi quam
in loris Deo ſacralis, magna neceſſitate excepta ,
ullus celebrare praesumat.

Dc vasis ſacris

Dc ſacris aulem vasis nulla extant antiquiſſima
teſtimonia. Damasus in vita ſancti Urbani papae el
martyris, meminit argenteorum vaſorum,quae jam
tum erani m Eccleſia ad uſum ſacramentorum, Se-
chl aulem Urbanus circa annum Domini 230. Pru-
dentius in hymno dc ſancio Laurentio, meminit
aureorum vaſorum,quae erant tempore ſancti Lau-
rentii. idest, circa annum Domini 2C»0. *Libent ul*
*auro anlwhles.*Tempore aulem Sylvcſln circa an-
num Domini 300. plurimos fuiſſe aureos cl ar-
genteos calices, patinas, candelabra . ihuribula ,
teſtis eſt idem Damasus. Athanaſius in 2. apolo-
gia contra Arianosunulla ſcribilde myſtico poculo,
quod ab eo confractum calumniabantur Arioni: cx

quo loco conſtat calices Eucliarisliac ſacros fuiſſe,
el non niſi ab initialis tangi, nec ſine ſacrilegio
pollui potuiſſe. Gregorius nazianzenus in oratione
de ipſo contra Arianos, ſcribit ab Arianis direpta
ſacra vaſa, laicis ad tangendum prohibita: et ideo
comparai eos Nabuzardano el Ballhaſari, quorum
aller ſacra vaſa templi hieroſolymilani abſtulit,
aller propbannvil. Oplalus milevilanus lib. <. con-
tra Parmenianum . queritur dc Donaliſtis, quod
ſacra el prclioſa vaſa Eccleſiae, in quibus Chri-
ſti ſanguis continetur. diripuerini, conflaverintcl
\cndideriul: ſimiliter pallas el velamina. Ambro-
ſius lib. 2. de officiis cap. 28. nulla ſcribil de ſa-
cris Eccleſiae vasis, alque ea aurea cl conſecrata
fuiſſe demonſtrat. Auguſtinus in pſalm. 113. &l
noSj inquit , *pleraque instrumenta el roſa ex*
auro el argento habemus in uſum celebrando-
rum ſacramentorum, quae ipſo ministeria con-
ſecrata, ſancta dicuntur. Denique Chryſoſtomus
liomil. 4. in .Mallh. el fuſius in libro dc s. llabyh
contra Gentiles, ſcribil Julianum Juliani imperato-
ris avunculum, cl alium quondam, qui quaestoris
officio fungebatur, ſacra Eccleſiae vaſa diripuiſ-
ſe ac prophanasſe. ſed continuo ultricem manum
Domini ſenſiſſe, ila ul Julianus vermibus corro-
ſus interierit; queſlor aulem ſubilo medius ere-
puéril. Similia exempla referi Gregorius Iuronen-
ſis dc gloria marlyrum capile 85.quae ſalis oſten-
dunt caeremoniam iſlam ſacrorum vaſorum anti-
quiſſimam el Deo gralam eſſe.

Sed Calvinus in praefatione inſtilutionis objicit
duo loca Patrum. Unus eſi Ambroſii lib. 2. de of-
ficiis cap. 28. ubi ſic legimus: ^ *urum* ſacramento
non quaerunt, neque auro placent, quae auro
olori emuntur. Aller cſl Aeacii.quem referi Socia-
les lib. 7.hiſlor.capile 21.ſic aliquando loquulura,
cum accuſaretur, quod ſacra vaſa propior paupe-
res vendidiſſet: *Deus noster, neque discis, ne-*
que culicibus eget, quia non comedit, neque
bibit.

Deſpondeo: Ulcrquc locus nobis favel, nam in
utroque loco legimus Eccleſiam abundaſſe vasis
pretioſis cl ſacris; cl ea debuiſſe diligenter con-
ſervari, niſi urgeret ſumma pauperum neceſſitas,
In tali aulem neceſſitate volunt ſancli illi Patres
licere ſacra vaſa conflare el vendere, cl rationem
reddunt, quia vaſa illa prclioſa non ſunl absolute
neceſſaria ad ſacramenta miniſtranda. El hoccl,
quod ail Ambroſius : *Aurum ſacramenta* non
quaerunt, idest, non neceſſario exigunt; el quod
ſubdil: *Nec auro placent.* Non ſignificat, in auro
diſplicent, vel, nullo modo placent magis in auro
quam in vitro: ſed,non ideo principaliter placent,
quia miniſtrantur in auro. Nam ſi diſplicerent in
auro, vel non magis placèrent, quam in alia ma-
teria ; Ambroſius ea non ſcivaiſſet uſque ad il-
lam neceſſitatem. ſed numquum cis uſus fuiſſet.

Verba Acaeii eundem ſenſum hnbenl: ſignill-
caul enim vaſa aurea nullam Deo adferre utilita-
tem, ſed eſſe in Eccleſia ad honorem Dei cl utili-
talem noſtram; el ideo quando ſe offert occaſio,
quo poſſinl nobis utiliora eſſe ſi vendantur.vendi
debent, quia id eliam Deo gralius cril , qui mi-
ſericordiam polius vult , quam ſacrificium. Vide

quae diximus in 3. lib. de Ecclesia triumphante cap. 6.

De cereis

Du cereis aulem quibus in rnissa utimur, nc praesertim dum legimus evangelium, non desunt antiqua testimonia. Athanasius in epistola ad o* innes orthodoxos non procul ah Initio, scribil in* ler alia sacrilegia Armnoruin unum ruisse, quod cereos Ecclesiae idolis adderent. Hieronymus in lib. conlra Vigilantium scribit in Ecclesia catho-lica sole rutilante accendi cereos, dum legitur e-vangelium, ad signum laetitiae demonstrandum. Clirysoslomus in lilurgia scribit, sacerdotem pro-cedere ad altare, ministro praecedente cum lumi-ne. Ordo etiam romanus meminit cereorum, qui cl ad evangelium el ad oblationem corporis Do-mini accenduntur. Concilium IV. Carthaginiense can. 6. docel: Acolytho in sua ordinatione Iradi ab archidiacono cereum, ul sciat ad suum mini-sterium perlinere lumina accendere in Ecclesia, duo aulem tempore lumina ab acolythis accenden-da essent, explicat Isidoros lib. 7. elymolog. cap. 12. ubi scribil, cum evangelium legitur, et cum Clirisli corpus offertur, debere acolythos accende-re cereum in Ecclesia. Denique Mierologus cap. 11. asserit, missum numquam sine lumine cele-brari, etiamsi in meridie celebretur.

De die celebrandi

Porro, quod attinet ad tempus sacrificii cele-brandi. catholici sentiunt die dominico prticipue id faciendum: neque haeretici repugnant. Habe-mus in primis testimonium Scripturae Ador. 20. *hia sabbathi cum convenissemus dii frangen-dum panem*. Nam per unam sabbathi. dies domi-nica inlelligilur. ul Clirysoslomus el Beda expo-nunt: el perspicuum est ex aliis similibus locis. Qûûd enim scribitur I. Corinth, tñi. *Per unam sabbathi unusquisque apud se reponat etc.* ti-rones interpretes graeci el Intini exponunt dc die 'dominica. in qua Christiani convenire solebant in Ecclesiam. Mare, ultim. dicitur Christus una snh-hallii resurrexisse: quo loco per unam sabbathi inlelligi diem dominicam, nemo unquam negavit. Dicitur aulem dies dominica una sabbnlhi, qtfm 'I prima dies hebdomadae, phrasi enim hebraica tinum accipitur pro primo, el sabbathum pro heb-domada.

Deinde Justinus martyr iu 2. apologia extrema, aperle sci ibit, die solis, idest, die dominica Chri-stianos solitos fuisse ad sacrificium Eucharistiae convenire. Augustinus in episl. 118.scribit in qui-busdam locis sacrificium omni dic offerri solere, alibi solum die dominica el sabbalho,alibi die so-lum dominica. Ex quo inlelligimus nullos unquam dubitasse, quin dies dominica aptissima esset ad hoc sacrificium celebrandum.

De hora celebrandi , cl de jejunio necessario ad sacrifle*um celebra-n-dum

De hora diei convenit apud catholicos sacrifi-cium celebrandum esse horis antemeridianis cl ante omnem cibum: ct quidem veteres sacra facie-bant ab hora 3. usque ad 9. quia eo tempore ad horam nonam protrahebatur jejunium: aliquando eliam sub vesperam celebrabant, ul feria V. in coena Domini el in sahbatho sancio ; aliquando media node, ul in natali Domini. Vide Walfridum cap. 23. nunc, excepta missa, quae adhuc media nocte canitur in natali Domini, ordinarie ab bora prima sive ab aurora usque ad sextam, idest. ad meridiem sacra celebrantur, cl jejunia de more protrahuntur.

Lnlheranr el Calvinistac ista plane contemnunt: scribit enim Lulherus in lib. conlra regem Angli-ae. edito anno 1522. esse articulum papae, lan-ium mane, el ante omnem cibum esse communi-candum, ct addit: Aos *aulem istos mere fatuos cl stolidos appellamus, ct communionem liberam habemus, sive per diem, sive per noctem, sive mane, sive vesperi. Apud nos non peccat, qui modeste ederit el biberit ante communionem*.VA in libro de formula missae, liberum permittit je-junium ante communionem, cl solum necessario requirit, ul sobrie accedatur, idest, ut ipse expo-nit. nc quis crapula ructet, aut distento venire pi-grescat.Similia habet in libro de abroganda missa privaln: ubi tamen falso catholicis affingit. quod doceant cum indignum esse communione.qui gut-tulam unam aquae imprudens sorbuerit. Neque e-nim tam rigide catholici jejunium hoc exponunt: immo in casu necessitatis permittunt eliam post cibum communionem sumere, ul quando aegrotus aliquis dc vila periclitatur, cl nondum viaticum accepit, el periculum csl in mora, lunc enim qua-cumque hora dari solet communio: ct extra hunc casum, qui inter abluendum aliquas aquae guttas trajecerit cum saliva fortuito ad stomachum, noti censetur solvisse jejunium, nec prohibetur a sa-cro faciendo, vel communione sumcnda.de qua re vide s. Thomam 3. par. quaesi. 80. art. 8.

Quod aulem nostra consuetudo sine dubio anti-quissima cl aposlolica sil. el necessario servanda, excepto casu necessitatis, facile demonstrari po-test. Tertullianus in 2. lib. ad uxorem: *Aon sciet, inquil. maritus quid ante omnem cibum sumas etc.* el loquitur omnium consensu de Eucharistia. Cyprianus lib. 2. epislol. 3. prope extrema, obji-cit sibi argumentum, quod postea fecit Lulherus, nimirum ab exemplo Christi, qui post cocnam sa-crificium obtulit, el respondet. Christum certa de caussa obtulisse ad vesperam.el post coenam,quia sic praedictum fuerat a prophetis: nos lamen ma-ne offerre debere, quia resurrectionem Domini ce-lebramus:cl ibidem tamquam rem valde absurdam inferi: *Numquid ergo post cocnam Dominicum celebrare debemus?* Joannes clirysoslomus hom. 27.in priorem ad Corinthios non procul a fine:7'u,

inquit, *priusquam accipias, jejunas, ut aliquo modo diynits communicatione videaris.* Idem Chrysoslomus in «pistol. 3. ad Cyriacum episcopum scribit, sc accusatum, quod non jejunis communionem praebuerit, ac jurat id se non fecisse: *Si id feci, inquit, abjiciat me Christus a regnô suo.*

Augustinus in episl. 118. cap. G. proponit idem argumentum, quod supra a Cypriano solutum diximus: *El liquide, inquit, apparet, quando primum acceperunt discipuli corpus el sanguinem Chrisli. non eos accepsisse jejunos: numquid lamen proplerea calumniandum esi universae Ecclesiae quod a jejunis semper accipitur? E. c. hoc enim placuit Spiritui sancio ul in honorem tanti sacramenti, in os Christiani prius Dominicum corpus inlrare, quam caeteri cibi: nam ideo per universum orbem mos iste serratur. Neque enim quia Dominus post cibos dcdil. proplerea pransi, aut cocnati fratres ad illud sacramentum accipiendum convenire debent; aul sicut faciebant, quos Apostolus arguit el emendat, mensis suis ista miscere. Namque Salvator quo vehementius commendaret mysterii illius altitudinem, ultimum hoc voluit infigere cordibus el memoriae discipulorum. a quibus ad passionem digressurus erat: ct ideo non praecepit quo deinceps ordine sumeretur, ul apostolis, per quos ecclesias dispositurus erat, servaret hunc locum.* Ex hoc testimonio habemus nulla. Primo: Dominum nihil de hac re praecepisse. Secundo: Apostolos Spiritu sancio inspiratos instituisse, ut a jejunis Eucharistia sumeretur. Tertio: Id servari in loto orbe terrarum ab omni Chrisli Ecclesia. Quarto: Rationem hujus rei fuisse ob honorem tanti sacramenti: quam eandem rationem attingunt etiam posteriores auctores, ul Isidorus lib. I. de officiis divinis cap. 18. cl Amalarius lib. 3. de officiis ecclesiasticis cap. 34. ct Walfridus Strabo, lib. de rebus ecclesiasticis cap. 19.

Sed Lulherus, ul etiam omnium hominum impudensissimus. Iam doctus testimonium irridet in hb. de abroganda missa par. 2. his verbis: *Indignum est. inquiunt, ul in os Christiani aliud intret, priusquam corpus Domini intraverit. O festiva ratio, forle ncc nebulam, ncc aerem prius intrare licet os Christiani, quam corpus Domini miraverit. ut sacerdotibus respiratione el vita interdicator, usque. post missam el communionem.* Haec ille.

Horrenda sane et plane diabolica audacia, loto Ecclesiae insultare non solida aliqua ratione: sed depravato loco Augustini: Aon enim Augustinus, ul. indignum esse. ul aliud prius intret in os Christiani, quam Chrisli corpus: sed ul alius cibus prius iniret, quam sacratissimus cibus carnis Dominicae. Non igitur prohibemur aerem inspirare, ut nugatur Lulherus, sed cibus aliquem sumere.

Praeter haec Patrum testimonia, habemus etiam decreta conciliorum antiquorum in variis mundi partibus celebratorum. Concilium **HI.** Carthaginiense in Africa celebratum ante annos 1100. can. 29. ita decrevit. *Ut sacramenta altararis non nisi a jejunis hominibus celebrentur.* Idem repetitur canon. 18. et rursus in concilio africano canon. 8.

concilium malisconense **II.** in Gallia celebratum ante annos 1000. eau. 6. renovat canonem concilii Carthaginiensis, et addit poenam depositionis a propria dignitate. Ibidem etiam statuit, ul reliquiae corporis Domini dentur pueris manducandae, indicto eis jejunio: quem usum fuisse olim in Graecia testatur Evagrius lib. 4. hislor. cap. 33. concilium bracarense **I.** celebratum in Lusitania ante annos 900. can. 1G. statuit, ul etiam feria 5. in cocna Domini, missae a jejunis celebrentur. Concilium lololanum **VII.** celebratum in Hispania loto annos item 900. can. 2. poenam excommunicationis statuit in eos, qui post sumptum cibum quamlibet exiguum, missam facere audent. Concilium constantiense in Germania celebratum, annis centum ante Lulheri hneresim exortam sess. 13. damna errorem, sive abusum quonindain, qui sacramentum altararis posl cibum sumptum celebrare audebant.

Huc demum accedat horribilis vindicta, quam Deus exercuit in presbyterum quondam. qui in die natalis Domini missas celebrare praesumpsit non jejunus: de qua re vide Gregorium Turonicum capile 8G. libri de gloria martyrum.

Sed argumenta Lulheri videamus. Primo objicit exemplum Chrisli, qui post coenam sacramentum instituit et ministravit. Sed hoc etiam jam solutum a Cypriano: et Augustino, quibus addere possumus. Chrislum non post quamlibet coenam. sed post coenam agni paschalis Eucharistiam instituisse et ministrasse, ul indicaret unam coenam alterius umbram et figuram fuisse; nobis aulem jam non licet coenam illam judaicam praemittere, cum sit abrogata. quemadmodum etiam Christus post circumcisionem acceptam suscepit Baptismum, nec lamen Christiani jam debent circumcisionem accipere antequam baptizentur.

Secundo objicit testimonium Apostoli I. Cor. II. *Si quis esurit, domi manducet:* ubi videtur Apostolus permittere, ul qui jejunium ferre non valent, aul non volunt. post cibum domi sumplum ad Ecclesiam communicaturi accedant.

Respondeo: Duobus modis hic locus exponi solei. Primo, ul sensus sit. Si quis non potest tamdiu jejunus in Ecclesia permanere. prius domi suae cibumumat, et sic ad Ecclesiam veniat: ila exponit Anselmus, Qui lamen addit, eum qui cibo sumpto ad Ecclesiam venit, non debere Eucharistiam sumere. Secundo, ul sensus sit: Si quis in Ecclesia constituitis, famem tolerare non potest, egrediatur: et domum redeat, atque ibi niandnet, nun in Ecclesia. Quae lamen non dicuntur ab Apostolo. ul ita Hat. sed ut confundantur ejusmodi Immines, gulae addicti, tamquam qui indigni sacra communionem, ab Ecclesia expellantur, et ad suas domos amendantur: ila exponunt Chrysoslomus et Theophylactus et alii: quae expositio videtur omnino verior, sed neutra pro Lulhero facil.

Tertio objicit: Moderato cibo sumpto, hominem esse aptiorem ad communionem. quam jejunum, quia posl cibum sumptum caput solei esse purgatius, os mundius, halitus incorruptior etc. Respondeo: Magis nos movere debent apostolica traditio, et lotius Ecclesiae consuetudo, quam ista Lulheri

philosophia. Falsum praeterea Lulherus assumit, nam etiamsi ad opera corporis cibus prosit. non tomen ad opero spiritus. Ac praecipue ad orationem multum conferre jejunium, ex Scriptura divina perspicuum est, quae ubique fere conjungit orationem cum jejunio. Tob. 12. *Bona est oratio cum jejunio.* Judith. 4. *In jejunio est orationibus.* Lucae 2. *Jejunio est orationibus serviens Deo.* Matth. 23. *1. 1. loc genus non ejicitur, nisi in oratione et jejunio.*

Ultimo objicit; Christum id liberum reliquisse, proinde liberum esse debere. Respondeo: Multa Christus per se non praecepit, quae lamen libera esse noluit, siquidem ea per apostolos: aut eorum successores praecepit, et de illis dixit Lucae 20. Qui vos *audii, me audii.*

CAPUT XV.

De caeremoniis, quae, fiunt in missa, et in actione consistunt.

Nunc de caeremoniis illis breviter est dicendum, quae in ipsa missae celebratione adhibentur, quae ad quinque capita revocari possunt. Aliae enim ad Deum referuntur, ut elevatio manuum, elevatio oculorum, adoratio per inclinationem corporis lotius, aut per genuum curvationem. Aliae ad sacrificium, ut elevatio, ostensio, fractio, commixtio. Aliae ad sacerdotem celebrantem, ut tonsio pedoris et lolio manuum. Aliae ad populum, ut salutatio et dimissio. Aliae ad ea, quae leguntur in missa, ut canius et instrumenta musica. Praeter has. quaedum aliae sunt communes multis rebus, ut signum crucis, aspersio aquae, Luriflenlio, osculum.

Prima igitur caeremonia erga Deum, id est, elevatio manuum, exemplum habet in divinis literis. Nam Exodi 17. Moyses elevatis manibus orans impetravit. Item 3. Reg. 8. Salomon oraturus expandit manus in coelum. David psalm. 141. *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Apostolus 1. Timoth. 2. Volo visos *orare in omni loco levantes puras manus.* Denique naturalis haec caeremonia esse videtur. cum etiam apud ethnicos passim legantur, qui orabant, ad coelum manus extendisse.

Secunda: Quae, est elevatio oculorum. Christo iannhiis fini*, nam in plurimis locis oculos ad coelum levasse dicitur, ut patet Matth. 14. Marc. 6. et 7. Luc. 9. Joan. 6. II. et 17. Et quamvis in actione coenae non legatur expresse in evangelio, oculos ad coelum sustulisse: id lamen constanter asserunt eum fecisse, s. Jacobus in sua Lirurgia, et s. Ambrosius lib. 4. de sacramentis cap. 1. Tertullianus in apologetica cap. 30. scribit Christianos coelum influentes, manibus extensis, nudo capite orare solitos.

Tertia: Quae est inclinatio corporis, aut genuum incurvatio, index est humilitatis et reverentiae, et

passim a sanctis usurpata. 2. Paralip. 6. Salomon flexis genibus orabat. Lue. 22. Dominus ipse positus genibus orabat Act. 21. Paulus positus genibus oravit cum omnibus, qui secum erant. Neque possunt haec caeremonia erga Deum ullo modo reprehendi: nam ut s. Cyprianus docet in serm. de orat, dominica, placendum est divinis oculis etiam habitu corporis. Non solum autem inter sacrificandum sacerdos inclinatur caput Deo, sed etiam cruci, aut imagini crucifixi, et ipsi etiam altari, et id saepius: quam caeremoniam antiquissimam esse intelligi potest ex Lirurgia Chrysostomi; ubi habentur haec verba: *Sacerdos egreditur ex parvo ostio, et conversus ad Christi imaginem, inflexo capite cum exclamatione dicit hanc orationem etc.*

Prima caeremonia erga sacrificium, est elevatio hostiae consecrandae coram Deo. quae fit in Offertorio: quae caeremonia non potest reprehendi, si concedatur oblatio, quam in libro superiore defendimus. Nam si licet offerre Deo sacrificium visibile: cur non liceat id ipsum elevare in signum oblationis? Habemus etiam in Scriptura exemplum, siquidem Lev. 8. 9. 10. et alibi, sacerdos elevatur coram Deo id quod offertur. Denique habetur in Lirurgiis.

Secunda: Quae est ostensio sacramenti ad populum. antiquissima est: habetur enim in primis in Lirurgiis Basilii et Chrysostomi, et apud Dionysium cap. 3. ecclesiast. hierarch. Et praelerea meminit ejus ut apud Iulianum Iradilionis, s. Rasilium in lib. de Spiritu sancio cap. 27. *Verba, inquit. invocationis cum ostenditur panis Eucharistiae, et poculum benedictionis, quis sanctorum, in scripto nobis reliquit?* Chrysostomus crebram facit mentionem illius ritus, qui apud Graecos erat, ut Eucharia consecraretur ad altare velis obducta, ac deinde reductis velis populo ostenderetur. Hom. 6. ad populum Antiochenum: *Cum vela, inquit, videris retrahi, tunc superne coelum aperiri cogita etc.* Idem habet hom. 36. in 1. Corinth, et hom. 3. in epist. ad Ephes.

Tertia: Quae est fractio et commixtio. habetur expresse in Lirurgia Jacobi, et in Lirurgia Clirysostomi: quare ipsa quoque antiquissima est. Unde Chrysostomus hom. 24. in priorem ad Corinth, scribit Clirislum in altari confractionem pali, quam in cruce pali noluit.

Alia est caeremonia erga sacrificium, mixtio: quae est vini. de qua nihil hic dicimus, quia in 4. lib. de Eucharistia copiose de ea tractavimus.

Prima caeremonia, quam erga seipsum sacerdos adhibet, est tonsio pectoris: ea enim utitur in confessione, quae fit ad initium missae, et ad illam precem; *Agnus Dei qui loliis peccata mundi etc.* Et ad illa verba: *Domine non sum dignus.* Haec autem caeremonia poenitentiam indicat, et naturalis est, atque in evangelio exemplum habet. Nam Lucae 18. Publicanus orans percutiebat pectus suum, dicens: *Deus propitius esto mihi peccatori.* Et Lucae 22. *Devertebantur perculientes pectora sua.*

Secunda est lolio manuum: paulo ante consecrationem. quae habetur etiam in Lirurgiis Graecorum: ejusdem caeremoniae meminit Dionysius cap.

3. ccclesiast. liiorarch. cl Clemens lib. 8. consl. cap. 5. cl Cyrillus catechesi 5. myslag. *Vidisti*, inquit, *diaconum aquam lavandis manibus porrigentem sacerdoti*? El *ibidem* reddit caussam huius caeremoniae. ac dicil. non adhiberi eam lotionem ad sordes corporis abluendas, cum nemo in Ecclesiam sordidis manibus accedere audeat: sed ob symbolum pardalis animi, qua pollere debent, qui lanium peragunt sacrificium.

Prima caeremonia erga populum, esi salutatio per *Dominus tobiscum*: de qua in sequenti capile differemus.

Secunda caeremonia csl dimissio populi per *Ite missa csl*. de qua etiam infra dicemus: nam islac caeremoniae in verbis consistunt, non in actione lanium.

Prima caeremonia erga ea quae leguntur in missa, est canius: de qua non est hoc tempore magna controversia; nam ipsi eliam haeretici passim canunt. El praeterea habemus ipsius Domini exemplum. Nam Maith. 2G. legimus: Dominum in ultima coena. in qua prima missae institutio el ccelebratio consistebat, hymnum cecinisse: illa enim verba: *El hymno dicio*, graecae ὕμνησάν τε. proprie cantum significant. Nam ul Augustinus docet, in titulum psal. 72. usque adeo dc ratione hymni est canius, ul nisi cantetur, hymnus dici non possit. Unde eliam concilium Iolelanum IV. can. 12. de hymnis canendis in sacro officio, dicil nos exemplum Dmmni habere: ex quo falsum esse colligimus quod scribit Lulherus in lib. de caplivit. Babylon. cap. I. Missum Domini sine cantu celebratum esso. In disputatione de horis canonicis torn. 3. de hae re copiosius disseremus.

Scclmdn caeremonia: Sunt instrumenta musica, quae in Ecclesia adhiberi coepta sunt in sacro officio. tempore Vitaliani papae circa annum Domini filiO. ul cx pontificali referi Platina: vel ul mavult Aimoinus lib. 4. dc gestis Francorum cap. 114. post annum Domini 820. tempore Ludovic. i Pii. Licita autem esse el utilia ejusmodi instrumenta, si sobrie el graviter cis utamur, negari certe non potest, cum e. t habeamus exemplum Testamenti veteris. el experiamur devotionem per en excitari. et taedium minui, quod cx longitudine ct gravitate officiorum alioqui oriretur.

Neque valet responsio Petri martyris ad exemplum Testamenti veleris: scribit Petrus martyr, in cap. 14. prioris ad Corinth, instrumenta musica pertinere ad judaicas caeremonias. neque nobis mugis convenire, quam circumcisionem el neomenias. Sed fallitur apertissime. Siquidem judicae caeremoniae duplices erant.

Quaedam ipsorum propriae, quae videlicet ad aliud futurum significandum erant institutae. ul circumcisio el similes: el hae nobis vere non conveniunt. Aliae erant communes ipsis cum aliis gentibus. eae scilicet quae naturali ratione nituntur, non autem significatione rerum futurarum, ul genua llecclere, pectus tundere clc. El bae nobis eliam conveniunt. atque ad hoc genus perlinent musica instrumenta, quippe quae in Dei laudibus adbibentur, propter infirmos, quorum non pauci in Ecclesia numen nlur: juvant enim, ul dixi, tum ad excitandam

pietatem, lum ad fqlidium ac taedium minuendum.

Ex caeremoniis communibus. Prima csl. aspersio aquae bencdiclae. Nam in dominicis diebus iote initium solemnissimae missae, sacerdos aquam benedicit ac deinde aspergit se, el ministros, et altare, cl populum: quae aspersio est quaedam expiatio et praeparatio ad futurum sacrificium. De aqua benedieta fuse tractavimus in 3. lib. de Ecclesia triumphante cap. 7. Hic solum annotasse sufficiet aquae benedictionem a s. Basilio inter aposolicas traditiones numerari lib. dc Spiritu sancto cap. 27. cl dominicis diebus ad missam adhiberi solitam aquae aspersionem, colligi ex Micrologo in lib. de observationibus ecclesiasticis cap. 4G.

Secunda caeremonia communis. est tliurificatio: nam lbus aduletur in missa, lum ad altare, lum ad evangclium, tum ad sacerdotem. lum etiam ad clerum el populum: cl quidem haec caeremonia antiquissima est. Nam can. 4. apostolorum dicitur thymiamata, seu incensum offerendum ad allate, cum sacra celebratur oblatio. Dionysius cop. 3. ecclesiast. hierarch, describens ritum celebrandisacrificii Eucharistiae, meminit eliam thuris. In iiturgiis Jacobi el Chrysoslomi, mentio fit benedictionis thuris el Lhurificationis ad altore. Praeterea Damasus in pontificali in vita Soleris el Sjlvesiri pontificum, inter alia sacra vasa Ecclesiae numerat tburibula seu thymiamateria: quare falsum est, quod Platina iu vita Sixli I. el Polidorns Virgilius in lib. de inventoribus rerum scribunt, Leonem IIT. qui sedit anno 800. fuisse primum, qui thus in missa adhibuit.

Quod autem Arnobius scribit lib. 7. contra gentes, religionem thuris novellam esse: inlciligi debet dc consuetudine gentilium: Nam apud populum Dei, antiquissima consuetudo est, thuris adhibendi in sacrificio divino, ul palet cx lib. Exodi 25. cl 30. cl sequentibus. Porro Christiani thuris religionem non u gentilibus, sed ab Hebraeis acceperunt.

Causa vero cur thuris odor ac fumus in sacrificio adhibeatur, ul colligitur cx precibus lilurgiae lum graecae, lum lalinac, est. lum ut significetur bonus udor evangelii, cl eorum qui evangclium praedicare debent lum ob similitudinem quam babel incensum cum oratione; unde dicitur in psal. 141. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo*. El Apocalyp. 9. incensum Deo oblatum interpretatur Joannes esse orationes sanctorum: lum eliam ad gloriam Dei repraesentandam. Deus enim in nebula se ostendere solebat in Testamento veteri: lum denique ad tctrum odorem, si quis cx multitudine hominum in Ecclesia existeret, abstergendum.

Tertia caeremonia communis, est osculum: Osculatur enim sacerdos frequenter ipsum altare, deinde librum evangelii; tum ministrum suum, e/ per cum in universum clerum el populum pacem diffundit. Quae caeremonia habetur in liturgiis omnibus, lum graecis, lum lalinis; cl eiusdem meminit Justinus in fine 2. apologiae. Terlallianus lib. de oral. cap. ult. Cyrillus catechesi 5. mystagog. el Chrysoslomos hom. 77. in Joan. Duplex

.clem ratio csl hujus osculi: nam altare ct librum
io signum reverentiae osculamur, fratres aulem in
signum cliarilalis el pacis.

Quarta caeremonia est, signum crucis: (pia^e o-
innium communissima ct antiquissima csl. .Nam
signo crucis scipsum sacerdos consignat, item li-
brum. altare, res offerendas cl oblatas,ac denique
populum dum ci benedicit.

Notat nutem .Micrologus lib. dc observationibus
ecclesiasticis cap. 14. signum crucis aut semel,
jul 1er, aut quinquies exprimi solere super obla-
tionem. non aulem bis aut quater: quia semel ex-
primitur ad essentiae divinae unitatem.1er ad per-
sonarum Trinitatem, quinquies ad quinque plagas
Domini repraesentandus.

Esse aulem antiquissimam caeremoniam perspi-
cuum est. Primo, ex lilurgiis s. Jacobi el aliorum,
quae plenae sunt ejusmodi consignationibus. Se-
cando, cx Gbrysoslomo born. 55. in .Mailliaemn el
Augustino tract. 118. in Joan, qui dicunt omnia
sacramento, ct ipsum divinum sacrificium signo
micis perfici. Tertio, ex Tertulliano in lib. de co-
rona militis. Cyrillo catechesi 4. el 13. el Hiero-
nymo in epist. ad Eustochium dc custodia virgini-
tatis, qui docent, in omni negotio signum crucis
adhibendum. Quod si in omni negotio, cur non in
actione tremendi sacrificii?

CAPIT XVI.

*De iis, quae recitantur in missa
catechumenorum.*

Restat postrema controversia dc veritate cano-
nis et aliorum, quae in missa recitantur. Ubi illud
est observandum, missam in quatuor partes dividi
solere. Prima csl. ab initio usque ad OffeTlorium,
quae dici solei missa catechumenorum. Secunda,
ab Offertorio usque ad Consecrationem.quae dicitur
a graccis αἰνολογία, a Latinis nonnullis Canon
minor. Tertia, a Consecratione usque ad Commu-
nionem, quae dicitur Canon major. Quarla a Com-
munionem usque ad finem.

Dc psalmo *Judica* el *confessione*

Primum igilur ante missae milium pronuncialur
psal. 42. *Judica me Deus*, cl fit generalis confes-
sio. El quidem psalmum reprehendere nemo po-
test. neque eliam confessionem, quatenus lil Deo
ct proximis astantibus: sed quatenus fil sanclis,
adversarii eam non probant, quod existiment san-
ctos cani audire non posse, cum tam procul ab-
sint. Sed Ecclesia catholica nihil dubitat, sanctos
cognoscere, ul orationes, ita etiam confessiones
nostras, tum ex ritu invocationis sanctorum, qui
semper fuit in usu apud varos Christianos, ulfusc
docuimus in 1. hb. de Ecclesia triumphante, tum

cx miraculis, quae omnibus saeculis facta sunl ad
sanctorum invocationem, quorum nulla referi Au-
gustinus lib. 22. de Civ. I)ci cap. 8. Nos igitur
condiemur Deo, sanclis ct Ecclesiae praesenti,
quia omnes offendimus, cum poccamus. ul ille et-
iam dicebat, Lucae 15. Peccavi *in coelum el co-
ram te*.

Usum aulem confessionis antiquum esse ante
Introitum missae palet turn cx .Micrologo cap. 1.
ubi aperte dicit, praemitti solere confessionem,
lum eliam cx liturgia sancti Jacobi,quae a confes-
sione incipit.

De *Introitu*

Sequitur *Introitus*. qui constat cx anliphona et
psalmo, cum *Gloria Patri*. Dicitur Introitus, quia
canitur a choro in introitu sacerdotis ad altare, ul
vult Micrologus, cap. I. vel ul Conradus Brunus,
lib. 2. cap. I. cl alii volunt, quia est Introitus,
idesl, initium missae. Convenit fere inter auc'o-
res, usum Introitus introductum esse a Celestino
I. pontifice: sic enim scribit AVolfridus cap. 22.
Micrologus cap. 1. ct alii passim. Sed non csl hoc
ita simpliciter accipiendum.

Nam in primis non instituit ipse usum canendi
unum versiculum, ul nunc facimus, sed ul psalmi
Davidis 150.anliphonatim canerentur per ordinem
ante sacrificium: ul in ejus vita scribit Anaslasius
bibliollicarius. Sed postea vitandae prolixitatis
caussa selecti sunl versiculi aliqui, qui ad exci-
tandam devotionem viderentur aptiores: cl psalmi
integri relidi sont horis canonicis. Deinde, Cele-
stinus non fuit absolute primus, qui psalmos ad
sacrificium adhibuit, sed forte primus fuit,qui Ro-
mae id,observari voluit.

Nam alioqui Dionysius arcopagita cap. 3. eccle-
siasticae hierarchiae, meminit psalmorum, qui ad
initium missae canebantur: el s.Basihus in sua li-
lurgia circa initium jubel 1res aut qualuor versicu-
los psalmi decantari. Sed etiamsi Celestino haec
institutio ortum habuisset.reprehendi non posset,
cum Introitus fere semper cx divina Scriptura su-
matur. cl ab universa Ecclesia iste usus ab annis
amplius mille retentus sit.

Dc *Gloria Patri*, etc.

Versiculus: *Gloria Patri, cl Filio cl Spiritui
sancto* etc. qui additur ad Introitum, putatur a
nonnullis a s. Hieronymo compositus, rogatu Da-
inasi papne; in qua opinione est Alcuinus, in lib.
dc olliciis divinis: sed verius csl. quod scribit
Walfridus in lib. dc observationibus ecclesiasticis,
cap. 25. compositum cum versiculum fuisse a ni-
cacno concilio. Nam ante Hieronymi cl Damnsi
tempus fuisse usum in Ecclesia canendi cum ver-
siculum ad finem psalmorum.palet cx Theodorclo,
lib. 2. hist. cap. 24. cl Sozomeno, lib. 3. cap. 19.
qui scribunt Antiochiae temporibus Constantii im-
peratoris catholicos ct Arianos in psalmorum line

discerni solitos, quod illi canerent: *Gloria Patri, el Filio el Spirituisancio*. Isti autem: *Gloria Patri, per Filium in Spiritu '•undo*. Basilius cliam <le hoc versiculo. *Gloria Pairi* e/c.dispulat in lib. de Spiritu sancio, cap. 28. Testatur quoque concilium vaseuse, quod ante annos l lOO.celcbralurn est, can. 5. non solum Romae, sed eliam in toto oriente, cl per Africam, post *Gloria Patri, ct Filio el Spiritui sancto*, subjungi solitum: *Sicut erat in principio etc*. Porro epistolae duae, quae circumferuntur dc hac rc.Damasi ad Hieronymum, et Hieronymi ad Damasutn, supposititine et ineptissimae sunl. et ideo ad tomum 4. merito relegateae.

De Kyrie eleison

Sequitur invocatio *Kyrie eleison*, quam Graeci litaniam vocant, a verbo graeco λιτανεύει*;,, quod est, supplicare. Esse aulem antiquissimam hanc missae pariem, palet ex liturgiis, Jacobi, Basillii et Chrysoslomi. Disserit etiam de hac supplicatione Basilius in episl. 03. quam scribil ad Neocae-sarienses. Apud Latinos eliam antiquissima consuetudo est, eandem litaniam graecis vocibus canendi. Nam sanctus Gregorius, lib. 7. episl. 63. cum accusaretur, quod Kyrie eleison, et alia nonnulla ex Graccorum caeremoniis in lalinam Ecclesiam invexisset: respondit se caeremonias antiquas Ecclesiae romanae conservare, vel renovare, non aulem a Graecis accipere; id quod eliam ex co probat, quod apud Graecos dicatur Kyrie eleison a populo, apud Latinos a sacerdote ; et quod Graeci non interponant Christe eleison , ul Lalini faciunt, sed simpliciter dicant.Kyrie eleison. Esse autem verissimum, quod sanctus Gregorius dicit, non a sc introductam in lalinam Ecclesiam, hanc supplicandi formam, inlelligi potest cx concilio vasensi, quod annis centum cl quinquaginta ante Gregorii aetatem celebratum est. Piam in eo concilio can. 3. jubentur sacerdotes in Galliis ad missam dicere Kyrie eleison, el ratio redditur, quod in sede aposlolica, el per omnem Italiam supplicatio illa ad missas diceretur.Sanctus etiam Augustinus in altercatione cum Pasccnlio.quae habetur inter epistolas numéro 178.dicit ab omnibus Christianis Graecis, Latinis, Barbaris, supplicari Deo ut misereatur, lingua gracca.

De Gloria in excelsis

De *Gloria in excelsis Deo*, qui angelicus hymnus nominatur, tradunt fere omnes, institutionem esse sancti Telesphori papae, ul hic hymnus ad missas dicatur. Ilia Walfridus cap. 22. de observationibus ecclesiasticis, el omnes alii. Et quidem quod allinet ad prima verba, ea in evangelio habentur, Lucae 2. ct recitantur etiam in antiquissima sancti Jacobi lilurgia: sed quis adjecerit caetera. non est usque adeo certum. Innocentius III. hb. 2. deysteriis missae cap. 20. scribit eam

additionem a nonnullis tribui Telcsphoro, seda pluribus lamen tribui Hilario Piclaviensi: scdquicunque laudem auctor fueril. nihil omnino outusionis habet, unde eliam Luihero placuit, ul paid ex ejus lib. de formula missae.

De Dominiis vobiscum

Sequitur salutatio: *Dominus vobiscum*,caeremonia utimur, quotiescumque populum excitamus, vel ad orandum, vel ad audiendum; unde praemittitur ante *Oremus* et ante evangelium et praefationem el alia hujusmodi. Itaque csl quaedam religiosa excitatio, seu invitatio, elsenilior., adverbii vocandi, quomodo religiosi olim,Augustino teste in psalm. 132. cum alium vocarent, dicere solebant: *Deo gratias*, quod eliam nunc a inultis servatur: quomodo cliam sancta Paula ad virgines convocandas utebatur illa voce: *Alleluja*, ut in ejus vita scribit sanctus Hieronymus: el nunc iu monasteriis virginum dici solet: *Are Mari'*.. Porro haec salutatio *Dominus vobiscum*, sutnpli est ex more Hebraeorum, qui salutantes dicebant. *Dominus locum* aul *vobiscum*. ul palet Judicium 6. Ruth 2. 2. Parai. 27. el Luc. 1.

Scribil dc hac salutatione integrum librum Petrus Damianus. qui inscribitur. De *Dominus t' biscum*. ubi probat debere dici eliam ab iis, q: recitant soli horas canonicas: ubi eliam monet in missa ab episcopis dici debere: *Pax vobis*, loce *Dominus vobiscum*, quia Dominus. Mallh. 10. docuit apostolos, quibus episcopi succedunt, ul pacem annnnnciarcl cum ingrederentur aliquem locum. Et quamvis concilium bracarcnse l. can.2l. jubeat omnes lum episcopos, lum presbyteros in missa eodem modo populum salutare; lamen servanda csl ejusmodi ecclesiarum consuetudo.

Esse autem antiquissimam caeremoniam in missa. ut sacerdos populum salutet, perspicuum est, non solum cx concilio citato,quod ante annos 900. celebratum est. sed cliam ex vetustissimis liturgiis, Jacobi. Basillii, Chrysoslomi el aliorum, in quibus passim legimus, aut *Pax vobis*, aul *Diminue vobiscum*, cl ad utrumque respondetur: *LI cum spiritu luo*.

De Collecta

Post salutationem dicitur Collecta, de qua tria dicenda sunl. Primo, dc nomine. Secundo, de antiquitate. Tertio, de forma. De nomine nulli mulla non admodum probabilia Scripserunt: duae sunt veriores opiniones. Una , quod Collecta dicatur, quia paucissimis verbis colligit quidquid pro lolo populo a Deo postulandum est. Ilia docent Strabo, cap. 22. el Micrologus, cap. 3. Altera opinio,quae fortasse verior csl. vult preces illas dici Collectas, per intellectionis figuram ab ipsa missae celebratione, quae ab antiquis dicebator Collecta, quia ad eam populus colligebatur: fuisse enim ab anti-

qui> missae celebrationem appellatam Collectam , intel ex illis verbis s. Augustini in breviculo colhiiniis. collatione tertii diei : *Confitebantur se Collectam el Dominicum egisse*. Exstant apud Suriam in line primi tomi acta martyrum quorundam, el videntur esse illa, quae Augustinus citat, in quibus frequentissime legimus, Collectam facere, seu celebrare, pro eo quod csl missam celebrare. Hinc etiam Tertullianus in lib. de fuga in pcrsequutio-ue, extremo: *Quomodo colligemus*, inquit, *quomodo Dominica solemnia celebrabimus ?* Hinc igitur oratio, quae dicitur in missa. Collecta dicta esse videtur. quia est finis; inmo etiam principium el medium lotius illius actionis, quae Collecta dicebatur. Orationes enim dicuntur eodem numero ei ordine initio missae, in medio cl in fine: quae etiam ratione aliquando caedem collectae, dicuntur missae , quia sunt pars quaedam, caque non minima missae. Haec de nomine.

Porro antiquitas inde cognosci potest . quod usus semper fuit in Ecclesia, ul numquam Christiani congregarentur, quin linis esset oratio, ut patet ex Justino apologia 2. extrema . el Tertulliano in apologetico cap. 39. immo et Apostolo hoc praecipiente I. Tim. 2. Collectae aulem nostri missalis, quae sane pulcherrimae sunt. ab antiquis pontificibus compositae, el a s. Gregorio in unum congregatae creduntur, ul Walfridus Strabo significat cap. 22.

Quod ad formam allinet, praescribitur in concilio 111. Carthaginensi, cap. 23. ul oratio, quae in missa dicitur, dirigatur ad Patrem, nec lamen inde sequitur, Filium el Spiritum sanctum nonuisse invocandos, vel in missu non invocari: Nam ul Tertullianus in lib. de orat, recte docet , propter essentiae unitatem, semper in Patre intelliguntur Filius cl Spirilussnclus. Idem videmus in oblatione sacrificii, quae proprie ad Patrem dirigitur, ul patet ex illo initio canonis: *Te igitur, clementissime. Dater, per Jesum Chrislum* , el lamen sacrificium loti Trinitati offertur, ul probat s. Fulgentius hb. 2. ad Monimum cap. 2 3. 1. et 5. immo c\ conclusione Collectae aperie colligitur. cum Patre simul invocari Filium el Spiritum sanculum: dum enim dicimus Filium el Spiritum sanculum eum Patre vivere et regnare per omnia saecula saeculorum: simul indicamus nos cum Patre Filium el Spiritum sanculum invocare.

Cur aulem Collectae ordinarie dirigantur ad Patrem, non ad Trinitatem, duae sunt caussae. Una, quia Dominus ille docuit nos orare Mallh. (*i. Pater noster qui es in coelis*, cl Joan. G. *Quidquid petieritis Patrem in nomine meo*. Allcra, quia debet semper oratio concludi per Chrislum, cum sit ille advocatus noster, per quem omnia petimus. Incommodum aulem fuisset dirigere orationem ad Trinitatem, cl concludere: *Per Filium tuum, ole*. videremur enim eo modo facere, Christum Filium Trinitatis; quod si omissa voce Filii, diceremus: *Per Christum Dominum nostrum*. videremur dividere Chrisli personas, nam unam includeremus in Trinitate, quam invocamus, alleram excluderemus, per quam invocamus. Tolluntur aulem omnia incommoda, cum diriguntur ad unam perso-

nam: et quia persona Patris est prima, et ab illa caeterae originem ducunt; visum est optimum, ul quando ad unam personam dirigendae erant, ad Patrem dirigerentur. Sunt lamen quaedam Collectae. (piae, diriguntur ad Filium, cl concluduntur: *Qui vivis cl regnas etc*. Sed eae paucae sunt. el furiasse non tam antiquae, quam aliae fortasse etiam dedita opera voluit Ecclesia aliquas Collectas dirigi ad Filium, ne homines crederent, non posse disertis verbis invocari nisi Patrem.

Finita oratione, respondetur, *Arnen*, quod significat, vere, seu fideliter: a verbo hebraeo 22X, quod in Iliphil significat credere, el in Niplial, stabilem esse. Graeci vertere solent γένοίτο , fiat: oplal enim qui id respondet', verc et fideliter ila fieri, ul in oratione pustulatur. Esse aulem usum ailliquissimum respondendi, .-Inicn. patet ex Apostolo t. Corinth. **IL** *Qui supplet locum idiotae quomodo respondebit, Arnen?* Idem patet ex Iuliano in 2. apologia extrema. Hieronymo in prologo lib. 2. in epistola ad Galatas: el Augustino in epistola 107. ad Vitalem.

De Epistola

Post Collectam sequitur lectio ex propheta, vel apostolo: quem morem antiquissimum esse, patet ex Justino apologia 2. citata, ubi dicit, in synaxi lectiones ex prophetis el apostolis legi consuevisse. Idem patet ex Tertulliano in Apologetico cap. 39. ex Dionysio, cap. 3. de ecclesiasl. hierarch. Videtur autem hic mos ab Hebraeis acceptus, apud quos per orunc sabbalhum. adhuc hodie leguntur in synagogis lectiones ex prophetis. Vide Lue. 4. Act. 13. 15. 17. et 18.

De Gradua it, Alleluja, Tractu, Prosa

Lectioe finita, leguntur aliquot versiculi, qui ul plurimum ex Scripturis sumuntur. El quidem in Graecorum Ecclesia, antiquissima consuetudo est aliquid interserendi inter epistolam el evangelium. ut patet ex liturgia Chrysoslomi: apud Latinos non videiur usque adeo antiqua universalis consuetudo. Nam in concilio lolclano IV. celebrato ante annos 900. canon. **It.** prohibentur *Laudes* post epistolam, lamen postea romano consuetudo interserendi *Graduali*. el alia ejusmodi , paulatim omnibus placuit, cl ubique recepta; el approbata fuit, ul scribit Walfridus cap. 22.

Sqnl aulem quatuor genera horum versiculorum: nam alii dicantur *Responsorium* seu *Graduale* . alii *Alleluja*, alii *Tractus*, alii *Sequentia*. seu *Prosa*. *Responsorium* dicitur. quia uno idcipiente alii respondent, ul scribit Rubanus lib. 2. de institut, clericorum cap. 51.

Cur aulem *Graduale* dicatur, non eodem modo ab omnibus traditur: vera ratio esse videiur, quam tradit b. Khenanus in annotationibus ad librum

Tertulliani de corona *militis, quod scilicet* dicatur *Graduate*. quia canebatur dum diaconus gradus ascenderet ad cvangelium decantandum. Ex quo etiam inlelligi potest. cur ejusmodi versiculi decantentur,nimirum ne otiose transigeretur tempus illud, quod necessario interponendum erat inter epistolam cl cvangelium.dum se diaconus ad illud cantandum praeparabat. Fuisse aulcm morem Ecclesiae. ul cvangelium ex loco alliore caneretur , quod etiam nunc in mollis locis observatur , perspicuum est ex illis verbis ordinis romani: *Cum ascendit diaconus ad legendum euangelium. solus ascendit ultimum gradum.* El Cypriano lib. 2. cpisl. 5. ubi de Aurelio confessore, quem ad legendum in Ecclesia cvangelium ordinaverat, dicil cum ad pulpitum post catastam venire. Denique in antiquis ecclesiis ubique inveniuntur lapidea pulpita in usum evangelii legendi instituta: quae a .Micrologo cap. 9. et ab aliis dicuntur Ambones, graeco vocabulo; nam ab ἀμδαίω. ascendo, iit ἄ;ι3ώv. quod in concilio laodicotio cap. 15. latinos interpres vertit, *Pulpitum*.

Porro *Alleluja*, quod significat. *Laudate Dominum*, canitur post Graduate . teste Walfrido cap. 22. et ejus loco in diebus jejuniorum dici solet *Tractus*, qui sunl alii versiculi ex Scripturis desumpti; dicuntur autem hi versiculi *Tractus*, quia graviter cl traclim cani debent in signum moestiliac.ut placcl Durando.Denique in festis solemnissimis. ul in paschale el pentecoste addi solet *Sequentia*, seu *Prosa*, qui sunl versus quidam rhythmici.

Nihil horum n Lulhoro reprehenditur, nisi quod non dicamus semper *Alleluja* : quocirca statuit ipse in formula missae; ul etiam in quadragesima, et in ipsa hebdomada sancta decantetur *Alleluja*. Sed recedit in hac rc omnino temere ab usu anliquilalis.Nam in primis in concilio tolclano IV.caTt. 10. expresse cavetur, ne in quadragesima runietur *Uleluja*. Augustinus in epistol. 119. cap. 15. dicit, usum fuisse celeberrimum.ut solum a paschale, usque ad pentecosten quotidie, cl in dominicis diebus caneretur *Alleluja*, in signum laetitiae, ob Christi resurrectionem. El s. Gregorius aliquando reprehensus fuit, quod extra tempus pentecostes .ul missas cam juberet *Alleluja*; nimirum in oinnibus festis; exceptis iis. quae incidunt inter septuagesimam el pascha: quibus ipse respondet, nsmn istum non a se incipere, sed introductum tempore Damasi, auctore s. Hieronymo. Vide lib. 1. cpisl. 63. ad Joan, Syracusanum episcopum. Esse aulcm canticum laetitiae *Alleluja*, cl merito intermini in diebus poenitentiae el luctus . palcl ex Scriptura divina. Nam Tob.1e 13. ubi describitur gloria coelestis Hierusalem, inter alia legimus: *Et per vicos ejus Alleluja cantabilur.FA* Apocalyp. 19. describitur laetitia sanctorum, quae erit in coelo post diem iudicii: *Et audivi, inquit, quasi vocem turbae, magnae, el sicut vocem aquarum mullarum.et sicut vocem lonitruorum magnorum dicentium. Alleluja, gaudeamus cl exulcmus etc.*

I num hic addi polesl ex IUipcrlo lib. 1. de divinis olliciis cap. 31. *Graduale.esse* versiculos ad poenitentiam pcrtenenlcs:cl ideo lernporc paschali

omilli. el ejus looo duplicari *Alleluja*, quin totum illud tempus remissionis cl laetitiae esl: sicut econtrario a septuagesima usque ad pascha omitti *Alleluja*, cl duplicari ea, quae ad luctum ct poenitentiam pertinent.

Sequitur deinde lectio evtmgclica , quam antiquissimam esse constat,non solum ex omnibus liturgus, sed etiam ex concilio laudiceno cap. 16. Carthaginensi IV. can. 8t. el Valentino can.2. item ex Patribus. Chryso-lomo horn. 1l. do poenitentia, el hom. 3. in posteriorem ad Thessalonicenses,‘Augustino prnefat. in cpisl. Joan, ubi meminit certarum lectionum ex cvangelio, quae pro festorum diversitate legebantur. Hieronymo in epistola ad Snbininum diaconum,ac demum ex episl. decretali Anastasii papae I. ubi jubentur omnes stantes cvangclium audire, ob reverentiam Domini loquenlis. Quam caeremoniam non ipse primui instituit, ul multi putant . sed confirmavil, ctobservari mandavit, etiam in bis locis, ubi non juvabatur. Clemens enim lib. 2. constituit, cap. 51. alias <>!. dicit, apostolos hoc praecepisse,eluam-- cum clerici, tum laici assurgant,cum legitor ewangelium.

Porro caeremoniae petendae benedictionis an', cvangclium, el excitatio populi, per illa verbi: *St- (/nentia sancti evangelii secundum Matthaeum* el responsio: *Gloria Ubi Domine*, habentur eli . in missa s. Joannis chrysostomi : el apud Amahrium lib. de ollcio missae cap. 18. cl Alcuinuin. lib. de olliciis divinis.

De Symbolo

Symbolum recte posl cvangclium pronuncialur, quia lides ex auditu verbi Dei scquilor.Vsus auleta .symbolum conslantieopolilaiiuin in missa canendi, apud orientales antiquior esl, quam apud occidentales: nam in missa Chrysostomi expresse habetur, el idem ex concilio III. tolclano colligitur, quo! tamen concilium ante annos circiter 1900. celtbraltim esl; iu eo enim concilio can. 2. statuitur, ul juxta morem orientalium symbolum dicaturi! missam singulis dominicis diebus. Scribit etiam Wnlfridus Strabo cap. 22. apud Germanos el Gallos, usum symboli ud missus recitandi, Icrapor Caroli magni potissimum invaluisse, occasione D licis Urgelilani episcopi,qui eo tempore haeresew damnatus fuerat. ■ ■

CAPIT XVII.

De offertorio cl praefatione.

De Offertorio

OITerlorinm ordine sequitur quod ex Scripturis perpetuo sumitur, cl inde nomen accepit,quod ca-

nerciur dum populus offerrebal, ul Wulfridus (radii cap. 22. cl Micrologus cap. 10. Quinque autem iliac orationes: *Suscipe sancte Pater: Offerimus libi Domine. Veni sanctificator: In spiritu humilutis*, ol: Suscipe *sancta Trinila-s;Neque* antiquae admodum sunl, neque, in romana Ecclesia ante quingentos annos legebantur, scribit qnim Microloguscap. **II.** illas preces: *Veni sanctificator*, et: Suscipe *sancta Trinitas.pixtn* ordinem gallicanum recitari, sed in ordine romano nullas orationes esse institutos inter Offertorium cl Secretas. Inde Clom Walfridus, Amalarius. Ruperitis . Alcuinus , immo ctimn Innocentius lll. cl alii veteres, non meminerunt illarum orationum , sed transeunt ab Offertorio ad Secretas : Quia tamen nihil continent, quod offendat,paulatim ab omnibus receptae sunt.

Sed objeccliunculae quaedam solvendae sunl. quas Georgius major in preces illas evomuit.Primo objicit, cur dicatur calix salutans, in quo nihil est nisi vinum. Respondeo: Non vocamus· calicem salutarem, sed calicem salutaris: esl autem calix ille vini, calix salutaris, idest. Christi, quia Christus Salvator eum calicem offerendum el consecrandum instituit. Praeterea possemus etiam recte vocare calicem salutarem, calicem illum vini , tum quia salutem est allaturus post consecrationem . Ium quia ipsum cliom vinum significando c! repraesentando salutem adieri. quomodo verba Dei dicuntur salutaria, quia salvant significando et fidem excitando.

Secundo objicil : Cur sacerdos orcl pro calice, cl non potius pro se? Respondeo: Non oral sacerdos pro calice, sed pro se cl universo mundo, eum petit, ul oblalio illa ascendat ad Deum cum odore suavitatis ; Nam slalim addil : *Pro nostra, cl totius inuniti salute.* Et etiamsi hoc non exprimeretur . per se posset inlelligi: nam oblacionem acceptari a Deo , non est utile oblacioni, sed nofiis.

fertio objicit: Cur in illa oratione:/» *spiritu humilitatis*, petal sacerdos, ul oblalio placeat . postquam illam obtulit: id enim signum est.eum dubitare an placent, el proinde peccasse, offerendo sine lide. Respondeo : Non dubitat sacerdos . quin placeat Deo sacrificium missae cx se.sive ex Christi instituto, cl ideo certissima lide offert sacrificium Deo gratissimum, sed dubitat de propria dispositione. et idcirco petit sibi spiritum humilitatis cl contritionis . ut sacrificium inchoatum ita pcrag.nl. ul etiam ex parle sua Deo placent: neque peccat offerendo sine certa fide propriae dignitatis, quia non tenetur habere istam certitudinem , sed solum tenetur non habere conscientiam peccati, dicente Paulo 1. Corinth. 11.*Probel scipsum homo etc.*

Quarto objicil : Cur dicatur in illa oratione : *Veni sanctificator etc.* sacrificium praeparari cum jam ante sil oblatum. Respondeo : Illa prior oblalio, praeparatio fuit ad posteriorem oblacionem, in qua proprie sacrificium consistit, proinde reclc dicitur praeparatum sacrificium, (piando materia sacranda Deo. per quandam oblacionum est dedicata.

De *Praejalwne*

Offertorio linito, cl materia sacrificii préparai» lotisque manibus, el oblatione Deo commendata per secretas Collectas, dicitur Praefatio, quae quidem hoc nomine appellatur, quia esl praeparatio el excitatio populi ad illam actionem , in (pia proprie sacrificium consistit. Ac primum illa verba: *Per omnia saecula saeculorum*, perlinent ad superiores orationes silentio recitatas,sed dicitur alia voce isla conclusio, ul populus respondere possit, /imen; et ea voce confirmet superiores orationes . ita scribit Micrologiis, capz 7.

Deinde incipit Praefatio per illud: *Dominus vobiscum*, cl usque ad ea verba: lère *dignum et iustum* esl.habetur in antiquissimis auctoribus graecis el lalinis. Narn ul omittam liturgias. in quarum nulla dcesl haec praefatio.meminerunt horum verborum Clemens lib. 8. constit. cap. 16. Cyprianus in serni. 6. de orat, dominica. Cyrillus hierosolymilanus catechesi 5 mystogogica, Chrysoslomus passim, ul bom. de Eucharistia: *Quid facis, o homo. non promisisti sacerdoti,' qui dixit. Sursum corda, cl dixisti, Habemus ad Dominum?* Vide etiam homil. 4. de natura Dei. cl Augustinus non minus frequenter, ul in epistola 57.ad Dardanum, el 120. ad Honoratum, et I.İ6. ad Probam, lib. de spiihi. cl lilcra, cap. **II.** hb. 2. de bono perseverantiae cap. 13.

Reliqua verba, usque ad illum versum:Sanclus. *Sanctus etc.* non sunl eadem in gniccis cl hilinis lilurgiis: tamen quae in nostra.idest, romanae Ecclesiae lilurgia habentur, certum esl antiquissima esse. Nam ante annos 10(10. Pelagius **II.** papa interrogatus ab episcopis Germaniae el Galliae, quonam essent, el quot authenticae praefationes, respondit esse novem. Primam . de natali Domini. Secundam, de epiphania. Tertiam, tie quadragesima. Quartam , de cruce. Quintam , de pascha. Sextam , de ascensione. Septimam , de pentecoste. Octavam . de Trinitate. Nonam, de apostolis. Vitle epistolam Pelagii, et Gratianum can. Invenimus, de consecrat, disl. 1. Decimam praefationem , quae esl de s. Maria . addidit Urbanus **II.** in concilio placenlino circa annum Domini 1080. teste Gratiano, can. Sanctorum, disl. 70.

Sancitis, Sancitis etc.

Finita praefatione dicitur canticum : *Sanctus, Sanctus etc.* quod quidem parlam desumptum esl ex hymno angelorum . quem Isaias cap. 6. audivisse se narrai ; parlam ex cantico Hebraeorum . quod Christo, cecinerunt, cum in die palmarum intraret in Hierusalem . Milth. 21. el habetur in antiquis lilurgiis , Jacobi . Basilii et Chrysostomi : cl de eo exstat peculiaris canon in concilio vasensi, can. i. alias can, 6.

CAPUT XVIII.

De nomine Canonis.

Nunc ad sacrum Canonem a morsibus impiorum Lutheranoiium defendendum aggredimur : quem

quidem ut summi i veneratione semper catholici relinerunt, illa incredibili furore haeretici hujus temporis laccerant.

Lutherus in lib. de abrog. missa, ul se ex majilia, non ex ignorantia peccare ostenderet, illa loquitur: *Et quamquam habeam, quod pro sano sensu canonis dicere possim, ul alias feci, tamen nunc non dignabor cum tali honore*, el ibidem nulla scommata, el jocos plane impios et blasphemias in sacrum illud mysterium. Sed longe adime furiosius agit in lib. de abominatione canonis, ubi illa rem amplificat, ul velit homines audilo nomine canonis signare se cruce et fugere, ac si illis diabolus occurrisset.

Martinus Kemnilius in 2. par. exam. pag. 825. et sequentibus, de Canone disputat, ac qualuor sunt, quae praecipue reprehendit. Pruno, quod illud illum celebrandae missae Canonem esse velimus, id est. regulam fixam el stabilem: vellet enim ipse, liberum esse debere uli his. aut illis precibus. Secundo. quod auctorem Canonis Iridentinum concilium faciat parlim Christum. parlim apostolos, parlim antiquos romanos pontifices: ipse autem probat auctorem fuisse quondam Scholasticum. Ieste s. Gregorio. Tertio, quod antiquum esse affirmemus: Fumi, inquit. el *nugae sunt. quod de antiquitate Canonis fabulantur*. Quarto. quod nullum errorem in Iolo Canone inveniri proiuncimus: enumerat autem ipse errores seplemdecim.

Scripsit etiam nulla contra Canonem missae Georgius major. Zwinglius, Illyricus el alii. Nos igitur primo; de nomine canonis. Tum de veritate ejusdem, el singularum ejus partium disseminemus.

Quod ad Primum allinet. exstat hoc nomen in hac significatione apud s. Gregorium hb. 7. epist. 03. ubi rationem reddit, cur post Canonem recitari voluerit orationem dominicam. Apud Ambrosium, seu quicumque fuit auctor in comment, cap. 2. epist. prioris ad Timotheum, vocalur regula ecclesiastica, ipse omnes sacerdotes utuntur apud Optatum milevitanum Ambrosii aequalem lib. 2. contra Parmenianum, vocalur Legitimum: *Ἀπὸ τοῦ* *quis dubitat*, inquit, *vos illud legitimum in sacramentorum mysterio praeterire non posse? Offerre vos Deo dicitis pro Ecclesia. quae una est etc.* Ubi legitimum vocal statum, el cerium ordinem precum, quibus in consecranda Eucharistia utimur, in cujus ordinis initio offerre nos dicimus pro Ecclesia. Isidoros lib. 1. de officiis divinis i ap. 13. vocal ordinem precum, quo oblata Ileo sacrificia consecrantur. Walfridus cap. 22. vocal Ium Actionem, Ium Canonem. quibus duabus vocibus omnes posteriores utuntur: dicilur autem Aelio illa pars missae, quia in ea celebratur aelio sacrificii; caetera enim verba sunt potius. quam actiones. Porro haec nomina, Canon, Regula, Legitimum, Ordo, satis aperte mdicant, apud veteres ordinem celebrandi non fuisse arbitrium, ul Kemnitius vellet, sed ab Ecclesia illa praescriptum, ul qui secus facerent, plane praevaricari legem judicarentur.

Sed objicit Kemnitius pag. 835. duo argumenta.

Unum ex concilio africano can. 70, et milcvitano. can. 12. ubi praescribitur: ul in missa non dimittuntur preces. nisi quae prius sint cum praeiioribus viris collatae, aut a synodo approbatae, ne forte aliquid contra (Idem contineant: hinc enim colligitur, non fuisse antiquo tempore praescriptum tertium Canonem orationum, (pii omnes obligaret, sed permissum fuisse, ul quisque componeret preces, modo eae analogae essent fidei. Allenini argumentum sumit ex diversitate liturgiarum. Badlii, Chrysostomi. Ambrosii. Gregorii, Isidori.

Sed haec argumenta nihil concludunt. Item in primis Canones conciliorum citatorum non loquuntur de Canone missae; sed de Collectis, quae semper fuerunt multiplices el variae. De Canone enim missae jam audivimus Optatum episcopum in Ilerianum dicentem, legitimum esse, et praeter illud non posse.

Neque negamus verba Canonis diversa fuisse, et etiam hodie esse apud Graecos, el apud quasdam Latinorum ecclesias. neque cogit romana Ecclesia, ul Kemnilius mentitur pagina 83G. ul omnes Canonem missae romanae tamquam necessarium omnino ad Eucharistiam consecrandam servent: V. et in ipsa urbe Roma, el alibi per Italiam, videmus romano pontifice consentiente, a Graecis relinere liturgiam Basilii vel Chrysostomi, et Mediolani, Ambrosianam et Toleti in Hispania, quam dicunt, Mozarabam.

Sed quod asserimus, id est, ordinem sacrificii celebrandi rectissime Canonem nominari, quod debeat esse certum, el ab iis praescriptum, qui legitime in Ecclesia praesident, non autem in arbitrio cujusvis posilum. Quocirca merito reprehendimus Lutherum el Calvinum, et similes, qui propria auctoritate. cum revera privati homines essent. alii sunt mulare ordinem a summis pontificibus institutum, el in ecclesiis Germaniae et Galliae ab antiquis, ul minimum 800. conservatum.

CAPUT XIX.

De auctore Canonis.

Jam vero, quod allinet ad anciolem, non est unius auctoris totus Canon missae romanae, sed concilium Iridentinum recte docet, session. 22. cap. 7. parlim conslat verbis Domini, parlim apostolica traditione. parlim sanctorum pontificum institutione.

Primus quidem, qui formam aliquam sacrificii celebrandi, adjunctis nimirum ad verba Domini certis precibus el ritibus, romanae Ecclesiae dedit, s. Petrus fuit, ul Isidorus testatur hb. 1. de officiis cap. 15. sed postea Iamcn diversi pontifices preces diversas addiderunt, usque ad Gregorium I. qui fuit ultimus eorum, qui ad Canonem aliquid adjunxerunt, ul ex Walfrido colligi potest, lib. de observationibus ecclesiasticis cap. 22.

Ubi illud etiam est ob servandum. quod licet quic-

dam liturgia dicatur Basilii, alia Cirsioslomi, alia Ambrosii, alia Gelasti, scu Gregorii, nostra videlicet romana, alia Isidori: non tamen isti auctores liturgium de integro composuerunt, sed solum eam quae suo tempore erat in usu, meliorem formam redegerunt, vel detrahendo, si quid irrepserat minus conveniens, vel addendo aliquid pro temporum varietate. vel denique ob taedium vitandum aliquid inde subtrahendo, sic tamen, ut substantiales partes liturgiae ab apostolis institutae, integrae pernerent. Nam s. Gregorius gelasianum codicem coarctavit; ut scribit Joannes diaconus, lib. 2. vitae Gregorii cap. 17. et ipse epist. 73, hb. 7. asserit, se restituisset in missa antiquas consuetudines, et sustulisset quaedam, quae postea irrepserant: itaque fuit auctor non institutionis, sed reformationis liturgiae. Gregorius item VII. iterum emendavit officium ecclesiasticum, sed (ut ipse testatur, c. 5.) non novum instituit, sed antiquum reduxit: quod nostris diebus fecit etiam Pius V. tum in breviario, tum in missali restituendo, unde dicitur missale Pii V. seu missale novum, cum tamen non sit absolute novum, sed antiqui emendatio et restitutio.

Sed in his quae diximus de auctore, Kemnitiis primo reprehendit, quod habeamus Canonem ab auctoribus nullis compositum.

At inanis est ista reprehensio. Nam etiam symbolum apostolicum una simplex fidei confessio, et tamen composita est a duodecim apostolis. Singulis sententiam suam adjicientibus, ut s. Leo scribit in epist. 13. ad Iulianum, et ante Leonem Ruffinus in explicatione symboli, et Augustinus sermon. 115. de tempore. Et deinde idem symbolum auctum, sive explicatum fuit in concilio niceno et constantinopolitano, unde tandem prodiit symbolum illud plenius. quod proprie constantinopolitanum vocatur. Liber item psalmorum multos auctores habet, si sancto Hieronymo credimus, in epist. ad Sophronium, et in alia ad Cyprianum, cum tamen unus liber censeatur. Denique id est maxime admirandum et commendandum, quod Canon missae sit multorum auctorum, et tamen ita apte partes omnes inter se jungantur et cohaereant, ut unius auctoris videatur.

Secundo objicit Kemnitiis s. Gregorii testimonium hb. 7. epist. 63. ubi duo quaedam scribit sententiae nostrae, ut apparet, contrariae. Unum est, apostolos ad solam dominicam orationem Eucharistiam consecrari solitos: ex quo refelli videtur. id quod nos diximus, auctorem nostri Canonis fuisse beatum Petrum, et nulla in Canone haberi ex apostolica traditione. Alterum est. Canonem compositum «Scholastico quodam: Scholasticum autem esse nomen proprium alicujus hominis, probat Kemnitiis ex eodem Gregorio lib. 2. epist. 54. et hb. 9. epist. 14. Quod si Scholasticus auctor Canonis fuit, non igitur verum est, quod nos cum Tridentino concilio diximus, Canonem pariter a Christo et apostolis, pariter a sanctis pontificibus compositum fuisse: nullus enim apostolus aut pontifex fuit, qui proprio nomine Scholasticus diceretur.

Hoc argumentum pene totum accepit Kemnitiis ex beato Hieronymo in annotationibus ad librum

Tertulliani de corona militis: sed non erit difficile respondere. Ac Primum non desunt, qui negent apostolos unquam ad solam dominicam orationem Eucharistiae mysterium celebrasse. Videtur enim Gregorius id accepisse ex Hieronymo in lib. contra Pelagianos: sed Hieronymus dicit. apostolos Dominico praecepto ad celebrationem Eucharistiae adhibuisse orationem dominicam, non autem dicit solam dominicam orationem adhibuisse.

Sed quidquid de hoc sit (non enim facile repudiandum est, quod s. Gregorius scripsit, neque est verisimile tantum virum non animadvertisse, quid Hieronymus ante scripserit) Respondeo: Quod non semel supra docuimus, apostolos initio solam dominicam orationem ad verba consecrationis in mysterio Eucharistiae addere solitos. tamen postea eosdem apostolos multa alia adjunxisse: nam certe orationem pro defunctis in sacrificio missae ex apostolica traditione descendere, constanter docet s. Joannes Cirsioslomis homil. 3. in epist. ad Philippenses, et alibi.

Quod nunc de Scholastico Gregorius scribit contra sententiam nostram non pugnat. Nam in primis non constat. Scholasticum eo loco esse nomen proprium: non enim quia tempore Gregorii aliqui nomine proprio dicebantur Scholastici. ideo ubicumque invenitur hoc nomen, illa accipiendum est. ac si alicui esset proprium: quin potius longe probabilius est, per Scholasticum eo loco intelligi virum insignem eruditione et eloquentia. Sic Hieronymus lib. de scriptoribus in Serapione, scribit, Serapionem virum doctissimum ob ingenii elegantiam, Scholastici cognomen adeptum. Sanctus Gregorius lib. 10. epist. 2. vocat Matthaeum Scholasticum virum clarissimum: et Gennadius in catalogo scriptorum vocat Prosperum sermone Scholasticum. id est. eloquentia et eruditione praestantem: et Honorius in catalogo scriptorum. vocat Anacletum officio Scholasticum. In eodem sensu accipit Scholasticum in tractatu super psalmum 118. sanctus Augustinus. Tales erant presbyteri quidam doctissimi, qui praeficiebantur olim scholae Christianae, ad erudiendos, qui ex Judaeis, aut gentibus ad Ecclesiam veniebant: quales fuerunt Panteus. Clemens alexandrinus. Origenes et alii. Denique adhuc hodie in quibusdam ecclesiis, et nomen et dignitas Scholastici perseverat, licet ipsa functio pene cessaverit.

Jam igitur si apud Gregorium accipiatur Scholastici nomen pro homine doctissimo in universum, admittere possumus, totum Canonem, exceptis verbis Domini, a Scholastico compositum, quia nimirum et s. Petrus, et caeteri sancti pontifices Scholastici dici possunt. Neque hoc est alienum a sententia s. Gregorii: ille enim non loquitur de Scholastico per contemptum, sed cum opponit Christo, ut hominem Deo, ac si diceret: Si oratio ab homine composita super oblationem recitatur, quanto magis recitari debet oratio composita ab ipso Deo?

Si vero Gregorius per Scholasticum intelligat certum aliquem hominem, qui aetate ipsius vixerit, ut adversarii contendunt, tum respondere cogimur. s. Gregorium non loqui de Canone missae, aut certe non de toto Canone, cum dicit, precem

Scholastici recitari super oblationem, sed de aliqua alia prece extraordinaria, quales sunt tres illae quae dicuntur ante communionem. prout *Agnus Dei*. quod, ut scribit Macrologus. cap. 18. non sunt de Canone, neque ex ordinario praescribuntur; sed ex consuetudine religiosorum recitantur. Id aulem ita esse, certum est. quia orationes quae sunt in Canone, inveniuntur magna ex parte apud Ambrosium, vel paulo post demonstrabimus, vel proinde non potest fieri, vel compositae fuerint tempore Gregorii, qui ducentis annis Ambrosio posterior fuit.

Aequae haec explicatio abhorret a verbis s. Gregorii: nam ille scribit scilicet accusatum fuisse, quod iussisset orationem dominicam recitari mox post Canonem; et respondet id scilicet fecisse, quia indignum existimabat orationem a Scholastico compositam super oblationem dici, vel ipsam Christi orationem super corpus ejus non dici: quibus verbis indicat Gregorius scilicet non agere de Canone, sed de orationibus, quae dicebantur post Cimonem. Et quidem ante ipsius tempora post Canonem ante communionem videtur in usu fuisse, vel diceretur aliqua oratio a Scholastico composita: oratio aulem dominica vel diceretur post communionem, oblatione consumpta, vel non diceretur. Sed Gregorius hunc ordinem mutavit, et voluit, vel oratio dominica diceretur mox post Canonem, adhuc in altari corpore Domini praesente, oratio aulem Scholastici sequeretur. Ex his duabus sententiis utraque probabilis est, vel neutra contra nos facit.

CAPUT XX.

De antiquitate Canonis.

Si per hoc nunc, vel de antiquitate dicamus. Ac primum, ridenda videtur Kemnitii levitas, qui pag. 828. nugae vel fumos esse dicit, quod Concilium scripserat, Canonem missae nullis ante saeculis institutum, et lamen pag. 828. idem Kemnitius affirmaret Canonem absolutum intra primos sexcentos a Christo nato annos; vel pagina 827. scribit. Canonis auctorem vixisse circa annum Domini 590. quod etiam repetit pag. 828., ubi ultimum auctorem Canonis facit Gregorium anno 590. Nam si Canon anno Domini 590. absolutus est, quis non videt cum ante decem prope modum saecula institutum. vel proinde verum esse, quod ait concilium, vel Kemnitium sibi ipsum esse contrarium in eadem pagina? Deinde quaerendum esset ab istis, qui negant, Canonem nostrum esse antiquum, vel ipsi sui Canonis vetustatem ostenderent: quale enim est. vel ii Canonem nostrum tamquam novitium contemnant, quem ante annos prope mille editum esse fatentur; eum ipsi Canonem habeant, si lamen Canon dici meretur, hoc ipso nostro saeculo editum?

Sed his omissis, veram antiquitatem nostri Ca-

nonis ostendamus. Primum igitur illud constat. Canonem nostrum integrum, vel cum nunc in missalibus habemus, fuisse in usu Ecclesiae ante annum Domini 800. Nam exstat in ordine romano. non procul ab initio, quem ordinem citant Alcuinus et Amalarius. qui tempore Caroli magni vixerunt. Deinde Alcuinus in lib. de officiis ecclesiasticis. cap. de celebratione missae, lotum Canonem verbatim exponit: ac deinceps ab omnibus aliis posterioribus idem omnino Canon exponitur, vel ab Amalario, Ingone, Ruperlo, Innocentio vel enoteris. Porro ordo romanus non instituit Canonem; sed refert, vel rem usitatam et celebrem in Ecclesia. Quare necesse est, Canonem esse ad huc antiquiorem, quam sit ordo romanus.

Quamvis aulem non exstet fortasse alius liber ordine romano antiquior, ubi lotus Canon habeatur: tamen exstant libri multo antiquiores, ubi bibentur paries Canonis, ex quibus conjectura fieri potest de reliquis.

Ac primum apud Ambrosium, lib. 4. de sacrament. cap. 5. vel G. habetur verbis parum mutatis illa pars Canonis: *Quam oblationem tu Deus in omnibus. quae sumus, benedictam, adscriptam. ratam etc.* Et illa: *Qui pridie, quam pateretur etc.* Et illa: *Unde et memores etc.* Et illa: *Si prout; quae propitio etc.* quae sunt quatuor partes potissimae totius Canonis: duae enim proximo praecedunt, duae proxime sequuntur consecrationem. Et quoniam s. Ambrosius non primus instituit hanc paries Canonis, sed eas allegat ex antiquo ritu Ecclesiae ad confirmandum id, quod eo loco tractabat de veritate corporis Domini in Eucharistia: sequitur necessario. vel earum institutio Ambrosii aulem praecesserit, proinde ante 1200. annos in usu fuerit. Idem Ambros. lib. 4. de sacramentis. Cap. 4. aperle meminit primae orationis Canonis, ubi oratur pro Ecclesia et pro rege, licet ipsa verba non ponat: ejusdem etiam meminit Optatus, lib. 2. contra Parmenianum, ubi dicit, *Legitimum esse, vel offeratur pro Ecclesia catholica*. Illius autem orationis, ubi nominantur vel invocantur sancti. et illius, ubi oratur pro defunctis, meminit Augustinus trad. 84. in Joannem: immo earum orationum mentionem faciunt plurimi Patres, quos supra in propriis locis adduximus. Itaque lotus Canon parlim quoad sententiam. partim etiam quoad verba, invenitur in auctoribus, qui ante 1100. vel 1200. annos floruerunt.

Illis accedunt aliquot conjecturae insignes ad probandam Canonis antiquitatem. Prima conjectura est. quia in loto Canone nulla fit mentio confessorum, vel virginum non martyrum. sed martyrum tantum, seu virorum. seu foeminarum. quod etiam notavit Augustinus, lib. de sancta virginitate, cap. 45. Hujus autem rei causa nulla est alia, nisi quam reddit Innocentius, lib. 3. cap. 10. de mysteriis missae, quia videlicet eo tempore Canon compositus est, quo nondum coeperant publice coli in Ecclesia sancti confessores. Siquidem certum est, martyres coepisse publice invocari. de eorum nominibus dies festos coli vel basilicos erigi. ab initio plane Ecclesiae: Confessores autem multo serius hunc honorem in Ecclesia meruisse. Constat

aulem ex concilio mogunlino, sub Carolo magno celebrato, can. 30. festa confessorum jam in usu fuisse anno 800. Siquidem in catalogo festorum dierum ponuntur dies festi s. Martini et s. Remigii: igilur unie annum Domini 800. Canonem compositum fuisse necesse esse.

Secunda conjectura est, quia veleres diligenter annoiurunt pauca quaedam verba, quae aliqui ppnifices ad Canonem addiderunt. In vita Leonis I. scribit auctor pontificalis, addita fuisse a Leone illa verba ad Canonem: *Sanctum sacrificium. immaculatam hostiam*; cujus rei, ut valde notabilis, meminerunt etiam Strabo, cap. 22. et reliqui anteriores. qui de missa scribunt. Gregorium I. addidisse ad Canonem pauca illa verba: *Diesque nostros in tua pace disponas cto.* non solum annotarunt Strabo loco citato, et similes auctores, sed etiam Beda lib. 2. histor. Anglicanae, cap. 1. et Joannes diaconus lib. 2. vitae b. Gregorii, cap. 17. Hoc autem est argumentum certissimum, Canonem esse antiquiorem Leone et Gregorio, et habitum semper in maxima veneratione: alioqui enim cur tam diligenter historici annotassent, unum, vel alterum verbum a Leone, vel Gregorio additum, si Canon esset recens, et ab aliquo privato homine, qui Scholasticus diceretur insululus?

Tertia conjectura est, ipsa ignoratio auctoris praecipuarum partium Canonis. Nam orationes illae quarum meminit Ambrosius: *Quam oblationem.* Et: *Unde et memores*, et caeterae, si fuissent ab aliquo romano pontifice compositae, certe aliquis historicus id prodidisset: si enim non opiniscuntur. quis aliquas panículas addiderit. quanto magis non omisissent, qui vitas pontificum scripserunt. quis solum fere Canonem composuerit? Relinquitur igitur, ut Canon sit omni memoria antiquior, et ab apostolis, ut multa alia, per manus traditionem ad nos devenerit. Neque obstat, quod in Canone fit mentio apostolorum et martyrum. qui primis trecentis annis floruerunt: nam ea nomina postea paulatim addita fuisse, dubium esse non potest.

Quarta conjectura est Walfridi. cap. 22. qui inde colligit Canonem esse antiquissimum, quia dum enumerantur apostoli, non servatur ordo, qui est in evangeliiis per Hieronymum emendatis: id enim argumento est. eam partem Canonis prius fuisse compositam, quam a Hieronymo evangeliorum codices latini ad vetera exemplaria graeca corrigerentur. ipsi enim Hieronymus in praefatione evangeliorum ad Damasum, testatur magnam fuisse in antiquis latinis codicibus confusionem.

CAPUT XXI.

De veritate primae orationis Canonis.

Nunc demum veritas Canonis demonstranda est, quod facile fiet. si ad ea respondeamus, quae adversarii contra singulas preces Canonis obijciunt.

Prima igilur oratio Canonis, quae incipit: *Te ihesu* invim Vol. III.

igilur clementissime Pater, extenditur usque ad illud: *Hanc igilur oblationem*; illud enim: *Infamento Domine.* Et illud: *Communicantes et memoriam venerantes*, non sunt diversae orationes, sed partes sunt primae orationis, ut colligitur, tum ex conclusione. *Per eundem Dominum nostrum*, quae ponitur in fine harum omnium precum: tum etiam. quia illud: *Communicantes*, non haberet ullum sensum, nisi continuaretur cum praecedentibus verbis. Itaque prima oratio Canonis continet nomina eorum, pro quibus offertur, et in quorum honorem offertur sacrificium, id est, mortalium, qui sunt in Ecclesia militanti, et etiam sanctorum, qui cum Christo regnant in coelis. Ac Primum nominatur Ecclesia. Secundo: Papa. Tertio: Episcopus loci. Quarto: Rector in quibusdam ecclesiis. Quinto: Omnes orthodoxi in genere. Sexto: Particulares personae sed secreto. Septimo et ultimo: Sancti apostoli et martyres.

Ubi est observandum, orationem pro Ecclesia, haberi in omnibus liturgiis. et ut supra ostendimus, nominatim id notatur ab Optato milevitano, lib. 2. contra Parmenianum: sic etiam pro episcopo loci, habetur in liturgiis omnibus.

Papae nomen non habetur in antiquis graecis liturgiis. sed in liturgia Chrysostomi a Leone Tusco latine reddita, invenitur nomen Nicolai papae: ex quo intelligimus etiam Graecos postea nonbus temporibus illud addere solitos. Apud Latinos videtur esse antiquissima consuetudo: nam non solum Alcuinus ante annos 800. in hb. de officiis, Canonem explicans, meminit hujus rei. et causas reddit, cur post Ecclesiam subjungatur nomen papae; sed etiam vasense concilium ante annos 1100. celebratum, canon. 4. alias G. constituit, ut in gallicanis ecclesiis nomen papae urbis Romae in omnibus missis recitetur.

Nomen regis recte etiam adjungitur in iis locis, quae regibus subsunt: nam et Innocentius III. et Bonaventura in explicatione Canonis agnoscunt hanc vocem: et omnes antiquae liturgiae id servant, et ex Apostolo. 1. Timoth. 2. id colligunt Ambrosius lib. 1. de sacramentis, cap. 4. et Augustinus epistol. 59. ad Paulinum.

Quod sequitur: *Pro omnibus orthodoxis.* Micrologies cap. 13. scribit, esse superfluum. et non haberi in emendatioribus libris: laqueum habetur apud Alcuinum loco notato, qui vixit 300. annis ante Micrologum. et apud Innocentium III. et alios omnes: quocirca usu ipso auctoritatem obtinuit. nec debet omitti. Intelligimus autem hic per omnes orthodoxos, ut sanctus Bonaventura exponit, notari omnes omnino fideles; tunc enim vere esset superflua haec particula, cum idem sit offerre pro tota Ecclesia et omnibus orthodoxis: sed omnes alios praeter papam, episcopum proprium et regem proprium, ac si diceremus: Offerimus primo pro omni Ecclesia in universum, deinde in particulari pro papa, pro episcopo, pro rege et pro omnibus aliis fidelibus, sive principibus. sive privatis.

Adversus hanc primam orationem: Prima obiectio est Lulheri in lib. de abroganda missa: *Quis non videat*, inquit. *Canonem esse compositum ab*

aliquo verboso. cl parum spirituali? quid enim allinet verbis ila superflue,»: Haec dona, haec munera, haec sancta sacrificia? Similis obiectio est in libro contra abominationem Canonis, ubi reprehendit illud: *Omnibus orthodoxis, atque catholicae et apostolicae fidei cultoribus:* idem enim esse videtur pro orthodoxis et pro catholicae fidei cultoribus.

Respondendo: Salis apparet, Lutherum solum calumniandi libidine haec objecisse; nam alioqui non potest ignorare, ad effectum explicandum, nullum facere repetitionem ejusdem rei. praesertim vocibus diversis. Certe liturgiae Hasilii et Chrysostomi plenae sunt ejusmodi repetitionibus, confessiones item Augustini, quae ad effectum excitandum potissimum diriguntur, passim inculcant eadem nullis vocabulis. Cantica Scripturarum et psalmi, vix aliquid semel pronunciant, quod non iterum aliis verbis repetant, psalm. 92. *Quoniam ecce inimici tui Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt.* Psalm. 110. *Ego servus tuus, ego servus tuus, et filius ancillae tuae;* immo psalm, ille 118. qui est omnium longissimus, idem fere omnibus versiculis repetit. Lucas cap. 18. cum narrasset Dominum praedixisse apostolis mortem suam propinquare, subjungit: *El ipsi nihil horum intellexerunt, et erat verbum istud absconditum ab eis; et non intelligebant quae dicebantur.* Si Lutherum consulamus, verbosum Lucam, et parum spirituales appellabit: at ipse spiritu sancto dictante illa verba multiplicavit, ut intelligeremus, apostolos eo tempore longissime abfuisse ab ea cogitatione, ut existimarent, Christum moriturum. Apostolus etiam 2. Corinth. II. cum ait: *Hebraei sunt, et ego; Israelitae sunt, et ego; semen Abrahamae sunt, et ego;* certe idem iterum repetit, nec lamen frustra, quia repetitio illa magnam emphasis habet.

Secunda obiectio ejusdem Lutheri in eodem loco. Ante consecrationem vocantur panis et vinum sacrificia sancta et illibata, quod videtur absurdum; quia si sancta sunt, cur petitur in eadem oratione a Deo. ut illa benedicat? Si sacrificia: ergo panem et vinum Deo sacrificamus.

Respondendo: Panis et vinum recte dici possunt paulo ante consecrationem, sacrificia saucia et illibata. Sacrificia quidem, quia sunt materia sacrificii, et jam dedicata et parata, ut ex iis fiat sacrificium: nam et in lege veteri dicebantur passim sacrificia oves adhuc viventes, quando scilicet adducebantur, ut immolarentur; unde et illud Cypriani in serm. de eleemos. *Dives et locuples in Dominicum sine sacrificio* venis? Dicuntur autem merito sancta et illibata, quia jam dedicata et consecrata ad usum divinum per priorem oblationem sunt: et etiam quia pura et sancta intentione offeruntur ab Ecclesia. Sed quamquam eo modo sancta sint, tamen sanctiora fieri debent per mutationem in corpus et sanguinem Christi, et ideo recte petimus, ut Deus illis benedicat, eaque sanctificet. nimirum ut sic fiant nobis corpus et sanguis Christi, ut infra in alia oratione petimus.

Tertia obiectio ejusdem ibidem. In Canone dicitur: *Quae tibi offerimus in primis pro Ecclesia*

tua. Al illa sacrificia ex mero pano et vina constant; ergo panem et vinum Deo offerimus pro Ecclesia. Aequae potest responderi, illud, *offerimus*. accipi pro futuro, et referendum ad hostiam consecratam, quasi sensus sit, Offerimus, id est, mox offeremus: nam repugnat huic solutioni demonstrativa particula: *Haec dona, haec munera et.* dicimus enim nos offerre illa dona, quae ad munus lunc ostenduntur.

Respondendo: Mira est haereticorum levitas. Sunt idem Lutheri qui in hoc libro de abominatione Canonis tamquam rem valde absurdam et Canone colligit, quod videamur Deo panem offerre, non Christum: idem in libro de captiv. Babil. cap. de Eucharistia, dicit, catholicos existimare se Christum Patri offerre; et ibidem monet sacerdotes, ut intentionem suam dirigant ad panem offerendum, non ad Eucharistiam: *Observent, inquit, sacerdotes hoc perduto et periculosissimo saeculo, qui sacrificant, ut verba Canonis majoris et minoris. cum Collectis, quae nimis aperte sonant morificium. dirigant non ad sacramentum. et ipsum panem et vinum consecrandum panem ei vinum antea offeruntur ad benedicendum. sed postquam est benedictus et consecratus, jam non debet offerri.*

Sed ad argumentum Respondendo: Panem redi dici offerri pro Ecclesia, non quod ista oblatio est proprie sacrificium propitiatorium. sed quia est dedicatio rei, ex qua faciendum est sacrificium propitiatorium: sicut paulo ante dicebamus de nomine sacrificii. quod tribuitur panis, quia est minister sacrificii. Quare cum dicimus, nos offerre panem Deo pro Ecclesia, sensus est, nos offerre Deo panem consecrandum, et ex quo per consecrationem verum sacrificium Deo immolandum est pro Ecclesia. Aequo alienum est hoc a modum loquendi Scripturae divinae, siquidem Levit. 4.5. 6. et alibi, jubentur singuli quique de populo offerre agnum, vel aliquid ejusmodi in sacrificium pro peccato, et lumen non quilibet de populo proprie sacrificabat: id enim erat solius sacerdotum munus, sed dicebantur illi offerre sacrificium pro peccato quia efferebant materiam, ex qua sacrificium pro peccato faciendum erat.

Quarta obiectio Lutheri ibidem. In prima oratione Canonis dicitur: *Quae tibi offerimus, et tibi libi offerunt pro redemptione animarum suarum.* Et ibidem de iisdem offerentibus dicitur: *Quorum libi fides cognita est, et nola decolatio.* Si igitur isti fideles et devoti sunt, certe redempti sunt; si redempti sunt, quorsum offerunt pro redemptione animarum suarum? nonne idem est, « si diceretur, redemptos Christi sanguine non esse vere redemptos, sed indigere iterum redimi uno panis frustulo?

Respondendo: Quod allinet ad frustum panis, jam diximus panem non offerri, ut sit sacrificium propitiatorium, sed ut sit materia sacrificii propitiatorii. Quantum ad redemptionem fidelium et devotorum, apud Lutheranos quidem nulli putantur esse fideles et devoti, quin simul justi sint, proinde redempti, quoad animam: apud catholicos tamen, qui fidem sine charitate esse posse sentiunt, non

dubitantur esse multi fideles, et etiam devoti imperfectu quadam devolutione. quoniam tamen nondum iustitia, et per hoc nec redempti sint, eo modo, quem mox explicabimus, quales sunt, quoniam poenitentiam agere incipiunt et cupiunt quidem ad Deum converti, et pro hac re orant et missas devote exposcunt, licet nondum ad perfectam contritionem pervenerint. De his igitur verba Canonis commode accipi possunt.

Sed praeterea, vel Lutherani inellegendi non esse absurdum. si redempti redemptione alia indigere dicantur. Animadvertendum est in Scriptura quinque modis accipi redemptionem, et proinde posse eos, qui uno modo redempti sunt, opus haberi ut aliis modis redimantur. Prima dicitur redemptio a malo culpae et poenae, per solutionem pretii satisfactionis: et hoc modo omnes omnino homines redempti sunt per Christi crucem, juxta illud Apostoli 1. Timothei 2. *Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.*

Secunda est redemptio a malo culpae per applicationem illius pretii in cruce soluti: et haec redemptio est ipsa justificatio. Rom. 3. *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quae est in Christo Jesu*; et hac redemptione plurimi egent, etiamsi prima redemptione redempti sint.

Tertia redemptio est a debito poenae, quod saepe manci dimissa culpa, juxta illud Proverb. 13. *Redemptio animae viri, divitiae suae*: divitiae enim cum in pauperes expenduntur, a poena liberant homines: et hac redemptione saepe indigent illi etiam, qui primo et secundo modo redempti sunt.

Quarta redemptio est a peccato futuro: dicitur enim Deus redimere eos, quos praeservat a peccato, in quod alioqui incidissent. Psalm. 33. *Haec dicit Dominus animas servorum suorum. et non delinquent omnes, qui sperant in eo.*

Quinta redemptio est a corruptione, et aerumnis omnibus hujus vitae, quae flet inudem in ultima resurrectione. 1. Cor. 21. *Levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra*; et hac ultima, ut etiam superiore redemptione, omnes cunctisquamvis sanctissimi sint. Porro prima redemptio non oblinetur per missam, quia in cruce peracto est. lumen in missa repraesentatur et applicatur: ad reliquas omnes obtinendas missa non parum confert, et ideo nihil est minus, si dicatur offerri pro redemptione illorum et devotorum.

Quinta obiectio est ejusdem Lutheri ibidem, qui reprehendit illud: *Communicantes et memoriam veneramus*. Christus enim instituit coenam, vel esset communio vivorum: auctor autem Canonis laici cum mortuis communicantes.

Respondetur: Illud. *Communicantes*, dupliciter exponitur a veteribus. Quidam, vel Alcuinus. Amalarius et alii, referunt illud ad communionem cum sanctis, vel sensus sit: Offerimus hoc sacrificium communicantes memoriis sanctorum, et eosdem sanctos venerantes: ubi non est mentio communionis per manducationem Eucharistiae, quae non convenit mortuis: sed communionis per societatem et conjunctionem inter vivos Christianos.

Alii, inier quod est Micrologus, cap. 12. et lingo Victorinus lib. de officiis, cap. 29. volunt illud, *Communicantes*, referri ad offerentes inter se, non cum sanctis, vel sensus sit: Offerimus communicantes, id est inter nos uniti et conjuncti, ut docet membra ejusdem corporis; et praeterea memoriam sanctorum venerantes. Id probat Micrologus optima ratione; nam in natali, epiphania, pascha, ascensione et pentecoste post illud *Communicantes*, additur, et *diem sacratissimum celebrantes etc.* et paulo post, *sed et memoriam venerantes etc.* ubi aperte videmus illud. *Communicantes*, non conjungi cum memoria sanctorum, sed per se manere, et ad solos offerentes referendum esse.

Sexta obiectio est Georgii majoris, qui ordinem reprehendit illorum verborum: *Ubi accepta habetas et benedicas haec dona*; prius enim debent esse benedicta, quam acceptentur a Deo.

Sed facilis est solutio. Nam vel est oblatio duplex. vel supra diximus, una rei consecrandae, altera rei consecratae; illa est acceptatio duplex benedictio autem et sanctificatio unam earum oblationum et acceptationum sequitur, alteram praecedit. Unde sic in hoc loco, ubi agitur de prima acceptatione, postponitur benedictio: illa paulo post in illa oratione: *Quam oblationem tu Deus in omnibus. benedictam, adscriptam, ratam, acceptabilem facere, digneris; ubi* agitur de posteriore acceptatione, praepositur benedictio.

Septima obiectio est Zwinglii, qui non probat illud: *Memento Domine famulorum etc. Videmur enim*, vel ipse malum. *metuere ne Deus obliviosus sit, et ideo tamquam immemorem eum commonefacere velle.*

Sed videtur ipse potius oblivioni mandasse Scripturarum locutiones, aut certe si earum meminerat. Spiritum sanctum corrigere voluisse: quid enim in Scriptura frequentius occurrit, quam Memento. vel recordare Domine? Vide Exod. 32. v. 13. Deuter. 9. v. 27. Judic. 16. v. 28., 4. Item 20. v. 3., 2. Esdrae 5. v. 19. Psalm. 131. v. 1. Lucae 23. v. 42. et alibi. Nec solum in Scriptura passim legimus: *Memento Domine*, sed etiam, quod videtur mirabilius: *Ne obliviscaris, vel. Quare oblivisceris*, vel psal. 9. v. 32. Ps. 12. v. 2. Psalm. 41. v. 50. et alibi in psalmis potissimum. Porro dicitur Deus per metaphoram oblivisci, quando non jural, et contra recordari, quando juvare incipit.

Octava obiectio est ejusdem Majoris, qui ponderat illa verba: Pro *quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt*; ac dicit illam correctionem: *vel qui tibi offerunt*, aperte monstrare Canonem loqui de eleemosynis, quas populus offerre debet ad altare pro pauperibus: proinde non recte nunc ista detorqueri ad sacrificium Eucharistiae.

Huc etiam perlinet Prima obiectio Kermanni ex illis septemdecim, quas facit contra Canonem in 2. par. examinis, pag. 839. et sequentibus. Nam prima obiectio solum id habet. olim verba Canonis dirigi consuevisse ad benedicendas et commendandas eleemosynas, nunc autem perperam trahi ad mimicam repraesentationem sacrificii: et praeterea non recte offerri Deo panem pro Ecclesia. Cujus obiectio-

ms pars prior desumpto est ex argumento Majoris, quod jam refellimus: pars posterior ex argumento Lulheri, quod paulo ante solulum csl.

Respondeo: Won csl illa correctio , sed disjunctiva sententia propter duos ordines eorum , (pios sacerdos Deo commendaverat: alii enim sunt absentes, pro quibus offertur, sed ipsi actu non offerunt; alii sunl praesentes , qui simul cum sneerdole offerunt astando cl consentiendo. Hic igitur est sensus eorum verborum; Memento Domine talium cl talium absentium, et omnium etiam circumstantium, atque praesentium , pro quibus omnibus offerimus pro iis videlicet, qui ab ista ecclesia nunc absunt, vel etiam qui simul nobiscum desiderio et consensu offerunt. Non pertinere aulem preces ullas Canonis ad commendandas eleemosynas, quod falso assumunt .Major, et Kemnilius, ex loto contextu Canonis cognosci potest. Nam in primis hacc dona , quae nominantur in Canone, dicuntur offerri Deo pro Ecclesia, pro papa, pro rege, pro omnibus orthodoxis ; al eleemosynae non solent offerri, nisi pro iis , qui eas dederunt. Deinde de eadem oblatione, quae nominata csl m principio Canonis, quam isti volunt ad eleemosynas perlinere , subjungitur paulo infra : *Hanc igitur oblationem servitutis nostrae etc.* ubi aperte ostenditur eam obhionem esse proprie sacrificium,quippe quae per ministerium sacerdotum Domino offertur: et paulo post de eadem dicitur : *Quam oblationem lu Deus in omnibus, quaesumus, benedictam etc. ul nobis corpus et sanguis fiat dilectissimi Filii tui etc.* ubi manifeste videmus in loto Canone de illa oblatione mentionem fieri, quae per consecrationem efficitur corpus et sanguis Domini. Denique omnes expositores lilurgiac, lum gracci, ul Germanus et Cabasilas, tum lalini' ul Alcuinus , Amalarius , et cacteri lotum Canonem explicant de Eucharistia.

Nona objectio est Kemnili, quam Secundo loco ipse ponit; pondéral enim ipse illud verbum: *Pro quibus libi offerimus* , vel *qui libi offerunt hoc sacrificium laudis* ; ac vull canonem juxta antiquum ritum agere hoc loco de sacrificio spirituali, quod consistit in laude Dei et gratiarum actione pro redemptione acquisita in cruce. Deinde hoc fundamento posito , reprehendit catholicos, tum quod sacrificium laudis mulavciinl in silentiarium murmur sacerdotis , tum quod sacrificium laudis pro redemptione in cruce acquisita detorsierint ad repraesentationem sacrificuli pro impetranda et promerenda, redemptione animarum.

Respondeo: Haec objectio, ul etiam superior, et aliquot sequentes, non sunl contra Canonem, sed contra intentionem sacerdotum, qui Canonem recitant: siquidem verbo Cononis ipsemcl dicit posse accipi do sacrificio laudis, vel de eleemosynis cte. Proinde istae objectiones non mullum ad rem faciunt; siquidem propositum Kemnilio erat, demonstrare nullos errores in ipso Canone inveniri, ut patet ex pag. 839. ubi sic loquitur: *Tamquam. m labella spectandum proponemus,quos errores, et quae vitia pontificius Canon contineat.* Hacc ibi. Al ubi incoepit istos errores enumerare, non lain verba Canonis reprehendit, quam sacerdotes,

qui ea, vel submissa voce recitant, vel detorquent ad repraesentationem.

Deinde falsa sunt ea . quae in argumento Kemnitius more suo assumit, et non probat. Primum enim falsum est. per sacrificium laudis, cujus m Canone fit mentio, debere accipi sacrificium spirituale, quod in laude et gratiarum actione consistit: significatur enim ea voce sacrificium ven corporis Domini, quod sacrificium laudis dicitur, quia per illud Deus magnopere laudatur, et gratiae illi aguntur, pro summis ejus in nos bcm-liciis: unde etiam sacrificium eucliarislicuin merito nominatur. Id ila esse patet. Primum ex ipso Canone; nam de hoc sacrificio laudis paulo post loquens Ecclesia, a Deo petit ut hanc oblationem benedicere dignetur, et efficere corpus dilectissimi Filii sui. Deinde idem patet ex Augustino, qui ipsum Eucharistiam non semel appellat sacrificium laudis, ul lib. 1. contra advers. leg. et prophet, cap. 20. ubi bis, ferve sacrificium laudis vocat id . quod offerimus secundum ordinem Melchisedech, ex pane, vinoque confectum . Quod si sacrificium laudis, non sunl laudes, quae recitentur voce, sed est ipsa oblatio corporis Dominici inane csl et falsum quod Kemnilius dicit. nos convertisse sacrificium laudis in silentiarium murmur; non enim in voce, sed in actione hoc sacrificium consistit. Et falsum csl etiam. quod ultimo addit, nos detorsisse sacrificium laudis ad mimicam repraesentationem; non enim rei praeteritae repraesentatio, sed vera et realis oblatio praesentis corporis Dominici est sacrificium, quod nos proprie in Ecclesia immolamus.

Decima objectio, et Kemnili Tertia est contra illa verba Canonis: *Be. ddunl libi vota sua aeterno Deo vivo et vero.* Dicit enim Kemnilius olim in Ecclesia usum fuisse, ul juxta illa verba psalm, 116. *Vota mea Domino reddam* , gratiae agerentur Deo pro beneficiis; sed nunc sublato antiquo ritu. Canonem missae referre illa verba ad missas votivas , quae data pecunia celebrari jubentur.

Respondeo : Ista omnia calumniae et mendacia sunl: non enim Canon per vola intelligit missas votivas , sed pia desideria et oblationem ad similes populi: dicuntur enim hacc verba in omnibus missis etiam non votivis, et ab iis, qui pecuniam numquam accipiunt, vel occeperunt pro missae celebratione. Sed Kemnilius probare debuisset aliquo testimonio , quae torn audacter affirmari.

Undecima objectio, quae esi Kemnili Quarta, est contra illud: *Et memoriam venerantes*; objicit enim Kemnilius, quod olim in Ecclesia usus fuerit praedicandi memorias martyrum, et cerliiniinii ac victorias ipsorum nunc aulem Canon missae solum praescribat memoriam per nominum recitationem, idque submissa voce.

Sed et in hac objectionem , praeter calumnias et mendacia invenimus nihil. Veteres enim non in lilurgia, sed in concionibus et lectionibus martyres praedicabant, quod et nos facimus lum m concionibus ad populum, lum in lectionibus, quae assidue decantantur in horis Canonicis: alioqui prole-

rdurol lilurgia Basillii vol Chrysoslomi, vel quolibet alia. isle usus praedicandi res gestas marljniin; eerie nihil in cis nisi nomina inveniuntur, ul in nostra lilurgia cernimus.

Duodecima objectio, quae csl Quinta Kemnillii, lignai contra invocationem, quae annectitur memoriae sanctorum: sed nihil novi adferl praeter en, quae supra refutavimus, cum ageremus de missis io honorem sanctorum, cap. 8.

CAPUT XXII.

De veritate secundae orationis Canonis.

Altera oratio Canonis incipit in illis verbis://anc *igilur oblationem servitutis nostrae etc.* in qua continentur quatuor petitiones. Prima, ul oblationem nostram Deus placatus accipiat. Secunda, ul dies nostros in sua pace disponat. Tertia, ul ab aeterna damnatione nos cripial. Quarta, ul in electorum grege nos numeret.

Contra hunc orationem est Prima objeçlio Lutherl: Hic rursus, inquit, *offert panem ct vinum, ul fideles liberenlur ab aeterna damnatione. Tantam efficaciam puni et vino tribuunt: nam ad hanc redemptionem nullius est momenti mors el passio Filii Dei.*

Hespondeo: Calumniae sunl, non argumenta, quae hic a Lnlhcro objiciuntur: non enim sacerdos oral. ul per oblationem panis cl vim libere-mur ab aeterna damnatione, sed oral Deum, ul ipsaro oblationem panis cl vini, accipiat, ut materiam sacrificii futuri, cl cam videlicet benedicat. cl sanctificet. Deinde adjungit alias 1res petitiones supra enumeratas, cl non precatur eas impleri per oblationem panis ct vini, sed per eundem Christum Dominum nostrum.

Secunda objectio esl Kemnillii; Sexla apud ipsum: Vetus *Ecclesia*, inquit, *obtulit Deo in celebratione Eucharistiae, preces pro impetrandis per Chrislum beneficiis temporalibus el aeternis: ad hoc sacrificium precum commode referri potuerunt haec verba: Hanc oblationem placatus accipias etc. Pontificius vero Canon haec transfert ad mimicam sacrificuli repraesentationem punis nondum consecrati ct orat, ut Deus illum ila accipiat. ul propter illam dies nostros in sua pace disponat, et a damnatione nos eripiat.*

Hespondeo: Quod vetus Ecclesia obtulerit Deo preces pro beneficiis per Christum impetrandis, verissimum est. cl idem nostra Ecclesia in hac. ipsa oralione Canonis facit. Mendacium enim est apertissimum Kemnillii cl Lulheri, quod hic petamus beneficia propter (dilationem panis: ipsa enim oratio non esi obscura, noquo ambiguo, neque aliud coniinel, nisi quntuqr petitiones: *Per Chrislum Dominum nostrum.*

Quod aulem Kemnilius dicit, illud: *Hanc oblationem*, posse commode referri ad sacrificium precum, cl contra ipsum Kemnilimn cl contra veritatem csl. Contra ipsum Kemnilimn, quia ipse in prima objectione referebat ad eleemosynas illa

verba primae orationis: *Haec dona, haec munera etc.* At de eadem oblatione loquitur Canon in prima el in secunda oratione, ul palel cx illa particula (*Igitur*) *Hanc igitur oblationem etc.* Quare si in prima oralione agebatur de. eleemosynis, el in hae secunda agitur de eleemosyna: proinde Kemnilius «tibi ipse repugnat. Esi aulem id lotum conlra venialem, quia de eadem oblatione agitur in prima, secunda el tertia oratione Canonis. In tertia aulem perspicue ostenditur, per oblationem inlelligi debere oblationem panis consecrandi, cum expresse dicatur, ul fiat nobis corpus el sanguis etc. non igilur ad eleemosynam, nec ad orationem. sed ad Eucharistiae sacrilicium referendum csl, quidquid dicilur in his orationibus.

CAPUT XXIII.

De veritate tertiae orationis Canonis.

Oratio tertia Canonis incipit ab illis verbis: *Quam oblationem tu Deus in omnibus;* el continuatur usque ad finem consecrationis.

Prima objectio Lulheri esi loco supra notato; qui objicit nos hic orare pro Christo, cl medialores nos facere inter Chrislum el Patrem, ac Deum rogare, ut benedicat el sanctificet corpus cl sanguinem Chrisli.

At Lulhcus non videtur memor fuisse verborum Canonis, cum haec scriberet: non enim oramus pro Eucharistia consecrata, sed pro pane el vino consecrando, neque petimus, ut Deus benedicat et sanctified corpus el sanguinem Chrisli, sed ul benedicat ct sanctificet panem el vinum, ul per cani benedictionem et sanctificationem liat corpus et sanguis Domini.

Secunda objectio est ejusdem Lulheri ibidem contra illa verba: *BencdCctam. adscriptam. ratam, rationabilem, acceptabilcmque facere digneris: Portenta*, inquil, *illa verborum, neque ego inlel-ligo. nec stolidus ille, qui scripsit.*

At ista eadem verba habentur apud Ambrosium lib. 4. de sacramentis cap. 5. el exponuntur multis cl variis modis elegantissime ab Alcuino. Amahirio, Iliipcrlo, Ilugonc. Innocentia. Bonaventura et aliis. Lilcralis expositio, ut cx Alcuino el Ilugonc atque Innoccnlio colligitur haec esse videtur. Petimus a Deo, ul ipse oblationem nostram consecrando benedictam ex prophana efficiat; eandem approbando, faciat adscriplam, idesl, adscnbat, el numeret inter dona, quae ipsi probantur; confirmando ratam official, idesl. stabilem el firmam, ul fructum certum et perpetuum ad nos referat: rationabilem quoque faciat, ul non solum bona, sed cliam bene, rationabiliter el prudenter offeramus, ac sil rationabile obsequium nostrum, juxta Apostolum Horn. 12. Denique acceplabilem faciat, idesl, ita undique bene se habentem. non solum cx parte doni, sed eliam ex parte ministri offerentis ul digna sit, quao a Deo acceptetur. Vide plura apud auctores allegatos.

Tertio objectio est Kemnillii Septima apud ipsum. Scribit aulem Kemnilius hanc orationem haberi

quidem apud Ambrosium lib. 4. de sacramentis , cap. 5. et apud Augustinum referente Gratiano canon. Utrum, de consecrat, dist. 2. sed alium sensum habere ista verba apud Ambrosium et Augustinum, alium autem apud Pontificios: apud illos enim referri ad sumptionem sacramenti, apud nos ad repraesentationem.

Sed in multis peccat Kemnilius. Primo, quod non probat id, quod se probaturum suscepit. Volebat enim, ut supra notavimus, demonstrare errores Canonis; quae autem nunc adferuntur, non pugnant contra Canonem, sed contra sensum, in quo illud Pontificii accipiunt.

Secundo: Perperam allegat Augustinum; nusquam enim illa exstant apud Augustinum, sed pariter apud Ambrosium loca notato, pariter apud Paschasium in lib. de corpore Christi, cap. 4. quamvis in hac re Gratianus quoque videatur fuisse deceptus.

Tertio: Falsum dicitur aperte, cum scribit, Augustinum illa verba: *Benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem etc.* interpretari de sumptione Eucharistiae, quasi, juxta errorem Lutherianorum, in sola sumptione putaverit Augustinus panem fieri corpus Christi, per quod benedicimur, adscribimur in coelo. Nam Augustinus, ut dixi, nusquam habet aliquid ejusmodi: Ambrosius autem, ex quo paschasius et Gratianus acceperunt; non de sumptione, sed de consecratione illa omnia exponit, ut patet legenti cap. 5. lib. 4. de sacramentis. Neque obstant illa verba ejusdem Ambrosii, quae falso Kemnilius Augustino tribuit: *Quia in Baptismo similitudinem mortis Christi accepimus, similitudinem quoque carnis et sanguinis ejus sumamus.* Nam illa dicuntur ab Ambrosio alio loco, nimirum cap. 10. lib. 4. et ad alium finem.

Quarto: Menlilur Kemnilius, nomen oblationis in ista oratione Canonis: *Quam oblationem tu Deus, etc.* a Pontificiis detorqueri ad actionem sacrificuli. cum revera de pane et vino dicatur. Nullus enim tam fuit unquam absurdus vel stupidus, ut non videret nomen oblationis hoc loco ad panem et vinum, non ad actionem posse referri: siquidem a Deo petimus, ut hanc oblationem illa benedicat, ut ea fiat nobis corpus et sanguis Christi. Qui enim vel per somnium diceret, actionem debere habere corpus Christi? Sed liene facit Kemnilius. cum ista mendacia de catholicis lingit. quod nullum citat, neque librum ullius nominatim indicat, ne videlicet mendacium statim deprehendatur.

CAPUT XXIV.

De veritate quartae orationis Canonis.

Oratio quarta illa est. quae proxime post consecrationem habetur in illis verbis: *Unde et memoreris Domine etc.* et extenditur usque ad illud: *Memento charissime Domine:* nimirum ante (Memento) ponitur conclusio: *In Christo Dominum nostrum.*

Prima objectio contra hanc orationem, est Lutheri: qui iterum objicit verborum, propter illam adjunctorum multiplicationem: *Hostiam pu-*

tam, hostiam sanctam, hostiam immaculatam.

Sed similia verba habentur apud Ambrosium lib. 4. de sacramentis, cap. 6. et eodem planispiritu Apostolus scripsit Rom. 12. *Hostiam mentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium.*

Secunda objectio ejusdem Lutheri, et omnium aliorum, qui calumniantur illa verba: *Supra quam propitius ac sereno vultu respicere digneris;* dicunt enim nos hic orare pro Christo et reconciliare velle Filium Patri. Suspiciuntur etiam quidam illorum, haec verba fuisse olim ante consecrationem, nunc autem ab indocto Canonis collectorposita esse post consecrationem.

Sed facilis responsio est; nam in primis habentur ista etiam apud Ambrosium post consecrationem in libro 4. de sacramentis, cap. 6. Omnes iterum graecae liturgiae post verba consecrationis ponunt orationem pro donis pretiosis et sanctis. Quod non est novus, sed antiquissimus ritus orandi pro oblatione jam consecrata. Neque hoc est orare pro Christi reconciliatione apud Patrem, sed pro nostris infirmitatibus: etsi enim oblatio a Christo ex parte rei nunquam offertur, et ex parte Christi principalis offerentis, semper Deo placeat; imo et ex parte ministri vel populi adstantis. qui simul etiam offerunt, potest non placere. Id igitur est, quod petimus, ut Deus benigne respiciat munus, ut a nobis offertur. Simile quid cerripimus in sacrificiis veterum Hebraeorum: illi enim suppliciter postulabant, ut clementer ille ipsorum sacrificia, ovium et boum aspiceret, non tamen orabant proprie pro ovibus et bobus; nec mediatores se constituebant inter oves et Deum, nec reconciliare pecora illa Deo volebant: sed pro se orabant, et obsequium suum in illis rebus offerendis Deo gratum esse cupiebant.

Tertia objectio Lutheri ibidem, ubi reprehendit illud: *Sicut accepta habere dignatus es munus pueri tui justissimi Abel, et sacrificium patriarchae nostri Abrahae.* Videmur enim non plus tribuere hoc Ideo efficaciae ipsi Christo pro nobis immolito. quam Irrationali pecori.

Respondeo: Habentur ista quoque apud Ambrosium lib. 4. de sacramentis, cap. 6. Porro comparatio non fit inter sacrificium nostrum et sacrificium Abelis et Abrahae absolute, sed tantum ratione fidei et devotionis offerentium. Id enim ostendimus. ut det nobis Deus tanta fide et devotione sacrificium offerre, quanta Abel et Abraham obtulerunt: et proinde, ut ex parte ministri offerentis non minus placeat Deo sacrificium nostrum, quam illorum placuit. Fieri autem comparisonem inter sacrificium illorum et nostrum ratione fidei et devotionis, non absolute perspicuum est ex eo, quod sacrificia ovium et boum absolute, et per se nihil habent, unde placere Deo, cumque placare possint. Quare beatus Paulus II Cor. 11. non ait sacrificium Abelis absolute percipuisse, sed propter fidem: *Fide, inquit, plurimam hostiam Abel. quam Cain obtulit.* Et Genes. 4. Moyses: *Respondeo tibi, inquit, Deus ad Abel et ad munera ejus.*

Quarta objectio Lullieri, contra id quod sequitur. *L' quod libi obtulit summus sacerdos tuus fdchisedcch.* Ille mendacii Canonem arguit Lutherus : *Mentiuntur* , inquit , *in eo , quod asurunt McIchisedech sacrificasse panem et vinum.*

Respondeo: Non babel Canon missae , McIchisedech sacrificasse panem et vinum , sed solum ..efiliciuin aliquod obtulisse : quod quidem qui i.tndaciuni esse dicit, mendacem facit Spiritum unctum , qui per os Pauli Hebr. 5. C. cl 7. Uelcliiscdecli sacerdotem fuisse testatur ; cl per eundem Paulum Hebr. 5. el 8. docet , omnem sacerdotem aliquid habere debere, quod offerat, tdde, quod McIchisedcch panem el vinum sacrificasse , salis a nobis libro superiori demonstratum est. Adde ultimo , quod hanc partem Canonis . ubi McIchisedcch summus sacerdos appellatur non solum agnoscit Ambrosius lib. 4. up. C. de sacramentis, sed etiam auctor quaestionum novi ac veleris Testamenti apud Augustinum toni. 4. quaesi. 109. Est autem auctor ille Ambrosii aequalis, ul c.x iisdem quaestionibus manifeste colligitur.

Quinta objectio ejusdem contra illud: *Jube haec perferri per manus sancti angeli tui, in sublime alture tuum* ; absurdum enim vidciur, ul sacerdos petat deferri in coelum , quod ipse paulo post consumpturus est. Nec minus videtur absurdum, ul altare aliquod esse cogitetur in coelo.

Despondeo : Non tam crasse haec intelligenda sunt, ut existimemus in coelo altare aliquod .orporale et sensibile erectum esse, atque ad illud reipsa el corporaliter sacramentum corporis Domini manibus angelorum oporicre deferri :

Altare tamen aliquod, spirituale videlicet, in coelo esse, ut etiam tabernaculum . thronum . incensum , tubas , coronas, palmas, el alia id genus. nemo negare potest, qui Scripturas negare noluerit. Siquidem Apocal. 6. 8. 9. el 14. saepe legiliir . altare aureum in coelo coram oculis Dei: Apocal. 4. leguntur in coelo throni. tubae 'l coronae : Apocal. 7. leguntur etiam palmae in manibus sanctorum : Apocal. 8. legitur Ihuribu-luui el incensum. Apocal. 21. legitur tabcrnacu-mi; cujus etiam tabernaculi coelestis meminit Christus, Lucae It», el Paulus Hebr. 8. cl 9. Ejusdem altaris m coelo positi meminerunt Irenaeus .1). i. cap. 34. el Augustinus in psalm. 25. in illud: *Lavabo inter innocentes manus ineas*; non igitur suinnimn catholicorum,sèd ipsa divino Scriptura altare in coelo constituit.

Porro altare istud coeleste, vel Christum ipsum significat, per quem ad Deum orationes el oblationes nostrae ascendunt: vel eerie altore dicitur esse incocto, quia in coelo recipiuntur sacrificia, quao Deo vero immolantur in terris. Deferri autem sacrificia nostra ad Deum per manus angeli, nitui est aliud, nisi angelorum intercessione juvari cl commendari Deo nostrum obsequium el cultum, quem Illi impiolando exhibere desideramus. Neque dissimile est, quod legimus Tobiae 12. cl Apocal. 8. orationes nostras ab angelis deferri ad Deum: neque enim angeli voces el verba noslra corpora-

lia sursum deferunt, sed vola cl desideria noslra intercessione sua Deo commendant. Itaque lustra et inepte argumentatur Lullierus non posse sacrilicim deferri in coelum, cum lotum consummatur in terris.

Sexta objectio ejusdem contra illud:*Ul quolquol ex hac altaris participatione sumpserimus* ; reprehendit enim Lulhcus. quod sacerdos loquatur quasi de nullis communicantibus, cum solus ipse sil communicaturus.

Despondeo: Non loquitur absolute de nullis,nec de uno: sed orat, ut quolquol sumpserint, sive unus, sive nulli illi sint, ulililer sumant. Sed de hac re supra etiam aliquid diximus,cum ageremus de missa privata.

Septima objectio esi Georgii majoris, qui reprehendi! illud: *Panem sanctum vitae aeternae el calicem salutis perpetuae*; quae verba suspicatur adjecta ab aliquo indocto el superstitioso,qui sibi persuaserat, Christum in missa Deo Patri offerri. Il autem probat, quia cum paulo ante in eadem prece dicatur: *Offerimus de luis donis ac datis*; quae sine dubio ad eleemosynas,quae a populo offeruntur, referenda sunt: non potuit nisi indoctus aliquis, sermonem de eleemosyna institutum, continuo transferre ad Christum.

Respondeo: Verba quae adjecta ab aliquo indocto suspicatur Major, habentur etiam apud Ambrosium lib. 4. de sacramentis, cap. G. tamquam usitata et recepta in lota Ecclesia; el quaedam similia habentur etiam in liturgiis graecis , Jacobi, Basilii el Chrysoslomi. cl apud Clementem lib.8.Constitutionum apostolic. cap. 17. Neque male cohaerent ista cum illis: *De tuis donis ac datis* ; nam illa possunt referri ad panem el vinum . ex quibus fit Eucharistia,ut sensus sit: Offerimus libi hostiam puram, panem sanctum et calicem salutis , quem ex creaturis tuis a te datis el donatis, ex pane scilicet el vino per consecrationem habemus: sic exponit Innocentius lib. 5. cap. 3. de mysteriis missae. Possunt etiam referri omnia ad ipsam Eucharistiam, sive ad Christum, ul in Eucharistia c.xi-slenlem: rectissime enim dicitur Christus, Dei datum cl donum. Sic enim loquitur Isaias, cap. 9. *Filius datus est nobis*; cl ipse Christus Joan. 3. *Sic Deus dilcxil mundum, ut Filium suum unigenitum daret*; cl ipsum sacramentum el sacrificium nonne verissimum est Dei donum el datum?

Octava objectio est Kemnitii, qui fatetur illud : *Unde, el memores*, sumptum esse <χ veteribus ; sed ait apud illos ulla voce recitari consuevisse , cum Cyrillus dicat fuisse annuncialionem, el Dionysius utatur verbo ὑπὲρ τῶν: in Canone autem pon-liicio cautum esse, ul submissa voce legatur.

Respondeor Neque haec objectio ullum in verbis Canonis errorem, aut vilium inessc demonstrat , quod tamen solum adversario propositum erat; neque aliquid solidi adferl. Nam illud: *Unde el memores*, legitur post verba consecrationis secreto , non solum apud Latinos, sed etiam apud Graecos: in missa enim Basilii notatur secreto id esse dicendum, et ea oratione finita, voce alta pronuncian-dum . *tua ex tuis*. Quod item de mutatione ista vocis in line orationis, legimus in missa Chrysoslo-

ruī. Porro Cyrillus catechesi 5. myslagogica, ubi illurgiarn explicat. non meminit hujus orationis, neque enim omnia exponitquare viderit Kemnilius ubi legerit, quod ex Cyrillo citavit. Sed neque negamus, in missa annunciari mortem Domini juxta Apostolum I. Corinth. II. sed ul supra non semel diximus ex Augustino lib. 20. contra Faustum, cap. IS. id non tam verbis, quam oblatione cl participatione corporis Domini faciendum est. Dionysius vero de ecclesiastica hierarchia. cap. .3. ubi ritum lilurgiae describit, meminit quidem hymnorum. quibus laudantur Christi opera, sed eos ponit ante verba consecrationis, el eliam in line . cum *aguntur graliac* Deo post communionem; proinde non loquitur Dionysius do ista oratione: *Unde el memores*. Sed licet Kemnitio in Patribus ludere, cl ex qualibet voce, quidlibet concludere.

Nona objectio ejusdem Kemnitii: *Antiquitus*, inqml. de *oblatis a populo donis el datis sumebatur quod sanctificabatur verbo Christi, nl fieret Eucharistia corporis et sanguinis Domini, el haec sumptio et sanctificatio dicebatur oblatio. Nunc cum mos ille non servetur. verba transferuntur ad repraesentationem sacrificuli*.

Despondeo: El hoc quid facit contra verba Canonis, quae adversarius oppugnanda suscepit? el nonne mendacium csl apertissimum, quod verba transferantur a catholicis ad repraesentationem sacrificuli? omnes enim catholici verba illa: *Offerimus praeclare majestati tuae*, de quibus adversarius loquitur, referunt ad ipsam hostiam puram el sanciam, confectam per consecrationem ex Dei •ionis ct datis, ul verba ipsa Canonis sonant, non ad aliquam repraesentationem. Imperlmens aulem est, utrum panis elvinum, unde III Eucharistia, sint a populo data, an a sacerdote oblata: undecumque enim venerint. Dei dona el data rectissime nominantur, el Eucharistiae materia esse possunt.

Decima objectio ejusdem. Reprehendit illa verba: *Supra quae propitio ac sereno vultu etc.* ubi horrendam comparisonem fieri dicil inter Christum el brula animalia, quae ab antiquis immolabantur. El addit hanc orationem apud Rasilium existare ante consecrationem, ubi comparatio fit sacrificii Abolis, Noô, Abraham el aliorum veterum, cum oblationibus panis ct vini, quae a populo adferuntur: sed imperitia auctoris Canonis, positam esse post consecrationem, et inde esse facium, ul intolerabilem errorem contineat.

Hcspondeo: Quod allinet ad comparisonem Christi cum brutis animalibus, jam ante solutum est argumentum in tertia objectione Iulheri. Quod vero ad transpositionem pertinet, falsum csl hanc orationem esse transpositam. constat enim ex Ambrosio lib. 4. de sacramentis, cap. 6. eam fuisse post consecrationem, eliam tempore Basilii; Ambrosius enim, qui eam legit post consecrationem, aequalis Basilii fuit. Neque obstat, quod apud Basilium alia quaedam similis oratio habeatur ante consecrationem. nam in ulroque loco ea oratio recte inseri potest. Unde in nostro missali habetur quaedam similis oratio ante consecrationem, ut idem Kemnilius annotavit, in Collecta secreta do-

minicae septimae post pentecosten: el tamen rursus habetur post consecrationem in loco, de quo nunc agimus.

Undecima objectio ejusdem, esi contra illa icrba: *Jubi haec perferri etc.* Nam in primis absurdissimum esse demonstrat Kemnilius. quopetamus Christi corpus nunc primum in coelum ab angelis deferri. cum Apostolus Hebr. 9. dicat. Christum jamdudum in coelum ingressum esse. Deinde affirmat, haec verba debere ante consecrationem legi, clad preces cl eleemosynas esse referendas. Id probat lum ex Irenaeo, qui lib. 4. cap. .31. dicit, orationes el eleemosynas deferri ad altare, quod csl in coelo, lum ex cap. 12. Tobiae, cl cap. 5. Apocalypsis, ubi preces dicuntur Ab angelis in coelum deferri.

Respondeo: Falemtir absurdissime dici Christi corpus nunc primum in coelum ab angelis corporaliter oportere deferri: sed nemo catholicorum ila sentit, aut loquitur. Solum enim. ul paulo ante explicuimus, docemus oblationem corporis Christi ab angelis in coelum deferri, quatenus angeli sui prece nostrum obsequium Deo commendant: quod idem Kemnilius de precibus el eleemosynis dic*. re cogitur, quas ab angelis in coelum deferri « Tobia, Joanne el Irenaeo paulo ante docebat Je. que enim dicturus csl eleemosynas reipsa el corporaliter in coelum deferri: quid enim pauperibus eleemosynae prodessent, si reipsa deferrentur i. coelum? aul quomodo deferri possunt in coelum, si a pauperibus consumuntur? Non igitur est absurdum, vel, ul ipse loquitur, horrendum, sacrificium Eucharistiae in coelum ab angelis deferri, s id spiritualiter, ut par csl, intelligatur.

Quod atline ad alleram partem objectionis Msum esi haec verba fuisse olim posita in Canon. ante consecrationem. Nam cl Ambrosius ea legit post consecrationem, lib. 4. de sacramentis, cap. 6. el ita cliam habent lilurgiae Jacobi, Clementis lib. 8. constitutionum, Basilii el Clirysoslomi, ul plane miranda sil audacia istorum novatorum, qui ob levissimas ratiunculas de iis rebus judicant, quas omnino ignorant. Locus enim Tobiae ct Apocalypsis nihil faciunt adversus sententiam nostram, sed corn potius explicant el confirmant. Locus Irenaei depravate adducitur: non enim de eleemosyna, sed de Eucharistia loquitur Irenaeus, ul supra ostendimus lib. 1. de sacrificio, cap. 8. et etiamsi de eleemosyna Irenaeus loqueretur: quid inde Kemnilius lucraretur? Num quia Irenaeus deeleemosyna alicubi scribit, eam m coeleste altare deferri solitam, ideo oratio ista Canonis de eleemosyna intelligenda erit, cum eam orationem Irenaeus ne nominet quidem?

Quod aulem adducitur ex Augustino, ut supra dixi, non est Augustini testimonium, sed rapsodia quaedam fragmentorum ex Ambrosio, Paschasiocl aliis: in qua rapsodia non servatur ordo lilurgiae. Nam primo ille auclor meminit consecrationis, qua panis verlilur in carnem, el vinum transii in sanguinem: deinde allegat illa verba: *Jube haec perferri etc.* turn subjungit illa: *Ilanc oblationem benedictam, ratam etc.* Sicul igilur contendit Kemnilius, illud: *Jube haec perferri*, fuisse olim ante

consecrationem, quin isla verba ponuntur ab auctore illius Canonis ante illa://anc oblationem *benedictam, ralam etc.* ila nos contra demonstra-
mus fuisse post consecrationem, quia ponuntor post ipsam consecrationem ab eodem auctore: sed veritas est, non servari ab illo auctore ordinem liturgiae.

Sed illud hoc loco minime praetereundum est. esse in isto testimonio duo quaedam conlra Kem-
Ditium. Primo exponitur in boc testimonio illud: *Jube haec perferri*, de pane consecrato, ut nos e-
jistimamus,nut certe de consecrando.ul vult Kem-
altius: ergo non de eleemosyna inlelligi debet, ul idem Kcmnilius inlendikproinde conlra se hoc te-
stimonium Kcmnilius attulit. Secundo in hoc te-
stimonio aperte legimus, virtute Spiritus sancti ex pane fieri carnem,el vinum transire in sanguinem, quod est contra omnes Lulheranos, qui negant transubstanliationcm.

CAPUT XXV.

be *veritate quintae arationis Canonis.*

Quinta oratio illa est: *Memento eliam Domine clc.* in qua fit memoria defunctorum.

Prima objectio Lutheri est, qui Ininc orationem secum ipsam pugnare, seque ipsam destruere affirmat. Nam hic oraintis pro iis, qui dormiunt in senuio pacis, el qui in Christo requiescunt: el lumen cis precamur locum refrigerii, lucis el pacis. Si dormiunt ac requiescunt, quid illis refrigerium petimus? si pacem habent, cur pacem iliis optamus?

Respondeo: Pacem illi quondam ei quietem habent, quia corii ac securi sunt de praemio aeternae felicitatis, el quia liberi sunl a bello lenlallo-
liuin el concupiscentiae, et ab omni opere malo: sed nondum pacem et quietem habenl a tormen-
tis el a desiderio visionis divinae. Neo polenit ap-
inis haec oratio componi, ul solis iis cnnvenirel, qui in purgatorio degunt. Nam qui sunl in gehenna, ii nullam pacem el quietem hnbcnl: qui sunl in regno, omnem pacem el quietem possèdent : soli Mint ii. qui in purgatorio exercentur, qui ila in somno pacis requiescunt, ut adhuc refrigerio et p u... indigeant.

Secunda objectio, est kemnitii Duodecima, qui audacter afliniat, olim solam memoriam defunctorum fieri solitam, ad imitationem scilicet, el in testimonium, quod mortui apud Deum vivant, testi' Dionyslo:posle:i ad illam memoriam accessisse ethnn preces pro defundis: postremo sacrificium ipsum pro defunctis offerri coeptum; ila nimirum paulatim veterum instituta in superstitiones degenerasse.

If spondeo: Mulla de hac re supra diximus.cap. 7-ubi eliam ex Tertulliano antiquissimo auctore ostendimus usum offerendi pro defundis, ul non possit iinii esse mendacium.quod hic. scribil Kem-
minis, instituta veterum paulalim degenerasse in abusum.line loco solius Dionysii testimonium proferam, ul Kcmnilius erubescat, si frontem habet.

Bn.Ltnni.vi. Vol. Ili

Dionysius igilur lib. de ecclesiasl. hierar. cap. 7. par. 3. *Accedens*, inquil, *venerandus antistes precem sacram super mortuum peragit, post quam precem, et ipse cum praesul salutat.cl suo deinceps ordine, qui adstant omnes. Precatur oratio illa divinam clementiam,Ul cuncta dimittat per infirmitatem humanam admissa peccata defuncto, cumque in luce statuatur, ct regione vivorum etc.*

CAPUT XXVI.

De sexta oratione Canonis.

Sexta oratio, quae et uliima est in canone proprie dicio, incipit ab illis verbis: *Nobis quoque peccatoribus*, cl extenditur usque ad *Per omnia saecula saeculorum.* anle Dominicam orationem: concluditur enim lotus Canon alia voce illis verbis: *Per omnia saecula saeculorum*, ul populus lolum confirmet respondendo, Arnen. Quare feria G. majoris hebdomadae, quia lolus Canon,qui perlinet ad consecrationem omiliilur,nulla harum sex orationum legitur, nec dicitur. *Per omnia saecula saeculorum*, sed immediate post lotionem manuum. fit transitus ad orationem Dominicam.

in hac oratione pro se ipso orat sacerdos, ac de suis ineritis dillusus, precatur sibi ex divina misericordia pariem el societatem cum sanctis apostolis et martyribus. Ubi illud esi Annotandum, hic nominari Primo loco Joannem. Secundo Slephanum. Tertio Miillliain*. de quibus nulli dubitant cur solus Joannes hic repetatur ex iis, qui nominantur ante consecralionemiel cur Stephanas diaconus praeponatur Mallhiac apostolo, el cur Matthias in priore ordine non fuerit nominatus. El quidem Innocentius, cl quidam alii, respondent Joannem bis nominari. quia fuit apostolus el virgo: el iduo eliam conjungi eum Slepbano, qui excellere visus esl continentiae dono, cum viduis praepositus fuerit. Sed verior milii videtur Wulfri-
<li jmulenlio, cap. 22. qui Joannem. qui hoc loco nominatur, non evngelislom. sed Baptistam esse dicil. qm martyr etiam Dmnmi fuit, el aliquo modo apostolus, jux a illud Joan. I. *Fuit homo misus a Deo.*

Cur autem Stephaniis Mullhiac pracpnnalur. vera rilio est. quia serval hoc loco Ecclesia ordinem passionis, non dignitatis: prius aulem passus esi Joannes, quam Slephanus, el prius Slepbanus, quam Matthias.

Cur vero Matthias ante consecrationem in Canone cum aliis apostolis non sil nominatus, existimo caussam esse duplicem,tum ul ossei etiam aliquis apostolus ex duodecim in hot. secundo ordine, ac vere dici posset: *Cum luis apostoli* cl martyribus*: tum eliam quia Matthias non fuit apostolus ante passionem Domini, neque legitur in ordine apostolorum in cvangeliiis. Neque obstat.quod Paulus quoque non fuci it apostolus ante passionem Domini,neque in evangelio nominetur.el tamen in priori ordine recenseatur: nam id est Pauli privilegium, ul semper cum Petro jungatur.

Jam contra hanc orationem, est objectio Prima Lulheri, qui reprehendit sacerdotem, quod non precetur hoc *loco se* admitti ad consortium Christi, quasi eo non indigeat; sed tantum ad consortium sanctorum: et rursus quod solum petat partem cum sanctis cum Christus non partem, sed totum thesaurum suum dare paratus sit.

Respondeo: Meræ calumniae sunt. Nam consortium sanctorum est Christi consortium: id enim petimus, ut in regno Christi consortium sanctorum habeamus, non in regno diaboli consortium impiorum. *Quod* allinet ad vocem. *Partem*, ea desumpta est ex divinis literis quae per partem cum sanctis describunt omne bonum et felicitatem. Colos. I. *Qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum*. Et Joan. 1.3.1)ominus: *St non lavero le non habebis partem mecum*. Adde, quod hanc partem orationis, quam Lulherus ille reprehendit ac ridet, e contrario Kemnitius vehementer laudat. png.8i3. *In altera*, inquit, *commemoratione sanctorum in Canone verba sunt pulcherrima. Nobis quoque peccatoribus famulis tuis etc. Haec absque dubio fuit formula veleris commemorationis sanctorum*. Haec ille. Vides igitur, lector, quam bene conveniat discipulo Lulheri cum magistro suo.

Secunda objectio est Lulheri contra illud: *Per quem haec omnia semper bona creas*: Objicit enim quod Christus nos creare existimemus. Huc etiam perlinet objectio Decimtertia Kemniti, qui more suo contendit, haec olim ante consecrationem dici consuevisse ad eleemosynas populi commendandas.

Respondeo: Haec verba nusquam inveniuntur in liturgiis, vel apud expositores, ante consecrationem posita: inveniuntur autem post consecrationem apud Alcuinum et Amalarium lib. 3. de odiens ecclesiasticis . cap. 20. et apud omnes poëthones: quocirca inanis est Kemniti conjectura.

Nihil autem absurdi haec verba continent, sed potius aptissimo conveniunt in Canonis conclusionem: commemorant enim brevissime omnia beneficia divina circa hoc sacramentum, inchoando a prima productione materiae, unde illud conficitur. Itaque dicimus a Deo per Christum hoc sacramentum ratione materiae. Primo creari, cum panis videlicet creatur. Secundo sanctificari, cum dedicatur per primam oblationem ad sacramentum conficiendum. Tertio vivificari, cum edicitur mysterium vitae, et in verum corpus Domini, et in ipsum Christum, qui est vita nostra, convertitur per consecrationem. Quarto benedici, cum omnis benedictionis effectum recipit. vel scilicet sacramentali effluvio caput cum membris uniat. Quinto denique, nobis praestari, cum ad sumendum, vel ex eo vitam hauriamus, datur. Illa Alcuinus totum hunc locum exponit, et post eum Hugo lib. 2. de officiis divinis, cap. 3G.

CAPUT XXVII.

De oratione Dominica, et sequentibus orationibus.

Post Canonem sequitur oratio Dominica, et quaedam aliae orationes, quibus ad Communionem

praeparatur, et hic incipit Quarta pars missae. Quamvis enim Innocentius, et alii recentiores, includant intra Canonem etiam unionem Dominicam. et aliqua alia: laqueum Gregorius lib. I. epist. (13. et Strabo cap. 22. scribunt, orationem Dominicam legi post Canonem. Porro Dominice oratio habetur in omnibus liturgiis. et praeterea legendam esse ad missam, perspicuum est ex Cyrillo catechesi *. mystagogica. ex Ambrosio lib. 5. de sacramentis, cap. I. ex Hieronymo lib. 3. contra Pelagianos, ex Augustino epist. 59. ad Paulinum et ex Gregorio lib. 7. epist. C3. et ex concilio II. toletano, can. 17. Post eam orationem, subjungitur oratio quaedam, quae inditum/jbernnos, quae-sumus, Domine, ab omnibus malis etc. quam reprehendit Kemnitius objectione 14. quia in ea fit mentio intercessionis sanctorum; sed de haere salis nulla dicta sunt. cap. 8. Adde, quod haec oratio habetur apud Alcuinum et alios veteres, proinde antiquissima est.

Sequitur deinde alia oratio dum hostia frangitur. et commiscetur corpus Domini cum sanguine: *Pax Domini etc.* et. *Haec commixtio et consecratio*. Et quidem: *Pax Domini*. Lu Hiero et Keronitio non displicet: displicet autem valde id quod sequitur: *Haec commixtio et consecratio olo*.

Ac Primum objicit Lulhero. blasphemiam in osse, quod hic dicitur de commixtione corporis Christi cum sanguine, cum unus sit Christus et indivisus.

Despondeo: Non intelligunt catholici, corpus et sanguinem in propria specie commisceri: id enim sciunt licet non posse, nisi Christus iterum rursus retur; sed in specie panis et vini. Quemadmodum enim ratione specierum. dicitur videri, tangit et frangi. ita etiam ratione eorundem dici potest commisceri. ▼*

Secundo objicit: Absurdum esse vel dicatur rursus mixtione fieri consecrationem, cum jam antea per verba Domini facta sit consecratio.

Despondeo: Illud verbum. *Consecratio*. non habetur apud Amalarium lib. 3. cap. 31. et apud Innocentium lib. 5. sed solum: *Fiat commixtio corporis* etc. quocirca nonnulli supervacaneum esse credunt. Al ordo romanus distincte habet *Commixtio et consecratio*; et eodem modo legit Micrologus, cap. 18. et fuit auctor ordinis romani antiquior Amalario. et Micrologus Innocentio. > que habet aliquid incommodi ea vox. si bene intelligatur: non enim petimus vel nunc fiat consecratio. sed ut consecratio antea facta, sit nobis ad vitam aeternam salutaris. Posset etiam fortasse commode responderi. agi hoc loco de non quadam consecratione, quae ex commixtione nunc primum exurgit. Nam in liturgia Jacobi, ubi (it) caeremonia commixtionis. leguntur haec verba: *Unitum est et sanclip, catum*. Porro haec consecratio nihil est aliud, nisi nova quaedam significatio sacramentalis: vel enim consecrari dicitur. quod acquirit sacramentalem significationem. ita etiam dicitur iterum consecrari, quod acquirit aliam significationem sacramentalem. Significatur autem per illam commixtionem, resurrectio Domini, ut Amatorius lib. 3. cap. 31. et omnes alii scribunt: nam in resurrectione iterum caro Domini

cum sanguine suo conjuncta fuit. Haque in illa commixtione, nova fit consecratio, dum species illae, quae divisae, Christi mortem repraesentabant, nunc inter se conjunctae, resurrectionem Domini repraesentant.

Tertio objicit idem Lulherus: Non recte tribui isti commixtioni vim conferendae aeternae vitae: cum enim commixtio illa opus nostrum sit, si calicem habet salutis conferendae, certe opere nostro salutem consequemur.

Respondeo: Non esse absurdum, si dicamur opere nostro ex divinae gratiae auxilio procedente, salutem nostram adipisci; nam et Paulus habet: *Cum Umore et tremore salutem vestram operamini*, Philip. 2. ei. Ore *autem confessio filii ad gloriam*. Roman. 10. Sed hoc loco tamen non dicimur proprie salutem acquirere per commixtionem et consecrationem, ut illa opera nostra sunt. Nam commixtio et consecratio dicuntur fieri in nostram salutem, non quod ipsa actio commiscendi et consecrandi nos salvet, sed quia res ipsae commixtae et consecratae dum a nobis devote suscipiuntur, multum prosunt ad salutem; unde hic dicimus: *Fiat summentibus nobis in vitam aeternam*.

Quarto objicit Kemnitiuss (cui est ejus objectio Decimaquarta) Canonem missae, dum istam commixtionem fieri jubet, non solum non convenire cum Scriptura et Patribus, sed neque cum antiquis romanis pontificibus: exstat enim prohibitio Julii papae apud Gratianum, canone, *Cum omne de consecratione, distinet*. 2.

Respondet Julius papa non prohibet commixtionem quae fit in missa, sed eam, quam nonnulli faciebant, cum populo sacramentum Eucliaristicum porrigere volebant. Unde Mierologus cap. 18. describit commixtionem quae fit in missa. vel antiquissimam vel legitimam: deinde cap. 19. reprehendit commixtionem illam, quam Julius reprehendit commixtionem illam. quam Julius reprehendit. Concilium Lateranense IV. can. 17. meminit commixtionis, quae fit in missa, eamque probat: concilium aulem braccarense III. can. 1. prohibet commixtionem, quam Julius prohibet. Non calicem aulem verisimile in eadem Hispania, eodem fere tempore, contraria decreta condita fuisse: concilia enim illa eodem fere tempore circa annum Domini 650. celebrata esse constat. Denique commixtio, quae fit in calice, habetur in omnibus liturgiis graecis et in ordine romano, nec non apud Alcuinum, Anularium et omnes alios. Quis uult credere, aut Julium damnasse usum omnium ecclesiarum. aut omnes ecclesias, et romanam in primis, ubi imperator Julio noluisse?

Sequitur postea: *Agnus Dei etc.* quod a Sergio papa ante annos 900. institutum referunt Walfrius cap. 22. Mierologus cap. 18. cui omnes alii. Neque adversariis displicet.

Tum sequuntur tres orationes ante communionem, quas (ut supra notavimus ex Micrologo, cap. 18.) non praescripsit ordo antiquus missae, sed devotio religiosorum invexit. Earum primam reprehendit Lulherus, ob illa verba: *Non respicias peccata mea, sed fidem Ecclesiae tunc*. Dicit enim

his verbis, sacerdotes damnare seipsos, quod affirmant se sine fide indigne, instar canum, tractare hoc sacramentum: et lunc factum esse, ut Papislae sentiant, hoc sacrificium placere Deo ex opere operato, sine bono motu utentis.

At hic 1er peccat Lulherus. Primum enim non dicit sacerdos se non habere fidem. scilicet animum se habere peccata. Polesius autem quis non solum fidem, sed etiam charitalem habere, et lamen agnoscere se peccatorem: alioqui nemo justus posset dicere in oratione Dominica: *Dimitte nobis debita nostra*. Sacerdos igilur fatetur se peccatorem, et non habere tantam fidem, quantam hoc mysterium requireret: unde etiam paulo post dicit: *Domine non sum dignus*; et ideo maxime. ut Deus ad fidem Ecclesiae, quam ad suam propriam respiciat. Duplex enim dignitas circa hoc sacramentum distinguitur. Una quam sacramentum necessario requirit, et haec in eo consistit, ut quis non habeat conscientiam peccati mortalis: et qui ista carent, dicuntur indigni 1. Corinth. 11. et gravissime peccant accedentes. Altera dignitas est, quam sacramentum requireret, si non nostram imbecillitatem, sed ejus excellentiam respiciamus: et haec in eo posita est, ut solis radiis, et ipsis etiam angelis puriores simus; cui de hac loquuntur sacerdotes, cum se indignos fatentur.

Deinde falsum est: Catholicos existimare sacrificium hoc placere Deo, sine bono motu utentis. Nam etiam si ipse minister offerens forte sit malus, cui careat bono motu, tamen Christus principalis offerens non caret bono motu: immo ideo hic oramus, ut Deus respiciat fidem, id est, bonum molum Ecclesiae, quia existimamus sive bono motu alicujus offerentis sacrificium Deo minime placiturum. Quod si forte Lulherus agat de bono motu ejus, pro quo sacrificium offertur, distinguendum est, de effectu sacrificii immediato, qui est placare Deum, et de mediato, qui est justificare hominem. Nam si de priore agatur, non est absurdum, sacrificium prodesse sine bono motu ejus, cui prodest. Quemadmodum enim orare possumus pro dormiente et indevoto. vel etiam impenitente, illa etiam sacrificium offerre: et sicut oratio. ita et sacrificium illi prodesse poterit. licet ignoret quid agatur. At si de posteriore. falsum est. sacrificium prodesse sine bono motu ejus, cum ad hoc potissimum sacrificium offeratur, ut Deus hoc sacrificio placatus, bonum illi molum, id est, conversionem inspiret.

Denique fallitur Lulherus, cum opus operatura ex sententia catholicorum, opponit bono mortui, quasi idem sit, sacrificium prodesse ex opere operato. et prodesse sine bono motu utentis. Nam catholici omnes docent: Sacramenta vim habere ex opere operato: et tamen requirunt bonum molum, id est, fidem et poenitentiam ex parte susipientis.

Sequitur illa oratio: *Quod ore sumpsimus etc.* Et illa: *Corpus tuum Domine quod sumpsi*: quas Lulherus etiam approbat in formula missae. Collectas autem solum reprehendit, quod in eis fiat mentio sacrificii. sed de hac re satis multa dicta sunt.

Sequitur: *Ite missa est*; qua etiam dimissione utuntur Graeci, sed per illa verba: *In pace* *Clirisli camus*: cui respondetur: *in nomine Domini*, ut

patelex lilurgiis *Jacobi. Uasilli cl Chrysoslomi. Porro: /te missa est.* utAlcuinus recte docel, nil aliud significat, nisi, *Ile.* dimissio conceditur, de qua re initio primi *libri disseruimus. Cur* in quibusdam missis, non dicatur, *Ite missa est.* sed. *Benedicamus Domino,*causam reddit Micrologus cap. 64-Scribit enim, m missis festiuis populum semper ad missas convenire; et ideo in fine publice dimissionem denmiciari: in diebus furialibus non convenire, ul plurimum, nisi clericos et monachos, quibus non esse dicendum . *Ite,* sed potius invitandos ad permanendum in Dei laudibus, cum ipsorum officiurn sil, in precibus cl laudibus *Domini* occupari. Sunt lamen missae quaedam solemnes, et ad quas populus concurrit . cl lamen m cis non dicitur: */le missa est,* sed: *Benedicamus Domino,* ul in dominicis adventus el quadragesimae. Sed hoc fit solum ad significandam moesliliam illius temporis: videtur enim nescio quid lugubre prae se ferre, quod non publica denunciator dimissio, sed unusquisque per se discedit.

Sequitur postea: *Placeat tibi sancta Trinitas.* Quam orationem arguit Lulherus, quod dicat in ea rursus orari pro Christo: sed hoc solum csl

supra in 2. objectione Lulheri contra 4. orationem Canonis.

Eandem orationem damnat Kemnilius objectione 16. ubi dicit, hic proponi Deo repraesentationem suerdolis pro sacrificio propialorio. Sed Kemnilius semper haeret in eodem luto: non enim rapraesentationem nostram, sed sacrilicium corporis Domini, rcipsa oblatum, Domino commendamus; ut illud benignus accipiat et nobis propitiabile esse concedat.

Sequitur Benedictio: *Benedicat vos etc.*quem usum esse antiquissimum palet, lum ex lilurgiis graecis, lum ex concilio ngalhensi, can. 4L ubi populis imperatur, ul diebus dominicis missae celebrationi intersint,neque inde ante sacerdotis benedictionem recedant. Do hac benedictione vide Micrologum. cap. 21. ubi probat non solis episcopis, sed eliam presbyteris licere post missam populo benedicere; el ad epistolam Damasi decorepiscopis; el ad canonem 44. concilii agnlhensiL ubi id presbyteris interdictum esse videtur, respondet ea decreta, aul inelligenda esse debent-dictione presbyteri, episcopo praesente, autcerk usu tandem abrogata fuisse. Atque haec de sacrificio, pro instituta brevitate, sint dicta.

*Finis librorum de sacramento Eucharistiae
Ad honorem Dei.*

(HIAITA COJHOVEISH GE.YEBUG

DE SACIAAEATI I) ENITENTIAE

QUATUOR LIBRIS COMPREHNSA

INDEX

libri et capitula

Index

I. Qui scripserint de Poenitentia, tum catholici, tum haeretici.	CAP.	XII. An Poenitentiae sacramentum a sacramento Baptismi diversum sit.
II. Deteguntur imposturae et mendacia quaedam crassiora Lutheri.	α	XIII. Probatur veritas.
III. Calumniae et mendacia Philippi Melancthonis.	«	XIV. Solvuntur objectiones.
IV. Calumniae et mendacia Tilmanni Hoeshusii.	«	XV. De partibus essentialibus sacramenti Poenitentiae.
V. Calumniae et mendacia Joannis Calvini et Theodori Bezae.	ς	XVI. Solvuntur objectiones.
VI. Calumniae et mendacia Martini Kemnitii.	«	XVII. De partibus materialibus sacramenti Poenitentiae. Quaestio inter catholicos.
VII. De nomine 'Poenitentiae'.		XVIII. De partibus Poenitentiae, sententiae variae haereticorum.
VIII. Proponitur controversia prima. An Poenitentia sit sacramentum proprie dictum.	tt	XIX. Refelluntur sententiae haeticorum et catholica confirmatur.
IX. Explicantur sententiae adversariorum de proposita quaestione.	«	XX. Respondetur ad argumenta adversariorum.
X. Poenitentiam sacramentum esse proprie dictum.	ϛ	XXI. De tertia partitione Poenitentiae, in privatam, publicam et solemnem.
XI. Solvuntur argumenta Calvini et Kemnitii.	c	XXII. De ritibus Poenitentiae sollemnis.

LIBER SECUNDUS

DE CONTRITIONE

PRAEFATIO

I. Proponitur doctrina catholica.	CAP.	V. Solvuntur objectiones.
II. Contritionem esse actionem bonam et liberam atque ad evangelium pertinentem.	«	VI. In contritione includi propositum recte vivendi.
III. Contritionem sine speciali Dei auxilio haberi non posse.	«	VII. Solvuntur objectiones.
IV. In contritione includi odium ac detestationem peccati praeteriti.	«	VIII. Contritionem ad justificationem omnino necessariam esse.
		IX. Solvuntur objectiones.
		X. De quantitate contritionis.

F8i)	INDEX			
CAI*.	XI.	<i>De quantilale contritionis ex sententia catholicorum.</i>		<i>veram Poenitentiam non Meatur.</i>
t	XU.	<i>Contritionem caussam esse remissionis peccatorum.</i>	CAP.	XVI. <i>Solvuntur objectiones: ac de pu- calo in Spiritum sanctum brevi- ter disputatur.</i>
i	XIII.	<i>Contritione perfecta cum volo sa- cramenti suscipiendi. remitti peccata ante sacerdotis absolu- tionem.</i>	«	XVII. <i>Contritionem imperfectam , rire attritionem ex timore poenae ortam , bonam atque utilem esse.</i>
π	XIV.	<i>Solvuntur objectiones.</i>		
«	XV.	<i>Xullum esse peccatum, quod per</i>	«	XVIII. <i>Solvuntur objectiones.</i>

LIBER TERTIIS

IX QUO DE CONFESSIONE DISSERITUR

CAP.	1.	<i>De erroribus circa confessionis ne- cessitatem.</i>	CAP.	XI.	<i>Refelluntur solutiones Jiemniliict loca Patrum.</i>
e	II.	<i>Probalur confessionis necessitas ex cvangelio.</i>	«	XII.	<i>Confessionem esse juris divini.cm- firmatur aliquot argumentis.</i>
c	III.	<i>Confirmatur eadem veritas cx fi- guris, quae confessionem sacra- mentalem praecesserunt.</i>	a	XIII.	<i>Solvitur argumentum primum l. annis Calvini.</i>
'	IV.	<i>Confirmatur eadem veritas ex a- liis locis novi Testamenti.</i>	«	XIV.	<i>Solvitur argumentum secundm.. Calvini, ubi tractatur historicdt facio Nectarii.</i>
«	V.	<i>Idem probalur ex testimoniis con- ciliarum.</i>	«	XV.	<i>Solvitur argumentum tertium h- annis Calvini.</i>
«	VI.	<i>Idem probatur cx traditione vete- rum Palrum. qui floruerunt ab anno Domini 100. ad 200.</i>	«	XVI.	<i>Argumentum quarlum Calvini.</i>
	VII.	<i>Testimonia Palrum ab anno 200. ad 300.</i>	i	XVIII.	<i>Diluitur prima objectio)lartiti Kemnili.</i>
	VIII.	<i>Testimonia Patrum ab anno 300. ad 400.</i>		XIX.	<i>Diluitur secunda objectio Kcnmi- lit.</i>
«	IX.	<i>Testimonia Patrum ab anno 400. ad 500.</i>	«	XX	<i>Diluitur terlia objectio Kemnili el simul objectiones Brenlii.</i>
	X.	<i>Testimonia reliquorum Palrum. ab anno 500. ud 1200.</i>	a	XXL	<i>Solvitur quarta objectio Kemnili.</i>

LIBER QUARTIS

IN QUO DE SATISFACTIONE AGITUR

CAP.	I.	<i>Status controversiae explicatur.</i>			<i>fieri posse pro poena tcmporuU. culpa dimissa.</i>
	II.	<i>Quod saepe remissa culpa. mane- at debitum luendae poenae.</i>	CAP.	IX.	<i>Ex traditione veleris Ecclesiae pro- batur satisfactio.</i>
v	III.	<i>Reatum poenae temporalis, qui in- terdum remanet post amicitiam cum Deo reformatam. bonis o- peribus redimi posse.</i>	«	X.	<i>Refutantur responsiones haeretico- rum ad testimonia Palrum.</i>
e	IV.	<i>Opera laboriosa.quibus reatus poe- nae temporalis expiatur, sponte suscipi posse.</i>	«	XI.	<i>Solvuntur argumcnla quaedaml:: theri conlra sententiam Hcrltti- ae de satisfactione.</i>
»	V.	<i>Opera quibus reatus peccati prae- terili expietur, recte a sacerdoti- bus injungi.</i>	a	XII.	<i>Solvuntur argumcnla Philippi)!- lanchlhonis ex locis communi- bus.</i>
	VI.	<i>Opera satisfactoria esse oratio- nem, jejunium el eleemosynam.</i>		XIII.	<i>Solvuntur argumenta Philippi tr apologia confessionis .ImpisH nae.</i>
«	VII.	<i>Posse hominem justificatum vere Deo satisfacere pro reatu poenae temporalis.</i>	a	XIV.	<i>Solvuntur quaedam argumenta J annis Calvini.</i>
	VIII.	<i>Cx Scripturis probatur, Deo satis-</i>	«	XV.	<i>Solvuntur alia Calvini argumcnla.</i>
			«	XVI.	<i>Solvuntur alia Calvini argument-</i>

LIBER PRIMUS

DE SACRAMENTO POENITENTIAE

De sacramento Poenitentiae quatuor sunt controversiae principales, quas, prout Dominus, pro cuius solius gloria scribimus, dederit, explicabimus. Prima est de genere, an videlicet Poenitentia sit sacramentum propriè dictum, et quae sint ejus partes. *Altera* de contritione, quae prima pars est materialis Poenitentiae. *Tertia* de confessione, quae est pars secunda. *Quarta* de satisfactione. Quae est pars tertia.

Sed antequam ad ipsas controversias accedamus, operaeprelum esse duximus, tria quaedam praemittere; Qui auctores de hoc argumento scripserint; quibus imposturis et mendaciis veritatem involvere nitantur adversarii; et quid nomine Poenitentiae cum apud Latinos, tum apud Hebraeos et Graecos intelligatur.

CAPUT PRIMUM

Qui scripserint de Poenitentia turn catholici, hun haeretici.

Igitur ex catholicis multi de Poenitentia egregia volumina reliquerunt. Ac ut a veteribus incipiamus. Primus, de Poenitentia librum integrum scripsit Tertullianus. quem tamen inter catholicos non numeramus. Deinde, s. Cyprianus de eodem argumento scripsit tum in sermon, 5. de lapsis, tum in lib. ad Novatianum. Tertio, scripsit Pucianus epistolae tres contra Novalianos, et Paraenesis in ad Poenitentiam; quae omnia nunc habentur in primo tomo bibliothecae sanctorum Patrum. Quarto, sanctus Ephrem scripsit librum de Poenitentia, et alterum de vera Poenitentia. Quinto, s. Ambrosius scripsit libros duos de Poenitentia adversus Novalianos. Sexto, s. Joan. Chrysostomus scripsit humiliae duodecim de Poenitentia. Septimo, s. Augustinus scripsit homiliae duas, quae sunt 27. et 50. et in lib. 50. humiliarum, quarum altera sub titulo libri de utilitate Poenitentiae; altera sub titulo libri de Poenitentiae medicina. in tomo 9. etiam habentur. Octavo. Theodoretus in epitome divinarum doctrinarum de Poenitentia proprium tractatum fecit. Nono. Victor carthagensis insigne volumen scripsit de Poenitentia. Decimo. Hugo de s. Victor. lib. 2. de sacramentis pari. 11. Undecimo. Petrus Lombardus, et post eum theologi Scholastici lib. I. sentent. dist. 14. et Gratianus, ac post eum iureconsulti 33. quaes. 3.

Proprie autem adversus haereticos recentiores illi theologi scripserunt. Thomas Waldensis, lib. 2. de sacramentis cap. 135. et seq. Joannes Eckius in libellis de sacramentis, et in tribus libris de Poenitentia. Joannes Rolandensis in refutatione articulorum Lutheri. Albertus Pighius controversia nona. Petrus a Solo de institutione sacerdotum. Ludovicus Tappelerus in explicatione articulorum Lo-

vaniensium, Alphonsus a Castro in libris contra haereses. Dieghus Payva lib. 8. orthodoxarum explicationum. Jacobus Latomus in defensione articuli tertii Lovanicensium. et in lib. de confessione secreta; et in alio contra Oecolampadium. Joannes Antonius Delfinus lib. 2. de Ecclesia. Marianus Victorius historiam scripsit de sacramento confessionis. Illius cardinalis in confessione Polonica cap. 44. et sequentibus. Wilhehnus Lindanus lib. 4. Panopliae cap. 57. et sequentibus. Petrus Ajala in libro de traditionibus pari. 3. Andreas Vega lib. 13. in concilio Tridentino Joannes Cochlaeus in discussione articulorum 11. et 13. Augustanae confessionis. Joannes a Davenaria in refutatione eorundem articulorum. Joannes Hofmeier in iudicio de iisdem articulis. Alphonus Virvesius Philippica 9. 10. et 11. Joannes Medina tractatu de Poenitentia, confessione et satisfactione. Melchior Canus in relectione de Poenitentia. Chrysostomus Javellus lib. de philosophia christiana pari. 5. tract. 5. Tilmannus in lib. de sacramentis cap. 4.

Jam vero ex haeticis nostri temporis, scripsit primus Martinus Lutherus de Poenitentia in lib. de captivitate babilonica. cap. de sacramento Poenitentiae; in assertionibus articulorum suorum; in disputationibus contra Anabaptistas. Philippus Melanchthon in confessione Augustana, et ejus apologia art. 11, et 12. in locis communibus, titulo de Poenitentia, contritione, confessione et satisfactione: et in disputatione quadam de Poenitentia. Joannes Oecolampadius in lib. de confessione. Joannes Brenlius in confessione Wirlebergensi. et ipse ejus apologia, et in libellis de Poenitentia. Joannes Calvinus lib. 3. Institui, cap. 4. et lib. 4. cap. 19.

Joannes Wigandus in lib. qui inscribitur Methodus doctrinae Ecclesiae magdeburgensis cap. 18. Petrus Palladius in Admonitione de Poenitentia et justificatione. David Clytraeus in sua catechesi, loco e.NartfnusKeinnllios in secunda parte examini tridentini concilii *ad* !-!. sess. Theodorus Beza in sua confessione fidei cap. 7.

CAPUT II.

Deteguntur imposturae et mendacia quaedam crassiora Lulhcri.

Nunc ul ad mendacia veniamus: Lulherus in libello quem inscripsit: Adversus execrabilem Antichrist! bullam, de »». articul. disputans, sic ait: *Lege libros illorum sophistarum de Poenitentia, videbis eos nec promissionis. nec fidei ullam mentionem facere. Has enim partes Poenitentiae vivas omittunt, et solis mortuis contritionibus homines exagitant.* Haec ibi.Idem repetii his verbis. in lib. de captivil. babylon. cap.de Poenitentia: *Non hoc contenta. Babylona nostra. fidem quoque adeo extinxit. ul impudenti fronte eam negaret necessariam esse in sacramento isto.immo anlichristica impietate definiret haeresim esse, si fidem necessariam quis esse assereret.*

Ille impudentissime calumnia non solum refutatur omnibus catholicorum libris, qui primo loco fidem exigunt in justificatione adultorum: sed etiam ex ipsomet Lulhero serum in eadem pagina intra septem lineas apertissime pugnante. Sic enim ait in libro supra citato adversus execrabilem Antichrist! bullam, et in eadem ipsa pagina: *Hoc ea doctrina egi: poenitentiam nullius esse momenti. nisi in fide et charitate fieret: quod ipsimet docent quoque, nisi quod nec quid fides, nec quid charitas sil. aut sciunt, aul docent.* Haec ibi.

Secundo: Idem Lulherus in eodem lib. de captivil. babylonien cap. de Pocnilenlia: *Principio*. inquit, *contritionem sic docuerunt. ul eam fide promissionis priorem facerent, et longe vilior.* ut quae, non esset fidei opus, sed meritum: immo non memorantur eam. Et infra: *His audaciores et peiores finxerunt quondam attritionem, quae virtute clavium, quam ignorant, fieret contritio: eam donant impiis et incredulis, ul si universa contritio aboleretur. Oiram Dei insustentabilem. Haucine in Ecclesia Chrisii doceri?* Haec ille.

At haec omnia imposturae et calumniae sunt. Nemo enim catholicorum contritionem priorem esse Odo, neque ipsam etiam attritionem nisi fide praecedente ullo modo haberi posse docuit: Udem nutem ille certi sumus donum esse Dei, ul neque, contritione, quae ex fide nascitur. neque ullo alio opere, tamquam ex merito acquiri posse constanter doceamus. Neque Lulherus ullum notare potuit auctorem ex nostris, idesl. catholicorum, qui ea scripserit, adversus quae ipse adeo tragice vocife-

ratui. Sed video unde occasionem acceperit calumniandi: Udem enim novus iste Apostolus longe aliter definii, quam in epist. ad Hebraeos b. Paulus definierit, et quam acceperit hactenus catholica Christi Ecclesia. Quia igitur inanem illam persuasionem, qua Lulherani jubent unumquemque firmissime credere sibi a Deo remissa esse peccata. nos catholici non agnoscimus, ac ne fidei quidem catholicae nomine dignamur; Lulherus ut simplicibus imponat, nos fidem simpliciter a contritione separare, atque adeo de medio tollere calumniatur. Al nos non fidem Christi, sed haeresim Lulheri minime necessariam ad contritionem esse contendimus.

Tertio: Idem Lulherus in 4. dispul. adversus Anlinomos propos. 3. docet, apud catholicos poenitentem oportere esse incertum de remissione peccatorum. Et in eadem disputatione, prnposit. 9. allirmat Papislas cogere homines ul diffidant an Christus pro illorum peccatis sit mortuus. Et in serm.de Eucharistia, quem habuit anno 20. dicit. summe erratum esse: quod nemo hactenus rationem absolutionis habuerit, quod videlicet non certo crediderint se absolutos.

Ubi est aliquid breviter observandum: ul fundamentum harum calumniarum facilius delegatur. Cum tria concurrant ad remissionem peccatorum Christi meritum, virtus sacramenti, et propria dispositio per ipsam poenitentiam, quae sine actu fidei, aliarumque virtutum haberi non potest: Catholici homines adeo non dubitant de Christi merito et sacramenti virtute, ul haereticos censeant qui Christum non pro omnibus mortuum, aut ejus mortem non ad omnia omnium hominum peccata delenda sufficere, aul sacramenti virtutem inefficacem; incertum esse disputare ausi fuerint. De propria dispositione, an ea sit qualis requiritur, non immerito ambigi posse docent. Quod quidem ipsi etiam Lulherani fateri coguntur: nam fidem et poenitentiam requiri non negant: posse autem falli hominem in sua fide ac pocnilenlia discernenda, concedunt. Sic enim Lulherus loquitur in serm. de Baptismo habito anno 1.53.5. *Ut Baptismus certus sit in nobis. ideo non fundat eum Deus supra fidem nostram, cum illa possit incerta et fuisti esse, sed supra verbum et institutionem* suam. Et Joannes Calvinus lib. 3. Instil, cap. 2. § 10. de. iis loquens. qui fidem se habere existimant, cum tamen non habeant: *Tot vanitatis, inquit. recessus habet. tot mendacii latebris scatet cor humanum, tam fraudulenta hypocrisi obtectum est. ul seipsum saepe fallat. Al vero qui talibus fidei simulachris gloriantur, intelligant diabolis nihilo se in hac parte praecellere.* Haec ille.

Lulherus igitur, ul etiam Lutherani passim, cum intelligent catholicos de consequentia* remissionis peccatorum interdum non sine causa dubitare ob indispositionem propriam; mira fraude. quod est unius causae, ad aliam transferunt, et impudentior nobis affingunt, quod de mortis Christi pretio, aul de sacramenti virtute et efficacia dubitemus. Accedit, ipso catholicos non docent oportere pocnilenles (ut Lulherus mentitur) esse incertos de remissione peccatorum. quin potius hortantur,

ulib vivant, el cū diligentia, coque studio sacra* mentum percipiunt, m certo confidere possint sibi remissa esse peccala, el testimonio pacatae conscientiae jucundissime perfruantur.

Sed duo sunl quae catholici docent, el in'quibus ab adversariis dissidemus. Alterum. cerluditioniquinni de remissione peccalorum habere possumus, el plurimi fidelium posl sacramenta perccpla habent, non esse certitudinem fidei catholicae >fd moralem el humanam, nec tam fidei, quam fiduciae. Alterum, eos. qui hac certitudine carent, eloh suam infirmitatem metuunt ne forte sacramenti fructum non perceperint, non esse propletea inter infideles el impios numerandos: neque ideo inutiliter sacramenta percipere, quia liment no forie inutiliter sacramenta percipiant.

Adversarii vero non minus cerlo credere jubent eos, quibus sacramenta minislml. sibi remissa esse peccala, quam Chrislum Deum esse. el eadem de caussa qui de sua justificatione dubitant, impios el infideles judicant: in (pio apertissime filiiur. Num etiamsi ex verbo Dei certi simus, tironibus illis remitti peccata. qui ut oportet ad Poenileiilinc sacramenlum accedunt, dicente Domino: Quorum remiseritis *peccala. remittuntur eis*, Joan. 20. Hunc lamen aut illum hominem. ul oportet, ad sacramenlum accedere. ex verbo Dei colligi non polesl, sed ex humanis lanium conjecturis ac signis, proinde ad fidem cnholicam el divinam. quae verbo Dei nititur, id pertinere nullo modo polesl.

Quarto: Idem Lulherus in lib. de missa privata edito anno 34. scribit picrosque catholicorum horribili el satanica impudentia jam rursus docere. Christum tantum satisfecisse pro peccato originali: pro actualibus autem nos ipsos satisfacere oportere, el ila ex Christianis nos jam fieri Tureas el Elnicos, consputato Christo. Idem in praefatione commentariorum in cpisl. ad Gulal. anno 35. longius progreditur: dicil enim a catholicis minoris Chrislum aestimari, quam a Judaeis: cum Judaei Christum habeant pro latrone mento in cruce suspensum: Catholici aulem (ul ipse mentitur) Christum habeant pro rabula, el tamquam aliquod licium numen apud gentiles.

Mendacium hoo tam esl crassum el manifestum, ulnulla refntnlione indigeat. Catholici enim satisfactionem non ad ipsa peccata iiclunliu delendn referunt, nisi forte per modum dispositionis; sed ad poenas temporales, quas divina sapientia remaneri velint remissa c. ilpn: porro culpas ipsas acinales catholici omnes per sacramenlum Poenitentiae, quod vim habet ex Chrisii sanguine, purgari aflirtnant. Id quod neque Lulherus ipse ignorare potuit: num iu disputatione Philippi de partibus Poenitentiae, cui Lulherus epistolam Inudalorinin praefixit, ila habet propositio 10. *Recte [alentur adversarii quod satisfactiones non mercantur remissionem culpaee*. et idem repetit Philippus in aptdogia confessionis Augustanae in ari. de confessione el satisfactione. Adde, quod non solum catholici docent. Christum satisfecisse pro culpis tironibus, sed etiam pro omnibus poenis: caelerum Christi satisfactionem non eodem modo nobis ap-

plicari pro culpa originali, el pro actuali: neque eodem modo pro poena aeterna, el pro temporali, ul infra suo loro explicabimus.

Quinto: Idem Lulherus in comment, episl. ad Gnlal. in illa verba 2. cap. Si *enim quae destruxi; iterum aedifico etc.* scribit catholicos iu confessionis sacramento nullam mentionem facere meriti Christi, sed inculcare tantum humanas satisfactiones: id quod probal ex forma absolutionis, qua utuntur religiosiores Papislae.

Sed hoc mendacium non opinor Lutherum vigilando, sed dormiendo scripsisse: nam in ipsa forma absolutionis, quam eo loco ponit, el quam etiam ex Lulhero Tihnnnnus lleshusius recitat m libro de. sexcentis erroribus Pontificiorum, loco 9. num. 57. prima verba sunl haec: *Medium passionis Chrisii. et meritum beatae Mariae Virginis et omnium sanctorum etc.*

Sexto: Idem Lutherus io caplivil. babyl. cap. de sacramento Poenitentiae, in ipso principio sic ail: *Prinum hujus sacramenti. el capitale malum est. quod sacramentum ipsum in lotum aboleverunt.* neucslü/io *quidem ejus relicto.*

Al si isla esset. ul Lulherus hoc loco dicit, certe non aestimarent catholici ex Lulhcri sententia, septem esse sacramenta: non enim septem esse possunt si unum dematur. Idem autem Lulherus m ipsn principio ejusdem libri de caplivil. Babyl. cum dicit, neganda sibi esse septem sacramenta. el lanium tria pr<> tempore ponenda, satis aperle significat apud catholicus septem sacramenta communiter numerari.

Septimo: I lem Lulherus in lib. adversus papatium Hornae fundatum, quem edidit anno 45. uno anno videlicet antequam ile hae vita migraret, ila impudenter mentitur el obscoenc ac. petulanter loquitur, ul mirum sil ab ipsis suis hominibus non pro scurra potius, quam pro evangelisla habitumtudacler scribit papam dicere: *.Verno extra me. . ineas elaves et missas potest opem ferre: Christus el fides hic nihil possunt conferre.* Hem: *Chrislus est ebrius, stolidus, fatuus el oblitus quantam potestatem ligandi cum clavibus mihi tradiderit.* Item: *Qui non adorat ventris mei crepitus, peccatum mortale committit el dignus esl inferno.* Ibidem serio affirmat: Papam el omnes qui illi adhaerent. quos rudes el stupidos ac sceleratos asinos vocat, nihil omnino scire in sueris literis, nihil nosse de Deo, de Christo, de Baplismo. de Eucharistia, de clavibus, de bonis operibus: el extra dubitationem esse dicil. nullum catholicorum scire unum ex decem praeceptis, vel unam petitionem orationis dominicae, vel aliquem articulum symboli; immo neque ordinem decalogi posse recensere, quae apud suos Liiheranos eliam pueris quinque annorum notissima soni.

Haec si refellere velim injuriam faciam vel ipsis Lulhernnis, quasi cos lum hebetes el tardos esse censeam: ut haec, latn splendida mendacia sibi persuaderi passi fuerint.

Octavo: Idem Lulherus in articulis Smalcbaldicis. quos anno 1537. collegit, el in conventu suorum promulgavit, in 3. part, titulo de falsa Poenitentia Papistarum, praeter alia mulla mendacia,

quibus titulus ille scatet, catholicis imponit, quod doceant cos qui recte Poenitentiam agunt, nierori remissionem peccatorum. *Hem* addil. apud catholicos nullam lieri Christi, aul Ildei mentionem, sed sperare unumquemque sc propriis operibus abolere omnia peccata coram Deo: item contritionem catholicorum, esse fictam et simulatam cogitationem peccatorum ex propriis viribus profectam sine fide cl sine cognitione Chrisli.

Ifacc elsimilia, quae eo loco saepius repetuntur cl inculcantur, Ianium abest ul pro nostris agnoscamus, ul ea in Pclagianis haeticis prorsus damnemus. Sed ul saepe di.xi, facile esl sine teste quidlibet asserere, el proclive ac familiare haeticis mentiri.

CAPUT III.

Calumniae cl mendacia Nelanchlhonis.

Philippus Mclanchlhon confessionis el apologiae auctor, cl Confessionislarum quasi proprius parens, ul locum hunc de Poenitentia praeter caeteros diligenter muniret, variis imposturis el calumniis fucandum consuit: ac primum in ipsa confessione Augustana art. 12. mentitur, catholicos non docere remissionem peccatorum per fidem contingere, sed per nostram dilectionem et opera; cl satisfactiones cssc necessarias ad redimendas poenas aelernas.

Sed opcracprelium erit audire, quam varie hoc mendacium in variis editionibus expresserint. Nam in ipsa confessione quam anno 1530. Imperatori Carolo exhibuerunt. ila legimus: *Rejiciuntur et isti. qui non docent remissionem peccatorum per /idem continuare, sed jubent nos mereri (/ratium per satisfactiones nostras.* lu editione aulem Wirtemhergensis anno 1531. ita mutarunt: *Rejiciuntur ct isti, qui non docent remissionem peccatorum per fidem contingere, sed docent remissionem peccatorum contingere propter nostram dilectionem cl opera. Rejiciuntur el isti, qui canonicas satisfactiones docent necessarias esse ad redimendas poenas aelernas, aul poenas purgatorii.* In editione anni 1540. ita posuerunt: *Damnante et illos, qui non docent remissionem peccatorum per lidcm gratis propter Chrislum contingere: sed contendunt remissionem peccatorum contingere propter dignitatem contritionem. Dilectionis, uut aliorum operum: cl jubent dubitare conscientias in Poenitentia, an consequantur remissionem peccatorum. el affirmant hanc. dubitationem non esse peccatum, etc.* Eadem confessio in articulo de confessione, quae csl inter eos de abusibus, in editione anni 31. Antea, inquit. immodice *extollebantur satisfactiones; fidei vero rl meriti Chrisli ac justitiae, fidei nulla fiebat mentio.* Et in editione anni 40. *Nusquam.* inquit, confessio, *quidquam certi docent quomodo contingat remigio peccatorum: de fide prorsus est*

ollissimum silentium, immo jubent perpeluo dubitare de remissione, peccatorum. El iufr.cbwn. inter catholicos scilicet, *fingunt persatufaciliw compensari aeternam mortem: indocti putabant his operibus emi remissionem culpa.*

Jam vero idem Philippus in apologia ad ari. 12. loi fraudes cl imposturas congessit, ul diUicile sii vel numerum inire: quarum tainen pariem aliquam refutavimus in eo libello, quem iascripsimus iudicium de libro concordiae Lulheranorum. Sed unum esl mendacium turn in confess, in ari. de confessione, editionis anni 1540. tum in apologia ad articulum de Poenitentia. quod nullo modo praeterire possum. Gloriatur Philippus maximam huic loco a suis esse lucem allatam. In confessori. sic loquilor: *Fiut obruta ingenii acervo inutilium ac malarum opinionum, simplex doctrina il-Poenitentia.* El paulopost: *Ideo huic articulo maxime studuerunt nostri lumen adferre, qu>>. quidem ila patefecerunt, atque illustraverunt, ul eliam adversarii saniores fateantur litu in re bene meritos esse de Ecclesia.* In apologia vero haec addil: *Omnes. inquit. boni viri oninim ordinum, ac theologici ordinis eliam, haud dubie fatentur, ante Lutheri scripta confusissiuuii fuisse doctrinam Poenitentiae. Exstant libri sententiariorum. ubi sunl infinitae quaestiones. pin nulli theologi unquam salis explicare potuem-populus neque rei summam complodi poluil. n. videre quae praecipue requirerentur in Poenitentia, ubi quaerenda esset pax conscientiae. Prodeat nobis aliquis cx adversariis, qui diu, quando fiat remissio peccatorum: Bone Deui quanta tenebrae sunl. Dubitant utrum in al-trilione vel in contritione fiai remissio peccatorum.* El infra: *Nos igilur. ul explicaremus pias conscientias ex his labyrinthis sophistarum, constituimus duas paries Poenitentiae, videlicet contritionem el fidem etc.*

Al nos contra verissime dicere possumus, ante Lutheri defectionem, el scripta illa contentiosa, planissimam fuisse doctrinam de Poenitentia, si. . . specientur, quae ad hoc sacramentum cum fruclu suscipiendum cl ministrandum perlinent, quae sola n populo el sacerdotibus communiter sciri necesse esl. Sciebant enim el fatebantur omnes. l') nilcnliam sacramentum esse: neque de ea rc ulla controversia erat. Sciebant quo tempore nccessc esset Poenitentiam agere, atque ad hoc sacramentum acecdere. Sciebant quid esset agendum, ut sacramentum hoc utiliter perciperetur, nimirum dolendum esse de peccato praeterito, el propositum concipiendum vitae melioris: confitenda sacerdoti omnia peccata mortalia, quae ad mentem post examen venirent: mulclam denique subeundam. quam sacerdos imposuisset. Sciebant per absolutionem remitti peccata, Deo nimirum Chrisli merita per sacerdotum ministerium applicante: idque gratis, non ob meritum vel dignitatem contritionis, nedum attritionis, ul mendacissime Adversarii nobis imponunt. Sciebant denique a quo Poenitentiae sacramentum pcicre deberent, a proprio videlicet animarum suarum pastore. vel certe ab eo. qui a comurni pastore lotius Ecclesiae adnl

niūnus facultatem haberet. Haec omnia, cl nota c-ranl omnibus, cl extra controversiam posita, ct ad populi instructionem in catechismis, aliisque communibus libris passim inveniabantur.

Quod si praeterea quaedam subtilius a theologis disputabantur in scholis dc Poenitentiae sacramento, ea nihil populi lidcm impediabant, quemadmodum nec disputationes de Trinitate, de incarnatione, de peccato originis, aliisque fidei nostrae mysteriis impedimento sunt plebi, quo minus simplicem symboli lidcm ex concionibus cl calcchismis haurire possint.

At post Lutheri scripta et concertationes, illa confusa et obscurata sunt omnia, ut nihil certi jam habeant Lutherani de praecipuis capitibus doctrinae de Poenitentia, ul mirum non sit, disputationes subtiliores Scholasticorum apud eos cessasse, cum in primis clementis, ct iis, quae ab ipso etiam populo cognosci debent, nondum convenire potuerint. Contendunt enim adhuc; silnc ullum Poenitentiae sacramentum; an sil relinenda privata confessio; quae peccata sint confitenda neccssario; quo tempore sil facienda confessio; cui sil facienda; et num etiam foeminae ac pueri possint absolvere; Fidesne contritionem, an contritio fidem praecedere debeat. Nam Lutherus in caplivil. babylon. cap. de Poenitentia, tragice vociferatur in eos, qui contritionem fide priorem faciunt, quique eam impiis et infidelibus tribuunt: *O iram, inquit. Dei insustentabilem. Haectine in Ecclesia Christi doceri?* Et tamen confessio Augustana ariic. 12. qui est de Poenitentia, et in art. de confessione et apologia cd ariic. 12. disertis verbis docet: Contritionem praecedere. fidem aulem subsequi: ex quo sequitur, ul contritio numquam nisi in impiis et infidelibus recipiatur. Illa in re primaria pugnat confessio, quae est Lutheranis loco novi cuiusdam evangelii, cum ipso Luthero. qui est iisdem loco noti cuiusdam cvangelistae. Sed his omissis, pergamus ad caetera.

Idem Philippus in disputatione de Poenitentia, nroproposil. 7. sic ait: *Stulto et impie docuerunt Scholastici, peccata remitti per contritionem sine fide.* Et proposit. 1. *Tota.* inquit, *doctrina de Poenitentia. apud Scholasticos, plena est errorum et impietatis, quia omittunt caput negotii, videlicet fidem, quia non doce. nl hominem fide, accipere, remissionem peccatorum.* Idem in alia disputat, conl. art. Lovanicenses proposit. 9. *Detrahunt.* inquit. *gloriae Christi, quando dicunt remitti peccata propter nostra merita, non propter Christum.* Et proposit. scq. *Hunc tetrum errorem, quo deletur praecipuus articulus fidei; Credo remissionem peccatorum. impie, defendunt Lovanicenses hi suo decreto:* Idem in locis communibus ultimo editis, tit. de Confess. *Monachi.* inquit. *finxerunt enumerationem peccatorum in confessione esse cultum et meritoriam remissionis.*

Iam omnia mendacia sunt, neque alio testimonio probari possunt. nisi quia Luthero libuit ea confingere: quod enim ille dixit, pro vero habendum, et saepius repetendum est, licet alioqui falsissimum sit.

Denique in locis communibus editis anno 1322.

cum primitias spiritus Lutherici se habere gloriaretur Philippus, mendaciis et imposturis contemptum addebat antiquissimi et celeberrimi concilii oecumenici nicaeni: sic enim scripsit in eo lib. lit. de humanis legibus: *In synodo nicaena constitutae sunt quaedam Poenitentiae formae: non pronuntio quo spiritu decreverint Patres: al video bonam evangelii pariem, immo vim germanam evangelii obscuratam esse ea traditione; nam inde primum natae sunt satisfactiones.* Et infra: *Porro nostrorum temporum theologastri sequuli priscam traditionem synodi nicaenae, fecerunt ex satisfactionibus partem Poenitentiae quo errore plane non est alius nocentior.* Haec ille.

In quibus verbis tria mihi animadvertenda esse videntur. Primo, incredibilis audacia huius hominis, qui cum eo tempore juvenis esset, et sacras lileras vix attigisset, in scholis grammaticorum lanium versari solitus: tamen iam spiritu haeretico ebrius, pronunciare ausus sit, a nicaena generali synodo omnium antiquissima et sanctissima, vim germanam evangelii esse obscuratam.

Secundo; Inscitia intolerabilis in eo, qui se censorem nicaenae synodi profitebatur: neque enim verum est, ex concilio nicaeno primum natas esse satisfactiones, cum concilium neocaesariense et ancyranum. quae sunt nicaeno vetustiora, plena sint canonibus poenitentialibus: et s. Cypriani sermo de lapsis, ac Tertulliani liber de Poenitentia (ut alios nunc omittam) nihil fere aliud sonent nisi satisfactiones. Floruisse aulem s. Cyprianum annis circiter octoginta, et Tertullianum annis plus centum ante synodum nicaenam, nemo inficiari potest.

Tertio: Admirabilis inconstantia. Nam cum doctrinam nostram de Poenitentia, quam oppugnant passim novam esse clamitent, et Papistarum commenta appellare soleant, hic Philippus allirmare non dubitavit, theologastros nostri temporis in eo quod satisfactionem partem Poenitentiae fecerunt, sequuluscsso Patres synodi nicaenae. Quod si illa est, antiquissimam faleri oportet catholicorum doctrinam: novam autem, quae illi repugnat, Lutherianorum.

CAPUT IV.

Calumniae et mendacia Tilmanni Illeshusii.

Tilmannus Illeshusius, qui sc episcopum sambiensem scribit. cum animadverteret multi jam annis catholicos protestari, mendacia plurima a Luthero, Philippo, caelcrisque sectariis esse conficta, ut doctrinam catholicam, quam solidis rationibus confutare non poterant, imposturis saltem odiosam facerent, consilium cepit indicandi auctores eorum omnium errorum, qui nobis a Lutheranis obijciuntur, ul auctoribus nostrarum sententiarum conspectis atque agnitis, desineremus aliquando Lutheranos tot mendaciorum et calumnia-

rum reos facere. Itaque librum scripsit de sexcentis erroribus. quos romana Ecclesia contra Dei verbum furenter defendit; de quo libro in aliis locis non pauca diximus.

Nunc inspicimus solum locum novum, qui est de Poenitentia. In eo loco errores tres et octoginta numeravit Ilesius, quos de Poenitentia a catholicis affirmari conlepidil.

Sed in his non inveniuntur, qui a Lulhero et Philippo passim nobis objiciebantur, ut, quod fidem excludamus a sacramento Poenitentiae, quod gratiam propius meritis acquiramus, et alii id genus: non igitur indicavit auctores eorum errorum, quos nobis falso. et per summam impudentiam impuni contendimus. Deinde in erroribus quos Tilmannus enumerat. nulli sunt nobis communes cum Luihcranis, qui certe aut errores non erunt, aut Liilherani cum P. ipistis errabunt, cel etiam P. ipistae dici poterunt; nulli suul item ad verbum deprompti ex libris veterum ac sanctissimorum Patrum, qui ante mille annos floruerunt. qui debent similiter aut expungi ex catalogo illorum errorum, aut certe efficietur, veteras illos sanctissimosque Patres luisse Papislas, et proinde Papislarum Ecclesiam, antiquam illam et veram esse Ecclesiam, quae ante annus mille florebat.

Sunt etiam non pauci, qui sententias adeo veras comprehendunt, ut nec, esse omnino fuerit, vel Ileshusium non intellexisse catholicorum sententiam, aut studiose ineptire, ne dicam insanire voluisse. Sunl-denique plurimi, qui manifestas calumnias; et mendacia continent. Illis autem omnibus de numero illo detractis, ad exiguum sane reducetur cumulum ille ingens acervus errorum.

Exempla primi generis haec esse possunt. Octaviis error apud Ileshusium est. quod in concilio tridentino, sess. 14. cap. 1. catholici asserant; Poenitentiam ante Christi adventum sacramentum non fuisse, neque etiam post illius adventum cuiquam esse ante Baptismum. In hae certe sententia nobiscum Liilherani conveniunt omnes: neque enim Lulherus, aut ullus unquam Lutheranus docuit Poenitentiam sacramentum esse, cum agitur ante Baptismum, aut in veteri Testamento nilum fuisse sacramentum proprie dictum Poenitentiae.

Error 54. ab Ileshusio notatur, quod idem concilium tridentinum sess. 14. cap. 6. doceat, etiam eos sacerdotes, qui peccato mortali tenentur. per Spiritus sancti virtutem in ordinatione collai. im. tamquam Christi ministros functionem remittendi peccata exeroere. Ille iec sententia ita est communis catholicis cum Lutheranis, ut in ipsa confessione Augustana ari. 8. damnentur Donalislæ et similes, qui negabant ministerium malorum in sacramentis esse utile, atque efficax: et ibidem aperte asseratur, sacramenta propter Ordinationem. et mandatum Christi efficacia esse, etiamsi per malos exhibeantur. Vel igitur Ileshusius errorem illum expugnat. vel se ut Donulislum ab ipsa Augustana confessione damnatum esse fateatur.

Error 74. ponitur ah Heshusio, quod pro peccato originali non debeat lien satisfactio: cujus erroris auctorem citat s. Tlioniam 4. dial. 1G. quaesi. 1. ari. 2. At quis unquam Lulhcranus non idem son-

sil? qui salisfuolioncm universe de mudio (ollum an credibile est eos admissuros satisfactionem .. expiandum originale peccatum?

Jam secundi generis haec erunt exempla. Pn mus error esse dicitur, quod Poenitentia silprata peccala plangere et plangenda non admittetere. Quae verba apud s. Gregorium leguntur limn. 34. in evangelia, et citantur similia iuiniics. Ambrosii a Gratiano can. Ecco nunc, de l'oenitenti. disl. 1. quare si iste error Papislarum c\$l. ut Ileshusius dicit, Gregorius et Ambrosius Papislae, alque adeo Lullieramirmn adversari erant.

Tertius error apud Ileshusium hic eshSecundfl *post naufragium tabula est. culpam simpliciter confiteri.* Ai haec ipsa vqrbq s. Ilienmjuu su; in episl. ad Pmnmarmium et Oceanum. tie errunbus Ongenis. et similum sententiam idem auctor habet in epistola ad Demetriadem, clin altera id Siibiniiiiinn, el in cap. 3. Isai. Vides igitur lecVr quam antiquum ac nubilem Papislam nubis corcedat Ileslius, rpiem sexcentis bulliens opln jure anteferre possimus.

Error 11. est, quod Poenitentiam essedicam. Baptismum laboriosum, quodque in tridentino. cilio, sess. 14. cap. 2. asserant Patres, ad rii novitatem per sacramentum Poenitentiae non ō magnis fletibus cl laboribus perveniri. Atquilut sententia non unius, aut alterius, sed omnium p. ne veterum scriptorum est, ut non possit liict: ror Papislarum dici. nisi omnes illi sanctis. i. alque antiquissimi Patres Papislae concedant, fuisse.

Nam qui ita comparant Poenitentiam cum BapLmo ut tabulam naufragii cum navigio integro, silaperte indicant, Poenitentiam Baptismum esse laboriosum. Sed praeter Hieronymum in eand sententiam scribunt. Cyprianus. Clemensalcv drinus. Tertullianus, Pacianus, Ambrosius. Tindorclus, Damascenus et alii. quorum leslimw cap. 12. infra citantur.

Error 28. est, dolorem ex contritione suscepti' adeo vehementem, acrem cl intensum esse oportere. ni doloris acerbitas cum scelerum niagml dine aequari, confe. rrique possit. Hanc vero «. lenliam non solum c. alcchismus rumamis, quti Ileshusius citat, sed etiam sanctissimus eldod;simus martyr Cyprianus habet: sic enii^ scribit serin, de lapsis extremo; *Quam magna dcliqi. mus, tam granditer defleamus: alto vulnere dihgens el longa medicina non desit; Poemlenl. crimine minor non sil.*

Error 40. est, quod confessio a morte liberet paradisum aperiat ct spem salutis tribuat: cujos erroris auctorem facit Ileshusius Pulruiu Lombardum lib. 4. Sentent, distinct. 17. At verba quae Lombardos loquitur, non ipse sibi finxit, ex Ambrosio citavit in sermone quodam de quadragesiina. Alque haec de secundo genere.

Tertii genens exempla haec qs. se poleruc Quintum errorem esse dicit, quod Poenitentiae sacramentum consistat essentialiter jn actu ejus qu sanctificatur: quam sententiam catholici sic inlet ligiinl, ut velint contritionem, confessionem eis tisfacioncm. quas partes materiales sacrainer.

hujus appellant, in actione poenilentis consistera. Quod quidem verum esse, nemo sobrius negabit : nihiisemm artio esse potest dolere , confiteri . satisfaccre, nisi cius qui dolet, confitetur, satisfacit? Sxluin errorem esse dicit,quod Poenitentia secundum habitum debent esse perpetua, secundum adoni non item. Hanc vero sententiam quis negri , sicam intellignl? nec enim Poenitentiam actu agere dum dormimus possumus (ut varia negotia.quae Poenitentiae actionem impediunt, nunc omittam) proinde perpetuo illam agere minime possumus : habitu autem promptos ac paratos ad Poenitentiam agendam si res postulet esse, non debere ac posse. quis unquam inllcinlus est?

Errorem 13. esse dicit, quod fides non sit pars poenitentiae, sed until antecedit. Et linnc senlentiati, sl per fidem intelligalur id quod catholici intelligent, firmus videlicet assensus ad ea omnia , quae Heus verbo suo revelare dignatus est : nec lullierani. nec ulli omnino homines negare poterunt. Nisi enim quis Deum, peccatum, iudicium , et afin id genus esse certo credat.fieri non potest, ut ad Poenitentiam adducatur: quare nisi fides praeiednl. Poenilenlia numqiiam siibsequetur.

Erform **Ii.** numerat, quod duplex sil dolor in contritione, unus rationalis, aller sensualis, quodque prior necessario ad contritionem requiratur . posterior non item. Et hic quae dubilatio fingi potesl? Negabit Tilmnrtus hominem, et mente, et carni dolorem posse concipere? at si id neget . angelum, vel belluam, non hominem dabit. Negabit florem illum qui monte concipitur, sine dolore sensibili, atque externo esse posse ? At quam saepe experimur ipsi in nobis, cum rem aliquam gratissime animo aversemur . ejusque nos valde jwnileiit; tamen Inchryinam unam nos ipsos a nubis impetrare non posse? (piis vero Christianus ambigat ad peccati detestationem . cor contritum ut spiritum contribulatum, etiam sino corporalibus heliryimis posse su Ulcere ?

Errorem 25. facit, quod perfectam contritionem c«e oportere dicamus, cl lanium dolorem ex peccatis concipiendum.ut major nequeat cogitari: cuius erroris unctorem facit calechismum romanum. Sed tillilur Ileshusius: non enim sententiae illius cjlenthismus romamis. sed Spiritus sanctus est mirior. qui cum et Moysis, el Christi ipsius ore lum saepe testatus sit: Deum tota mente , toto corde , ■tque omnibus viribus idesl. summo et sinecris-imo amore diligendum esse, ut nihil ei vel anteponamus, vel adaequemus : certe simul etiam nos ;<lmoni)issé censendus est. ut de peccatis in Deum dmissis. toto corde, lota mente ; atque omnibus lribus doleamus: neque <d» ullius boni creati Jacturam majori, ani aequali dolore afficiamur (amor enim doloris mensura est) nisi forte Ileshusio videntur majorem osse dolorem ex pecuniae urnis slone, quam ex Dei offensione concipiendum. Sed icnioad exempla ultimi generis, idesl, ad calumnias clmiendacia.

In errore 12. notat cx calcchismo romano haberi. quod vi cl efficacia sacramenii Poenitentiae . quod consistit in actu externo hominis, sanguis Christi nostra peccata abluat, hoc csl , sanguis

Christi accipi.il vim suam ab actu hominis : quae est horrenda blasphemia. Al horrenda potius impudentia mcnlentis Ileshusii, quam ulla calechismi blaspbernia hoc loco repcriclur. Id enim solum caiechismus docet, vi sacramenti. ut divini cujusdam imdrnmimli, Christi sanguinem ad nos derivari. quo peccata purgentur: non autem (ut mentitur Ileshusius) Christi sanguinem vim suam a sacramentis accipere, id enim nullus unquam neque scripsit, neque somniavit catholicorum. Haec autem sunt verba calecbismi. quae citantur eliarn ab adversario: *Cum nemo salutem nisi per Christum . ejusque passionis beneficium consequi possit. consentaneum, nobisque utilissimum fuit ejusmodi sacramentum institui, cujus vi ei efficientia Christi sanquis ad nos defluens.peccata post Baptismum admissa elueret.* Quo loco non significat caiechismus. vi el efficientia sacramenii. Christi sanguinem peccata eluere : sed Christi sanguinem.qui solus peccata noslra cluere potest, vi el efficientia sacramenti ad nos defluere. Ex quo non magis sequitur . Christi sanguinem a sacramento vim eluendi peccata accipere, quam sequatur. aquam vim humectandi a canali accipere.-quia per cantilem descendit: vel certe lucernam lucendi vim mutuari a candelabro, quia per candelabrum defertur ad aulam.

In errore 19. notat ex Gratiano el Longobardo , setnel tantum Poenitentiam agi posse. Sed more suo impostorem agit. Nam Gratianus distinet. 2. et 3. de Poenilenlia.cl Longobardos **lib.i.**Sentent, distinet. 14. proferunt varia Patrum testimonia . quae hi specie contraria esse videntur , cum alia semel tantum Poenitentiam agi. alia saepius iterari posse concedant: sed iidem auctores Patrum dicta conciliant ac docent Poenitentiam solemnem non nisi semel, privatam saepius concedi solitam, Ileshusitts autem ut simplicibus imponat, quae auctores illi pro una parte quaestionis adducunt, ita citat, ac si en sententia catholicorum esset.

Iu errore 24. calechismum romanum el Tapperum reprehendit, quod asserunt.contritionem non esse opus Spiritus sancti, sed actum voluntatis, vi liberi arbitrii elicitedum. Ilie vero audacllissimum impostorem agit: ubi enim, quaeso, in loto calcchismo. aut in omnibus Tapperi libris invenietur illa negatio, non esse contritionem opus Spiritus sancti? Dicunt quidem auctor calcchismi ct Tapperus: Contritionem esse actum voluntatis, seu liberi arbitrii (quod solum Ileshusius citat, el verissimum est) sed actum esse solius liberi arbitrii, aut non esse simul Spiritus sancti donum . non dicunt. El puerilis est illa Ileshusii dialectica: Contritio est actus voluntatis, non igitur csl opus Spiritus sancti; quasi non possit idem opus a Deo simul, et a nostra voluntate fieri. S. Augustinus lib. de praedest. sanctorum cnp. 3. disserens de actibus credendi el amandi: *Utrumque.* inquit, *nostrum est . propter arbitrium voluntatis,et utrumque datum est propter spiritum fidei et charitatis.*

In errore 58.cujus auctorem Ileshusius invenire non potuit, haec verba habentur: *Docent absolutionem peccatorum non tantum in nomine Jesu Christi debere fieri, sed ct b. Muriae, et omnium*

sanctorum, *el nostrorum eliam operum: unde est haec communis et blasphemiae plena forma absolutionis, qua in monasteriis sunt usi (Meritum passionis homini nostri Jesu Christi: et b. Mariae semper Virginis, el omnium sanctorum, meritum ordinis ei gravamen religionis, humilitas confessionis, contritio cordis, bona opera, quae fecisti, et facies pro amore Domini nostri Jesu Christi. cedant tibi in remissionem peccatorum, in augmentum meriti el gratiae, et in praemium vitae aeternae).*

Haec ad verbum recitare volui, ut impudentia haereticorum: et mentiendi libido omnibus innotesceret: nam nec prolulil, nec proferre potuit noster Ileshusius filium catholicum auctorem, qui haec verba pro forma absolutionis agnosceret. Forma enim vera, qua catholici omnes utuntur, illa verba sunt: *Ego te absolvo ab omnibus peccatis tuis, in nomine Patris, et Filii el Spiritus sancti, Amen:* in qua forma nulla mentio illi b. Virginis Mariae, aut sanctorum caelorum, sed solius Dei. cuius est proprium, per se aut per ministros suos, peccata remittere. Hanc autem esse formam absolutionis, patet ex conciliis, tridentino et Urenlino. et omnibus auctoribus, qui de iis rebus tractant, patet ex ipsa Ecclesiae consuetudine, omnes norunt. Porro illa, quae citat Ileshusius, non forma absolutionis, sed pia quaedam precatio est, quam adhibere nonnulli solent post absolutionem a peccatis datam. Neque absurde precamur iuvare ad poenae, quae ex peccato relinquitur, remissionem, nec non ad gratiae incrementum, et vitam aeternam consequendam, meritis Christi, sanctissimae Deiparae, omnium beatorum cum Christo regnantium, et nostris etiam propriis operibus ac laboribus, cum omnia suo modo prodesse valeant.

Sed jam de Ileshusio satis diximus: neque enim omnia excutere, sed quaedam solum exempli causa in medium adducere propositum fuerat.

CAPUT V.

Calumniae el mendacia Joannis Calvini. et Theodori Bezac.

Nunc de Calvini calumniis et mendaciis pauca quaedam annotanda esse videntur. Primo igitur in 3. lib. Instil, cap. 4. § 1. ad hunc modum Calvinus loquitur: Si sunt catholici, in *oxternis eirercitiis mordicus infixi, ut nihil aliud ex immensis voluminibus colligas, quum Poenitentiam esse disciplinam el austeritatem. quae partita domandae carni, patet castigandis, puniendisque vitiis serviat: de interiori mentis renovatione, quae veram vitae correctionem secum trahit, mirum silentium.* Haec ille. Quae sententia et nunc repugnat, quae continuo ab eodem auctore subjiciuntur, et apertum mendacium continet: sic cum in Hle in consequentibus loquitur: *De con-*

tritione quidem el attritione, nullus apud catholicos sermo. At si de contritione et attritione multus apud catholicos sermo est, quo modo de interiori mentis renovatione mirum apud eosdem silentium est? ad contritionem enim proprie pertinet celebris illa Poenitentiae definitio, quam iisdem catholicis idem Calvinus attribuit. *Anteacla peccata deflere, et deflenda non committere.* Qui autem iis serio peccatu deinde propositum certissimum concipiat animo, numquam deinceps ad peccata redeundi, is profecto internam illam mentis renovationem acquirit; quae veram vitae correctionem secum trahit.

Quod vero paulo infra Calvinus subjicit, catholicos levi caeremoniarum aspersione lutam cordi amaritudinem sanare, nova calumnia est, et ipsius etiam Calvini testimonio refelli potest, si quidem paulo ante dixerat, Poenitentiam apud catholicos nihil esse aliud, nisi disciplinam et austeritatem, quae vitiis puniendis et castigandis serviat. Quod si apud nos ejusmodi requiritur in poenitentibus austeritas et satisfactionis gratia, jejuniis, precibus, elemosynae, peregrinationes, et alia id genus operum carni molesta et laboriosa, a sacerdotibus indicuntur: quomodo non mentitor, qui (pro) seipsius agnoscit, et tamen scribit, omnem cordis amaritudinem levi caeremoniarum aspersione sanari?

Secundo: Ibidem Calvinus doctores catholicos singularis cujusdam inscitiae arguere sibi videtur, quod se torqueant et impediunt libris quibusdam, alioqui facillimis quaestionibus, An unius poenitentia Deo placeat, ubi in aliis durat oblatio? An poenae divinitus inflictae satisfactionem valeant; An saepius ilerari possit pro mortalibus peccatis Poenitentia.

Sed ego nullum hactenus legi, qui his quaestionibus impeditus teneretur; omnes enim continuo respondent, non placere Deo Poenitentiam unius peccati, nec veram Poenitentiam esse, ubi in aliis durat oblatio: et pro certo axioma habent verbum illud Augustini, seu quicumque fuerit auctor in libro de vera et falsa Poenitentia cap. 9. *Quotidum impietas infidelitatis est, ab illo qui justus, el justitia est. dimidiati sperare veniam:* nec minus consentiunt omnes flagella a Deo immisso, ad satisfactionem valere: idque contra haereticos negantes defendunt, ut videre est in concilio indentione sess. 14. can. 13. nemo denique catholicorum est, qui dubitet Poenitentiam privatam (num de solemniori alia ratio est) loties ilerari posse, quoties quis in peccatum lapsus fuerit.

Tertio: Ibidem Calvinus impudenter mentitur, cum ait: *Turpiter el impie definiunt, nonnulli de venialibus peccatis quotidie agi Poenitentiam.* Qui enim quaeso hoc definiunt? cur nullus citatur hujus decreti auctor? Scribunt quidem catholici, venialia peccata quotidiana esse, et idcirco quotidianam quoque de eis Poenitentiam esse agendum: neque solum recentiores, sed etiam s. Augustinus id verbis apertissimis docet in lib. 50. homiliarum, homil. postr. ema cap. 8. at non posse, et interdum etiam oportere de mortalibus peccatis loti viam tempore Poenitentiam agi, nemo catholicus definivit.

El contra potius extant nulli veteres canones, qui Poenitentiam perpetuam pro certis criminibus imperant; el laudantur apud nos ii vehementer, qui ad expianda adulescentiae suae peccata, vel ia cremOj vel monasteriis loto vitae, suo tempore durissimum vitae genus complexi Poenitentiam agunt.

Qutirlir.Idem Calvinus in nodem capite § 2, scribit, exigere catholicos a Poenikintibus contritionem adeo justam el perrectam, ul in trutina appendatur cum fiducia veniae, et § 3. ad ipsum planius explicans, scribit catholicos vi lle, ut ea contritio meritum sit remissionis peccatorum.cum tamen eam nemo babere possit: *Mullum*, inquit, interest, doceasne emereri *remissionem* pecealorum *juxta cl plena contritione, qua numquam defungi possit peccator: an cum instituas ad e-furiendam et sitiendum Dei misericordiam elc.* Sed catholici non docent contritione nos emereri remissionem peccatorum,ac per boc nec illud dorent, debere iu trutina appendi cum fiducia veniae doloris acerbitatem: audiunt enim catholici omnes synodum tridentimiin disertis verbis concionanleni, nihil eorum quae justificationem praecedunt, mereri gratiam justificationis, et ideo gratis per Christum Immines justificari, sess. 6. cap. 8. Itaque contritionem dispositionem esse volunt catholici. non meritum remissionis peccatorum.

Quod eliam Calvinus obiter dicil,numquam posse hominem defungi justa ac plena contritione: el neminem esse qui ex doctrina catholica de contritione,vel non sil ad desperationem adactus, vel simulationem doloris Deo pro vero dolore, non opposuerit; merae calumniae sunl. Nam etiamsi fidei certitudine sciri non posse catholici doceant, pericclnmne contritionem habuerimus, nn imperfectam: tamen perfectam haberi posse, cl a plurimis rcipsa haberi docemus; neque ullum novimus qui ex liar doctrina ad separationem adactus sil, aut simulatum Deo dolorem pro vero dolore obtulerit. Sed frustra contendimus, cum adversarius soin sua affirmatione contentus, nullos testes adhibeat.

Quinto: In eodem cap. § 10. 17. el 18. calumniatur doctrinam catholicorum de enumeratione peccatorum in confessione facienda: nc. tandem addit, rem impossibilem ah illis praecipi: *Diram*. inquit, *in summa, qualis lex illa fuerit. Simpli-ciler est impossibilis.* Sed calumniam hunc esse nemo negabit, qui libros catholicorum. nui certe concilium ipsum Iridenlinum. sess. 14. cap. 5. legere voluerit. Neque enim omnia omnino peccata i numerari oportere lex nostra jubet, sed ea solum. quae post diligentiam in examine positam menti occurrerint: diligentiam aulem moralem intelligimus, qualem in negotiis gravioribus adhibere solemus.

Quid, quod hoc idem eodem in loco ipse idem Calvinus docet? Nam Deo peccata confitenda esse dirit non solum generalim, sed eliam singula: *Quid*, inquit, *ergone confitenda non sunt singula delicta?* ergo *nulla confessio Deo accc.pta.nisi duobus istis verbis conclusa.* Peccator smn?immo tero *danda potius opera, ul quantum in nobis*

esl. lotum cor effundamus coram Deo. nec modo nos peccatores esse, sed quanta sil el quam tuna peccatorum labes; tola cogitatione recognoscamus non modo nos immundos, sed qualis el quanta, quamque in mullis partibus nostra immundities; non modo nos debitores, sed quanhs debilis gravati cl quot nominibus obstricti: non modo vulneratos sid eliam quam mullis el lcilia-libus plagis saucii simus. Ac ne quis ei objiceret, id omnino fieri non posse, ul singula peccata Deo conliteni inur, adjungil:// ac *tamen recognitio.nc.tum fe totum peccator coram Deo effuderit, serio ac sincere cogitet plura adhuc restare, ac profundiores esse malorum suorum recessus, quam quos penitus excutere possit: atque adeo exclamet cum Datide: Errores quis inlelligit? ab occultis meis munda me Domine.* Haec ille. Sicut igitur ipse non existimat legem esse impossibilem. qua jubemur singula peccata Deo confiteri; quia non tenemur id facere,nisi qu nluin in nobis est: ita non debet legem impossibilem judicare, qua jubemur singula peccata sacerdotibus confiteri. quia non tenemur id fatere nisi quantum recordari possumus: el de reliquis cum propheta supplicare debemus, ac dicere: *Delicia quis inlelligit? ab occultis mundane Domine.*

Sexto: Idem Calvinus in eodem cap. § 25. rursus mentitur, nos docere,veniam peccatorum meritis acquiri:/n hac summam, inquit, *recidunt omnia: nos quidem a Dei clementia delictorum ventam impetrare, sed intercedente merito operum.* El intra § 26. ferum. inquit. *qua sunl per-versitate. el peccatorum remissionem, el reconciliationem fieri semel dicunt. cum in gratiam Dei per Christum in Baptismo recipimur: post Baptismum resurgendum esse per satisfactiones.* Quid facias huic calumniatori, qui dedita upc-rn sententiam catholicorum perperam exponit, ul odiosam rcddiil? quod enim catholici dicunt satisfaciendum esse pro poenis temporalibus,quae post reconciliationem cum D<*o. el culpa ac poenae aeternae gratuitam remissionem, aliquando restant: id ipse trahit ad mentum reconciliationis. Tantum autem abest, ul catholici sentiant, reconciliationem acquiri mentis satisfactionum ut eliam doceant neminem posse Deo satisfacere, nisi reconciliatum. Ac ut inlelligas, lector.Calvinum non ignorantia, sed malitia peccare, legas § 29. et 30. ejusdem capituli: ibi enim fatetur, catholicos non referre satisfactionem ad reconciliationem, sive, quod est idem, ad culpa remissionem.sed solum ad expiandam poenam, eamque temporalem: *Fin-gunt*, inquit. § 29. *sibi distinctionem culpa el poenae: culpam remitti fatentur Dei misericordia, sed culpa remissa poenam restare, quam persolvi Dei juslitia postulat.* El § 30. *Scio*, inquit, *subtilius adhuc ipsos elabi, dum inter aeternam poenam el temporales distinguunt.*

Septimo: Idem Calvinus lib. 4. Institut.cap. 19. § 16. cum docuisset catholicos mullum laborare el sudare, ul .sacramentum in Poenitentia invenire possint, indicat eis in absolutione sacerdotis mullo speciosius cl facilius sacramentum constitui potuisse, quam in actione poenilcntis:el miratur cac-

cilatem Scholasticorum, qui hoc non adverterint: S'njie.inquil, *hallucinati sunl phisquam pueriliter, ct caeci in sole fuerunt; qui cum mulla difficultate aestuarent. rem planam adeu. cl cuivis obviam non perspexerunt.* Ilacc ille: qui quidem impudentius mentiri non poterat.ni>i forte nullum Scholasticum legerit. Nam ex Scjiola.-dicis Seotus, Ockani el Gabr. in 4. sentent, disl. 14. sacramentum Poenitentiae in sola absolutione constituunt: caeferi omnes actus poemlenti. confessionem, contritionem cl satisfactionem. partem sacramenti hujus esse volunt, sed non absque, absolutione, quam sacramenti formam, ac per hoc primariam sacramenti partem esse docent. Itaque quod nulli in mentem venisse Calvinus lingit, omnibus m mentem venit: cl ipse plane lialhjcinalus csl plusr unam pueriliter, cl caecus in sole fuit, si libros bcholaslicorum legit, el rem planam adeo, cl cuivis obviam non perspexit.

Octavo: Idem Calvinus in antidoto articulorum Parisiciisium, ari. introducitur catholicos ila Io-queutes:*Quantum vero perlinet ad confessionem; notandum est quod materia sil de. jure divino, forma aulem de jure positivo.* El paulo infra dicit, formam superinductam ab Iniiucenlio pontifice,qdf statuit confitendum esso proprio sacerdoti. Denique lingit sententiam esse Ltilheranorum el catholicis contrariam; nos recpnciliari gratis per satisfactionem Chrisii. Sed hac merae sunl impulsuiae: nam neque ullus catholicus docuit formam confessionis esse de jure positivo: neque formam theologi vocant, confiteri proprio sacerdoti, cum forma >il, omnium consensu,verbum absolutionis: neque Innocentius instituit confitendum esse proprio sacerdoti, sed explicuit, jure divino non convenire potestatem sacramenti hujus administrandi, nisi iis, qui jurisdictionem in alios habent, quales sunl proprii sacerdotes. Sente,nliu aulem illa .' Nos reconciliari gratis per satisfactionem Christi. non modo nobis contraria non esi, nequo absurda catholicis bilis videtur,nl Calvinu fingere placuit, sed anathema dicimus iis, qui illam nega-ic voluerint: neque Calvinislac proferent unquam lesiimonia doctorum catholicorum, qui ca dicant, qitlie nobis Calvinus imposuit.

Similia mendacia habet etiam Theodorus Beza in sua confessione, cap. 7. art. 11.ubi de Poenitentia l'apistaruni disserit.Primo allirmal: Catholicos non latu Csse medicos, quam carnifices crudelissimos animarum, quod in omnibus adultis rcouiranl, ul necessaria ad salutem, contritionem,confessionem cl satisfactionem, sed aul reipsa, si potest quis ca praestare, ani ccrle m volo ac desiderio. Quae autem crudelitas csl. exigere desiderium confitendi, cl mulct.un impositam adimplendi.

Secundo: Allinunt exigi a nubis*, ul perfecte Iria dia praestentur: qun<| esse videtur promptum iter ml desperationem. Al non exigimus perfecte, nisi quatenus vires liumanae a Deo adjunctae se exlendunl; neque emm lequnimus confessionem, nisi eorum peccatorum, quae memoria tenentur,neque muhnam imponimus, nisi quam unusquisque facile ferre possit. Itaque in t.iin prono itinere ad despcralivneiii nullum vidimus unquam desperasse.

Tertio: Allii nunt in bis Iribus nos pwreremissionem peccatorum, insigni cum Christi continue-lia. At quae contumelia Christo esse poled, sidicamus, meritum passionis ejus veram esse, itqur unicam peccatorum medicinam. e,nuque npplian per verbum absolutionis iis, qui per contritionem et confessionem, ac satisfaciendi propositum ,ni eam mediemam recipiendum rite praeparantur? Vel si haec contumelia est.cur m>n erit etiam run-luiiieiJa,si quis dixerit,Baptisininii aquae lavacrum esse regenerationis? vel, m eo lavacro positamo-sc remissionem peccatorum.quod per id lavacrum applicetur nobis Christi meritum, quo peccata donantur?

QuarlmAllirmal doctrinam cailiolicorum de cor- Irilioiie. Llusphemam osse, quod cani parlciaux-velimus salistacioms pro nostris peccatis cornu Deo. atque ila truiisler.imus ad homines, quod u-mus Christi proprium est. Al non hoc dorent c. Iholici. neque enim proprie satisfieri posse trtdunl pro culpis in Deum admissis, quasi contrit justum pretium sil, qua offensionis, atque irae divinae satisfiat: solum emm justificatos, atque amicus Dei per Christi meritum factos, docent, ptemporalibus poenis posse ac debere salisfwert. Sed adversam nostri non laborant ul catholica doctrinam niloHiganl. sed id solum quaerunt, U quovis modo cani reprehendant, ac in inndim vocent. Sed de bis hactenus.

CAPUT VI.

Calumniae cl mendacia Martini Kemnili.

Nunc tandem ad calumnias cl mendacia Kemniti veniamus. Primum. ul se ac suos a Novatianorum haeresi asserat, illorum sententiam perperam exponit: sic enim loquitur in 2. par. exam. pig.

Xcquaquam sumus Xovatiani. qui semel justificatis, si post llaplismum lapsi essenl, omnein spem veniae *cl reconciliationis* cum *li> vel prorsus ne<jabant,pel in dubium revocabunt, etiamsi rursus converterentur, et /'oenilciiliu.i aqerenl.* Sed non luisse hanc Noxalianoniin liat-resim. nullis argumentis probare possemus,slopes esset: verum Ixemnitius hoc labore nos liberavit. Nam paulo infra pag. 902. refert ex historh tripartita, quae luent Novalianorum opinio his verbis: *Merito improbatur Acesii yovaliani diclum, qui in Tripart. lib. 1. cap. 13. ad Con-hiiliiuin imperatorem inquil. invitandos quidem lapsos ad Poenitentiam: spem vero remissionis non d sacerdotibus. sed a Deo solummodo expertundum,qui solus potestatem habeat remittendi i>cc-cala.* Ilii: vides non negasse Novatuum* spem veniae el reconciliationis cum Deo, ul supra Uso scripsit Kemnitius, sed negasse in sacerdotibus potestatem absolvendi, quippe quae in solo Deo sil: quod eliam negant pertinacissime Lutherani. ul infra ostendemus.

Secundo: Idem Kemnilius pag. 902. s. Ambrosii vorba dépravai, til ca ad sententiam sunm aecuiiinu del: *Ambrosius*, inquil. *.Xovatianorum o piniuiciii Ha describit: poenilentibus post hipsum non simpliciter sane praecidendam esse omnein spem veniae, sed sacerdotes nec posse nec dtlicre illis, ministerio evangelii remissionem pacatorum annunciare.vel absolutionem imperiri: ne Det (sicul simulabant) paries audaci teirritate sibi usurparent.* Haec ille. Al nusquam jo Ambrosio invenitur modus iiii<> loquendi.Lulhcnnoruin proprius: *Ministerio evangelii remissionem peccatorum annuntiare.* Quod Ambrosius docet, ul ex lib. t. de Pocnil. cap. 2. colligitur, idesl, negasse. Novulianos. potestatem remittendi peccala sacerdotibus esse concessam: *Sed ajunt*, inquil, se *Domino deferre reverentiam, cui soli remittendorum criminum potestatem reserrent elc.*

ferito pag. 905. *Peccatorum*, ihquil Kemnitius. *post Baptismum lapsum, quando quaeritet ambit reconciliationem cum Deo. et remissionem peccaturum, Pontificii per sacramentum sunm Poenitentiae deducunt ad humana, seu propria opera, ul illa, accedente verbo absolutionis. /1-ani it sint sacramentum. hoc est. caussa efjieieicnsfl conferens gratiam reconciliationis cum Deo el remissionis peccatorum.* Haec ille:ubi Primum in co errai, el seenm ipse pugnat, quod contrilionem el confessionem vocal opera humana el propria, cum potius dona sini Dei. ul ip>e idem Kemnilius confitetur pag. 955.ubi sic loquilur:Est *aulem vera contritio non opus liberi arbitrii.seu virium humanarum: sed Spiritus sanctus per verbum praedicatum, auditum et cogitatum.illa in nobis excitat. inchoat, operatur el efficit.*Cum igitur contrilio el consequenter eliam confessio, non sil nostrum lanium opus, sed eliam Dei qui illam nobis inspirai, falso Kemnilius paulo ante scribil, l'onliliclos deducere peccatores ad opera humana el propria.

Deinde: Catholici etiamsi contritionem, confessionem el satisfactionem ad pariem materiale sacramenti Poenitentiae pertinere velint: lamen emisam elicientem remissionis peccatorum ul instrumentum Dei. vel solam absolutionem laciunt, vel actiones poenilenlis cum absolutione conjunctus, non ul aeliones humanae sunl sed ul insliomenla l)fi; alioqui enim ipsa eliam absolutio el ablutio, ilcorporis Domini consecratio ac distributio, acliones humanae dici possent, cum non minus ab hominibus liant, quam ipsa peccatorum enumerulio. Aihil igitur est cur Kemnitius clamitet. nos caussninefficionlem remissionis peccatorum in hu-iiiiini ae proprio opere poenilenlis constituere, <um in ipso verbo, per sacerdotem nomine Dei pronunciiilo, constituamus.

Quarto. Pag. 911. demonstrare Kemnilius volens. cur Poenitentia. quam praedicavit Joan. Baptista, et post cum Christus, non sil apud catholicos sacramentum Poenitentiae, ila loquitur: *Quia in illa Poenitentia uratis sine operibus.fide propter Chrislum remittebantur peccata,quia eliam tum Baptista,quam Christus,fidem in filium me-*

diatorem partem conversionis necessariam, ad consequendam remissionem praedicarunt. Diopter has caussas luli- Poenitentia Pontificiis non est sacramentum: id quod diligenter expendatur. Haec. ille, o miseros Imlhcrailios, quorum ignornnlia sic almlilnr Kemnilius. ul palpabilia mendacia non solum cis impudenter obtrudat.sed etiam jubeat tamquam magna mysteria diligenter expendi. Scribil quidem concilium Iridenllnum sess. 14. cap. 1. Sacramentum Poenitentiae inslitulum fuisse post ChriMi resurrectionem, et cade caussa sacramentalem Poenitentiam non fuisse catholici docent Poenitentiam illam, quam Baptista el Christus praedicabant. Al causias quas lingit Kemnitius, non modo nullus agnoscit catholicus, sed plane omnes pro haereticis haberemus, qui illis «le caussis Poenitentiam sacramentum esse negarentl. Tantum enim abest, ut ideo Poenitentiam aliquam pro sacramento non habeamus, quia in en gratis, sine operibus, iide propkr Chrislum remittuntur peccala: vel quia lides in Chrislum pars conversionis, el quidem necessaria ad remissionem oblinendam praedicetur, ul contra potius ubi isla absint, sacramentum Poenitentiae aul nullum esse, init inutiliter administrari dicamus.

Quinio. Pag. 931.non minori audacia Kemnilius tridentino concilio imponit ea. quae numqnam Paires ejus concilii cogitarunt: *Sed.inquil .aliud est, quod tridentinum concilium quaerit, in Baptisma scilicet remissionem peccatorum gratis, sine nostris operibus, prOpler meritum Christi donari et fide accipi : in lapsis vero post Baptismum Poenitentiam impetrare veniam. non fide gratis et sine operibus. sed per et propter opera Poenitentiae.* El pag. sequenti: *Idem est.* inquil. *quod alibi dicunt, duplicem esse justificationem,quarum prior sil gratis, fide, sine operibus propter Chrislum: altera non gratis. sed per et propter opera fiat:* Haec ille. Porro, si isla mendacia non sunl. proferatur m modium vel unus aliquis scriptor catholicus: ne dicam concilii oeeumenu i. aul etiam particularis, decretum, m quo habcalur justificationern in sacramento Poenitentiae non donari gratis, per Udem sine operum merilo.ob Christi denique passionem el morlem? Aequc enim quia requirimus contritionem el confessionem, ac deinde eliam satisfactionem,ideo non gratis el per Christum, sed ex operibus propriis justificamur; illa enim opera non merita sunl justificationis. sed dispositiones Justificandi: alioqui eliam juslilicalio quae lit in Baptismo, non gratis, sed ex operibus fleret, quia Poenitentia quaedam requiritur anlc Baptismum, dicente apostolo Petro Xctor. 2. *Poenitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jcsu Christi inremissionempcccalorum vestrorum.*

Quid, quod idem Kemnitius ante confessus fuerat catholicos agnoscere, per meritum Chrisii. fieri remissionem in sacramento Poenitentiae? sic. cnim scripsil pag. 903. *Pontificii asseverant Poenitentiam, qua lapsi Deo reconciliantur, esse peculiare sacramentum, quo lapsis post Baptismum beneficium mortis Chrisii applicatur.* Haec ille: cujus testimonium hoc loco prolatum, verum

csl, scd mule cohaerens cum his, quae nobis falso passim imponit.

Sexto. Png. 935. auctorem primum sacramenti Poenitentiae Kemnilius Petrum Lombardum facit, qui post annum Domini 1100. floruit: *Quia, inquit, Lombardus primum e.r, poenilenlia sacramentum fecerat, coeperunt postea Scholastici quaerere, quae sil materia. el quae forma etc. Iloc esse mendacium nemo dubitavit, qui aliquid in veteribus legerit: passim enim conjungunt veteres Poenitentiam seu reconciliationem cum Baptismo. aliisque sacramentis prerprie dictis. Quae testimonia suo loco adducentur: nunc unum s.Augustini testimonium nobis sufficiet; is enim in e-pisl. ISO. ad Honoratum: /In non cogitamus, inquit. cum ad istorum periculorum pervenitur extrema, nec csl potestas ulla fugiendi; quantus in Ecclesia fieri soleat ab utroque sexu, atque ab omni aelale concursus, aliis Baptismum flagitantibus, aliis reconciliationem, aliis eliam ipsius Poenitentiae actionem, omnibus consolacionem et sacramentorum confectionem, el erogacionem? ubi si ministri desint.quantum, exilium sequatur cos.qui de isto saeculo vel non regenerati exeunt, vel ligati?*

Septimo. Pag. 914. et 945. vix credi polesl quanta impudentia Kemnilius lum mentiatur. tum concilii tridentiu sententiam omnino pervertat. Negaverat concilium partes Poenitentiae, esse terrores et fidem: nam terrores el fides cliam in impoenitentibus esse possunt, cum Jacobus dicat, daemones credere et contremiscere, quos certum est Poenitentiam numqua n acturos: de qua eliam re suo loco dicemus. Al Kemnilius ex capite suo ila concilii sententiam exponit: *El terrores quidem. inquit. a Deo voce legis conscientiae incusos: ideo nolunt esse pariem Poenitentiae, quia contritionem volunt esse dolorem voluntarie pro peccatis tamquam vindictam assumptum, qui hoc opere promereatur misericordiam Dei.* Sed mentitur in caput suum, non enim concilium usquam dixit:Contritionem esse opus meritorium remissionis peccatorum. sed contra potius sess. C. canon. 8. disertis verbis pronunciavit, ideo gratis per Christum nos justificari secundum Apostolum, quia nihil eorum quite justificationem praecedunt, sive fides, sive opera,ipsam justificationis gralam promerentur.

El quia concilium sic negat fidem partem esse Poenitentiae, ul tamen ad Poenitentiam fidem necessariam esso concedat, et theologi fidem Poenitentiae fundamentum esso doceant: explicat Kemnilius mentem concilii ac theologorum his verbis: *Quando dicunt fidem esse fundamentum Poenitentiae. intelligunt tutem oersuasionem'si actiones illas Poenitentiae a Pontificiis praescriptas quis suscepit el praestiterit. quod illis actionibus impetret veniam peccatorum et reconcilietur Deo:et hoc est quod dicunt fidem esse fundamentum Poenitentiae.* Al lunge aliter mentem suam ipsum concilium explicat: sic enim loquitur sess. C. cap. 6. ubi exponit quem locum fides habeat in negotio justificationis: *Disponuntur, inquit, ad ipsam justitiam, dum excitati divina*

gratia et adjuti. /Idem ex auditu concipitiil-. libere moventur in Deum, credentes rcra r-. quae divinitus revelata el promisca sunt alpi illud in primis, a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem quae «I i. Christo Jesu: el dum peccatores se esse inHh gentes, a divinae justitiae timore, quo uillit. concutiuntur; ad considerandam Dei miserordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Chrislum propitium for>. iliumque tamquam Omnis justitiae fontem Migere incipiunt, ac proplerca moventur adv.rii' peccata per odium aliquod el dclcstaliMiemric.

Ex his habemus, lidem, quae est iuiulainciilür Poenitentiae, non osse (ut mentitur Kemnili". persuasionem, quod actionibus Poenilmliae i. pelremus veniam peccatorum el reconciliatione scii quod vera sint Dei promissa, et illud in (iri-mis,justificari impium per gralam Dei per redemptionem. quae csl in Christo. El simul habena.-, non excludi lidem ac terrores a Poenitentia, imn, includi, non ul paries, scd ul caussas praecedentes Poenitentiam: neque enim eredere cl lern-n est poenitere, sed ex fide el terroribus Pnenil-. lia gignitur. Neque multum refert, quod in l-. jam citato concilium explicat justiuconironem.qiie in Baptismo nrqiiirittir. non eam quae in sarti, mento Poenitentiae: nam idem est disposition!!! el conversionis progressus, licel Poeriitenlim lpera mullo faciliora ad Baptismum, quam ad reconciliationem exigantur.

Octavo. Pag. 945.incredibili malitia vel inscii ex can. 4. sess. i 4. concilii tridentini Kemnili. colligit, lotum cvangelium ex Poenilenlia a callicis tolli: *Quando, inquit, quarius canon awthemate damnat eos. qui dicunt fidem conceptam ex evangelio, vel absolutione, qua credi quis sibi per Chrislum remissa esse peccata. necessariam partem esse Poenitentiae ad conquendam remissionem peccatorum; quid 'nliud facit, quam quod lotum cvangelium ex Poenitentia tollit.el ipsam vocem evangelii propriari sicut a prophetis,Christo cl apostolis tradita tti damnat?* Et pag. 94fi *Quid reliquum erit rnin-gelio, si tollas inde Christum, fidem in Clirishri et remissionem peccatorum, quae fide per Christum accipitur? el lamen tridentinum conciliai non veretur anathemate damnare, si quis di.re ril. partem Poenitentiae esse fidem ex eron-gelio conceptam, qua. quis credit sibi per Christum reimissa esse peccata.* El pag. 947,Adperp»-*luam, inquit, rei memoriam notum sit iww Ecclesiae Dei concilium tridentinum promittere Poenitentiae reconciliationem cum Deo. cl remissionem peccatorum, sine fide, quu* quidem ex evangelio concepta sit, cl qua quis credat per Christum sibi peccua remissi.* Haec ille: qui quidem tam pueriliter err.il. ut mo sane pudeat haec tam levia refulareml non parum Kemnili, quamvis adversarii, misereat. Nequer-nim concilium negat, fidem ex evangelio conceptam ad Poenitentiam esse necessariam: scd negat, tum fidem pariem esso Poenitentiae, mm ci potius (ul supra diximus) Poenitentiam gignat:

lum vero lidern, qua quis credit sibi esse peccata: veram esse lidem ex evangelio conceptam, cum mini nisi figmentum Lulheri jure dici possil. Enogelium enim remissionem peccatorum omnibui vcrSiPocnitentibus promittit: sed utrum hic aol ille veram Poenitentiam habeat, cvnngelium nusquam dicil, quare ex evangelio fides illa concipi non polesl,qua quis certo credat sibi remissa esse peccata. Sperare quidem possumus el debemus, ul concilium docet sess, G. cap. 5. cl sess. II. cup. I. Deum nobis propitium fore: sed cerlo id credere quo modo cerlo credimus articulos fidei. mera stultitia esi.

Nono. Pag. 958. falso tribuit s. Thomae quod feripserrl ad remissionem peccati requiri actum nostrum, qui sit meritorius, quia cadat sub libero arbitrio. Id enim neque usquam s. Thomas scripsit, neque scribere potuit, nisi theologiae plane oblitus. Quis enim vel mediocris theologus diceret, actum nostrum esse meritorium, quia cadat sub liberum arbitrium? quasi vero non possint nulli actus sub liberum arbitrium cadere, nec tamen meritorii esse. Quid, quod s. Thoma* in 1. 2. quaesl, ullim. arlic. 5. discitis verbis docet, neminem posse mereri gratiam justificationis; cuius contrarium Kemnilius illi imponit?

Decimo. Similem omnino Kemnilius habet calumniam pag, !>(»!. ubi sic ait:7>i<ts *fides est pontificiae Poenitentiae, in nostra scilicet opera, non in Christum; talem misericordiam Dei volunl. non quae sil gratuita el gratis propter Chrisli meritum peccata remittat, sed quae operibus nostris tribuat mercedem.reconciliationem scilicet cum Deo el remissionem peccatorum.* Hæc ille. Sed lanium abest,ul haec sil catholicorum sententia, ut nullus sit catholicorum, qui non toto tarde anathema scribere paratus sil iis, qui ila senlnml. ul nos sentire Kemnilius lingit.

Undecimo. Pag. 962. iiHirmal Scolum velle dilectionem Dei super omnia ex naturalibus viribus haberi posse, eamque osse dispositionem sufficientem immediatam cl ultimam ad infusionem gratiae. Deinde pagin. 963. addit: *El hoc csl dogma Scholasticorum, ad quod stabiliendum factum al hoc decretum.* Ille duo mendacia sunl. Unum Scholasticorum est illud dogma : nam Scolmn, qutin solum Kemnilius citat longe aliler sensisse, fuse demonstrat Andreas Vega in lib. de Justifie, quaesl. tO. el deinde quidquid de Scolo sit, conlat s. Thomam. el meliorem Scholae partem.conIranian omnino docere. Alterum csl mendacium luculentius, Ad illud stabiliendum dogma, decreUcn concilii trident, esse formatum, quod habetur sess, 11. cap. 4. et can. 5. concilium enim in hoc ipsolom, attritionem, quae csl imperfecta contritio, donum esse Spiritus sancti docet, ex quo recte colligitur, mullo magis ipsam contritionem perfectam, quae dilectionem Dei super omnia includit, non ex solis naturae viribus, sed Dei munere haberi. El sess. fi. can. 3.his verbis senlentiini istam damnat, quam ei Kemnilius affingere non veretur: *Si quis dixerit, sine praeveniente Spiritus sancti inspiratione, atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere,aul poe-*

nitere posse sicul oportet. ul ei justificationis gratia conferatur, anathema sit.

Duodecimo. Pag. 964. negat Kemnilius Luthcrum docuisse id, quod in bulla Leonis X. damnum legimus: Attritionem facere hominem hypocritam cl magis peccatorem : sed lanium Scholasticorum sententiam reprehendisse, quae detestationem peccatorum per liberum arbitrium solis naturae viribus productam,facil dispositionem sufficientem ad graliam. Atqui haec csl incredibilis audacia,cum verba Lulheri non uno in loco posita clarissima sint, neque ullam ejusmodi interpretationem admittant.

In sermone de Poenitentia habito anno 1517. ex quo articuli illi deprompti sunl. quos Leo X. damnavit: ita Lutherus loquitur: *Contritio duplici via paratur. Primo per discussionem. collectionem. detestationem peccatorum. qua quis (ut dicunl) recogitat annus suos in amaritudine animae suae, ponderando peccatorum suorum, gravitatem, damnum, foedilutem.mulliludinem. deinde amissionem aeternae bealiludinis ac aeternae damnationis acquisitionem, cl alia,quae possunt tristitiam ac dolorem exc.Uart. Haec aulem tristitia facil hypocritam, immo magis peccatorem, quia solum timore praecepti el dolore id facil: ct tales omnes indigne absolvuntur.* Haec ibi; ubi non damnatur contritio, sive attritio (ut Kemnilius dicit) quia sil ex solo libero arbitrio, sed quia nascitur ex timore praecepti, non ex amore justitiae.

Rursus idem Lutherus in lib. contra bullam Antichrist!, postcaquam recitavit ari. 6.a Leone damnatum. ubi habetur ad verbum, quae, modo ex serin, de Poenilenlia citavimus.ila subjungit:./eus *certe est articulus el chrislianissimus. quem mihi ab innumerabilibus papis el Papislis non sinam extorqueri.* Utri, quaesol, magis credendum, Lulherone articulum suum agnoscenti,an Kemnitio impudenter menlieuli, numquam Luterum ila sensisse?

In assertione quoque omnium articulorum suorum, iterum recitat eundem sextum articulum, el suum c^se fatetur, cl nullis argumentis confirmare nililur.

Denique in Resolutionibus super propositiones Lipsiae disputatos,apertissime dicil haeresim esse Pelagiannm, admittere.Poenitentiam inchoari ante dilectionem justitiae: ubi prorsus tollit primam pariem Poenitentiae , quam Kemnilius cl Lulherani caeleri constituunt in illis terroribus fidem praecedentibus. Proinde nunc Lulhcro leste, Lutheran) Pelagiani facti sunl: cl ideo non miium.si Kemnilius mavult impudenter Lulheri scripta negare, quam Pelagianus haberi.

Decimolerlio. Pagin. 967. mirabili slralagemalc Kemnilius catholicis affingit, quae sunl Lulheri propria. Reprehendit enim Scholasticos, qu<»d doceant. conirilionem. si non oriulur ex dilectione Dei, sed ex timore irae el judicii divini, etiamsi accedat fides petens cl statuens remitti nobis peccata propter Christum, tamen non esse salutarem, sed Judae Poenitentiam. At hoc numquam Scholastici docuerunt,sed Lutherum ila docentem

Leo pontifex, cl acndcmiae catholicae. et nuper Paires in (ridcnlino concilio damnaverunt. ha vi-
delicet fideliter récital sententias nostras Kemni-
tins. Alque liaecde calumniis cl mendaciis suffi-
ciant.

CAPITULUM VII.

De nomine Poenitendae.

Explicatis haeticorum mendaciis el calumni-
is, nunc ad nomen Poenitentiae veniamus. Adver-
sarii ab ipso Poenitentiae nomine fundamenta ja-
cere incipiunt errorum suorum: el quia Poeniten-
tia a poena dicta videtur. el poena referre polesl
tum ad dolorem de peccatis praeteritis, quam nos
contritionem vocamus, tum ad eam mulclain.quae
indictor Poenitentibus. quaeque satisfactio a ca-
tholicis nominatur: proplerca illi non libenter hac
voce utuntur. el pro ea in Scripturis fere ubique
substituunt Resipiscentiam.

Laurenlius Valla, qui voluti praecursor quidam
Lulheranac tactionis videtur fuisse, in Annotatio-
ne ad cap. 7. posterioris ad Corinth, scribit, ele-
ganliores voces osse μετάνοια,el μεταμέλειαν grac-
cas. quum Poenitentiam, latinem, quia Poeniten-
tia significet tristitiam commissi, illae mentis c-
mendationem: atque inde colligit, nihil agere eos,
qui ex eo Pauli loco triplicem inducant Poeniten-
tiam, unam quae sil contritio: alleram, quae sit
confessio: tertiam quae sit satisfactio, cum apud
Paulum duae illae voces μετάνοια, cl μεταμέλεια
tantum inveniuntur.

Erasinus, qui alter praecursor Lutheri dici po-
test. in \unotidionilms novi Testamenti ad cap.
3. Mitth. el alibi frequentissime, mavult, resipi-
scere et resipiscentiam.quam *Poenitere, el Poeni-
lenliam.* cs>e vertendum. ubi legimus μετανοεῖν,οἱ
μετάνοιαν. *Nostrum vulgus.* inquil. *putat esse
Poenitentiam agere: praescripta poena quapi-
am: luere commissa : quod apud Christianos,
qui publice peccassenl. ejecti e consortio propa-
lam alfliijerenlur vaque satisfactio sive poena,
poenitenda vocari coepta. Qua quidem ex re
non mediocris error theologis quibusdam obre-
psit, qui quod Augustinus de Poenitenda, hoc
est, publica satisfactione scripsit, ad animi do-
lorem. quam contritionem vocant, detorquent.
Atioqui μετάνοια dicta esi a μετανοεῖν . hoc est,
a posterius inlelligendo. ubi quis lapsus, re per-
actu lum demum animadvertit erratum suum.*
El infra, non solum vocem graecam μετάνοιαν re-
sipiscendam sonare contendit, quod multi alii fe-
cerunt. el inier abos Lulherus ipsum Erasinum
auctorem citans in Resolutionibus: sed eliam,Poe-
nitentiam, quod forte nullus est ausus, in resipi-
scentiam transformare conatur. Vult enim cl hoc
loco in cap. 3. Mallh. el infra in cap. 7. postero-
ris id Cor. non a poena, sed a pone tenendo,Poe-
inlenliarn ductam: quasi nihil sil aliud poenitere,
nisi posterius consilium tenere; sive, ul ipse lo-

quitur, inielligerc posl factum, unde cl Graeci-
dicta est McLanaon.

Theodorus Beza annol. ad 3. cap. Mallh. inter-
pretationem eorum reprehendens, qui illud.
μετανοεῖτε non verterunt, Resipiscito, sed poeni-
tentiam agile: ila loquitur: *Quam inlerprrtuli»-
nem nullas ub caussas repudio, redob campo
tissiinum, quod nulli imperiti occasionem ij:
hoc dicendi genere arripuerint falsarum opinio-
num de satisfactione, quibus hodie agitur Ec-
clesia.* Haec ille. Scdicel imperiti. cl (ul Erasmus
loquebatur) vulgus deputandi sunt omnes, qui fi-
dei simplicitatem cum sapelis P-Hribus. et univer-
sa Ecclesia lenent. Sicolim Brengarius(Lanfran-
co leste in lib. de corpore Christi) catholicorum
sententiam, vulgi sententiam appellabat.

Porro distinguit Beza vocem μετανοεῖ a voa
μεταμέλσΞα'. ac μετανοεῖν, quae vox in Scriptum
passim occurrit, proprie significare dicit, post fi-
ctum sapere. cique respondere lalinam vocem.re-
sipiscere. unde est resipiscentia.et vocem bebrai-
eam 21'0 converti, unde esi convert
quod idem observavit Joan. Calvinus hb. 3 Instil,
cap. 3. § 5. Vocem autem μεταμέλεια>., propn
significare dicit, post rem aliquam laciarn sollici-
tum esse el anxium: atque huic voci, quae ini-
quam fere in Scripturis occurrit, cum de convr-
sione peccatoris agitur, respondere Vult latina
vocem, poenitere, unde est Poenitentia; cl liebn-
icam crû poenitere, seu consolari.

Murtinus Lulherus in episl. nd vicarium silior-
dinis, quam scripsit anno 1518. cl exstat in prim
tomo operum ejus. Wirleinbergae excusorum, di-
cit se studio eruditissimorum virorum landcm di-
cisse, vocem Poenitentiae non significare oditu»
vel dolorem de vita praeterita, ut olim dicobilor
sed significare amorem justitiae el novae vitae>.,
hoc nomen nihil habere amarum vel acerbum, se:
omnia grata cl dulcissima. Similia indicat hic
Lutherus in serm. de Poenitentia, cl in Resoluti'
nibus suarum propositionum.

Sed in eo multum errant doclores isti granum-
lici potius quam theologi, qui vocum significaw-
nes ex etymologia potius ducunt, quam ex fo-
muni Scripturae, el bonorum auctorum usu. 5
si non originem ac derivationem, sed usum spe-
ciemus harum vocum, videbimus non solum D'0
cl μεταμέλσ&αι, sed eliam 2W. μετανδάίν. et i[l
sum praecipue penilcre, vehi nohl Erasmus, tv
lernuin dolorem, ac poenam ex interna convert
ne profectam significare, cl idcirco lalinuin inter
prclem melius voce Poenitentiae usum esse,quam
fecisset, si voce resipiscentiae uti voluisset.

Percurramus singulas voces. Ebi legimus in li-
bro Job. cap. nil. Af/o *Poenitentiam in favilla i
cinere,* ʾFlinj csl '» hebraeo. Ex quo intelli-
mus, verbum Dnj non aliquid dulce, ul Lulbt
rus somniat, sed amarum dolorem, el eum no.
solum internam, sed eliam externam nelionec
comprehendere: id quod ne Beza quidem negtf
ausus est.

Apud Joëlem cap. 2. ubi habetnus:Conrcrlimi-
*ni ad me in toto corde vestro, injejunio cl p» lu
el planctu,* vox 12W non polesl ad solam anitn.

mutationem referri, «urn tam perspicue Dominus jubeat eos converti in jejunio , IletÜ «I planctu: proinde conversio, «piam vox illa hebraica signifi «.ii,internam el externam simul actionem compre- hendit.

Sed veniamus ad graecam vocem μετάνοιαν, de qua potissimum controversia est, .Mallii. l l.e.l Lu- i4<! 10. Si *in Tyro el Sidone factae, essent virfu tes, quite factae sunt in te. olim in cilicio et ci- ic it . Poenitentiam egissent.* Apud iitrumqiie e- «ngelislam est vox μετανόησαν. quam omnino ab- surde liera reddidit: *Resipuissent.* Quid enim esi, in cilicio et cinere sedendo resipiscere? certe re- sipiscentia; si proprie accipiat,ur, saccum el cine- rem praecedit, nemo enim saccum induit et in ci- nere sedet, nisi unica resipuerit: Dominus autem actionem poenalem significat, quae tum assumitur cl exercetur, dum quis moestus el dolens in sacco it cinere sedet.Itaque μετανόησαν co loco nihil a- liud significare polesl, nisi corde simul cl corpore adversari peccata praeterita cl vindictam de illis a semel repetere.

Similis locus est Matib. 12. Cl Luc. 11. ubi Do- minus Ninivitas Inudat, quod egerini Poenitentiam m praedicatione. Jdrttie , el utitur eodem verbo μΓανοεῖν: quae fuerii autem Poenitentia Ninivita- rum, scribitur .lonnc 3. nimirum jejunia, cilicia, preces ad Deum.

Adharc in posteriore ad Corinth.episl. Cbp.12.ex- lreihu:./eliio. inquit Apostolus.*ne iterum cum ve- neni. Ianniliet me Deus dpud vos.et lugeam mul- tos rrits. qui antea peccaverunt, cl non egerunt Pocrilenliam super immunditie cl fornicatione cl impudicitia, quam gesserunt.* Hoc eliam loco verbum μετανοησάντων vertitur a Beza: *Resipue- runt.* Omniho conlra proprietatem grncci latini- que sermonis. Nam nec latine dicitur. Resipiscere, superpeccnlum; et gruere illud ἐπί conjunctum dativo, ul hoc loco ἐπί τη ακαθαρσία καί πορνεία. caussam significare solet, ac pro eo poni quod est ob vel propter. Si quis autem dicat, Poenitentiam esse agendum oh peccatum commissum, rcciissi- me dicet, est enim culpa caussa poenae, cum ex culpa obligatio nascatur ad poenam: at resipiscen- dum ob culpam, non nisi absurde diceretur, non enim culpa resipiscentiae caussa haberi potest, rum non ex culpa, sed ex bono nlicjuu aspiratione resipiscentia oriatur.

Aequc solum Scripturae divinae usus, se l eliam auctorcstum gracci.lum lalini liane vocem μ TWWt arripiunt non pro sola resipiscentia.sed eliam pro detestatione praeteritae culpae et vindicia, quam quis «le se ob eam culpam expetit. Sic accipit s.Basilius in oratione de fame el siccitate,ubi μετά- /%λ/ appellat externam Poenitentiam Ninivitarum: •I porta lalinus Ausonius in illo epigrammate de occasione et poenitentia , cedcm modo accepit , cum ail :

Snm Pea, *quae facti non factiquè erigo poenas :*
Nempe ul pocnileal sic Metanoea vocor.

Aequc probabile est quod scribit Beza loco citato, Ausonium mciri caussa posuisse .Metanoeam pro

Mclamclia. Voluit enim Ausonius proprium nomen ejus simulachri.quod vulgo Poenitentia dicebatur, exprimere; et quia lalinuin non extabal apud Cice- roiiem, el alios antiquos prnbalos auctores: *Sum Dea*, inquit, cui nomen *nec Cicero ipse dedit*, graecum substituit pro latino. Non est autem cre- dibile, eum.qui proprium nomen reddere volebat, alienum supposuisse,praesertim cum facile potue- rit poi-iica licentia dicere: *Nempe, ut poenileat, Slelamelia vocor*, producendo primam syllabam vocis .*Uelamelia.* ut similem produxit Virgilius : *Italiam fato profugus etc.* immo Graecis solemne ••st prima producere , cum lres breves in aliqua voce occurrunt.

Lactantius lib. 6. cap. 24. scribit quidem .Meta- noeam latine reddi posse Resipiscentiam: sed ex- plicat. per Resipiscentiam non debere inlelligi so- lam mentis mutationem: *Resipiscit autem, inquit, quem errati pigel,cl seipsum castigat dementiae, et confirmat ad rectius vivendum.* Atque haec de gracca voce.

Porro vox latina Poenitentia non est quidem a- pud Ciceronem, ul neque eliam Resipiscentia, ta- men verbum Poenitendi, unde sine dubio Poeni- tentia dicta est.apud Ciceronem non eam vim habet, cpiam credit Erasmus,sed quam veteres grammatici, qui a Poena.non a Pone.Poenitere et Poenitentiam derivarunt. In Î.Tusculana cxlrema:Quomodo,in- quit Cicero, si *naturalis esset ira. aut alius, alia magis iracundus esset; aut finem haberet prius quam esset ulla,ulciscendi libido:aut quemquam poenderel.quod fecisset pqr iram?ul Alexandrum regem videmus,qui cum interemisset Clyturn fa- miliarem suum, vix a se. manus abstinuit: tanta vis futi poenitendi.* Quo loco vox Poenitendi non significat solam agnitionem erroris, sed detestatio- nem facti, cum desiderio puniendi.

Ovidius quaque in eadem significatione verbum. Poenitere, accepit lib. 1. de Ponto, cum ait :

JMenilel o, si *quid misenann creditur ulli,*
Poenilet, et farto torqueor ipse meo.
Cumque sil exilium, mugis est mihi culpa, dolori:
r.sliquepali poenam, quam meruisse, minus.

Jam vero apud ecclesiasticos auclores , nomen l'onilenliae non pro sola erroris agnitione el rtten- lis mutatione, sed etiam pro vindicta, quum de se Minui peccator, saepenuincro usurpari, superva- caneum erit ostendere: ita passim testimonia Pa- trum occurrunt. Certe Tertullianus cum in hb. de Poenitentia ait:Confessione *Poenitentia nascitur. Poenitentia Deus placatur.* non polesl Poeniten- tiam pro resipiscentia accipere; cum non ex con- fessione resipiscentia.sed confessio ex resipiscen- tia oriatur. Itaque Poenitentiam, poenam sponte assumptam ad peccatum puniendum vocavit : quo sensu scripsit eliam s. Cyprianus in serm. 5. «te lapsis : *Poenitentia crimine minor non sit.* El s. Augustinus in episl. i08. ad Seleucianum: *Est, inquit, Poenitentia, bonorum el humilium fide- lium poena quotidiana.in qua pectora tundimus dicentes: Dimitte nobis debita noslra.*

Denique unde vox, Poenitentia, «liphthonguin haberet, quam habet vox Poena, si a Poenitentia, ut vult Erasmus, et non a Poena derivaretur? Maneat igitur, omnes Poenitentiae voces hebraicam, graecam et latinam, secundum scripturae et bonorum auctorum usum, non solum mentis mutationem, aut erroris agnitionem, sed etiam detestationem peccati et vindictam sponte assumptam significare.

CAPITULUM VIII

Proponitur controversia prima

In *Poenitentia si sacramentum proprie dictum.*

Controversia Prima, quae de genere, si scilicet Poenitentia sacramentum proprie dictum, quatuor partes habebit. Primo enim explicandus erit quaestionis status. Deinde adferendae sententiae adversariorum. Tertio asserenda et propugnanda veritas. Postremo objectiones contrarie diluendae.

LT igitur controversiae status aperiatur, illud initio ponimus, non de quavis Poenitentia controversiam esse: potest enim, vel ad praesentem disputationem perlinet, vera Poenitentia vel in sola mentis conversione, atque interna peccati detestatione consistere, vel etiam externis signis, more, lacrymis, confessione, corporis afflictione se prodere. Et quidem conversio illa mentis ad Deum, etsi semper necessaria fuerit ad reconciliationem, vel virius quaedam vel non exigua: tamen nisi signa externa adjuncta habeat, sacramentum dici non potest; neque de hac re ulla controversia est.

Posse autem, vel vel plurimum solere, veram Poenitentiam signa externa adjuncta habere, ex sacris literis paulo ante probatum est. Dominus enim Malth. II. in cinere et cilicio Poenitentiam acturos fuisse dicit Tyrios et Sidonios, si praedicatum eis fuisset.* vel Malth. 12. laudat idem Christus Poenitentiam Aenivitarum, quam externam fuisse testatur Jonas cap. 3.

Ipsi etiam adversarii licet satisfactiones rejiciant, tamen opera externa laboriosa in signum Poenitentiae, non rejiciunt. Calvinus lib. 3. Institui, cap. 3. § 15. *Quo severiores, inquit. in nos sumus. non debere sperare magis propitium ad misericordiam Deum, et certe fieri non potest, (juvumma judicii horrore perculsa, partes ultionis in exigenda de se poena occupet.* Et Kemnilius in 2. par. exam, in disputatione de satisfactione pag. 1072. scribit, non rejici a suis opera laboriosa, vel fructus et signa verae Poenitentiae.

De hac igitur Poenitentia, quae signis externis proditur quaestio est. an sacramentum dici debent. Sed neque de omni ejusmodi Poenitentia controversia est: satis enim inter nos et adversarios convenit. Poenitentiam Ninivitarum, vel aliorum qui ante Christi adventum vixerunt, sacramentum no-

vae legis, de quo nunc agimus, nequaquam esse potuisse. Sed neque Poenitentiam ejusmodi, etiam post Christi adventum vel passionem sacramentum facimus vel nos, vel adversarii. si nulla sequatur absolutio. Absolutionis autem ritum aliquem ferunt omnes agnoscunt, licet de vi vel efficacia Absolutionis, de ministro, qui nam pronunciat. deque aliis, nullis rebus ad absolutionem pertinentibus, multae sint inter nos et adversarios quaestiones.

Ille igitur status controversiae est: An Poenitentia signis externis manifestata. accedente ad eam verbo absolutionis, vel sacramentum novae legis proprie dictum. Istum enim ritum per concilium lapsos post Baptismum, qui ex Poenitentia signis externis prodita, vel verbo absolutionis constet, catholici verum ac proprie dictum sacramentum testantur; Haeretici negant.

Kemnilius more suo dum queritur a catholicis controversiae statum confundi, ipse cum nihil fraude confundit. Quia enim statu recte constituto videbat magnam Lutheranorum pariem, clips confessionis Augustanae auctorem a catholicis recedisse, ne ipse cum suis tam aperte pugnaret: videretur, statum quaestionis longe alium esse existimare, quod commissa revera sit. Is igitur pag. 905. etiam hunc esse contendit statum controversiae: **II** re peccatores post Baptismum quaerentes reconciliationem cum Deo abducendi sint a fide obedientiae, passionis vel satisfactionis Christi, ad fiduciam actionis propriae contritionis, confessionis et satisfactionis, ita vel istae actiones, accedente ad verbo absolutionis, sint sacramentum, vel causa efficiens remissionis peccatorum.

At ista quaestio si inter nos esset, non esset certe illa quam catholici proponunt, cum quaerunt Situe poenitentia sacramentum proprie dictum: esset alia quaestio a priore, dependens, nimirum Quale sit Poenitentiae sacramentum. Prius ex componenda est controversia. An Poenitentia sacramentum sit. quam Kemnilius fraudulenter simulare conatur: deinde quaerendum, Quale sit idem sacramentum sit.

Quid, quod quaestio quam Kemnilius doping ac fingit, nulla est omnino? non enim callioliri (vel etiam superiore capite breviter ostendimus) disputant, peccatores a fide obedientiae. passionis vel satisfactionis Christi abducendos esse ad fiduciam actionis propriae: sed contra omnes uno clamant. totam vim sacramenti Poenitentiae, ut aliorum omnium sacramentorum, a merito obedientiae, passionis et satisfactionis Christi pendere neque absque fide in Christum, ullum a peccato absolvi. vel reconciliari cum Deo posse. Porro ut sacramentum, quae efficienter atque insitum taliter concurrat ad remissionem peccatorum, proprie ac praecipue in verbo, quod sacerdos ille minime pronunciat, dum absolvit, consistunt: vel prae spicuum est ex s. Thoma in 4. sent. dist. 18. quae? I. artic. 2. actiones autem poenitentis solum concurrunt ad remissionem peccatorum efficiendam quatenus vim sacramentalis a verbo absolutionis a quo formantur, participant.

Neque his repugnat, quod Poenitentiam ipsam quae in actione peccatoris consistit, sacramentum

appellamus: nomen siquidem sacramenti, materiae aptius tribu» solei, quum formae, licet forma aul sola, aul praecipue vim efficiendi contineat. Sic Baptismus ablutionem, hoc est. malcrialcu pariem proprie significat: illa autem verba: *Ego te baptizo* ffic. non sacramentum. sed formam sacrameuii nominare solemus. Sic panem consecratum, sacramentum dicimus: illa autem verba: //oces/ corpus meum, sacramentum non dicimus. Sic nncionein confirmandorum. et nncionein aegrotantium, sacramentum vocamus potius, quam verba quibps aeramenta illa perfliciuntur. Sic denique .Matrimonium, sive conjunctionem viri cum foemina; non autem illa verba: *Lgo te accipio in meam*, sacramentum appellamus;

Huc acccdil. quod si actiones pocnitenlis r Bidentes caussae dicerentur remissionis peccatorum. non minus proprie et principaliter quam ipsa absolutio: non tamen eae caussae dicerentur, nisi ut instrumenta Dei. < t ideo nihil omnino detraheretur de efficientia Dei. cl merito passionis Chrisli. Nam ipsa eliam absolutio et ablutio et Eucharistiae consecratio. actiones humanae sunt : et tamen qtila per eas actiones, ul per sua quaedam instrumenta. Deus operatur et Chrisli merita nobis appllal: nemo queritur abduci homines a merito Chrisli ad fiduciam actionis humanae. quando ab homine baptizori, vel absolvi, vel Eucharistiam ab homine consecratam sumere iubetur.

Verus igilur status quaestionis csl. quem nos constituimus: Utrum Poenitentia signis externis declarata, cum verbo absolutionis, sil vere, proprieque dictum novae legis sacramentum.

CAPUT IX.

Explicantur, sententiae Adversariorum de proposita quaestione.

Poenitentiam sacramentum esse. primi negarunt Monlanislae et Novationi: quamquam ii non sacramenti solum rationem et nomen, sed etiam puleslatem reconciliandi peccatores, et omnem i nino ritum ecclesiasticum reconciliationis sustulerunt. Neque vero, ul nonnulli falso existimant, Poenitentiam, et spem veniae a Deo oblinendae, haeretici supra nominali tollebant c medio, sed solum ab Ecclesia solvi ad reconciliari posse eos, qui post Baptismum fuerant lapsi, negabant.

Ile Monlanisliis s. Hieronymus in episl. ad Marcellum de erroribus Montani: *IIIi*, inquit. ud omne pene delictum Ecclesiae obserant /'ores: nos quotidie legimus nullo poenitentiam peccatoris, quam mortem.

De Novationis referi Socrates lib. 4. hist. cap. 23. Novationum ipsum, quem ipse Novatum vocat, ad Ecclesias omnes scripsisse, ut eos qui simulicbris immolassent, minime ad mysteria admitterent, sed hortarentur ad Poenitentiam, remissionemque permitterent Deo, qui potest et habet auctoritatem re-

mittendi peccata. Idem ex Cypriano lib. 2. episl. 5. et ex Ambrosio lib. 1. de Poenitentia cap. 2. colligitur. Monet autem Ambrosius. Novatianos sui temporis nonnihil remisisse de rigore majorum suorum: *Ajunl*. inquit. *exceptis gravioribus criminibus relaxare veniam levioribus. Non hoc quidem auctor vestri erroris Novalianus ait. qui nemini Poenitentiam dandam putavit.* Et paulo post: *In eo igilur patrem vestrum propria damnatis sententia. qui distinctionem peccatorum Incilis. quae solvenda a vobis putetis, et quae sine remedio esse arbitremini.*

Quia vero auctorem hujus haeresis post Montanum alii Novatum, alii Novalianum vocant: sciendum est. Novatum presbyterum Carthaginiensem. piimum fuisse, qui post Montanum hanc haerosim excitavit: ab illo enim Seductam fuisse Novationum Romanum presbyterum. qui cum Cornelio in schismale sedit, intelligi potest ex Paciano in episl. 3. ad Sympronianum, et ex Hieronymo in libro de viris illustribus, in Novaliano. Quare idem Hieronymus in secundo libro adversus Jovinianum, et Augustinus libro de Ilacresibus cap. 38. Novatum auctorem hoeresis faciunt: Gracci haec nomina confundunt, et iilrumque Novatum vocant.

Ilanc antiquissimam haerosim jam olim damnatam iterum excitare conatus est Lulherus. et qui post cum surrexerunt falsi prophetae, Zvinglius, Calvinus clacleri. Nam etiamsi reconciliationem quondam lapsorum post Baptismum agnoscunt. in quo discrepare videntur a Novationis: tamen veram et judicariam potestatem peccata remittendi. non minus sacerdotibus negant Lulherani, quam olim negarent Novationi.

Verum aulem et proprie dictum sacramentum esse Poenitentiam, primus negavit hoc nostro sacculo Lulherus. sed timide et inconstanter: nam in libro dccaplivil. babyl. non procul ab initio: *Principio*. inquit, *neganda mihi sunt septem sacramenta. et tantum tria pro tempore ponenda, Baptismus. Poenitentia. Panis.* Sed in eodem libro, Cxlremo. Poenitentiam ad Baptismum revocat, et ex Iribus duo facit. *Proprie*, inquit, *ea sacramenta vocari visum est. quae. annexis signis promissa sunt: quo fit. ul si rigido loqui volumus. tantum duo sint in Ecclesia Dei sacramenta, Baptismus et Panis, cum in his solis et institutum divinitus signum, et promissionem remissionis peccatorum videamus. Nam Poenitentiae sacramentum. quod ego his duobus accensui, signo risibili et divinitus instituto caret, et aliud non esse dixi, quam viam ac reditum ad Baptismum.* Haec ille. Idem tamen Lulherus. cum alibi saepe, tum in propositionibus adversus Lovnnicos. quas edidit anno 1545. propositione 35. Poenitentiam sacramentum esse concessit.

Philippus Melancthon in locis communibus edilis anno 1522. aperle negavit hoc sacramentum: sic enim loquitur in litui, de Poenitentia: *Poenitentiam non esse signum, nihil obscurum csl: csl enim Poenitentia vetustatis nostrae mortificatio, et renovatio spiritus. Sacramentum ejus, vel signum non aliud nisi Baptismus est: atque hic omnium rectissime vocetur sacramentum Poeni-*

ton/ioe.Idem (amcn Philippos Lulhcnim suum sequulus, in libris postea editis, Poenitentiam sacramentum esse docuit, ac praesertim in apologia confessionis Augustanae.

El quoniam Matthias Illyricus in apologia confessionis Aoluerpiensis cap. 18, et Murtinus Kemniius in 2. parte examinis png. 903. scribere non verentur, apologiam confessionis Augustanae non agnoscere hoc sacramentum nisi improprie et modo quodam, non aulem simpliciter el proprie:verba ipsa Apologine adferenda sunt, ul duo isti Lulberani non solum ab Ecclesia catholica , sed etiam ab apologia confessionis Augustanae . in cuius verba juraverant . defecisse inlcclliganlur. Sic igilur babel Apologia in cap. de numero el usu sacramentorum: *Si sacramenta vocamus rilus, qui habent mandatum Dei el quibus addita est promitto gratiae. facile est judicare.quae sint proprie, sacramenta. Nam ritus ab hominibus instituti. non erunt hoc modo proprie, dicta sacramenta: non est enim auctoritatis humanae, promittere gratiam. Quare signa sine mandato Dei instituta, non sunt certa signa yratiae, etiamsi fortasse rudes docent aut admonent aliquid. Vere igilur sunl sacramenta , Daplismus , coena Domini, absolutio, quae est sacramentum poenitentiae: nam hi rilus habent mandatum Dei, et promissionem gratiae, quae est propria novi Testamenti.Certo enim dcbenlslälüere corda,eum baptizamur, cum vescimur corpore Domini,cum absolvimur, quod vere ignoscat nobis Deus propter Christum.* Haec ibi: ubi Apologia Primo appellat Poenitentiae sacramentum, proprie ac vere sacramentum. Secundo, dicil habere ritum divinitus iistilulmii. cl gratiae promissionem, cum lamen Kemnitius ideo solum neget esse proprie sacramentum Poenilenliam. quod eam carere existimeil litu divinitus instituto. Tertio conjungit perpetuo cum Baptismo cl cocna Domini . quae sunl omnium consensu vere ac proprie sacramenta. Quaito, separat ac distinguit a ritibus humanis, qui non sunt proprie sacramenta. Polcralne igilur Apidugij clarius asserere. Poenitentiae sacramentum veru ac proprie sacramentum esse?

Adde, quod in lucis communibus editis anno 1.H3. in titulo de numero sacramentorum idem Philippus sic loquitur: *Cum aulem vocabulum sacramenti de caeremoniis inlcclligilur institutis in praedicatione Christi: numerentur haec sacramenta, Uaptismus . cocna Domini, absolutio, quae sunl cderni ritus, et sunl signa totius evangelii, ci qiii'tem proprie, sunl testimonia remissionis peccatorum , seu reconciliationis, de qua praecipue dicitur in definitione usitata: Sacramentum est signum gratiae, idest, reconciliationis gratuita. quae propter Christum donatur et m cvangclio praedicatur.* Satis igilur constat. Philippum el lulherum revocasse priorem illam sententiam, quam initio docuerant.

Sed erroris ab istis introducti, ac postea deserti, non defuerunt qui patrocinium susciperent: ac prunum Zvvinglius in libro de vera et laba religione cap. de sacramentis, el Zvviugllani omnes , Poenitentiam a numero sacramentorum removent.

Joan. Calvinus lib. 4. Institui, cap. 19. § [J. i] srquenlibus, non negat solum Poenitentiae v.crameutum, sed eliam nullis argumentis ntillunie-jusinmli sacnimenli/m esse conatur ostendrie: quod idem facit *in* Antidoto concilii tridenlini sess. <>. cap. 15.Calvinum sequitur suus Bczu in tanksione lidci cap. 7. articul. 11.nec desunt nulli el his qui Lulberani dici volunt, el in verba confessionis Augustanae el ejus apologiue jurarunt, qui ad Sacramenlarios in praesenti quaestione defece- rint: ul Nicolaus Selncccerus in 2. parte suae Paedagogiac. ubi de numero sacramentorum tractat: Joannes Wigandus in Methodo doctrinae Ecrlcsit.. Magdelmrgensis çap. 11 .Matthias Illyricus in praefatione libri, qui inscribitur: *dc sectis eldusidiv Pontificiorum* Mariions Kemnitius in 2. pur. h minis tridenlini concilii. in prima dispiilaliune <ie Poenitentia: nllique denique non pauci, quosniljl allinet recensere.

Adversus hunc errorem edidit synodus Iyñliti-tina canoncm I. sess. I i. in haec verba: *Si i/u dixerit. in catholica Ecclesia Poenilenliam nm esse vere ac proprie sacramentum. pro /idelibu-quoties post baptismum peccata labuntur, qm Deo reconciliandis, a Christo Domino nostrum stilulnm, anathema sit.*

CAPUT X.

Poenilenliam sacramentum esse proprie dictum.

Nunc ad veritatem confirmandam accedamus. Ac primo quidem loco habemus verba Domini Joan. 20. *Quorum remiseritis pcccala, remilluntur eis, el quorum retinueritis, retenta sunl.* Ei quibus verbis duo colliguntur, quae ad omne cramenium proprie dictum constituendum, cire qiiinintiir cl suflic.iunl; rilus externus sive symbolum divjnitus inslilutum , el promissio gratiaej? slilicunlis, illi ritui sive symbolo annexa.

Nam cum Dominus apostolis potestatem concessit remillendi peccata hominibus . dubitari non polesl. quin signo aliquo externo cum potestatem exerceri volueril:neque enim homines, qui corporales "sunl, peccata sibi remitti inlcclligereiit, nui voce aut signo aliquo externo ac sensibili remitterentur. Neque adversarii id negant: agnoscunt enim ex hoc testimonio divinae Scripturae recte colligi verbum absolutionis eliam privatae. ul pallet ex Kemnitio 2. par. exam. pag. 916. ct 917.cl ex Calvino lib. 3. Institui, cap. 4. § 12. cl II. Verbum aulem signum corporale ac sensibile ed. Neque solum rilus externus absolventis, sed eliam rilus externus poenilenlis ex eodem testimonio recte colligitur; neque enim pcccala remitti debent, nisi iis. (pii se peccata habere, caque sibi displicere testatur. Nam ul n absolvi nequeunt, qui ligati non sunl; ita nec ii, qui solvi nolunt: nolunt aulem solvi, qui non adierunt animum paratum,ul

oporiel, idest, qui sine fide ac Poenitentia acedual. Quare ipsi etiam adversarii absolvendos non pillant eos, qui Poenitentiae signa nulla ostendunt, quique absolutionem non petunt: *Privata absolutio*, inquit Kemnitius pag. 916. *contritis el fide p^hentibtis consolationem, remittit pccala*. Habemus igilur symbolum . seu ritum externum , cumque duplicem; signa Poenitentiae el verburn absolutionis.

Promissionem vero graliac justificantis nusquam Dominus apertius exposuit, quam line loco: quid enim csl peccatorum remissio, nisi Justificatio?

Huc testimonium variis modis haeretici depravare conantur: sed duo surd praecipua ipsorum clugia. Unum csl omnibus commune, loqui Dominum de remissione peccatorum, non judiciaria, ex potestate quadam quasi praetoria , sed per cvangelii praedicationem: *Illis enim*, inquit, *minister pccala remittit. in quibus praedicando fidem excilat, qua remissio ipsa apprehenditur*.

Sed etiamsi solum de remissione per annunciationem cvangelii Dominus loqueretur. adhuc adversarii sacramentum negare non possent: siquidem ipsi omnia sacramenta nihil aliud esse volunt, nisi quandam cvangelii annunciationem ad excitandam lidcm institutam. Quemadmodum igilur nqm ic aspersiocmn verbo: *Ego le baptizo*, sacramentum est eliam apud adversarios, licet illud: *Ego te baptizo*, referatur ad excitandam fidem, per annuntiillioneni absolutionis nomine Dei faciam: sic etiam signum Poenitentiae, quod peccator ostendit dum petit absolutionem, cum verbo: *Ego te absolvo*, sacramentum censendum est. licet ipsorum opinio. illud: *Ego te absolvo*. referatur ad excitandam fidem, per annunciationem absolutionis nomine Dei faciam; debere aulem absolutionem in particulari applicari. Lutheran! concedunt , ul supra citavimus ex Kemnitio in 2. par. exam. pag. JIG. cl ex Calvino lib. 3. fnslit. cap, 4. § !4.

Alterum effugium csl Calvinii in antidoto concilii tridentini, sess. 6. cap. 14. ubi poslcaqunm dixerat, catholicos ex loco jam citato cvangelii colligere institutionem sacramenti Poenitentiae ; Respondet, verba illa cvangelii: *Quorum remiseritis pccala*, perlinere ad remissionem peccatorum , quae tum officitur, cum per verbum praedicationis, impii el infideles cnnverlnnlnr ad lidcm el per Baptismum ad Ecolcsinm adjunguntur. *Quis*, inquit, *ignorat, munus apostolis illic fuisse injunctum, (pio erga extraneos fungerentur? ca legatio est. quae per evangelium defertur in Ecclesiam nondum cooptatis*. Idem eliam habet Kemniliisin 2. par. exam. pag. 915. ubi hanc expositionem probat ex cap. uII. Lucae, ubi Dominus jussit praedicari Poenitentiam , cl remissionem peccatorum in nomine suo per omnes gcnles: haec enim loca cum de re eadem tractent se invicem explicant.

Despondeo: Duobus modis polesl inlclligi locus cvangelii. qui habetur loan. 20. Uno modo . ut data sil apostolis auctoritas peccata remittendi lum infidelibus, tum fidelibus. Allero modo , ul solum fidelibus.

Prior expositio est s. Cyrilli in eum locum; el

eam sequi videntur adversarii. Nam Kemnilius loco citato, cl eliam pag. 920. aperle declarat, generalem esse promissionem .loan. 20. quae tam ante Baptismum, quam post Baptismum locum habeat.

Calvinusaulem tomclsi in antidoto ila loquitur, ul videatur eam promissionem restringere ad solos infideles; lamen alibi sc ipse explicat. Siquidem lib. 3. Inslil. cap. 4. § 12. dicil ministris esse injunctum. ul de remissione peccatorum ccrliores reddant fidelium conscientias, el probat ex hoc loco Joannis; el paulo post § 11 ex hoc eodem loco colligit privatam absolutionem, quae datur in Ecclesia poenilentibus: Aon *vulgare*, inquit, aut *1ère solatium csl habere illic praesentem Christi legatum, reconciliationis mandato praeditum, a quo denuntiari sibi absolutionem audiat. Hic Limitas clavium merito commendatur . cum rite . quo ordine ct qua religione, decet, ista peragitur legatio: similiter cum is, qui se ab Ecclesia quodammodo abalienaverat. restituitur in fraternam veritatem, accepta venia. Quantam beneficium csl, quod sibi ab iis ignosci iutelligil, quibus dixit Christus: Quibuscumque remiseritis peccata in terns, remissa in coelo erunt?* El lib. 4. Inslil. cap. 1. § 22. disertis verbis affirmat, generalem esse promissionem, immo magis fidelibus, quam in infidelibus locum habere : Aon *enim*, inquit . cum *apostolis mandatum dedit Christus. el potestatem contulit remittendi peccata . hoc tantum voluit, ul cos solverent a peccatis , qui ab impietate ad Christi fidem converterentur: sed, magis ul hoc officio fungerentur perpetuo inter fideles*. El probal ibidem Calvinus hoc ipsum ex apostoli Pauli certissimo testimonio: nam 2. Corinth. 5. Apostolus ad fideles scribens, cosque exhortons ad reconciliationem cum Deo ob culpas posl Baptismum admissas: *Deus*, inquit. *posuit m nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur , tamquam De.o exhortante per nos; obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo*. Aequc dubitari potest, ut eliam Calvinus non dubitat, quin verbum reconciliationis lunc in apostolis positum fuerit, cum dictum esi eis a Christo: *Quorum remiseritis peccata etc*.

Posito hac expositione , satis facile colligimus sacramentum Poenitentiae. Aam ul Cyrillus in hunc locum «locet, Christus dedit quidem apostolis potestatem peccata remittendi ac relinendi , tum infidelibus, tum fidelibus: sed non eodem modo. Infidelibus enim remitti voluit per Baptismum, el retineri per exclusionem a Baptismo; si forte indigni eo censeantur: al fidelibus remitti noluit per Baptismum. sed per alium ritum, nimirum per reconciliationem pocnilcntium. Sicut igilur poleslns remilleml infidelibus peccata, non sine sacramento quodam exercetur, ila nec potestas remilleml fidelibus: proinde reconciliatio fidelium post Baptismum sacramentum quoddam csl.

Neque haec negare adversarii possunt. cum admittant ex his verbis Domini, colligi privatam, absolutionem a Domino institutam. qua post Baptismum reconcilientur. De qua re sic loquitur Kemnitius . pag. 9D *I. Illoc etiam apud nos extra controversiam*

» *si. Deum tu Scriptura instituisse el ordinasse ceria media, per quae lapsis post Baptismum, si convertantur beneficium mortis Chrisli vult applicare, el obsignare ad reconciliationem cl remissionem peccatarum.* Haec ille. Ea media nos contendimus verum sacramentum continere, cum sini corporalia, a Deo instituta, cl promissionem habeant gratiae justificantis, ul ipsi concedunt.

El haec dixerim, si prior illa expositio adinillitur: sed lamen videiur omnino Posterior expositio probabilior. Nam s. Joannes non solet ea repetere, quae alii cvangelistae scripserunt, nisi Torte cum aliquid circa eandem historiam addendum judicat. Jam de mandato Baptismi administrandi salis aperte scripserant Matthaeus ct Marcus iu ull. cap. cvangelii: el jam etiam ante passionem suam Dominus dederat apostolis baptizandi potestatem. til idem Joannes testatur cap. 4. nulla igilur caussa cral. cur aul Dominus posl resurrectionem suam hunc potestatem apostolis daret, aul id scriberet Joannes.

Praeterea potestas clavium dalur hoc loco sanctis apostolis, ut catholici et haeretici concedunt: potestas autem clavium non csl ad Baptismum necessaria, eum non soli ministri ecclesiastici, quibus claves dantur, sed cliam laici, immo eliam non Christiani Baplismum, aliquando dare possint.

Adhacc potestas clavium sine dubio, judicialis quaedam potestas est, ut alio loco probaturi sumusmuis aulem judicant Christiani de infidelibus, sed de fidelibus tantum: *Quid ad me*, inquit Apostolus I. Corinth. G. dc *his qui /oris sunl judicare?* igilur hoc loco potestas dalur Ecclesiae praepositis, lidelibus tantum baptizatis peccata remittendi, cosque certo ritu post Baplismum reconciliandi.

Quare Chrysoslomus, Thcopliilaclus, Eulhymius. cl alii m hunc locum: el rursus Chrysoslomus m 3. hb. de sacerdotio. Ambrosius in lib. I. de Poenitentia, cap, 2. cum hunc locum exponunt, nullam Baptismi mentionem faciunt, Paciamis in episl. 3. ad Sympronianum, refellit Novatianos, qui hoc loco volebant, datam Ecclesiae potestatem solvendi catechumenos per Baplismum.

Neque vim ullam habel argumentum Kemnili ex ull. cap. Lurae: falso enim assumit Kemnilius, de rc eadem loqui Joannem el Lucam. Nam longe aliud est. praedictum esse a pi ophclis. praedicandam esse Poenitentiam el remissionem peccatorum in Chrisli nomine per omnes gentes, quod scribil Lucas: aliud, accepisse apostolos a Domino Spiritum sanctum, el cum eo potestatem remittendi ac relinendi peccata, quod scribil Joannes. Neque dubium csl, quin Lucas dc ea Poenitentia loquatur, quae Baplismum praecedi Uquaeque propre gentibus ad Udem adducendis convenit, de qua loquitur Petrus Act. 2. cum *aiuPoeuilenliam agile, et baptizetur unusquisque vestrum:* cum Joannes aul generalim de omni Poenitentia, aul solum de ea quae posl Baplismum, agitur, verba faciat. Denique jam diximus, Joannis consuetudinem non esse repetere quae caeteri scripserunt.

Quod si posterior haec expositio admittatur, evajium csl plane objectum adversariorum. Habe-

mus igilur rilum absolvendi, per verbum reconciliationi, ul Apostolus loquitur, externum at sensibile, cum promissionis peccatorum in evaugdio fundatum, ipsis chain adversariis testibus: <x qui quid ad sacramenti propric dicti rationem desit, omniino non video.

Sed ut clarius omnia perspiciuntur. cl adma-rii evidentius convincantur, conferamus hunc rilum quem cx Scriptura deduximus, cum deliillio-ilibus, quibus lum catholici, tum haeretici sacramenti naturam atque essentiam explicare solent. Catholici sacramentum esse volunt sacrae rei signum: sic aulem definitionem suam exponent, ut per signum intclligant signum practicum, atque clicax, quod significando ellicial; per rem sacram, gratiam justificationis, quae tunc a Deo in animam infundatur, cum signum illud extrinsecus adhibetur. Haec delinilio aptissime quadrat in eum ritum, dc (pio agimus: nam el confessio poenitentis, el verbum absolventis, signa sunl grallae justificantis. Quid enim confessio significat, nisi animi renovationem? quid vero absolutio, nisi peccati ipsius, quo quasi vinculo peccator conlriclus tenebatur, relaxationem? Esse aulem hoc signum practicum, atque clicax, cx eo intclligimus, quia falsum esse non potest quod veritas dixit: Quorum *remiseritis peccata, remittuntur eis.*

Luthcrus in lib. de caplivil. babyl. prope Unem scribit, propric sacramenta vocari, quae signis annexis promissa sunt. Apologia confessionis Augustanae arlic. dc numero cl usu sacramentorum, sacramentum propric dictum eodem modo definit: vult enim esse rilum, qui habel mandaliini Dei, el cui addita est promissio gratiae. Hanc definitionem in rilum confessionis atque absolutionis quadrare, certe negari non potest: namul de confessione interim luceam; absolutionem, eliam privatam, habere mandatum Dei el promissionem gratiae, omnes fatentur. Illud enim 2, Corinth. 5. *Posuit in nobis verbum reconciliationis*, cl. *Pro Christo legatione fungimur*, mandatum divinum sonat. Illud aulem, Joan. 20. Quorum renitserilis *peccata, remittuntur eis*, apertissimam gratiae promissionem continet. Et licet cliam mandatum expressum nullum exstaret; tamen in ipsa promissione absque dubio tacite contineretur; quorsum enim daret Christus apostolis absolvendi potestatem. nisi eliam ul ca uterentur quando opus esset, juberet?

Martinos Kemnilius communi hac definitione contentus non fuit: Itaque in 2. par. cxnm. tridentim concilii pag. 41. n1 excluderet a raliione sacramenti propric didi, omnia sacramenta calholicorum, exceptis duobus Baplismo cl Euc, harislln; ik- finitionem longissimam fabricavit. Voluit cnimodo conditiones requiri ad sacramentum now legis proprie dictum: quas omnes excussimus m primo libro dc sacramentis in genere; nunc sutis erit ostendere, eas omnes sacramento 1'oenitcnliae, Invito cliam Kemnilio, convenire.

Prima conditio postulat, ul adsit externum ac sensibile symbolum. Damus in praesenti verbum externum ac sensibile. /lbsofto te, seu. /fcmitic. *Ubi peccata*, ex illo testimonio Domini: Qtiorm

rciisertlât *peccata*. Socundn condilio exigil, ul symbolum illud bnbcal inslilulionem cl mandalmn Di-inon aulem sil ab hiimano ingenio fybricalum. M quoque juin dcmnsliavimtis ex verbo Dci: Quo- *non remiseritis peccata*. Terlia, ul mandatum si- ve uisliluiio sil in uovo Testamento. El hoc extra controversiam est. nisi quis evangelium Joannis, d epistolam Pauli ad Corinthios ad novum Testa- mentum perlinere nolit. Quarta, ut sil ritus perpe- tuus. non ad breve tempus institutus. Ililum au- tem absolutionis semper in Ecclesia permansisse, ac permansurum, neque adversarii negant; el ex evangeho facile probari polcsl. Cum enim Domi- nus m Ecclesia potestatem remittendi peccata es- se voluerit. neque tempus ullum dcfinierit: id ma- nifeste sequitur, ul taindiu ca potestas duratura sit. qunmdiu Ecclesia purgatione cl remissione in- digebit. Quinta, ut adsil cliam promissio gratiae. Sexta, ul sil promissio gratiae non cujuslibe.t, sed quae in justificatione ac reconciliatione consistat. Septima, ul promissio illa gratiae signo externo adjuncts el vestita sil. Quae lres conditiones in allegato testimonio: Quorum *remiseritis peccata*, evidentissime conspiciuntur. Octava, ul promissio non tantum in genere nniucieliir, sed etiam in particulari singulis applicetur. Banc vero conditio- nem in absolutionis ritu inesse. nemo inficiari po- lclsl. Nam quemadmodum cx illis verbis: *Docete o- mnes gentes, baptizantes eos etc.* colligimus, in particulari singulis esse dicendum: *Ego te bapti- zo etc.* sic cliam ex istis: *Quorum remiseritis pec- cata*, colligere debemus, in particulari singulis esse dicendum. Ego lili remitto peccata; vel quod csl idem: *Ego te absolvo a peccatis*. Vides igilur nihil desiderari in ritu absolutionis, eorum, quae ad propriam perfectam sacramenti rationem Kem- nilius requisivil.

Sed forte Calvini definitio in hunc rilum non qnadrakita quidem ille docet in I. hb. Instil. cap. 19. §. I.*. ubi ad suam definitionem provocat. Sed illa eliam (quamvis alioqui satis inepta, ul iu pri- mo libro dc sacramentis in genere, demonstravi- mus) ad hunc ritum accommodari polcsl. Igitur illo, lib. 4. Institut, cap. 14. § 1. sacramentum de- linit: *Externum symbolum.* quo benevolentiae erga nos suae, promissiones conscientiis no- stris Dominus obsignat, ad sustinendam fi- dei nostrae imbecillitatem, cl nos vicissim pie- tatem erga eum nostram, tam coram eo el ungetis. quam apud homines testamur. Sym- bolum externum. cl gratiae promissionem. jicu non semel in rilu confessionis ct absolutionis nsleodimus: illum autem finem, ml sustinendam fidem cl pietatem testificandam: non minus in ritu absolutioriis, quam m ritu Baptismi locum habeu video. Nam quemadmodum qui in Baptismo audit ilh verba nomine Dei prolata: *Ego te baptizo*, e- rigil animum ad spem, clin fide confirmatur el roboralur: simililer facit, qui post confessionem au- dit verba illa a Dei legato ad se propriè dirigi: *Eyo lc absolvo*. El sicut qui ad Baptismum accedit, el m Christi familiam cooptari postulat, pietatem suam erga Deum apud homines testatur: ita cliam eandem testatur, «pii signa Poenitentiae prae se

ferens, el ad absolutionem accurrens, cum Deo re- conciliari enixe flagitat.

Quae cum ila sint; aul sacramenlum Poeniten- tiae vere proprieque dictum sacramenlum erit, aul Baptismus sacramenlum vere ac proprie di< lum non erit: vel certe contingant novam aliquam de- finitionem. si rilum reconciliationis ila cupiunt a sacramenti ratione excludere, ul ab eadem Baplis- mum non excludant.

Accedant praeterea testimonia veterum. Duobus praecipue modis inlelligi potest, quae fuerit de hac rc Patrum sententia. Primum enim non raro, cum vera sacramenta enumerant, iis Poenitentiam adjungunt: saepe etiam Poenitentiam cum Baptis- mo conferunt ac docent, in ulroque sacramento Deum esse, qui potissimum operatur.

Tertullianus in libro de Poenitentia. *Haec*, in- quit, *venena providens Deus clausa ignoscentiae janua, et intinctionis sera obstructa, aliquid ad- huc permisit patere; collocavit in vestibulo Poe- nitentiam secundam, quae pulsanlibm patefaci- at*. I bi Tertullianus duas januas esse dori l ad re- missionem peccatorum. Baptismum el Poeniten- tiam: Proinde late aliquod remedium esse, judicat Poenitentiam, quale est Baptismus. licet specie di- versum. Vide eliam eundem hb. 1. conlra Marcio- nem extremo.

S. Cyprianus vel quicumque, fuil auctor (anti- quum nutem auctorem esse nemo negat) in sermo- ne de ablutione pedum: *Post Baplismum*, inquit. *qui sui reverentia non patitur iterari, aliud la- vacrum procurasti etc.*

S. Ambrosius lib. I. de Poenitentia. cap. I. *Cur*. inquit, *baptizatis, si per hominem peccata re- mitti non licet? In Baptismo enim utique remis- sio peccatorum omnium csl: neque, interest u- irum per Poenitentiam. an per lavacrum hoc jus sibi datum sacerdotes sibi vindicent: idem in u- troque mysterio est*. El quia Novalium dicebant, posse hominem bapliznre, quia in Baptismo Deus esi, qui potissimum operator: addit Ambrosius: *Quid in Poenitentia, nonne nomen Dei operatur?* \ ide eliam lib. 2. cap. 2.

S. Hieronymus in hb. 1. conlra Pelagianos: *Be- dimalur*. inquit, *sanguine Salvatoris, aul in do- mo Baptismatis, aut in Poenitentia, quae imita- tur Baptismalis graliam*. Et lib. 2. Quod, inquit. *scriptum est: El sanguis Jesu emundat nos ab omni peccato: tam in confessione Baptismatis, quam in clementia Poenitudinis accipiendum csl*. El in episl. I. od Heliodorum: *Absit ul de ht.: quidquam sinistrum loquar, qui apostoluo gra- du i succedentes, Chrisli corpus sacro ore confi- ciunt: per quos et nos Christiani sumus: qui cla- ves regni coelorum habentes, quodammodo ante diem judicii judicant:* ubi conjungit cum Baptis- mo et Eucharistia, piieniendum absolutionem.

S. Augustinus episl. ISO. ad Honoratum: / binon cogitamus, inquit, cum ad istorum periculorum pervenitur extrema, nec. csl potestas ulla fugien- di, quantus in Ecclesia fieri soleat ab ulroque sexu. atque ab omni aetate concursus, aliis Ba- ptismum flagitantibus, aliis reconciliationem, u- liis etiam Poenitentiae ipsius actionem, omnibus

consolationem et sacramentorum confectionem • I erogationem? El paul.» posl.: Si *ministri adsint*, inquit, *alii baptizantur. alii reconciliantur, nulli Dominici corporis communione, fraudantur.* El lib. 5. de Bapli.-ino, cap. 20. Si *ad hoc valet quod dictum est in evanglio, ut per peccatorem sacramenta non ccelebrnlurzquomodo exaudit homicidam dcprecantem. vel super aquam Baptismi, vel super oleum, vel stiper Eucharistiam. vel super capita eorum, quibus manus imponitur?* ubi per manus impositionem, ordinationein cl reconciliationem intelligit. Nam poenitientium reconciliationem vocari ab Augustino manus impositionis testimoniis probari possed in praesenti unum aut alterum sufficiet. Lib. eodem 5. de Baptismo, cap. 23. Manus, inquit, *ab haeresi redeunti proplerea imponitur. ne extra omnem culpam fuisse videatur etc.* El in psalm. 146. explicans illud: *Qui sanat contritos corde el alligat contritiones eorum. Quae sunt, inquit, ista alligamenta? temporalia sacramenta; el exempla pomi Eucharistiae el manus impositionis, qua per praepositum peccatores reconciliantur.* Idem Augustinus in lib. Leap ull. de adulterinis coniugiis, ei lib. 2. cap. 6. apertissime confert reconciliationem cum Baptismo.

Sanctus Joannes chrysostomus lib. 3. de sacerdotio, primo coniungit potestatem remittendi peccata cum potestate conficiendi Eucharistiam: dc inde paulo post eandem confert cum Baptismo: *Neque enim, inquit. solum cum vos regenerant, sed etiam postea, condonandorum nobis peccatorum potestatem oblinent.*

S. Cyrillus lib. 12. in Joannem, cap. 56. duobus modis dicit remitti peccata a sacerdotibus, ut Dei ministris; per Baptismum el Poenitentiam.

Theodorelus in epitome divinorum decretorum, cap. de Poenitentia, dicit, sacrorum mysteriorum Baptismi el Poenitentiae, figuras fuisse in Testamento veteri, ablutiones el sacrificia. Ubi non solum coniungit Theodorelus Poenitentiam cum Baptismo, sed etiam iilriimque, mysterium (qua voce sacramenta nominare soient) appellat.

S. Leo epist. 91. ad Theodorum: *Multiplex, inquit. misericordia Dei. ita lapsibus subvenit humani., ut non solum per Baptismi gratiam, sed dium per Poenitentiae medicinam spes vitae reparetur aeternae.*

Victor Uticensis lib. 2. de persecut. vandalica, inducit populos his vocibus alloquens sacerdotes. qui in exilia mittebantur: *Quibus nos miseros relinquitis. dum pergitis ad coronas? qti hos baptizaluri sunt parvulos fontibus aquae perennis! qui nobis munus Poenitentiae colluturi sunt el reconciliationis indulgentia obstrictos peccatorum vinculis soluturi? quia vobis dictum est: Quaccumque solventis super terram etc.*

Victor Cartennensis in lib. de Poenitentia cap. 20. aperte nominat sacramentum: *Denique, inquit, Dominum audi in evanglio, quibus jaculis feriatur peccatorem, ut intelligas quanti faciat Poenitentiae sacramentum.* Floruit autem Victor Cartennensis circa annum Domini 450. teste Trilhcmio et Gennadfo.

Accedat ultimo testimonium Ecclesiae latine el gracciae, quae ab annis 500. Iloruil. Ilis enim quingentis annis in tota Ecclesia, sacramentum Poenitentiae inter sacramenta vere ac proprio dicto numeratum esse, nullo modo negari polcsI, neque adversarii, ut arbitror, negant. Satis enim id constat, tum ex Pelro Lombardo. quem theologi omnes posteriores sequuli sunt, lib. L Scaleni, (list. II. lum ex decreto Lucii papae III. quod exstat cap. Ad abolendum, extra de haeticis, cl ex delinilio- ne generalium conciliorum Jlorcnlim el tridenlini, quibus catholici omnes libenter parent; Imn denique ex responsione lliercmiae archiepiscopi constantinopolilani ad Germanos: nam cap. 7. aperte docet llieremias, graccani Ecclesiam inter teras»- cram Oola numerare Poenitentiae sacramentum.

Haec autem testimonia non ideo profero, quod ignorem ea nihili fieri ab advcrsariis: sed ut omnes intelligant, aut tolis quingentis annis Ecclesiam universam in gravissimo errore esse versatam. quod certe fieri non potest, cum sil columba cl firmamentum veritatis. 1. Timol. 3. aut verum esse, quod nos ab eadem Ecclesia de Poenitentia sacramento didicimus. Hanc autem Ecclesiam, quae lus quingentis annis peregrinata est in terris, veram Christi fuisse Ecclesiam, cl cum antiquiore illi; conii nualani; vel uno hoc argumento salis convin- cimur: Quia cum nulla alia Ecclesia ab adversariis demonstretur, quae lotius his quingentis annis sine interruptione ubique terrarum sparsa fuerit; aut haec nostra vera Ecclesia fuit, aut nulla omnino fuit: nullam vero fuisse, numquam affirmabit qui verba illa Christi vera esse crediderit: *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevallebunt adversus eam.* Mallii. 16. Sed de his salis: nunc ipsorum objcccla diluamus.

CAPUT XI.

Solvuntur argumenta Calvinii el /iemnili.

Joannes Calvinus lib. 4. Institui. cap. 19. § 15. 16. et 17. haec argumenta proponit. Primo, objcit difficultatem. quam theologi Scholastici patiuntur in sacramento reperiendo, cum de Poenitentia tractant. *Romanenses, inquit, Scholastici anxie in reperiendo hoc sacramento desudant: nec nurn videri debet, nodum enim in scirpo quae- runt. Quod tamen optimum habent: rem implicatam. suspensam, incertam, opinionumque varietate confusam ac turbatam relinquunt.*

Respondeo: Apte omnino exordium a mendacio ducit: Theologi enim summo consensu Poenitentiam sacramentum esse docent, neque ulla esi inter eos de hac re opinionum varietas: in co solum non nihil laborant, ut ostendant in hoc sacramento, quid sil sacramentum tantum, quid res lanium, quid res simul el sacramentum. Haec enim lri» perspicue cernuntur in Baptismo, el quibusdam aliis sacramentis, in quibusdam autem non ita (a-

cilo distingui possunt.neque nccssc cst.Scd bacc iilhlInd reni nostram fadiinI, non eium cum hae- reticis disputamus,an lince tria in sacramento Poe- mienliac distincta invenientur; qunc propria Scho- larum quaestio est: sod an sacramentum Poenitcn- line rerc proprieque dictum sacramentum sit:a qua disputatione theologi Scholastici facile sc brevissi- nicqtic expediunt.

Secundo: Calvinus objicit definitionem sacra- menti a so allatam: ex ea enim colligit. Pochilcn- tm.ii sacramentum non esse, cum ei definitio sa- cramenti noti conveniat: *Qui sacramenti, inquit, de/intifonem supra a nobis positam memoria te- nent, ad eam exigant id quod dicunt esse sacra- mentum, cl invenient non esse caeremoniam ex- ternam a Domino institutam dd fidei nostrae cun- firmalionem.*

Respondeo: Jam superiore capite ostendi non minus Poenitentiam cum absolutione riluin exter- num esse.atque a Deo institutum cl Udem nostram confirmantem, quam sil Baptismus. Sed licet Udes ox ejusmodi ritibus confirmari possit: non esi la- nicii is proprius cl primarius linis sacramento- rum. sed concionis atque exhortationis ; alioqui frustra infantes, dormientes, amentes . sacramenta ulla pWcipercl. Sed de hac re salis mulla in pri- mo libro de sacramentis in genere diximus.

Tertio: Objicit testimonium s. Augustini ex ser- mone de Baptismo ad infantes, et ex lib. 3.quaesi, vel. Testam, qui sacramenta visibilia esse debere scribit: *Quid tale, inquit.aut ipsi vident, aut aliis queunt ostendere in eo quod sacramentum Poe- nitentiae vocant?*

Respondeo: .Non desunt mulla signa visibilia in sacramento Poenitentiae.sive sacerdotem aspicias manus imponentem, sive poenilenlem ad genua sacerdotis abjectum, el lacrymas fundentem: sed quia isla ita plerumque conspiciuntur . ul tamen diam absque iis sacramentum Poenitentiae esse possit; breviter Respondeo: Visibile signum.idque a lleo institutum, esse tum confessionem, tum ab- solutionem.Augustinus enim visibile signum vocat, quod sensu externo aliquo percipitur, etiamsi is non sil sensus videndi, sed audiendi: nam ul idem Augustinus lib. 10. confess, cap. 35. ait. recte di- cimus: *Vide quid sapiat .vide quid valeat, vide quid sancí, vide quam durum sit.* Ei certe m sa- cramentis visibile signum non opponit Augustinus ci rei, qûae non cernitur oculis ; sed quae sola mente, nullo autem corporali sensu apprehendi- tur: sic enim ail serin, ad infantes. quem Calvinus ipse rilnvil: *Sacramentum ideo dicitur. quia a- liud ridetur,aliud intelliijilur: quod videtur,spe- dem habet corporalem,quod intelliqitur,fructum Imhel Spiritualem.ubi vides corporale opponi spi- rituali, et quod scnsii'percipitur, ei quod intelli- gcnlia apprehenditur. Verbum igitur corporale re- cte signum visibile, idcsl, sensibile , atque exter- num ilicilur.*

Quarto: Objicit,nullam exstare promissionem : *Quacumque,inquit.in parte sacramentum posue- rint nego jure haberi pro sacramento :* primum, *quod nullaDei promissio singularis ad hanc rem exstet.*

Respondeo: Nimia haec impudentia, vel incon- stantia eskcxslarc enim singularem promissionem lici pro absolutione privata , quam minister poeni- lenli annuncial (ut verbis ular ipsius) ex pluribus Calvini locis superiore capite ostendimus. El sane quae lingi potest clarior promissio, quam illa sil: Quorum *remiseritis peccata, remittuntur eis, el quorum retinueritis, retenta sunt.* Joan. 20.

Quinto:Objicit,non esse caeremoniam in hoc sa- cramento ullam a Domino inslilulain : *Deinde, in- quit, quud quaecumque hic. caeremonia profera- tur. merum sit hominum inventum: mendacium, et imposta a fuit, quod de sacramento Poeniten- tiae commenti sunt.*

Respondeo: Absolutio non videtur Calvino cae- remonia, quia id sibi persuasit, non referri verbum absolutionis nisi ad instituendam cl excitandam mentem poenilcnlis.non secus ac si pnrs quaedam concionis esset: quod idem docet de verbo Baptis- mi. el caelcrorum sacramentorum. Sed hoc ejus principium falsissimum esse.in primo libro dc sa- cramentis in genere, mullis rationibus demonstra- vimus. Si enim verbum Baptismi: *Ego te baptizo etc.* ad mentem instruendam cl excitandam potis- simum refertur, quorsum (el paulo anle diceba- mus) infantes.interdum etiam dormientes el amen- tes baptizarentur? verba igilur sacramentalia , el inter alia illud:Ego *te absolvo*, verae caeremoniae sunt, non concioncs:Siquidem actiones sunt exter- nae.ad significandam el efliciendam justificationem, atque ad Deum eo ritu colendum a Christo insti- tuta. El propicrea non multum refert . utrum ab eo qui sacramentum percipit, exaudiantur ctinlcl- liganlur. an secus: et linguane palria . an latina . vel graeca nui hebraea pronuneieniur. Atque ha- ctenus dc argumentis Calvini.

Marlinus Kemnilius in 2. par. exam, tridenlini concilii, pag. 903. Primo objicit.deesse Poeniten- tiae sacramento elementum externum: *Ex divina. inquit, institutione non habet (ale externum et materiale elementum, quale est in Baptismo el in Eucharistia,quod ad integram definitionem cl genuinam proprietatem sacramenti perlinet.*

Respondeo: Non male Kemnilius ex Baptismo el Eucharistia, quae omnium consensu vera sacra- menta sunt, naturam ac proprietatem sacramen- torum in genere investiganda esse censet: sed in eo fallitur, quod non recle explicat, quo gradu si- militudo requiratur inter elementum Baptismi at- que Eucharistiae, el sacramentorum caelerorum. Fatemur enim,in omni sacramento requiri elemen- tum externum, simile illi.quod in Baptismo cl Eu- charistia adesse cernimus: sed quaestio est, quo gradu, sive quatenus simile rcquiralur.

Ac primum cerium est,non requiri simile in spe- cie: alioqui deberent omnia sacramenta ex aqua constare, quia Baptismus ex aqua constat , el tum Eucharistia, quae constat ex pane et 'vino sacra- mentum non esscl. Eadem ratione certum est. non requiri similitudinem in genere proximo: alioqui sacramenta omnia ex simplici corpore , quale est aqua, idest. ex aere, nui igne, vel terra, conficien- da essent. Sed forte similitudo requiritur in supe- riore aliquo genere : ut elementum cujuscumque

sacramenti, substantia quaedam sil corporalis, quales substandas esse videmus, aquam . panem et vinum, ex quibus Baptismi et Eucharistiae sacramenta constant. At neqtio hoc dici potest: nam Baptismi natura atque essentia proprie non in substantia, sed in actione consistit. Symbolum enim externum, cui annexa est gratia, et quod proprie Baptismus dicitur, non est aqua . sed ablutio cum sanctissimae Trinitatis invocatione: ablutio autem et invocatio, non substantiae, sed actiones sunt. Quare immerito catholicos Kemnilius reprehendit, pag. 936. quod elementum de praedicamento substantialitatis, transformari in elementum de praedicamento actionis. Nec tamen generatim allirari potest. omne sacramentum in actione consistere. nam Eucharistiae sacramentum proprie non aëlio transiens . sed res permanens est: non enim actionem consecrandi, sed panem consecratum . et in corpus Dominicum commutatum, Eucharistiam vocamus.

Vera igitur ratio similitudinis inter externa symbola Baptismi et sacramentorum caelerorum, a line sumenda est, ob quem sacramenta instituta esse consuevit. Finem autem lum Baptismi, lum aliorum sacramentorum, omnes admittunt esse, significare internam justificationem; et eo modo hominem, qui corpore, et spiritu constat, per sensibilia et corporalia symbola ad rerum intelligibilibum et spiritualium cognitionem evehere: hinc, cum signa, symbola et sacramenta dicuntur. Nam ut s. Augustinus in epistola ad Bonifacium loquitur: *St sacramenta similitudinem non gererent carum rerum, quarum sacramenta sunt, sacramenta non essent.* Quemadmodum igitur in Baptismo ablutio exterior per aquam exhibetur, vel ablutio interior per spiritum significetur: sic etiam in Eucharistia panis et vinum, seu potius panis vinique species in conspectu ponuntur, ut corpus et sanguis Domini, cibus ac polus animorum esse intelligantur: et ad eundem modum in sacramentis caeleris, id solum necessario sacramenti natura postulat, vel externa signa ad spiritualem effectum apte repraesentandum exhibeantur. Utrum autem ea signa ad praedicamentum substantiae, an ad praedicamenta accidentium, et utrum oculis, an auribus percipiantur, nihil interest. neque Christus nos de praedicamentis sollicitos esse voluit. neque, facilius ipse per substantiam quam per accidentia homines justificat.

Oportet in sacramento Poenitentiae. . in quo pro symbolo externo confessionem poscimus . et absolutionem voce corporali a sacerdote pronunciamus, vera et propria sacramenti ratio minime desideratur. Verba enim non solum signa externa ac sensibilia, sed etiam in genere signorum praesentissima sunt, vel sanctus docet Augustinus lib. 2. cap. 3. de doctrina christiana.

Quod vero idem Augustinus trad. 80. in Joannem, d'istinguit elementum a verbo, cum ait: *Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum;* non debet ad omnia sacramenta trahi: neque enim ille dicitur sacramentis generatim. sed de Baptismo tantum loquebatur, vel ex illis verbis intelligimus: *Detrahe, verbum, quid est aqua, nisi aqua?* Alioqui enim

et verba loco elementi, seu rei et res loco verborum esse posse, in lib. I. de sacramentis in genere demonstravimus.

Secunda objectio Kemnili in eo consistit, vel probet. sacramentum Poenitentiae non habere fundamentum in verbo Dei. neque in Patribus: id vero prolixè persequitur, disputatione in quinque capitula distributa; de quibus omnibus breviter, atque ordine dicendum erit.

Primo igitur capite, quod habetur pag. 108. probat. sacramentum Poenitentiae non habere fundamentum in Testamento veteri, idque ex testimonio concilii Indemini, sess. 14. cap. 1. et inde colligit. per annos circiter quater mille non fuisse Poenitentiae sacramentum. Sed haec inania sunt. F. lemur enim sacramentum Poenitentiae a Christo institutum, ut etiam Baptismus et Eucharistiam, tamen idcirco mirum non esse, si per nulla annorum millia non fuerit.

Ne tamen nihil fecisse Kemnilius videatur, argumentum quoddam proponit. quod hoc syllogismo comprehendere potest. In Poenitentia Testamenti veteris fuit contritio, confessio et quaedam vehemens satisfactio. cum potestate remittendi peccata: Atque ea Poenitentia non erat sacramentum proprie dictum: igitur nec Poenitentia . quam catholici ex contritione, confessione et satisfactione. cum potestate remittendi peccata, constare volunt: sacramentum proprie dictum existimandum est. Propter hanc rationem probat Kemnilius: nam in Testamento veteri exstant exempla contritionis et confessionis peccatorum: et Mariae sorori Moysis, ac Davidi Deus post reconciliationem imposuit certas castigationes, ex quibus catholici satisfactionem proferre solent. Ex his praeterea exemplum absolutionis Nathan: siquidem Davidem contritum et contritum peccatum suum, absolvit. Assumptionem probat ex concilio Tridentino sess. 14. cap. I. ubi Patres docent. Poenitentiam veterum, sacramentum non fuisse.

Hespondeo: Propositio argumenti magna ex parte falsa est. Nam ut omnia caetera . non fuit in Testamento veteri potestas remittendi peccata: neque Nathan aut ullus alius. vel Dei minister, per intercessionem absolvit: nondum enim auditum erat illud: *Quorum remiseritis peccata. remittuntur* eis. Audi s. Joannem chrysostomum lib. 3. de sacerdotio: *Corporalem lepram purgare, seu verius dicam, haud purgare quidem, sed purgatos probare, Judaeorum sacerdotibus solis licebat.* . Il vero non s. *siris sacerdotibus non corporis lepram, veni animae, sordes, non dico purgatos probare, remittere, prorsus concessum est.* Haec ille.

Neque exemplum prophetae Nathan, quod eius lib. 2. Reg. cap. 12. ad rem nostram facit. et omnino inepte non semel a Kemnilio inculcatur. Non enim Nathan dixit: Ego te absolvo, vel tibi peccato remitto: sed solum: *Dominus transtulit peccatum tuum a te.*, quibus verbis significavit id, quod sibi vel prophetae, divinitus indicatum erat, tamen autem peccatum ipse remisit. Quod si quicumque narrat aliquid factum esse. idem potest dici rem illam fecisse; quid prohibet, quo minus evangelistae Christus peperisset, interfecisset, et eundem a mortuis

revocasse cl in coelum transtulisse , cl Spiritum eliam saucium misisse dicantur . quia haec omnia facta essu literis prodiderant? Non igitur dicimus, quod lingit Kemnitius, Nathan non absolvisse judiciaria potestate, sed per ministerium,quasi apud nos sacerdotes non per ministerium, sed regia ac suprema potestate absolvant, sed dicimus , in sacramento Poenitentiae sacerdotes potestate judiciaria, sed ministerial!, ul Christi ministros, non ul reges ac dominos, peccalores absolvere ; Nathan aulem, nec regia, nec ministerial! potestate absolvisse, sed Ianium a Deo jam absolutum prophetica viriute cognovisse cl renunciasse. Quamquam ne tum quidem aliquid obtineret Kcmnilius, si Nathan judiciaria minisleriali potestate Davidem absolvisset: id enim facium esset semel extraordinaria quadam providentia Dei; singularia vero exempla legem non faciunt.

Sed instat Kcmnilius: *Aposlolus Petrus Aci. 10. el Paulus Aci. 26. a//innanl se de Poenitentia in Deum, et de accipienda remissione peccatorum , non aliter docuisse quam prophetas.* Al quid hoc ad propositum facit? num ideo Poenitentia Testamenti veleris sacramentum erit? aul novi nun enl? Apostoli enim loquuntur de Poenitentiae viriute,cl ea praesertim quae ad infideles perlinet, qui convertuntur ad fidem: cam aulem semper in usu fuisse, eta prophelis frequenter praedicatam, mm negamus.Aliud aulem csl viriut Poenitentiae,quae semper necessaria fuit: aliud vero sacramentum Poenitentiae, quod a Christo inslilulum, in solo Tcslamenlo novo locum habet.

Cur û/i7ur,instaL Kcmnilius, ab exemplis Testamenti veteris, sacramentum Poenitentiae confirmare nitimini, si Poenitentia in, Testamento veteri sacramentum non erat/ Illespondeo:Non probamus ex Tcslamenlo veteri Poenitentiae sacramentum, nisi forte cx vaticiniis cl liguris, sed virtutem Poenitentiae, sine qua sacramentum, aul esse, aut certe utile esse non polesl. Ex Poenitentia enim Davidis, ct aliorum veterum . probamus contritionem non cssc solos terrores , sed verum dolorem de peccatis prncicrifis, cum certo proposito vitae melioris; cl rursum eodem exemplo discimus,remissa culpa non semper poenam quoque temporalem remitti: cl alia id genus inulta;dc quibus infra suo loco disputandum erit.

In secundo capite pag. 910. probat Kcmnilius . sacramentum Poenitentiae non habere fundamentum in praedicatione Poenitentiae Chrisli et praecursoris ejus: quod totum libenter concedimus , cmn doceamus, sacramentum Poenilenliae post resurrectionem Domini inslilulum fuisse.Caelorum hic eliam ludere volull adversarius et inepte, ut solei,ratiocinari.Sic igilur loquitur: *Baptista praedicavit poenitentiam in remissionem peccatorum: summa eliam praedicationis Christi ila describitur: Poenitentiam agile el credite euangelio. Doi nil aulem el Baptista el Chrislus de contritione, llaplislae auditores confessi sunl peccata sua , Mallh. 3. ei Chrislus privatam absolutionem impcrtiil. Matlh. 1). el Duc. 'l. Quare igilur juxta definitionem Poenitentiae a Pontificiis traditam Poenitentia illa a Christo ct Baptista praedicata,*

non est sacramentum? atqui Iridentinum concilium sess. ! i. cap. 1. negat eam esse sacramentum.

Ad hoc argumentum respondet ipse qui illud fecit. sed plane absurde, ul nimirum ostendat non posse responderi.nisi nullis concessis.quae nulla ratione concedenda essent: *Hespondeo , inquil, quia contritio el confessio non habuit enumerationem singulorum delictorum: Christus 'eliam absolutionem impertiit, non praemisso processu judiciali el imposita mulcla. sed gratis, iis qui peccata agnoscebant, iram Dei timebant cl fide propter ipsum petebant cl quaerebant reconciliationem. El summa, inquil. quia in illa Poenitentia gratis, sine operibus . fide propter Chrislum remittebantur peccata, quia etiam tam Baptista quam Chrislus.fidem in Filium mediatorem,partem conversionis necessariam ad consequendam remissionem praedicarunt: propter has caussas talis Poenitentia Pontificiis non csl sacramentum. Concedit itaque el fatetur Iridentinum concilium, sacramentum Poenitentiae non habere fundamentum. testimonium, vel exemplum, sicut non in veleri Tcslamenlo. ila nec in concionibus Baptistae, el Christi ante resurrectionem.* Haec ille.

Ad argumentum initio facluhi Respondeo: Poenitentiam, quam Chrislus el Baptista praedicarunt, ideo sacramentum non fuisse, quia defuit pars sacramenti potissima, nimirum verbum absolutionis,confessionis peccatorum adjunctum.Nam Mallii. 3. legimus quidem auditores Baptistae confiteri solitos peccata sua.cum accederent ad Baptismum, sed Baptistam pronunciasset verbum absolutionis , non legimus: Christum aulem el paralytico cl foeiniiiie peccatrici peccata remisisse legimus . sed eos peccala confessos nequaquam legimus, Itaque nisi Kcmnilius velit ex confessione auditorum Joannis, el ex paralytici ac peccatricis absolutione, tinum sacramentum faccre:non habemus exemplum sacramenti Poenilenliae.in actis Baptistae cl Chrisli ante resurrectionem.

Adde: quod Chrislus , cum paralyticum et peccatricem absolvit, non ritum instituit, quo reconciliarentur deinceps peccatores . neque apostolis mandavit, ut eo modo quo ipse fecerat, inspecta lide aliorum, alii nihil petenti. peccala remitterent: proinde non verbo sacramentali, sed propria ac singulari sua potestate peccata dimisit.

Porro illa Kemnili responsio ad idem argumentum,nihil valet: neque catholici ejusmodi responsionem unquam agnoscerent. Primum enim falsum esl contritionem illorum ita interiorem fuisse, ut non ftierit eliam exterior: certe qui conlilebantur peccala Mallh. 3. el quae lachrymis pedes Domini lavit.satis apertis signis contritionem suam prodebant. Confessionem aulem illorum non fuisse singulorum delictorum, aul falsum, aut incertum esl: *Confitntes peccata sua* . ait Matthaeus, neque addil gencratim, vel siugillatim.

Porro Christum eis peccata remisisse.qui peccata agnoscebant, iram Dei timebant . el fide propter ipsum petebant cl quaerebant reconciliationem., nescio ubi Kcmnilius legerit , nam Mallh. 9. et

Luc. 7. quae ioca ipse citai, isla non legimus. Paralyticus Mullh. 9. nihil omnino per se petiit, per alios aulem corporalem sanitatem, non réconcilia* lioncin quaerebat: neque ulla fil co loco menlio agnitionis peccati, vel timoris irae Dei. Lucae autem 7. detestatio quidem peccati agnoscitur, sed ea non tam ex timore irae Dei, ul Kemnitius somniat, quam ex amore Christi veheinentissimo nascebatur: quae cliam caussa esso potuit, cur millclain nullam ei Dominus imposuerit. Nam el hoc lempore theologi docenl. tantam esse posse in poenilenlc vim contritionis cl amoris, ut nullus omnino poenae cl culpae reatus post reconciliationem supersit: *Cui, inquit, minus dimittitur, minus diiii, iil, el, Remittuntur ci peccala mulla, quoniam dilexil mullum.*

Mendacia aulem illa, quod ideo negemus, Poenitentiam a Christo et Baptista praedicatam sacramentum fuisse, quia in ea gratis, cl propter Christum dabatur remissio: jam supra notata el refutata sunl.

Denique conclusionem illam libenter admittimus, fateri concilium tridentinum, sacramentum Poenitentiae non habere fundamentum, testimonium, aul exemplum in concionibus Baptistae, el in loto veteri Testamento. Sed si cui mirabile id videtur, is miretur cliam, cur in Teslamcnlo veteri, et in concionibus Baptistae, fundamentum, testimonium el exemplum non habeamus Baptismi in nomine Patris, cl Eilii ct Spiritus sancti; el Eucharistiae, ex pane vinoque per consecrationis verba confectae.

In tertio capite pag. 911. ct sequentibus, probal Kemnitius, Poenitentiae sacramentum non fundari in illis verbis Domini: Quorum *remiseritis peccata*, Joan. 20, el rursus repetit argumenta sua de absolutione Davidis per Nathan prophetam, cl de Poenitentia quam Chrislus el Baptista praedicaverunt.

Sed haec omnia jam antea refutata sunl: quia enim ex testimonio illo Dominico vere colligitur Poenitentiae sacramentum, ideo de verbis illis egimus capite superiore, ubi argumenta nostra pro veritate adferebamus.

In quarto capite pag. 921. probare conatur. ex apostolorum doctrina el exemplis nihil adferri posse, ad sacramentum Poenitentiae confirmandum: el quamvis id non mullum referat, cum satis esse debeat Chrisii verbum, lamen ne Kemmlius gloriatur, ad hunc locum nihil esse responsum, respondeamus breviter: *Pindus, inquit Kemnitius, Ador. 26 n utans suium .m doctrinae suae de Poenilenlia, affirmat se nihil docuisse extra ea, quae prophetae loquuli sunl.*

At hic duo sunt mendacia. Non enim Paulus Act. 26. recitat summam doctrinae suae de Poenitentia. sed tantum dicil se annunciassc hominibus. ul Poenitentiam agerent cl converterentur ad Deum, digna Poenitentiae opera facientes: haec ccrle non est summa doctrinae de Pocrilenlia, sed (oliortalio ad poenitentiam. Nec loquitur Paulus nisi <lc Poenitentia, quae Baptismum praecedit, quam nos fatemur sacramentum non esse. Deinde ipiod Paulus addit, se nihil esse loquulum extra ea, quae prophetae praedixerunt futura, non refer-

tur ad doctrinam de Poenitcnlia, sed ml doctrinam de Chrisii adventu, passione el resurrectione; sic enim Apostolus ail: *Usque in hodiernum diem sto, lesli/icans minori atque majori. nihil extra dicens, quam ea, quae prophetae loquuli sunl futura cssc.* el Moyses: *si passibilis Chrislus, si primus ex resurrectione mortuorum lumen annuntiaturus esl populo el (/entibus.*

Subjungit Kemnitius: *Petrus eliam Act. 10. affirmuit, se illam rationem consequendaeremissionis peccatorum tradere, quae a prophetis lcldirnionium habel.* Al nec Petrus tradit ritum Poenitentiae, neque explicat quid ad eam necessario requiratur; sed solum scribit, Christo omnes pruplielas testimonium perhibere, remissionem peccatorum accipere in nomine ejus omnes, qui credunt iu cum, quae verissima sunl, neque ullo inudo cuu sententia nostra pugnant.

Addit Kemnitius: *Aposloli nusquam lejunlur exegisse enumerationem peccatorum ad remissionem necessariam: nec leguntur imposuit mulctum. quibus peccata remittebant.* Alnecltgunlur alicui peccata remisisse. Proferat Ketnuitins exempla, ubi aposloli legantur ii: parlieuhn alicui lapso post Baptismum absolutionem impendisse, vel (ul ipsi malunt) annunciassc; cl lue demum jure a nobis quaeret, ul ostendamus, < in reconciliatione confessionem el inulclatn: fuisse. Quis ambigit, multa apostolos, cl fecisse U docuisse, quae scripta non sunl? alioqui fanl, probabimus, non esse homines baptizandos in nomine Palris, cl Filii cl Spiritus sancti, quia nusquam aposloli hoc ritu bapti/.asjc legantur.

Proferetur fortasse exemplum Corinthii inttstunsi. Sed Paulus non eum proprie absolvit, se: absolutionem a Corinthiis datam approbavit 2. Corinth. 2. Corinthios aulem non sine inulcla imposita illum absolvisse, significat idem Apostolus i. Corinth. 7. ubi inter alia nominat vindiciam, quxrj de peccato illius inccsluosi exegerant.

Addit rursus Kemnitius: *Vanum eliam elfalsun esl, apostolos aliam docuisse Poenitentiam. qutl ad substantialia attinet, qua impii ante Bapliimuni ad Deum convertuntur: et (diam detersan, qua lapsi posl Baptismum cum Deo in gratior, redeant: non enim aliam legem, non aliud crur, gelium. non alium Chrislum, nec aliam /idem lapsis pusi Baptismum proposuerunt.* VA ulmum legisti mendax, apud catholicos Poenitentiam ante Baptismum, ac ea differre, quae agitur post Baptismum, quod aliam fidem, aliam legem, aliud cun gelium, alium Chrislum requirat? haec enim vestra sunl mendacia, non nostra dogmata. Lege, si placet, tridentlimim concilium sess. 6. cap. G. ul7, ubi describitur justificatio impii per Baptismum, et rursus cap. 1i. ubi describitur justificatio per Poenitentiae sacramentum: videbis iu iis locis, in ulraque justificatione peccala remitti per Christi merita, praecedente Ode cl Pocrilenlia, ac Deo corda excitante cl adjuvante, ul serio convertantur, cl Poenitentiam, ul oporicl, agant, idque lotum ei eodem evangelio derivari.

Discrimen inter Poenitentiam ante el post Baptismum, in eo ponimus; quod posterior materi:

atramenti est. et confessionem singulorum peccatorum. ac opem quaedam laboriosa exigit: prior . nec e-
-l sacramenti materia, neque, distinctam illam ac particularem peccalorum confessionem . neque laboriosa illa opera necessario postulatur. Quae omnia necesse est ipsi Poenitentiae sunt. non substantialiter: accidit enim virtuti Poenitentiae, ut tali vel tali modo exterius prodeat, atque vel signa ejus externa cum verbo absolutionis, sacramentum efficiantur.

Ultimo addit Kemnilius'. Eæslant *vere in scriptis Apostolorum, exempla conversionis cortim, qui post Baptismum lapsi fuerant, vel Galatarum. Illos vero Paulus non ad aliam novam, et diversam rationem reconciliationis cum illo deducit, sed vehementissime contra persuasionem de justificatione operum condonatur etc.* Sed Galilaicum ergo apud Paulum conversionem nusquam legi. Defecisse eos a fide semel accepta Paulus narrat, cosque ad viam veritatis iterum revocare conatur: sed num illi redierint, et quo rilu reconciliati fuerint. nec Paulus, nec alius (quod sciam) nusquam retulit. Porro cum nondum illi conversi essent, non errore, in quem dolo pseudoapostolorum prolapsi fuerant. non opus erat ut Paulus eis Poenitentiae modum praescriberet, sed ut ad conversionem et Poenitentiam simpliciter hortaretur, ac simul errorem ipsum quo tenebantur, refelleret, quod quidem Apostolus diligenter praesiluit. Ad quem modum catholici doctores. cum vos Lutheranos ad conversionem hortantur, non ante ad confessionem singulorum peccalorum ad pedes sacerdotis deponendam vos provocant, quam ad fidem catholicam iterum profitendam. et Ecclesiam agnoscendam, disputando, atque errores vestros refellendo perduxerint. Quorsum enim ad sacramentum Poenitentiae invitaremus, quos scimus sacramentum ipsum nihili facere?

Quis igitur fuerit apostolorum tempore ritus, quo eve ratio reconciliandi eos, qui post Baptismum lapsi fuerant, non potest ex epistola sola ad Galatas plane cognosci. Illustrius aliquando est exemplum Corinthii incestuosus I. Cor. fi. et 2. Cor. 2. et 7. et quamvis nec de illius reconciliatione in particulari sit proditum, quo ritu ea peracta sit: tamen satis constat multo durius cum eo actum esse, quam si ante Baptismum idem flagitium perpetrasset.

In quinto et ultimo capite probat Kemnilius: Sacramentum Poenitentiae nullum habere in antiquis Iudeis fundamentum. Ac Primum dicit extra omnem dubitationem esse, primam originem sacramenti Poenitentiae, a catholicis excogitati. ductam ex spectaculis publicae Poenitentiae . quam magna severitate vetus Ecclesia in manifestis et atrocibus criminibus servabat. In illa enim influebantur signa externa contritionis, exomologesis, seu confessio criminum, et imponebantur cerine instigationes . limi exempli causa propter alios, lum vero explorationis gratia, an seria esset Poenitentia.

Adde: Eiusse etiam antiquis in usu privatam Pontificum: et Patres, ut Origenem, hortatos populum, ut etiam alia crimina, quamvis non notoria,

nec ita magna confiterentur. Inde autem coepisse regulam et doctrinam generalem fieri, ad Poenitentiam, (piae lapsi in qualicumque peccata post Baptismum. Deo reconcilientur, perlinere praefer cordis contritionem et fidem amplius Christum. etiam oris confessionem sacerdoti faciendam, et operis satisfactionem.

Deinde attexit: Varias esse opiniones catholicorum de necessitate confessionis: idque probat ex Gratiano, et ejus glossa, ac Bonaventura; bi sunt enim omnes Patres, omnesque iussiones. quos Kemnilius citat, quamvis Bonaventurae locum prae festinatione non annotaverit.

Hinc ego Primum a Kemnilio quaero, unde illam historiam de origine Poenitentiae hauserit: nullo enim leste haec probata reliquit. Legerat, credo, tale aliquid in Calvino; id ei salis fuit, sed nobis non est salis, qui nulla ipsius etiam Calvinii mendacia deprehendimus. Deinde, quid hoc ad quaestionem. de (piae agimus? Eslo enim, prima lapsorum reconciliatio, in publica Pontificum fuerit: cur ea sacramentum esse non poluit? cur signa illa externa contritionis et criminum confessio cum verbo absolutionis, sacramentum non fuerunt? Denique eslo. non sit confessio juris divini, vel ex glossa quadam, quam etiam catholici reprehendunt. Kemnitius probare nititur: cur ipsa absolutio sacramentum non erit, cum symbolum sit externum divinitus institutum, et gratiae ac justificationis promissionem habeat; vel ipse etiam Kemnitius confitetur?

Sapientius igitur Kemnitius fecisset, si cum apologia confessionis Augustanae, in cujus verba juraverat, Poenitentiae sacramentum vere ac proprie dictum, adversus Calvinianos, non catholicorum modo . sed etiam Lutheranorum iudicio ac censura, haereticos, defendisset.

CAPUT XII.

An Poenitentiae sacramentum a sacramento Haplismi diversum sit.

Haeretici, qui sacramentum Poenitentiae de medio sustulerunt, ex hoc errore in alium prolapsi sunt: quia enim negandum esse non putabant. peccatores post Baptismum posse Deo reconciliari, neque reconciliationem istam sine sacramento aliquo fieri credebant, id eis in mentem venit, vel dicerent, Baptismum ipsum dici posse atque esse Poenitentiae sacramentum. Itaque lapsos post Baptismum, reconciliari dixerunt per Baptismum, memoria, non autem reipsa. repetitum.

Ex quo novo dogmate, tria quaedam adversarii deduxerunt. Primo, non esse durius pactum, quod Deus cum peccatore fecit in reconciliatione post Baptismum, quam ante Baptismum, sed esse aeque facile, vel potius prorsus idem, et inde gravissime invehiuntur in eos. qui dicunt Poenitentiam esse tabulam naufragii, quasi non liceat ad

ipsam navim Baptismi amplius redire. Secundo, non minus integre renovari hominem in reconciliatione post Baptismum, quam ante Baptismum: cl sicut in regeneratione, quae fit in Baptismo, dimittuntur omnia peccata quoad culpam cl poenam; similiter fieri volunt in reconciliatione, quae fit post Baptismum. Tertio, non esse quaerendum post Baptismum, symbolum externum divinitus insculdum, quo Christi merita applicentur, cum id satis commode praelel Baptismus, memoria (ut diximus) apprehensus cl repetitus.

Primus auctor hujus erroris, ul etiam aliorum ferme omnium, qui hoc tempore inter Lutheranos versantur, Lutherus fuit: sic enim scribit in lib. de capti», babyion. cap. de Baptismo: *Praebuit his opinionibus occasionem verbum illud periculosum d. Hieronymi, sive male positum. sire male intellectum, quo Poenitentiam appellat secundam tabulam post naufragium, quasi Baptismus non sit Poenitentia. Hinc enim ubi in peccatum lapsi fuerint, de prima tabula seu navi desperantes. velut amissa, secundae lanium incipiunt niti el fidere tabulae, idest, Poenitentiae.* Et in eodem lib. prope extremo: *Poenitentiae sacramentum*, inquit, *signo visibili, el divinitus instituto caret: et aliud non esse dixi, quam viam ac reditum ad Baptismum.* Haec ille; in quibus verbis obiler observanda est mira Lutheri inconstantia. Nam in ejusdem libri principio disertis verbis scripsit, tria esse sacramenta, Baptismum, Poenitentiam ct Panem: scu potius unum sacramentum, ct tria signa sacramentale apertissime in Poenitentiae sacramento posuit distinctum a signo Baptismi el Eucharistiae. Sed in line libelli, opinione mutata, vel potius oblitus eorum quae paulo ante scripsit, aequè aperte negat signum sacramentale in Poenitentiae sacramento distinctum a signo Baptismi.

Philippus Melancthon in locis editis anno 21. litui, de Poenitentia, Lutherus sequulus, scripsit signum Poenitentiae esse Baptismum. Idem habet Calvinus lib. 4. Institui, cap. 15. § 4. ubi dicit a Baptismo pendere clavium potestatem, et vim Baptismi ad omnia peccata totius vitae se extendere, elex hujus rei ignorance natum esse commentitium Poenitentiae sacramentum. El cap. 19. § 17. reprehendit Hieronymi dictum de tabula naufragii: Sed *dictum*, inquit, *est Hieronymi. Cujuscumque sil, quin plane impium sil, excusari nequit, si ex eorum sensu exponitur: quasi vero per peccatum deleatur Baptismus, el non potius in memoriam revocandus sil peccatori, quoties de remissione peccatorem cogitat, ul illinc sese colligat, animumque recipiat, et fidem confirmet etc.* El infra: *Iptissime. itaque dixeris, si Baptismum locaveris Poenitentiae sacramentum, cum iu confirmationem gratiae, cl fiducia sigillum, iis datus sil. qui Poenitentiam meditantur.*

Martinus Kemnilius in 2. par. examinis, pag. 929. 930. 931. cl 932. fatetur quidem aliud esse Poenitentiam, aliud Baptismum: ct majorem luctam conscientiae esse iis, qui coiverli debent a peccato post Baptismum commissio, quam in iis, qui convert mlur a peccato commissio ante Baptis-

mum: tamen Lutherus el Calvinus sequulus. reprehendit similitudinem de tabula naufragii. el foedus Baptismi vult esse perpetuum; ito ul vel in eo perseveremus, vel si forte peccatum admiserimus, ad illud revertamur. Reprehendit etiam concilium Iridenlinum. quod velit diversam esse rationem reconciliationis in Baptismo ab ea, quae cslin Poenitentia; et hanc quidem multo difficiliorem ac duriores esse, quam illam. Detorquet autem impudentissimis mendaciis concilii sententiam ad eam intelligentiam, de qua numquam Patres concilii cogitarunt, vel potius quam disertis verbis analhemate damnarunt, nimirum, quod in sacramento Poenitentiae non nitamur Christi satisfactione cl merito, sed propriis nostris operibus; de quibus mendaciis supra diximus, quae hoc loco dici potuissent.

Igitur adversus hunc novum errorem tridentinum concilium sess. 14. canon. 2. ita scripsit: *Si quis sacramenta confundens, ipsum Baptismi; Poenitentiae sacramentum esse dixerit, quasi haec duo sacramenta distincta non sint, atque: ideo Poenitentiam non recte secundam post naufragium tabulam appellari, anathema sit.* Quae veritas tribus argumentis confirmanda csl; leslinio Scripturae, traditione veterum el ratione.

CAPIT XIII.

Probatur veritas.

Quod allinet ad Primum: habemus in primis exempla; vel potius typos et figuras Testamenti veteris. Extra controversiam esl. circumcisionem datam Judaeis in figuram sacramenti Baptismi: unde etiam Baptismus ab Apostolo Coloss. 2. dicitur circumcisio spiritualis et non manufacta. Si quis autem diligenter evolvat Scripturam veterem, nusquam inveniet memoriam circumcisionis praesentibus tamquam remedium peccatorum post circumcisionem perpetratorum; sed sacrificia, expiationes, confessionem peccatorum, ul ex cap. 4. 5. el 6. Levitici colligi poles!. Eodem igilur modo in Testamento novo existimandum non est. Baptismi memoriam remedium esse ad ea peccata purgandi institutum, quae post Baptismum committuntur, sed sacrificium novi Testamenti, et expiationem per confessionem el absolutionem.

Habemus Deinde testimonium apostoli Joannis in episl. I. cap. 1. ubi loquens idem Apostolus de remedio peccatorum, quae baptizali indies committunt, non ait: Si Baptismum ad memoriam revocaverimus; sed: *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est el justus. ul remittat nobis peccata nostra, el emundet nos ab omni iniquitate.*

Habemus Tertio b. Pauli apostoli testimonium, in cpisl. ad Hebr. cap. G. *Impossibile est eos, qui semel. sunl illuminati, gustaverunt etiam donum coeleste, el participes facti sunl Spiritus sancti, et prolapsi sunt; rursus renovari ad Poenitentiam, rursus crucifigentes sibimelipsis l'ilium Dei,*

cl ostentui habentes. Hoc enim loco non negul Apostolus, posse lapsos post baptismum Deo per Ecclesiam reconciliari, ut falso Novalianos sensis* se. etiam advcbsarii nostri concedunt. Quomodo enim Paulus negaret, lapsos post Baptismum reconciliari posse, qui Corinthium post Baptismum gravissimo scelere inquinatum, reconciliari permisit? Sed negat posse renovari per Baptismum: sic enim hunc locum intelligent. Chrysostomus, Theodoretus, Uecumenius. Theophylactus, Ambrosius, et alii in commentario hujus loci praeterea Ambrosius lib. 2. de Poenitentia, cap. 2. ubi copiose hoc ostendit. Novalianos refellens. Idem etiam apertissime docet Augustinus in exposit. epistol. ad Iulianum, inchoata, prope finem, ubi notat, eos qui post Baptismum labuntur, curari posse per Poenitentiam, non autem renovari, quod est proprium Baptismi. Idem habet etiam auctor libri de vera et falsa Poenitentia, cap. 3. qui liber habetur in 4. tomo operum s. Augustini.

Deinde circumstantiae loci vix patiuntur aliter accipi verba Apostoli. Nam initio capituli monet Apostolus Hebraeos, ut non respiciant iterum ad primordia Baptismi et fidei, et ejus Poenitentiae, quae Baptismum praecedit, etque voluti fundamentum aedificii spiritualis: *Quapropter, inquit, intermittentes inchoationis Christi sermonem. ad perfectionem feramur. non rursus jacentes fundamentum Poenitentiae a operibus mortuis, et fidei in Iulianum, Baptismatum doctrinae, impositionis quoque manuum ac resurrectionis mortuorum et judicii extremi.* De quibus Pauli verbis loquens Augustinus lib. de fide et operibus, cap. II. *Haec, inquit, omnia perlinere ad initia Neophytorum, salis aperleque Scriptura testatur.* Itcdil autem in sequentibus verbis Apostolus rationem, cur non oportet respicere ad illa primordia. cum ait: *Impossibile est enim eos. qui semel in Iulianum illuminati/ etc.* ac si apertius diceret: Quia non contingit nisi semel, ea renovatio quae habetur per Baptismum. Describi vero Baptismum per illuminationem. dubitari non potest: inde enim omnes veteres, ac maxime Graeci, baptizari illuminari dicunt, et Baptismum sacramentum luminis appellant.

Cum ergo ex Apostolo habeamus, impossibile est iterum renovari per eam Poenitentiam, quae cum Baptismo conjuncta est: necesse est omnino, non negare cum Novationis reconciliationem, aut cum catholicis admittere novum sacramentum a Baptismo distinctum, quo peccatorum remissio tribuitur. Aequae dicere possunt adversarii, Paulum tantum velle, non debere iterum repeti actionem baptismi: non enim Paulus de caeremonia. sed de ejus effectu, id est, de renovatione loquitur. Quare si Baptismi effectum iterum habere non possumus, certe aburn ritum, aliud sacramentum quaerere debemus.

Adde: Quod cum in Scriptura legamus exempla pontificum, qui post Baptismum lapsi sunt, ut Simonis, et Jannes. et Jambres. et Corinthii incestuosi, 1. Corinth. 6. nusquam tamen legimus eos remissos fuisse ad memoriam Baptismi. Et mirum sane esset, unicum remedium in tota vita esse Baptismi memoriam et

tamen in Scriptura nullam fieri hujus remedii mentionem.

Accedat nunc traditio veterum Patrum. qui quidem summo consensu docent id, quod adversarii in concilio tridentino, sess. 14. cap. 2. reprehendunt. quod videlicet non sine magnis fletibus et laboribus ad eam integritatem reconciliationis pervenire possint, qui post Baptismum Poenitentiam agunt, ad quam facili negotio per Baptismum ante pervenerant.

Tertullianus in lib. de Poenitentia, vocat Poenitentiam tabulam post naufragium, et secundam januam, quae pulsantibus patebit, obstructa per peccatum janua indulgentiae et sera intinctionis. Item appellat post Baptismum secundam spem et secunda subsidia: et ibidem ostendit. per multos labores perveniri ad remissionem post Baptismum, cum ante Baptismum facillimus sit aditus ad indulgentiam.

Clemens alexandrines apud Eusebium lib. 3. histor. cap. 17. alias 24. vocat Poenitentiam Baptismum lachrymarum: atque ibidem significat. multis orationibus et jejuniis opus esse ad remissionem, quae fit post Baptismum.

Cyprianus in serm. 5. qui est de lapsis, nihil aliud agit, quam, post Baptismum si quis labatur in peccatum, ei necesse esse multis lachrymis et jejuniis culpam suam abluere: et lib. 3. epistol. 15. et 10. graviter reprehendit eos, qui absolutionem pontificum dabant, antequam justam Poenitentiam egissent. Similia habent Ambrosius in lib. ad Virginem lapsam, cap. 8. ubi comparat Poenitentiam tabulae naufragii. Item Gregorius nazianzenus oratione in sancta lumina. ubi distinguit Baptismum aquae, qui facilis est, a Baptismo laborioso et lachrymarum. qui est eorum proprius, qui Poenitentiam agunt post Baptismum. Eadem habent et eadem similitudine naufragii utuntur Patres. Irenaeus in libro. I. ad Sympronianum. et Hieronymus in cap. 3. Isaias. et in epistol. ad Demetriadem et in altera ad Sahinianum.

Epiphanius haeresi 56. quae est Calharorum, scribit, eos qui post Baptismum in peccata bibuntur. non posse amplius ad Baptismum confugere, sed aliud remedium esse quaerendum, videlicet Poenitentiam.

Augustinus in epistol. 23. ad Bonifacium. Si *infans.* inquit, *post Baptismum propria incipiat habere peccata; illa non regeneratione auferuntur. sed alia curatione sanantur.* Et lib. 2. de adulterinis conjugiiis, cap. 16. Si *a catechumeno facium est homicidium. Baptismate abluitur: si a baptizato. Poenitentia et reconciliatione sanatur.* Et lib. 50. ex lib. 50. homiliarum. distinguit tres Poenitentiae actiones: unam quae agitur ante Baptismum: alteram quotidianam atque perpetuam pro peccatis venialibus, pro quibus assidue dicimus: *Dimitte nobis debita:* tertiam pro lethalibus peccatis, quae post Baptismum committuntur; ac de tertia ista sic loquitur, cap. 9. *In hac, Poenitentia majorem in se quisque severitatem exercere debet. ut a seipso judicatus, non judicetur a Deo.*

Chrysostomus lib. 3. de sacerdotio, et Cyrillus

lib. 12. in Joannem, cap. 5(>. nper te distinguunt modum peccata remittendi per Baptismum et per alia sacramenta; quod certe non facerent, si Baptismo peccata omnia praeterita, et lula dimitterentur.

Theodorclaus in epitome divinorum decretorum, cap. de Poenitentia, scribit, vulnera quae post Baptismum occipiuntur, curabilia quidem esse, sed non, ul olim. facili negotio per lavacrum regenerationis, sed per nullas lachrymas, et opera laboriosa.

Denique Joannes damascenus. ut recentiores omittam, lib. 4. de Fide. cap. IO. repetit Kazianzeni sententiam de distinctione Baptismatis, aquae a Baptismale laborioso et lachrymariis. Vere igitur sacramentum Poenitentiae Baptismus quidam est. sed Baptismus, ul Pares omnes testantur, laboris et lachrymarum.

Accedant postremo etiam rationes. Primum, Nulla ratio patitur, ul eadem facililale Deus ignoscat: qui ignorantes et qui scientes peccaverunt. Vera est enim Domini sententia: *Ille servus, qui cognovit voluntatem, Domini sui. et non praeparavit. et non fecit secundum voluntatem ejus. vapulabit nullis; qui autem non cognovit, et tunc digna plagis, vapulabit paucis.* Lucae 12. cui sententiae congruit, quod de se Apostolus ait: *Misereremur Dei consequimur sum, quia ignorans feci, in incredulitate*, 1. Timoth. 1. Al si vera esset adversariorum opinio, non eadem; sed. quod longe absurdius est. majori facilitate ad veniam pervenirent, qui scienter post fidem et Baptismum, quam qui ignoranter in incredulitate peccassent: facilius enim est Baptismum olim acceptam ad memoriam revocare, quam reipsa iterum baptizari, illic autem est, quod adversarii volunt, peccata nullo Baptismo admissa, per Baptismum reipsa susceptum; contracta autem post Baptismum, per Baptismum quidem, sed memoria et cogitatione repetitum deleri. Quod si haec absurda sunt. ul revera esse nemo sane mentis indicari potest, illud efficitur, diversum esse pactum Baptismi a foedere reconciliationis post Baptismum; proinde diversum etiam sacramentum.

Secundo: Huius Baptismi et Poenitentiae diversam habent materiam et formam: diversum igitur sacramenta existimanda sunt. Quod allinet ad materiam mira suo loco probandum erit, materiam sacramenti Poenitentiae esse, ipsius poenitentis actiones cum Baptismi materiam, aquae aspersionem esse; nemo neget; Baptismi formam admittunt omnes illis verbis Dominicis contineri: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti.* Ad eam reconciliationem, quae tunc post Baptismum, nemo dicit: *Ego te baptizo*, sed. *Ego te absolvo*, (piam absolutionem etiam privatam, agnoscunt, et ex verbo Dei recte doceri fatentur, Kemnilius et Calvinus. ut supra ostendimus.

Sed ad hoc argumentum respondet Calvinus lib. 4. Instil, cap. 15. § 4. potestatem clavium, quae excreetur in absolutione, non posse a Baptismate separari: non enim potestatem clavium exerceri sine praedicatione evangelii, qua annunciamus impios mundari Christi sanguine. Signum autem ac

testimonium lavacri illius, non osso aliud, nisi Baptismus: illa signum ulnunque verbi, id est, illius, *te baptizo*, quam huius, *te absolvo*», unum; atque idem, non aliud et aliud esse.

Al facilis est huius responsionis confutatio. N. quidquid sit de signo materiali). certe verbum aliud est in Baptismo), aliud in non-coiiciliatione Poenitentium, Calvinus negare non potuit. Cum autem verbum potissima sacramenti pars sit, necesse est efficitur, ul sacramenta diversa sint. Baptismus et poenitentium reconciliatio; quae verbis diversum constant. Quid? quod verba diversa, diversa etiam signa materialia exigunt. Nam signum materiale est quasi visibile verbum, et illud idem sensibus offerre debet. quod offert verbum: neque id adversarii negant. Porro verbum, *te baptizo*, quod lavari sonui, recte adjunctum habet ritum Baptismi per aquam: idem enim oculis offerri actio lavandi, quod auribus verbum baptizandi: Al verbo Absolvo, quod vinculis solvendis, non a sordibus ablundis ducitur, non congruit ritus ablutionis. Quare non potest esse signum externum reconciliationis poenitentium Baptismus, cum eandem similitudinem *K. linere* atque exprimere debeant, verbum elementum. Et quamvis a virtute sanguinis Christi omnis nostra justificatio pendet: lamen idem Christus sanguis et lavacrum, et pretium et poculi: etiam dicitur: et propterea per varia signa effectus ejus repraesentari, et virtus applicari potest, per Baptismum, ul lavacrum, per absolvi in concinulpr. lium, per Eucharistiam ul poculum. Et sicut Eucharistia non censetur ab adversariis idem sacramentum cum Baptismo, Ha nec debet rilius ab iulionis cum Baptismi ritu confundi, licet omnia ista signa ac testimonia sint sanguinis Christi pro nobis effusi, cujus virtute lavamur, solvimur potamur. Ex quo argumentum Calvinus plane encualur. Fatemur enim Christi sanguine nos iustificari, sive cum baptizamur, sive cum reconciliantur sive cum potamur, sed per diversa externa signa atque adeo sacramenta. vim sanguinis illius illis applicari, ul modo mundari, modo solvi, modo polari dicamur.

Terlio. Ministri diversitas diversa sacramenti esse lesalatur. Constat enim Baptismus ratum esse etiamsi a non sacerdote tribuatur: nam Actor. 8. Philippus diaconus baptizavit. Actor. 9. Ananias, qui ne diaconus quidem erat sed merelaicus. apostolum Paulum baptizavit. Idemni contigit primo anno a passione Domini, quo tempore solvi erant septem diaconi ab apostolis ordinali, eorum numero Ananias non erat. Et Hufimis lib. 1. Instor, cap. 14. scribit, Baptismus verum ac ritum habitum esse, quem Athanasius Inlculs purr aliis quibusdam pueris aliquando quibnlulcris. Alrcconciliationem poenitentium, illa proprium senil; luiss i scimus episcoporum et presbyterorum, i si hucus id facere quavis necessitate praesumerirritam esse reconciliationem nemo ambigeret. l qua re suo loco disseretur.

Quarto. Si Baptismus sacramentum Poenitentiae esset, ac per cogitationem et memoriam repetit obsignaret. ul adversarii loquuntur, promissione, reconciliationis, quocumque tempore opus esset

illud efflicreclur, non debere nisi adultos baptizari, ulab Aiiiibaplislis, tfuos Lutheran! ciam el Calviniani reprehendunt. fleri videmus..Vim alioqui incertissima erit justificatio, quippe, qoac àb hominum testimonio pendent: neque enim qui infantes baptizantur, cum postea adoleverint, baplizatos se luisse recordari possunt scd coguntur alienis verbis, non suis oculis credere. Qu'o picto igilur ista cohaerent, ul sacramenta percipi dicant, quo certi reddantur homines propriae justificationis , et tamen incertos cos esse cogant an sacramentum perceperint, cum infantes baptizent?

Quinio. Si Baptismus valet ad peccata , non solum praeterita, scd eliam futura delenda; quaero, quo tempore futura peccata deleat: an tunc, cum primum suscipitur, an postea, cum ad memoriam revocatur. Si enim cum primum suscipitur, omnia peccata ciam futura usque ad finem vitae deleat, incredibilis consequelur cbsurditas , ul videlicet peccata prius deleantur quam fianl. et homini baplizalO nulla peccata eliam post Baptismum admisa, nocere queant, ac demum ul omnes baptizati . ac proinde omnes lum catholici lum haeretici.mo- do Baptismum susceperint. necessario salvari debeant: verum enim esse Baptismum clsalutarem, qnem infantes apud nos suscipiunt, Lulherani el Calviniani non negant.

Quod si forte dixerint, peccata post Baptismum commissa non esse, antequam fianl . deleta, sed tunc demum purgari, cum per fidem et Poenitentiam od signum el foedus Baptismi animo el cogitatione reililur: duplex absurdités consequelur. Nam elincerta erit justificatio, ut paulo ante dicebamus, cum ab hominum testimonio pendeat: el eadem ratione lolletur Eucharistiae frequentatio , cum ila sufficere possil memoria spiritualis cilii aliquando gustati, quemadmodum memoria sufficit lavacri aliquando percepti. Vel si ridiculum est ila memoriam cibi ad saturitatem prodesse , ul cibus ipse prodest: cur non sil ciam ridiculum, ila mc- niori.mi lavacri ad maculas eluendas conferre, ut lolio ipsa confert?

CAPUÏ XIV.

Solvuntur objectiones.

Scd jam argumenta adversariorum diluenda sunl. Et quoniam in libro de Baptismo , cap. 18. solvimus argumenta Lulheri. Kemnili et Calvinii , quae ipsi attulerant in disputationibus de Baptismo: nunc ea solum argumenta dissolvenda restant, qnac Calvinus addidit lib. 4. instil, cap. 19. § 17. ubi de sacramento Poenitentiae proprie disputat. Sic Igitur ille argumentatur: Baptismus per peccatum non deletur; igilur lota vita utilis esse poterit, si ad memoriam revocetur , quoties peccator de remissione cogitat: *Quasi vero, inquit.per peccata deleatur Baptismus , et non potius in memoriam revocandus sit peccatori, qunlies de*

peccati remissione cogitat . ul illinc sese colh- gat animumgue recipiat cl /idem confirmci etc.

Respondeo: Nulla sunl iu Baptismo : Primum . actio ipsa ablutionis, quae proprie cum verbo sacramentum facit: aique haec non permanet . scd dum efficitur. transit, ut notum est. Deinde, gratia regenerationis et renovationis,quae per Baptismum acquiritur: haec vero manet in anima , donec per lel hale peccatum ejiciatur. Oui cmm post Baptismum peccant, desinunt esse filii Dei cl haeredes regni, atque ad membra diaboli el gehennam perlinere iocipiunl: id quod in Scripturis apertissimum est. Tertio, character quidam spiritualis; el hic quidem semper manet, neque per ullum peccatum aboleri polesl. el ratione ejus , Biplismus repeti nequit. Sed neque Calvinus characterem istum admittit, neque csl character signum visibile atque externum, ul verbo adjunctum, proprie sacramentum efficiat. Quare licel Baptismus in suo quodnm effectu semper maneat : non lamen eam vim habet . ul per modum signi visibilis promissionem confirmare, atque, ut ipsi loquuntur, obsignare possit.

Dicent fortasse: Ipsam Baptismi actionem visibilem atque externam semper manere, non quidem in se. sed in mente el cogitatione hominis buplizati. At id non sufficit ul sacramentum Baptismi manere dicatur: et si id sufficeret, certe etiam Eucharistiae manducatio semel peracta, semper maneret; proinde frustra repeteretur.

Secundo: Calvinus ibidem s.Hieronymi testimonium adducit: *Quod, inquil. Hieronymus dure ct improprie dixit. Poenilenlia reparari Baptismum (a quo excidunt, qui excommunicari ab Ecclesia morentur) boni isti interpretes ad suam impietatem trahunt.*

Itcspondeo:Ipsa similitudo tabulae naufragii.qua tot in locis s. Hieronymus utitur. salis aperte docet. loto coelo, vel potius mari . aberrare Calvinum. Nam si Hieronymus significare vellet . Poenitentia reparari Baptismum ; non diceret. Poenitentiam esse tabulam post naufragium . sed scapham. qua rcdirelurad navim. Neque enim ejusmodi tabulas, qui in discrimine vitae versantur, arripere soleol. ut percas ad navim redeant.quam fractam esse sciunt; scd ul quoquo modo: licel aegre atque incommode ad littus enatare queant. Sic enim explicat s. Hieronymus similitudinem illam in epist. ad Sabiniauum: *Quod si. inquil. nec si Poenitentiam vult agere, el fracto navigio, tabulam per quam salvari poterat. nozi retentat : cogor dicere, etc.*

Tertio: A testimonio Scripturae.el veleris Ecclesiae, argumcnlum ducit Ius verbis : *Aptissime dixeris. si Baptismum vocaveris Poenitentiae sacramentum, cum in confirmationem gratiae et fidei sigillum. iis datus sit. qui Poenitentiam meditantur. Quod ne. commentum esse nostrum putes, praeterquam quod Scripturae verbis conforme est, apparet in referi Ecclesia fuisse pe> - vulgatuni instar certissimi axiomatis. Nam in libello de fide ad Petrum, qui Augustino inscribitur. sacramentum fidei ct Poenitentiae dicilur. El quid ad incerta confugimus/ quasi veru aper-*
is

ius quòlpia requirendum sit, quam quod recitat evangelista. Joannem praedicasse Baptismum. Poenitentiae in remissionem peccatorum.

Respondeo: Poenitentiam quandam anlc Baptismum necessariam esse, ct rursus aliam anlc reconciliationem, quae post Baptismum datur, extra controversiam est. Nam de priore legimus, Act. 2. *Poenitentiam agite., et baptizetur unusquisque vestrum.* De posteriore, Aci. 8. *Poenitentiam age ab hac nequitia tua:* alloquitur enim S. Petrus Simonem magum jam baptizalum. Probandum itaque Calvino ruerat. Baptismum dari in sigillum fidei, iis qm Poenitentiam meditantur post Baptismum ; aut ejus Poenitentiae, quae post baptismum agitur, sacramentum appellari: quod cum non fecerit, nihil omnino fecit. Nam in lih. de fide ad Petrum , cap. 30, Baptismus vocatur sacramentum fidei et Poenitentiae, non cujuscumqne. sed ejus quae ante Baptismum agi debet. Et in evangelic Marci cap. 1. el Lucae cap. 3. vocatur Baptismus Joannis. non autem Baptismus Christi, de quo agimus, Baptismus Poenitentiae: neque dicebatur Baptismus Poenitentiae in remissionem peccatorum, is quem Joannes pracdicabakquia poenilentibus peccata remitteret, sed quia ad Poenitentiam provocabat, quam Poenitentiam qui agerent ut par emi, remissionem peccatorum obtinerent. Itaque Baptismus Joannis Poenitentiam pariebat. Poenitentia remissionem: Christi vero Baptismus non Poenitentiam gignit, sed Poenitentiam praeparatos a peccatis purgat, eosque renovat el regenerat: el ideo in Scripturis Baptismus Joannis passim appellatur Baptismos Poenitentiae, quia ad poenitentiam invitabat. Matthaei 3. Marc. 1. Luc. 3. Act. 13, et 19. Christi vero Baptismus, non Poenitentiae Baptismus, sed lavacrum regenerationis el renovationis dicitur. Til. 3. Ephes. 5. Vide plura de hac re in lib. de Baptismo, cap. 23.

CAPUT XV.

De partibus essentialibus sacramenii Poenitentiae.

Demonstravimus hactenus. Poenitentiam sacramentum esse vere proprieque dictum.atque etiam a sacramento Baptismi distinctum, nunc de partibus ejus disputare incipiemus.

Tribus partitionibus dividi solet Poenitentiae sacramentum. Prima sumitur ab essentia, quae duabus partibus constat, materia el forma, idesl . actibus poenilenlis el absolutione sacerdotis. Secunda a materia, quad tres partes comprehendit, contritionem, confessionem ct satisfactionem. Tertia a ritu quae est etiam trimembris: alia enim est Poenitentia privata, alia publica.el haec rursuS aut solemuis. aut non solemnis. De bis partitionibus nunc breviter el generalim dicemus: dein de iu sequentibus libris seorsim de singulis parti-

tionum membris, de quibus controversiae aliquae agitari solent, disseremus.

Igitur de partibus essentialibus hujus sacramenti. illud convenit inter omnes. Verbum absolutionis nd hujus sacramenti essefitiein perlinere; illud enim sine ullo dubio signum csl ct caussa remissionis peccatorum. Et quamquam absolutio illis verbis, juxta usum Ecclesiae,qui omnino servandus est, continetur: *Absolve le a pccci/iilnû.* tamen si in eandem sententiam alia verba adbiberentur. ut. *Bemitlo libi peccata tua;* vel, */terni' tunlur tibi peccata tua,* nihil de sacramenti essentiali perfectione decederet.Neque vero quaestio esso potest de materia, quam dicunt remolannconstat enim peccata, sive hominem peccatorem, nuluriam esse sacramenti hujus remotam . cum.'J peccata delenda, sive ad hominem peccatorem curandum absolutio a sacerdotibus impendatur, S-! neque peccatum, neque peccator.talis materia dici potest, ex qua tamquam ex altera parte,sacramentum perficiatur: sed potius circa quam sacramentum operetur: quemadmodum corporalis morbi? aut aegrotus, non est id ex quo mediéaraentum constet, sed in quod vim suam medicamentum venit.

Quaestio igitur esi. Utrum praeter absolutionem, aliquid aliud sit. quod ad sacramenti hujus rationem, atque essentiam perlinere videatur. Qualu autem sententiae inveniuntur. Prima est, solae» absolutionem sacramenti hujus essentiam comituere. Ita ex catholicis theologis Scotos docuit in 4. Seni. disl. 14. quaesi. 4. el disl. 1G. quaesi. 1. el qui eum sequuli sunl. Guliehnus Okam, Joannes major, Jacobus Almayn, et si qui sunl alii. Al quam sententiam accedunt etiam aliqui ex haeticis nostri sacculi, ut Illyricus in apologia confess Antuerpicns. cap. 18. et Kemniius in 2. par.okmin. png. 903.

Sed in duobus dissident haeretici isti a Ilieolo; supra citatis. Primum enim haeretici non agnoscunl sacramentum Poenitentiae.nisi imperferlma el improprie dictum, cum solo verbo , ut ipsi loquuntur, sine elemento constet: at catholici illi integrum el imperfectum ac proprie dictum sacramentum esse volunt, licet in sola absolutione essentia ejus consistat. Deinde Scotiis, el qui eum sequuntur, etsi negent confessionem essentialem pariem esse sacramenii hujus, tamen non negant eam esse necessariam,cl a Christo institutam,quoi Illyricus ct Kemniius el caeieri sectarii negam. Adde, quod Scotus. cl caeieri doclores catholici, anlc concilia illa vixerunt , in quibus accuratius haec omnia explicata sunt: quod si hoc lcmpor-supcrsscnl, sine dubio Ecclesiae definitioni senlcnliae acquiescerent.

Altera sententia eorum est. qui praeter verbum absolutionis, ritum etiam quondam visibilem a ministro adhiberi voloni, ut essentia sacramenii tinjus integre perficiatur, quamquam non salis explicant, quis sit ille ritus. Philippus Mclanchlhonin apologia confess. Augustanae ari. 13.de usu cl numero sacramentorum, hujus sententiae aucior esi: scribit enim, Baptismum, Eucharistiam el absolutionem vera sacramenta esse, quod habeant ritum

cum promissione. Et ibidem , distinguit ritum .l verbo. *Corda*, inquit, *simul pur verbum el ritum* .l iorel *Deus: sicut autem verbum incurrit in au-* res, ut *feriat corda,ila rilus ipse incurrit in ocu-* lus. ut moueat *corda*. El infra: *Hilus oculis acci' pilur, et est quasi pictura verbi, idem siqnificans quod verbum, quare idem csl utriusque effectus.*

Tertia csl eorum sententia, qui ex Baptismo, seu Biplismi recordatione, el verbo absolutionis, sacramentum Poenitentiae constituunt: de qua superiore capite disseruimus.

Postrema senlcntia, eaque verissima csl sacramentum Poenilenliae duplici parte intrinseca atque essentiali constare , absolutione sacerdotis tamquam forma, cl actibus poenilenlis tamquam materia. Quae senlcntia. cl fuil olim mullorum veterum theologorum, s. Thomae. Kichardi, Durandi el aliorum m 4. Sentent, disl. 11. el nunc esi ferme omnium, qui de Poenilenliae sacramento scribunt.

Sil igilur propositio Prima: Non *nisi absurde dici potest, Poenitentiae sacramentum ex llabilismo tl absolutione constare*. Haec propositio salis capite superiore probata est: et certe sufficere deberet, quod nec Baptismus ante mullos annos peractus, nec ejus recordatio , signa sensibilia dici possunt; cum ad sacramenti essentiam id maxime requiratur. ut cum sacramentum percipitur, corporale signum corporalibus sensibus objiciatur.

Secunda propositio: *Nullus esi ritus a ministro adhibitus, praeter verbum absolutionis , qui sacramenti hujus materia recte dici possit*. Optarem Philippus clarius explicuisset quisnam sil ritus, qui in oculos poenilenlis incurrit, dum verbum absolutionis, ejusdem poenilenlis aures ferit: minus c- imn in ejus sententia refellenda laboraremus. Venmlaiueu, nisi fallor, lres sunt ministri actiones ilumlaxal. de quibus aliqua ratione ambigi potest: quaesl omnes evidenter excludantur, evidenter cl- l. lll) Philippi sententia refutata erit.

Primum igitur minister dum poenilcnles reconciliat, eisdem manum imponere consuevit. Sed hic ritus etsi cl in antiqua Ecclesia in usu fuit, cl nunc etiam in plerisque locis adhibetur: ad essentiam tamen sacramenti huius non pertinet, ut s. Thomas docet m opusculo 22. de forma absolutionis, ubi breviter refellit objectiones, quae contra lien poterant. Erit autem hoc mullo etiam certius , si <lvers:iriorum doctrina locum habeat, siquidem ex verbo Dei non potest ullo modo demonstrari, manos impositionem in reconciliatione necessario es- adhibendam: nec solum testimonium , sed neque exemplum ullum hujus manus impositionis in sieris literis invenitur. *Quorum remisieritis peccata*, Dominus ait, *remittuntur eis*. Joan. 20. non autem addidit: El quibus imposueritis manus. Neque ex verbis jam citatis colligitur, imponendas esse manus, quemadmodum sane colligitur, confitenda esse peccatu, ut suo loco ostendemus: quid enim prohibet, quominus peccata remittantur , etiamsi manus non imponantur? Neque Dominus , ruin paralilico Mallh. 0. cl Magdalenae Lucae 7. dixit; *flemilluntur tibi peccata* , manus eis imposuisse Icgilur.

Quod autem in concilio IV. carihaginiensi, canone 78. dicitur, ul poenilcnles, qui ob vilae periculum, viaticum Eucharistiae accipiunt, non se exislimentl absolutos sine manus impositione si supervixerint: non repugnat iis, quae diximus. Accipit enim concilium manus impositionem pro ipsa Poenilenliae actione; in qua frequenter manus imponebantur: nam in eodem concilio can. 80. praescribitur, ul singulis diebus jejuniorum, manus a sacerdote poenilentibus imponantur. Itaque haec esi concilii illius senlcntia: Qui ob vilae periculum privalim a sacerdotibus absolvuntur. nondum completa Poenilenliae publicae actione , ii si supervixerint, redeant ad ordinem poenilentium, et cum illis manus impositionem suis temporibus percipiant; el nisi id fecerint, non se existiment absolutos a vinculo excommunicationis , *cl a poena temporali. quae illis praescripta a sacerdotibus fuerat. Nam quod a culpa absoluti fuerint dubilari non potest, cum viaticum Eucharistiae perceperint, quod Ecclesia numquam tribuit, nisi iis . quos a culpa lethali liberos credit.

Aller ritus, quo in reconciliatione poenilentium uli solent catholici sacerdotes, est signum crucis super ipsum poenilentem manu sacerdotis expressum. Sed de hoc ritu nulla dubitatio esse potest; nam neque hoc signum adversarii ulla in re adhibere solent, et idem signum non esse de essentia sacramenti Poenilenliae , ul neque etiam Eucharistiae s. Thomas docet 3. par. quaesl. 81. art. 1. cui nullus catholicorum in hac re contradicit.

Tertius ritus lingi posset, motus ille visibilis linguae et labiorum. qui m verborum pronuncialione exercetur : quam sententiam Lulheranorum qtiorundam esse audio. Et sane nihil aliud fingi posse videtur, si quo modo explicanda csl opinio illa Philippi, distinguentis in pronuncialione absolutionis ritum, qui objicilur oculis , a verbo . quod incurrit in aures. Sed absurda omnino ac plane ridicula sententia esi. Nam in primis commune esi omni verbo corporali. ut non liai sine motu linguae el labiorum, et tamen nemo hactenus in verbo, quo Baptismus vel Eucharistiam conficimus, distinxit ritum a voce. Deinde motus linguae et labiorum nihil perse significat, sed solum csl caussa vocis, quae indu at animi conceptiones. Itaque si surdus quispiam videat hominem loquentem , non magis ex motu labiorum conjiciet quid a loquente significetur. quam si eundem motum labiorum cerneret in pecude. Non igilur lingi potest ritus ullus ex parte ministri.

Tertia propositio: *Actio poenilenlis quasi materia, el verbum sacerdotis quasi forma, sacramenti Poenilenliae rationem atque essentiam complent*. Non est hoc loco ex divinis Uteris probandum, actionem poenilenlis. confessionem videlicet, el reliqua, quae ex parle ejus requiruntur , vel omnino necessaria osse, vel a Christo instituta; id enim infra suo loco tractabitur , ut supra diximus. Sed hoc posito, probandum est solum, actionem poenilenlis ad sacramenti essentiam perlinere ut materiam, ex qua, si forma accedat, sacramentum constituitur. El quoniam illo h'j'potliesi facta ,

quaestio solum inter catholicos est. probabitur sententia nostra ex testimoniis illis, quae a catholicis omnibus admittuntur.

Primum igitur Iridenlinum concilium, sess. 14. cap. 3. docet, formam sacramenti Poenitentiae esse verba illa: *Ego te absolvo etc.* actus vero poenitentis esse quasi materiam: et paulo post addit, iam absolutionem, quam actus poenitentis, ad integritatem sacramenti pertinere. Quo decreto salis aperte concilium docuisse videtur, non sola absolutione integrum sacramentum contineri: non enim distinguere debuit forma a materia, si unica simplex actio sacerdotis solum sacramentum constituit. Et quomodo, quaeso, ad sacramenti integritatem non minus requiritur actio poenitentis, quam absolutio sacerdotis, si sola absolutio sacramentum perficit?

Deinde concilium florentinum in instructione Armenorum, ipsam Poenitentiam vocat sacramentum, et ejus partes materiales esse dicit actus poenitentis, formam autem verba sacerdotis: *Ego te absolvo etc.* ad quem modum loquitur etiam Lucius papa 111. cap. Ad *abolendam*, de haereticis. ubi sacramenta vocat. Baptismum, Confessionem peccatorum et Matrimonium. At quomodo confessio sacramentum est, si ad essentiam sacramenti nullo modo pertinet? Neque Scolus satis apte loquulus videri debet, cum ait in 4. dist. 14. quae. 4. *Poenitentia est absolutio poenitentis, facta certis verbis etc.* Poenitentia enim actio poenitentis est, non sacerdotis; absolutio autem sacerdotis, non poenitentis. Quis enim illa loquitur, ut dicat hominem agere Poenitentiam, dum absolvitur, et non potius dum plorat, confitetur, jejunit?

Idem praeterea concilium omnia sacramenta Iribus perfici dicit. materia, forma et intentione ministri: non igitur sacramentum Poenitentiae sola forma absolutionis et intentione constare potest.

Denique actio poenitentis signum est sensibile gratiae justificantis a Deo institutum, et ex ejusdem promissione concurret ad remissionem peccatorum. cur igitur pars quaedam sacramenti non erit? Nam sensibile signum esse, in quaestione verti non potest, cum non debeat sacerdos absolvere, nisi quem ex signis sensibilibus poenitentem esse cognoscit: esse autem signum gratiae justificantis, manifeste colligitur ex eo, quod qui peccatum confitetur, et veniam a Deo petit, indicat se peccatum odisse, et ab eo jam, animo et voluntate recedere ac proinde justificari, quod aptius significatur et completur per absolutionem. Porro hoc signum a Deo institutum esse, alibi, ut diximus, est probandum, neque a Scolo ejusque sectatoribus negatur. Denique ad remissionem peccatorum aliquo modo concurrere, testatur s. Joannes, qui in epist. 1. cap. 1. scribit: Si *confiteamur peccata nostra, fidelis est et justus, ut remittat nobis peccata, et emundet nos ab omni iniquitate.* Et quemadmodum vere dicimus aliquem justificari, quia absolvitur, sic etiam recte «licere possumus, aliquem justificari, quia peccata humiliter confitetur. Sed de hac re in sequenti capite plura dicemus,

CAPIT. XVI.

Solvuntur objectiones.

Nunc objectiones diluendae sunt, solum Kemnitii, tum etiam aliquorum catholicorum. Kemnilius igitur in 2. par. exam. pag. 935. refellere nititur concilium Iridenlinum doctrinam de partibus essentialibus sacramenti Poenitentiae. ac Pruno objicit: Antiqui tamen esse ignotam hanc disputationem, unde in Poenitentia sit materia et forma sacramentalis.

Ile spondeo: Nomina materiae et formae in sacramentis, inventa sunt a posterioribus doctoribus ad rem facilius explicandam: ideo nihil est mirum, si apud veteres non legantur. Nam neque in Baptismo et Eucharistia, saeculi Patres ita verbum in elemento distinxerunt, ut unum formam, alteram materiam appellarent: et tamen non negat Kemnilius, aquam in Baptismo recte vocari materiam, et in Eucharistia, panem materiam. Salis igitur nobis esse debet quod quemadmodum antiqui Patres in Baptismo aquam et invocationem Trinitatis adesse docuerunt: sic etiam in Poenitentia actionem poenitentis et reconciliationem sacerdotis necessario adhibenda esse docuerint.

Secundo objicit: Ne inter Scholasticos quidam hac re quidquam constare, cum alii peccata vel esse Iulianiani, alii peccatorum confitentium, actiones poenitentis, alii actionem sacerdotis preferunt ritibus absolutionem: Sic etiam *Wam quidam ponunt*, inquit. *verba absolventis; quidam ipsos actus absolventis dicunt* et *pro forma, etiamsi non fiant per limitata determinata verba.*

Respondeo: Kemnilius semper et sui similis calumniator et mendax. Nam in primis nulli sacrorum catholicorum, qui materiam hujus sacramentiferi actionem sacerdotis, certo ritu pronuntiant absolutionem, si unum excipias Gropperum. aut quicumque fidei auctor Enchiridii coloniensis qui non satis caute interdum loquulus videtur. Tamen (dogma enim aut volunt in sola absolutione sacramentum consistere non distinguunt in materia et forma: aut (quae est communis fere omnium sententia) materiam ex parte poenitentis, formam ex parte sacerdotis assignant. Porro, qui nunc dicunt peccata. aut peccatorem confitentem: aut ipsam confessionem; non dissentiunt inter se, et Kemnilius cupit. sed idem omnino sentientes, de re eadem diversa ratione loquuntur, et secus ac si alii dicerent in Baptismo materiam fructum se aquam, alii ablutionem, alii hominem, qui-luitur. Nam peccata dicuntur materia cum de materia remota agitur. ad quam tollendam sacramentum institutum est. Qui peccata confitentur, materia dicitur, cum de materia circa quam, sive in subjecto in quod agit virtus sacramentalis, disputatio est. Actio denique poenitentis materia dicitur, cum de materia illa disseritur, ex qua sacramentum adjuncta forma constituitur. Simile per cernimus in corporum medicina (et enim Poetenlia medicina animorum) nam et morbus et agrolus et agrolus deambulatio, materia media

reclē dici possunt: siquidem morbus per medicinam tollitur; aegrolus per eandem curatur; deambulatio pars est medicamenti salutaris, et una cum pharmaco a medico propinato sanitatem restituit.

Quod allinet ad formam, non dissentiunt inter se, qui certa verba absolutionis formam essedi-eunt, et qui contendunt nulla esse verba delicti-rata. quibus absolutio impendatur. Nam si de sono et numero syllabarum agatur, nulla sunt verba determinata, quae ad sacramenti essentiam necessario requirantur: sive enim quis dixerit: *Absolve te*. sive, *Remitto tibi peccata*: et sive id latine, sive graece, sive barbara aliqua lingua pronunciarerit, semper Officitur sacramentum. Si vero de sententia verborum sermo sit, nemo catholicorum negat, verba esse determinata, atque ex divinis litteris deprompta. Quod idem cernimus in Baptismo: neque enim certus sonus aut numerus syllabarum in Scripturis determinatur, quo forma Baptismi pronuncian debeat, sed solum sententia ejus formae ex evangelio colligi potest. Quare quemadmodum ex eo quod Dominus ait Mattii. ult. *Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti*, colligit Ecclesia formam illam: *Ego te baptizo in nomine. Putri, et Filii et Spiritus sancti*, nec tamen censerentur non vere baptizare, qui dicerent; Ego te ablavo, seu lingo, sive aspergo etc. sic etiam ex eo quod idem Dominus ait Matth. 16. *Quodcumque solveris, erit solutum*. Et Joan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*, colligit Ecclesia formam illam: *Ego (e absolvo a peccatis) luis. nec* tamen conserentur non vere absolvere, qui aliis verbis eandem sententiam proferrent.

Tertio objicit: Sacramenta esse actiones Dei: proinde si opera humana, quales sunt actus poenitentis, sint pars essentialis sacramenti: humanis operibus divinitatem quondam attribui, vel scilicet solium ipsorum juxta astra exaltetur, sicut de rege Babylonico Isaias loquitur.

Sed hoc jam solutum est supra cap. 0. in tertio mendacio Kemnitii. ubi breviter indicavimus. adiones poenitentis non habere vim sacramentalem justificandi, nisi vel instrumenta sunt Dei. quemadmodum etiam verbum sacerdotis, etiamsi actio quaedam sit, ab hominis lingua et arteria, spiritu-que producta, tamen vel instrumentum Dei est, rem divinam, id est, gratiam justificationis efficit.

Quarto objicit: Aut. centum annos, tempore Gabrielis, nihil certi de materia sacramenti Poenitentiae in Ecclesia fuisse.

Respondeo: More suo dicit Kemnilius, sed non probat, nam Gabriel in I. dist. 14. quaesi. 2. art. 1. docet ex communi sententia, non liones poenitentis esse pro materia hujus sacramenti, et verba sacerdotis pro forma, et citat Alexandrum. Thomam et Ilrhardum. Neque movere debet, quod non dicit, actionem poenitentis esse materiam, sed pro materia, quia idem dicit de materia omnium sacramentorum dist. 3. quaesi. I. art. I. In nullo enim sacramento invenitur materia proprie dicta, si exacte loquamur de materia ad modum loquendi philosophorum: et tamen in omni sacramento

invenitur res quaedam, quae instar materiae, dici possit. Et eodem modo loquitur concilium florentinum in instructo Armenorum. cum dicit: Sacramenta tribus perfici, rebus tamquam materia, verbis tamquam forma et intentione ministri. Ex quo etiam concilio intelligimus, falsissimum esse quod scribit Kemnilius, ante centum annos, et Gabrielis aetate, adhuc fuisse dubium et incertum, quae esset materia sacramenti. Nam concilium florentinum. in quo disertis verbis explicantur materiae et formae omnium sacramentorum, anno Domini 1439. absolutum est: proinde ante annos centum et quadraginta, et ante Gabrielis aetatem. jam erat in Ecclesia non solum indubitata et certa doctrina de materia sacramenti Poenitentiae, sed etiam diligentius quam unquam antea explicata.

Quinto objicit: Verba concilii tridentini, quod non videtur ausum fuisse aperte scribere, actionem poenitentis esse materiam sacramenti hujus, sed scripsit esse materiam, vel quasi. Ex quo pulchre sibi videtur Kemnilius colligere, Poenitentiae. sacramentum esse sacramentum. vel quasi: et effectum ejus esse remissionem peccatorum, vel quasi.

Despondeo: Omitto quod Kemnilius non salis fideliter retulit verba concilii, vel locum faceret argutiae suae: non enim concilium posuit, esse materiam, vel quasi: sed simpliciter, esse quasi materiam, sess. II. cap. 3. Omitto etiam, quod vox illa *quasi*, non semper extenuat rem. de qua agitur: alioqui Joan. I. ubi dicitur Christus quasi unigenitus a Patre, liceret argumentari cum Kemnitio. ac dicere, Christum esse unigenitum, vel quasi. Sed his omissis, concilium tridentinum. vel etiam antea florentinum: actiones poenitentis maluerunt dicere, quasi materiam. quam absolute, materiam, non quod non sint vere et proprie talis materia, qualem sacramenta requirunt; sed quod non sint res aliqua solita, permanens ac tractabilis, qualis in multis aliis sacramentis cernitur.

Quod vel planius explicetur, animadvertendum est. duobus modis sacramentorum materiam posse considerari. Uno modo, ut est pars quaedam sacramenti. Alio modo, ut cum materia rerum naturalium. unde nomen accepit, similitudinem habet. Et quidem prior modo nihil aliud requiritur ad sacramenti materiam, nisi vel sit externum ac sensibile signum, quod per verbum perficiatur et quasi formetur; et hoc modo vere ac proprie actio poenitentis est materia sacramenti. Posteriore autem modo, nullius quidem sacramenti, vel recte Gabriel affirmat, materia est proprie ac simpliciter. sed metaphorice tantum materia: sed maxime tamen omnium, materia sacramenti Poenitentiae distat a perfectione physicae materiae, cum. vel diximus, non sit aliquid solidum et tractabile, sed actio quaedam transiens. Quare quemadmodum aqua Baptismi, si cum materia physica comparetur, quasi materia dici potest: sic etiam actio poenitentis. si cum aqua Baptismi conferatur, quasi materia recte dicitur, licet in ordine ad sacramentum, utraque vere et proprie, simpliciter et absolute materia sit.

Atque haec quidem praecipua sunt Kemnitii ar-

gumenlii: nam ad reliquas ejus calumnias supra respondimus, cum haeticorum mendacia refutamus. Nunc addemus illa argumenta, quibus unlur, qui Scotum sequuli, in sola absolutione lotam sacramenti Poenitentiae rationem ponunt, actionem vero poenilenlis. non partem sacramenti, sed dispositionem quandam ad sacramentum suscipiendum vocant.

Objiciunt igilur Primo: Sacramentum esse debere signum ejus rei, quae per sacramentum efficitur: effectum aulem sacramenti hujus, idest, remissionem peccatorum, per absolutionem pulchre significari, non autem per confessionem aut contritionem vel satisfactionem.

Respondeo: Remissionem peccatorum, ut supra diximus, non solum Absolutione, sed etiam confessione significari. Nam ul sacerdos absolvens significat sc peccatum expellere, ita pocnilens confions, significat se a peccato recedere.

Secundo objiciunt: Id sacramentum esse quod a ministro confertur: in sacramento autem Poenitentiae solam absolutionem a ministro conferri, non aulem confessionem. vel contritionem. El praeterea esse inauditum in Ecclesia, ul qui Poenitentiam agit, minister sacramenti Poenitentiae esse dicatur: proinde non esse actionem poenilenlis sacramentum, aut partem sacramenti.

Respondeo: Ministrum sacramenti proprie dici, qui vel totum, vel potissimam sacramenti partem conficit: si quis aulem a ministro illo jussus aliquid faciat, cum non proprie ministrum, sed ministri cooperatorem nominari. Atque hoc modo sacerdos, qui formam absolutionis pronunciat, et a «pio pocnilens interrogatur, examinatur, cl injunctam satisfactionem accipit, proprie minister sacramenti dicitur: pocnilens aulem, licet aliquid facini ad sacramentum illud perlinens, non tamen minister, sed ministri cooperator dici debet, quia ipsius actio non est pars sacramenti, nisi quatenus potestati sacerdotali subjicitur, cl a sacerdote dirigitur, vel jubetur. Simile est in curatione morbi corporalis, si forie medicus jubeat aegrotum post sumptum pharmacum inambulare: tametsi enim aegrotus id facit, quod ad partem medicamenti perlinet, tamen non -proplcrea ipse sui medicus dicitur, sed is lanium, qui pharmacum praebuit, el inambulationem jussit.

Objiciunt Tertio: Solam absolutionem esse causam gratiae cum lota vis sacramentalis in clavibus resideat: claves aulem sacerdotis sint, non poenitenlis: proinde actionem poenilenlis pariem sacramenti esse non posse: non enim pars sacramenti est, quae ad sacramenti effectum non concurrat.

Respondeo: Primum negari posse consequentiam hujus argumenti. Nam quemadmodum homo corpore et spiritu constat, el lamen solo spiritu intelligit: sic eliam facile fieri posset, ul sacramentum aliquod duabus partibus constans, per alteram lanium operaretur. El hanc solutionem sequuntur. qui vim sacmmenlalcum in sola absolutione constituunt; quae sententia fuit olim s. Thomae, 11 s. Bonaventurae, el aliorum quorndam veterum in 4. Sentent, dist 18. et 22. ct ex recentioribus Andrcae Vegae in concilium tridentinum

lib. 13. cap. 15. el Francisci ferrariensis in commentario cap. 72. lib. 4. contra gentes.

Deinde potest etiam responderi: Absolutionem quidem esse potissimum causam justificationis, sed non solam: proinde negari posset, vira saetamentalem in solis clavibus residere, sed partim, el quidem praecipuo in clavibus, quarum vi sacerdos absolvit, parlim in actione poenilenlis, quatenus ca Deus utitur ut instrumento ad significandam el efficiendam justificationem. Et haec esse videtur sententia s. Thomae. 3. par. quaesi. 80. art. 6. ubi revocavit quod scripserat in 5. Sentent, dist. 18. quaesi. 1. ari. 3. el dist. 22. quaesi. 2. ari. 1. Nos in 2. lib. dc sueram, in genere cap. II. priorem sententiam sequuli sumus; sed posteriorem non minus probabilem existimamus, licet ca paulo difficilior defendi posse videatur.

CAPUT XVII.

De partibus materialibus sacramenti Poenitentiae : Quaestio inter catholicos.

Sequitur altera partitio Poenitentiae, qua pars ejus materialis rursum in paries tres, contritionem, confessionem el satisfactionem distribuatur. ileq: partitione duae sunt quaestiones: una inter catholicos, altera cum haeticis.

Quaestio prior non est, An contritio confessio cl satisfactio sint necessariae el omnino adhibendae; sed, An sint omnes verae partes sacramenti. Fuil enim opinio Durandi in 4. dist. 16. quaesi. 1. solam confessionem partem esse materialem sacramenti Poenitentiae: Contritionem autem esse dispositionem cl satisfactionem fructum Poenitentiae.

Argumenta ejus praecipua duo sunl. Primum, quia quaelibet veri sacramenti pars debet esse sensibilis; contritio autem non est sensibilis. Secundum, quia sacramentum Poenitentiae non necessario exigit satisfactionem in re. sed in volo dumtaxat: verum enim sacramentum aril. si confilenli peccata sna, detur absolutio, etiamsi is numquam postea satisfaciat.

Al sententia theologorum communis, in eadem distinct. 10. et s. Thomae 3. par. quaesi. 90. ari. 2. el 3. non solam confessionem, sed eliam contritionem el satisfactionem, veras sacramenti Poenitentiae paries materiales esse docet. Quae sententia certissima est, neque jam amplius in dubium revocari potest, cum in conciliis oceumenicis, Illorenlino et tridentino disertis verbis legamus, acius Poenilenlis, contritionem, confessionem cl satisfactionem, esse quasi materiam sacramenti Poenitentiae.

Neque iis repugnat, quod in Scripturis sanctis satisfactionis opera dicuntur fructus Poenilenlinit: nam aliud est loqui de virtute, aliud de sacramento Poenitentiae. Virtus Poenitentiae non componitur ex partibus, cum sil habitus quidam simplex:

proinde non sunt partes, sed actus ejns, contritio, confessio cl satisfactio. Contritio quidem est actus ejus internus, confessio ct satisfactio, actus externi: el hoc modo Scripturae loquuntur, cum opera exlerna fructus Poenitentiae vdcanl. Sacramentum «ro Poenitentiae duabus partibus constat, ul diximus, materiali atque formali. Et ad materiale quidem perlinent 1res illi Poenitentiae virtutis acius, qui sunl eliam ipsius Poenilenlis aclionesiad fortnajem autem absolutio sacerdotis. Quia vero contritio aclio csl interna,ul pars sacramenti.quod csl corporale ne sensibile, dici possit,signo aliquo estera) prodi debet.

El per hoc solvitur Primum Durandi argumentum: non enim contritionem, ul in corde sedem habet, sed ul per signa manifestatur, sacramenti partem esse contendimus.

Dicet fortassis aliquis, saepe accidere, ut contritio non alio signo, quam ipsa peccatorum confessione. prodalur:proindc lune non distingui contritionem,quatenus est pars sacramenti sensibilis, a confessione; ac per hoc duas tantum sacramenti partes esse,confessionem el satisfactionem,non autem 1res. Resqondco: Fieri quidem posse, ul iisdem verbis contritio delegatur el confessio explicetur, venintamen in illis verbis duo signa sensibilia contineri; et plane aliud esse, contritionem verbo expressam, aliud, confessionem verbo explicatam. .Nam, si quis fateatur so furtum, adulterium, homicidium, el alia id genus multa commisisse, sed jactando cl gloriando, vel simpliciter colloquendo illa narret; ille quidem confitebitur pccrala.sed contritionem non prodel. Quare aliud esi, peccata coiilileri. ut aller inlcil ligat quot et qualia illa sini; aliud, cum dolore ac detestatione confiteri, ut non solum peccatorum numerus, sed eliam peccatoris contritio illa confessione aperiat.

Ad alterum argumentum Durandi facile est respondere. Nam sine satisfactione.sacramentum Poenitentiae esso potest, sed mancum ac mulilliur.ncque enim 1res illae paries, essentielles, sed integrantes dicuntur: smc.aliqua aulem parte integral! res quidem esse potest, sed integra esse non pot'. Illud admittimus, cx intcgralibus partibus quasdam esse principales, sine quibus essentia rei nullo modo consisteret, quales sunl in homine rapui el cor: el tales in sacramento Poenitentiae 'mt contritio el confessio: nam nisi signa doloris aliqua conspicianlnr. cl nisi manifestatio aliqua pcccaloium praecedat, absolutio a sacerdote impendi non polesl. Aliae sunl partes intégrales secunduciae, sine quibus rei essentia consistere, licet imperfecta et mutila, poleskqualcs sunl in homine, manus el pedes: el ejusmodi in sacramento Poenitentiae videtur esse satisfactio.

Sed objiciunt aliqui: Aut satisfactio pars est sacramenti, ul esi in volo cl proposito Poenilenlis, atil ul reipsa exercetur. Si priore modo, non esi res sensibilis; si posteriore, non csl praesens cum perficitur sacramentum.Siquidem accedente verbo absolutionis ad confessionis elementum, perficitur sacramentum. Satisfactio vero posl absolutionem datum, atque acceptam peragitur.

Despondeo: lilroque modo satisfactio pars est sacramenti; incipit enim quodammodo,dum injungitur cl acccplalur: ct poslca lempore suo completur. Et quamvis. ul csl in volo cl proposito, non videatur esse sensibilis,lamen signis externis sensibilis redditur, dum verbo sacerdotis indicitur,el verbo aut nutu poenilenlis admittitur. Neque absurdum csl. si posl absolutionem datam alque acceptam, satisfactio complcatur:nam accedcnlc verbo absolutionis ad elementum confessionis sacramentum perficitur quidem, quod attinet ad essentiam, sed non omnino integre ct perfecte, si partes integrantes cunsidcrenlur.Quemadmodum eliam dum in ulcro matris corpus humanum formatur et corde, ahisque nonnullis partibus perfectis, conjungitur anima corpori, homo inde cxistil, etiamsi forlc oculi, digiti el aliae quaedam partes nondum perfectae, alque distinctae conspicianlnr.

CAPUT XVIII.

De partibus Poenitentiae, sententiae variae haereticorum.

Altera quaestio jam cum haereticis tractanda est, quoi sini paries Poenitentiae, sive quot sint actiones in homine pocnilcnlc necessariae, ul absolutionem percipere, ct cum Deo in gratiam redire possit.Neque enim cum haereticis disputare necesse erit,an isiae omnes adiones sint materiales sacramenti partes, cum illi (ul vidimus cap.la.jnal-lam partem materiale agnoscant, nisi forlc Baptismum, aut ritum quo sacerdos verbum absolutionis pronuncial.

Igilur catholici summo consensu 1res assignant Poenitentiae paries, contritionem.confessionem el satisfactionem: neque de hac re ulla inter catholicos controversia est. Nam ipse, etiam Scolus, qui Poenitentiae sacramentum in sola absolutione, cl Durandus, qui in absolutione cl confessione constituit. disertis verbis docenl, ad percipiendam in hoc sacramento peccatorum remissionem, tria illa cx parte poenilenlis requiri.

Porro Adversarii a communi, frequentato, lulissimoque hoc doctrinae ecclesiasticae tramite aberrantes, in varias errorum vias abierunt. Tres praecipue sunl apud eos sententiae.

Prima eorum.qui docenl duas esse Poenitentiae paries,contritionem cl fidem. Ac per contritionem quidem intelligunl terrores conscientiae ex minis h'gis incnssos:per fidem aulem,liduciam quandam certam remissionis peccatorum ex cvangelii, ul ipsi dicunt, pollicitatione conceptam.

Hujus sententiae primus auctor Lulherus foil.Is enim etiamsi anno 1520. in libro conlra cxccnubilem bullam Antichrist-. in defensione arlic. 5. el iiii'ii.s anno 1521. in assertione articulorum suorum,eundem illum quintum articulum propugnans, scripserit, se non negare 1res esse partes Poenitentiae, contritionem, confessionem cl satisfactio-

nem; sed Ianium de satisfactione docere,eam quae arbitrio Ecclesiae imponitur.non esse juris divini, aul si juris divini esi, non posse per claves Ecclesiae tolli: lamen posita cum non parum in schola Salhanac profecisset.anno 1545. in refutatione articulorum Lovanicensium, propositione 37.his verbis,priorem illam sententiam a se quoque admisam damnavit: *Poenitentia a Lovanicensium synagoga tradita (scilicet quod sil contritio, confessio et satisfactio} est nulla nisi Judae proditoris et similium; ideo ut haeretica est damnanda.El in articulis Smalchaldicis anno 1537. cdilis. in cap. de Poenitentia,duas paries Poenitentiae esse doccl. legem et evangelium, sive, quod esi idcm. ut ipse ibidem explicat, contritionem ex minis legis, et fidem ex cvangclii promissis conceptam; porro opera bona hoc loco, non pariem, sed fructum Poenitentiae esse voluit. Eadem sententia fuit Philippi Melanchthonis.tum in locis editis anno 1521. tum in confessione Augustana edita anno 1530. Sed in locis cap. de Poenitentia, duas Poenitentiae partes vocat *mortificationem* et *vivificationem*: in confessione autem, ari. 12. vocat contritionem et fidem; res tamen eadem per mortificationem et contritionem, per vivificationem et fidem significator. Idem quoque permulti alii Lutherani docent, ut Centuriales Magdeburgenses. Cenlur. 1. lib. 1. cap. 4. col. 148. et lib. 2. cap. 4. col. 341. Joan. Wigand'tis in corpore doctrinae. Magdeburgensis. cap. 18. Tilmannus Heshusius in lib.de erroribus Pontificiorum,loco 9. Marlinus Kemnilius in 2. par. exam, ad cap. 3. de Poenitentia, pag. 942. et 953.*

Altera eorum sententia est, qui ad illas duas Poenitentiae paries adjungunt tertiam, videlicet opus bonum, sive novam obedientiam.

Hujus sententiae videtur etiam auctor Lutherus fuisse. Nam in prima disputatione contra Anabaptistas, edita anno 1538. propositione prima, dicit paries Poenitentiae esse dolorem de peccato, et propositum melioris vitae. In tertia autem disputatione contra eosdem, propositione 9. ad bonum propositum non solum pertinere vult fidem, seu fiduciam erga Deum, sed etiam omnia opera bona: *Omnia, inquit, opera post justificationem, sunt aliud nil aliud quam bonum propositum contra peccatum.* Idem docet Philippus Melanchthon, qui ut fidus Achatas Lutheri, cum ipso in formas varias facile mutabatur. Is igitur in apologia confessionis Augustanae, articulo de Poenitentia, et in locis editis anno 1536. et sequentibus, titulo de Poenitentia. duas quidem partes Poenitentiae assignat, contritionem et fidem: addit lamen, se non repugnaturum, si quis tertiam pariem adjungat, novam obedientiam. Sed in disputatione de Poenitentia, quam anno 1548. habuit, et cum Lutheri operibus circumfertur; disertis verbis dicit, reipsa novam obedientiani, etiam pariem esse conversionis, seu Poenitentiae: quod idem repetit in examine ordinandorum, cap. de Poenitentia. Idem docent illi omnes,qui Lutherani molles appellantur, et contra rigidos Lutheranos. sive Illyricianos. de hac re magna contentione digladiantur, ut auctores confessionis Saxoniae, cap. de Poenitentia, Nicolaus

Selneueerus in sua Paedagogia ad Unam secundae partis, ubi explicat articulum symboli: *fiemus totum peccatorum*; David Chylhous in sua catechismi. loco 8. et alii non pauci.

Tertia sententia Calviniana est. libro 3. Institutionum, cap. 3. § 8. ubi duas Poenitentiae partes constituit, *mortificationem* et *vivificationem*, longe alio sensu,quam Lutherani faciunt. Nam per *mortificationem* non intelligit terrores incussos, sed Lutherani. sed mortificationem viliorem, seu abnegationem sui et spoliationem totius velis hominis; proinde non parvo aliquo tempore, sed loti vili Poenitentiam agendam esse dicit. Per *vivificationem* non intelligit Udem, vel Ildaciam, aut consolationem ex evangelio conceptam, ut bulberant, sed pium bene vivendi studium. atque illud ad opera bona; quae opera non partem, sed fructus Poenitentiae osse docet.

Refellit ibidem Calvinus aperte sententiam Lutheranorum. Nam § 1. contendit fidem priorem tunc Poenitentia,quod est contra Lutheranos,quidem posteriorem pariem Poenitentiae faciunt.Docet §2. incussos illos terrores, quos Lutherani putant rem partem. Poenitentiam esse volunt, non partem Poenitentiae, sed esse timorem quandam initialem, qui fidem praecedat, ex quo postea Poenitentia ut fructus, emanat. Agnoscit § 3. alios autem, qui se Poenitentiam esse partem in mortificationem et vivificationem (id enim sine dubio legerat apud Melanchthonem in locis communibus editis anno 1521.) sed addit, vocibus istis, si recta subsilii interpretatio, vim Poenitentiae satis commode et primi: sed non sibi placere eorum interpretationem. Refellit § 5. illos (Lutheranos videlicet et alios) qui fidem sub poenitentia complectuntur, et dicunt eos Paulo repugnare.

In Calviniana sententia Theodorus Beza distipulus ejus descendit.eamque luetur et explicat, in libro quem inscripsit. Absolutio calumniarum Tilmanni Heshusii, in responsione ad quartam calumniam.

CAPUT XIX.

Refelluntur sententiae haeticorum et catholica confirmatur.

Nunc breviter, et per parles novorum haeticorum dogmata refellemus, ac veterem et communem Ecclesiae catholicam, quae sola vera est, sententiam comprobabimus.

Sil igitur propositio Prima *Terror animi inem sus a lege, quem Lutherani contritionem, sive mortificationem appellant, non rone inter partes Poenitentiae numeratur.* Haec propositio conformis est tridentino concilio sess. 6. cap. 6. ubi numerantur quidem terrores incussi inter causas, quae hominem ad justificationem juvant et praeparant: lamen non ponuntur Poenitentiae paries, sed ab ea potius distinguuntur, cum inter eos et Poeni-

tenliam actus quidam spei el dilectionis inlerccde-
redicantur. Aliud enim est, aliquid ad conversio*
neu) el justificationem requiri, aliud, pariem sive
actum esse Poenitentiae,si de Poenilcnlia.ul theo-
logos decet, proprie loquamur. Igitur ul illos ter-
rures ad conversionem . ul plurimum requiri non
negamus, ita partem esse Poenilenliae minime
concedimus.

,lam m primis Scriptura distinguit lerrorem a
Poenitentia. Ubi enim legimus in epistola poste-
riori) ad Corinth, cap. 7. *Quae secundum Deum
cd tristitia, Poenitentiam in salutem stabilem* o-
peratur.Pcr tristitiam inlelligi debet molestia quae-
dam, cl limor, ac pudor natus ex objurgatione illa
vehementi ct minis, quibus Apostolus apud Co-
rinthios usus fuerat. Non enim vocal Apostolus co-
luco tristitiam, dolorem de peccatis admissis, quae
est ipsa contritio, sive Poenitentia, sed molestiam
illam ct verecundiam, quae aequo animo accepta
el secundum Deum . Poenitentiam saluberrimam
gignit. Naiu in eadem epist. cap. 2. Apostolus ait:
ii' *mulla tribulatione el angustia cordis, scripsi*
robis, non ul contristemini, sed ul sciatis, quam
cliarilalein habeam abundantius in vos. Et cap.
7. Gaudeo, inquit, *non quia contristati estis, sed*
quia contristati estis ad Poenilenliam. At certe
Apostolus non haec dicerel. si per tristitiam,dolo-
rem illum acciperet quo quis angilur, quod Deum
offenderit. Non dicerel, inquam ; *Scripsi vobis* ,
noBU *doleatis de peccato*, cum hoc ipsum vehe-
mentissime cuperet: neque dicerel: Aon *gaudeo* ,
quia contristati eslis.cum maxime gaudendum sit,
quod peccatores peccasse se doleanl , el gaudium
sil m coelo super uno peccatore Poenilenliam a-
genle. Itaque, ul Chrysosloinus el alii exponunt,
sententia Pauli est: Non gaudeo de tristitia; gaudeo
de fructu, qui esi Poenitentia. El quemadmodum
medicus non gaudet. quod amaro pharmaco , vel
sectione, aut adustione aegrotum crucicl;sed gau-
det de sanitate, quae ex illo pharmaco , vel sectio-
ne, nui adustione consequitur ; sic eliam Paulus
non gaudet, quod aspera objurgatione et minis,
terrorem cl molestiam Corinthiis attulerit, sed
quod ea molestia ac lerrores , Poenilenliam , eam-
que stabilem cl omnino salutarem ppcrcrinl.Vides
igilur ex doctrina Apostoli Poenilenliam non esse
terrorem cx minis incussum, sed effectum , seu
frudum quendam ejus terroris , ut concilium In-
dent. recte docet.

Deinde,si quis inspicial definitiones omnes Poe-
nitentiae, quae apud theologos tum veteres , tum
reccnliores exstant, et simul inveniuntur apud Ma-
gistrum in 4. lib. Senlcnciar. disl. 14. el apud
Gratianum de Poenil. disl. 3. in nulla eorum ter-
rores istos inveniet, quos Lulherani partem Poeni-
tentiae faciunt.

Praeterea, cum partes Poenilenliae quaerimus ,
non quosvis motus, qui quocumque modo ad Poe-
nitentiam pertinent, quaerimus, sed eos motus si-
ve actus dumtaxat, qui cx ipsa virtute, Poenilenliae
prodeunt. Porro lerreri . cum intentantur minae;
non est ullius virtutis actus , sed naturalis affe-
ctio. quam ctinm in pueris el in ipsis besliis
cernimus.

liituitMixi. Vol. III-

Adhacc , saepe, terrores in iis inveniuntur,qui
Poenilenliam nullam agunt . ac ne inchoant qui-
dem, ul in daemonibus, qui credunt cl contremi-
scunt. Jacobi 2. saepe eliam nonnulli veram Poe-
nitentiam agunt, nullo poenae terrore, sed solo
Dei cl justitiae amore impulsu , qualem credibile
est fuisse beatam illam fucminam , de qua Domi-
nus ail, Luc. 7. *Dimittuntur ei peccata mulla ,*
quoniam dilexil mullum. Quod si terrores sine
Poenitentia.el Poenitentia sine terroribus aliquan-
do esse polesl, certe non debent terrores illi inter
parles Poenitentiae numerari.

Denique tides, ul mox probabimus, non est pars
Poenilenliae, sed eam praecedit.Atqui terrores in-
cussi a lege cx sententia adversariorum,ipsa etiam
fide priores sunt: non igilur terrores incussi a lege
partes Poenilenliae recte dici possuni. Vide plura
m 2. lib. cap. 1.

Secunda propositio : *Fides non est pars Poeni-*
lenliae, licel ad eam efficiendam necessario re-
quiratur. Haec eliam propositio conformis est tri-
denlino concilio, sess. G. cap. 6. ubi fides primo
loco ponitur inter ea, quae ad ju>iificationem dis-
ponunt ; cl a Poenitentia , quae inter eas dispo-
sitiones quintum locum oblinet, aperte distin-
guitur.

Probalur autem Primo ex illis ipsis locis . unde
adversarii sententiam suam probant:proferunleniin
Melanchthon, Illyricus. Heshusius, Kemnilius. el
alii passim, duo loca, ul probent duas esse Poeni-
tentiae paries, lerrores el fidem. Prior locus est
Marc. I. *Poenilenliam agite, el credite evange-*
lio. Aller Aci. 20. *Teslificans Judaeis, atque gen-*
tilibus in Deum Poenilenliam, el fidem in Domi-
num nostrum Jesum Christum. At haec loca ma-
xime faciunt conlra cos: siquidem distinguitur in
ulroque luco fides a Poenitentia. Non enim Domi-
nus apud Marcum ait: Poenilenliam agile creden-
tes evangelio: sed: *Poenitentiam agile et credite*
evangelio: duo sunt igilur ac diversa . Poeniten-
tiam agere el credere evangelio. Sic eliam b.Pau-
lus non ail:Tesliticaus in Deum Poenilenliam.quae
ex fide cl terroribus constat: sed: *Teslificans in*
Deum Pcenilcnliam, el fidem in Dominum no-
strum Jesum Christum.

Deinde fides Poenilenliam praccddit.eamque gi-
gnit, ul exemplum Ninivitarum, el ralis manifesta
docet: *Crediderunt*, inquit Scriptura Jon. 3. *Nini-*
vilae in Deum, cl praedicaverunt jejunium , et
induti sunt saccis. Et sane inlelligi non polesl .
quod serio aliquis Poenilenliam agere incipiat, nisi
prius credal vera esse, quae Deus tum peccatori-
bus comminatur, tum pocnilenlibus pollicetur.
Quod si fides Poenilenliam praecedat, cerle caussa
ejus esse polesl, pars autem nullo modo.

Adhacc partes Poenitentiae, ut supra diximus ,
illae actiones censendae sunt, quae n virtute Poe-
nilenliae manant. Atqui credere, non Poenilenliae,
quae virtus est morulis, sed fidei virtutis theologi-
cae actio est.

Denique veteres Patres cum Poenilenliam defi-
niunt, nusquam fidei meminerunt: quod certe non
facerent, si ea potissima Poenilenliae pars esset ,
ul Lulherani volunt. Gregorius boni. 34. Poeniten-

liam definit: *Praelatam peccata plangere et plangenda non admittere*. Ambrosius in praefatione enarrationis in psal. 37. *Plena, inquit, est definitio Poenitentiae, commemoratio delictorum . ut unusquisque peccata sua. velut quodam quotidiani sermonis castiget flagello, et commissasibi flagitia condemnet*. Quibus verbis docet, Poenitentiam in eo consistere, ut quis peccata sua confiteatur, ut confitendo castiget ac damnet: quod sine detestatione, quam nos contritionem vocamus, non sine satisfactione, vel ejus proposito fieri non potest. Quomodo enim serio peccata confiteatur, qui ea non deest? ut quomodo ea castiget et damnet, qui satisfactione emendare non cupiat?

At certe credere sibi remitti . vel remissa esse peccata, ad eam confessionem minime requiritur. Cur enim non possit aliquis cum dolore animi peccata sua fateri, ut laboriosis operibus castigare, et proinde ex Ambrosii sententia plenam agere Poenitentiam, etiamsi nondum certo credat ea sibi esse remissa, aut etiam tunc remitti? Certe Ninivitarum crediderunt in Deum, ideo Scriptura dicitur 3. et tamen de remissione dubitabant, cum dicerent: *Quis scit si convertatur, et ignoscat Deus?* eos autem Poenitentiam egisse gratam Deo, eadem Scriptura testatur. Itaque fides ista specialis, non modo non est Poenitentiae pars, sed neque ad eam ullo modo requiritur.

Quod vero nos in secunda propositione diximus sine fide Poenitentiam haberi non posse; de fide vera et catholica intelleximus . non de ista Lutheranicorum figmento, quod tamen ipsis fides justificans, et pars praecipua Poenitentiae est.

Tertia propositio: *Non sunt omnia bona opera, quae post justificationem fiunt, in partem Poenitentiae numeranda*, hoc est adversus molles Lutheranos, qui omnia opera bona in partem Poenitentiam includunt. Non volumus autem negare, quin propositum bene vivendi ad Poenitentiam pertineat, neque etiam quin opera quaedam bona. quae ad eam finem tendunt, vel vel Poenitentia interior ostendatur, vel pro peccatis satisfiat, in partibus Poenitentiae numerentur: sed id solum asserimus, non omne bonum opus post reconciliationem cum Deo factum, partem esse Poenitentiae. Id quod vix ullam probationem exigit: nulla sunt enim opera bona, quae a justificatis fiunt . sine ulla relatione ad peccata praeterita; ex charitate in Deum, ex misericordia in proximos, ex iustitia in eos quibus aliquid debent, ex temperantia, fortitudine . ceterisque virtutibus . qualia opera facerent etiamsi numquam peccassent. aut Poenitentia egissent.

Quarta propositio: *Non recte ponuntur Poenitentiae paries*, mortificatio et vivificatio, ad eum sensum quo a Calvino et Beza accipiuntur. Hanc propositionem hujus Certissima est. Nam Calvinus et Beza. vel confundunt omnino Poenitentiam cum justificatione, vel posteriorem Justificationem esse volunt: dicunt enim, Poenitentiam esse fructum fidei justificantis, et per mortificationem et vivificationem, intelligunt refrenationem vitiosarum affectionum, et pium studium bene operandi, quae

in reconciliatione inchoantur, nec deinde tota mori, perficiuntur.

At Scripturae divinae passim docent. Poenitentiam viam esse ad justificationem, et proinde priorem ipsa justificatione. Hierem. 18. Si Poenitentiam egerit gens illa a nudo, agam et ego Poenitentiam. Ezechielis 17. et 33. nepe repetii Dominus: *Si poenitentiam egerit impius, iniquitatem ejus non recordabor*. Luc. 3. *Misi Poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis*. Luc. 24. *Porro lebal praedicari Poenitentiam et remissionem peccatorum*. Act. 2. *Poenitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum, et accipietis donum Spiritus sancti*. Act. 3. *Poenitemini, et deleantur peccata vestra*. Act. 17. *Hunc principem et Salvatorem Deum agnoscite. Hunc dextera sua. ad dandam Poenitentiam inhiat et remissionem peccatorum*. Act. 8. *Poenitentiam age ab hac nequitia tua. ei roga Deum si forte, remittatur tibi, haec cogitatio cordis tui*. Act. 17. *Ergo et gentibus Poenitentiam ille Deus ad vitam*.

Quod si Poenitentia via est ad remissionem peccatorum; et prior justificatione, secundum Scripturas; nullo majori ratione mortificationem illam: vivificationem praecedet . quae opinio antiquiorum, fructus est fidei justificantis, et justificationem ipsam consequitur. Quare tam Lutheri quam Calvinistae. extrema sectantur: etsi Lutherani errant, quin Poenitentiam in his moribus constituunt, qui veram Poenitentiam antequam illa quoque errant Calvinistae, qui Poenitentiam in his actionibus ponunt, qui veram Poenitentiam consequuntur.

Adde. quod Poenitentia in Scripturis non dicitur nisi a peccatis; sive ab operibus mortuis. juxta illud Hebr. 9. *Et rursus jacientes fundamenta Poenitentiae ab operibus mortuis, ad perfectum feramur*. Nec poenitentia est omnium hominum, secundum Scripturas, sed peccatorum tantum: justis enim Deus non posuit Poenitentiam, et legimus in oratione Manasse; et Dominus Luc. 15. dicit, justos non egere Poenitentia. Non igitur recte Calvinus Poenitentiam vocat mortificationem illam afflictionum et renovationem spiritualem, quae est omnium hominum, etiam justorum: ista enim ad profectum, non ad Poenitentiam pertinet.

Quinta propositio: *Tressant paries Poenitentiae, contritio, confessio et satisfactio*. Haec propositio, in qua conveniunt omnes catholici, breviter explicanda ac probanda est. Primo igitur observandum erit, hoc loco nomine Poenitentiae non significari habitum, seu virtutem Poenitentiae. quae, ut diximus, paries non habet, cum simplex qualitas sit: neque etiam actualem Poenitentiam absolute, cum confessio et satisfactio, contritionis signa et effectus sint, et proinde ad eam non ut partes pariem, sed ut effectus ad causam referantur: sed designari actualem Poenitentiam . quatenus ea et parte poenitentiae ad remissionem peccatorum in sacramento reconciliationis necessaria est. Quia enim res isti actus, qui ex virtute Poenitentiae (per

cd non aeque inmeditile cl priocipbliler) oiiun-
lurev parle Poenitcnlis necessarii sunl, ideo lres
parles Poenitentiae numerantur.

Secundo csl observandum,lres istas Poenitentiae
parles non solum requin in online ad sacramen-
tum, sed cliam extra sacrameiilum sue quodam
modo esse ac fuisse necessarias in ornai loge. Di-
xi aulctn,Suo modo,propter duas caussas.Primuin,
qiiu extra sacramenlum non requiritur confessio
wnniuni peccatorum , quae sacerdoti liai, neque
satisfactio a sacerdote injuncta: sed salis est con-
fessio quaedam generalis facia Deo, el .satisfactio
per opera laboriosa sponte assumpta. Deinde, quia
extra sacramenlum, si quis aul angustiis temporis,
aul alia de causa legitime impediatur, quo minus
eonlilcri aul satisfacere queat, sola contritio inte-
rior ad salutem illi sulliciel.

Tertio observandum est. non esse hujus loci, de
singulis liis tribus partibus accurate disserere, id
enim ad librum sequentem propriu perlinet: nunc
vero muneri nostro satisfecisse videbimur , si ex
divinis literis, testimoniis veterum et congruentia
rationis ostendere potuerimus contritionem , con-
fessionem el satisfactionem saltem in genere,actus
quosdam esse virtutis Poenitentiae , ac per hoc
paries ac vcluli membra Poenitentiae actualis.

Primum igilur contritionem ad Poenitentiam per-
linere. Scripturae passim docent. Deui. 4. *Cum
quaesieris Dominum, invenies . st lamen quae-
sieris in toto corde, cl lota tribulatione animae
luae.* Joël. 2. *Scindite corda vestra.* Psalm. 50.
Cor contritum el humiliatum Deus non despicias.
Confessionem quoque Poenitentiae pariem esse .
perspicuum est ex influitis locis. Num. 5. *Vir sive
mulier, cum fecerint ex omnibus peccatis, quae
solent hominibus accidere, confitebuntur pecca-
tum suum etc.* Psalm. 31. *Dixi, confitebor adver-
sum me injustitiam meam* ZJumtno.Alatlli. 3. *Pa-
ptizabanlur ab eo in Jordane, confilenles per-
cula sua.* Aclor. 19. *Nulli credentes veniebant
lonfilenles el annuncianles aclus suos.* I. Joan.
1.*Si confiteamur peccata nostra . fidelis est el
justus, ul remillal nobis peccata nostra.* Denique
satisfactionem per opera laboriosa, frequentissime
Scriptura commemorat, 2. Esdrac cap. 9. *Con-
venerunt filii Israel in jejunio el in saccis cl hu-
mus super eos, el confitebantur peccata sua.* Da-
niel. 4. *Peccato tua eleemosynis redime.* Joelis
2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in je-
junto cl fletu cl planctu.* .Mattii. II. *Olim in ci-
nere cl cilicio Poenitentiam egissent.*

Praeterea idem Scripturarum exemplis demon-
strari potest. Illustre est exemplum Davidis 2.Deg.
24. ubi cmn David jnssisset populum numerari et
m ca re ex quadam animi elatione peccassel,
inquit Scriptura, describens Poenitentiam ejus:
Percussit aulem cor David eum. oece Contritio-
nem. et *dixit David ad Dominum: Peccavi valde
in hoc facto, ecce Confessionem, sed precor Do-
mine, ul transferas iniquitatem servi lui , quia
stulte egi nimis.*El paulo infra: *Ego sum qui pec-
cavi, ct ego inique egi: isti qui oves sunl, quid
fecerunt? vertatur,obsecro manus tua conlra me.*
Et paulo post obtulit sacrificium , et sic Duminus

placatus csl: iu quo apparet satisfactio, per oratio-
nem el subjectionem ad flagella Domini , cl tan-
dem per sacrificii oblationem.

Aliud exemplum csl Ninivitarum, «piorum Poeni-
tentiam Dominus in evangelio laudavit Mallh. 12.
ita vero ea describitur Jonae 3. *Convertatur vir a
via sua mala, ecce Contritionem . el clament ad
Dominum in fortitudine, ecce Confessionem, el
homines el jumenta non gusle.nl quidquam, nec
pascantur,, el aquam non bibant, el operianlur
saccis homines el jumenta, ecce Satisfactionem.*

Tertium exemplum habemus in evangelio Lucae
18. ubi describitur publicanus poenilcns . qui in
signum contritionis non audebat oculos ad coelum
levare; el peccatum confitebatur , dicens : *Deus
propitius esto mihi peccatori, ac denique pectus
suum percutiebat.*quod perlinet ad satisfactionem.
Huic simile csl exemplum filii prodigi Lucae 15.
qui Primum ad sc revertitur, ac statum detestatur
suum. Deinde confitetur, dicens: *Paler peccari iu
coelum cl coram te.* Postremo subjicit se poenae
a parte inferendae. *Jam non sum dignus vocari
filius tuus, fac me sicut unum cx mercenariis
luis.*

Eadem veritas ex Palrum testimoniis copiose
probari posset. sed quia testimonia illa suis locis
infra adferenda erunt, ubi de his Iribus partibus
seorsim disseretur: nunc solu in illa breviter annu-
tabo, in quibus omnium trium partium simul men-
tio lit.

Tertullianus in lib. de Poenitentia, posteaquain
de contritione dixeral , oportet poenilcnlem ani-
mum moeroribus dejicere, ingemiscere,lacrymari
et mugire dies ac noctes: et ibidem de satisfactio-
ne; sacco el cineri incubare, corpus sordibus ob-
scurare, jejuniis preces alere etc. subjungit de
confessione: *Haec omnia cxomologesis. ul poeni-
tentiam commendet, ut de periculi timore Domi-
num honoret.ul in peccatorem ipsa pronuncians
pro Dei indignatione fungatur.* El paulo post:
*Cum igilur provolvit hominem . magis relevat:
eum squalidum facit, magis mundatum reddit :
eum accusat, excusat: cum condemnat, absolvit.*
S. Cyprianus iu senn. de lapsis: *Denique.* inquU.
*quanlo et fide majore, et timore meliore sunl.
qui quamvis nullo sacrificii, aul libelli facinore
constricti. quia tamen de hoc vel cogitaverunt ,
hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter, cl sim-
pliciter confitentur. cxomologcsim conscientiae
faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem
medelam parvis licel. el modicis vulneribus ex-
quirunt.* Il.tcc ille: ubi vides primum fidem el ti-
morem, non inter partes, sed inter caussas Poeni-
tentiae numerari: Deinde lres Poenitentiae paries
distincte et perspicue ostendi . Contritionem in
verbo illo: *Dolenter:* Confessionem in illo: *Confi-
tentur;* Satisfactionem in illis.*Salutarem medelam
vulneribus exquirunt.* S. Joan, chrysoslomus in
serm. de Poenitentia, qui habetur in 5. tomo post
homilias decem de Poenitentia: *In corde, inquit,
ejus, contritio est. in ore confessio, in opere lota
humilitas: haec est perfecta, cl fructifera Poeni-
tentia.* S. Augustinus tract.in psalm. 146. illa ver-
ba exponens: *Qui sanat contritos corde. Sanat .*

inquit, *contritos corde, sanat confilentes, sanal seipsos punientes*: ubi perspicue audis 1res paroles verae Poenitentiae.

Accedat postremo etiam ratio ex ipsa natura Poenitentiae ducta. Poenitentia enim de qua hic agimus, non est quaelibet peccati detestatio ac punitio. sed detestatio ac punitio peccati, ul est offensio divinae majestatis, cl ul ad peccatum tollendum, el amicitiam cum Deo resarciendam ordinatur. Hinc enim Actor. 20. vocatur Poenitentia in Deum: cl Ador. 2G. conjungitur cum conversione ad Deum; cl passim in divinis literis, ac praesertim Ezech. 18. el 33. Poenitentiae finis dicitur justificatio el reconciliatio. Hoc autem interest inter justitiam vindicantem el Poenitentiam reconciliantem; quod ad justitiam vindicantem satis est, si reus poenam lual a iudice praescriptam, sive is libenter id faciat, sive invitus, cl sive is qui laesus est, id probet, sive improbet; at inulcla in Poenitentia reconciliante subeunda est prompto animo ab eo. qui laesit, el ad arbitrium ejus qui laesus est. Quare necessario hic exigitur Primum, ul qui peccavit, dolent se peccasse et amicitiam violasse: quando enim recuperare amicitiam cupercl, qui non dolercl amissam? Deinde, ul subjiciat se poenae ad arbitrium Dei, qui laesus est. El, quia Deus per ministros suos nobiscum agit; oportet, ul qui peccavit, illi homini se sponte subjiciat, qui Dei locum tenet. Id vero fieri nequit, nisi el culpas suas ei per confessionem aperiat, el mulclam suscipiat, quam ille praescripserit. Sunt igitur tria illa necessaria: Detestatio peccati cum proposito vitae melioris, quae contritio dicitur; confessio el satisfactio.

Adbacc, tria ista, natura ipsa duce, quotidie adesse videmus, cum aut liberi cum parentibus, aut servi cum dominis, aut uxores cum viris in gratiam redeunt: nam cl signa doloris ostendunt el peccatum fatentur else castigationi subjiciunt, aut certe indulgentiam petunt. *Ad judices*, inquit pro Ligario .11. Tullius, *sic agi solet; Non fecit, non cogitavit, falsi testes, fictum crimen. Ad parentem autem, Erravi, temere feci, poenitet, ad clementiam luam confugio, delicti veniam peto, ut ignoscas oro*. Docent autem sacrae Hierae non uno in loco, Deum erga homines, et patris, el domini, cl sponsi locum tenere; proinde non absimilem esse debere Poenitentiam, et conversionem hominum ad Deum illi, quae esi filii ad parentem, servi ad dominum, uxoris ad virum. Isaiac G3. *Tu pater noster et Abraham nescivit nos, el Israel ignoravit nos: tu Domine pater noster. Redemptor noster, a sacculo nomen tuum*. Psalm. 122. *Sicut oculi, servorum in manibus dominorum suorum: sicut oculi ancillae in manibus dominae suae, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri*, Illicrem.3. *Tu fornicata es cum amatoribus nullis, tamen, revertere ad me dicit Dominus*.

Postremo, neque illa congruentia contemnenda videtur, quod quemadmodum tria sunt instrumenta peccandi, cor, lingua, manus; peccamus enim corde, verbo el opere: ita par est, ut tria sint velati instrumenta Poenitentiae; et adversus pecca-

tum cordis, contritione; oris, confessione; el operis, satisfactione pugnemus, ul hac ratione juv' Apostolum ad Rom. G. *Sicui exhibuimus membr. nostra servire immunditiae, et iniquitati* ad in. *quitalem: ita nunc exhibeamus membra nostrae servire justitiae in sanctificationem*.

CAPUT XX.

Respondetur ad argumenta Adversariorum.

Restat nunc ut iis objectionibus respondeam^A, quas adversarii contra doctrinam jam explicit: el confirmatam faciunt. Primum igitur Joan. C^{*} vinus lib. 3. Institui, cap. 3. § 8. probat duas. I. Poenitentiae paries, ex illis Scripturae lotii: *Quiescite agere perverse, discite bene facere*. Isaias 1. item: *Declina a malo, et fac bonum*. psalm. 34.

Respondeo: Locus Isaias, Calvinii sententiae manifeste repugnat. Nam Isaias post illa verba, subiungit: *Si fuerint peccata vestra ul coccinum, vel lana alba erunt*. Proinde Poenitentiam, quae continet praeteritorum detestationem, et propositi, vitae melioris, non post justificationem constitui ul Calvinus facit. sed ante: neque fructum. sed causam justificationis esse docet. Quod autem aliis; ad alterum locum; quae ibi numerantur, paries justitiae, non poenitentiae sunt. Nam Poenitentia, peccatores tantum pertinet, juxta illud: *Non te vocare justos, sed peccatores ad Poenitentiam*. Lue. 5. al declinare a malo, et facere, bonum, iustorum est proprium. Itaque perperam Calvinus confundit Poenitentiam cum justitia: neque namquam in Scripturis inveniet Poenitentiam appellari, declinare a malo el facere bonum: sed, io fletu el planctu, in cinere et cilicio, cleinosynii cl jejunio, praeterita male facta purgare.

Secundo: Idem Calvinus eodem lib. 3. cap.4. § 1. catholicis objicit, quod dum 1res partes Poenitentiae assignant, definitionem Poenitentiae destruant, quam ipse tamen ex Patribus hausisse videri voluit. Siquidem apud magistrum sententiarum lib. 4. drsl. 14. el in decreto Gratiani, dist. 3. de Poenitentia, hae leguntur Poenitentiae definitiones- *Anleacla peccata deflere et flendo non committere*. Hem: *Mala praeterita plangere el plangenda non committere*. Item: *Vindicia quaedam, puniens in se, quod dolet commisisse, quae* ex Gregorio, Ambrosio. Augustino decerptae esse dicuntur. Porro cum his definitionibus non bene cohaerere videtur partitio illa Poenitentiae in contritionem, confessionem el satisfactionem: potest enim facile aliquis peccata praeterita plangere et plangenda non committere; el punire etiam in se quod dolet commisisse, etiamsi ore non confiteatur.

Respondeo: Jam supra exposuimus, quo sensu theologi doceant 1res esse Poenitentiae partes, nimirum, 1res esse Poenitentiae actiones, quae in sa-

cranienlo reconciliationis ad remissionem peccati exigantur: nam alioqui salis aperie docuimus, extra sacramentum facile posse Heri, ul sine confessione et satisfactione, per internam cordis Poenitentiani quis justificetur. Quarc nequaquam partitio Poenitentiae cum ejus prima cl secunda definitione pugnabit, si alio cl alio modo Poenitentiae vox accipiatur. In Prima enim cl Secunda definitione, Poenitentia accipitur pro contritione, qui primarius actus est Poenitentiae virtutis; in partitione autem, vox Poenitentiae sumitur pro actione integra Poenitentie, quae materialis pars dicitur sacramenti Poenitentiae. Porro, definitio tertia salis apte cum partitione cohaeret, siquidem in ea contritio cl satisfactio, apertissime exprimuntur, cum dolor ad contritionem, vindicta ad satisfactionem perlineat. Confessio autem non obscure in satisfactione includitur. Diam cum satisfactio fieri debeat ad arbitrium partis laesae, necessario intelligitur, oportere cum qui laesit, subjicere se per humilem confessionem ei, quem laesit, vel potius ministro atque arbitro, quem is loco suo in terris constituit; qui quidem non potest justam mulctam indicare, nisi per confessionem cognoscat, qualis sit culpa.

Tertia objectio et sequentes, Kemnili sunt, in 2. par. exam. pag. 942. et sequentibus. Kemnilius igitur (ul etiam caclcri Lulhcrani) ita probat duas esse partes Poenitentiae; lerrorcs cl fidem. *leæ divina minas intentat peccatoribus. qui Dei praecepta transgrediuntur. proinde terre peccatores. Evangelium deinde consolatur, proposita Christi iustitia el satisfactione. quae per fidem apprehenditur: Ergo duae sunt partes Poenitentiae; terror el fides.* Confirmat hoc lotum argumentum Scripturis illis: *Poenitentiam agite el credite evanglio.* Marci 1. *Oportet praedicari Poenitentiam cl remissionem peccatorum, in nomine ineo.* Lucae ull. *Testificans Judaeis atque gentibus, in Deum Poenitentiam, et fidem in Dominum nostrum Jesum Christum,* Actor. 20.

Respondeo: Quod lex minas intentet cl evangelium consoletur, verissimum est, sed non inde sequitur, terrores el fidem partes esse Poenitentiae. Siquidem incussi illi terrores a minis legis Poenitentiam gignunt: proinde caussa sunt, non pars Poenitentiae. Aliud enim est terreri, quod etiam daemonibus convenit; aliud. Poenitere, quod illis non convenit. Consolatio quoquo, quam evangelium adfert. Poenitentiam sequitur, aut etiam comitatur. sed non ideo Poenitentiae pars facienda est. Denique non est satis ex Scripturis ostendere, terrores cl consolationem, sive fidem, in conversione aut justificatione peccatoris locum suum habere, quod nos minime negamus; nisi etiam simul probetur duas illas res, casque lanium. partes Poenitentiae dici debere, quod hactenus probatum non est. Ad Scripturas autem ex Marco cl Luca et Paulo adductas, jam ante respondimus, eas omnes sententiae nostrae mirifice favere, cum fidem a Poenitentia distinguant. Haec enim optima consequentia est: Praedicat Paulus Poenitentiam et fidem: non igitur fides pars Poenitentiae est, sicut nec Poenitentia pars fidei est.

Quarta objectio ejusdem Kemnili: *Paries sacramenti Poenitentiae visibiles esse debent, est enim sacramentum signum visibile: igitur per contritionem, non internus animi dolor, sed signa externa doloris accipienda sunt: el per confessionem. non ea quae fit Deo, sed quae fit homini, significatur. At signa externa doloris el confessionem, quae fit homini, nulla Scriptura docet ad remissionem peccati necessario exigere. Ergo duae istae partes sine testimonio Scripturae excogitatae sunt. Bursus. ppr satisfactionem intelligunt Pontificii opera indebita, id est. verbo Dei non mandata, omnes igitur Poenitentiae partes sine Scriptura habent.*

Respondeo: Signa doloris tam evidenter in divinis literis commendantur, atque ad Poenitentiam exiguntur, ut mirum sit cur id Kemnilius negare voluerit. Quid enim esi, quod ait propheta: *Convertimini ad me in toto corde vestro. in jejuniis el fletu el planctu?* Joel. 2. an fletus el planctus, non sunt apertissima signa doloris? Confessionem sacerdoti faciendam singulorum peccatorum, jure divino exigere, in sequenti libro probaturi sumus: Confessionem autem aliquam visibilem, saltem in genere, adhibendam esse, atque etiam adhibitam in Testamento veteri el novo fuisse. probavimus ex divinis literis capite superiore. Porro, opera indebita, etiamsi praecepta non sini absolute, tamen iis, qui peccaverunt. el poenitentiam agere cupiunt in divinis literis imperantur, et ex indebitis debita fiunt. Daniel. 4. *Peccata tua eleemosynis redime,* Joël. 2. *Convertimini ad me etc. in jejuniis etc.* Sed de his plura, el supra diximus, el infra infra suo loco dicemus: nunc satis est, breviter ostendisse, paries visibilis Poenitentiae in verbo Dei esse fundatas.

Quinta objectio ejusdem: *Partes Poenitentiae quas enumerant Pontificii, hypocritae quoque simulare el praestare possunt: cl tamen illis tribuunt remissionem peccatorum.*

Respondeo: Si quid argumentum hoc valet, non solum Poenitentiae paries, sed etiam Baptismus el Eucharistiam cverlet. Nam hypocritae Baptismus et Eucharistiam sumere possunt: el tamen his sacramentis Kemnilius tribuit remissionem peccatorum. Si respondeat, sacramenta Baptismi et Eucharistiae, et ab hypocritis posse sumi, el peccata remittendi vim habere; sed tamen non ea remittere nisi iis. qui serio, el ut oportet, illa sumunt. Idem omnino de sacramento Poenitentiae sibi ipse respondeat. Etsi enim contritio, confessio el satisfactio ab hypocritis simulari possint; el simul tres illae partes adjuncta forma absolutionis, peccata remittant, non tamen ea remittunt simulantibus, sed vere nec serio Poenitentiam agentibus, contritis, confessis, atque ad satisfactionem subeundum paratis.

Sexta objectio ejusdem: *Judas fide illa speciali destitutus, cum paries Poenitentiae Pontificiae haberet. contritionem scilicet, confessionem cl satisfactionem, tamen laqueo se suspendit.*

Respondeo: Idem Judas et baptizatus jam fuerat, et Eucharistiam de manu Domini sumpserat, et la-

men laquo se suspendit. An igitur neganda erit vis Baptismi et Eucharistiae, quia Judae non profuit? Deinde cum non esse causam, cur Judae Poenitentia inutilis fuerit, quia tunc illa speciali caruerit: testimonium amplissimum nobis Scriptura praebet, cum Jonac 3. testatur Ninivitas utiliter Poenitentiam egisse, licet fide illa speciali carerent ac dicerent: *Quis scit si convertatur et ignoscat Deus?* Denique falsum est; Judam habuisse tres Poenitentiae partes, quas catholici in sacramento requirunt: immo nullam habuit omnino. Veram contritionem certe non habuit, quae sine spe remissionis esse non potest. Confessionem quoque non habuit, qualis exigitur, id est, singulorum criminum, atque ad veniam impetrandam sacerdoti factam. Nec satisfactionem habuit, praesertim a sacerdote injunctam: neque enim illi, ut se ipse suspenderet, ab ullo fucral imperatum: neque se ipsum necare, opus est bonum, qualia esse debent opera satisfactoria.

Septima objectio: *Trina illa enumeratio partium Poenitentiae, ex publicae Poenitentiae ritibus sumpta; postea ritibus illis parlim abrogatis, parlim mutatis, indocte ad generalem Poenitentiae doctrinam accommodata est.*

Respondeo: Haec omnia facile possent contemni, cum nulla ratione vel testimonio muniantur: nam non gravabor uno verbo calumniam istam refellere. Quomodo, quaeso, ad generalem doctrinam de Poenitentia tres illae partes ex ritibus publicae Poenitentiae accommodatae sunt, cum etiam in veteri Testamento in usu fuerint, ut supra ostendimus exemplo Davidis et Ninivitarum: et ex ipsa ratione ac natura Poenitentiae colligantur, ut paulo ante demonstratum est? ritum enim publicae Poenitentiae, post Christi ascensionem in coelum institutum esse, nemo, opinor, inficiabilur. Deinde cum aperte veleres mentionem faciant Poenitentiae, et publicae et privatae, ut in sequenti capite demonstrabo: unde probabit Kcmnilius, curneralionem illam ex ritibus publicae Poenitentiae, et non ex privatae sumptam esse?

Octava objectio: *Yelercs in multis locis loquuntur de Poenitentia, non quatenus quaerit et accipit remissionem peccatorum, sed quatenus est vitae mutatio et emendatio. Haec non attendentes monachi, fecerunt inde tres partes Poenitentiae, quibus acquiratur remissio peccatorum.*

Ille respondet: Si Kcmnilius veteres Patres diligenter legisset, non ita temere pronunciaret. Nam non omittam. quod confessio, de qua Patres passim loquuntur, nihil facit ad vitae mutationem: ut etiam illud praeteream. quod jejunia, lachrymae, cineres, cilicia, et alia id genus opera, vel instrumenta Poenitentiae, de quibus frequenissima apud Patres mentio est. non ad vitam mutandam, sed ad peccata praeterita castiganda apertissimo referuntur: nihil saepius apud Patres invenies, quam Iribus illis Poenitentiae partibus remissionem peccatorum acquiri.

Poenitentia, inquit Tertullianus in lib. de Poenitentia, *Dominus mitigatur.* Cyprianus in serm. de lapsis: *Quam magna deliquimus, tam granditer defleamus: alto vulneri diligens, et longa*

medicina non desit etc. ubi perspicue videtur, Poenitentiam medicinam esse peccati praeteriti, non solam vitae mutationem. Ambrosius praefationem psalm. 37. *Quis dubitet affligere animam suam. cum propheta lanius afflixerit, solvens pretium lachrymarum pro redemptione peccati?* Augustinus in epist. 54. ad Macedonium: *Quosdam, inquit. a societate removemus altaris, ut poenitendo placare possint, quem peccando contempserant, sequi ipsos puniendo.* Sed quid ego miror? annon Scriptura ipsa passim haec docet? quid est quaeso, quod ait Ezechiel cap. 18. Si *impius egerit Poenitentiam etc.* omnium *iniquitatum ejus non recordabor?* Et quod ait Daniel cap. 4. *Peccala tua eleemosynis redime?*

Atque hactenus de objectionibus: nam mendacia illa de fide, quam a catholicis damnari dicitur, jam supra cap. 6. exposita et refutata sunt.

CAPUT XXI.

De tertia partitione Poenitentiae, in privatam, publicam et solemnem.

Sequitur ultima partitio Poenitentiae, quae esse diximus, in privatam et publicam; et rursus publicae, in solemnem et non solemnem: quae partitio breviter explicanda erit, quia nonnulli Adversariorum vix aliam, quam publicam Poenitentiam agnoscere videntur.

Igitur publica et privata Poenitentia in eo potissimum distinguuntur, quod publica ea dicitur, in qua peccatum commissum publicatur, et pro tunc publice coram Ecclesia peragitur satisfactio: privata vero illa, in qua peccatum soli detegitur sacerdoti et satisfactio occulte ac privalim injungitur peragenda. Ex quo sequitur, ut publica peccala ad Poenitentiam publicam, occulta ad privalim pertineant; neque enim licet peccatum occultum publicare, aut etiam pro occulto Poenitentiam illam publicam imponere, ut ex ea peccatum ipsum detegatur. Id patet ex epist. 80. s. Leonis ad episcopos Campaniae in qua reprehendit abusum quorundam. qui peccala occulta privalim in confessione audita, coram Ecclesia publicabant. Qui etiam s. Leo epist. 92. ad Rusticum narbonensem episcopum cap. 8. Monachum, qui relicta professione. ad militiam vel conjugium transit: quia id occultum esse non potest, publicae Poenitentiae satisfactione dici esse purgandum: ubi cum publicam Poenitentiam nominat, significat aliam quondam esse Poenitentiam privatam.

Inter publicam autem Poenitentiam solemnem et publicani non solent. nullae differentiae sunt; quamvis hoc nomen solemne, apud veteres forte non inveniatur, sed solum apud Gratianum. de Poenitentia dist. 3. can. Nihil prodest, et apud Magistrum lib. 4. sentent, dist. 14. et inde apud iulcrètes, lum Gratiani, lum Magistri.

Primum Poenitentia sollemnis, quam Augustinus humillimam vocat, in epist. 54. et Ambrosius aliique Pares, communiter publicam appellare solent, non nisi pro gravissimis criminibus, quae totam civilem conturbassent, magnumve scandalum attulissent, imponi consueverat. Concilium Hilarianense can. 32. de sollemni Poenitentia loquens: *Cujuscumque, inquit, poenitentie publicum condignissimum crimen est, quod universam Ecclesiam commoverit, ante apsidum manus ei imponatur.* Concilium eliam Iulianum I. can. 2. postquam docuit, poenitentes non posse ad clericatum ascendere, subiungit: *Eum vero poenitentem dicimus, qui post Baptismum, aut pro homicidio, aut pro diversis criminibus gravissimisque peccatis publicam Poenitentiam gerens, sub concilio, divino fuerit reconciliatus allari.* Origenes quoque homil. 15. in Levit. et Ambrosius lib. 2. de Poenitentia cap. 10. et caeteri scriptores consentiunt, non nisi pro criminibus gravioribus injungi potuisse Poenitentiam illam, quae repoli non poterat. Publica autem non sollemnis Poenitentia. pro publicis quibuscumque peccatis, licet non illa gravia essent, neque scandalum adferrent, imponi consueverat.

Secundo: Poenitentia sollemnis semel tantum concedebatur, ut patet ex Origene hom. 15. in Levit. Ambrosio lib. 2. de Poenitentia cap. 10. et Augustino epist. 54. cujus rei ratio praecipua duplex est. Prima, quam reddit Augustinus, ne medicina vilis minus utilis esset aegrotis, quae tanto magis salubris est. quanto minus contemptibilis fuerit. Altera, quam insinuat. Ambrosius, et clarius explicat sanctus Thomas in 4. dist. 14. quaesi. I. art. 5. quia Poenitentia sollemnis, est sollemnis quaedam professio, non redeundi iterum ad publica illa scandala, sicut Baptismus est sollemnis professio non redeundi ad iniudiciale: est ideo sicut unum Baptisma, illa est una est Poenitentia sollemnis. lique lior, idem fortasse sibi voluit Tertullianus, cum in lib. de Poenitentia, secundam non tertiam. aut quartam tabulam post naufragium Poenitentiam appellavit. Poenitentia publica non sollemnis. saepius agi poterat, ut ex iisdem auctoribus salis aperte colligitur.

Quid vero ageretur cum iis, qui post sollemnem Poenitentiam in eadem, vel graviora crimina biebantur. explicat Siricius papa in epist. I. cap. 5. his verbis: *Quia, inquit. iam suffragium non habent poenitendi, id duximus decernendum. ut sola intra Ecclesiam fidelibus oratione jungantur: sacrae mysteriorum celebritati, quamvis non mereantur, intersint: a Dominicae, autem mensae convivio segregentur. ut hac saltem distinctio correpti. et ipsi in se. sua errata castigant, et aliis exemplum tribuant, quatenus ab obscenis cupiditatibus retrahantur. Quos tamen (quoniam carnali fragilitate ceciderunt) viatico munere, cum ad Dominum coeperint proficisci, per communionis gratiam volumus sublevare.*

Tertio: Poenitentia sollemnis sacerdotibus imponi non polecat; et contra, qui Poenitentiam sollemnem egissent, ad ordines promoveri nequebant. Ex his de hac re testimonium vel decretum Siricii

papae in epist. ad Ilmcrium Tarraconensem episcopum, cap. 14. in haec verba: *Illud quoque, par fuit nos providere, ut sicut Poenitentiam agere, cuiquam non conceditur clericorum: ita post poenitudinem ac reconciliationem. nulli unquam laicorum liceat honorem clericatus adipisci.* Idem habemus in concilio carthagin. IV. can. 68. et concilio V. can. 11. et Iulci. I. can. 2. et apud Innocentium I. in epist. 6. ad Agapilum, et Leonem epist. 92. ad Iluslicum Narbonensem episcopum cap. 2. Poenitentiam autem sacerdotes subire potuisse, quae licet non ageretur coram populo, tamen suo quodam modo publica esset, et non sollemnis, in dubium revocari non potest. Nam et excommunicari poterant et in monasteria ad agendam Poenitentiam amandari, quam, secessionem privalem s. Leo loco notato appellat, quia in privato loco agebatur, licet alioqui notum et publicum esse posset. cum sacerdotem pro suis criminibus in monasterio esse inclusum. Et Clemens VIII. in cap. *Quaesitum* de poenitentia et remission, scribit: Sacerdoti non debere publicam imponi Poenitentiam. nisi crimen ejus publicum fuerit: ex quo intelligimus, posse publicam imponi etiam sacerdoti pro peccato publico Poenitentiam, modo sine sollemnitate id fiat.

Nec est improbabile quod quidam volunt. sacerdoti deposito potuisse Poenitentiam sollemnem injungi quod sacerdos depositus censeatur ad laicorum ordinem rediisse. Nam s. Cyprianus lib. 3. epist. 8. ad Fidum, reprehendit episcopum Teraphium, qui Yiclori quondam presbytero ante expletum Poenitentiae tempus, sine petitu et conscientia plebis. nulla infirmitate aut necessitate urgente, pacem dederat.

Quarto: Poenitentia sollemnis non potest imponi conjugalibus sine mutuo consensu, ut patet ex concilio II. arclatensi can. 22. cujus rei ratio est, quia poenitentibus interdicebatur sollicitum conjugale. et si innupli erant, etiam nuptiae, ut ex eodem concilio arclatensi. can. 21. et ex concilio Iulietano VI. can. 8. et ex epist. 92. Leonis cap. 12. potest intelligi. Propter eandem causam juvenilius non facile sollemnis Poenitentia concedebatur, ut ex cupite 15. concilii nicaenensis, et ex cap. 19. concilii II. aurelianensis intelligimus. Id autem locum non habebat in Poenitentia non sollemn.

Quinto: Poenitentia sollemnis a solo episcopo indicebatur, et ab eodem reddebatur pax poenitentibus; neque id presbyteris licebat, nisi in absentia episcopi, urgente necessitate. Id patet ex concilio II. Carthaginensi, can. 4. et carthaginensi III. canon. 31. et 32. et ex aliis canonibus, qui passim in conciliis leguntur: immo ne chorepiscopis quidem hanc facultatem concessam fuisse, testatur s. Leo in epist. 86. Ad Poenitentiam non sollemnem. presbyteri quique injungere poterant, et Poenitentes reconciliare.

Sexto: Denique variae ac multiplices ritus erant, qui ad sollemnem Poenitentiam adhibebantur, nec Poenitentiae privatae, aut etiam publicae non sollemni. communes erant: de quibus ritibus in sequenti capite breviter disseremus.

CAPUT XXII.

De vilibus Poenilenliae sollemnis.

Descripturus solita brevitate sollemnis Poenitentiae ritus, dicam de nomine Poenitenlium, de habitu, de loco, de tempore, de poenis.

Nomen Poenitenlium, ordinis crali, ul nomen clericorum . vel catechumenorum. Christiani enim Primum in duos quasi ordines secabantur ; in fideles et catechumenos. *Catechumenis* , inquit Augustinus tract. 96. in Joan, *sacramenla fidelium non produntur*. Deinde catechumenorum duae erant classes: alii enim audientes, alii competentes , sive electi dicebantur. Fidelium vero tres classes erant. Prima clericorum , quo nomine omnes ordines ecclesiastici intelligebantur. Secunda fidelium , idest, laicorum , qui commune nomen retinuerunt , cum aliud excellentius non haberent. Terlia Poenitenlium , qui etsi fideles essent, tamen ob culpam suam a caeleris fidelibus segregati . el quasi in sententiam Ecclesiae rejecti, peculiari nomino censebantur.

Hinc Pacianus in sua paraenesi ad Poenitentiam distinguens poenilentes a fidelibus: *Catechumenis*, inquit, *ne in hoc transeant el fidelibus, ne in hoc redeant, providendum est: ipsis vero poenilcnlibus, ul celeriter ad hujus operis frudum perveniant. , laborandum*. El s. Augustinus lib. 50. homiliarum, hom. 49. *Quod dico*, inquit, *competentibus el fidelibus, audiant poenilenles : quod dico, fidelibus dico, el competentibus el poenitentibus*. El in lib. de sancta virginitate cap. 48. *Omnes*, inquit, *Christianos , ab apostolis usque ad ultimos poenilenles. quasi a summis coelorum usque ad terminos eorum docuit orare etc*. Sanctus quoque Hieronymus in episl. ad Oceanum de obitu Fabiolae, scribit eam stetisse in ordine poenitenlium. Declaravit autem, ut supra notavimus , concilium lolelanum I. can. 2. non dici proprie Poenilenles , omnes qui quoquo modo Poenitentiam agunt, sed cos tantum , qui publicam , el ut nostri loquuntur sollemnem Poenitentiam agunt.

Habitus poenitenlium oral certus. quo distinguerentur a caeleris, videlicet pulla vestis . cilicium , capul detonsum, exceptis foeminis. Meminerunt hujus habitus plurimi auclorcsi Terullianus in lib. de Poenitentia. Pacianus in paraenesi ad poenitentiam. Optatus lib. 2. prope finem. Ambrosius lib. ad Virginem lapsam cap. 8. Hieronymus in epitaphio Fabiolae. Concilium agathense can. 15. jubet non admitti ad Poenitentiam cos , qui comam non deposuerint, vel habitum non mutaverint. Concilium lolelanum HI. can. 12. idem jubet, sed excipit mulieres, quae non tondere, sed velare capul debent. Locus poenitenlium varius erat pro criminum varietate. S. Gregorius neocaesariensis in epistola canonica. quae adjungi solet canonibus Pholii; quinque loca poenitenlium fuisse scribit. Primum, idc>t infimum, et ab altari remotissimum, extra portas Ecclesiae constituit, qui -ρόχλαυσι

dicebatur a fletu: qui enim in hoc loco consistebant, non mittebantur ingredi Ecclesiam, sed pro foribus flebant, el orationes fidelium postulabant. Alter locus jam inira portas oral, unde audire verbum Dei cum catechumenis audientibus poenilenles peterant. non tamen ad orationem cum competentibus mittebantur, el hic locus ab audiendo ὀρχόσαι nominabatur. Tertius locus eorum erat, qui mittebantur, lum ad audiendum, tum eliam ad orandum cum competentibus, non tamen ad sacrificium missae cum fidelibus ; el hic locus dicebatur υπόπρωσι quasi contemplatio rerum supernarum. Quarius locus erat eorum , qui manebant cum fidelibus dum sacrificium celebraretur; non tamen altari communicabant: et hic locus a slanuo οὐ ἄσι dicebatur. Quinius locus eorum erat, qui jam Poenitentiam expleverant, el solum expeclabant tempus reconciliationis; non enim reconciliabantur poenilenles sollemni cacremonia. nisi feria 5. in cocna Domini. ul paulo post demonstrabimus: dicebatur locus horum poenitenlium μῆ οοι , idest, explelio.

Ex his intelligimus, aliquos poenilenles postponi solilos omnibus catechumenis , aliquos aequari, aliquos anteponi; proinde poenilenles aliquos omnino in fundum Ecclesiae rejectos, ul recte dixerit Augustinus de sancta virginitate cap. b. *Ab apostolis, usque ad ultimos Poenilenles, quasi a summis coelorum, usque ad terminos torum*.

Jam vero quod allinet ad tempus, imponebatur Poenitentia publica feria 4. ante primam dominicam quadragesimae, quae dicilur, *In capile jq ; nii*, ul testatur concilium agathense cap. 15. teste Graliano disl. 50. can. In capile: nam ea verba ne non inveniuntur in vulgatis canonibus ejus concilii. Habemus adhuc vestigium hujus ritus, in consecratione el aspersione cineris, quae eo die fiti solet. Et quamvis tempus poenitendi aliis longiior, aliis brevius praescriberetur, ul trium, septem, decem, aul plurimum annorum : lamcn singulis annis in 5. feria majoris hebdomadae omnes reconciliabantur et communicabant, ul Innocentius I. in episl. ad Decentium episcopum Eugubium cap. 7. his verbis testatur: *De poenitcnlibus vero, qui sive ex gravioribus, sive ex levioribus Poenitentiam gerunt, si nulla interveniat aegritudo, quinta feria ante pascha eis remittendum rom; . nae Ecclesiae consuetudo demonstrat*. Idem bibemus in concilio agathensi apud Gratianum c. m. In capile distinct. 50. et idem indicat s. Hieronymus in epitaphio Fabiolae.

Poenae denique poenitenlium multiplices erant el variae. Prima communis el gravissima; abstinerere a participatione divinorum mysteriorum. Id pillet ex Cypriano lib. 3. episl. 8. et in serm. de lapsis, el alibi passim, ubi cos reprehendit, qui ante expletam Poenitentiam corpus Domini, ul ipse loquitur. invadebant. Secunda, ul poenilenles non promoverentur ad clerum , ul supra ostendimus ex Siricio episl. 1. cap. 14. Tertia , ul abstinerent a nuptiis, de qua eliam supra diximus: indulgentur tamen interdum adolescentibus , ul palel ei Leone cpistol. 92. cap, 12. ut ad vitandam forni-

1.1BEII Vilnius

cationein uxorem ducerent. Quarta,ul ad militiam
saccularem non accederent, sed soli Deo deinceps
deservire satagerent: ul ex eadem Leonis episl.
cap, II. inlclligi polesl. Quinta, ul non essent su-
sceptores in Baptismo aul Confirmatione, dum in
ordine poenitenlium starent: testatur id concilium
pariilenso, tempore Ludovici et Lolliani celebra-
tum lib. I. cap. ult. Iribus enim libris concilium
illud comprehensum est. Sexta, ul Unctione infir-
morum carerent, teste Innoconjio I. in episl. ad
Decentium cap. 8. Septimii , ul singulis diebus je-
juniorum venirent ad Ecclesiam, cl capita submit-
terent sacerdotibus, qui cis manus imponderent .

G2',I

cl pro cis orarent: ul monej concilium IV. Cartha-
giniense can. 80. Octava, ul morluos sepelirent :
cx eodem concilio can. 81. Nona, ut diebus domi-
nicis et tempore paschali , cum fideles stantes o-
rabanl. ipsi genua flecterent nd orandum; cx eo-
dem concilio can. 82. Decima , ul non irent ad
balnea , neque ad convivia . ct invitati recusa-
rent: ul indicat Pacianus in sua paraenesi ad Poe-
nitentiam : sed jejuniis el orationi, sacco cl ci-
neri incubantes, assidue operam darent: ul Tertul-
lianus in lib. de Poenitentia, ct Ambrosius ad vir-
ginem corruptam, cap. 8. cl alii omnes passim te-
stantur.

liber secundus

DE POENITENTIA QUI EST DE CONTRITIONE

PRÆFATIO

De poenitentiae partibus, Contritione, confessione et satisfactione disputaturi, a Contritione, ut reclus ordo postulat, initium faciemus: de qua Poenitentiae parte duabus de caussis pauca dicenda essent. *Primum*, quod multa, quae de Contritione hoc loco dici possent, commodius in disputatione de justificatione disputari posse videntur. *Deinde*, quod Lullierani jam pene recesserint ab illis erroribus, quos initio de Contritione Lulhcrus docuerat. Certe Murtinus Kemnilius in 2. par. examinis tridentini concilii cap. 4. de Poenitentia, fere admittit omnia, quae in eodem concilio de Contritione definita sunt: sed quoniam eius concilii definitio-

nes, adversus antiquos Lulheri errores constitutas esse non ignorabat, ne Lulhcrum tam aperte damnare, et etiam ne nihil dicere videretur, variis calumniis et mendaciis doctrinam concilii perperam interpretando, odiosam reddere conatus est. Eas calumnias et mendacia jam supra notavimus, et quantum necesse videbatur, abstersimus, in primo libro cap. 6.

Caeterum, ne opus hoc nostrum imperfectum relinquamus, operaepretium esse duximus, doctrinam Ecclesiae catholicae in medium adferre, et quae vel Lulhcrus objecit olim, vel nunc ejus discipuli adversus eam objiciunt, breviter refutare.

1

‘

'

7

--

-

»

■ »»»»»

'.

.

.h π .HI mun >>.UH JU

j*JO

*i

,

uni- >

||

, l »V>

m l

★

.trr

c

CAPUT PRIMUM

Proponitur doctrina catholica

Igilur tridentinum concilium sess. 14. cap. 4. septeni capita de Contritione proponit . quae apud catholicos omnes certissima esse debent. Primum est: Contritionem esse dolorem animi ac detestationem de peccato commisso, cum proposito non peccandi de caetero. Alterum: Contritionem lapsis semper fuisse necessariam ad veniam obtinendam. Tertium: Post Baptismum debere esse conjunctam cum fiducia divinae misericordiae , et cum voto praestandi caetera, quae ad sacramentum Poenitentiae requiruntur. Quartum: Contritionem claritate formatam reconciliare hominem , etiam antequam sacramentum netu percipiatur. Quintum : Contritionem imperfectam, quae attritio dici solet, quaecumque metu gehennae concipitur; si voluntatem peccandi excludat, et cum spe veniae et conjuncta, non solum non facere hominem magis peccatorem, sed esse donum Spiritus sancti , et utilem ad justificationem. Sextum: Attritionem sine sacramento, quod reipsa percipiatur, non posse per se ad reconciliationem peccatorem perducere, cum tamen ad gratiam in sacramento suscipiendam disponere. Septimum : Contritionem non esse coactam et extortam, sed liberam et voluntariam.

Ex his capitibus habemus , quid sit Contritio , quae ejus necessitas, quae species, quis effectus: >unl aulem de his omnibus controversiae decem. Prima:An Contritio sit actus bonus et liber,et num ad legem, an ad evangelium pertineat. Secunda : An sit actus solius liberi arbitrii. Tertia: An includat odium ac detestationem peccati praeteriti. Quarta:An includat propositum bene vivendi.Quinta: An sit necessaria ad justificationem. Sexta: An immo dolorem exigat. Septima: An vim habeat peccatorem Deo reconciliandi. Octava : An ante

absolutionem sacerdotis. Nona: An peccata omnia delere queat. Decima: An attritio sit donum Dei.

CH'UT II.

Contritionem esse actionem bonam et liberam
aliqua ad evangelium pertinentem.

Ut a Prima quaestione principium faciamus : Sciendum est. magnam partem Lutheranorum, in ea sententia esse, ut Contritio nihil sit aliud, nisi terror quidam conceptus ex consideratione peccatorum: et suppliciis, quae divina lex peccatoribus comminatur. Cui dogmati tria voluti paradoxa adjungunt. Primum: Contritionem non esse liberam, sed coactam et extortam;immo non esse actionem, sed meram passionem: non enim homo se ipse conterit, ut ipsi dicunt , sed Deus est qui eum conterit malleo legis et minarum. Secundum : Contritionem ad legem, non ad evangelium pertinere;lex enim est,quae supplicia comminando terrei, evangelium autem Christum offerendo consolatur: proinde Poenitentia, quae Contritione et fide (ut ipsi loquuntur) constat ; pariter a lege, pariter ab evangelio pendet. Tertium : Contritionem non modo non esse opus bonum . sed etiam hominem omni bono opere spoliare: et peccatis ac maledictionibus replere,et eo modo mortificare atque occidere. ut deinde per fidem vivificetur et resurgat ac bonis omnibus repleatur.

Lutherus in prima disputatione contra Antinomos, propositione 2. scribit: Contritionem esse la-

CAPUT PRIMUM

Proponitur doctrina catholica

Igitur Iridcnlinum concilium scss. 14. cap. 4. siptem capita de Contritione proponit . quae apud catholicos omnes certissima esse debent. Primum esi: Contritionem esse dolorem animi ac detestationem de peccato commisso, cum proposito non peccandi de caclcro. Alterum: Contritionem lapsis «emper fuisse necessariam ad veniam obtinendam. Tertium: Post Baptismum debere esse conjunctam com liducia divinae misericordiae , et cum volo praestandi caetera, quae ad sacramentum Poenitentiae requiruntur. Quartum: Contritionem charilale formatam reconciliare hominem , etiam antequam sacramentum actu percipiatur. Quintum : Contritionem imperfectam, quae attritio dici solet, uac ex metu gehennae concipitur; si voluntatem peccandi excludat, el cum spe veniae sil conjunction solum non facere hominem magis peccatorem, sed esse donum Spiritus sancti , el utilem djustificationem. Sextum: Attritionem sine sacramento, quod rcipsa percipiatur, non posse per se d reconciliationem peccatorem perducere, cum men ad gratiam in sacramento suscipiendam disponerc. Septimum : Contritionem non esse eoahm et extortam, sed liberam el voluntariam.

Ei liis capitibus habemus , quid sit Contritio , use ejus necessitas, quae species, quis effectus: uniautem de his omnibus controversiae decem. l'rinu.'An Contritio sit actus bonus el liber.cl num dlegem, an ad evangelium pertineat. Secunda : Ansilaculus solius liberi arbitrii. Tertia: An includit odium ac detestationem peccati praeteriti. ouarla:An includat propositum bene vivendi.Quin-I.'An sil necessaria ad justificationem. Sexta: An mmum dolorem exigo!. Septima: An vim habeat ; occatorem Deo reconciliandi. Octava: An ante

absolutionem sacerdotis. Nona: An peccata omnia delere queat. Decima: Au attritio sil donum Dei.

CAPUT II.

Co7ifhiio/iem esse *actionem bonam el liberam atque ad evangclium perlinentem.*

Ut a Prima quaestione principium faciamus : Sciendum est. magnam partem Lulheranorum, in ea sententia esse, ut Contritio nihil sit aliud, nisi terror quidam conceptus ex consideratione peccatorum: el suppliciis, quae divina lex peccatoribus comminatur. Cui dogmati tria voluti paradoxa adjungunt. Primum: Contritionem non esse liberam, sed coactam el exlorlam;immo non esse actionem, sed meram passionem: non enim homo se ipse conterit, ut ipsi dicunt , sed Deus est qui cum conterit malleo legis el minarum. Secundum : Contritionem ad legem, non ad evangelium perlinerc;lcx enim est,quae supplicia comminando terret, evangelium autem Christum offerendo consolatur: proinde Poenitentia, quae Contritione el fide (ut ipsi loquuntur) constat ; partira a lege, partira ab evangelio pendet. Tertium : Contritionem non modo non esse opus bonum , sed etiam boiuincomni bono opere spoliare: el peccatis ac maledictionibus replere.el eo modo mortificare atque occidere, ut deinde per fidem vivificetur el resurgat ac bonis omnibus repleatur.

Lutherus in prima disputatione contra Anlino-mos, propositione 2. scribit: Contritionem esse ta-

Deus ad vitam. Aclor.17.A7 *tempora quidem hujus ignorantiae despiciens Deus,nunc annuntiat hominibus.ul omnes ubique Poenitentiam agant.* Actorum 2(1.Paulus praedicasse dicil Judaeis atque gentilibus Poenitentiam in Deum, cl fidem iu Dominum nostrum Jesurn Chrislum: el cap.2Gilerutn affirmat so praedicasse,ul Poenitentiam agerent, el converteremur ad Deum.digna Poenitentiae opera facientes. Ac ne omnia prosequamur, plena sunl volumina cvangelica el aposlolica testimoniis.Quare nisi a Poenitentia Conlrilidnoft excludere velint, aut Christum cl oposlolodinop evangelii, sed legis voleris praedicatores facionuwnpqssunt ullo modo negare,quin contritio ad cvimgohum proprie pertineat. h '·ηηη>

Praeterea lex vetus, ul n'tiova distinguitur,' non habet promissionem gratiae·,neque ejus opera Dùo sunl grata. Nam si cx lege esset justitia: *Chrishii gratis mortuus esset*, atl A|>oslolus Gal. 2. ct,*Qui operatur*, nimirum sine gratia, quae propria est Testamenti novi, *habet gloriam, sed non apud Deum.* Roman. *Ī.* el. *Idoneos nos fecit ministros novi Testamenti, non Utera, sed spiritu: Utera enim occidit, spiritus vivificat*, 2. Corinth. 3. ubi lilcra legis sine spiritu evangelii. Ianium abest, ul vitam adforre dicatur, ul cliam dicatur occidere. Al contritio Deo gratissima est, cl gratiae ac viln promissionem habet. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus*, psalm. 50. Sacrificium autem ideo nominatur, quia instar sacrificii Deo grata el accepta Contritio est. Item in eodem psalmo: *Cor contritum el humiliatum Deus non despicies.* VA Isaiæ GG. *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, el contritum spiritu?* El Deui. 4. *Invenies eum, si quaesieris in toto corde tuo. et in tota tribulatione animae* (ime.Et Eiechie1.18.*Si impius egerit Poenitentiam etc. vita rivet.* Cum igilur habeat Contritio, sive Poenitentia, quae potissimum in Conlrilione consistit, promissionem gratiae el vitae: sine dubitatione ad cvangelium polius, quam ad legem perlinere dicenda est.

Denique si ulla ratio esset, quia proprium legis csl terrere, ul evangelii proprium csl consolari. Al jam ostendimus, Contritionem non esse terrorem i lege incussum. Et praeterea neque illud csl verum, evangelii propriam esse consolationem, non aulem minas:siquidem cvangelium.nl mirifice consolatur obcdicnles cl fideles,ite vehementer inobedienles cl infideles exterret. Sic enim de Christo Joannes concionalur.Ciyus *ventilabrum in manu ejus, ct permundabit aream suam, ct congregabit trilicum in horreum suum:palcas aulem comburet igni ine:i linguibili.* Mutili. 3. el ipse Dominus nonne passim Mallh. 5. 13. 24. el 25. Mare. 0. Lue. 12. et alibi, minatur gehennam.ignem inextinguibileni, vermem qui non moritur, tenebras exteriores, stridorem dentium, supplicium sempiternum? El quid csl. quod Apostolus ait in ipso principio epist. ad Hom. A'on *erubesco cvangelium. virtus enim Dei est.in salutem omni credenti, Judco primum et Graeco, justitia enim Dei in eo revelatur cx fide in fidem: sicut scriplum est: Justus autem cx fide vivit. Develatur enim Dei de coelo super omnem impietatem et injustitiam*

hominum eorum, qui veritatem Dei in justitia detinent? Certe hoc loco perspicue Paulus dacet: Evangelium continere non solum credentium salutem , scd eliam mimis irae Dei erga peccatores. Quaro nulla omnino remanet dubihtio, quin Contritio ad evaiigclium perlinere dicenda sit.

Quarta propositio: *Contritio non spoliat hominem bonis operibus: cl peccatis ac maledictionibus replet, sed contra polius. el ipsa csl opus bonum cl a peccatis liberat,el bona opera ac benedictiones adducti.* Haec propositio salis probabitur, si fundamenta adversariorum cognoscantur et evertantur.

Deo sunl igilur fundamenta ipsorum.Inum.quii experientia testatur, cos, qui veram Contritionem peccatorum habent: scipsos contemnere ac detestari, nihilque in se boni,scd mulla mala agnosce-re, atque idcirco se indignos gratia , dignos odio el suppliciis judicarc. Aliorum,quia terrores illos, quos ipsi Contritionem vocant, antequam fides certa remissionis peccatorum accedat, nihil aliud esse volunt, nisi fugam Dei, fremitum adversus Deum, viam ad desperationem,atque exilium sempiternum.

Scd in ulroque multum errant. Nam quod bonw se bonis operibus vacuum, el peccatis onustum cernai·, non csl Contritionis effectus, scd partio humilitatis, parlirn discussionis cl cognitionis sui ipsius: Contrlilio vero, ejus cognitionis non caussi csl, scd effectus. Non enim quia conierilur quis, ideo se peccatis plenum agnoscit, scd cconlrarm. quia se videt peccatis plurimis coopertum: ideo conteritur, angitur.dolet. Quemadmodum in rebu· corporalibus, non ideo vulneribus ac morbis replemur, quia dolemus: scd quia vulneribus au morbis nos plenos cernimus, ideo dolemus. El facinorosi homines, non quia supplicium liment el viso patibulo ac iudice, terrentur, ideo furiis, rapinis, homicidiis replenlur; scd contra, ideo liment ac terrentur, quia furia, rapinas, homicidia sua noverunt. Perperam igitur loquuntur adversarii, cum nos per Contritionem omnibus bonis operibus spoliari, cl peccatis ac maledictionibus repleti aflirmanl.

Deinde, quod allinet ad alterum fundamentum: nihil absurdius dici potest, quam. Contritionem ante certam illam lidem remissionis peccatorum, esse fugam Del, fremitum contra Deum, viam ad desperationem cl exilium sempiternum; praesertim apud adversarios, qui Contritionem, etiam ut lidem praecedat,a solo Deo esse contendunt. Nam ei Kumnilius loco nolalo dicil, Contritionem esso opus Spiritus sancti in nobis.non aulem liberi arbitrii: el Lulherani illi Saxonici, sive rigidi.in colloquio altembtirgensi.loco antea citato,dicunlContritionem esse opus bonum.scd Dei.non hominis: hominem enim pati, non agerc dum conteritur. At si Contritio ista opus Dei est. quo pacto tam mola est. ul sil fuga Dei fremitus contra Deum,cl via ad desperationem, cl exitium sempilcrnum?num Deu* in nobis id eflicit, ul eum fugiamus.ut contra eum fremamus, ul in desperationem et exitium sempiternum ruamus? Haec sane opera non Deo. s>d

ilbbolo auctore digna sunl: nisi cum Manichaeis
ftiim diabolum Deum faciatis.

Deinde Ninivitae, leste Jona cap. 3. nonne de
remissione peccatorum dubitabant, cum dicerent:
Qwscil. si converintur el *ignoscat Deus?* et tn-
torn Witrili el compuncti ad praedicationem .lonac,
r:o fugiebant a Deo. neque ad versus cum freme-
iunt.sed cum polius Poenitentiae operibus plorare
' ;ebnnl,el ea ratione tandem misericordiam im-
j-lnirunl.Vera igitur Contritio etiam sine certa fide
remissionis peccatorum, non est fuga Dei; neque
rrplet hominem peccatis, neque bonis operibus
pnut.sed est polius sacrificium Deo gratissimum,
mtidotus peccatorum, el via nd graliam, el sa-
ludem. /

Cuinpuiclio. inqnil s.Ephrem in lib. de iudicio
titr ino enp. 5. *sanitas animae esi, illuminatio
mtnlisesl: compunctio remissionem delictorum
his acquirit: compunctio Jesurn unigenitum
ftrit in nobis habituri*-. El infra: *Grandis*, inquil.
tirtnsest *larhrgrmarum. mullumque praevalent,
hchnjiiiae.quae secundum Deum sunl*. El s. Jo-
schrysoslomus liom. 5. de Poenitentia: *Poe-
nitentia*, inquit.esi *medicamentum. peccatum cx-
Hnguens. donum coelilus datum, virtus admira-
bills.gratia vim legum .superans*. Atque :id eun-
dem modum loquuntur cacteri Patres, quos non
rd opus hoc loco adducere, cum con i n testimo-
nii in ltudem Poenitentiae sive contritionis pas-
sim occurrant.

Neque lamen Contritionem sine omni spe veniae
c>se posse concedimus, sed solum sine certa illa
M»remissionis peccaturum, quam Lutherani re-
phtioel sequimus cmm s. Cyprianum in serin, de
horis ila loquentem: .*Nec desperantes misericor-
dM Domini, ncc lamen jam veniam vindican-
in*. I qua sententia concilium tridentinum nequa-
qnaoi recessit, cmn cl sess. (i. cap. 9. detestatur
inanem fiduciam haereticorum, qui certa fide cre-
andum esse docent remissa esse peccalazel sess.
II. cap. I. cum vera Contritione, spem misencor-
consequendae conjunctam esse debere af-
firmet.

CAPUT 111.

*Contritionem sine speciali Dei auxilio
haberi non posse.*

Altera quaestio erat. Utrum Contritio, quam li-
kr m hClioncm esse jam demonstravimus,ila pro-
odatex libero arbitrio, ul sine speciali Dei auxi-
liceor humanum praeveniente et adjuvante,possit
Itibtn. Quae sime controversia hoc tempore nulla
ts-rl, si Adversarii nostri finem aliquem facerent
calumniandi.Eu it quidem olim cum Pelagianis gra-
Vh'ijn concertatio, cum illi (Augustino teste in
hbrode hneresibus cap. 88. cl in epist. 100) di-
cerent. gratiam qua libcnimur ab impietate, se-
cundum menta nostra dari: Catholici conlra. con-
versionem ad Poenitentiam divina gratia praeveni-

ri, atque inspirari contenderent. Sed hoc tempore
salis cmn bullieram* convenimus. Poenitentiam;
ac fier boc Contritionem,donum esse Dei.nec pos-
se sim*, divina inspiratione, solis naturae viribus
obtineri.

Oiiia tamen MaHinus Kemnilius in 2. par. exa-
mini. cap. i. de Poenitentia pag.903.scribere au-
sus est. conciliem tridentinum stabilire voluisse
dogma illud, quod tribuit humanis viribus sino
speciali auxilio Dei cam Poenitentiam, quae sil
sufflciens dispositio ad remissionem peccatorum:
idcirco necessarium esse duximus. Primum adfer-
re Psimvoni:: ejusdem concilii, el lecentiurn the-
ologorum. Deinde sententiam concilii cl theologo-
rum. atque adeo lotius Ecclesiae,testimoniis Scri-
pturae et veterum confirmare.

Igilur tridentinum concilium sess. 6. cap. 5.
haec habet verba: *Declarat praeterea* (sancta sy-
nodus) *ipsius justificationis exordium in adul-
tis a Dei per Chrislum Jesurn praeveniente gra-
tia sumendum esse'* Deinde cap. G. *Disponuntur*.
inquil. *ad ipsam justiliam dum excitati divina
gratia, atque adjuti.fidem e.c auditu concipien-
tes. libere moventur in Deum etc*. Tum cap. H.
Qui vero, inqntl.ab *accepta justifica tinnis gratia
per peccatum exciderunt. rursus justificari po-
terunt, oum excitante Deo per Poenitentiae sa-
cramentum merito Chrisli amissam gratiam re-
cuperare procuraverint*. El infra canon. 3. *Si
quis dixerit,sine praeveniente Spirits sancti tn-
spiralione. atque ejus adjutorio, hominem cre-
dere. sperare, diligere, aul poenitere posse, si-
cut oportet, ut ei justificationis gratia confera-
tur, anathema sit*. Denique sessi It. cap. 4. non
modo non habetur, quod Keinnitms fingit, contri-
tionem ex solis viribus liberi arbitrii concipi pos-
se: sed etiam disertis verbis ipsa eliam Contritio
imperfecta, quam attritionem dicimus, concili-
um esse doccl donum Dei. cl Spiritus sancti im-
pulsum.

Nec solum concilium necumenicum. in. cujus
definitionibus omnes catholici acquiescunt.sed cl-
iam celeberrima academiae in articulis publice c-
dilis eam Udem apertissimi' profitentur. Extant ar-
ticuli Parisienses adversus Luthcranus editi anno
1542. eorum articulorum secundus ila habet: *La-
doni fidei constantiae est tenendum.homini ines-
se liberum arbitrium, quo potest bene vel male
agere, et per quod, si etiam in peccato mortale
fuerit. Deo adjuvante, ad graliam resurgere tu-
let*. Extant etiam articuli luvanienses paulo po-
sterius ndversus eosdem Ecclesiae hostes promul-
gati. quorum septimus ila habet: *Certa fide te-
nendem est.hominem habere liberum arbitrium,
<pio potest male, el. cum gratia Dei,bene agere,
et post mortale peccatum admissum. Deo adju-
vante. poenitere, cl peccatorum remissionem con-
sequi*.

In eandem sententiam scripserunt Iheologi Scho-
lastici antiquiores; nam de his qui hoc saeculo vi-
xerunt, aul vivunt, nulla dubitatio esse polesl.Nec
solum s. Thomas in 1. 2. quaesi. 109. ari. 6. et
7. cl s. Bonnventlira in 2. librum Sentent, dist.
28. articul. 2. quaesi. 1. cl disl. 30. quaest. I. et
M

pruterila, sed amorem, dilectionemque iustiliuo ; neque onim nliquid habere amarum vel acerbum , -J omnia grata cl dulcissima. Denique circa pri- lam conclusionem resolutionum suarum: Aon. er- nquil Lullicrus . *in usu Scripturae sacrae j' milenlia dolor dicitur , sed mutatio mentis dansilii*. Ilacc ille.

id ab liocLulheri paradoxe,jam omnes Lullic- recessisse videntur: ac, ul alios omillarn.Mar- WKemniliusin 2. pari, exain. pag. 954. sic : uilur: *Hinc sequitur dolor conscientiae gravi- a dolentis se peccasse, el peccatis offendisse leum: incipit igitur peccatum odisse el dele-* staridc. Sic etiam Joannes Calvinus lib. 3. Insili. i, 4. § 2. *Equidem, inquil. sedulo el acriter in- : whim esse falcor, ul quisque amare deflen-* josea peccata, se ad eorum *displicentiam el o-* *lium magis acuat*. Ipse ellam Lullierus, cum in rutulis Smalcialdieis. lum alibi, ul capile supe- re cilaviinns. dolorem dc pcccalis praeieritis roapiendum esse confirmai.

Haec igitur veritos, quam adversarii vel in vili aguntur agnoscere, ex divinis lilcris. ex velorum tu.iinoniis.cl ex ipsa naturalis iudicii ralionc bre- viter confirmanda esi.

Primum igitur in Scripturis, lum per se. tum per apostolos et prophetas, Deus peccata frequen- tissime in memoriam peccatoribus revocabat, cu- jus nulla alia ratio reddi polest, nisi ul ipsi quo- que c.i. recogitarent el detestarentur. Gen. 3. di- nt Deus mulieri: *Quare hoc fecisti?* Genes. 4. di- xi idem Dominus Cain: *Quid fecisti?* Judic. 2. Deus per angelum populum increpat: *Noluistis audire cocein meam: quare hoc fecistis?* Isai. 58. ne cesses, *quasi tuba exalta vocem luam,* eniincia *populo meo scelera eorum, et domui lacub peccata eorum*. Ilierem. 7. *Et misi ad vos unmet servos meos prophetas per diem, consur- g ns diluculo, et mittens , el non audierunt me*. Elcap.8, explicans quid sil, de quo queritur Deus: lullus esi, inquil. *qui agal Poenilenliam. super pacatu suo, dicens: Quid feci?* ubi perspicue vi- des. Poenilenliam referri ad peccata praeterita de- testanda, Bteclu IG.Aolas *fac Hierusalem abomi- nationes suas*. Joci. 2. *Convertimini ad me in loto corde vestro, in jejunio, el fletu, cl planctu, Hscindilc corda vestra*. Sane fletus el piandus, tlipsa scissio cordis, non ad vitam novam, sed ad ,eccala vetera perlinent. Denique prophetae o- ines in hoc maxime laborabant,til cohortationibus uisad peccata agnoscenda ac detestanda popu- rjin provocarent. Nec minus in Testamento novo Christus ipse assidue peccata scribarum cl pliari- «eorum arguebat, ac praesertim Mallh. 23. ut et- mn Pelrus Act. 2. cl 3. Stephaniis Aci. 7. Paulus Ad. 1.3.revocant in memoriam Judaeis peccata ipsorum, atque illud maxime,quod Christum inter- fecerint.

Deinde idem ostendunt Scripturarum exempla. AimJob dc seipso dicit cap. 39. *Unum verbum loguutussum. quod ulinam non dixissem*. El cap. 42. *Insipienter loquutus sum*. Et paulo post: *Idcirco me reprehendo, elego Poenitentiam in pmlla et cinere*. Videmus ccrlic exemplo Job, ad

praeterita mala Poenitentiam perlinere.David psal. 50. *Iniquitatem meam ego cognosco.el peccatum meum conlrame est semper*. Ezcchias apud Laiam cap. 'M.*Illecogitabo omnes annos meos in amari- tudine animae meae*. Quare cum Lulherus in scr- mone suo dc Pocrnilenlia reprehendit cos, qui re- cogitant omnes annos suos in amaritudine animae suae, Ezcclliam reprehendit: ejus enim sunt verba illa: Mulier illa peccatrix. Luc. 7. lachrymis ri- gans pedes Domini, non vitam novam , sed teleta peccata deflebat. Sanctus etiam Petrus Lucae 22. flevit amare, non ob aliud certe, nisi quia Domi- num suum negando , grave scelus admiserat.

Accedant nunc testimonia aliqua Patrum, Cy- prianus in sermone de lapsis, non procul a fine : Vos rero *fratres*, inquil. *quorum limor in Deum pronus est, el in ruina licet animus constitutus , mali sui memor esi, poenilenles ac dolentes, pec- cata vestra perspicite, gravissimum conscientiae crimen agnoscite, ad intelligentcam delicii vestri oculos cordi: aperite etc*. Gregorius nazianzenus oral, in saucia lumina, scribit, se poeuilenles reci- pere, si lachrymis confe-ios videat. Ambrosius lib. 2. de Poenitentia cap.). *Deum dolemus .* inquil. admissa, *admittenda c 'didimus: el sit quaedam de condemnatione culptu disciplina innocentiae*. Chrysoslomus in I. lib. de compun- ctione cordis, prope extremo: *Quid corporis ,* in- quit , *viribus opus est . cum cor conterere de- beamus, hoc solum est, quod a nobis exposci- tur, ut semper recordemur mala nostra, et ad animum revocemus, et conscientiam gestorum nostrorum habeamus ante oculos , ul per haec supplicemus Domino, el gehennam ponamus in conspectibus etc*. Hieronymus in commentar, ad cap. 31. Ilieremiae. explicans illud: *Postquam co- gnovi, percussi femur meum. Dolentis ,* inquil, *et plangentis . et super errore, pristino ploran- tis indicium est. ut femur manu percutiat*. El infra: *Quod tempus, inquil. non est confusionis nostrae, si recordemur antiqua peccata , el o- mnium quae male egimus . capiamus, memo- riam?* Augustinus in enchiridio cap. 65. *In actio- ne, inquil. Poenitentiae non tam considerata est mensura temporis, quam doloris: cor enim contritum el humiliatum Deus non spernit*. I- lom serin. 7. de tempore: *Poenilenliam,* inquil, *certam non facit, nisi odium peccati, el amor Dei. quando sic poenites , ul libi amarum sa- piat in animo, quod ante dulce fuit in vita : et quod te prius obleclabal in corpore , ipsum te crucial in mente. jam tunc bene ingemiscis a- pud Deum, et dicis: Tibi soli peccavi elc*.

Denique huc perlinet deflnilio illa communis : *Pocrnilenlia est, perpetrata mala plangere, el plangenda non perpetrare*, ex Gregorio horn. 34. in evangelia: qui etiam 3. par. Pastoralis cap. 31. Ha de haere loquulus est: *Admonendi sunt, qui admissa deserunt.neque tamen plangunl.ne jam relaxatas aestiment culpas.quas etsi agendo non multiplicant, nullis tamen fletibus mundani*.

Quod si etiam rationis iudicium consulatur, du- bium esse non poterii, quin Pocrnilenlia sive Con- trilio, includat odium culpae piaetenlac. Nam c'

o.duralis esi illa syndaresis , quae male facta in «unie flagellai, etiamsi exterius non modo non puniantur, sed ne cognoscantur quidem : cl apud ethnicos dicuntur furiis agitari, qui gravibus se sceleribus inquinarunt.

Adhaec, non videtur intelliigi posse, quo pacto quis peccata deserat.clad vitam meliorem se transferat, nisi peccata el vita pristina, atque adeo ipse sibi displicere incipiat : cur enim deserit, quod hfcienos placuil. nisi quia placere jam desiit? «Venio, inquit Augustinus hom. 27. in lib. 50. homiliorum, *eligit vitam novam, nisi quem veteris poenilel.*

CAPUT V.

Solvuntur objectiones.

Neque Lulheri argumenta ullius sunl ponderis. Objiciebat ille in primis nomen graecum Poenitentiae μετάνοια, quod Lactantii testimonio *resipiscentiam* significat.

Sed vanum csl. etymologiam potius nominis , quam usum ejus considerare. Nam idem Lactantius lib. 6. divinarum institutionum cap. 24. ubi nomen illud μετάνοια, *resipiscentiam* significare dicit; addil.cos vere resipiscere.quos errati poenict, el qui se ipsi castigant dementiae. El Tertullianus, qui lib. 2. in Marcionem scriptum reliquit, nomen graecum Poenitentiae non a delirii confessione, sed a mentis demutatione dictum esse; in lib. de Poenitentia fusissime docel. veram Poenitentiam exigere odium ac detestationem vitae praeteritae, confessionem peccatorum , opera laboriosa. el alia id genus mulla. El Ausonius, ul in i.lib.citavimus.Metanoeam esse docuit Deam.quae facti, non lactique poenas exigit. Denique Aristoteles lib. 3. de moribus cap. I. apertissime docet Poenitentiam ad praeteritum factum referri : nam cum vellet ostendere . non esse involuntarium , quidquid lit per ignorantiam ; eo argumento usus est. quia non semper homines poenilel facti, neque dolent cum resciscunt quid fecerint.

Secundo: Lulherus objicil Proverbium illud: *Opliina Poenitentia, nota vita.* El valde miratur, «piid m mentem venerit Leoni pontifici, ul proverbium illud damnare voluerit, cum proverbial consensu omnium verissima esse soleant.

Al non damnavit summus pontifex proverbium , sed pravam Lulheri expositionem. Neque enim proverbio illo significare volunt homines,ad Poenitentiam nihil aliud exigi praeter vitae novitatem: sed.vitae novitatem esse certissimum verae Poenitentiae argumentum. Qui enim sic peccala deflent, ut mox ad eadem revertantur, aul eliam numquam deserunt; nihil omnino proficiunt: Id quod pulchre «Jncuil Spiritus sanctus per Ecclesiasticum cap.34. *Qui baptizatur a mortuo, cl iterum tangit eum , quid proficit lavatio illius? sic homo qui jejunit in peccatis sms, el iterum eadem faciens, quid proficit humiliando se?* Et s. Gregorius hom. 34. m crangelia: *Quisle, inquit, alia peccala deplo-*

rat. ut tamen alia committat; Poenitentiam agmaul dissimulat, aul ignorat. El m lib. «le cun pastorali par. 3. cap. 31. dicil, eos flendo inaniter se, lavare, qui culpas' post laehrymas repetunt:q in episl, ad Theolislam patriliam lib.!). epislol.3J. copiose refellit errorem quonmdam, qui dicebant, de quolibet peccato Poenitentiam triennio agendam, ac post in voluptatibus vivendum. Denique proverbium illud rectissimo Ambrosius, scu quicumque csl auclor eorum commentariorum , exponit. m cap. 2. posterioris ad Corinth, ubi sic loquitur: *Haec vera Poenitentia csl jam cassare a peccatu, sic enim probal dolere se sibi, si de caele.ro desinat.*

Tertio: Objiciebat verba illa b. Pauli: *In Christo enim Jesu. neque, circumcisio.ncque ρηκ-μ. Hum aliquid valet, sed nova creatura.* Gal. fi.

Al b. Paulus non opponit novae creaturae, Pw. nitentium, quae csl via ad novam creaturam, sit : nec Baptismum. qui csl instrumentum, quoetliti hir nova crea lura; sed circumcisionem , quae port Christi adventum nullam vim habel ad justifiandum. ul nec praeputium. Itaque numqunt Paulus dicerei: Neque Poenitentia, neque Baptismus aliquid valent.sed nova creatura: neque enim Paulecum Pelro committendus est. qui Actor. 2. r cionabalur: *Poenitentiam agile, el baplizelurn nusquisque vestrum.* Et Actor. 8. ad Simon-" magum: *Poenitentiam age ab hac nequitia lw* Mullo eliam minus b. Paulus Joanni Baptistae»: Christo ipsi repugnaret, qui praedicationem ab illis verbis exorti sunl: *Poenitentiam agile.*

Adde, quod Apostolus in episl. ad Galatas, w: videtur loqui de justificatione a peccato, sed deiperibus justificatorum: csl enim sensus verborus ej.is-.lis rpil sunt in Christo jam per Baptismum renali et justificati. nova vita necessaria est, sive (c; ibidem ipse loquitur) fides . quae per dilectioni: operatur, ul nimirum juste, sobrie el pie rivant in hoc saeculo: neque periculum ullum immineli praeputium gerant, neque utilitatem ullam ailles poterit circumcisio : Quocirca locus iste nihil li cil pro errore Lulheri ; ueque ad Poenitentiam perlinet, quae justificandorum csl, non justificatorum.

Quarto: Posset objici pro Lulbcro locus ille Apodili 2. Corinth. 7. *Quae secundum Deum trislitiaest IV nilenliam in salutem stabilem operatur.* m. r videtur Paulus ila tristitiam n Poenitentia soparart. ul Poenitentia tristitiam non includat.licet ab ea e riatur. Quod eliam confirmant verba sequentia,cl Paulus explicans quid sit Poenitentia, quam tristitia illa pepercil; nihil aliud ponit, nisi opera quaedam bona, (piae nova vita dici possunt: ECCR, inquit, *hoc ipsum,secundum Deum contristarimquantam in vobis operatur sollicitudinem, ml defensionem, sed indignationem, sed limorth, sed desiderium, sed aemulationem, sed rindi-clam.*

Sed non esi usque adeo difficilis responsio?, per tristitiam non intelliigi ab Apostolo dolorem peccatis, qui pars Poenitentiae csl, sed moerone quondam cx objurgatione natum, qui ad Poenitrliam, idest, ad peccati detestationem inducit, t-

Qndimus in lib. superiore cap. 19. neque in illis verbis: *Eecc enim hoc ipsum contristari vos ale.* expilent Paulus quid sil Poenitentia, se<l effectus : ru* ac fructus Pocnlteniio<. Adde eliam, quod › b. Paulus co loco Poenitentiam ipsam explica- ret: nihil Inde pre Lulheri errore colligi posset, -i|uiilein inler alios udus numerantur etiam indi- catio et vindicta, quae non nisi ad praeteritum pfCMltim corninodc possunt referri.

Quinto posset objici: Quod stultum esse videatur, nolle id esse factum, quod non potest non es- fadutn.Qui nutem de peccato praeterito dolent, quid aliud cupiunt ac volunt,quam se non peccas- 'elui vero non peccaverit qui jam peccavit, nullo modo fieri polcsl. Satiush igitur videtur esse, cogi- ure de bona vila instituendo, quam anxium esse demain transacta.

Ad hoc Respondemus: Stultum plane videri, ab- luta volunlate id optare, quod nulla ratione Heri polcsl. Proinde qui de peccato dolent,non dicunl, (si sani sunl) Nolo me peccasse: sed cum condi- tione: Si fieri posset, nollem peccasse:cl quia fieri poluil aliquando, cl mea culpa non est factum ul i ó peccarem, ideo juste doleo. moqué ipse ac- rusoac reprehendo, quod peccaverim.

Arque enim probandum est quod Adrianus qu. I.dr Poeniiencia, docet.ne condilionalem quidem roluntalem haberi posse impossibilium.Nam si de- «iJrfiuni haberi potest,ut ipse latetur,rei amissae, rnrnon eliam voluntas conditionalis, ut (si fieri ;i'''l)res illa non esset amissa? siquidem desi- derium illud naturakler hanc voluntatem conditio- rnlem paril. Certe qui mortuum deflent amicum, non ideo lugent, quia diligunt amicum: Sed quia nollent periisse quem diligunt. El David cum di- ceret: *Absalon. fili mi. quis mihi tribuat, ul ego moriar pro b'*? 2. Regum 18. quid aliud significa- bat,quam optare se, si fleri posset, liliu mortem propria morte redimere? Et Apostolus Paulus cum diceret: Nofwmws *expoliari, sed supervestiri.* 2. Corinth. 5. non id volebat,absolute non mori.cum in coifem loco subjungat: *Monam voluntatem ha- lemus, peregrinari a corpore, et praesentes esse* fidDomimim. Et Philip. 1. *Desiderium habens 'ieiohi, ct esse cum Christo:* sed volebat, si fieri l '?rl, non incidisse hominem in hanc moriendi cessilateni. Christus quoquo salis aperte vole- bat, si fieri posset, ut calix transiret, (amcisi non .morabat, id jam esse a Patre statutum ac. defini- am, nl bibero! illum. Denique'lipse eliam Arislo- 'les in 3. lib. de moribus cap. 2. negat impossi- !dium esse electionem, sed voluntatem tamen cs- srconcedit nimirum condilionalem: nemo enim 'lip| semper vivere, cum id fieri nequeat, sed vellet lamen unusquisque , si posset, numquam mori.

CAPUT VI.

In Contritione includi propositum recte vivendi.

Quarta sequitur quaestio: Includat ne Contritio propositum recte vivendi, an solam peccati dete-

stationem. El quidem haeretici hujus temporis va- rie de quaestione ista loquuntur. Qui enim contri- tionem fide posteriorem faciunt, ul Lulhcus-in il- lis omnibus locis.quos capite superiore citavimus, el Calvmus lit». 3. Institui, cap. 3. ii facile admit- tunt. propositum bene vivendi ad contritionem maxime perlinere. Qui aulem contritionem fide priorem esse volunt, et Poenitentiam dividunt in contritionem cl fidem, ii contritionem solis terro- ribus conscientiae, cl peccati detestatione cx ter- roribus illis conceptam definiunt; propositum au- tem recte vivendi, fructum fidei, non contritionis partem esse docent.Atque in hac sententia l.uthe- ranorum pars maxima versari mihi videtur: loca allata sunl, lum in I. cap. hujus libri, turn cap. 18. libri superioris.

Porro: Catholici Scriptorcs in eo quidem con- sentiunt, ul ad veram Contritionem, el peccati de- testatio. cl vitae melioris propositum requiratur: sed in eo non conveniunt, utrum hoc propositum expresse.'ct formaliter necessarium sit, an sufficiat victuale, atque implicitum. Neque enim dubitari polcsl. quin is, qui serio peccata sua odii, ac de- testatur, cl ob ca perpetrata dolet: cupiat simul ac velit saltem implicate cl virlualiler. ul sic loqua- mur, deinceps in melius vitam mutare.

El quidem veteres theologi, ul Petrus Lombar- dus lib. 7. disl. 14. ct 15. Alexander alcnsis in summa théologien par. 3. quaesi. 69. m. 9. ari. 2. S. Thomas in 4. sent, distinet. 17. quaesi. 2. art. I. ct 3. pari, quaesi. 86. ari. 2. el lib. 3. con- tra gentes cap. 158. et lib. i. cap. 72. Scotiis.Du- randus. libertus cl alii in A. seni. disl. 13. vel 17. simpliciter dncnt do ratione contritionis esse, cum detestationem peccati, tum propositum bene vivendi: el quamvis non distinguant inter formale cl virtuale propositum.lamen salis aperte indicant de formali esse loquutos. M quod apertius postea docuerunt Adrianus pontifex VI. in quinto quodli- hclo ari. 3. Thomas Cajctanus in additionibus ad 3. pariem s. Thomae quaesi. I. art. I. Dominicus a Solo in 4. sent. disl. 17 quaesi. 2. art. I. ct Melchior Canus in relectione de Poenitentia par. 1.

Non defuerunt lamen pauci quidam, qui conlra disputaverint ac virluali proposito, quod in pec- catorum detestatione includitur, contenti: formale propositum necessarium esse, et in ratione con- tritionis includi negaverint. In iis fuerunt Joannes major, et Jacobus Almaynus iu 4. sentent, (list. It. quaesi. 1.ct qui eos sequulus est. Andreas Vega lib. 13. in concilium tridentinum cap. 21.

Sod nobis communis ac Irita a veteribus via semper vñsn est tutior el commodior. Probatur igi- tur, ad Contritionem requiri expltciluni ac formale propositum vitae melioris. Primo, ex divinis lite- ris. Amos 5. *Odite malum et diligite bonum, et constituite in porta iudicium. si forte miserea- tur Dominus Deus exercituum.* Isaiae *I.lavami- ni. mundi estote, auferte nudum cogitationum vestrarum, quiescite. agere perverse,discite, bene facere.* El mox.· 5*T fuerint peccata vestra ul coc- cinum. quasi nix dealbabuntur.* Hic vides pro- missionem remissionis peccatorum post bona ope-

rn, saltem desiderio cl proposito inchoata. Rursus Ezcch. 18. *Si autem impius egerit Poenitentiam ab omnibus peccatis suis, quae operatus est, cl custodierit omnia praecepta mea, et fecerit iudicium cl justitiam; vita vivet, et non morietur, omnium iniquitatum ejus non recordabor.* Hoc loco verba illa: *Et custodierit omnia praecepta etc.* ad votum et propositum custodiendi mandato referenda esse videntur, non ad ipsam mandatorum observationem: neque enim uno die. aut una hora, servari possunt omnia mandata. Neque tamen expectanda est remissio peccatorum ad Ion- /um tempus, cum idem propheta cap. 33. dicat : *Quacumque die peccator conversus fuerit, indulgentiam habiturum.*

Ad hunc locum respondere conatur Vega loco citato, ac tria dicit. Primum: Objicit verba illa ejusdem capitis: *Convertimini et agite Poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas.* Ubi nulla lit mentio propositi servandae legis; et tamen promittitur remissio peccatorum. Sed hic locus nobis apertissime favet. Nam cum dixisset propheta : *Convertimini et agite Poenitentiam:* continuo explicuit quid sit converti cl agere Poenitentiam, dicens: *Projicite a vobis omnes praevaricationes vestras, in quibus praevaricati estis, et facile vobis cor novum et spiritum novum.* Ubi vides quam distincte duo illa ponantur, quae nos ad veram Poenitentiam , sive contritionem requiri diximus.

Secundo Vega addit, illa verba: *Et custodierit omnia praecepta etc.* a propheta adjecta fuisse, ut intelligeremus, praeter Poenitentiam de admissis, necessarium esse, non adjicere alia nova peccata, juxta illud firegorii hom. 31. in evangel. *Quid prodest, si peccata quis luxuriae defleat, et tamen adhuc avaritiae aestibus anhelet? quid prodest si irae culpas jam lugeat et tamen adhuc, invidiae facibus tabescat?* Sed haec responsio excluditur per universalem particulam . quam Ezechie! ponit, cum ait: *Si impius egerit Poenitentiam ab omnibus peccatis suis.* Qui enim agil Poenitentiam ab omnibus peccatis, frustra admone- tor, ne dum unum lugeat, aliud committat: neque enim fieri potest, ut quis eo tempore avaritiae aestibus anhelet, aut invidiae facibus tabescat, quo non solum luxuriae, atque irae, sed omnium vitiorum culpas lugeat.

Tertio idem Vega respondet, illa verba: *Et custodierit omnia praecepta etc.* posita esse contra illorum errorem, qui post Poenitentiam peractam, licitum esse putant, ad sordes pristinas reverti: ut Ezeobi cl nihil aliud voluerit, quam post justificationem per Poenitentiam adeptam, in justitia permanendum esse. Sed repugnat huic expositioni, quod propheta salis aperte demonstrat , duo illa . Poenitentiam videlicet a peccatis , et mandatorum observationem, io volo scilicet et proposito, viam .piandam esse ad justificationem; et proinde priora esse debere ipsa remissione peccatorum. Sic enim all: *Si impius egerit Poenitentiam ab omnibus peccatis suis, et custodierit omnia praecepta ct'.* *vita viret et non morietur: omnium iniquitatum ejus non recordabor.* Ex quo etiam refelli-

tur error eorum Lulheranorum. qui novae ubedicu- tine propositum, post justificationem constituunt.

Adhacc, illae omnes Scripturae, quae Poenitentiam per conversionem describunt , qualis est illa in primis, Joël. 2. *Convertimini ad me in loto corde vestro, in jejunio, et fletu, et planctu,* sententiam nostram aperte confirmant: siquidem conversio nd Deum, idem est, ac voluntas placendi Deo per observationem mandatorum; sicut aversio a Deo voluntas est praevaricandi. Quemadmodum igitur sine conversione contritio esse non potest, ita nec sine proposito placendi Deo per mandatorum observationem.

Huc etiam facit, quod Apostolus ait ad Ephes. 4. *Deponite vos veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris : renovamini autem spiritu mentis vestrae et induite novum hominem.* El quod s. Gregorius scripsit hom. 31. in evang. veram Poenitentiam esse, admissa peccantii plangere, cl plangenda non committlereapiani definitionem theologi omnes magno consensu receperunt.

Huc perlinent quoque exempla rerum humanarum: nam et domini a servis, et parentes a filis, quos post offensionem in gratiam recipiunt, non magis peccati confessionem, quam propositum vitae melioris exquirunt.

Sed quod me maxime ad hanc sententiam amplectendam ac defendendam movet, est sacrosancta llorencinae ac tridentinae synodi auctoritas, h concilio florentine, in instructione Armonoruin; tl in concilio tridentino sess. 14. cap. 4. ita Contritio explicatur, ut sil *Dolor de peccato commisso, cum proposito non peccandi de caelero.* Neque vero responderi potest, concilia isla loqui de proposito implicito. Nam cum propositum implicitum a peccati detestatione nullo modo separari possit; sine caussa concilia addidissent illa verba: *Cum proposito non peccandi de caelero.* Quorsum enim isla expressio, si propositum non expresse requiritur? Si concilin ita potuissent , Contritio est detestatio peccati commissi cum proposito implicito non peccandi de caelero, nemo cssel qui non judicaret supervacaneam pariem illam posteriorem delinilionis, cum detestatio peccati sine proposito illo implicito numqum reperialur. Igitur aut verba illa de formali proposito melligenda sunt, aut certe, quod absurdissimum est. supervacanea sunt. Quid, quod in eodem cap. 4. concilium tridentinum paulo post adjungit, propositum novae vitae principaliter in Contritione contineri, cum sic ait: *Declarat igitur sancta synodus, Contritionem non solum cessationem a peccatis et vitae novae propositum. sed etiam veteris odium continere?*

Denique sicut peccati detestatio . propositum non peccandi implicitum et virtuale includit: sic etiam contra propositum non peccandi, detestationem peccati implicitam et virtuales includit. Quare si detestatio peccati commissi sme proposito formali non peccandi de caelero, ad justificationem aliquando sullicil , sufliciet etiam aliquando propositum non peccandi de caelero. sine formali detestatione peccati commissi: nulla c- nnn ratio reddi potest, cur haec paria non sini.

Ujui ipse uliom Vega , loco citato, rede nc- sine delcstalionc formali peqcali commissi per solum propositum non peccandi de caelero , impium posse iustilicari: negandum igitur etiam til, sine proposito formali non peccandi de caele- p.per solam detestationem peccati commissi, Im- ;mi posse justificari. Sed respondendum esi ar- ramentis, quae contra objiciuntur a Vega.

CAPUT VU.

Solvuntur objectiones.

Prima objectio continet exempla mullorum, qui : 'limonio Scripturae cl Patrum, justificationem lepti esse videntur sino formali proposito vitae melioris. Nam 2. Keg. 12. David mox iustilicalus est. ut corde olore dixit: *Peccavi Domino*. De qua re loquens Augustinus hoiml. 11. *Tres*. inquit. M/llufenc *sunt*. Peccavi, *sed de his iribus syllal- Lis flamina sacrificii coram Domino ascendit* in coelum: cl Chrysostomus liomil. 9. de Poenitentiu: *Dic*, inquit, *peccavi: et solvisti peccatum*. Delimasse 2. Paralip. 33. nihil aliud legimus, rusi eum Poenilenliam egisse et orasse Dominum. De Ninivitis Jonac 3. habemus conversionem a pa. M. jejunium, saccum et orationem: propo- siti melioris vitae nulla mentio. Idem dici potest de lilio prodigo. Luc. 15. et Publicano. Luc. IS.

Despondeo: Ex allatis exemplis non potest recle colligi. Dividem, Manassem et caeleros, sine for- nnli proposito vitae melioris iustificatos esse. Nam etiamsi David non dixerit nisi , *Peccavi* : tamen credendum esi, eo modo verbum illud ab eo pro- nuncialum, quo pronunciari oportebat, ut tam su- biti sequeretur justificatio. Neque enim quicumque dicit. *Peccari*, justificatur: cum sciamus .Iudam 'iiihsc JIallh. 27. *Peccavi tradens sanguinem l'iiim*, et tamen iustificatum minime fuisse. David .iiiiiir perfecta conversione a Deo intus mutatus est idolorcm de peccato, cl propositum non peccan- Ji.smc dubio habuit, quod el coram Nathan uno verbo, et mullis verbis in psalmis suis postmodern

Possit. Porro de Manasse cum Scriptura dicat , uni egisse Poenitentiam valde; quis prohibet, ;uni Poenitentiae non solum dolorem de pcoca- ſil. sed etiam propositum vilac melioris, et opera F nientiae eo loco accipere? Conversionem quo- pie Ninivitarum a Jona expressam, non video cur dsolam peccati detestationem restringere cogo- rr.ir, eum eliam opera Poenitentiae in eis legamus quae sine proposilo bene vivendi effici non pole- nnt. Denique publicanus cl illius prodigus, qua froite veniam peccatorum postulassent, nisi decre- vissent non amplius eum offendere , a quo veniam postulabant? Ac ut intelligas , non posse ex solis wins iudicium Heri de animo poenilentis; expen- de quid Apostolus dixerit, cum a Christo vocatus . 'lia vocatione conversus el iustilicalus fuit: nam neque peccasse se dixit, neque peccata detestari. dsuluin: *Domine quid me vis facere?* Aclor. 9.

Quemadmodum igitur non licet argumentari, pau- lum non habuisse de peccatis suis dolorem, etiamsi verbis nihil aliud expresserit, nisi propositum Do- mino serviendi: sic etiam non oporteret coli gere Davidem, Manassem cl caeleros in exemplum ad- ductos, non habuisse propositum recte vivendi , etiamsi verbis nihil aliud expressissent, nisi dolo- rem alque odium peccatorum.

Secunda objectio: *Contritio seu Poenitentia, supposita fide et spe. per legem el gratiam Dei. stlflicil Christiano ad veniam oblinendam. At contritio non includit proprie, nisi actum, quo nolumus Deum oflendi.-se: igitur sine proposito formali vitandi deinceps peccata per solum pec- cati praeteriti detestationem justificari possumus*. Assumptionem probal duobus argumentis. Primo, quia nomen Poenitentiae, lum graecum tum lati- niim. ad praelelitum. non ad futurum respicit. Se- cundo, quia propositum vitandi peccata, proprie actis est cbanlalis, sive obcdientiae, non Poeni- tentiae.

Kespondeo: Assumptio argumenti falsa est. Nam concilia, florenlinum cl Iridcnlmum supra citata , apertissime ponunt in definitione contritionis, pro- positum non peccandi de caelero; et idem docent ex 1). Gregorio Ihcologi omnes, qui Poenilenliam deiiniunt: 4dmissa *peccata plangere cl plangentia non admittere*. El sanctus Thomas, quem in hac parle sequimur; in 3. par. Smnmae quaesi. 87. ari. 1. *Perlinet*, inquit, *ad rationem verae Poeniten- tiae, quod non solum homo doleal de peccato praeterito, sed eliam proponat cavere de futuro*. cl idem confirmat in responsione ad primum, cl alibi mullis in locis.

Quod autem contra objicitur de nomine Poeni- tentiae. vanum est: nam . ut saepe diximus, non tam sequenda csl etymologia, quam usus Scriptu- rae et Patrum, in vera significatione vocabulorum assequenda. Neque verum est . quod objicitur . graecatu vocem μετανοίαν, ad praeteritum, non ad futurum respicere: nam Tertullianus graecae lin- guae perillissimus, lib. 2. in Mareionem . disertis verbis contrarium asserit . cum sic loquitur; *In graeco sono, Poenitentiae nomen non ex delicii confessione, sed ex animi demutatione compo- situm* esi. El sane. μετανοίαν, si etymologiam inspi- citis, nihil esi aliud nisi post supere: proinde ad futurum potius, quam ad praeteritum perlinet. Sed haec, ut dixi, inania sunt.

Quod vero addebatur in probatione assumptio- nis, propositum cavendi peccatu esse actum cha- rilalis. vel obcdientiae, non Poenilenliac; facile re- torqueri potest in auctorem. Nam eliam actus ille, quo nolumus Deum offendisse . charilalis est. si absolute considerolur. Quemadmodum igitur actus, quo nollemus Deum offendisse, absolute charilalis est. el tam m ul refertur ad peccatum delendum, el amicitiam cum Deo reconciliandam Poenitentiae est: sic etiam propositum vitandi peccata, absolu- te charilalis, vel obcdientiae est. eum eliam Justis conveniat, qui non indigeni Poenitentia; tamen ut assumitur ab eo qui peccavit. ad compensandam injuriam Deo facium el amicitiam redintegrandum , Poenitentiae esi. Siquidem Poenitentia, ul sanctus

Thomas docet 3. pnr. quaesi. 85.art.3. pars quaedam csl polenlialis justitiae, cujus proprium officiuin csl, compensare injuriam Deo faciam, ul inde reconciliatio consequalurrcompensalur vero injuria per detestationem peccati,ei propositum servandi mandala cl codera omnia adhibendi, quae Deus requirit.

Tertia objectio: *Dolor de peccatis propter offensam Dei.virtute includit propositum non peccandi de cactcro ; igitur ad reconciliationem sufficiet, etiamsi non distincte feratur in futura. Qui enim,sic dolet, non minus perfecte uniri poterit Deo, quam ille, qui actu haberet ejusmodi propositum.*

Respondeo: Si quid hoc argumentum concludit, efficiet etiam, ut propositum peccata vitandi,in quo victualis dolor de praeteritis continetur , sufficiat ad reconciliationem, sine formali ac distincto dolore de peccatis admissis; quod lamen disertis verbis negat is. cujus nunc argumenta refellimus. Dico igitur non posse fleri, ul verus sil in animo dolor de pcccalis admissis, quin continuo oriatur etiam propositum vitandi peccata futura: sicut neque e contrario fleri polesl, nl quis ex vera charilale propositum animo concipiat non peccandi , quin continuo exsurgat dolor de peccato admissio, el nondum por indulgentiam Dei dimisso; neque cril vera contritio, quae dolorem adferat de peccato praeterito.sine proposito non peccandi de caelcro; neque cril vera charilas, quae amorem jusliliac sine peccati odio gignat in eo, qui sibi peccati letiblis conscius sii.

Quarta objectio: *Apud homines benignos sola vehemens patratae culpa detestatio, nonnumquam impetrat illius veniam: Deus aulem longe magis benignus est, quam ulli homines sini. Aequae credibile csl. Christum expectore voluisse ul Deli us decerneret numquam amplius peccare,-sed continuo peccatum ei remisisse,cum eum amare plorantem vidit.*

Re-pmideo : Benigni homines ad solam culpae confessionem uc detestationem ignoscunt , quia non dubitant, quin ii, quos ita culpas detestari vident. jam animo propositum conceperim non peccandi de cactcro: nam alioqui etiam per tormenta promissionem illam extorquent. Porro s. Petrum dum amare flebat, simul cl peccatum detestatum esse, el propositum non peccandi concepisse, et veniam etiam a Deo, si non ore. certe corde postulasse, omnino credibile est: id enim experimur in nobis et in aliis, qui spiritu compunctionis accepto, serio peccata sua detestantur no deflent.

Quinta objectio. Petitio veniae cum displicentia peccati, licet sit absque formali proposito devitandi peccata, salis csl ad oblinendam remissionem peccatorum. Isaioc 55. *Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas el revertatur ad Dominum cl miserebitur ejus.* Quis mm videt. sola hic duo requiri ab impio . ul obtineat apud Deum misericordiam,cl eam illum praestare, si detesletur pcccala sua.el misericordiam ab ipso humiliter flagitet? *Facile* , inquit Ambrosius de Deo. bh. 7. m Lucam, cap. GG. *reconciliatur , quando impense rogatur.*

Respondeo:Saepenumero Scriptura divina tribulim vim justificandi, aut etiam salvandi,diversis rebus non quod solae illao justificare,aut salvare,possint, sed quod illae vim suam habeant ad justificationem. aut salutem cl ad cum finem peroucaul. si tamen caetera noti desint. Sic legimus Itoui. 3. *Arbitramur justificari hominem per fuemAxcles. I. Timor Domini expellit peccatum.* Rom. 8. *Sp salvi facti sumus.* Lucae 7. *Dimittuntur ci peccata mulla, quoniamdilexit mullum.Tob. 12.£leemosyna a morte liberat, el ipsa est, quae purgat peccata.* Tit.3. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis.* Jacob. \ .*Suscipite insitum verbum, quod potest salvare animas vestras.* Haec el ah id genus in sacris literis passim leguntur: nequetamen ullus est. qui inde colligat, solum timoreni. aut solam spem, aut solam eleemosynam, aut solum verbum, sine fide el dilectione , aiiisque m! eundem finem requisitis, sufficere posse ad salutem. Sic igitur etiamsi detestationi peccatorum r! orationi alicubi Scriptura justificationem tribueret: non lamen colligere oporteret, sola illa sufficere. sed illa quidem vim suum habere cl plane iustit licarc, si caetera non desint.

Adde, quod in verbis Isaiae citatis, non inlcllligi cur non potius propositum vitae melioris. quai peccatorum detestatio commendetur. Nam illa verba: *Derelinquat impius viam suam*, non tams gnificarc videntur, oportere ut impius peccata s- <b lleal, quam, ul cesset a peccato el novam vjbi instituat; hoc enim est derelinquere viam suam, non incedere antiquo el usitato itinere, sed notai arripere atque ingredi viarn. Pari ratione verba illa sequentia:/ ;/ *revertatur ad Dominum*, quid aliud quaeso,significant, quam ut impius Deum diligere, cique placere studeat? id vero sine proposito s-r vandi mandata, ileri non potest : nam. *Sidiligiib me.* Dominus ail Joan. 1L *mandata mea sennit..*

Sexta objectio: *Potest contingere, subita mori aliquos ila praeveniri,ut meminisse quidem peccatorum, quae admiserunt. el dceisil:lcnles el clamantes: Domine miserere.de vila tincedant . antequam quidquam de futuris cogitari rei discernere quiverint. Numquid ii venia canibunt? quidrigidius?quid durius? quid fncbwn-tins dici potest? Accedit . quod felix ille luira, qui cum Christo pendebat in cruce , non leyibir propositum vitae melioris habuisse , sed lanium peccata sua detestatum.ad Clirisli misericordia confugisse.* Luc. 23. *Et in sacramento Poenimhae absolvendus censetur , qui signa doloris d pcccalis ostendit, etiamsi nullo signo declare! quid in futurum proponat.*

Respondeo: Non facile concedo id posse contingere.ul quis ex vera dilectione Dei peccata defieJ. et eorundem indulgentiam postulet, quin saltem. nimo proponat, Deum non amplius oITendere: nique periculum csl. ul hujus propositi obliviscatur, cum non solum charilas, sed etiam natura ipsa suggerat, non posse pacem cum Deo componi,nipropositum adsit non peccandi de cactcro. Quae ad latronem allinet, is neque peccata deteslilus. neque vitam meliorem proposuisse aperle legibile sed solum justum supplicium suum agnovi?-.

i.hrisloquc dixisse: *Memento mei dum veneris in* rr/itiinfimm/verumlnnon ex impctrala venia manifeste colligimus, cum vera tide , alquc ardenli durtate ad Deum fuisse conversum, cl ca omnia, tot brevissimo (emporis spatio, praestitisse,quae »!ieram cl legitimam Poenilenliam internam re- (fiiroolnr. Porro, qui signa doloris ostendunt, el- - si forte loqui nequeant,recle in Ecclesia absol- vatur, quia veram peccatorum detestationem,cum -oposito peccata deinceps vitandi, in corde gere- re, non temero judicamur.

Septima objectio: *Patres reteres, el ipsum con- ht im tridenlinum, sess. 6. cap. 14. cum Poeni- ltnliam, secundam post Baptismum tabulam ap- pilarunt, nd peccatorum detestationem sine du- ho respexerunt: fleri polesl igilur, ul aliquis in- trrdiim. sine proposito non peccandi de cactcro,* persolam *detestationem peccatorum* *justifleetur.*

Respondeo: Nec PalrtJs, ncc synodus , ad solam pe di detestationem, tabulae similitudinem relu- ltrunl.scd ad lotam,atque integram Poenilenliam: concilium non tum Poenilenliam, quam Poe- nitenliae sacramentum, secundam tabulam appcl- lnit.

CAPUT VIII.

Contritionem ad justificationem omnino necessariam esse.

Quinta controversia oral de necessitate Contritio- ri-.Loquimur aulem boc loco dc Contritione in ge- nere, ullam perfectam, quae proprie Contritio , quam imperfectam, quae attritio dici lur, compre- brndamus: cl quaestionem non solum dc necessi- 11% quam vocant, medii, sed eliam praecepti, in- telligi volumus.

Ac Lulherus quidem cl Calvinus, Contritionem C'ac justificationem praecedat, nullam agnoscunt. 5im Calvinus, cum lotam Poenilenliam , fructum :.lri justificantis esse doceal, ul supra ostendimus Midt.3. Institut, cap. 3. § I. sine dubio nullam Poenitentiae pariem, proinde neqnc ipsam Contri- ti rem,ad justificationem oblinendam necessariam ««censet.

I.uthcrus in assertionc articulorum suorum.non- jllis visus csl Contritionis necessitalem perne- "% propter illa verba arlic. II. Si sacerdotis ' 'diillioncm obtinueris, crede forHier le abso- lv'iun, el absolutus eris, quidquid sil de contri- ti nt. Sci temen in orl, 12. offirmat, impossibile % % ut quis sine Conlrilionc verc absolutus sil : Sil'rT impossibile, inquil, confessus non esset contritus, aut sacerdos non serio , sed joco ab- dn- rt, si tamen credat se absolutum, verissi- me td absolutus: ct paulo infra, declarat, ideo es- se id impossibile, quia fides sine contrilionc esse non potest: Wari, inquil. per impossibile; quia ■olissupra dictum est,fidem sine contritione esse non posse, cum gratia non infundatur, nisi cum magna concussione animae. Quare non negavit

Lulherus contritionem absolute, sed eam negavit, ad remissionem peccatorum necessariam,cum eam postponat fidei, quae (ipsius opinione) sola justifi- cat. ut in iisdem articulis saepissime repetii.

Non desuni lamen ex Lullicri discipulis.qui con- tritionem ante confessionem necessariam esse do* ceant.Marlinus Kemnitius in 2.parle examinis,pag. 901. Est,inquil, el hoc.exlra controversiam apud nos, neminem posse Deo reconciliari,el remissio- nempeccalorumconsequi.nisiagalPoenilentiam. El paulo infra dicil:Conlritionem esse medium ad ac- quirendam jusldlcalionein;el addit haec verba:Sic territis et contritis, Deus gratiam et remissionem peccatorum per ministerium cvangelii offert et proponit. Idem etiam repetit, pag. 956. ei 957. Necessaria, inquil, esi contritio, non aulem me- ritum esi. elc. El infra: Ordo divinus esi. quod vult quidem evangelizare, sed pauperibus; vult sanare, sed conlrilos etc. Idem habet eliam Phi- lippus in locis ultimo editis, lilulo de Contritione: el omnes illi ex Lulheranis, qui priorem partem Poenitentiae, conlrilioncm. posteriorem, fidem es- se volunt. Sed his dimissis, nos juxta communem theologorum catholicorum sententiam,duas propo- sitiones constituemus.

Prima propositio: *Contritio saltem imperfecta, omnino necessaria est in adultis, necessitate me- dii, ad remissionem peccatorum ct jusliflcalio- nem obtinendam.* Haec propositio cx concilio Iri- dentino sess. 6. cap. 14. el sess. 14. cap. 4. salis aperle colligitur. Cum enim concilium dicil, con- tritionem omni tempore ad justificationem neces- sariam fuisse, de necessitate medii sine dubio lo- quitur: quae enim sola praecepti necessitate ne- cessaria sunl.non ita universe omnia tempora com- plecti solent.

Probalur autem linec propositio cx verbis illis Domini Lue. 13. Afei *Poenitentiam habueritis, o- rannes similiter peribitis;haec* enim verba lain sunl perspicua, ut nullam omnino dubitationem relin- quant. Praeterea, idem aperle probant verba illa s. Petri, Aci. 3. *Poenitemini cl convertimini, ul deleantur peccata vestra.* El illa b. Pauli ad Bo- man. *2.Ignoras quia benignitas Dei ad Poeniten- tiam te adducit?secundum autem duritiam tuam, et impenitens cor, thesaurizas tibi iram, in die irae et revelationis justijudicii Dei.* El illa Chri- sti ipsius in 2. cap. Apocal. *Memor esto unde ex- cideris, ct age Poenilenliam,e.t prima opera fac: sin aulem, veniam tibi cito et movebo candela- brum tuum de loco suo.nisi Poenilenliam egeris.* Denique Ezecliiei cap. 18.nihil aliud peccatoribus concionalur. nisi ul Poenilenliam agent, si salvi esse velint. Hoc idem illi omnes Patres docenl. qui Poenilenliam,secundam posl naufragium labii- lain appellarunt, quorum testimonia in primo libro relidimus: quibus addi potest s.Augustini lesthno- nium, qui in episl. 48. ad Vincentium, ila loqui- tur in extrema epistola: *Nec quemquam putes ab errore ad veritatem, vel a quocumque seu ma- gno. seu parvo peccato, ad correctionem sine Poenitenda posse transire.*

Secundn propositio:De contritione, praeceptum divinum exstat. Haec Primum ex siipriorc pro-

DE POENITENTIA

bari polesl. Siquidem ea omnia, quae necessaria sunt necessitate medii, censcmlur necessaria necessitate praecepti. licel non quaecumque necessaria sunt necessitate praecepti, sint eliam necessaria necessitate medii: teneniur enim homines ea necessario adhibere, sine quibus salvi esse non possunt.

Deinde exstant in divinis literis manifesta verba quibus Poenilenliae praeceptum indicatur.Joël. 2. *Convertimini nd me, et scindite corda vestra.* Mallh. 3. *Poenilenliam agite.* Ezcch. 18. *Projicite a vobis pravitates, el facile vobis cor novum.* Apocal. 2. *Age Poenilenliam.*

Adhaecobservatio mandalorum.suniciensesl incilium ad salutem. Dominus enim interroganti cui-dam.Luc. 18.*Quid faciens, vilam aeternam possidebo*Xrrespondil: *Mandata nosti.* El apertius apud Mallh.cap.19. Si vis *ad vilam ingredi,serva mandata.Qaod* si quid aliud praeter mandatorum observationem requireretur ad vilam aeternam oblinendam,Dominus illum adolescentem non lam docuisse, quam decepisse videretur. Oportet igilur,ul vel de contritione mandatum aliquod habeamus, quod nos ~sterimus*,aul certe non sil contritio ad salulem necessaria,quod (alsum esse, jam supra docuimus. Neque vero responderi polesl,Christum ea verba ad justos, non ad peccatores direxisse, quasi justis observatio mandatorum sufficiat ad salutem, peccatoribus non sufficiat: nam Dominus generalim cl sine ulla exceptione respondit. Et praelcrea licel juvenis ille, cui Dominus loquebatur, Lue. 18. bonus ac justus fuerit, ul ex cap. 10. Marci colligi polesl: lamen legisperitus, qui de eadem re Dominum interrogavit, el eandem responsionem accepit , Luc. 10. peccator videtur fuisse , cum Dominum lentare, non ab eo aliquid discere voluerit.

Praelcrea dubium esse non potest, quin divino praecepto teneamur ca media non negligere, quae ad vilam cl salutem corporis necessaria sunl:neque peccatum homicidii ille evaderet.qui cibum capere nollet, quo tempore sine cibo vivere non posset. Quanto igilur majori ratione, divino praecepto tenebimur ea media assumere, sine quibus animae vita reparari nequii?

Denique impoenitentiam non solum peccatum, sed eliam gravissimum peccatum esse constat, usque adeo, ut nonnulli peccatum in Spiritum sanctum nihil aliud esse voluerint, nisi finalem impoeiilcltiliamzel Scripturae passim accusant impocmlentes, et poenas cis gravissimas comminantur. Psalm. 94. *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Psalm. 4. *Usquequo gravi corde?* Proverb, i. *Quia vocavi ct renuistis etc. *go quoque in inlcriln vestro ridebo.*Znchar. I.Ae *sitis sicut Paties vestri, ad quos clamabant prophetae priores, dicentes: Haec dicit Dominus, Convertimini de viis vestris malis, cl de cogitationibus vestris pessimis : et non audierunt. neque attenderunt ud me.* .Mallh. 23. *Quoties volui congregare filios tuos etc. el noluisti.* Iloruuu. 2. *Secundum duritiam tuum . el impoenitens cor . thesaurizas tibi iram.* Quod si novum peccatum est, nolle conveni, nulle poeni-

tere . nolle per contritionem veniam peratorum suorum procurare : certe sequitur ul novum etiam praeceptum sil . quo tenemur converti ad Deum, el contritionem in nobis excitare. Qtiocirn recte Tertullianus in lib. de Poemlenlia.ex co probat, bonum esse poenitere, quia Deus id praecipit: *Itonum esi.* inquit, *poenitere., an non? quid revolvis? Deus praecipit.*

Sed objectiones aliquae solvendae sunt, quas non haeretici, sed catholici, explicandae rei gratia, proponere solent.

CAPUT IX.

Solvuntur objectiones.

Prima objectio. Baptismus, ut etiam sacramen!> caetera, non ponenti obicem, gratiam confert: sed obicem non ponit, qui vitam novam proponit, n nullius peccati complacentiam habet, etiamsi forinui» delectetur re ipsa peccatum.

Respondeo: Non polesl recte diri, non pnner? obicem, qui sine dispositione necessaria ad scter> mentum accedit: alioqui non solum sine dcleslione peccati.sed etiam sine fide posset aliquisp . Baptismus, justificari. Esse autem Poenitentia-quac sine peccati detestatione nulla est.dispositionem ad Baptismus: docet Apostolus Petrus Arha. 2. *Poenilenliam agile, cl baptizetur unusqui^vestrum,* quod idem nuper tridenlinum concilia declaravit sess. 6. cap. 6. cl antea s. Thomas I. par. quaesi. 8G. ari. 2. ad I. cl alii theologi c muniter tradere consueverunt. Qui enim propm voluntatis actione » Deo aversus per peccatumfot rat. non potest ad gratiam Dei censeril disposin', nisi per contrariam actionem convertatur ad Dium. Neque lamen necessc erit, ul Poenitentia,quae Baptismus praecedil, contritionem illam perfect/? contineat, quae eliam sine sacramento reipsa suscepto, peccata omnia delet: nam cum Baptismu* | sacramentum sil regenerationis el renovationi', | vim habet vere justificandi ct renovandi, proinde non necessario exigit hominem jam per contritionem illam perfeclain justificatum. El hoc foria"" sibi voluit auctor commentariorum in Panluni.qivr Ambrosio adscnbuntiir: cum in illa verba nip.il. ad Rom. *Sine Poenitentia sunt dona Dei.* scriptum reliquit. gratiam Dei in Baptismo neque gemitum. neque planctum requirere, sed solam ci corde professionem. Non enim auctor ille pecca' detestationem ac Poenitentiam omnino rejecit ab eo. qui baptizandus est. sed perfectam illam contritionem, quae sino exteriorc actione vix regeritur.

Secunda objectio. Charilas videtur omnino jflf ficcre ad justificationem el salutem, etiamsi abque Poenitentia ct contritione in aliquo rep'riatur ; nam *Universa delicia operit charité* Pi ov.It).

Respondeo: Charilas vera sine dubio sufficit

salatein cl justificationem: nam ubicumque adest cl ritas. ibi adest justitia,ct inde necessario abest petalum lelhale; nam: *Qui diligit,legem implevit.* tan. 13. qui autem legem implet, justus est, ne-; ei (leesi aliquid ad salutem, juxta illud Mallh. ij. Si t is *ad vilam ingredi, serva mandata.* *Qua-*r» recte sanctus Augustinus tract.5. in episl.Joan. P. 'lia, inquit . *sola discernit inter filios Dei t! filios diaboli.* El infra: *Haec est pretiosa mar-pribi. sine qua nihil libi prodest, quodeumque 'lutr is: quam si solam habes, sufficit libi.* Elipse eliam s. Joannes, leste s. Hieronymo in «Manent. cap. 6. episl. ad Galal. de praecepto duritatis sententiam illam pronunciavit: Praece-|tliui *Domini est el si solum fia i, sufficil.* Verum-iii j'Ochantas vera.sine vera contritione in eo,qui precati mortalis conscientiam habet, nullo modo aidera potest: cl ideo, licel charilas eliam sola, sufficiat; recte dicunt theologi, contritionem in eo, qui crimen lelhale commisit, esse medium neces-sirium ail justificationem cl salutem. Quemadmo-rni et tides ac spes necessariae sunt,tametsi so-li charilas (Augustino teste) sullicial: nam cbari-Ussine fide cl spe nulla esi. Itaque sola charilas sufficere dicitur, quia numquam est sola, sed cho-rum aliarum virtutum parlim sequitur,parlim prae-cedil. Elhoc est, quod s. Thomas doccl 3. par. qudtjl.84. ari.5. ad 2.cum negat, charilalem sine Poenitentia ad justificationem posse sufficere: ra-tionem enim reddit, quia charilas Poenilenliam requirit et efficit. Quomodo enim polesl aliquis ure Deum diligere, nisi peccatum deleslelur, per quod a gratia Dei excidit?

Sed objiciunt quidam; interdum mentem homi-nis iia repente ad amorem Dei converti, ut otium noahsbeal in peccata respiciendi: interdum etiam liccalores ad marlyrium ita rapi, ul possint qui-tera dilectionis actum elicere, quo se ad mortem propter Christum offerant, sed metu illo praesenti lurb3tos.de peccatis praeteritis cogitare non pos-se: inlerdom quoque ita esse oblitos peccatorum 'iurum, ut sine miraculo nequeant ea peccata ad memoriam revocare.

Sed primum ct secundum membrum hujus du-bilalionis. non difficulter explicari possunt. Nam qui conscientiam peccati mortalis gerunt, nihil prius cogitant, cum convertuntur ad Deum, quam (cala sua: tunc enim maxime conscientiae sti-mulus scnliur, cum is placere incipit, quem pec-cindo offendimus, el cujus gratiam desideramus. Quod diam experimur in rebus humanis. Quid c-niranoo magnificiunl amicitiam alicujus, facile o-lilirisconlur injurias, quas illi fecerunt; sed cum reconciliari cupiunt, tunc ad memoriam redeunt nes injuriae: sic eliam mors imminens, seu per rrarpium,seu alia ratione,non modo non impedit, 'htium excitat recordationem peccatorum.Quod Üirjsostomus pulchre probat m liomil. 4. de La-uro, exemplo fratrum Joseph, qui cum pene jam oblit i essent injuriam, quam in illum contulerant, redacti postea ad angustias, dixerunt: *Merito haec palimur, quia peccavimus in fratrem nostrum.* (lenes. 12. El s.Cyprianus idem ostendit in serm. ■slapsis, exemplo trium puerorum: *Ananias, in-*

quit, *Azarias, Misae.l, illustres ac nobiles pueri, quo minus exomologesin Deo fecerint, nec inter flamm as el camini exaestuantis incendia quie-verunt.*

De tertio vero membro dubitationis, equidem arbitror in eo locum habere, quod quidam docent de contritione virlu ali. Nam etiamsi contritionem plane formalem ordinarie requiri censeam; lamen in duobus casibus sufficere existimo virlualem. Primum, (piando aliquis post accuratam discus-sionem conscientiae suae, non potest ad memo-riam peccatum, vel peccata sua lellialia revocare. Deinde cum aliquis neque peccati lethalis con-scientiam habet, neque otium vilam suam excuti-endi, ul si forte rapiatur subito ad marlyrium.tunc enim credibile esi, posse hominem per actum di-lectionis, in qua contritio virtute continetur,a pcc-calij occultis justificari.

Halio est in primis,quoniam alioqui frustra cum flavide diceremus Deo: *Ab occultis meis munda me Domine,* psalm. 18.Nam si absque formali con-tritione nulla peccata deleri possunt, cl contritio formalis de occultis haberi nequii: certe sequitur, ul ab occultis nulla rali one liberari possimus;quor-stim igilur oramus, si quod petimus.impetrari non polesl? Deinde, sicut legimus Luc. 13. AT.si *Poe-nilenliam habueritis, omnes similiter peribitis;* sic etiam legimus Joan. 3. A'isi *guis renalus fue-rit ex aqua ct Spiritu sancio, non potest introi-re in regnum. Dei.* El Joan. 6. iVist *manducave-ritis carnem filii hominis.non habebitis vitamin vobis.* Atqui omnes concedunt. Baptismum el Eu-charistiam, cum re ipsa haberi nequeunt, per vo-lam posse suppleri. Adhaec s. Augustinus in epi-stola 18. ad Vincentium, scribit, Cyprianum aut correxisse errorem illum suum, aut texisse ubere charilalis, et a Patre coelesti purgatum in eo falce passionis. El sanctus Thomas 3. par. quaesi. 87. at tic. 1. disertis verbis scribit.virtualem displicen-tiam non sufficere ad remissionem peccati morta-lis. nisi quantum ad peccata oblita post diligentem inquisitionem: quo loco admittit displicentiam vir-lualem. pro iis diluendis criminibus, quae ad me-moriam revocari non possunt.Denique mirum est, si non absurdum videatur, posse contingere, ut homines aliqui in media Ecclesia, sine miraculo justificati nequeant: quales nimirum illi essent, qui aut morbo aut senectute , aut alia de caus-sa omnino peccaturum suorum memoriam perdi-dissent.

Tertia objectio adversus alleram propositionem, quae erat de praecepto contritionis. Impoenitentia non est speciale aliquod peccatum, sed circum-stantia omnium peccatorum, ul s. Thomas doccl in 2. 2. q. Ii. art. 2. non igilur speciale aliquod praeceptum de Poenitentia exstabit.

Ilespondco:Impocnilenlia interdum speciale pec-catum est, interdum circumstantia alterius pecca-ti. Speciale peccatum est, quando occurrit tempus, quo tenemur Poonilentiam agere,cl eam tamen non agimus. Neque enim praeceptum de Poenitentia agenda, quovis tempore obligat, cum sil affirmati-vum; sed solum certis temporibus , ut cum versa-mur in periculo vitae,cum ad confessionem est ac-

edendum cum Deus peculiari inspiratione ad Poemlenlium nos invitai, juxta illud psalm. 94. *Hodie si vocem ejus audieritis nolite obdurare corda rentra. Al* extra ejusmodi tempora , impenitentia non tam peccatum novum , quam peccati patrati circumstantia est: quanidui enim quisque in peccato haerei, tamdiu impenitens dici potest, el semper magis ac magis difficilom sibi redilum ad gratiam Dei facit. Porro s. Thomas in 2.2. quaesi. II. art. 2. de impenitentia isla posteriore loquulus est: idem vero auctor in 3. pnr. quaesi. 84.art. 7. ad I. agnoscit praeceptum naturale de Poenitencia agenda; el quaesi. 85. ari. 2. speciale praeceptum de Poenitentia exstare confirmat. Sed de his isla suffliant.de quibus integrae disputationes iu libris nostrorum exstant.

CAPUT X.

De quantitate Contritionis.

Sexta controversia erat; Quantanam esse debeat i tristitia, quam de peccatis suscipimus, ul ad justificationem peccatorum suffliat. Ille mire triumphat, atque exultant adversarii : existimant enim se locum reperisse, ex quo doctrinam catholicam de Poenitentia cum plausu vulgi reprehendant, ul quae ad desperationem sternat viam.vel ceric plane dubios, atque incertos desua justificatione homines reddat.

Marliius Kcmnilius iu 2. par. examinis , pag. 963. scribil concilium tridcnlinum exigere ad justificationem, contritionem charilalc perfectam ; eam aulem contritionem.ul perfecta sil. probat ex Scolo. habere debere certum gradum intensionis, el certo spatio temporis conlinuari;cum lamen ucque possit ulla ratione constitui , quotus ille gradus sil,neque quantum spatium temporis exigatur. Ita nimirum icddunlur perplexa el implicata omnia. Addit etiam ex testimonio Scholasticorum .diorum, contritionem oportere ex charilate procedere; charilale autem Deum super omnia diligi debere: ad quum perfectionem nullus sanctorum in hac vita pervenire polcsl.Ex ilis ila colligit pag. sequenti : *Impossibilis igitur est sufficientia et perfectio contritionis, el ejus persuasio vel facil pharisacos, vel desperabundos.Conscientia enim, quae numquam potest certa esse de sufficientia t perfectione Contritionis . semper dubia el inferia manebit de remissione peccatorum el reconciliatione cum Deo.* Haec ille.

Ad eundem modum Joannes Calvinus lib. 3. Instil. cap. 4. § 2. *Contritionem.* inquil, *debitam exigunt, hoc est. justam el plenam: sed inierim non constituunt.quando securus aliquis esse possit. se hac contritione ad justum modum defunctum esse.* Et Infra:Sed ubi exigitur doloris acerbitas, quae culpae magnitudini respondeat, et quae tn trutina appendatur cum fiducia veniae: hic vero miserae conscientiae miris modis lorytentur ct exagitantur,dum sibi débitait) pecca-

*torum conlriltoiwim imponi videnl.nec assequuntur debili mcnsuram.ul sectim decernere possint, se persolverisse quod debebant. V.I^.*Quud n me. inquit,calumniari *ajunl;prodeant sane.el unum aliquem ostendant, qui hujusmodi contritionis doctrina, vel non sil ad desperationem adaelliu: vel simulationem doloris, judicio Dei, pro tcru dolore non opposuerit.* Haec ille. Nec dissirailii .scripta reliquit lleshusius in libro de sexcentis erroribus Pontificiorum, lit. 9. num. 25. cl 28.

Nos igitur duo praestabimus in praesenti disputatione. Demonstrabimus Primum.quod nobis objiciunt adversarii, in ipsos verissime convenire, ut videlicet nd desperationem adigant poeoitente». Deinde doctrinam communem theologorum ver.nu, el consolationis plenam de quantitate contritionis breviter explanabimus.

Ut incipiamus a Primo, concedunt adversarii, Kcmnilius el Calvinus, contritionem, eamque acriam el vehementem, esse necessariam.Keuinititu in 2. par. examinis, pag. 942. ^rdua.inquil.qiaeslio est. *quomodo Poenitentia ila agi possit, ul ccrli simus nos consequi reconciliationem el remissionem peccatorum: si enim Poenitentia non recte agitur, peccator licet quaerat, non lamen assequitur remissionem peccatorum.* Deinde pap. 953. explicans quomodo agatur vera Poenitentia: *Omnino,* inquit, *in iis, qui veram el seriam hnilenliam agunt, necessaria esi contritio.*El | ., 954.docet: Contritionem acrem ac vehementer esse debere: *Hinc sequitur ,* inquil, *dolor cor. scientiae, graviter dolentis se peccasse cl peccatis offendisse Deum.* Calvinus lib. 3. Institut, c.,; 5. § 2. *Equidem,* inquil. *sedulo el acriter instandum esse fateor, ul quisque amare defendo su: peccala,se ad eorum displicentiam el odium magis acuat.* El § 3. *Diximus et nos,* inquil,quodam loco, *numquam sine Poenitencia obvenire peccatorum remissionem ; quod nulli nisi afflicti ti peccatorum conscientia vulnerati. Dei misericordiam implorare sincere possunt.* Haec ille.

Quamvis aulem iisdem in locis dicant, ac protestentur se non facere contritionem caussam, jul meritum remissionis peccatorum,ct Calvinus jactet se sustulisse illa animarum tormenta. Quod contritio debita praestanda sil: lamen e\ iis, quae ipsi docent, apertissime sequitur, neminem ex sententia ipsorum sine vera, seria, gravique contritioni jiislilienri, sive eu contritio justificationis causs? sit. sive conditio tantum, sive quid aliud; idemtn ad rem nostram hoc loeo non pertinet.

Quae sil nutem vera, seriaque contritio, sirr qua peccala non remittuntur: non possumus.lumde melius ac tutius discere, quam ex literis sacris. Porro, literae sacrae ubique requirunt contritionem ex loto corde: qualis csliam vera lici dilectio. ex (pia contritio vera procedit. Deuteron.I. *Cum quaesieris Dominum, invenes cum, si toti corde quaesieris euin.el tola tribulatione animae tuae.* Deulcron. 30. *Si ductus poenitudine cordis, reversus fueris ad Dominum iu toto conii tuo et tota anima tua. miserebitur fui.*3.Reguri 8. >Si peccaverint libi, el reversi fuerint adte » universo corde suo el lota anima sua, propitia-

Lerispopulo tuo. 2. Paralipom. 30. *Dominus bonvspropiliabilur cuncLLs, qui in toto corde reparunt cum.* Hiercm 29. *Quaeretis el invenietis t, cum quaesieritis me. in loto corde vestro.* ,wl. 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, ajtjunio, lictu el planctu et scindite corda ve-*

Debent igitur adversarii velint nolint, admillcroc; <ne contritione perfecta,ct quae cx tolo corde sil, dorrcmilli peccata. Atqui ejusmodi contritionem, detiam dilectionem Dei, ex toto corde, impossibili in hac vita esse contendunt, ct quam nullus ■jm sanctorum habuerit,ul cx locis supra citatis, etex aliis mullis omnes norunt, qui eorum scripta legerant. Quare sequitur, ut remissio peccatorum plincsil impossibilis.ct pocnilenlibus nihil super-nialiid, nisi desperatio.si vera csl doctrina Kem-nillietCalvini. Quam enim, quaeso , spem salutis ille concipiet, qui contritionem cx loto corde impossibilem esse censet: cl cam solam veram ac seriam Contritionem esse, negare non potest; et siae vera seriaque Contritione peccata non remitti sbi certissime persuasit.

CAPUT XI.

lie quantitate *Contritionis, ex sententia catholicorum.*

Sed jam dimissis adversariis, veram dc Contritionis quantitate sententiam aliquot propositionibus complectamur.

Prima propositio: *Non requiritur adeam contritionem. quae sit futura sufficiens ad remissionem peccati, ul aequalis sil magnitudini irae* ditinaeJlaec est contra calumniam cl mendacium Calvini, qui lib. 3. Institut, cap. 4. § 2. ul etiam ia primo libro notavimus, scribere ausus est, lam ■erfeclani contritionem a catholicis exigii. ul in trutina appendatur*, cum fiducia veniae: non polcsl <ulem in trutina appendi cum fiducia veniae , nisi iljustum prolium peccatorum ct ex rigore institute satisfaciatl)eo;atquc irae ipsius magnitudinem lequel.

El quidem non exigii a catholicis tantam contritionem, perspicuum csl cx eo, quod omnes calhol>cinegant. Contritione mereri nos cx condigno justificationem, aliqui etiam negant cx congruo. Be-de autem non exigii, probari potest, lum quia scriptoni est: *Quis novit potestatem irae tuae,et prae timore tuo iram tuam dinumerare?* psalm. 89. lumquia peccatum lethalc, Deum qui infinitae dignitatis est, offendens, infinitam indignationem el potiam meretur: non polcsl autem homo infinitum pretium offerre Deo, quantumvis dolcat ac scipsc ciOTcicl.

Sed argumentum evidens habemus cx divinarum Scripturarum testimoniis . atque exemplis. Nam 'mptura nihil aliud a nobis exigit, nisi ut convertimur ad Deum in tolo corde: converti autem ud Heum m loto corde, non est; dolorem illum conci-

pcrc. qui aequalis sil offensioni vel irae divinae , nam dolor iste sine dubio impossibilis csl. Si vere impossibile esset converti ad Deurn in loto corde, cur Deus ipse id postularet? cur diceret Joël. 2. *Convertimini ad me in tolo corde vestro?* an Deus ignorabat id fieri non posse, ani lieri volebat quod sciebat non posse fleri? Deinde, Scriptura testatur aliquos in loto corde reversos ad Deum , cl olios pronunofol reversuros: quae sunl argumenta certissima, id lien posse ; et proinde converti in loto corde, non significare contritionem aequalem irae divinae, 4. Reg. 23. *Similis illi non fuil rex, qui reverteretur ad Dominum in omni corde suo.* Hiercm. 24. *Ego ero illis in Deum, quia revertentur ad me in tolo corde suo.*

Quare quod s. Cyprianus ail in senn. dc lapsis : *Quam magna deliquimus, tam granditerllcflcamus.* non significat, dolorem absolute offensioni aequandum esse, quod fieri non potest: sed proportionem illam inter peccala et dolorem dc peccatis, esse debere, ut dc majore peccato magis,dc minore minus doleamus. Quod vero scribil s. Ambrosius in lib. ad Virginem corruplam, cap. 8.cum ait: *Sed quanta putas, et qualis necessaria Poenitentia, quae, aut aequet crimina, aut certe excedat?* non ila accipiendum est, quasi Poenitentia aequare, aul excedere debeat peccatum, ut offensam Dei, sed Ul dolor Poenitentiae aequet, nul excedat voluptatem,quam peccando accepimus: quod aliis verbis ila scripsit Hugo dc s. Victore lib. 2. dc sacram, par. 4. cap. 2.St *in correctione minor csl afflictio, quam in culpa fuit delectatio , non est dignus Poenitentiae tuae fructus.*

Secunda propositio: *Dolor de peccatis esse debel summus, saltem (ul theologi loquuntur) appreliative.* Recte enim doctores tradunt dolorem summum posse duobus modis inlelligi, intensive cl appreliative. Summus dolor intensive dicitur, quando voluntas (nam de dolore spiritus, non sensus sive corporis, hic loquimur, licel unus cx allerro nasci soleat).quando, inquam, voluntas summo conatu detestatur aliquid:summus aulem appreliative,quando voluntas pluris aestimat detestationem alicujus mali, quam cujuscumque boni conscquutionem, aut alterius mali evitationem. Itaque magnitudo doloris intensive . attenditur cx parte subjecti. magnitudo appretiat ve , cx parte objecti: et saepe accidit, ul dc re aliqua magis doleamus intensive. dc qua minus doleamus appreliative, cl contra. Nam viri eliam boni gravius tristantur interdum ct dolent, ob mortes filiorum,quam ob peccata: qui lamcn. si daretur optio , mallent filios amisisse, quam Deum offendisse. De sancta Paula romann scribil s. Hieronymus in ejus vita.in mortibus filiorum sic illam graviter affici solitam , ut semper de vita periclitaretur: qualem dolorem ob crimina in Dcmn admissa,numquam sensisse legitur: nec tamen dubitari potest, quin foemina illa sanctissima cl optima,maluerit filios omnes perire, quam vel leviter Deum offondere.

Si quis objiciat, fieri non posse, ul voluntas non intensius dolcat de ejus rei amissione, quam pluris aestimat, cum ideo dolcat , quia rem charam , cl quam magnificibat. amisit. Respondebimus, id

fieri non posse, si omnia sint paria: lumen non semper esse omnia paria. Saepe enim fit, ut id quod minoris faciendum esse recta ratio iudicat, sit propinquius, notius, naturae convenientius. Longa familiaritate conjunctum, quod proinde magis afficiat et moveat, licet illi aliud quidpiam absolute ac simpliciter praeferatur. Id quod in rebus etiam corporalibus experimur, quippe qui magis tristamur et angimur ob acrem dolorem dentium, austeritatem aliquam digiti, quamvis non solam, quam ob febrim lentam, sed pestiferam: etiam si lamini quis non libenter febrim illam lentam et pestiferam, cum acerbissimo dentium austeritatis digitorum dolore mutaret?

His explicatis, propositio nostra probatur ex omnibus illis Scripturae locis, quae paulo ante adduximus, ut ostenderemus, contritionem ex toto corde, atque adeo summam et maximam esse debere. Deinde, addi possent illa omnia loca, quae jubent ut Deum ex toto corde diligamus, quae existant Dei. 1. Matth. 22. Luc. 10. et alibi. Qui enim jubemur Deum ex toto corde diligere, jubemur pariter peccatum, quo Dei amicitiam violamus, toto pectore detestari. Denique ratio ipsum apertissime docet. Nam cum peccatum sit malorum omnium maximum, super omnia detestandum, fugiendumque est. Et quia teste Apostolo. Rom. 3. *Non sunt facienda mala. ut veniant bona*, ideo non licet peccatum eligere quacumque conditione proposita: proinde magis dolendum est appropinquatio de commissio peccato, quam laetandum de quovis opere bono.

Tertia propositio: *Non est necesse, ut contritio sit dolor summus intensus*. Probatum primum, quia si id esset necesse; maxime ob ea loca Scripturae, quae jubent ut convertamur ad Deum in toto corde et tota tribulatione animae nostrae. Joëlis 2. et Deuter. 10. sed ista loca exigunt quidem dolorem summum appropinquatio. ut supra diximus, non tamen intensum. Converti enim ex corde, nihil est aliud, nisi serio ac sincere converti: ex toto aulem corde converti, est magis et perfecte converti. ita ut non parum peccata detestemur, parum illis alligamini, sive non unum peccatum odio habeamus, et alteri adhuc adhaereamus, sed omnia detestemur. ab omnibus simpliciter avertamur; neque tam perfecte, ut nullum sit malum quod vitatum malimus, quam peccatum. Neque aliter intelligenda sunt loca ista, quae conversionem ex toto corde requirunt, quam illa, quae dilectionem ex toto corde praecipiunt; illa aulem loca non exigera summam dilectionem intensam, sed solum appropinquatio, ut videlicet nihil Deo anteponatur, vel aequetur; ostendimus in 2. lib. de membris Ecclesiae. qui erat de monachis, cap. 13. ubi ista tirnua diligenter excussimus.

Deinde, probatur eadem propositio experimento hominum piorum, qui (ut paulo ante, de sancta Pauli referebamus) intensius aliquando dolent ob mortem charonum, quia nobis peccata, licet paratissimi, ut omnia perpeti potius, quam ut peccatum in Deum committerent. Neque reprehendi potest velomens ille dolor, qui ex amissione filiorum in parvulis cernitur, tum quia naturalis est, tum etiam

quia in sanctissimis hominibus locum invenit. Certe patriarcha Jacob ista doluit mortem filii sui Joseph, ut Scriptura dicat Genes. 37. *Congregati cunctis liberis ejus, ut lenirent dolorem patris, noluit consolationem accipere: sed ait. Descendam ad liliam meam lugens in infernum*. Et s. David 2. Reg. 19. ita vehementer Absalonem lilium suum deflevit. ut licet nulla legantur de insigni contritione ejus ob peccatum adulterii, atque boni, id est; majora tamen signa doloris ob filii mortem ostendisse videatur.

Accedat Tertio, quod ex iis, qui serio et uloporet. de peccatis suis dolent, alii magis, alii minus dolent. Non enim tantopere celebraretur Mariae Magdalene contritio, si omnes, qui recte Poenitentiam agunt, parem contritionem haberent, quoad intensiorem. sicut revera parem habent quoad appropinquationem.

Praeterea: Si dolor summus pro quolibet delicti crimine exigeretur, nemo posset magis de uno. (piam de alio peccato dolere; quod est et contra experientiam et contra rationem. Experimur enim, graviora crimina acrius conscientiam pungeret! majorem tum verecundiam, tum displicentiam patiri. quam leviora: et iudicium rectae rationis postulat, ut majora delicta major Poenitentia et contritio intensior consequatur.

Denique: Si summus dolor intensus ad veni contritionem necessarius esset, vix unquam possemus, non dico certo scire. sed ne probabilius quidem cognoscere, nos id fecisse quod debemus, in sceleribus delectandis. Quis enim est, qui non possit, si studium adhibere velit, ad contritionem paul majorem se. excitare? At profecto absurdum est aliquid a divina benignitate videri, ut canis medietatem instituerit, in qua pacem animi ac tranquillitatem nullam inveniamus.

Quarta propositio: *Von requiritur certus gradus, intensiōis. neque mora ulla temporis, ad iur. contritionem*. Haec est adversus nonnullos, qui veram contritionem esse negant, nisi ad certum quondam intensiōis gradum perveniat, et certum spatio temporis duret. Sed facilis est hujus sententiae confutatio. Nam Scriptura conversionem et Poenitentiam exigunt; sed certi gradus austeritatis mentionem nullam faciunt; quare si certum gradus, certumque tempus requireretur, id esset omnino incognitum, et proinde non ex electione, sed casu fieret. ut aliqui ad justam mensuram doloris pervenirent, et in eo dolore justo tempore versarentur. Deinde, quis unquam in praeceptis fidei, spei, dilectionis, aliarumque virtutum istas mensuras excogitavit, nisi non sit fides, austeritas, et charitas, nisi certum gradum intensiōis et certam moram temporis habere? quod si in virtutibus caeteris ista non requiruntur, cur requirentur in Poenitentiae virtute?

Quid, quod Scriptura et Patres satis aperte tradunt, quovis momento posse hominem per veram Poenitentiam justificari? Isaiae 30. juxta editionem LXX. interpretum: *Cum reversus ingemueris, sal tus eris*; et Ezechielis cap. 18. non semel Dei indulgentiam promittit iis, quia peccatis aversi, atque ad vitam meliorem conversi fuerint: Et Ec

clMisl. cap. II. *Facile csl, inquit, in oculis Dei, gMo honestare pauperem.*

S. Cyprianus tract. I. qui csl ad Demelrionum . niremo: *In Isto, inquit. mundo manenti. Poeni-* l'ilia nulla *sera est.* El infra: *Tu. sub ipso licet .niu cl vitae temporalis occasu pro delictis roges, ■: Deum, qui unus el verus esl. confessione el fi-/agnitionis ejus implores, venia confilenli da- •dc.* El in sermone de cocna Domini: *Sed, in- .nl.rl in eodem articulo temporis, cum jam t- • iu festinet ad exitum ct cgreclens ad labia ex- ; mutis emerserit. Pocndenliam cleinenlissimi D i benignitas non aspernatur.* El mfra: *Vcc quan- lillas triminis. nec brevitats temporis . nec horae i :reinil(Ls,ncc vitae enormitas. si vera contritib, «i pura fuerit voluptatum mutatio. excludit ave- ii.* Et infra, dc bono latrone *In momento, inquit, inpielas religionem, crudelitas induit pietatem, dflalim consummatus civis sanctorum, el dome- tlims Dei praemissus esl in regnum.* S. Basibus l nil. ile Pocnilcnlia: *Tantummodo voles, inquit. di^r Deus ullro occurret.* El probat ibidem Bi- 'lu< exemplo filii prodigi, incredibilem esse Dei l (lipiiialeti; erga poenilenles. S. Joannes chryso- »>, in episl. priore ad Theodorum lapsum : V i. inquit. *ad temporis rationem. sed juxta n edum animae solet dijudicari Poenitentia.* El infra dc bono latrone: *In eo momento, inquit. to- liu-dlnc peccala simul abstersit, atque ante a-] .?los, officii grati praemium suscepit.* S. Leo mrpisl. 91. ad Tlicod. episcopum: *Apud Deum , inquit, nullas patitur veniae moras vera conver- sa, dicente Spiritu Dei per prophetam: Cum con- nus ingemueris, salvus eris.* Sanctus eliam Coeleslinus l. papa in episl. ad Gallos: *Desperat, ut. pili, dc misericordia Dei. qui ei ad subvenien- •lum morientisufficere. rei in momento non cré- ai posse.* Et infra: *Vera ergo ad Deum conversio n ultimis positorum, mente potius aestimanda •'.piam tempore, propheta hoc taliter asse- mlc: Cum conversu:; ingemueris , tunc salvus crû.*

Quinta propositio: *Neque illud exigitur, ut tot lnladus contritionis, quot sunt peccata; modo il'amnibus, quae post examen menti occurrunt, animo dulcamus.* Nam ul negandum non esl , m nlt percala detestanda esse, cmn scriptum sil kii.ie 39. *Recogitabo libi omnes annos meos etc.* DEieclliclis 18. *Si impius egerit Poenitentiam h amnibus peccatis suis etc.* Sic est etiam conce- dendum, posse hominem unica aclione peccata o- t-m, quae memoriae forte occurrunt, deleslnn , ?tque ob ea commissa dolore: alioqui enim falsum ' : t quod paulo ante demonstravimus, in momen- ti posse hominem converti et justificari.

Snta propositio: *Utilissimum tamen cst.pecc.a- lu omjula amarissime cl longe tempore ita dé- fia'.* ul *contritio non solum apprelialive, sed el- iam intensive ct extensive, Ul sic loquamur, sum- mi dici possit.*

Hanc propositionem salis nobis persuadent e- lempla cl cohortationes sanctorum; nam el David bvabal per singulas noctes Iccium suum . psalrn. Geis. Petrus flevit amare, Luc. 22. ct Magdaleno

lachrymis suis pedes Dom ini irrigavit, Luc. 7. el s. Augustinus de se loquens lib. 8. Confess, rap. 12. *Ubi. inquit, a fundo arcano alto consideratio contraxit cl congeffit lolain miseriam meam in conspectum cordis mei.oborla est procella ingens, ferens ingentem imbrem lachrymarum.* El infra : *Ego sub quadam fici arbore stravi me, nescio quomodo, et dimisi habenas lachrymis ct proru- perunt flumina oculorum meorum, acceptabile sacrificium tuum.* Et infra: *Dicebam haec et fle- bam amarissima contritione cordis mei.* S. Cy- prianus in serm. delapsis, extremo: *Orare, inquit, oportet impensius, et rogare, diem luctu transi- gere, vigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus o- mne lachrymosis lamentationibus occupare etc.* S. Ambrosius in libro ad Virginem corruptam.cap. 8. *Defluant, inquit, oculi lachrymas. qui muscu- lum simpliciter non aspexerunt: pallescat facies, quae quondam viruit impudice: cor vero sit li- quescens, sicut cacra etc.*

Haec el similia passim apud sanctos Patres in- veniuntur. quae quidem non eo solum lolo ammo amplectenda sunl, quod (ul diximus) contritio eo sil utilior, quo esl m ijonscd eliam quia periculum csl, ne homo se ipse fallat,-el dum sc ad acrem cl intensam contritionem excitare non satagit, revera ne apprelialive quidem loto corde crimina dclesle- lur.

CAPUT XII.

Contritionem caussam esse remissionis peccatorum.

Septima controversia ordine sequitur,Utrum con- Irilio peccala remittal. Lulherani etiamsi contri- tionem requirani ad remissionem peccatorum, ta- men non ferunt, ul conlnlio dicatur caussa justifi- cationis: quod ideo faciunt, ne ulla ratione fidei derogetur, cui soli justificationem tribuunt.

Lulherus in asseri, ari 12. poslcaquam docue- rat fidem justificare, etiamsi per impossibile Immo non esset contritus, subjungit: *Dixi autem, per impossibile, quia satis supra dictum esl . lidcm sine contritione esse non posse. eum gratia non infundatur sine magna concussioni animae: vo- lui enim fidei virtutem declarare el commendare, quam sola facial ad remissionem peccatorum el justificationem pacis.* Quod dico , ne quis me putei conlrilionem.scu perturbationem illam cor- dis in cognitione peccatorum suscitata negare. *Volo eam: sed dico eam non operari justificatio- nem, aut remissionem peccatorum : fides enim in verbum Dei justificat et purgat.* Joannes Cal- vinus lib. 3. Instil, cap. i. § 3. *Diximus . inquit . el no» quodam loco, nunquam sine Poenitentia obvenire peccatorum remissionem,-sed simul ad- jecimus, Poenitentiam non, esse caussam remis- sionis peccatorum:* .Marinius Kemnitius in 2. par. exam. pag. 960. *Impetrationem, inquit. veniae . et reconciliationem cum Deo, manifeste tribuunt*

(catholici) *actui seu operi contritionis nostrae: et quidem ante absolutionem, quae est vox evangelii, gratis propter meritum Christi annuntians ei impertiens fidei reconciliationem cum Deo et remissionem peccatorum. Quid vero aliud est hoc, quam reconciliationem cum Deo, et remissionem peccatorum adimere euangelio et fidei, immo gratuitae misericordiae Dei et merito Christi: et transferre illam in merita nostrorum operum?*

At catholici communi consensu docent: Contritionem causam esse remissionis peccatorum: quod idem tridentinum concilium docet. tum sess. G. cap. 6. tum sess. 14. cap. 4. Ex quibus etiam locis intelligere licet, duobus modis contritionem causam esse justificationis; quia videlicet disponit ad justificationem et impetrat remissionem peccatorum. Sess. G. cap. 6. numeral concilium aclum Poenitentiae inter dispositiones justificationis: et quia dispositio non solum se habet ex parte materiae, sed etiam ex parte agentis; ideo actus Poenitentiae quatenus ab auxilio gratiae et libero arbitrio procedit et hominem disponit ad justificationem, ipsius justificationis causa dici potest aliquo modo etiam efficiens. Sess. 14. cap. 4. idem concilium scribit: Contritionem omni tempore necessariam fuisse ad veniam impetrandam: porro impetrare est esse etiam aliquo modo causam.

Theologi Scholastici in eo solum dissentire videntur, quod nonnulli volunt actum Poenitentiae, ut etiam aclum fidei et dilectionis, esse dispositionem ad remissionem peccatorum, sed non meritum neque de condigno, neque de congruo remissionis peccatorum: et hujus sententiae sunt Joannes Capreolus in 2. sententia, dist. 40. quaesi. unica, et Dominicus a Solo lib. 2. de natura et gratia, cap. 5. At alii, etque plurimi, non solum dispositionem, sed etiam meritum <de congruo justificationis esse volunt ejusmodi actus, quae sententia est Magistri sententiarum in 2. lib. senti. dist. 27. et s. Thomae in 2. dist. 27. quaesi. 4. ad 4. Alberti in primum, dist. 41. art. 2. ad quintum. S. Bonaventurae in 2. dist. 28. art. 2. quaesi. 3. et in 4. dist. 15. art. 1. quaesi. 5. Praeterea Scotii, Durandi, Gabrielis, et aliorum, in 2. dist. 28. et ex recentioribus Andreae Vegae lib. 8. in concilium Tridentinum, decem ultimis capitibus, et in opusculo de justificatione quaesi. 7. Et quamvis posterior illi sententia nobis verior, et Scripturis ac Patribus conformior videatur, tamen in eo potissimum laborabimus, ut probemus. Poenitentiam sive contritionem causam esse remissionis peccatorum, quidquid sit de vocabulo meriti.

Habemus Primum divinos lileras, ad quarum auctoritissima testimonia nullam adhuc legi adversariorum responsionem. Ezech. cap. 18. *Cum averterit se impius ab impietate sua. ipse animam suam vivificabit.* Quid clarius? an vivificare animam suam, non est aliquid facere ad propriam justificationem? In eodem capite: *Facite, inquit, vobis cor novum et spiritum novum.* quomodo autem faciat homo sibi cor novum et spiritum novum. paulo ante propheta explicaverat dicens: *Convertimini et agite Poenitentiam: projicite a*

vobis omnes praevaricationes vestras. Quod si dum convertimur et Poenitentiam agimus, facimus nobis cor novum et spiritum novum; quis inficiari potest, conversionem ac Poenitentiam causam esse justificationis?

Jonae 3. *Et vidit Deus opera eorum, quia conversi sunt de via sua mala et miserius est Deo super malitia, quam loquulus est ut faceret eis, et non fecit.* Huc certe loco causa redditur cur misertus sit Dominus Ninivitarum, quia conversi sunt de via sua mala, Poenitentiae opera fecerunt.

Psalm. 50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* At sacrificium Deum placare et gratiam impetrare solet: et ideo subjungitur: *Cor contritum et humiliatum Deus non despicies.*

Dan. 4. *Peccata tua eleemosynis redime. Tobiae 12. Eleemosyna a morte liberat, et ipsa est, quae purgat peccata.* Haec loca non videntur intelligenda de eleemosyna quocumque animo facta: nam qui in peccato perseverare volunt, numquam per eleemosynas salvabuntur. Neque intelligi possunt de eleemosynis justorum, qui poenas temporarias post culpae remissionem, juxta catholicorum sententiam, redimunt: siquidem Nabuchodonosor, quem Daniel alloquitur, impius erat; et angelus apud Tobiam non tribueret eleemosynae vitam liberandi a morte, si de justorum tantum eleemosynis loqueretur. Quare loco illa de eleemosynis poenitentium intelligenda sunt. qui saltem ex congruo per contritionem et opera Poenitentiae, Dominum placant.

Luc. 1. *Demittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Hoc loco dilectio, sive contritio ex dilectione, quam lachrymae testabantur, aperte dicitur esse causa remissionis peccatorum: siquidem particula illa Quoniam, causalis est.

Sed accedant testimonia Patrum, qui passim per contritionem peccata deleri, ablui, purgari dicunt: item contritione Deum placari, eique satisfieri affirmant: denique contritionem meritum ut pretium appellare non verentur.

Tertullianus lib. 4. in Marcionem. antemedium: *Video, inquit, et Achab regem maritum Jezabel, reum idololatriae et sanguinis Nabulhae. veni meruisse Poenitentiae nomine.* Et in libro de Poenitentia. *Poenitentia, inquit. Dominus nungitur.* Origenes hom. 11. in cap. 20. Leviticum *Purgatio, inquit, peccati per Poenitentiam constat: quum utrum quis digne gerat, ita ut mereri pro eo tentam possit, videto.* Cyprianus in serm. 5. de lapsis, extremo, postquam dixerat, Poenitentiam esse medicinam peccati, et peream Dominum placari: et ad veram contritionem fuerat cohortatus, ita sermonem clausit: *Qui sic Deo satisfecerit, qui Poenitentia facti sui. qui pudore delirii. plus virtutis et fidei de ipso lapsus sui dolori conceperit, exaudilus et adjutus a Domino. quam contristaverat. laetam faciet Ecclesiam, nec jam solum Dei veniam merebitur, sed coronam.* Quibus verbis docet, vera contritione satisfieri Deo veniam impetrari, ut inde justificatus homo, etiam ipsam gloriae coronam per martyrium, vel alii sancta opera mereatur. Athanasius in lib. de virginitate. ntra medium: Vide, inquit, quale rene-

(j) m m lachrymis: *specta,quaeso, quam inquit-
L 4 deleuennl. Quid enim tetrius hoc vilio ?
, |.pfi(ui 1er jurejurando Dominum abnega-
, ni. lanium lamcnscluls per lachrymus dele-
riL Basilius in serin. de l'oeoilonliu: *Slalim. in-
gul David ad pharmacum properavil; ubi üou-
ffiiioniii pliuriudcuin peccali appclfal. El mira :
ltu> Duinmuin Pelrus negavit; ladingmalus esl;
> vriinl lachrymae ewn. qui nostri miserius esl.
mu epistula a*ci Virginem lapsam, in line, dicil
, rpueniiienliain ptirguri animam : el in libre de
l. i uiâ inilatc, ultra medium : *Pocnilenlia. cap.
l. lu pici» de lilio prodigo: *Tam cito , inquil. ve-
nwi'i meretur. ul venienti,el adhuc longe posito
•irru *Paler cl osculum Iribual. quod insigne
ttacue pacis. Ei hb. 10.m Lucam,m illud Luc.
il, Jlespexil Dominus Petrum etc. Lachrymae ,
in il, lenitiuii non postulant. sed merentur. El
ilu: Î.l lu st veniam vis mereri. dilue culpam
lj jynis luani. El praeialionc in psnl. 37. Quis
Mctumigere animam suam, cum propheta
ulus u/Uixcrit, solvens pretium lachrymarum
ru rdempliime peccati? Ephiein m libro de die
jüJicii, cup. 5. Compunctio, inquil, sanitas ani-
nv(A, illuminaiio mentis est: compunctio re*
..■. alieni deliciarum nobis acquirit. Hieronymus
in epitaphio Fabiofao. explicans contrilionem ac
poenitentiam ejus:Quae peccala, inquil. /lctus iste
nonpurjel.' quas inveteratas maculas haec la-
menta non abluant? El infra: *O felix Poenitentia
quae ad se Dei trahit oculos. El in lib. 2. conira
lihgianos; Qui peccata. inquil, simpliciter confi-
tentur,merentur humilitate clementiam Salvato-
riiJoaaues chrysostomus in 2. lib. de compun-
cloiie cordis: Sola est,inquil, cordis compunctio,
quaesicul ignis, omne animae vilium perurit et
-limit: cl quantacumque in ea repent mala ,
obslergit universa el penitus delet. Augustinus in
•pñl. 51. ad Macedonium: Quosdam,inquil, a so-
I-liile removemus allaris, ul poenitendo placare
l'Äñl, quem peccando contempserant. El in
pMm. 50. Mnivilae, inquil , Poenitentiam ege-
runt cl certam misericordiam meruerunt ; cui
-iieililde Gregorius subscribit lib. 3. cap. 4. iu
[icu ii libium Ib-gum,, in haec verba: Ainimlae
ia reluit pro difficili reconciliatione.gravi Poe-
antia sc dejiciunt.omnipotentis Dei misericor-
iuuu facile meruerunt.*******

Illiſmus igitur ex testimoniis velorum contrilio-
umsuo Poeiilenliam vere caussam esse juslili-
uLonis, cum peccala dcleal, abluat, abstergat, sa-
•i, cum Deum placet, illi satisfaciāt, ejus misori-
idiani iiiiipeln. ac suo inotlo mernaliir.

beaque adferri polesl eliam duplex ratio. Prima
 jlio peccatoris pocmlenlis non esl inanis apud
 licua, sed cum plaçai el veniam impetrat, ul pa-
 Itleicinplo publicani, Lucae 18. mullo igilur ma-
 ^jtuaversio ac Pocrilenlia , quae orationis est
 «•ima, nun cni inanis, sed aliquid faciei ad re-
 «bsionem impetrandam. Secunda . aelus Poeni-
 tentiae a Spirilu sancto esl, ul adversam conce-
 dant. el ad justificationem disponit; ergo suo modo
 caussa esl jusliücalionis: neque enim Spiritus san-
 ctus per ejusmodi aclum nos disponens, nihil facit,
 Uimisi. Vol. III

aut nullius prelii sive meriti est, quod facile in ordine ad iustificationem.

Sed obijciunt adversarii. Si contritione nostra justificamur, quomodo gratis justificari nos dicit Apostolus? si contritio justificationem meretur, cur non potius redditur, quam donatur.

Respondendo: Quod ut similem objectionem olim respondit Augustinus: ideo gratis nos justificari, licet contritionis merito justificemur, quia ipsa contributio donum Dei est: illi enim non gratis justificarentur, qui ex opere proprio, id est solius liberi arbitrii viribus acquiescunt, iustificarentur. Aon dicat, inquit Augustinus in epistola 106. *sibi, Si ex fide. quomodo gratis? quod enim fides meretur, cur non potius redditur, quam donatur? Non dicat ista homo fidelis, quia cum dixerit. Ut merear justificationem, habeo fidem: respondetur ei: Quid enim habes, quod non accepisti? Cum ergo fides impetrat justificationem. non gratiam aliquid meriti praecedat humani sed ipsa gratia meretur augeri, ut aucta mereatur et perfici.* Ille ille, ubi meritum humanum, vocat opus ex solo libero arbitrio facium, sine speciali videlicet gratia Dei excitante et adjuvante: qua significatione accipiendo mentum, passim affirmari contra Pelagianos. gratiam non secundum merita nostra dari; non videre licet in hac ipsa epistola 106. et in praecedente et sequente: et praefatione in psalm. 31. et libro de gratia et libero arbitrio, cap. 6. 7. et 8. ubi merito iustificationem nulla agnoscit merita nisi mala. Sed nusquam negat, ex operibus cum auxilio Dei speciali factis. vel ex actibus fidei, orationis, poenitentiae et similibus. non posse nos mereri aliquo modo ipsam remissionem peccatorum. et gratiam bene operandi: quin potius id apertissime conlucet. epistola 105. *Nec ipsa, inquit. remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fulci, qua fide ille dicebat: Deus propitius esto mihi peccatori: et descendit iustificatus merito fidelis humiliatus, quoniam qui se humiliat. exaltabitur. Restat igitur vel ipsam fidem, unde omnis iustitia sumit initium, non humano, quo isti extolluntur. tribuamus arbitrio, nec ullis praecedentibus meritis, quoniam inde incipiunt bona quaecumque sunt merita: sed gratuitum Dei donum esse fateamur, si gratiam veram, id est sine meritis cogitamus.* Et epistola 106. *Si quis dixerit. quod gratiam bene operandi fides mereatur: negare non possumus. immo gravissime confitemur.*

Neque verum est, quod quidam dicunt nō Augustino retractatam fuisse istam propositionem; Fides nō relur justificationem: quando retractavit illam: *Initium fidei est ex nobis*: lib. I. Retract., cap. 23. Nam in cpisl. 105. et 106. ubi maximè contendit milium fidei non esse ex nobis, disertis verbis docet, lidem mereri justificationem, ul jam ostendimus: et in illo ipso lib. 1. Retract. cap. 23. ubi retractui quod olim dixerat; initium fidei esse ex nobis; allirmal verissime dictum esse, ipiod fides inclinat meritum. Porros. Thomas in 1. 2. quaesi. 111. art. 5. dicit hanc, propositionem: *Initium meretur justificationem*., esse retractalam. si

fides accipiatur pro tunc solis viribus liberi arbitrii acquisita: in quo sensu neque s. Augustinus accipit fidem, neque nos accipimus, cum dicimus, fidem mereri de congruo justificationem.

Despondeo: Secundo ad eandem objectionem adversariorum, non solum gratis nos justificari licet Poenitentia justificationis gratiam mereatur, quia Poenitentia donum Dei est, ut jam diximus: sed etiam quia meritum istud, quod Patres agnoscunt ante remissionem peccatorum, non est meritum ex condigno, sed ex congruo, neque illi merces ex justitia, sed ex benignitate respondet, ac breviter non est meritum simpliciter, sed aliquo modo: ut semper loquuli sumus. Meritum enim ex condigno et simpliciter, non praecedit justificandum. sed sequitur justificatum, ut Augustinus scribit in psalm. 110. libro de fide et operibus, cap. II. lib. I. ad Bonifacium. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 2. libro de spiritu et filia, cap. 20. et 30. et lib. I. ad Simplicianum, quaesi. 2.

De Imo merito ex condigno, sive ex justitia loquens concilium Tridentinum, sess. 6. cap. 8. dicit, justificari hominem gratis, quia neque fides, neque opera quae justificationem praecedunt, ipsam merentur: meritum enim ex justitia, opponitur gratiae, non autem meritum ex congruo, quod non in justitia, sed in liberalitate fundatur. Et hoc modo de merito, nimirum ex condigno, nos in primo libro dum mendacia haereticorum refutarem, saepe diximus: Contritionem non esse meritum, sed dispositionem justificationis. Denique omnia loca Patrum a nobis adducta, ubi contritio sive Poenitentia dicitur meritum, pretium, satisfactio pro peccato: de merito, pretio et satisfactione ex congruo accipienda sunt, ut etiam loca Scripturae: *Peccata tua eleemosynis redime*. Dim. 4. et similia.

CAPUT XIII.

Contritione perfecta cum voto sacramenti suscipiendi, remitti peccata ante sacerdotis absolutionem.

Octava quaestio est: Utrum contritio ante absolutionem sacerdotalem peccata remittat: siquidem catholici doctores communi consensu docere solebant, Contritionem si perfecta sit, et votum sacramenti Baptismi, aut absolutionis adjunctum habeat, omnino reconciliare hominem Deo. et peccata remittere, etiam antequam sacramentum reipsa perciperetur.

Cauterum, nostro tempore Martinus Kemnitius in 2. parte exam. pag. 960. aperte reprehendit, eos, qui Contritioni remissionem peccatorum tribuunt ante absolutionem. Fuit etiam doctor quidam ante paucos annos, qui in libro, quem de charitale conscripsit, adversus communem sententiam docuit: catechumenis et poenitentibus, quomodo perfecte conversis, et charitate flagrantibus, non remitti peccata sive reatum mortis aeternae, nisi cum vel baptizantur, vel reconciliantur

ministerio sacerdotum, nisi forte in mortis articulo.

Et quidem cum Kemnitio, facile negotio controversia liniri potest, Nam cum ipse et omnes Lutheran! contendunt, sola fide hominem justificari et absolutionem ea tantum de causa requirant, ut per eam annuncietur verbum Dei, ex quo fides accipitur: si quis ante absolutionem, vel ex lectione Scripturae, vel ex memoria Baptismi, vel aliunde fidem concipiat, quomodo negare possunt eum justificari etiam ante sacerdotalem absolutionem? Aonne Lutherus ipse in lib. de captivitate babilonica. cap. de Baptismo, scripsit, hominem justificari, modo credat, etiamsi Baptismus non in nomine Domini. Et proinde non verum illegitimum accipiat? et in assertione articuli 12. non scripsit, undecumque verbum audiat, fidem concipi posse, et inde hominem justificari, eliminari non per modum absolutionis, sed per jocus, vel ad aliud oppugnandum, verbum Dei pronuncietur? Denique nisi Kemnitius probet, quod nunquam faciei, fidem concipi non posse, nisi per absolutionem; numquam obtinebit, non posse hominem sine sacramente justificari. Deoque reconciliari, quam sacerdotum ministerio absolvantur. Porro catholici non accipiunt Poenitentiae, sed illi soli remissiones peccatorum, tribuunt ante absolutionem, quae perfecta est; quaeque ex fide, spe et charitate procedit.

Jam vero scriptori illi catholico, qui veram perfectionem Contritionem, cum reatu lethali petali usque ad sacramenti perceptionem, manere contendit, opponimus Primum concilii oecumenici auctoritatem. Nam concilium Tridentinum, sess. 4. cap. 1. declarat post evangelium promulgatum neminem justificari sine Baptismo, aut ejus loco admittit concilium, posse hominem per veram Poenitentiam cum voto Baptismi, Deo reconciliari, antequam Baptismus reipsa percipiat. Et sess. 13. cap. 4. disertis verbis docet. Contritionem charitatem perfectam, reconciliare hominem Deo, priusquam sacramentum Poenitentiae actu suscipiatur. Et sess. 13. cap. 7. idem concilium declarat reparationem Eucharistiae, confessionem sacramentalem necessariam esse iis, qui conscientiam habent peccati lethalis. et simul excipit eos, qui forte missam celebrare tenentur, neque habent conscientiam. cui peccata sua confiteantur: non finit Contritionem cum proposito confessionis ad Eucharistiam non indigne percipiendam sufficere: idcirco. Itaque concilium illud credidit, per vere contritionem, etiam ante sacerdotis absolutionem et extra mortis articulum, peccata remitti; non enim suspicari fas est, in ullo casu concilium catholicum permissurum fuisse, ut cum conscientia reatus peccati mortalis, ad sacramentum Eucharistiae accederetur.

Secundo: Opponimus testimonia Scripturarum et sanctorum Patrum explicationes. Scriptura tamen nimis passim docet, eos, qui tuto corde ad Dominum convertuntur, sine mora veniam peccatorum accipere.

Lib. 2. Reg. cap. 12. cum audisset Davida: (Iran propheta peccatum suum, poenitentia ducit)

ail: *Peccavi Domino*, el continuo subjecit Nathan: i>ziintis quoque *transtulit peccatum tuum* : tie quire loqui videtur idem David,cum ail in psalm. .11. **Piri.** *Confitebor adversum me injustitiam* :■ :ni: *et Iu remisisti impietatem peccati mei.* S. Ambrosius in apologia David, cap. 7. .Si *dixit, pii.**Pronuntiabo; cl veniam meruit antequam* ;onunciarecl: *quanto magis ubi de se. pronun-* ail *dicens: Iniquitatem meam ego cognosco ;* ffnissum est *ci omne peccatum?* ergo remissio-s-li meruit *iniquitatis. et textit charilale. alque pruil peccata sua.* S. Augustinus concione 2. iupsal. 31. *Non pronuntiat.* inquit, sed *promint se pronuntiaturum, el ille jam dimittit.* i Gregorius in commentario ejusdem psalm. 31. Jliende. inquit, *quanta sil indulgentiae vitalis [(focilas, quanta misericordiae Dei commenda-* tu, *ut confilentis desiderium comitetur venia , antequam ad cruciatum perveniat Poenitentia:* unie *remissio ad cor perveniat, quam confessio* in roeem *erumpat.*

haine 30, secundum versionein LXX. Interpretum: Si reversus *inge.maeris . tunc salvus eris:* << quo loco ita colligit quod volumus, s.Leo epist. 91.aJTheodorum ForoJulii episcopum: *Miseri-* coriiae *Dei nec mensuras possumus ponere, nec* lenpor.i *definire, apud quem nullas patitur ve-* niae *inoras vera conversio, dicente Spiritu Dei per prophetam: Cum conversus ingemueris.lune calvus erit.* Haec ille,qui cerie salis aperie docet, veram conversionem nullas pali veniae moras, proinde continuo reiuilli contritis peccata, etiam antequam absolutio sacerdotalis accedat.

Similia legimus apud Ezechielem, cap. IS. Si *impius averterit scab injustitia sua,iniquitatum gus non recordabor amplius:* et cap. 33. *Impie-* tas *impiei non nocebit ei. in quacumque die con-* gruis *fuert ab impietate sua.* At profecto mullum ocel impietas, quamdiu reum facit aeternae dam-Mlionis: nec potest Deus dici oblitus iniquitatum, 'jiumdfo poenas aeternas iniquitati debitas non relaxat.

Huc etiam perlinet parabola filii prodigi. Lucae 15.videmus enim in ea parabola, patrem occur-risse filio revertentiet antequam illo confessionem sum absolvisset, dedisse osculum pacis. Quam parabolam ad poenilenlium consolationem addu-cens: Ambrosius lib. 2. dc Poenitentia . cap. 3. Tam *cito*, inquit, *veniam meretur, vl venienti ,* ■ *adhuc longe posito occurrat Pater,et osculum tribuat, quod insigne est sacrae pacis.*

Tertio: Opponimus ea omnia loca Scripturae el Patrum, quae charilalem cum peccato, sive reatu ■urlK aeternae, simul habitare non posse testan-tor. Si enim charilas sine remissione peccatorum '-e nequit, el contritio nascitur ex charilale.eam-qwcomitem individuum habet, necessario effici-tor, ut etiam contritio sine remissione peccatorum esse nequeat.

Proverb. 8. *Ego diligentes me diligo.* Proverb. 10. et I. Pclr. {. *Universa delicta operit charilas.* I. Joan. 3. *Aos scimus quia translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres: qui non diligit , manet in morio.* Lucae 7. *Demit-*

tuntur ei peccata mulla , quoniam dilexit mul-lum.

S. Joannes chrysoslomus homil. 7. in postero-rem ad Timotheum: *Sicut*, inquit, *ignis ubi sul-* vam *occupaverit. omnia purgare consuevit; ita et charilalis fervor quocumque inciderit, omnia perimit,* alque *perrumpit: ubi charilas est,omnia sublata sunt mala.* S. Gregorius homil. 33. in e-vangeha: *Quid*, inquit, *esse dilectionem credimus nisi ignem? el quid culpam, nisi ignem? el quid culpam, nisi rubiginem? unde nunc dicitur: Di-* mittuntur *ei peccata multa, quoniam dilexit mullum: ac si aperie diceretur: Incendii plene peccati rubiginem, quia ardel valide per ignem amoris.* S. Augustinus lib. 15. de Trinit. cap. 18. de charilale loquens: *Nullum est.* inquit.isto *dono Dei excellentius: solum est, quod dividit inter fi-* lios *regni aetcrni.et filios damnationis aeternae.* Haec ille, qui reatum mortis aeternae cum chari-lale esse non posse, apertissime confitetur. Quo-modo enim charilas dividerci inter filios regni ae-terni el filios damnationis aeternae, si possent qui charilale flagrant esse rei damnationis aeternae? I-dem Augustinus tract- 5. in epist.Joannis: *Dilectio*, inquit, sola *discernit inter filios Dei et fdios dia-* boli. El infra: .Si *solam habes, sufficit tibi;* at quo-modo sola sufficit.si hominem non liberal a reatu mortis aeternae? El infra: Si *quis in cordesuo in-* venerit *charilalem. is securus sil.quia transiit a morte ad vitam, jam in dextera est.* Al num in dextera esse dici potest,qui adhuc reus est gehen-nae. el filius irae ac perditionis? Vide similia loca, lib. de unitate Ecclesiae, c. VI. el hom. 50. de verbis Domini.

Quarto: Opponimus rationem ex effectis el pro-prietate charilalis ductam. Charilas el consequen-ter contritio, efficit filios Dei. ut s. Augustinus demonstrat libro de gratia Christi, cap. 21. ex illis verbis Scripturae: *Videte qualem charilalem de-* dit *nobis Pater.ut filii Dei nominemur et simus.* 1. Joan. 3. At qui filii Dei sunt, hoc ipso haeredes regni sunt, juxta illud Apostoli Gal. 4. *Itaque, jam non est servus, sed /ilius: quod si filius el haeres per Deum:* non igitur potest qui charilalem habet reus esse mortis aeternae, quue exhaeredalionem a regno coelorum includit.

Hersus: Qui charilalem habet, implet legem et recte vivit, ut idem Augustinus ostendit in libro dc lide el operibus, cap. 15. ex illis Apostoli verbis Homan. 13. *Plenitudo legis est dilectio.* At nemo lecte vivero, neque legem implere potest, nisi re-generatus et justificatus el filius Dei clTeclus. Li-bro primo contra duas epistolas rclagianorum.cap. 2. inquit Augustinus: *Cum non vivant bene homi-* nes *nisi effecti filii Dei. quid est. quod iste libero arbitrio tribuit bene vivendi potestatem?* El prae-fatione in expositionem psalm. 31. *Nihil*, inquit, *boni fecisti et datur tibi remissio peccatorum:* el concione secunda in eundem psalmum . expli-cans illud: *Pro hac orabit ad te omnis sanctus ,* scribit neminem esse saucium, nisi post remissio-nem peccatorum. El in psalm. 100. *Justitiam*, inquit. non *operatur, nisi justificatus ,* el libro dc spiritu et lilcra, cap. 2G. *Factores legis justifica-*

lō praecdd., Sequitur igilur, ul qui cbarilalein habent, liberi sini a peccaio.quandoquidem sancti sunl, cl legem implent. quod nemo polcsl nisi a peccalo justificatus.

Praeterea charilas facit amicos Dei, vel potius ipsa csl amicitia hominis eum Deo. Proverb. 8. *Diligentes me diiigo.* Joannis 15. *Vos amici mei estis, si feceritis quae ego praecipio vobis ;* quid aulem ipse praecipiat, explicat in eodem loco, dicens. *Hoc csl praeceptum meum, ul diligatis invicem.* S. Ambrosius in episl. 7. ad Simplician. *Libertas, inquit, liberum facit hominibus, chart las amicum Deo.* Al qui amicus Dei est. quomodo potest reus esse apud Deum morlis aeternae ? polestne aliquis amicum putare,a quo sciai sibi seiupilcnmm exilium praeparatum?

Quinio: Opponimus Ecclesiae lotius consensum. Nani in Ecclesia saepe conceduntur a Pontificibus indulgentiae habentibus contritionem peccatorum suorum cmn proposito confessionis snramenialis suo tempore faciendae: el eaedem indulgentiae a fidelibus lolo orbe clirisliano libenter cl cum gratiarum aelione suscipiuntur. At cerium csl, indulgentias hoc rcquirere.nl qui eas sumit,jam sil in statu gratiae cl liber a reatu morlis aeternae, el solum pro temporalibus poenis satisfacere teneatur: Indulgentiae enim a temporalibus poenis homines liberant, si lamen prius ab aeternarum reatu liberali fucnnl: Quare universa Ecclesia credit, per contritionem cum voto confessionis, a reatu peccati mortalis hominem liberari, atque in graliam cum Deo redire.

Postremo: Opponimus id, quod cliam adversarius admittit; in articulo morlis, si non adsil. qui reconciliet poenitentiam , vel baptizet catechumenum. posse cos per veram contritionem cum desiderio sacramenti percipiendi, non solum justificari. sed cliam continuo ad aeternam gloriam pervenire. Id enim docel Ambrosius in oratione de obitu Valentiniani junioris. Augustinus lib. 5. de Baptismo conlra Donalislras, cap. 22. Bernardus in episl. 77. ad iliigoncin el Innocentius IIf. cap. *Ad aposlolicam.* de presbytero non baplizato.Ai ccrle non csl articulus mortis, qui homines illos justificat. sed vera conversio el cordis contritio cmn desiderio sacramenli suscipiendi. Articulus enim morlis solum excusat a praevaricatione praecepti, ac facil ul non sil reus sacramenli non percepti , qui non ideo sacramentum non habuit quia noluit, sed quia non pohlil.Ergo ubicumque eadem causa repericiur. idcsl. vera conlnlio cum proposito sacramenli suscipiendi, idem eliam continuo sequetur elTeclus.

CAPUT XIV.

Solvuntur objectiones.

'tuitae sunl objectiones et graves adversus ea , quae superiore capite disputata sunl. Prima objectione *le mittuntur ci peccala mulla, quoniam di-*

lc.cit mullum. Luc. 7.Si Dominus peccata dimisit, cum ail: *Remitluntur ei peccata multa,* ut verba ipsa sonant, quae praesentis temporis sont, clui senlire videtur s. Thomas in 3. par. quaesi. (xl. ari. 3. necesse esl.ul aliquo tempore fueril mulier in peccatis suis, licel charilale flagrarel.fton enim tunc primum coepit diligere, cum audivit absolutionem suam, sed mullo ante coopérai. Domioos enim non ait: Quia diligit multum, sed: *Quia diligit mullum.* Neque responderi polcsl; remissam fuisse poenam temporalem, non aulem oelernarn, cmn Dominus ait: *Dimittuntur ei peccala multa.* Nam in parphola duorum debitorum explicuit Dominus se loqui de condonatione debiti, pro qua debitores satisfacere numquam potuissent. Non *habentibus, inquit, unde redderent, donarii ulrisque;* al satisfacere pro temporali poena , possunl ii. quibus Deus donavit aeternam , cl quoi gratia sua divites fecii.

Respondeo: Verba illa: *Dimittuntur ci peccata multa,* non cogunt ut dicamus . illo ipso tempore peccala luisse foeminae illi dimissa, quo verba ilh Dominus pronunciavil: nam eliam postea interjecto aliquanto spatio temporis, ilerum Dominusail: *Remittuntur libi peccata tua;* nec lamen dicere debemus, bis eadem peccala fuisse dimissa. Verba igilur Domini *Remittuntur ci peccala mulla* etc. nihil aliud significant, nisi, magnam dilectioPM Caus.-am fuisse magnae indulgentiae: eluis.Gregorius explicat in homil. 33. magnam rubiginem peccati, magno charilatis igne purgatam. Illa aulem verba: *Remittuntur libi peccala tua.* quae magis praeseferunl formam praesentis absolutionis; parlim absolvunt exterius el coram hominibus eam quae jam iulus a Deo absoluta erat: parlim eliam confirmant absolutionem invisibiliter datam. Nam simile quid legimus Marci 5. ubi Dominainulieri, quam jam sanaverat a fluxu sanguinis.ait: *Esto sana a plaga tua;* quo verbo non eam curavit. sed curationem jam laciarn confirmavit. Porro sancti Thomae testimonium nihil concludit, quoniam in argumentis contrariis rem illam breviter attigit, sed non clare exposuit, quid inde sentiret.

Dicet aliquis: Si dilectio Dei caussa fuil remissionis peccatorum, prius ccrle debuit osse dilectio. quam peccati remissio: ergo dabitur tempus aliquod, quo dilectio Dei sine remissione peccatorum fueril.

Respondeo: Dilectionem Dei super omnia, de qua liic loquimus, ultimam esse-dispositionem nd graliam cl peccati remissionem, el propterca rs«e quidem natura priorem, quam sil remissio peccatorum, sed nullo puncto temporis eam praecedere: quod idem in naturalibus formis clidispotionibus usu venire philosophi duceni.

Secunda objecto: *Qui non diligit me.* sermones i *meos non servat.* Joan. Ii. Al catechumeni ante remissionem peccatorum, sermones Domini diligenter observant: igilur catechumeni ante remissionem peccatorum Deum diligunt.

Respondeo: Si de integra observatione mandatorum Dei agatur. falsa csl assumptio: neque enim catechumeni ante remissionem peccatorum omnis mandata servant; vel si ca servant, non carent rc

t S'ijic peccalormn, ul supra ex Augustin» d... inmlrarimus.

ferlia objectio; St *quis diligit* me. sermonem ..? *iniscrtubilclPalcr incus diliget cum,el ad earn* liemus *etc.* hic, igilur est onio justificationis.nt prunum quis diligat Deum,deinde mandala servet, «slremo illi per adventum Patris, ct Filii cl Spi- ntus sancti peccala omnia remittantur.

Espondco: Illud *Pater incus diliget cum, ct ad* mm cenfemtw *etc.* ad gloriam nelernarn , non ad xstiiicationeni a pecoulis referendum csl, ul s.An- .clinas tract. 75. in Joannem el s.Cyrillns lib. IO. lolwnnem, cap. I. referunt, Itaque hic csl ordo. cjem Donnons hoc loco slatuil, graduum ad vitam jtternani. ut quis primum diligat Deum , deinde 'indita omnia servet,postremo diligatur a Deo di- lectiono illa perfecta , quae licaliludinem confert. Quod idem opertius paulo ante his verbis Dominus uplicaverat:Qui *diligit me,diligetur a Patre meo, dego diligam eum el manifestabo cimeipsum* , qQOI certe tunc fiet, cum similes illi erimus. *Quia ridebimus eum sicuti est.* 1. Joan. 3.

Quarta objectio, Aclor. 22. Ananias Paulo.quem perfecte conversum esse, el vas electionis factum ab ip> Domino audierat, sic ail: El *nunc quid manriâexurge cl baptizare el ablue peccata tua invocato nomine illius.*

Bespondeo: Rectissime dicuntur haec Paulo ab Inania, quia debuit Paulus omnia facere, quae ad peccala remillendo Dominus instituerat. Non enim certo sciebat Ananias, adeo perfectam Pauli con- versioDcm fuisse, cl sola sufficere ad peccata ejus delenda: licel eum a Dominu singulariter praeor- dinatum cl vas electionis futurum esse non dubita- ret. Potuit etiam Ananias hortari Paulum.licel per- fidissime conversum, cl per hoc justificatum. ut amplius peccala sua ablueret: juxta illud psal.50. *impius lava me ab iniquitate mea:* forte enim run tutius poenae reatus per conversionem ei rc- iiissus fuerat; el si totius poenae reatus fuerat re- missus, corte non deerant vulnera ex peccato re- licta, ut propensiones malae, cl alia id genus inul- ta,qm «fer gralam Dei curari poterant. Denique dillud dici posset, debuisse Panium jam intus lo- tum invisibiliter, lavari etiam exterius visibiliter, ut non solum gralam, sed eliam gratiae signum taberet; ul sensus sil eorum verborum:.*lblue pcc- «la tua.* idcsl, ablutionis sacramentum accipe: quomodo dc Cornelio loquitur s. Augustinus quaesi. 3. in hb. Numeri: *Cornelius, inquit, audiens cl croient quod praedicaverat Pelrus. ita munda- 'wtd.ul ante visibilem Baptismum, cum suis gui oderant, acciperet donum Spiritus sancti : mmtamen ncc risibile sacramentum contemni* pluit, *ul ablutus etiam extrinsecus,lavaret quo- dammodo vestimenta sua* Ilacc ille.

Quinta objectio: *Si quis non amat Dominum /Mirum Jcsu Christum anathema sil.* 1. Corinth. IC. U Impium csl, exeerari catechumenos ct poo- nilenles. anhelanles ad remissionem peccatorum: igilur in illis csl charilas Christi ante remissionem peccatorum.

Respondeo: Catechumeni el pocnilcnles,si Chri- im super omnia diligunt, ac vera Dei charilale

flagrant, jam apud Dcuin remissionem cousequuli sunt, ad cujus remissionis sacramentum pie, reli- gioseque anhelant.SI autem per inchoatam dilectio- nem Dei (ut concilium tridenlinmn loquitur sess. (>. cap. (i.) paulaliin disponuntur ad gralam, non habent illi quidem remissionem peccatorum, sed neque ex eorum numero habendi sunl, quos Apo- stolos exccratur: ille siquidem cis tantum anathe- ma dicit . qui Clirislum neque peifecle . neque imperfecte diligant, vel cliam oderunt ac perse- quuntur, aul ccrle conlemnunl cl agnoscere dedi- gnantur.

Sexta objectio: *Qui non dilùfû, manet in mor- te.* I. Joan. 3. Sed catechumeni el pocnilcnles ail- le remissionem peccatorum vivunt, cum peccata sua conilcanlur, quod niorlui facere nequeunt,di- cente Scriptura: .1 *mortuo, tamquam qui non esi, perit confessio.* Ecclesiastici 17.Igilur catechume- ni cl poenilciiles anle remissionem peccatorum Deum diligunt.

Respondeo: Catechumeni cl pocnilcnles. dum diligere incipiunt (ul concilium paulo anle citatum loquitur) simul vivere incipiunt, perfecte victuri, quando perfecte diligent. Quare pulchre Augusti- nus lib. 1. ad Simplicianmn. quaesi. 2. compar.it catechumenos embrionibus, qui in uteris matrum concepti, vivere incipiunt, sed nascuntur postea per Baptismum, ul ad vitam perveniant sempiter- nam. Porro confessio non csl proprie opus vitae, sed disposilio ad vitam: opera enim quae proprie dicuntur vitae, sunl opera justitiae bona ac vitae aeternae, meritoria. Augustinus in psalm. HO. *Ju- stitiam, inquit, homo non operatur, nisi justifi- catus:* cl infra: *Unde ergo illa confessio: non- dum quidem opus est justitiae, sed delicii im- probatio.*

Septima objectio. Apostolus I. Corinth. 13.scri- bit, neque fidem. neque eleemosynas aliquid pro- desse sine charilale. Sed impium csl existimaro vel dicere, nihil prodesse catechumenis et poeni- lentibus fidem quam habent, ct eleemosynas quas faciunt ante remissionem peccatorum: habent igi- lur illi charitatem. etiam ante remissionem pecca- torum.

Respondeo: Quod Apostolus ail. fidem cl elee- mosynas non prodesse sine charilale, non ita acci- piendum est, quasi absolute non prosint, lioc est. nullam adierant utilitatem, sed quod nequeant ho- minem ad vitam aeternam perducere, nisi cum charilale jungantur: alioqui enim fides, quamvis informis, donum Dei csl, el mullum prodest, cum sit justificationis initium,el justitiae fundamentum. Si quis aedilicii materialis fundamentum jecisset, ac deinde neque parietes, neque lectum superac- dilicarel. nihil ei prodesset quod lecil, cum solo fundamento neque a sole, neque ab imbribus de- fendi posset: at si vellet in aedificatione pergere, mullum ei prodesset, quod fundamentum jam ha- beret. Sic cliam fides informis, si semper mime.il informis, non prodest, quia non salvat, mullum ta- men prodest, si ei spes cl charilas adjungantur.

Octava objectio: In Christo Jcsu *neque circum- cisio aliquid valet, neque praeputium, sed fi- des, quae per dilectionem operatur.* Galal. 5.Sed

filles, qua catechumeni et poenitentes impetrant remissionem peccatorum, multum valet; igitur per dilectionem operatur.

Hespondeo: Fides quae per dilectionem operatur, dicitur sola valere, quia sola perrecte justificat et salvat: sed non ideo fides, quae polit remissionem peccatorum et inchoat justificationem, nihil valet. Neque oportet Christianum hominem, idem iudicium facere de fide, quae magnum donum Dei est, et sine qua impossibile est placere Deo; et ille circumcisione ac praepotio, quae nullam omnino vim habent ad justificandum.

Nona objectio: *Scienda inflat, charitas aedificat*. I. Corinth. 8. Sed scientia catechumenorum, et poenitentium non inflat, sed aedificat, cum ad remissionem peccatorum hominem perducit; igitur cum charitale conjuncta etiam ante remissionem peccatorum.

Hespondeo: Aon habet Apostolus, scientiam sine charitale semper inflare; sed scientiam occasionem superbiae praebere solitam, et ideo magis charitali, quam scientiae incumbendum esso. Ilis aulem non repugnat, ut scientia sine charitale, sed cum timore, qui charitalem praecedit, non inflat, sed deprimat, quod saepe in poenitentibus videmus, qui ex contemplatione iudicii futuri, aut infernalium suppliciorum non modo non inflantur, sed etiam terrentur et humiliantur.

Decima objectio. Concilium milvianum cap. 4. dicit anathema iis, qui dicunt gratiam dilectionis non esse necessariam ad non peccandum: sed non peccare convenit etiam catechumenis ante remissionem peccatorum.

Hespondeo: Loquitur concilium de gratia dilectionis, per quam homo vitare potest omnia peccata mortalia, sive omnia mandata servare, quae gratia non praecedit, sed simul infunditur cum remissione peccatorum: ut patet ex cap. 3. ubi dicitur gratiam Dei per Jesum Christum, non solum remittere peccata, sed etiam juvare ad non peccandum; et statim cap. 4. dicitur, hanc eandem gratiam non esse scientiam tantum, sed etiam charitalem. Quod vero dicitur in argumento: *Catechumenis ante remissionem peccatorum convenit non peccare*; in eo sensu verum est, quia non licet eis peccare, et auxilium Dei habent, quo possint vitare singula peccata; non tamen omnia simul vitabunt, nisi postquam gratiam justificationis fuerint adepti.

Undecima objectio. Concilium arausiense can. 1. Deus, inquit, *nullis praecedentibus meritis, fidem et amorem sui prius inspirat. ut Baptismi sacramentum fideliter requiramus*. Dem concilium tridentinum sess. 6. cap. 6. dicit, quod peccatores se ad justitiam praeparantes, Deum tamquam fontem justitiae diligere incipiunt.

Hespondeo: Ista argumenta ferunt secum solutionem. Nam concilium arausiense aperte distinguit amorem illum imperfectum, quem habent homines ante remissionem peccatorum, a vera charitate, per quam servantur omnia mandata, quae cum reatu mortalium peccatorum esse non potest: -iquidem postquam dixerat: *Fidem clamorem sui prius inspirat*, subdit, *Ut Baptismi sacramentum*

fideliter requiramus, et post Baptismum, quae ipsi sunt placita implere possimus. Concilium vero tridentinum, clarissime distinguit imperfectum illum amorem a charitale, quam cap. 7. dicit, cum remissione peccatorum simul infundi.

Duodecima objectio. S. Augustinus lib. 12. de Civil. Dei, cap. 9. et lib. 14. cap. 7. et libro de gratia Christi, cap. 21. et alibi, docet bonam voluntatem esse id, quod in Scripturis usitatus charitas nominatur: sed bonam voluntatem habet homo etiam ante remissionem peccatorum, cum Lucae 2. promittatur pax hominibus bonae voluntatis.

Hespondeo: Bona voluntas, quam b. Augustinus vocat charitalem, non est, quae omnino bona voluntas, sed illa quae datur nobis per Spiritum adoptionis, in quo clamamus. *Abba Pater*, quaeque diffunditur in cordibus nostris per Spiritum inhabitantem, et quae sola perducit ad vitam aeternam. Nam sanctus Augustinus eodem lib. 12. de Civit. Dei, cap. 9. postquam dixit: Angelos creatos cum bona voluntate, id est, cum charitale; statim rationem subdit, quia de angelis quoque dici potest: *Charitas Dei diffusa est in cordibus eorum, per Spiritum sanctum, qui datus est eis*. Praeterea libro de gratia Christi, cap. 21. jam citato, postquam dixit bonam voluntatem dici charitalem, statim addit, ipsam esse per quam efficiamur filii Dei. Item lib. 4. in Julianum, cap. 3. dicit scilicet bonam voluntatem appellare bonum illud, per quod solui: homo potest ad aeternam vitam, regnumque perducere. Denique lib. 1. de libero arbitrio, cap. 12. definit Augustinus bonam voluntatem, appellari recte vivendi, et ad summam sapientiam penitendi: recte autem vivere neminem posse, nisi prius Filius Dei per regenerationem effectus sit, docet idem Augustinus lib. 1. cap. 2. contra durae epistolae Pelagianorum.

Quod vero in argumento additur, promitti pacem hominibus bonae voluntatis; nihil efficit contra nos. Nam in primis codices graeci non habent: *Pax hominibus bonae voluntatis*: sed, *In terra pax hominibus bona voluntatis*, quoque Binae voluntatis, non et *Μίλημα ἀγαθόν*, sed *εὐδοχία*, quod nomen non solum significare amorem hominis erga Deum, sed amorem Dei erga homines. Itaque cum dicitur: *In terra pax, in hominibus bona voluntas*, sensus est. Annunciator hominibus pax, quae est ipsa Dei bona voluntas erga ipsos. Secundum vero latinos codices, in quibus habetur: *In terra pax hominibus bonae voluntatis*, sensus est. Annunciator in terra pax hominibus, pax (inquam) bonae voluntatis Dei erga nos.

Decimatertia objectio. Augustinus epist. 113 ad Julianum, dicit, per charitalem adimpleri in nobis si quid divinae legis et admonitionis implemus. Sed catechumeni ante remissionem peccatorum nullum implent divinae legis, cum ad baptismum accedunt. Item libro de gratia Christi, cap. 26. dicit, nullum bonum opus sine charitale imputari, nec esso vere bonum opus. At catechumenorum opera non sunt omnia peccata: igitur catechumeni charitale praediti sunt, etiam ante remissionem peccatorum.

Respondeo: Per charitalem impletur, si quid dicitur. Je lepis impietur, quia sine charitale nullum mundum servare possumus, nisi secundum sublimitatem operis: sine charitale etiam nullum hominum opus imputatur, nec est vere bonum, secundum Augustinum. quia ipse id vocat bonum, quod est in iudicium vitae aeternae. Catechumeni autem remissionem peccatorum servant aliquid leprosum, secundum substantiam operis. et faciunt opera bona, sed non meritoria vitae aeternae.

Decimaquarta obiectio. Augustinus lib. 2. contra Iudeos epistolas, cap. 9. *Quid est, inquit. bonum? id est nisi charitas de qua Joannes sine amorem loquitur, dicens: Caritas est: Deo cunctis. Initium ejus ex nobis, et perfectio ex Deo: et charitas ex Deo est, tota nobis ex Deo est.* Sed initium bonae cupiditatis habetur ante remissionem peccatorum; ergo et charitas.

Respondeo: Augustinus non dicit. quod libet initium cupiditatis boni esse charitalem, sed ipsam perfectam boni cupiditatem: distinguit enim initium charitatis ab ipso charitale. et utrumque dicitur ex Deo, quia qui infundit charitalem, ipse idcirco inspirat bona desideria, quibus homo disponitur ad charitalem. Id quod dicitur in libro de gratia et libero arbitrio, cap. 18. *Sine suo fructu, inquit, admoneretur liberum arbitrium querere Dei donum, de quo Joannes ait: Dilectio est: Deo est: nisi prius acciperet aliquid dilectionis.* Ille vides, dari homini aliquid dilectionis quod nondum charitas dici potest. et per illud disponi ad veram charitalem, de qua Joannes ait: Charitas est Deo est.

Decimaquinta obiectio sumitur ex Leone, qui in 9. de passione Domini: et Bernardo, qui in libro de diligendo Deo, dicunt. in Petro cum Christum negavit, non fuisse extinguit charitalem.

Respondeo: S. Thomas in quaestionibus disputatis quaesi. de charitale, art. 1. et in 2.2. quaest. 21. art. 1. uli. recte dicit: Charitalem Petri » Bernardus dici sopitam fuisse, non extinguitam. quia statim rediit, ac si sopita lanium fuisset; a Leone talem dici non eversam dilectionem, sed constantiam fuisse turbalam. Quia non peccavit Petrus ex timore Christi, sed ex timore mortis, et ideo mansit dilectio, sed non super omnia; dilexit enim Petrus propter Christum, sed in illo timore magis se, quam propter Christum dilexit.

Decimasexta obiectio. Nulli catechumeni vera charitas flagrant, et lamen nondum habent peccatum remissionem. cum non sint in Christo regenerati; vera igitur charitas cum reatu peccati mortis haberi potest. Augustinus tract. 13. in Joannem. *hiviumcumque. inquit, catechumenus proficiat. adhuc sarcinam suae iniquitatis portat, nec mittitur, nisi cum venerit ad Baptismum.* 1. lib. 4. de Baptismo contra Donatistas, cap. 21. Von dubito, inquit, *catechumenus catholicus in hunc charitale flagrantem, haeretico baptizato non ponere etc.* Et infra: *Sicut autem bono catechumeno Baptismus deest ad capeendum regnum coelorum, sic malo baptizato vera conversio.* Priore idem Augustinus epist. 77. ad Dardanum, lib. 1. de praedestinatione sanctorum, cap.

7. et lib. 1. quaesi. 2. ad Simplicianum. et lib. 1. de Baptismo, cap. 8. et lib. 4. cap. 21. dicit Cornelium centurionem, licet laudatum in Scripturis. nondum talem fuisse, vel salvus esse posset. nisi per sacramentum Baptismi incorporaretur Ecclesiae: Et de se scribit lib. 9. confess. cap. 4. *Et insinuat mihi in profundo nutus tui, et gaudens in fide laudavi nomen tuum. et ea fides me securum esse non sinebat de praeteritis peccatis meis, quae mihi per Baptismum luam remissa nondum erant.* Praeterea s. Leo epist. 91. ad Theodorum episcopum Forojulii: *Divinae, inquit. bonitatis praesidiis ordinatum est. vel indulgentia Dei, nisi supplicationibus sacerdotum, nequeat obtineri,* Item Richardus de s. Victore. in lib. de potestate ligandi et solvendi, cap. 91. dicit aperte, posse hominem esse in charitale, et simul in reatu aeternae damnationis: quod etiam affirmat Thomas Waldeus 1. 2. de sacramentis cap. 97.

Respondeo ad Primum locum Augustini: Dico eum loqui de iis catechumenis, qui negligent ad Baptismum accedere: tales enim quantumvis proliciunt, numquam sunt vere justificati. cum nec in re, nec in voto sacramentum Baptismi habeant. nec vera charitale flagrant; vera enim charitas et verum Baptismi votum, non permittunt hominem esse negligentem, vel contemptorem Baptismi. Quare ibidem Augustinus: *Ad hoc, inquit. nam praebuit Dominus noster, ne quis arrogans, eo quod habeat abundantiam alicujus gratiae. dedignaretur baptizari Baptismo Domini: Quantumcumque enim catechumenus proficiat. adhuc sarcinam iniquitatis suae portat, nec illi dimittitur nisi cum venerit ad Baptismum.* quod intellegitur. in re, aut in voto et ardenti desiderio: nam apud Deum animus pro facio reputatur. Quare idem Augustinus lib. 4. de Baptismo, cap. 23. scribit, laironem, qui cum Christo crucifixus fuit, non caruisse Baptismo: quia non ejus accipiendi voluntas defuit, sed non accipiendi necessitas adfuit.

Ad Secundum dico: Catechumenus divina charitale flagrantem. non carere remissione peccatorum. Quod autem desit illi Baptismi susceptio ad capeendum regnum coelorum. non ideo est. quia non habet remissionem peccatorum. sed quia tenetur Baptismum suscipere, nisi necessitate aliqua excludatur, et si contempserit aut neglexerit accipere, reus erit et damnabitur: non quia numquam habuerit remissionem peccatorum, sed quia sacramentum contempsit. in cuius virtute et voto justificatus erat. Haec Augustinus ibidem: *Verumtamen, inquit. Cornelius, si etiam Spiritu sancto accepto baptizari nolisset, contempti tanti sacramenti reus fieret.*

Ad Tertium dico: Cornelium ante Baptismum procul dubio accepisse remissionem peccatorum. si illi posteaquam fidem a b. Petro audivit et votum Baptismi habuit; nam vel dicitur Act. 10. etiam Spiritum saucium inhabitantem habuit. Augustinus autem locis nolatis, loquitur de eo tempore, quo Cornelius nihil adhuc de Christo audierat, et ne votum quidem Baptismi habebat: nam de alio tempore illa loquitur ipse idem Augustinus quaesi. 33. in Num. *Cornelius, inquit, audiens,*

*d credens, quodpracdicarerai Petrus, ita mui-
datus csl, ul ante visibilem Baptismum,cum suis
qui aderant, acciperet donum Spiritus sandi ;
lerumlamcn nec visibile sacramentum contemni
potuit, ul ablutus eliam extrinsecus, lavaret quo-
dammodo vestimenta sua.* Idem dicit Clirysosto-
mus huunl. 21. m Actor. apostol. *Vide, luquil,
dispensationem Dei: non permittit absolvi sei-
monem.ncqueexpraeci pio Petri fieri Baptismum,
sed ubi exhibuerunt se mente admirabili, cl cre-
dtdcrunl omnino Baptisma esse remissionem
peccatorum; tunc advenit Spiritus.* Et infra ex-
plicans ilhid.*Mumquidaquam quis prohibere po-
test etc.* introducit Petrum îoquenlcm: *Totum, in-
quit, facium est. quod magis necessarium fuit.
Baptisma; jam fadum csl. quod nos baptizati
sumus dc,* Hieronymus lib. 2. in Jovinianum :
*Coructius centurio, ut Spiritum sanctum accipe-
ret antequam Baptisma, eleemosynis meruit,cre-
brisque jejuniis.*

Ad locum ex confessionibus, dico: Merito Augm-
sliiauni ante Baptismum numquam fuisse securum:
quia non certi) sciebat,se veram cliarilalem el con-
tritionem habere, nec fecerat lotum quod poterat .
ad remissionem peccatorum accipiendam.Cum nu-
tem dicit: *Peccata mea nondum remiseras;* loqui-
tur secundum conscientiam suam , ipse enim ita
existimabat, nec. polecat homo pius et humilis ali-
ter existimare; non tamen proplerea sequitur id
verum luisse. Nam et pleriquo sanctorum, dicunt,
se maximos Case peccatores cl dignos gehenna :
el licet mendaces non sint, quia dicunt quod .sen-
tiunt; (alsum tamen sine dubio dicunt.

Ad locum Leonis, qui ait non posse hominem
Deo reconciliari sine sacerdotaii absolutione, Re-
spomleo: Id esse inlciligendum, in re. vel in volo:
mini ibidem scribit Leo, veram conversionem nul-
lam veniae moram pali, cl citat illud propheticum:
Cum reversus ingemueris, tunc salvus eris.

\d locum Bichardi dico: Eundem liicbardum in
eodem libro semel explicare, λ'πu cap. 4. docet,
slilim atque aliquis perfecte nd Deum convertitur,
remitti ei reatum poenae aeternae.sive mutari rea-
tum poenae aeternae in reatum poenae temporalis,
eliam aide sacramenti susceptionem. El cap. 8.
scribit: Licet per contritionem poena aeterna sit
remissa,tamen vere eliam remitti per absolutionem
sacerdotis.quia in volo el pacto hujus absolutionis
remissa fuerat. Ouod igitur postea dicit, cap. 19.
< harilalem consistere cum reatu poenae aeternae;
non est inlciligendum. ul verba sonare videntur ,
sed sensus ejus est. habere hominem cum vera
cliarilale adhuc debitum mortis aelernae, quando
non suscepit actu sacramentum. quin nondum im-
plevit pactumel votum,in quo remissa sunt ei pec-
cata,'el si ex ncgligentia paetum illud non implent,
proeuldiibio damnandum , non quia non habuerit
.nite remissionem peccatorum , sed quia pactum
non servavit. Id vero ex ea similitudine, quam ibi-
dem adlucil. apertissime colligitur. Nam probare
volens, charitalem consistere cum debito mortis
aelernae, dicit : Patriarchas el prophetas cum ma-
gna churllato de hac vita migrasse, cl tamen man-
sisse apud inferos eum debito mortis aeternae, do-

nec Christus sua morte eos liberavit. Certum est
autem, patres illos non habuisse debitum mortis»
aelernae nisi ea ratione quia remissa cr.uilch pli-
catu in virtute mortis Christi futurae.el m ea num
quam fuisset, ipsi quoque numquaiii de inferno
exissent. Atque ad liuuc modum i-xponenda vidi
lur sententia llugonis de sancto Victore, lib.2.
de sacramentis, par. 14. cap. 8.

Ad Uilimuin ex Thoma Waldensi, dicimus Tho-
mam Waldensem docere velle.solam clinriatcinsi-
nu sacramento, vel in re. vel m volo . humiliem.
peccato non liberare. El quamquam vera rliariu
esse non potest sine sacramento, vel in re. ul n,
volo: nec enim Heri polest.nl aliquis diligat Peiiiu
super omnia, cl non desideret ea remedia, qua-
Deus instituit pro reconciliatione peccatoris: tamen
si per impossibile aliquis diligeret super otin
Deum, el tamen nollet sacramenta suscipere, no
justificaretur. Waldensis autem illud scnpstilc-
Ira Wiclcsum, qiil sentiebat, Baptismum iqui
non esse nisi signum internae renovationis: que
est eliam haeresis Calvinislarurn. Verba ejus b 'l
sunt: *Quamvis bonus fuerit, plena fide ; dico V
men sine visibili sacramento, tel re ipsa. coin,
fectu gravido consequulo, sine aqua salvus c»»
non paierai dc.* quae sunt omnino conscolji» <
doctrinae.quam tradit concilium tridenlinum s,-
14. cup. 4 .ubi doeel contritionem quidem reco-
ciliare hominem Deo ante susceptionem seofotnes
li: tamen eam reconciliationem non esse tribue-
dam soli contritioni, sed contritioni eum votos
cramenli suscipiendi, quod votum semper iu t
includitur.

Decimaseplima objectio. Si per contritions
peccata remittuntur, quorsum homines contriti L-
plizaniur, vel reconciliantur? el nonne falsa .r
forma sacramenti: Ego te baptizo , vel absolvo:
is jam lotus el absolutus est, cui sic loquimur?

Respondeo: Sacramentum non frustra suscipito
ab eo. qui per veram contritionem juslilicalus
Primum, quia sacramentum auget gratiam el po-
nam temporalem remittit, vel lotam, ul in Baptis-
mo. vel ex parte, ut in absolutione: Contritio comi
cum solo sacramenti volo, culpam quidem piilpl.
sed reatum lotius poenae temporalis raro admodum
tollit. Secundo, quia nemo certo scire poti-'l, se
veram contritionem habuisse ; el attritio cum solii
sacramenti volo non juslilical. Itaque, ut qui' ile
adepta indulgentia securior sil. debet omnia illi
remedia adhibere, quae Deus ad peccata purgandi
instituit. Tertio, quia pactum implere debet, quo-i
cum Deo quodammodo pepigit, qui per volam > .
cramenli suo tempore suscipiendi, gratiam recon-
cilia lionis accepit.

Neque forma sacramenti redditur falsa. N;iin qu>
dicit: Ego te baptizo, vel absolvo, non afUrtinls
absolute baptizare vel absolvere,cum non ignoret,
nullis modis fieri posse, ul neque b iplizet, neqn
absolvat, licet ea verba pronuncicl, nimirum si i>,
qui sacramentum suscipere videtur . lude non b.
beat suscipiendi intentionem, vel non sil ntedis
positus, aut obicem ponat. Igitur minister ill»*
verbis nihil aliud signilicai.nist se. quod m se cs'
sacramentum reconciliationis vel absolution s ar.

ibre; quod vim babel in homine disposito peccata omnia dimittendi. Quare s. Thomas in 3. par. 81. art. 3, ad ultimum . ita exponit verba illa: *Ego te absolvo*, id est, sacramentum absolutum impendo.

Praeterea: Quemadmodum (ul in responsione ad objectionem diximus (s. David orabat) *Angeli me ab iniquitate mea*. ita potest etiam in peccatum saepius ad confessionem adduci, ut si quis ministerio sacerdotis absolvetur quia dum in hac vita sumus, semper aliquid ex peccato inducitur. purgari potest, ut poenae temporalis reat aut vulnus aliquod ex peccato relictum. Sed de his satis.

CAPOT XV.

¶ Illud esse peccatum, *quod per veram Poenitentiam non deleatur.*

Sequitur quaestio nona: Utrum omnia peccata per contritionem sive Poenitentiam delentur autem duplex sensus hujus quaestionis, scilicet, an omnis peccatur possit agere poenitentiam: sunt enim qui existiment, interdum aliquos, vel ob levitatem, vel ob magnitudinem peccatorum illa ieseri a Deo, ut numquam sint auxilium divinum recipere poenitendum habituri. Alter sensus est, iniquis egerit Poenitentiam . nulla sit tanta levitas multitudinis. vel gravitas, quae poenitentiam non possit expiari. Nam et Novatiani videntur ea ea sententia fuisse, ut ob gravissima quaedam scelera nulla ratione Deus placari posset, ut lex habet in epistola 3. ad Synpronianum, et ex Ambrosio lib. I. de Poenitentia, cap. 9. et lib. 2. cap. 1. et I. intelligimus: et Richardus Armachanus, lib. 9. quaestionum Armenorum, cap. 27. probabile esse docuit, ob quaedam ingentia crimina non potest veniam impetrari, etiamsi ageret peccator. Quid posset pro venia impetranda. Sed quoniam de sensu priore tractandum erit in disputatione de gratia et libero arbitrio: nunc solum de posteriore breviter disseremus.

Illud igitur affirmamus, non ut probabile. quemadmodum loquitur Armachanus, sed plane ut certum et apud catholicos exploratum; nullam esse peccatorum multitudinem, vel gravitatem, quae per contritionem Poenitentiam non expiatur. Nam in primis Ezech. 18. et 33. Deus saepius clamat: *Nolo mortem peccatoris*, et si nulla exceptione veniam polifertur omnium iniquitatum. si impium serio poenitentem vitam praeteritae, cum emendationis proposito: quod idem in Isata cap. I. et 55. et in Jerem. cap. 18. et aliis prophetis legimus. Porro Joël cap. 2. et 1. participulam universalem: *Omnis qui invocaverit nomen Domini. salvus erit.* Nemo autem non Poenitentiam agit, qui non invocet nomen Domini: nam in eodem cap. describens idem propheta Poenitentiam, ait: *Convertimini ad me in Mo corde vestro, in jejuniis, fletu et planctu, et dandile corda vestra et non vestimenta vestra.* Et infra: *Inter vestibulum et altare plorabunt*

sacerdotes ministri Domini, et dicent: Parce Domine, parce populo tuo. Et Jonae 3. *Operiantur saccis homines et jumenta, et clament ad Dominum in fortitudine.*

In Testamento novo Matth. II. Dominiis sine exceptione omnes invitat ad se: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis. et ego reficiam vos.* Matth. 11. omnium peccatorum solvendorum sine exceptione Petro potestatem tribuit: *Quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelo.* Matth. 18. rursus generalim dicit apostolis. *Quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelis.* Et ibidem de numero, ne forte quis peccata numerus ob frequentes lapsus irremissibilia esse crederet, non solum usque septies, sed etiam usque septuagies septies peccata dimittenda esse admonuit, numerum certum ac finitum, pro incerto et infinito ponens, ut Origines, Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus et alii Patres in commentario hujus sententiae annotarunt. Et Joan. 20. sine exceptione personarum: *Quorum, inquit, remiseritis peccata, remittuntur eis.* Cum igitur Dominus omnes ad se peccatores invitet ac vocet, quis audebit aliquos excludere? cum ille, quaecumque solvantur a suis in terra, soluta esse dicat in coelis, quis obstrepere audebit, ac dicere quaedam esse peccata. quae per veram Poenitentiam, et sacerdotum ministerium solvi nequeant? cum ille, quorum peccata apostoli remiserint, iisdem remissa esse testetur, quis erit tam temerarius, qui aliorum peccata irremissibilia esse disputet? cum ille denique toties remittenda esse peccata judicaverit, quoties ad Poenitentiam is qui peccavit redierit. quis indulgentiam Dei ad certam mensuram ac numerum peccatorum restringet?

Accedit Ecclesiae catholicae definitio. Nam in primo capite concilii lateranensis oecumenici et frequenissimi. quod sub Innocentio III. celebratum est. habetur ea sententia: *Si post suspensionem Baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum. per veram potest semper Poenitentiam reparari:* cui sententiae consentiunt omnium fere Patrum testimonia. Hilarius can. 18. in Matth. *Neque. fas est*, inquit, *nos ex praescripto legis, dandae veniae numero concludi, cum per evangelii gratiam sine modo nobis a Deo fuerit indulta.* Ambrosius lib. 2. de Poenitentia, cap. 1. *Omnibus, inquit, conversis pollicetur veniam. quia scriptum est: Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Hieronymus in epist. ad Oceanum, de digamia: *Frustra, inquit. mortuus est Christus, si aliquos vivificare non potest: mentitur Joannes Baptista. et digito Christum, et voce, demonstrans: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi: si sunt adhuc in saeculo, quorum Christus peccata non tulerit etc.* Augustinus lib. I. Contra Iudeos. cap. 19. revocit. quod in lib. I. de sermone Domini dixisse videbatur, esse ingens aliquod peccatum quod nulla ratione remitti possit: *Addendum, inquit. fuit: Si in hac tam scelerata mentis perversitate inierit hanc vitam: quoniam de quocumque pessimo in hac vita constituto, non est utique desperandum. nec pro illo imprudenter oratur. de quo non desperatur.*

Eundem sententiam apud Rasilium, in cpist. nd Virginem lapsam, Chrysostomum in epistolis duabus ad Theodorum de reparatione lapsi, atque apud alios passim invenies.

His addi possunt exempla Scripturae divinae. Nam in regibus Israël pejorem Achabo et in regibus Iuda pejorem Manasse non facile reperies : uterque tamen per Poenitentiam veniam impetravit. Vide de Poenitentia Achat), lib. 3. Regum, cap. 21. de Poenitentia Manasse lib. 2. Paralip. cap. 33.

In Testamento novo orat Stephani Actor. 7. pro lapidatoribus suis, qui tamen Spiritui sancio resistebant, ut ipse illis dixerat: et, ul ab Augustino paulo ante audivimus, pro iis non imprudenter oratur, de quibus non desperatur, Actor. 8. hortatur Petrus Simonem magum ad Poenitentiam, cumque corripit, qui lamen gravissime peccaverat: et ul loquitur Augustinus serm. 11. de verbis Domini: *Quis est fructus correptionis, sine ulla spe remissionis?* 2. Corinth. 2. Paulus Corinthium illum ad indulgentiam recipit, quem jusserat I. Corinth. 5. tradi Satanae, et de quo dixerat: *Audietur inler vos fornicatio, quales nec intergentes, ul uxorem patris sui aliquis habeat.*

CAPUT XVI.

Solvuntur objectiones; ac de peccato in Spiritum sanctum breviter disputatur.

Sed objectiones solvendae sunt. Ac Primum obiciebant olim Novaliani illud licii sacerdotis. 1. Regum 2. *Si peccaverit vir in virum, placari ei potest Deus, si aulem in Deum peccaverit vir, quii pro eo orabit?*

Respondet Ambrosius lib. 1. de Poenitentia cap. 8. illud: *Quis orabit;* non significare: Nullus orahil, sed: Quaerendus erit insignis aliquis Dei amicus. qui orct, qualis fuit Moyses, qui pro populo idololatra oravit, et exauditus est. Exod. 32. Videtur licii inoro humano esse loquulus. Num inter homines rari inveniuntur, qui apud principem intercedere audeant, quando reus principem ipsum immediate laesit: alioqui facilis est intercessio, quando inter privatos injuria consistit. Summa est. Hic aliud significare voluisse, nisi peccala in Deum difficiliter expiari, quam in homines.

Secunda objectio sumitur ex lib. Proverb. cap. 1. ubi sapientia Dei sic loquitur: *Quia vocavi et re-nuistis: extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret etc. tunc invocabunt me. et non exaudiam, mane consurgent et non invenient me.* Et psalm. 17. *Clamaverunt. nec erat qui salvos faceret. ad Dominum, nec exaudivit eos.* Ei Hieron. 74. *Cum jejunavcrinl, non. exaudiam preces eorum.*

Respondeo. Verba Sapientiae in Proverbiis, de iis potissimum accipienda sunt, qui post hanc vitam in die iudicii rive universalis. sive particularis, inutilem Poenitentiam agent, et refrigerium aliquod percipiendi, nec impetrabunt, quia tempus Poenitentiae

non est, nisi in vita praesenti: de quibus, etiam loquitur liber Sapientiae, cap. 5. cum ait: *Tunc dicent intra se, Poenitentiam agentes, et prae angustia spiritus gementes: Illi sunt quos uliquando habuimus in derisum etc.* Et Dominus Malch. 25. introducit fatuos virgines post clausum ostium dicentes: *Domine. Domine aperi nobis.* Et Lucae 13. clarioribus verbis: *Cum intraverit. inquit, paterfamilias, et clauserit ostium, et incipiet foris stare, et pulsare ostium dicentes, Domine. aperi nobis; et respondens dicet vobis: Nescio vos unde sitis: tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te et bibimus, et in pluteis nostris docuisti. Et dicet vobis: Nescio vos unde sitis: discedite a me omnes operarii iniquitatis: ibi erit fletus et stridor dentium etc.* Et Lucae 13. introduci divitem in inferno implorantem Abraliannim. et nihil impetrantem. Loqui aulem librum Proverborum de vita futura, perspicuum est ex illis verbis: *Ego quoque in interitu vestro ridebo et subsannabo, cum vobis quod timebatis advenerit.*

Quod si ea verba ad hunc etiam vilam referre placeat, sine dubio accipienda erunt de invocatione Dei ad poenas arcendas. non de vera Poenitentia. neque de seria cupiditate liberationis a culpa: ad quem modum intelliguntur alia duo loca, in Davide et Hieremia. Nam de invocatione Dei vera Poenitentia non potest falsum esse quod scribit Joël cap. 2. *Omnis qui invocaverit nomen Dei, mini salvus erit.*

Tertia objectio continet exempla duo eorum. quoniam Poenitentiam in hac vita egerunt, nec indulgentiam meruerunt. Lib. 2. Machab. cap. 9. de Antiocho inquit Scriptura: *Orabat hic scelestus Deum, a quo non esset misericordiam consequulurum.* in epis. ad Hebr. cap. 12. de Esau inquit Apostolus: *Scitote quoniam postea cupiens haeredilarem benedictionem, reprobatus est: non enim invenit Poenitentiae locum, quamquam cum lachrymis inquisisset eum.*

Respondeo: Dubitari non potest. quin Antiochus solam corporis mortem et cruciatum illum viscerum, quo vexabatur, avertere oratione sua desideraverit; et ideo cum vera non fuerit ejus Poenitentia atque conversio, mirum esse non debet, si nihil etiam a Domino impetraverit. Porro Esau neque apud patrem locum benedictionis invenit, quia jam in alterum collatu benedictio illa, irrecuperabilis erat; neque apud Deum Poenitentia ejus vim ullam habuit, quin non ex corde conversus est ad Deum, neque flevit ob culpas in Deum admissas, sed solum ob haeredilalem amissam. Nam illo ipso tempore, quo Poenitentiam agere videbatur, necem fratris sui animo vivebat; sic enim ait Genes. 27. *Veniet dies luctus patris mei, et occidam Jacob fratrem meum.* Itaque Apostolus exemplo Esau admonere voluit fideles, ne facile se in peccala pertrahi sinerent, quia damnum irrecuperabile per peccatum incurrit. qui innocentiam aut virginitatem, aut aliquid ejusmodi poetando. etiam tum etiam quia nonnulli gemunt ac plorant, nec tamen veram Poenitentiam habent: atque illa valde dubius, atque incertus est peccantium exitus.

Qjirla objectio: Eoquc praecipua, quam et l'a-
c _;us in epbl. 3. ad Sympronianum, el Ambro-
siuiinulroque lib. de Poenitentia, cx NovataiHs
referont, sumitur cx quatuor locis Scripturae di-
vime, in quibus peccatum in Spiritum sanctum
l.a.ur esse irremissibile. Ac ul perspicue res lo-
ll et breviter explicetur , duo tractanda erunt.Pri-
a. quid sil proprie pcccalmn in Spiritum san-
.ii. Deinde, qua ratione dicatur irremissibile.
Quod ad Prunum allinet, quatuor sententiae
mat. quarum lres posteriores in 2. 2. quaesi.
II. B. Thomas recitat . cl etiam Magister in 2.
disl. 13.

Prima est Origenis in Mattii, cap. 12. peccala in
S; ritum sanciam, esse omnia illa, quae contra
Dei legem admittunt homines post Baptismum. El
ratio est, quia, ul ipse ibi docet, Paler csl in o-
mbus rebus, eliam ralioue carentibus. Filius in
xillis rationalibus, etiamsi ethnici sint. Spiritus
jactus in solis regeneratis. Cum igilur peccent
humilies in cam personam divinam, quam in se
hibeul: sequilur peccala ethnicorum esse in Pa-
trem, aut Filium: peccata Christianorum in Spiri-
tum saucium. Eadem sententia fuit etiam Aovalia-
nr.namulb. Hieronymus scribil in episl.ad Mar-
iellrn.de blasphemia in Spiritum sanclum; ideo
Aoiatunus negabat Christianis lapsis remissionem
peccatorum, quia existimabat, omnes Christiano-
rum lapsus esse peccala in Spiritum sanctum.

Ibnc sententiam merito refellit b. Athanasius
io libello quem edidit super eum locum evangelii:
Qui dixerit verbum in Filium hominis, remitte-
iurei, c(c. Primo, quia sequeretur omnia peccala
Christianorum esse talia, ul non remittantur, ne-
que in hoc saeculo, neque in futuro; quod constat
(«e falsum ex h. Paulo, qui 2. remisit peccatum
fornicario chrisliano. Secundo, quia Dominus ac-
cusat peccati in Spiritum sanctum Phariseeos. qui
tamen Christiani non erant. Tertio, quia falsum
esi, quod Origencs assumit, Patrem esse in pluri-
bus rebus, quam Filium, et Filium in pluribus,
quam Spiritum sanctum. Nam cum sint una nunie-
roessentia, necessario una persona divina est in
ilia, juxta illud Joan.I i.Ego in *Paire et Paler in*
me esi. El multo magis ubi est una persona, ibi
^nl reliquae. Hae sunl rationes Alhanasii.

Altera sententia est beati Augustini, qui nullum
dud voluit esse peccatum in Spiritum sanctum»
quam finalem impenitentiam. Is enim asserit in
enchiridio cap. 83. enucleatissime do hac re a sc
spulalum osse in serm. 11. de verbis Dominion
illoaulem sermone tandem hoc constituit. Idem
etiam docet in episl. 50. ad Bonifacium: et lib. de
(ucrepl. et gratia cap. 12. cl lib. 4.conlra Cresco-
uum cap. 8. Quod aulem in hac sententia usque
lobitum perseveraverit, palet tum ex enchiridio
up. 83. nam eum librum ex postremis scripsit,
lum ex lib. 1. Illelract. cap. 19. ubi corrigit id,
quod dixerat lib. **k** de sermon. Domini in monte
φ. 13. Dixerat enim, peccatum ad mortem esse
invidentiam fraternae gratiae, el hoc esse pecca-
tum in Spiritum sanclum: cacicruin correxit in re-
inicialipnibus, dicens, addendum fuisso:<Si *in sce-*
lerata mentis perversitate liniret hanc vilam.

Haec sententia b. Augustini vera quidem est,
quatenus docet linalern impenitentiam esse pec-
catum aliquod in Spiritum sanctum: lamen non vi-
detur posse defendi,si velit proprie peccatum illud
m Spiritum sanctum, dc quo Dominus in evange-
lic loquitur, esse finalem impenitentiam. Primo,
quia pcccalmn in npirilum sanclum , proprie bla-
sphemia quaedam est, ul palet Malth. 12. Luc 12.
el Mare. 3. finalis aulem impenitentia non est bla-
sphemia.sed circumstantia quaedam,quae in omni
peccato reperiri potest.

Secundo: Quia finalis impenitentia non com-
mittitur nisi in morle:peccalum aulem in Spirilum
sanclum. cliam m hac vita reperilur; alioqui non
diceret Dominus, non remitti,neque in hoc saecu-
lo, neque in futuro.

Tertia: Quia Dominus notavit Phariseeos hujus
criminis, ut palet .Mare.3.*Qui blasphemarerit,* in-
quit, in Spiritum sanclum. non *nabel remissio-*
nem in aeternum, sed reus erit aeterni delicti,
quoniam dicebat: Spiritum immundum habelAl
Phariseaei lunc non agebant animam el mullos an-
nos forlassc supervixerunt.

Quarto: Quia Apostolus llebr. 6. el 10. de hoc
peccato loqui videtur: ait enim cap. 6. *Impossibile*
est, eos qui semel sunl illuminati etc. el prola-
psi sunt: iterum renovari ad Poenitentiam. Et
cap. 10. *Voluntarie enim peccantibus nobis post*
acceptam notitiam veritatis, jam non relinqui-
tur hostia pro peccato etc. el infra dicil, eos
qui ila peccant, ideo gravissime peccare,quia Spi-
ritui gratiae contumeliam laciunt. Cerluui aulem
est, Apostolum loqui de peccatis vivorum, non de
finali impenitentia; alioqui idem esset ac si dice-
ret. non posse morluos revocari ad Poenitentiam;
quod indignum est tanto Apostolo.

Postremo: Quia 1. Joan. 5. ubi dicitur; *Est pec-*
catum ad mortem: non pro eo dico, ut *roget*
quis etc.sermo est de peccato in Spirilum sanclum,
ul ipse Augustinus confitetur lib. I. de serm. Do-
mini in monie cap. 43. ct lameu Joannes de pec-
catis vivorum loquitur. Sunl quidem aliqui, qui e-
xistimanl Joannem loqui de peccatis mortuorum,
ac dicere, non esse orandum pro illis, qui usque
ad mortem in peccatis suis permanserunt: lamen
textus Apostoli aperte reclamat; ait enim: Qui scit
fratrem suum peccare peccatum non ad mortem·,
petat ct dabitur ei vita etc. quibus verbis prae-
supponit, posse sciri cum aliquis peccat, an illud
peccatum sil ad mortem, vel non: ac proinde non
loquitur de finali impenitentia, quae non potest
cognosci, nisi post mortem. Praeterea, si loquere-
tur dc peccatis mortuorum, non diceret: Si quis
scit *fratrem suum peccare*·, sed, *Si quis scit fra-*
trem suum peccasse.

Tertia sententia est: Peccatum in Spirilum san-
clum, esse peccatum ex malitia . sicut peccatum
cx infirmitate, dicitur peccatum in Patrem, el pec-
catum ex ignorantia, dicilur peccatum in Filium.
Haec sententia, prae caeleris videtur placuisse ma-
gistro sententiarum in 2.disl.43. cl b.Thomae in 2.
2. quaesi. 14. tametsi etiam alias sententias non
repudiat.

Possumus aulem idem de hac sententia dicere

quod diximus de sententia b. Augustini. nimirum veram esse, sed non satisfacere nostrae quaestioni. Nam etsi quodlibet peccatum ex malitia, dici potest peccatum in Spiritum sanctum : tamen non quodlibet peccatum ex malitia est illud, de quo Scripturae loquuntur, quod proprie et singulariter dicitur peccatum in Spiritum sanctum, et quod non remittitur neque in hoc sacculo, neque in futuro. Id quod facile probari potest, quia peccatum in Spiritum sanctum est certa quaedam blasphemia, ut patet ex Mallici. 12. Mare. 3. et Lucae 12. peccatum autem ex malitia, neque est speciale peccatum. sed générale; neque semper est blasphemia: dividunt enim auctores hujus sententiae peccatum in Spiritum sanctum in sex species, ex quibus tantum una ad blasphemiam pertinet.

Est igitur Quarta sententia, quam veram esse non dubitamus, peccatum in Spiritum sanctum proprie nihil esse aliud, quam veritatem cognitam et manifestam, ex malitia improbare, et tamquam daemoniacam, et detestabilem calumniari. Dicitur autem peccatum in Spiritum sanctum, non quia non »1 etiam contra Patrem et Filium, sed quia Spiritui sancto tribuitur operatio miraculorum, et illustratio animorum ad cognoscendam veritatem : ipse enim est qui docet omnem veritatem, Joan. 16. et qui dividit singulis, pro ut vult, uni gratiam sanitatum, alteri donum linguarum, et operatur omnia in omnibus I. Corinth. 12. Itaque ille pereat in Spiritum sanctum, qui cognitam veritatem Spiritui sancto illustrante, improbat, et signa ac prodigia, virtute Spiritus sancti facta, tribuit Satanae.

Hanc sententiam verum esse. Primo probatur ex communi consensu veterum: ita enim docent Alcuinus in libello de hac re scripto, et etiam uratur. 2. in Arianos, Chrysostomus (hormi). 42. in Mallich. Basilii in moralibus, summa 35. cap. I. et in quaesi, compendio explicatis quaesi. 273. Hilarius in cap. 5. et 12. Mallich. Ambros. lib. 1. de Spiritu sancto cap. 3. Hieronymus in cap. 12. Mallich. et in epistola ad Marcellam, de blasphemia in Spiritum sanctum. Anselmus in cap. 12. Mallich. Richardus de s. Victore, in libro de spiritu blasphemiae. Theopliclus et Beda. in cap. 12. Mallich. et cap. 3. Marci: et ante hos Padanus in epistola. 3. ad Sympronianum.

Verum observandum est, eum b. Hieronymus in epistola citata dicit, peccatum in Spiritum sanctum luturum, si quis ante tribunal iudicis constitutus, non solum neget Christum, sed etiam dicat cum esse Beelzebub; non esse haec verba simpliciter intelligenda. Tunc enim solum vult b. Hieronymus futurum peccatum in Spiritum sanctum, si is, qui dicit Christum esse Beelzebub, non dicat coactus tormentis, scilicet ultro ex malitia cognitam veritatem oppugnans, ulex tota illa epistola perspicuum est: et tales aliquos fuisse suo tempore b. Cyprianus testatur in sermone de lapsis.

Secundo: Probalur ex eo, quod Dominiis peccatum in Spiritum sanctum vocal peccatum Pharisaeorum. quo dicebant Christum in Beelzebub ejicere daemonia, ut Marcus cap. 5. scribit: peccatum autem hoc Pharisaeorum. nihil erat aliud, quam oppugnatio cognitae veritatis.

Tertio : Probalur ex eo, quod Dominiis. Nam illi distinguit blasphemiam in Filium hominis. a blasphemia in Spiritum sanctum. Blasphemia autem in Filium hominis, secundum expositionem Allianadi et Hieronymi, et aliorum, erat eorum, qui existimantes se nisi hominem, operibus ejus calumniabantur, et dicebant: Ecce /ionw id-
rax et potatur vini : ergo peccatum in Spiritum sanctum est eorum, qui scientes Christum id virtute Dei miracula operatum, tamen ex malitia et invidia. divina illa opera non Spiritui sancto, sed spiritui immundo adscribunt.

Ex his deduci possunt. peccato apostolorum Petri et Pauli. quorum prior Christus negavit, posterior aperte persecutus est, non fuisse peccata in Spiritum sanctum. Nam Petrus ex infirmitate negant, timore videlicet poenae: Paulus autem ex ignorantia. 1. Timothei. 1. *Misericordiam*. inquit, *conscriptului sum, quia ignorans feci*, in- *incredulitate*. *M* peccata Judaeorum lapidantium Stephanum, in Spiritum sanctum erant: nam cum resistere non possent Spiritui sancto, qui loquebatur in eo, ut dicitur Actor. 7. tamen resistere conabantur. Et idem peccatum a multis haereticis committi credibile est, qui cum in Scripturis et Patribus assidue versentur, vix fieri possunt, quin intelligant se vehementer errare: et tamen ne videantur sine causa de Ecclesia recessisse. doctrinam cognitam suam et exploratam obstinate reprehendunt.

Jam vero, qua ratione hoc peccatum dicatur irremissibile. dubium est propter quatuor loca Scripturae. Primus est, Mallici. 12. Luc. 12. et Marcus J. ubi dicitur blasphemia in Spiritum sanctum non remitti, neque in hoc sacculo, neque in futuro, *St* cum insi Hebraeor. G. *Impossibile est* eos, *quod semel sunt illuminati etc.* Tertius Hebr. 10. *Ilaniario peccantibus vobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur hostia pro peccato.* Quartus 1. Joan. 5. *Est peccatum ad mortem, pro eo non dico ut roget quis.*

Ad Primum locum multiplex responsio dari solet. Prima est Theoplicli in hunc locum Matthaei et Abulensis ibidem. peccatum in Spiritum sanctum dici irremissibile, quia numquam remittitur nisi. Poenitentia, peccatum autem in Filium hominis dici remissibile, quia remittitur sine Poenitentia. quia enim ex ignorantia praecedente non reputatur verum peccatum. Al si haec sententia vera esset, si querelur, omne verum peccatum. quod non est ex ignorantia invincibili, esse peccatum in Spiritum sanctum; quod quidem absurdissimum est.

Secunda est Richardi in libello de spiritu blasphemiae, peccatum in Spiritum sanctum dici irremissibile non ratione culpaе, sed ratione poenae; quia si homo Poenitentiam non agit de hoc peccato, nihil ei remittitur de poena damnationis; si vero Poenitentiam agit, nihil ei remittitur de poena temporali, quae ad satisfactionem requiritur: alia vero peccata dicuntur remissibilia, quia semper remittitur aliquid de poena illis debita, ratione ignorantiae, vel infirmitatis, quae peccata illa diminuunt.

Contra hanc solutionem est. Primo, quod omnes alii Patres intelligunt, Dominum esse loquentem

i rtnihsioic culpae. Secundo, quia Dominus non
•liiii: Xiliil de hoc pcctulo remilietur ; sed absolu-
le:lior peccalum non remittetur: ergo non loqui-
urdedlminulione poenue, sed de absoluta remis-
< ne lotius peccati. Tertio, quia sine ralioe as-
^rilur, nihil poenne relaxari peccantibus in Spi-
ni.ni sanclum , si Poenitentiam egerint: nam si
rtitra magno fervore aliquis talis convertatur, cur
n poterit Deus cl Ecclesia, vel pariem aliquam
pitnac temporalis relaxare?

ilia igilur solutio est aliorum, peccatum in Spi-
ritum sanclum irremissibile dici , quia etiamsi re-
nili possil, si Poenitentia adsit, lamen qui ita pec-
nat, ad veram Poenilenliam non perveniunt. quod
juslo iudicio Deus cos deseruerit el in reprobum
sensotn traditi sint.

Haec senlcnlia videtur esse Alhnnasii , Ililnrrii ,
Hieronymi el Anselmi in caput Matthaee 12. vide-
tur lamen temperanda, ul eam temperant Chryso-
Morons in cap. 12. Mallh. el Ambrosius lib. 2. de
Poenitentia cap. i. Num si simpliciter inelligamus,
peccalum in Spirilum sanclum numquam remitti,
sequetur, eos omnes qui sciunt se impugnare co-
eniliniveritatem, merito desperare debere de sa-
lule. quod absurdissimum esse videtur: sequetur
etiiin. nos non debere pro talibus orare, sicut pro
(Lmtulis non oramus: cum tamen s. Slephanus
emerit pro lapidatoribus suis , quos in Spirilum
sMdom peccare sciebat, ul habemus Actorum 7.
Elbealus Augustinus lib. 1. relraclat. cap. 19. *De
nnllo*, inquit, *quamvis pessimo in hac vita ton-
Mitulo, desperandum esi: cl pro eo non impru-
tknler oratur, dc quo non desperatur.* S. Ambro-
sius quoque loco citato probat, peccatum in Spiri-
tum sanclum per Poenitentiam posse remilli. quia
populus Judaeorum, qui dixerat de Christo: *In
Btebebubprincipe daemoniorum ejicit daemo-
nia*. poslca ad praedicationem beati Petri conver-
sus legitur. Adorum 2.

Dicendum igilur. Scripturas cl Paires dicere ,
peccalum in Spirilum sanclum non remilli, quia
ordinarie ct ul plurimum, non curatur: sicnl de
iliis peccatis Dominus ait: Omnia *peccata et bla-*
«pliemiae remittuntur, non quia semper el omni-
lus remittantur, sed quin ul plurimum et ordina-
rie remilluulur. Sunt autem duae caussae cur or-
dinarie incurabile sit peccalum in Spirilum san-
clum. Una, quia directe resistit el repudiat gra-
tiam Dei: quemadmodum si aegrotus unico medi-
durtnlb curari posset, cl illud admittere non vel-
let, recte diccreinr morbus ejus incurabilis. Alte-
ra, quia cum sit peccalum ex malitia, non ex igno-
rantia vel infirmitate, nihil in se habet, unde vel
modicutti excusari possil. ac proinde nihil miseri-
rordiae meretur: hinc enim Apostolus 1. Tiinoh.

Misericordiam, inquit, *consequutus sum, quia
ijnorans feci, in incredulitate.*

Ac ne mirum videatur, si peccalum irremissibi-
li, dicamus irromisibile ordinarie , sed non abso-
lute; considerentur alia similia loca. Mallhnei 19.
Dominus nil, facilius esso, ut camelus iniret per
foramen acus, quam ul dives ingrediatur in regnum
coelorum. Quo loco videtur plane divitibus aditum
>d salulem interclusisse: ul lamen in eodem loco

subjungit: Quod *impossibile esi apud homines ,
apud Deum possibile est.* El Hier. 13. dicit Domi-
nus: *Si mutare polesl Aethiops pellem suam cl
pardus varietates suas.* et vos poteritis benefacere
cum didiceritis male. El lamen in toto eo libro
horiatur eos Deus ul revertantur, cl veniam polli-
cetur.

Ad Secundum locum ex episl. ad Hebraeos cap.
G. posset Primo eodem modo responderi, impos-
sibile esse ul qui semel sunt illuminati, el volunta-
rie postea peccent, ad Poenilenliam renoven-
tur ; non absolute, sed ul in plurimum. Sed melior so-
lutio est, quod Apostolus hic solum loquatur de
Poenitentia, quae Baptismum praecedit: sic enim
exponunt Chrysoslomo, Ambrosius cl alii Patres.
El ipse Apostolus hoc insinuat illis verbis: *Qui se-
mel sunt illuminati.* idesl. baplizati: Nam apud vete-
res, illuminari est baplizari: El Illis: /Ierum *renova-
ri*, renovatur enim proprie in Baptismo. El illis: *he-
rum crucifigentes Filium Dei.* Nam cum bapliza-
mur, conformamur similitudini mortis Domini. ul di-
cilur ad Rom. G. el sicut Christus tantum semel cru-
cifixus est. ita cl nos lanium semel baptizamus,
el qui vellet ilerum baptizari, iterum sibi Chrislum
crucifigeret.

Ad Tertium ex cap. 10. ad Hebr. dico cum Chry-
soslomo, Ambrosio et aliis: cum Apostolus dicit .
non relinqui hostiam pro peccato, sensum esse .
non esse cxcpcctandum alium Chrislum, qui pru
nobis moriatur, vel ut ille, qui semel mortuus est,
ilerum veniat moriturus: el consequenter non esse
secundum Baptismum expectandum. Eadem enim
est senlcnlia hujus loci el superioris.

Ad Quartum ex epistola Joannis. Augustinus de
correctione el gratia cap. 12. cl Gregorius lib. 6.
Moralium cap. 31. sive ultimo, dicunt, peccalum
ad mortem, esse peccalum in quo homo perseve-
rat usque ad mortem. Sed tunc nou dixisset: Si
quis scii fratrem peccare, sed: Si quis scit pec-
casse non ad mortem: non enim cognosci posset
peccalum ad mortem. nisi post mortem ejus , qui
illud commisit. Ambrosius lib. I. de Poenitentia
cap. 9. dicil, Joannein non dixisse ul nemo oret
pro iis, qui peccant peccata ad mortem, idest, gra-
vissima peccata: Sed solum ut non orent homines
vulgares ct imperfecti, ad quos epistolam illam
scribebat: gravissima enim peccata, perfectis ora-
toribus indigeni. Hieronymus lib. 2. in Joviiuanum
ultra medium, versus finem, tractans hunc locum,
dicil nihil hic significari aliud, nisi pro peccato ad
mortem difficulter orationem exaudiri. El hic vide-
tur verissimus esso hujus loci sensus: nam imme-
diate antea dixerat Joannes: Scimus *quoniam au-
dit nos. quidquid petierimus ab eo.* Idcirco ne
putaremus hoc habere locum etiam in petitionibus
quibuslibet, quas pro aliis offerimus : subdit: Qui
*scit fratrem suum peccare non ad morlcm.pclat,
el dabitur ei etc.* idest, cum fiducia pelai, nam
Impetrabit. Si vero peccalum est ad mortem. idest,
gravissimum c.x genere illorum , quae ordinarie
non remittuntur, sed puniuntur aeterna morle: JVbn
dico, ut roget quis, idest. non prohibeo quidem
orare, sed non audeo polliceri, quod facile impe-
trabilis, ideo non dico ul rogcl quis, nimirum cum

ilia ceria fiducia impetrandi; saepe enim Deus in i.ili negotio preces sanctorum non audit,juxta illud llicrem. 7. *Noli orare pro populo hoc, quia non exaudiam lc.*

CAPUT XVII.

Contritionem imperfectam, sive attritionem cx timore poenae ortam, bonam atque utilem esse.

Decima sequitur quaestio; Utrum contritio, sive attritio quae oritur ex timore servili, sit bona: siquidem Marlinns Luillierus (ul ostendimus ex multis ejus testimoniis in lib. 1. cap. fi.) initio defectionis suae aperte dicebat, contritionem ex timore servili oriam, facere hominem hypocritam et magis peccatorem. El quamvis Lutherani postea ab ca senlenlia recesserint, cljam communiler doceant,timorem poenae utilem esse,atque inde Poenitentiam inchoari, ul perspicuum csl ex Kemnilio in 2. par. examin. pag. 954. ct ex Calvino lib. 3. Institut. cap. 3. § 7. lamen operaeprelium esse duximus, Lulheri sententiam a Leone X. primum in bulla conira articulos Lutheranos,deinde a concilio occumenico tridenlino sess. 14. can. 5. damnatam, testimoniis Scripturarum, velorum traditione cl rationibus confutare.

Sed anlequam ad argumenta veniamus,exponendum erit paucis,dc quo timore poenae potissimum controversia sit; possumus enim doctrinae caussa quatuor timores distinguere, qui omnes poenam , non culpam respiciunt.

Primus est limor naturalis, qui passio quaedam csl partis inferioris; el de hoc timore nulla controversia est, lum quod hic limor non se extendat ad poenas aeternas,quae sola fide comprehenduntur, lum eliam quod neque sil bonus, neque malos.nec solum in hominibus.sed etiam in pecudibus reperetur. Errat enim Iluperlus abbhs lib. 9. de operibus Spiritus sancti cap. 5. ubi duos timores malos a duobus bonis distinguens, priorem malum esse dicit cum. qui in quatuor praecipuis animae passionibus numeratur,quae sunl, limor,cupiditas, dolor el gaudium; posteriorem esse vult eum, qui nascitur cx fide, sed hominem non corrigit, qualis luit in Felice praeside Judaeae , qui disputante Paulo Actor. 24. de judicio futuro , valde perterritus est. sed inde non evasit melior. Al passiones illae animae non recte dicuntur malae, cum moralicr nec bonae, nec malae vocari possint, quippe quas non habemus in potestate ; naturaliter aulem bonae sint, et a Deo ad mulla commoda nobis ingenitae, ul s. Basilius demonstrat in orat, conira insccntes. Timor aulem ille qui ex fide oritur,non ideo malus dici debet , quia hominem non corrigit : sed vitium illud non fidei, vel timoris], sed 'rnminis est . qui fidei ac timoris ductum non se-anifur.

Alter timor csl is, quem theologi mundanum appellare solent; cum videlicet quis ita poenas ; rebus creatis infligendas metuit, ul proptereu in creatorem peccare non metuat; qualis timor in Petro fuit, cum Chrislum negavit. Aequae de huc timore ulla quuesliu esse potest: is enim limor consensu omnium malus est, el al» ipso Christo damnatus, Mallh. IO. *Nolite timere cos. qui occidunt corpus.* El ab apostolo Petro. 1. Pelr. 3. *Timorem eorum ne timueritis. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris.* El ab Isaia cap. 51. *Quis tu, ul timeres ab homine mortali, et a filio hominis, qui quasi foenum, ila arescet?* Hunc eundem Umorem s. Basilius in explicatione psalm. 33. hostilem appellat ac sobolem incredulitatis esse dicil; cl dc eodem disputat s. Augustinus serm. 18. de verbis Apostoli.

Tertius est timor poenae, quem Deus ipse peccatoribus comminatur; sed cum timore offensionis divinae ita conjunctus, ul licel liomo vehementer poenam timeat,magis lamen offensionem Dei.quam poenam illam timeat. Atque hic linior servilis dici solet secundum substantiam, sed absque senilitate, ct ordinatus ac bonus est ; neque de eo quaestio esse posse videtur, ac ne ipse quidem Lulbt-rus, ul existimo , timorem istum reprehendisset Nam cl Dominus hortatur sanctos martyres Mulli. 10. ul timeant cum, qui polcsl animam cl corpus perdere in gehennam: el sancti Patres hunc timorem passim laudant, ct in ipsis eliam justis hominibus locum habere dicunt. S. Basilius orat, iu psalm. 33. docet peccatorum lentationes repellendas a viris justis timore futuri judicii. Et oratione in principium Proverbiorum . dicil homines jusKi hoc timore impediri ne peccent. non secus ac impediuntur clavis, qui cruci offixi sunt, ne se commoveant, juxta illud ps. 118. *Confige timore luncarnes meas: a judiciis enim tuis timui.* S.Joannes chrysoslomus homil. 15. ad populum anlio-chenuin, scribil, metum gehennae esse in animi hominis justici quasi militem fortem cl armatum,qui fures ct latrones, cl omnes hostes procul arcet a domo. S. Arnbro. in psalm. 118.serm.21. scribit, sanctos marlyresin agone martyrii constitutos, timore gehennae ante oculos montis propositae, vincere solitos carum poenarum timorem, qui: pcrscquuloribus ct carnificibus ingrebalur.S.Hieronymus in episl. ad Eustochium do servanda virginitate, scribit re metu gehennae solitudinem, el genus vitae durissimum elegisse. S. Augustinus in libro de gratia et libero arbitrio cap. 18. scribil, sanctis viris timorem illum a Deo donari, de quo Dominus ait: *Timete eum, qui potest animam cl corpus perdere in gehennam.* El libro de sancta virginitate cap. 38. aperte docet, hunc timorem a charilale nequaquam excludi. Denique sandfth Gregorius hom. 26. in evangelio, omnes hortatur, ut futurum judicium timeant antequam veniat, nc postea cum appropinquare cocpcnt, timere debeant.

Quarius limor csl proprie servilis, quo videlicet ita peccator Deum punientem limet, ul solius poenae fugiendae caussa a peccatis perpetrandis caveat, cl de perpetratis dolcat: quem timorem ita

opinai S. Augustinus couc. 25. in psal. 118. *Ti-*
r, nquo non amatur justitia, sed limetur poena,
 unilb est, *quia carnalis est. et ideo non cruci-*
 comem. Vivit *enim peccandi voluntas*, quae
 htc apparet *in opere . quando speratur impu-*
t x cum *vero poena creditur sequulura. lalen-*
 wrivil, vivit *lamcn: mallei enim licere, et dolet*
 t v licere. *quod lex vetal. quia non spirilualiler*
Matur ejus bono, sed carnaliler malum mē-
lât, quod minatur.

De hoc igilur limore loin controversia esi, hunc
 ηη Iulbcriis damnabat, ul qui faceret homines
 hypocritas. mugisque peccatores; el hunc eundem
 l iJentina synodus sess. 15. cap. 4. bonum atque
 i.iltinfSJp.. cl a Deu excitari docet. Ouae senlen-
 L probatur Primo ex verbis illis Davidis, psalm.
 Ill), el Salomonis, Proverb. \ . *Initium sapientiae*
 linor *Domini*, el Eccles, cap. I. *Timor Domini*
expellit peccatum, nam qui sine timore est. non
pitfril justificari. El cap. 25. *Timor Domini ini-*
 trim *dilectionis ejus*, Haec dicuntur de timore
 iJui est m peccalonbus, el qui dilectionem prae-
 itJil: in peccatoribus aulem el ante dilectio-
 ne:n. timor filialis esso nun potest, sed lanium
 scrnlis.

Item Isaiiae 26. secundum versionem LXX. l
limcrt luo concepimus, el peperimus Spirjtum
salutis. Illicrem. 5. Ue erqo *non timebitis, et a*
facie mea non dolebitis. dicit Dominus? Malach.
 I *Filius honorat patrem, el servus dominum: Si*
'ppater, ubi csl honor meus? si dominus ,
 trti *limor meus?* Quo loco Dominus exigil limo-
 rtna servis, qui eum ul patrem amare non no-
 itraol.

Illud eliam Domini. .Mallh. 10. *Timete cum, qui*
;oltil corpus el animam perdere in gehennam :
 eiuiDsiadjuslos pertineat, qui limore islo juvantur
 ! peccent; tamen dubitari non polcsl, quin eliam
 *l injustos referri debeat, qui limore eodem juvan-
 lur. ut ad Poenitentiam veniant.

Praeterea Scripturae passim terrorem incutiunt
 pacatoribus, nec sane ad alium finem, nisi ut li-
 orem concipiant, el cx eo timore Poenilcnliam
 edilenlur. Deuleron. 32. *Ignis succensus esi in*
furore meo, ct ardebil usque ad. inferni novissi-
 na. Psalm. 7. *Nisi conversi fueritis, gladium*
 imm *vibrabit. arcum suum tetendit et paravil*
 illum: et in eo *paravil vasa mortis, sagittas suas*
ardentibus effecit. Isaiiae 33. *Quis poterii habitare*
it vobis cum igne devorante? quis habitabit cx
ubiscum ardoribus \$cmpilernis? Jonas cap. 3. illa
 omtninalione Ninivitas convertit, *Adhuc quadra-*
linia dies, ct Ninive subvertetur. Mallh. 5. Joan-
 res Baptista cx limore poenae ad Poenilcnliam ho-
 * ! ! adducere satagebat: *Genimina viperarum.*

robis *dcmonstrar. il fugere a ventura ira?*
 Eliarsus: *Omnis arbor, quae non facil fructum*
lonum, excindclur, et in ignem mittetur. Et
 Christus ipse Mallh. 5. 13. 24. cl 25. Mare. !).
 lue. 12. cl alibi saepissime, ignem gehennae ,
 simiorem dentium , tenebras exteriores, vermem
 non moricnlem ct flammam incxtinguibiliem mina*
 halur.

Denique caedem Scripturae timorem islum a

Deo inspirari lam apcrle docent . ul nimis magna
 temeritas videri debeat, si quis eum adhuc damna-
 re voluerit. Roman. 8. Non *accepistis spiritum*
servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum
adoptionis filiorum etc. quo loco bcalus Paulus
 doccl. in Testamento veteri datum a Deo spiritum
 servitutis, quo timeretur, quemadmodum in Testa-
 mento novo dedit spiritum adoptionis, quo dilige-
 re! iir. Isaiiae 63. *Quare nos errare fecisti de via*
tua? indurasti cor nostrum ne timeremus te? Ubi
 lamentatur propheta, quod Hebraei caruerinl dono
 timoris, quo converti ad Dominum potuissent. Nam
 (ul recte docet sanctus Augustinus in epist. 105.
 ad Sixlum) non indurat Deus impertiendo mali-
 tiam. sed non impertiendo misericordiam.

Accedat nunc traditio veleris Ecclesiae. Tertul-
 lianus in lib. de Poenitentia: *Si dc exomologesi .*
 inquit, *retractas, gehennam in corde considera ,*
quam libi exomologesis exlinguit: el poenae ma-
gnitudinem prius imaginare, ut de remedii ade-
ptione non dubites. Idem lib. 2. in Marcionem ,
 timorem iudicii bonum el salutarem esse demon-
 stral.

Clemens alexandrinus lib. 2. stromatum . ante
 medium: *Fides*, inquil. *est prima ad salutem in*
clinatio, postquam timor, cl spes. et Poenitentia.
 El infra: *Qui timorem damnant, ii legem etiam*
insectantur: quod si legem, clarum csl. quod et
cl eum qui legem tulit.

S. Cyprianus in serm. de lapsis. cum ad Umorem
 lapsos hortaretur: *Deus*, inquil, *quantum pietate*
patris indulgens semper et bonus est: tanlum ju-
dicis majestate timendus csl.

S. Rasilius orat, in psal. 33. Timor. inquil. *salu-*
taris, qui ad sanctitatem deducit, cl animae divi-
nitus insitus est. qualis existai, si cupis audire,
attende : quando forte te ad aliquod peccatum
videris paratum, illud horribile mandatum, et
Chrisii iudicium cogita etc. Vide eundem oratione
 iu principium Proverbiorum.

S. Paciannsin paraenesi ad poenitentiam . fere
 extrema: *Timete*, inquil. *dilectissimijusta judicia,*
omittite errorem, damnate delicias: properat jam
tempus extremum: Tartarus et gehenna laxatos
impiis sinus pandunt: post animarum tempesti-
va supplicia . redivivis quoque corporis poena
servatur etc.

S. Ambrosius in libello ad virginem corruplam
 cap. 8. *Poenitentia*. inquit, *non verbis agenda est.*
sed et actu. Haec autem sic agitur, si tibi an-
te oculos ponas de quanta gloria rueris et de
quo libro vitae nomen tuum deletum sit. ct si te
jam credas prope ipsas positam tenebras exte-
riores.

S. Hieronymus in commentario ad capul pri-
 mum Malachiac: *Vult*, inquil, *Deus ut primum e-*
jus filii simus el bonum voluntate faciamus : si
 hoc *consequi nolumus: ul saltem nos servos ha-*
beat. a malis per suppliciorum formidinem rece-
damus, ul de timore servorum ad gratiam /ilio-
rum transeamus. El in capul secundum Mictione:
Ul qui pudore, inquit, *vel verecundia non tenen-*
tur. agant Poenitentiam saltem comminatione
poenarum.

S. Joannes chrysoslomos in I. libro de compunctione cordis, extremo: / *foc solum esi, quod exposcitur a nobis, ul semper recordemur mala nostrorum habeamus ante oculos, ut pro his supplicemus Deo, ut gehennam ponamus in conspectibus nostris el angelos. qui in dic iudicii ubique discurrent, el congregant de omni orbe terrarum cos , qui tradendi sunt in gehennam ignis . ac suppliciis tradendi etc.* vide diam liom. 15. nd populum Antiochenum.

S. tugustinOs in psalm. 127. in illud: *Beati omnes. qui timent Dominum. Ille , inquit, limor nondum castus, praesentiam Domini el poenas timet, timore facit quidquid boni facit, non timore amittendi bonum illud, sed timore patiendi illud malum: non limet ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed limet ne mittatur in gehennam. Bonus esi el isle timor. utilis est.* Et tract. 9. in epist. Joannis: *Stimulat, inquit: timor, sed noli timere, intrat charilas. quae sanat quod vulnerat limor: timor Dei sic vulnerat. quomodo medici ferramentum putredinem tollit, opus est ergo ut intret timor primo, per quem venial charilas : limor medicamentum , charilas sanitas.*

Joannes cassianus lib. 4. de institutis renunciantiu in cap. 39. *Principium, inquit, nostrae salutis ejusdemque custodia, sicut dixi, limor Domini est: per hunc enim el initium conversionis , el vitiorum purgatio, el virtutum custodia his qui imbuuntur ad viam perfectionis , acquiritur.* Vide etiam eundem collai. 3. cap. 4. el collât. 11. cap. 6.

S. Gregorius hom. 34. in evangel. *Prava mens. inquit, si non prius per timorem evertitur, ab assuetis vitiis non emundatur.*

S. Bernardus In serm. de s. Marin Magdalena . quasi, praevidisset Lulherum soli fidei omnia tribuentem: *Fallitur. inquit, qui sic osculatur misericordiae pedem, ul pedem iudicii non attendat: qui totum de misericordiae pede praesumit, hoc solum ad salutem sufficere credens. quod credit.* El in lib. de praecepto el dispensatione: *Hornis quidem, inquit, obedienciae gradus esi, juxta magistri nostri sententiam: sive propter metum gehennae, sive propter professionem sanciam quam professus est. quisquis obediat: melior tamen, cum ex Dei amore obeditur.*

Accedat denique etiam ratio; nam consentaneum est naturae ac rationi, timere mulum quod accidere potest, ac, praesertim malum summum et sempiternum, qualis est cruciatus gehennae. Deinde, timoris hujus effectus optimus est: aut enim coercet voluntatem a peccando, aut saltem impedit opus : non potest autem arbor mala bonos fructus facere. Postremo, non solum Deus caussa est hujus timoris, sed etiam probabile est. hunc eundem limorem inter illa praeclara septem dona sancti Spiritus numerari, ul ex Scholasticis docuerunt Alexander in 3. par. summae theologiae quaesi. 7G. m. 2. el s. Honaventura in 3. sent. disl. 34. par. 2. art. I. quaesi. I. et ex antiquis docloribus s. Augustinus et s Gregorius, duae columnae Ecclesiae.

S. Augustinus tract. 9. in epist. Joannis, docet timorem servilem esse, de quo loquitur Salomon cum ail Proverb. 1. *Initium sapientiae timor Domini*-, quod etiam docent s. Basilius , oratione in principium Proverbiorum, Beda in 1. cap. Proverb. Bernardus homil. 23. in cantio, el episl. 9. ad episcopum coloniensem. el magister cum thcologh Scholasticis in 3. sentent, disl. 34. Rursus idem Augustinus lib. I. de serm. Domini in monte cap. 9. el Gregorius hom. 19. in Ezechielem, scribunt de eodem timore loquulum esse Salomonem , qui ait: *Initium sapientiae timor Domini*: El Isaiati; cap. 11. qui ultimo loco inter dona sancti Spiritus posuit Spiritum timoris Domini. Igilur ex senlenlu Gregorii el Augustini, inter septem dona Spiritus sancti limor servilis locum suum habet. Adde, quo; Gregorius loco citato disertis verbis tradit. Spiritum timoris Domini, de qno loquitur Isaias, esse timorem poenae, qui minuitur crescente cliaritate. E: Augustinus in libro de gratia el libero arbitrio cap. 18. docet Spiritum timoris Domini, quem inter dona Spiritus sancti posuit Isaias, non esse timorem illum, quo Petrus Christum negavit, sed illtim. de quo Dominus ait: *Timete cum, qui potest corpus clanimam perdere in gehennam*, (luiquidem timor servilis est, saltem secundum substantiam.

Neque his repugnat, quod in Christo fuerinto mnia dona Spiritus sancti, in quo tamen timor servilis non fuit. Nam neque limor ille castus failli Christo, quo limemus, ne forte Deum offendamus: sciebat enim ille se impeccabilem esse ; el lama quis affirmare auderet, limorem illum castum ink: dona Spiritus sancti non esse numerandum? Igilii: propheta Isaias, per Spiritum timoris Domini, in lellexil limorem Domini in universum, ul compr? hendil servilem el filialem: Christus autem repleta fuit Spiritu timoris Domini, non secundum omm species timoris, sed solum secundum speciem timoris filialis. quatenus respicit reverentiam palris. qui solus in ipso esse potuit.

CAPUT XVIII.

Solvuntur objectiones.

Murtinus Lulherus in sermone de Pocrilcnlu el in assertionem articuli sexti, adversus ea. quaejin explicata el constituta sunt. pauca quaedam objicit argumenta, quae licet jam olim a viris doctissimi’ Joanne Roffensi el Ruardo Tappero dissoluta fuerint, nihil tamen oberit, si etiam a nobis brevis» me dissolvantur.

Primo igilur objicit: Contritionem ex limon praecepti el minarum, extortam ac violentam ess* el augerc peccatum, non minuere. Nain remo. praecepto el minis, qui antea ex timore dicebant sibi displicere peccatum, jam dicerent placere, d eo magis peccant, el peccatis suis afficiuntur quo magis coguntur : non autem volunt illa oib-

s?; siquidem lex el cognitio peccati, magis a-
biiiiihrt facit peccatum , ul ait Apostolus ad
Km. 5.
Respondeo: Dubitari non potest, quin dolor de
”talo exsolo timore legis ct poenarum profectus,
ien \$il ita liberae voluntarius, ut est ille, qui ori-
ri umore justitiae el Dei: simpliciter tamen li-
beret voluntarius est etiam ipse : cum ex delibo-
r yiconsilio,el electione nascatur,ct possit homo,
utetiam reipsa multi faciunt,malle peccando prae-
-itijucunditate frui, quam non peccando futuras
l ? is evadere. Sed etiamsi dolor iste aliquo mo-
foexIoHus dici queat, non ideo tamen est malus,
neqoe peccatum auget, sed bonus est.ct a peccato
retrahit, alioqui lex ipsa,quae limorem incutit, cs-
seltnali; cl Deus, qui timorem illum inspirat,mali
idor esset. Quod autem nitamur in vetitum, cl
i le peccatum abundet ex cognitione legis cl li-
rare poenarum; non oritur ex lege vel timore,
»d er corrupta hominis voluntate, quae ex bono
;tipiloccasionem mali. Quocirca b. Paulus aper-
te scribit, non a lege occasionem dari,sed ex lege
«asionem accipi : *Quid ergo*, inquil, ad Rom.7.
dicemus? *lex peccatum est? absit: sed peccatum*
m cognovi nisi per legem, nam concupiscent
tiomnadebam, nisi lex diceret: Non concupi-
tea. Occasione autem accepta , peccatum per
imndalum operatum est in me omnem concu-
pkwiltam. Et infrn:Peccaliim *occasione accepta,*
prnanilatum seduxit me, ct per illud occidit:
ίψ (lex quidem sancta,et mandatum sanctum
·lputum et bonum. Quod idem de Umore dici
j test, esse videlicet cum sanctum cl bonum,cum
a se retrahat a peccando, licet interdum corrupta
h minis voluntas eo magis concupiscat,quo magis
ib opere coërcelur.
Sed sciendum est praeterea , duos quasi gradus
distingui posse in timore servili. Primus est.quan-
do impedit opus peccati externum,sed non volun-
tatem: et hic timor est bonus,et bonae rei caussa,
qaiabonum est impediri opus externum: sed quia
conjunctuscl cum mala voluntate.non gignit con-
tritionem neque attritionem. Secundus est,quando
wi solum opus externum peccati, sed etiam vo-
lintalem peccandi coercet: saepe enim Immines
e msi nondum toto corde Deum diligant, tamen
c sideratis malis effectibus peccati, cl suppliciis
l’kmis. ad quae ipsos perduciksimpliciter odium
mira peccatum concipiunt cl serio abjiciunt poc-
li voluntatem. El hic limor esl melior, ucque
neo ullo modo crescit peccandi voluntas ; et de
^ liquuntur theologi, cum dicunt, attritionem ex
nioλ conceptam, dispositionem esse ad justili-
«llootent, ct sacramento accedente, revera justili-
tue,ul perspicuum est ex concilio Irideiilino ,
>tss. tl. cap. 4. ubi legimus, attritionem dispo-
re ad justificationem, si voluntatem peccandi ex-
cludil,

Secundo objicit idem Lulherus in eodem serm.
de Poenitentia, neminem posse perfecte odisse a-
liquid, cujus contrarium non prius dilexerit, cum
unor sil prior odio, et odium ex amore naturali-
ter fluat: proinde non esse verum odium pecca-
tarum, quod ex timore poenarum orilur. sed illud

solum, quod nascitur ex amore justitiae : atque
ideo peccatores hortatur, ul si veram Poenilenliam
concupere volunt, non attendant ad peccati foe-
ditatem , sed ad speciem el pulchritudinem vir-
tutis.
Despondeo: Si admitteremus , quod Lulherus
assumit, nihil aliud inde enicerelur. nisi dolorem
de peccatis oh timorem poenae non esse perte-
ctum odinin peccatorum,quod quidem nos minime
negamus: fatemur cmm perfectum odium peccati
esse illud, quod ex amore Dei, jussiliaeque pro-
cedit, cl ideo dolorem, sive odium ex timore poe-
nae conceptum, non contritionem, sed attritionem
nominamus. Verumtamcn principium illud Lulhe-
ri, non posse videlicet aliquid vere perfecteque
odio haberi, cujus contrarium prius non diligatur:
non habet locum nisi in iis rebus , quae propter
se odio habentur, nam si quid alterius rei gratia
odio bnbealur.vere ac perfecte odio haberi poterit,
si res illa diligatur,cujus caussa istud odio habelur.
Hoc modo saepe cibum suavem detestamur, non
quod ejus contrarium, idesl, cibum insuavem dili-
gamus. sed quia diligimus sanitatem , cui cibus
ille suavis credilur obfulurus : sic igilur peccata
verissimo, vehementissimoque odio prosequi pos-
sumus. etiamsi contrarias illi virtutes minime dili-
gamus, quia diligimus felicitatem, a qua peccan-
do nos excludi, atque excidere persuasi sumus.
Porro, cohortatio ilia Luiheri , ul Poenilenliam a-
cturus. non in ea damna quae gignit peccatum ,
sed in speciem virtutis oculos mentis intendat ;
prorsus intempestiva est. Qui enim sordibus pec-
catorum assuetus est, non movetur ad speciem vir-
tutis; neque fleri potest ul avaro liberalilas. luxu-
rioso castitas, superbo humilitas repente placere
incipiat, nisi Deus singulari miraculo iu momento
hominem aliquem divinitus illustrare et immutare
voluerit. At supplicia,quae Deus peccatoribus com-
minatur. facile possunt cujuslibet hominis, quam-
vis impii el nefarii animum permovere: et idcirco
ordinarie divina providentia a timore poenarum
incipere solet, cum peccatorem ad Poenitentiam
ducit. Vere enim a Davide el Salomone scriptum
est: *Initium sapientiae timor Domini.* El Augu-
stinus tract. 9. in episl. Joannis . vere dixit: Si
nullus esi limor,non est. qua intret charilas. Si
cui videmus per setam introduci linum, quando
aliquid suitur; seta prius intrat; sed nisi seta
exeat, non succedit linum: sic limor primo oc-
cupat mentem. non autem ibi remanet H-
mor, quia ideo intravit, ul introduceretur cha-
rilas.
Tertio: Idem Lulherus in assertione ari. 6. mul-
ta dicit ut probet, contritionem ex timore poena-
rum conceptam, esse hypocrisitn quondam. el ho-
mines hypocritas facere: sed summa ratiocinatio-
nis haec est. Quod non sit ex corde ac sincere .
simulatum et hypocriticum est, juxta illud Mallii.
15. *Cor eorum longe est a me:* rursus quod non
III ex charilale, non (il cx corde, et nihil, vanum
el falsum est, 1. Corinth. 13. igilur quod non Lil
ex charilale .simulatum el bypocriticum esi.At con-
tritio ex timore concepta, non oritur ex charilale:
ergo simulata el bypncriliea est.

liespondeo: Prima propositio verissima est, at secunda falsissima. Quod enim non lit ex charilale; non est quidem meritorium vitae aeternae, quam Deus promisit diligentibus se, Jacob. 1. tamen verum, sincerum et utile esse polesl. Qui enim orat pro remissione peccatorum el charilale accipienda, non frustra laborat, etiamsi ex charilale, quam nondum habet, id facere nequeakcl qui peccatum odit, quia ad interitum sempiternum ducit, verc ac seno peccatum odit, sicut verc ac serio interitum sempiternum limet: cl qui peccata sua eleemosynis redimebat, juxta consilium Daniclis, vel ad Jonae praedicationem, urbis eversionem metucnles, jejunio ac cilicio se affligebant, nequaquam hypocritae erunt. Neque Apostolus Paulus 1. Corinth. 13. scripsit, id quod illi sine charilale, nihil, vanum el falsum esse; aut fidem, linguas, prophetiam, scientiam, miracula, sine charilale nihil esse aut vana et falsa esse: sed hominem, qui illa ornnia sine charilale habet, nihil esse, quia non est amicus Dei, neque illa omnia si charitas absit, beatum illum unquam facient.

Quarto objicit idem Lulherus in epistola ad vicarium ordinis sui, Poenitentiam nihil amarum aut asperum, sed rem dulcem et suavem sonare: timor autem poenam habet, ul scribil s. Joannes,

Respondeo. Id nimirum Lulherani audire cupiunt Poenilenliam agi suaviter dormiendo ac potando: quibus aptissime convenit quod scribil Tertullianus m lib. de Poenitentia, cum ait: ffuni ergo *in cocino, cl Tyrio pro deliciis supplicare nos concedet? cedo acum crinibus distinguendis, el pulverem dentibus elimandis, el bisulcum aliquid ferri velaeris, unguibus repastinandis: si quid /icti nitoris, si quid coacti ruboris, in labia, aut genas urgeat. Praeterea exquirito balneas laetiores, hortulani marilimive recessus: adjicito ad sumptum, conquirito altitium enormem saginam, defecalo senectutem vini. Cum quis interrogavit, cur animae largiaris? Deliqui (dicito) in Deum el periclitor m aeternum perire.* Haec ille. Non sic publicanus, qui prae confusione non audebat oculos ad coelum levare, el cum dolore pectus suum percutiebat: non sic mulier illa peccatrix, quae. ul sanctus loquitur Gregorius hom. 33. tanlo dolore ardebat, ul eliam inter epulas Here non erubesceret. Denique longissime abest Poenitentia ista Luthen, lota suavis cl blanda, ab illis praeceptis. qui jubet affligere animos, scindere corda, luctum facere quasi unigeniti.

Quinio posset objici, quod limor servilis inordinatus videatur, ac per hoc eliam malus, cum magis poenam, quam culpam timeat.

liespondeo: Argumentum recte probat, eos, qui timorem servilem habent. inordinatos ac malos esse. non lamen ipsum timorem inordinatum esse, vel malum. Nam timor servilis non dicitur servilis ab aliqua forma senilitatis sibi intrinseca el essentiali, sed a forma senilitatis cxtrinseca sibi, intrinseca aulem subjecto suo. Dicitur enim timor servilis, quia reperilur in servis. quasi diceretur timor servorum: quomodo tities informis est fides hominum peccatorum, sed ipsa non est peccatum,

quia infirmitas est conjuncta cum fide, sed non csl illi intrinseca. Itaque qui serviliter limet, nullus est, quia pluris facit poenam, quam culpam, sed timor ipse non est malus, sed bonus; quia non ideo ille est malus, quia vehementer limet poenam, sed quia non vehementius timet culpam: quod autern non vehementius culpam timeat, non oritur ex timore poenae, sed ex defectu clmmtotis. Gregorius in 1. cap. Cant. */lccii, inquit, diligunt le, non recti adhuc timent te.*

Dices, si haec ila se habent, cur non polesl etiam timor mundanus bonus el sanctus nominari, licel mali sint qui illum habent? Quod enim peccet qui timore mortis Chrislum negat, not videtur adseribendum timori. mors enim jure limetur, sed defectui charilalis. liespondeo: Timor est discrimen inter timorem servilem el timorem mundanum: limor enim servilis, timor Dei csl; limor mundanus, timor creaturatum.

Ex hoc autem discrimine duo alia oriuntur. Alterum est, quod limor servilis. licet cum peccato conjunctus sit, lamen non csl peccati caussa: nequ enim fieri polesl. ul quis ideo Deum oiTendat. q. Deum limet, sed contra potius a peccando se ainet, quia Deum limcUel hujus boni effectus i nisi bona caussa esse potest. Timor aulem nondantis non solum cum peccato conjuncius csl, d est eliam peccati ipsius caussa, proplcrea c: timidus Deum offendit, quia nimis limet creatur, cl ex co timore peccatum eligit, tamquam medi, ad fugiendum malum temporale quod limet: dk jus mali fructus non nisi mala arbor caussa e- polesl.

Alterum csl discrimen, quod limor servilis r potest esse nimius intensive: nemo enim Deum r- tum. aut sempiternum exitium nimis timere pok- quin etiam nemo tantum in hoc mundo timet p hennam, quantum timeret si eam bene perspecti haberet. Potest quidem gehenna nimis timeri, prclialive, ul si quis data optione mallet gtta nam fugere, quam peccatum, sed iste excessus re oritur ex vitio timoris. quasi ille in se sil nimius, proinde sil caussa malae aestimationis, sed ex defectu charilalis. Itaque qui pius limet poenam ff- hennae, quam culpam, non ideo peccat. qm. i n: mium limet poenam gehennae, sed quia deleti charilalis non tantum culpam limet, quantum d' beret. Al mundanus limor, quia limor est m creati, finiti ac temporali, facile polesl esse mu non solum appetiatiue, sed etiam intensive: plerumque ideo nimius est appreliative. quir mius est intensive, cl tunc proprie dicitur tin mundanus. Quare mundanus limor in se, atque trinsecc, inordinatus el malus est.

Ultimo posset objici: Peccare cos qui Deum dd gunl propter aliud: proinde peccare etiam eos.: Deum liment propter aliud, idest, ad fugienti poenas.

Sed facilis responsio est. Nam quia objectum moris csl bonum el timoris mahiin: et Deu> in bonus-esl. vcl potius summum atque infinitum! num; non aulem csl in se malus, sed solumm- feclis, quibus juste peccatores affligit: idcirco r!

pterse diligentius csl, liniendus aulem propter a-
JmJ. Atque haec dc tola hac disputatione sint
Sitis.

Una quidem adhuc quaestio tractari potuisset.
Anndelicet attritio,sive imperfecta contritio,quam
ctrlum est sine sacramento non sufficere ad justi-
Sailioncm; sufficiat cum sacramento, ita ut pocni-
ttasex attrito virtute absolutionis liat contritus
-ijustificctur.Lulherus enim id aliquando negavit,
ut perspicuum est cx ejus responsione ad dialo-

gum Sylvestri Prieratis, ubi de conclusione sexta
loquens: *Error est*, inquil, quod *attritus flat con-
tritus virtute clavium*. Caetcrum discipuli ejus ,
qui contritionem in terroribus constituunt, cl soli
fidei ex verbo absolutionis conceptae, quae terro-
res illos consequitur justificationem adseribunt,
nullo modo negare possunt, quin attritio, ct sola
non sufficiat, cl cum absolutione sufficiat : ut
in concilio trident, sess. 14. cap. 4. declara-
tum csl.

LIBER TERTIUS

DE

POENITENTIA IN QUO DE CONFESSIO DISSEMITUR

De Contritione, Quae prima pars est sacramenti Poenitentiae, disseruimus libro superiore: sequitur, ut de secunda parte, quae confessio dicitur, disseramus. In qua controversia explicanda hic ordo servabitur, ut *Primo* loco referantur errores, qui de hac re versantur inter adversarios. *Deinde*,

sententia catholicae Ecclesiae ex divinis literis confirmetur. *Tertio*, proferantur sanctiones et decreta conciliorum. *Quarto*, testimonia veterum Patrum. *Quinto*, rationes variae. *Postremo*, argumenta adversariorum proponantur et dissolvantur.

CAPUT PRIMUM

De erroribus circa confessionis necessitatem

Primi qui confessionem sustulerunt, veteres illi haeretici censendi sunt, qui potestatem absolvendi sustulerunt. Monlanislac videlicet el Novationi, de quibus in primo libro diximus: neque enim ulla necessitas confessionis est, si nulla sequitur absolutio.

Fuit alia haeresis Audianorum, temporibus Valentiniani senioris, quae (ut ex Theodorco lib. 4. de fabulis haeticorum inlciltgi potest) confessionem quidem peccatorum jubebat. cl absolutio- nem largiebatur, sed nullam injungebat poenitentibus innlclani; cl ideo poenilcnles. quia per jocum ac Indum confessionem a se exigere intelli- gebant, gravia peccata caelabant, cl solum pauca quaedam ac levia fatebantur: plane ad modum, quo nunc Lutberani confiteri pcccuti coram suis ministris solent.

'lessaliani quoque iisdem temporibus exorti (Damascono teste, in libro de centum liaeresibus) peccata dimittebant. nulla habita ratione Poenitentiae, tl canonum Ecclesiae.

Postmodum Joannes Wiclefus (teste Thoma Waldensi loin. 2. de sacramentis cap. 435.) confessionem sacramentalem aperte oppugnare coepit, tserens eam neque in Scripturis fundari, cl ex da institutione papali introductam esse.

Eililit etiam ante annos circiter centum, quidam Ptirusoxoniensis, qui confessionem peccatorum in specie, affirmabat non esse de jure divino, sed rt aliquo statuto universalis Ecclesiae: de quo vi- ō: summam conciliorum in decrcclis Sixti papae IV.

Nostro saeculo in eodem errore versati sunt Ersmih Holerodamus, et b. Rhenanus. Ille, in Annet, ad epist. s. Hieronymi ad Oceanum de obitu Fabiolae, el in annotatione ad cap. 19. Actor, cl in

.Methodo theologiae: Hic, in annotationibus ad librum Tertulliani de Poenitentia: uterque enim docet, confessionem secretam singulorum peccatorum. non modo non esse jure divino institutam aut imperatam, sed neque in usu antiquae Ecclesiae fuisse.

Porro Lutberani, cl quotquot ab illis sectae haeticorum exortae sunt. licet varie sentiant de confessione, omnes tamen in eo conveniunt. ut non sil necessarium omnia peccata sacerdotibus confiteri: ex quo illud etiam sequitur, ut confessio integra peccatorum, qualis in Ecclesia catholica exigere solet, non sil divinitus instituta.

Martinus Lulherus in lib. de captivi!, babylon. cap. de Poenitentia scribit quidem confessionem secretam, quae modo celebratur, sibi valde placere el esse utilem. vel potius necessariam: tamen addit tres errores. Primo, non posse eam probari ex Scripturis. Secundo, non esse necessarium confiteri omnia sacerdotibus. Si quis enim correptus a fratre, quem forte laesit, agnoscat coram illo peccatum suum, et veniam petat. docet Lulherus, cum non teneri peccatum illud sacerdotibus aperire. Tertio, damnat omnino eos, qui docent circumstantias peccatorum in confessione esse detegendas: *Ego, inquit, quidquid est circumstantiarum. consuluerim penitus contemnere.*

Item in serin, de Poenitentia, docet non esse confitenda venialia, nec omnia mortalia, sed ea tantum quae sunt manifeste mortalia. Ex quo loco deprompti sunt articuli, quos Leo X. damnavit. Nam art. 8. negat omnia peccata mortalia esse confitenda, cl addit, in antiqua Ecclesia, sola peccata manifeste mortalia ad confessionem adduci consuevisse: el art. 9. scribit, dum volumus pure omnia

confiteri, nos nihil aliud facere, nisi ul misericordiae Domini nihil ignoscendum relinquamus: el in assertione ejusdem articuli, carnificinam cruentissimam appellat, si quis a poenitcnlibus omnium, cl singulorum peccatorum confessionem exigat.

Dubitari solet, quid per manifesta peccala, quae sola ad confessionem perlinere voluit Luthcrus, intellexerit: non enim defuerunt olim , qui cum excusare vellent. Aut igitur manifesta peccala occultis opposuit, aut dubiis, aul omnino incognitis eliam ipsi peccatori. Dc omnino incognitis non potest esse loquulus, ca siquidem ne catholici quidem volunt esse confitenda: neque carnificinam Luthcrus appellasse! sententiam catholicorum . si in eadem sententia etiam ipse fuisset. De occultis non sc cliam loquuluin, testatur ipse in asseri, arlic. 8. quare id solum restat, ul de dubiis intellexerit: qui ccrlic non parvus csl error.

Idem in serm. de confess, el Eucharistia . edito anno 1519. dicit: Confessionem quae fit coram sacerdote, non esse praeceptam a Deo, sed a papa, liem in libro dc ratione confitendi, cap. 6. valde dubitat, an peccata cordis sint confitenda. Item in libro conlra Latomum, anno 1521. *Nego*, inquit, *in totum confessionem esse exigendam*. cl in sermone de Eucharistia, anno 1526. neminem vult cogi ad confessionem faciendam. In visitatione Saxonica, anno 1528. iterum repetit, confessionem non esse praeceptam, licel sil utilis. Denique in articulis Smalchaldicis. anno 1527. in articulo de confessione, dicit, enumerationem peccatorum debere esse liberam, ul quisque enumeret illa , quae voluerit.

Joannes Oecolampadius librum scripsit, quod confessio non sit onerosa Christiano: sed non agno«cil confessionem a Deo praeceptam, immo ne ab Ecclesia quidem, nisi manifestorum criminum.

Philippus Melanchlhon in ipsa confessione auguslana. ari. de confessione: *De confessione peccatorum*. inquit, *docent nostri. quod absolutio privata in ecclesiis retinenda sil, quamquam non sil necessaria delictorum enumeratio: est enim impossibilis enumeratio omnium delictorum, juxta illud: Delicta quis inlelligit?* Haec ille, qui quamvis cx ratione quam adfert. eam solum enumerationem non nccccssariam esse significare videatur, quae est omnium peccatorum, sive ea cognoscantur a nobis, sive ignorentur: lamen sino dubio reprehendere voluit enumerationem illam, quae est in usu catholicae Ecclesiae, videlicet ommuin peccatorum, quae post examen animo occurrunt. Nam in Apologia articuli de confessione el satisfactione, saepius repetit, enumerationem quae modo fit, cl quae erat apud veteres, non esse necessariam jure divino: *Porro*, inquit, *adversarii nostri multos doctores receptissimos damnabunt, si contendunt, enumerationem delictorum in confessione necessariam esse jure divino. Quamquam enim confessionem probamus, ct quondam examinationem prodesse judicamus . ut institui homines melius possint: lamen ita moderanda res est. ne conscientis injiciantur laquei, quae numquam erunt tranquillae, si existimabunt, se non posse consequere missionem peccatorum, nisi*

facta illa scrupulosa enumeratione. Idem in ermine ordinandorum, ubi de confessione ngit: Aulbi, inquit, *enumeratio delictorum necessaria c.M, quia manifestum est, nusquam extare praeceptum divinum de enumeratione singulorum*. Similia habel m locis communibus, titulo de confessione. ubi tamen utilem esse judicat aliquam enumerationem. el idcirco salis prolixè instituit methodum discutiendi conscientiam per omnia praecepta decalogi.

Joannes Calinus lib. 3. Instil, cap. 4. § 7. *Miror*, inquit, *qua fronte ausinl contendere, confessionem. de qua loquuntur, juris esse divini: cujus equidem vetustissimum usum esse fatemur, sed quem facile evincere possumus olim fuisse liberum*. Deinde § II. admittit confessionem generalem, quam minister prose el populo in Ecclesia facial. El § 12. admittit eliam confessionem privatam coram pastore, quandu quis ita angitur et affliclalur peccatorum sensu, ul se explicare nisi alie. no adjutorio nequeat; sed addit hanc moderationem: *Hinc sequitur*, inquit, *ejusmodi confessionem liberam esse oportere, ul non ab oninibiu exigatur, sed iis lanium commendetur, quia ea sc opus habere intelligent*. Deinde ne ii ipsi, qui illa utuntur pro sua necessitate, ad enumerandi omnia peccala vel praecepto aliquo cogantur, tll arte inducantur: sed quoad intéressé sua put: bunt, ul solidum consolationis frudum referai Denique § 19. de confessione, qualis iit apode: tholic, os: *Nihil*, inquit, *mirum si auricularia islam confessionem, rem adeo pestilentem, loløk ■ nominibus Ecclesiae noxiam, damnamus, ac sublatam e modio cupimus*.

.Murtinus Kemnilius in 2. par. exam. cap. 5. dt Poenitentia, png. 976. el sequentibus de confessione disputat: sed pag. 121. ila explicat usum confessionis, quem apud suos obscrvuii dicii: Privatae. inquit, *confessionis usus apud nos «enatur, ut generali professione peccati, el significatione Poenitentiae petatur absolutio. Cumque no sine judicio usurpanda- sil clavis, vel solvens. vel ligans, in privato illo colloquio pastores explorant auditorum judicia, an recte intelligent doctrinam de peccatis exterioribus ct interioribus, de gradibus peccatorum, dc stipendio pccali. de fide in Chrislum: deducuntur ad considerationem peccatorum : explorantur an strio dolcant de peccatis, an iram Dei timeant el cupiant illam c/fugcre, an habeant propositum emendationis: interrogantur cliamsi in certis quibusdam peccatis haerere existimantur: traditu illis doctrina et exhortatio de emendatione, quaeritur vel consilium vel consolatio in graminibus conscientiae: cl tali confessioni impertitur absolutio*. Ilacc ille, qui non solum u catholico ritu, sed cliam a Lulheri cl Melanchlhonis , quos magistros habere se gloriatur, doctrina longe ab esse videtur. Illi enim confessionem peccatorum in specie faciendam esse docent, licel non omnium neque ex legis divinae praecepto: al Kemnilius generali confessione et poenitcnlis instructione contentus est.

Eadem generali confessione, ac poenilenlis in-

«wttiono contentos est Joannes Ilrenlius in con-
fa'iûne wirtembergensi nrlic. 11. de confessione;
culii, <|uos longum esset, el minime necessarium
tnumerare.

CAPUT II.

Prubalur confessionis necessitas ex evangelio.

Adversus omnes jam notatos errores, concilium
iridenlinum sess. 14. cap. 5. el can. 6. 7. cl 8.
consolum declarat, confessionem omnium pecca-
i rum mortalium jure divino necessariam esse iis,
qui post Baplismum in peccala labnnlur; sed cl-
ino anallieinn dicii iis, qui conlra ausi fuerinl dis-
polire.

Quim veritatem cx verbis Domini comprobatu-
ros, ad hanc ratiocinationem,lotam vim divinorum
testimoniorum revocandam esse cconsui:Qui morta-
li peccalo sc obstrinxerunt, tenentur jure divino
Poenitentiam agere el reconciliationem cum Deo
quaerere: Sed medium necessarium ad reconcilia-
tionem posl Baplismum, csl confessio peccatorum
omnium sacerdoti facta.Ergo tenentur jure divino,
qui post Baplismum mortali peccato sc obstrinxe-
runt sacerdoti peccata omnia confiteri.

Propositio in libro superiore probata est, cx illis
terbis Mallh. 3. *Poenitentiam agile*, Ex illis Luc.
13. A'isi *Poenitentiam habueritis, omnes similiter
peribitis*; neque adversarii eam neganl. Quare lota
difficultas in assumptione posita esi, quae rursus
liac ratiocinatione concluditur : Christus instituit
sacerdotes judices snper lerram cum ea potestate,
ulsine ipsorum sententia nemo post Baplismum
lapsus reconciliari possit. Sed nequeunt sacerdo-
tes recto judicare, nisi peccala cognoscant: Ergo
jure divino tenentur qui posl Baptismum lapsi sunl
[cccala sua sacerdotibus aperire; ac per hoc esi
confessio peccatorum medium necessarium ad re-
conciliationem iis, qui posl Baplismum lapsi sunl.

Hujus argumenti sola propositio confirmanda
t?, nam assumptio ila per sc est evidens,ul nullo
modo negari possi(:judicium enim sine cognitione
caussae, ne cogitatione quidem fingi potest. Quo-
circa adversarii communiter ad nostrum argumen-
tum respondere solent, ministerium in hac rc non
judicem, sed praeconem esse Dei, neque pro po-
testale nbsolvere.sed lanium annunciaro poenilen-
bbus indulgentiam.

Philippus in apologia confession, augnstanae,
•rl. do confess. *Quod objiciunt*, inquit, *judicem*
debere *cognoscere causam priusquam pronun-*
'id, hoc nihil ad hanc rem pertinet, quia abso-
lutio csl excquulio alieni beneficii, non esljudi-
'ium. Idem m locis anm 1543. lit. de confessio-
ne, ad idem argumentum his verbis respondet: fle-
yondeo ad majorem: *differunt, judicium ct mi-*
niderium evangclii. In judicio necesse csl fieri
cognitionem.· *at ministerium cvangelii est man-*
datum cerium impertiendi beneficii, scilicet an-
nuntiandae remissionis peccatorum, sive nota
sini, sire ignota. El infra: *Ministerium*, inquit.

il&iunui.n Vol. 111.

est testimonium divinae, absolutionis. El infra:
Quod evangclium publice nullis cl privalim sin-
gulis applicari possit, testatur haec sententia:
Quorum remiseritis peccala, remittuntur eis.

Joannes Calvinus lib. 3. Institui, cap. 4. § 18.
Λ'ατη. inquit, *quod contendunt, non posse fieri*
judicium, nisi caussa cognita; in promptu est
solutio, temere hoc sibi arrogare qui sunt a sci-
psis judices creati. El infra: *Jaciant sibi ligandi*
el solvendi munus esse mandatum, ac si quae-
dam esset jurisdictio quaestioni adjuncta. Porro
hoc jus apostolis fuisse incognitum, tota eorum
doctrina clamat; Et § 21. declarat, remittere ac
relinere peccala nihil esse aliud, nisi polliceri cx
verbo Dei remissionem peccatorum credentibus,
el edicere damnationem non nmplocctentibus Chri-
slum: quod idem copiosius docel lib. 4. cap. U.
§ 1. *Hoc*, inquit, *de remittendis el relinendis*
peccatis mandatum, et illa de ligando el solven-
do, Petro facta promissio, non alio debent refer-
ri. quam ad verbi ministerium; quod dum apo-
stolis committebat Dominus simul hoc ligandi,
solvendique munere ipsos instruebat. Quae enim
csl summa cvangelii. nisi quod omnes servi pec-
cati el mortis, solvimur ac liberamur per redem-
ptionem, quae esi in Christo Jcsu? quivero Chri-
stum liberatorem ac redemptorem . non susci-
piunt, nec agnoscunt,eos aeternis vinculis dam-
natos, addictosque esse?

Murtinus Kemnitiu in 2. pari, examinis, cap.3.
dc Poenitentia pag. 129.proponit his verbis potis-
simum catholicorum argumentum: *Christus*, in-
quit. *sacerdotis judices constitua.ut pro potestate*
clavium pronuntient sententiam vel remissionis,
vel retentionis peccatorum. Sed nullum judicium
recte exerceri potest incognita caussa: Ideo o-
mnia peccata sacerdoti ul judici, in confessione
quando petitur absolutio,sigillalim enumeranda,
exponenda et detegenda sunl. El infra ponit re-
sponsionem pag. 130. *Sed recte*, inquit, *respon-*
detur discrimen esse inter judicium et functio-
nem ministerii evangclici:In judicio enim juxta-
caussae cognitionem pronuntiatur. prout bona,
vel mala est. vel prout reus adfcrl compensatio-
nem pro dchcto:ministerium vero cvangelii man-
datum habel annun&iandi ct impertiendi alie-
num beneficium. Chrisli scilicet. El pagina 1033.
Ministri, inquit, *tantum legatione funguntur, et*
sunt dispensatores alieni beneficii, quibus non
mandatum est, ut corda scrutentur, sed ut iis,
qui significant se Poonilentiam agere el evange-
lio credere, annuntient remissionem peccato-
i*um. Ilacc ille.

Quare si ex evangelio probavero, apostolos el
eorum successores judices esse a Domino in Ec-
clesia constitutos in caussis poenitenlium, simul
cliam probavero, jure divino confessionem pecca-
torum in specie coram sacerdote esse faciendam.

Tria sunt loca praecipua,cx quibus judiciaria isla
potestas demonstrari potest. Primus locus est Mat-
thaei 1G. *Tibi dabo claves regni coelorum, et*
quodeumque ligaveris super terram.erit ligatum
et in coelis; el quodeumque solveris super ter-
ram, erit solutum el in coelis. Alter Mallh. 18.

Quaecumque alligaveritis super terrain, erunt ligata et in coetu: et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo. Tertius est Jean. 20, *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt.*

Primus locus continet promissionem soli Petro factam: sed neque catholici, neque haeretici dubitant, quin Petrus acceperit claves, non tantum ut ipse eis uteretur, sed etiam ut eas cum caeteris sacerdotibus communicaret. Alter locus habet promissionem, faciam apostolis omnibus, sive praedicationem quondam ejus potestatis, quam apostoli et eorum successores accepturi erant. Et quia veritas mentiri non potest, etiamsi nihil aliud legeremus, non posset ambigi, quin eam potestatem alicubi accepissent. Tertius locus continet ipsam concessionem ejus potestatis et sacramenti locutus constitutionem.

Et quoniam adversarii non negant, in his locis promitti vel dari Ecclesiae potestatem solvendi et ligandi, sive peccata remittendi aut relinendi; sed hanc potestatem interpretantur ministerium praedicandi et annuntiandi poenitentibus remissionem peccatorum, et impenitentibus iram et damnationem. sive publico inultis, sive privatim uni: idcirco probantium nobis est, ex his locis apertissime colligi, datum esse veram potestatem ex auctoritate absolvendi, ut per hoc sacerdotes iudices esse in causis peccatorum vice Christi.

Primum igitur id colligitur ex metaphora clavium, de quibus dicitur: *Tibi dabo claves.* Nam in primis claves non solent flecti, vel dari ad significandum, ostium esse clausum vel apertum, sed ad aperiendum et claudendum reipsa. Deinde, apud homines claves dari solent magistralibus in signum potestatis: et in ordinatione ostiariorum dantur claves Ecclesiae materialis, non ut ostiarii dechirent, sine foris templi clausae, vel intro. sed ut eas viderent claudant atque aperiant. Denique, cum in Apocal. cap. 3. de Christo dicitur: *Qui habet elatrem David, aperit, et nemo claudit; claudit et nemo aperit,* omnes intelligunt per elavem, veram et proprio dictam potestatem, qua possit Christus ex auctoritate judiciaria absolvere et ligare, non autem significare aut declarare, quis sit ligatus, quis solutus.

Quare cum suas claves Christus cum apostolis, eorumque successoribus communicaverit, veram potestatem ex auctoritate judiciaria solvendi et ligandi cum illis communicavit. Et quemadmodum nemo in clausam domum ingredi potest, nisi qui habet ejus domus elavem, ostium aperuerit: sic etiam nemo cui coelum ob culpam sit clausum, in illud ingredi poterit, nisi sacerdotum ministerio aperiatur. Nam si aliunde pateret aditus. frustra claves apostoli accepissent: quid enim prodesset habere claves domus, si absque clavibus. invito etiam ostiario, oditus pateret? Verno, inquit s. Augustinus hom. 49. *sibi dicat. Occulte ago. apud Deum ago. Ergo sine, causa dictum est; Quae solveritis in terra. soluta erunt in coelo? ergo sine crucis sunt claves datae Ecclesiae Dei? frustramus euangelium, frustramus verba Christi.*

Aequè bis repugnat. quod per Baptismum illi etiam

iam qui claves non habent, intromittere possunt homines in regnum coelorum. Nam potestas clavium, est potestas judiciaria, et ideo proprie erp eos tantum exercetur, qui sunt in Ecclesia. *Quid enim ad me de iis qui foris sunt iudicare?* inquit Apostolus 1. Corinth. 6. Itaque per Baptismi admittuntur homines ad Ecclesiam et sacerdotum iudicio ac potestati subjiciuntur: sed si deinde peccaverint sine clavium beneficio nullo modo reconciliari queunt.

Secundo: Idem colligitur ex metaphora ligandi et solvendi: Ligare enim et solvere, non significant denunciare vel declarare, sed reipsa vincula injicere, aut demere: et praesertim NaUh. 16. et 18. alioqui non dixisset Dominus: *Quodcumque solveris, erit solutum, si vult. Quaecumque solveritis, erunt soluta;* Sed: *Quodcumque solveris et absolutum;* et: *Quocumque solveritis, erant soluta.*

Dices: Eslo, possint sacerdotes solvere et ligare, non tamen idcirco necesse erit ad eorum tribunal accedere; non enim Dominus ait: Et quaecumque non solveritis, non erunt soluta. Itaque poterunt illi quidem solvere, si quis eorum ministerio uti voluerit, sed potius etiam peccator alia ratione sive ipsorum ministerio reconciliari. Quemadmodum cum regum auctoritate iudices publici constituuntur, possunt illi quidem iudicare omnes, qui ipsorum opera uti volunt; non tamen coguntur qui lites habent ad publicos illos iudices accedere, sed possunt arbitrus eligere, aut etiam ipsi per se causam suam componere.

Sed haec obiectio facile solvitur. Nam etiamsi possint privati homines, lites, quae inter se habent, sine publicorum iudicum sententia componere: non possunt tamen ens lites componere, quae cum rege ipso habent, nisi illum adeant, quem in eo suo rex iudicem esse voluit. Porro peccata omnia causae sunt. quae cum Deo ipso habemus, et ideo cum Deus iudicium de peccatis, sacerdotibus permiserit in Ecclesia sua, non possunt qui in Ecclesia sunt, si ejusmodi causas habeant, sine sacerdotum iudicio cum Deo reconciliari. Quare illa negatio. Quaecumque non solveritis. non erunt soluta, quamvis expressa non fuerit in eo loco evangelii: tamen aperte colligitur. Iam ex illa affirmatione: *Quaecumque solveritis, erunt soluta,* et sacerdotes iudices futuri dicuntur in causis contra Deum, tum etiam ex illa: *Quaecumque ligaveritis, erunt ligata,* ligare enim non solum est novum vinculum addere, ut excommunicationis: sed etiam vinculum peccati confirmare ac retinere, ut in olio evangelista explicatur, et denique nolle solvere. Quod si possent rei sine sacerdotum sententia in peccatis absolvi, non esset vera Christi promissio: *Quaecumque ligaveritis erunt ligata.*

Tertio: Colligitur idem ex illis verbis Joan. 10. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis. retenta sunt.* Hoc enim loco expresse datur potestas non solum remittendi peccata. sed etiam retinendi: relinere autem quid est, nisi nolle remittere? proinde negatur remissio illis, quibus noluerint sacerdotes remittere. Adde, quod non ait Dominus. Quorum remiseritis peccata, remissa erant, quod certe dixisset, si per remis-

s^wem. declarationem significare voluisset, sed *Remittuntur eis*, quia nimirum nilum habet Chrislus sententiam a sacerdote,nomine suo,latam.

Quarto: Colligitur ex illa voce.Quorum.nec enim iuli Dominus omnibus indefinite peccala remitti, d certis hominibus. iis videlicet, quos siiccrdo- › absolvendos judicaverint. Al cvangelium omni- b. indefinite praedicandum est, juxta illud Blare.

Praedicate cvangclium omni creaturae, cl anibus omnino dari polesl condilionalis illa ab- selalio Calvini. *Hemillunlur libi peccala, si ere- d's*. Aon igitur Dominus de praedicatione evange- lii, sed de vera potestate peccala remittendi lo- quitur.

Quinto: Colligitur ex caeremonia insufflationis, qui Dominus usus esl, cum potestatem remitten- dirum peccalorum apostolis tribuit. Quemadmo- dum enim idem Chrislus Actor. 2. Spiritum sun- clum dedit in specie linguarum,quia dedit eo tem- pore donum concionandi: sic eliam Joan. 20. «le- dit Spiritum sanctum insufflando,quia dedit donum percata remittendi, non condonando, ul adversa- rii somniant. sed plane exlinguondo ac dissolven- do. Ulenim Ilalus cxlinguil ignem et dissipai ne- bulas; sic etiam absolutio sacerdotis peccata dis- pergit el evanescere facil: juxta quam metapho- ram legimus Isaiac 44. *Delevi, ut nubem pecca- ta lua*.

Sexto: Idem probalur ex Patribus,qui loca nota- tu ila exponunt, ul aperle significant, sacerdotes a Christo iudices factos, el peccala ex potestate di- mittere, non aulem concionando annunciare esse remissa.

Ac primum s. Joannes chrysostomus lib. 3. de sacerdotio, nullis modis sententiam nostram con- firmat: *Etenim. inquit, qui terram incolunt, ul- que in ea versantur, iis commissum esi. ut ca quae in coelis sunt dispensent: iis datum esl. ul pettstatem habeant, quam Deus neque angelis neque tirchangelis datam esse voluit:neque enim ad illos dictum esl: Quaecumque alligaveritis in terra etc.* Al cerle possunt angeli annunciare ho- minibus. remitti peccala si credant, non remittljsi non credant: non igitur potestas annunciandi, sed ure absolvendi ac ligandi data esl sacerdotibus ex sententia Chrysostomi.

Pergit ibidem Chrysostomus: *Habent quidem et terrestres principes vinculi potestatem.verum cor- porum solum: id aulem quod dico, sacerdotum lincuhnn. ipsam cliam animam contingit.atque ad coelos usque pervadit, usque adeo, ul quae- tumquo inferne sacerdotes confecerint, illa ea- dem Deus superne, rata habeat,ac servorum sen- tentiam Dominus confirmet.* Al principes terrae non solent annunciare quis vinctus sil, quis solu- tos, sed plane pro imperio corpora subditorum li- gant el solvunt. Igitur el sacerdotes cum animas lijftnl, vel solvunt,non annunciant quis ligatus sil, quisve solutus: sed plane pro imperio.Christi vice, vincula injiciunt, vel tollunt,si comparatio Chryso- stom! aliquid valet.

•""il Chrysostomus:Quorumcumque (ait) pec- Ouamam quae- nnnnii-

ciare peccala fidelibus remitti, infidelibus detine- ri: non magna res est. id enim quilibet facere po- test, qui modo evangeliurn legere noverit, non so- lum sacerdotes, sed cliam laici; nec tantum ca- tholici, sed eliam haeretici, quin eliam ipsi dae- mones.

Pergit: *Pater omnifariam Filio potestatem de- dit; caelorum video ipsam eandem omnifariam potestatem a Filio illis traditam: nam quasiam in coelum translati.ac supra humanam naturam positi, atque nostris ab effectibus exempti.sic illi ad principatum istum perducti sunt.* Al Pater Fi- lio non nudam cvangelii annunciant) facnllatem de- dit: sed plane ex auctoritate peccala dimittendi. A- lioqtii Dominus Blallh. 9. cum dixisset paralytico: *Dimittuntur tibi peccata tua:el* quidam pharisaei adjecissent: *Hic blasphemat:* potuisset uno verbo calumniam repellere ac dicere, non se peccala proprie remiltcre, sed solum annunciare esse re- missa: caelerum non hoc fecit, sed ex poteslate mirabili repenie curandi corpora, demonstravit se habere eliam potestatem admirabilem curandi a- nimas.

Addil Chrysostomus: *Quid multa? Rex aliquis si cui ex subditis suis honorem hunc detulerit, ut potestatem habeat quoscumque velit in carce- rem conjicendi. eosdemquo rursus laxandi: bea- tus ille, cl admirandus iudicio omnium fuerit.* Al vero qui a Deo tanto majorem accepit potesta- tem, quanto coelum terra pretiosius est, quanto eliam animae corporibus praestant: hic vilem eo usque dignitatem, accepisse nonnullis videri de- bet. ut vel in illorum cogitationem descendere, queat, reperiri quondoque posse aliquem ex eo- rum numero, quibus tanta illa, quae paulo ante dixi, fuerint concredita, cui ipsi munus suum Sordescat, quique donum sibi a Deo datum des- picial? Non poterat Chrysostomus apertius decla- rare. sacerdotum poleslalem vere ac proprie judi- ciariam osse, quam ea similitudine fecerit: compa- rai enim sacerdotem non cum praecone regis, qui solum nunciel quid facium, faciendumve sil; sed cum eo,qui pro poleslate in carcerem detrudat,aul ex carccribus libcrel.

Addil ultimo ibidem Chrysostomus: *Corporis le- pram purgare, seu (verius dicam) haud purgare quidem, sed purgatos probare.Judaeorum sacer- dotibus solis licebat: neque nescis quanta cum ambitione, quanto cum studio ct concertatione sacerdotalis dignitas id temporis acquireretur.At vero nostris sacerdotibus non corporis lepram, verum animae sordes, non dico purgatas proba- re, sed purgare prorsus concessum est.* Hoc vero loco, tam perspicue Chrysostomus sententiam ad- versariorum damnat, ut nihil omnino contra re- sponderi queatl.

Sed audiamus etiam alios Patres. S. Gregorius nazianzcnus oratione ad cives limore percussos, el principem, sive praosidem irascenim: *Ipsa, in- quil, Chrisii lex. vos quoque praesides, meo im- perio, tum solio subjicit: Nam et nos cum pote- state sumus, addam eliam ampliore, pcrfectio- reque.*

3. Ambrosius lib. I de Pocrilenlia, cap. 2. et

sequentibus, probat ex locis allegatis .Mallii. IG. ol Joan. 20. sacerdotibus datam a Christo potestatem remittendi peccata. Loqui autem Ambrosius deورا potestate remittendi, non de solo ministerio cvangclizandi. perspicuum est: Ium quia Novaliani non negabant pusse cvangelium omnibus praedicari, sed negabant peccata ex auctoritate remitti posse: tum quia cap. 7. Ambrosius scribit, Christum communicasse eum sacerdotibus eam potestatem. quam ipse habet. Christum vero veram potestatem remittendi, non autem solum annuncian-
 <li habere, paulo ante ostendimus.

S. Hieronymus in episl. ad Heliodorum de vita solitaria: *Absit, inquit, ut de his quicquam sinistrum loquar, qui apostolico gradili succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt, per quos et nos Christiani sumus. qui claves regni coelorum habentes, quodammodo ante diem iudicii judicant.*

S. Augustinus lib. 20. de Civ. Dei cap. 9. explicans illud Apocalypsis: *Et vidi sedes, et sedentes super eas, et iudicium datum est.* ita loquitur: Von *hoc putandum est de ultimo iudicio dici, sed sedes praepositorum, el ipsi praepositi inelligendi sunt, per quos Ecclesia nunc gubernatur. Iudicium autem datum nullum melius accipiendum videtur, quam id quoi dictum est: Qude Iigaveritis in terra, ligata erunt in coelo. Unde Apostolus: Quid enim mihi est. inquit, de his. qui juris sunt iudicare? nonne de his. qui intus sunt, vos iudicatis?*

S. Innocentius I. in epistola I. ad Decentium cap. 7. *Ite ponder-'*, inquit, *aestimando delictorum, sacerdotis est iudicare.*

S. Gregorius liom. 20. in evangelia. exponens illa verba Domini: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis etc. Principatum,* inquit, *superni iudicii sortiuntur, ul vice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam relaxent.*

Septimo probatur rationibus. Ac primum si non essent .sacerdotes iudices, nec vere peccata remitterentl, sed solum anminoiarenl esse remissauu mo periret ex eo solum, quod sacerdotem reconcilians habere non posset: qui enim credit, ex sententia adversariorum, jam habet remissionem, etiamsi nemo sil. qui id verbis proleslelur. Ats. Augustinus in episl. 180. ad honoratum aperte scribit, aliquos reconciliari cupientes, et proinde credentes in Christum, in aeternum perire, quod ante moriantur, quam n sacerdote absolvi potuerint. *An non cogitamns. inquit, cum ad istorum periculorum pervenitur exrema. nec est potestas ulla fugiendi, quantus in Ecclesia fieri soleat ab utroque sexu, atque ab omni aetate concursus, aliis Uaptisinum flagitantibus, aliis reconciliationem, alus etiam poenitentiae ipsius actionem, omnibus consolationem et sacramentorum confectio-*
nem et erogationem? ubi si ministri desini, quantum exitium sequatur eos. qui de isto saeculo vel non regenerati exeunt, vel ligati? quantus est citam huius fidelium suorum. qui eos secum in vitae aeternae requie non habebunt? Haec illenVec his dissimilia scribit s. Leo in episl 91. ad Theodorum. I \ quibus locis iilcelligimus. sacramenta-

Jcm reconciliationem vim habere iustificationis, noque esse solam annunciationem acceptae, vel accipiendae iustificationis.

Deinde: Si sacerdos non aliter peccata remitteret, quam annunciando divinas promissiones: certe non nisi frustra ac ridicule absolverentur surdi, et ii, qui ob vim morbi sensibus sunt destituti. .leef-
fundas sermonem meum, inquit Sapiens Eccles. 32. *ubi non esi auditus.* At in Ecclesia veteri, non solum surdi, sed etiam ii, qui ob vim morbi extra se positi erant, aliquando reconciliabantur, ut pilet ex Augustino lib. 1. de adulterinis coniugiis cap. till, et Leone in episl. paulo ante citata ad Theodorum, et ex concilio Carthaginiensi IV. can. 76. el arausicano can. 12.

Tertio: Si absolutio esset annuncialis remissionis peccatorum, vel temeraria esset, vel superflua. Anm cum minister *died: Item illuniur tibi peccata,* aut absolute hoc pronuncial, aut ex hypotlicsi, si videlicet credas, et ul oportet poenitentiam agas. Si absolute; temere id pronuncial, cum ignoret, an is, qui reconciliationem petii, sil vere poenitens et lidom habeat, qualis requiritur ad iustificationem: et praeterea etiamsi aliquo modo id minister nosset, melius tamen novit ipse poenitens. proinde non eget annuncio illa ministri, quae nilul ei addere potest certitudinis. Si vero est condicionalis absolutio (ut Calvinus admittit) non potest talis absolutio certum ac. securum ellicere poenitentiam cum ox incerta conditione dependeat: et tamen adversarii vix alium lincni absolutionis agnoscunt, quam ul certum reddat hominem acceptae justificationis.

Quarto: Si absolutio non est netus iudicialis, sfd simplex annuncialis divinae promissionis, quem evangelio scripta extat. non minus absolvere poterit laicus, imino etiam foemini. nul puer, aut infidelis quispiam, aut diabolus, vel etiam psilacus. Mdoceatur ea verba, quam sacerdos. Et quamquam adversarii id concedant, quin sequitur evidenter ex ipsorum principiis, tamen est contra omnium veterum confessionem, cl contra consuetudinem omuium ecclesiarum et omnium saeculorum, de qua re suo loco plura dicemus.

CAPUT III.

Confirmatur eadem veritas ex figuris . quae confessionem sacramentalem praecesserunt.

Sacramenta Christiana , ac praesertim ea quae magis necessaria sunt, non simpliciter in divinis literis indicantur, sed primum in lege naturae el Moysis adumbrata ac pronunciala, deinde a Christo promissa, tum instituta, postea frequentata el commendata in Scripturis inveniuntur.

Sic Baptismus in loge naiurae adumbratus fuit per arcam Noe, cl circumcisionem in legi; «γ''''; per transitum maris rubri el nrr.i. ....■" P,s' || Jn. u., j_____ ,...jmuu .i- iogc grtdi. ie, per Ifilply

LIBER TERTIUS

i. . i Joannis,deinde a Christo promissus fuit Joan. I. .Vim *quis renatus fuerit etc.*postea disertis verbis? 3. imperatus Matthaei ulla: l/apltzafe omnes jMtrsetc. denique in Actis apostolorum, et in epistolis beati Pauli passim exhibitus et commendato legitur.

Se etiam Eucharistia figurata primum fuit in lege naturae per panem et vinum Melchisedech; in k; scripta per agnum paschalem et panes propositionis; in ipso evangelio per multiplicationem panis: defode, promissa Joan. G. *Panis quem ego edo*, postea instituta Mali. 26. *Accipite et manducate*, ille. denique frequentata et commendata ab Apostolis Act. 1. et 2. Corinthi. 10. et 11.

Quod idem de confessione demonstrari potest. ubi enim in lege naturae non semel exegit confessionem peccati: clarius eandem praescripsit in lege Moysis: eandem Christus in evangelio variis figuris expressit: eandem postea promisit et instituit: accessit denique usus ejus tempore apostolorum, necnon exhortatio et commendatio.

Et quoniam de promissione et institutione, ex quibus praecipuum argumentum sumitur, diximus, r.p. superiore: nunc de iis, quae promissionem et institutionem, vel praecesserunt, vel sequuntur sunt, quaeque ad eandem veritatem confirmandam non parum valent, breviter dicemus.

Porro ex figuris duplex argumentum sumi potest. Primum enim si confessio, quam Deus in Testamento veteri exigebat, figura quaedam erat, vel revera erat, cum omnia contingerent illis in figuram I. Corinth. 10. certe necesse est, vel in Testamento novo sit etiam confessio peccatorum a Deo praecepta, et quidem tanto exactior et perfectior, quanto res figurata figuris ipsis praesentior. Deinde, si confessio necessaria erat coram Dei ministro, eo tempore, quo nondum data oral sacerdotibus potestas renuntiandi peccato: quis non inde colligat, nullo majore ratione aequum fuisse, vel confessio tamquam necessaria imperaretur. tempore novi Testamenti, quo tanto cum fructu confiteri possumus, illegitimam confessionem continuo certa absolutio consequatur?

Prima igitur figura habetur Genes. 3. et I. ubi Deus primum ab Adam et Eva, deinde a Cain confessionem peccati exegit. In his locis exigitur confessio, non solum cordis, sed etiam oris, nec solum in genere, sed et in speciali. nec tantum ratiōe Deo, sed et in coram ejus ministro: Nam interrogatio illa facta est per angelum in forma humana praesentem, vel per angelum ex coelo, quod est manifestum in paradiso ad auram post meridiem. ” E* φιο intelligimus magnam fuisse similitudinem *n, et Hinc confessionem, et eam, mine fit sacerdoti, qui etiam angelus lesie Malachia cap. 2. vel non sine cans. una dicatur fuisse figura alterius.

Quare Tertullianus in lib. 2. adversus Marcionem, ubi figuram expendens, ita loquitur: *Interquasi incertus, et ut hinc liberi arbitrii, irobans hominem, in causa vel negationis, et confusionis, vel daret ei locum sponte confitendi delictum, et hoc nomine revocandi: sicut de Cain sciscitatur, ubi nam frater ejus, quasi non vociferatum a terra sanguinem Abelis audis-*

sci. sed vel et ille habere potestatem ex eadem arbitrii potestate sponte negandi delicti, et hoc nomine gravandi: atque ita nobis conderentur exempla confitentium potius delictorum. quam negantium, vel jam initiaretur evangelica doctrina: Ex ore tuo justificaberis, et c. ore tuo damnaberis.

Sanctus dicitur Ambrosius in lib. de paradiso, cap. II. et I lib. 2. de Cain et Abel. cap. 9. et s. Gregorius lib. 22. Moral, cap. 13. et s. Joannes chrysostomus horn. 18. in Genes. haec loca de confessione exponunt ac dicunt: Deum ab illis confessionem extorquere voluisse. vel confessionem delerent, quod transgrediendo commiserant.

Secunda figura habetur Levit. 13. et II. ubi iudicium leprae solis committitur sacerdotibus, et cohibebantur leprosi se sacerdotibus sistere ac prodeire, et juxta eorum arbitrium vel extra castra manere, vel post curationem ad castra reverti: quam etiam legem Dominus approbavit Malch. 8. cum leproso a se curato dixit: *Vade ostende te sacerdoti etc.*

Hanc figuram fuisse sacramenti confessionis, docent Chrysostomus lib. 3. de sacerdotio, et s. Hieronymus in cap. 16. Matthaei. Hinc enim colligit s. Hieronymus oportere sacerdotes cognoscere peccatorum vicia: et s. Chrysostomus monet, officium sacerdotum Christianorum longe excellentius esse quam olim fuerit Judaeorum, cum illis, lepram non curare, sed curatam osienderemus. peccata non curata ostendere. sed vere curare concessum sit.

Joannes Calvinus lib. 3. Institui, cap. I. § f. hoc argumentum contemnere videtur, et tamen opere se diluere conatur; *Videamus*, inquit. et ibi *argumentis confessionem hanc Dei esse mandatum probant. Misit, inquiunt. leprosos Dominus ad sacerdotes? Quid? misitne ad confessionem? quis unquam fando audivit, audiendis confessionibus praefectos leviticis sacerdotes?* At neque nos dicimus, missos leprosos a Christo ad sacerdotes. vel illis peccata sua confiterentur, sed ex figura, cum Chrysostomo et Hieronymo. ducimus argumentum. Vel enim in lege vera cognitio leprae corporalis: ita in nova cognitio leprae spiritualis ad sacerdotes pertinet; ideo cum legimus ab ipso Christo leprosos ad sacerdotes leviticos missos, allegorice intelligimus, missos peccatores ad sacerdotes evangelicos.

Neque hoc Calvinum ignorasse, sed ansam calumniandi accipere voluisse, testatur verbo sequentia: *Confugiunt*, inquit, *ad allegorias. Sanctum oral lege mosaica. ut sacerdotes discernerent inter lepram et lepram. Peccatum spiritualis est lepra, de hac pronuntiare, sacerdotum est. Antequam respondeo. quaero obiter: Si hic locus, spiritualis leprae cos iudices facit, cur naturalis et carnalis leprae cognitionem ad se trahunt? scilicet hoc non est Scripturis ludere: I. e. v cognitionem leprae defert sacerdotibus leviticis. hanc nobis usurpemus: peccatum est lepra spiritualis; sitimus et peccati cognitores. Aunc respondeo: translato sacerdotio. necesse est legis translationem fieri. Omnia sacerdotia ad Christum translata*

sunl, in eo impleta et finita: ad eum igilur unumjus omne.el honor sacerdotii translatus est.

Ad quaestionem obiter prpppsilain: liespondeo: Calvinum obiter mentiri, cum scribit, sacerdotes chrislianosud se trahere cognitionem leprae corporalis. Aeque enim hujus rei vel testimonium, vel exemplum producere poterit: apud nos enim de lepra corporali modici respondere solent non sacerdotes. Exstat quidem in jure canonico titulus de conjugio leprosorum: sed is titulus nihil habet commune cum legibus levilicis de leprosis. Leges enim Ievilicae praescribunt rationem dijudicandae leprae et sacrificia quae pro leprosis offerendo sunl; Jus Tero oononlcum neque de ratione leprae dijudicandae, neque de sacrificiis (racial, neque leges illas levilicas ulla ex parte servandas praescribit; sed solum docet, non esse lepram, ul neque ullum alium morbum corporalem, justam cnusnm divortii inter conjuges. Non igilur in Scripturis ludimus,neque cognitionem leprae corporalis nobis usurpamus, praesertim ex vi legis mosaicae: sed argumentum ex figura ducimus , ul arde diximus

Ad solutionem aulem argumento nostro a Calvinino adhibitam, liespondeo: Sacerdotium in Chrislum esse translatum, sed Chrislum non per se, sed per suos minislros in terris fungi sacerdotio. Itaque sicut per minislros suos concionalur, baptizat, absolvit,ligal,sacrificium efferi etc. ila quoque per suos minislros cognoscit caussas leprae spiritualis, clad ejusmodi minislros spirituales leprosi accedere, et morbos suos delegere debent. Quod si sacerdotium ita ad solum Chrislum Iranslilum esset, ul ad ejus minislros nullo modo perlineret, vel eliam (ul Calvinus loquitur) in Christo completum ac finitum esset, et nullum jam in terris sacerdotium remaneret: corie nec lex ulla in terris remaneret. Eadem enim ratio sacerdotii et legis est: si translatum est sacerdotium in coelum, et lex in coelum translata est: si exlinclum est sacerdotium. exlinclae quoque est lex.Si vero nonnisi absurdissime dicitur, lex Dei ila esse exlinclae. aul in coelum translata, ul nulla sit in terris: profecto non minus absurde dicitur, sacerdotium ila exlinclum, aut in coelum esse translatum, ul inter homines nullum sit.

Addit deinde Calvinus: *Adhaec. importuna, est ipsorum allegoria, quae legem mere politicum inter caeremonias reponit.* At hic duo sunl errata. Primum enim lex de purgatione leprosi, non mere publica, sed maxima ex parte caeremonialis erat: Nam si mere politica fuisset, ad principem politicum. non ad sacerdotes pertinuisset. Et quomodo politica lex est. et non potius caeremonialis, quae jubet leprosum recludi septem diebus, dissutum gerere vestimentum, lavari aliquoties, offerre pasceres et agnos, tingi sanguino et oleo in extremo auriculae dextrae, et in pollice mantidis ac pedis dextri, et alia id genus mulla?Deinde etiamsi mere politica lex illa fuisset, quid prohiberet quo minus alicujus mysterii figuram gerere posset?Tertio transitus maris rubri, manna de coelo, aqua de petra, et Jololatrarum interfodio , non caeremoniae , sed res gestae fuerunt etiam Apocelolus I. Cortnihil.

IO. aperle scribit, omnia illa in figuram Ibraecontigisse, clad noseorum rerum significationi pertinere. Neque caeremonia dici potest, quod Abraham duos filios habuerit, unum de ancilla et unum de libera: etiam lamen ejus rei allegoriam b. Paulus exponit Galat. I.

Concludit tandem Calvinus responsionem suam his verbis: *Quamquam in re. clara suffragium ullius hominis accersere pudet: ubi Christus pronuncial. scilicet jus legale, relinquere sacerdotibus integrum, tamquam professis evangelii hostibus, qui semper ad obstrependum intenti erant, nisi os fuisset occlusum. Quare ut hanc possessionem retineant Papales sacrifici, palam concedantur eorum partes quos necesse est vi compesci. non Christo maledicant, nam ad veros ejus ministros, nihil hoc perlinet.*

At quid est aliud acrem verberare, et sine hoste pugnare, si hoc non est? sic enim nos Calvinus al judaismiim rejicit, quasi contenderemus, cognitionem leprae corporalis juxta legem leviticam, et sacerdotes evangelicos perlinere: cum nos (ul wpe diximus) non cognitionem leprae corporalis, sed spiritualis, quae per corporalem illam significabatur, nostris sacerdotibus deferamus. Et verum si Calvinus ratiocinatio quidquid valeret, illud eliam efficeret, neminem posse non circumcissione carnati ad circumcissionem spiritualem argumentum ducere, quin ad partes Judaeorum Christi hostium, concedere videretur: etiam lamen apostolus Paulus, quod, in epistola ad Galatas, circumcissionem judaicae. ab Ecclesia tolis viribus amovet, idem in epistola ad Coloss. cap. 2. dicit nos omnes qui baptizati sumus, circumcisos esse circumcissione non manu et circumcissione corporis carnis, sed circumcissione Clirisli. Sicut igilur circumcisio ad nos non pertinet, perlinet aulem Baptismus, qui per circumcissionem significatur, et circumcisio spiritualis nominatur: sic etiam cognitio leprae ad sacerdotes chrislianos non perlinet, pertinet aulem cognitio peccati, quod per lepram significatur, et lepra spiritualis apertissime nominatur.

Tertia figura est confessio, quam Deus instituit in Testamento veteri. et cui adjungi voluit locum tuum jnsdani satisfactionis, oblationem sacrificii: de quo Num. 15. et Levilici etiam 5. testimonium habent. Nam profecto si confessio figuralis erat a Deo instituta: et necessaria jure divino, quanto magis confessio vera debet a Deo instituta et necessaria jure humano?

Sed quoniam Martinus Kemnlinus in 2. parte. examinis pag. 984. tunc dicit confessionem illam fuisse generalem (*confessio.* inquit, tunc *testamento erat. quoniam, «Iliis ad, sacerdotem adducebat hostiam offereit. id est pro peccata pro delicto, pro ignorantia. pro cunctis tumacm de. nec exigebatur ul peccati» illud in Specie, et si gillalim cum omnibus circumstantiis sacerdotem exponeretur), ostendam breviter confessionem ylam certi peccati in specie fuisse.*

Verba Scripturae in lib. Num. cap. 5, sic habent: *Vir, sive mulier cum fecerint ex omnibus peccatis, quae solent hominibus accidere et per negligentiam transgressi fuerint mandatum Domini*

id est <deliquerint, confitebuntur peccatum suum. Cbi duo sunl observando. Primum illud. Con/lie-
Juntur. esse in conjugatione hit pael. quop auget
s,-iikilioi>ein.itii ul illud 7VDn recte verii pos-
yi: *Erprewc cl distincte confitebuntur. Deinde*
ibHTba: *Confitebuntur peccatum tuum,* in lie*
lrato haberi cum majori explicatione,,sic enim l...
; us *Confitebuntur peccatum suum* *WR,
i. *quod* fecerant. Ex quibus colligimus hoc
. uimperari, ul peccatum in specie per inanire-
saia confessionem prodatur: si enim in genere
tum confiteri. sufficeret, non diceret Scriptura:
(*flebuntur aperle peccatum illud, quod fece-*
vM. sed simpliciter. Confitebuntur peccata suii.
lo Leni. cap. 5. ubi nostra editio habet: *Agat*
nitentium pro peccato; in hebr. csl illud idem
v ibuliiui. quod in lib. Num. sic enim legimus.
wntn>nbxsnnx^a£io ³3 rvm Ntsn
Doit cum peccaverit in *uno ex his* , *confitebi-*
lur operte peccatum quod peccavit.

Adhaec testimonia rabinorum el consuetudo
gentis, salis aperio ostendit, praeceptum hoc in-
telligentlum esse de confessione distincta, el in
specte ejus peccati, pro quo expiando sacrifican-
dum erat. Do consuetudine Hebraeorum, testes
suet Thomas waldensis lomo 2. de sacramentis
cap.f37.ubi scribil so in Austria ab ipsis Hebraeis
cognovisse hanc eorum consuetudinem : et s. An-
topmus3. pari. lit. 14. cap. 6. § I.summae theo-
logicae, ubi dicit, solere Judaeos doctiores ante
mortem confiteri omnia peccata levitae alicui, si
quem forlc nnti fuerint.De testimoniis rabinorum
ride Pclrutn Galalimtm lib. 10. cap. 3. ubi nullis
teslimoniis rabinorum probal. oportuisse in con-
cione delegere peccaluin in specie el cum suis
circumstantiis.

Adde quod omnino probabile esi.Ecclesiasticum
ip.l.ad hoc praeceptum legale observandum
«hortari,cum ait: Αὐτὸν *confundaris confiteri pec-*
illi lua. Porro confusio timeri non solet in con-
lemone, quae soli Deo fit. aut quae l)l homini ge-
iilim, sed in ea solum, quae lit homini in spe-
cie, ul experientia salis testatur.

Quarta figura est Malth. 3. cl Marci I. ubi logi-
is plurimos accurrisse ad Baplismmn Joannis ,
lilenles pccrala sua. Sicut enim Baptismus Jo-
ns figura fuil Baptismi Christi, ita quoque et
l'b'MO. quae Joanm fiebat.figura fuit confessio-
>. quae Christi ministris facienda erat.

Quod aulem Calvinus lib.3. Institui. cap.4 §6.
el Kemnilins in 3. parte examinis pag. 986. di-
cunt, cos qui confitebantur Joanni, non in specie
percola sua confessos, sed in gonere tantum so
legatores agnovisso: non est conforme verbis e-
uiigelislarum. l'terque enim cvange.lisla disertis
v'rbis posuit: *Confitenlcs pcccala sua.* cl gracce
4i|ĩ5A4γού|ανοι τὰ ἀμαρτία αὐτῶν, aliud nutem
eri.agnoscere sc peccatorem, aliud, pcccala sua
alicui confiteri.

' que inultum refert, quod illa confessio quae
contn Joanne fiebat, cum Baptismo conjuncta es-
ui, eam nostra confessio sacramentnlis solum in
n»locum habeat, qui post Baptismum peccant,
'm Biplismus Jonnnls non remittebat peccata ex

opere operato, elideo salis erat conveniens,ul non
solum baptizarentur qui ad Joonnem accedebant :
sed cliarn confiterentur, ul variis modis ad veram
contritionem cl satisfactionem excitarentur. Christi
vero Baptismus non ponenti obicem, cx opere ope-
rato pcccala omnia, tum quoad culpam, tum quoad
poenam omnino remittit,el ideo nusquam leguntur
apostoli ante Baptismum confessionem exegisse ,
aut satisfactionem ullam indixisse.

Quinta figuro habetur Joan.l I. in historia Laza-
ri. Quod enim Dominus e sepulcro prodire jusse-
nt Lazarum,el ab apostolis solvi voluerit funeralia
illa vincula quibus ligatus erat, significari Patres
dicunt, peccatores divina voce excitatos,foras pro-
dire per confessionem cl ministerio sacerdotum li-
berari a peccatorum vinculis per absolutionem.
S. Lenaeus lib. 5. cap 13. *Hoc symbolum,* inquit.
ejus hominis, qui inligatus fuerat in pcccalis el
propter hoc ait Dominus: Solvite illum et dimit-
tite eum abire. S. Ambrosius lit». 2. de Poeniten-
tia cap. 7. S. Augustinus tract. 49. in Joan.in psal.
101. concione 2. serm. 8. el 44. dc verbis Domini,
el homil. 27. in lib. 50. humiliorum, et s. Grego-
rius hom. 26. in evangel.cl lib. 22. Moral, cap.13.
eandem figuram agnoscunt el exponunt.

Sed occurrit Joannes Calvinus hb.3. Institution,
cap. 4. § 3. ac primum dicit, argumenta ex allego-
riis non molium valere t>d dogmata confirmanda.
Sed neque nos in ejusmodi argumentis praecipuum
fundamentum ad confirmanda dogmata colloca-
mus, nisi allegoriae in ipsa Scriptura explicentur,
vel communi Patrum consensu,aut certa aliqua Ec-
clesiae definitione constet, quorsum perlini ant :
quin lamen probabile argumentum inde sumi pos-
sit, quando magni viri.quales sunl quos litavimus,
allegorias exponunt, negari nullo modo debet.

Deinde addil Calvinus, mentiri eos. qui scri-
bunt. Chrislum imperasse discipulis, ut Lazarum
dissolverent: *Dicunt,* inquil. *Dominus discipulis*
praecepit. ut suscitatum I.azarum fasciis solve-
rent et expedirent. Huc primum mentiuntur;
nusquam enim legitur, hoc dixisse Dominum di-
scipulis. cstque mullo verisimilius . dixisse Ju-
daeis astantibus, quo citra ullam fraudis suspi-
cionem evidentius fieret miraculum,el major sua
virtus eluceret, quod nullo tactu, sed sola voce
mortuos suscitaret.

Miror impudentiam Calvini . qui Cam audacter
s. Augustinum, et s. Gregoium mendacii arguere
non veretur. Augustinus enim est, qui serm. 8. el
41. dc verbis Apostoli, scripsit, verba illa: *Solvite*
illum ct sinite abire, ad discipulos dicta a Christo
fuisse; quod idem non semel repetii Gregorius ,
homil. 26. in evangelia.

Sed quo argumento, quaesio. Calvinus Augusti-
num et Gregorium mentitos esse convincet? siqui-
dem in evangelio tantum legimus : *Dixit eis, sol-*
vite, illuni etc. neque aliquid praecedit, unde certo
colligamus, illud pronomen, *eis,* non referri ad
discipulos.

Videtur aulem illud, eis. ad eos referri, quibus
paulo anlo dictum csl: *Tollile lapidem,* iisdem e-
nim dixit: *Tollile lapidem.et. Solvite eum.* Porro;
Tollite lapidem, dixit circumstantibus. nnn oxpri-

mendo hos aul illos; sic enim legimus, *Ail Jesus: Tollite lapilem*. Domino autem absolute praecipiente aliquid circumstantibus, cccric credibile est: discipulos, aul solos, aul cum primis obedivisse. Quare licet ex evangelio non possit cccrio colligi, qui fuoriul, qui Lazanim solverunt: tamen magna conjectura csl, apostolos fuisse.

Neque huic expositioni repugnat Chrysoslomus, aut si qui sunt alii, qui id factum aliis quibusdam praeter apostolos tribuunt. Potuit enim fieri, cl credidiile est ila facium esse, ut Domino jubcnlc nulli simul accurrerint, lum ex apostolis, lum cx alus, cl hi conjunctis viribus lapidem sustulerint, ae deinde ahi manus Lazari, alii pedes solverint. alii velamen ex lacie detraxerint, alii reliquum corpus expedierint: neque ex hoc, quod apostoli cum aliis Judaeis Laxarum solverint, aliquid detrahitur de magnitudine miraculi.

Atque haec dicta sint de calumnia mcndacii;nam alioqui ad rem nostram nihil refert, utrum apostoli. au alii quidam Laxarum solverint: ut enim haec Lazari solutio figura sit absolutionis sacerdotalis, salis est, si ii, qui Laxarum solverunt, in ea re ministri Christi fuerint,cl Christo jubcnlc id fecerint, iloc enim contendimus, cos dumtaxat potestatem habere peccata remittendi, quibus id Chrislus mandavit: quemadmodum ii soli Laxarum de monumento prodeuntem solverunt, quibus Christus dixerat: *Solvile* cum. Quare s. Augustinus tract. 49. in Joan, non nominat discipulos, sed gcnccralim, miniblios, cum dc illis agit, quibus Christus dixit: *Solvile eum*.

Addit postremo Calvinus aliam allegoriae hujus explicationem: *Sed demus, inquit, hoc dictum discipulis;quid tum obtinebunt? Dominum dedisse apostolis solvendi potestatem. Quanto aptius, cl magis dextre haec allcgoricc tractari poterunt, si dicamus, hoc symbolo Deum voluisse fideles suos instituere, ut solverent a se suscitatos: hoc esi, nc in memoriam peccata revocarent, quae ipse oblitus esset: ne ceu peccatores damnarent, quos ipse absolvisset: nc adhuc exprobrarent, quae ipse condonasset: nc ubi misericors ipse esset.el ad parcendum facilis,ipsi ad puniendum -cieri et morosi essent? cccric nihil ad ignoscen-tiam flectere nos magis debet, quam judicis c-xcniplum. qui se nimium rigidis cl inhumanis implacabilem fore minatur. Eant nunc cl allegorias suus venditent.* Haec ille.

Quae sane explicatio nihil est mirum, si nulli veterum Patrum in mentem venerit, cum ineptissima sit. Nam quod Patres dicunt, per mortuum significari peccatorem: per excitationem,conversionem; per egressionem ex monumento, confessionem: per vincula, peccata: per solutionem, remissionem: id lotum cl maximam habet signi cum re slgoillcala similitudinem, el ex Scripturis sanctis confirmari potest. At quod Calvinus dicit, nullum habet neque in Scripturis, neque in rei similitudine fundamentum. Quis enim usquam legit, non exprobrare. aut non recordari,esse solvere? aul quis simis diceret, non exprobare esse solvere, cum solvere sil aliquid agere, non exprobare sil non a jcre? Sed his nugis omissis. ad alia veniamus.

CAPUT IV.

Confirmatur eadem veritas ex aliis locis novi Testamenti.

Diximus hactenus dc figuris, quae confessionis institutionem praecesserunt: nunc de usu. commendatione, atque exhortatione, quae institutionem conscquula sunt, breviter dicemus.

Primus igitur locus habetur in Adis apostolicis. cap. 19. ubi sic legimus: *Mulli credentium veniebat.confitentes cl annuncianles aclus suos: mulli autem cx eis, qui erani curiosa sectati, contulerunt libros, el combusserunt coram e-mnibus.*

Hic locus accipiendus est In primis de conP-sionc fidelium, post Baptismum; illi enim proprie dici solent credentes ut palet Actor.3. et 4.5.1. Thess. 1. cl alibi: neque hoc negant adversarii. Deinde loquitur Scriptura dc confessione peccatorum in specie, ut cx illis verbis colligitur: *Confilcntes actus suos*. Denique agitur hoc loco d confessione facta non soli Deo, sed etiam homini: nam ad Paulum vcniebanl, ut confiterenturactus suos. Et quoniam co tempore nulla exstabat Ecclesiae constitutio de confessione pcccalonr facienda, id sequitur, ut ab ipso Christo ejusmodi confessio fuerit instituta.

Sed occurrit in primis Lulherus, qui in sua versionc, per actus,miracula intelligenda esse docuit: quem sequulus est Joannes Bromios, in commentario hujus loci.

Sed hanc expositionem non solum rejicit communis catholicorum consensus,el ipsius eliam venerabilis Bcdac, in cap. 1. Marc, sed multo manna pars adversariorum, til Mclanchlhon,Calvinus. Beza. Bcllingerus, Sarcctius in Acta apostolorum. cl Illyricus cenlur. 1. lib. 2. cap. 4. col. 317.H Kemnilius in 2. par. examin. png. 987. Deinde inauditum est; ut miracula dicantur aclus nostri, cum sint opera plane divina:mullo etiam absurdius csl, ut confiteri aclus suos, sil, jaclarc miracula se facta. Adde, quod caussa hujus confessioni?. Luca toste, fuit ingens quidam terror ex divina ultione in eos, qui abutebantur nomine Jesu ct Pauli ad quaestum: terror autem divinae ultionis, ad confessionem peccatorum, non ad praedicationem propriae laudis, homines impellere consuevit. Denique syriaca editio disertis verbis reddidit, Offensas.

Kemnitiu loco citato duas indicat solutiones ad nostrum argumentum. Una est, quod in hoc loco Actorum agatur dc confessione generali, quia Ephesii agnoscebant, actiones suas ad normam verbi Dei non congruere. Altera, quod in specio confessi sint aliqua peccata, per modum exempli.non tamen omnia.

Sed prima solutio facile refellitur. Nam In primis voces illae, Achts *suos*, satis indicant, confessionem faciam esse in specie: nemo enim proprie dici potest confiteri aclus suos, qui solum dicit se peccatorem esse. Deinde vox *annuncio*, el gracce ἀναγγιλλω, qua utitur hoc loco sanctus Lucas, si-

gnilk\il distincte aliquod narrare. ; el in editione sjTtJCU liibelur vox ʔyii), quae idem significat quod liebraiuum *19D saphar : proinde recte verli |.osset:Vumeranles *pcccala* sua.Denique unde cognovisset b. Paulus illos fuisse curiosa sectatos , ideo ut libros eorum comburi juberet, nisi in specie peccata sua confessi fuissent?

Altera solutio, quae est etiam Calvini in com-Of.ni. Actor, cl Jlagdeburgensium cciilur. 1. Iib. 2. cap. 4. col. 3u0. répugnai loti Scripturae: ubi ipiteqnn Scriptura, cum absolute de peccatis loquilor.de omnibus peccatis inlelligi solei cl debet; dsiicerel exponere dc quibusdam,non de omnibus, absurdissimae sententiae iu divinis literis inumreiilur. Dan. 4. *Peccata tua eleemosynis redune*. Mutili. I. Ipse enim *salvum faciet populum suiuu a peccatis eorum*. Mallii, J. *Confide /ili, diuillimlur tibi pcccala*. Luc. 7. *Demittuntur tibi* }*ccaln. Luc. \\. *Dimitte nobis peccata nostra*. Jwn. 1. *Ecce qui tollit pcccala mundi*. Aclor.26. Jtbluepeccata *tua, invocato nomine ipsius*.In bis etalib iiifmilis locis non ponilur signum universale, el lanicii nemo dubitavit unquam, quin subuiielligereiur el idem sil.Peccata tua *eleemosynis* redime; el. Omnia peccata tua *eleemosynis* redime. Quae secundum usum Scripturae confiteri cl anauuciro actus suos, nihil potest esse aliud,nisi palam facere omnia sua peccata.

Praeter hanc solutionem, quam breviler réfutâtes, libuit Cilvmo in comment. Actor, aliquot antitheses proponere, inter confessionem horum Ephesiorum el confessionem, quae nunc esi in usu apud catholicus; ut videlicet ostenderet, nihil hanc lucum Actorum ad rem nostram facere: *Iloc*, inquit, *semel leyimus confessos esse: papae lex* quotaimis *ul minimum repeti jubet. Isti sponte* prodierunt. *Papa necessitate omnes obligat. Luail* mullos *venisae dicit,non omnes;in lege papae nulla exceptio. Isti coram fidelium coetu se Itunriliarunl. papae longe aliud mandatum,ul clanculariis susurris in aurem proprii sacerdotis obiiurmuret peccator. En (piam dextre Scripturas* ud*probandas suas fallacias accommodent*. Haec ille.

Sed has calumnias, plane leves ac pueriles, nullo negotio dissolvemus. Nam etiamsi semel lepunis Ephesios illos confessos, non tamen sequitur,non saepius id ab eis factum; alloqui lideui Ephesii, quia mimqum leguntor Baptismum aut Eucharistiam suscepisse, juxta dialecticam istam tibini, numqum Baptismum, aul Eucharistiam wsceplssaiil.

Quod autem illi sponte prodierint ad confitenda, mirum videri non debet , tum quod nulla kno exstaret lex de confessione certo aliquo lem-l-re facienda , turn quod eliam nostro tempore P. ■imi extra tempus paschale, in quo solo, lege 'fdMastica confiteri tenentur.sponte sua prodeant ʔl confessionem. Itaque etiamsi luno lege cnuliiin fuisset, ul quotannis omnes confiterentur, potuisset tamen Ephesii illi sponte ac libere ad confessionem prodire.

Multos autem venisse ad confessionem , non omnes; quid habet repugnantiae cum ea lege, quae

jubet ni omnes quotannis ul minitnum,pcccala sua confiteantur? neque enim lex omnes absolute includit.sed omnes qui conscientiam habent peccati Icthalis, neque istos omnes quovis tempore obligat. sed tantum semel per annum. Quare si lex ita ecclesiastica tempore beati Pauli viguisset, adh." potuissent Ephesii quidam ad confessionem faciendam accedere, quando non omnes accedebant.

Denique quod illi coram coctu fidelium se humiliaverint. ex capite suo deprompsit Calvinus, non enim Lucas tale aliquid scripsit: *Jlulli, inquit , credentium veniebant, confitentes el annuncian-les aclus suos*, Urum autem venerint coram coetu fidelium, aul privalim, ad Paulum, aut aliquem alium, Lucas non dicit.Deinde nonne etiam catholici hoc tempore coram coctu fidelium se humiliant, cum in mediis basilicis, tota inspectante Ecclesia, ad sacerdotum pedes se abjiciant, licet confessionem secreto exponant? Habes igitur quam dextre Calvinus antitheses suas ad calumnas pertexendas accommodet.

Secundus locus csl, 2. Corinth..», in illis verbis: *Dedit nobis ministerium reconciliationis, el posuit in nobis verbum reconciliationis:pro Christo ergo legatione fungimur etc.* haec verua ad potestatem clavium perlinere, filetur Joannes Calvinus Iib. 4. Instil, cap. I. § 22. d tam publice , quam privalim apud fideles baplizalos esse debere usum harum clavium, libenter agnoscit. At profecto qui mittuntur legali cum potestate reconciliandi mimicos regis cum ipso roge, non possunt recte munere suo defungi, nisi cognoscant ex ipsis reis, quid egerint, quam graviter regiam majestatem laeserint, quam satisfactionem persolvere sint parati etc. Quare potestas ista ministerialis reconciliandi eos. necessario fert secum potestatem cognoscendi caussas reorum.atque adeo confessiones exigendi el audiendi: neque enim ministris licet pro arbitrio quoslibet etiam non auditos reconciliare.

Tertius locus habetur Jacobi 5. ubi s. Jacobus ad confessionem cohortatur, dicens: *Confitemini alterutrurn peccata vestra*; quae cohortatio salis aperte indicat: Confessionem jam tum fuisse institutam. el quidem peccatorum.atque homini faciendam. El salis aperlc cohaeret haec sententia cum superioribus verbis,secundum catholicorum **explicationem**. Nam paulo ante apostolus Jacobus monuerat aegrotos . nl presbyteros uccersercni. a quibus oleo sancio cum precibus tingerentur, el adjecerat effectum illius sacrae unctionis el precum, futurum, ul allevaretur aegrotus el sanaretur , el si in pe.ccalis esset, ea illi remitterentur. Sed ne forte qui haec legeret,existimaret illa eliam peccala iethalia,quorum homo conscientiam habet, per sacram unctionem posse deleri, subjunxit : *Confitemini alterutrurn peccata vestra*: non enim sacra unctio peccata Iethalia remittit, quorum aliquis conscientiam habet, cum ea per confessionis sacramentum purganda sint, sed aul venialia. aul etiam Iethalia,quorum conscientiam non habemus, quae reliquiae peccatorum dici solent.

Sed objiunt adversarii,ac.praesertim Philippus in apologia confessionis eri. de confessione el sa-

lisfacione, cl Joannes Calvinus lib. 3. Instil, cap. 4. § 14. cl in annotatione ad liunc locum, particulam illam, *Allcrulrum*. Videtur enim ea particula cogere, ul dicamus s. Jacobum non loqui de confessione sacramenlaji, quae soli sacerdoti fleri potest. scd de confessione offensionis, quae lil fratri offenso, ad oblinendam ab eo pacem cl veniam, ul existimant Philippus, vel de confessione peccatorum. quae lit homini spirituali. ut is cognito nostro spirituali morbo, nos instruere, el pro nobis ad Deum proces fundere valeat, ul docei Calvinus : quae Calvini expositio confirmari videtur ex verbis sequentibus : *El orale pro invicem, ul salvemini*.

Scd hacc objecio facile solvi polesl. Nam Origenes homil. 2. in Levit. Chrysoslomus lib. 3. dc sacerdotio, Auguslinus homil'. 12. ex lib. 50. homil. cl Bernardus libro meditationum, cap. 9. hunc locum de confessione quae lil sacerdoti, simpliciter accepisse videntur, cl ul rode exponunt Beda in commentario hujus loci, cl Hugo dc s. Victore lib. 2. dc sacramentis, par. 14. c. I. xoces illae, *Alterutrum* et *Invicem*, accipiendae sunl proui exigit consequentia verborum Scriplurac divinae. Ilaque: *Confitemini alterutrum*, nihil esl aliud, nisi, Confitemini homines hominibus: qui absolutione indigetis. illis, qui potestatem habent absolvendi. Quemadmodum I. Petri 4. cum Apostolus dicit: *Hospitales invicem, sine murmuratione. unusquisque sicut accepit graliam, in alterutrum illam administrantes: si quis loquitur quasi sermones Dei etc.* non significat, sine discrimine oportere omnes ab omnibus hospitio recipi, aul doceri, aut curari olc. sed, cos qui Icelo indigent, hospitio recipientes esse ab his, qui domum habent; imperitos a doctis instruendos; aegrotos a medicis curandos; pauperes a divitibus sustentandos: non contra nutriendos divites a pauperibus. aul curandos medicos ab aegrotis, aul doctos ab imperitis erudiendos. aul denique qui domibus abundant, excipientes hospitio ab his, qui leclo carent: sic igitur qui peccatorum vinculis constricti tenentur, ad eos accedere debent, quibus dictum est: *Quaecumque solveritis etc.*

Quod eliam sequitur in verbis Jacobi: *Orate pro invicem. ut salvemini*; id signilical, ul presbyteri pro infirmis, non ul infirmi pro presbyteris orenl: respicit enim Jacobus ad id. quod antea dixeral: *Infirmatur quis in vobis? indual presbyteros Ecclesiae, el orent super eum*. Quod eliam indicat lectio gracca, quae ubi nos habemus: *Orate pro invicem, ul saltemini*, habet vocem ἰαίτητε, quae ad sanitatem corporis proprie refertur.

Quarius locus habetur I. Joan. t. Si *confiteamur peccata* nostra, *fidelis est. el justus, ul remittat nobis peccata* nostra, ct *emundet nos* ab omni *iniquitate*. Ex hoc loco probabiliter colligitur confessio sacramentalis singulorum peccatorum. Neque, enim dubitari polesl, quin loquatur apostolus Joannes de confessione peccatorum, el quidem singulorum in specie: nam ul significant illa verba: Si *confiteamur peccata nostra*: non cmin ait. Si agnoscamus, aul confiteamur nos peccatores: sed. Si *confiteamur peccata nostra*. ¹* cum verba sequentia *Remiltel nobis peccata no-*

slra, omnium consensu, de remissione peccatorum omnium, et singulorum in specie, inelliganlur; non possunt verba praecedentia sine vitio aequivocationis aliter accipi quam de confessione omnium, ct singulorum peccatorum in specie.

Scd respondent adversarii: Apostolum loqui de confessione peccatorum, quae Deo licri debel. non de ca, quae lil homini.

Al solutio haec non difficulter refelli polesl. Primum enim verba illa: Fidei *est cl juslus etc.* retentur ad promissionem divinam: ideo enim Deus fidelis cl juslus dicitur, dum peccata eonlilcnlibas remittit, quia stal promissis suis nec fidem fallit. Al promissio dc remittendis peccatis iis, qui confitentur Deo peccata sua. non videtur ulla oχM.,η. in divinis literis; exstat aulem promissio apertissima iis. qui ad illos accedunt, quibus ilituine < Joannis 20. *Quorum remiseritis peccata, remittunt lureis etc.* Quare, si qui confitentur sacerdoti peccata sua, Deus fidelis cl juslus esl. ul juhi suam institutionem el promissionem, remittat eis peccata ipsorum.

Praeterea si hoc loco promitteret Apostolus remissionem iis, qui Deo confitentur peccata sui. frustra dictum esset a Christo apostolis: Quom *remiseritis peccata etc.* cl, *Quaecumque* »oli < n- *lis super terram etc.* nam cum nullo facilius su, Deo. quatin hominibus confiteri; nemo esset quid hominibus remissionem quaereret, si soli Deo i- fitendo remissionem oblinere posset.

Denique si quem sacerdos absolvendum none* judicaret, atque adeo peccatum ejus relineret, iru slra id faceret, si per confessionem soli Deo t- clam, invito cl iam sacerdote. ille absolveretur. Quocirca nec vera esset illa sententia: El quorum *retinueritis, retentasunl*, cl. *Quaecumque veritis super terram, erunt ligata et in coelo*.

Ul igilur omnia inter se aple cohaereant, cl un l. Scripturae locus non pugnet cum nllero. sp. it aller polius ex allero explicetur: omnino probabile est. s. Joannem de sacramentali confessione esse loquulum.

CAPUT V.

Idem probatur ca: testimoniis conciliorum.

Addemus nunc lesliinoqia conciliorum veterum, quae in diversis provinciis, variisque lemporibu> celebrato sunt, ex quibus cognosci poterii Ecclesiae universae sententia. Porro testimonia conri- liorutn quae adfereinus. etiamsi non aperte conti- neant, confessionem esse juris divini, continent lamen antiquam consuetudinem, cl saepe cl iam indicant necessitatem conlilendi peccata sacerdotibus. Ex quibus facile erit colligere, reni esse. Deo ip^o praeceptam: tum quia non invenitur prima ungo hujus praecepti in ullo concilio; tum etiam quia non est ullo modo probabile, populos fideles praeceptum tam arduum ab hominibus admissuros fuisse, si per confessionem sub Deo. aul generation factam, remissionem peccatorum oblinere potuissent.

Primum igitur in Ecclesia orientali habemus testimonium concilii laodiceni. ante 1100. annos celebrati: ubi legimus can. 2. *His qui diverso-rum peccatorum lapsus incurrunt, et instant oratione, confessioni ac Poenitentiae, malorum suorum perfectum conversionem demonstrantes, pro qualitate peccati temporis Poenitentiae tribuenda est.* Illic habemus confessionem. et quidem inspecte, et hominibus faciendam: nam alioquin possent homines pro qualitate peccati, temporis Poenitentiae assignare.

In canonibus quoque sextae synodi, qui a Graecis conditi sunt ante annos circiter 900. canon. 102. ita legimus: *Oportet autem eos, qui solvendi intelligendi potestatem a Deo accepere peccati qualitate considerare, et ejus qui peccavit ad eum revivificationem promptum studium, et sic morbo vivementem adferre medicinam.*

Ex quibus locis, vel etiam ex testimoniis Patrum veterum, quae in sequenti capite adducentur, intelligi potest, falsum esse quod quidam dicunt Graecos non solere confiteri peccata nisi soli Deo: Immo eo quod scribitur apud Gratianum, de Poenitentia, distinct. I. c. 1. Quidam: *Quidam Deo solo modo confiteri debere peccata dicunt. ut Graeci illud, tit Gracci.* videtur irrepsisse in textum in margine, et marginalem annotationem imperiti auctoris fuisse, qui ex facto Neclarii collegit, sublatam omnino confessionem sacramentalem apud Graecos. Nam alioqui in ipso capitulari Theodori unde canon ille descriptus est, non habentur duae illae voces, *ut Graeci*, neque etiam habentur in concilio 11. cabilonensi. cap. 33. unde Theodorus capitulum illud accepisse videtur: sed nec. Magister sententiarum in 4. libro distinct. 17. eandem sententiam adducens, addidit illud, *ut Graeci.* Neque in concilio florentino ulla fuit controversia de confessione cum Graecis, eo excepto, quod Eugenius pontifex a nonnullis Graecorum ductoribus privim quaesivit, cur sacerdotes ipsorum ante sacrificii celebrationem peccata sua non confiterentur. Denique Nicolaus Cabasilas in explicatione liturgiæ, cap. 29. et Anastasius nicenus in quaestionibus super Scripturam, quaest. 6. perperam docuit confessionem sacramentalem, cum iam Graeci sint; et nostris diebus Hicremias patriarcha constantinopolitanus in censura confessionis novissimae, cap. H. reprehendit quod Lutherani dicebant non esse necessarium omnia peccata per singulas species, in confessione enumerari. Atque haec de Ecclesia graeca.

In Ecclesia latina, exstat in primis can. 31. concilii Ul. Carthaginensis ante annos 1100. celebrati, ubi sic legimus: *Ut Poenitentibus secundum peccatorum differentiam, episcopi arbitrio, Poenitentiae tempora decernantur.* Et idem canon repetitus invenitur in concilio africano. can. 10. Dubium vero esse non potest, quin oporteat peccata omnia in confessione delegi. si juxta peccatorum differentias Poenitentiae tempora decernuntur.

Deinde exstat canon 8. concilii 1. cabilonensis ante 1000. circiter annos celebrati, in haec verba: *Ut poenitentibus a sacerdotibus, facia confessione*

indicatur Poenitentia, universitas sacerdotum noscitur convenire.

Exstat etiam canon. 32. concilii H. cabilonensis, ante annos circiter 800. ubi sic legimus: *Sed et hoc emendatione indigere perspeximus, quod quidam dum confitentur peccata sua sacerdotibus. non plene id faciunt. Quia ergo constat. hominem ex duabus esse substantiis, anima videlicet et corpore, et interdum animi motu, interdum carnis fragilitate peccatur: solerti indagatione debent inquiri ipsa peccata. vel ex utrisque plena fit confessio: scilicet vel et ea confiteantur. quae per corpus gesta sunt, et ea quibus in sola cogitatione delinquitur.*

In concilio turonico 111. circa idem tempus celebrato, cap. 22. ita legimus: *Episcopis et presbyteris diligenti cautela pertractandum est, qualiter hominibus sibi sua delicta confitentibus, tempus abstinendi adscriban.* Similia habentur in concilio remensi ejusdem antiquitatis, canon. 12. et 16. et parisiensi cap. 32. et 46. Aliae haec omnia concilia sunt ecclesiae gallicanae.

Nec minus perspicua testimonia habemus ecclesiarum Germaniae: nam in concilio moguntino sub archiepiscopo. cap. 26. ita statuitur: *Ab infirmis in morbis periculo positis. per presbyteros pura inquirenda est confessio, non tamen illis imponenda quantitas Poenitentiae, sed innotescenda.* Idem etiam cap. 27.

In concilio wormaciensi celebrato anno Domini 868. vel initio ejusdem concilii legimus, cap. 15. ita scriptum est: *Poenitentibus secundum differentiam peccatorum, sacerdotis arbitrio Poenitentiae decernuntur. Debet itaque sacerdos in Poenitentia danda singulorum causas singulatim considerare, originem quoque, modumque culpam et affectum. gemitumque delinquentium diligenter examinare. manifesteque cognoscere. temporum etiam et personarum, locorum quoque et aetatum qualitates inspicere, ut pro consideratione locorum, aetatum, vel temporum seu pro qualitate delictorum, atque gemituum uniuscujusque delinquentis, a sacris regulis oculos non deflectat.* Ex his testimoniis satis apparet antiquas Germaniae ecclesias longe aliter de confessione sensisse ac docuisse, quam nunc sectarii ac novatores Lutherani sentiant et doceant.

Illis accedant concilia generalia: Lateranense, sub Innocentio III. cap. 21. constantinense sess. 8. florentinum in instruct. Amoenorum, et tridentinum sess. 14. quae licet, quod recentiora sint, ab adversariis contemnantur, tamen injuria contemnuntur: nam et antiquissimis conciliis congruentem fidem ac doctrinam tradiderunt, et lotius Ecclesiae catholicae, quae his 4(H). annis floruit, sententiam continet. non errare non potuerint, quin lota Ecclesia enasse, aliae adeo portis inferi succubuisse dicatur.

CAPUT VI.

Idem probatur ex traditione veterum Patrum, qui floruerunt ab anno Domini 100. ad 200.

Testimoniis conciliorum merito adjungi possunt testimonia veterum Patrum graecorum et latino-

djftnl: hot enim sonnnl illa verba: *Cum te ad fmltum genua protendis, Chrislum, contrectas*, lArélinn exoras. Et paulo ante opertius omnia stinguens ait: *Presbyteris advolvi, aris Dei agniculari, omnibus fratribus legationes deprejlioints suae injungere*. Ac de Tertulliano satis.

CAPUT VII.

h-Hinonia Patrum alt anno 200. ad 300.

Ongenes ad initium secundi sacculi post apnstohslloroil. imperante Alexandro Mamme.ae. Is in i jrr.il, in Levit, sic ait: *Est adhuc cl septima.licel dura cl laboriosa per Poenitentiam remissio* :acatorum, cum *lavat peccator in lachrymis ratum suum, el fiunt ei lachrymae suae panes* . gc nocte, ct *cum non erubescit sacerdoti Down indicare peccatum suum. el quaerere me*. inani. secundum *eum, qui ait: Dixi, pronun-* ■iaio *adversum me injustitiam meam Domino.el hirenisli impietatem cordis mei.’ in quo ini-* iMurtlillud, *quod Apostolus dicit: Si quis in-* fimatur, *vocet presbyteros elc.* Hoc loco Orige-ll« loquitur de odnfesSione facienda sacerdoti, ut verbo ejus indicant, et de confessione peccatorum in specie, el occultorum, quorum homines erubescere solent: alioqui non diceret: *Non erubescit* indicarepeccalu>nsuum.Deni(]ue loquilur de confessione, quae in divinis literis fundamentum ha-M, ut palet ex eo quod testimonium sancti Jacobi adducit in medium.

Idem Origenes homil. 3. in Levit, explicans illud: Si *peccaverit unum ex istis.pronunciel pectalum quod peccavit. Est, inquil, aliquod in hoc litabile secretum. Etenim omni genere pronun-* l'indasunt. *el in publicum proferenda cuncta, tuategerimus: si quid iu occulto gerimus. si qwl in sermone solo, vel eliam intra cogitatio-* um *secreta commisimus, cuncta necesse est pu-* blicari, *cunela proferri; proferri aulem ab illo, piliit accusator peccati csl ct incentor: ipse e-* in nunc nos *ul peccemus instigat: ipse etiam m peccaverimus. accusal. Si ergo in vila prae-* jiamus *eum. et ipsi nostri accusatores simus, •quilliam diaboli inimici, nostri cl accusatoris* fiigimus:*sic enim et alibi propheta dicil: Die tu wpiitales luas prior,uljustificeris.* His verbis Ogenes. sicut docet in dic judicii omnia peccala 'ira eliam occultissima, ol solo sermone vel co-iiiione patrata a Satana in medium proferenda; '4doccl, ut si velimus ea purgari, omina, videlicet etiam occultissima, el solo verbo vel cogitatu laesa, sacerdoti prodamus.

Idem anclor homil. 2.in psalm. 37. *Vide.* inquil, *quid eiloeel nos Scriptura divina, quia oportet i" alum non celare intrinsecus. Fortasse, enim* ul ii. *qui habent intus inclusam escam indigene. aul humoris rei phlegmatis. stomacho gra-* •er. *el moleste imminetia, si vomuerint, rete-* intur: *ila ii qui peccaverunt, siquidem occul-*

tant et relinent intra se peccatum, inlrisecus ur- gentur, *et propemodum suffocantur a phlegmate vel humore peccati: si aulem ipse sui accusator fiat, dum accusat semelipsum et confitetur, simul evomit el delictum, atque omnem morbi digerit caussam. Tantummodo circumspice diligentius cui debeas confiteri peccatum tuum: proba prius medicum, cui debeas caussam languoris expone-* re, *qui sciat infirmari cum infirmante, flere cum flente, qui condolendi el compatiendi noverit di-* sciplinam: *ut ita demum, si quid ille dixerit, qui se prius el eruditum medicum ostenderit, ei mi-* sericordem. *si quid consilii dederit, facias et se-* quaris. *Si intellexerit cl praeviderit talem esse languorem luum.quiin conventu totius Ecclesiae exponi debeat, el curari cx quo fortassis el eae-* leri aedificari poterunt, *el tu ipse facile sanari: multa hoc deliberatione.et salis perito medici il-* lius *consilio procurandum est.* Bx hoc loco discimus: Confessionem esse necessariam, etiam occultorum criminum, nec lamen oportere omnia peccata publice confiteri.sed omnia quidem privalim. publice aulem solum publica, aut ea, quae maturo consilio sacerdos judicabit esse prodenda.

Kcmnilius pag. 1001.ad hunc locum respondet, Origenem non loqui de omnibus peccatis, cum dicit, ca medico perito esse confitenda.sed solum de illis, de quibus dubitari poterat, an essent publiee manifestanda. Quia enim nonnulli, temere peccata occulta publice confitebantur, consilium dari ab Origene scribil Kemnitius. ul ejusmodi peccala non sine consilio alicujus periti medici publicentur. Probat aulem Kemnitius; Origenem non loqui de omnibus peccatis, hoc modo: *Quod, inquit, Origenes in illo loco non in genere de omnibus el singulis peccatis sacerdoti confitendis loquatur, inde manifestum. In prima enim homilia.loquitur de. delictis, concupiscentiis el commissis, quae ante Deum proferuntur: et in conspectu ipsius per gemitum ipsius exponuntur. Deinde in secunda homilia in principio.loquitur de lapsibus, qui olim ad publicam confessionem pertinue-* runt: *quia vero inde sequebantur obtrectiones, suadet Origenes. ul tales lapsus primum sacer-* doti *exponantur.ul de ejus consilio vel suscipia-* tur publica confessio, rei omittatur.

Sed haec distinctio Kcmnili vanissima csl: siquidem Origenes in ulraque homilia de omnibus peccatis loquilur. Ac in priore quidem, dicit oinnia Deo esse confitenda, el pro omnibus gendum el supplicandum: in posteriore monet, illa eadem hominibus confitenda, primum privalim. deinde publico, juxta consilium sacerdotis. Haec aulem sunl verba Origenis in fine, prioris homiliac: Omnia, inquil. *ex quo deliqui, sive ’concupivi concupiscentiam saecularem.sive quid aliud com-* misi. *omnia ante te. profero, et in orationibus mois in conspectu tuo pono.* Vides quam operte de omnibus omnino loquatur in priore homilia.el non de quibusdam lanium.quae ad publicam confessio» nem non perlinerent, ul fingitKcmnilius.

Idem etiam Origenes homil. 17. in Lucam, explicans ilhid: *11 revelentur cx multis cordibus co-* gitationes ostendit peccala, quae Deu confitemur

esse etiam hominibus confilenda: *I iule, inquit. ci nos si peccaverimus. debemus dicere: Peccatum meum nolam tibi feci, et iniquitatem meam non abscondi. Dixi: Annuntiabo injustitiam meam contra me Domino. Si enim hoc fecerimus, et revelaverimus peccata nostra non solum Deo, sed et his qui possunt mederi vulneribus nostris, atque peccatis, delebuntur peccata nostra ab eo, qui ait: Ecce deleo ul nubem iniquitates tuas, et sicut caliginem peccata tua.* Haec ille, qui salis iperte ostendit, non esse distinguenda peccata, quae Deo, et quae sacerdoti sint aperienda; sed eadem illic, atque omnia confitenda.

Secundo loco habemus s. Cyprianum, qui eodem saetfulo, licet aliquanto posterius, quam Origenes floruit. Hic igitur beatissimus martyr, in epist. 10. lib. 3. ad plebem suam ito loquitur; *Nam cum in minoribus deliciis quae non in Dominum committuntur. Poenitentia agatur justo tempore, et exomologesis fiat, inspecta vita ejus, qui agit Poenitentiam, nec ad communicationem venire quis possit, nisi prius illi ab episcopo et clero manus fuerit imposita: quanto magis in his gravissimis et extremis delictis caute omnia et moderate secundum disciplinam Domini, observari oportet?* Hic habemus exomologesim necessariam secundum disciplinam Domini, et talem exomologesim. ut ex ea poenitentis vita inspicere, et cognosci possit. Proinde habemus confessionem omnium peccatorum, jure divino esse necessariam: neque enim, exomologesis generalis, aut aliquorum tantum peccatorum, vitam poenitentis illa delegit, ul ea plane inspicere possit.

Idem auctor serm. S. de lapsis: Denique, inquit. *quanto et fide, majore, et timore, meliore sunt, qui quamvis nullo sacrificii. aut libelli facinore constridi, quoniam tamen de hoc vel cogitaverunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter, et simpliciter confitentur, exomologesim conscientiae faciunt, animi pondus exponunt salutarem medelam parvis licet. et modicis vulneribus exquirunt.*

VI hunc locum respondet Kemnilius. piig. 100, 3. ac dicit, hoc loco a Cypriano non proponi praeceptum. vel consuetudinem universalem, sed exemplum quatuorundam, qui fide majore et timore meliore erant. Addit etiam. non loqui Cyprianum de confessione omnium peccatorum vel omnium malorum cogitationum, sed ejus tantum cogitationis, quae de idololatria committenda, sive de Christo abnegando suscepta fuerat proinde perlinere hanc poenitentiam ad publicam Poenitentiam, et ad publica crimina.

Sed istae objectiones ex eodem Cypriano facile refelluntur. enim Cyprianus exemplum proponit confessionis liberae, sed necessarii. ul patet ex sequentibus verbis. Nam postquam dixerat: *Salutarem medelam parvis licet, et modicis vulneribus exquirunt.* adjungit continuo. *Scientes scriptum esse: Deus non deridetur. Derideri et circumveniri Deus non potest, nec astutia aliqua fallente deludi: plus immo delinquit, qui secundum hominem Deum cogitans, evadere se poenam criminis credit, si non palam crimen admittit* et paulo infra de iisdem, qui sola cogitatione

peccaverunt, illa loquitur: *Vinus plane. peccata non videndo idola, nec sub oculis circumvolvendo. atque insuitantis populi sanctitatem fidei profectando. non polluendo manus suas funes listarum fictis. nec sceleratis cibis ora maculando. Ita proficit, ut si minor culpa. non ut innocentiarum scientia: facilius potest ad veniam criminis venire, non est tamen immunis a crimine: cesset in agenda Poenitentia, atque in misericordia deprecanda, ne quod minus esset, qualitate delicti videtur, in neglecta satisfactio cumuletur: confiteantur singuli, quaeso, fratre, delictum suum, dum adhuc, qui deliquit, in cunctis est, dum admitti confessio ejus potest, dur. satisfactio et remissio facta per sacerdotes ubi. Dominum gratia csl.*

Ex his manifeste colligimus auctore Cyprianum: necessarium esse confiteri peccata omnia mortalium, etiamsi sola cogitatione commissa sint. Quare vult illa: *Quanto et fide majore et timore meliores sunt, qui etc.* non continent exemplum coalescentis non necessariae, ul Kemnilius existimavit, 2. argumentum a minore ad majus. Si enim qui cogitatione peccant. Poenitentiam agunt, atque exomologesim faciunt, quanto magis id fieri debet rei ab iis, qui verbo et opere peccata committunt?

Quod autem Kemnilius addit, Cyprianum loqui, solum de cogitatione abnegationis Clirisi, et inde hanc sententiam perlinere an hoc non ita publicam et crimina publica, ridiculum est. Quae enim cogitatio de peccato aliquo patrando. publica dici potest, aut debet. etiamsi peccatum illud publicum esse possit: neque ullo modo ad peccatum publicum perlinet cogitatio, nisi peccatum illud publicum ex ea cogitatione prodierit. Quod enim ad peccatum publicum perlinet, quod in se est publicum, neque est publicum peccati causa? et quis unquam audivit in Ecclesia id licet. Solitum, ul ob solam internam cogitationem abnegationis Christi, aliquis excommunicaretur, aut publicam Poenitentiam subire cogeretur? etiam inquit palam Christum abnegant, jure excommunicantur. et Poenitentiae publicae subjiciantur. Non igitur Cyprianus confessionem ejusmodi cogitationum exigebat, quod eae cogitationes ad peccata publica pertinerent sed quod essent peccata lethalia. quatenus occulta, atque interna.

Adde quod si cogitatio abnegationis Clirisi necessario confitenda esset, quia ad peccatum publicum perlineret, nimirum ul causa quaedam peccati, quod publicum esse potuit: eodem modo cogitationes rapinae, adulterii, homicidii, blasphemiae, perjurii, aliorumque ferine omnium criminum necessario confitendae erant. cum caussae esse possint scelerum publicorum. Itaque quidquid dixerit, eo tamen illi veniendum est. ul peccata omnia in confessione detegenda esse fateatur.

CAPUT VIII.

Testimonia Patrum ab anno 300. ad 400.

Jam vero Tertullio sacculo post apostolos, lubrum primum Lactantium, qui cum Crispi Caesari

institutor fuerit el Imperatori Constantino libros suos nuncupaverit, sino dubio ad initium tertiae jcialis post aposlolica Iemponi floruit.

Is Igilur in lib. 4. divinarum institutionum, cap. IT. explicans rationem cur Deus circumcisionem η Testamento veteri imperavit, ac docens, eam , ifessionis ac Poenitentiae figuram fuisse, ita lurtur: *Obhanc caussam Deus nudari cam ji/ salut/ioc argumento nos admoneret, ne involu'la petins haberemus. idcsl.no quod, pudendum pmius intra conscientiae secreta velemus. Haec o! turdis circumcisio.de qua prophetae loquunlvr. quam Deus a carne mortali ad animam e.dulil. quae sola mansura csl. Volens enim ■im ac saluti nostrae pro aeterna sua pietate msultre. Poenitentiam nobis in illa circumci>nc proposuit, ulsicor mundaverimus, idesl, l'locata nostra confessi, salis Deo fecerimus, ilium consequamur quae contumacibus, et adlavi sua celantibus denegatur ab eo, qui non itm sicut homo.sed intima et arcana pectoris tUNDur.*

Idem Lactantius in evirem, lib. Novalianos damoms,pomi pro nota verae Ecclesiae confessionem: W lanicii. inquil. *quia singuli quique coetus hcreliwruni se potissimum Christianos,el suam > sttclholicam Ecclesiam putant, sciendum est. illam ase veram. in qua est confessio el Poeni. nia. quae peccata el vulnera, quibus subjecta > i imbecillitas carnis, salubriter curat.* Haec Latlanlius.

Deinde habemus s. Allianasium. qui in serm.in illi verba: *Profecti in pagum.qui ex adverso csl, invenietis pullum alligatum etc.* ad finem senno- iihila loquitur: *Nos ipsos examinemus, num solulati ni nostra vincula. ut in melius proficiamus. Quoti si nondum soluta sint vincula.tradas te ipsum discipulis Jesu; adsunt enim qui le sol-*

l pro potestate ea. *quam a Salvatore acccpce: mi. (fuaecumque enim ligaveritis,inquit in1er-n. erunt ligata ct in coelis: el quaecumque soluritis in terra.erunt soluta el in coelis:el si qui- 'iti rtmiseritis peccata, remittuntur ei.*

Tertio: Habemus s. Hilarium, can. 18. in Mallh. 'i sic loquitur: *Ad terrorem autem metus maxi- I. quo in praesens omnes containerentur, immo- ' acritatis apostolicae iudicium praemisit,ul qi'le in (erris ligaverint, idesl.peccatorum nodis hiiexos relinqucrinl. cl quos solverint,confessio- viideliccl veniae receperint in salutem, hi a- O'iolicde conditione sententiae, in coelis quo- pt\ an soluti sint, aut ligati.*

Quarto: Habemus sanctum Rasilium in quaestio- fibus sive regulis brevioribus, ila praecipientem, regula 229. *Omnino in peaçalorum confessione "Ψη ratio csl. quae eliom in apertione vitio- n.;; corpons.lt igilur vilia corporis nequaquam quibusvis temere homines aperiunt, sed iis tantummodo, qui rationem. qua ea curanda sint, Entant: eodem modo etiam peccatorum confes- so fieri debet, apud eos videlicet, qui ea possint •rare:* el regula 228. explicat clarius,qui sint qui peccata possunt curare, nimirum soli sacerdo- te?: *Necessario, inquit, iis peccata aperiri de-*

bent,quibus credita csl dispensatio mysteriorum Dei.

Ad hunc locum (Lactantio . Athanasio et Ilila- rio, praetermissis) respondet Kemnilius, pag. 988 cl 1017. s.Rasilium loqui de confessione genc.iali, qua poeniteris peccatorem se agnoscit ac fatetur: vel de confessione aliquorum peccatorum, quae magis conscientiam gravant: quae quidem confes- sione fiat instructionis ei consilii gratia. Itaque neque omnium peccatorum in specie, neque ne- cessario, sed aliquorum tantum, cl non neces- sario confessionem fieri debere Kemnilius do- cet.

At ex ipsius s.Basibi verbis ulrumque refellitur. Quod enim omnia peccata in specie confilenla sini, palet cx duobus. Primo ex illa similitudine medici et medicinae corporalis, quam Basilius adhibet re- gula 229. Neque enim curari potest corporaliter, qui medico solum dicit, se morbo aliquo laborare, in specie detegat morbum; cl si pluribus morbis laborat, nisi eos omnes singillalim exponat, alio- qni enim medicamentum potius operit, quam pro- derit. nisi ad certum morbum convenienter ap- plicetur. Secundo ex ratione, quam idem Rasilius reddit regula 288. cur oporteat sacerdoti peccata detegere: ratio enim csl . quoniam conversionis modus accommodatus osse debet ad rationem pec- cati. ul ipse Kemnilius vertit pag. 1017. Quomo- do autem poterii sacerdos accomodarc modum conversionis ad rationem peccati, idesl, actionem externam Poenitentiae injungere qualem et quan- tam peccata requirunt, nisi peccata ipsi omnia in specie noverit?

Esse autem confessionem necessariam, ct non solum consilii gratia faciendam, perspicuum est. tum ex eadem morbi similitudine cl ratione jam explicata, Ium cx ipsa voce, Necessario, qua Rasi- lius usus est. Frustra enim Kemnilius pag. 988. vertit: *Necessarium videtur:* el pag. 1017. *Aptum csl:* nam in ipso textu graeco non est. *videtur,* ne- que *aptum est,* sed simpliciter , αναγκαιων. *Ne- cessarium.* Quare sic reddidit Godcfridus Tilman- niis:Aecessario iis *peccata aperiri debent, quibus credita csl dispensatio mysteriorum Dei.*

Quinio habemus s. Ambrosium, qui lib. 2. de Pocrilenlia, cap. G. sic ail: St vis *justificari, fa- tere delictum tuum: solvit enim criminum nexus verecunda confessio peccatorum.* cl cap. 9. scri- bit mullos fuisse, qui libenter confitebantur priva- tim sacerdotibus, sed publice in Ecclesia satisfacere recusabant: *Plerique. inquil, futuri suppli- cii metu peccatorum suorum conscii. Poeniten- tiam petunt.· el cum acceperint publice supplica- tionis revocantur pudore; cl* cap. 10. *An quis- quam ferat, ul erubescas Deum rogare, qui non erubescis rogare hominem? et pudeat te Deo sup- plicare. quem non lates; cum non pudeat pecca- ta tua homini, quem lateas, confiteri?*

Ipsum etiam s. Ambrosium confessiones audire solitum, el quidem privalim, testatur Patiimus in vita ejusdem, his verbis: *Quotiescumque illi ali- quis ob percipiendam Poenitentiam lapsus suos confessus esset; ila flebat, ul et illum flere com- pellerct.videbalur etiam sibi cum jacente jacere.*

Gaussas aulem criminum quas illi confitebantur, nulli nisi Domino soli, quod quem intercedebat, loquebatur.

Sexto habemus s. Gregorium nissenum in epistola canonica ad episcopum Mitylenes, quae exstat in bibliotheca sanctorum Patrum, tom. 1. Is enim c. I. epistolae ejusdem, meminit confessionis precatorum, quae singulis annis circa paschae festum fieri solet: *Recte, inquit, habuerit, si hodie. non solum eos, qui ea: regeneratione per lavacri qraliam transmutait sunt, adducamus, sed eos etiam qui per Poenitentiam et confessionem. a mortuis operibus ad viventem viam ascendunt. ad viventem spem tamquam manu deducamus, a qua per peccatum alienati sunl.*

Ac de confessione singulorum peccatorum, non nutem generali, Gregorium loqui, testantur verba sequentia, in quibus ducta similitudine a morbis, et medicamentis, docet varias curationes adhibendas esse peccatoribus pro ipsorum peccatorum varietate. Non nutem possunt sacerdotes varietatem peccatorum cognoscere, nisi poenitentes ipsi peccata sua singillatim aperiant: *Quemadmodum, inquit. in corporali medela unum est quidem institutum medicinae, sanare eum qui laborat, varium autem est curationis genus (pro morborum enim varietate, convenienter quoque medicina ac disciplina unicuique morbo applicatur), ita cum nulla sit in morbo quoque animae affectionum varietas. multiformis quoque necessario fuerit medica curatio, ad affectionis rationem medicinam exercens.* Haec ille.

Exstat etiam oratio ejusdem Grogorii in mulierem peccatricem. ubi haec habentur verba de confessione: *Audacter ostende sacerdoti, quae sunl recondita, animi arcana, tamquam occulta vulnera medico relege: ipse et honoris et valetudinis tuae rationem habebit,* quo in loco eliam occultorum confessionem faciendam esse docel.

Septimo habemus s. Pliciamini, qui in paraenesi ad Poenitentiam, sic loquitur: Vos *primum appello fratres, qui criminibus admissis Poenitentiam recusatis, vos inquam, post impudentiam timidos. post peccata verecundos, qui peccare non erubescitis conbleri.* Et infra: *Ecce iterum Apostolus ad sacerdotem: Manus cito nulli imponas, nec communices peccatis alienis. Quid facies tu, qui decipis sacerdotem? qui aul ignorantem fallis. aul non ad plenum scientem, probandi difficultate confundis?* Quo loco Pncinnus docet oportere sacerdoti omnia peccala in confessione delegi, ul his tuto mantis imponere possit: addil etiam de occultis: *Rogo ros fratres etiam pro periculo meo. per illum Dominum, quem occulta non fallunt, desinite vulneratam tegere conscientiam ^trudentes aegri medicos non verentur, ne in occultis quidem partibus, cliam secaturos. eliam perustu ros* Porro infra alloquitur eos. qui peccala quidem singillatim. el omnia ad plenum confitebantur. sed graviolem Poenitentiae mulelam refugiohantnVunc, iuquil. *ad cos sermo sil. qui bene, ac sapienter vulnera sua. Poenitentiae nomine confitenles, nec quid sit Poenitentia, nec quae vulnerum me-*

dicina, noverunt: similcsque sunt illis, qui piagas quidem aperiunt ac tumores, medtcuque tliam assidentibus confitentur, sed admoniti qua? imponenda sunl negligunt, et quai', bibenda fastidiunt; ex quo loco intelligimus, confessionem accuratam semper in usu fuisse apud Christianos.

CAPUT IX.

Testimonia Patrum ab anno 400. ad 500.

Quarto sacculo habemus s. Joannem chrysos'mum. quem salis constat ad initium quarti saeculi post apostolos floruisse. Is in homil. 30. in Genrsin, meminit confessionis. quae in hebdomada sucta ante festum paschae fieri debel, cujus eth Gregorium nyssenum meminisse supra notavimus. *Quia, inquit, in magnam hanc hebdomadam pervenimus. Dei gratia. nunc maxime et jejuniicutus intendendus, et inagis continuandae sir preces, faciendaque diligens, et pura confer, peccatorum.* Haec ille, qui tametsi non aperted xerit. confessionem sacerdoti faciendam esse; limen in aliis locis id non tacuit: ut omittam, qd : cum ejusdem consuetudinis mcminerinlChrysosmus el Nyssenus; el hic disertis verbis doer: sacerdoti confessionem esse faciendam, dubit non potest, quin cliam illi hoc senserit.

Idem Chrysostomus homil. 33. in Joannem. b. talur ad confessionem criminum occultorum: cum certum sil ex nullis aliis locis, Clirysoslomi; non probasse confessionem publicam, sequitor ad confessionem privatam hortatus sil poenilenl.* *In peccatis, inquit, quae commisimus. confih. dis. neminem vereamur; Deum dum laxol. ul lib cel. formidemus qui el nunc opera nosira vid' el tunc quos in praesentia non poenilel, damno. bit.* El infra: *Commisisti aliquod scelus, aul amo agitasti, homines caelas, non Deum el i i i curas, oculos hominum formidas.* El infra: *I autem hortor dilectissimi, ut etsi nemo operar slra videat, ul singuli suam conscientiam ingrt. dianturn, ct judicem sibi rationem consiluant. tr. rata sua in medium adducant, nisi relini indi/ illa horrenda universo orbi ea manifeste palen* sanentur jam vulnera: sumalur Poenitentiae m(- dicina.*

Porro confessionem peccatorum apud sacerdotem faciendam esso, colligitur apertissime exlib. 2. cl 3. de saeerdotioui am in 2. libro sic al t Chrysostomus: *Quamobrem multa quidem arte opuesl. ul qui laborant Christiani, ultro sibi persua deant. sacerdotum curationi sese submittere oportera.* El paulo poskEqi/ idem complures recenses sere possim, quos constat in extrema mala adhuclos, non ob aliud. nisi quod digna ab ei* poerw. ct quae peccatis perpetratis jmr essel. exigeretur Neque enim temere ad delictorum modum oportet el mulelam ipsam adhibere: sed lamttumi conjecturis quibusd im explorandus est drlin qucnlium animus, ne qua fiat, ul dum connu. l

vis quod inlerruptlm est, scissuram deterioremfariits. Quo loco dor.ct Chrysostomus, in injungenih poenitentia, non solum rationem habendam esH³siterdoli gravitatis el multitudinis peccatorum, sed rthm inlinmtatis cl debilitatis ojps.qui peccant. Coastal aiilcin non posse ista cognosci, nisi ex cmfessione diligenti el accurata delinquentis:quare loluil Chrysosiomus, confessionem peccatorum o-iiinniin, cliam occultissimorum. quae non minus curatione egent, quam manifesto lien debere apud sacerdotes. Vide eliam lib. 3. de sacerdotio.

' riindo, habemus s. Hieronymum. Chrysosio-ll aequalem. Is m comment, ad cap. 10.Ecclesia-φλ habet li.ii-c veiba: Sc quem serpens *diabolus Mille momorderit, cl nullo conscio, peccati ve-■,;qo infecerit; si tacuerit qui percussus est. cl <m egerit poenitentiam, nec vulnus suum fratri d magistro voluerit confiteri: magister, qui ha-m linguam ad curandum,facile ei prodesse, non pleril. Si enim erubescat aegrotus vulnus inedita confiteri, quod ignorat. medicina non currit.*

Idem m comment, ad cap. IC». Malth. *I.egimus. inquit, in Levilicû de leprosis, ubi jubentur ul o-ṽwtanlse sacerdotibus.et si lepram habuerint, lunc u niccrdote immundi fiant: non quo sacerdoles le Tosos faciant. cl immundos, sed quo ha-haul notitiam leprosi, ct possint discernere qui milus.quive immundus sil. Quomodo ergo ibi leprosum sacerdos mundum, vel immundum fa-cit: tie el hic alligat v.cl solvit episcopus el pre-dejltr.non eos, qui insontes sunl. vel noxii, sed pniofitcio suo cum peccatorum audierit variata la. sal qui ligandus sil, quite solvendus. Haec ille. Quo loco s. Hieronymus apertissime docel. o-portere sacerdotem audire peccatorum \arietules. dque id pro officio suo: ex quo inelligimus. non silises\$c si poenitenles generalim. aul manifesta percita lanium confiteantur, sed omnino necessarium esse, ul singillatim peccata omnia sacerdotibus delegant.*

üequé movere nos debet comparatio illa cum sa-rrrdotihus Ievilicis.qui lepram non vere curabant, 5>d declarabant. Nam similitudo in eo solum coti-ṽi-lil. quod quemadmodum sacerdotes levilici non poterant leprosos curare sine ipsorum cooperatio-ll-. >ola sua potestate, sed tantum judicabant eos *;sp leprosos, et a consortio cnelcrorum segregai l:sic cliam sacerdotes clirisliani, non possunt “b sua potestate peccatores justificare, nisi ipsi cliam per Poenitentiam'el confessionem pooperenlar. tamen si cooprenlur. plane possunt. Quare idem s. Hieronymus cum dixisset: *Pro officio sũo wipeccatorum audierit varietates*, non addidit. ' qui ligatus sil. quive solutus, sed: *Qui ligant-l'‘* »il. *quive solvendus*. Sacerdos enim, pro po-E-üte sibi a Christo concessa, peccatores impoe-niknes ligat, poenitenles solvit, cl non solum li-pfos aal solutos déclarai. Quocirca non pugnat Hieronymus cum Chrysostomo. qui in lib. 3.de sacerdotio, scribit, sacerdotes levilicos non purgas-se, sed declarasse lepram corporalem, sacerdotes aulem Christianos non declarare, sed plane purgare lepraiq spiritualem.

Vide eundem Hieronymum in comment, ad 2. Iiriutunu Vol. Ili.

cap. Iliorem. cl in episl. ed Pammachium, et Oce-anum, de erroribus Origcnis, ubi docet, necessarium esse confessionem, cum secunda tabula post naufragium sit, culpam simpliciter confiteri.

Tertio: Habemus s. Innocentium I. pontificem, qui m episl. i. ad Decentium episcopum Eugubi-ium, cap. 7. itu loquitur: *Caelorum de pondere aestimando delictorum. sacerdotis csl judicare, ul allaudat ad confessionem pocnitenlis. cl ad fletus atque lachrgmas corrigentis.ar. lum jubere dimitti, cum viderit congruam salisfactionem.*

Quarto; Habemus s. Augustinum, qui m lib. 5<*. homiliarum. homil. 12. docet, confessionem pec-catorum a Deo esso praeceptam; *Deus noster, inquit, quia pius est el misericors, vult ul ea confi-teamur in hoc saeculo.ne pro illis confundamur poslmodum in futuro.*

Idem etiam in eodem opere homil. II. docet confessionem sacerdoti ease faciendam: .Aon so-lum, inquit, post *poenitentiam ab istis vitiis se homo servare debel. sed el ante poenitentiam, dum sanus est: quia .st ad ultimum vitae steterit, nescit si ipsam poenitentiam accipere, ac Deo cl sacerdoti peccata sua confiteri poterit.*

Idem tractatu super psal. G6. docel, peccala n-rnnfa esse confitenda: *Trislis c?to*, inquit, *ante-quam confitearis, confessus exulta: jam sanaberis. Xon con/ilenlis conscientia saniem collegerat, apostema, tumuerat. cruciabat te.requiescere non sinebal:udhibel medicus fomenta verborum, el aliquando secat, adhibet medicinale ferrum in correptione tribulationis. Tu agnosce medici manum, confitere, exeat in confessione, el deflu-at omnis sanies, jam exulta, jam laetare: quod reliquum csl. facile sanabitur.* Certe omnis sanies, omnia peccala significat.el sicut ex apostemate omnis sanies quam diljgenlissimo exprimenda est. ila iudice Augustino,unmia peccala in confessione aperienda sunl.

Idem cliam Augustino interfuit concilio III. Carthaginiensi.el canonibus ejus cum caeleris coëpi-si opis suis subscripsiUprotnde cunonom illum 31. supra citatum sine dubio approbavit.

llabelur item in L tomo operum s. Augustini, liber de vera el falsa poenitentia, qui licet non videatur s. Augustini esse, lamen negari non polesl.quin sil ahciius antiqui.probalique scriptoris, cum indo Gratianus el Petrus Lombardos . mulla testimonia m libros suos retulerint. In eo igilur lib. c. 10. *Quem, iuquil, poenilel, omnino poeniteat, et dolorem lachrymis ostendat, repraesentet vitam suam Deo per sacerdotem . praeveniat iudicium Dei per confessionem. Praecepit enim Dominus mundatis, ul ostenderent ora sacerdotibus: docens.corporali praesentia confitenda pec-cata, non per nuncium.non per scriptum manifestanda.* El infra: *Quare qui confiteri vult pec-cala ul inveniat gratiam . quaerat sacerdotem, scientem ligare el solvere: ne cum négligeas cir-case exstiterit, negligulur ab illo, qui eum misericorditer monet.* El cap. II. de peccatis occultis. St *peccatum*, iuquil, *occultum csl . sufficiat referre in notitiam sacerdotis.* El cap. II. de circumstantiis peccatorum: *Consideret*, inquit, *qua-*

lilatem criminis, in loco, in tempore, in persere rantia. in varietate personae, el quali hoc fecerit lenlacione. cl in ipsius vitii multiplici execu- lione. El paulo post: Omnis. inquit. *ista variolas confitenda est.*

Quintp: libcinns s. Leonem in episl. 80. ad c- piscopos Campaniae.ubi cum prohibuisset, ne pec- cata secreta publice recitarentur.reddidit rationem dicens: *Cum reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secrela.*VA pau- lo infra: *Sufficit illa confessio, quae primum Deo offertur, tum etiam sacerdoti.*

Ad hunc locum respondet Ketnnililis, pag.1007. ac dicit, s. Leonem non loqui de confessione o- rnrnium peccatorum occultorum, sed lanium de confessione eorum, quae si publicarentur,possent legum conslilulionibus percelli, hoc csl, corum . quaeolim publicae confessioni el poenitentiae sub- jecta fuerunt. IJ vero probat Kcmnilius , quia s. Leo inter alios caussas cur prohibuerit confes- sionem publicam peccatorum occultorum . eliam illam reddidit, quia periculum oral, ne nulli a Poenitentiae remediis arcerentur, dum aut erube- scunt,aul metuunt inimicis suis facia sua reserare, quibus possunl legum constitutionibus percelli.

Sed iu promptu est refutatio. Nam s. Leo non ti- nam. sed lres caussas reddidit. cur prohibenda es- set confessio publica scelerum occultorum. Una fuit, quam Kcmnilius solam notavit, ne publica- rentur crimina, quae possent legum sanctione pu- niri; nt homicidia, furta, prodiliones el similia. Altera, quia cum nulli erubescant flagilin sua pu- blice reserare, ob eam verecundiam a poeniten- tiae remediis arcerentur, si necesse esset occulta flagilia publicari. Ex hac autem secunda causa manifestum est. s. Leonem non esse loquuliim de illis solis criminibus . quae legum severitate pu- niuntor. Tertia causa fuit , quia sufficit reatus conscientiarum solis sacerdotibus indicari confes- sione secreta ; proinde non sunt poenitentes ad confessionem publicam ndigendi:quae sane causa generalis est. ct peccata omnia comprehendit.

Deinde: .Nulla prorsus ratio fingi potest,cur pec- cati illa confitenda esse velit s. Leo, quae si publi- carentur. legum sanctionibus punirentur ; et non alia. Narn quod Kcmnilius dirit, illa sola peccata apud veteres necessario confitenda fuisse, quae si publica fuissent, ad confessionem publicam perti- nuissent; et supra refutatum est, et hoc loco nihil Kemmtium iuvat. Nam ad confessionem publicam perlinebant peccata publica, non ea solum, quae legum conslilulionibus coercebantur, ul adulteria: sed etiam en , quae impune mittebantur, ul fornicationes. Non igitur recte Kcmnilius probat . b. Leonem de illis lanium criminibus esse loquu- tum. quae per leges publicas prohibebantur,ea ra- tione, quia ejusmodi crimina confessioni publicae olim subjecta fuerunt, nam ul jam diximus, non ea solum, sed alia mulla praeterea confessioni pu- blicae subjecta fuerunt.

Habemus praeterea aliud s. Leonis testimonium in epist. 91. ad Theodorum Eorojulii episcopum . ubi sic legimus : *Multiplex misericordia Dei ita lapsibus subvenit humanis,ul non solum per lia-*

ptismi graliam.sed eliam per Poenitenciaemcdi- cinam spes vitae reparetur aeternae: et quircfle- iterationis donum violassent. proprio sc iudicio condemnantes, ad remissionem criminuin perq- uirent, sic divinae bonitatis praesidiis ordmclù. *ul indulgentia Dei sine supplicationibus wr- dolum nequeat obtineri, Mediator enimDtit.1 hominum, homo Christus Jesus, hanc Ecckâiu. praepositis tradidit potestatem ul ct con/ilciitiUl- actionem Poenitentiae durent. cl eosdem sa lubri satisfactione purgatos . ad communions sacramentorum per januam reconciliation.· admitterent.* Hoc loco s. Leo apertissime do ccl, confessionem esse necessariam jure divi- no. Nam ab ipso Deo ordinatum esse sentiil, ut indulgentia Dei sine sacerdotum ministerio ne- queat obtineri: el deinde addit. ministerium cerdotuin ex Christi instituto in co consistere, il confilenlibiis poenitentiam injungant,el eosdem jJ communionem sacramentorum per januam rem- ciliationis admittant. Loqui autem s. Leunem d- confessione secreta, el peccatis omnibus eliam oc cultis, perspicuum est Ium ex loco superiore. Iu etiam, quia non possent sacerdotes congruam por- nilenlia actionem injungere, nisi peccata omni accurate cognoscerent.Porro ad hunc locum Kea- nilius nullam solutionem reperire potuit.

Sexto: Habemus Sozomenum, qui lib. 7. |ii\$, c. 16. ita loquitur: *Cum prorsus non peccare,n> lura sil humana divinioris: poenilenlibus.qunv. vis frequenter deliquissent, veniam dore J> jussit, el ad impetrandam veniam,confiteript:· cala necessarium est.* Hic audis ab homine gr.· co, et jus divinum cl confessionis necessitatem.

CAPUT X.

Testimonia reliquorum Patrum nl> anno 500. ad 1200.

None addemus testimonia aliqua corum scripto- rum, qui floruerunt consequentibus aetatibus us- que ad annum Domini 1200. quo demum tempore sub innoccnlio III. confessionis omnium peto- lorum legem latam fuisse, adversarii mentiuntur.

Habemus igitur post annum Domini 500. san- ctum Gregorium I. qm homil. 2G. in evangelia ex- plicans illa verba: *Quorum remiseritis peccata. remittuntur eis. Videndum est,* inquit, *quae tui pa.aul quae sit poenitentia sequula post culpa' ul quos omnipotens Deus , per compunctioni gratiam visitat. illos pastoris sententia absolra).* *Tunc enim vera est absolutio praesidentis, cur. aeterni arbitrium sequitur iudicis.*Son potest au- tem sacerdos cognoscere an pro ratione cdlp” poenitentiam egerit, qui solvi desiderat . nisi cui pam ipsam, vel potius culpas omnes poemlens i- perle confiteatur: quare necessaria csl confes- munium peccatorum. Quod eliam eodem in lot idem Gregorius colligit, ex Lazari excitatione r

solutione: *Lazaro. inquit. dicitur, veni foras; ac daperle cuilibet mortuo in culpa diceretur: Cur rñiliin Inum intraconscienliam abscondis? foras ,ññq per confessionem egredere. qui apud te. in ltrius per negationem lates. Veniat itaque, foras loduus, idesl. culpam confiteatur peccator: venMlenivero forus.solvant discipuli, ut pastores Dclcsiacei poenam debeant ahiovere.quam meriit. qui non erubuit confiteri quod fecit.*

Eodem saeculo floruit Jonnnes Clhiincus, qui in .uolibro, qui inscribitur *Climax*, gradu { . ita lo- i;uiliir:.ñile *omnia vero culpas nostras praeclaro plicinostro soli confileaviur: omnibusque si ille ederit, confiterisimus parati;* el infra dicit sine coofeisione., quae lit homini , nullum posse consequi remissionem.

Post annum Domini 600. habemus Caesaritim <- [ijcupum arelalensem. Is homil. 6. 7. 8. 0. et 10. /.'Poenitentia egregie disputat, el in septima .;idctn scribit.pcccala confitendo cl poenilenliam ;fndo purgari: in decima vero paulo fusius de accessible confessionis loquitur:Unde *cos.inquit. frequenter admonui, fratres charissimi. iterum ndinoneo cl contestor. ut qui sc cognoscit de litlonconlinehtiac, tempestate libidinis, in pelago livrmct fuisse jactatum, et castitatis incurrisse naufragium: peccatorum confessionem vehit tabulam fractae navis velociter apprehendat , ul prripsam de abyssu ac profundo luxuriae possit eradere, el ad portum Poenitentiae pervenire , ubijam tutiori loco spei anchoram figere cl salutem perditam valeat reparare.*Porro.loqui Cac- amini <le confessione omnium peccalorum in specie, perspicuum est ex hom. 7. ubi comparat peccata morbis, confessionem medicinae, sacerdotem medico: neque enim. ut etiam supra diximus, salis esi ad sanandos morbos corporales, si medico icgrolusdicat, sc male habere.nisi in specie morbum, vel morbos, sl forte pluribus simul vexatur, aperiat.

Post annum Domini 700. venerabilis lieda in Miimenlar. ad cap. a. episl. s. Jacobi. exponens illud: *Confitemini alterutrum peccata vestra. In bac. inquit, sententia, illa debet esse discretio.ut quotidiana leiiaque pcccala. alterutrum coaequalibus confiteamur, eorumque credamus oraliune salvori: porro gravioris leprae immundi: mni,jii.i la legem.sacxrdoli pandamus atque ad ■ju> arbitrium, qualiter cl quanto tempore, juswil, purificari curemus.*

Idem lleda lib. 7. bislor. Geniis suae. cap. I î. 'criliilinsigne exemplum militis, qui cum confle- ri pcccala sua iiegligercl, vel erubesceret.eliamsi bipsi» rege saepius moneretur, ut more chrisliatu confessionem peccatorum suorum faceret, nntquam de hoc saeculo exire compelleretur: landfill horribili praecedente visione , ad inferni perpetuos cruciatus raptus, neglectae dilatacque confessionis poenas justissimas dedit.

EodeinsaeculoTlieodorusStudyles in vita s.Platonis, laudat eundem Platonem, quod ab adolescens- lii pastori animae suae, confiteri consuevisset, non minu> frequenter qmmi diligenter, peccata omnia, *it* intimas usque cogitationes.

Post annum Dornini 800. Habanus episcopus moguntinns lib. 7. in Ecclesiasticum, cap. 7. de confessionis necessitate ita Joquilur:(?ui *transgreditur mensuram in concupiscentiis carnis, el aggravatur ejus delictis, necesse est. ul per confessionem peccalorum, foeditatem evomat, el sic per jejunium el castigationem corporis , ad statum pristinae, sanitatis redeat.* Vide eundem lib. 2. de institutione clencor. cap. 30.

Eodem sacco Nicephoros Carlophylax in episl. ad Theodosium, cujus fragmentum exstat m 1. tomo bibliothecae sanctorum Patrum: *Olim, inquit, omnes oportebat ad ipsos pontifices accedere,suaque illis occulta prodere, el sic vel reconciliationem, vel repudium ferre. Ignoro autem qui factum sil. cur haec minus observentur: quamvis existimem pontifices negotii taedio, frequentique multitudinis turbulentia defatigatos, id operae ad monachos transmisisse, ad cos scilicet, qui vere probati sint, aliisque valeant esse utiles.* Et infra: *Porro si quis expertus sil, el frugi, el cum hoc. sacerdotio fungatur, ad illum in primis accedendum.* Ex hoc loco intelligiuius, communicam fuisse a pontificibus absolvendi potestatem eliam monachis, non tamen quibuscumque, sed iis lanium qui et sacerdotio fungerentur, el doctrina ac probitate praediti essent.

Post annum Domini 000 Kadulphus Ilaviacensis. lib. 3. in Levilic. cap. 7. *Dignum csl, inquit, ul qui peccatorum suorum confessionem facit, consummet ea omnia, quae ad memoriam revocare potest. Domino pandens; non alia prodens, alia abscondens.*

Post annum Domini 1000. Petrus Damianus m serm. de s. Andrea: *Quartus gradus , inquit. esi confessio oris: haec pure facienda est. quia non esi pars peccalorum dicenda,et altera relinenda: neque levia confitenda, cl gravia diffitenda clc.* El infra de sacerdote confessorio Joquens: *Videal, inquit, ne unquam de his, quae sub signaculo confessionis accepit, aliquam facial mentionem clc.*

Idem in episl. ad Desiderium, de miraculis sui saeculi, refert insigne exemplum de integritate confessionis: *Ungo, inquit, Cluniacensis abbas, cum ad suum me monasterium perduxisset, frater quidam senex in infirmorum domo ingravescente totius corporis tumore languebat. Hic porro cum abbatis compei'isset adesse praesentiam . laetus cf/eclus.divinam coepit implorare clementiam: Domine, inquit, quem nullum latet occultum. quaeso, si quid reatus in mc csl. quod non sim hucusque confessus, (u mihi misericorditer in memoriam revoca, quatenus abbati meo, dum praesens est.pure confitear.atque ab eo. qui jus hoc in me prae caeleris habet.judicatus absolvar. Hoc dicto hujusmodi vox auribus ejus insonuit : Perle est, certe csl aliquid iu te, quod confessus adhuc non es. Cumque ille vocem solam audiret, sed a quo procederet. non videret: orando subjunxit: Exprime Domine, manifeste quid hoc sil,ul confessus corrigam quod erravi. Porro,vox eadem peccatum quoddam sicut quaerebat, signunter expressit, quod ille a se commissum il-*

/ico rccognoi il. el abbati festinanter accilo, facta confessione purgavit: paucisq; post diebus in sancta pace defunctus est.

Post annum Domini 1100. s. Bernardus in sermone ad milites templi, cap. 12. *Quid, inquit, de Jlethphage dicam, ubi et confessionis sacramentum. et sacerdotalis ministerii mysterium continetur?* Et infra: *Et quidem verbum in corde peccatoris. operatur salutiferam contritionem: verbum vero in ore, noxiam tollit confusionem, ne impediat necessariam confessionem.* Et infra sacerdotibus dicit: *Non absolvant eliam compunctum, nisi viderint et confessum.* Ille habemus Primo, confessionem sacramentum esse, ac proinde juris divini. Secundo, necessariam esse eliam iis, qui cordis compunctionem videntur adepti. Tertio. sacerdoti esse faciendam, et ab eodem absolutionem exspectandam.

Esse autem peccata omnia confitenda, docet idem Bernardus serm. II». in Cani, his verbis: *Omne quod remordet vonscienliam, confitere humiliter, pure, fideliter.*

Huc ad. II potest testimonium Hugonis de s. Vi-lore, lib. 2. de sacrament, par. 14. cap. I. obi explicans illud, Jacob. *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orale pro invicem. ut salvemini.* monel, ideo dictum *esse. confitemini ut salvemini*, quia non salvamur, nisi confiteamur. Item Richardi de s. Victore, in lib. de potestate ligandi •I solvendi, cap. 4. ubi dicit. Poenitentiam veram esse abominationem peccatorum, cum voto cavendi. confitendi et satisfaciendi; et probat Ium ex natura. Ium ex Scriptum. Denique testimonium Petri Cluniacensis. qui Bernardi, Hugonis et Richardi aequalis fuit. Is lib. 1. de miraculis, apertissime docet Confessionem omnium peccatorum lethaliū omnino necessariam esse iis, qui post Baptismum peccaverunt.

Ille habemus igitur testimonia Patrum, parlim gran-eorum. parlim latinorum. ad triginta, qui omnes ante Innocentiū III. tempora floruerunt: ex quibus aperte convincitur eorum omnium error qui confessionem non a Christo, sed ab Innocentio III. institutam esse docent.

CAPUT XI.

Ille feliuntur solutiones Kemnili ad loca Patrum.

Martinos Kemnilius initio censurae suae ad cap. 11. concilii Irideniini. pag. 976. instituens disputationem de confessione, quae apud Patres inveniri dicit: quae nihil aliud sunt, nisi novem solutiones, excogitatae ad eludenda testimonia sanctorum Patrum, quae a catholicis doctoribus ad confessionem stabiliendam proferuntur. Illis enim novem generibus confessionis satis prolixè explicatis, ita subjungit, pagina 1019. *Id haec novem capita. omnes veterum sententiae commode referri possunt: longe aliud vero est de quo praecipue*

pontificia confessio dimicui. Quare ne Lutherani sibi ac suis persuadeant, ad omnia loca Patroni, quae in superioribus capitibus adduximus, jam a Kemnilio esso responsum: excutiam paucis locum hanc disputationem Kemnili. licet etiam supra refutaverim eu, quae ad certa loca Patrum ipse responderat.

Primum igitur docet Kemnilius: Confessionem quondam esse, quae soli Deo lit, et queritur hanc negligi in Ecclesia catholica; et Scripturarum ac Patrum testimonia, quae ad hanc confessionem proprie perlinent. detorqueri dicit ad confessionem auricularem. <prae homini lit.

In hac prima solutione, Primo mentitur Kemnilius, confessionem, quae Deo fit negligi in Ecclesia catholica, Nam in primis confessio generalis, quae incipit: *Confiteor Deo omnipotenti*, quotidie recitatur a sacerdote et populo, ad initium sanctissimi sacrificii: eadem in horis canonicis a toto clero bis in die pronunciantur; eandem frequentare omnes laici. Ium viri, tum foeminae, non paucioribus admonentur. Deinde: Confessio quae soli Deo fit in contritione includitur, qui enim recogitantes nos suos in amaritudine animae suae, et pecunia omnia, quorum conscientiam habent, ex unius detestantur, eaque sibi dimitti a Deo petunt, «indubio confitentur Deo. Quare cum doctrina de vera contritione., cum accurata discussione consci*: line, mugis apud catholicos, quam apud Lutheranos vigeat, ut libio superiore ostendimus, non potest non mentiri, qui confessionem quae Deo fit, a catholicis negligi. a Lutheranis frequentari dicit. Denique: Confessio quae Deo fit. includitur in confessione quae fit sacerdoti. Ium quia sacerdoti ius et locum Dei tenet, Ium quia qui sacerdotibus cōfitentur, expresse dicunt: *Confiteor Deo*, et litent. Catholici igitur, qui confessionem sacramentaliter. quae illi homini, docent; simul etiam docent ea quae Deo lit: atque hoc usque adeo verum est..., non desint Patres, qui cum de confessione sacramentali loquuntur, eam non tam homini, quam Deo fieri dicant.

Secundo: Nulla loca Scripturarum et Patrum frustra Kemnilius adducit, quasi nos ea de confessione sacramentali intelligamus. cum ad confessionem, quae soli Deo fit, pertineant. Nullus enim catholicorum testimoniis illis utitur: sed ipse solita fraude imponere voluit simplicibus. Ati quam etiam fraudem perlinet. quod loca quaedam omisit, ex quibus facillime delegi ejus insidiae potuissent: ut, exetempli gratia. citavit boiniliam priorem Origens in psalm. 37. ubi commendatur confessio quae fit Deo; et omisit homiliam posteriorem. in qua disertis verbis commendatur confessio, quae fit homini.

Tertio: Quaedam loca huc trahit. quae salis perle loquuntur de confessione quae fit hominibus et non soli Deo; proinde eum queritur de catholicis, quod loca Scripturae et Patrum a confessioni, (piae Deo soli fit. ad confessionem sacramentali detorqueant, ipse id crimen committit, quod alii falso tribuit.

Talis est locus ille apud Salomonem, Proverbia 28. *Qili abscondit scelera sua, non dirigehinqm*

item *confessus fuerit, et reliquerit ea, miseri-*
ordiani cousequelur. Neque enim ullus est, qui
velcra sua Deo se abscondere posse credat, nisi
forte insaniat: sed hominibus, vel ob pudorem, vel
ilia de causis, inulti peccata sua abscondita esse
cupiunt. Qui autem ejusmodi sunt, dirigi non pos-
sunt: quis enim dirigat eum, cujus pravitatem igno-
rat? ac potissimum sententia ista moralis illos ob-
jurgat, qui admoniti scelerum suorum, nolunt ea
agnoscere, sed abscondunt et negant.

Lie est etiam testimonium illud Chrysostomi,
eius. 3. in Malch. *Confessio peccatorum, testi-*
monium est conscientiae timentis Deum. Qui e-
nim limet iudicium Dei, peccata sua non erubescit
confiteri. qui autem erubescit, non limet.
in erubescencia, de qua Chrysostomus loquitur
apud homines locum habet, non apud Deum: illis
enim coniteri erubescimus, quibus arbitramur in-
ferre mala nostra: id quod unusquisque in
experitur. Adde, quod si Chrysostomus loque-
retur de erubescencia coram Deo, non diceret: *Qui*
limet iudicium Dei. peccata sua non erubescit
confleri: qui autem erubescit, non limet, sed con-
trarii) diceret: Qui timet iudicium Dei. erubescit
in molitori: qui aulcm non erubescit. non limet:
in limor facit, ul magnificiamus cum, quem
lu. iis. et proinde eliam facit, ut erubescamus
oran illo turpes videri. Sed quia major linior vin-
ilminorem, ideo rectissime Chrysostomus dicit
os, qui limet iudicium Dei. non erubescere pec-
ca sua hominibus confiteri, quia videlicet limor
Dei vincit timorem hominum: et contra, eos qui
in filii hominibus erubescunt, non timere iudi-
cium Dei, quia si illud timerent, non sinerent se
humano timore sua superari, ul medicinam vul-
nerum animae suae, confessionem scilicet, recu-
sarent.

Quarto: Solutio Kemnitiana nihil cilicii, quia con-
tusi loca Origenis et Chrysostomi, quae ipso ad-
diti accipienda essent omnia de confessione quae
Deo Oblamen multa sunt aha, tum horum duorum,
limulorum Patrum, quae ipse omisit, quae nulla
ratione detorqueri possunt ad confessionem quae
soli Deo: ul ex locis a nobis citatis, quibus co-
noscere possit. Porro, loca quaedam Chrysostomi
ulo obscuriora, cum ad Calvinum argumenta ven-
iam fuerit, explicabo.

Secundum gemis confessionis, ex quo secundam
Oblationem Kemnilius petii, est, cum aliquis pro-
ximo Iftesit, et l'oenitentia ductus, confitetur ei-
dem proximo se peccasse, atque ut sibi ignosca-
ir, rogat. Sed haec solutio nihil omnino ad rem
nostram facit, cum ad nullum testimonium sancto-
ri Palrum ex his. quae nos adduximus, accom-
on possit, ut perspicuum est, tum ex ipsis te-
stiniis, tum etiam quia neque Kemnilius ad hoc
genus confessionis. ullum eorum testimoniorum
referre conatus est: solum enim protulit duo testi-
monia, unum sancti Augustini, alterum Theophy-
lacti, quorum neutrum ex his est, quae nos addu-
ximus.

Tertium genus confessionis est, cum aliquis con-
fiteatur non solum Deo, vel proximo quem laese-
rat, sed etiam ministris evangeli, verumtamen ge-

neralim lanium se peccatorem agnoscit, aut in spe-
cie unum aliquod peccatum magis gravans mini-
stro delegit: non autem in specie omnia peccata
enumerat. Atque ad hoc genus confessionis perli-
nere vult nulla testimonia Scripturae et Patrum.
Sed interim non allegat ex Patribus. nisi Basilium,
in quaestionibus brevioribus, quae. 288. de quo
testimonio disseruimus cap. 8. ubi etiam solutio-
nem Kemnili refutavimus. Ex Scripturis allegat
multa testimonia: sed quae nihil ad rem faciunt.
cum omnia (uno excepto) de confessione illa tra-
ctent, quae erat in usu. antequam confessio sacra-
mentulis institueretur, de qua sola nos loquimur.
Testimonium unicum ex Aci. IO. ad rem facit, sed
de eo disseruimus supra cap. t. ubi etiam dispu-
tationem Kemnili excussimus.

Quartum genus confessionis est, cum aliquis
publice, coram coetu Ecclesiae crimina confitetur:
ad quod genus pertinent etiam V. VI. VII. et VIII.
De quibus nihil hoc loco dicendum erit: nam loca
Ircnaei, Tertulliani. Origenis et Cypriani, quae
Kemnilius de confessione publica exponit. supra
a nobis sunt explicata, cap. 6. et 7. De historia
aulcm Vectarii, et testimoniis Chrysostomi et Leo-
nis. ex quibus demonstrare conatur Kemnilius,
confessionem publicam mutata fuisse in priva-
tam, et neutram esse necessariam jure divino,
paulo post disseremus. Ista enim ad argumenta
pertinent, quibus veritas ab adversariis oppugna-
tur, non ad explicanda testimonia Patrum, quae
nos pro veritate adduximus: hic vero non argumen-
ta adversariorum dissolvenda, sed nostra. (pia a
testimoniis Patrum petita sunt, a Kemnili calum-
niis asserenda suscepimus.

Est igitur Nonum ac postremum genus confes-
sionis apud Kemnili. cum aliquis conlilelur pri-
vatim sacerdoti peccato suo. non quia sit necessa-
rium jure divino coniteri omnia peccata in spe-
cie, ad remissionem peccati oblinendam, sed quia
est utilis disciplina confessio illa privata, qua sa-
cerdoti peccata aliqua deteguntur. Primo. ad in-
structionem rudiorum. Secundo, ad remedia con-
tra peccata futura. Tertio, ad consilium capiendum
in rebus dubiis. Quarto, ad consolationem reci-
piendam ex privata absolutione. Quinto, ad discer-
nendum, an qui absolutionem petit, sit vere poe-
nitens, necne? Atque huc refert Kemnilius nulla
loci Palrum. Chrysostomi. Origenis. Cypriani, Bi-
sili. Hieronymi. Vuguslini. Ambrosii et Cassiani.

Circa hanc solutionem, quae potissima est, tria
breviter observanda sunt. Primum, esi Kemnili
plane invitum ad hanc solutionem descendisse.
Nam cum saepe antea dixisset, confessionem pri-
vatam natam esse ex confessione publica. et notas-
se! etiam tempus, quo confessio publica in priva-
tam fuerit commutata, annum videlicet 130. ab ad-
ventu Domini, et denique addidisset. confessio-
nem auricularem posterioribus temporibus. ut ipse
loquitur, generatam: nihil consequentius dicere
potuisset, quam veteres Patres, quii ante annum
Domini 430. scripserunt. privatae confessionis
numquam meminisse. Sed non permisit cum evi-
dencia rei tam aperte mentiri: et ideo licet invitum,
admisit, nullas exstare sententias veterum Palrum

„e confessione privato: *El illa quidcm.impiil* pag. loi.'». *hactenus ex Patribus annotavimus* , </> *ea potissimum, crimina specianl.propter quae e.ccominunicari aliquis merebatur, sicut Augustinus inquit, sive illa essent palam, sive clam , Iii e tantum voluntatis proposito commissa. Aon. dissimulandum tamen est. exstare praeterea apud veteres, nullas sententias, quibus exhortantur populum, ut alia eliam peccala sacerdoti per confessionem exponant.* Et infra: *Alias vero habuerunt rationes sancti Patres, propter quas el servarunt et commendarunt privatam confessionem.*

Secundo: Observandum est, in hac postrema Kemnili solutione, duo quaedam proponi. Unum negando. Alterum nssenmdo. Negat enim Kemnilius, sanctos Patres commendare confessionem privatam omnium peccalorum.nl necessariam jure divino Asserit aulem, eos commendare privatam confessionem aliquorum peccatorum, tamquam u-Idcin disciplinam ad rudium instructionem ; ad remedium contra futura peccala; ad consilium; ad consolationem; ad signum verae. Poenitentiae : *Considerandum est.* inquit pagina 1015. *quarationc. quo sensu, clin quem finem privatam illam confessionem commendarinl: nullo modo enim senserunt jure divino ad remissionem peccatorum necessariam esse. omnia peccala in specie, el sigillalim sacerdoti juxta omnes circuinslanlias enumerare.* Et infra : *Alias vero habuerunt rationes, propter quas, el servarunt el commendarunt privatam confessionem . quia scilicet sit utilis disciplina, primo ad rudiorum informationem clc.*

Ia his autem duobus, id quod asserendo proponitur, libenter admittimus: habet enim sacramentis confessio quinque illas utilitates , et alias praeterea non paucas: sed quod negando assumitor, Id omnino falsum esse dicimus, et a Kemnium non modo non esse probatum, sed ne probari quidem potuisse. Patres enim, quos hoc loco adducit Kemnitius (uno excepto Cassiano, de quo in solutione argumentorum dicemus) nihil aliud docent, nisi, confitendum esse peccata sacerdoti ad eum modum, quo morbi ab aegrotis aperiuntur medico. Ex hac aulem similitudine nou sequitur , confessionem non debere esse omnium peccatorum. aul non esse necessariam jure divino: sed contrarium potius sequitur, nam el morbi necessario debent omnes aperiri medico, el jure divino tenemur non minus animae, quam corporis medicinam quaerere, ut nos supra deduximus.cum isla ipsa P.drum leslimonia adduceremus. Quare tametsi Patres, quos citat Kemnitius, non dicant disertis verbis conlessionem omnium peccalorum necessariam esse jure divino (quod unum ipse urget) i.iinen neque disertis verbis dicunt,confessionem omnium peccalorum non esse necessariam jure divinmquod quidem hoc loco nobis sufficeret, id reielh ndam Kemnili vanitatem: el ex similitudine. quam adducunt, colligimus id eos sensisse. |uod nos sentimus. quodque alii omnes Patres enscrunt et docuerunt.

Tertio ac postremo observandum estI, Kemni-

tium ne in hac quidem nona solutione omnino acquievisse. Nam posteaquam omnia dixi rat. qu-n: ad explicanda testimonia Patrum dicenda esse judicaverat. addidit pag. 1020. inveniri apud Patres sententias eliam duriores, quae ad necessitatem confessionis inclinent; sed iis opponendas esscahas dissimiles Patrum scntenlias. Itaque tandem confiteri coactus est, non posse ad omnia lota veterum Pairum, quae catholici pro se adducunt, commode responderi.

CAPUT XII.

Confessionem esse juris divini, confirmetur aliquot argumentis.

Post auctoritatem Scripturarum , traditiom i conciliorum, et leslimonia Palrum, suum eli.in locum in confirmandis dogmatibus oblinent nilippes.

Prima igilur ratio duci poleslab antiquitate confessionis. Nam quae sunl juris Immani, ea repertiunlur initium habuisse ex concilii alicujusoccomneci, aul summi pontificis decreto ; confessio-nem aulem peccalorum in Ecclesia fuisse ante omni conciliorum,ponlilicumve decreto,ex testimoniis supra citatis intelligi polesl: siquidem Ircnaeus.Tertnllianus,Cyprianus,atque Origenes.non solum primi generalis concilii, nicaeni videlicet.Ictnpora alecesscrunt, sed etiam omnium aliorum concile-rum, quamvis provincialium, omniumque pnnliScum roinanorum, qui de sacramentali confessor sanctionem aliquam ediderunt. Neque alia prolotione hic indigemus, cum jam supra tum concilia rum. tum Patrum testimonia protulerimus, el singulorum eliam tempora notaverimus.

Secunda ralis sumitur a difficultate confession -nam si qua res esl in Ecclesia catholica quae grvis ac difficilis videatur, sino dubtlalione ulla c<c confessio esl. Quid enim molestius, quid onerosius, quam ut coganliir cliam viri principes regesque polentissimi, sacerdotibus, qui el ipsi homines sunl, peccala sua omnia delegere,quamvis arcana,qurnvis turpia, quamvis pudenda,quamvis horrorem etiam ipsi confilenli adfereniia, el eorundem sacerdotum judicio stare, ac miilclam ab illis injectam subire? Tanta profecto hujus rei difficultés est. ul nullo modo credibile sil, aut Ecclesiae praesides ausuros fuisse legem ejusmodi ferre, aul populis persuaderi potuisse,ul ejusmodi legem acciperent, <l lol jam saeculis observarent, nisi divinum imperium. divina institutio, divina promissio accessissent. Igilur divina fuil auctoritas quae ad obrdienliam in confessione facienda, populorum animos inclinavit; divina promissio, quae eosdem, ul libenter ad confessionem accederent, invitavit.

Tertia ratio ducitur ah militate: Confessio enim tot parit ulililates. ul plane, divino consilio institala videri possit.etiamsi id ita esse non aliunde eoa staret. Nam sive Deum consideremus, sive sacerdotes, qui Dei auctoritate Ecclesiam regunt, sn-Ecclesiam ipsam universam , sive fideles singnlos ; undique insignis confessionis ulifilas sc i slendit.

Lined in primis in hoc. opere admirabilis īci miswicordin, (pii confessionem non extorquet more iudicum huius saeculi, ul confessos damnet, sed politis instar medici, ul paleftichi vulnera continuo <nd: ducet nihiloininus eliam justitia, quae superbiam peccatoris, confessionis humilitate commil, el cos. qui turpia impudenter admiserunt, t nfessionis ruborem tolerare voluit.

Ad pastores animarum magna utilitas reddit, dmn p rconfessionem, morbos ovium suarum intelligunt, d eo modo tum singulis scorsim convenientia remedia adliibere possunt, turn in publicis concionibus gncralim ea vitia potissimum reprehendere, quibus gregem suum magis obnoxium esse sciunt.

Ad Ecclesiam universam, atque ad ipsam rempublicam politicam, multiplex utilitas, ex confessione accedit: nulla enim, (piaae per iudices in externo foro emendari numquam potuissent, nullo -\..olġo per sacerdotes in foro conscientiae emendantur, dum restituunt ablata. dimittuntur iniuriae, conciliantur paces, dissolvuntur contractus iniusti, dissociantur male icta foedera, nliaque id genus plurima privalim perficiuntur, ex quibus scandala publica removentur, el pax ac tranquillitas reipublicae redditur.

SeJ praecipua utilitas eorum est. qui confessio- l n. sicut oportet integre ac tideliter obeunt. Nam, Uomittam, quod eis peccata remittuntur, el in gratia rum Deo redemit, qui est communis fructus lium sacramentorum, referunt ii, si volunt, ea i fessionis consilium, instructionem, consolationem. quietem animae ob praeterita. remedium con- iti futura. Ille ipse rubor, quem inter confitendum patimur, el pars quaedam esl satisfactionis pro admissis, el fraenum cohibens, ne deinceps talia admittantur. El denique perexigua confusione, quam rumuno ex conservis nostris palimur. dum illi peccata nostra delegimus, redimimus ingentem illam omfnsionem. quum alioqui in dio iudicii, coram omnibus nngclis et hominibus pateremur, quando ul Apostolum 1. Corinth. 4. illuminabuntur abscondita tenebrarum, el manifestabuntur consilia cordium. Quae omnes utilitates, aliaeque permul- h. ex Patribus, quos supra citavimus, colligi possent.

Quarta ratio peti prflest ex miraculis, quibus variis temporibus Deus testatus est, veram esse fidem illini, qii, m Ecclesia catholica dft confessio- re liobet ac trudit. Referam aulem pauca de nullis.

Scribit Joan. Clinnacus antiquissimus ac doctissimus paler in lib. qui dicitur *Climax*, gradu 4. eotn latro quidam, monachus futurus, peccata omnina confiteretur, conspectum fuisse a spirituali (jvodnffl sancloquē viro, procerum quondam ac tanbilem, qui conscriptam chartam el calamum leiicbahel cmn latro ille humi prostratos peccatum confiions pronnnceinret. hoc ille calamo debebat. Qua visione intelligi voluit l>eus. quod ibidem Clinicus scribit, et nos paulo ante diximus, per temporalem confusionem eos qui confitentur, ab aeterna confusione liberari.

Contemptus sacramenti confessionis divino ju-

dicio saepe, graviter punitus fuit, cuius rei duo exstant exempla. Irimn apud Bedam. lib. .i. Instor, cap. 14. Alterum apud Antoninum in summa theologica. par. 2. til. 9. cap. 13. § 5. Exstat etiam apnd Petrum Dainianum insigne miraculum de confessionis integritate, quod superiore capite retulimus.

Petrus Chiniacensis lib. I. de mirae, cap. 3. 4. et 5. tria miracula scripta reliquit, quibus apertissime Deus ostendit, confessionem sacramentalem integram esse debere: ila ul nullum omnino mortale peccatum, quod io conscientia sit. reticeatur: capite aulem sexto, addil aliud miraeu him. qtlod sc praesente contigisse, el usque adeo notum, ac celebre fuisse affirmat, ul sine magna temeritate negari non possit. In en narratione (quam ob nimiam prolixitatem non putavi hic inserendam esse) perspicue cernitur, nihil magis Salonam optare, et tolis viribus suis contendere, qnim re Christiani peccala sua integre secrdolitms confitentur.

In vita s. Bernardi, quam auctor probatissimus, ipso s. Bernardo vivente conscripsit, hb. 1. cap. 9. miraculum insigne, narratur, quod ipsis verbis auctoris referam: Cum. inquil. *aliquantosjam in Claravaltc. Bernardus, e.rpbsM't anno- .contingi' virum nobilem el ipsius quoque secundum carnem propinquum, Josberlum de Firmitate. quod esl oppidum proximum monasterio, graviter in firmari, qui subito praeoccupatus . amisit intellectum pariter, et loquelam: unde el filius ejus . Josbertus junior. et omnes simul amici eo nugis affligebantur dolore . quod sine confessione el viatico, vir magnificus el magnifice honoratus obiret. Cucurrit nuneius ad abbatem: neque enim tunc in monasterio eral. Venit el invenit cum jam triduo sicjacentem. Compassus autem homini, sed et motus lachrgmis filii ejus, simul el lugentium caelcrorum. confisus est de misericordia Dei. el sermonem magnificum protulit, dicens risi. Numlum vobis est. quod in pluribus homo iste gravavit ecclesias. oppressi! paupres. offcndti Deum: si mihi creditis, ut ecclesiis restituantur ablata . et usurpatae in gravamen pauperum consuetudines dimittantur. luquelur adhuc, el suorum confessionem faciei delictorum, divina quoque suscipiet sacramenta devotus. Mirantur omnes. lactatur filius, familia omnis exultai: quidquid praecipit homo Dei. firmiter ei promi litur et impletur. C.aeterum frater ejus Gerardus et Galdrius avunculus, non parum territi el turbati, se cretins cum super tali promissione conveniunt . durius arguunt, acrius invehuntur: quibus breviter. simpliciterque respondens: Facile, inquit, facere potest Deus, quod difficile credere vos potestis. linque post secretum orationem . ad oblationem sacrificii immortalis accedit: quo offerente. nuneius supervenit, qui indicaret, praefatum Josberlum libere jam loquentem. rogare obnixius, ut vir Dei festinaret ad eum. Cui eliam posl oblatum sacrificium venienti. cum lachrgmis et gemitu peccata confessus . divina sacramenta suscepit. Ex hoc miraculo, el confessionis necessitatem et vim divini sacrificii simul intelligimus.*

S. BonavenluM in vita h. Francisci, cap. 10. re-
feri h s verbis alm.l insigne miraculum: *Alio quo-
iju · tempore cum post reversionem ipsius de ul-
ha mure, Celtinum praedicaturus s. l'ranciscus
arcederel: miles quidam supplici eum devotione
cum instantia mafin i iivilavil ad prandium. Ve-
nit Hogiie α4 mürtis domum, omnisque familia
p iuperum hospitum exullavil in ingressu. Ante
vero, quam cibum sumerent, juxlu solitum ino-
rem vir mente, devotus offerens Deo preces et
laudes, oculis stabat elevatis in coelum. Oratione
completa, benignum hospitem familiariter advo-
catum in pariem, sic alloquulus est: lic.ee, frater
hospes, luis victus precibus, ul manducarem, do-
mum tuam intravi: meis nunc cito monilis ac-
quiesce. quoniam non hic, sed alibi manducabis:
confitere nunc peccala tua . verae poenitentiae
dolore contritus, nec in te. remaneat quidquam,
quod veridica confessione non pandas: reddet
libi Dominus hodie. vicem, quoniam tanta devo-
tione suos pauperes suscepisti. Acquievit conti-
nuo vir ille, sermonibus sancli, socioque ipsius
universa peccala in confessione detegens. dispo-
suit domum suam cl ad muriem suscipiendam
sc quantum valuit, praeparavit. Intraverunt tan-
dem admensam ct incipientibus aliis manduca-
re, hospes subito spiritum exhalavit. juxta ver-
bum hominis Dei. repentina morte sublatus: sic-
que laetum csl. hospitalitatis gratia promerente,
ut juxta verbum veritatis, prophetam recipiens,
mercedem prophetae, acciperet . dum per sancli
ciri praenuncialiohem propheticam miles ille, de-
votus sibi conlra morlis subitationem providit .
quatenus armis poenitentiae praemunitus . per-
petuam damnationem evaderet et in aeterna ta-
bernacula introiret.*

hiem ancior in eodem lib. extremo, dum ea mi-
racula enumerat, quae post mortem s. Francisci,
ipso intercedente. contigerunt: inter alia unum re-
feri de foeinina quadam. quae ob s. Francisci pre-
ces ad vilain cx morte rediit. cum jamjam sepelien-
da esset. ut peccatum quoddam in confessione de-
tegeret. quod numquam antea confessa fuerat. Item
chain aliud, de fonte quodam divinitus ad s. Fran-
cisci prices exorto, cx cujus aqua qui biberent, a
languoribus curarentur, modo peccatorum confes-
sionem ante praemisissent.

Nostro etiam saeculo, quo per Lnlhernnos con-
fessio in septentrione, cum incredibili animarum
perniciie nullis in locis cxlincta csl. apud novos
Christianos, ubi Ecclesia in dies magis ac magis
refiorescil ac propagatur, «lique apud Japones po-
tissimum, ita viget, ul saepe etiam divinis miracu-
lis illustretur; quod ante nos annotavit Alanus Co-
pus. lib. 2. dialog, cap. 28. Atque hactenos argu-
menla pro confirmanda confessione produximus:
nunc ad solvenda adversariorum argumcnla ve-
niernus.

CAPUT XIII.

Solvitur argumentum 1. Joannis Calvinii.

Sequitur ul adversariorum argumenta diluamus.
V. ul a Calvino incipiamus, is hb. 3. instil. cap.4.

§ 7. objicit Primo in hunc modi inr.l/ iroiqua(rou-
te ausint contendere, confessionem, de qua lo-
quuntur, juris esse divini: cujus equidem rei»
slissimum esse usum fatemur: sed quem (actif
possumus evincere, olim fuisse liberum.
nullam de ea statam fuisse legem aut conditu-
tionem , ante Innocenta 111. tempo)a. eorum
quoque, annales narrant. Elmira: lliupie ipsi* le-
ntibus. nondum elapsi sunt anni trecenti, crquo
injectus ab Innocentia III. laqueus et importa
confitendi necessitas. Atque ut de lrrqpiip In
ceam. sola verborum barbaries fidem legi olirl
got. Xam quod jubent boni Patres, omnem n.
lriusque se cus quotannis semel proprio tavr
doli confiteri omnia peccala: faceti homine». .
lepide excipiunt, hoc praecepto teneri solos lier-
maphroditos . ad neminem vero spectare.. qv.
sil vel mas vel foemina.

Respondeo: Calvinum more suo, mendaciis
calumniis magis niti, quam Solidis rationibus. Il-
lini) enim quod ail. legem de confessione monin-
peccatorum, nullam exstare. ante coslilitiionciil:
nocentii 111. sive potius concilii laleraiensi< n
Innocentius praefuit, falsum esse, el tam nulls
nostris «argumentis inlelligi potest. Exsl.ileniml
Chrisli. ul supra copioso deduximus: neqim op .
fuit. ut concilia nul pontifices id legibus soispru-
cipcrenl, quod ab ipso Christo imperatum, el mul-
torum saeculorum consuetudine roboratum e-
noverunt.

Sed neque Innocentius aut lalerancnse corn-
um. confessionem simpliciter imperavit, sed solui,
tempus determinavit, quo ca facienda esset; qocm-
admodum eliam concilia vetera supra citaln. c
Graecia, Africa. Gallia. Germania, et ponlilicun
Innocnlii I. ac Leonis I. decreta, non confessu
nem simpliciter imperarunt, sed mil de seen'.
confessionis, aul de aliis id gemis circumstantiis
regulas statuerunt. Id quod ex simili decreto h
pherini pontificis probati polcsl. Zephrtrinus enim,
ul in ejus vita refert Platina, statuit, *ut omit».*
*Christiani adulti in solemn! die paschae. Eiieim-
ristiae sacramentum perciperent:* quo decreto,
non inlelligilur praecipere voluisse, ul Eucharisti-
am Christiani aliquando sumerent, quod n Christo
ipso esse praeceptum, tfêque catholici, neque hic-
retici negant: sed tantum ncgligenliae aliquorum
occurrere ac tempus determinare. ultra quod per-
ceptionem tam salutiferi sacramenti differre non
liceret. Sic igitur el Innocentius III. non confessio-
nem instituit, nul simpliciter imperavit, sed tem-
pus, ultra quod nemo Christianus eam differret, ii-
liliter omnino praescripsit.

Neque vero decretum hoc Innocnlii nommditi
debet, sed innovatum potius, ct ndjuncilll poena,
severitis, id postulante conditione temporum, im-
peratum. Jam enim supra ex Gregorio nysscnn. fi
Joanne chrysoslomo demonstravimus, circa pa-
schae celebritatem Christianos omnes ad confes-
sionem accedere debuisse.

Deinde, cum certum, atque exploratum sempr
in Ecclesia fueril, non licere iis, qui pcccalorurr
mortalium sibi conscii sunl. ad Eucharisliam arm-
dere. nisi per confessionem el reconciliation?!:

pergati essent. ul «χ Cypriano in serm. de lapsis, riex Leone episl. ad Theodorum Forojulii episc opum, cl ex olus notissimum esi: cl rursus cum oiddci Christiani saltem in paschale ad Eucharisliam accedere semper consueverint, cl obligali fueriot: eerie sequitur, semper hanc Legem iu Ecclesii luisse,ul omnes Christiani saltem semel singulis annis peccala sua confiterentur.

Deinde, quod idem Calvinus ait: Nullam statam legem de confessione fuisse ante Innocentii constitutionem.io nostris annalibus contineri.cl nobisipsis leslibus, nondum elapsos esse trecentos annos, ex quo «b Innocentio confitendi necessitas injecta csl: credo mendacium iulo appellari posse.Solus enim elPlallha, qui in vita Zcpherini scribil, decretum Zcpherini de percipienda Eucharistia in pa'chde, extensum fuisse ab Innocentio 111. ad confessionem.

Sed neque Plalina publica auctoritate, cl ex publiciai arcnviis vitas illas pontificum scripsit,ul anulos nostri dici possinliei saepe ab historicis nostris reprehenditur, quod Mariinum polonum sequulus, in varios errores inciderit: neque idem Vblina dicit, nullam antea fuisse legem de confessais necessitate. Id enim solum ille scripsit: a Zepberino de Eucharistia, ab Innocentio de confessione decretum fuisse, ul nemo eorum sacramentorum perceptionem ultra annum differret: quod quidem verum est, sed non inde sequitur, ut ante Zcpherini cl Innocentii tempora nulla fuerit lex de confessione facienda, vel Eucharistia percipiende. Nam, ut jam diximus, ne adversarii quidem negant,Chrisli praecepto obligari Christianos ad Eucharistiam aliquando percipiendam: et i Patribus notissimum csl, numquam licuisse, non praemissa exomologesi, ad Eucharisliam ac' tedere iis, qui lethalium criminum conscientiam Inherent: sic enim, ul cacleros omittam. loquitur s.Leo episl. 91. ad Theodorum: Chrislus Jésus *hanc praepositis Ecclesiae tradidit potestatem, niel conflentibus aclionem poenitentiae darent, flialubri satisfactione purgatos, ad communionem sacramentorum perjanuam reconciliationis admitterent.*

Denique, quod barbariem objcil Calvinus Innocentio, propler voces illas: Omnis *utriusque sexus*, cl ex barbarie colligit, nullam fidem decreto illius habendam: incredibilis tum impudentiae et arrogantiae, lum cliam stultitiae cl temeritatis argumentum est. Esto enim barbarae essent voces, barbara dictio Innocentii, num ideo fides ejus deaeto abroganda esset, quod in concilio orbis terra* maximo cl celeberrimo omnium quae unquam libita fuerint, editum, universa Ecclesia debito rum honore ac devotione suscepit? num apostolus holus non ait: *Etsi imperitus sermone, sed non wntia?* num hoc idem Matthaeus et Joannes, Jicobus et Judas, cl ipse princeps apostolorum hiras, dicere non potuissent? An ideo apostolorum scripta fidem non merentur, quod sermonis elegantia carcanl?

Sed neque facile concesserim, in verbis illis: *Omnis utriusque sexus*, ullam inesse barbariem, tiaras. Hieronymus, quem barbarum dicere nou litu utuui Vul UI

possumus, immo qui longe melius latinas voces noverat quam Calvinus, iisdem xocibus non semel uti voluit in interpretatione Scripturarum.

Dent. 1. quod m hebraeo erat: אֵין *erit apud te vir sterilis, neque mulier sterilis*, sic Hieronymus latine reddidit; *Non erit apud te sterilis utriusque sexus*, neque timuit, ne sciolus aliquis diceret, ad solos hermaphroditos eum benedictionem perlinere. Item Judic. 16.ubi ad verbum verhpotuisset: *Quasi tria millia viri ct foeminae, spectantes dum luderet Samson*, sic Hieronymus vertit: *Circiter tria millia utriusque sexus spectantes ludentem Samson*, neque timuit. ne tria millia hermaphroditorum introducere videretur*. Lib. 2. Paralip. cap. 31. ita legimus, eodem interprete llieronymo:&ni'neraac *multitudini, lum uxoribus quam liberis eorum, utriusque sexus, fideliter cibi praebebantur*, neque Hieronymus timuit, ne sibi barbaries objiceretur, nisi verteret: *Filiis et filiabus*, ul in hebraeo legimus.

Possem si liberet, ex Marco Tullio quoque aliisque optimis auctoribus demonstrare, verba illi Innocentii non modo nullam barbariem, sed etiam elegantiam redolerc;sed nolo m bis nugis tempus terere.

CAPUT ,\IV.

Solrilur argumentum 11. Calnni ubi li ai fallu historia de facio Ncctiirii.

Objcil Secundo Calvinus in eadem scelione. veterum testimonio, his verbis: *Il· mde luculenta testimonia exstant. tum in historiis, tum apud antiquos alius Scriplores, quae docent.hanc fuisse politicam disciplinam, ab episcopis institutam non legem a Christo.aut apostolis positam.Unum dumtaxat e nullis proferam, quod non obscurum ejus rei documentum eftlJleferl Sozomenus fuisse. hanc episcoporum constitutionem. dili-genter observatam in ecclesiis occidentalibus, praesertim vero Hornae: quo significat. non fuisse universale omnium ecclesiarum institutum. Unmn aulem c presbyteris peculiariter destinatum fuisse, dicit. qm huic muneri praeesset: quo abunde confutat, quod isti de clavibus. universo sacerdotali ordini in hunc usum promiscue datis, mentiuntur.siquidem noti omnium sacerdotum communis erat functioned singulares unius parles, qui ad id electus ab episcopo fuerat. Is est,quem hodie quoque in singulis cathedralibus ecclesiis poenitentiarii vocant, graviorum criminum. el quorum censura ad exemplum perlinet, cognitor. Subjicit deinde, eum quoque morem Constanlinopoli fuisse, donec matrona quaedam confitenlem simulans, ca specie consuetudinem. quam habebat cum diacono, praetexuisse, deprehensa esset. <ib id facinus, Nectarius vir et sanctitate ct eruditione clarus. illitis Ecclesiae episcopus, confitendi rilum abrogavit. Hic, hic aures asini isti errigatil. Si lex Dei cral uuricu-*

luris *confessio, qui ausus esset Neclarius* earn *refigere* et *convellere*.⁹ *Vectarium sanctum Dei hominem. omnibus veterum suffragiis probatum. haerescas et schismatis accusabunt: Sed eodem calculo damnabunt Ecclesiam conslanlinopolitanam. in qua, confitendi morem non ad tempus modo dissimulatum fuisse, sed ad suam usque memoriam obsolevisse, affirmat Sozomenus: immo non conslanlinopolitanam. sed orientales omnes ecclesias, defectionis reas agant: quae inviolabilem, si verum dicunt, legem et Christianis omnibus mandatum neglexerunt.*

Despondeo: Mullos in hac una objectione Calvinus lapsus exstare, quos breviter annotabimus, ac tum demum objectionem ipsam perspicue diluamus. Primum igitur mirum est. cur tam audacter jactaverit Calvinus, luculenta testimonia exstare. tum in historiis, tum apud antiquos alios Scriptores: si unum Sozomenum proferre ad medium constituerat. Neque enim ignoramus. Sozomenum in historia multa esse, mentitum, testo s. Gregorio, hb. 6. epistol. 31. et neque antiquitate, neque doctrina cum multis eorum comparandum, quos nos citavimus.

Deinde mirum est, cur non adverterit Calvinus, ipsum Sozomenum in eodem loco, qui ab eo citatur, disertis verbis asserere confessionis necessitatem. ut nos supra notavimus.

Tertio: Assumit tamquam cerium Calvinus, constitutionem episcoporum, quae tempore Sozomeni in occidentalibus ecclesiis, et praesertim Hornae vigeat, fuisse constitutionem de confessione omnium peccatorum simpliciter faciendam quod probandum, non assumendum fuerat. Sozomenum enim, ul mox demonstrabimus, non loquitur de confessione omnium peccatorum absolute faciendam. quam necessariam esse fatetur, et nos divini juris esse contendimus: sed de confessione uni certo presbytero, certo ritu faciendam: de qua constitutionem quaidam episcopi ediderant. Novaliana haeresi grassari incipiente.

Quarto ex eo, quod in singulis ecclesiis unus certus presbyter super poenitentes olim constituebatur, perperam colligit Calvinus, claves non esse datas universo ordini sacerdotali. Nam unus ille presbyter, ul paulo post docebimus. non super omnes poenitentes, sed super publicos tantum, qui simpliciter poenitentes dicebantur, constitutus erat: quare ii. quorum peccata occulta erant. poterant ab eis sacerdotibus privim confiteri. Et licet etiam solus ille presbyter super omnes omnino poenitentes constitutus fuisset, non tamen sequeretur, mentiri catholicos, cum dicunt universo ordini sacerdotali datus esse claves: id enim catholici omnes intelligunt de potestate ordinis, quam sacerdotes omnes in ordinatione suscipiunt, quamque exercere non possunt. nisi praeterea jurisdictionem ab episcopis accipiant.

Quinto: Depravat Calvinus historiam, cum dicit, foeminam quamdam condientem simulasse, caque specie consuetudinem, quam cum diacono habebat, praetexuisse. Nam neque Sozomenus. lib. 7. cap. 16. neque Socrates, hb. 5. cap. 19. neque Nicephorus. lib. 12. cap. 28. neque alius ullus

ex veteribus scribit foeminam illam confitentem simulasse etc. Socrates autem. qui antiquissimus est, et qui rem ab illo ipso audiverat, qui interfilerat, scribit foeminam illam scelus suum cum diacono, sponte in confessione aperuisse. Quare latum abest, ul specie confessionis consuetudinem cum diacono foemina illa praetexuerit. quod Calvinus ad infamandam confessionem impudenter confinxit; ul contra potius flagitium suum in confessione, ul diximus, patefecerit.

Sexto: Duo simul falsa Calvinus scribit, cum addit: *Neclarius vir sanctitate et eruditione clarus. illius Ecclesiae episcopus, confitendi ritum abrogavit.* Neclarius enim jam senex et laicus. et quod majus est, nondum baptizatus erat, cum ad episcopatum assumeretur; ut non sit credibile, aut eo tempore clarum eruditione fuisse, aut postea id insignem aliquam eruditionis gloriam pervenire potuisse. Quocirca Sozomenus lib. 7. cap. 8. laudat eum a canilie, et inorum suavitate; sanctitatis et eruditionis mentionem nullam facit. Sed qualiscumque tandem Neclarius fuerit, non ritum confitendi abrogavit, sed presbyterum dumtaxat exaucloravit. qui publicis poenitentibus praeerat; Sacrales enim. Sozomenus et Nicephorus locis notatis, id solum memoriae prodiderunt. Portasse Calvinus Sozomenum graccum non legit, aut lideat aliquam versionem. sed in Musculum incidit, qui ita reddidit titulum cap. 16. lib. 7. Sozomeni; *Quomodo abrogata fuerit privata confessio*, qui titulus quamvis falsus, perspicuum est ex principio capitis ipsius Sozomeni, ex quo titulus colligi debuit: sic enim ait: ἐν τούτῳ **Si id wy pswii** τῶν τεταγμένων πρεσβύτερο οὐ χε-ι (RUveywpijvn εἶναι πρῶτο Νεκτάριο), quod sic ad verbuni reddi potest: *Hoc tempore, presbyterum constitutum pro poenitentes, non permisit amplius esse, primus Neclarius.*

Septimo: Contumeliosis illis vocibus, nique haereticorum propriis: *Hic., hic aures asini tui irrigan.* manifestum mendacium Calvinus adjungit, dum auricularem confessionem a Necturio abrogatam scribit. Nam non modo nullus historicorum hoc scripsit, sed etiam loca illa narratio clamat, non auricularem, sed publicam confessionem a Necturio abrogatam; neque enim ex auriculari confessione flagitium illud patefieri potuisset, ob cuius solius manifestationem. Neclarius ritum illum confessionis publicae abrogavit.

Illis igitur in Calvinum breviter annotatis, loca illa historia explicanda est, ul perspicue pateat. nullum argumentum ex ea narratione adversus confessionis necessitatem posse colligi.

Tribus capitibus loca illa narratio comprehenditur. Primum enim referunt auctores citati, Socrates, Sozomenus et Nicephorus, presbyterum quandam poenitentibus praepositum fuisse. Deinde addunt flagitium diaconi cum muliere, ex occasione illius ritus poenitentialis. Tum docent, ob scandalum ex eo flagitio multum abrogatam fuisse presbytero potestatem, ac permissum fuisse omnibus, ul pro sua quisque conscientia ad sacra mysteria accederet.

De Primo capite constat Primum ex Socrate, cou-

affirmai: si constitutio illa veterum episcoporum i*ki* habuisset, op*li*ino jure a Nectario abrogata fuisset, quin eliam mirum videri posset,a Gregorio nazianzeno, Basilio, Alhauasio el cantoris graecis docto»ribus, qui .Vectarium praecesserunt . tolerari poluisSe. Videmus autem .Vectarium ob eam rem potius reprehendi, quam laudari, a Socrate, Sozomeno, Cassiodoro, Nicephoro el caeleris Scriptoribus non igitur probabile esi. rilum quem veteres episcopi introduxerant, id habuisse , ul secrela pccala publicae confessioni subjiceremur.

Illud eliam hoc loco est observandum: Presbyterum illum poenitenliarium.non omnibus fidelibus, qui quocumque modo poenHentiam agebant. sed solis publicis poenilentibus praepositum fuisse: id quod iribus aliis argumentis demonstrari potest.

Primum, Sozomenus, ubi disertis verbis allirmassel, constitutionem de presbytero poenitentiano, quam prisci episcopi invexerant, el Accianus postea Conslantmopoli abrogaverat. Romae potissimum accurate servari: continuo explicare coepit rilum poenitentiae publicae, quae Romae suo tempore servabatur:igitur constitutio illa ad solos poenilentes publicos perlinebat.

Deinde nullo modo fieri potuit, ul unus presbyter satisfaceret tantae multitudini, quanta Constanlinopoli, vel in aliis civitatibus,poenitentiae remedio indigebat: non igitur omnes eum presbyterum adire cogeantur, sed ii solum, qui poenitentiam publicam suscipiebant.

Denique, apud veteres nomine poenilenlium , soli publici poenilenlcs inlclligi solebant, ul in Iib. f.sub finem annolavimtis:cum igiur historici saepe citati dicunt, presbyterum super poenilentes constitutum fuisse, id accipiendum est de iis. qui simpliciter poenilenlcs dicebatur, hoc est, de publicis.

Ex his,duae hactenus dicta sunt,colligimus, constitutionem episcoporum, de qua historici loquuntur, id Solum complexam, ul qui publice lapsi essent post Baptismum, ii ad sacram Eucharistiam non accederent, nisi presbytero poemlenliario privatim omnia pccala sun confessi essent, el deinde ad ejus arbitrium publice coram coetu Ecclesiae peccata publica detexissent, el poenitentiam publicam egissent.Quam constitutionem Socrates recte vocat,appendicem additam ad veteres canones: nom ante exortam haeresiin Novali, nemo cogeatur certum presbyterum iidirc, neque peccata ulla publice confiteri. Consueverant quidem aliqui juxta consilium sacerdotis, cui peccata omnia confesst fuerant, aliqua graviora el publica publice rmifilcri. ulex Origene cognosci polesl, hom. 2. in psal. 37. tamen ut dixi, non tenebantur, sed ‘olis erat, pccala omnia privalim confiteri,et Poenitentiam privatam vel publicam juxta sacerdotis imperium, agere. Cacterum post Novali haeresiin i xcitalani, placuit episcopis aliquid addere,ne Notationi catholicos reprehendere possent, quod nimis facile lapsos ad communionem admitterent. Haec de primo capite.

J.im quod atlmet ad secundum de Ilagilio diaeo- » cum muliere, scribit Sozumcnos , sed clarius ' « cphoru occasionem illius B.gilii fmswc. quod

mulier illa jussa esset a presbytero pucnilenliurio in Ecclesia diutius permanere orationis causa: ei eo enim.quod saepe et diu mulier In Ecclesia morabatur, occasionem habuit diaconus cum en fhgiliim perpetrandi.Porro crimen hoc ad aures populi pervenit, ex ipsius mulieris publica coalescionc. Tametsi enim peccatum occultum ossei, neque presbyter ei mandiiBsel, ul illud populo pile, faceret; ipsa tamen cum alia peccato, quae publica erant.poblice confiterelur.longius progressa quam par eral, etiam hoc peccatum confessa csl.

Narrai hoc lotum Socrates: qui duplicem confessionem illius mulieris distinete referi.Unum srcretam curam solo presbytero. Alleram publicam ra. ram populo: Jfalter. inquit, *nobilis ad presbyterum pnenitenliarium accedit, peccata quaeos liaptismum commiserat, parliculalim confiltm*, ecce privatum confessionem omnium peccatore@: subjungit deinde mulclam injunctam ; *Prjtsbylrr* inquit, *mulieri mandatum dat . ut jejuniutt continuis precibus se dederet, quo una cumpttcalorum confessione opus dignum poenitentia i, stenderel.* ecce satisfactionem post privatum cmfessionem: nddil deinde confessionem poblicam quae fuerat illi injuncta unft cum jejuniis Olfit*cibus: *Mulier*, inquit, *longius in confitendo gressu, alterius culpa se ipsa insimulat : (fo diaconum Ecclesiae cum ipsa dormivisse, ubm lud: Longius in confitendo progressa, id sign... cal (piod diximus; non fuisse mundatum million i peccatum illud publice delegerel.scd ipsam ex> discreta devotione id fecisse. Publice autem cmfessam esse mulierem hoc suum facinus, dw-i Socrates his verbis, quae superioribus contint subjunxit:Ob quod facinus hoc modo palefaclue diaconus ab Ecclesia ejectus csl. tumultus ini in populi multitudine excitatus etc.*

Quod ad tertium perlinet : abrogavit NecUrim omnium consensu, presbyterum poentlenliarfon id enim omnes historici communiter tradunt.Abrogavil eliam Poenitentiam publicam, nam ex occasione ejus acciderat flagitium diaconi cum muliere, el inde tumultus contra clerum exortus fuerat. Abrogavit denique confessionem publicam, turnqw pars eral poenitentiae publicae,tum quia ex ea co> gnium fuerat sacrilegium diaconi el mulieris: n-irumque enim populo dlspliebal;et lanium scelus in Ecclesia perpetratum, ut scribit Sozomcnus; et ex ejus publicatione magnam infamiae notum ordini sacerdotali inustam, ut tradit Socrates. Nm autem abrogavit, nec abrogare potuit, confessi nem el Poenitentiam privatam.

Quare quod scribunt Socrates el Sozoniontis, permissum ossea Nectario. ut unusquisque secundum conscientiam suam ad sacra mysteria participanda accederet; non significat, permissum esse fidelibus.ul sine confessione el judicio sacerdotii sacrae mensae participes fierent: sed ut non cogerentur adire publicum Ecclesiae tribunal. venir ipsi conscientiae suae rationem haberent,elsi quidem sine peccato mortali esscnl. ad communio lionem divinorum mysteriorum tuto accederent sin autem, unum ex presbyteris eligerent, cui pn velim pccala sua confiterentur.

Es\$e autern hunc sensum eorum verborum, ei n Velario non fuisse confessionem privatam nbroga- i3ui. his argumentis confirmari potest. Primum, ion sustulit Sectarius, nisi appendicem ad veteres ejiones, quuc accesserat imito haeresis Nowlin- i, r: Illa autem appendix, ul jam salis ostendimus, d publicam tantum Poenitentiam perlinebat.

Deinde non sustulit Nectaries, nisi id quod no l carium eral ad sedandum populi tumultum ex jsione delecti illius flagilii excitatum: ad hoc iiem salis superque eruti do medio tollere con- (esiunem cl Poenitentiam publicum , neque enim tnonfessione Poimilcnliuque privata ullus tumui- lustwin poterat.

Tertio: Post Neclarii tempora mansit semper in Iedesia graecn, usus confessionis privatae,ut per- icuuni est ex Chrysoslomo , Nicephoro . Carlo- pbjl«e, concilio Irullano, aliisque lestimoniis su- n citatis. Nulla autem historia referi, ab ullo e- i scopo vel concilio revocatum esse ac retractatum 'quodNeclariusfecerat: non igitur abrogaverat e confessionem privatam.

Quirlo: Soiojnenus, qui fusius historiam istam coi«ripsil,cl quidem adversarii potissimum citant, ,ioiI Deuin ipsum praecepisse, ul poenilenti- buBtuii daretur et necessariam esse confessio- iieiaiiikm autem Sozomenus non reprehendit Ne- dirimi, ul eversorem juris divini, sed lanium du- bitanter cl modice illum carpil, quod occasionem jujtuleril peccata invicem arguendi. Neque ullus iliusscriptor in tot annorum centuriis Nctarium accusavit: quod certe nulli fecissent , si rem tam necessariam elab apostolorum temporibus in Ec- clesia frequentatam, ipse unus episcopus abrogare lealissel.

Quinlotfpsi eliam adversarii non admitlnnl homi- '-ad Eucharistiam , nisi prius exploratos, ut in- lellegi potest ex Philippo in confess, augustana ari. de confessione . ubi sic ail: jCon/ fessio *apud w non est abolita: non enim solet porrigi cor- pus Domini, nisi antea exploratis et absolutis.* Item ex Calvino, qui lib. 3. Instil, cap. 4. § 13.sic il: *Inierim quin sistant se oves pastori quoties vriiin cocnam participare volunt, adeo non rtclamo, ul maxime velim hoc ubique observari.* ll: 5 igitur credat Nectarium lam luisse impruden- m, ut non videret, quam malum esset, permille- n unicuique accessum ad sacra mysteria, sine ul- i purgatione ac reconciliatione? linee de historia Velarii hoc loco sufficient.

Vjii ignoro Thomaiii waldensem in 2. lorno , •ip. **lit.** in ea sententia fuisse, ul existimaret, a \eclario confessionem simpliciter abrogatam fuis- '•euroque in ea re graviter errasse : sed non Tu- ile iKl concederem, turn quod Nicolaus papa in e- pslola nd Pholium, quac recitatur in **VJII.** synodo ri. 4. Nctarium vocet haeticorum expugnato- rem, el ecclesiarum defensorem; turn quod Necla- ni senlentimn s. Joannes chrysoslomos apertissi- me lur.alur.iil in sequenti capite ostendemus; lum denique, quod Neclarii sententiam omnes orientis Ecclesiae scqmitacsinl.

Scio eliam. quibusdam visum esse , lotam hanc historiam esse conficiam a Socrate: sed non facile

adduci possum, ul credam historiam illam falsam esse, quae tum scribebatur, cum adhuc vivercni l , qui rei gestae interfuerant : praesertim cum res , quae narratur. non in angulo aliquo, sed in urbe celeberrima, conscio populo universo contigisse dicatur.

CAPUT XV.

Solvilur argumentum 111. Joannis Calvini.

Pergit Cnlvinus in eodein capite sectione 8. el adducit Clirysostomum: *Hanc.* inquit, *abrogatio- nem tot locis evidenter Chrysoslomos testatur . constantinopolitanae el ipse Kccksiae pruesul.ul mirum sil. istos audere contra muiire.. Peccata tua,* inquit hom. 2. in psal. 50. *dicito ul deteus illa. Si confunderis alicui dicere, quae pe<cusli. dicito quotidie ea in anima tua: non dico, ut confitearis conservo luo, qui exprobret ; dicito beo. qui enrol ea.*

Addit ibidem Calvinus alia loca similia ejusdem Chrysoslomi. exserm.de Poenitentia el confessio- ne. item ex homil. 5. de incomprehensibili natura Dei. item ex hom. 4. de Lazaro. Addit Philippus in confess, august, arlic. de confessione alium lo- cum similem superioribus, ex hum. 31. in cup.12. episl. ad Hebraeos. . ;

Respondeo Clirysostomum, qui Neclarii suc- cessorem se. agnoscebat, diligenter , ul par eral , iudicium praedecessoris sui defendere votuisse . sic tamen, ul veritati el lidei nulla in re detri- mentum adferret. Quemadmodum igitur Neclarius non confessionem privatam, sed publicam abroga- vit: sic eliam Chrysoslomos passim confessionem publicam carpil. pritalam nutem nusquam repre- hendit.

Id perspicuum est ex omnibus locis, quae vel objecto sunt ab adversariis, vel objici potuissent. Nam hom. 2. m psalm. 50. cum ait: Aort *dico, ul confitearis conserva tuo, qui exprobret:* aperte indicat se loqui de confessione publica.ex qua ex- probratio sequi solebat. Nam ul refert Ongenes liom. 2. in psal. 37. cum publica fieret confessio, non deerant qui exprobrarent, *Si hujusmodi,* in- quit. *homo memor delicii sui. confiteatur quae commisit el humana confusione parvi pendat eos, qui exprobrant eum confilentem el notant , vel irrident etc.*ex privata autem conlessione nulla sequi potest exprobratio,lum quod sine tolibus ea confessio fiat.tum quod ardisimo vinculo tenean- tur sacerdotes ollissimo silentio legere, quae in privata confessione audierunt. Quod igilqr Cliry- soslomos ait hom. citata in psalm. 50. *Si confun- deris alicui dicere, quia peccasti.* Inlelligi debet ad hone modum: Si confunderis alicui dicere , qui exprobrare possit, idesl. publice, ul ipse con- tinuo explicat, cum ait: Aon dico *ul confitearis conservo luo, qui exprobret.*

Idem Chrysoslomos homil. dc Poenitentia el confessione, qui csl secundus locus a Calvino ad- ductus: >ic nil: *.Xunc autem negue necessarium*

praesentibus testibus confiteri etc. ubi videmus , «•onfessionein Hinni improbari, quae III coram testibus, quamque Neclarius abrogaverat : siquidem verba illa: *Nunc autem neque necessarium*, notant, aliquando fuisse necessarium coram testibus I Hillien, sed eam necessitatem lunc fuisse sublatam.

Item hom. 5. de incomprehensibili natura Dei : *Non te*, inquit, *in theatrum conservorum tuorum duco, non hominibus peccata tua detegere cogo.* lire etiam cernere est. quam aperle Chrysostomus alludat ad illam veterem episcoporum constitutionem, qui teste Sozomeno m Tripnrl. lib. 9. cap. 35. voluerant, ul quasi m theatro peccata panderentur: quam constitutionem Neclarius , ut saepe diximus, abrogavit.

Item in hom. 4. de Lazaro: *Cave*, inquit,*homini dixeris, ne tibi exprobret.* El infra: *Aon cogo te m medium prodire theatrum.ac multos adhibere testes: mihi soli dic peccatum privatim etc.* Idem horn. 31. in epistol. ad Hebraeos: *Λ'ον libi.*inquit, *dico ul te prodas in publicum', neque ul te apud alios accuses.* Idem homil. 8. de Poenitentia: *Non reveles*, inquit. *ulcus, non in commune theatrum accusationem producas . non delictorum testes statuas.* Idem hom. de publicano nd cap. 18. Lurae: *Admoneo te. ul assidue. confHeure: neque enim te ad theatrum duco conservorum tuorum etc.* Ex his locis evidenter colligitur . Chrysoslomum de publica confessione loqui, cum a confessione hominibus facienda populum dehortatur.

Al. inquires: Confessioni , quae lit hominibus . Chrysoslomus opponit confessionem, quae lit soli Deo in anima, sive intra conscientiam condientis, rogitatione, non lingua : igilur excludit omnem confessionem quae lit hominibus, sive publicam , sive privatam: non enim confessio privata facta coram sacerdote, dici polesl facta esse in anima, sive intra conscientiam, sive cogitatione.non lingua. Verba ejus liacc sunl hom. 2. in psalm. 50. δ'ι *confunderis dicere alicui quiapeccarii dicito ca quotidie in anima tua.* liomil. de Poenitentia et confessione: *Nunc autem neque necessarium est praesentibus testibus confiteri: cogitatione fiat delictorum exquisitio: absque teste sit hoc iudicium: solus te Deus confitenlem videat.* Hom. 31. in episl. ad Hebraeos: 4nfe *Deum confitere peccata tua: apud verum iudicem cum oratione delicta tua pronunciation lingua,sed conscientiae tuae memoria.* Homil. 8. de Poenit. *Non delicto mm testes statuas: intus in conscientia, astante nemine, praeter eum. qui cuncta videt, Deum, reforma quod deliquisti.*

liespondeo: Chrysoslomum in his locis opponere confessioni publicae, confessionem.quae III soli Deo in conscientia, sine sono verborum: quia non loquitur de confessione, ul ordinatur ad absolutio-nem sacerdotalem, quae proprie pars est sacramenti Poenitentiae essentialis, sed de confessione ut ordinatur ad confusionem et erubescen-tiam, quae pars dici potest satisfactionis. Illa enim confessio publica, quam sustulit Neetarius, non erat instituta, ut per eam sacerdos cognosceret,peccata poenilenlis, el inde recte iudicaret esset ne poe-

nitens ligandus, vel absolvendus, nui qnuc Poet lentia imponenda esseksed solum ul paenitens pu blica illa confusione accepta, partem poenae,qu« peccatis ejus debebatur, lueret. Porro Cbrysostu-mus recte inonet. non esse necessarium ad ejus-modi Unem oblinendum, publice, vel eliam pm. tim conllleri hominibus: sed satis esso,cum dolon-cl lachrymis obnfiteri Deo, cl sic satisfacere, ad-junctis precibus, eleemosynis, jejuniis, aliisqt-piis, laboriosisqie operibus. Quod nutem ad alit linem, nimirum.ul sacerdos noverit morbos puen-tenus, quibus medicinam Poenitentiae applint debet; necessaria sil confessio, ostendimus supn cx hb. 2. de sacerdotio, ejusdem Chrysoslomi, n- non cx testimoniis llasilii . Piyssoni, et alion Patrum grnccorurn, n quibus nullo modo credit-est Chrysoslomum dissensisse.

Adde quod si Clirysoslomus in locis supra cih lis, de confessione respectu cijjtiscnmipio finish querelor, non solum nobiscum, el cum lota l> sia, sed etiam cum adversariis nostris pugoim Adversarii enim confessionem saltem aliquorr. gravium delictorum coram ministro utilissimi" vel etiam necessariam esse censentChrysosioM autem, confessionem coram hominibus nonsck: dicit non esse necessariam, sed etiam apertedr nat ac rejicil;sic enim loquitur hom* 4. dei. r *Cave homini dixeris, ne libi exprobret*, cl b“ 8. de Poenitentia: *Non reveles ulcus, non ddv: rum testes statuas.* Quare Clirysoslomus sol. confessionem publicam rejicit, ul cral pars qu. dam satisfactionis: ex quo sequitur confessionnr etiam privatam, non esso necessariam ad illurrl undem finem,licel ad alium finem necessariam* se. neque ipse hoc loco neget, cl alibi salis aper confirmet.

CAPUT XVI.

Argumentum IV. Calvini.

Post objectionem illam ex Chrysostomo.Cahir mulla disserit in eodem capile. a sectione 9. u- quo ad IG.de variis confessionum formis,non pac ca etiam more suo. non tam argumentando, quart calumniando, dicil in decretum concilii lateranen-sis. Sectione aulem 16. redii ad argumenta, alqu' objicit verba illa psnl. 18. *Delicta quis* inlrllijU' el illa psal. 37. *Iniquitates meae supergressae sw caput meum*, ex quibus locis ila concludit; Qu? suorum *peccatorum nunc supputationem* coyii' *ubi Davidem videt suorum numerum inire* n . *posse?* Deinde sectione 17. cl 18. rem exngger mullis verbis, quae frustra hoc loco adseribef» tor: summa est. enumerationem peccatorum er impossibilem, et idcirco neque a Deo fuisse imp-ratam, neque ab Ecclesia imperari jure potui?-

Sed objectio ista, qua elinrn utitur Philippus confessione augustana el caeteri sectarii passitr non modo per sc tenuis est, sed etiam ex verb ejusdem Calvini eodem in loco positis,aperlissin-' solvitur. Docel enim Calvinus.sectione 18. intx

(esw quae Deu Dl, non satis esse, generalim confiteri ac dicere, Peccator sum: sed oportere quantum in nobis est,singula peccata accurate confiteri, Vend idem catholici omnes docenl do con* [■]sMone quae (it sacerdoti. Neque enim jubenl o lania omnino peccata enumerari, sed ea solum, quae posl diligentem excussionem memoriae oc- (jrrani; diligentem aulam excussionem vocant, .iiiiin rebus gravioribus ordinarie homines ad- bitere solent. Denique id solum jubent,ul peccata vr.iu, quantum in nobis csl (qua phrasi Calvinus utitur in explicanda confessione quue Deo fil) enu- .eremus, dum coram sacerdote conscientiam no- slritn aperimus.

QtHecuujque igilur Calvinus objicit conlra cnu- nerjliuneiii peccatorum in confessione quae III temni, eadem objici possunt conlra enumeratio- GOj peccatorum in confessione quae (ll Deo. Nam si illa enumeratio csl impossibilis, el haec csl im- bibilis: si illa esi crudelis carnificina, el haec -crudelis carnificina: si illa facil hypocritas, el lueclacil hypocritas: el conlra, si haec ab tiis in- (iaunodis libera csl (ul Calvinus dicere cogitur) quum esi facienda, nisi quantum in nobis esi: tliih di Ius incommodis libera est, quia non esi heicnla nisi quantum in nobis csl: cl quemadmo- dum mconfessione quae Deo soli lit, posl enume- ration· m eorum, quae recordamur, addimus: Dei- *cla qws iiUdligil? ab occultis meis munda me lionine*, el, Peccavi super *numerus arenae ma- nmd* tumen omnium peccatorum indulgentiam ex- ;■ lumus: sic etiam in confessione, quae III homi- ni, rd potius per hominem Deo; posl enumeratio- nrm eorum quae recordamur, addimus: *Delicia jtii inlelligil etc.* el nihilominus integram pecca- torum omnium indulgentiam expectamus.

CAPUT XVII.

Diluitur argumentum v. Calvini

Ultima Calvini objectio habetur in eadem sectio- ni 18. ubi ex verbo Dei jaciat sc demonstrasse. si- . •onfessione aul ejus volo, posse homines jusli- Lum.Von *alia*. inquil nunc *est peccatorum re- » w. quam semper fuit. Quotquot remissionem pwilorum a Christo obtinuisse leguntur , non lunliirm aurem sacrificuli cujusdam confessi. w saw confiteri poterant . ubi nec sacrificuli infijsioitarii erant,neo ipsa etiam confessio: el nulln postea sacculis inaudita fuil haec, confies- M,quibus sine hac conditione, remittebantur pfvulti. Sed ne quasi de re dubia longius disce- prius: verbum Dei aperlum esi,quod aeternum ,iantl: Quotiescumque ingemuerit peccator, o- mnium *iniquitatum ejus non recordabor. Huic crbo, qui aliquid audet adjicere, non pcccala ligat, sed Domini misericordiam.**

Haec objectio quatuor qunsi membris contine- tur, quae singillntim excutienda sunt. Primum as- sumit Calvinus, non alia esse nunc remissionem

peccatorum, quam semper fuit; el quia confessio auricularis non semper fuit, inde colligi vult, eam non esse ad justificationem impii necessariam.

Sed si haec argumentatio aliquid vere conclude- ret, non solum confessio, sed eliam Baptismus in discrimen adduceretur: Nam ul confessio, ila el- iam Baptismus non semper fuil.el lamen scriptum legimus Joan. 3.Nisi *quis renatus fuerit e.c aqua, el Spiritu sancio, non intrabit in regnum coelo- ruznr* quae lempore legis veleris nusquam legeban- tur. Quare si nunc csl remissio peccatorum, quae semper fuit; aul Baptismus nunc necessarius non est, el Christus (quod absit) mentitur; aul ab ini- tio saeculi,Baptismus ex aqua cl Spiritu -anclo ne- cessarius fuil, quod nemo sanae mentis dicere po- lesl. Quemadmodum aulem ex cvangelio demon- stramus. nunc Baptismum ad remissionem pecca- torum requiri.qui in lege veteri non requirebatur: quia scriptum est: *Nisi quis renatus fuerit elc.su:* eliam ex evangelic demonstramus, confessionem peccatorum ad justificationem hoc lempore neces- sariam esse, quae tempore Patrum Testamenti ve- leris necessaria non erat: quia scriptum esi Joan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, el quorum retinueritis, retenla sunl.* Quod in lege veteri scriptum non eral.

Deinde assumit Calvinus,eus omnes.quibusChri- stus peccata dimisit, sine confessione auriculari justificados fuisse: ex quo concludi vult: nunc, et- iam sine confessione auriculari homines justificari posse.

Sed facilis est solutio, caque triplex. Primum e- nim quo tempore Christus propriae vocis ministe- rio homines justificabat.nondum sacramentum con- fessionis instituerat: proinde nihil est mirum, si absque confessione poenjtenles reconciliavit.Dein- de Christus auctor sacramentorum, a sacramentis suis non dependebat, el ideo non modo sine con- fessione. sed etiam sine Baptismo pcccala inter- dum remittebat.

Denique Christus Deus eral.cl ideo peccata con- tra se. suamque legem facta, simpliciter donare poterat: nos aulem ministri sumus.neque ul Domi- ni, sed ul judices a Domino constituti, vel solvi- mus vel ligamus: quare necesse habemus, caussas diligenter expendere,cl cx ipsa reorum confessio- ne dijudicare, quid in re tanta sil nobis agendum, ne furie perperam ligemus, aul solvamus, et dum hominibus peccata remittimus, Dominum offen- damus.

Tertio Calvinus assumit, nullis postea saeculis inauditam fuisse hanc confessionem.

Sed hoc falsum esse. Calvinus ipse testatus esi in hoc eodem capile § 7.cum aiU/ inor *qua fronte ausint contendere . confessionem . de. qua lo- quuntur,juris esse divinveujus equidem vetustis- simum esse usum fatemur.* El quamvis id Calvinus non diceret.testimonia a nobis allata, Irenaei.Ter- tulliani. Origenis, Cypriani ct aliorum . ad quae Calvinus respexit, cum usum confessionis, de qua loquimur, vetustissimum esse confessus csl. plane evincerent, falsum esse quod hoc loco idem Calvi- nus ait, nullis saeculis posl Christum inauditam fuisse hunc confessionem.

Quarto denique adjungit verba illa Ezcchielis, eap. 33. *Quotiescumque ingemuerit peccator omnium iniquitatum ejus non recordabor*Λ'λ qui-bus evidenter concludi existimat, sine confessione aul ejus volo, reinilii posse peccata.

Sed hoc argumcnlum adeo non timuit s. Leo, ut in eadem epist. 91. ad Theodorum,hunc ipsum lo-cum Ezcchielis adduxcnl, ubi paulo ante scripse-rat. Deum ordinasse, ul sine sacerdotum supplica-tione indulgentia divina nequeat obtineri. El jure non venit m mentem s. Leoni,ut hoc argumcnlum timeret, cum non ignoraret neminem esse, qui, ut oportet, ingemiscat, qui non cupiat ea remedia a-nimae suae vulneribus applicari, quae Deus pro temporum varietate insliluil. Alioqui si simpliciter gemitus quicumque sufficeret ad salutem, non so-lum confessio, sed etiam Baptismus necessarius non esset; addo etiam, sine fide, spe el charilale homines justificandos; quis enim prohibet,quo mi-nus ob solum temporale damnum aliquis ingemi-scat? Quemadmodum igitur in eo gemitu,cui salus a Deo promittitur, includitur lides. spes, charitas, peccati detestatio el propositum vitae melioris,ila ciam Baptismi aut confessionis votum ac proposi-tum continetur; ct sicut non addit ad verba Domi-ni. sed illa congruenter exponit, qui ad justifica-tionem praeter gemitum, fidem, spem, charilalc m, el alia quae diximus, exigit: sic etiam non addit, sed exponit, qui praeter gemitum, votum Baptismi aul confessionis requirit.

CAPUT XVIII.

Diluitur I. objectio Martini Kemnili.

Marlinus Kemnilius in 2. par. exam. pag. 976. ct sequentibus nulla argumenta conlra necessita-tem confessionis adducit,quae cum e.x Calvini insti-tutionibus fere deprompta sint, dissoluta videri possunt. Percurram nihilominus omnia, ul vel ea solvam, vel jam soluta esso ostendam.

Prima objectio habelor pagina 986. ubi hoc, ar-gumentum Kemnilius facit: *Non aliter Chrislus apostolos misil. quam ipse missus fuerat. Joan. 20. Sicut misil me Pater, ct ego milio vos. At ipse ad generalem confessionem. vel ore. vel signis aliis expressam, absolutionem impertiebatur.ne-que singulorum peccatorum enumerationem exi-gebat, ul palet Luc. 7. de peccatrice. el M illh 9. dc paralytico: non igilur debent ministri a poc-ndentibus exigere singulorum peccatorum enu-merationem.*

Hespondeo: Verba illa: *Sicut misil me Pater et ego mitto vos.* non ila accipienda esse, quasi eo-dem modo debuerint apostolis omnia facere.quo a Christo ipso flebant: alioqui enim non debuissent, Actor. 2. apostoli baptizare m remissionem pecca-torum, quia Chrislus sine Baptismo peccata remi-sit Mcgdalenaē cl paralytico: nec debuissent Act. 8 *per* impositionem manuum Spiritum sanctum

dare, quia Chrislus non manus imponendo,sol sufflando Spiritum sanctum dedit. Joan. 20.

Igitur misit Chrislus apostolus, sicut ipse il sus tuerai a Patre: quia potestatem cis dedit lip di el solvendi, ul ipse a Patre acceperat: qu»eo; Chrysoslomi expositio. Sed lamen accepit ipse. Filius, cl proinde talem ac tantam , ut posset t; iam sine sacramentis justificare: dedit aulem c. apostolis, ul ministris ac servis, ac per hoc k,-minorem el sacramentis, aliisque inediis»seu stilulis alligatam.

Misit eliam Chrislus apostolos, ul ipse a Pi-missus fuerat, quia ad id eos misit, ad quod in-fuerat missus,videlicet ad reconciliandos humi,-Deo, ad cvangelium praedicandum, ad Ecd«i propagandam; quae csl expositio Cyrilli.

Denique misit Chrislus apostolos, ul ipse 1F tre missus fuerat: quia misit eos, non ad deliti; sed ad crucem, licet vehementer amaret:quej; modum ipse a Patre inlinilo amore diligebatur. I lamen ad passionem cl mortem , non ad mu: gaudia mittebatur: quae csl explicatio s. Grepr homil. 26. in evanglia.

CAPUT XIX.

Diluitur II. objectio Kemnili.

Secunda objectio Kemnitii habetur pag. Ilv usque ad pag. 1014. ubi argumentum ducit tr-storia Neclarii, cujus haec summa: *Confessi) ; blica abrogata fuit el mutata in privatam al-piscopis, lempore Decii imperatoris cl pw:.* *Confessio aulem privata abrogata fuit trn[Neclarii: igitur nec publica, nec privata con-i-sio necessaria est jure divipo: neque enim m illi Paires jus divinum tollere ausi fuissent.*

Confirmat etiam hoo argumentum Kemnilius! historia Socratis lib 5. cap. 19. ubi legimus mi-rem quondam confessam esse presbyteropocoi-liano κατὰ μέρῳ , idesl, ex parle : ex ouo n quilur, non fuisse tunc necessarium, confiteri mnia peccata integre jure divino.Conllrmd rum et eadem historia, ubi legimus, unum fuisse pr-sbyterum pocnilentiarium in Ecclesia consentir, politana. Hinc enim colligimus, non fuisse neo-sarium eo lempore, ut singuli peccata omnia ω filiTenlur;neque enim in lam ampla urbe,ubien-60. presbyteri, lempore Justiniani, potuissetu-; presbyter, tot ac tam longas confessiones audit.'

Respondeo: Totum hoc argumentum ex imper-lia coagmentatum esse.Nam quod primo loco Km-intius dicil.confessionem publicam abrogatamk-se lempore Decii ab episcopis, falsum est, ek ignorantia manifesta profectum. Nam quod Su-menus scripsit jiixla fidem Cassiodori in hisl.Trip-lita. lib. 9 cap, 35. visum esse sacerdotibus-inihonil peccata tamquam in theatro panderent-'refert Kemnilius ad ea tempora, quae Noraliin■ haeresim, cl imperium Decii praecesserunt. l>l dc. vult isLam constitutionem de publica confer

LIBER TERTIUS

nefocienda abrogatam fuisse nb episcopis,qui fue-runt tempore haeresis Novalianac. Decio imperan-te: cl hanc esse appendicem illam,de qua loquitur Socrates.

Sed luto coelo aberrat. Sozomcnus enim cum di-di(juxta lidem Cassiodori) visum esse episcopis, qiiab initio fuerunt, ul peccatu tamquam in thua-ini panderentur; loquitur de conslilulione facta l'apure Horatianae haeresis; non de aliquo alia pr.orr: et luce ipsa constitutio, non aulem hujus i stilulioiis abrogatio, csl appendix, de qualo-ruitur Socnites; proinde limium nbesl. ul lempore bail fuerit abrogata confessio publica, ul putius tunc primum fueril ab episcopis imperata.

Id aulem ita esse probatur primo: Si episcopi lfnporc Decii abrogassenlconfessionem publicam, cl\$«luuii privatam retineri voluissent,ut Kemnilius fidi:illa non fuisset appendix, sive additio ad ve-terem canoncm, sed polius detractio, sive abroga-Dreteris canonis. Al vera fuit additio atque ap-l dix, teste Socrate, ul eam eliam vocat Kcmni-le\$,quam episcopi lempore Deoii fecerunt: ergo ronabrogarunt confessionem publicam, sed eum potias addiderunt ad privatam.

Secundo: Si lempore Decii obrogata fuisset con-fessio publica, non potuisset accidere scandalum lempore Neclarii ex confessione, neque ulla fuis-selcausw cur Nfclarius presbyterum poenilenlia-rium de Ecclesia lollecrcl: constat enim cx Socrate, <- ilalalum illud ex publica confessione mulieris nilum esse.

Terlio: Sozomcnus scribil, nb illis ipsis episco-pis constitutum fuisse presbyterum poenilenlia-riwn, qui decreverant.pecctiln quasi in theatro pu-blice esse pandenda.Sed presbyterum pocnilentin-rium constitutum fuisse tempore Decii, scribil So-crates: ergo decrelum illud de confessione publice heiendn. nb episcopis illis editum csl. qui fuerunt lempore Decii,non aulem ab antiquioribus,ul Kem-nilius somniat.

Ncqae obsint, quod Sozomcnus dicat, decrelum illud factum esse ab episcopis, qui ab initio fue-rant: Nam qui fuerunt tempore Decii.dicuniur fuis-«esb initio, quia proximi fuerunt temporibus opo-stolicis, el multo antiquiores erant,quam esset Nc-ctarius, qui decretum illorum sustulit,aul Sozome-MS, qui sublatum retulit.

Quarto: Sozomcnus scribil, decretum episcopo-rum, qui ab initio fuerunt, quique presbyterum r^nilcnllariiiim constituerunt, a Ncctario abroga-tion fuisse.Constat aulem cx Socralo.a Ncctario ab-rnphim decretum episcoporum, qui lempore Do-rii ecclesias gubernubanlriidem igilur sunl episco-pi, qui ab initio apud Sozomenum, el qui lempore Dediapud Socratem fuisse dicuntur.Qmire uppen-dii,de qua loquitur Socrates, est ipsa constitutio, dequa loqfilllur Sozoinenus, non autem ejus abro-gvlio. ut sine ulla caussa fingit Kemnilius.

Porro hoc fundamento everso.ruil aedilicium lo-tum argumenti Kcmniliatii.Nam quod secundo loco Kemnilius affirmat,confessionem privatam abroga-tam fuisse a Ncctario, falso nititur fundamento, quod videlicet appendix ad veterem canoncm.quam Ncclarius sustulit, fueril mulatio confessionis pu-

blicao in privatam. Praeteren cap. 14. dcmonsIra-'imus conlra Calvinum, confessionem publicam, non aulem privatam, a Ncctario abrogatam fuisse.

Quod eliam Kemnilius dicil in confirmatione pri-ma; mulierem quondam confossam esse ex parte, non aulem inlcgre: cx perversa interpretatione graceae vocis natum est: illud enim κατὰ μέρῳ non significat hoc loco, ex parte.sed particulalim, ul reddidit Joannes chrisiophorsonus. omnium ju-dicio graecae linguae pcrilissimus. Ex quo inlelli-gimus, focininam illam confessam esse in particu-lari omnia peccata, ul catholici faciunt,non autem generalim, ul faciunt Lutheran}.

Quod denique in 2. confirmatione Kemnilius ad-dit: non potuisse tot confessiones ab uno presby-tero audiri jam supra explicatum esl in solutione 2. objectionis Calvini cap. 14. ubi ostendimus, presbyterum illum;non omnium poenitentium con-fessiones audire debuisse, sed eorum tantum, qui publicam Poenitentiam agebant.

CAPUT XX.

Diluitur III. objectio Kemnili. et simul objectiones Brenlii.

Tcrlia objectio Kemnili. quae habetur pag.1019. sumitur a testimoniis Palrumiac praeter loca quae-dam s. Joannis chrysoslomi, ad quae responsum est supra cap. 14. adducil primo Cassianum, qui collai. 20. cap. 8. sic loquitur: *Quod si verecun-dia retrahente revelare coram hominibus erube-scis. illi quem latere non possunt confiteri jugi supplicatione. non desinas . qui cl absque ullius ■verecundiae publicatione curare, cl sine impro-perio peccata donare consuevit.*

Scd non polesl dubium esse.quin Cassianus du-ctorem suum Chrysoslomum scquulus sil,el ideo in eundem sensum haec ejus verba accipienda sint,in quem accipienda esse demonstravimus verba Chry-soslomi cap. 15. quamquam Cassiani verba facilius explicentur, cum nihil adjunctum habeant, unde excludi videatur confessio privata. Quod enim ille dicil in numero mollitudinis: Si *revelare coram hominibus erubescis*, ad confessionem publicam pertinet, quae coram mullis fieri solebat: quod au-tem addit, Deo esse confitendum, commode accipi polesl de confessione, quae iit Deo per sacerdo-tem. Nam circumstantiae illae: *Qui el absque ve-recundiae publicatione, el absque improperio peccata donare, consuevit*, salis aperte indicant , confessionem illam notari, cx qua publicatio , et improperium sequebatur: quae duo longe absunt a confessione secreta, quae sil uni soli , ul locum Dei tenet.

Secundo loco adducit Origcnem, qui homil. 2. in Levit, enumerat varios modos, quibus peccata purgantur, et inter eos ponit confessionem, quae lit sacerdoti: ex quo sequitur, ul licet confessio peccatorum sacerdoti facta, sil utilis,non sil tamen necessaria.

Sed facilis est responsio. Modi siquidem illi, quos eo loco ponit Origenes, non sunt omnes et singuli per se sufficientes ad peccati remissionem, sed plerique eorum includunt alios. saltem in voto: hi sunt enim modi, quos ille enumerat: *Baptismus. martyrion, eleemosyna, injuriarum condonatio. conversio peccatoris, charitas et Poenitentia, sive confessio*. Certum autem est, solam eleemosynam. aut injuriae condonationem, aut caetera, quae ibi enumerantur sine Baptismo in re vel in voto, non sufficere ad justificationem, licet suo modo juvent: et quemadmodum non baptizatis illa non sufficiunt sine Baptismo, ita etiam baptizatis illa non sufficiunt sine confessione, in re, vel in voto. Denique observent Lutherani, inter tot modos ab Origene numeratos, nullum locum fidei esse tributum, cui soli tribuere solent ipsi justificationem: ex quo admittere vel inviti coguntur, nullum eorum modorum per se solum sufficere.

Huc referri possunt duo alia testimonia Patrum, quae omissa sunt a Kcnilio, sed citata a Brennio in confessione wirlcmbergensi cap. de confessione.

Primum testimonium est Augustini lib. ID. Confess. cap. 3. ubi sic legimus: *Quid mihi est cum hominibus, ut audiant confessiones meas, quasi ipsi sanaturi sint omnes languores meos: curiosum genus ad cognoscendam alienam vitam, desidiosum ad corrigendam suam?*

Sed hoc nihil est aliud, nisi simplicibus imponere: nemo enim libros illos legit, qui nesciat confessionem. de qua loquitur Augustinus, non esse confessionem sacramentalem, sed confessionem peccatorum praeteritorum, ac per Baptismum dimissorum. ad eum lineam institutam, ut inde cognoscatur et laudetur misericordia Dei.

Alterum testimonium est Ambrosii lib. 10. in Luo. cap. 96. ubi sic legimus: *Petrus doluit. et levit, quia ut homo erravit. non invenio quid dixerit, invenio quod flevit, lachrymas ejus lego, satisfactionem non lego*. Et infra: *Lavent lachrymae delictum, quod voce pudor est confiteri*.

Respondendo primum: Eo tempore nondum institutum fuisse confessionem sacramentalem, ac per hoc nihil esse mirum, si Petri confessio non legatur. Dico deinde s. Ambrosium loqui de lachrymis. quae confessionem quandam continent, ut cum quis convictus erroris ab alio, non voce, sed lachrymis fatetur errorem. Sic enim s. Petrus, cum sciret Christo notum fuisse crimen suum, non voce. sed lachrymis confessus est: id quod omnino sufficit in confessione, quae iit Deo. qui omnia novit. Quod autem s. Ambrosius in lachrymis b. Petri confessionem agnoverit, perspicuum est illis verbis: *Valuit Petrus suum accusare peccatum, ut justificaretur fatendo, quam gravaretur negando. Justus enim in principio accusator est sui: et ideo levit. Hem ex illis: Verecundae lachrymae sine horrore culpam loquuntur: lachrymae erunca sine offensione verecundiae fatentur*. Quae omnia accipienda sunt de confessione quae ID Do, etiam homini, qui crimen antea novit.

CAPUT XXL

Solvitur IV. obiectio Kcnilii.

Quarta Kcnilii obiectio habetur pag. 1021. ubi sex causae numerantur, ob quas bulliam rejecerunt confessionem, in qua enumerantur omnia peccata: *Haec est, inquit, vetus illa carriificina conscientiarum, quam gladio spiritus Ecclesiae nostrae excusserunt, propter nullas gravissimas causas. Primo, quia imponitur coibcienliu, cum nec Chrisii. nec apostolorum, vel praecipium, vel exemplum habeat*. Secundo, nullam in verbo Dei promissionem habet. *Tertio, et ang-Hum transformari in legem: statuit enim reum sionem pendere ex enumeratione*. Quarto, *gratitae condonationi substituit meritum enumerationis et satisfactionis. Confessionem meritoriam esse ad culpae remissionem, poenae diminutionem, paradisi apertionem, et salutis fiducia*. *Scholastici expresse tradunt. Quinto, conscientiam adducit in dubitationem et desperationem, scrupulosa illa enumeratione: videns enim non posse omnia delicta colligere, nuinguanic quiescit: dubitatio vero exlinguit fidem. Sah. exigit rem impossibilem, constat enim pluri.; peccata nos intelligere. nec meminisse, juxta illud. Delicia quis intelligit*.

Respondendo: Tam esse veras istas causas, quod est elegans illa sententia, qua dicitur: caruiit; gladio excuti. Ac, primam quidem causam falsam esse, cognosci potest ex iis, quae supra a nobis disputata sunt. ubi ex evangelio. ex Actis apostolorum et ex epistolis Pauli. Joannis et Jacobico: confessionem deduximus omnium peccatorum.

Secundam causam falsam esse. testantur illi verba Domini Joan. 20. *Quorum remisistis peccata. remittuntur eis. et quorum retinueritis, retenta sunt*. Neque enim (ut supra docuimus) sciri possunt sacerdotes. quae peccata remittere, et quod relinere eos oporteat, nisi peccata ipsa plene aliquid integre noverint. Item illa I. Jo. 1. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est et justus. ut remittat nobis peccata nostra*.

Tertia causa calumniam manifestam ac mendacium continet. Neque enim illa pendere remissionem ab enumeratione, catholici docent, ut nisi quis omnia peccata enumerare potuerit, reconciliari nequeat: siquidem facile potest accidere. et vel propter oblivionem, vel propter ignorantiam, vix minimam partem suorum criminum quis apte recitari, et laqueum absolvi, et vere absolutus credi ab omnibus peccatis.

Neque vero evangelium in legem convertit, quod cumque conditionem alicujus operis exigit ad justificationem. nisi totum evangelium negare velimus. Quid enim sonant verba illa: *h'isi quis renuitus fuerit etc.* Joan. 3. et. *Nisi manducaveritis carnem filii hominis etc.* Joan. 6. et. Aisi *Potentiam habueritis etc.* Luc. 13. et. Si iis *aditiam ingredi, serva mandata*. Matth. 23. et. alia permulta, nisi conditionem? Deinde si evangelium in legem converteret, quicumque dicere remissiones

petalorum, pendere aliquo modo ab enumeratione. quae fit in confessione coram sacerdote: in eundem errorem incideret, qui diceret, remissionem pendere ab enumeratione, quae fit in confessione coram Deo. At hoc ipsum, ex doctrina veterum Patrum, disertis verbis allirmat Kcmmilius pag. 982. ubi sic loquitur: *Dicunt Putres peccata confessio-vmdanda, in specie expendenda, curiosius discutienda. explicanda, detegenda, enumeran-*•li: *dicunt peccata solvi per confessionem: impossibile esse salvari citra confessionem. Sed Chrysostomus addit interpretationem; haec intelligenda: externa confessione homini facienda. sed de interiori, quae fit Deo.* Haec ille.

Non disputo nunc, an sententiae Patrum patiantur interpretationem istam, et num ad eam solam confessionem pertineant, quae Deo fit: sed tamen ruo, opinor, tam excors erit, qui non videat Kerhritium ex sententia Patrum id admittere, quod patet post in catholicis reprehendit, nimirum remissionem ab enumeratione pendere.

Quarta causa similis est tertiae. Scholastici enim ductores tradunt quidem, nullum conferre tam confessionem, tum satisfactionem ad salutem; et nec dicunt, per confessionem nos mereri remissionem peccatorum, nisi forte ex congruo, nec substituunt meritum enumerationis gratuita condonationi: haec enim mendacia Kcmmilii, non theologorum sententiae sunt.

Porro encomia confessionis longe majora extant apud Patres, quam apud illos Scholasticos, ut minimis. Kcmmilium ca in Scholasticis reprehendere, quae negare non potest, nullo uberius in antiquis Patribus inveniri. Ac ut pauca exempli gratia referam: s. Ambrosii est illa sententia lib. 2. de Poenitentia cap. (i. *Solvit criminum nexus veracunda confessio peccatorum.* S. Paciani verba soni, in paraenese ad Poenitentiam: Ge/iennam re-

cordemini, quam vobis exomologesis exlinguit.

S. Joannis chrysostomi est illud homil. 20 in Genes. *Confessio peccatorum abolitio est delictorum*, qui etiam hom. 5. in Gen. antea dixerat, confessione peccata lavari, et fiduciam salutis in fine praebere.

Ac (ut omittam caetera) nonne ipse Kcmmilius paulo ante ex Patribus annotavit, peccata solvi per confessionem, et impossibile esse sine confessione salvari? Neque refert, quod Patrum sententias Kcmmilius intelligendas esse velit. de confessione, quae fit Deo. Nam si gratuita condonationi repugnaret virtus et efficacia, quam tribuunt Scholastici confessioni, quae fit sacerdoti; repugnaret etiam virtus et efficacia, quam tribuunt Patres confessioni, quae fit Deo: utraque enim confessio est opus nostrum.

Quinta et sexta causa, quod illa enumeratio sit impossibilis, et ad desperationem adducat, jam supra refutatae sunt, et rursus ex ipso Kcmmilio refulgari possunt. Nam si enumeratio in confessione, quae coram sacerdote facienda est, in desperationem adducit, et impossibilis est: idem profecto dici poterit de enumeratione in confessione coram Deo, vel potius longe facilius desperabunt, qui coram Deo. qui falli nullo modo possunt. omnia peccata enumerare debebunt, quam ii, qui coram hominibus id facturi erunt.

Admisit aulem Kcmmilius pagina 982. peccata coram Deo in specie explicanda, enumeranda et confitenda esse. et citra istam confessionem impossibile esse hominem salvari. Quare necessario jam cogitur, aut carnificinam illam, quam gladio spiritus excussisse jactaverat, amplecti ac tueri: aut corie concedere, condonationem, quam catholici exigunt, neque impossibilem esse, neque ad desperationem adducere, neque carnificinam nominari posse.

LIBEB QUANTUS

DE

POENITENTIA IN QUO DE SATISFACTIONE AGITUR

Restai Satisfactio , quae tertia csl Poenitentiae pars, de qua breviler disseremus, lum quod haec disputatio fere pertineat ad locum de justificatione, quein Ionio 4. reservamus, lum quod adversarii «Iholicorum disputationibus eruditi, aut con-
ticii,mulla jam concedant, quod allinet ad Satisfac-
tionem, de quibus accrriinc anlca dimicabant.

Porro universa haec disputatio Iribus partibus conlinclur. Primum,enim explicandus csl contro-
versiae status. *Deinde*,quoniam statu controversiae explicalo , quinque exislenl quaestiones, tractan-
dae erunt singulae seorsum. *Postremo*, dissol-
venda eruni argumenta, quae ab adversariis adfc-
runlur.

CAPUT PRIMUM

Status controversiae explicatur.

fligitur controversia de Satisfactione inlelliga-
tjr, animadvertendum est, Satisfactionem nihil es-
se aliud, nisi actionem, qua is qui alterum laesit,
tantum facit, quantum salis est ad injuriam com-
pensandam; sive quantum is qui laesus csl, juste
exigit.

Ex quo sequitur, ut non sit idem restitutio,quod
Satisfactio.Restituere enim, est cessare ab injuria,
non injuriam factam resarcire: nam qui rem alie-
nam invito Domino rclincl, landiu facit injuriam,
donco rem illam non reddit. Adhacc restitutio re-
spicit damnum rcipsa illaluur.Salisfaclio personam
injuriam affectam, etiamsi illa damnum nullum ac-
ceperit. Quocirca Deo nihil restitui potest,cum ip-
se damnum nullum patiatur: polesl tamen eidem
satisfieri, cum injuria a nobis alficilur. Itaque re-
stitutio in rebus, Satisfactio in actionibus versatur:
'I restaurat justitiam restitutio quoad aequalitatem
rerum, ut cum ea, quae furto ablata sunt, reddun-
tur: restaurat Satisfactio justitiam quoad aequalita-
tem actionum, ut cum is qui alium contumelia af-
fecerat. ab co veniam polit.

Quemadmodum autem justitia, quae in actioni-
tus versatur, duplex csl; ita duplex etiam est Sa-
tisfactio. Alia justitia est, quae versatur in absolu-
ta ct perfecta aequalitate; ut cum Ianium honoris
unus alteri tribuit, quantum ejus dignitas absolute
exigit. Alia est justitia, quae non consistit in per-
ftcla cl absoluta aequalitate, sed in aequalitate im-
perfecta, quae ex pacto,aut donatione, vel accepta-
tione alterius pendet: voluti cum quis cum hono-
rem principi defert,quem is sibi deferri lege man-
davit, licet is honor inferior sit principis dignitate.

Ita Satisfactio aliquando fit ad absolutam ct per-
fectam aequalitatem;ut cum actio contumeliosa in-
' rduos homines aequales rcompensatur para-

liam contrariam, Ianium habentem honoris, quan-
tum alin habuerat contumeliae. Aliquando autem
fit ad aequalitatem imperfectam;ul cum is, qui per-
tulit jacturam decem millium aureorum, satisfieri
sibi patitur cessione omnium bonorum,licet ea bo-
na ad summam tot millium non perveniant.

Jam igitur inter omnes convenit, inter Deum et
homines non posse esse justitiam illam perfectam
cl absolulam;proindc nec Satisfactionem.Quidquid
enim sumus. Dei sumus: quidquid habemus,a Deo
habemus:cum in cum peccamus.infinitum bonum,
quod in nobis est.laedimus,quidquid autem nos ha-
bemus et sumus, exiguum est ac finitum. Quarc
nisi aliqua acceptatio aut donatio intercedat, nemo
polesl illi pro peccatis in eum admissis satisfacere.
neque dc hac re ulla controversia esse polesl,
cum etiam ethnici philosophi intellexerint et scrip-
serint. Deo non posse ab hominibus paria reddi.
Tota igitur controversia csl; Utrum saltem imper-
fecta illa Satisfactio . quae acceptance et dona-
tione ejus nititur,locum habeat in sacramento Poe-
nitentiae.

Rursus animadvertendum cskSalisfaclionc com-
pensandam esso inaequalitatem, quae non solum
justitiae, sed cliam amicitiae contraria est. ut s.
Thomas recte docet in I. disl. 15. quaest. 1. ari.
3. quemadmodum enim qui alterum laedit, justiti-
am simul ct amicitiam violat; ita qui satisfacit ct
justitiam ct amicitiam restaurare ac redintegrare
debet. Et quamvis una actione possit aliquando ju-
stitiae simul cl amicitiae satisfieri; tamen saepe
contingit, ut una actio solam justitiam aut solam a-
miciliam restauret.

Si quis a judice comprehensus, tantum poenae
subire cogatur invitus, quantum ipse injuriae iu a-
liuin intulit.satisfiet sine dubio supplicio illo justi-

nae, nec tamen inter eos amicitia reformabitur, quae inter invitos esse non potest. Contra autem, si quis ita graviter aliquem laeserit, ut non possit, nisi longo tempore, injuriam compensare; is quidem poterit humili prece continuo veniam petere, atque in gratiam ejus redire quern laeseralpleindc tamen suo tempore pro injuria integre satisfacere tenebitur.

Jam igitur cum homines peccant in Deum, amicitiam simul et justitiam violant, ul notum est. Ac pro amicitia quidem reformanda, non potest homo Deo satisfacere: nam, ut supra diximus. Satisfactio hominis erga Deum, acceptatione ipsius Dei necessario indiget; acceptatio autem amicitiam praesupponit. El praeterea ul Satisfactio sil aliquo modo ad aequalitatem, oportet ut sicut offensio habuit infinitatem quandam ex parte objecti: sic habeat satisfactio infinitatem aliquam ex parte principii Satisfacientis: proinde requiritur, ul opera salisfactoria fiant a Spiritu Dei hominem inhabitante. sive ab ipso homine ul membro Christi, ac filio Dei jam per gratiam cl charilatem effecto. Non igitur fieri potest. ul pro instauranda amicitia cum Deo, homines satisfaciant: et hoc est quod theologi communiter «locent, Satisfactionem non offerri Deo, neque exigi ab hominibus pro culpa; gratis enim nos a culpa justificat Deus, gratis amicitiam suam nobis restituit.

Quod si veteres Patres interdum actionibus humanis tribuere videntur, ul Deum ex inimico amicum reddant, atque adeo pro expianda culpa satisfaciant: interpretandi sunt de Satisfactione ex congruo, non ex condigno, ul hbro superiore diximus, de vi cl merito contritionis.

Docet quidem Ruardus Tapperus, insignis theologus in explicatione art. G. Lovaniensium, posse hominem satisfacere Deo pro culpa et poena aeterna, peractus quosdam, qui ordine naturae sequantur gratiae gratum facientis infusionem, et praecedant remissionem peccalorum; et in eandem sententiam citais. Tliomom in 4. disl. 15. quaesi. 1. ari. 2. sed neque necessc est nunc de his subtili talibus disputare, neque certo constat an s. Thomas id voluerit; satis nobis esi hoc loco, doctores omnes in eo convenire, ul non possit ullus ante gratiam gratum facientem adeptam, Deo satisfacere: in quo ne haeretici quidem nobis adversantur.

Quod etiam Andreas Vega lib. 13. in concilio trident. cap. 3G. contendit satisfieri pro culpa: non repugnat iis, quae diximus. Neque enim vult ille, satisfieri posse pro culpa, quatenus en inducit inimicitiam cum Deo, sed solum quatenus eam sequitur reatus poenae: quare quaestio solum est de nomine.

Restat igitur controversia solum de satisfactione, qua justitiae restauretur aequalitas: restituta siquidem amicitia per gratuitam Dei misericordiam, «l per redemptionem, quae est in Christo Jesu. Posset quidem Deus universum poenae debitum condonare, ut certum est cum facere, cum primum per Baptismum nos in filios recipit. vel cum martyrium pro nomine ejus subimus: sed potest etiam id velle, ul cum peccamus post Raplismum, amicitia quidem gratis pocnilentibus cl condientibus

peccata sua. restituatur; sed maneat tamen debitum luendae poenae, «pio justitiae salisOal. Qu«estio igitur est. An velit Deus, ul peccantibus post Baptismum, rernissa culpa, remancat debitum luendae poenae, an non: atque hoc est Primum, in quo catholici ab haereticis dissident.

Quod si probatum fuerit, ul paulo post, Domino bene juvante fiet, remissa culpa non semperrmitti debitum poenae: exislet alia quaeslio. Ao debitum illud poenae, post culpae remissionem minens, possit per opera bona redimi. Nam (ul recte explicat card. Cajctan. in tract, de Contrition. quaest. 4.) poena illa quae luenda restat post culpae remissionem, csl illa ipsa poena sensus, quam in gehenna pati debuisset peccator, remota solul aeternitate. Tria enim complectitur poena gehennae: poenam damni, poenam sensus cl ulriusqn» poenae aeternitatem: quorum Primum respondet aversioni a Deo. Secundum, conversioni inordinatae ad creaturas. Tertium, inimicitiae cum sempiterno el infinito rege. Ex his autem Iribus malis quae sunt in gehenna; a primo el tertio liberantur continuo, qui ad amicitiam Dei, el ejus grains redeunt: solum autem remanet malum illud secundum, debitum videlicet poenae sensus, ad tempus luendae.

El quoniam posscl Deus velle, ut ea poena necessario lueretur post hanc vitam, posset etn. admittere redemptionem ejus poenae per opera haboriosn hujus vitae; et quid reipsa Deus velit, non convenit nobis cum adversariis: propterea rescitur Secunda Quaestio, An satisfacere possint bmines, pro expiando reatu illius poenae, qui interdum remanet post remissionem culpae.

Postquam aulcm demonstratum fuerit. postpoenam illam temporalem futurae vitae, quae proprie debetur peccato, per opera laboriosa hujus vitae redimi: nascetur quaestio Tertia, An open laboriosa, quibus poena peccati redimitur, lon sponte assumenda sint. tum etiam per sacerdote in sacramento Poenitentiae injungenda: nam io hoc etiam articulo, non parum ab adversariis dissidemus.

Tum succedet Quarta. Quibus potissimum operibus pro reatu poenae Domino satisfiat.

Ac demum Quinta el postrema. Utrum isla opera sint dicenda proprie salisfactoria, ita ut nos dicamur vere ac proprie Domino satisfacere.

CAPUT II.

Quod saepe remissa culpa, maneat debitum luendae poenae.

Prima igitur controversia est, An remissa culpa, remaneat aliquando reatus poenae temporalis. Adversarii parlim inter se conveniunt, parlim dissident. Conveniunt enim de reatu poenae alterius vitae, nullum ejusmodi reatum remanere. eaque de causa omnes communi consensu purgatorium cl suffragia alque indulgentias pro defundis negant; dissident aulcm de poenis hujus vitae.

lulherus enim initio suae novae doctrinae, negaM ullam poenam a Deo exigere post culpam, ul agnoscere potest ex concione de indulgentiis. quam habuit anno 1518. cl ex asleriscis, quos opposuit Ukiobeliscis, ad initium secundi aslerisci. Deinde umen idem Lulherus, admisit reatum poenae lem-poralis in hac vita, post culpam remissam, ul palet ex assertionem articulorum suorum ad. 5.

Porro Priorem Lulheri sententiam sequi nilus est Lan. Calvinus lib. 3. Instil, cap. 4. § 31. cl 32. ibidoccl Deum a justis nullas expetere poenas in undiclam peccati praeteriti. sed cos lanium paler-w castigare ad proleclum. el emendationem in po-seront. Senlendam posteriorem sequuli sunl mulli u Lulheri discipulis, ac praecipue Philippus in lotis ultimo: editis, lit. de Satisfactione, ct Kemnilius io 2. par. exam, trident, cone. pag. 1074.

Catholici autem summo consensu docent, post renubam culpam saepe remanere reatum poenae temporalis, ul ex concil. Irid. constat. scss. G. cap. II. tsess. 15. cap. 12. poenam autem tempora-lem inllegunl. tum in alia vita, tum etiam in prae-nli: sed poena alterius vilae, proprie peccatis o-mbus, el ex condigno debetur: poena autem hu-j vilae. solum ex congruo (ul sic loquamur) ccr-peccatiis a Deo infligi solet. El quoniam de poc-i futurae vitae, salis nulla diximus iu primo li Irode purgatorio, nunc de poena hujus vilae bre-viter dicemus.

. Igitur de poena temporali hujus vilae, extant in miniis literis varia testimonia, ex quibus ea primo loco excutienda sunl. quae contra sc Calvinus ad-duxit.

Primum igilur testimonium est. 2. Regum 12. ubi Iliidposl impetratam veniam adulterii, atque ho-micidii. punitus est morte (ilii.

Secundum csl 2. Reg. cap. 24. ubi idem David ob numeratum populum Poenitentiam agit, eia beo in gratiam recipitur: ct tamen post remissam radpain, datur illi optio ul eligat in poenam peccati bellum. famem aut pestem.

Ad haec duo loca respondet Calvinus lib. 3. Instil. cap. 4. § 31. et 35. poenas istas non fuisse a Deo llavidi impositas in vindictam peccati praete-nti; sed in admonitionem cavendi de caelero; es-
equon ejusmodi flagella correptiones paternas. non judicis ultiones: el in hac re citai Chrysoslorium m hom. de Pocrnilenia cl confessione, qui sic ait: /'ropier *hoc imponit nobis poenam, non de pec-rolii «umens supplicium, sed ad futura nos cor-rigens.*

Al frustra nititur Calvinus. Nam in primis 2. Ro-cum 12. Scriptura ipsa cnussam referens mortis filii David. non ait: l'l caveas in futurum: sed: Qt»ù *blasphemare fecūli inimicos nomen Domini, pro-fer verbum hoc, filius qui naius esi libi, morte orietur.* Ubi videmus, poenam Davidi inflictam, referri ad praeteritum politis, quam ad futurum; quod expresse negabal Calvinus, cum diceret loco citato § 33. *Ferulis verberantur filii. non ul mi/l-clam delictorum persolvant. sed ul inde ad resi-piscentiam proficiant: proinde in futurum eas polius. quam in praeteritum tempus respicere in-llegimus.*

Deinde nemo melius potest inllegere, qua de caussa Deus poenam illam injunxerit Davidi: quam ipse cl David. David autem intellexit sibi injun-ctam fuisse propter peccatum praeteritum. non ad cavenda futura: id quod testantur lachrymac, jejunium, humi cubatio cl caetera, quibus mortem lih avertere conabatur. Neque enim poenam sibi utilem ad cavenda futura, cl ad hunc solum finem inflictam, deprecatus fuisset vir sanctus: sed quia inllegibal, luendam sibi fuisse poenam ob pec-catum praelcrilum. per aliam viam Deo satisfacere cupiebat.

Praeterea s. Gregorius lib. 9. Moral, cap. 27. disertis verbis scribit, Davidem punitum fuisse oh peccatum praeteritum, quamvis remissum quoad culpam: quia Dominus delictum sine ultione non deserit.

Adliacc nulla sunl alia Scripturae testimonia, qnae indicant, mortem ipsam saepe, infligi in poe-nam peccati, etiam post culpam remissam: ridicu-lum aulem esset dicere morte puniri homines, ut deinceps cautius vivant: proinde ad ea testimonia nullo modo applicari potest Calvini responsio.

Primum testimonium est Gen. 2. *Quacumque die comederis, morte morieris.* El Rom. 5. *Per unum hominem peccatum in hunc mundum in-travit. el per peccatum mors, el ila in omnes ho-mines mors perlransil, in quo omnes peccave-runt.* Neque adversarii negant, mortem esse poe-nam peccati originalis; quam mulli autem moriun-tur. quibus peccatum originale remissum csl?

Quod si forte Calvinus dicat, mortem esse non-numquam exercitationem virtutis, ul s. Augustinus recte docet lib. 2. de peccatorum meritis el re-mission. cap. 34. quem locum Calvinus adducit: quid dicemus de parvulis, qui post Baptismum re-pente moriuntur? Nam sine dubio peccatum illis originale per Baptismum dimissum csl, neque e-jus aetatis sunl, ul virtutes exercere possint, cl ta-men in poenam peccati ante legitimum tempus ra-piuntur: neque solum mors, sed etiam morbi et dolores, quibus iidem parvuli non raro torquentur, sunl poenae peccati originalis, neque ullo modo cis ad cavenda futura proliciunt.

Deinde etiamsi quibusdam mors interdum vir-tutis materia esse possit, tamen non ideo desinit esse poena peccati: cujus signum est, quod non i-liqui tantum, sed omnes omnino moriuntur, etiam-si aliqui justi sinl. el nullam in morte virtutem ex-ercere valeant, ul qui repentina morle rapiuntur. Quocirca idem Augustinus lib. 13. de Civit. Dei cap. 6. mortem, el peccati poenam, cl exercitium vidulis simul esse dicit: *Cum, inquil. eæ primi, hominis perpetuata propagine, proculdubio sit mors poena nascentis, tamen si pro pietate. justi-tiaque pendatur, fit gloria renascentistct cum sil mors peccati retributio, aliquando impetrat, ul nihil retribuatur peccato.*

Alterum testimonium csl Exod. 32. ubi sine di-scrimine inulta hominum millia interfecta sunt, propter peccatum adorati vituli: nec tamen credi-bile est. omnes illos in peccato mortuos esse, cum Dominus testatus sit, se ob Moysi preces pec-catum illud dimisisse.

Tertium csl Num. 11. ubi populus universus murmuravit. ac deinde ad Moysis intercessionem , reconciliatus csl Deus Israeli.ct tamen in poenam criminis illius, omnes omnino Hebraei: qui numerali fuerant, mortui sunt in deserto,exceptis Caleb et Josue, qui non murmuraverant. Ac praeterquam quod (ut diximus) poena mortis non infligitur ad emendationem in futurum, Deus ipse testatur eo loco, earn poenam in ultionem sceleris a populo sc exigere: *El scidis*, inquit, *ultionem meam*.

Quartum csl Num. 20. ubi Moyses ei Aaron , quia non glorificaverunt Deum ad petram, ea poena damnantur, ul moriantur in deserto: cl de Aaron in eodem capite loquitur Scriptura : *Pergat Aaron ad populos siros,non enim intrabit terram (piam dedi filiis Israel, eo quod incredulus fucril ori meo adaquas conlradidionis.*Kl continuo describitur mors ejus. De Moyse autem sic legimus Deuleronom. 32. *Ascende in montem istum Abarim. in montem Nebo, el morere in monte: quem conscendens,jungeris populis tuis,sicut mortuus est Aaron frater tuus. ct appositus populis suis ; quia praevaricati estis contra me, clc.* Nemo est autem qui neget Moysem el Aaronem post peccatum illud in gratiam Dei rediisse : mansit igitur poena luenda post culpam remissam.

Quintum est 1. Cor. II. ubi Apostolus scribit , mullos eorum qui indigne communicabant sacramento corporis Domini, in poenam peccati morte punitos, cum ait: *Ideo inter vos nulli imbecilles, ct dormiunt nulli.* Quos ante mortem reconciliatos Deo fuisse, idem Apostolus monet, cum addit: *A Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.*Seque huic loco accomodari potest Calvini responsio.

Simile csl quod scribitur 3. Rcg.13. de propheta Domini, qui ob peccatum quoddam a leone occisus fuit in itinere: el quia paulo anle praedicta illi fuerat ea calamitas, dubium esse non potest , quin Poenilenliam egerit, el remissionem a Domino impetraverit; nam in testimonium sanctitatis ejus, in qua vitam finierat,stabat leo juxta cadaver, impastus, et ne asinum quidem prophetae attingere audebat.

Denique Chrysoslomus cl Augustinus, quos pro sc Calvinus adducit, si recte inspiciuntur, eidem Calvino manifeste repugnant. Nam Chrysoslomus in hom. dc Poenitentia el confessione, a Calvino citata, utcumque scribit: el supplicium.quod Deus de nobis posl culpam remissam interdum sumit , ultionem esse peccalorum , cl simul remedium contra futura; quod quidem verissimum est: .Ve peccantes, inquit, *cl inulti manentes* , nos *efficeremur deteriores, non remisit nobis supplicium, sed vidit hoc manifeste, quod peccatis ipsis* non miniis damnosumsil non *puniri:propter hoc imponit poenam.* Qtiare illud quod sequitur; Non *cigens supplicium de peccatis* , *sed ad futura corrigens.* Non significat ut verba sonare videntur poenas, quas Deus infligit, non esse supplicium pro peccatis: id enim repugnaret apertissime verbis superioribus, ubi legimus, non remitti supplicium, cl peccantes non manere inultos: sed significat, Deum magis intendere in poenis utilitatem

nostram, quam ultionem peccati, el ideo peccata ulcisci, quia nobis id utile est, quemadmodum Oscae G. legimus: *Misericordiam volo, non sacrificium*

Sic eliam s. Augustinus lib. 2. de peccatorum meritis ct remission, cap. 33. cl 34. dicit quidem (quod notavit Calvinus) poenas, quibus Deus amicos suos affligi sinit, esse materiam virtutis, sed non negat esse eliam ultionem peccalorum.Elio psal. 50. apertius de hac re loquens, ultiones esse confitetur: *Veritatem*, inquit, *ddexisli, 7ioce>l, impunita peccata eorum eliam, quibus ignusds. non dimisisti, sic praerogasti misericordiam, ut servares et veritatem.*

Quid quod ipse eliam Calvinus in lib. eodem e. 8.§G.agnoscit puniri a Deo peccata etiam in liliis el amicis? sic enim loquitur: *Adde, quod non modo infirmitatem nostram praevenire, sed praeterita eliam delicia saepe corrigere habet clemenlissimus Pater: ul nos in legitima erga sc obedientii contineat. Proinde quoties a(fligimur, subire protinus in mentem debet anleaclae vitae recordatio: ita proculdubio reperiemus, nos admisisit. quod dignum ejusmodi castigatione esset.*

CAPUT III.

Reatum poenae temporalis, qui interdum remanet post amicitiam cum Deo reformatam borm operibus redimi posse.

Sequitur altera quaestio, An reatus poenae temporalis,quem interdum superesse demonstravimus post culpam remissam bonis operibus redimi queat; sive quod idem est, An pro reatu poenae satisfieri possit.

Joannes Calvinus lib. 3. Institut, cap. 4. § 30. dotet, poenas peccatorum nullis operibus redimi posse: sic enim loquitur de lege Testamenti veleris: *Qui fit ul nullis prorsus operibus admisu delicta, procurare jubeat, sed, sola in expiationem sacrificia requiral;nisi quod ita testari vult unicum esse satisfactionis genus, quo iudicium suum placatur? nam quae tunc immolabant sacrificia Isracililae.non hominum opera censebantur: sed a sua veritate, hoc est, unico Christi sacrificio exlimabanlur.* El § 36. explicans locum illum Daniells: *Peccata tua eleemosynis* redime. *Non voluit*, inquit. *significare justitiam* cl misericordiam esse *Dei propitiationem* et poenarum redemptionem: *absit enim.ul alia inquam fucril ἀπολύτρωσι* , quam *sanguis Christi.*

At Lutherani fere communiter fatentur poenas temporales, quarum apud Deum sumus rei. posse interdum aliis poenis sponte assumptis tolli, aut mitigari.

Marlinns Lutherus in assertione articulorum suorum art. 5. non admittit quidem nomen satisfactionis,sed tamen concedit (quod solum hoc loco quae- rimus) posse praeveniri manum Dci.cl poenis sponte susceptis poenas illas averti, quas alioqui ob

nostra scelera merebamur.Quod idem admittit Phil[us]in lucis communibus ultimo editis lil.desa-lisMione, el in apologia confessionis augustanae wp.de Confessione el Satisfactione; et Kcmnilius m2, par. examinis pag. 1078.

Porro catholici Irin docent.Primo poenas tempo* nk' alterius vilae, quae in purgatorio luendae es-seni. r climi posse jejuniis, precibus,eleemosynis, 'usque piis ac laboriosis operibus hujus vilae: do qujresilis diximus in libris de purgatorio.

Secundo: Poenas temporales hujus vitae inter-dum non posse redimi, sed necessario perpelien-t esse:il quod extra omnem controversiam esse udetur. Illeus enim aliquando ita poenam aliquam (Msliluil. ul nullam pro ea redemptionem accipe-re relit. Tolis m primis poena mors es!,qmim nul-los quantumvis justus. ullo pio opere avertere po-tuit. Talis fuit poena illa Davidis, 2. Reg. 12.Quia N«p/iemore fecteli *inimicos Domini.propter vér-in hoc. filius qui naius csl libi, morte morie-lar.* Tametsi enim David jejunnveril, el humi pro-stratus oraverit. non tamen mortem illam filii sui redimere potuit.Talis etiam fuit poena illa Moysis, r.cintraret m terram promissionis, ob peccatum, quudad petram Oreb commiserat: rogavit enim Moyses (ut Ipse testatur Deui. 3) Deum, ul poe-uin illam sibi condonaret, et exauditus non csl. Vides. Gregoriurn lib. 9. Moral, cap. 30. in illa verba s. Job: *Deus cujus irae nemo resistere po-tui.*

Terlio:Posse aliquando poenas temporales hujus litae aliis operibus tolli: id quod tam est in -Scri-pturis evidens. ul mirum sit ab ullo negari potuis-se. Certe Ninivitae ob gravia peccata meruerant id, quod Deus illis comminatus fuerat,ul post quadra-ginta dies Ninive subverteretur: el tamen jejuniis, saccis el precibus Ninivitarum placatus Dominus, civitatem illam conservavit. Jonae. nil.

Second! Paralip. 7. Dominus ait: Si *clausero* «■lum. *cl pluvia non fluxerit, el mandavero. ct praecepero locustae, ul devoret terram,et misero /.'lilentiarn in populum meum.'*conversus autem populus meus super quos invocatum csl nomen, mum,deprecatus me *fucril.cl e.rquisicril faciem 'iMin.el egerit poenilenliam a viis suis pessimis: deijo exaudiam de coelo, el propitius ero pec-titu eorum, et sanabo terram eorum.*

Illicreaiue 18. Dominus dicit: *Hepcnle loquar mhersvs gentem, et adversus regnum, ut eradi-i iij cl destruam. < l disperdam illud. Si poeni-itnlinui egerit gens illa a malo suo. agam et ego fwniknliam super malo, quod cogitavi, ul faec-um ei.*

ban. I.Cum propheta exposuisset regi visionem, prquam indicatu fuerat poena temporalis, quam ille ob sua scelera merebatur: continuo subjecit: *ijuamobreui rex consilium meum placeat libi, cl pwala tua eleemosynis redime, ei iniquitates lw misericordiis pauperum.* Ubi apertissime s. Daniel docet, posse poenas peccalorum piis Operi-bgi redimi.

Neque potest accommodari huic loco solutio illa Calvini. quod loquatur Daniel de redemptione de-biti ad homines. ul videlicet restitueret Nnbucho-

EffidUHM. Vol. ID.

donosor quae injuste rapuerat. Nam peccatum prae-cipuum Nabuchodonosor, ob quod poenam illam meruerat, quam propheta eleemosynis averti pos-se, died, non fuit rapina bonorum alienorum, aut aliquod aliud peccatum in homines, sed superbia el cordis elatio.Sic enim legimus in illo ipso 4.ca-pite Danielis: *In aula Babylonis deambulabat: respondilque rex. et ait: Sonne haec est Babylon magna, quam ego aedificavi in domum regni, in robore fortitudinis meae, et in gloria decoris mei? Cumque sermo adhuc esset in ore regis,vox de coelo ruit: Tibi dicitur Mabuchodonosor rex. regnum transibit a te clc.*

Praeterea etiamsi peccatum regis fuisset iniqui-tas in homines: tamen non solum illud peccatum habuit Nabuchodonosor, sed multa alia.Daniel au-tem omnia peccata eleemosynis redimi posse dicit: *Peccata tua.* inquil, *eleemosynis redime.* Quod clarius scribitur Tob.i. *Eleemosyna ab omni pec-cato et a morte liberat.* Loquitur igitur Daniel de eleemosyna non tam ul hominibus ablatum resti-tuit. quam ut Deum offensum placat.

Iluc eliam facit quod nil Apostolus 1. Corinth-ii . *Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur.*

Denique, huc pertinet sententia illa s.Augustini in psalm. 50.*Impunita peccata eorum.eliam qui-bus ignoscis,non dimisisti: sic praerogasti mise-ricordiam, ul servares el veritatem.Ignoscis con-filenli. ignoscis, sed seipsum. punienli:sic seiva-tur misericordia ct veritas.* El illa sancti Grego-rii lib. 9. Moral, cap. 27. *Proculdubio Dominus delictum sine ultione non deserit: aut enim ipse hoc homo in se poenilens punit, aul hoc Deus cum homine vindicans percutit.* El caelerae Pa-trum sententiae, quas infra cap. 9. adferemus.

CAPUT IV.

Opera laboriosa. quibus reatus poenae tempora-lis expiatur sponte suscipi posse.

Tertia quaestio erat, Utrum opera liboriosa,qui-bus poenae temporalis reatus expiandus est, tum sponte assumenda sint, tum etiam a sacerdotibus injungenda.

Concilium trident. sess. 15. cap. O. docet.Iribus modis Domino satisfieri: poenas et tligella a Deu immissa patienter forendo: opera laboriosa sponte assumendo; el mnleclam sacerdotum arbitrio injun-ctam subeundo. Ex quibus modis solum primum sine controversia adversarii admittunt: modum se-cundum el tertium. Philippus in locis, til. de Sa-tisfactione. prope finem. videtur omnino rejicere, cum sic loquitur: *licete,* inquiunt. *Ecclesia impo-nit aliquas morli/icaliones agentibus poeniten-tiam: Ille iterum admonendi sunt pii, ul discer-nant hypocrisimseu opera indebita a mortifica-tione debita. JIurtiflcatio non simulata , est aut verus dolor in contritione.aul patientia sustinens veras afflictiones: ul David objurgatus a Nathan.*

cum vere expavisset agnitione irae. *Dci el esset in vero dolore; ide.m deinde cum calamitates, (piae sequulae sunl. perferret, sustinuit mortificationem.* El infra: *Λὕη sunl mortificationes sine mandato Dei aecersitae corporis lacerationes, sicut sacrificuli Haul sibi vulnera faciebant. Tales ultro accersili cruciatus. pertinent ad regulam, frustra colunt me mandatis fiominum; item pugnant cum his praeceptis. Son occides: item. Habeto honorem corpori.*

Marlinus eliam Kemnilius in examin. suo pari. 2. pag. 1079. salis aperle rejicit duos illos modos, ubi tractans locum Apostoli: *.Si nos ipsos judicaremus etc.* I. Corinth. II. Aon uliftir.inquil. *verbo xffozv/, sicut Pontificii interpretantur de electiliis poenis, (piae, tamipiam satisfactiones, aut compensationes pro peccatis. vel voluntarie suscipiuntur. vel a confessorio injunguntur.* El infra pag. 1092. negat perlinere ad claves, injunctioiem Satisfactionis: el pag. 1093. ita scribit: *Quod dictum csl. Optimam cl aptissimam poenitentia messe, novam vitam, -hanc habet sententiam: post acceptam fide propter Christum remissionem peccatorum, non requiri praeterea aliam Satisfactionem, aut expiationem pro peccatis, cum simus in Christo consummati, sed requiri illud quod Scriptura praescribit: Desine a malo el fac bonum.*

Martinos Lulherus in assert, ari. 5. admittit quidem, recle facere Ecclesiam, dum, ut pia maior quibusdam castigationibus filios suos puniens, praevenit manum Dei:oon lamen admittit lior pertinere ad claves, cum (ul ipse notai) ligentur el solvantur peccala. non aulem confessio vel Satisfactio ligari aut solvi recle dici possit.

Sed facile nobis eril. utrumque modum satisfaciendi. el per poenas sponte assumptas, el per injunctas a sacerdotibus, ex divinis literis, et Patrum testimoniis demonstrare.

Ac Primum de poenis sponte assumptis loi sunl in Scripturis exempla ac testimonia, ut mirum sil. potuisse in menlem alicujus cadere, ul id negaret. Quis s. Job. coëgil poenitentiam agere in favilla el cinere, ejus delicii, quod verbo commiserar? si. enim ipse ait *cap.ull. Insipienter loquulus sum, idcirco ipse me reprehendo, et ago poenitentiam in favilla el cinere.* Quis Davidem coëgil jejuna-re el humi jacere? 2. Regum 12. el ponere vestimentum suum cilicium? Psal. 68. et panem sicut cinerem manducare el polum cum fletu miscere? Psalm. 101. nonne luee omnia, el alia id genus mulla, s. David sponle sua faciebat, ul de se poena., sumeret. ob peccala in Deum admissa? Norme eliam Ach.ih sponle sua cilicium ad carnem induil. ut Deum placaret, jejunavitque el dormivit in sacco. ul legimus 3. Regum 21. el Dominus de eo ad Elianj dixit: *.Yonne vidisti humiliatum Achab coram me? quia igilur humiliatus est mei caussa, ■non inducam malum in diebus ejus.* Quid rex Nivitarum. nonne sponle sua surrexil de solio, et abjecto vestimento suo, indutus esi sacco, el sedit in cinere, el jejunium toli populo suo indixit? Si poenae islne sponte assumptae, hypocritae essent, et cum praeceptis divinis pugnarent, ul Philippus

cum novis Epicureis dicil; qua ratione Deum ph cassent, el ruinam jam impendentem avertissent, ul scribitur Jonnc 3.

Porro libri veterum Patrum, ne praesertim Terulliani in lib. de Poenilenl. s. Cypriani in sermone de lapsis, Pariani in paraenesi ad Poenitentiam, s. Ambrosii in lib. ad Virginem corruptlûin; plenissimi sunt exhortationibus, ad opera poenilenl.: laboriosa sponte suscipienda.

Ac inler alia Pacianus m paraenesi ad poenitentiam, post Tertullianum sic ait: *In quantum po*. nae vestrae non peperceritis. m tantum robii Deus parcel.* El s. Gregorius loco supra cil.lib.9. Moral, cap. 27. *Delinquenti,* inquit. *Dominion-quoquam parcit: aul enim ipse homo hi >e l poenitens punit, aut hoc Deus cum homine rin-dicans percutit.* Cui consonat quod scribil s. Augustinus apud Redam in romin. cap. II. prions: Corinth. m illud: *Si nos ipsos judicaremus, no-, utique judicaremur. Pro illis peccatis, quatit-gis decalogus continet, ct de quibus .l/iodolw ait: Quoniam qui lolia agunt, regnum fMitr. possidebunt: in poenitentia majorem in se qtt>-que severitatem debet exercere, ul a se ipso jn-dicatus, non judicetur a Domino, ut idem ,lp status ait: Si enim nos judicaremus, a Dome, non judicaremur.*

Ex quo inlelligimus, parum ad rem facere, qc ' notavit Kemnilius. Apostolum non usum esse ro-bo 7.1.À>v.> . sed o'.17.γ:>v.1, cum oil: *.Si no«judicaremus.· siquidem Apostolus per vocem ô.aztrc. intellexit quidem discutere ac discernere, ul v ipsa proprie, significat, sed haud dubie voluit, qui se discutiunt, si malefacta in se inveniunt, i corrigant el puniant, ne a Domino gravius punir lur, ul s. Augustinus recle exposuit. Quem srq hir Anselmus in eundem locum: et ab his nond screpal commentarius, qui tribuitur Ambrosio,;, per o>.T/.y.)Z'.i inlelligil errata rnm solum dism-nero, sed ciam corrigere: cum quibus »perli«<irr senlit Chrysostomus hom. 52. in Malth. Audi, inquit Chrysostomus, *Paulum dicentem: Si nos i; sos judicaremus. non utique judicaremur. I quonam modo, inquires, a meipso rationes lv: I di. ct supplicium exigam? Largos lachri/mnne. effunde fluvios, laboribus ac vigiliis lc fytimuf flige etc.**

Neque argumenta ilia Philippi, quod pertinear', poenae sponte assumptae ad regulam: Frustror. *hint me, mandatis hominum. el* quod pugnenlcr praeceptis: *.Von occides, el, Habeto honorem c m-pori.* Concludunt aliquid: alioqui reprehend- cogeremur s. Job. Davidem prophetam et alii-sanctissimus homines, quos constat poenas muli sponle suscepisse, ul peccala in se punirent.

Illud igilur:Fnislra *colunt me mandatis hom num,* non habet locum in re proposita: tum qu Dominus «« loco non loquitur de eo. quod spor.l' agimus, sed de eo, quod facimus ex hominum r perio: tum quia non displicet Deo obediencia cr; homines, nisi quando contraria Deo praecipiir homines: Ium denique quia non hominum sed b mandatum est. ul qui peccavit poenitentiam »; el poenitentiam Scripturae passim describunt p"

fielum, planctuū, jejuniū, saccum etc. Ilaquo pio dicuntur aliqui poenas sponle smi assumere; illud, *sponle.sua* non excludit mandatum Dei de l^nilenlia agenda, el operibus laboriosis assu- rendis; sed excludit tum peculiare sacerdotis im- ;<num; Ium cliam cerium genus aul mensuram „-runi liboriosoriim.quam Scriptura aul Ecclesia u pirliculari praescripserit.

Illud aulerni.Yon occides,quorsum adducilur?nc- ip. enim ullus nostrum probal ejusmodi poenas, ,e mortem, aul mortis periculum adierat. Porro , jniii, preces, sacci el caelerae corporis asperila- la.adeconoct iduul. ulcremilaeilli veteres,qui in ejusmodi operibus praeter caeleros homines exer- irbintur, diutissime vixisse legantur: neque illud segari polcsI, quin plures crapula,quam jejuniū: Jdicijc, quam labores occiderint.

Denique illud,*Habeto / lonoreni corpori*.quod ex q>. 2. ad Coloss. Lulherani, corporis, quam am- studiosiores, passim adferre solent. duobus modis commodissimo explicatur. Nam si commen- Lnum sancti Joannis clirysoslomi sequi velimus. 'Olentia Apostoli eril ul debilus honor corpori tri- Nalur. Exigil aulem debilus honor ğurporis, ul ei necessaria provideantur. quod faciendum esse nos minime negamus; non aulem exigil, ul ob animae l liiletn non alligalur. alioipn Paulus ipse conlra suum praeceptum egisset, quando castigabat cor- pus suum, elin servitutem redigebat, 1. Cor. 9.Si terosanclum Augustinum audiamus in episl. 59. dPaulmum, tantum aberit,ul hic locus sil contra MS.ul cliam maxime faciat pro nobis. Nam ex Au- gustini sententia, b. Paulus reprehendit, quosdam, quid superstitione corpus allligebanI, non aulem et illud ob animae salutem castigarent: ubi corporalis afflictio sponle assumpta laudatur. sed linis malus reprehenditur: *Videntur quidem*, inquit A- P' Siolus, *quae isti faciunI rationem habentia sa- pientiae in superstitione el humilitate. non ad parcendum corpori.non in honore aliquo ad sa- lurilalem carnis*, hoc csl, \ idelur quidem absti- nentia islorum habere quasdam rationes sapien- ti»,quia hoc facere videntur ad humiliandum cor, elcastigandum corpus, non honorandum el satu- randum: lamen quia ex superstitione id faciunI, ion ex vera pietate, nihil eis prodest.

CAPIT V.

fipcrir *quibus reatus peccati praeteriti expiatur, recle a sacerdotibus injungi.*

Demonstravimus hactenus opera laboriosa spon- l» assumi posse: sequilur, ul eu posse quoque ac debere a sacerdotibus injungi , breviter ostenda- mus.

Primum igilur verba illa Domini. *Quodcumque liareris*. Mattii. 1(1. et, *Quaecumque alligaveri- tis*, Mallii. 18. satis aperte hoc docent. Recle enim nincilliiiiii tridentinum sess. 14. can. 15. docel: Claves sacerdotibus datas non tantum ad solven-

dum. sed cliam ad ligandum:et i<leo siculi a culpa poenitenlcs absolvunt, ita cliam posse ac debere eosdem ad ccrla poenitentiae opera alligare: et quemadmodum peccala rernillunt quoad culpam cl poenam aeternam, dum absolvunt, sic eliam pec- cala relinent quoad poenam temporaleiufdum mul- clam poenitenli imponunt.

Ridicula aulem csl objectio Lulheri. quod pec- cala. ligari el solvi dicantur: non confessio.aul sa- tisfactio. Nam neque nos dicimus, ligari vel sohi confessionem, aul satisfactionem: neque proprie peccala solvuntur, aul ligantur; sed homines sunI, qui a vinculis peccatorum absolvuntur, vel poena- rum vinculis alligantur.

Porro in potestate clavium contineri, ut sacer- dotes poenilentibus opera quaedam laboriosa prae- scribant: ac per hoc, ad jus divinum, non ad hu- manas traditiones hoc perlinere, testator s. Leo m episl. 91. ad Theodorum bis verbis: *Mediator Dei cl hominum, hanc praepositis Ecclesiae tradidit potestatem.el ul confdentibus, actionem poeniten- tiae darent, et eosdem salubri satisfactione pur- gatos. ad communionem sacramentorum per ja- nuam reconciliationis admitterent.*

Sanctus cliam Cyprianus in serm.de lapsis,dum contendit non oportere ad martyrum preces,remit- tere peccala lapsis, nisi prius expleverint imposi- tas muletas, ad evangelium recurrit: Conlra evan- getii, inquit. *vigorem, conlra Domini ac Dei le- gem temeritate quorundam laxatur incautis com- municatio. irrita el falsa pax. periculosa don- tibus.el nihil accipientibus profutura. Son quae- runt sanctitatis patientiam, nec veram de Satis- factione medicinam*, el infra: *Contra evangelium facere non possunt, qui de euangelio martyres fiunt.*

Et s. Gregorius lib. 3. in I. Regum, explicans cap. 7. *Afflictio*, inquit, *Poenitentiae. ad delenda peccata idonea est, cum sacerdotis fuerit iudicio imperata, cum ab eo confitenhum actibus discus- sis. pro modo criminis, omis cis decernitur affli- ctionis.*

Ad haec pleni sunI conciliorum libri canonibus (quod nec adversarii negant) quibus certum tem- pus ad satisfaciendum ptrnnilentibus praescribitur. El quamvis opera laboriosa . poenilentibus olim ante absolutionem imponebantur el explebantur ; t imen non fuisse id absolute necessarium.scd po- tuisse eliam expleri posl absolutionem.ul hoc lem- pore lici i sol I: ac per hoc salisfactiones illas non lam ad culpam, quam ad poenam temporalem ex- piandam. referri consuevisse, perspicuum csl ex conciliis illis, quae in articulo inorlis jubent poe- nitentibus communionem dari, etiamsi nulla: aut non plena praecesserit Satisfactio; sed lamen ad- moneri, ul si forio supervixerint.integre poenilen- liam sibi injunctam expleant. Vide concilium ni- eaeniim, can. 12. alias 13. Carthaginiense IV.can. 3. mogunlinum sub Rabano, canon. 2G. Item cap. S3, graecarum synodorum a Martino Bracarensi colleclanim:el o\ Poenilentiali Theodori apud Gra- tianum, 2G. quaesi. 7. can. Ab inlinnis.

Nec, vero desunt optimae raliones.ob quas plane congruens fucril, ul in sacramento Poenitentiae

Deus vellet per ministros suos certam mulctam peccatoribus imponi.

Primum enim id exigebat differentia inter eos, qui ante Baptismum, et qui post Baptismum peccant. Qui enim peccant ante Baptismum, majori misericordia digni sunt, quam qui post Baptismum, cum illi in tenebris ignorantiae; isti in lumine fidei et agnitionis Dei versarentur: illi diabolo et pompis, atque operibus ejus nondum nunciurn remisissent; isti remisissent: illi sine adjutorio gratiae gratum facientis, et absque Spiritu sancto inhabitante viverent; isti filii Dei effecti, pignus Spiritus in cordibus suis haberent; illi denique non minus quam ante ad indulgentiam pervenissent: isti post indulgentiam, et loci beneficia, ingrati, lanium benefactorem iterum ad iracundiam provocassem. Itaque omnino par erat, ut Deus ministris suis mandaret, ut peccantes post Baptismum non sine mulcta inunctu ad indulgentiam divinam per januam reconciliationis admitterent.

Quam rationem Michael Psellus in ea disputatione quam edidit. An plena remissio detur in line suscipienti habitum monachalem; egregie his verbis complexus est, ex sententia Gregorii nazianzeni: *Quot afferemus lachrymas, ul fonti Baptismi exaequantur? etenim nisi tantae fuerint lachrymae, ut per eas nostrae iniquitates obruantur, non invenientur eis superiores.* Et infra: *Divinum quidem lavacrum, sicut superius est dictum. etiam sine lachrymis largitur remissionem peccatorum. Quamobrem. quod talis lavacro adest potestas. et quod facile condonari possunt, quae ante Baptismum peccata sunt, ut quae sine admessa propter ignorantiam, ostensum est: quae aulem post Baptismum, in multis lachrymis indigent. et non facile condonantur. quoniam prudentes, scientesque peccamus.*

Altera ratio peti potest a misericordia et justitia Dei. quae in divinis literis passim conjunctae praedicantur: siquidem maxime consentaneum est rationi, ut sic Deus ex misericordia peccata condonet. ut etiam justitiae, quoad ejus fieri potest, satisfieri velit.

Neque solvitur argumentum. si quis dixerit, Christum pro nobis Deo Patri abunde satisfecisse. Nam etiamsi ut amicitiam Dei recuperandam et poenam sempiternam evadendam congruens fuerit, ut nobis Christi satisfactio applicaretur, cum nos tanto oneri omnino impares essemus: lamen ad expiandam poenam temporalem, per Christi gratiam donec ei eveniret, par erat. ut nos ipsi, qui Deum offenderamus. eidem nostro labore satisfaceremus.

Tertia ratio ducitur a differentia sacramenti Baptismi et Poenitentiae. Nam Baptismus, cum sit lavacrum regenerationis, non requirit, ut is qui regeneratur, in ea re multum laboret: at Poenitentia quia medicamentum est animae vulneratae ac aegrotantis. id plane exigit, ut qui curatur, medicinales usque incisiones, pharmaca amara, aliaque id genus nulla sustineat.

Quarta ratio sumitur ab utilitate ipsius poenitentiae: utilissimum enim peccatori est, ut non maneat penitus impunitus, ne ex veniae facilitate ad peccandum iterum incitetur. Atque haec est ratio

s. Gregorii nazianzeni, oral. II. quam habuit in funere parentis sui Gregorii: *Deus, inquit, ultionum est Dominus, qui licet ob clementiam a veritate ad remissionem inclinare consueverit, non tamen in omnibus parcat peccantibus, ne illi bonitate sua fiant deteriores.* Haec ille.

Neque solum timor satisfactionis cum labore exsolvendae. coercet a peccando, sed etiam admone: quanta sit peccati gravitas, et eo modo animam arduum et illustrat, atque ex eo lumine ingens quidam odium erga peccatum nascitur, ut jam non timore poenae, sed amore justitiae et odio peccati in bonis actionibus perseveretur.

Neque exigua est illa utilitas satisfactionis, quod nihil illud conducit ad habitus vitiorum eradicandos, et virtutum inserendos, quodque Christi cruce, gustare nos facit, et Christo ipsi compati. ut eodem postea (juxta Apostolum) regnemus: quod rationes breviter attigit concilium tridentinum sess. 14. cap. H.

Quinta ratio petitur ab utilitate. quae in alio redundat. Nam saepe ob peccatum unius, non solum, sed etiam totum populum Deifur. accenditur: cujus rei testis est Josue. qui cap. i. scribit, populum Israel in diebus coram hostibus legem vertisse, donec peccatum Achan delectum et punitum non fuisset. Neque exigua est illa utilitas, quod ex poena unius, praesertim si publica, saepenumero corriguntur multi. Denique, id quoque accedit, quod etiam sanctus Cyprianus in sermone de lapsis, extremo: *Is qui Deo pro peccatis suis satisfacere, ut par sit laborare, non solum veniam apud Deum impetrat. sed etiam quod contristaverat nuper laetam facit Ecclesiam.*

CAPITULUM VI.

Opera satisfactoria esse, orationem, jejunium, et eleemosynam.

Quarta sequitur quaestio. Quaeenam sint illa opera, quibus pro reatu poenae expiando, satisfacere debemus. Et quidem Philippus Melanchthon in confessione augustana. articulo de confessione, inter eos qui sunt de abusibus, et in apologia articulo de Poenitentia, tum in locis, lib. de Satisfactione. absolute damnat ea opera, in quibus catholici Satisfactionem constituunt, ac dicunt esse caeremonias, res inutiles, non mandatas divinitus, traditiones humanas etc.

Marlines aulem Kemnitius in 2. par. exanonymi. IO. I. admittit, opera quae satisfactoria duntaxat catholicis, ut orationem, jejunium, et eleemosynam. in genere, et ut ad vitae novitatem parant, mandata esse divinitus, certum mandatum eleemosynae, certos dies jejuniorum, et orationum, vel preces ad expianda peccata, vel sponte sumptas, vel a sacerdotibus indictas; contendit esse traditiones humanas, et opera electilia, quae nulli sunt apud Deum pretii, aut valons.

Nobis igitur duo probanda sunt. Primum, opera misericordiae in genere, non esse caeremonias, aut π-inutiles, sed res utilissimas, quarum in divinis scriptis extant exempla, promissiones et praecepta. Deinde haec ipsa opera in particulari, quatenus a hominibus non imperantur, sed sponte ad peccata expianda suscipiuntur, gratissima esse Deo, et exemplis apostolorum ac promissionibus confirmari.

Quod igitur ad Primum allinet, sciendum est, Operum satisfactoria, ex communi theologorum sententia, et ex concilio Tridentino, sess. 13. can. 13. de oratione, jejunium et eleemosynam, ac praeterea illa omnia, quae ad haec tria, tamquam ad quaedam praecipua capita revocantur.

Cur autem haec tria praecipue a theologis statuantur, duntaxat sunt causae. Una est, quod debemus satisfacere per ea bona, quae nostra sunt, quoad ejus finem poles. Habemus autem tria genera bonorum animi, quae Deo damus per orationem; corporis, quae Deo damus per jejunium: externa, et Deo damus per eleemosynam. Alieni ratio est, quod omnia vilia revocantur ad illa tria, quae Joannes posuit in epistola. cap. 2. concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, et superbiam. Item Jejunium comprimit concupiscentiam carnis, eleemosyna concupiscentiam oculorum, id est, avaritiam, oratio superbiam vitae.

Revocantur autem ad jejunium ea omnia quae corpus offiunt et concupiscentiae carnis repugnant, vel cilicia, cineres flagellationes: revocantur ad eleemosynam, quae repugnant avaritiae, aut certe in proximi utilitatem cedunt, vel opera omnia misericordiae: revocantur ad orationem, quae Deo proprie exhibentur, vel opera omnia misericordiae: revocantur ad orationem, quae Deo proprie exhibentur, ut laudes, gratiarum actiones, contritionis et confessionis habitus.

Quocirca recte theologo docent, per actum contritionis, vel est opus poenale, semper aliquid potest esse temporalis, pro qua satisfaciendum erat, reuelli, et aliquando tam vehementem esse posse dolorem contritionis, vel tota poena remittatur. Quod etiam a nostris docere, agnoscit Philippus in apologia confessio, in articulo de confessio, et sabalaolione, et tamen mentiri audet, nos satisfactionem in caeremoniis, et rebus inutilibus constituit.

His illa constitutis, facile erit probare Scripturarum testimoniis ea, in quibus nos ponimus satisfactionem. Nam de oratione loquitur Deus in psalmo. 119. *in die tribulationis, etiam in die etc.* ubi simul praeceptum et promissionem videmus, templum habemus Davidis, qui tot psalmis committit, peccata sua coram Deo deflevit; item Mattheo, de quo sic legimus. 23. Paralip. 33. *Qui jodquam coangustatus est, oravit Dominum suum, et legit Poenitentiam valde coram Deo Patrum suorum, deprecatusque est cum, et exoravit intense. et exaudivit orationem ejus, et reduxitque eum Hierusalem in regnum suum.* De jejunio habemus exemplum Davidis, ut caetera praetermittimus, 2. Reg. 12. item praeceptum et promissionem: Joelis 2. de eleemosyna insigne est exemplum Tobiae. praeceptum et promissio,

Lucae 11. *Dale eleemosynam, et omnia munda sunt vobis.*

Rursum haec tria commendantur ab angelo, Tobias 12. *Dona est oratio cum jejunio et eleemosyna.* Et regulas eorundem trium operum explicat Dominus. Matthei. 23. De cinere et cilicio. quae ad jejunium reducuntur, exstant exempla in divinis literis, vel Ninivitarum. Jonae 3. Davidis. ac seniorum Israel, 1. Paralip. 21. Idem imperatur Hieronimo. 4. Joeli. 1. et alibi. Idem confirmat ipse Dominus. Matthei. 23. Denique Hieronymus in commentario, ad 3. cap. Jonae: *Saccus, inquit. est jejunium, arma sunt poenitentiae.*

De flagellatione ac percussione sui ipsius, quod genus poenitentiae praeter caetera damnant adversarii, habemus exemplum apostoli Pauli. I. Corinth. 9. *Castigo corpus meum, et in servitute redigo.* Quo loco verbum graecum ὑποπιάξω (ut Theophylactus notat) significat, usque ad livorem contundere. Et quamvis Apostolus similitudinem ducat ab iis, qui in stadio pugnant ac dicere velit, eo se modo corpus suum male accipere, ac subiacere, quemadmodum athletae, cum in stadio adversarium suum pugnis ac caestibus ad livorem usque contundunt: lamen omnino probabile est, Paulum etiam proprie corpus suum verberibus affecisse; tum quod vox graeca id significet, tum quod hoc genus poenae etiam veteribus fuerit usitatum. Nam Lucae 18. Publicanus poenitens percutiebat pectus suum: et s. Hieronymus postquam dixerat in epistola. ad Eusebium de custodia virginitatis: *Horrebant sacco membra deformia; et: Nuda humo vim ossa cohaerentia collidebam, et: Depugnantem carnem. hebdomadarum inedia subjugabam.* Subjungit: *Memini me clamantem, diem crebro junxisse cum node, nec prius a pedoris cessasse verberibus, quam rediret Domino increpante tranquillitas.*

Jam vero haec ipsa opera quatenus quoad certum modum in particulari, divinitus mandata non sunt, ac per hoc indebita diei possunt: grata esse Deo, et sancta atque utilia, demonstratum est nobis in 2. libro. de monachis, ubi de consiliis evangelicis. et operibus supererogationis disputavimus.

Ac praeter alia. insigne testimonium habemus in libro. Numeri. cap. 30. ubi Dens approbat, ei sibi reddi jubet. vola sponte facta de jejuniis, aut alia quavis corporis afflictione. Atque Deus nusquam imperaverat, non solum in specie aliqua certa vola, sed ne in genere quidem ulla vota: et lamen vola sponte facta Deo grata esse. perspicuum est, tum ex eo, quod jubet sibi reddi, tum ex illa prophetae cohortatione: *Vovete et reddite Domino Deo vestro;* psalm. 75. Falsum igitur est quod adversarii passim scribunt, opera indebita, sive non imperata divinitus, minime Deo placere.

Insigne quoque est exemplum s. Joannis Baptistae, cujus vestis, pili camelorum erant; cibus, locustae; lectus, humus, domus, desertum. Matthei. 3. Luc. 3. et Marc. 1. Neque poterunt adversarii in Scripturis ostendere, ubi Deus tantam vitae asperitatem imperaverit; vel omnino faleri cogamur, ejusmodi labores sponte susceptos fuisse, atque ad opera supererogationis pertinuisse. Neque illud dici potest; resipiscentiam ac vitae novitatem eos laho-

res postulasse. Nam nee s. Joan, unquam a Dec alienus fuerat. In conversione et resipiscencia et vitae novitate indigeret: neque conversio ac vitae novitas ex sententia praecipue adversariorum tantam severitatem requirit. Joannes igitur quia Poenitentiam praedicaturus venerat; ut eam non solum verbo, sed etiam exemplo praedicaret: *Elegii*, ut scribit Chrysostomus homil. IO. in Mallh. vestem et *viciū . ac reliquam vilain compunctioni et poenitentiae accomodalam*. VA placuisse Beo ejusmodi vitam testis est Christus ipse, qui Joannem Mallh. II. et Luc. 7. mirifice laudavit.

Huc etiam pertinet Annae illius exemplum, quae ut Lucas scribit cap. 2. Aon *recedebat a templo, jejuniis ac obsecrationibus serviens, die ac nocte*. Xma templo non recedere, et perpetuo jejunare et orare, non erat iuxta legem Domini usquam imperatum: et lamen haec opera indebita, et supererogationis, fuisse cultum Deo gratum, ex verbis evangelii salis aperte colligitur. Neque enim evangelists in laudibus ejus mulieris posuisset, assidua illa jejunia et preces, et in templo commorationem; neque dixisset, illam Deo servisse jejuniis et orationibus. nocte ac die; nisi opera illa collum Dei esse credidisset. Omitto alia plurima, quae et per se obvia sunt, et a nobis alibi annotata.

Porro veteres Patres, afflictiones carnis non imperatas in particulari, sed sponte assumptas, apercellissime laudant, et ad cultum Dei pertinere dicunt.

Tertullianus in libro de resurrectione carnis sciras et aridas escas, et reliquam corporis afflictionem, sacrificia esse Deo grata, scribit. Gregorius nazianzenus in epistola ad Hellenium, scribens de quibusdam sanctis viris, qui aut numquam homines videbant, aut lotos viginti dies sine cibo transigebant. aut integro anno in oratione stabant: quae certe opera non sunt divinitus imperata: *Talis*. inquit, *est Christi pars. talis passionum Christi fructus, quem ipse a terra ad Patrem defert: religionis, inquam. Christianae columen, populi decus, mundi fundamentum, cum coelestibus pulchritudinibus eleganti propemodum certans*. Augustinus homil. 29. in lib. 50. homiliarum. eleemosynarum largitione in. sacrificium vocat. Idem, sive quicumque fuit auctor, in libro de dogmatibus ecclesiasticis, cap. 68. Pro amore castigandi corporis. abstinentibus a vino vel carnibus, nihil credere meriti accrescere, non hoc Christiani, sed Joviniani est. At profecto a carnibus et vino abstinere, non est divinitus imperatum. Leo senn. 2. de jejunio decimi mensis: *Pro consummata*, inquit. *perceptione omnium fructuum dignissime, largitorum, eorum Deo continentiae libamen offertur*. Quo loco s. pontifex, sacrificium, ac per hoc, cultum Dei, jejunium illud appellat, quod certum est non esso a Deo Christianis impositum. Denique, pleni sunt libri Patrum ejusmodi testimoniis.

Postremo, accedit etiam ratio. Nam si Deo placet opera, quae ipse neque in genere, neque in specie imperavit, modo cum debilis circumstantiis liant, ut paulo ante ostendimus de volis; quanto magis certum erit, placere Deo, quae ipse saltem

in genere imperavit, qualia sunt, oratio, jejunium et eleemosyna, et quae ad isla revocantur? Argumenta Philippi soluta sunt capite superiore.

CAPUT VII.

Posse hominem justificatum vero Deo satisfactu pro reatu poenae temporalis.

Ultima restat quaestio: Utrum opera quae fiunt ad redimendam poenam temporalem, cujus reatum saepe manere ostendimus post culpam dimissam, vere satisfactoria dici possint. Adversarii siquidem etiamsi cogantur admittere (ut jam disputavi) manere interdum reatum poenae temporalis post culpam remissionem. Kel poenis sponte assumptis praeveniri manum Dei. et flagella divina averti, ac denique jejunium, orationem et eleemosynam et opera laboriosa ac Deo grata: lamen nullo modo adduci possunt, ut fateantur, per haec opera sal fieri Deo, aut poenas debitas corupensare. vix cluit nomen ipsum Satisfactionis ferunt.

Lutherus in asseri, art. 5. *Vehementer*, inquit, *odi, et sublatum vellem hec vocabulum*. Salis. ctio, *quod non modo in Scripturis non invenitur, sed et periculosum habet sensum, quasibus quisquam possit pro ullo peccato salisfacere*, cui, *gratis ille ignoscat omnia*.

Philippus in apologia confessionis augustanae i. licui, de Confessione et Satisfactione: *Sed tanum...* inquit, *fatentur adversarii, quod satisfactionem non prosint ad remissionem culpae: verum fingunt satisfactiones prodesse ad redimendas poenas, seu purgatorii, seu alias*. Et infra: *Ille illa res est commentitia, recens conficta, sine claritate Scripturae, et veterum scriptorum ecclesiasticorum*. Et infra: *Scholastici viderunt in Ecclesia esse Satisfactiones, sed non animadvertebant. illa spectacula instillula esse, lum eianpii causa, tum ad probandos hos qui petebant recipi ab Ecclesia. In summa, non viderunt disciplinam, et rem prorsus politicam: ideo utpersillose fin. rerum. cas non ad disciplinam coram Ecclesia, sed ad placandum Deum merr.*

Joannes Calvinus lib. 3. Instil, cap. i. § 35. l quens, de Satisfactionibus, quae leguntur apud veteres: *Vocarunt*, inquit, *ut plurimum Satisfactionem: non compensationem, quae Deo redderetur, sed publica et testificationem, qua qui excommunicatione mulcti fuerant. cum in coniuimalem recipi vellent. Ecclesiam reddebat de seip; poenitentia certiore: indicebantur enim illo poenitentibus certa jejunia et alia, quibus prioris vitae vere, et e. c. animo pertaesos esse approbarent. vel potius priorum memoriam* I *rorent: atque ita dicebantur, non Deo, sed Ecclesiae salisfacere*. Haec ille, qui his verbis sitis utlendl, se non admittere Satisfactionem qua Deo satisfiat; et in superioribus explicaverat. senon' lum Satisfactionem quoad culpam sed neque etiam

qqoad poenam, nilo modo admittere: cujus argu-
nirula paulo infra dissolvemus.

q.irlinus eliam Kemnilius loco saepius notato,ac
jwipuc pag. 1U87. id praecipue iu tridenlino
concilio reprehendit, quod exigat satisfactionem
io reconciliatione, qune iit posl Baplismum: *lia*.
i quit, *concilium sententiam suam explicat: Eos
çii mile Haplisinuin deliquerunt, dicit in yra-*
fimi <l *beo recipi sine. propriis satisfactionibus.*
/Γ0|ἰ̇τ mcriluin el satisfactionem Chrisli: qui
tero posl Uaplismum lapsi sunl.illis ait divinam
dffliciiliam non dimittere, peccata absque ulla
jnyria ipsorum satisfactione., quam pro pecca-
te ip>i f.rolvant. Hoc lector bene notet etc.

,los igilur concilium Iridenlinum sess. G. cap.
II. el sess. 15. canon. 13.cl Ecclesiae lotius sen-
tentiam sequentes,probare aggrediemur.per opera
ilh poenalia,de quibus hactenus loquuti surnus.ve-
reaoproprio Domino satisfieri pro reatu poenae,
qui post culpam dimissam remanet expiandus.

illud lamen antea praemittendum putamus.quod
elinitio libri hujus attigimus. nos hoc loco de Sa-
tisfaelidne illa verba facere,quae fui nostri loquun-
tur) ex condigno quidem poenam temporalem ex-
piet, non lamen ex rigore jussiliac. Satisfactio c-
min ex rigore justitiae, duo requirit: ul satisfiat ex
propriis; el ad aequalitatem, nulla videlicet prae-
veniente. aut intercedente gratia ejus, cui debetur
Sitisficio.Nos autem neque aliquid habemtis.good
IH non sil. neque possumus ullo genere honoris
dhcquare injuriam, quam Deo fecimus: cum in-
juri.m mensura aestimetur ex dignitate Dei, quae
infinita csl; mensura honoris, quern illi impendi-
mus, aestimetur ex dignitate nostra, qune est lini-
li ac. perexigua. .Nihilominus lamen accedente gra-
tia Dei. eaque multiplici, vero possumus aliquo
modo ex propriis, cl ad aequalitatem, ac per huc
juste cl ex condigno satisfacere.

Primum enim accedit gratia justificationis, per
,t,ιη rflirimur lilii Dei. membra Chrisli. habitacu-
la Spiritus silneti: et hac ratione, opera nostra, nt
aSpiWlu Christi in nobis habitante procedunt,quan-
ihm habent infinitatem.ac per hoc cliam quondam
■qualitatem cum injuria, qua Deum peccando af-
feceramus.

Accedit rursus alia gratia, dum Deus qui nostra
onmin sibi jure vndicare possel, non Omnia, quae
'ncic possumus, imperat. sed certa quaedam o-
pera dufotaxal: alia vero permulta, non impcral.
'd suadet, atque ad ea facienda hortatur ul lib. 2.
!- monachis copiose ostendimus.Ex qua Dei beni-
{iiihtc illud consequitur. ul habeamus opera pro-
pii cl indebita, quibus pro injuria satisfaciamus:
qwmqmiin ea est benignitas Dei.ut eliam qmiemo-
i ra ipsius sunl. nostra esso merita patiatur, el
quae de manu ejus accepimus,sibi donari libenter
admittat.

Accedit Praeterea alia gratia.Nam Deus cum nos
ad amicitiam suam per reconciliationem iterum re-
r .ait: a poena, cujus debitores eramus, iielcrmla-
trni aufert,ac de aeterna temporalem facil. ila igi-
tur inti-lligimus. per nostra opera Domino satisfie-
ri, n'm ex rigore justitiae, sed gratia ipsius eaque
i i iplici praecedente cl comitante, atque id no-

bis donante, ul habeamus unde ex propriis, et ad
aequalitatem pro poena temporali satisfacere va-
leamus.

Ilac explicatione praemissa, probanda csl veri-
tas Primum testimoniis Scripturarum. Deinde, tra-
ditione veleris Ecclesiae.

CAPIT Vfil.

*Ex Scripturis probatur, Deo satisfieri posse pro
poena temporali, culpa dimissa.*

Primum igitur Scripturae testimonium esse po-
test, quod habetur Isaiae cap. t. ubi Dominus pro-
mittit remissionem plenam ac perfectam peccato-
rum quasi praemium quoddam, iis qui non tantum
lavcnnl ac mundaverint se per contritionem, sed
etiam in bonis operibus misericordiae se exercue-
rint. Sed de hoc luco plura dicemus cap.15. in so-
lutione tertii argumenti Joannis Calvini.

Alterum testimonium habetur Daniel ». *Peccala
tua eleemosynis redime.* El Proverb. 1G. .llts>n-
cordia et veritate redimitur iniquitas. Hic enim
habemus vocem redemptionis, quae aequiv.del vo-
ci satisfactionis, quam Lutherus in divinis literis
inveniri negabat. Certe enim non minus ad justi-
tiam perlinet redemptio, quam satisfactio: etsi ab-
surdum esset dicere,nostris operibus satisfieri pro
peccatis; mullo essel absurdius dicere, nostris o-
peribus redimi peccala: quemadmodum ipsi eliam
haeretici gravius ferunt, si dici velimus aliqua ex
parte redemptores, quam satisfaclores. Cum igilur
Scriptura nun uno in loco disertis verbis tradat,
nostris operibus redimi peccala, profecto non ab-
horret ab usu Scripturae quod nos dicimus,nostris
operibus satisfieri pro peccatis. Quemadmodum
nutem refellatur Calvini expusilio cap. 3. osten-
dimus.

Sed fortasse objiciet aliquis, non dixisse Danie-
lem. Poenas tibi debitas eleemosynis redime; sed.
Peccata tua eleemosynis redime,proinde loquutum
esso ile redemptione culpae: quam nos ipsi fate-
mur non esse veram et propriatn redemptionem.

Respondeo: In sacris literis nomen peccati sae-
penumero accipi pro poena, sive poenae reatu, ul
Gen. 53. Nisi *reduxero puerum, ero peccati reus*
in te omni (empore Deuteron. 5. *Reddens iniqui*
lutem patrum in filios. 3. Regum. I. *Erimus ego,*
et filius meus Salomon peccatores; El hoc modo
accipi potest illud adduximus ex Proverbiis: *Mise-*
ricordia el veritate redimitur iniquitas.

Locus autem Daniclis duobus modis exponi so-
let. I no modo ut per peccatum inlelligalur culpa,
sive inimicitia cum Deo: et tunc significatur illis
verbis, posse hominem pocnitchlem per eleemo-
synas placare Deum ex congruo, atque ab eo gra-
tiam reconciliationis impetrare. Ex qua inlerpiela-
tione id sequitur, ul si opera hominis nondum ju-
stificari. lamen cum auxilio Dei speciali facta tan-
tum valent ad reconciliationem, ut ex congruo di-

cantur redimere culpam: mullo magis opera hominis justī, ex Spiritu inhabitante facia, laniū valeant ad expiandam poenam tēporalem. ul ex condigno dicantur redimere poenam.

Alio modo exponuntur a nonnullis ea verba, ul per peccatum sola poena intelligatur. Sed quia Nabuchodonosir impius erat, et non solum poenae, sed etiam culpae remissionem indigebat, idcirco auctores illi volunt, sententiam Danielis esse huiusmodi, ac subintelligi alia verba. quibus ad agendam poenitentiam, et quaerendam reconciliationem Daniel regem sic cohortatus, ac tum demum addiderit de expianda poena: *Peccata tua eleemosynis redime*. Caelorum plenus commentarius est si verba Danielis intelligamus de perfecta remissione peccati quoad culpam et poenam; ita ul cohortatio sic ad magnas et frequentes eleemosynas, quibus primum disponatur rex ad reconciliationem, deinde etiam poenam ex condigno redimat; quemadmodum intelligendus esse videtur locus ille Luc. 11. *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis*. Ad quem modum etiam loquitur s. Cyprianus in serm. de lapsis, ubi opera poenitentiae requirit, quibus primum venia peccatorum impetretur, deinde etiam corona gloriae acquiratur.

Tertium testimonium positum est in illis verbis praecursoris: *Facite, fructus dignos poenitentiae*, Luc. 3. quod testimonium adversarii non recte exponunt de novitate vitae, et observatione legis divinae. Nam facere fructum dignum poenitentiae, est operari eo modo, quo decet cum qui Poenitentiam profitetur; qui autem poenitentiam profitetur quod aliquem laeserit, non solum cessata laedendo, nec solum cavet in futurum ne quid in eum committat, sed etiam damnum resarcit, compensat injuriam, male facta corrigit et emendat.

Atque in hunc modum locum istum veteres exposuerunt. S. Gregorius homil. 20. in evang. 11. *Ubi dicitur fructum facere Poenitentiae aliud dignum Poenitentiae fructum facere. Ut enim de dignis poenitentiae fructibus loquamur, sciendum est. quod quisquis illicita non commisit, huic jure conceditur, ul licitis utatur, sicque opera pietatis faciat. ul tamen si voluerit, ea quae mundi sunt non relinquat*. At si quis in fornicationis culpam. rei fortassis, quod gravius est. in adulterium lapsus est. lanius a se licita debet abscindere. quanto se meminit et illicita perpetrasset. Vide eundem lib. G. cap. 2. in primum Regum, ubi cum tria ad Poenitentiam requirant, mentis conversionem, oris confessionem et peccati vindictam: hoc tertium, ex testimonio a nobis allato de dignis Poenitentiae fructibus confirmat.

Ileda lib. 1. in Luc. cap. 2. repetit verba Gregorii jam citata. Idem etiam Reda in psalm. 4. *Sacrificale*. inquit, *sacrificium iustitiae, quasi dicitur: Ita dico ut irascamini praeteritis peccatis, ul sacrificetis sacrificium, idest. mortificetis propria vilia vestra, faciendo dignos fructus Poenitentiae, tantum scilicet pro singulis vos affligenti*. quantum digna expoli' Poenitentia, quod est sacrificium iustitiae,

Petrus Damiani in serm. 2. de s. Andrea: *Ve libi blandiaris, si graviter peccanti, levior poeniten-*

tia a mansueto, vel a dissimulante dictator, cuius in purgatoriis ignibus perficiendum sit, quidquid hic minus feceris: quia dignos Poenitentiae fructus quaerit Altissimus.

Christianus Druthmarus in cap. 3. Maith. *Facite fructus dignos Poenitentiae facere, et praeterita mala fletibus punire, et bonae contritionis agere, et male commissae eleemosynae redimere*.

Isichius lib. f. in Levit. cap. 16. *Haec, inquit, opera necessaria habet, quae virtutibus, et laqueis suis studio valeant delere peccata: propter quod. Joannes Baptista populo Judaeorum dicebat. Facite fructum dignum Poenitentiae*. et paulo inferior explicans quae sint ista opera, sive fructus Poenitentiae, dicit esse orationem intentam, eleemosynam, vigiliis, saccum, jejunium, lacrymas.

Senectus Joannes chrysostomus homil. 10. in Matthaeum, exponens hunc ipsum locum: *Facite fructus dignos Poenitentiae. Quo autem modo fructificare poterimus? si utique peccata adversa faciamus: Verbi gratia, aliena rapui. incipe donare jam propria; longo es tempore fornicatus? a legitimo quoque usu, suspende conjugium, ac perpetuam continentiam saepe paucorum dierum castitate meditare; injurias vel opere cuiquam, vel sermone fecisti? referi necesse est. nunc officiis, nunc etiam beneficiis placare: tendite; neque enim vulnerato sufficit ad sanandum. (em. tantummodo spicula de corpore evellere.) etiam remedia adhibere vulneribus. Deliciis, et ebrietate et temulentia diffundebat? jejunio et aqua potu utrumque compensa*.

Pacianus in epist. 3. ad Sympronianum: *Videtur, inquit, in sarmentis fructum requiri, idest, lanius, opera Poenitentiae. Vides sarmenta purgare, quae sunt detrimenta carnis damna laetitiae damna patrimonii, vitae labores, qui actus proprie poenitentium sunt*.

Illi certe Putres non solum vitae novitatem, legis obedientiam requirunt, ul digni fructus Poenitentiae censeantur. sed etiam ista licitis nos alineamus, ul opera faciamus; quae valeant delere peccata, ul male facta laboriosis operibus puniamus, ul scelera bonis operibus redimamus, ut litorum plagas abstinentiae medicina curemus, ut crapulam et ebrietatem (ul Chrysostomus loquitur) aquae potu ac jejunio compensemus. Denique! detrimenta carnis damna laetitiae, damna patrimonii et vitae labores, idest. jejunia, fletus, eleemosynas profusas et caeteras vitae nespertitates, quas alioqui nulla lex imperat, fructus Poenitentiae esse delinit. Digni autem fructus recte diei non possent, nisi re vera sufficerent ad injuriam compensandam, si non ad aequalitatem quantitatis, saltem ad aequalitatem proportioni. et juxta acceptationem ejus qui fuerat laesus.

Quartum testimonium habetur 2. Cor. 13. 7. ut b. Paulus inter alios bonos fructus sanctae Religionis, quae Poenitentiam in salutem stabilem operatur, ponit vindictam. Neque multum referat Apostolus loquatur de vindicta, quam is, qui Poenitentiam agit, de seipso sumit, an de ea, quae in

jungitornb alio: salis enim nobis esi, probari ab Apostolo poenas, quae vindiciae, nomine, inveniuntur in Poenitentia. Vindicta enim ad praeteritum respicit, el nd justitiam perlinet, neque aliud esi. r.ihl quod nos dicimus Satisfactionem : ideo e-n stunit unusquisque de peccatis suis pronmo-f?|i i vindicliiin. vel a sacerdote injunctam ilben-•rlinillit.tit injuriam beo factam ea ratione com-p<nsei.

Elquamvis Calvinus, ul supra notavimus, multi in locis neget, ullam poenam pro peccatis nosinsexigi a nobis; tamen lib. 3. Instil, cap. 3. § |î. hanc locum Apostoli tractans, ita loquitur: Postrema est *vindicta: quo enim severiores in* 's sumas el *acriore censura quaestionem hattenusde peccatis nostris. eo sperare debemus* nwjis *propitium, ac misericordem Deam. El aritfieri non potest, quin anima divini iudicii* *horrore perculsa, paries ultionis in exigenda de* «poena *occupet.* Quo luco aperto concedit, apo-iolum Paulum loqui de poena, quae vindictae nomine a poenitenlc suscipitur.

Quintum testimonium colligitur ex Levit, cap. 1.5. et G. ubi sacrilicia diversi pretii, pro aesli- ' Hone ac mensura delicii imperantur. Euisse autem ea sacrificia compensationem ac satisfactionem pro reatu poenae temporalis expiando, probabitur cap. 15. in responsione ad argumenta Calvinii, in solui. 5. argumenti.

Huc adferri possunt illa omnia Scripturae loca, quae docent, opera hominum justorum, meritoria esse vitae aeternae* Nam si opera justorum eam lim habent, ul vitam aeternam vere et proprie mereantur: nullo modo negari potest, quin etiam effincia esse possint ad satisfaciendum pro reatu poenae temporalis; siquidem longe majus est gloria aeterna, quam poenae temporalis remissio. Certe inter homines, si quis regem suum injuria alfccissfel, ac deinde in amicitiam restitutus, ita se gereret, ut merito operum suonim in societatem r^ni admitteretur: quis ambigeret.eundem officiis erga regem, pecuniarium debitum facile posse redimere?

Scripturae testimonia pro meritis vitae aeternae passim occurrunt: sed diro nobis hoc loco suffierat. Alterum esi J1alth. 20. Voca *operarias el redde illis mercedem.* quo loco, el vox mercedis, tttnomen operariorum, el pactum cum operariis (vdenario diurno, non permillunl nos aliter hunc ltnim exponere, quam de meritis proprie dictis, gijibus ex justitia merces debetur: denarium autrmdiuurnum, qui eo loco pro mercede ponitur, o want consensu Patres docent esse vitam ae-ltrnam. Vide Ambrosium lib. 7. in Lucam cap.66. Il ronymum lib. 2. in Jovinianum. Augustinum Rb.de Sancta Virginitate, cap. 2G. Gregorium lib. I. Moraliurn, cap. 42. Chrysostomum, el alios in hunc locum Matthaei.

Alterum testimonium est 2. Timoth. 4. *Ileposila rui milii corona justitiae, quam reddet mihi in illa die justus judex, non solum autem mihi, sed itiii, qui diligunt adventum ejus,* certe corona justitiae, quae redditur a justo judice, veram el propriam laborum. meritorumque mercedem signi-

fleat. Sed de his baclenus: nam de meritis operum suo loco fusius disseremus.

CAPUT IX.

Ex traditione veteris Ecclesiae probatur Satisfactio.

Nunc adferemus testimonia veleris Ecclesiae. Ac Primum aetate prima post apostolos, idest. post annum Domini 100. habemus Justinum, sive quicumque fuit auclor quaestionum, quae in Justini operibus continentur. Is igitur quaesi. 79. quaerit. Cur Josiam regem Deus permiserit gladio caedi, cum vir sanctissimus fuisset: respondet autem bis verbis: *Cactorum luctuosum vitae finem propterea Josias retulit, quod jussioni llieremiae non paruerit, qui ei cæ mandato Dei dixerat, ûl ne progrederetur ad obviandum regi Ae.gyptiin bellum. sicut ait Hieremias, Quapropter ul eum purum a peccalis ex hac vita reciperet Dominus Deus, ideo permisit illum inobedientiae ejus ferro \cgyplio poenas exoleere.* Quod si mortem illam Deus permisit, ul purum Josiam a peccato recipe-rckergo mortis poena expiatio fuit peccati: cl proinde (quod est idem) satisfactio pro peccato: el si poena illa mortis violentae, expialio fuit peccati, ad eundem modum caclcrac poenae, quae post peccatum exiguntur a poenilenlibus, non sunt satisfactiones coram hominibus lanium, sed etiam coram Deo: neque solum in remedium contra futura, sed etiam in vindictam cl compensationem praeteritorum exiguntur.

S. Irenaeus lib. 3. cap. 37. loquens de Poenilia Adami: *Timor,* inquit. *Domini initium intelligentiae. intellectus vero transgressionis fecit Poenitentiam. poenilenlibus autem largitur benignitatem suam Deus. Etenim per succinctorium in facto ostendit suam Poenitentiam. foliis ficulneis semetipeum contegens, existenlibus et aliis foliis mullis, quae minus corpus ejus vexare potuissent. condignum tamen inobedientiae amictum fecit, conterritus timore Dei. et retundens petulantem carnis impetum. El infra ponit verba ipsius Adami: Quoniam, inquit, eam. quam habui a Spiritu sanctitatis, stolam amisi per inobedientiam: et nunc cognosco, quoniam sim dignus talli legumento. quod delectationem quidem nullam praestat, mordet autem et pungit corpus. Et hoc semper habuisset indumentum. humilians scmelpsum. nisi Dominus, qui est misericors. tunicas pelliceas pro foliis ficulneis. induisset eos.* Ex hoc testimonio discimus. fructum Poenitentiae dignum, non esse solum ul adversarii volunt, novam obedientiam mandatorum; non enim Deus mandaverat. ut Adam indumento illo tam aspero uteretur: sed esse poenam sponte susceptam, quae dolore corpus afficiat, cl voluptatem ex peccato perceptam ea ratione compenset. Quocirca recte Irenaeus indumentum illud Adami vocat condignum inobedientiae amictum. Inobedienlin enim ex superbia

nata ruerai, el idcirco iustum el cū dignum vrai, ul humilitate compensaretur: amicitis autem ille, non solum carnem punctionibus affligebat, ul oh delectationem illicitam Domino satisfaceret, sed etiam vilitate ad cor humiliandum valebat, ul superbiam el inobedientiam compensaret. Atque hinc videtur postea factum. ul poenitentis sacco, sive cilicio communiter uterentur. Idem lib. 4. cap. 26. in fine: *Docebat, inquit, ul facerent praecepta, (pia ab initia praecepit Deus, et ul veterem cupiditatem per opera bona solverent et sequerentur Christum. Quoniam autem ea, quae possidentur, pauperibus divisa. solutionem faciunt praeteritae cupiditatis, Zachaeus fecit manifestum: Hec. dicens, dimidium bonorum meorum do pauperibus.*

Tertullianus in lib. de Poenitentia: *Offendisti. inquit, sed reconciliari adhuc potes, habes cui satisfacias, et quidem volentem.* El infra: *Satisfactio confessione disponitur.* HA paulo ante: *Quam porro ineptum. Poenitentiam non adimplere, et veniam delictorum suscipere? hoc est pretium non c. rhibere. ad mercedem manum emittere: hoc enim pretio Dominus veniam addicere instituit: hac Poenitentiae compensatione redimendam proponit impunitatem.* Ex hoc, testimonio habemus nomen Satisfactionis, quod Lulherus sublatum cupiebat: habemus satisfieri Deo. non autem soli Ecclesiae, ul adversarii docent: habemus. Satisfactionis opera ex condigno redimere poenas peccatorum, nam ideo pretium, redemptionem el compensationem Tertullianus appellat.

Post annum Domini 200. habemus Origenem. is h. mil. 6. in Exod. sic loquitur: *Si quis forte huiusmodi pecuniam a diabolo deceptus, accepit, non usquequaque desperet, misericors enim el miserator Dominus, el creaturae suae non vult mortem, sed ul convertatur et viral. Poenitendo, ftendo. satisfaciendo deleat quod admissum est.* Item homil. 15. in Levit, ubi diversal posse redimi peccata in hac vita, subiungit: *Si tamen invenerit manus tua pretium, quod restituat. Quale pretium? Poenitentiae sine dubio lachrymis congregatum, el manibus, idest. labore boni operis intentum.* Homil. 3. in lib. Judic. Vide, inquit, *benignum Dominum. misericordiam cum severitate miscentem, et ipsius poenae modum iuxta el clementi libratione pensantem. Non in perpetuum tradit delinquentes, sed quanto tempore errasse te nostri, quanto tempore deliquisti, tanto nihilominus tempore humilia te ipsum Deo, el satisfacito ei in confessione Poenitentiae.*

>. Cyprianus lib. 1. episl. 3. scribens adversus eos, qui non praemissa plena satisfactione, pacem poenitentibus dabant: *Elaborant, inquit, ne Deo indignanti satisfiat.* El infra: *Datur opera, ne satisfactionibus et lamentationibus iustis delicta redimantur. ne ruina lachrymis abluuntur.* Item hb. 3. episl. **Ii.** *Haec qui subtrahit fratribus nostris, decipit miseros. ul qui possunt agere Poenitentiam veram. Deo Patri el misericordiae, precibus et operibus suis satisfacere, seducantur at magis pereant,* Item in sermone de opere el eodem Osvijis: *Hec haberet inquit, qui fragilitatis*

humanae infirmitas, atque imbecillitas fatem, nisi Herum pietas divina subveniens iuvet, misericordiae operibus ostends, viam quondam tuendae salutis aperiret, ul sordes poenitentiae quascumque contrahimus. eleemosynas abluunt. Loquitur in Scripturis Spiritus sanctus, el dicit. Eleemosynis et fide delicta purgantur: non utique: *illa delicta, quae fuerant mille contraria, nam illa Christi sanguine el satisfactione purgantur.* Ex hoc testimonio apertissime discit. no. discrimen inter Baptismum el sacramentum poenitentiae. quod adversam perspicere numquam poluerunt. Nani ante Baptismum non exigitur Satisfactio. cum fhrisli sanguine per Baptismum 'plms siine applicato, purgentur peccata omnia, noti solum qmnd culpam, sed etiam quoad poenitentiam alterius vitae, tum aeternam, tum temporariam: post Baptismum autem necessaria Satisfactio est. quoniam (ul supra ostendimus) per iudicium poenitentiae. cerdolalem remittitur quidem culpa el poena aeterna, sed non tota poena temporalis alterius vitae. Idem Cyprianus in sermone de lapsis: Dominus. inquit, *orandus est. Dominus nostra Satisfactio placandus.* El infra, in ultimis Verbis. poenitentiae coquam dixerat: *Orare oportet impensius el vigilanter. diem luctu transigere. vigiliis ac noctibus ducere, stratos solo adhaerere cineri, hanc cilicio el sordibus voluturi etc.* ita subiungit: (i. sic) *Deo satisfecerit, qui Poenitentia facti sunt. pudore delicti, plus virtutis et fidei de ipso laetantur sui dolore concepti: exauditus el misericors a Domino, quam contristaverat nuper laetantur flet Ecclesiam: nec jam solam Dei veniam merentur. sed coronam.*

Post annum Domini 300. s. Antonius magnus episl. I. extrema, dicit Deum aspicere ad jejuni, plurima, vigiliis, meditationes assiduas, preces largas, abdicationem rerum huius mundi, el varios labores poenitentiam, el sic eorum inisereri.

Lactantius lib. I. de vera sapientia, cap. 17. *lens, inquit, vitae ac salutis nostrae pro aeternae suae pietate consulere. Poenitentiam nobis in illius circumscissione proposuit, ut si cor nuditer imuf. idest. si peccata nostra confessi, sutis lko fterrimus. veniam consequamur.* Idem lib. 5. de iustitia. cap. 13. Deo, inquit, *satisfacere licet, et lib. 6. de vero cultu, cap. 13. Circumspice, inquit, conscientiam luam, et quantum potes, multum vulneribus: nec tamen quia peccata largitum tolluntur, dari tibi licentiam peccandi pubes. I. bolcnlur enim si Deo largiore, quia peccata nam si fiducia largiendi pecces, non ab Olenlu. Deus enim purgari homines a peccatis inaxu cupil. ideoque agere Poenitentiam jubet.* Illis rrr bis Lactantius Cyprianum. nl videtur. semiulih li tutor poenitentis ad eleemosynarum largitionem. ac dicit peccata tolli el aboleri per eleemosynas. hominem poenitentem peccasse; el ideo quid perovit, nimirum ut satisfaciat Deo, eleemosynas largialur: non tolli autem nec aboleri, si fiducia largicudr homines peccent, idest. si eleemosynas largianliir, ul liberius peccent. Eodem lib. cap. 21 idem auctor: *Potest, inquit, reduci et liberari,)*

.•Mpoenileal actorum.et ad meliora conversus, satisfaciat Deo.

\$ .Ilylarhis in psalm. I 18.exponens versiculum ulimnjiii literae *PheiExilus aquarum deduxerunt .ilinv*i, inquit, *peccatorum veterum, ut hislo-aipsu docelur. licet loto corde se direxerit, ta-*, s guia *el peccati sui dolorem ante re ipsa seri-•vnl. tunc cum Nathan propheta arguente,cri-.naium recognovit el flevit: nunc quoque non iSvul vt'i'ut. Poenitentiae lachrymis, facti vete-nscrimen abluere. El infra: Haec Poenitentiae rw wt, lachrymis orare, lachrymis ingemisce-K.tl per lmm: confidentiam dicere: Lavabo per nijulos noctes lectum meum. Haec venia peccati ■st, fvnle fielmini flere. ut largo lachrymarum nbn maderieri. Ex hoc testimonio habemus Da-inkiu post perfectam conversionem cl indulgen-Luiii culpa adeptam , lachrymis peccatum olim («minissimi abluisse, quia videlicet inlelligebal , pelculpam remissam, reatum poenae remansisse; .ai Satisfactione purgandus esset: habemus etiam, wiiam peccati esse, fonte fletuum Here, idest. co-piosis lachrymis veniam sine dubio obtineri. Idem in. 4. in Jllalh. non procul a line: *Quia diariias, niuil, plurimum peccatorum legit, cl errorum mirorum ambitiosa ad Deum patrona csl: no-rivimuipoenae quadrantem solvemus.nisi pre-tiaipsius aliquantorum criminum culpa redi-Piamur. Vide quam perspicue magnus hic doctor Operibus charilalis redimi dicat eam poenam,quam culpa debebamus.**

S. Basilius in psal. 21). exponens versiculum illuni: *Convertisti planctum meum in gaudium mihi. Sed, inquit, et lamentantur nobis prophe-tat, ad luctum nos provocanies. ut simul ad con-fasionem el cognitionem peccatorum nostrorum ddati. ex propheticis sermonibus, nostrorum lu-ctamus exitium, laboribus nullis, et aerumnis cstami carnem affligendo. Ei sane qui talis est, lugubris vestris dirumpitur, quam sibi circum-psuerat, suum lugens peccatum: huic, tandem waunponilur amicius laetitiae ct pallium sa-lutis etc. line loco satis aperte magnus Basilius 'locet, laboribus el aerumnis, quibus allligitur ca-ro, acquiri locliliain indulgentiae acsalutis. Idem diun in oratione super illa verba: *Attende tibi. Utende, inquit, tibi, ut pro delici*i proportionem , 'incquoque mutueris ex admota tibi medela . "iletudinis instaurandae subsidium. Magnum olet grave peccatum? mulla opus habes coufes- <nne. lachrymis amarulentis, peracri contentio- ■ dgiliarum. indivulso, ct continenti jejunio. Inis est: nec intoleranda offensio? huic quoque a equetur Poenitentia. Ilie vero apertissimo a-P -ni Basilius Satisfactionem condignam esse de-btre, cl eam proportionem cum peccato exigere, ol vere per cam offensio compensetur.*

S. Ambrosius in episl. 82. ad ecclesiam verccle-len>cm: *Quae nobis, inquit, salus esse potcsl, indjejunio eluerimus peccata nostra?* Idem lib. I.de Poenitentia, cap. 5. *Utrumque, inquit, bea-tum dixit, el cujus iniquitas remittitur per lava-crum, cl cujus peccatum tegitur operibus bonis; qui enim agit Poenitentiam, non solum diluere*

lachrymis debet peccatum suum.sed etiam emen-dationibus factis operire, el tegere delicia supe-riora. ul non ei imputetur peccatum, liem ad \irginem lapsam, cap. S. Grandi plagae, inquit , alia el prolixa opus csl medicina: grande sce-lus. grandem necessariam habet Satisfactionem. Idem in Iit), de Elia el jejunio, cap. 20.Habemus. inquit, plura subsidia, quibus peccala nostra redimamus. Pecuniam habes? redime peccatum tuum. Aon venalis est Dominus, sed lu ipse ve-nalis es. peccatis tuis venundatus es: redime te operibus luis, redime te pecunia tua.

S. Gregorius nazianzenus in oratione de paupe-rum amore, prope exlrcma: *Misericordia, inquil . ct fide peccala purgantur. Ergo miseratione pur-gemur, animique labes el inquinamenta, egre-gia illa herba detergemus ac dealbemus, alii ul lana, alii ul nix pro misericordiae videlicet pro-portione.* Idem in oratione in sanctum lavacrum dicit, cicatricem ex peccatorum vulneribus rema-nentem, obduci obnixis precibus . nullis luctu el gemitu et lachrymis. Idem oratione in saucia lu-mina. postenquam mulla dixerat de Baptismo la-borioso Poenitentiae, subjungit: *Aequale est ma-lum el dimissio absque castigatione, et castiga-tio sine venia; quandoquidem illa lotas relaxat habenas, haec, vero nimium restringit:* qua sen-tenlia pulchre rcfellil Novalianos el Lulheranos (licel hi nondum nati essent) ■ Sovaliani enim casti-gationem admittebant sine spe absolutionis; Lu-itherani conira absolutionem sine castigatione con-cedunt. Quare sicut Cyprianus de Novationis dixit, illos subtraxisse de Satisfactione medicinam, lib. i. episl. 2. ila nos dicere possumus de Lulherams, cos e contrario subtrahere de medicina satisfactio-nem.

S. Parianus in paraenesi ad Poenitentiam,extre-ma: Obtestor, inquil. *ct deprecor, nc pudeat in hoc opere, ne pigeat opportuna . quamprimum remedia salutis invadere . dejicere moeroribus animum, sacco corpus involvere, cinere perfun-dere, macerare jejunio, moerore conficere, mul-torum. precibus adjuvare.. Jn quantum poenae vestrae non peperceritis, in tantum vobis Deus parcet.* El infra: *Ecce. polliceor, si ad Patrem ve-strum vera satisfactione redeatis , nihil ulterius errando, nihil jiristinis adjiciendo peccatis . di-vendo etiam humile aliquid el flebile; Peccavi-mus in conspectu luo Pater, jam non sumus di-gni nomine filiorum: continuo de vobis et pecus illud recedet immundum, et siliquarum esca de-formis etc.*

Pos annum Domini 400. habemus in primis lres summos sanclissinmsque pontifices. S. Innocen-tius I. in episl. I. cap. 7. *Caelerum, inquil.de pondere aestimando delictorum . sacerdotis est judicare, ut attendat ad confessionem poenilcn-lis el ad fictus, atque lachripnas corrigentis: ac tum debere, dimitti cum viderit congruam Satis-factionem.* Idem in episl. 22. ad episcopos Mace-doniae., cap. 4. *Ergo, inquit, si ita csl. applicen-tur ad ordines sacrilegi, adulteri.atque omnium criminum rei , quia benedictione ordinationis crimina, vel vilia putantur auferri: nullus sil*

Poenitentiae locus, quia id polesl praestare ordinatio, quod longa satisfactio praestare consuevit. Hinc certe sine ambiguitate discimus, longa satisfactione criminum, remissionem acquiri.

S. Leo I. scrm. I. de jejunio decimi mensis: *Oratione, inquit, propitiatio Dei quaeritur, jejunio concupiscentia carnis extinguitur, eleemosynis peccata redimuntur.* Idem in epist. 79. ad Nicetam, cap. 5. *De iis Christianis, qui inter eos, a quibus fuerant captivati, cibus immolaliliis asseruntur esse polluti. consultationi tuae chartatishoc etiam respondendum esse credidimus, ut Poenitentiae satisfactione purgentur. quae non tam temporis longitudine, quam cordis compunctione spectanda est.* Idem in epistola 91. ad Theodorum, sursum reperit, salubri Satisfactione poenilenles purgari, et in epist. 92. ad Rusticum, cap. 2. de sacerdotibus poenilenlibus loquens: *Unde, inquit, hujusmodi lapsis ad promerendam misericordiam Dei. privala est petenda secessio, ul illis satisfactio si fuerit digna, sil eliam fructuosa.*

S. Gelasius I. in episl. 1. ad episcopos Lucae-nae. Brulii el Siciliae, cap. 23. *Viduae, quae propria voluntate professam pristini conjugii castitatem mutabili mente calcaverint, periculi earum intererit, quali Deum satisfactione placare debeant.*

Praeter bos pontifices, habemus insignes theologos. graecos el latinos. Sanctus Joannes chrysostomus in 2. lib. de sacerdotio, non longe a principio: *Non temere, inquit, ad delictorum modum oportet el mulctum ipsam adhibere: scd tamquam ex conjecturis quibusdam explorandus est delinquentium animus etc.* el homil. 41. ad populum Antiochenum: *! nobis, inquit, ultionem sumemus, da placabimus judicem.* Idem bom. 2. de lapsu primi hominis: *Ostendit, inquit, Dominus quibus officii possint delicia purgari: ostendit. confessione el deformitate cultus, veniam posse facillime impetrari.*

Theophilus iilexandrinus in 1. Paschali episl. extrema: *Praeterita. inquit, peccata poenilenlia corrigamus, praesenti fletu redimamus futura gaudia, aculeoque conscientiae in morem apum noxios peccatorum fucos repellamus.*

S. Hieronymus in cap. i. Joëlis, explicans illa verba: *Accingite vos el plangite. Qui, inquit, peccator est. el quem remordet propria conscientia, cilicio accingatur; el plangat vel propria delicia, vel populi: el ingrediatur Ecclesiam, de qua propter peccata fuerat egressus: et cubel vel dormiat in sacco, ul praeteritas delicias, per quas offenderat Deum, vitae austeritate compenset.* Idem in episl. ad Eustochium de obitu Paulae m, ilris, ila Paulam loquentem inducit: *Turpanda est facies, quam contra Dei praeceptum purpurisso el cerussa el stibio saepe depinxi: affligendum corpus, quod multis vacavit deliciis: longus risus perpeti compensandus est fletu: mot-ha linteamina el serica pretiosissima, asperitati cilicii commutanda.*

S. Augustinus in enchiridio, cap. 70. *In melius inquit, csl mia mutanda, cl per eleemosynas tie*

peccatis praeterilis csl propitiandus Dei, non ad hoc emendus, ul ea semper liceat impune committere: nemini enim dedit laxamentum peccandi. quamvis miserando deleat jam facta peccata. a non Satisfactio congrua negligatur; el cap. 71. De quotidianis aulem brevibus. levibusque peccatis, sine quibus hacc vita non ducitur, quitiūw na oratio fidelium satisfacit. Item in epist. 56. : *Macedonium: Nihil aliud agit quem veracitē poenitel. nisi ul id quod mali fecerit, impunilvi, esse non sinat: eo quippe modo sibi non parcere, ille parcit, cujus altum juslunique iudicium nui lus contemplor evadit.* Hem homil. 51/. cap. 11. >: *lib. 50. homilinr. Veniat peccator ad antisliiv per quos in Ecclesia claves ministrantur, el lanquam bonus incipiens jam esse filius, mater; rum membrorum ordine custodito a praepou; sacramentorum accipiat Satisfactionis suae n. dum. ul in offerendo sacrificio cordis contrit, lati devotus el supplex, id lamen agat. qv non solum illi prosit ad suscipiendam salulen sed eliam caeleris ad exemplum; el infra cap. E. Non sufficit mores in melius commutare, cl afclis malis recedere, nisi eliam de his. quaff, clasunt, satisfiat Deo. etc.* Hem in psolm. Sn. illa verba: *Et a peccato meo munda me: imple; misericordiam, sed attende justitiam; miserint dia csl ul ignoscat peccato, justitia eslutpm peccatum. Quid ergo? quaeris misericordia' peccatum impunitum remanebit: respondeat vid. ul misericordiam mereantur sicut David, dicant: Non Domine, non erit impunitum peelum meum, non impunitum erit, sed ideo m ul tu punias, quia ego peccatum meum pui< Hic cerle locus aperte convincit, Satisfactiui, noslram non requiri solum ad exemplum, vel i disciplinam politicam, sed ul injuria Deo facta compensetur. el divinae justitiae satisfiat.*

Maximus homil. in die cinerum: Aon repreheditur, inquit. ille, quidudum corde devie, di bricis gressibus a lramite elapsus salutis, redi> tegrare se Deo mocs la poenitentiae Satisfatlii> conatur.

Severus Sulpilius lib. 2. dialogorum de mint? lis s. Martini, cap. 13. *Fornicatio, inquit. deput; lur ad poenam, nisi Satisfactione purgetur.*

Joannes Cassianus collai. 20. cap. 7. Dumqimus poenitentiam, et vitiosorum actuum d> datione mordemur, necessarium csl, ul igni, conscientiae nostrae obortus cx confessione a' pae, lachrymarum imber exlinguat: cum te cuiquam in huc humilitate cordis cl spirily contritione defixo, atque in labore el gemitu prduranti, horum recordatio fuerit consopita. conscientiae spina de medullis animae, grolli> Dei miserantis evulsa, certum est cum ad iak factionis finem. atque indulgentiae merita pervisse, el ab universorum criminum lube put'., tum. Vide etiam eundem collai. 23. cap. 15.

Theodorelus in epitome divinatorum decretorum cap. de Poenilenlia: *Sunt, inquit, medicabilia < iam quae post lhiplismum fiunt, vulnera: no. cubilia aulem non ut olim, per solam fidemda remissione, sed per multas lachrymus. el flcl.*

il lucius, *et jejunium. cl orationem , cl laborem /utii peccati quantitati contemperatum.*

S. Paulinas in cpisl.<2.od Soverum:/ n sacco, inquil. *corrupti muneribus reorum judices con-*
kinnanlur: scd quisquis homo praeventus in a-
liquo peccato, diffidens innocentiae tuae, adfers
.ttlium salutis tuaejudici nostro ; ne verearis
„Msi corruptionis injuriam justitiae Dei faceres:
•pipiat n leChristus libenter salutis tuae pretium',
c. paulo unie dc eodem pretio, idesl, dc eleemosy-
nis loquelis, sic oil:

Me docet fuis redimens sua crimina nummis,
lilior ul sil res, quam sua cuique salus.

Selrianus Massiliensis, in libris quos nomine
Timulheiad Ecclesiam scribil, lib. i. dc miseri?
cordiil. sic ail: *Quando lugebit, qui dies lugendi*
prdidit? quando satisfaciet, qui tempus satisfa-
(timis amisit? El infra: Si novit quisquam, homi-
num peccaiorum.quantum redimere delicta pos-
>ii. utatur scientia ad redemptionem: si vero ne-
wt, cur non, offerat quantum potest ?

Post annum Domini 500. Cassiodorus in psalm.
.1Ll cogitabo pro peccato meo . idesl, talia te
donante facium.quae meum possint abolere pec-
catum: scilicet /elus adhibebo, eleemosynas fa-
ciam. et ub hoc quod deliqui, mandatorum tuo-
rum tne observatione purgabis.

S. Gregorius lib. G. m I. Regum, explicans cap.
15. Aon solum, inquil, *confitenda sunt peccata ,*
ved *eliam poenitentiae austeritate delenda.* Item
ibidem: *Corrigibilia equidem peccata portantur,*
quia postquam a delinquentis voluntate disce-
dunt. purgari Satisfactione salubriter possunt. Vi-
de eundem lib. 3. in I. lib. Regum, cap. 7. cl lib.
2. episl. 27.

Ilsycliius, sive Isichius (quem aequalem fire-
gorii fuisse putamus, ul diximus in secundo lib.
de Eucharistia, cap. 32.) lib. 2. in Levilicum, ex-
ponens cap. G. *Carnes,* inquil. *poenitentiae in-*
telligimUBjejunium, vigilias,cilicinum vestimen-
tum. cum lachrymis orationem.eleemosynam: cx
liisenim consistit poenilenlia,quae qui tangit re-
cte, sanctificatur. Vide eundem lib. 7. in cap.25.
tlin cap. 27.

Posl annum Domini GOO. Isidorus lib. 2. de
'ummo bono cap. 13. *Ille,* inquil , *poenitentiam*
digne agit, qui reatum suum Satisfactione legiti-
ma plangit.

CüesnñS arelalensis scrm. 1. de eleemosyna ,
m quo explicat illud Apostoli 1. Corinth. 3. Si *cu-*
pis opus urserit,detrimentum patietur. Si autem,
iiiquil.nec in tribulationibus Deo gratias agimus,
nec bonis operibus ipsa peccata redimimus: tam-
diu illo in purgatorio moras habebimus,quamdiu
•Dpradicla minuta peccata tamquam lignum el
(oenum cl stipula consumantur; cl homil. G. Aon
quidem dicimus.Poenitentiam prodesse non pos-
■: certum est. quia prodest, si cum grandi elee-
mosyna illam unusquisque accipiat clc.Idem au-
ctor in homiliis illis passim repclil, bonis operi-
bus peccata redimi, elui, purgari.

Posl annum Domini 700. Beda in 1. psal. *Dele-*

elatio, inquil, *seu voluntas peccandi, quando ad*
Satisfactionem venit,ur, leviter eleemosynis el fi-
liis talibus purgatur: consensus vero . non nisi
gravi poenilenlia deletur: consuetudo aulem.
non nisi recta, el ponderosa Satisfactione absol-
vitur. Mem m psalm. 4. *Mortificetis propria vitia*
vestra.faciendo fructus dignos poenitentiae: tan-
tum scilicet pro singulis vos affligendo.quantum
digna expetit poenitentia, quod erit sacrificium
justitiae, idesl, justum sacrificium.

Posl annum Domini 800. Babanus lib. G. in Ec-
cles. cnp. 7. *Quid,* inquil, *est aliud poenitere ,*
nisi irasci sibi, ut horreat quod fecit, el crucia-
tus a se exigat, ne judex iratus polius affligat ?
Vide eundem lib. 8. cap. 3.

Posl annum Domini 900. Radulphtis lib. 12. cap.
I. in Levilicum: *Ab unoquoque nostrum,* inquil ,
poenitentiae Satisfactione commissa culpa deter-
gilur; el lib. 18. cap. 4. Venditores possessionis
huereditalis aeternae hi sunt . qui claves regni
coelorum a Domino susceperunt, quibus commis-
sa est potestas, ut ligent et excludant peccantes ,
solvant et introducant poenitenlcs. Istis ergo ju-
xta Domini praeceptum, providendum esi. ul in
hoc mercimonio non gravent cives suos,majorem
Satisfactionem exigentes ab eis . quam peccati
qualitas requirit. Emptor quoque caveat necesse
est, ne Dei dispensatorem contristet , si tepida
mente sui delicii veniam petens,justam Satisfa-
ctionis mensuram non explet.

Pusi annum Domini 1000. Petrus Damianus
scrm. des. Andrea: A'e *tibi blandiaris, si gravi-*
ter peccanti. levior poenitentia a mansueto, vel
a dissimulante diclalur:cumin purgatoriis igni-
bus perficiendum sil,quidquid hic minus feceris:
quia dignos poenitentiae fructus quaerit Altis-
simus.

Posl annum Domini 1100. s. Bernardus serin.
4. in cantica: *Cum.*inquil, *satisfacimus ul ablato,*
quod separat. peccato reconciliemur, indulgen-
tiam, quam recipimus, quid nisi quoddam oscu-
lum dixerim pacis? Idque interim non alibi ,
quam ad pedes sumendum: humilis quippe, et
verecunda debet esse Satisfactio, qua emendatur
superba transgressio.

line usque testimonia Patrum annotasse sullicial,
nam doctorum Scholasticorum, qui post hacc tem-
pora dc iisdem rebus accuratius scripserunt , ad-
versarii no legere quidem, vel audire dignantur.

CAPUT X.

Responsiones haereticorum ad testimonia
Patrum.

Videamus nunc, quid adversarii ad Patrum te-
stimonia respondere soleant. Lulhcrus in asseri,
arlic. 5. non concedit, testimonia ulla veterum es-
se, quae dc Satisfactione loquatur: *Quare,* inquil.
verum dixi, arbitrariam istam Satisfactionem
nec in Scripturis, nec in Patribus inveniri: into

>nri aulem poenam irremissibilem a Deo imposi-
tam, ul psalm. 88. Visitabo in virga iniquitates
eorum. Sed Lulherus. aul nuri legerat aul se non
legisse fingeat, monimenta veterum; jam enim o-
-•dendimus. singulis aetatibus non defuisse, qui Sa-
tisfactionem docereni.

Luthcrum sequulus Philippus in apologia con-
fessionis auguslanac ari. de confessione cl Satis-
factione negat exstare veterum testimonia de Sa-
lisfaclinne. qua Deo pro peccatis satisfiat: *Haec
tota res, inquit, commentitia esi, recens conficta,
sine auctoritate Scripturae, ct veterum scripto-
rum ecclesiasticorum. Jcne Lmbardus quidem
de Satisfactionibus hoc modo loquitur. Schola-
stici viderunt in Ecclesia esse Satisfactiones, nec
animadverterunt, illa spectacula instituta esse,
lum exempli caussa, lum ad probandos hos, qui
petebant recipi iu Ecclesia. Jn summa, noil- vi-
derunt esse disciplinam. el rem prorsus politicam
ideo superstitione finxerunt, eas non ad discipli-
nam coram Ecclesia, sed ad placandum Deum
valere.*

Primum nescio qua fronte Philippus negare au-
deat. apud Lombardum exstare testimonia de Sa-
tisfactione illa, de qua Scholastici loquuntur, cum
Scholastici apud lombardum invenerint ea, de
quibus ipsi copiosius disserunt. Certe Loinbardus
lib. 4. sentent, disl. 16. posteaquam multa de Sa-
tisfactione dixerat, cumque ex Scriptura et Patri-
Iribus deduxerat, ila conclusit lotam eam distin-
ctionem: *Ad agendam poenilcnliam non sufficit,
mores in melius commutare, el amulis factis re-
cedere, nisi de his quae facta sunl, satisfiat Do-
mino per poenitentiae dolorem, per humilitatis
gemitum, per contriti cordis sacrificium coojie-
ranlibus eleemosynis.* El quoniam haec verba
Loinbardus ex homil. 50. s. Augustini mutuatus
est; ex iisdem verbis simul ostendimus, non solum
apud Lombardum, sed eliam apud Augustinum ex-
stare testimonium de Satisfactione, qua ipsi Domi-
no, non aulem solis hominibus satisfacimus.

Deinde non solum testimonia a nobis allata pla-
ne convincunt errorem Philippi, sed eliam Calvi-
nus, Kcmnilius el Illyricus ejusdem Philippi vanita-
tem redarguunt. Illyricus emm ingenue fatetur, o-
innes fere Patres agnoscere Satisfactionem. quae
Dominum placet el peccata redimat. Nam Cenlur. 3.
parlim cap. 4. in line, ubi ponit inclinationem doctri-
nae, parlim cap. 10. ubi ponit vitas doctorum, citat
Tertullianum, Origenem cl Cyprianum. Cenlur. 4.
parlim cap. 4. in inclinatione doctrinae. parlim cap.
10. cilal Hilarium, Nozianzenum, Ambrosium. Lactan-
tium, Hieronymum. Theophilum alexandrinum. An-
tonium magnum. Cenlur. 5. parlim cap. 4. in in-
clinatione doctrinae. parlim cap. 10. citat Chrysosto-
mum, Augustinum, Leonem, Prosperum. Maximum.
Paulinum, Cassianum, Hesychium. Cenlur. sexto,
septimo, octavo, nono, decimo el undecimo in iis-
dem locis, citat Cassiodorum, Gregorium, Isidorum
Dedam, el alios, quos omnes reprehendit, ul qui ca
de Satisfactione docuerint, quae a catholicis nunc
docentur.

Sed quemadmodum laudanda csl Illyrici ingenui-
tas el diligculi. i, qui sententias omnium ferme Pa-

trum studiose collegit, caque Ltilheri dogmaliLuv
esse contraria, negare contra manifestam veritalrri
noluit: ila caecitas animi el impudentia, ne dicam
stoliditas ct vecordia vituperanda, quod sibi ptrsui-
dere potuerit, plus uni Luthcro, quam omnibus a-
mnium aetatum docloribus esse credendum. Sciiert
omnes Patres, quamvis alioqui doctissimi ct a-
pienlissimi. in hoc articulo caeci fuerunt, cl sacnj
litteras ignorarunt: unus Lulherus lumen aspexit,
unus Scripturas recte interpretari potuit.

Joannes Calvinus tametsi conetur utcumque re-
pondere. lamen fatetur, quod res est, Patres a par-
litis nostris stare, cosque, reprehendere, quam
qui. utilius esse, stultissime judicavit, Lib. 3. In-
stitui. cap. 3. § 16. *Ejusmodi,* inquit, exercili;
*saepe commemorant vetusti scriptores. cum d>
poenitentiae fructibus loquunlur: quamquam n>
leni vim poenitentiae minime in illis reponunt.
veniam tamen mihi dabunt lectores. si duco,
quod sentio. Plus aequo certe insistere in his i. u-
hi videntur: ac si quis prudenter expendal. nuh
ini spero) assentietur dupliciter eos modum c>
cessisse.* El cap. 4. § 38. *Parum,* inquit, memo-
vent, quae in veterum scriptis de Salisfactiw,
possim occurrunt. Video quidem eorum nonnul-
los, dicam simpliciter omnes fere quorum libri
exstant, aut hac in parte lapsos esse, aul nimii
aspere el dure loquutos. El lib. 4. cap. 12. i>
Qua in parte, inquit, excusari nullo modo pota
immodica veterum austeritas, quae, el prorsm;
*Domini praescripto dissidebat, cleral mirum i.
modum periculosa.* Haec ille, qui salis aperte ar-
rogantiam suam ct superbiam intolerandam pr-
dit: dum ipse unus tot Ecclesiae lumina, quae va-
riis temporibus non solum insigni doctrina. x l
etiam probitate incomparabili, pars etiam miracu-
lis. aul martyrio claruerunt, prorsus contemnere
ct castigare non erubescit.

Sed videamus quid praeter contemptum istum Pa-
trum. pro responsione Calvinus adferat. Lib. 3.
Institui, cap. 4. § 38. cl 39. tria proponit, ex qui-
bus testimonia nobis prolata nonnihil infirmari u-
dentur.

Adducit Primum duo loca Chrysoslomi. etala
duo Augustini, conira Satisfactionem. Sed Capu-
lo post in argumentorum solutione disputationis
Interim nemo non videt. quatuor obscura locatio-
rum auctorum, praejudicare non posse lcslimoous
plurimis, atque apertissimis auctorum supra tri-
ginta, quae nos adduximus.

Deinde dicil. Vocis. se *Patres Satisfactionem,
non compensationem, quae Deo redderetur, i
publicam testificationem, qua qui excommunica-
tione mulclali fuerant, cum in commimionem
recipi vellent. Ecclesiam reddebant de sua poe-
nitentia certiolem.* El paulo post: *Atque itu dio-
batur non. Deo. sed. Ecclesiae, satisfacere: qwd
etiam his ipsis verbis ab Augustino eacpressiun
csl in enchiridio cap. 63.*

At dicil quidem loco notato s. Augustinus, opor-
tere poenitcnles Ecclesiae satisfacere, sed non ad-
dii negationem illam, Aon Deo. Idem autem Au-
gustinus. non uno in loco disertis verbis scribit,
ipsi eliam Deo satisfaciendum. In eodem cnchin

(I. ip. 70. *Per eleemosynas*, inquil. de *peccatis* § , *Irritis csl propitiandus Deus*, cl cap. 71. *De j; >iidtnriis, levibusque peccatis, quotidiana oratio* [MHiiŋi *satisfacit*: ubi licet non exprimatur , tui. lamen sine dubio luielligilur , Deo: neque o- i m pro levibus, quotidianis peccatis jubemur pu- l . . iir. ilionein dominicain quotidie recitare, sed .Jis est si privalim m cubiculo, ubi solus Deus ex- ihal. recitetur. Idem homil. 50. cap. 15. *Non - cit mores in melius commutare. nisi eliam - his. quae facta sunl, salis/ial Deo*. Quid chriüS! Xec mitius perspicue id ipsum Iradunt Ter- ijllianus. Cyprianus cl raeleri. quos capite supe- riore produximus. Idem quoque s. Augustinus pyl. 50. ul supra notavimus , Satisfactionem re- quirir. ut peccatum non maneat impunitum, ul eo ; > dñi non solum misericordia Dei in remissione splendeat, sed eliam veritas cl justitia locum b ani: quo eliam pertinet, quod nulli velorum i> . apra citavimus, peccala per Satisfactiones redimi, deleri, expiari, purgari dicunt.

Illimo addit Calvinus, testimonia . quae calho- ■ srriplores pro Satisfactione adducunt, boba ex ; trie esse canones ex insulsis monachorum delims. quae sub Ambrosii, Hlêronÿtoi, Augustini el ilirysostoini nomine feruntur, a Pelro Lombardo collectos.

S>d testimonia, quae citavimus, non ex Lombar- li sententiis, sed ex ipsis veterum Patrum monu- nlis accepimus: el res ipsa per se fidem faciei, aquis ca testimonia tegere, tl ad suos fontes re- vue re voluerit. Quamquam neque illud admitti- tis. Petrum Lombardum Centones collegisse ex insulsis monachorum deliriis: fuil enim is vir cp- prime doctus, el m Ililani. Ambrosii, Hieronymi , Gregorii alionmiquic Patrum, uc praeter caelcros io Augustini libris diligenter versatus.

Jam vero Murtinus Keiniilius non negat in Pa- tribus mulla de Satisfactione extare, sed parlim a- p ile reprehendit eorum sententias, parlim revo- cal ud tropicas atque hyperbolicens loquuliones: sic «■nim Inquitm in 2. par. exam. pag. 1082. *Veteres, 'it ritu.s illos Satisfactionum hominibus magis ammendurent, saepe cohortalorie magis. quam ure.juxta Chrysoslomi dictum, de ritibus illis /rhi/perbolem loquuti sunt, peccata scilicet. cl poenas peccatis debitas, purgari, compensari, i"ji. iudicem placari et reconciliari operibus il- i Satisfactionum;* cl paulo infra, ubi citassel O- ngenem, Cyprianum, Ambrosium. Augustinum el Grejorium. Ha subjungit: *Et Cyprianus in illis ■'iperbolicis Satisfactionum commendationibus, risque progreditur, ul affirmet peccatum non ■imilti. nisi absolutis et completis illis cano- α: Satisfactionibus: el in sermone de ele- ' pia, c.rcidit ipsi hoc inconsiderate dictum: Mictu quae ante Baptismum contracta fuc- ini, Christi sanguine el Satisfactione purga- n; sordes vero postmodum contradas , demo- n/ni. ablui : el addit . remedia propitiando hio in lapsibus post Baptismum, haec esse: o- „ nihoiiibus justis Deo satisfacere, misericordiae ū.'.'-uñA delicta purgare. Haec proféclo nimium in scendens veritatem csl oratio. Joannes enim*

illis, qui post Baptismum peccant, dicil: liter scribo vobis, ul non peccatis: sed e.l si quis pecca- verit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Chrislum . el ipse est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris tantum, sed etiam pro totius mundi. Haec ille.

Sed quod attinet ad reprehensionem sanctorum Patrum, qui clarissima illa lumina vituperare au- det, non illis ignorantiae nul imperitiae, sed sibi superbiae, atque arrogantiae nolam inurit.

Neque loca illa Cypriani censuram Kemnili me- tuunt. Ibi enim Cyprianus scribil. peccata non di- mitti. nisi completis canonicis satisfactionibus; non loquilur de quacumque remissione peccati, sed de plena , aique integra remissione quoad culpam cl poenam lum aeternam, tum temporalem. Qua- re non negal Cyprianus , hominem lapsum post Baptismum, ante completam Satisfactionem posse Deo reconciliari: sed negal plena remitti peccatum illi quoad culpam, el omnem poenam, nisi per ope- ra laboriosa divinae justitiae fuerit satisfactum. Id aulem non negari a Cypriano, perspicuum est ex. episl. 17. cl IX. lib. 3. ubi periculo mortis immi- nente, jubet idem Cyprianus lapsos reconciliari, et- iamsi nondum poenitentiae tempus inpleverint: ct quia recte noverat Cyprianus, eis qui plene dum vi- verent, non satisfecerant, peccala non esse plene remissa quoad omnem poenam, ideo disertis verbis in episl. 2. lib. I. scribit, nonnullos posl morlem longo tempore cruciari: *Aliud*, inquil, csl *pro pec- catis longo tempore cruciatum purgari cl emen- dari diu igne: aliud peccala omnia passione pur- gasse.*

In alio vero loco a Kemnilin reprehenso, non ne- gat Cyprianus peccala posl Baptismum commissa merito passionis Christi deleri: sed negal, solo il- lo merito plene deleri, quoad omnem culpam el poenam. Hoc enim (ul saepius dictum el probatum a nobis csl) interest inler Baptismi. cl Poenitentiae sacramenta, ex senlenlia Scriplurae, el sanctorum Patrum, quod in Baptismo non requiritur Satisfa- cito ex parte nostra, sed plene aique integre. ad omnem culpam el poenam delendam, Christi pas- sio applicalur: in sacramento autem Poenitentiae ila Christi passio applicalur ad culpam et poenam aeternam tollendam, ul (amen requirai ex parle no- stra opera laboriosa, quibus pro realu poenae tem- poralis divinae justitiae satisfiat. Quocirca idem e- vangelisla Joannes. quem adversus Cypriani senten- tiam perperam adducit Kemnitius, licet in epistola sua vere dixerit peccala post Baptismum facia Chri- sti sanguine expiari, tamen adolescenti cuidam posl Baptismum in mulla crimina delapso, ac poe- nitentiam agere cupienti, non id praecepit , quod Lutherani soient, ul Chrisii sanguine peccala sua purgata osse certo crederet, sed preces el jejunia indixit; neque id solum, sed ipse etiam Joannes pro eo longo jejunio se maceravit, ut ex Clemente referi Eusebius lib. 3. hislor. cedes, cap. 17. Ai- que hactenus de reprehensione testimoniorum Cy- priani.

Quod autem Kemnitius hyperbolem esse conten- dit in senlenliis Patrum de Satisfactione . duobus modis refellitur. Primum enim etiamsi concede-

remus esse hyperbolom in illis testimoniis Palriim, adhuc lamen haberemus argumentum solidissimum contra adversarios. Hyperbolica enim Joquii-lio requirit. ul vere aliquid subsit in re, licet non lam excellenter, quam verba significant: alioqui enim non hyperbole, sed mendacium esset. neque tam ejusmodi liguris ornaretur, quam vitiaretur oratio. Scribit David ps. 106. de navibus in mari periclitantibus.' *Ascendunt usque ad coelos et descendunt usque ad abyssos*: haec quidem hyperbolica loquutio est, lamen nisi revera naves a linctibus interdum valde alte sustollerentur et deprimerentur, non figuram, sed mendacium (ul diximus) contineret. Ad eundem igitur modum, nisi opera laboriosa aliquid, vel potius nisi nullum valerent ad poenam peccatorum expiandam et Deum placandum, non hyperbolicac. sed falsae prorsus veterum sententiae dici deberent. Itaque si quae est hyperbole in illis encomiis satisfactionis, quae apud Patres inveniuntur; in eo casu, quod verba Patrum significare videantur, operibus Poenitentiae purgari peccata, quoad culpam et poenam, eamque lumen aeternam, tum temporalem: cum tamen re ipsa ac sine hyperbole, quoad poenam tantum eoque solum temporariam, ejusmodi operibus crimina expientur.

Caelorum etiamsi in eorum Patrum testimoniis hyperbole admitti possit, qui in concionibus ad populum de Satisfactione disseriebant; tamen nullo modo probabile est, hyperbolicum esse loquulos eos qui vel contra haereticos libros de Poenitentia scripserunt. ul Ambrosium, Tertullianum, et alios; vel in epist. decretal, ad consulta episcoporum respondebant, ut Innocentium, Leonem, Gelasium; vel in commentariis, aut aliis ejusmodi libris doctrinam ecclesiasticam simpliciter tradebant, ul Hieronymum in common'. prophetarum, Augustinum in enchiridio, Gregorium in explicatione hbr. Ilegum, Theodorum in epitome divinarum decretorum, Cassiodorum, Isidorum. Isidorum, Bedam, Habanum, Hadulphum, et alios quos capite superiore protulimus. Porro isti omnes non minus perspicue Satisfactionibus peccata redimi docent, quum Cyprianus, Pacianus, Cyprianus, et alii, qui in concionibus ad populum de Satisfactione disseruerunt. Ac de his salis.

CAPUT XI.

Sulrunliir *argumenta quaedam Lutheri contra sententiam Ecclesiae de Satisfactione.*

Aunc demum argumenta solvenda sunt ac praecipue Lutheri. Melancthomus, Calvinus, Kemnilius. Sed quoniam Lutheri argumenta et leviora sunt ei dissoluta: pauca solum attingam, ut ex iis iudicium de caeteris fiat.

Primum igitur in serm. de indulgentiis, quem habuit anno 1518. ad initium videlicet tragoediae a se excitatae, ex verbis Ezechielis prophetae demonstrare nititur, post dimissam culpam, nullam

exigi a Deo poenam. sive Poenitentiam, sed novum tantummodo vitam. Ezechiel enim cap. 33. induit. Dominum ille Joquielm: *Impietas impiorum non nocebit, quacumque die conversus fuerit ab impietate sua*: ex quo loco colligi videtur, nullas superesse poenas, quas Deus repetat ab impio post conversionem; quia si aliqua superesset poena, certe adhuc noceret impio impietas sua.

Respondendo: Sententia prophetae non est, quae nihil omnino impietas noceat impio post conversionem; sed quod non noceat ad oblinendam et conservandam gratiam Dei et salutem aeternam: nam quid sit nocere, aut non nocere explicat ille dem propheta, cum non semel repetit, impius; post conversionem non moriturum, et iustum post conversionem non victurum. Quemadmodum igitur non prosunt justitiae iusto, si a Domino avertatur, quia non possunt ei nocere ul non moriatur: sic etiam non nocent impio omnes impietates, si ad lumen minimum convertatur, quia non possunt ei nocere, moriatur.

Et confirmatur haec explicatio evidentissime gumenlo. Nam si impietas impio post conversionem nullo modo prodesset, etiam quoad potum temporalem: eodem modo justitia iusto post conversionem nullo modo prodesset, etiam quoad primum mium temporale. Nam Deus in eo loco dicit: *Justus non liberabit eum in quacumque peccaverit, et impietas impiorum non nocebit ei quacumque die conversus fuerit*: et cap. 18, i cui dicit Deus non recordaturum se iniquitatem quas impius gessit, si Poenitentiam egerit: itaque quae dicit. non recordaturum se justitiarum, quod iustus operatus est, si peccaverit. Aliter negari non potest, quin saepenumero Deus opera bona impiorum remuneret temporali mercede. ul sancti Patres docent, Cyprianus hom. 67. ad populum Antiochenum. Hieronymus in cap. 29. Ezechielis. Augustinus lib. 5. de Civili Dei. cap. 15. Gregorius homil. 50. in evangelia. Sicut igitur bona quae post conversionem dicuntur non prodesse iusto, quin non eum liberant a morte sempiterna, licet immo fraudentur temporali aliquo praemio: sic etiam impietas dicitur post conversionem non nocere impio, quia non impedit vitae aeternae consequentiam, licet poenam temporalem secum ferat.

Denique si Deus per prophetam testaretur celum omnino poenam se de peccatore sumpturum, post conversionem: qua ratione Moysen, Aaronem, Davidem, et alios iam multos post conversionem temporaliter punivisset, ut Scripturae divinae testantur, quarum testimonia iam ante protulimus. Quare necesse est. aut Scripturam Scripturae pugnare, quod absurdissimum casus; aut (quod verissimum) alteram ex altera explicari; proinde poena temporalis de Davide post conversionem, sumpta, aperte docet, locum Ezechielis iudicium ligendum esse de poena sempiterna, quae post conversionem tollitur, non de poena temporalis quae post conversionem manet.

Secundum argumentum habetur in lib. de universali. Babylon, quem edidit anno 1520, Nam in eo lib. cum ad sacramentum Poenitentiae venisset, multa scripsit de Satisfactione, sed inter multa it

I> pjr̄tim inania, paHim mendacia, nihil est quod aliqui argumenti speciem ostendat . praetere-xempluin Christi. Joan. 8. qui cum adulteram absolwos.dixit: *Vade, el noli amplius peccare.*, non <,u:n siisiiciionein ab illa exegit,nisi ut deinceps beoe vireret.

Respondeo.: Primum non constat, utrum udule-
lenin Dominus a peccatis absolverit, un solum a jũ^na lapidationis liberaverit: certe verba illa: Nec t̄;ile *condemnabo: vade, el noli amplius peccare*, nihil aliud significare videntur, nisi. Neque te ad lapidationem adjudico . sed cave ne iterna peccando in idem periculum incidas. Quare . hic locus pro .Satisfactione, vel contra Salis-fictionem facit.

Deinde esto, remiserit Dominus adulterae pcc-
n: qui- novit, an non tantam in ca Dominus r.inlntionem viderit, ul nulla praeterea satisficlio-
opns esse judicaverit? nam nec nos diffitemur. /iljiii aliquando vim contritionis in aliquo repenti posse, ut sola sufficiat ad omnem culpam et poenam expiandam; qualem fuisse in Maria Mag-Jlena. facile mihi ipse persuadeo.

Denique alia ratio Christi est, alia sacerdotum. GXqui Dominus cral. suo jure poterat omnem r.lp.im cl poenam adulterae condonare : Sncerdo-
-qui ministri sunl, juxta leges sibi traditas cogantur pocnilenlibus mulclam injungere.

Tertium argumentum Lulherus habet in assertionem omnium articulorum suorum, quam edidit anno 1521. Nam in assertionem articuli quinti, inore 'jo ab auctoritate negativa sumil argumentum el ijuiiiejn his verbis: *Satisfactionem*.inquit, *negavi, qunlcm ipsi docent: quod mihi non cril difficile probare. Ostendant si possunt ubi in tola Scriptura unus apex, autjola scribatur, pro peccato mortali uno debere satisfieri septem annis; di-tant ubi pro differentibus peccatis differentes p>mas statuatur Christus el apostoli. Nonne haec omnia sunl postea inventa ab episcopis? immo dad unum ex antiquis Patribus, in quo legantur quadragenae, septenae cl similia. Ubi fecerint. libens revocabo.*

Itopondco. non esset quidem necessarium ex Scripturis el Patribus ea demonstrare quae requiri Ludicrus, si summo jure agere vellemus: non tm contendimus, determinationem certarum poe-furyin sive quoad tempus.sive quoad modum, esse i .> divini. Quemadmodum enim in multis aliis i- generalim Christus praescripsit quid agi vel- l d>tenninalionem autem quoad tempus, locum. lum et caetera similia. Ecclesiae potestati rcli-Silutsanctus Augustinus testatur in episl. 86. ad ulintnn de jejunio . el in episl. 118. ad Januari.ini.de sumenda Eucharistia: sic etiam dicere no-th liceret. Chrislum in genere Poenitentiam pec-ilorihus imperasse, modum aulem el tempus cl imili.i, dcfinitjoni Ecclesiae reliquisse.

Verumlamen non erit difficile, in divinis literis osleoperc mulclam septem annorum pro peccato , quam Lulherus quaerit. Lib. 2. Begum (fnp. 24. (uni David peccasset in Deum, ac. deinde resipiscens dixisset: *Peccavi, valde in hoc facto, sed prreor Domine. ul transferas iniquitatem servi*

lui, quia stulte egi nimis : non remisit ei Deus continuo.ul Lulherus m primo argumento contende-bat, omnem culpam cl poenam, sed culpa remissu. poenam indixit septem minorum . aul si mallei, aliam breviorcm, sed duriorcm . triom videlicet mensium, aul denique aliam brevissimam, dierum trium, sed gravissimam. Habemus igitur non apicem, autjola unum, sed integram, planam-«pie sententiam .Scripturae divinae, ubi pro uno peccato poena septennis «indicitur. Neque longe abest a proposito nostro quod scribitur Daniel. 4. regem Nibuchodonosor pro peccato superbiae septem temporibus, idest. septem annis.gravissimam poenam Deo jubente luisse. Num. 12. Mana soror .Moysis pro peccato murmurationis jussu Domini seplem diebus extra castra morari coacta csl.

Quod aulem Lulhenis indicari postulai locum, ubi pso dilferentibus peccatis differentes poenae constituentur; haticmus testimonium luculentum in Deuteron, cap. 25. *Pro mensura delicti , cril el plagarum modus.* Et Apocal. 18. *Quantum se glorificavit. et in deliciis fail.lanium date ci tormentum el luctum:* ex Ius enim locis perspicue discimus diversa peccata, diversas exigere poenas, majora videlicet majores el minora minores.

Quod vero perlinel ad sanctos Patres, quorum vel unum sibi demonstrari cupit Lulherus. qui meminert quadragenarum el scplemirum. idest, poenitentiae quadraginta dierum, aul seplem annorum: nos pro uno Patre concilia antiquissima Patrum plurimorum dabimus. In concilio ancyrano celebrato ante nicacnum I. concilium, idest. ante annos 1270. can.8. injungitur septennis poenitentia iis, qui coacti bis, lerve, idolis sacrificaverant, cl in eodem concilio pro variis deliciis, aliquando duorum, aliquando trium, aliquando etiam decem annorum poenilenliac indicunlur. In concilio nicacno I. trecentorum decem el octo sanctorum Patrum. can. 11. indicitur poenitentia annorum undecim iis. qui praeter necessitatem praevaricati sunl: el rursus can. 12. quibusdam aliis annorum 13. poenitentia imperatur. In concilio ehberlino , quod circa tempus concilii nicaeni celebratum est, can. 5. mulieri, quae ancillam verberando necavit. septem annorum injungitur poenitentia.

Denique innumerabilia sunl ejusmodi testimonia. quae lum in ipsis conciliis, tum apud Ivonciu cl Burchardum decretorum collectores legi possunt, ex quibus Lutheri imperitia, qui ne unum quidem Patrem pro septenni poenitentia proferri posse credidit, facile cognosci polesl.

CAPUT XII.

Solvuntur argumenta Philippi Melanchlhonis e.r locis communibus.

Jam veni Philippus Melanchlhon in locis communibus iit. de Satisfactione. quaedam alia argumenta congessit. quaec bo loro solita brevitate solvemus.

nominal: neque enim conviciis, sed argumentis
terUreinilii propositum est. quamquam eam docli-
ii. hi. quam Philippus oppugnat, non theologorum
hniom Scholasticorum, quorum picrique monachi
fi. riiiil, sed etinm omnium vclerum Palrum esse,
[uula mile ostendimus.

Quod igitur allinet ad illa Irin, quae adversus do-
irinam de Satisfactione objiciuntur, quod viddi-
obscuret legem, quod obscure! evangelium, cl
: I amplified dignitatem Iraditionum humana-
rum. Prunum repugnat Scriplurae el Patribus ih h-
i<: <is. Secundum, non modo esi falsum, sed el-
lipse teste Philippo falsum esse convincitur.
Tertium cl est aperte falsum, cl supra a nobis cap.
I. et G. refutatum.

Primum Scriplurae el Patribus repugnare, per-
q (juin est ex cap. 19. Matthaei. ubi Dominus con-
silli a praeceptis distinguens, ostendit, posse ho-
ir 5 justificatos per gratiam Dei non solum im-
jlere legem; sed eliam aliqua alia opera Deo gra-
>inin facere, quae imperata non sint. Nam inler-
' inii adolescenti: *Qui boni faciam, ut habeam*
aeternam? respondit I)ominus: S» vis *advi-*
ton *ingredi, serva mandata.* Cumque ille dice-
r l, se omnia servasse a juventute sua, adjecit Do-
"inus et ait: *Si vis perfectus esse, vade, vende*
<plae tiqbes, el da pauperibus, et habebis lhesau-
rum in cocio, *cl veni sequere* me; dc quo loco fu-
-disseruimus in 2. lib. tie monachis, cap. 9. ubi
eliam mulla alia adduximus testimonia Scriptura-
rum ad rem eandem confirmandam; el in eodem
libro, cap. 11. adduximus testimonia Patrum lati-
norum et graccorum, qui disclris verbis affirmant,
posse hominem Christianum per Dei gratiam plus
facere, quam Deus praecipiat. Quare nccesse est
in Ecclesia exstare hanc, doctrinam, posse omnes
Christianos (ul concil. II. arausicanum, can. ulti-
mo tradit) post acceptum Baptismum, cum Dei ad-
jutorio, quae ipsi Deo sunl placita, si fideliter la-
borare voluerint adimplere.

Aliorum autem (ipso teste Philippo) falsum esse,
acproinde Philippum sibi non constare, ex ejus
verbis demonstrari potest. Scribit enim hoc loco,
> r Satisfactiones evangelium obscurari, proplerea
quod monachi fingant, mortem aeternam nostra
'ompensalioie aboleri: at non dicunt hoc, sed ne-
pnlpotius monachi, idesl, scholastici doclores;
ul in eodem titulo de Satisfactione, docuit Phi-
lipushis verbis: *Monachi hic definiunt Salisfa-*
cilioncs opera non debita, quibus volunt redimi
^'nas purgalorii. uul ccric alias poenas tempo-
rales: Sic *enim docent, Deum cum sit misericors,*
r miilerc culpam, sed cum sil justus el vindex,
nidore poenam aeternam in temporalem purga-
lmi. Deinde addunt, partem poenarum remitti
ptleilale clavium, pariem redimendam esse Sa-
lilfacionibus: haec est summa commenti. Haec
lle; qui cum docet, ex sententia monachorum. Sa-
lohclionibus redimi poenas purgatorii, aul alias
poenas temporales, poenam autem aeternam non
redimi nisi prius ex misericordia Dei mutata sil in
temporalem: certe simul docet. °x sententia mo-
nachorum, nbsolule el simplicité! non redimi mor-
, m, sive poenam aeternam, sed solum temporalem.

Porro: Poenam temporalem purgatorii nosti is O-
penbus-redimi, non solum monachi docent, sed
eliam Scripturae et Paires, quorum testimonia a-
lio loco allata sunl: inter quae illud s. Cypriani in-
signe est, ex episl. 2. lib. *I. Aliud est pro pecca-*
tis longo dolore cruciatum emendari et purga-
ri diu igne, aliud pcccala omnia passione pur-
gasse.

Quamvis autem Satisfactiones nostrae non sint
ex condigno compensationes mortis aeternae, ul
saepe jam repctiviiiins: lamen opera laboriosa, quae
cum Dei auxilio fiunt a poenitentibus, sne excon-
gruo. sive ul dispositiones concurrere el prodesse
ad culpae remissionem, el mortis aeternae libera-
tionem; Scriplurae cl Patres perspicue docent, ul
lib. 2. cap. 12. demonstravimus: inter caetera, Pa-
ciani in paraenesi ad Poenitentiam, post Tertullia-
num in libro de Poenitentia, testimonium illud a-
perlissime esl: Si de *cruciatu exomologcsis retra-*
ctatis. gehennam recordemini, quam vobis exo-
mologesis cxliuguel.

De Terlio, idesl, dc amplificatione traditionum
humanarum, nihil csl hoc loco addendum. cum sa-
tis sil id lolum cap. 4. el G. ul paulo ante diximus,
refutatum. Atque haec ex locis.

CAPUT XIII,

Solvuntur argumenta Philippi ex apologia *confessionis auguslanae.*

In apologia confessionis auguslanae idem Phi-
lippus praeter ea, quae ex locis communibus ad-
ducta confutavimus, quaedam profert argumenta,
quibus probare nititur. Scripturas, quae pro Satis-
factione a catholicis adducuntur, ad rem non face-
re, ac proinde sententiam nosiram dc Satisfactione
non nili solidis argumentis. Sic igitur loquitur in
articulo dc confessione cl Satisfactione: *Multa col-*
ligi possunt argumenta, quod haec delicia Scri-
plurae nullo modo pertineant ad scholasticas Sa-
tisfactiones. Isti fingunt Satisfactiones esse opera
indebita-. Scriplura autem in his sententiis requi-
rit opera debita: nam haec vox Chisti: Agile Poe-
nitentiam: vox praecepti csl. Primum hoc nrgu-
mentuin si ad formam ratiocinationis revocetur, e-
jusmndi erit: Scriplurae. quae pro satisfactione ad-
ducuntur. praeceptum divinum sonant. At Satisfa-
ctio quam Scholastici docent, ipsorum opinione,
continet opera indebita, idesl, non mandata divini-
tus: Igitur pro Satisfactione Scholastica Scriplurae
divinae perperam allegantur.

Respondeo. In assumptione latet vilium; neque
enim Scholastici docent, opera Salisfacloria debe-
re esse omnino indebita, sed alias (ul ipse loquun-
tur) indebita, idesl, nisi peccassentl: siquidem as-
sidua jejunia, vigiliae, cineres el cilicia indebita
essent, si homines in innocentia permanerent.

Adde, quod licet sententia sit valde probabilis
sancit Thomae, Durandi, Paludani. el aliorum in 4.

distinct, to non recte satisfieri per opera alias debita: tamen non est improbabilis sententia Adriani in tractatu de Poenitentia, el Cajelani quaesi I. de Satisfactione, per opera alias debita satisfieri posse. eum Satisfactio, quam Deo reddimus, non pertineat ad solam justitiam, sed etiam ad amicitiam.

Pergit deinde Philippus cl ait: *liem adversarii >cribunt, confilentem si recuset suscipere Satisfactiones. non peccare, sed persoluturum esse has poenas in purgatorio. Jam hae sententiae sine controversia praecepta sunl ad hanc vitam perlinentia: Affile Poenitentiam;Facile fruclus dignos Poenilenliae;E.Thibelc membra vestra servire justitiae: quare non possunt detorqueri ad Satisfactiones. quas recusare licet; non enim licet recusare praecepta Dei.*

Respondeo: Neutra propositio hujus argumenti vitio caret. Nam quod allinet ad Primum, si loquatur de Satisfactione a sacerdote injuncta, de qua Philippus loqui videtur, non concedit melior pars theologorum catholicorum, posse confilentem sine peccato recusare Satisfactionem. Nam tametsi Scottiis et Gabriel, et pauci quidam doceant, quod Philippus retulit: tamen magister sententiarum, s. Thomas. Richardus, Durandus. Pahidanus cl alii permulti in 4. dist. II», vel 18. omnino contendunt, quod cl nos supra docuimus, sacerdotem habere claves, quibus non tantum absolvat a culpa, sed etiam nt judex vice Dei liget ad poenam, quam poenitens recusare non potest, nisi judici divinitus constituto, ac proinde ipsi Deo resistat. Veteres autem Patres tantum abest, ul recusantes mulctam a sacerdote injunctam admissuri essent. ut numquam ad communionem Eucharistiae, poenilenles adire permiserint, nisi prius salubri Satisfactione purgatos. Ipsa denique concilia oecumenica. Florentinum el tridenlinum. non facerent Satisfactionem partem sacramenti Poenitentiae, nisi cl a Deo institutam. cl necessariam in re vel in volo esse credidissent.

Altera vero propositio ideo non caret vitio, quia praeceptum illud: *Facile fruclus dignos poenitentiae*, quod unum ex tribus a Philippo notatis, nos adduximus, pro Satisfactione, datur quidem hominibus in hac vita, sed intelligitur cum conditione, si videlicet quis velit perfectam remissionem peccati, non solum quoad culpam, sed etiam quoad omnem poenam: omnino enim probabile est, non obstringi eos novo peccato, qui non plene satisfaciunt in terris pro poena temporali alterius sacculi. Etsi enim vult Deus dignos poenitentiae fruclus, tamen si quid minus hic solverimus, id purgatorii ignibus expiabitur, ul Petrus Damianus scribit in 2. serrn. de s. Andréa.

Addit Philippus argumentum Tertium bis verbis: *Tertio, indulgentiae remittunt illas Satisfactiones. ul docet capit. Cum ex eo. de Poenitentia et remissione. At indulgentiae non solvunt nos illis praeceptis: Facile fruclus dignos Poenitentiae; \gilc poenitentiam. Itaque manifestum est, male detorqueri illa dicta Scripturae ad canonicas Satisfactiones.*

Respondeo. Indulgentiae (de quibus suo loco fusiuss disseremus) ntth solvunt nos divinis praeceptis.

sed faciunt tamen, ul pro iis poenis, quae nobis ptr indulgentiam condonantur, non lencamur praecce. illo de faciendis dignis poenitentiae fructibus, El libemus simile aliquid apud Apostolum Itoman. Il. imperat enim Apostilles, ut reddamus omnibus ik bila: Cut *tributum. tributum; cui vectigal vectigal cui honorem*, / tonorem. Igilur si cui creditor debitum donaverit, aut princeps tributum remisent, non solvetur ille quidem apuslolito praecepto, t! non teneatur reddere omnibus debita: sed non i. libebit debita, quae reddat meque. poterit impune nt-gare tributum ei, cui debet tributum; sed non libebit cui debeat tributum.

Addit Quarto hoc modo: *Videte porro quid qualur. si poenae purgatorii sunt Satisfaction seu satispassiones. aut Satisfactiones. sunt r demptio poenarum purgatorii.* Num eftam L *sententiae praecipunt, ut animae castigentur il purgatorio? id cum sequi necesse sil* ejidi r *sariorum opinionibus, hae sententiae novo p. do interpretandae erunt: Facile fructus dign poenitentiae, hoc esi, patiamini poenas purgal rii post hanc vitam.*

Respondeo: Miror novam istam Philippi Dialecteam: Satisfactio est redemptio poenarum purgatorii: igitur sententiae, quae praecipunt Satisfactionem, praecipunt ul animae castigentur in purgatorio. Quis ita colligeret, nisi plane amens? an; si praecipit redimi captivos, ne divexentur, aut e, dantur ah hostibus, is libi videtur praecipere. captivi ab hostibus vexentur vel interficiantur? bgo ita colligi deb. il. Satisfactio est redemptio; narum purgatorii. Sententiae igilur, quae Saluclioiem praecipunt, id praecipunt, ul deturn; ra, ne animae purgatoriiis ignibus addicantur t sententia illa: *Facite fruclus dignos poenitentiae*. non significat, Patiamini poenas purgatorii, p hanc vitam, sed; Redimite poenas purgatorii, sponde satisfacite in hac vita, ne, velitis nolib; satis patiamini post hanc vitam.

Quintum argumentum his verbis proponit: *Proclerea cum certissimum sil, remissionem parum gratuitam esse, seu gratis propter Christum donari sequitur non requiri Satisfactionis.*

Respondeo. Remissionem peccatorum, quod. linet ad reconciliationem amicitiae, el poenam n orlis aeternae, gratuitam esse, libenter admittimus, tum quia Scripturae divinae id passim testantur, tum quia certum est. non posse hominem sine lu gratia boni aliquid agere: remissionem autem p>cati quoad poenam temporalem, ila fatemur e-gratuitam, ul etiam per Satisfactionem acquiri pe se non dubitemus. Gratuitam esse dicimus, qin sine gratia Dei satisfacere non possemus, acqui'i nihilominus per Satisfactionem asserimus, qnn; psa opera bona cl poenalia per Spiritum Christ facta, ex condigno reatum poenae temporalistipungunt. El quemadmodum b. Paulus iid Hom. i vitam aeternam, gratiam Dei vocat, quam 2. l moth. 4. Justitiae coronam appellat, quia ul nV docet concilium arausiciium can. 19. debetur». *. ces bonis operibus, si liant, sed gratia, quae if debetur, praecedit ul fiant, sic etiam poenae lerporalis remissio ad gratiam cl justitiam perlr

quia debetur remissio poenae temporalis Satisfactioni, si li.it. sed gratia quae non debetur, praeiedit, ulflat. Adde, quod si non repugnat gratuitae remissioni peccati, redemptio poenae temporalis ijjusMiac, quum Philippus admittit: nulla est ratio .r eidem repugnat redemptio poenae temporalis purgatorii.

Sextum argumentum in verbis sequentibus ila proponitur, *Evangelium habet mandatum gratis nmiliendi peccata , non imponendi poenas el Man leges, aut partem poenarum imponendi,* parle remissa.

Hespondeo:Mnndnlum istud evangelirum de peccalis remittendis gratis, idesl, nulla Satisfactione imposita: nos adhuc in quatuor cvangelistarum voIminibus reperire nequivimus: invenimus autem Mallii. 16. el 18.mandatum omnino contrarium.Ubi enim apostolis dantur claves solvendi el ligandi, ilisinodubio sic illi iudices hominem peccatorum (onsliluunlur, ul non solum eos a culpis absolvant, >ed etiam ad poenas ligent, prout ad salutem ipsorum iudicaverint expedire. Quoad enim potestas ligandi nihil sit aliud,nisi potestas relinendi peccata iipoemlenlibus, quod boc loco scribil Philippus, drersarii non probant,sed dicunt tanluimquod uu in ea potestas ad ea omnia vinculo se extendat, quae necessaria, vel utilia sunl salutem hominum renatorum, ac nominalim ad vinculum Satisfactionis, nos probamus, tum quia verba Domini generalia sunl: Quodcumque ligaveris, el Quuecumque illigaveritis; neque nostrum est restringere, quod Dominus amplum esse voluit: tum quia Ecclesiae tonsuetudo locum istum apertissime declaravit, siquidem (ul ex conciliis el Patribus supra citatis perspicuum est) nullum unquam fuit tempus, quo lapsi in Ecclesia sine Satisfactione reciperentur. Qois aulcm credal, Ecclesiam universam ab initio praedicationis evangelicac , noluisse lapsos sine Satisfactione admittere, si in evanglio mandatum exstaret de peccatis sine Satisfactione remittendis?

Argumentum Postremum, si tam argumentum, In non potius Ilgmrnlum dici debet, in illis verbis habetur: *Praeterea mors Christi non est solum Satisfactio pro culpa, sed etiam pro morte aeterni,juxta illud: Ero mors tua o mors. Quid est l'jiur monstri, dicere., quod Clirisli Satisfactio redimat culpam, nostrae poenae redimant mortkm aeternam; ut jam illa vox (Ero mors tua) inielligi debeat, non de Christo, sed de nostris "ptrtbus; et quidem,non de operibus: et quidem, non dc operibus a Deo praeceptis, sed dc frigidis quibusdam observationibus, excogitatis ab hominibus: cl dicantur inartem abolere etiam cum /mnl in peccato mortali?*

Respondeo. Tria sunl hic mendacia. Primum c nim non docet catholici, Satisfactionibus nostris redimi mortem aeternam,sed poenam solum lempok'iu, uljam saepius diximus: atque illud: *Ero mors mu,* de Clirisli morte, non dc nostris operibus iniriligendum esse, gratissime conlilcnmr. Deinde, alisfactoria opera non in observationibus ab hominibus excogitatis, sed in jejunio, eleemosyna el ■■ratione, quae in Scripturis praecepta, exempla ct

promissiones amplissimas habent, ut supra docuimus, collocamus. Denique nemo catholicorum docet, opera in peccato mortali facio, abolere morioni: dicunt quidem aliqui, opera in peccata mortali facta, fore salisfactoria, si is iterum ad gratiam Dei redeat, qui ea opera fecerat; sed tunc salisfactoriu esse, dum is est in pcccalo mortali, nemo (quod sciam) dicit. Porro meliores theologi neque salisfactoria esse, neque unquam futura concedunt enopera, quae in peccato mortali facta sunl; tantum abest ut his operibus mortem aboleri dicant. Atque haec ad argumenta Philippi respondisse sufficiat.

CAPUT XIV.

Solvuntur quaedam argumenta Joannis Calvini.

Joannes Calvinus lib. 3. Institui, cap. \ . § 23. incipit exagitare doctrinam de Satisfactione,el quasi alter Thraso, vel Goliath pbilistaeus, admirabili confidentia insultat agminibus Dei vivcnlis: *Tertium, inquil, locum Satisfactioni in Poenitentia assignant: de. qua quidquid blaterant,uno verbo subverti potest. Dicunt non sufficere poenitenti a praetentis malis abstinere, el mores in melius commutare, nisi de iis, quae facia sunl, satisfaciat Deo: esse autem mulla adminicula , quibus peccata redimamus, lachrymas,jejunia, oblationes, charilalis officia.Ei paulo post: Talibus mendaciis oppono gratuitam peccatorum remissioncm:qua nihil in Scripturis clarius praedicatur.*

Responsio. Quod nos blaterare dicit Calvinus, cl quod uno verbo subverti posse affirmat, (otidem verbis tradit s. Augustinus in homil. 30. cap. 13. ubi sic loquilur:A'on sufficit mores in melius commutare, et a factis malis recedere, nisi etiam de iis. quae facta sunl, satisfiat Deo per Poenitentiae dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium coopcranlibus eleemosynis.Quod etiam de subsidiis peccatorum redimendorum in nobis Calvinus reprehendit . his verbis tradit s. Ambrosius in lib. de Elia ct jejunio, cap. 20. *Habemus plura subsidia, quibus peccata nostra redimamus. Pecuniam, habes? redime peccatum tuum.* Neque his dissimilia leguntur in Scripturis el Patribus, quos supra citavimus: non igitur ista nos blateramus, aut lingimus , sed ex Scripturis el Patribus hausimus.

Porro graluila peccatorum remissio , quae clarissime in divinis literis praedicatur . sicut Augustinum ct Ambrosium et Patres caeleros, Scripturarum diligenlissimos tractatores non terruit , ila neque nos terreliin iisdem enim Scripturis utrumque legimus, gratuitam videlicet peccati remissionem, ct redemptionem peccatorum per bona opera. Idem enim Spiritus sanctus, qui per Jsaiam dixit: *Ego sum, ego sum . qui deleo iniquilales luas propter me, ct peccatorum tuorum non ero memor.* Isaiae 43. cl caetera, quae citat Calvinus:

dixit cliutn per Salomonem: *Misericordia cl veritate redimitur iniquitas*. Proverb. III. cl per Du-
melem: *Peccata tua eleemosynis redime*. Daniel. I. el per Lucum: *Remittuntur ci peccata multa, quoniam dilexit mullum*. Luc. 7. Itaque gratuita esi peccatorum remissio, quia gratis Deus tidem et poenilenliam nobis inspirat; gratis ad amicitiam el gratiam suam nos recipit, gratis culpam el reatum mortis aeternae condonat; gratis denique gratiam illam infundit, per quam pro poena temporalis, quae dimissa culpa remanet, satisfacimus; ex quo sequitur, ul gratuita peccati remissio, non solum cum Satisfactione non pugnet, sed eam potius gignat. In eo vero potissimum errat Calvinus, quod gratiam, quae in sacris literis praedicatur, non animadvertit opponi proprie illis lanium operibus, quae cl propriis viribus liberi nostri arbitrii Hunt: opera enim, quae ex gratia ipsa procedunt, adeo non opponuntur gratiae, ut in ea potius tamquam effectus in caussa includantur..

Pergit Calvinus § 26. *Verum qua sunt perversitate, cl peccalorum remissionem el reconciliationem fieri semel dicunt. cum in gratiam Dei per Christum in Baptismo recipimur: post Baptismum resurgendum esse per Satisfactiones: sanguinem Christi nihil prodesse, nisi quatenus per claves Ecclesiae dispensatur etc.* cl contra allegat illud 1. Joan. 2. *Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum, cl ipse est propitiatio pro peccatis nostris*. El illud Joan. 1. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*.

Despondeo: Quod hoc loco in catholica doctrina Calvinus reprehendit, ante mille cl trecentos annos scripsit s. Cyprianus in sermone de opere el eleemosynis, ubi sic loquitur: *Non haberet quid fragilitatis humanae infirmitas, atque imbecillitas faceret, nisi Herum pictas divina subveniens justitiae el misericordiae operibus ostensis, viam quondam tuendae salutis aperiret, ul sordes postmodum quascumque contrahimus. eleemosynis abluamus. Loquitur in Scripturis Spiritus sanctus, et dicit: Eleemosynis el fide delicia purgantur: non utique illa delicta, quae fuerant ante contracta. nam illa Christi sanguine et sanctificatione purgantur*. In eandem sententiam loquitur Ambrosius libr. 2. de Poenitentia, cap. 5. *Virumque beatum dixit, el cujus iniquitas remittitur per lavacrum. el cujus peccatum legilur operibus bonis*; atque alia id genus mulla passim in Patribus reperiuntur.

Neque vero ita distinguimus inter Baptismum el Poenilenliam, quasi peccata, quae post Baptismum fiunt, sine Christi sanguine, solis operibus nostris expiuntur (ul supra non semel docuimus) peccata omnia, sive ante Baptismum, sive post Baptismum commissa fuerint. Christi sanguine cl redemptione purgantur, ul testimonia Scripturae a Calvinio adducta probant: sed huc inter ea discrimen agnoscimus, quod in Baptismo ita plene, ita perfecte, ita copiose Christi sanguis operatur, ul peccata omnia non solum quoad culpam, sed etiam quoad omnem poenam alterius vitae, cum aeternam, tum etiam temporalem deleat, ita ul nullus satisfactioni propriae locus relinquatur; in sacramento autem

Poenitentiali. idem Christi sanguis culpam quidem cl poenam aeternam delet, sed poenam temporalem totam, nisi propria Satisfactione cooperante, non expiat: cujus discriminis causam ex divina iustitia, atque ex aliis locis petilam supra reddidimus.

Quare non admittimus modos illos loquendi, quibus Calvinus sententiam nostram, ul eam odiosam faceret, explicavit. Non enim dicimus, remissionem peccalorum el reconciliationem semel fieri. quasi iustilicalio lapsorum post Baptismum, non sil vera peccalorum remissio el reconciliatio. Neque dicimus post Baptismum resurgendum esse; per Satisfactiones: non enim Satisfactio ad remergendum a morte peccati, sed ad reatum poenae temporalis, qui post eam resurrectionem manci, expiandum adhibetur. Neque illud dicimus, sanguinem Christi nihil prodesse, nisi quatenus per Ecclesiae claves dispensatur: neque enim solum prodest in sacramento Poenitentiae, in quo virtute clavium peccatores reconciliantur, sed etiam in Continuatione, Eucharistia, caeterisque omnibus sacramentis.

Deinde, § 27. argumentum ducit ab honore Christi el pace conscientiae: *Ac duo, inquit, hic pendere convenit: ul integer el illibatus suus honor Christo servetur; ul conscientiae de peccati venia securae, pacem apud Deum habeant etc.* allatis autem in medium testimoniis, Isaiae, Petri el Pauli, quibus peccalorum nostrorum purgatio Christo tribuitur, his verbis conllet argumentum: *Nunc tibi pestilentes eorum naenias propone: Gratiam Dei in prima peccalorum remissione ulam operari; si postea ceciderimus. ad secundam veniam impetrandam opera nostra cooperari. Haec si locum habeant, anne quae Christo superioribus attributa, illi salva manent? Immant quantum haec differunt: Iniquitates nostras possilas esse in Christo, ut in ipso expiantur; d nostris operibus expiati. Christum esse propitiationem pro peccatis nostris; cl, Deum operibus propitiandum.*

Ad hanc Priorem argumenti pariem, quae ab honore Christi ducta est, Respondeo: Mullis modis peccasse Calvinum. Primum, non recte sententiam catholicorum exposuit, cum ait nos dicere: Gratiam Dei in prima peccalorum remissione solam operari: si postea ceciderimus, ad secundam veniam impetrandam opera nostra cooperari. Nim si agatur de remissione peccalorum quoad culpam el debitum mortis aeternae; neque in prima, neque in secunda remissione, opera nostra cooperantur gratiae Dei, per modum Satisfactionis proprie dictae. et tamen cooperantur tum in prima, tum in secunda remissione, per modum impetrationis cl dispositionum. Quod enim in prima remissione, quae videlicet fit in Baptismo, non sil gratia Dei sola, quae operatur, sed opera etiam nostra, ul dispositiones, cooperantur; perspicuum est ex verbis illis beati Petri Actor. 2. *Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum*. Et ex illis apostoli Pauli Actor. 20. *Testificans Judaeis atque gentibus in Deum poenitentiam. el fidem in Dominum nostrum Jesum Christum*. Cooperari autem fidem el Poenitentiam, impetrando remissionem peccato-

nam, ille Augustinus in epistola 105. ad Sixtum, ubi sic ait: Acc *ipsa remissio peccatorum sine alituo* nien'o *esi. si futes hanc impetrat: neque enim nullum est meritum fidei. qua fide ille dicitur. V<us propitius esto mihi peccatori.* Et tract. 12. in *lean. Operanti in se Christo cooperatur homo salutem aeternam mihi a justificationem suam.*

Illaque discriminem quod catholici ponunt inter remissionem in primam et secundam, id est, in Baptismo et post Baptismum in eo potissimum silum est. Et in prima condonatur omnis culpa et poena, et proinde nulla est necessaria Satisfactio: in secundo, condonatur culpa et poena aeterna, remanente reatu poenae temporalis, pro qua Satisfactio exigatur. Atque, hanc, esse catholicorum sententiam, agnoscit et scribit idem Calvinus paulo in fine eodem cap. § 30. sed maluit hoc loco fraudulenter eam proponere, ut facilius impugnaret.

Deinde Calvinus non satis fideliter antitheses illam adduxit, cum nil: *Immane, quantum haec differentia iniquitates nostras positas esse in Christo, ut in ipso expiarentur: et nostris operibus expiari: Christum esse, propitiationem pro peccatis nostris: et, Deum operibus propitiandum.* Nam si ut paulo ante fecit opera nostra cooperari propitiationi et propitiationi Christi dixisset, non autem ea Christi Satisfactioni opposuisset: vidisset plane nullum esse locum exclamationi illi: *humane quantum haec differunt.* Aequae enim haec differentiae differunt. Iniquitates nostras positas esse in Christo, ut in ipso expiarentur: et opera nostra Spiritu Christi proferri, et eidem Christo ad peccatum cooperari: neque illa nullum differunt. Christum esse propitiationem pro peccatis nostris: et opera nostra per Spiritum Christi facta, ejusdem Christi propitiationi cooperari. Certes, Augustinus; qui praeter caeteros gratiam Christi lotis viribus ubique defendit, non iibhorret ab his vocibus. quia hoc loco tantopere reprehendit Calvinus: In *udius*, inquit in enchiridio, cap. 70. *est vita salutem. et per eleemosynas de peccatis praeteritis est propitiandus Deus.*

Tertio Scripturae, quas ex Isaia. Petro et Paulo Calvinus adducit, nihil minus probant. quum quod illi rupit. Quid enim Isaia dicit? *Posuit Deus in nobis iniquitatem omnium nostrum. et livore nostrum sanati sumus.* Isaiae 53. Quid Petrus? *Propter nos et propter nosram ipsa pertulit in corpore, suo super lignum.* I. Petri. 2. Quid Paulus? *De peccato damnari! peccatum in carne.* Rom. 8. Inui haec loci nihil aliud docent, nisi, Christi mortem fuisse pretium sufficiens ad omnia peccata mundi lotius redimenda, sive sacrificium ad omnia omnium hominum crimina expiandum: sed hoc pretium nemini prodest, nisi modo aliquo applicetur. Nam si nulla requiritur applicatio, et omnia omnia in peccata Christi sanguis expiavit: unde tam multi sunt in mundo impii? cur tam multi dulcedinem inferos? cur tam pauci sunt qui salvantur? quid facit Baptismus? quid Eucharistia? quid Udes? quid vita, salutem? quid ipsa evangelii praedicatio? Contemplandum est igitur, Christi mortem, quae per se ad omnem peccatam abolendo sufficeret, nemini prodesse, nisi per fidem et sacramenta, caeteroquo insti-

tuenda divinitus instituta, singulis applicetur. Unum autem ex instrumentis divinitus institutis ad poenam temporalem peccatorum expiandam, Satisfactionem esse, nos dicimus. nec, solum dicimus, sed ex Scripturis, et omnium Patrum testimoniis comprobamus, ut ex iis quae antea scripsimus, patuit.

Huc accedit, quod sacrificium crucis Christi eo potissimum spectavit, ut nos Deo reconciliaret, ac de impiis et inimicis, justos et amicos illos faceret: sic enim Apostolus loquitur: *Cum inimici essemus. reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus.* Ilum. 5. et 1. *De peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis.* Itoni. 8. et b. Petrus: *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiae vivamus.* I. Petr. 2. Id autem lotum nos libentissime confitemur, non vi satisfactionis nostrae. sed solo Christi merito nos reconciliari et justificari, sive per Baptismus, sive per absolutio-

nem: sed cum hoc non pugnat quod dicimus, homines Christi sanguine reconciliatos et justificados. operante in ipsis Christi spiritu et virtute, satisfacere Deo pro reatu poenae temporalis. Denique quod initio argumenti Calvinus assumit Providendum esse, ut integer et illibatus suus honor Christo servetur: tantum abest, ut sententiae nostrae de Satisfactione adversetur, ut eam potius stabiliat et confirmet. Siquidem major est Christi gloria, si dicatur non solum pro peccatis nostris satisfecisse, sed etiam id membris suis donasse, ut per ejus gratiam et virtutem aliqua ex parte etiam ipsi satisfacerent: quemadmodum non derogat omnipotentiae creatoris, sed eam potius commendat et celebrat, qui dicit Deum non solum perse, sed etiam per servos suos miracula facere. Viderint igitur adversarii, non dum pro Christi honore certare se credunt, operibus gratiae, et Christi membris. et ipsi Spiritui sancio injuriam faciant: siquidem reprehensio fructuum, derivatur ad radicem, et injuria membrorum in caput redundat.

Jam vero posterior argumenti pars, quae ducebatur a paco conscientiarum, his verbis a Calvino tractatur. *Quod si de pacificanda conscientia agitur: quae est haec erit pacificatio. si audiat peccata redimi satisfactionibus? quando tandem ille satisfactionis modus constare poterit? ergo semper dubitabit, an Deum habeat propitium, semper aestuabit, semper horrescet. Vani qui locis satisfactionibus acquiescunt, nimis contemnimus judicium Dei aestimant. et parum reputant quanta sit peccati gravitas. Et ut ipsis concedamus, peccata aliquoties satisfactione, redimere, quid tandem facient ubi tot peccatis obruuntur, quorum satisfactionibus nec centum vitae, vel si totae in hoc sint, sufficere queant?*

Despondeo: Conscientiae pax non pendet a reatu illo poenae temporalis, quem solum satisfactionibus nostris tollendum esse dicimus: qui enim culpae remissionem accepit, ac de mortis aeternae periculo liberatus, in gratiam cum Deo rediit, magna sine dubio fruii conscientiae pace, etiamsi sciat se temporali aliqua mulcta ob peccata praeterita castigandum. Quare Calvinus ita argumentatur, ac si nos diceremus, satisfactionibus nostris ami-

cilium Dei. gratiamque recuperandam: quod cum nos minime dicamus: ipse frustra sudat, et nihil praeter aërem verberat.

In eo praeterea Calvinus fallitur, quod existimat lolain vitam, ac ne centum quidem vitas sullicere ad Satisfactionem, quam docemus. Fallitur. inquam. nperlissimcisi quidem tanti aestimatura Deo Satisfactio, quae in hac vita sponte, atque ex charitate suscipitur, ut brevis hujus vitae labor facile compenset acerbissimos, longissimosque cruciatus purgatorii. Certe s. martyr Cyprianus hb. -I. episl. 2. non dubital nfirmnre, peccata omnia, quae alioqui longissimam in purgatorio poenam exigent, unica martyrii passione purgari: ac etiam praeter martyrium.theologi docent ejusmodi esse posse in aliquo poenilenle contritionem.nl per eam peccata omnia quoad culpam et poenam, plenissime deleantur.

His argumentis explicatis. Calvinus § 28. ponit distinctionem peccati mortalis et venialis, qua nos uli dicit ad argumentum supra positum dissolvendum. atque eam refutare conatur. De qua re nihil in praesentiarum dicemus, tum quod nos ea solutione non egemus. Ium quod <le distinctione peccati mortalis et venialis plenum tractatum in 2. tomo instituimus.

Hoc unum praeterire non possum, ineptissima ratiocinatione uti Calvinum, ut probel non posse unquam pro venialibus satisfieri: *Si unius.inquil. dici est satisfactio peccati unius: dum illam meditantur.pluribus si involvunt.*, quando diem nullum praeterit justissimus quisque. quo non aliquoties labalur:ad eorum vero satisfactiones dum se accingent, numerosa, vel potius innumera, cumulabunt.Jam praecisa est satisfaciendi fiducia. Quid moramur? quomodo adhuc de satisfaciendo cogitare audent?

Sed quis dedil Calvinio illud principium: unum diem requiri ad satisfactionem unius peccati venialis? Si unico actu contritionis, qui momento temporis fieri polesl. interdum nulla mortalia, ul diximus expiantur: quanto facilius non. inquam.limis dies, sed una hora sufficiet ad satisfactionem venialium plurimorum? *De quotidianis* (inquil Augustinus in enchiridio, cap. 71.), *brevibus, levibusque peccatis, sine quibus haec vita non ducitur. quotidiana oratio fidelium satisfacit.* Certe non consumitur unus integer dies in oratione Dominica recitanda: et lamen ea oratione pro venialibus peccatis, non uno aul duobus, sed multis satisfieri credit Augustinus: non igilur praecisa esl satisfaciendi fiducia, neque sine caussa de satisfaciendo cogitare audemus.

CAPUT XV.

Solvuntur alia Calvinii argumenta.

Jim vero in § 29. propius ad rem accedil. et solutionem catholicorum his verbis Calvinus proponit: *Conantur quidem se expedire: sed aqua, ul dicitur, illis haeret. Pingunt sibi distinctionem*

poenae et culpae: culpam remitti fatentur Ih, misericordia: sed culpa remissa. poenam restare. quam persolvi Dei justitia postulat: ad poenae igitur remissionem proprie spectare Mlufacliones. Deinde nullis Scripturae locis allati.-. j.] dit § 30. quod dee-se videbatur ad catholicum solutionem: *Scio, inquil. subtilius adhuc ip>0> labi, dum inter elernam poenam, et temporal-distinguunt.Sed cum temporalem poenam quodvis supplicium esse tradunt.quod tain de corpor quam de anima sumit Deus,excepto modo nelerna morte: parum eos sublevat haec restricti". Nam superiores loci, quos citavimus, hoc nominalim volunt, hac nos conditione recipi a Deo, gratiam: ut quic.quid eramus poenae nitrilimitlal. culpam ignoscendo.*

Excutiamus igitur loca singula quae adducit ae videamus, utrum ex iis colligi (picat, omnem Irinporalem poenam nobis remitti quotiescumque Deus in gratiam recipit. Quae quidem lestimoim tanta confidentia Calvinus producit, ul dicat: *Subnectam quaedam alia lesimonia, quibus ad conslrganlur tortuosi isti angucs.ul nesununam quidem caudam complicare posthac queant.*

Primum testimonium esl. Ilie rem. 31. et Eiedi 18. quod his verbis a Calvino proponitur: *Illoc Testamentum novum, quod Deus in Christo nobiscum pepigit, quod iniquitatum noslrnn. non, recordabitur. Quid his significaverit, divinus ex alio propheta, ubi Dominus.Siju.s(u>i. quit, a justitia sua. deflexerit, omnium iulih-rum ejus non recordabor.si impius αβιηρηI: sua recesserit, omnium iniquitatum ejus non recordabor. Quod se justitiarum recordaturum negat. utique hoc esl. nullam se earum habiturationem, ul remuneretur: ergo et peccatorii non recordari, esl ea non postulare nd poenm.*

Ad hoc primum testimonium jam supra respondiinus, cum Lulheri argumenta solveremus: aique ul Calvinus inlelligat, quam parum hoc suo ammento nos constrinxerit: eadem nos ratiocinatione utimur in solutione, qua est ipse usus in argumento. Cum enim justus a justitia sua deflexerit justitiarum ejus Deus non recordabitur, non qm> non remunerabit temporali aliquo praemio.scd qui non remunerabit aeterna illa mercede.quaiirqirn misit diligentibus sc:ergo ad eundem modum cum impius ab impietate sua recesserit, iniquitatum ejus Deus non recordabitur, non quia non castigabit temporaria aliqua poena,ul Moysem, Aaronem. Davidem, et alios post reconciliationem castigant, sed quia non puniet sempiterna morte. et igne illi-aeterno, qui paratus esl diabolo et angelis ejn». Vide plumi Ideo citato in solutione argumentorum Lulheri, cap. II.

Alterum testimonium habetur Isaine i »Mich<v 7. et in psal. 31. *Id ipsum, inquil Calvinus, alidicitur. Projicere post tergum, delere instar nubis. demergere in profundum maris, non impiilare, tecluinque habere: talibus loquendi formulis non obscure sensum suum nobis explicavero! Spiritus sanctus, si dociles aures illi accommodaremus. Certe si punit Deus, peccata imputat: vindicat, recordatur: si ad judicium vocat, locj*

wiii habet: si examinai. post tergum non projitl: si inspicit, non obhleravit instar nebulae: si mliliit. non projecit in profundum marts. It-ψι* in lii ii n< modum interpretatur. Augustinus doris verbis: Si tc.r.it peccala Deus, nolutl adver-m: si noluit advertere, noluit animadvertere, a noluit animadvertere. noluit punire, noluit a-Mtcere. maluit ignoscere. Tecta ergo peccala quare dixilP.nt non viderentur. Quid eral Deum riire peccala. nisi punire?

Reele dicil Calvinus, id ipsum in his locis con-tioeri.quod in superioribus. Quare quemadmodum Mi|»rinni tesliimmiilicremiae et Ezechielis. si-gnificbnnt Deum non recordari iniquitatum eo-rum, qui per Poenitentiam ad ipsum redeunt, nnn rijii nun puniat temporali aliqua poena.ob eorum ip rum, qui puniuntur, utilitatem, sed quin non rimet cum illis inimicitiam, neque sempiterno ipii illos addiciI. neque ab anierna felicitate ex-c iit.sic cliam testimonia Isaiae. Micheac cl Da-nte hoc tantum significant, Deum projicere, de-lta, non videre, non imputare, legere peccala co-mm. quibus amicitiam suam, gratiamque restituit: ;jnquod allinet ad reatum culpae et poenae ac-i'MC. ita illos respicit, ac si numquam pecciiis-al. licet ob eorum utilitatem, aliisque jtislissi-r sde caussis, aul cos ipse temporaliter castiget, nilulse ipsi castigent, velit.

Quocirca idem s. Augustinus, qui. legere pecca-la. interpretatur, non punire: in alio loco scribit Deam omnino velle, ul peccatum non maneat im-punitam, et Ium non punire peccntn nostra, eum ni'ipsi ca punimus. In psalm. 5(1. *Non impuni-tum erit peccatum meum. sed ideo nolo ul tu pu-nias, quia ego peccatum meum* punio.Et ibidem: *Veritatem dilexisti. hoc esl.impunila peccala eo-rum. quibus ignoscis,non dimisislvsic praeroga-di misericordiam. ut servares et veritatem.* Il dic ille. Aon igilur apud Augustinum, legere peccala, 'd. nullo modo punire: sed. non punire in aeter-num: vel non punire etiam temporaliter, si se ipse precatore puniat.

Tertium testimonium esl Isaiae 1. et Hierem. Vi. *Audiamus vero,* inquit Calvinus, *et ex al>o frophetae loco . quibus legibus peccata remit-il Dominus. Si fuerint peccata vestra ul coc-wm.quasi nix albescent,ct si rubuerint ut ver-naulus. erunt quasi lana. .Apud Hicremiam niem sic legitur: In illa dic requiretur iniqui-» Jacob, et non inveniatur peccatum Jndae, et «n erit. quia propitiabor reliquiis quas serra-ro. Vis breviter tenere quis sil verborum isto-rym tensus? expende quid e converso sibi velint quuiiones illae: Dominum in sacculo iniquila-ib colligare, in fasciculum colligere et recon-'bre siglo ferreo exarare in lapide adamantino. Stmpe si vindictam repensum iri significant, quod extra dubium cst:neque cliam dubitandum . I. quin contrariis sentiis omnem vindictae refusionem Dominus se remittere affirmet. Ilie mihi obtestandi sunt lectores.non ut glossis meis auscultent. sed lanium ul verbo Dei locum ali-quem esse sinant.*

Llinam Calvinus quod ab aliis petiit . praestare

ItEiiiiuini Vol. iil.

ipse, voluisset, m verbo Dei locum aliquem esse sinens, illud suis glossis minime depravasse!: ccr-le. enim ex istis ipsis locis Isaiae et Hicremiae , qmic tunc adduxit. errorem suum deprehendere facile potuisset. Audi enim quibus apod Isaiam peccala remittat Deus: / .aramini, *mundi estote , auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.quiescite agere perverse, discite benefacere, quaerite iudicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam: et venite . et arguite me, dicit Dominus; si fuerint peccata vestra ul coccinum, sicut nix dealbabuntur, cl si fuerint rubra quasi vermiculus, vehit lana alba erunt.* Haec Dominus per Isaiam, ubi promillil quidem perfectam peccali purgationem , ul nulla restet luenda poena, ul cupit Calvinus : sed non promit-tit solum credentibus et resipiscentibus,ut adver-sarii nodri docent, qui do capite suo loquuntur, et non de orfe Domini: sed promittit iis, qui prius lavantur et mandantur per veram conlrilionem et Poenitentiam: deinde cessant a peccatis.quibus antea male assueverant; tum in bonis operibus as-sidue ac diligenter exercentur, atque ita (ul hunc locum sanelus exponit Hieronymus) dignos Poeni-tentiae fructus faciunt. Ilis inquam , Dominus di-cil: *Venite et arguite me: si fuerint peccata vestra ul coccinum. quasi nix dealbabuntur ,* idesl, ut idem exponit Hieronymus: *Si haec omnia feceri-tis, arguite me. nisi praemia reddidero, quae pollicitus sum, nimirum nisi peccata, quamvis maxima. plene, pcrfectcque dimisero.* Cum igitur plena peccali remissio, quoad omucm poenae ren-ium, praemium sil operum bonorum, quae post conversionem, et culpae remissionem fiunt, quae-que salisfacloria dici solent: quis non videt,ex hoc loco Isaiae a Calvino adducto, non destrui, sed a-strui prorsus et stabiliri nostram de satisfactione doctrinam?

Porrollieromins loquitur de peccato idololatriae, ob quod lotus populus in captivitatem Babylonicam ductus fuerat: ac praedicat, expiato peccato illo longa, durissimaque captivitate, tandem flagellum in ipsum regem Babylonis convertendum, et reli-quias Israël et Jnda liberandas, et ila liberandas , ul peccatum illud non amplius inveniatur, ul ni-mirum aliqua poena mulcelclnr.

Quantum testimonium esl. t. Petr. 2. Isaiae 53. Bom. 1. I. Corinth. 1. Ephes. I. Coloss. I. et 1. Tim. 2. *Quid quaeso,* inquit Calvinus.nobis *prae-stitisset Christus, si adhuc pro peccatis poena c-xigeretur? nam cum dicimus cum pertulisse pec-cata nostra in corpore suo super lignum, non a-liud significamus,quam defunctum poena et vin-dicta. quae peer, ris nostris debebatur. Id ipsum significantius declaravit Isaias, cum dicit. casti-gationem pacis nostrae fuisse, super eum, et quo-ties de. redemptione per eum facta meminit Pau-lus. vocare solei ἀπλῶ τρω σιν, quo non simpliciter redemptionem indicat.qualiter vulgo intelligitur, sed pretium ipsum et satisfactionem.*

Respondeo: Si Christo mortuo , adhuc poena mortis aeternae a nobis exigeretur , non omnino inepte Calvinus quaereret, quid nobis praestitisset Christus; si adhuc pro peccatis poena exigeretur.

Si

Al cum sacrificio mortis suae Christus nobis Deum reconciliaverit, et ex irato iudice patrem amantissimum fecerit; cum nos ab aeterno interitu liberaverit et vitam sempiternam acquisierit, cum denique gratiam et virtutem nobis dederit, qua Deo pro temporali poena satisfacere ipsi possemus, ingratus sic necesse est, qui quaerendam adhuc esse putat, quid nobis praestiterit Christus, si poena quaedam temporalis pro peccatis nostris exigatur.

Porro testimonia illa Isaiae, Petri et Pauli, jam supra iterum adducta et explicata sunt: ac libentissime, gratissimeque agnoscimus et fatemur, Christi mortem pretium et satisfactionem esse pro peccatis nostris, quoniam, ut saepe dictum est, solvit ipse pretium et satisfecit; immediate (ul sic loquar), pro culpa, et reali mortis aeternae eorum, quibus sanguis ejus per sacramenta applicatur: mediale aulem pro poena etiam temporali, quatenus gratiam praebet, per quam ipsi nos Domino satisfacimus.

Quintum testimonium est in loco Levitico, de quo sic loquitur Calvinus: *Validum autem in primis arietem nobis suppeditat. quod de expiandis peccatorum noxis in lege mosaica praescribitur. Aequae enim illic Dominus hanc aulam illam satisfaciendi legem constituit, sed totam in sacrificiis compensationem requirit: ubi tamen alioqui diligentissime atque exactissimo ordine omnes expiandi ritus exequitur. Qui fit aulem, ut nullius prorsus operibus admissa delicia, procurare jubeat, sed sola in expiatione sacrificia requirat, nisi quod illa testari vult, unicum esse satisfactionis genus, quo iudicium suum placatur? nam quae tunc immolabant sacrificia Israelitae, non hominum opera censebantur, sed a sua veritate, hoc est, unico Christi sacrificio aestimabantur.*

Respondeo: Validus isle anes, pro veritate validus est, pro Calvinii errore prorsus infirmus. Nam sacrificia illa levitica (ut in 2. lib. de sacramentis in genere cap. 11. 15. 16. et 17. demonstravimus) non culpam aul poenam aeternam, sed immunditiam lanium legalem et poenam temporariam expiabant: proinde recte satisfactiones quaedam dici poterant.

Quod culpam et poenam aeternam non expiarent, perspicuum est. lum ex Davide psalm. 50. *Si voluisses sacrificium. dedissem: utique holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum et humilitatum Deus non despicies*, tum ex eo, quod ea sacrificia Duo grata non erant, nisi qui offerebat. Deo gratus et par hoc justus esset; nam Proverbior. 15. victimae impiorum dicuntur abominabiles Domino: tum denique ex testimoniis plurimis Scripturarum et Patrum, quae loro citato adduximus.

Quod autem ul quaedam satisfactiones, expiarent reatum poenae temporalis; sequitur ex ipsa Dei promissione. Promisit enim Deus offerentibus ea sacrificia, remissionem peccatorum: quae promissio cum intelligi nequeat de remissione quoad culpam et poenam aeternam: id restat, ul intelligatur de remissione peccati quoad poenam temporalem. Accedit, quod Deus jubebat pro mensura de-

licti offerri sacrificia majoris vel minoris pretii. Levitic. 6. quod est argumentum manifestum. Oblationes imperatas fuisse in compensationem aliquatu injuriae Deo factae.

Ex his autem sequitur, nulla falso affirmasse Calvinum, ut validum illum anelem contra Satisfactiones exiret. Primo falso asseruit, Deum in Levitico non constituisse hanc aut illam satisfaciendi legem: quid enim sunt sacrificia variae aestimationis pro varia mensura delicti. nisi variae Satisfactiones? Secundo falso scripsit. Deum tamen in sacrificiis compensationem exegisse: nam licet non instituit sacrificia pro omnibus peccatis et piandis, sed solum pro peccatis ignorantiae contra caeremonias legis. Levitic. 4. et 5. et pro peccato circa damnum proximi in rebus externis, et pro perjurio, ex cupiditate habendi res alienas prohibito, Levit. 6. pro aliis peccatis gravioribus, ul pro blasphemia. idololatria, homicidio, adulterio et similibus, nulla inveniuntur sacrificia instituta: prophetae populum admonebant, pro his in cinere ei cilicio Poenitentiam esse agendam, et elemosinis, aliisque bonis operibus peccata redimend. Tertio falso Calvinus assumpsit, in Levitico Deo diligentissime, atque exactissimo ordine orationis expiandi ritus exequi: id enim falsum est. constat ex his. quae jam diximus. Quarto, falsum est quod ibidem posuit, nullis prorsus operibus admissa delicta procurari jussisse Deum: r. ipsa oblatio sacrificii, opus erat a Deo mandata: ad peccata admissa procuranda.

Quod denique Calvinus addidit, oblationes illis non hominum opera censeri; non minus est insensum, quam caetera. Nam tametsi sacrificia illa, divina opera dici possent, lum quia a Deo institui erant, lum quia sacrificium crucis significabant tamen erant etiam, ac censentur opera humana: laboriosa ac proinde satisfactoria: quia non detrimento rei familiaris offerebantur; quia per cultus latrine, Deo ab eo cujus erat oblatio, augebatur: quia ex fide et pietate offerentium jam erant: *Dona enim*, ul ait Sapiens Eccles. 31. *quorum, non probat Altissimus, nec respicit oblationes impiorum.* Et Genes. 4. *Hesperii Ili. ad Abel. et munera ejus:* in quem locum scribitur, illa loquitur s. Gregorius lib. 22. Moral. cap. 12. *Ili. iudicis placare nescii Oldalio piissimi Iudicia placeat offerentis.* Et paulo post: *Mcirc non Abel ex muneribus. sed ex Abel innumera lata placuerunt.* Alquo haec de valido Calvinii riele.

Sextum testimonium est Oseeo 14. Qualem iquit Calvinus, *compensationem a nobis recipi Dominus, paucis verbis eleganter Oseeo exprimit: Omnem, inquit. tolles iniquitatem, o Deus in peccatorum remissio et vitulos laborum solvemus; en satisfactio.*

Respondeo: Qui Deum rogatui omnem illi quitaiem, jure pollicetur actionem gratiarum, soli laudis sacrificium. Sed quid lioc facit contra Si satisfactionem? nam neque iniquitas reatum poenae sed culpam significat proprie, neque si Deuse, pam et poenam aeternam tollat temporali maner pro qua satisfieri debeat, non crunt laborum

luli persolvendi; nec denique, si aliquando Deus culpam et omnem poenam illa condonet, ul nullam exigat satisfactionem, praeterquam laudis et actionis gratiarum, idcirco id perpetuum erit.

Septimum testimonium est Ezech. 36. *Supcrior loci.* inquit Calvinus, *quos citavimus, hoc norinalim volunt, hac nos conditione recipi a Deo gratiam, ut quidquid eramus poenae meriti, rtmillal, culpam ignoscendo. Et quolies David, tini alii prophetae peccatorum veniam petunt, sniul poenam deprecantur, immo divini iudicii x/hskx huc cos impellit: rursus cum a Domino mitericmdiam promittunt, semper fere ex proliSMxle poenis. eorumque remissione concionantur. Certe cum Dominus apud Ezechielm provincial finem se impositurum babylonien exilio idgue propterea. non propter Judaeos: gratuitum ulramque salis demonstrat. Denique si a rutu liberamur per Christum. pocnas, quae inde proceniunt, cessare oportet.*

Rtspondeo: Quid superiores loci contineant, jam diinus, nullum enim praetermisimus, et in nullo invenimus quod Calvinus hoc loco lam confidenter affirmat; hac nos conditione recipi a Deo in gratiam, ul quidquid eramus poenae meriti, remittat, pitu ignoscendo: et contra, nos nulla exempla protulimus eorum, quibus Deus culpam ignovit, et poenam lamen temporariam non remisit, ul Moysis, Aaronis. Davidis et aliorum.

Porro David et prophetae caeteri, cum veniam peccatorum petunt, non simul poenam temporalem semper deprecantur. Davidis illa vox est. 2. *RepunSf. Ejo sum qui peccavi. cl ego inique cgirisi guioves sunt. quid fecerunt? vertatur obsecro manus tua contra me, et contra domum patris mei.* Deinde David et prophetae caeteri. nihil est mirum i poenam saepe deprecabantur, et ejus remissionem populo promittebant, cum simul ad poenam «ponte suscipiendam exemplo, et verbo populum hortarentur: aequum est enim, ul Deus parcat illis, qui ob ejus amorem sibi ipsi non parcunt.

Testimonium aulem ab Ezechiele petitum nihil omnino facit ad rem: nam eo loco propheta de gratia novi Testamenti proprie vaticinatur; ait enim: *iffindam super vos aquam mundam, et munda bimi niab omnibus inquinamentis vestris. et ab universis idolis vestris mundabo vos. cl dabo vobis oir novum. el spirilum novum ponam in medio ilri. cl auferam cor lapideum. et dabo vobis cor oirneum.* hanc mitem gratiam certum est. propter erila Israelitarum. Deum fecisse humano generi. Deinde etiamsi ad literam potissimum de liberaliora servitute babylonien propheta loquulus fuisset, quid hoc faceret contra Satisfactionem, quam nos defendimus ad expiandam poenam temporalem alterius saeculi, et unicuique propriam? poenas enim hujus saeculi et praesertim communes toti populo, jam antea docuimus non semper Satisfactionibus expiari, quemadmodum non semper imitti.

Denique illa condicionalis assertio; *Si a rcalu Uberamur per Christum, poenas quae, inde proveniunt, cessare oportet.* Si per reatum intelligainas obligationem ad poenam, verissima

est; sed illud non est verum, per Christum semper liberari nos ab omni reatu poenae temporalis; etiamsi nulla interveniat Satisfactio. Si vero per reatum significetur culpa, sive offensio, ob quam debitum poenae luendae contrahimus; falsa condicionalis assertio est. Si a reatu liberamur, poenam cessare oportet; nulla sunt enim, quae sine certis causis non oriantur, quae lamen orta manent, causis pereuntibus. Aedificium sine aedificatore non fieret; quod si semel facium fuerit, manebit, licet continuo aedificator pereat. Itaque recte s. Augustinus tract. 124. in Joan. *Productior, inquit, est poena, quam culpa, ne parva putaretur culpa, si cum illa finiretur et poena.*

Alquo ita soluta manent illa omnia argumenta, quae Calvinus insolubilia esse, solita temeritate jactaverat; supersunt tamen adhuc alia quaedam argumenta, quae obiter Calvinus in sequentibus paragraphs. dum aliud ageret, id est, dum argumenta catholicorum solvere niteretur, inseruit.

CAPUT XVI.

Solvuntur alia Calvinii argumenta.

Igilur in eodem cap. 4. § 35. adducit s. Joannis clirysostomi testimonium ex lib. 3. de providentia, ul probet Deum non inferre supplicia, ul peccata puniat, sed tantum, ul peccatores excitet ad resipiscentiam: et idem confirmat testimonio Ilie-remiae et Oseeae prophetarum; sic autem loquitur: *Stultissimus fuerit, si quis arbitretur. praesentis vitae calamitates in peccati noxam esse nobis impositas. Id mihi videtur Chrysostomus voluisse. cum ila scripsit: Si ob hoc poenas infert Deus, ut in malis perseverantes ad Poenitentiam vocet: ostensa Poenitentia. superflua jam erit poena. Quare prout uniuscujusque ingenio expedire novit. illa hunc majori asperitate, illum benigniori tractat indulgentia. Itaque ubi docere vult, se non esse in poenis exigendis immodicum, exprobrat duro et obstinato populo, quod percussus, non tamen faciat finem peccandi. Illoc sensu conqueritur. Ephraim esse quasi placentam ab una parte loricatam. ab altera parte. incoctam: quia scilicet non penetrabant in animos ferulae, ut vitiis excoclis. populus ipse capax veniae fieret. Certe qui sic loquitur, ostendit, simul ac quisque resipuerit, se mox fore placabilem. sibi que nostra pervicacia exprimi, quem exercet rigorem in castigandis delictis, cui voluntaria correctio occurreret.*

Respondeo: Calamitates, quae impiis immittuntur a Deo: saepenumero ad cum finem immittuntur, ut illi resipiscant: id lamen non esse perpetuum, testantur mortes Sodomitarum, Pharaonis, Antiochi, Herodis; et aliorum, qui divino iudicio percussi, misere interierunt. Caelorum. tametsi ejusmodi calamitates, quae conversionem praeedunt. saepe, ul dixi, ad resipiscentiam referantur: eae lamen quae post conversionem sequuntur, de quibus nos hoc loco agimus, non ad resipiscentiam, sed ad offensam aliquo modo compensandam refe-

runlur. Sequi aulem pusi conversionem poenas aliquas temporales, vel in hac vita, vel in fnlurarsallis supra probatum esse credimus.

Neque leslimonimn s. Joannis chrysoslomi cmn nostra sententia pugnat: lum quia loquitur ipse de poenis, quae conversionem praecedunt, quas aequum est cessare, cum ii. qm flagellabantur. seno resipiscunt: tum eliam quia s. Chrysoslomus per poenitentiam non significat solam resipiscentiam, sed integram Poenitentiam, quae praeter internam conversionem el gemitum, externos eliam labores atque opera salisincloria comprehendit: aequissimum aulem est. ul ostensa Poenitentia, idest,cum peccator se ipse affligit el punit . dignosque lacii Poenitentiae fructus: poena divinitus inflictacesset.

Quod aulem Deus queratur, durum et obstinatum populum, qui a llieremia el Osca sub nomine Ephraim reprehenditur, diu percutsum, non fecisse peccandi finem: significat quidem, iis flagellis populum percutsum, ut tandem aliquando resipisceret; sed non inde sequilur.non oportuisse eum populum post conversionem in cinere el cilicio, m jejunio, fletu el planctu Poenitentiam agere, eaque ralone pro culpis praeteritis Domino satisfacere.

Aliud argumentum in eodem § 35. ducit Calvinus ab exemplis eorum.qui sine ulla imposita multa justificati legunlonLegiiir.inquiljniMicañius, descendisse e *templo justificatus', poena nulla sequitur. Pelrus delicii veniam obtinuit.lachrymas ejus (inqit[¶] Ambrosius) legimus. satisfactionem non legimus. Audit paralyticus. Surye.remittuntur libi peccala tua.pocna non imponitur.Omnes quae in Scriptura commemorantur absolutiones, gratuitae describuntur. Ex hac exemplorum frequentia, regula potius peti debuerat. quam ab unir.o illo, quod nescio quid singulare continet.*

Respondeo: Regula doctrinae catholicae non ab unico flavidis exemplo petila Csl.sed a multis .Scripturae testimoniis et exemplis, ab usu vetustissimo omnium ecclesiarum, a communi Patrum latinorum. graocorumque consensu. Sed tamen unicum eliam Davidis exemplum.si quis recte judicare possit, plus valet ad sententiam nostram confirmandam. quam exempla omnia.quae Calvinus protulit, ad infirmandam. Siquidem publicanos ille legitur quidem justificatus prae Pharisaeo, non tamen ab oinni reatu poenae liberatus. Deinde non sine satisfactione justificatus dici potest, qui pectus suum percutiebat.(pii humillime Domino supplicabat. qui neque ad interiora templi accedere, neque oculos ad coelum sustollere audebat. Paralyticus audivit: *Confide filii, remittuntur tibi peccala tua*; sed quis novit, au peccatorum nomine sola culpa el poena aeterna eo loco non inlelligatur? quis dicere auderet, ipsa paralysi tam diuturna aequo animo tolerata, non eum pro delictis suis salis Deo fecisse*[¶] Quis neget denique, Chrislum pro arbitrio culpam el omnem poenam remittere potuisse? nec lamen ministris licere omnia quae domino liceant? Pelrus non solum resipuit, sed ciam amarissime flevit: quo fletu Domino satisfecit.

Miror autem Calvini vel impudentiam, vel malitiam, qui aut Ambrosii testimonium non legit, aul eo ad fallendum abuti voluit.Sanctus enim Ambrosius nomine Satisfactionis eo loco i\< usalionem, sive defensionem criminis apertissime designavit: laudat enim Petrum, quod maluerit lacbrymamlo confiteri. quam loquendo excusare delictum. Sic enim legimus lib. 10. in Lucam cap. 9f>. Ifiluit *ipse suum accusare peccatum, ul justificaretur fatendo, quam gravaretur negando*: Et inolroi.W, *invenio quid dixerit, invenio quod fleverit*: *lachrymas ejus lego, satisfactionem non lego*: n. *quod defendi non potest.ablui potest*. Etinsem. 4G. ubi eandem illam sententiam pôsuerai:lacfrÿmas lego, satisfactionem non lego: subjecit: /b. cie. *Pelrus flevit et tacuit, quia quod defleritold non solet excusari*. Itaque Satisfactio eo loco defensio el excusatio est; quo sensu dicitur I. Pelt. 'A.*Parali semper ad satisfactionem omniposcen': vos rationem, de ea, quae in vobis est* spe; et V clor. 24. inquit PaulusJfeno *animo pro* me sub*. *faciam*.

Argumentum Postremum Calvinus petit ex quatuor Chrysoslomi et Augustini testimoniisquaehmen nullo negotio poterunt explicari. PrimumUslimonium Chrysoslomi est homil. 2. inpsaljn.jo. ubi sic legimus: *Ubi misericordia flagitatur, Rlerrogatio cessalrubi misericordia postulatur, pdicium non saevit: ubi misericordia petitur,jnae locus non esi: ubi misericordia,quaestio uGla; ubi misericordia, condonata responsio csl.'* eundum testimonium ejusdem est hom. 10. iol? nesim. ubi Chrysoslomus dicit, nihil ultra a neL Deum requirere, quam ul delicta nostra cum lachrymis apud se confiteamur.Primum testimonii: Augustini est in lib. de dogmatibus ccelesfisticb cap. 5[¶]4. ubi definitur Satisfactio ad hunc mink: *Poenitentiae Satisfactio est. caussas peccatorii. excindere. nec eorum suggestionibus adilumiulgere*. Secundum leslimonimn ejusdem, ei rescio quo libro, neque cniui certum locum notai Caro *Christi*, inquit, *verum est. et unicum]*. *peccatis sacrificium, non modo iis. quae unii. sa in Uaplistmate delentur.sed quae postea>.r.. firmitate subrepunt, propter quae, univers y lidie clamat Ecclesia. Ilcmille nobis debitor^stra: et remittuntur per singulare illud solidum*.

Respondeo Primum: Chrysoslomi testimonia misericordiam generalim commendat. Ac verisimium est. misericordiae opponi iudicium et |< nam:qni enim misericordiam quaerit.non vult 'Jire iudicium; el qui ex misericordia indulgcnbay consequitur, non debet subire poenam, quae condonata est. Al ex hac generali comtneiulaliis. misericordiae, non polcsl recte colligi, non opotere poenilentes satisfactione injuriam uliquia fi parte compensare, nisi aliunde constet, cx mi<r-cordia condonari illis a Deo non solum culpam.sei eliam omnem omnino poenam temporalem el sempiternam.

Itaque idem Chrysoslomus in eadem homiliapulo inferius, haec habel: *Iliserelur quidem Dtus sed non passim miseretur; provocat nos et did*

/u *d hi aliquid; nun quia ego lui* flflco, sed *quia* Jo. *fl aliquid conferre, ad luam utilitatem.* El mfr»: Dei« *dicii; Da mihi confessionem luam. et I.dirynuis Poenitentiae. El hom. in jjsal. G. explicans qdanlàs Inchrymàs David Domino ilederil, çul lamen misericordiam flagitabat: Aon tantum, l'juil. lachrymalus csl. sed eliam lachrymàs le-* dum *lai il. non uno. aut duobus, aul tribus die-* l *n. sfd ciam singulis noctibus. El non solum didi praeteritum, sed eliam futurum. Ne putetis* , lπ1. *quod cum haec semel fecisse.!, deinceps se* ; *idi tradiderit, cl laxamento usus sil: sed hoc iriduc fecit per lotam vitam. El hom. in psal. 106. Confessio, inqiiii. Poenitentiam monstrat, Sdùfüclio veniam sibi divina pietate conciliai.* Et infra: *Pejus est. Dei offensam non Salisfaccio-* placare, *quam peccando Dei bonitatem offen-* dere.

Uterum Chrysoslomi leslimonimn docel. ad a- •nifiliam Dei recuperandam,sufficere contritionem uram, quae confessionem peccati coram Deo cmn rlirymis factam, el propositum vitae melioris (vnploriilur: non excludil aulem Chrysoslomus o- cra laboriosa, posl amicitiam Dei recuperatam.ad •«lum poenae, temporalis delendum, ut ex nullis /testimoniis supra probavimus.

II ila esse, perspicuum cril ex humilia dc b. flrlogoolp, ubi fusius habentur ea, quae ex hom. lrt.in Genes. Calvinus adduxit, sic enim loquitur: *testificor, ac fidejubeo, ut si nostrum quis-* se, *qui peccatis obnoxii sumus. recedens apri-* 'inis malis, *ex animo vereque promittat Deo, se joflea numquam ad illa redituram: nihil aliud Deus requirat ad satisfactionem ulteriorem: be-* *nignus enim esi etc.* quo loco per Satisfactionem intelligit excusationem, el sensus est: Deum non requirere. ul peccatum defendamus, vel excuse- mus fl rationem reddamus, cur hoc, aut illud fe- rimus, sed satis illi esse. si simpliciter pecca- tem fonfileainiir.cl promittamus nos deinceps non iwaturns: dixerat enim paulo ;*mle:Discedc a ma-* I». *virtutem amplectere, desiste a pravitate, pol-* *licere te posthac isla non commissurum, el istud* •ilficiet *ad excusationem.* Id eadem autem homi- ll idem Chrysoslomus antea doctreral. Satisfaction- ■m. id est. opera laboriosa requiri, xel ccrclc eo- um propositum, si temporis angustiis quis exclu- dor: *Proinde, inquit, cl tu quibus rebus provo-* *wli Deum, per has rursus facito propitium.Pro-* *cudi illum pecuniarum rapina, per easdem il-* ‘in *reconcilia: cumque et rapta restitueris, el a-* ; *insuper addideris, dicito juxta Zachaeum; Reddo. si quid rapui, quadruplum. Provocasti* i tyiune *maledicentia multis contumelia affectis:* *iriwrm lingua placato, puras emittens preces,* *i nedirens maledicentibus,laudans vituperantes,* *fimlias agens injuriam inferentibus. Haec non e-* 'imt *mulis diebus, annisve, sed solo animi pro-* *posito unico dic perficiuntur.*

Testimonium Augustini, sive Gennadii points,ex

hb. dc dogmatibus ecclesiasticis, definii Salisfa- clionem veram ab cffeclu: illa enim esi vera seria- que Satisfactio, ex qua sequitur, ut radices pecca- torum evellantur, cl boni habitus virtutum acqui- rantur. ex quibus fiet, ul non facile deinceps ma- lis suggestionibus aditus patefiat. Nam alioqui in eodem libro capite proximo, idcsl, 53. Anclor illis discitis verbis Salisfàclionem docet: *Quamvis.* in- quit. *quis peccato mordeatur: peccande non ha-* beat *de caclcro voluntatem, el communicaturus satisfaciat lachrymis el orationibus.* El paulo posl:Sed hoc dc illo dieu, quem *capitalia et mor-* *talia crimina non gravant: Nam quem mortalia crimina post ltuplismum commissa premunt .* *horior prius publica Poenitentia satisfacere, et* *ila sacerdotis iudicio recunciliahun. communio-* *ni sociari, si vult non ad iudicium el condemna-* *tionem sui. Eucharistiam percipere. Sed el secre-* *ta satisfactione splvi mortalia crimina non ne-* *gamus. sed mutato prius sacculari habitu ct con-* *fesso religionis studio, per citae correctionem, el* *jugi.immupeipeluo luctu.miserante Deo itadum-* *Iα.χαI. ni contraria pro his quae, poenilet. agal.* Ilacc ill-.

Ex (pm inlelligi potest, quam intoleranda impu- dentia Calvinus posl allegatum cap. 51. hujus au- cturis, haec verba subjunxerit: *Quo apparet, illis* *quoque saeculis irrisam passim fuisse Satisfa-* *ctionis doctrinam. quae pro admissis delictis re-* *pendi diceretur: cum omnem Satisfactionem, ad* *cautionem referal.se in posterum a pereatis abs-* *tinendi.* Sane qui meudacium scribere ausus esi. quod ex eodem ipso loco. unde mendacii oc- casio sumpta est. tam evidenter coarguitur : in rebus paulo obscurioribus, qua temeritate grassa- bitur?

Alterum \uguslini testimonium nulla indiget ex- positione.Fatemur enim poccain omnia remitti per sacrificium crncis:Aam ex eo sacrificio vim habent Baptismus el Sacramenta caetera, quibus homines justificantur: el ex eodem sacrificio spiritum gra- tiae haurimus, sine quo pro reatu poenae tempo- ralis satisfacere non possemus. Porro s. Augusti- num ob crucis sacrificium non existimasse satisfa- ctiones excludi.perspicuum csl ex liis testimonii.', quae cap. 9. protulimus.

Atque haec dc lota dispulalione hoc loco suffi- riant.Aam qune Marlinus Kemnilius dc Satisfactio- ne attulit, parlam sunl a nobis cap. 8. el HI. refu- tata: parlam sunt ea ipsa testimonia, quae Lulbe- rtis,Philippus cl Calvinus protulerunt.Ccrlc novum aliquod testimonium in tota Kemniliï dispulalione reperirenon potui: neque aliquam aliam senten- tiam. quae speciem solidi argumenti praeseferre videretur.Quemadmodum eliam quae Kemnilius de absolutione disseruit, ideo non excussimus, quod nihil attulerit praeterea, quae in dispulalione de sacramentis in genere jam ante posuerat: ad quae nos eo loco respondimus.

Finis librorum de, sacramento Poenitentiae.
Ad honorem et gloriam Dei.

QlīīA COATROvEnSIA GEAERALIS

DE EXTREMA UNCTIONE, ORDINE ET MATRIMONIO

SIMULIS LIBRIS EXPLICATA.

UBRORIN rr CAPITI H

LIBEB PRIMES

DE sacramento extremae unctionis

CAP.	<i>Qui haeretici hoc sacramentum ne-</i> <i>garim.</i>	CAP.	V. <i>Idem probatur ratione.</i>
II.	<i>Probatur ex Scripturis. Uctionem</i> <i>infirmommccssesacramenlumpro-</i> <i>pie dictum.</i>	η *	<i>Solvuntur argumenta adversario-</i> <i>rum.</i>
III.	<i>Refelluntur haeticorum solutiones</i> <i>ad Scripturam citatam.</i>	u	VII. <i>De materia cl forma hujus sacra-</i> <i>menti.</i>
J	η. <i>Probatur ex traditione veterum. Un-</i> <i>ctionem infirmorum esse sacra-</i> <i>mentum.</i>	D	VIII. <i>De effectu hujus sacramenti.</i>
		n	IX. <i>De ministro.et eo qui suscipit sacra-</i> <i>mentum extremae Uctionis.</i>
		»	X. <i>De caeremoniis.</i>

LIBEB SI'CIDIS

DE SACRAMENTO ORDINIS

CAP.	<i>Ordinationem vere ac proprie sacra-</i> <i>mentum esse novae. legis: qui ne-</i> <i>gaverint ex haeticis.</i>	CAP.	VI. <i>Diaconatum esse verum sacramentum-</i>
	<i>Ordinationem sacramentum esse.de-</i> <i>monstratur cæ divinis literis.</i>	»	MI. <i>Subdiaconalum esse etiam sacra-</i> <i>mentum.</i>
DI.	<i>Ordinationem sacramentum esse ,</i> <i>probatur ex traditione.</i>	»	VIII. <i>Minores etiam Ordines sacramenta</i> <i>esse.</i>
I	IV <i>Idem ostenditur ratione.</i>	»	IX. <i>Manus impositionem ad essentiam</i> <i>sacramenti Ordinis pertinere.</i>
	<i>Episcopalem ordinationem sacra-</i> <i>mentum esse.</i>	»	X. <i>De effectu hujus sacramenti.</i>
		»	XI. <i>De ministro.</i>
		»	XII. <i>De caeremoniis.</i>
LUiiiun. Vol. III.		— — — — —	9J

LIBER TENTHS

DE SACRAMENTO MATRIMONII

CAP.	I. <i>De statu quaestionis et erroribus haereticorum.</i>	CAP. XVII. <i>Solvuntur argumenta adversarium.</i>
	II. <i>Matrimonium sacramentorum esse, probatur ex divinis literis.</i>	» XVIII. <i>De impedimentis Matrimonii.</i>
	III. <i>Matrimonium esse sacramentum, probatur ex Patribus.</i>	· XIX. <i>Non requiri ad essentiam ,lulrimnii consensum parentum.</i>
»	IV. <i>Probatum ratione Matrimonium esse sacramentum proprie dictum.</i>	» XX. <i>Solvuntur argumenta Kemnitii.</i>
	V. <i>Solvuntur argumenta adversarium.</i>	λ XXI. <i>De impedimentis quae inhabiter simpliciter faciunt contrahentem, idesl, de volo cl ligamine.</i>
	VI. <i>De materia, forma et ministro sacramenti Matrimonii.</i>	η XXII. <i>De impedimento criminis.</i>
	VII. <i>Omne legitimum Matrimonium inter Christianos contractum, esse sacramentum.</i>	» XXIII. <i>De cultus disparitale.</i>
	VIII. <i>Solvuntur argumenta Cani.</i>	» XXIV. <i>De impedimento cognationisupiidi cognatio, cl quot ejus gradua.</i>
	IX. <i>De polygamia mullarum uxorum successive.</i>	ii XXV. <i>Sententiae adferuntur de impedimento cognationis.</i>
ū	X. <i>De polygamia mullarum uxorum simul.</i>	» XXVI. <i>Dationem canonicam supputant; gradus, optimam esse, defendit' contra llezam.</i>
i»	XI. <i>Solvitur argumentum adversarium. ex patriarcharum exemplo ductum.</i>	0 XXVII. <i>Non omnia praecepta Leviticider: dibus cognationis,esse dejurer,: lurae.</i>
	XII. <i>Matrimonium infidelium solubile esse. cliam quoad -vinculum.</i>	XXVIII. <i>Primum gradum consanguinitatis tam in recta, quam in transverso: el primum affinitatis in recta linea, jure naturae interius esse,el ab homine indisputabiles.</i>
	XIII. <i>Matrimonium ratum non consummatum solvi cliam quoad vinculum , per ingressum in religionem.</i>	XXIX. <i>Pectus ab Ecclesia prohiberi conjugia, usque ad quartum vel quintum gradum consanguinitatis affinitatis.</i>
	XIV. <i>Matrimonium consummatum solvi posse quoad lorum el cohabitationem.</i>	XXX. <i>De cognatione spirituali el legali; deque publica honestate el affinitate, ex fornicatione.</i>
	XV. <i>In Matrimonium fidelium consummatum. solubile sit quoad vinculum, variae sententiae adferuntur.</i>	XXXI. <i>De duobus impedimentis non dirimentibus.</i>
	XVI. <i>Matrimonium insolubile esse quoad vinculum, probatur ex verbo Dei. traditione el ratione.</i>	XXXII. <i>Causae matrimoniales non debent perlinere ad civile iudicium.</i>
		XXXIII. <i>De caeremoniis sacramenti conjugii.</i>

DE SACRAMENTO EXTREMAE UNCTIONIS

LIBER PRIMUS

Controversiae de sacramento extremae Unctionis, sunt omnino septem. *Prima*, quae potissima, dégénéré; An sil legis novae sacramentaliter ac proprie dictum. *Secunda*, de materia.

Tertia, de forma. *Quarta*, de effectu. *Quinta*, de ministro. *Sexta*, de suscipiente. *Septima*, de caeremoniis.

CAPUT PRIMUM

Qui haeretici huc sacramentum negarint.

Haeretici permulti ritum Unctionis infirmorum numero sacramentorum auferre conati sunt. Prius Waldenses, ut referunt Aeneas Sylvius libro de origine Iudeorum cap. 35. et ante eum Guido Cermellain summa de haeticis. Secundo, Albigenses, teste Antonino in summa theologica par. I. lit. II. cap. 7. § 5. Tertio, Joannes Wiclefus, teste Thoma Waldensi tom. 2. de sacramentis cap. 16. et sicut ipse de eo id testatur in 5. lib. triabgicap. 25. ubi contendit, hoc sacramentum neque a Christo, neque ab apostolis institutum, proinde nec vere sacramentum esse.

Hos imitantur haeretici hujus temporis, Lutherus in h. de captivitate babylonica cap. de extrema Unctione, non rejicit hunc ritum, tamen negat sacramentum esse proprie dictum. Calvinus lib. 4. Institut. cap. 19. § 18. 19. 20. et 21. et Kemnilius 2. par. exam. a pag. 102. usque ad 1135. non solum sacramentum esse negant, sed etiam irrident more suo. Idem facit Melancthon in locis tit. de Unctione. Idem facit etiam Joannes Brennius in confessione wircemburg. cap. de extrema Unctione: et Magdeburgenses centur. 7. et sequentibus, cap. G. de ritu visitationis infirmorum.

Ecclesia vero catholica palam affirmat. Unctionem extremam sacramentum esse vere ac proprie dictum. hi enim expresse habent concilium florentinum in instruct. Armenorum . et trident. sess. 14.

can. 1. de extrema Unctione, et omnes theologi, lib. 4. sent. dist. 23. Polesius autem haec ventas tribus argumentis probat. Primo, ex Scripturis. Secundo, ex traditione ecclesiastica. Tertio ex ratione.

CAPUT II.

Probatur ex Scripturis Unctionem infirmorum esse sacramentum proprie dictum.

Quod attinet ad primum: duae Scripturae proferuntur ab omnibus, una ex cap. 6. Marci , altera ex cap. 5. Jacobi.

De priore non omnes conveniunt, an communis apostoli ungebant oleo infirmos et curabant, illa fuerit unctio sacramentalis, de qua nunc disputamus: an solum fuerit figura quaedam et adumbratio hujus sacramenti. Qui luuntur priorem sententiam, ut Thom. waldens. loco citato, et Alphonsus de Castro lib. de haeres, verbo, extrema Unctio, ea ratione ducuntur, quod Beatus Theophilactus et Oecumenius in commentariis Marci et Jacobi, videantur dicere eandem esse Unctionem, cujus illi mentionem in utroque loco. Sed profecto probabilior est sententia posterior, quae est Illardi in explica-

tione ari. 12. cl J.msenii in cap. (i. Marci, cl Dominici a Solo dist. 23.quaesi. t.arl. I. cl aliorum. El milii cerle eo eliam nomine gratior , quod videam Lulherum. Calvinum cl Kemnilium locis citatis esse in priore opinione: existimant enim illi eandem esse unctionem, Marci 6. el Jacobi .>.

Probo igilur breviter sententiam posteriorem. Primo illa L'nclio, qua utebantur aposloli,referebatur solum aul praecipue ad curationem morbi corporalis. ut cx eo loco palet, unde eliam sanabantur omnes, qui lum inungebantur. Sacramenta autem per sc ad animam perlinent, ad corpus per accidens, aul cerle secundario.

Deinde secundo: Apostoli eo lempore nondum erani sacerdotes: cl quamvis potuerit Christus eliam per non sacerdotes sacramenta conferre ; lamen non csl probabile cum hoc fecisse, nec legimus id unquam facium in sacramentis magis necessariis, ul in sacramento Poenitentiae , vel Eucharistiae.Neque obslal quod apostoli baplizarunl, cum nondum csscnl saccrdolcs: nam non ita csl de essentia Baptismi, ul minister sil sacerdos, sicut dc essentia Unotionis. Nam si laicus baptizet , eliam extra necessitatem,Baptismus csl ratus: non aulem csl rata l'nclio, si laicus inungat. Quod autem apostoli nondum fuerint eo tempore sacerdotes, p det. quia facti fuerunt in ultima coena, ul docel concilium tridenlinum sess. 22. cap. I.

Accedit lerlio: Quod apostoli lunc promiscue ungebant quoslibet aegrotos , ul coecos , claudos etc. al sacramentum Unctionis non datur nisi iis , qui decumbunt cum periculo vitae, ul omnes concedunt.

Item quarto: Apostoli lunc cum inungerent, non quaerebant, csscnlnc baplizali , qui inungendi o- raut, el omnino probabile csl. mullos ab cis inunclos, qui infideles erani; \l cerle sine Baptismo nihil prosunt sacramenta caetera.nec dari possunl aul debent non baptizatis sine peccato. Nec valet quod quidam objiciunt, Cornelio datam Confirmationem ante Baptismum, Aci. 10. Deo videlicet in hac re dispensante. Nam Cornelius non habuil sacramentum Confirmationis ante Baptismum . sed effectum sacramenti Confirmationis ab ipso Domino immediato sine sacramento.

Denique: Tridenlinum concilium sess. 14. can. 1 de extrema Unctione, dicit hoc sacramentum insinuaturn Marci 6. Dicitur aulem insinuari id , quod non expresse proponilur. sed adumbratur, et obscuro indicatur. El hoc eodem modo intelligendi sunl velcros, qui locum Marci 6. conjungunt cum loco Jacobi 5. significant enim uno in loco jacta esse fundamenta ejus sacramenti , quod in allero loco expresse proponilur. Quemadmodum enim cum Mallh. 19. el alibi Christus manus imponit , non dicimus lunc instituisse sacramentum Confirmationis, aul Ordinationis, sed lamen agnoscimus adumbrationem quandam sacramenti postea futuri: sic etiam quod Dominus jussent apostolos oleo curare infirmos, el non alia aliqua re , intelliginius significatum cssc.fuluriim fuissealiquando tempus, ut oleum esset sacramentum infirmorum.

Vomamus nunc ad alterum locum Jacobi .>. ila b rimu *Infirmatur quis in tabis/ inducat pre-*

sbyteros Ecclesiae, *el orcnl super eum*, tingente eum. *oleo in nomine Domini, el oratio fidei salvabil infirmum, el allevabit eum* Domini», el «i *in pcccalis sil, remittentur ei*. Hic habemus omnia, quae ad sacramenti essentiam requiruntur, videlicet symbolum externum , promissionem gratiae el divinam institutionem: haec enim tria, ul supra diximus in prima controversia dc conlirui- tione, adversarii requirunt. Symbolum externum csl unctio olei cum oralionc fidei; promissio vero, allevatio infirmi el remissio peccatorum. Instituti) autem colligilur cx hac lam constanti promissione Apostoli: neque enim Apostolus lam constanter et absolute id promitteret, nisi Dominus id insii luisset cl mandasse!. Itaque apostolus Jacobu> non instituit sacramentum , sed hortatur ad illul suscipiendum, quod a Domino noverat institutum.

Quia vero Kemnitius iu 2. par. exam. pag. II. cl 42. requirit alia quinque , licel tria praedicti sini praecipua: ostendamus illa eliam reperiri h unctione extrema. Ille igilur primo requirit prae ter lria praedicta, ul rilus inandalus sil in not Testamento; ut distinguatur a caeremoniis TcsU menli veleris. Id vero hoc loco manifeste cernimus, cum constet Jacobi epistolam esse librum Testamenti novi: cl praeterea talis rilus non fuerit Testamento veteri.

Secundo requirit, ut rilus non ad breve temp- durci, sed perpetuus sit. Id quoque habemus illis verbis: *infirmalur quis in vobis*, inde eliu-. colligimus lamdiu duraturum hunc ritum,quam.. in Ecclesia erunt aegroti.

Tertio requirit, ul promissio graliae sil anno cl quasi vestita symbolo , ila ul intelligatur d gratia.cum symbolum externum cxliibeluriid q> Kemnitius ponit conlra Calvimslas , qui volunls cramcnla esse symbola praeteritae , cl jam ol: acceptae gratiae. Id vero hoc loco habemus,alpi- lei; dicitur enim: *Ungentes eum in nomine fi) ni, cl allevabit cum Dominus, el si in petra.'l fuerit clc*. plane ad eum modum, quo dicitur Baptismo Marc. ull. *Oui crediderit et baptizate fuerit, salvus erit*.

Quarto requirit, ul illa promissio non sil cujus'i- bel graliae, sed remissionis peccatorum: id ven expresse sic habetur: *Si in pcccalis fuerit, remittentur ei*.

Quinio requirit, ut non sil tantum promissio generalis, sed eliam applicetur in particulari ei, q sacramentum percipit. El hoc eliam habemus; tue in particulari dicitur: *Ungentes eum clc*.

CAPUT III.

Refelluntur haereticorum soltiliones ad Scripturam citatam.

Ad hoc argumentum quatuor solutiones ab li-■ relicis dari solent. Prima est, epistolam illam m esse canonicam , nec n spiritu nposlolico prol- clam. Ila Lulherus loco citato, cui assenlitur h nilius pagina 1113. ubi dicit hanc epistolam n

«>selantac auctorilulis. ul possil sine testimoniis scripturae canonicae , sacramenta instituere. El probal ex Hieronymo qui annolavit in lib. de scriptoribus ecclesiasticis in Jacobo, velcros judicas* m' non esse epistolam illam a Jacobo apostolo scriptam,el ex Eusebio lib.3.hist.cap.23.qui de illa sic ul: *Sciendum* ω; voΒεϋετε *idest, quod nolha sit.*

Al haec prima solutio est refugium miserorum. Jam omnes veteres, qui catalogos scripserunt sacrorum librorum, hanc epistolam cum caeleris numerarunt, ul palet ex Clemente can. ull. aposlolo-minex Innoccnlio I. episloI. 3. ct Gclasiol. in . mcilio LXX. episcoporum: Item ex conciliis laodiecno, can. ull. carlbag. III. can. 47. Ilorcnlino riindenlino sess. i. Denique ex Patribus,Origene liomil. 7. in Josuc, Alhanasio in synopsi, Epipba-oio haeres. 7G. Hieronymo episl. ad Paulinum , Augustino lib. 2. doctrinae Christianae cap.8.Kuf-MO in symbolum, Isidoro lib. 4. ctymolog. cap. I.el Damasceno lib. 4. de fide cap. 18. Quod si his tot ac laniis auctoribus fides non babelur,con-det auctoritas omnium aliorum librorum: nec e-aini aliunde scimus, qui libri sint canonici , nisi «traditione el testimonio veterum pontificum , ■leiliorum cl Patrum, eorum praesertim, qui in- l 'm texere voluerunt sacrorum librorum.

Aequc ullum unquam legi velcruin. qui aperle scriberet. Jacobi epistolam non esse canonicam. Vini Hieronymus, quem pro se Kemnitius cilal, licii quidem quibusdam visam fuisse dubiae lidci epistolam, lamen temporis progressu obtinuisse auctoritatem. Eusebius autem dicil eam epistolam quorundani opinione esse adultcrinam:tamen sub-jungit continuo: *Nos aulem scimus in plurimis ecclesiis publice esse receptam.* Et certe plus ad nos valere debet publica ecclesiarum auctoritas , quae teste Eusebio hanc epistolam recepit ut canonicam , quam obscura quorundam opinio, quae eodem teste Eusebio, eandem epistolam rejicit.

Secunda solutio est ejusdem Lutheri ibidem . qui sic ait : *Si esset Jacobi apostoli, dicerem non licere apostolo sua auctoritate sacramentum in-diluere, idest, divinam promissionem cum ad-juncto signo dare, hoc enim ad Chrislum solum pertinebat.*

Haec solutio longe dclcrior csl superiore: audet enim Lulherus sc apostolo Jacobo opponere, cl in beiern illi resistere, quasi aperle erranti, cl sibi arroganti quod ci non conveniebat. Al cerle nec bcohus sibi assumit quod Lulherus dicil : non enim ipse sacramentum instituit. sed hortatur ad u-Mitn sacramenti instituti ; etsi id sibi assumeret , illi potius, quam Luthcro credendum esset. Nec enim Heri posset, ul tantus Apostolus post accep-tum Spiritum sanctum, in re lam magna erraret: neque est simile dc b. Petri errore ; ille enim er-ravil exemplo, non doctrina, iste autem errasset in doctrina, cl in ipsa Scriptura, quod lien non polesl. Quare si Jacobus diccret sacramentum a sc institutum; credere deberemus, id illi a Chri-sto concessum singulari privilegio, sed non est o-pusad has angustias redigi.

Tertia solutio csl ejusdem Lutheri ibidem , nec-Dii Wicleli, Philippi, Bronlii. Calvini el aliorum

communis, quod Jacobus loquatur dc unctione, qua utebantur eo tempore ad curandos morbos corporales. El quidem Wiclefus putat loqui apostolum de naturali curatione, cl ideo meminisse olei, quia est naturaliter medicinale, cl in illa regione abun-dat. Philippus existimat cum loqui de unctione, quae partim naturaliter, partira eliam dono divino curabat: unde dicil Abraham, Isaac, Jacob. Isaiam, el caelcros proplicas fuisse professione medicos, cl habuisse notissimas herbarum cl aliorum medicamentorum naturas, ct simul etiam ornatos dono miraculorum, Lulherus tamen, Calvinus, Bronnius ct Kemnitius simpliciter Apostolum exponunt dc curatione ex dono Dei, proinde dicunt non magis fuisse sacramentum istam unctionem, quam fuerit *probatica piscina*, vel lutum cum sputo, vel aqua Siloc clc. nunc aulem quando donum illud cessa-vit, non modo unctionem non esse sacramentum, sed eliam esse rem inutilem ct superstitiosam.

Argumentum eorum sunt tria. Primum, quia Ja-cobus ex Marci evangelio accepit, quod docel dc unctione olei: Marcus autem dc unctione illa lo-quitur. quam adbibebant qui habucrunl donum cu-rationum.

Secundum-. Quia Jacobus utitur vocibus quae ad corporalem sanitatem perlinent, nimirum εγχειω el ιαομᾶι.

Tertium: Quia Jacobus lanium loquitur ad homi-nes sui temporis, quando durabat gratia sanitarum. Idquc palet ex eo, quod non addidit aliquam par-ticulam. qua significaret, hunc rilum propagandum esse a.l posteros, sicut Scripturae faciunt, cum lo-quuntur de veris sacramentis, ul de Baptismo Jlal-th. ull. *Ecce ego vobiscum sum usque ad mundi consummationem.* El <le Eucharistia 1. Corinth. 11. *Quotiescumque manducabitis panem hunc el calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat.*

Sed his argumentis nos longe plora , cl meliora possumus opponere. Ac Primum,quod non loqua-tur dc naturali curatione, cl simul quod prophetae non consueverint curare more medicorum, conlra Wiclefum cl Philippum facile probari potest. Pri-mo. quia etsi oleum sit medicinale, lamen non csl medicinale,lamen non esi medicinale ad curandos quosvis morbos, immo vero plurimis , aul nihil proderit, aul eliam oberit. Apostolus aulem gene-ratim jubet, ul aegroti ungantur oleo.

Deinde prophetae ct apostoli , ul plurimum re-bus noxiis natura sua, aul certe non salutaribus u-lebanliir; ut curarent, ul nimirum omnes indli-gerent, Dei miraculo illa fieri.non viribus naturae. Sic Moyses aeneum serpentem erexit, ul ejus as-peclu curarentur laesi a serpentibus.Sic Hclisaeus aqua Jordanis curavit lepram Naaman Syri. Sic I-saias massa ex ficis curavit ulcus Ezechiae , quae medicina contraria erat curationi illius morbi, ul Hieronymus notat ex sententia Hebraeorum in com. ail cap. 38. Isaiiae.Sic Dominus lulo el sputo caecum natum: Sic Petrus umbra corporis sui: Sic Paulus sudariis cl semicinctiis.

Accedit: Quod si usi fuissent ordinarie rebus u-lilibus ad curandum, ipsi sibi lidcm abrugasscnl et Dei donum ubseurasscnl.

Quod aulem ncc loquatur Jacobus de unctione, quae sanaret corpus ex dono miraculorum , sed quae sanaret animum, el eliquando etiam corpus viriute sacramentali, contra Luiherum, Calvinum, el alios probatur ex singulis vocibus hujus loci. Primo, *Infirmatur*, inquit, *quis in vobis*. Al si de miraculis ageret, generalius loqueretur: non enim solum consuleret iis qui decumbunt gravati periculoso aliquo morbo, ul facit, sed cliam caecis , surdis, claudis, aliisque miseris hominibus , qui non decumbunt, ncc de vita periclitantur, et tamen egeni curatione.

Secundo: *Inducat*, inquit, *presbyteros*. Alsi de miraculo ageret, diceret potius, Inducat prophetas, aut alios, qui donum habent curationum: ncc enim soli, aut omnes presbyteri cliam tunc habebant donum curandi. Neque referi, quod per presbyteros nolunt adversarii significari sacerdotes , sed seniores; nam ncc seniores omnes habebant donum curationis, non enim illud donum erat alligatum aetati. aul dignitati, ut palet ex Paulo Roman. 12. 1. Cor. 12. el Ephes. 4. Praeterea non Cbl probabile Apostolum jussisse fidelibus, ul miracula quaererent, signa enim infidelium sunt, non fidelium, 1. Cor. 14.

Tertio: Orent.inquil, super *eum,ungentes eum oleo*. At si de miraculis ageretur, non praescribere! Jacobus materiam: qui enim donum habet curationis, adhibet quod Deus illi inspirat , nec polesl alligari certae alicui rei virtus miraculorum. Id quod sutis palet ex divinis literis, cl exemplis omnium sanctorum: *Sed* , inquit Calvinus , *utile fuit praescribere oleum, ut esset signum, miraculum fieri non viribus hominis , sed potentia Spiritus sancti; constat enim oleo significari Spiritum sanctum*. At cliam aqua significat Spiritum sanctum.El praeterea si illa esset caussa,cur praescribatur oleum, debuisset illud servari in omni curatione cl in excitatione mortuorum maxime. Nusquam autem legimus intinctos fuisse murtuos, cum excitandi erant.

Quarto: *Et oratio*, inquil, *fidei salvabit infirmum, cl allevabit eum Dominus*. Haec sane absoluta promissio est, proinde referri non polesl praecipue ad corporalem sanitatem. Nam aut scinpcr sanati fuissent aegroti illi, qui ungebantur, ul lo- i obus praescribit, aul non semper: si semper,ergo nulli fuissent mortui apostolorum tempore . nisi illi, qui Jacobo non obedivissenl, qui paucissimi fuissent. El praeterea sanitas corporalis, quia non semper utilis csl animae, non cliam semper oblinetur n Deo, quicumque sit. qui oret, etiamsi donum habeat curationis. Quarc non semper sanabantur qui lingebantur: ergo vel falsa csl absoluta illa promissio Jacobi, quod fieri non potest, aul quod verissimum csl, ad animam praecipue el absolute referenda est.

Quinio: *Etsi in peccatis fuerit, dimittentur ei*. Haec vero particula tam expresse ad animam pertinet, ul non sil locus tergiversationi. Donum autem curationis, ul saepe diximus, ad corpus refertur.

Sexto: Omnia alia quae habentur in illa epistola, vive ante hunc locum, sive postea, non ad cos soli- pertin«-ni. qui tunc vivebant, sed etiam ad nos,

qui postea futuri eramus, ul palet ex ilhs praerodentibus: *Patientes estote* , cl: *Confirmate* cordi- vestra, ct: *nolite jurare*, ct: *Tristatur quis in iobis? oret; aequo animo est? psallat*. Item ex illi, immediate sequentibus: *Confitemini* alterutrum *peccata vestra, el orale pro invicem*, ul «alremi. *ni*. Haec omnia sine dubio ad nos cliam pcrllmnl: igitur cliam illa, quae eodem tenore verborum n medio posita sunt: *Infirmatur quis in vobis* etc. i nos pertinent.Quare non agitur de dono curationis, quod est rarissimum, cl non semper haberi potest, sed de sacramento, quod semper durat, el facile a quolibet haberi polesl.

Neque argumenta ipsorum contra allata conducunt. Ati Primum Respondeo: Non esse eaodtm unctionem Marci G. el Jacobi 3. nisi co modo.qu» dicuntur idem figura cl figuratum: Quantum enim interest, inter lotionem caeci nati in aqua Siloê, quae fail figura Baptismi, Joan. 9. el ipsumBaplis- mnm ex aqua, et Spiritui sancto. Joan. 3. Ianius interest inter has duas unctiones.l'nde cliam videmus Marci G. nullam fieri mentionem verborum, ncc promissionis spiritualis, quae ad sacramentum necessarie requiruntur: utrumque autem exprès; habetur Jacob. S.

Si quis nutem defendere velit Marci 6. tractiri de ipso sacramento Uctionis extremae , dicer polesl, Marcum non omnia expressisse, sed qu/ illi desunt, ex Jacobo esse petenda. Saepe cor. in scriptoribus sanctis id necessario faciendum e:, ut quod unus omittit, petatur ab alio.

Ad Secundum argumentum , quod lotum grammaticale csl, el Ideo salis apte convenit Kemnilk Respondeo in primis nos non negare,quin exlren? Uctio interdum adfcral corporalem sanitatem, ti ideo Jacobum aliqua verba ponere potuisse, qui- ad sanitatem corporalem pertineant.Inierim lamm sicul illa duo verba, Kcmnilii opinione, adeorpo- ris sanitatem perlinent: sic etiam integra sentenli: csl, quae citra omnem controversiam refertur id animae salutem, nimirum illud: *Si in peccatis fuerit, remittentur ei*.

Dico Secundo: Illa verba duo. hoc loco non 3'i corpus, sed animam praecipue perlinere. Nameisi εγείρω proprie significat excitare el elevere,quod ad corpus pertinet.tamen per metaphoram Scripturae sanctae familiarem . significat etiam pellere moerorem, tristitiam , ncglicnliam , soporem el desidiam animi. Hinc sunt illa Apostoli Hom. 13. *Hora est jam nos de somnio surgere* Ephes. *Surge, εγερσαι, qui dormis* etc. Et illud Luc. 3. *Potens est Drus de lapidibus istis excūart filins Abrahæ*. El illud I. Pelr.3.Btccifo sinceram *vestram mentem*. Hoc autem loco. *Allevabit eum Dominus*, significat liberationem a quodam tempore, moerore, anxietate, quae propinquos mnrii valde deprimere el gravare solet, ut non facile possint mentem ad Deum attollere.

Alterum illud verbum ίδω, non ponitur a Jacobo in en sententia, ubi agit de sacramento Uctionis, sed infra cum ait: *Orale pro invicem, ul saltemini*: ibi enim csl, ιασ&ητε. Quocirca inepte n Kemnilio trahitur ad propositum hujus loci. Et Pracl- rea illa etiam vox huc loco accipitur pro salute a-

unae, ul paid ex praecedentibus. El ne miretur hruinilius, si verbum medicinale usurpetur pro initate animae, cogitet in Scripturis millies habenhanc voccin in hoc sensu, psal. 149. *Qui sanat mlrilos* corde. Mnltli. 13. *Ne forte convertantur* dunem cos. Pro quo Marcus habet cap. 4. *El dinillanlur eis peccata*. El 1. Petr. 2. *Cujus livore «nati estis*.

Ad Teriiuin dico: Necessarium quidem esse ul sitramenlo maneant, qunmdiu Ecclesia manet,sed conesse necesse, ul ad hoc significandum ponatur in Scriptura verbum aliquod denotans perpetuitatem. Nam de Baptismo nusquam exlat ejusmodi verbum; nec obstat: *Ecce ego vobiscum sum*. nam poiuit Christus nobiscum esse,etiamsi Baptismum instituisset solum ad unum diem duraturum. Cognoscimus autem evidenter, unctionem , de qua loquitur Jacobus, semper duraturam, lum quia infirmi. presbyteri, orationes, remissio peccatorum, flcaelera, quae Jacobus nominavit, semper mansurasunl in Ecclesia; lum cliam quia hactenus simper in Ecclesia fuit ista consuetudo ungendi infirmus.

Quarta solutio ejusdem Iulhcri, Kemnili cl Calvin* i est, qui affirmant locum istum nihil pro noi Jacere, quod alius omnino fuerit ritus ungendi loporc Jacobi, alius nosiro tempore. Id quod his argumentis probant. Primo, quia Jacobus jubel inungi quoslibet infirmos, nos aulem solum intin...«ais homines semimortuos. Unde apud nos vere est Unctio cxlrema, quia datur morientibus, Jacobus aulem noluit iis. qui sanandi crant.

Respondeo: Inungit Ecclesia cos , qui de vita periclitantur: tunc enim quaerenda sunt remedia sapemaluralia, quando nulla spes amplius csl in naturalibus. El quamvis inungantur aegroti ul sa nentur, si id expedit aeternae salutis, tamen recte dicilur cxlrema, quia est ultima respectu unctio num, quas in aliis sacramentis percipimus, in Baptismo, Confirmatione el Ordinatione.

Elhoc idem voluisse Jacohum. palet Primo ex illis vocibus ἐγερεῖ, βῆ ζᾱμνοντα. Nam excitaro, el allevare proprie iis convenit.qui decumbunt valde oppressi et gravati, el ζᾱμνειν significat deficere, flcliam mori . unde cliam κᾱμνοντε dicuntur mortui. Secondo idem palet ex eo, quod ait: 4<Zducat presbyteros.Nam si non decumberet.posset irc ad presbyteros: el etiamsi decumberet,sed i»n adeo graviter, non oporteret adduci presbyteris. Alioqui enim si oh quemlibet morbum debeant presbyteri excurrere ad aegros , numquam anu manerent, csl enim infinitus numerus aegrorum.Denique, non csl credibile, voluisseJacohum, tail remedia supernalnralia Christiani recurrent,quando facile possent naturalibus medicamenixciirari. Adde Ultimo hunc locum mire pugnare i un adversariis ex ipsa eorum scntenliiii. Nam si jubet Apostolus omnes aegrotos inungi,quare ipsi nullum inungunt.

Secundo probant: Quia Jacobus jubet advocari “niores Ecclesiae, nos aulem non mullos , sed unum vocamus et eum sacerdotem.

Respondeo: Nomen presbyteri, seu senioris in Testamento novo fere ubique accipi pro ministro

ecclesiastico; cl Jacobum non tam de numero , quam de qualitate fuisse sollicitum. Quemadmodum enim cum dicimus confitenda esse peccata sacerdotibus, non intelligimus confitenda esse inultis, sed uni: Nec tamen inierim negamus bonum esse, ul multi veniant , sicut in quibusdam locis fieri solet.

Tertio probal Calvinus, quia Jacobus oleo simplici vult inungi aegros: nunc aulem adhibetur oleum benedictum. Addit Kernnilius , Jacobum non praecepisse in qua parlc ungi debeat aegrotus nunc aulem determinari certa membra.

Itespondco: Jacobum alloqui infirmos hoc loco, non sacerdotes: scire aulem quale debeat esse oleum, et in qua parte sil adhibendum,ad infirmum non perlinet, sed ad sacerdotem. Salis Praeterea nobis esse debcl, quod Jacobus non negat oleum esse prius benedicendum, neque negat eas partes inungendas, quae modo unguntur in Ecclesia ; quocirca non pugnant ejus verba cum Ecclesiae consuetudine, sed contra potius Ecclesiae consuetudo explicat verba Jacobi. Adde, quod Beda in cap. 5. Jacobi, dicit significari oleum benedictum per illa verba: *Ungentes oleo in nomine Domini*.

Quarto probant Lulhcrus, Calvinus et alii.quia Jacobus, tribuit hunc effectum orationi fidei: *Oratio*, inquit, *fidei, salvabit infirmum*. Ex quo Lutherus colligit, unctionem apud Jacobum non esse sacramentum, nec eandem cum nostra: nani sacramenta et nostra etiam unctio non pendent a fide ministri. Calvinus aulem el Kemnilius, ea ratione colligunt, non esse eandem Unctionem cum noslra, quia Jacobus lotum effectum tribuit orationi; nos aulem lotum fere tribuimus Unctioni, cum dicimus: *Per hanc sacram Unctionem etc*.

Rcspondeo:Ad consequentiam Iulhcri orationem fidei dici hoc loco.non quia requirat necessario fidem ministri, sed quia est oratio dictata a line, el sola fide intelligilur, quomodo verbum sacramentalc, quod cum elemento facit sacramentum, Augustinus vocat verbum fidei, el dicit operari non quia dicilur, sed quia creditur trad. 80. in Joan. Adde, quod etiam miraculo non semper necessario pendent a fide. Narrat enim Epiphnlus haeres. 30. quondam Josephum judaeum miracula fecisse per aquam benedictam signo crucis, etiamsi ipse non crederet: miracula enim saepe operatur sola Christi invocatio, itaque si esset verum quod Lulhcrus assumit, non posset ostendi Jacobum agere de sacramento, quod nos dicimus; nec dc miraculo quod Lulhcrus dicit.

Ad consequentiam Calvinii et Kemnili; respondeo: orationem fidei, quae infirmum salvat, non excludere operationem unctionis, iinmu potius includere. Haec enim est oratio fidei: *Per hanc sacram unctionem, et suam piissimam misericordiam indulgeal libi Deus etc*. Sicut cum quis aliquid a Deo petit per Christi passionem sibi dari: si oratio ilhi impetrat, oratio dicitur illum salvare, sed non sine Christi passione. Addo etiam, quod licel in illa oratione fidei nulla fieret mentio unctionis,adhuc nihil adversarii oblinerent. Nam eliam in alus sacramentis saepe tribuitur effectus uni parti ipsius sacramenti, cum tamen constet eam partem non ope-

i iri sine alia .Tit. 3. *Sahos nos fecit per lavacrum.* \clor. 8. *Cum videret Simon, quia per manus impositionem apostolorum daretur Spiritus sanctus etc.* cl lamcn antea dixerat Lucas, apostolos orasse pro Samaritanis , ul acciderent Spiritum sanctum.

Quinio: Probat Calvinus ex testimoniis nostrorum. Nam Sigcbertus in Chronico scribil, hanc unctionem ab Innucentio I. institutam; non igilur illaesi, dc qua loquilur Jacobus. Sed Kcmnilius pagina 1135. magis audacter scribil, unctionem infirmorum sine dubio institutam a Felice IV.circa annum Domini 528. nec dignatur vel unum testem adbibere hujus suae narrationis.

Respondeo: Mendacium Kcmnili salis refelli a Calvino. Nam Innocentius 1. praecessit Felicem IV. anilis centum et amplius. Sed nec m Vila, nec m scriptis Felicis IV. aliquid habetur de unctione infirmorum, llabclur quidem aliquid dc unctione altarium cl basilicarum, dum consecrantur, in epistola I. hujus poniilicis,al dc unctione infirmorum nihil. Sed Kemnitio licel vocare ea quae non sunl tamquam ca quae sunt. Nisi forie id acceperit Kcmnilius cx supplemento Chronicorum Philippi Bergomensis : is emm scribil, Felicem papam monuisse,ul servaretur doctrina s. Jacobi de inungendis morituris. Sed quid hoc adversus catholicos? immo cur non pro illis potius?

Ad Calvinum aulem respondeo : Sigcbertum referre iisdem verbis id quod babclur m ipsa Innocnlii episl. I. cap. 8. quo loco dicil quidem Innocentius unctionem infirmorum, dc qua loquilur Jacobus, esse sacramentum, sed a se inslilulum non dicil, immo contrarium disertis verbis **dicil**, dum Jacobi testimonium profert , cl dum sacramentum appellat, el dum respondet ad quaestionem sibi propositam circa hoc sacramentum ab episcopo Eugubino.

CAPUT IV.

Probat ex traditione veterum, unctionem infirmorum esse sacramentum.

Jam secundo loco probanda csl veritas cx testimoniis pontificum, conciliorum, patrum, aliorumque auctorum. Ac primum cx pontificibus habemus Primo Innocentium I. qui disertis verbis in episl. I. ad Decentium cap. 8. meminit hujus sacramenti. El secundo habemur Innocentium III. qui etiam copiose cl perspicue huic sacramento testimonium perhibet, cap. *Cum venisset*, dc sacra Unctione.

Sed Innocenlii 1. testimonium etiamsi solum extard, suflicere deberet. Nam auctor csl antiquus , siquidem anno 402. sedere coepit, eslque vir doctus cl sanctus , cl ab Augustino , Hieronymo Chrysostomo mirifice commendatus epistola ejus certa csl; dicil expresse el clare hanc Unctionem esse sacramentum a Jacobo explicatum, el ideo non duri iis, qui non sunl capaces aliorum sacramentorum etc. nec ullus unquam veterum cum

reprehendit, quod unctionem infirmorum sacramentum esse docuerit. Adde, quod Nagdcburgenses Cent. 5. cap. (i.de ritu visitationis infimiorum hoc testimonio probant,illo saeculo fuisse consuetudinem ungendi aegroios.

Denique Kcmnilius, qui omnes fere alios conatur exponere, qui a catholicis proferuntur pro Uc sacramento, hunc auctorem ne nominare quidem ausus est, nec lamcn cum ignorare potuit, cumonines catholici hoc testimonium proferant.

Ex hoc eliam testimonio colligimus, cur non extent multa hujus generis testimonia, idesl,iam antiqua el tam expressa: quia videlicet nou habuerunt occasionem dc hac re scribendi. Nam nec Innocentius dc hac rc scripsisset, nisi episcopo Lugubino dubitatio illa in mentem venisset, utrum episcopus possit dare sacramentum Unctionis eitremae, an solus presbyter: isla enim csl quaestu ad quam papa respondet. Alioqui enim de sacramentis, quae in usu quotidiano erant, non scribebant Patres, nisi coacll aliqua occasione , vel nu haereticis respondendum esset.

Deinde cx conciliis habemus in primis nicacnm cx arabico latinum factum canon. 69. ubi operimentio fil Olei infirmorum, el distinguitur a Chrismate cl Oleo catachumenorum. Item concilia μlicularia, sed antiqua, ul cabiloncnse II. cam. 48. dc hoc sacramento loquens, dicit Patrum creta Jacobi epistolae consonare. AVormatietcan. 72. ubi iterum renovatur decretum Innocrlii 1. mcldcnse apud Burchardum lib. 4. can.Ü. jubet feria 5.in coena Domini, parochos ab ephi? po accipere ampullam olei sancti pro infirmis inungendis, juxta aposlolicam traditionem. Aquisgnense II. tempore Ludovici imperatoris canone* monet, ne hoc sacramentum negligalur, in qu salvatio infirmorum continetur. Similia habetur guntinum sub Rabano archiepiscopo can. 26.

Jam vero cx Patribus habemus duo genera lestmoniorum. Unum eorum, qui non dicunt quideo expresse hoc esse unum ex sacramentis. lamen expresse dicunt verba Jacobi ad nos pertinere el debere eliam nunc, cl omni tempore presbyter..id facere, quod Jacobus scribil. Ila Origenes Inn, 2. in Levit. Chrysoslomos lib. 3. dc sacerdotio. Augustinus in speculo, ubi ponit cx lota Scriptor. eas sententias tantum, quae nobis omni tempore deserviunt: adscripsil eliam hanc Jacobi sententiam: *Infirmatur quis in vobis etc.* Idem eliam serm. 215. de tempore, monet, ut qui aegrotant Jacobi praeceptum servant. Idem habet auctoro peris de visitatione infirmorum lib. 2. cap. 4. qu. liber habetur tomo 9. operum Augustini, cllicel falso tribui videalur Augustino, antiquum tamen el bonum librum esse negari non polest.Idem bibent Beda in cap. 6. Marci, cl 5. Jacobi. Theophilaetus in cap. 7. Marci, cl Occumcnius in cap. 5. Jacobi.

Haec vero testimonia satis probant quod volumus, si observemus, adversarios ideo praecipue negasse unctionem istam esse sacramentum, quii existimabant, Jacobum non loqui nisi ad homines sui temporis. Certe Calvinus lib. 4. cap. 19. §20. Institut, ila loquilur: *Cum duo ista in sacramtni.*

exigimus ul caeremonia sil a Deo instituta , cl /h promissionem habeat: simul postulamus, ul carrnnoniu ista nobis tradita sil, el promissio ud nos spectet. Non enim circumcisionem jam fdcramenlum Christianae Ecclesiae.quisquam es- > contendit, tametsi, el Dei institutum erat el promissionem annexam habebat, quia nec nobis Miniata fuit, nec promissio, quae illi adjuncta |?rnl. nobis eadem conditione data. Promissio-vm.quam in unctione ferociter jactant, nobis nun esse datam evidenter demonstravimus etc. Haec ille. Patres igitur citati, qui aperte affirmant, oetemoniam et promissionem hanc ad nos perlinere. sacramentum esse volunt hanc unctionem, vel ipso teste Calvino.

Habemus deinde alios.qui expresse inter sacramenta numerant hanc unctionem, ul Alcuinus lib. de divinis officiis cap. de infirmis. Amalarius lib. I.de officiis cedes, cap. 12.Petrus Damiani serm. I,dedicatione templi, Hugo lib. 2. de sucru- r nl.par. 15. cap. 2. et 3.Ubi illud obiter est no- Undutn, quod hic auctor dicil a Jacobo hoc sacra- mentum institutum.debere inlelligi de institutione fromulgaloria, non de proprie dicta institutione : (,πιοιïo saepe dicitur Moyses auctor legis veleris, 1neam solum promulgaverit. Bernardus invita .«Malachiac, ubi eliam insigne miraculum refert. Penique Pclrus Lombardus in 4. disl. 23. et qui eum sequuti sunl theologi omnes.

His accedant exempla plurimorum sanctorum , qui inungi voluerunt, antequam c vita migrarunt, quae legi possunt apud Surium ex catholicis , praesertim torn. 2. cl apud Illyricum cx haereticis cenlur. 8. cl sequentibus cap. 6.

Accedat denique testimonium Ecclesiae graccac, quod ideo suum pondus habet, quia cum constet, Graecos non accepisse suos ritus a romana Eccle- sia: praesertim ab annis plus quingentis, quibus a nobis separati fuerunt, certum est ea. in quibus ¶ invenimus, esse antiquiora schismatibus el hae- redibus, quae postea natae sunl. Porro Graecos agnoscere pro vero sacramento extremam Unctio- nem, palet primo ex concilio floreiliiiiio , ubi sine ulla contradictione receperunt instructionem Ar- loeiioruni, ubi inter alia sacramenta numeratur extrema Unctio.

Praeterea llieremias patriarcha conslanliiïopoli- bniisin responsione ad confessionem Lulherano- rum cap. 7. ponit septem vera et propria sacra- incnla, ac dicit non esse plura nec pauciora: et inter ea ponit extremam Unctionem, canique divi- num sacramenlum vocat, el ab apostolo Jacobo ex- plicatum dicit.

Idem etiam tradunt gracci scriplores rcccnlio- res, ut Simeon thessalonicnsis in lib. de septem sicramenlis, Nicolaus Cabasilas in expositione sa- che lilurgiae cap. 2(»ac demum ipsum ευχολόγιου, idc-l. liber ritualis Graecorum.eosdem ritus habcl in lioc sacramenlo,quos eliam nos Latini habemus.

CAPUT V.

Idem probatur ralionc.

Accedit ultimo ratio ex divina providentia de- sumpta, qua etiam utitur Iridenlinum concilium

sess. 14. Norn cum Dominus sacramenta institue- rit. quibus voluti divinis subsidiis juvaremur in ingressu Ecclesiae, cl in progressu , certe nullo modo credendum est, defuisse divinam ejus pro- videntiam in egressu et transitu ab hac temporali, militante Ecclesia ad aliarn sempiternam, praeser- tim cum numquam magis horno indigeat auxilio cl praesidio, quam in articulo mortis . ut Patres passim docent, ac praesertim Gregorius homilia 39. in cvangelia. cl lib. 24. .Moralium cap. 17. cl 18. Eusebius Emissenus.seu quicumqtie est auctor illius libri, bom. 1.ad monachos, et Joannes Cli- macus de 30. gradibus, prad. 7.tunc enim, el ho- stes fortius impugnant, quia modicum tempus ha- bere se vident: et ipse homo numquam est ineptior ad resistendum ob dolorem cl aegritudinis ma- gnitudinem. Si enim corpus, quod corrumpitur . aggravai animam, eliam dum optime valet . certe in ipso actu corruptionis maxime aggravabit: et experientia ipsa testatur vix posse ejusmodi aegro- tos mentem ad Deum attollere.

Sed occurrit Kcmnilius initio censurae suae in decreta concilii de extrema Unctione, ac dicit, non esse alia quaerenda praesidia pro moricnlibns , quam ea quae data sunl el prosunt viventibus, ni- mirum verbum Dei el sacramenta Baptismi et Eu- charistiae. Nam verbum Dei quocumque tempore potest excilare fidem, cl memoria Baptismi atque Eucharistiae perceptio eliam morituris prosunt.

Respondeo: Si haec responsio valeret, probare- mus etiam non fuisse opus Eucharistia. Nam ipso- rum opinione.memoria Baptismi semper justificat, cur igilur post Baptisma sumitur Eucharistia? nimi- rum quia post Baptismum paulatim ex hujus vitae negotiis, el ipsa pugna concupiscentiae . minuitur fervor initio acceptus, nec sufficit memoria Baptis- mi ad eum reparandum: ideo Dominus instituit spiritualem cibum elc. Ita igilur quia in exitu de hoc mundo existant speciales difficultates.instituit Dominus speciale praesidium : praesertim quia saepe accidit, ul qui in extremis agunt,nec possint iudirc verbum exhortationis . nec Eucharistiam percipere,nimirum morbo gravati el usu sensuum privati, inungi aulem,cl sacramenti hujus fructum percipere semper possunt.

CAPITVL

Solvuntur argumenta adversariorum.

Procter argumenta quibus nituntur adversarii locum Jacobi pervertere,de quibus supra diximus, habent eliam quaedam alia, quibus directe hoc sacramenlum impugnant.

Primum argumentum Lulheri est: Si *Unctio in- firmarum sacramenlum esset,haberet effectum, in- fallibilem: ai non habet, ut ex eo constat . quod paucissimi sanantur, cum lamen promissio hu- jus caeremoniae sit sanitas corporalis.* Respon- deo: Duobus modis ad hoc respondent catholici. Quidam enim,in quibus est Dominicus a Solo disl. 23. quaes. 1. nrl. 2. existimant corporalem sani-

latera esse absolutum et infallibilem effectum huius sacramenti: sed dicunt non promitti nec dari per hoc sacramentum integram sanitatem, sed certum quondam gradum auxilii supernaturalis, qui interdum salis erit ad sanandum. interdum non erit salis; semper autem caeteris paribus, sanandum citius inunctum, quam non inunctum.

Haec solutio mihi non placet, cum omnes theologo, et ipsa concilia, florentinum et Tridentinum discrete pronuncient sanitatem in hoc sacramento promitti conditionaliter, id est, si animae saluti expediat.

Accedit etiam, quod non licet ejusmodi temporalia bona absolute pelere, cum non constet nobis, sine nobis utilia, vel inutilia?

Sed, inquit Solus, *interdum accidit, ut cum inunctus convalescit, pejor evadat: obtinuit ergo sanitatem per sacramentum, quae tamen animae non expediebat*. Respondeo: Eum qui post unctionem sanatur, et pejor evadit, sanitatem recuperasse. non vi sacramenti, sed naturalibus remediis: nisi forte is, qui nunc peior evasit, paulo post optimus evasurus sit: illi enim dicitur sanitas prodesse, cui prodesse secundum praedestinationem, etiamsi ad tempus obesse videatur.

Dico igitur promissionem absolutam, sive absolute intelligendam non esse sanalem corporalem, sed remissionem peccatorum et auxilium spirituale, quod semper est utile, numquam noxium: sanalem autem corporalem, pertinere quidem ad huius sacramenti, promissionem, sed conditionalitatem, id est, si ea fuerit animae utilis.

Secundum Argumentum Calvini est: Si *ex eo, quod apostoli inungebant oleo et curabant, sacramentum colligitur unctionis infirmorum: debet etiam colligi sacramentum ex eo, quod Dominus luto, et sputo, et aqua Siloe sanavit caecum; et ex aliis similibus caeremoniis*. Respondeo: Argumentum Calvini praesupponit catholicos nihil praecipue in hoc sacramento testimonio Marci, qui cap. 6. refert apostolos olei unctione multos curasse. Atqui nos supra contrarium docuimus. Quia tamen aliqui catholici non omnino improbabiler testimonio Marci utuntur, solvamus in eorum gratiam hoc argumentum.

Dico igitur: Magnum esse discrimen inter hanc unctionem, quam describit Marcus, et alias caeremonias, quibus apostoli, vel ipse Dominus utebantur in morbis curandis, Nam de aliis caeremoniis nullum exstat testimonium Scripturae, quo jubeamur illas frequentare: de hac autem exstat Jacobi 5. Praeterea de aliis nulla exstat promissio gratiae spiritualis: de hoc autem exstat Jacobi 5. siquidem Jacobus addidit, quod Marcus omisit. Adhaec in aliis caeremoniis non designatur certus minister, et re ipsa scimus, quosvis etiam laicos in primitiva Ecclesia donum habuisse curandi: al in hac caeremonia designantur certi ministri, nimirum presbyteri, Jacobi 5.

Tertium argumentum Kemnili: *Unctionis caeremonia extra donum curationis, partim ab haereticis, partim ab ethnicis originem ducit. Nam qui primi coeperunt uti caeremonia unctionis per modum sacramenti sine dono curandi, fue-*

runt haeretici Valentiniani, ut patet ex Irenaei lib. 1. cap. 18. Praeterea ethnici coniurabant ungere mortuos, ut patet ex illo Virgili:

Corpusque lavant frigentis, et ungunt.

Unde Apulejus illud vocat ultimum lavacrum libro 9. de Asino Aureo. Similia vero sunt his ethnicis superstitionibus, quae narrat Dionysius cap. 1. de ecclesiastica hierarchia.

Respondeo: Haereticorum illorum ritus nostro diversissimus fuit. Illi enim ungebant non morituum, sed jam mortuum, ut patet ex collatione huius loci Irenaei cum Epiphanio, haeresi 36. Quod enim Irenaeus dicit, ungi solitos ab haereticis; finem defunctionis, quod ambiguum esse potest. Epiphanius aperte dicit, ungi solitos ipsos defunctos. Praeterea illi ungebant aqua et ulco simul mixtis, ut esset illa unctio loco Baptismi; nos autem separamus hanc unctionem a Baptismo, nunc miscemus aquam cum oleo. Denique illi utebantur inauditis quibusdam: et horribilibus verbis barbaricis, cum nos prece simplici et apertissimamur.

Quod autem allinet ad ethnicas superstitiones, duo sunt Kemnili peccata. Primum, quod lotarius disputatio est praeter remmos enim origines de unctione vivorum, et ille argumentum sumit ex unctione mortuorum. Et sane eodem argumento, si quis vellet oppugnare sacramentum Baptismi, quia potest mortem corpora lavabantur a gentilibus: et nunc etiam lavantur a Christianis, cujus rei exemple, habemus Ador. 9. Tabilham enim mortuam gentes lavarunt.

Secundo: Eadem dicit Dionysius ritum sumptum: ethnicis superstitionibus; cum potius ethnici in his rebus Hebraeos antiquiores sibi imitari: nam Hebraei ungebant corpora mortuorum, ut patet in evangelio. Nam Matth. 23. laudans Dominus Mariam pietatem, quae ipsum inunxerat: *Adsepeliendon*, inquit, *me fecit*. Et Joannes cap. 19. ubi narrat, corpus Domini cum unguentis sepellum, addit: *Sicut mos est Judaeis sepelire*. Et idem scimus antiquissimis temporibus usurpatum in sepultura patriarchae Jacob et Joseph. Genes, ult.

Quartum argumentum ejusdem Kemnili: *Progressif istius unctionis aperte docet non esse sacramentum. Nam initio apostoli ungebant obo simplici aegrotos, ut illos curarent: deinde ceperunt aliqui addere benedictionem, oleumque consecrare; utebantur tamen eo ad eundem finem. ad quem apostoli quondam, nimirum ad curandos aegrotos divino miraculo, ut patet t: miraculis, quae narrantur facta per oleum benedictum as. Martino. aliisque multis sanctis viris. ut legere est apud Sulpitium in vita b. Iuliani, et in Palladii historia Iulianica, et Theodoretus historia religiosa. Tandem cum miracula omnino cessassent, ne otiosa maneret caeremonia ungendi. Felix IV. voluit ungi infirmos.*

Respondeo: Argumentum partim ex levibus conjecturis, partim ex falsis constare. Nam quod apostoli uterentur oleo simplici, nec probat, nec probare potest Kemnilius nisi more suo: quia Scriptu-

rj non nominal oleum benedictum. \I nos habemus Clementem, qui apostolis tribuit doctrinam de nleo benedicendo, lib. 8. conslil. cap. 35. el Basi-burn, qui olei benedictionem aposlolicam tradilio-
‘III esse dicit, lib. dc Spiritu sancio cap. 27. cl Reda in cap. 5. Jacobi, ubi dicit Jacobum praescribere oleum benedictum. El cerlo magis credi debet Iribus testibus affirmantibus, quam infinitis nihil dicentibus. Quod autem Felix IV. instituerit o-Jeum infirmorum, mendacium esse supra detnon-sinrimus, eliam Calvinii et Magdeburgensium testimonio.

Quod vero caeremonia ungendi infirmos per modum sacramenti; natu sil ex Unctione illa, quae j<rmodum miraculi operabatur, non probat Kem-mlios. nisi quia sic ipse existimat. Sed nos coti-inrio modo conjicimus factum esse progressum btum olei, nimirum ex eo, quod in sacramento ex-irtnue Unctionis saepe accidebat, ul homines cunrenlur, inde coeperunt quidam viri sancti eliam utra sacramentum uli oleo, non quidem ab epi-opo benedicto ad usum sacramenti,sed simplici-r signo crucis ab ipsis sanctificato, ad curandos sorbos.

Quo etiam modo videmus factum in aqua, quia nBaptismo aliquando curabantur homines ab ae-fitudine corporali, ul Augustinus testatur in e-plisl. 23.et nnrral ipse idem exempla quaedam hu-isrei lib. 22. de Civil. Dei cap. 8. Inde coepe-runt nulli eliam extra Baptismum uti aqua benedi-cta ad curandos morbos, cujus rei mulla exempla exstant apud eosdem auctores, Palladium,Theodo-rcum et alios.

Quintum argumentum csl Kemniliu ibidem, et Illyrici in Ccniur. 2. 3. L 5. 6. cap. 6. quod sci-licet non cxslcrl exempla antiqua, quod sancti viri in extremis agentes, oleo benedicto perungi volu-erint.

Respondeo: Non exstare ejusmodi exempla,quia non scribuntur res notissimae ct quotidianae. Nam certe s. Bernardus, numquam omisisset ejusmodi sacramentum , cum constet cum maximi fecisse hoc sacramentum , cx vita s. Malachiac ab ipso Bernardo scripta, cl simul conslcl cum habuisse Minimam commodilalcu sacramenti percipiendi, mm el rnorlem suam praeviderit cl praedixerit, cl Dtnen scriplum non est, cum accepisse hoc sacra-mentum.

CAPUT VII.

Dc materia el forma hujus sacramenti.

Materia sacramenti hujus est oleum olivae.ab e-piscopo benedictum. Id habet concilium florenli-num in instructione Armcnorum el Irideniinum lo-co citato: necnon concilia et pontifices ac Patres supra citati. Quod quidem ita accipiendum est, ul consecratio ct benedicto episcopalis in hoc sacra-mento, sit de essentia materiae sacramenti; non autem accidntarin.ul consecratio aquae in Baptis-mo. Concilia siquidem florentinum el Irideniinum,

quae proplcr haereticos magis distincte haec o-mnia explicuerunt, in Baptismo materia esse di-cunt aquam simplicem, nec addunt benedictam: in extrema vero Unctione, ul eliam m Confirma-tione,docent esse oleum ab episcopo consecratum.

Jam vero forma, sunl illa verba: *Per istam san-ctam unctionem, cl suam piissimam misericor-diam,indulgeal tibi Deus quidquid deliquisti per visum etc.* Istam formam tradunt concilia florenli-num el Irideniinum, et communiter Scholastici.

Sunl autem hoc loco tria notanda.Primo bis ver-bis explicari omnia quae in forma sacramenti expli-cari debent, nimirum caussam principalem, quae est Dei misericordia; el inslrumer.lariam, quae est sacra Unctio; nec non effectum, idesl.remissionem peccati, el consequenter corporalem sanitatem, quae ex remissione perfecta peccati pendet, sicut morbus ex peccato ul plurimum oriri solet. Unde Dominus Mallh. 9. paralilico, quem curare vole-bat, prius dixit: *Remittuntur tibi peccata tua;* ul omnes inllligerentl, peccata ejus caussam fuisse morbi: ut eliam alteri, quem ad piscinam curave-rat Dominus, dixit Joannis 6. Ecce sanus *factus es, jam noli peccare, no deterius tibi contingat.*

Secundo nola: Non esse in huc forma numeran-das syllabas, quasi singula sint de essentia; solum enim sententia ad essentiam perlinet,quae formam habeat deprecatoriam, cum Jacobus diserte dicat: *Orent super eum.* El praeterea exprimat effectum sacramenti, ita ul determinet materiam, idesl, un-ctionem illam. Quamvis autem non sint de essen-tia singula illa verba; tamen omitti non debent, nec possunt sine peccato, cum habeamus Eccle-siae disertum praeceptum, et longissimam consue-tudinem.

Tertio nola: Caussas cur forma debeat esse de-precatoria, varias assignari, sed illam videri prae-cipuam, quia hoc sacramentum est complementum sacramenti Poenitentiae,et quasi poenitentia quae-dam infirmorum.qui non possunt jam facere opera Poenitentiae. Idcirco hoc interest inter haec duo sacramenta, quod in sacramento Poenitentiae re-quiritur confessio cl Satisfactio, ct proinde opera laboriosa cx parte suscipientis sacramentum:unde ibi est justitia el misericordia: in hoc autem sa-cramento est sola Dei misericordia,ct ideo dicitur: *Indulgent tibi Deus.* Itaque ad significandum in hoc sacramento esse remissionem ex sola miseri-cordia utimur prece.

CAPUT VIII.

De effectu hujus sacramenti.

Convenit inter theologos, duos esse effectus hu-jus sacramenti. Unum, quod sanat corpus, si ita expedii animae saluti. Alterum, quod abstergit re-liquias peccatorum. Convenit eliam inter omnes, non habere hoc sacramentum pro effectu chara-cterem, ct ideo repeti posse, quando saepius quis incidit in morbum periculosum.

Una lanium csl inter theologos quaestio. Nam quae sint peccatorum reliquiae, non eodem modo

omnes explicant. Quidam esse volunt peccata venialia; sed improbabiler: nam ea possunt sine sacramento deleri, nec ad ea tollenda requiritur nova infusio gratiae, quae est cunctus omnium sacramentorum. Itaque si is esset cunctus proprius per praecipuum hujus Unctionis. non facile probare possemus eam esse sacramentum, nec Jacobus diceret: *St in peccatis fuerit, remittentur ei.* Peccata enim venialia omnes habent: nam ut idem ait cap. 2. *In inulis offendimus omnes.* Denique non solum lulum restringere ad venialia, quod Jacobus generaliter vocat peccatum; et quod in forma dicimus: *Quidquid deliquisti.*

Alii nomine reliquiarum intelligent pronuntium, sive habitum ex peccato relictum. Sed ii adhuc improbabiler loquuntur: nam de ejusmodi habitu non potest commode intelligi illud Jacobi: *Si in peccatis fuerit.* Neque illud formae sacramentalis: *Quidquid deliquisti.* Deinde non videntur tolli ejusmodi habitus per hoc sacramentum: sapienter enim accidit, ut qui convalescunt, eandem pronuntium sentiant ad peccandum, quam antea sentiebant. Nec immerito: habitus enim contrarii per actiones frequentatas non tolluntur. nisi frequentatione contrariae actionis.

Dico igitur: Reliquias peccatorum duplices esse, diciturque absolutionem ad effectum hujus sacramenti proprie dictum pertinere. Primum enim reliquiae dicuntur peccata, quae interdum remanent post omnia alia sacramenta, sive mortalia, sive venialia sint. Potest enim fieri, ut quis post confessionem et communionem, in peccatum mortale incidat et ignoret se eo peccato teneri: unde non poterit illud nova confessione expiare: potest enim fieri ut confessionem et communionem non rite peregerit, et hoc ipsum ignoret. Istae igitur sunt verae reliquiae, quae hoc sacramento tolluntur, nisi quis obicem ponat. Et hoc indicat Jacobus, cum ait: *Et si in peccatis fuerit.* Et concilium Florentinum cum dicit, effectum esse animae sanationem. Et Tridentinum cum ait sess. 13. cap. 2. *Si quae delicta sint adhuc expianda, abstergit.* Et forma sacramentalis: *Quidquid deliquisti per visum, tactum etc.* Denique unguntur quinque sensus, quia illa sunt quasi quinque ostia, unde peccata intrant ad animam, ut nimirum fiat generalis quaedam expurgatio omnium, quae remaneant peccatorum. Ex quo intelligimus, quam sanctum hoc sacramentum non contemnendum, cum aliquando fieri possit, ut per hoc sacramentum salvetur is, qui alioqui plane damnandus erat.

Dicit aliquis; Id videtur commune omnibus sacramentis, ut peccata mortalia tollant, si quae inveniant. modo non ponatur obex, quia omnia sacramenta conferunt gratiam, quae non potest cum peccato mortali consistere: non igitur id est proprium hujus sacramenti. Respondeo: Omnia quidem sacramenta id efficiere, sed per accidens, hoc autem sacramentum per se, et proprie hoc facit, quia ad hoc peculiariter solum institutum in fine vitae.

Secundo nomine reliquiarum peccati. venit etiam quidam torpor et moeror et anxietas, quae ex peccato relinqui solet. et quae maxime hominem mortis ricinum vexare potest: de quibus loquitur idem

concilium Tridentinum supra citatum, cum ait: *Mit viabil eum Dominus.* Nam s. Jacobus brevissime omnes tres effectus sacramenti hujus complectitur, ac Primo incipit a levissimo, scilicet a sanitate corporali, cum ait: *Oratio /idei salvabit infirmum.* Secundo addit de uno genere reliquiarum: *Et alleviabit cum Dominus.* Tertio addit de alio genere: *Et si in peccatis fuerit remittentur ei.*

CAPUT IX.

De ministro, et eo qui suscipit sacramentum extremae Unctionis

Ministrum esse presbyterum, id est, sacerdotem, et consequenter episcopus, si is velit, docent omnia concilia, et Patres supra citati. Id quod etiam aperte colligitur ex *Jacobo: inducat presbyteros Ecclesiae.* Nam etsi vox illa graeca *ἐπίφρονες*; ambigua sit, et tam seniore aetate, quam dignitate significare possit, tamen secundum usum Scripturae Testamenti novi et Ecclesiae non significat nisi sacerdotes. Unde 1. Tim. 4. illud: *Cum impositione manuum presbyterii.* Etiam adversarii intelligunt de ministris ecclesiasticis, non de senatoribus laicis.

Una est etiam in hoc loco dubitatio, quia Innocentius I. in epist. I. cap. 8. dicit. *Oleo sancio potest uti non solum sacerdotes, sed etiam laicos in suis ac suorum necessitatibus.* Quam sententiam totidem verbis recitat etiam Beda in cap. G. Marci, de concilio vormaliense can. 72.

Respondet Thomas Waldensis lib. 2. de sacramentis cap. penult, verba Innocentii intelligenda esse de eo loco et tempore, ubi nulli adsint sacerdotes? tunc enim licere etiam laicis hoc sacramentum ministrare. Sed haec expositio ab omnibus refellitur, et merito. Nullum enim est sacramentum, quod non requirat essentialiter ministrum sacerdotem, excepto Baptismo, ob summam ejus necessitatem; et Matrimonio, quia in contractu mutuo nubentium consistit.

Dominicus a Soto dist. 23. quaesi. 7. artic. 1. intelligit Innocentium de usu olei sancti extra sacramentum ad curandos morbos: sed videtur id contra praxim Ecclesiae, non enim dari solet oleum sanctum laicis, ut eo utantur. Exempla vero, quae leguntur de miraculis; quae sancti eremitae oleo sancio faciebant, non convincunt eos fuisse usos illo oleo, quod ab episcopo solemni caeremonia benedicatur, ut sit hujus sacramenti materia: poterant enim uti oleo, quod ipsi signo crucis benedicebant.

Alii rectius, ut Jansenius in cap. G. Marci, dicunt Innocentium loqui de recipiente, non de ministro: ac velle dicere, licere omnibus Christianis uti sancto oleo in suis et suorum necessitatibus, nimirum advocando sacerdotes, et accipiendo Unctionem illum sacramentum, non ministrando.

Jam vero de eo, qui sacramentum hoc suscipere potest, constat debere esse Primum, Christianum: dicit enim Jacobus: *In vobis.* Secundo, infirmum, quia addit; *Infirmitur quis etc.* Nam qui bene valet.

possunt agere Poenitentiam. Extrema autem Unctio est specialis misericordia, quae exhibetur aegrotis, qui iam non possunt agere Poenitentiam, ut supra diurnus. Tertio, infirmum graviter, ita ut de vita periculum, ut concilia docent, et nos supra ostendimus. Quarto, adultum, et qui usum rationis habuerit: Infantes enim, et qui scilicet amentes fuerunt, non habent reliquias peccatorum, quae abstergantur, nec sunt capaces laetitiae et alleviationis. Quam sacramentum adferri, et non sine irreverentia sacramentum eis ministraretur. Quinto, non excommunicatum, nec ante confessionem et absolutionem, si constet cum teneri peccato, a quo nondum sit absolutus. Illa docet Innocentius 1. in epist. 1. ad Decentium cap. 8.

CAPUT X.

De caeremoniis.

Duae sunt caeremoniae in hoc sacramento usitatae. Prima, ut recitentur litaniae, et aliae quaedam

preces ante Unctionem. Secunda, ut ungantur septem corporis partes. nimirum oculi, aures, nares, os et manus, propter quinque sensus: deinde renes, ubi est sedes concupiscentiae; et tandem pedes, ob vim progressivam et executionem. Illa praescribit concilium florentinum.

Sed ex his Unctionibus aliqui putant, nullam esse de essentia, sed sullicere, ut quovis loco ungatur aegrotus, quoad sacramenti essentiam: reliqua ad ritum et sollemnitalcm pertinere. Haec tamen opinio singularis est, et ideo minus iusta. Quidam vero existimant omnes illas Unctiones esse de essentia.

Sed communior opinio, quam etiam sequitur s. Thomas, est, ut ad essentiam solum pertineat Unctio quinque sensum. Ibi enim est origo omnium peccatorum: vis enim appetitiva pendet a cognoscitiva, vis autem progressiva sive executive ab utraque. Et sane ratio honestatis, in foeminis id postulare videtur, ut renes non ungantur. Itaque concilium non praescribit, ut partes illae omnes ungantur, sed solum enumerat omnes partes, quae iungi solent iuxta varium Ecclesiarum ritum.

DE SACRAMENTO ORDINIS

LIBER UIVICUS

De sacramento Ordinis, quae ad hunc locum pertinent, sunl hae quaestiones. *Prima*·, An silOrdiulio ministrorum sacramentum vere ac proprie edum. *Secunda*·. Omnium ne ministrorum , an çorundam tantum Ordinatio sil sacramentum, frtia ; Quae sil maleria et forma sacramenti tojiis. *Quarta* ; Quis effectus. *Quinta* ; Quis

minister. *Sexta*; Quibus caeremoniis conferatur.

Alia quaedam ad hunc locum revocari possent , quae sunl a nobis alio loco jam explicata,nimirum de potestate ecclesiastica, de numero, distinction, atque officio singulorum Ordinum , de sacerdotioe de annexis sacerdotio,ut de continentia,aliisque id genus rebus.

CAPUT PRIMUM

Ordinationem vere ac proprie sacramentum esse novae legis, qui negaverint ex haereticis.

Est igitur quaestio prima coque praecipua: Situe Ordinatio sacramentum proprie dictum. Negat Lulberus in lib. de caplivil. bnbyl. cap. de Ordine,ubi sine ullo ordine,cl petulantissime disputat. Negat etiam Illyricus in confessione antuerpiensi cap. II. et Kemnitius in 2. par. exam, in dispulal me de sacramento Ordinis pag. 1162.et sequentibus. Calvinus autem etiamsi plerisque in locis duo tantum ponit sacramenta. Baptismum et cocnam, tamen lib. 4. Institui, cap. 14. § 20. el cap. 19. § 31 .agnoscil Ordinationem esse verum sacramentum; ac dicit se lanium duo antea posuisse , quod loqueretur de sacramentis, quae omnibus fidelibus communia sunl.

Philippus quoque Melanchlhon,etsi in locis primo editis duo tantum posuerat sacramenta, tamen iu locis editis anno 36. 52. et 58. Ordinationem vult esse verum sacramentum. et fuse id probat. Item in apologia confessionis auguslanne art. 13. qui est de numero sacramentorum ; salis aperte docet, Ordinationem ministrorum esse sacramentum proprie dictum.

Nec valet responsio Kemnili pag. 1167. ubi dicit Apologiam esse intelligondam de voce sacra-

menti largo modo accepta. Id, inquam, non valet. Nam Philippus dicit ad sacramenta proprie dicla tria requiri, ritum, promissionem gratiae et mandatum; deinde ex hoc fundamento probat sacramenta esse proprie dicla.Baptismum,Eucharistiam cl Absolutionem. Deinde ex eodem fundamento rejicil Confirmationem et extremam Unctionem, et paulo post etiam Matrimonium. De Ordine autem distinguit: nam si accipiat pro sacerdotio, negat in Ecclesia ullum esse debere sacerdotium: si accipiat pro Ordinatione ministrorum , dicit non gravate se admittere eam inter sacramenta, et probat ex fundamento supra posito, quia habet ritum, mandatum et promissionem. Itaque sine dubio Kemnitius, etiamsi id confiteri palam non audeat , repugnat in hac controversia non solum Calvino , sed etiam Luiheranis praecipuis; seque adjungit Illyrico, aliisquu obscurioribus et paucioribus Luiheranis.

CAPUT II.

Ordinationem sacramentum esse demonstratur ex divinis literis.

Quod igitur Ordinatio sil sacramentum vere ac proprie dictum , demonstratur ex sacris literis. Tria requiruntur ad sacramentum proprie dictum,

ut adversarii fatentur, et asserit apologia confessionis ari. 13. quam admittit Kemnilius: eum in ejus verba juraverit. Nimirum symbolum externum. seu ritus, promissio gratiae: el mandatum , seu institutio divina- Haec omnia reperiuntur in Ordinatione.

Promissio gratiae habetur expresse, I. Tim. 1. *Noli négligera gratiam etc.* Et 2. Tim. 1. *Admo-
 neo te, ul resuscites gratiam etc.*

Respondet Kemnilius loco notato: Ilacc omnia nihil ad rem facere; nam symbolum illud externum. idest. manus impositio, adbibebamur quidem in Ordinatione, sed non erat aliud nisi caeremonia. qua utebantur apostoli, cum pro aliquo orabant, cumque Deo commendabant. Itaque imponebant manus iis, quos ordinabant, non ut sacramentum aliquod traderent, sed ul eos Deo commendarent. Promissio autem gratiae habetur quidem in Scripturis, sed non promissio gratiae justificantis a peccato; haec autem necessaria est ad sacramentum proprie dictum. Denique mandatum habetur, ut ministri ordinentur, sed non habetur mandatum, ul lianl certo aliquo ritu. Dominus enim cum ordinavit apostolos Luc. 22. dixit: *Hoc facile*; sed non legitur ulla caeremonia, qua cos ordinaverit. Deinde Ioannis 20. dedit illis iterum ecclesiasticam potestatem. dicens: Quorum *remiseritis peccata*: nec tam »n imposuit manus, aut unxit illos, aut dedit instrumenta consecrationis, quod modo nos facimus. sed tantum insufflavit, quod nos minime facimus. Neque apostoli usquam Iradunt. se mandatum accepisse: ul manus imponent, cum ordinabant ministros.

Secundo in Actis cap. G. ubi ordinantur diaconi ab apostolis, distinguitur apertissime oratio ab impositione manuum, sic enim legimus gracce ; zal

Terliot Quia 1. Tim. 2. illa verba : Nemini *cito manus imposueris, neque* communicaveris per. *catis alienis*, non possunt exponi de oratione, sed de caeremonia, qua ordinantur ministri* Non enim communicat peccatis alienis, qui orni pro alib, etiam si indignissimo; sed qui ordinal indignum, is vere communicat peccatis alienis.

Denique sancitis Hieronymus perillissimus d-
usque linguae, in cap. 58. Isaiac , ZEiptc?:
interpretatur manus impositionem.quae cum v
imprecatione,Ordinationem perficit.Denique elir-
si constaret cum manus impositione semper c-
junctam fuisse orationem, nihil oblineret heri-
lius: tunc enim diceremus, verba sacramentalhf;
se orationem quondam; unde eliam mysticae pri-
ces dicuntur a veteribus.

Si primum affirmat, non poterit defendere Eucharistiam esse verum sacramentum, siquidem certum est. Eucharistiam non esse per se insitibilem ad peccatum tollendum, sed ad vitam spiritualem conservandam et augendam. Id quod patet ex eo quod datur immediate post Baptismum: proinde iis, qui non habent peccata; immo non datur nisi iis, qui dicantur mundi et puri esse a peccato, cum Paulus dicat I. Corinth. 11. *Probel aulemseipsu; homo, et sic de pane illo edat etc.*

Si secundum: Facile ostendemus Ordinationem, esse verum sacramentum. Nam gratia, quae illi promissa est, non est donum aliquod gratis datum, ut prophetia, vel donum linguarum, sed gratia iusti-

(leans. Mil in piimis, Joan. 20. cum Dominus tri-
buit apostolis polcstalein remittendi peccnla, quae
Mt pars quaedam sacerdotii, dixit: Accipite *Spiri-
tum* smiclii ,πou autem vocatur absolutu Spiritus
saucius in Scripturis donum illud, quod in impiis
6>< potest. Praeterea, 2. Timolh. I. ubi dixerat
Apostolus, gratiam Timotheo per manus impositio*
ilalain. subjungit explicans, quae sil illa gra-
in: Aon enim, inquil. *dedit* nobw. idcsl. nobis e-
[HStopis, Deus *spiritum timoris; sed virtutis, el
dilationis, cl sobrietatis.*

Quod autem pertinet ad mandatum, sive in-diiu-
lh-nem. non legimus quidem disertis verbis Chri-
stum dixisse, Ordinale ministros per manus impo-
sitionem: sed evidenter id colligimus ex sanctis li-
teris. Nam ul diximus dc aliis sacramentis. non
potest ullus homo gratiam alligare certo signo: id-
ipeeliam adversarii concedunt: atqui secundum
Scnpliinis alligata est gralia manus impositioni in
Ordinatione, ul ex illis verbis patet, I. Timolh. 4.
feli *negligere graliam quae data est tibi per pro-
jAelmm. cum impositione manuum presbyterii.*
[ti illud. *Per prophetiam.*noti est instrumentum,
sdcaussa impellens el movens : instrumentum
■n conferendae gratiae est illud: *Cum imposi-
ti;*« *manuum.* Sensus enim csl, ut recte eliam
Cirinus exponit; Noli négligera gratiam illam,
quae tibi data esi. quando episcopus a me ordina-
tu» m. juxta revelationem de te mihi factam (Deus
enim revelaverat Paulo ct jusserat,ul Timotheum
ordinaret, id quod eliam habetur in primo capite)
«Mundum praecedentes in te prophetias.Quod au-
pin instrumentum gratiae conferendae, fuerit im-
positio manuum, habetur adhuc clarius, 2. Tim. !.
Timoneo *te. ut resuscites gratiam, quae in te
td, per impositionem mutuuum mearum.* Cum i-
plur gratia sil alligata Ordinationi per manus im-
positionem, necesse csl Deum esse anciozem el
institutorem illius caeremoniae.

Neque argumenta Kemnilii contra allata conclu-
dunt. Dominus enim, qui sacramentis, alligatus
non erat, poterat apostolis dare effectum sacra-
menti sine sacramento, idcsl, ordinare presbyte-
ros el episcopos sme manus impositione: sicut c-
κ liu apostolos sine sacramento confirmavit, el
Ilig.liilenam sine sacramento absolvit.

Adde quod neque cogimur credere. Dominum
<nc impositione manus Ordinationem apostolis
contulisse. Nam etiamsi scriptum non csl, per im-
•sitioncm manuum ordinatos apostolos a Chrisio;
limen neque, scriptum est contrarium: el mulla fe-
cil Dominus quo scripta non sunt.

CAPUT HI.

*Ordinationem sacramentum esse, probatur
ex traditione.*

Juin vero more nostro idipsum demonstrabimus
ex ecclesiastica traditione, idcsl, testimoniis sau-
ciorum pontificium, conciliorum el Patrum.

Briunani. Vol. III.

Lulheriis enim in lib. de captivit. babylonien
cap. de Ordine,solum Dionysium dicit pos->e citari
ex antiquis auctoribus, pro sacramento Ordinis, cl
aliis sacramentis,excepto Baptismo ct Eucharistia.
Sic enim nil: *Scio hunc solum auctorem haberi
er. antiquis pro septenario sacramentorum, licet
Matrimonio omisso, senarium tantum dederit:
nihil enim prorsus in reliquis Patribus de istis
sacramentis legimus. Nec sacramenti nomine
consuerunt quoties de his rebus loquitisunt: re-
cens enim est inventio sacramentornm.*Ilaec ille:
ubi inulta mentitur. Nam nec verum est, quod ille
quasi contra se citat,Dionysium tradere sex sacra-
menta; non enim meminit nisi quatuor: nihil enim
scribit de Poenitentia, extrema lectione ct Matri-
monio. Deinde mentitur impudentissime, cum di-
cit,recentem esse inventionem sacramenlorum:n-
mirum quoad nomen sacramenti: nos enim m pri-
mo libro ostendimus, omues veteres Latinos hoc
vocabulo usos. Denique, nihil prorsus in antiquis
legi de his sacramentis, csl mendacium Luihero
dignissimum.

Igitur ex pontificibus Innocentius I. in epist.18.
ad Alexandrum Antiochiae episcopum cap. ult.con-
fert Ordinationem cum Baptsmo:ae dicit ab haere-
ticis baplizalos recipi cum suo Baptismo, sed ab
haereticis ordinatos, non recipi cum suo ordine,et
caussam reddit. quia haeretici solum Baptismum
dare permittuntur. Ex collatione cum sacramento
proprie dicto, indicat se habuisse Ordinationem el-
iam pro sacramento proprie dicto.

I’bi tamen Observandum est.non velle Inno-
centium iterum ordinandos esse, quos haeretici ordi-
naverant, sed solum cessare debere ob excculione
Ordinum, ac si ordinali non essent.

Leo I.episl.81.ad Dioscorum alexandrinum cnp.I.
Ordinationem sacramentum vocat, cl jubet a jeju-
nis dari el accipi , el solum in vespera sabbalhi,
idque summa eum devotione: ubi aperte indicat m
eo sacramento graliam conferri. El episl.87. ad e-
piscopos Mauritaniae cap. I. de Ordinatione lo-
quens. *Quis.* inquil. *dissimulare audeat.quod in
tanti sacramenti perpetratur injuriam?* Haec il-
le Audis hic nomen sacramenti?

Anaslasius II. in episl. ad Anastasium imperato-
rem cap. 7. *Xullum,* inquil. *de Itis. quos vel lia-
plizavit Aeacius, tel quos sacerdote^; sive levitas
secundum canones ordinavit.ulla eos ex nomine
-IciiciT portio laesionis attingit, quo forsitan per
iniquum tradita sacramenti gratia minus fmna
videatur.* I bi s. pontifex ordinationem el sacra-
mentum vocat, cl graliam conferre dicit, el cutu
Baptismo comparai: cl idem repelil cap. 8.

Denique s. Gregorius I lib. 4.commentariorum
m libros Begum cap. 5.in ipso initio tie sacramen-
to Ordinis loquons: *Is,* inquil. *qui promovetur be-
ne foris ungitur, si inlus virtute sacramenti ro-
boretur.* Ubi el sacramentum vocal el gratiam con-
ferre aBirmat ipsam ordinationem.

Ex conciliis: Chalcedonense concilium can. 2.
damnat eos. qui pecunias pro ordinatione susci-
piunt; el caussam reddit, quia gratiam Dei illi cen-
sentur vendere, quo tamen vendi nullo modo po-
test aul debet. Idem habet 11. bracarensc can. 3.

el alio. Denique ilorenlinum concilium, Graecis el Latinis probantibus, Ordinationem inter sacramenta proprie dicta numeravit. quod eliam facit concilium tridentinum sess. 23. cap. 2. et can. 3.

Ex Patribus. Dionysius areopngilu lib. de. ecclesiastica liierarcliia cap. 5. de ritu ordinandorum agil. et salis ostendit eo ritu gratiam conferri et proinde sacramentum esse. Quod eliam Lulherus fatetur: nani in lib. de babylonien caplivil. cap. de Ordine, solum Dionysium citat conlra suam novitatem: nec aliter respondet, nisi more suo eum auctorem contemnendo. Dicit enim nihil in eo esse solidae eruditionis; el addit, sibi facile esse meliorem liierarchia in scribere, quam Dionysius .scripserit. Aos autem opponimus Lulhero s. Gregorium. qui hom. 34. in evangelia, hunc Dionysium, ul antiquum el venerabilem Patrem laudat.

Exslal apud Sozomenum lib. 7. hist. cap. IO. martyrii cijusdum sententia, ad Neclariim episcopum Conslantinopolis, ubi aperte comparat sacerdotium cum Baptismo, cl utroque homines justificari dicit: *Tu, iuquil, o beate, recens, baplizalus et purificatus, et mox insuper sacerdotio auctus es: ulraque autem haec peccatorum expiatoria esse Deus constituit.*

S. Joann, chrysostomus lib. 3. de sacerdotio: *Sacerdotium. inquit, in terra peragitur, sed in rerum coelestium classem, ordinemque referendum est. Atque id perquam merito: quippe non mortalis quispiam, non angelus, non archangelus, non alia quaevis creata potentia, sed ipse Paracletus ordinem ejusmodi disposuit.* El intra: *Tum probe intelliget, quanto sacerdotes honore. quanta dignitate, Spiritus sancti gratia dignata fuerit.*

Tharasius in episl. ad Adrianum papam, quae habelur in primo tomo bibliothecae sanctorum Patrum. dicit eos. qui pecunias accipiunt pro Ordinatione. vendere gratiam, atque adeo ipsum Spiritum sanctum, qui datur in Ordinatione.

Theodorclus in illud, I. Tim. 3. *Manus cito nemini imposueris.* Tlicophilactus el Oecumenius in illud, 2. Tim. I. *Admone te, ut excites gratiam;* aperte dicunt in Ordinatione conferri gratiam Spiritus sancti, quae piis studiis el oratione fovenda est. quemadmodum oleo fovetur ignis.

Cyprianus, seu quicumque fuit auctor sermonum de operibus cardinalibus Chrisli, Ordinationem sacramentum vocat, el cum Baptismo confert: *Docemur. inquit, quae sil Baptismi, el aliorum sacramentorum stabilitas.* FA infra: *Nam Baptismum repeti, ecclesiasticae prohibent regulae; el semel sanctificatis nulla deinceps manus iterum consecrans praesumit accedere: nemo sacros Ordines semel datos iterum rénovai etc.*

Ambrosius lib. de dignitate sacerdotali cap. 3. *Homo. inquit, imponit manum. Deus largitur gratiam. v. sacerdos imponit supplicem dexteram. Deus benedicit potenti dextera.* Vide eundem I. Corinth. 12. in illud: *Divisiones gratiarum sunt.* El Hi I. cap. 2. ad Timoth.

Hieronymus in dialogo conlra Luciferianos. toto fere eo libro, confert Ordinationem cum Baptismo. oc prob it Ordinationem ab haereticis datam, e»se ra'am. quia Baptismus ab cis datus, ratus Ba-

ptismus esl. Illa sunt enim verba s. Hieronymi conlra Luciferanos: *Si in fide sua baptizato baptizans nocere non poluil. el in fide sua sacenlem constitutum constituens non iniipdnvil.*

Augustinus simili ratione argumentandi, prebd conlra Donatistas. .sacramentum Ordinis semel libitum amitti non posse. quia Baptismus semel aru., plus amitti non potest: sic enim ait lib. 2. wotn Parincniannm, cap. 13. *Ipsi explicent quomodo sacramentum baplizalinon possit amitti, clw cramcnlum ordinali possit amitti. Si enim tdnir que sacramentum est. quod nemo dubitat, c. illud, non amittitur, el illud amittitur? neutri -; cramcnto injuria facienda esi.*

Similia habet lib. I. de Baptismo . rap. I. quibus locis quaedam Observanda sunt. Pnimo: Ordinationem ab Augustino vocari sacramentum h duobus capitulis forte decies, conlra Lulheri π?i dacium supra notatum. Secundo. Augustinum c., ferre Ordinationem cum Baptismo, atque apertissime dicere, eodem modo ulrmnque sacramentel esse. Tertio, eundem Augustinum asserere, nea nem esse, qui dubitet de hac veritate : quod e: conlra alterum Lulheri mendacium. Et praetere esi hic locus instar plurimorum locorum: si eni. Augustinus non mentitur . omnes ejus lempois auctores, immo eliam omnes populi id credebant, quod nos modo credimus.

Vide Praeterea eunde in Augustinum episl. X ad Bonifacium prope Unem; et de bono conjuga . c. IS. el 24. et in sermone de gestis cum Emir el denique lib. 2. conlra Parmenianum, cap. II ubi dicit, per hoc sacramentum dari Spiritum sanctum: ex quo eliam colligitur, eliam caereaionu sacramentum esse proprie dictum.

Ilis accedant Scholastici apud Magistrum, I 4. distinet. 24. ex qmlûs s. Thoinas, quae sil arlic. I. allirmal communem esse oiniiimii senti liaui. Ordinationem iiiiim esse, ex septem vere proprie didis sacramentis.

CAPUT IV.

Idem ostenditur ratione.

Accedat eliam congruentia rationis. Deus enim, cujus perfecta sunt opera, Deuteron. 32. conn! potestatem, dal eliam ea. (piae requiruntur ad ejus legitimum el congruentem usum. Id video: in rebus naturalibus, quibus Deus non lanium | lentias operativas dedit, sed eliam certas qualitates el instrumenta, quibus expedite clreeledutantur. In Ordinatione autem sacra datur liomr potestas conficiendi el ministrandi sacramenti quae certe a peccatore recte exerceri non pole! Dabit igilur Deus simul cum ea potestate, el). gratiam justificantem el perficientem animam, t rite fungatur tanto ministerio. Praeterea, si mF plismo. in quo datur potestas suscipiendi Euri nsliam el alia sacramenta , datur siiiul cum potestate gratia gratum faciens , quia sine ear recte percipiuntur sacramenta caelem: cur in.

cramenli'Ordinis, in qua <lultir potestas conferendi Mcninienlu. non simul eliam dabilur gratia gratum furians, cum non minus peccatum sil homini indigno sacramenta tradere, quam accipere? Quod si hoc sacramento dnliir gratia gratum faciens, «fle sacramenlum eril vere ac proprie dictum : annis enim caeremonia instituta ad sanctificandum. sacramenlum est proprie dictum.

Acccdil ultimo, quod adversarii nihil habent , quod objciant, nisi argumenta illa negativa el lena, quae nos supra dissolvimus.

CAPUT V.

Episcopalem Ordinationem sacramenlum esse.

Sequilor secunda quaestio ; Quinam Onlines cnlsacramenta. Septem esse Ordines demonstrationis in I. lib, de clericis: videlicet sacerdotum, Idcdnorum, subdiaconorum, acolythorum . exortarum, lectorum cl ostiariorum. Ex quibus Ordo rerdolum duplex csl: sunl enim alii majores sacrioles, idesl. episcopi, alii minores, idcsl. precreri. Ex his autem convenit inter omnes calholicos. Ordinem presbyterorum esse vere ac proprie sacramentum. de aliis non omnino convenit. Dicim igitur de singulis, quid verius ac probabilius videatur.

tc Primum Ordinatio episcopalis, sacramenlum cslverenc proprie dictum. Haec sententia etiamsi .iquibusdam veteribus Scholasticis negetur, in 4. distinctet. 24. el ex recenlioribus a Dominico Solo. Jib. 10. de justitia et jure, quaesi. 1. nrl. 2. el in Hslint. 24. quaesi. 2. ari. 3. lamen asseritur b omnibus antiquis Patribus: el ex recenlioribus, i Petro Soto, lecl. 4. de sacramento Ordinis in in-lilulione sacerdotum, et a Cnjelnno tom. I. opusculi II. necnon ab antiquis nonnullis Scholasticis, ul Allisiodorensi. 4. parte summae theologiae, Joan. majori, Scolo, Durando ct Paludano in 1.distinet. 24. licet Durandus idem sacramentum «se velit cum sacramento presbyteratus. Denique ab omnibus pene canonistis, in cap. *Cleros*, distinctet. 21. cl caput *Perlectis*, distinctet. 25.

Mihi vero posita assertio certissima videtur. Primo, quia Scripturae quibus catholici probant. Ordinationem esse snramenlum.de Ordinatione opi-jcophli inlccllignnnliir, ut patet ex 1. Timolli. 4. el 2.Tiinolb. I in his enim solis locis discric ponitur symbolum exicrnm cum promissione gratiae. In his autem locis agitur de Ordinatione Timothei, qui episcopus fuit a Paulo creatus, ul omnes interpretes docent: pari ratione. Actor. 13. agitur de Ordinatione episcopali Pauli cl Barnabae.Quare si Ordinatio episcopalis non est sacramentum, non possumus ex Scripturis aperte probare, Ordinationem esse sacramenlum.

Secundo: Testimonia allata. Leonis . Gregorit, Dionysii, Martyrii. Clirysoslomi. Ambrosii. Hieronymi. Augustini, Theodorcli, de solis episcopis inielligunlur. Veleres enim noinne sacerdotis ab- ' Iule episcopum inlcclligebanl: unde Ambrosius

librum inscribit de dignitate sacerdotali, cl Chrysoslotnus libros de sacerdotio, cum lamen uterque de solis episcopis ugal. Itaque amitemus eliam loca Patrum pro controversia principali, si episcopalis Ordinatio non csl sacramenlum.

Terlio:Episcopalis Ordinatio csl caeremonia imprimens characterem spiritualem el conferens gratiam, ergo est verissimum sacramenlum. Probatur antecedens: ac Primum de caractere, ex eo, quod episcopalis Ordinatio, non polcsl repeti. El Praclerea: Episcopus polcsl duo sacramenta conferre: nimirum Conlirmalioncm el Ordines sacros, quae non possunt ulli alii Ordines inferiores conferre: cl si lenlenl id facere, nihil prorsus efficiunt;Ergo habet episcopus ex sua Ordinatione spiritualem potestatem, cl proinde novum characterem.

Dicent: Non esse opus novo caractere, sed salis esse si extendatur character presbyicralis. Sed aul volunt reipsa extendi characterem illum, aul solum significatione, quod videlicet in episcopo signum sil plurium potestatum , in presbytero pauciorum. Si dixerim Primum, eandem vim habebit argumentum nostrum: nam eadem efficacia requiritur ad characterem reipsa extendendum cl ad imprimendum novum , proinde caeremonia , quae habet effectum istum spirilualum cl supernaturalcm, idesl, realem extensionem characteris, sine dubio sacramenlum eril. Si dixerint Secundum. facile revincentur. Nam licet character non agal reipsa, sed sil solum signum pacli Dei cum homine de concursu divino in actionibus illis sacramentalibus: lamen hoc signum reale est, el ideo sicut ubi esi spiritualis poleslas , colligimus realem esse in anima characterem: ita quoque ubi csl addilio novae potestatis, oportet colligere realem additionem characteris , aul novum characterem, quod est probabilius.

Denique magis distant inler se poleslas confirmandi el consecrandi Eucharistiam, quam potestas legendi cvangelium cl epistolam in sacrificio. Sed propter ista ponuntur ab adversariis duo distincti characteres in diacono el subdiacono, nec dicunt unum extendi: cur igitur nolunt esse duos in presbytero el episoofo?

Jam quod episcopalis consecratio conferat gratiam. probatur manifestissimo argumento : nam ideo probant theologi in ordinatione prcsbyterali dari gratiam, quia debet presbyter quaedam sacramenta ministrare, quae sine gratia non digne ministrantur. Episcopus autem debet quaedam eliam sacramenta ministrare.sacramenlum videlicet Confirmationis el Ordinis, quae sine gratia non digne ministrantur.

Denique, mirabile est, quod velint aliqui ad officium diaconi el subdiaconi requiri novam gratiam. el ideo illas Ordinationes esse sacramenla;el ad officium episcopi, quod esi sine ulla comparatione difficilius el excellentius. nolint gratiam requiri. Confirmatus haec ralis dupliciter. Primo, ex ipso ritu consecrationis episcopi. In nulla enim ordinatione adhibetur tanta solemnilas, quanta in Ordinatione episcopi: ibi est impositio manus, ibi unctio, ibi plurima aha: non est aulem credibile

«†t sacraenlalia uisiluln, ubi nullum sit sacra* mentom. Secundo: Quia si episcopatus sit sacra* mentum a presbyteratu distinctum . facile erit defendere episcopum jure divino majorem esse presbytero, tam ordine quam jurisdictione: quod hoc tempore omnes haeretici negant: alioqui aegre id defendi poterit.

Neque rationes, quae contra objici solent, convincunt, Primo objicim^o Episcopus *non est Ordo novus, alioqui Ordines essent plures quam septem. Si aulem non novus Ordo, certe nec novum sacramentum: nam si sacramentum esset, esset utique sacramenlum Ordinis.*

Hespondeo: Episcopatum esse Ordinem unum cum presbyteratu, sed gradus esse diversos: Ordines enim sumuntur ab habitudine quam habent ad Eucharistiam: et quia summa circa Eucharistiam est potestas ipsam conficiendi, ideo primus Ordo est sacerdotalis, idesl . eorum qui Eucharistiam consecrare possunt: nec supra hunc polesl fingi . dius Ordo major, vel superior. Quia tamen hanc potestatem vario modo participant presbylen el c^opiscoli. inde sunl duo gradus sacerdotum. Presbyteri in consecranda Eucharistia, saltem quoad f^usum, pendent ab episcopis, qui possunt eis interd^udicere ne consecrent, vel suspendere ad tempus, vel praecipere, ul tali loco, tab modo, tali lempore clebrenl. El praeterea presbyteri non ila habent hanc potestatem, ut eam aliis communicare pos-^uml: Episcopi autem, et habent, el communicare aliis possunt.

Dices: Non videtur id esse verum; nam episcopus ex sua consecratione non habet, ut possit Eucharistiam consecrare, sed solum ul possit confirmare et ordinare: non igilur convenit genere cum presbyteratu, sed csl alia res diversissima.

Respondeo: Episcopatum includere in sua ratione el essentia sacerdotium, loquendo de potestate Ordin^{is}, de qua sola hic loquimur. Non enim polesl inlelligi episcopus, qui non sil sacerdos, cum nihil sil aliud episcopus, nisi summus, seu primus sacerdos: sicut papales includit intrinsece el essentialiter episcopatum, licel mulla superaddat. Hinc autem sequitur, ul episcopalis Ordinatio integra consurgat ex duplici Ordinatione, et character episcopalis integer et perfectus . non sil mia simplex qualitas, sed quid compositum ex duplici character^e: proinde eliam duo sacramenta requiruntur ad episcopum constituendum.

Itaque ad argumentum Respondeo: Episcopum non habere, ul possil consecrare Eucharistiam, ex sua ultima Ordinatione, lamen id habere ex alia Ordinatione praecedente, quae est eliam de essentia episcopatus. Sicut homo non habet ex differentia sua specifica, ut sil sensibilis, lamen id habet ex genere suo. proinde ex natura sua, quae ex genere et differentia constat.

Atque hinc solvuntur omnia alia argumenta, quae Solus el alii multiplicant. Est enim Secundum eorum argumentum ejusmodi: *Si episcopatus esset sacramentum . sequeretur posse aliquem ordinari episcopum, qui non esset presbyter; et posse illum sic ordinatum consecrare Eucharistiam: quorum utrumque csl falsum ex communi sen-*

tentia. Primum probant, quia unus Urdu non |>t. delab alio, ul puleUquia si quis orilinelur presbyter, qui antea non fueril diaconus, ille esi vere ordinalus. Secundum probant, quia semper Ordo r. ferior continetur in superiore: saltem in virtute: posset enim presbyter fungi munere diaconi, et iamsi Ordinem diaconi non haberet.

Respondeo: Nihil eorum sequi. Nam impossibili est ordinari episcopum, qui vel antea non sil presbyter, vel certe non tunc simul accipiat ulramq. Ordinatione^{cin}: quia ul dixi, ulraque csl de esscal. episcopatus. Nec est verum, unum Ordinem r. pendere ab alio, nisi in iis, quorum unus non t. de essentia alterius: nec valet similitudo diar el presbyteri, quia presbyteratus non includit*^o sentialiler diaconatum, sicut episcopatus ind i presbyteratum. Pari ratione non sequitur. pū. episcopum, qui non sil presbyter . consecraret cliarisliam: non Chm episcopatus sine pretbjl. ralu. csl Ordo superior, immo nihil est in re. s merum figmentum in mente, quomodo archie; scopus, qui non sil episcopus, vel rationale qu.: non sil animal.

Tertium argumentum: Si episcopalis Ordinⁱ, csl sacramentum, characterem cerle imprimit; it ergo is character csl major presbyterah, vel hū si major, ergo csl aliquid majus potestate convorandi Eucharistiam, quod omnes negant: et pne terra hinc sequeretur, esso ordinem aliquem al: rem sacerdotali, qui jam deberet numerari c. vus; si non est major, ergo episcopus. ut epi: pus. non est major presbytero, sed aequalis, y polius minor, quia nullus character csl acqu sacerdotali.

Respondeo: Characterem episcopalem integri el perfectum, esse majorem presbylrali, quol lum includit. et unum praeterea alium, ut dixim. et hoc modo comparamus episcopos cmn presbyteris, cum dicimus alios esse superiores, alios i: feriores: si lamen quis conferat chaniclerem. q^{iir}. hnbel episcopus ex ultima sua consecratione, era characterem, quem habet ex Ordinatione presbjml. tunc iste csl major intensive, quia summa pole-^{ls} est. posse, consecrare Eucharistiam: ille estn^{njw} extensive, quia ad plura se extendit. Sed debis satis.

CAPUT VI.

Diaconatum esse verum sacramenlum.

Porro de diaconis . valde probabile etomnim tenendum est eorum Ordinationem sacramenlum esse, licel id non sit certum ex fide. Quod non certum ex Ilde, patet, quia non polesl id evidenter deduci ex verbo Dei scriplo. vel tradito: neque exstat ulla Ecclesiae de huc re expressa dclermi-ⁿolio.

Quod aulem id sit valde probabile, Primo prol i-^lur <x communi sententia theologorum: solus enim videtur esse Durandus, qui asserit sohim sacerdotium esse sacramenlum Ordin^{is}, in 4. distinct. 21. quae si. 2. cum Cajetano, tomo I. opusculorum tract. II.

Secundo: Quia I. Timulh. 3. Apostolus Paulus, ul etiam Philipp. I. et ad Titum 1. semper conjungit diaconos cum episcopis, idesl, cum saccidol^{is} i\$ Inlelligl enim nomine episcoporum, etiam prudqteros, ul Chrysoslomos doccl in commentario Ik^uu^u locorum.

Tertio: Quia Aci. 6. Diaconi ordinantur per inii: s impositionem, idest, simili caeremonia qua episcopi el presbyteri.

Qu^olo: Quia diaconi in absentia episcoporum possunt baptizare, Eucharistiam dare, reconciliare pi^uilentes publicos, praedicare ac fere omnia munera episcoporum el presbyterorum meorum ibsentia exercere: ex quo sequitur, eos gralia Dei -peciali indigere, ac proinde eorum Ordinationem t- Merainenluin. Antecedens palel. Nam de Ba-^ul^u i^u testantur Tertullianus m lib. de Baptis-^l . el Hieronymus iu lib. conlra Luciferianos: De) : lurisli^a. ipiod videlicet diaconi Eucharistiam lai-ⁱ ministrare possint, palet ex concilio nicaeno, m. II. immo olim ordinarie diaconi sungumem b nini ministrabant populo, ul palel ex Cypriano, •nu. 5. de lapsis. De reconciliatione pocnilenli-^l palet ex eodem Cypriano, lib. 3. episl. 17. De lratione testatur Gregorius, lib. 4. episl. 88. Lttee videtur ratio, cur diaconi ad hicrarchiam icant. el populus praeesse dicantur, una cum •copis el presbyteris, ul palel ex Hieronymo m 2. cap. ad Titum, . el ex Dionysio. qui in Ecclusiasli-^o Merarchia non ponit nisi hos lres Ordines, quam liisoli sunl hicrarchici: inferiores enim non prae-^uni populo, sed tantum serviuni superioribus Or-^udinibus.

Quinto: Diaconatus semel acceptus, numquam ailtitur, nec potest repeti: igilur imprimit characterem, ergo csl sacramentum.

Respondent : Quidam diaconatum esse perpe-^uitui, non ex character^e, sed ex quadam consecratione, el quia csl officium de jure divino. Sed solii-^umon valet. Nam si aliunde polesl provenire. quam i character^e, ul non possil amitti diaconatus; certe met principalis ratio catholicorum, qua inde probant, quaedam sacramenta imprimere characterem, quia non possunt repoli.

Deinde non esset consecratio diaconorum, Ordi-^o ho, nisi esset sacramenlum; esset enim simplex licii injunctio. Nihil nutem impedit, quo minus mlofilciutn tolli, el postea iterum reddi: Immo mllapolesl lingi niajor consecratio, si ila vocanda Hldcdicalio personae extra sacramenta, quam monchorum. qui Deo consecrantur per solemnem .rokssionem; et lamen justa caussa, el summi pontis dispensatione possunt Herum ad saeculum redire, ut doctissimi viri censent, et exempla alit-^ustantur. Neque illud obsint, quod sit officium i jure divino: id enim solum probat, debere esse Ecclesia diaconos, sed non probat istum, aul illum here semper esse diaconum. Ilaque posset tolli ib uno diaconatus, cidari allen: sicut eliam de ju-^u : divino est, ul sint in Ecclesia episcopi cum jurisdictione, el lamen polesl summus pontifex auferre ab episcopo episcopatum, quoad jurisdictionem, el dari alteri.

Sed contra hanepropositionem objiciuntur aliqua

argumenta. Primum est, quia nulli veterum dicunl, diaconos non n Christo, sed ab apostolis institutos, ul palel ex Cypriano lib. 3. episl. 9. ex Aoaclelo epist. 3. el Duuaso, episl. 4. El confirmatur, quia videntur diaconi ex occasione quadam instituti, nimirum ob murmur Graecorum; et solo ministerio mensarum addicti, ul palel Act. G.

Respondeo: Cyprianum fortasse in ea sententia fuisse, ul existimaret diaconatum a Christo institutum non fuisse, ul nos alio loco retulimus, fortasse eliam solum velle decere, Chrislum non ordinasse ullos diaconos, sicut ordinavit episcopos et presbyteros: sed non inde sequitur, Chrisli non instituisse hoc sacramentum: nam eliam nullum Chrislus confirmavit, et lamen instituit sacramenlum Confirmationis. Porro Damasus el Aiaclelus solum docnnl Chrislum instituisse lantum duos Ordines sacerdotum, idesl, episcoporum in apostolis el presbyterorum in 72. discipulis: id quod scribunt contra chorepiscopos, qui tertium genus sacerdotum videri volebant, cum lamen revera nihil essenl. nisi presbyteri. Ilaque non negant hi pontifices diaconos, et alios Ordines inferiores a Christo institutos, sed negant esse ullum Ordinem sacerdotum, praeter quos jam diclos.

Ad confirmationem Respondeo : Ex occasione quidem ordinatos primos diaconos, sed non ex occasione inventum esse Ordinem diaconorum.

Neque verum csl, solum ministros mensarum fuisse diaconos lempore apostolorum: nani diaconi erant etiam Philippus et Ephesi, et in Creta, ul patet ex epistolis Pauli ad Philip, ad Timotheum el Tilm; et lamen in illis locis non vivebant Christiani communiter, ul esset opus ministris inensarum. Deinde illa tam solemnis Ordinatio per manus impositionem. certe indicat aliud, quam solum mensarum ministerium. Praeterea, Philippus ex diaconis prunis, non dabat operam mensis praecipue, sed praedicationi el Baptismo. Actor. 8. Denique, ab antiquissimis temporibus diaconi sunl ministri altaris et sacramentorum, ul palel ex Justino apologia 2. in lino, et ex omnibus antiquis auctoribus.

Secundum argumentum esU Quia diaconi nullam habent poloslalcin faciendi aliquid supernaturalale, aul effectum aliquem, qui sil irritus, si liai a non diacono: Ergo non habent proprium characterem; character enim dalur ad operandum simpliciter, non ad bene operandum.

Respondeo: Non esse de essentia sacramenti, ut qui illud habet, aliquid supernaturalale efficiat, sed satis est. si sil caeremonia conferens grali^am. Neque est verum universaliter, quod character dclur ad operandum simpliciter, ul palel ex character^e Confirmationis, qui dalur ad profitendam fidem : quam tamen aliqui catechumeni sine character^e interdum optime profitentur, usque ad sanguinis profusiune iir. et aliqua confirmati non audent profiteri.

Tertium argumentum. Diaconatus materia, esi traditio libri evangeliorum, ul habetur in concilio florentine. Sed cum ordinarentur primi diaconi, non erani scriplum evangeiium; ergo vel illi non imbuerunt verum sacramenlum, vel non est sacramentum diaconatus.

Respondeo: Hoc argumentum solvendum esse in quaestione sequenti; directe enim probat solum, non esse librum evangelii materiam sacramenti.

CAPUT VII.

Subdiaconatum esse etiam sacramentum.

Jam vero de subdiaconatu non est tanta certitudo, quanta de diaconatu. Nam nec in Scripturis de eo lit mentio, nec ejus Ordinatio habet manus impositionem, ut palet ex concilio IV. carthagin. canon. 5. nec subdiaconi ministrant eucharistiam, aut alia facere possunt, quae diaconi: cl denique non pertinent proprie ad hierarchiam, nisi ut ministri hierarchiarum.

Est tamen valde probabile, etiam hunc Ordinem esse sacramentum ; tum quia videtur imprimere characterem, cum sil inilerabilis; lum quia habet annexum solemne votum continentiae; tum denique, quia haec est communis tbelogorinn sententia. antiquorum et recenliurum, uno Durando excepto et Cajelano.

Sunl autem contra hanc sententiam quo argumenta. Primum est. quia subdiaconalus olim non erat Ordo sacer , sed postea factus est a pontificibus, ut aperte testatur Innocentius 111. cap. A *mul-lis*, de aetate, cl qualitate, et ordine praeficiendorum. et idem Innocentius III. cap. *Miramur*, extra deservis non ordinandis: cl Urbanus 11. canon. Vulfus, distinct. 60. Unde Magister, lib. 4 distinct. 24. dicit: Subdiaconatum cl Ordines minores ab Ecclesia introductos, cum apostolorum tempore non fuissent.

Respondeo: Non esse idem. Ordinem sacrum cl sacramentum: multi enim existimant, Ordines minores esse sacramenta, cum tamen non possint cos vocare Onlines sacros. **I**t enim recte docet Magister Joco notato, omnes Ordines sunl sacri, sed primi tres dicuntur per excellentiam sacri, quia proxime contingunt res sacras. Presbyter enim Eucharistiam consecrat et ministrat. Diaconus defert eam: Subdiaconus sacra vasa contingit cl praebet.

Olim tamen subdiaconis non licebat tangere sacra vasa, ut palet ex concilio laodiceno, cap. 21. et ex can. *Nullus*, disl. 24. qui ex decretis Sylvestri sumptus cst: cl ea ratione non dicebatur Ordo sacer. Nec ex online subdiaconorum poterat eligi episcopus , sed tantum ex ordine presbyterorum cl diaconorum: tamen postea concessum est subdiaconis, tangere sacra vasa, ut palet ex can. *Non liceat*, disl. 23. cl coeperunt etiam ex subdiaconis eligi episcopi, ut patet ex Innocenlio cl Urbano locis notatis.

Quod autem Magister dicit: Subdiaconos ab Ecclesia introductos, non sic debet intelligi. quasi Ecclesia eum ordinem inslilituclril; sed videtur Magister existimasse, usum horum ordinum non coepisse tempore apostolorum, sed postea, quod videlicet antea ob fidelium paucitatem, non essent tot ordines necessarii. Sed neque hoc videtur esse verum: nam s. Ignatius qui tempore apostolorum

floruit fere, omnium ordinum meminit, incplsl. U Heronem, cl in alia ad Antiochenos.

Secundum argumentum: Subdiaconos poterat ordinari a chorepiscopis, ut palet cx concilio anlio-cheno, can. 10. At chorepiscopi erant simplica presbyteri, qui Ordinis sacramentum conferre non possunt: igitur subdiaconatus non est sacramento Ordinis.

Respondeo: Duo fuisse genera chorepiscoponr (ut diximus in disputatione de clericis) quorn alii erant veri episcopi, sed in aliena dioecesi- rabantur, ut nunc in Germania sufTraganèi, el debiloquitur concilium ailiochenum; alii erant solar presbyteri, cl ab his negat Damasus cpisl. 4. p.">ordinari subdiaconos.

CAPUT VIII.

Minores etiam Ordines sacramenta esse.

Denique, de minoribus Ordinibus, minus probabile est quod sacramenta sint, quam de subdiaconatu: nam neque est ita communis sententia, sic. de diaconatu cl subdiaconatu: el certum est, leviora esse munera horum Ordinum quam sobriorum.

Absolute tamen probabilior sententia esl. qtil Ordines omnes sacramenta esse docet, quernei, quae id negat. Primo, qnia id asserunt omnes vteres Scholastici, Durando cxccplo. El cx recent*ribus gravissimi quique, ut Franciscus Victorii summa de sacramentis, Petrus a Soto, lcci. I. sacramento Ordinis, el alii. Tortio, id videtur s- sisse concilium florcnlinum. Ubi enim dixit, sammentum Ordinis esse sextum sacramentum, clrl: leriam hujus sacramenti esse id , quod porrigi in Ordinatione: continuo ponit exempla de Ordisacerdotis, diaconi el subdiaconi ; cl addit, idn de aliis Ordinibus inlciligendum. Neque disseri: concilium Iridcntinum: nam sess. 23. cap. 2. \$epto Ordines numerat; cl postea cap. 3. absolute Ordinem sacramentum esse dicit. Quarto, minores Ordines non possunt iterari, igitur imprimunt characterem, igitur sacramenta sunt.

Una est objectio in contrarium, quia si quoi Ordines sunl, tot sacramenta esse ponamus ; pm sacramenta non erunt septem, sed qualiiordecim.

Respondeo: Omnes Ordines licet sint per se singuli sacramenta, tamen unum sacramentum censerì, quia unum sunl, quia ad unum finem omnes referuntur.

CAPUT IX.

Manus impositionem ad essentiam sacramenti Ordinis perlinere.

Sequitur Tcrlia controversia, de materia cl for ma hujus sacramenti. Convenit autem inter omnr materiam esse aliquod signum sensibile, form autem esse verba, quae dicuntur, dum illud signu

nlibfilur. Quamvis enim Scriptura non meminerit verborum; lumen aperio scribunt verba requiri antiquissimi Paires, ul Ambrosius in cap. 4. 1. ad Tuuotli. Hieronymus in cap. 58. Isaiae, et Augusti* nus In serin, de gestis cum Emerito; el idem paid ex antiquo ordine romano, el ex omnibus, qui de hoc sacramento Iractml.

bed quia in Ordinatione presbyteri el diaconi, duplicia signa exhibentur; nimirum impositio manuum el porrectio instrumenti, ut calicis et patine in presbyteratu; el libri evangeliorum in diaconatu; ideo quaestio existit, utrum horum signorum sit essentialis materia sacramenti. Duae sunt autem theologorum sententiae.

Alii enim existimant, munus impositionem esse jumentariam el solam instrumentorum porrectio- nem esse essentialem: Ita Dominicus a Solo, distinet. 24. quaesi. I. ari. 4. el alii quidam.

Fundamenta eorum sunt Iria. Primum, quia in concilio florentino non alia assignatur materia, nisi instrumentorum porrectio.

Secundum: Quia Innocentius III. cap. *Pastoralis*, de sacramentis non iterandis, el Gregorius IX. in *Presbyter*, eodem titulo, dicunt non debere in rri ordinationem rclam sine manus impositione supplendum esse, quod omis- sum est. Ibi Meliam addit Gregorius manus impositionem esse ritum ab apostolis introductum.

Tertium Sacerdotes Hunt, cum eis dicitur: Accipe; pofestalem *offerendi sacrificium*. Sed tunc non imponunt manus, sed tantum porrigitur calix tum vino el patina cum pane, ul patet ex ordine romano antiquo, et ex pontificali, quo nunc Ecclesia utitur; ergo manus impositio, quae postea habet essentialiam sacramenti non pertinet. Major propositio probatur, quia alioqui esset fallax illi concessio potestatis, si tunc ea revera non acciceretur. Et Praeterea apostoli in ultima coena facti sunt sacerdotes, ul habet concilium tridentinum, sess. 22. cap. I. ergo el nunc sacerdotes Hunt cum diluere potestas consecrandi el offerendi Eucharistiam. Idem enim est: *facile in meam commorationem*, quod audierunt apostoli in ultima coena; el. *Accipe potestatem offerendi etc.* quod nos audimus, cum ordinamur sacerdotes.

Altera sententia est longe probabilior el verior, nIdicel. tionsolum instrumentorum porrectionem, sed etiam manus impositionem esse materiam essentialem. Id quod affirmat ex recentioribus; Petrus a Solo, lect. 5. de sacramento Ordinis; Martinus Ledesmius in 4. quaesi 36. art. 4. ad I. cardinalis Hosius in confessione polonica, cap. 50.

Probatur haec sententia. Primo, quia Scripturae, passim tradunt pro symbolo externo ordinationis, manus impositionem, ul patet ex lucis adductis, Actor. G. 13. el 14. I. Tunolli. 4. el 5. el 2. Timothei. I.

Respondent: Impositionem manuum requiri, sed non esse de essentia. Contra, si ita est, non possumus convincere haereticos, ordinationem esse sacramentum proprie dictum, quia non possumus in Scriptura demonstrare symbolum externum huius sacramenti. Deinde, si ita licet exponere, poterimus negare materias omnium aliorum sacramen-

torum: dicam enim, aquam non esse de essentia in Baptismo secundum Scripturas, nec vinum in Eucharistia, nec oleum in externa Unctione etc. Praeterea Scriptura, non solet in aliis sacramentis tradere nisi essentielles caeremonias, et vix etiam integre: quis ergo sibi persuadeat, in hoc sacramento semper nominari ritum accendiarium. omisso essentiali? Denique Paulus dicit, per manus impositionem dari gratiam. 1. Timoth. 4. el 2. Timothei. I. Ergo manus impositio est pars sacramenti essentialis: non enim gratiae promissio facta est caeremoniis accidentariis, sed essentialibus.

Neque valet, quod objiciunt de Confirmatione; quae Actor. 8. dicitur dari per manus impositionem, el tamen non est illa materia essentialis ejus sacramenti, sed Chrisma. Jam enim hoc dissolvimus in disputatione de Confirmatione, ubi ostendimus, manus impositionem in Confirmatione esse de essentia, quia per illam signantur Chrismate frontes fidelium.

Secundo: Idem probo ex traditione pontificum el conciliorum. Clemens lib. 8. constitui, cap. 2. el sequentibus. Damasus epistol. 4. Innocentius I. epistol. 22. ad episcopos Macedoniae, Leo I. epistol. 87. ad episcopos Africae, el ex recentioribus Alexander papa II. canon. Ex multis, 1. quaesi. 3. el Urbanus II. canon. Daiberlum, 1. quaesi. 7. el alii passim.

Item ex conciliis. Nicaenum, can. 9. anliochenum, can. 10. et 17. Carthaginiense IV. can. 2. 3. el 4. el omnia alia antiqua concilia passim affirmant, munus impositione conferri Ordines.

Ipsum etiam tridentinum concilium (quod est observandum propter eos, qui post concilium celebratum, aliter sentiunt) sess. 14. cap. 3. de extrema Unctione dicit, ministrum extremae Unctionis esse episcopum, aut presbyterum rite ordinatum, permanus impositionem. El sess. 23. canon. I. de sacramento Ordinis habet haec verbo: «Si *quis dixerit per sacram Ordinationem non dari Spiritum sanctum, ac proinde frustra episcopum dicere: Accipe Spiritum sanctum, anathema sit*» Xbi concilium declarat, tunc ordinari presbyteros, el tunc dari illis gratiam Spiritus sancti, cum eis dicitur: *Accipite Spiritum sanctum*. At cum hoc dicitur, manus imponuntur, ut patet ex pontificali el Ecclesiae consuetudine; ergo sentiebat concilium, illam impositionem manus esse de essentia.

Denique idem etiam ex Patribus probari potest. Nam Graeci ordinationem vocant *epipoxov* id est manus impositionem; et scribit Simeon Metaphrastes in vita s. Joannis chrysostomi, cum ei manus imposeret episcopus anliochenus, ul cum crearet presbyterum, continuo descendisse in eum visibiliter Spiritum sanctum in forma columbae.

Ambrosius lib. de dignitate sacerdotali, cap. 5. hac caeremonia dicit perfici Ordinationem: *Homo, inquit, manum imponit. et Deus largitur gratiam*. Hieronymus in cap. 58. Isaiae: *Ordinatio*, inquit, non solum ad imprecationem vocis, sed etiam ad impositionem impletur manuum. Augustinus lib. de gestis cum Emento, et alibi, munus impositione ordinari dicit sacerdotes: quod idem omnes veteres passim docent.

Dicere aulem: Omnia concilia, pontifices et Patres loqui de accidentaria caeremonia, ridiculum est: cum nusquam ponant «aliam caeremoniam, et saepe ex professo tractent de ritu Ordinationis. Ouis enim credat tot Patres et concilia, cum nihil frequentius tradent, quam Ordinationes sacerdotum, ne semel quidem alligisset id, quod ad essentiam sacramenti pertinet?

Tertio: Idem probatur ex Scholasticis: ne videatur nostra sententia nova in scholis. Certe s. Thomas in 4° distinct. 15. quaesi. 1. art. 1. dicit, in impositione manuum dari gratiam sacramentalem: ex quo sequitur eam impositionem esse partem sacramenti. S. Bonavent. in 4° sent. dist. 24. art. 1. quaesi. 4. ad 3. dicit, quod si instrumenta desissent, sufficeret manus impositio, quia manus est organum organorum, in quo omnia instrumenta virtute continentur: et addit, quod in primitiva Ecclesia per solam manuum impositionem implicite tradebamus omnes ordines: quod idem repetit eadem dist. art. 2. quaesi. 1. ad 3. Scotus, Paludatus, distinct. 21. et Alliodorensis in sua summa, par. 4. aperte dicunt, de essentia esse manum impositionem.

Uti igitur argumentis respondeamus, Observandum est. Primo in Ordinatione presbyterorum, de quibus praecipue disputatur, duas conferri potestates. Unam, consecrandi Eucharistiam, quae dicitur potestas in corpus Christi verum. Alteram, absolvendi a peccatis, quae dicitur potestas in corpus Christi mysticum.

Secundo. Nota, propter has duas potestates, duas esse in Ordinatione presbyterorum praecipuas caeremonias. Unam, qua episcopus porrigit futuro presbytero patinam cum hostia et calicem cum vino, ac dicit: *Accipe polesalem offerendi sacrificiū in ecclesia*. Alteram, cum post missam episcopus manus imponit, et dicit: *Accipe Spiritum sanctum, (piorum remiseris peccata etc.* Utraque aulem caeremonia, non solum habetur in pontificali, et est in usu Ecclesiae, sed habetur etiam in antiquo ordine romano.

Tertio. Nota, utramque caeremoniam esse essentialem, ut recte docet, atque explicat Scotus. Nam per unam confertur una potestas, per alteram altera; sive sint duo characteres, sive unus, qui ideo secunda caeremonia extenditur. Necque est probabile, quod quidam dicunt, in una totum dari, et in altera tantum explicari, quod est datum in alia. Nam in primis verba illa: *Accipe polesalem* et *Accipe Spiritum sanctum*, non significant explicari, sed significant revera tunc dari. Deinde, omnium consensu, Christus divisit has duas potestates, cum ordinavit apostolos, et unam tradidit in coena, cum ait: *Hoc facite*, alteram post resurrectionem, cum ait: *Accipite Spiritum sanctum*. Cur ergo non possit immo et debeat etiam Ecclesia dividere et dare unam post aliam?

Quarto. Nota, Patres et concilia non consuevisse explicare totum ritum sacramentorum, non enim scribebant libros rituales; sed solum attigisse tantam partem essentialem, ex qua caetera omnia intelliguntur: erant enim ritus ejusmodi holissimi omnibus ex frequenti usu.

Ex his ergo ad Primum respondetur: Concilia florentinum non explicuisse totum ritum, sed solum unam partem, quae admodum etiam concilio, Carthaginense, quod tantum meminit impositionis manuum, non explicuit totum ritum, sed tantum eam partem, quam postea omisit concilium florentinum: utramque aulem concilium recte docet. neque unum cum altero pugnat.

Cur aulem concilium florentinum ex duabus partibus magis exprimere voluit partem instrumentorum, quam impositionem manuum, duplex ratio esse potuit. Una, quia intendebat agnoscere pro materia rem aliquam subsistentem. sicut fecit in Baptismo, Confirmatione, Eucharistia et elemosina. Unde: res aulem subsistens non consistit in positio manuum, sed calix et patina etc. Altera causa est, quia fortasse Armeni, qui a concilio instruebantur, in hac re errabant et non in alia.

Ad Secundum respondetur: Ea loca Innocenti I Gregorii favere nostrae sententiae. Quod enim pontifices nolint repeti caeremonias rite peractas, tamen suppleri, quod est omissum: indicat eas caeremonias posse dividi et dari diverso tempore, et esse efficaces quocumque tempore dentur. Quod aulem Gregorius dicit, manus impositionem esse ritum ab apostolis introductum; non sic debet accipi, quasi apostoli hunc instituerint. sed quia, primi coeperunt illum usurpare in ordinatione.

Ad Tertium Respondetur: Sacerdotes ordinari, cum illis dicitur: *Accipe polesalem sacrificium offerendi*, sed ordinari etiam postea, cum illis dicitur: *Accipe Spiritum sanctum*. Nam accipiunt penitus caeremonias, varias potestates.

Aique hinc solvitur argumentum de diacono, quod fecimus quaestione superiore. Nam primi: conati fuerunt fere ordinali, ad quaedam ministeria per manus impositionem, non aulem fuerunt consecrati ad legendum evangelium, quia non erat opus. nunc aulem per varias caeremonias, ordinantur: varia ministeria. Credibile aulem est, Dominum instituisse etiam omnes materias Ordinationis. non solum in generali, sed generatim, monendo apostolos, ut Ordines conferrent per caeremoniam instrumentorum, quibus significaretur eorum potestas.

CAPUT X.

De effectu hujus sacramenti.

Jani vero de effectu convenit inter catholicos duplicem esse effectum hujus sacramenti. Prime, potestatem spiritualem perpetuam, in cujus signo imprimitur character. Secundo, gratiam gratum facientem, qua possunt ordinali rite fungi suo munere.

Haeretici hujus temporis, characterem praecipui negant. Volunt enim ministerium ecclesiarum esse simplex officium, quod possit dari et auferri; proinde cras fieri laicos, qui sunt hodie ministri, vel pastores. De qua re disseruimus in disputatione de sacramentis in genere, sufficiant nunc duo testimonia veterum.

Cyprianus in serm. de ablutione pedum: Ac mo,

inquit, *sacros Ordines iterum renovat etc.* Augi-
dinuslib. 2. contra episl. Parmemani. cap. 13.
lirumqiiic. inquit *sacramentum est. et quadam
cjinsecralione datur: illud cum baptizatur, istud
riordinatur. Ideo in Ecclesia catholica utrum-
p: non licet iterare: e\ hh. do bono conjugali,
op. 21. Si fiat. inquit, *ordinatio cleri ad plebem
trigregandam, etiamsi plebis congregatio non,
insequatur, manet tamen in illis ordinalis sa-
fimeikuni Ordinationis, etsi aliqua culpa quis-
ç, ab officio removeatur . sacramento homini
» mei imposito non carcbit,quamvis ad iudicium
ptfmaneMle. In sermone aulem de gestis cum E-
mrrrito, ipsum eliam nomen characteris ponit. ob
:?.in dicil non posjo iterari Ordinationem. Vide
cluni mulla décréta de hac re, apud Gratianum, 1.
quiesl. 7.**

CAPUT XI.

De ministro.

De ministro ordinationis disseruimus in disputa-
t iede sacramentis in genere, lies aulem perspi-
rsiesl, cum numquam Ecclesia agnoverit presby-
Lx rei diaconos, nisi ali episcopis ordinatos.
Vide concilium ancyranum. can. 12. nnlioche-
«joi, can. 10. Epiphaniam liacr. 75. Damasum o-
poi 4. Hieronymum in episl. 85. ad Evagrium.
Chrysostomuni, Tlieodorelum , el alios in 3. el 4.
aput prioris ad Timotheum.

CAPUT XII.

De caeremonis.

Duae sunt caeremoniae, quas adversarii repre-
hendunt, videlicet unctio et rasuraiünde per con-
mplutn vocant catholicos sacerdotes, unctos el
rasos. Sed de rasura disseruimus in disputatione
de clericis: illa enim etsi est caeremonia sacerdo-
lotn, non tamen lit in ipsa consecratione sacerdo-
tii!, de qua modo agimus.
Unctio autem esl caeremonia vere sacramentalis
quamquam accidentarin: siquidem in ipsa ordina-
tune ungitur caput episcopis et manus presbyteris.
De hac caeremonia dicil Kemnitius in 2. par.e-
utninis, pag. ! 171. et sequenti. Primo. Chrislum
: apostolos ea usos non fuisse. Secundo, m histo-
ria ecclesiastica nullum exstare exemplum. Tertio.
Imbrosium cl alios Patres ejus non meminisse ;
ñ excipiamus suppositilios libros Cypriam el Ana-
deli. Ouarlo, in Ecclesia gracca non fuisse rece-
. im istam unctionem.usque ad annum l2OO.immo
tliim antiquis displicuisse, ut colligitur cx Inno-

contio III. cap. Cum *venisset*, de sacra Unctione.
Quinto, ritum esse judaicum, proinde non magis
usurpandum . quam sacrificia ovium et boum :
quod ultimum accepit ev Calvino, lib. 4.Institut,
cap. 19. § 30. et 3t.
Respondeo: Isla omnia esse mendacia.Nam quod
attinet ad exempla Christi el apostolorum. Kcm-
uilius non probal cos non fuisse usos unctione ;
nos autem contrarium probare possumus. Nam
Dionysius,cnp.A.bierarchiae ecclesiast. dicil: Pon-
tificem uti sacro oleo in omni fere consecratione
pontificali, idque traditum esse ab apostolis: con-
stet nutem unam et praecipuam cl frequenlis-
simam ex pontificalibus consecrationibus, esse
Ordinationes sacerdotum.
Deinde: Quod addil de historia ecclesiastica, est
expressum mendacium. Nam lib. 10. hislor. Euse-
hii, cap. 4. secundum graecam fidem, fit aperia
tncnlio unctionis sacerdotalis. Item Simeon Mela-
phrasles in vita sancti Joannis chrysostomi, quae
linbelur in Iqm. I.Surii,scribile eum inunctum fuis-
se. cum episcopus fieret constantinopolilanus; el
Petrus chrysologus in sermone de sancto Severo,
refert eum inunctum . cum ordinaretur episco-
pus Ravennae.
Tertio: Quod scribil Kemnitius de Patribus, est
etiam mendacium. Nam Pacianus Ambrosii aequa-
lis. m episl. 3. ad Sympronianum: *Plebi vestrae* ,
inquit, *unde Spiritus, quam non consignat un-*
cius sacerdos? Item Gregorius, lib. 4. m libros
Regum, cap. 5. mulla dicil de isla unctione sacer-
dotum. Quibus addo, velit nolit Kemnitius, aucto-
rem de operibus cardinalibus Christi, in sermone
de Chrismate: etsi enim is auctor non est Cypria-
nus. est lamen auctor omnium consensu antiquus
et doctus.
Quarto: M ndacium est. in Ecclesia graeca non
fuisse usum unctionis.usque ad annum 1200. Con-
trarium enim docenl leslimonia allata Dionysii,Eu-
sebii, Metaphruslae. Neque innocentius iis repu-
gnat. solum enim reprehendit Graecos sui tempo-
ris,quod hanc caeremoniam négligèrent: neque di-
cil. anlii'piis eum ritum displicuisse. Illa enim ver-
ba: *Non judaizat Ecclesia,sicut antiqui mentiun-*
tur, qui neque. Scripturas, neque Dei novere vir-
tutem; sine dubio corrupte leguntur, el pro (*anti-*
qui) legendum est (*aliqui*) nec enim ita absolute
reprehenderet antiquos, praesertim cum ipse ex
antiquis suam sententiam probet.
Denique quod Calvinus cl Kemnitius dicunt:Ju-
daismum esse, uti unctione, saepe a nobis refuta-
tum est. Non enim esl judaismus, uli rebus qui-
bus utebantur Judaei,si id fiat cum alia forma ver-
borum, el alio ritu, atque ad alium finem; alioqui
etiam judaismus esset, uli aqua in Baplismo;cl pa-
ne in Eucharistia, eum eliam Judac habuerint a-
quas expiationis el panes propositionis.

IIE SACRAMENTO MATRIMONII

LIBER UNICUS

De sacramento matrimonii Septem Controversiae s.n.l. Prima, de genere, an sit sacramentum novae legis. Secunda, de materia, forma et ministro.Tertiu de unitate Matrimonii. Quarta, de indissolubilitate. sive de divortio. Quinta, de impedimentis. <jjj. de iudice caussarum matrimonialium. Septima, de caeremoniis.

Scribunt autem de Matrimonio adversus haereticos Thomas Waldensis , tomo 2. cap. 130. et sequentibus. Joannes Roffensis in defensione libri Henrici VIII. Alphons. a Castro, lib. II.con-

tra haereses, verbo *Nuptiae*. Ruardus Tapperus in explicatione articuli 18. 19. et 20. Lovaniensium. Petrus a Solo, in institutione sacerdotum, in lectionibus de Matrimonio. Dominicus a Solo in 4. distinct. 26. Hostus cardinalis,in explicatione symboli, cap. 55. et 56. Gulielmus Lindanus, lib. 4. Panopliae, cap.94.Joan. Eckius in 4. tomo sermonum, a 69. sermone, usque ad finem. Tilmannus in libro de septem sacramentis, cap. 6. Franciscus Victoria in relectione de Matrimonio. Javellus in libro de philosophia Christiana, parte 5.

CONTROVERSIA I.

Sitite Matrimonium sacramentum proprie dictum.

Controversiae Primae quinque partes erunt. Primum enim explicandus erit status quaestionis, terrores haereticorum in medium adferendi. tertio deinde, veritas ex divinis literis asserenda. Tum infirmanda ex veterum Patrum traditione et Himonio. Postea rationibus variis, iisque non minus corroboranda. Postremo, adversariorum obiecta breviter diluenda.

CAPUT PRIMUM

De statu quaestionis et erroribus haereticorum.

Quod igitur ad Primum attinet cum quaerimus, sitoo conjugium sacramentum proprie dictum Tertio enim nli novi, tunc quaerimus, utrum conjugium, praeter civilem contractum viri et foeminae ad propagationem et educandam prolem institutum, sit etiam signum, seu symbolum externum religionis,

et an sit annexa promissio gratiae justificantis, idque ex divina institutione. Nam in line generali definitione fere conveniunt omnes. tum catholici, tum haeretici. Certe Lutherani et Calvinistae, cum quibus potissimum agimus, non negant sacramenta esse novae legis proprie dicta, ubi tria deinde inveniuntur, symbolum externum, promissio gratiae et mandatum, sive institutio divina.

Jam vero permulti omnibus fere saeculis. aliquid horum trium in Matrimonio desiderari, et ea de causa Matrimonium sacramentum non esse consueverunt.

Veteres haeretici. Simon, Saturninus, Gnostici, Manichaei et alii. Matrimonium a Deo non esse, proinde nec sacramentum esse docuerunt. Simon magus, haereticorum omnium princeps, turpitudinem introduxit indifferenter utendi foeminis, s. Augustino teste, lib. de haeresibus, cap. I. Saturninus, Simonis discipulus, aperte asseruit, nubere, et liberos gignere, a diabolo esse. teste Irenaeo lib. I. c. 22. Marcionem in eadem haeresi fuisse, ut nuptias illicitas esse crederet, testatur s. Hieronymus in libro contra Jovinianum.

Tertium s. Justini quondam auditorem, ejusdem haeresis patronum facit Irenaeus, lib. I. cap. 30. atque inde Encratitae orti sunt. de quibus vide Epiphanium haeresi 46. et Augustinum haeresi 25. ubi Augustinus, cum dicit, Encratitas schismaticos Ta-

Danistarum esse apud Ipipliamuni. respexisse videatur ad anacephaleosim ejusdem Epiphani! . ubi Encralitae dicuntur, avulsio quaedam a secula Taliani. Fortasse addiderunt aliquid repugnans aliis dogmatibus Taliani, et ideo schismatici dici poterunt: nam alioqui et ipse Epiphanius loco notato , et Hieronymus lib. t. contra Jovinianum , Talianum Encralilarum principem faciunt.

Eandem haeresim tribuit Adaminnis s. Augustinus haeres. 31. eandem Manichaeis, hacr. 46. idem auctor. Eandem Euslathianis tribuit Socrates lib. 2. histor. cap. 33. Eandem Priscillianis Iribuil s. Leo epist. 91. ac Turbium. Eandem apostolicis quibusdam, seu potius apostolicis s. Bernardus senn. (ili. in cantica. Eandem denique Iribuil Albigensibus s. Antoninus in summa theologica, par. 4. lit. 11. cap. 2. § 5.

Nosiri vero temporis haeretici non negant Matrimonium esse licitum, et a Deo vero institutum. sed negant esse symbolum, cui sit annexa promissio gratiae justificantis; et ex hoc. potissimum capite, sacramenti rationem illi convenire non posse colligunt.

Lutherus in lib. de captivitate babilonica. cap. de Matrimonio. contendit in Matrimonio neque signum a Deo institutum, neque gratiae promissionem esse. Calvinus lib. 4. Institutio, cap. 19. §. 34. non magis sacramenti rationem Matrimonio convenire affirmat, quam agriculturae, aut constructionis, aut sutoriae arti. Philippus in locis, tit. de conjugio, et Kemnilius in 2. par. exam. tridentini concilii a pag. 1204. usque ad finem, agnoscunt in Matrimonio Dei mandarent et promissionem gratiae. sed non gratiae justificantis et reconcilians hominis Deo: et ideo negant sacramentum propriae dici posse Matrimonium eo modo, quo Baptismus et Eucharistia sacramenta dicuntur: fatentur tamen aliquo modo sacramentum esse.

Ex catholicis unus est Durandus, qui in 4. dist. 26. quaesi. 3. Matrimonium sacramentum non nisi aequivoce dici posse disputat, quem in suum patrocinium adducit Kemnilius, oblitus videlicet, omnes alios theologos, ipso etiam teste Durando contrarium docuisse.

Igitur adversus omnes praedictos errores, concilium Tridentinum. sess. 24. canon. t. anathema dixit. non qui negarent. Matrimonium sacramentum esse proprie dictum, aut in Christo institutum. aut gratiam conferre. Quam sententiam, ut verissimam esse non dubitamus, sic etiam ex divinis libris confirmari aggrediemur.

CAPUT 11.

Matrimonium sacramentum esse, probatur ex divinis literis

Ut Matrimonium veri nominis sacramentum esse probemus, tria probanda erunt. Primo, Matrimonium a Deo esse institutum. Secundo, esse symbolum rei sacrae. Tertio, habere promissionem gratiae justificantis.

Ergo nunc a Deo Matrimonium institutum. duobus modis potest intelligi. Uno modo, ut intelligamus

mus a Deo esse conjunctionem masculi et foeminae. ut ea referatur ad genus propagandum. Altero modo, eandem conjunctionem esse a Deo. ut referatur ad rem aliquam sacram significandam, Matrimonia homines, qui illa junguntur. sanctificandos. Vei priore modo negabant Matrimonium esse a Deo haeretici veteres, qui nuptias damnabant: priore modo negant Lutherani et Calvinistae Matrimonium esse a Deo, qui nuptias tamen non damnant.

Priore modo nuptias esse bonas et a Deo, licet in divinis literis evidens, ut mirum sit, ulli hac re labi potuisse. Genes. 2. Aon erat Deus, *bonum hominem esse solum: facinorosum* it *adjutorium simile sibi*. In quem locum s. Augustinus, lib. 9. de Genesi ad litteram. cap. L. c. c. bens, recte animadvertit, nulla in hac re alia esset ratio. necessarium fore adjutorium. nisi in procreatione et educatione liberorum, siquidem in duobus rebus melius viri a viris. quam a foeminis adiuvantur. Item verba illa. Genes. 2. *Propter hoc reliquit homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae*, dicta quidem sunt ab Adamo, sed in dubio divino spiritu illa ei verba dictante: inquit Christus, Matth. 19. tribuit haec ipsa verba Deo. Itaque Adam nomine Dei, seu potius Deus per Adam illa pronunciavit: ex quibus aperte patet Matrimonium a Deo institutum.

Rursus. Matth. 19. Christus: *Quod Deus, inquit conjunxit, homo non separet*. Secundo autem de causa Joan. 2. nuptiis interesse Dei Elias. easque in signum miraculo ornare voluit, nisi ut indicaret, in eum locum s. Augustinus notavit. se fecisset nuptias. Apostolus quoque, I. Corinth. 7. *Qui in Matrimonio jungit virginem suam. bene facit*; et ibidem: *Si nupserit virgo, non peccavit*; et I. Corinth. 4. notat haereticos futuros, qui prohiberi nubere; et cap. 1. *Volo ego juniores nubere, filii procreare, multas familias esse etc.* c. 11. *Honorabile connubium etc.* Denique plenae sunt Scripturae non solum testimoniis, sed etiam testimoniis sanctissimorum virorum, qui nuptiis impleti. Domino placuerunt.

Accedunt concilia vetera, ut gangrenense. c. 11. et bracaraense J. canon. 1. quibus praedicta haeresis condemnatur.

Posteriore modo Matrimonium a Deo esse institutum. nimirum, ut signum rei sacrae, nonnulli laboriose probare nituntur ex obscuris quibusdam Scripturae locis, ut ex illo Matth. 19. *Quod Deus conjunxit. homo non separet*: sed non est opus in hac re laborare. Nam si probemus, Matrimonium esse signum rei sacrae, cui sit annexa certa promissio gratiae, sequetur inde necessario a Deo esse institutum. etiamsi locum Scripturae non habeamus ubi expressa mentio fiat hujus instituti: non enim potest ullus homo, vel angelus, ejusmodi signum instituere. Id quod ingenue emittentur adversarii. Philippus in apologia contra Augustinac. ari. 13. Calvinus lib. 4. Institutio. cap. 11. § 2. et Kemnilius in 2. par. exam. pag. 13. Et licet via nos alibi demonstravimus, sacramenta contra malitiosos. Ordinationis et Unctionis infirmorum a Deo instituta fuisse.

Quod igilur ad Secundum allinet, Matrimonium signuni esse rei sacrae, el proinde non civilem rontractum solum, sed cliam mysterium quoddam 4iurrainenlum. probamus ex cap. 5. episl. ad Ephesios: *Sacramenlum hoc magnum est: cgp οπ-ή dico in Christo ct in Ecclesia.* Ubi sunl tria Imiter observanda.

Primo inepte Liilherum cl Calvinum loco citato, (lllrzitr in animi, ad hunc locum, scripsisse. Cauiihcos deceptos ex versione vulgari interpretis, on reddit hoc loco, *Sacramenlum* , cum reddere oolissel. *mysterium*: nam idem est graerc myatrium. cl sacramentum latino; neque potuit Apo- s«lu\ qui graece scripsit, sacramenlum nomimirt. niI graeco vocabulo.

Quod aulem catholici non ex sola voce, *sacra-* Mfiilum. hoc loco posita, Matrimonium snernmco- l; i proprie diclum esse collegerint, tnanifeslissi- arpilet ex eo, quod m nullis aliis locis Testn- n,uderis el novi, habetur vox . *sacramenlum* labiae 12. Daniel. 2. Coloss. 1. f. Timolh. 3. A- I. cl 17. el in hac ipsa episl. ad Ephes. I. ol 3. el tamen ex nullo horum locorum ri in aliquod sacramenlum proprie flictum fabri- fljnws. El quidem haec loca citant cliam ad- ■irn. ul doceant non debuisse catholicos ex illa rocc novum dogma de sacramentis constitue- fi ni plane pro nobis citant. Nam . ul dixi, vel -c manifestissime colligi polcsl, catholicos non isola voce nili, cum in loi aliis locis nullum sammenlum proprie diclum invenerint. Itaque ex kc roce sola non probamus. Matrimonium inte- gam baberc sacramenti rationem : sed probamus anid, quod hoc loco probandum suscepimus . Hilrimonium esse signum, seu symbolum aliquod utrum: non aulem contractum mere civilem cl na- turalem.

Secundo considerandum csl. cui rei accommo- lur ab apostolo illud: *Sacramentum magnum*, rum videlicet conjunctioni Chrisli cl Ecclesiae ; so conjugio humano viri el foeminae.

Lutherus el Calvinus loco citato, el Erasmus ac Iin in annotat, ad hunc locum . contendunt ab Iposlol», magnum sacramentum, sive arcanum , ri conjunctionem Christi cum Ecclesia. Atque le colligunt, Matrimonium hoc loco ne appellari lidem signum, sive symbolum; non enim sacra- mentum hoc loco accipi volunt pro signo rei sn- w. sed pro ipsa re sacra el arcana. Argumentum tem ipsorum non est aliud, nisi quia b. Paulus il: b/o *aulem dico in Christo ct in Ecclesia.* El *Villiun est mysterium*, ut ail Erasmus, st uro *uxorjungatur: id enim quotidie fieri vide-* :jv. Sed lallunlur apertissime; nam in primis ha- bentconlra se omnes veteres hujus loci interpretes. Commentarius qui Ambrosio tribuitur sic habet: *lytlcrii sacramenlum grande in unitate viri ac [ominae esse significat.*

Hieronymus in commentario hujus loci, loquens de conjugio Adami el Evae. *Idipsum* , inquit, *per allegoriam in Christo interpretatur, el in Eccle- r. ul Atiam Chrislum, ct Eva praefigureret Ec-* daiam; et paulo infra adducit Gregorium nazian- unum ita enarrantem verba PaulkScfo *quia locus*

isle, ineffabilibus plenus sil sacramentis, el divi- num cor quaerat interpretis; ego autem pro pu- sillitate sensus mei. in Christo inierim illud, cl in Ecclesia intelligendum puto. Ilacc ille , qui per locum plenum sacramentis, inlelligit verba Gene- sis, ubi describitur conjugium. Proinde magnum mysterium, dc quo Paulus loquitur, in ipso conju- gio ponit, quatenus Christi cl Ecclesiae conjun- ctionem repraesentat.

Chrysoslomus homil. 20. in episl. ad Ephesios, hunc locum exponens: *El bene dixit, inquit. Ma- gnum est hoc mysterium: ac si dixisset: Verum- tamen allegoria i*la dilectionem conjugalem non evertit.* El mox: *Itérera, inquil, mysterium est. el magnum mysterium relicto eo qui genuit, eo qui aluit, etiam ea quae pepcril. quae l lisere, cl cum labore parturivit, adhaerere virum, illi, quae an- tea neque visa sit: atque hanc omnibus praefer- re. Vere mysterium est. El parentes etiam cum ista fiunt. non offenduntur etc.* Vides quam aper- io s. Joannes chrysoslomus magnum mysterium in conjugio agnoscat, ubi nullum mysterium Erasmus videre potuit. In eandem sententiam loquuntur Theopbylaclus, Oecumenius el caeleri.

Denique s. Augustinus eodem modo hunc locum exponit, lib. I. de nuptiis, et concup. el cap. 10. *Sacramenlum.* inquil. *nuptiarum commendatur fidelibus conjugalis; unde dicit Apostolus: Viri diligite uxores vestras etc.*

Deinde, ex ipso lexlu adversarii refelli possunl : Nam cum Apostolus ait: *Sacramentum hoc ma- gnum est.* illud pronomen, *lloc*, referri debet ne- cessario ad id. quod proxime praecessit: est enim demonstrativum ejus rei. de qua agilur. Al proximo illud praecessit; *Relinquet homo patrem el ma- trem. el adhaerebit uxori suae: ct erunt duo in carne* una. Sententia igitur Pauli haec esse debet: Sacramenlum hoc, nimirum quod relinquat homo patrem el matrem, el adhaereat uxori, et sint duo in carne una, magnum est. quia Chrisli cl Eccle- siae conjugium repraesentat.

Praeterea idem colligitur ex argumento lotius illius capitis. Apostolus enim horiatur conjuges ad mutuam benevolentiam, et inler alia argumenta hoc, ut potissimum adducit, quod ipsorum conju- gium non sit res levis el contemnenda . sed my- sterium magnum includat, quod ad Chrislum cl Ecclesiam referatur. Quod si juxta adversarios, lo- tum mysterium in Christo. el Ecclesia constituatur; ud Matrimonium autem nihil pertineat : lota Pauli argumentatio concidit, nec facile apparebit, quor- sum pertineat illa commemoratio conjunctionis Chrisli el Ecclesiae, in extremo illo capite posita.

Adde ultimo, quod Paulus graece non dixit, E'v Xpi ω χάΙ έχ/λη^α; sed ει; Xpi όν. χαι ει την έζζλησιαν. idest, in Chrislum ei Ecclesiam. Quibus verbis aperie indicat, Clirislum cl Ecclesiam esse terminum, ul sic loquamur, illius mysterii. seu my- stici signi: et proinde mysterium esse in conjugio, sed terminari ac referri mysterii hujus significa- tionem ad Christum cl Ecclesiam.

Neque argumenta adversariorum aliquid pro- bant. Illud enim; *Ego aulem dico*, significat, ut llioronymus, Nizianzenus, el afn exponunt; Ego

interpretor hoc mysterium conjugii de Christo et Ecclesia.

Ad id vero, quod Erasmus objiciebat, nullum esse mysterium, quod uxori vir jungatur. Respondeo: Nullum quidem esse mysterium, quod uxori vir quomodocumque jungatur, cum id etiam in metreticibus, et in ipsis etiam bestiis cernamus; sed quod unus uni indissolubili vinculo ita jungatur, ut quovis occurrente incommodo, et etiam amissa spe prolis seungi nequeant, sine magno mysterio esse non potest.

Sed objicit Kemnilius duo loca Augustini contra nostram expositionem. Unus est tract. 9. in Joan. ubi negat Augustinus, sacramentum, de quo Apostolus loquitur, esse in conjugio viri et foeminae, et tantum esse docet in Christo et Ecclesia: *Erunt, inquit, duo in carne una. Sacramentum hoc mannum est*. Et ne quis istam magnitudinem sacramenti in singulis quibusque hominibus uxorem habentibus intelligere: *Ego autem, inquit, dico in Christo et in Ecclesia*.

Alter locus est lib. 1. de nuptiis, et concup. c. 21. ubi dicit: *Quod in Christo et in Ecclesia est magnum sacramentum. hoc est in singulis quibusque viris atque uxoribus minimum, sed lamen conjunctionis inseparabile sacramentum*.

Respondeo: S. Augustinus dupliciter accipit nomen sacramenti, cum de Matrimonio agitur. Uno modo pro sacro et indissolubili vinculo, quod lamen aliquando non tam sacramentum, quam rem sacramentali vocal, ut lib. I. de nuptiis, et concup. cap. 10. Alio modo sacramentum accipit, pro signo sacrae conjunctionis. Priore modo dicit sacramentum magnum esse in Christo et in Ecclesia, minimum autem in hominibus conjugatis: quia nimirum singuli quique fideles conjugali, minimi sunt respectu Christi et Ecclesiae; tametsi vinculum tam inter Christum et Ecclesiam, quam inter homines conjugatos, non sit minimum, sed maximum quia omnino insolubile: Posteriore modo accepit Augustinus sacramentum lib. de bono conjugali, cap. 18. ubi dicit: Sacramentum singularum nuptiarum, significare subjectionem unitis Ecclesiae ad unum Deum; etiam lib. I. de nuptiis, et concup. cap. 10. ubi apertissime dicit: Sacramentum nuptiarum, commendari fidelibus conjugalis ob Apostolo ad Ephesios.

Tertio explicandum est, utrum hoc magnum mysterium constituatur ab Apostolo in conjugio Adami et Evae, an vero in aliis conjugiiis. Hieronymus quidem videtur hunc locum intellexisse de conjugio Adami et Evae.

Et quamquam negari non potest. Adamum et Evam figuram gessisse Christi et Ecclesiae, in quo quod Eva de latere dormientis Adami formata est: lamen hoc loco Apostolus magnum sacramentum non ad conjugium Adami et Evae, sed ad nuptias fidelium sine dubio refert. Nam in primis, verba quae ipse allegat ex Genesi: *Relinquet homo patrem et matrem etc.* de omni conjugio intelliguntur; non enim ait: Ego relinquam; sed indefinite: *Relinquet homo*. Immo conjugio primorum parentum ista verba accommodari non possunt: non enim

nim reliquit Adam patrem et matrem, ut uxori adhaereret suae, cum parentes nullos habuerit ipse primus omnium parens. Et praeterea de futuris conjugiiis loquitur, cum dicat: *Relinquet*, non igitur de suo loquitur, quod jam noverat factum.

Deinde Christus Matth. 19. ex hoc eodem loco Geneseos concludit, Matrimonium non posse dissolvi: *Quod Deus conjunxit, homo non separet*. Et eere non voluit Christus id docere, Matrimonium Adami et Evae non esse solvendam, quod ante nullis annorum millibus per mortem dissolutum fuerat; sed conjugia indefinite, et in genere, de quibus a Judaeis interrogatus fuerat, nunc debet dissolvi.

Adhuc Apostolus in hoc cap. 5. ad Ephes. ena adferat in argumentum verba illa Geneseos ad probandam generalem propositionem, debere viros diligere uxores suas: de omni conjugio ei verba interpretari voluisse censendus est. Quia invisum verba de omni conjugio intelligi possint, lamen solus non ponit in eo sacramentum, nisi ut ad conjugium Christianorum refertur. Non enim ait, sacramentum hoc magnum fuit. sed: Est, *in Clinet in Ecclesia*.

Quare s. Augustinus in lib. de bono conjugii passim affirmat, Matrimonium non esse sacramentum, nisi in Ecclesia: et s. Thomas in i. dist. quaesi. 2. artic. 2. dicit in solo Testamento et Matrimonium repraesentare conjunctionem Christi et Ecclesiae. Quod idem docent Bernardus in explanatione artic. 18. et alii.

Restat nunc ut Tertium, quod ad rationem eromenii requiritur, gratiae videlicet promissionem. in conjugio, ex divinis literis ostendamus.

Ac primum id colligitur ex hoc ipso cap. II. Ephes. Nam hoc loco non solum docemur, Matrimonium esse signum conjunctionis Christi et Ecclesiae per naturae confonnitatem, sed etiam fidei spirituales charitatem. qua Christus Ecclesiam diligit et sancte gubernat, et ipsa Ecclesia Christo adhaeret per fidem, spem et charitatem, cuique obedientiam subicitur. Id autem verum esse tribuere non potest; lumen. quia Christus per nitor.* conformitatem non soli Ecclesiae jungitur, sed toti humano generi: soli Ecclesiae jungitur, ut sponsus sponsae, spirituali dilectione; et ita necesse est ut conjugium hanc etiam spirituales unionem significet, quae, est inter Christum et Ecclesiam; lumen dicitur, quia b. Paulus hanc unionem spirituali maxime urget, cum ait: *Ecclesia subjecta Christo, d Christus dilexit Ecclesiam. et seipsam tradidit pro ea. ut eam sanctificaret etc.* Non potest autem conjugium id significare, nisi inter virum et uxorem praeclarum civilem contractum, sic dicitur unio spiritualis animorum; et ideo ibidem Apostolus nunc semel monet, ut viri uxores diligant, ut Christus Ecclesiam dilexit, et uxores vinctas obediant, ut Ecclesia obedit Christo. Quod si Deus virum et foeminam conjungit ad hunc finem, ut spirituali sua unione, unionem spirituales Christi, et Ecclesiae significem, sine dubio gratiam illi largitur, sine quo spirituales illam unionem non haberent.

El confirmatur hoc ex aliis Scripturae locis I. fimoih. 2,Salval>ilur,inquit, per *filiorum generativnem. si permanserit in fide el dilectione, ct anctificulione cum sobrielale:* ubi Notandum est iih;J: /’er */iliorum generationem*,, positum esse j.’v, in liliorum generatione. Nun enim significare tji Apostolus, (iliorum generationem esse cans- n salutis; red mulierem in slatu Matrimonii. si- it in statu generandi filios salvam fore,si perman- «fit in Hilo, dilectione cl sanctificatione.

Ellnnc tolluntur illae quaestiones, quas quidam pnponunl; Quomodo salvari polorunl virgines aul steriles. si mulier salvatur per liliorum generatio- coi? frequentissima enim esl in Scripturis illa risis, Per aliquid, pro, in aliquo: ul Actor. 15. ftroHine *sabbathum legitur Moyses.* Actor. 2G. *Ftr omnes synagogas eram puniens illos.*Roman, i. *Cisii paler omnium credentium per praepu-* hum: non enim praeputium oral caussa,cur Abra- hDesset paler omnium,sed in praeputio existons, pster factus esl omnium per fidem.

Secundo notandum esi illud: Si *permanserit*,in ;\tcis codicibus, el aliquot etiam lalims esse in i.gero nulliludinis:Si *permanserint,el* ideo non- . s Paires retulisse verbum illud ad filios, non ;colres, ul sensus sil; Salvabitur mulier per fi- lma generationem, si filii permanserint in fide t: .Caelorum mullo probabilius est, ul referatur orbum ad maires; quod quidem redo fieri potest, •i. legamus: St *permanserit*, ul legit Augustinus rapsilm. 83. ct ex Augustino, Bedu in hunc Io- (mapostoli, sive legamus: *Permanserint*, ul ha- let major pars codicum. Nam. ul acute viderunt dnotarunt Sedulius et Priinasius in hunc locum . Apostolus, saepe transit de numero ad numerum . til in hoc ipso capite: *Similiter el mulieres in ha- hm ornato* elc. el *mox:Mulier in silentio discat.* ElGalal. 6. Vos *qui spirituales estis, hujusmodi •utruile: considerans te ipsum, ne el tu lenteris.*

lia igitur hoc loco sensus erit : *Salvabitur per filiorum generationem, si permanserint:* idesl , munaquaeque illarum permanserit , *in fide elc.* Vel, ut non male Cojelnnus exponit: *Si permanse-* rinlipsa *el vir* ejus.Nam quod ad filios referatur, durissimum esl;quis enim credat Paulum velle sa- lutem matris pendere u filiorum perseverantia ? Deinde educare filios el instituere, magis ad pa- tem. quam ad matrem perlinet: el lamen Aposto- lis hoc loco aliquid mulieribus proprium signifi- cat! voluit, quo eas consolaretur, cum eis loqui mEcclesia prohibuisset. Adde quod Calvinus et Bew in annotationibus ad hunc locum admittunt . illud: *Si permanserit*, ad matrem , non ad filios pertinere.

Uaccergo explicatione, ul fundamento, posita , rideamus,quid Apostolus a conjugalis foeminis re- quirat: *Si permanserit.* inquit, *infide cl dilectio-* ne cum *sobrietate*, ubi qualuor bona enumerat Matrimonii Christiani, conira quatuor mala, quae sine gratia Dei in Matrimonio evitari non possunt. Pnnntm est malum, non servare conjugii fidem. Secundum, odium ct rixae , quae subinde inter conjuges oriuntur. Tertium immunditia quaedam clturpitude cx rebellionemembrorum. Quartum

intemperantia. His Paulus opponit fidem, dilectio- nem, sanctificationem cl sobrietatem ; in quibus permanendum esse dicit , tamquam videlicet in ipsa Matrimonii celebratione acceptis.

Atque hinc 1. Corinth. 7. vocat donum Dei Ma- lrimonium Apostolus, ul ipsam virginitatem:£/'nua- *quisque,inquit,donum suum habet ex Deo, unus quidem sic, alius autem sic.* Et 1. Thessal. 4. hortatur conjuges ut abstineant se a fornicatione , el vas suum possideant in sanctificatione ; quam nimirum per Matrimonium ante acceperunt.

CAPET III.

Matrimonium sacramenlum esse, probatur cx Patribus.

Accédant nunc veterum Patrum testimonia,quae mendacii manifesti arguani adversarios. Calvinus enim lib. 4. Institui, cap. 19. § 24. scribit, nemi- nem ante Gregorinm vidisse Malrimonium pro sa- cramento datum. Beza in annol. ad cap. 5. ad E- phesios. dicil.nusquam Malrimonium appellari sa- cramenlum a Hieronymo, aul Augustino. Kemni- lius in 2. par. examinis pag. 1225. affirmat ante Augustini aetatem, ostendi non posse, Matrimonio attributam ve) ipsam generalem sacramenli appel- lationem. Sed haec vel impudentissime mendacia sunl. vel insignis imperitiae confessio est.

S. Leo I. s. Gregorium annis centum ct quin- quaginta praecessit, el lamen in epistola 92. ad Rusticum episcopum narbonensem . cap. 4. vocat Malrimonium sacramenlum el mysterium: *Inde,* inquit. *cum societas nuptiarumila ab initio con-* stituta sil, ut praeter sexuum conjunctionem,ha- beret in se Chrisii el Ecclesiae sacramentum, du- bium non est, eam mulierem non pertinere ad Malrimonium, in qua docetur nuptiale non fuis- se mysterium.

S. Joannes chrysoslomos . qui Augustinum ae- tate praecessit, homil. 20. in episl. ad Ephesios, ut supra citavimus, mysterium magnum esse affir- mat. in conjugio insolubili viri et foeminae.Neque oportet a Chrysoslomo vocabulum sacramenti exi- gere, cuiu sacramenti vox latina sil cl ille graece scripserit.

Ambrosius, qui el Augustino el Hieronymo an- tiquior est, praeter locum supra notatum cx com- nienlar. in cap. 5. ad Ephes, lib. 1. de Abraham, c. 7. loquens de eo. qui alterius nuptam ducere cupit in uxorem: *Qui sic egerit, inquit, peccat in Deum, cujus legem violat, gratiam solvit: et ideo quia in Deum peccat.sacramenti coelestis amittit consortium:* ubi docet . non posse sacramenlum coeleste inveniri, ubi contra Dei legem conjugium celebratur.

Siricius papa Ambrosii aequalis in cpisl.l. cap. 4.non appellat quidem Matrimonium sacramenlum; sed quod est majoris momenti, scribil sacrilegium committi, cum alter conjugum , vivente conjugo ,

ad aliud conjugium transil. Al si Matrimonium con*
iraclus tantum civilis esset, non etiam socramen-
(uni religionis, quo pacto, quaeso, sacrilegium in
ejus violatione committeretur?

Sic etiam Innocentius I. in epis. 9. quae est ad
Probum. Matrimonium divina gratia fundari asse-
rit, dum celebratur. Cyrillus lib. 2. in Joan. cap.
22. dicit. Christus ius ancliflcas. se conjugium, et gra-
tiam nuptus praeparasse, ut aditus hominum in
hanc vitam benediceretur.

Sed veniamus ad Augustinum. ac ostendamus ab
Augustino, et nomen sacramenti Matrimonio attri-
butum, contra mendacium Calvinii et Bezae; et sa-
cramenti rationem, contra Kemnili temeritatem.

Nomen igitur sacramenti tribuit Augustinus Ma-
trimonio, in Insomnibus locis. In lib. 9. de Genes,
ad Illeram, cap. 7. lib. de tide et operibus, cap.
7. lib. de bono conjugali, cap. 7. 8. 15. 17. 18.
2L et 25. lib. de sancta Virginitate, cap. 12. lib.
5. contra Julianum, cap. 9. lib. 2. de peccato ori-
ginali, cap. 34. bb. 1. de nuptiis et concupisc.
cap. IO. 17. et 21.

Quod autem ratio etiam sacramenti tribuatur Ma-
trimonio in his locis, probatur his argumentis. Pri-
mo, quia absolute et ordinarie Augustinus hac vo-
ce in disputatione de Matrimonio utitur; nam quae
sunt sacramenta improprie et largo quodam mo-
do, non solent nisi raro et cum addito sacramenta
nominari. Exemplum esse potest in eo pane san-
ctificato, qui dabatur catechumenis loco Eucharis-
tiae; nam eum panem vocat Augustinus sacramen-
tum, lib. de peccatorum merit, et remiss, rap. 26.
Sed id semel tantum fecit, et in eodem loco admo-
nuit, cum panem non esse corpus Christi et cate-
chumenis non sufficere ad salutem.

Secundo: Quia in plerisque horum locorum, Au-
gustinus dicit. Matrimonium non esse sacramen-
tum. nisi in Ecclesia: et per hoc distinguit Matri-
monium Christianorum a Matrimoniis gentilium.
Lib. de bono conjugali, cap. 18. *In nos traham
quippe nuptiis, plus valet sanctitas sacramenti,
quam si occundilas uteri.* Et cap. 24. *Bonum, in-
quit, nuptiarum per omnes gentes, atque omnes
homines in causa generandi est. et in fide casti-
tatis; quod autem ad populum Dei perlinet. etiam
in sanctitate sacramenti.* Et lib. de tide operibus,
cap. 7. *In civitate, inquit, Domini, in monte san-
cto ejus, huc est. in Ecclesia, nuptiarum non so-
lum vinculum, sed etiam sacramentum commen-
datur.* Al Matrimonia gentilium sunt vera, legitima
et largo modo sacramento. Nam et Innocentius .
c. ip. *Gaudemus* . de divor. vocal sacramentum,
Matrimonium infidelium, et ipse etiam Kemnitius
pag. 1217. in fine, approbat sententiam Brenlii,
qui Matrimonium largo modo sacramentum appel-
lari posse existimat, quia est sanctum vitae genus
a Deo institutum et commendatum. Ergo Augu-
stinus, cum distinguit Matrimonia fidelium a Ma-
trimoniis infidelium, quod illa sacramenta sint,
haec non sint; de sacramento proprie dicto agit,
non de sacramento largo modo sumpto.

Atque hinc etiam colliges, quam procul absit ab
Augustini sententia Joannes Calvinus, qui Matri-
monium cum agricultura et sutoria arte, alique ton-

strina comparavit, quia nihil sit aliud, nisi genes
vitae bonum, et non Deo institutum. Hac enim ratio-
ne nihil interesset inter Matrimonia fidelium et in-
fidelium.

Tertio probatur: Quia Augustinus non obiter di-
cit, Matrimonium sacramentum esse, sed id uo-
cat (iumpiam cerium ad probandum dogma ced-
siasin uin, quod videlicet Matrimonii vinculum
prorsus insolubile, ut patet ex toto libro de bono
conjugali. At certe hoc argumentum Augustini
huius valeret, si loqueretur de sacramento largo non
modo accepto: de quo argumento in sequenti capite
plura dicemus.

Quarto probatur: Quia s. Augustinus eodem mo-
do loquitur de Matrimonio et de Baptismo, cum
de sacramenti ratione disputat. Nani lib. I. de
ptiis et concupisc. cap. 10. cum dixisset: Sacra-
mentum Matrimonii manere debet in eis, qui t-
ipsa a se mutuo separantur, et alia conjugia ineunt
(Adhuc enim primum vinculum viget, et ideo uter-
que moechatur; quia non est illius conjux. cui de-
haeret, sed illius, (quem deserit) subjungit, id
accidere in sacramento Baptismi, quod nunquam
amitti potest, etiamsi quis amissa fide a Christo de-
licial. Haec certe comparatio manifeste deducit.
Matrimonium Augustino verissimum sacramenta
fuisse.

Sed objicit Kemnitius pag. 1225. unum locum
Augustini lib. de bono conjugali, cap. 18. ubi Iu-
gustinus scribit. nuptias patriarcharum cum in
foeminis. sacramentum fuisse conjunctionis Chris-
ti cum multitudine nationum totius mundi. quae
vertuntur ad fidem: nuptias autem Christianon.
cum una tantum uxore, sacramentum esse unius,
et Ecclesiae Christo subjectae. Ex quo loco
congi videtur. Matrimonium apud Augustinum
fuisse sacramentum, nisi largo modo, prout vi-
detur aliquid mystice significat in Christo et in
Ecclesia.

Respondendo: Non accipit Augustinus nomen
sacramenti eodem modo ubique: id quod vel ipsi
Kemnitio probare possumus. Nam pagina superio-
re, quae est 1224. (locet Kemnitius nuptiis Chri-
stianorum apud Augustinum esse sacramentum,
quia significant conjunctionem Christi cum Eccle-
sia, et quoniam sacramentum sunt. non paterit ullo mo-
do polygamiam plurimum uxorum simul. Ergo cum
Augustinus dicit. polygamiam patriarcharum fuisse
sacramentum, non accipit sacramentum eodem
modo quo accipiebat, cum idem nomen tribueret
nuptiis Christianorum. quoniam polygyniam non
mittunt ex eo. quod sacramentum sunt.

Adde: Quod polygamiam patriarcharum sacra-
mentum Clirisi et Ecclesiae fuisse, non nisi improp-
rie et materialiter dici potest: non enim in ultae
nationes ad Christum conversae sunt multae Eccle-
siae aut nullae sponsae. nisi materialiter et improp-
rie; formaliter enim ac proprie, una tantum est
Ecclesia, una sponsa, unum corpus. Quare Augu-
stinus largo modo sacramentum accipit, contra illud
scripsit de Polymia vel cruin polygamia: longe autem
abster eum accepisse, cum de Matrimonio Christia-
norum ageret, ex argumentis supra allatis facile
perspicitur potest.

CAPUT IV.

Probalur ratione, Jlalrimouium esse sacramentum proprio, dictum.

Venio nunc nd rationes. Prima ratio ducitur ab •'yjlibillnlo Matrimonii cl monogamia, quae est n o, qun passim ulilur s. Augustinus. Matrimo* s;uin Christianorum est unius tantum cum una et imino insolubile: igilur est sacramenlum confe-rens gratiam ac proprie dictum. Antecedens pa-;,,ci illo Marci 10. *Qui dimiserit uxorem nuam tl eliam duxerit. adulterium committit super*tau; et praeterea cx aliis inultis testimoniis, quae idrasito loco adderentur. Consequentia probatur: mm ex co. quod est unum el insolubile , colli- funter duo. Pruno esse signum sacrum. Secundo l'afferre gratiam, quae duo sacramenlum proprie dictum cflidium.

Prtmtiin aperle colligitur. Nam illa omnimoda imljbililas in unis nuptiis, non potest referri in attain primariam et certissimam, nisi in signum (junctionis Christi cum Ecclesia, in quam caus- sa perpetuo Augustinus eam insolubilitatem re- ltrt.in libro de bono conjugali. Nam si consideres iirinionium, ut officium naturae ad propagandam wbolem, aegre polesl reddi ratio, cur ob sterilila- i*n conjugis non liceat eam dimittere, aul aliam «facere. Si consideres, ul est in remedium contra fornicationem institutum cur non poterit uxor per- petuo morbo laborans, dimitti? aut cur non pote- nt alia duci.Quare habet quidem Matrimonium ex jire naturae quandam insolubilitatem, ut sanctus Thomas docet in 4. dist. 33. quiiOSI. 2. artic. 1. n limen tantam, quin «liquando ratio dictet, expedire ul solvatur accedente praesertim dispen- shone divina. Cur igilur .Matrimonium sil omnino insolubile, illa est putissima caussa.quia significat iirina institutione insolubilem conjunctionem Christi cl Ecclesiae.

Et liinc est. quod sapientes hujus mundi licel idiwlio abhorrerent , tamen quia potissimam (•us.oin ignorabant firmitatis vinculi conjugalis; '••rhs de caussis conjuges dimittebant, vel com- : uldiaul, vel plur s ducebant: ut de Calone refert Augustinus lib. de hom» conjugali, cap. 18. et de Ode el operibus, cap. 7. Quod idem do alio quo- J m referi Gellius lib. 4. cap. 3. qui uxorem, quam unice diligebat, tamen ob sterilitatem dimilten- putavit. Idem refert Hicronyimus lib. 1. in Jo- rioianum de Cicerone. Socratem constat duas si- mul habuisse uxores. Alia id genus exempla non pauca possent referri.

Denique ex Apostolo 1. Corinth. 7. constat Ma- trimonium legitimum cl consummatum, ente Ba- ptismum contractum, posse dissolvi ; non nutem pnsvesi post Baptismum contrahatur. Cujus cerle nulla caussa reddi potest, nisi quia hoc s.icramen- lum signum est indissolubilis conjunctionis Cbrisli ct Ecclesiae.illud mm cral:nam remoto sacramen- to, paria sunt conjtigia fidelium et infidelium.Ha- bemus igilur Primum, quod ex insolubili illo vin- culo colligi posse diximus.

Secundum aulem inde colligimus, quod ad inso- lubile vinculum tolerandum cum una , gratia Dei necessaria est, el Deus in necessariis numquam decsl. Nam profecto res difficillima est,ila uni mu- lieri alligari, ut nulla de caussa, nec per ullam di- spensationem possit vinculum solvi, nec alia uxor superinduci, vivente prima. Quis aulem credat , Deum rem lam difficilem instituisse, cl non simul graliae auxilium ad eam superandam difficultatem contulisse?

Adde. Quod lex nova.quae jugum suave el onus leve dicitur, comparata cum veteri , esset in hac parte longe durior veteri, nisi gratiam conjunctam Matrimonium haberet: siquidem Hebraeis licebat, nullas simul uxores habere,ct impune eliam con- juges per libellum repudii dimittere.

Secunda ratio sumitur n line Matrimonii, qui est duplex, propagatio sobolis, cl remedium conlra peccatum fornicationis: nam uterque linis requirit in Matrimonio cratiam Dei.

Ac de Primo quidem fine sciendum est, non per- linere. ad Matrimonium solum procreare liberos , sed eliam educare el instituere: in hoc enim differt conjugium hominum a conjunctionibus bcHuarum, quae proprie Matrimonia non dicuntur, cum solum procreare el alere, non aulem instituere proles, ad bestias pertinent. Sed praeter officium instituendi liberos, juxta regulas rationis, quod est commune omnibus gentibus, ad Christianos conjuges perli- net, filios instituere in fide el religione, el dare o- mnem operam ul Ecclesiae calholicne, vera el viva membra efficiantur. El hoc patet. Ium quia ad hoc junguntur Ecclesiae filii. ut Ecclesiam ipsam augeant el conservent; tum etiam, quia hoc requi- rit similitudo inter Chrislum el Ecclesiam ex una parte.cl viri ac focminac conjunctio ex altera.Chri- stus enim cl Ecclesia semper filios spirituales per Baptismum gignunt, per Eucharistiam nutriunt,per Confirmationem roborant etc. Itaque obligantur conjuges christiani ex ipso conjugio, ad officia di- vina: numquam aulem committuntur a Deo officia, quae naturam superant. nisi etiam simul gratia <lelur, per quam illa officia exerceantur, ul o- porlel.

Quod vero attinet ad allecum finem, recle dicunt theologi,solum conjugium sine gratia Dei non esse sufficiens remedium conlra fornicationem . tum quia concupiscentia ex actu conjugali accenditur potius, quam extinguitur. tum quia saepissime ac- cidit, ul ob morbum, vel absentiam conjugis, co- gantur ad longum tempus se continere: quod qui- dem difficilius conjugalis esse solet, quam in per- petuo eoelibatii virginibus vivere, pertinuit igitur ad ancio rem divinae legis, ut remedium perfectum el omni ex parte sufficiens Ecclesiae filius provi- deret.

Tertia sumitur a ritu el caeremoniis. Nam join inde ab exordio Ecclesiae, Matrimonium interres sacras habitum esse constat, cl inter sacrorum so- lemtiin per sacerdotum ministerium celebrari soli- tum. Al cerle si esset contractus humanus tantum, quales sunl contractus venditionum el locationum humanarum,vel politicum vitae genus,qualia sunt, ut Calvinus loquitur, agricultura, tonstrina, ars su-

toria el cemenlaria, numquam sancti Patres eu in rebus sanctissimis Matrimonium conjunxissent.

Tertullianus in 2. libro ad uxorem, ul osleridal. quantum inlcrsit inter conjugium, quod in Ecclesia el conjugium,quod apud ethnicos celebratur: fJnrZe sufficiam, inquil, *ad felicitatem ejus Matrimonii enarrandam, quod Ecclesia conciliat et confirmat Oblatio, cl obsignatum angeli renuntiant. Pater ratum habet.* Ambrosius episl. 70. ad Vigilium: *Nam. inquit, eum conjugium velamine sacerdotali, et benedictione sanctificari oporteat . quomodo polesl conjugium dici.ubi non est fidei concordia?* Plura de hoc ritu infra suo loco adieremos.

Quarta ratio ducitur n consensu totius Ecclesiae graecac el lalinae. ah annis saltem quingentis. Nam a Icinpore magistri sententiarum, omnes theologi summo consensu docuerunt, septem esse novae legis sacramenta.clin cis sempcr.Malrimoniimannumerarunt. Vide doclores in 4. dist. 26.

Lucius III. qui ante annos 400. sedit in concilio multorum patriarcharum . archiepiscoporum el n-llo <i n praelatorum ac principum Veronae habito, anathema dixit iis, qui desacramenio corporis Domini, de Baptismo, de Malrimonio. de confessione peccatorum, aliisque Ecclesiae sacramentis aliter sentirent,quam romanac Ecclesiae lides linbeat;ubi videmus Matrimonium numerari inter ea sacramenta, quae proprie novae legis sacramenta dicuntur el sunt. Habetur hoc decretum Lucii cap. *Аѧ abolen-dam*, de haereticis.

Concilium florentiniim,Graecisel Latinis consentientibus. instructionem Armenis dedit, in qua Matrimonium cum Baptismo el Eucharistia, aliisque novae legis sacramentis enumeravit.

Ac ne forte aliquis crederet. Graecos ab ea fide, cl confessione postea recessisse, commode accidit, ul paucis anle annis, idest,anno Domini 1576.IIieremias patriarcha constanlinopolilnnus,nomine suo <l reliquorum Graeciae praesulum, censuram ederet ad confessionem Augustanam Lutheranornm.in qua Censura cap. 7. legimus,Matrimonium divinum sacramentum esse, atque unum ex illis septem, quae Christus cl apostoli Ecclesiae tradiderunt.ubi etiam allegatur cap. 5. ad Ephes.

Ex quo testimonio duo quaedam obiter colligi possunt, contra mendacia adversariorum. Primum, si Graeci, qui a romani pontificis obediencia longo jam tempore récesscruni Matrimonium inter sacranietili numerant: non igitur esi hoc dogma proptum pontificiorum. Deinde, si Graeci, qui Apostolum non nisi gracc.e legunt, ex c ip.S.ad Ephes, sacramentum Matrimonii collegerunt: non igitur Latmi ex ignorantia graecac linguae , vel ex sola vocula *sacramentum*. in editione vulgata latina reperta, sacramentum Matrimonii fabricati sunt, ul Lulhcrus. Calvinus, Beza. Kernnilius mentiuntur.

Porro hic tantus Ecclesiarum consensus, pus ac modestis Christianis sufficere omnino deberet, el i iiosi argumentum praeterea nullum haberemus. X in in ScripIurarum et Patrum explicatione facile l possumus;ul quod Ecclesia numquam deficiat, qm» Iqne errare nequeat, tam aperte, lam luculente", lam diserte ab ipso Christo, el ab ejus Aposto-

lo dictum esl. ul nihil apertius, nihil darius, nihil expressius dici possit.

Tu es Petrus, el super hanc petram oedi/ Me Ecclesiam meam, et portae inferi nonpraewkbunt adversus eam. Malth. 1G. *Ecclesia Dei tui csl columna el firmamentum veniatis, I.Ti-molli. 3.*

Scripturarum, inquil Augustinus lib. l.contn Cresconliiin. cap. 23. *a nobis tenetur veritas.nn hoc facimus. quod universae jam placuit Ecritsiae. quam ipsa Scripturarum commend'd rc clorilas:ut quoniam sancta Scriptura fallere v > potest. quisquis falli metui' hujus obscuritati quaestionis, eandem Ecclesiam de illa consulat quam sine ulla ambiguitate sancta Scriptura de-monstrat.*

CAPUT V.

Solvuntur argumenta adversariorum.

Sed jam adversariorum argumenta diluanw. Primum argumentum est Lnlheri in lib. decaptini. babylon. cap de Malrimonio, cl Calvini lib. Lie-silul. cap. 19. §. 34. *Nusquam legitur, aliquid gratiae Dei accepiurum, quisquii uxorum dw>ril; quin nec signum divinitus esi inslilulimh Matrimonium. Accedit praeterea, qiiodtiiv.i signum esse possit conjugium humanum, m junctionis Christi cum Ecclesia, non (amnis de sacramentum aliquod colligi polesl. Xamtlw. coeli, qui enarrant gloriam Dei. significantg-stolas, et sol Christum désignai, el stella n i differens in claritate, signum est aposlolort- rectionis mortuorum: denique in e.vangelioy. rima signa regni coelorum in parabolis ihm inveniuntur:significatur enim regnum coelonit per semen, per granum sinapis, per ferment etc. el tamen nulla colliguntur ex tot signis u-cramcnla proprie dicta.*

Respondeo Primo: Falsum Lulhcrus assumit ut supra ex Scripturis cl Patribus demonstravi.: .: do. non esi argumentum solidum ab audoriWf negativa sacrae Scripturae, cum salis jam catholic, probaverim inulta esse tradita ab apostolis, qu« non sunt literis sacris mandata.

Add., quod Philippus in apologia confessioni* aiigiisiane. ari. 13. el Kernnilius in 2.par.nim-nis, pag. 1219. agnoverunt, hoc Lutitari arpuiwn-lum nihil valere. El ideo admisit Philippus. babe-re Matrimonium promissionem aliquam gratiae: Kernnilius aulem et signum c.xlcrnum. cl gril promissionem admisit, licet aliunde nolint ll : moniiim esso, sacramentum proprie dictum.

Ad illam confirmationem, dico: Non cx quolibc signo sacramentum colligi, sed lanium ex signo i Deo instituto, el cui sit annexa gratia. Quae orni inveniuntur In Matrimonio: est enim signum cor- junctionis Christi cum Ecclesia.ad hoc piam- ins' iulum, ul ostendimus ex insolubilitate <jns;- praeterea habet annexum gratiam, ut antea ducu-mus. At illa signa, quae LulhcrusclCalvinn*pr-ferunt, neque gratiam annexam b.bibenl, nec sir

proprie a Deo mslilu'n: non enim Deus creavit coelos, ul nposlolos significarent. scii ex naturali eorum proprietate ducit Scriptura similitudinem, ad offichiin apostolorum explicandum. El idem de omnibus oliis similibus inlelligendum est..

Secundum argiimnnlmn Iulheri: *Matrimonium full ul» inilio mundi, el adhuc permanet etiam apud infideles.· nec minus verum el sanctum esi apud illos, (piam apud nos. ei contra inveniuntur upud fideles impii conjuges. quibusvis gentibiis pejores. Al apud infideles Matrimonium non csl sacramentunr.Ergo nec apud /liielcs. vel titflapud cos sacramentum: Ergo non esi sacrmertlum novae legis proprium.* Idem argumenluin faciunt Philippus cl Kernnilius loco notato.

Respondeo: Non desunt catholici, qui admittant, Matrimonium non esse sacramentum proprium none legis, sed fuisse in lege veteri, etiamsi apud Judaeos, cl a Christo non tam inslililum. quam cnnlinnalum. Ita enim docel Alphonsus a Castro libro **II.** contra haereses. verbo *Nuptiae*, haeresi I. et Petrus a Soto. lecl. 2. de Matrimonio, el alii quidam, quorum rationes sunt praecipue lres. Prima, quia Apostolus ad Ephes. ü. de conjugio Adami et Evac dicit: *Sacramentum hoc magnum csl dc.* Secunda, quia Genes. I. Deus benedixit conjugio Adami el Kvae: ex quo videtur gratiam signo adjunxisse. Tertia, quin Leo episl. 92. ad Ruslicum, dicit, nuptias ab inilio sic institutas,ul haberent in se Christi el Ecclesiae sacramentum.

Sed profecto non video quemadmodum id luto defendi possit. Nam concilium Ilorenlinum. nurnenil Matrimonium inter sacramenta novae legis, et distinguit sacramenta legis veleris a sacramentis legis novae, quod illa non conferrent gratiam. ista conferant gratiam. Et concilium Indent, sess. 25. <an. I. disertis verbis tradit, sacramentum Matrimonii a Christo in nova lege institutum: el in ipso decreto, quod canones antecedit, concilium docet, Milrimonia Christianorum, gratia praestare connu biis veterum.

Quoe etiam sententia fuit veterum theologorum: nam s. Thomas in 5. dist. 26. quaesi. 2. nrlic. 2. et 3. scribit Matrimonium institutum fuisse in officiam naturae, iu statu innocentiae, deinde in statu naluraeciirroplac. fuisse illi additum . ul esset in rmiediom: et tandem in lege nova, a Christo institutum fuisse sacnimenlum. S. etiam Bonavenluia mi.dist. 2G. artic. 2. quaesi. 2. docet: Matrimonium in lege nova tantum liahore annexum veram gratiam. Ex quo intelligiimis eundem auctorem, rum supra asseruit, sacramentum fuisse Matrimonium m statu iimocenlinc, non esse loqiutut de -:<ramento, qualo num· est. Scotus praeterea eadem distinet. 26. quaesi, unica, conclusione 4. apfrtissimis verbis docel. Matrimonium non fuisse 'aeramentum ante Christi adventum, sed nunc demum in lege nova a Christo institutum.Quod idem »x rccctionibus docent, Ituardus in explicatione art. 18. Iovanien.'imn. <¶ Dominicus a Solo, in 4. di'l. 26. quaesi. 2. ari. 2. et alii permulti.

El Denique accedit manifesta ratio. Nam si Matrimoniivm sacramentum fuisset ante Christi adventum, vel fuisset institutum iu statu innocentiae, vel

postea: non in statu innocentiae, quia tunc nulla fuit necessitas gratiae sacromentalis , cum nulla essel concupiscentia vel difflcultas ; neque ullo remedio contra peccatum opus esset. In statu autem naturae corruptae, non legitur ulla institutio Matrimonii facta, in toto veteri Testamento, sed tantum restrictio quaedam, quoad personas contrahentes, Levit. 18.

Praeterea in Testamento veteri, permissione Dei licita erant polygamia cl repudium: quae duo pugnant cum ratione signi, ct ideo tunc ne signum quidem erat Matrimonium, neque erat eo tempore gratia tam necessaria in Matrimonio, quam nostro tempore esi: cum facile potuerint homines illius temporis, vel multitudine uxorum , vel libello repudii occurrere illis difficultatibus, ob quas nosiro tempore gratiam requiri docuimus. El quamvis eo tempore tenerentur Hebraei instituere lilios in fide et religione Dei: tamen hic finis eral extrinsecus Malrimonio illoruin.intrinsecus aulem csl Matrimonio Christianorum. De qua re vide Ruardum luco notato.

Neque tria illa argumenta convincunt. Nam ad Primum jam ante respondimus. Apostolum Paulum eo loco nomen sacramenti non tribuere conjugio primorum parentum, sed nuptiis fidelium. Deinde etiamsi conjugium Adami et Evac signilicassel conjunctionem Christi cl Ecclesiae, ul revera per modum figurae significavit: tamen non poluil dici sacramentum proprie dictum, qualia sunt nostra sacramenta. quia defuit illi promissio gratiae.

Ad Secundum respondeo: Benedictionem illam fuisse corporalem.non spiritualem: inde enim foeuudilas corporibus . non auxilium gratiae spiritibus attributa est.Quod recte probat Augustinus lib. 13. confessionum, cap. 24. ex eo, quod eadem benedictio data legitur piscibus ct avibus.

A»! Tertium dico s. Leonem non dixisse , ab inilio mundi nuptias habuisse Christi el Ecclesiae sacramentum; sed ab inilio suae inslulutionisrquod recte inlelligi polesl de nova institutione per Christum. Deinde si Leo dixisset, ab initio mundi , id etiam esset verum, quia conjugium primum, quod Adami el Evac fuit: incarnationem Dominicam repraesentavit: sed non ideo conjugium illud.el mullo minus caetera.sacramenta proprie dicta fuerunt.

Ilis explicatis, ad argumentum Respondeo: Matrimonium fuisse ab initio mundi , cl nunc etiam esse apud infideles, ul contractum civilem , el in officium nalurae: sed non fuisse, ncc esse verum sacramentum, nisi apud Christianos.ul Augustinus disertis verbis docel. lib. de fide, cl operibus.c.7. et do bono conjugali, cap. 24. Quare falsum csl , quod Iulhcrus assumit. Matrimonium esse aeque sanctum apud infideles el fideles: nam Augustinus locis notatis, apertissime scribit, Matrimoniis infidelium deesse sacramenti sanctitatem, quae Matrimoniis fidelium minime deesl.

Ad illud.quod addebat Iulhcrus conjuges impios el omnibusgentilibuspejores inveniri apud fideles; Respondeo: Non pollui sacramenti sanctitatem per mnlos mores eorum, qui sacramenta percipiunt, nam alloqui cliam Bapt sinum et Eucharistiam sacramenta esse negaremus: multi enim, qui ista sa-

era menta percipiunt, saepeiminero ipsis ethnicis sunl peiores. Adde, quod si apud (idoles aliqui sunl conjuges impii,mulli lamen pii ei saucii sunt: apud gentes autem omnes sunl impii, nullus saucius.

Tertium argumentum esi Calvinii, lib.4. cap. I!). § 34. *Non eatiſ est. Matrimonium eſſe a Deo. ut ſacramentum cenſeri poſſit; nam etiam agriculura cl arſ ſutoria eſt a Deo, nec lamen eſt ſacramentum: ſed requiritur , ut ſil caeremonia exterior a Deoposila. ad confirmandam promiſſionem.Nihil tale eſſe in Matrimonio, pueri quoque iudicabunt.*

Respondeo: De propositione huius argumenti nulla disputavimus, in pruno lib. de sacramentis in genere, ubi ostendimus, sacramentum non esse institutum ad confirmandam promissionem, sed ad significandam el conferendam gratiam. Sed eliam si propositio eſſet vera, nihil concluderet argumentum. quia falsa est assumptio.Ipsa enim externa cl visibilis conjunctio viri cl foeminae , quae per solemoia verba coram Ecclesia fleri solei, caeremonia externa esi, alque a Deo instituta;el ex ea confirmari polest promissio illa divina , quod Ecclesiam suam Christus numquam omnino sil deserturus,id enim per Matrimonium significari,ex Paulo demonstravimus ad Ephes. 5.

Aequè obstat, quod conjunctio illa viri et foeminae, sil res naturalis cl usitata eliam apud ethnicos: nam res eliam naturales si ad aliquid significandum referantur,caeremoniae dici possunt.Manducare panem cl bibere vinum, res naturalis esi, el apud omnes homines usitata: el lamen ipsi eliam Calvinislac ni sua coena sancta, quam vocant, rum panem manducant el vinum bibunt, caeremoniam externam re exercere non male arbitrantur, quia manducant et bibunt, ul Christi mortem repraesentent; el eodem modo tum nos, lum illi , cum baptizamus, aqua corpus abluimus, quod usitatum est vulgo apud omnes: et lamen sacram caeremoniam vere exercemus . quia ablutionem illam externam, ad internam ablutionem significandam referimus.

Quartum argumentum est ejusdem Calvinii ibidem § 3(>. et Kemnili in 2. par. exam. pag. 1207. *Pontificii Matrimonium immunditiem, el pollutionem, ul carnales sordes appellant: ergo secum ipsi pugnant, cum Matrimonium sacramentum es.se volunt: neque enim sacramentum immun(lilies. el pollutio, ac sordes dici potest.* Antecedens Calvinus non probat; notat quidem ad marginem loca quaedam magistri sententiarum el Gratiani, sed in nullo eorum lucorum invenire potui aliquid, quod ad rem faceret. Kemnilius autem probat ex epistola Syricii papae ad Ilunerium taraconensem. ubi verba illa: Qui *in carne sunl. Deo placere non possunt*, ad conjugium accommodari videntur: quasi illi in carne sint, el Deo placer» non possint, qui nuptiis copulantur. Ibidem eliam sacerdotibus nuptiae interdiciuntur. ob illa verba Scriplurae. quae proprie ad sacerdotes perlinent: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sunr.el, Mundamini qui feriis vasa Domini.* Atque haec est epistola, quam solet citare Calvinus , quando ca-

tholicis objicit, quod Matrimonium ut pollutionem rejiciant. ut videre est lib. 4. Instil. cnp.12.121.

Ke-pomleo primum: Argumentum hoc lotun. mendacio el calumnia niti: nusquam enim catholici legitimum Matrimonium , pollutionem aulimunditiem vocant. Syricius enim antiquissimus, ei sapienlissimus pontifex, non conjugia damnai, sed sacrilegia, (piae falso a Lutheranis coojllgn nominantur. Reprehendit enim c. tt. el 7. Innubos el sacerdotes, qui illicitis nuptiis implicari volebant, quibus ex apostolic,I doctrina corfjupi interdicta esse noscuntur ; ac de Ius dicit: Qun. *carne sunl. Deo placere non* possunt. Sacerdolph enim in carne esse, idesl,carnuhlcr vivere cuntüi-cunlur. cum ad conjugia sibi interdicta aspirnl. Capite nutem 3. ubi nomen pollutionis liabitur, reprehendit eos. qui post actam Pocnitenti.ii, pristinas sordes redeunt. Acino autem agit Peer; lenliam. quod legitime nupserit. vel uxorem r. xerit; quare id sequitur, ul illicitum aliquod JLinmonium reprehenderit.

Adde: Quod si in actu Matrimonii lurpiludin-el immunditiem aliquam esse diceremus ratio? concupiscentiae cl rebellionis meinbroriiin.ru': diceremus divinis literis repugnans. Nam I. i gum 21. interrogavit sacerdos a Davide , pelt; panes propositionis: *Si mundi sunl pueri, um-me a mulieribus?* El respondit David: *El* qui;., si *de mulieribus agitur. continuimus nos obk(, el nudiusterlius.* Ex quo loco recte probat s.II-ronymtis lib. 1. in Jovinian. actum carnalem cl-in conjugalis, immunditiem dici posse. Et Apt 14. *Ili sunl. qui cum mulieribus non* sunl m *quinali: virgines enim sunt;* quo loco coitiqu ;tio vocatur omnis aclus. quo peril virginitas: Matrimonium autem virginitatem perire,negarr. potest.

Denique: Si nihil turpe inactu conjugii est,» homines erubescunt.neque coram aliis cumae' exercere audent? el cur Levit. 18. el 20. perptli instrumenta i*ju\$ aclus, turpitudinis vocabulo,? pellanlur?Quare propter huiusmodi iniquatione-, de qua loquitur Apocalypsis: el immunditiem,d» qua Abitnelech in libris Regum;et turpitudinen, de qua Moyses in Levilico: recte dici polestsacerdotibus: *Mundamini qui feriis vasa Domini.*

Praeterea I. Corinth. 7. Apostolus virginem conferens cum conjugata, dicit: *Virgo cogitat quo» Domini sunt, quomodo placeat Deo, ui sil saneja corpore et spiritu.* Placet igitur Virgo Denaiiqn modo, quo non placet conjugata; eIsancta cslvirgo corpore et spiritu, aliquo inudo quo sancta non est conjugata: quamobrein non male dici posset de conjugalis:Qui *in carne sunt.Deo* placere nor» possiin/ :idest.qtii carnalibus curis ob nuptias suci implicati, cogitant quae mundi sunt.quomodopl- ceant uxori, cl ideo Deo placere non possunt» gradu, quo placere potest virgo. El ad eundtn modum sacerdoti ob coelibatum recte accointa-datur illud: *Sancti estote.* nimirum corpore cl \$p-ritu, quo modo conjugali sancti esse non possunt, licet ipsi etiam suo modo sancti sint.

Quintum argumentum est eorundem Calvinii, Kemnili in locis iisdem: Si *.Matrimonium ce*

sacramentum, *ccric non pugnaret cum aliis sacramentis. At Ponli/ icü docent, non posse Ordinis sacramentum cum Matrimonio simul considat', igitur vel Matrimonium non est sacramentum, vel ipsi secum Pontificii pugnant.*

Respondeo: Non arcentur sacerdotes a Matrimo* ni# propter sacramentum, quod in Matrimonio est, «d propter Impedimenta el saeculares curas. quae necessario Matrimonium consequuntur. Siquidem qui uxores duxerunt, et ex consensu mutuo continentiam perpetuam profitentur, sacris Ordinibus initiari possunt, et lamen simul el veri conjuges (nec cnitn per votum continentiae vinculum solvitur, aul sacramentum perit) el sacerdotes sunl, quare non pugnant sacramenta inter se. Esse autem in Matrimonio, quando liberis opera datur, nulla, quae animum a rcBus divinis necessario atocenl, Apostolus docel I. Corinili. 7. *Qui cum uxore esi, sollicitus est quaesunt mundi, quomodo placeat uxori, el divisus est;* el ibidem horiatur conjuges, saltem ad tempus ex consensu ab ictu conjugii se abstineant, ul vacent orationi. Itaque non propter sacramenti sanctitatem, sed propter ejusmodi impedimenta sacerdotibus Malrimonim interdicitur.

Sed contra solutionem, Calvinus aliud argumentura profert. Esi igitur sextum argumentum: *Coitus pars sacramenti est, nec sine eo Matrimonium sacramentum csl. ul habet Magister lib. 4. sententiarum, disl. 26. el Gratianus 27. quaesi. 2. canon. Aon est dubium, ct canon.* Cum societas: nam *per cum figuratur conjunctio Christi cu Ecclesia, per naturae conformilatem, dum scilicd efficiuntur conjuges una caro. Ergo si a sacramento non arcentur sacerdotes, non solum a rinculo. sed nec ab ipso coitu debent arceri: aul certe quod unum superest, Matrimonium sacramentum non erit.*

Iddit ad idem comprobandum Calvinus hoc acutissimum, sciliccl. argumentum: *In sacramento . inquit. conferri gratiam Spiritus sancti affirmant: coitum Inidunl esse sacram cnlum : in eo itu negant unquam Spiritum sanctum adesse.* Quam niti-mini propositionem ex Gratiano probat, canon. *Connubia*, 32. quaesi. 2.

Respondeo: De copula conjugali duae sunt opiniones catholicorum. Quidam enim docent, copulam illam neque sacramentum, neque partem sacramenti esse; sed actum solum, sive officium Matrimonii. Alii volunt copulam conjugalem esse partem quondam sacramenti. non quidem essentialem. sed intégraient, el ideo ante copulam applicliratum, sed non consummatum.

Omnes tamen in eo conveniunt, quod copula non sil pars esscnlialis; el proplerca sacramentum Matrimonii lotum ac, plenum quantum ad paries essentielles, inveniatur in contractu per verba de praesenlr. quac sententia est eliam veterum Patrum, ul ex apertissimis eorum testimoniis perspicuum csl.

Ambrosius lib. de institui, virgin, cap. 6. *Non defloratio, inquit, virginitatis, facit conjugium, >cdpactio conjugalis.* Vide eundem lib. 2. in Lucam, cap. 2. Idem habet Augustinus lib. 1. de nu-

ptiis, el concup. cap. II. el lib. 2. de consensu evangelistarum. cap. 1. ubi docel, inter b. Virginem . Mariam, et s. Joseph, verum conjugium sme ulla carnali copula fuisse. Ad idem propositum alia quaedam adducit ex Chrysoslomo, Isidoro, Nicolao papa el alus, Gratian. 27. quaesi. 2.

Ubi lamen observandum est, in eadem quaestione alligari in contrariam sententiam Augustinum el Leonem, can. Aon esi *dubium*, el canon. *Cum societas.* Sc«l uterque locus sumptus csl ex episl. Leonis 92. ad Rusticum Narbonensem el depravate allegatur. Nam illa verba Leonis: *Cum societas nuptiarum sic ab initio constituta sil, ul praeter sexuum commixtionem haberet in se Christi et Ecclesiae sacramentum.* Gratianus addita negatione, ita legit: *Cum societas nuptiarum sic ab initio constituta sit, ut praeter sexuum commixtionem non haberet in se Christi et Ecclesiae sacrameutum.* sed emendandus est Gratiani codex ex ipsa Leonis episl. Eodem modo emendandus csl textus magistri Iib. 4. disl. 26. ubi eadem loca, cum eadem depravatione habentur.

Esse autem veriolem lectionem, quae caret negatione. palet: lum quia ita habent omnes codices s. Leonis . tum etiam quia illa negatio repugnat sententiae s. Leonis. Ille enim docere intendit, concubinam non esse verum uxorem: ul aulem hoc probel, non esi opus, ul oslendal ad Matrimonium requiri commixtionem sexuum: illa enim commixtio in concubinato non deest: sed ostendere debet, quod eliam facit. Matrimonium non tam in copula carnali consistere. quam in foedere nuptiali, in quo est sacramentum Christi et Ecclesiae.

His praemissis, ad argumentum Calvini Respondeo: Duo falsa ab ipso affirmari. Primo, coitum sacramentum esse, vel talem sacramenti pariem, ut sine eo sacramentum esse non possit: id enim falsum esse, testantur supra citati Patres. Neque obstat, quod per copulam significetur conjunctio Christi cum Ecclesia, per naturae conformilatem: nam non illa sola significatio sacramentum facit, sed eliam significatio conjunctionis Christi cum Ecclesia, vel cum quavis anima, per amorem spiritualem. Quocirca si desit copula. significatio quaedam deerit: non lamen omnis significatio, et ideo conjugium illud sacramentum quidem erit, sed aliqua ex parte imperfectum, el non consummatum.

Ad illa loca Magistri et Gratiani, quae Calvinus allegat, jam est responsum, loca esse corrupta: unde eliam Magister et Gratianus laborant in eorum explicatione. Sed nulla est difficultas, si Leonis episl. consulatur.

Secundo falso Calvinus assumit: Sacerdotem non arceri n sacramento Matrimonii, ex catholicorum doctorum sententia, sed solum a coitu. Arcentur enim plane sacerdotes non a coitu tantum, sed etiam a sacramento . Matrimonii: non quidem ratione sacramenti, ut supra diximus, sed ratione eorum, quae sacramento annexa sunt. Neque csl absurdum, eos, qui unum sacramentum habent, arceri ab alio. licet utrumque sanctum el Deo gratum sil. quando unius ministerium alterius functionem impedit. Nam el apostoli Actor. 6. rejecerunt a so

munus ministrandi mensis, ul verbo Dei, et orationi diligentius instare possent: et tamen utrumque opus pium et charitulis erat. El I. Timolli. 5. reprehenduntur viduae, quae ad ministerium Ecclesiae assumptae, nubere volebant: quia nimirum non facile poterant nuptiis simul cl ministerio Ecclesiae satisfacere.

Ad confirmationem Respondeo: In en quoque duo esse vitia. Primum est, in illa propositione: *Coitum tradunt sacramentum esse*, nullus enim catholicorum, quod sciam, hoc tradit: sed ut antea docui, aliqui id simpliciter negant. aliqui suum admittunt esse partem quondam integrantem sacramenti.

Ex qua sententia non sequitur, quod Calvinus sequi existimat, in coilu debere ordinarie sacramentalem gratiam dari: gratia siquidem ex catholicorum sententia tunc datur, cum conjuges per verba de praesenti Matrimonium contrahunt; tunc enim sacramentum, quod allinet ad ejus essentiam, proprie ministratur.

Alterum vilium est in illa propositione: *In coitu negant unquam Spiritum sanctum adesse*, nam In primis verba illa a Gratiano relata. Onenis sunt, hurnil. 6. in Nurner. Origenes autem non est tantae auctoritatis in Ecclesia, ul ejus sententia necessario approbanda sil.

Deinde eo loco Origenes nihil affirmat; ail enim disertis verbis: *Ego autem, licet non usquequaque pronuntiem, puto tamen etc.*

Praeterea verba illa Onenis, quibus docet, in opere conjugali non dari, sive non adesse praesentiam Spiritus sancti. non significant nullo modo adesse, sed non adesse ad eum actum efficiendum, speciali aliquo auxilio. Id enim Origenes docet. non omnia sanctorum opera lien a Spiritu sancio. Quaedam enim sunt aliquando mala opera, quae etiam a sanctis fiunt, el ea non Hunt a Spiritu sancio; quaedam sunt bona, sed naturalia, et ideo non exigunt peculiarem Spiritus sancti auxilio. Et in hoc genere ponit Origenes conjugale opus, nec male existimat, ad opus hoc naturam sufficere, neque esse necessarium, neque decere illud tribuere Spiritui sancto. Cum hoc autem Origenis proouncialo recte cohaeret, per actum conjugalem posse acquiri gratiam Spiritus sancti, quando actus iste est actus justitiae, vel obedienciae, vel charitatis: nam harum omnium virtutum esso potest. Unde s. Augustinus lib. 4. in Julian, cap. 5. dicit, bonum beatificum esse, quando quis ulilur conjugis carne non nd libidinem explendam, sed ad subolem, ob Del gloriam propagandam. Sed in tali opere voluntas illa, quae actum conjugalem eligit ad Dei gloriam, Dei sine dubio auxilio indiget; opus autem ipsum conjugale ex voluntate illa sequitur per naturalia instrumenta, sine novo uc speciali Dei auxilio, ul Origenes volebat.

Septimum argumentum Kemnili est in 2. par. examinis pag. 1220. *Sacramentis proprie dictis annexa debet esse promissio gratiae non cujusdam unique, sed reconciliationis et remissionis peccatorum: talis promissio Matrimonio deest.*

Respondeoi Aitilur argumentum falso fundamentum, quod omnia sacramenta sint instituta ad remis-

sionem peccatorum: quod fundamentum non se mei evertimus, tum in I. lib. de Sacramentis in genere, tum in 4. lib. de Eucharistia. Et sane ex ipsa Eucharistia fundamentum illud solidissime cverlitur. Eucharistiam enim sacramentum esse proprio dictum, omnes concedunt. el cam tamen non ad peccata remittenda, sed ad vitam spiritualem per baptismum acquisitam, alendam et conservandam, institutam esse, species ipsae sacramenti testantur: ideo enim in specie panis cl vim huc sacramentum datur, ul m eo nobis cibum d, n ad vitam sustentandam intelhgamus.

Octavum argumentum ejusdem, sumitur cx materia et forma hujus sacramenti: de qua re dicemus in sequenti controversia.

Nonum argumentum Kemnili sumitur ex eo, quod sancti Patres antiqui et vetera concilie, ante eonslnntiense et florcntiniim, non tradiderunt Matrimonium esse sacramentum; cl ex doctoribus Durandus cum iis, quos ipse citat, aperte negat Matrimonium esse sacramentum proprie dictum. >a univoce cum aliis. Ex quibus. mendacii arguere conatur Iridcniiii concilii verba, quae ad initium sess. 25. ita habent: *Matrimonium inter 10 vā' legis sacramenta adnumerandam sancti Palm nostri, concilia et universalis Ecclesiae traditio semper docuerunt.*

Respondeo: Ul vera sil concilii sententia non e\$! ricesse, ut omnes Patres, et omnia concilia disertis verbis habeant. Matrimonium esse sacramentum sed salis est, si aliqui Patres, et aliqua concilia id habeant, et nulli Patres, nullaue concilia coiūr. Hum aliquando docuerint: vel si quis forte contrarium senserit, ejus opinio communi judicio repr. bala fuisse monstretur.

Porro Patres nonnullos Matrimonium pro samento habuisse, supra nos eorum locis allega s docuimus; ad Kemnilium perlinebat, aliquos pr. ferre, qui contrarium senserint; quod lumenm fecit, nec facere potuit.

Concilia vetera id explicarunt, quod suis temporibus in controversiam vocabatur; Matrimonium videlicet a Deo institutum, remque sanctam et Ionam esse. Utrum autem sacramentum esset proprie dictum, non fuit caussa cur tractarent, cum jieuo de illa re tunc ambigeret; concilia tamen posteriora. caussa iil postulante, declararunt quod j veteribus omissum fuerat.

Quod ad Durandum attinet, scripserat ille initio (ul Capreolus refert in 4. disl. 26. qu. unica ari. 3.) Matrimonium non esse proprie sacramentum. Sed quia pmplcrea male apud catholicos audiebat; in posteriori editione id correxit, atque ait, esse matrimonium vere et proprie sacramentum. Sed non univoce; atque istum quaestionem de univocatione, logicam esse dixit, ut nimirum non videretur ah aliis, nisi in quaestione logica dissentire. Scd quamquam ille non salis isto colure textit errorem suum, videmus tamen etiam ante eonslnntiense et ilorcniiii concilium, pro haereticis, vel de haeresi suspectis habitos, qui Matrimonium numero sacramentorum eximerent. Quid autem vimini lubeant argumenta Durandi, nunc videbimus.

Sil igitur decimum argumentum, quod est pri-

in apud Durandum: *hi sacramentis caeleris . tIqu id exterius agitur, excedit diclamén ratio- ni* naturalis, nec potest reddi sn/'/lciens caussa illinc nisi per lumen fidei. .11 quod exterius a- i-ilurin Matrimonio. naturalem caussam habet ; r.m igitur sunt univoce sacramenta , Matrimo- - in et reliqua sex. Major propositio probatur. i; i si quis videat in Ecclesia puerum baptizari, e.ipwrel mysteria nostrae fidei numquam red- dat poterit caussam ejus ablutionis. Non enim diutio illa fit, ut puer refrigeretur. aut lavetur ■qoraliler. qui sunt naturales aquae effectus : :tnI justificetur a peccato originali, qui. est ef- [a';< supernaturalis. et a sola Dei voluntate de- p-ndtns.El idem dici potest de aliis quinque sa- franinilis. quae, sunt omnia signa voluntaria a Ninslilula.Probatur quoque minor propositio. Van Matrimonium fit ad significandam et effi- ndam unionem insolubilem viri et mulieris : ilaiiilein naturaliter significant verba exprimen- liarnutuum consensunvel ideo si ethnicus videat Tdrimonium celebrari, facile caussam reddet , ur id fiai. Neque satisfaciet. si quis dixcrihMa- muonium esse sacramentum Christi et Ecole- ■.it,et liunc effectum non significari naturaliter, na posse cognosci ab ethnico. Nam significatio •lenimentorum principalis est ejus rei, quae per icramentum efficitur:Sacramenta enim faciunt qur} significant.Matrimonium autem non efficit unionem Christi cum Ecclesia, sed unionem ma- di el foeminae: et ista unio dicitur ab Augu- lino lib. dc bono conjugali cap. 1. res sacra- menti.*

Il 'pomlco: Minor propositio fnlsn esi. Nam non ■Mqaelibel unio viri el foeminae, res sacramenti is, st-d unio plane insolubilis. Etiamsi enim communi consensu conjuges hoc vinculum .Matri- inflnii consumtnali dirimere vellent, aut a summa p.bxiile ecclesiastica,vel leinporali (lirimi vellent; in lunen vinculum solvi posset.II inc autem lan- bm unionem non significant naturaliter verba illa mjnguin, (piae dicuntur in celebratione Matrimo- iiii: Quem, inquit Augustinus loco notato, *non fa- tiunI intentum.quid sibi velit tanta firmitas vin- ■iliconjugalis? quod nequaquam puto tantum 'alere potuisse, nisi alicujus rei majoris ex hac rifima mortalitate hominum, quoddam sacra- nenlum adhiberetur etc.*

Praeterea unio quam significat et cfiicit sacra- mentum Matrimonii,est unio non solum corporum, ■ilfliam animorum, non qmilisciimque, sed per veram et divinam ihnnlatem. ut uxor jungatur vi- ro, ul Ecclesia Christo; el vir uxori . ut Christus Ecclesiae; proinde esi unio sacrans et sanctificans «trimas. nisi ponalur obex; quae omnia nec natu- raliter significari, nec nisi lumine fidei cognosci possunt. QuÔre Matrimonium Christianum non mi- nus ad placitum,el ex divina institutione significat, quon alia sacramenta.

fndecimum argumentum, quod est secundum lhiMili-.*Sacramcnta caetera consistunt in aliqua refera quae applicatur extrinsecus suscipienti a ■sistro.At nihil tale invenitur in Matrimonio; ».* igitur Matrimonium est sacramentum uni-

roce cum caeleris. Major propositio palet indu- ctive: Nam in Baptismo applicatur aqua , sive ablutio; in Confirmatione unctio; in Eucharistia panis consecratus; in confessione absolutio etc. Minor autem propositio certissima est. Jam m Matrimonio nihil est quod applicari possit . vel debeat: nam voluntas conjuguai signo expressa sufficit. Quod si quis respondeat,applicari in hoc sacramenlo signa ipsa mutui consensus, non o- mnino satisfaciet. nam numquam ostendet ap- plicari eo modo ista signa, quo modo applicari- ,ur sacramenta caetera. Num reliqua applican- tur necessario ab alio:ncmo enim smpse baptizat nemo se absolvit etc. at in Matrimonio ipsi con- juges seipsos ligant. Praeterea alia sacramenta non possunt conferri in absentes, neque uni per alium: nemo enim baptizat hominem absentem, neque ullus per procuratorem baptizatur.Al Ma- trimonium inter absentes el per procuratorem celebrari polest:non igitur univoce Matrimonium est sacramenlum cum Baptismo cl caeleris sacra- mentis.

Ilespondeo:Neganda est hujus argumenti conse- quentia; quia non est de raltone sacramenti in ge- nere, ul consistai in aliqua re , quae extrinsecus applicetur, sed salis esi, ul sit signum cl caussa gratiae justificantis.

El sane, si hoc argumentum valeret, facile pro- baremus. nullum esse sacramentum univoce cum reliquis. Nullum enim est.quod non habeat aliquid proprii, in quo ab omnibus aliis distinguatur : ul exempli caussa, sacramentum nullum praeier Ba- ptismum. habet pro maleria verum el naturale e- lemenlum. Possemus igitur ita formare argumen- tum; commune esi sacramentis . non habere pro maleria verum el naturale ekmentunr.sed Baptis- mus habet pro maleria verum et naturale elemen- tum; non igitur Baptismus est sacramentum uni- voce cum caeleris: Idem argumentum ficu posset de Eucharistia; nam commune esi sacramentis caeleris, in actione consistere ; sed Eucharistia non in actione, sed in re permanente consistit. I dem dici posset de ul is sacramentis, ul Paiudaous cl Capreolus fuse deducunt.

Si quis autem roget. quae caussa sil. cur solum Matrimonium non consistat in applicatione rei aii- cujus extrinsecae; responsio in promptu esi. Deus (‘nun sacramenta vario modo instituit; proul res e- rnntl variae,tn quibus ea instituit.Sacramenlum Ba- ptismi in lotione Instituit, ideo aquam adhiberi vo- luit: Sacramentum Eucharistiae in refectione, ideo panem cl vinum elegii; sacramenlum Poenitentiae in forma judiciali,ideo verbis sententiam prcnuncia- ri mand.ivilicI sic de caeleris..Matrimonium in con- tractu quodam constituit, et ideo morem contra- ctuum servari voluit: in contractibus autem nihil extrinsecus applicatur, sed ipsi contrahentes, mu- lui consensus significatione contractum cilicium.

Atque hinc ellam redditur causa, cur .Matrimo- nium non egeat alio ministro praeter ipsos con- trahentes, et cur inter absentes et per procurato- rem celebrari possit. Haec enim est natura contra- ctus; ut ipsi se contrahentes ligent, neque opus habeant tertia persona a qua ligentur: cl ut cum

absentibus et per procurationem contrahere facere, si velint, queant. In aliis autem sacramentis ista locum non habent, quia repugnant eorum naturae et proprietati: neque enim ratio admittit, ut quis se ipsum regeneret, nisi absens absentem lavet. aut unus lavetur pro alio, et sic de aliis.

Argumentum duodecimum, quod est Durandi huiusmodi: *Sacramentum Matrimonii non confert gratiam; caetera conferunt: non igitur est Matrimonium sacramentum univoce cum reliquis.* Propositionem majorem probat Durandus auctoritate et ratione. Auctoritas est aliquot juris canonici interpretum, ac praeterea magistri sententiarum in 4. lib. sententiarum, distinct. 2. Batin est duplex. Primum, iureconsultorum, quos ipso citat. Altera, ipsius propria.

Jureconsulti probant, sacramentum Matrimonii non conferre gratiam, quia licite licet pactum de Matrimonio contrahendo. si certa summa pecuniae numeretur; quod illicitum videretur, si Matrimonium gratiam conferret, est enim simoniae crimen, gratiam Dei pecuniis emere velle.

Ipsa vero Durandus hoc argumento utitur: *Matrimonium non confert primam gratiam, quae est ipsa justificatio a peccatis; neque secundam gratiam, sive gratiae incrementum: nullam igitur gratiam confert.* Et quidem quod gratiam primam non conferat, probat, quia solus Baptismus et Poenitentia ad peccati remissionem instituta sint. Quod non secundam, probat, quia majoris gratiae esset Matrimonium, quam continentia; si continens per Matrimonium in gratia divina augetur.

Respondetur: Quod attinet ad auctoritatem interpretum juris canonici, non nullum refert, quid pauci quidam ex illis senserint, sed quin communis sententia in rubricam de sponsalibus et Matrimoniis. est in contrarium, ut notavit Navarrus in enchirid. cap. 10. Numen 22. turn quia in his, quae ad jus divinum pertinent, qualia sunt sacramenta. major Udes habenda est theologis, qui veri sunt juris divini consulti, quam canonistis, qui in solis humanis legibus versantur.

Aequae valet quidquam Durandi argumentatio, qui ex eo probat magnam esse canonistarum auctoritatem, quia ipsi probe norunt sententiam, et fidem romanae Ecclesiae. Nam sententiam romanae Ecclesiae norunt canonistae in iis, ad humanos canones pertinent, non autem in iis. quae pendent ex jure divino: neque enim ullum in loco corpore juris invenient, ubi habeatur Matrimonii sacramentum gratiam non conferre.

Quod autem ad magistri sententiam attinet. Ostendit praeclare s. Thomas, locum illum magistri explanans, nihilo magistro contra communem Ecclesiae sententiam in eo loco disputatum esse. Quod enim nil magister: quaedam sacramenta instituta esse solum in remedium, solum vel gratiam adjutricem tribuerent, ut Baptismus; quaedam in remedium tantum, vel Matrimonium: quaedam vel gratiam tantum adjutricem darent, vel Eucharistiam: intelligendum est de principali lineae effectum sacramentorum. Eisi enim omnia sacramenta gratiam gratum conferant, et omni gratia gratum faciens

vim habeat peccata delendi, et auxilium ad bene vivendum tribuat; tamen quaedam sacramenta instituta sunt principaliter ad juvandum in bono, ut Eucharistia, Confirmatio et Ordo: quaedam ad peccata delenda aut vitanda; vel Poenitentia, Unctio infirmorum et Matrimonium: quaedam ad utrumque effectum, ut Baptismus, qui cum sit nova generatio, includit simul vitam gratiae et mortem viliorum.

Ad rationem canonistarum respondetur scilicet sanctus Thomas in 2. 2. q. 100. art. 2. et in 4. dist. 25. q. 3. art. 2. quaesi. I. In Matrimonio non solum sacramentum, sed etiam contractum civilem considerari potest; et propterea licet non possit pro sacramento pecunia accipi vel dari, posse tamen pro civili contractu ad onera Matrimonii toleranda. Adde, quod etiamsi Matrimonium gratiam non conferret, tamen adhuc Sacramentum esset, ex eorundem canonistarum sententia, proinde non liceret pro eo sacramento pecunias dare vel accipere: nihil enim sacrum licite vendi aut emi potest.

Ad rationem Durandi, quae certe tanto theologo indigna est; Respondetur: Matrimonii sacramentum; gratiam conferre, quae et prima et secunda dici possit. Nam etiamsi hoc sacramentum non sit principaliter institutum ad remittenda peccata, tamen ea remittere potest eo modo, quo a sacramentis Eucharistiae, Confirmationis et Ordinis remittuntur: et siquidem id fiat, erit prima gratia; si nunc, erit secunda.

Neque obsint, quod continentia sit excellens. Matrimonio: nam aliud est comparare statum cum statu, aliud, statum cum sacramento. Status conjugalis altior est statu Matrimonii et majoris lineae et meriti: *Qui enim nubit, benefacit, qui, nubit, melius facit*, 1. Corinth. 7. Sacramentum tamen semper auget gratiam, in quocumque statu suscipiatur. Quare continens dum Matrimonio contrahit, in gratia crescit: sed si idem continens propter Deum nuptias humanas contempsisset, plus gratiae apud Deum invenisset, quam si illa, quae per sacramentum Matrimonii datur.

Decimum tertium argumentum, quod est Quartum Durandi: *In sacramentis caeteris, ordinatio Ecclesiae vim praecepti habere potest, sed nunquam est de necessitate sacramentali quia non potest Ecclesia mutare essentialia sacramentorum. At in Matrimonio. Ecclesiae ordinatio est de necessitate sacramenti, vel patri; quia cum Ecclesia prohibet conjugia in certo gradu consanguinitatis, non perficitur sacramentum inter caeteras personas, etiam si personae illae reipsa Matrimonium contrahere canentur. Non igitur Matrimonium est cum caeteris sex univoce* «lenimentum.

Respondetur: Mala est consequentia hujus argumenti, et major propositio falsa. Nam causa cur ordinatio Ecclesiae sit de necessitate sacramentali Matrimonii, non est, quia Ecclesia possit mutare essentialia hujus sacramentali, sed quia potest militare fundamentum praerequisitum ad hoc sacramentum. Materia enim sacramentali hujus, non est conjunctio viri et mulieris cujuscumque, sed conjunctio legitimarum personarum: alloqui etiam in-

l-rpalrein el lilium , inlerqac lilium Cl matrem, cjjcpossot Matrimonii sacramenlum. Quae sinl aulem legitimae personae, Christus non definivit , sdpraesupposILL contractu humaqp inter legili- mjp personae, cam conjunctionem evexil ipse a<l ^■ ffinenli dignitatem. Ecclesia igilur determinat, .e sint habendae legitimae personae,el co modo b, eriaui el iuinlainenliiin praeparat sacramento lilrimonii; non autem essentialia Matrimonii ullo nodo mutat, aut mulare potest.

Simile est in aliis sacramentis. Nam quia mate- ra Eucharistiae csl pains el vinutn , nemo potest h crt.ul punis el vinum dum (alia sunl, non sinl injlcm Eueharisliae; neque conlra, ul quod non t'jlpjjiis aul vinmn. dum non csl talc, Euchari- <. luulena sil; sed bene possunt homines face- re, ul vinmn mutetur in aecium, cl inde desinat '. nuleria sacramenli: cl conlra, ul uva incipiat <c vinmn, el co modo fiat materia sacramenti. S: igilur Ecclesia non potest facere, ul personae kgilunae nonsini materia sacramenli Matrimonii. tuni legitimae non sunl; ncque ul non legitimae alinateria, dum non sunl legitimae : sod potest union decreto cl ordinatione sua, ex legitimis, il- t'iimus lacre, ct conlra. Vide s. Thomam in 4. disl.31. quaei. I. art. I. ad 5.

Praeterea non videtur esse verum* quod in ma- j ri propositione Durandus posuit, esse proprium Νιπμ μ ηΓ, ul in co Ecclesiae ordinalio sit de ne- ccjmljl- sacramenli.Nam in sacramento Poeniten- tiae cl Confirnvutionis. idem cernimus. Cum enim Erdesia sacerdotem aliquem certae paroeciae, vel ioecesi praeficit, si is hominibus nun sibi subje- di>sacramentum Poenitentiae administrare aggre- diar, non solum peccat, quin conlra Ecclesiae praeceptum agit, sed cliam irrita est absolutio. El sisutntiūs pontifex simplici presbytero committat, it'crjincntum Confirmationis alicubi conferat; sicramenlum illud eril verum et ratum. Quod si jquepontificis mandato, vel facultate id faciat 'apte* sacerdos,neque sacramentum eril verum, <l ipse peccabit.

Duciuiiinquarlmn argumentum, quod est quin- ti:, Durandi: Alwpc *Baplismo nemo esi capax 'ocramenliproprie dicti; sed Matrimonii capax lliomo ante Baptismum , ergo Matrimonium i esi «acrumentuui proprie dictum.Minor pro- ;6:i/iu probatur*, 5a>i Matrimonium ila csl ve- nwiellegitimum inter infideles ante Baptismum; Uinler fideles posl Baptismum. ftoque obstat, rod posl Baptismum dicitur ratum . quod ante Eaptismmn non dicebatur'. nam dicitur quidem rufam, sed non est magis sacramenlum . quam :dta, cum nulli mutatio facta sil.*

Respondent aliqui, ul Petrus Paludnnus et Joan- -V Capreolus in 4. disl. 2C. q. unica ari. 3. ad 5. el Joannes Eckius homil. 73. de sacramentis . eos injugatos, qui ronvertuntur ad Il leinidcbere posl Baptismum iterum contrahere inter se Malriino- niom.et tum demum contractum illum fleri sacra- mentum. Alii lamen,ut Thomas de Argentina in 4. lil. 39. q. I.art. I. ad 1. ct Paludatius loco ci- Uto,dicunl,sine novo contractu Matrimonium quod anle Baptismum non erat sacramentum . statim

posl Baptismum esse sacramenlum. quia jam aclu significat, quod unica solum in potentia significa- bat.

Sed quid de hoc lit, communis sententia theolo- gorum m 4. sentent, disl. 39. csl , .Matrimonium infidelium esse posse verum el legitimum, sed non ratum, nec omnino insolubile : sed si ambo conjugati con,vertantur ad fidem el baptizentur. Malnmpnium eorum fleri ratum el omnino inso- lubile, et proinde sacramenlum. Nam ideo Matri- monium infidelium non csl ratum , quia non est sacramenlum, ul s.Thomas docel in secundo scri- pto in 4. sent. disl. 29. Omnimoda enim insolubi- litas est cfleclus sacramenli. Sive igilur conjugati posl Baptismum iterum contrahani, sive persistent in contractu antiquo, ille consensus mutuus signo aliquo, aul saltem ipsa copula expressus, sacra- mentum conjugii facil in iis.qui jam per Baptismum capaces sacramentorum effecti sunl.

CONTROVERSIA II.

CAPUT VI.

De materia, forma el ministro sacramenli Matrimonii.

Etsi de materia, forma et ministro hujus sacra- menti aliquid jam attigimus, occasione argumen- torum Durandi: rursus lamen paulo fusius id per- tractandum est,lum ob Martini Kemnitii calumnias, lum ob novam el singularem opinionem Melchio- ris Cani. Id quod necessario faciendum nobis esse vidciur . ul dogma ecclesiasticum in superiore quaestione explicatum, omnia ex parle lectum ac defensum maneat.

Kcmnilius enim hinc argumentum ducit.ad pro- bandum. nullum esse conjugii sacramenlum pro- prie dictum, quod in conjugio, materia el forma . sive elementum ul verbum, non facile demonstrari possint.

Canus aulem dum pro sua opinione pugnat, iis argumentis imprudenter utitur, quibus haeretici nostri temporis, Ecclesiam vexare possent; siqui- dem lib. 8. do locis theologicis cap. .*). affirmat non omne Matrimonium inter Christianos legitime contractum esse sacramenlum. sed illud solum . quod a ministro ecclesiastico sacris el sulemnibus verbis celebratur. Quocirca verba, quibus conjuges mutuum consensum 'exprimunt, admittit ille lor- mam esse contractus conjugii, sed non sacramenli conjugii: et personas contrahentes admittit esse ministros contractus conjugii, sed non sacramenti conjugii.

Ai quia sententia communis el vera , distinctio- nem istam omnino ignorul. cl nihil intéresse sla- luil inter coniraclum conjugii chrisliani, ejusque materiam, formam el ministrum : el sacramenlum conjugii, ejusque materiam,formam el ministrum:

Ha ut quod solum contractum istum celebrandum, idem sufficiat ad sacramentum celebrandum: inde fil. ul dñi < inus lotis suis viribus probare conatur. Matrimonium sine forma verborum a ministro ecclesiastico prolata celebratum non esse sacramentum, simul etiam probet quantum in se est. nullum revera esse in Ecclesia conjugii sacramentum.

Nos igitur ut utrique respondeamus, Primo exponemus breviter, quae sit materia, quae forma et minister huius sacramenti, secundum communem sententiam, et Kemnili calumnias repellamus. Deinde, Cui sententiam refutabimus; atque ejusdem argumenta solvemus.

Quod igitur ad primum attinet. de materia huius sacramenti duae sunt theologorum praecipue sententiae, quas Petrus P. dudanus refert in 4. disl. I. ij. 4. Una est, quod consensus conjugum verbis expressi, seu verba consensum exprimentia, sint materia et forma huius sacramenti. Altera, quod ipsa corpora, seu personae contrahentium. sint materia: verba vero exprimentia consensum, sint forma.

Quae sententiae meo iudicio sunt ambae verae, et facile conciliari possunt. Nam conjugii sacramentum duobus modis considerari potest. Uno modo. dum fit. Altero modo, dum permanet postquam factum est. Est enim Matrimonium simile Eucharistiae. quae non solum dum lit, sed etiam dum permanet, sacramentum est: dum enim conjuges vivunt, semper eorum societas sacramentum est Christi et Ecclesiae.

Si igitur consideretur Matrimonium, dum lit; tota ejus essentia in signis exprimentibus consensum mutuum consistit: corpora enim conjugium non concurrunt, nisi ut materia circa quam, ut etiam dum illi Eucharistia, tota essentia consecrationis in verbis sacris posita est; panis autem et vinum solum concurrunt ut materia circa quam. Et idem videmus in aliis contractibus. Nam cum venditor aut emitur domus, tota contractus ratio in consensu mutuo sita est: domus autem est materia circa quam operatio illa versatur; nemo enim dicit domum, quae venditur pariem esse contractus. Sed quia verba unius conjugis, determinant verba alterius, et ab illis pariter determinantur, ideo in iisdem verbis distinguere potest materia et forma: nam verba quatenus determinant, forma dici ponunt, quatenus determinantur, materia.

Atque haec est sententia s. Thomae in 4. disl. 26. qui. 1. 2. art. I. Nam in responsione ad 1. dicit. formam sacramenti huius esse, verba conjugum: in responsione ad 2. dicit. materiam esse. actus ipsorum conjugum, quibus sacramentum in Matrimonio perficitur. ubi per actus intelligitur eadem verba, quae paulo ante dixerat, esse formam: nulli enim alii actus necessario requiruntur ad hoc sacramentum perficiendum: Nec non Illohardi. Paludum. Capreoli. Dominici a Solo, et aliorum in eadem distinctione.

Si vero consideretur Matrimonium jam factum et celebratum, negari non potest ipsos conjuges simul cohabitantes, sive externam conjugum societatem et conjunctionem, esse materiale symbolum

externum, repraesentans Christi et Ecclesiae indissolubilem conjunctionem: quemadmodum in sacramento Eucharistiae, consecratione, peracta remanent species consecratae, quia sunt symbolam sensibile atque externum, interni alimenti spiritualis.

Quare recte mihi dixisse videtur Petrus a Solo, loci. 4. de Matrimonio, materiam non solum circum quam, sed etiam ex qua sacramentum in Matrimonio constat, esse personas contrahentes. Theologi quoque ferine omnes salis indicant, corpora conjugum esse materiam sacramenti huius, dum affirmant, Ecclesiam posse constituere certos gradus consanguinitatis et affinitatis. intra quos Matrimonium non irritum; quia dum eos gradus constituit, facit ut personae quae alioqui erant materia sacramenti huius, jam non sint amplius materia. Alqui de materia dicta sint.

Forma autem, consensu omnium theologorum, Cui excepto, sunt verba, vel signa mutuum consensum exprimentia. Id habet expresse s. Thotim loco notato in 4. disl. 26. quaesi. 2. art. I. Lati l. l. ante cum Hugo de. s. Victore, lib. 2. de sacramentis, par. 11, cap. 5. et omnes alii.

Sed objicit Kemnilius, pag. 122. Iohannem Gropperum in nostra aetate docuisse, formam sacramenti Matrimonii esse illa verba Domini. Matlh. 19. *Deus conjunxit, homo non separe*, proinde mandeesse, qui contra Scholasticos doceant. nonne? formam sacramenti huius, signa mutui consensu.

At Kemnilius more suo non bona fide Gropperum citat. Locus Gropperi est in enchiridio Christianae institutionis, nomine concilii colonienso Gropperi colligit quidem formam sacramenti huius ex verbis Domini: *Quod Deus conjunxit et* sed non ait, illa verba esse formam, aut necessario recitanda esse: immo expresse dicit, verba nutui consensus esse formam sacramenti: Superat, inquit. *ut verbum et elementum huius sacramenti indicemus et gratiam insuper in eo conferri demonstremus. Verbum itaque huius sacramenti, quo accedente ad elementum, fit sacramentum. id nimirum est. quo ambo, mas et foemina (cum pietatis respectu, quae in Deum est, sibi mutuo fidem conjugalem dant, accipiuntque) non quovis modo, sed in, Dei nomine* conjunguntur et *copulantur* Vides lector, Gropperum non dissentire ut caeteris in huius sacramenti forma constituenda. et ideo solum allegasse verba Domini. *Quod Deus conjunxit et* ul probaret, Matrimonium Christianorum non esse contractum mere civile et humanum, et verba conjugum referenda esse ad illam divinam et sacramentalem conjunctionem, de quo dictum est: *Quod Deus conjunxit etc.*

Ex his patebit etiam, quis sit minister huius sacramenti. Nam cum ad ministrum proprie pertineat, verba formae pronunciare, et per ea sacramentum conficere: et in hoc sacramento verba formae conjugibus proferantur, necessario est. conjuges ipsos esse proprios huius sacramenti ministros.

Neque absurdum videri debet, quod in eisdem personas concurrat causa materialis et effluens

CAPUT VII.

Omne legitimum Matrimonium inter Christianos contractum esse sacramentum.

Nunc adversus Cani opinionem probandum est, non aliam esse formam essentialem , neque alium ministerium sacramenti Matrimonii ; aliam vero formam et idium ministerium contractos Matrimonii , et propterea nullum celebrari inter Christianos legitimum Matrimonium, quin id continuo sit etiam verum Ecclesiae sacramentum.

Ac primo id probamus, quia si vera esset opinio Cani, non possemus ex Scripturis et conciliis ostendere conjugii sacramentum ; neque immerito dicerent haeretici hoc sacramentum ab hominibus, idque recens, excogitatum fuisse. Nam in Scripturis habemus quidem, Matrimonium fidelium esse sacramentum; sed novae alicujus formae , aut ministri vestigium nullum in divinis literis ceperimus. Quare si forma et minister contraclus Matrimonii, sit etiam forma et minister sacramenti Matrimonii: forma et minister hujus sacramenti in divinis literis perspicue demonstrabitur: si vero sit alia forma quaerenda, aliusque minister, alibi certe. tamen in divinis literis ista quaerenda erunt.

Concilium florentinum et tridentinum . in quibus propter novas haereses hoc dogma diligentius explicatum est, debuissent omnino formam et ministerium hujus sacramenti assignare, si qua essent praeter formam et ministerium contractus Matrimonii. At ista concilia ne verbo quidem novam istam formam et ministerium indicant, quin potius satis aperte significant, non esse quaerenda alia, praeter ea, quae in contractu Matrimonii inveniuntur.

Concilium florentinum ita loquitur: *Septimum est sacramentum Matrimonii. quod est signum conjunctionis Christi et Ecclesiae, secundum Apostolum. Causa efficiens Matrimonii, regulariter est mutuus consensus per verba de praesenti expressus.* Haec ibi. Quo loco concilium per causam efficientem Matrimonii, intelligit causam efficientem Matrimonii etiam et sacramentum etiam : Nam hoc suscepit explicandum . cum diceret: *Septimum est sacramentum Matrimonii.* et nisi ita intelligeret. jure reprehendi posset, quod omisisset id. quod necessario explicandum erat. et adjecisset id. quod a nemine petebatur. Quod si causa efficiens sacramenti Matrimonii juxta concilii hujus oecumenici declarationem, est mutuus consensus per verba de praesenti expressus, manifestum sequitur , formam sacramenti hujus non esse benedictionem sacerdotis, sed ipsa conjugum verba et ministerium necessario requisitum, esse utrumque conjugem: Nam minister est causa efficiens sacramenti, neque aliter efficit, quam formam materine adjungendo. Quicumque igitur Cani sententiam tueri velit, eum oportebit aut concilio oecumenico aperte repugnare, aut certe nolam imprudentiae eidem concilio inire.

Concilium tridentinum sess. 24. in ipso decreto de Matrimonio, novam formam et ministerium in sa-

id colin exigit iustitiam contraclus , qui de personis contraclusum lit. Quemadmodum enim , si quis in terram alicui se ipse venderet. idem esset vendit, et res venditu. efficiens et materia: sic etiam in matrimonio. cum ipsi conjuges se mutuo iradunt ; donent: ipsi efficientes. et ipsi materia sunt. Et quod requiritur ex decreto Ecclesiae, minister ecclesiasticus, qui consensum conjugum exequini, et eundem approbet et declaret, et benedictione sacerdotis confirmet : tamen proprie qui Matrimonii sacramentum efficiunt, ipsi conjuges sunt.

Ex his refelli possunt Canitii calumniae. Objicit ille, m. 2, par. exam. pag. 1221». et sequenti, Schoblicos nondum lingere potuisse aliquid, quod materiel forma in hoc sacramento recte dici possit. Addit theologos et jureconsultos nostros admodum unis et incertas opiniones de line re habere: et pulchrum concilium, quod nihil in retinuit. Iam determinaverit: colligit ex bis omnibus, non jussu illam a nobis certo asseri, Matrimonium esse sacramentum.

Sed haec omnia levia sunt et inania. Nam In primis concilium nihil determinavit, quia non erat tempus. Sicut enim Dominus ipse non expressit materiel et formam hujus sacramenti, quia non noluit symbolum institui, sed libere instituit. et contractum exivit ad sacramenti dignitatem, aliter et illi contractui novam significationem et gratiae promissionem: sic etiam concilium muneri satisfecit, eum explicuit Dominicam traditionem.

Deinde: Theologi mirifice inter se conveniunt quo ad formam et ministerium: quoad materiam autem non ita dissentiunt, ut facile conciliari non possint.

Et quamvis etiam tum de materia, tum de forma maxime inter se catholici dissiderent: nihil id officio certitudini, quam habemus de sacramento Matrimonii. Nam ad fidem catholicam de sacramentis habendam. et ad eadem sacramenta fideliter ministranda, vel suscipienda . salis est scire, quid necessario requiratur ad sacramentum celebrandum, et quot sint, et quae illa , sine quibus non est alicuius sacramentum, quid autem in his proprie forma sit. quid materia, sine fidei praejudicio discipuli et etiam ignorari potest. Sciat parochus , et Baptismus aquam esse necessariam . cum illis verbis sacris: *Ego baptizo te in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti*, utrum autem aqua, militari dicenda sit. et verbum forma, nullo sine periculo ignorabit, ut etiamsi verbum materiam etiam non (orinam esse crederet, neque perniciose erroris, nequo inuliliter baptizaret. Ad eundem modum si Christiani teneant. ad matrimonium rite celebrandum, mutuum consensum legitimarum ; sonantur signo sensibili expressum, esse necessarium; atque ejusmodi symbolo , ut vero novae legis Sacramentum promissionem gratiae esse nonneque: oili periculi erit, etiamsi forte materiam et formam distinguere non valebunt. In hoc nutem theologi omnes conveniunt, uno Canone, ut diximus, «Replo. Nihil igitur Kemnitius in hac parte oblinere potest.

ramenlo Milriiiiomi non modo non tradit, sed .•perle eliam indicat, non esse: dicil enim primo a Chrislo approbalnm conjugium.in slalu innocentiae insliloluin. Deinde addit graliam, qune naturalem conjugam amorem perliceret, a Chrislo sacramentorum institutore Matrimonio adjunctam. Denique concludit novae legis Matrimonium, gratia veteribus praestare.alque inde colligit esse hoc Matrimonium, veri nominis sacramenlum.Ubi concilium non agnoscit differentiam inter Matrimonia veterum, sive ante peccatum . sive post peccatum Adae el Matrimonium, ul est novae legis sacramentum, quod allinet ad rilum: sed discrimen in co ponit, quod hoc est caussa gratiae, illa non erant. Maleria igitur, forma el minister sacramenti Matrimonii ex tridentino concilio eadem sunl,quae erant in Matrimoniis veterum , quae sacramenta non erant. Hilus enim ex maleria el forma constat. At in illis certum est, non fuisse de essentia Matrimonii verba aliqua a sacerdote pronunciala: non igitur ejusmodi verba sunl de essentia sacramenti Matrimonii, eliam apud Christianos.

Praeterea idem concilium trident, in eodem loco anathema dicil iis, qui negant, Matrrmonin clandestina, antequam ab Ecclesia irritarentur, fuisse vera el rata. Porro secundum usum loquendi sacrorum canonum illa Matrimonia dicuntur vera et rata, quae non solum sunl contractus civiles, sed eliam sacramenta religionis. Nam cap. *Quant*», de divert. Innocentius III. docet.Malriinonia infidelium esse vera,scd non rala, quia non sunl sacramenta: contra vero, Malriinonia lidclimn esse vcr.i el rata, quia sacramenta sunl.Dicuntur autem Matrimonia, quae .iiramcnla non sunt, non esso rala,quia non habeol illam omnimodam insolubilitatem , quam bibent ea. quae sacramenta sunt. Quare cum concilium indenlinum Matrimonia clandestina , vera et rala fuisse declaraverit certe negari non polesl, quin eliam sacramenta fuisse declaraverit.

Habemus igitur, concilia duo oecumenica, quae de hoc sacramenlo ex professo tractaverunt, non modo non tradidisse novam formam el ministerium hujus sacramenti, sed eliam perspicue docuisse , non esse quaerenda alia praeter ea, quae in contractu legitimi conjugii inveniuntor.

Secundo probatur ex communi consensu theologorum, Nant m primis Hugo de s. Victore lib. 2, de sariamentis pur. 11, cap. 5.aperle dicil. sacramenlmu Matrimonii perfici.cum consensus ulriusque conjugis exprimitur.

5. rtiom.is in 4. disl. 26. <|. 2. ari. I.ad 1.claris-iine doc.»!. furinam sacramenti Matrimonii esse, verb i (xmjugum; ex quo idem doctor colligit, sacerdotis benedictionem non esse de essentia Matrimonii. El disl. 28. q. unica art. 3. dicil, clandestina Malriinonia esse veru sacramenta . Hiainsi nullus adsit minisler ecclesiasticus: quia in clandest> st uis inveniuntur omnia. quae sunl de essentia hujus sacramenti. Atque hoc idem cucleri omnes docent: nam idem Canus fatetur esse hanc opinionem communem Scholarum.

El Dominicus a Solo: qui paulo ante libros suos in quartum sententialum edidit . quam su-t Inea Ibeologha cilidcrit Caous allinuat in Î. di-t. 26.

qiinesl. 2. ait. 3.suo lempore non defuisse aliquos qui disputare inciperent, formam essentialem sacramenti Matrimonii esse illa verba stuerdolis:/,'<p cos conjityo; sed lamen nullum adhuc fuisse; qui eam sententiam scriptis mandare uusus fuisset.

Ex quo inlcelligimus,Cimi opinionem esse omnino singularem el novam: ex quo rursus efficitur, aul Cani opinionem falsam esse.aul ccrle totam Ecclesiam in rc gravissima nullis sacculis erras-. Nam si Cani opinio vera esset, errassent Ihcol ^t omnes, qui docebant Matrimonia clandestina, etalia sine ministro ecclesiastico celebrata; ul vera sacramenta habenda ac veneranda esse. Errantibus aulem theologis, errassent etiam parochi el episcopi, el ipsorum populi: judicium enim llicologorum in rebus sacris, pastores ul plurimum squi solent. Immo Canus ipse, loco notato nflirmal.concilium florenliiiiuii.i nihil de maleria el forma hujus sacramenti definire voluisse, quin nihil de cre a theologis definitum inveniebat. Quod stconcilia oecumenica, judicia communia Scholarum >> qunnlur. quanto magis privalim singuli pastores il facient? Id ergo absurdi sequitur ex opinione Cani, ul nullis jam sacculis contractus mere civilis prusacntnienlo Dei falso in Ecclesia catholica habitus sil.

Quod vero ille dicil.theologos nihil corti do Mirimonii sacramento scribere, in varias opinio - discedere. el quiuslionem istam ex professons tractasse, nihil ejus caussam juvare polesl. Eulogi enim, etiamsi de materia sacramenti hujus diversas opiniones sequantur; lamen de forma elministro nulla apud cos dissensio est.el ideo questionem ex professo non instituunt. sed simpliciter allirmani id quod veritas habet, quia rosistas/fr per iu Ecclesia certissima fuit, neque venit in tr.;tem ulli, ul id in controversiam revocaret.

Terlio probatur ratione. Aul Molrimonin interb gilimas personas, casque Christianas, sinenorailli forma a sacerdote prolata, continent vinculum insolubile unius cum una. vel non continent.

Si continent, ergo sunt vera novae legis sacramenta. nam illud vinculum est res sacramenti, ut Auguslinus docet, lib. de bono conjugali, cap. Î. Cl illa est caussa, cur Matrimonia infidelium elim legitima el consummata solvi possint per conversionem alterius conjugis I.Corinth.7.quia nimirum non sunt sacramenta.Illaque illud vinrnlnumomnino insolubile, csl res supemnturalis . el sacramenti divini effectus: quocirca ubi ille est, ibi eliam sacramenlum necessario esse debet.

Si vero non continent illud vinculum, ergo sold possunt, saltem in aliquo casu, vel cum Ecch'die dispensatione-.cl multae eliam uxores duci possunt n Christianus modo sifte benedictione sacerdotali ducantur. Nam si vinculum unius cum una insolubile ex sacramento nascitur, et hic milium rsl sacramentum; quid prohibet ista Matrimonia multiplicari. vel solvi? At inauditum est in Eoolesia catholica; ul legitime contracta, et consummata Matrimonia per ullam dispensationem solvantur, aul multiplicentur, etiamsi absque ullo ministerio sacerdotum celebrata sint. Immo concilium tridentinum sess. 21. in decreto de Matrimoniis dantk-

Minis, ca do caussa inhabiles fecit homines Christianos ad ea .Matrimonia contrahenda, quia iudicabat non posse ulla ratione dissolvi Matrimonia, quamvis clandestina, si legitime contraherentur; et limen videbat expedire omnino, ul ejusmodi lirimonia, vel non fierent, vel facta dirimerentur.

CAPUT VIII.

Solvuntur argumenta Cani

J>m ad Cani argumenta respondeamus. Prima objerlio: *Non potest ex Scriptura, vel traditione probari,Matrimonium prophane contractum sine ministro ecclesiastico, esse sacramentum: ergo x: Vtilrimonium revere sacramentum csl. oportet illud praeter civilem contractum, habere fortissim aliquam sacram, cl ministerium ecclesiasticum.*

Hespondeo: Scriptura cl traditio neque Matrimonium prophane contractum, neque Matrimonium oim forma sacra a ministro ecclesiastico promini, docent esse sacramentum. scd gnerulim -aim loquuntur, ac Matrimonium Christianorum aeramentum esse testantur: nusquam enim in Scriptun.ait cliam in concilio ullo, aul sacro doctore invenielCinus,formam sacramenti Matrimonii es-verba sacra, quae a sacrdolc pronunciantur. Quaresi argumentum aliquid probaret, probaret nullum esse .Matrimonii sacramentum, aut certe non posse hoc sacramentum cx divina Scriptura, vel traditione defendi. Sed nihil horum probat: Nam concilia cl Patres Scripturam divinam, quae dc sacramento Matrimonii loquitur, scinpcr intellexerunt dc ipso contractu civili Matrimonii, quatenus Chrislo per additionem gratiae ad sacramenti dignitatem evectus et translatus fuit.

Secunda objectio: *In concilio florentino definitum est. omnia sacramenta rebus et verbis constare. In Matrimonio prophane contracto sine ministro ecclesiastico, saepe nulla sunt verba, I' l soli initus, aut Hierae, aul ipsa copula coniugalis;non igitur tale Matrimonium sacramentum esse polesl. Quod si quis respondeat, nutus, rIKlcras. el copulam, vicem verborum gerere: inlu objici polesl, eadem ratione probati posse lirre sacerdoti mulo nutibus absolvere, aut epopo mulo nutibus Ordines sacros conferre. Et praeterea absurdissimum esse videtur, ul copula n m suppleat formae sacramentalis, cum in ca h' intus sanctus non adsit, ul habetur Can. Con-Dubis. 32. quae si. 2.*

It'spondeo: In concilio florentino per verba , i - ad omnia sacramenta requiruntur, intelligi i: solum verba proprie dicta, sed etiam ea signa, ii- vicem verborum gerunt. Nam ideo idem concilinio, cum singula sacramenta sigillatim exponeid.non dixit, in Matrimonio necessario verba roq<iiri:sed ait regulariter verba conjuguai adhiberi, tddidilvero illud (*Regulariter*) quia nonnumquam notusadhibeblur, qui locum verborum teneant.

Neque inusitatum csl, aut praeter Scripturae di-

vinae morem, ul per nutus homines loqui dicantur, et proinde nutus verborum vicem teneant: Nam Jo-an. 13. *Innuir Simon Pelrus Joanni el dtxil.*quem locum enarrans, Augustinus, scribil, Petrum innuendo dixisse, cl ipsos nutus a divina Scriptura verba appellari.

Ad ca quae Canus objicit dc sacramento Penilentialiac cl Ordinalionis;Rcspondeo: Magnum esse discrimen inter ca sacramenta cl Matrimonium. Sacramentum enim Poenitentiae habet formam iudicii: in iudicio autem cx tribunali sententia pronuncianda csl; neque umquam csl auditum, ul iudex mulus constitueretur. Praeterea debet sacerdos conlitenlcm audire, examinare, signa Poenitentiae in ipso cernere, propositum non peccandi, cl pro praeteritis satisfaciendi m ipso cognoscere, quae ornnia requirunt praesentiam nlriusque, el ul sacerdos audire cl loqui possit. Pari ratione episcopus Ordines colluturos, debet praesentes habere ordinandos, ul eis manus imponat, el instrumenta sacra tangenda offerat: debet etiam verbis formam proniinciarc, ul certa potestas, quae per Ordinationem confertur, exprimatur. Denique (si nihil haberemus aliud) Ecclesiae usus salis ostendit,muque absolutionem, neque Ordinationem vel a neto, vel ab absente conferri posse. Al vero Matrimonium formam habet contractus: contractus aulem cx natura sua el cx consuetudine id habet, ut etiam inter mulos vel absentes celebrari possit.

Ad illud dc copula,jam ante responsum csl,quae-stione superiore; nam illud cliam Calvinus objecerat.

Tertia objectio: *Sacramenta sunl caeremoniae sacrae el actos religionis, .it Matrimonium prophane contractum solis verbis conjuguai, nihil habet sacri: non igitur tale Matrimonium sacramentum dici potest.*

Respondeo: Matrimonium cx se quidem res csl naturalis Cl civilis: tamen ex adjuncta significatione el cfiicientia gratiae, plane sacrum est. Quare verba illa: *Ego te accipio in meam,Ego te accipio in meum* non eandem vim habent apud ethnicos cl apud lideies: apud illos enim solum contractum civilem clliciunt, et ideo verba sacra proprie dici nequeunt; apud Christianos autem,quia unionem significant non solum corporum, sed etiam animorum, vel similitudinem unionis Chrisli cl Ecclesiae. el sanctificant homines,sacra verba merito dicuntur et sunl. Neque obstat, quod interdum a conjugibus nihil sacrum cogitantibus dicuntur. Nam etiam verba Baptismi, aliquando ab infidelibus sine ulla religione pronucianliir, el tamen quia ex institutione sua verba sunl sacra, et cum intentione faciendi quod Ecclesia facil,pronunciantur, sacramentum clliciunt.

Quarta objectio:Zn *omnibus sacramentis ex declaratione florentini concilii, requiritur certus minister qui sacramentum conférai: At in Matrimonio prophane contracto nullus est minisler; non igitur lule Matrimonium csl sacramentum.*

Respondeo: Concilium Ilorcnlinum, ministerium quidem requirit, scd non negat posse in eundem hominem concurrere ministri, cl suscipientis per-

sonam: imino hoc ipsum idem conciliū aperte docuit, cum ait, causam eillicū Matrimonii esse consensum conjugum per verba ipsorum expressum. Neque obstat, quod in aliis sacramentis distinguatur minister a suscipiente. Nam ut supra diximus, illic proprium est Matrimonii, quia contractus quidam est: natura enim contractus id exigit, ut ipsi contrahentes sui contractus sint causae.

Quinta objectio: *Fideles non se existimant sacrilegos, quo tempore sic prophane contrahunt, si forte gratia Dei carcan: in animis igitur fidelium inscriptum est. ejusmodi contractum non esse Ecclesiae sacramentum.*

Respondeo: Non video, quemadmodum antecedens argumenti sui Canus probare possit: nam contrarium ejus, quod ipse assumit, nullo probabilius est. Cum enim in calchismis passim omnes legant, septem esse sacramenta, atque unum ex eis esse Matrimonium, neque unquam vel in calchismis legerint, vel in concionibus audierint, non omnia Matrimonia sed tantum quaedam esse sacramenta; credibile est fidelem populum communiter in ea sententia esse, ut omnia Matrimonia legitima sacramenta esse censeat: et proinde sacrilegium in ejus sacramenli violatione committi non dubitet.

Neque obstat, quod nonnulli ad Matrimonium suscipiendum accedant nullis peccatorum sordibus inquinati: nam nulli etiam contra inveniuntur, qui nulla ratione audent Matrimonium contrahere, nisi peccatorum confessione ante praemissa. Deinde si tam nulli sunt qui sacra vasa diripiunt, qui templa polluant, qui alia sacrilegia aperte committunt. etiamsi ea sacrilegia esse non dubitent: quid mirum, si hoc sacrilegium nonnulli facile perpetrent, sive sacrilegium esse sciant, sive etiam fortasse nesciant.

Sexto objectio: *Augustinus in epist. 23. ad Bonifacium, scribit, res ipsas corporeas, quibus sacramenta constant, imaginem et similitudinem gerere ejus sanctificationis, cujus signa et causae esse dicuntur, ut Baptismi lolo externa, internam purgationem, et Eucharistiae externa manducatio, internam refectionem designant et suo modo efficiunt. Al Matrimonium civile, et prophanum, nec sanctificationis imaginem gerit, neque ad sanctificandum sub quodam externa sanctitatis specie exhibetur: non est itaque proprie sacramentum.*

Respondeo: Matrimonium civile, non quidem ut civile, sed ut a Christo evectum ad ordinem rerum sacrarum, pulcherrime refert imaginem conjunctionis Christi cum Ecclesia, et cum anima uniuscujusque per gratiam et charitatem: id enim repraesentat externo viri et uxoris societas, quam materiam hujus sacramenti esse diximus, ut est lolo in Baptismo, et species panis in Eucharistia. Ad eandem unionem Christi cum anima non solum significandam, sed etiam efficiendam. Matrimonii sacramentum adhiberi supra docuimus: quare falsa est assumptio argumenti contrarii, quam sane auctor probare debuisset; non simpliciter, ut fecit asserere.

Septima objectio: *Verba ex concilio florentino, formae sacramentorum sunt: At feri nequit, ut*

res non sacra sacramentum perficiat: verba igitur sacra sacramentorum formae esse debent. Igitur in Matrimonio prophane contrado nulla sunt verba sacra: non igitur hoc Matrimonium sacramentum appellari potest.

Assumptionem, quam negandam esse facile Canus animadvertit, probat; quia si ulla essent ejusmodi verba, illa certe essent: *Ego te accipio in meam etc.* Haec autem non esso verbo sacramentali, multis rationibus contendit. Primo, quia ejus, qui suscipit sacramentum, materia esse possum, forma autem nullo modo, cum forma ab agente iam passum mediantibus causis administris introducatur.

Secundo: Quia licet materia sacramentorum rei aliqua naturalis esse possit, forma tamen, quae dicitur esse sacramentum, necessario supernaturalis esse debet, illa autem verba. *Ego te accipio in meam.* undique naturalia sunt. et ab omnibus gentibus transgreduntur.

Tertio: Forma sacramenti significat eum spirituales effectus, cujus causa sacramentum esse dicitur. At illa verba: *Ego te accipio in meam.* nullius effectus spiritualis signa sunt.

Quarto: Verba quae sunt forma sacramentali, divina institutione determinata sunt. nec possunt hominum arbitrio mutari: at verba quibus Matrimonium contrahendum sit, nulla sunt omnino delicta.

Quinto: Quando verba aliqua sunt forma sacramenti, si nutus, vel Scriptura, vel aliud quodlibet signum, eorum verborum loco substituitur, in eis actio est. At si contrahentes loco verborum, nutus vel Scripturam subjiciant, aequae efficiunt Matrimonium, ac si verbis uterentur.

Sexto: Nomen sacramenti pro materia accipi solet. pro forma non item: Baptismus enim dicitur ablutio, non illa verba: *Ego te baptizo etc.* At illi, verba: *Ego te accipio in meam etc.* dicuntur Matrimonium, seu Matrimonii sacramentum: et enim Matrimonium contractus, qui ex amborum conjugum verbis constituitur. Verba igitur illa, valent sacramentali sunt. non autem forma.

Respondeo: Nego verba illa: *Ego te accipio in meam etc.* non posse esse formam sacramenti. Ad primam probationem. Respondeo: Non esse impossibile. neque absurdum, ut aliquando idem sit et agens et patiens, praesertim secundum partes diversas: potest enim unusquisque manibus sibi ipse pedes ligare, vel solvere, vel abluere, immo cluni manu alteram solvere, ligare, abluere: eodem igitur modo poterit verbis, et lingua se. ipse alteri tradere, quod in Matrimonio solum requiritur. Quare si Canus argumentum valeret, probaret etiam Matrimonium. vel contractum civilem, esse impossibile: neque enim potest Matrimonium contrahi, quin seipsi conjugues ligent: et proinde forma contractus mihi ipsum eundem indicatur ut patientem, qui cum forma producit, atque inducit ut agens. Cur ru-tem fieri nequeat, ut quis ipse baptizet, aut confirmet, vel ordinet, aut inungat etc. non est ea causa, quam hoc loco adferat Canus: facillimum enim esset, ut quis se ipse aqua aspergeret ac diceret: *Ego me baptizo etc.* et idem de aliis sacramentali

stdquia repugnat in cis ratio signi, nt supra diximus, quae non repugnat in sacramento Mainmoon.

Ad Secundam probationem Respondco: Tam nia-piiiiii, quam formam sacramenti esse rem nalu-nlM), μ physice consideretur , el supernalura-H si consideretur saorainenlalilcr. Non cnim r*rbī solum, sed etiam ablutio, inunctio etc.signi-fijjionem habent supermiluralem ex divina insli-t-jlione: id quod etiam Canus admittit, vel potius i argumentum assumpsit, objectione sexta; quare nonis est distinctio, qua hoc loco utitur. Iit sicut ipse admittit illa verba: *Ego le accipio in meam*, i-se materiam sacramenti, licet sint verba aliquo modoliumuna et naturalia: ita poterat admittere, esse furinam. Nam quemadmodum ille cogitur dicere verba illa, quatenus materia sacramenti sunl, '■sacra el supernatural!!), ratione novae signi-icilionij a Deo institutae: ita nos dicimus verba i li.ul sacramenti furinam, esse sacra el supernataralia etc.

Ad Tertiam Despondeo: Verba illa ex divina in-blalioio significare efTeclimi spiritualement . nimum spiritualement unionem Christi cum Ecclesia el t«m anima: quod idem cogitur Canus dicere de idem verbis, quatenus, ipsius opinione, materia unt: nam diam materia significare debet.

Ad Quartam Respondeo : Verba sacrainenlalia determinata esse quoad sensum,non quoad numerum syllabarum,vel sonum vocis; alloqui non poscollinguis diversis sacramenta celebrari. Sic igitur in sacramento Matrimonii verba determinata sunl, quae mutuū consensum sufficienter exprimai, sive id pluribus, sive paucioribus vocibus Hit.

Ad Quintam Respondeo: Tunc solum non posse subjici nutus loco verborum, quando forma sacramentiesi solum verbum proprie dictum: at in Matrimonio id peculiare est, ul forma sint tam verba proprio dicta, quam etiam improprie: ut nutus : ul supra diximus in solutione secundae objectionis.

Ad Sextam Respondeo: Argumento illo tantum probari verba conjugem esse materiam,non autem probari non esse etiam formam. Nam si id, quod materia est lanium sacramenti, sacramentum nominari potest; quanto magis sacramentum nominari potent id, quod simul materia est el forma?

Deinde verba illa: *Ego le accipio in incam,}Illud*, dc praesumptione et ante cum Justinianus. Inslitut.de palr.polcsl. io principio,et eam definitionem theologi ei canonicist,ic pnssim recipiunt. Quare verba illa: *Ego le accipio in meam,caussa* Matrimonii sunl, sed non sunt ipsa Matrimonium: proinde argumentum contra auctorem suum pugnat,probat enim illa verba: *fyil·· accipio* in meam,non esse materiam hujus Mcrimentī, sed potius formam, cum sacramentum de materia dicatur, de bis autem verbis non dicatur.

Ultima objectio sumitur ex auctoritate theologo-inn. Patrum ac pontificum : contendit enim Ca-

nus, non esse sententiam nostram communem omnibus theologis. Atque ex tanto numero doctorum, producit solum lres aut quatuor , ac deinde addit mulla loca pontificum el Patrum ex jure canonico deprompta, quae nihil ad rem faciunt. Respondeamus ad singula.

Primo adducit Gulielmum Parisicnsem , qui in lib. dc sacramentis, tract, dc Matrimonio cap. 9. qu. !. negat Matrimonium veri nominis sacramentum esse, el sacrnmenlalem virtutem habere, nisi sacerdotali ministerio consecratum fuerit. Huic testimonio similes sunl nonnullorum canonislarum sententiae, qui sacramentum .Matrimonii gratiam conferens constituunt in benedictione sacerdotali, et precibus quae super conjugatos fundi solent, quorum canonislarum sententia theologorum sil.

Respondeo: Duplex csl benedictio sacerdotalis in Matrimonio. Una, quae datur in contractu dc praesenti, cum sacerdos dicit: *Ego vos conjungo, innomine Palris, el Filii el Spirilus* sancti, el haec fere in domo privata dari solet. Altera csl benedictio, quae datur in templo lempore missae , cum adjunctis variis precibus.

Si dc priore loquatur Canus, de qua sane loqui visus csl in tota superiore disputatione,nullum habet auctorem, quem pro sua sententia proferat: Nam Gulielmus Parisiensis clcanonislac loquuntur de benedictione el precibus, quae adhibentur tempore sacrificii in templo. Si de posteriore loquatur, habet quidem auctores praedictos, sed illi el pauci sunl , el nullo modo cum omni schola theologorum conferendi. El praeterea in manifesto errore versantur: nam illam benedictionem posteriorem, exploratum ac certum est, sacramcnlale quid esse, non autem sacramentum, cum in ea benedictione nulla sint verba, quae forma sacramenti esse videantur; el cum ea benedictio secundis nuptiis non detur, quae tamen omnium iudicio vera sacramenta sunl; el cum absque peccato omitti possit, modo ncgligenlia el contemptus absit, ul palet ex can.*f.Xostralc*s 20. quaesi. 5.

Adde quae fundamentum canonislarum debilissimum csl; probant enim sententiam suam ex cap. *In Ecclesia* de simonia, ubi prohibentur sacerdotes accipere pecunias pro benedictione nubentium, quia ea benedictio sacramentum csl. Sed eo loco vocatur benedictio nubentium,sacramentum largo modo: ul ctiatn ibidem sacramenta vocantur.idcsl, caeremoniae sacrae , excquiac defunctorum, officium sepulturae.deductio episcopi ad suam sedem et alia id genus.

Secundo objicit Canus Patres concilii coloniensis, <pii aliam formam sacramcnli requirunt, quam Scholastici requirere solent. Sed ad hoc supra respondimus, cum Kcmnilium refutaremus: ostendimus enim ex verbis ipsis enchiridii, nomine concilii coloniensis editi, formam hujus sacramenti esse verba, quibus conjuges mutuū consensum exprimunt.

Tertio objicit Canus Petrum Paludanum , qui in •5. disl. 5. quaesi. 2. scribit, non peccare conjuges, qui Matrimonium contrahunt in peccato mortali existons. Ex qua sententia colligitur Matrimonium civiliter contractum non esse sacramentum .

neque enim auctor ille tain imperitus eral, ul ne-sciret sacramentum Matrimonii sine sacrilegio suscipi non posse ab iis, qui in peccato mortali existium.

Respondeo: Pelnis Paludanus in illo ipso loco quem Canus citai, apcrlis verbis docel, sacramenluni Matrimonii ministrari ab ipsis conjugibus, consensum suum invicem exprimentibus, cum in co consensu signis expresso essentia Matrimonii consistat. Quare miram est, cur Canus velil nos potius ex consequentia quadam ipsius colligere Paludani sententiam, quam ex propriis verbis illius. Porro Paludanus co loco non loquiliir de conjugibus. ul sacramenlum Matrimonii recipiunt, sed ul illud ministrant: siquidem probare volebat, non semper peccaro ministrum, qui in peccato existons sacramentum dispensai, ul m casu necessitatis, sed quidquid lit de hac ejus sententia, dubitari non potest de mcnlc ejus in quaestione, quom nunc tractamus.

Quarto objcit s. Thomam, quem duobus in locis sententiae suae subscribere Canus affirmat. Unus locus est in '. disl. I. quaesi. 1. arl. 3. ubi s. Thomas docet, ad Poenitentiam quatenus virtus moralis est, el ad Matrimonium, ul esl in officium naturae, non requiri determinata verba, sed signa cl nutus quoslibet sufficere. Al vero ul Pocrilenlia cl Matrimonium sacramenta sunl, in dispensatione ministrorum Ecclesiae constituta, requiri determinata verba. Aller locus esl lib. I. contra gentes cap. 78. ubi s. Thomas probal, Matrimonium esse sacramentum, quia per ministros Ecclesiae dispensatur, cl quaedam benedictio nubentibus datur.

Respondeo: Prior locus si quid probal, probal solum ad sacramenlum Matrimonii non sullicere nutus, sive quaecumque alia signa, sed necessaria esse verba, ul in omnibus aliis Sdcarnenlis; al non probal. Matrimonium non esse sacramenlum, nisi verba illa a ministro ecclesiastico proferantur, cum idem s. Thomas disl. 26. quaesi. 2. art. 1. ad 1. disertis verbis dicat, formam sacramenti esse verba conjugum. benedictionem autem sacerdotis non esse de essentia hujus sacramenti. Adde, quod idem sanctus Thomas in secundo scripto in quartum (list. I. quaesi. 1. arlic. 3. cum posuisset verba supra scripta, quae habentur cliam in primo scripto, addidit: Vel dicendum, quod *in his. ul sacramenta* sunl, *requiruntur aliqua signa loco* ierborum; ex quo loco intelligimus s. Thoiuam non certum fuisse prioris opinionis.

In posteriore loco s. Thomas probal Matrimonium e-se sacramentum a signo el conjecturis, ul cliam nos supra fecimus. esl enim signum hujus rei, quod Matrimonium sacerdotali benedictione ornetur, cl quod ad Ecclesiae ministros pertineat caussas matrimoniales judicare.

Quinto proferl leslimonia gravissimorum auctorum. Evaristi in epist. I. Cnlxli in epist. ad episcopos Galliae. Syricii in episl. ad Ilimerium. Hormisdæ apud Gratianum 30. quaesi. I. can. *Nullus* iu lai apud eundem Gratianum 31. quaesi. 2. can. I "th <rius. Ambrosii lib. 9. epist. 70. ad Vigilium, I- tori lib. 2. de officiis eccles. cap. II). Denique

testimonia conciliorum quorundam, ul Carthaginiensis IV. can. 13. Lateranensis, ul habetur cap. *hi Ecclesiae corpore*, extra de simonia. Viennensis. ul habetur in Clementina religiosi, de privilegiis Lugdunensis 35. q. 3. can. Nulli, elcoibi-utiensis in fine ipsius concilii. Quae sane lesliuiniu. si quid haberent conira sententiam noslraui, mento nos terrerent.

Al nihil omnino habentl (uno Eiarisli testimonio excepto), nisi, in Matrimonio adhiberi solere, ul debere benedictionem sacerdotalem, el alias ejusmodi cucremonias: quod eliam nos libentissime accipimus, el contra hûcrelicos defendimus. E". aulem eas caeremonias de essentia sacramenti, aut Matrimonium per verba de praescidi inter filele contractum, non esse sacramenlum, in quilo earum testimoniorum invenitur: immo in concilio hler. mensi. unde sumptum esl illud cap. / u/ iccli Mfli desimonia, vocantur quidem benedictio nubentium, sacramenlum, sed tale sacramenlum, quale est cliam officium sepulturae, exequiae defunctorum, deductio episcopi ad suam sedem cl similia.

Unus esl Evarislus, qui in episl. I. cl apud Gratianum 30. quaesi. 5. can. *Aliter*, Matrimonia sine sacerdote contracta videtur dicere, non esse Matrimonia, sed adulteria, vel stupra, vel fornicationes.

Sed hoc testimonium recte exponitur a theologis et canonisliis, qui docentl, loqui pontificem de M. Irimonio legitimo in foro exteriori. Ecclesia iô iiii non iudicat Matrimonium legitimum, sed fondationein in foro exlcriorc, nisi testibus probari possit, tametsi sciai in foro conscientiae esse rem. -l- inuin matrimonium, si utriusque conjugis consensus intervenerit. Quod aulem Evarislus Malrimoiw clandestina iudicel illegitima, quia praesumitur cl- fuisse muluus consensus in conjugium, perspicuum esl ex ullimis verbis epistolae, ubi legimus Matrimonium esse illegitimum, nisi voluntas propria suffragata fuerit. el vola succurrerint legitima.

Hanc aulem solutionem admittere cogitur Canus, nisi velil conira decrelum Iridenlini concilii eredere, Matrimonia clandestina non fuisse vera conjugin, sed adulteria, vel stupra aul fornicationes. Evarislus cniin Matrimonia illa occulta non solum negalesse sacramenta, quod Canus audire cupit, sed cliam affirmat esse adulteria, stupra. fornicationes; quod nisi inlellignlur in foro exteriori lanium. manifestum errorem continet, ul concilium generale, cui Canus, ul vere catholicus parendum esse non dubitabat, apertissime definivit.

CONTROVERSIA III.

De unitate conjugii.

CAPUT ix.

Depolygamia multarum uxorum successive

Sequitur controversia Terlia de unitate Matrimonii. sive de polygamia, quae unitati opponitur.

fiat sont parles principales hujus controversiae. Injilr polygamia mullarum uxorum successive. Alien, «le polygamie multorum uxorum simul.

Pepolygamia mullarum uxorum successive,quarim videlicet una nllcri succédai, duo sunt, quae t'bij haeretici hujus (emporis objiciunt. Primum (t quod polygamos non admittamus ad sacros Ordites.

Sed de Itac rc disseruimus in 1. hb. dc clericis, obi ostendimus, Paulum unius uxoris virum,idesl, «ui ton plures uxores habuerit,episcopum.presby-Pniroeldiaconum ordinari voluisse. I. Tim.3. cl Fit. I.

Ilierum est.quod proliibeatnus Christianis istam poljfttnlim. Kemnitius enim iu 2. part, exainin.

1220. scribil: Catholicos existimare, secundas raplias non debere benedici, eo quod sacramento uftint cl fornicationes sini ac prostitutiones : cl :!lφ !decretum Gratiani, can. *line ratione*, et cie. *Qwomodu* 31. quaesit. 1.

Sed haec est manifesta calumnia. Fuil quidem tntiquus error Montani, ut refert s. Auguslinus in libMde hadrcslbns cap. 2G. el Tertulliani, ul paret nlllb.ejusdem dc monogamia cl Novalianormn, t«tc Tlieodorelo lib. 3. dc fibulis haeticorum , ««imita nuptias esse illicitas. Catholici vero, cl wbo ct facto docent secundas nuptias, immo et lialertias ct quartas, cl alias deinceps esse licitjjcl vera Matrimonia, atque adeo sacramenta.

Id quod ex Apostolo manifeste colligitur, qui Rom.G.offlrmat: Mulierem viro suo mortuo non fore adulteram, si altori viro nupserit: et I. Corinth. 7.dicit: *Sidomierit vir ejus, cui vull nubat, lan-ium in Domino*. Quem locum diligenter expendit Auguslinus hb. de bono viduitatis cap. 12. ubi obserrat, b. Paulum non dixisse: Si dormierit primus lir, aul secundus, aul tertius: sed indellnilc: Vir rjtw. Proinde semper nubere liccl mortuo marito, quotus tandem fuerit.Idem Apostolus 1. Timolh. 5. viduas juniores hortatur, ut secundo nubant, ob incontinentiae periculum.

Pnelercn concilium nicenum can. 8. jubet Novatimos non recipi, cum od Ecclesiam redemit, nisi polliceantur se cnimnunicaturos eliam cum iis qui forte secundas nuptias experti fuerint.

Huc Accedant testimonia Patrum, Ambrosii in libo de viduis. Hieronymi in epist. nd Gernntinm. Augustini in libro dc bono viduitatis, Chrysostomi horn. 20. in epist. nd Ephes, ct aliorum, qui souffleta nuptias nperlc probant,licet illis continentum praeferant.

Denique concilium florenlinum in instructione Arminorum (juxta fidem ejus, qui summam conciliorum collegit) nun solum secundas el tertias, 'd cliam quartas cl alias deinceps nuptias, licitu esso declaravit.

Vi id, quod objicitur de benedictione. Itespondeamus: Verissimum esse, secundas nuptias non benedici; sed caussnm hujus rei non esso.quin secundae nuptiae carennl sacramento. Aain illud primum. idesl, secundas nuptias non debere benedici, affirmant gravissimi auctores, Patres concilii ieoaesariensis can. 7. Ambrosius, sive quicumque fuil auclor. in 7. cap. orioris nd Corinth, cl in

3. caput prioris ad Timolh. Auguslinus serm.213. de lempore. Isidorus lib.2. de oHlciis divinis cap. 19. Alexander III. ct Urbanus III. extra.desecundis nuptiis,cap. *Capcllanum*, cl cap. lir *autem*. At ideo secundas nuptias non benedici, quod sacramento caveant, Patres citati non dicunt, neque esl verum: benedictio enim illa ad sacramenti essentiam non perlinet, ul supra ostendimus,caussa aulem cur secundae nuptiae non benedicantur,esl, quia benedictio in primis nuptiis data non perit, neque debent Iterum benedici,qui semel benedicti fuerunt, ut Urbanus docet loco notato.

Ad loca, quae objecit Kemnitius, facile est respondere. Nam vel canonum illorum auctores Kemnitius reprehendit, vel Gratianum collectorem. Si auctores canonumicum antiquissimis Patribus bellum gerit, non cum scholasticis, vel reccntioribus docloribus: lres enim canones,qui in secundarum nuptiarum reprehensionem eo loco citantur, deprompti sunl ex auctoribus, qui ante mille el centum, vel mille et ducentos annos vixerunt. Si collectorem Kemnitius accusat; iniquus ct improbus est, cum eodem loco Gratianus aperte contrarium asserat, ct multa testimonia Hieronymi ct Augustini adducat, ul probet non solum secundas, sed eliam quartas, et ultiores nuptias licitas esse.

Sed expendamus etiam canones a Gratiano citatos. Primus est concilii neucaesariensis anle annos 200. celebrati: nam in eo concilio can. 7.prohibentur presbyteri intéressé celebritati secundarum nuptiarum, cum pocnilenlia injungenda sil iis. qui saepius nubunt.

Iluuc canonem aliqui intelligunl de iis, qui simul plures uxores habere volunt: quod esse contra cvangelium iu sequenti capite demonstrabimus. Alii eundem canonem dc iis intelligunl. qui saepius nuptias contrahunt successive, atque hos non peccare affirmant.quod saepius nuptias appetant; sed quod in secundis nuptiis eam celebritatem adhiberi velint.quae solum in primis.de inorc Ecclesiae adhibenda est: el ideo poenitentiam injugendnm illis esse n presbyteris,a quibus od eam celebritatem invitantur. Potest cliam Heri, ut antiqui illi Patres, qui aliis eliam in rebus severiores erant, ob signum incontinentiae notandos aliqua poenitentia esse voluerint cos.qui saepe Matrimonia contrahunt: nam concilium laodicenum can.1. fatetur, legitimas esse secundas nuptias,el lamen injungit certi temporis poenitentiam iis,qui secundas nuptias appetunt. Sed quacumque fuerit eorum Patrum mens, concilium fuil particulare, cui recte opponi potest concilium nicaenum generale can. 8. in quo secundae nuptiae apertissime approbantur.

Secundus canon tribuitur Chrysostomo, sed revera non sancti Joannis chrysostomi. sed alterius cujusdam est, cujus cxlal opus imperfectum in Matthaenum: quod opus aut est hominis haeretici, aul est ab haeticis corruptum, siquidem nulla continet cum doctrina orthodoxa pugnantia.

Veiba praesentis canonis habentur serm. 32. in cap. 19. Matthaei, ubi auclor ille scribit,secundas nuptias ab apostolis praecipi ob incontinentiam hominum, sed revera fornicationem esse. Quae

verba nonnulli ila exponunt, nl velint cum ancio-rem prr hyperbolem vocasse fornicationem secundas nuptias, non quod revera fornicatio sil,secundo nubere, sed aliquid minus bonum, quam in viduitate permanere. Sed quidquid sil de aucloris illius mente, cerium esi ejus verba non habere in dogmatibus auctoritatem: praesertim, cum verus Chrysoslomos hom. 20. in episl. ad Ephes, dicat, secundas nuptias non posse damnari.

Postremus canon s. Hieronymi esi, in lib. I.adversus Javin. ubi iam multa scripsit, in laudem virginitatis cl continentiae, ul visus sit nonnullis non modo polygamiam, sed etiam nuptias absolute damnare.

Caclenim in apologia ad Pammnchium. pro libris adversus Jovinianum, disertis verbis scripsit: *Aon damno bigamos, immo nec trigamos, cl si dici polcsl octogamos etc. el* in com. cap. 1. ad Til. dicil, librum dc monogamia Tertulliani, ubi secundae nuptiae damnantur esse haereticum: et m episl. ad Geronliam de monogamia: *Quid igitur? inquil, damnamus secunda Matrimonia? minime, sed prima laudamus, abjicimus de Ecclesia digamos? absit; sed monogamos ad continentiam provocamus*Alaque s.Hieronymus non illicitas secundas nuptias esse censebat; sed si quando vehementius ad monogamiam horlabalur, id faciebat lum amore pudicitiae, quo sanctissimus ille vir mire ardebal, lum ob incontinentiam mullorum, qui non contenti secundo, aul tertio, vel etiam quarto Matrimonio, usque ad vigesimum aliquando progrediebantur: refert enim in eadem episl. ad Geronliam, Damasi tempore fuisse Romae par conjugum, quorum alter viginti uxores sepelierat, altera maritos viginti cl unum.

Unus tamen adhuc scrupulus remanere videtur. Nnrn cum catholici doceant: Digamos defectu sacramenti non posse ad sacros ordines promoveri, videtur secundum Matrimonium apud catholicos, ut Kemnilius dicebat sacramento carere.

Ilespondeo: Bigami, defectu sacramenti, sacris initiari nequeunt, non quod eorum Malrimonium sacramentum non sit, sed quod perfectione quadam sacramenti careat. Qui enim monogamus est, significat Christum ita esso unum unius conjugis virum, ul numquam allcram habuerit: qui aulem bigamus est, significat quidem Chrislum esse unum unius, quod ad sacramentum sufileiksed non significat ila esse unius, ul non fuerit alterius; el lum defectu hujus significationis, tum ob alias causas, de quibus egimus in disputatione dc bigamia clericorum, bigami ad sacros Ordines non assumuntur.

CAPUT X.

De polygamia multarum uxorum simul.

Aunc.ul ad Allcram partem hujus controversiae veui.ilDusjprimus qui inter Christianos polygamiae aditum patefecit, videtur fuisse Valentinianus im-

perator, alioqui pius el catholicus princeps, h enim (ul Socrates referi lib. I. hist. cap. 27.) cum Umore captus esset Juslinoo cujusdam, eamquein Malrimonium ducere vellet.retenta priore conjuga Severa, ex qua Gratianum lilium jam susceperat: ul colore aliquo intemperantia suam egeret, legem promulgavit, ut liceret unicuique duas simul conjuges habere.

Nosiro tempore Martinus Lulherus, ul alios errores innumerabiles, ita etiam hunc errorem, cnjus fere nulla memoria apud fideles exlabalabinferis revocare conatus est.Nam m proposiliombh, de bigamia episcoporum, quas edidil anno 152*. ila scripsit,propositione 65. el 66. *Yola sunt jura Mosaica, de fratris defundi uxore, el du filia corrupta invito patre, quae cogunt plurium es' uxorum virum: quae non magis sunl abrogata, quam reliqua omnia, idesl, libera, nec prohibita, nec praecepta*, el supra in propositione G2.et sequentibus, dicil, apud ethnicos fortasse scandalum fore, si Christianus phires uxores habeal:li-men inler Judaeos non esse scandalum, cl i! non posse ostendi id esse illicitum.El quin inion Europa el Africa vix ulli sunl cum Christiani*et-hnici, sed lanium Judaei et Mahuinelani. quib< uxorum multitudinem pseudopropheta suus concessit; secundum Lulheri sententiam liceret in li< omnibus regionibus uxores mullas ducere. Quid? quod idem Lulherus in explicatione Gettesws. tpiam anno 1525. edidit, in commentario ad cap. 16. non obiter, sed ex professo disputai, utrum Christianis liceat exemplo Abrahac phires simul uxores habere, ac tandem respondet,id neque c<; praeceptum, neque prohibitum.sed liberum; el quidem nolle hanc novam consuetudinem introducere, sed nec improbare posse, cum exemplar Irum adhuc sint libera.

Hanc Lulheri sententiam Anabaplislni sequir hir, ul Kemnitius in 2. par. exam. pag. 1229. testatur: ubi fatetur recto a concilio tridcnlmo diurnari hunc errorem de polygamia plurium uwniB simul. Quare fateri debet, recte etiam damnari sr-chiphrophetam Luiheranorum, qui in eodem errore fuil; ul revera damnatur in 2. can. concilii tridentini sess. 21. his verbis: *Si quis dixerit, liter. Christianis plures simul habere uxores, el h> n ulla lege divina esse prohibitum,anathema sil.* Haec emm verba concilii, quae a Kemniho approbantur. proprie in luthcrum diriguntur, cujus rd illa sententia, polygamiam non esse a Deopraccpiam, nec prohibitam.

Neque csl nova haec definitio concilii tridentini. Idem enim definivit olim Syricius in episl. I. el Innocentius I. in episl. I). el Innocentius III. cap. *Gaudemus*, de divorl. aedenique mulli alii, in loto titulo dc sponsa duorum, cl apud Gralium 24. quaesl. 3. can. An non.

Polcsl aulem haec veritos his argumentis confirmari. Primo, Christus Mallh. 19. revocat Matrimonium ad primam institutionem, ac vult eam deinceps valere.Sed prima illa institutio excludit pi lygamiam:igilur polygamia a Chrisloprohibitae-Major propositio probatur; nam Dominus microgalus a Phariseis, an liceret uxorem repudiare

répondit non licet: *Quia qui fecit hominem ab initio, et masculinum et foeminam fecit eos, et dixit: huiusmodi hoc dimittet homo patrem et matrem. et Merebit uxori suae, et erunt duo in carne una; itaque jam non sunt duo, sed una caro. ovi ergo Deus coniunxit, homo non separet.* Et tunc instarent Pharisei, Moysen permisisse libel-

li repudii: Dominus iterum revocans legem causam, ait: *Ad duritiam cordis vestri, et dixit: huiusmodi hoc dimittet homo patrem et matrem. et Merebit uxori suae, et erunt duo in carne una, et non erunt duo, sed una caro.*

Quod autem dicitur Malrimonium initio institutum, ostendit per hoc, quod non est in lege, sed in natura. Probatur primo ex modo loquendi; illa enim verba in numero singulari: *Masculum et foemina, et unum* [fecit eos, et]; *Adherebit uxori suae*, cl. E. ruditer in carne una, 'Aperio indicant Deum vultum esse Malrimonium esse conjunctionem unius cum altera, non unius cum nullis.

Secundo ex illa explicatione *Chrisii: Itaque jam non sunt duo, sed una caro.* Haec enim verba significant Matrimonii initio instituti cum esse esse. Cum, ut qui coniunguntur, liant una caro: at si unum non sunt, nullis jungatur, non erit una caro sed multae; uclatn lei uno, quam divisio per tale Matrimonium,

tertio patet ex ipsa prima creatione hominis, hinc si Deus voluisset Malrimonium esse unius eam nullis, creasset Adam non unam carnem, sed nullas foeminas, quas in uxores ducere potuisset. hinc poterat Adam uxorem habere. nisi quae cum illo creata fuisset a Deo: repugnans enim omnino naturae, ut paler ducal filiam, aut neptem: omnes autem foeminae praeter Evam, filiae, aut neptes fuerunt. Itaque cognovit Deus Adam non coniunctum esse.

Accedat ultimo consensus Patrum. Nam Hieronymus, Chrysostomus, Beda, Theophylactus et Isidorus in commentario, ad cap. III. Mall. Ambrosius in lib. de viduis extremo, et Augustinus lib. I. de nuptiis et concupiscentia, cap. 9. docent Matrimonium initio institutum, excludere polygnam; immo rationes paulo ante allatae, ex his argumentis depromptae sunt fere omnes.

Secundo: Christus Matthaei 5. cl. 19. Marci 10. et Lucae 11. declarat cum, qui dimissu uxore aliam duxerit, moechari. Ex quibus testimoniis colligitur, polygamiam jure evangelico esse omnino illicitam; Nam ideo moechari dicitur, qui dimissa priore aliam ducit: quin prior non poterat dimitti, licet videatur dimissa coram hominibus, tamen in hoc est uxor illius. quoniam cum primo duxerat. Videt si per dimissionem desiisset esse uxor, non moecharetur vir ejus, aliam ducens, quemadmodum non moechatur, qui priore uxore mortua aliam ducit. Quod si moechatur, qui aliam ducit violenter priore, non licet igilur plures conjuges habere, nisi adulteria licita esse velimus; et si non led aliam ducere, dimissa priore, nullo minus priore. rclenla. Aam noti licet priore dimissa aliam ducere, quia prior adhuc est uxor; al nullo magis nuxor quae non est dimissa: quoniam vivente priore uxore, sive dimissa, sive rei nta, illicitum est ducere etiam.

Iloc argumentum non videtur Cnjetano salis solidum: scribens enim Cajelanus in cap. 19. Mallh. dicit hoc argumentum non carere scrupulo, propter verba quaedam Marci. Deinde scribens in cap. 10. Marci, explicat scrupulum antea notatum: est autem hic scrupulus, quoniam Marcus referens verba Domini, non dixit: Qui aliam duxerit, moechatur, sed: *Qui aliam duxerit, moechatur super eam.* Cx. quo Mili Cajelanus intelligi (si tamen ego recte illum intelligo; obscurius enim loquitur more suo) secundum illud conjugium non vocari a Christo ad adulterium simpliciter, sed adulterium in injuriam prioris uxoris, id est, adulterium improprie, est secundum aliquid, non absolute est improprie.

Sed iste scrupulus facile eximi potest. Nam in primis illa verba: *Super eam*, non habentur apud Mattheum, cap. 19. cl. Luc. cap. 16. isti enim evangelistae absolute dicunt, moechari cum, qui aliam duxerit.

Neque obstat, quod Cajelanus dicit, debere exponi Matthaum est Lucam, per Marcum. qui addit quod alii omiserunt. Nara evangelistae licet interdum outillant aliquid, quod ab aliis suppletur, tamen semper verum dicunt, et illa sufficienter, ut possint intelligi etiam ab iis, qui non legerint alios evangelistas: alioqui ii, qui solum unum aliquando habebant, decepti fuissent. Quare expositio unius evangelistae per alium non debet esse talis, ut sine ea reddui falsum, quod aliquis eorum dixit. Opporlet igitur. n. perspicue verum sit quod Matthaus et Lucas dicunt, videlicet absolute moechari eum, qui secundam uxorem ducit, prima vivente: alioqui decepti fuissent, qui Matthaum, aut Lucam sine Marco legissent.

Praeterea illa verba: *Moechatus super eam*, non tollunt adulterium, sed ponunt, et aliquid praeterea addunt. Moechari enim super dimissam uxorem, est vere moechari, sed cum injuria addita injustae dimissionis: est aliter exponere, est sine ulla causa relinquere propriam et germanam verborum significationem, est lingere inoposad arbitrium, quod si liceret etiam Scripturas omnes corrumpere et depravare.

Adde, quod Augustinus lib. 1. de adulterinis coniugiis cap. 11. cl. Beda in commentario ad cap. 10. Marci, ita Marcum exponunt, ut nos diximus: est Innocentius III. cap. *Gaudemus*, de divortiis, totum argumentum, quod hactenus explicuimus, habet. cl. ante eum Innocentius 1. in epist. 3. ad Exuperium cap. 6. et omnes alii Patres, quos in sequenti quaestione citabimus, qui affirmant vere eum moechari, qui vivente priore uxore etiam dimissa per repudium, aliam ducit.

Sed forte Cajelanus dicere voluit, moechari super eam, esse verum adulterium, quia ducitur lunc alia uxor, invita priore, quao injuste dimissa est: al retenta est consentiente priore, non esse adulterium. si ducatur alia; proinde non aperte colligi ex verbis Domini, prohibitionem polygamiae.

Respondeo: Consensus uxoris neque sufficit, neque requiritur ad polygamiam licitam reddendam. Nam in epist. Christiano, quo interdicta est polygamia, etiamsi prior uxor maxime vellet, ut narius aliam duceret, non limen id ei liceret: tempo-

re aulcm patriarcharum, quo polygamie licita eral, non requirebatur consensus: ul palet de uxoribus Jacob. Non enim verisimile csl. consensisse Liam, ul Jacob acciperet Balani Rachelis aemulae suae ancillam in uxorem; neque contra consensisse Rachelcm.nl Jacob acciperet Zelpnam ancillam Liac: scd Jacob jure suo ulebalur. Sic eliam David multas uxores accepti, prioribus id ignorantibus; neque usquam legitur, maritum petiisse uvoris prioris consensum, ul ei liceret aliam ducere. Quare non facit adulterium, invita uxore aliam ducere, scd aliam ducere priore vivcnlp cl uxore permanente.

Tertio probatur ex Apostolo. Nam in primis Apostolus ubicumque loquitur de Matrimonio, semper loquitur de uxore in numero singulari. ul 1. Cor. 7. Unusquisque suam *uxorem habeat*: el; *Alligatus es uxori, noli quaerere solutionem* dc. Deinde idem Apostolus apertissime scribit, uxorem non posse, vivente marito, alicui alteri nubere. Horn. 7. *Virente viro vocabitur adultera, si fuerit cum altero viro*. El 1. Corinth. 7. *lis qui Matrimonio juncti sunl, praecipio non ego, sed Dominus. uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari*.El infra: *Mulier alligata csl legi, quando tempore vir ejus vivit: quod si dormierit vir ejus, hbcrata esi a lege- cui vult nubat*. Quae loca probibenl, polygamiam ex parte focroinarum expresse, idesl. prohibent ne focminae saepius nubant, viventibus viris prioribus. Sed prohibent eliam consequenter polygamiam ex pario virorum, idesl, ne viri plures simul uxores ducant. Nam licet minus repugnet rationi ac naturae, ul vir plures uxores, quam uxor plures maritos habeat, ul inferius demonstrabimus: ulrumque lamen rationi repugnat.

Et Praeterea quidquid sit de jure naturae, jure uvangelico pares sunl vir cl foemina, quantum ad fidem cl debitum conjugale, ul ipse idem Paulus explicat 1. Coritilh. 7. eum ait: *Uxori vir debitum reddat, el uxor viro. Mulier sui corporis poleslalem non habet, scd vir: similiter autem el vir sui corporis potestatem non. habet, sed mulier*. Quibus verbis Apostolus significat in contractu Matrimoni christiani. quod est sacramentum unius Christi cum Ecclesia, Ha conjungi virum uxori, ul sc. lotum illi Iradat, sicut se totam viro mulier tradit: ex quo sequitur, ul sicut non potest mulier sine injustitia se tradere alteri viro; ita nec possit vir sine injustitia se (radere alteri focminae.

Quare s. Augustinus licet iu libro de bono conjugali cap. 17. scripscrit, magis absurdum esse si uri i mulier multis viris, quam si unus vir mulieribus nullis jungatur: tamen in hb. i.de adulterinis conjugis cap. 8. docuit parem esse in Matrimonio tbrisliano focminam viro, quod allinet ad monogamiam: ct ideo sicut, AposUMo leste, mulier adultera erit, si vivente marito fuerit cum allero viro, ita eliam c contrario vir adulter erit, si vivente uxore fuerit cum alia foemina.

Colligimus igitur ex Apostolo hanc rationem; Mulier non potest juxta Apostoli doctrinam plures viros habere; scd juxta eundem Apostolum pares

sunl vir el mulier in hac re.Non igilur polcsl juxta Apostolum unus vir plures uxores habere.

Quarto polygamie lum ex parte viri, lum ex parte uxoris, juri naturae el rationi Matrimonii repugnat: non igilur licita csL praesertim in lego evangelic.!, quae sustulit permissiones omnes, quae eranl in lege veteri. Antecedens.quod attinet ad polygamiam, qua una mulier nullis simul viris nuberet, apud omnes certum el exploratum csl: nam talis polygamiu repugnai omnibus Matrimonii limbus.

Possunl aulcm distingui quatuor fines Matrimonii, doctrinae caussa. Finis Primorius est suscepi, i el educatio prolis. Al cum una inuber non nisi seincl in anno parere possit, ab uno virosufficienter foelari polcrl. Si vero pluribus jungatur, non solum non pariel saepius, sed rarius, aul otunquam pariet: experientia enim Icslalur, meretrices inot-eundas esse. Deinde nemo virorum illorum quitu-eadem uxor communis esset, filios suos no»el, quod sane educationi liberorum pluimum noceret.

Alter linis Matrimonii est. domestica sociebsel communicatio operum, quae ad vitam necessaru sunl. Nam ul ArMotelcs duccl lib. 8. ellmionim, cap. 12. vir cl uxor non jungunlur solum ad procreandum, ul animalia caelera, sed eliam ad colabitandum, uj simul familiam reganl, cl officia domesticlica inter se parlianlur: alia enim munia uru. alia uxori conveniunt. Ille autem linis omnino impeditiir per multitudinem virorum in eademfamilia: essenl enim nulla capita unius corpora. Quocirca sicut nulli servi possunl esse unius Emmini; non lamen polcsl unus servus nullis M. nis recte servire: sic eliam polcsl aliquo niudoanus vir nullas conjugc» simul haberejiullo aulecj modo potest una foemina multos simul habere iurilos.

Tertius fluis csl, ul sil conjugium in remediuo contra eoncupisecutiam.Ad istud conjugium uano foeminae cum nullis viris, non modo remedium non adferret contra concupiscentiam, sed eliam iras, rixas el discordias implacabiles excitaret inter rivales, ul notum csl, quas discordias non posset uxor ulla ratione compescere, cum ei comenul subjici et obedire, non praeosse cl dominari.

Quartus linis csl, ul sil sacramentum Christi cl Ecclesiae,cui lini maxime repugnat ista pohganua. I nus enim Deus esi, cui Ecclesia jungitur, non nulli: nec polcsl Ecclesia, sive anima quaevis multis diis conjungi, nisi fornicando.

Sunl autem hae rationes s. Augustini lib. 3. de doctrina clirisliann cap. 12. cl libro de bono conjugali cap. 17. ubi eliam hanc ipsam sententiam probat exemplo veterum sauciorum. Inveniuntur eliam quidam sanctorum,qui plures uxores habuerunt, sed quae maritis pluribus juncta fuerit, nullam omnino sanctarum legimus focminarum.

Quod vero ad polygamiam illam allinet, qua unus vir nullas uxores habet, non csl omnino extra controversiam, an talis polygamia juri naturae repugnet. Durandus enim in 4. distinct. 33. quae. 1. el Alphonsus episcopus abulensis in cap. 19. Maith. quae. 30. docent, non repugnare: Innocentius lamen pontifex cap. *Gaudemus*, de divor-

¶s. cl theologi plerique in (list. 33. lib. 4. sent nurn contrarium tticnliir. Num etiamsi CONju; iuni unius viri cum nullis uxoribus , non repu- / cl. Primo lini .Malrimonii. idesl, prolis propi>g:i- ii cl educationi; cum facile possit unus vir ex :do lliis focmlnis liberos procrearo ct alere; tamen illis finibus aporie répugnai.

Vim Secundus ille linis, qui csl socialis cohabi- lilio, cl domus gubernatio, non parum impeditur , r uxorurn multitudinem. Siquidem uxor, licet sit uro subjecta, non lamen ul famula , sed ul socia dcollateralis: cl ideo ipsa quoquo in domo prin- lipdom bebet, ul fuso trudit, Chrysoslomus hom. JO.in episl. ad Ephesios: cl idem probat s. Tho- mas 1. par. quaesi. Π2. art. 3. cx ipsa productione mulieris: ideo enim non cx capite, neque cx pedi- bus, sed ex latore formata csl,ul neque dominclur uro, neque subjiciatur instar ancillae , sed socia (itcl collateralis. Quod eliam testantur honorum nebulo. Rogum enim uxores reginae,el Augusto- mu Augustae dicuntur. Jam vero omnis principa- les sua natura diligil singularitatem,ut Augustinus dotellib. de bono conjugali cap. 17. repugnat igi- lur .Matrimonio , ul unius viri plurcs sint con- juges.

Atque hinc inlccllinms argumentum Augustini kocilato, quo ipse probat, non ita esse contra rationem.si unus vir plurcs uxores habeat, quem- dmodum csl contra rationem , si una mulier inultos viros habeakquia non csl contra rationem, ut unus Dominus mullos servos babeal ; cum sil conira rationem,nl unus servus mullos habeat do- minos; inlccllinms.inquam, hoc argumentum non probare, non esse absolute contra rationem, ul u- Dtis vir multas uxores habeat: siquidem magnum est discrimen inter subjectionem servorum ad do- minum, el subjectionem uxoris ad virum; sed lan- ium probare, minus esse absurdum, ul unus vir plurcs uxores, quam ut una mulier plurcs viros babeal, cum vir sil capul mulieris,non conlra mu- lier viri.

Tertius finis, qui csl remedium conlra concupi- -enliorn, impeditur etiam per istam polygamiam unius viri cum nullis uxoribus. Nairi sine dubio on potest unus vir ita debitum reddere multis u- roribus, atque redderet uni: cl videtur,ul in tertia rtfione diximus, iniquitas quaedam, ut uxor sc lo- l m viro tradat, vir autem non sc totum uxori. El Praeterea cum vix fieri possit, ut mm magis una diligatur. quam altera, inde rixae et contentiones n hac polygamia incile nascuntur, sicut elitim in- ler sanctas foemtnns, Suram el Agar, Liait», Ilacho- in natas esse, Scriptura testatur, Genes. 16. ct Λ cl inter Annam el Phenennam, I.Rcg.I.Neque i.rurn i st, quod scribit limandus, ejusmodi rixas praecidens oriri, ex pravitate scilicet foemina- rutn.Nam c contrario poliijs per accidens licrol-cx bonitate focminarum, si eae non orientur, cum m polygamia secum adierat.

Quarius denique tinis, nimirum sacramentum , sine controversia polygamiac repugnat.

Ilis Accedit prima institutio: si enim polygamia lurae conformis esset, sine dubio Deus initio illam instituisset,cum ct esset eo tempore maxime

necessaria ad propagandum genus, cl naturalis o- rigo tunc formaretur. At e contrario Deus initio monogamiam instituit, ul in prima ratione osten- dimus; non csl igilur polygamia secundum natu- ram.

Quintum argumentum sumi polcsl cx Ecclesiae consuetudine. Si enim polygamia Christianis licita esset, aliquod exemplum proferretur probatorum Christianorum, qui plurcs simul conjuges habuis- sent. .Mirabile enim est, exempla patriarcharum, ut Lulherus dicit, semper fuisse libera cl licila:cl lamen nullum probum vinim nominari posse, qui in lotis 1500. annis exempla illa imitatus cum lau- de fuerit.

Quid? quod non solum Christiani semper mono- gamiam coluerunt, sed eliam ethnici apud Roma- nos. Nam in jure civili ab imperatoribus gentili- bus infamiae nola. aliisque poenis polygaini affi- ciuntur, ut patet ff. de lus , qui notantur infamia leg. I. item C. dc incestis nupliis, leg. *Eum qui*. Aristoteles eliam turn in politicis, lum in utroque oeconomico, monogamiam praecipit. Sed dc his hactenus.

CAPUT XI.

Solvitur argumentum adversariorum, ex patriarcharum exemplo ductum.

Scd argumentum solvendum csl Lulhcric el Ana- baplislarum, quod ab exemplo Abrahae. Jacob,Da- vid, aliorumque patriarcharum sumitur, quos cl uxores nullus habuisse, el simul Deo gralos, atque acceptos fuisse constat. Quod argumentum variis modis dissolvi solet.

Quidam enim docent: Patriarchas unam lanium uxorem legitimam habuisse, cacleras vero, concu- binas eorum fuisse. Id quod probant, Primum ex illis verbis Judaeorum Joan. 8. Aos ex *fornicatio- ne non sumus nati*; videntur enim significare vo- luisse Euthymio interprete, sc non descendere cx Agar concubina Abrahae, sed cx legitima, ejus α- xoro Sara.

Deinde.quia Scriptura passim concubinas appel- lat mulieres illas, quae practer uxorem patriarchis adhaerebant: neque filios earum haeredes fuisse docet,ul palel ex illis verbis Genes.25.*Dedit Abra- ham cuncta quae possederat, Isaac, /lliis autem concubinarum largitus est munera.*

Ultimo ex Patribus, nam Ambrosius lib. 1. de A- braham cap. 4. cum facium Abrahae defendere vel- let. qui cx ancilla filium quaesierat, vivente Sura u- xore, 1res adfert excusationes. Prima est. quod eo tempore nondum adulterium lege prohibitum es- set. Secunda, quod amore posteritatis, non ardore libidinis id fecerit, el de consensu uxoris, ct tan- dem ejus rei poenitentiam egerit. Tcrlia.quod id c- gcril ad aliquid futurum significandum, juxta Apo- stolum ad Galal. 4.

Sanctus etiam Augustinus lib. 2. contra Adver- sarium legis cl prophetarum cap. 9. lib. 22. con-

Im Faustum cap. 30. el lib. 16. dc Civil. Dei cap. 25. idem crimen Abrahae n Manichaeis objectum excusai, quod non libidine, sed prolis gratia, idquo uxore cogente fecerit. Potuisset aulem uno verbo crimen diluere, si existimasse! Agar veram conjugem Abrahami fuisse.

Denique s. Leo episl. 92.ad Rusticum narbonensem, cap. 4. distinguit inler uxorem el concubinam.ac docet concubinam non esse veram uxorem, ila ul si quis habens concubinam, ducat aliam in uxorem, illo non censeatur duplicare conjugium: ponit aulem exemplum dc Sara cl Agar. Quare videtur sensisse, Agar non veram fuisse Abrahae conjugem.

Sed haec scilientia est improbabilis, nec difcultalem solvit. Nam quidquid sit de Sara el Agar, certe Lia et Rachel duae verae conjuges erant patriarchae Jacob, utraque enim libera oral, el utraque uxor perpetuo nominatur: el idem dici potest de Anna el Phencnna uxoribus Ielcanac, el aliis permultis.

Deinde,quis credat patriarcham Abraham virum snpienlissimum cl sanctissimum, immo parentem omnis sanctitatis. et in Scripturis ab apostolis cl prophetis, cl ab ipso Chrisli semper cum honore nominatum, vel ignorasse adulterium esse peccatum, vel adigi potuisse consensu conjugis, aut alia ulla de caussa,ad id perpetrandum, quod peccatum esse non ignoraret.

Adde,quod si non fuissent illae verae uxores patriarcharum, oporteret dicere patriarchas non tantum semel , aul ilerum ex humana fragilitate,sed lolo fere vilae tempore, idque palam, ct ex professione peccasse: illas enim mulieres perpetuo, cl publice retinebant.

Praeterea Deus ipse «licit Davidi, 2. Rcg. 12.*De-di u.rores Domini tui in sinum tuum*: al quomodo. quaeso. Deus adulterii auctor esse potest?

Denique beatus Paulus ad Galat. I. scribil, duos filios Abrahaf) significasse duo Testamenta, sive duos populos; cl sicut Abraham unum filium habuit ex libera, idest, Sara, alterum cx ancilla, idest, Agar: ila Deum habuisse duos populos, unum ex synagoga serva, alterum ex Ecclesia libera. Significavit igitur Agar synogogam. Al synagoga non fuil adulterina conjunctione Deo copulata, sed legitima; ergo cl Agar, si vera est significatio, non fuil adultera concubina, sed legitima conjux Abrahae.

Neque argumenta illa concludunt; nam illud: *Nosex fornicatione non sumus nati*, inlelligi debet dc fornicatione spirituali, quae csl idololatria, non de fornicatione carnali, ul hunc locum s. Augustinus recto exponit: ideo enim illi addunt: *Sed unum Patrem habemus Deum*. Ac si dixissent: Nos non descendimus ex gentibus idolohitris, qui cum multis diis fornicantur, sed cx patriarchis unius Dei cultoribus.

Dcindo idem patet ex verbis superioribus: supra enim dixerant, sc patrem habere Abraham, ct inde concludunt postea, se non esse cx fornicatione; ita ul idem sil esse ex Abraham.ct non esse ex fornicatione. At si ageretur dc fornicatione carnali,ct per fornicationem inlelligretur conjunctio cum A-

µñv, fuissent ex fornicatione, etiamsi fuissent ex Abraham. Si vero agatur de spirituali fornicatione, idcsl. dc idololatria, verissime dicuntur non esse ex fornicatione, qui sunl ex Abraham, quia Abraham idololatra non fuit, sed unius Dei fidelissimus cultor.

Neque Secundum argumentum concludit. Nam in Scriptura cliam verae el legitimae uxores aliquando dicuntur concubinae, cl ipsae concubintie dicuntur uxores. Siquidem Genes. IG. Agar dicitur uxor: Genes. 21. Celhura dicilur cliam uxor, el paulo post tam ipsa, quam Agar dicuntur concubinae: cl Judic. 19. uxor vera, cl legitima, immo el unica cujusdam Levilac, nunc uxor, nunc concubina nominalur.

Erani aulem duo genera uxorum, tum apud Hebraeos veteres , cum cliam apud gentiles. Quaedam, quae ducebantur non solum ad procreandos liberos,sed cliam ad societalem omnium bonorum, cl totius domus gubernationem; atque harum tantum lilii erant haeredes: el hac proprie dicebantur *matresfamilias*. Quaedam erant legitimae eliam uxores, sed non admissae ad societalem bonorum, cl domus gubernationem: ct hac neque *nialrcsfamilias* dicebantur, neque earum filii haeredescrant; cl hac lum uxores, lum concubinae nominabantur.

Id in usu fuisse apud Hebraeos,patet cx cap.25. Gen. supra citato. Apud gentiles autem id fois?» in more posilum, perspicuum csl cx Gellio lib.H. cap. 6.

El hoc modo exponit Gratianus disl. 31. cnn. *0-mnibus*, canonem ultimum concilii lolclani. ubi dicuntur admitti posse ad communionem ii, qui una muliere contenti sunt, sive ca sil uxor, sivi concubina: dicii enim concubinam vocari cam, quae vere esset uxor, sed pnavalim ducla, sine legalibus instrumentis.

Ad Tertium argumentum ex Patribus desumpium. Respondeo: Ambrosium variis modis Abrahamum defendere conatum esse, sed in ultima responsione veram defensionem posuisse. In ultimi enim responsione aperte scripsil. conjugium Abrahac cum Agar non fuisse peccatum, sed mysterium: Deus enim ila fieri voluit ad aliquid futurum significandum, ul Apostolus exponit Galat. I. Ex quo intelligimns. Ambrosium cxislirnssc, conjugium cum pluribus uxoribus alioqui illicitum. Dei dispensatione factum esse licitum: quae est solutio, quam postea Innocentius III. cl Scholastici scquuli sunt.

Porro s. Augustinus in locis citatis non dicii, Agar non fuisse uxorem, nul conjunctionem Abraham! cum ipsa fuisse adulterium, sed solum dicit, eum non peccasse peccato libidinis,quia solum ob amorem prolis cl ex consensu uxoris aliam mulierem cognovit.

At, inquit, potuisset uno verbo crimen depellere,si dixisset. Agar veram conjugem fuisse, el eo tempore licitam fuisse polygarniatn. Respondeo line alibi dixil Augustinus. Nam in lib. IG. dc Civil.Dei cap. 38. aperte scripsil.Jacob patriarcham quatuor uxores habuisse, quia eo tempore nulla lex id prohibebat. et lib. 22. contra Fanslum cap. 17 dicii

Jemporc hl non fuisse conlra leges, neque con-
iHConsuqludiiiçm, cl ideo fuisse licitum.Sed quia
lLnichaei praecipue objiciebant patriarchis libidi-
.u ac petulantiam; idcirco s. Augustinus, ct sac-
rl fusius demonstrare colialur , patriarchas
; 3lubrico carnis, sed amore posteritatis operam
moribus dedisse.

Quudads. Leonem perlinet, distinguit ille uxo-
M.i a concubina, cl liberam ab ancilla: el concu-
t iuni ilaaccipil, ul ea non vera uxor inlelligalur:
-J cum exemplum adferl Sarae el Agar.de libera
(i incilia loquitur. Neque necessario scquilor, ut
unlesse ornmiio eandem , ancillam el concubi-
-.ai; liberam cl uxorem: nam cl mullae sunl con-
cubinae, quae lamen sunl liberae; cl mullae sunl
. <ill.it. et lamen uxores. Quare ad exempli a
i.konc allati veritatem, salis csl, si Agar ancilla
fueril Abrahae. quod csl verissimum : non aulem
..esse est, ul eadem uxor non fueril. Fateor la-
wn Leonem obscurius cl duriuscule loqui: unde
\2. de conciliis cap.8. *Cum explicarem con***A***1.*
concilii lolclani **I**.dixi. Agar cx sententia s. Leonis
nfuisse veram Abrahae uxorem . sed concubi-
ni lanium: soquulus nimirum glossam in cano-
n. Aon omnis 32. qu. 2. sed in re dubia pium
aislinio. Leonem exponere, ul jam feci.

Est igilur alia sententia aliorum, qui nonsolqm
itnljaeniinas illas patriarcharum veras ct legili-
uxores fuisse, sed cliam aflirmanl id non esse
prohibitum, nisi jure positivo evangelico. Quam
•enlenliain esse volunl sanctorum Patrum lliero-
l el Augustini.

Hieronymus enim in episl. ad Oceanum dc mo-
n .jinia clericorum, sic loquitur: *Sciebat. Aposto-
lus. lege concessum, el exemplo patriarcharum,*
a: Moysi. familiare populo noverat in mullis u-
libiis liberos spargere. Ilacc **ille**: non igilur
lira legem ullam. sed potius secundum legem
-ral pulygamia. temporibus Hebraeorum.

Augustinus lib.3. de doclr. christ, cap. 12. *Suf-
fiendae.* Inquit, *prolis caussa , crut uxorum*
plurimum simul uni viro habendarum inculpa-
lilis consuetudo. El lib. G. dc Civil. Dei cap. 38.
Eo *tempore multiplicandae posteritalis caussa*
'illius uxores habere lex nulla prohibebat. De-
nique lib. 22. conlra Faustum cap. 47. *Peccala*
diasunl conlra naturam. alia conlra morem ,
dia contra praeceptum. Quae *cum ila sini, quid*
lonilem criminis csl. quod dc pluribus uxoribus
•unul habilis objicitur sancio viro Jacob? Si na-
•min consulas. non lasciviendi, sed generandi
animi illis mulieribus utebatur: si morem, illo
!tmpore,el in illis locis hoc factitabatur: si prae-
■*pium, nulla lege prohibebatur.* Haec ille.

Haec lamen sententia, repugnat Innoccnlio **lIf.**
r:p. *Gaudemus*, dc divorl. ubi dicit nulli unquam
hisce licitum sine divina dispensatione, plures si-
ûjl uxores habere: repugnat etiam Chrysostomo
l : 4. 5G. in cap. 3(1. Genescos. ubi dicit. cou-
sjciudinem plurium uxorum habendarum fuisse
Jun. et ideo a Christo abolitam; sed Patribus
'quis fuisse licitam , quia a Deo permissam: rc-
, t quoque Ambrosio , (pii ut supra vidimus ,
n poiuil Abrahamum excusare ab adulterii cri-

mine nisi ralioue mysterii , nimirum , quia Deus
dispensaverat in lege monogamiae ab initio insti-
tutae.

Praeterea si solo jurc evangelico positivo , non
aulem jure naturali prohibita esset pelygamia, li-
ceret hoc tempore infidelibus plures uxores habe-
re: neque enim ilh tenentur particularibus legibus
cvangelii. antequam Christiani liant. Al posl Chri-
sli adventum cl praedicationem, omnibus homini-
bus illicita csl polygamie, ul cx eo paid ; quod si
infidelis polygamus ad Baplismum venial, cogitur
dimittere uxores omnes, praeter primam ; quia in-
dicat Ecclesia solum conjugium cmn prima verum
esse Matrimonium, ut palet ex cap. *Gaudemus* dc
divort.

Ncc responderi potest, ejusmodi infidelem cogi
post Baplismum dimittere uxores praeter unam .
quia lex chrisliana prohibet, ne quis habeat plures
simul uxores, etsi id iu gentilitate licitum fueril.
Nam lex chrisliana prohibet eliam dirimi vera Ma-
trimonia: ac proinde si illa fuissent vera M.ilrimo-
nia, non dirimerentur ab Ecclesia,sed solum prae-
ciperetur ejusmodi homini, ne deinceps alias uxo-
res duceret, nisi omnibus illismortuis, quas ante
duxisset:quemadmodum fieri videmus m Matrimo-
niis contractis ah infidelibus,in gradibus ab Eccle-
sia prohibitis. Nam quia lex Ecclesiae non obligat
infideles, Matrimonia censentur legitima, nec diri-
muntur, cum illi veniunt ad lidcm, cliamsi dirime-
rentur. si post Baplismum acceptum fierent; quod
lotum cx eodem cap.Gaudemus, cognoscere licet.

Denique refellitur argumentis omnibus, quae in
quarta ratione facta sunl.

Neque Hieronymus el Augustinus nobis adver-
santur: eorum enim sententiae verissimae sunt.
posita dispensatione divina, quam nos cum Inno-
cenlio el Scholasticis ponimus. Ea enim dispensa-
tione posita, non cral conlra legem, immo cral se-
cundum legem Moysis scnplam. Matrimonium cum
pluribus simul uxoribus: consuetudo quoque illius
(emporis erat inculpabilis, ul Augustinus dicii. El
denique eadem dispensatione vigenlc . non erat
conlra naturam, plures uxores ducere, sed tantum
cas ducere lasciviendi caussa ; el ideo recte dicit
Augustinus. conjugia patriarcharum non fuisse
conlra naturam, quia nnn licbanl lasciviendi, sed
gignendi caussa.

Est igilur Tertia sententia Scholarum communis,
patriarchis ex divina dispensatione licuisse plures
uxores ducce.Scd quoniam dc hac cliam re variae
sunt opiniones, ct alii quidem volunt singulis Pa-
tribus peculiarem adfuisse divinam inspirationem,
qua inlelligcrenl liccre sibi divina dispensatione
pluribus uxoribus jungi: alii volunt salis fuisse, si
primis patriarchis divina inspiratione innotuerit ca
dispensatio: el rursus alii hanc dispensationem
tantum cum populo Dei; alii cum omnibus genti-
bus factam docent: exponam paucis propositioni-
bus, quid mihi in hac rc probabilius videatur.

Prima propositio: *Circa polyyamiam lain uxo-*
ris cum multis viris, quam viri cum multis uxo-
ribus, nullus homo dispensare potest, et maxime
post evangclium praedicatum. Palet; quia poly-
gamia prohibita csl primum jurc divino naturali,

et deinde jure divino evangelico; non polesl aulem inferior dispensare in lege superioris proinde nec homo in lege Dei.

Secunda. *Polesl Deus dispensare circa poli/ijam unius viri cum pluribus uxoribus,non autan unius uxoris cum nullis viris.* Ratio est,quia duo genera praeceptorum ad jus naturae perlinent. Quaedam universalia et communissima, quae sunl vcloli principia prima juris naturae. Quaedam alia, quae ex primis tamquam conclusiones derivantur. El quidem priora illa, continent ila universaliter regulam rectitudinis, ul in nullo casu mutatione ulla indigeant, cl ideo sunt omnino indispensabilia: qualia sunl praecepta decalogi. Posteriora aulem continent quidem regulam rectitudinis: sed aliquando mutatis circumstantiis rerum cl personarum. utile est legem mutari ; sed lamen eliam lunc mulari non polesl nisi ab eo,qui illam posuil.

Jam igilur polygamia foeminae unius cum multis viris perlinet ad prima illa principia juris naturae, nec per ullam mutationem circumstantiarum polesl fieri bona, quia repugnat, ut supra ostendimus. omnibus finibus Matrimonii ; ideo in illam nulla cadil dispensatio.

Dices: Quid si sola esset una mulier inter homines, cl ca cssel nupta viro sterili : nonne oporteret cum ca dispensare, ul nubercl alteri viro, ne mundus interiret?

Respondeo:Kon esse periculum ul talis casus accidal: Deo enim curae csl providentia generis humani. Alioqui etiam quaerere possemus num deberet pater filiam uxorem ducere, nul filius matrem, si nulli alii inter homines siipresscnl.Sed dato eliam illo casu, potius dispensandum cum ea cssel, ul solveret vinculum cum priore marito, quam ul duos maritos haberet.

Porro polygamia unius viri cum multis uxoribus, ad posterius genus praeceptorum perlinet: quia.ut diximus, non repugnat primario fini, sed secundario tantum; el fieri polesl, ul aliquando utile sil ad consequendum primarium finem, conicnincrc secundarium: cl idcirco in illam legem cadere polesl dispencilio, sed Dei lanium, ul diximus, non hominum.

Tertia propositio: *Ul Deus dicatur dispensare circa polygamiam,non requirilur externa aliqui loquulio.velScriptura,nec sufficit quod recta ratio dictet alicui illam esse licitam: sed requiritur peculiaris inspiratio Dei.*

Piima pars probalur. quia qualis csl lex. talis eliam requirilur dispensatio. Lex aulem prohibens polygamiam tempore patriarcharum, non cral scripta in ullo libro, sed solum impressa in mentibus: libros enim Scripturae sacrae a Moyse initium habuisse, certum est.

Secunda pars probalur. quia lex prohibens polygamiam, non cral solum naturalis quia conformis rationi redae, sed quia Deus speciali inspiratione ducucral Adainum , quae cssel natura Matrimonii a so inslituli. el proinde se velle ul monogamiatn contineret. Nam secundaria ista praecepta juri^ naturae, non habent vim coactivam, nisi specifia a Deo, vel ab aliquo principe sanciantur; m d solum obligant quonclcnus rccin ratio docel ila

esse faciendum, vel non faciendum ut s. Thorn;; docel in 1. sentent, dist. 33. quaesit.I. ari. I. ad 2. Sicul igilur speciali inspiratione sancita fuerat a Deo lex monogamiae, ila speciali inspiratione opus eral in ejus dispensatione.

Quarta propositio: *Dispensatio circa polygamiam, indicata est a Deo primis aliquot Patribus; deinde illorum verbo aul exemplo ad eaeleros pervenit.*

Probalur, quia jam lempore Abrahae,cldclneepv poslea res eral omnibus nola, adeo, ul Sara Abrahamum inducerclad secundam uxorem «lucendam. Neque enim credibile csl, Saram focminam sanctissimam hoc facturam fuisse , nisi id licitum esse scivisset: neque verisimile csl, illi prinium hoc a Deo indicatum. Pari ratione Laban obtulit Jacobo duas filiasjel rursus illae obtulerunt eidem duas alias uxores; neque ipse miratus csl, aul dixit, non licere. Et denique Moyses in Deuteronomio, tamquam de re nola, el passim licita loquitur,cum ait:Si fuerint alicui duae uxores,una dilecta, altera odiosa, etc. Deuteron. 21. non igilur necessc erat, ul ad singulos fieret inspiratio divina; sed salis cral, si primis Patribus facU fuerit, cl fortasse soli Noë facta fuit, el deinde ipse alios docuit.

Quinla propositio: *Probabile est dispensationem concessam omnibus gentibus,non rauZemsolis Hebraeis.* Dico id esse probabile, quia non ignoro mullos existimare, soli populo Dei id et concessum,nimirum ad propagandam cam gentem, unde Messias uasciturus erat.

Probalur primo cx Augustino, qui in lib. 16.de Civit. Dei cap. 38. el lib. 22. conlra Faustum, cap. 17. scribil, in terris ubi Jacob uxores quatuor duxil. fuisse morem ducendi pluris uxores, posterlalis caussa, cl cum morem fuisse inculpabilem, quia eo lempore polygamiam lex nulla prohibebat. Quo loco Augustinus indicat, dispensationem fuisse generalem, tum quia absolute dicil, eo tempore nullam fuisse legem prohibentem polygamiam,quia nimirum lex naturalis propicr generalem dispensationem nusquam obligabat, tum etiam, quia dicit in co loco, cl in aliis terris, ubi Jacob tunc cr4, id fuisse licitum. Locus aulem illa gentilium oral non Hebraeorum: siquidem Laban, cujus filias Jacob accepil uxores, idololatria erat.nl palet Gene>. 31. tum denique quia caussa cur polygamiam luno esset licita.dicitur ab Augustino fuisse propagationis generis, seu sufficiendae prolis: nec usquam dicil, quod sciam, propagandi populi Dei lanium.

Secundo probalur,quia Scriptura narrat, non solum Abraham cl Jacob, cl eorum posteros, sed etiam Esau,qui ad populum Dei non perlinebat,multas uxores duxisse.Genes. 26. cl 28. neque dubium videtur,quin Esau ad imitationem Abrahae id fecerit; neque Scriptura cum reprehendit. Ismaëlitas quoque, qui usque ad hanc diem consuetudinem polygamiac relinent, ab Abrahamo, aliisque Patribus cam accepisse credibile est: cl cum Senplura gentiles non reprehendat. quod co tempon' plurcs uxores haberent, probabile csl omnino generalem fuisse permissionem.

Sexta propositio: *Probabile est,dispensationem*

Mneonle *Chrisfi adventum cessasse*: sed si *non mltttssavtril, cerium est a Christo omnino esso* -d'iitam, *ila id juin non solum Christianis, sed ddni aliis gentibus omnibus polygamia prohi-*Ma sit

Quod a Chrislo sublata dispensatio sil, si qua toneeral, salis probatum csl in primo argumento («pilis superioris. Quod autem probabile sil, antea jit se cessasse, inde colligimus, quod jam antea cessaverat caussa dispensationis: caussa enim fuc-n!paucitas hominum.Nam quia posl diluvium lio-mines paucissimi erani,cl non diu vivebant, niante diluvium idcirco Deus ad faciliorem propagationem pr/ris humani, induisit polygamiam: sed unle-arn Christus veniret, jam plenissimus cral mun-es hominibus: quare cessavcral caussa dispensa-tionis.

Idquod homines eliam intellexisse vidcnlur:nam Hopud Judaeos, nec apud Romanos cral in usu polygamia lempore Christi, nisi forte apud paucis-".os. Siquidem in c\angelio sive discipuli. sive pborisaci, sive alii loquantur, semper de uxorc in ruxero singulari loquuntor; cl quod csl manife-slomindiciurn hujus rei, Zacharias paler Joannis, cm uxorem sterilem haberet, non lamen aliam u-xorem accepit, sed cum illa una usque ad sencclu-tera dixit, ul patet cx 1. cap. Lucae.

Inum adhuc solvi possel argumentum cx epislo-IiGregorii III. ad Bonifacium, ubi uxorem scacun-djm concessisse videtur cuidam ob aegritudinem primae. Sed de hac re disseruimus lib. 4. de pon-liGce, cap. 12.Solutio communis est,illam primam rn fuisse veram conjugem ob impedimentum per-petuum; atque id Gregorium declarasse.

CONTROVERSIA IV.

De Matrimonii firmitate.

CAPUT XII.

Halrhnoniiim infidelium solubile esse, eli.nn quoad vinculum.

Sequitur controversia Quarta. quae est de Malri-tronu firinilalc.l'bi csl initio observandum . aliud pdiciotn esse debere dc conjugio fidelium. aliud \ conjugio infidelium: cl rursus aliud de conju-gio fidelium rato et non consummato, cl aliud de jajugiofidelium ralo cl consummato: denique aliud «Je conjugio iidelim consummato quoad dt-wtium, aliud quoad repudium. Ex quo quatuor questiones existunl dc Matrimonii firmitate; sed ultima est liujus loci maxime propria, et praeterea frais admodum cl difficilis: ideo priores tres lirenter perstringemus.

Del usmixi **Vol. III.**

Prima igilur quaestio de conjugio infidelium , brevissima erit. Conjugium enim infidelium suivi posse, etiam quoad vinculum , si alter conjugum convertatur ad fidem, cl aller nolit ei cohabitare sine injuria creatoris: extra controversiam csl, ex doctrina b. Pauli, 1. Corinth. 7. *Si infidelis disce., dii, discedat clc.* El cx doctrina Ecclesiae 28. quaesi. 2. can. *Siinfidelis*, cl cap.*Quanto*, el cap. *Candemus*, dc divorl.

Neque obslal illud: *Quod Deus conjunxit.homo non separet.* Mattii. 19. neque illud: *Qui dimise-rit uxorem, excepta caussa fornicationis etc.* Ibidem, neque illud, quod propter hacrcsim non solvitur vinculum Matrimonii, cum lamen haeresis species infidelitatis sil.

Nam ad Primum responderi debet, hoc Malrimo-nium non dirimi ab homine, sed a Deo , cujus in-terpretem habemus apostolum Paulum.

Ad Secundum Cajclanus in comment, cap. 7. prioris ad Corinih. respondet, Chrislum dedisse li-bertatem solis viris, dimittendi, caussa fornicatio-nis, uxores; non aulem uxoribus dimittendi viros. Paulum autem loquulum esse dc caussa, quae sit communis viro cl uxori, cl hanc esse voluisse , conversionem alterius conjugis ab infidelitate.

Sed haec solutio non videtur satisfacere argu-mento. Nam in primis (ul infra ostensuri sumus) Dominus loquitur dc dimissione quoad lliorum , non quoad vinculum: in illa aulem re pares sunl vir el uxor: polesl enim, cl vir uxorem adulteram, el uxor virum adulterum relinquere.

Sed neque haec loca recte conciliai Kemnitius. qui scribil in 2. par. examin. pag. 1218. Christum loqui dc eo', qui dimittit injuste, Paulum aulem de co qui injuste dimittitur. Nam ul .Augustinus notai in lib. de adulterinis conjugiiis, cap.2. el 3.Paulus non lanium permittit conjugi deserto ab infideli . aliud Matrimonium inire, sed eliam permittit sim-pliciter, dimillcrc infidelem . etiamsi cohabitare velit: solum enim consulit, non aulem praecipit, ul conjux fidelis non dimittat conjugem infidelem, si is velil cohabitarc;cl ideo si quis dimittat volen-tem cohabitare, non peccal conlra ullum praecep-tum. Praeterea, si infidelis non deserat fidelem . sed velit ei cohabitare cum injuria creatoris, per-petuo scilicet persuadendo reditum ad infidelita-tem, cl Chrislum blasphemando, cerle poterit a fi-deli dimitti, juxta illud: *Qui non odit patrem . el malrem, uxorem, filios etc. propter me.* Luc. 14. Haec igilur csl Apostoli sententia. Si infidelis di-scedit, nimirum nolens cohabitare,aul nolens sine injuria crealoris. discedat elc.

Dicendum est igilur cum Augustino, lib. 1. de adulterinis conjugiiis, cap. 1. el 2. Chrislum loqui dc Matrimonio inter fideles,Paulum dc Matrimonio contracto inter infideles, id quod Paulus ipse salis déclarai. Nam cum dixisset: *Praecipio, non ego , sed Dominus, uxorem a viro non discedere*, sub-jungit: *Caeleris autem ego dico, non Dominus: si quis habel uxorem infidelem , et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam elc.Ubi per caeleros,inlelligil cos,qui Matrimonium anlc tidem contraxerunt, dc quibus Dominus nihil praecepe-rat: de his ergo Paulus consilium dat , ut vir non*

dimittat uxorem infidelem , si ea velit cohabitare sine injuria creatoris. Sed quia hoc est consilium, non praeceptum; ideo licet cliam dimittere uxorem infidelem, et tunc maxime, si nolit cohabitare.

Ad Tertium dicendum, magnum esse discrimen inter conjugia contracta in infidelitate, cl conjugia contracta post Baptismum. Priora enim , etsi rata sint cl firma ex natura sua: tamen sacramenta non soni, el ideo deesl illis potissima ratio insolubilitatis. At posteriora. sacramenta sunt, el proinde duplicem habent rationem insolubilitatis. Quod ergo Apostolus docuit de .Matrimoniis in infidelitate contractis, non debet extendi ad Matrimonia contracta post Baptismum: et idcirco si alter conjugum convertatur ab haeresi. et alter nolit cohabitare sine injuria creatoris , non solvitur Matrimonium quoad vinculum, non quii hacrcsis non sit species infidelitatis , sed quia Matrimonium illud posl Baptismum contractum fuerat el ea de causa sacramentum erat: ol similiter si alter conjuguai Christianorum, liat non tantum haereticus, sed etiam apostata, ethnicus, alheus , tamen numquam xilvitur vinculum Matrimonii , quia sacramentum est.

El hinc solvitur etiam dubitatio, quae nasci posset, cur videlicet si conjux fidelis nolit cohabitare cum conjugo etiam fidei, nisi cum injuria creatoris, cum scilicet perpetuo ad malum sollicitando, cur. inquam non possit Matrimonium solvi? causa enim jam reddita est,quod ejusmodi Matrimonium in Ecclesia conlraeluin, sacramentum sil.

CAPIT XIII.

.*Valrimonium ratum, non consummatum, solvi diam quoad vinculum, per ingressum in religionem.* }

Utera quaestio, de Malrimonio fidelium rato , non autem consummato, tractata est a nobis iu 2. lib. de monachis, cap. 38. Itaque ad eam lectorem remittendum putavimus.

CAPUT XIV.

Matrimonium consummatum solvi posse, quoad lhorum clcohabitationem.

Tertia quaestio est de solutione Matrimonii consummati quoad lhorum el coliabilationem. manente vinculo conjugali: quae solutio proprie dicilur divortium a theologis: el distinguitur a repudio , quod csl solutio etiam quoad vinculum. Quamvis jureconsulti paulo aliter accipiant istas voces'.nam repudium jocant dimissionem tum sponsae, lum elutu uxoris: divortium autem, dimissionem solius uxoris post Matrimonium, sive quoad lhorum. sive quoad vinculum, ut palet ex l. inter stuprum, et l.

inter divortium. ll. de verb, significat, unde bai in jure canonico, quam civili, in titulo de divortiis, agitur de solutione Matrimonii, sive quoad lliorum tantum, sive cliam quoad vinculum.

Sed quidquid sil de vocibus, Lulhcrus in libro de captivil. babyion. cap. de Matrimonio. Philip-pus in locis theologicis til. de conjugio, Kernui-tins in 2. par. exam, concilii trideniini.el alii pas-sim, non agnoscunt divortium manento vinculo conjugali. Kernnilius autem non solum negat, ul-lum esse licitum divortium ejusmodi, sed cliam Ecclesiam reprehendit, quod pluribus ile caussis, cl non sola causa fornicationis, divortium quoad lhorum concedat.

At nihilominus sententia theologorum, et Ecri-tine totius csl. posse Matrimonium conûiumaluci inter fideles solvi quoad lhorum cl coliabilationem duabus de caussis.

Primo ex consensu, propter majorem . atque al-liorein statum acquirendum, ut si nlerque conju-gum continentiam perpetuam voveat, cl ad reli-gionem transeat; cujus rei plurima exempla san-atorum exstant, ul in disputatione de votis osten-dimus, el habemus testimonium Christi Maith. ΓΑ *Omnis qui reliquerit domum, vel agrum.vel uxorem etc.* ubi loquitur de dimissione uxoris,ul Api-sloli fecerant, nimirum causa sequendi ipsum.

Secundo sine consensu, ob crimen, idque tri-plex. Primum csl. adulterium alterius conjugis, de quo Mallii. 5. Deinde si alter conjuguai a li.l. catholica recedat, el de hoc liab cuius aposlulicua praeceptum, ad Tit. 3. *Haereticum hominem ■k unam, cl secundani correctionem devita*,ubi Apo-stolus de omnibus generatim loquitur, neque con-juges. aut parentes excipit. Et dc his etiam inf-liguntur verba Domini Luc. 14. *Si quis veniir me, el non odii patrem suum cl matrem*, elicru-rem etc. Deinde si alter conjuguai impellat allenr'i ad peccatum, ita ut non possit alter cum eo eoi» hilare sine periculo Deum offendendi: cl de hoc loquitur Dominus eum ait: *Si oculus tuus scanda-lizat te, erue cum.* Matth. 18. in quem locum scri-bens Hieronymus, docel sententiam Domini esso, ul si ii, qui nobis conjuncti sunt . el chori instat oculorum, ul parentes, filii, uxor, causa sint rui-narum: ab iis recedamus.

Atque hacc omnia habentur in decretis Eccle-siae in titulo de divortiis, cl nuper concilium Iri-dentinum contra Luthcranos id ipsum his verbis confirmavit, sess. 21. can. 8. *Si quis dixerit. Ec-clesiam crfare, cum ob multas caussas separa-tionem inter conjuges quoad lhorum, si quoad cohabitacionem ad certum, incerlumve tempus fieri posse decernit, anathema sil.*

Sunt nutem antequam ad objectiones adversarii respondeamus. Observanda tria. Primum est, li berlalem divortium faciendi ob crimen, parem es-se viro cl uxori: licet enim Dominus Mallb. l9.de viro lanium loquatur, quia ordinarie viri uxores dimittunt,raro autem ab uxoribus dimittuntur viri: tamen quod Dominus dc viris dixit,etiam ad ioeinl-nos perlinet. Aam Apostolus I. Cor. 7. utrumque dixit: *Praecipio non ego, sed Dominus.* Hi-orr-n *a viro non discedere, cl vir uxorem non diniil-*

ill; nimirum sine licili caussa. El idem docent ilium milevil. can. 17. Innocentius I. in episl. i.cip. I. Iheron. in episl. ad Oceanum de obilu l : lie, el Augustinus lib. de adulterinis conju-ph 2. rap. 8.

Secundum csl: Divortium quoad Ihorum tantum, ; pna auctoritate posse lien , modo vere noverit dj.iv conjugis adulterium. Al vero divortium quodcohabilationem, quia res csl publica . et quae - ailitare polesl caeleros; non posse fieri, nisi l ksiae iudicio, ul habemus cap. *Porro*Oj de di-radiis.

frtium csl: Divortium in caussa fornicationis minor do caussis posse fieri illicitum. Primo si rnicatio fuerit sine crimine, cl proinde non fuerit i nuteriis, ul si mulier vim passa fuerit, aul dignorantia cum co rem habuerit, quem virum esse credebat, cum tamen esset alienus. Secundo si ttlerque conjux eodem crimine teneatur, fertiosi post cognitum adulterium conjugis, eum rem habuerit. Quarto si auclor fuit conjugi, ul fornicaretur. Vide Solum in 4. disl. 36. quaesi, u-meo, ari. I.

Sed Kemnili objecto diluenda sunt, quae adver-•u>hunccanonem proposuit in 2. par. exam.pug. IIW. el sequentibus. Prima objectio: *Definitio illa hiorlii; quod sil separatio Matrimonii quoad Aorum, manente vinculo conjugali, nova csl, cl a terbis Pauli male intellectis, perperam fabri- (ala: nam exiliis verbis deducia est: praecipio wn ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam, out tiro suo reconciliari. Sed Apostolus hoc loco non loquitur de justo divortio. quod fieri potest u causea fornicationis: non enim praecipit u-rorem a viro non discedere , si de divortio justo lquerelur. Agit igitur de dissidis quibusdam le-tibia, quae interdum inter conjuges oriuntur , ri proinde de illicito divortio . quo a se invicem h'Mlunt, sed paulo post reconciliantur. Quare perperam ex hoc loco catholici divortium dedu-orwit.qiiod manente vinculo in Ecclesia licite t.*

Respondeo. Catholici ex hoc loco verissime di-vorliuin juslu in et licitum, manente tamen vinculo didicerunt, quamvis non ex hoc loco solum , sed -loni ex mollis aliis, ul supra ostendimus. Nam irnellis Augustinus, lib. I. de adulterinis congtiis, cap. I. 2. 3. et 4. recte vidit el monuit . on loquitur b. Paulus de eadem discessionem, cum l: *Praecipio uxorem a viro non discedere.* El Ciitnail: *Quod si discesserit, manere innuptam* : uinin priore loco agil de injusta discessionem , in aeriore de jusln. Si enim Apostolus ageret do -parationem illicita ob leves caussas, cum ait, *Quod i discesserit etc.* non daret conjugibus optionem, l post separationem, aut innuptae manerent, aul i ns suis reconciliarentur, sed simpliciter prac-operet, ul viris reconciliarentur. Si enim Do-mus uxorem a viro discedere prohibuit, ni-mirum sino justa caussa , ut ipse Apostolus te-dur, quomodo Heri potest, ul idem Aposto- {ibidem permittat, contra Domini praeceptum intent a viro sine justa caussa separatum manere?

Quare hic erit sensus Apostoli: praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, nimirum sine justa caussa; quod si discesserit, caussa nimirum justa inventa, manere innuptam etc. Er-rant igitur manifeste Erasmus. Kernnilius, Calvitfus lleza el omnes alii, qui hunc locum exponunt de injusta discessionem; cl justum divorlium ex hoc loco colligi posse negant.

Secunda objectio: *Christus Mallh. 5. el 19. di-missionem conjugis nisi propter caussam forni-cationis pronuntiat esse illicitam et illigilimam. Contra hanc Christi sententiam, Pontificii decer-nunt praeler fornicationem , multas alias esse caussas. propter quas licita cl legitima conju-gam separatio fieri possit.*

Ilespondoo: Conslal ex cvangelio, alias esse caus-sas praeter fornicationem carnalem, cur conju-gium separari possit quoad ihorum . ul supra o-slendimus ex variis locis: sed ille in primis est in-signis, qui habetur Mallh. 19. Njiu ubi Dominus jtisserai, non dimitti uxorem, nisi ob fornicatio-nem: iu eodem capite, promisit centuplum in hoc sacco, cl vitam aeternam in futuro iis. qui uxo-res dimiserint propler evangeheam perfectionem. Quare ne ipsum cvangclunn secutu pugnei, adhi-benda csl explicatio et limitatio aliqua.

l'raeterea cx Apostolo I. Cor.7. didicimus, posse infidelem conjugem a fidei dimitti, etiamsi forni-catio non intercesserit: non igitur verhp Domini universaliter, el sine limitatione accipienda sunl.

Ut igitur Domini sententiam exponamus. Primo limitanda csl ad Matrimonia contracta inter fideles, ul detur locus Apostolo permittenti solutionem conjugii contracti inter infideles. Secundo senten-tia Domini intelligenda est <le dimissione ratione criminis non ratione majoris perfectionis adipi-scendae. Nam ratio cur Dominus prohibet conju-gem dimitti, est quia qui injuste dimillit. csl alteri conjugi emissa moechandi. At qui dimittit caussa majoris perfectionis, non est caussa moechandi , quia vel Matrimonium csl consummatum: et lunc non polesl fieri talis separatio. nisi ex consensu li-bero ulriusque partis; vel est ratum tantum, el tunc lit separatio quoad vinculum, cl ideo potest conjux relicta alteri nubere: quare nullum csl u-dulterii periculum.

Cur autem dimissionem ob crimen Dominus di-xerit non posse fleri, nisi caussa fornicationis, cum tamen possit Heri eliam ob alia crimina; s. Augu-stinus lib. I. deserm. Domini in monte . cap. 26. 27. el 28. dicit rationem esse, quia nomine forni-cationis inlelligi possunt omnia crimina. Num el-iam idololatria et omnis superstitio, est fornicatio quaedam spiritualis cum falsis diis: fcl rursus se-cundum Apostolum, avaritia est idolorum servi-tus; el sicut avaritia csl idolorum servilus. cl proin-de fornicatio quaedam, ita eliam omnis alia prava cupiditas csl quaedam fornicatio.

Sed haec disputatio Augustini, ipsi cliam Augu-stino suspecta fuil: nam ad lileram non csl dubium quin Dominus loquatur. do sola fornicatione carna-li. El praelerca. falsiim csl, ob quodlibet crimen posse dirimi Matrimonia, eliam quoad (horum : solum enim, ul supra ostendimus , dirimuntur ab

Ilhaulem verba : *Quod Deus conjunxit, homo uſtpard*; de vero vinculo intelligenda ſunl, jdecoliabilalione, aul lecti communione, niſi idimus conjuges ipſos toties ſolvere quod Deus cnjmit, quoties a ſe invicem abſunt.

CAPUT XV.

h Matrimonium *fidelium consummatum, ſolutive ſil quoad vinculum, variae ſcnlenliae ad(trunlur.*

Perventum cſl tandem ad quartam et ultimam Bionem de ſolutione Matrimonii consummati, ; id vinculum: in qua quaestione mullos habenas adversarios, Graecos, Latinos, Haereticos cl catholicos.

Sentiunt enim, in caussa fornicationis poſſe conjugem innocentem non ſolum ſeparari quoad (horam, ſed etiam quoad vinculum , a conjugl, cl aul Matrimonium inire, in primis Gracci, qui ſe bnidudum a rotnana Eccleſia ſeparaverunt. Id c-n:m inter eorum errores numerat Guido Carmclila, io ſua ſumma de haereticis; et in concilio llorenlio ſeſſione ult. pontifex ipſe Eugenioſ Graecis daileoſ graviter a Latinis accuſari, quod Matrimonia diſſolverent: neque illi negare auſi ſunl, ſed ntioneſ ſuas ſe habere reſponderunt. Denique non un eſt, hoc lcinpore Graccos re ipſa Matrimonia diſſolvere, cl conjugibus alia Matrimonia ineundi poteſtatem facere in caussa adulterii.

E\Latinis Lulherani omnes cl Calvinislac, atque Anibaptislac in eodem errore verſantur: ſed alii nugis, alii minus errant.

Lulherus in libro de captivitate babylonien, cap. de Matrimonio, nihil ſtatuerø audet: lamen cupit vehementer dcliniri non ſolum in caussa fornicationis, ſed etiam quando alter conjux recedit in aliam regionem poſt decennium, aul numquam reſuſurus, licitum eſſe aliud Matrimonium contrahere. Ibi obiter annotanda cſl Lulheri contradictio in Mdcm pagina. Nam ſcribit papam errare, cum diurliurn concedit extra cauſſam fornicationis, quam «lam Dominus exceptit: et ſtalim adjungit, optare ſe ul definiatur, licere divortium facere ob abſenſ! ra diuturnam alterius conjugis. Si enim error cſl, iirorlium facere ob aliam cauſſam, quam fornicabis: errorem igilur definiri cupit Lulherus, cum obabſentiam conjugis divortium eſſe licitum dcliairi cupit.

Addit autem, ſc nolle quidquam definiri ſola papae el episcoporum auctoritate; ſed ſi quo eruditibom viri in nomine Chriſli conſentirent, et mſpiritu Chriſli pronunciarenl, eorum iudicium ſe r neiliis praelaturum: quae ſane mera fatuitas eſt. Iſ i unde ſciemus, duos illos homines in nomine Chriſti magis conſenſiſſe, cl in Spiritu ſancto proſiciatſe, quam tot episcopos, qui ex diverſis proſi iens unum m locurn legitime conveniunt adſi/ncbriſlianam explicandam? Ccric hiſ mille et

quingentis annis, nuinquam Eccleſia duorum quorumibel hominum iudicia episcoporum conciliis antepoſuit.

hiem Lulherus poſt annos lres, anno videlicet 1523. doctior factus (nam priorem librum anno 1520. ediderat) ſcripſit librum in caput 7. prioris ad Corinth, ubi nullas ob cauſſas Matrimonium ſolvi, el aliud iniri poſſe cenſet: ul, ſi non modo ethnicus Chriſtianam, ſed etiam falſus Chriſtianus Chriſtianam conjugem deſerat; vel ſi conjux conjugem ad furtum aul aliud peccatum inducat, vel ſi ob frequentes rixas moleſtia ſil cohabitatio cum priorc conjugc, vel ſi diu abſit alter conjux. In libro quoque de cauſſis matrimonialibus, edito anno 1530. Si pauper cum divile Matrimonium contrahat el conſummet; ac deinde pauper divitem conjugem relinere non poſſit, quod amici, vel afUnes divitis impediunt, iudicat Lulherus, poſſe pauperem ad aliud Matrimonium ſe transferre.

Martinus Buccrus in cap. 19. Malth. Lulherum ipſum impudentia ſuperat. Contendit enim Matrimonium ſolvi poſſe, cl aliud iniri. quoties uxor non ſe commodam viro. aul vir non ſc commodum uxori praeſbet: quacumque videlicet de cauſſa ſibi invicem conjuges diſpliceant. Ex quo recte colligit Tapperus m explicatione ari. 18. Lovan. facilius diſſolvi Matrimonia auctore Bucero, quam civiles contractus; neque cnitn contractus civiles ob ſolam malitiam contrahentium unquam dirimuntur.

Philippus Melanchlhon in locis theologiſ, titulo de conjugio, in duobus lanium caſibus permittit aliud Matrimonium iniri, nimirum ſi alter conjugum fornicetur; vel ſi injuſte conjugem deſerat, vult parti innocenti licere aliud conjugium celebrare: lamen in annol. ad cap. 5. Malth. idem Melauclhon non ſolum parti innocenti, ſed etiam nocenti aliud Matrimonium concedit, quia (ul ipſe dicil) non cſl ulli imponenda poena, quam ferre non poſſit.

Joannes Brenlius in confeſſ, wirtembergcnſi, cap. de conjugio, in line illius cap. ſperare ſc dicil, pios episcopus et principes conceſſuros juſ contrahenti aliud Matrimonium iis, qui ob adulterium alterius conjugis juſto divortio ſeparati ſunl.

Joannes Calvinus lib. 4. Inſtil, cap. 19. § ult. tyrannicam legem vocat, quae non permittit aliud conjugium ei, qui ab adultera conjugc divortium fecit: el in cap. 19. Malth. vull quidem vinculum Matrimonii dirimi in caussa adulterii, ſeu non admittit aliuſ cauſſas, niſi diſertionem fidelis a conjugc infideli.

Martinus Kcmnilius in 2.par. examiu. pag. 1249. Calvinum apertiffime ſequilur. Nam duos lanium caſus eſſe voluil: in quo liceret aliud Matrimonium inire, nimirum adulterium alterius conjugis el diſertionem infidelis, ubi per infidelem non intelligit quemlibet injuſtum deſertorem, ul Lulherus el Philippus inlciligebanl. ſed ſolum cum qui Chriſtianus non eſt, ſed gentilis; de quo caſu nulla eſt quaestio, ut ſupra vidimus. Deinde in ſequenti pag. 1250. explicat ſc tantum loqui de parte innocente, cum aliud Matrimonium ob adulterium concedit. Quare neque Philippus cum Lulhero, neque

Kemnitius cum Philippo, nul Lulhcro in sententia convenit.

Eandem sententiam secutus est Erasinus, qui in annotai, ad 7. cap. prioris ad Corinth, fusissime probare conatur, propter fornicationem licere conjugii innocenti ad alias nuptias transire. Edidit autem Erasmus primum has annotationes anno 1515. biennio scilicet antequam Lutheri factio exoriretur: ex quo intelligimus, non Erasinum a Luthcro, sed Lullierum potius ab Erasino hunc errore hausisse.

Ex catholicis duo sunt, qui eodem errore tenentur. Cajelanus in commentar, ad cap. 19. Maith, timide (amen, et breviter rem arguens: et Ambrosius Calharinus, qui lib. 5. annotat, in commentaria Cajelani, in line, disputat quaestionem istam, ac tandem concludit, ex evangelio, et Apostolo non posse colligi, non licere in causa fornicationis aliter Matrimonium inire: id tamen variis canonibus esse prohibitum, ei ideo non debere fieri nisi ex Ecclesiae auctoritate.

Porro tres isti, Erasmus, Cajelanus, Calharinus in hoc mullum ab haereticis supra nominalis distant, quod se Ecclesiae iudicio discretis verbis subiiciunt. Et quia Ecclesia sententiam suam jam apertissime protulit, ut patet ex can. G. et 7. sess. 24. Tridentini concilii ubi anathema dicitur iis, qui sentiunt Matrimonium quoad vinculum ulla de causa solvi posse; ideo isti quoque, ac praesertim duo posteriores, a reliquorum omnium theologorum catholicorum communissima sententia separandi minime esse videntur.

CAPUT XVI.

Matrimonium insolubile esse quoad vinculum, probatur ex verbo Dei. traditione et ratione.

Probandum igitur jam nobis est. Matrimonii inter fideles contrahi et consummati vinculum adeo insolubile, ut neque causa fornicationis dirimi possit; et ideo vivente priore conjugio non possit inesse licitum ad alias nuptias aspirare.

Primus incus sit ille, qui est apud Maith, cap. 7. *Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari, et qui dimissam duxerit, adulterat.* Verba illa: *Et qui dimissam duxerit adulterat* vel universe accipienda sunt, vel cum exceptione, nisi ob fornicationem. Si universe, ergo qui dimissam duxerit, etiam ob fornicationem, moechatur: ergo non fuerat dimissa quoad vinculum, sed solum quoad Ithorum: non enim moecharetur qui illam ducit, nisi adhuc esset priori viro alligata. Si cum exceptione, ergo qui fornicariam a viro dimissam duxerit, non moechatur. Ergo melior est conditio fornicariae, quam innocentis et castae; nam fornicaria libera est, et nubere potest; innocens autem injuste dimissa, nec priorem virum habere potest, nec alteri nubere. Atqui hoc absurdissimum est, ut lex Christi iustissima dimissam iuste meliori loco esse velit, quam dimissam injusto.

Respondent aliqui: Sententiam illam esse generalem. sed fornicariam non posse nubere alteri;

non quod non sit diremptum vinculum Matrimonii, sed quia in poenam peccati lex prohibet illam nubere.

Sed haec solutio nulla est. Si enim prohiberetur nubere in poenam peccati, sed vere tamen libera esset, ac soluta vinculis prioris conjugii, peccaret quidem nubendo, et forte Matrimonium esset irritum, sed non moecharetur neque ipsa, neque qui eam duceret: non enim esset adulterium, nisi cum conjugio alterius. Dominus autem disertis verbis pronunciat: *Et qui dimissam duxerit, adulterat.*

Secundus locus est nptid Murcum, cap. 10. *Quicumque dimiserit uxorem suam et aliam duxerit, adulterium committit super eam: et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, moechatur.* Et similia habentur Luc. 16. *Omnis qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, moechatur, et qui dimissam a viro ducit, moechatur.* Haec verba universaliter docent nunquam ita dissolvi Matrimonium inter fideles contractum et consummatum, ut liceat ad alias nuptias transire.

Respondent adversarii: Loca ista debere exponi ex cap. 19. Maith, ubi habetur exceptio fornicationis. Nam nisi in verbis Marci et Lucae, subintelligatur, excepta causa fornicationis, pugnant Marcus et Lucas cum Matthaeo: ista enim contradicentia sunt: *Omnis qui dimiserit etc. moechatur*; et. Non omnis qui dimiserit etc. moechatur. Ista autem posterior sententia ex Matthaeo colligitur: idem enim est dicere: *Omnis qui dimiserit, excepta fornicationis causa*; et, Aon omnis qui dimiserit: prior vero propositio apud Marcum et Lucam habetur, nisi subintelligatur eadem exceptio.

At contra. Nam ut supra diximus in quaestione de polygamia, evangelistae omittunt quidem interdum aliquid, aut addunt, quod alii evangelistae non omiserunt, aut non addiderunt, sed nunquam ita omittunt, ut sententia reddatur falsa; nam nemo qui evangelistae homines deceperint, quibus evangelia sua tradiderunt, nulla mentione factare aliorum evangelistarum.

Certe quando Marcus Romae scripsit evangelium ex praedicatione Petri acceptum, non remisit Romanos ad evangelium Matthaei tamquam ad commentarium: immo si tunc Romae Matthaei evangelium in manibus fidelium fuisset, credibile est Marcum scripturum non fuisse. Non enim scripsit Marcus, ut Matthaeo aliquid adderet, quod postea fecit Joannes, sed tantum ut haberent Romani scriptum. memoriae causa, quod sola voce b. Petrus apostolus illis tradiderat: hanc enim causam referunt Irenaeus lib. 3. cap. 1. Eusebius hb. 2. bistor. cap. 15. et Hieronymus in lib. de viris illustribus in Marco.

Alque idem dici potest de Luca, qui evangelium scripsit his gentibus, quibus praedicaverat Paulus, et ad quos nondum pervenerant Matthaei et Marti volumina; sed lanium falsa quaedam scripta pseudoevangelistarum, ut ipse breviter indicat in principio evangelii, et clarius colligitur ex Ambrosio in commentar. 1. cap. Lucae, et ex Eusebio lib. J. histor. cap. 21. et Hieronymus in libro de viris illustribus in Luca. Oportet igitur vera esse absolu-

.fqujr Marcus el Lucas dicunt, neque pendere a fffbisMallbaei, nisi velimus deceptus fuisse eus , en sine Matthaeo, Marcum nul Lucam legebant.

Sd objicies: Quia s. Augustinus lib. 1. de adul- lnnis eonjug. cap. 11. dicit locum Mallhaei esse Mutuni, cl esse ambigendum dc eo, donec ve- iinuus ad alios cvangelislas.

iiAugusiinns non dicil ambigendum dc eo quod Hiith-icus dicit,sed de eo quod non dicit.Matthaeus t jilicil eum moccliori. qui extra emissam forni- i i'nisuxore dimissa, alium diicihct hoc esi sim- ulter verum. Sed non dicit, an hic tantum sil

•:dus, an dium is, qui dimissa uxore ob forni- (c.meni, aliam ducit: id quod alii cvangelislae di- umolapertissime. Adversarii aulem nostri volunt > ambigere dc eo, quod Marcus cl lueas dicunt,

T accipiendum ul sonat, non dc eo quod non -ml.Quarc idem s. Augustinus lib. 1. dc adul- •.u\$conjugiis, cap. 9. graviter invehitur in cos, ■ihurum cvangelislarum verba non accipiunt u- ursaliler, ul sonant: *Qui sumus. inquit, nos,ut •atomus. csl qui moechatur, uxore dimissa, al- iam ducens el csl qui hoc faciens non, mecha- ir.tum evangelium dicat omnem moechari qui kt facit.*

id objectionem aulem illam respondemus, non esse repugnantium inter cvangelislas ; illa enim :roposilio:Non omnis qui dimittit uxorem, el aliam urit, mocclialur, non invenitur apud Mallhcum, t adversarii existimant. Illa enim sunl verba Mal- tlm: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ■bfornicationem , cl altum duxerit, moechatur;* rtqoibusnon debel inferri, Ergo non omnis, qui imiscril uxorem, el aliam duxerit moechatur.

Cur aulem id non debeat inferri, cum plane se- ni videatur. mullae caussae reddi solent. Duran-

THI. disl. 35. quaesi. 2. ad ultimum , dicit , Christum loqui npud Mallhacum praesupposita le- l veteri, quae jubebat adulteras occidi; hac enim ?servata, licebat in caussa fornicationis uxo- rem dimittere cl tiliam ducere, quia nimirum pro- fleradulterae supplicium extremum , dirimebatur iinCiilum conjugii.

Nnn probatur mihi haec solutio. Prinio,quia Do- nimis non tradidit legem solis Judaeis , sed chain Christ anis: non jubet lex evangelic-! adulleros oc- •lere, imino Joan.8. Dominus adulteram liberavit m rle.Nec ignorabat Christus,in Ecclesia sua va- ras fuisse futuras leges principal-), quibus mter- ■jlm occiderentur, mlerdiim non occiderentur ;id- itri: quare non est credibile. Christum esse Io- ■jjutum praesupposita lege dc occidendis adul- teris.

Pnelerca:Si ita essel.Christi sententia essel val- ' imperfecta. Nam potuit nullis modis impediri wsadulterae,aut quia fugeret in aliam regionem, «at quia non possel probari testibus duobus adul- terium. etiamsi viro exploratum essel: quid ergo tunc floret secundum Chnsli doctrinam?

Adde,quod tradere uxorem lapidandam, non est proprie illam dimittere el ducere alium: non enim h-nitlilur qui occiditur,neque dicitur alia duci prio- rtdimissa, quando prior non vivit.

Heoque non poterat esse quaestio, an liceret

uxore lapidata ob adulterium, aliam ducere: non igitur oportebat magis excipere caussam fornica- tionis, quam caussam mortis.

Ilac ergo solutione omissa,aliqui dicunt verbum .*Moechatur.* referendum osse divisim ad ulramqm- pariem sententiae, hoc modo: Quicumque dimise- rit uxorem suam nisi ob fornicationem, moechatur, et qui aliam duxerit,moechatur: bis enim moecha- tur, qui uxorem ducit priore dimissa, extra casum fornicationis,semel quidem, adulterio uxoris. cu- jus ipse caussa full per injustam dimissionem; el semel,adulterio proprio, per novae uxoris vivente priore conjunctionem.

Et hanc solutionem idical breviler Theopbyla* cius in cap. 19.Matthaei.ubi dicit sententiam hujus loci esse, quod qui dimittit uxorem extra caussam fornicationis, moechatur, idest, auctor csl illi ul moechelur. Et idem ante docuerat Augustinus lib. contra Adimanliim cap. 3. ubi sic enarrat locum islurn M.illh. 19. *Quicumque dimiserit uxorem, nisi ob fornicationem, facit eam moechari,et qui aliam duxcril.inoechalur.*Estque haec solutio val- de conformis ejusdem Matthaei verbis cap. 5. ubi ait: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisiob fornicationem, facit eam moechari.* Videtur igi- lur Mnllh. 19. ad eandem sententiam: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem,* referendum esse verbum.*Moechatur,*in illo sensu, idest. facti eam moechari.

Alii dicunt, nec minus probabiliter, illud: .Visi *ob fornicationem,* non pertinere nisi ad dimissio- nem,cum qua immediate conjungitur, el esse per parenlbesim pronunciandum. el aliquid subintel- ligendu in.hoc modo: Quicumque dimiserit uxorem (quod non licet, nisi ob fornicationem) el aliam duxerit,moechatur.El certe non sine caussa Domi- nus non adjecil illam exceptionem posl illa verba: *El aliam duxerit,* sed immediate post illa: *Qui- cumque dimiserit.sed* similiter non temere Domi- nus Ium Mallh. ?>. tum Mallh. 19. cum adjunxit:/ ./ *qui dimissam duxerit,moechatur.non* addit: *Aisi ob fornicalioncm.* ul nimirum indicaret, caussam fornicationis solani dimissionem licitam facere.non aulem novi conjugii celebrationem. Haec mihi vi- detur s. Thomae sententiae in Î. disl. 35. quaesi, unica art. 5. ad ulliin. et eandem obscure subindi- cal llierorii. in Comment, hujus loci.

Sunt el aliae explicationes minus probabiles, quas Abulensis, Alphonsus de Castro, el alii ex- cogitarunt: Sed optima csl s. Augustini lib. 1. de adulterinis conjugiiis,cap. 9. ubi docet Matthaeum, vel potius Dominum apud Mallhacum. accepisse illud: *Aisi ob fornicationem,* negative, non exce- ptive; ul sensus sit,Quicumque dimiserit uxorem, nisi ob fornicalioncm, idesl, extra caussam forni- cationis.cl aliam duxerit, moechatur. Ex quo allir- malur quidem adulterium ejus, qui uxore dimissa extra caussam fornicationis aliam duxerit: sed nihil dicitur de eo,qui duxerit aliam proprie dimis- sa ob fornicationem.

Al contra instant adversarii,el maxime Cajelanus cl Calharinus. Si ista csl sententia Domini, ergo frustra el supervacanee additur illud: *Aisi ob for- nicationem',* polcral enim Dominus geuerulim, et

facilius dicere: Omnis qui dimiserit uxorem, et aliam duxerit: moechatur.

Respondeo: Immo divino prudentia Dominus illo loquutus est; id enim postulabant locus et tempus. Nam Dominus in eo loco respondebat per barisacis, qui venerant parati, ut cum lentarent, et in sermone caperent: et quia jam audierant, eum in monte quaedam disseruisse contra libellum repudii a Moyse in lege consensum, et consequenter etiam contra polygyniam, interrogaverunt eum, anliceret uxorem dimittere quacumque ex causa, ut nimirum, ea in cognitione impellerent cum ad pronuncian- dum aliquid aperti contra legem et exempla Pa- trum. Quare Dominus cum videret auditores inca- paces esse: respondit eis praecise ad interrogata. Quaesierant illi, anliceret uxorem dimittere, ni- mirum quoad vinculum, quacumque ex causa; respondit Dominus, non licere quacumque ex cau- sa: idque probavit, quia non licet dimittere non for- nicariam et aliam ducere, id quod tam perspicue verum est, nullum modo negari posset. Utrum au- tem liceat dimittere fornicariam quoad vinculum et aliam ducere, Dominus tunc aperte dicere noluit, quia hoc altius erat, vel ab eis tunc capi posset. Quamquam ex iis, quae Dominus dixerat de prima origine instituti Matrimonii, facile potest hoc et- iam intelligi, sed ne daret illis Dominus ansam ca- lumniandi verba sua. voluit, vel ipsi per se id col- ligerent, quemadmodum fecit in parabola vineae, et alias saepe: et nihilominus domi paulo post (ut Marcus scribit capite 10.) aperte pronunciavit, om- nem qui dimittit uxorem, et aliam ducit, moecha- li. Vides igitur quemadmodum verba Domini nihil supervacanei contineant. nec pugnent inter se ver- ba diversorum evangelistarum.

Item dumtaxat contra hanc expositionem objici posset, quod nimirum si illa exponamus, non habebimus ex illo loco, licitum esse divortium quo- ad thorum. ob fornicationem alterius conjugis. Sed parum id refert: nam ad hoc dogma stabiliendum, sufficit testimonium Mutili, cap. 5.

Tertius locus habetur in epistola ad Romanos, cap. 7. *In ignoratis fratres (scientibus enim legem lo- quor. quia lex in homine dominatur quanto tem- pore in illo? Nam quae sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir (jus soluta est a lege viri: Igitur vivente viro. vo- cabitur adultera, si fuerit cum alio viro: si au- tem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro,* et similis locus habetur in epistola priore Corinthios, cap. 7.

Ex illis autem locis colligimus numquam solvi vinculum conjugale, nisi per mortem: et quia non solvitur, manere etiam post divortium quacumque de causa factum. Quod argumentum tanti fecit S. Augustinus. ut lib. 2. de adulterinis coniugiis, cap. 4. chmaverit: *Haec verba Apostoli toties repetita, toties inculcata, vera sunt, viva sunt, sana sunt, plana sunt. Nullius viri posterioris mulier esse in- ipit, nisi prioris esse desierit: esse autem de- sinet uxor prioris, si moriatur vir ejus, non si fornicetur licite itaque dimittitur conjux ob ea- ux-am fornicationis. sed manet vinculum prioris,*

propter quod /it reus adullerii. qui dimissam du- xerat, etiam ob causam fornicationis. Haec illi.

Sed respondet Cajclanus: Verba Apostoli arci- pienda esse regulariter, non autem in caso. vel sen- sus sit; vinculum viri cum uxore ordinarie et regu- lariter, nisi scilicet aliunde solvatur, durare usque ad mortem, et tunc demum solvi. Idem fere res- pondet Erasinus, Calvinus, Martyr et Bucerus in haec loca, et praesertim Petrus martyr vult Intel- ligi exceptionem: *Nisi ob fornicationem*, quae in evangelio habetur. Et similiter docet Kempitius in 2. par. examin. pag. 1257.

Potest autem id probari Primo, quia Paulus ait; *Scientibus legem loquor*, lex autem permittebat libellum repudii in quibusdam casibus, et proinde secundum legem regulariter quidem, sed non sem- per mors expeclabatur ad vinculi conjugalis direm- ptionem. Secundo, quia Paulus ait: Quae sub viro est. *mulier*: et non dicit simpliciter *uxor*. Quare loquitur de ea tantum, quae nondum est repudiata, sed adhuc viro cohabitat. Tertio videtur Apostolus non tam contendere, vinculum permanere usque ad mortem, quam non durare post mortem: id e- nim solum ille cupit ostendere, post mortem con- jugis liberum esse alterum conjugem, sive ad mor- tem usque ad vinculum permanserit, sive non per- manserit. Adde ultimo. quod cum haec sit quaedam similitudo, non est necesse vel in omnibus con- veniat.

Sed falsam esse hanc expositionem, testantur Primum ipsa verba, quae vel Augustinus recte di- cit. plana sunt. Quid enim planius illo: *Mulier vi- vente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro?* Roman. 7. *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit?* I. Corinth. 7. Et certe mi- ram esset Apostolum numquam addidisse excep- tionem, si ea addenda esset, cum tam saepe haec repeterit et inculcaverit.

Deinde testantur Interpretes, Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, Theodorus, Oecumenius, Primasius, Anselmus et alii, in ulrinque lo- cum Pauli, et praeterea Origenes in cap. 1. ad Romanos. Augustinus loco citato, et Hieronymus in epistola ad Amandum, ubi interrogatus, anliceret mulieri di- misso viro adultero, alii nubere, respondit, non li- cere, ob haec Pauli loca, quae (vel ipse dicit) om- nem excusationem excludunt.

Denique idem testatur ratio similitudinis, quam eo loco Paulus adducit, volebat enim probare, le- gem veterem obligasse usque ad Christum, sed jam non amplius obligare: ulitur autem ad hoc proban- dum similitudine ducta ex Matrimonio. Quemadmo- dum enim vir et uxor tamdiu sibi invicem obligan- tur, donec alter eorum, vel ulcrque moriatur, sic etiam tamdiu homines legi subjecti sunt, donec vel ipsa lex abrogetur, et sic quodammodo moriatur, vel homines translati in alium statum, non lege exi- mantur, et eo modo legi moriantur. Per Christi au- tem mortem utrumque factum est: nam et lex est abrogata et nos translati in statum filiorum Dei, legi illi veteri, quae erat servorum, mortui sumus.

Ubi obiter est Notandum, legem comparari viro, vel Chrysostomus exponit et hominem comparari uxori, quia sicut vir dominatur uxori, non uxori-

N, ili lex dominatur homini, Cui data est, non ho-
 jH) legi. Et quamvis debuisset Apostolus concin-
 ere, homines liberos esse a lege; quia lex mor-
 i j(, sicut dicit uxorem libneri, quando moritur
 i:: limen nc Judaeos offenderet, maluit invertere
 . -dusionem, ac dicere, nos mortuos esse, quam
 :- iuesse mortuam, quamquam utrumque dicere
 ::ji\$sel,et perinde est ad id dc quo agitur,utrum
 iir.ioluxor, aut ulerque moriatur.

Porro haec similitudo b. Pauli omnino requirit ,
 jtairel uxor nullo divortio aut repudio, sed sola
 sorte liberali queant a vinculo conjugii.Nam quam-
 11 lex vetus vigeat, numquam poterant Judaei
 •ψιηejus a se excutere , etiamsi illi repudium
 iirt, el ub ea divortium faccre conarentur, forni-
 iJocuui variis legibus falsorum deorum; ergo
 eulemmodo, quanto tempore maritus vivit, num-
 éro potest uxora vinculo conjugii liberari,quam-
 ris cum multis aliis viris fornicetur.

Jjqoe argumenta in contrarium convincunt. Ad
 Pnaum Respondeo: Illud . *Scientibus legem lo-*
 {v ., a Thcodorcto el Ambrosio exponi de lege
 uterae, vel cvangelica, non de lege veleri.ul sen-
 •usit: Loquor hominibus peritis, cl qui bene no-
 nalnaturam legis cl conjugii etc.

Et Praeterea out repudium in lege veteri sohe-
 1:1 revera vinculum conjugii, nul non solvebat (csl
 •in conlrùvcrsia inter doctores). Si non solvebat,
 »-tantum mittebatur, ul minus malum, non au-
 t.m ullicitum, ul communior habcl opinio docto-
 iw, quam etiam sequuntur Calvinus cl Beza, in
 up. 19. Matthaei; tum parum refert. de qun lege
 Piatuloqualur, ul palet. Si voro solvebat vincu-
 lim, el mittebatur ut licitum ; tum non potest
 Pauli locus dc lege Moysis intelligi , quia falsum
 esset quod Paulus dicit: Vwnefe *viro, vocabitur a-*
 daltera, *si fuerit cum allero viro*-, neque enim vo-
 tatur adultera quae vivente viro eral cum allero
 liro, si repudium licitum erat, cl vinculum con-
 jugii dissolvebat.

Ad Secundum Respondeo illud: *Quae sub viro*
 al, mulier, simpliciter conjugatam significare ,
 quod nomen non minus convenit mulieri posl di-
 vertium, quam ante divortium, si divortium non
 Olnl vinculum, ul nos contendimus. El hoc per-
 dituum csl lum ex conclusione generali, quam
 l['tolus infert: *Igitur vivente viro, vocabitur*
adultera etc. non enim dixit, Igitur dum esi sub
 uro, vel dum non repudiatur, sed dum vir ejus vi-
 vit, vocabitur adultera, si fuerit cum altero viro:
 nex I. Corinth. 7. ubi generatim Paulus elicit :
Mulier alligata csl legi, quanto tempore vir ejus

Id Tertium Respondeo: Non solum voluisse
 hulum ostendere, vinculum conjugii non durarc
 ,:-Imortem; sed etiam duraro toto tempore vitae
 ■enusconjugis. Nam illud non durare postmor-
 tem apertissimum eral. nec fuisset opus ad id per-
 cidendum allegare legem, ac dicere: *Scientibus*
legem loquor.

Praeterea conclusio ab Apostolo intenta , non
 ‘fat solum,non obligari Christianos ad legem Moy-
 • sed etiam obligari ad non recipiendam ullam
 m;sicul etiam llebraci obligabantur legem Moy-
 Bc iu mix i Vol. Hi

sis servare loto lempore, quo ca vivebat, nec polc-
 ranl ullo praetextu eam descrcrc , donec morere-
 tur per abrogationem, aut ipsi morerentur illi per
 translationem in alium statum, ut diximus.

Ad ultimum Respondeo: Non debere quidem si-
 milia in omnibus esse similia: lamcn debere simi-
 lia esse in eo, in quo csl vis argumenti ex illa si-
 militudine ducti.Requirit autem vis argumenti Pau-
 lini, ul sicut vinculum legis nullo modo dirumpi
 potcsl, quacumque intcrcepcnie praevaricatione ,
 donec ea lex vivit,ila vinculum conjugii perseveret
 quacumque intcrvenicntc fornicatione , donec ma-
 ritus aut uxor vivit.

Adde quod i. Corinth. 7. non per modum para-
 bolae, ad illud illustrandum, sed absolute pronun-
 cialur: *Mulier alligata est legi. quanto lempore*
vir ejus vivit-, *quod si dormierit vir ejus, liberata*
csl; cui vult, nubat etc.

Quarius locus est in episl. priore ad Corinlh.cap.
 7. *Ilis. qui Matrimonio juncti sunt,praecipio.non*
ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere:
quod si discesserit, manere innuptam , aul viro
*suo reconciliari.*Quem locum tractavimus in quae-
 stione superiore de divortio quoad thorurn.

Habemus nulem hinc argumentum plane insolu-
 bile. Nam vel mulier, de qua dicitur:St *discesserit*
*etc.*discessit ex caussa justa divortii,ul fornicationis
 cl haeresis.cl quaecumque sil aia ;vel sine tali aliqua
 caussa, lioc posterius dici non potest, nam Paulus
 non diceret de tali foemina, Maneat innupta; aul
 viro suo reconcilietur; sed diceret, Maneat innupta
 donec viro suo reconcilietur, el omnino ad virum
 suum redeat; non enim poleral Paulus permittere
 injustum divortium contra expressum Domini prae-
 ceptum. Etsi in eodem capite Paulus non permittit
 conjugcs abslinere a carnali commercio ob oratio-
 nem, cl ad lempus, nisi ex consensu, quomodo
 permillcrel conjugem invito marito sine ullo caus-
 sa jusli divortii separatam a viro manere? Loqui-
 tur ergo sine ullo dubio de muliere, quae disces-
 sit ob justam aliquam divortii caussam. Atqui ista
 non polest alteri nubere,ul Paulus apertissime di-
 cit; ergo etiam caussa justa divortii non solvit vin-
 culum conjugii,neque licet conjugibus juslo divor-
 tio separatis ad alia transire conjugia.

Unum est lanium, quoti objici posset, quod et-
 iam ab Erasino objectum fuit.Nam videtur Aposto-
 lus loqui de muliere adultera, quae discedit a viro
 non sponte sua, sed nb illo ejecta: hi enim signi-
 ficari vldclur, cum dicitur: *Aul viro suo reconci-*
lietur; nam reconciliari proprie nd reos pertinet,
 qui per reconciliationem redeunt in gratiam cum
 iis, quos offenderunt. Quod si Paulus agat de adul-
 tera, non csl mirum, si velit eam manere innu-
 plam:soli enim parti innocentia conceduntur secun-
 dae nuptiae.

At nullo pacto defendi polest, Paulum loqui dc
 muliere adultera cl ejecta: nam cum praecipitur
 mulieri n viro non discedere , praecipitur ne ipsa
 sil auctor divortii, ac ne deserat virum,non autem
 nc ejiciatur cl coacta discedat. Id enim praecipi-
 tur, quod est in potestate ejus, cui praccipitur
 est autem in potestate mulieris ne ejiciatur.neque
 polest marito expellente non discedere.

Deinde paulo post ait Apostolus: *Et vir uxorem non dimittat; quod esset* omnino idem cum priore praecepto, et proinde supervacaneum, si mulierem discedere a viro nihil esset aliud, nisi ejici, et dimitti a viro.

Denique si Apostolus solum de adultera dimissa loqueretur, valde imperfectam doctrinam traderet: adhuc enim quaeri posset, quid sit faciendum mulieri, quae separatur a viro ob adulterium viri, non ob culpam suam propriam. Ergo Paulus generaliter loquitur de omni muliere, quae justum divortium anctorum: Dicit autem: *Mulier non discedat*, non autem dicit, Mulier non dimittat virum, sicut postea dicit: *Vir non dimittat uxorem*; quia ordinarie uxor est in domo viri, et ideo divortium facit discedendo ab eo, non eum ex domo ejiciendo; contra maritus, quia est in domo sua divortium facit dimittendo, non recedendo.

Illud autem quod objicitur de verbo, *Reconciliator*, quod etiam pag. 1259. notavit Kemnilius, ut probaret culpa sua uxorem discessisse, nullam vim habet. Reconciliari enim dicitur tam is, qui laesit, quam is, qui laesus est: nam reconciliantur proprie; qui alienati sunt. Unde M. T. Cic. lib. 1. epistolae. 2. ad Lentulum, dicit reconciliatam esse voluntatem senatus, quae tamen non culpa sua, sed aliorum, abalienata a Lentulo fuerat. Et in hoc sensu dicitur Deus reconciliari hominibus, lib. 2. Machab. cap. 1. *Exaudiat Deus orationes vestras, et reconcilietur vobis*; et cap. 7. *Reconciliabitur Deus servis suis*; et illud Mallh. 5. *Reconciliare fratri tuo*, exponit Chrysostomus, sive juste, sive injuste frater se offensum dicat.

Eadem veritas Secundo ex traditione probari potest: extant enim omnibus aetatibus testimonia Patrum. Ac Primo quidem saeculo habemus testimonium Clementis, in canonibus apostolorum can. 48. ubi sine ulla exceptione excommunicari jubetur, qui uxore dimissa aliam ducit.

Deinde Secundo saeculo, id est, post annum Domini 100. habemus testimonia Justiniani et Athenagorae. Utrique in apologia pro Christianis, ad imperatorem Antoninum, inter dogmata Christiana ponit, Adulterium esse, si quis dimissam ab alio ducat: et Athenagoras addit etiam, si quis priore dimissa aliam ducat, non esse conjugium, sed adulterium. Eodem saeculo Clemens alexandrinus lib. 2. Stromatum extremo: *Adulterium*, inquit, *existimat Scriptura, conjungi Matrimonio, vivo altero ex separat*, et paulo ante dixerat, non posse fieri separationem, nisi ob fornicationem.

Saeculo Tertio, post annum Domini 200. Tertullianus lib. 4. in Marcionem, ultra medium, objicienti Marcioni Christum contrarium esse Moysi, quia prohibuit divortium, quod illo concesserat, respondet his verbis: Dico illum *conditionaliter nunc fecisse divortii prohibitionem, si ideo quis dimittat uxorem, vel aliam ducat etc.* ubi docet Christum non prohibuisse divortium si causa justa adsit, sed prohibuisse alterum conjugium post divortium. Eodem saeculo Origenes tract. 7. Mallh. explicans cap. 19. dicit quosdam episcopos permisisse mulieri nubere viro priore vivente, et addit: Contra Scripturam fecerunt.

Saeculo Quarto post annum Domini 300. in concilio elibertino can. 9. Mulier quae ob viri adulterium alteri nupsit, non recipitur ad Communionem nisi post mortem prioris mariti: ex quo intelligimus, illicitum fuisse Matrimonium illud judicatum, etiam ex parte innocentis, et in causa adulterii. Eodem saeculo, scilicet Ambrosius in cap. 16. Lucae nulla scribit contra eos, qui uxore dimissa aliam ducunt, et passim adulterium vocat id conjugium: neque in loca illa disputatione unquam excipi causam fornicationis. Sanctus item Hieronymus. Ambrosii aequalis, in epistola ad Oceanum de obitu Fabiolae, scribit, Fabiolam dimisso viro non solum adultero, sed etiam omnibus flagitiis cooperio alteri nupsisse; sed addit id etiam fecisse, quia ignorabat rigorem evangelii: et ibidem scribit, eam post mortem secundi mariti publicam poenitentiam sibi ab episcopo impositam, summa humilitate egisse, Ex quo intelligimus, eo tempore publicum crimen habitum in Ecclesia catholica fuisse, si quis vivente conjugo ad alias nuptias transiret, etiam causa fornicationis. Idem Hieronymus in epistola ad Amandum de hac ipsa quaestione interrogatus, simpliciter respondit, esse illicitum, etiam causa fornicationis, vivente conjugo ad alias nuptias transire. Eodem saeculo scilicet Joannes Chrysostomus lib. 17. in Mallh. enarrans cap. a. idem docet.

Saeculo Quinto, post annum Domini 400. concilium milevitanum, can. 17. definivit secundum evangelicam et apostolicam doctrinam, numquam licere vivente conjugo ad alias nuptias transire: et idem habetur in concilio africano can. 69. Eodem saeculo Innocentius I. in epistola ad Exuperium can. 6. interrogatus, an intercedente divortio liceat aliud inire conjugium, respondit nullo modo licere, sed esse utrumque adulterium, tam virum, quam uxorem, si post divortium ad alias nuptias transeant. Eodem tempore scilicet Augustinus ex professo hoc docuit, tum in duobus libris de adulterinis conjugiiis, tum in libro de bono conjugali.

Saeculo Sexto, post annum Domini 500. Primsius in commentario, cap. 7. prioris ad Corinthios. illud: Si *discesserit, manere innuptam*, idem habet.

Saeculo Septimo, post annum Domini 600. Isidorus idem docet, lib. 2. de officiis divinis cap. 19.

Saeculo Octavo, post annum Domini 700. Beda in cap. 10. Marci idem affirmat.

Saeculo Nono, post annum Domini 800. concilium forojuliense can. 10. idem apertissime definivit; et eodem saeculo Theophylactus in cap. 10. Mallh. et in cap. 7. prioris ad Corinthios.

Saeculo Decimo, post annum Domini 900. concilium nannetense, quod sub Arnulpho imperatore celebratum creditur, can. 12. idem declaravit.

Saeculo Undecimo, post annum 1000. Anselmus in cap. 5. et cap. 19. Mallh. idem habet.

Saeculo Duodecimo, post annum 1100. idem definivit Alexander III. papa, cap. *Ex parte* de sponsalibus, et Matrimoniis.

Saeculo Decimotertio, post annum 1200. idem definivit Innocentius III. cap. *Gaudemus*, de divortiiis, et eodem saeculo idem docuerunt theologi omnes, qui super dist. 35. quarti sententiarum

scripserunt, ni s. Thomas, s. Bonavenlura, et alii.

Saeculo Decimoquarto, post annum 1300. plurimi doctores Scholastici, Scolus, Durandus etc.

Saeculo Decimoquinto, post annum 1400. idem Muil concilium florentinum, in instruct. Armenorum. quod sano mirum est non advertisse Cajetanum et Calharinum etc.

Saeculo denique Decimosexto. post annum 1500. idem definivit concilium trident, sess. 24. can. 7.

Accedat Ultimo argumentum ex ratione petendum. Primo: Matrimonium fidelium, signum est conjunctum Chrisli cum Ecclesia, ut Apostolus docet up. 5. ad Ephes. At illa unio indissolubilis est: igitur vinculum conjugale indissolubile est. Et quituris lota simul Ecclesia a Deo fornicari non possit, tamen aliquae partes Ecclesiae, nonnulli videntur fideles, fornicantur interdum spiritaliter, (idcirco faciunt, sed non propterea licet illis nec Deum, aut Deus ita illos abjicit, ut nolit reconciliari, immo semper horretur ad reconciliari. Tale igitur debet esse conjugium Christianorum, ut numquam tale divortium fiat, quin spes Dioeal reconciliationis. Et hanc rationem non sacramentalis ductam, valde urget Augustinus lib. de bono conjugali, cap. 7. 15. 18. et 24.

Secundo: Si licitum esset aliud Matrimonium, injuria afficeretur proles: nam filiis jam natis male consuleretur, qui pro patre vitricum, pro matre noveream habere inciperent. Et haec est ratio s. Ambrosii in cap. 16. Lucae, ubi etiam dicit, propitius filios debere patrem matris culpae ignoscere.

Terlio: Si esset licitum ejusmodi conjugium videretur alteri conjugio, aperiretur aditus infinitis repudiis etiam injustis. Nunc enim quia sciunt fideles, debere se, aut coelibatim vivere, aut priori conjugio reconciliari, non facile ad divortium adducuntur: at si scirent, mox repudiata uxore posse aliam duci, facillime divortia facerent et quaererent occasiones aliquando dissidiorum, et criminum, etc. Et hinc rationem attingit Hieronymus in cap. 19. Matthaei, ubi scribit, quia periculum erat. ne mariti ob desiderium ulterius conjugii, calumniam struerent priori uxori, sic Dominum voluisse dimitti uxorem ob fornicationem, ut tamen ea vivente non liceret aliam ducere.

Quarto: si post divortium in causa fornicationis liceret parti innocenti aliud Matrimonium inire, id est id liceret etiam nocenti, vel non liceret. Si liceret, ergo commodum ex peccato suo adulter reportaret; et saepe etiam viri dedita opera adulterium committerent, ut possent ab uxore liberari, (tamen uxorem ducere. Si non liceret, quaero in primis, quare? nam cum ea persona sit a vinculo prioris conjugii soluta (neque enim potuit pars innocentem aliud Matrimonium inire, nisi vinculo priori» diremptum) neque ulli facit injuriam, quare non potest Matrimonium contrahere?

Dices, quia lex prohibet. Sed ubi est lex prohibens? neque enim ulla lex exstat, quod sciam, quae soli innocenti nuptias concedat. Deinde, cur prohiberet lex conjugari hominem solutum, et proclivem ad vicia, quando nulla restat amplius spes reconciliationis cum conjugio priore? Divino igitur, pin-

lissimum, iustissimumque iudicio Christus sanxit,

conjugium quoad vinculum omnino indissolubile esse debere.

Adde Ultimo, quod etiam apud ethnicos, ubi morum disciplina vigeat, nulla fiebant repudia. Scribit enim Tertullianus in apologet, cap. 6. Romae per annos ferme 600. ab Urbe condita, nullum scriptum fuisse repudium. Deinde autem eversa disciplina, cum aliis vitiis etiam repudia introducta.

CAPUT XVII.

Solvuntur argumenta adversariorum.

Proponam et solvam argumenta Martini Kemnili, tum quia ipse post alios omnes scripsit, et eorum argumenta collegit, tum quia nemo ei respondit; cum Erasmo, Cajetano. Catharino, Lulhero, Bucero. Brenlio, Calvino et Philippo responderint Joann. Eckms, Ruardus, Alphonsus de Castro, et alii ex catholicis nulli.

Prima objectio Kemniti pag. 1250. *Lex pontificia negans conjugii innocenti in causa adulterii aliud conjugium. privat innocentem jure suo absque ejus culpa, contra regulas juris.*

Respondeo: Lex ista non est pontificis romani solius, sed etiam Chrisli. Et male Kemnilius regulam juris allegat: haec enim est regula in Sexto de regul. juris can. *Sine culpa. Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.* Ibi non solum culpam, sed etiam causam abesse oportet; ut qui nullo modo puniri possit: alioquin quam saepe filii privantur haereditate paterna ob peccata patris? quam saepe ob indicia aliqua jure torquentur homines a iudicibus, sine ulla propria culpa? quam saepe ob incurabilem conjugis morbum sine culpa sua privatur alter conjux debito conjugali, et (quod est gravius) fructu nuptiarum, id est, prole? Sic igitur uxore per divortium separata, privatur vir usu conjugii sine culpa, sed non sine causa: causa enim subest maxima, quin vinculum prioris manet, et quia Christus prohibet, et quia fleret injuria proli etc.

Secunda objectio pag. 1251. Si non *liceret uxori ducere homini innocenti, divortium a Filio Dei concessum in causa fornicationis, nihil esset aliud, nisi laqueus conscientiae, et conjiciens homines in ustiones et fornicationem, in iram et iudicium Dei: nam forte persona illa innocens non habebit domum continentiae, et ideo in perpetua ustione versabitur. quae impedit invocationem Dei; aut etiam in fornicationes et adulteria praecipitabitur. Quare melius Ecclesiae suae Christus consulisset, si divortium nullum concessisset, tunc enim persona innocens cogere-tur uti remediis a Deo ordinalis.*

Respondeo: Aut persona innocens potest non dimittere conjugem, vel certe post dimissionem potest reconciliari; aut cogitur dimittit, nec potest reconciliari. Si detur Primum, quod accidit ut plu-

dem respondisse: *Ergo*, inquit adversarius, non *sdisfecU Dominus propositae quaestioni*, negandi est consequentia. Nam cum in dimissione perfecto, quae csl, quoad vinculum, duo contineantur, dissio unius, cl potestas ducendi aliam: Dominus bcc duo separavit, ac unum quidem concessit, dissionctn videlicet, cum restrictione ad causam fornicationis, alterum vero omnino sustulit. Et haec ed caussa, cur fere semper Dominus illa duo dilimcle posuerit: Qtucunu/ uc *dimiserit elc. el, Aliam emerit*, ul nimirum explicaret repudium in lege permissum, et parlimapprobarcl.parlim improbare.

Ad argumentum illud a contrario sensu respondeo. nihil illud concludere. Nam si exponamus, ut cap. superiore diximus, verba Domini, hoc modo: *Quicumqitc dimiserit uxorem suam, nisi ob /vriicalionem. el aliam duxerit, moechatur*, idest, moechatur illam dimittendo, quia facil eam moechari, el moechatur aliam ducendo, quia proprie adulterium committit, atque ila bis moechatur; tunc a contrario sensu inferendum esi: Ergo qui propter fornicationem dimittit uxorem, el aliam ducit, non moechatur bis, sed tantum semel, idesl, non moechatur dimittendo, sed solum aliam accipiendo, cl hoc csl verissimum. Sic etiam si accipiamus alleram expositionem, quae talis erat: *Qui-conque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem*, idesl, quod non licet nisi ob fornicationem: *tl aliam duxerit, moechatur*, a contrario sensu non polesl inferri; nisi hoc, Ergo qui propier fornicationem dimittit uxorem et aliam ducit, non peccat dimittendo, sed solum moechatur alium ducendo. Atque haec de prima solutione.

Si vero cum s. Augustino accipiamus illa verba: *Atsiob fornicationem*, non exceptive, sed negative: tunc ad argumentum principale admittimus, Chrislum loqui de dimissione quoad vinculum, ul Kemnilius contendit: sed negamus, concedi istam dimissionem io caussa fornicationis, quia illud: *,\ni ob fornicationem.*, non est c.xceptio, sed negatio; negat enim Dominus licitam esso talem dimissionem sine caussa fornicationis, sed non dicit esse licitam si adsit caussa fornicationis.

Ad Primam confirmationem Respondeo: Argumentum a contrario sensu non concludere, nisi recte accipiantur contraria. Jam in propositio cum dicimus negative; Quicumque sine caussa fornicationis dimissa uxore aliam ducit, moechatur: non recte infertur; Ergo qui propier fornicationem uxore dimissa aliam ducit, non moechatur: sed tantum inferri potest; Ergo minus graviter moechatur. Nam qui sino caussa fornicationis uxore dimissa aliam ducit, non ideo moechatur, quin sine Inii caussa alium ducit; sed quia aliam ducit. Quod nutem ea «juss.i ahsit, non facil eam moechari, sed facile eum moechari cum injuria prioris conjugis; cl idcirco qui propter fornicationem priore dimissa aliam ducit, moechatur quidem, sed minus graviter, quia sine injuria prioris conjugis.

Ponit exemplum Augustinus lib. **1. dc** adulterinis conjugis, cap. 9. epist. Jacob, cap. 1. *Scienti bonum et non facienti, peccatum est illi*. Neque enim a contrario sensu debet inferri; Ergo, ignorant bonum cl non facienti, peccatum non est il-

li; nani sunt etiam peccata ignorantiae: sed inferri debet; Ergo ignorant bonum el non facienti, minus peccatum est, quam si sciens peccasset. Quem-admodum si quis diceret; Qui, nisi ob inopiam furatur, peccat, non posset inde inferre; Ergo qui ob inopiam furatur, non peccat: Sed, Ergo qui ob inopiam furatur, minus peccat; nisi forte sit extrema necessitas, quia tunc non modo non peccatum, sed nec furtum appellandum esset.

Ad Secundam confirmationem Hespondeo: Kemnitium semper sui esse similem, idesl. frandulclern et mendacem: neque enim s. Augustinus usquam scripsit, exceptionis illius: Nisi *ob fornicationem*. sensum esse, quod illi gravius peccent, qui sine caussa fornicationis divortium faciunt, quasi quaestio proposita fuisset, ex illicitis divortis quodnam esset gravius. Nihil. inquam. tale unquam scribit Augustinus, sed solum Chrislum in evangelio b. Matthaei, expressisse unam speciem adulterii, cnmque gravissimam, aliis praetermissis, quia id requirebat locus cl tempus illius disputationis hahilae cum Pharisaeis, ul nos supra capite superiore exposuimus.

Ad illud quod ultimo Kemnilius de particula exceptive objecit, Hespondeo: Negari non posse. illas particulas, παφικτο, el εἰμή saepe accipi exceptive, ul loca a Kemnilio allata deinsonslranl: sed tamen posse etiam aliter accipi. Nam Apoc. 0. ubi legimus: *El praeceptum est illis. ne laederent forum terrae, neque omne viride, neque, omnem arborem, nisi tantum homines, qui non habent signum Dei in frontibus suis*. Illud Nisi, graeco, εἰ, αἴ, non polesl occipi exceptive, sed adversative, nisi quis vellet homines inter arbores connumeraro. El cap. 21. ubi legimus: Aon *intrabit in eam aliquid, coinquinatum, nisi qui scripti sunt in libro vitae*, non potest accipi particula Nisi εἰμή graeco, exceptive: nam sensus esset, aliquo. » coinquinos intraturos esse in regnum coelorum.

Deinde etiamsi in testimonio Matthaei 19. vox *nisi*, accipiatur exceptive, tamen poterit esse exceptio negativa, el id sufficit sententia s. Augustini. Cum enim dicitur: *Quicumque dimiserit uxorem, excepta caussa fornicationis, el aliam duxerit, moechatur*, polesl excipi caussa fornicationis, vel quin eum ea caussa adest, non est adulterium aliam ducere; el haec esi exceptio allirmativa: vel quia de ea caussa nihil in praesentia determinatur, an suficial excusare adulterium, nec ne: el haec est negativa, quam s. Augustinus recte amplexus est. Cur aulem Dominus nihil determinaverit eo loco de ista caussa, ostendimus capite superiore.

Quarta objectio pag. 1259. el 1260. *Cum Apostolus dicit 1. Corinth. 1. Praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aul viro suo reconciliari', intelligit mulierem debere innuptam manere, si discesserit excepta caussa fornicationis viri. ob culpam nimirum suam; Ergo si caussa fornicationis adsit, non tenebitur manere innupta*.

Antecedens probat. Primo, quia in verbo illo. *Praecipio non discedere*, intelligitur c.xceptio a

Domino posili *dc* caussa fornicationis; ergo etiam in verbo *sequenti: Quod si discesserit manere innuptam*, debet intelligi eadem exceptio: alioqui erit acquivocalio infra paucas lineas, in verbo. Discedo. Secundo, probal ex verbo illo Reconciliari, quod proprie ad reos perlinet: qui enim laesit, debet reconciliari, qui fuit laesus, placari. Quare loquitur Paulus de muliere discedente injuste sine caussa liciti divortii. Tertio, paulo post idem Apostolus concedit fidei deserto ab infidei, nubendi libertatem, ergo ostendit priorem illa sententiam: .Von *discedere*, vel: *Si discesserit etc.* non esse accipiendam sine exceptione. Quarto, Chrysostomus. Tlicopliylaclus, Oecumenius et Ambrosius, hunc locum exponentes, excipiunt causam fornicationis.

Respondeo: Jam salis ostendi capite superiore, Paulum non posse exponi nisi de discessione ob justam causam, cum ait; Quod si discesserit etc. quia alioqui, et cum evangelic, et secum ipse pugnaret, si daret optionem conjugii, ul ad conjugem rediret, vel non rediret, etiamsi injuste ab illo recessisset.

Ad Primam probationem Respondeo: Non esse nequivocalionem in verbis Pauli, sed eclypsim ipsi Paulo frequenlissimam, et enim sensus: *Praecipio non discedere*, scilicet sine justa causajquod si *discesserit*, videlicet caussa inventa etc.

Ad Secundam supra respondi, verbum Reconciliari, esse commune, et ei qui laesit, et ei qui laesus est: nam secundum Scripturas, et nos reconciliamur Deo, et Deus reconciliatur nobis.

Ad Tertiam Respondeo: Argumentum non esse ad rem. Nam quando Paulus permittit libertatem nubendi fidei deserto ab infidei, loquitur de conjugio contrado inter infideles, de quo Dominus nihil praeceperat; unde ait: *Caeteris ego dico, non Dominum etc.* Al quando jubet, uxorem a viro non discedere, et si discesserit, monere innuptam, loquitur de Matrimonio contrado inter fideles, quod Christus insolubile esse pronunciavit.

Sed instabit aliquis: Si fornicatio spiritualis, nempe infidelitas solvit vinculum conjugii, cur non magis fornicatio corporalis?

Respondent nonnulli Fornicationem spiritualem esse majus peccatum, quam corporalem, et ideo non esse consequens, ut si ob majus peccatum solvitur vinculum conjugii, solvatur ob minus peccatum. Sed non est solida solutio. Nam etiamsi fornicatio spiritualis sit majus peccatum absolute, tamen magis repugnat conjugio fornicatio corporalis, quam spiritualis: et ideo si fornicatio spiritualis: solveret vinculum, solveret etiam corporalis.

Vera igitur solutio est, vinculum non solvi ob fornicationem spiritualem absolute, quia tunc solveretur etiam quando alter catholicorum conjugum fieret infidelis: sed solvi licet vinculum conjugii inter infideles contracti, quando alter convertitur ad fidem, quia conjugium illud sacramentum non erat, ul supra diximus.

Ad Quartam Respondeo: Patres illos non ponere exceptionem in illa sententia: Si discesserit sed in illa; *Praecipio. non discedere; in* qua nos etiam in eadem exceptionem ponimus. Porro iidem Patres in illa sententia, Si *discesserit dc.* ponunt inclusi-

onem, ul sic loquar, potius quam exceptionem fornicationis, quod est manifeste contra adversarium.

Chrysostomus enim et Theophylactus dicunt ob continentiae desiderium, vel ob alias causas Heri divortia, sed cum fiunt, oportere conjuges non transire ad alia conjugia: inter illas autem causas quis prohibet fornicationem alterius conjugis numerare?

Commentarius autem Ambrosii, sive quicumque fuerit auctor, dicit (ut Kemnitius citat) Apostolum loqui de muliere, quae recedit ob malam conversationem viri. Per malam autem conversationem nihil convenientius intelligi potest, quam si vir uxori fidei non servet, aut eam ad peccandum sollicitet, quae sunt causae justissimi divorlii. Et de his causis se loquulum auctor ille paulo post ostendit: dicit enim, ideo debere innuptam mulierem manere post divortium, quia non licet ei alteri nubere, si ob fornicationem, not apostasiam viri ab illo discesserit. Verba igitur a Kemnilio allegata, contra ipsum Kemnilium maxime pugnant, quippe qui contendit Paulum de ea muliere loqui, quae sine iusta causa a viro recedit.

Objectio Quinta, pag. 1263. *Origenes tract. 1. in Malh. etiamsi dicat, episcopum, qui permittit mulieri secundas nuptias, post divortium caussa adulterii [auctum, id permisisse contra Scripturam: licet ibidem dicit eum non sine caussa permisisse, et comparat hanc permissionem: cum illa, quae exstat I. Corinth. II. Boimn et homini mulierem non tangere, sed propter fornicationem etc. Non igitur intelligit permissionem criminis mortalis vastantis conscientiae et effundentis gratiam.*

Respondeo: Pervertit more suo haereticus scripta Patrum. Origenes enim loco notato, cum ait, illos episcopos non sine causa permisisse: significat eos permisisse rem malam et illicitam, ulex duobus malis eligere licet minus malum; sic enim ait: *Pejorum comparatione quae mala sunt, permiserunt.* Neque comparat Origenes hanc permissionem cum illa Pauli: *Bonum et homini mulierem non tangere, propter fornicationem autem unusquisque uxorem suam habeat*; nisi in eo, quod utraque est permissio quaedam concessa ob infirmitatem hominum. Nam si omnes Christiani perfecti esse vellent sequerentur id, quod Apostolus simpliciter bonum appellat, cum ait: *Bonum est mulierem non tangere*, licet quia non omnes capiunt verbum hoc, conceduntur uxores. Sed licet Origenes non dicit, hanc Pauli permissionem esse contra Scripturam, aut esse rei rationis. sic ulloquitur de permissione secundi conjugii post divortium.

Quod autem Kemnitius addit, ex sententia Origenis secundum illud conjugium non esse crimen lethale, falsum est. Quomodo enim non est crimen lethale, quod est Origene teste, expresse contra Scripturam illam Pauli Roman. 7. *Virente viro, non adultera, si fuerit cum alio viro?* an forte adulterium non est crimen lethale? Sed ad hoc transeamus.

Objectio Sexta, pag. 1261. *Concilium neovenesariense, canon. I. contrahentibus* sectu idat

jiupliM *posl divortium, injungit aliquam poe-
;i'iiti(iin,scd non dirimit contractum Matrimo-
nimii.literis igilur censebant ejusmodi conjugia
non esse prorsus damnanda , licet optassent*
non fieri.

Ilespondeo:Aon tradat concilium dc nuptiis post
juorlium,neque ulla est in loto illo concilio divor-
tii mentio,sed dc secundis nuptiis,quae contrahim-
ur mortua priore uxore, quas licitas quidem esse
sciebantveleres,sed lamen ob signum incontinen-
tiae aliqua poenitentia notabant,ul clarius perspici-
tor in concilio Laodicensi, can. 7.

Objectio Septima ibidem: *Hieronymus inopi-
stola nd Oceanum,narrat publicam poenitentiam
Fabiolae,quae nupserit alteri viro, priore viven-
ti, post divortium factum caussa fornicationis*.,
sed *addil,illam hoc non ulpcccatum morlale com-
iifisse,neque tantum Papiniani leges scquulam,*
sed fecisse hoc *juxta dicta Pauli; Melius esl nu-
lirt,quam uri; el, Volo juniores viduas nubere.*
>cque *publicas pocnilenlia Fabiolae efficit, pec-
catum esse simpliciter mortale: nam el illis qui
adulteram sine divortio relinebant, duorum aul
Inum annorum poenitentia tunc imponebatur*
32. quaei. 1. can. *Si quis.*

Respondeo: Recte dixit Augustinus fronlem hae-
reticorum non esse frontem, lib. i. in Jul. cap. 8.
quis enim crederet hominem, qui ullo pudore te-
neretur, tam impudenter potuisse menliri?Nam illa
verba Kemnitii: *Addil Hieronymus illam hoc non
ul peccatum mortale commisisse,* aul significant
illud non fuisse peccatum morlale opinione Fabio-
lae, aul non fuisse opinione Hieronymi. Si dicat
prunum, ad rem non loquilur:quid cniiu curamus,
quam opinionem habuerit Fabiola? dc sententia
enim Hieronymi . non Fabiolae disceptamus. Si
dicat secundum,ul debet,aperle menlilur.Nusquam
enim in tota illa cpisl.scribil s.Hieronymus Fubio-
km in secundo illo conjugio nun peccasse morta-
liter; neque id scribere poterat, nisi secum ipse
pugnare vellet.

Neque dicit Fabiolam esse scquulam legem Pa-
piniani el Pauli, immo potius dicil illam contra Pa-
piniani legem fecisse. Papinianus enim viris frena
libidinis luxat, non mulieribus: Fabiola autcui foc-
mina erat, non vir: *Aliae sunl,* inquil Hieronymus,
*leges Caesarum, aliae Christi: aliud Papinianus,
cliud Paulus noster praecipit etc.* Quod autem
Hieronymus in excusationem aliquam Fabiolae ad-
ducit verba Pauli: *Ifelius est nubere, quam uri;*
et, *Voloadolescentiores nubere* eo perlinet, ut os-
tendat illam parlim ex infirmitate, parlim cx igno-
rantia peccasse. Existimaverat enim illa ad sc per-
linere illas sententias, tum quia ignorabat vigorem
eiingclii, tum quia concupiscentiae ardore sc ipsa
fallebat.

Sed quod nihilominus teste Hieronymo , et pro-
pria Fabiolae conscientia, mortaliter ipsa peccave-
rit, facile probari potest. Primo, quia Hieronymus
scribil facium illud Fabiolae fuisse contra Christi
praeceptum: *Praecepit Dominus,* inquil, *uxorem
non debere dimitti excepta caussa fornicationis,*
elsi dimissa fuerit, manere innuptam. Quidquid
•irisjubetur, hoc consequenter redundat in foc-

minas. liate ille: ubi apertissime (aclum Fabio*
lac indicat contra expressam Christi legem , cl
consequenter peccatum mortale cx genere suo
fuisse.

Secundo: Probalur cx illis verbis ejusdem Hie-
ronymi: *Igilur ct Fabiola, quia persuaserat sibi,
el pulabat a sc virum jure dimissum , nec evan-
gelii vigorem noverat, in quo nubendi universa
cautio,viventibus viris foeminis amputatur: dum
multa diaboli vital vulnera, unum incauta vul-
nus accepit.*

Tertio: Probalur cx illis: *Sed quid ego in aboli-
tis el antiquis moror.quaerens excusare culpam
cujus poenitentiam ipsa confessa est?* Qualis au-
tem pocnilenlia fuerit , his verbis explicat: *Tota
urbe spectante romana,ante diem paschae in ba-
silica quondam Laterani, qui Caesariano trun-
catus esl gladio, stetit in ordine poenitentiam, e-
piscopo, presbyteris el omni populo collachry-
mantibus: Sparsum crinem, ora lurida ct squa-
lidas manus, sordida colla submisit.* El infra:
*Aperuit cunelis vulnus suum, ct decolorem in
corpore cicatricem flens Horna conspexit:dissuta
habuil latera, nudum caput, clausum os,non esl
ingressa in Ecclesiam Domini, sed extra castra
cum Maria sorore Moysi separata consedit, ul
quam sacerdos ejecerat, ipse revocaret.*Haec ille.

Quis aulem unquam audivit ejusmodi poeniten-
tiam publicam pro veniali culpa postulata, aul
concessam, nc dicam impositam, cl injunctam in
Ecclesia? quem unquam episcopus expulit cx Ec-
clesia ob veniale delictum , ul Fabiolam ejectam
scribil Hieronymus?

Porro canon ille, quem cilal Kemnitius, quo
poenitentia trium annorum injungitur ei, qui adul-
teram retinet, intelligi debet de eo qui in adulte-
rium uxoris consensit, ul doclorcs exponunt, quod
quidem mortale crimen esse nemo dubitare polesl.
Nam alioqui adulteram tolerari posse , cl maxime
emendari cupientem esse relinendam , fuse docel
Augustinus lib. 2. dc adulterinis conjugiiis.

Objectio Octava, pag. 1265. .bnbrosius *in com-
mentario, cap. 1. prioris ad Corinth, observat
Apostolum non dixisse de viro, ul maneat sine
uxore, aut uxori reconcilietur, si cani dimiserit:
sed tantum, ul vir uxorem non dimittat.Ex quo
ipse colligit, soli mulieri prohiberi secundum
conjugium, non aulem viro post divortium.*

Respondeo: Gratianus 32. quaei. 7. cl Petrus
Lombardus lib. i. sentent, distinct.35.contendunt
ea verba ab aliquo falsario inserta fuisse commen-
tario hujus auctoris. Alii respondent loqui aucto-
rem istum dc lege politica Caesarum, quod videli-
cet liceat viris, non aulem foeminis per leges Cae-
sarum repudiata conjuge aliam ducerc : cl ideo
Paulum, ne offenderet Caesarem , non voluisse
expresse dicere, si vir dimiserit uxorem , maneat
sic, aul uxori reconcilietur.

Si lamen haec minus probentur, iu promptu est
responsio, auctorem eorum commentariorum non
esse Ambrosium, quod eruditi non ignorant, ne-
que aliquem ex celebratis Patribus: proinde ejus
unius sententiam non posse omnibus aliis praeju-
dicare: praesertim cum ejus sententia dc impari

jure conjugum aperle ipsi vero Ambrosio adverte-
tur, ul videre est, lib. 1. de Abraham, cap. 4.

Neque argumentum cx Paulo sumptum ab hoc
auctore, concludit; cum enim Paulus dicil: *Elvir
uxorem non dimittat*, inlelligil sine dubio, eum
non debere dimillcre uxorem ad cum modum, quo
explicatum esldc muliere, non debere illam rece-
dere d viro.

Objectio Nona, pag. eadem: *Pollentius quidam
Augustini sententiae, de illicito conjugio post di-
vortium aperte contradixit, non igitur cral hoc
eo lempore catholicum dogma.*

Respondeo: Pollentius non contradixit Augusti-
no, sed cum consuluit circa quaestionem obscu-
ram, et loca Scriplurac difficilia, ul cx principiis
ulriusque libri inlelligi polesl. Neque mirum csl,
si Augustinus Pollentium non vocavit haereticum,
neque acriter increpavit; non enim haeretici sunl
quicumque errant in fidei doctrina, sed qui perti-
naciam ad errorem adjungunt. quod Pollentius non
legitur fecisse. Quare idem Augustinus in episl.
ad Volusianum tertia, non reprehendit Volusianum,
sed modeste admonet el instruit, licet quaestiones
ei proposuerit plane impias, an Deus relicta mundi
cura, ad unius corpusculi angustias sc coegerit, an
Christi mater fuerit semper virgo, an sit credibile
Deum esse, qui in utero clausus jacuit mensibus
decem clc.

Adde, quod lempore Augustini non erat hoc dog-
ma ab aliquo generali concilio explicatum, el ideo
facilius excusari potcranl, siqui in hac re errassent.
Quare idem Augustinus libro de fido el operibus,
cap. 19. dicil venialiter falli, qui ob Scripturae
obscuritatem existimant non esse adulterum cum,
qui dimissa uxore caussa fornicationis. aliam ducit.

Objectio Decima, pag. 1266. *Concilium milevi-
tanum canon. 17. prohibet quidem, ne post di-
vortium aliud Matrimonium incalur: sed neque
aperte negat parti innocenti in caussa fornica-
tionis licitum esso aliud Matrimonium: el prae-
terea addit concilium petendam esse de hac re
legem ab imperatore. Unde colligimus, non fuisse
eo tempore ullam apud Christianos legem, quae
dirimeret ejusmodi Matrimonia.*

liespondeo: Canones concilii milcvitani, Augu-
stino praecipue auctore (ut etiam fatetur Kemni-
tius) compositi, edilique fuerunt. Quare cum Au-
gustinus integris libris disputaverit, in nullo casu,
ne fornicationis quidem, licitum esso vivente con-
jugo ad aliud transire conjugium; dubium esse non
debet, quae sit canonis illius sententia. Deinde hoc
ipso, quod ille canon nullam caussam excipit, ge-
neralim accipiendus est.

Legem aulem imperialem Patres illi desidera-
bant, non qua declaretur illicitum esse novum con-
jugium post divortium, utroque adhuc vivente con-
jugo: id enim ex evangelio, cl Apostolo constare
Patres illi affirmant: sed qua punirentur severe el-
iam a temporali potestate, qui crimen illud admit-
terent.

Objectio Undecima, pag. eadem. *Leo episl. 85.
alias 87. ad episcopos Africae, cap. 1. Sacerdo-
tem, qui dimissa uxore aliam duxerat, tantum
ab ordine removet, non autem Matrimonium ejus*

*dirimit, aul eum ab Ecclesiae communione ex-
pellit.*

Respondeo: Non loquitur Leo dc sacerdote, qui
post susceptum sacrum ordinem, uxorem duxerit;
neque enim id unquam facium csl ante hacresim
Lulherannam: sed de quodam, qui cum uxorem ac-
cepisset, priore dimissa, postea ad sacerdotium
promotus fuerat. Hunc aulem s. Leo nb ordine re-
move; nihil aulem addit dc Matrimonio ejus, rolum
ne, an irritum esset, tum quia non oral ei propo-
sita quaestio, nisi dc Ordinatione: un scilicet talis
homo ad sacerdotium promoveri potuisset; lum
quia ibidem addit, salva esse debere dcccrla prae-
decessorum suorum. Unum csl aulem inter ea de-
cretum Innocentii I. episl. 3. quo declarantur a-
dullcri, qui priore dimissa, eliam per legitimum
divortium, aliam ducunt.

Objectio Duodecima, pag. 1266, el 1267. *In de-
creto Gratiani, 32. quaei. 7. referuntur quatuor
canones, Quod proposuisti Quaedam. Concubuisti.
Si quis eum; quibus conceditur aliud Matri-
monium posl divortium; cl duo quidem eorum
canonum ex conciliis sumpti sunt, duo cx epi-
stolis pontificium Zachariae el Gregorii.*

Respondeo: Primus canon sumptus est ex epi-
stola Gregorii III. ad Bonifaciuimubi legimus fire-
gorium concessisse secundum Matrimonium cui-
dam viro, ob aegritudinem conjugis prioris. Sed
canoncm istum intelligunt doctores, de aegritudi-
ne, quae reddat mulierem ineptam ad conjugium,
et proinde sil impedimentum dirimens contractum
Matrimonium,

Secundus canon depromptus csl ex concilio
quodam, cujus ne nomen quidem exslal, unde fa-
cile contemni posset. Sed exponitur lamen rt-
cte a doctoribus, de conjugio ineundo post mor-
tem prioris conjugis. Haec sunl verba canonis:
*Quaedam cum fratre viri sui dormivit: deert-
tum est, ul adulteri numquam conjugio copu-
lentur: illi vero, cujus uxor stuprata esi, li-
cita conjugia non negentur.* Sententia aulem hu-
jus canonis colligitur cx canone simili, qui habe-
tur paulo post in eadem quaestione, el incipit: *Hi
vero;* ubi statuitur, ul mortua conjugo adultera, vir
ejus ducat quam voluerit: mulier vero adultera, ne
marito quidem mortuo nubere possit. Quod tamen
intelligunt de adultera, quae cum propinquo ali-
quo suo peccaverit, el ideo simul incestuosa sil:
nam alioqui simplex adulterium non impedii Matri-
monium post mortem conjugis.

Tertius canon est Zachariae, ubi scribitur, eunt,
qui cum sorore uxoris suae dormivit, neutram ha-
bere posse, uxorem lamen ipsius posse nubere,
cui voluerit. El in eandem sententiam loquitur ca-
non 4. qui est concilii triburiensis. Sed inlelligun-
tur omnes ejusmodi canones de conjugio, quod
parti innocenti conceditur post mortem conjugis
prioris. Alque hactenus Kcmnitii argumenta dissol-
vimus. Nunc adducemus alia ex aliis.

Objectio Decimntertia Lutheri in lib. dc caplivil.
baby), cap. dc Matrimonio: *Christus divortium
permisit in caussa fornicationis, Mallh. 5. et nul-
lum cogil esse coelibcm, cum dicat: Qui polesl
capere, capiat, Mallh, 19. Ergo permittit aliam*

tuorem *duri facio divortio. El confirmatur ex* faute, *qui ait: Melius csl nubere,* 911am *uri* 1. *Corinth.* 7.

liespondeo: Christus absolute neminem cogit rvecorlibcin, quia coelibatum inter consilia, non inter praecepta numerari voluiUlamcn cogit liomi-trtn stare promissis, el consequenter saepe acci-diiul cogat esse coelibem: Qui enim vovit conti-c nliam. cogitur reddere vola sua, el sic cogilur tsse coelebs: cl qui duxit uxorem; promisit sc illa limite nulli alii adhaesurum *, id enim requirit iiiiicaluin Matrimonii, quod csl omnino insolubi-le; visi aleo a sua sc continet, cogitur esse coe-lebs.

Terra Apostolus rectissime dixit,melius esse mi-lure. quam uri: sed non dixit, ul notat Augustinus Ib. 2. de adulterinis conjugiiis, cap. 12. in tine, nielios csl moechari, quam uri: moechari aulem cum, qui vivente priore aliam ducit, idem Aposto-lus docel iloinan. 7.

Objectio bcciiimiqnarla csl Bucerî in comment, up. 19. Mallii. *Judaeis permissum eral ob duri-tiam cordis dimittere uxores, el alias ducce:er-'fidem licere debet Christianis, quando eadem incenilur in eis cordis durtia, ul simul commo-de habitare nequeant. Probalur consequentia. Primo, quia si caussa legis illius durat, aequum csl,ul chain lex ipsa durci. Secundo, quia Chri-tlus filius Dei non damnavit quidquam eorum,* guac *Paler ipsius praecepit'. Paler aulem coele-ilis jtissil duris corde, si nollent maritali aequi-tate uxores tractare, ul eas libere dimitterent,ul nuberent aliis. Terlio. adeo necessariae sunl nu-ptiae, ul si qui, aul quae existai, cui nullus sil cunjux, conjugem illi concedere oporteat. Non enim Deus crcavil hominem masculum el foemi-nam, ulscorsim vivant. sed dixit,Non est bonum hominem esse solum, Genes. 2. cl Paulus 1. Co-rinlh.1.Unusquisque suam uxorem habeat. Ergo d impetrari possit, ul conjuges non separentur, aulseparati reconcilientur,id quidem optandum tsl, cl procurandum: si aulem obstiterit cordis durtia, non poterii infringi verbum Domini, u-nusquisque suam, el unaquaeque suum.*

liespondeo: Quaestio est apud doctores, utrum repudium Judaeis concessum,ila ut aliud .Matrimo-nium post repudium iniri posset.permissum fuerit ullicitum, an vero ut minus malum.

Et quidem sententia communior magistri dist. 33.IIb. 4. et ibidem Ilonuv. Hieliardi. Dominici a Solo, cl alioruhi id habet, ul illicitum semper fue-rit, sed permissum tamen ut impune liercl. caussa Mijons mali evitandi. .Vim Douter. 24. Scriptura itslaiur. mulierem repudiatam, si alteri nupserit, Lai pollutam et abominabilem coraiu Domino; ex quo intelligiinus.non licuisse illi secundo nubere, ' || conjugium illud, non lam conjugium, quam a-dullerium conjugii nomine tectum fuisse. El Ilio-rem. 3. sic legimus: *Vulgo dicitur, si dimiserit rir uxorem suam, et recedens ab eo duxerit vi-rum alterum,numquid revertetur ad eam ultra? numquid non polluta, et contaminata erit mu-lier illa? Tu aulem fornicata es cum amatoribus* •nullis: tamen revertere ad me, dicit Dominus.

Quo loco non solum polluta dicitur.quae alteri nu-pserit,sed eliam operto fornicaria CSSCsignificatur, id enim requirit comparatio inducta.

El si quidem haec opinio sil vera. Bucerî argu-mentum facile solvitur: si enim Judaeis, non ob-stante permissione repudii, peccatum oral, posl repudium seu divortium nubere, quanto jnagis Christianis peccatum erit.

Sed forlc contrariam opinionem quis malit am-pleccliiquac (ul verum fatear) mihi semper probabi-lissima visa est. Primo.quia si vinculum non fuisset solutum per libellum repudii,fuisset illa permissio valde inaequalis, ne dicam, iniqua. Nam viris per-mittebatur alias uxores ducere, cum esset eo tem-pore licita polygamia unius viri cum mullis uxori-bus, foeminac aulem,quae lamen sunl infirmiores, coactae fuissent perpetuo continere, cl aliquando sine ulla culpa. Non enim licebat foeminis habere simul plures viros: quare debuisscnl,aul adulterae fieri, aut perpeluo continere. Quis aulem credet, in lege veteri fuisse coactas mulieres perpeluum coelibatum eo tempore inusitatum lolerare.

Secundo: Quia lex velus non puniebat nuptias repudiatarum cum aliis viris,ul paid Deulcronom. 21. ergo si illae nuptiae adulteria erant. Icx tol-c-rasscl publica cl continua adullcria. Al quis facile sibi persuadeal, eam legem, quae jubebat lapidari mulierem, quae semel m adulterio deprehensa es-set, simul tolerasse tot adullcria, quae publice pa-trata fuissent a mullis tolo vitae tempore?

Tertio: Quia lex prohibebat, ne repudiata posl mortem secundi mariti, posset unquam reduci a priore marito: cl quidem ita prohibebat, ul simul indicaret grave esse peccatum si id fieret, ul paid expendenti textum, cap. 24. Deuteronomii. Al si per repudium non solvebatur vinculum conjug i, non cral peccatum,nec prohibendum, immo valde bonum et optandum , ul uxor redirei ad suum ve-rum maritum.

Quarto: Quia mirum esset, neque Moysem, ne-que prophetas, qui alia vitia populi reprehende-bam, numquam palam reprehendisse isla adulte-ria. quae fiebant cum repudiatis.

Quinio: Levit. 21. prohibetur sacerdos non du-cere uxorem viduam, nec repudiatam, nec mere-tricem, sed virginem lanium: cx qua lege videtur omnino colligi, licuisse aliis ducere repudiatam, quemadmodum licebat ducere viduam cl mere-tricem.

Sexto: Abraham jubente Deo repudiavit Agar, quam duxerat in uxorem; neque probabile csl luis-se coactam illam deinceps colere coelibatum. Si-cut ergo Deus dispensavit cum Abraham ratione mysterii circa vinculum Matrimonii: cur non potuit dispensare cum populo suo ob eorum infirmitatem circa idem vinculum etc.

Septimo: Exod 21. Icx divina constituit,ul si Do-minus servo dederit uxorem, et ca pepercrii filios; anno septimo servus egrediatur liber, sed uxor, et filii Domini sint: atque ila privabatur vir ille uxo-re et filiis. Quod si vinculum non solvebatur, co-gebatur mulier illa sine ulla sua culpa perpeluo continere; quod cum improbabile sil, dicendum videtur. Deum co lempore facile dispensasse circa

vinculum, sicut eliam dispensaverat circa polygami-
miam.

Neque argumentum illud prioris opinionis con-
vincit. Aim in Douter, cap. 2L secundum hebrae-
(H et graccos codices legimus: *Quoniam abomi-
natio csl coram Domino*, el csl hie sensus verbo-
rum: Repudiata non debet redire ad primum vi-
rum quando polluta csl cum allero, idesl. quando
cum allero rem habuit, quia abominabile est coram
Domino ul mulier toties mutet maritos, el quasi
commodata fuerit niteri, iterum redeat ad primum.
Scd juxta editionem lalinam, quae habet de mulie-
re: *El abominabilis facta csl coram J)omino:sen-*
siis csl. Quia maritus ejus publice, el proinde co-
ram Domino eam pollutam el abominabilem judi-
cavit, cum illam cjccit. quia mulier ista a marilo
soo nolaln csl publica infamia, el ab eo facta est a-
bominabilis et polluta, non est aequum ut illam
amplius habeat, eliam si forte cupiat eam ducere.

Neque locus eliam llieremiae concludiUnam Do-
minus argumentatur a minori, si vir non recipit re-
pudiatam, st ea nupserit altcrijquanto magis debe-
rem ego non te recipere, quae non nupsisti alteri,
sed fornicata os cum amatoribus plurimis?

Quod si haec sententia admittatur, quam defen-
dunt s. Thomas, Scotiis, Durandus, et Paludanus,
in {, distinct. 33. Abulensis in Mattii, cap. 19.
quaesi. 19. et 50. Eckitis homil. 7'», de sacramen-
tis, el Petrus a Solo Icci. 13. de Matrimonio, tunc
nd argumentum Bucer neganda erit consequentia.
Dominus enim concessionem Judaeis faciam aper-
tissimo revocavit, cum ait Mallh. 5. *Qui dimissam
duxerit moechatur*. Et Mattii. 19. *Ab initio non
fuit sic*. El: *Quod Deus conjunxit, homo non se-
paret*. El Mare. \D. *Quicumque dimiserit uxorem
suam, el aliam duxerit, adulterium committit
super cam; et si uxor dimiserit virum, et alii nu-
pserit, moechatur*.

Sed respondet Bucerus: Debere infelligi ista o-
muia de iis, qui dimittunt, vel dimissam accipiunt
in fraudem prioris conjugii. Vult enim ipse, non
posse aliud Matrimonium miri, donec post divorti-
um Imlala sit reconciliatio: el si quis aliam ducat
dimissa sua, aul dimissam ab alio accipiat, ante-
quam lentaverit, an posset cum sua pacifice habi-
tare, liunc dicil in fraudem prioris conjugii Matri-
monium conlrahcn*. el juxta Domini sententiam
moechari: scd si alter conjugum duro corde sil, ul
nullo modo velit pacifice cum conjugo habitare, de
hoc dicil Christum nihil praecepisse.

Al si ista se haberent. Dominus noster nulla in
re a Pharisacis dissensisset. Neque enim Pliarisaei
volebant matrimonia dirimi, quando conjuges pa-
cifice habitabant, scd solum quando alter nolebat
cum altero concorditer vivere: neque lex ipsa .Mo-
ysis. libellum repudii dari permisit nisi ob duritiam
cordis. Quod si Domino cum Pharisacis tam bene
conveniebat, quid sibi volunt illa: *Dictum est an-
tiquis clc. Ego autem dico vobis etc.* Mallh.

igilur dubitandum est, quin Dominus absolute
repudium illud in lego conces-um aul permissum,
omnino sustulerit, el ad primam originem conju-
gium revocaverit.

Ad Primam probationem Respondeo: Caussam

illam non durare universaliter: el si duraret, non
tamen esse tolerandam. Major enim csl gratia Te-
stamenti novi, quam veleris, sive cognitionem. si-
ve sacramenta, sive exempla consideres: imtno
proprium csl noviTcslnmenli, auferre cor lapideum,
el dare cor carneum, llieremiae 31. el Ezeclielis
36. Nec solum in Testamento novo durum non ju-
dicatur. uni tantum conjugii insolubiliter alligih.
sed etiam mulierem omnino non tangere, clusque
ad vitae finem coelibatum colere. Denique ipsum
etiam conjugium inTcslamenlo novo sacramentum
est. et peculiarem gratiam confert, qua molestia
conjugii facile lolcrenliir, qua gratia Hebraei in
veteri Testamento carebant. Quare nulla in Judae-
is tolerari poterant, quorum status puerorum erat,
quae in Christianis toleranda non sunt, quorum
professio majorem perfectionem requirit, el adju-
menta ad eam acquirendum el conservandam sup-
peditat.

Deinde etiamsi nihil horum haberemus, quel
respondere possemus, non tamen propter duro-
corde. Christi evangelium, quod in hac re perspi-
cue sonat, pervertere, vel mulare nubis liceret.
Almqui ul recte monet s. Augustinus lib. 2. de ?-
dulterinis conjugiiis, cap. 10. lex Christi omnibus
incontinentibus displicet, nec lamen propter c->
immutanda csl.

Ad Secundam concedo Christum non damnas-
se quidquam eorum, quae Paler praeceperat; isenira
damnare dicitur, qui reprehendit tamquam injuste,
vel imprudenter facta. Christes autem nihil corv
quae Paler praeceperat, non recte imperatum fuis-
se unquam pronunciavit, sed contra potius M 'th.
5. ait: *Non veni solvere legem, sed adimplere*.
El: *Jota unum, aut unus apex non praeteribit* «
lege, donec omnia liant. Al nihilominus pluritr.i
Dei praecepta, quae pro tempore data erant, quae-
que statui synagogae tantum conveniebant, Chri-
stus immutavit: el qui id vel ignorat vel negat.
Christianus non est. Ubi enim nunc est in populo
Dei circumcisio? ubi sabbathum? ubi sacrificia pe-
cudum? ubi cacleri ritus innumerabiles, qui in le-
vilico per Moysem a Deo praecipiuntur? Talis igi-
tur cum fuerit libellus repudii, mirum esse non
debet, si eum sublatum de medio Christus voluerit.

Ad Tertiam probationem. quae Epicurum magis,
aut potius equum el canem, quam hominem, et
maxime Christianum deccrcl. Respondeo: Non es-
se necessarium, ul ubicumque csl vir aul mulier
sine conjugo, continuo detur ei conjux: alioqui
falsa essent Apostoli verbo: *Donum csl homini,
mulierem, non tangere*. El: *Solutus es iib uxore,
noli quaerere uxorem*. El: *Qui non jungit Ifulri-
monio virginem suam, melius facit*. Et: *Beatior
erit si sic permanserit*. 1. Corinth. \. el b. Joan-
nes el Christus ipse, non rede fecissent, quod si-
ne conjugo esse voluerunt.

Porro Deus hominem masculum el foeminam
esse voluit, ul propagari posscl genus humanum,
non autem, ul cogereniur omnes cum conjugo vi-
vere.

Illud vero: *Non csl bonum, hominem cw - -
funi*: significat non luisse bonum ad propagatio-
nem generis, ul solus masculus crearetur, scd ne-

(Eisariam fuisse eliam focminac creationem: non IUlem significat non licere, aut non esse melius ipsi homini, coelibatum colere, quam Matrimonio jungi, praesertim genere salis propagato: alioqui pugnaret verbum Dei: .Yo/i esi bonum, *hominem* - - suium, cum alio verbo Dei: *Ilununt csl horni*-ui. mulierem non funpere.

Denique illud Pauli: *Unusquisque suam*, dicitur conjugalis, juxta illud, alligatus es uxori noli querere solutionem, vel si de ducenda uxore agatur, dicitur illis tantum, qui liberi sunl, cl forniculiunis periculum liment. Nam alioqiii, si quae mulier vincuje conjugii cum viro ligata sil. cl per divortium ab co discedat, non dicitur ci. unaquaque suum; sed dicilur *I/anere innupfam, aut viro neiciliari*. Et si quae per votum continentiae Deo sil alligata, el nubere velit, non dicitur ci, u- l... quaeque suum; sed: *Damnationem habent, quia primam fidem irritum fecerunt*. I. Timolh. 5. Denique si quae soluta sil, cl dc Deo sperans, fornicationis periculum non metuat, non dicitur ei, u- iaquaque suum; sed: *Ilcalior crit. si sic perinan- util*. I. Corinth. 7. Atque hactenus dc .Malrimonii Sanitate.

CONTROVERSIA V.

De impedimentis Malrimonii.

CAPUT xvm.

De impedimentis Malrimonii ingenero

Disseruimus dc Matrimonii contracti firinitale: unedo impedimentis contrahendis disserendum est. Sunt autem duo genera impedimentorum. Quaedam enim impediunt contrahendum, sed non dirimunt contractum. Quaedam cl impediunt con- trahendum, ct dirimunt contractum.

Dicuntur impedire. el non dirimere ea, quae non li rsanlur essentiae Malrimonii, sed solemnitati, ulornamento alicui nccidenlorio; cl ideo si cum i impedimento Matrimonium contrahatur, pcc- ani, qui ila contrahunt, sed Matrimonium esi lir- aram et raium.

Ea vero dicuntur impedire cl dirimere, quae ip- siessentiae Malrimonii contraria sunl, adeo. ul ne- cessario aliquid essentiale Matrimonio desit, pro- inde nec sil verum Matrimonium, si cum eo impe- dimento fuerit celebratum. Quare non dicuntur i- licipedimcnla dirimere conlr «dum Matrimonium, quasi Matrimonium verum dirimant, sed quia Ma- trimonium dc facto , non de jure contractum, irritum reddunt. Impedimenta hujus generis nu-

merentur omnino duodecim, quae his versiculis continentur:

Error, conditio, toluni, ror/nn/io, *crimen*, Cultus *disparilas, iis, ordo, ligamen, honestas, Si* sts af/tais, *si forte coire nequibis, Haec socianda i étant connubia, facia retractant.*

Sed ul hujus numeri ratio inlcclligalur, sciendum est, omnia impedimenta revocanda esse ad consen- sum conjugium. vel ad personas contrahentes. Nam cum tria sint necessaria ad omnia sacramenta, ma- teria, forma ct intentio ministri; in hoc sacramento materia sunt personae legitimae, ul supra dixi- mus: cx consensu autem pendent forma el intentio. Esi enim consensus caussa efficiens Matrimonii, signa vero exprimentia consensum, forma: unde si consensus adsit, eliam signa erunt vera: si con- sensus non adsit, signa erunt falsa; cl similiter si consensus adsit intentio aderit: si consensus absit, intentio aberit. Itaque ad Malrimonii sacramentum nihil aliud requiritur essentialiter, nisi consensus signo expressus inter legitimas personas.

Jam igilur cx parte consensus sumuntur duo ge- neralia impedimenta, ignorantia cl coactio: haec enim duo faciunt involuntarium. Ad ignorantiam perlinet error personae, quod est primum impedi- mentum: neque enim consentire censetur in Ma- trimonium, qui uni personae jungitur, existimans esse aliam. Item conditio personae, quod est se- cundum impedimentum, ul. cum quis servam ac- cipit, quam liberam esse credebat.

Huc eliam pertinet, carentia usus libera arbitrii; neque enim pueri, furiosi, amentes contrahere pos- sunt, cum deliberatum consensum habere neque- ant: cl hoc impedimentum non est inter illa duo- decim numeratum, sed reducitur ad errorem. Ad coactionem perlinet vis, seu metus. quod csl impe- dimentum septimum.

Ex parte personarum contrahentium sumuntur caetera omnia , quorum alia reddunt personam in- habilem absolute, cl proinde respectu cujuscumque Matrimonii: Alia reddunl inhabilem solum respectu alicujus Malrimonii cum certa persona contrahenti non autem absolute.

Ex his, quae reddunl personam inhabilem abso- lute, alia sunl naturalia, alia voluntaria. Naturale impedimentum csl, frigiditas cl impotentia quae- vis coeundi perpetua, sive innata, sive maleficio procurata: cl hoc esi impedimentum duodecimum. Voluntaria impedimenta sunl, votum solempne con- tinentiae, Ordo sacer el ligamen cum alio con- jugo; quae sunl impedimenta **HI. VIII. cl IX.** qui enim alligati sunl Deo per vola monastica, aul per sacros Ordines, vel eonjngi per Matrimonium, non possunl novum conjugii vinculum accipere.

Ea vero, quae inhabilem faciunt respectu certi Matrimonii, non nutem absolute, tria sunt, crimen, nimia conjunctio, et nimia disjunctio. Crimen esi impedimentum quintum, cl per crimen inteliigiur adulterium mixtum homicidio, cum ordine ad futu- rum conjugium. Aon enim potest, qui cum aliqua adulterium commissil. ct ejus viro necem molitus csl, illam unquam ducere in uxorem, ut infra ex-

plicabitur : quocirca hoc impedimentum dirimit
cerium aliquod Matrimonium, non nutem omne
absolute,

Aimia disjunctio vocatur cultus disparilas, cl est
impedimentum sextum.non enim polcsI fidelis cum
infideli contrahere .Matrimonium. Aimia conjunctio
csI cognatio, ad quam tria impedimenta revocan-
tur, nimirum cognatio naturalis, quae dicitur pro-
prie consanguinitas,el csI impedimentum quartum,
d ad illud reducuntur cognatio spiritualis, qualis
est inter baptizantem seu confirmantem, cl bapli-
zaluni seu conlirmalum; cl cognatio legalis, quae
lit per adoptionem, Iluc etiam perlinet affinitas,
quae per carnalem copulam acquiritur.quae csI im-
pedimentumundecimum.El denique publica hone-
stas, ipiac csI affinitas orta ex sponsalibus; cl csI
impedimentum decimum.

Impedimenta autem quae contrahendum impe-
diunt, sed non dirimunt contractum, duo nume-
rari solent: unde exislunI versiculi:

*Ecclesiae relitum, nec non tempus feriatum
impediunt peri, permittunt facta teneri.*

Per Ecclesiae velitum,inclligunI prohibitionem,
ne Matrimonia clam liant, cum debeant in facie
Ecclesiae, cl eorum testibus celebrari. Per tempus
feriatum, inclligunI certa tempora sacra, ut adven-
tus el quadragesimae , quibus Ecclesia nuptias
celebrari prohibuit. Sed primum horum impedi-
mentorum jam post concilium tridentinum non csI
amplius tantum impediens conjugium contrahen-
dum, sed eliam dirimens contractum: quare vel
reducendum csI hoc impedimentum ad crimen,
quod erat unum ex impedimentis dirimentibus,vel
certe erit impedimentum XIII.

SunI praclerea quaedam alia impedimenta non
dirimentia.ul votum continentiae simplex, sponsa-
lia. instructio catechumeni per traditionem cale-
chismi. cl sex crimina; incestus, raptus alienae
sponsae,conjugium sacrilegum cum sanctimoniali,
caedes uxoris,homicidium presbyteri, cl Baptismus
proprii filii.

Sed haec non ponuntur in numero seorsim cum
illis duobus primis, quia duo illa sunI impedi-
ti (flsIinclla omnino a dirimentibus: haec autem
novem reducuntur ad dirimentia, el cum illis ex-
plicari solent. Aam sex crimina reducuntur ad eri-
mcu.calechisinus ad cognationem spiritualem, vo-
tum simplex ad votum solemne, cl sponsalia ad
ligamen.

Porro adversarii impedimenta tria, quae sumun-
tur ex parte consensus admittunt, nimirum erro-
rem, conditionem el vim. seu coactionem: ul palet
cum ex aliis, lum ex Philippo in locis, lit. de con-
jugio.Sed unum ipsi addunt impedimentum, nimi-
rum defectum con&ensus paterni; el ideo prima
quaestio erit utrum ad Matrimonium liliorumfami-
has. ila necessario requiratur parentum consensus,
ul sine eo irritum sit conjugium.

I x impedimentis autem, quae sumuntur ex parte
personae, dim admittunt simpliciter, nimirum im-
potentiam reddendi debitum cunjugale:cl ligamen.
Buo aha admittunt ex parte , non simpliciter, ul

consanguinitatem el affinitatem: haec emm admii-
lunI. quoad gradus, qui proliibculur in Levilitu;
quoad alios rejiciunt.

Reliqua omnia simpliciter damnantmndc eslillj
vox Lulheri in serm. de .Matrimonio: Diioderiyui-
ti caussas in suo jure effinxit papa.quibus omni-
bus Malrimonium vel dissipet,vel impediat ouo.
lamen fere omnes , el rejicio cl condemno, flat
ille. De his igilur impedimentis, septem lanium
sunI cum haereticis hujus lemporis quaestiones.

CAPUT XIX.

Aon *requiri ad essentiam Matrimonii,
consensum parentum.*

Prima igilur quaestio est,an requiratur neces*
rio ad .Malrimonium liliorum,consensus parenlun
Contendunt enim adversarii, .Matrimonium irritum
esse, nisi liat cum parentum consensu: sed qon
non omnino inter se conveniunt, eorum senlenii
breviter referemus.Primus videtur fuisse Erasni"...
qui rem in controversiam revocavit; nam in collo-
quio de .Matrimonio, in quo Enbuhim ct Calhan-
nam loquentes inducit, sic ait: *Definiunt quid<*
Matrimonium esse ratum, quod insciis,aul elim:
invitis parentibus, inter puerum et puellam p:
verba de praesenti contractum est. Atqui i-l-.'
dogma nec naturae sensus approbat.nec veteri,'
leges, nec Moyses ipse, nec cvangelicu, aulopo-
stolica doctrina. Haec ille.

Martinus Lulherus in serm. de Matrimonio, cum
distinctione loquilur: nam aul nata csI prolest
conjugio contracto sine parentum consensu,ad
nondum est nata. Si nata csI, firmum esse deLt
.Malrimonium: si nondum csI nato,in potestate pa-
rentum erit, confirmare, vel irritare conjugium. I-
dem doccl Philippus in locis, lit. de conjugio,

Bucerus in cap.It). Matthaei revocari optat in u-
sum leges civiles, quibus id caveri dicil,ne nuplir
filiorum ratae sint sine consensu patris,aut aviaul
proavi. Joannes Brentius in cnlccliismo, exponens
quartum praeceptum; si Matrimonium sine paren-
tum consciisti, celebratum sit, jubet id referri ,d
magistratum, atque ejus judicio confirmandum,
vel irritandum esse. Aam etiamsi generalis regula
sit,quod liberi debeant inire conjugia cum parentum
consensu,tamen nonnulli sunI casus.in quibus Ik t
etiam secus agere. Jn eandem sententiam descen-
dit .Martinus Kcmnilius in 2. part. exam, cuncibi
tridentlini pagina 1273. el sequentibus, ubi tamni
non recte confundit Matrimonia liliorum sine con-
sensu parentum, cum Matrimoniis clandestinisrpo-
lest enim fieri ul .Matrimonium sil clandestinum,d
tamen cum parentum consensu contractum : d
contra ul non sil clandestinum,sed publicum,et co-
ram Ecclesia, cl lamcn insciis, cl unitis parenti-
bus celebratum: Joannes Calvinus lib. \$. institui,
cap. 1!). § nil. enumerans leges pontificum rom>
noi uni de Matrimonio (ul ipse loquilur) vel in Deum

impías, vcl in homines iniquissimas, primo loco isl.nn pouil: *Quales sunl*, inquil, *ill conjugia in-irr adolescentulos*, *parentum injussu contra-da, firma. rataque maneant*. Hnec illi. Catholici ieru«loclores adco non dubitant ca Matrimonii firma ic nia osso, ut neque unquam inter impedimenta Matrimonii numeraverint defectum consensus palcrni, cl nuper concilium Iridenlinum sess. 21. In decreto dc Matrimoniis clandestinis, in hnec urba SlalueritiSmictn *synodus anathemate dam-ai cos, qui falso affirmat Matrimonia a filiisfa-viillins sine consensu parentum contracta, irrita we, el parentes ca rata, vcl irrita facere posse*. Sedulbrevius, ct facilius quaestio explicetur, proposilones aliquot statuemus.

Prima propositio: *Solo consensu parentum. Matrimonium inter filios celebrari non polesEel ideo non potest pater filium ad conjugium cogere*. Hanc propositionem admittit Philippus loco notato, neque alii cam negant.

Probatnr primo exemplo Scripturae divinae. Nam in Genesi cap. 2i. cum pater cl frater Kebcccac dc Matrimonio ejus cum procuratore Abrnhac. qui cam io uxurcin filio Abrahae petebat, tractassent, dilenini: locemus *puellam, el inquiramus ejus voluntatem*.

Secundo patet ex jure canonico, can. *Sufficiat*, 27. q. 2. can. *Ubi non csl*, 30. qu. 2. Cap. *Tuas dudum*, dc sponsa duorum; ct can. unico, dc desponsatione impubcrum in VI.

Tertio palet rationem. Nam illorum necessario consensus requiritur, qui Matrimonii formam pronunciaul; essent enim falsa verba illa: *Ego cl accipio in meam, Ego te accipio in meum*, si consensus pronuncianfium en verba deesset. Al formem pronunciant ipsi qui contrahunt: ipsorum igitur consensus necessario requiritur.

Deinde conjugium csl summus amicitiae gradus, secundum philosophum : repugnat igitur naturae conjugii, ul contrahatur inter invitós.

Secunda propositio: *Filiorum consensus eliam sitolus sit, ad Malrimonium firmum ac rutum efficiendum sufficit; nec polcsl a parentibus, vcl magistratu ejusmodi Matrimonium trnlurt*. Hacc csl contra Erasmm cl Lulhcranos.

Probalur primo exemplis Scripturae divinae. Genesi 26. Esnu duxit uxores duas, quae ambae offenderant animum Isaac cl Robocciic parentum ejus: proinde invitis parentibus eas accepit. El rur-is cap. 28. accepit tertiam, conira eorundem parentum voluntatem; ncc lamcn Isaac ca conjugia irritavit,et Scriptura simpliciter uxores vocat.quae ■li ductae fuerant. Deinde Jacob Genes. 29. cl 30. duxit uxorem unam ju.xIn consilium parentum suorum: sed alias 1res, cl praesertim duas ancillas •iuxit, parentibus omnino insciis, ncc lamcn Jacob ' htissiuus patriarcha id fecisset, si credidisset nrccssariuin esse consensum parentum. Tobins quoque, ul legimus cap. 7. libri Tobiac, uxorem duxit in aliena regione, parentibus ignorantibus: nec lamcn angelus Raphaël, (pii cum ipso erat, i »n admonuit, ul parentum consensum expectoret, neque Ipse religioni sibi duxil. insciis parentibus id facere.

Secundo probalur ex jure canonico. Nam capit. *Cum virum*, de regularibus, ita loquilur Clemens III.de puella nubili: Tunc, inquil. *quia liberum habet arbitrium,iu electione propositi, parentum sequi non cogitur voluntatem*. El huc perlinet quod ait s. Ambrosius in libro dc virginibus: *Cui licet*, inquil, *maritum eligere, non licet Deum praeferre?* ubi docet licere puellae virgini, patre eliam invito, coniinenliam Deo vovere: sicut eidem licel virum eligere.El idem Ambrosius in episl. 43. ad Sysinnium, qui filio indignabatur, quod sine suo consilio uxorem duxisset, dicil, culpam aliquam ab eo filio admissam.tamen, salis aperte indicat,Malrimonium fuisse ratum.cl Sysinnium laudat.quod facile culpam ignoverit filio.

Tertio probalur ratione.In ejusmodi conjugio nihil eorum dcesl, quae ad essentiam Matrimonii pertinent: verum igitur el ratum, atque adeo insolubile Matrimonio erit.Probalur antecedens.Nam consensus contrahentium adest, cl proinde intentio ministri; adest materia, quae sunl personne ad Malrimonium idoneae.adeat forma, idesl.verba seu signa mutui consensus; quid igilur deest? Dicent, consensus non csl plenus ac suflicicns: nam cum filii sini in poleslalc parentum, non possunt in rc lam gravi sine parentum facultate aliquid constituere. Respondeo: Vel consensus filiorum non est plenus, quia decsl usus liberi arbitrii.vcl quia dc-csl consilii maturitas, vcl quia ila subjiciuntur filii parentibus, ul jus non habeant de statu vitae suae disponendi. Primum dici non polcsl. quia lunc etiam cum parentum consensu, conjugium non esset. Nec Secundum dici potest. Nam ad Matrimonium contrahendum non exigitur necessario consilii maturitas. sed solum usus liberi arbitrii, qualis eliam requiritur ad peccandum, ad merendum, ad vovendum etc. alioqui daretur occasio Matrimonia passim dirimendi. Quocirca solam pubertalem in contrahentibus canones exigunt. Deinde saepe, accidit. ut qui parentes adhuc habet, sit vir maioris consilii, quam nulli alii, qui parentibus aliisque majoribus orbatl sunl; si igilur hi posteriores uxorem eligere possunt,sine ullius alterius consilio. cur non eliam priores illi, qui sunl his. ul jam ponimus, prudentiorcs? Sed neque Tertium dici polcsl. Nam filius licet patri obcdicnliam cl reverentiam debeat, lamcn (piando usum liberi arbitrii habet, liber csl. el sui juris.non minus quam pater, in his quae ad statum vitae perlinent. Quare poterit quidem peccare, dum non sequitur patris directionem in statu eligendo, lamcn quod facit, ratum et firmum erit, quia de rc sua.non dc aliena disposuit.Praeterea conjugium servorum invitis Dominis. firmum ac ratum esse, theologi recte docent; cl habetur in jure canonico, cap. I. de conjugio servorum: non enim jus gentium, quo servitus introducta est. id potuit auferre quod jus naturae concessit. Ergo mullo magis conjugium filiorum invitis parentibus erit ralum:major enim subjectio est servorum ad Dominum.quam filiorum ad parentes. Confirmatur argumentum e\ testimonio adversariorum. Nam Lulherus cl Melanchlon contendunt. Malrimonium filiorum invitis parentibus contractum, si per copulam carnalem consumma-

tum sit, non posse amplius a parentibus irrilari.

Al copula illa carnalis non facit filium prudentiorem, neque eximit a patria polcstale: ergo eliam ante copulam Matrimonium contractum a parentibus irritari non poterat, vel si tunc poterat, etiam post copulam poterit, quod ipsi negant. Sed, inquit M^l ant hilion. *quando Matrimonium csl consummatum, non amplius agitur de futuro, sed dc praesenti; ct injuria fieret conjugii. si post violationem desereretur.* Al eliam .Matrimonium contractum per verba dc praesenti, non est futurum, sed praesens conjugium, cl donatio conjugalit jam peracta csl; illa igilur ratione non poterit irritari Matrimonium ollum, sive consummatum, sive non consummatum. Praeterea .Matrimonium consummatum invitis parentibus, vel jure consummatum est, vel non. Si jure consmmlum; ergo et jure contractum ante consummationem: non enim jure consummari potest .Matrimonium non jure contractum; Ergo cliam ante consummationem .Matrimonium invitis parentibus contractum, ratum erat ac firmum. Sin aulem non jure consummatum foil, jure posl consummationem irritari poterit, neque ulla fici injuria conjugii: non enim ulli facil injuriam, qui ulilur jure suo. Alioqui si ista ratio universe vim haberet, non posset dirimi Matrimonia ulla posl consummationem, quamvis nullo jure, immo contra omnia jura contracta. El eadem ratione, per stuprum virgini illatum, non posset dirimi illa conjunctio; cujus tamen contrarium legimus in Exodo cap. 22. ubi, qui virginem nulli desponsatam vitiaverit, cogitur eam habere uxorem, si pater eam dare voluerit, sin minus, cogitur sallem dolare.

Terlia propositio: *Peccant filii quando sine justa et rationabili caussa parentibus insciis, vel invitis Matrimonia contrahunt.* Dixi: Sine *justa el rationabili caussa*, quia potest aliquando fieri, ul illius non peccet inscio patre uxorem ducendo; quin nimirum credit parem id ratum habiturum; el hoc modo Tobias inscio patre uxorem duxit. Polcsl cliam fieri, ut non peccet filius invito patre uxorem ducendo, ul si pater injuste prohibeat filium a conjugio; vel caussa majoris dolis, non nisi indignam mulierem, aul etiam haereticam ei dare velit. Ul plurimum tamen peccant filii, cum non sequuntur In hac re parentum voluntatem: Piam ul plurimum parentes sunt prudentiores, neque periculum csl ul liliis male consultum velint, cum cos naturaliter diligant. Praeterea parentum est, liliis prospicere; cosque dirigere; ergo filiorum csl, sinere se a parentibus regi ac duci. Et habemus c-xempla ac testimonia in Scripturis perspicua. Genes. cap. 24. Isaac accepit uxorem, quam pater ei dedit, el Rebecca uxor ipsius, consilium patris sui in ca re sequuln c>l; dc qua re disputans Ambrosius lib. I. de Abraham cap. ultimo, nulla ad hoc propositum adferl, cl Inter alia Intidnl versus Euripidis. qui virginem ita loquenlem introducit: *Sponsalium quidem meorum pater meus curam subibit: hoc enim non est meum.* Et in episl. 43. ad Sysinnium, dicit cum juste indignatum, quod se inscio filius uxorem ducere voluisset.

Exod. 31. et Deuteronomii / praeceptum dc .Ma-

trimonio liliorum, parentibus potius dalur, quam filiis, ne jungantur videlicet cum Clammacis: */ i- lium. tuam non dabis filio ejus; nec filiam illitis accipies filio tuo.* El Isaac aperie jussit lilio suo Jacob, ut non acciperet uxorem de liliabus Palcsli- narum, sed aliquam ex filiabus Liban: quod el ille obedienler fecit. Genes. 28. Dices, si polcsl pater filio imperare, ul uxorem, et talem uxorem ducal; ergo polcsl cogere, ul ducat, vel non ducal uxorem. quod est contra primum propositionem. Itespondeo: Tribus modis polcsl intelligi, ul pater dicatur filium cogere ad Matrimonium. Primo: U lili- um plane dissentientem el invitum pater cogat vivere cum aliqua, quam velit ejus uxorem esse: el hoc non polcsl fieri, el si liat. Matrimonium cd nullum. El hoc proprie in prima propositione assertum csl. Secundo: Ul filium asseniiri cogal injecto metu mortis, aul alio, cadente m conslantrm virum; el hoc eliam patri minime licet. Neque .D- Irimonium illud esset ratum: quoniam ad Matrimonium non solum consensus, sed cliam consensus liherrimus contrahentium exigitur, cum Matrimonium sil vinculum perpetuum, cl natura sua benevolentiam el amicitiam, cumque summam requirat. Tertio: Ul filium ad assendiendum inducat, auctoritate paterna imperando, quando revera lilio id conducit, ila ul secundum rectam rationem dissentire non possit: et hoc patri licet, ct filius obedire tenetur. Quemadmodum cliam cum lilio expedit comedere talem, aul talem cibum, cl n tali, vellali abstinere, polcsl pater jubere, cl filius (enetur parere. El licet hoc etiam sil suo modo cogere, el melum incutere mortis aeternae: non lamen proplerea Matrimonium illud diceretur conclusa, neque irritum esset; quia inclus ille gehennae non proprie incutitur ad lioc, ul iste uxorem ducal; sed per se consequitur praecepti transgressionem.

CAPITULUM XX.

Solvuntur argumenta Kemnili.

Sed jam argumenta **Kemnili** dissolvamus. quia ex Lulhero, Bucero, Calvino, el aliis sectariis ca col- legit.

Primo objicit testimonium seniorum Pontificiorum, qui agnoscunt et fatentur, Matrimonia insciis cl invitis parentibus contracta . non esse legitimam, aut divinam conjunctionem; el allegat Joannem Groppcrum in institutione Coloniensi.

Respondeo: Nullis modis fallitur Kemnilius. Primo, quia ex uno Groppcro colligere conalur mentem saniorum catholicorum, cum nos contra proferre possimus omnes antiquos theologos, ct in cis s. Thomam, in 4. dist. 28. quaesi. I. ari. 3. cl recentiores plurimos doctissimos, ul Runrdin. Petrum ct Dominicum a Solo, cl alios, qui apertissime docent. Matrimonium, sive clandestinum, sive insciis parentibus contractum, non esso solum

Matrimonium verum, sed cliam verum sacramentum.

Secundo: Quin Joannes Groppems eo loco non Lquilur ile Matrimonio. cui solum dcesl pareniuraconsensus.de quo nos in praesenti quaestione Indimus,sed <lc Matrimonio, quod insciis parentibus contrahitur, cl simul clandestinum csl. **Matrimonium enim**, quod in facie Ecclesiae celebratur, **licri** parentibus insciis vel invititis, numquam Groppertis verum esso sacramenlum doncgossol. Quare in quaestione praesenti praecise accepta, **nulla** est inter catholicos dissensio.

Terlio: Quin Gropperus Matrimonium clandestinum negat quidem esse sacramentum, in quo manifeste fallitur, ac s. Thomae, el sanioribus lileo- l>isrepugnat: tamen admittit esse verum Matrimonium, el ab Ecclesia longo lempore toleratum, «d optat ab Ecclesia irritari; quod jam facium csl jnrnnrilio Iridenlino. Concilium enim dum asseruit Matrimonia clandestina, qnamdiu ab Ecclesia irritata non erant, fuisse vera Matrimonia.et tamen **deinceps** illa irritavit, ac personas inhabiles fecit •l sic contrahendum: plane satisfecit desiderio Gropperi. et aliorum mullorum qui ob incommoda pravissima, quae ex clandestinis conjugiiis oriuntur, ea omnino sublata cupiebant. Nulla igilur in r. si quaestionem de sacramento separet a quaestione de veritate Matrimonii, de qua sola nunc **agimus**.Gropperus a nobis, atque a caeleris theologis catholicis dissentit.

Secundo: Kemnilius argumentum ducit ex jure ivino (profitetur enim se probaturum sententiam « ira ex jure divino, naturali. civili cl canonico) *'lalrinwnium Iniis debet esse conjunctio. ut ejus nudor el conciliator Dens ipse haberi possit: Al ejusmodi non sunl Matrimonia. quae insciis, vel incilis parentibus contrahuntur: non igilur sunl i x i Matrimonia. Propositio certa csl cx illo Matlimei 19. Quod Deus conjunxit clc. Assumptio probalur. Non esi Deus auctor et conciliator Matrimonii. quod contra ejus verbum . el praecpl'iiiienntrahiliir.Matrimonium insciis vel incilis larciitibiu.cbnta Dei verbum el mandatum contrahitur: non esi igitur ejus auctor e.l conciliator lleus Assumptio probalur (nam propositio tertissima esi) nam in quarto praeepto decolofijubentur filii obedire parentibus: et explicat l|<)4o Iks ad Colosseus. 3. id in omnibus rebus • 'l intelligendum: Filii, inquit, obedite parentibus per oinnia.*

Elquin posset fortasse responderi, ab ca lego, •jubet obedire parentibus, excipi caussam Matrimonii. dicente Scriptura: *Delinquet homo palmati niatrcm. et adhaerebit uxori suae*: proli henimlius istum locum Scripturae debere indligi de Matrimonio consummato , non de de>[wnsalionc,cl proinde in Matrimonio contrahendo i n* filios parentibus obedire. Nam Scriptura lr. 'l praeepta parentibus, de filiabus in Matrimonio collocandis, Douter. 7.Iliercm. 21). cl 1.Co-rinth. 7.

Praeterea exstat lex divina Exodi 22. el Dente-ronomii 22. ut si quis virginem stupraverit,del pn-Tejus r.crluni numerum siclorum,el eam uxorem

habeat, si paler voluerit, vel non habeat.si noluerit.Ex qiin intelligimus patriae potestatis esse,conjugium filiae ratum vel irritum facere.

Adhaec, si puella Deo voverit aliquid.potest paler votum illud irrilarc. Num. cap. 30. ergo mullo magis irritare poterit ijlcu parens, promissionem homini factam de conjugio.

Denique Deus conjungit virum uxori in legitimo Matrimonio, sed non conjungit immediate, ul olim Adnmum Evae: ergo per aliquod medium.Quod sit autem medium, ipse explicat in traditione quarti praeepti, ubi jubet filios parentibus obcdire:ergo qui his mediis spretis Matrimonium contrahunt, non possunt certo pronunciare, conjugium illud esse divinam el legitimam conjunctionem: ***Ilacc ratio***, inquit Kemnilius, ***gravissima csl, el ex jurc divino desumpta.***

Ilespondco: Non probator hoc argumentum Matrimonium esse irritum, aut irritari posse, si fiat insciis aul invititis parentibus: quod sane probandum erat: sed tantum, non debere Matrimonium insciis aul invititis parentibus contrahi et male facere. qui ila conlralmmt.de quo nulla quaestio csl. Sed ul res lota perspicue iniciligatur, singulas argumenti partes inspiciamus.

Ad primam igitur primi syllogismi propositionem llespondeo: Dupliciter posse Deum auctorem dici Matrimonialis conjunctionis. Uno modo ex parte ipsius conjugii.Altero modo ex parle contrahentium.

Erit auclor Deus Matrimonii ex parle ipsius conjugii. si ipsa conjugii essentia a Deo sil instituta: erit aulem auctor Matrimonii ex parte contrahentium, si ipsis contrahentibus Deus inspiret, ul Matrimonio jungantur.Id qyod in omnibus sacramentis facile reperimus. Cum enim quis Baplismum, aul Ordinationem. aul sacramenlum aliud ab alio percipit, polcsl Deus anclor dici ejus actionis, vel quia ipse sacramenlum instituit quod ille percipit, vel quia ipse movcl lum ministrum ad sacramentum conferendum, lum alium ad sacramenlum recipiendum. El polcsl saepe accidere,ul priore modo sil auctor Deus . posteriore diabolus; si videlicet verum sacramenlum tradatur et percipiatur, sed el qui tradit cl qui percipit, non ob Dei gloriam, cl animae salutem, sed ob lucrum aul commodum aliquod turpe ac sordidum moveatur.

Sic igitur in conjugio.auclor conjugii uno modo erit Deus, si materia cl forma adsint, (pialia Deus instituit: cl hoc. solum requiritur, ul Matrimonium sil verum, Urinum el ratum. Allero modo auclor erit cliam Deus, si conjuges ad prolem ad Dei gloriam gignendam, maturo consilio dc sententia majorum, aliisque circumstantiis debilis observatis, Matrimonium contrahant: el hoc requiritur, ul Matrimonium sine peccato . immo vero cum mento et laude celebretur: non aulem ul sil verum, firmum el ratum. Si enim lanium ad explendam libidinem. temere, sine consilio parentum conjugium innatur, non erii auclor Deus, sed diabolus ejus conjugii,quod attinet ad voluntatem suscipientium: licet ejusdem conjugii auclor sil Deus, quod attinet ad sacramenli ejus essentiam, quae tota in eo conjugio reperitur; ul dc Bapismo, alisque sacramentis omnibus dici polcsl.

Ad assumptionem ejusdem primi syllogismi Respondco: Juxta positam distinctionem, Matrimonia, quae insciis vel invitis parentibus contrahuntur, saepe non habere Deum anciolem secundo modo, habere tamen primo modo, si nihil aliud obstat; et ideo vera ac rata Matrimonia esse, licet sine peccato ut plurimum non contrahantur.

Ad probationem assumptionis, quae erat: Deus pater » esi *auctor Matrimonii, quod contra praeceptum ipsius contrahitur*, per eandem distinctionem respondco: Aut enim praeceptum Dei contra quod Matrimonium aliquis contrahit, ad essentiam Matrimonii perlinet. aut solum ad circumstantias Matrimonio accidentarias explicandas. vel ad voluntatem contrahentium perficiendam, vel bonum bene quaerat vel appellat, etc. Si prior modo quis contra praeceptum Dei faciat, non habet Deum auctorem conjugii, quoad essentiam ipsius conjugii, proinde irritum et illegitimum est conjugium. Si posteriore modo contra praeceptum faciat, non habet Deum anciolem suae voluntatis in conjugio suscipiendo, neque praemium, sed poenam operis meretur; tamen Deum habet conjugii sui, quod perlinet ad ejus essentiam, auctorem et conciliatorem.

Ad probationem assumptionis secundi syllogismi. quae ducebatur ex quarto praecepto decalogi, quod explicatur a Paulo Colossens. 3. respondco: Praeceptum illud ad mores informandos, non ad sacramenta ministranda perlinere. Quare obediendum est Patri per omnia, etiam in contrahendo conjugio, si juste, et secundum Deum praecipiat: et ideo qui id non facit, peccat, sed non continuo Matrimonium est irritum. Nam non minus episcopo. et Ecclesiae obediendum est per omnia, quam patri carnali; ei tamen si quis laicus contra episcopi et Ecclesiae praeceptum baptizet, Baptismus erit ratus et verus, sed laicus ille baptizando peccabit. Neque solum Matrimonium vel sacramentum, est ratum, sed etiam vel civilis contractus. licet contra praeceptum Patris contrahatur. Num filius, ut supra exposuimus. etsi teneatur patris directionem sequi, cum de statu vitae suae disponit; tamen de re sua. non de aliena disponit, remque suam, non alienam donat: quare dispositio ac donatio rata et legitima est, quamvis non sine peccato transacta sit.

Ad illa testimonia, quae adversarius producebat, ut probaret Scripturam dare putri praecepta de filiabus in Matrimonio collocandis, nihil opus est respondero, cum nos minime negemus ad parentum curam et providentiam, (et horum conjugia maxime perlinere.

Ad illud autem. quod ex cap. 22. Exodi, et 22. Deuteronomii adferitur, ad probandum penes patrem esse, conjugium filiae ratum vel irritum facere. Respondemus: Non agi eo loco de Matrimonio jam contrado, sed de futuro, causa stupri praecedentis. Non enim illa conjunctio viri cum puella, quae inscio patre in duobus illis capitibus facta describitur, copula conjugalis erat, sed stuprum, vel Scriptura loquitur. Non enim stuprator uxorem habere voluit. sed libidinem suum explere: quare in poenam injungitur ei, vel puellam du-

cat uxorem, si eam palam dare voluerit. Illique non est exemplum illud conjugii a patre irritari, vel nullum conjugii futuri. vel non futuri pro arbitrio patris, a quo tamen non excluditur puellae consensus. Sed quid futurum esset, si pari consensu vir et foemina inscio patre Matrimonium contraxissem. Scriptura non habet.

Adde, quod si in illis capitulis Moyses loqueretur de irritatione Matrimonii jam contracti inter virginem et stupratorem ejus, esset hoc exemplum contra Lutherum et Philippum. et contra ipsum etiam Kemnilius, qui dicunt, conjugium liliorum invititis parentibus dirimi non posse, si consummatum sit. Quo modo enim potuisset palam liliis iniuria a stupratore illo separare (vel Moyses aperte concedit) si stuprum illud consummati conjugii fuisset?

Ad illud de irritatione votorum quae linetur in lib. Numer. cap. 30. Respondco: Legem illam de filiabus determinare, quae adhuc non pervenerint ad pubertatem; ut ex eo perspicuum est. quod Scriptura in eo capite bis repetit, patrem irritare posse vota filiarum, quae in domo parentum habitant, et adhuc sunt in aetate puellari. Cui legi divinae similis est lex canonica, quae habetur canone Praelati, 20. qualesi. 2. in haec verba: *Puella si ante duodecimum aetatis annum sponte sua telum, sibi sacrum assumpserit, possunt solam parentes, vel tutores, id actum irritum facere, si resolverint. Si vero in fortiori aetate adolescenlula. vel adolescens servire Deo elegerit, non est potestas parentibus prohibendi*. Ratio autem legis huius divinae, vel canonicae, est, quia ante annos pubertatis non habent homines plenum iudicium rationis, ideoque nec sunt Domini actuum suorum: at post annos pubertatis, sui juris esse videntur. et de persona sua, et actibus qui naturaliter liberi sunt, pro arbitrio disponere possunt.

Ad ultimum de mediis, per quae Deus coniungit homines in Matrimonium, Respondco: Ad hoc vel Matrimonium vel verum et ratum, non requiri alia media, praeter conjugum liberum consensum. Vnde enim alia sacramenta Deus per ministrum dispensat: sic etiam Matrimonium; minister autem Matrimonii est uterque conjux. vel alibi explicuimus. Vnde autem conjugium vel Deo gratum et ipsis conjugibus utile, media a Deo instituta sunt, parentum et amicorum consilia, matura deliberatio, sacerdotis benedictio, et alia id genus; quae qui spernit, non potest certo pronuntiare suum conjugium Deo placere, vel sibi utile futurum, licet eodem tempore possit non ambigere, quin vel verum et firmum, atque a Deo certissime institutum.

Tertia objectio Kemnilius ducitur simul ex iure naturali et civili. Nam quod Matrimonia liliorum invititis parentibus contracta, irrita sint, ex iure civili probat, ex L. *Nuptiae*. II. de ritu nuptiarum, et hinc L. I. et 2. C. *de nuptiis*, et ex Institutis, *de nuptiis*. § *Justas autem*. Quod autem irrita sint etiam iure naturae, probat ex lege proxime citata. Nam in ea lege, postquam non sancitum est requiri in nuptiis consensum parentum, subiunguntur haec verba: *Nam hoc fieri debere, et civilis et naturalis mltitudo suadet, in iuramentum vel iussus parentum praestare debere*.

Responded: Kalio naturalis docel nuptias non debere injussu parentum celebrari.El hoc vere asseri! eo loco Justinianus: siquidem jure nalurae filius palri subjicitur,cl ab eo regendus esset a quo accepit ul esset: laincn jus nalurae non docel. irritum esse Malrimonium si injussu parentum liat. La aulem civilis non mullum refert, quid in hac pjrlestatuerit: nam ul scribit Lucius papa III. up. *Clerici*, de judiciis, imperator ipse fatetur;non : dignari leges sacros canones unituri; el liabei,> tunc imperatoris confessionem in Aulhenl. *Ultrici apud episcopos*, § pnullim. Cum igilursacn canones, cl nuper generale conciliem definierit. Malrimonium invitis parentibus contractum, . Inion sit clandestinum (hoc enim idem conciliié irritavit) ratum esse, non possunt leges conarium delinire, cl si forte definierint, abrogatae judicandae sunt.

Quarta objectio ex jure canonico phires canones, r iâtmcl, ad quorum singulos respondebimus. Priiusejl Evarisli in epistola decretali, qui sic loquitur: *.Hier legitimum non fd conjugium, nisi iibhh qui super ipsum foeminam dominationem habm videntur, cl u quibus ciislodilur uxor gelatur, cl a parentibus, el propinquis sponsetur.*

Respondeo: Decretum Evarisii, quod est cliam in corpus juris canonici relatum, can. *Aliter* 31). çiijsl. 5. multas condiciones requirit.ul Matrimonia censeantur legitima,quarum conditionum nonnallje adversariis nullo modo placere possunt. Quare Ime decretum non minus cum adversariis, qn.iiii nnbiscum pugnat: requirit enim inter caetera, ul uxor cum precibus el oblationibus (idest, curo sacrificio Missae) n sacerdote benedicatur: item ul conjuges biduo vel triduo orationibus vacent, cl castitatem custodiant. Quae condiciones si necessariae suol, ul conjugia legitima sint, nulla erunt inter Iutberanos legitima conjugia: neque enim oblationem Deo pro nupturis ofierunl, neque biduo vel triduo continentiam servant.

Praeterea multae ex illis conditionibus, ita sunt cilrinsecae cl accidonlarine, ul stultum sil credere, sino illis conjugium irritum esse; quales sunt, ul uxorem paranympbi custodiant,ul propinqui comitentur. ut ea legitime doletur, el solemniler accipiatul elc. Quare cogimur dicere, Evaristum non toloisse significare, eas omnes condiciones esse necessarias, ita ul si una vel altera desit, irritum sil Matrimonium :sed ila legitimum esse conjugium, si illi omnia adsint, ul c contrario si nulla carum iJsil, ct conjugium occulte sine testibus cl sine ulla celebritate contrahatur, legitimum haberi non possit: non quidem in conscientia, sed in foro externo, cl apud Ecclesiam, quae non judicat de occultis.

Secundus canon desumptus csl ex lib. 1. de Abrabarn s. Ambrosii, cl habetur iipml Gratianum can. *Honorantur* <32. quaesi.2. Sed nihil in eo canone contra sententiam nostrum habetur: solum onini Ambrosius hortatur puella, ut ad exemplum Rebeccae, permittant parentibus iudicium de nuptiis suis, Si aulem secus fiat, situe legitimae nuptiae an non. Ambrosius eo loco nihil delinit.

Tertius canon est concilii IV. Carthaginiensis a-

pnd Gratianum 30. quaesi. 2). can. *Sponsus*. Sed neque iste canon quidquam habet cui respondendum sil.Jubel enim canon,ul cum sponsos cl sponsa benedicendi sunl a sacerdote. ulTcranlur Ecclesiae a parentibus cl paranympbis; quod quidem faciendum esse nos minime negamus. Sed non inde sequitur. conjugium esse irritum, si ista non liant, quia dubium non csl, ista ad solcmnilaleni , non ad essentiam conjugii perlinere.

Quarius canon, qui Leoni tribuitur, csl apud Gralianum, can. *Qualis* 30. quaest. 5. Ubi non solum nihil csl contra catholicam sententiam , cum solum describat ille canon rilum nuptiarum, non aulem definiat, irritum esse conjugium , si ritus illi non servantur: sed csl aliquid expresse contra adversarios.SI enim concluditur ille canon: *Si fornicata fuerit uxor, dimittenda csl.sed illa riven-te, altera non ducenda , quia adulteri regnum Dei non possidebunt*. Hanc sententiam admitlère deberet Kernnilius, si canones veneratur.

Quinius canon est concilii tolelani III.apud Gralianum, can. *Hoc sanctum* 32. quaest. 2. ubi hoc solum legimus, ul nulla virgo extra voluntatem parenium, vel suam cogalur marilum accipere.Quod quidem si recle inspiciniur, aliquid habet contra Lutheranos,contra catholicos prorsus nihil: pugnal enim concilium adversus cos, qui virgines a proposito continentiae impedire,atque cis marilos obtrudere nitebantur, quod sane Lutherani frequenter faciunt. Slaluil igitur concilium.ul non cogalur virgo virum accipere, nisi quem ipsa elegenl, aul corte pater ejus, ipsa consentiente: sed numquid hinc sequitur,ul si patre inscio virum duxerit, irritum sil conjugium?

Sextus canon csl Aicolai papae, cl habetur can. *Nostrates* 30. quaest.a.ubi inter alios ritus nuptiarum ponitur , ul liant de consensu parentum. Sed nihil inde sequitur. Enumerat enim Nicolaus varios nuptiarum ritus, et in fine canonis adjungit . non esse peccatum, si non omnes servantur : ex quo inlelligimus, non omnes esse essentielles, neque declarat ipse eo loco, qui sint essentielles, qui vero acedenttfrii.

Septimus canon csl concilii aurelianensis apud Gralianum 3G. quaest. I. can. *De raptoribus*, ubi legimus puellam raptam reddendam esse palri. etiamsi raptori ipsa consenserit.

Octavus est Gregorii.vcl potius Gratiani ipsius . eadem caussa 3G. quaest.2. can..tpud, ubi dicilur. *Cum rapta palri fuerit restituta, si voluntas parentis utriusque in unum convenerit, non prohibentur invicem copulari.*

liespondeo: Aliud est raptus, aliud conjugium invito patre celebratum: raptus enim ad eam perlinet, quae nondum csl propria uxor, neque sponsa. Qui enim violenter sponsam suam palri ejusdem sponsae, aufert, non dicilur raptor.quia rem suam, non alienam capit, ul palet ex Gelasio , cap. *Lex illa* 3G. quaest. I. Recte igitur volunt canones raptam puellam, etiamsi ipsa consenserit rapi , reddendam esse palri: quia qui rapuit, injuriam fecit palri. violenter ejus filiam abducendo, licet injuriam puellae non fecerit. Sed si puella rupta juxta decretum tridenlini concilii sess. 24. cap. G. extra

raploris potestatem cunslilulii, el in loco lulo, libero consensu cum raplore conjugium contraheret; Matrimonium esset return, nec posset n paire irritari Raptus enim est impedimentum impediens contrahendum conjugium, sed non dirimens contractum, ul docent theologi, et in iis s. Thomas 2.2. quaesi. 151. ari. 7. ad 3. ubi ostendit concilium middense, quod contrarium statuerat, esse abrogatum.

CAPUT XXL

De impedimentis, quae inhabilem simpliciter faciunt contrahentem, id est de volo el ligamine.

Diximus de impedimentis, quae sumuntur ex parte consensus. Nunc de iis dicendum est, quae sumuntur ex parte personarum contrahentium. El primum de illis, quae simpliciter inhabilem reddunt, Deinde de aliis.

Impedimenta, quae simpliciter reddunt inhabilem personam, quatuor sunt (ul supra diximus) impotentia coeundi, volum solemne monachorum. Ordo sacer el ligamen cum uxore jam ducta. Ex quibus primum el ultimum, extra controversiam sunt: tametsi Lutherus de ligamine ex sponsalibus orto novum errorem excogitaverit, quem paulo post obiter refutabimus. Duo media ad unum revocari possunt, nimirum ad votum solemne: siquidem Ordo sacer ideo censetur impedimentum quia ex decreto Ecclesiae annexum habet volum solemne castitatis.

Quaestio igitur solum superest: utrum solemne votura continentia esset impedimentum dirimens Matrimonium. El quidem Lutherus in lib. de captivitate babylonien cap. de Matrimonio, admisit, votum continentiae esse impedimentum legitimum: sed in aliis libris postea scriptis, semper negavit, et re ipsa, ducta uxore sanctimoniali, sententiam suam declaravit. Quod idem omnes ejus discipuli, et verbi et factis docent.

Apud catholicos numquam dubium fuit, quin votum continentiae simplex sit impedimentum impediens contrahendum, non lamen dirimens contrahendum: votum autem solemne sit impedimentum impediens contrahendum, et dirimens contractum, quod ultimum sub anathemate definitum est in concilio tridentino. sess. 21. can. 9.

Quare tria pmbanda sunt. Primo: A'olum simplex castitatis esse impedimentum impediens Matrimonium contrahendum. Secundo: Votum simplex castitatis esse impedimentum dirimens contractum. Tertio: Votum solemne castitatis, esse impedimentum, el impediens el dirimens.

Sit igitur prima Propositio: *Votum simplex impedit Matrimonium contrahendum.* Ilac facile probari potest ex fundamento facto in 2. lib. de n. maeliis, ubi ostendimus ex Scripturis, conciliis, [utribus, el ex ipsa ratione votum perpetuae continendae esse licitum, sanctum el Deo gratissimum. Ind: enim sic ratiocinari possumus ad id quod est

hujus loci: Volum perpetuae continentiae est licitum. ergo servandum est; cum Scriptura dicat: *Si quid vovisti Deo. ne moreris reddere.* Ecclesiast. 5. el Deuteron. 23. Al reddi non potest votum continentiae ab eo qui uxorem ducit, cum teneatur illi petenti debitum reddere: non igitur licet iis, qui votum ejusmodi habent. Matrimonio jungi.

Praeterea, I. Timoth. 5. b. Paulus de viduis, quae continentiam voverant, ita pronuntiat: *Cum luxuriatae fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.* Ibi Apostolos non damnat viduos illas, quia potest etiam luxuriatae ruerant, nubere voluerunt: id enim laudandum est. non vituperandum: sed quia nubere volentes, primam fidem, Deo videlicet datam de servanda continentia irritam faciebant. El hoc modo hunc locum intellexerunt omnes interpretes graeci el latini. el praeterea concil. Carthaginense VI. can. 10. el I. can. 55. Item Tertullianus in lib. de monogamia. Rasilus in lib. de virginitate. Epiphanius Libres. 18. Hieronymus lib. I. in Jovinianum. Innocentius 1. epistola 2. cap. 13. Augustinus lib. de bono viduitatis cap. 8. el 9. Gelasius epistola 1. cap. 23. Fulgentius epistol. I.

Secunda Propositio: *Votum simplex non dirimit Matrimonium post ipsum volum contracturi.* Hanc adversarii non negant: el eandem ex prolesso docet Augustinus in lib. de bono viduitatis cap. 9. el 10. eandem invenimus injure declaratam ab Alexandro III. Coelestino III. el Bonifacio VIII. c. *Consuluit. Qui* clerici vel voverentes, el cap. f. i. r. m. eodem, el cap. unico, de volo in VI. El ratio declarationi huic apertissima suffragatur. Promissum enim qualis est volum simplex, obligat quidem in conscientia. lamen non transfert dominium reipmissae ab eo, qui promisit, in cum cui promissum est: el ideo si is, qui promisit, sententiam molet, el rem alteri re ipsa donet, ille quidem peccat, tamen donatio vim suam habet, nisi tale sit totum simplex quod hominem in statu religioso constituat, de quo volo hoc loco non agitur.

El hinc refellitur alius error Lutheri, qui in lib. de captivitate babylonien. cap. de Matrimonio, disputans de impedimento ligaminis, admittit quidem cum catholicis, ligamen cum uxore jam ducta esse impedimentum dirimens omnia alia Matrimonia, sed addit contra omnes theologos debere etiam ligamen sponsaliorum dirimere sequens Matrimonium: *Ille inquit, concludunt, si posteriorem quis totum verum. prioris cessare sponsalia: quod plane non cupio. Et ego arbitror cum esse jam non sui juris, qui uni sese addixerit, ac per hoc prohibente jure divino etc.*

Sed error iste Lutheri damnatus jam dudum fuit, cap. *De illis*, el cap. Si inter virum. el cap. adolens. de sponsalibus el Matrimonio. el cap. I. *De sponsa duorum*, quod caput s. Augustino tribuitur: el ratio eadem est, quia per sponsalia non sit illud. sed promissio.

Neque argumenta Lutheri convellunt. Primo sic abjicit: Vero *potest dare quod non habet, (iv sponsalia cum una contraxit, non est amplius sui juris: ergo non potest se ipse alteri darerari*

mulum conjugium irritum judicandum est. Respondeo: Negulur assumptio. Nam qui sponsalia annum contraxit, adhuc csl sui juris, cum sc mil- It donaverit. licel donaturum promiserit. Quarc si relicta sponsa cum alia contrahat per verba de >r senti. Matrimonium tenet, sed peccavit, qui fidem (regit.

Secundo objcil: Deus *prohibet ne. quis in nego- i.fratres suum circumveniat, quod servandum* >! «lira.ct *supra omnes humanas traditiones.* RiSpotidco: Verum est quod assumitur: sed quor- .nitendit? Eiilemur enim peccaro eum, qui fra- trem suum circumvenit, lidem ei datam non ser- ialised nun ideo irritum erit Matrimonium cum i peccato contractum. Nun is cliam, qui uxorem Jicuidivitem, out nobilem.aul bene moratam pro- iiltit. si ea talis non sii, illum sine dubio circum itml, gravilerque iu proximum suum peccavit: ne- ipe lamen matrimonium irritum eril, si per verba de praesenti contractum fuerit.

Objcil tertio: *Si votum religionis facit alie-* nam, cur non *cliam fides data et accepta; cum In-" sil praecepti et fructus spiritus, Gal. 5. it-* l'i *aulem arbitrii / iiniam?* Respondeo: Si com- paremus, lidem dare sponsae, cum eo quod est lutere, ulruinque csl arbitrii humani: neque enim cogitur quisquam jure divino hoc aul istud vovere, luvorem istam, vel illam ducere.Si conferamus aulem id, quod csl servare lidem sponsae, cum eo quod csl implere volum Deo facio; utrumque csl praecepit cl fruclus spiritus: siquidem implere vo- tum,csl lidem servare Deo. Neque Apostolus inter fruclus Spiritus sancti numerat, servare lidem ho- mini, el non servare fidem Deo. quare Lulherus grailler errat, cum vola arbrilrii humani, sponsa- lu aulem juris divini esse docel. Cur aulem vola religionis solemne Matrimonium dirimant, paulo posl explicabimus.

Objcit quarto: *Licet uxori virum suum repe-* re, volo religionis facto non obstante; cur ergo non *liceat sponsae sponsum suum repetere,eliam -equula copula cum altera?* Respondeo: .Magnum l'Idiscrimen inter uxorem el sponsam, cum illa j iuhabeat, cl possideat ul rem suam, corpus viri f i,ulApostolusdocel. I. Cor. 7. isla aulem non- dum habeat, nec possideat viri corpus nisi in spe clpromissione. Sed do his satis.

Tertia Propositio. Votum *solemne dirimit Ma-* trimonium post ipsum votum celebratum: Proba- tor auctoritate cl ratione. Ac primo csl aucto- ntis velorum conciliorum.

Toletanum I. celebratum circa annum Domini Mean. IG. slaluil, devotam foeininam, si forte nupserit, lion posse recipi ad Ecclesiam nisi vi- gile illo,coi sc conjunxerat, caste vivat, aul non- ^postmortem ejus. Ex quo inelligimus nu- , us illas non fuisse habitas veras nuptias, quia sinonislioam professionem contractae fuerant: loqui enim si verae nuptiae fuissent, cur illum mtinere oportuisset ab illo ipso, qui in maritum fuerat acceptus?

Clulcedonense concilium generale, ante annos IDMi.celebratum can. IG. *Virginem, inquit, quae 'bamino consecravit,similiter cl monachum non*

licere nuptialia jure contrahere., quod si hoc inventi fuerint perpetrantes , excommunicen- tur.

Neque responderi polcsl, concilium prohibere nuplias celebrand is, sed non judicare irritas cele- bratas. Nam in primis concilium Inburicnse cano- ne 23. hunc ipsum canonem concilii chalccdonen- sis allegavit, ut probaret non esse verum Matrimo- nium, quod post solemnia vola contrahitur. Dein- de, numquam fuit dubium inter Christianos, an peccarent qui volum continentiae Deo non redde- renl; sed non defuerunt, qui dubitarent, an Matri- monia essent vera el rata, quae ab ipsis contrahun- tur, qui continentiam voverant. Quare concilium declarare voluit id quod dubium oral, atque asse- ruit non esse legitima Matrimonia post solemne vo- lum quale csl monachorum el sanctimonialium.

Concilium forojulicnse ante annos 1300. can. II.de sacris virginibus: *Si publice, inquit, nu pserini,dignis quidem mundano iudicio corpo- ralibus coercitae vindictis, segregentur ab invi- cem. cl agant cunctis diebus vitae suae poeni- tentiam.*

Concilium toletanum VIII. ante annos 900. ca- none 6. Subdiaconos, si uxores duxerint, in mona- steriis includi jubet.

Toletanum IV. ante annos 950. can. 51. .Yonnul- li.inquit.*monachorum e.gredicntes a monasterio, non solum ad saeculum revertuntur, sed cliam uxores accipiunt. Igilur revocati in eodem mo- nasterio , unde exierant, poenitentiae depu- tentur.*

Turonicum II. anle annos 1000. can. IG. Si *qui, inquit, in monasterio conversi sunt nullatenus exinde habeant licentiam evagandi; nec (quod absit) ullus eorum conjugium ducere possit; ct si uxorem duxerit, excummunicetur, et de uxo- ris malae societatis consortio, eliam iudicis auxi- lio separetur.*

Triburiense concilium ante annos circiter 700. can. 23. aperte jubet separari cos, qui post votum solemne Matrimonio conjungentur.

Secundo est auctoritas pontificum veterum, ac sanctissimorum.Syricins in epistola I.cap.G..*Mona- chos ct sanctimoniales,* si Matrimonia contrahere praesumant,jubet non solum excommunicari, sed cliam in ergastulis usque ad finem vitae penilcnli- nm agere.

Innocentius I. in episl. 2. cap. 12. el 13. di- stinguit aperte inler volum solemne cl simplex. Nom c. 2. dicil, eam, quae velum sacrum accepe- rat. ac proinde solemne volum emiserat continen- tiae. si forte nupserit, non posse admitti ad peni- lentium, donec vixerit is,cui se conjunxit: quem- admodum cum illa agitur, quae vivente viro allc- ri jungitur; Cap. 13. dicil, eam, quae volum sim- plex, non solemne emiserat, si postea nupserit, ad poenitentiam admitti posse.

Gelasius I. in episl. I. cap. 22. cl 23. similem distinctionem habel, ac discrimen magnum agno- scit inler nuplias virginum professarum, quarum est solemne votum; el nuplias viduarum, quae vo- lum habent simplex. Nam virginum sacrarum nu- ptias vocat incesta foedera cl excommunicari cas

jtibcUinccsla aulcm foedera illegitimum conjugium sonant. Viduas autem illas dicil debere Deo per poenilenliam satisfacere: sed nec vocat earum nuptias incesla foedera, neque eas jubet excommunicari.

Gregorius I. lib.I. episl.40. ad Anlhcmium, scribit: Monachos, qui uxores duxerint, separandos a conjugibus esse, atque ad monasteria rimiltendos.

In eandem sententiam extant multa responsa Alexandri III. Coelcslini III. cl Innoccnlii III. in titl. *Qui clerici vel voventes*.

Tertio csl auctoritas sanctorum Patrum. Cyprianus lib. I. episl. 11. ad Pomponium scribit, virgines s ieras, quae cum viris dormierant, adulteras Chrisli esse, cl a viris illis omnino separandas, ct conjunctionem illam incestam appellat.Et quamvis ii,cum quibus illae dormierant,non sc maritos earum diccb.int;tamen idem iudicium de illis Cyprianus fecisset,si se maritos earum profiteri voluissent. Nam illas adulteras Chrisli vocat,quia fidem Chrisio non servant.-fidcm autem non servant, si alteri sc jungant,sive cum meritum,sive alio nomine appellent.El incestam conjunctionem viri cum sacra virgine Cyprianus vocat, propter relationem ad Christum,qui frater noster fieri voluit: quae relatio non minus inveniretur in ea conjunctione; quae cum viro fieret sub nomine conjugis, qunm in ea quae fieret sine tali nomine. Unde quod in eandem episl. Cyprianus dicit, eas virgines admonendas esse, ul si perseverare noluit, aul non possint, aperte nubant: inlcclligendum csl de illis quae nondum voverunt.Alioqui cum Cyprianus sub disjunctione dicat, ul nubant, si perseverare nolint, aul non possint; permillercl illis, ul nuberent post votum, cliamsi possunt continere, modo tantum nolint,quod csl absurdissimum,cl ne ab ipsis quidem Lullicranis concedendum.

Basilios in lib. de virginitate, parum ultra medium: *Cum, inquit, virginitatem Domino professae sini. carnali postmodum voluntate, male blanda delinitae. ac devictae, stupri scelus honesto conjugii nomine obtegere cupiunt, non ignorant hujusmodi, quamvis ignorantiam simulent; guae sponsi dextram, cl foedera praevaricata sit. eam nec illius ultra esse sponsam, quem dereliquit., neque ejus uxorem per ulla lege* dici posse, cui sc, deserto sponso, libidine mcilata conjunxit.* El infra copiose hoc idem ostendit, nuinquam illam dici posse uxorem viri mortalis, sed semper Chrisli, viri immortalis adulteram.

Ambrosius in lib. ad virginem lapsam cap. *Quite se spopondit Christo, el sacrum velamen accepit, jam nupsit:* jam immortalijuncta est viro, i t jam >i voluerit nubere cummuni lege conjugii adulterium perpetrat.

Joan, chrysoslomus in epist. 6. ad Theodorum: *Honorabiles, inquit, nuptiae, sed te jam servare non conventi privilegia nuptiarum: quamvis frequenler hoc ipsum nuptias voces, ego tamen adullerio illud pejus existimo.*

Ilicronymus lib. 1. in Jovinianum:Certe *confite- ris, inquit, non posse esse episcopum, qui in e-*

piscopatu, /ilios faciat: alioqui si deprehensu* fuerit,non quasi vir tenebitur, sed quasi adulter damnabitur.

Neque obstat, quod quidam objiciunt de s. Mi-cho, qui teste s. Hieronymo in ejus vita, postquam mullos annos monachus fuerat, uxorem duxit, el cum ea usque ad finem vilae permansit. Nani conjugium nullum fuit inter .Malehum et caui lue-minam, quam conclus se ducere linxil in uxorem: siquidem illa virum alterum habuit viventem, ut idem Hieronymus refert, quando a Domino suo nubere Malcbo compellebalur.lloque sucicias quaedam spiritualis el sancta inter cos fuit, sub nomine nuptiarum.

Nunc ul ratione ducta ex verbo Dei. probemus, votum solemne esse impedimentum dirimens Matrimonium, praemittendum necessario est, quae-stionem esse inter catholicos, quo jure votum solemne dirimunt Matrimonium,quod post ejusmodi votum celebratur, naturali ne, ac divino, an solum ecclesiastico ac positivo.

El quidem mulli,iique gravissimi theologi, s. Thomas, s. Bonavenlura, Albertus, Richards, Durandus el Dominicus a Solo in 4. disl. 38. contendunt,votum solemne jure divino ac naturali dirimere Matrimonium. Quorum haec esi potissimi ratio . quin votum solemne non csl simpla promissio Deo facta, ul csl votum, quod dicitur simplex.sed csl traditio de praesenti sui ipsius n perpetuum Chrisli obsequium; cl ea traditio i Christo per ministros suos acceptata ac probm csl. Quare difTert votum solemne a simplici, ol conjugium de praesenti contractum a sponsaliis de fuluro.Sed jure divino ac naturali, nemo potest alteri dare quod suum non est, cl si dederit, imb csl donatio: igitur jure naturali cl divino irritum csl conjugium post votum solemne.

El quidem si ex Scripturis,ant evidenti aliqua n-tione demonstrari posset,votum solemne differre a simplici,quod in illo sil donalio de praesenti, misto vero promissio tantum de fuluromon oporteret aliam quaerere rationem. Tamen quia principium illud mulli negant, ul Scotiis cl Paludanus in I. distinet. 38. cl Cajelanus in 2. 2. quaes. 88. ari. 7. cl omnes interpretes juris canonici, ul Panormitanus testatur in cap. *Ilursus*,qui clerici, vehoventes, el contra potius existimant, solo Ecclesiae decreto facium esse, ul vutum solemne dirimat Mnlrimonlumndeo probandum suporesl,Ecclesiam potuisse huc impedimentum Matrimonii constituere.

Sed hoc facile probniiir.Primum ex eo ipso quod fecit, Ecclesia enim nb antiquissimis temporibus, ul ex testimoniis citatis perspicuum est, lum in conciliis, tum per summos pontifices hoc statuit. Fortasse eliam hoc de aposlolico traditione descendit.Nam Cyprianus,Biisilius el Ambrosius, qui hoc impedimentum agnoscunt, nnlc ea concilia, eosque pontifices vixerunt,a quibus hoc decretum facium videtur: el ideo concilia et pontifices nun tam novi aliquid statuisset, quam vetus decretum innovasse,aut declarasse censendi sunt. Quod autem Ecclesia antiqua, quam veram fuisse Christi Ecclesiam haeretici negare non possunt, fecit, ct

-lepius repetivit,stultum atque impium csl dicere, Don esse jure factum.

Deinde probatur, quia illegitimas fnccre personas JJilriinoniiiiin.imii csl mulare sacramenii essen-luin.ul supradiximus, sed ralum vcl irritum face-re contractum humanum, qui in sacramento Matri-monii pracrequirilur. Non enim Christus declara ut. quis contractus humanus sil habendus legiti-mus,quis illegitimus,sed ca declaratione praesup-pusila, voluit contractum humanum legitimum in-ter virum clfoeminam sacramentum esse.

Posse autem Ecclesiam ejusmodi contractus le-gitimos vel illegitimos decreto suo reddere perso-r.iliubiles vel inhabiles efficiendo: probatur. Nam ioprimishuc pertinent omnia illa scripturae loca, exquibus discimus,curam Ecclesiae gubernandae apostolis, el corum successoribus esse commis-am, Lucae 10. *Qui cos audii.* Mallh. 16. *Tibi dabo clave* regni coeloruin.* Jonnties ultiin. Pasce otejmeas.Nain ad cum, qui jure pracesl, perlinet leges condere de actibus humanis, cosque regere, tt ratos vel irritos Tacere.

In Testamento veteri, praeter jus divinum natu-rale, erant eliam certae leges positivae judiciales accommodalac illi populo, lum circa Matrimonia, lum circa alios contractus humanos: Illae autem leges abrogatae sunl,neque habemus alias a Chri-sto praeseriplas;ergo necesse csl in Ecclesia esse potestatem similium legum pro locis cl tempori-bus sancendarum, alioqui Christiana respublica imperfectissima, ac plane miserrima esset.

Praeterea possunt reges politici,qui reipublicac praesunt,circa humanos contractus.humanas leges ferre, cosque certo modo factos, ratos, secus au-tem,irritos esse decernere, ob communem pacem cl concordiam populorum; ergo poterunt etiam id principes ecclesiastici ob salutem aeternam ani-marum.

Dices: Si ita est, non solum Ecclesia, sed etiam principes politici polcruni impedimenta Matrimo-nii constituere: nam cx contractu Matrimonii non holumsalus animarum, sed eliam pax cl concor-dia temporalis pendet.

Ilespondco:Si Matrimonium esset solum contra-rius civilis, possent sine dubio politici principes impedimenta constituere, personas legitimas, vcl illegitimas efficiendo, sicut eliam fecerunt saepe impuniores,praesertim ethnici, ul palet IT. de ritu nuptiarum, cl C. ad legem Juliam dc adulteriis; ubi sunl multae leges de contracti) Matrimonii. Tamen quia nunc apud Christianos Matrimonium est sacramentum, cl ex contractu illo civili sacra-mentum Ecclesia» pendet, cl sacramentorum di-spensatio ad Ecclesiam perlincl;ideo potestas im-pedimenta Matrimonii constituendi, maxime pro-prie ad principem ecclesiasticum pertinet. Ad po-liticum autem non pertinet, nisi cum consensu et subordinatione ad principem ecclesiasticum: non enim eadem potestas ad duo diversa tribunalia ae-que cl immediate cl proprie perlinere potest.

Quarc s. Thomas, quamvis in 1 dist. 34. quaesi, unica ari. I.ad 4. concesserit Matrimonium, ul csl civilis contractus, pendere posse a lege civili, ta-men disl. 42. quaesi. 2. ari. 2. ad 5. id ila explicat,

ul locum habeat lex civilis, si auctoritas eliam ac-cesserit Ecclesiae:Pro/ti6ifio. inquit, *legis huma-nae non sn/Jiccref ad impedimentum Matrimo-nii, nisi interveniret auctoritas Ecclesiae, quae idem interdicat.*

Quod aulcm Ecclesia non solum potuerit votum solemne,impedimentum dirimens Matrimonii con-stituere, sed eliam caussam habuerit id constitu-endi, facile probari potest. Nam qui vola solemnna continentiae suscipiunt, illi statum vitae mutant, clab imperfecto ad perfectum ascendunt, absur-dum aulcm esset, si iidcm postea ilerum redirent ad statum imperfectiorem Deinde, qui haec vola faciunt, magna deliberatione el praecedente pro-batione diuturna faciunt: incongruum aulcm csl, ul id.quod maturo consilio facium csl, iterum mu-tetur.Adhaec vola solemnna regulariter publice, cl coram testibus nullis, irnmo populo inspectante fiunt: ergo non possunt sine ingenii scandalo vio-lari. Quare decuit Ecclesiam providere, ne id mu-lari possit: medium autem ciliacacissimum provi-dendi fuit, irritare Matrimonia post ejusmodi vola contracta. Denique, qui vola solemnna faciunt, non solum Deo se obligant, sed etiam sponle sc sub-jiciunt Ecclesiae, ul ab ea cogi possint, eliam per viam judicii: proinde queri non possunt, si cos in-habiles ad Matrimonium Ecclesia facit.

Alque eaedem istac rationes ostendunt, cur no-luerit Ecclesia, vola simplicia esse impedimenta dirimentia. Qui enim vola simplicia faciunt, nec statum proprie mutant, cl saepe sine magna deli-beratione,cl privalim. ac sine testibus illa faciunt, neque se Ecclesiae subjiciunt magis quam antea subjecti essent: unde cogi non possint ad votum servandum per viam judicii.sed per viam correctio-nis fraternae, nisi talia sint vota simplicia, quae, ul paulo ante diximus, hominem vere ac proprie religiosum constituent, qualia sunl vola simplicia societatis nostrae, quae cx constitutione Gregorii XIII. summi pontificis, quae incipit, *Ascendente. Domino*, declarantur substantialia religionis cl di-rimentia Matrimonium.

CAPIT XXII.

De impedimento criminis.

Supersunt impedimenta illa, quae personam in-habilem reddunt ad Matrimonium cum certa perso-na, nun autem universe cum omnibus. Ea vero sunl.ut supra notavimus, *Crimen. Cultus Disparl-tas cl Cognatio:de* his igitur breviter disserendum est, ac Primum dc crimine.

Jubent canones impedimentum esse dirimens Ma-trimonium, si quis cum ca conjugium contrahat, quam polluit per adulteriumide qua re est integer titulus in epistolis decretalibus, sed tamen obser-vant doctores,non semper Matrimonium esse irri-lum,cum quis ducit eam.quam polluerat per adul-terina), sed solum in tribus casibus.

Primus casus csl:Cum adulter procurat mortem

omjugis suae, vel mariti adulterae, ul cum uducllra conjugium celebrare possikvel conlra, si adultera procuret mortem viri sui, vel uxoris adulteri, ul adulterum in mnrilum accipiat; el habetur definitio hujus rei. cap. *Super hoc*, de co. qui doxil in Matrimonium quam polluerat per adulterium. cl inclligilur casus, si mors revera sequatur.

•Secundus est: Si adulteri dederint sibi invicem, fidem, de Matrimonio inter se contrahendo post mortem uxoris adulteri, vel mariti adulterae: nam qui ila sibi fidem dederunt. videntur omnino procurbituri mortem alterius conjugum. Et habetur decisio hujus can. *Rclalum* 31. quaesi. I.

Tertius est: Si de facio adulteri iriler se contraxerint, viventibus prioribus conjugibus, ut habetur cap. *Finali*, de eo qui duxit in Matrimonium.

Sed iniciliguntur duo isti casus. si uterque adulter oral conscius vitae conjugis alterius. Alioqui enim si vir adulteram decipiat, affirmans, conjugem suam esse mortuam: vel conlra. mulier adulterum decipiat, iffirminns virum suum esse mortuum: tunc Matrimonium non csl irritum, ul palet cl cap. *Propositum*, de co qui duxit in Matrimonium.

Extra hos casus non dirimi Matrimonium inter adulteros contractum, doccl Augustinus in lib. de bono conjugali cap. 14. el in lib. I. de nuptiis cl concupiscentia cap. IO. cl relata sunt, haec testimonia Augustini inter canones ecclesiasticos 31. quaesi. I. can. *Denique*. El haec de crimine adulterii.

Crimen autem homicidii sine adulterio, in uno tantum casu dirimit Matrimonium, quando videlicet in morte alterius conjugium procuranda conveniunt, tam vir, quam foemina, qui inter, se conjugium inire cupiunt: ul habemus cap. *Laudabilem*, de conversione infidelium. Alioqui enim, si alter tuitum homicidium procurarci, altero inscio, cl adulterium non praecessit, non dirimitur Matrimonium.

Reprehendunt Ecclesiam ob hoc impedimentum Lutherus in lib. de caplivil. babyion. cap. de Matrimonio, ct Philippus Mclanchthon in locis litui, de conjugio: cl argumentum ipsorum csl, exemplum Davidis, qui Belhsabcam uxorem duxit, cum el ipsam antea per adulterium polluisset, cl virum ejus occidisset, 2. Beg. 11.

AI sententia Ecclesiae nititur gravissimis testimoniis pontificum cl conciliorum, quae habentur 31. quaesi. 1. can. Vultus, qui esis. Leonis, cl can. *Illud*, cl can. *Relatum*, quae ex conciliis deprompta sunt. cl can. *Super hoc*, cl can. *Propositum*. de co qui duxit in Matrimonium, quam poluit per adulterium. El Praeterea gravissima ratione. Quid enim atrocius in conjugio lingi polest. quam ut aller conjugum non solum fidem conjugi non servet, sed eliam vitae ejus, insidiclur, cum quo summum amicitiae gradum colcre debuisset?

Aequo exemplum Davidis ad rem facit. Hoc enim i iipedimcutum non est de jure divino, sed ccclesiastico: ct in Testamento veteri multa permillebantur, quae in nova lege, quae perfectior csl, optimo jure interdicuntur, ul polygamia, libellus repudii ct alia id genus multa.

Adde, quod etiam secundum ecclesiasticam legem, peccatum illud Davidis el Belhsabeae, fortasse non fuisset Impedimentum dirimens. Aon enim adulterium solum, neque conjugis botnicidii uni quocumque animo patratum, dirimens impedimentum judicari solet, sed illud solum homicidium conjugis, «juod ea intentione committitur, ut ejus uxore quis postea potiatur. Jam vero Belhsabta in adulterium quidem consensit, sed in mortem viro nullo modo quidquam legitur machinata: proinde ex parte ejus non fuit impedimentum, quo minus conjugium cum Davide contrahere posset. David autem adulterio homicidium Iriae adjunxit, sed non est certum an eo animo, ul uxore ejus poliretur: nam antea saepe conatus eral inducere Uriaui, ut ad uxorem rediret, ul eo modo adulterium tegeretur.

CAPUT XXIII.

De cullus disparilale.

Alterum impedimentum est cullus disparilis, Catholici enim communi consensu docent, Matrimonia fidelium cum infidelibus non baptizatis, noa solum esse illicita, sed etiam irrita: cum haereticis autem baptizatis illicita esse, non tamen irrita.

Lutherus autem in lib. de capliv. babyion. cap. de Matrimonio, hoc impedimentum non admittit, nec tamen aliud argumentum adferl. nisi quia Deai haec Matrimonia Christianis prohibuisse non legi: lunet quia 1). Monica s. Augustini mater virum habuit infidelem. Idem etiam repolit. cum inscnn. de Matrimonio. tum in expositione septimi capituli, prioris ad Corinthios. Philippus eliam Mclanchthon io locis. Iit. de conjugio, licet fateatur bono animo ab Ecclesia haec Matrimonia fuisse prohibita: vellet tamen non adeo rigide haec observari, ut catholici postulant.

Sit igitur propositio Prima: Aon *licet fidelibus cum infidelibus, aul eliam hacrelicis .llalrimunia jungere*. Prohniur Primo ex verbo Dei. Dealer. 1. Deus prohibuit populo suo Matrimonia jungere cum gentilibus. Et quamvis praeceptum illud sit judiciale, cl solos Judaeos proprie obligaverit. Limen habet aliquid eliam muralis, ct ad omnes pertinet, si caussa inspicialur: nam caussam reddit plane moralem. quae eliam nunc locum hnbet:()iia *seducet*, Inquit, *lilium tuum ne sequatur me, elut magis serviat diis alienis*, cl 3. Ilcg. It. ubi idem praeceptum repelilur, addit Deus: *Certissime avertent corda vestra, ul sequamini deos alienos*, cl ibidem additur, Salomonem conlra hoc praeceptum egisse, el illi continuo accidisse; quod Deus praedixerat: depravatus enim per uxores illas ethnicas, ndoravit earum idola. El sane si vir sapicnlissimus, cl qui nullas alias uxores habebat, per nova illa conjugii cum gentibus ila perverti potuit, ul singularum deos coleret: quantum periculum iis imminet, qui unam tantum, eamque ethnicam, vel haereticam

ducunt, el qui nullo modo sunt cum Salomone in prudentia, el sapientia comparandi?

Deinde verbum illud b. Pauli I. Corinlli. 7. *Cui* ulr *nubat,tantum inDomino*; praeceptum esse de Matrimonio non jungendo, nisi cum fidelibus; durent interpretes, hujus luci Fere omnes, ul Ambrosius. Iheodorclus, Thcophylncclus, Anselmus, Sedulius. s.Tliomas, Cnjclamis.el alii: el praeterea Tertullianus in lib. 2. ad uxorem, el Hieronymus hb. I. adversus Joviniium.

Denique Augustinus hb. I. de adulterinis conjupiscip.2.7. hanc expositionem admittit,licet eliam ililer,exponi posse dic.iil.sic enim ait.illud: In Domino.duo/ms *modis polest inlclligi; aul Christiano nubens, nul Chris liana permanens. Sed posterior expositio non videtur ila probabilis, ul prior non enim dubium esse polecat, quin illi-*aluni esset, *nubendo aposlatare a fide; imino id lam perspicuum, elnolum csl omnibus, ul plane* superracaeinn *videatur dc ea re Christianos* numere.

Est etiam alius locus,2. Corinlli.G. *Nolite jugum ducere cum infidelibus.quem* s. Hieronymus, cum inlib. I.in Jovininum.lum in cpisl.ad Goronlium de monogamia,exponit de conjugio cum infidelibus m>n jungendo. Neque huic expositioni répuⁿgnai Ttieopliylaclus el alii, qui genccralim exponunt de (ommercio vitando eum infidelibus:,sl enim commercium com infidelibus interdicitur, certe conjugium, quod est commercium omnium maximum clpericulosissimum, interdicitur.

Secundo probniur ex conciliis. Exlal canon 13. concilii generalis chalcedmiensis.ubi prohibentur ljugia cimi huerelicis, Judaeis el Paganis. Exlal item concilii agathensis can.G7. ubi hnhenlur haec icrba:Von *oportet cum hominibus haereticis mi>xere connubia, el vel/ilios, vel filias illis dare.* Concilium item lolclnnum III. can. l i. prohibe!. ne Judaei uxorem clirisliannm habeant, el lolclanumIV.canon GI. jubel Hebraeos cum Chrislianis Malriiiooninconjunclos.au! Christianos fleri, aul h moribus separari. Exlal eliam in jure civili C. lJiil.ieis. I. Ve quis *Christianum*. Lex Valentiniiani el Theodosii,quae ul adulleria, punil conjug'ii Judaeorum cum Chrislianis. el in C. Theodo*inolib, 3. hi. 11. similiter puniuniur Malrimonia Hamatorum cum Gentilibus.

Tertio probahir ex Patribus. Tertullianus in 2. lib. ad uxorem, longa dispiilalione lioc agit, non ".flere Chrislianos, xcl Chrislnmas cum infidelibus contrahere Malrimonia.-S. Cyprianus in scrn». de lapsis, inter aha crimina fidelium munerat, jungere cum inlidclibus Malrimonia: idque esso licii,proslinerc Gentilibus membra Chrisli.S. \m bri.iushb.t. de Abraham cap.9. *Cave Christiane.* mput. *Gentili, aul Judaeo filiam tuam tradere; wt Gentilem, aul Judaeam, atque alienigenum, ho' csl.haereticam.et omnem alienam a fide tua, rorem acccrsas libi.* El in episl. 71). quae csl l' tua lib. 9. ad Vigilium, insliluil novum cpisco-l'tai), ul plebem suum doceat summopere cavere Jilrimonin cum inlidclibus. S. Hieronymus in 1. isersus Jovinianurn : ntme *pleraeque, inquit, contemnentis Apostoli jussionem, jungun-*

tur Gentilibus , cl templa Christi idolis prosiliunt.

S. Augslinus videtur in hac re dubius haesisse. Nam in lib. I. ad Pollentium cap. 21. referi sententiam Polleniri,quod in uiroque Tcslamenlo prohibitum sil. Malnmoniuiⁿ fidelibus cum infidelibus jungerc:qiiac verba magister in lib. 4. seniculi,ir. distinct. 39. tamquam ex Augustini sententia referi.cum revera ex Pollenlii.non ex Augustini sententia accipienda sini. Deinde cap. 25. cx sententia sua Impious,tantum dicil non inveniri testimonium in Tcslamenlo novo,in quo sine ambiguitate ejusmodi conjugia prohibeantur, quamvis fatcalur Cyprianum nihil dubitasse, quin illicita essent ea conjugia.In libro vero de fide el operibus cap. 19. iterum repetit,in Scripluris novi Testamenti se non reperissc de hac re certum testimonium, lamelsi Cyprianus inter gravissima crimina posuerit, cum infidelibus jungere Matrimonia. Sed lanicm concludit,omnino cavendas esse ejusmodi conjunctiones, quia expedit in rc dubia luliorcm pariem sequi: *Omnimodo, inquit, conandum est. ne fianl tales conjunctiones: quid enim opus est in tantum discrimen ambiguitatis caput mittere.*

Itaque ex Augustino habemus, ul minimum isti Malrimonia esse dubia, el proinde non contrahenda. Nec tamen si Augustino dubitare licuit, nobis quoque licebit, cum nos Pauli sententiam habeamus a pluribus interpretibus explicatam,mulla eliam testimonia conciliorum el Patrum, quae ipse viderai: el denique omnium theologorum, qui post magistrum scripserunt,alque adeo lotius Ecclesiae consensum teneamus.

Quarto probatur ralionc. Matrimonium fidelibus cum infideli mulla secum adfcrl incommoda, alque «lamna: non igitur licitum censeri debet. Antecedens probalur.Nam in primis periculum.el quidem gravissimum adfcrl fideli, aposlalandi a vera fide: *El qui amat pericv.'um, peribit in illo,* Ecclesiastici 3.Deinde.proles non poterii commode educari in vera religione. Adhaec vix poterii in domo pax el Iranquillilns illa inveniri, quae ad conjugium requiritur, siquidem dissensio circa religionem, contentiones et jurgia, odium eliam el alienationem animorum gignit. Denique, ul Tertullianus copiose demonstrat, si marilus sil infidelis, facile impedit omnia exercitia pietatis, quae alioqui uxor chrisiiana exhibere tenetur.

Secunda propositio: *Matrimonium inter fidelem el infidelem non est irritum jure divino naturali, vel positivo, vel certa aliqua lege Ecclesiae.* Quod non juredivino.probari existimant Dominicus a Solo (ul ipse loquitur in I.disl.39.quaestione unica ari. 2.) evidenter ex co,quod I. Corinlli. 7. Paulus permiltit fidelem non separari a conjuge infideli. Si enim jure divino Matrimonium fidelis cum infideli irrilum cssel.quomodo b Paulus permetteret, in tali conjunctione,quae fornicaria sine dubio cssel, Chrislianos permanere?

Al isla ratio non solum non evidens,sed nec solida esse videtur.Apostolus enim non permiltit fidelem cum infideli conlraherc, sed Matrimonium cum infideli confractum permiltit non dirimi per conversionem alterius conjugis. Non esi autem

consequens. ul si cullus disparitas, non dirimat Matrimonium, jure divino antea contractum: non dirimat etiam post contractum. Nam impedimenta diuinentia hoc proprium habent, ul dirimant si ipsa praecedant; non dirimant, si sequantur. Impotentia enim coeundi, et votum solenne continentiae, et alia id genus si praecedant Matrimonium, illud ila impediunt, ul irritum reddant, si fiat: al si superveniant post Matrimonium legitime contractum, illud dirimere nequaquam possunt. Sic etiam Ime tempore cullus disparitas, saltem jure ecclesiastico, dirimit Matrimonium post contractum: et lamen si superveniat post Matrimonium legitime contractum, ul si alter conjugium fidelium fiat paganus, vel si aliter infidelium convertatur, non dirimitur conjugium, etiam jure ecclesiastico, saltem ipso facto.

Illa igitur ratione omissa, quod non sit cullus disparitas impedimentum dirimens jure naturali, probatur Primo, quia non tollit omnino finem Matrimonii, licet aliquo modo impediat. Nam ex tali coniugio proles nasci potest, et institui etiam in religione, licet difficilius etc. et aliquando accidere potest, ul non etiam impediatur ullo modo educatio. neque pax, ul, si aliter conjugum de religione movetur curet, aut bene sit affectus erga fidem. Quo casu non modo non erit impedimentum aut periculum ullum coniugii fidei, sed etiam erit magna spes trahendi alterum ad fidem, aulem (si non « sit ius positivum » ratio dicit coniugium ejusmodi non esse malum, sed bonum.

Secundo probatur exemplis sanctorum, qui sine dubio infidelibus conjuncti non fuissent. si id Matrimonium jure naturae irritum esset. Extant autem exempla in lege naturae, in lege scripta et in lege gratiae. In lege naturae, Jacob uxores duxit filias Liban idololatrae; Joseph filiam Putipharis aegyptiam: Moyses filiam Aethiopissam. In lege scripta Esther nupsit Assuero regi Persarum ethnico; et Salomon uxorem duxit filiam Pharaonis; et David accepit filiam regis Gessur, 2. Regum 3. In lege gratiae testantur Hieronymus lib. 1. in Jovinianum, et Augustinus lib. de fide et operibus cap. 19. suo tempore fuisse frequentissima in Ecclesia ejusmodi conjugia; et quamvis a Patribus reprehendebantur, tamen non dirimebantur, nec est probabile fuisse tolerata, si vera Matrimonia non fuissent.

Praeterea: Sancta Monica virum habuit paganus, teste Augustino lib. 9. Confessionum, cap. 9. et Clodovici Christiana nupsit Clodovico regi Francorum « Ihnico. teste Gregorio Turonico lib. 2. hist. cap. 28. Utraque aulem pia erat. et virum ad fidem convellit: non potest aulem fieri ul pia foemina essent, et in perpetua fornicatione viverent.

Quod non sit etiam impedimentum dirimens jure divino positivo, probatur: nam in Testamento novo, non exstat tale praeceptum. Verba enim Pauli: *Tantum in Domino*. Et: *Nolite iugum ducere cum infidelibus*, non probant, nisi non esse contrahendum cum infidelibus, non autem probant, Matrimonium esse irritum.

In Testamento aulem veteri non invenitur praecipuum ila prohibens conjugia cum infidelibus, ul

ca redderentur irrita, nisi apud Esdras lib. 1. cap. 9. et IO. Ibi enim legimus, Esdra interpretante legem Domini in Deuteronomio a Moyse latam, separatos fuisse filios Israel a conjugibus infidelibus quas duxerant. Sed illud praeceptum quatenus irritans Matrimonia, iudiciale est, non naturale, et ideo cessavit cum caeteris, neque ad Christianos perlinet. Fuisse aulem iudiciale, ex eo colligitur, quod solum prohibuerit conjugia Judaeorum cum infidelibus habitantibus in terra Chanaan, quos Deus omnino interfici, et deleri volebat: non aulem cum infidelibus caeteris.

Unde Esther legitime nupsit Assuero gentili, et Salomon accepit in uxorem filiam Pharaonis. Sequitur obstat, quod lib. 1. Esdras cap. 9. inter Grilae, quarum connubia Judaeis erant prohibita, numerantur Aegyptii: loquitur enim Esdras de Aegyptiis, qui habitabant in terra Chanaan, non de illis, ul Cajelanus annotavit.

Jam vero quod non sit cullus disparitas impedimentum dirimens, ob certam aliquam legem Ecclesiae, probatur, quin nulla exstat (alis lex. Quia enim nos supra citavimus ex conciliis, non probant Matrimonium esse irritum, si fiat inter fidelem et infidelem, sed tantum non esse faciendum. Nam concilium chalcedonense et agathense in istis infideles nominalim ponunt etiam haereticos, et lamen communi consensu catholicorum, Maluit nuui eum haeretico non esse irritum. Concilium aulem letanum IV. jubet quidem separari conjuges, sed non loquitur nisi de Judaeis, et in Hispania neque enim concilium illud universale, sed nationale fuit, quare legem loci Ecclesiae dare non potuit.

Tertia propositio: *Matrimonium inter fidelem et infidelem non valet. irritum est ex mandato populi Christiani, vim legis oblinente*. Probalur. nam ab annis, ul minimum 400. sine ulla controversia creditum est in Ecclesia Christiana, ista Matrimonia esse nulla. Nam et magister sententiarum in lib. 4. dist. 39. et Gratianus 28. quaesitum et deinceps omnes theologi et canonistae tamen quidem rem exploratam et a majoribus acceptam hoc indiderunt. Cum igitur tota Ecclesia a multis sacculis id crediderit et servaverit, et lamen cert. aliqua lex non inveniatur, necesse est, ul id paulatim sit introductum, et consuetudo vim legis oblinuerit.

Non posse aulem hunc morem, sive hanc legem improbari, duobus argumentis demonstrari potest. Primo, exemplo legis. Si enim in lege veteri cullus disparitas erat impedimentum dirimens saltem intra certas nationes, certe majori ratione potest fieri cullus disparitas impedimentum dirimens inter Christianos et infideles, quam inter Judaeos et infideles. Nam Christiana lex omnibus est ad salutem necessaria; et qui Christiani non sunt, alieni sunt a Deo, et ab Ecclesia ac religione divina. At? Hebraeorum non erat omnibus necessaria, multumque inter Gentes salvum poterant, dum lex vigeret quare non erant Gentiles extra Ecclesiam Dei; hoc solum, quod ad populum Israel non pertinebo!

Secundo: Matrimonium apud Christianos sacramentum est, ergo non debet a Christianis, illis personis tribui, qui sacramenta suscipere nequeunt. Ergo maxima fuit caussa irritandi Matrimonia fidelium cum infidelibus: non enim infidelis non baptizatus ullius sacramenti capax est. Et haec elformatio est, cur Matrimonia cum haereticis irritata non sint, quia videlicet sacramenta esse possunt ratione praecedentis Baptismi in utroque conjugum.

Quarta Propositio. *Polesi summus pontifex. si caussa id postulet, cum fidei dispensare, ut cum infidelibus matrimonium contrahat.* Haec propositio ex superioribus sequitur. Si enim agatur de praecepto irritante ejusmodi Matrimonio, dubium non est, quin in eo summus pontifex dispensare possit, cum id praeceptum non sit naturale, nec divinum possumus, sed plane ecclesiasticum.

Si vero agatur de praecepto simpliciter prohibente, de quo diximus in prima propositione, id praeceptum vel est positivum, vel naturale: Si est naturale non obligat nisi quatenus irecta ratio dictat id non esse faciendum, vel ob periculum subversionis, vel ob alias causas. Quare cessantibus illis causis, non est contra jus naturae ejusmodi conjugium, praesertim accedente declaratione summi pontificis: unde etiam Esther (ul supra diximus), et Joseph. Jacob, Moyses, et alii viri sancti cum infidelibus Matrimonio juncti sunt, quia cessabat ratio periculi etc. Si vero est praeceptum positivum humanum, ul apostoli Pauli, et conciliorum ac pontificum aliorum successor in eo dispensare, cessante periculo. et justa caussa id postulante. Praeceptum autem positivum divinum, nullum est, ul supra ostendimus: illud enim Deuteronomio 7. quatenus possumus, jam est abrogatum; quatenus autem aliquo modo naturale est, non obligat, ut diximus, nisi quando ratio recta judicat inesse periculum illud, ob quod praeceptum datum est.

Atque hinc solvuntur omnia argumenta, quae fiunt ab haereticis, vel etiam fieri possunt: nihil enim adferre possunt, neque adierunt, nisi exempla eorum fidelium, qui vel in lege antiqua, vel in lege nova, Matrimonia cum infidelibus contraxerant.

Ad quae uno ex quatuor modis respondendum est. Vel enim exempla ad eos pertinent, quibus nulli lege particulari, sed solum lege naturae secundum redam rationem in certis casibus talia Matrimonia prohibebantur, et talis fuerunt, Jacob, Joseph, Esther etc. Vel ad eos, qui uxores gentiles quidem, sed quae ad fidem convertebantur, duxerunt: id enim semper fuit licitum. Et hoc modo Salmon duxit Raab meretricem ex Palaestina, et Booz Ruth Moabiticam etc. illae siquidem ad fidem et religionem judaicam accesserunt, licet alioqui essent ex Gentibus, cum quibus non licebat Judaeis contrahere Matrimonia. Vel ad eos, qui aperte reprehenduntur, quod contra legem cum Gentilibus conjugia celebraverint. Et in his fuit Salomon, qui 3. Regum II. valde arguitur a divina Scriptura, quod uxores Moabitidas, Ammonitidas et Chanaanitidas contra legem duxerit: in his etiam numerandi sunt Christiani, qui propterea graviter a sanctis Patri-

bus reprehenduntur, ul ex Cypriano. Ambrosio et Hieronymo supra demonstravimus. Vel denique ad eos. quos ignorantia, et introducta consuetudo fortasse excusabat. Et in hoc numero ponenda videtur sancta Monica mater b. Augustini, nam ejus tempore ita invaluerat consuetudo, ul peccatum non putaretur cum Gentilibus jungere Matrimonia, ut Augustinus testatur lib. de fide, et operibus cap. 19.

Itaque s. Monica, cujus exemplum haeretici tanti faciunt, ignorantia et more patriae a peccato fortasse excusabatur; vel certe poenitentia et lacrymis illud purgavit: neque debuit Matrimonium semel contractum dirimere, quia nondum mos populi fidelis cullus dispandus inter impedimenta dirimentia reposuerat, ut postea fecit.

CAPUT XXIV.

De impedimento cognationis; quid sit cognatio et quod ejus gradus.

Restat impedimentum cognationis, de quo gravissima controversia est: quae ul ordine explicari possit; Primo exponendum erit, quid sit cognatio, et qui, et quot ejus gradus. Secundo, quid de hac re haeretici sentiant. Tertio, probanda erit veritas, et solvenda argumenta ipsorum.

Ut igitur a Primo incipiamus Jureconsulti distinguunt inter cognationem et agnationem. Cognatio enim vocant, qui ex eodem sanguine per matrem descendunt, agnatos, qui per patrem: tametsi cognatos etiam interdum omnes consanguineos appellent. Itaque cognatio aliquando est nomen generis, aliquando speciei; agnatio autem semper est nomen speciei: qui enim agnati sunt, cognati etiam dici possunt. non contra, ut perspicuum est ex leg. Inler agnatos. fi. unde legitimi. et leg. jureconsultus IT. de gradibus et affinibus: et ex Ambrosio in epistola GG. *Ad Paternum*, exirema, ubi negat dici posse agnatos, qui per patrem non descendunt, ut fratres uterinos ex diverso patre natos. Quare deceptus est Dominicus a Solo in 4. dist. 40. quaestione unica art. I. ubi dicit, agnationem esse genus, et cognationem esse speciem.

In jure canonico, cum cognatio tum agnatio simpliciter dicitur consanguinitas, quae in hoc differt ab affinitate, quod consanguinitas est vinculum eorum, qui ab uno aliquo per sanguinis propagationem descendunt, ita ut omnes eundem sanguinem participant, ul ad unum slipitem reducantur: affinitas autem inter eos est, qui non per propagationem, sed per unionem duorum in carnem unam conjunguntur. Quia enim per carnalem copulam vir et foemina fiunt una caro, inde est quod consanguinei unius ex illis efficiuntur proximi, et affines alterius. Itaque parentes et fratres, et ceteri consanguinei uxoris, efficiuntur affines mariti, et contra parentes et fratres, ceteri consanguinei mariti, eodem modo efficiuntur affines uxoris; non lamen consanguinei unius conjugis, sunt affines consanguineis alterius conjugis, sed solum ipsi conjugi.

El quidem in eo gradu sunt affines alteri coniugum, in quo gradu sunt consanguinei alteri: pater enim sponsae efficitur quodam modo pater sponsi, et frater sponsae efficitur frater sponsi etc. Quare si quis noverit gradus consanguinitatis, facile colliget gradus affinitatis.

Quantum igitur ad gradus, Sciendum est, aliter numerari in iure civili, aliter in iure canonico. In iure civili, ut patet ex titulo de gradibus, in pandectis Justiniani, duplex ordo constituitur. Unus rectus ut patris, filii, nepotis etc. vel sursum versus, patris, avi, abavi etc. Alter transversus, fratrum, consobrinorum etc.

Et quidem in ordine recto tot sunt gradus, quot sunt personae, omisso stipite, verbi gratia; Filius est in primo gradu, nepos in secundo, pronepos in tertio, abnepos in quarto etc. neque in hac re discrepat ius canonicum.

In ordine autem transverso ius civile nullum ponit primum gradum, sed incipit a secundo, qui est fratrum inter se. Et ratio est, quia in transverso etiam ordine, loci ponit ius civile gradus, quod sunt personae dempto stipite. fratres autem ut minimum duo esse debent. Si enim unus tantum sit alicujus patris illius, is non dicitur frater, sed filius tantum: proinde non facit ordinem transversum, sed tantum propagat ordinem rectum. Fratres igitur qui duo sunt ut minimum, secundum efficiunt gradum: fratrum autem faciunt patruus, vel avunculus cum filius fratrum, vel sororum; nam tunc tres personae inveniuntur dempto stipite. Sint, exempli gratia duo fratres: si alteri eorum filius nascatur, jam erunt tres. et incipiet dici aliorum fratrum patruus, respectu filii fratris sui; atque ita in tertio gradu sunt patruus, et filius fratris. Et eadem de avunculo, amita, matertera, ratio est. Quartum faciunt filii fratrum. qui inter se patruos dicuntur, vel consobrini, si filii sororum sint. Neque enim esse possunt patruos, sive consobrini, nisi quatuor personae dempto stipite numerentur duo videlicet fratres, et duo ipsorum filii. Quintus porro gradus est inter patruum unius et filium alterius. Sextus gradus inter duos filios patruum; et sic deinceps.

Ubi illud obiter est notandum, secundum gradum esse aequaliter distantium a stipite, fratrum autem esse inaequaliter distantium: et ad eundem modum. quartum, sextum, octavum etc. esse aequaliter distantium; quintum, septimum, nonum etc. esse inaequaliter distantium.

Neque istum ordinem graduum confinxit Justinianus in Authenticis, neque eum reprobavit Alexander secundus, in concilio lateranensi (ut suspicatur Dominicus a Solo, in quartum. dist. 10. art. 2.) sed erat in antiquissimis legibus Romanorum, ut patet ex Paulo jureconsulto in IT. de gradibus, ubi Paulus trecentis annis Justinianum praecessit: floruit enim tempore Alexandri imperatoris, circa annum Domini 230. et ex s. Ambrosio in epist. 4. ubi fit *Paternum*, ubi juxta hunc ordinem numerandi gradus, affirmat duos consobrinos esse consanguineos in quarto gradu: patruum mitem, et filium sororis in tertio. Scripsit autem Ambrosius annis supra centum antequam nasceretur Justinianus.

Alexander autem 11. papa, in concilio lateranen-

si. ut patet ex can. *Ad sedem*, 35. quaesi. 5. non refellit Justinianum, sed errorem quorundam male intelligentium Justinianum: unde ibidem Alexander* der bis tene repetit, legem civilem recte se habere, licet alium ordinem servet. Iuxta enim civile respicit numerum personarum, ius autem canonicum distat a stipite. Igitur secundum ius canonicum in ordine recto primus gradus est filiorum, qui proxime a stipite derivantur, secundus nepotum, tertius pronepotum etc. in ordine transverso, primus gradus est fratrum germanorum, secundus patruum. seu consobrinorum et simul patruum filii fratris, tertius est filiorum duorum fratrum patruum; et simul patruum, et filii alterius patruum et sic deinceps. Ex quo deducit Alexander papa, ex duobus gradibus secundum ius civile, unum constitui secundum ius canonicum: et proinde eum qui est secundus iure civili, esse primum iure canonico; et qui est tertius et quartus iure civili, esse secundum ius canonicum; et qui est quintus et sextus iure civili, esse tertium iure canonico; et qui est septimus et octavus iure civili, esse quartum iure canonico, et sic deinceps.

Ratio autem canonicae supputationis redditur optima a theologis et canonistis, et habetur etiam in capite. Quod dilectio, de consanguinitate et affinitate. et cap. *Finali eodem*, quia nimirum cum personae in ordine transverso non conjungantur, nisi ratione stipitis, a quo procedunt, non possunt inter se magis aut minus distare, quam a stipite distant: necessario igitur efficitur, ut eo gradu inter conjungantur. vel distent. quo stipiti conjunguntur, vel ab eo distant. Quare duo fratres i. primo gradu erunt, quia uterque in primo gradu est cum stipite: consobrini in secundo erunt, quis uterque in secundo gradu est cum stipite. Quod si inaequaliter a stipite distant, ut patruus et filius fratris, tunc eo gradu inter se distabunt, quo distat a stipite ille, qui est remotior. Cum enim uterque stipitem conjungantur, fieri non potest, ut unus propinquior sit consanguineo suo, quam alius: non igitur filius fratris minus distare potest a patruo, quam ab avo. Licet igitur patruus uno tantum gradu distet a stipite, tamen quia filius fratris duobus gradibus distat ab eodem stipite, ideo patruus et filius fratris in secundo gradu sunt, non in tertio, quam duo filii fratrum.

Et hoc est, quod Alexander papa significat, cum ait, ex duobus gradibus civilibus fieri unum canonicum. Siquidem iure civili patruus et filius fratris, faciunt unum gradum: duo filii fratrum faciunt alterum, quia una persona additur ad numerum, et ius civile numerum personarum respicit, al iure canonico idem est gradus patruum et filii fratris, qui duorum patruum, quis ius canonicum non numeral personas, sed distantiam a stipite considerat.

Esi autem illud observandum, gradum supputationem non extendi in infinitum. Nam virtus patris in filium traducta, per quam est filius patris similis, non solum in specie, sed etiam in individuo, ut complexione, moribus, colore, lineamentis. ob quam exisistit peculiaris effectio inter consanguineos: paulatim minuitur, ita ut major sit in filio

quini in nepole, major in nepote, quam in pronepote etc. et tandem post aliquot generationes penitus evanescit. Alioquisi semper duraret, Id seque retur, ul omnes homines, qui abnuo Adamo, pruno stipite generis humani descendunt, consanguinei esse itlfcam tamen cconlrario experiamur non modo non omnes homines, sed neque cives unius oppidieum affectum relinere, quem natura consanguineis insevit.

Quia tamed non facile sciri potest, quousque virtus illa ejusdem sanguinis perseveret, et probabile rsl, non aequaliter semper, sed nunc in pluribus; nunc in paucioribus generationibus conservari, prout in imo polentior est virtus quam in alio: ideo utrerti illiquid haberemus, legislatores certum numrrum graduum praefixerunt.

Elquidem Moyses in Levit, cap. IS. praefixit duos gradus lanium, primum videlicet cl secundum. Prohibuit enim in recta linea, conjugium Putris cum filia et cum ncple, cl similiter matris ciitn filio cl cum nepole: in transversa prohibuit c njugium fratris cum sorore, sive cx uno. sive ex utroque parente: et nepotis cum amita, vel matertera: non tamen prohibuit conjugium cconlrario palmi, vel avunculi cum filia fratris vel sororis. El Lee quoad consanguinitatem, ubi sunt duo gradus sceundiim canones, cl lres secundum leges. Quoad affinitatem, prohibuit conjugium filii cum noverca, cl patris cum nuru, el rursus patris cum privigna, vel cum ejus filia: cl haec in recto ordine. In transverso autem, prohibuit conjugium cum uxore fralris, el cum sorore uxoris, uxore vivente; et cum uxore patruui. Ubi etiam sunl duo gradus secundam canones, primus et secundus, el lres scunduni leges: nam (ilia privignae est in secundo gradu cum patro, tl uxor patruui est in secundo gradu cum ejus nepote.

Quare errat Lutherus in capliv. baby Ion. cap. de Matrimonio, ubi dicit, in lege divina non prohiberi, nisi primum gradum affinitatis, cl primum et secundum consanguinitatis.

Quod etiam s. Ambrosius in cpisi. GG. dicit, in Ifgedivina prohiberi conjugium patruelium, qui sunl in I. gradu secundum leges, non video quomodo verum esse possit: sicut etiam, quod idem Inibrosius ibidem, negat in lege expresse prohiberi coiijoglum l'alris cum lilia, forte lapsus est memoriae. ffnm prima prohibitio; *Turpitudinem patris Ini, cl hirpitmiinem matris htrie non dirwperics*; nihil aliud significat, nisi ne filia patri nub.vt, el ne filius matrem accipiat in uxorem.

Sed quamquam lex divina his paucis gradibus contenta fuerit: tamen lex civilis prohibuit etiam conjugia consobrinorum, qui sunt in quarto gradu secundum leges, ul Ambrosius testatur c-plsl. fiC.

Lev aulem ecclesiastica longius progressa est Ecclesia enim olim septimum gradum definierat, ultra quem non esset ulla consanguinitas, ul palet ex Alexandro II. supra citato: sed postea in concilio laterancensi sub Innocentio III. restricta est lum consanguinitas, turn affinitas ad quartum gradum, ut patet ex cap. *Non debet*, de consanguinitate cl affinitate.

Ex quo inlelligimus. id quod communiter dici solet, in linea recta in infinitum prohiberi connubia. quod primus forte scripsit Cajus L. nuptiae 2. ff. de ritu nuptiarum, n nullis negari.

Quamquam mm csl cur de hac re valde solliciti simus, cum vix contingere possit, ul cupiant aliqui .Matrimonium inire in gradu quinto, aut ulteriore in recta linea. Aut enim non inveniuntur homines vivi, aut sunl ita inaequales quoad aetatem, ul absurdissimum sit eos inter se Matrimonium velle contrahere. Nam. ul demus in aliqua linea singulos gignere cuin primum per aetatem licet, idest, cum ad annum decimnquinlum pervenerint, quod tamen raro, aut numquam accidit; si deberent in quinto gradu conjungi, haberet unus annos 90. aliter 15. el si in octavo gradu, haberet unus annos 135. alter 15. humo ipse Adam, qui vixit 930. annos, non supervixit tamen nisi usque ad octavam generationem: quo tempore si extra consanguinitatem suam uxorem ducere voluisset, debuisset vir decrepitus, annorum fere 900. puellam annorum 15. uxorem accipere.

Addidit praeterea Ecclesia duas alias species cognationis, quae in Levilico non continentur, nimirum cognationem spiritualem, quae oriur ex Baptismo cl Confirmatione: cl cognationem legalem, quae oritur ex adoptione. Item addidit duas alias quasi species affinitatis; unam, quae oritur ex sponsalibus, quae publicae honestatis justitia appellatur; et alleram, quae oriur ex copula carnali fornicaria, quamvis haec ultima ex Levilico juxta quosdam non difficulter eruatur. Porro juxta concilii tridentini decreta session. 24. cognatio spiritalis, et publica etiam honestas intra primum gradum tantum Matrimonia dirimunt: affinitas autem ex copula fornicaria, intra primum el secundum-

Est etiam alia quaedam affinitas, quae oritur ex Matrimonio rato, sed nondum consummato, quae quamvis publica justitia dici soleat: tamen haud dubie est quid perfectius, el ideo Pius V. papa declaravit. restrictionem concilii publicae justitiae ad primum gradum non habere locum, nisi in sponsalibus de futuro.

CAPUT XXV.

Sententiae adfvrruntur de impedimento cognationis.

Ilis praemissis, quaestio csl. intra quos gravior cognatio, sive etiam affinitas .Matrimonii contractum jure impediat: impedire enim intra gradum aliquem nemo est, qui neget. Quidque invenio de hac, re sententias haereticorum.

Prima est Joannis AVicleplii. qui in I. lib. Irialogi c,np.20. affirmat cognationem in primo solum gradu impedire conjugium, idque in recto ordine, in transverso aulem nullam esse prohibitionem: ex quo colligit, inter fratres el sorores Matrimonium posse conjungi, quia id non est prohibitum jure divino, sed lanium per humanam inventionem.

Quare deceptus ūsl Dominicus a Solo in 1. sententiarum distinct. 40. arlic. 3. ubi referi, Wiclephum sensisse, prohibitiones quae habentur in I.-video. vim suam jure divino etiam apud Christianos relinere. Non enim id sensit Wiclephus, srd plane contrarium. Hacc enim sunl verba in libro ipsius, quem apud me habeo: *Nec delector iu multitudine caussarum divortii, cum inultae sint infundabililer humanitus ordinatae, ut patet specialiter de cognatione. Nam tempore primi hominis, fratres el sorores fuerunt ex ordinatione divina taliter conjugali: el tempore patriarcharum. ul Abraham, Isaac el talium·, salis propinquae. Nec super est ratio, quare non liceret hodie, nisi humana ordinatio. Haec* ille; el ideo Thomas Waldensis. tomo 2. de sacramentis cap. 134. (quem etiam Solus citat) contra Wiclephum contendit, praecepta Levilici jure divino ad Christianos eliam perlinere.

Altera sententia csl Lulheri in lib. de captivitate Babylonica cap. de Matrimonio, cl in scrm. de Matrimonio, edito anno 1525. Argentine; cl Martini Bucer in comment, cap. 19. Mallhaei; qiii solus gradus congiationis, qui habentur in Levit. cap. 18. ul Matrimonii impedimenta agnoscunt, cacleros ab Ecclesia additos omnino rejiciunt. Itaque nolunt m gradibus in Levitico expressis ullo modo licere Matrimonia contrahere, neque ullam admittunt Ecclesiae dispensationem, cum lex illa divina sil, non humana: el contra volunt, io omnibus aliis gradibus libere posse contrahi, non obstante humana lege, vel eo nsucludine, cmn Deus optime noverit quid prohibendum, quidvc non prohibendum luent.

El hanc sententiam sequebantur, qui persuaserunt Henrico regi Anglorum; non potuisse romanum pontificem cum ipso dispensare, ut acciperet uxorem fratris sui defundi; quod id videlicet expresse prohibeat lex divina Levit. 18.

Tertia sententia est Philippi Mclanchthonis in Jocis, (it. de conjugio, cl Martini Kemnili in 2. pari, examinis concilii Iridentini pag. 1230. cl sequentibus, qui conveniunt cum Lulhero cl Bucero, quod praecepta Levilici circa gradus cognationis naturalem justitiae normam contineant, cl per hoc diam apud Christianos vim habeant, cl omnino immutabilia sint: sed discrepant, quoad alios gradus in Levitico non expressos. Dicunl enim aliquos alios gradus ab Ecclesia antiqua reclc fuisse prohibitos, et nunc eliam posse prohiberi, modo id liai servata libertate conscientiae, si secus liat.

Sed lres sunl in disputatione Kemnitii contradictiones. Primum enim pagina 1231. dicil, praecepta Levilici de gradibus cognationis, esse mandata naturalia, quae ad omnes homines, cl ad omnia tempora pertineant, tamquam nonnae justitiae, in mento el voluntate divina immutabiles: cl tamen pag. 1230. proxime praecedenti dixerat, Deum dispensasse cum filiis Adami, ul fratres sororibus copularentur; qui est gradus primus in linea Transver'.. in Levitico expresse prohibitus. Si lex illa Levilici ad omnes homines el omnia lempora scfvlrndit, el csl nonna justitiae in mente divina

immutabilis quo pacto ah ipso Deo slatim initio mundi mutata est?

Deinde pag. 1238. affirmat Kemnilius, omnia Matrimonia. quae non pugnant contra divinos prohibitiones. esse a Deo conjuncta, cl ideo dirimi non posse. cum Chrislus dixenU Quod *Deus conjunxit, homo non separet*; cl tamen in eadem pagina el superiore, concesserat posse Ecclesiam cmn magistratu, gradus aliquos constituere iis proximos, quos lex divina constituerat; et pag 1231. cl 1233. approbaverat ex Ambrosio cl Augustino, legem civilem prohibentem conjugia consobrinorum. licet ca non prohibuerit lex divina. Al si omnia Malrimonia, quae non pugnant cum divina prohibitione, sunl a Deo. el dirimi nequeunt: ergo nulla Matrimonia prohiberi possunt, quae Deus non prohibuit, neque ulli gradus constitui, quos Deus non constituit, nisi prohibere velimus ac dirimere Malrimonia. quae Deus conjunxit. Quomodo ergo possunt homines gradus constituere; qui non sunl in Levilico, ul de consobrinis?

Postremo pag. 1237. vult Kemnilius posse constitui per leges humanas certos gradus, intra quos non sini legitima Matrimonia; scd lamen salvi libertate conscientiaci At ista manifeste pugnant Nam vel Matrimonia intra gradus lege humana praescriptos contracta, erunt legitima, vel illegitima. Legitima esse non poterunt, cum sint contra leger., aul certe lex ipsa iniqua erit cl mala, cujus contrarium Kemnilius asscripserat ergo crunl illegitima. Ergo in conscientia malum erit illa contrahere; nisi forte non sil malum, in conscientia nomine conjugii fornicationem committere; Ergo lex illo, quamvis humana in conscientia obligat, cujus contrarium Kemnilius affirmabat.

Adde eliam manifestum Kemnili niendacium. pagina 1238. dicil enim romanum pontificem velle conscientias pontificiis prohibitionibus non trims teneri, quam divinis. At hoc mendacium esse, perspicuum est, quia summus pontifex in pontificiis prohibitionibus saepe dispensat; in divinis numquam. Nam quae videntur Kempillio divinat prohibitiones, et in quibus aliquando papa dispensat, eos nos paulo post, non esse divinas apud Christianos, Deo volente manifeste probabimus.

Quarta sententia Brentii est, qui m confessione Wirtembergensi. cap. de conjugio, cl in apologi: pro eadem confessione, vult in gradibus cognationis legem civilem imperatorum servandam esse. Scd fusius hoc tractai in commentariis in Leviticum ad cap. 18. quae aulem eo loco habet, ad quinque capita revocari possunt.

Primo affirmat legem divinam, quae in Levitico habetur. ac Christianos non pertinere, quatenus Moisaen el Leviticen judicialis est, cum sil per Christum abrogata: sed solum quatenus contine! aliquo modo legem naturae. Lex enim naturae jubet. discrimen esse inter personas in contrahendis Matrimoniis, scd quod sil illud discrimen, non expressedocet.

Secundo addit: Non esse relinquendum in arbitrio uniuscujusque, ul discrimen personarum, et proinde gradus cognationis constituat, scd opus esse aliquo legislatore.

Tertio dicik Tres esse legislatores, qui de hispn-

«libus leges posuerant, Moysem, romanum ponli-
licum el Caesarem, sed nullum horum simpliciter
milii posse. Moyses enim ad nos non perlinet,
cum ejus polilia per Chrislum abrogata sil. Ilomn-
nus ponlilex non habet auctoritatem legis ferendi.
Cj mf csl quidem verus legislator,sed quia in hoc
ne.'olioileMatriinonio subjecit leges suas canonibus
pontificiis, ideo ipse quoque auctoritatem amisit.

Quarto dicitCum nulla sit reliqua lex dc nuptiis,
sectandam esse legem naturae, el ad cognoscen-
dam qm gradus sint prohibiti jure naturae, ob-
servari jubet, in quibus gradibus conveniat lex
Moysis el lex imperatoris romani.Nam qui gradus
prohibentur ab utraque lege, ii sine dubio censeri
debent prohibiti jure naturae; el in iis nulla dis-
pensatio admittenda est: qui autem prohibentur a
lege Moysis tantum, aut a lege romani imperatoris
tantum, ii habendi sunt prohibiti lege politica,non
jure naturae.

Quinto denique addit.non solum servandam esse
legein naturae in gradibus cognalionis, quod atti-
net ad Matrimonia, sed cliam legem romani impe-
ratoris ct consuetudinem loci, cl arbitrium eliam
prudentium virorum. Licet enim lex romani impe-
ratoris auctoritatem perdiderit, cum se canonibus
pontificiis subjecit : tamen alioqui justa erat: cl
quemadmodum quidam appellavit a rege somno-
lento ad vigilantem, cl alius ab ebrio ad sobrium,
ita nosappellabimus a deceptis fraude ad recte cdo-
tios.aula legum administratoribus ad ipsas leges.

Inqua sententia Brentii, primum cl secundum
pronuncialmn verissima sunt: tertium cl quartum,
falsa elin sequenti capite refutanda; quintum ab-
surdissimum csl,et cum lertio manifesto pugnans.
Y'uisi leges civiles romanac amiserunt auctori-
tatem, ul apertissime in tertio pronunciato Brcnlius
sil, nullum jam obligare possunt, ac per hoc nulla
erunt illegitima Matrimonia, nisi quae prohibentur
lege naturali: cujus contrarium habet quintum pro-
nunclalum.

Neque obstat illa appellatio Brentii, a deceptis
fraude, ad melius edoctos. Nam imperatores ro-
mani adhuc sunl, quales olim fuerunt, nimirum
catholici, el adhuc subjiciunt leges suas canoni-
bus;neq; enim ullus adhuc fuit imperator Luthc-
ramis: ad quem igitur imperatorem Brcntius ap-
pellabit?

Sed ideo fortasse addidit, se appellare ab admi-
nistratoribus legum ad ipsas leges. Ad boc inaudi-
tum cl absurdissimum csl,ul quis a iudice ad le-
gem .ippellel:el quamvis utcumque tolerari posset,
ul appellaretur a iudice aliquo inferiore ad legem:
tamen ul a principe, qui legem condidit (hunc c-
nun vocat Brcnlius legis administratorem) appel-
letur ad legem. omnino intolerabile est , cum lex
a principe, non princeps a lege auctoritatem ha-
b*al. nec possil princeps auctoritate privari, quin
elipsius leges continuo desinant esse leges.

Sed fortasse Brentius leges romanas osso cen-
set, non ul leges coaclivas, scd ul prudentes ad-
moniliones.ad quem modum cliam leges Platonis,
vel Aristotelis de rcpública. vel Marci Tullii de
ciliciis serrari possent. Al neque hoc dici potest.
Nam leges istae, quae carent principis auctoritate,

non faciunt legitima, vel illegitima Matrimonia, ac
praesertim in foro externo. Brcnlius aulem de iis
legibus loquitur. quae faciunt legitima, vel illegi-
tima Matrimonia: scribil enim politicas leges Ro-
manorum servandas esse, non solum propler con-
scientiam. sed eliam propler successiones el hae-
redilules.quae ad legitimos filios lanium pertinent;
et ii sunl lilii legitimi, qui ex legitimo Matrimonio
procreantur. Cogitur ergo Brcnlius duo ista pu-
gnantia admittere., leges romanas de gradibus co-
gnationis perdidisse auctoritatem, cl lamen obli-
gare, ac necessario ul verissimas leges esse ser-
vandas. Scd dc Brcnlio salis.

Joannes Calvinus non salis explicat sententiam
suam. Solum enim lib. 4. Institui, cap. IU. § ulti-
mo reprehendii Ecclesiam , quod gradus cogn-
lionis constilucril praeleraliarum gentium,el ipsius
cliam Moysis politiam: el quod spiritualem cogn-
ationem impedimentum Matrimonii esse voluerit.
Sed ex sententia Theodori Bezae primarii Calvini
discipuli, sententiam Calvini cognoscere licebit.

Est igitur quinta sententia Theodori Bezae in li-
bro de repudiis cl divortiis, qui primo reprehen-
dit modum supputandi gradus, quo utuntur cano-
nici ductores, tamquam absurdum; cl solum se-
quendum esse contendit modum supputandi, quo
utuntur jureconsulti civiles.

Deinde affirmat gradus, qui numerantur in Le-
vilico, jure divino servandos esse, cl Matrimonia
in illis gradibus contracta, esse omnino nulla.

Tertio docet: Non solum gradus illos, qui ex-
presse habentur in Lcvitico. jure divinoservandos
esse . scd etiam eos, qui a simili colliguntur. Ul,
quia in Lcvitico prohibetur conjugium nepotis cum
amita, vel matertera, asserit Beza, prohibitum el-
iam intelligi debere conjugium patruí, vel avun-
culi cum neplc ex fratre vel sorore: el quia in
Lcvitico prohibetur conjugium patris cum fi-
lii, el avi cum nepte, colligit ipse, prohibita in-
telligi omnia conjugia in linea reda, quia semper
major in linea recta habet locum patris respectu
junioris: cl eadem ratione vult esse prohibitum
conjugium patruí non solum cum neplc, sed cum
pronepte cliam, el cum abnepte, el cum omnibus
inferioribus, laque mullos gradus jure divino servari
jubeí.quamvis expresse in Lcvitico non habeantur.

Quarto docet:Leges eliam civiles de gradibus co-
gnalionis servandas esse, sic lamen ul Matrimonia
in his gradibus non contrahantur, scd si contracta
fuerint, non dirimantur. Quod lamen revera non
csl legem civilem servare: lex enim civilis irritat
Matrimonia intra gradus prohibitos contracta. Scd
dc his postea disseremus.

Illud hic obiter est observandum.Bczatn,ul hae-
reticum decebat,in eo libro calumniis et mendaciis
salis instructum incedere: c quibus duo annotaro
placuit. Pag. 4L depingit hanc figuram,

Joannes		
Pelrus		Paulus
Jacobus		Rachel
Andreas		Susanna
		Johanna

ac dicil: *Concedunt canonici Johannam fratris abneptem ducere Petro patruo maximo, quae ab eo si redam supputationem sequamur, sex gradibus distat: Jacobo vero Johannam non item, quamvis totidem, idest. sex gradibus distent. imo nc Johannam quidem Andreas accipere ex diorum canonibus poterit, a qua tamen septem distat gradibus. Itaque intra sextum gradum concedunt nuptias eliam cum eo, qui parentis loco non sit, ut modo diximus: inlra eundem, qui parenti» loco non sit. non concedunt, nempe inter Jacobum et Johannam: nec in septimo quidem gradu ul inter Andream el Johannam. Usque adeo procul eos a redo cogit deflectere secunda illa regula commentitia de gradibus in transversa linea inaequali numerandis.* Haec ille. In quibus paucis lineis loi sunl Tenne errata, quoi verba; adeo ul dubitare cogar, dormiens ne, an vigilans illa scripserit.

Primo falso affirmat canonicos doclores concedere patruo maximo, ul abneptem cx fratre ducat uxorem: nam cum inter hos secundum canones sil quarius gradus consanguinitatis, nemo canonicorum diceret. intercos conjugium esse licitum. Notissimum enim csl, cl supra eliam ab ipso Bcza citatum, in quarto gradu Matrimonium prohiberi, cap. .Von *debel*, de consanguinitate.

Secundo: Falso affirmat inter hos esse gradum sextum, secundum rectam supputationem. Nam per reclam, intelligit legalem, ut cx superioribus conslaxscmpcr enim pro legali contra canonicam pugnat. At secundum legalem supputationem inter Pclrum ct Johannam, sunl gradus quinque, non sex: loi enim sunt personae dempto slipile.

Tcrlio: Falso affirmat nuptias Johannae quae concedebantur Petro negari Jacobo cl Andrae. Nam omnibus quidem negantur, quia sunt omnes cum ea in quarto gradu: al si Petro concederentur, concederentur eliam consequenlcr Jacobo el Andrae, qui in eodem gradu sunl respectu Johannae. Neque ullum Bcza canonis inueniet, qui secus doceat.

Quarlo: Falso affirmat secundum legum supputationem, totidem gradibus distare Johannam a Jacobo, quot ea distat a Petro, nimirum sex; id enim falsum esse, nemo dubitare polesl, cum secundum leges uno gradu sil propinquior Petrus Johanna, quam Jacobus eidem Joliannae. itaque Peirus quinque gradibus ab ea distat, Jacobus sex, Andreas seplem, si legum supputationem sequamur: secundum canones aulem, omnes tres in quarto gradu cum Johanna sunl.

Ex his aulem qualuor manifestis erroribus sequitur, ut lota illa conclusio sit falsa: qua concludit, canonicos doclores concedere nuptias intra sextum gradum legalem ei, qui loco patris sil, cl intra eundem non concedere ei, qui loco patris non sil: ejusmodi enim haec sunl. ul vix per febrim deliranti excidere potuerint.

Beiudc pag. 49. Beza scribit Marlinum V. non puduisse, Matrimonium cum sorore germana cui-dam relaxare, idque sceleratissimum facium appellat. VI Marlinus V. pontifex omnium consensu sapientissimus cl optimus, non permisit conju-

gium cum sorore sua germana, ul Bcz. i mentitur, sed cum sorore ejus, quam anlea cognoverat. il per fornicationem, ul sanctus Antoninus refert, J. parle summae theologiae, titulo I. cap. II. hanc autem affinitatem non expresse legimus in Levilico. Neque negare possunt adversarii, longe tolerabilius esse, ducere affinem ex copula fornicaria factam, quam affinem cx legitimo Matrimonio, vel consanguineam in primo gradu; et tamen hoc ipsum non permisit pontifex (ut rursus mentitur Beza) ob pecunias sibi datas; sed ob scandalum ingens, quod ei illius conjugii separatione timebatur, cum casus esset occultus; idque ex maturo consilio ct longa disceptatione mullorum theologorum, ul ex eodem sancio Antonino, qui eodem tempore vixit, intelligi potest.

CAPUT XXVf.

Rationem canonicam supputandi gradus, optimam esse, defenditur contra Beza.

Adversus omnes superiores errores, slaluam: liquol sententias, seu propositiones, ul per partes facilius veritas explicetur.

Prima propositio: *Halio supputandi gradus cognationis, qua ulunlur sacri canones, optima esi.* Hanc assero contra Beza in libro citato de repudiis. Nam cum cognatio sil viriculum eorum, qui propagantur ab uno, non polesl lingi rnclic ratio supputandi gradus, quam penes distanti.. ab illo uno. El confirmatur, quia licet ratio civilis supputandi gradus sil eliam bona, lamen non potest negari, quin canonica sil melior, cum inline transversa primum gradum pbna Uvidclurenintnescio quid absurdi prae se ierre. quod detur secundus gradus sine primo, ul revera datur in ratione supputandi civili. Et quamvis ipsi respondere possint. non posse dari primum in illa ratione supputandi: lamen quis negabit. recte fecisse canonists?, qui aliam rationem excogitarunt, qua illi etiam in comodo mederentur?

Sed videamus argumenta Bezae contrarationem supputandi canonislarum: Tres, inquit, sunl *imulae quibus comprehenditur lota sententia canonislarum: nulla illarum esi. quae non sit ineplu el absurda: ergo tota sententia ipsorum est absurda.*

Probat majorem propositionem: cl Primo quoad primam regulam. Nam Prima regula est: (/n recta linea *tot numerendos esse gradus, quot sunl personae, una dempta*). Haec vero *regula*, inquit Beza, *etsi nihil eflcil, a veritate alienum*, fmrii Zion *recte concepta esi; relinquil enim suspensuri animum, cur demenda sil una, el quicnamut demenda.*

liespondeo: Cur sil demenda una, cl quod demenda sit prima, dubium esso non poterat inspicienti arborem, sive lineas cognatorum. Nam cum gradus sil distantia unius ab alia, prima person., non polesl gradum facere, cum nec a scipsa, nec

ab ulla superiore dislel, alioqui non esset prima* sed secunda, quae primo incipit dislare cl separari abolis, Cl primum gradum facit. Itaque prima persona csl veluli punctum, a quo ducitur linea : perquam distat secunda persona u prima, cl illa linea inlernicdia, csl primus gradus, qui incipit a prima el terminatur in secundam; proinde mm polesldici gradus, nisi cum producta luerit secunda persona,

Probal deinde Beza idem de Secunda regula , çiaeesl lalis: (/ n *ordina transverso si duo aequi dislenla flipite.tol (/rudibus inter se distant.quot adipile quivis illorum distat).Atqui.*inquil Beza, ineptam *cl falsam esse hanc enumerationem, vel ip.- communis sensus dictare potuit: natura .*■ nim *ipsa ostendit, tot esse oportere gradus,quoL* mihi *generalians; nec posse perveniri a fratre ud fratrem,nisi lransilu per patrem communem filCIO.*

Respondeo: Decipitur Beza. quia lingil ila a fratre ad fratrem transeundum esse per patrem, ac sim aliqua linea per medium punctum, duo fratris. duo extrema tenerent: sic enim haud dubie unus frater ab alio duobus gradibus distaret. Sed falsa ista imaginatio cslmoii enim ultra patrem est progressio ad aliam personam, nisi ad illam a qua paler ipse procedit, nimirum ad avum.Elsie in llima rccla per unam personam lransilur ad aliam , quia una persona procedit ab alia: ut, nepos duobus gradibus distat ab avo, quia noti polesl a nepote ad avum ascendi nisi per palrom. Al a fralrc ■fratrem non lransilur per patrem, cum nulla sil processio fratris a fratre, nec immediata , nec mediata, sed frater ulerque in patre conjungitur; nec habet conjunctionem frater cum fratre.vel habitudinem, nisi quatenus csl unum cum patre. Quare si quis distantiam inter fratres cognoscere cupit, debet id solum attendere, quantum dislel alter eorum a patre; tantum enim idler sc eliam distabunt, cum non habeat alter habitudinem ad alterum, nisi ul est unum cum patre suo . ul jam diximus: quod enim etiam ipse a patre dblol uno gradu, per accidens est respecu distantiae ab altero fratre.

Dicclaliquis: Filius patri propinquior esse videtur quam fratri; nam el amor vehemeniior. cl obligatio eliam iustiliac major csl inter patrem el filium, quam inter duos fratres. Al lilius a patre uno gradu distat, ergo frater a fratre magis, quam uno gradu distal: ergo duobus distat, nisi gradus dimidiatos quis jam lingere velit.

liespondeo: Major est propinquitas lili ad Patrem, quam fratris ad fratrem, si sic loqui licel.intensive, non extensive: non enim longius distat frater n fratre, quam lilius n patre : sed in aequali distantia major est conjunctio, el proinde major .moretobligatio. Et ratio est. quia non sunl gradus illi ejusdem rationis. Filius enim cum patre jungitur, ul effectus cum sua proxima caussa, cl ideo illi similis csl ex vi productionis, unde oritur mwril ab illo pendet, unde oritur obligatio. Al frater eum fratre conjungitur, ut effectus a comuni caussa procedens: inter duos aulem effectus ab una caussa procedentes mm est ca dependentia,

quae inter caussam cl effectum, licel distantia non sil major.

Tandem probal Beza tertiam regulam esse falsum el intolerabilem errorem continere, csl autem haec regula Tertia: (/ n *linea transversa inaequali, tot gradibus inter sc distant, quot gradibus distat a stipite ille, qui est remolior). Haec vero regula,* inquil Beza. *tam crassum el pudendum errorem, prodit.ul vel sola manifeste ostendat, istos Antichristos vere fuisse vertiginis spiritui mancipatos, ul Dominus per eos ulcisceretur m universo mundo suae veritatis contemptum. Cui enim obsecro, nisi prorsus mente capto. venire in mentem potuit,ul existimaret.data duplici serie cognatorum, una ad dexteram, altera ad sinistram.conspici quidem ex una parte discrimen generationum , in altera non item?* Haec ille.

Vis aulem argumenti in hoc sila csl, quod ex nostra tertia regula sequatur hoc «Mrsurdum , ut tina persona aequaliter distet a nullis inaequaliter distantibus.Nam si a stipite, qui sit Tliare, descendant ab una parte Abraham. Isaac, Jacob, Joseph; ab altera Nachor, Balhuel.Iabair.si quaeras quoto gradu dislel Joseph a Anchor.rcspondebilnr.quarlo: si quaeras quoto distet idem Joseph a Bathuel, respondebitur item quarto, ci idem dicitur de Laban. Absurdum aulem omnino videtur.ul idem Joseph aequaliter dislel ab illis tribus, qui inter se singulis gradibus distant.

liespondeo: Hoc argumentum, si quid probal , probal cliam contra secundam regulam: narn eliam in hnea transversa aequali, qui csl postremus in uno latere, distal aequaliter ab omnibus . qui sunl in altero latere. Quare frustra adducitur huc argumentum proprie conlra tertiam regulam.

Sed argumentum revera conlra neutram regulam ullam vini habet. Nam qui sunl in uno latere, non habent habitudinem ad eos, qui sunl in altero,nisi ratione stipitis, in quo uniuntur, el ideo per accidens est, quod inter se distent, vel non distent ; quantum ad habitudinem ad personas alterius lateris. Quare non est absurdum, sed planu conveniens, immo cl necessarium, ul Joseph tantum dislel a Nachor, quantum a Balhucl, vel eliam a Laban,licel illi inter se singulis gradibus distinguantur: nam lres illi Joscphum respiciunt solum.quatenus omnes lres uniuntur in Tharc primo stipite, a quo Joseph quatuor gradibus distat.

Sed petet aliquis fortasse, unde fiat, ul si consideremus personam remotiorem a slipile,inveniamus illam aequaliter distare ab omnibus personis allcrius lateris, ul diximus de Joseph: si vero consideremus propinquiorem, inveniamus illam distare inaequaliter a singulis allcrius lateris. Nam cerle Abraham, qui csl proximus stipiti.idest,Tharc, distat a Nachor.qui csl primus in allcro latere, uno gradu: a Balliuel, qui csl secundus, duobus:a Laban, qui est tertius, Iribus.

liespondeo: Ilalionem hujus esse, quia quando consideramus personam remotius distantem, ul Joseph, lunc attendimus distantiam ipsius a stipite, clin stipite inlciligunhir omnes . qui sunl in allero lalcre: et ideo lanium distat persona illa re-

molior a stipite, quantum ali omnibus personis alterius lateris. Al quando consideramus personam propinquiorem, ul Abraham, tunc non attendimus distantiam ejus a stipite: sed distantiam stipitis ad personas alterius Interis, cl in stipite tunc intelligimus personam illam propinquiorem: et quia stips distat inaequaliter a personis alterius lateris, ideo etiam persona illa propinquior, idesl; Abraham. inaequaliter distat ab omnibus personis alterius lateris.

Dices rursus: Quare considerando personam remotam, ut Joseph, attendimus distantiam ejus a stipite; ct non eliam id facimus, quando consideramus personam propinquam, ut Abraham.

Ilespondco: Quia si considerando personam propinquam, attenderemus distantiam ejus a stipite , sequeretur personas aliquas alterius lateris esse propinquiores suo collateralali, quam stipiti, quod csl omnino impossibile; cum non jungantur collaterales, nisi per stipitem. Hoc autem absurdum el impossibile sequi, perspicuum est. Nam si attendamus distantiam Abrahae a Thure, cl in Tbare inlelhgainus omnes personus alterius lateris ; tunc distabit Abraham ab omnibus personis alterius lateris uno tantum gradu, quemadmodum uno tantum gradu distat a stipite, qui est Thure. Ergo Abraham ct Laban erunt in pruno gradu. Ergo Laban propinquior erit ipsi Abrahae, quam ipsi Thure: nam ab Abraham distabit uno gradu, a Thare Iribus, quod est impossibile, cum per Thare Laban jungatur cum Abraham.

Atque hoc csl fundamentum tertiae regulae canonicae, nimirum, tot gradibus in linea inaequali distare inter se collaterales, quot gradibus distat remotior a stipite; non autem quot gradibus propinquior distat ab eodem slipilc; ex cujus regulae ignorance processit inanis illa jactantia, atque temeritas Bczac,

CAPUT XXVII.

Non omnia praecepta Levilici de gradibus cognationis, esse de jure naturae.

Sil jam Secunda propositio: Non *obligant jure divino Christianos praecepta omnia* . quae *de gradibus habentur* in *Lccilico*. Haec est contra Lulberum, Bucerum. Melanchthoncrn, Kcinniliurn, Calvinum cl Bczam.

Sed est In primis cbscrvandum inter nos. cl adversarios convenire, praecepta Levilici non obligare Christianos. quatenus proprie Levilici). idesl. positiva cl judicialia sunl, sed lanlum quatenus naturalia. Sed lota controversia est, an omnia illa praecepta, quae habentur in Levitico de gradibus cognationis, sint naturalia; an aliqua, vel omnia judicialia. Et quidem adversarii volunt, omnia esse naturalia, ct proinde per Ecclesiam indispensabilia: nos autem docemus. non esse omnia naturalia, el ideo in quibusdam posse per Ecclesiam dispensari, ul concilium Irideniinum affirmat, session. 42. canon. 3.

Advertendum est Secundo, naturalia praecepta illa esse, quae solo lumine naturali sine aliquo discursu, aul certe per discursum rationis facillimum cognoscuntur, el apud omnes sunl eadem, tum quoad notitiam, lum quoad recliludinctn. Nam quae indigent lumine supernaturali, dicuntur divina positiva: quae per discursum humanum a principe constituuntur, dicuntur humana, cl talia non sunl eadem apud omnes.

Potest autem Iribus modis aliquod praeceptum prohibens dici naturale. Primo, quia sil de re intrinsece mala, ita til semper , cl apud omnes st mala, nec possit per inhiationem circumstantiarum fieri bona: qualia sunl mentiri, moechari, odissc Deum etc. el haec proprie vim legis habent, cl sunl omnino indispensabilia.

Secundo: Quia sil de re mala semper, cl apud omnes, excepta extrema necessitate: quale csl. lol- lère alienum invito Domino. Id enim apud omnes, el semper esi malum, excepta ultima necessitate: tunc enim qnod eral alienum, desinit esse alienum. el lil commune. Ellale etiam esse valetur, Matrimonium cum propria sorore: nam ubique apud homines, qui recta ratione utuntur id judicatur malum, nisi exirema omnino cogente neressitate, qualia fuit initio mundi. El haec etiam praecepta vim habent legis naturalis, el sunl indispensabilia, nisi cesset obligatio, extrema necessity adveniente.

Tertio modo: Quia sit de re mala, si resiliam- de cl absolute sumatur: quae lamen possit mutilis circumstantiis variis modis honestari, ac tien bona: quale csl occidere hominem. Nam homicidium absolute cl unde sumptum, quid malum \$). nat apud omnes, cl hoc modo habetur in decalogo: *Non* occides; larnen si addantur variae circumsl lliac, ul, quod liai publica auctoritate , ob bonum commune, in cum qui perniciosus est reipubln/. jam non sonat malum, cl ideo in eadem lege Mojsis, saepe jubentur occidi homines, ul malefici, adulleri, homicidae. El tale etiam csl juramentum lun.; siquidem nude sumptum. quid malum sonal, co sil quoddam signum incredulitatis, cl fraudum lig manarum. Si enim inier homines fides vigeret, < suspicio fraudum cessaret, nemo expeteret juramentum. El ideo Dominus Mallh. 5. prohibet juramentum, nimirum nude sumplum: cl lamen blum esse non polcsl. quin juramentum suis circumstantiis scu comitibus, ut vocantornatum, bonum el licitum.

Iloc igilur Tertio modo praecepta naturali.) via habent legis, si agatur ile re nude sumpti. Si rotem agatur de rc adhibitis variis circumstantiis, non habent vim legis, quia tunc res illae mutabiles sunl. neque sunl apud omnes caedem, el ideo nr- cesse csl, ut sanciantur speciali lege positiva, si omnino prohibendae sunl: ac praesertim si r-/ solum Matrimonium impedire, sed etiam dirimen debeant. Nam multa sunl, quae si flant contra reclam ralioncm, mala sunt, el lamen facta tenent, nisi speciali lege irritentur , ul supra diximus de conjugio (iliorum invitis parenlibns.

Jam igilur cum in conclusione negamus, omnia praecepta Levilici de gradibus cognationis, esser-

turalia, intelligiinus primo et secundo modo: nam tertio modo posset concedi, omnia esse nalurnliii, ut concedunt plerique theologorum veterum,in 4. distinct, 40. ul llonavcnlura, Hichardus , Paludatius elalii. Sed non inde sequitur, omnia illa pneccpla vim legis habere; nisi agatur de gradibus nudo Sumptis. Proinde nulli ex illis gradibus, si considerentur, ul variis circumstantiis mutari possunt; non erunt jure naturali prohibiti : neque diriment jure naturae Matrimonium.

Observandum est Teilio,nos in conclusione non dicere, nulla praecepta Levilici esse naturalia,sed n«nomnia esse naturalia, quia de aliquibus id li-lrt-nler fatemur, ul de primo gradu consanguinitatis sed ile omnibus id non concedimus, lude diam concilium Irideniinum, non dixit Ecclesiam p isedispensare in omnibus , sed lanium in ali-quibus.

Probatur nunc propositio. Primo ex cap. 20.Lc-vilici.Nam cap. 18. feruntur leges de gradibus, in quibus Matrimonium prohibetur: capite autem 20. JJunlur poenae iis, qui intra cos gradus conjugium forte contraxerint. Colligimus autem ex poe-nis illis maximam diversitatem inter illos gradus:

conjugium in primo gradu affinitatis in recta linw,Deus punit morte, cl conjungit hoc peccalum cum adulterio, cl cum sodomia, quae sunl manifeste contra jus naturae; et eadem csl ratio , rei potius major, de consanguinitate in primo gradu in linea directi.Aeque enim dubitari potest,quin sil dignus morte, qui duxerit matrem suam, si csl dignus morte, qui duxerit novercam suam. Deinde eaiib in poenam mortis lex slaluil in cos, qui junguntur in primo gradu consanguinitatis in linea tr.nsvcrsa. ulcutn fraler accipit sororem. Al conjugium in secundo gradu consanguinitatis in linea transversa, ul nepotis cum amita vel matertera.non punitur morte, sed poena leviori. Et similiter conjugium in primo gradu affinitatis, ut qui cum uxore fratris defuncti, clin secundo gradu, ul nepotis cum uxore patruil, non puniuntur morte, sed lanium privatione filiorum, idest. ut filii non adseribuntur ipsis. Quae poena satis aperte indicat, conjugii ista non prohiberi jure naturae, sed jure po-Mtivo. proprio Judaeorum: non enim communis ratio dictat apud omnes homines,istam esse justam poenam hujus criminis.

Secando probalur. Nam si omnia illa praecepta eswnl naturalia, semper obligassem, etiam ante legem dolam, quemadmodum obligabat lex de non lendo, non moechando, non furando, non mentiendo: antequam lex a Deo per Moysem populo suo daretur: si autem leges illae semper obli-dent, numqnm sancti viri el amici Dei conlra eas leges Matrimonia contraxissent. Habemus au i m exempla non pauca sanctorum.qui in lege naturae, in gradibus in Levitico prohibitis, connubia junxerant.

Primum exemplum sil patriarchae Jacob, qui duas sorores viventes simul accepit uxores, Liam clRtehelm Genes. 2!). id autem expresse prohibetur Levit. 18.el est primus gradusallinilatis in li*nca!ransversaiiromoduplex erat in eo conjugio nili-nitasrnam utrique soror eral allinis ratione alterius.

Secundum exemplum est Judae patriarchae, qui Genes. 38. dedit lilio suo secundogenilo uxorem primogeniti defuncti:,ct illo eliam defuncto eandem promisit tertio lilio, qui lamen gradus in Levitico prohibetur; cl csl eliam primus gradus affinitatis in linea transversa.

Tertium exemplum csl Moysis, qui natus est ex conjugio nepotis cum amita. Nam Exod. G. sic legiinus:lecepil *Amram uxorem Jochabed patruellem suam, fpiac peperit ei Aaron el Moysem*., eo autem loco nomen patruelis accipitur pro putru i . non pro sorore patruale. Nam vox bebraea ad verbum significat patruam, sicut TH significat patrum: non enim habent Hebraei distinctum nomen pro sorore patris, ul nos Latini nomen amitae. Hieronymus autem nc diceret patruam, quod latine est inusitatum, maluit dicere patrualem.

Sed praeter vocem hebraeam est locus manifestus in Numeris. Proprie enim Jochabed eral amikwipsius Amram, ul palet ex cap. 2G. Numeri, ubi habemus Amram fuisse filium Caal filii Levi, cl accepisse uxorem Jochabed filiam Levi, quae nata est ei in Aegypto, ubi apertissime vides, Jochabed fuisse sororem Caal patris Amram, cl proinde amitam ipsius Amram viri sui.

Ad hoc argumentum respondent adversarii dupliciter. Aliqui dicunt conjugia ista facta fuisse Deo dispensante, ob aliquod mysterium.Sed haec solutio non csl solida: nam ex cap. 28. Genes, salis apparel fuisse consuetudinem loci, ul duae sorores uni viro conjugii possent. Nam Laban cum decepisset Jacnbum obtinendo ei unam sororem pro alia, obtulit ei eliam alteram: ille vero nihil omnino dubitans, continuo acquic\il;neque parentes postea eum reprehenderunt,neque ipse factum purgavit. At certe si fuisset res insolita cl singularis, el quae scandalum gignere potuisset, profecto vir sanctus, aul id non fecisset, aul facti sui rationem reddidisset. Idem apparet in facto Judae. qui cum uxorem fratris alteri fratri conjunxit, non allegavit dispensationem.sed rationem consuetudinis, ul scilicet semen defuncti suscitaretur. Praeterea nulla apparel caussa hujus dispensationis. Quid enim mysterii continet, quod affines.v. l consanguinei inter se jungantur? el (piae necessitas erat harum nuptiarum? non poterant Jacobo sufficere lres uxores? mil nullae erant praeterea mulieres in terra, praeter duas illas sorores?

Alia ergo solutio csl Philippi in locis, titulo de conjugio,cl Bezae in libro de repudiis et divortiis, quant eliam indicat esse Calvinii ; peccasse istos patriarchas, neque in omnibus excusandos esse. Al id nullo modo dici polcsl. Nam licet sancti patriarchae aliquando, ul homines . peccaverint, li-men perpetuo in peccato manere, non est sancturum cl amicorum Dei,quales illi sine dubio erant. Si autem omnia praecepta Levilici (ul adversam dicunt) essent juris naturae, cl Matrimonia contra illa contracta fuissent irrita, non solum Jacob ei Amram pccassentl. sed in peccato semper mansissent; el eorum filii spurii cl illegitimi fuissent : atque ita pars quaedam filiorum Jacob , cl ipse Moyses ex illegitimo Matrimonio nati essent.

Tertio probalur. Nam si omnia illa praecepta

Levitici «legradibus,juro, nnlurao. constituta essent, sine dubio universalialia essent, ila ul intra eundem gradum omnia Matrimonia essent illicita. Al Moy-ses m Levilico quaedam conjugia prohibuit, el quiedam permisit in eodem gradu: ergo non csl illa prohibitio juris naturae, sed judicialis cl posi-tiva. Propositio certissima csl: quod enim jure na-turae prohibetur, semper el ubique prohibetur ; neque id adversarii negant. Assumptio probalur. Nam lex illa Levilici prohibet conjugium patruui , vcl avunculi cum neple ex fratre, vcl ex sorore : cum tamen sint in eodem gradu nepos cl amita : patruus el neptis. Praeterea lex prohibet conju-gium cum sorore uxoris,nisi ea vivente,ac proinde non prohibet cum sorore uxoris jam defunctae: el tamen csl idem prorsus gradus aflinilaiis cum so-rore uxoris el cum uxore fratris.

Ad hoc respondet lleza in libro de repudiis cl di-vortiis, prohibita esse isla omnia conjugia.etiamsi in Scriptura non exprimantur: nam a simili dedo-cunlur praecepta similia.

Sed contra. Nam In primis argumentum a simili in legibus prohibentibus non solet valere: leges enim prohibentes sunt odiosae; odiosae aulem le-ges non sunl laxandae, sed restringendae, ul ha-bet regula juris.

Deinde consequentiae, quas Beza facit,non sunl omnino a simili, sed a minori. Nam licet sint in eodem gradu nepos eum amita,el patruus cum ne-pte,lamen turpius csl conjungi nepotem cum ami-ta, quam patruum cum neple: siquidem ordinarie amita est senior nepote, el raliione sui gradus ha-bet m nepotem, quasi patriam auctoritatem. Uxor aulem subjici ac regi debet: quare indecens est, ul amita sil uxor nepotis,quia deberet simul rege-re et regi: subjici cl processe. Al patruus csl or-dinario senior neple,cl in illam auctoritatem habet: non csl aulem indecens, ul vir sil uxore senior, cl illi praesil. Hac igitur de caussa lex unum prohi-buit, alterum concessit. Pari raliione sicut turpius csl ut una mulier duos simul maritos habeat,quam ul unus vir duas simul uxores: ila suo modo in-decentius videtur, ut una sil uxor duorum fra-trum etiam successive ; quam ul unus sil vir duarum sororum successive : cl ideo lex unum concessit , alterum prohibuit. Sed quamquam isla diversitas fuerit suiliciens ratio , cur lege positiva judiciali in eodem gradu conjugium modo prohiberetur, modo concederetur: lamcn si gra-dus Ille jure naturae interdictus esset.profecto non sullicret modica aha diversitas ad id cllicicndum. ul in eo gradu Malrimonium esset aliquando lici-tum,Non enim illa diversitas est in ipso gradu pro-pinquitatis.sed in aliquo exirinscco superaddito,ni-mirum in aetate,vel sexu, vel aliqua simili circum-stantia.

Confirmatur haec ratio. Nam Malrimonium inter patruales non est prohibitum jure naturae,ul enim adversarii < oncedunkel lamen in eo gradu sunt pa-truales. in quo est amita cum suo nepote: omnes enim sunl in secundo gradu. Non igilur secundus ille gradus jure naturae prohibitus est;proindecon-pjguim nepotis cum amita prohibitum csl in Levi-lico lege positiva, non jure naturae.

Neque obstat,quod juxta supputationem legalem patruales sint in quarto gradtr.el amita cum nepote in tortio. Nam licet numerando personas, ul jubet legalis supputatio,in diverso gradu sint patruales el amita cum nepote: lamcn quod nllfoel ad pro-pinquitatem.vcl distantiam, sunl omnino in eodem. Natu ut supra ostendimus,non polcscl amiln vel cju> filius, cum lilio fratris cognationem habere,nisi ul cum stipite unitur:proinde non magis ab illo distil, quam ab eodem stipite distat nepos.Nepos autem i stipite duobus gradibus distat; ergo lam amita, quam ejus filius, a lilio fratris qui amitae nepos, el amilae lilio patruelis est, duobus tantum gradi-bus distat. Porro graduum prohibitio sine ullo du-bio propinquitatem respicit,non personarum mul-tiplicationem; el ideo tertius cl quartus gradus legalis in secundum canonicum coincidunl, qool attinet ad conjugiorum prohibitionem.

Confirmatur ultimo haec ipsa ratio, exemplo Abrahae el fratris ejus Nachor. qui (ul habetur Genes. II.) duxerunt uxores, duas lilins fratri» sui Aran. Ex quo sequitur,non esse contra jus fu-turae, patruus neptem ducat,el consequenter n i esse contra jus naturae, ul nepos ducat amllsm: cum sint in eodem gradu: et tandem sequitur,pro-hibitionem quae habetur in Levilico, ne quis o l lam ducat, judicialem esse, non naturalem.

Ad hoc Beza quatuor modis responderet, ul u libro ejus de repudiis colligitur. Primo Aran pi-Irem uxoris Abrahae. non esse fratrem Abrahah sed alium quondam hominem distinctum ab ili. Aran, qui frater Abrahae fuit. Sed hoc repuge l non solum communi expositioni interpretum ij. lori, sed eliam cap. 20. Geneseos. ubi Abr i dicit, Snram uxorem suam esse sororem sutm, filiam palris sui, el non tiliam matris suae: qtiod exponitur communiter,ul fuerit neptis ejus exp<-Ire, non ex matre, quod uterini non essent Air. ham et Aran. Al si Aran paler Sarac alius quid - <rat a fratre et patre Abrahae distinctus, quotnol' erat illa soror Abrahae ex patre?

Secundo dicit: Forte Sarain fuisse privignae Tharc palris Abraham.Sed refellit ipse idem liant opinionem; quia si Sara fuisset privigna Thm. non dixisset Abraham de illa:Filfa *est palris r.* *non /ilia matris meae*, sed c contrario, liba ed matris meae, non lilia patris mei. Quod si quisd; cat, fuisse privignam ex alia uxore, non ex main Abrahami. Respondebimus id fieri non potuisse quia tunc non fuisset soror Abrahae, neque ulle modo illi allinis, ut notum csl. ct lamcn ipse ait i Genes. 20. *Vere soror mea csl.*

Tertio dicil: Fuisse Saram sororom germanae Abrahami. Sed hoc falsum esse, inferius demon-strabo, ubi perventum fuerit ad locum de conia-gio fratrum ct sororum. Illoc aulem loco, non < opus id refellere: nam senlenlia isla maxime pu-gnat conira adversarios. Si enim Abraham sororr suam germanam conjugem accepit,qui csl prim> gradus cognationis, inulto magis ducere licuis.' amitam, vel neptem quae sunl in secundo gradu.

Ideo Quarto dicit:Abrahamum in ea rc peccas neque id esse mirum, quia nondum erat fidelis quando illam accepit. Al haec solutio tolerari no:

polesl. Nani si jure naturae irritum oral Malrimonium illud, non solum peccasset Abraham contrahendo, sed etiam in conjugio permanendo, nam lota fere vil» sua in incestu perseverasset: quod Je lro saoclisshuD nullo modo credi potest. Quid quod Deus conjugium illud approbavit. cum ex Sara filium illi promisit, in quo omnes gentes benedicendae erant, Genes. 17.

Ex quo falsum esse convincitur, quod Beza scribi meo libro de repudiis pag. 18. Deum tolerasse, ut numquam id conjugium comprobasse. Quomodo illic non comprobavit, cum ei dixit; *Sarai uxorem tuam non vocabis Sarai. sed Sarani: et benedicam ei. et ex illa dabo tibi liliu, cui benedicidurus sum?* Gen. 17. quis credat ex illegitimo incesto conjugio voluisse Deum excitari haereditem Abrahae. ex quo Messias nesciturus erat, et in quo benedicendae erant omnes Gentes.

Probalur Ultimo nostra propositio ex cap. 27. Deuteronomii. ubi praecipitur, ut si quis absque liberis moriatur, ducat frater ejus uxorem illius, et suscitet semen fratri suo. Lex ista nihil jubet contra jus naturae: quid enim absurdius, quam ut iurum anctor contra naturam pugnet? Aon igitur contra jus naturae, ut ob justum aliquem Unem qui ducat uxorem fratris sui: ergo quod in Levitico ligitur. cap. 18. ne quis ducat uxorem fratris sui, non est naturale praeceptum, si intelligatur simpliciter, ut adversarii volunt.

Est autem Observandum mullos conatos esse licet duae luea conciliare, sed intentione diversa. Alii conciliant ex his locis efficere, conjugium cum uxore fratris non esse prohibitum jure naturae. Ideo posse iu eo pontificem dispensare. Alii contra haec loca conciliant, ut possint asserere, non obstante lege Deuteronomii, conjugium cum more fratris pugnare cum jure naturae.

Primo igitur Joan, major, in 1. seni. dist. 10. quaesi 2. dicit, nusquam in lege prohibitum esse conjugium cum uxore fratris in Levitico enim illud praeceptum vitio scriptorum superadditum fuisse.

Al haec conciliatio ansam praebet negandi aperimus Scripturas, quando eae cum aliis pugnare videntur: nulla enim est ratio, cur Major neget, praeceptum illud esse de textu in Levitico, nisi quia fignare videtur cum praeciplo Deuteronomii. Aam qui praecepti illius verba habentur iu omnibus c. Jicibus bebraeis, graecis, Chaldaicis, hilinis, neque ulla suspicio est, fuisse, ab aliquo.

iecuudo quidam dixerunt, in Levitico non prohiberi conjugium cum uxore fratris absolute, sed tantum cum uxore fratris viventis, quemadmodum in toteniluco prohibetur conjugium cum sorore uxoris, et expresse additur: *Illam vivente*. Haec exponit Radulphi in commentario hujus loci, et fuit caussa nostrae, id est, catholicorum, qui instanter affirmant pontificem maximum jure dispensasse cum rege Anglorum, ut uxorem fratris sui defuncti accipere posset.

Tamen haec sententia non videtur vera. Aam conjugium cum uxore fratris viventis, est adulterium. Adulterium autem in eodem cnpile expressum prohibitum fuerat; ergo frustra haec prohibitio de conjugio cum uxore fratris addita fuisset. Prae-

terea Levit. 20. adulterium punitur poena mortis: conjugium autem cum uxore fratris punitur poena longe minori. Non igitur per conjugium cum uxore fratris intelligitur adulterium; ergo non intelligitur conjugium cum uxore fratris viventis, quod sine adulterio esse non potest. Neque obstat, quod in eodem capite prohibetur conjugium cum sorore uxoris viventis. Nam non erat adulterium tempore Judaeorum, consuetudo cum pluribus mulieribus, quia polygamia erat licita viri cum pluribus uxoribus, non autem uxoris cum pluribus viris.

Terlio alii dicunt, in Levitico prohiberi conjugium cum uxore fratris viventis, sed repudiata.

Haec etiam sententia catholicis favet, tamen non est probabilis, cum nulla fiat in eo loco Levitici mentio repudii et quia sequeretur, posse eodem modo restringi, omnia illa praecepta ad repudiatam; vel confunderentur omnia illa praecipula.

Quarto alii volunt, praeceptum Deuteronomii non intelligi de fratre germano, sed de proximo in alio gradu, in quo liceat secundum legem contrahere Malrimonium. ut de patrueli, vel de consobrino: nam etiam isti apud Hebraeos dici solent fratres. Hanc sententiam sequitur Calvinus in comment. ad cap. 18. Levitici.

Sed et sententia improbabilis et falsa et ab ipso Beza Calvini discipulo refutatur in hb. de repudiis. pag. 7fi. Aam ex Scripturis constat, legem intelligi de fratribus germanis principaliter, licet mi alios etiam propinquos extendatur. Genes. 38. Judas fratribus germanis uxorem eandem conjunxit: et Huth. 1. Aoemi hortatur nurus suas viduas, ut non expectent in conjuges. fratres virorum, quos ante habuerant, sed aliis viris nubant. Loqui autem illam de fratribus germanis, patet ex illis verbis ejus: *In adhuc in utero meo sunt filii. qui iam mariti vestri? Revertimini et abite filiae meae: quoniam senior sum. quam vel virum habere queam*. Et Malh. 22. interrogatio Sadducarum de muliere, quae nupsit septem fratribus, videtur omnino cogere, ut de germanis fratribus lex intelligi debeat. Adde, quod lex ipsa Deuteronomii salis indicat de fratre germano rem esse intelligendam. Nam non dicit absolute accipiat canis frater. Sed: *Si habitaverint. inquit, fures simul, et unus moriatur sine liberis: non exhibet uxor ejus extra domum. sed ducet eam frater alius;* ubi describuntur fratres, qui in eadem domo habitant, quales ordinarie nun sunt. nisi fratres germani.

Sed objiciunt vocem hebraicam; quae habetur in Deuteronomio: non enim dicitur, accipiet eam id est. frater, sed D27, id est, cognatus.

Respondeo: Vocem illum Djp proprie significare levirum, id est, fratrem manti defuncti: unde etiam verbum **Qi'** in pici, significat accipere uxorem fratris. Habetur enim haec eadem vox Genes. 38. vers. 8. et Ruth. I. vers. 17. ubi sine controversia agitur de fratribus germanis. Praeterea in hoc cap. 27. Deuteronom. quorsum Scriptura dicit: *Si habitaverint fratres simul, et unus moriatur sine liberis etc.* nisi vellet per D2 significare fratrem defuncti fratris? Denique ibidem paulo post Scriptura subjungit: *Primogenitus,*

queni *pariet mulier, crû fratris defuncti*: ubi expresse defunctum Scriptura vocal fratrem ejus, quem vocavit C2' ergo et iste etiam frater illius. Proprie igitur C3T etiam id, quod latine dicitur levir; quamvis derivetur etiam ad alios propinquos, sicut etiam lex ipsa ad alios perlinebat: quando fratres deerant, aut non volebant illam accipere; tunc enim propinquior succedebat in jure illam ducendi, ut historia Ruth cap. 5. aperte declarat.

Quinto alii volunt, legem Deuteronomii intelligi quidem de fratre germano, sed esse exceptionem quondam legis in Levitico latae. Illa docet s. Augustinus. quaesi. 61. in Leviticum et Lyranus et plii in commentario hujus loci: eandem sequitur Dextera in libro de repudiis, pag. 78.

Quae sententia probabilis etiam; sed nihil adversariis prodest. Nam exceptio ista, sive lex exceptiva etiam declarativa alterius legis, aperte demonstrat, legem illam Levitici non fuisse naturalem, sed judicialem. Nam lex ista Deuteronomii, quae est legis Leviticus declaratio, sive exceptio; vel etiam naturalis, vel judicialis. Non potest dici naturalis, quia etiam hoc tempore servanda esset, quod tamen omnes negant, et maxime adversarii, et ii potissimum qui divortium regis Henrici VIII. a Catharina regina defendunt. Nam cum Henricus frater natus major sine liberis decesserit, non solum potuisset. sed jure divino et naturali debuisset Henricus frater uxorem ejus, idest. Catharinam conjugem ducere. Ergo coguntur fateri, ut etiam faterentur, legem Deuteronomii esse judicialem, et proinde nunc per Christum abrogatam. Quod si exceptio judicialis est, ergo etiam lex, a qua si exceptio, judicialis est: exceptio enim si ab istis, quae sunt ejusdem naturae et ordinis. Vel si lex illa naturalis oral, et exceptio erit naturalis: qualis etiam illa, quod in ultima necessitate liceat fratri sororem ducere; lex enim naturalis patitur hanc naturalem exceptionem.

Praeterea qualiscunque si illa exceptio, sive naturalis, sive judicialis. convincit conjugium cum uxore fratris non esse per se, et intrinsece malum; non enim quod est intrinsece malum, per ullam circumstantiam potest fieri bonum. Quare habemus ex hac exceptione legem Leviticam non esse primi ordinis.

Ille vero ista eadem exceptio convincit et conjugium cum uxore fratris non esse malum semper, excepta sola ultima necessitate, quale diximus esse etiam in conjugium cum sorore germana. Nam iste casus in Deuteronomio exceptus, novetur ultima necessitas, sed pietas quaedam in fratrem mortuum. Ergo hoc praeceptum Leviticum non est etiam naturale secundi ordinis. sed tantum tertii, idest. carum rerum, quae sunt malae, ob extrinsecam aliquam turpitudinem, quae tamen potest tolli per aliquam circumstantiam, cujus honestas vincat priorem turpitudinem: Invenitur enim tale conjugium licitum redditur secundum rectam rationem, cessante lege positiva. Et sicut non est contra rationem, immo secundum rationem, conjugium ob pietatem in fratrem: ita si fiat alia similis exceptio, vel etiam majoris aliquid boni, ut, si modo ad pacem inter principes conservandam, ducat quis uxorem fra-

Iris defuncti; non erit contra rationem tale conjugium, nec ullo modo illicitum, nisi ob legem ecclesiasticam, in qua dispensari potest.

Dices fortasse, fuisse dispensationem in lege naturae a Deo faciam. Alia dispensatio non est. Ici nec jubet aliquid Heri, sed tantum tollit obligationem legis in aliquo particulari casu, et permittit; secus fieri, quam lex praecipiat. In Deuteronomio autem lex plane statuitur, jubens ut frater uxore fratris defuncti ducat, et poenam in transgressionem constituit.

Adde Ultimo, quod licet non sit improbable ista Augustini auctoritatem, illam exceptionem esse tantum lamen probabilius est non esse. Nam exceptionem addere post legem conditam, et maxime alio loco, et loco, non est Dei, qui omnia novit: hominum, qui experimento paulatim discunt, sed leges non posse servari, nisi aliquid excipiat.

Quare probabilissima est Cujacianae expositio commentario Levitici, et aliorum, qui volunt: prohiberi in Levitico Matrimonium cum uxore fratris defuncti accipiendo tale conjugium etiam, et solitarie, quemadmodum accipitur homicidia in decalogo, cum dicitur: Non occides. Quia hoc non impedit quo minus licet postea leges positivas particulares, quae conjugium cum uxore fratris defuncti aliqua circumstantia prohibeant, cum hoc non impedit quo minus licet postea leges particulares. Ad quem modum non impedit lex decalogi: Non occides. quo minus licet leges particulares (piae jubeant occidi latronem et maleficum; contra jubeant non occidi cum, qui casu, vel ipse defendendo alium occideret etc.

Sed jam argumenta solvenda sunt, quibus haeretici probant, omnia praecepta Levitici de gradibus cognationis esse naturalia, et per hoc indispensable.

Primum argumentum est Philippi in locis, de conjugio, Brenlii in Levitici cap. 18. Invenitur in 2. par. examinis, pag. 1231. et in libro de repudiis. Deus, Levit. 18. et 20. promittit, gentes, quae habitabant Palaestinam antequam in Hebraei venissent. puniuntur ob incesta conjugii (piae in isto cap. 18. Levitici prohibentur conjunctiones illas Gentilium, et abominationum coram Deo; ergo praecepta Levitici de gradibus cognationis, non sunt judicialia, sed naturalia, et gentes etiam obligaverint, quae non populum habent, non perlinebant.

Desponderet aliquis furiasse Deum punire voluisse Gentiles, non propter transgressionem preceptorum de gradibus cognationis, sed propter adulteria, propter concubitus cum masculis et cum jumentis, et propter idololatriam, quam Gentiles illae exeroebant cum idolo Moloch. Nani ista quae sunt scelera, (piae vere sunt contra naturam, prohibentur in cap. 18. Levitici, post prohibitionem graduum cognationis, et tandem subjiciuntur. Id non videtur solidi solutio. Nam etiam si in cap. 18. Levitici poenae in Gentiles subjiciantur immediate post illa quatuor scelera, lamen cap. 20. subiungitur eadem poenae in eosdem Gentiles immediate post prohibitiones graduum cognationis.

Neque potest responderi, Deum punivisse Gentiles ob conjugia in primo gradu consanguinitatis

quinc sunt contra legem naturalis: non nulem ob conjugia in aliis gradibus. Nam in illo cap. 20. post enumeratos gradus, habentur haec verba: *Cuslmite leges meas, alque judicia, et facite ca:* tj viros evonrnf *terra. Nolite ambulare in legilimis* n«*lionum, quasego expulsurus sum ante* i omnia *enim haec fecerunt, cl abominatus*, cum ccis. Illec ibi; illa autem verba posirema: Omnia *luic fecerunt*, cum sint universalia, non possunt restringi ad ceria aliqua scelera.

Respondeo: Omnia illa prncepln de gradibus cognitionis, naturalia sunt aliquo modo, nimirum n nude ac soliloric sumantur gradus cognationis, sino circumstantiis, quae sufficiant ad Matrimonia in illis gradibus honestanda. Nam cerlc propositio illa generalis Levit. 18. /Id *proximam sanguinis sui nemo accedat*, jus naturae complectitur, cl ideo etiam in singulis praeceptis de gradibus, repolitur vocabulum, Turpitude, quin turpe est cum cognata Matrimonium contrahere, cum natura ipsa didet reverentiam quondam illis deberi, cum qua pugnat copula carnalis. El quia Gentes illae sine ullo delectu miscebantur consanguineis. peccabant haud dubie in singulis contra jus naturae, cl ideo merito puniebantur.

Est lamen illud hic observandum, peccasse quidem Gentes in ejusmodi conjugiiis contrahendis; sed non ila graviter, ul propter illa ejicenda essent cl terra: isla enim poena proprie respicit crimen idololatriae et adulteria, ac flagitia illa prodigiosa i in bestiis cl masculis. Cum enim Scriptura dicit: *Omnia haec fecerunt etc.* non intelligit tantum conjugia in gradibus prohibitis, sed omnia scelera supranominna. Nec dicit Scriptura, propter singula peccata fuisse dignos illos, qui a terra evomerentur; sed propter omnia, quia nimirum inler omnia erant quaedam gravissima cl enormia.

Veram esse hanc solutionem, confirmari potest cwmpis patriarcharum, ul Jacob, Juda cl Amram, addo etiam Abraham ex opinione Theodori Bezac, qui in gradibus prohibitis conjugia contraxerunt, et lamen a Deo puniti non sunt, quia videlicet non temere, sed cmn ratione id fecerunt: neque ad isla conjugia adjunxerunt quatuor illa scelera, ob quae proprie Gentes illae punitae fuerunt.

Scrimdmn argumentum ejusdem Philippi cl Kemnili: *Corinthii praetextu evangelicae libof-tntis nnn fere. banl legem Levilicam de gradibus cenationis: quidam enim eorum cum noverca sva Matrimonium celebravit. At b. Paulus acri-hr ob hanc rem Corinthios reprehendit, et in eo-•' losum illum Satanae tradidit: ergo Paulo ju-dice, tenentur Christiani ad observantiam legis Indicae de gradibus. Quare. tex illa non judici-alis, sed naturalis est.*

Respondeo: Pruno probabile est. Primum gradum lliiii. ilis in linea recta, simpliciter prohibitum esse jure naturalis: sed non ideo praecepta omnia de gradibus sunt naturalia, quia unum aul alterum est naturale.

Seciñ'do: Probabile est Apostolum loqui de aliquo, qui novercam concubinae loco haberet, vivente adhuc patre; quod scelus non incestus tantum, .deladulterium etiam gravissimum erat. Id enim

colligunt s. Anselmus cl s. Thomas ex illo 2. Corinth. 7. *Scrpsil vobis non propter illum, qui fecit injuriam, nec propter eum. qui passus est, sed ad manifestandam sollicitudinem nostram;* nam is qui fecit injuriam, est filius incestuosus: qui eam pertulit, est pater, cujus uxor violata est. El quamquam posset intelligi, ul vult Tbcorelus, patris mortuo factam esse injuriam: lamen longe probabilius est, Apostolum loqui de patre vivo: nam mortuo non facil injuriam, qui ejus uxorem ducit, cum per mortem solvatur vinculum conjugale.

Tertium argumentum Kemnili: *Joan. Baptista, cujus ministerium finem imposuit legi veteri, confirmavit praeceptum Levitici de non ducenda uxore fratris:* Dixit Herodi: *Non licet tibi habere uxorem fratris lui, Mallh. Ii. et Marci IG.*

Respondeo: Primo Joan. Baptista non imposuit finem legi, sed Christus. si de mutatione; et abrogatione legis agatur: imposuit tamen etiam Joannes inem legi, quia fuit ipse ultimus propheta veleris Testamenti, juxta illud Lucac IG. *Lex cl prophetae usque ad Joannem.* Quare toto tempore Joannis, lex Moysis vigeat, et tenebatur Herodes, qui eam legem profitebatur, observare. Aon licebat aulem ei secundum legem habere uxorem fratris sui, sive is viveret sive mortuus esset, quia proles ex eo Matrimonio jam nata erat, nimirum lilia illa Herodiadis, quae saltandi arte ila placuit regi, ul ab eo caput sancti Joannis impetraverit. Istam enim filiam fuisse Herodiadis. ex priore marito, docet Chrysostomus homil. 49. in Matthaeum; cl salis constat ex eo, quod mors Joannis incidit in ipsum initium conjugii Herodis cum Herodiade, ul patet ex Josepho hb. 18. antiquil. cap. 10. Si enim eo tempore puella jam tripudiare noverat, cerlc inultis annis ante nata fuerat: neque verisimile est s. Joannem expeclalurum fuisse tot annos, antequam Herodem publici illius criminis reprehenderet.

Secundo responderi potest, crimen Herodis non fuisse incestum tantum, sed etiam adulterium: siquidem ul in comment, cap. I 1. in Mallh. refert ex antiquis historiis s. Hieronymus, Herodes viventis fratris uxorem acceperat. Quod etiam Josephus scribit lib. IS. untiquit. cap. 9. quamvis in nomine dissensio sit. Joscpus enim dicit Herodem istum duxisse Herodiam uxorem alterius Herodis fratris sui viventis. Hieronymus aulem Philippum nominat fratrem Herodis, cujus uxor antea fuerat Herodias. El quod longe majus est, Marcus cap. G. aperte vocat Philippum: quare oportet. vel falsum esse Josephum, vel hominem illum ulroque nomine appellatum. Illud hoc loco ad rem nostram facit, omnes convenire, Herodem viventis fratris uxorem habuisse.

Quartum argumentum Kemnili. *Deus Levit. 18. et 20. varias poenas, casque gravissimas adjecit praeceptis illis de gradibus cognationis: jussit enim interfici, aut deleri de populo, aut orbari filiis, aul prohiberi aditu Ecclesiae,*

Respondeo. Non sequitur ex his poenis, omnia illa praecepta esse naturalia: nam etiam judicialibus cl caeremonialibus adduntur similes poenae,

ni pulci de transgressore legis, <lc circumcissione, Gen. 17. cl de comedente fenneilalum in diebus azymorum. Exod. 12. Denique pleni sunt libri Exodi, Levitici el Numerorum ejusmodi poenis.

Quintum argumentum csl. Joan. Brenlii in commentario Levitici, cap. 18. *Leges. in quibus conveniunt Moyses cl Caesar romanus, non possunt esse judiciales, sed morales. Sed conveniunt Moyses ct Caesar in nullis gradibus cognationis prohibendis: ergo lex prohibens ejusmodi gradus, non csl habenda judicialis sed moralis.* Majorem propositionem probat, quia politicae .Moysis cl Romanorum, sunt approbatae a Deo. cl sunl omnium aliarum pracsclanlissimae; ergo non est dubium, ea, in quibus duae illae politiae conveniunl, esse juris nalurae.

Respondeo: Non csl verum leges omnes ad jus nalurae perlinere, in quibus Moyses el Caesar conveniunt, neque id solide probalur a Brenlio.

Primum enim non allegat, neque allegare polesl Brenlius ullum lesimonium verbi Dei, unde probel suam proposilione improinde non lenemur illi credere, si quidquam valent apud ipsos ipsorum principio.

Deinde non vere assumil. politiam Romanorum a Deo fuisse approbatam. Christus quidem dicit .Mallh. 22. *Reddite quae sunt Caesaris, Caesari*, cl Apostolus Rom. 13. omnem potestatem esse a Deo. el ideo principibus esse parendum, ct tributa praestanda: sed non ideo confirmavil Deus omnes leges Romanorum; alioqui confirmasse! eliam leges de colendis idolis, cl desolvendis usuris. Scribit enim Augustinus iu epistola 51. nd Macedonium adhuc suo tempore legibus Romanis coactos fuisse homines usuras solvere: nec desunt aliae leges injustae, quas nimis impium est dicere, a Deo esse probatas. Aliud igitur est, parendum esse principibus juste imperantibus, quod Christus el Apostolus volunt: aliud autem, omnes principum leges esse justas, cl a Deo probatas, quod nusquam in verbo Dei reperitur.

Adhacc etiamsi leges Romanorum fuissent omnes justae, atque adeo probatae, ut revera erant leges Moysis: non tamen colligi posset, ad jus nalurae perlinere omnes leges, in quibus Moyses cl Caesar conveniunl. Polesl enim facile fieri, ul convenient eliam in legibus positivis; immo cum omnes leges Caesarum positivae sint, necesse csl, ul si quando conveniunl cum Mosaicis, in positivis plane convenient. Lex enim Caesaris non prohibet id, quod solo lumine rationis omnes noverunt esse prohibitum, sed poenam constituit in cos qui secus fecerint, aul certe quod jus nalurae docet in genere, lex civilis determinat in particulari; utrumque autem positivum csl, tam poenae constitutio, quam etiam determinatio juris in particulari.

Aon igitur probavit Brenlius suam propositionem: sed probemus nos modo ex ejus principiis, illam esse fais. im. Lex Caesaris prohibet conjugium cum sorore uxoris mortuae, quod conjugium non prohibet lex Moysis, ul ibidem Brenlius concedit: ergo lex illa positiva esi, el proprie Caesaris el politica, non aulem naturalis, secundum regulam

Brenlii, qui vult positivas esse, el non naturales leges. iu quibus .Moyses el Caesar non conveniunl. Rursus, lex illa positiva cl politica csl, ergo ctimil lex illa, quae prohibet conjugium cum uxore fratris, positiva el non naturalis erit: nam csl idem prorsus gradus aHinilalis cum uxore fratris, cl cum sorore uxoris. Ulenim uxor fratris mei csl mihi soror aUmlalc, quia illa est una caro cum fratre meo; ita soror uxoris meae csl mihi soror affinitile, quia soror ejus el ego, una caro sumus. Quod si lex prohibens conjugium cum uxore fratris, non est naturalis, ul jam deduximus, ergo falsa csl propositio Brenlii afirmandans, naturales esse omnes illas leges, in quibus conveniunt Caesar et Moyses: haec enim non est naturalis, el lamen in ea conveniunl Caesar el Moyses.

Sextum argumentum adferl Thomas Waldensi: loin. 2. de sacramentis cap. 131. ex Augustino in lib. quaestionum super Levit. quaest. 53. alias Gl. ubi Augustinus videtur lotam illam tabulam leulicam do gradibus prohibitis reducere ad decalogum tamquam in eo praeconceplam.

Respondeo: Non diligenter attendit Waldensis sententiam s. Augustini. Is enim quacs. Gl. ellij. dicit, adulterium in decalogo esse prohibitum, tl iterum in Levilico cap. 18. ex eo aulem deducit, reliqua praecepta Levitici, quae prohibent conjugium cum uxore patris, vel fratris, vel patruil etc. non debere accipi de uxore pains viventis, aul pitruil viventis, aul fratris viventis, sed mortui, quod alioqui supervacanea essent, cum nmnia ista adulteria sint, et jam in decalogo prohibita.

Septimum argumentum addi polesl ex Innmenlio 111. capit. *Gaudemus*, de divortiis; ubi dicit, Matrimonium inter infideles contractum in 2.3. cl ulterioribus gradibus, esse ratum, nec debere dissolvi cum illi convertuntur ad Udem, quin non tenebantur illis legibus Ecclesiae. Ex quo colligo ! aliqui. cx senlenlin Innocenlii Matrimonium infidelium in primo gradu contractum . esse irritum, d proinde jure nalurae prohibitum. At conjugium cum uxore frairis mortui, esi in primo gradu, ergo prohibitum jure nalurae.

Respondeo: Argumentum hoc non est contra conclusionem nostram. Nos aulem lanium contendimus, non omnes gradus in Levilico prohibitos, esse prohibitos jure nalurae. id quod Innocentius eliam docet, dum secundum gradum non vultesprohibitum jtirc natiirae. com tamen mm ignoraret eum gradum in Levilico fuisse prohibitum.

Est lamen hoc argumentum contra id quod saepe dicimus, conjugium cum uxore fratris, non rs- irritum jure nalurae. Ideo Respondeo: Innoci*ntiii: n de primo gradu nihil dixisse, sed tantum déchirasse id, quod ei propositum fuerat de secundo eloquentibus. Praeterea etiamsi aperte dixisset primum gradum jure nalurae proliibilum osse, dibi rei hoc inlelligi de primo gradu in linen recta, rei de primo gradu consanguinitatis, non aulem affinitatis. Nam ul habemus cap. fin. de divortiis, idem Innocentius dispensavit, ul in Livonia retinerent uxores fratrum deft)ncloruin: qi)od certe nuinquam fecisset, si exislimasscl jure naturali eum gradum prohibitum fuisse.

CAPUT XXVIII.

Primum gradum consanguinitatis tam in recta, quum in transversa linea, cl primum affinitati^ in recta tineam, jure naturae interdictos esse cl ab homine indispensabilcs.

Sit jam Terlin propositio: *Jure naturae inlcrdi-du sunt conjugia in primo gradu consanguinitatis. lam in recta tineam, quant in transversa; el in primo gradu affinitatis in recta linea tantum.* Docuimus in supermre coiichisioiie , non ointiin praeceptu de gradibus prolubilis nd jus naturae perlinere; nunc explicamus, quae sint censenda praecepta juris nalurae.

Est aulem circa propositionem istam tertiam primo loco nutandum, nos nihil dixisse de secundi cl lenio cl sequentibus gradibus in recta lineam, non quod eos non putemus jure nalurae prohibitos,sed quia eodem ratio esso videtur de primo eide raderis: est enim communis sententia,inter ascendentes el descendentes omnia conjugia esse prohibita. Nam etiamsi in gradibus remotioribus minor sit propinquitas sanguinis, tamen major est inaequalitas aetatis, quae defectum illuni propinquitatis compensat: ul, ex. gr. inter nepotem Clariam minor csl propinquitas sanguinis, et proinde minor indecentia conjugii, quam inter lilium et matrem: lamen major est inaequalitas aetatis, et rnnsequenter major indecentia ratione aetatis: nepns enim vix est adolescens , cum avia jam est anus. Pari ratione inter pronepotem cl proaviant, minor est propinquitas sanguinis, lamen major inaequalitas aetatis, quam inter nepotem et aviam. El quando tam procul proceditur in gradibus, ul jam nulla sil communicatio sanguinis, til in quinto gradu cl sequentibus, tunc aul mortui sunt ascendentes, aul omnino confccli ac decrepiti: et contra.descendentes, aul infantuli.aul tam tenerae aetatis sunt, ul nulla ratio ferat, inter eos conjugia copulari.

Secundo loco notandum est: Nos in conclusione posuisse primum gradum,sed non omnino universaliter: nam primum gradum nlllnitalis in linea transversa, ul leviri cum fratria. non putamus prohibitum esse jure nalurae, ut conclusione, superiore docuimus. Neque id mirum videri debet.Nam magna differentia csl inter primum gradum in linea recta, cl primum in transversa; cl rursum discrimen est non contemnendum, inter consanguinitatem cl affinitatem: immo iu eodem primo grado In linea rectu, invenitur latitudo quaedam, et proinde diversitas.

Possumus aulem doctrinae caussa ita disponere ordiotm conjugiorum jure nalurae prohibitorum. Primum.idque omnium turpissimum csl. filii cum matre. Nam et summa conjunctio csl inter matrem el lilium, cl praeterea deberet mater, quae naturae ordine Olio praeest,eidem conjugii ratione subesse.

Secundum est: Patris cum filia. Id enim par est primo, quod attinet ad conjunctionem, sed minus turpe est, quia non invertitur ordo regiminis,cum

et liliac: cl uxoris sil, subjici, non praccessc. Ac de liis duobus ornnes convcniumljure naturae esse prohibita.

Tertium csl: Fratris cum sorore germana, ex utroque parente: nam cl hic summa conjunctio csl, sed lateralis cl ideo minor,quam sil ea, quae palri cum filia intercedit.

Quartum csl: Fratris cum sorore, ex altero tantum parente: neque enim dubium esse polesl,quin sil minus turpe conjugium cum sorore ex allero parente, quam ex utroque.

Quintum csl: Privigni cum noverca,id enim parum omnino abest a tertio el forle nihil. Nam etiamsi ex una parle minus turpitudinis habeat.quia est affinitas, non consanguinitas: lamen ex allcra parte plus indecentiae prae se fert, cum sil in recta linea, cl invertitur ordo regiminis : noverca c-nim csl loco matris,et ordinarie eliam senior esse solei, et in privignum ordine nalurae potestatem habet.

Sextum cl ultimum csl: Vitrici cum privigna : boe enim est in eodem gradu cum superiore, sed deesl indecentia ex perversione regiminis. Privignae subesse convenit vitrico, sive sil loco lanium palris, sive liat eliam maritus: cl quod dictum est de privigno cl noverca.inlelligendurn esi cliam de genero el socru: el quod dictum csl de vitrico cl privigna, inlelligendurn csl de socero cl nuru.De liis quatuor gradibus non desunt qui negent eos jure nalurae prohibitos.in quibus csl Cajclanus in 2.2. quaesi. 151. ari. 9. lamen scnlentia communior cl verior, contrarium habet.

Tertio notandum esUNos in conclusione dixisse conjugia in his gradibus indispensabiha esse ab homine, quia putamus, a Deo indispensabilia esse conjugia omnia in quovis grndu: nullus enim est gradus.in quo conjugium ila sil intrinsece malum, ul repugnet illud fieri bene. Quod ex eo palel , quia nullus gradus tollit finem Matrimonii primum, vel secundarium . liccl aliquo modo impediatur; nam ex conjugio cliam filii cum matre, nasci possunt liberi el educari, elc. neque legi ullum , qui expresse hoc negaverit. Nam ipse cliam Cajclanus in 2. 2. quaesi. 15L ari. 9. gradum istum primum in linea recta, dicit habere per se. el naturaliter annexum impedimentum conjugii; lamen ibidem scribit, conjugium in hoc gradu dispensabile esse ab auctore naturae.

El aliquod argumentum ad hoc probandum adferri potest ex facto tiliarum Lotii , quae cum existimarent.nullum omnino virum in mundo superesse, crediderunt sibi licitum esse . ex proprio patre liberos quaerere, Genes. 19. El quamquam a peccato non excusentur, quia debuissent curam istam generis propagandi patri relinquere,aut certe cum eo communicare consilium, et ipsius expectare judicium, cl non praevenire, ac patrem decipere: lamen facium ipsum indicat, in lain extremo cusu non esse omnino contra humanam rationem ejusmodi conjugium, praesertim si accederet auctoritas dispensantis Dei. Immo Chrysostomus homil. <4. in Gen. el Ambrosius lib. I. de Abraham cap. G. eas omni crimine liberant. Augustinus lib. 22. contra Faustum, cap. -53. peccasse dicit,

non lam ardore libidinis,quam nimio amore posteritatis.

Ilis notatis· probatur conclusio. Primo , quia omnia et sola conjugia praedicta puniuntur ultimo supplicio in Levit, cap. 20. cum caetera pynianlur levioribus poenis.

Secundo:Quia nulla exstant exempla sanctorum qui ullo unquam tempore his gradibus contraxerint Matrimonio, cum tamen exstent de aliis, ut supra ostendimus.

Tertio: Quia nulla unquam facta est dispensatio ab Ecclesia in his gradibus:qunmvis non defuerint, qui cam aliquando quaerent. Nam de comiti Armeniaco refert Paulus Aemilius in Ludovico XI. cum falso pontificis diplomate sororem germanam sibi Matrimonio conjunxisse; qua nimirum verum diploma extorquere numquam potuit a pontifice ; falsum a corrupto quodam ministro procuravit. In gradibus nutem quos diximus , jure naturae non prohiberi, non semel factae leguntur dispensationes. Facta enim legitur in pruno gradu allimlalis in Imc.i transversa, ab Innocenlio III. cap. finali , de divortiis: et a Martino V. teste Antonino, 3.par. til. Leap. 11. summae theologicae; et rursum in secundo gradu consanguinitatis, ab Alexandro VI. teste Cajelano iu 2. 2. quaest. 155. ari. 9. linmo (ul supra est demonstratum) Innocentius III. cap. *Gaudemus*, de divortiis, aperte declaravit, in secundo et sequentibus gradibus , Matrimonia inter infideles contracta, rata esse debere.

Quarlo:Quia omnes Gentes aul a conjugiiis praedictis naturaliter abhorrent, aul si quae Gentes iis indulgent, ab aliis ferae et barbarae judicantur.

Persae, qui connubia cum parentibus et sororibus permittebant, ab omnibus reprehenduntur, ul a Tertulliano iu apologetico, cap. 9. a Chrysoslomo homil. de pentecoste in line, nb Augustino , quaesi. Gl. in Levilic. a 'ihcodorclo in lib. de legibus. Aristoteles quoque in lib. 2. Politicorum , inde reprehendit communionem uxorum, quin sequeretur, ul lili parentibus, et fratres sororibus jungerentur, et in lib. 9. de historia animalium , cap. 57.scribit, camelos et equos,non posse adigi, nl cum matribus misceantur,et exempla duo plane admirabilia refert. Quod etiam facit Plinius lib. 8. naturalis hislor. c. 52. Svelonius in Cujo,inter lilia Caji imperatoris refert, quod sororem Drusillam uxoris loco habere voluerit. Eutropius, elalii scriptores in Antonini Caracallae vita, notant eundem, quod ob nimiam impudicitiam a noverca Julia non abstlinuortl.

Denique Ambrosius in episl. GG. ad Paternum «uribit, conjugium patris cum filia pugnaro cum lege naturae.scripta in cordibus singulorum.El Augustinus lib.ia.de civilal.Dci cap. 16.scribit,eonjug a cum sororibus,non nisi perversis legibus fuisse permissa. Quod enim semel factum est.compcllenle necessitate, a filiis Adac. ita postea multiplicatis hominibus natura exhorruit, quasi numquam licuerit. Possent huc etiam adduci rationes aliquot naturales ex s. Thoma, et aliis auctoribus,sed cac commodius adducentur pro conclusione sequenti.

Jam vero contra tertiam hanc propositionem ob- r «■ solent argumenti quaedam. Primum sumitur

nb exemplo liliorum Adac, qui cum sororibus suis Matrimonia contraxerunt. Si enim ejusmodi eonjugia cum lege naturae pugnarent, non possent jure contrahi, nisi dispensante auctore naturae. Nulli aulem tunc facta legitur dispensatio; nec videtur decuisse divinam sapientiam, ul eodem tempore legem conderet, et in lege dispensaret; quare meril prohibitum jure naturae conjugium cum sorore.

Respondeo: Primo fieri potest,ul Deus cum filii» Adac dispensaverit, ul sororibus jungerentur: non enim requirebatur externa aliqua dispensatio pl: vocem, aul Scripturam,sed salis erat interna inspiratio; forte etiam Deus per Adamum significavit et declaravit ejus filiis voluntatem suam. Neque absurdum est, quod in ipso mundi initio in ea lege dispensaverit Deus, quandoquidem voluit reni auctor omnes homines ab uno procedere , nequ* bonum judicavit,plures simul masculos,pluresq: foeminas procrearo.

Secundo: Facilius dici potest, nulla fuisse ope- dispensatione, quia conjugium fratris cum sonae, jure nnturae prohibetur, excepta summa illa necessilale generis propagandi: ul in secunda propositione declaratum est.

Secundum argumentum sumitur nb exempto A brabac,qui sororem uterinam duxisse videtur,ell- ipse dicat Genes. 20. Vere *soror mea esi,flia patris mei, non filia matris meae, et duxi* cam. *uxorem*. Respondeo: Saram dici sororem Abratae de more Scripturarum, quia consanguinea ejus eral, neptis videlicet ex patre.

El quia non solum nonnulli ex nostris,sed elir Beza in lib. de repudiis contendit, Sarani genii nam sororem Abrahami fuisse, ideo sententiam r. strain paulo fusius confirmare cupio, et ca qu? contra objiciuntur, refutare. Igitur neptem ex li- tre. non sororem germanam fuisse.probatur Pria auctoritate doctissimorum scriptorum, s. Hierorn- mi in quaesi, hebraicis, ad cap. II. Genos.elh lib. contra Elvidium. s.Augustini lib.I6.de civit ' Dei cap.I2.et 19.et lib. 22.contra F.iuslmn.cap.M et Josphi Hebraei, lib. I. antiquil.cap. IS.

Secundo probator ex cap. II. Genes, ubi legi- mus: *Thare genuit Abram. Nachor et* Iron. l infra:/)umeri/nl *Abram et Nachor uxores:* nom- *uxoris Abraham Sarai,et nomen Nachor NeWx. filia, Aran patris Melchae et patris Jeschar,* ^ loco per Jescham non potest intelligi nisi Sani, quae teste Jospho et Hieronymo, binominis er.t Aequae enim ullo modo credibile estl, Scriptum prodere voluisse patrem Melchoo . et non patrem Sarai, personae longe dignioris: et deinde quor- sum mentio fieret Jesclmc.si diversa esset a Sar-n!

Tertio probatur ex eodem capite . ubi sic legi- mus:Tu/i/ *itaque Thare Abraham /ilium suum.'* *Loth lilium Iran /Hii sui, et Sarai* nurum sumo. *uxorem Abraham /iliisui* Quare non dixitEtSani filiam suam: sed solum, *A'ururn suam?* certe filii; conjunctior est patri, quam nurus. Sed quia not erat proprie lilia, noluit eam miscere cum iis, qui proprie erant filii.

Quarto probatur: Quia si Abraham, et Nachor accepissent sorores germanas, id fecissent, quia co

tempore per mores illarum gentium licuisset: nt hientur, qui defendunt Suram fuisse Abrnhnmj so- rorem germanam, ft'cque enim recurrendum csl ddispensationem divinam,cum en necessaria non fucrii.si non csl contra jus naturae late conjugium ul adversarii volunt. Al si tunc cl per legem nolunt el per mores gentis licuisset tale conjugium, ii. ip: nihil profuisset Abrahae dicere: *Soror mea* H, Id enim dixit ad tegendum conjugium, ul pa- id Gen. 12. el 20. quod idem postea fecit Isaac , Genes. 2G. interrogatus enim de uxore sua. ac li- mens propter illam occidi, dixit: *Soror mea est.* Oporkl igilur faleri, homines locorum illorum ita horruisse conjugium cum propria sorore, ul audito imiinosororis slatim crederenl eam non fuisse morem.

Denique quis credal Ahrahamum sino ulln ne- gitate duxisse propriam sororem. cum propter lise crimen Deus jusscrit, Levit. 20. ulrumque conjugem simul necari.

Sed respondendum csl ad objectiones Cajelani, qii contra sentit in explicatione cap. 20. Genes, eteap. 18. Lcvilici cl nonnullorum aliorum

Primo objiciunt verba illa expressa: *Vere soror* inctittl. Respondeo: Significari illis verbis . vere fuisse consanguineam. Nam etiam Isaac.Genes.26. died de Rebecca, sororem suam esse, cum tamen constet eam fuisse neptem ex patruele, idcsl, Il- limi Battiuclis liliu Nachor fratris Abraham: itidem Abraham vocal Loth fr.ilrcm suum. Genes 13. cum limen essci ejus nepos; cl Tobino 8. ail Tobias junior: *Tu scis Domine, quia non luxuriae eaus- ta eripio sororem meam conjugem,* el tamen non eral soror ejus germana. Daniel. 5. vocatur Nabuchodonosor paler Baltasaris, cum tamen es-cl nusejus, ul in cum locum scribit Hieronymus. Denique Mallii. 12. nominantur quidam fratres Do- mini, cum tamen nullos habuerit Dominus germa- nos fratres.

Secundo objiciunt: Esto , fratres dici possint consanguinei aequales, absurdum tamen est, pa- truum dici fratrem neptis, cum pclijs pater dici deberet. Respondeo:Id non esso absurdum,docenl exempla allata, Isaac vocantis Rcbceccam sororem, quae erat neptis ex patruele: cl Abrnhnm vocantis Lolli fratrem, qui erat nepos ex fratre.

Tertio objiciunt: *Cum Abraham ail, filia patris mti, loquitur de patre proprie dido, non de avo, erjo de sorore loquilur,non de nepfe.*Anteccdens ùjelanus probat,quia cum addidit Abrnhnm: *1'1 non filia matris meae,* sine dubio dc matre pro- prie dicta loquebatur; igilur eliam cum ail: *Filia]4lrû mei,* de patre proprie dicto loquebatur.

Respondeo: De patre proprie dicto loquilur Abraham, qui de patre suo, non de patre Same loquilur; ait enim: *Filia patris mei.* non aulcm, lilia patris ejus. Is autem, qui proprie paler oral Abrahae, paler improprie, idcsl, avus erat Sarne: -ater autem Abralme, non erat mater, neque avia Sorae,quia Aron paler Sarne.non erat fructrAbridine uterinus, sed ex patre tantum, cl ideo dixit: *Filia patris mei,* non, Filia malris meae. Quare improprietas non csl in voce Patris, sed in voce Filia: quae pro ncple accipitur.

fkiunri Vol. III.

At cur non dixit aperto: Neptis patris moi? v<l filia fratris mei? cur improprie loqui maluit, qunm proprie? Respondeo: Quia dixerat: *Soror mea est.* debuit consequenter loqui ac dicere: *Filia patris mei.*Praeterea, quia pater Snrac obiit ante avum.ui habemus in Genes, cap. 11. illa non alium patrem agnoscebat, quam avum, el ideo etiam Abraham sororem illam appellare s dcbaI.Et hoc est quod an Chrysoslomus boniil.45. in Genes.quem perperam allegant quidam pro contraria sententia. Dicil e nim appellatam sororem Abrahae: quia eundem patrem vocabat,quem ille; nimirum quia patre pro- prie dicto amisso,non alium patrem noverat, quam avum.

Quarto objiciunt:St *nonproprie sororer alAbra hami Sara; ergo regem fefellit, cum ait: Soror mea csl.* Respondeo: Non fefellit mendacio, sed elusit ambiguitate, quod licitum est, cum aliquis interrogatur non juridice.

At saltem debuisset postea rem lotam aperire, cum periculum evasisset, ne regem illum in eam opinionem induceret, quasi cum sorore germana Matrimonium contraxisset. Respondeo: Credibile est omnino, sermonem longiorem habitum inter Abraham el regem illum, el omnia fuse expli- cata, sed Scriptura breviter.more suo, rem attigit.

Quinto: Objici potest argumentum paulo diffii i lins. Nam si Sara liba cssel Arnn,ct uxor Abrahae. ul nos dicimus,debuisset gigni, cum pater ejus V ran septem esset annorum, quod fieri nullo modi- potest. Id nutem sequi, ita probo. Abraham erai decem annis senior, quam Sara, ul patet ex cap. 17. Genes, ubi sic loquitur Abraham: *Pulasne centenario nascetur filius. et Sara nonagenaria pariet?* ergo quanto nascebatur Sara, decem an- norum oral Abraham. Sed Vian oral junior ipso Vbralinm. saltem duobus annis, cum cssel tertius ab ipso: genuit enim Thare lres filios, Abraham. Nachor el Aran. Genes. 11. Ergo Aran erat octo alitiorum, quando nascebatur Sara: ergo anno se- ptimo illam genuit, si est ejus filia.

Respondeo: Aran major erat natu, quam Abra ham el quam Nachor, licet ob dignitatem primo loco ponatur Abraham. Id vero non temere dico, neque solum ad hanc solvendam difficultatem ex- cogitavi, sed ex ipsa Scriptura didici; nam Genes 11. sic legimus: *Vixit Thare septuaginta annis, el genuit Abraham, Anchor el* Iran. Ex quo loco habemus, anno septuagesimo 'Thare, jam natos fuisse lres istos filios: non enim Scriptura si- gnificat, eodem anno omnes lres genitos fuisse, sed illo anno jam habere coepisse ipsum Thu- re lres filios, unum videlicet ilio anno genitum, cl alios antea. Illo aulcm anno natus est Abraham: Scriptura enim in Genesi semper indicat tempus nativitatis eorum, quorum textit genealogiam, ut sciamus aetatem lotius mundi, aliis praetermissis, qui ad istam cbronologiam non perlinent. Ita vi- demus Scripturam, Genes. 5. prodidisse, quoto anno aetatis Adac natus sit Seth, per quem textitur cliromdogia. non autem quoto anno ejusdem Adac natus sit Abel, vel Gain: ct Genes. S. dicitur Ni i-. cum quingentorum cssel annorum, genuisse Seni. Chain et Japhel. ubi notatur praecise annus, (pio

naius esi Scm.quia per illum deducitur chronologie: el in reliquis idem observare liccl. Cum ergo solusAbraliame ex liliis Tbare sil is.cujus explicatur genealogia, el per quem textitur chronologia, necesse csl dicere.illo anno ipsum natum esse, alios aulem antea. Proinde Aran non septem, sed forte viginli septem,aul triginta septem annorum eral, quando genuit Soram: quod cliam inde confirmatur, quia obiit ante coeleros, cl quia etiam iXachor filiam ejus accepil.

Tertium argumentum principale ducitur ab exemplo Thnmar tiliae David, quae cum a fratre suo Ammon opprimeretur, dixisse legitur: *Noli frater ini. noli opprimere me,noli facere slulliliam hanc: quin potius loquere ad regem. et non negabil nu: libi*, 2. Ilcg. 13. Ex hoc enim loco inlelligimus. non fuisse inusitatum, ut a fratribus ducerentur sorores: alioqui enim, node consilium illud puellae venisset in mentem?

Ilespondenl aliqui:Thiamar non fuisse re vora filiam David,sed privignam,atque ideo fuisse quidam sororem uterinam Absalon, sed non sororem ullo modo Ammon. \l hoc defendi non polesl. Nam in illo ipso capite 13. lib. 2. Ilcg. vocatur Thamar lilia regis cl soror Ammon, cl clarissime lib. 1. l'aralip. cap. 3. enumeratis omnibus liliis David, subjungit Scriptura: Omnes *ii filii David, alis que filiis concubinarum.habucrunlque sororem Thamar*,non poluil aulem Thamar soror esse omnium liliorum David, qui ex variis uxoribus et concubinis nati fuerant, nisi eundem cum illis patrem habuerit.

Ilespondenl igilur. alii: Thamar fuisse quidem veram sororem Ammon, et bene nosse, tale conjugium esse illicitum, sed lamen illa verba protulisse vel quia nullum aliud consilium in illis angustiis ei occurrit, vel quia putavit fratrem perturbatum illa vehementi passione non animadversum fuisse, illicitum esse conjugium cum sorore. \l neque hoc dici polesl: nam Thamar serio loqmilam de conjugio futuro,si a rege id peteretur; indicant ejus verba in eodem capite. Nam eum vi compressa a fratre.in summum odium amore converso, expelleretur, dixit: *Majus csl hoc mulum, quod nunc agis adversum me. quum quod ante fecisti, expellens me*. \oluit igilur illa cum eo. more conjugis permanere: atque id salageb.nl, ul Davide consentiente, ab Amnione in uxorem duceretur,

Quo posito, ad argumentum Respondeo: Aon posse lirmuin argumentum duci ab opinione el verbis unius puellae, quae etiamsi numquam viderat tale conjugium.cl ipsa cliam absolute id horrehaUlamcn existimavit minus malum esse a fralre duci in uxorem, quam vi stuprari,praesertim si regis assensus accederet.

Quarluin argumentum simile csl superiori: ducitur enim ab exemplo Adoniae, qui novercam suam Abisag Sunamilidcin petiit in uxorem, 3. Reg. 2.

Respondeo Primo: Non constat Abisag fuisse.u uxorem David, cl per hoc neque constat fuisse novercam Adoniae filii David. Nam, ul loco cilalo dicitur, ministrabat illa Duvidi seni , atque ad cum

calefaciendum cum eo cubabat, sed neque voratur uxor, neque David eam cognovit, ul Scripture loquitur in eodem loco.

Secundo: Cum Adonias ob cnmpelilioncin a Salomone poena capitis affectus fucril, signum csl. illum rem illicitam postulasse: corte enim plusu. Iere debel sententia Salomonis regis sapientisbiini, quam postulatio Adoniae.

CAPUT XXIX.

Recle ab Ecclesia prohiberi conjugia, usque ad quartum vel septimum gradum consanguinitatis et affinitatis.

Sequitur ordino Quarta propositio,quae talis csl: *Recte catholica Ecclesia conjugia prohibuit olim usque ad septimum, postea vero usque ad quartum gradum consanguinitatis el af/iniltilis*.Il rest contra omnes haereticos supra nominatos: omues enim dc hac re Ecclesiam reprehendunt.

Ae duo quidem probanda essent. Primo, Ecclesiam posse leges ferre dc gradibus cognation:?. Secundo , caussam habuisse cur ejusmodi leges tulerit. Sed illud primum jam csl probalua supra in disputatione de impedimento voli sole. nis: probatur igitur illud secundum quatuor rallo-nibus. (pias fere ex Patribus desumpsit s. Thon. in 2. 2. quaesi. 154. ari. 9.

Prima ratio ducitur ab honore ilcbiloconsang: neis \l affnibus: docel enim ipsa natura, partui: bus et consequenter aliis consanguineis cl allini: bus deberi peculiarem verecundiam, reverenh. ' seucultum cl observantiam. Unicaulem revertetie repugnat maxime conjugalis netus, qui sn turpitudine quadam el irreverentia exerceri ne: polesl. Quocirca Levilic. 18. cum prohibetur eu: jugium cum maire, caussa redditur: *Quia molw tua csl*; el cum prohibetur conjugium cum nuru, dicitur: *Quia uxor filii lui est*. Do qua re sicleo qtnhir Augustinus lib. 15. dc civitate Dei cap. 16. *Nescio quomodo inesl humanae verecundi' quiddam naturale, atque laudabile, ulcuidcbl caussa propinquitatis verecundiam, ab ea conii: neat, guamris generatricem, lamen libidinem, de gua erubescere ridemus, cl ipsam pudicitiam conjugalem.lineo* aulem ratio cousque valcl,quoti? que habetur notitia cognationis: solent aulem l: mines ordinarie usque ad quartam gencraliontni se cognatos agnoscere, deinceps aulem vix ulli sunl. qui se pro cognalis habeant.

Secunda ratio ductiur n consuetudine ctfamili: rilale. quae inler consanguineos cl affines esse tie bel. Nam pnrenlcscl filii fratres cl sorores, aviel nepotes, noverca et privigni in eadem domo |r: bitant, cl assidue noctu el inlerdiu simul versantur: caelcri cliam propinqui,crebro cl fidenter propinquos adeunt, et cum illis manent.Ul aulem i: intima consuetudo innoxia esset, oportuit otnnin inler ejusmodi personas conjugia inlerdiccre:alw qui enim tria mala ex isla assidua conversatione

nascerentur. Unum , quod nimis facile cl nimis eliam cito, ademere Matrimonia conciliarentur. Deinde maxima praeberetur incestibus occasio : facilius enim peccala committuntur cum eis, cum quibas jus est Matrimonii contrahendi, quam cum alus. Denique essent omnia plena malis suspicio-nibus; cl alfabililas. blandiliacque cl oscula, quae nunc inter propinquos pietatis sunl, tunc, libidinis esse uoo leniere crederentur.Atque hanc rationem amplificat s. Ambrosius in episl. GG.ad Paternum. Tertia ratio sumitur a studio charilalis inter extraneos dilatandae. Nnm per Matrimonia conjunguntur clcolligantur homines vinculo necessitudi-nis. Quod si inler propinquos Malrimonia conlra: lunlur, perit hic fructus amplissimus propagandae necessitudinis: nam ad unam personam mulla vin-cula inutiliter restringuntur,quae in nullas utilisime spargi potuissent. Si enim fraler, exempli caussa, sororem ducnl uxorem: idem eril frater cl maritus respectu uxoris;cl idem eril filius cl gener respecta patris; cl ille erit simul paler cl soccr respectu lili. Itaque duo vincula dilectionis redu-cunlurad unum, quae duos unire potuissent.Hanc rationem adferlidem Ambrosius in eadem epistola 66. cl Augustinus Id). 15. civitatis Dei, cap. IG.

Quarta ratio sumitur ab usu moderato officii conjugalis. Cum enim naturaliter consanguinei diligan-tur, si adderetur cliam amor conjugalis,cresce-re! plus debito carnalis amor. Quae ratio ex Aristol. in 2. lib. politic, deprompta csl.

Adversus hanc propositionem sunl haec adversariorum argumenta. Primo, objcil Joannes Bren-lios In commentar. Levit, ad cap. 18. *Romanus pnKicx non csl supra Christum, cum ipse el fam non nisi vicarium ejus se faciat*.*Al Christus ii'jiirenil leges polilicas constituere, sed verbum Dei niinunciare; ergo nec romanus pontifex dc: bel. out potest ejusmodi leges ferre*.

Respondeo Primo: Christus non tulit quidem po-liticas leges, sed poluil lamen ferre, si voluisset; elquod per se potest, polesl eliam per vicarios, praesertim cum eae leges ad aeternam salutem fidelium necessariae judicantur.

Secundo: Leges dc Matrimonio non sunl mere politicae, sed clinm spirituales, cum Matrimonium ul sacramentum..Unde Christus ipse, sicut leges aliquas tulit de sacramentis enoteris, ila cliam dc Matrimonio, cum sustulit polygamiam cl repudi-um: cl sicut reliquit Ecclesiae potestatem mulla dia statuendi circa alia sacramenta , ita etiam cire? Malrimonia. Quare plena sunl concilia vetera canonibus de Matrimonio, ul videre csl in concilio Iuronensi II. in quo mulloium conciliorum cano-nes allegantur.

Secundo objcil Lulherus in babylon. caplivit. de Matrimonio, el Bucerus in cap. 19. .Matthaei: *Deus melius novit. quae sinl personae aptae ad Matrimonium, quousque sc extendant gradus cognationis quam ullus homo. Al ipse non prohibuit conjugia,nisi usque ad secundum griufum in linea inaequali; ergo temere prohibentur ab hominibus conjugia in gradibus ulterrioribus*.

Respondeo: Deus sapientissime cl plane divine legem dedit populo suo, quam tamen legem eadem

sapientia sua uohiil nobis esse communem,sed illi lanium populo peculiarem,aliud enim conveniebat illi uni populo.aliud Ecclesiae Christianae per omnes gentes diffusae: illi enim populo, non fuit admodum restringenda lex conjugii, lum quod pauci essent,turn quod in eadem tribu opes propriae conservandae erani,lum denique,quod illi valde proni essent ad uxores repudiandas. Cum enim consanguineae magis diligantur,quam externae mulieres, quo minus illae arcebantur a Matrimoniis cum consanguineis,eo magis claudebatur aditus ad repudia. Denique sicut ob infirmitatem illius gentis permit-tbanlur repudia el polygamia;ila cliam concedebantur Hebraeis conjugia in quibusdam gradibus, in quibus Christianis minime deceret concedi. I n-de s. Augustinus lib. 15. dc civil. Dei cap. IG. fatetur, antiquis licita fuisse conjugia cum conso-brinis, cl ca lamen Christianis recllissime pro-hiberi.

Tertio objiciunt Beza cl Kemnilius. ille in libro dc repudiis, iste in 2. parle exam.trident. concilii pag. 1235. aliquot concilia vetera, ul epanoense cap. 30. Iuronense 11. can. 12. parisiense I. cap. *I*. in quibus non prohibentur conjugia, nisi usque ad secundum gradunr.quibus addi potest testimo-nium s.Gregorii in responsis ad interrogata Augu-stini Anglorum episcopi,cap. 6.ubi docel, in lenio cl quarto gradu Malrimonia contrahi posse, modo a secundo omnino abstineatur. Ex quibus testimo-niis colligunt adversarii,prohibitionem quarti gradus, cl mullo magis septimi, antiquae Ecclesiae fuisse incognitam.

Respondeo: Falsum est, antiquitati incognitam fuisse legem de prohibitione usque ad septimum gradum. Nam in primis Alexander II. qui sedit post annum Domini 10G0. in concilio latranensi, ul habemus can..id sedem.35.quaesi. 5. affirmat, antiquum morem Ecclesiae per hmga tempora du-rasse, ul usque ad septimum gradum conjugia interdicerentur. S. Gregorius,qui anno GOO. sedebat, idcsl, IGO. anni ante Alexandrum II. lib. 12. episl. 31. ad Felicem episcopum incssancnsem aper-tissime scribil, sc cum solis Anglis ob recentem conversionem ad Udem dispensasse, cl in tertio cl quarto gradu Malrimonia contraheret. cum alio-qui usque ad septimum communi lege interdican-tur: ex quo solutum manet argumentum ex Gre-gorio anle: factum. Praeterea Julius papa,qui plus ducentis annis Gregorium antecessit, affirmat,nulli permittendum esse Matrimonium contrahere intra septimum gradum, ul habetur canon. *Nullum*, 35. quaesi. 2. cl apud Ivoncm, lib. 7. decreti.

Extat etiam concilium toletanum II. celebratum anle tempora s. Gregorii, ubi in 5. cap. statuitur, ut Matrimonium nullis contrahat cum propinquis ullis, usquequo lineamenti affinitatis generis suc-cessionem cognoscit, quem locum explicat Ale-xander II.loco cilalo,ul sensus sil, prohibita esse conjugia in omnibus gradibus, el pruinde in se-ptem; nullus enim ultra septimum cognationem ullam agnoscit. Simile foetum est docreclm in Germania, in concilio wormaliensi, referente Gra-tiano, can. *In Copulatione*, 35. quaesi. 2. ubi pro-hibentur conjugia in propria cognatione, usque

dum generatio agnoscitur, aul memoria relinetur. Concilium ilemagalhensc in Gallia celebratum ante illa omnia, quae adversarii citant, can. Gt. posl prohibitionem graduum aliquorum addil generalem prohibitionem, ne quis ullam consanguineam suam ducat uxorem.Exstat denique apud eundem Gratianum eadem caussa, 35. quaesi « an. *Xulli*, el can. *Contradicimus.el* duo alia cqn-cilia gallicana. lugduncnsc cl cabiloncncsc, in quibus rursum ad septimum usque gradum Matrimonia prohibentur. Habemus igilur morem, sive legem dc septem gradibus, non fuisse incognitam antiquitati, eum ila Italia, Germania nullis saeculis viguerit, cl ante annis 1000. initium coeperit.

Ad illa igilur tria concilia ab adversariis citata. Pico enumerari in illis conciliis praecipuos quosdam gradus, sed non negari esse cliam alios prohibitos.Nam concilium luronense II. remittit sc ad superiora concilia,ul ad epannense cl alia,elaperlc profitetur. servanda esse statuta veterum: Epannensc aulem adducit initium canonis 61. concilii .igalhensis antea celebrati: ex quo intelligimus, omina convenire cum agalhensi, ubi generaliter prohibetur cum omnibus consanguineis Matrimonium*

Adde: Quod etiamsi constaret ea concilia permis- sisse conjugia ultra secundum gradum, nihil absurdi sequeretur: potest enim in ejusmodi rebus mutabilibus, mutatio el varietas facile accidere.

Quarto: Objiciunt iidem Bcza ct Kemnitius, rationem lalcranonsis concilii, cur prohibitio rostri- du sit ad quartum gradum, omnino ridiculam cl puerilem esse: redditur enim ca caussa,quia qua- luor sunl humores in corpo humano, proul ex quatuor clementis hominem constat esse compo- situm.

Respondeo: Concilii illius omnium frcquenlis- simi el celeberrimi sanctio,qua cognatio ad quar- tum gradum restricta est, non ca ratione nititur, quam haeretici exagitandam susceperunt, sed aliis longe gravioribus,ut palel ex cap. 50. ejusdem concilii. Praecipua aulem ratio est,quia experien- tia docel, non posse hoc lempore tot graduum prohibitionem sine ingenti dispendio conservari, Nam quia aelas decrevit el charilas refrixit el con- lupiscnclin ancla esl, l'd saepissime, ul homines non recordentur tanlae multitudinis consanguineo- rum ei affinium; cl se ad illos, tamquam ad extra- neos habeant: cl ideo frequenter in gradibus pro- hibitis plurimi ex ignorantia, vel negligcnlia con- traherent Matrimonia, si adhuc prohibitio illa du- raret: inde aulem plurima dubia, lites cl scandala ' rirenlur. Quare ul recto fecerunt velcris, qui cos gradus servarunt,quamdiu experientia docuit com- mode posse servari: ila recte fecerunt posteriores, qui cos gradus ad pauciores revocarunt.quando ab ' .idem experientia docti, viderunt, jam non posse amplius sine magno dispendio, ul concilium lo- quitur, observari, fu quarto aulem gradu recte fi- xus est terminus,quia cum homines plurimi quar- tam generationem videant, non polesl facile con- uigunilas usque ad cum gradum oblivioni mandari.

Porro ratio illa de quatuor humoribus, non ul ratio primaria, sed ul congruentia quaedam ailler- lur: neque lamen inepta aul ridicula esl, sed pla- ne physica, ul s. Thomas ostendit in 1. distinet. 40. quaesi. I. art. 4. Quia enim homo ex qwluor elementis constat, colligitur admodum probabili- ter, in quarto gradu pcnilus dellccrc vim illini an- guinis ejusdem, quae a primo stipite trahitur. la permixtione enim sanguinis a patre accepti cum alio extraneo, quae (ll in generatione; id quodeu subtilissimum, nimirum vis ignea, I. coulundilu cl perit: 2. vis aerea, 3. aquea, I. terrea. Quare in quarta generalione lotus ille sanguis périr videtur.

CAPUT XXX.

De cognatione spirituali et legali, deque pulli- honestate cl affinitate ex fornicatione.

Quinta propositio: *Cognatio spiritualis el*kj; lis, *publicajustitia el affinitas ex fornicatio merito ab Ecclesia inter impedimenta* .Vain- *monii referuntur.* De cognatione spirituali el k- gali iniegri tituli extant in epistolis decrcclalibu- mulla eliam leslimonia velorum legi possunt afu Grnlrianum, 30. quaesi. 1. el 3. Praeterea ration qualuor pro confirmatione propositionis supen- ris.vim etiam habent in his duabus cognalionik;-. Neque adversarii aliquid solidi contra adferuul li- cet has cognationes more suo irrideant.

Lulherus in libro de caplivil. babylonien,cap. d Matrimonio, el eum sequulus Bcza in hb. de rep; diis,illud objiciunt,quod omnes Christiani sint In- ires, el omnes Christianae sorores: proinde omr ; inier sc spirituales cognati. Quocirca aul cogni- tionem spiritualem non debere censeri inipt;,- mentum, aul ccric cum solis ethnicis Christian;; conjugia celebraturos.

Sed facile esl respondere. Nam impedimental- cognationis spiritualis non ex jure naturae, sede. Ecclesiae arbitrio pendet: Ecclesia aulem m quamlibet spiritualem cognationem impedimenta esse voluit, sed cam solam, quae ex Baptismo ; Confirmatione oritur. Nam ul hanc cognatione impedimentum faceret, habuit caussam rationabi- lem, quia unus ab alio rccipil esse spirituale, d ideo debet illi peculiarem reverentiam etc. neqi. ullum absurdum ex hac impedimenti addition sequi videbat. Al ul cognationem,quae est inter, innes Christianos, impedimentum laceret, neque caussam habuit (non enim quatuor illae rationes in hac cognatione locum habent) cl absurdum mi- ximum sequi videbat,nimirum ul cogerentur fideles infidelibus copulari.

Jam vero publica honestas,esl inchoata quaedr. affinitas: sicut sponsalia Matrimonium inchoatum dici possunt; ideo sicut perfecta uflioilas impedi- mentum esl Matrimonium dirimens in omnibus gradibus,ila par eral.nl publica honestas Jlalriniu- nium in aliquo saltem gradu dirimeret.

Denique allinitas ex fornicatione, vera affini- esl, licet paulo imperfectior, quam ca sit, qnac ori- tur ex legitimo Matrimonio: quod si vera esl affini-

bs.uulhi caussa est,cur non dirimat .Matrimonium. INsceulein allinilalem verain cam. quae oritur Cx fornicatione, perspicuum est. Nam allnilas nascitur exeo, quod per conjugium duae personae ellciunluruna caro: at per fornicationem cliam duae [WOnie cfliciunlor una caro, dicente Apostolo Corinlh.G.Qui *adhaeret meretrici,unum corpus ejicitur. Erunt enim, inquil, duo in carne una.* Praeterea cl fornicatione oritur vera cognatio,cum sit vere pater qui sic general, cl vere (Ilius qui sic g,-neralurzcurigitur ex fornicatione oriri non possit jflioltas? Adde, quoti legimus in lib. 2. Reg. cap. •0,decem concubinas David, quas filius ejus Absalon violaverat, inclusas ab eodem Davide fuisse, elnumquam amplius ab eo cognilas;quin nimirum futui erant illae omnes, quasi nurus, ob conjunctionem cum lilio suo.

CAPUT XXXI

Di duobus impedimentis non dirimentibus.

Egimus hucusque dc impediinenlisomnibus diria ntibus Matrimonium.Num; de duobus illis, qui luis supra diximus .Matrimonium contrahendum unprdiri,non lumen dirimi contractum, breviter agendum esl. Impedimenta erant; Ecclesiae interdiclum. et tempus feriatum.

Per E desine interdictum inlcelligilur communiter Matrimonium clandestinum, quod sub gravibus points injure canonicointerdicatur,ac potissimum inconcilio lateranensi, cap. **SI.** cl nuper m concilio Indcnl. sess. 21. non solum prohibitum est, sed etiam plane irritatum ac illegitimum redditum, uljam qui ito contrahunt, verum non habeant Matrimonium, sed in perpetua fornicatione maneant. Potuisse aulem Ecclesiam haccMatrimonia irritare, dubitare non potest qui credit, potuisse eandem Ecclesiam irritare Matrimonia in certis gradibus cognationis, vel ob votum solomno continentiae . aut aliis de caussis, de quibus supra diximus: eadem est enim omnium ratio.

Adversarii probant,quod nunc tandem Matrimonia clandestina pronunciemus illegitima; sed nos reprehendunt,quod ante concilium tridentinum ca pro ieris et ratis haberemus; cum lamen damna-remus ac detestaremur. Itaque Marlinus Kemnilius in 2. par. examin. pag. 1280. el 1281. sic loquilur:4udirero *qualia αούστατα tridentina synodia dc hac quaestione statuât.Fatetur Ecclesiam bilia clandestina Matrimonia semper detestatam d/i/iic prohibuisse: et tamen simul anathemate. damnat, qui ea vera el rata esse negant. Polesne igilur detestanda et prohibita conjunctio fa^re verum Matrimonium? Hoc esl: detestanda d prohibita conjunctiojuxla tridentinum concilimn, esi legitima el divina conjunctio.* Ilacc ille.

Sed facilis responsio est. Nam idem Matrimonium esse ratum, verum, legitimum , divinum cl simul detestandum, prohibitum, Deoque invisum , non sunl άτύστατα,nisi in capite male sano Kemnili cl ejus sodalium.Nam si essentiam Matrimonii

spectes, ante concilii tridentini, decretum verum , ratum, legitimum el divinum eral conjugium clandestinum: nihil enim ei deerat eorum.quae ad essentiam Matrimonii Deus requiri voluit, cum addissel materia, forma atque intentio. Si lamen ordinem et modum spectes, erat detestandum, prohibitum ac Deo invisuiiT.neqiic hoc mirum videbitur, si animadvertas in aliis quoque sacramentis idem usu venire. Nam si quis aqua vera cum debita forma verborum el intentione ministri ac suscipientis baptizetur: sed absque proposito vitae melioris, cum animo a Deo averso, et in peccatis ob lurato; ejusmodi Baptisma verum, ratum legitimo n ac divinu n enl, neque repeti sine sacrilegio poterii: el tamen simul detestandum, prohibitum, Deoque invisum, el lun danti, tum accipienti perniciosum. Vide quae supra diximus, cap. tO.el2O.

Alterum impedimentum, quo i tempus feriatum dicitur, nihil significat aliud, nisi interdictam esse nuptiarum solcmnilatem certis anni temporibus.El quidem antiquo jure prohibebantur solemnes nuptiae ab initio advent is usque ad cpiphaniain:ilem a septuagesima usque ad octavam paschac;dcnique a diebus rogationum usque ad octavam pentecostes. Dc qua rc extant decreta conciliorum antiquorum et pontificum, apud Gratian, 33. quaesii. **i.** et inter alia, concilii laodiceni, cap. 25. quod concilium ante annos 1200. celebratum esl: exstat cliam aliud decretum , extra, dc feriis , cap. *Capellanum.*

Ratio hujus prohibitionis est. quia loto anno festa omnium celeberrima sunl haec tria, natale Domini. pascha et pentecoste; atque in his tenebantur omnes ad Eucharistiam accedere cx concilio agatlionsi. can. 18. Solemnities aulem nuptiarum res esl magnae distractionis, cum convivium, aliique apparatus fieri soleant.**II** igilur Christiani homines sine impedimento ad ca festa spiritualia, cl ad sacramentum Eucharistiae suscipiendum parati invenirentur.optimo consilio ab Ecclesia solemnes nuptiae tribus illis temporibus prohibitae fuerunt. Quam tamen prohibitionem nuper tridentinum concilium sess. 21. cap. **ID.** temperavit, atque ad duo tantum tempora redegit; solum enim ab adventu Domini usque ad cpiphaniam.et a die cinerum usque ad octavam paschae solemnes nuptias interdixit.

Porro hanc utilissimam legem simpliciter damnat Calvinus lib. **i.** instil, cap. 19. § ull. Kemnitius item in 2. par. examin. pag. 1271. laudat quidem ut bono zelo institutam a veteribus, sed duo quaedam reprehendit. I num, quod institutum hoc retineatur, cum caussa ejus cessaverit: caussa enim fuerat, quia ler in anno populus communicabat corporis Dominici sacramento; nunc aulem semel tantum ad communionem accedere cogitur. Alterum, quod assui coeperit nova opinio.quasi sanctitas illorum temporum non posset ferre commixtionem carnis in copula conjugali, sicut quondam in sacris Bonae Deae cgebantur secubare.

Sed in utroque fallitur Kemnitius. Nam etiamsi non teneantur Christiani omnes lege ecclesiastica ad communionem accedere, nisi in pascha· tamen adhuc viget consuetudo in lota Ecclesia communi-

candi in notali Domini, adeo ul rari sini omnino qui id non faciant. In pentecoste rarior est communio, cl ideo cliam fortasse concilium tridentinum hoc lempore nuptias solemnes fieri permisit.

Addc. Quod non csl sola communio caussa illius decreti, sed celebritas eliam principalium festorum, ad quae Ecclesia per jejunia cl orationes filios suos praeparare snlagitinon autem bcncconventionlpompae nuptiales, convivia, saltationes cl alia signa laetitiae, cum praeparatione illa, praesertim, quadragesimae ct adventus. Nec in ullo decrelo eorum, quae habentur 33. quaesi, 4. vel in titulo de feriis, expresse ponitur caussa communionis, scd solum feslonim celebratio.

In allero, more suo, mentitur Kemnilius: nam neque ulluseam opinionem assuit decrelo, cl nulli conirarium expresse docent. Nam s. Thomas in 4. disl. 32. quaest. 1. ari. quaesi. 4. ad 2. cl Cajetanus in summa de pcccalis, verbo, *Nuptiae'*, cl Navarrus in enchiridio, cap. 22. num. 71. docent non interdici illis temporibus celebrationem .Matrimonii per verba de praesenti, cl cliam consumptionem; scd solemnem lanium sponsae deductionem ct publicam illam pompam cl convivia, quae in solcmnilalc nuptiarum adhiberi solent.

Scd quamquam hoc praecepto, dc quo nunc agimus, non prohibeatur officium conjugale, tamen m praecipuis solemnilalibus, cl maxime si communicandum sit corpori Dominico, abstinendum esse a copula conjugali, nullis Patrum testimoniis probant Gratianus 33. quaesi. 4. cl magister sentent. lib. 4. disl. 32.

El habemus fundamenta hujus in divinis lilcris. Nam Exod. 19. Hebraei accepturi legem ct celebraturi primum festum pentecostes, jubentur triduo integro praep. irari. el non appropinquare uxoribus. Et 1. Regum 21. Acliimelccli sacerdos negat Davidi panem sanctum, nisi mundus esset a mulieribus: <*\ quo loco s. Hieronymus lib. 1. in Jovinian. ct in apologia pro eodem libro, deducit, mulio minus dignum esse pane coelesti, qui non se continet ab uxore. Denique b. Paulus 1. Corinth. 7. vult conjuges cx consensu invicem a copula conjugali abstinere, ul vacent orationi. Al ccrlic in praecipuis festis orationi vacandum est: ergo cl a copula abstinendum.

Neque obstat, quod cilal Kemnilius, thorum immaculatum a Paulo appellari conjugium; Nam etsi culpa vacat officium conjugale, si loco cl lempore liai; lamen cerlo non vacaret culpa, si fieret in foro, inspectanto populo, ct multo minus si in templo Deo sacro. Quid ergo mirum es' si catholici dicant, in lempore sacro ct maxime (piando communicandum est, a conjugali copula esse abstinendum?

CONTROVERSIA VI.

CAPIT XXXII.

Caussas matrimoniales ad Ecclesiae judicium pertinere.

Sexta restai controversia dc caussis matrimonialibus, quae brevissime poterit expediri. .Multi cx

adversariis caussas matrimoniales ad politicum magistratum simpliciter rcjiciunt. ul Philippus Melao. chlhon in locis, titulo de conjugio. Joannes Brnilius in apologia pro confessione Wirtembergensi, cl alii.

Murtinus tamen Kemnilius in 2. par. examin. Iridcnlini concilii, pag. 1272. distinguendum esse putavit. Scribil enim Ecclesiae esse, non aulem politici magistratus, respondere de casibus conscientiae, qui circa' Matrimonium cx verbo Dei pendent; tamen ferre leges de Matrimonio, non ad Ecclesiam. sed ad politicum principem perlinere contendit: idque probat, lum quia legem prohibentem conjugia consobrinorum, non episcopi, scd Theodosius imperator tulit, lum quia concilium niilevitanum legem dc divortio ab imperatore petendam esse decrevit. Itaque Kemnilius circa Matrimonium non aliam tribuit Ecclesiae potestatem, quam explicandi verbum Dei, qualem nos concinnatoribus cl privatis doctoribus concedimus.

Catholici dislinguunt de caussis matrimonialibus. Quaedam cmm sont omnino politicae. uld: dotibus, de successionibus, de haeredilalibus, ck. Quaedam sunt omnino spirituales, ul de partibus sacrumcnli, de benedictione sacerdotali etc. Quaedam parlim sunt politicae, partim spirituales, ct de gradibus cognationis, dc divortiis, de impedimentis cl aliis, quae ad ipsum contractum Mrimonii perlinent: quatenus enim contractus ille maturalis est, maleria est polilica: qmilcnus idem contractus csl fundamentum sacramenti, et res conscientiae. spiritualis est.

Et quidem caussas primi generis non negamus ad politicum magistratum simpliciter perlinere: unde cliam quotidie inire catholicam Ecclesiam coram iudice saeculari caussae illae aguntur.

Caussas secundi generis nemo negare potest. l solam Ecclesiam perlinere: alioqui quo lempore nulli principes, nullivc magistratus politici Christiani erant, oportuisset caussas omnino spirituales ad infidelem iudicem deferre, aul sine legitimo iudice caussae illne fuissent.

Potissima quaestio est de caussis tertii genens, quas quidem nos dicimus ad politicum magistratum perlinere posse, scd cum subordinatione. l ccclesiasticui: simplicitcr aulem ad principem ecclesiasticum perlinere, nl in concilio Iridcnlini sess. 24. can. 12. definitum est. Id supra breviter csl probatum, in disputatione de impedimento voti solcmnriis: cl nunc rursus tribus rationibus confirmatur.

Priino: Matrimonium csl Ecclesiae sacramentum: neque apud Christianos separatur contractus lenimus Matrimonii a sacramento Matrimonii. cum omnis legitimus contraclus Matrimonii hoc ipso sit sacramentum Matrimonii. Ergo judicare an aliquis contractus .Matrimonii sil legitimus, csl judicare, an ille contraclus sil sacramentum: sed de sacramentis judicare, ad Ecclesiam spectat: igilur eide tali contractu judicare, ad Ecclesiam special.

Secundo: Etiam si matrimonium sacramentum non esset, tamen quia res csl conscientiae, exlegibus divinis pendens, ad pastores animarum sine dubio perlineret, quemadmodum quaestiones de

cymbiis, de censibus aliisque contractibus, in quibus interdum absconduntur usurae, ab Ecclesia judicantur. Quare mera calumnia est illa Kemnitii in 2 par. examinis pag. 1226. ubi dicit: Catholico-
cosciJhIrimonio sacramentum fecisse. ut caussae matrimoniales soli iudici ecclesiastico subjectae essent.

Tertio: Probatur ex praxi totius Ecclesiae. Nam in primis Christus ipso caussa de divortio est re-
pudio, non remisit ad politicum magistratum, sed ipse iudicavit» Matthaei 19. el 19. Deinde Apostolus I. Corinth, 1. caussam conjugii inter fidelem et infidelem. similiter cognovit, neque ad magistratum
ran rejecit. Denique plena sunt concilia et pontificum rescripta legibus et sententiis in causa Matrimonii: siquidem, ut ex epistolis decretalibus cogun-
sci possunt, semper in Ecclesia haec fuit consuetudo, ut de ejusmodi causis, non reges, sed pontifices consulerentur.

Aequae ista judicia Christi, apostoli, pontificum conciliorum, fuerunt merae interpretationes verbi Dei, ut Kemnilius somniat, sed legitimae sententiae con-
clivac. Nam Christus aperte legem tulit, de tollendo repudio Judaeis permissio: sic enim loquitur Apostolus de illa Christi lege: *Iis qui Matrimonio juncti sunt. praecipio non ego, sed Dominus, ut a viro non discedere: quod si discesserit. manere in nuptam, aut viro suo reconciliari*, 1. Corinth. 7.

Praeterea in Testamento veteri circa dubias quaestiones mittebantur homines ad sacerdotem, ut verum iudicem, non ut simplicem consiliarium: n. ifiiDeuteronom. 17. jubebatur occidi, qui sententiae sacerdotis non acquiescebat. Et sane ae-
quum non est, majorem fuisse sacerdotis Aaronici, quam christiani pontificis auctoritatem.

Denique cur non potius ad homines doctos, quam pontifices caussae istae ordinarie ferebantur, si consultoris sapientia, non iudicis auctoritas in
sacerdotibus quaerebatur? Sed de potestate ecclesiastica, ex qua particularis ista quaestio de Matrimonio pendet, satis fuse alibi disseruimus.

Argumenta duo Martini Kemnili, nihil concludunt. Nam quod ad legem Theodosii allinet, jam antea diximus: posse etiam principem politicum de impedimentis Matrimonii legem ferre, sed
principe ecclesiastico approbante: si enim hic repugnet, lex illa irrita erit. Quod in hac ipsa lege Theodosii cernimus. Nam cum non diu post, eam legem ejus filii abrogassem, ut patet I. celebrandis, C. de
nuptiis. et deinde etiam Justinianus legem tulisset, ut licita essent Matrimonia inter consobrinos. § duorum, Institui, de nuptiis. S. Gregorius papa legem Honorii et Justiniani aperte reprehendit, in rescripto
ad Augustinum Anglorum episcopum, et contra sui ius, inter consobrinos illicita Matrimonia esse cras-
cenda: et haec pontificis lex, non aulem illa Caesaris, in Ecclesia robur obtinuit, 35. quaest. 2. «n. Quarta lex.

Ad illud aulem concilii milevitani, respondimus in disputatione de divortio, Patres ejus concilii non petere legem, qua decernatur, non licere post
divortium uxorem aliam ducere, priore vivente, sed qui puniatur poena externa, qui id fecerit: jam e-

nim Patres ipsi in concilio rem satis definierant, et definitioni suae poenam excommunicationis ad-
jecerant.

CONTROVERSIA VII

CAPIT XXXIII.

De caeremoniis sacramenti conjugii.

Postrema controversia de ritibus ac caeremoniis est. quibus Matrimonii sacramentum in Ecclesia catholica solet administrari. Id enim commune est omnibus sacramentis, ut prae-
ter essentialem caeremoniam a Deo institutam, in qua sacramenti essentia consistit, adhibeantur etiam aliqui alii ritus ex antiquo Ecclesiae more vel instituto, quo
majori cum pietate ac devotione sacramentum percipiat.

In Matrimonio igitur hae caeremoniae observari solent. Primo. benedicuntur novi sponsi in Ecclesia
a sacerdote. Secundo. offertur pro eis oblatio Eucharistiae. Tertio, velamine obnubuntur. Quarto, villa parlim condita, parlim purpurea simul jun-
guntur. Quinto, annulo a sacerdote benedicto, sponsus sponsam donat. Sexto, variis praecipis conjugium recens contractum Domino com-
mendatur. Septimo, cohortatione sacerdotali monentur ut fidei, ut honeste in Matrimonio se gerant. Horum rituum duos postremos adversarii etiam servant,
ut ex libello Calvini de sacramentis ministrandis, et ex aliis liacriticorum Agendis perspicuum est.

Et sane mirum est, cur Calvinus in libello, cui titulum fecit. Formula sacramentorum ad-
ministrandorum, tam serio tractet de ritu Matrimonii celebrandi, cumque cum ritu Baptismi et Eu-
charistiae jungat, cum lamen Matrimonium sa-
cramentum esse neget. Sed illa contingit aliquando pertinacibus, ut quod ore negant, factis ad-
ment.

Caeteros ritus, quos catholici servant, non dubito eis parum probari: lamen neque Kemnilius ad
can. 11. sess. 24. concilii Tridentini, ubi anathema dicitur hos ritus contemnentibus, aliquid scripsit
contra has caeremonias; neque apud alios au-
ctores, ullum legi adversus easdem caeremonias solidum argumentum. Quare satis erit hoc loco,
velorum auctoritate ritus illos confirmare.

Ac primum exstat testimonium Nicolai papae, qui sedit ante annos 701). et habetur can. 10. *Yos-
trales*, 30. quaesi. 5. Deinde exstat testimonium Isidori lib. 2. de officiis, cap. 19. ubi etiam ratio singulorum redditur. Floruit aulem Isidorus ante
annos plus 900. Adhaec Syricius papa, in epist. 1. cap. 1. et Innocentius I. item papa, in epist. 1. cap. G. benedictionis sacerdotalis, quae nubentibus
dari solet, meminerunt: ejusdem etiam mentionem faciunt Patres concilii IV. Carthaginensis, quorum unus fuit s. Augustinus cap. 13. s. Ambrosius in
epistola 70. ad Vigilium, non procul ab initio, non solum benedictionis meminit, sed etiam velaminis,

quo novi sponsi a sacerdote in Ecclesia operiuntur: unde etiam nuptias dictas esse interpretatur idem Ambrosius lib. I. de Abraham cap. ullim. quod velo obnubatur sponsa. Floruerunt aulem Syricius et Ambrosius ante annos 1200. et Innocentius at*

que Augustinus, ante annos paulo pauciores.])i. nique Tertullianus bis omnibus antiquior, in lib. 2. ad uxorem, meminit oblationis, qua Matrimonium in Ecclesia confirmatur. Atque haec de sacramento Matrimonii.

SACRAE SCRIPTURAE

I'inis *quinque Controversiarum generalium Tomi tertii.*

LAIS DEO, VIRGINIQUE MATRI MARIAE

01AE IN TERTIO TOMO CONTROVERSIARUM EXPLICANTUR

Juments *Primus capita Bibitorum , Secundus tero jiaginas indicat.*

Cap.		Pag.	Cap.	Pag.
	Ex veteri Testamento.			
	GENESIS			
	<i>Crescite et multiplicamini</i> 455.		<i>tecum, erisque pater mullarum gentium.</i>	
'	<i>h. quocumque die comederis ex eo , morte morieris</i> 716.		Et infra: <i>Daboque tibi elsemini luo terram peregrinationis tuae,omnem terram Chanaan</i> 116. 117.	
	<i>Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adjutorium simile sibi</i> 777.		<i>Uti sim Deus tuus, et seminis tui post te</i> 44. 45. 115 ad 117. 160. 161.	
	<i>Relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae</i> ibid. <i>Adam ubi es</i> 681. 682.		<i>Circumcidetis carnem praeputii vestri.ut sit in signum foederis inter me et vos.</i> 51.	
	<i>Respexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus; ad Cain autem et ad munera illius, non respexit</i> 115. 116. 117. 154. 532. 753.	19.	<i>Dormiamus cum eo. ut servare possimus ex patre nostro semen</i> 851. 852.	
	<i>Ubi est Abel frater tuus?</i> 681. 682.	20.	<i>En morieris propter mulierem, quam tulisti, habet enim virum</i> 478. 479.	
9.	<i>Arcum meum ponam in nubibus, et erit signum foederis inter me et inter terram</i> 47.		<i>Vere soror mea est, filia patris mei, et non filia matris meae, et duxi eam in uxorem</i> 847. 853.	
II.	<i>"Vixit Thure 100.annis.et genuit Abraham,Na* chor et Aran</i> 854.		<i>Postquam adoraverimus, revertemur ad vos</i> 500.	
	<i>Thare genuit Abraham, Nachor et Aran. Et infra. Duxerunt Abraham et Nachor uxores; nomen uxoris Abraham Sarai et nomen uxoris Nachor Melcha filia Aran patris Melchae, et patris Jeschae</i> 853.		<i>Isaac accepit Rebekcam uxorem (quam scilicet pater ei dederat)</i> 826.	
14.	<i>At vero Melchisedech rex Salem, proferens panem et vinum (erat enim sacerdos Dei altissimi) benedixit ei etc.</i> 482.	51.	<i>Septem boves, septem anni sunt</i> 274. 276. 277.	
IL	<i>Ponam foedus meum inter me et te; et multiplicabo te vehementer nimis. Et paulo post: Ego sum, et ponam pactum meum</i>	59.	<i>Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvae pallium suum</i> 302. 309.	
	et LiLiLiLi Vol. Ut			109

EXODUS

- 4. Cumque esset in itinere,in diversorio (Moy- ses) occurrit ei Dominus , cl volebat occi- dere cum. Tulit igitur Scphora acutissi- mam petram, el circumcidit praeputium filii sui 115. 1G9 ad 171.
- G. Accepit Amram uxorem Jochabed patruelem suam, quae pcpcrii ei Aaron cl Moysen 8IG.
- 12. Tollat unusquisque agnum per familias, cl domos suas cîc. 489. Aspergite ex eo superliminare, cl ulrumque postem 123.124. Est enim Phase, idesl, transitus 273 ad 277.
- 11. Deversae sunt aquae, ct operuerunt currus, ct equites cuncti exercitus Pharaonis.qui sequentes ingressi fuerant mare 94.
- 13. Sumpsit ergo Maria prophetissa soror Aa- ron 69 ad 71.
- 1G. Manna pluens c coelo 94.
- 17. Aqua scaturiens ex petra ibid.
- 19. Ei vos erilis mihi in regnum sacerdotale cl gens sanciat ad~il.
- 22. Si seduxerit quis virginem necdum despon- satam, dormivcrilque cum ca, dolabit eam, el habebit eam uxorem 826.828.829.
- 24. Hic csl sanguis Testamenti, quodmandavil ad vos Deus2t6. 277. 493. 494.
- 34. Nec uxorem de filiabus eorum accipies filiis luis 826 ad 829.

LEVITICUS

- 4.5. G. Anima, quae peccaverit etc. pro peccato autem suo offeret arietem immaculatum dc grege, cl dabil cum sacerdote. juxta aestimationem, mensuramqne delicii, qui rogabit pro co coram Domino, el dimitte- tur ci pro singulis quae faciendo peccavit 49. 116. 117. 366. 723. 712.
- 5. Agat poenitentiam pro peccato G83. Faciei unum pro peccato el alterum in ho- locaustum 501.
- 11. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. 721.
- 13. cl i 4. Adducetur ad sacerdotem 681. 682.
- 18. Omnis homo ad proximum sanguinis sui non accedet etc. 845. 847. 849.
- 20. Nolile ambulare in legitimis nationum, quas ego expulsurus sum anlevos,omnia enim haec fecerunl, cl abominatus sum cas. 849.

NUMERI

- 5. Vir sive mulier,cum fecerint cx omnibus pec- catis, quae solent hominibus accidere, cl per ncgligenliam transgressi fuerint man- datum Domini, alque deliquerint, confite- buntur peccatum suum G83.
- 11. El scietis ultionem meam 716.
- 30. Mulier si quidpiam voverit dc. 827 ad 829.

DEUTERONOMIUM

- 4. Aon addetis ad verbum, quod ego praecipio vobis, nec auferetis exeo 147.148.

- 7. Filiam tuam non dabis filio ejus. nec filici illius accipies filio luo 826.828. 829.83» ad 836. Aon evil apud te sterilis utriusqlie «exin. 702.
- 12. Sanguis eorum pro,anima csl 332.333.
- 16. Immolabis Phase Domino Deo tuo dc ovili- el bobus, in loco quem elegerit Domina 413.
- 22. Si invenerit vir puellam virginem , el ap.prehendens concubuerit cum illa,dabil etc. 827 ad 829.
- 24. Aon poleril prior maritus accipere canini uxorem; quia polluta est. el abominabili» facta csl coram Domino 821 ad 823.
- 25. Si habitaverint fratres simul,el unus moria- tur sine liberis, non exhibit uxor ejus ex- tra domum , sed ducet eam frater aliu 247 cl seq.

JOSUE

- 3. Populus inciidebal contra Jordanem 91.
- 10. Sol contra Gabaon nc movearis,el luna coti- Ira vallem Ajalon 93.

JUDICES

- 4. Eral autem Debora prophetis uxor Lapidutl. quae judicabat populum in illo tempon G9. 72.
- 6. Ponam hoc vellus lanae in arca; si rosin solo vellere fuerit etc. 47. 108.109.

1. REGUM

- 2. Si peccaverit vir in virum,placari ei pol »| l)us:si autemin Deum peccaverit vir,piis pro eo orabit? GG3. El suscitabo mihi sacerdotem fidelem 191.
- 20. Puer hoc non sciebat, nisi tantum David cl Jonathas 817.

II. REGUM

- 12. Quia blasphemare fecisti inimicos nomen Domini, propter verbum hoc filius mina- tus csl libi, morte morietur 718.719. Peccavi Domino 642. 613. 654. G55. Dominus quoque transtulit peccatum tuum G07. 654. 635.
- 13. Abii frater mi,noli opprimere me, noli face- re stultitiam hanc; quin potius loquere ad regem el non negabit me libi 851.
- 24 . Peccavi valde in hoc facio,sed precor, Domi- ne, ut transferas iniquitatem servi lui, quia stulte egi nimis 733. 734.

III. REGUM

- 1. Erimus ego, cl filius meus Salomon pecca- tores 723. 724.
- 2. Certissime avertent corda vestra, ul sequa- mini Deos alienos 834.

IV. REGUM

- 5. Ifaanum syrus *curatus a lepra* 94.
- jG. Aon *fecit quod erat placitum in conspectu, Domini Dei sui* 148.
- 20. *Beduxit umbram per Uncas, quibus jam descenderat in horologio Achaz, retrorsum decem gradibus* 108. 114.
- 21. *Exlruxil altaria universae militiae coeli, in duobus atriis templi Domini, cl infra. Posuit quoque idolum luci, quem fecerat in templo Domini* 148.

TOBIAS

- |2. *Sacramentum regis abscondere, bonum esi* 28.
- Eleemosyna a morte liberat ct ipsa est quae purgat peccata* 652.

JOB

- (2. *Ayo poenitentiam in favilla el cinere* 59G. 597.

PSALMI

- I. Aon *resurgent impii in iudicio, neque peccatores in concilio justorum* 455.
- 3. *Odisti omnes, qui operantur iniquitatem* 186.
- i. El in co *paravit vasa mortis : sagittas suas ardentibus effecit* 23. 24.
- 17. *Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret. ad Dominum, nec exaudivit cos* GG3.
- 18. *Coeli enarrant gloriam Dei, cl opera manuum ejus annuntiat firmamentum '10.7 I. Delicia quis intelligit?* 70G. 707.
- 21. *Narrabo nomen tuum fratribus meis* 69 ad 71.
- Manducaverunt. cl adoraverunt omnes divites plebis* 328.
- 31. *Dixi, confitebor adversum me injustitiam meam Domino, ct lu remisisti impietatem peccati mei* 654. 655. 741.
- 33. *Juxta csl Dominus his qui tribulato sunt corde: el humiles spiritu salvabit* G34 ad G3G.
- 31. *Declina a malo cl fac bonum* 625.
- 37. *Iniquitates meae supegressae sunt caput meum* 706. 707.
- II. *Dilcxisti justitiam cl odisti iniquitatem* 18G.
- Unæit lc Deus, Deus tuus oleo laetitiae prae consortibus tuis* 69.
- In iniquitatibus conceptus sum, el in peccatis concepit me mater mea* 1G1.
- Asperges mc Domine hyssopo cl mundabor: lavabis mc, cl super nivem dealbabor* 94. 184.185.
- Cor contritum, cl humiliatum Deus non despicies* 634.
- 77, *Panem angelorum manducavit homo.* 119,
- 83, *Videbitur Deus Deorum in Sion* 275.

- 109. *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem tlelchisedech* G9 ad 71. 482. 483 el scq.
- 113. *Deus autem noster in coelo* 282.
- 141. *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum* 49G. 55G.
- 146. *Qui sanat contritos corde 'lli'ò.*

PROVERBIA

- I. *Timor Domini principium sapientiae* G69.
- Quia vocavi el renuistis ; extendi manum ineam, cl non fuit qui aspiceret etc. tunc invocabunt me, cl non exaudiam, mane consurgent et non invenient me. Ego quoque in interitu vestro ridebo* GG3.
- 9. *Sapientia aedificavit sibi domum, immolavit victimas suas, miscuit vinum cl posuit mensam suam* 495.
- 16. *Misericordia cl veritate redimitur iniquitas* 723.724.
- 28. *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur. qui autem confessus fuerit cl reliquerit ea, misericordiam consequitur* G97.
- 30. *Non addas quidquam verbis illius, nc arguaris, inveniarisque mendax* 148.

ECCLESIASTICUS

- 4. Aon *confundaris confiteri peccata tua* G84.

ISAIAS

- 1. *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? plenus sum: holocausta arietum cl adipem pinguium cl sanguinem vitulorum el agnorum ct hircorum nolui. Lavamini, mundi estote* 94. 109.
- 1. *Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis clc. si fuerint peccata vestra ut coccinum, sicut nix dealbabuntur, et si fuerint rubra ul vermiculus, velut lana alba erunt* 184. 185. 742.
- I. *Quiescite agere perverse, discite benefacere* 625.
- I. *Vinum tuum mistum est aqua* 419.
- II. *Spiritus timoris Domini* 669.
- 19. *Cognosce nl Aegyptii Dominum in dic illa, el colent cum in hostiis el muneribus -495.*
- 24. *Secretum meum mihi* 28.
- 29. *Populus hic labiis mc honorat, cor auleni eorum longe csl a me* 147.
- 30. *Cum reversus ingemueris, tunc salvus eris* 654. 655.
- 43. *Ego sum, qui deleo iniquitates* 101.
- 44. *Deleti ul nubem iniquitates tuas, cl quasinebulam peccata* 186. 679.
- 53. *Disciplina pacis nostrae super cum* 742.
- Posuit Deus in co iniquitatem omnium nostrum* 739. 740. 742.
- 54. *In misericordia sempiterna miseriorum sum lui* 194.
- 55. *Derelinquat inpiur viam suam, cl vir ini-*

- 0UU8 cogilationes suas, cl revertatur ad Dominum, ct miserebitur ejus 645.
63. Quare nos errare fecisti de via tua?indura-sii cor nostrum, ne timeremus te 667.GG8.
65. Tu iratus es, cl peccavimus 478. 479.
- GG. Omnes gentes,et linguae venient,el videbunt gloriam meam, cl ponam in cis signum etc. 123.124.
- Coelum mihi sedes csl 282.
- El assumam ex eis sacerdotes cl levitas. 495.

JEREJIIAS

3. Tu autem fornicata es cum amatoribus mul-tis: tamen revertere ad me,dicil Dominus 194.822. 823.
11. Mittamus lignum in panem ejus 301. 302.
14. Cum jejunaverint, non exaudiam preces eo-rum GG3.
18. Ilepente loquar adversus gentem el adversus regnum, ul eradicem cl destruam, et dis-perdam illud.Si poenitentiam egerit gens illa a malo suo,agam el ego poenilenliam quod cogitavi ut facerem ei 127.
23. Coelum cl terram ego impleo 350. 351.
- Quid paleis ad trilicum , dicil Dominus ? numquidnon verba measunl quasi ignis, dicil Dominus,el quasi malleus conterens petras? G35. G3G,
- 2'. Ego cro illis in Deum, cl ipsi erunt mihi in populum 116.117.
31. Propitius cro iniquitatibus eorum; ct pecca-torum eorum non recordabor amplius G56. 741.
33. Non interibit de David vir , qui sedeat super thronum domus Israel: eide sacerdotibus et de levitis non interibit vir a facie mea, qui offerat holocaustomata 495.
- fO. In diebus illis ct in tempore illo, ait Domi-nus, quaeretur iniquitas Israel, cl non cril; el peccatum Juda.et non invenietur, quoniam propitius ero eis, quos relique-ro 741. 742.

EZECHIEL

9. Uniuscujusque vas interitus in manu ejus 23. 24.
- Signa Thau super frontes virorum gemen-tium, el dolentium 123. 124.
18. Si impius egerit poenilenliam ab omnibus pcccalis suis, quae operatus est, el custo-dierit omnia praecepta mea, cl fcceril ju-dicium el justitiam, vila vivet et non mo-rietur, omnium iniquitatum ejus non re-cordabor 1G7. 642. 643. 646. 741.
- Convertimini, cl agile poenilenliam 642. 643.
20. Ia praeceptis Patrum vestrorum nolite in-cedere 148.189.
33. Impietas impii non nocebil ei,in quacumque die conversus fucril ab impietate sua 732.
- Quotiescumque ingemuerit peccator, o-

mnium iniauilalum ejus non recordabor 708.

DANIEL

4. Pcccala tua eleemosynis redime, el iniqui-tates tuas misericordiis pauperum 652. bjh UJJ.
8. Tulit juge sacrificium.el dejecit locum san-clificalionis 495. 514.
11. Deum aulem Maozim in loco suo tenerall. Iur el Deum, quem ignoraverunt patra ejus, colet auro cl argento 469 ad 473.

OSEAS

6. Misericordiam volo, non sacrificium 200. 475.
14. Omnem aufer iniquitatem,el accipe bonm el reddemus vitulos labiorum noslrurun 743.

JOEL

Convertimini ad me in toto corde vestro, tþ jejunio, el in / Ictu el i)i planctu 596. 597 642. 643.

E/undam spiritum meum super omnemcar-nem 214. 215.

El prophetabunt (ilii vestri el filiae vestre 69 ad 71.

ANOS

4. Sacrificate dc fermentato laudem 413.
5. Quod si obtuleritis mihi holocausta cti.) liera vestra, non suscipiam, cl vola pu guium non respiciam 109.
8. Occidet sol in meridie, cl conrertamdir. festum vestrum in luci um 414.

MICIEAS

7. Projiciet in profundum ma ris omnia pe tu la nostra 94. 711.

HABACUCU.

Justus aulem in fide sua vivet 100.183.

ZACHARIAS

13. In die illa erit fons patens domui David. . habitantibus Hierusalem , in oblationi peccatoris cl menstruatæ 91.

MALACIIAS

1. Non est mihi voluntas in vobis, dicil Dor i-nus exercituum, el munus non suscipia» de manu vestra: ab ortu enim solis usqv ad occasum, magnum csl nomen meu ingentibus, cl in omni loco sacrificatur d

- offertur non inimeo oblatio munda* 495. cl seq.
- J. *Purgabit filios Levi, cl colabit cos, quasi aurum cl quasi argentum, et crunl offcrescentes Domino sacri/icium in justitia* 497. 498.
- II. NACIABAEORUM
6. *Eleazarus, ad supplicium ducebatur ctcA* 54.
- 1 *Orabat hic scelestus Deum, a quo non esset misericordiam conscquulus* 663.
- Ex novo Testamento
- MATTHAEUS
- j. *Videns aulem mullos Pharisacorum, et Sad-ducacorum venientes ad Baptismum suum* 196.
- Potens csl Dens de lapidibus istis suscitare filius Abrahae* 3-5. 356,
- Ego quidem baptizo vos in aqua in poenitentiam, qui aulem post me venturus est etc. ipse vos baptizabit in Spiritu sancio, cl igni* 90 ad 93. 450. 157. 197. 200.
- El ecce aperti sunt ei coeli* 357.
- El vidit spiritum Dei descendentem sicut columbam, el venientem super se* 197. 379 ad 381.
5. */lenii, qui esuriunt, ct sitiunt justitiam* 4 !3. *!l videant opera vestra bona , cl glorificent Patrem vestrum, qui in coelis est.* 70. 71.
- Qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis caussa.facit eam moechari: et qui dimissam duxerit, adulterat* 799.806.807. 811.812,817.821 ad 823.
- Î. *Attendite n falsis prophetis* 69. 72.
8. *Vade, ostende te sacerdoti* 681. 682.
- 1(l. *Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam* 168.
11. *Omnes prophetae, et lex usque ad Joannem* 29. 139.
- Si in Tyro, el Sydone factae essent virtutes, quae factae sunl in te, olim in cilicio el cinere poenitentiam egissent* 596. 597.
- Jugum meum suave est, et onus meum leve.* 192.
12. *Qui autem dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei. neque in hoc saeculo, neque in futuro* 665.
13. *Vobis datum est nosse mysteria regni i Dei* 29.
- II. *Aon licel tibi habere uxorem fratris tui.* 859.
13. *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram* 156.
- Omne, quod in os intrat, in ventrem vadit, cl in secessum emittitur* 283.
16. *Tibi daboclaves regni coelorum et quodeum-que ligaveris super terram, erit ligatum el in coelis; el quodeumque solveris super terram, cril solutum et in coelis* 678. 721.
19. *Si oculus tuus scandalizat te, erue cum* 807.
- Quaecumque alligaveritis super terram, c-runl ligata cl in coelo el quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo* 678. 721.
- Ibi fuerint duo, vel 1res congregati inno-Hcuunn Vol. HI.*
- mini meo, illic sum in medio eorum* 55-.
- Non dico libi septies, sed septuagies septies*
19. *Qui fecit hominem ab initio , masculum cl foeminam [ec.il eos el dixit; propter /u)c dimillcl homo patrem cl matrem, el adhaerebit uxori suae, el erunt duo in carne una* 799.
- Quod Deus conjunxit, homo non separet* 130. 131.
- Quoniam Xfoyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras* 822.
- Ab initio aulem non fuit sic* 822. 823.
- Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, el aliam duxerit, moechatur: el qui dimissam duxerit, moechatur* 799.805. ad 807.811.817.822. 823. el seq.
- Sinite parvulos et nolite prohibere cos ad me venire, talium enim est regnum coelorum* 173. 174.
- Facilius est camelum per foramen acus transire,quam divitem intrare in regnum coelorum* 6G5.
- Apud Deum omnia possibilia sunl* 347. 354.
20. *Voca operarios cl redde illis mercedum* 88.
22. *Baptismus Joannis unde eral; e coe'o an cx hominibus?* 196.
- Ego sum Deus Abraham el Deus Isaac el Deus Jacob, non csl Deus mortuorum, sed viventium* 115. ad 117.
23. *Omnia quaecumque dixerint vobis, servate cl facile,secundum opera vero eorum nolite facere* 74. 165.
- Haec oportel facere,el illa non omittere* 146.
25. *Si quis vobis dixerit, ecce hic aI Christus aut illic: nolite credere* 283.
- Quis, putas, esi fidelis servus cl prudens, quem constituit Dominus suus super familiam suam, ul del illis cibum in lempore* 77. 177. 178.
26. *Aon in die festo, ne forte tumultus /ierel in populo* 413.
- Semper pauperes habetis vobiscum, me aulem non semper habebitis* 284 ad 286.
- Prima die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum dicentes, ubi vis paremus libi comedere pascha* 509. 410.
- Accepit Jesus panem et benedixit, ac fregit; dedilque discipulis suis et ait; Accipite el manducate. Hoc csl corpus meum* 378. 399. 5 15. 428. 535.
- Hoc csl corpus meum : haec singula verba fusissime explicantur a pag. 4 4. usque ad 65. vide similiter* 371. 389. 399. »21. 422. 427. 428.
- Bibite ex hoc omnes* 455. 461.
- Hic est enim sanguis meus novi Testamenti* 264. 276. 277. 304. 397.398.521. 422.493. el seq.
- Qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum* 268. 27®. 502. 521.
- Aon bibam amodo de hoc genimine vilis usque in diem illum* 278. 395. 518.

- El hymno dicio, exierunt in montem Oliveti* 455. 556.
27. *Are rex Judaeorum* 77. 80.
El velum templi scissum est 105.
28. *Angelus Domini descendit de coelo, el accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum* 357.
Non est hic, surrcxil enim 350.351.
Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris el Filii ct Spiritus sancti 53 ad 55. 158. 159. 170. 171. 175. 188.
Vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi 215.
- MARCUS
- Fuit Joannes in deserto baptizans et praedicans Baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum* 108. 176. 196. 201.
Ego baptizo vos aqua; ille vero baptizabit vos Spiritu sancio 91. 92. 163. 164. 197.
Poenitemini, el credite evangelio 621. 622. 625.
3. *Qui blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in aeternum, sed reus erit aeterni delicti: quoniam dicebant, spiritum immundum habet* 664.
5. *Fides tua te salvam fecit, vade in pace, cl esto sana a plaga tua* 426. 057.
6. *Dngebant oleo mullos aegros, et sanabantur* 751. 752.
Non licet tibi habere uxorem fratris tui 778.
10. *Quicumque dimiserit uxorem suam, cl aliam duxerit, adulterium committit super cam, et si uxor dimiserit virum suum, ct alii nupserit, moechatur* 800. 807. 817.
Sinite parvulos venire ad me 173. 179.
Quisquis non receperit regnum Dei vclut parvulus non intrabit in illud 183.
Potestis bibere calicem, quem ego bibilurus sum; aul Baptismo quo ego baptizor baptizari, el quomodo coarclor, donec perficiam illud 166.
13. *Quod vobis dico, omnibus dico, vigilate* 456.
11. *1° die azymorum, quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli; quo vis camus cl paremus tibi. ul manduces pascha?* 275. 409. 410. 491. 492.
Biberunt ex eo omnes 455.
Ille csl sanguis meus novi Testamenti qui pro multis effundetur 276. 277. 303. 399. 121. 122. 456.
16. *Euntes in mundum universum, praedicate evangelium omni creaturae: Qui crediderit el baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur* 40. 42. 91. 92. 101. 175. 193. 679.
In nomine meo daemonia ejicient 54. 55. 158.
Super aegros manus imponent el bene habebunt 215. 216.
Assumptus est in coelum cl sedet a dextris Dei 284.
Illi autem profecti praedicaverunt ubique Domino coopérante el sermonem confirmante, sequentibus signis 40.

LUCAS

1. *Mullos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum* 197 ad 199.
Exaltavit infans in utero meo 183.
Joannes est nomen ejus 205. 200.
Praeibis ante faciem Domini, parare vias ejus; Et, Ad dandam scientiam salutis plebi ejus 198. 199. 230.
2. *El in terra pax hominibus bonae voluntatis* 173.
Non recedebat a templo, jejuniis el obsecrationibus serviens die ac nocte 722.
3. *Praedicans Baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum* 167. 176. 196. 200.
Facite fructus dignos poenitentiae 725.
Ego quidem aqua baptizo vos etc. ipse res baptizabit in Spiritu sancto cl igni 91. 92. 156. 157. 197. 200.
5. *Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? ul autem soialis, quia Filius hominis libet poleslalem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico; tolle lectum tuum, cl ambula* 101.
6. *Factum est in sabbatho secundo primo* 412.
7. *Ille millum ei peccata nulla, quoniam dilexit mullum* 653. 656. 657.
8. *Quis me tetigit? Ilegit me aliquis* 392. 393.
10. *Qui vos audit, me audit* 146.
11. *Date eleemosynam, cl ecce omnia munda sunt vobis* 725.
13. *Nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis* 112. 711. 712.
15. *Peccavi in coelum cl coram te, etc.* 657.
16. *Fex cl prophetae usque ad Joannem* 165.
Omnis qui dimittit uxorem suam et alteram ducit, moechatur, el qui dimissam a viro ducit moechatur 651. 799. 811. 817.
18. *Sinite pueros venire ad me; el nolite relacos; lalium csl enim regnum coelorum* 173.
Facilius est camelum per foramen acus larare, quam divitem intrare in regnum totolorum 345. 346. 355.
22. *Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha* 409. 410.
Ubi vis paremus? 275.
Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar 275.
Iloc est corpus meum 267.
Quod pro vobis datur 268 nd 270. 324.
Iloc facite in meam commemorationem 53. 69 ad 71. 215. 278. 427. 31. 432. 456. 457. 1
Hic csl calix novum Testamentum in sanguine meo 264. 267. 438. 494. 533. 534.
Qui pro vobis fundetur 268. 303. 429. 430. 438. 494. 502. 521.
24. *Finxit se longius ire* 331. .
El factum est dum recumberet cum eis, accepit panem cl benedixit ac fregit, el porrigebat illis, cl aperti sunt oculi eorum, tl cognoverunt eum. el ipse evanuit ex oculis eorum 419.
Palpate et videte, quia spiritus carnis cl ossa non habet, sicut me videliis habere 255. 286. 289. 394.

- I* acc sunl verba, quae loquutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum 284. 288.
- El praedicari innomine ejus poenitentiam, el remissionem peccatorum in omnes gentes* 601 ad 6i:;. 625.
- Sedete in civitate quoadusque induamini virtute cx alio* 138.
- JOANNES
- I. *nui non cx sanguinibus, neque cx voluntate carnis, neque cx voluntate viri, scd cx Deo nati sunt* 102.
- De plenitudine ejus, omnes accepimus* 197 ad 199.
- Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* 198 ;id 201.
- Hic csl qui baptizat in Spiritu sancio* 73.91. 92.163. 164. 197.
- ». *locatus csl autem Jesus ad nuptias* 181.777.
- Aisi quis renatus fuerit denuo , non potest cidrc regnum Dei* 160. 162.
- Aisi quis renatus fuerit ex aqua ct Spiritu sancio,non potest introire in regnum Dei.* 40. 63. 90 ad 91. 101. 129. 16(K 165. 173 ad 175. 197.
- Qui non credit,jam judicatus est* 181.
- Oui de terra est, de terra loquitur, qui de coelo venit, super omnes est* 287.
- I. *Qui biberit cx aqua hac, non silici in aeternum* 377.
- Veniet hora, quando neque in monte hoc , neque in Hierosolymis adorabitis Patrem* 157. 500.501.
- Venii hora cl nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spirituel veritate* 147. 500.
- J. *Quiteibum meum audit ct credit ci, qui misit me, habet vitam aeternam* 91. 92. 95.
- Iloc csl opus Dei, ul credatis in eum, quem misit ille* 260.
- Imen amen dico vobis* 257.
- Aon *Moyses dedit vobis panem de coelo, sed Paler meus dat vobis panem de cocio verum* 119.
- Ego sum panis vitae , qui venit ad me. non esuriei: cl qui credit in me, non silici unquam* 260.
- Omnis qui audivit a Patre , cl didicit, venit ud me* 91.92.
- Paires vestri manducaverunt manna in deserto, el iqorluisunl* 119. 120. 301.
- Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi.* 308. 390.
- Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum* 32.
- Danis, quem ego dabo , caro mea csl pro mundi vita* 235. 256. 258. 315.
- Litigabant ergo Judaei ad invicem dicentes; quomodo polcsl hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* 257.
- Msi manducaveritis carnem Filii hominis cl biberitis ejus sanguinem , non habebitis vitam in vobis, qui manducat meam carnem clc.* 257. 259. 260. 303. 555.
- Caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus* 257. 307. 308. 435.
- Aon *sicut manducaverunt Patres vestri manna, cl mortui sunt* 257.
- Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum* VE 93.261. 459. 160.
- Iloc vos scandalizat? si ergo videritis Filium hominis ascendentem.ubi eral prius* 2.79.
- Spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quidquam* 285. 286.
- Nondum eral spiritus datus, quia Jesus nondum eral glorificatus* 163. 164. 275.
8. *Nec ego te condemnabo: vade cl noli amplius peccare* 733. 734.
- Aos eæ *fornicatione non sumus nati* 801. ad 803.
9. *Lutum fecil Jesus cl aperuit oculos ejus* 62. 95. 182. 186.
10. *Oves meae vocem meam audiunt* 70 ad 72.
- Ego cl Paler unum sumus* 312. 313.
- Solvile illum el dimittite cum abire* 7 43.
- Erant autem quidam gentiles, qui ascenderant, ul adorarent in die festo* 500.
- Ibi sum ego illic cl minister meus erit* 288.
13. *Ante diem festum paschae, sciens Jesus, quia venit hora ejus* 411. 413.
- Si non lavero le, non habebis partem mecum. Et; Exemplum dedi vobis clc.* 132.
- Qui (Glus csl, non indiget nisi nt pedes lavet sed est mundus lotus* 184. 185.
- Innuit huic Simon Petrus ct dixit ei* 793.
11. *Relinquo mundum el vado ad Patrem* 288.
- Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, ct ad eum veniemus clc.* 057.
- Qui non diligit me, sermones meos non servat* ibid.
- Ego sum vilis vera* 470.
- Jam vos mundieslis propter sermonem. quem loquutus sum vobis* 57.
- Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ul animam suam ponat quis pro amicis suis* 167.
- Si non venissem el loquutus fuissem eis. peccatum non haberent* 455.
10. *Expedii vobis, ut ego vadam, si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos* 367.
- Arguet mundum de peccato , de justitia cl de judicio* 21L 215.
17. *El pro cis ego sanctifico me ipsum* 178. 179.
- El ipsi in nobis unum sint* 312. 313.
18. *Ipsi non introierunt in praetorium, ul non contaminarentur , sed ut manducarent pascha* 113. 114.
- Nobis non licet interficere quemquam* 113.
19. *Eral autem parascove paschae hora quasi sexta* 113.
- Consummatum csl* 165. 520.
- Exivit sanguis cl aqua* 112. 13 i.
- SO. *Noli me tangere ; nondum ascendi ad Patrem meum* 288.
- Sicut misit me Paler, cl ego mitto vos* 130. 131.
- Insuflavii ct dicil eis', Accipite Spiritum sanctum* 216. 222. 233. 379 ud 381. 678.

- Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt* 51.75. «7. 130. 131. 352. 678. 670.
- Cum fores essent clausae etc. sletil Jesus in medio etc. et post dies octo venit Jesus januis clausis* 356.
- ACTA APOSTOLORUM
1. *Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies* 101.
  2. *Accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, et eritis mihi testes etc.* 211.
  3. *Videntibus illis elevatus est* 285. 286.
  4. *Et repleti sunt omnes Spiritu sancto* 226. 227.
  5. *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem* 214. 215.
  6. *Poenitentiam agite, in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum, et accipietis donum Spiritus sancti* 93. 159. 176. 272. 602. 603. 611. 615.
  7. *Qui ergo receperunt sermonem ejus baptizati sunt: et appositae sunt in die illa animae circumcirca tria millia* 174. 272.
  8. *Erant autem perseverantes in doctrina apostolorum et communicatione fractionis panis et orationibus* 150.
  9. *Argentum et aurum non est mihi* 155.
  10. *Multitudinis credentium erat cor unum et anima una* 312. 313.
  11. *Non in manufactis (templis habitavi)* 289.
  12. *Cum audisset apostoli, qui erant Hierosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem* 215. 231.
  13. *Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum. nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum* 83 ad 86. 91. 92. 102. 158. 159. 211. 215. 226. 227. 231.
  14. *Cum vidisset Simon, quia per impositionem manus apostolorum daretur Spiritus sanctus* 93. 756.
  15. *Poenitentiam age ab hac nequitia tua* 611. 615.
  16. *biraethiops eunuchus vouerat adorare in Hierusalem* 500.
  17. *Ecce aqua, quis prohibet me baptizari* 659.
  18. *Credo Filium Dei esse Jesum Christum* 226. 227.
  19. *Et vidit virum introeuntem ad se in aniam nomine, et imponentem sibi manum, ut visum reciperet* 13. 215.
  20. *Huic omnes prophetae testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen ejus, omnes qui credunt in eum* 607 ad 609.
  21. *ministrantibus illis Domino et jejunantibus, dixit Spiritus sanctus, segrcgale mihi Simon et Darnabam in opus ad quod assumpsi eos* 505 508 ad 510.
  22. *Nihil discevit internos, et illos* 214.
  23. *Eide purificans corda eorum* 57 ad 59. 97. 102. 182.
  24. *Visum est Spiritui sancto et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, praeter necessaria, ut abstineatis vos a sanguine et suffocato* 207.
  25. *Neque si Spiritus sanctus est audivimus. In quo ergo baptizati estis* 159.
  26. *Joannes baptizavit illos in baptismo poenitentiae, et ait, venturus est post ipsum, ut crederent* 158. 108. 176. 196.
  27. *His auditis baptizati sunt in nomine Domini Jesu. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos et loquebamur linguis et prophetabant* 91. 92. 195. et seq. 200 et seq. 211. 226. 227.
  28. *Multi credentium veniebant confiteri et annuntiantes actus suos. multi autem ex eis, qui fuerant curiosi de lege, contulerunt libros et combusserunt coram omnibus* 685.
  29. *Una sabbathi, cum convenissemus ad frangendum panem* 553. 551.
  30. *Testificans Judaeis, et gentilibus in Deum poenitentiam et fidem in Dominum nostrum Jesum Christum* 621. 622.
  31. *Erant Philippo quatuor filiae virgines prophetantes* 69 ad 71.
  32. *Et nunc quid moraris? exurge et baptizare, et ablue peccata tua, invocalo nomine illius* 43. 93. 657.
  33. *Usque in hodiernum diem scio, testificar, minori, et majori nihil extra dicens, quam ea, quae prophetae loquuti sunt futura esse, et Moyses* 607 ad 609.
- EPIST. AD ROMANOS
1. *Virtus enim Dei est in salutem omni credenti* 105.
  2. *Justus ex fide vivit* 101.
  3. *Factores legis justificabuntur* 109.
  4. *Circumcisio quidem prodest, si legem observes* 112.
  5. *Quid ergo amplius Judaeo est? aut (propter) utilitas circumcisionis? Nullum per omne tempus modum. Primum quidem. quia credidit illis eloquia Dei etc.* 13. 110 ad 112.
  6. *Numquid incredulitas illorum fidem deconvacuavit? absit* 126. 127. 191.
  7. *Causati enim sumus Judaeos et Graecos, omnes sub peccato esse* 110. 111.
  8. *Ex operibus legis non justificabitur omnis caro* 109 ad 112.
  9. *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quae est in Christo Jesu* 712.
  10. *Quem proposuit Deus propitiationem per fidem, in sanguine ipsius* 278. 739. 710.
  11. *Arbitramur enim hominem justificari per fidem* 95.
  12. *An Judaeorum Deus tantum? nonne et gentium: immo et gentium, quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex fide et praepotum per fidem* 110. 111.
  13. *Credidit Abraham Deo et reputatum est illi ad justitiam* 100, 109.

- Eltignum accepit circumcisionis signaculum justitiae fulci, quae csl in praeputio, ul sit paler omnium credentium per praeputium* II. H. 101. Iio. 111.
- Christus (rad Hus csl propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem noslram)OI.*
- j. *In quo omnes peccaverunt* 161. 179.
- Siculpcrinobvdienliam unius hominis peccatores constituti sunl mulli,ita clper unius obediēliam iusti constituentur multi* 181. 187.
- i. *'fiucumque baplizalisumus in Christo Jesu, in morte ipsius baplizalisumus.Consepullienim sumus cum illo per Baptismum in mortem* 43.17G. 186.
- .Nunc rero liberali a peccato, servi autem facti Deo, habetis fruclumvcstrum in sancii/icalionem, finem vero vitam aeternam* 296.
- i. *Anignoratis fratres (scientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur quanto (empore vitii? Nam, quae sub viro csl mulier, vivcnleviro alligata est legi: siaulem mortuus fuerit vir ejus, soluta csl a lege viri* 812. 813.
- .lorlificali estis legi per corpus Christi* 167.
8. *Depeccalo damnavit peccatum in carne, utjustificatio legis impleretur in nobis* 739. 750.
- Xon enim accepistis spiritum servitutis iterum in Umore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum etc.* 667. 668.
- Quos praedestinavit, hos el vocavit, quos vocavit, hos ct iustificavit; quos justificavit, hos cl magnificavit* 171. 181.
9. *Aon qui filii carnis. hi filii Dei, sed qui filii sunt promissionis, aestimantur in semine* IG2. *Jacob diiexi, Esau aulem odio habui* 161.
10. *Hoc csl verbum fidei quod praedicamus etc.* .77. et! 59.
- Corde creditur ad justiliam; ore autem confessio fit ad salutem* 100. 207.
- Fides cx auditu, auditus aulem per verbum Christi* 51. 100. 101. 181.
13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sil* 116.
- Hora csl jam nos de somno surgerc* 755.
1. AD CO1UNTIIOS
- I. *Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baplizali estis* 55. 56.
- ' Aon misit mc Christus baptizare, sed evanglizare* .70.
3. *Ego planlavi. Apollo rigavit, Deus aulem incrementum dedit* 197.
- Qui plantai, ct qui rigat unum sunl* 311.
- J. *Etenim pascha nostrum immolatus est Christus, itaque epulemur in azymis sinceritatis cl veritatis* 489.191. 192.
6. *Contemptibiles, qui sunt in Ecclesia, hos constituite adjudicandum* 515.
- Î. *Honum csl homini mulierem non tangere: proplerfornicationem aulem unusquisque suam uxorem habeat* 819. 820.
- Ixori vir debitum rcddal; similiter autem ct uxor viro* 800.
- Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir, similiter autem el vir, sui corporis potestatem non habet, sed mulier* ibid.
- Bc uiuim* Vol. 111.
- Melius est nubere, quam uri* 821.
- 1is aulem qui Matrimonio juncti sunt. praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discederc-. quod si discesserit, manere innuptam, aul viro suo reconciliari, cl rir uxorem non dimittat* 802. 803. 806. 807. 820. 835. 836.
- Caeteris ego dico, non Dominus, si quis uxorem habet infidelem, el haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam* 806.
- Filii vestri immundi essent", nunc aulem sancti sunl* 162.
- Quod si infidelis discedit; discedat* 806
- Circumciscus aliquis vocatus est? non adducat praeputium. In praeputio aliquis vocatus est? non circumcidatur* 112.
- Circumcisio nihit csl, el praeputium nihil csl* 110. ad 112.
- Prelio cmpticslis. nolileficriservi hominu inIM.*
- Alligatus cs uxori? noli quaerere solutionem, solutus ab uxore? noli quaerere uxorem* 800.
- Mulier innupta et virgo cogitat quae Domini sunl: ul sil sancta cl corpore cl spiritu* 185.
- Hoc ad utilitatcm veslram dico; non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id quod honestum est* 116.
- Mulier alligata csl legi, quanto tempore vir ejus vieil; quod si dormierit vir ejus, liberata csl* 812. 813.
- Cui vult nubat. tantum in Domino* 831. ad 836.
8. *Scientia instat; charil is aedificat* 658.
- Si quis viderit cum qui habet scientiam in Idolio recumbentem* 506.
10. *Omnes in Moyse baplizali sunl in nube, cl in mari* 91.
- Omnes eandem escam spiritalem manducaverunt-. et omnes eundem polum spiritalem biberunt* 118. 120. 251. 289. 462.
- Bibcban laulcmdc spiritali consequente eos petra: petra aulem erat Christus* 119. 253.265. 276.277.
- Haec aulem omnia in figura contingebant illis* 36. 91.
- Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est etc.* 279. 450.161.505. cl scq.
- El panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini csl?* 275. 289. 502.
- Quoniam unus panis. unum corpus multi sumus, omnes, qui de uno pane, cl de nno calice participamus* 93.177. 178. 120. 135.150.
- Aonnc quicdunt hostias participes sunl altaris?* 506.
- Non potestis calicem Domini bibere. cl calicem daemoniorum* 462.
- Non potestis mensae Domini participes esse, cl mensae daemoniorum* 186. 506. 51».
- Si quis vocal vos infidelium, cl vultis ire: omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit, hoc immolatum est idolis. nolitemanducare* 506.
11. *Omnis mulier orans aul prophetans no» velato capite, deturpat caput suum* 69.
- Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est Dominicam cocnam manducare* 511.

- Unusquisque enim suam coenam praesumit ad manducandum, cl alius quidem csuril:alius aulem ebrius csl 544.*
Ego enim accepi a Domino.quod cl tradidi vobis 69. ad 71.456.457. 551.
Accepit panem cl gratias agens.frcgil el dixit : Accipite el manducate:Hoc csl corpus meum, quod pro vobis tradetur 266. usque ad 279. Hoc facile in meam commemorationem 457. Similiter ct calicem.postquam coenavit dicens 162.
Hic calix.novum Testamentum csl in meo sanguine <395. cl scq. .399.
Iloc facile,quotiescumquc bibclis in meam commemorationem 432.
Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, el calicem bibetis morlem Domini annuntiabitis, donec veniat 4 i. i 5.69.127.389.
Quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis cl sanguinis Domini. El; Qui manducat, et bibit indigne, iudicium sibi manducat el bibit, non dijudicans corpus Domini 280. cl scq. 371. 373. 435.
Probet aulem se iftsum homo.el sic de pane illo edat, cl de calice bibat 177. 178. 435. 457.
Ideo inter vos multi infirmi, cl imbecilles, el dormiunt nulli 253. 281.336. 716.
Quod si nos ipsos dijudicaremus: non utique iudicaremur 720.
Si quis esurit, domi manducet 555.
Caetera autem,cum venero disponam 140.463. nd 465.
12. *Unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem alii quidem per spiritum datur sermo sapientiae etc. 123. 124.*
Illa et Christus 275.
Etenim in uno spiritu omnes nos.in unum baptizati sumus 03. 129. 177. 178.201.
El omnes in uno spiritu potati sumus 462.cl scq.
Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores etc. 68.
Numquid omnes apostoli? Numquid omnes prophetae etc. 215.
13. *Sed non verim mysteria omnia 29.*
Si habuero omnem fidem,ila ul monies transferam : charitatem aulem non habuero, nihil mihi prodest 187.670.
Si tradidero corpus meum,ita ut ardeam.charitatem aulem non habuero nihil mihi prodes'. 167.
14. *In Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, ut cl alios instruam 549.*
Unusquisque psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet. Et: Potestis omnes per singulos prophetare 69. ncl 71.
Spiritus prophetarum, prophetis subjecti sunt 77.
Mulieres in Ecclesia locutionem enim permittitur eis loqui, sed subditas esse 69. ad 71.
Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quae scribo vobis, quia Domini sunt mandata 146.
Omnia honeste, cl secundum ordinem fiant vobis 142. ad 144.
15. *Sicut in Adam omnes moriuntur.ita et in Christo omnes vivificabuntur 184. ad 186.*
Quid facient qui baptizantur pro mortuis, ut omnino mortui non resurgent 168.
Non corpus quod futurum est, seminasset nudum granum, ul puta, trilicem 334.
Seminatur corpus animale;surgens spiritalis 282.
Caro el sanguis regnum Dei possidere non possunt ibid.
16. *Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, anathema sit 664.*
17. **II. AD CORINTHIOS**
1. *Qui confirmat nos Deus.et unxit nos,el signavit, el dedit pignus spiritus in cordibus nostris 122. 223.'230.*
2. *Obsecro vos.ul confirmetis in illum charitatem 608. ad 610.*
3. *Qui idoneos nos fecit ministros novi Testamenti 69. ad 71.*
5. *Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt 161.*
Si cognovimus secundum carnem Christum: sed nunc jam non novimus 282.
Posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur 130.131.6'6
6. *Nolite jugum ducere cum infidelibus 8.14. 836.*
Quae societas luci ad tenebras? Quae consortio Christi ad Belial 186.
7. *Quae secundum Deum tristitia est, Pomitiam in salutem stabilem operatur 621. ili. 640.*
El si scripsi vobis . non propter eum qui [t] injuriam,nec propter eam qui passus est ad manifestandam sollicitudinem nostram 849.
Nunc gaudeo: non quia contristati «lis. ? ; quia contristati estis ad poenitentiam 621. 622.
Ecce enim hoc ipsum,secundum Deum contristavi vos etc. sed vindictam 725.
12. *Non egerunt poenitentiam super immunditiam el fornicatione quam gesserunt 596.591.*
AD GALATAS
3. *Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahae 162.*
Quicumque in Christo baptizati estis,Christum induistis 177. 178. 194.
4. *Quanto tempore haeres parvulus est, nihil differat a servo,cum sit dominus omnium,steductoribus, el adhibitis csl,usque ad praeventum tempus 147.*
Quomodo convertimini iterum ad infantem genera elementa, quibus denuo servire coeepistis 110. III.
Abraham duos filios habuit 63.
5. *Nolite Herum sub iugo servitutis conligi 116*
Testificor omni homini circumcidentis. quoniam niam debitor est universae legis facit 139. 186. 188.
In Christo Iesu,neque circumcisio aliquid t-

- Id, neque praeputium, sed (ides , quae per charitatcin operatur* 658.
- 0, hi *Chrislo Jesu, neque circumcisio aliquid va-*
Id. neque praeputium, sed nova creatura
110. **111.** GIO.
- AI) EPHESIOS
1. *In quo cl credentes signati estis spirilu pro-*
missionis sancio, qui est pignus hacreditalis
Nd *
2. *Eramus natura filii irae* 161. 179.
[ratis illo in tempore sine Chrislo , alienati a
conversatione Israel, el hospites testamento-
rum promissionis spem non habentes,et sine
Deo in hoc mundo 115. ad 117.
- I, *[num Baptisma* 126. 202.
Ascendens in altum,captivam duxit captivita-
tem: dedit dona hominibus 68.
El ipse dedit quosdam quidem apostolos,quos-
dum aulem prophetas, alios vero euangeli-
stas 68.130. 131.
Induite novum hom in em 177. 178. 181. 185.
Nolite contristare Spiritum sanctum Dci.inquo
signati estis in diem redemptionis 188.
Christus dilexit Ecclesiam, el Iradidil semetip-
sumpro ca, mundans eam lavacro aquae in
verbo vitae 11. ad 53. 93. 181. 185. 193.793.
Propler hoc relinquet homo patrem el matrem
suam, el adhaerebit uxori suae, ct erunt duo
tn carne una.Sacramentum hocmagnum est,
ego aulem dico in Chrislo cl in Ecclesia 27.
28. 777. 778.
- AD PHILIPPENSES
- I. *fluidam cx contentione Chrislum annuntiant,*
non sincere existimantes pressuram se susci-
tare vinculis mtis:quid enim? dum omni mo-
do, sive per occasionem , sive per veritatem
Christus annuntietur, el in hoc gaudeo, sed
cl gaudebo 71. 78. 79.
- J. *Salvatorem cxcpectamus, qui reformabit cor-*
pus humilitatis nostrae,configuratum corpo-
ri claritatis suae 290. ’
- AD COLOSSENSES
- Hujus cpisiolac argumentum,cl explicatio ha-*
betur 115.
1. *Qui dignos nos fecit, in partem sortis sancto-*
rum 574.
Beconciliavil in corpore carnis ejus per mor-
tem: exhibere vos sanctos el immaculatos ct
irreprehensibiles 181. 185.
2. *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam*
cl inanem fallaciam 116.
Circumcisi estis circumcissione non manufa-
cta, in crpolatione corporis carnis, sed in
circumcissione Chrisii 94. 110. **111.** 119.
Conscpulli ti in Baptismo 179. 186.
El ros cum mortui essetis in delictis ct praepu-
tio carnis vestrae, convvivificavit cum illo 186.
Quae sunl umbrae futurorum, corpus aulem
Christi 175. 176.
Si mortui estis cum Christo ab elementis hujus
mundi: quid adhuc tamquam viventes iiii
mundo decernitis secundum praecepta ac
doctrinas hominum? 116. cl seq. 187. 225. 7.
- Nationem habentia sapientiae in superstitione*

- ct humilitate non ad parcendum corpori.non*
in honore aliquo ad saturitatem carnis 721.
3. *Quae sursum sunl quaerite,ubi Christus csl in*
dextera Dei sedens 290.
Filii obedite parentibus per omnia 827.
- II. AI) THESSALONICENSES
2. *Mysterium jam operatur iniquitatis* 28.
- I. AD TIMOTHEUM
- Q.. *Obsecro primum omnium fieri obsecrationes*
530. 533. 534. 538.
Sicul dcel mulieres promittentes pietatem per
opera bona 10. 71.
Mulieri docere non permitto ibid.
Salvabitur per (iliorum generationem, si per-
manserit in/idc el dilectione el sanctifica-
tione cum sobrietate 779.
3. *Magnum pietatis sacramentum* 28.
4. *Aihil rejiciendum, quod cum gratiarum actio-*
ne percipitur 266.
Noli negligerc gratiam, quae in le esi, quae
data est tibi per prophetiam, cum impositio-
ne manuum presbj/lerii 130. 131. 232. 765.
5. *Cum luxuriatae fuerint in Christo, nubere vo-*
lunl:habenlcs damnationem.quia primam fi-
dem irritam fecerunt 190. 191.822.823.831.
6. *.Idrersus presbyterum accusationem noli reci-*
pere,nisi sub duobus.aut Iribus testibus 232.
- II. \1» TIMOTHEUM
1. *Admoneo te.ul resuscites gratiam Dei,quae csl*
in te per impositionem manuum mearum
93. 765. 767.
2. *Si non credimus.ille fidelis permanet: negare*
scipsum non polcsl 194.
.Ve quando det illis Deus poenitentiam: ad co-
gnoscendam veritatem et resipiscant a dia-
boli laqueis a quo captivi tenentur 638.
- ». *Salvabit me in regnum suum coeleste* 188.
- AD TITUM
3. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis,*
cl renovationis 11. 43. 93. 187.193.226.227,
AD IIEBHAE09
4. *Non profuit illis sermo auditus, non admistus*
fidei 105.
5. *Omnis pontifex cx hominibus assumptus, pro*
hominibus constituitur, in his.quac sunl ad
Deum, ut offerat dona, cl sacrificia pro pec-
catis 68.
Ncc quisquam sumit sibi honorem , sed qui
vocatur a Deo tamquam Aaron 68.
Sic ct Christus non semelipsum clarificavil,
ul pontifex fieret ibid.
Grandis sermo el interpretabilis ad dicendum
quoniam imbecilles facti eslis ad audien-
dum 186.
6. *.Von rursum jacentes fundamentum ab operi-*
bus mortuis,el fidei ad Deum; baptismatum
doctrinae.impositionis quoque manuum, ac
resurrectionis mortuorum el iudicii aeterni
37. 38. 102. 134. 177. 178. 611.
Impossibile csl cos, qui semel stent illuminati,
renovari iterum ad Poenilcnliam 126. 192.
611. 612. 664. 665.
7. *Melchisedech rex Salem, sacerdos Dei summi*
586.187.

- Translato sacerdotio, nccesse esi, ul cl logis translatio fiat* 514.
Reprobatio quidem fit praecedentis mandati, propter infirmitatem ctinulilitaleml 10 ad 112.
Eo quod manet in aeternum, sempiternum habet sacerdotium 488.
8. *Omnis pontifex ad offerendum munera et hostias constituitur, in his, quae sunt ad Deum, nl offerat dona, cl sacrificia pro peccato* 488. 533. 534.
Melius sortitus est ministerium, quanto et melioris testamenti mediator est. quod in melioribus promissionibus sancitum csl 115.
9. *Solummodo in cibus, el in potibus el justitiis carnis* 110. **II.**
Hic sanguis testamenti, quod mandavit ad vos Deus 27G. 277. 493.
Sine sanguinis effusione, non sil remissio 521.
Deque ut saepe offerat semel ipsum 519.
10. *Imbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum* 110 ad 112.
In qua voluntate sanclificali sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel 520.
Ena oblatione consummavit in sempiternum sanctificalos ibid.
Jam non est oblatio pro peccato 110 ad 112. 520.533.534.
Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda a conscientia mala, ct ablutit corpus aqua munda 179.
Voluntarie enim peccantibus nobis, post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia 664. 065.
Justus ex fide vivit 100. 210.
11. *Fide, plurimam hostiam Abel, quam Cain obtulit Deo* 111. 116. 117. 1H.
12. *Scitote quoniam cl postea cupiens haereditare benedictionem, reprobatus est; non enim invenit poenitentiae locum, quamquam cum lachrymis inquisisse! eam* 6G3.
13. *Jésus Christus heri el hodie; ipse cl in saecula* 120.
Habemus altare, dc quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt 505.
Talibus enim hostiis promeretur Deus 81.

JACOBUS

1. *Religio csl, visitare pupillos etc. cl immaculatum se custodire ab hoc sacco* 138.
2. *Abraham nonne ex operibus justificatus csl?* 109.
- ◆. *Unus est legislator el judex, qui potest perdere cl liberare* 189.
Scienti bonum cl non facienti, peccatum csl illi 81*.

5. *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteri, Ecclesia, el orent super eum. ungentes euu oleo in nomine Domini. cl oratio fidei sahal, infirmum, el alleviabil cum l)omimu;etti ih peccatis sil. remittentur ei* 1IG. **IIi.** 130.131, 753. 751.
- G. *Confitemini alterutrum peccata ve. dra* 085.
Orale pro invicem, ul salvemini iMi. VM.

I. PETRI

2. *Sicut modo geniti infantes ISO. Tamquam lapides vivi superaedificamini, do- mos spirituales sacerdotium sanctum ele. W. nd* 71.
Vos autem genus electum regale sacerdotia, gens sancla 09. nd 71.
Ul virtutes annuntietis ejus, qui dc lenebri vos vocavit in admirabile lumen suum@.
3. *Quod cl vos similis formae salvos facit l)apiu ma, non carnis depositio sordium, sed ton- scientiae bonae interrogatio in Deum II.k* 57. 93. 95. 101. 179. 193.

I. JOAftNIS

1. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis csl el j', slus, ul remittat nobis peccata nostra. de mundet nos ab omni iniquitate* 011.086.
2. *El vos unctionem, quam accepistis ab eo, jj vobis maneat, el unctio docebit vos deom. i bus* 217. 223.
3. *Omnis qui natus csl cx Deo, peccatum non/a- cil: quoniam semen ipsius in eo mawle non potest peccare, quoniam cx Deo nalv> est* 18G.
Nos scimus, quoniam translati sumus deno- te ad vitam, quoniam diligimus fratnr. çii non diligit, manet in morte G58.
4. *Omnis spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo csl, el hic csl Antichrislus* 111.
5. *Ille est, qui venit per aquam el sanguine, Jesus Christus: non in aqua solum: sed in c- qua el sanguine'* 134.
Est peccatum ad mortem·, non pro illo diw. roget quis 604. nd 6GG.

APOCALYPSIS

5. *Fecisti nos Deo nostro regnum cl socerdoliir* 09. ad 71.
7. *Donec signemus servos Dei nostri in fronlil eorum* 123. 124.
17. *El in fronte eius nomen scriptum, mysterior, 28. 129.*
Ego dicam tibi sacramentum mulieris, cti stiae quae portat eam, quae habet cl capita: piem et cornua decem 28. 131. 273.
20. *Erunt sacerdotes Dei cl Christi ejus* G9. ad 71

INDEX

PRAECIPUARUM RERUM AC SENTENTIARUM

Quae his quinque Controrersiis tertii T>nd continentur.

A

Aaronis lili et nepotes, alique posteri lanium sacerdotes proprie dicti esse poterant.Bcellurniinus Tomo HI. Controversia generali prima, png. G9 odii.
JicmControversia 111. 475. 47G. <78. 479.
.tironis sacerdotium foil mullorum, qui per mortem sibi invicem succedebant 481.
Aaronis sacerdotium differebat a sacerdotio Christi cl Jlelcbisedech 420. 482. 483. 487. 518.
Christus non erat sacerdos secundum ordinem Aaron, neque sacrificium Aaronicum obtulit 478. G!-. ISI. 187. 188.
Excellentia Christi supra Aaroncm 486.
Ad sacerdotium Aaronis valde se efferebant Hebraei. *ibid.*
In sacerdotio Aaronico erat sacrificium panis et vini, sed ul pars quaedam , et quasi condimentum alterius sacrificii; non autem ul sacritleium principale 487.
Aaronis sacrificium tam cruentem, quam incruentum *ibid.*
In sacrificio Aaronico panes, qui offerebantur cum animalibus semper conspergebantur oleo, et ul plurimum, inde fiebant laguna *ibid.*
Aaronissacrificium cruentum, et sub specie animalium occisorum 481. 488.
Fuit etiam typicum, seu rcrpracsentnlivum 487.
Aaronis sacrificium imperfectum fuit, nec potuit consummare sacrificatos *ibid.*
Aaronis sacrificium conveniebat , cum sacrificio filchiscdecli. quod utrumque erat typicum: sed differebat in specie typorum. Aaronis enim typus erat cruentus: Alterius aulem incruentus *ibid.*

Aaronis sacrificium et sacerdotium cessaturum praedicitur 494.
Aaronis mors 7IG.
Abelis sacrificium non foil sacramentum **III**.
Sed foil figura Eucharistiae 494. 500.
Ul sacrificium non valuit ad expiationem peccati 118.
Comparatur cum nostro lanium, ralone fidei, non absolute 571.
Abelis et Cain sacrificia , prima fuerunt ad Dei cullum 514.
Ablutio pedum, quam Dominus instituit, non csl sacramentum 130. 131.
Ablutio in sacramento Baptismi, dicilur, et csl verum sacramentum Baptismi 401.
Ablutiones Judaicae dicebantur a veteribus sacramenta 108.
Vide v. Caeremoniae.
Ablutiones et sacrificia Testamenti veleris habuerunt promissionem magis expressam,quam aliae caeremoniae 110. **III**.
Abraham semper cum honore nominatur 802. 803.
Abraham unius Dei fidelissimus cullor *ibid.*
Abraham licet ob dignitatem primo loco ponatur inter fratres in Scriptura: lamen Aran major erai natu quam Abraham 838.
Abraham quare plures uxores simul habuerit 802. 803.
Vide v. Polygamie.
Abraham duxit uxorem, filiam fratris sui 847.
Abrahae vera uxor fuit Agar 804.
Abrahae conjugium cum Agar non fuit peccatum , sed mysterium 802 *ad* 801.
Abrahae soror dicitur Sara, do more scripturarum, quia consanguinea ejus erat, fuit autem illa neptis ex fratre, non soror germana 853.

Abrahae jusliltealio 109. 113. 116. 117.

Abrahae data csl circumcisio in signaculum justi
liac lüilci, ul essol Paler omnium credentium
47. 101. 113. 116.117.

Abrahae et sociis datus est panis et vinum in cibum et polum a Melchisedech 449. 482. 488.
Vide v. Melchisedech.

Abrahae sacrificium in voluntate lanium fuisse dicilur 523.521.

Abrahae sacrificium comparatur cum nosro. non absolute, sed racione fidei et devotionis offerentis 571.

Abrahamo major Melchiscdech 483.

Abrenuocialio Satanae iu Bapismo 188. 204.

Absolutio. Vide v. Poenitentiae sacramentum.

Absolutio sola, ul instrumentum Dei, vel actiones
pocnilenlis cum absoluteione conjunctae, non ul
actiones humanae sont, sed ut instrumenta Dei,
sunl causae cfilicicnles remissionis peccatorum
593. G18.

Absolutio, non ul actio quaedam sacerdotis eslised
ut instrumentum Dei graliam justificantem effi-
cil 611.

Vis sacramentalis. quae efficienter, alque insrli-
menliiliter concurrir ad remissionem peccato-
rum, proprie praecipue in verbo, quod sacerdos
Dei nomine pronunciat dum absoluit, constitui-
tur 599. Vide etiam 621). Et Actiones Pocrilen-
lis solum concurrunt ad remissionem peccato-
rum efficiendam, quatenus vim sacramentalcm
a verbo absolutionis a quo formantur, partici-
pant 599.

Absolutio csl peccati ipsius («pio quasi vinculo
peccator constrictus tenebatur) relaxatio 602.
603.

Absolutio sacerdotis peccala dispergit, ul flatus
nebulas 679.

Absolutio a sacerdote impendi non potest; nisi signa doloris aliqua conspiciuntur, et nisi manifestatio aliqua doloris praecedat 619.

El qui signa doloris ostendunt etiamsi forte loqui nequeant, vel sensu careant¹. dummodo constet cos desiderasse sacramentum poenitentiae, recte ab Ecclesia absolvuntur 645.

Absolutio in veteri Ecclesia non solum surdis, sed etiam iis, qui vim morbi evira sc positi erant conferebatur 680.

Absolutio sacerdotalis cam vim habet justificandi ,
ut nulli damnentur, quod ante moriantur,quam
a sacerdote absolvi potuerint *ibid.*

Absolutio a mulo, vel ab absente conferri non potest 793.

Absolutio sacerdotis superveniens jam contrito, non csl frustra , quia sacramentum auget gratiam el poenam temporalem remittit; cl nemo scire potest se veram contritionem habuisse, cl per votum sacramenti suo tempore suscipiendi, gratia reconciliationis accipitur 660. 661.

Absolutio sacerdotis superveniens jam contrito, et coram Deo absoluto non est falsa; quia minister illis verbis nihil aliud significat, nisi se, quod in se csl, sacramentum absolutionis impendere

1 l ile si placet de absolute MagJalenac 80.

De Paulo justificato ante Baplismum 657.

Absolutio nihil confert.si sine lide percipiatur 127
Absolutio qua de caussu repeti polcs*ibid.*

Absolutionis sacramentalis figura fuit Lawri solutio 684. *el scq.*

Absolutionis forma csl haec; Ego te absolvo ab'·
mnibus peccatis luis in nomine Patris, elFil.
cl Spiritus sancti, Amen.; qua·; aulem adjungun-
tur, sunl piae quaedam preces 589.

Absolutionis forma, qua utuntur Calvinislae, soni
illa verba: remittuntur tibi peccata tua, si credit
679.

Absolutionis ritum aliquem fere omnes adversam agnoscunt, licet de vi et efficacia, de ministro et aliis controversia sit inter nos et illos 599.

Qua vero de caussa Lulherani Absolutionem re-
rant 654. 655.

Absolutionis ritus externus cl sensibilis cum pr
missione remissionis peccatorum in evangel
fundatus, ipsis cliam adversariis testibus 60li
604.

Habet etiam mandatum divinum 773 etseq.

Absolutionis ritus confertur etiam cum definite
sacramenti 602. 603.

Absolutionis verba, si de sono et numero syllabularum agatur, nulla sunt verba determinata, quae ad sacramenti essentiam necessario requiruntur; si vero de sententia verborum, verba sunt determinata, et ex divinis literis deprompta.

Absolutionis verba: Absolvo te a peccatis tuis, si mutarentur, dummodo eandem sententiam non primerent, ul remitto tibi peccata tua, si mutarentur, si non mutarentur, nihil de sacramenti perfectione deest. 618. 619.

Absolutionis verba cum sint signum clausae remissionis peccatorum, sine ullo dubio ad effectum sacramentalis poenitentiae perlinent 614.615

Absolutionis verba, verae ceremoniae sunt (nunc conciones, ut vult Calvinus) et sunt actio: § externa ad significandam et efficiendam; interna, ad Deum eo ritu colendum. Christo institutae 606.

Absolutionis verba, non nullum referi, utrum ū eo. «pii sacramentum percipit exaudiantur et telliganlur, an secus; et lingua ne patria, an latina, vel graeca, vel bebraca pronuncienlur *ibid.*

Absolutionis verba, voce corporali a sacerdote p-
n-
iunciala. sunl unum ex signis sensibilibus IV.
nitentiae a Deo institutis 605. 606.

Absolutionis verbum: quia defuit iu illa Poenitentia, quam Christus et Joannes Baptista praedicarunt, idcirco dicimus non fuisse sacramentum
608. 609.

Absolvendi potestas negata sacerdotibus a Horatiani 593.

Absolvendi potestas ex auctoritate, dola aposlola
coriimque successoribus 678.

In sola absolute, qui posuerint essentiam sar-
menti Poenitentiae 592. 611. 615.

Desponsiones ad eorum argumenta 618.

Per absolutionem applicatur nobis virtus sanguis
Chrisli 612.

El vera medicino peccatorum 593.

Per absolutionem remittuntur peccala, üco iimi-
rum Chrisli merita per sacerdotum ministerium
pppllainte, idque gratis non ob mentum,vol di-
gnitatem contritionis 464. 465.

Per absolutionem sacerdotis vere remittitur poena
sterna (licet antea per veram contritionem fue-
rit remissa, vel fuerit mutatus ille reatus poenae
aeternae in reatum poenae temporalis) quia in
u>to et paclo hujus absolutionis remissa fuerat
661 663.

Per absolutionem sacerdotalem, remittitur quidem
culpa cl poena aeterna, sed non lota poena tem-
poralis alterius vitae 720. 727. Vide eliam
715.

Bemissiopeccatorum per absolutionem, pendet n-
liquomodo ab enumeratione, quae ill in con-
fessione coram sacerdote 711. 712.

Vere absolvitur, el absolutus creditur, qui vel pro-
pier oblivionem , vel propior ignorantiam, vix
minimam partem suorum criminum aperiat sa-
cerdoti. *ibid.*

Iule absolutionem poenitentibus olim imponeban-
tur,cl ab illis explebantur opera laboriosa, seu
satisfactionis, quae non tam ad culpam, quam
ad poenam temporalem expiandam referri con-
sueverunt 726. 736.

Ilprehenduntur ii, qui absolutionem poenilenli-
bus dabant,antequam justam poenitentiam egis-
senl612.

Ii usu absolutionis non reperilur ulla actio pro-
pria cl naturalis 106.

Sine sacramentali absolutione, homo non polcsl
Deo reconciliari, quae quidem necessaria csl in
re, vel in volo 662. Vide etiam 592.654 ari 656.
clseq. Similiter v. Confessio.

Verbo absolvo, quod a vinculis solvendis, non a
sordibus abluendis ducitur, non congruil ritus
ablutionis 612.

Abstinentia vim, carnum el rei uxoriae csl una ex
caeremoniis, quae requiruntur anle baplismum
catechumenorum 205. 206.

Abstinentia a carnibus feria VI.csl optimum signum
distinguens catholicos nb haereticis 144.

Accidens. Vide infra v. Species.

Accidens unum, in alio esse potest, vel quia me-
diante illo est in substantia, vel quia perficit o-
peralionem alicujus alterius occidentis 121.

Accidentis esse, est inesse: et accidens non tam
dicilur ens, qunm entis 395.

Explicantur aliquae propositiones , quae huc fa-
ciunt *ibid.*

Id accidentis essentiam non perlinci inhaerentia
u.subjecto; unde accidens sine subjecto esso
potest *ibid.*

Aristoteles aperte docel non esse inhaerentium de
essentia accidentis *ibid.*

Accidentia sunl entia imperfecta, cl ha boni tripli-
cem ordinem ad substantiam *ibid.*

Accidentia habent propriam essentiam cl propriam
existentiam distinctam ab exislcnlia subjecti
ibid.

Accidentia in sacramento Eucharistiae sunt in a-
lio ulin conservante, el non inhaerent 396.

Accidentia in sacramento Eucharistiae sunl iu sc

el non subsistunt, quia sunl in sc negative, non
positive *ibid.*

Accidentia sola in Eucharistia locum habent rei
continentis 382.

Accidentia illa licet non sini in subjecto: lamen
per sc subsistunt more substantiae , et a Deo
sustentantur modo supernatural) 396.

Accidentia panis sola, perlinent ad rationem sa-
cramenti Eucharistiae 305. 306. 390.

Significatio aulem el repraesentatio, est in acci-
dentibus, non in subslanlia 488.

Accidentia panis in Eucharistia, quid naturaliter
significent, el quid supra ordinem naturae 387.

Ex accidentibus Eucharistiae principale est ma-
gnitudo, in qua fundantur omnia alia 304.

Accidentia omnia remanent post mutationem pa-
nis in corpus Chrisli, in sacramenio Euchari-
stiae 337.

Vide Patres qui hoc dicunt 382.

Concilia 552. Rationes 387.

Item solutiones objectionum 388. *el seq.*

Accidentium subjectum in sacramento Eucharistiae
csl quantitas 3 79. 380. 388.

Accidentium subjectum in aliis rebus ex sententia
meliorum philosophorum est materia 37 1. 372.

Accidentium natura aliquando subslanlia appella-
tur 337.

Transaccidentalio non datur in mysterio Euclia-
ristiac 378.

Actio sacramcnialis elevatur a Deo ad attingen-
dum effectum supernaluralcm , nempe graliam
106.

Vctio sacramcnialis proprie est actio ministri
«tantis sacramenlum,non actio suscipientis 107.

Atque ibidem vide de vidule sacramentali. quaen-
liqtiando csl in elemento, aliquando tn verbo,
aliquando in ulroque.

Actio quaelibet sacra, on possit vocari sacriticium
508.

Actiones extentae sumunt speciem suam a line
et intentione 146.

In qua parte, vel in quo instanti actionis sacra-
mcnialis fiat justificatio 105. 107.

In aelione consistit Baptismus 401.

Non aulem Eucharistia 401. *ad* 403.

Aon agit contactu, quod non agit per aclionem
suam propriam el naturalem 106. 107.

Actus idem non potest esse proprius el elicitus
diversarum virtutum: potest lamen ab una clici
el ab alia imperari 475.

Actus elicitus,externus el imperatus virtutum 138.

Actus interni el externi Deo placent 144.

Peractus exteriores consummantur virtutes *ibid.*

Adami poenitentia 726.

Adami el Evac conjugium, significavit conjunctio-
nem Christi et Ecclesiae per modum figurae
778. 784.

Hem incarnationem Dominicam *ibid.*

Adami cl Evae conjugium, non fuil sacramenlum
proprie diclum 778. 784.

Adamo el Evac fuil data a Deo benedictio corpora-
lis, non spiritualis, inde oniro foecundilas cor-
poribus attributa est;non aulem auxilium graliae
spiritibus 784.

Cum Adac liliis non fuit opus dispensatione Dei ,
ul conjungerentur emu sororibus;cum tale con-
jugium juro naturae prohibeatur excepta summa
necessitate generis propagandi 783.
Adoratio ex intentione potissimum pendet 466.
Adoratio Eucharistiae, qualis 164. 463.el *sequen-
tibus*.
Vide compendium Patrum infra.
Adoratio corporalis, csl cultus Dei 114.
Per adorationem aliquando non inlelligilur quaevis
adoratio, sed solcinnis el publi ca per sacrifi-
cium proprie dictum 382.
Pro adoratione Dei, quae erat futura in Ecclesia ,
poni in Scripturis oblationes munerum omnis
generis, csl somnium Calvinii 378.
Adverbia, quae dicunt modum existendi corpora-
lem, non dicuntur de Christo in Eucharistia, li-
cet dicantur de ipso ul csl in coelo: alia vero
nihil prohibet dici 251.
Adulterium conira jus naturae 81.7.
Adulterium in decalogo prohibitum, cl iterum in
Levilico 850.
Adulterium qua poena puniebolur in lege vclcri
811.847*
In adulterium uxoris consentienti jungebatur olim
poena trium annorum 654.
Adulteros occidi non jubet lex cvangelica 811.
Adultera emendationem cupieris, relinenda csl
820.
Adulteram, an Dominus absolverit a peccatis, vel
a poena lapidationis tantum liberaverit 733.731.

*Adultus. Vido infra v. Baptismus, ubi de
suscipientibus Baptismum.*

Adulti per lidem cl contritionem veram justifican-
tur, antequam re ipsa ad sacramentum baptismi
accedant 101).
Illisque lldes propria prodesi 173. 183.
Adulti caeci cl surdi cl muli an baptizandi 179.
Adulti cum baptizantur tria sacramenta eodem die
illis ministrantur, Baptismus, Confirmatio et
Eucharistia 131. 136. 137. 217. 218.
Adultorum probatio ante Baptismum 176.
Adultis, cum baptizabantur, veteres non mutabant
nomina in Baptismo 205 *ad* 207.
Adultis necessaria Communio, ul eliam caetera sa-
cramenta post Baptismum 218. 219.
Ad solos adultos perlinet ille locus: nisi manduca-
veritis carnem Filii hominis etc. qui quidem a-
dulli, aut rcipsa si possunt, aul saltem deside-
rio,tenentur sacramentum Eucharistiae aliquan-
do percipere 259. 264.
Ad adultos eliam perlinet ille alius locus Scriptu-
rae; Qui crediderit cl baplizalus fuerit etc* 175.
In adultis ad fidem venientibus, quis ordo servan-
dus ante, ct post Baptismum *ibid*.
Iu adultis ante perceptionem sacramenii Baptismi
el aliorum sacramentorum . requiritur lides el
Poenitentia 87.88. 100. 110. 111. 174.176. 583.
S92. 602; 603. 626. 046. 665*
Aegroti ungebantur, ct nunc ellam unguntur oleo
exlrcmae Unctionis, ad sanandam animum, el a-
liquando eliam sanatur corpus 75».

Aegroti per contactum fimbriae Chrisli sanabar/
367. 368. Yido 731.
Aegroti a sensibus alienati reconciliari possunt»,
in quo casu; ul eliam baptizari, si Baptismo c
rcant 99. 110. 111. 112. 645.
Aegrotorum communicatio eliam in vclcri E«k-
ul plurimum fiebat in una lanium specie, n»
pc panis 451.
Incommoda, quae orientur, si fieret etiam in.;
cie vini 452. 453.
Pro aegrotis asservatur Eucharistia 400.402I"».
Pro acgrolis intingebatur olim panis sanguine lh-
mini, quod postea damnatum est 100.
Aeternitatis mysterium confertur cum Eucliin-
350. 351.
Aerii haeresis, negantis non esse pro mortuis l
crilicium ollercndum 536.
Acriani haeretici, negaverunt eliam discrimen:
ler episcopum el presbyterum 234.
Affinitas. Vide v. Matrimonium,ubi de impedin
lo cognationis.
Afiinilalis gradus in Levilico prohibiti 839.
Allinitalem ex fornicatione ortam.esse veram,l
paulo sit imperfectior, quam ca, quae ex le?
mo Matrimonio contrahitur *ibid*.
Agentis voluntarii cl rerum caelcrarmn differri
78. 79.
Agentis alicujus homo polcsl esse instrumcnli-
mullis modis 77.
El quibus modis utatur homo instrumentis 106.
Agnus paschalis fuit sacramentum vetus 36.
38. 60.
Agnus paschalis fuit figura Eucharistiae: ejus
celebratio fuit figura celebrationis Eucliari-
2.72. 416. 417. 435. 419. 162. El praes-rt
196.
Circumstantiae celebrationis agni cojjferuntur c
circumstantiis celebrationis Eucharistiae W
493.
Item cum circumstantiis passionis Domini 180.
Haec figura agni paschalis impleta csl inoltir
cocna 491. 492. Vide eliam 489.
Agnus paschalis comparatur cum corpore Chri-
in Eucharistia 303. 306. 322. 329. 34(1.
Agnus paschalis, pascha etiam dicitur in evange!
489*
Agnus paschalis non dicebatur tropice paschase
proprie 275.
Agnus paschalis non dicebatur anlitypon Eadnt
sliae, sed typus 318.
Agnus paschalis res fuisset praeslanlior Eurlnr
sila, si in ca non vere Chrisli corpus continue-
hir. ul blasphemant haeretici 2.72.
Yen., autem contineri corpus Chrisli in Euchin-
slin: notatur infra v. Eucharistia, et v. Corp*.
Christi.
Agnus paschalis dic II. ad vesperam immolabant
413. 190. Vide verbo Pascha.
Agni paschalis sacramentum non sustulit Cliridu-
sed mutavit in aliud vere, et proprie sacrame-
tum .71.7.
Agni paschalis celebratio sacrificium quoidam in
cum victima cl sacrificium absolute Agnus
lur 191. 492.

Modus ille cruentae mactationis agni,non impedit, quo minus agnus paschalis Ilgura fucril Eucharistiae 493.

Agui paschalis immolatio erat etiam Ilgura passionis Domini,et eodem die passio perneta est, quo agnus immolabatur 413. 414. 416. 417. 420. 493.

Agnum paschalem comedit Christus secundum ritum Ilosaicum 518.

Agnum, cum manducavit Dominus, legem observavit, non figuram implevit 490.

Alexander Alensis exislijnavil sacramentum Confirmationis institutum esse post moriem apostolorum ah Ecclesia in concilio meldensi, quae opinio defendi non potest CO.

Idem.quando dicil requiri in ministro intentionem sacramnii: per intentionem linis iniNIigflur intentio actionis integrae et completae 77.

Alleluja (quod significat laudate Dominum) canitur post graduate in missa, cl quaudo debeat cani 560. 5GI.

Alleluja. est canticum laetitiae *ibid.*

Alleluja, hac voce ulebalur s. Paula ad virgines convocandas 558.

Alplionsus a Caslrodixil Matrimonium non esse proprie sacramentum novae legis, sed fuisse in lege veteri apud Judaeos, eia Christo non tam institutum. quam confirmatum; quae opinio luto defendi non potest 783.

Altare quasi altum 476.

Altare soli Deo vero, rite erigi potest, *ib.*

Altare iil omne vocamus, ubi recipitur victima,per verba consecrationis effecta 525.

Altare, locus sanctus 340. 342.

Altare vocatur sedes corporis Chrisli 318. 340.

Altare et sacrificium sunl relativa 476.

Altare Ilgura quaedam est Christi 281.

Altare in terris dicitur mensa sacra 310. 367.

Altare idolorum mensa daemoniorum appellatur 506.

Altare cl sacrificium schismaticorum .746. 547

litare visibile non requiritur ad sacrificium spirituale 494.

Attire aliquod, spirituale videlicet In coelo esse, nemo negare potest 571.

Altare istud coeleste, vel Christum ipsum significat, vol altare dicitur osse in coelo, quin recipiuntur ibi sacrificia, quae Deo vero immolantur m terris *ibid.*

Altans nomino inlelligilur mensa Domini 505.

liem Crux el Christus *ibid.*

Allans nomen non usurpabant apostoli, el quare 512.

Altaris oblationem vocat s. Augustinus corpus Domini. quod in altari,ut verum ac proprium sacrificium Deo offertur 508.

Altaria non consueverunt erigi, nisi ad sacrificia proprie dicta 476. 505. 511.

Altaria semper Imbuerunt veteres Patres ad Eucharistiam celebrandam 51 l.cl seq.Vido quae dicuntur 525.

Altaria huc de caussa demoliuntur haeretici, quia iiiielligunlur esse signa sacrificii proprie dicti 511.

Altaria non eriguntur sanctis, sed in memoriam sanctorum 537.

Altarium consecratio 552.

Altarium ritu, prohafur sacrificium rnissaeesse verum sacrificium !»11.

Altanum multitudo in eadem Ecclesia, arguit debere celebrari sacrificium missae, pluries in eadem dic 196.

Altaribus agge.niculari 546. 547.

Iu altari invocatur Deus 319. 320.

In altari semper manere solet Crux *ibid.*

In altari.el in vasis sacris agnoscunt corpus Domini Scripturae, ct patres *ibid, el seq.* 367. 402. 403.

In altari panis est. quoad speciem cxlcriorcmtqtm-ad vero interiorem substantiam,est corpus Chrisli 335.

Ad altare dicuniur astare angeli capite inclinato 324.

Super altare colilur corpus el sanguis Domini 319. 320.

Nonnisi in altaribus consecratis.sacra missarum solemnia celebrari possunt552.

S. Ambrosius existimavit Joonncin in suo Baptismo usum forma quadam verborum, videlicet in nomine venturi Messiae 196.

S. Ambrosius incommode videtur asserere.Baptismum collatum in nomine Chrisli esse validum **158.**

S. Ambrosium posuisse formam qunndnm sacramenti Confirmationis, diversam ab ca.qua utitur Ecclesia, falsum esl 229.

S. Ambrosium duo tantum sacramenta agnoscere, est mendacium Kemnili 13G. 137.

S. Ambrosium m actibus cap. 19. accipere Baptismum Joannis proprie. Baptismum vero Chrisli improprie , est mendacium ejusdem Kemnili 2(10).

Ambrosius Calharinus proxime accedit ad illorum haeticorum sententiam.qui dicunt non requiri intentionem ministri in sacramentis conficiendis 7G.

Ejus argumenta vide 87.

Ambrosius Calharinus videtur sentire cl male. Matrimonium posse solvi quoad vinculum, caussa fornicationis 809. 810.

Anien: Haec responsio quid significet 338. 339. 423. 424. 5'9. 559.

Amicitia. Qui non magnificiiml amicitiam alicujus, facile obliviscuntur injurias, quas illi fecerunt; sed cum reconciliari cupiunt.tunc ad memoriam redeunt omnes injuriae 647.

Amicus Dei facit Chantas 638.

Amor. Vide v. Dilectio.

Amantium clTccclus 323.

Amor proximi praeceptus a Domino in ultima cocna 493. 494.

Amoris effectus 387.

Amoris Chrisli pignus erga Ecclesiam, est Eucharistiae sacramentum 368.

Cum Ileus amat aliquem, amando facit bonum el pulchrum, infundendo illi graliam suam 125.

Anabaplislarum liacresis 172. 180. Vide infra v.Baptismus, ubi de suscipientibus Baptismum.

Anabaptismus est repetitio ejusdem Baplisini 200.
 Ananias imposuit manum Paulo, ad hoc ul visum
 reciperet 215. 232.
 S. Andreac apostoli liber legitimus, ab eJus disci-
 pulis conscriptus 293. 294.
 Angeli creati cum bona voluntate, idesl, cum cha-
 nlale 658.
 Angeli boni si forte sacramentum aliquod mini-
 strarent, illud habendum csscl ratum; Al si dia-
 bolus idem faccret, iterandum cssel sacramen-
 tum 68.
 Angeli fruuntur Verbo aeterno in coelo.el nos frui-
 nmr hic in sacramenlo Eucharistiae 343.
 Angeli superantur a sacerdotibus in potestate con-
 secrandae Eucharistiae 432.
 Angeli dicuniur astare ad allare capite inclinato
 324.
 Angeli per corpus assuniplum non possunt proprie
 loqui 68.
 Angeli videri cl tangi dicebantur, cum in corpori-
 bus assumptis viderentur et tangerentur 322.
 392. 393.
 Angeli quibus formis apparuerunt in Testamento
 veteri 329. 379 aci 381.
 Angelos in forma humana apparentes,vocabant ho-
 mines, verosque homines esse credebant, cl ul
 homines illos tractabant, sancti illi Testamenti
 veleris 285. 286. 325. 394.
 Angelos in corpore assumpto manducare, mirabile
 est 321.
 Angelos habere praesentiam, el nos memoriam
 Chrisli (ul quidam dicil); intellige dc conspectu
 343.
 Ab angelis nostrae orationes dicuntur deferri ad
 Deum, quia voces aut verba nostra, sua inter-
 cessione Deo commendant 571.
 Per manus angelorum nostrum sacrilicium missae
 offerri dicilur. ct in coelum deferri,quin ipsorum
 intercessione iuvatur nostrum obsequium ct cul-
 tus, quem nos illi immolando adhibemus 571.
 572.
 Angelicus hymnus; *Gloria in excelsis Deo* 558.
 Anima rationalis csl spiritus per se existons: el la-
 men inclusus a Deo in corpore morlis hujus 357.
 Anima rationalis simul est in pluribus locis 349.
 360.
 Anima rationalis quomodo incipiat esse in maleria
 addita per argumentationem corpori, quod infor-
 mat; cl similiter quomodo desinat esse, quando
 deperditur aliqua pars 353.
 Anima rationalis non dicilur cadere,cadente homi-
 ne 367.
 Animae nutritio per sacramenlum Eucharistiae.Vi-
 de v. Nutritio, el v. Corpus Chrisli. Vide interim
 dc Cibo et polo spirituali animae 413. 446. 447.
 Animae apparitio 349.
 Animae passiones, ut limor, cupiditas, dolor cl
 gaudium etc. moraliter quidem, nec bonae, nec
 malae vocari possunt; naturaliter aulem bonae
 sunl666.
 Animas mortuorum hominum esse immortales,quo"
 modo probaveril Dominus 116. 117.
 D-l cadctn anima rationali, quomodo contrariae re-
 l diones dicantur 91.92.

In animam, quomodo agere possint sacramenti,
 cum sint res materiales.Item quomodo ignis cor-
 poreus animas cl daemones urat 63. 357.
 Annihilatio quomodo differat a conversione cl cre-
 atione. 369. Item a Corruptione 391.
 Annihilatio confertur cum Eucharistia 349.
 Aniichrislus praedicitur ablaturus juge sacrilicium.
 idest, missae nostrae sacrilicium 496.
 Aniichrislus colet Deum Mahozim. non palam, sed
 clam; cl diabolum pro Deo colei in arce quadam
 munitissima 469. *el seq.*
 Anlichristum natum esse posl annum Domini 600.
 communiter Lulherani docent 469. *et seq.* Vide
 nostrum indicem primi tomi Controversiarum v.
 Aniichrislus.
 Antiochi conversio, cum vera non fueril,nihil a Do-
 mind impetravit 663.
 Antiquitas doctrinae est signum veritatis catholic?
 361. *cl seq.*
 Anlilypon, haec vox nusquam accipitur pro exem-
 plari, sed pro imagine.quae c regione responde!
 exemplari. Vide 32. El fuse 317 *cl seq.* lita
 334. 450 *el seq.*
 Antoninus Caracalla nolalur, quod a noverca lolii
 non abstinuerit 853.
 Apparitiones Chrisli, faclae in lerra. vel in ap-
 propinquo. diversis sanclis viris; ut Pclro.Paul.
 Antonio, Gregorio, el aliis 347 *usque* ad 3D.
 Item 347.
 Apostoli vocantur dispensatores cl ministri ma-
 riorum Dei 66.
 Apostoli declararunt et promulgarunt sacramenti,
 non aulem instituerunt, *ib.*
 Apostoli numquam appellarunt Baptismum suur.
 quem aliis conferebant, cum lamen aliquando
 appellarent cvangelium suum, quod aliis praedi-
 cabant 74. 196.
 Apostoli initio Ecclesiae non utebantur nomini!!-
 sacerdotii, sacrilicii, templi, altaris el similin
 ul facilius distinguerent Christiana sacra a ju-j.;
 cis 512.
 Apostoli mulla fecerunt cl tradiderunt, quae n-
 sunt literis sacris mandata 298. 299. 783. Vi?
 eliam 54. 518. 521.
 Apostoli instituerunt aliquas caeremonias 361 «l
 366.
 Aposlola a Spiritu sancio inspirati statuerunt, ula
 jejuniis Eucharistia sumeretur 553. 551.
 Apostoli composuerunt symbolum 563.
 Apostoli instituerunt substantiales partes lilurgue
 563. 564 .
 Apostoli graece scripserunt 472. 473.
 Apostoli fuerunt lestes Testamenti Chrisli in ulti-
 ma coena conditi 493.
 Apostoli rejecerunt a se munus ministrandi men-
 sis, ul verbo Dei, cl orationi diligentius instare
 possent 785.
 Apostoli quem ordinem servabant in conversione
 Gentilium 247.
 Apostoli a morio Chrisli usque ad pentecosten.pu-
 blice loquuti non sunl 165.
 Apostoli post ascensionem Domini, loti se adora-
 tionem colligere soliti erani, cl maxime ad sata-
 licium celebrandum 431.

Aposloli an aliquid de volis praescripserunt 190. 19k
Apostoli ab humano quodam amore in Chrislum, sd spiritualemente abstrahuntur 368.
Aposloli certis vicibus Chrislum proni adorabant, nlias aulem mente el animo illum venerabantur 466.
Apostoli in ultima coena lacii sunl sacerdotes; Episcopi aulem post resurrectionem Domini 90. 158. 772.
Aposloli consecrandi el absolvendi potestatem acceperunt 68.
Aposloli baptizati sunl baptismo Chrisli 203.
Aposloli probabiliter, baptizati sunl ante Chrisli passionem 68. 163. 164.
Aposloli baptizabant (cliam ante Chrisli passionem) innomine Putris. cl Filii el Spiritus sancti. Lucas tamen sciens rem esse notissimam, per compendium dicere maluit. Apostolos baptizasse in nomine Chrisli 158. 159. 163. 164. 226. 227. 231. *Vide* 60S. 699.
Aposloli jussemini baptizari eos, qui fuerant baptizati baptismo Joannis 127. 163. 164. 195. 196. 200. per totum Cap.
Aposloli iieruiil primi, qui coeperunt usurpare ritum impositionis manuum in ordinationibus 765. 773. cl seq.
Apostoli, quos manus imponendo curabant, non eral opus, ul scirent quomodo id fieret 83. cl seq.
Aposloli manus imponendo dabant instrumentali- lor Spiritum sanctum 102. Vide v. Manus impositio.
Aposloli singulari miraculo et beneficio receperunt graliam Spiritus sancti promissam, sine ullo medio sacramento 214. 225.
Aposloli sine sacramento confirmati sunt die pentecostes ab ipso Deo immediate: non tamen sine visibili symbolo, effectum invisibilem significanto 121. 765. 769. 770.
Apostoli receperunt visibiliter Spiritum sanctum in forma ignis; nos aulem invisibiliter per impositionem manuum 197. 216. 225.
Aposloli eadem semper materia usi sunt in Confirmatione; nam semper manus imponendo signarunt Chrismate, et utriusque, nempe manus impositio, et signaculum Chriftatis, ad ritum eundem pertinet; licet modo una purs, modo altera a Scripturis el Patribus exprimitur 125 *ad* 127.
Aposloli dabant sacramentum Confirmationis, el id ipsum, quod illi faciebant, cum manus imponebant. faciunt nunc episcopi cum confirmant, vel rlrismant: lanluin distinguuntur personae a personis, el illa particularis impositio manuum ab ista, quae modo est 228.
Apostoli manus imposuerunt ul episcopi 231.
Ei eorum manus impositio erat eflicacior. quum ea, quae modo datur, quia cum effectu interno, videlicet gralia gratum faciente, dabat eliam externum el dona gratis data, linguarum el miraculorum 228.
El liac ratione dici polesl, id quod nunc fit, esse loro ejus, quod tunc fiebat, licet sil idem quoad subslantiam *ibid.*

Apostoli cur mirati, ac turbati non fuerunt, audientes Christum in coena dicentem; *Hoc esi corpus meum*. Similiter nulla alia sine turbatione audierunt cl crediderunt 274.
Aposloli cur dicantur ab Augustino manducasse panem Dominum, Judas autem panem Domini 282.
Aposloli jubebantur accipere Eucharistiam 264.
Aposloli, antequam scriberentur epistolae et evangelia, nihil legebant ad consecrationem Eucharistiae, et solam orationem Dominicam post verba consecrationis addebant 422. 516. 517. 536.
Aposloli licet initio solam orationem Dominicam addidisse dicantur ad consecrationem : lamen postea iidem ordinaverunt ritum celebrandi, et nulla alia addiderunt 522. cl seq. 540. 541.
Aposloli, si nihil addebant ad consecrationem praeter Dominicam orationem, necesse est ul consecrando sacrificarent 640.
Apostoli consecrationem panis i: i praecepto habuerunt 458. 459. Vide si placet, explicationem illius loci Lucae 22. Hoc facile in meam commemorationem, in Indice Scripturarum.
Apostoli (piare dum enumerantur in sacro canone, non servatur ordo, qui esi in evangelio 565.
Apostoli praecipui Petrus el Joannes non alia de causa missi sunl ab uno loco ad alium, ul manus imponent; nisi quia hoc munus proprie perlinet ad primum gradum ecclesiasticum 215. 231. 232.
Apostoli ul plurimum rebus noxiis naiura sua, aul cerlo non salutaribus, utebantur ad curationem 754.
Apostolorum traditio non minoris auctoritatis est apud nos, quam Scriptura 173. 175.
Regula cognoscendi quando aliquid manat ex traditione apostolica 585.
Apostolorum traditio in sacramento Confirmationis quanti facienda 219. 220. 228. Vide Patres qui fuerunt prope tempora apostolorum 213.
Apostolorum synaxis 544.
Apostolorum lempore, communio populi sub una specie, ipsi aulem sub utraque specie consecrabant 450.
Apostolorum affectus erga Eucharistiam 336.
Apostolorum unctio, de qua Marci 6. referebatur solum aul praecipue ad curationem morbi corporalis, non aulem illa erat sacramentum extremae Unctionis 751. 752.
Apostolorum lempore, quis fuerit rilus, quaeve ratio reconciliandi eos, qui post Baptismum lapsi fuerant 610.
Apostolorum missa in privatis domibus 542.
Apostolorum el episcoporum , licet proprium sil ministerium verbi: lamen omnibus licet 170. 171.
Apostolis solis, an dictum a Domino, Euntes docere etc. 170 *ad* 173.
Apostolis simpliciter et absolute succedunt soli episcopi 231.
Apostoli succedunt episcopi el presbyteri 456.
Apostolis Dominus dedit panem cl vinum in ultima coena, ut secreto edocti sinceram veritatem possent aliis, quaedam explicare, ut ait Cyprianus 308.

Xposlolis dictum csl a Dominmllloc facile in menm commemorationem, ct co mandato,ordinali sunt primi sacerdotes Testamenti novi 531. 432.

Apostolis solis dictum est, Bibile ex hoc omnes 455 *el seq.* Vide cliam 272.

Apostolis Christus dedit lotum sacramenlum sub ulraque specie 455. 55G. Vide cliam 455.

Apostolis jussit Dominus facere quod ipse fecit,videlicet sacrificium sub specie panis el vini 501 *el sequentibus.* Vide cliam 503. 504.

Apostolis non videtur fuisse in usu vocabulum hebraicum HCO missa 472. 473.

Apostolis dedit Christus potestatem ligandi cl solvendi, ut ipse a Patre acceperat 709.

Apostolis quando cunceSsil Dominus potestatem remittendi peccala hominibus signo aliquo externo, eam potestatem exerceri voluit (»01.

Similiter intelligi polcsl illis datam esse potestatem remittendi peccala, turn infidelibus cl fidelibus, tum solum fidelibus GOI *elseq.*

Apostolis el successoribus commissa cura gubernandi Ecclesiam 833.

Apostolis, qui rudes el simplices erant, cl instituebantur ul magistri lotius humani generis; omnia vel clarissime proponebat Christus,vel obscurius dicta, conlmuo explicabat 2G5.

Apostolis canturis conspectu Chrisli, promisit Dominus Spiritum sanclum 40G.

Apostolis Christus dedit, idcsl, explicuit sive implevit figurain corporis sui, quam in pane llicremins posuerat 302.

Apostolos usos esse Chrismate in Confirmatione conslal 217. 224. 22G. 227.

Aposlolos (ul cliam aliquando prophetas) el instructores religiummn licet Deus elegeril ignobiles el imperitos: eos tamen instruit divina sapientia, el aliis ornamentis 3G4. 3G5.

\poslolos qua ratione ausus sil excommunicare . novorum paradoxorum seminator Lulherus 133.

Apostolos in particulari alicui lapso posl Baptismum, Vbsoluliuncin impendisse, vel mulelam imposuisse posl enumerationem peccatorum, an legamus 608. 609. 684.

Apostolos, corumque successores iudices a Domino in Ecclesia constitutos in caussis pocnilcnliuin probatur 739. 740 *elseq.*

Apostolos inisil Christus quemadmodum ipse a Patro missus fuerat 709.

Apostolos misit Christus ad reconciliandos homines Deo, ad evangehum praedicandum, et ad Ecclesiam propagandam *ibid.*

Aposlolos misit Christus non ad delicias , sed ad crucem *ibid.*

Aposlolos an ordinaverit Dominus, sine manuum imposilotic 7G5.

Ab Apostolis ad nos manavit rilus sacrificandi pro mortuis 508. similiter oratio pro defunctis in sacrificio missae 5G5. el traditio de unctione sacerdotali 773 *cl seq.*

In aposlolica auctoritate continebatur omnis ecclesiastica poleslas; erant enim Christiani, membra Ecclesiae , sacerdotes , summi sacerdotes el sumini in loto orbe terrorum 231.

Per aposlolos multa Dominus jussit, quae per s« non jussit 401». 55G.

Pro peccatis apostolorum Christus obtulit in coeio sacrificium 529.

Aqua, quas proprietates habeat I5G. 1.77.

Aqua non est procreata a daemone, ul Manichaei, ct alii impie dixerunt 15G. 157.

Aqua significat gratiam Spiritus sancti 259.

Aqua significat populum l 19. 420.

Aqua aliquando sumitur pro mortificatione peccatorum IGO.

Aqua el sanguis ex latere Chrisli, quid signifi» ; runl 44. 45. 134. IGO.

Aqua lustrationis quae fucril 94.

Aqua initio mundi a Spiritu sancto vitalem (putidam vim accepit,ul animalia procrearet 95.etsimilia 9G.

Aqua paucos quosdam salvos fecit tempore NoêW.

Aqua de petra scaturiens non eral sacramentel l IS.ttsque *ad* 120.foil lamen figura Eucharisli 128. 552. 453. Vide in Indice Scripturarum, illum locum, i. Corinth. It). Omnes eandemrseam manducaverunt etc.

Illa aqua vocatur polus spiritualis, non proplertlfeclum, sed propter caussam et propter signiScalionem 119.

Illa aqua producebatur per miraculum opera angelorum *ibid.*

Aqua Baptismi. Vide v. Baptismus.

Aqua ul csl res permanens, non csl sacramenluu Baptismi, sed ublulro 401.

Aqua concurril sacrmnenlaliler ad spiritualem regenerationem 93.

Aquae nomine declaratur effectus Spiritus sancti, qui csl mundare 93.

Aquae lavacro dicimur mundari 93.

Aquae Baptismalis consecratio cl virtus 36.56. 57. 95. 06. *et seq.*

Aquae benedictio, non esi dc essentia Baptism Sol. An Dominus benedixerit aquas Baptisiu 2GG.

Aquae consecratio in Baptismo, csl una ex caer inoniis, quae Baptismum comitantur 207.

Aquis dedit vim sanctificandi Christus, cum in Jordane baptizaretur 99. IG3. 164. 197. 651.

Aqua benedicta non est sacramenlum 25. 37. 13. 80. Vide in v. Sacramenlum. similia huic n esse sacramenta 114. I|8. *usque ad* 120.

Aqua benedictu, csl ad delenda peccala venialia,d ad daemones coercendos 37.38. 139. Videeliin 141. 144.

Aquae benedictio ad quod genus cacreinonion; revocetur 55G.

Aquae benedictae aspersio, diebus Dominicis missam adhibetur 557.

Aqua benedicta usi sunl mulli sancti, ad curanrL morbos corporales 759.

Aipin vino miscenda in sacro calice el Christum hoc instituisse asserunt Patres 110. 116. ili Vide v. Vinum cl v. Calix.

Aqua quae in calice ponitur, varia significat »2†

Aquam solam in sacro calice quinam ponebant 516 417.

Aquilarum cibus quare vocetur Eucharistia 323.

Arcac Domini impensus csl Donor Deo acceptus in solemn! processione et oircumgcslatione 467.

tlseq. Cum arca Dominus procedebat, cum ft-llls Israël, cl viam demonstrabat.

Argumentum ab auctoritate Scripturae negative , ab haereticis magnified solet cl debel 54.

Argumenta negativa 608. 609. 779.

Argumentum a genere ad speciem, negative valet, affirmative non valet 101.

Argumentum a liguris, quando sil rejiciendum, el quando non 116. *elseq.*

Argumentum tinctum ex allegoriis, quam vim ha-beat ad veritatem confirmandam 684.

Argumentum o contrario sensu, non concludit,nisi recte accipiantur contraria 693.

Argumentum n simili in legibus prohibentibus non solet valere 846.

Ariai quo argumento oppugnanl divinitatem Chri-sli 369.

Anani consueverant recipi in Ecclesia orientali per unctionem Chrismatis: in occidentali aulem per solam impositionem manuum 221.

Articulus fidei. Vide v. Fides.

Articulus saepe ponilur in praedicato ad rem de-monstrandam 267.

Articulus facit, ul nomen accipiatur in una certa determinata, ct propria significatione 269. 270.

Ascensio Chrisli ab codcmmct figurata 268.

Ascensio Chrisli super omnes coelos 357.

Ascensionis die videntur dicta illa verba: Euntes docete omnes gentes etc. 172.

Ascensionis articulus non repugnat propriae acce-ptioni verborum Eucharistiae 265. neque repu-gnat praesentiae Chrisli in eadem Eucharistia 283. 286.

Mente nos debere ascendere in coelum, ibique lanium Christum qunerere non in altari, saepe blasphemant haeretici , qui confutantur 323. 323.

Quia ascensurus erat Christus in coelum voluit et-iam relinquere suum corpus in lords in sacra-mento Eucharistiae 342.

Asiaticae ecclesiae, inilio nnscontis fidei celebra-bant pascha eodem die, quo Hebraei 412.

S. Athanasius puer, aliis pueris baptismum per jocum contulit 78. 79. 170. 171. 613.

Albidarum unctio per similitudinem, explicat ef-fectum chrismatis 225.

Attritio, quae etiam imperfecta contritio dicitur, donum Dci est, cl Spiritus sancti impulsus 595. 638. 669.

Attritio, seu contritio saltem imperfecta , omnino necessaria csl in adultis necessitate medii, ad remissionem peccatorum, ctjuslificationcm ob-linendam 646.

Attritio cum solo sacramenli volo , non justificat 660. 661.

Attritio ex timore poenae orta, bona atque utilis est 666.

Attritio ex timore concepta, quae dispositio est ad justificationem, cl quae sacramento accedente . re vera justificat; oritur cx illo eliam limore.qui non solum opus externum peccati, sed etiam voluntatem peccandi coercet 669.

BnuMfixi Aol. III.

Attritio sida sine "aeramento non slifficit ad justifi-cationem. cum sacramento mitem absolutionis sufficit 670. 671.

Averroës el alii infideles, mysterium Eucharistiae, paradoxum aestimarunt 311.

S. Augustinus multa mysteria fidei sc ignorare confessus csl 106.

Mullas differentias tradidit inler legem veterem el novam 107.108.

S. Augustini humilitas 662.

S. Augustinum fidem actualem tribuisse infantibus in Baptismo (quod sensit Lulherus) csl omnino temerarium mendacium Martini Kemnitii 180.

Ejusdem Kemnitii insigne mendacium est, s. Au-gustinum asserere peccatum in Baptismo remitti, non ul non sit, sed ut non imputetur 184. 185.

S. Augustino praecipuo auctore, compositi sunl canones concilii milevitani 820.

Loca quaedam difficiliora s. Augustini ab haere-ticis oppugnata, el in hoc tertio tomo contro-versiarum explicata.

Ex primo tomo sancti Augustini.

Lib. 9. confess, cep. 4. 659. 662.

Lib. 10. confess, cap. 3. 710.

Ex secundo tomo.

Episl. 23. ad Bonifacium 89. 102. 331. 794.

Episl. 57. ad Dardanum 196. 332. 333. 358. *ad* 360. 659.

Episl. 59. ad Paulinum 508.

Episl. 118. ad Januarium 134. 135.

Episl. 119. ad Januarium, cap. 19. 147.

Episl. 143. ad Julianum 659.

Ex tertio tomo.

Lib. 3. dc doctrina Christiana, cap. 9. 134. 135. 332. 333.

Lib. 3. de doct. christ, cap. 12. 804.

Lib. 3. dc doct. christ, cap. 16. 260.

In enchiridio, cap. 65. 731. cl cap. 83. 663.

Lib. de ecclesiasticis dogmatibus, cap. 54. (qui liber non est Augustini) 744.

Lib. eodem, cap. 74. 167.

Lib. de fide ad Petrum, cap. 19. 332.333.

Lib. 3. de Trinitate, cap. 10. 332. 333.

Lili. 4. dc Trinil. cap. 3. 332. 333.

Lib. 15. dc Trinit. cap. 26. 101. 222.

Ex quarto tomo.

Lib. de consensu evangelislarum, cap. I. 279.

Lib. 65. quaestionum ad Orosium, q.49. (qui lib> r non csl Augustini) 549.

Lib. de serm. Domini in monte , cap. 26. 27. 2S. 808 *ct scq.*

Lib.quaestionum veleris cl novi Testamenti.quaesi 59. (qui liber non est Augustini, sed ulicujii.s haeretici) 102. 488.

Lib. 3. quacsliouum in Levilicum, qu. 53. alias 65. 850.
Lib. eodem, quacsl. 57. 460.
Lib. eodem, quaesi. 84. 102.
Lib. de calechizandis rudibus, cap. 26. 332. 333.

Tract. 59. in Joan. 282. 334.
Traci. 72. in Joon. 105.
Traci. 80. in Joan, unde tanla virtue aqusu 56. q seq. item \$- y8. 102. 107. GOG.
Trad. 10. in epistolam Joannis 334.

Ex quinto tomo.

Ex decimo tomo.

Lib. 10. de civitate Dei, cap. 5. 34. 332. 333.
Lib. 10. de civil, cap. 6. 477. 478. 482.
Lib. 12. de civil, cap. 9. 658.
Lib. 14. de civil, cap. 7. *ibid.*
Lib. 16. de civil, cap. 17. 115.
Lib. 21. dc civil, cap. 25. 102. 282.

Serm. 2. de verbis Apostoli 282. 283.
Ex lib. 50. horn. serm. 26.283.
Senn, de bapltismo ad infantes, cujus fragmenta recital Beda in cap. 10. prnnae ad Cor. 335. 605.
Seriutic sacramentis, apud eundem Bedam IW. Azymus panis. Vide v. Panis cl v. Pascha.
Azymus panis, reclc panis vocari polest. 415.
Azymus panis non differt specie a fermentato, « in ulroque polest confici sacramenlum 415.
Azymo pane, saepe Deus usus csl, ad varia mj:.. rin significanda 416.417.
Azymo pane, alque eliam fermentato utebanturJa- daei in rebus sacris 116. 417.
Azymo pane uti ad sacramenlum Eucharistiae al- liciendum non esi judaizare, sed implere judi j- mi Oguras *ibid.*
Azyma Judaeorum an Christianis comedere lia: 415.

Ex sexto tomo.

Lib. contra Adimanlum Manichaeum, cap. 12.332. 333.
Lib. 29. contra Faustum Manichaeum, cap. 16. 102.
Lib. 20. conlra eundem, cap. 21. 332. 333.
Lib. eodem, cap. 21. (quae sunl verba Pollentii). 837.
Lib. 3. conlra Maximinum cap. 22. 334.
Lib. dc bono conjugali, cap. 18. 780.

Azymorum diem festum non posse apud Hebraea celebrari die 2. 4. vel 6.non fuil in usu temp? Christi, sed est traditio multo rcceiilior 412. Vi- de eliam 409. 410. 415.
In die festo Azymorum prohibebantur omnia open servilia. 409. 410. 413.
Duo praecepta distincta dc Azymo inveniunt»: 408.
Sitne Azymo pane, an fermentato sacramenta Eucharistiae conficiendum 320.
Item an sila Christo institutum sacramenlum ini- zymo, vel fermentato, referuntur sententiae M 410. ei scq. probalur veritas de azymo 409.410.
Solvuntur argumenta Graecorum, el aliorun **413.**
Institutionem consecrationis in azymis, alexandr: papae falso tribuit Calvinus 415.

Ex septimo tomo.

Lib. 2. conlra epistolam Parmeniani, cap. 8. 512.
Lib. eodem, cap. 9. 659.
Lib. codem, cap. 13. 168. 172.
Lib. 2. conlra literas Peliliani, cap. 101. 221. 222.
Lib. l.do baptismoconlra Donalistas, cap. 8.659.
Lib. 2. de bapt. cap. 3. 4. 5. 7. el 9. 74.
Lib. 3. dc bapl. cap.14. 89.
Lib. 3. dc bapl. cap. 16. 222.
Lib. 4. de bapl. cap. 21. 659.
Lib. 4. dc bapt. cap. 22. 166.
Lib. 4. debapt. cap. 24. 97. 98. 173.
Lib. 5. dc bapl. cap. 23. 222.
Lib. 7. de bapl. cap. 53. 80.
Sermo de gestis cum Emerito 125.
Lib. 2. de pcccalor. mcrilis el remiss. 716.
Lib. 3. de peccat, men cl remiss, cap. 14. 260.
Lib. conlra Julianum 260.
Lib. de pracdcslnalionc sanclorum 659.

B

Ex octavo tomo.

In psalmum 3. 334.
In psalm. 73. 113.
In psalm. 77. 289.
In psolm. 98. 334.

Balsamum verum cl nativum non periiit.
Bellarminus tomo tertio 229.
Balsamum in hortis Judeae nascebatur; et nuntio Indiis 228.
Balsamum oleo mixtum, est maleria remota sacra- menti Confirmationis 223.
Balsamum an requiraliir in Chrismate nécessita sacramenti , an solum necessitate praecepti, sunl duae opiniones, cl neuira csl de fide, «l conlra fidem 228.
Balsamum el oleum respondent linguis illis igne? in dic pentecostes 224.
Balsami cl olei benedictio per orationes, el p< signum crucis, est caeremonia, quae adhibetur in consecratione Chrismatis 233.

Ex nono tomo.

Tract. 5. in Joannem 80.
Tract. 13. in Joan. 659.
Traci. 25. in Joan. cap. 6. 247, 334.
Tract. 26. in Joan. 118. 119. 282. 289. 334.
Tract. 30. in Joan. 334.
Tract 50, in Joan. 284 ad 286. 334.

BAPTISMI SACRAMENTUM

De natura et definitione Baptismi.

Heretici varie definiunt 153 *ad* 155.
Baptismus ipsum dici posse, alque adco esse Poenitentiae sacramentum, et lapsos post Baptismum reconciliari per memoriam Baptismi, est haeresis Lutherianorum. quae habetur 610. *cl itq.* ei confutatur 611. *et seq.*
Baptismus aquae non esse nisi signum internae renovationis, fuit haeresis Wicliffi et Calvini 661.
Implexissima est definitio calichismi romani, qui ex scripturis ita definivit: Baptismus est sacramentum regenerationis per aquam in verbo vitae, quae omnes particulae explicantur 153 *ad* 155.
Baptismi definitio optime convenit ablutioni A.O.
Baptismus esse sacramentum novi Testamenti, a Christo institutum, probatur 91. 92. 196.
Baptismus est sacramentum repraesentativum mortis Christi 511.
In Baptismo praecipue connotatur quid sit sacramentum Iohanninum, quid res tantum, et quid res et sacramentum 605.
In Baptismo triplex res sacra demonstratur, gratia justificans, passio Christi et vita aeterna 32.
In Baptismo est ipsa ablutio, et gratia regenerationis et character spiritualis 613.
Baptismus primo in lege naturae adumbratus, deinde in lege Moysis et in Evangelio. tum a Christo promissus: postea disertis verbis imperatus; postremo passim exhibitus et commendatus legitur 681, 682.
Baptismus aliquo modo est exemplar, aliquo modo imago diluvii 431. Vide 48.
Baptismus conferitur cum sacramento Confirmationis 217. 45L
Conferitur cum Eucharistia 347. 368. 425.
Conferitur cum Poenitentia 88. 612. 732. 738.
Conferitur etiam cum Ordinatione 766. *cl seq.*
Vera ratio similitudinis inter externa symbola Baptismi, et sacramentorum caeterorum a fine sumenda est, ob quem sacramenta instituta esse constat 652.

De materia Baptismi.

Haereticorum deliramenta circa materiam Baptismi, varia sunt 135. 156 *ad* 158.
Nullus liquor est materia Baptismi, qui non sit vera et naturalis aqua 32.
Omnis vera et naturalis aqua, quantumvis accidentaliter allevata et mutata, est materia idonea ad Baptismum *ibid.*
Cur aquam Deus elegit potius, quam aliud elementum *ibid.*
Aqua consecravit Christus tactu suae mundissimae carnis 87. 163. 164. 197. 202.
Aqua baptismatis virtus 56. 57. 95. 96,
Aqua Baptismi vim habens ex Christi passione et fide suscepta, proprie purgat peccata 87. 88. 94. 93.
Per aquas Baptismi, de diabolica servitute liberali, gratias Deo agere debemus 70. 71. 96.
In Baptismo aspergimur aqua, ad significandam internam lotionem animae 259. 390.
Aspersio aquae Baptismi potest fieri in fronte et extra frontem; immo nunc ordinarie vertici infantium infunditur aqua 213. Confirmationis autem sacramentum non perficitur nisi in fronte *ibid.*
Baptismus in aelione consistit, nempe in ablutione. quae vere est sacramentum Baptismi 390. 401 *ad* 403. 515.
Baptismi pars materialis, videlicet ablutio, sacramentum nominatur 599.
Baptismus olim flebat per immersionem; nunc plerumque per aspersionem 463.
Mersio et emersio in Baptismo admonet nos mortis, qua mori debemus peccato; et resurrectionis qua resurgere debemus ad novam vitam 153 *ad* 155. 177. 178.
Baptismus per trinam mersionem quando praecipitur, et quando statutum est, vel per unam mersionem daretur 158. 224. 463.
Baptismus Irena mersione collatus, non magis iustificat, quam si una tantum mersione conferatur 446.
In Baptismo si quis eodem tempore iterum mergatur, unus est Baptismus; si autem diversis temporibus, tria essent Baptismata 444. 445.

De forma Baptismi.

Errores circa formam Baptismi 51. 52. *et seq.* 60. 61. 158.
Concio Calvinistarum, Baptismus praecedens, nullo modo esse potest forma Baptismi, vel ipsi confingunt 51. 52. *et seq.* 53. 54. solvuntur argumenta Calvini 56. 57.
Baptismus si daretur in nomine Christi. aut alterius cujusvis personae, sine expressione aliarum, aut absolute, aut sub conditione repetendum 158. 159.
Vera forma Baptismi est haec: Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, explicantur singulae particulae 158. 159.
Veritas et necessitas huius formae unde colligatur 53. 158. 159. 423. 424. 617.
An veteres disertis verbis scripserint formam Baptismi esse hanc dictam: Ego te baptizo etc. 224.
In Baptismo requiruntur verba, vel forma sacramenti in ipsa celebratione mysterii 50. 53.
In Baptismo, quod sacramentum facit, non sunt humanae preces, sed verba Domini 425. Verba, quibus edicitur Baptismus, non diriguntur ad aquam, sed ad hominem 401. Haec verba a Domino praescripta in Baptismo, non habent formam instructionis, sed invocationis et benedictionis 55.
Christus determinavit formam Baptismi, cum in ojus Baptismate Iota Trinitas sensibilibus apparuit 163. 164.
Invocatio Trinitatis est verbum quo consecratur Baptismus 54. *ad* 56.

1st» verba; Ego le baptizo etc. possunt habere varias significationes, el nihil llngi polesl, quo determinetur haec indifferentia formae, nisi intentio ministri, qui illa verba profert, cl cujus esl tola açlio 77. *ad* 79. Vide eliam tOO. el infra,ubi dc inleniione ministri.

Formae Baptismi vnrijlo contingere polesl per additionem, detractiorem, mutationem, corruptionem, transpositionem el interruptionem 61.

De fo ma Graecorum dicentium. Baptizetur servus Christi in nomine Patris, el Filii el Spirilus sancti 61. 15.

De necessitate Baptismi.

Pelagiani olim dixerunt Baptismum non esse necessarium ad remissionem peccati originalis, sed solum ad assequutionem regni coelorum 160. At Joannes Wicleff.Zwinglius, Bucerus,Calvinus el Bullingerus, hi omnes, Pelagianis mullo audaciores, non solum ad remissionem peccati, sed eliam ad regnum coelorum negant Baptismum esse necessarium ICO.

Contra hos concilium tridentlinum statuit Baptismum esse necessarium ad salutem; quae verilas probalur cx Dei verbo expresso 160. cx traditione Ecclesiae 161. cx testimoniis pontificum, el omnium fere Patrum 161. denique cx ratione *ibid.*

Sine Baplismo infantes fidelium salvi esse non possunt, si ex liac vita recedant 160. 161. haeresim contrariam huic veritati vide 160. el pccclerea infra v. Infans, el paulo pusi, ubi dc suscipientibus Baptismum 172.

Argumenta adversariorum contententium probare filios fidelium nasci liberos a reatu peccati originalis, atque adeo sanctos, cl non egere Baptismo,habentur 161. 162. 165. quibus locis habentur cliam responsiones.

Praeter Baptismum non datur aliud remedium pro parvulis 161. 162.

Sine Baplismo salvari parvulos praedestinos, est ineptissima responsio haeticorum 161, 163. 164.

Parvuli, etiamsi sine sua culpa non baptizantur: non lamen sine sua culpa pereunt,cum habeant originale peccatum 163. 164.

Baptismus necessarius in re, vel in volo 161. Vide 63. *α* ' 6 >. 103.104. 710.

Baptismo egere incipimus continuo ac nati sumus 177. 178.

Baptismus non differendus usque ad mortem 191. Baptismi semper esl tempus 177. 178.

Sine Baplismo non prosunt sacramenta caetera 688. 689.

Sino Baplismo latro salvatus est 61. 65. 659.

Pro necessitate Baptismi.vide Ananiam exhortatum esse Paulum ad Baptismum suscipiendum, cum jam vas electionis factus esset 659.

Vide etiam quare homines contriti, quibus remissa sunl peccala anIO Baptismum, nihilominus baptizentur 660. 661. eadem difficultas est de Absolutione. idcirco vide v. Absolutio.

Quo tempore coeperit Baptismus esse necessarius, cl de institutione Baptismi.

Baptismus ante passionem Domini institutus est 163. 164.

Institutio el mandatum Baptismi 127. Vide exple lionem illius loci Joan. 3. Nisi quis renatus fuerit etc. in indice Scripturarum supra.

Baptismus, quo discipuli Chrisii baptizabant ante ejus passionem fuil sacramenlum illud. quM tiunc habemus, cl de quo fit mentio Mallh. uli., non uutein fuil praeparatio ad fidem, vel in aqua lautum sino spirilu, el sine remissione peccalorum 163. 164.

Baptismus Chrisii institutus est, quando Domin'; ipse in Jordanc a Joanne baptizatus est 163.161. 202.

Christus Dominus in die sui Baptismi, non do, i verbis materiam, aut formam Baptismi; sed lue, primum statuit el decrevit, quod postea dtehravit Joan. 3. Nicodemus.el alio tempore suis discipulis, ul aqua esset materia Baptismi,etc forma esset invocatio trium divinarum personarum 163. 164.

Baptismus Chrisii non fuil necessarius necessit ? medii, aul praecepti ante Chrisii mortem 165.

Baptismus Chrisii coepil esse necessarius necessitate medii simpliciter el praecepti a die percosles 62. 165.

Aposloli, quia in Baplismo,quem aliisconferetur nihil suum agnoscebant,nisi nudum ministere numquam appellarunt Baptismum suumil.171. Vide supra v. Apostoli.

In Baptismo praecipuus anclor est Chrislus noacnisler 41. 74. 91. 92. 99. 120.

Baptismus fluxit cx latere Christi 42. 99. 131 160.-

De Baplismo sanguinis el fluminis.

An *Baptismus aquae suppleri possit per mori, rium tam in parvulis quam in adullis, tlpaveram cordis conversionem in adullis.*

Marlinus Kemnitiuss dissentit a catholicis innio' explicandi haec Iria baptismata, sanguinis,fluminis cl fluminis, non enim vull martyrium^ Poenitentiam remittere peccala, ut facil Baphmus aquae, sed solam fidem,quae lempore martyrii el poenitentiae apprehendit Chrislum,e-eam quae justificat 165. refellitur haec haeres 160. 170. 171.

Martyrium recte dicitur, el esl quoddam Baptism 165. Vide infra v. Martyrium 97. 98.

Martyrium convenit cum Baptismo in configurati ne hominis Christi passioni el morti, in remissione peccati originalis, et reliquis omnibus. quae sint admissa, el in remissione omnis pe-nae peccato debitae, tam aeternae, quam temporalis 166.

Perfecta conversio ac poenitentia recte Baptism flaminis dicitur; el Baptismum aquae, sillem necessitate supplet 167. Vide 168.

Tam martyrium, quam pocnilenlia peccala ren-

lunt; non nutem sola fides , qua martyres , aul pocnilcnles Chrislum apprehendunt 168. Ikrlryrium et conversio ad Deum, licet baptismata quaedam sint, non sunl tamen sacramenta 168.

De ministro Baptismi.

Jus baptizandi ex officio ordinario convenit solis sacerdotibus, idesl, episcoporum cl presbyteris 168.

Diaconis quoque ex officio convenit baptizare, sed in absentia sacerdotum, aul eorum jussu 168.

Numquam licet laicis solemniler baptizare, neque eliam privation, praesente sacerdote , aul diacono, aul eliam iis absentibus extra casum necessitatis 168.

Id Baptismum non esl necessaria clavium potestas 602.603.

Laicis baptizatis licetl in casu necessitatis baptizare 168.

Son baptizatis in casu necessitatis licetl Baptismum dare si sciant ritum 168.

Yti modo viri, sed etiam foeminae in extrema necessitate possunt baptizare 169. *ad* 172.

Licet in casu necessitatis baptizare iis, qui ministri ecclesiastici non sunl, el Baptismus ab istis collatus, ratus erit, hoc probalur contra Calvinum 169. *etseq.* 613.

Veros minister Baptismi, quilibet homo esse polesl 68. Judas etiam baplizavil 74.Nemo polesl baplipliarc scipsum. quia répugnai in eo ratio signi 159. 515. 787. /95. 796. Neque baplizari polesl unus pro altero 513. 532.

Ileus est, qui principaliter baptizat, licetl per ministros suos 71. 91. 92. 99. 106. 110. 111. 120. 163. ICI. 519. 683.

In Baplismo, quando minister utitur rebus cl verbis; tunc cliam Deus utitur rebus cl verbis 99. Baptizans applicat pretium per passionem Christi acquisitum 521.

In ministro requiritur intentio faciendi, quod facil Ecclesia Chrisii vera in genere 61. Vide 76. ns-tjue nd 80. *el* 100.

Intentio introducendi novum ritum in Ecclesia, etiamsi necidenlnlter mutet formam ; non perficit sacramenlum 61.

Intentio requisita, esl respectu operis, non ul est opus quoddam naturale, cl quod joco fieri polesl; sed ul est opus factum, seu ut esl caeremonia, quam Chrislus insilipii, sive qua Christiani utuntur 76.

Baptismus posset conferri per jocum, vel cum intentione sacramentum conferendi, sed oh finem recreandi animum; vel sino hac intentione, sed cum illusionem cl deceptione; et hoo modo non teneret Baptismus, primo nutem modo teneret 78.79. 80. Vide eliam 73. 81.

be Biplirno Alliannsii pueri per jocum collato 78. 79.170.171.613.

De mimo quodam nomine Gencsio vere el serio, el non fiete, seu per jocum baptizato 75. 79. 80.

Non debemus dubitare an minister habuerit intentionem conferendi nobis Baptismum, nisi aliquo signo exteriori id prodat: sed debemus acqvie-

scare in accepto Baptismo,cum habere intentionem sil res facillima 80.

De suscipientibus Baptismum.

De Baptismo infantum praecipue,utrum scilicet infantes capaces sini Baplismi;sive an liceal infantes baptizare contra Anabaptistas. Vide Infra v. Infans; el paulo ante, ubi dc necessilnle Baptismi 95. 160. 171.

Fufl haeresis lempore s. Bernardi,quae docuit non licere infantes baptizare, eadem esl hujus temporis Anabaplislarum.non licere Baptismum tradere, nisi adullis, qui Baptismum per se flagitant 172.

Praeter hos haereticos, duo auctores, Erasmus videlicet el Ludovicus Vives,oblique id ipsum docuisse videntur, *ibid.* c.Catholica Ecclesia semper docuit infantes baptizandos;probalur cx scripturis 172. cx testimonio Ecclesiae, quae tamquam traditionem aposolicam id seniper cl docuit el servavit 173. denique ex ratione 174. Solvuntur objectiones Anabaplislarum 175. usque nd 179. Quid sentiant adversarii de fide, quae requiritur in Baptismo parvulorum 179. Infantes non habentl actualet lidem dum baptizantur 180. neque habentl ullos novos motus el inclinationes similes actibus fidei el dilectionis 181.

Non lamen justificantur sine ulla fide 181. sed illis in Baplismo infunditur habitus fidei, spei el charitalis 182.

Credunt nutem.parlim reipsa dum baptizantur(quia ipsum baptizari, infantibus est credere) parlim aliena fide 163. 164. 182.

Baptizantur rite infantes, surdi,amentes, dormientes cl aegroti a sensibus alienati, dummodo indicare possint aliquo modo suam voluntatem; vel constet, cos antea Baptismum desiderasse 163. 164.

Fides aliena parvulis prodesi. quia eos ad Baptismum adducit.et quia hoc modo Deum honorant el colunt dum fidem prulilentur.ct Salhanae abrenunciant cl implent, quae ad ritum Baptismi perlinent, saltem per os alienum 183.

Haec fides aliena esl necessaria ad solcninilatent rilus ac caeremoniae, non aulem ad essentiam justificationis, vel Baptismi 183.

Mandatum dc baptizandis parvulis cx scripturis el traditionibus colligitur 173. 175. 176.

An aliqui infantes baplizali sint u Christo, a Joanne Baptista cl u Paulo 175.

Per Baptismum.in numerum vocatorum adseribuntur parvuli 171.

Aul vocationem Baptismi non polesl tribui parvulis justificatio sine Baptismo 181.

Contingit aliquando, ul offerentes cl parentes, et ipsi baptizantes sint infideles, el lamen vere el utiliter datur infantibus Baptismus 181.

In adullis baptizandis necessario requiritur actualis fides el pocnilenlia, ul dispositio quaedam ad Baptismum, atque haec dispositio m adullis requiritur duplici de caussa, primo propter pec-

cala venialia, quae illi originali addiderunt. Secundo, quia Deus agit cum rebus secundum earum naturas, et ideo qui babel usum liberi arbitrii, non justificatur a Deo, nisi etiam ipse concurrat per assensum liberi sui arbitrii 22. 87. ad 112. 99. 112. 174. 175. 585. 592. 602. 603. 611. 615. 616. 665. Vide v. Adultus.

Adulti justificantur per fidem et contritionem veram, antequam recipiant ad sacramentum accedant 109. Vide 651. ad 657. per locum 660. 661. et supra v. Absolutio.

In Baptismo adultorum requiritur duplex fides, actualis una, quae praecedit Baptismum, habitualis altera, quae sequitur 182.

Fides et dilectio inchoata, et poenitentia, saltem imperfecta, requiritur iam ante Baptismum aquae, quam ante martyrium, sine affectu ad aliquod peccatum 166. 167.

Baptismi susceptio, est fidei professio, et commemoratio, et praedicatio Christi 177. 178. recipitur etiam fides in Baptismo 182.

In Baptismo, non est fides, quae proprie purgat peccata, sed aqua, vim habens ex Christi passione et fide suscepta 87. ad 89. 91. 95.

Adultorum probatio et instructio quaedam ante Baptismum 51. 177. 178.

De adultis intelligitur locus ille Marci, Qui crediderit et baptizatus fuerit, etc. 172. In adultis, quis ordo servandus ante et post Baptismum 175.

Adulti cum baptizantur, tria sacramenta illis ministrantur. Baptismus, Confirmatio et Eucharistia 131. 130. 137. 175. 136. 437.

Adultis non imitabantur olim nomina in Baptismo 2115. 206.

Baptizandi sunt illi, qui baptizati sunt sine intentione, et in re dubia praestat repetere Baptismum, saltem sub conditione, quam exponere se periculo amittendi Baptismum 80.

Baptizatus debet sentire vim aquae Baptismo, esse a Spiritu sancto 175.

Baptismus non prophanatur cum datur immundis, sed contra potius sanctificat et purgat immundos 162. neque prophanatur etiam si detur reprobo 175.

Baptismus haereticorum modo detur verbis praescriptis in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, approbatur ab Ecclesia 22. 26. 55. sed praecipue a pag. 73. usque ad 75. 170. 171. atque idem dicendum de malis catholicis, quod habetur locis citatis.

Baptizati a Christo fuerunt beatissima Virgo et b. Petrus 175.

Integrae familiae baptizatae 173. 175.

Christus baptizari voluit, ut tactu suae mundissimae carnis daret aquae vim sanctificandi 99. 117.

Baptismo Christi sunt baptizati apostoli, item Apollonius. De Joanne autem Baptista, conjectura non leve est, eum fuisse a Christo baptizatum; al certum est cum a Christo saltem spiritu baptizatum, quod si non fuit baptizatus aqua; non mirum, quia mortuus est, antequam lex de Baptismo Christi obligaret 203.

Ad Baptismum accedere, negligentes esse non debent catechumeni 659.

Baptizari non potest unus pro alio, quia susceptio sacramenti ad sanctificandum susipientem ordinatur 532. et non prodest, nisi sumenti 513.

Ante Baptismum non leguntur apostoli confessionem exegisse 68 L

De effectibus Baptismi.

Veri effectus Baptismi apud catholicos tres sunt. Primo Baptismus tollit ac delet vere omnem culpam 183. Secundo Baptismus confert ex opere operato gratiam et dona divina, quibus vere et formaliter justificatur homo 183. 192. Vide etiam 197. Tertio Baptismus imprimit indelebilem characterem, ob quem reiterari non potest 183. Vide v. Character.

Ad hos tres effectus Baptismi revocantur illi, quos Patres enumerant, ut quod faciat animam pulchram, Deo dilectam, splendens, quod et obsignet regnum sigillo, quod faciat haeredem [et] filium, quod aperiat regnum coelorum et similia 255, ad 257.

Baptismi efficacia non se extendit ad futura, solum ad praeterita; et cum illis enim peccata ante commissam, et nondum dimissa: non aulem dei, peccata futura 192. 193. 613.

Baptismo purgantur peccata futura, non immediate sed mediate 193.

Baptismi suscepti unde et memoria non delentur: peccata 190. ad 192. et seq. 435. 436.

Baptismi memoria quomodo possit esse fructus quoddam ad non peccandum 191. 192.

Baptismi effectus est remissio peccatorum praeteritorum, finis aulem, vita beata futura 192,

Baptismus excellit omnibus aliis sacramentis quoad effectum remittendi peccata 138. et primo fructu numeratur in ordine *ibid.*

Baptismus institutus est ad peccata immediate tollenda 531. Vide 612. et seq. 708.

In Baptismo, non sola interna ablutio, sed etiam interna mundatur animas; illa formaliter, isto efficaciter 259.

Baptismus an conferat primam gratiam 166. 161. 169. Quod conferat gratiam ex opere operato. Vide infra in v. Sacramentum, ubi de effectibus sacramentorum in genere.

Pactum Dei in Baptismo initum 126. 127.

Promissio gratiae in Baptismo, conditionalis, non absoluta 129. 193. 194.

Baptismus, non est sigillum acceptae gratiae (Calvinus enim somniavit hunc novum tropum) sed est instrumentum conferens gratiam et signum gratiae, quae tunc datur in Baptismo 93. 162.

Formalis justificatio datur in Baptismo 102.

Baptismus quomodo justificet secundum haereticorum sententiam, et quomodo longe ulterius secundum catholicos 192.

Baptismi gratia amissa, non potest iterum recuperari per Baptismum. 142. neque est expectandum secundum Baptisma 665. 666,

Post Baptismum, Poenitentia est secunda labuli post naufragium 192. Vide v. Poenitentia. P.

satisfactionem vero esse resurgendum a peccatis post Baptismum commissis, nullus catholicorum dixit 738.

Ad navim Baptismi non possunt redire ii, qui peccant post Baptismum, sed indigent alio remedio magis arduo el laborioso, videlicet Poenitentia 192.

Per Baptismi gralam impetratur venia peccatorum venialium, quae postea fiunt, si ea petatur 193.

In sacramento Baptismi reperitur actio propria, nempe lotio, sed haec quatenus naturalis actio non est causa graliae, sed ul esi res quaedam 106.

In Baptismo datur Spiritus sanctus 211. 216.

In Baptismo non sola gratia Dei operatur, sed opera eliam adulti, ul dispositiones 738.

Baptismus refertur ad nostram sanctificationem 579. 580.

tres effectus regenerationis el justificationis, quae Clin Baptismo 122.

Baptismi, el aliorum sacramentorum character (in in quibus imprimitur) probalur ratione 125 *cf seq.*

In Baptismo transit homo a diabolo ad Chrislum, et adscribitur in ejus familiam, el accipit potestatem participandi sacramenta, aliaque bona Ecclesiae Clirisl 122.

Baptismus ex communi sententia, aliquid sacramentale confert, etiam si detur et percipiatur sine Odo; et hoc sacramentale est character 125.

Per Baptismi characterem jus habemus ad sacramentum Poenitentiae, quod sacramentum percipere non possunt, qui Baptismo carent 193.

Baptismus non potest repeti . si fuerit semel rite collatus. ne vera et sola causa hujus est, impressio characteris 122. 127. 135.

Refutantur aliae causae hujus rei ab adversariis adductae 126.

Qui vellet iterum baptizari, iterum sibi Chrislum crucifigeret 665. Quinam rebaptizarent olim , Ecclesia reclamante 127.

Baptismus in suo quodam effectu, idest, character, semper manet: non lamen eam vim habet. ut per modum signi visibilis promissionem confirmare possit 613.

Effectus Baptismi Christi significati in apertura coeli, in descensu Spiritus sancti, el in descensu columbae super caput Christi 163. 164. 197.

Baptismus homines spirituales ex animalibus constituit 329. Vide 127.

Facit nos filios Dei, filios el fratres Christi; et fratres aliorum renatorum 162. 177. 178. 197.

Esi perfectum sacramentum, et perficit homines imperfectos, et est similis medicinae corporali 176,

Baptismus unus effectus est testimonium bonae conscientiae 177. 178.

Baptismi proprium est renovare; Poenitentiae autem curare lapsos post Baptismum 611.

In Baptismo datur obsignatio virtute Spiritus sancti 122 *ad* 124.

In Baptismo Christiani non accipiunt potestatem omnia sacramenta ministrandi; et hoc notamus adversus Lutheranos 67. 68.

Baptizandi potentia minor est, quam consecrandi, nam per Baptismum et Eucharistiam datur remissio peccatorum, el praeterea per consecrationem iit conversio panis, quae non fit per Baptismum 72.

Contrarium dixit Lutherus 69.

In Baptismo diabolus amittit omnem virulalem 96.

In Baptismo applicantur Christi merita per modum lavacri 439. similiter applicatur sanguis Christi 612.

Iis qui sunt in Christo jam per Baptismum renati el justificati, nova vila necessaria est 640.

In Baptismo repraesentatur Christi mors 32. 43. 93. 110. 111. 120. 126. 153. el scg. 159. 176. 179. 186.

Baptismi sacramentum significatur nomino ignis 91 *ad* 93. 145.

Baptismi complementum el perfectio, est Confirmatio 232.

Per Baptismum homines admittuntur ad Ecclesiam 174. 678. el quod jus acquirat Ecclesia super homines baptizatos 174.

Post Baptismum in primitiva Ecclesia dabatur Spiritus sanctus in forma visibili ignis per impositionem manuum apostolorum 197. Vide v. Apostoli. v. Confirmatio, el v. Manus imposuim.

Post Baptismum Christi sequitur ignis tribulationis, el ignis divini iudicii, el ignis purgatorii 93. 156. 157. 197.

Doctrina de Baptismo ad incipientes, non ad perfectos perlinet, quod est contra Vnabaptistas , qui Baptismum perfectorum esse volunt 177. 178.

Baptismus et mantis impositio sunt duae actiones diverso tempore factae ab apostolis 91. 92.

Quinque alii effectus Baptismi confinguntur ab haereticis, qui sunt quinque expressi errores de Baptismo 174. 183. et seq.

Primus ipsorum effectus. seu error est: Baptizatum non posse damnari, etiamsi velit, nisi nolit credere 183.

Contra quem errorem dicendum est: Baptismum non id ellicere, ul baptizati non possint gralam Dei amittere, nisi nolint credere 186.

Secundus ipsorum effectus sive error: Quod Baptismos liberei ab obediencia divitiae legis 183.

Contra dicimus: Baptismum non id ellicere , ut homo solius fidei debitor sit: non aulem implendae universae legis Christi 188.

Tertius effectus sive error: Quod Baptismus liberet ab humanarum legum observatione 183.

Contra dicimus: Baptismum non liberare homines ab obligatione ecclesiasticae legis 189.

Quartus effectus sive error: Quod Baptismus liberet ab omnibus volis 183.

Contra dicimus: Per Baptismum non fieri irrita omnia vota 190. 191.

Quintus effectus sive error: Quod sola memoria Baptismi justificet a peccatis, quae fiunt post Baptismum 183.

Contra dicimus: Non posse fieri, ul sola memoria el fide suscepti Baptismi peccata remittantur,

qunc post Baptismum fiunlj sed necessarium esse poenitentiae sacramentum 190. 19!.

We *comparatione Baptismi Christi cum Baptismo Joannis.*

Exponuntur errores circa hanc comparisonem 194. ei *seq.*

Explicatur veritas, quae est. Baptismum Joannis non fuisse idem sacramentum, cum Baptismo Christi 195.

Baptismus Joannis non habuit eandem vim el efficaciam, quam habet Baptismus Christi : nempe remittendi peccata ex opere operato 196.

Probatur hoc cx Scripturis 197. ex Patribus 198. et ex ipsa persona el officio Joannis 198.

Hanc veritatem oppugnare conatur Calvinus, et alii docentes, eundem rilum , eandem gratiae oblationem, vim atque efficaciam habuisse 91. 92. 192. *ad* 194. 196. 197 *el scq.*

Baptismus Joannis dicitur suppliciorum, quia tantum erat Baptismus poenitentiae , et quare sic dicatur Baptismus poenitentiae 91. 92. 167.175. 196 *ad* 199. 201.Christi autem dicitur lavacrum regenerationis 41. 43. 91.92. 93. 95. 100. 129. 1st;, 193. 201.

Baptismus Joannis vocatur Bapлизмuspocnitenliae, quia ad poenitentiam invitabat, el poenitentiam pariebat.et poenitentia remissionem. Christi autem Baptismus non gignit poenitentiam.scd per poenitentiam praeparatos a peccatis purgat, cosque renovat el regenerat 614. 615.

Baptismus Joannis, quia non remittebat peccata ex opere operato, idcirco ad illum accedentes prius confitebantur peccata sua 684.

Baptismus Joannis non eral coelestis, sed humanus. quia non dabat Spiritum sanctum, nec remissionem delictorum 198. 199.

Baptismus Joannis aliquo modo potuit remittere pcccala, nempe cx devotione el fide accedentium, vel eliam cx contritione, quam homines concipiebant cx concionibus el Baptismo Joannis 196.

Baptismus Joannis in sola aqua; Christi autem . in aqua el spiritu 91. 92. 156. 157. 163. 164. 196. 19S. 199.

Baptismus Joannis fuit similis in materia Baptismo Christi 91. 92. 134. 156. 157. 163. 164. 196 *ad* 199. 201.

Baptismus Joannis non habuit invocationem Trinitatis. ul habet Baptismus Christi 196.

Probabile est Joannem.nulla omnino forma verborum uti consuevisse in suo Baptismo *ibid.*

Baptismus Christi iterari non potest, al baptizati a Joapne iterum ab apostolis jussi sunl baptizari 127. 165. 195. 196. 2<hi.

Baptismus Christi csl sacramentum novi Testamenti, ab ipso auctore novi Testamenti institutum : al Baptisma Joannis neque fuit in praedicatione Christi institutum, neque a Christo mandatum , sed a Joanne 196.

B.ptismus Joannis a Deo institutus mediante ipso Joanneiunde passim vocatur Baptismus Joannis. Bapl>raus autem Christi non dicitur Baptismus

Petri.Pauli ole. ne videantur illi auolores RapL-mi Christi 196.

Baptismus Joannis ad legem novam potius pertinuit: ut quaedam praeparatio ad Christi Baptismum 196.

Baptismus Joannis coepit in fine legis veleris, e: non duravit nisi annum unum,aut paulo amplius 196.

Baptismum Joannis sequilur Poenitenha, ul ejm effectus; Baptismum nutem Christi praecedit, it ejus dispositio 201.

Baptismo Christi tribuitur remissio peccatorum.; immediatus ejus effectus; al Baptismo Jn-rr ; nusquam tribuitur remissio peccatorum, ultft. eius immediatus et proximus 201. Viilo supn 196.

Joannes enim praedicabat Baptismum quod iru, bat et invitabat ad poenitentiam, quam qui.; reni ul oporteret, consequerentur remissior, peccatorum 200.

Baptismo Joannis baplizalus csl Christus,quia p prio Baptismo (qui csl lavacrum regeneralier. non indigebat 197. 202. Ubi habenturm;' : haereticorum blasphemiae in Christum.

Baptismo Joannis baplizalus est Christus.od nr pium humilitatis; ul confirmaret Baptismum) annis tamquam bonum,ul lavaret nostra critr. . in Jordane, ul ipse in sin persona figuraret t plismum nostrum, el gratiam quam in eo «¶ ; mus; el ut Baptismum salutarem instituer?! consecraret 202. Vide eliam 99. 163.161. K Joannes Christum baptizavil eo ritu, quo cael*< 196.

Baptisma esse unum, vel simile, non faci! dc-' nae similitudo 201.

Per Baptismum Joannis non erant homines illi num corpus, sed per circumcisionem: nunc loin sumus unum corpus post Christi temp- per Baptismum 203. Vide 9.3. 177. 178.191.

Post Baptismum Joannis, necessario percipiens eral Christi Baptismus 200.

Tota Hierusalem, omnis Judaea.et regiones oiw- vicinae Jordani, ibant ad Joannem, ul baptii renlur 200.

Secundum Scripturas tria Baptismata (listings tur. unum in aqua solum, el hoc erat Join : Alterum in spiritu et igne solo, idesl, non in qua, et hoc csl visibilis missio Spiritus sm Tertium est in aqua ct spiritu simul, cl hoc c sacramentum Baptismi Christi 197.

De caeremoniis Baptismi.

De caeremoniis baptizandorum quinam scrips*:" 203.

Calvinus et Illyricus damnant hos ritus, paucis* mis exceptis, cl novos proprio ingenio exeo; runt. sed vincuntur debere eos concede^ 203.

Ritus expressus Baptismi habetur 129.pete inim* Scripturarum, explicationem illius loci ad Eph . 5.mundans eam lavacro aquae m verbo vita*.

Dc ritu Baptismi dissensio fuit in Ecclesia, anb relici vere baptizarent 201.

Dc caeremoniis ante Baptismum.

Caeremoniae quae fiunt ante Baptismum non sunl sacramenta 130. 131. Sed sunt praeparationes ad Baptismum, cl accidenlariac cneremonioo 25. lbs caeremonias ante Baptismum aliqui dicunt luielligi per interrogationem bonae conscientiae I. Petr. 3. 18.

Caeremoniae *ante Baptismum sunl duodecim.*

- L Quod catechumeni, qui baptizari cupiunt, dant nomen suum, et ex eo tempore dicuntur competentes, seu electi, cl recipiuntur ab Ecclesia, ut instruantur el praeparentur ad Baptismum 204.
- II. E<Iscrutinium , sive examen, quod nomon cl-um calcchisrni cl exorcismi continet *ibid.*
- III. Abrenuncialio Satanae, cl operum ejus *ibid.*
- IT. Fidei professio *ibid.*
- Ī. Signum crucis in fronte cl in pectore *ibid.*
- M. Exorcismus, id csl, adjuratio daemonum certis precious facta, ul recedant ab homine baptizando *ibid.* Vide v. Exorcismus.

III. Exsufflatio, quae quidem annectitur exorcismis 205. 206.

Mil. Gustus salis, dabatur eliam panis benedictus loco Eucharistiae, quamquam eliam constat ipsum salem datum catechumenis loco Eucharistiae *ibid.*

IX. Tanguntur saliva nares cl aures cl dicitur, *Ephphela*, idesl, adaperire *ibid.*

X. Impositio manuum, el benediclio sacerdotalis *ibid.* Vide v. Manuum impositio.

XI. Unctio. Unguntur enim catechumeni oleo benedicto, ante Baptismum in pectore cl scapulis; ungendi postea Chrismate post Baptismum *ibid*, 101.229.

XII. Abstinentie vini, carniū el rei uxoriae, aliaque opera pocnilenliae. non quidem ad satisfactionem. sed ul paratiores accedant ad sacramentum Baptismi 205. 200.

Dt caeremoniis (piaae Baptismum comitantur.

- I. Imponitur nomen baptizato 205. 200.
- II. Debent esse susceptores, a quibus dc sacro fonte laventur baplizali, cl postea diligentius in fide instruantur *ibid.*
- III. Consecratio aquae. Vide supra v. Aqua *ibid.*
- IV. Trina mersio *ibid.*
- V. Tempus paschale cl pentecostes 207.

Dt caeremoniis quae sequuntur Baptismum.

- I. Videtur fuisse osculum pacis, in signum, quod baplizalus est fraler noslcr 207.
- II. Unctio Chrismatis in vertice. Vide v. Unctio 207.
- III. Cereus accensus, qui datur baptizato, in signum fidei cl gratiae acceptae *ibid.*
- IV. Vestis candida *ibid.* 217.
- V. Caeremonia olim fuit delibatio laciis cl mellis, seu vini; quae tamen hoc tempore non est in usu, ut eliam illa, lavandi pedes neophytorum mox a Baptismo *ibid.*

Barbariem non fuisse objciendam Innocntio 111. propter voces illas, Omnis uiriusque sexus 702.

liritiMirxi Vol. III.

Barbariem nullam inesse verbis illis, Omnis uiriusque sexus *ibid.*

Beatorum corpora per resurrectionem ascensura in coelum 357.

Beatorum sacerdotium in coelo, non csl nisi ad offerendas laudes 69.

Beda incommode opinatus est, ad Baptismum sufficere invocationem unius personae, cl praesertim Christi 158. 159.

Belli tempore non debent deseri plebes a clericis 439.

Benedictio Adami cl Evae fuil corporalis, non spiritalis 784.

Benediclio Melchisedech facta Abrahamo -583.

Benediclio sacerdotalis, quae fit catechumenis ante ' Baptismum 205. 206.

Benediclio ct consecratio Chrismatis, probalur ex traditione Ecclesiae, sanctorum pontificum, ex conciliis cl ex Patribus 224.

Benediclio olei ei balsami per orationes cl signum crucis 233.

Benediclio a Christo facta ante consecrationem panis.

Benediclio panis el vini facta a Christo in coen- illis verbis *lloc est corpus meum, el hic est sanguis meus*, csl consecratio, el hoc modo pro eodem sumitur benedictio el consecratio 422 *ad* 424. 167. 199. Vide eliam quae dicuntur 278. 378. 389. 400.

Benedictio panis facta a Christo in Ematis 449.

Benediclio, quae lit ab episcopis el presbyteris in fine missae 576.

Benedictio sacerdotalis in .Matrimonio 795. 796. Vide eliam 830. 832. 860.

Benedictio mensae utilis 279.

Benedictiones variae, ul aquae, rosae, ensis, agni Dei, herbarum. Campanarum, imaginum , clc. non sunl sacramenta, el quare 25. 37. 38. Vide similia 115.118. *usque ad finem cap.*

Benedictiones item aquae, olei, vestium, p.limarum, cinerum, candelarum cl agrorum ad quod genus caeremoniarum revocentur 139. cl quomodo sint utiles **IVI.**

Benedicere Dei. csl benefacere 266.

Benedicere el gralias agere an sil idem 266.

Benedicebat res insensibiles Christus. cum in eis aliquid magnum operaturus eral 266.

Christus nusquam benedixit aquam el panem benedixit *ibid.*

Minor a majore benedici solei. Vide mulla exempla 483. 486.

Beneficiorum memoria. polcsl nos ad poenitentiam provocare 193.

Pro beneficio accepto cl accipiendo, offerebantur hostiae pacificae 580.

Berengarius primus auctor scclae sacrameniarum aperte audentium defendere non esse vere cl realiter corpus Domini in Eucharistia 256. duas alias hacrcses promulgavit 364. 365.

Quis fuerit, cl quo tempore . el loco coeperit 362.

Ejus hacresis examen, iudicium cl condemnatio *ibid.*

Ter abjuravit 363 ad 365.385. 392. 393.Praevisus

haereticus futurus et in hoc aequalis Ario 366, Berengariona hacresis slatim in sex sectas 183 di-
visa 183. ejus sectatores , homines scelerati 731.
Berengarianorum hacresis dicentium, corpus Do-
mini non dari indignis, refertur 370. ct refelli-
tur 371. 372.
Berongnrrianorum hacresis dicentium, verum pa-
nem cl vinum simul cum vero corpore cl san-
guine Domini consistere refertur 369. refellitur
378. ef *seq.* 266.
S. Bernardus, ab ipsis eliam haereticis sanctus
appellatur, ejusque miracula prae multitudine
numerari non possunt 376.
S. Bernardus in sermone dc s. Martino affirmat in
sacramento Eucharistiae exhiberi nobis veram
carnis substantiam . sed spiritualiter, non car-
noliler, quae vox non videtur mullum frequen-
tanda 251.
S. Bernardus quando dicit: Angelos habere prae-
sentiam, nos vero memoriam Christi, intclhgil
per praesentiam conspectum 343.
Biblia sacra vocantur Testamentum vetus cl no-
vum. in quibus continetur voluntas Dei de bo-
nis temporalibus dandis populo Hebraeorum, cl
de bonis aeternis dandis populo Christianorum
278.
Bigami sacris initiari nequeunt, quia eorum sacra-
mentum Matrimonii, quaedam perfectione caret
299.
Blasphemia in l'ilium hominis, a blasphemia in
Spiritus sanctum distinguitur 664.
Bohcmis concessa communio sub uiraque specie
21. 446. 815. 816.
Bona temporalia saepe Deus dat iis. quibus non
csl daturus gratiam suam, cl contra non dat
bona temporalia iis, quibus csl dalurus vitam ae-
ternam 119.
Bona temporalia non liccl absolute petere 759.
Bonorum l'ria gcnra, animi, corporis cl externa
88.
S. Bonavenlura sentire videtur sacramentum Con-
firmationis post mortem apostolorum inslilulum
esse ab Ecclesia in concilio mcldensi 65. *ad*
G6.
Boni cl mali in Ecclesia 491. 492.

C

Caeremoniarum nomen definitio el partitio 138.
Haereticorum errores cl mendacia circa caeremo-
nias 139.
Explicatio el probatio veritatis 140.
Solutio objectionum contra caeremonias 145.
Caeremoniae Judaeorum in Testamento novo di-
cuntur leges 29. 139.
Caeremoniae illae legales Testamenti veleris non
justificabant ex opere operato 109. Probatur hoc
Scripturis 109. *per lotum cap.* Patribus 112.
Rationibus 114.
Solvuntur objectiones 115.
Haeretici respondent, illas caeremonias legales justi-
ficasse, quae habehanl annexum verbum promiss-

sionis, quae aulem non habebant. non juslifu
110. 111. 173.
Haec responsio confutatur 112, *usque in fin. tm*
116. *ad* 118. 120.
Ceremoniae legales erant inutiles ad justificandum
etiam secundum se 112.
Caeremoniae legales Testamenti veleris, dicuntur
a s. Paulo elementa infirma, egena, inutilia, n,;
posse expiare peccala, nihil valere, nihil esse,
cl denique esse umbras 110. 111. *usque ad fin*
cap. 225.
Caeremoniae judaicae duplices erani, quaedam ip-
sorum propriae, quaedam communes cum p >
litibus 55G.
Caeremoniae quaedam sacrificiorum velorum li;
495.
Caeremonias scire, apud Judaeos summum qojj
fuit 14 5.
Caeremonias judaicas. Dominus reprehendere ;
litus est in iribus 146.
Caercmouias illas respnii Deus 113.
Poena pereundi animam suam dc populo suo, i
balur iis, qui aliquam caeremoniam omisisset
115.
Caeremoniarum cl lotius legis veleris efficaciae-.,
savit in morte Christi 168. Vide cliam 189.
Controversia dc caeremoniis legalibus, sopita.
apostolis 142. 143.
Caeremoniae aliquae a Christo, vel apostolis
slilulac sunt, quae cx nulla Scriptura, sed ei-
la traditione habentur 140.
Caeremoniae aliquae , vim habent spiritual.
ibid.
Caeremoniae novae ab Ecclesia institui possu .
non quidem ad justificandum impium, sed.
alios effectus spirituales 141. 158. 149.
Caeremoniae ab Ecclesia institutae non po« .
omitti sine peccato , cliam citra scandal.
141.
Caeremoniae non sunt res indifferentes, sed s :
res utiles, meritoriae, ct pars quaedam culti
divini 142. 143.
Caeremoniae sunt utiles, quia conservant, nulh-
unl cl augent internam piam affectionem cl de-
votionem, intlligcntiam ct memoriam juvant. l-
dem exercent, religionem conservant; cl distin-
guunt, catholicos nb haereticis 144.
Caeremoniae Ecclesiae sunt quasi nolae, quibas
Ecclesia ab aliis factis discernitur 144.
Caeremoniae Ecclesiae in quibus differant a judi-
cis et gentilibus 146.
Caeremoniae quaedam si ab omnibus non inlelh-
ganlur. non lamen carent utilitate cliam apud
rudissimos, cum concilient venerationem re-
bus sacris 147.
Caeremoniae supervacaneae quae sint 157.
Caeremoniae, quas Deus non instituit, cliam ipsi
placent 114. 118. 144. 147.
Caeremoniae Christianae, cl ab Ecclesia approb:
lac. cujus generis sint 146. Vide gcnra caero-
moniarum 139.
Caeremoniae ecclesiasticae non sunt praecipui
cultus Dei, neque ab iis pendet essentia clef-
cacia sacramentorum, neque habent vim justii"

candi,ul habent sacramenta,ncc sunl nimis mul-
tiplicandae ISO.
Caeremoniae sunl rudibus loco Scripturae, ct pi-
cturae 112. 143.
Caeremoniae ikl sunl religioni, quod sal carnibus,
ct cortex medullae 142. 143.
Caeremoniae sunl aclus religionis 144. Vide etiam
113.
sine caeremoniis, nulla religio sive vera, she falsa
consistere potest 144.
Caeremoniis proritemur fidem , atque cliam sunt
partes divini cultus 144.
El hunc cultum externum Deus commendat 144.
Caeremoniae quaelibet ad honorem Dei factae,non
sunt proprie sacrificium 475. 487.
Caeremoniae exsufflationis 205. 206. 679.
Caermonra dici polesl res etiam naturalis, si ad a-
liquod significandum referatur 784.
Caeremoniarum institutio, ad quas sequatur gratia
Spiritus sancti, nullius hominis est 129.
ûcrenioniarum cognitio apud Christianos quoque
luit in magno pretio 144. Vide etiam 142 143.
Constantia sanctorum virorum in caeremoniis 144.
Providentiae pastorum Ecclesiae relinquitur mo-
dus ministrandi caeremonias 141.
Propter caeremonias natae sunt in Ecclesia gravis-
simae dissensiones, cl sub poenis gravissimis
impositae sunl leges dc caeremoniis 142. 143.
Vile praeterea dc caeremoniis sacramentorum in
particulari, ul de caeremoniis Baptismi 25. 204.
dfcqucni. Confirmationis 168. sacrificii missae
555. elseq. Quas caeremonias sacrificii missae,
mcrilo omnes venerantur 431. 507. 522.
De ritibus poenitentiae solemnis 627. 628.
Do caeremoniis extremae unctionis 91.92. Ordinis
751. 752. cl Hlalrimonii 860.
Cajus Imperator reprehenditur, quod sororem, u-
xoris loco habere voluerit 853.
Calamitates, quae impiis immittuntur a Deo,saepe-
numero ad cum finem immiUunlur.nl illi respi-
scant: id lamen non csl perpetuum 744.
Calamitates, quae juslis post conversionem immit-
tuntur,nd offensam aliquo modo compensandam,
referuntur 716. 717. 732. 741. **cl seq.**
Calix. Vide v. Sanguis Christi.
Calix a Domino benedictus cl consecratus in eoe-
na 266. 279.
Cilicis nomine inlciligilur quod in vase continetur
278. 552.
Calix sanguinis significatur in illis verbis, Hic ca-
lix de. 269.
ûlô Eucharistiae figuratus in Testamento veteri in
variis sacrificiis 419. Vide cliam 325.
Calix signum csl prelii, quo peccata remissa sunl,
clspiritualis polus,quo animae nostrae reficiun-
tur 4G3.
Calix eticliarislicus apostolis propinatus 418.
Calix unus cl idem, apostolis n Christo traditus, ul
cx eo biberent omnes 389. 555. 457.461. isque
datus post cocnam 462.
Calix. In hoc verbo tropus csl, sed tropus csl cla-
rissime explicatus, immo cl tropus tam usitatus
cl vulgaris, ul non minus apertus sit,quam voces
ifsac propriae 276.277.

Calix, communis dicitur, quia pro omnibus offertur
Deo 458. 459.
Calix non debet dari, vel sumi necessario ab omni-
bus, sed ab iis lanium, qui sacramentum confi-
ciunt 456. 457.
Calix unus, non multi.omnibus illis olim distribue-
batur.qui in primitiva Ecclesia sumebant Eucha-
ristiam sub specie vim 458. 459. 461.
Calix si daretur laicis, posset tolli panis,uirumque
aulem tolli non polesl 463.
Culleis cliarn potus dabatur olim laicis. quando pa-
uci erant Christiani; sed hoc exemplum est non
praeceptum 454. 458. 459.
Calicis sumptio , cunelis sacerdotibus convenit
461.
Calicem offerri solere praesentibus post expicta so-
lemnia, dixit Cyprianus 462.
Calicum duorum meminit Lucas, unius ante conse-
crationem panis, alterius post consecrationem
panis 462.
Calices multos simul consecrare, numquam fuit in
usu 458. 459.
In calice quomodo sil totus Christus 426. **ct seq.**
Vide v. Corpus Christi, inilio.Vide cliam 463.
Quod re ipsa est in calice, videlicet solus sanguis
Christi (non lamen a corpore et anima cl divi-
nitate separatus) id offerlur in sacrificio missae
420.
In calice a Domino consecrato fuit sanguis ante
sumptionem, vel distributionem 399.
In sacro calice repraesentamus Christi sanguinem
ul effusum cx latere Christi 325. 331. 339. 454.
Quia cx latere Christi exivit sanguis el aqua, idcir-
co in calice vinum aqua temperandum csl 419.
Iu calice vinum esse aqua temperandum probatur
418.
Errores haereticorum habentur 416. 417.
Ad eorum argumenta el mendacia respondetur 431.
Vide etiam 460.
Ileprehendunlur quidem sacerdotes, qui cx igno-
rantia in calice Dominico solam aquam ponebant
405.
In calice Christum posuisse vinum, liccl expresse
cvangelislao non dixerint: non lamen csl dubi-
tandum ullo modo, quin posuerit 518.
In calice cocnae Domini fundebatur sanguis Domi-
ni, idcsl. offercbalur, cl libabatur Dee in reprae-
senlalionem effusionis futurae in cruce 502.
V calice abstinebant Manichaei, non propter ean-
dem caussam,propicr quam cliam laici nunc obs-
tinent 514. 525.
Duo calices sanguinis in eodem altari existentes
non sunl duo sacramenta,sicut nec duae species
simul sumptae, vel duae particulae consecratae
simul junctae 446.
Calix vini in missa cur dicatur salutaris 562.
Calices sacri. Vide infra v. Vasa sacra 552.
Calicis magnitudo ea debuit esse, ul posset a sa-
cerdote elevari, cl a diacono huc atque illuc de-
ferri 452. 453.
In parvo calice sanguis Domini antiquitus cliam
consecrabatur, cl cx parvo calice, effundebatur
modicum sanguinis Domini, in magnum calicem
vino cl aqua plenum, pro communionem populi,

- cl hoc modo dicebatur populus de *culice* bibere *52. *53.
- De canone missae 5*2. Vide quae dicuntur infra in v. Missa, in fine, ubi de caeremoniis.
- Canonis lis non ea fides adhiberi debet in iis. quae pertinent ad jus divinum, qualia sunt sacramenta: quae adhibentur theologis 788. 789. et aliquando etiam canonis lac errant 795. 796.
- Canius in missa probatur, Christus enim hymnum ecclesiae in ultima cocna 556.
- Capliarnailarum dubitatio de carne Christi 258. 287. 310. 33*.
- Capitis inclinatio, et genuum incurvatio 555.
- Caro eius radix, et quasi parens omnium liacresum 287.
- Caro dici non potest substantia, sine quantitate, et complexione quadam accidentium 35*.
- Carnis nomen, quomodo accipiat in Scriptura
- Carnis nomine vocatur aliquando humana et carnalis cogitatio 287.
- Carnis afflictiones Deo gratiae sunt 722. affligitur caro laboribus et aerumnis 727. *et scq.*
- Carnem humanam in propria specie manducare horror eius, et quare 387.
- Carnium humanarum manducatio in sacris, obiciebatur olim pro crimine Christianis 295.
- (Caro Christi. Vide v. Corpus Christi.
- Caro Christi sumitur in Eucharistiae sacramento in memoriam passionis et mortis Domini 260.
- Caro Christi spiritaliter reficit 282.
- Caro Christi corporaliter, realiter et proprie sumitur in Eucharistia. in quacumque vere continetur 279. et *scq.* 293. 29*. 550.
- Caro Christi ita sumitur, ut indivisibiliter sumatur tota 310.
- Caro Christi sumitur sine ullo ejus detrimento 318.
- Caro Christi per illas species panis, non assatur, neque coquitur 387.
- Caro Christi vocatur rectissime alimonia spiritalis, quia datur in cibum spiritus, non corporis, et distribuitur spiritaliter, non corporaliter, quia non dividitur in partes, sed tota simul 311.
- Caro Christi dicitur panis, et panis caro Christi, et quare 255. *ad* 257. 308.
- Caro Christi, dicitur panis consecratus. quin talis eius per substantiam; dicitur panis quia talis eius per effectum 308.
- Caro Christi, quia vere nobis in sacramento communicatur et unitur, dicimur nos vivere propter Christum secundum carnem 312. 313. Dicimur etiam unum esse cum Christo naturaliter 312. 313. similiter dicimur post communionem. Christo copari, hoc est. Christum ferentes 31*. 4*1.
- Caro Christi non sola charitas, sed et ipsa nobis commiscetur per sacramentum Eucharistiae 310.
- Caro Christi in Eucharistia, eius eadem cum carne Christi, quae fuit in cruce, quoad substantiam, et solum quoad accidentia distinguitur ab illa 326. 327. 334. 311.
- Caro Christi duobus modis potest sensualiter videri et tangi mediis speciebus panis 392. 393.
- Caro Christi non debet tangi, nisi ab hominibus puris 288.
- Caro Christi dicitur victima 328.
- Caro Christi adoratur 315. 331.
- Caro Christi quomodo dicatur terra ab Ambrasio 315. Vide quae dicuntur 323.
- Carnis Christi praesentia, vocatur ab Augustino, praesentia visibilis Christi 303.
- Carnis Christi nomine, prorsus mystice, si congruenter, intelligitur aliquando verbum Dei, seu sermo divinus 303.
- Carnem suam promisit Christus sumendam in Oremus, quod promissum implevit in ultima cocna 257.
- Carnem Christi veram esse in Eucharistiae rectitudine probatur, quia Christus, qui dixit carnem suam esse cibus nostrum, Deus eius 311.
- Carnem Christi veram; fide manducare, est etiam Christum habere veram carnem, et in ea vivere esse mortuum pro nobis 300. Vide etiam M.
- Carnem Christi manducari tropice, dixit S. Augustinus; non ratione substantiae ipsius rei; sed quoad modum sumendi carnem Christi: et modus ordinarius sumendi carnem, est, ut visibiliter scietur in partes, et cocta sumatur, etc. Christi autem caro sunitur integra sine ulla laesione 261.
- Carnem Christi divinitati unitam, negare, nihil prodesse, summa impietas est, cum totam nostram salutem illi debemus. Paulus tribuat 287.
- Carnem veram Christum habuisse, probatur ex scripto Eucharistiae 338. 339.
- Carnem suam voluit nobis Christus in terris relinquere 323.
- Carne sua animos nostros nutrit Christus 322. IZ. Vide quae dicuntur de nutrimento in v. Corpus Christi, et v. Nutritio.
- Catechesis puerorum, qui in infantia baptizantur, esse sacramentum Confirmationis, falso iudicat Calvinus 222.
- Catechumeni debent primum fieri, qui Christi esse volunt 165.
- Catechumeni comparantur embrionibus 658.
- Catechumeni instruuntur de iis rebus quae fiunt tempore Baptismi 201.
- Catechumeni cum qua fide dicuntur fideles a Petro tribus 182.
- Catechumeni ante remissionem peccatorum, non servant omnia mandata, vel si ea servant, non carent remissione peccatorum 657. Vide etiam 656.
- Catechumeni si Christum super omnia diligant, etc., apud Deum remissionem consequuntur: si autem non per inchoatam dilectionem disponuntur; gratiam, non habent adhuc remissionem peccatorum 657.
- Catechumeni dum diligere incipiunt, vivere incipiunt, perfecte victuri, quando perfecto diligunt *ibid.*
- Catechumeni auxilium Dei habent, quo possint vitare singula peccata, non tamen omnia servitabunt, nisi posteaquam gratiam justificationis fuerint adepti 658.
- Catechumeni ante remissionem peccatorum scri-

vani aliquid legis secundum substantiam operis, el faciunt opera bona: sed non meritoria vitae aeternae 059,

Catechumeni, qui negligunt ad Baptismum accedere, quantumvis proficiant,nunquam sunt vere iustificati,quin nee in re, nec in voto Baptismum habeant, nec vera caritatis flagrent 659.

Catechumeni divina caritate flagrant,non carent remissione peccatorum 660. 001.

Catechumeni in articulo mortis per veram contritionem, cum desiderio Baptismi suscipiendi, iustificari et salvari possunt, si non habeant, qui eos baptizent 637. Si vero contemnant Baptismum suscipere, damnantur, etiamsi potuerint contra contemptum habere remissionem peccatorum 660. 661.

Catechumeni signo crucis signantur 317.

Catechumeni sine character, interdum optime profitentur fidem 771.

Catechumeni arcebantur in liturgiis Graecorum, postilla verba diaconi. Sancta sanctis 435.

Catechumenorum missa, quae erat 172. 533. 531. 357.

Catechumenorum duo genera auditorum, seu audientium et competentium, seu electorum 230. 627. 628.

Catechumenorum, et fidelium distinctio 174.

Catechumenis Eucharistiam, ne sumere, nec videre licebat ante Baptismum 331. 349. 451. post Baptismum vero statim admittebantur ad communionem 131.136.137.175. 217. 219. 223. 319. 320. 436. 137.

Ille panis sanctificatus, qui dabatur catechumenis loco Eucharistiae, vocatur ab Augustino sacramentum idem tamen admonuit cum panem non fuisse corpus Christi 780.

Catechumenis et poenitentibus.fides et eleemosyna sine caritate non prosunt ad vitam aeternam:absolue tamen aliquam utilitatem adierunt 721.

Caeremoniae quae fiunt catechumenis ante Baptismum, in Baptismo, et post Baptismum. Vide supra in v. Baptismus, ubi de caeremoniis.

Pro catechumenis sacrificium missae offerri potest 533. 531.

Gratia et caritatem, quae interdum in catechumenis recipitur, ex voto Baptismi procedit 193.

Catholici distinguuntur ab haereticis, caeremoniis 114.

Abstinencia a carnibus feria 6.est optimum signum distinguens catholicos ab haereticis 144.

Causae intrinsecae sacramentorum videlicet res, vel materia et verba, vel forma, a pag. 19.usque ad 62.

Causae extrinsecae sacramentorum, vel finales 62. et scq. Efficiens 61. 65. et ministerialis 66.

Causa infallibilis est sacramentum 68. Vide v. Sacramentum, ubi de efficacia.

Causa moralis et causa physica gratiae quae sunt 83. ad 87. Vide praesertim 106. et scq.

Causa est prior effectui.et proinde ab eo non pendet 360. 361.

Cereus accensus datur baptizato in signum illius.et gratiae acceptae 101.

Cereorum accensio ad quod genus caeremoniarum revocetur 139. Vide etiam 140. 144.

De cereis,quibus in missa ad evangelium et ad oblationem corporis Domini, utimur 553. 554.

De cereis fuerunt etiam dissensiones in Ecclesia 142. 143.

Certitudo infallibilis de sua salute, vel justificatione, non convenit huic statui 80. 595.

Certitudo moralis tantum, remissionis peccatorum in nobis ex sacramentis gignitur 585.Aide praesertim 585. 586. 590. 591. 600. et infra v. Peccatorum remissio.

De character quid sentiant haeretici *ibid.* 262. 263.

Signum aliquod spirituale animae imprimitur, in quibusdam sacramentis, quod character appellatur 121.

Character non datur ad operandum simpliciter

Character non est relatio, sed absoluta qualitas 121.

Character tria habet officia, aptum facere ad cultum divinum, configurare Christo, et distinguere ab aliis 121.

Character sacramentalis in sola anima est tamquam in subjecto 122.

Character indelebilis est *ibid.*

Characterem imprimunt tria solum sacramenta, Baptismus, Confirmatio et Ordo 122.

Characterem in anima, nec circumcisio, nec ullum sacramentum veteris legis imprimebat 122.

Nullus in Christo character fuit creatus *ibid.*

Probatur character 122.

Character est potestas quaedam spiritualis, et supernaturalis partim activa, partim passiva, quae potentia non videtur physica, sed moralis 121.

Character dicitur sacramentum, et res sacramentalis 122. 126. significat formam, seu figuram 121.

Character non habet contraria, et est in subjecto incorruptibili 122. est quaedam participatio sacerdotii Christi 122. est effectus secundarius aliorum sacramentorum 122.

Character non potest videri, et cognosci in se,scd in sua causa 125.

Character dicitur qualitas, qua homines fiunt apti ad officia quorundam sacramentorum danda, vel recipienda 125.

Character esse effectus aliquis sacramentalis, qui non est gratia, nec ipsa actio exterior . sed aliquid aliud permanens in anima 75. 123.ad 125,

Character est vera causa discriminis, cur aliqua sacramenta repetantur, aliqua vero non 126.

Character non est physica aliqua potentia , quod physice aliquid operetur, sed signum divini cuiusdam patris,quo Deus concurrit ad effectum sacramentalium producendum in eo,qui habet characterem 232.

Character episcopalis, sive sit alius a presbyterali, sive idem extensior et major, est potestas absoluta et perfecta, et independens, conferendi sacramenta Confirmationis, et Ordinis 232.

Character presbyterialis est quidem potestas absoluta, perfectior et independens. quoad sacramentum Baptismi et Eucharistiae;est autem potestas,

- inchoata, imperfecta, et dependens a voluntate superioris, quoad Sacramentum Confirmationis 232.
- Characteres distinguuntur Christiani, ab iis qui non habent 121.
- Characteres Confirmationis, adscribuntur in Christi militiam, sicut per Baptismum in Christi familiam 230.
- Ex characteribus probatur confirmationem esse ineliminabilem. ut supra notavimus de Baptismo *ibid.*
- Charitas. Vide v. Conversio in Deum, et v. Dilectio.
- Charitas per ignem et oleum significata 224.
- Charitas praecipitur 132.
- Charitas in voluntate 121.
- Charitas vera non est, quae amorem iustitiae; sine peccati odio gignat in eo, qui sibi peccati conscientis conscius sit G14.
- Charitas vera sufficit ad salutem. et justificationem: duae tamen verae charitates, sine vera contritione in eo, qui peccati mortalis conscientiam habet, nullo modo existere potest 647.
- Charitas sola sufficit dicitur ad salutem, quia numquam sola, sed chorum aliarum virtutum pariter sequitur, pariter praecedat *ibid.*
- Charitas poenitentiam requirit, et efficit *ibid.* et G5G.
- Charitas facit amicos Dei, vel potius ipsa est amicitia hominis cum Deo G56.
- Charitas efficit filios Dei, ac dividit filios Dei a filiis diaboli *ibid.*
- Charitas appellatur ab Augustino, bona voluntas, non quaecumque; sed illa, quae datur nobis per spiritum adoptionis, et quae diffunditur in cordibus nostris per spiritum inhabitantem, et quae sola perducit ad vitam aeternam 658.
- Charitas non est quodlibet initium cupiditatis boni, sed ipsa perfectio boni cupiditas G58.
- Charitas Petri, in negatione Christi, quomodo sospita, et non extincta fuisse dicatur 658.
- Charitas vera sine sacramento, vel in re, vel in verbo, esse non potest 660. 661.
- Charitas. non est necesse, ut praecedat saltem temporis ipsum martyrium 166. 167.
- Charitas mutua est signum ad distinguendum populum Deo ab aliis populis 42.
- Charitatis donum, nomine Spiritus sancti intelligitur 74.
- Charitatis initium, distinguitur ab ipsa charitate, et utrumque est ex Deo 659.
- Charitatis operibus redimitur ea pena quam pro culpa debemus 727.
- Charitati magis incumbendum est. quam scientiae 658.
- Charitatem cum peccato, sive reatu mortis aeternae simul habitare non posse, et Scripturae et Patres docent 656. 658.
- Charitatem habens, legem implet, et recte vivit 656.
- \ charitate perfecta, per quam servantur mandata, et quae cum reatu peccati mortalis esse non potest, distinguitur amor imperfectus, quam habent homines ante remissionem peccatorum 638.
- Ad charitatem condescendam hortatio 293. 291.
- Cum vera charitate, babel horno adhuc debitum mortis aeternae, quando non suscipit actu sacramentum, quin non implevit pactum et votum, in quo sunt ei remissa peccata, et si ex negligencia pactum illud non impleat, damnabitur, non quia non habuerit ante remissionem peccatorum, sed quia pactum non servavit G0. G1.
- Quod non fit ex charitate. non est quidem meritum vitae aeternae. laudem verum, sincerum, atque utile esse potest 670.
- Per charitatem impletur, si quid divinae legis impletur G\$0.
- Per fidem, et charitatem Deus in nobis habitat 182.
- Sine charitate nullum mandatum servare possumus, nisi secundum substantiam operis G50.
- Sine charitate nullum bonum opus impulsatur meritum vitae aeternae *ibid.*
- Chrisma. Vide v. Confirmatio.
- Chrisma confertur cum Baptismo 21G. cum Eucharistia 21G. et cum Poenitentia 219. 220.
- Chrisma ex usu Ecclesiae non significat simpliciter oleum, sed unguentum confectum ex pluribus rebus 223.
- Chrisma sive unctio est materia Confirmationi 222. 224. 225. Vide v. Materia Confirmationis.
- Chrisma vel est materia sacramenti Confirmationis?, debet habere oleum admixto balsamo 223.
- Similiter debet esse benedictum et consecratur 224.
- Utrum aulem requiratur balsamum necessitates sacramentali, an solum necessitate praecepti, sunt duae opiniones, et neutra est de iudicio contra fidem 228.
- Chrisma non est loco impositionis manuum apostolorum, quasi apostoli non uterentur Chrismate, et nos non utamur manuum impositione 228.
- Chrisma post consecrationem non est nudum unguentum, sed Chrisma Christi 229.
- Chrisma jam consecratum salutatur ob episcopo et presbyteris 233.
- Chrisma semel collatum repeti non potest, et hoc propter characterem 230.
- Chrisma appellatur oleum salutis, vel est instrumentum applicandae gratiae Christi 230.
- Chrisma prohibetur deferri a clericis junioribus 224.
- Chrisma non est institutum a Sylvestro papa, solum enim Sylvester praecepit, ut presbyteri tangerent verticem baptizati Chrismate 225. ad 227.
- Chrisma institutum a Christo, idque habemus ex traditione non scripta et certissima, et cui fides; habenda est. ut ipsi verbo scripto 219. 220. 223. 228. Vide 102. Vide etiam Patres qui fuerunt circa tempora apostolorum 213. 216. 218 ad 220. 221.
- Chrisma singulis annis renovandum 221.
- Chrismatis sacramentum sacrosanctum est 102.
- Chrismatis unctio in vertice baptizati ad crucis figuram 207. Vide etiam 205. 206. 21G. 225.

Chrismate praecipue irons inungitur,cl nisi in fronte adhibentur sacramenlum nullum est 229.
Vide v. Frons.
Chrismatis auctio cl signatio, cmn manu liai, ro- dissimo manus impositio dici polcs1 224. V..Ma- niis Impositio.
Chrismatis unctionem, cl manus impositionem i- dem esse, et utrumqiic significari, licet alterum lanium exprimatur 220. 227.
Chrismatis effectus explicatur per similitudinem unctionum allilclarum 225.
Chrismatis consecrationem,esse quondam speciem magiae cl incantationis , csl blasphemia orri- bilis haereticorum.quos lota vetus Ecclesia con- cultt158, 59. 99. 463. 164,224. 233.
Clrismnlis usus non perlinet ad elementa hujus mundi, cl ad judaieas caeremonias 225.
Quemadmodum Christus primo Baptismum accepit. Secundo descendit in cum columba. Tertio ex- cepit cum tenlatiOjila cl nobiscum fit, qui primo bapliiamur, deinde per Chiisma recipimus Spi- ntum sanctum,clsic tandem ad praelium descen- dimus cum diabolo 218.
Miracula facia m confirmationem Chrismatis 219. 220.
Caeremoniae quae fiunt in consecratione cl colla- tione Chrismatis 233.
Christiani vocantur pisciculi, quod nascantur ex aquis 94.
Christiani non nascuntur, sed fiunt 1GI.
Christiani primum in duos quasi ordines secaban- tur, in fideles el catechumenos, cl fideles divi- debantur in clericos, laicos el poenilentes 627. 628.
Christiani merito dimiserunt circumcisionem, sab- ballia el similia, quod res carnales el corpora- les csscn1 113.
Christiani relinent omnia genera honoris el cultus, quibus Hebraei Deum colebant 515.
Christiani qui esse volunt, debent primum fieri ca- techumeni 100, i
Christiani non accipiunt in Baptismo potestatem o- innia sacramenta administrandi . neque omnes aequo sun1 sacerdotes 68. 431,el item. seg. 497 mi 499. Vide haeresim Lulheri 67. ejus argu- menta solvuntur 72. *cl scq.*
Christiani omnes pii. quomodo dici possint spiri- tuales sacerdotes 69.432.
Christiani per Dei gr.diom plus possun1 facere . quam Deus praecipiat 735.
Christiani in Baptismo debent nomina imponere ti- liis cl nomina sanctorum, non autem gentilium 205. 206.
Christiani sine sacramento Confirmationis perfecti esse non possun1 216. 218.
Christiani proprie denominantur a chrismate 218. 225.
Christiani sun1 c1iam ii, qui mali sunt,modo Bapti- smum perceperint, cl Chrisli fidem profiteantur. 177. 178.
Christiani in quibus ridebantur a judaeis et paga- nis 369.
Christiani multi in exordio Ecclesiae servabant le- galia apostolis permittentibus 450.

Christiani, in quo succedant apostolis 231.
Christiani debent servare unilatcrn spiritus in vin- culo pacis 197.
Christiani olim nunquam congregabantur, nisi ob finem orationis 559.
Christiani olim domi communicare soliti erant sub una specie, videlicet panis, quam speciem acci- piebant in manus suas, ut domum deferrent, in publica coenae adminislracione, ubi speciem vi- ni tantum sumebant 451.
Christiani olim cavebant ne ulli ethnici intéressent nostris sacris 512.
Christiani non judicant de infidelibus, sed de fide- libus tantum 602. 603.
Christianorum filii non nascuntur liberi a reatu pec- cati originalis, atque ideo sancti; neque possun1 salvari sine Baptismo 160. 161. argumenta hae- reticorum solvuntur 161. 162.
Christianorum el ludacorum esca (apud Augusti- num) eadem cral. non quoad rem ipsam, sed quoad significationem 289.
Christianis, quidam haeretici obtrudebant caere- monias parlim judaieas. parlim ethnicas 146.
Christianis tria crimina falso fuerunt olim objecta 2S9.Vide c1iam 200.
Christianis rectissime prohibentur quaedam con- jugia 760.
Christianos non esse ila debitores legis divinae.ul ab ejus obedicnlia pendeal eorum salus: sed so- lum obligari ad fidem, in qua sil constituta li- bertas evanglica,est h.ieresis Lulheri 163.164. Confutatur 201.
Christus. Vide quae in hoc eodem indice dc Chri- sto dicuntur, verbo corpus Chrisli. verbo crux , Filius Dei, immolatio, manducatio , meritum , mors, oblatio, passio, propositio, redemptio, re- surrectio, sacerdotium, sacrificium, sanguis, sa- tisfactio cl testamentum.
Christus dicilur sponsus Ecclesiae 136. 137.
Sacerdos, magister et pastor noster 519.
Altare coeleste 571. Agnus cl leo. 264. Panis 261. Vide c1iam in verbo Panis. Vilis 198.176. el Pe- tra 126. 253. 262. 263.275.
Christus csl una persona divina in duabus naturis subsistens 441.
Christus verus Deus est el homo, contra Mani- chaeos 321. 332. 333. 352. ejusque humanitas non csl confusa cum divinitate 350. 351.
Christus ex Eucharistia probatur creator el filius creatoris 227.
Christus assumpsit verum carnem, conlra Marcio- nem et Valentinianum 295.
Christus habuit corpus verum et solidum, non au- tem phantasticum, idque experimento sensuum probalur conlra Manichaeum 394. 396 et scg.
Christus caput nostrum, per graliam unionis hy- postaticae 67.
Christus est auclor immediatus omnium sacramen- torum novae legis, atque ab illis alligatus non cral 708. 709.
Christus, quia sacramentis, alligatus non erat, po- terat apostolis dare effectum sacramenli sine sa- cramento, id csl, ordinare illos presbyteros et episcopos sine manus impositione,sicut eosdem

- apostolos , sino sacramento confirmavit 765.
- Christus absoluil paralyticum cl peccatricem, absque confessione suorum peccatorum; idque fecit non verbo sacramentali, sed propria ac singulari sua potestate 607.
- Christus propriae vocis ministerio homines justificabat absque confessione poenilenium , idque ante institutionem sacramnli Confessionis 772. neque satisfactionem exigebat, sed omnem culpa mei poenam remittebat 733. 734. 744.
- Christus per non sacerdotes poleral quidem sacramenta conferre; lamcn non csl probabile cum hoc fecisse, ncc legimus id unquam factum in sacramentis magis necessariis 751. 752.
- Christus instituit verba sacramentorum 50. 53. 58. 59.
- Christus ut homo csl caussa inslrnmnentalis in sacramentis, sed instrumenti conjuncti 03.
- Christus Baptismum insliluil, quando ipse in Jordane e Joanne baplizalus esi. cl lunc dedit aquis vim sanctificandi 138. 103. IG4. 198. 199. Vide supra v. Baptismus, ubi de necessitate el institutione.
- Christus cur baptizari voluerit Baptismo Joannis 99. 163. 164. 198. 199. 201. 202. Vide quae diximus in v. Baptismus, ubi dc differentia Baptismi Chrisii cl Joannis. Vide eliam ubi dc effectibus Baptismi.
- Christus baplizalus est anno 30. aetatis suae 176.
- Christus primo Baptismum accepit,deinde descendit in cum columba, tertio excepit cum tentalio 218.
- Christus baplizavil beatissimam Virginem, el s.Petrum, an eliam baptizaveril aliquos infantes 175.
- Christus non baptizabat ordinarie per se, sed per discipulos 29. 74. 99. 163. 164. 217.
- Christus el Ecclesia semper filios spirituales per Baptismum gignunt, per Eucharistiam nutriunt, el per Confirmationem roborant 103. 164.781. 782.
- Christus per suos ministros concionatur, baptizat, absolvit, ligat, sacrificium offert, cl caussas cognoscit leprae spiritualis 490. Vide quae diximus de ministro Baptismi.
- Christus figuras implevit 302.
- Clirislus non semel fuil anlilypon, idesl, typus cl figura sui ipsius 305. 306. 318. 331 *ad* 333.
- Clirislus homo licel sil in coelo: lamen extra coelum eliam esse polcsl, ubi ipse voluerit 282. 283.
- Christus secundum praesertim camis, non ubique, ncc semper nobis adesi; secundum divinitatem aulem. ubique ct semper 336.
- Christus secundum naturam humanam ascendit in coelum 274. ibique assidue interpellat pro nobis 532.
- Christus in coelo lotus exislil cum magnitudine cl omnibus accidentibus, excepta relatione ad species panis, quam habet, ut csl in Eucharistia 354.
- Christus reliquit mundum, quoad conversionem humanam.quae absentia non repugnat praesentiae alterius generis 284. 288.
- Clirislus ul appareat in terris, vcl ul praesens sil in allari, non deserit coelum, neque descendit motu locali 285. 286.
- Christus varie apparuit in terris 318 *elstq.*
- Christus non semel invisibilem se fecil 356. 360.
- Christus ferebatur manibus sois, non In propm specie, sed in aliena 329. 330. 399.442.
- Christus in Eucharistia exislens, recte dici potest Dei datum, cl donum 572.
- Christus aliter csl in Eucharistia, cl aliter inaliis rebus, Deus 466. Vide v. Eucharistia.
- Christus in mensa dedit panem edendum. cl militibus in cruce, corpus vulnerandum 308.
- Christus Dominus cx communi sententia Eucharistiam manducavit, licel non exprimatur in evangelio 432. 525 *et* seg. Vide praeterea, quae dicuntur in verbo sacrificium, ubi de necessity consumptionis sacrificii.
- Christus docuit, el exemplo suo confirmavit communionem sub una specie, sufficere adsalulen 449.
- Christus per se, cl proprie esi adorandus in L>charistia adoratione lalriac 466.
- Christus ubique adorari polcsl cl debet cl conve.: illi adoralio ul Deus esi; similiter in praesepidum ambulabat, adorabatur *ibid.*
- Christus ambulavit super aquas 358. *ad* 360.
- Christus misit apostolos, ul ipse a Putre rni”s fuerat 709.
- Clirislus insliluil aliquas caeremonias 140.
- Christus instruxit nos dc vero Dei cultu in generali 145.
- Christus non consueverat gratias agere, nisi e.: aliquod magnum cl mirabile facturus eral2W et in quibus actionibus legamus ipsum gratia egisse *ibid.*
- Christus non consueverat benedicere res insensibiles, nisi cum in eis aliquid mirabile opttaUrus esset 266.
- Item numquam benedixit aquam, panem auk benedixit *ibid.*
- Christus cum aliquid mirabile faciebat, non stiper eodem modo loqucbolur 784.
- Christus consueveral oculos in coelum lollere cur Palri gratias ageret 429. 430. 522. *cts(q.*
- Clirislus fuil mediator per modum redemptionl- 429. 430.
- Christus csl propitiator pro peccatis nostris 713.
- Christus repletus fuil spirilu limoris Domini: non secundum omnes species limoris, sed solui secundum species limoris filialis 669.
- Christus omnia fleri voluit secundum ordinem divinae providentiae 532.
- Christus non omnino sustulit ea quae Deus in veteri lege instllucral, nec contrarius oral Pitn suo, aul sibi ipsi, sed aul perfecit, aul muUv iu meliora,ul paid in praeceptis, et sacramentis. Vide eliam 165.
- Clirislus immutavit plurima Dei praecepta, qui pro tempore data erani,quaeque statui synagogae, lanium conveniebant 822. 823.
- Christus usque ad morlem servavit legem Movet pascha suo tempore legitimo celebravit 397-398. el scq. Vide eliam v. Pascha.
- Clirislus mulla per se non praecepit, quae posit-

per apostolos, corumque successores praecepit 406. 555. item in multis rebus gencralim prae-scripsit quid agi vellet delenninalioncin aulem, quoad tempus, locum, modum, et caetera simi-lia, Ecclesiae potestati reliquit 733. 735.

Chrislus tulit leges de sacramentis caeleris, ila et de Matrimonio, el reliquit Ecclesiae poioslnlem statuendi nulla alia circa sacramenta omnia 822. 823.

Chrislus non tulit quidem politicas leges, sed po-tuit lamen ferre si voluisset *ibid.*

Cimius promisi consortium regni cl gloriae 288.

Chrislus a phnrissaeis lentatus,num liccre! uxorem dimittere 646. 651.

Chrislus aliter per linguam, el voces scriptas, ali-ter per sacramentum corporis cl sanguinis signi-ficatur 328.

Chrisii quaedam llgura in altari 319. 320.

Chrisii nativitas de utero Malris clauso 356. el *seq.*

Chrisii ingressus ad discipulos januis clausis 355. 356. 358. *ad* 3G0. Vide si placet 350. 351. 337.

Chrisii sacramentum instituentis in pane el vino, figura inii Melchisedech 482. Vide v. Melchi-sedecli.

Chrisii excellentiae supra sacerdotium Aaronicum 2G0.263. 486. Vide v. Aaron, el v. Sacerdo-tium.

Chrisii obsequium a Maria Magdalena illi facium, el nostrum obsequium in Eucharistia, quale sil 284.

Christi praesentia visibilis et invisibilis 284.

Christi humanitas exlstil in Verbo, cl non habcl propriam subsistentiam 3G1.

Chrisii innocentia et durilas significata per co-lumbam. 197. 202. Vide eliam 218.

Christi unio cum Ecclesia significatur in mysterio Eucharistiae 419.

Item in sacramento Matrimonii 777. 778 *cl seq.* 781. 782.Vide v. Malrimonium.

Chrisii membra nos sumus, quia per Eucharistiam ipsum bci filium suscipimus 335.

Chrisii aspectus pepcril conlrilioncm Petro 638.

Christi nomine facere aliquid, csl Christi nuclori-talc facere 54.

Chrisii nulla mysteria el aeliones, licet non abso-lute esse it necessariae, lamen non fruslra fa-ctae sunt 367.

Chrisii paupertas,cl sinceritas significatur per azy-ma 416. 417.

Chrislo an sil gloria, esso in Eucharistia 106.

Christum venturum significabant sacramenta vete-ra 113. Vido si placet 110. *ad* 112.

Chrislum putative naium, passum, mortuum, ct resurrexisse, quinam haeretici dixerint. 287.

Chrislum negure vi tormentorum, un sil peccatum in Spiritum sanctum 664.

Chrislum perfecle , vcl imperfecte diligenter C38.

Chrislum induunt infantes per Baptismum 178. 178.

Chrislo manavit gralia omnium sauciorum 197.

Biuu n i v i Vol. III.

Chrislo curati agnoscebant Christi virtutem 103. 104.

Jn Chrislo duas naturas esse probalur ex sacra-mento Eucharistiae el 338. conjunctio duarum naturarum in Chrislo, in qua re signicetur 419.

In Christo nullus character fuit creatus *ibid.*

In Chrislo positae sunl iniquitates nostrae, ul in ipso expiarentur 739. 740.

In Chrislo nos sumus naturaliter, quia naturam nostram sibi Deus univil 312. 313. cl quia per Eucharistiae participationem unilur nobis caro Chrisii 312. 313.

Pseudo Chrisii cavendi, eorumque proprietates 283.

Chrysoslomus nulla dicit per excessum ,amplifican-di gralia 545.

Idem docuit nullam fuisse differentiam inter Bap-tismum discipulorum Chrisii. cl Joannis. quam opinionem non sequuntur communiter theologi 1G3. 1G4.

Chrysoslomi duo loca difficiliora, quae videntur dicere. Chrislum comedisse suum paschx pridie, quam illud comederent Judaei, el praevenisse unum diem in coena manducan Ia, exponuntur 414

Item alia loca ejusdem . quae conira Euchari-stiae sacramenlum adfcruni haeretici, solvuntur 325.

Chrystostomi non sunl commentari i in psalmum22. 325.

Neque opus homiliarum imperfectum (quod nullis erroribus scatet) 325.

liem nusquam scripsit cpislolam ad Caesarium 325.

Cibus corrumpitur quidem, sed non annihilalur 391.

Cibus convertitur in hominem per nulrilioncm *ibid.*

Cibus heel prosit ad opera corporis: non tamen ad opera spiritus 555.

Cibus cl polus spiritualis ad eandem rationem per-linent 444. 445. 117. 458. *ad* 4G0.

Cibus, cl potus spiritualis csl Eucharistiae sacra-mentum 419. 435.439.

Cibi formam accepit Chrislus per consecrationem ValM. »2.».

Cibi proprietates 439.

Cibi corruptio iu stomacho , conlincl generatio-nem et corruptionem 391.

Cibi qui sumuntur ad alendum corpus, ordinari, cum cursum tenent, quem Dominus describit, nimirum ul in secessum emittantur 283.

De ciborum delectu fuerunt olim dissensiones in Ecclesia 366.

Cilicii et sacci usus ad poenitentiam, laudatur 722. *ad* 724. *cl seq.*

Cinerum aspersio in prima die quadragesimae 629. Vide loca paulo ante notata de cilicio.

Circumcisio dicitur a s.Paulo ad justificandum inu-tilis lit). 111. item nihil valere, nihil esse, el per contemptum concisionem vocat, cl nomine elementorum egenorum, ct infirmorum illum in-lelligil 110. 144.

- Item circumcisionem manufnclnm, quae non expolida nisi carnem, neque sanctified,nisi ad emundationem carnis93. 110. 111. 120. denique distinguit illam n nostris sacramentis, ul umbram a corpore 110. 111. 010.
- Circumcisio dicilur a Patribus, dala, non ul justificaret scd solum ul discernerentur Judaei atque adeo Abrnliac posteritas, ab alus gentibus, el ul cognoscibile perseveraret genus Abrahae in hoc signo 113. 122.
- liem ab iisdem Patribus dicilur, nullo modo fuisse datam a Deo in remedium peccculi.aul habuisse annexam promissionem remissionis peccatorum, sed lotam ejus promissionem fuisse terrenam. Vide loca cil.ila 116. 117. similiter locis citat, dicilur carnalis el corporalis,tamquam elementum el adumbratio rei spiritualis,cl umbra ac figura Baptismi.
- Circumcisio absolute sacramenlum erat 36. et proprie non oral sacramenlum legis mosaicae, sed legis naturae 109.
- Circumcisio erat caeremonia a Deo instituta ad initiandos homines illius temporis, el adjungendos populo Dei 36.
- Circumcisio habuit annexam quondam promissionem, quae implebatur,etiamsi homines non crederent; non sic est de nostris sacramentis 114.
- Circumcisio erat signum commemoalivum 47.Vocabatur testamentum 276. 277.
- Circumcisio semper,cl omnibus fuit signum quoddam, non lamen omnibus, scd soli Abrahae fuil sigillum justitiae fidei 47.Vocatur autem sigillum justitiae fidei, quia obsignabat, el claudebatur justitiam fidei, quae suo lempore perficienda erat 47. 101. 113.
- Circumcisio fuit figura Baptismi 36. 93. 110. 111. 113. 119. 122. 123. 124. 172. 611. Hem Confessionis 692.
- Circumcisio judaica fuit denudatio unius pelliculae, nostra autem per Baptismum est expolialio peccatorum omnium 110. 111. illa carnalis circumcisionis opponitur spirituali Christianorum 110. 111. 113. 120.
- Circumcisio, ex sententia s. Augustini, justificabat ex opere operato 70. 71. 106. 108. 113. 113. cl SC(/.
- Circumcisio vero secundum s. Thomam cl alios vi sua non justificabat, sed justificabat quatenus fidei protestatio erat,et fidem applicabat 109.
- Circumcisio non justificabat ex opere operato 88. el praesertim 109. probatur Scripturis 109. Patribus 112. rationibus in Scriptura fundatis,quae probant de omnibus sacramentis veteribus 111. Solvuntur objectiones 115. Vide etiam 162.165.
- An vero justificaret cx opere operantis 174. 175.
- Circumcisio nullam vim habuit cx se,nisi ad praecidendam carnem 187.
- Circumcisio quando vigeat fuit utilis,non quia justificaret, sed quia circumcisi habebant legem Dei, cl poterant facilius quam alii nossce Dei voluntatem 176.
- Unde circumcisi quia habebant Dei legem el oracula. in hoc praestabant gentibus incircumcisis 110. 111.
- Circumcisio nullum imprimebat characterem in i-nima 122. sed tantum in carne 127. et hac dt caussa non repetebatur circumcisio 127.
- Circumcisionis ritus praescribitur Gen. 17. elti-men ibi nulla habetur mentio verborum 49.
- Circumcisionis pactum cum Abrnhamo 115. Institutio cl promissio terrena 116. 117. el poena tantum temporalis, quae dabatur circumcidi nolentibus 115.ejus figuram implevit Chrislus,cu Baptismum ei substituit 499. eamque mutavit h aliud sacramentum 515.
- Circumcisionem cur accepit Chrislus, qua non indigebat 202.
- Circumcisi an fuerint omnes innocentes anteqimn martyres efficerentur 165.
- In circumcisione imponebatur nomen parvulo 205. 206.
- Per circumcisionem erani illi homines unumc,--pus 2o3.
- Post circumcisionem servanda lex erat 188.
- Claves regni coelestis promissae Petro ante resurrectionem 259.678. cl datae post resurrectionem *ibid.*
- Claves dalac sunt universo ordini sacerdoti. 702.
- Claves sacerdotibus dalac, non lntum ad soireedum, scd eliam ad ligandum 720. 737.
- Clavium potestas judicialis csl, ct proprio erga tantum cxrcelur, qui sunl in Ecclesia 602. M3. 690.
- Clavium metaphora intelligilur vera potestasti auctoritate judiciaria, solvendi ct ligandi, corn munciala a Chrislo apostolis, corumque successoribus 601. 691,
- An vis sacramentalis in solis clavibus residat G18.
- Clavium poleslas extendit se cliam ad vinculum\$:tisfactionis 737.
- Clavium potestatem non exerceri, nisi in praedicatione evangelii, falsum csl 194.
- In clavium potestate continetur, ul sacerdos pe?-nitentibus opera quaedam laboriosa praescribe 720. 736.
- Sine istis clavibus non palel aditus ad coelo 679.
- Clemens non fuit in ca opinione , ut existimaret non debere asservari sacramenlum Euebarisli/ 405. immo contrarium docuit *ibid.*
- Clementis Romani opera non ab omnibus recipiuntur 402. 403. Vide 222.
- Clerici, nomine levitarum aliquando intclligunlur 496.
- Clerici,episcopo in diebus solemnibus sacrificanti, solemniler ministrantes, ad sumptionem Eucharistiae tenentur 545.
- Clericorum nomine, olim omnes cliam ordines intclligebanlur 627. 628.
- Clericis olim dabatur communio laica, in poenam alicujus gravis delicti, cl quae fuerit ista communio 451.
- Coelibatus csl inicr consilia: aliquando tamen homines coguntur ad coelibatum, ut posl votum continentiae el posl uxorem dimissam per divortium 821 elseq.

Melius csl homini coelibatum colere, quam Matrimonio jungi 823.

Coelum natura sua solidum el incorruptibile 357.

Coelum ultimum, est verum corpus,cl non csl in loro 347.35*. 360.

Coelum apertum vel divisum esse , quando Scripturae dicunl ; intelligent de aperitione coeli secundum apparentium , ac metaphorice 351.

Dirina mensa non est coelum, scd allare in terris 310.

In coelo non est sacramentum 284.

In coelo non csl allare aliquod corporale cl sensibile ercelum, sed spirituale lanium,ul cliam dicitur esse tabernaculum , thronum , incensum, tubae, coronae, palmae, cl alia id genus 571.

Coeleste illud allare quid sit vide v. Allare.

io coelum non est translatum sacrilicium,et sacerdotium 488.

In coelum nos mente debere conscendere , ibique tantum Christum quaerere, non in Eucharistia, passim haeretici dicunl, qui refelluntur 323. 325.

Simul in cocio et in terra est corpus Chrisli 324.

Vide r. Ascensio, Chrislus, el corpus Chrisli.

In coelum oculos attollere consueverat Chrislus 129. 430.

Coena socrn dicilur de missa. Vide v. Missa.

Coena pura quae dicebatur apud Judaeos 414.

Coena Domini inslilnla fuit pridie passionis,el uno anno anle promissa fuit a Chrislo,el de ejus cocnae futurae eximiis frudibus ab eodem disputatum 269. 270.

Coena paschalis an praeventa a Christo propter suam mortem,el an in pane azymo, vel fermentato consecraverit. Vide v. Azyma, el v. Pascha.

In ultima coena impleta est figura Melchisedech. Vide v. Melchisedech.

In ultima coena impleta fuit figura agni paschalis 191.192. Vide cliam 489. item figura dedicatio-nis, et celebrationis Testamenti veteris facta per aspersionem sanguinis 493 *usque ad* 495.

In sacra coena quid priuszel quid posterius facium sil,oportet colligere in cvangelislis cx verborum sensa et significatione, non cx ordine.quo sunl scripta 397. 398.

Evangelislae quid dixerunt de oblatione Chrisli in coena 518. 521.

In illa coena Domini quinque actiones considerantur 486. Vide cliam 499.

In actione sacrae coenae tria facta sunl, consecratio. sumptio et distributio, quae tria imposita sunt sacerdotibus 431. 457. *ad* 459.

Vide cliam an in aliqua cx his actionibus consistat sacrificium 507. *el seq.* cl v. Missa.

In sacra coena illa dispensatio, nec est de essenlia nec de integritate.scd solum affirmativo Domini praecepto necessaria, el ideo facienda quidem, sed suo loco cl tempore 544.

fie hac distributione non necessaria simpliciter,ita ut si populus non communicet,sacerdos vel non possit sacrum facere, vel si faciat,imperfecte facere 543.

El argumenta haereticorum solvuntur 544. 546. 547.

In ultima coena Chrislus sacramentum Eucharistiae insliluil 489. 493. 556.

In ultima coena dedit Dominus Eucharistiam sub specie panis 462. deinde vero calicem *ibid.*

In ultima coena dedit Dominus discipulis corpus suum mortale quidem, sed modo immortalis et impassibilis 334.

Dedit panem cl vinum 308. Vide 272. cl vocavit in ca, panem corpus suum 308.

El panem benedixit 266.in ea jussit sui memoriam fieri 548. el in ca fusus est sanguis non in propria specie, sed in specie vini 502.

In coena Chrislus Dominus non explicuit tropum 233.

In ultima coena Christus condidit Testamentum novum 253. 494. Vide v. Testamentum.

In ultima coena Chrislus se obtulit in sacrificium Deo Patri, el id ipsum jussit fieri ab apostolis, eorumque successoribus, usque ad mundi consummationem 501 *ad* 504. *item vide* 518. per totum cap. 521. 529. 546. 547.

In ultima coena implevit Chrislus promissionem de danda carne sua in sacramento 255. 256.

Iu ultima coena Chrislus contrarium fecit, quod praestigiatore facere solent 272.

De coena Domini nihil scripsit s. Joannes in proprio loco, ul caeteri fecerunt, quia plurima de ea re ante scripSeral 258.

Au secundum evangelium, illa coma proprie constituerit una tantum specie 462. Vide cliam 454. 462.

Post coenam Christus obtulit sacrificium; nos aulem mane, quia ille implevit figuras, nos resurrectionem Domini celebramus 553. *ad* 555. similiter post coenam paschalem insliluil sacramentum, ul indicaret unam coenam alterius umbram el figuram fuisse 555.

Cogitatio , nomine carois aliquando intelligilur 287.

Cognationis species ab Ecclesia additae, quae in Levitico non continentur, et quomodo Matrimonium dirimant 840.

Cognationis gradus primus in ordine transverso secundum ejus canonicum 838.

Cognitionis primum gradum.cur non ponat jus civile in ordine transverso *ibid.*

Cognationis ad quartum gradum conjugalem restrictae caussae 855.

Cognationis ad septimum gradum olim in Ecclesia interdicta fuisse conjugia *ibid.*

Coitus. Vide v. Copula conjugalis.

Coitusad formam Matrimonii perlinet,quando sponsalia per verba de futuro, subsequitur copula conjugalis 786.

Coitum quomodo dicat Origens fieri sine Spiritu sancio *ibid.*

Collationes spirituales distinguuntur a concionibus 72.

Collecta quae dicitur in missa quae sit 559.

Coloratum ne videatur, etiamsi sil in lumine , et cum caeleris circumstantiis Deus efficere polesl 358. 359.

Columba attulit ramum olivae post diluvium ; illa nobis post Baptismum advenit Spiritus sanctus per oleum 218.
Columba habet analogiam cum Spiritu sancto 390. Vide 879. 380.
Columba, in cuius forma descendit Spiritus sanctus, non de cocio proprie dicto missa est; sed m. n. cc, el ex aere producta fuit 477. salis etiam fuit ul speciem columbae exteriorem haberet, el non est necess. ul fuerit vera columba 390.
Columba super caput Christi, illius innocentiam, el puritatem significavit 198. 199.
Columbae descensus significavit nos fuisse recepturos Spiritum sanctum per Chrisma 218.
Columbae descensus significat unum esse eundem Baptismi 202.

COMMUNIO SACRAMENTALIS

De nomine, et necessitate Communionis.

Communio, vel communicatio , sive vox graeca ζωαὶν sumitur in Scriptura pro distributione, pro confoederatione el participatione 207. *et seq.*
Communio non est necessaria nisi adultis post Baptismum 175. el s. Thom. colligit osse de iure divino, saltem aliquando 432.
Ad communionem sacramentalem tenentur fideles adulti saltem semel in anno, in festo paschalis : olim etiam tenebantur, in die festo natalis Domini el pentecostes 545 *ad* 547. 850. 857. 858.
Communio sacramenti Eucharistiae dabatur olim etiam infantibus 222. 223. 260. 451.
Vide alia in v. Infans.
Communio danda poenitentibus in articulo mortis, etiamsi nulla, aut non plena praecesserit satisfactio, dummodo admoneantur, si supervixerint, ul poenitentiam integre expleant 402. 403. 717.
Communio, seu sumptio Eucharistiae sacramentum dici potest prout est signum rei sanctificantis a iis 408.
Communio est usus primarius Eucharistiae 400. 401. 439. 461.
Communio Eucharistiae , incruenta calix vocatur 509. 510.
Communio non reformatur a catholicis, ul Komnilius mentitur 259.

De Communionem sub una specie, seu de Communionem populi el laicorum.

Communio sub una specie ab haereticis oppugnatur 439. 464. 465.
Communio sub una specie, quomodo defenditur , cum habeamus praeceptum de manducatione carnis et de potu sanguinis 261.
Communio sub una specie non pugnat cum divinis literis, seu cum Christi mandato; idque probatur variis rationibus 371. 372.
I. Ex figuris manducationis sub una specie 448.
II. Ex doctrina el exemplo Christi 149.

III. Ex doctrina el usu apostolorum 450.
IV. Ex testimonio veteris Ecclesiae, praecipue in variis ritibus qui sunt asservutio sacritate illi 150.
Communicatio domestica 335.
Communicatio infantium 335. Vide loca prius citata, et v. Infans.
Communicatio aegrotorum in specie panis tantum 451. et incommoda, quae oriantur, si uteretur specie vini 376.
Communicatio laica clericorum 451.
Communicatio ex praesantificatione 352. 453.
Ex quibus habemus in antiquissima Ecclesia fuisse communicatum sub una specie 456.
V. Ex consensu el testimonio Ecclesiae posteriori, in variis regionibus 452. 453.
VI. Ex incommodis quae sequerentur necessitate utriusque speciei; ut impossibilitas itaque; istam legem in aliquibus locis 452. 453. Irruunt sanctissimi sacramenti *ibid*, el horror penuria vini 454.
Solvuntur objectiones adversariorum, ex Scriptura petilae, quibus probare conantur communionem utriusque speciei omnibus esse necessariam 454.
Solvuntur objectiones . quas ipsi adierunt 459. el ex ratione 462.
Ecclesia iustis de causis praecepit communionem sub una specie 463.
Communio sub una specie sufficit ad salutem; Dominus id quater docuit, el exemplo continetur 449.
Communio sub una specie, data etiam tempore apostolorum 450.
Communio sub una specie, quae populo datur, annis plus octingentis fuit in usu in Ecclesia 452. 153.
Communio populi sub una specie, nullum sacramentum, nulla fraus et nulla praevicatio est, quod dicimus contra haereticorum blasphemias 160.
Sola species panis dabatur olim in manibus fidelium (sumere autem in manu non erat commune) ul domum deferrent pro communionem iis privatis aedibus: speciem nutem vini in Ecclesia ex calice bibebant; neque enim licebat laicis hunc tangere, ne dum secum deferre, aliquid esset diversae communionis , et utraque sub altera tantum specie el neutra sub utraque 450. 451. Vide etiam pro usu antiquo popularis communionis 452 *ad* 454.
Communio illa sub una specie , a conjugalis qui non audebant Ecclesiam ingredi ob netum conjugalem patratum, domi saepe fiebat 451. Vide etiam 857. 858.
Communio laica in poenam gravis delicti olim dabatur clericis, ablata eis communione clericali 451. mihi 453.
Communio laica etiam peregrina dicebatur 451, Communio, seu consumptio Eucharistiae, ut si populo fit, non est pars sacrificii, ul nutem tantum a sacerdote sacrificante, pars est essentialis, sed notissima essentia 460.
Communio quotidiana fidelium laicorum post sacrificii missae celebrationem non erat olim semper in usu, licet aliquando fieret; neque dicitur

dum est ita nunc debere esse, vel tunc fuisse necessariam,ul sacerdos non posset sacrificium peragere, si populo non distribueretur Eucharistia 513.argumento in contrarium solvuntur 512. el seq.

Counuunio laicorum non est n Domino prohibita , etsi laicos non communicaverit 456.

Populus cum communient sub una specie, integrum sacramentum accipit , non mutilatum vel dimidiatum, neque quidquam perdii sumendo unam tantum speciem 414.445. rationem habes 413.

Tota sacramenti ratio in una specie invenitur 4 43 cl seq. Vnie quae dicuntur 439 *ad i* \ 3.

Communicantes sub una specie.videlicet panis (ul ficiunl hodie Inici) sub illa Christi sanguinem tere sumunt, datur enim illis cibus spiritualis , qui est totalis refectio, continens cibum, cl polum 113 *ad* 4 48 458. *ad* 460. 4<>2. Vide eliam quae dicuntur de coneomilania 440. 442.

Ejus fructus,quem Lutheran· omnes in sacramentis quaerunt non minus percipiunt, qui sub una specie communicant, quam qui sub duabus 441. 113.

Eiqualibcl specie percipitur lanium ejus fructus, quem Catholici in sacramento quaerunt, quantum necessarium esi ad salutem 446.

Licel plus gratiae el fructus , cx ulraque specie , quam cx una lanium caperetur . non propicrco opus esset, vel expediret, ul omnes ulromque speciom sumerent 44G.

Sihil spiritualis fructus capitur cx duabus speciebus, quod non capiatur cx una *ibid.*

Plus gratiae recipi polest ex frequenti communione sub una specie, quam cx rara sub ulraque *ibid.*

Megis lucratur, qui (ul Ecclesiae obedlal) communione sub una specie, quam ex rara sub ulraque *ibid.*

Magis lucratur, qui (ul Ecclesiae uhcdial) cominunic.il sub una. qumn qui sub duabus, sine illo ingenii obedientiae fructu *ibid.*

Unam speciem Ecclesia catholica exhibet spectandam extra sacrificium, el in processione una species lanium circumfertur 4 43.

De communione post snormn, si quae fuerant decreta, quae ad populum pertinerent, progressu temporis abrogata sunl 545.

De communione sub ulraque specie.

Sententiae haeticorum cl auctores <|ui hac do re scripserunt, habentur 439. 4 40. cl seq.

Totus Christus in specie panis et lotus in specio vini continetur 440. *cl seq.* Vide quae dicuntur etiam do concomitantia 439. 440. 442.

Totum esse sub ulraque specie, inlclligi debet sub ulraque disjunctim, et seorsim 439. 4 42. 4 43.

lo qualibet specie, panis scilicet et vini , seorsim sumptis, reperilnr duplex significatio Eucharistiae. nempe internae refectionis, el unionis fidelium inter se, cl cum Christo 4 43. *cl seq.*

In qualibet specie repcrilur eadem caussalilas, et rtlicienlin gratiae, quin idi m Christus sui» ulraque continetur 44 4. *ad* 447.

In qualibet specio reperilnr proprio maleria et forma, cl propria actio cl consecratio 4 44. 4 45.

Christus Dominus prius sub specie panis sacramentum confecit, deinde sub specie vini 444. 445.

Christus Instituit, el distribuit omnibus praesentibus communionem sub duplici specie ; sed non iussit dari omnibus sub duplici 454, 462. 464. 4G5. unde habemus communionem sub duplici specie non esse necessariam.

Quando Christiani erant pauci.Ecclesia vetus communicabat laicos in specie paniscl vini; crescente autem multitudine fidelium. magis , ac magis apparuit incommodum 4 46. 458 ad 460. 4G2. Vide incommoda 446. 432. 453.

Neque etiam omnes in veteri Ecclesia ulramque speciem sumebant 450.451.454.Vide supn 452. 453.

Beatus eliam Paulus communionem sub utraque specie, vel Domini exemplo.aliunde ostendit esse necessariam omnibus 45G.

Unde communicandi jus lairis datur cl tollitur a praelatis, alque ab iisdem modis communicandi sub una, vel allcra specie praescribi potest 4G0.itnmo concilium tridenlinum utriusque speciei necessitatem damnat 446. Von csl necesse ut singuli de populo communicent sub ulraque specie, sed salis est, si in Ecclesia aliqui sint, qui id faciant 4G0.

Sacerdotes sumunt distincte species,ob integritatem sacrificii 4 43. *ud* 445. 436. 4G7. Vide 460. Vide v. sacerdos, el de integritate sacrificii, ipsi tamen in feria G.hebdomadae sanctae sub una specio sumunt Eucharistiam 452. 453.

Ad repraesentationem mortis Dominicae perfecte exprimendam requiritur duplex species 463.

In unn specie non habetur perfecte, el iiilegre sacrificii ratio, sed ulraque necessaria esi. cl sola species panis non repraesentat exacte Christum ul mortuum, el sola species vini non praesentat sufficienter Christum. ul immolatum 443. Sacrificium confiet debere in ulraque specie, an sil de jure divino 454.

In qualibet specie invenitur lota essentia, el ratio sacramenti: ita ut hostia consecrata, ul conservatur in templis, eluta laicis sumitur,sine specie vini, absolute et proprie dici debeat sacramentum Eucharistiae, non sacramentum mutilatum, aut dimidiatum 454.

In quaelibet specie, Eucharistia ut est pignus amoris optime polest conservari 454.

In specie panis el vini Christum debuisse sacrificare, colligimus ex sacerdotio Melcbiscdech 475.

Duae species sacramenti , simul sumuntur , non sunl duo sacramenta sed unum 414. 445.

Quando quis sumit duas particulas consecratas simul sumptas, non sumit duo sacramenta; cum non multiplicentur sacramenta , sed solum augentur quod est materiale in symbolo 444. 445. 447.

Duarum spccierum significatio exactius et clarius significant Christum esso alimentum animorum: non tamen aliquid significant. quod »b altera specie, licet paulo obscurius, non signi(Icetur 446.

Eadem res bis sumitur, cum sumitur utraque spe-

cies, et tunc non augetur gratia, quando bis sumitur eodem tempore, quia sumitur per modum unius refectionis *ibid.*
 Fructus ox utraque specie a populo capi potest etiamsi utraque species non manducetur *ibid.* Vide M3.
 Non major utilitas sumitur ex communione sub utraque specie, quam sub una 444. *ad* 446. *el seq.*
 Neque tamen frustra, aul inutiliter utraque species sumitur a sacerdotibus 447.
 Ritus communicandi sub una, vel duabus speciebus, nec ad substantiam sacramenti perlinet (sed solum ad modum) nec est de jure divino ordinatus 463.
 Unde el Ecclesia uti potuit hoc ritu, el laici aliquando potuerunt communicare sub utraque specie, quando haec communio erat omnibus libera; quia Uchristiis Dominus non prohibuit, neque etiam eam jussit: non ergo habemus mandatum divinum de hac re 436. 460. 462.
 Silne utraque species necessario sumenda, tempore sanctorum Patrum, non fuit haec quaestio introducta, unde mirandum non ossei, si aliquis eorum obscurius loqueretur 458. 459.
 Sub specie panis omnibus debere distribui sacramentum Eucharistiae; sub specie aulcm vini, non item, clure colligimus ex Scriptura 457.
 Commixtio corporis cum sanguine, quae iit in missa, ab aliquibus etiam fiebat, cum populo sacramentum Eucharistiae porrigere volebant, qui reprehenduntur 449.
 Sacerdoti dispensanti olim sanguinem, et dicenti: sanguis Domini nostri etc. solebat populus respondere, Amen 549.
 Communio sub utraque specie Bohemis concessa 446. 462. 464. 465.

De praeparatione ad communionem, el simul de effectu Eucharistiae, quae duae quaestiones separari non possunt.

Haereticorum sententiae de hac re habentur 433. *el seq.*
 Indigne sumunt Eucharistiam omnes illi, qui accedunt cum conscientia peccati mortalis: id quod ex Scripturis probatur 434. ex traditione et consensu Ecclesiae 434. et ex ratione 436. 437. Solvuntur objectiones adversariorum 438.
 Cur autem accedere liceat cum peccatis venialibus tantum 439.
 Indigne communicantes cum quibus comparentur 281. 321. Miracula facta in eos, qui indignis manibus corpus Domini tractare voluerunt 305. 306.
 Digne nutem accedentes ad communionem, quibus comparentur 328.
 Impii et indigni sacramentaliter tantum communicant, quia vere suscipiunt corpus Domini; non autem communicant spiritualiter fructuose, et utiliter: quia effectum corporis Domini, videlicet gratia, non sumunt 282. 302. 304. 316. 317. 328.
 Illi dicuntur ab Augustino vere sumere Chrisli corpus,

qui utiliter sumunt el comedunt. Heft cum fructu et effectu, seu gratia iustificatio. 382.
 Indigne accedentes ad communionem puniebantur olim a Deo poena infirmitatis, et mortis eliam corporalis 253. 281. 304.
 Indigne accedentes ad communionem reprehenduntur 280 *el seq.*
 Eucharistia habet quidem vim ex se, sed non tutum cel illam in eos, qui indigno illam sumunt. 101.
 Illi indigne accedunt ad Eucharistiam, qui pruna: seipsos, et moraliter faciunt quod in ipsis est? 438.
 Dignitas, quam Deus a nostra imbecillitate erigit, et potius non indignitas, quam dignitas in. 1.
 Munditia spiritualis, el summa puritas requiritur; in iis, qui Eucharistiam accedunt 132. 179. 281. 288. 315. 575. 576.
 Praeparatio ad Eucharistiam sumendam, non tamen sola fides, sed vera poenitentia, el confer peccalorum 435. 700. 701. 705.
 Vide eliam, si placet, quae deservire possent; praeparationem 179. 220. 302. 325. 336. ubi et affectu apostolorum circa Eucharistiam; tunc etiam quae dicuntur 563.
 Non nisi a jejunis corpus Domini rite sumi potest. 140. 300. 387. 457. 553. *ad* 555.
 In casu tamen necessitatis permittitur eliam cibum, ul aegrotis periclitantibus 553. 551.
 A communione, vel in sacro faciendo, non prohibetur qui inter abluendum, aliquas aquae guttas traherit ad stomachum *ibid.*
 Ab officio conjugali debent abstinere, qui corpus Domini suscipere volunt 326. 327. 451. 859.
 Semper in Ecclesia consuetudo fuit arcendi in inunione catechumenos, energumenos et postea lentes nondum reconciliatos 318.
 Communicandi ius lapsis restituitur 460.
 In communione inimus societatem cum Deo 505.
 Communio. seu consumptio Eucharistiae, quae in populo filii, non est pars sacrificii, ut nutem filii sacerdote sacrificante; pars et essentialis, v. non tota essentia 523. 524.
 Communio spiritualis quae in missa a populo fit. 43. 540.
 Communio sacramentalis per ralem praesentiam corporis Chrisli, et mentalis tantum per solam fidem, utra magis prosit 368.
 In sumptione Eucharistiae, corpus Chrisli nullo modo in se laesionem patitur, neque esse suum naturale amittit: amittit tamen esse sacramentale et desinit esse cibus sensibilis 525. Vide eliam 429. 430.
 In communione corpus Crisis vere nobis conjungitur 312. 313. per totum cap. 324.
 In communione non unitur nobis Christus ut efficiamur cum illo una persona, sed solum unimur nos Christo, per affectus et voluntatis confoederationem 308.
 In communione Christus naturaliter et in nobis, quia naturam carnis suae nobis unit 312. 311
 In communione sumimus Christum tamquam cibum et viaticum quo roboremur in hac vita 325.
 Per communionem ita participatur corpus el san-

guis Domini, ul fiat unum participans, el res participata, intima quadam el vera conjunctione 280.
 Per communionem corpora nostra immortalia dicuntur, quia aluntur corpore Clirisii 296 *ad* 299. Vide eliam 260. 283.
 Vide spirituale nullo in lionem, quam per communionem acquirimus, infra in v. Corpus Chrisli et r. Nutritio.
 Ad fructum communionis percipiendum sufficit aeramentum sumpum sub una specie 259.
 Fructus percipitur ex communione, qui non perciperetur sine ista conjunctione, eliam si posset Deus id praestare, explicatur exemplo 367.
 Accedentibus non indigne ad hoc sacramentum remittuntur peccata mortalia, quorum non habetur conscientia, neque affectus 438. 439. Vide eliam ubi de effectu Eucharistiae.
 Item prodest illis Eucharistia ad delendam poenam, quae remanet luenda post culpam dimissam, similiter ad delenda peccata venialia et quotidiana 439.
 Ad frequentem et dignam communionem exhortatio 545.
 Communicantes in Ecclesia sacramentum percipere debent, non aulcm secum asportare, ul olim fiebat 406.
 Communicantes monel Cyrilhis, ut post communionem, tangant digito labia sanctificata contactu corporis el sanguinis Domini; deinde eodem digito sanctificent per contactum oculos, frontem et alia membra 406.
 Communicare simul debemus 293. 294.
 Christiferi dicimur post communionem 314. 324.
 Post communionem. Corinthii ditiores solebant liulam coeam in Ecclesia scorsim a pauperibus manducare, unde reprehenduntur a Paulo 435. 436.
 De communione post sacrum, si quae fuerant decreta, quae ad populum perlinerent, progressu temporis abrogata sunt 546. 547.
 Communio non per manducationem Eucharistiae, sed per societatem el conjunctionem in corpore Chrisli mystico, convenit eliam mortuis, atque adeo eliam sanctis 567. 568.
 Comparationes sacramentorum inter se. Vide v. Sacramentum; el in singulis sacramentis adnotantur aliqua.
 Comparationes non in omnibus rebus convenire debent 309. 373.
 Competentes catechumeni qui dicantur 204. 629. Vide supra v. Catechumeni.

CONCILIA VARIA

Concilium nicaenum quo tempore celebratum 73.
 Potissimum convenit ob quaestionem paschalis 112. 143.
 Concilii nicacni pars quaedam canonis 14. licet non habeatur in omnibus editionibus: habetur tamen apud Rullinum 402. 403. Esse aulcm veros canones concilii nicacni, quos descripsit Iulianus, ibidem habetur.
 Concilii nicacni scilicet censorem esse, Philippus Melancthon profiteri ausus est 587.

Concilium consilanicense, non repugnat basilicensi in communione sub utraque specie 21.
 Concilii IV. Carthaginensis canon 78. explicatur 616.
 Concilii milevitani canones, Augustino praecipuo auctore compositi sunt 820.
 Tempore autem Augustini, quatuor generalia concilia celebrata sunt 63.
 Concilium meldense, non instituit sacramentum Confirmationis, ul mule nonnulli opinati sunt 66.
 Concilii romani sub Nicolao II. confessio de Eucharistiae sacramento, explicatus 319. *ad* 393.
 Berengarii abrenunciatio in illo concilio habetur 384.
 Concilia contra Berengarium, et Sacramentarios coacta 483.
 Concilium florentinum, quid sibi velit, quando dicil, loco impositionis manuum apostolorum, dari nunc in Ecclesia confirmationem 226. 227.
 In concilio florentino cum Graecis actum esse de numero sacramentorum Melancthonius mentitur 133.

CONCILIUM TRIDENTINUM

Concilii tridentini auctoritas 133.
 Aliquarum sessionum concilii tridentini capita quaedam et canones citati, atque eliam contra haereticos defensi.
 Sessionis 6. de justificatione, cap. 4. Controvers. IV. 89. 654. 655.
 cap. 6. 594. 608. 609. 621. 622. 638. 652. 65R.
 cap. 7. 107. 182. 608. 609. 658.
 cap. 8. 89. 592. 594. 654. 655.
 cap. 9. 638.
 cap. 14. 608. 609. 638. 645. 646. 721. 723. 721.
 Scss. 6. can. IV. 595. 638.
 Sess. 7. can. 1. De sacramentis 66. 128. *el seq.*
 can. 2. 109.
 can. 3. 136. 137.
 can. 4. 63. 95. 102.
 can. 5. 23. per totum cap. vide pro isto et superiori canone v. Fides 83. *ad* 86. *el seq.* Vide quae can. 6.) notantur infra in v. Sacramentum ubi can. 7. 1 de effectibus.
 can. 8. 88. 89.
 can. 9. 121. 122.
 can. 10. 67. *ad* 69.
 can. 11. 41. 45. 75.
 can. 12. 73. *el seq.* 88.
 can. 13. et *seq.* 100.
 Sess. 7. can. I. De Baptismo 194. 214.
 can. 2. 156. 157. 160.
 can. 3. vide 177. 178.
 can. 4. 72.
 can. 5. 160. *et seq.*
 can. 6. 183. 18G.
 can. 7. 183. 188.
 can. 8. 183. 190. 191.
 can. 9. 183. 192.
 can. 10. *ibid.*
 can. 11. 193.
 can. 12. 172.
 can. 13. 172. 182.

- can. 14. 172 *el seq.*
- Scss. 7. can. 1. De Confirmatione 209. *el seq.*
- can. 2. 223.
- can. 3. 231.
- Scss. 13. cap. I. De sanctissimo Eucharistiae sa-
cramento 270.
- cap. 2. 434.
- cap. 3. 397. 398. 497. 110.
- cap. 4. 369. 508.
- cap. 5. 406.
- cap. 6. 397. 398.
- cap. 7. 404. O.I.
- cap. 8. Vide supra v. Communio; ubi de praepa-
ratione.
- Scss. 13. can. I. De sacrosancto Eucharistiae sa-
cramento 250. 361.
- can. 2. 371. 372.
- can. 3. 397. 398. 407. 502.
- can. 4. 397. 398.
- can. 5. 57. 433.
- can. 6. 282. 106. 464. 465.
- can. 7. 397. 398 *el seq.*
- can. 8. 255. 256. *cl seq.* Vide v. Manducatio.
- can. 9. 264.
- can. 10. vide. v. Sacerdos.
- can. 11. 434. 435.
- Scss. 14. cap. 1. De poenitentiae sacramento 593.
606. *ad G09.* 646.
- cap. 2. 588. 612. Vide in compendio Patrum, ti-
bi de comparationibus Poenitentiae cum aliis
sacramentis.
- cap. 4. De Contritione 89. 595. 631. 633. 638.
643. 670. 671.
- cap. 5. De Confessione 590. 591. 677.
- cap. 6. De ministro Absolutionis 588.
- cap. 8. De Satisfactione 721
- cap. 9. De operibus satisfactoriis 717.
- Sess. 11. cap. 1. De doctrina extremae Unctionis
740. 750.
- cap. 2. 760.
- cap. 3. 772.
- Scss. 14. can. 1. De poenitentiae sacramento 552.
- can. 2. 61.
- can. 3. 552 *el seq.* Vide in Indice locorum sa-
crae Scripturae in id Joan. 20. Accipite Spiri-
tum sanctum.
- can. 4. 595.
- can. 5. 595. 666.
- can. 6. 677.
- can. 7. *ibid.*
- can. 8. *ibid.*
- can. 9. Vide v. Absolutio.
- can. 10. 68. Vide v. Christiani, cl v. Sacerdos.
- can. 12. 715.
- can. 13. 723. 724.
- can. 15. 720.
- Sess. 14. can. I. De extremae Unctionis sacramen-
to 749. 750. 757. 758.
- can. 2. 760.
- Sess. 21. De hac sessione. Vide omnia quae dicun-
tur in verbo Communio sub una. vel duabus spe-
ciebus. Vide etiam 310.
- Sess. 22. caput 1. De sacrificio missae 310. 751.
752.
- cap. 2. 535.
- cap. 3. 537. 538.
- cap. 4. 563.
- cap. 6. 543. 544.
- cap. 7. 542. *el seq.*
- cap. 8. 544. 547.
- Scss. 22. can. 1. De sacrificio Missae HJ
- can. 2. 527. 528.
- can. 3. 527. 528. 530. 533. 534.
- can. 5. 537.
- can. 6. 562.
- can. 7. 550.
- can. 8. 476.
- can. 9. 416. 417. *cl seq.* 548.
- Sess. 23. caput I. De sacramento Ordinis 43».
- cap. 2. 771.
- cap. 3. *ibid.*
- cap. 4. 432.
- Scss. 23. can. 1. 772.
- can. 2. 771.
- can. 3. 130. *cl seq.*
- can. 4. 772.
- can. 5. 773.
- can. 7. 768.
- Sess. 24. can. 1. de sacramento Matrimonii
- can. 2. 799.
- can. 3. 845.
- can. 4. 845. *el seq.*
- can. 5. 806. 818. 834.
- can. 6. 831.
- can. 7. 811. 815. 816.
- can. 8. 807.
- can. 9. 831.
- can. 10. 857. 858.
- can. 11. 860.
- Can. 12. 859.
- Sess. 14. cap. 1. In decreto de reformatione Ma-
rimonii 786. 792. 857. ad 860.
- cap. 3. 440. 443. 446.
- cap. 4. 810. 855.
- cap. 6. 83.
- cap. 10. 857. 858.
- Concio, vide v. Praedicatio verbi Dei.
- Concio, seu verbum concionalo, quod fingitur
a pile suo Calvinus, nullo modo dici potest
mentale, vel forma alicujus sacramenti, et ali-
us essentiam perlinere 40. 51. 52. 51. 50. il.
421. 422. 605. 606.
- Concio aliter est causa gratiae, et concurrat
justificationem, quam sacramenta, vide haere-
siheranorum 89. cl Calvinistarum 90.
- Earumque confutationem 91 ad 93. 97 ad 99.
seq. Sacramenta vero non justificare mor-
taliSed immediate efficiendo sanctitatem. l.
de 99.
- Concio distinguitur a collatione spirituali 72. l.
ab oratione 549.
- Concio non dicitur sanguis verbi Dei 303.
- Concionis verba sunt mera signa, neque per se
ab intentione, ut pendent sacramentalia 78.
80.
- Concionis primarius finis, fidem confirmandi 61.
Concionem habuit Christus post coenam 54. 60.

Concione linita, missae intéresse .*>45.
Contionale verbum non dicitur verbum vitae, sed consccratorium: et forma sacramenti inlelligilur per verbum vitae 101.
Contionandi cl baptizandi officia distinguuntur, contra Colvinum 55. 60.
Concionan esl Bomino udmhiisirarc 505. 509.510. 513.
In concione bibitur sanguis Christi spirilualiter 303.
Aposloli ratum habuerunt, ul Slephanus el Philip- pus, qm non erail aposloli,conciomireniur 170. *od* 172.
Per naturalem concomilantiam , sub Ulaque spe- cie. est lotus Chrislus. cl ex vi verborum sacra- menti tantum adest corpus sub specie panis, cl sanguis sub specie vini 250.
Cncoinilanliam damnantes, refutantur 323. *ct seq.* 461. 465. eorumque argumenta solvuntur 442.
Concubina vera uxor non esl 786.
Concubina olim dicebatur illa , quae vere cral u- xor, sed privatim ductu , sine legalibus instru- mentis 802. 803.
Concubinae aliquando in Scriptura dicuntur ux- res *ibid.*
Concupiscentia ex actu conjugali accenditur po- tius, quam exlingualur 781. 782.
Concupiscentiae nomine cl rebellionis membro- rum, actus matrimonii turpitudo,cl immundities dicitur 785.
Ite erroribus haereticorum circa Confessionem Cii.
Confessio omnium peccalorum mortalium jure di- vino necessaria iis, qui post Baptismum in pec- cala Inbuntur, quae veritas probalur cx verbis Domini in evangelio 677.Ex liguris quae confes- sionem sacramentalcm praecesserunt 680. cx a- liis locis novi Testamenti 684. cx testimoniis conciliorum 687. cx traditione veterum Patrum per singulas aetates 688. 689. Refelluntur obje- ctiones Kemnitii ad loca Patrum 697. Demum, Confessionem esse juris divini confirmatur ali- quot argumentis, quae ducuntur.
I. Ab antiquitate Confessionis 697.
II. A difllcultate Confessionis *ibid.*
III. Ab utilitate Confessionis , quae cernitur sive Deum consideremus, sive sacerdotes . sive Ec- clesiam ipsam, sive fideles .singulos 699. Vide eliam 698.
IV. Ex miraculis, quibus variis temporibus Deus testatus est. veram esse fidem illam . quum Ec- clesia catholica de confessione habel nc tradit. Sumuntor aulem miracula cx confessione tem- porali. per quam ab aeterna confusione libera- mur 699.
Ei poena illorum.qui contempserunt confessionem lin'd.
Ei integritate Confessionis *ibid.* 699. Denique ex necessitate cl utilitate Confessionis *ibid.*
Solvitur argumentum I. Calvinii 698. II. ejusdem 702. III. 705. IV. 706. 707. V. 708.
Diluitur objectio I. Kemnitii 832. II. ejusdem 709. III. ejusdem cum objectionibus Brenlii 710. IV. *ibid.*
Cutir.MiM Vol. III.

Confessio primum in lege, naturae adumbrata 681. 682.
Clarius in lege Moysis instituta el praescripta 681. *ad* 683.
Eadem a Christo in cvangelicq vnriis figuris expres- sa 684.
Eadem postea promissa 678. 711. 712.
El a Christo instituta 678.685 Hem, vide 700. 701. 711. 712.
Accedit denique usus Confessionis peccalorum in specie lempore apostolorum, ncc non exhorta- tio cl commendatio 685. *per lotum cap.*
Confessio sacramntalis non esl instituta aul prae- scripta ab Innoccnlio III. ipse ennn tantum ex- plicuit jure divino non convenire potestatem sa- cramenti hujus administrandi, nisi iis, qui juris- dictionem in alios habent. quales sunl proprii sacerdotes, ct tempus ultra quod nemo Christia- nus eam differret, utiliter omnino praescripsit 592. 694. 695. 700. *ad* 702.
Confessio quaedam visibilis certi peccati in specie in Testamento veteri 683. Aule eliam 623. 625.
Confessio quae fiebat Jonnni. an fuerit singulorum delictorum 419. 683.fuit lamen figura Confessio- nis. quae Chrisii ministris facienda erat *ibid.*
Confessio peccalorum in specie lempore apostolo- rum. an fieret privatim. vel publice 685.
Confessio peccatorum originem habuit in Ecclesia anle omnia concilia, ponlillcumque decreta un- de colligimus rem esse a Deo ipso praescriptam, neque enim praeceptum tam arduum populus fi- delis ab hominibus admissurus fuisset687. 698.
Confessio, quae iit sacerdoti,est cliam in usu apud Graecos 687. 705. el apud omnes Christianos semper fuit in usu 692.
Confessio, vel sola, vel cum adjunctis aliis Poeni- tentiae partibus exomologesis a Patribus appel- latur 688. 689.
Confessio solum in genere,et dc peccatis publicis, est in usu apud Lulliernnos 688. 689. et ideo quaedam loca Irenaei 687.
Tertulliani *ibid*, cl Cypriani 690. ad confessionem publicam publicorum scelerum , Kemnitius de- torquere conatur, sed locis citatis eadem lesli- monia pro nostia exomologesi explicantur.
lidoni Lutherani non omnium peccalorum in spe- cie. neque necessario ; sed aliquorum tantum. Confessionem fieri volunt 692 Aidc cliam supra 671. ubi de haeresibus.el quae dicuntur a Kem nilio dc novem generibus Confessionum . quas ipse cx suo capite excogitavit 697. e/ *seq.*
Confessio sacramntalis necessaria est,cum sil se- cunda tabula post naufragium 693.
Confessio sacramntalis omnium peccalorum sacer- doti facta necessaria est iis qui conscientiam ha- bent peccati mortalis, unde tenentur in jure di- vino poenitentiam agere.el reconciliationem cum Deo quaerere, cl medium necessarium ad liane reconciliationem oblinendam post Baptismum est talis Confessio 654. *ad* 656.
Confessio peccalorum debet fieri sacerdoti,ad cum modum, (pio morbi ab aegrotis operiuntur me- dico 690.692. 706. 707.
Ex qua similitudine sequitur confessionem debere

esse omnium peccatorum, cl esse, jure divino necessariam 698. similiter, sacerdotes cum sint ju lices a Christo ad hoc, instituti, nequeunt re- cle judicare, nisi peccala omnia cognoscant 677.

Confessio omnium peccatorum, quae nobis in men- tem venerint post diligentem excussionem sacer- doti facienda est : diligentiam autem moralem in- telliginms, qualem in negotiis gravioribus ad- hibere solemus 338. 339. 592. 706. 707.

Enumeratio aulem peccatorum in confessione, non esi impossibilis, neque ad desperationem addu- cit, neque carnificina vocari polesl quemadmo- dum eam vocare audent impii haeretici 711. 712. Vide supra 706. 707. 710.

Confessio est pars materialis sacramenti Poeniten- tiaae, et pars integratis: ca lamen . sine qua es- sentia sacramenti non consisteret 619.

Confessio csl unum ex signis sensibilibus Poeni- tentiae a Deo institutis 605. 618.

Confessio debel Heri lingua ulrique nola l i i.

Confessio non est proprie opus vitae, sed disposi- tio ad vitam 658. disponit satisfactionem, el poe- nitentia per confessionem nascitur 197. 198.

Confessio animi renovationem significat 589.

Confessio a morte liberat, paradisu aperit, el spem salutis tribuit 589.

Confessio ul ordinatur ad confessionem et erube- scentiam , pars dici potest satisfactionis 766. 707.

Confessio peccatorum ad justificationem hoc lem- pore necessaria est. quae lempore Patrum Te- stamenti veleris necessaria non cral 708.

Ilcmisso peccatorum pendet aliquo modo ab enu- meratione quae fit in Confessione coram sacer- dote 711. 712. Vide 686.

Sine confessione aut ejus voto, remitti non possunt peccala 708.

Sine confessione auriculari. Christus poenitentes reconciliavit, antequam sacramenlum confessio- nis institueret, quia auctor est sacramentorum, et ab illis non pendet. el quia ul Deus peccala conlra sc. suamque legem facta simpliciter do- nare polcral 708.

Ad confessionem non requirilur fides aliqua spe- cialis, qua credamus nobis remitti, vel remissa esse peccala 620. *ad* 622.

Confessio el satisfactio multum conferunt ad salu- tem. quod dicunt scholastici, sed non dicunt (ut mentitur Kemnitius) per confessionem nos me- reri remissionem peccatorum, nisi forte ex con- gruo , nec substituunt meritum enumerationis gratuitaee condemnationi 711. 712.

Confessio sacramenlalis non lam homini, quam Deo fit 697.

Confessio peccatorum testimoniu est conscientiae timentis Deum 697.

Confessio peccatorum est praeparatio ad commu- nionem 131. 700. 701. 705.

Confessionis materia sunl verba, quae gerunt vi- cem rerum 50. *ad* 52. Actus poenilenlis dicun- tur quasi materia 52.

idem peccatum saepius potest ad Confessionem ad- duci 662.

Noque repugnat ul uno die dicantur peccala, it j- lio die absolvatur pocnilens l(17.

Confessionis forma. Vide supra v. Absolutio.

Confessionis ministrum non esse judicem, ¶ . praeconem Dei, neque pro potestati: absolvere, sed tantum annttnciare pocnilenlibus iodolgen- liam, est haeresis ltilhernnoniin cl ùlrini-U- rum 677. contra quam 678. *per telum ci*,

Confessionis minislros esse judices a Domino i Ecclesia constitutos in caussis pocnilenliuinp . bnlur Scripturis 67S. elser/. Patribus 679. elli, tione 680.

Minister in hoc sacramento non utitur nisi vert l 107.

Confessionis sigillum colligitur. Vide 701.705.

Confessio non sacramenlalis.

Confessio quae lit Deo non negligible incallr/, 697.

Confessio generalis quotidie recitatur nsacrnk-, et a populo 697. ejus usus antiquissimus 557.

Confessio publica scelerum occultorum . quar: l vetita 691. 695.

Confessio quam sustulit Neclarius non eratis . la. ul per eam sacerdos cognosceret peccata[nitentis, el inde reele judicaret, esset ne pe- lens ligandus, vel solvendus, nut, quo poem lia imponenda cssel, sed solum ul poenileo<-, blica illa confusione accepta, partem lh -, quae peccatis ejus debebatur, lueret 706. 70».

Confessionis el Poenitentiae publicae ritum (r privatae) una cum presbytero poeaillepliano;.. his confessionibus cl poenitentiis publicise erat , sustulit tVcctnrius 705. 709. Vide M *cl seq.*

Confessioni publicae opponitur n Chrysoslomi . fossio quae iit soli Deo in conscientia, sine- verborum 706. 707. Vide de confessione ¶ lit soli Deo 697. 706. 707. 710. *ad* 712.

Confessionem publicam coram testibus, titane in Ecclesiae theatro passim carpit Chrysoston 706. 707. 710.

Confessionem publicam non abrogarunt cpi* e quidam tempore Decii, sed eam potius addi: l rtml ad privatam 706. 707. 709. 716.

Ohm eliam Poenitentes publici tid Eucliarisliamt cedere non poterant, nisi presbytero poeniten- tiario privalim omnia peccala sua confessi ts- sent, et deinde ad ejus arbitriu publice corm coetu Ecclesiae peccala publica detexissent. el poenilenliam publicam egissent 701. 709. de poenitentia publica vide 611. 612. *el seq.* Vi etiam v. Peccatum, el v. Sacerdos.

Confessionem publicam mutatam fuisse in prit lain anno 150. ab adventu Domini. est insigne mendacium Keinnilii 709. Vide eliam alia men- dacia ejusdem 698. 708.

S. Confessores mullo serius . quam martyres i Ecclesia coli coepti sunl 565.

Confirmationis sacramenlum, an sil verum el propriu sacramenlum.

Haereses. blasphemiae, el mendacia lincrticoniE | 20. 209 *ad* 212. *cl seq.*

ùhiu eliam mendacia cl caluumi.i circa hoc sa- mculuii praeter locum l ilalum. nempe 297. ha- bentur eliam 25. Vide quae dicuntur 128. 211. 222. quo alio loco ait. Confirmationem esse ca- lehcMiui puerorum, qui in infantia baptizantur, ibique refellitur.

probalur veritas, videlicet Confirmationem esse sa cNiiienluin vere et proprii*, dictum. Ex Scriptu- ris 39. 129. 211. *cl seq.* Ex traditione, el tesli- moniis summorum pontificum 216.

Es testimoniis conciliorum 217. Ex testimoniis Pa- trum graccorum 129. 217. Ex testimoniis Lili- norum 130. 131. qui omnes Patres ex aposto- lorum doctrina el traditione hoc deducunt. Vide eliam pag. 226 *ad* 228.

liluunlur solutiones adversariorum ad Patrum te- stimonia, quae sunt etiam argumenta ipsorum , cootra venlalein 219. 220.

Promissio graliae cl Spiritus sancti (quae csl u- imin ex requisitis ad constituendam essentiam licjus sacramenti): In hoc sacramento Conlir- nialiunis amplissima habetur 129. 21 i.

Promissio Spiritus sancti per lioc sacramenlum, tuli Ecclesiae perpeluo facta 215.

Item, Confirmatio est caeremonia dans gratiam a Baptismo distinctam 219. *cl seq.*

Medium, seu organum, seu signum sensibile con- stans ex rebus cl verbis, quibus applicetur illa promissio (quod csl alterum requisitum ad es- sentiam sacramenti) fuil manus impositio cum oratione 129. 211. Vide infra manus impositio.

Medium, seu organum, quo applicatur illa promi- sio, perpetuum est 216.

ConOnalio dicitur manus impositionis sacramen- tum 217. cl Confirmatio mtelligilur per manuum impositionem 230.

Ilb manus impositio non eral quaedam oblatio ba- ptizatonni Deo, ul in mentem venit Calvino, sed verum sacramentum Confirmationis 211. 215.

Confirmatio communiter nunc dicitur hoc sacra- mentum, quod lamen apostolorum tenipore dice- batur manuum impositio 228.

9uod» concilium llorenlinum dicil loco illius ma- nus impositionis dari nunc in Ecclesia Confirma- tionem, vult dicere . idipsum quod apostoli fa- ciebant, cum dicebantur imponere manus, face- re nunc episcopos, cum dicuntur confirmare, vel chrismare 228.

Haec manuum impositio conjuncta fuil cum unctio- ne. cl signo crucis, simul enim haec duo fiunt, dum crucis signum Chrismate pingitur in fronte continuandorum 129.

Patres ponunt essentiam hujus sacramenti in un- ctione Chrismatis, el signaculo crucis in fronte 216. 217. *ad* 220. 222.

Po tertio requisito ad sacramentum aliquod con- stituendum, videlicet institutione et mandato di- vino. habemus mandati cxcquulioncm el tradi- tionem non scriptam et certissimam , cui fides habenda est, ul ipsi verbo scripto 39. 129. 215. 219. 220 22S. Vide Patres apostolorum tempore vel prope, <pii expresse dicunt. Contirinalioncm esse sacramenlum 216. *ad* 218.

Cuuflrmalionis institutionem probamus, ex eo quod

est signum rei sacrae, cui est annexa promissio graliae, quod signum nullus homo , vel angelus instituere polesl 784.

Confirmationis sacramentum non fuit institutum in concilio mldensi. ul nonnulli male opinati sunt 66. neque a Sylvestre papa 225.

Confirmatio fit Chrismate 221. Vide 219. 220. v. Chrisma.

Miracula ostensa in confirmationem hujus sacra- menti 219. 220.

Dc malcria hujus sacramenti Confirmationis.

Haeretici quid garriant , supra sunl notata loca. Vide etiam 223.

Chrisma, sive unctio, materia csl sacramenti con- firmationis *ibid.*

Materia Confirmationis, non csl oleum simplex, sed oleum mixtum balsamo 223.

Utrum aulem requiratur balsamum in Chrismate necessitate medii, an solum necessitate praece- pti, sunl duae opiniones, cl ncuira csl de tide , vel conlra fidem 228.

Malcria hujus sacramenti dicitur oleum salutis, quia facimus instrumentum dumtaxat applican- dae graliae Christi 230.

Eadem semper materia usi sunt apostoli in confir- matione 226. 227.

Chrisma, quod csl materia sacramenti confirma- tionis, prius consecratum ac benedictum esse debet, probalur ex traditione ecclesiastica san- ctorum pontificum, ex conciliis cl Patribus 221. 225. Vide v. Consecratio.

Unctio Chrismatis ad erucis figuram in fronte ho- minis baptizali Heri débet, ul si vera cl proxima sacramenti hujus malcria 225. Vide eliam 229. cl Patres 216.

Dc forma cl necessitate sacramenti Confirmationis.

Forma hujus sacramenti, sunt haec verba: Consi- gno te signo crucis, et confirmo te Chrismate salutis in nomine Patris, cl Filii cl Spiritus san- cti 229. Vide 50. 54.

Haec omnia verba an habeantur apud antiquos au- ctoree *ibid.* item in Scripturis 221.

Confirmationis sacramentum esi praeceptum , sed non medium ad salutem simpliciter necessa- rium 62.

Confirmatio necessaria esi necessitate medii ad bene esse, posita divina institutione *ibid.*

De effectu sacramenti Confirmationis.

I nus effectus est, quod graliam conferat gratum facientem et quidem majorem, quam ipse Ba- ptismus in ordine ad roborandam animam con- tra diaboli impetus; sed minorem in ordine ad remissionem peccati, quia non remittit lotam poenam 230.

Cornelium el Cyprianum tribuere Confirmationi effectum proprium Baptismi, est impostura Km-

IOS	IMH.X
<p>nilii, non enim ei Iribuunt effectum Baptismi , sed alium proprium 110.</p> <p>Patres distinguunt Confirmationem a Baptismo, et effectum spiritualem ei tribuunt 222.</p> <p>Baptismus dat gratiam et Spiritum sanctum, sed ad alios effectus quoniam Confirmatio: ille armat, quia dat gratiam bene operandi; sed haec addit peculiare robur ad profitendam fidem et ad pugnandum pro fide: denique ille proficit in suo genere, quia facit vero et integre justos et Dei filios: et lamen haec proficit in alio genere 213. 215. 223. 230.</p> <p>Immo in Confirmatione datur Spiritus sanctus in majori plenitudine, quam in Baptismo 214. 216. et etiam complementum et perfectio Baptismi 232.</p> <p>Praesupponit enim totum effectum Baptismi et superaddit gratiam copiosiore 138.</p> <p>Hujus sacramenti effectus significati sunt in illis igneis linguis, quae, apparuerunt super apostolos in die pentecostes 223. 225.</p> <p>In primitiva Ecclesia post Baptismum dabatur per hoc sacramentum Spiritus sanctus in forma visibili ignis, et quod tunc dabatur visibiliter, nunc datui invisibiliter 197. 216.</p> <p>Confirmatio non perficitur nisi in fronte 213.</p> <p>Confirmatio requirit puritatem et fervorem fidei in corde et constantem confessionem in ore 224.</p> <p>In Confirmatione adscribitur homo ad militiam Christi et gerat vexillum ejus in fronte, et accipit robur et potentiam, vel ex officio pugnei contra daemones 122.</p> <p>Aliter effectus Confirmationis est character, quo adscribitur homo in hanc militiam, sicut per Baptismum in Christi familiam 230. 232.</p> <p>Confirmationem imprimere characterem probatur 122. Vide 122 <i>ad</i> 125.</p> <p>Hoc sacramentum propter characterem non potest repeti, si semel rite collatum 122. 126. 231.</p> <p>Confirmatio ponitur secundo loco, vel servetur ordo temporis quo ex natura sua sumi debet 138.</p> <p><i>D" ministro, et suscipientibus hoc sacramentum Confirmationis.</i></p> <p>Solus episcopus etiam proprius et ordinarius minister hujus sacramenti etiam lamen presbyter ex dispensatione etiam extraordinaria concessione hoc sacramentum conferre 211. 231. 232.</p> <p>Confirmare est actus ordinis episcopalis, et hic ordo est etiam in presbytero saltem inchoatus et imperfectus 232.</p> <p>Apostoli vel episcopi manus imposuerunt, et hoc sacramentum contulerunt, et episcopi soli succedunt apostolis simpliciter et absolute: Presbyteri lamen in aliqua re succedunt, sed non in omnibus, neque absolute 95.</p> <p>Minister in Confirmatione, quando ulitur rebus et verbis, etiam Deus ulitur illius 106.</p> <p>(omnino rmalio per nomenclationem, et manus impositionem, etiam infantibus olim dabatur 222.</p>	<p>Christus nullum confirmavit, et lamen instituit; sacramentum Confirmationis 769. 770.</p> <p>Confirmatio vera potest dari et accipi a malis, vel ipsum etiam Baptisma 222. 230.</p> <p>Confirmationis sacramentum visibile accipiar, etiam mali, sive invisibili gratia Spiritus sancti 222.</p> <p>Non nisi confirmatis dabatur Eucharistia 222.</p> <p><i>Dc caeremoniis Confirmationis.</i></p> <p><i>Caeremoniae quae adhibentur in consecratione Chrismatis feria 5. in coena Domini.</i></p> <p>I. Benedictiones olei et balsami per orationem 233.</p> <p>II. Benedictiones olei et balsami per signum crucis.</p> <p>III. Halitus episcopi aliquoties iteratus super vestimentum pullam chrismatis.</p> <p>IV. Salutatio chrismatis consecrati ab episcopo presbyteris his verbis. Ave s. Chrisma.</p> <p><i>Caeremoniae quae adhibentur in ipsa collatione hujus sacramenti praeter caeremoniam tunc collatam in halem ungendi et signandi frontem</i></p> <p>I. Esi vel adsit susceptor, qui confirmandum vel etiam episcopo 233.</p> <p>II. Vel variae preces dicantur super confirmantem, et quidem cum manus impositione.</p> <p>III. Vel confirmato pax detur ab episcopo 233.</p> <p>IV. Vel confirmatum, episcopus manu vel baculo caedat.</p> <p>V. Ut fascia ligetur frons.</p> <p>VI. Vel ad septem dies non lavetur caput, nec frons.</p> <p>VII. Vel in sabbatho paschae et pentecostes ieiunetur.</p> <p>VIII. Vel a jejunis detur et accipiantur.</p> <p>Conjugium hominum a conjugio belluarum etiam modo differat 781. 782.</p> <p>Conjugium solum sine gratia Dei non esse sufficiens remedium contra fornicationem <i>ibid.</i></p> <p>Conjugium in omni gradu potest a Deo dispensari 101.</p> <p>Conjugium cum pluribus uxoribus, alioqui illicitum. Dei dispensatione aliquando factum est licitum 802.803.</p> <p>Conjugium liliorum Adae cum sororibus, quando fuerat justum, etiam contra jus naturae 803.</p> <p>Conjugium cum uxore fratris defuncti, non prohibetur jure naturae, sed positivo 815.</p> <p>Conjugium inter fidelem et infidelem 162.</p> <p>Eonimque filii ante diei possim sancti 162.</p> <p>Conjugium verum inter b. Virginem et Joseph. fuisse sine copula carnali 785.</p> <p>Conjugii sacramentum duobus modis potest considerari 790.</p> <p>Conjugii in infidelitate, etiam post Baptismum coniugii discrimen 801.</p> <p>Conjugia quaedam in Levitico prohibita, etiam quaedam permissa in eodem gradu 846.</p>

Conjugia jure nalurae, quae permissa cl quae ve-
tilk *ibid.*
Conjugia in quinto gradu, aul ulteriore in recta li-
nea vix unquam contingere possunt *ibid.*
Conjux cur ex latere viri procreata 801.
Conjuges ex actu conjugali.accendunt potius,quam
«unguunt concupiscentiam, ex quo oritur illis
dtflleullns continentiae quando inler sc distant
181.182.
Conjuges qui altero vivente separantur, ul ducant
alium vel aliam, sacrilegium committunt, ul in-
quit Ambrosius 780. *ad* 782. conjugium aulem
ulverum sacramentum. impie Lulherus sacri-
legium audet nominare 785.
Conjuges Deo placere non possunt eo gradu, quo
placere potest virgo *ibid.*
injuges saltem ad tempus cx consensu abactu
conjugii sc abstinere debent, ul vacent orationi
785. 786. 813.
Conjuges mutuam benevolentiam inter sc habere
debent 778. 779.
Conjugum Cnistianorum impietas cl mali mores ,
non polluunt sacramenti matrimonii sanctitatem
781.
Conjugum Christianorum officia in liberos 781.
782. , '
Conjugum corpora el conjuges ipsi cohabitantes ,
sive conjunctio ct societas eorum externa, quo-
modo sit materia sacramenli matrimonii 790.
Conjugum adulterarum culpis ignoscere, non de-
bd maritis videri durum 817.
Conjugum continentia perpetua cx consensu 80G.
Conjugale vinculum quid sit 808. 809.
Conjugali actu quomodo acquiratur gratia, lum cx
opere operato, tum ex opere operantis 786.
Non eslneccsse, ut ubicumque csl vir, aul mulier
sine conjugo.continuo detur, ei conjux 822.823.
Consanguinitas quomodo differat ab alliuilale 838.
Consanguinitatis gradus in Levitico prohibiti 838.
Conscientiae pax oritur ex remissione culpae , cl
cx ratione periculi mortis aeternae 739. 740.
Conscientiae bonum testimonium consequitur ju-
stificationem,el est quasi arrabo futurae gloriae
170. 251.
Conscientiae stimulus lunc maxime sentitur, cum
is placere incipit, quem peccando offendimus,
cl cujus gratiam desideramus 647.

Consecratio Chrismatis.

Consecratio triplex, olei catechumenorum, olei in-
firmorum cl Chrismatis 224.
Consecratio Chrismatis ah episcopo *ibid.*
Consecrationem Chrismatis esse speciem magiae
vel incantationis, est horribilis blasphemia hae-
reticorum. Vide 58. 59. 224. 229. 233.
Consecrari nihil potest sine crucis signo 233.

Consecratio Eucharistiae, vide infra verba,
sacramentalia.

Consecratio necessaria est ad sacramentum Eucha-
ristiae conficiendum 279.

Consecratio Eucharistiae quomodo dicatur Geri
prece 296. 297. Vide 298. 299.
Consecratio panis apud haereticos nihil ponit in
pane, nisi respectum rationis , immo nullam a-
gnoscul veram consecrationem panis 298.299.
Consecratio Eucharistiae sit solis Domini verbis :
Hoc est corpus meum, etc. *ct seq. item* 429.
430.
An semper aliqui existimaverint consecrationem
factam istis verbis, an abis 31R.
De verbis consecrationis Graecorum, vide v.Gracci.
Formam consecrationis qui referant. 429. 430.
An semper aliqui existimaverint consecrationem
factam istis verbis, an aliis 318.
De verbis consecrationis Graecorum, vide v.Graeci.
Formam consecrationis qui referant 429.430.
Consecratio panis facta a Christo cl benedictio an
sinl idem. Vide v. Benedictio.
Consecratio vera non csl illa lectio epistolae ad
Corinthios, quam invenit ex capite suo Calvinus
429. 430.
Vide caetera quae dicuntur in v. Sacramentum ,
ubi de caussis intrinsecis sacramentorum in ge-
nere.
Consecratio ul rite el sine peccato fiat, requiri-
mus universum canonem: fatemur lamen veram
esse consecrationem, quae solis verbis institu-
tionis lierci 429. 430.
Consecratio est opus Dei per ministrum 422.
Consecratio corporis cl sanguinis Domini non pen-
dent a bonitate vel malitia ministri consecrantis
371. 372. 613.
Consecratio corporis scorsim n sanguine 503. 504.
Consecratio non est propriu sacramentum Eucha-
ristiae 401. 407.
Consecratio nostra csl repetitio illius primae, quae
n Christo facta csl 123. 421.
Consecratio Eucharistiae ordinata ad communio-
nem fidelium, vel ad sacrificium 508.
Consecratio Eucharistiae ad essentiam sacrificii
perlinet 523. 524. *et seq.*
Consecratio quare vocclur incruenta lalria 508. *ad*
510.
Consecratio cl oblatio Eucharistiae 490.
Consecratio Eucharistiae reele lll lingua latina 516.
547.
Consecratio panis debet ordinari ad manducatio-
nem 400. Vide v. Manducatio.
Consecratio facit, ul qui panis csl anle consecra-
tionem, sil corpus Chrisli post consecrationem
315.
Consecratio panis, an vocetur res coelestis 298.
299.
Consecratio nutrition! comparatur 373. Vido v.
Nutritio.
Consecratio seu benedictio ad sacramentum fa-
ciendum perlinet, distributio el manducatio ad
usum 400.
Consecratio Eucharistiae repeti non potest in do-
mibus ad quas defertur 406.
Consecratio vini in parvo calice 452. 453.
Consecratio mullorum calicum numquam fuit in
usu *ibid.*
Consecratio quaedam nova, dici posset illa commi-

- Mio corporis et sanguinis Domini, quae fit in sacrificio missae 574. *ad* 576.
- Consecrationis Eucharistiae, instrumento sunt verba sacramentalia ex divina institutione. ita ut habeant vim convertendi, tamquam instrumenta Dei 315. 319. 320. 422.
- Consecrationis verba necessaria simpliciter 428.
- Verba consecratoria omnium sacramentorum 53.
- Consecrationis nomine interdum Patres accipiunt totam liturgiam, vel certe totam actionem, quam nos canonem vocamus 427.
- Consecrationis verbis non fuerunt contenti veteres Patres quando sacra faciebant sed addiderunt alia non scripta 429. 430.
- Consecrationis verbis, vera et sollemnis oblatio celebratur 525.
- Consecrationem vocant Patres, preces, invocationes, gratiarum actionem et benedictionem et hoc duplici de causa 427.
- Consecrationem panis apostoli habuerunt in praeecepto 458; 459.
- Consecrationes templorum, altarium etc. quare non sint sacramenta 37. 38.
- In consecratione Eucharistiae res prophana fit sacra, panis videlicet convertitur in corpus Christi, et res illa sacra, Deo offertur 525.
- In consecratione consistit repraesentatio sacrificii crucis 525.
- In consecratione descendere angelorum choros dicunt Patres 525. *et seq.*
- In potestate consecrandi Eucharistiam superantur angeli a sacerdotibus 432.
- Consecrandi potentia major est, quam baptizandi 70. 71. Vide 69.
- Per consecrationem Eucharistiae, ex pane fit caro Domini 308.
- Invocatur super altare Deus omnipotens, et Spiritus sanctus, ut descendat et transmutet panem in corpus Christi 319. 320.
- Per consecrationem sacrificium apostoli 525. *et seq.*
- Panem et vinum consecrandum efferimus in sacrificio missae, ex quo per consecrationem, verum sacrificium Deo immolandum est 560. 561.
- Vide v. Oblatio.
- Per consecrationem corpus Christi accipit formam cibi 525.
- Ad essentiam consecrationis non requiritur nisi materia, forma et minister. reliqua non sine peccato omitti possent 429. 430.
- Ad consecrationem requiritur certa ministrorum ordinatio 431. *et seq.*
- Ante consecrationem recte dici potest in missa. panis et vinum sacrificia sancta et illibata 566.
- Post consecrationem, an Eucharistia recte dici possint antequam respectu corporis et sanguis 317. 427.
- Post consecrationem non remaneat amplius substantia panis. Vide v. Panis. Ad verba consecrationis solebat populus respondere alta voce, Amen 423. 424. 429. 430.
- Post consecrationem etiam olim ostendebatur populo Eucharistia, et conceptis verbis invocabatur fortasse illis verbis, *Agnus dei eleison* 317. 425.
- De consecranda Eucharistia libemus mandatum, Scriptura 434. 432.
- De consecratione Eucharistiae quid blasphemet haeretici 298. 299. Vide loca citata de consecratione Chrismatis.
- Christum vero nullis verbis consecrasse, fuit quidam opinio Innocentii 111. quae refellitur; ipsomet 426.
- Consensus internus sine signo externo, non sufficit ad Matrimonium 51. 52.
- Consensus peccati. Vide v. Peccatum.
- Consuetudo universae Ecclesiae perpetua, non potest cum verbo Dei pugnare, et quanti sit facies, dei 73.
- Contemptus sui parit contritionem 637.
- Continentia perpetua imperatur ministris altaris 433.
- Continentia an imperata sit s. Paulo 145. 146.
- Continentium status, aliorum civilis statu Maior. 788. 789.
- Incontinentibus omnibus lex Christi displicebo? tamen propter eos immutanda est 822. 823.
- Continuari et dividi civilis eorum, quae nulla sunt 352.
- Contradictionis implicatio repugnat potentiae bene 347.
- Quae implicant contradictionem excluduntur aliis, quae Deus facere potest *ibid.*
- Illa implicant contradictionem, quae pugnant; essentia rei *ibid.*
- Contradictiones, quae videntur esse si ponatur unum corpus in pluribus locis, solvuntur 353.
- Contritionem esse actionem bonam et liberam, etc.*
- Doctrina catholica de contritione 631 ad 633.
- Varia haeticorum paradoxa de contritione 631 contra quae 634. *et seq.*
- Contritio non civilis terror ex minis legis concepi? 634. Vide 607. 620. 634.
- Contritio non est passio, sed actio, et civilis non coacta 635. 636.
- Contritio ad evangelium maxime pertinet f. 35. f. 36.
- Contritio non spoliatur hominem bonis operibus; et peccatis ac maledictionibus replet; sed contra potius, et ipsa est opus bonum et a peccatis liberat et bona opera ac benedictiones adducit 637.
- Contritio non civilis prior illa, neque etiam ipsa attritio nisi fide praecedente ullo modo haberi potest 585. 587.
- Contritio ut per signa manifestatur, pars est sacramenti poenitentiae 588.
- Contritionem autem quondam actum esse viriolum poenitentiae, et per hoc pariter ne vetuli membrum poenitentiae actualis, probatur 623. 625.
- Contritio fieri potest ut iisdem verbis delegatur et Confessio explicetur; verum tamen in illis veris? duo signa sensibilia continentur, et plane aliud est Contritio verbo expressa, et aliud Confessio verbo explicata 619.
- Contritio civilis pars materialis et integralis sacramenti

pocnllcnlinc. cl cujus generis partium integra-
lium 619. 620. Vide eliam 397. 398. *ct seq.*
In contritione includitur Confessio, quae soli Deo
Hl 697.
Nemo csl. qui ut oportet ingemiscat, qui non co-
piaia ea remedia animae suae vulneribus appli-
cari. quae Deus pro temporum varietate Insti-
tuit 708.
Contritio el bonus moins cordis in suscipientibus
aeramenta. 22. ad 24.
Conlrilio,accedentium ad Baptismum Joannis G07.

Contritio *an sine speciali Dei auxilia
haberi possit.*

Contritio sine speciali Dei auxilio haberi non po-
st637 el seq.
Contritio donum csl Spiritus sancti 595. item opus
Dei csl eliam adversariis consentientibus 637.
Contritio csl opus nostrum cl opus Dei 593.

Conlrilio *an includat odium peccati
praeteriti.*

lo tonlrilionc includitur odium el détestatio pec-
cati praeteriti, idque probalur cx Scripturis cl
Patribus 639. *cl scq.* solvuntur objectiones
610.
Ilcnoratio vitae, ila ul non amplius incurratur in
peccala, cslsignum verae contritionis CIO.
.VI contritionem requiritur explicilum cl formale
propositum vitae melioris 641. 642. el an aliqui
sini juslilicali. sme lioc proposito , scd lanium
cum deteslnlioic peccatorum 644. viriualis au-
tem conlrilio sufficiet, quando aliquis pusi ac-
curatam discussionem conscientiae suae, non
polest ad memoriam peccala sua Iethalia revo-
care, cl quando aliquis neque peccati lolhnlis
conscientiam habet, neque eliam habet vitam
suam excutiendi, ul si forte ripialur subito ad
martyrium 647.
Contritio csl dolor dc peccato commisso , cum
proposito non peccandi dc caelcro 652. ad
611. neque erit vera contritio, quae dolorem ad-
ierat dc peccato praeterito sine proposito non
peccandi dc cnclcro 644.Vide eliam 607. natura
ipsa hoc suggerit 642. 643. 655.
Neque laede conceditur dari posse casum, ul quis
nvera dilectione Dei peccata defleat, et eorun-
dem indulgentiam postulet, quin saltem animo
proponat Deum non amplius offendere 645.
Conlrilio duritiem cl tumorem, ac proinde pecca-
ti affectum secum non palilur, imino fere sem-
per contritio cum humilitate conjungitur G34.cs!
.iiilcin contritio effectus humilitatis cl discussio
nis cl cognitionis sui 637.

De *necessitate contritionis.*

Conlrilio saltem imperfecta, omnino necessaria est
In adultis, neccssilale medii, ad remissionem
peccatorum cl justificationem oblinendam 611.
Dcontritione praeceptum divinum cxlal 635. 636.

646.01 solvuntur objectiones contra necessitatem
contritionis 646. *cl scq.*
Conlrilio Deo gratissima osl.el habet promissionem
gratiae cl vitae 635. ad 637.
Conlrilio sola interior sufficit illi ad salutem, qui
angustiis temporis, aul aha dc caussa legitime
impeditus, confiteri, aul satisfacere nequit 623.
G25.
Contritionem praedicaunt Christus cl apostoli
635. ad 637.

De *quantitate contritionis.*

Quod haeretici dicunt dc contritione catholico-
rum,videlicet,quod nd desperationem viam ster-
nat, vel ccric dubios atque incertos de sua ju-
stificatione homines reddat, in ipsos verissime
convenire ostenditur, quippe qui ad desperatio-
nem adigunt poementes 648. 649. per *totum
cap.* Vide etiam 472. 473.
Non requiritur a<l eam contritionem . quae sil fotu-
ra sufficiens ad remissionem peccati, ul aequa-
lis sil magnitudini irae divinae 650.
Dolor de peccatis debet esse summus. saltem (ut
theologi loquuntur) apprelintive 650.
Non csl necesse, ul conlrilio sil dolor summus in-
tensive 650.
Non requiritur certus gradus intensiois, neque
inora ulla temporis ad veram contritionem polest
homo quovis tempore justificari 651.
Neque illud exigitur, ut tot sint aclus contritionis,
quoi sunt peccala: modo de omnibus, quae post
examen menti occurrunt, cx animo dolcamus
651.
Utilissimum lamen csl.peccala singula.amarissime
el longo lempore ita deflere . ul conlrilio non
solum apprelialive, scd etiam intensive, <cl ex-
tensive, ul sic loquamur, summa dici possit
651.
Dolor de peccatis offensionem aequari non potest;
proportio tamen servanda esi inter pccala et
dolorem dc peccatis 650.
Dolor contritionis debet aequare, aul excedere vo-
luptatem,quam peccando accepimus *ibid.*
Dolorsiimmusinlensivus est,quando voluntas sum-
mo conatu detestatur aliquid: appreliativus do-
lor est quando voluntas pluris aestimat de-
testationem alicujus mali,ipiam cujuscumque bo-
ni conscqnulionem, aul alterius mali detestatio-
nem *ibid.*
Dolor cx contritione susceptus, adeo vehemens
esse polesl ul doloris vehementia,cum scelerum
magnitudine aequori, conferriqne possit 588.
Dolor rationalis cl sensualis in contritione, prior
necessario requiritur, posterior non item 650.
Conlrilio perfecta esse debet, lanlusqne dolor cx
peccatis concipiendus, ut major nequeat cogita-
ri. ita ul loto corde, tola mente, atque omnibus
viribus, dolcainus: neque ob ullius boni creati
jacturam majori, aul aequali dolore afficiamur
589.
Contritionem et caeleros aclus poenilenlis. non e-
xigiinus perfode., nisi quatenus vires humanae a
Deo adjutae sc extendunt 592. Vide etiam 592.

Contritio amara esse debet, et laboriosa 670. Vide v. Poenitentia.

Utrum contritio peccala remittat.

Contritio causa est remissionis peccatorum 652. Et verius videtur non solum esse dispositionem ad justificationem, sed meritum etiam de congruo justificationis *ibid.* Vide practrea 590. 592. 617. 650.

Unde, quando contritio dicitur meritum , pretium, satisfactio pro peccato, de merilo, pretio et satisfactione ex congruo intelligitur 653. *ad* 655.

Contritio est antidotus peccatorum, et via ad gratiam et salutem 637.

Vere contritis promittitur perfecta peccati purgatio 742.

Conlirlio, confessio, satisfactio, quae sunt actiones poenitentis, solum concurrunt ad remissionem peccatorum efficiendam . quatenus vim sacramentalcm a verbo absolutionis,a quo formantur, participant 599.

Conlirlio, quae ex charilale oritur, effectus et proprietates charitalis habet, nempe efficere liliis et amicos Dei, implere legem et recte vivere 656.

Conlirlio vera sufficit ad amicitiam Dei recuperandam 745. 746.

Contritionem perfectam vel imperfectam in nobis esse, certitudine fidei scire non possumus, perfecta tamen contritio a nullis haberi potest, et a plurimis re ipsa habetur 581. *ad* 584. 637. 650. Vide v. Certitudo, et v. Peccatum.

Utrum conlirlio ante absolutionem sacerdotalem peccala remittat.

Contritione perfecta, quae ex fide et spe, et christicaliter procedit cum voto sacramenti suscipiendi remittuntur peccata ante sacerdotis absolutionem 654. 655. *et seq.*

Solvuntur XVII. objectiones, quae videntur probare non slatiro post veram contritionem, quae ex charilale procedit, posse haberi remissionem peccatorum, sed charilalem et contritionem haberi ante hanc remissionem.et veram chrilalem cum reatu peccati moralis haberi posse *6S7.per totum cap.*

Per contritionem licet peccala remittantur: non tamen frustra homines contriti baptizantur, vel reconciliantur, neque falsa est forma sacramenti. *Ego te baptizo, ego te absolvo* 662.

Vide quae dicuntur de absolutione Magdalенаe, quae jam erat justificata 608. 609. 657. et de Baptismo Pauli qui jam erat electus vas electionis 657.

Conlirlio reconciliat hominem Deo ante susceptionem sacramenti: lamen ea reconciliatio non est tribuenda soli contritioni.sed contritioni cum voto sacramenti suscipiendi, quod votum semper in ea includitur, haec autem contritio cum solo sacramenti voto culpam quidem purgat, sed reat-

tum lotius poenae temporalis raro ad rood, tollit 660. 661.

Contritionis dolor aliquando tam vehemens fipotest in aliquo poenitente, ut per eum peccata omnia, quoad culpam et poenam plenissimedeicantur 608. 609. 721. 741.

Per actum contritionis vel est opus poenale,semporaliquid poenae temporalis, pro qua satisfacies dum erat, remittitur 721.

Per contritionem licet poena aeterna sit remssive tamen remittitur etiam perabsolutionemccrdolis, quia in voto, et pacto hujus absolutio nis remissa fuerat 660. 661.

Utrum omnia peccala deleantur per contritionem.

Nulla est peccatorum multitudo, vel gravitas, quae per veram poenitentiam non expietur 99.

Solvuntur non objectiones, ac de peccato in Spiritum sanctum, quod irremissibile dicitur, dicitatur 663.

Utrum conlirlio , sive attritio, quae oritur: timore servili, sit bona.

Conlirlio imperfecta ex timore poenae orta. licet, atque utilis 66G. *et seq.* neque dici hypocrisis, vel homines hypocritas facere («. 670.

Dolor peccati ex solo timore legis, et poenae perfectus non est ita liberae voluntarius, ut ille, qui oritur ex amore justitiae et Dei,scilicet, ceterum lamen liber ac voluntarius est 669.

Dolor iste etiamsi aliquo modo extortus dici quonon ideo lamen est, malus neque peccatum; get, sed bonus est. et a peccato retrahit *ibid.* Dolor et odium peccati perfectum est illud, quod ex amore Dei. iustiliacque procedit, et ideo dicitur. sive odium ex timore poenae conceptum . non contritionem, sed attritionem vocamus 721.

Conversio ad Deum. Vide paulo ante v. Conlritio Conversio ad Deum idem est, ac voluntas place Deo per observationem mandatorum 613.

Conversio ad Deum ex toto corde, vel dicitur tunc cordis in Deum possibilis est 650.

Conversio ex toto corde est interna et perfecta' conversio 650. et sine mora veniam peccatorum incipit 651. 655. Vide etiam 710.

Conversio est dispositio quaedam, ad quam ex hoc et illo et promissione Dei sequitur justificatio 114. Conversio perfecta ad Deum, quae includatcontritionem veram et charilalem, et simul etiam desiderium, seu votum Baptismi, recte Baptismluminis dicitur, et Baptismus aquae saltem necessitate supplet 167. Vide ibidem io quibus conveniat cum Baptismo.

Conversio ista licet Baptisma quoddam sit: non tamen lamen est sacramentum 168.

Ad conversionem plurimum juvant terrores a lepro incussi 620. *ad* 622.

Post conversionem impiorum, ejus impietas illi non recedit ad oblinendam et conservandam gratiam; nocet lamen quoad poenam temporalem, quod remanet dimissa culpa 732.

Conversio vel dicitur mutationem,vel transmutattonem in genere,vel in particulari de panis mutatione in corpus Christi Vide v. Transubstantiatio.

Conversio, creatio et annihilatio quomodo differunt inter se 373. 377. 378.

Conversio tribus modis fieri potest 377. item conditiones requisitae ad veram conversionem 376. *et seq.*

Conversio uxoris licet in statuam salis *ibid.* 377. Conversio uquae in vinum 396. *et seq.*item ligni in lapidem 392. 393.

Conversiones naturales in quo differant a supernaturalibus 377.

Conversiones, quas gentiles, a suis magis facias jactabant, non fuerunt verae conversiones 376. Ueram conversionem non requiritur , ut id, in quod convertitur, de novo producat, sed salis est, si unum alteri succedat 377.

In conversione utenditur praecipue terminus a quo 378.

Conversio panis in corpus Domini, est perfectissima conversio, et distinguitur ab omnibus aliis imitationibus 377. 396. Vide 382.

Conversio triplex, productiva, induciva et conservativa. conversio panis in corpus Christi,est ad induciva 377. 396.

Conversio ista panis in corpus Christi, licet terminetur in subjectum , lumen non est generatio 37G.

Subjectum in quo recipitur actio divina conversionis panis in corpus Christi, pariter est panis, pariter corpus Christi 378.Vide omnino quae dicuntur 394.

Aliud est transire de uno ad aliud, aliud transire, vel converti unum in aliud, et hoc secundo modo panis transiit, vel convertitur in corpus Christi 391.

In conversione corpus Christi incipit esse in sacramento, non per mutationem sui, sed per mutationem panis in ipsum 378.

Convivium vel refrigerium pauperum quod ἁγᾶπη appellatur 172. 173. Vide ad hoc propositum quae dicuntur 435. 458. 459. 461. 462.quae notantur in verbo Corinthii.

Copula conjugalis. Supra v. Coitus.

Copula conjugalis non est sacramentum, neque pars essentialis sacramenti Matrimonii, ita vel sine illa sacramentum esse non possit: sed tantum pars integratis, et ideo ante copulam,appellatur Matrimonium ratum non consummatum sacramentum 785. 786.

Copula conjugalis quando subsequitur post sponsalia per verba de futuro, affectu maritali; tunc illa copula tenet vicem verborum, consensum mutuum experimentium, et ideo non formam Matrimonii perlinet 786.

Sine copula conjugali, conjugium, sacramentum quidem est, sed aliqua ex parte imperfectum, et non consummatum 786.

Copula conjugalis actus beatificus ab Augustino dicitur, quando conjuges utuntur eo actu, non ad

libidinem explendam,sed ad sobolem ad Dei gloriam propagandam 786.

Per copulam conjugalem an acquiratur gratia Spiritus sancti ex opere operato, vel ex opere operantis 786.

Cor et caput, partes integrales hominis, sine quibus essentia hominis consistere non possent 619.

Cor sursum habere debemus 290.

Cor contritum et cor carneum in Scriptura idem est 634.

Cor lapideum, et cor durum idem est 635. 636.

Cor lapideum, auferre et dare cor carneum proprium est Testamenti novi 822. 823.

Cor non indurat Deus impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam 667.668.

Cor nostrum scindendum et conterendum 635. 636.

Corde nostro major est Deus 347.

Conceptum in corde veritatem extinguere sine gravi peccato est 334.

Corinthium incestuosum s.Paulus reprehendit, nequeproprie illum absolvit,sed absolutionem a Corinthiis datam approbavit 608. 609. 849.

Corinthii utebantur utraque specie ad Communionem, quia Paulus vel Domini exemplo, vel aliunde ostendit et tradidit licitam esse communionem sub utraque specie (sed non docuit esse necessariam omnibus 456.

Corinthii reprehenduntur a Paulo, quod quidam ex eis adferrent ad Ecclesiam sumptuosam coenam, quam sumerent post communionem mysteriorum. et eam seorsim ab aliis, maxime pauperibus absumerent 435. 458. 459. 544.

Eisdem arguit quasi Pauli nomine Theophrastus 461.

Haec Corinthiorum coena omni illius generis, quod Graeci ἁγᾶπη vocabant 472. 473 et ab eodem Paulo vocatur coena Domini, quia licet ad representandam coenam Domini ultimam cum discipulis, et etiam quia fiebat in loco sacro, et quia conjungebatur cum Eucharistiae, communicatione 544.

Cornelius centurio non habuit sacramentum Confirmationis ante Baptismum, sed effectum sacramenti Confirmationis ab ipso Deo immediate sine sacramento 753.

Idem accepit ante Baptismum remissionem peccatorum 662.

Cornelius Jansenius cap. 59. Concordiae contra communem opinionem ait, in 6. cap. donnaiis non agi de sacramentali manducatione et potu corporis et sanguinis Domini 255. 256.

Corpus nunc sumus, quia de uno pane participamus, et quia per Baptismum accepimus unum spiritum 93. 177. 194. 203.

Corpus omne, quantum est; et quia quantum, extensum 350. 351. Vide 354.

Corpus nullum existens in loco naturaliter, idest. secundum modum naturae suae convenientem, potest esse ubique locum 352.

Corpus non potest separari a modo suo essentiali, ita vel licet in se indivisibile, sed potest a modo accidensurio, ita vel non occupet locum divisibi-

Jem, el poles! esse alicubi, cl locum non occupare 355. 356.
Corpus cur possil loco non extendi, spiritus aulem non possil 355.
Corpus ul ciscmnsonplivc sit in aliquo loco quid requiralur 352.
Corpus unum in pluribus locis positum. habet unum esse substantial*., sed inulla esse localia, cl solum ea multiplicantur quae consequuntur esse locale 353.
Contradictiones quae videntur esse si ponatur unum corpus simul in diversis locis, solvuntur ■*ibid.*
Corpus Irium cubilorum, quomodo possil occupare spatium sex vel novein cubilorum 353.
Corpus magnum non posse esse in parvo loco, an dicatur in Scriptura 289.
Corpus quibus modis possil esse praesens, el lamen, non tangi nec videri 285. 286.
Corpus grave non ponderare,coloratum non videri, lucidum non lucere, cl calidum non calefacere , dc his habentur exempla 354. 36G.
Corporis castigatio Deo grain est 658.
Corporis mysliei signum csl Eucharistia 331. 335.
Corpori quis honor habendus 720.
Corpora magnitudinem habentia extensa sunl,quia occupant cerium spatium loci 360.
Corpora quae sunl infra coelum, el quatenus naturaliter exislunl, ila sunl in loco, ul pemleanl a loco 360.
Ratio cur corpora non videantur posse esse in pluribus locis simul, non lam csl moles quam linitas 319.
Corpora noslra quomodo fianl immortalia ct incorruptibilia per sumptionem Eucharistiae 297 *ad* 300. Vide quae dicuntur 260. 283. 296.
Corpora damnatorum ab igne corporali comburuntur cl non dissolvuntur 357.
Corporum penciratio 354.

Corpus Christi in sanctissimo Eucharistiae sacramento.

Corpus cl sanguis Chrisli adesi in Eucharistia post sacramenli confectionem una cum anima ac divinitate 441. idque vere, realiler cl substantialiter 250. 353.
Anima cl divinitas, non sunl in Eucharistia ex vi consecrationis, sed ex naturali concomitantia 354. 441. concomitantium damnantes,refutantur 410. *el scq. ct* 461. 465. corumque argumenta solvuntur 442.
Divinitas non est per accidens in hoc sacramento, neque divinae hypostasis , per accidens aulem fortasse esset anima cl sanguis sub specie panis 15 Î.
Ex vi verborum sacramenti, tantum adest corpus sub specie panis ct sanguis sub specie vini, cl per naturalem concomitantium sub ulraque specie est lotus Christus 250.
Magnitudo cl figura unita sunl corpori Chrisli, ct quidem naturaliter el inseparabiliter 354.
Corpus Chrisli, immo lotus Christus exislil in Eu-

charistia, cum magnitudine cl omnibus accolu (ibus, excepta relatione ad locum coeleste!., quam habet ut est in cocio, cl iis, quae ad oislenlinm in eo loco consequuntur 354.
Tola magnitudo, forma cl figura corporis Christi, vere adest in sacramento, licet lucum non repleat, et a nobis videri non possil 354. 360.
Corporis Chrisli partes cl membra non sepr.·? Irani, sed ila distincta sunl, cl disposita n.,· se, iitel figuram cl ordinem habeant corpori Lmano convenientem 354.
Corpus Chrisli vivum , esse in Eucharistia prolur 1l IeZ scq.
Ulrutn possil Deus do potentia absoluta efficere, ; solum corpus Chrisli sme anima inspica;., nis existai *ibid.*
Corpus Chrisli in cocio liabet modum exislendi (uralem, in sacramento aulem, non natural, sed sacramentalem 250.
Modus exislendi lotius Chrisli in sacramento, ad modum substantiae 250.
Corpus Chrisli propter modum exislendi in Eu !., rislia peculiarem, non dicit ullum onlinm corpora circumstantia 250. non enim habet n. dum exislendi corporum, sed potius spiritu: cum sit lotum in qualibet parte 251. unde I mus corpus Christi, ul csl in Eucharistia, i-, verum, renie, naturale, animatum, quantum, loratum elc. sed non dicemus esse sensibil*.ii sibile, tangibile cl extensum , licet tales: coelo *ibid.*
Corpus Chrisli in Eucharistia esse vere,realiter < substantialiter recto dicemus, sed non (lier.-., corporaliter, idest. eo modo, quo suaple mto exislunl corpora, nec sensibiliter, mobilier, etc. *ibid.*
Corpus Chrisli in Eucharistia recte dicemus t- contineri, manere, reperiri, sumi cl percipi. : ' non recte dicemus, corpus Christi in Euelurl.. extensum esse, occupare locum etc. *ibid.*
Corpus Chrisli in Eucharistia, quamvis |)er>cr. videatur, nec tangatur, nec moveatur: tamen r- lione specierum sive accidentium, quibus ce- junctum csl. potest dici videri, tangi.moveri,A tolli, deponi, deferri, collocari in ollari, vel n p.i.xide, transferri a manu ad os. cl ab ore.: stomachum, item manibus tractari, frangi, dentibus alteri et manducari, quae omnia fiunt me- (liantibus spccicbus 251. 340. 342.318.3tl2.3M. 502.
Regulae dc modo loquendi in hac materia habentur 254. *el scq.*
Corpus Chrisli est in sacramento, cl extra sarmentum, csl cum sacramento cl sine sacranicr. to,vel csl non cum sacramento,quae omnia suri vora, ct nullo modo contradicentia, contra p-a- do martyrem 283.
Corpus humanum, quomodo possit non occupai.* locum, cl proinde sub spccicbus modici pans contineri 289. 332. 333. Vide supra v. Corpus, cl paulo ante ubi de existentia Chrisli in sacramento Eucharistiae.
Corpus Chrisli quod possil esse in nullis locis,aui sub modica specie panis, non oritur ex aliqu..

dole corporis gloriosi, sed ex iolinila hei potenlii 289.

Corpus unum posse esse simul in pluribus locis , idque mm implicare contradictionem, praesertim de corpore Chrisli, ul est in coelo, cl in altari, probatur 347.

I. probatur ex Scriptura quae testatur, Deo nihil esse impossibile 347.

II. Ab exemplo Scripturae, nempe a variis apparitionibus factis Petro el Paulo 318.

III. Ex testimonio Patrum, qui rem unam in pluribus simul locis esse posse docent 348.

IV. Ab exemplis Dei, el animae rationalis 349.

V. Ia mysteriis nostrae fidei difficilioribus,vel aeque difficilioribus videlicet, Trinitatis, incarnationis, resurrectionis mortuorum, creationis el «leroiInlis 349. a simili 350. 351. solvuntur objectiones adversariorum, quibus probare coDjnIur hoc implicare contradictionem 350. 351. *elscr/*. Ilacrescs aulem ipsorum habentur 345. 316. regula cognoscendi quid Deus possit 315. 316.

Corpus Chrisli non csl in sacramento localiter,nisi ratione dimensionis panis 349.

Corpus Christi, ul rcipsa praesens adesset in Eucharistia, Deum cl voluisse ct fecisse probatur 361.

Corpus Chrisli.ut in sacramento re ipsa poneretur, non fuit necessarium absolute: fuit tamen utile, H non frustra positum est, idque ex nullis similibus probatur 367.

Corpus Christi vere contineri in Eucharistia, probatur n pag. 252. usque ad finem secundi libri de Eucharistia. Vide etiam 253. 279.

CorpusChrisli, cum sit in cocio, et in sacramento contendit Petrus martyr sacramentum esse in coelo. Vide sophisma 282. 283.

Corpus Christi iu Eucharistia dicitur res coelestis 297. *ad* 299.

Corpus Chrisli in Eucharistia, nihil differt a corpore illo, quod in coelo ab angelis adoratur 323.

Corpus Christi simul esso in coelo, cl in altari,miraculo tribuitur 323.

Corpus Christi ul est in altari, non continuatur cum corpore, ul csl in coelo;nec. tamen csl discontinuum, vel divisum ab illo 352.

Corpus Chrisli divisum est a seipso respectu loci, sed non respectu proprie substantiae,sive quantitatis *ibid.* Vide etiam 350. 351.

Corpus Christi potest esse, el est per Dei potentium in nullis locis: el potest redigi ad unum solum locum. quemadmodum ante sacramenti institutionem in uno solo loco erat, cl post mundi consummationem in uno loco solo erit 352.

Corpus Chrisli. quod in coelo csl, quomodo etiam incipiat esse sub speciebus panis 378.

Corpus Christi incipit esse in altari, ubi antea non erat, non per generationem, nec per motum fondent, sed per conversionem panis in ipsum

Corpus Christi per conversionem panis non producit, sed lanium iit praesens. 377. Vide v. Conversio.

Corpus Christi fit ex pane, tamquam ex termino a quo, non tamquam ex materia 396.

Corpus Chrisli. ul cum pane vere adesset in Eucharistia,potuisse Deum cfliccre, Scotus affirmat 388.

Corpus Chrisli non csl in pane, ul in vase, aul in loco, sed csl ul subslaolia sub accidentibus excepta imformatrone 381. 387.

Corpus Chrisli verum cl mysticum significatur in pane Eucharistiae 269. 270.

Corpus Chrisli sub specie panis contentum vere cl proprie csl sacramentum, sive sumatur, sive servetur in pixide 397. 398.

Contentum sub speciebus panis csl corpus Chrisli. cl hic csl sensus illorum verborum://oc csl *corpus meum* 272.

Corpus Chrisli sub specie panis, eidem corpori iu specie sua, sive corpus ul cibus, eidem corpori ut victimae opponitur 308.

Corpus Christi ex carne Virginis factum,el ex pane facium, sunt unum el idem 396.

Aliud csl Chrisli corpus ex pane conficere, quod sacerdotes faciunt ; aliud absolute Chrisli corpus clIlccrc , quod sacerdotes non faciunt 396.

Corpus cl sanguis Domini,ul sunl sub illis speciebus, signa sunt ejusdem corporis el sanguinis, ul fuerunt in cruce 318.

Corpus Chrisli ul csl in Eucharistia, esi lypus ac symbolum sui ipsius.ul fuil in cruce, el ul nunc esi in coelo 304. 318. 331. ct *scq.*

Corpus Chrisli in Eucharistia,quando incipi.il esse virtute verborum 273.

El quando desinat esse. Vide infra v. Species 283.

Corpus Domini fieri mystica prece, aut invocatione divini nominis, aul certa consecratione passim dicunt Patres 123. 424. Vide supra v. Consecratio.

Corpus Chrisli in Eucharistia, quomodo habeat suas dimensiones, faciem elc. cl tamen spatio non contineatur, explicatur exemplo 360.

Corpus Chrisli dimensionis in Eucharistia; nunc commensuranIur dimensionibus hostiae, sed exislunl sine ordine ad locum eo fere modo,quo anima esi in corpore 361.

Corpus Chrisli lied in propria specie, cl immediate non attingatur ab ullo sensu,nec ab ipsa mente, nisi per lidcm, lamen in specie aliena, el modiale attingitur oculis, manibus, ligna cl ipso etiam pccllore 368. 391.

Coipus Christi in Eucharistia, cadente hostia non proprie cadit, sed locum mutai 369.

Corpus suum Christus quare vocal panem. Vide v. Panis.

Corpus Christi dabatur Judaeis in figura, nobis aulem in veritate. Vide v. .Manna.

Corpus Domini secundum quendam modum.quare sic vocetur ab aliquibus 331.

Corpus Domini et sanguis, sine ordine ad species, non habel rationem sacramenti 407.

Etsi tam species panis el vini , quam corpus et sanguis Domini ad essentiam sacramcnli Eucharistiae pertineant: ratio tainen sacramcnli magis

|

| iî:*

id:

convenit speciebus, til continent corpus, quam corpori Chrisii, ul est sub speciebus *ibid.*

Corpori Domini, ul csl sub speciebus, magis convenit ratio sacrificii, nee non pignoris, el alimenti divini, quam speciebus, ul continent corpus Domini *ibid.*

Corpus cl sanguis Domini, eliam praeciso sumpta, non sont duo instrumenta formaliter conferendi gratiam, sed unum, cl csl eadem virtus in corpore cl sanguine, idque habetur ex conjunctione ad divinitatem 448.

Corpus Domini non solum in ore fidelium, sed etiam in altari et vasis sacris, agnoscunt Scripturae et Patres 399. 402.

Corpus Domini non conservatur ab haereticis, quia* non agnoscunt sacramentum in usu 302.

Corpus cl sanguis Domini, est hacreditas Chrisii nobis relicta 403.

Corpus Chrisii quod sumitur in Eucharistia, vocatur completivum omnium veterum sacrificiorum 329.

Corpus Chrisii excellit sacrificiis veterum infinita distantia 317.

Corpus el sanguis Domini sunt id sacrificium, quod in missa proprie olTerlur el sacrificatur 507. 508.

Corpus Chrisii, ul victima. Vide v. Victima.

Corpus el sanguis Chrisii sumitur in coena, ut caro cl sanguis victimae pro nobis oblatae 395. Vide etiam 279.

Corpus et sanguis Chrisii sunt in coena. ul cibus el polus 503. 504.

Corpus Chrisii accipit formam cibi per consecrationem 527. 528.

Corpus Chrisii dicitur cibus el vita hominum 301.

Corpue Chrisii datum apostolis manducandum in ultima coena, non fuil panaccum. ut vocant aliqui, sed carneum 373. Vide de hoc errore corporis panacei 387.

Corpus carneum an praedicetur de pane 374.

Corpus Chrisii datum discipulis in ultima coena, foil muriate, sed datum illis modo immortalis el impassibili 334.

Corporis sui figuram dcdilChristus apostolis. idesl, explicuit, sive implevit, quam in pane Hiercmias posuerat 302.

Corpus suum cum dicat Chrislus esse in Eucharistia, illudquo nos vere sumere, credendum omnino esi, quia cum sil Deus mentiri non potest 273.

Corpus unum quomodo possit (oli mundo communicari: el lamcn semper integrum manere 319. 320. Vide de sumptione corporis Domini in v. Communio.

Corpus Chrisii intrat per os communicantium, et corruptis in stomacho speciebus, sine ulla sui laesione desinit ibi esse; sicut ante consecrationem panis, sine ullo detrimento suo ibi non cr.il 283.

Corpus Christi nullam in se laesionem patitur. neque esse suum naturale amittit cum manducatur l ucharislia: amittit lamcn esse sacramentale et definit esse cibus sensibilis 525.

Corpus Christi non lacdilur cx eo quod ab impiis

communicatur 308. neque ullo alio modoJolael potest in sacramento existons 369.

Corpus Domini non dari indignis, fuit baeresis Bt-rengarianorum, (piae refutatur 371. 372. Cabilislae eliam dicunt, non manducari nisi a p. hominibus 374.

Corpus Chrisii vere manducatur Ore corporali, : non solum ore spirituali per fidem el gratiam, seu energiam (ut loquuntur Calvinislae) **ele-**ctum; cl consequenter manducatur non soluo piis, sed eliam ab impiis 374.

Corpus Christi sumitur ab impiis sacramenUliti-lanium; scu in signo visibili tantum (ul loqui: s. Augustinus) seu corporali instrumenta, r. aulem utiliter cl fructuose; non enim spirilu-ter nutriuntur, gralia videlicet el remissione p-catorum 282. 302. 316. 317.328. 330 ed Jll 336. 341. 368. 370 *ad* 372. 399.

Corpus Chrisii a fidelibus manducatur non ad corpus nutriendum more ciborum corporalium, ad animam sustentandam cl alendam 283. V quae dicuntur 260. 275. 307. 308. 310.31-322. 367. 373.

Corpus Chrisii non solum animis nostris, sdi iam corporibus vere conjungitur, ac corpora cl realiter cl proprie sumitur 274. 280.311.

Aliqui dixerunt non posse perire cos, quicomebant corpus Chrksli in vera Ecclesia cocslis. contra quos Augustinus 283.

Qui quidem Augustinus per corpus Christi b. dum accipit corpus Chrisii mysticum 283,|

CorpusChristi quod erat in terris, idem quoad r-stantium manducatur; non idem quoad r...speciem cl qualitatem 329.

Corpus suum, Chrislum creare, sanctificare et videre, quomodo hoc intelligerc debeamus / Sacerdos **dicil**, accipe corpus etc. 315/? 339.

Illa actio, qua corpus Domini super altare pc ad Dei honorem, vera ac realis oblatio Si. iamsi verbis non dicatur, offero, vel offeri... 503. 504. 525. 546. 547.

Corpus Chrisii cur dicatur (in verbis consctn. nis) est, cl non fiai 273.

Corporis el sanguinis Domini sacramentalis r-ductio cl polus habetur in 6. cap. Joan.f 256. *el seq.*

Corporis nomine proprie in forma Eucharist solum corpus inlciligilur, cl nomine sanguis solus sanguis; nec lamcn distrahitur corp, sanguine, ut initio notavimus In hoc eodem v bo corpus Chrisii 276. 277.

Corporis nomen quomodo accipiatur in illa pra-sitionczlloc est corpus meum 269.270.cfs?/ riae haereticorum expositiones habentur i. 263. corumque argumenta solvuntur274.

Corporis Chrisii consecratio. Vide v. Conster Item corporis Chrisii praesentia, in terris,q. 334.

Corpori Chrisii uniri hypostatice species sacrar laies, error est. Vide eliam absurda 179.

Ex unione sacramental! panis cl corporis Chr: non oritur communicatio idiomalum 268.

Corpori Chrisii quis cultus adhibendus in Etit'

rislia. Vide v. Adoratio, et v. Cultus. Vide etiam 281.

*Corpus Chrisii exira sacramentum
Eucharistiae.*

Corpus Chrisii in Scriptura, nusquam accipitur, nisi vel pro corpore vero et naturali ipsius, vel pro corpore mystico; pro signo vel figura corporis numquam 268.

CorpusChrisii re ipsa,ac de facio non csl ubique, neque unquam erit.sed uno in loco csl localiter, nimirum in coelo; in multis sacramentaliter, in nullis aliis nullo modo 350. 351.

Inter corpus Christi et Deum ipsum duae sunt differentiae quoad existentiam in loco *ibid.*

Corpus Chrisii potest esse in pluribus locis etiam localiter et visibiliter 352. item circumscriptive et definitive *ibid.*

Corpus Christi non est ubique diffusum . et ubicumque csl, habet suam formam et ligaram humanam et parium silum ac dispositionem,quamvis haec figura, forma et dispositio parium in coelo conspicietur, ubi locum recipit : in sacramento autem sit quidem,sed non repleat locum, nec videri a nobis possit 300.

Corpus verum habuisse Christum, et in eo fuisse veram divinitatem et veram carnem,probalur ab Albanasio 310.

Jherosolymis vero finxerunt corpus Chrisii non verum, sed phantasticum , contra quos 296. 356 ad 359.

Corpus Chrisii non oral in ulero matris,vcl in praesepe ul victima, sed et vivens infans 503. 501.

Corpus Chrisii exira sacramentum solum spiritaliter manducatur, quomodo ab impiis manducari non potest 304.

Corpus Chrisii cum transivit per januas clausas , vel secum alio corpore penetravit , vel non occupavit locum 475. Egressus corporis Chrisii ex clauso sepulchro 350. 351.

Corpus Chrisii post resurrectionem, sole isto coelesti lucidius 358. 359.

Corpus Christi post resurrectionem et dum ascendebat in coelum, victima dici non poterat, et multo minus nunc, vel in coelis vivit 503. 504.

Corpus suum jam gloriosum et immortalis an indicaverit Christus majori reverentia, tractandum . quam antea 288.

Corpori Chrisii in multis similis et aequalis csl , veritas divini verbi 334.

Corruptio et annihilatio differunt 391.

Corruptio specierum in sacramento Eucharistiae. Vide v. Species.

Creatio, quomodo distinguatur a conversione et annihilacione 373. Item a generatione 396.

Creatio mundi an sit opus minus nobile ac difficile, justificatione impiorum 105. 107. 338. 339.

Creationis mysterium confertur cum Eucharistia 319.

Creator et creatoris filius probalur Christus ex Eucharistia 297.

Creatura an possit vel instrumentum concurrere ad creationem 105.107.

Creari, quid proprie, dicitur 107.

Crux, signum Chrisii crucifixi 319. 320.

Crux semper manere solei in altari,in culminibus, in parietibus, in vasis *ibid.*

Crucis Christi figurae, fuerunt omnia sacrificia vetera 319. 320. 482. 514. 742.

Crucis mysterium Judaeis scandalum, etc. 369.

Crucis sacrificium, est sacrificium omnium perfectissimum. et ipso etiam sacrificio missae praestantius 487.

Crucis sacrificium perfectissimum fuit, et consummavit in perpetuum sanctissimos *ibid.*

Crucis sacrificium si per se consideretur, non est secundum ordinem Aaron, nec secundum ordinem Melchisedech *ibid.*

Crucis sacrificium dici potest secundum ordinem Melchisedech ratione ipsius sacerdotis Chrisii a quo offerrebalur 423. 424.

Crucis sacrificium non fuit impletivum figurarum Testamenti veteris, nisi quoad ipsam maiestatem, et paucas alias caeremonias 494.

Crucis sacrificium facium ex immolatione fuit aliquando, et postea deest esse, nec potest rursum fieri, nisi per novam immolationem 503. 504. 506.

Item semel peractum est, et deinde deest esse , neque mansit postea, nisi per effectum et virtutem 128.

Crucis sacrificium quamvis verissimum sacrificium fuerit; non fuit tamen ejusmodi, quale requiritur ad legem, seu religionem constituendam, et conservandam,qualem in terris usque ad mundi consummationem Christus esse voluit 129.

Crucis sacrificium non est proprium Christianae religionis, sed commune omnibus veris religionibus, quae ab initio mundi fuerunt 514.

Crucis Christi sacrificium proprie fuit actus religionis 478. 479.

Crucis sacrificium respectu Christianorum est invisibile , cum sola fide , non oculis cernatur 511.

Crucis sacrificium habet vim infinitam ad sanctificandum, atque inde sequitur. non esse opus alio sacrificio crucis, aut ejusdem crucis repetitione non tamen sequitur non posse,sine crucis Chrisii injuria, multiplicari sacrificia repraesentantia sacrificium crucis, et ejus fructum nobis applicantia 519. 532. *elseq.*

Crucis sacrificium non solum vim habuit sanctificandi futuros homines , sed etiam praeteritos *ibid.*

Crucis sacrificii effectus perpetuus 489.

Crucis sacrificium facium nobis dicitur, quia pro nobis oblatum 509. 510.

Crucis sacrificium remisit omnia peccata praeterita praesentia et futura , ex eo quod pretium aequisivit sullicientissimum pro peccatis totius mundi 520.

Crucis sacrificium est singulariter propitiatorium 527. 528.

Crucis sacrificium vim habuit ab initio mundi, et habebit usque ad mundi consummationem *ibid.*

- Crucis sacrificium non justificavit immediate peccatores, sed placavit Deum, et impetravit, ul per debita media peccatores ad salutem perducerentur 531.
- Crucis sacrificium fuit meritorium, satisfactorium et impetratorium vere et proprio *ibid.*
- Crucis sacrificium, quare fuerit infiniti valoris, sacrificium autem missae sit finiti 532. discrimen inter utrumque sacrificium 531. 532.
- Crucis sacrificium nos Deo reconciliavit, ac de impiis et inimicis, justos et amicos Dei nos fecit, nos ipse ab aeterno interitu liberavit, et vitam sempiternam acquisivit, et gratiam nobis dedit, qua Deo pro temporali poena satisfacere ipsi possemus 739. 740. 742.
- Crucis sacrificii fructum, ul facilius, suavius ac plenius consequeremur, placuit Deo varia media instituere, et varia instrumenta justificationis 519. 520.
- Crucis oblatione, consummatae fuerunt poena et afflictiones, quas in cruce Christus passurus erat, et consummatae fuerunt prophetarum oracula quae passionem ejus praedixerunt 520.
- Cruci inclinatur caput, et incurvantur genua, in signum humilitatis et reverentiae 556.
- In sacrificio crucis, Christus vere se ipse sacrificavit quia se occidendum obtulit, licet non se ipse occiderit, manibus suis, sed aliorum 523. 524.
- In sacrificio crucis destruebatur ad honorem Dei ipsum esse naturale Christi in forma humana 532.
- In sacrificio crucis, et ipsa persona filii Dei per se *ibid.*
- In sacrificio crucis Christus Dominus in silentio oblationem perfecit 518.
- In cruce septem Ianum sententias loquutus est Christus, et tot sunt etiam sententiae, quae in canone nostrae liturgiae pronuntiantur. *ibid.*
- Christo in cruce existent! an quadrent conditiones testatoris 193. Vide v. Testamentum.
- Prelium infinitum quod in cruce acquisivit Christus, quo latus mundus continuo salvari potuisset, (piare non nisi quibusdam, et incerta mensura applicari voluerit 532.
- Per Christi crucem omnes homines redempti sunt, et ab omni malo culpae et poenae liberati per solutionem prelii sufficientis 5C>7. 568.
- Per sacrificium crucis peccata omnia remittuntur atque ex eo sacrificio vim habent Baptismus et sacramenta caetera, quibus homines justificantur 745. 716.
- Ex sacrificio crucis spiritum gratiae haurimus, sine quo pro reatu poenae temporalis satisfacere non possemus *ibid.*
- Crucis signum. Vide v. Signum Crucis.
- Culpa. Vide v. Poena, et v. Peccatum.
- Culpae et poenae remissio per redemptionem Christi 567. 568.
- Pro culpis omnibus satisfecit Christus 585.
- Pro culpa non exigitur ab omnibus satisfactio. gratia enim nos a culpa justificat Deus 713.
- Cultus mere humanus, et propterea ingenio inventi damnatur a Paulo 146.
- Cultus interior et exterior, quem Deo debemus, quis nam sit, et quis nobilior 477. 515.
- Cultus proprius Dei, idest, qui soli illi omnium consensu debetur, est sacrificium proprie dictum 514.
- Idque est summus cultus, qui Deo tribui possit 515.
- Cultus Judaici et Christiani differentia liti. 117.
- Omnia genera honoris et cultus, quibus Hebraei Deum colebant, nunc et ipsa retinent Christiani 117.
- Cultus summi interni, signum et protestatio est ipsum sacrificium *ibid.*
- Cultus corporis Christi aliquando antepositor est elemosynis in pauperes 285. 286.
- Cultum internum requirebat Deus etiam a Judaeis 147.
- Cultum externum docet et commendat Deus III. Vide v. Caeremoniae.
- Cultus latrine honoratur Deus in oblatione Ecclesiae 505. 509. 510. 514.
- Ad cultum Dei semper ab omni religione, sive iusta, sive falsa sacrificia adhibita sunt 513, 511 seq.
- De cultu Dei in generali Ianum nos Christus instruxit 146.
- Doctrina de cultu Dei a quibus petenda nec? 146.
- Curationis donum non erat alligatum aetati, ani dignitati 754.
- S. Cyprianus falso accusatur a Kemnitio, quod fecerit Christum auctorem omnium sacramentorum 66.
- Sine ullo pudore audet eundem S. Cyprianum velut lyrem celeberrimum, Monachum haereticum facere 213.
- Cyprianus improbabat sacramenta tradita ab haereticis et schismaticis, idest, ab iis, qui essent extra Ecclesiam. et al non improbabat sacramenta tradita a malis ministris intra ipsam Ecclesiam 26. Vide etiam ejus sententiam explicatam 73. et *fcq.* Item 127. 139. 170. 171.
- Cyprianus ex eo quod in sola Ecclesia catholica dicitur pollet, et accipi Spiritus sanctus, colligit: sacramenta haereticorum non esse veniunt contra quod argumentatur Augustinus 221.
- Cyprianus autem correxit errorem suum, cum illi texi ubere charitatis 617.
- Cypriani praecipua causa erroris fuit, quia non distinguebat inter sacramenta, et eorum usum et effectum 75.
- Cyprianum refutari ab Augustino, quod crederet martyrium justificare, eo modo, quo facit baptismus: est impudens mendacium Kemnili. Augustinus enim legitur Cypriani sententiam 166.
- Sermones de operibus cardinalibus Christi, qui induntur inter opera Cypriani non sunt ipsius 218. 222.
- Cyrillum Hierosolymitanum duo tantum sacramenta agnoscere et mendacium Kemnili 136. 137.
- De catechesibus Cyrilli nemo unquam dubitavit, nisi temerarius Kemnilius, qui etiam dubitavit de

fidcel probitate illius sancti viri,dc quo exlal c-
gregium testimonium 222.
Cyrilli alwondrini quatuor libri in Joannem perie-
re. quos supplevit Clclovcns 336.

D

Daemon dare non poles! rebus virtutes, sed opera-
tor ad earnin praesentiam 58. 59.
Daemon si forte sacramentum aliquod ministraret,
illud iterandum esset 68.
Daemon polcsl esse ancior conjugii, quod allinet
ad voluntatem suscipientium; licet ejusdem con-
jugii auclor sil Deus quod allinet ad sacramenli
essentiam 827.
Daemon sibi sacrificium non exigeret, nisi Deo ve-
ro deberi scirel 477.
Daemones coercentur per exorcismos 139. 140.
*04.477.
Hemones tenentur cl affliguntur ab igne corporali
352. 358. 359.
Daemonibus eliam convcnit terri 621. 622. G25.
634.
In daemonibus Icrrendis Iribus modis operatur si-
gnum crucis 139. *cl scq.*
À daemonis servitute liberamur per Baplismum
190. 191.
Contra omnes insidias daemonum, frons csl muni-
enda et armanda signo cnicis 123. 124. 140.
112. 113. Vide 204.
Dmnatorum poenae continent nulla miracula
357.
Ihrid punitus poena morlis filii,ob peccatum prae-
teritum 7IG. 717. 732. 741.
Davidis poenae sponle susceptae 718. 719. 733.
731.
tandis lachrymac cl dolor 727. 714. Vide v. La-
chrymae.
Dividis conversio cl justificatio 642. 643. 744.
Davidis adulterium cum Bcrsabca 834.
Davidis uxorem fuisse Abisag non constat 854.
Dividis uxor gentilis 811. el quare 838.
Duidis filia Thiunar minus malum existimavit a fra-
tre duri in uxorem, quam vi stuprari 854.
Decimae immediato sacerdotibus offeruntur 477.
Decimaenn recte numerentur cum sacrificiis vete-
ris legis *ibid.*
Decimas accepit Melchiscdech 486. 487.
Defunctis convenit communio per societalem et
i(injunctionem in corpore mystico 567. 568.
Pro defunctis oratio quae dicilur in sacrificio mis-
>ie. ex aposlolica traditione descendit 564.
ow.
Devotio cl pia affectio interna, conservatur, nutri-
tor cl augetur caeremoniis ecclesiasticis 111.
Deus est caussa efficiens principalis, iu sacramen-
tis, et omnino imlcpendeos, in qua csl potestas
auctoritatis 64. 65. 87.
Deus solus potuit determinare, quae ad essentiam
sacramentorum perlinent 60.
Dius non alligatur sacramentis in justificatione,
atra 103. 104.
Drnsnon aufert hominibus ob eorum peccala, po-
testatem ordinis, atque jurisdictionis ; similiter

neque naturales potentias ad opera naturalia,ne-
que supcrnaluralem potestatem ad opera super-
naturalia, in quibus non consistit mentum ope-
rantis 74.
Deus est Deus eorum qui sunl. sive sint boni, sive
mali, sive beati, sive damnati 1 IG. 117.
Deus saepe peccatores non punit in hac vita,saepe
eliam justos affligit; cl contra in rebus bonis,
saepe quibus non est daturus graliam suam, et
vitam aeternam, dat bona temporalia, cl iis qui-
bus csl daturus vitam aeternam non dat hujus-
modi bona 119.
Deus dicilur projicere, dolcre, non videre.non im-
putare, legere peccata, el non recordari iniqui-
tatem eorum, quibus amicitiam suam, gratiam-
que restituit. Vide 167. 711.
Deus quod allinet ad reatum culpae cl poenae ae-
ternae. ila istos respicit, ac si nusquam peccas-
sent, licet ob eorum utilitatem, aliisque de caus-
sis. aul eos ipse temporaliter castiget, aul ul se
ipsi castigent, velit 732. 741. Vide de poenis
sponte assumptis, et a Deo immissis, v. Poenae.
Deus honorandus el colendus animo per actus in-
teriores, cl corpore per actus exteriores III.
Deus docet e! commendat religionem.quae csl pars
justitiae, cl proinde cultum externum . qui est
pars quaedam religionis 144. de cultu Dei. Vide
146. el v. Cultus Dei.
Deus in nullis non habitat.qui eum norunt,et con-
tra in nullis habitat qui eum non norunt 177.
178.
Deus in nobis inhabitat per fidem cl charitatem
181.
Deus est ubique 282. 350. *ad* 352.
Deus simul csl m infinitis locis, etsi res csl una,
eaeque simplicissima 349.
Inter Deum ol corpus Chrisli duae sunl differenti-
ae quoad existenliam in loco 350. *ad* 352.
Deus ila est in loco, ul non dependet il a loco, sed
potius locus dependeat a Deo 360.
Deus quia ubique esi, non movetur cum rebus, in
quibus est. nec per >c. nec per accidens 375.
Deus quomodo sil in aliis rebus, et in Eucharistia
466.
Deus loquutus est olim in aenigmate, nunc autem
aperio 289.
Deus polcsl facere, quidquid non implicat co:i>ra-
dictionem 347.
Deus posset alium mundum creare, qui istum, qui
nunc est. nulla ex parte conjungeret 3IS.
Deus quomodo incipit esse in rebus, quae de novo
nascuntur in mundo 352.
Deus a quibus contumelia afficiatur 369.
Deus per metaphoram oblivisci dicilur,quando non
juvat, el contra recordari , quando juvare in-
cipit 567.568.
Deus diligendus est, propter se; timendus aulem
propter aliud 671.
Dei liberallius cl consuetudo; cum enim diligit, di-
ligendo facit bonum el pulchrum,infudendo gra-
liam etc. 125.
Dei mandata impossibilia non sunl 190. 191.
Dei sedes coelum 282.
Dei providentiam respectu carum rerum.quae suul

infra lunam ob indignitatem , quinam negarint 369.
Dei adoratio non est alligata certo loco 466.
Dei reconciliatio cum genere humano. fuit proximus el principalis finis morlis Chrisli 478. 479.
Dei iustitia el misericordia in divinis literis passim conjunctae praedicantur 720.
Quidquid sumus,Dei sumus; el quidquid habemus, a Deo habemus 713. 714.
Deo debetur gratiarum actio ob ejus beneficia 70. 71.
Deo.quare repugncl habitarc in templis manufaclis 289.
Deo nihil est impossibile 335. Vide 347. 395.
Regula investigandi quid Deus possit 345. 346.
Deo Patri el Filio saepe multa tribuuntur el lamen ca non negantur de Spiritu sancto, licel non exprimatur tunc. Spiritus sanctus 447.
Deo honorem deferre obligamur ob infinitam ejus majestatem, ob offensam in ipsum commissam, ob beneficium acceptum el ob beneficia sperata 47u.
Deo in signum humilitatis el reverentiae inclinatur caput, el genua incurvantur 556.
Deo, quolies dicatur in Scriptura , *Memento* 567. 568.
Deo nulla offerri dicuntur in Scriptura, quae non possunt dici ullo modo sacrificia 476.
Deum esse colendum, esse invocandum , esse illi sacrificia deferenda el similia ; quae in genere apud omnes sunl, el semper fuerunt eadem, ex bono naturae sunl 514.
In Deo lres personae 127.
Ad Deum accedens, quid debeal dicere 177. 178.
Differentia inter instrumenta, quibus utitur Deus el quibus utuntur homines 106.
Deus Mahozim quis sit 469. *ad* 471.
Diaconus apud Graecos ostendit populo oblata continuo post consecrationem 423. 424.
Diaconus in liturgiis Graecorum, postquam clamaverat sancta sanctis, arcebantur catechumeni el peccatores 381.
Diaconi ab usu albae prohibentur 552.
Diaconi dalmalicis uli solent *ibid.*
Diaconi soliti erant canere cvangelium ex loco oliore 560. 561.
Diaconi ordinali ab apostolis 765. 769. 770.
Diaconi in absentia episcoporum possunl baptizare, Eucharistiam dare, reconciliare poenilenles publicos, praedicare, el fere omnia munera episcoporum el presbyterorum in eorum absentia exercere 769. 770.
Diaconi ad hierarchlam pertinent, el populis procresse dicuntur, una cum episcopis el presbyteris *ibid.*
Diaconi primi ex occasione ordinali fuerunt, sed non ex occasione inventus csl ordo diaconorum 769. 770.
Diaconi non fuerunt lempore apostolorum solum ministri mensarum *ibid.*
Diaconi ab antiquissimis temporibus sunt ministri altaris *ibid.*
Diaconi primi fuerunt feie ordinati ad quaedam mi-

nisteria per manus impositionem, non autem fuerunt ordinali ad legendum cvangelium, quii non erat opus 159.
Diaconi nunc per varias caeremonias ordinantur varia ministeria *ibid.*
Diaconorum consecratio, est ordinatio 769.710, Diaconorum quorundam superbia comprimitur 432.
Diaconis numquam fuit licitum consecrare Euchrisliam 391. Neque unquam legimus consecmse 432.
Diaconis docere el sacramenta ministrare enonil; nec lamen hac de caussa,a veteribus dice: lur sacerdotes 620.
Diaconis semper conjungit Paulus cum episrop 769. 770.
Diaconos ullos ordinavit Chrislus;sicul ordinant;, piscopos el presbyteros: lamen instituit hocramenlum 768.
Diaconatus non includitur essentialiter in preslj: lenitu. sicul presbyteratus in episcopatu *ibid.*'
Diaconatus semel acceptus, numquam amittit- *ibid.*
Diaconatus maleria, csl traditio libri evangeliorum 769. 770.
Diaconatus an sil verum sacramenlum *ibid.*
Subdiaconi poterant ordinari a chorepiscopis, ilvidelicet, qui crani veri episcopi, non aulem lis qui erant tantum presbyteri 771.
Subdiaconi si uxores duxerint, in monasleri: cludi jubentur 831.
Subdiaconi non ministrant Eucharistiam, neq: cere possunl quae diaconi ; non perlinent ;■- prie ad hicrarchiam, neque eorum ordinativibel manus impositionem 771.
Subdiaconorum ordo quando institutus 771.
Subdiaconalus au sil sacramenlum *ibid.*
Subdiaconalus an imprimat characterem. Γ- habet annexum solemne votum contineo : *ibid.*
Subdiaconalus olim licel esset sacramenlum: ꝑ tamen dici polecat ordo sacer, quia subdis non licbal tangere sacra vasa,neque exsul: conis eligi poterant episcopi, nunc ulrumq; * lis concessum est *ibid.*
Dies fesli. Vide v. Festi dies.
Dilectio. Vide v. Amor.
Dilectio Dei super omnia ex naturalibus virbu' beri non polesl 595.
Dilectio Dei super omnia ultimo est dispositio graliam el peccati remissionem . el propier lanium csl prior naliira,el nullo puncto temp graliam praecedit 645.
Dilectio Dei ex toto corde 648. 649.651.
Diligentes Deum ex loto corde, sine ulla mori niam peccaiorum consequuntur 618. 619.⁶⁵⁷
Dilectio magna caussa csl magnae indulgent 657.
Dilectio nostra in Deum , mandatorum observ el dilectio perfecta Dei in nos quae bealitudine confert, sunt lres gradus statuti a Domino ad liam aeternam *ibid.*
Dilectio imperfecto, quam habonl homines nnltr missionem peccaiorum, distinguitor » vera el rilale, per quum servantur omnia mandato

quae cum reatu morlolium peccatorum esse non puli:l 658.
Per inchoatum dilectionem Dei,qui disponuntur nd graliam nondum oblinent remissionem peccatorum, quam obtinebunt per dilectionem Dei super omnia *ibid.*
Dilur homini aliquid dilectionis , quod nondum charilas dici potest, el per illud disponitur ad veram cliarilntcm 650.
Dilectioni, quomodo tribuatur justificatio 652.
Diluvium fuit figura Baptismi 317.
Dimensiones corporis Chrisli sub specicbus panis 361. Vide v. Corpus Christi, et v. Magnitudo.
Dionysius nreopngita cur quatuor tantum sacramenta exponat 134. 136. 137. 766.
Dionysius areopngila non tribuit doctrinam Chrismalis, ethnicis, aul Judaeis (ut illi falso objcil Brenlius) sed apostolis Chrisli 295.
Dionysius nrcopagita antiquus el venerabilis Paler »3.294.
Distare inter se, quae dicantur 361.

Divinitas el res divinae.

Divinitas licel sil ubique et peculiariter in templis, dicilur lamen verissime non habitare in templis manufaclis 289.
Divinitas ubique csl praesens:cl lamen non sorde-scit in sordibus 369.
Divinitas laedi non potuil ex omnibus Chrisli passionibus 369.
Divinae res non sunl moliendae humano iudicio 287. '
Ad divinam institutionem sive mandatum, per accidens esi, quod sil scriplum, vel non scriplum 39.
Divisioct indivisio in se, el ab aliis 350. 351.
Divites difficile salvantur 355.
Divites reprehenduntur a Paulo qui non dignabantur communicare epulas suas lautiores cum pauperibus 435. 461. 514.
Divitiae cum in pauperes expenduntur, a poena liberant homines, quae saepe manci dimissa culpa 567 568-
Diviliac saepe danlur a Deo iis, quibus non csl daturus graliam suam, el vitam aeternam 310.
Divortium csl solulio Matrimonii consummati quoad lliorum el cohabilationcm , manente vinculo conjugali 800. 813. 814.
Hacc solulio fieri polesl ex consensu propter ralliorcm statum acquirendum ; el sine consensu ob crimen adulterii, haeresis, el ob inductionem nd peccandum 806. 813.
Caussa aulem divortii non potest esse , morbus uxorisob initio matrimonii, captivitas, vel distantia» regionis 817. Vel rixae el contentiones 815. 816.822.823.
Divortium etiam fit ob adulterium viri, unde libertas divortium faciendi ob crimen par csl viro el uxori 807. 814.
Mulieri praecipitur ne ipsa sil caussa divortii 814.
Divortium quoad lliorum tantum propria auctoritate polesl fieri, quoad cohabitationcm vero non, nisi Ecclesiae iudicio fieri nolest 807.
ikturWisi Vol. III.

Divortium bene concessum ab Ecclesia,ct justo est dimissio uxoris, quam Ecclesia decernit 806. 807.810.817.
Lex ista de divortio, non csl solius Pontificis, sed cliam Chrisli 815.816.
El caussam de divortio Christus non remisit ad politicum magistratum, sed ipse iudicavit 821.
Divortium non prohibuit Chrislus si caussa justa adsit.sed alterum conjugium post divortium 811. Vide 815. 816.
Interrogaverunt Chrislum Pharisaei.num liceret uxorem dimittere quacumque ex caussa 812.
Divortium propler solam fornicationem fieri posse. Dominus concessit: turn quia sola fornicatio est propria ratio solutionis Matrimonii, enclorne cnim adductae communes sunl Matrimonio cum aliis omnibus confoederalionibusised sola fornicatio directe opponitur fidei conjugali . el substantiae ipsius Malrimoniii: lum quia Dominus loquebatur de dimissione non ad cerinni tempus, sed perpetua: et caussa perpetua divortii nulla est. nisi fornicatio, per quam liberatur alter conjux a debito reddendo per omnem vitam 807.
Divortium, seu dimissio uxoris quoad (horum iu caussa fornicationis a Domino conceditur: quoad vinculum vero non conceditur, negat autem Dominus licitam esse talem dimissionem quoad vinculum, sine caussa fornicationis, idesl, posse dimitti uxorem non fornicariam : sed nnn dicil esse.licitam, si adsit caussa fornicationis 812.
Dominus enim, solum expressit unam speciem nudullerii, camque gravissimam, aliis praetermissis,quia id requirebat locus,el tempus illius disputationis habitae cum Pharisaeis .811. 812.

Divortium in caussa fornicationis . quatuor de caussis potest fieri illicitum 807. ex illicitis divortiiis quod gravius 818.
Difficultas pro divortio 812.
Divortium quando iustum csl, periculum fornicationis. cui objcitur dimissus, non imputatur dimittenti. qui utitur jure suo: se l ei qui dedit caussam. cur dimitteretur 808. 809.
Persona innocens, aul potest non dimittere conjugem. vel certe post dimissionem per divortium, potest reconciliari: aut cogitur dimittere.nec polesl reconciliari , el quidquid dicatur , semper habet remedium pro continentia : neque illi fit injuria si divortium exquulioni m.indetur 815. *ad* 817.

Divortium Christianorum numquam tale debet esse, quin spei reconciliationis maneat 815. 816.
Quin uxor est in domo viri, ideo divortium facil mulier discedendo ab eo. non cum ex domo ejiciendo, el conlrn maritus quia csl in domo sua. divortium facit dimittendo, non recedendo 814.
Divortium non solvit vinculum matrimonii 814.
Divortium facillime fieret si vinculum matrimonii solvi pOSSOI 815. 816.
Nullo divortio aul repudio, sed sola morte . vir et uxor a vinculo conjugii liberari queunt 812. 813.
Si post divortium in caussa fornicationis liceret

parti innocentis aliud matrimonium inire , etiam
 nocenti licere deberci, neutri tamen licet 815.
 816.
 Uvore per divortium separata,privatur vir usu con-
 jugii sine culpa,sed non sine caussa: caussa au-
 tem subesi maxima, quia vinculum prioris ma-
 net, et quia Christus prohibet, et quia illerici in-
 juria proli etc. 815. 816.
 Post divortium cogitur homo esse coelebs,quia co-
 gitur stare promissis,quod requirit vinculum ma-
 trimonii 813.
 Post divortium ad alias nuptias transire non licet
 813. *ad* 816. hoc aequè prohibetur viro ac mu-
 lieri 806. 820.
 Post divortium aliqui episcopi concesserunt secun-
 das nuptias, ul ex duobus malis eligerent minus
 malum 810.
 Post divortium transiens ad secundas nuptias Fa-
 Jjiola (apud b. Hieronymum) mortaliter pecca-
 vit, licet ex ignorantia vigoris evangelii. vel ar-
 dore concupiscentiae id fecerit , unde postea
 publicam fecit poenitentiam pro hoc crimine
 819.
 Hoc dogma de prohibitione conjugii post divorti-
 um, tempore b. Augustini non erat aliquo gene-
 rali concilio explicatum.ct ideo facilius excusari
 poterant, si qui in hac re errassent 820.
 Patres concilii milcvitani, desiderarunt legem ali-
 quam imperialem, qua punirentur severo n tem-
 porali potestate, transeuntes post divortium ad
 alias nuptias 820.
 Canones, qui loquuntur de conjugio,quod parti in-
 nocenti conceditur post mortem conjugis prio-
 ris, falso assumuntur a Kemnilio ad probandum
 aliud Matrimonium concedi posse post divortium
 820.'
 In docloribus, praetoribus et aliis hujusmodi,quae
 relatio sil 121.
 Doctrina vera quo sit 347.
 Doctrina lidei quomodo examinanda 72.
 Doctrina Joannis et Christi an fuerit eadem 201.
 Doctrinae novitas est primaria conditio haeresis,at-
 que haec novitas qtribus conjecturis convincatur
 362.
 Doctrinae antiquitas est primaria conditio veritatis
 catholicae *ibid*.
 Doctrinam Scholasticorum, Philippus Melancthon
 per contemptum vocat doctinam monachorum
 735.
 Dogmata vocantur non quaelibet de Deo senten-
 tia, sed solum eae, quae habent peculiarem
 difficultatem, sive ad credendum, sive ad ope-
 randum 264.
 Dogmata praecipua non nisi propriis verbis tradi
 solent in divinis literis 264.
 Dogmata et liguris fabricari possunt, quando ex
 Scripturis juxta communem Patrum consensum
 intellectis, colligitur explicatio 486.
 Dolor. Vide v. Contritio.
 Dolor summus potest duobus modis inilligi, in-
 tensive et appreciative 650.
 Dolor de peccatis debet esse summus saltem ap-
 prelinlive: non tamen requiritur, ul sil intensive
 summus *ibid*.

Donaldislarinn hacrosis 70. 71. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

E

Ebionis hacresis 441.
Ecclesia quomodo dicatur sponsa 130. 131. ii'.
Ecclesia inllegilur per Hierusalem 496.
Ecclesia csl media inter synagogam cl coecl's»-
patriam 113.
Ecclesia vera quare non possil esse apud luere.
cos, el ex ipsorum doctrina convincuntur i;
met affirmare non esse apud ipsos veram Ete-
siam 128. Vide 362. *clseq.*
Nota Ecclesiae ex sententia haereticorum huj
temporis, est sincerus sacramentorum usus IIs
141.
Quaedam quasi notae, quibus Ecclesia ab aliis s
clis distinguitur, sunl caeremoniae Eccles.
133.
Ecclesia vera illa csl, in qua est vera confessio p-
culorum 347.
Ecclesia potest instituere novas caeremonias, r
quidem ad juslicandum impium, scdnd otosd
fecus spirituales 141. Vido errores circa I
140. atque hae caeremoniae non possunt on
sine peccato mortali eliam citra scandalum III-
Vide v. Caeremoniae.
In Ecclesia ortae sunl gravissimae dissensione:
propter caeremonias 142. 143.
Ecclesia habet potestatem mutandi et instituer,
circa sacramenta, salva tamen eorum substanti'
et salvis iis quae sunl de jure divino onlin/
464. 465. 855.
Ecclesia latina semper Inline sacramenti admit
siravilidque sapientissime institutum est III.

Ecclesia romana a Petro didicid qualiter divina mysteria celebrari debeant 415.

Ecclesia vehis Iribus modis testatur communionem sub una specie esse licitam 450. *clseq.*

Ecclesia eliam posterior id nsscriit 450.

Ecclesia recte facit praecipiendo communionem sub una specie 463.

Ecclesia non proprie sacrificat, exercendo actum sacerdotalem, sed tantum offert sacerdoti rem sacrificandam, aul curai fieri sacrificium, aut certe consenti! m sacrificium,et voluntate ac desiderio offert, cum sacerdos offert 66.

Ecclesia lota offert omnia sacrificia, quae a sacerdotibus omnibus offeruntur, sed non eodem modo; nam aliqui offerunt solum Inibilualiler, aliqui actu,aliqui causaliter,quia caussa sun! ul sacrificium liat,denique minister ipse offert, ul sacerdos verus, sed ministerialis 67.

Ecclesia sola recte offert Deo oblationem cum gratiarum actione 297.

Ecclesia habet potestatem solvendi cl ligandi 72. 678. hanc negarunt Novationi 369.

Ecclesia ab antiquissimis temporibus statuit Matrimonia contracta post votum solemne, irrita esse, caque leges ferre potuit de gradibus cognitionis, et caussam habuit cur has leges con- lcrel 833.835.

Ad Ecclesiae iudicium perlinent caussae matrimoniales 859.

Ecclesia quomodo possit ordinare de materia matrimonii 720.

Ecclesia accepit potestatem a Deo coercendi daemones per exorcismos 204.

Ecclesia quod jus acquirat super homines 175.

Ecclesia militans est corpus Chrisli 283.

Ecclesia semper fuit tinum corpus mysticum: non tamen semper eodem sacramento adjugebantur homines huic corpori 203.

Ecclesia non potest errare in Scriptura exponenda 491. 492.

Ecclesiae nomen habetur in omnibns lilurgiis 565.

Ecclesiae gubernandae cma, apostolis cl successoribus commissa 833.

Ecclesiae cl synagogae compnralio 511.

Ecclesiae el Christi conjunctio significata in sacramento Matrimonii 777. Vide v. Matrimonium.

Ecclesiae consensus in aliqua re, csl argumentum veritatis nostrae fidei 362.

Ecclesiae consensus in doctrina de Eucharistia 362.

Ecclesiae diligentia in controversia de Eucharistia examinanda cl veritate relinenda 363.

Ecclesiae facta promissio Spiritus sancti per manus impositionem 215. qui quidem Spiritus sanctus initio nnscentis Ecclosiae dabatur visibiliter, nunc autem tantum invisibiliter, et hoc rationabili de caussa 216.

Promissio absoluta de fovenda perpetuo Ecclesia 494.

Ecclesiam esse,cl numquam interire potuisse probatur 362.

Qualis sil vera Ecclesia, haeretici videre non possunt *ibid.*

in Ecclesia sunl diversa officia, nec omnia omnibus conveniunt 68.
 In Ecclesia sunl boni el mali 491. 492.
 In Ecclesia loqui b. Paulo est exhortari 549.
 In Ecclesia quando adhiberi cocplasunl instrumenta musica 576.
 In sola Africa esse Ecclesiam jactabant Donalislac 491. 492.
 Quod in omni Ecclesia servatur, nec in aliquo concilio institutum, sed semper senatum ac retentum est, id certissime creditur, ex apostolica traditione descendere 536
 Ingressus in Ecclesiam non est ratio, cur Baptismus repeti non possit 126.
 Extra Ecclesiam non esi salus 174.
 Effectus, tam in rebus naturalibus, quam artificialibus, non esi similis instrumento 74.
 Effectus formalis a sua propria caussa separari nequii 358. 359. 361. 396.
 Eleemosynae non sunl sacrificia proprie dici laised sacrificia lanium spiritualia dici possunt. 177. 496. Vide v. Sacrificia spiritualia.
 Eleemosynae el alia quae fiunl ad peccata purganda, nihil prosunt sine percepto Baptismo 194.
 Eleemosynae disponunt hominem peccatorem ad reconciliationem cum Deo 723. 724. El quomodo tribuatur illis vis justificandi 645. 652. 710. 738.
 Eleemosynae sunl subsidium ad redimenda peccata 738. Hem eleemosynis possunt rediini poenae temporales alterius vilae 717. Vide eliam *ibid.*
 Eleemosynae sunl opera satisfactory 721. *et seq. item.* 72G.
 Eleemosynae sine charilale non prosunt ad vitam aeternam: absolute tamen aliquam adferunl utilitatem 738.
 Eleemosynae a poena liberant homines, quae saepe manet dimissa culpa 567. 568.
 Eleemosynis in pauperes aliquando anteponendum esse cultum corporis sui Dominus salis aperte docuit, cum factum Migdalene laudavit 284.
 Ad eleemosynas commendandas non referuntur verba canonis 567 *ad* 570. 573.
 Elementum quare sic vocetur materia sacramentorum 34. 49. 50.
 Elementum el verbum requiruntur ad sacramenti affectionem 402. 103.
 Elementum el verbum concurrunt proprie ad effectum sacramenti Eucharistiae; in ipsa autem re effecta manent, sed alio modo: nam elementum manet quoad externas species, el verbum manet quoad virtutem: sicut eliam in missione elementorum, manent elementa, sed allerata, el secundum nullos manent solum quoad virtutes, non quoad substantiam 402. 403.
 Elementum in sacramento poenitentiae quod sil 606.
 Elementi nomine vocatur circumcisio, el caeremoniae legales a s. Paulo 100. 111.
 Aliquando iu solo elemento, aliquando in verbo, aliquando in utroque est virtus sacramentalis 106.
 Eclipsis Paulo frequenissina 807. 819.
 Energumeni non admittuntur ad communionem 136. 437.

- Episcopatus sine presbyterolu nullus est, nec ordo superior 769. 770.
- Episcopatus si est sacramentum a presbyteratu distinctum, facile erit defendere episcopum jure diuino maiorem esse presbytero, tam ordine quam jurisdictione *ibid.*
- Episcopatus est unus ordo cum presbyteratu genere. non specie *ibid.*
- Episcopatus includit in sua ratione et essentia sacerdotium, loquendo de potestate Ordinis *ibid.*
- Episcopus est summus, seu primus sacerdos *ibid.*
- Episcopus non potest ordinari, qui vel antea non sit presbyter, vel certe tunc simul accipiat utramque ordinationem 769. 770.
- Episcopus non habet, ut possit consecrare Eucharistiam. ex sua ultima ordinatione, licet id habet ex alia ordinatione praecedente, quae est etiam de essentia episcopatus *ibid.*
- Episcopus potest duo sacramenta conferre, nimirum Confirmationem et Ordines sacros, quae non possunt ulli alii ordinis inferioris conferre 768.
- Episcopus solus est proprius et ordinarius sacramenti Confirmationis minister jure diuino 216. 231. Ex dispensatione licet presbyteri quoque possunt hoc sacramentum conferre 231. 232.
- Episcopus solus consecrat et conficit Chrisma 223. 224. et per unctionem Chriftis dat Spiritum sanctum 226. 227.
- Episcopus id ipsum facit, cum dicitur confirmare, vel chrismare, quod apostoli faciebant, cum dicebantur imponere manus: distinguitur tantum persona a personis, et illa particularis impositio manus, ab ista, quae modo est 226. 227.
- Episcopus est minister ordinationis 773.
- Episcopus nomine sacerdotis absolute, a veteribus intelligebatur 768.
- Presbyteri etiam aliquando intelliguntur nomine episcoporum 232. 768.
- Episcopus esse non potest, qui in episcopatu filios facit 832.
- Episcopi, sive episcopalis ordinatio sacramentum est vere et proprie dictum 708.
- Episcopi ordinatio, est caeremonia imprimens novum characterem spirituales, et conferens gratiam 768.
- Solemnitas in ordinatione episcopi 768.
- Episcopi ordinatio integra consurgit ex duplici ordinatione, et character episcopalis et perfectus, non est una simplex qualitas, sed quid compositum ex duplici characterem 768.
- Episcopi character integer et perfectus, est major presbyterali, quia illum includit 769. 770.
- Episcopi character ex ultima ordinatione acceptus, si conferatur, cum characterem, quem habuit ex ordinatione presbyterali, iste est major intensius, ille extensius, quia ad plura se extendit 769. 770.
- Episcopi character, sive si alius a presbyterali, sive idem extensior et major, est potestas absoluta et perfecta et independens conferendi sacramenta Confirmationis et Ordinis 214.
- Episcopi dicuntur mediatores, 508.
- Episcopi soli simpliciter et absolute succedunt apostolis 231, 537.
- Episcopi et presbyteri soli in Ecclesia habentur proprie et nominantur sacerdotes 475. 478. 479, 508. 513.
- Episcopi intermissarum solemnitas, cum ordinant sacerdotes, pronuntiant verba consecratis alta voce 549.
- Episcoporum proprium est jure diuino praedicare, tamen eorum concessione praedicant etiam presbyteri, et aliquando etiam diaconi 232.
- Episcoporum quaedam essentia propria Dominus nulli inde eorum eminentia supra ceteros appareret; et quia sic voluit honorare episcopos, dignitatem 232.
- Episcopis peregrinis in signum pacis communis, antiquissimus fuit usus mittendi Euclimilam 402. 403. 407.
- Inter episcopum et presbyterum tantum distinguitur ponitur a Scriptura quantum est in principio et eius subditos 232.
- Chorepiscopi, alii erant veri episcopi, sed in aliqua dioecesi morabantur; alii tantum presbyteri 771.
- Epistolae lectio in missa 559.
- Epistolae Clementis Romani, Melchioris et Eusebii Emisissent sunt apud nonnullos dubiae, ita etiam suppositiline 222.
- Esau non invenit poenitentiam 663.
- Ens et verum, objectum mentis nostrae 347.
- Ens per accidens et ens per se 34.
- Esse, id est, existentia accidentis, distinguitur a eius essentia 395. ' . * I « W
- Ultimum sui esse, primum sui esse, primum et ultimum esse, et ultimum non esse, hi modi dicendi ipsae cadunt 273.
- Essentiae in indivisibili consistunt 354.
- Est, haec particula, in illa propositione; hoc est corpus meum, non accipitur pro significat*. proprie, ita ut nihil significet, nisi est 267. seq. haereticorum variae expositiones sive minus depravationes habentur 262. 263. argumenta ipsorum diluuntur 273. 274.
- Est, catholici dicunt quidem colligi ex hac voce transubstantiationem. sed non dicunt, Est, poni pro transubstantiationi, ut contendit calumniator Calvinus 267. Vide 273. cur dixerit olim Deus Fiat lux et Christus non dixerit: Fiat corpus sed est corpus 273. in locis parabolarum, similitudinum, visionum etc. sine ullo tropo potest accipi (est) pro si/ni/col 268. 274, 276. 277.
- Est, haec conjunctio in Scriptura saepe accipitur pro disjunctiva 455. item apud Hebraeos saepe locum obtinet particula causalis. nam ponitur et pro ut pro et/ii, et pro enim 482.
- Evangelistae omittunt quidem interdum aliquid, aut addunt, quod alii evangelistae non omiserunt. aut non addiderunt; sed nunquam ita omittunt, ut sententia reddatur falsa 800. 811.
- Evangelistae solent se invicem supplere et explicare 265.
- Evangelistae nulla tacuerunt quae proculdubio Escripta sunt et adducuntur exempla 318.

Evangelislae certis de caussis sibi notis,aliquando imitant ordinem verborum 3!»'.».

Erangclistac.an trudent integras formas sacramentorum 40G.

Evangelistas errasse in describenda celebratione paschalis Christi esl ingens blasphemia Graecorum 409. MO.

Enngelium legis novae promulgatio 151. 189.

Evangelium quod praedicabant apostoli , appellant **nt** suum 74.

Evangelium continet consolationem pro justis625. item terrorem et minas irae Dei contra peccatores 117.

Evangelium antequam scriberetur, fuerunt vera sacramenta Baptismus et Eucharistia 39.

Eungelium suum quare scripsit Marcus et Lucas 811.

Evangelium soliti erant diaconi canere ex loco ol- liore 539.

Evangelii lectio in missa antiquissima est 560.501. jubentur omnes stantes cvangelium audire *ibid.* Ad evangelii lectionem quare adhibetur incen- sum 557. et cerei accensi ab acolythis 553.554.

Evangelii tantum praedicatione exerceri clavium potestatem falsum esl 194.

Sacrosanctum Eucharistiae sacramentum.

Quae conferunt ad hoc sacramenlum , vide in his omnibus locis videlicet.v.Accidens, caro cocna, communio, consecratio, corpus Christi, mandu- catio, panis, species et Iransubstanliulio.

De cera ac realiel substantiali , praesentia cor- poris clsanyuinis Domini, in hoc non minus admirabili, quam venerabili Eucharistiae sa- cramento.

Praesentia corporis Domini in Eucharistia proba- lur primo ex solo verbo Dei 252. *et seq.* Secun- do ex Putribus 293. 291. usque ad Ilnein 2.libri. Tertio ex iudicio rationis, toloterlio libro. Hae- res contrariae huic renli praesentia habentur *îiïetseq.et* 291.Vide etiam 17 *ad* 21.51 *ad* 53.

Sententia catholicae Ecclesiae esl haec: In almo monelae Eucharistiae sacramento, post panis et vini consecrationem, Dominum nostrum Jesum Chrislum verum Deum , atque hominem, vere realilcr et substantialiter sub specie illarum rerum sensibilibum contineri 250. Singula verba hojus decreti aliquid continent quo damnentur haereticorum sententiae 250.

Ex hujus catholicae sententiae expositione dedu- cuntur aliquot regulae de modo loquendi in hac materia 251. Deinde ex liguris Testamenti veleris demonstratur I. praesentia corporis Do- mini in Eucharistia 252. Vide 319.

Refellitur solutio adversariorum ad hoc argumen- tum 253.

II. Ex promissione Domini, quae habetur apud Joannem cap. G. ubi probalur agi de Eucharistia 255.256. 2GI. et veritas corporis Domini in

Eucharistia ex eodem capite probalur 258. et solvuntur objectiones 259.

III. Ex ipso institutione sacramenti,quae habetur, Mallh. 2G. referuntur variae expositiones ver- borum Domini: *Hoc esl corpus meum.261.* pro- batur proprie et non figurate explicanda esse illa verba: *Illoc esl Corpus meum,* ul sensus sil, Hoc (Idesl) quod his speciebus continetur, est vere et proprie corpus ipsum meum verum, et naturale 262. 263. 272. 310. 322.

Explicantur verba institutionis, et refelluntur hae- reticorum depravationes 266. Vide etiam 274. 275.Solvuntur argumenta,quibus adversarii pro- bare conantur verba institutionis esse figurate accipienda 271.

IV. Probatur veritas corporis Domini in Euchari- stia ex locis Scripturae, quia continent usum hujus sacramenti 279. Solvuntur item argumen- ta adversariorum deprompta ex verbo Dei 282.

Eucharistia figurata primum in lege naturae, de- inde in lege Moysis, et in evangelio, Ium pro- missa, postea instituta denique frequentata et commendata est G8O.

Eucharistia non esl sola figura,sed re ipsa corpus Christi 296. et rcalcm praesentiam ejusdem re- quirir 285. 286.

Eucharistia dicitur Testamentum,et quomodo 278. 438. 439 518.

In institutione Eucharistiae, esl sacramenlum, pa- ctum, lex et dogma 264.De pacto vide 127.

Eucharistiae celebratio, non est nova institutio Testamenti, sed repraesentatio ejusdem 278. ad instituendum et conficiendum sacramen- tum Eucharistiae dicta sunt illa verba : *Hoc esl corpus meum* 27 4. propriae acceptioni ver- borum Eucharistiae , seu praesentiae Chrisii in Eucharistia non repugnat articulus ascen- sionis 265. et promissio Spiritus sancti, non fuit contra praesentiam Christi in Eucharistia 288.

In Eucharistia habetur Christi praesentia invisibi- lis 284.

In Eucharistia, Christus in propria specie non vi- detur , nec tangitur, sed in specie aliena 335.

In Eucharistia lotum Christum esse, cur non mi- rati sint aposloli,et nunc tot millia catholicorum 274.

In Eucharistia non esl nuda caro, sed divinitati unita, et per Spiritum Dei viva et vivificans 287.

In Eucharistia esse carnem Domini rectissimo probalur, quia Chrislus esl Deus, qui potuit praestare id quod dicebat 312. 313.

In Eucharistia est caro illa quae crucifixa est, et esl corpus illud, quod pro nobis ad mortem tra- ditum esl 371. 372. 37 4.

In Eucharistia quomodo sit Chrislus, et in aliis rebus Deus 46G.

In Eucharistia corpus fuisse credimus, etiam ante Christi resurrectionem 290.

Ex Eucharistia probalur vera carnis resurrectio 298.299. 488.

In Eucharistia est veritas sanguinis , cujus figura praecesserat in Testamento veteri 325. Vide v. Sanguis.

Christus ob omnipotentiam ipsius non concluditur in paxidc, aul speciebus panis: tamen lotus ibi revera est 289.

Ex iudicio rationis eadem veritas probatur.

Primo, non possit fieri, ul corpus Christi praesens constituatur in Eucharistia 315. 346.

Illecerces habentur *ibidem*. Quae si regula cognoscendi quid Deus possit 345. 346.

Posse unum corpus simul esse in pluribus locis 347. solvuntur objectiones 350. 351.

Proponitur cl explicatur aliena difficultas, quae in eo posita est. quod corpus alicubi si, cl non occupet locum 353.

Solvuntur objectiones 358. 359.

Secundo ostenditur Deum voluisse, cl fecisse, ut re ipsa corpus Domini in Eucharistia praesens adesset 362.

Solvitur objectio deprompta ab inutilitate realis praesentiae 367.

Solvitur objectio desumpta ab indignitate rei 368.

Errores Scholasticorum circa mysterium Eucharistiae 354.

In hoc mysterio maxime locum habet dilemma quoddam s. Augustini 367.

In Eucharistia licet si corpus Domini secundum substantiam: non tamen csl ibi eo modo, quo fuit in cruce, nisi per similitudinem 331.

In Eucharistia Christum fide tenemus, oculis non videmus 285. 286.

Illic mysterium sola fide comprehenditur 335.

El solis fidelibus est notum 331.

Ideo quidam non credunt hoc, mysterium, quia non habent spiritum, et quia carnali iudicio metiuntur res divinas 287.

In Eucharistia , quomodo sensus fallantur 285. 286.

In Eucharistia Christum esse in gloria Patris dupliciter intelligi potest 288.

Ad mysterium Eucharistiae defendendum, salis csl, si unum corpus possit esse quocumque modo in pluribus locis 349. quomodo autem corpus Christi si in Eucharistia 353. 354. Vide v. Corpus Christi.

De modo ac ratione existentie Christi in Eucharistia.

Sil neralio existentie Christi in Eucharistia conversio panis cl vini in corpus el sanguinem Christi. quae ab Ecclesia catholica dicitur transubstantiatio; an potius assumptio panis cl vini ad unionem hypostaticam corporis cl sanguinis Domini: aul omnipraesentia , sive ubiquitas, ut quidam loquuntur, humanitatis Christi, an aliquid aliud.

Illece nscnlur variae de hac re sententiae 369. cl refelluntur varii errores 370. cl seq.

Explicatur cl probatur sententia catholica dolnny ubstantiatione 376. refelluntur objectiones adversariorum 388. Vide v. Transubstantiatio.

Halio proximi», quon in Eucharistia sit corpus Christi, est totalis conversio substantiae panis cl vini, in corpus el sanguinem Domini 376.

De ipso sacramento Eucharistiae, ubi primum tractatur natura disputatur, quid si proprie transubstantiatio Eucharistiae, et num extra usum sit rem corpus Domini sub specie consecrati panis: et si res aliqua permanens, an actio intubiens.

Adversariorum sententiae negant esse rem permanentem, sed dicunt esse actionem transubstantiationis et hoc est dogma Lutherianorum 376. 396.

Probatur ex verbis institutionis dominicae, s. frumentum Eucharistiae esse rem permanente et in eo corpus Domini permanentior existeret 397. 398.

Idem probatur ex dissimilitudine Baptismi, et Eucharistiae, Eucharistiam esse rem permanentem 401.

Probatur eadem veritas testimoniis Patrum 402. 403. et diluuntur responsiones adversariorum: testimonia Patrum 405.

Explicatur quid si proprie sacramentum Eucharistiae 51. 52.

Sacramenti vocabulum si accipiat amplissimi; omni signo rei sacrae sanctificantis animam: et consecratio Eucharistiae sacramentum dici; et si non 407.

Si sacramentum accipiat paulo strictius, pro signo rei sacrae sanctificantis animam: huius sumptio Eucharistiae sacramentum dici potest, nam significat quidem internam manducationem sed non est cussa; cussa enim illius refectio spiritualis, sive gratiae non potest esse actio. et debet esse debet actio Dei per minister ecclesiasticum 407.

Solae species panis cl vini non habent integrum sacramenti rationem, proprie enim transubstantiatio accipitur sacramentum pro signo non solum significante, sed efficiente etiam animae intentionem, quomodo vox sacramenti, non convenit, nisi sacramentis novae legis proprie dictis 407.

Corpus Domini, et sanguis sine ordine non habet rationem sacramenti 407. Vide 2M.

Et si tam species panis cl vinibam corpus el sanguis Domini ad essentiam sacramenti Eucharistiae pertineant: ratio tamen sacramenti mips convenit speciebus, ul continent corpus, quon in corpori Christi, ut est sub speciebus 407. 408. etiam 502.

Halio sacrificii, nec non pignoris cl alimenti divini, magis convenit corpori Domini, ul est sub speciebus, quam speciebus, ut continent corpus Domini 407.

Eucharistiam esse sacramentum probatur 129.

Eucharistia non solum est sacramentum refodinis, seu mutationis, sed praeterea csl memor;

omnium miraculorum, et quasi compendium vitae, passionis et resurrectionis Domini 3G8.

Eucharistia est signum, symbolum, repraesentatio; typus mortis Christi; seu carnis et sanguinis, vel visibiliter in cruce, illa suffixa, ille effusus est 33. 40. G9. *ad* 71. 127. 255. 25G. 278. 324. 438. 143. 403. 489. 490. 493.

Eucharistia quomodo sit signum repraesentans carnem Christi vel morientem in cruce . et sanguinem vel in cruce effusum 293. 294. 322.

Eucharistiae sacramentum unum est. quia est una uero Christi, et unus sanguis 293. 294.

Eucharistiae sacramentum constat materialiter ex signo et re significata, re ipsa praesente, et cum signo conjuncta 308.

Res significata est caro Christi, et panis exteriori specie sua corpus Domini significat 308.

In sacramento Eucharistiae habemus Christum sub signis, et imagine velatum, in coelo autem videmus sine ullo signo 3IG.

Eucharistiam paradoxum existimarunt infideles 311.

Eucharistiam esse instrumentum excitandae fidei, sicut Baptismus, et solum Dei verbum , passim affirmant et passim refutantur adversarii 298. 299.

Similiter saepe respondent ad Scripturas et Patres, quae probant veritatem catholicae fidei. tropico et figurate omnia esse explicanda 258. 2G4. vel panem esse figuram veri corporis et sanguinis pro nobis traditi et effusi 2G9. 270. vel symbolice Pares loqui 322. in coelo esse Christi carnem proprie, in terris autem symbolice 323. vel r. in Christi lide lautum suscipi . non ore 2G7. 280. 293. 291. 297. 311. 319. 320. 328. 339. denique audent etiam dicere Eucharistiam repraesentare corpus Christi; seu in hoc sacramento esse nudum signum; seu esse corpus tantum signi f. colive. vel figuram corporis 295. 297. 301. 302. 321. 378. atque his omnibus locis citatis refutantur evidenter istorum hominum mendacia et blasphemiae.

Eucharistiam non negamus esse sacramentum, et proinde signum, sed negamus nihil aliud esse, nisi signum 332. 333. est enim signum rei invisibilis, sed praesentis *ibid*.

Eucharistiam figuram corporis in cruce suspensi vocavit Augustinus, quod Gracii dixerunt anlypon 332. 333. Vide 317.

Eucharistiam esse fidelium societatem dixit idem Augustinus, quatenus est signum corporis Christi mystici 331. *ad* 333.

Eucharistiam aliter significari per hoc sacramentum, aliter per sonos et hieras *ibid*.

Eucharistiam a maleria rectissime posse nominari sacramentum panis et vini.

Eucharistiam numerari tertio loco , et quare 132.

Illius excellentia super alia sacramenta *ibid*.,

In Eucharistiae sacramento nulla considerari possunt 407.

In Eucharistia triplex res sacra demonstratur 32.

Eucharistia non consistit in actione, sed' in re permanente, seu non est actio transiens, sed permanens 401. *ad* 403. GOG.

Eucharistia, vel corpus Domini, non vocatur fractio, consecratio, distributio , vel manducatio; sed res permanens, idest, panis consecratus 401.

Eucharistia publice, et in toto mundo consecratur, et asservatur 284.

Dominus non jussit Eucharistiam a se consecratam differri in crastinum, sed postea per apostolos id jussit 406.

In hoc sacramento aliud est fieri, aliud esse 402. 403.

Eucharistia asservatur in pixide, gestatur, et adoratur, atque haec non repugnant divinae institutioni, de manducatione 400.

Conservatur aliqua pars hujus sacramenti, non vel non manducetur; sed ut tempore opportuno manducetur: nimirum vel deferatur ad aegrotos 401. *ad* 403. 405. 406.

Eucharistia diligenter conservanda a sacerdote, ne putredo aliqua inveniatur. 415. et sub clavibus debet servari propter abusum *ibid*.

Haec consuetudo servandi Eucharistiam, servata est . Patribus, et ab omni Ecclesia 405. neque unquam fuit abrogata 408.

Non debent nimis nullae particulae sacramenti conservari 405. 406.

Quod superest ex sacramento Eucharistiae, comburendum est. si temporis diuturnitate, aut alia de causa consumi nequit 406.

De maleria Eucharistiae.

Silne azymo pane. an fermentato sacramentum conficiendum 408. et seq. Vide v. Azyma.

Utrum Christus instituent primo die azymorum sacramentum Eucharistiae, an vero ante eum diem 408.

Deferuntur variae sententiae *ibid*.

Probatum Christum insluisse sacramentum 14. die mensis secundum legem, et secundum morem Hebraeorum 415. *et seq*.

Solutur argumenta Graecorum, et aliorum, qui quocumque modo eis favent 411.

Eucharistiae materia panis et vinum 790.

Panis et vinum non concurrunt, vel pars sacramenti, sed ut subjectum, circa quod agit sacerdos, et in quo recipitur 51. *ad* 53.

Vinum temperandum aqua in sacro calice 418. Vide 140. referuntur sententiae, seu potius errores 416. {17. solutur argumenta 419.

Hoc sacramentum constare debet ex re terrena et coelesti 419.

De forma sacramenti Eucharistiae.

Graecorum et haeticorum errores de hac re 421. *et seq*.

Solis Domini verbis sit consecratio probatur exemplo Domini ac apostolorum 422. ex Iradilion? Ecclesiae 423. 424. ex l'alibus, *ibid*, et ex ratione 423. 424. Vide 50. 53.

Solvuntur argumenta Graecorum et Lutherianorum contra formam consecrationis Eucharistiae 426. *et seq*. item mendacia Kemnili 429. 430.

Verbum quod cum elemento sacramenlum facil in Eucharistia, non csl concionale, sed consecratorium 51. 52. pcr lolum cap.

A crbuin cl elementum in qua difierenlia concurrant ad hoc, cl ad alia sacramenta constituenda 402. 403.

Verba respectu rei consecratae non sunl pars essentialis, sed principium productivum 51. 52.

Verba sacramentalia mutant panem in carnem 97. 98. Vide verba sacramentalia in lilera V.

Verba quae dicuntur in mysterio Eucharistiae , dicuntur verba benedictionis 55.

Eucharistia 111 operante invisibiliter Spiritu sancio, vel per invocationem Spiritus sancti 329. 337. 311. 382.

Eucharistia consecrari dicitur duplici re, coelesti una, nempe corpore Chrisli, ct altera terrena , nempe accidentibus, quae sensu percipiuntur 297 m/ 299. 407.

Eucharistia cliam post consecrationem recte dicitur anlilypon corporis cl sanguinis 318.

Eucharistiae consecratio in ordine ad manducationem ordinatur 400.

Eucharistiam consecrare nusquam diaconis licuit 405.

Eucharistiam instituit Christus, cum ipse primus illam consecravil 423. 424.

Post consecrationem demonstratur populo 317.423. 424.

Ad Eucharistiam conficiendam necessaria est consecratio 396.

In consccralione requiritur praesentia panis 90.

In consccralione Eucharistiae non reprilur aclio propria cl naturalis 106.

In Eucharistia quod sacramenlum facil non sunl humanae preces, sed verbum Domini 425.

Dc minisiro Eucharistiae. Vide v. Sacerdos.

Haereticorum sententiae 431.

Ad Eucharistiam conficiendam ila necessaria csl ordinatio sacccdolalis, ut sine ea nullo modo confici possit, probalur cx verbis Domini 431.

Ex traditione cl consensu Ecclesiae 432.

Ex antiquitate Ecclesiae *ibid.*

Praeceptum conficiendi sacramentum Eucharistiae non omnibus Christianis est impositum, sed solis apostolis, coruinque successoribus 431. Vide expositionem illorum verborum Lucae 22. Hoc facile in meam commemorationem; supra in indice scripturarum, atque adeo hoc verum csl,ul neque ipsi b. Virgini fuerit concessum hoc ministerium consecrandi Eucharistiam 432.

Eucharistia si consecratur a legitimo sacerdote non in ordine ad manducalionem:servalis tamen iis. quae ad sacramenli essentiam requiruntur , verum sacramenlum conficeretur, licet male faceret 401.

Eucharistia quae conficitur a malo sacerdote, nihil minus habet, ab ea, quae conficitur a bono 371. 372. 613,

Per ministros suos quotidie conficiitChrislus sacramentum Eucharistiae 431.

.Minister non ulitur nisi verbis in consecratione 107.

De fine, seu e/ feclu, vel fructu Eucliaristiue,

Vide omnino quae dicuntur in verbo Communio, ubi de effectu cl praeparatione.

Eucharistia ul sacramenlum, proprio non csl lotii lula ad peccala remittenda, sed ad vitam spiritalcm per Baptismum acquisitam, alendam el conservandam, quod species ipsae sacramentalcs testantur 786.

Eucharistia non habet pro effectu remittere ■. cula mortalia, quorum homo conscientiam habet 433. 434. 436. 437. sed habet pro effectu nultre animam el praeservare illam a peccatis, et ilia, quao sequuntur ex augmento gratiae tl charitalis, quam sccum adferl hoc sacrament 434. item operatur in nobis, ul non consentimus peccatis 97.98.el dicitur panis quotidiana, quia medicina csl contra peccala quotidiana l'?, Gratiam etiam confert gratum facientem, elo;... quenlcr delet peccala mortalia, si quaciim: in eo, qui non indigne accedit, el quorum csl conscientiam non habet 438. *el seq.*

Vide cliam de gratiae promissione cl causalit l in hoc sacramento 39. 93. 129. 434.Perreæs cramenli Eucharistiae mllelligiur gratia ius. i cans, idesl. effectus carnis Christi spiritu: reficientis 282. Praesentia Domini in Eucharistia per ineffabilem atque invisibilem gui. 285. 286.

Eucharistiae virtus comparatur cum spiritui , seu genitali viriule, quae corruptum gram@: surgere facit 300.

Eucharistia nihil confert, si sine fide percipi. l 125.

Eucharistiae finis et effectus praecipuus est i d animam non corpus, licet pcr instrument. corporis sumatur 264. 283. Vide 122.

Unde dicitur cibus mentis, non ventris; cibus potus spiritualis; cibus cl polus animorums' 285. 286. 419. 435.438. 139. 606.

In Eucharistia applicantur Christi merita per r dum cibi ct polus,ad reficiendam el nulrien.. animam cl praeservandam a morbis 459.

Eucharistiae finis, est unio nosira cum Chrisln.p. affectus el voluntatis confoeileralioncin 308.311

Unde dicitur sacramentum pacis el unitatis lcl. 465.

Per hoc sacramenlum Christus nobis unitur im solum pcr charitalem, sed cliam vere elcorp : liter 280.

Per hoc sacramenlum Christus fecit ut essemus ? num cum illo 314.

In hoc sacramento significatur unio Christi cur Ecclesia 419. 420. 435.

Eucharistiam sumentes participes fiunt mensae Domini, el fiunt socii Christi 544.

Duplex est effectus Eucharistiae,interna refertior: unio fidelium inler se, cl cum Christo 113. V. expositionem illius loci 1. Corinth. 10. Unij: corpus etc. in indice Scripturarum.

Eucharistiae tinis est cliam commemoratio mori Chrisli. quae commemoratio fieri polcsl pcr k

praesentationem et significollonern (quod ill consecrando et offerendo Deo Eucharistiam) allero modo per memoriam et nui rationem, et hoc modo potest fieri commemoratio manducando et bibendo corpus et sanguinem Domini 403. *ad* 165. 489. 490. 493. Vide 32. 33. 40. 47. G9.«d 71. 126.

Per Eucharistiam non solum commemoramus passionem Domini, sed accipimus pignus aeternae gloriae 304.

Principaliter in Eucharistia repraesentatur corpus et sanguis Domini ; secundo autem populi 309.

Eucharistia non potest sumi nisi a baptizatis 490. et non potest comedi utiliter extra Ecclesiam 190.

Eucharistia est refectio,et viaticum peregrinantium ad veram patriam 490.

Eucharistiae sacramentum diversum est a sacramentis caeteris in fine, et effectu aliorum sacramentorum 436. 437.

ComedereChristi carnem quantum ad effectum et fructum, et manere in ipso per fidem et charitatem idem est 308.

In Eucharistia reperitur significatio et causalitas 443,

Per hoc sacramentum quomodo Ierra dicatur fieri coelum 323.

De usu Eucharistiae.

Idem, de communione sub una vel altera specie. Vide etiam v. Communio; et ea quae dicuntur 396.

Esus primarius sacramenti Eucharistici est ipsa communicatio, seu participatio Eucharistici 385. 386. 406. 407. 439. 463.

Haereticorum sententiae habentur 463.

Totus Christus est sub utraque specie 150. Tota sacramentalis ratio in una specie invenitur 453.

Non maior utilitas sumitur ex communione sub utraque specie, quam sub una 555. 445.

Non repugnare divinis literis, seu cum Christi mandato, communionem sub una specie 448.

Solvuntur objectiones ex Scriptura petulae 556. Refelluntur objectiones ex Patribus 458. 559.ex ratione 462.

Ecclesia iustis de causis praecepit communionem sub una specie 463.

Institutio huius sacramenti non complectitur solum essentiam sacramenti, sed etiam usum sacramentali 401.

Apud veteres non fuisse alium sacramentali usum , quam ad manducandum , ut volunt haeretici moderniores, falsum est 400. Vide alios usus Eucharistici, etiam ad sanitatem corporalem impetrandam, et alia *ibid.*

Eucharistiae ritus apud Lutheranos et Calvinistas quis sit 53.

Eucharistia necessaria necessitate media ad bene esse 63.

Eucharistia quo tempore cooperit frequentari 39.

Eucharistia qua de causa repeti possit 125.

tititnMin Vol. III.

Eucharistiae praecepti vis non consistit in modo sumendi, sed in ipsa re , quae sumenda est 261.

Hoc praeceptum ad solos adultos pertinet, qui quidem, aut re ipsa si possunt, aut saltem desiderio, tenentur hoc sacramentum aliquando percipere 259.

Praeceptum de Eucharistiae sumptione ex illis verbis: Accipite, edite, et Hoc facile, etc. licet non obliget omnes: tamen praeceptum est, saltem quo jubebantur apostoli hunc illam accipere, et etiam praeceptum est, ut quando sumimus hoc, aut illo modo sumamus 265. Vide etiam 555.

Eucharistiam sumere jubemur in memoriam Domini passionis. Nide 33. 34. 69. ad 7 I. 127.

Circa sacramentum Eucharistiae, nulla Dominus per se non iussit, quae postea per Apostolus iussit 406.

Eucharistiam an sumpserit Christus 202.

In Eucharistia aut aliquando sit propinatum venenum 324.

Ex Eucharistiae communicatione monentur foeminae christianae, ut non nubant gentilibus maritis 300.

Eucharistiae loco dabatur chalice chumensis panis benedictus 205. 206.

De veneratione sacramentali Eucharistiae.

Haereticos habentur 262. 263. etc.

Christum in Eucharistia esse adorandum probatur 460.

Solvuntur objectiones haereticorum 466. Vide etiam 556.

Christo in Eucharistia existent! adsunt semper chori angelorum 288. in eaque Eucharistia colitur Christus 319.320. et adoratur cultu latriae 407.

Christo in Eucharistia existent!, non potest exhiberi tale obsequium, quale illi exhibuit Alaria Magdalena 284. ubi de sultu, et auro in honorem, et cultum Eucharistiae.

Eucharistiam cur tanto honore prosequimur, aquam vero Baptismi non item, cum utrumque sit sacramentum 281.

Eucharistiam simpliciter, et bona fide adorare debemus, et ut sic nullum est periculum idololatriae 466.

De Eucharistia ut sacrificium est. Vide v. Missae sacrificium.

Eucharistia consideratur ut sacrificium, ut pignus divini amoris, et ut sacramentum 453.

Eucharistiae etiam significatio triplex 453.

Eucharistia aliquo modo est holocaustum, aliquo modo hostia pacifica, aliquo modo hostia pro peccato 444. 445.

Eucharistia est sacramentum, quatenus est signum externum et visibile invisibilis gratiae et refectiois, quae nobis confertur, dum EucliarisUam rite sumimus, eadem est testamentum, quatenus est instrumentum publicum divinae voluntatis et promissionis; eadem est victima et sacrificium quatenus Deo offeritur 518. Vide etiam 209. 212. 265. 538. 139.

Eucharistia C5t sacrificium religionis chrislianao 368.

Eucharistia ul sacrificium significat Clirisli passionem 443.

Eucharistia ul sacrificium instituta est ad remissionem peccati 529.

Eucharistia necessario Clirisli corpus re ipsa continet, ul possit vere el proprie Deo Patri a nobis offerri, et proinde esse scrilicium vere cl proprie dictum 515.

Eucharistia si nihil aliud cssel, (piam sacramentum, non prodesset nisi sumenti: al quia csl etiam saeriicium, offertur eliam pro salute vivorum el mortuorum 513.

Eucharistia instituta in cocna,celebratur in memoriam transitus Domini per passioiem ad Patrem: cl in memoriam nostrae liberationis de potestate Satanae, quae per ipsam Christi mortem facta csl 189. 490.

Eucharistia aliquando inlciligilur per pascha 490.

Eucliarisliac celebrationem Dominus subjunxit post caeremoniam «agni paschalis ibid.

Eucharistiae consecratio ct oblatio, est immolatio, per agni paschalis immolationem figurata *ibid.*

Eucharistiae sacrificium csl verum cl proprium sacrificium in Ecclesia .505.

Eucharistiae sacrificium, per sacrificia ovium cl boum aliquando inlciligilur 49G.

Eucharistiae manducatio, quae Ill a sacerdote, ut esi sacramenti perceptio . illi soli prodest ul autem csl sacrificii consummatio, prodcsll illis omnibus, pro quibus oblatum csl sacrificium 532.

Eucharistiae distributio post sacrum peractum, non csl ila necessaria, ul non possit sacrificium Eucharistiae sine hac dispensatione offerri 543. el *seq.*

In institutione Eucharistiae Christus ul sacerdos egit, cl vere sacrificavit 481. et victima, quam nunc assidue Christus offert, non csl aliquid terrenum, sed aliquid coeleste, nimirum sacratissima Eucharistia 48S.

Eucharisifa est pignus amoris, quatenus significat, cl exhibet Chrislum praesentem 391.

Pignus amoris erga sponsam Ecclesiam 368. atque haec salis de Eucharistia.

Eulvchelisl hacrescs 338. 339. 350. 351. 390. 391.

IAomologesis, confessio est, vel sola, vel cum adjunctis aliis Poenitentiae partibus 688. 689.

Exorcismus csl adjuratio daemonum certis praecibus facta, ul recedant ab homine baptizando. Vide 139. 260.

Exorcismi ad quod genus caeremoniarum revocentur 140.

Exorcismi habcnll spirituales effectus 110.

Exorcismi non gignunt fidem in infantibus, ul somniavit Lulherus 179. 181.

Exorcizandi sunl parvuli ante Baptismum 110.

Exorcizandi officium ordinarium in Ecclesia 201.

Expiatio aquae lustrationis, quae fuerit 94.

Expiationes cl sacrificia pro peccato in veteri lege 49.

Exsufilalio est caeremonia, quae adhibetur ule chumcnis ante Baptismum 205. 20G.

Exsulitionis caeremonia usus csl Christus com potestatem remittendi pcccala apostolis tribuit G79.

Extensio ex cocxtensio. Vide v. Locus cl v. Magnitudo. ' .. -ii |

F

S. Fabianus papa cl martyr aperle dicit, Christus ipsum instituisse, ul Chrisma conficeretur ei oleo admixto balsamo 223. defenditur idem sonchis a mendacio Martini Keinnilii 228.

Facere aliquando accipitur pro sacrificare 501.

Facula una, quomodo posset illuminare lokc mundum 353.

Festi dies,cl dies naturales, apud Hebraeos direrso modo considerantur 411.

Festi dies additi a synagoga, absque institutione divina 141. 148.

Festus dies azymorum. Vide v. Azyma, ct v. Pscha.

Festorum dierum translatio apud Hebraeos on fieri poterat 409. 410. 412.

Festus dies corporis Clirisli 406.461. 4C5.181.

Festus dies sanctorum Innocentium 106.

De diebus festis fuerunt olim dissensiones in Ecclesia 142. 143.

Novos dies festos introducere licel Ecclesiae, r.» quo ulli inveniuntur in Testamento novo ũ ipso Christo instituti vel imperati 481.

Dic festo solemn! Hebraeorum fuill occisus Christus 411.

Dies octavus in festis, quae habent octavum,r: l ri posset dies festus secundo primus 412.

Dies pentecostes numerandi sunl a primo c: prophano post festum primae dici azymon: 258.

Fideles dicimur ab habitu fidei, non ab actu 182.

Fideles sunl unum inter se per fidem 312.313.

Fideles post Baptismum proprie dici solent tridentes 684.

Fidelibus lanium notum csl sacramentum Eutbirisliae 331.

Fides figurata per herbam hyssopi 94.

Fides longe aliter definita ab impio Luthcro.qir." definita fuerit a b. apostolo Paulo 585.

Fides in intellecti) 122. 182.

Fides est lumen cordis, *ibid.*

Fuies csl remedium ad salutem necessario: 181.

Fides non potest oriri in mente, nisi cx divini revelatione, quae quidem, aul immediate fil i solo Deo, aut per organum verbi praedicati, sut lecti 181.

Fides cordis cl confessio oris lGO.

Fides ila csl donum Dei, ul neque contritione, quae ex fide nascitur, neque ullo alio opere, tamquam cx merito possit acquiri 70.71.

Fides quamvis informis, donum Dei est, ct est justificationis initium, cl iustiliac fundamenlr- G56.

Fides informis, si semper maneat informis, no:

prodnsi. quia non salvat: nullum tamen prodest, si ei spes est c. liurilas adjungantur 658.

Fides polesi esso sine charitale, est proinde homo cum vera fide polesi damnari 187.

Fides el dilectio inchoata, est poenitentia saltem imperfecta sine affectu ad peccatum. requiritur ante Baptismum est ante martyrium 166. 167.

Fides sola non operatur in martyrio est poenitentia 168.

Fides parvulorum, vide v. Infans, est fides adultorum v. Adultus 175.

Fides actualis, nulla in rigore necessaria est ad iustitiam nec susipientis, nec dantis, nec offerentis, vide hacresim Lutheri, requirentis actualcm fidem in parvulis. qui baptizantur, quae confutatur variis in locis 42. 55. 58. 59. 89. 102. 228. est praesertim 43. 46. ei *seq.*

Non tamen sine ulla fide iustificantur infantes 181. sed in Baptismo infunditur eis habitus fidei, spei est charitalis 182. est fidei sacramentum bibent, licet non habeant fidem actualem, unde fidei actualis est propriae defectum, supplet sacramentum 176.

Fidei sacramentum dicitur Baptismus 331.

Non dantur ulli novi motus, est inclinationes similes actibus fidei in Baptismo parvulorum.

In fide Ecclesiae baptizantur infantes 182.

Fides aliena, quid prosit infantibus 183.

Fides in adultis requiritur vel dispositio ad sacramentum fructuose percipiendum in corumque iustificatione 58. 59. 88. 89. 92. 100. est etiam dispositio ad Baptismum 91. 92.

Fides motus internus non efficiunt gratiam; sed ipsum sacramentum vel instrumentum Dei, licet et fides vel motus internus in adultis requiratur 87. *est seq. et* 94.

Fides et poenitentia requiruntur in suscipiente sacramenta, est qua de causa 87. *ad* 89.

Fides vel poenitentia iificant, ut dispositiones, vel vel causae meritoriae de congruo 103. 101.

Fides non est pars poenitentiae, licet ad eam officendam necessario requiratur 621. 622. *est seq.* Vide etiam 595. 620. 624. 625.

Fides vel poenitentia cooperantur ad impetrandam remissionem peccatorum 738.

Fides susipientis sacramenta est rectus usus 22 *ad* 24. 87.

Fides sacramenti cum volo ejusdem quando sufficit 102.

Fides cum est perfecta est viva formaliter mundat *ibid.*

Fides el sacramenta quomodo videantur paria 103. 104.

Fides est prohibitas ministri non requiritur, ut sacramenta efficacia esse possint 73 *et seq.* 88.

Fides est memoria Baptismi suscepti, non dimittit peccata 192. 193.

Quae fides requiratur in Baptismo 182.

Fides sine operibus quomodo prosit 368.

Fides necessaria ad remissionem peccatorum obtinendam 593.

Fides quae per dilectionem operatur dicitur sola valere, quia sola perfecte iustificat est salva 658.

Fides quae petit remissionem peccatorum, vel inchoat iustificationem, aliquid valet 658.

Fides dici polesi manus nostra, est quomodo 105.

Fides non dat virtutem mundandi elemento, sed solum disponit subjectum 57. 63. 88.

Sed verbum vel est res spiritualis, est sola fide cognoscibilis dat virtutem elemento 54.

Fides quem locum habeat in negotio iustificationis 594.

Sine fide non contingit iustificatio 181. 599.

Haec propositio: Fides meretur iustificationem, ab Augustino retractata non fuit, ut quidam volunt 653.

Meretur autem iustificationem de congruo 654. *est seq.*

Fidei etiam quomodo tribuatur iustificatio 645. 652. Vide etiam 21 *ad* 25. 87.

Fidei actibus, cum speciali Dei auxilio factis, mereri possumus aliquo modo remissionem peccatorum et gratiam bene operandi 653.

Fides, qua quis certo credit sibi remissa esse peccata, ex evangelio colligi non polesi. cum hoc nihil aliud sit. quam figmentum Lutheri 595. Vide quae dicuntur 585. 590. 591. v. Certitudo.

Fides excitatur per verbum, per scripturam est concionem 78. 79. 91. 92. 100.

Fidei catholicae amplitudo est dignitas 23. 24.

Fidei confessio distinguit populum Dei ab aliis *est seq.*

Fidei dogmata quomodo examinanda 32.

Fidei vere causa est. audire verbum Dei 99.

Fidei articuli in symbolo apostolorum 129.

Fidei professio exterior Deo placet 144.

Fidei externae professiones sunt Baptismus, vel coena Domini 176.

Fulci professio est una ex caeremoniis quae sit catechumenis 56.

Fulci effectus initio Ecclesiae erat operatio miraculorum; nunc tamen licet cessaverit iste effectus: non tamen fides est otiosa vel inanis, quia habet effectum suum principalem, qui est vivificare 216.

Fidei confirmatio fit in sacramento Confirmationis 215. 216.

Fidei contactus, ubi significatus 288.

Fidei nostrae mysteria, quae philosophi impossibilia iudicabant, fideles verissima esse credunt 317.

Fidei nostrae veritas, a quibus argumentis sumatur 362.

Fidei firmus assensus ad ea omnia, quae Deus verbo suo revelavit, poenitentiam antecedere debet 585. 587. 589.

Fidei militum non est ex nobis 654. 655.

Fidei vis major infidelitate 162.

Fidei nihil tribuitur in scriptura, quod non tribuatur etiam sacramentis 95.

Fidei omnia tribuunt Lutheranis est Calvinis laqueus. apud quos nihil est certius vel communius, quam sola fide sine sacramentis, homines iustificari. vel illa sola immediate apprehendi vel applicari hominibus gratiam iustificationis. quod principium saepissime ab ipsis inculcatur vel saepissime est

- iam refutatur 44. 45. G3. *ad* 65. 91. 92. *cl seq.* 116. 117. 126.
- Refelluntur ipsorum argumenta exscripturis ex Patribus 102. ex ratione 103. 101. usque ad Πη. cap.
- Fidem nutem istam secundum ipsos alunt, atque excitant sacramenta, quae etiam secundum eosdem non sunt verae causae gratiae, justificationis et remissionis peccatorum ; nisi quatenus excitant istam fidem, vel objective movent ad fidem apprehendentem Christi justitiam, et Dei benevolentiam, istae haecreses et habentur, et refelluntur 43. usque ad 47. 63. 89. 90. Vide etiam 91. *ad* 95. usque ad 97. 98. Vide praesertim 99. usque ad 101.
- Fidem autem solam in particulari dicunt esse dispositionem, ad sacramentum Eucharistiae digne sumendum, et nihil aliud requiri 433. *cl scq.* 136. 437. Vide quae dicuntur contra hoc 438.
- Item fidei excitandae instrumentum praeter Baptismum et verbum Dei, volunt esse Eucharistiam; passim refellitur haec ipsorum cantilena. Vide 297. 431. et nullum alium fructum requirunt in sacramentis, praeter istam excitationem, vel confirmationem fidei 444. 445. 447. 466.
- Item per fidei excitationem quae fit in concionibus volunt remitti peccata 601. Vide etiam contra hoc, quae dicuntur, ubi de Absolutione.
- Fidem nos simpliciter a Contritione separare, atque adeo excludere a sacramento Poenitentiae, falsissime hanc calumniam nobis imponunt Lutherani!, et alii 585. 587. 588.
- Fidem proponentis auctoritas, miraculis confirmatur 40.
- Fidem non posse consistere cum ullo peccato mortali, et contra peccata destruere fidem. similiter posse hominem, dum peccat, relinere fidem, et per hoc non amittere gratiam etiam praesentem, sunt variae haecreses, quae confutantur 175.
- Fide simpliciter caret, qui in uno articulo haereticus est 128.
- Fide nisi recipiantur nostra sacramenta, non potest impleri eorum promissio 114.
- Fide sola percipere corpus Domini in Eucharistia an prosit 368. Vide 260. 285. 286.
- Fide illustrante credimus Christum Dominum in Eucharistia 274. 330. 331.
- Fide et intelligentia, a Deo inspirata, debent accipi verba explicantia et tradentia res divinas 287.
- Falsum est quod Kemnitius asscrit, nihil esse pro articulo fidei proponendum, quod non ex manifestis scripturis probari possit 449.
- Mullis mysteriis fidei hoc est commune, ut tantum habeamus ex scripturis esse aliquid, et lamen ignoremus modum 308. Vide praesertim 106.
- Sine fide virtutum opera, an censeantur bona 282.
- Ex fide proderant sacramenta vetera 108. 110. 111. et quomodo veteres Pares fuerunt justificati 109. 114.
- Ad fidei exercitium valent caeremoniae ecclesiasticae 112. 113.
- Ad fidem pertinet, infantes posse baptizari 179.
- Ad fidem solum obligari Christianos et inhocesse summam libertatis evangelicae, est haeresis Iuliani 188.
- Ad fidem confirmandam rerum invisibilium, salis est si exlerntim signum vere percipiatur, etiamsi non sequatur effectus ejus signi, ut est res naturalis, explicatur exemplo 390.
- Ad fidem prima vocatio 377.
- Per fidem etiam homo generatur spiritualior 127.
- Per fidem et charitatem Deus in nobis habitat 182.
- Per fidem manducaverunt Christum Pares veteres 257. *ad* 257.
- Per fidem recipi eundem fructum, ex solo symbolo Eucharistiae contra haereticos negatur. 367.
- Operatio qua monies nostrae excitantur ad Qdem. in mentibus nostris est 329.
- Initiatio quaedam fidei, non est ratio, cur Baptismus recipere non possit 126.
- Figuram corporis sui, quomodo dicatur Christus dedisse 302.
- Figuram implere, non est illud ipsum quod licet praescribi agere, sed aliquid aliud ei substitere excellentius, ad quod significandum figura illa praecessit 190.
- Figurae necessario inferiores esse debent rebus figuratis 364. 365.
- Figurae variis modis perscripturas possunt interpretari 191. 492.
- Figurae ac typi aliarum rerum sacramenta dici possunt largo modo 132.
- Figurae, sive signa et verba, nullam vim naturalem habent aliquid efficiendi 58. 59.
- Figurae non quaelibet dicuntur nuntia, sed illi, lanium, quae nihil fere differunt a veritate 317. 318. Vide 32.
- Figuras implevit Christus 302. et seq. 448.
- In figura omnia conlingebant Judaeis 366. 449.
- Ex figuris dogmata fabricari possunt; quod scripturis juxta communem Patrum consensum intellectis, colligitur explicatio 486.
- Per figuras et typos externos legis, saepissime scriptura describuntur res futurae, et quando tamen quomodo 496.
- Figurala verba, ubi locum non habent 262. 263. *cl seq.*
- Figurala testimonia scripturae, quia possunt variis modis exponi, non faciunt fidem, nisi ex alio loco scripturae creio constet, quemadmodum si accipienda 491. 492.
- Figurate quomodo corpus Christi manducari dicitur 260.
- Figuratum figurae respondere debet 118.
- Filius Dei. Vide v. Christus.
- Filius Dei quomodo vocetur representator 301.
- Filius Dei est in Patre naturaliter per divinitatem 429. 430.
- Filius Dei secundum Spiritum vivit propter Patrem. quia vita Patris, quae Spiritus est, vere tribuitur Filio 312. 313.
- Filius Dei dedit nobis eundem honorem, quam habet ipse a Patre, hoc modo, quia fecit ut esset

mus unum cum illo, per mysterium Eucharistiae, sicut ipse est unum cum Patre 314.

Filii divinitas quomodo oppugnata ab Arianis 369.

lilium Dei ex Patre generari , sine ulla paternae substantiae diminutione , quomodo probet Hilarius 356.

Ad filium Dei diriguntur quaedam collectae in missa 559.

Filii Christi fiunt per Baptismum 161.

Filii Abrahae qui dicantur *ibid.*

Filii irae qui dicantur *ibid.*

Filii Christianorum non nascuntur liberi a reatu peccati originalis, alique adeo sancti, neque possunt salvari sine Baptismo 160. 161. Vide responsiones ad argumenta adversariorum 161. 162.

Filii qui nascuntur ex conjugio inter fidelem et infidelem, quo modo sancti dici possunt 162.

Filii licet patri obedientiam et reverentiam debeant: lamen quando usum liberi arbitrii habent, liberi sunt, et sui juris, non minus . quam pater, in iis quae ad statum vitae perlinent. 826.

Filii peccant quando sine justa et rationabili causa parentibus insciis , vel invitis matrimonia contrahunt 826.

Filii debent obedire parentibus per omnia, etiam in contrahendo conjugio, si juste, et secundum Deum praecipiant; et ideo qui id non faciunt, peccant, sed non continuo Matrimonium et irritum 826. 828. 829.

Tribus modis potest intelligi. ut pater dicatur filium cogere ad Matrimonium 826.

Filiorum mors quantopere sentiatur a parentibus 650. 651.

Filiorum conjugia ad parentum providentiam maxime perlinent 826. 827.

Pater irritare potest vota filiae, quae in domo parentum habitat, et adhuc et in aetate puellari 828.829.

liliorum consensus, etiam si solus sit. ad Matrimonium firmum ac ralem efficiendum sufficit; nec potest a parentibus vel magistratu ejusmodi Matrimonium irritari 826.

Filios Dei per gratiam nos facit vera Poenitentia 261. item caritas 656. et hac de causa discernuntur filii Dei a filiis diaboli 656.

Filios suos aliis nutriendos, multae matres dederunt 322.

Filios non solum procreare, sed etiam educare, et instituere ad Matrimonium perlinet 781. 782.

Filios instituere in fide et religione Dei, tenebantur in Testamento veteri Hebraei: lamen hic finis etiam extrinsecus matrimonio illorum: intrinsecus autem est Matrimonio Christianorum 273.

Filios spirituales, semper Christus et Ecclesiam per Baptismum gignunt, per Eucharistiam nutriunt. et per confessionem roborant 781. 782.

Flagella divinitus immissa , si aequo animo tolerantur. non parum valent ad satisfactionem 735.

Flagellatio et percussio sui in poenitentiam , laudatur 722.

Focminne Christianae, qua ratione admonitae, ne nuberent gentilibus maritis 300,

Focminis in casu necessitatis baptizare licet 169.

ad 172.

Forma sacramentalis sex modis variari potest 61.

Forma ultima imprimitur a primo agente 231.

Forma substantialis introducit dispositionibus praemissis 394.

Ultima dispositio ad formas naturales, natura tantum praecedit ipsas formas 657.

Formae solius mutatio dicitur a Graecis μεταμῆρ^ωσι 388.

Formam panis, nonnulli imperiti acceperunt externam figuram 373.

Formae singulorum sacramentorum habentur ubi agitur de singulis sacramentis.

Formae verborum numquam sacramentum irritum reddant, nisi revera desit integritas substantialis: lamen aliunde potest contingere, ut cum sola corruptione accidentali non perficiatur sacramentum, si is qui accidit taliter mutat formam velit introducere novum ritum 61.

Formae substantiales separatas ponentes , reprimuntur ab Aristotele 395.

Formis sacramentorum non ita apte tribui solet nomen sacramenti, quam materiae, licet forma nulla sola, aut praecipue vim efficiendi contineat 599.

A forma res unaquaeque accipit esse, et nomen 373.

Fornicatio quaedam spiritualis dicitur idololatria 802. 803. 807. 818.

Ex fornicatione affinitas contrahitur 857. 858.

Ex causa fornicationis separari potest uxor a viro quoad Iherosolimam, et cohabitationem laniam 807.

Ex causa fornicationis uxorem posse dimitti; duabus de causis Christus dixit 808. 809.

Iis qui fornicationis periculum liment. et liberi sunt, dicit Paulus, ut unusquisque uxorem suam habeat 822. 823.

Ob fornicationem spirituales, videlicet infidelitatem. solvitur conjugium inter fideles contractum, quando alter convertitur ad fidem . quia conjugium illud sacramentum non erat 819.

Fractio panis habetur saepe in scriptura 49. 55. 456. 460. 544. 553. 554.

Fractio hostiae ad distribuendum, et ad significandum ordinatur 516. 547.

Fractio sacramenti ad essentiam sacrificii missae non perlinet, sed solum ad integritatem 523. 524. Item et caeremonia 556.

In fractione non consistit sacramentum Eucharistiae 401. *ad* 403.

Frangere et dare iuxta morem scripturae 269. 270. Vide etiam 279. 293. 294.

Frangi dicitur corpus Christi in Eucharistia, ratione specierum 502. 574.

Fregit panem Dominus vel ante consecrationem, vel statim a consecratione 522. *et scq.*

Frater a fratre cur non distet longius in ordine cognationis transversio, quam filius a patre in ordine recto 843. 844.

Fratris ad fratrem non esse transitus per patrem in linea transversa cognationis , et quomodo eorum distantia sit cognoscenda *ibid.*

Frons et locus pudoris. Ideo datur signaculum crucis in fronte in sacramento Confirmationis, ut

non erubescamus Dominum confiteri 225. Vide ciam 218. 223. 229. 273.
Frontis Chrismalio, an sil loco impositionis manuum apostolorum 226. *ad* 228.
In fronte perficitur Confirmatio 213. 229.
Furium semper est malum, excepta ultima necessitate 815.

G

Galatae defecerunt a fide semel accepta 610.
Gehennae limor, quam bonus cl utilis 667. 668. usque ad fin. cap.
Gehennae poena complectitur poenam damni, poenam sensus, cl utriusque aeternitatem 715.
Generatio corporalis cl spiritualis 819.
Generatio distinguitur ab alleralione, augmentatione latone cl creatione 396.
Gentiles quomodo dicantur fuisse sine Deo, sine Christo, sine spe el sine promissionibus 116. 117.
Gentiles viri sancti ante Chrisli adventum paucissimi erani 495. Vide **U**0. 111. 116. 117.
Gentiles, quacnam objiciebant Christianis 135. 29.;; 296.
Gentiles non putabant corpora post resurrectionem supra aerem ascensura 358. 359.
Gentiles cognoverunt Deum, sed non sicut Deum glorillcaverunt 496.
Gentes contraxerunt conjugia in gradibus prohibitis 849.
Gentes omnes naturaliter abhorrent a conjugiiis jure nalurae prohibitis 345. 346. Vide hoc gradus *ibid*.
Gentiles consueverant ad aras idolorum discumbere, cl etiam de reliquiis immolatorum domi suae convivium instruere. 506.
Gentiles ne nostris sacris intéressent cavebant olim Christiani 506.
Gentiles monogamiam coluerunt 801.
Gentes omnes cum in uno aliquo principio conveniunt, id sine dubio, non ex corruptione naturae, sed cx bono naturae , idest. cx eo lumine prodii, quod Deus illi inseruit 514.
Gentilium sacra irridentur 29.
Gentium vocatio ad (Idem 129.
Gentilium caeremoniae, mirum in modum differabant a nostris 145.
Gentilium Ecclesiae figuram gessit Magdalena 289.
Gentilium idolis cur conveniat habitare in templis manufactis 289.
Gentilium conversiones factae a suis magis non eranl verac 377.
Gentilium idololalarum sacrificia immunda 495.
Gentilium mensa.daemoniorum mensa vocalur506. Vide etiam 505.
Gentilium matrimonia sunt vera cl legitimo, cl remoto sacramento, paria sunt eum Matrimoniis fidelium; sunt enim lanium contractus civilis,ct in officium nalurae 780. *ad* 782. 781. 794.
Gentilium conjugia cum fidelibus 162.300.
Gentium superstitiones puniuntur a Deo Iconibus 170.171.

Gentilibus data lex abstinendi a sanguine elsuffocato 141.
Gentilibus omnibus polygamia prohibita est saltn post Chrisli adventum 805.
Cum gentilibus matrimonia jungere non licet fidelibus 835. 836. el quo jure sint irrita si jungantur; cl aliqua exempla Testamenti veleris 831.
A gentilium sacrificiis conatus est Apostolus avertere Corinthios 280.
Ad gentilium mensam communem permittebatPs-ulus fidelibus accedere ; non autem ad roecsam daemoniorum cl ad esum idolothylonia 506.
Apud gentiles extant satisfactionis vestigia 735.
Apud gentiles duo gcnra uxorum 802. 803.
Apud gentiles nulla fiebant repudia 815.816,
Dc hymno angelico: Gloria in excelsis 558.
Dc versiculo: Gloria Palri, cl Filio etc. 558.
Graduate cur sic dicalur in missa 560. 561.
Gradus conjugii quinam sint jure naturae prolui. 853.
Gradu eo inter se conjungi, vel distare personas la ordine transverso cognationis, quo stipite e», junguntur, vel ab eo distant, el si inaequaliter i stipite distent, tunc eo gradu inter se distabat', quo distat a stipite ille, qui est remolior839.
Persona remolior a stipite in linea transversa r: gnationis distat aequaliter ab omnibus perse.; alterius lateris, personae vero propinquior in: qualiter 843. 844.
Gratia propria csl Testamenti nnvi 637.
Gratia Dei multiplex 723. 724. 738.
Gratia Dei vocalur vita aeterna 737.
Gratia opponitur proprie illis lanium operibus?; cx propriis viribus liberi arbitrii fiunt 738.
Gratia Dei dicitur hacrcdilas 439.
Gratia justificans comparatur oleo 122.
Graliu justificans non proprie creatur, sed edee . dc potentia obcdicniali 64. 65.
Gratia et virtus sacramentorum 26.
Gratia justificans ul praesens demonstratur in sacramentis 32. 43.
Atque haec sola per sacramentum novae legis . scnliali ter significatur 32.
Duae gratia rcquiralur ul nobis prosintsacrante^ μ | . >>
Gratia quae datur per sacramenta a solo Deo esi 62.
Gratia quae datur per sacramenta, imputanda est virtuti ipsorum sacramentorum , cl iosllluliwi Chrisli 21. 64. 65.
Gratia distinguenda est a caractere inter efferta sacramenti 75.
Gratia cl justitia ad nos venit per sacramenta Inquam per manus, sed diverso modo 105.
Gralia prima non polesl conferri alteri certo,etrfallibih ter ex meritis unius 118.
Gralia csl cficclus principalis sacramentorum 122. 126. 446.
Gralia martyris qualis sit 161.
Gralia plus potest, quom culpa 174.
Gralia justificationis aul csl charitas eum fide spe, aul quaedam alia qualitas cum qua inf.' biliter conjunctae sunt lres illae virtutes 182.

Gratia Baptismi 188. Vide v. Baplismus, ubi de effectibus.
Gralia Spiritus sancti, per manus impositionem, cl unctionem Chrismatis 214. 229. Vide v. Confirmatio vel manus impositio.
Gralia justificans csl effectus carnis Christi spiritaliter reficientis 282.
Gralia per Baptismum acquisita , per Eucharistiam conservatur 368.
Gralia non datur secundum nostra merita 653.
Gralia dilectionis, per quarn homo vitare polesl omnia peccala mortalia, sive omnia mandata servare, non praecedit, sed simul infunditur cum remissione peccatorum 658.
De gratiae consequutione dubitamus ob nostram indisposilionem 21.
Gratiae promissio in sacramentis 39.
Gratiae promissionem non obsignat sacramentum instar sigilli, neque confirmat instar miraculi ad excitandam cl alendam tldem justificantem 40. usque ad **H**.contra Kemnilitim.
Gratiae praedestinationis promissio non recte ponitur in definitione sacramenti a Calvino 44. 45.
Gratiae signum el caussa, est sacramentum 68.
I'i quae caussa, physica ne an moralis 106. *etseq*. Vile ciam 83. *ad* 87. ubicumque tribuimus sacramentis veram efficientiam, infra ubi dc efficientia sacramentorum.
Quod conferant gratiam cx opere operato 91. 92. usque ad 108. Vide opus operatum 87.
An sacramentum conferat priinam gratiam 87.
Gralia alia csl quae datur oh dispositionem, alia quae datur cx vi sacramenti 88. 103. 104.
Gratiae oblatio non fuit eadem in baptismo Joannis et Christi 196. 201.
Gratiae caussa interius nos reficientis , non potest esse actio nostra, sed esse debet actio Dei per ministrum ecclesiasticum 407.
Gratiae quilibet gradus sufficit ad implenda mandata 44 **L** 445.
Gratiae opponitur meritum cx justitia 654. 655.
Gratiam in sacramentis ut in vasis contineri, quomodo intelligendum 23. 24. 26.
Gratiam significare aliis dandam , non est sacramenti ul sacramentum est, sed ul typus rei futurae 35.
Gratiam non efficiunt fides et motus internus, sed ipsum sacramentum ul instrumentum Dei, licel el fides et motus internus requirantur in adultis 87.115.
Gratiam quomodo habuerunt veteres Pntres 108.
Gratiam infundendo, Deus hominem diligit^ el diligendo facit bonum 125.
Gratiam dari secundum nostra merita,fuit hacresis P-lagiana 638.
Quod gratiam propriis meritis nequiri dicamus.saepe nobis falsissime imponunt haeretici 586. 588.
Gratiae gratis datae in peccatoribus interdum inveniuntur 74. 215.
Gratiarum actio Deo debita ob ejus beneficia 70. 71.
Pro gratiarum actione,erant hostiae in Testamento velerl 518. 530. el nunc est nostrum sacrificium missae 288. Vide ciam 530. 533 534. 538.

Cmntias agere cl benedicere, an idem sil 266.
Gratias agere Christus non consueverat, nisi cum aliquid magnum facturus essetcl quando gratias egerit *ibid*.
Ad gratiam , in homine est capacitas naturalis 107.
Ad gratiam polesl homo redire per veram poenitentiam 127. 194.
Ad gratiam Dei disponi debemus per contrariam actionem voluntatis quam habuimus in peccato 646.
Ad gratiam ultima dispositio,csl dilectio Dei super omnia.quae natura tantum praecedit ipsam gratiam 657.
Per gratiam Deus inhabitat in nullis qui eum non norunt, ul sunt infantes baplizati 177. 178.
Sine gratia cl speciali Dei auxilio, Contritio haberi non polesl 638.
A gratia excidere non posse hominem semel vere justificatum fuit hacresis Calvinii , quae breviter refutatur 187.
It grave non ponderet, Deus efficere potest 354.

Gracci idem seniper senserunt cum Latinis de numero sacramentorum 133.
Graeci recte faciunt cum graeca lingua utuntur in administrat one sacramentorum 105. Vide 548.
Gracci numquam a Latinis dissenserunt de veritate corporis Domini in Eucharistia 362. 730.
Graeci conveniunt cum Latinis in veritate transubstantialionis 384. *et seq*. sed quaestio est de verbis quibus liat illa ineffabilis mutatio 385. 386.
Gracci contendunt non solum verbis institutionis ct consecrationis Eucharistiae , sed quibusdam aliis precibus confici sacramentum 421. **Illecl**-luntur 422. *ad* 424. *el seq*. 426.
Quae sint illa verba,vel illae preces 421. 425.426. cl praesertim 426.
Graeci una oratione utramque speciem consecrant 426.
Graeci fatentur Christum consecrasset Eucharistiam illis verbis: *Hoc est corpus meum*, sine aliis precibus 426.
Graeci reliquias Eucharistiae dabant innocentibus pueris manducandas 406.
Gracci usque ad hunc diem servant Eucharistiam ad integrum annum 331.
Gracci reprehenduntur,quod sacrificium missae ex pracsanctificatis celebrabant 334. Vide etiam 108.
Graecorum forma in Baptismo exponitur **Gl**. 158.
Graecorum el Latinorum controversia,sitim azymo pane an fermentato sacramentum Eucharistiae conficiendum 408. *etseq*.
Eorum sententia de fermentato refertur 408. el refellitur 121.
Simul cum argumentis 411.
Graecorum mos ut verba Domini: *Hoc est corpus meum*: el, *Ille est sanquis meus*, etc. alla voce proferantur, et populus ad utroque respondeat , .hnen: el diaconus demonstret populo oblata 423.424.549.
Ex his ritibus declarator apud Graecos consecreri

panem et vinum persola verba Dominica, licet contrarium sentiant aliqui ipsorum doctores 423. **424.**
Graecorum liturgia. Vido v. Liturgia.
Graecorum voces in nostra missa quae sint 538.
Graecorum liturgiae antiquiores an habeant nomen papae 5G5.
Graecis falso imponitur, quod solo vino utantur in sacramento altaris 416. 417. 419.
Graecis solemne est primam syllabam producere cum tres breves in aliqua voce occurrunt 349.
Graecos non solere confiteri peccata, nisi soli Deo, falsum est 687.
Usus confessionis privatae in Ecclesia graeco 705.
Graecos non habuisse usum unctionis sacerdotalis usque ad annum 4200. mendacium est; hanc tamen caeremoniam aliquando neglexerunt 773.
Graecos consentire nobiscum de veritate sacramenti Matrimonii 783.
Iidem tamen in causa adulterii Matrimonia male dissolvunt quoad vinculum 810.
Apostolice Graecos communio praesancrificationum fiebat in tota quadragesima, excepto die dominico et sabbatho 452. 453.
Iidem post annum communicare soliti 544. 545.
S. Gregorius papa fuit ultimus eorum, qui ad canonem aliquid adjunxerunt 5G3.
Gregorii locus corruptus lib. 3. epistolae. 20. ubi dicit se permittere ut baptizandos ungant; vult dicere vel baptizalos ungant 231.
Gregorio apparuit Christus 348.
Gregorii nazianzeni consilium, quod Baptismus parvulorum differri debeat usque ad triennium, non est probatum aliis Patribus 170.

II

Habitatio significat indigentiam loci 289.
Hacredilas Christi dicuntur ejus merita et gratia Dei 439.
Hacredilas Christi nobis relictas, et corpus et sanguis ipsius 402.
Haereticorum conditio primaria est novitas doctrinae, et haec quibus conjecturis vincantur 302.
Haereticorum quare diu durare non possunt 129.
Haereticorum inter opera carnis numerantur 287.
Haereticorum fraudes 450.
Haeretici sunt falsi prophetae 72.
Haeretici vere caro sunt et nolunt subicere iudicium suum verbo Dei 405.
Haeretici humana ratione omnia metiuntur, et nihil volunt credere, nisi quod intelligunt 405. vel quod in divinis literis continetur 357. 429. 430.
Haeretici tamquam indigna et stulta omnia nostra mysteria irriserunt 309.
Illi applicatur Domini dictum. Erratis nescientes Scripturam etc. *ibid*, et alia *ibid*.
Haeretici qua ratione ad conversionem inducuntur 010.
Haeretici non habent remissionem peccatorum formaliter: habent tamen ministerialiter 74.
Haeretici an vere baptizent, fuit olim dissensio. Vide

v. Baptismus et v. Cyprianus, et v. Sacramentura 142. 143.
Haeretici distinguuntur a catholicis caeremoniis 144.
Haeretici possunt oleum consecrare, si habent searam ordinationem 225.
Haeretici quare olim Deo non possint oblationem cum gratiarum actione 297.
Haeretici sacrificium de Ecclesia tollere cupiunt diabolo id eis suggerente 515.
Haeretici, praesertim Lutherani, audire cupiunt, poenitentiam agi suaviter, dormiendo et potando 670.
Haeretici non sunt quicunque errant in fidei doctrina, sed qui pertinaciam ad errorem adiungunt 821.
Haeretici qui sunt in articulo, fide simpliciter carenti 128.
Haeticorum doctrina recens, et hoc saeculo non 23. 24.
Haeticorum sacramenta ab illis collata an habent sint 23. 34. et seq.
Haeticorum reconciliatio per manus impositionem 222.
Haeticorum frons, non est frons 311.
Haeretici facile est sine teste quilibet asserere, et proclive ac familiare illis est, mentiri 586.
Haeticos committere peccatum in Spiritum multum credibile est 665.
Cum haeticis contrahere Matrimonia non licet: si tamen contrahantur, irrita non sunt 831? *seq.* 837.
Apostolice haeticos non potest esse vera Ecclesia 1? 432.
Hebraei tres habent voces, quibus sacramenta significare solent 29.
Hebraei veteres quomodo justificabantur 101.»,
Hebraei non habent genus neutrum, nec in preminibus, neque in nominibus 272.
Hebraei habuerunt Baptismum in acniphum, dum transirent mare rubrum 302.
Hebraei non erant praecipue solliciti de cruce, de morte Christi in genere 411.
Hebraei mortem intulerunt Christo in die 0- *ibid*, et 413.
Hebraei reprehenduntur, quod pro Deo, id est lebanum, et pro azymis fermentum offerret *ibid*.
Hebraei cum agnum immolabant luna II. ad insperam, obscuritatem suam prophetabant 411.
Hebraei, vel plurimum simplicem conjunctionem ponunt; cum tamen subintelligant negationem praecedentem 455.
Hebraei valde se offerebant ad sacerdotium Air? nicum 4S6.
Hebraei non crani capaces mysterii Eucharistiae ideo Paulus ad illos scribens, non meminit oblationis panis et vini 186.
Hebraei quo genere honoris et cultus Datum et lebanum 515.
Hebraei consecrabantur Deo per circumcisionem 36.
Hebraei tamquam parvuli sub elementis mundi: videntur 110. 111.

Hebraei praestabant gentibus incircumcisis; quod illi habuerint Dei legem et oracula 110.

III.

Hebraei quomodo manducarunt eandem escam, et biberunt eundem polum 118. 119. 234. 289. 334. 474.

HebraeiTureae baptizare possent in casu necessitatis 72.

Hebraei, sine vera fide et devotione, saepe signo crucisadjuti sunt II.

Hebraei obligabantur ad legem veteram, usque ad publicam promulgationem evangelii, licet simpliciter lex velus cessaverit in morio Christi 1GI.813.

Hebraei quare non memoriam revocabant exitum ab Aegypto, -quando redibant ad poenitentiam 193.

Hebraei omnia nostra mysteria irriserunt 369.

Hebraei et Pagani, quid ridebant in Christiana religione 322.

Hebraei salutando dicebant: Dominus tecum aut robiscum 558.

Hebraei solebant inungere corpora mortuorum 759.

Hebraei tenebantur instituere filios suos in fide et religione Dei 784.

Hebraeorum Baptisma vere tollebant sordes carnis 93.

Hebraeorum sacrificia significabant Christi mortem 126.

Hebraeorum synagoga caeremonias, et dies festos instituit, quos Deus non instituerat 141.

Hebraeorum et Christianorum discrimen quoad caeremonias allinet 147.

Hebraeorum coelus dicitur synagoga, quae lamen oral vera Ecclesia, antequam Christum negaret 156.157.

Hebraeorum infantes, qui ante octavum diem moriebantur, an haberent aliquod remedium 167.

Hebraeorum testimonia de veritate, tempore et duratone nostri sacrificii missae 486. 488.

Hebraeorum mensa cum mensa Domini, et eorum sacrificia, cum sacrificio Eucharistiae, quantum afferant 511. 512.

Hebraeorum populus habuit sacrificia proprie dicta 515.

Hebraeorum consuetudo de sacrificiis pro mortuis offerendis 335.

Hebraeorum caeremoniae, quaedam ipsorum propriae quaedam communes cum gentilibus 556.

Hebraeorum consuetudo confitendi peccatum in specie, et cum suis circumstantiis 681.682.

Hebraeorum connubia cum Christianis prohibentur 835. 836.

Hebraeorum lex non erat necessaria omnibus; mulque inter gentes salvari poterant dum lex rigeret 837.

Hebraeorum exempla, qui Matrimonia junxerunt cum gentilibus 837.

Hebraeorum sacramenta qualia 33. 49.

Eorum res non debent conferri cum nostris, vel imago picta cum homine vivo, sed vel viri parvuli conferuntur cum viris perfodis 36.

Hebraeis quomodo contingebant omnia in figura 36.

Hebraeis circumcisio etiam quidem signum quoddam; non autem signaculum justitiae fidei, ut fuit Abrahamo 47.

Hebraeis data circumcisio vel discernerentur ab aliis 113. *et seq.* 123. 124.

HebraeisSamaritani, vel haeretici 74.

Hebraeis dabatur Christi corpus in figura, nobis autem in veritate 313. Vide v. Manna.

Hebraeis non licitum interficere quemquam in die festo; et licuit illis alio tempore blasphemos occidere 411.

Hebraeis, et omnibus gentibus fuit olim concessa dispensatio de pluralitate uxorum simul 781. 782. 805.

Hebraeis fuit concessum repudium, quo vinculum Matrimonii solvebatur: sed postea a Domino apertissime fuit revocatum 821 et *seq.*

Hebraeis connubia cum gentilibus prohibebantur 837. 838.

Hebraeis non fuit admodum restringenda lex conjugii 853.

Mulla in Hebraeis tolerari poterant, quorum status puerorum erat, quae in Christianis toleranda non sunt 822. 823.

Ab Hebraeorum caeremoniis, quae vere elementa erant et egena, revocat nos Paulus 110.1 II. usque ad fin. cap. 226.227.

In caeremoniis Hebraeorum tria Dominus reprehendere solitus est 146.

Non solum cultum externum, sed etiam internum ab eis requirebat Deus 147.

Ab Hebraeis Christiani acceperunt Thuris religionem 357.

Cum Hebraeis foedus quod Deus iniit, sancitum est sanguinis aspersione 276. 277. 493.

Apud Hebraeos menses omnes numerantur a novilunio 408.

Apud Hebraeos an sit mos mutandi dies festos, ne duos continuos habeant 409. 410. 412.

Apud Hebraeos aliter dies festi, aliter dies naturales considerantur 111.

Apud Hebraeos offerebatur ovis viva et ovis mortua 467. 468. -523. 324.

Apud Hebraeos summum quid fuit scire caeremonias .Apud Hebraeos Sadducaci ipsi Christo quaestionem ridiculam proponere ausi sunt contra resurrectionem 369.

Apud Hebraeos per omne sabbathum adhuc hodie leguntur in synagogis lectiones ex prophetis S39.

Apud Hebraeos duo genera uxorum 802. 803.

Hebraica servitus 146.

Hebraica phrasi unum dicitur pro primo, et sabbathum pro hebdomada 333. 334.

Et apud illos locum oblinet particula ׀ pro et pro enim 482.

Hebraica vocabula per Graecos ad nos devenerunt 472. i 73.

Voces hebraicae retentae, sunt *Alleluja*, .Imeni, Osanna, *Pascha*, *Sabaoth*, *Sabbathum*, *Satan*.

- Helios reliquit Helisaco vcslem cl Chrislus reliquit nobis carnem suam 323.
- Herodes, qui legem Moysis profitebatur, illam observare tenebatur quo lempore vigebat 849.
- Herodis crimen non fuit Ianium incestus,sed cliam adulterium 850.
- S.Hieronymus amore pudicitiae mire ardebal 798.
- Hieronymus non réfutai sententiam Tertulliani et Cypriani, qui dicunt in Confirmatione dari Spiritum saucium; ul impudentissime affirmat Keu-nilius 21 i.
- Hieronymus omisil litoralem expositionem illius loci. Ephes. 5. Mundans eam lavacro aquae etc. el solum exposuit mystice 54.
- Idem docet in episl. ad lledibiam q.G. Nulli hominum nolam esse horam, qua Dominus resurrexerit: cum lamen cx evangelio salis constet, qua hora fuerit revolutus lapis a monumento 357.
- Idem exponendus est quando dicil: Homo aquam praebet: Deus aulem Spiritum sanctum GGG.
- Idem quomodo inlciligendus quando dicil in dialogo conlra l.uciferian. ob honorem sacerdotii fieri, ut soli episcopi manus imponant, non ob legis necessitatem 232.
- Pronomen f/oc, quid significet in illis verbis: *lloc est corpus meum*. El, *Hic est calix* etc. expositiones variae haereticorum habentur 2G2. 2G3.
- Argumenta ipsorum refelluntur 272.usque ad 273. Vide praeterea 2GG. 301. 322. 378. 381. 389. 300. 121. 122.427.
- Pronomen *Hoc*, quomodo accipiatur secundum codices graecos cl latinos 271.
- Catholici etsi convenient in re, non lamen conveniunt in modo explicandi, quid propriic demonstret illud pronomen 272.
- Holocaustum fuit pracsanlissimum sacrificium 475.
- Holocaustum significat slaltim perfectorum 47G.
- Holocaustum sacrificium dicitur eliam honorarium, cujus linis est solus Dei cultus,alquc honor 517. 518.
- Holocaustum offerebatur propriic in reverentiam divinae majestatis, el ideo lolûm cremabatur, ul resolutum in vaporem, lotum sursum ascendere rei 480.
- Dc ratione holocausti erant combustio 523. 524.
- Homicidium absolute sumptum, quid malum sonat apud omnes: lamen Si addantur circumstantiae polesl n<»n sonare malum 845.
- Homo nullis modis polesl esse instrumentum ali-eujus agentis 77.
- Homo in hoc mundo non debel quaerere certitudinem dc sua salute vel iustilicalionc,infallibilem; quae non convenit huic statui 80.
- Homo duobus modis ministrat sacramenta 102.
- Homo quibus modis utatur instrumentis 10G.
- Homo, cum homini injungit aliquod ofllcium, non tribuit ei aliquod internum, quo liat aptus ad illud officium, al Deus contrario modo se habet 125.
- Homo saepius polesl commori Chrislo 102.
- Homo non solum per Baptismum, sed cliam per fidem cl verbum Dei generatur spirilualilcr 192.
- Homo configuratur Christi passioni per Baptismum fluminis. Vide expositionem locorum Colo.-i. 2 Consepulti in Baptismo ole. ol Ephes. 5. Dc lavacro nqune, 01 praeterea 151.
- Configuratur similiter per Baptismum sanguinis, nempe martyrium 1GG. el per Baptismum flaminis 25 i.
- Homo purus sacramenta instituere oon polesl lW Vide infra v. Sacramenlum.
- Homo vere el proprio non dicilur spiritualis d immortalis, sicut vere cl propriic dicitur corp ralis cl mortalis 2G8.
- Homo terrenus, terrena cogitat 287.
- Homo factus ad imaginem Dei 321.
- Homo quantum distet a Dei potentia 317.
- Homo si produceretur a Deo cx nihilo, none: diversae materiae ab aliis hominibus 39G.
- Hominis imbecillitas cl fallacia in intelligcT 317.
- Homines saepe circa substantias sensibiles fallor-tur, ul palel in glacie, quae videtur crvslalh etc. 392. 393.
- Item decipiuntur iu judicanda magnitudine sidi-rtim, in figura baculi in aqua etc. *ibid*.
- Homines pii intentius aliquando dolent ob mr-r: chororum, quam ob peccata G50. G.7l.
- Homines pii semper sunt in timore,cl humiliter se sentiunt G62.
- Homines interdum per nutus loquuntur 792.
- Homines nascuntur carnales cl peccatores eis-peccati, nec possunt salvari , nisi per Cl-;: passionem certis mediis applicatam lCO. 161
- Homines vere baplizatos, vel semel vere justifie-los, non posse amplius peccare, vel excidere gralia, fuit haeresis Calvinii l8G. 187.
- Homines polluti non poterant in Testamento v'-edere de carnibus sacrificii, et de panibus im-positionis 281.
- Hominum imaginatio fallitur in mysterio Euehr-silao 392. 303.
- Hominum fidelium 1res status: perfectorum, pni-cientium ct incipientium 475.
- Ex parte hominum singulorum requiritur gener,llo, augmentait*) cl nutritio 133.
- Hominibus reverentiae externae exhibentur Hi. 514. g ■■■
- Hominibus fraena libidinis relaxare, pessimum .. 819.
- Honor Dei Vide v. Cultus Dei.
- Horologium Achaz non fuit sacramenlum ul t Lulhcus 108. 11 i.
- Hostiae. Vide v. Victimae.
- Hostiae pacificae parlim cremabantur,parlim nrr-ducabonlur a sacerdotibus; parlim ab iis, i; donaverant 480.
- Hostiae pro peccato, dicebantur eae, quae offere-bantur pro expiatione peccati,cl hae parlim er-mabanlur, parlim in ipso atrio sancio n saccrd. lihus manducabantur cl erant mulla gene *ibid*.
- Hostiae non solum pro dcliclo;sed cliam pacifier lum pro actione gratiarum,lum cliam votivae ff beneficio impetrando 530.
- Hostiae adductio ad sacrificium, idem valet, qu-oblatio 482.

I.XbEX

Hosiiac meliores nunc in antiquo ollcrunlur, quant Testamento 488.

Humilitas praecipitur 132.

Humilitas et innocentia commendatur in statura pueri 173.

Humilitas Chrisli in Baptismi Joannis susceptione 202.

Humilitas fereseinper cum contritione conjungitur 63i.

Humilitas ct sui cognitio, contritionem paril 637.

Humilitatis signum est inclinatio capitis cl genuum incurvatio 550.

Hymni canius 55G.

Hjmnus angelicus 558.

lhperbulicae loquutiones quae sint 732.

lh pocralicum csl id,quod non sit cx corde ac sincere 670.

llyssopus Udem significat 94.

8. Jacobus non isliluit sacramenlum extremae Unctionis, sed hortatur ad usum illius sacramenti 753.

Ejus epistola canonica csl *ibid*.

Idiomatum mutua communicatio non fit inter Chri- sium et accidenlia panis in sacramenlo Eucha- ristiae, conlra cos qui dicunl unionem Chrisli cum accidentibus panis esse hypostaticam 251.

idiomatum communicatio tribuit soli supposito at- tributa ulriusque naturae; non nutem attributa unius naturae accomodat alteri 252.

bliumalum communicatio non est inter naturas unitas, sed in solo supposito communi, item est mutua et non solum communicat nomina natura- rum, sed proprietatem 268.

Idiomatum communicatio non oritur cx unione sa- cramenlali panis cl corporis Christi 208.

Idololatria fornicatio spiritualis dicilur 802.803. 807.

Propler peccatum idololatriae lotus populus in ca- ptivitatem babylonicam ductus est 807.

Propter peccatum adorati vituli mulla hominum millia interfecta sunt 716.

Idolorum cultus ex corruptione naturae csl 511.

Idolorum altare intelligilur per mensam daemo- niorum 506.

Idolorum artifices ad sacerdotium, vel diaconatum promoti, reprehenduntur a Tertulliano 300.

Idolis cereos Ecclesiae Ariani adolcbanl 553. 551.

Idolitmi erat locus, ubi erat idolum516. 517.

Idolothyta gentiles comedebant 120. 505. 511. lido 119.

Jejunium actos religionis dici polesl 138. ad quod genus caeremoniarum revocetur 139.

Jejunium ut caetera quae fiunt ad peccata purgan- da, nihil prosunt sine percepto Baptismo 193.

Jejunium est opus satisfactorium 721.

Jejunium multum confert ad orationem 555.

Jejunjumsahbathi Hornae servabatur lempores.Au- guslini 139.

Dejejuniorum temporibus fuerunt olim dissensio- nes in Ecclesia 112. 113.

'J3J

Jejunium frangeret comedendo Eucharistiam , si m ca remaneret substantia panis 387.

Jejunium non solveret,qui inter abluendum aliquas aquae gullas trajiceret ad stomachum 553. 551.

Jejunium debet servari ante sumptionem Eucha- ristiae, vel celebrationem missae *ibid*.

Jejuniis possunl redimi poenae temporales alterius vitae 717.

Jejunare, est Domino administrare 505.

S. Ignalii epistolae cujus auctoritatis sint 293. 294.

Graecis codicibus s. Ignalii non csl multum fiden- dum 458.459.

Ignis divina virtute aliquando non calefecit 358. 359.

Ignis corporalis, spiritus cl animas urit.cl quomo- do 352. 358.359.

Ignis corporalis quomodo comburat corpora dam- natorum cl non dissolvat 358. 359.

Ignis nomine potest inlelligi Spiritu sanctus in lin- guis igneis, vel ignis purgatorii, vel ignis divini iudicii, vel ignis tribulationum 93. 156. 157. 191. 197. 221.

Imaginatio hominum fallitur in mysterio Eucha- ristiae 394.

Imago quae e regione respondcl exemplari, appel- latur anlilypon 317. Vide32.

Imago quomodo dicatur esse in evangelio, cl ve- ritas in coelestibus 316.

Imagini quando censeatur fleri injuria 280. 301.

Imagines depictae aut sculptae, repraesentant ra- tione figurae, aul formae, aul colorum 321.

Ad imaginem Dei factus homo 321.

Immolatio. Vide v. Oblatio.

Immolatio non csl sola passio Chrisli. sed etiam consecratio ct oblatio Eucharistiae 489.

Immolatio lacii aliquid esse victimam 503. 501.

Immolatio nova nunc requiritur, ul Christi corpus incipiat esse victima: cum victima per immola- tionem crucis facta desierit esse victima 503. 501.506.

Immolationes dicuntur sacrificia cx rebus inani- mis, sed solidis, ul cx farina, pane, sale, thure 180.

Immolatio ibi fieri dicilur, ubi animal vivum occi- ditur 525.

Immolatus csl semel tantum Christus eruente, ct in propria specie, nunc aulem non proprie, sed per repraesentationem immolatur 509. 510.

Immunditiae legalis expiatio 116. 117.

Impedimenta, quae Matrimonium contrahendum impediunt ct contractum dirimunt 824.

Impedimenta, quae contrahendum impediunt, sed contractum non dirimunt 824.

Impedimenta quae reddunt personam inhabilem absolute cl quae rcspecclu certi Matrimonii *ibid*.

Impii non sunl membra viva corporis mystici

Impiorum opem saepenumero Deus remunerat temporali mcrccdc 732.

Impii post conversionem, impietas non nocet ad oblinendam cl conservandam gratiam Dei; licet poenam temporalem, quae remanet dimissa cul- pa. secum ferant 732. 711.

- Impoenitentia finalis proprie csl peccatum in Spiritum sanctum secundums. Augustinum.
- Impoenitentiam aliquando esso speciale peccatum aliquando circumstantiam peccali 618. 619.
- Impoenitentes gravissime accusantur in scripturis 616.
- Impossibilium, condilionalis voluntas haberi potest 611. 612.
- Impostores, qui se nomino Christi venditabunt, cavendi 283.
- In, haec particula aliquando significat causam instrumentalem, non continentiam 278.
- incantationes magicae in duobus damnantur 58.
- incarnatio Verbi dicitur sacramentum pietatis 129.
- Incarnationis mysterium confertur cum mysterio Eucharistiae 319. Vide 266.
- Incarnationem negantes 369. Vide v. Marcionistas.
- In incarnatione Deus sibi univit naturam nostram 312. 313. 396. Vide 298. 299.
- Ad incarnationis fidem pertinent illa verba: Ego sum panis vitae etc. 260. 261.
- Incensum quare adhibetur in missae sacrificio J.H.
- Incensi nomine significatur oratio 496. 500.
- Inclinatio corporis et genuum incurvatio in signum humilitatis 556.
- Indignitas rei fuit fundamentum Judaeis paganis et haereticis, negandi multa mysteria fidei, qui confutantur 369.
- Indulgentiae conceduntur habentibus contritionem, cum proposito confessionis sacramentalis suo tempore faciendae 656.
- Indulgentiae non solvunt nos divinis praeceptis, ut mentitur Philippus Melanchthon, sed faciunt ut pro iis poenis, quae nobis per indulgentiam condonantur, non teneamur praecepto illo de faciendis dignis poenitentiae fructibus 73G.
- Indulgentiam sumentes debent esse in statu gratiae 656.
- Infantes non ponunt, nec possunt ponere obicem incredulitatis ad susceptionem Baptismi 22.
- Infantes dum baptizantur, non habent actualem fidem, neque ullos novus motus, et inclinationes similes actibus fidei et dilectionis 180. Vide haeresim Lullieri qui non erubuit affirmare infames netu credere dum baptizantur, passim refutatam 12. 16. 55. 58. 59. 89. 120. *ad* 110. 179.
- Infantes non justificantur sine ulla fide, sed in Baptismo illis infunditur habitus fidei, spei et Charitatis 182.
- Infantes actu credunt, pariter et ipsa dum baptizantur, pariter aliena (ide *ibid*).
- Infantes verissime per verbum in sacramento mundantur, etiamsi non valeant corde credere et ore confiteri 57. 89.
- Infantes vero mundantur etiamsi baptizentur, vel offerantur ab infidelibus 57. 181.
- Infantes baptizantur in tide parentum, vel Ecclesiae 57. 1K2.
- Et verissime, aliquo efficacissime baptizantur 115.
- Infantes baptizantur in remissionem peccatorum 95.
- Infantes baptizandi etiam antequam dicant, sicut periculum immineat, ut peccati remissionem accipiant 96.
- Infantes pereunt si absque Baptismo de hac vita recedant 160. 161. 175.
- Neque enim datur illis aliud remedium praeter Baptismum 160. 162. *ad* 161.
- Infantes cum baptizantur incipiunt esse fideles, et intrant in Ecclesiam, et ad quid obligentur Ul. 171. IS2.
- Infantes Judaeorum qui ante octavum diem non baptizantur, aut haberent aliquod remedium 1G. 1G1.
- Infantes aliqui an sint baptizati a Christo, a Joanne et a Paulo 175.
- Infantes habent fidei sacramentum, per quod mundantur 102. 176.
- Infantes quomodo fidem profiteantur 17G. et eodem modo induunt Christum per Baptismum 176.
- Infantes fiunt spirituales per sacramentum spirituale 177. *ad* 179.
- Infantes quomodo sint fratres Christi et non filii 177. 178.
- Infantes vocis ejulatu, et molibus corporis rehelantur Baptismo, quia non intelligunt quid loquuntur *ibid*. 12. ISI.
- Infantes per Baptismum non solum purgantur, et etiam illuminantur 182.
- Infantes in ipso Baptismo communicant corpore Christi, et per susceptionem Baptismi, etiam praeceptum de sumptione Eucharistiae 260.
- Infantes non solum non obligantur ad communem re ipsa, sed nec in voto explicita, etiam non sunt ullo modo capaces, sed tantum implicito, quod votum infantes habent dum baptizantur 260.
- Infantes dum baptizantur jus accipiunt ad Eucharistiam percipiendam *ibid*.
- Infantes hoc ipso quod renascuntur in Christo impetunt cibum reatorum; suo loco et tempore percipiendum *ibid*.
- Infantes non communicant spiritaliter, nec simentaliter in re, sed sacramentaliter in voto implicito, ex quo sequitur, ut non sit omnino inde illis baptizari et communicare *ibid*.
- Infantes non obligantur ad praeceptum sumptionis Eucharistiae per illa verba (Nisi manducaveritis etc.) quia non egent conservatione vitae, etiam non possint amittere sine usu rationis 31. 51.
- Infantes credunt simpliciter id quod eis dicitur, et non valent ipsi per se intelligere tropice 329.
- Infantibus Christianorum non imputari per originem, et posse salvari sine Baptismo, alio modo nasci sanctos, fuit haeresis Calviniana et eorum 160. contutatur 160. 161. argumenti 179. *ibid*, per totum cap.
- Infantes habere peccatum originis, quomodo dicitur, cocissime se probare putaverit s. Augustinus 111. Vide 173. et 177. 178.
- Infantibus parentum voluntas est illis loco rationis, quam habere deberent, si essent adulti 171.

lūfaiilibus sufficit tides nliona. et aliorum consensu, sicut eis obfuit peccatum alienum 175. 179. cl quii) prodest illis lides aliena 271.

Infantibus in Baptismo nomen imponitur 205. 206.

Infantilius in infantia baptizatis cum pervenerint ad unnos discretionis, quid praescribant rerum omnium novatores haeretici 209. *ad* 212.

Infantibus hoc tempore snlim post Baptismum non datur Confirmatio. neque Euclmrisin, ut olim dabatur 222.223.2GO.14G.451. ac recte Ecclesia illos non communicat, cum non possint discernere corpus Domitii 175. 177. *ad* 179. Adultis aulem datur 134. 13G. 137.

Infantibus infunditur occulta gralia, cum baptizantur, et ipsum baptizari illis est credere, aique in iliis post Baptismum habitare dicitur Deus 182.

Infantibus licet imperfectis quomodo conveniat sacramentum quod est perfectum 176.

Infantibus forte reprobis, si detur Baptismus, non prophanatur sacramentum 175.

Infantium exemplo cllicacissime probant catholici, sacramentorum efficaciam non pendere, ab ulla qualitate suscipientis 89.

Infantes praedestinos sine Baptismo salvari ineptissime dicunt Calvinus cl Martyr 1G1. 163. <61. 181.

Infantes esse baptizandos probatur conira Anabaplisas 173. 175. 17G.

Infantes time recte vocari, cum in numerum vocatorum discribuntur 174.

Cur tot infantes perite, sinat Deus, cum sine sua culpa non baptizentur 163. 164.

Consilium aliquorum tie diflerendo Baptismo infantium usque ad triennium, non sequuntur Patres 17G.

Infantes baptizari a Calvinisliis qua de caussa 46.

In infantibus propter incapacilem non polcsi servari ille ordo, ut prius doceantur, deinde baptizentur 175. Vide expositionem illius loci Mallh. 28. Euntes docete etc.

In infantibus baptizatis inhabitat Deus; cum lamcn infantes Deum non norint 177. 178.

Infantibus Baptismus mortificat peccatum *ibid*.

In infantibus Baptismus cfilcil testimonium bonae conscientiae fundamentaliter lanium 179.

Infantis aetas idonea ad regnum coelorum 173.

De infidelibus non judicent Christiani, sed de fidelibus tantum 175.

An eliam pro infidelibus data sit potestas remittendi peccala GOI. *ad* 603.

Innocnlii papae III. laus 120.

Innocenlii III. tempore inventam esse Iransubstantialionem falsissime adversarii jactant 382. 381.

Illumque Confessionem instituisse crassissime mentiuntur 700. 701.

An aliquando idem opinatus sit Chrislum nullis verbisconsecras.se 426.

SS. Innocentium dies festus, cl eorum muilvriu 466. 167. 182.

Instrumentum alicujus agentis nullis modis potest esse unus homo 77.

Instrumenta quibus utitur Deus quinque modis differunt ab instrumentis quibus utuntur homines IOG.

Intellectus humani imbecillitas 401.

In intellectu an possit contingere error in particulari apprehendendo unum pro alio 394.

Inlelligendi facultas est potentia, quae per divinam potentiam polcsi tolli ab homine, absque eo quod desinat esse homo 360.

Inlelligenliam juvant caeremoniae 142. 143.

Intentio ministri conferentis sacramenta. Vide v. Baptismus, ubi de ministro, cl v. Minister cl v. Sacramentum. Vide pro nunc 75. 78. 79.

S. Joannes Baptista exaltavit in utero 183.

Praecursor Domini fuit 272.

Efficacissime praedicabat 271. cl praedicabat Baptismum Poenitentiae; idesl, quod incitabat et invii,ibat ad poenitentiam ; quam qui agercol ul oporteret , consequerentur. remissionem peccatorum 274. Voie supra v. Baptismus.

Poenitentia, quam praedicavit Joannes Baptista, non fuit sacramentum, quia defuit illi verbum absolutionis, confessioni peccalorum adjunctum 607.

Confessio lamcn. quae illi fiebat fuit figura conresionis; qurc Christi.minislns facienda cral, an illa confessio esset omnium peccatorum in specie, cl quare fiebat simul cum Baptismo Joannis 684.

Joannis non imposuit finem legi, illam abrogando, sed imposuit finem, quin fuit ipse ultimus propheta veleris Testamenti 819.

Tolo tempore Joannis lex Moysis vigebat *ibid*.

Joannis Baptistae sanctitas cl vitae asperitas 722.

Joannis mors incidit in ipsum initium conjugii Herodis cum Ilcrodiade 849.

Joannis doctrina non fuit eadem cum doctrina Christi. nisi in eo sensu, quod nihil contrarium Chrislo docuit Joannes 201.

Joannis Baptismus in quo differebat a Baptismo Chrisii 39. 91. 92. Vide v. Baptismus, ubi de hac differentia.

Joannem Baptistam a Chrislo baplizatum non levis est conjunctura: certum est nutem, cum a Christo saltem spirilu baptizalurn, quod non fuit baplizalus aqua, non est mirum, quia mortuus est antequam lex de Baptismo Christi obligaret 203.

S. Joannes apostolus cl crangclisla sacerdotio functus csl 512.

Joannes cvangolisla nominatur ante consecrationem in canone missae. Joannes aulem Baptista nominatur post consecrationem 573.

Joannes cvangolisla non solet ea repetere, quae alii cvangclislae scripserunt; nisi forte eum aliquid circa eandem histonum addendum judicat 602. 603.

Joannes cvangolisla pro quodam adolescente in mulla crimina delapso, se longo jejunio maceravit 732.

Joco sa»rameuta conferre duobus modis polcsi 78. 79.

Jordanis aquae ascendebant 358. 359.

In Jordane dedit Chrislus vim sanctificandi aquis,

atque ibi Baplismum instituit, cum a Joanne baptizaretur 163. 164.
Irenaeus quare aliquorum Ianium sacramentorum meminerit, non omnium 135*.
Iris csl signum rommemoralivum 47. non csl sacramenlum 108. Vide similia 25*. 37. 38.
In iride non sunl vere colores,sed lumen reflexum 394.
Judas non ul membrum diaboli, sed ul instrumentum Chrisli sacramenlum administravi! 68.
Judas clsi reprobus: tamen baptizabat,ncc rebaptizabantur quos ille baplizaverat 74.
Judas solo corpore comedit cibum Eucharistiae 257.
Judas cur dicatur a s. Augustino comedisse panem Domini, apostolos autem panem Dominum 282. 334.
Judas non habuit 1res Poenitentiae partes.quas catholici in sacramento Poenitentiae requirunt 626.
Judas socii qui sunt 285. 286.
Judaeus. Vide v. Hebraeus.
Judicis corpus, sensus, prudentia ct voluntas sunt instrumenta regis 77.
Judicum imperia cflicacia *ibid*.
Judicare cl discernere dogmata cujus sil 69. 72.
Contemptibiles, quare dicat Paulus eligi ad iudicandum 545.
Judicii futuri limor 666. *nd* 6G8.
In die iudicii sive universalis, sive particularis, nulla erit utilis poenitentia 663.
In dic iudicii omnia peccala nostra a Satana in medium proferentur 690.
Julianus apostata, cliam sine vera fide cl devotio-
ne signo crucis csl adjutus 141.
Juramentum aliquando idem csl, quod sacramen-
tum 29.
Juramentum Dei cl nostrum, in quo différant 46.
Juramentum licet sil dc re mala absolute: lamen mutatis circumstantiis polcsl variis modis honestari 683.
Juramento quando uti liccal 46.
Juramento Dominus confirmavit oportere manduca-
ri ipsius carnem 257.
Jurisdictionis cl ordinis potestas non aufertur ho-
minibus a Deo, ob eorum peccala 74 .
Jus naturae conlincl duo genera praeceptorum 638.
Justificatio ab haereticis tribuitur soli fidei sine sa-
cramentis 43. 63. *ad* 65. Vide v. Fides 89. 100.
Justificatio quam in sacramentis accipimus. non tribuitur dignitati, aul merito operis nostri; sed institutioni divinae, cl operi Christi 64. G5.
Justificatio fil a Deo, a verbo, a fide, a Chrisli pas-
sione: sed diverso modo 22. *ad* 24. Vide 87. 105.
Justificatio impii est opus majoris misericordiae, quam sil creare coelum 105. 107. 338. 339.
Justificatio quae fit in sacramentis.utrum liat in ul-
tima parte sensibili, an vero in instanti illo quo finitur actio sacramcnialis 102. 107.
Justificatio ex opere operato, an sil propria sacra-

mentorum novae legis, an communis cuidsji ci-
mentis legis veleris, exponitur sententia baereu-
cotum 108.Deinde explicatur catholicorum co-
lentia quae ail, sacramenta vetera non justifi-
casse cx opere operato 108. Vide v. Sacrame-
tum.
Justificatio ex opere operato convenit non solum Baptismo flaminis, sed eliam sanguinis,viddit l
martyrio 166.
Justificatio ex opere operantis convenit Baptismi
fluminis 167.
Quam vim habeant justificandi martyrium et l'...
nitentia 163. 164.
Ad hoc ul justificent nostra sacramenta debent li-
bere annexam promissionem absolutam gratis 114.
Veteres Patres quomodo justificati 108. 147.
Vetera sacrificia non justificabant 109.
Justificatio quam recipit aliquis, dum percipit \$.
eromenia, mulla continet, cx parte Dei, Chr <.
ministri, suscipientis cl sacramenli. quid aul-'
proprie, active, proxime cl inslcumentalilerd
ficial graliam 87.
Caussae instrumentales justificationis sunl sacra-
menta, cl hoc cx opere operato 83. «d8G.ibr μ
ad 108.
An minister sacramenli habeat in se vim cilice-
lem respectu justificationis 78.79.
Aelio ministri csl illa qua utitur Deos tamquam r-
strutnenlo ad justificandum 106. Vide de lue:ci-
clionc. quae sil. cl quomodo clevelura Der
attingendum cfleclum supeninluralcm 10G.
Justificatio sacramentorum, non csl per excii-'
nem fidei, more concionis, sed immediate/
ciendo sanctitatem 99. cl scr/. Vide 102.01 .
do dicatur homo justificari per ministerium \$-
eromeniorum.
Justificatio formalis per fidem, cum csl pertecta tt
viva 102.
In justificatione quomodo concurrant fides ctsaen-
menta 103. 104.
Justificatio activa, csl sacramentorum , fides rero
cl poenitentia justificant ul dispositiones, vi
caussae meritoriae justificationis de congruo 10J
104.
Justificatio adul torum non contingit sine fide ISI
585. 594.
Parvulos aulem justificari in fide parentum,velE<
clpsiae. quomodo sil intelligendum 182.
Justificatio per Christum latius patet, quam juslit-
caio per Baptismum 194.
Justificationis quae fit in Baplismo 1res cffeclih
122.
Justificatio per propriam, cl nobis inhaerentemju-
stiliam 194.
Justificatio ipsa dicilur redemptio a malo culpaee
per applicationem pretii in cruce soluti; cl lut
redemptione plurimi egent, licel sint redempti
per solutionem pretii a Cliristo factam in erue:
567. 568.
Justification peccatis non potest acquiri propriis
meritis 480.
El nihil eorum , quae justificationem praecedunt,
sive fides, sive opera, ipsam justificationis gra-

liam promerentur, et ideo gratis per Christum Domines justificantur 188.590. 591.594. 595. 017.653.

Inler ea. quae ad iustificacionem disponunt, ponitur primo loco Udes 021. 022.

Idus poenitentiae, qui est in Spiritu sancio ad iustitiam nos disponit, et suo modo causa est iustificationis 020,

Ille gratis non justificaretur, qui ex opere proprio, id est, solius liberi arbitrii vi acquisito, justificaretur 620.

Ex operibus cum auxilio Dei speciali factis, possumus mereri aliquo modo iustificationem et gratiam bene operandi, ante iustificationem autem, nulla agnoscuntur merita, nisi mala 620.

Contritio est dispositio iustificationis. non meritum 590.501. 021 (*id* 623. 653. ad 655.

Iustificatio in sacramento Poenitentiae donatur gratis per fidem, ob Christi passionem et mortem; non autem ex operibus nostris, contritio enim, confessio et satisfactio, quae requiruntur, sunt opera. non merita iustificationis et dispositiones iustificandi 594.

Confessio peccatorum hoc tempore necessaria est ad iustificationem, quo tempore Patrum Testamenti veteris necessaria non erat 708.

Iustificatio prima per Baptismum, et secunda per Poenitentiae sacramentum in quo differant 721. 721. 732. 738. *ad* 710.

Iustificatio lapsorum post Baptismum. est vera peccatorum remissio et reconciliatio 738.

In prima et secunda iustificatione cooperantur repera nostra per modum impetrationis et dispositionis 739. 740.

Iustificatio impiorum per Baptismum, et Poenitentiae sacramentum, peccata remittit per Christi merita, praecedente fide et Poenitentia, ac Deo corda excitante et adjuvante, ut serio convertantur et poenitentiam, ut oportet, agant 6(18. 609.

Iustificatio nostra pendet a virtute sanguinis Christi, sive cum baptizamus, sive cum reconciliamur, sive cum potamus, sed per diversa externa signa, atque adeo sacramenta 625.

Neque iustificamur ex vi satisfactionis nostrae 739. 710

Iustificationis varia instrumenta 520.

Iustificatio potest contingere per solam contritionem 623. 625. Tamen gratis iustificamur, licet contritionis merito iustificemur, quia ipsa contritio donum Dei est 653. et quia meritum quod agnoscitur ante remissionem peccatorum, non est de condigno, sed de congruo. neque illi merces ex iustitia, sed ex benignitate respondet, et non est meritum simpliciter, sed aliquo modo 651. 655.

Meritum de condigno sequitur iustificatum, non autem praecedit iustificandum *ibid.*

Iustificatio et remissio peccatorum ad hoc ut obtineri possit ab adultis. necessaria est necessitate medii contritio, saltem imperfecta 646.

Ad iustificationem vera charitas sufficit, quae charitas sine vera contritione, in eo, qui peccati mortalis conscientiam habet nullo modo existere potest 617,

Ad iustificationem sola charitas sufficere dicitur, quia numquam est sola, sed eorum aliarum virtutum pariter sequitur, pariter praecedit *ibid.*

Peractum dilectionis, in quo contritio virtute continetur in duobus casibus quis potest peccatis occultis justificari 647.

Quovis momento possunt homines per veram poenitentiam justificari 651.

Iustificatio linis est Poenitentiae 617. 624.

Poenitentia non peccatis, ei mandatorum observatio in voto scilicet et proposito, via quaedam est ad iustificationem 643.

Iustificari potest homo per veram poenitentiam cum voto Baptismi, antequam Baptismus recipiatur, similiter potest iustificari per veram Poenitentiam cum voto sacramenti suscipiendi, ante sacerdotis absolutionem 651. 655. et *scq.*

Iustificatio in articulo mortis per veram contritionem et desiderium percipiendi sacramenta, quando non adesi, qui reconcilietur 656.

Ultima dispositio ad iustificationem, et peccatorum remissionem est ipsa dilectio Dei super omnia, quae natura praecedit ipsam gratiam 657.

Iustificationis ordo an bene enumeretur *ibid.*

Iustificationis vis tribuitur a scriptura diversis rebus, non quod solae illae iustificare et salvare possint; sed quod illae vim suam habeant ad iustificationem et salutem; si lamen caetera non desint 615.

Iustificationis mundatio comparatur rebus vere et proprie mundis 91. 186.

Iustificationis causa est contritio 652. *et* *scq.* Vide etiam 725.

Utrum autem iste netus poenitentiae. ut etiam fidei et dilectionis sit lantum dispositio, et non meritum neque de condigno, neque de congruo; vel sit dispositio et meritum de congruo 653.

Iustificationis varii modi enumerantur, ut Baptismus, martyrium, eleemosynae, injuriarum condonatio, conversio peccatoris, charitas et Poenitentia sive Confessio. Sed hi modi non sunt omnes et singuli per se sullicientes ad peccati remissionem, sed plerique eorum includunt alios saltem in voto 710.

Iustificationis propriae cunctatio infallibilis, non est huius vitae 80.

Iustificationis iam accepta sigillum accipere quid sit secundum Calvinum 93.

Iustificationem hominis solis praecibus fieri, fuit hneresis Messaliorum 20. 59.

Iustificationem sequitur lesimonimoniae bonae conscientiae 122.

In iustificatione Deus non est alligatus sacramentis, sed contra; sacramenta sunt alligata Deo; et sine sacramentis potest Deus iustificare 103.

In sua iustificatione fideles cooperantur Deo 107.

De iustificatione peccatorum, gratiarum actio 480.

Infomo iustificatus. quod non possit amplius excidere a gratia, fuit haeresis Calvini 186. 187.

Homo iustificatus per gratiam Dei, non solum po-

OU

test implere legem, sed etiam aliqua alio opera Deo gratissima facere, quae imperata uon sunt 735.
Opera bona, quae sunl post justificationem, non omnia sunl inter partes poenitentiae numeranda G17.
Dc operibus justificatorum videtur loqui b. Paulus in epistola ad Galatas 640.
Homo justificatus operante in ipso Chrisli spiritu cl virtute, satisfacere Deo potest, et debet pro reatu poenae temporalis 593. 722. *ad* 724. 739. 740.
Justitia cl peccatum simul habitare non possunt 186.
Justitia cl gratia ad nos venit per verbum cl sacramenta, tamquam per manum Dei, et quomodo 105.
Justitia quae in actionibus vcrsalur duplex csl 713. 714.
Justitia perfecta et absolute inter Deum ct homines esse non potest 713. 714.
Justitia ct misericordia passim conjunctae praedicantur 720. 726.
Justitiae polentialis ollicium csl compensare injuriam Deo facium, ul inde reconciliatio consequatur 645.
Justitiae vita vivere incipimus per Chrisli resurrectionem 102.
Justitiam non operatur nisi justificatus. 656.
Justitia cl sapientia esuriri el sitiri 447.
Justus quomodo ex fide vival 101.
Ju>li fuerunt nulli ante Chrisli adventum 110. 111.
Justi aliquando affliguntur, el peccatores non puniuntur 119.
Justi quotquot fuerunt ab initio mundi, ob sacrificii crucis participationem justi fuerunt 514.
Justi etiam indigeni, ul Christus cos quotidie lavet a peccatis venialibus 132.
Justorum opera meritoria vitae aelernae 725.
Justorum calamitates, v. Calamitas.
Justorum poenitentia 623. 625.
Justis justitia non prodest post aversionem a Deo 732. 741.
In justis ct sanctis timor gehennae locum habet ct laudatur 151. per lotum.

K

Kalcndorii error ante correctionem 409. 410.
Knlendari nccomodalio apud Hebraeos , ul numquam accidat dies prima azymorum feria 2. vel 4. vel 6. 409. 110. 412. *et scq.*
Kyrie eleison 317.
De hujus invocationis antiquitate posita in sacrificio missae 558.

L

Lac dici potest, polus cibalis,qui cl sitim cl famem sedal 447.
Laciis el mellis, seu vini delibatio posl Baptismum non csl amplius in usu haec, caeremonia 207.
Lachryrnae pro satisfactione 720. 725.

IA'DEX

Lachryrnae David 744.
Lachryrnae Petri *ibid.*
Laici an possint baptizare in extrema nécessitait 168. usque ad 172. ei 432.
Laici si lentent consecrare Eucharistiam nihil efficient 431. per lotum cap.
Laici non tenentur divino jure ad ulramque speciem sumendam 21.
Laicorum, sive populi communio. Vide v.Communio sub una specie.
Laicorum jus ad communicandum n praelatis datir. el ab iisdem tollitur cl modus praescribitur fW. Vide 416.
Laicis cl populo datur cibus spiritualis, qui est integra cl totalis refecillo.cl virluahler conlinclribum cl polum 411. 115. cl populus nihil ptt „,i sumendo tantum unam speciem 111. 115.
Laicis prohibetur tangere cl servare sacra i. 433.
Lalriae cultus Deo adhibebatur per sacrificia lectica 743.
Lalriae cultu honoratur Deus oblatione Eucharist;; 505.509. *ad* 511.514.
Latro salvatus csl sine Baptismo aquae G4. G5. nique tamen Baptismo caruil 659.
Latro bonus fide cl conversione cordis ad Deuu justificatus csl 165. 168. 176.
lùjusque contritio, quae fuerit 645.
Lamiis sacrificiilm novum cl spirituale DeopL ! 406. Vide v. Sacrificium.
Laurentius Valla, vetuli praecursor quidam Luth.. ranae factionis videtur fuisse 595.
Lazari historia fuit figura Confessionis et Absolutionis sacramcnlalis 684.
Leo vario modo consideratus in scriptura, ia 'i bonam, modo malam habet significationem IK
S. Leo forte existimavit Agar non fuisse veramuxorem Abrahae 802 *ad* 804.
Lepra, ut neque ullus alms morbus corporalis: jsta caussa csl divortii inter conjuges 681. Gxi.
Leprae corporalis cum lepra spirituali, videli. i peccato, comparatio 678. 693.
Leprosi cogebantur in Testamento veteri se sac :dotibus sistere 741.
Lexdc purgatione leprosi, non mere politici,'-:! maxima cx parte cacrmonialis erat 742.
Titulus de conjugiiis leprosum in jure canonico nihil habet commune cum legibus levilicis u leprosis 742.
Levilici praecepta. Vide v. Praeceptum.
Leviticus pontifex per victimam intrabat sanctuarium cl exhibat etc. 520.
Lex. Vide v. Praeceptum, ct v. Testamentum.
Lex omnis habuit materiam sacramentorum ~~determinatam~~ a Deo 60. Vide v. Sacramentum, ubi dc differentia sacramentorum novae legisti veris. . . » *

Lex vetus cur dicatur Moysis 66.
Lex vetus ul n nova distinguitur non habet pronisionom gratiae 637.
Similiter non justificat, est litcra occidens, dicitur in servitutem generasse; denique dicitur vetus Testamentum 115.
Lex vetus quare dicebatur jugum 14G.

b'v velus usque nil Chrisli mortem vim Btiom retinuit, cl in morte Christi cessai it, illique finem imposuit Christus, illum abrogando , unde non amplius Obligat 105. 813. 849.

lei relus obligavit Judaeos usque ad publicam promulgationem evimgehi et qinmdiu lex illa viguit, nun potuerunt Judaei jugum ejus a se extulere !<'». 813.

Lex vetus toto tempore Joannis viguit 849.

|.ci dhlao, quae in Levilico habetur, ad Christianos non perlinet quatenos Mosaica et Levitica judicialis csl, cum sit per Chrislum abrogata , scJsolom quatenus continet aliquo modo legem oilune 332. 333. 340« 341.

Legis veteris cl novae comparatio 515.

lu lege veteri foil facta restrictio Matrimonii quoad personas contrahentes 784.

fo lege veteri permissione Dei licita erat polygamia el libellus repudii *ibid.*

Legesdc Matrimonio quae erani communes populo Judaeorum, non debent esse communes nobis* cum 855:

In lege veteri non invenitur praeceptum ita prohibens conjugia cum infidelibus. ut ea redderentur irrita, msi apud Esdram 842.

In lege veteri quomodo dicatur fuisse umbra; imago in cvuiigelio el veritas in coelestibus 31 fi.

IntegeDeusgradatim processit 109.

Innova dicitur justificare, vel conferre gratiam , dicitur spiritus vivificans, libertatem afferre cl novum Testamentum 111. 637.

Lex evangelica quando est conditu, et quando coepit obligare 165.

Lex evangelica non jubet adulteros occidi 811.

Lex media inter veterem cl novam nulla fuit 195.

Lex Dei facilis cl possibilis 190. 191.

Legis evangelicne promulgatio figurata in promulgatione legis veleris 165.

Legis evangelicae observatio est unus cx gradibus ad vitam aeternam requisitis 657.

Legis implere nemo potest, nisi regeneratus, cl filius Dei effectus 656.

Omnia mandata servandi gratia datur homini in justificatione 81.

Legem esse translatam sacerdotio translato colligitur 494.

Ltgem politicam non tulit Christus, ferre tnmen potuit, si voluisset, el quod se potest,etiam per vicarios potest 855.

,ld legem divinam servandam omnes tenentur, etiam sine Baptismo 174.

Id legem divinam non obligari Christianos, sed solum ad fidem fuit hacresis Lulheri 188.

Confutatur 189.

Inter legem, seu religionem , et sacrificium maxima conjunctio 495.

Lex ecclesiastica an obliget in conscientia 111. 189. *ci tea.*

Leges circa Matrimonia maxime proprie ad principem ecclesiasticum pertinent; ad politicum autem non perlinent, nisi cum consensu cl subordinatione ad principium ecclesiasticum 833.

leges de Matrimonio non sunt mere politicae, sed etiam spirituales 855.

l.cx comparatur viro 813.

l.cx nulla in terris remaneret, si nullam, jam in terris sacerdotium remaneret, eadem enim ratio sacerdotii el legis est 6R3.

Legis verba perspicua, cl propria esse debent, non admixta tropis 264.

Logis proprium csl terrere. Vide v. Tnrror.

De essentia legis csl promulgatio 165.

A lege non datur occasio, ul nitamur id velitum; sed a lege occasio accipitur 683.

Leges odiosae non sunl laxandae, sed restringendae 846.

Leges humanae non pugnent cum Baptismo 189.

Leges Romanorum non sunl confirmatae a Deo 850.

Leges Caesaris positiva sunl *ibid.*

Non omnes leges ad jus naturae pertinent, in quibus Moyses el Caesar convomunt 850.

Libamenta dicuntur sacrificia rerum liquidarum, ul vini et aquae 480.

Libellus repudii 781. *ad* 783. 813. 815. 816. Vide v. Repudium.

Libertas evangelica, quae sit secundum Lulhcrum IS8. Vide 189.

Liberi arbitrii usus requiritur ad Matrimonium contrahendum, qualis eliam requiritur ad peccandum, ad merendum, ad vovendum 824.

Libri canonici non possunt sciri de Scripturis quot sint, sed ex conciliis 91. 92.

Lingua latina habet plus venerationis,quam habeat vulgaris 145.

Lingua latina cur nos utamur in sacramentis, cl haeretici lingua vulgari 53.

Lingua latina sacramenta administrare, licet non sil de jure divino; id tamen sapientissime institutum csl ab Ecclesia, quae semper latine sacramenta administravit 144. 145.

Lingua vulgari sacramenta administrare nulla est necessitas 145. imino multa sunl incommoda 145.

Linguae vulgaris usus nusquam legitur fuisse in administratione sacramentorum, nisi apud haereticos 145.

Linguam lalinam non fuisse vulgarem probatur *ibid.*

Lingua sclavonica posse divina officia celebrare, Moravis n summo pontifice concessum csl. Bohemis aulem idem petentibus negatum est *ibid.*

Linguae igneae.quae apparuerunt apostolis in die pentecostes repraesentabant effectus sacramenti Confirmationis 224.

Linguae igneae super apostolos significabant donum eloquentiae 307.

Literne capitales versuum Sybillinorum, qui de caussa faciunt ιχθὺ , idest, piscis 94.

Lilurgio, λειτουργία munus, scu ministerium publicum significat, el pro ministerio sacrificii Eucharistiae offerendi a Patribus graecis accipitur 472. 473.505. Quod grace! λειτουργίαν, Latini missam appellant ibid.

Liturgia quaedam.licet dicatur Clementis.abaJacobi.alia Basilii.aliaChrysoslomi.alia Ambrosii,alia Golasii, seu Gregorii (nostra videlicet n mana), alia.Isidori non tamen isti auctores hlurgiam de

integro composuerunt, sed nd meliorem formam redegerunt 563.

Lilurgia nosira latina s. Pelri consclur 399. 423. 424. 428. 429.

Lilurgia nostra antiquior evangelio Lucae, el epistolis Pauli ad Coiinlbios 428. 429.

Lilurgiae antiquae in inio oriente non inveniuntur nisi graccac, aul chaldaicae in loto aulem occidente nullae sunl, nisi latinne 563.

Lilurgiam qui exposuerint 513.

Lilurgiam graecam alium ordinem habuisse. quam modo habeat, improbable non csl 426. 427.

Lilurgia s. Clementis. Basilii el aliorum, qui utebantur, verum sacramenlum habebant, liccl illae lilurgiae vnrinrinlin aliquibus verbis, quae habentur in lilurgia romana 428.

Integrae formae ponuntur in lilurgiis *ibid.*

Lilurgiis. Patres veteres celebrarunt mysterium Eucharistiae 515.

Locus unus non polesl capere duo corpora sibi adaequata simul 349.

Locum replere esi actus quidam , non potentia 361.

Locum occupare, csl quid posterius ipsa magnitudine 354.

Loco coëxlendi convenit magnitudini 354.

Loco extendi csl actus formalis extensionis in se 3Gl.

Extensio cl dilectio quod locum impediri polcsl 301.

In loco circumscriptive esse, quid sil 352. 353.

Quid sil eliam esse in loco definitive *ibid.*

hi loco esse, cl non pondere a loco quid sil 360.

In pluribus locis quare possit esse aliquid, cl non in pluribus temporibus 351.

In pluribus locis posse esse unum corpus probatur 347. localiter non posse esse unum corpus in duobus locis existimavit s. Thomas; scd sacramenlaliter tantum 349. Vide cliam ipsius opinionem 352.

Unitas videtur ralió. cur lam corpora, quam spiritus non videantur posse esso in pluribus locis 349.

Loca disconlinua sunl coelum cl terra: non aulem corpus Chrisli ul csl ulrobique. cst disconlinuum vel divisum a sc ratione substantiae propriae, sive quantitatis; sed solum csl divisum u sc respectu loci 352.

Loqmilio csl actio corporis viventis per instrumentum linguae el palati 68.

Lolio pedum, quam Dominus instituit, non est sacramenlum 132. cl seq. quid mystice significaverit *ibid.*

Lolio pedum neophytorum cral olim caeremonia, quae nunc exolevit 207.

Lolio el removalio interior per Baptismum 171. Yide v. Baptismus.

Lucidum ne luceal, Deus polcsl efficere. Yide exempla 338. 359.

Ludovicos Vives falso dixit neminem olim admotum sacro Iliprlsmo. nisi aetate adulta 172. 474.

Lux primo die creata a Deo mansit sine sede el subjecto, corpore videlicet solari, tribus diebus 395.

Lue primigenia, a lumine, quod per aquam tllrem diffundebatur distinguitur *ibid.*

Luxuriosis, confessio peccatorum, csl illis rendium pro compescenda libidine 696.

Lymniis fallitur in expositione illius luci Exodi t Et dimisit cam 169.

M

Magica signa nullam hnbenl vini naturalem > 59.

Maglea signa quomodo agant 106.

Magicae incantationes damnantur in duobus ? 59.

Magiam el incnnlalioncm non verentur Imputielissimc hujus temporis haeretici, vocare v... sacramenlalia 422. 428.

Magis superiores sunl omnes Christiani 322.

Magnitudo potest intelligi. atque eliam definiri < ne loco, el polesl esse sine loco 351. 360.

Magnitudinis oflicium, cl functio quaedam esi nplere locum, el expellere alia corpora 384.

Magnitudinis dc essentia non est occupare loci *ibid.*

Magnitudini tria conveniunt 354.

.Mandato divino per accidens csl quod sil spium 39.

Munducalio sacramenlalis corporis Domini in lcharistia habetur in 6. cap. Joannis. 255. : el seq.

Manducatio Chrisli per fidem, fuit res oirr. temporum, el Patres veteres ila Christum cducarunl 255. *ad 251.*

Manducatio sacramenlalis dat vilam 259. i spiritualis *ibid.*

Manducatio spiritualis antepositur ab Augumanducationi corporali in hoc, quod ilh ' ista prosit, ista sine illa non prosit, sed d 260.

Manducatio corporis Chrisli secundum Calrir est credere; conlra quod figmenluin 269. 271.

Manducatio vera el propria, cl reniis corporis U sii in Eucharistia 274. 311. 326. 327. Videv. Cpus Christi.

Ad rationem manducationis non csl necessarii irilio, sed salis est sumptio ab ore ad stoniad. per instrumenta humana cl vitalia 260.271.

Sumitur aulem caro Chrisli integra et invisibilité? el sine ulla sui laesione: quare non proprie. > tantum figurate Chrisli caro occiditur cl lier Inr in hac manducatione, repraesentamus rr Chrisli passionem 260.

Manducatio carnis Chrisli non est liumann. el c nali modo, ul manducantur alia carnes 286. > 310.

Corpus Chrisli nnn absolute manducatur, sed s specie panis 274.

Manducare carnum humanarum In sacris, oñp: bnlor olim Christianis, pro crimine 295.

Manducare carnem humanam, quare horreat, mus 387.

Munducalio sacramenli Eucharistiae perlinent

usum hujus sacramenti 401. 407. Vide de usu Eucharistiae supra.

Ninducatio Eucharistiae sacramentum proprie dictum dici nullo modo potest 401. 407.

Manducatio corporis Christi etiam ab impiis licet sine fructu 328. 350. Vide v. Communio ubi de praeparatione.

Manducatio corporis Christi manente saho et in columi, quod esi in coelo 318. et manducatio vera ngni, cum lamen vivus et integer persevere!69. 114.

Manducatio corporis Christi in una, vel duabus speciebus. Vide supra v. Communio.

Manducatio corporis Christi et refectio, et ii vere manducant, qui vere reficiuntur, scilicet cum fructu et gratia sumunt 282.

Vere reficitur hoc cibo qui manducal corde 260.

Manducatio spiritualis extra sacramentum, datur in cibum spiritus et spiritualiter distribuitur, quomodo impii manducare non possunt 304. 308. 311.

Manducatio spiritualis per fidem incarnationis, quae sil 260. 33 L

Si fide tantum manducaremus Christi carnem et non corporis instrumento; esset in mente et animo nostro tantum 312. 313.

Manducatio carnis Christi sine dubio 319. 320.

Manducationis carnis Christi promissio et impletio 255. 250.

Item jussio, a Domino juramento confirmata 257. Vide etiam 278.406.

Vis praecepti de manducatione carnis sub specie panis per modum cibi, et de potu sanguinis sub specie vini, non consistit in modo sumendi, sed in ipsa re, quae sumenda et 261.

Manducationem angelorum in corpore assumpto mirabilem esse 321.

Ante manducationem fuit confectum sacramentum Eucharistiae in coena 399.

Manichaei non tribuebant Christo corpus verum 332. 333. 352.

Contra istos solitus et disputare s. Augustinus ex eorum principiis *ibid.*

Manichaei communicabant sub una specie, sed non propter eam causam, propter quam communicant fideles 450. 461.

Manna Judaeorum non oral ejusdem virtutis cum Eucharistia, contra Calvinii blasphemiam 118. et seq.

Manna Judaeorum oral figura Eucharistiae 94. 253. Vide quae dicuntur 279. 281. 282. 331. 444. 445.

Manna vocatur panis in Scriptura 389.

Manna vocatur etiam oibus spiritualis propter causam et propter significationem 119.

Manna producebatur per miraculum opera angelorum, et hoc modo dicebatur panis angelorum *ibid.*

Minna fuit memoriale mirabilium, quae in deserto Hebraeis contigerunt 368 *et seq.*

Manus impositio. Vide v. Confirmatio.

Manus impositio cum oratione fuit medium, seu organum, seu signum sensibile, constans ex rebus et verbis, quibus applicabatur promissio

Spiritus sancti, et hoc donum quod dabatur lunc omnibus baptizatis per manus impositionem, fuit illud idem, quod promissum fuit apostolis 81. 216. Vide quae dicuntur de manus impositione in sacramento Confirmationis 50. 54. 93. 129. 134. 177. 178. 230.

Manus impositio apostolorum fuit sacramentum, contra Calvinum 214. et *seq.* et manus impositionis sacramentum vocatur Confirmatio 216.

Manus impositio numeratur cum Baptismo, cum fide, poenitentia et cum aliis rebus, quae pertinent ad salutem, et ad fundamentum religionis 215.

Manus impositio et causa gratiae 93. 130. 131.

Per manus impositionem dabatur omnibus ipse Spiritus sanctus, et id quod Dominus promiserat, videlicet gratia roborans, et confirmans in fide: donum autem linguarum et curationum, fuit additamentum quoddam quod non omnibus dabatur 215. Vide etiam 102. 130. 131.214.

Per manus impositionem licet non detur Spiritus sanctus visibiliter ut olim dabatur: datur tamen invisibiliter 216. *et seq.*

Vide etiam de visibili descensu 214. 772.

Promissio Spiritus sancti per manus impositionem non solis apostolis, sed toti Ecclesiae perpetuo facta 215. et solis episcopis concessum est 216. 231. episcopus autem bis manus imponit confirmandis 216.

Minus impositio rectissime dicitur ipsa unctio Chrismatis et signatio: impositio enim manuum conjuncta etiam fuit cum unctione et signo crucis 130. 131. 226. 227. *et seq.* 772.

Manus impositio et Baptismus erant duae actiones diverso tempore factae 91. 92.

Manus impositio non est abolita vel hallucinalur Kemnilius 222. Vide etiam 21 i. *et seq.*

Manus impositio reconciliatoria nihil est aliud, nisi oratio super hominem, id est, non et consecratio aliqua, quae maneat et characterem imprimat, unde repeti non possit, sed et tantum caeremonia adjuvans orationem 221.

Manus impositio reconciliatoria distincta erat in Ecclesia occidentali, a manus impositione confirmatoria 221.

Per manus impositionem confirmatoriam. vel reconciliatoriam vel (ulsi loquar) ordinaliam), semper datur gratia et Spiritus sanctus: nisi ponatur obex 221. et ad varios effectus datur *ibid.*

Per manus impositionem ordinationem et reconciliationem intelligit interdum s. Augustinus 124. 604.

Manus impositio, quae fieri solet a sacerdote in poenitentis reconciliatione non est de essentia sacramentali poenitentiae 585.

Manus impositio interdum accipitur pro ipsa poenitentiae actione, in qua frequenter manus imponebantur, unde praescribebatur, vel singulis diebus juniorum manus a sacerdote poenitentibus publicis imponerentur 616.

Manus impositio vocatur a Paulo etiam ordinatio 226. 227.

j 18	INDEX	i5DLX	'Ji9	
<p>De impositione manuum, quao in urdiiialione lit, extant exempla in Scriplura 763. 764.</p> <p>Manus impositio ad essentiam sacramenti Ordinis perlinet 771.</p> <p>Manus impositio traditur pro symbolo externo ordinationis a Scriplura 772.</p> <p>Manus impositionis ritum, aposloli coeperunt primi usurpare in ordinationibus 765. 773.</p> <p>In hac manus impositione datur Spiritus sanctus, et gratia sacramentalis 772.</p> <p>Manus impositio cl benedictio sacerdotalis esl caeremonia, quae fit calhccumenis ante Baptismum 203.206.</p> <p>Manus impositio super victimam in Teslamente veteri 478. 479. 494.</p> <p>Manos impositio fuil aliquando ad morbos corporales debellandos 83. <i>ad</i> 86. 215.</p> <p>Manus Dei dicuntur verbum el sacramenta,cl quomodo 165.</p> <p>Manuum lolio ante sacrificium missae, esl symbolum puritatis animi, qua pollere debent sacerdotes 556.</p> <p>Manuum elevatio esl una cx caeremoniis missae 556.Vide etiam de manuum elevatione 144. 435. 496.</p> <p>Manibus suis scipsum nemo porlare potest, Christus autem solus seipsum portavit in sacramento Eucharistiae 330. 400.</p> <p>Marcionistarum haereses 296. 358. 359. 369. 374. 390. ad 394.</p> <p>Maris rubri transitus non erat sacramentum 35. 114. 118. <i>cl seq.</i> neque habebat eandem vim cum nostro Baptismo 119. Vide etiam 25.37. 38. fuit lamen figura Baptismi 94.</p> <p>Maria Magdalena p[er] lavit Christum hortulanum esse 391.</p> <p>Mariae Magdalene contritio el conversio 168. 651.</p> <p>Mariae Magdalene absolutio 423.424. 426. 428. 431. 489. 616. 621.622. 656. cl praesertim 657. 733. 731.765.</p> <p>Maria Magdalene obsequium Christo praestitum fuil honoris et utilitatis 284.</p> <p>Maria Magdalena, quare prohibuit Christus ne seipsum tangeret post resurrectionem, et nulla de Magdalena 288. 289. 438.</p> <p>Maritus qui sit adulterium uxoris illam dimittere, si post cognitum adulterium cum ea rem habuerit, aut caussa fuerit, ul fornicaretur, aut fornicatio conjugis fuerit sine crimine, videlicet per vim vel ignorantiam putando esse suum virum 807.</p> <p>Maritus si sil etiam ipse aduller facilius poterit ignorare uxori adulterae 817.</p> <p>Mariti etiam sine sua culpa tenentur ad perpetuum coelibatum post divortium uxori 817.</p> <p>Martyris gratia qualis 166.</p> <p>Martyres futuri, qua re debeant armari 447. 460.</p> <p>Martyres dicuntur mediatores 516. 517.</p> <p>Martyres in agone martyrii constituti, timore gehennae ante oculos mentis propositae, vincere soliti erant earum poenarum timorem 666.</p> <p>Martyres saepe per actum dilectionis justificari possunt 647,</p>	<p>Martyres primitivae Ecclesiae dicuntur nostro inmis signati 415.</p> <p>Martyres coeperunt publice invocari, et eorum nominibus dies festi coli, cl basilicae erigi ab initio plane Ecclesiae 565.</p> <p>Martyrum passiones disserunt a passione Chae in qualuor 478. 479.</p> <p>Martyrum passiones dici possunt sacrificia larg inudo 479.</p> <p>Martyrium memoriae sollemnns celebratio, quae coepit 540. 511.</p> <p>Martyrium celebratio in lectionibus clconcioni. 569.</p> <p>Martyribus non offeruntur sacrificia, neque eriguntur illi templum cl altaria, licet haec liant in eorum memoriam cl honorem 537. 538. -</p> <p>Martyrium recte dicitur, et esl quoddam Baptismi 96. 166. el convenit cum Baptismo aquae in tribus 166.</p> <p>Baptismus aulem sanguinis dicitur 134.</p> <p>Martyrium cl configuratio mortis Domini; reo omnem poenam peccato debent illam ul conti perveniant ad coronam martyres; undeEdeum numquam oral pro animabus illorum; et ei habiliiori sententia ex opere operato confertur;mani gratiam, cl quomodo 166. 739. 740.</p> <p>Martyrium vim justificandi habet non ex se, sed a pacto cl promissione Christi 168.710.</p> <p>Martyrium el sacramenta diverso modo iustificat: 168.</p> <p>Martyrium licet Baptisma quoddam fil nnnlit. esl sacramentum <i>ibid.</i></p> <p>Mors imminens per martyrium non solum non pedit, sed etiam excitat peccatorum recordationem 647.</p> <p>Ante martyrium requiritur fides el dilectio inchoata, el poenitentia saltem imperfecti, affectu ad peccatum 166. 167.</p> <p>Martyrium infantium et' sanctorum Innocentii 156.</p> <p>Materia esl subjectionem accidentium 370. 371.</p> <p>Materia sacramentorum, quare vocetur elemens. 34. 36. <i>ad</i> 38. 50.</p> <p>Materia sacramentorum esl lotum elementum cum sua significatione cl lotum verbum cumsignificatione esl forma 50. ei <i>seq.</i></p> <p>Materia el forma sacramentorum non possunt distari ab Ecclesia, quia sunt de essentia 50.</p> <p>Materia proprie dicta more philosophorum innet sacramento invenitur: invenitur lamen resquidam, quae instar materiae diei potest 618. c explicatur quasi materiae actiones poenitentis. lis.</p> <p>Duplex acceptio materiae in sacramentis 68.</p> <p>Materiae el formae nomina in sacramentis lotum modo accipienda, cl inventa sunt a posteriori ductoribus ad rem facilius explicandam 51. 617.</p> <p>Materiae sacramentorum aptius tribuitur nomine sacramenti, quam formae 599.</p> <p>Materia prima non remanet post conversionem. panis in corpus Christi 367.</p> <p>Materia in allocatione panis Eucharistiae non quirilur; sed in corruptione ejusdem panis.</p>	<p>quirilur quidem, sed substituitur a Deo in illo ipso instanti, quo desinunt esse illae species el in quo aliud generatur , cl hoc sine miraculo 391.</p> <p>Nihil materiae deperit ex tot panum consecratione 391.</p> <p>Materiam panis remanere in Eucharistia informatum Christi anima fuit haeresis Durandi, quae refertur 376. et refellitur 371. 372. <i>cl seq.</i></p> <p>Materiam remotam sacramenti poenitentiae esse peccata, sive hominem peccatorem;el proximam actus poenitentis. Vide v. Confessio, cl v. Poenitentia. Item 611 <i>ad</i> 616.</p> <p>De materia singulorum sacramentorum vide loca notata in singulis etiam sacramentis.</p>	<p>tum cl ex divina institutione significat, quam aliu sacramenta 787.</p> <p>Matrimonium esl summus amicitiae gradus 825.</p> <p>Vocatur donum Dei 779.</p> <p>Male comparatur a Calvino agriculturae, sutoriae arti, atque tonstrinae 777. 780 ad 782. 781.</p> <p>Bene autem comparatur cum Baptismo, quoad rationem tantum sacramenti 780. el cum Eucharistia, quod non solum est sacramentum dum iit, sed etiam dum permanet 790. 794.</p> <p>An excellat in aliqua re caeteris sacramenti» 138.</p> <p>El cur ultimo loco ponatur 138.</p> <p>Matrimonium necessarium ad bene esse non singulis hominibus, sed Ecclesiae in universum posita divina institutione 63.</p> <p>Matrimonium in lege veteri tantum restrictum quoad personas contrahentes 784.</p> <p>Matrimonium cur omissum a Rabano in enumeratione sacramentorum 136. 137.</p> <p>Matrimonium legitimum , numquam a catholicis pollutio, aut immundities vocatur 785.</p> <p>Turpitude aulem. immundities el inquinatio, quae in matrimonii actu invenitur, esl ratione concupiscentiae, el rebellionis membrorum; unde instrumenta ejus actus in Levilico , turpitudinis vocabulo nominantur 785.</p> <p>Matrimonium sacramentum esl totum ac plenum , quantum ad partes essentielles, in contractu per verba de praesenti, copula aulem par» essentialis non esl 785.</p> <p>Quando nutem post sponsalia per verba de futuro subsequitur copula conjugalis affectu maritali , illa copula tenet eo tempore vicem verborum consensum mutuum exprimentium, cl ideo ad formam Matrimonii perlinet 786.</p> <p>Matrimonium inter beatissimam Virginem cl s. Joseph, verum conjugium, sine ulla copula fuil 785.</p> <p>Matrimonio soli invenimus in Scripturis tributum nomen sacramenti 129.</p> <p>Habemus etiam nomen sacramenti.ritum externum idesl. contractum visibilem inter virum el foeminam, institutionem divinam el gratiam annexam 130. 131.</p> <p>Matrimonio convenit definitio Isidori el Magistri 36. Vide 107.</p>	<p><i>Matrimonium non sacramentum, cl illegitimum.</i></p>

Mairimonium infidelium polesl esse verum cl legi-
timum. sed non ralum (quia non esi sucruiricn-
tum) nec omnino insolubile; sed si ambo con-
jugati convertantur ad fidem el baptizentur, Ma-
trimonium eorum fit ralum. el omnino insolubile
el proinde sacramenlum 790. Vide eliam 805.
819.

Post Baptismum aulem sive iterum contrahant, sive
persistant m contractu antiquo, ille consensus
nullius signo aliquo, aut saltem ipsa copula ex-
pressus sacramentum conjugii facit in iis qui
jam post Baptismum capaces sacramentorum ef-
fecti sunl 728.

Matrimonium fidelium, cum nllera, vel allero, vi-
vente priore conjugo dimissa, quacumque ex
caussa, omnibus saeculis fuisse illicitum 814 .

Mairimonium cum ca, quam vir ante polluit per a-
dulteriuin, quibus casibus sit irritum 834-.

Matrimonia jungere cum infidelibus, vel haereticis
non licel fidelibus 831.

Matrimonia fidelium cum infidelibus, vel haereti-
cis non esse irrita jure divino, naturali, vel po-
sitivo, vel aliqua lege Ecclesiae 837.

Matrimonia sine sacerdote, aut testibus contracta
in foro exteriori dicuntur illegitima 786. 797.

Matrimonia clandestina olim theologi dixerunt esse
vera matrimonia 792.

Concilium vero tridentinum inhabiles fecit Chri-
stianos ad ca matrimonia contrahenda 793.

Matrimonii materia et forma.

Matrimonium si consideretur dum sil lota ejus es-
sentia in signis exprimentibus consensum mu-
tuum consistit; corpora aulem conjugum non
concurrunt nisi ul materia circa quam 790. *et
seq.*

In verbis amborum conjugum, quae invicem deter-
minant el dclerminanliir , distinguitur malcria
cl forma, quatenus enim determinant forma di-
ci possunt cl quatenus determinantur malcria
791. Vide eliam 36.

Mairimonium si considerelur jam factum el cele-
bratum, ipsi conjuges simul cohabitantes, sive
externa conjugum societas el conjunctio, est
materiale symbolum externum repraesentans
Christi el Ecclesiae indissolubilem conjunctio-
nem 791. 794.

Materia et forma sacramenti Malrimonii est res na-
turalis, si phisico considerelur : el supornalura-
lis, si sacraineniililer 795. 796.

Malcria cl forma hujus sacramenti non est expres-
sa a Domino, quia non novum symbolum insti-
tuit. sed humanum clusitatum contractum evexit
ad sacramenti dignitatem 791.

Deus an possildici auctor matrimonialis conjun-
ctions 827.

Materia non solum circa quam, sed etiam cx qua sa-
cramenlum matrimonii constat , sunl personae
contrahentes 791.

Materia sacramenti malrimonii est conjunctio legi-
timarum personarum; quae sint aulem legitimae
personae, Ecclesia determinat, cl eo modo ma-

teriam el fundamentum praeparat sacramenti
malrimonii 788. 789.

Malcria matrimonii se lend ex parle suscipientis
107.

Malrimonii forma quomodo cx Scripturis monstrari
possil 792.

Malrimonii forma sunl ipsa verba conjugum con-
sensum ulriusquo significantia 791. 792.

Illa verba: *Ego te accipio in meam*; possunt esse,
cl sunl forma el caussa sacramenti malrimonii:
sed non sunl ipsa mairimonium 791. *ad* 796.

Mairimonium enim delinitur maris el foemiam
conjunctio, individuum viluc consuetudinem re-
linens 79.7. Vide 2.7. 36.

Malrimonii verbn ex divina institutione significari
effectum spiritualem, nimirum spiritualem unio-
nem Clirisli cum Ecclesia , el cum nnima 795.
796.

Matrimonii verba determinata sunt. quae mutuum
consensum sufficienter exprimant, sive id pluri-
bus, sive paucioribus vocibus lini 795.796.

Matrimonii verba quomodo sini sacra apud Chri-
stianos 794-.

Malrimonii verba a sacerdote prolata non sunl-'
essentia matrimonii 791.

In Malrimonii sacramento regulariter verba con-
jugum adhibentur; nonnumquam vero sufficiet
nullis cl lilerac quae locum verborum tenent,
modo sufficienler exprimatut consensus ulmi-
que partis; el hoc csl peculiare in hoc sirr-
mento, ul forma sint lam verba proprie dicti,
quam eliam improprie ul nulus .71. 52. 51. III.
794. *ad TX1.*

Ad Mairimonium consensus internus non suE;!
sine signo externo 51. 52. 824.

Malrimonii minister

Matrimonii sacramentum, quia contractus eliam est
non cgcl alio ministro pracler ipsos contrahes-
les, qui mutui consensus significatione conln-
dum efficiunt; unde d inter absentes, inter r-
luos, d per procuratorem celebrari polesl 78.
789. 795. 796. 801.

Malrimonii minislri sunl ipsi conjuges contrahen-
tes. a quibus forma pronunciiilir. in qua consen-
sum suum invicem exprimunt. Minister vero ec-
clesiasticus ex decrclo Ecclesiae requiritur, ul
consensum conjugum exquirat, el eundem appro-
bet ct dednrcl; el benedictione sacerdotali cen-
firmet 136. 137. 791.792. 794. ad 797.

In easdem personas concurrat caussa materialis, cl
efficiens, quia id exigil nalura contractus, qt
de personis contrahentium fil; neque esi impos-
sibile, aul absurdum, ul aliquando idem sili-
gens d poliens, praesertim secundum paries di-
versas 791. 794.

Malrimonii sacramenlum ministrantes in peccato
morlali, an pccccnl mortaliter 795. 796.

Antequam Mairimonium contrahatur, nulli budi
bililer peccatorum suorum confessionem pr»
millunl 794,

Malrimonii finis, cffcclus cl bona.

Matrimonii fines quatuor, susceptio cl educatio prolis; domestico societas cl communicatio operum, quae nd vitam necessaria sunt;ut sit conjugium in remedium conlra concupiscentiam ; d ul sil sacramentum Christi cl Ecclesiae 122. 783. 800.

Ad Matrimonium non perlinet solum procreare li*bcros, sed eliam educare el instituere 783.784.

Malrimonii Christiani quatuor bona,conlra qualuor mala, quae sine gratia Dei in Matrimonio evitari non possunt, mala sunl non servare conjugii fidem, odium et rixae; immunditia quaedam, ct turpitudine cx rebellione membrorum; et Intemperantia, quibus opponitur fides, dilectio, sanctificatio el sobrietas 779.

InMalrimonio multa sunt, quae animum a rebus divinis necessario avocant 785.

Ad onera matrimonii toleranda pecunia accipiet dari polesl in contractu civili, qui in Matrimonio consideratur 788. 789.

Malrimonii unitas.

DcMatrimonii unitate, sive de polygamia, quae unitati opponitur, multarum uxorum successive el simul. Vide 779. cl v. Polygamia, Nuptiae cl Uxor.

Malrimonii firmitas. Vide v. Divortium.

Matrimonium infidelium solubile est, eliam quoad vinculum, si alter conjugum convertatur ad fidem, ct alter nolit cohabitare sine injuria creatoris, quia conjugium illud sacramenlum non c-ratSOG. 818.

Immo Paulus non Ianium permittit conjugii deserto ab infideli aliud Matrimonium inire, sed eliam permittit simpliciter, etiamsi cohabitare velit; solum enim consulit , non aulem praecipit ul conjux fidelis non dimittat conjugem infidelem, si is cohabitare velit 800. 859.

Matrimonium legitimum cl consummatum ante Baptismum contractum, potest dissolvi ; non autem polesl dissolvi. si post Baptismum contrahatur 781. 782. 800.

Matrimonium non solvitur propter hacresim; cum tamen haeresis species infidelitatis sil,quis illud Matrimonium est contractum post Baptismum , el ideo insolubile, quia sacramentum 80G. 812.

Matrimonium fidelium consummatum, an solubile sit quoad vinculum variae sententiae adferuntur 8/0.

Matrimonium consummatum inter fideles,solvi polesl quoad Iliorum ct cuhubilalioncm , manente vinculo conjugali,quae solulio dicitur divortium. 80G.

Matrimonium ratum non consummatum , solvitur eliam quoad vinculum per ingressum in religionem *ibid.*

Malrimonii vinculum dicitur mutua quaedam obligatio qua vir ila efficitur maritus unius focminac ul non possit esse allcrius illa vivenlc;el focmina ila efficitur uxor unius viri, ul non possit esse allcrius illo vivente 808. 809.

Ex hoc vinculo consequuntur cobabilatio cl societas Iccii et mensae 808.809.

Iloc vinculum solvi non polesl,nisi permortem 779. 780. 812. *cl seq.*

Matrimonii inter fideles contradi cl consummati vinculum adeo csl insolubile, ul neque caussa fornicationis dirimi possit, ct ideo vivente priore conjugc, numquam est licitum ad alias nuptias aspirare 811. Vide eliam de hoc vinculo, quod manet etiam in iis, qui sc mutuo separarunt 780. 781. 782.

Neque potest solvi quantumvis dirimatur potestate ecclesiastica 787.

Si licitum cssel aliud Mairimonium inire vivente allcro conjugc, injuria afficeretur proles el apc-riretur aditus infinitis repudiis eliam injustis 815. 810.

Matrimonii omnimoda insolubilitas in unis nuptiis, non polesl referri in caussam primariam el certissimam, nisi in signum conjunctionis Christi cum Ecclesia, idque ex divina institutione 781. 782. 815. 816.

Unio plane insolubilis unius cum una, viri el foeminae csl res sacramenti malrimonii 781.782. 790.

Unio quam significat el efficit sacramenlum Matrimonii, csl unio non solum corporum, sed eliam animorum per veram cl divinam charilatcm, cl proinde csl unio sacrans d sanctificans animas, nisi ponatur obex 787. 794.

Malrimonii vinculum insolubile, cum sil res difficillima. habet etiam Dei gralam ad superandam difficultatem 781. 782.

Malrimonii impedimenta.

Impedimenta quae impediunt Mairimonium contrahendum: sed non dirimunt contractum, non adversantur essentiae Matrimonii, sed solemmtali aut ornamento alicui uccidenlario 822. 823.

Ecclesiae velitum, nec non tempus feriatum.

Impediunt fieri, permittunt facta teneri 824.

Impedimenta, quae impediunt contrahendum et dirimunt contractum, ipsi essentiae Malrimonii contraria sunl, cl his versibus continentur.

Error, conditio, votum, cognatio, crimen.

Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas.

Si sis affinis, si forte coire nequibis.

Haec socianda vetant connubia , facta retractant 824.

Ad haec reducuntur carentia usus liberi arbitrii , votum continentiae simplex, sponsalia , instructio catechumeni per traditionem calcehismi el sex crimina, incestus, raptus alienae sponsae , conjugium sacrilegum cum sanctimoniali, caedes uxoris, homicidium presbyteri,ct Baptismus proprii filii; ct post concilium tridenlinum Matrimonio clandestina 824.

Aegritudo quod impedimentum sit 805. 820.

/ In requiratur necessario ad Matrimonium filiorum consensus parentum.

Solo consensu parentum, .Matrimonium inter fideles celebrari non potest;cl ideo non potest paler filium ad conjugium cogere 825.

Illorum necessario consensus requiritur , qui Matrimonii formam pronunciant 825.

Filiorum consensus, etiamsi solus sit, ad Matrimonium firmum aequatum efficiendum sufficit, nec potest a parentibus, vel a magistratu Matrimonium irritari 825.

In Matrimoniis quae Boni invititis parentibus, nihil deesse conueniunt, quae ad essentiam Matrimonii pertinent. adest enim consensus, proinde intentio ministri, adest materia, nempe personae contrahentes et forma, idcirco, verba seu signa mutui consensus 825.

Ad Matrimonium contrahendum non requiritur necessario consilii maturitas, sed solum usus liberi arbitrii 826.

Solum pubertalem in contrahentibus, canones exigunt *ibid.* 828. 829.

Matrimonium servorum invititis Dominis firmum aequatum est 820.

Matrimonium filiorum sive consummatum sive non a parentibus irritari non potest 826. 828. 829.

Praeceptum de Matrimonio filiorum parentibus potius ducitur in Testamento veteri quam filiis 826.

Ad Matrimonium non solum consensus; sed consensus; liberrimus contrahentium exigitur *ibid.*

Peccant filii, quando sine justa et rationabili causa parentibus insciis, vel invititis Matrimonia contrahunt 826. 827.

Matrimonium vel sit verum et ratum requiritur materia et forma a Deo instituta: non autem sine peccato immo cum merito et laude celebretur, requiritur vel conjuges maturo consilio, et de sententia majorum simul contrahant 827.

In contrahendo Matrimonio debent obedire filii parentibus; si juste et secundum Deum agere velint : et ideo qui id non faciunt, peccant, sed non continuo Matrimonium esse irritum 828. 829.

Matrimonium non solum ut sacramentum, sed etiam vel civilis contractus, ratum erit, licet contra patris praecipuum contrahatur *ibid.*

Ratio naturalis docet Matrimonium non debere injusse parentum celebrari, tamen jus naturae non docet, irritum esse Matrimonium si injussu parentum fiat *ibid.*

Lex civilis non nullum refert, quid in hac parte statuerit, cum concilium Tridentinum definierit Matrimonium invititis parentibus contractum, modo non sit clandestinum, ratum esse 830.

Matrimonium ut sit verum et ratum requiruntur dicta, vel autem Deus sit gratum, et ipsis conjugibus utile, media vero a Deo instituta sunt, parentum et amicorum consilio matura deliberatio, et sacerdotis benedictio 829.

Matrimonii quaedam conditiones non necessariae 830.

Raptus etiam impeditur impediens contrahendum conjugium, sed non dirimens contractum *ibid.*

Matrimonii impedimenta, quae inhabilem simpliciter lacerant contrahentem, idcirco, votum et ligamen.

De impotentia coeundi, et ligamine cum uxore

jam ducta clarum est esse hujusmodi impedimenta 830. 835. 836.

Ordo sacer ideo censetur, impedimentum, quia et decreto Ecclesiae annexum habet votum sollemnitatis 830.

Votum simplex impedit Matrimonium contrahi. Unde, non autem dirimit post ipsum votum contractum 830. 831.

Votum solemne jure ecclesiastico etiam potest dirimit matrimonium post ipsum velum solemne celebratum 832. 833. et *seq.* Ecclesia autem non solum potuit hoc impedimentum statuere, sed etiam emissam habuit id statuendi 833.

Ligamen sponsaliorum non dirimit sequens Matrimonium 831. *et seq.*

Qui sponsalia cum una contraxit, adhuc est juris cum se nulli donaverit, licet donatore promiserit, et licet peccet frangendo fidem: ligamen matrimonium cum altera per verba de praesenti, lene 831.

Qui uxorem alicui divitem vel nobilem promittit, si ea talis non sit, graviter in proximum peccat; matrimonium tamen contractum irritum non tenet *ibid.*

Ecclesia potest hujusmodi contractus legitimus, vel illegitimos decreto suo reddere, personae habiles, vel inhabiles , efficiendo, aliquid hoc est: et mulare sacramenti essentiam, sed ratum vel irritum facere contractum humanum, qui iure, etiam contra legem matrimonii perquiritur 833,

Potestas impedimenta Matrimonii constituendum proprie ad principem ecclesiasticum pertinet, ad politicum item non pertinet, nisi ricensensu et subordinatione ad principem ecclesiasticum *ibid.*

Leges quae erant accommodatae populo Testamento veteris abrogatae sunt *ibid.*

De impedimento criminis.

Impedimentum est si quis cum ea conjugium contrahat, quam polluit per adulterium et inrita casibus tantum hoc esse verum, extra quos loca dirimitur matrimonium inter adulteros contractum 834.

Crimen homicidii sine adulterio dirimit Matrimonium, quando in morte alterius conjugum procuranda conveniunt qui inter se conjugium inire cupiunt *ibid.*

De nullus disparitate.

Non licet fidelibus cum infidelibus, vel etiam hereticis Matrimonia jungere 834.

Matrimonium inter fidelem et infidelem, non est initum jure divino , naturali vel positivo, vel certe aliqua lege Ecclesiae 837 et *seq.*

Matrimonium inter fidelem et infidelem non habet effectum irritum etiam ex more populi Christiani, vim legis obliuente 837.

Potest summus pontifex, si causa id posulet, etiam fidei dispensare, vel cum infidele Matrimonium contrahat *ibid.*

Exempli) sniic,lorum, qui in loge nalurac. in lege <rripla cl in lege gratiae cum infidelibus matrimonia inierunt 837.

El quibus modis responderi possil ad liacc exempla 838.

Cullus disparitns in lege veteri erat impedimentum dirimens saltem intra certos nationes 837.

Major est cullus disparitns inler Chrislianos. et infideles, quam inter Judaeos cl inlldcles *ibid.*

Tempore b. Augustini Ha invaluerat consuetudo jungendi matrimonia eum gentilibus, ul peccatum non putaretur 838.

Dc impedimento cognationis quid sil cognatio el quot ejus gradus *ibid.*

Conodio el consanguinitas csl vinculum eorum , qui ab uno «liquo per sanguinis propagationem descendunt, ila ul omnes eundem sanguinem parlicipenl cl ad unum stipitem reducantur 838. 842.

AlTunlas inler eos est, qui non per propagationem, sed per unionem duorum in carnem unam jungantur 838.

Sententiae ndfcruniur intra quos gradus cognatio, sue etiam afiinilas .Matrimonii contractum jure impediat 840 ei *seq.*

Ihlio supputandi gradus cognationis, qua utuntur sacri canones optima est 842.

In recta linea tot numerandi sunl gradus,quoi sunl personae, una dempta 838. 813. 841.

In ordine transverso si duo aequae distent a stipite, tol gradibus inter se distant, quot a stipite quivis illorum dislut 813. 844.

El major csl propinquitas filii ad patrem . quam fratris ad fratrem, si sic loqui liceat, intensive , non extensive *ibid.*

In limia transversa inaequali, tot gradibus inler se distant collaterales, quoi gradious distat a stipite ille, qui csl remolior *ibid.*

Non obligant jure divino Christianos praecepta oninia, quae dc gradibus habentur in Levilico 845.

Graduum supputatio non extenditur in infinitum 839.

Gradus praefixi in Levilico primus scilicet cl secundus *ibid.*

Praecepta Levilici de gradibus consanguinitatis non habent vim legis naturali.-., nisi agatur de gradibus nude sumptis,ct nulli c\ illis gradibus si considerentur ul variis circumstantiis mulari possunt,non erunt jure naturali prohibiti.neque diriment jure naturae .Matrimonium 845. 849.

Exempla sanctorum, qui in lege naturae, in gradibus in Levilico prohibitis connuhia junxerunt , quia nun omnia illa praecepta Levilici ruerunt naturalia, neque oinnin obligarunt ante legem datam 846. 849.

Intra eundem gruium non omnia Matrimonia erant illicito in Testamento veteri 846.847.

Ex poenis inflictis contrahentibus in gradibus prohibitis in Levilico, nun sequitur omnia illa praecepla esse naturalia: cum etiam in judicialibus (dcacrenionalibus addantur similes poenae 850.

Ihlrmiinium in piimo gradu affluitatis cl consan

Litiwn. lui. IU.

gmmlatis in linea recta poena mortis puniebatur 846 ad 849.

Matrimonium m primo gratin consanguinitatis m linea iraiisver>a eandem poenam ijibrtis merebatur 846.

Matrimonium in primo gradu affluitatis in linea transversa 84G. 847.

.Malrimonia in secundo gradu consanguinitatis iri linea transversa 78G.

Malrimonia quaedam in eodem gradu permissa el quaedam prohibita in Levilico arguunt prohibitionem illam non fuisse juris naturae, sed judicialem el positivam 846. cl quae sint ista conjugia *ibid.* Vide exempla 845.

.Matrimonium cum uxore fratris sui jam defundi sine liberis praecipitur a Domitio Dealer. 25. cl tamen ab codctn Levilico 8. prohibetur tale matrimonium,quomodo concilientur haec duo loca. Vide 848.usque ad flu cap.

Summus pontifex jure dispensavit cum roge Angtorum, ul uxorem fratris sui defuncti accipere posset 846. Vide 847. 848.

Innocentius HI. dispensavit ul in Livonia relinere possent uxores fratrum defunctorum 850.

Matrimonium cum sorore uxoris mortuae prohibet lex civit s, quod non prohibebat lex Moysis 846. Viile eliam 850.

Solvuntur argumenta quibus haeretici probare conantur omnia praecepta Levilici de gradibus cognationis esse naturalia cl proinde indispensabilia 849.

Jurc nalurac interdicta sunl conjugia in primo gradu consanguinitatis, tam in recta linea, quam in transversa: ct in primo gradu afflnilatis in rccla linea tantum cl ab homine indispensabilia sunt 851. 852.

Inter ascendentes cl descendentes omnia conjugia sunl prohibita *ibid.* Vide etiam S4O.

Ordo conjugiorum jure nalurac prohibitorum. I. lili cum matre. 2. patris cum lilia. 3. fratris cum sorore germana cx utroque parente. 4. fratris cum sorore cx altero tantum parente. 5.Pri-vigni cum noverca. 6. Vitrici cum priu^na 845. 847. 851.852. 853.

Malrimonia in his gradibusindispensabilia sunt ab homine, quia putamus a Deo dispensabilin esse ista conjugia omnia in quovis gradu 851.852.

Omnia et sola ista conjugia puniuntur in Levilico till.supplicio cl nulli i extant exempla sanctorum veterum , qui in his gradibus contraxerint ;

- neque unquam ab Ecclesia facta csl Iulis dispensatio, quamvis non defuerint,qui eam aliquando quaererent 851. 852.

In gradibus autem jure nalurac non prohibitis, non semel factae leguntur dispensationes ab Ecclesia 851. 852.

Omnes gentes aul a conjugiiis praedictis naturaliter abhorrent, aul si quaesunt, quae iis indulgent. ah aliis , ferae cl barbatae judicantur S53.

Nulla fuit opus dispensatione in conjugiiis /iliorum Adae cum Sororibus cum lalc conjugium prohibeatur, excepta illa summa necessitate **p nens prophanandi** 853.

Keele catholica Ecclesia conjugia prohibuit olim usque ail septimum, postea vero usque ad quartum gradum consanguinitatis el allinilalis 855. idc cliam 840.

Ecclesia polesl leges ferre dc gradibus cognationis, el caussam habuit cur ejusmodi leges ferrei 855.

Matrimonii leges non sunl mere politicae, sed eliam spirilualestel Christus dc matrimonio aliquas leges tulit,cum sustulit polygamiain,el repudium *ibid.*

Matrimonii lex non cral admodum restringenda populo Hebraeorum, el quae illi concedebatur non debcl nobis esse communis *ibid.*

Per Matrimonii actum cum consanguineis tolleretur reverentia, quae cis debetur *ibid.*

Lex de prohibitione usqud ad septimum gradum non fuit incognita antiquitati, el exempla adducuntur S56.

Malrimonium usque ad quartum gradum restringitur, quae experientia docel, non posse hoc tempore loi graduum prohibitionem sine ingenti d.spondio conservari 85G.

Accedit cong.uenlia ex quatuor humoribus quibus homines constant 856.

Cognatio spiritualis (quae cx Baptismo cl Confirmatione oritur) cl legalis (quae cx adoptione) publica justitia (quae cx sponsalibus) cl afilnitas ex fornicatione, merito ab Ecclesia inter impedimenta Matrimonii referuntur 856.Vide praeterea 840. 856.

De duobus impedimentis non dirimentibus, idest, de interdicto, cl tempore feriato.

Per Ecclesiae interdictum inlelligilor Matrimonium clandestinum, quod non solum prohibitum esi iu concilio tridenlino , sed plane irritatum ac illegitimum redditum csl 857. 858. Vide 825. *el seq.* 827. *cl seq.*

Tempus feriatum temperavit Iridcnlin. videlicet adventu Domini usque ad epiphaniam. el a die cinerum usque ad octavam paschae solemnes nuptias interdixit 866.

Illis temporibus non interdiciturcelcbratioMalnmoni per verba <lc praesenti: atque eliam consummatio; sed solemnis tantum sponsae deductio, el publica pompa 857. 858.

De caussis matrimonialibus.

Quaedam sunl omnino politicae, ul de dolibus, de successionibus, de hacredilalibus etc. ct hac ad magistratum politicum simpliciter perlinent 857.

Quaedam sunt omnino spirituales, ul de partibus sacramenti, de benedictionibus etc. alque hae ad solam Ecclesiam perlinent *ibid.*

Quaedam parlim sunl politicae, parlim spirituales, ul dc gradibus, dc divortiis, cl hae ad magistratum politicum perlinere possunt, sed eum subordinatione ad ecclesiasticum ; simpliciter autem ad principem ecclesiasticum perlinent 85!».

De caeremoniis sacramenti conjugii.

Matrimonii ritus cl caeremoniae indicant rem i- sacram 781. 782.

Matrimonii caeremonia externa est ipsa externi et visibilis conjunctio viri el focmlnae, qu per solemnia verba coram Ecclesia fleri sd»i 784.

Iu Malrimonio duplex est benedictio sacerdotali. el neutra est de essentia Matrimonii, cl neuln est sacramentum 795. *ad* 797.

I. Benedicuntur novi sponsi in Ecclesia a dote 760.

II. Offertur pro eis oblatio Eucharistiae.

III. Velamine obnubuntur.

IV. Vitta parlim candida, parlim purpurea s;». junguntur.

V. Annulo a sacerdote benedicto , sponsus q. l sam donat.

VI. Variis precibus conjugium, recens contrade . Domino commendator.

VII. Cohortatione sacerdotali monentur oIBcii, honeste in malrimonio se gerant.

S. Matthias cur ante consecrationem in can cum aliis apostolis non sil nominatus, nomine lur aulem posl consecrationem 571.

Medicorum more non curabant prophetae cl ap. sloli 753.

Medium sulliciens ad salutem est mandatorum servatio 616.

Mclcbiadis papae laus 213. contra istum invcluL Calvinus 213. 216. et quam falso 216.

Melchior Canus non dubitavit asserere non malrimonium inter Christianos legitime «<"clum esse sacramentum; sed illud solum, ,. a ministro ecclesiastico sacris cl solemnity verbis celebratur,quae opinio nullo modo due di potest cl refutatur 792. 793.

Melehisedech ul Abrahamo major, illi benedixit 443. 446. 447.

.Melehisedech an dederit panem cl vinum come! dum Abrahae. an solum Deo obtulerit, cl p »? dederit 449. 482. 488.

Illum,aliquod sacrificium obtulisse cliam habete non missae 571. I J m

Melehisedcchi saerillecii mentio nusquam habet nisi Genes. 11. ejus aulem sacerdotii varus locis 4SI. 582.

Melr.hiscdechi sacerdotium el sacrificium di-i: clum ab Aaronieo.et simillimum sacerdotioCbnsti 481. 482. 487.

Ejus sacerdotium cl sacrificium fuil liguri Sara doli Christi, el sacrificii incruendi ab co indit; ti 481. 487.

Ejus panis cl vinum inlelligunlur non proprob nis cibis, sed sanctificatis, ctDco prius obU' 476. 582. 488. Ejus sacrificio■. Incruentum purum el simplex fuit sub specie panis el vini, «l per se panem ct vinum iri sacrificium obtu! 481. 587.

Et quia tale scilicet incruentum cl proprium religionis suae, instituit el obtulit Cliri-lus, id vere et proprie est sacerdos secundum ordin.. Melehisedech 583. 587. 188.

jfolcliiscilcehi cl Chrisli comparationes 486. Vide 181.

iMctiiscdechuii luisse Spiritum sanctum csl error urtoris quaesi. veteri cl novi Testam, apud Aug. 488.

i icieni quae diriintur dc Melchisedecho sunl communia cum alus; videlicet quod benedixerit 483.480.487.

thiod decimas ncccperil 486.487.

Quod non fuerit uncus oleo sensibili, nec successe' >cril allcri. nec ci alius successorii 481. 487.

(tuoi non scribatur ejus genealogia, et inde sil hpus aeternitatis sacerdotii Chrisli 482. 486. ISI.

Menenio Domine, quolies habeatur in Scriptura 549.

Mendacia mullum valent ad auctoritatem delrabcn-data 21,

Mendacia cl calumniae haeticorum circa sacramenta 21. el *seq.*

Mendax cl falsarius, qui corrumpit Hei verba, aut praecepto 148.

Mensa Domini, csl quoddam altare 505.

Il.nsi Eucharistiae,csl verum altare ad sacrificandum eredum 506.

Mensa sacra dicilur altare in terris 495. 406.

Mensa daemoniorum quae sit 506.

Mensas omnes numerantur apud Hebraeos a novilnnlo 408.

Meritum humanum vocatur opus ex solo libero arbitrio facium 654. 655.

Medium cx condigno el simpliciter, non praecedit iustillcandum , sed sequitur iustificatum 654. 655. Vide quae dicuntur vJustificatio 5112. 623. 634.

Merito dc condigno cl simpliciter, respondet merces ex iustilia ; merito aulem de congruo, respondet cx benignitate 654. 655.

Mereri possumus aliquo modo remissionem peccatorum el operibus cum nuxilio Dei speciali laciis, ul actibus fidei, orationis cie. 653.

Merita unius non possunt alteri conferre primam gratiam corio cl infallibililer 118.

Meritum passionis Chrisli. csl vera, alquo unica peccatorum medicina 593.

Mentum Chrisli concurrit ad remissionem peccatorum 585.

Merita Clirisli quomodo applicantur in diversis sacramentis 4411.

Merita Chrisli significantur per cinerem vaccae rusae 94.

Merita Chrisli quibus applicantur, omnes salvantur 123. 124.

Imerito Chrisli pendet vis omnium sacramentorum 59!).

fi merito passionis Clirisli an veteres Paires iustliOcall Mid 409.

Aliter per Chrisli intercessionem el merita; el aliter per sanctorum merita ct preces, nos a Deo misericordiam expcclamus cl polimus 539.

Mensio Irina in Baptismo est una ex caeremoniis, quae Baptismum comitantur 207. Pro regionum varietate una, vel Irina mersio adhibetur 201.

Militis piivaii aliquando appellabantur imperatores 4X0.

Minus quidam, cum gralia irridenti mysteria Christianorum Baptismum poslulnssel. per jocmn accedit ad Itaptismurn; serio deinde baplizalus est 80.

Ilcrses circa ministrum sacramentorum 66. el *8cq.*

Minister sacramentorum homo esse debet, non autem angelus, sive bonus, sive malus 68.

Minister verus sacramentorum (Baptismo el Matrimonio exccplis) non csl quilibet homo etiam baplizalus, sed is solum qui rile in Ecclesia ordinatus csl 68.

Minister sacramentorum operatur virtute cl auctoritate divina 73.

Minister non csl praecipuus auctor in Baptismo, sed Christus 73. 91. 92. 95. 106.

Minister, quod instrumentum sil 77. 81.

Duobus modis homo ministrat sacramenta 102.

.Ministri fides cl probitas non requiritur, ul sacramenti efficacia esse possintl 73. elseq. item 81.

Errores in contrarium habentur 72. el seq.Quomodo aulem concurrant ministri potestas, voluntas cl probitas 87.

Ministri actio dantis sacramentum proprie esi aelio dantis sacramentalis 64. 65.

An in ipso ministro sil virtus operativa efficienter ct instrumentaliler.ul est in sacramentis 78. 71). 106.

Al) hominibus inslruinenlaliler dari polesl Spiritui sanctus 102. Vide 75.

A dignitate ministri pendent sacramenta, si de dignitate ecclesiastica loquamur, secus si de morali 96.

Ministri sacramentorum intentio qualis 61. supra Vide v. Intentio, el ubi dc ministro B pt smi.

Ministri inlenlio requirilur ad determinandam indifferentiam formae sacramentorum 77. requiritur etiam quia est instrumentum, cl ratione utens; cl instrumentum per voluntatem el intentionem, quae si tollatur, desinit osse instrumentum 77. 81.

Ministri inlenlio si non requirerelur, quae absurda sequerentur 78. 79.

Intentio quantum ad substantiam, vel quantum ad effectum illius actionis sacramentalis SO.

An ab intentione ministri pendeat efficacia verborum 78. 79. Vide 81.

intensio tinis in ministro csl inlenlio actionis perfectae 76.

Iu ministro non requirilur necessario actualis intentio. nec sufficit habitualis,sed victualis requiritur, cl sufficit, quamvis danda sil opera, ul accluatil habeatur 76.

.Mirabilia in inferno 357.

.Mirabilia quae narrantur de Archimede 347.

Mira vis missae pro aliis oblatae 538.

Miracula ad confirmandam fidem, confirmant auctoritatem proponendis fidem 40.

Miracula recte adhibentur ad probandum Deum aliquod promisisse 48.

Miracula inilio Ecclesiae necessaria erant ad fidem plantandam ct nutriendam 216.

Miracula non semper necessario pendent a fide 756.
 Miracula de ingressu Chrisli in mnndum, per non reseratum matris uterum,cl ingressu ad discipulos januis clausis 35G. de islo 2. \ idc eliam >*)>. >***f> . **M**.
 Miracula quibusdam verbis faciebant Christus el apostoli, quae non a quocumque prolata fuissent. eandem vim habuissent 68.
 Mir.iciila Chrisli refert Scriptura 129.
 .Mir.icula Christus Dominus operabatur variis modis 447.
 Miracula ficta in confirmationem sacramenti Chris-matis 219. 220.
 Miracula septem in confirmationem veritatis corporis Domini in Eucharislia 3(»i>. *el seq.* Vide alia 310, 342. 450, 452. 453. 550.
 Miracula ostensa ut credamus in specie panis osse corpus, etiam cum sanguine 452. 454.
 Miracula de penetratione corporum 118. *elscq.*
 Miracula pro Confessione confirmanda 68-4.
 Miracula facit Deus non solum per se, sed eliam per ministros suos 739. 740.
 Miracula qrníc fiunt ad sepulchra martyrum quomodo liant 540. 541.
 Miracula ul inlelligerentur fieri virtute Dei, ad illa patranda utebantur prophetae el apostoli rebus noxiis natura sua,aul certe non salutaribus 754.
 Miracula ul dicantur aclus nostri, inauditum csl 085.
 Miraculorum omnium memoriale est Eucharistiae sacramentum 3G8.
 Miraculorum donum, qui habent efficaciter impellant morbis et daemonibus 77.
 Miraculorum cl linguarum donum , non dabatur omnibus per manus impositionem apostolorum 215.
 In miraculis Chrisli non requirebatur, ul homines scirent modum quo curandi essent, satis eral ul scirent el crederent tactum fimbriae, verbi gratia, adferre sanilalem 83.
 Misericordia et justitia passim in Scriptura conjunctae praedicantur 720. 72G.
 Misericordiae commendatio 744.
 Missae sacrificium. Vide v. Sacerdotium, v. Sacerdos, el v. Sacrificium.
 Missa, hujus vocis antiquitas el etymologia conlra haereticos 469.
 Missa esi vox latina cl a lalinis primum usurpata in celebratione mysterii Eucharistiae, Graeci λειτουργίαν dicunt 472. 473.
 Missae, sacrificium Syri et Maronitae Chaldaica lingua celebrant idque idesl sanctum seu sacrum appellant 472. 473.
 .Missa ul a missione,seu dimissione populi dicitur ita etiam simpliciter pro missione accipitur 472. 473.
 Missa accipitur pro divino officio lectionum, precum cl aliorum, id genus , quod celebratur in Ecclesia ante dimissionem catechumenorum 472. 473.
 Missa accipitur eliam pro ca parte lilurgiac, quae csl ab offertorio usque ad finem , quae proprie dicitur missa fidelium 171.

Missa ncOlpilur pro tota celebratione iiisf ni, t; comprehendit simul missam calceliumciiT.. et fidelium 471.
 Missa accipitur eliam pro ipsis collectis, ku pn cibis quae dicuntur in liltirgia 171.
 Missa (dim vocabatur collecta 55!).
 Missa, incruenta lalria vocatur 5(1!) *ad* 511
 Missa vocatur eliam juge sacrificium. qui,i jugikr, el quotidie celebratur 495. 538. 539,
 Missa eliam dicitur Dei dainm cl donum 572.
 Missae diversorum haereticorum formula, qu;· -t 475. 476.
 Ad missae nomen saepe adduntur cpilhela 511.

Missa an sil sacrificium

·

Explicatur status controversiae, el sentent: feruuiltir catholicorum el haereticorum 180.4 : alias hacrcses dicentes: Missam non app : sacrificium 495. 505. 507.
 In missa offerri Deo vere cl proprie corpus el : guinem Domini, sub specie visibili panis eli : verumque sacrificium, probalur fusissime. I. slimonio Scripturarum 481.elseq. Il.lcsl,: Palruiri 50G. **III.** ratione 513. solvuntur ta- ctiones 51G. 517. cl *seq.*
 In qua pari· m'ssne proprie consistat essentia : crificii missae 522.
 Negari non debet, panem cl vinum aliquo m ' missa ollerri: cl proinde perlinere ad rem. l.. sacrificatur 5'22. item 509. 510.
 Corpus el sanguis Domini sunl id sacrificium/, m missa proprie offertur ct sacrificatur 522
 Panis el corpus Domini, vinum el sanguis l' non sunt duo sacrificia , sed unum 322. li! 420 435.
 Oblatio panis el vini consecrationem ÇİjciC ad integritatem cl plenitudinem sacrificii f-n- net: non lamen nd essentiam 436. 137. e 524.
 Haec oblatio est elevatio illa hostiae consecra coram Deo quae fit in olferlorio 556.
 Oblatio quae sequitur consecrationem ad idl;,- talem sacrificii similiter pertinet, non ad tinni 523. 524.
 Fractio sacramenti ad essentiam non perlinet: solum ad integritatem 523. 521.
 Sacramenti consumptio, ul n populo fit. nnn! pars sacrificii, ul autem fit a sacerdote <acr? cante, pars csl essentialis, sed non lota esjc:' *ibid.*
 Consecratio Eucharistiae ad essentiam sacri perlinet 523. 524. Vide 544.
 Vera sacrificandi actio,quae Christo summo s' doli per ministros suos tribuitur in sacri: missae debet admitti in Ecclesia, cur Cluvi- sil sacerdos secundum ordinem Melchi-! 47G *elscq.*
 .Missae sacrificium csl vere secundum nrdir. Melchisedec!), turn quia est incruentum, quia missa Christum repraesentat in **sped**; **ms** cl vini, quod aiilem substantia interi-)? diversa, non refert 587. 188.

Jliswe sacrificium successil sacrificio Aaronico, el Judaicis sticrilliciis 191. 49G.

Missae sacrificium duraturum usque ad mundi cnsutiinialioiicin 481 *ad* 183. 191. 502.

|n nmni luco offerri debere praedicitur 495. 499. 501.

peu placet, atque ita mundum csl ul nullius mini- stri malitia pollui possit 497. 498. 500.

Est eliam oblatio nova . quae milea non fuerat In usu Judaeis 197 *ad* 499. 501. 511.

Est typicum respectu sucriflcii crucis, sed res- pectu sacrificiorum Judaicorum, verum dicendum csl 501.

Jugiter commemorat sacrificium crucis 515.

Necessarium est ad religionem constituendam, ad Deum cultu supremo, cl illi soli debito hono- randum. el ad sacrificium crucis commemoran- dum 5(Jl. 503. 50 i.

Missae sacrificium dicitur immolatio , non quod proprie nunc imoletur Christus, sed quia csl repraesentatio immolationis, vel quia habet ef- fertum similem, cum ipsa vera cl rcali Chrisli occisione 509. 510.

In missa Christus non moritur, nisi in sacramento seu m signo repraesentante urticam illam mor- tem quam aliquando obiit 520.

In missi repraesentamus memoriam cl similitudi- nem crueiiluc immolationis Christi factae semeff tantum vere, cl proprie in ara crucis in propria specie; quae repraesentatio non impedit, quo minus in missa offeratur verum cl proprium sa- crificium 503. 501. 509. 510. Vide 331. 3',2.

Missae sacrificium non csl nova Testamenti Chrisli institutio, sed csl repetitio illius ejusdem, quod Christus aliquando fecil. el sua morte confirma- vit. cl apostolis frequentari mandavit in coena 493. 52(1. 522. 529 532.

In missa aniiuncialur mors Domini, sed id non tam verbis.quam oblatione el participatione cor- poris Domini faciendum est 500. 503. 504. 525. 51(im/ 5iS. 572.

Missae .sacrilcium est oblatio Eucharistiae ex pane d vino confecta, el caussa hujus sacrificii csl memoria passionis Domini el gratiarum actio 499.

Primarius finis hujus actionis el sacrificii est Deum immediate colere cultu illi soli debito , nempe Ilriae5l f. 518. 5G7. 5G8. sacrificium missae fieri nequit, nisi panis consecretur el consum- matur 406.

Missae sacrificium csl verum ct proprium,quia ve- rum sacrificium fuit (piando Dominus se ipse in ultima coena sub specie panis ct vini Deo Patri obtulit,cl idipsum jussil lien nb apostolis el eo- rum successoribus, usque ad mundi consumma- tionem 501. 518. 521. 532.

Missae sacrificium probalur vermn el proprium ex altaribus 50G. usque ad finem cap. 511. Vide 525.

Missae sacrificium licitum csl Deo offerre solis sa- cerdotibus 507.

Atque hoc sacrilcium, quod in Ecclesia a sacerdo- tibus offertur,non est ipsn consecratio el dispen- satio Eucharistiae,ul csl quaedam actio sacra ad

communionem populi ordinata 508. 509. 510.

Neque csl sacrificium, oblatio el immolatio . quia esi commemoratio quaedam , cl repraesentatio veri sacrificii,nimirum mortis Chrisli,quasi Chri- stus dicatur in coena immolari.non quod rc vera in se proprie imoletur, sed quod imoletur in sacramento, idesl, in imagine cl similitudine: nam hoc csl Calvini ct Kemnili hacrcsis *cl xcq.* 509. 510.

Sed dicimus hoc sacrificium esse ipsum Domini corpus ct sanguinem 508.

Quod in altari ul vermn , cl proprium sacrificium Deo offerriur 508. 569.

Et non solum esse sacrificium commemoraliviim, sed verum d proprium 572. 573.

Missae sacrificium proprie diclum . debet esse in Ecclesia iisdem dc caussis.quibus Hebraei sacri- ficiu proprie diclum habebant 515. 529.

Missae sacrilcium offertur in persona Chrisli 525.

Missae sacrificium offertur a Christo, ab Ecclesia, cl n ministro, sed non eodem modo: Nam Chri- stus offert ut primarius sacerdos , qui offert per sacerdotem hominem, ul per suum ministrum. Ab Ecclesia autem offertur vario modo, videlicet habitualiler. el hi sunl absentes, netu cl actuali desiderio offerendo, ct sunl praesentes, caussa- hler jubendo . ct rogando ul offeratur: cl mini- slerialiler a ministro , qui offert ul sacerdos ve- rus, seu ministerialis 530. 532.

Missae sacrificium habet quatuor conditiones veri sacrificii 503. 501.

Missae sacrificium quam conjunctionem habeat cum lege, seu religione 513.

Sin.. hoc sacrificio religio consistere non potest 532.Item 513 el per luium cap.

Missae sacrificium si non ossei.nullum rcslarcl sa- crificium proprie diclum in Ecclesia 511.

Missam esse sacrificium . orbis terrae credidit, ab annis ul minimum mille eliam adversariorum te- stimonio 516.517.

Missae sacrificii substantia a Christo instituta de- monstratur 522. Item 191. *507.*

Apostoli ritum celebrandi ordinarunt, cl praeter o- ralioncm Dominicam,quam subnectebant conse- crationi. mulle alia addidcrunl 523. 521.

Ad imperatorem non perlinet leges ferre de lilu sacrificandi 519.

Iloc mysterium celebratum csl liturgiis veterum

Missae sacrificium, vermn esi, cl lamen non exigit hostiae occisionem 521.

In missa offerhir quidem Christus . qui esi res vi- vens. el offertur in forma rei viventis, quantum ad repraesentationem.ubi solum requiritur mors repraesentata, non autem mors reipsa: sed ul e>l reale et proprie dictum.idlerlur in forma pa- nis ei vini, juxta ordinem Melchisederh, el pro- inde m forma rei inanimae *ibid.*

In missae sacrificio rectissime dici polcsl sanguis Chrisli sub specie vini fundi, dum offertur. el donatur Deo in sacrificium *ibid.* item 502.

lies sacra quae Deo offertur ad veram . rcnlem et externam mut.itionem et consumptiuuem ordi-

INDIA

- natur, quod r.il necessarium ad rationem sacrificii.Vide v. Consecratio, cl v. Sacrificium 525. 532.
- Christus potest dici consumere hoc sacramenluin, quatenus ad consummandum iradil 523. 524.
- In sacrificio missae vere dicere possumus Deo; Of-fero libi hoc munus, scmAccipe Domine hoc sa-crificium 508.
- Missae sacrificium polcsl vocari sacrificium spiri-tuale. non quod non sil vere el proprie sa<rifi-
<ium. sed Ium quia a Spiritu sancio esi. non ab humano sensu excogitatum; Ium eliam quia non constat victima terrena, sed coelesti,non carnali modo per gladium cl ignem.cl sanguinis effusio-nem, sed modo spirituali per verborum benedi-ctionem el consecrationem sacrificatur 599. 500.501;
- Missae sacrificium dicitur sacrificium laudis, quia per Illud Deus magnopere laudatur . et gratiae illi aguntur pro beneficiis , unde el sacrificium eucharislicum nominatur, idcsl. oblatum ad a-gendas gratias pro beneficiis acceptis 569. Vide eliam 499. 527. 528.
- Missae oratio, el sacrificii oblatio , propric ad Pa-trem dirigitur : et tamen lotum sacrificium toti Trinitati offeriur 570.
- Panis el vinum offertur in sacrificio missae, **ulsil** materia sacrificii propiliatorii 566. Vide v. Obla-tio.
- Sacerdos autem orat.ut illa oblatio panis el vini sil materia sacrificii futuri, el ul eam benedicat cl sanctificet Deus 570.
- Item ul Deus benigne respicial munus jam sanctifi-catum, ul a nobis ufferlur 571. el ul omnes uti-liter sumant 572.
- In sacrificio missae duplex oblatio, el duplex acce-ptatio 567. 568.
- Missae sacrificium ad Deum per manus angeli de-ferri nihil aliud csl. nisi angelorum intercessio-ne juvari et commendari Deo nostrum obse-quium el cultum, quem illi immolando adhibe-mus 571. 572.
- Missae sacrificium quod Deo vero immolatur in terris, in coelo recipitur 571.
- flor autem deferri in coelum spirilualilcr inlelli-gendum csl 573.
- Missa *an sil propialoriuin sacrificium.*
- Missae sacrificium non solum propialorium csl pro poenis, sed eliam pro culpis,nec pro culpis levibus. sed pro gravibus.atque adeo mortalibus 527. 528. el seq. Vide 291.
- Missae sacrificium non esi opus nostrum,seu Chri-sti: ipse enim est primarius cl sempiternus sa-cerdos. qui scipsum per Eucharistiam Patri ob-tulit iu sarra cocna . el quotidie per ministros suos se offert m sacrificium 484. 185. 502. *ad 507.* 516. <0/518.
- Missae sacrificium non csl in injuriam crucis, ne-que polcsl lolii aul dici supervacaneum.ol> infini-tum valorem el sufficientiam sacrificii crucis5i9.
- lissae sacrificium applicat prolium el frudum morlis Chrisli . cl sacrificii Crucis, el remillil peccala in ordine ad illud idem sacrificium cru-cis 5Γ.I. *ad* 521. 531. 532.
- Missae sacrificium dicitur hostia pro pectito 52o, cl offertur in nostram iilililalcin 509.5lo. cl. plicat promissiones Testamenti novi inter qu. csl remissio peccalorum 529.
- Offertur pro peccatis vivorum el defunctorum M2 513. el ul sacrificium peccala rciuillil 529.
- Item pro poenis tollendis 532.
- El usque ad diem iudicii durabit, quia postea «
erunt, quibus peccala remittantur 529.
- .Hissa an sil impclralariutn sacrificium.*
- Missa sacrificium non solum pro remissione peu-
lorum oilerltir.se.d eliam csl impetralorium >pi-ritualium el temporalium beneficiorum : un> pro peccatis.pro poenis.pro impetratione om™
generis beneficiorum offerri polcsl 515 53«. 532. Vide eliam 291. 428.
- Missae sacrificium proprie solum est impclralon-
uni, quia Christus nunc immortalis nec incren.
nec satisfacere potest: dicitur lumen propiii..'
rium.quia impelral remissionem culpaе; n lislj-clurium,quia impelral remissionem poçoac;o-
nlorium,quia impelral gratiam benefaciendi
merita acquirendi 532.
- 3/rs.sue *sacrificii efficientia.*
- Missae sacrificium non habet vini solum, aul p
lissiuniin ex opere operantis, sed diem cx up-
re operato 531.
- Missae sacrificium non habet vim ex opere oper
load modum sacramentorum 531.
- .Missae sacrificium vim habet per modum imp-'
tnilioius: el ejus propria efficieulia csl iinpdn-
re 531.
- Missae sacrificii valor finitus csl 532.
- Missae sacrificium impelral ulex merito sacnli
crucis dclur hominibus gratia, cl donum putri-
lenliae per quod homo ad sacramenluin avcedt-
rc ve lit. el per illud justificetur 531. 532. pre
desl impocnitcnlibusjier modum impetrationis
88.
- Missae sacrificium in quo differat a sacrificio cni-
cis, el cur valor sacrificii crucis sil infinitus, d
valor sacrificii missae sil finitus 531. 532.
- Missae plurimae ad eandem rcin impetrandam ef-
feruntur, quia valor missae finitus est 532.
- Missae sacrificium praecipuam vim lutbel ul
Christo summo sacerdote offertur *ibid.*
- El licet ad illud non sit necessaria bonitas ministri
offerentis: tamen ulicujus offerentis bonitas ne-
cessario requiritur 532.
- Missae sacrificium ul a Christo offertur, vim habet
ex opere operantis; sed infallibililcr. ul aulcm
offcriur ab homine vim habet ex opere operato
ibid.
- Per unam oblationem sacrificii incruenti sive per
se, sive per ministrum obluli. cum posset Cbn-
slus quaelibet a Deo. cl pro quibuscumque im-
petrare , quare noluit, nisi ul pro singulis obla-
tionibus applicaretur cerla mensura fructuum
passionis suae *ibid.*
- Missae sacrificii efficacia licet infallibilis sil: mul-
tis tamen de caussis cvcniio potest,ul non ope-

relurauxilium divinum, vel non impetret beneficia temporalia *ibid.*

Missae sacrificium pro quibus offerri debeat cl possil.

Missae sacrificium certum offerri posse pro iis qui Mint mini Ecclesiam 533. 534.

UItern eliam potest indirecte pro iis qui sont extra Ecclesiam 533. 534.. el praesertim pro regibus paganis, sive ethnicis 535.

fluorum exempla habentur 532 *ad* 534.

Pro damnatis et parvulis defunctis sine Baptismo non polcsl offerri 533. 534. neque pro excommunicatis,cl consequenter pro haereticis directe el expresse offerri non polcsl 534.

Pro haereticorum tamen, sive infidelium aliorum conversione, per intentionem sacerdotis.directe intendentis, offerre pro augmento , unitate el pice illius Ecclesiae, quae inter haereticos, vel ethnicos conversatur 259. offertur etiam pro peccatoribus el pro obduratis 89. 531. pro absentibus cl pro praesentibus, el pro inter facientibus 515.507.568.

Item offertur pro populo 543.

Missae sacrificium rite offerri potest pro defunctis in purgatorio degentibus 535 ei *seq.*

Oratio pro defunctis in sacrificio missae cx aposlollea traditione 564. 565.

Missae sacrificium annuum pro defunctis 535.536.

Missae sacrificium non prodest sanctis, ad culpae vel poenae remissionem, nec ad gratiae, vel gloriae essentialis augmentum 537.

Sed offertur pro eorum honore *ibid.*

Missae sacrificium non offertur sanctis.cl proinde neque templa, neque altaria eriguntur sanctis , licel in eorum memoriam ista omnia fieri possint *ibid.*

Missae sacrificium non est per se inslitutum tamquam ad finem proprium cl praecipuum, ad sanctos honorandos, vel iuocandos 538.

Missae institutioni non repugnat, ul in ea nominentur cl honorentur sancti 538. neque repugnat ejusdem institutioni, ut in ea invocentur sancti, eo modo,quo ab Ecclesia catholica invocati solent *ibid.*

In missae sacrificio petimus a Deo. Ium ul sanctos pro nobis orare faciat, Ium ul illos pro nobis orantes exaudiat 539.

In missae sacrificio sanctos nominamus, ul pro eorum victoria Beo sacrificium gratiarum actionis offeramus 538. 539.

De missis privatis.

Missa privata dicitur n loco 540. 551. tempore in profestis diebus 552. a fine pro aliqua re particulari 512.541. a paucitate eorum qui intersunt 542. similiter dicitur privala a distinctione publicae. et solemniss quae dicitur in summo altari 543. denique dici polcsl privata, in qua solus sacerdos communicat,et hanc praesertim nolunt ullo modo admillcre haeretici , contententes

numquam posse Deo sacrificium offerri, quando nulli adsunt qui communicare velint,sed eorum argumenta solvuntur 544. cl probatur dictam missam privatam esse licitam 543. Vide 23. 24.

Missae sacrificium cx veteri consuetudine celebrari solitum sine communione alicujus, vel aliquorum praeter ipsum sacerdotem 543. 543.

De missae sacrificii essentia est consecratio el consummatio, at dispensatio nec esi de essentia , nec de integritate, sed solum suo loco el tempore necessaria 544.

El licet haec dispensatio Eucharistiae post sacrificium fuerit in usu 544. non tamen sequitur missam sine communione populi esse illicitam 544.vel eos qui missae intersunt cl non communicant, nihil utilitatis capere 544.

Prodest enim adstantibus,cl iis qui non communicant; sed tantum intersunt, audiunt, el cum devotione spectant, quo i agit sacerdos 545. Vide etiam 542. 553.

In missa multi communicant spiritaliter 543.

Et semper in missa est communio Ecclesiae.si per communionem intelligas fructum communem sacrificii 546. 557.

.Missa ul sacrificium csl, perfecta est sine communicantibus.modo sacrificium a sacerdote consummetur, sed ul ad populum nutriendum speciali pabulo ordinatur.magis perfecta el legitima csl. ubi communicantes adsunt, quam ubi desunt 555. *ad* 547.

Missa nostra non excludit communicantes, immo optat concilium Indent.ul qui adsunt communicent 545.

Neque unquam est privata actio sacerdotis . sed semper est communis loti Ecclesiae.qui i a communi ministro pro communi omnium utilitate offertur 546. 547.

.Missae sacrificio debet adesse unus qui respondeat 553. 555.

Missae intresse posl concionem *ibid.*

Missae intressé jussi sunl omnes laici singulis diebusdoinicis usque ad sacerdotis benedictionem »4.» »48.

Reprehenduntur qui sacrum non frequentant 323.

Missae unius celebratio, uno Ianium in loco, in foria 5. coenac Domini 546. 547.

Sacrificium occultum dicitur sacrificium schismaticorum 546. 547.

Ter sacra celebrant sacerdotes in die natalis Domini 387.

De genere linguae.

Ad missam perlinent lectio Scripturarum.cl publica oratioisacramenti Eucharistiae consecratio el dispensatio, cl sacrificii oblatio atque haec oblatio magis in re. quam in verbis consistit 516. 547.

Haec oblatio vora el resilla csl illa actio , qua corpus Domini ad Dei honorem offertur in altari,etiamsi verbis non dicatur, offero, vel offerimus 503. 505. 525. 548.

Missae sacrificium nun est offerendum lingua vul-

gari, cl incommoda quae inde orirentur 54R. Antiquae lilurgiae non inveniuntur in toto oriente, nisiJgraecae aut Chaldaicae,cl in lolo occidente, nisi latinae 548. Missae praecipua pars csl secreta . neque sunl o-mnia necessario in missa alia voce pronnneian-da, neque id repugnat institutioni Chrisli,ul ali-qua submissa voce dicantur 548. Missae sacrificium vere cril externum ct sensibi-le, etiamsi verba, quibus id ellicilur, sentiri non possint 549.Verba requiruntur ul victimae prae-sentiam nobis exhibeant *ibid.* Haec verba instituti Chrislus, ul re ipsa c.xibren-lur. libertate relicta Ecclesiae , ul modum reci-tandi constitueret *ibid.* Oui sacrilicium missae Deo offert , cum Deo agil, non cum hominibus *ibid.* Missae sacrificii lempore imitanda csl Anna mater Sniuculis, quae ila orabat, ul labia moverentur, sed vox pcnilus non audiretur 549. Missa nonnisi in locis Deo sacralis celebratur 552. Poena sacerdotuluin celebrantium post cibi sumptio-nem 555. cl Dei vindicia in illos *ibid.* Missae sacrilicium nos mane offerimus ad celebra-ndam resurrectionem Domini, Chrislus autem ve-speri celebravit,quia sic praedictum fual a pro-phetis 553.554.

De caeremoniis missae.

Quid sentiant haeretici 23, 24. 550. *clseq.* Mullae caeremoniae sunl ex traditione apostolica, quae traditio cum incipiat post ascensionem Chrisli, non mirum si in ultima coena Domini non fuerint adhibitae 551. Lilurgia Graecorum, cl Ambrosiann, plures caere-monias continet, quam nostra Humana *ibid.* Tota essentia sacrificii missae a Chrislo instituta csl, el proinde sme his caeremoniis, quas Ec-clesia addidit, fuit celebratum verum el ratum sacrilicium *ibid.* Caeremonias, quae missam praecedunt, esse an-tiquas et pias *ibid.* De vestibus sacris 551. De templis el aris, el consecratione eorundem 552. De vasis sacris, ul calicibus, pallis, patenis clc. *ibid.* De cereis, quibus in missa ad cvangelium, el ad ublaliocni corporis Domini utimur 553. 554. Nequo umpiain celebratur sine lumine *ibid.* De die celebrandi 553. 554.De hora , nimirum ab aurora usque ad meridiem, el de jejunio neces-sario ad sacrilicium celebrandum 553. 554. Qfiid contradicant haeretici *ibid.* Caeremonia quae fiunt in missa cl in actione con-sistunt 555. De iis quae referuntur ad Deum. Elevatio manuum; elevatio oculorum 144. 429. 430. W6. 55.6. Adoratio per inclinationem corporis lotius, aul per genuum incurvationem 556. De i s quae referuntur ad sacrilicium, ul elevatio hosti n: consecrandae coram Deo quae fit iu of-lertoioo 523. 524.556.

Ostensio sacramenti ad populum 317.423.421. Fractio el commixtio 556. Vide v. Fractio el i. Vinum. De iis quae erga seipsum sacerdos adbibet. Tunsio pectoris cl lolio manuum paulo ante co-secrolionem *ibid.* De iis quae sunl erga populum. Salutatio per Dominus vobiscum, el dimissio p-puli per ile Missa esi 556. habentur infra. De iis. quae erga en quae leguntur in missa. Cantus el instrumenta musica 556. De iis quae sunl communes nullis robas 537. Aspersio aquae benedictae, Thurificatio, Oscul -et signum Crucis. De iis quae recitantur in missa calcchumen<r-ovo. Missa in quatuor partes dividi solei. Piimo ab i-llo usque ad Offertorium. quae dici solei m-. catechumenorum *ibid.* Vide dc bao missa Iv 533. 534. Secundo ah offertorio usque « l r-seccralionem, quae dicilur a Graecis aizctii-. a Latinis *Canon minor.* Tertio a consecrati usque ad communionem, quae dicilur **Gn. major.** Quarto a consecratione usque ad fit:z De psalmo. Judica, el Confessione 537; De introitu, qui constat ex antiphona, psahn&i. Gloria 557. De Gloria Patri cl Filio clc. 558. De Kyrie eleison, hanc supplicationem Graeeil-taniain vocant 558. De salutatione populi per illa verba ; Dominus hiscunt, seu, Pax vobis, quod ab episcopi», cilur 558. De Gloria in excelsis 558. De Collecta, ubi de ejus nomine, antiquité forma 559. De responsione. Jmcn. 559.De epistola *did.* De Graduali, Alleluja, Tractu, Sequentia,seuP-sa 5140. 561. De lectione evangelii.cl quod stantes audire'f-mur cvangelium 5£0. 561. De caeremonia pelciidae benedictionis'interi-gelium. ct de excitatione populi per illa v Sequentia sancti *cuangelii secundum il i'l' uni,* el responsione, *Gloria libi Domine /* 561. De symbolo, quo lempore coeperit esse in usu)-nendi iu missa *ibid.* De offertorio, quod habet quinque orationes. I. Suscipe sancte Paler clc. 522. 560. 561. II. Olferimus tibi Domine 560. 561. III. Veni sanctificator 523. 562. IV. In spiritu humilitatis 562. V. Suscipe sancta Trinitas 560.561. De praefatione cur dicalur alia voce; *Per*on'»; *saeculasacculorum*,cum hoc pertineat ad sup-riores orationes silentio recitatas562. Vide290. De canonico. *Sanctus Sanctus Sonchis562.* De sacro canone,el primo dc nomine,nppelliilor .-feni canon Kcgula, Legitimum el Ordo 5(l 563. Canonis verba diversa fuerunt, cl hodie sunl q Graecos, cl apud quasdam Latinorum ecct.s.i 563.

Ordo sacrificii celebrandi rectissimo canon nomi-natur 563. De auctore, s. Petrus fuit primus qui ad verba Do-miniadjunxit certas preces, el s. Gregorius papa fuit ultimus, qui id fecit 563. *ibid,* el licet sit mullorum auctorum: tamen parles omnes ila q>(e inter se junguntur et cohaerent, ul unius auctoris videantur 563. Vide 429. 430.565. Deaiitiquitalc.Tolus canon, parlim quoad senicu-lum. parlim cliam quoad verba invenitor in au-ctoribus, qui ante 1100. vel 1200. annos Ilorue-runt 564. Cur in lolo canone nulla fit mentio confessorum aul virginum non martyrum *ibid.* Verba cl particulae additae ad sacrum canoncm a summis pontificibus, diligenter scriplores an-notarunt 565. De veritate canonis, cl dc singulis ejus partibus, el primum, De veritate primae orationis canonis, quae inci-pit: *Te igilur clementissime Paler,* nsqua ad illud; *Hanc igilur oblationem.*559.565.Illud; *Memen-to Domine,* ct illud Communicantes,sunl partes primae orationis 565. Pruna oratio canonis continet nomina eorum pro quibus offertur, nimirum pro Ecclesia, papa, e-piscopo loci (rege cliam in aliquibus locis) cl o-mnibus orthodoxis in genere cl particularibus personis, sed secrclo. Deinde continet nomina sanctorum,in quorum ho-norem offertur sacrificium, cl sunl ss. aposloli •clmartyres 574. Singulae clousulac explicantur. I. est. Uli accepta habebas, et benedicas 567. 568. II. Haec dona, hacc munera, tiacc sancta sacrificia 5GG. III. Sanela sacrificia illibata *ibid.* IV. Quae tibi olferimus pro Ecclesia tua sancta catholica ibtd. V. Memento Domine , famulorum famularumque tuarum 567. 568. VI. Quorum Ubi fides cognita est el nola devotio 567.568. VII. Pro quibus tibi olferimus, vel qui libi offerunt pro redemptione animarum suarum *ibid.* VIII. Pro quibus libi olferimus,vel qui libi olferui-! liocsacrificium laudis *ibid.* IX. Reddunt libi vota sua, aeterno Deo vivo cl ve-ro 569. X. Communicantes 567. 568. XI. Et memoriam venerantes 569. De veritate secundae orationis canonis. Ihnc igilur oblationem servitutis nostrae 533. 534. In quibus verbis continentur quatuor partitiones. I.It oblationem nostram Deus placatus accipiat. II. Ul dies nostros in sua pace disponat. III. Ul a damnatione nos eruat.IV. Ul in electorum gre-ge nos numeret 570. De veritate tertiae orationis canonis. Quam oblationem tu Deus in omnibus benedictam, adscriptani, ratam, nceplabilemqtic facere di-gneris 426. 567. 56S. 570. IhuiiiiMixi Vol. HI.

Ul nobis corpus et sanguis fiat dilectissimi filii lui 426. Qui pridie quum pateretur 428. Accepit panein in sanctas ac venerabiles manus suas; benedixit, fregit, dcdilqne discipulis suis; accipite el manducate. Vide 378. 399. 415.428. 535. illud dc elevatione oculorum paulo ante csl notatum,ubi dc caeremoniis quae fiunt in missa. Hoc csl corpus meum 261. 374. 389. 390.397.398. 422. 427. Hic csl enim calix clc. 264. 276. 277. 374. 422. 456. 502. 520. 521. Vide plura loca in indice Scripturarum.. Haec quotiescumque feceritis in mei memoriam facietis 278. 427. 431. 456. 457. plura in illud Lucae 22. Vide supra in indice locorum sacrae Scripturae. De veniale quartae orationis canonis. Undccl memores Domine nos servi lui 523. 524. 571.572. Supra quae propilio ac sereno vultu respicere di-gneris 483. 571. 572. Siculi accepta habere dignatus es munera pueri lui jusli Abel, el sacrilicium patriarchae nostri Abrahae 57i. Et quod libi obtulit summus sacerdos tuus Mel-chisedec!) *ibid.* Jube haec perferri per manus sancti angeli lui in sublime allare tuum 426. 427. 571 ad 573. Ul quotquot ex hac altaris participatione sumpse-rimus 547. 571. Panem sanelum vitae aelernae. el calicem salutis perpetuae 572. Vide eliam 523. 524. Olferimus praeclarae majestati tuae, de tuis donis ac datis 572. De veritate quintae orationis canonis. Memento cliam Domine clc. 573. De veritate sextae orationis canonis. Nobis quoque peccatoribus.el extenditur usque ad Per omnia saecula saeculorum 573. Partem aliquam cl societatem donare digneris cum sanctis apostolis el martyribus 574. Joanne, Slepmano, Mallhia 574. Per quem hacc omnia Domine bona creas etc.307. j / 4. De IV. parte missae, et primo dc oratione Domini-ca, quae legitur post canoncm 560. 561. Vide v. Oratio Dominica infra. Hacc commixtio el consecratio 574 . Fiat accipientibus nobis invitam aeternam 575. 576. Agnus Dei etc. 538. 564. Vide eliam 324. Tres orationes ante communionem non praescripsit ordo antiquus missae, sed devotio religiosorum invexit 575. 576. Quod ore sumpsimus Domine, el Corpus tuum Do-mine quod sumpsi etc. *ibid.* Ile Missa est 472. 473. 556. 575. 676.vel Benedi-camus Domino 575. 676. Placcal libi sancta Trinitas *ibid.* Benedicat vos omnipotens Deus 576. Monogamia, idesl, uxoris unitas. Vide infra v. Po-lygamie 798. Monogamia eliam ah ethnicis observata 801.

<p>ⲓⲥⲓⲛⲁ</p> <p>crilliciutn el jussio hujus oblationis 501 <i>ail</i> 504. Oblatio el immolatio dicenda csl ilia actio, qua Chrisli corpus ad Dei honorem super incusam ponitur, ul consumatur (cliamsi verbis non dicatur offero, vel offerimus),idque ad repraesentandam ejusdem Chrisli passionem 503. 504. 525.546. <i>ad</i> 548. 572.</p> <p>Oblatio dici non polesl quaelibet aclio sacra 508. Oblatio panis el vini duplex, una rei consecrandae, allera rei consecratae: prima esi praeparatio ad secundam, cl requirii subsequens sacrificium 508. 566 <i>ad</i> 568. 570. 572. 574.</p> <p>Per islam priorem oblationem in sacrificio missae, panis cl vinum dicuntur sancta ct illibata, quia dedicantur ad usum divinum;clquia pura ac sancta intentione offeruniur. quae tamen fieri debent sanctiora per mutationem in corpus ct sanguinem Domini 566.</p> <p>Oblatio isla rcclle dicilur offerri pro Ecclesia, quia dedicatio rei, cx qua per consecrationem verum sacriticium Deo immolandum csl pro Eccesia <i>ibid.</i> 569.</p> <p>Oblatio panis cl vini.ul sil materia sacrificii futuri, el uleam benedicat el sanctified Deus oral illum sacerdos 570.</p> <p>oblatio panis cl vini consecrationem praecedens ad integritatem, ct plenitudinem sacrificii perlinet; non lamen essentiam 523. 524. Vide quae sil isla oblalio in offertorio 548.</p> <p>Oblalio panis consecrandi, non iisdem verbis, facta est a Christo, atque a nobis lit 523. 524.</p> <p>oblatio quae fit post consecrationem 571.</p> <p>Oblalio quae cum fil participatione corporis Domini. non desinit esse vera cl realis oblalio, lied sil oblationis alterius commemorativa 511.</p> <p>Oblalio externa, el sensibilis requiritur ad sacrificium proprie dictum 525. 532. 546. 547. 519.</p> <p>Oblalio consecrata, cx parle rei. quae offertur, el e\ parle Chrisli principaliter offerentis, semper Deo placet; ex parle lamen ministri, vel populi astantis,qui simul cliam offerunt,potest nen placere 571.</p> <p>Oblalio gentium, oblalio fidei. sacrificia sunl improprie dicta 496.</p> <p>Oblalio Abelis. Vide v. Abel.</p> <p>Oblalio duorum minutorum a sancta vidua facta 532.</p> <p>Oblalio pro peccato, quae intelligalur apud Paulum 520.</p> <p>Obtulit Clirislus peccata lotius mundi, cum instar agni immaculati in cruce iinmolalus csl 184. 183. 197.</p> <p>Obtulit sc Christus Palri in cocna.cl quotidie sc offert per ministros suos in sacrificium 516. 517.</p> <p>Oblalio privatorum hominum soli Deo facta excluditur o ratione sacrificii 598.</p> <p>oblationis nomine probalur nostrum sacrificium 496. <i>cl scq.</i></p> <p>Oblationis verba submissa voce pronuncianda 546. 547. diriguntur ad Deum, el non ad populum 548.</p> <p>Oblationis Christi non quaelibet iteratio excluditur.sed ea solum,quae mortem ipsius requireret 520.</p>	<p>ⲓⲁⲓⲓⲕⲁ</p> <p>Oblationem visibilem Deo factam minisbriu dotis, rejiciunt haeretici hujus temporis,i s'ān. licio missae 475.</p> <p>Oblatione Eucharistiae honoratur Deus culto Iriac 505.</p> <p>Oculorum elevatio Christo familiaris fuil 12'.</p> <p>Odium peccati 670. Vide v. Contritio ct v. h tum.</p> <p>Offertorium in missa 560. 561.</p> <p>Officium el functio non est dc essentia alir, rei creatae 355.</p> <p>Oleum catechumenorum 205. <i>ad</i> 207.313.</p> <p>Olei catechumenorum , olei infirmorum el i Chrismatis consecratio 224. 756.</p> <p>Oleum salutis vocatur Chrisma, ut est iihln. lum applicandae graliae Chrisli 230.</p> <p>Oleum balsamo admixtum ejusque cnnwc 223.</p> <p>Oleum, quo utebantur apostoli ad ungendos. los 754. Vide v. Unctio externa. Videci m? 759.</p> <p>Oleum consecrare an possint haeretici 225.</p> <p>Oleo comparatur Spiritus sanctus 224. grain sillicans 122. cl charilas 88. ubi aliq. e ; prielales olei enumerantur.</p> <p>Oleo sacro uli solitus cral pontifex in omni (consecratione pontificali 773.</p> <p>Omnes. Haec particula non semper in Seri accipitur universalissime, pro omnibus. ■ I pe pro omnibus certi alicujus generi? 435.</p> <p>Omnis utriusque sexus, in his verbis nou i? ■ barbariem probalur 702.</p> <p>Omnipotentia Dei <i>el scq.</i> 298. 299.</p> <p>Opus operatum non csl reprehendendum 83.</p> <p>Opus operatum vere quid sil 26. 87. usque cr 530. 575. 576.</p> <p>Illud habel vim cx opere opcralo, quod ex se ' Jet. modo fiat sicut lex praescribit, qnidquii? dc bonitate, vel malitia operantis ministri, vero habel vim cx opere operantis, quod uro bel ex bonitate, vel devotione ejus, qui ope' tur 530.</p> <p>Opus operatum distinguitur a merito 23.24.</p> <p>Opus operatum, quomodo excludat fidem el : tum internum 88.</p> <p>Ex opere operato duplex valor 530.</p> <p>Ex opere operato conferunt graliam sacramenti* vae legis 87. 90. el <i>scq.</i> Vide v. Sacn tum.</p> <p>Ex opere operato nullum sacramenlum legis lurae aut scriptae justificavit 109.ct seq.) utilia fueruni ex opere operantis 109, II!.</p> <p>Ex opere opcralo confert graliam tam Baptis aquae, quam sanguinis 166.</p> <p>Ex opere operato, el cx opere operantis van l: ! sacrificium missae 531. 532.</p> <p>Ex opere operato signum crucis operantur in 2. monibus terrendi 140.</p>	<p>ⲓⲁⲓⲓⲕⲁ</p> <p>Opera quae dicuntur vitae; sunt opera justitiae, buna ac vitae aeternae meritoria 658.</p> <p>Opera non imputantur meritoria vitae aeternae, si- ne charilale 659.</p> <p>Opera justorum sunl meritoria vitae aeternae 725. 726. quomodo dicantur justificare 109. cl esse testimonia adopta justitiae 41.</p> <p>Op ra bona impiorum, «aeper-umero Deus remu- neratur temporalı mercede 733. 734.741.</p> <p>Opera bona cum fide magis prosunt quam sola fi- des 368.</p> <p>Opera bona, quae a nobis fiunt, non intelligunlur nomine sacrificii a lUalachia descripti 496.</p> <p>Opera bona, seu opera virtutum, non sunl sacri- ficia propric dicta 448.</p> <p>Opera bona Deo offerre,commune csl omnibus 69.</p> <p>Opera bona, quae a nobis procedunt, omnia esse immunda cl peccala, csl bacresis confutata 496.</p> <p>Opera bona poenalia per spiritum Chrisli facta, ex condigno reatum poenae temporalis expurgant 737.</p> <p>Opera nostra cooperantur tum in prima remissione peccatorum, quae til in Baplismo; tum io secun- da poenitentia sacramento per modum impetra- tionis cl dispositionis 739.740.</p> <p>Opere nostro, ex divinae gratiae auxilio proceden- te, salutem adipisci possumus 575. 576.</p> <p>Opera laboriosa, quibus reatus poenae temporalis evpialur.sponte suscipi possunl 718. 719. bonis aulem operibus posse redimi reatum poenae temporalis 747.</p> <p>Opera quibus reatus peccati praeteriti expientur, recte a sacerdotibus injunguntur 718. 719.</p> <p>Opera laboriosa, seu poenalia, quae fiunl ad re- dimendam poenam temporalem,cujus reatus saepe remanet post culpam dimissam, vere salis- factoria dicuntur, atque illis vercel propric Do- mino satisfit 722. <i>ad</i> 724.</p> <p>Opera laboriosa, quae cum Dei auxilio fiunl a pocnilentibus, sive cx congruo; sive ul disposi- tiones. concurrunt et prosunt ad culpae remis- sionem ct mortis aeternae liberationem 736.</p> <p>Opera laboriosa justorum ad reatum poenae tempo- ralis requiruntur, vel saltem eorum votum 745. 746.</p> <p>Opera laboriosa, pocnilentibus olim onto absolu- tionem imponebantur el explebantur, el non lam ad culpam, quam ad poenam temporalem expiandam referri consueverunt 720.</p> <p>Opera satisfactory esse orationem , jejunium cl eleemosynam 721.</p> <p>Opera supercrogalionis sunl Deo gratissima 722.</p> <p>Opera consilii el supercrogalionis. polesl homo justus facere per Dei gratiam 735.</p> <p>Optra poenitentiae el afflictionis,suscepta pro ani- mibus defunctorum 168.</p> <p>Vn omnia opera bona, quae a justificatis fiunl. ad pariem poenitentiae perlinent 621.622.</p> <p>Operum bonorum quae post culpae remissionem fiunl,praemium est poena peccatorum remissio, quoad omnem poenae reatum 742.</p> <p>Opera quae Hunt m peccato mortali, neque sunl salisfactoria, neque unquam futura sunt, etiam- si is, qui ca fecit, in grati,nn Dei redc.il 737.</p>	<p>ⲓⲁⲓⲓⲕⲁ</p> <p>Opera mala, an valeant accusare credentem 187. et <i>seq.</i></p> <p>Opera servilia prohibebantur in festo azymorum: non tomen opera pietatis 408.</p> <p>Oratio, Ⲭⲟⲟⲟⲩⲧⲃⲱⲛⲓⲛⲓ . idcsl, oratio dicilur ab idcsl. votum, quia solent praemitti vola, idcsl, promissiones cl oblationes anle orationem, ul oraiio facilius impetret 531.</p> <p>Oralio similitudinem habel cum incenso 497. <i>ad</i> 500. 557.</p> <p>Oralio polesl esse meritoria cl salisfactoria: ta- men ex se, cx proprio officio est impctraloria 531. Vide quomodo comparetur sacrificio mis- sae 531. el quod sil opus salisfactorium. Vide 721. <i>cl scq.</i> el 726. el seq.</p> <p>Ad orationem revocantur, quae Deo proxime exhi- bentur, ul laudes, gratiarum actiones, contritio- nis el confessionis actus 721.</p> <p>Oralio non csl sacrificium propric dictum5<(2.507.</p> <p>Oratio sacerdotis instituta csl in veteri lege, ad fa- cilius impetrandum 49.</p> <p>Oralio sacerdotis tamquam persona poblica pro universo populo 72.</p> <p>Oratio prodi cl impoenitentibus per modum impe- trationis 88.</p> <p>Oralio csl caeremonia immediate cultus Dei 139.</p> <p>Oralio vocalis esclcullos Dei 144.</p> <p>Oratio prodest ci, pro quo fit. cliamsi ille non ad- sil. nec sciai, quid agatur 543.</p> <p>Oralio ad coelum expansis manibus 565. Vide cl- iam 144. 496.</p> <p>Oralio flexis genibus exemplo Domini, cl aliorum 139. 144. 556.</p> <p>Oralio oral finis, quare Christiani congregarentur 559.</p> <p>Oralio, quae in missa dicilur, dirigi ad Patrem praescribitur <i>ibid.</i></p> <p>Oralio concludi debel per Chrislum <i>ibid.</i></p> <p>Oralio pro defunctis in sacrificio missae 564. 565.</p> <p>Oralio peccatoris poenilenlis, non csl inanıs apud Deum; sed eum plaçai, el veniam impetrat 653.</p> <p>Oralio fieri potest pro omnibus quantumvis pessi- mis peccatoribus in vila 728. 729.</p> <p>Oralio difficulter exnuditur pro pccalo ad mor- tem, idcsl, gravissimo, ex illorum videlicet ge- nero . quae ordinario non remillunlur 728. 729.</p> <p>Oralio, quacfil pro remissione pcccalorum ab eo qui nondum habel charilatcm, non est frustra 733.734.</p> <p>Oralio servi Dei aliquando non exaudilur 717.</p> <p>Aliquando vero exaudilur <i>ibid.</i></p> <p>Oralio fieri polesl pro dormiente, indevoto el mi- pocnilenle 575. 576.</p> <p>Oralio fidei aliquando inielligilur oralio dictata a fido, el quae sola tide inielligilur 755.</p> <p>Or.ilio nostra ud Deum ascendit per Chrislum</p>
--	--	---	--

Opus *bonum salisfactorium*.

Opus ex solo libero arbitrio factum, vocatur i- tum humanum 653.

- Oratio Deo fit, ul gratam habent orationem 196.
- Orationis actibus, cum speciali Deo auxilio factis, mereri aliquo modo possumus ipsam remissionem peccatorum, cl gratiam bene operandi 653.
- Orationi, quomodo Scriptura tribuat vim justificandi 646.
- Orationis offerentium parvulos ante Baptismum, non gignunt fidem in parvulis, ul somniavit Lutherus 178. 181.
- Orationes nostrae pro nobis ad Deum, cl sanctorum preces pro nobis, non sunt supervacaneae 539.
- Orationes fieri debent cum silentio, tempore sacrificii missae 549.
- Orationum nostrarum valor, est ex opera operantis 530.
- Orationes cl laudes Deo offerre, commune est omnibus piis hominibus 69.
- Orationes nullorum Deus non exaudil, quia non bene orant 261.
- Orationibus omnium fratrum se commendabant olim poenitentibus publici 688. 689.
- Ad orationem se lotos collegerunt apostoli post ascensionem Domini 429. 430.
- Ad orationem nullum confert jejunium 555.
- Ad orationem excitantur fideles, cum audiunt a sacerdote: Dominus vobiscum 558. ad orationem adhibita est manus impositio 765.
- Orare, est sibi cl Deo loqui 549.
- Solis precibus homines justificari, non sacramentis, fuit haeresis Messalianorum 20. 89.
- Integro anno aliqui in oratione stabant 722. integro die *ibid.*
- Oratio Dominica ita composita est, ac si dicenda esset solum a multitudine congregata 546. 547.
- Orationem Dominicam addebant apostoli post consecrationem Eucharistiae 422. 522. ad 524. 536. 56 *i.*
- Orationem Dominicam, aliqui ad canonem missae pertinere sunt opinati 571. Legitur autem post canonem, et habetur in omnibus liturgiis *ibid.*
- Oratione Dominica potest satisfieri pro peccatis venialibus 741.
- Ordinis romani liber antiquissimus, et quo tempore scriptus 452. 453. 564.
- Ordinationem sacramentum esse, qui negaverint ex haereticis 763. 764. Vide etiam 20. 127. 128.
- Ordinationem sacramentum esse probatur ex divinis literis 763. 764.
- Hilus, ceterumque symbolum in hoc sacramento est munus impositio *ibid.* 771. Vide etiam 130. 131,
- Promissio gratiae 130. 131. 763. *ad* 765.
- Mandatum et institutio *ibid.*
- Ordinationem sacramentum esse a Christo institutum, quia est signum rei sacrae, cui est annexa certa promissio gratiae, cujusmodi signum nullus homo, aut angelus instituere potest 765.
- Deinde probatur ex Traditione Ecclesiae 766. Ex ratione 767.
- Oratio vocatur a Graecis χειροτονία, id est, manus impositio 765. 772. et cur semper a Paulo ordinatio vocetur manus impositio 91. 92.
- Ordinatio vera non habetur apud haereticos, ab illis ordinali cessare debent ab eo quod est ordinum, ne si ordinali non essent 131. *titl.* 766.
- Ordo an excellat omnibus sacramentis in alio particulari 138.
- Et cur ponatur sexto loco *ibid.*
- Ordo necessarius est, non singulis hominibus. et ipsi Ecclesiae in universum necessitate modo simpliciter, posita divina institutione 63.
- In hoc sacramento homo ordinabilis in iunioribus ducum et praepositorum militiae Christi, dicitur potestatem distribuendi aliis Doni domini 122.
- Ordo imprimit claustrum 122.
- Et non potest repeti si semel rite collatus sit 125. 126.
- Ordo sacer impedimentum est dirimens contrahere Matrimonium 831.
- Ordinis et jurisdictionis potestas non auferitur a peccata 74.
- Ordines omnes sunt sacramenta 771.
- Ordinis sacerdotum institutio episcoporum quidem in apostolis et presbyterorum in LXII discipulis 769. 770.
- Ad sacros ordines non possunt promoveri bigamici 79S.
- In ordinatione presbyterorum confertur potestas consecrandi Eucharistiam, quae dicitur potestas in corpus Christi potestas absolvendi a peccatis. quae dicitur potestas in corpus Christi ministerium 768. 772.
- In ordinatione presbyterorum datur gratia, quae debet presbyter quod minister sacramenta dicere. Scilicet, (June sine gratia non digne ministretur. Vide etiam v. Presbyter 768.
- Ordinationem presbyterorum convenit inter omnes catholicos, esse vere et proprie sacramentum 767.
- Ordinatio episcopalis sacramentum est vere et proprie dictum 768. et seq.
- Et est caeremonia imprimens novum characterem spirituales, et conferens gratiam *ibid.*
- Ordinatio episcopalis integre consurgit ex duplici ordinatione, et character episcopalis et per se, non est una simplex qualitas. sed quod compositum ex duplici characterem *ibid.* Videri. Episcopus.
- De distinctione et subdiaconatu. Vide v. Diaconi 769. ad 771.
- Ordines minores sacramenta esse probatur 772.
- Ordinationis materia est aliquod signum sensibile *ibid.*
- Credibile est Dominum instituisse omnes ministerias ordinum, non quidem in particulari, sed generaliter movendo apostolos, ut ordines transferrent per caeremoniam instrumentorum, quibus significaretur eorum potestas 773.
- Ordinationis forma sunt illa verba quae dicuntur, dum illud signum exhibetur 54. 771.
- Non solum instrumentorum correctio, ul calicis, et patene in presbyteratu. et libri evangelicorum in diaconatu; sed etiam manus impositione et materia essentialis sacramenti Ordinis 772/ f3< q.

In manus impositione ordinaloria datur gratia cl Spiritus sanctus ad poleslalcem ministrandi sacramenla 222.

Duae caeremoniae praecipuae conferuntur ab episcopo in ordinatione, porrectio patenae cum huslia, et porrectio calicis cum illis verbis; decipe potesialcni o/ferendi *sacriliciuin* etc. altera est post missam, nimirum manus impositio, cuni illis verbia; *Accipe Spiritum sanctum etc.* 773.

Utraque caeremonia est essentialis, cl per unam confertur una potestas et per alteram altera, si ve sint duo characteres, sive unus. qui in secunda caeremonia extendatur *ibid.*

Apostoli fuerunt primi, qui coeperunt usurpare illum ritum impositionis manuum, in ordinationibus *ibid.*

Effectus sacramenti Ordinis, est potestas spiritalis perpetua, in cujus signum imprimitur character, cl detur gratia gratum faciens *ibid.*

Biqisler ordinationis esl episcopus *ibid.*

Ordatio a muto, vel ab absente episcopo conferri non potest 793.

Ordinatus episcopus ab angelis s. Amphilochius 68.

Caeremoniae ordinationis sunt unctio cl rasura 773.

Originis haeresis. quod omnia peccala Christianorum sint peccala in Spiritum sanctum, refulalur 663.

Item peccala non tolli per Baptismum, sed lanium regi, tolli aulem tandem per mortem, confutatur 183.

Origines quaedam loca quae contra sacramenlum iocliarisiiae adierunt haeretici 303.

Osculum pacis datur baptizatis 190. 191.

Osculum allaris, osculum evangelii cl ministri, cl per eum universi cleri 557.

Otho imperator creatus al» Innoccnlio III. el deinde depositus ab eodem 120.

Othonis signum contritionis in morte *ibid.*

Ovium. servorum cl militum esl signari caractere 122.

P

Pacificae hostiae erant duplicis speciei 478. 479.

Pactum factum cum Abraham dc circumcidendis masculis 115.

Padum Ilei cum Hebraeis confirmatum sanguinis ispersiono 276. 277.493.

Pactum Dei in sacramentis. Vide v. Promissio 87. 103. 104. *cl seq.*

Parium Ilei in Baplismo 120. 127.

Pactum cl Tcslamenlum Christi in ultima cocna 261. Vide v. Tcslamenlum.

Panis seu vox *ἄρῳ* ab elevando,nul ah accidentali conditione sumpta est. aul non dicilur ἄρτο , quia elevetur per fermentum; sed potius, quia elevet naturam humanam nutriendo el augendo corpora nostra 415.

Panis nomen apud Hebraeos frequenter intelligilur emnis cibus 201. 290. 389.

Panis nomen in scriptura commune est ad azymum el fermentatum 415.

Atque in pane azymo Chrislum instituisse sacramentum Eucharistiae probalur 407. *cl seq.* Vide 25.

Panis nomen variis modis accipitur apud Joan. 0. 200. 304.

Panis nomen variis modis accipitur a Paulo in eodem capite 289. 389.

Panis nomine mystice inelligimlur sermones Christi. seu verba Dei non visibilia , sed audibilia 303.

Panis, quem protulit Melchisedech 252. 32G. 327. 331.

Deo oblatus, deinde distributus Abrahae el sociis 482. 188. Vide etiam de pane oblato ab Aarono 487.

Panis propositionis 281. 435. *ad* 437. 444. 445.

Panis quo roboratus est Delias 252.

Panis benedicius, qui dabatur catechumenis 132. 205. 206. 304.

Panis multiplicatio a Domino facta 449. 258. 266.

Panis benedictio in Emaus 433.

Panis cur dicatur Eucharistia 290. 307. 308. 311. 389.

Panis Eucharistiae corpus Chrisii verum cl mysticum signilicare debet 269. 270.

Panis consecratus, ex mullis granis trilici factus, significat unionem fidelium 420.

El quatenus constat ex farina cl aqua, significat unionem Christi cum Ecclesia 44 4. 445. Vide expositionem illius loci. 1. Corinth. IO.Unmn corpus nulli sumus.supra in indice locurum sacrae Scripturae.

Panis triticeus, esl materia cx qua sacramentum Eucharistiae conficilur 390. 408. 572. cl quare 307. 3(»S. 390.

Panis cl vini oblatio ante consecrationem in missa 120. 523.524.

Panis el vinum offeruntur in sacrificio missae, ut sini malcria sacrificii propitiatorii, cl pro hoc oral sacerdos 567. 568. 570.

Panem fieri corpus Chrisii non pclunl Graeci absolute in suis procibus post consecrationem; sed lanium ul fiat nobis, idesl, utiliter 426.

Panis et vini substantia tola convertitur in corpus el sanguinem Domini, ila ul nihil substantiae remanent, sed sola accidentia 3G9. Refutantur errores 369. ei *seq.* item 341 explicatur el probatur veritas 376. 378. 384. 388.

Contra haeresim de corpore panaceo 370. 373.

Contra impanalionein 370. 378.

Panis formam substantialem in sacramento Eucharistiae non remanere probalur 374. 387.

Panis forma pro figura externa ab aliquibus accepta est 373.

Panem assumi a verbo hypostatice error esl 370. 374. Vide quae dicuntur 251. 268.

Scotus affirmat potuisse Deum efficere ul vere adesset corpus Christi cum pane 388.

Panis substantia non perlinet ullo modo ad rationem sacramenti Eucharistiae 305. 306. 390.

Cum pane vero esse conjunctum corpus Chrisii verum, fuil haeresis Lulheri. Vide quaedam loca

- Ilurum quae explicantur 312. .113. 332.333.
- Panis malalur quoad internam substantiam , non quoad exteriorem naturam, el proprietates accidentium 337.
- Panis convertitur in corpus Christi: non aulem dici polesl,transit ad corpus Chrisli 391. Vide v.Conversio.
- Panis subslanliam mulari in virtutem carnis Chrisli, csl mulari in essentiam carnis Chrisli 311.
- Panis mutatio in corpus Chrisli fit divina virtute 318. Vide v. Consecratio.Hem 29G. 300. 321.
- Panis quoad speciem exteriorem csl in allari.nl oculi recte judicant, quoad interiorem substantiam est corpus Chrisli, ul fides recte judical 331.338.339.
- Panis benedicius, cl benedictione mutatus . a Domino datus est in coena 2G7. 272. 455. 457.588. Vide v. Fractio.
- Panis dicitur corpus Chrisli, non quod sil signum corporis, sed quod nutriat animas nostras instar panis 301.
- Panis Eucharistia non csl figura corporis Domini, sed quod olim fuit figura in Testamento veteri, nempe panis,nunc in corporis veritatem csl mulalum 302.
- Panis consecratus, seu panis . quem Dominos discipulis porrigebat, non effigic, sed natura. idest, naturaliter clsubslanlialilcrroulalus305.(id 307.
- Panis desinit esse panis post consecrationem 315. 31G.
- Panis Eucharisliac , posl consecrationem non csl communis panis, sed panis mulalus. cl non iriticcus; panis coeleslis, idcsl, corpus Chrisli 29G. 301. 304. 314. 318. 321. 338. 339. 379. 380. 391. 393. 425. 458. 459.
- Panis iste consecratus csl cibus mentis , non veniris 2G0. 283. Vide v. Eucharistia, ubi dc fine el effectu.
- Analogia inler panem el corpus Chrisli,non requiri! ul panis vere nulrial 305. 30G. 390.
- Panis Eucharisliac, cur dicalur caro , cl cur caro Domini dicalur panis 308.
- Panis Eucharisliac el csl vere corpus Domini,el signum ejusdem, ul in cruce immolati 304. 318. 331. 334.
- Panis Eucharisliac vocator corpus Dominr.ul ex nominis inulatione inlciligamus cl credamus rei inulationem 329. Vide 389.
- Panis apud Paulum, posl consecrationem,verus cibus supersubstantialis vocalur 289. 389.
- Panis post consecrationem csl sacramentum 384. **392. 393. IUI. 599.**
- Panis consecratus, quoad species externas. est sacramentum, quoad inlcrnam subslanliam,esi verum cl naturale Chrisli corpus 392. 393.
- Panis rile consecratus, vere cl proprie csl sacramentum , sive sumalur, sive servetur in pixide 397. 398. *el seq.*
- Pani consecrato convenit tola dclinilio sacramenli ;ti2. 103.
- Panis consecratus, si forlc in calicem decidat, non solei frangi, sed relinqui ila integrum usque ad sumptionem 523. 524.
- Panis intingebatur olim sanguine Domini pro: grolis, cl pro aliis, quae inlinclo postea demr. ta est 4G2.
- Panis cl corpus Domini, vinum cl sanguis Dmdu non sunl duo sacramenta, sed initiru 522.
- Panis cucharislicus, non in secessum vadit J*]. Vide loca quae dicuntur non esse panem commanem.
- Panis subsimilia posl consecrolioncm consomilu*. externa vero forma consumilur dum mandor-Jsr 3.32. 333.
- Panis conversio in corpus Chrisli. cl significat, verborum simul tempore complentur, ordlaelimen nalurae invicem sc praecedunt cl seminetur 273.
- Quid intersit inler subslanliam ponis cl f Chrisli sub speciebus panis, subquibas sptà. bus manducatur 274.
- Panis consecrati nomine sumitur ipsum Cbrislr pus 279. 293. 294. 390.Vide quae dicunluriil el Christus vocal panem suam carnem 255.25\$ usque ad 259.
- Panis substantia in Eucharistia non annihilatur,»: in melius commutatur 3IG. 377. 390. 391.
- Panis substantia desinit esse in instanti, quod i stans non polesl assignari, vol notari, nisin live 39G.
- Panis cl vini symbola.scu signa recte dicunlurc pus typicum cl symbolicum, accipiendo ssù lum rei sacrae, idesl,corporis Chrisli praes.3. in Eucharistia 304. Vide quae dicuntur 2 314.
- Non csl absurdum vocari panem figuram corpri Domini anle conscrcalione.nl licet nondum sits eramentum 3IG.
- Panis consecratio apud haereticos nihil reale ;< nil in pane, sed merum respectum rationis 1 ' 299.
- Panem rcpracscniarc corpus Chrisli. sialign dicalur a Patribus, pcr repraesentaro iulell ;i corpus Chrisli praesens exhiberi 301. 321. V 327.
- Pcr panem ct vinum inlciligimus corpus elsanj nem sub specie panis el vini 307.
- In pane Eucharistiae corrupto an n-quirnlur m ■ rio. cl si requiritur, quomodo substilualuruD■ 394. Vide v. Species.
- Ex pane fit corpus Chrisli, non tamquam « malriu, sed tamquam ex termino a quo 396.
- Panis manducatio. Vide v. Eucliarislia. el V ducalio. !*i
- Parabolis Domini dc piscibus bonis el malumi; dem retibus convicii sunl Domilislac; neg»nW esse bonos el malos in Ecclesia 191. ad 19i.
- Paralilico peccala remittuntur 771.
- Parasceve apud Hebraeos non eral. nisi proplr sabbalhum, cl propter praeparationem cibcru^ 413.
- In parasceve, hoc csl, in fine feriae sexlae, adiolium sabbalhi sumunt Judaei coenam quanbr solcmnem, unde ab ca coena . ipsa cliam ter sexla dicebatur ab cis coena pura 115.
- In ofiicio parascvcs repraesentatur accurate p>sio Chrisli 47 4.

In parasceve non censetur sacrificium missae celebrari, quia consecratio cl oblatio deesl 522.

In parasceve communicat sacerdos in una specie jam pracsancillcnla 452. 453.

Parentum solo consensu Matrimonium inter filios celebrari non posse 825.

Parentibus invitis,quomodo possint filii religionem amplecti 82G.

Pascha Judaeorum opponitur paschali Christianorum 326. 327.

Pascha vocantur interdum victimae paschalis 413.

Interdum etiam Euchbrislia 4UO.

Pascha suum comedit Christus eodem die quo Hebraei, nimirum 14. die mensis primi, atque eo ipso tempore , quo abjiciebatur fermentum ex toto Israël, sacramentum Eucharistiae instituit 109.410. *elseq.* El refutantur aliorum sententiae *ibid.*

Pascha distulerunt manducare in nocte feriae 5. principes cl sacerdotes, propter negotium rnorlis Christi procurandae 414.

Paschalis Judaeorum solcmnilas incipiebat die 14. post vesperam, a novihinio mensis 1. idesl,martii, el durabat 7. diebus 407. 408. Vide **ili.**

El haec celebratio habetur in Exodo , in Levitico el Numeris 408. *ad* 411.

Singulis diebus paschae quacnam immolabantur 115.

Paschalis festus dies non poterat anticipari, neque postponi 408. Vide etiam *ibid.*

Paschalis festus dies agebatur m memoriam el honorem transitus Domini 275.

Paschalis Hebraeorum die , occisus est Christus **III.** 415.

Paschalis caeremonia, quanti fiat ab Ecclesia 404. 405.

Paschalis cl pentecostes tempore, dabalur ordinarie Baptismus 290. el Confirmatio 233.

Paschalis nox vocabatur anlilypa firmamenti coelestis 32.

Protermino paschali nos habemus lunam 14. post aequinoctium vernum 409.410.

Passio Chrisli commemoratur in sacramentis 32. 382.

PdS«io Chrisli repraesentatur in sacrificio altaris 304.318. 331.

Passio Chrisli poluil impediri per divinam potentiam 223. 367.

PassioChrisli praedicta a Moyse, quoad locum, diem cl horam 413.

Passio Chrisli debuit eodem dio peragi, quo agnus immolabatur 414. *cl* 416. 417.

Passio Chrisli differt a passionibus martyrum : ratione personae, actus, formae el finis⁷478. 479.

Passio Chrisli est immolatio 489. Vide 420.

Passionis Christi figura fuit immolatio agni paschalis 394. 413. 416. 417.

Passionis Christi circumstantiae aliquae conferunturcum circumstantiis immolationis agni 490,

PerChrisli passionem certis mediis applicatam, salvamur 162. et morimur peccato 101.

Signum purgationis , quam eramus habituri per Chrisli passionem, fuit illa lotio pedum, quam Dominus instituit 132.

In passione sua Christus non instituit Testamentum, sed in ultima coena 253. 490.

Ex omnibus Chrisli passionibus divinitas laedi nullo modo poluil 369.

Ex passione Chrisli vim habent omnia sacramenta 23. 24. 42.

Pastophorium quid sit 402. 403, 406.

Pastor noster Christus 519.

Pastor nullus pavit oves suas, came el sanguine suo, ul Christus fecit 384.

Pater cl Filius cl Spiritus sanctus cum sint una numero essentia, necessario una persona divina esi in alia 644.

Propter essentiae unitatem, semper in Patre inel- ligunlur Filius ct Spiritus sanctus 559.

Ad Patrem dirigitur Oratio; seu Collecta , et sacrificii missae oblatio *ibid.*

Patres Teslamenff veleris,quomodo habuerint gratiam, fuerint hstiflcali , cl impleverint legem 108. 114. 14(1 447.

Patres TesIamcAir veleris in manna an sumpserint virtutem elietn sacramenli,quam nos in Eucharistia sumimus 282.

Paires theologi'quiii appellent Eucharistiam 401.

Patres cur consecrationem vocent preces 427.

Cur probent verum Chrisli corpus per experientiam sensuum 394. Quomodo utebantur Eucharistia 406. cl quae scripserint hyperbolicc 583.

Patres gracci quid intrigant nomine exomologesis 343.

Patrum testimonia pai'fîm prodesse haereticis 458. 459. <

Patrum testimonia multum valere ad probandam veritatem 291. z

Paires antiquos, quinam haeretici approbent, vel rejiciant 507. 5! I. *

Ex verbis apertis sanctorum Patrum , sunl exponenda ca. quae videntûr obscura in aliis 343.

Patientia in persecuulionibus- csl sacrificium improprie dictum 496. Vid<^ v. Sacrificium spirituale.

Patriarchae Testamenti veleris.

Patriarchae non lubrico carnis, sed amore posteritatis operam uxoribus dederunt 737. 781.782. 802 *ad* 80S.

Patriarchae licet ul homines peccaverunt; non tamen peccaverunt iu lege noturae contrahendo malrimonia in gradibus in Levitico postea prohibitis 846.

Patriarcharuip nuptiae cum nullis foeminis , seu polygamia, sacramentum Christi cl Ecclesiae fuisse, non nisi improprie cl materialiter dici polesl 781. 782.

Patriarcharum tempore polygamia eral licita cx dispensatione Dei 781.782. 784. 800. 802. 803. el quare illis sil permissa 799. Vide v. Polygamia.

Patriarchas unam tantum uxorem legitimam habuisse. cuderas vero concubinas eorum luisse, probabile non csl 801. sed magis probabile est omnes fuisse illis veras.uxores, ct quod alioqui

orat illicitum. Dei dispensatione, factum est licitum 804.

S. Paulus vere et proprie vidit Christum oculis corporalibus, in apparitione illi facta in terris, vel in aere propinquo 348. *et scq.* c. xcaecalus c. s. l. ex illius aspectu 358. 359.

Paulus licet conversus, et vas electionis factus, recte ab Anania persuadetur. ut baptizetur, et abluat peccata, quia debuit facere omnia, quae ad peccata remittenda Dominus instituerat 657.

Paulus cur non meminerit sacrificii panis et vini in epistola ad iherosolymitanos 486.

Pauli epistola ad iherosolymitanos quibus Hebraeis scripta 486.

Paulo imposuit nomen Ananias 215. 232.

Paulum et caeteros apostolos, immediate a Deo accepisse Continuationem, sine humana impositione manuum, valde probabile est 232.

Pauperes dicuntur esse corpus Christi 325.

Vide quae dicuntur in illud Matth. 26. Pauperes semper hebebitis vobiscum supra in indice locorum sacrae Scripturae.

Pauperes amandi 727. Vide v. Eleemosyna.

Ob refrigerium pauperum excogitata fuit quoddam convivium. quod ἀγάπη appellatur 472. 473. Vide v. Corinthii.

In summa pauperum Ecclesiae necessitate, vasa sacra vendere licet 552.

Pax et tranquillitas conscientiae sequitur justificationem 122. 727.

Pax datur confirmato ab episcopo 233.

Pacis osculum datur baptizatis 207.

Pacis vinculum servandum in unitate spiritus 201.

Peccatores, seu lapsi post Baptismum quoties in peccata labuntur, toties per sacramentum poenitentiae reconciliari possunt *et scq.* haeresis contraria habetur 593. 599.

Peccatores omnes. unde scilicet Dominus invitat 458. 622.

Peccatores divina voce excitati, figurantur per Lazarum 684.

Peccatores aliquando in hac vita non puniuntur 119.

Peccatores quanti facere debeant Baptismum Christi 202.

Peccatores ante et post Baptismum, quomodo differant 720.

Peccatores nullo modo a fide obedientiae, passionis et satisfactionis Christi abducendi sunt, ad fiduciam actionis propriae 559.

Peccatores in primitiva Ecclesia puniebantur a Deo visibilibus poenis 216.

Peccatores et catechumeni arcebantur in liturgiis Graecorum post illa verba diaconi *Sanciti Sanctis* 435.

Peccatores publici post Baptismum si ad sacram Eucharistiam accedere vellent, quid facere debeant 704.

Hilus reconciliandi lapsos post Baptismum 598. Vide v. Poenitentia, vel poenitentia.

Peccatores quare non semper convertantur, pro quibus sacrificium missae offertur 533. 534.

Peccatorum cor durum et tumidum, per contritionem molliatur et humiliatur 634.

Peccatorum typus fuit . Maria Magdalena 289.

Peccatoribus poenitentia libenter prosunt sacrj. n. m. h. l.

Peccatoribus etiam convenit sacerdotium sancti iherosolymitani externum 70. 71.

Peccatoribus timorem incutiunt Scripturae 6. 7. 8.

Peccatoribus supplicia comminatur Deus 635. 0.

Peccatoribus Christus poenitentiam imperat, dum autem et tempus, et similia definitioni Ecclesiae reliquit 733. 734.

Peccatoribus publicis, poenitentia publica, sollemniter et non solemnis imponebatur, quando locum, et quomodo, habes 627. 628.

Peccatoribus certam mulctam imponi voluit bene per ministros suos in sacramento poenitentiae 720.

Peccatores cum Deus vult ad poenitentiam ducere, a timore poenarum incipere solet 670. Vide etiam 667. 668. *et scq.*

A peccatoribus efficaciter verbum Dei praedicari potest 74. 281.

A peccatoribus quare Dominus noster se tangi; sus est dum hic viveret 683. Vide etiam 5. 289.

Peccatum originale in parvulis ante Baptismum quomodo efficacissime se probare poterant eius Augustinus 142. 143. 173.

Peccatum originale non imputari filiis fidelium haeresis Calviniana 160. contra quam ibid.

Peccatum originale non est materia poenitentiae 176.

Peccatum originale, et reliqua omnia, si quae admissa, cum omnibus poenis peccato debent remitti. nam per Baptismum, quamperlyrium 166. *et scq.*

Peccatum, quod committitur per actum amorem propriae voluntatis a Deo requirit, rationem debet. actum conversionem propriae voluntatis in Deum 174. 646.

Peccatum per scientiam et per ignorantiam 612.

Peccatum in se habet infinitam indignationem etiam nam meretur 650.

Peccatum mortale non potest esse simul cum iustitia 169. 654. *ad IV. ult.*

Peccatum mortale per lepram corporalem -igitur 684. 693. item per vinculum 681. ultra, sanem 693.

Peccatum in Deum, amicitiam simul et iustitiam violat 713. 714.

Per peccatum, infinitum bonum, quod in nobis laedimus 713. 714.

Per peccatum offendimus Deum et saucios in Deum.

Peccati nomen in Scriptura, saepe accipitur; poena, sive poenae reatu 723. 724. eum solute loquitur de peccatis, de omnibus per angelum ligari solet et debet 685.

Peccati tria instrumenta; cor, lingua. manus: pater enim corde, verbo et opere 624,

Peccata mortalia omnia homo vitare potest per gratiam dilectionis, quae gratiam non praecedunt simul infunditur cum remissione peccatorum 658.

Peccata nostra omnia, etiam occultissima indicia a Satana in medium proferenda sunt 6. Peccata omnia causae quaedam sunt, quas et

Deo ipso liabcnius , cl idco non possumus sine sacerdotum iudicio quibus Deus hanc curam commisit, cum Deo reconciliari 679.

Peccata omnia ad tria revocantur 721.

Ptccala frequentissime Deus tum per sc, Ium per apostolos ct prophetas, peccatoribus in memoriam revocabat 639.

Peccatorum recordationem excitat mors imminens CH.

Peccata scribarum cl phariseorum arguebat Christus 639.

De peccatis mortalibus loto vitae lempore poenitentiam agentes laudantur 590. 591.

Peccare non posse hominem vere bnplizatum, fuit error Joviniani. Similes errores vide 186. usque in tin cap.

Peccatorum nnmcro respondet numerus sacramentorum 133.

Peccatum in Spiritum sanctum, non sunl omnia peccata Christianorum 663. Neque est finalis impenitentia 559. 663. Neque peccatum cx malitia 661.

Sed proprie nihil csl aliud, quam veritatem cognitam cl manifestam , Spiritu sancio illustrante, ex malitia improbare,el tamquam doemoniacam, el detestabilem calumniari 664.

Peccatum in Spiritum sanctum est blasphemia in Spiritum sanctum *ibid.*

Peccatum Petri el Pauli non fuit in Spiritum snnctuinscd tale fuit peccatum Judaeorum lapidantium Stephanum ; el tale esse etiam mullorum haereticorum, credibile esi *ibid.*

Peccatum in Spiritum sanctum dicitur irremissibile, non absolute, sed quia ordinarie , cl ul plurimum non curatur, cum directe resistat, el repudiet gratiam Dei, cl cum sil peccatum cx malitia 665.

Peccatum ad mortem dicitur id. quod csl gravissimum, el quod ordinarie non remittitur, sed punitur aeterna morte *ibid.*

Peccata venialia sunl veluli sordes , quae pedibus adhaerent 132.

Peccata venialia vitam animae non cxlinguunl. sed debilitant 439.

Peccata venialia, quotidiana cum sint, quotidiana quoque dc cis poenitentia agenda est 590. 591.

Peccata venialia remittuntur in Eucharistia 139.

Peccata venialia, possinlc purgari per caeremonias quasdam Ecclesiae. per modum impetrationis lanium , an etiam per applicationem Chrisli meritorum cx opere operato **IVI.**

Peccatorum venialium veniam impetrat qui baptizatus est, si eam petat per gratiam, quam in Baptismo accepit 193.

Peccatorum reliquiae dicuntur peccata quae interdum ex ignorantia remanent post omnia sacramenta, sire mortalia,sive venialia sint: item quidam torpor, moeror,aul tristitia, quae cx peccato relinqui solet 760.

Peccati poena. Vide v. Poena.

Precatum nullum manet impunitum 711.

Pro peccato poena septem annorum imponebatur, et pro differentibus peccatis differentes poenae 733.734.

In poenam peccati saepe infligitur homini mors ipsa 716.

Afflictiones hujus vitae,non sunt ila connexae cum peccatis, ul non possint esse separatae 119.

In poenam peccati mullis fle caussis imponitur peccatoribus muleta a sacerdotibus 720.

Ob peccatum unius non punitum ut oportebat, saepe in totum populum Dei furor accenditur 721.

Peccati odium 670. item dolor el detestatio. Vide v. Contritio. Detestationi peccati quomodo tribuatur justificatio 645. 646. el quomodo propositum vitae melioris includat 641. *nd* 613. Deo odio sunl peccata 186.

Peccata non tolli per Baptismum, sed tantum tegi, tolli aulem tandem per mortem, fuit haeresis Originislarum 183.

Peccata remitti per memoriam Baptismi,csl haeresis Calvinislarum , cl mullorum Lutlieranorum 436. 137.

Peccata remittuntur per Baptismum, cx opere operato, idest, vi sacramenti 91. 92. usque ad 94. item 96. usque ad 99, 184. 185. *ct scq.* 192. Vide an promittatur in sacramentis remissio peccatorum 39.

Peccata Baptismo abluere secundum novum tropum Calvini, nihil est aliud, nisi acciperc testimonium, seu sigillum acceptae justificationis, idque ad fidem roborandam el confirmandam , contra quod figmentum.Vide 91.92.Vide alia 601. 679.

Peccatorum remissio tribuitur Baptismo Chrisli, ul immediatus ejus effectus, hoc autem non tribuitur Baptismo Joannis. 202. Vide 196. 198. 199.

Peccata futura non delentur per Baptismum 192. 193.613.

Peccata post Baptismum commissa, cum non possinl remitti per Baptismum jam praeteritum . quaerendum est aliud remedium, magis arduum el difficile , idesl , sacramentum poenitentiae. 192.

Peccata mortalia qui commiserunt . tenentur jure divino Poenitentiam agere, cl reconciliationem cum Deo quaerere 647. 677.

Peccata, sive homo peccator est materia remota sacramenti poenitentiae, cum ad peccata delenda, sive ad hominem peccatorem curandum absolutio a sacerdotibus impendatur 614. 615. 617.

Causa efficiens remissionis peccatorum csl absolutio el quo concurrant actiones poenilcnlis 599. Vide v. Absolutio.

Peccata remittendi potestas data apostolis 601.

Potestas remittendi peccata dalur Ecclesiae praepositis, fidelibus tantum baptizatis peccata remittendi, eosque certo ritu post Baptismum reconciliandi 602. 603.

Peccata remittendi potestas non fuit in Testamento veteri 607.

In remedium peccatorum post circumcisionem perpetratorum non erat dalaJudacis circumcisio, sed sacrificia.expiationes el confessiones peccatorum 611. Vide 109 *ad* 111. 116. 117.527.528. 538. 566.

Peccala expiabantur sacrificiis veteribus quoad poenam temporalem, et quoad immunditiam legalem, non quoad culpam et poenam gehennae neque pro omnibus peccatis erant instituta sacrificia, sed pro aliquibus i 16. 117. 683.

Peccatorum remissio non promittebatur in veteribus sacramentis 114. et particulariter circumcisionem non habuisse hanc promissionem annexam 116. 117.

Sacrificiis pro peccato respondet nostrum sacramentum poenitentiae 49. Vide sacrificia pro peccato 112. 116. 117. 527. *nd* 529. 542. 566.

Peccatorum remissio est una ex promissionibus Testamenti novi 529.

Peccata omnia postquam fideles olim privalem sacerdoti confessi erant, ad quam privatam confessionem solum tenebantur : consueverant etiam peccata aliqua graviora publice confiteri, et publicam poenitentiam suscipere , juxta sacerdotis consilium 704. Vide de publica poenitentia 626.

Peccata aulem occulta, secreta habebantur a presbytero ad confessiones audiendas constituto 127.

Aequae unquam Horae fuit hujusmodi ritus, vel peccata occulta publice confiteri, sed tantum in angulo Campaniae; qui quidem usus postea sublatus est 704.

Ad veteres canones de confessione privata hanc appendicem addiderunt multi episcopi, vel tenebantur peccatores publici qui ad Eucharistiam accedere vellent, presbytero poenitentiario privatim omnia sua peccata confiteri; et deinde ad ejus arbitrium publice in Ecclesia, tamquam in theatro, peccata publica pandere et poenitentiam publicam agere 704. 709.

Totum hunc ritum de presbytero poenitentiario de publica poenitentia et publico confessione abrogavit Neclarius 705 *ad* 707.

Peccata dicitur Deus projicere, delere, non videre, non imputare, legere, et non recordari iniquitatum eorum, qui ad ipsam redeunt per poenitentiam; non quia non eos puniat temporali aliqua poena, sed quia non retinet cum illis inimicitiam 611. 642. 654. 655. 733. 734. 7U. Videsive placet 167.

Peccata omnia, sive ante Baptismum, sive post Baptismum commissas. Cbrisli sanguine et redemptione purgantur 721. 727. 732. 738. *ad* 740. scu per Christi meritum 594. per sacrificium crucis 745. 746. Vide v. Crucis sacrificium Vide etiam 101. 126.

Peccata post Baptismum commissas, merito passionis Christi delentur quoad culpam et poenam aeternam tollendam ex parte lamen nostra requiruntur opera laboriosa, quibus pro reatu poenae temporalis divinae iustitiae satisfiat 732. Vide etiam 721. 727.

Id peccatorum remissionem requiritur pretium liberationis, et ut pretium in particulari applicetur hominibus 520. Vide etiam 521.

Peccatorum remissio, quod allinet ad reconciliationem amicitiae, et poenam mortis aeternae, gratuita est, sed quoad poenam temporalem, illa

est gratuita, vel etiam per satisfactionem aliquam posse non dubitemus 737.

Peccatorum gratuita remissio; et redemptio peccatorum per opera bona in Scripturis ulnroque habetur, et cur gratuita remissio dicatur 738.

Peccatorum plena remissio, quoad omnem poenam realem, praemium est operum honorum, id est, post conversionem et culpae remissionem 742.

Peccatorum plena aliqua integra remissio, quae culpam et poenam realem aeternam, solum temporalem non habetur nisi completis canonicis satisfactionibus per opera laboriosa 733. 743.

Satisfacere aulem pro peccatis in Deum commissa nemo illi potest, nisi aliqua acceptatio auctoritatis natio intercedat 713. 714.

Peccatorum nulla est multitudo, vel gravitas, et per veram poenitentiam non expiatur 66*. *seq.*

Peccata in Deum difficilius expiantur, quam in homines 663.

Peccatorum venia non acquiritur meritis, sed tantum; nemo enim potest Deo satisfacere nisi reconciliatus 592.

Peccatorum, venia et vera medicina, est meritum passionis Christi, quae medicina applicatur; verbum absolutionis iis, qui per contritionem, et confessionem, ac satisfaciendi propositae eam percipiendam rite praeparantur 593.

Peccatorum remissionis causa efficiens, non est ipso humano ac proprio opere poenitentiali, sed ipso verbo, per sacerdotem nomine Deo praestitutum constituitur 593.

Ad oblinendam remissionem peccatorum necessaria fides 593.

Peccatorum remissio per Contritionem et Confessionem. Vide v. Conversio, Contritio et Confessio, et vide etiam 605. 606. 618.

A peccatis occultis et oblitis, de quibus Controversia formalis haberi nequit, liberamur per contritionem et confessionem post diligentem inquisitionem 617.

Peccatorum remissionem possumus aliquo modo per meritum ex operibus cum auxilio Dei percipere 653. Vide 723. 724.

Nemo sanctus est, nisi post remissionem peccatorum 656.

Pro peccati venia sunt lacrymae et fletus 726.

Peccatorum redimendorum subsidia 738.

Peccatorum mortalium remissio quando habet in Eucharistia 438. Vide etiam 432. 433. 437.

Quae fiunt ad peccata purganda nihil prosunt sine percepto Baptismo 193.

Peccatorum spiritualis remissio Infidelibus. Vide Illi 117.

Unum peccatum non remittit Deus quoad culpam et poenam aeternam, quin remittat omnem 116. 117.

Ad remissionem peccatorum, concurrebat Christi meritum, virtus sacramenti, et proprii dispendio per ipsam poenitentiam, quae sine fidei» aliarumque virtutum haberi non potest. JCD.

De propria dispositione solum dubitari polesl, nuni ca sil qualis requirilur 20. Non nutem de mortisClirisli prelio, eide sacramenti efficacia *ibid.*

Certitudo, quae haberi polesl de remissione peccatorum, moralis csl cl humana, nec lam fidei, qunm fiduciae , cl qui huc carent, non sunl proplcrea infideles, neque ideo inutiliter sacramenta percipiunt 91. 92. 585. 592. Illoc longe .diter docent hocrelioi 585. 595.

Credere sibi remitti, uul remissa esse peccata, ad Confessionem non requirilur, quod dicilur conlra Lulheraiios 620. *ad* 622.

In prima peccalorum remissione, quae fit per Baptismum, condonatur omnis culpa cl poena, ct proinde nulla csl necessaria satisfactio: in 2. vero quae III per poenilenliam, necessaria Cat satisfactio, cum, remissa culpa cl poena aeterna remaneat renlus poenae temporalis 739. 740. Vide etiam 142.143. 727. 732. 738.

id primam cl secundam remissionem peccalorum cooperantur opera nostra per inodum impetrationis el dispositionis 738.

Peccata nostra ubhiil Christus in Jordane 202.

Pcccala quomodo cavere debeamus post Baptismum 190. 191. 194. Vide eliam 32. 43.159.177. 178. 186.

A peccatis quomodo deterreat nos Apostolus 193.

A pcccalis cavere debemus, Ium propter malum peccati,Ium quia incertus csl peccantium exitus 663.

Pracservatio a futuro peccato dicilur redemptio .767. 568.

Pro peccato olTerre sacerdotis esi 529.

Ob pcccala non auferl Deus hominibus potestatem ordinis, neque jurisdictionis 74. Aequc aufert naturales potentias ad opera naturalia, neque supernoluralcm potestatem ad opera supemalurolia *ibid.*

Pectoris tunsio poenitentiam indicat 556.

Pentecostes. Vide supra v. Festi dies.

Persae qui connubia cum parentibus cl sororibus permittebant, ab omnibus reprehenduntur 853.

S. Petrus super aquas ambulavit 357. *ad* 359.

Pelri limor mundanus 854. Ejus peccatum non fuil in Spiritum sanctum 781. 782.

Pelri contritio cum proposito non peccandi de caetera 644. Hacc contritio orta est cx Christi aspectu 638.

Petri confessio, fletus cl bichrymne 7 10. 741.

Pelri cliarilns in negatione Christi, dicilur sopita, quia slnlim rediit 662.

Pelri umbra, ul eliam Pauli sudarium conferebant sanitatem corporalem 215.

Petro esse summum sacerdotem in loto orbe lerarum. fuil ordinarium munus 231.

Petro apparuit Christus 348.

A Petro roiiiima Ecclesia didicit, qualiter divina mysleria celebrari debeant i 15. 563.

Petrus Lonibardus magister sententiarum laudatur 21.731. Idem defenditur a calumniis Calvinii 275.

Pelri Lombardi lextus in lib. 4. disl. 26. emendandus 786.

Idem,quando negal omnia sacramenta esse a Cliristo instituta, per institutionem intelligerc voluil promulgationem 66.

Pelri Lombardi opinio dc publici genere baplizalorum a Joannc'erronea censetur 195.

Pelri a Solo opinio de Matrimonio non lam a Christo instituto, quam confirmato, quod cral legitimum, tuto defendi non polesl 783.

Phantasma tangi nequii 394.

Phantastica corpora quae sint 391.

Pictores saepe decipiunt oculos, vel imaginatiorem inluenlium 285. 286.

Pingi possunt corpora humana apparentia, licel vere humana non sint, ul palet dc imaginibus angelorum 293. 294.

Piscis numen graccutn '/(iò quod mysterium contineat 94.

Platina saepe reprehenditur, quod Marlinum Polonumsequulus in varios errores incidcrl700.701.

Idem in vita Sixli I. falso dixit Leonem III. fuisse primum qui thus adhibuit 557.

Poena quae passim ponebatur conlra eos, qui aliquam caeremoniam omisissent , et poena quae dabalur pro transgressionc praecepti de circumcisione 115.

Poena aeterna licel sil remissa per contritionem; tamen vere remittitur per Absolutionem, quia in volo el pacto hujus absolutionis remissa fuerat 662.

Poena illa, quae luenda restai posl culpae remissionem, csl illa ipsa poena sensus, quam in gehenna pali debuisset peccator , remota solum aeternitate 715.

Poena gehennae complectitur poenam damni, poenam sensus, cl ulriusque poenae aeternitatem *ibid.*

Poena tota remittitur simul cum culpa in Baptismo 721. 727. 732. 738 *ad* 740.

Post remissam culpam per poenitentiae sacramentum, saepe remanet debitum luendae poenae temporalis, turn in alia vila, tum eliam in praesenti 715. 744.

Poena temporalis purgatorii nostris operibus redimi polesl 735. 736.

Poena temporalis hujus vitae,certis peccatis a Deo infligi solet 715. *ct seq.*

Poena temporalis, qua puniuntur homines a Deo cl ultio est peccalorum, el simul remedium contni futura 715.

Poena sponte suscepta el fructus dignus poenitentiae 726.

Poena septem annorum pro peccato 733. 731.

Poenae aeternae reatus in reatum poenae temporalis mutatur, quando quis perfecte ad Deum convertitur 662.

Poenae gehennae limor bonus el utilis 667. 668. a poenarum timore incipere solet Deus, cum peccatorem ad poenilenliam adducit 670.

Poenae temporaiis remissio ad graliam cl justitiam perlinet ; quia debetur remissio poenae temporalis satisfactioni, si fiai, sed grulia quae non dcbelur, praecedat, ul fiai 737.

- Poenae temporales alterius vitae, quae in purgatorio luendae essent. redimi possunt jejuniis, precibus, eleemosynis, aliisque piis ac laboriosis operibus hujus vitae 717.
- Poenae temporales hujus vitae interdum non possunt redimi, sed necessario perpaliendae sunt 717.
- Polest aliquando reatus poenae temporalis, qui interdum remanet post amicitiam cum Deo reformatam, bonis operibus tollit. *ibid.*
- Poenae et opera laboriosa in hac vita sponte suscipi possunt, quibus reatus poenae temporalis expiatur 718. 719. 735. 743- 744.
- Poenae debent a sacerdotibus injungi, ut realis peccati praeteriti expiatur 720.
- Poenae vindictae nomine intelliguntur a Paulo 725.
- Poenae temporales a Deo immissae post reconciliationem 718. 717. 741. 743. 744.
- Hae poenae, quibus Deus amicos suos affligi sinit, et sunt materia virtutis, et ultio peccatorum 590. 591. 718. 717.
- Solvuntur argumenta Calvinii, quibus probare conatur omnem temporalem poenam nobis remitti, quotiescumque nos Deus in gratiam recipit 741.
- Poenae damnatorum continent multa miracula 703.
- Poenam temporalem non semper deprecantur prophetae, cum veniam peccatorum petunt 743.
- Poenam omnem et culpam Christus remittebat, nec satisfactionem exigebat 708. 709. 733. 734. 744.
- Poenae poenis omnibus, ut etiam pro culpis satisfecit Christus 585.
- Poenitentiae certitudinem moralem et humanam, seu fiduciam quondam possunt habere, sibi esse remissa peccata post perceptionem sacramentorum 585. Item 100.
- Poenitentiae, Christum super omnia diligentes consequuntur remissionem peccatorum, si autem per inchoatam dilectionem Dei disponuntur ad gratiam, nondum obtinent remissionem peccatorum 057.
- Poenitentiae peccatorum suorum veniam oblinere possunt, per veram contritionem, ante sacramenti susceptionem 054. 055. c/seq.
- Poenitentibus suadet eleemosynarum largitio 728.
- Poenitentium actiones non habent vim sacramentalem justificandi, nisi ut sunt instrumenta Dei. Vide v. Contritio. Confessio et Satisfactio, circa quae dicuntur 592. 593.
- Poenitentium utilitas in multa illis imposita a sacerdote 720. 721.
- Poenitentium status significatus per sacrificium pro peccato 481.
- Poenitentium reconciliatio. episcoporum et presbyterorum propria 613.
- Poenitentibus omnibus in articulo mortis communicatio danda, etiamsi nulla, aut non plena praecesserit satisfactio, dummodo admoneantur. ut si forte supervixerint, integre poenitentiam sibi injunctam expleant 720. 721.
- Omnibus vere poenitentibus evangelium promittitur remissionem peccatorum 168.
- In poenitentia requiritur detestatio peccati, cum proposito vitae melioris 024.
- Poenitentiam acturus, in damna quae gignunt oculos mentis intendit 070.
- Impoenitentes passim accusant Scripturae, et poenas eis gravissimas comminantur (HG).
- Impoenitentia gravissimum peccatum 616. 649.
- Poenitentium nomine apud veteres, soli publice poenitentiae intelligi solebant 027. ad 629. 701. Vide infra ubi de divisione poenitentiae in publicam et solemnem.
- Poenitentiae sacramentum.*
- Qui auctores scripserint de poenitentia 581. < 584.
- Deteguntur imposturae et mendacia quaedam consensu siora Lullieri 585.
- Calumnia et mendacia Melancthonis 566. Tilemanni Ilcshusii 588. Joannis Calvinii et Hieronymi Bczac 590. 591. et Martini Komnili 591.
- De nomine poenitentiae variae etymologiae adducuntur ab haereticis 598. 597.
- Poenitentiae latina vox, non est apud Ciceronem: sed tamen est verbum poenitendi, a poen, poenitum. et etiam poenitentia, includens delictum facti et desiderium puniendi 598.
- Voces hebraeae פנח et פנח et graecae σοα et μετανοα, et latina, *poenitentia*, secundum Scripturae et bonorum nudorum in mente non solum mentis mutationem, aut erroris satisfactionem, sed etiam detestationem peccati praeteriti, et vindictam sponte assumptam significat 596. 597. 640. 644.
- Poenitentia vera potest vel in sola mentis conversione, et interna peccati detestatione consistere; vel etiam externis signis, moerore, lacrimis, confessione, corporis afflictatione se prodit. 598.
- Poenitentia interna, nisi habeat adjuncta signa externa, sacramentum dici non potest: potest citum, et ut plurimum solet vera poenitentia habere adjuncta signa externa *ibid.*
- Poenitentia signis externis manifestata, accedente ad eam verbo absolutionis, est sacramentum divinae legis proprie dictum 599.
- Poenitentia ut sacramentum, a merito obedientiae, passionis et satisfactionis Christi pendet; neque absque fide in Christum ullus a peccatis absolvi vel reconciliari cum Deo potest 599.
- Poenitentia ipsa, quae in actione consistit, sacramentum appellatur, quia nomen sacramenti, materiae aptius tribui solet, quam formae *ibid.*
- Poenitentia sacramentum est proprie dictum 601. et *seq.* 130. 131.
- Haereticorum sententiae habentur 20. 125. 591. 599. *c/seq.*
- Solvuntur argumenta Calvinii et Komnili 613.
- Quae requiruntur in sacramento proprio dicto ut omnia inveniuntur in hoc sacramento 601.

Poenitentiae sacramentum habet symbolum seu ritum externum cumque duplicem, confcssoncm poenilenlis, cl verbum absolutionis 130. 131. G01. *ad* 603. 605. 606.

Poenitentiae sacramentum habet promissionem gratiae 130. 131. 210. *ad* 242. 602. 603. 606.

Poenitentiae sacramenlum habet mandatum , seu institutionem divinam 130. 131. 602. 603. 733. Î3I.

Poenitentiae sacramentum nulla habet alia signa praeter verba, nam forma csl absolutio; maleria remota sunl peccalapnalcrin proxima sunl actus poenilenlis, idesl, Conlrriio, Confessio et satisfactio, quatenus signo externo produntur 50. 606.

Elemenluin, quod in omni sacramenlo requiritur, quod sil iu hoc sacramento 606.

Poenitentiae sacramentum a Christo institutum post resurrectionem, el idcirco, in Testamento veteri non fuit potestas remittendi peccatu; neque Nathan, aul ullus alius, ul Dei minister,peccatores absolvit; sed tantum a Deo jam absolutum prophetica virtute cognovit cl renuntiavit 593. 606. 607.

Poenitentiae variae definitiones 602. 603. *el seq.* alque octo conditiones, quas requirit liemnilius in sacramentis (quae referuntur el refelluntur 37.38. clseq.) ipso invito ostenduntur convenire sacramento Poenitentiae 602. 603.cl idem fit de definitione sacramenti,quae adfertur a Calvino, quae habetur 42. et ostenditur quadrarc sacramento Poenitentiae 604.

In hoc sacramento, quid sit sacramenlum lanium, quid ras tantum , quid res el sacramenlum 605.

Poenitentia est praeterita mala plangere , cl plungenda non committere, haec cl aliae definitiones, quae habentur 588. G2I. 622. 640. 653. 614.explicantur 625.

Calvini autem definitio refellitur 590. 591.

Poenitentiae sacramenlum an m aliquo excellât caeleris sacramentis 138. cur enumeretur quarto loco 138.

Poenitentiae sacramenlum, quam analogiam habeat cum re significata 32.

Poenilcnliae sacramenlum habet formam iudicii 283.

In sacramento Poenilcnliae sacerdotes potestate iudiciaria, sed ministerial), ul Christi ministri, non ul reges, cl Domini peccatores absolvunt 607.

Poenilcnliae sacramenlum non habet fundamentum, testimonium,aul exemplum in concionibus Baptistae, cl in toto Testamento veteri 607. *ad* G09.

Poenilcnliae sacramenlum, ul utiliter percipiatur, dolendum csl dc peccato praetento, el propositum concipiendum vitae melioris; confitenda sacerdoti omnia peccata mortalia,quae ad mentem post examen venerint,ct nrrnlcla subeunda (piam sacerdos imponet 587. 639. *ad* 642. 614.

Poenitentia integra , praelcr internam conversionem el gemitum, externos eliam labores, alque opera satisfacloria comprehendit 711.

Per Poenitentiam non significatur sola resipiscencia *ibid.*

Ad Poenitentiam requiritur montis conversio , oris confessio cl peccati vindicia 725.

Poenitentiae amaritudo ct labor 670. Vide v. Contritio.

Poenitentia sine gratia Dei acquiri non polest 638. el seq.

Poenitentia secundum habitum debet esse perpetua; secundum actum vero, non item 589. certis autem temporibus agenda 618. 649. 677.

Poenitentia privata toties iterari potest. quoties quis in peccatum lapsus fuerit 590. 591.

Poenitentia perpetua pro certis criminibus imperata in veteribus canonibus *ibid.*

Poenilcnliae tempus non esi nisi in hac vita ; in die autem iudicii sive universalis, sive particularis, nulla erit utilis poenileniia 663.

Poenileniia agenda de omnibus peccatis 643 ncc poenitentia unius peccati Deo placet. ncc vera poenitentia est ubi in aliis durat obstinatio 590. 591.

Poenitentiae verae certissimum argumentum est, vitae novitas 640.

Poenitentiae digni fructus qui sint 725. 726. 736.

Ad Poenitentiam cohortatur nos Paulus 608. 609.

Poenilcnliae sacramento respondebant sacrificia pro peccato in veteri lege 50.

Poenitentia in Scripturis non dicitur nisi a peccatis,sive ab operibus mortuis: nec poenitentia est omnium hominum,sed peccatorum lanium.justis enim Deus non posuit Poenitentiam 623. 625.

Poenilcnliae sacramentum an a sacramenlo Baptismi diversum sil.

Haeretici dixerunt Baptismum esse Poenilcnliae sacramentum. et lapsos post Baptismum reconciliari posse per Baptismi memoriam 610. Vide 492. 193. 436. 437. quibus locis refutantur.

Si quis sacramenta contundens.ipsum Baptismum, Poenitentiaesacramenlumesse dixerit.quasi hacc duo sacramenta distincta non sint. atque adeo Poenitentiam non rccle secundam post naufragium tabulam appellari, anathema sil, ul inquit trident. 611. *et seq.* solvuntur objectiones 613.

Non sine magnis fletibus cl laboribus ad eam integritatem reconciliationis pervenire possunt, qui post Baptismum, Poenitentiam agnnl. ad quam facili negotio per Baptismum ante pervenerant 612. Vide 192. 193.

Poenitentia csl secundo tabula post naufragium 192. 588. 589. 612. 614. 615.

Poenitentia el perfecta conversio dicitur Baptismus flaminis 467.

Poenitentia csl Baptismus quidam laboriosus 588.

Poenitentia in quo differat a vero Bapiismo 591. 721. 732. 738. Item vide qua ratione comparetur cum Confirmatione 219. 220. el cum extrema Unctione 760.

Poenitentia necessaria iis, qui post Baptismum lelhaliler delinquant 63.

El per Poenitentiam curari quidem possunt qui

post Baptismum labunlur, non aulem renovari : quod est proprium Baptismi 611.

In sacramento Poenitentiae homo accipit medicamentum contra morbos cl vulnera peccatorum 122. el applicantur Chrisli merita per modum emplastri vel pharmaci ad curanda vulnera 139. Unde per illud recuperatur gratia amissa pusi Baptismum 192. cl culpae actuales purgantur , idque ex Christi sanguine 586. 589.

Poenitentia ct Baptismus instituta ad peccatum immediate tollendum 531.

Poenitentia via est ad justificationem et proinde prior est justificatione 168. 623. 640. 653.

Poenitentiae linis est jusliflealio 624.

Quid intersit inter justitiam vindicantem el Poenitentiam reconciliantem 624.

Poenitentiam requirit cl effcil charilas 647. Vide 644.

In Poenitentiae sacramento justificatio donatur gratis per fidem sine operum merito,ob Chrisli passionem cl morlem 594.

Poenitentia donum Dei est, el quomodo justificationis gratiam per illud mercamur 590. 591.654. 655. Vide v. Conlrilio.

Poenitentiae actibus cum speciali Dei auxilio factis mereri aliquo modo possumus ipsam remissionem peccalomm el gratiam bene operandi 653.

Poenitentiae perfectae, quae cx fide, spe el charitaie procedit, tribuitur remissio peccatorum eliam anlc absolutionem 654. 655.

De partibus essentialibus sacramenti Poenitentiae.

De absolutione, quae sine dubio ad partem essentialem hujus sacramenti pertinet. Vide v. Absolutio 599. 614. 615. Item 617.

De materia remota nimirum peccatis, vel homine peccatore, similiter. Vide v. Peccatum. Dicuntur enim Materia remota, seu circa quam operatur sacramentum Poenitentiae , sive subjcclum in quod agit virtus sacramentalis, el actiones poenitcnlis materia vocatur, cx qua sacramentum adjuncta forma constituitur 617.

Nonnisi absurde dici potest , Poenitentiae sacramentum cx Baptismo cl Absolutione constare 614. 615.

Nullus est ritus a ministro adhibitus, praeter verbum Absolutionis. qui sacramenti hujus materia recte dici possit *ibid.*

Actio poenitentis quasi materia el verbum sacerdotis quasi forma sacramenti Poenitentiae,rationem atque essentiam complent 616.

Dicuntur nutem istae actiones quasi materia, quia non sunl res aliqua solida permanens ct tractabilis, qualis in nullis aliis sacramentis cernitur 618.

Hujus sacramenti materia el forma aptissime cl elegantly explicatur 50 *ad* 52. Illequirunlur autem verba pro forma 54.

De materia sacramenti Poenitentiae nihil certi in Ecclesia fuisse ante contum annos,est maximum WOladum Kemnili 617.

Manus impositio quae sil a sacerdote in poenitentia reconciliatio; similiter signum crucis super ipsum poenitentem manu sacerdotis expansum, et molus ille visibilis linguae cl labiorum, qui in verborum pronunciatione exercetur,omni modo ad essentiam hujus sacramenti pertinent 616.

Minister vero hujus sacramenti proprie est Sacerdos, qui formam Absolutionis pronuntiat et in quo poenitentem interrogatur cl injunctam huius actionem accipit. Poenitentem aulem licet aliqui faciat ad sacramentum illud pertinens: non licet minister, sed ministri cooperator dici dei ; 618.

Poenitentiae sacramentum peti debet a proprio rummarum suarum pastore, vel certe ob hoc, quia communi pastore totius Ecclesiae ad Idniuo facultatem habet 587.

Poenitentia ul virtus est, non componitur ex partibus, cum sil habitus quidam simplex, proprius non sunl partes, sed actus ejus Contritio, Confessio et Satisfactio 619. 623.

Poenitentia ut sacramentum duabus partibus testatur, materiali el formali. Ad materiale pertinent illi actus poenitentiae virtutis, qui sunt, etiam poenitentiae actiones: Ad formalem Tero solutio sacerdotis 619.

Poenitentia post Baptismum , materia sacramenti est. el confessionem singulorum peccatorum, quae opera quaedam laborioso exigit 608. 609. Haereticorum sententiae variae.de partibus Poenitentiae, sive de actionibus in poenitentia poenitentiae, sive de actionibus in homine poenitentiae necessariis, ut absolutionem percipere possint. referuntur 620. veritas confirmatur 621. fides el solvuntur objectiones contrariae 625.

Terror animo incussus a lege . quem Luther; contritionem; sive mortificationem appellant.» recte inter partes poenitentiae numeratur(618). Vide supra de hoc errore 591. 595. 629.

Poenitentia non est terror ex minis incussus, sed effectus, seu fructus quidam ejus terrons 621. 622. 624. 625.

Terrores sine poenitentia,el poenitentia sine Itribus aliquando esse potest. Unde non dicitur inter partes poenitentiae numerari,el illi solutus, sive actus, qui ex ipsa virtute poenitentiae prodeunt, sunl poenitentiae partes 621. 622.

Fides non est pars poenitentiae, licet ad eam exciendam necessario requiratur 621. 622. Videtiam 585. 588. 590. 591. 595. 621. 622.

Fides el poenitentia cooperantur ad impetrandi remissionem peccati 738.

Non sunl omnia bona opera, quae post mortificationem fiunt inter partes poenitentiae numeranda 620. 623.

Non recte ponuntur poenitentiae partes, mortificationis el vivificatio, ad eum sensum, quo a Call et Beza accipiuntur 623.

Quorum haecresis habetur *ibid.*

Tres sunl partes Poenitentiae. Contritio, Confessio et Satisfactio *ibid, et seq.* et in particulari v. in propriis locis.

Partes Poenitentiae dicuntur esse tres, quia te.

dem sunt poenitentis actiones, quae in sacramento reconciliationis , ad remissionem peccati exiguntur *ibid.* 625.

Poenitentiae voluti tria instrumenta sunt 1res istae partes,quemadmodum tria sunt instrumenta peccandi, cor, lingua, manus 624.

Poenitentiae 1res illae partes,adjuncta forma Absolutionis, peccata remitti, non laen ea remittunt simulantibus (ut mentitur Kernilius), sed vere ac serio poenitentiam agentibus , contritis, confessis. atque ad satisfactionem subeundam paratis 626.

Actiões poenitentis non habent vim sacramentali justificandi, nisi ut instrumenta sunt Dei 593. 599,617.

Actio poenitentis signum est sensibile gratiae justificantis a Deo institutum , et ex ejusdem promissione concurrit ad remissionem peccati 617.

Poenitentiae sacramentum consistit essentialiter in actu ejus qui sanctificatur , atque ita 1res illae partes. quae sunt partes materiales, in actione poenitentis consistunt 589.

Actio poenitentis non est pars sacramenti,nisi quatenus potestati sacerdotali subjicitur, et a sacerdote dirigitur. et jubetur 592. 599. 618.

1res istae Poenitentiae partes,non solum requiruntur in ordine ad sacramentum . sed etiam extra sacramentum suo quodam modo sunt ac fuerunt necessariae in omni lege 623. Vide exempla Ninivitarum , v. Ninivites , et etiam Davidis 624. 6*6.

Poenitentia et conversio hominum ad Deum. non absimilis esse debet illi, quae est filii ad parentem, servi ad Dominum; uxoris ad virum,in quibus inveniuntur 1res istae partes 624.

Poenitentiae partes visibiles in verbo Dei fundatae sunt 625. et qualis sit ista Poenitentia de qua hic agimus 624.

Indignatio et vindicta inter alios actus Poenitentiae numerantur 641. 612.

Actus ille, quo nolumus Deum offendisse , et propositum vitandi peccata,Poenitentiae actus sunt, cum absolute charitatis etiam sint 644.

Actus Poenitentiae suggerit natura ipsa 613. 615.

Poenitentia *non sacramentalis*.

Poenitentia ut virtus, non componitur ex partibus, cum sit habitus simplex 619.

Cujus justitiae pars sit 614.

Poenitentia ut virtus semper necessaria fuit, et semper in usu; alia ut sacramentum a Christo institutum, in solo Testamento novo locum habet 607.

Extra sacramentum facile fieri potest, ut sine confessione et satisfactione , per internam contritionem Poenitentiam quis justificetur 623. 625. et quovis momento temporis 651.

Poenitentia Ninivitarum 637. Vide supra v. Ninivites.

Poenitentia quam Christus et Joannes Baptista praedicarunt, idem sacramentum non fuit, quia defuit illi pars essentialis sacramenti potissima, Bciuwnti Vol. III.

nimirum verbum Absolutionis . confessioni peccatorum adjunctum 201. 593. 607.637. Vide etiam 611. 615. Ubi de Baptismo Joannis, qui dicebatur Poenitentiae.

Poenitentia quae Baptismus praecedit, sacramentum non est, neque distinctam illam ac particularem peccatorum confessionem, neque laboriosa illa opera necessario postulat 608. 609. Neque hoc sacramentum Poenitentiae percipere possunt, qui Baptismo carent 193.

Poenitentia necessaria in Baptismo adultorum qualis 87. 175. 602. 603.616.

Poenitentia optima, nova vita, proverbium explicatur 640.

Poenitentiae sacramentum non fuit in Testamento veteri 588. 606. 607. Neque etiam post adventum Christi, cuiquam est sacramentum,ipsa poenitentia; ante Baptismus 588.

Poenitentiae falsae exempla in Scripturis 663.

Poenitentiam esse rem amaram et asperam 670.

Poenitentiam in die mortis, vel iudicii esse nimis seram, et inutilem 663.

Poenitentia publica ea est, in qua peccatum commissum publicatur,et pro eo publice coram Ecclesia peragitur satisfactio 626. Privata vero illa est, in qua peccatum soli detegitur sacerdoti, et satisfactio occulte , ac privim injungitur peragenda 626.

Peccatum occultum publicare, et pro eo poenitentiam ita publicam imponere non licet 626.

Poenitentia publica instituta erat, ut poenitentis publica illa confusione accepta, partem poenae quae peccatis eorum debebatur, lucret 706. 707.

Poenentiam publicam sustulit Neclarius 705 *ad* 707.

Super poenitentis publicos presbyter quidam poenitentiarum constituebatur 703. 704. Vide quae notantur supra in v. Peccatum.

Poenitentia sollemnis, seu humillima, seu communiter publica, non nisi pro gravissimis criminibus, quae totam civitatem conturbassem , magnumve scandalum attulissent, imponi consueverat 627. 628.

Publica autem non sollemnis.pro publicis peccatis licet non ita gravibus imponi consueverat *ibid.*

Poenitentia sollemnis semel tantum concedebatur, publica vero non sollemnis saepius 589. 627. 628. Vide etiam 688. 689.

Poenitentiae publicae ritus post Christi ascensionem institutus est 626.

Poenitentia sollemnis sacerdotibus imponi non poterat (secus dicitur de non sollemni), et contra qui poenitentiam sollemnem egissent,ad Ordines promoveri nequebant 627. 628.

Poenitentia sollemnis non poterat imponi conjugalis sine mutuo consensu, quod locum non habet in Poenitentia non sollemni 627. 628.

Poenitentia sollemnis a solo episcopo indicabatur et ab eodem reddebatur , pax poenitentibus, at Poenitentiam non sollemnem presbyteri quoque injungere poterant, et poenitentis reconciliare *ibid.*

In reconciliatione poenitentium imponebatur ma-

mis, quae manus impositio non erat sacramentum 221. 222.

Poenitentibus ante plenam satisfactionem.pax non dabatur 726.

El ante absolutionem cl antequam ad Eucharistiam accederent, imponebantur opera laboriosa et satisfactiones, cl simul eliam ab ipsis explebanhir 436. 437.720.742.

Poenitentiae sollemnis varii ritus. Habitus enim poenilenlium eral certus, quo distinguerentur a caeleris, nempe pulla vestis, cilicium, et caput detonsum, exceptis foeminis 629. unde hoc ortum habuit 726.

Locus poenilenlium varius oral pro varietate criminum, nam aliqui postponebantur omnibus catechumenis, aliqui anteponebantur , aliqui aequabantur.aliqui eliam in fundum Ecclesiae rejiciebantur 629.

Poenitentia publica imponebatur prima die quadragesimae, el singulis annis in V. feria majoris hebdomadae reconciliabantur, el communicabant 629.

Poenae poenilenlium variae. I. Abstinencia a participatione divinatorum mysteriorum 436. 437. 7.79. II. negatio clericatus. 111.abstinencia a nuptiis. IV. negatio accessus ad militiam saecularem. V. non poterant esse susceptores in Baptising aut Conlrrnatione. VI. unctione infirmorum carebant. VII. singulis diebus jejuniorum ad Ecclesiam venire debebant submittentes capita sacerdotibus, qui eis manus imponent. VIII. debebant mortuos sepelire. IX. diebus dominicis, el tempore paschae, quando fideles stantes orabant, ipsi genua flectebant, et aris aggeniculari est caeremonia poenilenlium 546. 547. X. non poterant ire ad balnea, neque ad convivia, cl Invitati recusabant 759.

Poenilenlcs olim solebant abjicere se ad pedes omnium fratrum, ul eorum precibus se commendarent 688. 689.

Circa polygamiam tam uxoris cum nullis viris, quam viri cum multis uxoribus , nullus homo dispensare potest, el maxime post evangelium praedicatum 801.

Polcsl Deus dispensare circa polygamiam unius viri cum pluribus uxoribus, non autem unius uxoris cum multis viris 804.

Ul Deus dicatur dispensare circa polygamiam, non requiritur externa aliqua loquulio, vel scriptura, ncc sufficit, quod reda ratio didet alicui illam esse licitam; scd requiritur peculiaris inspiratio Dei 805.

Dispensatio circa polygamiam, indicata est a Deo primis aliquot Patribus; deinde illorum verbo, aut exemplo ad cactros pervenit 805.

Probabile csl dispensationem concessam omnibus gentibus, non autem solis Hebraeis *ibid.*

Probabile est dispensationem hanc ante Chrisli adventum cessasse ; sed si non ante cessaverit , certum est a Christo omnino esse sublata. ita ut jam non solum Christianis, sed eliam alus Gentibus omnibus polygamia prohibita lit 804. 805.

Polygamia multarum uxorum simul, prohibita pri-

mum jure naturali deinde jure divino csnrù. 799. *el scq.*804.

Polygamia seu uxorum pluralitas permissione dispensatione Dei licita Init aliquando in Tesmento veteri 781. 782. 784.800,804. El dicil i fuisse licita propter propagationem genens *ad* 80.7.

Poligamyia tempore patriarcharum quando eratlicita, non requirebatur consensus priorisum ad aliam ducendam, el nunc etiamsi adsit consensus uxoris, illicita tamen est 800.

Polygamiam mullarum uxorum simul, omnino tvcludil Matrimonium initio institutum 799.801.

Polygamia tum cx parte viri, lum ex parte ox«. juri nalurac, et ralioni Malrimonii repugnata 801. 804.

Polygami in jure civili eliam ab imperator.: gentilibus infamiae nola, aliisque poenis af. unior 801.

Polygamia multarum uxorum successive licitae.: 797.

Ponderare non est de essentia gravis cl Deusplcsi cfllicere ul non ponderet 358. 359.

Pontifex ferre polesl leges politicas 855.

Papae nomen in liturgiis graecorum, cl in nc*. .»>■.

Populus Dei in quibus distinguatur ab aliis p; .lis 42. 62. .!/..

Populus signillcalur nomine aquae! 13.420.

Populi salutatio in sacrificio missae 556.558.

Populi dimissio, per lte missa est 55G. 516.

Populi communio. Vide v. Communio iu una \$;..cie.

Potentia Dei, quia regula examinetur 345.34«..

Potentia naturalis ct obediencialis quae sil 101.

Potestas ordinis et jurisdictionis non aofrrntci peccata 74.

Potestas ligandi ct solvendi Ecclesiae data a O;..sto 75. 678.

Praeceptum aliquod prohibens polcsl dici naterle, quia est dc re intrinsece mala, el hoc proprie habet vim legis, cl est omnino indispensable 84.7. 84 7.

Praeceptum aliquod prohibens polesl dici natur:' quia est de rc mala semper, cl apud omnes, tvcepia extrema necessitate,extra quam etiam L est indispensabile, cl habet vim legis natura I 846. 848.

Praeceptum aliquod prohibens polcsl dici natura-le, quia sil ad re mala, si res illa absolute consideretur; et hoc modo habet vim legis: qu-lamen possil mutatis circumstantiis fieri bor quomodo non habet vim tegis, cum res illae m-labiles sint 845. 846. 848.

Praecepta omnia Levilici dc gradibus cognalinni; naturalia sunl aliquo modo, nimirum si unde ; solitarie sumatur gradus cognationis, sine circumstantiis; quae sufficiunt ad matrimonia init-iis gradibus honestanda 846. 819.

Peccata Levilici non omnia sunl naturalia, et H in quibusdam possunl per Ecclesiam dispens 845.

Solvuntur argumenta in contrarium 849.

Praecepta Levilici non obligant Cliristianos.qini

nus proprie levitico, idesl, positiva cl judicialia sunl, sed tantum quatenus naturalia 845.

Praecepta naturalia illa sunt, quae solo lumine naturali, sine aliquo discursu,aul eerie per discursum rationis facillimum cognoscuntur, el apud omnes quoad notitiam, lum quoad rectitudinem *ibid.*

Praecepto quae indigent lumine supernaLurali, dicuntur divina positiva *ibid.*

Praecepta quae per discursum humanum a principe constituuntur, dicuntur huinana, cl talia non sunl eadem apud omnes *ibid.*

Praecepta legis veleris non sustulit Christus, sed ea mutavit in meliora, el consilia addidit 515.

Praecepta Dei plurima, quae pro lempore data c-nml,quaeque statui synagogae tantum conveniebant, Christus immutavit 822. 823.

Praecepta mulla sunl in Scriptura, quae dantur universac Ecclesiae, sed adimplenda per aliquos, non per singulos 455.

Situe praeceptum aliquod divinum, vel ecclesiasticum, quod irritet matrimonia cum gentilibus 831.

Praecepta proprie dicta dislingui debent a cohortationibus 204.

Praeceptum observatio sufficiens csl medium ad salutem 646.

Praeceptorum affirmativorum vis 544. 648. 649.

Praeceptorum, quae ad jus naturae perlinent, duo genera 804.

Praedestinatio non impletur, nisi per ea media, quae in Scripturis nobis sunt revelata 181.

Praedestinationis gratia an promitiatur in sacramentis 44. 45.

Praedestinatum, semel vere justificatum non posse unquam excidere a gralia, csl Calvini haeressis 181. Vide alios ineptissimos errores, nimirum parvulos praedestinos nasci sanctos, et sine Baptismo posse salvari si moriantur, qui confutantur 161. 163. 164. Et parvulos praedestinos justificari sino fide 181.

Praedicatio verbi Dei. Vide v. Concio.

Praedicatio publico verbi Dei, ad sacerdotem proprie diotum perlinet 69. 72. Won autem ad omnes Christianos 69. 0(471. Neque eliam ad mulieres *ibid.*

Praedicatio liccl propria sit episcoporum jure divino: lamen eorum concessione praedicant eliam presbyteri, cl aliquando eliam diaconi 232.

Praedicatio efficax verbi Dei ab improbis 74.

Verbum non praedicatur nisi intelligenlibus 105.

Per praedicationem verbi Dei excitari fidem, cl sic remitti peccata, csl figmentum haereticorum nostri temporis 602. 603.

Atque iidem praedicandi ministerium, et annunciandi poenitentiam, interpretari audent potestatem solvendi, cl ligandi datam Ecclesiae G7S.

Praedicatio poenitentiae 635. *ad* G37.

Praedicatio Christi et Joannis Baptistae, ab illis verbis exordium sumit , poenitentiam agile 644).

Praefatio in missa quid sil 562.

Preces mysticae vocantur formae sacramentorum 221. 296. 123. 121. 127.

Pracces humanae quae anecedunl has formas vel sequuntur, non faciunt sacramentum 425. 426.

Presbyteri seu seniores nomen in Testamento novo fere ubique accipitur pro ministro Ecclesiastico 755.

Presbyteri nomine aliquando inelligunlur episcopi 769. 770. discrimen ponat inter episcopum et presbyterum.quantum est inter subditos cl principem 232. cl qua ralionc episcopi sini majores presbyteri 769. 770.

Presbyteri clepiscopi lanium habentur in Ecclesia cl nominantur veri sacerdotes 475.478. '79. Vide eliam 768.

Presbyteri non possunl signaro Chrismate baplizalos in Tronic 217. ex dispensatione lamen possent 231. 232. neque illis liccl Chrisma conticere 224.

Presbyteri in aliqua rc succedunt apostolis, nempe in sacerdotio; non autem in omnibus 232.

Presbyteri, qui in Chrisli familia patres sunl, proprie ac per se immolant: populus autem per illos immolat, el simul voluntate 493.

Prsbyleralis ordinatio verum sacramentum 768. alque in illa dalur gralia *ibid.*

Prsbyleralis character csl potestas absolula, perfecta cl independens, quoad sacramentum Baptismi el Eucharisliac;csl lamen polcsUs inchoata,imperfecta,cl dependens a volunlale superioris 232.

Primitiae non recte numerantur cum sacrificiis veteris legis 477.

Principatus omnis natura sua diligit singularitatem SOI.

Pi ius potest esse sine posteriori 350.351.posterior non est de essentia prioris 354. 360.

Proferre, seu adducere, pro additione hostiae ad sacrificium usurpatur, et idem est, quod offerre 482.

Promissio gratiae in sacrameniis quae sit 39. per lolum cap.

Promissio remissionis peccatorum an detur in sacramentis novae legis 39. 40.

Promissio remissionis peccatorum, nullo modo oral annexa circumcisioni, sed ea cral promissio temporalis 116, 117.

Promissio facta a Deo cujusdam peculiaris protectionis. cl terrenae felicitatis Israelilico populo 116. 117. 162.

Promissio temporalis el lerrcna, facta in Testamento veteri comedenti manna, aul transeunti per mare rubrum 118.

Promissio Dei absolute dc fovenda perpetuo Ecclesia 64. 65.

Promissio absolula dc missione Messiae *ibid.*

Promissio Spiritus sancti per manus impositionem, loti Ecclesiae perpetuo facta 215.

Promissio Chrisli dc manducatione carnis suae in sacramento Eucharistiae,quod promissum implevit in ultima coena 261.

Promissio consortii regni et gloriae 201.

Promissio clavium 678.

Concessio 679. #

Promissio divina alligata verbis evangelicis, non humanis precibus 426.

Promissio in Testamento Chrisli sacrificium esse non polesl 518.
Promissio absoluta gratiae debet esse annexa sacramentis. ut possint justificare 114.
Promissio promissionem quomodo confirmet i l.
Promissio graliae praedestinationis, non recte ponitur in definitione sacramenti a Calvino 44. 45.
Promissio annexa sacramentis veteribus, quomodo impleretur 114.
Promissio in Baptismo facta, est sufficiens ad summum Effectum 190. 191.
Veritas promissionis in Baptismo nobis factu, licet perpetua sit tamcn conditionalis est, non absoluta 193. 191.
Promissionis impletio est effectus actionis imperatae 399.
Promissionis omnes in Scriptura includunt conditionem aliquam 46.
Promissionis Dei exprobandum patienter a justis 58. 59.
Promissiones Testamenti veteris et novi debent esse diversae 114. Vide 103. 104. Vide etiam si vis, quae dicunt adversarii de promissionibus annexis sacramentis 123. 124. et de promissionibus in aliquibus caeremoniis legalibus 108. 110. 111. Responsiones habentur 112. et an verbis institutionis Eucharistiae sit annexa promissio 399.
Promissionibus Dei nihil est certius 41.
Pronomen *Iloc* 266. 271.
Pronomen *Meum* 271.
Ei pronomina demonstrativa, quid demonstrent 272.
In pronomibus et in nominibus, Hebraei non habent genus neutrum 272.
Prophetae falsi sunt haeretici 72.
Prophetae veri, non consueverunt curare more medicorum 754.
Prophetare cuius sit proprium 70. 71.
Et prophetandi donum spiritus vocatur 75.
Propositio universalis quae sit 283.
Propositio sacramentalis duobus modis sumi potest 273.
Propositiones variae de Christo 374. 379. 380.
Propositiones quaedam in mysterio Eucharistiae 374. 378. usque ad 382. 390. 394. Vide ubi de pronomine *Hoc*.
Propositiones philosophorum de conversione unius in aliud 377.
In propositione affirmativa, necesse est, **ulpro** eodem supponatur subjectum et praedicatum 378.
Propositum vitae melioris, esse simul actum charitatis et poenitentiae 744.
Propositum formale et explicilum vitae melioris ad contritionem requiri 641. 642.
Sine proposito vitae melioris neminem justificatum fuisse 644.
Prosa, seu sequentia in missa, quae sit 560. 561.
Providentia Dei erga res minimas 369.
Psalmorum liber multos auctores habuit 563.
Publicanus contritus et poenitentia 556. 611. 653. 671. 714.
Punitio. Non solum culpa, sed etiam causa abesse

se oportet, ut quis nullo modo puniri possit.

Q

Quantitas si abstrahatur a substantia, nullam involvit contradictionem 360. 361.
Quantitas non potest existere, nisi quantitative in se, quantum ad essentialem modum. *la iien be.*; polesl existere non quantitative in ordine ad locum 361.
Quantitas remanens in sacramento Eucharistiae, est subjectum accidentium 379. 380. 394.
Quantitas tota corporis Domini, quomodo sit in Sacramento Eucharistiae 481.
Quantitatis essentiam non destrui si alicubi ponitur, et locum non occupet. Vide v. *la goilub*, et praeterea 360.
Quarto decimani reprehenduntur 411.
Quasi, haec vox non semper extenuat rem, de qua agitur 618.

R

Raptus, est impedimentum impediens contrahendum conjugium, sed non dirimens contracta 830.
Reconciliari dicitur tam is, qui laesit, quam is qui laesus est 814. 818.
Redemptio quinque modis accipitur in Scripturis 567. 568. Vide 723. 724. 728.
Redemptionis prolium intelligitur per sanguinem 134.
Regeneratio quae fit per Baptismum, appellatur in Paulo dies redemptionis 123. 124.
Reges pessimi in Testamento veteri, quoniam fuerunt 662.
Regum et principum instrumenta 77.
Regum et iudicum imperia efficacia *ibid.*
Regibus anteponuntur sacerdotes 432,
Pro regibus, et pro quibus sit offerendum missae sacrificium 532. Vide etiam 533. 534. 538. 566.
Regula investigandi quid Deus possit 315. 316. d. seg.
Regulam generalem non facit unum exemplum 183.
Regulae sex de modo loquendi in Eucharistia 251.
Relatio non producit, sed consurgit ad producendum fundamenti proximi 186.
Relatio rationis quae sit *ibid.*
Relationes ad loca multiplicantur in eodem corporeposito in diversis locis 353.
Religio nulla esse potest sine sacramentis 33. 36.
Religio vera a falsis quibus rebus distinguatur 42.
Religio quae est nobilissima moralium virtutum, tres habet actus 138.
Religio conservatur caeremoniis ecclesiasticis **III** 113. et caeremoniae sunt religionis actus 444.1 sunt caeremoniae religioni, quod saltem carnibus, et cortex medullae 144.
Religionis actus, est sacrificare 175. 177. *nd li*.

Inter religionem cl sacrificium externum ac propri-
diclum qune conjunctio sit 513. per lotum cap.
Religiosi olim, curn alium vocarent dicere solebant
Deo gratias 558.
Remedium pro masculis etfocminls 110. 111.
Repetitio ejusdem rei, praesertim variis vocibus ,
mullum facil ad afleclum exprimendum 566.
571.
Repraesentandi verbum ambiguum est, et Patres
utuntur saepe hac voce ad signillcamlum rem a-
liquani vere ct proprie praesentem exhiberi 301.
321.326. 327. Vide cliam 420.
Repudium in veteri lege probabilius forte est soi-
visso.vinculum Malrimonii 781. 782. 781.812.
813. cl praesertim 821. cl *scq.*
lime concessionem Judaeis factam Dominus aper-
tissime revocavit 822. 823. Vide 811.
Repudia nulla fiebant apud ethnicos 815. 81G.
Caussam de repudio Christus judicavit 850.
Repudiata fuil Agar ab Abrahamo 181. 185.
Repudiata post mortem secundi mariti, ne possel
unquam reduci a priore marito , lex prohibebat
ibid.
Lex vetus non prohibebat nuptias repudiatarum
cum aliis viris 821.
Immo colligitur aliis licuisse ducere repudiatam
ibid.
Res ut materia sacramenti novae legis 50.
Et materia determinata 60.
Res mirabilis conlirmatur rc mirabiliori, vel aequae
mirabili 259.
Res denominatur ab exteriori specie 307. 325.
Res permanens manet omni actione cessante 400.
Vide 397.398. 401. *el seq.*
Res non pendet quoad esse suum ab usu 101.
Res eadem alio et alio modo considerata in Scri-
pturis, nunc bonam, nunc malam habet signifi-
cationem 419.
Res perfectae quomodo possunt convenire imper-
fectis 17G.
Res novae ct futurae, quando describuntur in Scri-
ptura per typos et figuras 496.
Res, verbis praestant: cl inter res, sacrae propha-
nis: ct inler sacras,publicae privatis.cl inter pu-
blicas eae quarum ipsa substantia in Dei hono-
rem consumitur, quum eae, quarum solus usus
515.
Res naturales si ad aliquod significandum referan-
tur, caeremoniae dici possunl 731.
Res inanimas salutare in signum gratulationis, ac
si viverent ct sentirent, usitatissimum est 233.
Res carere potentia magis absurdum csl, quam a-
ctione 361.
Resipiscentia. Vide ubi do poenilc-nlia 347. Git).
Restitutio csl cessatio ab injurio, respicit damnum
re ipsa illotum, et in rebus versatur 713. 714.
Resurrectio Chrisli per quid repraesentetur 318 *ad*
320. 574.
Resurrectio Christi dic dominica 553. 554.
Post resurrectionem suam Christus vere vivit, ne-
que ullo modo amplius csl moriturus. 411. Post
resurrectionem Chrisli corpus victima dici non
polcsl 503. 501. Item post resurrectionem suam
Christus vere comedit cl bibit 283. 285. 28G.

373. el permisit se tangi a mulieribus 288. pro-
hibuit lamen se tangi a Maria Magdalena el ra-
tiones redduntur 289.
Quibus rationibus post resurrectionem suam pro-
baverit sc habere verum corpus 285. 286. Con-
tra resurrectionem quaestionem ridiculam Chri-
sto proponere ausisunl Sadducaci 3G9.
Veram corporis Chrisli resurrectionem qui haere-
tici negaverint 356. 3G9.
Resurrectionis testis quomodo fueril Paulus 348.
Resurrectio vera carnis nostrae, quomodo probetur
ex myslcrio Eucharistiae 298. 299.368.Vide el-
iam 32G. 327.349.
Resurrectio carnis probalur cx eo quod omnia sa-
cramenta per corpus transeunt ad animam 300.
Post resurrectionem corpora ascensura supra ae-
rem non putarunt gentiles 358. 359.
Post resurrectionem corpora beatorum ascensura
in coelum 357. item dicuntur futura spiritualia,
quia talia erunt quoad substantiam 282.
In ultima resurrectione fiet redemptio a corruptio-
ne el aerumnis omnibus hujus vitae 5G7. 568.
Romanos haeretici asserunt. Deos colere innume-
rabiles, cl plurima idola 4G9. *ad* 171.
Contra quos haeticos disputatur in I. tomo. Vide
nostrum indicem in 1. tomum v. Sancti.
Romanorum politiam a Deo esse confirmatum, ve-
rum non est 750.
Rosa benedicta non csl sacramenlum 25. 37. 38.
similia vide **III**. 118. usque ad 120.
Rudes quomodo possint judicare de doctrina pa-
storis vel praedicatoris 69. 72.
Rudibus loco scripturae cl picturae, sunl caere-
remoniac 141.
Rupcrli abbatis error circa doctrinam de limorc
666.

S

Sabbatbuiu phrasi hebraica accipitur pro hebdo-
mada, ct unum pro primo, unde dicilur dies do-
minica una sabbalhi, quia est prima dies hebdo-
madae 553. 554.
Sabbatlum secundo primum vocabatur septima di-
es azymorum 413.
Sabbatlum in dominicam mutarunt apostoli, initio
Ecclesiae, ne videremur judaizare 144.
Sabbalhi jejunium Romae tempore s. Augustini
139.
In sabbatho a quibus abstinebant Judaei 413.
In sabbatho paschae el pentecostes confertur Bap-
tismus ct Confirmatio 203. 233.
Sacerdos angelus Domini dicilur 681. 682. el regi-
bus anteponitur 432.
Sacerdos utitur ministerio angelico 324.
Sacerdos superat angelos in potestate consecran-
di Eucharisliam 432.
Sacerdos per modum deprecationis vocalur media-
tor 512. 530.
Sacerdos ordinatur ad sacrificium 511.
Sacerdos vocatur minister Ecclesiae, el ejus mini-
sterium, sacerdotium 512.
El in sacrificio missae non est proprie minister

Ecclesiae; sed Chrisli principalis mediatoris ct sacerdotis 330.

Nomen sacerdotis qua ratione usurpetur apud Pa- tres 512.513.

Sacerdos in lege naturae.in lege scripta, el in lege gratiae quis ¶l 478. 479. 483. 493.

Sacerdos fuit Melchisedech , Job. Elias el alii 487.

Sacerdos fuit Christus secundum ordinem Melchi- sedecli, non secundum, ordinem Aaron 476. 478. 479. 487. 513. cl non quomodocumque est sacerdos secundum ordinem Melchisedech ; sed in aeternum, idest,respectu ejus sacrificii, quod in aelernum duralurum cl perpetuo frequentan- dum 70. 71. 487. Neque aha ratione dicilur in aeternum, nisi per ministros sacrificet,cum cer- tum sil cum per sc propric non sacrificare 519.

Sacerdos secundum ordinem Aaron non dicilur Christus; quia non instituit sacrificium sui ipsi- us, sub forma vituli, vel agni, secundum ritum Aaronicum; sed sub forma panis, etc. 487. Vide v. Melchisedech.

Sacerdos dicilur Christus etiam in ipsa cruce: sed ratione sacrificii crucis Christus non dicilur sa- cerdos nec secundum ordinem Melchisedech, nec secundum ordinem Aaron, quia obtulit se in cruce sub ipsa sua humana forma, non sub forma panis, vel agni aul vituli *ibid*.

Sacerdos cum fit Christus in aeternum,debet habe- re aliquid, quod offerat aliquo modo, vel per sc, vel per suos ministros, ct hoc csl sacratissima Eucharistia 488.

Unde sacerdotes perpetuo permansuri usque ad mundi consummationem 495.

Sacerdotes in actione liturgiac aliquando agit per- sonam suam, nimirum usque ad illa verba: *Qui pridie quam pateretur* etc. a quibus verbis us- que ad finem consecrationis, agit personam su- am; cl Chrisli 427.

Sacerdos rite ordinatus csl verus minister confici- endi Eucharistiam, cl sine vera ordinatione confici non potest 431. 432.

Sacerdos per verba Domini ul instrumenta Dei, consecrationem efficit 427. ct in persona Chri- sli consecrat, seu quod idem est, Christus con- secrat per os sacerdotis 423. *ad* 426. 428. 431. 525. cl a bonitate vel malitia sacerdotis, non pendet consecratio 371. 372. 613. el *seq*.

Sacerdos si post consecratam unam speciem in sacrificio, adeo aegrotare incipiat, ul prosequi nequeat, alius sacerdos succedat, cl perficiat sa- crificium 443.

Sacerdos si post consecratam unam speciem, re- cordetur se esse in peccato mortali, aut non es- se jejunum, aul esse cxcomniicaluin, dolcat corde,cum proposito faciendi quod postea debet, cl nullo modo imperfectum sacrificium relinquat **443**.

Sacerdos, cum non uno haustu, sed duobus aut tribus sumit sanguinem Domini,non plus gratiae accipit,quam qui uno tantum haustu ebibit 446.

Sacerdos quando solus communicat in sacrificio missae, illud recte polcsl tunc privatum sacrifi- cium, el quomodo, neque csl ncccsse ul popu-

lus semper communicet 543. Solvuntur argu- menta contraria 544.

Sacerdos nullus succedit Christo in eadem digni- tate cl potestate, quia nunquam moritur, lamta ipso vivente nulli inferiores ordinantur,qui sil: ejus administri 519.

Sacerdos aliler est minister publicus sacrificing aliter concionando; el sacramenta administrari. 543.

Sacerdos publice orare debet, et intercedere pro populo 72.

Sacerdos pro infirmis orarc debet 686.

Item petii spiritum humilitatis ct contritioni **562**.

Sacerdos duos ordines facit eorum.quos Deo cou mondai in sacrificio missae 569.

Sacerdos orat, ul Deus acceptet, sanctiflccllek- nodical sacrificium 427. 570. Ul Deus benign: rcspecial munus quod ab ipso offertur 671. cl quotquot sumpserint, utiliter sumant 5ii.It consecratio facta sil nobis ad vitam aeternam &- lularis 574. Denique pro sc ipso orat 575.57> 599. ; ■

Sacerdos, sive presbyter quidam certus pocnite libus olim praefectus est ab episcopis 703.

Et quae fuerit ejus functio non est omnino certua *ibid*.

Ille debebat esse valde scclrelus.ct audiebat onr omnino poenitcnlium peccata; cl quae oculi erant, secreta habebat; quae autem publica.k nullis fortasse incognita, illius consilio cap. lam in Ecclesia tamquam in theatro pandebr - 704. 709.

Ille presbyter pocnilcnliarius, non omnibus fidei- bus,qui quocumque modo poenilenliam ageb.: sed solis publicis pocnitentibus praepositus lu. 704. Vide quaO notavimus supra in v. Peccatu- ubi dc poenitentia publica , el praeterea 663. el *seq*. 704. 705.

Sacerdotis proprium munus csl offerre sacrificiu- 475. 477. 546. 547.

Item illius est concionari, baptizare, consecrare, absolvere, sacrificare, orarc pro aliis,et judicari de doctrinis 69. usque in fin. cap. 859.

Item illius est oflerre pro peccato 529.

Sacerdotis consumptio, combustioni holocausti re- spondere censetur 523. 524.

El non tam csl comestio victimae quam consue- matio sacrificii 489. 523. 524.

Sacerdoti sumenti Eucharistiam, prodest Illa man- ducatio,ul csl sacramenti perceptioIutaum el sacramcnii consummatio, prodest iis omnibus, pro quibus est oblatum sacrificium 532.

Sacerdotis communio. Vide supra ubi de commi- nione in ulraque specie. Vide 443 *ad* 445. 448

Sacerdotis Absolutio. Vido eliam v. Absolutio.

Sacerdotis oratio , cl sacrificium pro peccato i: veteri lege cl quid efficiebat 19.

Sacerdotes proprie dicti in Testamento vclcri. ne: erant nisi filii cl posterl Aaronis 70. 71. 478.

Sacerdotes non sunl omnes Christiani in EcclesD. sed certi quidam deputati ad sacrificium 475 Vide 497. 498. 503. 504. Vide omnes baplinta aequc esse sacerdotes, fuit hacrcsis Lulheri 67.

68. Quae confutatur 68. Ejus argumenta otium solvuntur 69. cl *seq*. Vide etiam 497. 498.

Sacerdotibus solis licitum est sacrificium missae offerre 507. Quod est ipsum Domini corpus et sanguis 507.

Sacerdotes instituti sunl apostoli in illis verbis; *Hoc facile in meam commemorationem* 495.

Sacerdotes succedunt apostolis 231. 232. 456.Vide quae dicuntur 519.

Sacerdotes prohibentur soli celebrare missam, nisi habeant unum secum qui respondeat 543. 54G. 517.

Sacerdotes plurimi quotidie celebrabant in veteri Ecclesia 542.

Sacerdotes in dic natalis Domini, 1er sacrificium missae offerre debent 543.

Sacerdotes celebrantes post sumptionem cibi, pu- niuntur poena depositionis a propria dignitate el poena excommunicationis 555.

Horribilis vindicia, quam Deus exercuit in sacer- dotem quondam, qui in die natalis Domini mis- sas celebrare praesumpsit non jejunus *ibid*.

Sacerdotes olim initiabantur sacris , absque ulla certa procuratione animarum 543.

Sacerdotes vocali a Deo censendi sunl 521.

Sacerdoles veteres elevabant coram Deo, id quod offerebant, quod etiam nostri faciunt 55G. Vide **523. 524**.

Sacerdotes quidam,quare olim nominabantur scho- lastici 564.

Sacerdotes distribuunt Eucharistiam 315. 338.

Sacerdotesinstituti a Christo judices super terram, cum ea potestate, ul sine ipsorum sententia,ne- mo post Baptismum lapsus reconciliari possit: ipsi autem nequeunt recte judicare nisi peccata agnoscant 677.

Haereses contra hanc potestatem habentur 593. 599. 678 confutantur 678. el *seq*.

Sacerdoles potestate judiciaria, sed ministeriall,ul Christi ministri, non ul reges ac Domini, pecca- tores absoh uni, quae potestas non nufcrlur cis propior peccatum 69. 588.

¶l in veteri lege cognitio leprae corporalis: ita in nova cognitio leprae spiritualis, sou peccali, ud sacerdoles perlinet 687. *cl seq*. 693. nd quos ut ministros spirituales leprosi accedere el morbus suos delegere debent 683.

Sacerdoles, qui ministri sunl Chrisli. juxta leges sibi traditas, coguntur poenilcntribus mulolam injungere 733. 734. quam mulctum ipsi recusa- re non possunt absque peccato 736. atque hoc in clavium potestate continetur 720.

El haec potestas ligandi illis data ad ca omnia vin- cula sc extendit,quae necessaria, vel utilia sunt ad salutem hominum renatorum, ac nominalim ad vinculum satisfactionis 737.

Sacerdoles certae paroeciae praefecti,non possunt sicramenlum poenitentiae hominibus, sibi non subjectis, administraro cl si administrant, pec- cant el irrita est absolutio 788. 789.

Sacerdotes muti, vel absenles, absolvere non pos- sunt 793.

Sacerdotes prohibentur accipere pecunias, pro be- nedictione nubenhum 795. 796.

Sacerdoles post susceptum sacrum ordinem uxo- res ducere non possunt: illis enim Matrimonium interdicitur,non propter sacramenti sanctitatem, sed propter impedimenta, el sacculares cura-., quae necessario Matrimonium consequuntur 25. 785. 820.

Sacerdotes aram tenere consueverant 476.

Sacerdoles spirituales, el improprie dicti, distin- guuntur a proprie dictis 70. 71. 432.

Sacerdoles quidam reprehenduntur, qui solam a- quam in calice Dominico potabant 405.

Saccrdples Testamenti veteris ipsam occisionem a- nimalium offerebant 63. 497. 498.

Sacerdotum multiplicatio non repugnat cum unita- te, cl aeternitate sacerdotii Christi 519. Vide 542.

Sacerdotum nomine absolute episcopos veteres inlllegebant 768.

Sacerdotum duos ordines instituit Christus idest episcoporum in apostolis el presbyterorum in LXXII. discipulis 768. *ad* 770.

Sacerdotibus comunicavil suas claves Christus , nempe veram potestatem ea auctoritate solvendi cl ligandi 678. 720. 736. 737. quam exercere non possunt, nisi praeterea jurisdictionem ab c- piscopo accipiant 702.

Sacerdotibus recte dici polcsl . Mundamini , qui sertis vasa Domini et sancti estote 770.

Sacerdotibus omnibus, calicis sumptio cx aequo convenit 461. Vide 435.

Sacerdotibus qui missam celebrare tenentur, nec habent cui peccata sua lelhaha confiteantur . contritio cum proposito Confessionis, ad Eucha- ristiam non indigne percipiendam suflicil 654. 655.

Sacerdotibus debet peccator sc sponte subjicere 624.

Sacerdotibus imponi non poterat poenitentia pu- blica solemnisl, sed tantum publica non solem- nis 627. 628.

Sacerdotibus tamen depositis potuisse poeniten- tiam solemnem injungi . improbable non csl 627. 628.

Sacerdotibus immediate offerebantur, cl offeruntur decimae 477.

Sacerdotium, seu ministerium ecclesiasticum.esse merum officium, haeretici dixerunt 488. simili- ter sacerdotium, cl sacrificium verum non esse amplius in terris, sed esse translatum in coe- lum, Calvinl hacrcsis est, quae refertur el refel- litur 500. 501.

Sacerdotium aelernum non dicilur. cum non jugi- ter sacrificatur 489. pro constituenda aeternitate sacerdotii Chrisli non sunl sufficientes quinque rationes Kernnili 488. *cl seq*. sed ncccsse csl. ul saepius Christus offerat vel per se, vel per suos ministros, non quidem cruento, sed aliquo idio modo 488.

Id aulcm quod offert, non est terrenum quid . sed coeleste, nempe sacratissimum Eucharistiae sa- crificium , quod ab ipso Christo per mini- sterium humanum Deo jugiter offertur 482. 483.

Sacerdotium Chrisli. cum sil aelernum, debet cl-

iam dari sacrificium aeternum, quod non potest esse aliud quam sacrificium missae 482.

Sacerdotium est sacrificium relativa sunt 476. 482.

Sacerdotium Christi est Christianorum, ideo vocatur secundum ordinem Melchisedech, quia in specie panis est vini consistit 483. *et seq.*

Ad sacerdotium maxime pertinet oblatio panis et vini, cum sit proprius ejus actus 487.

Sacerdotium translatum est lege translata 495.

Sacerdotium Testamenti veleris in Christum est translatum, sed Christus non per se, sed per suos ministros in terris fungitur sacerdotio 681. 682. Vide somnia Lutheri 518.

Sacerdotium Leviticum translatum in sacerdotium secundum ordinem Melchisedech, quod aeternum est, est in Ecclesia perpetuo vigere debet 515.

Sacerdotium novum praedictum venturum, post cessationem et ejectionem sacerdotii Aaronici 397. 398.

Sacerdotii Aaronici est Melchisedechi differentia 481. 482. 486. 493. Vide 70. 71.

Sacerdotium gratiam conferre, nec lamen expedire omnibus fieri sacerdotes 446.

Sacerdotium beatorum in coelo, non esse nisi ad offerendas laudes 69.

Sacerdotio fungebatur Christus, etiam ante incarnationem eo modo quo poterat, nimirum per typos est figuras (ut esset ipse unus ab initio mundi, usque ad finem, summus sacerdos) quanto magis post incarnationem, quando re ipsa a Patre sacerdos est appellatus, est sacerdos sine successore, non debet usque ad mundi consummationem ab officio sacrificandi cessare 482.

Sacerdotio fungebantur omnes patriarchas familias in immolatione agni paschalis 478. 479. 491. *ad* 493.

Sacramentalis propositio duobus modis sumi potest 27 4.

Sacramentalium doctrinam esse novam et haereticam 362.

Sacramentalium parentem fuisse Berengarium. Vide v. Berengarius.

Haeretici quaedam sacramenta omnia de medio tollere conati sunt 17. *ad* 20.

Alii sacramenta omnia, virtute tantum et efficacia, quantum in ipsis fuisset, spoliaverunt 20. 83. *ad* 86. 89.

Non desunt multi, qui tollant e medio aliqua sacramenta, licet non omnia (atque hoc falso imponit veteribus Patribus mendax Calvinus 23. 24.) Vide 20. 21. 51. 52. 128. 221. 436. 437. Vide praeterea errores notatos in singulis sacramentis, Baptismo est Eucharistia exceptis.

Denique alii nulli censent sacramenta, non quidem tollunt: lamen non recte intelligunt. vel administrant 20. 21. 51. 52. *et seq.* 60. 66. 72. 75. 136. 137. 139. 431. Vide errores circa singula sacramenta in locis propriis.

Mendacia est calumniae recentium haereticorum circa varia sacramenta 21. ac Marlini quidem Lutheri 21. Philippi Melancthonis 22. Joannis Calvini 23. 24. Marlini Communitii 25. denique Tylemanni Ilcshusii 26.

Magis perniciosus est error circa sacramenta, quam circa alia dogmata 132.

Sacramentali nomen est significatio.

Ad sacramentali nomine abhorrent haeretici hujus temporis 27. 28. 129.

Sacramentali nomen est usurpandum et constans est 27. 28. 129.

Sacramentali nomen quot locis Scripturae habetur; j 777.

Sacramentali nomen non est attributum in Scripturis ulli sacramento, nisi Matrimonio, rest conl, invenimus nomen sacramenti in Scripturis libui nullis rebus, quae omnium consensu sunt sacramenta 129.

Sacramentali nomen, materia aptius tribui solet quam formae, licet forma, aut sola aut praecipue vim efficiendi contineat 599.

Sacramentali est mysticrii etymologia, et nolo 29. M. 777.

Omnia nomina similia sacramentali actionem significant non signum, ut patet eide nomine sacramentali, calceamenti, vestimenti est ornamenta 3A

Omnia, quae mysticum sensum habent, et flp sunt, ac typi aliarum rerum, sacramenta lrp modo dici possunt 132. 134. 130. 137.

Sacramenta vocantur testamenta et quare 278.

Sacramenta comparantur annulo et baculo 242.

Sacramenta duo significata in sanguine est ac. quae fluxerunt ex latere Christi 419.

Sacramenta tribus modis accipi possunt 407.

Debet esse analogia inter sacramental, et re: cujus sacramental sunt 390,

Sacramental novae legis significant triplicem sacramental, gratiam justificantem, passionem Christi ul causam gratiae; et vitam aeternam. ul fcculm gratiae 32. significant gratiam justificantem 33.

Sacramenti significatio, non est una simplex, d sunt duae partiales, ex quibus una totalis componitur 50. significare gratiam aliis dani non est sacramenti, ul sacramental est; sed figura est lypus rei futurae 35.

Sacramenti magis proprium est sanctificare. significare 35. Vide paulo post de efficienti sacramentalium.

Sacramental, ut sacramental est, dicitur ordinem ad cum qui sacramental initiatur, non ad alium 35.

Sacramentali natura.

Quid requiritur ad sacramental novae legis constitluendum.

Ad sacramental novae legis constituendum nteris sario requiritur, ut sit signum 30. 31. quod et quale 77. 89. 99. 321. 332. 333. Vide v. signa Sensibile 32. 37. 38. 390.

Voluntarium, sive datum; non naturale 32.

Rei sacrae, non prophanae 32.

Signum sanctitatis, quae lunc liat. dum adhibetur aique hoc ex vi ipsius sacramenti; illa ul sacramental sit causa instrumentalis sanctificandi, nis 32. Vide ubi de effectu sacramentalium.

Similitudinem gerens rei significatae 32. 331.

Unique ad rationem sacramenti pertinui, ul sil caeremonia religionis slala el solemnis, quoo honiinciii Deo consocru*i* 32. 33. 35.

[Illiquid dici possil absolute cl vcrc sacramentum «lis csl, si signified refectionem aliquam spi* ritualem, cl eandem revera efficiat 643.

Sacramcnla sunl signa visibilia el sunl instrumen- ta sanctificationis 515. infra ubi de effectu.

Esse signum el caussam proximam invisibilis gra- tia*e* requiritur ad rationem sacramcnli novae le- gis 401.

Sacramentum colligitur non cx quolibet signo, sed tantum cx signo a Deo instituto, el cui sil annexa gralia 783.

Da rali*o*ne sacramcnli in genere non csl, ul consi- stat in aliqua re, quae extrinsecus applicetur 787. Neque de illius rali*o*ne est, ul qui illud habet , aliquid supcrnalurale efficiat 769. 770. sed sa- tis est, ul sil caeremonia aliqua conferens gra- tiam, vd signum a Deo institutum, cui sit annexa gralia, ct id solum necessario sacramenti nalurae postulat, ut externa signa, ad spiritualem effe- ctum apte repraesentandum exhibeantur 600. 60G.

In sacramentis nullum ducitur exemplum tropi 2G4. 265.

Quid sit sacramenlum, quid res lanium, quid res simul cl sacramenlum, in Baptismo el quibus- dam aliis inveniuntur; in quibusdam aliis non itu facile distingui possunt 605. Vide 283.

Sacramenlum esse in coelo conlcmlil Petrus (fal- sus) martyr 282. qui refutatur *ibid.*

Sacramenta omnia quo cultu veneranda 166.

Sacramenta quomodo differam a sacrificiis 474. Gi...i.:.

In quolibet sacramcnlo invenitur symbolum exter- num, promissio gratiae, ct institutio el manda- tum divinum 129. Praeterea vide alio loca quae notantur in singulis sacramentis.

Sacramenlum aliquod esse verum sacramenlum, cl a Deo institutum probamus (eliam si non habe- retur expressa mentio in Scripturis de hujusmo- di institutione) quando csl signum rei sacrae. cui sil annexa certa promissio gratiae . tale aule*m* signum nullus homo, aul angelus instituere po- led. Vide praesertim 60. 129. 196. 214. *cl scq.* 252. *cl scq.* 601. ef seq. 777. *cl scq.* plurn no- tantur in singulis sacramentis.

Sacramenti definitio formalis ct artificiosa.

Sacramenlum, physice quidem definiri non potesl, moraliter aule*m* (quomodo a theologo conside- ntur) definiri potesl 33. 34.

lv nullis catholicorum definitionibus sacramenti illa catechismi romani optima csl, quae sic ha- hl*s* sacramcnlum est res sensibus subjecta, quae ex Dei institutione sanctitatis cl iustitiae, tuin si- gnificandae, tum officiendae vim habcl 31. Si- mile*m* vide 129. 602. 603.

Definitio haec, an conveniat univoce sacramentis legis veleris el novae, sive sacramcnlo in genere on sacramentis tantum novae legis 35.

Ikinnwivi Vol **III.**

Sacramenlum csl genus univocum ad sacramenta legis veleris cl novae: proinde sacramenta vete- ra erani simpliciter cl absolute sacramenta 36.

Definitio sacramenti ex b. Augustino desumpta , nempe sacrae rei signum, convenit univoce sa- cramentis tum veteribus, tum novis 36. similiter convenit eliam sacrificio 34. 35.

Definitio sacramcnli convenit ritibus non pauciori- bus, nec pluribus, quam septem 129.

Bcfelluniur definitiones haereticorum 39. Vide 601. ad G03.

Lulheri 37. 38. Ejus ct sectatorum argumenta ha- bentur 47. Vide 431.

Kcmnili*i* 37. 38. usque in fin, cap.

Carolstadii 42.

Anabaplislarum 43.

Zwinglianorum *ibid.*

Calvini 43. Ejus argumenta. Vide 47.

Sacramcnli caussae intrinsecae, videlicet materia, el forma.

Sacramcnla veleris legis probabile est non habuis- se res. cl verba, sed solas res 49.

In sacramentis omnibus novae legis inveniuntur res ul materia, cl verba ul forma 59. 402. 403.

Non solum quod csl materiale in sacramcnlo; sed ipsum lotum sacramenlum rcccl*d*icatur constare cx rebus ut materia, cl verbis ul forma 50.

U sacramenta constare dicantur rebus cl verbis, non csl nccc.ssc. ul res non sini verba, cl verba non sini res, sed salis est si aliquid fungatur vi- ce rei, aliud vice verbi 50.

Non csl necesse. nl in omni sacramcnlo res cl ver- ba ila conjungantur, ul partes essentiales ejus- dem rei 52.

Ite*s* sensibilis, cl significatio perlincnl*ad* rationem cl essentiam sacramcnli 34.

Ilescrlac el determinatae ab ipso Deo in sacra- mentis esse debent 60.

Et nulla pars essentialis sacramentorum tolli po- test 463.

Sacramentorum materia in omni lege fuil determi- nata a Deo, sed non eodem modo 60.

Sacramentorum materia, quare vocetur elementum 34. 36. *ad* 38. 50.

Sacramcnli nomen materiae aptius tribui solet . quam format*. licet forma aul sola, aul praecipue vim efficiendi contineat 599.

In sacramentis nomen materiae cl formae inventa sunl a posterioribus docloribns ad rem facilius explicandam 617.

Iu sacramentis non invenitur materia proprie dicla. ul considerant philosophi; sed res quaedam in- star maleriac 618.

Sacramentorum malcria duobus modis polcsl con- siderari; ul csl pars quaodam sacramenti, cl ut cum malcria rerum naturalium unde nomen ac- cepit, similitudinem habcl *ibid.*

Ad omni*i* sacramenta requiruntur verba, vcl signa, quae vicem verborum gerunt 793. Nide 50.

Sacramenti verbum, quod divina ordinatione an- nectitur, cl quasi vestitur signo, ul inde fia*i* sa-

cramenlum, non esl promissorium, sed assertorium» vcl deprecatorium 40.

Similiter neque est instructionis; sed invocationis, el consecrationis 53. 55. Neque csl concionalc 40. 51. 52. {21.

Verbum quod cum elemento sacramenlum facil, non esl concionale, sed consecraloriurn 51. 52. 5t. Solvuntur objectiones Calvini 56. 58. 59. Vide 89 *ad* 92. 97. 98. 422. *ad* 424. 429. 430.

Quae pertinent ad essentiam sacramentorum, solius Dei csl determinare 60.

In omnibus sacramentis requiritur ad essentiam sacramenti certa forma verborum in ipsa celebratione mysterii, quae non tam instruat circumstantes, quam consecret cl sancillllect elementum a3. 5j.

Verba in sacramentis novae legis a Deo ila determinata sunl. ul nihil addere, minuere aul mulare liceat 60. 264.

Verba sacramentalia debent esse determinata quoad sensum, non quoad numerum syllabarum, el sonum vocis 617. 795. 796.

Formae sacramentorum variatio sex modis contingere polesl, cl iudicium dc istis mutationibus hnbetur **7I**.

Formae sacramentalis duplex integriilas *ibid*.

Forma cum mutatur substantialiter, non perficitur sacramenlum *ibid*.

Polesl contingere cum sola mutatione accidentali non perfici, quando videlicet habet quis intentionem introducendi novum rilum *ibid*.

Formae sacramentalis vis posita est in sensu , non in sono aul numero literarum 229.

Forma sacramenti est lotum verbum cum sua significatione; ct tolum elementum cum sua significatione est materia 50.

Forma sacramenti **dicilur** verbum vitae 101. cl habet annexam divinam promissionem 425.

Formas sacramentorum omnium, cur non **expresse** ponant Patres aut describant 229.

Formae sacramentorum **passim** a Patribus vocantur preces mysticae 230. 297. *ad* 299. 401. 423. 424. 427.

Sacramenta non nascuntur, sed fiunt per mysticam precem 401.

Quomodo ultima particula verborum formae **operetur** in viriqlo omnium praecedentium, el in qua parte, vcl in quo instanti fiat justificatio 103. 107.

Sacramenta omnem vim suam habent a verbo, ul verbum esl virlus spintialis, cl sola fidecognosc(ibitis 58.59.

Sacramenlo cum omnem vim suam habeant a verbo. nihil addere possunl ipsi verbo 41.

Sacramenta cur dicta sini verba visibilia a b. Augustino 30. 31. 102.

Tria genera verborum sunl in sacramentis, institutionis, promissionis cl consecrationis: cl hacc ultima sunl dc essenlia; cl ratione horum, sunl sacramenta nostra signa clariora veteribus 32.

Verba sacramentalia nullam vim babcnl naturalem, ideo requiritur divina institutio 58. 59.

Verbum appellandum csl politis sigillum sacramenti, quam sacramentum sigillum verbi 41.

\ ei bum el sacramenlum dici possunl mnnnsb.. per quam ad nos venii gratin etjustifia, sed r. eodem modo 105.

Non est necssc ul verba ab iis percipiuntur, q sacramenlum suscipiunt, modo percipiantur. l iis, qui ca ministrant 549.

Sacramentum componitur ex materni et forma. .. ex partibus essentialibus 50,

In sacramentis consideratur ens quoddam prr ; cidens, el quoddam suo modo unum per se 31. 37.38. atque hoc unum ex genere el differcui maleria cl forma componi dicilur 34.

Sacramenlum proprie non csl compositum aliqj. physicum, neque artificiosum: sed cum ulr; habet similitudinem qu.mdam 50.

Sacramenlum habet quandam similitudinem crebus natiiralibus: quac ex maleria cl formac stant: lumen non est re vera compositum er rale 51. 52.

Sacram^lfoilim / inis et *necessitas*.

Sacramentorum finis primarius Cahinislis esl c: signare promissiones ad alendam fidem 131. feliuntur connu argumenta 47. *et seq*.

Sacramenta quaedam instituta sunl principaliter^ juvandum in bono, ul Eucharistia, Confirm el Ordo: quaedam ad peccata delenda aul ht da, ul Poenilenlia, Uncio infirmorum, cl 11. monium: quaedam ad ulruique effectum. Baptismus, qui cum sil nova generatio, io I. simul vilam gratiae el mortem viliorum ÎM 789. Vide eliam 786.

Sacrarnenia omnia gratiam gralum facientem < ferunt, el omnis gralia gralum faciens vim k. peccala delendi, el auxilium ad bene viver tribuit 788. 789. Vide cliam 585.

Sacramenta non sunl instituta ad confirmari ' promissionem, sed ad significandam elced rendam gratiam 784.

Vcl ul sint signa el caussae instrumentales gr?h 62.

In institutione sacramenli requiritur pmiss non aulem in usu sacramenti 103.104. Vide i Promissio.

Sacramenta quomodo instituta sunt ad confir dam rerum invisibilium, per signa visibilr. V? cliam 390. 444. 445.

Sacramenta instituta sunt ad justificandos hr< nes, el ad mundandos interius 42. 13. G2. C" Vel in remedium peccati, cl ml justificandum tt perficiendum hominem in vita spirituali 131.

Instituta sunt ul ex illis significetur nobis mer: l quaedam cerliludo remissionis peccatorum: n tomen infallibilis 100.

Utile fuit instituere sensibilia signa ad iustilic: dos homines; quia isla congruunt nilurnehuna nae, cl ul sic clarius apparet. gratiam quae dat l per sacramenta; a solo Deo dari, cl ulsic su instrumenta justificationis, cl signa quibus cernuntur fideles nb infidelibus 62.

Sacramenta dicuntur caeremoniae divinae, ei Deo institutae ad justificandum 139. *ad* III

[imr c li dicunt esse manuductiones ad spiritualia el Invisibilia 30.31.

Nulla sacramenta habent absolutam necessitatem; m J omnis eorum necessitas pendet ex praece* pio cl institutione divina,adjuncta naturali congruentia 63. '

Oinoij sacramenta necessaria sunl necessitate praecepti, licet non singulis *ibid.*

ihplismus el Poenitentia necessaria sunl, posita institutione divina, necessitate medii simplicler, Baptismus quidem omnibus. Poenitentia iis, qui post Baptismum lelhaliter delinquent *ibid.*

Eocharislin, Confirmatio ct Extrema unctio neces- sitate medii ad bene esse, posita divina institu- tione *ibid.*

Ordo necessarius est, non singulis hominibus, sed ipsi Ecclesiae in universum, necessitate medii simpliciter posita divina institutione *ibid.*

.Matrimonium necessarium esl ad bene esse, non singulis hominibus, sed Ecclesiae in universum iftid.

buraincnla non sunl superflue ad salutem, scd necessaria, contra Anabaptistes cl Zwinglianos, qui sacramenta utilia esse volebant ad discernendos lideies nb infidelibus, non nutem ad sa- lutem consequendam 63. Vide eliam 12. cl *seq.*

Sacramenta quaedam adeo sunl necessaria,ul sine ipsis, vel eorum volo non possil salus conlin- gere. conlra Lulheranos el Calvinislas, cl qui soli liari tribuunt hujusmodi necessitatem 63. \idcetiam clsupra v. Fides 61. 65. 103. 101.

Sacramentorum caussa cfliciens.

Sacramenta novae legis sunl instituta immediate a Christo, cl promulgata ac ministrata ab aposto- lis. Similiter sacramenta legis veleris a Deo im- mediate sunt instilula el a .Moyse solum promul- gata 66. Vide 274. 787.

Nullus homo purus sacramenlo praesertim novae legis instituere polesl 37. 38. 60. 129. 196. 330.

Sicramcolu novi Toslamenli a Chrisli institutione pendent, et a ritu el verbis quao ille praescri- psit 375. 400.

Sacramenta Christiana quando instilula, cl quando coeperunt obligare. Yide supra v. Baptismus,ubi de institutione, necessitate el obligatione, quae habentur 163 *ad* 165.

Sacramenta Chrisli esse capita illiusbesliae Apocal. 17. csl blasphemia impudentissime Kemnili 134.

Omnipotentia requiritur in eo, qui sacramenta in- sliluil, ul verc perficiant, quod sacramenta si- gnificant, idesl, justificent hominem 307.

Sacramentorum caussa ministerialis. Vide supra r. Minister.

Minister sacramentorum homo esse debel. non nu- tem angelus, sive bonus, sive malus 68.

Minister verus ct ordinarius sacramentorum (Ba- ptismo cl .Matrimonio exceptis) non esl quilibet homo cliam baplizalus, sed is solum, qui recte in Ecclesia ordinatus c .l *ibid.*

Si forte angelus bonus immsli.net aliquod sacra- mentum, illud habendum esset ratum, secus di- cendum de angelo malo, seu diabolo 68.

Solvuntur argumenta Lulheri 69.

Sacramenta vetera non omnes poterant administra- re *ibid.*

Sacramenta populis administrare, ad sacerdotem perlinet *ibid.* \ ide quae dicuntur 505.509. 510. 512.

Minister sacramenti proprie dicilur, qui vel totum; vel potissimam sacramenti pariem conticii 618. Sacramenti-, commune esl. ul ab alio denlur, ab a- lio accipiantur 515.

Sacramenta per non sacerdotes an coululcril Chi i- stus 751. 752. cl quomodo sacerdos agat perso- nam Chrisli 427.

Ministri qualitas.

.Non requiritur fides aul prob'las ministri, ul sacra- menta efficacia esse possint 73. usque ad 75.

Error eorum, qui dixerunt sacramenta, quae ab haereticis, el schismaticis dabantur post separa- tionem eorum ab unitate Ecclesiae , rala non esse, exponitur 72. llefulalur a Patribus, conci- liis el doclonbus 73. El rationibus *ibid.*

Solvuntur objectiones haereticorum 74. *cl seq.* Vide eliam 61. 61. 65.Quibus locis habes sacra- inenla ab haereticis tradita, esse valida.

Sacramenta, si de dignitate morali loquamur, non pendent a dignitate ministri; si aulem de eccle- siastica, pendent 88. 234.

An pendcanl a qualitate suscipientis , paulo post ubi de effectu.

Sacramentorum minister opcralur virtute cl aucto- ritate d'vtna 78. 79.

Hacc auctoritas cl potestas ministro non aufertur a Deo, ob ejus peccatum, vel infidelitatem 73.74.

Hacc auctoritas conferendi sacramenta, esl gralia gratis data, quae non pugnat cum improbitate vitae 73.

Neque dalur in utilitatem habentis, scd aliorum *ibid.*

Sacramentorum efficacia non pcndcl a qualitate ministri accidentali ; sed a qualitate essentia- li 68.

Sacramenta semper sunl m Ecclesia , etiamsi in- terdum extra Ecclesiam inveniantur 75.

Ministri intentio.

Haereticorum sententiae negantium requiri inten- tionem ministri in sacramentis, habentur 44. 45. 75. Argumenta vero 78. 79.

Sententia catholicorum dicentium requiri inten- tionem faciendi, quod facil Ecclesia Chrisli vera in genre, simul explicatur et vindicatur o men- daciis adversariorum 61.76, el *seq.* Confirmatur haec veritas ex sententia Ecclesiae 77. El sol- vuntur objectiones 78. 79. *et seq.*

Iu sacramentis quomodo non debemus dubitare dc intentione ministri, cl acquiescere debeamus non requirendo aliud 80 ud 82.

Sacramenta duobus modis possunt conferri per jocuin 78 *ad* 80.

Sacramentum effectus.

An sacramenta novae legis sint verae causae justificationis ex opere operato 83 *ad* 86.103,104. cl de modo S3 *ad* 86. 105.

Quid sit conferre gratiam ex opere operato. Vide supra v. Opus operatum.

Quod catholici cl concilium tridentinum recte sentiant de opere operato 88.

Sententiae haeticorum de efficacia sacramentorum 89,

Sacramenta novae legis conferre gratiam ex opere operato probatur fusissime 90. *clscq.* Solvuntur objectiones 100. *cl scq.*

Sacramenta vim habent ex opere operato ; tamen requirunt bonum motum, idest. fidem et poenitentiam ex parte susipientis 575. 576.

Sacramenta non obsignant instar sigilli , neque confirmant instar miraculi promissionem gratiae, ul volunt Lullierani cl Calvinistae 37. 38. 10. 53. *cl scq.* Eorum argumenta refelluntur.

Sacramenta quomodo vocentur sigilla cl signacula 49.

Promissio gratiae in sacramentis requiritur necessario, et hoc duobus modis intelligi potest 39.

Atque haec gratia in quolibet sacramento novae legis infunditur 39.

Similiter haec gratia in praesenti percipitur: non aulem sacramentum esse signum jam perceptae 43.

Promissio de efficacia sacramenti invenitur in verbo Dei, quantum ad omnia sacramenta, intelligendo per verbum Dei etiam traditiones 39.

Sacramenta nusquam dicuntur testimonia promissionum et gratiae 41.

Sacramenta aliter sunt causa gratiae, quam concio Lullheranonim cl Calvinistarum, per solam excitationem lulei, quorum haereses habentur 89. 90. et confutatio habetur 91. 92. 95. Vide 390. i { 5. 55. 447. et supra de verbo concionali haeticorum 50. 51.52. 54. 56. 58 *ad* 60.

Sacramenta esse signa, vivere justificare, non excitando fidem more concionis, sed immediate efficiendo sanctitatem, probatur rationibus 99.

Sacramentorum vim consistere in excitanda vel alenda fide, ne semel quidem «licii Scriptura , sed semper explicat consistere in purgandis peccatis cl mundanda anima 95.

Sacramenta contrario modo se habent ad fidem, ac verbum 100.

Sacramenta cl fides quomodo videantur paria 103. 104.

Sacramenti fides: cum volo ejusdem, quando sufficientii 102.

Sacramentum vere percipitur sino, fido: non tamen percipitur fructus et res sacramenti 44.

Sacramenta dicuntur signa efficacia . seu instrumenta,vel causae instrumentales justificationis, quae tunc liat, dum sacramentum adhibetur, atque hoc ex vi ipsius sacramenti 23. 24. 32. 33.

35. 39. 51. 43. 45. 68. cl pr/tescrtlm ubi .f>1. de efficacia sacramentorum 82 *adM>*.

Sacramenta esse causas efficientes physica liac, sed instrumentales, et quomodo pisinini et non mondes, et illa actio sacramentalis (devclur ad attingendum cHectuim supernatum lem. aede instrumentis quibus utitur Deus, quibus utuntur homines. Vide prqeserlm i{? *clscq.* similiter 83. ad 87. et ubicumque lavimus sacramenta liabere veram efficaciam gratiae.

Sacramenta sunt quidem symbola quaedam,quit discernimur ab infidelibus: tamen ab aereb vix per sacramenta distingui possumus 111,

Sacramenta necessario requiruntur adjuvantiis: nem 60. 63 «(4 65. 103. 104.

Sacramenta habent vim adferendi primam justificationem 44.

In qua parte, vel in quo instanti illius actionis sacramentalis fiat justificatio 105. 108.

Sacramenta dicuntur consecrare cl sanctificare. . initiare hominem Deo, sive (quod idem fere l esse signum rei sacrae, non cujuscunque. . rei sacrae sacramentalis et initiantis hominem 28 *ad* 31.35.

Homini vere convenit posse justificari per sacramenta, sed non alia actione, quam illa qua l),, ipso utitur ad justificandum 102.

Sacramentum distinguitur a re sacramenti: gratia 89.

Distinguitur usus sacramenti ab effectu. et l effectus distinguitur character a gratia 75. distinguilur etiam gratia a virtute 26.

In sacramentis gratia continetur ul in vasis, ut; l libet alius effectus in sua causa, omne autem quod continet, salutem metaphorice vas dic; l test 23. 24.

Significare gratiam aliis dandum, non consylcrmenti ul .sacramentum esse, sed ut figura, et tpus rei futurae, nam sacramentum.ul same tum, dicit ordinem ad cum qui sacramento i> liatur, non ad alios 35.

Ex sacramentis significatur nobis moralis quae f. certitudo remissionis peccatorum: non tamen infallibilis 100.

Sacramenta gratiam conferunt non ponenti obic . 22. 56.neque Scoius est auctor islius sencti ul Lullherns dicit *ibid.*

Sacramenta semper augent gratiam in quocumque statu suscipiantur 788. 789.

Sacramenta ex se efficacia sunt: tamen potest lvi, ul nobis non sint efficacia ob nostram indispositionem 100.

De gratia sacramenti non est dubitandum, scilicet nostra dispositione et consequentione gratificationis neque enim efficacia sacramenti pendet a nostra dispositione, sed ex divina institutione 21. 39. 16.

Sacramenta prosunt peccatoribus, iis scilicet, qui poenitentiam agere volunt, non autem pro: l impenitentibus 21.

Gratia aulem justificans, quae datur in ipsa perceptione sacramenti . requirit ut sacramentum pnt sint 22.

INDEX

Sacramenta non prosunt nisi suscipientibus, etiam si nulli alii praesentes sint 100.

Sacramenti susceptio ad sanctificandum suscipientem ordinatur 512.

nui unum sacramentum habent, arceri possunt ab illo, licet utrumque sanctum, et deo gratum sit, quando unius ministerium, alterius functionem impedit, ut patet in Matrimonio, quod sacerdotibus interdicitur 786.

Sacramentorum efficacia, non pendet ab ulla qualitate suscipientis, non enim Udes et poenitentia efficiunt gratiam sacramentalem, neque dant efficaciam sacramenti, sed tollunt obstacula, quae impedirent 88. 89. 588. neque pendent ab ulla qualitate ministri. Vide paulo ante de causa ministerial!

Sacramentum non prohibetur, etiam si detur reprobo 175.

Sacramenti sanctitas non polluitur per malos mores eorum: qui sacramenta suscipiunt 784.

Fides suscipientis sacramenta, et rectus usus sacramentorum 22. 87.

Sacramenta operantur in nobis, ut non consentiamus peccatis 97. 98. Admonent homines bonorum operum 53. recte adhibentur non intelligibilibus 99. non minus sunt efficacia si dentur lingua graeca. aut latina, quam non intelligibilis, qui sacramentum suscipit, quam si dentur lingua vulgari, quam omnes intelligunt 100.

Sapientissime institutum est, ut in Ecclesia latina sacramenta administrantur; non est item de jure divino, quod lingua sacramenta administrantur 115.

Sacramentum vero perficitur, quavis lingua ulamur modo sensus sit idem 58. 59.

Sacramentum est signum et causa infallibilis gratiae; non autem id habent elementa et verba naturaliter; sed solum ut a deo assumuntur, ut instrumenta justificationis 68.

Sacramenti signum sensibile salis est. ut aliquo sensu percipiatur 32. 39. Vide v. Signum.

Sacramenta sunt quaedam res operantes, quae mundani, lavant, sanctificant, justificant, regenerant H. 15. Vide in indice locorum sacrae Scripturae in illa loca Joan. 3. Ephes. 5. ad Titum 3. et Actor. 13.

Sacramenta licet res corporeae et crassae sunt: possunt tamen agere in animam, non ex natura sua, sed ex virtute dei 105. *clscq.*

Sacramenta ad animam pertinent, ad corpus per accidens 751. 752.

Virtus in sacramentis quomodo sit corporalis et spiritualis 105. 106.

Virtus sacramentalis, aliquando est in elemento, aliquando in verbo, aliquando in utroque 105. 107.

Sacramenta sunt spiritualia, ut homines spirituales ex animalibus efficiant 179.

Patres saepe dicunt sacramenta non Operari, nisi prius in ea descendat Spiritus sanctus 106.

Sacramentorum effectus praecipue pendet a virtute

989

Spiritus sancti, et semper Spiritus sanctus assistit suis sacramentis 75. Vide de causa primaria effectus sacramentalis 428.

Sacramenta non solum pendent a deo in institutione, sed etiam in ipso usu, ipse enim est, qui per ministros suos baptizat, consecrat etc. 99. Vide in indice Scripturarum illud Joan. 1. Hic est qui baptizat 75. 91. 92. 99. 197. 198.

Molitur et usus dei sacramentis, non solum est virtus agentis instrumento impressa, sed est tota virtus, et ratio per quam agunt 106.

De recto usu sacramentorum qui disputent 21. Vide etiam de hoc usu 22. 53. 87. 103. 104. et ubi notavimus sacramenta non obsignare instar sigilli 37. 38. 43. 47.

In sacramentis distinguitur usus ab effectu 75.

Solus et praecipuus sacramentorum usus non est admonere homines bonorum operum et virtutum 43.

Sincerus sacramentorum usus ad nolas Ecclesiae pertinet, ex sententia omnium haereticorum huius temporalis 128. 129.

Sacramenta non solum pendent a deo vel institutore et principali agente, sed etiam a Christi passione et morte 99.

Sacramenta fluxerunt a Christi latere perfosso 99. Vide etiam 42. 134.

Vim habent ex meritis et passione Christi, et ejusdem Christi merita per fidem nobis applicantur 23. 24. 12. item ex sacrificio crucis 745. 746. Vide de v. Crucis sacrificium.

Sunt Christi instrumenta, quibus ille nobis applicat meritum suae passionis 43. item sunt instrumenta authentica, quibus applicatur nobis jus ad haereditatem, immo etiam ipsa haereditas saltem ex parte.

Sacramenta sunt alligata deo, non deus sacramentis 103. 101.

Per sacramenta trahimus homines ad deum *ibid.*

Sacramenta non solum offerunt, sed etiam praebent testimonium benevolentiae 44. 45.

Sacramenta ex verbo dei discuntur, non contra 11.

Sine, sacramentis religio esse non potest 33. 36.

Sacramenta duratura donec mundus finiatur 33. 39.

Sacramenti effectus datus apostolis sine sacramento, idque ex singulari privilegio; nam Spiritus sanctus non fuit datus illis ministerio sacramentorum 226. 227.

Difficultates aliquae circa sacramenta, licet sint intelligibiles: tamen facile obstruuntur ora haereticorum. Vide 80. 105. 106.

Sacramentorum et martyrium diverso modo justificant 168. neque martyrium et conversio in deum sunt sacramenta, licet Baptismata quaedam sint *ibid.*

Sacramenta, veteris, et novae legis differentia.

Convenit inter omnes catholicos et haereticos, sex uti minimum esse differentias inter sacramenta

legis novae, cl veleris I. quod nunc sinl alii rilus externi 2. quod nunc sint pauciora sacramenta 3. quod facilia 4. quod nobiliora 5. quod illa fuerunt ligurae nostrorum G. quod illa sinl data ad tempus, nostra quandiu mundus durabit Ilis.

Haeretici hujus temporis nullum fere ponunt discrimen in effectu principali, qui esl justificare a peccatis, quamquam inter se non salis conveniunt 108.

Catholici omnes conveniunt, sacramenta veleris legis, quae proprie Mosaica dicuntur, non contulisse gratiam ex opere operato, seu justificasse eo modo quo justificant sacramenta novae legis 108. cl probalur haec venias i08. *el seq.* et objectiones adversariorum solvuntur. i IG. 117.

An vero saltem justificarent cx opere operantis, communiter affirmant theologi 109. 112.

De circumcisione autem, quae non esl proprie sacramentum Mosaicum, sed legis naturae, est peculiaris quaestio cl probabilior videtur illa opinio, quae asserit vi sua non justificasse ex opere operato 109. Vide v. Circumcisio 3.7.

Sacramenta legis veteris non fuerunt sacrificium Abel 114. Arcu Noë 35. Neque iris, seu Arcus coelestis 47. 108. Maris rubri transitus 35. 114. *el seq.* Manna 3,7. 111. 118. Petra cx qua fluxit aqua in deserto 20,7. Caeremonia zelotypiae G2. Serpens aeneus 3.7. Signum roris in vellere Geleonis 47. 108. 114.

Denique sacramentum non fuit (ul volunt haeretici) signum in reversione solis datum ab Isaia regi Achat 47. 108. 118.

Sed sacramenta vetera erant circumcisio (quae fuit legis naturae) 36.49. 76.

Inclio sacerdotalis, seu ordinationis rilus 36. 61.

Hilus agni paschalis 36. 70. 60.

El sacrificia pro peccato 49. 114.

Similiter neque nunc sunt sacramenta Benedictio monachorum, Aqua benedicta. Rosa benedicta, Ensis benedictus. Agnus Dei, Benedictio Herbarum, Campanarum, Imaginum, Inunctio Regalis, Consecratio templi, Coemeterii cl Altaris 2.7. 37.38.

Sacramenta vetera erant simpliciter el absolute sacramenta 36. quod nostra sinl sacramenta. Vide 129. ei seq.

Sacramenta veteris legis, non ideo sacramenta sunt, quia significant gratiam justificantem, sed quia Significant et efficiunt sanctitatem legalem: vere aulem significabant cl efficiebant quondam consecrationem 35. 36.

Sacramenta legis veleris non efficiebant gratiam justificantem, sed legalem munditiam, el introducebant in populum Dei 60. Vide de sacrificiis legis veleris, quae non valuerunt ad expiationem peccati, quoad culpam cl poenam gehennae, (nisi quatenus erant signa protestantia fidem in Christum) sed valuerunt quoad poenam temporalem, et quod Immunditiam legalem 116. 117. Vide v. Sacrificium.

Sacramenta legis veteris non contulisse gratiam cx opere operato, paulo ante est notatum 108.

sed hoc esso proprium sacramentorum noue legis, supra cl iam notavimus 83. «d 86. III. 9^e, *el seq.*

Sacramenta vetera dicuntur egena el infirma el^a. menta, nihil valere, et nihil esse 110, 111. u, que in fin. cap.

Hem dicuntur carnalia, cl umbras ac figuras Lbuisse 110. 111. *cl seq.*

Al sacramenta legis novae dicuntur salvare, regenerare, mundare, justificare, conferre gratia i, cl afferre libertatem 41. *ad* 43.54. 93.100. IVI. 112. 114. 11.7.

Sacramentum est genus univocum ad sacramenta legis veleris et novae 36. Vide supra de ditione sacramenti.

Sacramenta nostra et vetera sunt paria quoad significationem, seu rem significatam, qui» nimirum eundem Christum omnia significant 108.

Vide quae mentietur pseudomartyr 298.299.

Sacramenta vetera non habuerunt annexam promissionem absolutam gratiae, ideo non iuuocabant 114.

Sacramenta sine promissione cl fido nihil prouident, non tantum convenit veteribus, sed etiam, novis sacramentis 110. 111.

Promissio in sacramentis, quae sunt instituta d justificandum, non potest impleri, nisi fidere: piatur: al promissio annexa sacramentis retribus implebatur, etiamsi homines non credor. 114.

Sacramenta legis veleris a Deo immediate instituta sunt, cl a Moyse solum promulgata 66. 108. I auctore nostrorum, vide supra, ubi de causis efficiente.

Sacramenta vetera non erant instituta ad perflandum hominem in vita spirituali, nec ad remedium peccati (excepta circumcisione) sed solum ad significanda mysteria Christiana et aliosque: darn lines 134.

Sacramenta vetera probabile est. non habuisse re» cl verba, sed solas res 49. 75. 120. Videsup de materia el forma sacramentorum: El no»In excellunt antiquis ratione verborum 251.

Sacramenta vetera habuerunt determinatas res a Deo 60.

Sacramenta vetera, non omnes poterant administrare 69,.

De ministro sacramentorum nostrorum, paulo ante.

Nullum sacramentum legis veteris imprimebat characterem in anima 122. Vide de characterem 120.

Nostra sacramenta excellunt antiquis utilitate cl virtute, non sola significatione 114.

Sacramentis nostris ul signa sunt, cxlrinsecae sunt, illae praerogativae, quod sint durabiliora aliquis, quod significant rem praeteritam, et quod ad plures pertineant: comparatio autem faciendi est in ipsa significatione, si propria cl intrinseca dignitas signorum quaeritur 254.

Pro comparatione nostrorum sacramentorum cum veteribus. Scripturae el Patres comparant yncum re 254.

Non est ahulendum sacramentis: si enim Iudici fi-niti sunt quod contempserint figuras sacrament.

rum velorum, quanto justius puniendi .sunl Chri-
stiani, qui conletnnp.nl sacratnonln ipsa 119,
Sacramenlum medium inter legem veterem cl no-
vam dari non polesl 199.
Sacramenta legis veleris nun sustulit Chrislus, sed
mutavit in meliora 515.

Sacramentorum *alter effectus,qui est character.*

An aliqua sacramenta Imprimant in anima indele-
bilem characterem. Vide supra v. Character.
Quid sentiant haeretici de characterē 120. senten-
tia cl doctrina catholicorum de characterē 121.
Characterem esse demonstratur 122. elser/.
Veni caussa, quare quaedam sacramenta repetan-
tur, cl quaedam non repetantur, est character :
imprimentia enim characterem non rcpoluniur
122.125. refutantur aliae caussae 126.

Sacramentorum numerus ct ordo.

Quid sentiant adversarii dc numero sacramentorum
20.785. Sftd praecipue 134. 135. 219. 220.
Sententia catholicorum una esl, ac semper fuit,se-
ptem esse proprie dicta sacramenta, quae veritas
probalur 129. usque ad 133. *et seq.*
Sacramenta novae legis non sunl plura quam se-
ptem 132.
Argumenta adversariorum diluuntur 134.
Nomen septenarii numeri sacramentorum , non esl
in scripturis el Patribus: sed tantum res ipsae
variis in locis ab ipsis traduniir 129.
Graeci idem omnino senserunt cum Latinis de nu-
mero septenario sacramentorum 133.

*Sacramentorum nonae legis inter se comparatio
el ordo.*

Sacramentorum similitudo inter sc, unde petenda
lillfi.
Nullum sacramentum est, quod non habeat aliquid
proprii, in quo ab omnibus aliis distinguatur
787.
Sacramenta novae legis sunl ejusdem generis, sed
non ejusdem speciei 402. 403.
Sacramentorum diversitas unde cognoscatur 613.
Concilium tridenlinum dicil anathema iis , qui se-
ptem sacramenta novae legis paria faciunt, ita ul
non sil unum alio dignius 136. 137.el concilium
praecipue intendit damnare errorem Iulhrrano-
rumde paritate Baptismi, cl Eucharistiae *ibid.*
Scplom sacramenta, liccl sinl ejusdem generis, el
proinde omnia vere et proprie sacramenta:lamen
differunt specie et secundum varias rationes nul-
lum esl quod alicui non praestet 138.
Baptismus excellit omnibus, quoad effectum remit-
tendi peccata *ibid.*
Confirmatio excellit omnibus, et ipsi eliam Baplis-
mo. quoad cffcclum gratiae ad bene operandum
ibid.
Eucharistia excellit omnibus.quoad ipsam substan-
tiam sacramenti *ibid.*
Poenitentia excellit caeleris necessitate, solo Bapli-
tho excepto *ibid.*

Exirema unctio aliquo modo excellit Poenitentiae ,
quoad cffcclum gratiae, sicut Confirmatio.Baplis-
mo 138.
Ordo excellit omnibus, excepta Confirmatione, ra-
tione ministri *ibid.*
.Matrimonium excellit significatione *ibid.*
Simpliciter tamen Eucharistia omnibus excellit
ibid.
Eucharistia consistit in re permanente, caetera o-
mnia in actione 402. 403. 428. 444. *ad* 446.
at.>.
Ordo ouem servat concilium in sacramentis nume-
randis, non est ordo dignitatis 138.
Sacramentorum caeremoniae. Vide supra v. Caere-
monia.
De nomine, definitione cl partitione caeremonia-
rum 138.
De stetu causae,el haeticorum erroribus el men-
daciis 139.
De explicatione el probatione veritatis 140.
De objectionibus adversariorum 145.
Sacrificium. Vide supra v. Aaron, Abel cl Melchi-
sedech. ubi de eorum sacrificiis, item v. Crucis
sacrificium, Eucbarisliac et Missae Sacrificium,
cl cliam v. Oblatio.
Sacrificium proprie dictum, non esl quaelibet cae-
remonia, vel quodlibel opus virtutis ad honorem
Dei facium 472. *el seq.* neque esl quaevis obla-
lio Deo facia 476, 477. nec qnaelibel sacra actio
sed ca solum, qua Deo res ahqua offertur, cum
certo quodam solemni ritu , el rcali illius rei
consumptione 508.
Neo in verbis, sed in oblatione rei consistit 549.
Sacrificium in genere, esl oblaiio externa facia soli
Deo, qua ad agnitionem humanae infirmitatis .
el professionem divinae majestatis, a legitimo
ministro res aliqua sensibilis el permanens ritu
mystico consecratur et iransrnulalur 477. *et seq.*
Sacrificium pro actione acceptum, species esl obla-
tionis, el sacrificium esl id quod proprie el per
se ad actionem sacerdotis pertinet 477. sacrifica-
re el offerre. vel facere aliquid, pro eodem acci-
pitur 477. 480. 501.
Sacrificium dici potest ipsa victima, quae sacrifica-
tur 477.
Sacrificium in Scriplura aliquando inlelligilur per
adorationem 500.
Sacrificium absolute positum . significat verum cl
proprium sacrificium 472. 473.
Sacrificium eslaclus proprius el elicitus religionis
13'». 475. 477 *ad* 479.
Sacrificium proprium religionis, debet ipsam per-
petuo comitari 514. el quod sil sacrificium Chri-
stianae religionis 368.514.
Sacrificium esl signum el protestatio summi inter-
ni cullus 477. 515. cl iisdem de caussis debe-
mus nos habere verum sacriliciuin, quibus ct
Ucbraci habuerunt *ibid.*
Sacrificia non omnino sustulit Chrislus, sed muta-
vit *ibid.*
Sacrificium cl sacerdotium,sacrificium ct altare re-
lativa sunl 513.514. cl sacrificium ordinatur ad
sacerdotium 482.
Sacrificium omne, oblatio quaedam est, sed non

contra 476. cl acl sacrificium necessaria est oblatio aliqua 523 *ad* 525.

Sacrificium praeter oblationem requirit mutationem et consumptionem rei, quae offertur 476. 478. 479. 523. 521. ubi de differentia sacrificii et oblationis.

Sacrificium externum est signum, quo protestamur cultum internum soli Deo debitum 476 *ad* 178. 514. Vide v. Cultus Iniriac.

Sacrificium offerre non potest cuiuscumque, sed publici ac certi hominis, qui communi nomine, id peragat 475. 477. 478.

Sacrificium et sacrificare non sunt idem Latinis, quod Graecis ἱερούργειν, cl ἱερούργειν 508.

Sacrificium Deo deferendum esse. potest quoddam primum principium a Deo nobis ingenum, unde ex lumine et instinctu naturae non corruptae, sed bonae procedit 513.514. et sacrificandum esse multi optimi, et sanctissimi viri consueverunt, ut Noe, Abraham, Job et Melchisedech 513. 527. 528.

Sacrificium rei viventis et quae in forma rei viventis offertur requirit occisionem, at cum forma sacrificii et rei inanimae, non potest requiri occisio, sed solum consumptio rei illi conveniens requiritur 521.

Sacrificium ratione materiae dividitur in victimas, seu hostias, immolationes et libamenta 480.

Sacrificium ratione formae et linis dividitur in holocausta, hostias pro peccato, hostias pacificas *ibid.*

Sacrificium potest distingui in invisibile sive internum, et visibile sive externum. et quae sint, et quod magis Deo placeat 477. Vide etiam 476.

Sacrificium internum potest verum sacrificium ratione dignitatis et ratione affectus, non ratione formae et essentiae sacrificii proprie dicti 476. 477.

In omni sacrificio proprie dicto requiritur res aliqua sensibilis, quae offeratur, nec in sola actione sacrificium consistere potest 475. 477. 478.

Sacrificium quoddam filii agni paschalis celebratio 491 *ad* 493.

Sacrificium verum non potest translatum in coelum, ut vult Calvinus 489.

Sacrificium apud nos Deo vero offertur 495.

Sacrificium quod Hebraei ΠΠ13 appellant, ex similia, oleo et thure conficiebatur 496.

Sacrificium orantis et supplicantis est. et quomodo sit simile orationi 531. Vide 435. 548.

Sacrificium actio quaedam potest, non res permanens, et facti oblatio 531.

Sacrificium vespertinum apud David usurpatur pro ve- et externo sacrificio 496.

Jude ..sacrificium, erat vere et proprie sacrificium apud Iherosolymitanos fuit typus nostri sacrificii missae 495.

Jude sacrificium dicitur ablaturus Antichristus 514.

Sacrificium verum et reale. veram et realem mortem, aut destructionem rei immolatae desiderat 525. 527. 528.

Sacrificium proprie dictum fuit mors Christi 478. 479.

Sacrificii nomen unde dictum 476. Iribuuntur aliquando rei permanenti 508.

Sacrificii nomen quare non usurpabatur ab apostolis 512.

Sacrificii et sacramenti differentia 515.

Sacrificii primi mentio ubi habeatur 477.

Sacrificii quadruplex divisio 474.480.

Sacrificii veri quatuor conditiones 502 ad 501.

Sacrificii veri finis est placare Deum generi humano 478. 479.

Sacrificia veteris legis in mactatione ovium elk., sila erant 477. Vide 476.

Omnia quae in Scriptura dicuntur sacrificia, immolatio destruenda erant, si viventia, per occisionem, si inanimata solida, per combustionem, si liquida, per effusionem 476.

Sacrificia legis veteris, figura sacrificii nostri liv 479. 493.

Item sacrificii crucis 482. 509. 510.

Sacrificia vetera conveniebant in re significempe in Christo; tamen in signis diversa erant 481.

Sacrificia vetera pollui potuerunt, nostrum non pollui non potest 497. 498.

Aliud discrimen 460. 545.

Sacrificia in templo hierosolymitano Iherosolymitano brachis poterant offerri Deo 500.501.

Sacrificia iudaica erant carnalia, quia in mactatione carnis et sanguinis effusione consistebant.

Nostrum autem dicitur spirituale 499. *ad* 501.

Sacrificia gentium et Hebraeorum compar, cum nostro 505.

Sacrificia offerre mulieribus non licet 507.

Sacrificia a primis hominibus Deo oblata 511.

Sacrificia nun sunt primum in lege Moysis instituta. sed ex lege naturae ortum habent 515. Sii. 528.

Sacrificia Levitica satisfactiones quaedam dici possunt, et munditiam legalem, et poenam temporariam tantum expiabant; non autem Culpam et poenam aeternam 451. 741. Vide 109. ad III. 116. 117.

Sacrificia diversi prelii, pro aestimatione ac mensura dilectorum imperantur 378.396. Vide Ili. 117.

Sacrificia pro peccato, illi dicebantur offerre, et offerebant materiam. ex qua sacrificium pro peccato faciendum erat 442. 567.568. Vide 19. Ili 116. 117.

Sacrificia privata in Testamento veteri pro aliquo homine, vel negotio 542.

Sacrificia dicebantur passim in lege veteri oves adhuc viventes, quando scilicet addocebantur 566.

Sacrificia iudaica, quae pro peccato dicebantur, abrogata dicuntur. quia peracto sacrificio crucis et pretio acquisito, adhiberentur figurae promittentes id quod jam habemus 520. Vide 19.

Sacrificia vetera, et vera sacrificia erant, et signacula promissionis Christi venturi et montum 126. 518.

Sacrificia omnia habebant annexam promissionem de Christi morte futura pro expiatione peccatorum 114,

Sacrificia volera non placebant Deo cx sc, sed cx devotione cl obediencia offerentium 116. 117.

Sacrificia el nbluliones TesInmenli veleris 114.

Sacrificia propialioria fueruiil in lege naturae cl Jloysis527. 528.

lib sacrificia propialioria non expiabant pcccala quoad culpam coram Deo, sed expiabant niaculas legales,el Deum propitiabant, quoad poenas temporales, cl eliam quoad culpas cx offerentium fide; cujus fldei protestationes erani illa sacrificia 527. 528.

Sacrificia,ul eliam sacramenta vetera significabant graliam dandam aliis 35.

Sacrificia spiritualia el improprie dicta, qualia sunl orationes,laudes, bona opera, eleemosynae, patientia in persecuutionibus cl simiia, Seriplura non solei hoc nomine sacrificii absolute poncre sed cum adjuncto , aliquo.ul sacrificium laudis, iustiliac clc. 400. 480. 496. *ad* 500. 507. *ad* 510.

Ad sacrificium spirituale non requirilur altare visibile 404.

Sacrificium laudis recens cl novum, ac spirituale Deo placet, non aulem velus 405. Vide eliam 432.

Sacrificium improprie dictum dicilur obladio gentium el oblatio fidei 496.

Sacrificia spiritualia obnoxia erani pollutioni, cl re ipsa saepe poliuntur, cum ab opere nosiro pendeant 497. 498.

Sacrificium spirituale qua ralioiie vocari possil Eucharistia 500.

Sacrificium iustiliac csl mortificatio viliorum 69. 72.725.

Sacrificiorum finis generalis,cl recognitio supremi dominii ipsius Dei, ct nosirac subjectionis 478. 479.

Sacrificiorum praecedentium Chrislum. finis erat repraesentare sacrificium crucis ul fulurum 503. 501.

Sacrificiorum veleris legis consecratio cerlo ritu, el caeremonia mysterium conlincnc, fiebal 478. 479.

Sacrificare significat socrum facere *ibid.*

Sacrificiorum nonnullae caeremoniae *ibid.* 494

Sacrificiorum participatio cral figura manducationis Eucharistiae sub una specie 449.

Sacrificiis veteribus successit, corpus cl sanguis Domini 450.

Sacrificiis nn anteponatur obediencia 147.

In sacrificiis veteribus offerebatur ovis viva el ovis mortua 522. 523.

In sacrificiis veteribus plerumque sola mente orabant, ct sacerdos solus intra velum ingrediebatur, ct sacrificabat 548.

lo sacrificiis veteribus adhibebalur incensum 557.

In sacrificiis veteribus supplicabatur ab Hebraeis, ul clementer Deos ipsorum sacrificia aspiceret 571.

De sacrificii carnibus non poterat odere, quicumque aliqua immunditia pollutus cral 281. 435.

A sacrificiis gentilium, intendit avertere b. Paulus Corinthios 279.

Sal, oleum el sputum non anteponuntur aquae Baptismi, ul nobis objicit impudentissime Luhnchrus 140.

Salis el aquae consecratio non prohibetur 22.

Salis gustus el caeremonia, quae fil catechumenis anlc Baptismum 205. 206.

Salutare eliam res inanimas in signum gratulationis 233.

Samaritani Hebraeis erant haeretici 74.

Sanctus nemo est nisi post remissionem peccalorum 656.

Sancti viri persecuutionibus occultati 285. 286.

Sancti viri semper maluerunt mori, quam cogi ad aliquam caeremoniam dimittendam 144.

Sancti cum Christo alicubi sunl, non ubicumque 288.

Sancti ul sint cum Christo in gloria, non est opus, ulsinl eliam in Eucharistia 288.

Sancti appellantur eliam ab haeticis 66. Bernardus. Franciscus, Dominicus cl Thomas Aquinas 363. *clseq.*

Sancli agnoscunl nostras preces 557.

Sancti invocandi sunl a nobis 539.

Sancti in coelo orare possunt, el orant *ibid.*

Sancti cum pro nobis orant, per Chrislum orant *ibid.*

Sancli, quomodo non juvant, quando miracula apud conim sepulchra fiunt 540. 541.

Sanctorum filii non nascuntur liberi a peccato originis 160. 161.

Sanctorum quorundam donum in Ecclesia, coercedi daemones 204.

Sanctorum communio 538. 539. 567. 568.

Sanctorum martyrum el confessorum, cultus, quo tempore coepit 565.

Sanctorum invocatio cl sollemnis celebratio 239.

Sanctorum consortium 574.

Sanctorum honor el invocatio in sacrificio missae 537.

Sanctis sacrificia non offeruntur, neque eriguntur altaria, neque templa, licel haec omnia fiant in eorum memoriam cl honorem 537.

Aliter per Cbrisli intercessionem el mcrila. el aliter sauciorum merita ct preces, nos n Deo misericordiam expeclamus cl polimus 539.

Sanctimoniales ad nuptias transeuntes, qua poena puniantur 832.

Atque illae nuptiae vocantur incocsla foedera, cl illae sacrae virgines vocantur adultéré Clirisli *ibid.*

Sanguis Christi pretium nostrum 331.

Sanguis Testamenti veleris, figura sanguinis, qui nobis datur in Eucharistia 252. 253.

Sanguis Christi significatus nomine vini o» a8. 309.

Sanguis Clirisli spirilualiter cl sacramentaliler bibitur 303.

Sanguis Christi quomodo hauriendus 339.

Sanguis Christi effusus in remissionem peccatorum 438.

Sanguis Christi quomodo sil sub specie panis 440. Vide v. Corpus Christi.

Sanguis manavit aliquando ex fractione hostiae 442.

Sanguis in parvo calico consecrati solitus 452. 453.
 Sanguis Domini non omnibus dandus, pro quibus effusus csl 45G.
 Sanguis Christi dal incorruptionein 458. 459.
 Sanguis cl corpus Domini csl hacreditas nobis relict a 462.
 Sanguis Testamenti novi apud Christianos,csl sanguis victimae immolatae 494. 518.
 Sanguis Chrisli effundebatur in coena, idcsl, offerebatur cl libabalur Deo in repraesentationem effusionis fulurac in cruce 502.
 Sanguis Chrisli hoc modo fundendus usque ad mundi consummationem, idesl, offerendus ct libandus Deo in sacrificio missae.non in propria specie, sed in specie vini 502. 521.
 Sanguis Chrisli in omnibus sacramentis prodest 738.
 Sanguinis veritas in Eucharistia 324. 419.
 Sanguinis haustus in Ecclesia olim concedebatur cliam laicis 451.
 Sanguinem Chrisli vere sumunt, qui in una specie (Panis videlicet) communicant 413. *ad i* 45. 447. 458. *ad* 461. 4G3.
 Non est ncccssc, ul singuli de populo bibant sanguinem Domini sub specie vini, sed salis est si in Ecclesia aliqui sinl, qui id faciant 458. *ad* 460.
 Sanguini Domini non tribuitur peculiaris effectus, qui non tribuatur cliam corpori 447. 401.
 Sanguinem illum ore percipiunt fideles, quo redempti sunl 329. Vide 316.
 Sanguine Christi vescimus, cum cum sumimus per modum cibi sub specie panis 458. 459.
 Sanguine Chrisli purgantur omnia peccala quae fiunt, sive ante, sive post Baptismum; sed aliter per poenitentiae sacramentum applicatur idem Christi sanguis 721. 727. 732. 738.
 A virtute sanguinisChristi omnis nostra justificatio pendet cl idem Chrisli sanguis el lavacrum , el prolium el poculum cliam dicitur G13.
 In sanguine Domini intingebantur olim species panis pro aegrotis,quae intinctio postea damnati est 4G2.
 In corpore el sanguine Domini est eadem virtus conferendi gniliam el ulrumque omnem vim habet cx conjunctione ad divinitatem 448.
 Stinguis quomodo dici possit anima 332. 333.
 Sanguinis aspersio in postibus Hebraeorum 448.
 Pro sanguine brutorum animantium sanguinem Chrisli habemus 328.
 Sanguinis cl suffocati lex 141.
 Sarai binominis oral; non fuit soror germana Abraham, sed neptis ex fratre 853.
 Satanae abrcnunciatio 204.
 Satisfactio csl actio, qua is, qui alterum laesit, tantum facit.quantum salis estad injuriam compensandam, sive quantum is, qui laesus csl, juste exigit 713. 7H.
 Satisfactio est injuriam faciam resarcire ; respicit personam injuria affectam cl in actionibus versatur *ibid*.
 Satisfactio aliquando fit perfectam aequalitatem,a-liquando fit ad aequalitatem imperfectam *ibid*.

Satisfactio perfecta non polcsl esse inler Deu.. homines 713 ad 715.
 Satisfactio non offertur Deo , ncqac exigitur hominibus pro culpa, gratis enim nos o nlp justificat Douscl gratis amicitiam suam nobis n- sliluil 713 *ad* 715.
 Ante gratiam gratum facientem adeptam, null. Deo satisfacere polcsl 513. 514.
 Homo justificatus, per opera propria poenalia,l* satisfacere polesl, non cx rigore jusliliae, gratia ipsius, caque multiplici, praecedente t; comitanto; atque id homini donante, ul habeo! unde ex propriis, el ad aequalitatem, ac periuste cl cx condigno, pro poena temporali, facere valent 592. 723. 724.739.710.
 Satisfactio probatur cx traditione veleris Eccle. 72G. *cl seq*.
 Solvuntur argumenta quaedam Lulheri conln*. tcnliam Ecclesiae de satisfactione 732.
 Philippi Melanchthonis ex locis communibus D*. 734.
 Ejusdem ex apologia confessionis Augustanae 7* Calvini 737. 741. 743.
 Satisfactio ex congruo,non ex condigno, tribui; test humanis actionibus 715.
 Satisfactio est pars inlcgralis sacramenli Pocnm liac,cl in quo genere partium inlcgraliuni lib. *seq*.
 Satisfactio polesl fieri Iribus modis: poenas tl' gclla a Deo immissa patienter ferendo 590.7)1. 713. 714. 735.
 Opera laboriosa sponle assumendo 713. 111.' El mulelam, sacerdotum arbitrio injunctam, <14 eundo 71G.
 Satisfactio ante Absolutionem olim imponet ; non lam ad culpam, quam ad poenam tempe* lem expianda referri solita 720.
 Satisfactio cx rigore jusliliae requirit, ul salid : cx propriis, ct ad aequalitatem, nulla videlic praeveniente, aul intercedente gratia ejus, debetur satisfactio 723. 724.
 Satisfactio non exigitur ante Baptismum,sed p : 751. 752.
 Sine satisfactione sacramentum Poenitentiae.li- cum esset ct mutilum 619.
 Satisfactio condigna esse debet, cl cam proper: nem cum peccatis exigit, ul vere per eam effectio compensetur 727.
 Satisfactio nostra non requiritur solum ad eier plum, vel disciplinam politicam,ulodrsinulunl 728. 729. sed ul injuria Deo facta comper sclur, ct divinae jusliliae satisfiat 730.
 Satisfactio valet ad poenam purgatorii compcns.' dani 735. 73G.
 Satisfactio a sacerdote injuncta prenilem, peccato recusari non potest 736.Vide ethmii)
 Satisfactio pars sacramenli poenitentiae, a Deo: slilutn, ct necessaria in re, vel in volo 619.
 Satisfactio non solum non pugnat cum graluitap cati remissione, sed potius ab ca gignitur 7: Satisfactio non ad resurgendum n morte port sed ad reatum poenae temporalis, qui postf resurrectionem manci expiandum, adbik 738.

Satisfactio necessaria est, non in prima remissione peccatorum, quae lit pcr Baptismum, sed m secunda quae lit pcr Poenitentiam, in qua post remissam culpam el pocnm aeternam, manet reatus poenae temporals 739. 740.
 Satisfactio csl unum cx instrumentis divinitus institutis, ad pocnm temporalem peccatorum expiandam 738.
 Satisfactio quae in hac vita sponle , cl cx charitalc suscipitur, tanti a Deo aestimatur, ul brevis hujus vitae labor, facile compenset longissimos cruciatus purgatorii 739. 740.
 Satisfactio pro peccatis venialibus, oratione Dominica, cl nullis aliis actibus contritionis fieri polesl 741.
 Satisfactionis definitio 745. 74G.
 Satisfactionis nomine aliquando intclligitur excusatio. sive defensio 744. *ad* 746.
 Satisfactionis nomen rejiciunt haeretici 715. 717. 722. 739. sed habetur pluribus in locis 72G.
 Satisfactionis opera in genere, non sunl caeremoniae. aul res inutiles, sed res utilissima,quarum in divinis literis extant exempla , promissiones el praecepta 721.
 Satisfactionis opera, orationem videlicet, jejunium cl eleemosynam , cl quae ad haec revocantur, quatenus a Deo non imperantur, sed sponle ad peccala expianda suscipiuntur, gratissima sunl Deo, cl exemplis Scripturarum, ac promissionibus confirmantur 722. ,
 Satisfactionis vestigia extant apud ethnicos 733. 734.
 Satisfactionis opera cx alias indebitis 736.
 Satisfactionis opera non in observationibus ab hominibus excogitatis, sed in jejunio, oratione cl eleemosyna collocamus 737.
 Satisfactionis opera neque sunl, neque futura sunl illa quae fiunt in peccato mortali *ibid*.
 Operum bonorum quae post remissionem peccatorum fiunt, cl quae satisfactoria dici solent, praemium csl, plena peccatorum remissio, quoad omnem poenae reatum 7 i 2.
 Satisfactionis opera dicuntur in Scriptura fructus poenitentiae cl quomodo 619.
 Satisfactioni aequivalel vox redemptionis 723.724.
 Satisfactionem in poenam peccati aliquando fuisse mortem ipsam violentam 726.
 Satisfactionem obscurare legem, vel cvangclium, quam falso dicatur ab haereticis , conlra quos 735.
 Pcr satisfactionem acquiri polcsl remissio poenae temporalis post gratuitam culpae remissionem 506,743.
 Xomquam fuit tempus quo lapsi in Ecclesia sino satisfactione reciperentur 743.
 Non sufficit mores in melius mutaro, cl a malefactis recedere, nisi cliam de iis, quae facta sunl, Deo satisfiat per poenitentiam, cl opera laboriosa 738.
 Satisfactiones quaedam dici poterant sacrificia illa Levitica; cum tantum legalem, el poenam temporariam expiarent 742.
 Satisfactiones pro reatu poenae temporalis, bonis operibus hujus vitae 717.

Opera lamen laboriosa quae cum Dei auxilio fiunt sive cx congruo, sive ul dispositiones concurrunt. cl prosunt ad culpae remissionem et mortis aeternae liberationem 736.

Salisfactio Chrisli.

Christus satisfecit non solmn pro culpis omnibus sed eliam pro poenis 58G.
 Chrisli salisfactio non eodem modo nobis applicatur pro culpa originali el pro actuali, neque eodem modo pro poena aeterna cl pro temporali 585.
 Christi satisfactio nobis applicatur nd amicitiam Dci recuperandum,cl pocnm sempiternam evadendam 717.
 Chrisli mors pretium el salisfactio fuit pro peccatis nostris, ipse solvit pretium et satisfecit immediate (ul sic loquar) pro culpa cl reatu mortis aelernae, eorum quibus sanguis'ejus per sacramenta applicatur: mediale etiam pro poena temporali, quatenus gratiam praebet, pcr quam ipsi nos Domino satisfaciamus 742.
 Schismaticorum altare cl sacrificium occultum 546. 547.
 Scholastici olim qui fuerint appellati 564.
 Scholasticos, de sacramentis non tantum litcram, sed cliam spiritum lradere 21.
 Scientia infusa el acquisita in quo differant 107.
 Scientia solet probarc occasionem superbiae 658.
 Scotus existimavit circumcisionem conferre gratiam ex opere operato 109. contrarium asseritur 109. idem circumcisioni tribuit impressionem characteris 122. ct characterem voluit esse relationem quondam realem, quae sententia vix defendi polcsl 121. ejus opinio circa pronomen *Hoc*, in verbis consecrationis,refutatur 267.273. neque est probanda illa opinio ipsius, quae asserit transubslanlialionem non fuisse dogma fidei ante concilium lalerancnsc 389.
 Scriptura sacra inlciligenda secundum verborum proprietatem, ubi non cogimur evidenti absurdo <61.
 Scriptura vocat ordinarie res, ul exterius apparent 289.
 Scriptura non est ncccssc, ut scinper apertissime loquatur, sed salis est. si ila loquatur, ul communem Pairum expositionem sequuli sententiam ejus assequamur 486.
 Scriptura uti solei nomine fractionis, cum loquitur de, pano 502.
 Scriptura tribuit vim salvandi diversis rebus 615.
 Scriptura cum loquilur de pccca'lis, absolute dc omnibus peccatis inlciligenda csl 685.
 Scriptura semper dicil vim sacramentorum consistere in purgandis peccatis, et munda anima 95.
 Scripturae an facia additio 145.
 Scripturae golbica cdilionn recepta 145.
 Scripturae proprius verborum sensus numquam dimittendus csl, nisi cogamur ob aliqua alia Scriptura,vel ah aliquo articulo fidei, vel a comuni lotius Ecclesiae explicatione 265.
 Scripturae locus unus, recto explicatur pcr alium •n. <5.

INDEX

Scripturae et picturae loco sunt caeremoniae rudibus 142. 143.
Scripturarum ratione, lingua latina fari communis omnibus 145.
In Scriplura per adorationem aliquando intelligitur sacrificium 500.
In Scriplura saepe accipitur tempus praesens, aut praeteritum pro futuro, sed saepius praesens pro praesenti 505.
In Scriplura quoties dicatur: *Memento* 507.568.
In Scriptura frequentissima est illa phrasis, per aliud, pro in aliquo 779.
In Scriplura Testamenti videris quando describuntur res novae et futurae per typos et figuras 496.
In Scriplura explicanda Ecclesia errare non potest 493.
Argumenta ducta ab auctoritate negativa sacrae Scripturae non sunt solida 783.
De lectione vulgata Scripturae 450.
Scrutinium catechumenorum quod sit 204.
Sedere a dextris convenit Christo ratione humanitatis 309.
Sensus corporalis falli non possunt circa proprium objectum, falli tamen possunt circa id, quod latet sub objecto sensuum 285. 286.
Sensum non falli circa proprium objectum. Haec propositio vera est, sed eget multis limitationibus 392. 393.
Sensus divisus et sensus compositus 353.
Sepulchrum. Egressio Christi ex sepulchro 350. 351. 357.
Sequentia; seu Prosa in missa, quae sit 560. 561.
Sermo noster constat voce et significatione; non autem re significata 298. 299.
Servorum conjugium invitus dominis, ratum ac firmum esse 575. 576.
Sigillum efficax ad imprimendam gratiam, an sit sacramentum 39.
Sigillum Dei, an esse cognoscantur sacramenta 41. 47.
Sigillum, seu signaculum iustitiae fidei dicitur circumcisio data Abrahae 47. 101. 114.
Sigillum et signaculum quae ratione vocentur sacramenta 49. 93.
Sigillum et signum practicum 99.
Sigilli imago et character imprimens: in cera et character impressus 125.
Signum quid sit 30. 31. 305. 306.
Signorum genera 32.
Duo genera signorum veterum distinxit Lutherus 108.
Signum esse magis convenit accidentibus, quam substantiae; signum enim est id, quod per se, et immediate, sensibus percipitur 305. 306.
Signum et res signata, sunt opposita relative 308.
Signum visibile vocatur ab Augustino, quod sensu aliquo externo percipitur, etiamsi is non sit sensus videndi, sed audiendi 605.
Signum esse quomodo conveniat sacramentis 30. 31.99. usque ad fin. cap.
Signum sensibile in sacramentis, salis est, vel aliquo sensu percipiat 39.

Signum et causa infallibilis gratiae est sacramentum 68.
Non ex quolibet signo sacramentum colligitur; tantum ex signo a Deo instituto, et cuius annexa gratia 777. 783.
Signum esse quomodo conveniat sacramento Eucharistiae 454-
In signo sensibili Eucharistiae nihil est falsi 31.
Signum aut signaculum vocatur character 121.
Signaculum promissionis in testamento Clir-, 518.
Signum commemorativum et confirmativum 32.11.
Signum impressum in fronte mulieris in apocalypsi. 129.
Signa sacramentalia, vim habent a Deo operari, quod significant 58. 59.
Signa theoria et practice quae sint 99. Vide ii.
Signa magica nullam habent vim naturalem aliquam efficiendi 58. 59.
Signum crucis est ab apostolis institutum III.
Signum crucis non est sacramentum 132.
Signum crucis est optimum signum distinguens catholicos ab haereticis 145.
Signum crucis in omni negotio adhibendum 551,
Signum crucis est omnium communissima, et liquissima caeremonia in sacrificio missae similitudo 557.
Signum crucis tribus modis operatur in aeribus terrenis 141.
Signum crucis in fronte, significatum per asperum sanguinis in postibus Hebraeorum IIS.
Signum crucis quod in fronte inscribitur, quam figuram habeat, et quam virtutem, et quid daemones 123. 124.
Signum Crucis in fronte et in pectore, est unum caeremoniarum, quae fiunt catechumenis ante Baptismum 204.
Signum crucis quod in sacramento Confessionis in fronte imprimatur 217. 223.
Sine signo crucis, nihil consecrari potest 233.
Significari interdum idem valet, quod appellari dici 310.
Significatio melius apprehenditur per oculos, quam per gustandi sensum 444. 445. 117.
Significatio non operatur nisi in mente, excite affectum aliquem dum apprehenditur 446.
Similia, debent esse similia in re, de qua disputatur, non autem in omnibus 298. 299.813.
Siricum papam non reprehendere Matrimonium, legitimum 785.
Species sacramentalia. Vide v. Accidens.
Species quae sunt certae et determinatae, demonstrantur formaliter in hac propositione (*hoc est etc.*) quamvis in obliquo non in recto 212. 273.
Species seu accidentia panis et vini, dicuntur res terrenae, et quomodo 297. 298. 39(1).
Species panis et vini, an dici possint corpus typicum 304. an dici possint gloria Dei 288.
Species panis signa sunt corporis Domini, ob analogiam inter panem et Christum 301.
Species exteriores panis corpus Domini significant 308.
Sub specie visibili panis ita latet Deus verus,

latebat sub specie visibili carnis Christi, dumis in terris conversaretur 307.

Species exterior Eucharistiae, licet panis videatur: tamen vere csl ibi corpus Domini 322. cl in specie aliena, non in sua vere videtur cl langilur

Species panis cl vini dicuntur corpus Domini,quodam modo, idesl, repraesentative 331.

Species, quoad exteriorem naturam, et proprietates accidentium non mutantur post consecrationem, consumitur tamen substantia, idcsl, desinit esse 334. 335. 337. 376.

Species donec integrae manent , non separatur corpus Domini ab Eucharistia 369.

In corruptione specierum Eucharistiae substituitur a Deo maleria, in illo ipso instanti, quo desinunt esse illae species, cl in quo aliud generatur, cl hoc sine miraculo 391.

Species sacramenti Eucharistiae si in magna quantitate sumerentur, nutrent,non sine divino miraculo 391.

Species externae panis cl vini in Eucharistia, ul apprehenduntur quid unum cum ipso Christo , quem continent, adorantur adoratione lalriac , per se autem cl proprie venerandae sunl cultu quodam minore 460.

Et si tam species panis el vini, quam corpus el sanguis Domini ad essentiam sacramenti Eucharistiae pertineant; ratio tamen sacramenti magis convenit speciebus, ul continent corpus, quam corpori Christi, ul csl sub speciebus 107.

El contra, ratio sacrificii, nec non pignoris, el alimenti divini magis convenit corpori Domini, ul est sub speciebus, quam speciebus, ul continent corpus Domini *ibid.*

Species uniri Verbo hypostatice, error est 251.

In specie panis, Christus nihil palilur, et a nullo laeditur; recipitur enim verbi gratia , casus in terram, attritio dentium , rasio , putrefactio cl crematio non in corpore Christi, sod in speciebus 3C9. 370. 387. 392. 393.

In aliena specie cl mystice ac sacramentaliter scipsum portavit Christus 330.

Sub speciebus panis ante consecrationem, erat vis quaedam nutriendi corpora;post consecrationem vero, est vis quaedam nutriendi animos, nimirum substantia carnis Christi 457. Vide v. Corpus.

Res dominantur ab exteriori specie 325

Spiritus cur non possit extendi in loco; cl corpus possit non extendi 361.

Spiritus nomine aliquando intelligilur resurrectio virtutum 160.

Spiritus unitas servanda in vinculo pacis 202.

Spiritus pali possunt ab igne corporeo per divinam potentiam 352. 357.

Spiritus hominum el daemonum alligantur a Deo in gehenna certis locis cl corporibus,quasi ciircibus 357.

Spiritibus an conveniat difficultas essendi simul in pluribus locis, non secus ao corporibus 3(9.

Spiritus sanctus assistit in sacramentis cl ab illius virtute praecipuo pendet effectus sacramentorum 75.

Spiritus sanctus gratiam cl cbarilalem largitur in cordibus nostris 75. 96.

Spiritus sanctus super aquas 91. 92. 95. 96.

Spiritus sanctus nomine ignis 93. 156. 157. 197.

Spiritus sanctus in primitiva Ecclesia dabatur post Baptismum in forma visibili ignis 197.

Nunc autem datur invisibiliter per manus impositionem 210. 225.

Debit autem semper dari saltem invisibiliter 215.

El ut olim datus est apostolis in forma ignis, sic nobis datur per oleum 218.

Spiritus sanctus semper datur per manus impositionem, sive reconcilialoriam,sive ordinatoriam, sed ad varios effectus 214. 221.

Spiritus sanctus non fuit datus apostolis ministerio sacramentorum cx singulari privilegio 226.

Spiritus sanctus dabis per manuum impositionem apostolorum 115.

Spiritus sanctus apparuit in specie columbae, ob analogiam inter columbam cl Spiritum sanctum 197. 218. 381. 390.

Spiritus sanctus non egebat coeli aperitione, cum descendit super apostolis 357.

Spiritus sanctus datus in insufflatione 381. 679.

Spiritus sanctus in omnibus lilurgiis antiquis invocatur 319. 320.

Spiritus sancti promissio generalis loti Ecclesiae facta per manus impositionem 215.

Spiritus sanctus non promittebatur.ul suppleret omnem Christi praesentiam, sed solum supplere debuit praesentiam Christi inler homines humano modo conversantis 288.

Neque praesentia corporalis Christi in terris impediabat adventum Spiritus sancti; sed impediabat decretum illud Dei. quo statuerat , ul mors cl ascensio Christi praecederent 368.

Spiritus sancti gratia intelligilur nomine aquae 259.

Spiritus sancti donum esse, timorem gehennae , probabile est 669.

Spiritus sancti missio in die penlccosles 197.

Spiritus sancti nomine intelligi polest quodlibet ejus donum 75.

Spirilum sanctum Deum esse 218.350.351.

Spiritum sanctum solos episcopos posse dare per unctionem Chrismatis 217. 228.

Spirilum sanctum dari per manus impositionem, cl perunctionem Chrismatis, idem est 226. 227.

Tribuitur Spiritui sancio operatio miraculorum cl illustratio animorum ad cognoscendam veritatem 664.

Sponsalia non dirimunt sequens matrimonium 831.

Status hominum lres; incipientium, proficientium cl perfectorum 529.

S. Stephaniis cur praeponatur s.Mallhiac in canona missae 573.

Stupratoris poenae826. 828. 829.

Subjectum quando csl notum audientibus in particulari, non debet efferri per nomen universale 267.

Substantia secundum se, neque ordinem habet ad locum, neque ad corpora circumstantia 250.

Substantia sub speciebus panis contenta, an assimiletur individuo vago 273.
Substantia sensibilis est per accidentia 305. 306.
Substantia panis in Eucharistia non annihilatur; sed convertitur in aliam 316. 324. 338.339. 377. 390.
Substantia panis in Eucharistia, discedit, adveniente alia 324. et desinit in instanti 396.
Substantia et quantitas naturaliter conjungi nequeunt: et nullum involvit contradictionem, si unum sine altero sit 3G1.
Substantia non potest separari a modo suo essentiali. potest tamen separari a modo suo proprio, sed non essentiali, qui est per se existere 3G0.
Substantia cur non possit inherere 39G. et illi naturaliter convenit subsistere 395.
Substantiae nomine interdum intelligitur omnis essentia et natura, unde etiam natura accidentium hoc modo substantia appellatur 331.
Successiva. In successivis quod ultimum dicitur 107.
Sunt quare adhibemus ad honorem Eucharistiae 285. 286.
Sum, es, est. Hujus proprietates exponuntur 267.
Superbia initium haeresis 233.
Susceptores in Baptismo 205. 20G.
Et in Confirmatione 233.
Symbolum apostolicum, est una simplex fidei confessio, composita a duodecim apostolis, singulis sententiam suam adjicientibus 5G3.
Symbolum consuevit in populo haberi *ibid.*
Symbolum quo tempore coeperit esse in usu canendi in missa 5G0. 5G1.
Symbolum apostolorum non solent aperte rejicere haeretici hujus temporis 35G.
Symbolum in sacramentis non operatur, nisi per virtutem sibi impressam. Vide v. Signum.
Synagoga Ecclesia erat, antequam Christum negaret 15G. 157.
Synagoga caeremonias et dies festos instituit 141.
Synagoga significatur per Agar 802. 803.
Synagoga lumen suum amisit Christo veniente 14.
Synagogae et Ecclesiae comparatio 514.
Synderesis, quae male facta in corde flagellat 610.

T

Templa non eriguntur sanctis; sed in conu memoriam et honorem fieri possunt 537.
Templorum consecratio 552. ad quod genus caeremoniarum pertineat 139.
Templorum ornatus devotionem augere 142. 143.
In templo populus orari non debet, sed orare 549.
In templis manufactis habitare, an repugnet Deo 289.
Temporum extremitas, significata per vespertinum tempus 413.
In pluribus temporibus non potest esse aliquid 352.
Tempus feriatum quid sit, et quomodo impediatur Matrimonium, ejusque usus quam sit antiquus 857. 858.
Tempus feriatum, quomodo temporale sit in concilio Tridentino 857. 858.

Tentatio Christi 218.
Tentationes repellendae, timore futuri iudicii 21.
Terra quomodo fiat coelum per sacramentum Leuitici charismatis 323.
Terror contra minis legis conceptus, non est contrarius, 621. 622.
Terror incussus in lege plurimum jurant ad conversionem, sed partes sacramenti poenitentiae non sunt 621. 622. 624. Vide etiam 635.634. 43G. 437.
Terror pro peccatoribus 634. 638.
Terror in corde duro esse possunt 634.
Tertullianus uno tempore floruit 688. 689.
Idem in ultima aetate haeticus Monachis 258. 300.
Idem cum contradicit aliis Patribus non transgredienda est ejus auctoritas, cum constet cum. > minem Ecclesiae non fuisse 35G.
Idem cur duorum sanctorum sacramentorum merita?; et 135.
Idem quomodo intelligendus quando dicit nihil in se ferre inter eos, quos Joannes in Jordane et qui Petrus in Tyberide tinxit 198. 199.
Ejusdem consilium de Baptismo parvulorum iussu extendendo usque ad triennium, non est probatum aliis Patribus 176.
Eidem falso imponitur a Klementio. quod divinationem Chrismae in veteri Testamento non habuisset 228.
Testamentum debet fieri ab homine libero. et non a mortuo, coram testibus et per aliquod publicum instrumentum, quod ex hoc ad memoriam, et non omnia videmus adfuisse in ultima coena Christi.
Testamentum novum a Christo in ultima coena constitutum et proinde figura Testamenti reteris est picta 494. Vide etiam 264. 518.
Testamentum vero novum variis modis accipitur 438.
Testamentum Christi verbis propriis et aperte constitutum 264. et testamentum proprie accipitur, in illis verbis, *Hic est calix novi Testamenti* 277.
Nihil solet magis proprium, simpliciter, et clarius explicari, quam testamentum: idque potest et in institutione Testamenti videri, tum in locutione hominum in scriptura 264.
Testamentum hominis ita esse ratum, ut nemo, etiam aliquid addere, vel demere *ibid.*
Testamentum Christi, simul testamentum et patrum fuit 261.
Testamentum Christi aeternum 429.430.
Testamentum condidit Christus proximus morti: et eo legavit filiis suis, corpus et sanguinem suum 463.
Testamentum, sacramentum et sacrificium est Eucharistia, et sub qua ratione formalis 518.
Testamenti Clirici repetitio in missa 520.529.
Testamenti confirmatio fuit mors Clirici 278.
Testamenti nomine appellari solent, ipsi volunt testatoris, haereditas seu bona a testatore legata, et authenticum instrumentum, quo continetur voluntas testatoris 276. 277. 438.
Testamentum novum et vetus, cur sic dictum 114.

Testamentum vetus et novum cur sic vocentur sacra Itiblia 278.

Testamentum velus non destruxit Christus, sed implevit 302. et qua ratione Testamentum vetus sit mutatum in novum 328.

Teslamenli veleris sacramenta 3G. Vide v. Sacramentum.

Testamenti veleris caeremonia. Vide v. Caeremoniae.

In dedicatione Testamenti veleris continebatur promulgatio legis coram populo, immolatio victimae et aspersio sanguinis 494.

Testator vivere debet usque ad completum et ob-signatum Testamentum; sui juris esse debet; semper aliquid mandat haeredibus; aliquid promittit, seu relinquit, idque nominalim exprime-re solet; testes adhibet: disertis verbis explicat se facere testamentum; denique instrumentum publicum conficit 344. *ad* 346.

Theologum esse apud veteres, nihil erat aliud, nisi scire, quae numina, quibus caeremoniis co-lerentur 144.

Theologis nostris major fides est adhibenda in iis. quae perlinent ad jus divinum, quam canonis- 788.789.

S. Thomas Aquinas, vocatur sanctus ab ipso etiam Lulhero 363.

S. Thomas quo anno natus 382.

Idem non fuit auctor illius sententiae, quod in sa-cramento altaris non sit substantia panis et vini, sed accidentia solum; nam nullo ante quam ip-se nasceretur, haec veritas definita est 21.

Idem lib. 4. contra Genes, cap. 77. cum ait esse quondam errorem, quod omnes boni, et nulli mali possint esse idonei sacramentorum mini-stri, respexit ad errorem Waldensium, de quo 73.

Idem 3. par. quaest. 64. art. 8. ad 2. cum dicit non requiri mentalem intentionem ad perfectio-nem sacramenti, sed sufficere externam prola-tionem verborum; non loquitur de perfectione sacramenti simpliciter, sed de perfectione co-ram hominibus, quae sufficit ad hanc certitudi-nem. et mentem pacandam, vel non requirat aliud 81. 82.

Idem 3. par. quaest. 64. art. 8. non ponit nisi ha-bitualem et actualem intentionem in ministro, qui conficit sacramenta, alii etiam trimembrem divisionem faciunt, addunt virtutem 76.

Ejus opinio de modo quo corpus Christi est in coelo et in altari, quomodo probanda 350. *ad* 352.

Eidem falso imponit Kernnilius quod existimave-rit alia verba esse necessaria ad consecratio-nem. praeclarè illa *Hoc est corpus meum* 429. 130.

Thomas Cajetan falsò docet significationem sa-cramenti esse unam tantum simplicem 76.

idem ait in cap. 6. Joan, non agni de sacramentali manducatione et potu corporis et sanguinis Do-mini, contra communem opinionem 255.

Idem obscure loquitur de polygamie muliarum u-xorini simul 800.

Idem asseruit Matrimonia solvi posse quoad Vin-

culum in causa adulterii, timide tamen dixit, et breviter rem attingens 810.

Quaedam ejus subtilitas supervacanea 377.

Thus adoffitur in missa, ad altare, ad evangelium, ad sacerdotem, ad clericum et populum, ejusque primus usus 557.

Thymiana *ibid.*

Timor quadruplex, naturalis, mundanus, limor poenae peccatoribus inflictæ cum timore offen-sionis divinae conjunctus; et limor proprie ser-vilis, quo solius poenae fugiendae causa a pec-catis abstinemus 666.

Timor hic servilis bonus est, atque utilis, et a Deo excilatur *ibid.*, aliquid hunc timorem esse unum ex septem donis Spiritus sancti probabile est 669.

Timor cum ex se relinquit hominem a peccato, est bonus et sanctus, licet interdum corrupta homi-nis voluntas eo magis concupiscat, quo magis ab opere coercetur 669.

Timor dicitur servilis a forma servilitalis extrinse-ca, intrinseca autem subjecto 670.

Timoris servilis duplex gradus, unus quando im-pedii opus peccati, externum, sed non volunta-tem; alter quando etiam voluntatem coercet 669.

Timor mundanus non potest bonus et sanctus no-minari. quia est limor creaturarum 670.

Timor servilis licet cum peccato conjunctus sit. nun est lamen peccati causa: Timor mundanus et est conjunctus cum peccato, et est causa peccati 67 I.

Timor servilis non potest esse nimius intensive, sed apprehensivè: Mundanus autem, quia est ti-mor mali extrinseci finiti ne temporalis, facile po-est esse nimius. non solum apprehensivè, sed etiam intensive *ibid.*

Timori quomodo tribuatur justificatio (>4.5).

Timorem facere, vel magnificamus eum, quem ti-memus 697.

Tractus in missa quis sit 560. 561.

Traditio et usus Ecclesiae catholicae recipi de-bent S3. I3S.

Traditio non minoris auctoritatis est apud nos, quam Scriptura 173. 175.

Traditio apostolica coepit post Christi ascensionem 4M 1.

Regula cognoscendi quando aliquid manat ex tra-ditione apostolica 536.

Argumentum ductum a traditione quantum valeat 73.

Traditio apostolorum de sacramento Confirmatio-nis 213. 219. 220. 238.

Traditio «de missione aquae cum vino in sacro ca-lice 418.

Transfiguratio Christi 318.

Transmutatio naturalis 377. Vide v. Conversio.

Transsubstantiatio. Septem errantium opinionis cir-ca transubstantiationem 370. refelluntur 371. 372. et primo Berengarium *ibid.* Durandi *ibid.* Aliorum sine nomine 373, Rupertum 37». Joannis parisiensis 375. et Ubiquistarum *ibid.*

Explicatur sententia Ecclesiae catholicae, quae ait. rationem proximam et propriam cur sit in Eu-

charistia corpus Domini, esse totalem conversio-
nem substantiae panis cl vini, in corpus cl san-
guinem Domini 376.
Probalur ex vcrbo Dei Iransubslanliatio 378. lesll-
inoniis Palrum 382. definitione Ecclesiae 384.el
cx convenientia rationis 387.
Refelluntur Kemnili objectiones 388. el Pciri mar-
tyris 390.
Transubslanliatio esl una aclio 378. terminatur ad
substantiam, cl tamen non csl generatio, sed
conversio supermnturalis 407.el sit in ultimo in-
stanti lerminalivo prolotionis verborum 273.
Transubslanliationis nomen licuil ponere concilio
Inlerancnsi, el ante hoc concilium extabanl no-
mina nequivalentia. ul conversionis, Iransmula-
tionis cl Iransclemenlationis 388.
Transubslanliationis dogma ad fidem catholicam
perlinet 389.
Transaccidenlialio Lulheri 378. 387.
Tribulatio nomine ignis significatur 93. 136. 157.
197.
Tristitiae nomine inielligilur aliquando non dolor
dc pcccalis. sed moeror quidam cx objurgatione
vel aliqua alia rcnalus 621. 622. 640.
Trinitatis invocatio dicilur verbum vitae 54. 55.
quomodo habeat vim operandi miracula 57.
Trinitatis invocatio in Baplismo 96 *ad* 98. 196.
Trinitatis mysterium confertur cum mysterio Eu-
charistiae 349.
Toti Trinitati sacrificium missae olTcrlur 559.
Trilicum appellavit Dominus verba sua 635. 636.
Trilici grano comparantur corpora nosira 300.
Tropi locum hnbenl in prophetiis, in laudationibus
cl in cohortationibus 264. non aulem in **praece-**
ptis vel dogmatibus *ibid*, neque in sacramentis
265. .
Tropi non ponuntur in verbis, nisi ralionc pecu-
liaris alieujus rei, vel naturae, quae in uno ver-
bo implicatur, cl non in allero 268.
Tunsio pedoris, poenitentiam indicat 556.

V

Valentinianus imperator, polygamiam mullarum u-
xorum simul, male introduxit 799.
Vas accipi polcsl pro instrumento 23. 24. 26.
Vasa sacra prohibentur laicis el tangere et serva-
re 433. 451.
Vasa sacra vendere, in summa pauperum Ecclesiae
necessitate licel 522.
Dc vasis sacris tum aureis, lum argenteis 552.
Ubi, sive silus corporum dividuntur 350. 351.
Lbiquislac docent. Chrisli corpus, per unionem
hypostaticam ad verbum, semper rc ipsa , el de
facto esse, ubique . ncc posse redigi ad unum
locum hic error refellitur 352. 360. 374. 375. ct
praesertim 375. *cl seq*.
Ubiquilas quare inventa a Luthcranis 376.
Vellus Gedconis non fuit sacramentum 47. 108.
114.
Venenum in Eucharistia, an aliquando sil propi-
natum 394. 395.
Verba non solum sunt signa externa el sensi-
bilia. sed eliam in genere signorum praestan-
tissima sunl 600. Vide eliam 605.

Verba speculativa ct practice, in quibus differant
77. 99.
Verba non habent ullimum esse, sed primum n
esse 273. 396.
Verba per se, cl naturaliter non sunloperatixa 53.
59. 77.
Verborum repetitio magnam emphasim liabel 573.
Verbum vitae dicilur Trinitatis invocatio51.55.
Verbum Dei interpretandum cx consuetudine uni-
versae Ecclesiae perpetua 73. 287.
Verbum Dei efficaciter praedicatur 75.
Verbum Dei non praedicatur nisi inlciligenlibus,
ncc prodest nisi inielligatur 105.
Verbum Dei populis administrare ml sacerdotem
perlinet 69. item ad alios 170. 171.
Verbum Dei non contemnendum 302.
Verbum Dei praecedit lldcm 91. 92.100.105.
Verbi divini veritas 334.
Per verbum Dei, sive intelligenlur libri sacri, sire
praecepta moralia, aut judicialia, aul caecem)-
nialia, semper inveniemus faciam additionem
148.
Verba sua Dominus appellat trilicum , ignem tl
malleum 87.
Verba Domini cum verbis falsorum prophetare
comparantur 635 636.
Verba quaedam visibilia, sunl quaedam caeremo-
niae 145.

Verbum sacramentale.

Tria genera verborum sunt in sacramentis, insilu-
lionis, promissionis el consecrationis 251.
Verba sacramentorum ex divina institutione per-
dent et a Christo instituta sunt 49. 53,5\$.
60.
Verba sacramentorum determinata 60.
Verba sacramcnlalia non a quocumque prolata tu-
berent vim conficiendi sacramentum 68. 78.79.
Verba sacramentorum sunl verba practice, m
sint instrumenta justificationis, cl efficiant qul !
significant: quare requirunt potestatem ct volan-
latem, ac proinde intentionem 77 ad 79.272.
274.
Verba quacumque intentione prolata, licel possint
excitare fidenunon lamen quacumque intentione
prolata habere possunl effectum sacramcnbka
78. 79. 97.98.
Verbi praedicationem eodem modo concurrere :J
justificationem, quo sacramenta, est Lutheran-
rum hncresis 89. el Calvinistarum 90.
Qui confutantur 91. 92. 97. 98.
Verba visibilia cur dicta sinta s. Augustino sacra-
menta 102.
Verba sacramentorum expediti, ul conceptis verbi»,
ct eodem modo ab omnibus proferantur 115.
Verbum cl sacramentum non eodem modo justi*
cani 105.
Verbum clsacramentum dici possunt manus Dei,
per quam ad nos venit gratia Dei, el justitia, sed
non eodem modo *ibid*.
Virtus sacramcnlialis aliquando est in elemento, a-
liquahdo in verbo, aliquando in utroque 107.
Sine verbo sacramenta nullam vim habent U. Pl.
Ejusquc verbi efficacia 40.

Verba institutionis Eucharistiae a pag. 2G6. usque ad 279. 397. 398.

Verbum quod divina ordinatione annectitur sacramentis numquam est prornissoriuni, sed assertorium. vel deprecatorium 40. 399.

Verbum Dei potius appellandum essel sigillum sacramenti, quam sacramenlum sigillum verbi 41.

Verbum promissionis requiritur in institutione sacramenti, non aulem in ipso usu 103. 104.

Verba sacramcnlalia nullam vim naturalem habent sed ex pacto et promissione Chrisli 58. 59.

Verbum conscrcalorium el praelicum dicitur verbum vitae 101.

Verbum benedictionis 55.

Quare lingua vulgari proferatur a Lulhcranis 53. 0ij).

Ilocverbum non est concionalc , ut notavimus in sacramentum 51. 52.

Verba respectu rei consecratae non sunl pars essentialis, sed principium productivum 51. 52.

Verba quae significant praesentiam corporis Domini in Eucharistia 251.

Verba consecraloria, non habent perfectam significationem, nisi in ultimo instanti, quo profertur ultima vox, cl verba licet non habeant ullimum inslans positivum: habent tamen ullimum mutatum esse 273. 396.

Verba Dei in principio creationis operabantur solum efficienter, non aulem sacramentalilcr,verba aulem Chrisli operantur ulroque modo 273.

Verba sacramenli Eucharistiae dicta sunlad instituendum cl conficiendum sacramentum 274.

Verba Christi sunl operatoria, el ejusmodi ul naturas vere mutarc possint 315. dicuntur Verbum fidei, quia sola fide intelligunlur 755.

Quomodo dici possint panis 303.

Verba consecrationis Eucharistiae explicantur.Vide v. Consecratio; cl ubi de pronomine, //oc, quae verba simpliciter necessaria ad consecrationem. 428 *ad* 430.

Verba illa recitantur seorsim et certo ritu 423.424. dicuntur recitative cl significative, cl quid hoc sit 122. 427. 428. submissa voce pronuncianlur 548. *el seq.* Vide GOG.

Graeci lamen alta voce pronunciant 423. 424 430. de illorum verbis. Vide 422. cl v. Gracci.

Ex divina institutione sunl vera instrumenta consecrationis 422.

Ex Domini praecepto a nobis dici debent 423.424. Dicuntur ad panem benedicendum cl mutandum ; non ad populum instruendum 423.424.428.

3on possunl defendi ul vera,nisi per illa flat transmutatio panis ct vini in corpus cl sanguinem Domini 423. 424.

El solis illis verbis a Domino institutis sit consecratio 422 *ad* 424. 5 49.

Verba sacramcnlalia, magiam cl incantationem vocare et blasphemare audent scelestissimi Calvinislae 58. 59. 423. 424.

Illa propositio s. Augustini. Accedat Verbum ad olemcnlum, cl flat sacramenlum , explicatur 5G. etseq. Vide 97. 98, 102. 107. 397. 398. 401, 407. 606.

Verba sacramenti Poenitentiae, seu Absolutio, non

Bel I ikmixi Vol. III.

referuntur potissimum ad instituendam cl exci- tandam mentem 606.

Vespertinum tempus significat temporum extremi- tatem 413.

A vespera ad vesperam celebrabant iidem suos dies festos 411. 413.

Vestis candida dalur baptizatis 207. 217.

Vestes et alia donantur amantibus, Christus autem donavit carnem suam nobis 323.

Vestes sacrae ad quod genus caeremoniarum revo- centur 139.

Dc vestibus sacris, earutnque usu antiquissimo 001.

Viam suam debet relinquere impius G45.

Victima fuil Christus in cocna. cl nunc csl in altari 502 *ad* 504.

Victima non sil nisi per immolationem 503. 504.

Victima fuil Christus per immolationem crucis *ibid.*

Victima non est corpus Chrisli in sacrificio missae absolute, sed ul est in specie panis 525.

Victimam in altari ponere, est reipsa illam Deo of- ferre 525. 546. 547. supra 503. 504.

Victimae, seu hostiae, quae dicebantur 480.

Viduae, quae ad ministerium Ecclesiae assumptae erant, reprehenduntur a b. Paulo quod nubere vellent 190.191. 786. 822. 823. 831.

Vigiliae ad quod genus caeremoniarum revocentur 203. Vide 142. 143.

Vinum de vile est materia calicis 408.

Quare non curamus utrum sil album vel rubrum 416. 417.

Vinum solum in sacro calice offerendum docuerunt Anneni, cl nunc Lulhcrani cl Calvinislae 416. 417.

Ila necessarium est aqua vinum misceri in calice . ul non possil id sine gravi peccato omitti. Vide 418. 556.

Virum sine aqua sacramenlum consistere posset, communis opinio pendet in pariem affirmativam 418. 420.

Vinum aqua mistum Christus consecravit 418.419. 121.

Vinum aqua admixtum est potus maxime conveniens naturae humanae 429.

Vinum cx nullis uvis constatum.unionem fidelium inler se designat; quod aulem in sacro calice aqua vino misceatur,unionem Chrisli cum Eccle- sia repraesentat 444. 445.

Vinum in sacro calice consecrari solitum 452.453.

Vinum debet esse in calice saltem quoad acciden- tia 309.

Vinum in sanguinem Domini commutatum vocatur oblatio novi Testamenti 523. 524.

El panis ac vinum recte dici possunl sacrificia san- cta cl illibata paulo ante consecrationem 566.

Vinum est sanguis Christi, el sanguis Christi est vinum, sunl diversae propositiones 332. 333.

Vinum significat Chrislum 419. cl vini nomine si- gnificatur sanguis Chrisli 302. 309.

Vim cl aquae mixtio quomodo in bonam ct in ma- lam pariem accipi possil 419.

Haec mixtio postquam imperata est,non est amplius res indifferens, sed necessaria 420. 421.

Vini species, quare non asservantur.ut species pu-

1002	INDEX
<p>nis 450. el incommoda , quae orirenlur si communio daretur etiam sub specie vini 452. 453, Vini species est tantum pars materialis cl integralis sacramnii Eucharistiae , non aulcm essentialis 463.</p> <p>Vim penuria in aliquibus regionibus,cl a vino inulti abhorreni 454. 464. 465.</p> <p>Sine vino sacrificare concessum Norvegis ab Innocenlio III. 454.</p> <p>Vir pro marito. Vide v. Polygamia, v. Mulicr , cl v. Uxor.</p> <p>Virginalis integritatis amissio in quo consistai 356.</p> <p>Qui virginem nulli desponsatam vitiaverit, cogitur earn habere uxorem, si pater cam dare voluerit; sin minus saltem dotare, ul habetur in Exodo. 826. 828. 829.</p> <p>Virginitas carnis semel amissa,reparari nequit 352.</p> <p>Virgo placet Deo aliquo modo,quo non placet conjugata 785.</p> <p>Virgo a proposito continentiae non impedienda,neque cogenda virum accipere, nisi quem ipsa elegerit, aul pater ejus ipsa consentiente 830.</p> <p>Beatissima Virgo baplizala a Christo 175.</p> <p>B. Virgo mente et venire Christum concepit 368.</p> <p>B. Virginis conjugium cum s. Joseph fuit verum conjugium, sine ulla copula conjugali 760.</p> <p>B. Virginis ulcrus csl porta illa clausa Ezechiclis 356.</p> <p>B. Virginis integritas in partu, et post parium <i>ibid</i>, <i>cl seq.</i></p> <p>Parius ex Virgine csl praeter naiurae ordinem 315.</p> <p>B. Virginis charilas 291. el votum virginitatis 144.</p> <p>Ex carne b. Virginis, lactum est corpus Chrisli tamquam cx materia 397. 398.</p> <p>B. Virgini non fuit concessum ministerium el consecratio Eucharistiae 433.</p> <p>Quid ausus sil attingere contra b. Virginem, novorum paradoxorum seminator Lulhcrus <i>ibid</i>.</p> <p>Virtus sacramcnlalis aliquando csl in elemento,aliquando in utroque 107.</p> <p>Haec virtus quomodo sil corporalis et spiritualis 105. 107. 108.</p> <p>Virtutum resurrectio,nomine spiritus aliquando intelligitur 160.</p> <p>Virtutum actus eliciti, externi cl imperati 138.</p> <p>Virtutum opera Deo placent cl apud cum praemium mereniur 144.</p> <p>Virlulum opera ad honorem Dei facia non sunl sacrificia proprie dicla 474.sed cum addilo, dicuntur sacrificium laudis, hostiae spirituales el vituli laborum 475. 478. 479. 496. 499.</p> <p>Virlulum numero respondet numerus sacramentorum 133.</p> <p>Omnes virtutes licel in animo consistant: principaliter tamen consummanlur per actus exteriores 144.</p> <p>Visibile ad omnia sensibilia el sensus ipse videndi ad omnem sensum transfortur 37. 38.</p> <p>Visiones prophetarum,cl somnia divinitus immissa 307.</p> <p>Visiones Pciro el Paulo factae 348.</p> <p>Vita spiritualis in nobis conservatur, ct augetur per sacramentum Eucharistiae 368.</p>	<p>Vitae corporalis el spiritualis similitudo 133.</p> <p>Vitae novitas, csl signum verae poenitentiae610.</p> <p>Vilae melioris propositum explicilum cl form. 641.</p> <p>Vita aeterna vocatur gratia cl corona justitiae 737.</p> <p>Gradus ad vitam aeternam 721.</p> <p>Vitam rcclam agit, qui charitatem habet 656.</p> <p>Umbris comparantur figurae Testamenti veteri, 252.</p> <p>Unctio'corporum apud Hebraeos non erat tanlua honoris, sed eliam utilitatis 284. 759.</p> <p>Unctio catechumenorum oleo benedicto ante Lplismum et Chrismate post Baptismum 205c; 207.229.</p> <p>Unctio Chrismatis 223. Vide v. Chrisma, eli.Coc-lirmalio.</p> <p>Unctio sacerdotalis Testamenti veleris 36. Vi> eliam v.Ordo saccr 773.</p> <p>Unctio haereticorum cum ad Ecclesiam redibant, in Ecclesia orientali, quacnamerat221.</p> <p><i>Unctionis extremae sacramcnlum.</i></p> <p>Haeretici qui hoc sacramentum negarunt, habent : 17. 128. cl praeserlim 751. 752.</p> <p>Unctio extrema sacramentum csl vere el pm,r-dictum 751. 752. el <i>seq.</i></p> <p>Unctio extrema an aliquo modo excellat eatk-sacramentis 138. cl cur quiulo loco enuaiei;,' 138.</p> <p>Unctio extrema est sacramentum institutum a Christo., quia est signum rei sacrae, cuiesUanm certa gratia promissio ejusmodi signum rsh homo aul angelus instituere polcsl 753.751.Fi> dc eliam de ritu externo hujus sacramcnii !> 131.</p> <p>De promissione graliae 116. 117. 130.131.</p> <p>El de mandato 130. 131.</p> <p>Hoc sacramcnlum non instituit b. Jacobus, sed illud tantum promulgavit 66. 753.</p> <p>Unctio de qua Marci 6. non orat eadem cum illi, quae habetur Jacobi 5. nisi eo modo quodiiv-tur idem figura et figuratum, prior enim none-ral sacramentum extremae Unctionis,sedaduc-bralio sacramenti futuri 753. 754.</p> <p>Hoc sacramentum neque csl institutum ab Inu-ccnlio I. vel Felice IV. ul mentiuntur Calnos el Kemnilius 756. 759. sed Innocentius I.chre-dicit hanc Unctionem esse sacramcnlum aJ; bo explicatum cl ideo non dari iis, qui noos.: capaces aliorum sacramentorum 756.</p> <p>Unctionis hujus usum non fuisse in Ecclesia gw-ca usque ad annum 1200. mendacium est K-e-nitii 773.</p> <p>Unctio extrema semper duratura 785.</p> <p>Unctionis extremae periclitantium dc vita,idem ritus tempore b. Jacobi, ct nostro 755. cl consui-ludo Ecclesiae explicat verba Jacobi de quahla olei, nempe benedicti, el in qua parte m! al-bendum 755.</p> <p>Unctionis extremae necessitas, necessitate ok ad bene esse 756.</p> <p>Materia hujus sacramenti est oleum olivae abtfl scopo benedictum, ita ul consecratio et benedictio episcopalis sil dc essentia materiae huj . sacramcnii 753.760.</p>

INDEX	100.7
<p>Non extant exempla antiqua sanctorum qui in extremis agentes oleo benedicto perungi voluerint, quia res notissimae, cl quotidiana exempla non scribuntur 760.</p> <p>Doctrina de oleo benedicto ut hujus sacramcnii materia apostolis tribuitur 759.</p> <p>Forma hujus sacramenti sunt illa verba; per istam sanctam Unctionem el suam piissimam misericordiam,indulgent libi Deus, quidquid deliquisti per visum, clc. 251.</p> <p>Effectus hujus sacramenti est sanitas corporis, si ita expedit animae saluti, cl abslersio reliquiarum peccalorum 760. reliquiae peccalorum dicuntur peccata,quae interdum remanent cx ignorantia, post omnia sacramenta.sive morlalia.sivc venialia sint, item quidam torpor cl moeror ct anxietas,quae ex peccato relinqui solet 745.746.</p> <p>Sanitas corporalis pertinet ad hujus sacramenti promissionem, sed conditionata, idest,si ea fueril animae utilis 759. cl licel interdum sanitatem adferal tamen praecipue refertur ad animae salutem 755.</p> <p>Ex eo quod in hoc sacramento saepe accidebat,ut homines curareniur, inde coeperunt quidam viri sancti eliam extra sacramcnlum uti oleo simpliciter signo crucis ab ipsis sanctificato ad curandos morbos 759.</p> <p>Minister hujus sacramenti est presbyter cl consequenter episcopus si is velit 751.752. 7G 1.762.</p> <p>Quando minister utitur rebus et verbis;eilam Deus ulilur rebus cl verbis 107.</p> <p>Suscipiens hoc sacramentum debet esse Christianus, infirmus el graviter infirmus, adultus, non cxcommunicatus, nec ante confessionem cl absolutionem 761. 762. Vide eliam 751. 752.</p> <p>Caeremoniae sunl, recitatio litaniarum , aliarum quarundam precum ante unctionem cl unctio septem corporis partium 761. 762.</p> <p>Unio naturalis quae est inter animam ct corpus in homine 268.</p> <p>Unio nostra cum Christo in Eucharistia 308. 323.</p> <p>Ex naturali unionc Chrisli nobiscum per sacramcnlum Eucharistiae, concluditur naturalis unio inter Deum Patrem cl Deum Filium 311 <i>ad</i> 313.</p> <p>Unio fidelium cum Christo, el inter sc 4 43.</p> <p>Fideles sunt unum inter sc , non solo consensu, sed etiam naturaliter 321. 515. Vide in illud 1. Corinth. 10. Unum corpus etc. in indice Scripturarum.</p> <p>Unum esse in alio naturaliter, csl naturam unius vere in allero esse 312. 313. Vide eliam 311.</p> <p>Unum est id quod est indivisum in sc, cl divisum a quocumque alio 350. 351. Unum non potest alicubi esse, ubi non sil altorum, quando aliqua manent inter sc conjuncta 442.Unitas an videatur ratio cur unum corpus non possit simul esse in pluribus locis 349.</p> <p>Unio personalis in Christo 379. 380.</p> <p>Unio Chrisli cum Ecclesia 419. 420.</p> <p>Inio hypostatica non trahit sccum concomitantium unius naiurae cum altera 374.</p> <p>Unio hypostatica, donum csl singulare 374.</p> <p>Unionem hypostaticam qui solvere conantur, damnantur 324.</p>	<p>Propter unionem hypostaticam, Ubiquislae ponunt corpus Christi: ubique refutantur 352.</p> <p>Ex unione hypostatica oritur communicatio idiomalum 268.</p> <p>Uniri hypostatice species sacramenlales corpori Chrisli, error est, qui refertur el refellitur 251. 268.</p> <p>Voluntas condicionalis rerum impossibilium haberi potest 641. 642.</p> <p>Voluntas bona, qua ratione dicilur ipsa charilas 658.</p> <p>Votum non csl humanum inventum 190. 191.</p> <p>Dc votis aliquid tradidit Apostolus <i>ibid</i>.</p> <p>Votum dc re praecepta a Deo, cl de non praecepta <i>ibid</i>.</p> <p>Votum non sil irritum per Baptismum <i>ibid</i>.</p> <p>Votum continentiae sine concessu parentum licri polcsl 825.</p> <p>Votum sponte factum Deus approbat, et sibi reddi jubet 722.</p> <p>Volum simplex impedii Matrimonium contrahendum 831.</p> <p>Votum simplex non dirimit Matrimonium posl ipsum votum contractum 831.</p> <p>Volum solemne dirimit Matrimonium posl ipsum votum cclebralum 832.</p> <p>Votum perpetuae continentiae csl licitum el servandum 830.</p> <p>Votum solemne in quo differat a simplici 833. <i>cl seq.</i></p> <p>Vola solemnia statum vitae mutant, magna dclibellione fiunt, publice, cl coram testibus regulariter fiunt,et non solum Deo sc obligant,qui hoc faciunt; sed eliam sponte se subjiciunt Ecclesiae, ul ea cogi possint per viam iudicii 833.</p> <p>Vola simplicia nec sintam propne mutant,el saepe sine magna deliberatione fiunt, el privation; neque se Ecclesiae subjiciunt qui haec faciunt834.</p> <p>Vox, significationes vocum ex etymologia potius haeretici deducunt, quam ex comma ". ^nplurae, el bonorum auctorum usu 526. · 61D. 644.</p> <p>X'ocum novarum libertas periculosissima est 28.</p> <p>Vocandi vel convocandi modus per voces.<i>Deo gratias, Alleluja.</i> Ave .<i>Varia</i> 558.</p> <p>Usus rei numqam est de essentia rei permanentis 463.</p> <p>El res quoad esse suum non pendet ab usu 401.</p> <p>Usus ab essentia non distinguitur in Baplismo101. <i>ad</i> 403.</p> <p>Utile illud est, et non frustra fit, per quod nobis aliquid boni confertur 367.</p> <p>Utilem esse realem praesentiam corporis Domini in Eucharistia, probatur 367. <i>clscq.</i></p> <p>Uxor. Vide v. Divortium. Matrimonii tinnitas, Nuptiae cl Polygamia.</p> <p>Uxor viro indissolubili vinculo ita jungitur, ul quovis occurrenic incommodo, el eliam amissa spe prolis sejungi nequeat 778.</p> <p>Vox fidelis dimitti polcsl quoad lliorum el cohabitationoncm posl consummatum Matrimonium certis de caussis 806. Vide v.Divortium.</p> <p>Vinculum tamen vivente allcro conjugo dissolvi non potest 811. ad 813.</p>

Uxor virum adulterum, cl vir uxorem adulteram quoad (horum relinquere polcsl 800. 820 , Uxor quae ob viri *adulterium alteri* nupsit non post mortem prioris mariti 814. Uxor el vir licet secundum legis mundi imparcs videantur in caussa adulterii: lamen secundum legem Chrisli pares sunl 817. Uxor a viro sine justa caussa discedere non debet quod si discesserit, caussa justa inventa, manent inhupla 807. 813. Vide quae dicuntur v. **Dis**. um; cl si altari jungatur, vere moechatur 800 el lam est adultera uxor, si vivente marilo cum altero fuerit, quam vir, si vivente uxore fueri cum alia foemina: pares enim sunl uxor el vir quoad debitum conjugale 800. 811. *ad* 814.

Uxor liccl sil viro subjecta: non tamen ut famula sed uisocia cl collateralis: ct ideo ipsa quonue m domo poleslalcm habel 801 l quc Uxor cl vir non conjunguntur solum ad procean- dum, sed eliam ad cohabitandum, ul simul fa **S ? æ n l**. cl offlcia (lomcsUM <<

Uvor si ducatur insciis vel invitis parcnlibus 11» nrontutn ratum esl.el parantes” **1,3 ±** illud irnlare non possunl 825 us Uxores verae el legitimae aliquando in Scrinium dicuntur concubinae 802. 803 bcr,Pmra

DU<<iISn**S e**ŦŦU?d°P^ nebra^ C11 societatem *omni n, crca^o\$* 'nf aPW UUi.oranti d d familtaspiuacdain viro 1 1 “ ?'MI·>»Ŧ

mutabant, vcl:sknŦ Ores di,nillebant t,i Minus ropngnŦŦEŦi aS™

— ° ^ i ^ceru durum videri non debe.

Uxores omnes cogitur dimiiu. . „ QuiCu"vXS· P,racler “ °d °4a UJi uxores duxerunt etnr /»/ [inenliam perpetuam **profiteSV**”ŦŦŦ0 ŦC:° bus initiari possunl 785. r’ Sacrls crd j.

Z Zotaypioao caeremonia non erat **sacra**>>. y„

ROBERTI CARDINALIS BELLARMINI

ERA OMNIA

TOMUS QUARTUS

T I I TOMI.